

The Project Gutenberg eBook of Punicorum Libri Septemdecim

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Punicorum Libri Septemdecim

Author: Tiberius Catius Silius Italicus

Editor: N. E. Lemaire

Editor: Georg Alexander Ruperti

Release date: December 31, 2008 [eBook #27672]

Most recently updated: July 30, 2021

Language: Latin

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK PUNICORUM LIBRI SEPTEMDECIM ***

All Hebrew text includes a mouse-hover transliteration. See below for transliteration of Greek.
Typographical errors are marked in the text with mouse-hover popups. See below for errors in line numbers and cross-references.

[Note on Layout](#)
[Note on Greek](#)
[Note on Cross-references](#)

BIBLIOTHECA
CLASSICA LATINA
SIVE
COLLECTIO
AUCTORUM CLASSICORUM LATINORUM
CUM NOTIS ET INDICIBUS

On souscrit, à Paris,

CHEZ N. E. LEMAIRE, Éditeur, boulevard Italien, n° 22, en face des Bains Chinois.

BARROIS l'aîné, libraire, rue de Seine, n° 10, Faub. St.-Germ.

DEBURE frères, libraires du Roi, rue Serpente, n° 7.

J. DIDOT, l'aîné, Imprimeur du Roi, rue du Pont-de-Lodi, n° 6.

F. DIDOT, Imprimeur du Roi et de l'Institut, rue Jacob, n° 24.

TREUTTEL et WURTZ, libraires, rue de Bourbon, n° 17.

AUG. RENOUARD, libraire, rue de Tournon, n° 6.

MONGIE aîné, libraire, boulevard Poissonnière, n° 18.

BOSSANGE père, libraire, rue de Richelieu, n° 60.

BRUNOT-LABBE, libraire, quai des Augustins, n° 33.

H. VERDIÈRE, libraire, quai des Augustins, n° 25.

ARTHUS-BERTRAND, libraire, rue Haute-Feuille, n° 23.

Et chez tous les libraires de France et des pays étrangers.

CAIUS SILIUS ITALICUS

EXCUDEBAT JULIUS DIDOT
NATU MAJOR, REGIS TYPOGRAPHUS.

CAIUS SILIUS
ITALICUS.
PUNICORUM
LIBRI SEPTEMDECIM

AD OPTIMAS EDITIONES COLLATI
CUM VARIETATE LECTIONUM
PERPETUIS COMMENTARIIS
PRÆFATIONIBUS ARGUMENTIS ET INDICIBUS
CURANTE

N. E. LEMAIRE

VOLUMEN PRIUS

PARISIIS

COLLIGEBAT NICOLAUS ELIGIUS LEMAIRE
POESEOS LATINÆ PROFESSOR

MDCCCXXIII

This work was published in two volumes, separately paginated, each with its own Table of Contents:

Tabula / Rerum quæ in hoc Priori Volumine Continentur.

Tabula / Rerum quæ in hoc Posteriori et Ultimo Volumine Continentur.

T A B U L A

RERUM QUÆ IN HOC [LIBRO] CONTINENTUR.

	Pag.
ERUDITISSIMO Lectori s. p. d. N. E. Lemaire.	ix
Compendia scripturæ quæ sæpissime occurrunt	xiv
C. SILII ITALICI PUNICORUM LIB. I <i>Argumentum.</i>	1
LIB. II <i>Argumentum.</i>	84
LIB. III <i>Argumentum.</i>	151
LIB. IV <i>Argumentum.</i>	222
LIB. V <i>Argumentum.</i>	288
LIB. VI <i>Argumentum.</i>	343
LIB. VII <i>Argumentum.</i>	404
LIB. VIII <i>Argumentum.</i>	467
LIB. IX <i>Argumentum.</i>	547

LIB. X *Argumentum.* 592

LIB. XI *Argumentum.* 640

LIB. XII	<i>Argumentum.</i>	1
LIB. XIII	<i>Argumentum.</i>	70
LIB. XIV	<i>Argumentum.</i>	144
LIB. XV	<i>Argumentum.</i>	215
LIB. XVI	<i>Argumentum.</i>	283
LIB. XVII	<i>Argumentum.</i>	339

Ad Lectorem Præmonitio.	397
COMMENTATIO DE SILII VITA ET CARMINE.	399
SECTIO PRIMA. <i>De genere, studiis, honoribus, vita et morte C. Silii Italici.</i>	399
SECTIO SECUNDA. <i>De Carminis indole, de argumenti tam delectu, quam tractatione; et de auctoribus, quos poeta secutus sit.</i>	410
SECTIO TERTIA. <i>De præstantia carminis Siliani, et de utilitate ex eo capienda.</i>	428
SECTIO QUARTA. <i>Historia literaria carminis Siliani, et recensio Codicum MSS.</i>	432
Præfatio Drakenborchii.	432
SECTIO QUINTA. <i>Catalogus editionum C. Silii Italici.</i>	446
SECTIO SEXTA. <i>De hujus editionis ratione et consilio.</i>	463
C. SILII ITALICI VITA, auctore CRINITO.	473
TESTIMONIA VETERUM DE SILIO EJUSQUE CARMINE.	475
TESTIMONIA ET JUDICIA RECENTIORUM.	478
ARGUMENTA XVII LIBRORUM SILII ITALICI, auctore Hermanno Buschio Pasiphilo.	487
Ambrosii Nicandri Toletani in singulos libros SILII catalepses.	494
Præfatio Heynii.	497
INDEX universus rerum et verborum in SILIUM ITALICUM.	505
APPENDIX, sive Diatribe de stylo poetico, et potissimum SILIANO.	660

ERUDITISSIMO LECTORI

S. P. D.

N. E. LEMAIRE.

Ut in Editione nostra LIVII publicanda antesignanum et ducem secutus sum Cl. RUPERTI, ita in edendo atque illustrando C. Silii Italici poemate ad ejusdem auspicia et vexilla volui me convertere, quia, ut aiebat Heynius in præfatione (quam ad calcem operis rejiciam), ille in Silio interpretando operam posuit tam doctam et accuratam, ut æqui judices inter meliores eum habituri sint interpretes, qui criticam sollertiam cum interpretandi subtilitate præclare conjunxerit.

Mens quidem aliquando mihi fuerat, quum de Silio Italico bene mereri vellem, in hac editione novum de integro laborem exantlare, perpetuasque adnotationes proferre, quas ideo ad concinnandas adjutorem quærebam, et jam virum omni doctrinarum supellectile adornatum, ut in id opus se accingeret, invitaveram.

Antiquorum enim poetarum, viri docti nullum fere magis, quam Silium, neglexere, et, qui optime etiam de eo meriti sunt, ad interpretationem tamen carminis parum contulere, omnemque pæne operam in critica ejus tractatione posuerunt. Quicumque igitur editionem, Silio dignam, meditatur, ei nova adeoque lubrica via ingredienda; et non contextus tantum, quam et accuratissimo et modestissimo potissimum judicio fieri potest, constituendus, sed poeta etiam perpetuo inprimis commentario illustrandus est.

Ea sunt quæ Cl. *Rupertii* sibi proposuit et perfecit: cujus operam quo attentius legi ac perpendi, eo magis visum est, frustra me operam impensamque consumpturum, quum tales forent in manibus opes. Sagacissimi enim ingenii vir, ipsum poetam perpetuis commentariis illustrare, et lectionem carminis, cujus omnem varietatem enotavit, ad fidem codd. accuratius constituere, et vulgarem atque antiquam vel revocare et tueri, vel emendare conatus est. Var. lect. ab interpretatione seposuit, et inde duplicem commentarii sui partem fecit, ut major lux eniteret, faciliorque foret alterutrum quærentibus labor.

Hunc itaque optimum ducem existimavi et secutus sum, adjectis quibusdam, quæ aut necessaria, aut certe bona viderentur: nam præcipua hæc cura fuit, ut quicumque mea editione uteretur, reliquis omnibus carere posset, et in ea reperiret, quidquid boni atque utilis ad Silii carmen explicandum emendandumque alii contulissent. Sæpius quoque loca similia e gallicis scriptoribus transcripsi, quique easdem res aut tractassent, aut memorassent, verbi causa, *Bossuet*, *Montesquieu*, eos contuli; quod præsertim in posterioribus libris deprehendes, quum hic plura sint Silio et Nostris communia.

Quæ autem Cl. *Ruperti* ad calcem operis addenda aut corrigenda subjunxerat, sive ex interpretatione Ernesti et Lenzi, sive ex notis criticis Withofii excerpta, hæc ego in suum quæque locum retuli, composui, concinnavi.

Eæ quidem fuerunt causæ, cur paulo fortasse longius excreverit labor; sed hæc si culpa est, ingenue fateor volens peccasse, et cum ipso Goettingensi editore sic excusatum habeas velim:

“Non defuere, qui nimiam reprehenderent copiam tam exemplorum dictionis alicujus aut elegantia, quam veterum recentiorumque scriptorum, in rebus historicis, geographicis ac mythicis a me laudatorum. Id tamen ex vano eruditionis ostentandæ studio profectum existimari nolim, et res justam excusationem habere videtur. Primum enim haud dissimulo, me omnem dedisse operam, ut quam plurimum satisfacerem; neque vero ignorabam, permultos etiam hodie esse viros doctissimos, quibus hæc rerum verborumque illustrandorum ratio adrideat, quæ olim Nic. Heinsio, Burmanno, Broekhusio, Drakenborchio aliisque magni nominis hominibus probabatur: quorum tamen vestigia non ita sequutus sum, ut exempla tantum exquisitoris loquendi formæ cumularem, nulla habita ratione originis ejus vel causæ, indolis ac significatus, nec admonito de iis lectore; nisi forte illa vel ex locis adscriptis satis intelligi et legentibus jam hac compendiaria via, qua chartæ parcutur, in memoriam revocari possent, vel ibi ab aliis, quorum editiones ac libri omnium fere manibus teruntur, jam explicata essent. Deinde in doctissimo poeta interpretando versabar, in quo adhibendæ talis eruditionis facultas et major erat, et aptior atque utilior. Denique id egi, ut non tirones modo, sed eruditos quoque homines et juventutis potissimum magistros meam Sili editionem consuluisse haud omnino pœniteret, atque iis, qui longiores disputationes de tot exquisitis dicendi formulis, rebusque historicis, mythicis ac geographicis, ubivis in doctissimo poeta obviis desiderarent, (quales passim inveniuntur) uberiores, unde eas peterent, fontes in promptu essent, et quidem plerique vel adeo omnes, ut, si hunc vel illum adire non possent, (quæ tristis multorum sors est) ad alios confugerent.”

Commentationem vero de Sili vita et carmine in alterum volumen rejeci: ibi vir doctiss. de ejus genere, nominibus, studiis, honoribus, vita ac morte disputat; deinde in carminis indolem, consilium ac fontes, e quibus poeta hausisse videatur, inquirat; tum de præstantia illius, et de utilitate quæ percipi possit ex ejus lectione, disserit; quo facto, codices MSS. et editiones Sili recenset; in fine denique, quale consilium post virorum doctorum conatus in molienda editione secutus sit, declarat.

Tum subjunguntur testimonia ac judicia; et Catalogus editionum ex integro concinnatus.

Accedet *Index rerum verborumque*, in quo potissimum desudavit auctor, et quem pro desperato centies abjectum, reputata tamen utilitate rei, in poeta potissimum tam docto conspicua, repetiit, et telam, impatientia toties abruptam, diligenter retexit. Non defuere quidem editores poetæ, qui ante ipsum tales conficere indices laboraverint: sed Drakenborchianus non nisi ad criticas virorum doctorum observationes, Schmidianus ad notas Drakenb. et Heinsiorum, Ernestinus, qui omnium uberrimus est, ad sola verba spectat. Dausqueianus, Cellarianus et Bipontinus tam latinitatis, quam rerum rationem habent, at nimis manci sunt. Is, vero quem, diligenter toto carmine iterum perlecto, concinnavit, memorabiles res, voces ac dictiones continet omnes, et præterea, quidquid vel in notis vel in Var. Lect. illustratur, adpositis literis *n.* et *V.L.* indicat. Maluit quoque nimiam sibi copiam, quam brevitatem exprobrari posse, et quædam tenuia nec adeo necessaria irrepere, quam quidquam prætermitti, quod si non omnibus, certe nonnullis notatu dignum videri posset.

Indicem excipit *Appendicula*, in juventutis potissimum gratiam adnexa, quam tamen, nisi lectores passim ad eam auctor remisisset, brevitatis studio omissem, quanquam ex ea non minimus fructus percipi potest.

Ea sunt quæ monitum te, lector optime, volui: felix, si mea tibi adriserit opera, quam foveas et adjuves, precor. Vive, et vale.

N. E. LEMAIRE.

COMPENDIA SCRIPTURÆ

QUÆ SÆPISSIME OCCURRUNT.

C. Col. vel simpl. *Col.* hoc est, codex Coloniensis.

Oxon. vel *Ox.* codex Oxonius.

Tell. vel *c. T.* vel *T.* codex Tellerianus.

Put. vel *c. P.* vel *P.* codex Puteanus.

R. 1. vel *Rom. pr.* editio romana princeps.

Rom. 2. vel *R. 2.* editio romana secunda vel

Pomponii Læti.

Rom. 3. vel *R. 3.* editio romana tertia a N. Heinsio

collata et excussa.

Parm. editio Parmensis.

Med. editio Mediolanensis.

Ben. vel *Benes.* editio Benessæ.

Ind. vide in *Indice*.

App. vel *Adp.* Adpendix, sive diatribe de stylo et idiotismis Sili.

Transcriber's Notes

Layout and Structure of the Text

In the original book, each page had three sections: the poem itself; the *Variae Lectiones*; and the commentary. For this e-text, the poem and notes— broken into small segments— have been kept together, while the *Variae Lectiones* have been placed in a block at the end of each Book. All words discussed in the *Variae* have been underlined, with links in both directions.

For readers without Greek

Greek used in this text falls into a few distinct groups:

- Quotations from Greek works illustrating literary devices used by the author or giving historical or linguistic background
- Greek forms of names used in the poem
- Grammatical or literary terms that have no Latin equivalent

In general, Greek words have only been given mouse-hover transliterations where necessary for linguistic explanations such as the derivation of a place name. The word τὸ (occasionally in the dative form τῷ) is a definite article, meaning “*the word X*”. Common adverbs are:

σαρκαστικῶς, “sarcastically”

υπερβολικῶς, “hyperbolically”

ἀρχαϊκῶς, old-fashioned (“archaically”)

δεικτικῶς, pointing out

δεινῶς, “wonderfully” or “terribly” according to context, but best translated as “the author is showing off”.

Citations from the *Iliad* and *Odyssey* are shown as printed. The editors generally used lower-case letters for both works; inconsistencies are in the original.

Cross-References in the Notes, *Variae* and Index

Cross-references supplied by the editors themselves—Ruperti or Lemaire—are linked directly to the referenced passage (text, notes or *variae*). In general, lines cited by other scholars (“Draken. ad...”, “D. Heins. laudat...”) are not linked. To aid in linking, missing line numbers were added to the Notes. These numbers are shown in *italics* with a mouse-hover reminder: *323*. or (*v. 323*). Duplicate numbers in the original are unchanged.

Known errors in cross-references are similarly italicized and labeled. Cross-references with minor errors are shown as printed, but linked to the correct line: “cf. *ad III, 162*”. *Not all errors have been found.*

References between the Notes and *Variae* for any one line are not directly linked, but both are linked to the main text.

1

C. SILII ITALICI PUNICORUM LIBER PRIMUS.

ARGUMENTUM.

EXPOSITO totius operis argumento; [1-20](#).

Carthaginiis origo describitur, ubi Juno inprimis colebatur; [21-28](#).

Quæ prospiciens, Romanos, Trojana stirpe oriundos, et plurimum jam opibus, armis, et potentia valentes, Carthaginem, Romæ æmulam, aliquando eversuros esse, Pœnis et potissimum Hannibali, quem natura crudelem, perfidum, fortem, laudis, vindictæ, præliorumque avidum et sine ulla religione finxerat, ad bellum cum hoc populo gerendum, animum incendit; [29-69](#).

Ad idem bellum, ineunte etiam ætate, Hannibal a patre suo Hamilcare, altaribus admotus, in Didonis templo, coramque sacerdote, quæ ex victimæ immolatæ extis futura ejus fata et res gestas auguratur, solenni jurejurando adigitur; [70-139](#).

Hamilcare mortuo, summa imperii committitur Hasdrubali, ejus genero, viro crudeli et ad iram proclivi, qui Tagum, Hispaniæ regulum, cruci subfigit; [140-164](#).

Famulus autem Tagi cæde Hasdrubalis dominum ulciscitur, et inter tormenta risu serenaque lætitia exsultat; [165-181](#).

Quo facto, Hannibal admodum adolescens, a toto exercitu, qui ex Pœnis et Hispanis constat, imperator salutatur; [182-238](#).

Iste fortis, animosus, gloriæque cupidus, omni militiæ labore se exercet, et sæpius ne nocturnum quidem tempus ad quietem sibi reservat; [239-267](#).

Quam primum autem militum animos sibi conciliavit, nullam interponit moram, quin Saguntum, Hispaniæ Tarraconensis urbem, obpugnet, et hanc causam belli cum Romanis, Saguntinorum sociis, gerendi adripiat; [268-295](#).

Castra extemplo urbi admovet, et milites suos ad vallum invadendum murosque superandos hortatu et exemplo incitat; [296-349](#).

Saguntini oppidum aliquandiu phalarica tuentur, sed testudine hostium facta, moenia procumbunt, et porta urbis recluditur; [350-375](#).

Tum Murrus Pœnis subeuntes fortiter et ingenti cæde repellit, donec tandem ab Hannibale, qui non minorem hostium numerum prostraverat, confossus perit; [376-517](#).

2

Victor autem, dum ad corpus Murri spoliandum adproperat, magna hostium multitudine circumventus et mortifero vulnere ictus, ex maximo, in quo versatur, vitæ discrimine Junonis interventu eripitur, et ægre se ad vulnus sanandum ex acie recipit; 518-555.

Quum itaque, duce Pœnorum sauciato et præterea imminente jam nocte, prælium dirimeretur, obsessi, ne tam exoptatam rei bene gerendæ occasionem amitterent, majore animo vires reparant, concilio convocato de summa belli deliberant, legatosque Romam mittendos decernunt; 556-573.

Isti navibus prospere in Tiberim transvehuntur; 574-607.

Et Senatum populi Rom. in templo, spoliis belli Punici primi ornato, adeunt; 608-629.

Sicoris adversam suorum fortunam exponit, et Romanos tam fœderis cum Saguntinis icti religione, quam originis similitudine et communis periculi metu, ad ineundam belli societatem et Sagunti libertatem dignitatemque tuendam movere conatur; 630-671.

Oratione ejus finita, legati, scissis vestibus, corpora humo adfligunt, et patres aliquandiu animi pendent. Cn. Corn. Lentulus auctor est, ut Hannibal ad meritam pœnam poscatur, Carthaginique, si eum Romanis dedere recusaret, bellum extemplo indicatur: at Q. Fabius Maximus Cunctator suadet, ut consideratius rebus suis consulatur, et legati prius mittantur, qui renuntient, utrum dux Pœnorum sua sponte, an Senatus auctoritate bellum Saguntinis intulerit? Postremo dolor ira mixtus patres ad consilium Lentuli præferendum impellit; 672-694.

ORDIOR arma, quibus cælo se gloria tollit
Æneadum, patiturque ferox Cœnotria jura
Carthago. Da, Musa, decus memorare laborum
Antiquæ Hesperiaë, quantosque ad bella creatit,

1. *Ordior arma* ut ap. Grat. Cynege. 24, et Auson. Protrept. v. 62, Drak. *Ordior*, incipio, scil. canere *arma*, h. bella, ut in princ. Æneidos. De elegantia locutionis *ordior arma*, vid. quos Withof. laudat, Hoogstrat. ad Corn. Nep. Alcib. II extr. et Toll. ad Auson. Profess. c. 3, p. 151. Cf. Cic. ad Div. V, 12. — *cælo*, ad, seu in cælum. V. App. — 2. *Æneadum*, Romanorum, ab Ænea et Trojanis oriundorum. — *ferox*, fortis et bellicosa, vel potens. Sic et *sævus*, *asper*, *acer*, *atrox*, *dirus*, *horridus*, *insanus*, *improbus*, et Græcorum θρασύς, ὄξύς, δριμύς, αἰνός, τραχύς, δεινός, οὐλος, aliaque ejusmodi epitheta, ab ira ejusque attributis desumta, quod semel monuisse sufficiat, vel ad virtutem, vel ad vim et potestatem, vel denique ad ventos et mare transferuntur, et sæpius tum sive simpl. ornant, sive per *magnus*, *fortis*, *potens* exponi possunt, qua ratione jamdudum Nonius et Serv. ad Virg. Æ. I, 4, voc. *saevum* explicarunt, quos immerito vanitatis incusabat Gesner. in Thes. vid. App. et ad v. 58, 101, 251; it. Cel. Heyne ad Virg. Æ. I, 14 et 99. — *patitur Cœnotria jura*, h. in potestatem Romanorum redacta est. Cf. XV, 5 et 383. *Cœnotria* vetus nomen Italiaë, ab Cœnotris, Pelasgis, priscis ejus incolis, sic dictæ. — Vide in nostra editione Virg. vol. II, p. 136 et 209, notas et Exc. XXI ad Æn. I; et in Guthriani operis recensione T. IV, p. 75 sq. *Ed.* — 3. *Musa*, vid. Heyne ad Virg. Æ. I, 8; VII, 37, 641; IX, 525; et Kœppen ad Hom. Iliad. a, 1, et β, 484 seq. — *da memorare*, fac ut memorem, ut αὐτὸν κέ ποθι Ζεὺς δώσει πόλιν ἔξαλαπάξαι ap. Hom. Iliad. α, 129. Cf. Virg. Æ. VI, 66; XII, 97. — *decus*, κλέος, *laborum*, gloriam rerum gestarum, multis curis ærumnisque partam; vel gloriosissimum celeberrimumque omnium, quæ unquam gesta sunt, bellorum. — *Labor*, ut πόνος et μόχθος, passim pro pugna. — 4. *Hesperiaë*, terræ occidentalis; nomen Italiaë ob situm a Græcis impositum. — *Antiquæ*, h. post hominum memoriam jam habitatæ, adeoque nobilis et fama nominis sui notissima. Quemadmodum enim hominum, quæ vulgo dicitur, nobilitas ex antiquitate generis fere aestimatur; ita et antiqua origo sæpe a poetis in magna vel urbium vel terrarum laude ponitur. Vid. Heyne ad Virg. Æ. I, 12, 375, 531.

Et quot Roma viros, sacri quum perfida pacti
Gens Cadmea super regno certamina movit;

5. *perfida pacti*, in pacto servando, h. fœdifraga: græca loquendi forma, poetis Rom. sed præ ceteris Sillio familiaris. Vid. App. *Perfidia Punica* tam nota est, ut vel in proverbium abierit eique *Græca fides* obposita sit, etsi scriptores Rom. ipsi testantur, Pœnos causa, fide, religione ac moderatione superiores, nec nisi fortuna inferiores fuisse. — 6. *Gens Cadmea*, Carthaginienses, coloni Tyrriorum e Phœnicia, unde Cadmus originem habuit. Silius urbium populorumque nomina variare, et hinc passim paulo longius repetere solet. Sic Romani *Dardanii* et *Rhætei*, Puteolani *Pherecyadæ*, (XII, 159) Tarentini *Cebalii nepotes*, Pœni *Agenorides*, Lacones *Tyndarii* vocantur.

Quæsitumque diu, qua tandem poneret arce
Terrarum Fortuna caput. Ter Marte sinistro
Juratumque Jovi fœdus conventaque patrum
Sidonii fregere duces; atque impius ensis
Ter placitam suasit temerando rumpere pacem.

7. Pœni de principatu contenderunt, diuque dubium fuit, in qua arce h. urbe, Romæ an Carthagine, *Fortuna caput imperii terrarum* constitueret. 7. *Arx*, ut Gr. ἄκρα et ἄκρον, poetis proprie, quiddid altum est, adeoque montes, vertex montis, (ut XV, 480, et ἄκρα τῶν ὀρέων vel ἄκρον Ἰδῆς ὑψηλῆς, Hom.) colles et promontoria, ut Il. ξ, 36, deinde quod in colle et editis locis positum est, inprimis ἀκρόπολις, et quoniam hæc reliquæ civitatis initium et origo esse solebat, simpl. etiam *urbs* dicitur, ut Ἰλίου ἄκρα. Vid. Ind. — 8. Ter Pœni, fœdere rupto, bellum Romanis intulerunt. — 9. *Juratum Jovi*, jurejurando confirmatum per Jovem, fœderis testem et perjurii vindicem, unde ὄρκιος et ὄρκων ταμίαις dicitur, v.c. Eurip. Med. 170, et Hippol. 1025. Conf. inf. v. 482; VI, 693; et Schol. Eurip. ad Hecub. 336. — 10. *Sidonii*. Pœni, a Phœnicibus oriundi. — 11. *ensis suasit rumpere pacem*, pro vulgari, ipsi in animum induxere, rumpere pacem ense. Nam, quod Perill. Heyne literis, humaniter ad me datis, monet, a belli cupiditate ductum, quod arma ipsa stimulare, movere, suadere dicuntur; et egregie gladio tribuitur, quod eo potius factum est. — *temerando rumpere*, temere violare: nam *temerare* est temere aliquid moliri et agere, vel novi quid tentare; deinde violare, inprimis res sacras, et usui humano non

destinatas, quas *temerare* dicuntur, qui inrumpunt, quo ire nefas est, vel qui vident, tangunt, comedunt, faciunt, quæ non licet. Vid. Heins. ad Ovid. Fast. I, 630; ad Ep. ex Ponto II, II, 27, et ad Amor. I, VIII, 19; Burm. ad Val. Fl. I, 627, 800; et Broukh. ad Tibull. III, v, 7. Conf. ad II, 472.

5 Sed medio finem bello excidiumque vicissim
Molitæ gentes; propiusque fuere periculo,
Quis superare datum. Reseravit Dardanus arces
6 Ductor Agenoreas: obsessa Palatia vallo
Pœnorum, ac muris defendit Roma salutem.

15

12. *medio*, secundo, *bello* Punico. — **13.** Hæc sunt Liviana XXI, 1: «Adeo varia belli fortuna ancepsque Mars fuit, ut propius periculum fuerint, qui vicere.» Cf. Flor. II, 6, pr. — *datum*, a fatis concessum. — **14.** *Reseravit*, intravit, cepit; et actus pro conatu. Cf. App. — *arces Agenoreas*, Phœnicias, ut VII, 642, h. Carthaginem, a Phœnicibus conditam, quorum rex et auctor, in Græcorum mythis, Agenor, Beli f. et Cadmi pater, fuisse dicitur: unde et Pœni *Agenoridæ* passim vocantur. Vid. Ind. et ad v. 6, 7 et 88. — **15.** *Dardanus ductor*, Scipio, dux Romanorum, qui a Trojanis, quorum regem Samothracum fabulæ Dardanum faciunt, orti dicuntur: nisi ipsam Dardani originem, quæ ad Arcadiam, et, quoniam inde Pelasgi Italiam venerunt, ad Italiam quoque refertur, respici malis. De Dardano vid. Heyne Excurs. VI, ad Virg. Æ. III, 167 sq. *Dardanus* pro *Dardanius*, ut ap. Virg. Æn. IV, 662, et XI, 287, ubi vid. Heyne. Sic et Κελτὸς Ἄρης, Θεσσαλὸς λεῶς, Δελφικὸς ἄκρα vel πέτρα et alia vid. Spanhem. ad Callim. H. in Del. v. 173 et 177. Cf. ad v. 252, V.L.. — *Palatia*, collem Palatinum, h. Romam, a Pœnis obsessam, de quo v. XII, 510 sqq. *Palatia*, ut apud Virg. Georg. lib. I, v. 499.

6N

Tantarum causas irarum odiumque perenni
Servatum studio, et mandata nepotibus arma
Fas aperire mihi, superasque recludere mentes.
Jamque adeo magni repetam primordia motus.

20

18. *arma*, bella, *nepotibus*, posteris et quasi Epigonis Pœnorum Romanorumque a majoribus suis *mandata*, tradita et tanquam hereditate ad eos translata. Cf. Virg. Æ. IV, 622 sqq. ubi tamen *nepotes* non proprio sensu intelligendos monet Heyne. — **19.** *aperire*, explicare, ut *ape. notitiam* dixit Cic. Orat. 33, et *causas* Prop. IV, x, 1. — *superasque mentes*, consilia deorum, maxime Junonis, *recludere*, prodere, ut *reserare*, VII, 436.

20. *repetam primordia motus*, ab initio magnum et memorabile bellum. — *adeo*, itaque; vel παρέλκει. Vid. Ind.

Pygmalioneis quondam per caerula terris
Pollutum fugiens fraterno crimine regnum
Fatali Dido Libyes adpellitur oræ:
Tum pretio mercata locos, nova mœnia ponit,
Cingere qua secto permissum litora tauro.

25

21. Cf. Virg. Æ. I, 338... 368, ubi Venus originem Carthaginis, a Didone conditæ, fusius exponit, in quam tamen adcuratius inquirat Heyne Exc. I ad Virg. Æn. IV. — *terris Pygmalioneis*, e Phœnicia, seu Tyro. Cf. Æ. I, 346 sq. — *cærulea* sc. æquora, seu maria, κυάνεα κατὰ νότια, simpl. pro mari, ob colorem, ut κύανος, et ap. Virg. Æ. III, 208; IV, 583; VIII, 672. — **22.** *crimen*, τὸ ἄγος, *fraternum*, Pygmalionis fratris, qui Sychæum, Didonis maritum, occiderat regnumque vi occupaverat. Fabula satis nota et græcæ originis narratur auspiciis et ductu Maronis Æn. I, 365 sq.; IV, 211. — **24.** *pretio mercata locos*, quocirca Pœnos longo tempore post tributum quotannis pendidisse memorat Justin. IX, 2. — *mœnia ponere*, ut τιθέναι et *statuere*, ἰδρύειν, ἰστάναι, στήσαι πόλιν, ἐστήξαι τεῖχος, Callim. H. in Apoll. 14 al. Cf. Burm. ad Virg. Æn. II, 295. *mœnia* Byrsam arcem, in media urbe et arduo loco sitam, ea parte, *qua permissum* ei erat *cingere litora*, agrum in terra mari propinqua, *secto tauro*, corio tauri, in minutissimas partes dissecto. — **25.** Hanc fraudem illustrare, a Drak. laudati, Heindreich. reipubl. Carthag. I, 1, p. 21; et Themist. Orat. XXI, p. 261, ed. Harduini, similemque narrat Saxo Gramm. hist. Dan. IX, p. 176.

7N

7 Hic Juno, ante Argos (sic credidit alta vetustas)
Ante Agamemnoniam gratissima tecta Mycenen
Optavit profugis æternam condere gentem.

26. Hæc adumbrata ex Virg. Æ. I, 15 sqq. *Argos* et *Mycene*, Μυκῆνη, urbes perantiquæ Argolidis, ubi Juno, quæ a priore sæpius Ἀργεΐα et *Argiva* dicitur, in primis colebatur: unde *gratissima tecta*, oppida, πολὺ φίλταται πόλεις, Hom. Il. Δ, 51. Nam Dii, ex antiqui sermonis genio, illas terras amare et incolere, vel certe frequentare dicuntur, quæ iis sacræ sunt, et ubi sacrificiis templisque coluntur. — **27.** *Mycenen Agamemnoniam* Silius a Marone mutuatus est, Æn. VI, 839. — **28.** *profugis* Tyriis, Didoni ejusque comitibus, *condere gentem* ut IV, 767, et ap. Justin. II, 6 et 10; XXII, 5; Virg. Æ. I, 33; Tac. Germ. 2; Curt. VI, 2; VIII, 10, quæ loca excitarunt Heins. Drak. et Lef. Sic et κτιστῆς, κτίζειν ἔθνη, νῆσον cet. vid. Cupper. Obs. III, 9, Ernesti et Burm. ad Suet. Aug. 98.

Verum ubi magnanimis Romam caput urbibus alte
Exserere, ac missas etiam trans æquora classes
Totum signa videt victricia ferre per orbem,
Jam propius metuens, bellandi corda furore
8 Phœnicum exstimulat. Sed enim conamine primæ
Contuso pugnae, fractisque in gurgite cœptis
Sicanio Libycis, iterum instaurata capessens
Arma remolitur. Dux agmina subficit unus
35 Turbanti terras pontumque movere paranti.

30

35

29. Ingeniose Juno, Trojanis et hinc quoque Romanis, qui ab illis originem ducunt, ob causas vel ex Virg. Æ. I, 25 sq. notas, inimicissima, Pœnos ad bellum ipsa impulsisse dicitur. *Sed poeta et* h.l. expressit Virg. Æ. I, 19 sq. et Ecl. I, 25. — *Magnanimus*, vox Maroni familiaris, bellicam virtutem exprimit, ut

μεγαλόψυχος, μεγαλήτωρ, μεγάθυμος, μεγαλόθυμος, μεγαλόνοος, μεγαλόφρων, μεγάφρων. — **30.** *caput exserere* ut *caput efferre*, VIII, 251. Cf. Ovid. Fast. I, 300. — **32.** *propius*, praesentius adeoque majus periculum. — *furor*, ut semel moneam, omnes animi motus vehementiores, imprimis furiosam, insanam, acerrimam cupiditatem amoreque designat, ut *f. decoris*, II, 324; *f. laudum*, III, 146; *furiae auri*, II, 500; *furere*, X, 27, quod de militibus propr. adhiberi monent Burm. ad Petron. 122, et Broukh. ad Prop. IV, vi, 56. Sic et *insania*, *insanire*, μανία et μαινέσθαι. Cf. VII, 253, 497; VIII, 26. Intpp. ad Hor. Od. I, 15, 27. Kœppen ad Hom. Il. γ, 39; ζ, 160. Ill. Beck ad Aristophan. Aves 1096; Schwebel ad Mosch. VII, 2; Spanh. ad Callim. H. in Cer. 30, et Burm. ad Val. Fl. V, 521. — **33.** *Sed enim* ut ap. Virg. *Æ.* I, 19, al. pro at vero, ut *enim* pro *vero* dixit Virg. *Æ.* V, 580; VI, 52; VIII, 84; X, 874, ad quæ loca vid. Heyne. Vel τὸ *enim* παρέλκει et transitioni servit, ut *at enim*, *verum enim*, *immo enim*, *enim vero*, etc. *Sed vero*, *sed enim*, XII, 332. — **34.** *Contuso* ut *retuso*, fracto et represso. Vid. Ind. et Jani ad Hor. Od. IV, III, 8. Heins. ad Claud. Cons. Hon. IV, 627; VI, 302. — *pugnæ primæ*, belli Punici I. — *cæptis Libycis*, Pœnorum. — *in gurgite Sicania*, mari Siculo, in quo C. Lutatius Catulus, A.U. 512, tam splendidam de classe Pœnorum ad Ægates ins., inter Siciliam et Africam sitas, victoriam reportavit, ut b. Punicum I finiret. Cf. v. 61, 102; IV, 80; VI, 684 sq.; XI, 530; XIII, 731. Polyb. I, 60 sq. Flor. II, 2. — **36.** *Arma*, bellum, *remolitur*, instaurat, renovat. — *Dux unus*, Hannibal, *subficit*, subpeditat, subministrat, *agmina* Junoni, *turbanti* cet., motus in mari et terra excitanti. — *Subficit*, ut ap. Virg. *Æ.* II, 618; IX, 803; et Ge. II, 424, 436. Withof. interpretatur: unus præstat et quasi repræsentat agmina; unus instar multorum agminum est. Cf. inf. v. 498, et Eumen. Paneg. ad Constant. c. 13.

Jamque Deæ cunctas sibi belliger induit iras
Hannibal: hunc audet solum componere fatis.

38. *sibi induit iras*, eleganter pro, iram mente concipit. Drak. laudat XV, 739. Stat. Th. VIII, 392. Senec. Epist. 47, et Petron. c. 4, ubi vid. Burm. — **39.** Poeta ἐναργῶς exprimit summam audaciam animumque invictum, Hannibalis, qui ipsis fatis, quibus victoria Romanorum fixa erat et quorum vi etiam Dii cedunt (vid. ad V, 76), obponitur, cf. IX, 543; X, 54, 67, 68; XVII, 318. — *componere* ut *comparare*, voc. propr. de gladiatoribus, quum par pari componitur, ut invicem pugnent. Vid. Ind. «Ecce par Deo dignum, vir fortis cum mala fortuna compositus,» etc. dixit Senec. Prov. c. 2. Cf. Lucan. III, 195.

Sanguineo tum læta viro, atque in regna Latini
Turbine mox sævo venientum haud inscia cladum,
«Intulerit Latio, sprete me, Troius, inquit,
Exsul Dardanium, et bis numina capta Penates,
Sceptraque fundarit victor Lavinia Teucris;

40. *Tum Juno læta viro... inquit, Intulerit*, etc. — *Sanguineus*, ut *cruentus* et αἰματώδης, est sanguinolentus, cruoris cupidus, αἰμοχαρής, φιλαίματος (conf. v. 60); nisi poeta ad Hannibalem transtulit formam Martis, qui μαιφόνος dicitur Hom. Iliad. ε, 844; φ, 402; et sanguineus, Ovid. Rem. Am. 153, et Virg. *Æn.* XII, 332, ubi Cel. Heyne illam verbi notionem in dubium fere vocasse videri potest. — **41.** *Turbine* δεινῶς pro impetu, motu. — *sævo*, vid. ad v. 2. — *clades*, calamitates, ut *exitia*, *damnum*, *noxa*, πῆμα, λύπη, ἄτη, λοιγός, βλάβη, ἥσσα. — **42.** Per me, inquit, Æneas Lavinium condiderit, sedemque ibi regni fixerit, dummodo Romanos, a Trojanis oriundos, per Hannibalem ad Ticinum, Trebiam, Trasymenum lacum et Cannas ingentibus prosternere possim cladibus. Hæc magno verborum ornatu et dilectu, si singula excusseris, expressa videbis: sed poeta vestigia Maronis persecutus est, *Æ.* I, 37 sq. Cf. et *Æ.* VII, 292 sq., 313 sq. Ita jam *Ernesti*: per me, inquit Juno, Æneas imperium in Italia fundaverit; per me vincant in fine Romani, dummodo interea sanguinem profundant: consentanea vox Junonis iratæ, at victoriam Romanorum, ut Dea est, prævidentis. — **43.** *Exsul Troius*, Τρώϊος, Æneas, a Troja profugus. — *Latio*, in Latium. — *Dardanium*, Trojam, h. Trojanos eorumque leges et instituta, ut v. 668 et ap. Ovid. Met. III, 539; Epist. VII, 151; et Fast. IV, 251. — *Penates*, sacra et religionem, ut VII, 475. Hæc adumbrata ex Virg. *Æ.* I, 6, 68; III, 12; ubi vid. Heyne et in Exc. IX ad *Æn.* II, 293. — *numina* et religio. — *bis capta*, h. Trojanorum bis captorum, ab Hercule et Agamemnone, unde *bis capti Phryges* et *gens bis victa* Maroni dicuntur: quam interpretationem cur tanquam nimis argutam damnaverit Heyne ad *Æ.* IX, 599, eo minus adsequor, quum eamdem Vir summus ad *Æ.* XI, 402, adsensu suo comprobaverit. Alii, v.c. Theocritus, Τευκρίδα τρίπορθον, Trojam ter eversam, et quidem tertium ab Amazonibus, memorant. V. Heyne ad Virg. *Æ.* I, 490, et ad Apollod. p. 373, ut de *Lavinio* Exc. III ad *Æ.* VII.

Dum Romana tuæ, Ticine, cadavera ripæ
Non capiant, similisque mihi per Celtica rura
Sanguine Pergameo Trebia et stipantibus armis
Corporibusque virum retro fluat, ac sua largo
Stagna reformidet Trasymenus turbida tabo;

45. *Ticinus (il Tessino) et Trebia (Trebba)* fluvii Galliae Cisalp., clade Romanorum incltyti. Vid. IV, 81 sqq., 485 sq. — **46.** *similis*, similiter, *Trebia mihi* (vid. var. lect.) *retrofluat*, summa cum vi dictum, pro repleatur. Conf. XIII, 743. — *Celtica rura*, Gallorum agros. — **47.** *Sanguine Pergameo*, Trojano, h. Romano. — *stipantibus* se, stipatis, densis, cumulatis. Vid. App. et ad v. 539. — Versus **48 et 49** pulcherrimi dilectu verborum et idearum. Cf. Virg. *Æ.* XI, 405, ibique Heyne. — **49.** *reformidet*, cum horrore videat. Terror Romanorum ad fluvium translatus, ut III, 463; IV, 445, 602. Vid. ad V, 542. — *Trasymenus* lacus Etruriæ (Tusciæ) in agro Perusino, hod. *il Lago di Perugia*, sen *di Passignano* et *di Castiglione*; nobilitatus clade Flaminii, unde ipse prælii locus *Ossariæ* nomen accepit. Vid. V, 1 sqq.

Dum Cannas tumulum Hesperiae, campumque
cruore
Ausonio mersum sublimis Iapyga cernam,
Teque vadi dubium coeuntibus, Aufide, ripis
Per clipeos, galeasque virum, cæsosque per artus
Vix iter Hadriaci rumpentem ad litora ponti.»
Hæc ait, ac juvenem facta ad Mavortia flammata.

8N

9

40

10

45

10N

11

50

55

50. *Cannae* (*Canna Distrutta*), olim urbs, postea ignobilis vicus Apuliæ (vid. ad VIII, 624), ad *Aufidum* fluv. (*Ofanto*) qui in mare Hadriat. exoneratur. — *tumulum Hesperiaë*, sepulcrum Italiaë, præclare, quoniam quadraginta, vel, teste Polyb. III, 117, septuaginta Romanorum millia ibi perierunt. Bene comparant Catull. ad Manl. LXVIII, 89: «Troja, nefas, commune sepulcrum Asiaë Europæque;» Propert. II, I, 27: «Civilia busta Philippi;» Claud. bell. Get. 637: «Pollentia, bustum Barbariaë;» Liv. XXXI, 29: «Capua, sepulcrum ac monumentum Campani populi. — **51.** *Ausonio*, Romano. — *mersum* ut IX, 189. — *sublimis*, de cælo. — *Iapyx*, campus Iapygius, h. Apulus, seu Cannensis: nam Iapygiæ nomen apud

11N

55. *flammare*, ut *adcondere* et *incendere*.

Ingenio motus avidus fideique sinister
Is fuit; *exsuperans* astu; sed devius æqui.
Armato nullus Divum pudor; improba virtus,
Et pacis despectus honos; penitusque medullis
Sanguinis humani flagrat sitis: his super, ævi
Flore virens, avet Ægates abolere, parentum
Dedecus, ac Siculo demergere fœdera ponto.

12

60

56. Bene fecit poeta, quod statim initio carminis egregiam veramque herois sui imaginem intexit lectorumque oculis subjecit. Cf. v. 239 sqq., et Liv. XXI, 4. — *motus*, turbarum et bellorum. — *fidei sinister*, sinistrae, malæ; perfidus.

58. *Armato nullus divum pudor*, metus et religio. Finge tibi virum. qui hæc dicere possit, «Dextra mihi Deus, et telum, quod missile libro, nunc adsint;» vel «virtus mihi numen et ensis;» et «adsis mihi dextera tantum, Tu præsens bellis et inevitabile numen, Te voco, te solam superum contemtor adoro;» quæ ap. Virg. Æ. X, 773; Stat. Th. II et XII leguntur. Drak. laudat. v. 117; II, 309; XII, 634; XVII, 318, et Liv. XXI, 4. Add. inf. XI, 183, 4. — *virtus improba*, h. magna, vel etiam constans, invicta, quæ nulla fortuna frangitur. Vid. Ind. et ad v. 2; Heyne ad Virg. Ge. I, 146; Æ. II, 356; IX, 62, et XII, 687. Sic et *virtus horrida*, XI, 205, 421; et atrox, XIII, 369; *fides atrox*, VI, 378; ubi vid. not. — **59.** *pacis despectus honos*, contemptus odiumque pacis, quæ colenda erat et amanda. Cf. III, 123, et ad IV, 607. — **60.** *ævi Flore virens*, ut ἀκμή et ἀκμάζουσα ἡλικία, vel ἄνθος ἤβας ἄρτι κυμαίνει, ap. Pind. Pyth. IV, 281. Cf. ad v. 376, et VII, 691. — **61.** *abolere Ægates*, h. maculam et memoriam cladis, ad Æ. insulas Hannoni a Lutatio inlatae; ut *abo. Sychæum* dixit Virg. Æn. I, 720. Cf. ad v. 34, et VI, 684. — **62.** *Siculo demergere fœdera ponto*, egregie pro delere, et hoc pro violare, rumpere *fœdus* in hoc mari ictum. Nam *tradere ventis, flammæ, aquæ* poetis pro delere et irritum facere dicitur. Καταβρέχειν σιγᾶ, Pind. Isthm. V, 65. Vid. Intpp. ad Tibull. I, ix, 49 sq., et Hor. Od. I, xvi, 3, 4; xxvi, 2, 3.

12N

Dat mentem Juno, ac laudum spe corda fatigat.
Jamque aut nocturno penetrat Capitolia visu,
Aut rapidis fertur per summas passibus Alpes.

65

63. *Dat mentem*, θυμὸν, μένος ἔμπνευσε, animum vel iram quoque et desiderium, hanc ignominiam delendi, in eo excitat. Cf. Virg. Ge. III, 267, et inf. ad v. 80, et VI, 609. — *fatigare*, propr. *fatim*, adfatim, frequenter *agere*; hinc precibus, hortatu, spe, etc. sæpius et vehementer movere, agitare, vexare. V. Heyne ad Virg. Æn. I, 280; IV, 572; VII, 582; VIII, 94.

64. Egregie sic adumbratur summa, qua Hannibal flagrat, cupiditas, Romanis bellum inferendi, quibuscum jam in somnis quoque armis contendit. Nam quæ interdiu cura singulari agimus vel cogitamus, eorum species nos per somnum agitare solent. Cf. simil. loc. VII, 325 sq. Drak. laudat Accium ap. Cic. Divin. I, 22. Auctor, Octaviae v. 740. Petron. Sat. CIV, ubi vid. Gonsal., Aristoph. Nub. I, 1, et Macrob. Somn. Scip. I, 3.

13

Sæpe etiam famuli turbato ad limina somno
Expavere trucem per vasta silentia vocem,
Ac largo sudore virum invenere futuras
Miscentem pugnas, et inania bella gerentem.

13N

66. *famuli ad limina*, servi, ut ap. Plin. Ep. VI, 16, 13, *ii limini obversabantur*; Withof. sed *Lefebvre de Villebrune* alio sensu: sunt stipatores, armigeri. Ex Hom. quidem notissimi sunt θεράποντες et ἐταῖροι heroum, verb. c. Patroclus Achilles, Meriones Idomenei, Thrasymedes Sarpedonis tam amicus et comes, quam famulus: quin et heroinis δμῳίδες famulae, comites tribuuntur, ut Penthesileæ a Qu. Calab. I, 33. Sed *famuli ad limina* ab his prorsus diversi et servili potius conditione sunt, qui ad fores cubiculi excubant, θυρωροὶ, ἀμφίπολοι, ut in gloss. vett. et ap. Hom. Odys. ζ, 18, quod jam monuit Drak. Cf. Lips. ad Tac. Ann. XIV, 44. Si tamen Silius eos confudisse censendus est, fecit hoc Maronis exemplo Æ. IX, 648. — **67.** *vasta*, magna, alta *silentia* noctis, quæ terrorem augent. Vid. Virg. Æ. II, 755. — **69.** *Miscere pugnas*, μίγνυμαι ὑσμίνην, pro miscere, conferre manus, congregi, pugnare. De auctore pugnae occurrit II, 528 et ap. Tibull. I, 3, 64. — *inania bella* bene dicit, ut σκιαμαχοῦντος, Ern.

Hanc rabiem in fines Italum Saturniaque arva
Addiderat quondam puero patrius furor: ortus
Sarrana prisci Barcæ de gente, vetustos
A Belo numerabat avos: namque orba marito
Quum fugeret Dido famulam Tyron, impia diri
Belides juvenis vitaverat arma tyranni,
Et se participem casus sociarat in omnes.

70

75

70. *Saturnia arva*, vid. Virg. *Æ.* I, 569. —*Addiderat, dederat, inspiraverat.* Vid. Ind. —**71.** *patrius furor*, pater furens, iratus: abstr. pro concr. vid. App. —**72.** *Sarrana gens*, Tyria, a prisco Tyri nomine *Sarra*, צִירָ. V. Gell. XIV, 6. —*Barcas*, nomen Punicum, quod vulgo ab hebr. בָּרַק, *fulguravit*, deducitur. Ab hoc gentis auctore et Hamilcar *Barcas* et factio *Barcina* dicta. —**73.** *Belus*, nomen ab hebr. בְּלֻזַּיִם *dominus* formatum, priscis et diis et regibus Assyriæ, Ægypti, Babylonis et Phœnicis proprium. Cf. ad v. 87. —**74.** *Tyrum famulam*, servientem Pygmalioni, tyranno. Cf. Heins. ad Ovid. *Fast.* I, 286. —**75.** *Belides juvenis*, *Barcas*.

14 Nobilis hoc ortu, et dextra spectatus Hamilcar,
Ut fari primamque datum distinguere lingua
Hannibali vocem, sollers nutrire furores,
Romanum sevit puerili in pectore bellum.

80

14N **77.** *spectatus dextra*, ut *ferro*, VIII, 263, δόκιμος τὰ πολέμια, *Spectata*, h. certis experimentis, an proba sint, nec ne, explorata et cognita, dicuntur propr. metalla, numi, histriones et gladiatores: unde *spectaculum*, VIII, 556, *spectatio* et *spectamen*, pro specimine, experimento. Cf. Ern. *Clav.* in hh. vv. et Ill. Harles. ad Val. Fl. I, 100, ad Ovid. *Pont.* II, 7, 82, et in *Anthol. lat. poet.* ad Lucret. I, 141. —**78.** *distinguere vocem*, verba distincte enunciare, articulatum loqui. —Hæc verba non nimis urgenda, et ad pueritiam immaturamque ætatem Hannibalis significandam generatim ac paulo licentius dicta existimari debent; Ern. Cf. ad II, 349 sq. —**79.** *sollers nutrire*, græca formula, satis nota. Vid. App. et Bentl. ad Hor. *Od.* I, 1, 6. —*furores* bellandi, ut v. 32. —**80.** *bellum*, cupiditatem, cum Romanis bellandi, *sevit*, insevit, indidit, inspiravit, movit, ἐν φρεσὶν ἐνέφουσεν, Hom. *Od.* χ, 348, ἐνῆκε, ἐνέθηκε, ἔμπνευσε μένος; *Iliad.* ο, 262; τ, 37, 159; υ, 80, 110; φ, 145.

Urbe fuit media sacrum genetricis *Elissæ*
Manibus, et patria Tyriis formidine cultum,
Quod taxi circum et piceæ squalentibus umbris
Abdiderant, cælique arcebant lumine, templum.

81. *Silii oculis et animo observabantur loca* Virg. *Æ.* IV, 457 sq., et 494 sq. ad quæ vid. Heyne. Egregie autem fingit, Hannibalem non in templo Jovis, quod Polyb. III, 11, et Corn. Nep. c. 2 tradunt, sed Didonis, Trojanis, Romanorum majoribus, infensissimæ, jurasse. —*sacrum*, sacratum, dedicatum. —*genetricis*, conditricis urbis. —*Elissæ*, Didonis unde Pœni *Elissæi* dicuntur II, 239 al. —**82.** *patrius*, πάτριος, πατρώϊος, γενναῖος. Vid. Heins. et Burm. ad Val. Fl. II, 156. —*formido* deorum, δεισιδαιμονία, religio, ut *metus, timor, horror, pavor* et similia, in omnibus fere linguis obvia. Dausq. hæc intelligebat de metu paterno, ne filii sorte ducti immolentur, coll. IV, 767 sq. inpr. 821, 2. —**83.** *squalentibus*, pro squalentes. Cf. ad v. 211. —*umbris squalentibus*, atris, quales fieri solent ex densis et nigricantibus frondibus picearum; Ern. —**84.** *cæli arcebant lumine*, pro cæli lumen, solis radios. a templo arcebant.

15 Hoc sese, ut perhibent, curis mortalibus olim
Exuerat Regina loco. Stant marmore mæsto
Effigies, Belusque parens, omnisque nepotum
A Belo series: stat gloria gentis Agenor,
Et qui longa dedit terris cognomina Phœnix.

85

15N **86.** *Silio prævit* Virg. *Æn.* I, 453 sq.; VII, 177; et Ge. III, 34 sq. —**87.** *Effigies*, signa et statuæ. Vid. ad III, 32. Verba *marmore mæsto* de colore nigro et ob vetustatem sordido, qui tristem adspectum præbeat, accipienda esse, per literas mihi humaniter significavit Cel. Heyne. Sed, nisi me omnia fallunt, poetæ animo inhærebant potius verba Virg. Ge. I, 480: «Et mæstum illacrimat templis ebur, æraque sudant:» ubi vid. Heyne. Cf. var. lect. et v. 98, et ad VIII, 647, 8. Exemplo Virg. *Æ.* I, 729, et poetarum Græcorum stirps regum Tyriorum a Belo *parente*, h. auctore ejus deducitur. De Belo, Agenore et Phœnice vid. Heyne ad Virg. *Æ.* I, 338. Exc. XXIII, ad *Æ.* I, 619; et ad Apollod. p. 259 sq., 525 sq. —**88.** *Stat Agenor*, h. ejus statua, ut ap. Ovid. *Epist.* II, 67, et ex Ponto IV, 9, 107. Vid. Burm. ad *Anthol.* I, 63, 10. —*gloria gentis* ut ap. Virg. *Æn.* VI, 767. —**89.** *cognomina longa*, cognomen diuturnum, diu usitatum.

Ipsa sedet tandem æternum conjuncta *Sychæo*:
Ante pedes ensis Phrygius jacet: ordine centum
Stant aræ cælique Deis Ereboque potenti.
Hic, crine effuso, atque *Hennææ* numina divæ,
Atque Acheronta vocat Stygia cum veste sacerdos.

90

91. *ensis Phrygius*, Trojanus, donum *Æneæ*. Conf. VIII, 150 sq. Virg. *Æ.* IV, 495, 507, 646, 663 sq. Et hæc adumbrata ad exemplum Virg. *Æ.* IV, 509 sq. —*centum* poetice positum puta, ut ap. Virg. Ge. III, 18; *Æ.* I, 416; IV, 199. Argutatur D. Heins., qui numerum centenarium infernis sacrum, ἑκατὸν τῆς Ἑκάτης, numerum esse monet: præterea et de cæli diis agitur. —**92.** *Erebo*, diis inferis.

16N **93.** *atque geminatur*, ut ap. Virg. *Ecl.* V, 23. —*numina* pro numen, et *numen dei* pro ipso deo poni, nota res est. Vid. mox v. 118. Virg. *Æ.* I, 666; III, 359, 543; VII, 310. —*Hennææ divæ*, Proserpinæ, a Plutone raptæ, in nemore juxta *Hennam*, urbem, in media Sicilia (unde et ὀμφαλὸς Σικελίας, *Umbilicus Siciliæ*, dicitur), loco edito et undique præcipiti sitam, temploque Cereris (quæ inde *Hennæa* vocatur v. 214 al.) et Proserpinæ nobilitatam. Confer. Liv. XXIV, 39; Cic. *Verr.* IV, 106; V, 187; Heins. et Burmann. ad Ovid. *Met.* V, 385; et Spanh. ad Callim. *Cer.* 15 et 31. —**94.** *Acheronta* ut ap. Virg. *Æn.* VII, 91, id. quod *Erebus*, v. 92. —*vocat*, invocat, ut *Æ.* III, 264; VI, 247. *Ibid.* IV, 510, gravius dicitur *tonat*: cave tamen id propterea h.l. substituendum judices. —*Stygia*, nigra (vid. ad v. 119) vel potius magica, ut apud Val. Fl. VI, 155; Lucan. VI, 766, et Senec. *Œd.* 621.

Immugit tellus, rumpitque horrenda per umbras
Sibila; inadcensi flagrant altaribus ignes.

95

95. *Manifesta Maronis vestigia* *Æ.* IV, 490, et VI, 255 sq. —*per umbras*: nam sacra magica noctu fiunt. —*rumpere Sibila*, ἐναργῶς, pro sonum edere, emittere, cum vi et impetu, ut *rum. vocem*, VIII, 301;

querelas, III, 558; *gemitum ad sidera*, IV, 458. Cf. Virg. *Æ.* II, 129; III, 246; IV, 553. Sic et Gr. ῥήγνύναι φωνήν, δάκρυα, seu ῥήξαι κλαυθμόν, Plutarch. in Pericl. p. 172; ῥήξαι οἰμωγήν, Philostr. Icon. II, 9. Hebræi Esai. LIV, 1 (ubi v. LXX), al. et nos, in *Gesang*, *Geschrey ausbrechen*. —**96.** *inadcensi ignes*, non nisi carmine magico adcensi. Sic v. **103** *flammæ surgentes audito carmine*, ad cantum magicum, quem audire quasi videbantur; v. **430** *ignis cantatus*, magicus; VIII, 503, *vocatis silvis*; XI, 447, *aggeribus vocatis*, et XI, 448, *cantatas turres*, h. muros Thebanos, Amphionis lyra cantuque exstructos et sponte surgentes: quæ omnia nihil aliud quam summam carminum vim et præstantiam exprimunt, unde et Orphei cautum saxa et arbores secutæ dicuntur. Conf. var. lect. et inpr. a D. Heins. laudatum Pausan. Ἠλιακῶν, lib. V, cap. ult. 97. Cf. Virg. *Æ.* VII, 89; Ge. I, 477.

17N

17

Tum magico volitant cantu per inania manes
Exciti, vultusque in marmore sudat Elissæ.

97. *per inania*, ut plene *per vacuum aera*, et ἐρήμας δι' αἰθέρος ap. Pind. Ol. I, 10. Tironibus nota esse debet vis et consuetudo magorum, præstigiis, herbis, φαρμάκοις, formulis et carminibus, ἐπωδαίς, imprimis vero lacte, vino et sanguine victimarum in specum defuso, animas defunctorum ex inferis *exciendi*, ψυχαγωγεῖν, vel cadavera rogo inposita in vitam revocandi, et tum ab iis responsa de rebus quæsitis postulandi. Mens enim hominum, futura sciendi cupida, facile sibi persuadere poterat, ψυχὴν, sc. animam animalem, quæ non, ut φρῆν, rationalis et divinior hominis pars, in cælum venire, sed ad inferos descendere credebatur, et pro aere halituque haberi, indeque *umbra*, *imago*, *simulacrum*, εἶδωλον, et voce Eurip. Hec. 389, φάντασμα dici solebat, victima in scrobem, sc. fossam, sub qua inferi sunt, cæsa, ad sanguinem ebibendum invitari, eo autem hausto vocis usum recipere et tum denique, quum animus e corporis compagibus ac vinculis exemtus acrius eo, qui illis adhuc includitur, videat et plura cognoscat, de rebus futuris consuli posse. Tota hæc manium evocandorum superstitio, νεκρομαντεία, seu νεκρομαντεία et ψυχαγωγία, e somniis forte orta, in quibus imago defunctorum nonnunquam cernitur; quod deinde homines arte quoque et mediis quibusdam adhibitis efficere posse sibi videbantur. Nota est vel ex 1 Sam. 28, 11 sq. et inpr. ex Hom. Odyss. lib. XI, quem inde νεκυίαν adpellant, et Silius imitatus est XIII, 400... 895. Fuere et olim loca manibus evocandis destinata, ut ψυχοπομπεῖον prope Heracleam, et Νεκυμάντιον apud Thesprotos. Conf. Orph. Argon. 569 sq. Cuper. Obs. I, 12. Broukh. ad Prop. I, 19, 11; idem et Heyne ad Tibull. I, II, 48; IV, I, 68. —**98.** *marmore*, statua marmorea. —*sudat*, vid. ad v. 86.

18

Hannibal hæc patrio jussu ad penetralia fertur,
Ingressique habitus atque ora explorat Hamilcar.
Non ille evantis Massylæ palluit iras,
Non diros templi ritus, adpersaque tabo
Limina, et audito surgentes carmine flammas.
Olli permulcens genitor caput, oscula libat,
Atdollitque animos hortando, et talibus implet:

100

105

99. Cf. XIII, 744 seq. *penetræ* propr. locus secretus, interior et sanctus in templo, ubi numen ejus præcipua cum vi commoratur, et sacerdotes, præter quos nemini intrare licet, ab ipso in furorem aguntur, θεοφορουνται, ἐνθουσιάζουσι, ut *adytum* Sibyllæ *Æ.* VI, 98. Sed forte simpl. Didonis templum innuitur. V. Heyne ad Virg. *Æ.* IV, 494.

18N

101. *Massylæ evantis*, Libycæ vatis. Cf. *Æ.* IV, 483, et ibi Heyne. —*Evans* propr. Baccha, seu Mænas, a verbo εὐάζειν, *evare*, seu *evari*, orgia celebrare, et hoc a voce bacchantium εὐαν, seu εὐοῖ, pro εὐοῖ, lat. *evae*, unde ipse Bacchus Gr. Εὐῶν et ὁ Εὐῖος, Romanis *Evan* et *Evius* dicitur. Hinc ad quamcunque vatem ἐνθεον, seu ἐνθουσιάζουσαν transfertur. —*palluit* propter *iras*, ut ap. Horat. Od. III, 27, 28. Pers. I, 124. —*Ira*, ut *furor*, *rabies*, *insania*, ὀργή, θυμὸς, etc. quemvis vehementiorem animi, imbris, cæli, maris, fluvii, venti motum exprimunt, et sæpius tribuuntur poetis ac vatibus, quorum mens a corpore abstracta, divino quodam instinctu et vi ita concitatur, ut iratis furentibusque similes videantur. Hinc et Aristoteles ὀργιαστικὰ μέλη καὶ ὀργιαστικὴν ἀρμονίαν adpellat, quæ ἐνθουσιασμόν ἐμβάλλει τῇ ψυχῇ, καὶ ἡ παρίστησι τὴν ποιητικὴν δύναμιν. —**102.** *diros ritus*, vid. ad II, 427. —**103.** *surgentes* ut VII, 352; XI, 219. Cf. ad v. 96.

104. Silio observabatur imago Jovis placidi, *oscula libantis natæ* ap. Virg. *Æn.* I, 254, 256, ubi vid. Heyne. —**105.** *implet talibus* vocibus, ut ap. Val. Fl. II, 126, h. hortatur. Vid. Heins. ad Ovid. Met. VII, 120.

19

«Gens *recidiva* Phrygum Cadmeæ stirpis alumnos
Fœderibus non æqua premit: si fata negarint
Dedecus id patriæ nostra depellere dextra,
Hæc tua sit laus, nate, velis! age, concipe bella
Latura exitium Laurentibus! horreat ortus
Jam pubes Tyrrhena tuos; partusque recusent,
Te surgente, puer, Latiae producere matres.»

110

106. *recidiva*, quæ post interitum quasi resurgit, restituitur, viresque amissas recuperat, ut ap. Virg. *Æn.* IV, 344; VII, 322; X, 58. Vox vel a *cadendo* et a seminibus, quæ, etsi temere cecidisse, et vel penitus adeo interiisse videntur, tamen resurgunt plantamque instaurant; vel a *cædendo* et surculis, seu arboribus, quæ recidendo renascuntur et repullulant, repetita; sed prius ob brevitatem syllabæ sec. præferendum videtur. Vid. Gesner. Thes., Gron. ad Sen. Troad. 472. Heins. ad Ovid. Fast. IV, 45, et ad Claud. Phœn. 66. —*Gens recidiva Phrygum*, Trojanorum, h. Romani, quibus quasi restituta est. —*Cadmeæ stirpis alumnos*, vid. ad v. 5. —**107.** *Fœderibus*, finito primo bello junctis. Vid. Polyb. I, 62 sq. —*non æqua*, pro inique vel iniquis. Romani cum Pœnis injusta fœdera pepigerunt: quam sententiam vide quam invidiose et infeste extulerit Hamilcar; Ern. qui etiam monet, in voce *premere* notionem latere dedecoris, quod Pœnis ex illa pace et fœderibus adhæreat. —**109.** *concipe animo bella*, bellicam virtutem, bellandi cupiditatem. Malim tamen interpretari: *conceptis* verbis jura bellum. Conf. XIII, 746, et Varr. L. L. IV, 15. Sic *concipere fœdus* (Virg. *Æ.* XII, 13), *vadimonium*, *jusjurandum*, etc. Cf. Ern. ad Tac. Hist. IV, 31. — **110.** *Laurentibus*, Latinis, seu Romanis. *Laurentium* urbs Latii, non longe a

19N

Tiberi eo loco sita, qui nunc non *S. Lorenzo*, sed *Paterno*, seu *Torre di Paterno* dicitur. Sed a poetis toti Latio designando adhibetur. Vid. Heyne Exc. III, ad Virg. *Æn.* VII, v. 108. —**110.** Sententiarum verborumque vim et ἐνέργειαν quilibet facile, vel me non monente, sentiet. Cf. III, 73; IV, 731. Horat. Epod. XVI, 8. —**112.** *Te surgente*, crescente, ut *Æn.* IV, 274; VI, 364. —*producere*, edere, vel educare.

His acuit stimulis; subicitque haud mollia dictu:

«Romanos terra atque undis, ubi competet ætas,
Ferro ignique sequar, Rhœteaue fata revolvam.
Non Superi mihi, non Martem cohibentia pacta,
Non celsæ obstiterint Alpes, Tarpeiaque saxa.

20

115

113. *acuit*, θήγει, ὀξύνει, h. hortatur, excitat, παροξύνει, ὄρσειν, ὠτρυνεν, ut ap. Virg. *Æ.* VII, 330, 406. —*acuit stimulis*, stimulat, incitat ad bellum, ut *foedere*, V, 159; VII, 512. Formulæ a stimulo, κέντρον, seu σαυρωτήρι, petitæ, quo equi, seu boves aratores pungi et incitari solebant, unde proverb. πρὸς κέντρα λακτίζειν. Vid. *Æschyl.* Prom. 322. Pind. Pyth. II, 173, et in N. T. Act. IX, 5. Cf. ad VII, 702. —*Subicit*, ὑποβάλλει, respondet, sc. Hannibal, ut *Æn.* III, 314. *Subicit* ἀρχαϊκῶς, ut XIII, 298; *inicit*, X, 571; *adicere*, *proicere*, *obicere*, *obices*, etc. Vid. Munker. ad Fulgent. II, 4, p. 71; III, 6, p. 117. Intpp. ad loc. class. Gell. IV, 17. Broukh. et Heyne ad Tibull. I, VIII (IX), 54. Semper hæsi in h.l. et offendi: nunc nullus dubito, quin verba *acuit* et *subicit* ad idem subjectum, ad Hamilcarem, filio verba diri jurisjurandi præeuntem, referenda sint. Dele itaque majorem distinct. ac lege: *His acuit stimulis* (sc. Hamilcar filium), *subicitque haud mollia dictu*, et hanc diram jurisjurandi formulam adjecit, etc. *haud mollia dictu*, ut *haud mollia fatu* ap. Virg. *Æn.* XII, 25. —**115.** *sequar*, persequar, ut *Æn.* XI, 674. Ovid. Met. II, 498. —*revolvere*, vel iterum pati et subire, ut ap. Virg. *Æ.* X, 61, quem locum male comparat Drak., vel, ut h.l. reducere, denuo moliri. Nam *revolvere* poetis est, magna cum molestia et difficultate aliquid vel tolerare, vel perficere, expedire, moliri. —*fata Rhœtea*, Trojana: nam *Rhœteum*, τὸ Ροίτειον, Troadis opp. et promont. Hinc sensus est: exitium Trojano simile Romanis, Trojana stirpe oriundis, parabo. Cf. XVII, 230. *Rhœtei* Silio et Romani, a Trojanis oriundi, dicuntur: unde Dausq. interpretatur: Romanorum fata, quæ æternum illis imperium promittunt, retexam, retraham, h. irrita faciam. Nam *revolvere* voc. propr. de stamine, ut II, 181, et de filis Parcarum; unde fata mutare significat ap. Stat. Th. VII, 774. Sen. Herc. fur. 181. Cf. Heins. ad Ovid. Met. II, 654, et Intpp. ad Prop. IV, VII (VIII), 51.

20N

116. Idem orationis color ap. Stat. Th. II, 453 seq. Nulla religio, nulla fides, nullus labor impedit, vel coercebit; Ern. —**117.** *Tarpeia saxa*, colles Romæ, quorum præcipuus, Capitolinus, Jovis sedes, memoratur.

Hanc mentem juro nostri per numina Martis;
Per Manes, Regina, tuos.» Tum nigra triformi
Hostia mactatur Divæ, raptimque recludit
Spirantis artus poscens responsa sacerdos,
Ac fugientem animam properatis consulit extis.

21

120

118. *per numina* (vid. ad v. 93) *mentem nostri*, h. per Martem meum, summum hoc, quod veneror, numen; vel *nostri* est, mihi faventis, ut *nostro omine* dixit Plaut. Casin. II, VIII, 74; *meos deos*, Ovid. Epist. XII, 84; αὐτῆ ὑμῶν ἔστιν ἡ ὥρα, Luc. XXII, 53; *suos Consules*, Cic. Mil. 33; *ventus suos*, Sen. Agam. 91; quæ loca laudat Drak. ad XII, 193. Add. inf. v. 480; IV, 650; VI, 707. Liv. IX, 19 extr. *nostris locis*, Cic. Verr. III, 19, *horis tuis*, Mart. X, 58, 7, *dies meus*, Polyb. XVII, 18, Σὺ νῦν ἡμέρα, σὸς ὁ καιρὸς et alia ap. Gron. Obs. I, 2, et ad Liv. 35, 12. —**119.** Silius more suo legit vestigia Virg. *Æn.* VI, 242 sq. ubi vid. Heyne. —*nigra*, quoniam omnia, quæ ad inferos spectant, vel ibi sunt, *nigra*, *atra*, *furva* dici solent. Cf. VIII, 116, 119; XIII, 405, 429. Magis hæc ὀρκωμοσία est et juramentum ἐπὶ τοιμίῳν, quam θυσία; et hic, ut ap. Hom. Iliad. τ, 266 et al., victima juramentum sequitur; D. Heins. —*diva triformis*, ut triceps, triplex, *tergemina*, τρίμορφος, τριπρόσωπος, τρισσοκάρηρος, Hecate, quæ triplicem personam, Lunæ, Dianæ et Proserpinæ, gerere credebatur, unde hæc nomina in rebus inferis promiscue usurpantur. —**121.** Silius habuit, quem sequeretur, Virg. *Æn.* IV, 63 seq. —*Spirantes*, ἀσπαίροντας, palpitantes.

21N

Ast ubi quæsitæ artis de more vetustæ
Intravit mentes Superum, sic deinde profatur:
«*Ætolos* late consterni milite campos,
Idæoque lacus flagrantés sanguine cerno.
Quanta procul moles scopulis ad sidera tendit,
Cujus in aërio pendent tua vertice castra!

22

125

123. *vetustæ*, nam haruspicina jam Pelasgis in usu fuit et ab Etruscis, qui maxime eam excoluerunt, ad Romanos pervenit. —**124.** *Intravit sacerdos mentes Superum*, ut *i. in sensum, mentem, rerum naturam, terram*, etc. ap. Cic. Or. II, 25; Fin. V, 16; Flacc. 10; Academ. IV, 39; h. exploravit, cognovit fata et consilia, νοῦν deorum, per extispicii ritus. Drak. laudat Stat. Achill. I, 507, *irrupere deos*, et ej. Theb. III, 549, 633. Alio sensu deus vatem *intrat*. Vid. ad III, 697. —**125.** Frequens est in poetico sermone usus vaticiniorum, quæ tam per se, quam propterea quod grandiore orationem admittunt, multum habent gravitatis, et quod Gallis *intéressant* dicitur. Cf. III, 570 sq.; VI, 613 sq.; VII, 435 sq.; XII, 320 sq. Virg. Ecl. IV; *Æn.* I, 254; III, 458; VI, 756, et inpr. VI, 86 sq., ubi similiter vates non modo futura prædicat, sed et omnia ut jam præsentia cernit. Conf. Jani ad Hor. Od. I, xv, 9. —*campos Ætolos*, h. Apulos, Cannenses, ut c. *Diomedis*, et *Graium æquor*, vid. Ind. Nam Diomedes, Tydei, *Ætolia* regis, filius, redux a Troja, in Daunia, Apuliæ parte, consedisse traditur. Vid. Heyne Exc. I ad Virg. *Æ.* XI, 243. —**126.** *lacus*, lacum Trasymenum. —*Idæo*, Trojano, h. Romano. —*flagrantés* Lefeb. exponit tepentes; melius Burmann. rubentes. Purpura certe *ardens* dicitur (vid. ad IV, 270), et genæ, vultus, oculi *flagrantés*, *ardentes*, *ignei*, *flammei*, αἰθωνες, φλέγοντες, μαρμαίροντες. Vid. Burm. ad Val. Fl. III, 216. Sed propr. tum coloris potius fulgor, splendorque (german. *brennende helle Farbe*, *feurige*, *glühende Augen*), non rubor innuitur, nisi forte ad fulgentem ruborem transferri possit. Conf. VII, 486, *fulgebit strage Metaurus*, quibus verbis vulgata lectio h.l. firmatur.

22N

127. *moles*, Alpes. —**128.** *pendent* ob altitudinem, pro vulg. posita sunt. Cf. III, 556; XII, 531. Heinsii

conject. *crepitan̄tia* improbat etiam Withof. quia crepitent incendio virgulta aliaque, non mœnia, et sacerdos se futura cernere fingat, non etiam audire sonos in extis.

Jamque jugis agmen rapitur; trepidantia fumant
Mœnia, et Hesperio tellus porrecta sub axe 130
Sidoniis lucet flammis: fluit ecce cruentus
Eridanus: jacet ore truci super arma virosque,
Tertia qui tulerat sublimis opima Tonanti.
Heu! quænam subitis horrescit turbida nimbis
Tempestat, ruptoque polo micat igneus æther? 135

130. *axe Hesperio*, plaga occidentali. — *tellus*, Italia. — **132.** *Eridanus*, Padus, *cruentus*, quia Ticinus et Trebia, sanguine Romanorum infecti, eo miscentur. — **133.** Cf. Virg. *Æn.* VI, 856 sq. et ibi Heyne. Flor., II, 4. Propert. IV, II, 39 sq. Res a Marcello in b. Punico II, gestæ satis notæ sunt ex Liv. inpr. XXIII, 16, 46; XXIV, 35 sq.; XXV, 23 sq., 31, 40, 41; XXVII, 12, 14, ut ejus mors ex Liv. XXVII, 26 sq. Conf. inf. XII, 278 seq.; XIV, 639 seq.; XV, 390 sq. — *Tertia opima* sc. spolia, ut III, 587; VIII, 256; XII, 280. — *sublimis*, ut ap. Virg. l.c. v. 856, 857, vel in sublimis, in altum, h. in Capitolium. — *Tonanti*, ad Jovem Feretrium. Cf. V, 167, 168.

23^N **135.** *Tempestat*, quæ Pœnum a mœnibus Romæ repulit. Cf. XII, 612 sq. Liv. XXVI, II. — *rupto polo*, cælo, *micat ignibus æther*, cf. Virg. *Æn.* I, 90. Nubes et cælum fulmine *rumpuntur*, *abrumpuntur*, *scinduntur*. Vid. Ind. et Heyne ad Virg. *Æn.* III, 199; XII, 451. Αιθέρος ἀμφιραγέντος ὑπὸ νεφέων ἐπιδοῦπων dixit Q. Calab. et οὐρανόθεν ὑπεβράγη ἄσπετος αἰθήρ, Hom. Il. θ, 554; π, 300.

23 Magna parant Superi: tonat alti regia cæli;
Bellantemque Jovem cerno.» Venientia fata
Scire ultra vetuit Juno, fibræque repente
Conticuere: latent casus longique labores.

136. *parant Superi*, ut XII, 555. — *tonat alti regia cæli*, h. cælum altum. Vid. Heyne ad Virg. Ge. I, 503; III, 261. — **137.** *Jovem*, cui proprium est, tempestates ciere et immittere, ingeniose poeta pro Romanis pugnantem inducit. Juno autem hisce Trojanorum posteris inimicissima, ne Hannibalis animus in ipso rerum gerendarum principio frangatur, *venientia*, μέλλοντα, futura et novissima ejus fata adversa ex victimæ extis cognosci prohibet. Hinc *fibræ repente conticuere* (v. 138 sq.), h. exta nihil amplius signi, sc. augurii exhibuere, non pluribus signis voluntatem deorum declararunt. Sic *vocem moribundo in corpore quærit* augur, dixit Lucan., *fibra locuta deos*, Prop. IV, I, 104; *viscera loquebantur*, Martian. cap. I, p. 5; et Festus, «Muta exta adpellabant, ex quibus nihil divinationis animadvertabant;» quæ loca jam excitarunt D. Heins. et Drak.

Sic clausum linquens arcano pectore bellum, 140
Atque hominum finem Gades Calpenque secutus,
Dum fert Herculeis Garamantica signa columnis,
Occubuit sævo Tyrius certamine ductor.

141. Hamilcar Hispaniam petit ibique perit. — *Gades (Cadiz) hominum finem*, extremam Europæ ins. et opp. versus occidentem, ἐσχατόωντα Γάδειρα, Dionys. Per. Cf. XVII, 642, et Horat. Od. II, II, 10. — *sequi*, petere, adire locum, ut II, 87. Virg. *Æn.* IV, 361; V, 629. — **142.** *fert columnis Herculeis*, ad columnas Herculeas, τὰς Ἡρακλείους στῆλας, *Calpen (Gibraltar) Europæ et Abylam (Ceutam) Africæ montem*, laborum H. metas et monumenta, ut στῆλαι Διούσου in extremis Indiæ montibus, ap. Dionys. per 1164. Montes illos dirimit fretum Gaditanum, seu Herculeum. (*die Strasse*). — *signa*, arma, agmina, *Garam.*, Libyca, Punica. Vid. ad v. 414. — **143.** *sævo certamine*, in prælio adversus Vettes. Vid. Polyb. II, 1. Appian. b. Hannib. c. 2, et b. Hisp. c. 5; Corn. Nep. c. 4; Frontin. Strateg. II, 4, 17; Zonaras, Ann. VIII, 19. *Castrum altum* (forte *Cuença* in Castilla nova) locum ejus cæde insignem fuisse docet Liv. XXIV, 41. Sed teste Diodor. XXV, 2, cum Helicen obpugnaret, ab Orisone (al. Orisso) rege Hisp., socio suo, inprovisu obpressus et fluvio, quem equo trajecturus erat, submersus interiit; unde Dausq. exponit: *sævo*, in undis, quod viris detestabile. Male!

24^N Interea rerum Hasdrubali traduntur habenæ,
Occidui qui solis opes, et vulgus Hiberum, 145
Bæticolasque viros furiis agitabat iniquis.

144. *rerum habenæ*, ut alibi *rerum freni*, summa imperii. — *Hasdrubal*, Magonis f., Hamilcaris gener et successor, diversus ab Hasdrubale, Hamilcaris f., Hannibalis et Magonis fratre, cui bello in Italia orto, Hispania decreta provincia, et ab Hasdrubale, Gisgonis f., alio Poenorum duce in Hispania. — **145.** Hispania tribus modis designatur. — *vulgus Hiberum*, populum Hisp., propr. incolas ejus partis, quæ intra Iberum (*Ebro*) continetur. — **146.** *Bæticolasque viros*, adcolas Bætis fl. (*Guadalquivir*, corrupto nomine Arab. *Wadi al Kabir*, h. fluvius magnus) qui Hispaniæ Bæticiæ nomen dedit. Cf. IX, 234. — Hispanos acerbe et crudeliter *agitabat*, h. vexabat, ut II, 530; III, 700; XVI, 683. Silium, communi Romanorum de Poenis judicio, de Hasdrubale nimis inique existimare, et ab aliis ejus comitatem humanitatemque, qua Hispanos magis, quam bello et armis, sibi conciliaverit, laudari, jam alii observarunt. Vid. Liv. XXI, 2; Polyb. II, 36; Appian. rer. Hisp. c. 4 et 6. Silio tamen Fabius ap. Polyb. III, 8, pr. adstipulatur, de cuius fide adversus Polybium disputavit Ernesti Opusc. philol. pag. 64 sq.

Tristia corda ducis, simul immedicabilis ira,
Et fructus regni feritas erat: asper amore
Sanguinis, et metui demens credebat honorem;
Nec nota docilis poena satiare furores. 150

147. *Tristia corda*, severa, inexorabilis, crudelis, sæva mens. Sic *tristia jussa*, h. dura, acerba, II, 2; *dicta*, VII, 548; XI, 84. Cf. Broukh. et Heyne ad Tibull. III, III, 35. — **148.** *fructus regni feritas*, insolentia ejus et crudelitas, imperii summa ipsi tradita, crevit et effrenata esse cœpit. — *asper*, flagrans, vel sævus. Vid. Heyne ad Virg. *Æ.* I, 14. — **149.** Demeos honorem esse credebat, si metueretur. An *metui* est substant., ut sensus sit, honorem metui committebat, firmabat? — **150.** *Nec nota*, nova, insolita,

inaudita. Ingenio valebat ad insolitas poenas et exquisita supplicia invenienda.

25 Ore excellentem et spectatum fortibus ausis
Antiqua de stirpe Tagum, Superumque hominumque
Immemor, erecto subfixum robore mœstis
Ostentabat ovans populis sine funere regem.

25N **151.** Argute exornantur Liviana XXI, 2. Silius, ut poeta, isque scenas tristiores gravioreque maxime amplectens, hoc sibi licentiæ sumsit, ut ex historia mallet ambigua vitiorum Hasdrubalis documenta, quæque in pejorem adcipi possent, conligere, quam expressiora virtutum ejus testimonia sequi. Ern. — **153.** *robore erecto*, cruce: quo supplicio Pœni non servos tantum, sed summos æque ac infimos adficere solebant. Drak. laudat. Polyb. I, 11; Justin. 18, 7; Liv. Epit. XVII. Add. Justin. XXII, 7. — **154.** *sine funere*, insepultum. — *Ostentabat*, quod summum olim scelus erat et mos barbarorum, a quo eos legum latores et philosophi religione sepulturæ reducere et avocare studebant. Cf. ad IV, 671; V, 156. Heyne ad Virg. Æn. VI, 325 sq.; IX, 485; et Obs. ad Tibull. III, II, 15. Jani ad Horat. Od. I, xxviii, 23 sq.

Auriferi Tagus adscito cognomine fontis
Perque antra et ripas Nymphis ululatus Hiberis.
Mæonium non ille vadum, non Lydia mallet
26 Stagna sibi, nec qui riguo perfunditur auro
Campum, atque inlatis Hermi flavescit arenis.

155

155. *Auriferi*, χρυσοφόροι, *fontis*, Tagi fl. (*Taio*, seu *Teio*), in quo nunc quidem non arenæ, sed numi tamen et globuli aurei aliorumque metallorum partes reperiuntur. — **156.** *ululatus*, deploratus: *ululare* de quovis sono et cantu tam læto quam tristi, usurpatur, ut ὀλολύζειν et ὀλολυγή. Vid. Intpp. ad Callim. H. in Del. 258.

157. *Mæonium vadum*, Pactolum, Lydiæ fl. auriferum. — *mallet*, magis optaret, seu permutaret, h. permutasset *ille*, Tagus rex, cum Tagi fl. auro et opibus: h. e. ditissimus rex erat idemque (v. 160 sq.) fortissimus. Ludit manifeste poeta in *Tago*; cui nomini quum duplex notio, hominis et fluvii auriferi, adhæreret, et nunc efferenda esset sententia hæc: «capturam et cædem Tagi reguli Hasdrubali gratam fuisse,» placuit eam ita enunciare: hic Tagus Hasdrubali gratior erat, quam Pactolus et Hermus cum toto eorum auro; Ernesti, et jam olim Marsus. Quia ratione nihil contortius vidi, *ille* haud dubie est Tagus rex, ad quem et verba, quæ tam præcedunt, quam sequuntur, spectant; non Hasdrubal, neque etiam fluvius aurifer, quem, ut ceteris præstantem designari putat Lefeb. — *Stagna Lydiæ*, non Caici, Caystri et aliorum Lydiæ fluminum, sed, quoniam de auriferis fluviis sermo est, ejusdem Pactoli, qui nunc *Sarabat* dicitur æque ac *Hermus*, qui cum eo in Ægæum mare eodem alveo profluit. Uterque campos Smyrnæ et Phocidis dirimunt et sic fecundos reddunt, unde forsitan aureas arenas, quæ jam Strabonis ætate frustra quærebantur, traxisse feruntur. — **158.** *nec qui*, etc., conf. Lucan. III, 210, et Virg. Ge. II, 137; ubi in nota Heynii pro *Drakenb.* leg. *Dausq.* Nam prior recte monet, Hermum poetis auriferum dici, et v. 159 *arenas* in campum, non a Pactolo in Hermum *inlatis* innui. — *auro riguo*, arenis aureis, quæ campum inrigant, vel fluvii, campum inrigantis. *Riguum* dicitur, quod inrigatur, et quod rigat. Cf. Virg. Ge. II, 485.

26N

Primus inire manu, postremus ponere Martem.
Quum rapidum effusis ageret sublimis habenis
Quadrupedem, non ense virum, non eminus hasta
Sistere erat: volitabat ovans, aciesque per ambas
Jam Tagus auratis agnoscebatur in armis.

160

160. *Primus*, etc., cf. v. 242. Sic de Hannibale Liv. XXI, 4, «princeps in prælium ibat, ultimus consortio prælio excedebat.» — **161.** *habenis effusis*, remissis, *sublimis* eques magis stans quam sedens, in concitato equi cursu, Ern. — **163.** *erat*, dabatur, licebat, ut *est*, *erit*, *fit*, *fuert*, *aderit*, ἦν, ἔστι, ἔσται, ἔστω, γένοιτο, ἐνδέχοντο, πάρεσται, εἶναι, pro ἔξῃν, ἔξεσσι vel ἔσσι δύναμις, seu θέμις, etc. Vid. Gronov. Obs. IV, 8, et Heins. ad Ovid. A. A. II, 28.

Quem postquam diro suspensum robore vidit
Deformem leti famulus, clam conripit ensem
Dilectum domino, pernixque inrumpit in aulam,
Atque inmite ferit geminato vulnere pectus.
At Pœni succensi ira, turbataque luctu
Et sævis gens læta, ruunt tormenta que portant.

165

170

165. Cf. Liv. XXI, 2 et 6. Justin. XLIV, 2 et 5. Val. Max. III, 3. — **166.** Livius l. c. Hasdrubalem palam, Appian. de reb. Hisp. c. 8, et Hannib. c. 2, ex insidiis in venatione, sed Polybius, II, 36, ἐν τοῖς ἑαυτοῦ καταλύμασι νυκτὸς ὑπὸ τινὸς Κελτοῦ τὸ γένος, obtruncatum esse tradit.

27N

27 Non ignes candensque chalybs, non verbera passim
Ictibus innumeris lacerum scindentia corpus,
Carnificesve manus, penitusve infusa medullis
Pestis, et in medio lucentes vulnere flammæ
Cessavere: ferum visu dictuque, per artem
Sævitiæ extenti, quantum tormenta jubebant,
Creverunt artus, atque, omni sanguine raptō,
Ossa liquefactis fumarunt fervida membris.

175

171. Candentes laminæ in quæstionibus et tormentis adhiberi solebant. Vid. Cic. Verr. V, 63. — **173.** *Carnifices manus*, ut *vindices manus*, ap. Prudent. X, 447; *carnifices epulæ* et *pedes* ap. Claud. b. Gild. 179, et Martial. XII, 48; *virgulta valle*, h. virgultis obsita inf. XII, 354; *grex minister*, XI, 277; *jussum magistrum*, III, 387 et, quod ibi Drak. monet, *manus serva*, Ovid. Epist. X, 90; *torus maritus*, ib. II, 41; *ventus pluvius*, Hor. Od. I, xvii, 4; *aræ dominæ*, Stat. Th. V, 588; *animi mares*, Appul. Met. III,

p. 131; et Elmenh. *tempestas autumnna*, Gell. XIX, 7; *genius maritus*, Ennod. Ticin. I, 4; *vitis autumnna*, Tertull. judic. Dom. 4; *juvenca cornua*, Pith. Catal. p. m. 572. Cf. Gronov. Obs. III, 24; Heins. ad Ovid. Epist. II, 74; III, 100; IV, 12; IX, 86; XIV, 19 inpr.; XV, 83; ad ej. Met. III, 728; ad Claud. nupt. Hon. et Marc. 88; b. Gild. v. 407; laud. Stil. I, 121; et ad Petron. c. 35. —**174.** *infusa medullis Pestis*, laminæ ardentibus inustæ. *Pestis*, seu *lues*, quiddid noxium et exitiosum est, ὄλεθρος. Vid. Intpp. ad Val. Fl. II, 498; et Heins. ad Ovid. Met. IX, 197; h.l. ignis, ut passim. Vid. Ind. et Virg. Æn. V, 683; IX, 540 al. —**175.** *ferum visu dictuque*, δεινὸν ἰδεῖν καὶ λέγειν. Cf. Heyne ad Virg. Æn. III, 621. —**176.** *extenti equuleo*. Comparant Senec. Epist. 67; Prudent. hymn. I, περὶ στεφ. v. 105, et in Romano v. 109.

28 Mens intacta manet; superat, ridetque dolores,
Spectanti similis, fessosque labore ministros 180
Increpitat, dominique crucem clamore reposcit.

28N **179.** *Mens intacta* scil. doloribus, ut *tangi* h.e. adfici *dolore* dixit Prop. III, VII, 68 (al. III, VI, 34), et alii *tangi cupidine, religione*, etc. Withof. conj. *invicta*. Non male: sed illud exquisitius. Cf. Liv. XXI, 2. —**181.** *Increpitat*, reprehendit et objurgat, nisi malis exhortatur, ut ap. Virg. Æn. I, 738, ubi vid. Heyne. En summa dolorum contentio! —*reposit* pro simpl. poscit, vel sæpius poscit.

Hæc inter spretæ miseranda piacula pœnæ,
Erepto trepidus ductore exercitus, una
Hannibalem voce atque alacri certamine poscit.

182. Inter funesta iræ piacula et pœnas, a Tagi famulo sumtas, qui eas spernebat, etc. —**184.** Cf. Liv. XXI, 3; et Virg. Æ. VII, 472 sq.

Hinc studia adcendit patriæ virtutis imago, 185
Hinc fama in populos jurati didita belli,
Hinc virides ausis anni fervorque decorus,
Atque armata dolis mens et vis insita fandi.

185. *studia adcendit*, favorem ei conciliat. Factiones, σπουδὰς, exponit Burm. ad Val. Fl. III, 628. —**186.** *jurati*, quod adversus Romanos se gesturum esse patri jurasset. —**187.** *virides ausis anni*, ætas ad audendum resque præclaras gerendas idonea, ob vigorem; unde *viridis* plerumque juvenus dicitur. ἄνθος ἤβας ἄρτι κυμαίνει, dixit Pind. Pyth. IV, 281. Cf. III, 255; V, 570; et Virg. Æn. V, 295; *viridi juvena*.

29 Primi ductorem Libyes clamore salutant;
Mox et Pyrenes populi, et bellator Hiberus: 190
Continuoque ferox oritur fiducia menti,
Cessisse imperio tantum terræque marisque.
Æoliis candens austris et lampade Phœbi
Æstifero Libye torquetur subdita Cancro, 195
Aut ingens Asiæ latus, aut pars tertia terris.

189. Populi tam Africæ, quam Hispaniæ eum imperatorem salutant. Illorum terra describitur v. 193... 219, horum 220... 238. Ipsi autem nominatim recensentur III, 231 sqq.

29N **193.** Non nisi fines imperii Carth. declarandi erant, quod ex v. 191... 193, intelligitur. Hunc parum apte h.l. totius Lybiæ situs, termini, cæli solique diversitas, et variæ veterum sententiæ de terræ divisione memorantur, doctrinæ ostentandæ causa. —**195.** Conf. Lucan. IX, 411 seq. Non defuisse inter veteres, qui Africam vel ad Europam, vel ad Asiam referrent, nota res est. Præter Lucan. l.c., vid. Agathem. II, 2. Sallust. Jug. 17. Varr. R. R. I, et L. L. IV, 2. Plin. III, 1 Eustath. ad Dionys. Per. 8; et Morus ad Isocrat. Paneg. cap. 48 pr.

Terminus huic roseos amnis Lageus ad ortus
Septeno inpellens tumefactum gurgite pontum:
At qua diversas clementior adspicit Arctos,
Herculeo dirimente freto, diducta propinquis 200
Europes videt arva jugis: ultra obsidet æquor;
Nec patitur nomen proferri longius Atlas,
Atlas subducto tracturus vertice cælum.

196. Sic et Plin. III, 1, et alii. Nam veteres Geographi vel totam Ægyptum, vel ejus partem Asiæ partibus adjecerunt, excepto Strab. I, p. 60 sq. qui, Arabico sinu inter Asiam Africamque termino constituto, eam Africæ adjungit. —*roseos ad ortus* sc. solis. ῥοδοδάκτυλος Ἥως. —Nilus dicitur h.l. *amnis Lageus*, h. Ægyptius, a Ptolemæo Lagi f., clarissimo Ægypti rege. Cf. X, 322; XVII, 592, et Lucan. I, 684. —**197.** *Septeno gurgite* in mare fluit, h. septem ostiis, quæ adhuc supersunt, teste Pocockio Itin. T. I, p. 29 sq., 433 sq. vers. german. —**198.** *At qua parte clementior*, temperatior calore et frigore, *adspicit*, sita est versus *Arctos diversas*, Ursam majorem et minorem, Helicen et Cynosuram, h. septemtrionem. —*Arctos diversas*, ut *non æquas*, III, 192 ubi vid. not. —**199.** *diducta*, diremta, divisa, *jugis*, montibus, Calpe et Abyla. Cf. ad v. 141, 142. —**200.** *obsidet*, claudit, terminat. —*æquor*, mare Atlanticum. —**201.** Atlas in occidentali Africæ ora ejus terminus est. —*nomen Libyæ*, h. Libyam ipsam *proferri*, longius protendi. —**202.** Manifesta imitatio ornatissimi loci Virg. Æ. IV, 246 sq., ubi vid. Heyne. —*tracturus* secum, detracturus cælum, si caput oneri subtraheret.

30 Sidera nubiferum fulcit caput, æthereasque
Erigit æternum compages ardua cervix: 205
Canet barba gelu, frontemque inmanibus umbris
Pinea silva premit; vastant cava tempora venti,
Nimboosoque ruunt spumantia flumina rictu.
Tum geminæ laterum cautes maria alta fatigant;
Atque ubi fessus equos Titan inmersit anhelos,

203 sq. Hinc eum κίονα τοῦ οὐρανοῦ λέγουσι οἱ ἐπιχώριοι εἶναι, teste Herodoto IV, 184. Cf. Heyne l.c. —**204.** *Erigit*, fert. —**206.** *Pinea silva* Atlantis, quem Pausan. Att. 53 dicit ἄβατον ὑπὸ ὕδατος καὶ δένδρων, ἃ διὰ παντὸς πέφυκε, Ern. Cf. Heyne ad Virg. *Æ.* IV, 249. —**207.** *ricu Nimbo*, ore nimbis ventisque pulsato.

208. *laterum cautes*, h. cautes, sc. brachia Atlantis, quæ ab utroque ejus latere in mare procurrunt. —*fatigant*, commovent, turbant. Vid. ad v. 63. —*cautes*, quod Drak. monet, *maria fatigant*, cum undis undique inpactis resistunt et impetum fluctuum frangunt, quo sensu *lassare* et *prædelassare* dixerunt Ovid. Met. XI, 729, et Lucan. II, 618; VI, 265; IX, 453. —*maria alta*, mare Atlanticum, ut mox *gurgis*. —**209.** Cf. Virg. *Æ.* IX, 913. —**210.** *fumanti gurgite* ob. vapores, quos, si procul spectes, sol tum producere videtur.

Sed qua se campis squalentibus Africa tendit,
Serpentum largo coquitur fecunda veneno.
Felix qua pingues mitis plaga temperat agros,
Nec Cerere Hennæa, Phario nec victa colono.

212

211. Sub zona torrida. —*campis squalentibus*, ut III, 655; IV, 375; XII, 373; XIV, 591, qui nimio solis et cancri ardore exusti, sordido colore ac nitore pulverulento obducti, tristes adspectu, inornati, vel inculti et steriles sunt, ut *horrens* campus ap. Virg. Ge. III, 161, et στυφελὴ χθών ap. Apoll. II, 1007; III, 411; quam Schol. exponit τραχεῖαν καὶ σκληράν: nisi poeta simul ad serpentes respexit, quorum mentio fit v. sq. nam Libyæ *humus serpentibus atris squalet*, ut utar verbis Ovid. Met. XIV, 410, et Lucan. IX, 384, et *squalere* est voc. propr. de serpentibus v.c. II, 547, 585; III, 209; XIII, 643; XV, 139. Vid. de hoc verbo Heyne ad Virg. Ge. IV, 91; *Æn.* X, 314, et XII, 87. Alii, v.c. D. Heins. ad III, 655. Drak. ad XII, 373, et Ern. ad Tac. Ann. XV, 42, *squalentem campum* interpretantur τὸ ἄνομβρον πεδῖον, ut *squalens* significet siccum, aridum, quemadmodum τὸ ἀχμηρὸν sit id. qd. τὸ ῥυπαρὸν vel τὸ ἄνομβρον. —**212.** *coquitur* pro tingitur, inficitur; sed vi caloris, quo id efficitur, simul expressa.

213. *Felix*, fertilis, εὐδαίμων. Strab. II, eadem regio. Cf. ad IV, 359. —**214.** Nec Siciliae, nec Ægypto fertilitate cedit. —*Cerere Hennæa*, vid. ad v. 93. —*Pharos*, parva Ægypti ins., cum Alexandria aggere (heptastadio) et ponte olim juncta, et notissima vel ob turrim excelsam et marmoream ejusdem nominis, a Ptolemæo Philadelpho per Sostratum Cnidium exstructam, in qua ignes nocturni erant et speculum arte elaboratum. Totam Ægyptum designat ap. Lucan. VIII, 433. Stat. Silv. III, II, 22 al.

Hic passim exsultant Nomades, gens inscia freni;
Quis inter geminas per ludum mobilis aures
Quadrupe dem flectit non cedens virga lupatis.
Altrix bellorum bellatorumque virorum
Tellus, nec fidens nudo sine fraudibus ensi.

215

215. *exsultant* equis, ut apud Virg. *Æn.* XI, 648, 663, exquisite de gente vaga et feroci. —*gens inscia freni*, quæ equos sine frenis, virga regit, ut hodie Mauri in Africa. Cf. II, 64; III, 293; XVI, 200. Intpp. ad Virg. *Æn.* IV, 41. Lucan. IV, 682. Herodian. VII, 9. —**217.** *lupata*, seu *lupi*, λύκοι, frena asperrima, aculeis ferreis et inæqualibus, instar dentium lupinorum, quibus Galli utebantur ad equos feroces domandos, ut ap. Virg. Ge. III, 208. Horat. Od. I, VIII, 6 al.

218. *Altrix tellus*, θρέπτειρα, μήτηρ, patria: quæ multa concitavit bella virosque fortes, Masinissam, Syphacem, Micipsam, Jugurtham et alios, genuit. —**219.** *nudo ensi*, μόνω τῷ ξίφει, ut γυμνὸς pro μόνος, D. Heins. et Drak. coll. XIII, 161, 198; Ovid. Met. XIII, 159. Lucan. III, 481; IX, 593 al. Cf. Burm. ad Petron. cap. 88. —*fraudes* de dolis adcipit D. Heins., ut VI, 307; XII, 52. Dausq. de veneno, quo barbari gladios et tela inficere solent, quod de Dacis et Getis ex pluribus Ovidii locis notum est. Cf. v. 322, 326, et Heyne ad Virg. *Æn.* IX, 773, et X, 140. Drak. comparat Lucan. VIII, 303, 304.

Altera complebant Hispanæ castra cohortes,
Auxilia Europa genitoris parta tropæis.
Martius hinc sonipes campos hinnitibus inplet,
Hinc juga cornipedes erecti bellica raptant:
Non Eleus eat campo ferventior axis.

220

220. Altera, et quidem præstantissima exercitus pars erant Hispani. Cf. Liv. XXVII, 14. —**221.** *Europa*, in E. —*genitoris*, Hamilcaris. — *tropæis*, victoriis.

222. Hispania præstantissimos equites et equos præbuit. Hæc quam ornate splendideque expressit! —*campos hinnitibus inplet*, ut ap. Virg. Ge. III, 94. —**223.** *juga bellica*, currum bellicum, cui agitando generosiores equi olim adhibebantur. —**224.** *axis Eleus*, currus in Olympiis, quæ Elide, prope Alpheum agebantur. —*ferventior*, celerius.

Prodiga gens animæ, et properare facillima mortem.
Namque ubi transcendit florentes viribus annos,
Impatiens ævi spernit novisse senectam,
Et fati modus in dextra est. Hic omne metallum:

225

225. Hispanos olim ad ἀντοχειρίαν admodum proclives fuisse, more eorum, qui, quum natura timidi sint et melancholici, facile malis adflicti animum despondent, plures testantur v.c. Liv. XXXIV, 17, et Justin. XLIV, 2. —*prodiga animæ*, vitam spernens et profundens, tanquam rem vilem. conf. Hor. Od. I, XII, 38, et quæ loca Drak. laudat, Ovid. Am. III, IX, 64. Stat. Th. III, LXIX, 602 (*largus animæ*). Claud. in Rufin. II, 183, et Prudent. περὶ στεφ. hymn. II, 17. Sic et *projicere animam*, vitam, etc. Vid. ad V, 226. Sic *saxo*, h.e. præcipitio mortem adcelerant Cantabri inf. III, 328 sq. Vel alio modo teste Strab. I. c. et gladio Iazyges, de quibus vid. Val. Fl. VI, 123 sq. —**227.** *Impatiens ævi*, vitæ pertæsus, *spernit*, non vult, recusat, ut ap. Ovid. Met. IX, 117, et Hor. Od. I, I, 21. —**228.** *Fati modus*, vitæ, fato adsignatæ, finis et terminus, *in dextra est*, dextra vitæ finem imponit; h. ipsa necem sibi consciscit. Cf. III, 328. Strab. III, p. 156, 249. Montes Hispaniæ, quos veteres auctt. miris laudibus prædicant, nunc quoque omnibus

31

31N

32

32N

metallis abundant, sed inpr. ferrum effoditur, et aurum argentumque eorum, quamdiu America utrumque copiose suppeditat, in futura fere tempora reservatur. De copia et celebritate auri Fodinarum in terris Callaicorum, Asturum et Cantabrorum, quibuscum Hannibali multæ gravesque fuerunt pugnae, (unde *debellata procul*, etc. inf. IV, 59) Cf. Hens. ad Claud. Cons. Prob. v. 49; et Laud. Seren. v. 75. Withof.

33 Electri gemino pallent de semine venæ,
Atque atros chalybis fetus humus horrida nutrit. 230
Sed scelerum causas operit Deus. Astur avarus
Visceribus laceræ telluris mergitur imis,
Et redit infelix effosso concolor auro.

33N **229.** *Electrum*, ἤλεκτρον, h.l. non succinum, gemma illa ex resina, quam nos *Bernstein*, seu *Agtstein*, vocamus, sed nobilius metalli genus, cujus quatuor partes auro constant et quinta argento, ut ap. Hom. Od. 6, 73; o. 459; ç, 295. Ovid. Met. XV, 319, al. Vid. loc. class. Plin. XXXIII, 4, s. 23, et Intpp. ad Virg. Ge. III, 522, et Æn. VIII, 402, 624. —*gemino de semine*, h. auro et argento.

231. Conf. egregius Ovidii locus, Met. I, 137 sqq. —*Astur*, etc. Comparant verba Plin. XXXIII, 4, «Plurimum *auri* Asturia gignit; neque in alia parte terrarum tot sæculis hæc fertilitas.» —**233.** Silius hunc versum, quod alios jam monuisse video, debet Statio Silv. IV, 7, 15, 16. Cf. Barth. et Gesn. ad Claud. in Cons. Mall. Theod. 41.

34 Hinc certant, Pactole, tibi Duriusque, Tagusque,
Quique super *Gravios* lucentes volvit arenas, 235
Infernæ populis referens obliviam Lethes.
Nec Cereri terra indocilis, nec inhospita Baccho,
Nullaque Palladia sese magis arbore tollit.

34N **234.** *certant tibi*, ut *pugnare*, *contendere*, *bellare*, *luctari alicui*. Vid. hæc verba in Ind. Id potissimum moneo, ne quis cum Drak. ad IV, 592 *luctari* pro *obluctari* positum, vel cum N. Heins. ad XIV, 454, *obluctari* legendum censeat. Est potius græca loquendi forma, pro *certare*, etc. cum aliquo, ut μάχεσθαι, vel ἐρίζειν τινὶ h. σύν τινί. —In *Durio* (*Duero*) olim aurum, quod nunc frustra in eo, æque ac in Lethæ, quæritur, repertum aureumque inde sceptrum Joannis III, confectum dicitur. —**235.** *Gravii*, populus Hispaniæ Tarrac., inter Lethen et Durium. Conf. V.L. et III, 366. Ubi Silius *Gravios violato*, h. corrupto *nomine Graium*, adeoque quasi Graios dici, et Græcorum coloniam esse memorat; captus forte perverso Romanorum studio et more, urbium populorumque nomina et origines a Græcis repetendi, de quo vid. Heyne Exc. IV, ad Virg. Æn. VII, p. 118 sq. ed. prior. Sed vera quoque historia subesse potest: nam Diomedem certe, priusquam in Italia consideret, in Hispaniam venisse, testatur Dionys. Per. v. 483 sqq. quem Silius narrationi III, 366 sq. favere jam monuit Drak. ad XVI, 368: Nollem itaque Cellario miram oscitantiam, et poetæ turpem errorem exprobrasset Lefeb., qui non minus turpiter errat, putans, veteres *Grabios* esse Sarmatas, seu Scythas, quorum nomen hodie supersit in Polonia et Germania, ubi plura loca nomine *Grabow*, et Sarmatas in Hispania memorari III, 384. Ab iisdem nomen *Graviscæ*, seu *Grabiscæ* VIII, 475, deducendum putat, ut alia passim. —*lucentes*, aureas. Terra tam agri, quam vini culturæ idonea. —**236.** *Lethes*, ὁ Λήθης (vel ὁ τῆς Λήθης Strab., *Oblivionis fluvius* Plin.), qui et *Limæas*, *Limæa*, *Limeas*, *Limia* et *Limius*, nunc *Lima* vocatur, Hispaniæ citerioris, seu Tarrac. fl., inter Durium et Minium, diversus ab inferiorum fluvio, qui *Lethæ*, Λήθη, femin. genere, ἀπὸ τῆς λήθης, h. ab oblivione, dicitur. Lusitani Celtici, Guadianam s. Anam fl. adcolentes, illum cum Turdulis, bell; sociis, olim trajecisse, deinde, orta ibi seditione, duces communem amisisse, et tandem offensionum oblitos terræque amœnitate captos, sedem eo loco communem stabilemque fixisse perhibentur: unde fluvius ille, æque ac Lethæ apud inferos, (unde *referens obliv. I. L.*) vi aquis propria, patriæ rerumque præteritarum oblivionem inducere credebatur et *Oblivio* nominari solebat. Quam diuturna et constans hæc fama fuerit, vel ex eo patet, quod D. Junius Brutus, A.U. DCXVII pro consule huc missus, milites nec precibus nec minis ad flumen illud transmittendum impellere potuit. Vid. Flor. II, 17. Liv. Epit. LV. Mel. III, 1. Ptol. II, 6. Plin. IV, 22 s. 35. Plutarch. Qu. Rom. p. 272. Strab. III, p. 153, C; et Appian. de reb. Hispan. c. 71 sqq. ubi vid. Cl. Schweighæus. T. III, p. 295 sq.

237. *Cereri indocilis*, ut XI, 11. —**238.** *Palladia arbore*, Palladi sacra, oliva. Conf. III, 324, 405, ubi vid. not. —*Olea non alia major in Bætica arbor*, Plin. XVII, 12.

Hæ postquam Tyrio gentes cessere tyranno,
Utque dati rerum freni, nunc arte paterna 240
Conciliare viros; armis consulta Senatus
Vertere, nunc donis: primus sumsisse laborem,
Primus iter carpsisse pedes, partemque subire,
Si valli festinet opus: nec cetera segnis,
Quæcumque ad laudem stimulant: somnumque 245
negabat
Naturæ, noctemque vigil ducebat in armis;

239. *Tyrio tyranno*. Hannibali, cujus indolem et naturam iisdem fere coloribus adumbrat Liv. XXI, 4. —**240.** *arte paterna*; πολλὰς πόλεις τῇ πειθῶ προσηγάγετο, de Hamilcare Diodor. XXV, 2. —*partem laboris*, operis.

35 Interdum projectus humi: turbæque Libyssæ
Insignis sagulo duris certare manipulis: 250
Celsus et in magno præcedens agmine ductor
Imperium perferre suum: tum vertice nudo
Excipere insanos imbres cælique ruinam.

35N **247.** *turbæ Libyssæ*, militum gregariorum. «Multi sæpe militari sagulo opertum, humi jacentem inter custodias stationesque militum conspexerunt», Liv. XXI, 4. —**248.** *duris certare manipulis*, patientia et laboribus certabat cum milite, molestiis ærumnisque adueto et ad bellum indurato. —**251.** *insana*

dicuntur magna, vel quæ modum excedunt, ut ap. Virg. *Æn.* II, 776; VI, 135 al. cf. ad v. 2, 58 et 101. Burm. ad Val. Fl. I, 605; II, 525; IV, 641, et, quos Drak. laudat, Barth. ad Stat. Th. I, 367, et Intpp. ad Plaut. Trin. III, 2, 47. Valetudinis προξένου, insalubres imbres intelligit Dausq., eodemque sensu Sardiniae montes insanos (Liv. XXX, 39 et Flor. II, 6, 35), dictos putat. — *cœli ruinam*, ut XII, 630, ventum ac procellam, vel tonitru: nam, quod Drak. monet, quum tonat, Jupiter, vel cœlum et æther *ruere* dicitur. Vid. Cerda et Heyne ad Virg. Ge. I, 324, et *Æn.* I, 129. Heins. et Burm. ad Val. Fl. I, 663; VIII, 334. Broukh. ad Prop. I, VIII, 7. Jani ad Horat. Od. I, XVI, 12. Burm. ad Phædr. IV, XVII, 24. Possis etiam grandinem, vel pluviam, quæ de cœlo ruit, seu decidit, intelligere, ut VI, 322, et *ruina grandinis* apud Lucretium, libro VI, versu 155.

36 Spectarunt Pœni, tremuitque exercitus Astur,
Torquentem quum tela Jovem, permixtaque nimbis
Fulmina, et excussos ventorum flatibus ignes
Turbato transiret equo: nec pulvere fessum
Agminis ardenti labefecit Sirius astro. 255

36N **252.** Sæpe in ipsa tempestate equo vectus conspiciebatur. — **253.** *Torquentem tela*, ut Διὸς βέλος dixit Pind. et βέλος ἐνέσκηψε θεὸς Herod. — **254.** Cf. Lucan. I, 151. Sed poeta h.l. tumet. — Vulgari sententia, impulsu nubium a ventis, qui in tempestate dominantur, facto ignes elici putabantur, unde ap. Virg. *Æn.* II, 648. — *venti Fulminis*, et ib. VI, 594 *turbo* pro fulmine; ap. Claudian. Rufin. II, 222. *madidis elisa tonitrua Coris*; Ern. — **255.** *Turbato equo*, consternato, ap. Virg. *Æ.* VII, 767.

Flammiferis tellus radiis quum exusta dehiscit,
Candentique globo medius coquit æthera fervor,
Femineum putat inventa jacuisse sub umbra:
Exercetque sitim, et spectato fonte recedit. 260

258. *medius fervor*, m. dies, seu meridies, quo tempore sol medium cœli spatium tenet, μέσον οὐρανὸν ἀμφιβεβήκει, Il. θ, 68; π, 777. Vid. Burm. ad Val. Flacc. III, 482, et ad Phædr. III, XIX, 8. — *Candenti globo solis*, ut ap. Virg. *Æ.* VI, 725. — **260.** Comparant Curt. VII, 5, 9 sq. et Lucan. IX, 591 sq. — *Exercet sitim*, h. exercet se in siti perferenda, tolerat sitim, ut *ex. curas*, XI, 374. Vid. ad v. 675.

37 Idem conreptis sternacem ad prælia frenis
Frangere equum, et famam letalis amare lacerti;
Ignotique amnis tranare sonantia saxa,
Atque e diversa socios arcessere ripa.

37N **261, 262.** *equum sternacem*, ferocem qui facile equitem sternit, effundit: ut ap. Virg. *Æn.* XII, 364. — **262.** *Frangere equum*, ejus ferociam, h. domare, ut fr. *iram, vim, furem, gentem, urbem*, etc., ἐπιγνώμπτειν κῆρ Hom. Il. α, 569; ἐνικλᾶν νόημα Il. θ, 408; στρατηγὸς κλαστήσεις Aristoph. Equit. p. 596. Drak. laudat Senec. Herc. fur. v. 31, et Gronov. ad Senec. Herc. Cæt. v. 20. — **263.** *lacerti letalis*, ut *fatiferæ juvenis dextræ*, v. 641. — *lacerti*, jactus eo impulsus, ut XVI, 562. — **264.** *tranare amnis saxa*, h. amnem, in quo sunt saxa *sonantia*, fluctibus adlisis, ut apud Virg. *Æn.* I, 200; VI, 551.

Idem expugnati primus stetit aggere muri;
Et quoties campo rapidus fera prælia miscet,
Qua sparsit ferrum, latus rubet æquore limes. 265

265. *agger*, quidquid altum est (*Anhöhe*), v.c. vallum et murus, inf. v. 308, 368, 373, 418; VIII, 629. Virg. *Æn.* VII, 159 agger ex terra lignisque confectus, cui turris rotata imponebatur, v. 348. — *aggeres murorum* Virg. *Æn.* X, 24, 144; XI, 381, a. *viæ* ibid. V, 273; a. *fluminis* h. ripa inf. X, 92; a. *æquoris*, h. fluctus, XVII, 275. — **267.** *Sparsit ferrum*, huc illuc gladium movit; nisi malis, tela jecit, misit, ut XI, 390. Virg. *Æn.* XI, 650; XII, 50. Sic et *funderè*, II, 109; V, 655; VII, 647; βέλεα χέειν Hom. Il. ο, 590. — *rubet sanguine effuso*. — *limes*, conf. IV, 463, 464; IX, 378, 379; et, quem Silius his locis imitatus est, Virg. *Æn.* X, 513, *latumque per agmen ardens litem agit ferro*, etc.

Ergo instat fatis, et, rumpere fœdera certus,
Quo datur, interea Romam comprehendere bello
Gaudet, et extremis pulsat Capitolia terris.
Prima Saguntinas turbarunt classica portas,
Bellaque sumta viro belli majoris amore. 270

268 seq. Poeta res prius ab Hann. gestas omittit, quia poeticam tractationem non admittebant. — *instat fatis*, ut *addere cursum fatis*, XII, 45, *fata irritare*, V, 234 et *fato urgenti incumbere* ap. Virg. *Æn.* II, 653. Conf. ad II, 407. — *fœdera* vid. ad v. 294. — **270.** *extremis terris*, in Hispania, obpugnatione Sagunti. — *pulsat Capitolia*, δεινῶς ut II, 303.

272. *Bella sumta*, quæsita et adrepta, vel simpl. inchoata, suscepta ut XIV, 296. Conf. Burm. et Cuper. ad Petron. c. 89 et 122. Gron. ad Stat. Diatr. c. 57. Heins. ad Ovid. Epist. XVI, 371. *In causam belli Saguntus delecta est*, Flor. II, 6.

38 Haud procul Herculei tollunt se litore muri,
Clementer crescente jugo, quîs nobile nomen
Conditus excelso sacravit colle Zacynthos.
Hic comes Alcidæ remeabat in agmine Thebas
Geryone exstincto, cæloque ea facta ferebat. 275

38N **273.** Poeta egregie describit originem, situm et fata *Sagunti*, urbis Hispaniæ Tarrac., ubi nunc *Murviedro* h. Muri veteres, in regno Valenciciæ. Conf. Liv. XXI, 6... 15, et Polyb. III, 17 seq. — *Haud procul litore maris mediterr.* vel Balearici, a quo alii bis mille passibus, alii v.c. Liv. et Polyb. II. cc. septem stadiis Saguntum distare memorant. — *muri Herculei*, h. Saguntini, quos ab Hercule exstructos esse (cf. v. 505; II, 507, 654) et ab ejus comite, Zacyntho, nomen adcepisse, poeta comminiscitur. — **274.** *jugo crescente*, colle adsurgente. — *Clementer* ut ap. Tac. Ann. XIII, 38, et Germ. I.

—275. *Conditus*, sepultus. Cf. II, 581 seqq. —*sacrauit* pro vulg. dedit, ut ap. Virg. *Æn.* XII, 141.
—*Zacynthus*, Dardani f., a quo Zacynthus insula et urbs dicta, notus est ex Dionys. I, 50. Pausan. *Arcad.* c. 24, p. 491 et Steph. Byz. in Ζάκυνθος. Alii, v.c. Strab. III, p. 110, ducti eadem nominis similitudine et more, origines populorum urbiumque a Græcis repetendi (vid. ad v. 235), Saguntum a Zacynthiis conditum tradunt, a quibus Silius urbem potius auctam esse v. 288 sq. memorat.

276. Alii Geryonis cædem Herculi Tyrio tribuunt. Sed poetæ omnes, quamvis diversissimæ indolis, fabulas in Herculem Thebanum transferunt. Vid. Heyne ad Apollod. p. 325 sq. —*Alcidæ* v. Heyne ibid. p. 338 sq. —*remeabat Thebas*, ut *venere lacus*, IV, 763 et similia, quæ, ut semel tironum causa id moneam, respondent Gr. ἔρχεσθαι, ἀπάγεσθαι, οἴχεσθαι, πορεύεσθαι, παραγίνεσθαι, ἤκειν πόλιν, etc., omissa præpos. εἰς vel κατὰ et πρὸς. Conf. Heyne ad Virg. *Æn.* I, 2. Spanhem. ad Callim. in Pall. 18.
—277. *cælo ferebat*, ad cælum efferebat *facta* Herculis. Vid. Heynium ad Virg. *Æneid.* lib. X, 548.
Dixerat ille aliquid magnum... cæloque animum fortasse ferebat.

Tres animas namque id monstrum, tres corpore
dextras
Armarat, ternaque caput cervice gerebat.
Haud alium vidit tellus, cui ponere finem
Non posset mors una viro, duræque Sorores
Tertia bis rupto torquerent stamina filo.

39

280

278. Hæc ad vim et magnitudinem Geryonis exprimendam valent; vid. Jani ad Horat. *Od.* II, xiv, 8, et Heyne ad Apollod. p. 385 sq. cf. inf. III, 422; VI, 629; XIII, 200 sq. Ceterum simile monstrum, Herilus, eodem fere orationis colore describitur a Virg. *Æn.* lib. VIII, v. 563 seq., *cui tres animas... mater... dederat, terna arma movenda.* —Paria quidem de Herilo refert Virgil. Sed *tellus* h.l. sola Hispania esse videtur; Withof.

39N

281. *duræ sorores*, ut XIII, 74, et *tristes s.* ap. Tibull. III, 3, 35 (ubi vid. Broukh. et Heyne) h. Parcæ severæ, inexorabiles.

Hinc spolia ostentabat ovans, captivaque victor
Armenta ad fontes medio fervore vocabat,
Quum tumidas fauces adensis sole venenis
Calcatus rupit letali vulnere serpens;
Inachiumque virum terris prostravit Hiberis.

285

284. *medio fervore*, die, ut *medio æstu* dixit Virg. *Ge.* I, 297. —*Armenta... vocabat*; conf. Virg. *Æn.* VII, 663, et ibi Heyne. *vocabat*, ducebat. —285. *fauces tumidas veneno* refer ad serpentem, qui eas *rupit* (*immani fauces diduxit hiatu* inf. III, 194) *letali vulnere*, ut vulnus letale infligeret Zacyntho, non ad Zacynthum; de quo dubitasse mireris virum doctum in *N. Allgem. deutsch. Biblioth.* T. VIII, P. II, p. 418. —*letali vulnere* ad vulnus letale infligendum. —287. *Inachium virum* Zacynthum, Græcum, ab Inacho, primo Argivorum rege.

Mox profugi ducente Noto advertere coloni,
Insula quos genuit Graio circumflua ponto,
Atque auxit quondam Laertia regna Zacynthos.

290

288. *Noto* pro quocumque vento: alioquin poeta Eurum potius nominasset. —289, 290. *Insula Zacynthos*, ex adverso Elidis, in Ionio mari, inter Strophades et Cephaloniam sita, et olim etiam *Hyrie* dicta, nunc vero *Zante*. cf. Plin. IV, 12, et Heyne ad Virg. *Æ.* III, 270, et ibid in Exc. I, p. 345 edit. prior. Ex eodem loco Virg. v. 272 Silius. —*Laertia regna* petiit.

Firmavit tenues ortus mox Daunia pubes,
Sedis inops; misit largo quam dives alumno,
Magnanimis regnata viris, nunc Ardea nomen.
Libertas populis pacto servata decusque
Majorum, et Pœnis urbi imperitare negatum.

40

295

291. Saguntum amplificavit colonia ab Ardea eo deducta. Conf. Liv. XXI, 7. —*Daunia pubes*, Rutuli, seu Ardeates, sic dicti a Dauno, Turni patre; a quo diversus est Daunus, priscus *Apuliæ Dauniæ* (*Capitanatæ*, seu *Luceræ* provinciae) rex, Diomedis socer (Strab. V, p. 283 seq. Plin. III, 11. Tzetz. ad Lycophr. p. 60), unde Apulia *Dauni arva*, IV, 556, *Daunia tellus*, VII, 157, et *Daunia regna*, IX, 499. Tota vero Italia passim *Daunia* et Romani *Daunia pubes*, V, 631 et *Dauni nepotes*, IV, 504, dicuntur. Cf. Heyne Exc. VII, ad Virg. *Æn.* VII, et Cluver. *Ital. ant.* III, 5, p. 970 sq. —292. *Sedis inops, misit*, etc. Conf. v. 667 et ad VIII, 361. —*Sedis inops* hominum multitudine abundans, quam Ardea urbs non caperet; Ern. Pars Ardeatium, ob nimiam incolarum frequentiam, unde seditiones, potentiorum dominatus et factiones plerumque oriuntur, urbem patriamque deseruisse censenda est. Ver sacrum, ἔτος ἱερὸν, in causa fuisse suspicatur Lefeb. Cf. Heyne *Op. acad.* Vol. I, p. 296 seq. —293. *viris, Dauno* inpr. et Turno, ejus filio. —*nunc Ardea nomen*, nil præter nomen superest. Silius hæc mutuatus est a Virg. *Æn.* VII, 411, 413 ubi vid. Heyne in V.L. Quoad verba *Drak.* et alii cf. VI, 478; X, 583. Ovid. *Met.* XV, 430. Liv. V, 18; VII, 29. Catal. Pithœi, III, pr. Mel. II, 3. Cfr. Heins. ad Vellei. *Pat.* II, 30 et Liv. XXIX, 1.

40N

294. *Cum Hasdrubale* (Hamilcaris in Hispania successore, xiiii annis post finem b. Punici I, A.U.C. 526, a.Chr. 228) fœdus «renovaverat populus Rom., ut finis utriusque imperii esset amnis Iberus,» Liv. XXI, 2. Conf. infr. v. 480, 643; II, 449 seq. Flor. II, 6, ubi vid. Duker. p. 288. Polyb. II, 13; III, 21, 27. Sagunto dein obpugnata, Romani, Pœnos perfidiæ arguentes, responsum ab his tulere, Hasdrubalis fœdus non ratum a Senatu Carthag. factum, nec in eo Saguntum, versus occidentem ab Ibero situm, exceptum fuisse, cum de sociis utriusque populi, qui cis Iberum habitarent et qui tum essent, non de iis, qui, ut Saguntini, post pacem futuri essent, cautum fuisset. Conf. Liv. XXI, 18. Polyb. III, 29. Appian. *Hisp.* c. 7. Hannib. c. 2, et Pun. c. 6 et 67, ubi vid. Cl. Schweigh. et Heyne in *Commentatt. de fœderibus Carthagin.* cum Romanis, in *Opusc. Acad.* T. III, inpr. p. 73 sq.

Admoveret abrupto flagrantia fœdere ductor
Sidonius castra, et latos quatit agmine campos.
Ipse caput quassans circumlustravit anhelos
Muros sævus equo, mensusque paventia tecta,
Pandere jamdudum portas ac cedere vallo
Inperat, et longe clausis sua fœdera, longe
Ausoniam fore, nec veniæ spem Marte subactis;

41N **296.** *flagrantia* cupiditate pugnandi.— **297.** *castra*, copias. —Verba *latos quatit agmine campos* refer simpl. ad incessum equorum et agmen in campos eductum, vel simul ad agrorum vastationem incolarumque perturbationem; (cf. Intp. ad Virg. Æn. VIII, 596 et XI, 513) nam Livius XXI, 7, *Hannibal*, ait, *infesto exercita ingressus fines, pervastatis passim agris, urbem tripartito adgreditur*; Ern.

298. *caput quassans*, iratus, ut ap. Virg. Æn. VII, 292. —**299.** *mensus* oculis. —**301.** *longe esse* eleganter pro, inutile esse, nihil juvare, ut contra *adesse aliqui*, παρῆναι, pro opem ferre Drak. ad XVII, 80 laudat Passerat. ad Prop. I, 7, 17. Burm. ad Petron. c. 58. Gronov. ad Senec. Hippol. v. 974. Heins. ad Ovid. Met. VIII, 435, et Freinshem. Ind. in Flor. Add. Heyne et Cerda ad Virg. Æ. XII, 52. Intpp. ad Flor. II, 6. Broukh. et Heyne ad Tibull. I, v, 2. —**302.** *Ausoniam*, fœdus et auxilium Rom.

Scita Patrum, et leges, et jura, fidemque, Deosque
In dextra nunc esse sua. Verba ocius acer
Intorto sancit jaculo, figitque per arma
Stantem pro muro et minitantem vana Caicum.

303. *fidem*, promissa, pacta, vel etiam auxilium. —*Deos*, fœderis testes, seu religionem et sanctitatem fœderis. —**304.** *Verba*, quæ modo dixerat, *sancit*, confirmat, ut ap. Virg. Æ. XII, 200. —**305.** *jaculo Intorto*, quo hostilitatis initium fecit. Conf. IV, 134 et Virg. Æn. IX, 52, 53. —**306.** *Stantem, pro muro*, h. in muro, ut ap. Virg. Æn. IX, 575.

42 Concidit exacti medius per viscera teli;
Effusisque simul prærupto ex aggere membris,
Victori moriens tepefactam retulit hastam.

42N **307.** *medius teli*, h. ita transfossus, ut æqua pars teli et a fronte et a tergo promineret, ut *medius alni*, XIV, 481, vid. Gronov. ad Liv. XXVIII, 6, ad Senec. Consol. ad Marc. c. 16. Heyne ad Virg. Æn. IV, 663 in V.L. —*exacti*, transacti, trajecti. Vid. Ind. et Gronov. ad Senec. l.c. et in gustu ad Stat. Th. VIII, 468. —*exacti teli medius*, exacto per media viscera telo, vel mediam partem teli corpore tenens, hinc mucrone, hinc capulo prominente; Ern. coll. Ovid. Met. XII, 484. —**308.** *aggere*, muro. Vid. ad v. 265.

At multo ducis exemplum clamore secuti
Involvunt atra telorum mœnia nube.
Clara nec in numero virtus latet: obvia quisque
Ora duci portans, ceu solus bella capessit.

311. *nubes* poetis metaphor. dicitur multitudo, inpr. avium, quæ instar atræ nubis aerem secant et tenebris quasi involvunt, ut II, 37; IV, 553; VI, 336. Virg. Ge. IV, 60. Æn. VII, 705; VIII, 637. Sic et *nimbus* (vid. Ind.), *telorum tempestas ac ferreus imber*, Æn. XII, 284. *grando* telorum et lapidum, tela *pluunt*, Gr. νέφος γεράνων Anthol. III, 25. Epigr. 60. ψαρῶν Hom. Il. ρ, 755. πεζῶν Il. δ, 274. Τρώων Il. π, 66, et doctius νέφος πολέμοιο Il. ρ, 243 et Pind. Nem. X, 16, unde *nubes belli*, V, 379; XVI, 651, et ap. Virg. Æn. X, 809 (ubi vid. Cerda et Heyne), et *nubes* simpl. pro bello inf. VII, 84. Cf. Weitz. ad Val. Fl. I, 396.

43N **312.** Quisque ante ducis oculos tam fortia facta edit, tamquam solus pugnaret. Contra dixit Val. Fl. VI, 200, *mixta perit virtus*, h. in tanta militum multitudine facta singulorum dignosci non possunt.

43 Hic crebram fundit Baliari verbere glandem,
Terque levi ducta circum caput altus habena
Permissum ventis abscondit in aere telum.
Hic valido librat stridentia saxa lacerto:
Huic inpulsa levi torquetur lancea nodo.

314. *fundit*, χέει, jacet, emittit. Drak. monet, *fundere* esse voc. propr., quoniam teste Isidoro Orig. XVIII, 10, «funda dicta eo, quod ex ea fundantur lapides, id est, emittantur.» —*Baliari*, conf. III, 365. —*verbere* scil. fundæ, quæ verberatur, mittitur, ut ap. Virg. Ge. I, 309. —**315.** Verba Maroniana; vid. ad Æn. IX, v. 587, vol. IV, nost. edit. *Ed.*

317. *Hic*, ille, *librat*, jacet, mittit. Proprie a fluctuante libræ motu sursum deorsum movere denotat, unde passim de avibus adhibetur, quæ alas ita movent. Vid. Ind. —**318.** *nodo*, amento, loro hastarum et jaculorum, cujus ope fortius vibrantur. Vid. Ind., Eurip. Androm. v. 132. Lips. Poliorc. IV, 5. Barth. ad Stat. Th. IV, 153. Drak. adscriptis verba Isid. Orig. XVIII, 7, «Lancea est hasta amentum habens in medio: dicta autem lancea, quia æqua lance, id est, æquali amento, ponderata vibratur.»

Ante omnes ductor, patriis insignis in armis,
Nunc picea jactat fumantem lampada flamma,
Nunc sude, nunc jaculo, nunc saxis inpiger instat:
Aut hydro inbutas, bis noxia tela, sagittas
Contendit nervo, atque insultat fraude pharetræ:

320. Conf. Virg. Æn. IX, 535. —**322 sq.** vid. v. 219. —*hydro*, serpentum veneno. —*bis noxia*, vulnere et veneno. Stat. Th. VIII, 418 *formidandæ non una morte sagittæ*. —*bis noxia*, cuspidem et veneno. Drak. comparavit Ovid. ex Ponto, I, 2, 17. Claud. Laud. Stilic. I, 351. Sidon. Apoll. V, 407. Iscan. bell. Troj. VI, 233. —**323.** *Contendit nervo*, arcu, quem nervo, νευρή, intenderat, emittit. conf. Heins. ad Virg. Æ. V, 520. —*fraude* ut v. 219.

Dacus ut armiferis Geticæ telluris in oris,
Spicula quæ patrio gaudens acuisse veneno
Fundit apud ripas inopina binominis Histri.

325

44

44N

325. *acuere veneno* imbuere, ut ap. Virg. *Æn.* IX, 773, *armare veneno ferrum*; Ern. *gaudent* emend. Livin. *patrio veneno*, ut ap. Claudian. B. Get. 237. Colum. X, 406, et Virg. *Æn.* XII, 857, ex ingeniosa emendat. Schraderi in Observatt. p. 18, ubi conj. *Armatam sævo patrii quam felle veneni*, etc. Withof. h.l. emendat. *Spicula, quæ patrio gaudet tinxisse veneno, fundit*, etc. coll. II, 610, et Ovid. ex P. IV, 10, 31. Sed ita nodus ferro secatur. — **326.** *binominis Histri*, ut ap. Ovid. ex P. I, 8, 11, et Stat. Silv. V, 1, 90, nam idem fluvius veteribus a fonte usque ad Mœsiam, quod b. Kolerus putabat et forte Mela II, 3 extr.; vel, teste Plin. IV, 24, ad Illyricum, vel denique, si fides habenda Agathem. Geogr. II, 4, Vindobonam usque *Danubius*, et inde, donec Pontum Euxinum influit, *Hister* seu *Ister* dicebatur. — *Dacia* (v. **324**), in qua *Getæ* habitabant, hod. Moldavia, Valachia et Transilvania.

Cura subit, collem turrata cingere fronte,
Castelloque urbem circumvallare frequenti.
Heu priscis numen populis, at nomine solo
In terris jam nota Fides! stat dura Juventus:
Ereptamque fugam, et claudi videt aggere muros.

330

327. *collem* cf. v. 274. — *turrata fronte*, aggere, cui turres imponuntur. Cf. v. 331, et Lucan. III, 455, 456.

329. ut ap. Virg. *Æ.* VI, 879. Nota autem est *Fides prisca, cana, antiqua*. — **330.** *dura Juventus*, infelix, dura patiens.

Sed dignam Ausonia mortem putat esse Sagunto,
Servata cecidisse fide. Jamque acrius omnes
Intendunt vires; adductis stridula nervis
Phocais effundit vastos ballista molares,
Atque eadem, ingentis mutato pondere teli,
Ferratam excutiens ornum media agmina rumpit.

45

335

332. *Ausonia Saguntus* Modio et Barth. est Romanis addicta eorumque partes secuta Conf. IV, 650, 703. Ab Ardeatibus exstructam interpretatur N. Heins. prob. Drak., qui monet, Saguntum duplicis originis, partim Græcæ, ab Hercule Thebano et Zacynthiis, partim Latinæ, ab Ardeatibus repetitæ, fuisse, et h.l. *Ausoniam*, Latinam, in laudem, sed III, 178, *Graiam* per contemptum dici, ut Neapolin *Graia munimina*, XII, 41 et Græca seu *Græcula* passim, de quo vide Burmann. ad Petronium, caput 46. — **333.** *omnes* Saguntini. — **334.** *stridula*, ut $\lambda\acute{\iota}\gamma\chi\epsilon\ \beta\iota\omicron\delta\varsigma, \nu\epsilon\upsilon\rho\eta\ \delta\epsilon\ \mu\acute{\epsilon}\gamma' \ \acute{\iota}\alpha\chi\epsilon\nu$ II. δ, 125. — **335.** *Phocais* forte Ionica, Græca, et hinc Saguntina: nam poeta epithetis paulo longius petitis uti solet, et Saguntus tam Græca, quam Latina urbs fuit. Vid. ad v. 6, et 332. An *Phocais* dicta pro Massiliensis, ut sit epith. orn. (vid. Strab. IV, p. 171 sqq.) an pro Phocensis? quorum voc. discrimen ne veteres quidem satis observasse monet Spanhem. ad Callim. H. in Pall. 24. Hinc quodammodo defendi possit, quod Dausq. et alii monent, Saguntinos adpellari posse Phocenses propterea, quod Zacynthus, Thebanus, eorum urbem condiderit, et Phocis a quibusdam referatur ad Bœotiam, vel ager certe Thebanus Phocidem complectatur. Alioquin *Phocais*, $\Phi\omega\kappa\alpha\iota\varsigma$, formatur a *Phocaia*, $\Phi\acute{\omega}\kappa\alpha\iota\alpha$, Ioniæ seu Phrygiæ minoris urbe, a qua diversa est *Phocis*, $\Phi\omega\kappa\iota\varsigma$, parva Ελλάδος regio, unde *Phocenses*, $\Phi\omega\kappa\epsilon\iota\varsigma$, ut a Phocæa *Phocæenses* vel *Phocæi*, $\Phi\omega\kappa\alpha\iota\omicron\iota$, vocantur. Marsus suspicabatur, non probabat, Saguntinos ballistarum usum a Massiliensibus, Phocæorum colonis (vid. ad IV, 52) accepisse, qui Bellicarum machinarum fabricis inclauerunt. — *molares*, ut ap. Virg. *Æn.* VIII, 250. Ovid. Metam. III, 59, et Stat. Th. V, 561. — **337.** *Ferratam ornum*, hastam ferro præfixam, ex orno, quæ et *fraxinus*, $\mu\epsilon\lambda\acute{\iota}\eta$, poetis dicitur: nam orni sunt fraxini silvestres.

45N

Alternus resonat clangor: certamine tanto
Conseruere acies, veluti circumdata vallo
Roma foret; clamatque super, «Tot millia, gentes
Inter tela satæ, jam capto stamus in hoste?
Anne pudet cœpti? pudet ominis? en bona virtus,
Primitiæque ducis! Taline implere paramus
Italiam fama? tales præmittere pugnas?»

46

340

340. *super*, insuper, ut ap. Virg. *Æn.* II, 71; XI, 226, 685, vel desuper, ut ibid. IX, 168; X, 384, e loco altiore, ex aggere. — **341.** *Inter tela*, arma, *satæ*, natæ, h. bellicosæ, armis tractandis bellisque gerendis adsuetæ. — *stamus*, segnes adstamus, hæremus, ut *sedere*.

46N

342. *ominis*, Ovid. Fast. I, 178, *omina principiis inesse solent*. — **343.** *bonæ primitiæ ducis*, præclarum sane initium imperii, mihi delati! cf. Virg. *Æn.* XI, 156 sq. Vim sarcasmi facile senties.

Adcensæ exsultant mentes, haustusque medullis
Hannibal exagitat, stimulantque sequentia bella.
Invadunt manibus vallum, cæsasque relinquunt
Dejecti muris dextras. Subit arduus agger,
Inponitque globos pugnatum desuper urbi.

345

345. *haustus medullis Hannibal*, egregie pro, animo concepta virtus et audacia H., qui nil nisi bella spirabat; vel pro, vox H. intima pectora et medullas penetrans; Ern. Cf. Gronov, ad Senec. Thyest. 53 et 242. Intpp. ad Val. Flacc. I, 263. Barth. ad Stat. II, 417 et loca a Drak. et aliis ad h.l. et VIII, 318, congesta, Juven. Sat. VIII, 72. Claud. Cons. Mall. Theod. v. 196. Lucan. VIII, 285. Senec. Troad. 614 al. — **346.** *sequentia bella*, Romana, cum hoc arte connexa.

347. *cæsasque... dextras*, cf. XIV, 490, 491, Lucan. III, 610 sq. — **348.** *Subit*, admovetur urbi, *arduus agger*, machina super muros urbis eminens, unde *globus*, turba militum inscendat, ut ap. Virg. *Æn.* II, 47, *machina inspectura domos venturaque desuper urbi*; Ern.

- Armavit clausos, ac portis arcuit hostem
 Librari multa consueta falarica dextra,
 47 Horrendum visu robur, celsisque nivosæ
 Pyrenes trabs lecta jugis, cui plurima cuspis;
 Vix muris toleranda lues, sed cetera pingui
 Uncta pice, atque atro circumlita sulfure fumant. 350
- 351.** Similiter a Liv. XXI, 8, et XXXIV, 14, describitur *falarica*, seu *phalarica*, missile telum, a *falis*, seu *phalis* sic dictum, h. turribus ligneis, e quibus catapulta, adeoque *multa dextra*, emitti solebat. Conf. VI, 214, 273; IX, 339. Festus h.v., Serv. ad Virgilium Æn. IX, 705, seq. (ubi eam sola Turni manu librari monet Drak.; sed vid. ibi Heyne) Steweck. ad Veget. IV, 18, p. 377. Lips. Poliorc. V, 5. Salmas. ad Solin. p. 640 seq. et Casaub. ad Æn. Tact. 34. —**353.** Telum illud erat hastili abiegno, et cetera tereti, præterquam ad extremum, unde ferrum quadratum, tres longum pedes, et stuppa circumligatum inlitumque pice, exstabat, Liv. l.c. —*cui plurima cuspis* erat, v. Heyne ad Virg. Æn. I, 419, et Bentl. ad Hor. Od. IV, 2, 29. —**354.** *lues* vid. ad v. 174. —**355.** vid. Liv. et Serv. ll. cc.
- Fulminis hæc ritu, summis e mœnibus arcis
 Incita, sulcatum tremula secat aera flamma. 357
 Qualis sanguineo præstringit lumina crine,
 48 Ad terram cælo decurrens ignea lampas.
- 356.** Conf. Virg. Æn. IX, 705, 706. —**357.** *sulcatum aëra*, ut Οἶος δὲ οὐρανόθεν πυρόεις ἀναπάλλεται ἀστὴρ Ὀλλκὸν ὑπαυγάζων dixit Apollon. III, 1376.
- 358.** Silius more poetarum sequitur vulgi opinionem de his ἀστέρων διαδρομαῖς et ἀπορροίαις, stellis transcurrentibus seu διάττουσι. vid. Intpp. ad Virg. Ge. I, 365. Æn. II, 693 seq. V, 527, et Spanhem. ad Callim. in Del. 38. —*præstringere* est vehementer stringere, et *stringere* vel *destringere*, sive leviter adtingere (vid. ad IV, 119), sive arte et firmiterprehendere, manu premere eaque desuper mota ramos inpr. exterioribus asperisque partibus, foliis ac frondibus privare, *streinfein*, *abstreinfein*; (vid. Cuper. Obs. IV, 5.) et hinc vel *nudare re aliqua* v.c. gladium vagina (vid. Drak. ad XVII, 164. Gronov. ad Liv. XXVII, 13. Heins. ad Ovid. Fastor. II, 99, 207.) et arbores fructibus, (ap. Virg. Ge. II, 368. Ecl. IX, 61.) vel *minuere* v.c. rem familiarem ap. Hor. Sat. I, 1, 8, et inpr. aciem oculorum et mentis hebetare, obtundere, ut h.l. et ap. Horat. Od. II, 1, 18. Cic. Sen. 12. Phil. XII, 2, et ad Brut. ep. 18. Stat. Th. V, 666. Plin. II, 18; XV, 14 extr. Plaut. Mil. I, 1, 4. Gell. XII, 13 extr. Senec. ep. 71 extr. Liv. XL, 58, quibus locis in optimis edd. *præstringere*, non *perstringere* legitur. —*sanguineo*, rubente. Conf. v. 461, 462. Plin. II, 25. —*crine*, flamma ejusque radii et longo tractu, ut v. 461; VIII, 638. Virg. Ge. I, 367. Æn. V, 528, et Valer. Flacc. I, 205; II, 42. Sic et *coma* ap. Senec. Œdip. 311 et Herc. Œt. 727. Catull. LX, 77, πυρὸς ἀμφήκης βόστρυχος apud Æschyl. in Prom. Conf. de stellarum comis *Dorville* ad Charit. p. 746. —*crinis* de face, quæ quum habet ignem solutionem, aeris inpetu in caudæ criniumque passerum formam extendi solet; unde Artemidor II, 28, ἀστέρας παγωνίους *barbatos* adpellavit; Ern.
- Hæc ictu rapido pugnantum sæpe per auras,
 Adtonito ductore, tulit fumantia membra.
 Hæc vastæ lateri turris ceu turbine fixa,
 Dum penitus pluteis Vulcanum exercet adesis,
 Arma virosque simul pressit flagrante ruina. 360
- 361.** *tulit* ut XIV, 491.
- 362.** Conf. Th. IX, 554 sq. Val. Fl. VI, 383, et Virg. Æn. IX, 535 seq. —**363.** *Vulcanum exercet*, ut *Eurus ignem exercens* dixit Ovid. Epist. XV, 9. Rem *exercere*, vel *fatigare* dicimur, qua multum utimur, ut quasi lassetur. Vid. Burm. ad Val. Fl. III, 162 et ad Virg. Ge. III, 529.
- Tandem condensis actæ testudinis armis
 Subducto Pœni vallo, cæcaque latebra,
 Pandunt prolapsam subfossis mœnibus urbem. 365
- 365.** *condensis*, condensatis. Conf. Virg. Æn. IX, 514. —*Testudinem* scutorum, συνασπισμὸν, vulgo h.l. intelligunt, de qua vid. Liv. XLIV, 9. Sed in obpugnationibus magis in usu erat altera testudo, machina lignea, tabulis contexta et coriis vel centonibus obducta, quæ arietes, falces et musculos continebat, et tegebat eos, qui cuniculos agere murumque subruere conabantur. vid. Liv. X, 29; XXXIV, 29. Cæs. B. G. V, 42, 52. Vitruv. X, 19, 21. Lips. Poliorc. I, 8; V, 1. —**366.** *Subducto vallo*, h. sursum ductis, eductis, evulsis vel ablatiis vallis, aggeri infixis: mox v. 368 *aggere victo*. An *subducto* est, simpl. convulso, proruto, ut forma loquendi petita sit a fundamento, quo subducto, ablato, totum ædificium corrui? — *cæca latebra*, testudine, ut *tecta acies*, *armorum tegmina* et *cæcus Mars* ap. Virg. Æn. IX, 513, 517, 518. Vulgo male de cuniculis cogitant, quos non tam ad murum subruendum, quam ad urbem ingrediendam spectare, jam monuit Drak.
- Terribilem in sonitum procumbens aggere victo
 Herculeus labor, atque inmania saxa resolvens,
 49 Mugitum ingentem cælo dedit. Alpibus altis
 Aeriæ rupes, scopulorum mole revulsa
 Haud aliter scindunt resonanti fragmine montem. 370
- 368.** Cf. Liv. XXI, 12. —*in sonitum*, cum sonitu. —**369.** *Herculeus labor*, vid. ad v. 273. —**371.** Rupes aeris, altæ, ut apud Virg. Ecl. VIII, 39. Georg. III, 474; Æn. VIII, 221, *scindunt montem*, dum revulsæ chasma in monte faciunt; Ern.
- Surgebat cumulo certatim prorutus agger,
 Obstabatque jacens vallum, ni protenus instent
 Hinc atque hinc acies media pugnare ruina. 375
- 373.** *Surgebat agger*, e ruina murorum. Conf. Lucan. III, 508. —**374.** *ni* vid. Heyne ad Virg. Æn. III, 686.

—*protenus* non confestim expono, sed porro tenus, porro, ut ap. Virg. *Æn.* V, 485; IX, 337 et *Ecl.* I, 13, ubi vid. Heyne. —*instent*, insistant, vel incipient, de quo vid. Græv. ad Cic. *Div.* X, 16, et Drak. ad Liv. XXX, 12. —**375.** *ruina valli media*, quum in medio esset.

Emicat ante omnes primævo flore juventæ
Insignis Rutulo Murrus de sanguine: at idem
Matre Saguntina Graius, geminoque parente
Dulichios Italis miscebat prole nepotes.

376. *Emicat* ut ap. Virg. *Æn.* V, 319. —**377.** *Rutulo* vid. ad v. 291. —**379.** *Dulichios*, h. Zacynthios, Græcos, qui Saguntum auxerunt. Conf. v. 288 sq.; II, 603. —*Dulichium*, maris Ionii ins., prope Zacynthium et Cephaloniam. Vid. Heyne ad Virg. *Æn.* III, 271.

Hic magno socios Aradum clamore vocantem.
Qua corpus lorica inter galeamque patescit,
Conantis motus speculatus, cuspide sistit,
Prostratumque premens telo, voce insuper urguet:

380

381. In ipsa cervicis vertebra. Cf. Virg. *Æn.* XI, 691, 692, (ubi vid. Heyne in V.L.) et XII, 381.
—**382.** *Conantis* clamare, et hinc caput tollentis. —*sistit*, clamare, vel progredi prohibet, dum transfigit. Cf. II, 98. —**383.** *premens telo*, ut apud Virg. *Æneid.* II, 530; VIII, 249, IX, 330, 793; X, 347. —*voce urget*, maledictis insectatur. Conviciis acerbisque verbis, ἀισχροῖς et ὀνειδείοις ἐπέεσσι, vel χαλεπῶ μύθῳ, et provocare hostem, et victum inprimis, aut male jam tractatum adhuc incessere, non magis barbarorum populorum, quam heroum vitæ consentaneum. Conf. ad v. 398. Burm. ad Val. Fl. IV, 313. Cerda et Heyne ad Virg. *Æn.* II, 547; X, 737.

«Fallax Pœne, jaces: certe Capitolia primus
Scandebas victor! quæ tanta licentia voti?
Nunc Stygio fer bella Jovi.» Tum fervidus hastam
Adversi torquens defigit in inguine Hiberi;
Oraque dum calcat jam singultantia leto;

385

386. Quoniam Jovem Capitolinum bello quasi superare non potuisti, nunc Jovi Stygio, h. Plutoni, *bella fer*, infer. V. ad III, 365, in V.L. —**387.** *in inguine* v. Hom. Il. v, 568, 569. —*Hiberi*, Hispani, ut vulgo putant. Sed nomen proprium est. —**388.** *singultantia* in *leto*, ἀποβλύζοντα, emittentia sanguinem cum singultu.

«Hac iter est, inquit, vobis ad mœnia Romæ,
O metuenda manus! sic, quo properatis, eundum.»
Mox instaurantis pugnam circumscilit arma,
Et rapto nudum clipeo latus haurit Hiberi.

390

392. *latus haurit*, ut, V, 524, ubi Drak. comparat Ovid. *Met.* V, 126. Senec. *Agam.* 890. Val. Fl. VI, 554. Stat. Th. VIII, 666; X, 308. Liv. VII, 10. Curt. VII, 2; IX, 5. Cf. Heyne ad Virg. *Æn.* II, 600; X, 314.

Dives agri, dives pecoris, famæque negatus
Bella feris arcu jaculoque agitabat Hiberus.
Felix heu! nemorum, et vitæ laudandus opacæ,
Si sua per patrios tenuisset spicula saltus!
Hunc miseratus adest infesto vulnere Ladmus.

395

393. *Dives agri* ut ap. Virg. *Æn.* X, 563. —*famæ negatus*, famæ virtutis sibi comparandæ occasione, ob privatam, quam agebat, vitam, destitutus. —**394.** *Bella feris agitabat*, venatui operam dabat, Draken. proprie de bello feris inferendo cogitabat, vel bella feris movebat, inferebat.

395. *vitæ opacæ*, quæ in nemoribus et venando transigebatur, ut *quies o.* ap. Stat. *Silv.* III, 5, 17. Cellar. interpretatur privatam, a strepitu bellico remotam.

397. *infesto vulnere*, telo, quo vulnus infligitur. ut II, 92; V, 251. Sed vid. Heyne ad Virg. *Æneid* lib. II, v. 529, p. 274, T. II nost. edit. *Ed.*

Cui sævum adridens; «Narrabis Hamilcaris umbris
Hanc, inquit, dextram, quæ jam post funera vulgi
Hannibalem vobis comitem dabit:» et ferit alte
Insurgens gladio cristatæ cassidis æra,
Perque ipsum tegimen crepitantia dissipat ossa.

400

398. *sævum adridens*, δεινὸν ἐπιμειδήσας, vel μειδιῶν, adjunct. pro adverbio. Vid. App. μειδιῶν βλοσυροῖσι προσώπασι Hom. Il. η, 212, laudatus a D. Heins. —Idem victoris sarcasmus IV, 288 sq.; V, 561 sq.; XI, 258. Præter Homerum Silio prævit Virg. *Æn.* II, 547 sq.; IX, 742; X, 829 seq.; XI, 688 seq., ubi vid. Cerda. Conf. Zinzerl. ad Val. Fl. IV, 313 et sup. ad v. 383. —**399.** *post funera*, stragem, cædem, *vulgi*, militum gregariorum, ut IV, 266, 267. Sic λαὸς ap. Hom., et *populus*, II, 579. —**400, 401.** *alte Insurgens*, ἐπερείδων Hom. vel ἀνασχόμενος sc. τὴν χεῖρα Il. γ, 362. Conf. Virg. *Æn.* XI, 697, et XII, 902. —*cassidis cristatæ*, Κόρυθος ἵπποδασείης. *tegimen* capitis, galeam. —**402.** *ossa crepitantia*, quæ *perfracta sonant*, IV, 380.

Tum frontem Chremes intonsam umbrante capillo
Septus, et horrentes effingens crine galeros;
Tum Masulus, crudaque virens ad bella senecta
Karthalo, non pavidus fetas mulcere lænas;

405

404. *horrentes effingens crine galeros*, crines formans in speciem galeri, quum tot cincinnis implicati essent, ut galero similes viderentur. Male itaque Dausq. ex h.l. efficit, *galerum* nativam quoque comam, non semper adscititiam esse, quod jam monuere Drak., et Gronov. Obs. IV, 18. —**405.** *cruda virens*

50

50N

51

51N

52

52N

senecta, ex Virg. *Æ.* VI, 304. — *crudus*, ὠμὸς, proprie, non coctus, mollitus, corruptos, fractus et debilitatus, vel annis, ut h.l. et III, 386; V, 569; XII, 348, vel voluptatibus, ut III, 303, hinc et rudis, durus, asper III, 514, crudelis, ut ὠμὸν πρᾶγμα seu βούλευμα, et terribilis VII, 113, fortis V, 423; X, 98; XIII, 224, et malis insuperabilis IV, 35. — Cf. II, 439; III, 289; XVI, 236. — **406.** *mulcere*, domare. — *fetas*, non gravidas intelligo; sed enixas, quæ jam pepererunt (ut ap. Virg. *Æn.* VIII, 630. *Ecl.* I, 5 al.) et amori iterum indulgent: tum enim sævissimas esse eas, notum vel ex Virg. *Ge.* III, 245 sq.

Flumineaque urna cælatus Bagrada parmam;
Et vastæ Nasamon Syrtis populator Hyempsal,
Audax in fluctu laceras raptare carinas;
Una omnes dextraque cadunt iraque peremti.

410

407. Imitat. Virg. *Æn.* VII, 792. In Bagradæ clipeo expressus sui nominis fluvius (vel urna potius, ejus emblema), ubi forte patria ejus, vel unde originem duxit; ut in heroum scutis, eorum origo et imago, vel historia majorum rerumque ab his et a toto olim populo præclare gestarum, adumbrari solebat. *Conf.* II, 158; IV, 153; VIII, 385 sq. (ubi Drak. hæc exempla jam excitavit), X, 175; XIV, 212; XVII, 397. De Bagrada fl. vid. ad VI, 140 seq. — *cælatus parmam urna flumineae*, durior formula pro, parmam gerens, in qua urna, fluvii emblema, sculpta erat; Ern. — **408.** *Nasamones*, adcolæ *Syrtis vastæ* h. majoris, ex navium captarum spoliis ditescentes. Vid. *Plin.* V, 5; VII, 2; *Lucan.* IX, 438 sq., 891; *Herodot.* II, 32; IV, 172, 183. — **409.** *Audax raptare*, θρασύς ἀρπάζειν.

Nec non serpentem diro exarmare veneno
Doctus Athyr, tactuque graves sopire chelydros,
Ac dubiam admoto sobolem explorare ceraste.

53

411. *exarmare veneno*, ut contra *armare v.* dixit Virg. *Æn.* IX, 773. — **412.** *chelydros graves*, h. gravi fœtore, ut ap. Virg. *Ge.* III, 415, ubi lectio vulgaris ex h.l. firmari potest. Vid. ibi Heyne. — *tactu sopire*; nam præter carmina, etiam manuum tactu serpentes domare et sopire solebant ἐπιδοῖ, vel ἀπιδοθήραι et ὀφιοδιώκται. *Conf.* III, 302; V, 354; VIII, 498 sq. Heyne ad Virg. *Æn.* VII, 753 seq. et de utroque modo angues domandi, ut de arte ὀφιοθήκτου medendi, *Plin.* VII, 2; *Cels.* XXVII, 5; *Lucan.* IX, 891 sq. 922 sq. (ubi de Marmaridarum *Psyllis*, ut inf. III, 302, agitur) *Strab.* XIII, p. 588; *Gell.* IX, 2; XVI, 11; *Gronov.* *Obs.* II, 1; *Heins.* ad *Ovid.* A. II, 102. — **413.** *Afri et inpr. Psylli*, genuinam sobolem ab adulterina, admotis anguibus, dignoscere et *explorare*, δοκιμάζειν, solent. «*Mos Psyllis* liberos genitos protinus objiciendi sævissimis serpentibus, eoque genere pudicitiam conjugum experiendi, non profugientibus adulterino sanguine natos serpentibus,» *Plin.* VII, 2. «*Psylli* quum arbitrantur, suppositum aliquem esse in stirpe, ei admovent, ut pungat, colubram. Quum pupugerit, si de genere sit, vivere: si non sit, mori.» *Varro* ap. *Priscian.* VII, 2; Cf. *Lucan.* IX, 891 sq. inpr. 906 sq. *Solin.* c. 27, p. 52; *Tzetz.* *Chil.* IV, hist. 135, v. 339; *Ælian.* *Hist. Anim.* I, 57, et *Dio.* LI, p. 453, qui posterior præter alia memorat, serpentes veste puerorum tacta continuo marcescere. Poetam h.l. agnoscas in variandis serpentum nominibus.

53N

Tu quoque fatidicis Garamanticus adcola lucis,
Insignis flexo galeam per tempora cornu,
Heu! frustra reditum sortes tibi sæpe locutas
Mentitumque Jovem increpitans, occumbis, Iarbas.
Et jam corporibus cumulatus creverat agger,
Perfusæque atra fumabant cæde ruinæ.

415

414. Ad Iarbas militem traducta, quæ de Iarba, rege Numidiæ, Jovis Hammonis f., nota sunt vel ex II, 59 sq. VIII, 54 sq.; Virg. *Æ.* IV, 36, 196 seq.; *Justin.* XVIII, 6. al. — *fatidicis lucis*, in quibus oraculum Jovis Hammonis, de quo vid. III, 10, 673 sq. — *Garamanticus*, Libycus; vel Silio, ut aliis, laxior est geographia. Nam Garamantes longe ab hoc oraculo in Marmarica remoti erant, et vel inter Æthiopiam et Gætuliam, vel in extrema Africæ parte ultra Gætuliam, colebant. Septemtrionales autem diversi ab australibus, qui non nisi 20 dierum iter ab Ammonis aberant. Vid. *Plin.* V, 4. *Herodot.* IV, 174, 183. *Cl. Schlichthorst.* *Geogr. Afric.* *Herod.* p. 7, 140, 155. *Garamanticus* pro Garamantice, ut *ditissimus* V, 260 al.

— **415.** Galeam cornibus arietinis, insigni Jovis Hammonis, ornatam habebat, ut ipse ille deus, IX, 298; et ap. *Diod.* III, 73; et *Nabis*, ejus sacerdos, inf. XV, 682; regesque Macedonum post *Alexandrum M.*, qui ejusdem dei filius haberi cupiebat, de quo vid. *Spanhem.* de *Usu et P. Num.* *Diss.* V, p. 346 sqq. Notus enim veterum mos, vel patriam et originem, vel illustria majorum facta exprimendi ejusmodi ornamentis, seu clipei, ut sup. v. 407 (ubi vid. not.), seu galeæ, ut II, 157; V, 79; *Liv.* XXVII, 33; *Stat.* *Th.* VII, 279; *Herodian.* I, 14, quæ loca Drak. ad XV, 682 excitavit. Nec minus nota res est, Jovi Hammoni, ut et Baccho, Pani aliisque, fluviorum inprimis, numinibus cornua, ad vim majestatemque declarandam apta, tribui: quæ idea priscis temporibus, quibus homines pelle serina vestium loco utebantur, orta et a Macedonum regibus renovata est. Vid. *Lessing.* *Laoc.* c. 8, p. 95, c. 9, p. 103; *Broukh.* ad *Prop.* III, 15, 19, 30, ad *Tibull.* II, 1, 3; *Jani* ad *Horat.* *Od.* II, 19, 30. — **416.** Oraculum mendax frustra incusabat. — *sortes*, κλήρος, oraculum, quoniam oracula olim etiam per sortes, ψήφους, edebantur.

54

54N

419. Cædes δεινῶς, depingitur. — *cæde*, sanguine, ut φόνος pro αἷμα. — *Perfusæ cæde*, adpersæ sanguine. Ern., exponit, mixtæ et confusæ cadaveribus, quod usui loquendi minus convenit.

Tum ductorem avido clamore in prælia poscit
Fulmineus ceu Spartanis latratibus actus,
Quum silvam occursu venantum perdidit, hirro
Horrescit sætis dorso, et postrema capessit
Prælia, canentem mandens aper ore cruorem,
Jamque gemit geminans contra venabula dentem.

420

55

425

420. *ductorem Hannibalem poscit Murrus in prælia*, ad singulare certamen provocat, more heroum. — **421.** Splendida comparatio, concinnata ad exemplum Virg. *Æ.* X, 707, 718, ubi vid. Heyne. — *Fulmineus* solempne apri et inpr. ejus dentium epitheton, quod nonnulli ab exertis utrimque dentibus, fulminis cuspides referentibus, repetunt; alii, qui ad *Ovid.* *Met.* VIII, 289, provocant, ab ardente et calido oris adflatu; alii vero inde, quod, ut fulmina non in rectum, sed in obliquum feruntur, sic et aper

obliquo latrantes dissipat ictu, ut utar verbis Ovid. Met. VIII, 344; unde οὐς δοχμὸς et λικριφὸς αἴξας apud Hom. Il. μ, 148 et Odys. τ, 451. Sed poetis *fulminea* potius dicuntur, quæcumque instar fulminis cum impetu ruunt, et tam terrorem incutiunt, quam omnia contundunt et necant, v.c. *ira*, XI, 99; *juvenis*, IX, 393; *ductor*, XVII, 549; *Scipiadae fulmina gentis et belli*, VII, 106; Lucret. III, 1049; Virg. Æn. VI, 843; IX, 812; *fulmen Carthaginis Hannibal*, XV, 667; *fulmina belli* milites Pœnorum, VII, 223; *patria fulmina*, XV, 408; *fulmen linguæ*, VIII, 412; *f. verborum* Cic. ad Div. IX, 21, quo teste Orat. c. 9, Periclem fulgere et tonare dixit Aristoph. Conf. Virg. Ge. IV, 561; ἀστεροπή ἐναλίγκιος Hom. Il. ν, 242; πρηστήρ κεραύνιος al. — *Spartani canes* præstantius genus. Conf. II, 689; III, 295, et Heyne ad Virg. Ge. III, 345 et 405. — **422.** *perdidit silvam*, h. securitatem et latebras in silva, spemque in ea positam; vel viam et reditum in silvam. Sic *perdere terga*, XIII, 171; *p. fugam*, viam fugæ amittere Martial. de Spect. XI, 2. — **423.** *Horrescit sætis dorso*; nam aprorum sætæ erigi solent, si ad pugnam se expediunt. Φρίξας εὖ λοφίην Hom. Od. τ, 446. Conf. Stat. Th. II, 129, XI, 531; Virg. Æn. X, 711, ubi vid. Heyne. *Horre* autem, ut semel moneamus, poetis dicuntur, quæ erecta sunt, seu eminent v.c. segetes, arma, pili ac sætæ, (quæ in subito frigore et pavore, vel in ira vehementiore eriguntur) omniaque ea, quibus aspera est et squalida superficies, non lævor ac nitor. Sic et φρίσσειν, v.c. κάπρος φρίσσει τρίχας, seu ἐθείραις, λήϊον, vel ἄρουρα φρίσσει σταχύεσσιν, μάχη ἐγγείησι, etc. ap. Hesiod. Scut. 171, 391; Hom. Il. ν, 339, 473, ψ, 599 al. Conf. Heyne ad Virg. Æn. X, 237; nostræ Collect. Vol. IV, p. 122. et VII, 86. *Ed.*

55N

56

At parte ex alia qua se insperata juvenus
Extulerat portis, ceu spicula nulla manusque
Vim ferre exitiumve queant, permixtus utrisque
Hannibal agminibus passim furit et quatit ensem,
Cantato nuper senior quem fecerat igni
Litore ab Hesperidum Temisus; qui carmine pollens
Fidebat magica ferrum crudescere lingua:

430

56N

426. *insperata*, ex insperato, contra spem et opinionem. — **430.** *Cantato*, incantato, carmine incenso, magico, vid. ad v. 96, et VIII, 497; conf. Prop. IV, 5, 13; Ovid. Am. II, 5, 38 et Met. VII, 98. — **431.** *Litore ab Hesperidum*, ut sacerdos illa magici sacri, sup. v. 101, et ap. Virg. Æn. IV, 484. De Hesperidum hortis vid. Heyne ad Virg. l.c. ad Apollod. p. 406 seq. et Comm. de Theog. Hes. in Cer. v. 11, et Cl. Hermann. Mythol. T. I, p. 402. Conf. III, 282 sq.; IV, 638; VI, 184. — **432.** *crudescere*, crudius, sævius, et hinc nocentius et efficacius fieri.

57

Quantus Bistoniis late Gradivus in oris
Belligero rapitur curru, telumque coruscans,
Titanum quo pulsa cohors, flagrantia bella
Cornipedum adflatu tonat, et stridoribus axis.

435

57N

433. Comparatio desumta a Virg. Æn. XII, 331 seq. ubi vid. Heyne. — *Quantus*, h. tantum furit H., quantum. — *Bistoniis oris*, Thracia, (vid. Plin. IV, 11) propria sede Martis. Conf. IV, 433; Hom. Od. θ, 361; Virg. Æn. III, 13, 35. Claud. in Rufin. I, 334 sq. De *curru* Martis conf. IV, 432 sq. et Heyne ad Virg. Æn. VIII, 433. — **434.** *telum coruscans*, vibrans, πάλλων δοῦρα Hom. Il. γ, 19, ε, 495. Ἄρης στιβαρὸν δόρυ κραδαίνων Anacr. XLV, 9. — **435.** *Titanum* pro Gigantum, quos seriores inpr. poetæ confundere solent. Conf. Claud. Gigantom. 75 sq. — *bella flagrantia*, vehementia et acria, vel ardentia quæ cum ardore geruntur, ut *flag. comitia* dixit Plin. H. N. Præf. — **436.** *adflatu*, anhelitu.

Jamque Hostum, Rutulumque Pholum, ingentemque
Metiscum,
Jam Lygdum, Duriumque simul, flavumque
Galæsum,
Et geminos, Chromin atque Gyan, demiserat umbris;

437. Notus est poetarum mos, non numerum, sed nomina occisorum hostium recensendi, quod ad vim ornatumque narrationis, et ad animum lectoris in eam intendendum plurimum facit. — **438.** *Flavus*, ut ξανθός, solenne epitheton virorum fortium et heroum, quos et pulchritudo decebat, unde iis ξανθός τρίχας, seu ξανθὴν κόμην tribui notum vel ex Hom. Il. α, 197; β, 642; γ, 284; Od. ν, 399. *flavus Achilles* dicitur Claud. Paneg. VIII, 556. Hinc forte et *flava coma Bellonæ* inf. V, 220, ut ξανθὰ Γλαυκώπης Pind. Nem. X, 13. *Flavi* autem *crines* veteribus non minus ac nobis placebant, unde *flava Phyllis et Chloe, flavus Ganymedes* etc. ap. Horat. Od. II, 4, 14; III, 9, 19; IV, 4, 4, ξανθὰς μὲν ἀνήψατο χερσίν ἐθείρας Meade ap. Apollon. VIII, 828. Conf. inf. III, 402, IV, 200. — **439.** *demittere umbris, Orco*, et hinc doctius *neci*, vel *leto*, ut X, 137; XI, 142; XII, 468; XIII, 459; poetis dicitur pro *d. ad umbras*, vel *manes*, ut IV, 342; XV, 470, ψυχὰς αἴδι προΐαψεν Hom. Il. α, 3, h. εἰς αἴδα, vel Ἄιδος, Ἄδου δῶμα, οἶκον ἴαψε, seu ἔπεμψε ut Il. φ, 48, h. ἐφόνευσε. Conf. Intpp. ad Virg. Æn. II, 85, 398, IX, 527; XII, 884.

58N

58

Daunum etiam, grata quo non spectatior alter
Voce movere fora, atque orando fingere mentes,
Nec legum custos sollertior, aspera telis
Dicta admiscentem: «Quænam te, Pœne, paternæ
Huc adigunt Furiæ? non hæc Sidonia tecta
Feminea fabricata manu, pretiove parata,
Exsulibusve datum dimensis litus arenis;
Fundamenta Deum Romanaque fœdera cernis.»

440

445

441. *movere fora*, judices. — *orando* causas, agendo, dicendo. — *fingere* ut πλάσσειν, propr. ex luto, vel cera aliquid formare; hinc id. qd. *formare*, docere, et h.l. flectere, movere *mentes*, ut ap. Cic. Brut. 38 et inpr. Legg. III, 40. Cf. Burm. ad Petron. 117, et, quos N. Heins. et Drak. laudarunt, Virg. Æn. VI, 80; Grat. 105; Stat. Silv. V, 3, 192, et Val. Fl. V, 534 ubi Burm. hærebat. Sic et *formare*, XI, 452, ubi Drak. contulit Hor. Od. I, 10, 3, ej. Sat. I, 4, 122, et Epist. II, 1, 128 al. Vid. Græv. ad Justin. XX, 4. — **443.** Imitat. Virg. Æn. IX, 601 sq. — **444.** *non hæc Sidonia tecta*, etc., hæc urbs, quam oppugnans, non est Carthago, a femina, Didone, condita. Conf. sup. v. 24 sq. — **445.** *pretio parata*, conf. I, 24. — **447.** *Fundamenta Deum*, urbem, cujus fundam. Deus, Hercules, jecit. Vid. ad v. 273. — *Romana fœdera*

Ast illum, toto jactantem talia campo,
 Ingenti raptum nisu, medioque virorum
 Avulsum inter tela globo, et post terga revinctum,
 Hannibal ad pœnam lentæ mandaverat iræ.
 59 Increpitansque suos inferri signa jubebat;
 Perque ipsos cædis cumulos, stragemque jacentum
 Monstrabat furibundus iter, cunctosque ciebat
 Nomine, et in prædas stantem dabat inprobus
 urbem.

450

455

59N **451.** *lentæ iræ mandaverat*, ut *lonqa morte necabat* ap. Virg. Æn. VIII, 488.

452. *Increpitans* vid. ad v. 181. —**453.** *cædis*, occisorum, ut VI, 603; VII, 614. —**454, 455.** *cunctos ciebat nomine*, nam quod Drak. jam monuit, magnum habet momentum ad animos militum duci conciliandos eosque ad virtutem incitandos, si quisque se duci, qui pro meritis omnes, vel præmiis, vel pœnis adficere potest, notum videt et ab eo nominatim adpellatur. Conf. IX, 245 seq. Lucan. VII, 286 sq. Heyne et Cerda ad Virg. Æn. XI, 731; XII, 758. Heins. ad Claud. Cons. Hon. VI, 255, et Burm. ad Val. Fl. IV, 649. —**455.** *stantem*, adhuc salvam, *urbem* militibus ad prædam proposuit. Conf. Liv. XXI, 11.

Sed postquam a trepidis adlatum, fervere partem
 Diversam Marte infausto, Murroque secundos
 Hunc Superos tribuisse diem, ruit ocus amens
 Lymphato cursu, atque ingentes deserit actus.

456. Similis locus est Virg. Æn. IX, 691 sq. —*adlatum*, nuncius adlatus, nunciatum, ut, XII, 338. —*a trepidis*, ab iis, qui formidinis pleni festinabant. —*fervere Marte*, ut ap. Virg. Æn. VIII, 676. —**457, 458.** *secundos*, faventes. —**458.** *ruit ocus amens Lymphato cursu*, oratio turget. Conf. VII, 357; VIII, 153; XII, 545; Virg. Æn. VII, 377. —**459.** *Lymphatus*, νυμφόληπτος, h. ó τῆ Νύμφη λαμβάνεται, qui ob Nympham et quodcumque aliud numen, sive conspectum, sive iratum, furore conripitur; hinc terrore aliquo divinitus injecto perturbatus, vel simpl. perterritus, et, ut h.l., insanus. Cf. Cuper. Obs. III, 12, et Burm. ad Val. Fl. III, 46. —**459.** *ingentes actus*, res alia parte gestas et v. 426, 455 memoratas.

Letiferum nutant fulgentes vertice cristæ:
 Crine ut flammifero terret fera regna cometes,
 Sanguineum spargens ignem; vomit atra rubentes
 Fax cælo radios, ac sæva luce coruscum
 Scintillat sidus, terrisque extrema minatur.

460

60N **460.** Δεινὸν δὲ λόφος καθύπερθευ ἔνευεν, Hom. Il. γ, 337 et al. —*Letiferum* conf. ad v. 398. —Vim comparationis, quam Silius sublegit Maroni, Æn. X, 270, 275, nonnulli in cursu, propensione, aut prolapsione, alii vero (quibus favet locus Virg. ubi vid. Heyne) in fulgore cristarum ac cometæ, et Drak. denique in eo positam putat, quod, quemadmodum cometæ adparitio pestem, famem aliaque mala humano generi portendere atque inmittere credebatur, ita quoque terribilis adspectus Hannibalis cristarumque in capite ejus nutantium, quæ ipso motu impetum ejus iramque declarabant, letiferum Saguntinis terrorem incuteret. Confer VIII, 636; Virg. Ge. I, 488; Plin. II, 25; Sueton. Ner. c. 36, et Claud. 46; Tibull. II, 5, 71; Cic. de N. D. II, 5; Lucan. I, 526 sq. Tac. Ann. XIV, 22; XV, 47; Val. Fl. V, 370 sq. ubi vid. Burm. —**461.** *Crine*, vid. sup. ad v. 358. —*fera regna*, h. barbaros incultosque populos, physicæ rationis ignaros. —**462.** *vomit*, emittit. —*atra*, tristis, perniciose, terribilis, ut mox *sæva luce* et *dirum lumen*. —**463.** *Fax* poetis dicitur ignis, inpr. cometæ et stellarum, v.c. Virg. Æn. II, 694; Val. Fl. l.c. Sen. Octav. 232. —**464.** *extrema* sc. mala.

Præcipiti dant tela viam, dant signa, virique;
 Atque ambæ trepidant acies: jacit igneus hastæ
 Dirum lumen apex, ac late fulgurat umbo.

465

467. *apex*, eminentia, summa pars v.c. galeæ, λόφος, conus ap. Virg. Æn. X, 270; XII, 492, h.l. hastæ, h. cuspis, αἰχμή, ἐπιδορατῆς, ἀκωκή.

Talis ubi Ægæo surgente ad sidera ponto
 Per longum vasto Cori cum murmure fluctus
 61 Suspensum in terras portat mare, frigida nautis
 Corda tremunt: sonat ille procul, flatuque tumescens
 Curvatis pavidas transmittit Cycladas undis.

470

61N **468.** Quemadmodum fluctus, *per longum*, in alto, procul a litore, ubi frangitur, vento tumescens (qui nautis *Hulle* vel *Surf*. dicitur), ingenti cura impetu sonituque in litus fertur; sic Hannibal magno armorum strepitu, procul audito, præceps in hostes ruit. Conf. Lichtenberg. V. Cl. *Magasin für d. physik* T. II, P. III, p. 38. Egregia comparatio, repetita inf. IV, 243 seqq. et VIII, 428, 429, quam tamen Silius non minus debet Virg. Ge. III, 236 seqq. coll. Æn. VII, 528 sq. XII, 365 sqq. hic autem Hom. Il. 6, 422 seqq. (ubi vid. Koppen) coll. v, 795, 799. Possis etiam vim ejus in terrore militum et nautarum quærere; sed ornatus tum minus placet. —*Ægæum mare* cum dilectu positum, quoniam tam propter insulas, *Cycladas* inprimis, et interjecta vada, scopulos ac promontoria periculosissimum, quam ob aquilones, vehementer in eo spirantes, procellosissimum est. Conf. Heyne ad Virg. Æn. XII, 366. —**469.** *Corus*, seu caurus, ἀργέστης, *Nordwest*, ventus vehementior. vid. Heyne ad Virg. Ge. III, 278; Plin. XVIII, 34. —**470.** *Suspensum mare* id. qd. mox *unda curvata*, alias *sinuata*, h. tumida, in altum sublata, ut XV, 154, κῦμα κυρτωθὲν Hom. Od. λ, 243, vel κυρτὸν Il. 6, 426, et v, 799. Conf. VV. DD. ad Virg. Ge. IV, 361, et Æn. III, 564; Burm. ad Val. Fl. I, 615, et Drak. ad h.l. ubi laudat Nonn. Dion. VI, 127 (Βορείοθεν ἀγκύλον ὕδωρ); Ovid. Met. XI, 505; XV, 508; Stat. Th. V, 384; XI, 437, et Avien. Descr. Orb. v. 296. —**471.** *sonat ille procul*, sæpe si plura milliara abest. —*flatuque tumescens*, nonnunquam ad altitudinem xx pedum. —**472.** *pavidas*, quarum incolæ pavidi sunt ob æstum maris. —*transmittit*, transit, ut IV, 345; VIII, 551

Non cuncta e muris unum incessantia tela,
Fumantesque ante ora faces, non saxa per artem
Tormentis excussa tenent: ut tegmina primum
Fulgentis galeæ conspexit, et arma cruento
Inter solem auro rutilantia, turbidus inquit:

475

475. *tenent*, retinent. — *tegmina galeæ*, propr. capitis, ipsa Murri galea. — **476.** *cruento*, cruore adperso, vel rubro, ut ap. Virg. Ge. I, 306. — **477.** *turbidus inquit*, verba Maroniana Æn. XII, 10. — *turbidus*, ταραχθεὶς, seu τεταραγμένος, turbatus, commotus, ira furens. Conf. Heyne ad Virg. Æn. IX, 57; X, 648, 763; XI, 742, et inf. II, 529.

«En, qui res Libycas, inceptaque tanta retardet,
Romani Murrus belli mora! Fœdera, faxo,
Jam noscas, quid vana queant, et vester Iberus.

480

478. Amara irrisio Murri et fœderis, a Romanis cum Hasdrubale renovati, quo libertas Saguntinorum pacta, et *Iberus* finis utriusque imperii constitutus. Vid. Duker. ad Flor. II, 6, et sup. ad v. 294. — **479.** *belli mora* (quæ verba vs. præc. explicantur) ut ap. Virg. Æn. X, 428, ubi vid. Heyne. *Mora*, is qui moratur, ut *principium*, princeps, vel is, unde quid principium ducit; *spes* is, qui sperat; *palma* is, de quo victoria restat reportanda; *imperium* imperator, quæ comparavit Drak. ad VIII, 33; XV, 749; XVI, 504, 507. Conf. Intpp. ad Val. Fl. I, 23. — **480.** *quid queant*, quantum apud me valeant, quam vim habeant. — *vester Iberus*, qui vobis favet, quoniam nobis per pacta non licet, eum transire. Conf. ad I, 118 et IV, 648; Barthius Adv. VII, 15, hæc notat: «Quomodo *vester*, qui ab iis contemnebatur? an *Iberum* dicit modo a Murro in pugna occisum, ut *vester* sit, quem ad urbem vestrum concidi posse speratis?» Sed vid. Gronov. Obs. IV, 18.

62N

62

Fer tecum castamque fidem servataque jura:
Deceptos mihi linque Deos.» Cui talia Murrus:
«Exoptatus ades! mens olim prælia poscit,
Speque tui flagrat capitis: fer debita fraudum
Præmia, et Italiam tellure inquire sub ima.
Longum in Dardanos fines iter, atque nivalem
Pyrenen, Alpesque tibi mea dextera donat.»

485

481. *Castus*, purus a vitiis, sanctus, inviolabilis, ut ἀγνὸς pro ὄσιος, unde *fides casta*, quæ *sancta* dicitur, II, 479; *sacra*, XIII, 281, et *alma*, h. venerabilis, Cic. Off. III, 29. Hinc *castus* etiam est fidus, qui fidem servat, III, 1, et XVII, 131 ubi Drak. monet, *castum* obponi perfido, vel perjuro, v.c. apud Cic. pro Rosc. Com. c. 7. Conf. Ernesti Clav. Cic. et ad Tac. Germ. c. 40. — *Fer tecum*, tibi habe. — *servata jura*, religionem in pacis legibus servandis. Inpia verba, sed ab heroum et Hannibalis animo (vid. sup. v. 56, 58) non aliena. — **482.** *Deceptos Deos*, per quos pejeravimus, ut VI, 693, unde mox *fraudum* pro perjuro. — **483.** *olim*, jamdudum. — **484.** *Spe tui capitis*, h. te occidendi. — **485.** Conf. Virg. Æneid. lib. X, v. 650, p. 164, T. IV, nost. edit. Ed.

486. Similis sarcasmus in Homero et Marone passim obvius. Conf. II, 325. — **487.** *donat*, h. condonat, remittit, (*erspart*) laborem hos montes transeundi, et per eos in *fines Dardanos*, h. Italiæ contendendi. Vid. Ind. et cfr. II, 325; Gronov. Obs. III, 23; Jani ad Horat. Od. III, 3, 33; Heins. ad Ovid. A. A. III, 85; Burm. ad Val. Flacc. I, 473; quosque Drak. ad h.l. et ad XV, 603, citavit; Sen. Œd. 1001; Lucan. IV, 764; VI, 58; IX, 1091. Val. Flacc. II, 473; Stat. Th. VII, 557; Ovid. ex Ponto II, 7, 51; Liv. VIII, 35; Græv. ad Cic. Ep. ad Div. V, 4; Gronov. ad Sen. Med. 1015, et Phœniss. 235, 456.

Hæc inter cernens subeuntem comminus hostem,
Præruptumque loci fidum sibi, conripit ingens
Aggere convulso saxum, et nitentis in ora
Devolvit, pronoque silex ruit incitus ictu.
Subsedit duro concussus fragmine muri.

490

63

63N

488. *subeuntem* ex loco inferiori. — **489.** *fidum* v. ad IV, 24. — **490.** *nitentis*, enitentis Hannibalis, conantis ascendere. — **491.** *prono ictu*, ex loco superiore. — **492.** *Subsedit*, ὑφιζάνει, delitui sub clipeo; vel potius decidit, delapsus est. Id non memorant historici.

Tum pudor adcendit mentem, nec conscia fallit
Virtus pressa loco; frendens luctatur, et ægro
Scandit in adversam per saxa vetantia nisu.

495

493. Sunt fere verba Virg. Æn. V, 455, et XII, 666 seqq. — *conscia Virtus*, conscientia virtutis. — *fallit*, destituit eum. — **494.** *pressa loco*, obpressa, victa iniquitate loci. — *ægro*, ob vulnus — **495.** *vetantia*, obstantia, adscensu difficilia.

Sed postquam propior vicino lumine fulsit,
Et tota se mole tulit, velut incita clausum
Agmina Pœnorum cingant, et cuncta paventem
Castra premant, lato Murrus caligat in hoste.

496. Subita animi perturbatio ingensque terror, propiore hostis adcessu, Murro injectus omnia in Hannibale augent, ut fortior subito majorque adpareat, et Murrus caligat, ἀμβλυώττει, occæatur, tantam repente oculis caliginem pavore obfusum sentit, ut universo Pœnorum exercitu cinctus sibi videatur. *Caligant oculi vicini luminis fulgore*. Conf. XIV, 89, et ad II, 299. — *lumine*, splendore armorum. Sed cf. Virg. Æn. I, 588. — **497.** *tota se mole tulit*, ut ap. Virg. Æn. III, 655; V, 373 et inpr. VIII, 199 ad quæ loca vid. Heyne, et Burm. ad Val. Flacc. VI, 104. — **499.** *hostis latus*, πλατόνωτος, ευρύνωτος, cujus humeri sunt lati, ὤμοι εὐρέες, quales decent heroem, qui ἀνὴρ πελώριος ἢς τε μέγας τε esse solet. Vid. Ind. v. *latus* et *ingens*, Intpp. ad Virg. Æn. I, 589; VI, 413; Clark. ad Hom. Il. γ, 226 et

Drak. ad h.l. Sed h.l. potest etiam *hostis latus* esse, qui Murro paventi geminatus quasi videbatur. Conf. Virg. *Æn.* IV, 470, ibique Heyne. Quod proprie ad insaniam spectat, poeta ad terrorem transtulit.

Mille simul dextræ, densusque micare videtur
Ensis, et innumeræ nutare in casside cristæ. 500

Conclamant utrimque acies, ceu tota Saguntos

Ignem micet: trahit instanti languentia leto

Membra pavens Murrus, supremaque vota capessit:

64

«Conditor Alcide, cujus vestigia sacra

Incolimus, terræ minitantem averte procellam,

Si tua non segni defenso mœnia dextra.»

505

64N

503. Conf. Virg. *Æn.* III, 140.— **505.** *Conditor* Sagunti. Vid. sup. ad v. 273. —*vestigia*, locum, in quo ejus vestigia sunt. —*sacra*, divina, Dei. Cf. ad VII, 9. —**506.** *terræ minitantem averte procellam*, ut ap. Virg. *Æn.* III, 620.

Dumque orat cæloque adtollit lumina supplex;

«Cerne, ait, an nostris longe Tirynthius ausis

Justius adfuerit: ni displicet æmula virtus,

Haud me dissimilem, Alcide, primoribus annis

Agnosces, invicte, tuis: fer numen amicum;

Et, Trojæ quondam primis memorate ruinis,

Dexter ades Phrygiæ delenti stirpis alumnos.»

510

509. *ait* scil. Hannibal, per ludibrium ejusdem Herculis auxilium implorans, cui se comparare solebat. Vid. Liv. XXI, 41, inf. II, 356; IV, 4 al. —**512.** *fer numen*, h. auxilium, ut ap. Virg. *Æn.* I, 666 (conf. V.L. ad v. 93), vel præsta te mihi propitium. —*amicum*, benignum, ut contra *male amicum* ap. Virg. *Æn.* II, 735. —**513.** *Trojæ quondam primis memorate ruinis*. Res satis nota, vel ex Hom. Il. ε, 638 seqq. Ovid. Met. XI, 194 sq. et Apollod. II, 6, iv. Conf. sup. ad v. 43. —**514.** *Dexter*, propitius, *ades*, fer opem mihi, populum Romanum Trojana stirpe oriundum *delenti*, evertere conanti. Conf. ad v. 14.

Sic Pœnus, pressumque ira simul exigit ensem,

Qua capuli statuere moræ; teloque relato

Horrida labentis perfunditur arma cruore.

Ilicet ingenti casu turbata juvenus

65

Procurrit: nota arma viri corpusque superbo

Victori spoliare negant: coit aucta vicissim

Hortando manus, et glomerata mole feruntur.

515

520

515. *pressum, impressum, exigit*, pro simpl. transadigit, sc. in Murri corpus. Conf. ad v. 307 et 383.

—**516.** *Qua*, quatenus, quousque, *moræ capuli*, (ut *m. loriceæ*, et *clipei* ap. Virg. *Æn.* X, 485 et XII, 541) —*statuere*, voluere, jussere, permisere. Conf. Burm. ad Grat. 110. —*relato*, extracto ex vulnere.

65N

518. Si quem splendor quidam orationis et audacior spiritus delectat, eum hic locus inprimis tenebit, quo singula instar miraculorum aucta verbis, inpr. Junonis adparentis machinatio, quæ in Hannibalis favorem facta est. Ern. —*ingenti casu*, gravi malo, vel morte ingentis, magni viri. —**520.** *negant*, vetant, impediunt. —**521.** *feruntur*, φέρονται, inruunt. —*mole*, multitudine.

Hinc saxis galea, hinc clipeus sonat æreus hastis;

Incessunt sudibus, librataque pondera plumbi

Certatim jaciunt: decisæ vertice cristæ,

Dereptumqum decus nutantum in cæde jubarum:

Jamque agitur largus per membra fluentia sudor,

Et stant loriceæ squamis horrentia tela;

Nec requies, tegimenve datur mutare sub ictu.

Genua labant, fessique humeri gestamina laxant.

525

522. Hæc adumbrata ex Marone, qui Turnum simili periculo exponit, *Æn.* IX, 806 sqq. ubi vid. Heyne. —**525.** *cæde*, sanguine, ut φόνος. —**526.** *fluentia*, pro fluens. Cf. Virg. *Æn.* III, 626. —**527.** *horrentia* vid. ad v. 422. —**528.** *tegimen* pectoris, h. loriceam, telis ubique transfixam. —*mutare* cum alia adhuc integra, non *datur*, conceditur.

529. *gestamina*, θώρηκα, ὃν φορέεσκε. Conf. Virg. *Æn.* III, 286.

Tum creber, penitusque trahens suspiria, sicco

Fumat ab ore vapor, nisuque elisus anhelo

Auditur gemitus, fractumque in casside murmur.

Mente adversa domat, gaudetque nitescere duris

Virtutem, et decoris pretio discrimina pensat.

66

530

530. Non muliebriter suspirat et gemit Hannibal, quod putat Ern., sed immani labore, cui fortiter omnibusque animi viribus resistit, obpressus, suspiria, anhelitum gemitumque de alto pectore ducit, quod ab herois dignitate animique magnitudine non abhorret. Neque tamen diffiteor hanc displicere mihi orationis luxurie, qua Silius exornavit verba Virg. *Æn.* IX, 812, 814. —*creber*, crebro. —**531.** *ab ore sicco*, sitiente, ἀφ' αὐαλέων στομάτων ap. Callim. H. in Cer. v. 6. Conf. Virg. *Æn.* V, 199; IX, 812 sq. —*nisu elisus anhelo*, vix et difficulter editus. —**532.** *fractum in casside murmur*, sonus cassidis fractæ, vel potius sonitus non continuus, modo fortior, modo remissior. Conf. Heyne ad Virg. Ge. IV, 72, et Stat. Theb. X, 323.

66N

533. *domat*, superat, fortiter ferendo. —*gaudet*, animum recipit reputans etc. —**534.** *decoris pretio discrimina pensat*, ex gloriæ magnitudine pericula æstimat; pericula laude, quæ inde redundare possit, ponderat, et cum ea confert, ut *adversa secundis*, et *nova maleficia veteribus pensare* dixit Liv. XXVII, 40; et XXXVII, 1. Huic mentis constantiæ et herois dignitati *gemitus* male convenire videtur. Sed cf.

Hic subitus scisso densa inter nubila cælo
 Erupit quatiens terram fragor; et super ipsas
 Bis Pater intonuit geminato fulmine pugnans.

535

535. Jupiter, fœderis rupti vindex, triste Pœnis dat augurium, et *lanceam*, (*tragulam* apud Liv. XXI, 7.) quasi de cælo missam, ita dirigit, ut Hannibal ea saucietur. Egregium phantasma et commentum poetæ, quod ad nobilitandum vulnus Hannibali inflictum, magnumque hujus rei momentum declarandum, et hinc ad animos legentium excitandos permultum valet. Conf. Liv. l.c. — *scisso* vid. ad I, 135. Sic *findi* ap. Liv. XXI, 1, et in sacris quoque libris σχιζόμενοι οὐρανοὶ Marc. I, 10, οὐρανοὶ ἀνεώχθησαν Matth. III, 26. Conf. Hard. ad Plin. lib. II, 26, et Heins. ad Ovid. Fast. III, 371. — *densa inter nubila*, triste augurium, ut lætum, cælo sereno. Cf. Virg. Æn. VII, 141. Αἴσιον δ' ἐπὶ οἱ Κρονίων Ζεὺς πατὴρ ἔκλαγξε βροντᾶν; Pind. Pyth. IV, 40 sqq. 343 sq.

Inde inter nubes ventorum turbine cœco
 Ultrix injusti vibravit lancea belli,
 Ac femine adverso librata cuspidē sedit.

67

540

538. *turbine cœco* Conf. V, 401, et Virg. Æn. XII, 320. — **539.** *lancea vibravit* scil. se, h. vibrata est, passive, absolute et intransit. ut passim. vid. Ind. Sic et *advertere* sup. v. 288, ubi vid. V.L. *convertit*, IX, 645, ubi Drak. monet, similiter dici *vertit* Liv. II, 62; V, 18, 49. Claud. in Eutrop. I, 251: *præcipitavere* Liv. V, 18: *mutans* Tac. Ann. XII, 29: *effringet* inf. I, 647. Ita quoque μεταβάλλειν ap. Aristot. παρακινήσαντα ap. Aristoph. in Βατραχ. et κεύθει ap. Sophoc. in Œd: Tyr. quos laudavit D. Heins. ad h.l. ut ναίω, ναιετώ aliaque omittam. Conf. Duker. ad Liv. III, 6. Cortii Exc. VI, ad Sallust. b. Jug. c. 85; Ernesti clav. Cic. vid. *vibrare* et *convertere*, Heins. et Heyne ad Virg. Æn. I, 104; II, 208; X, 857. VV. DD. ad Hor. Od. IV, 10, 5, et Burm. ad Petron. c. 47. — **540.** *sedit* hasta, vulnus, etc. vid. Ind. et Heins. ad Ovid. Met. lib. XV, vers. 162. Burman. ad Lucanum lib. I, vers. 31.

67N

Tarpeiæ rupes, Superisque habitabile saxum;
 Et vos, virginea lucentes semper in ara,
 Laomedontææ Trojana altaria flammæ;
 Heu! quantum vobis fallacis imagine teli
 Promisere Dei? propius si pressa furenti
 Hasta foret, clausæ starent mortalibus Alpes,
 Nec, Trasymene, tuis nunc Allia cederet undis.

545

541. Vobis, o Romani, quanta nunc spes adfulgebat, evitandi clades, a Pœno olim adciendas? — **541.** *Tarpeiæ rupes*, plur. pro sing. ut II, 33; VII, 56; VIII, 341; XI, 267. — *Superis*, a Jove, Junone et Minerva, *habitabile*, dignum quod habitetur, vel habitatum: *saxum* Tarpeium, scilicet mons Capitolinus. — **542.** *ara virginea*, virginis, Vestæ. — **543.** *flammæ Laomedontææ*, Trojanæ, ignis et sacra Vestæ, quæ Æneas, capta Troja, secum in Italiam abduxisse credebatur. Cf. V, 82; XIII, 620, et Heyne Exc. IX, Virg. Æn. II. — En insignem tautologiam luxuriamque poetæ, qui *Laomedontææ* et *Trojana*, *aram* et *altaria* jungit. — **544.** *fallacis*, quod Saguntinorum spes fefellit, quia Pœnum non necavit. — **545.** *propius*, altius; *pressa*, inpressa, infixæ. — **546.** *starent*, essent, seu forent. — *Alpes*, via per A., quam post Herculem primus hominum munivit. — **547.** Nec Trasymenus lacus nobilior clade Romanorum factus esset, quam *Allia*, parvus fl. de quo vid. Heyne Exc. VIII, ad Virg. Æ. VII, 717. Clades Alliensis satis nota vel ex Liv. V, 37 sq.

Sed Juno, adspectans Pyrenes vertice celsæ
 Nava rudimenta, et primos in Marte calores,
 Ut videt impressum coniecta cuspidē vulnus,
 Advolat, obscura circumdata nube, per auras,
 Et validam duris evellit ab ossibus hastam.

68

550

548. In hunc locum omnino transferri possunt, quæ disputavit Heyne ad Virg. Æn. IX, 802; XII, 134, et inpr. in Exc. ad Æn. IX, 638, unde adparebit, Silium etiam vitia Maronis imitari. — **549.** *calores*, ardorem bellandi, primos conatus juvenis ferventis animo.

Ille tegit clipeo fusum per membra cruorem,
 Tarda que paulatim et dubio vestigia nisu
 Alternata trahens, aversus ab aggere cedit.

555

554. *vestigia*, pedem, *Alternata trahens*, ὀλίγον γόνυ γουνοῦ ἀμείβων, Hom. Il. A, 546. Conf. Virg. Æn. IX, 797, XII, 386 et Val. Fl. II, 93 ubi vid. Burm. — *nisu*, vi. Cf. Ind.

68N

Nox tandem optatis terras pontumque tenebris
 Condidit, et pugnans erepta luce diremit.
 At duræ invigilant mentes, molemque reponunt
 Noctis opus: clausos acuunt extrema pericli,
 Et fractis rebus violentior ultima virtus.

560

558. Saguntinos per noctem urbem, quantum potuerint, muniisse murosque refecisse, apte ad miserationem singulatim tradit poeta; Livius vero XXI, 8 et 11, per aliquot dies quietem Saguntinis ab certaminibus datam esse, quam sententiam Silius inf. v. 581, 583, expressit. Ern. — *mentes duræ* sunt, vel obduratæ, pertinaces, obfirmatæ, quæ flecti non poterant, et in fide erga Romanos obstinate manebant (ut ap. Val. Fl. IV, 175, ubi Burm.), vel induratæ ad bellum, laborem et quævis mala ferenda, ut III, 161; VIII, 516, 608, et ap. Virg. Ge. II, 170 et Æ. III, 94, V, 730; Liv. XXVII, 48 (*Ligures durum in armis genus*); Hor. Od. II, 12, 11; Ovid. Trist. V, 5, 51. Conf. inf. ad VI, 308. — *molem*, muros, et aggerem, ut v. 579. — *reponunt*, reficiunt, iterum exstruunt; nam *ponere* est condere. Vid. sup. ad v. 24, et Heins. ad Ovid. Fast. II, 63. — **559.** Vis desperationis exprimitur, ut X, 218 sq. et ap. Stat. Th. VII, 699. — *acuunt*, ad virtutem strenuamque urbis defensionem adcendunt. Cf. ad v. 113.

- Hinc puer, invalidique senes, hinc femina ferre
 Certat opem in dubiis miserando nava labori,
 Saxaque mananti subvectat vulnere miles.
- 69
- 69N **561.** Verba Maroniana, Æn. XII, 131 seq. quem locum ex Hom. Il. Σ 514, 515, adumbratum suspicor. Ceterum singula h.l. ad miserationem faciendam apta sunt. —**562.** *in dubiis* rebus, in ancipiti fortuna belli et ambiguo rerum exitu.
- Jam Patribus clarisque senum sua munia curæ:
 Concurrunt, lectosque viros hortantur, et orant,
 Defessis subeant rebus, revocentque salutem,
 Et Latia extremis inplorent casibus arma.
- 565
- 564.** *clari senum*, gr. pro *clari senes*, h. γέροντες ἀριστήες, Hom. Il. β, 404. —**565.** Amplificavit brevem narrationem Liv. XXI, 6 et 7. Proprie homines sunt *defessi*, seu *fessi rebus* adversis, vel simpl. *fessi* (cf. Ind. et Virg. Æn. II, 285; Horat. Od. II, 4, 11) qui malis, longaque inprimis obpugnatione et diuturno bello premuntur, viribusque exhauriuntur, ut ap. Virg. Æn. I, 157, 178; II, 109. Deinde ipsæ calamitates poetis *res fessæ* dicuntur v.c. II, 492; X, 275, et Virg. Æn. III, 145. Nam *rebus* h.l. sexto casu positum putare, paulo durius videtur. —**566.** *subeant defessis rebus*, auxilio, ut ap. Plin. II, 7. *Vespasianus fessis rebus subveniens*. —**567.** *Latia arma*, auxilium Romanorum.
- «Ite citi, remis velisque inpellite puppim,
 Saucia dum castris clausa est fera: tempore Martis
 Utendum est raptō, et grassandum ad clara periclis.
 Ite citi, deflete fidem murosque ruentes,
 Antiquaque domo meliora arcessite fata.
 Mandati summa est: dum stat, remeate, Saguntos.»
- 70
- 569.** *fera* δεινῶς Hannibal dicitur, ut *Libycus leo*, VII, 401, ubi vid. not. Conf. v. 638. —*tempore raptō*, quod prophanter præterit, vel simpliciter raptim, festinanter *utendum*, vel denique, quæ ratio ceteris præstat, commodum tempus adripiendum, occasio amplectenda est, ut contra *tempus amittere*. Cf. VII, 531, et Virg. Æn. XI, 459. *Rapere*, seu *corripere* et *carpere*, Græce ἀρπάζειν, viam, iter, fugam, gradum, gressus, urbem, castra, letum, dies, tempus, campum, pugnam, poetis est raptim facere, seu perficere, et adcelerare, vel celeriter occupare et in usum suum convertere. Vid. Ind. et quæ loca adposuit Drak. Jos. Iscan. b. Troj. V, 358, *cum tempore raptō Imperiale tonans*, etc. (ubi v. Dresem.) et Lucan. X, 507, «Cæsar semper feliciter usus præcipiti cursu bellorum et tempore raptō.» Conf. Heins. et Burm. ad Val. Flacc. II, 252, et ad Ovid. Epist. XIX, 74; Gronov. ad Liv. VI, 23. —**570.** *ad clara*, ἐνδοξα, claritatem nominis, ad gloriam, *grassandum*, omni studio contendendum est: ut *ire periclis ad decus*, IV, 36, at *ad gloriam virtutis via grassari* ap. Sallust. b. Jug. c. I.
- 70N
- 571.** *deflete*, etc. tristem eorum sortem exponite. —**572.** *Antiqua domo*, Roma, vel ex Latio, unde Rutuli Ardeates coloniam Saguntum deduxere. Vid. ad v. 291, *domus*, patria, ut II, 75, et X, 95, ubi Drak. laudat Cerdam ad Virg. Æ. VIII, 114.
- Ast illi celerant, qua proxima litora, gressum,
 Et fugiunt tumido per spumea cærula velo.
 Pellebat somnos Tithoni roscida conjux,
 Ac rutilus primis sonipes hinnitibus altos
 Adflarat montes, roseasque movebat habenas.
- 575
- 577.** *rutilus sonipes*, equi Auroræ, cui non minus ac soli noctique equi et currus tribuuntur. —**578.** *Adflarat montes*, locutio Virg. Ge. I, 250, ubi vid. Heyne. —*roseas habenas*. Nota est Ἡὼς ῥοδοδάκτυλος, seu ῥοδόπηγος (Hom. Il. α, 477. Theocrit. II, 148) h. pulchra, pulchritudine, more poetarum, per aliquam ejus partem, colorem roseum, expressa. Vid. ad VII, 448.
- Jam celsa e muris exstructa mole juvenus
 Clausam nocturnis ostentat turribus urbem.
 Rerum omnes pendent actus, et milite mæsto
 Laxata obsidio, ac pugnandi substitit ardor,
 Inque ducem versæ tanto discrimine curæ.
- 580
- 580.** *nocturnis*, noctu exstructis.
- 581.** *Pendere*, ut *hæreere*, intermitti, desinere, differri, v.c. ap. Virg. Æn. IV, 88. —*Rerum actus*, obsidio. Poeta ante oculos habuit Liv. XXI, 8, sed eamdem sententiam triplici modo expressit.
- Interea Rutulis longinqua per æquora vectis
 Herculei ponto cœpere existere colles,
 Et nebulosa jugis adtollere saxa Monœci.
- 71
- 71N **584.** *Rutulis*, Saguntinis. Cf. ad v. 291 sq. —**585.** Rupes et promont. cum portu et templo *Herculis Monœci*, Μονοίκου λιμῆν, in Liguria erat, prope mare mediterr., ubi nunc Monaco est, inter Nicæam (*Nizzam*) et Genuam vid. Strab. IV, p. 139, 140, et VV. DD. ad Virg. Æn. VI, 831. Plin. III, 5, et Lucan. I, 405 sqq. —**585.** *existere*, emergere, in conspectum repente venire, et hinc eminere, conspici, ut *exstare*, *surgere*, *exsurgere*, *erigi*, et h.l. *adtollere* se, de montibus, etc. Conf. Heins. et Burm. ad Ovid. Met. II, 264. Drak. ad Liv. XXV, 21, et, a quo hos jam laudatos video, Ernesti clav. Cic. —**586.** *Nebulosus*, νεφώδης, altus.
- Thracius hos Boreas scopulos inmitia regna
 Solus habet, semperque rigens nunc litora pulsat,
 Nunc ipsas alis plangit stridentibus Alpes;
 Atque ubi se terris glaciali fundit ab Arcto,
 Haud ulli contra fiducia surgere vento.
- 590

587. Egregia aquilonis pictura, in cuius singulis partibus summum πάθος et exquisitiores imagines effulgent, quæ tamen in **vss. 593, 594**, nimis audaces videri possunt. — *Boreas* h.l. *Thracius*, ut VII, 570, *Odrysius*, X, 11, *Hæmonius*, (quæ vox tam ad Thraciam, quam ad Thessaliam spectat, quoniam Hæmus mons utramque dividit) et Virg. *Æ.* XII, 365, *Edonus* dicitur exemplo Græcorum; quibus *Thracia*, ἀνέμων οἰκητήριον, a septemtrione est. Cf. VV. DD. ad Hesiod. Ἔργα v. 507; Hom. Il. I, 5; Hor. Od. I, 25, 11; IV, 12, 11, Epod. XIII, 3. Burm. ad Val. I, 611; VI, 340, et inpr. Spanhem. ad Callim. H. in Dian. v. 114, et in Del. v. 26 et 65. — **588.** *Solus regna habet*, non solus ibi flat, sed regnat, h. quam maxime sævit. cf. Lucan. I, 406 sqq. — **589.** *Alas*, velocitatis exprimentæ causa, ventis, ut VIII, 478 fulmini, a poetis adsignari, nota res est. — **591.** Nullus ventorum audet, cum eo pugnare. Conf. VII, 556 sq.

Vorticibus torquet rapidis mare, fractaque anhelant
 Æquora, et injecto conduntur gurgite montes:
 Jamque volans Rhenum Rhodanumque in nubila
 tollit.

72 Hunc postquam Boreæ dirum evasere furorem, 595
 Alternos mæsti casus bellique marisque,
 Et dubium rerum eventum sermone volutant.

592. *anhelant* exquisite pro sonant. Conf. **ad III, 471**. — *fracta æquora*, ad scopulos adlisa et reperiata.
 — **594.** *Rhenum Rhodanumque*, fluctus in iis. Nomina fluviorum ad ornatum spectant.

72N **595.** Disserunt inter se de discrimine urbis et eventu belli; quæ apte inventa est oratio hominum,
 patriam urbem desperatam et obsidione pressam relinquentium; Ern. — **596.** *Alternos*, alterne,
 ἄμοιβαίως. — **597.** Verba Virg. *Æn.* VI, 157.

«O patria! o Fidei domus inclyta, quo tua nunc sunt
 Fata loco? sacræne manent in collibus arces?
 An cinis, heu Superi! tanto de nomine restat?
 Ferte leves auras, flatusque ciete secundos,
 Si nondum insultat templorum Pœnicus ignis
 Culminibus, Latæque valent subcurrere classes.»

600

598. *Fides* a Saguntinis præ reliquis diis culta. Nam, ut Livii verbis utar, fidem socialem usque ad
 perniciem suam coluerunt; et Florus II, 6, eorum urbem fidei erga Romanos magnum quidem, sed triste
 monumentum adpellat. Conf. **ad II, 479**. — *quo sunt Fata loco*, ut ap. Virg. *Æn.* II, 322; IX, 723.
 — **599.** *arces* vid. **ad v. 7**. — *sacræ* conf. **ad v. 505**.

601. Conf. Virg. *Æn.* III, 529, ibique Heyne.

Talibus inlacrimant noctemque diemque querelis,
 Donec Laurentes puppis defertur ad oras,
 Qua pater, adceptis Anienis ditior undis,
 In pontum flavo descendit gurgite Thybris.

605

605. *Laurentes*, Italiæ, vel Laurenti, urbis Latii, haud procul ab Ostia, ubi Tiberis in mare Inferum, seu
 Tyrrhenum influit. Vid. **ad v. 110**. — **606.** *patres*, quod prisco sermone honoris, reverentiæ, amoris
 religionisque vocabulum fuit, dicuntur Dii, reges et fluvii majores. Cf. V.L. **ad III, 126**, et VV. DD. ad
 Virg. *Æn.* I, 155. Val. Fl. I, 11, et Petron. c. 41. — *Anio*, seu *Anien*, hod. *Teverone*, *ditior* u. V. Burm. ad
 Val. Fl. IV, 720. — **607.** *flavo* v. Heins. ad Ovid. Met. XIV, 447, et Jani ad Hor. Od. I, 2, 13.

Hinc consanguineæ subeunt jam mœnia Romæ.
 Concilium vocat augustum, castaque beatos
 Paupertate Patres, ac nomina parta triumphis
 Consul, et æquantem Superos virtute Senatium.

73 610

608. *consanguineæ*, ob communem originem. Cf. **v. 655 et 671**.

73N **609.** Præclara priscæ Romanorum simplicitatis, frugalitatis virtutisque descriptio, cui comparentur
 suavissima loca Hor. Od. I, 12, 33 seqq. II, 5, 10, 20. Juven. XIV, 160 seq. Ovid. Fast I, 197 sq. et
 Propert. IV, 1, quibus locis vetus simplicitas potissimum nos delectat eo, quod cum magnificentia
 elegantiaque serioris ævi comparatur. — Admodum languere hunc locum censet vir doctus in N. *Allgem.*
deutsch. Bibl. T. VIII, P. II, p. 418. Suffecisset sane simpl. memorasse, senatum a consulibus coactum
 esse. Sed quis ita poetam quasi in ordinem coget, et quis obfendetur imagine, in quam ille facile
 incidere poterat, quæque lectores tam jucundis adficit sensibus? — *casta beatos Paupertate Patres* cf.
 VI, 633, et Virg. *Æn.* VIII, 105. — *beatos*, felices, vel etiam divites et contentos re modica, non lauta, ut
 μάκαρες ap. Hesiod. Ἔργ. 549, vel μακάριοι et εὐδαίμονες. Conf. mox v. 615. Cuper. Obs. III, 1; Heins.
 ad Ovid. Amor. I, 15, 34, et, quos Drak. citavit, Varr. L. L. V, p. 24 et Claud. Cons. Olyb. et Prob. v. 46.
 — *casta*, integra et pura a scelere, paucis juste paratis contenta, nec divitiis per malas artes inhians.
 — **610.** *Paupertas* h. loco, non inopia est, sed fortuna mediocris, quæ nec lauta, nec tenuis et despecta
 est, vita simplex sine quæstus opumque cupiditate, Sen. Ep. 87 «Paupertas est, non quæ pauca
 possidet, sed quæ multa non possidet.» Conf. Jani ad Hor. Od. I, 1, 18, et, quos Drak. laudat, Lucan.
 X, 151; Hor. Serm. VI, 71; Val. Max. IV, 8, 2. (*Fabius paupertatem inopia mutavit*) et Broukh. ad Tibull.
 I, 1, 3, et 5. — *nomina parta triumphis*, viros triumphis claros, abstr. pro concr. vid. App. Capitolinos,
 Torquatos, Corvinos, Coriolanos, Fidenatas, Messalas, qui tum temporis cognominibus inclaruerant,
 indicari observant Dausq. et Drak.

Facta animosa viros, et recti sacra cupido
 Adtollunt, hirtæque togæ, neglectaque mensa,
 Dexteræque a curvis capulo non segnis aratris;
 Exiguo faciles, et opum non indiga corda,
 Ad parvos curru remeabant sæpe penates.

74 615

613. *Adtollunt*, claros et venerabiles reddunt. — *hirtæ togæ*, v. V.L. — *neglecta mensa*, frugalis, qualis

M. Curii Dentati, Q. Ælii Tuberonis et aliorum fuit, de quibus vid. Juven XI, 78 seqq. Val. Max. IV, 3, et Aurel. Vict. de vir. ill. c. 33. —**614.** *Dextera* per aratrum non segnis, inutilis facta *capulo*, ad gladii usum, ad bellum. Conf. loc. sim. VIII, 398, et Claud. in Eutrop. II, 395. —Exemplo sunt C. Atilius Serranus et L. Quinctius Cincinnatus, de quibus vid. Virg. Æn. VI, 845; Liv. III, 26; Plin. XVIII, 3 seu 4. Alios laudat Sen. Ep. 86, et Flor. I, 11. —**615.** *Exiguo faciles*, qui tenuem victum, facilem paratu, parabilem habent, qui facile inveniunt pauca, quæ ad vitam sustentandam necessaria sunt, ut fere *priscis introitu facilis*, V, 52, et *victu facilem* ap. Virg. Æn. I, 445, ubi vid. Heyne in Var. Lect. et in Exc. XIV. Possint etiam *faciles* esse contenti: nam *facilis* dicitur argilla, seu cera, quæ fingi et tractari potest; (v.c. Tibull. I, 1, 40, ubi vid. Heyne) unde ad hominem transfertur, qui facile flectitur, qui εὐκίνητος est, commodus, comis, humanus, et hinc contentus, ἀντάρκης, ut *difficilis* est inexorabilis, durus, pertinax, morosus; ἀργαλέος, δύσκολος, δυσχερής, χαλεπός. Sic fere εὐκολοι τὰς διαίταις ap. Plut. et *contentus vivere parvo* ap. Tibull. I, 1, 25. Nisi malis accipere, ut *facilis soli* XV, 718; *periculis*, XII, 464; *morti* ap. Lucan. IV, 506; *injuriam* ap. Quintil. Decl. I, 16, et *inanibus* ap. Tac. Ann. II, 27, ut innuantur ad fortunam mediocrem, cui adsueti sunt, perferendam idonei. —*Exiguum* et *parvum* dicitur res modica, fortuna mediocris, v.c. Virg. Ge. II, 472 (*exiguo adsueta juvenus*) et Æn. VI, 844; IX, 607. Tibull. l.c. et Horat. Od. II, 16, XIII. —**616.** *parvos penates*, humiles ædiculas, casas, in quibus et parva Penatium signa: Cf. VII, 173; Heins. ad Ovid. Metam. VIII, 637; Bentr. ad Hor. Ep. I, 7, 58, et VV.DD. ad Virg. Æn. VIII, 543. —*curru* sc. triumphali, sententia Marsi, Cell. et N. Heins. vid. ad III, 614; Drak. convenientius esse videtur, currus intelligere, quibus senatores, rure evocati, in curiam venerint, et inde domum redierint, unde sellæ curules ortæ. Sed poeta expressit Liv. III, 68; «præda parta, agro ex hoste capto, pleni fortunarum gloriæque simul publicæ, simul privatæ, triumphantes domum ad Penates redibatis.» Præclare autem *parvos penates* obposuit *curru*.

In foribus sacris, primoque in limine templi
Captivi currus, belli decus, armaque rapta
Pugnantum ducibus, sævæque in Marte secures,
Perfossi clipei, et servantia tela cruorem,
Claustraque portarum pendent: hic Punica bella,
Ægates cernas, fusaque per æquora classe
Exactam ponto Libyen testantia rostra:

75

620

617. In templis olim senatus haberi, legatique excipi solebant. Cf. Intpp. Virg. Æn. I, 505 sq. et VII, 192 seq. inf. VI, 454; XI, 72; Cic. Cat. I, 13; II, 6; III, 9. Legatis plerumque extra urbem, in æde Martis, seu Bellonæ, seu Apollinis senatus dabatur. —*templum* etiam dicitur omnis locus inauguratus et sanctus, et proprio is, quem augures certo ritu capiunt: hinc tribunal, rostra et curia. Cf. Liv. I, 30; XXXVII, 52, 53; XLI, 15, et Ernesti clav. Cicer. voc. *templum*. Ceterum Silius h.l. ante oculos habuit Virg. Æn. VII, 170 sq. inpr. v. 183, 186, ubi vid. Cerda et Heyne. Conf. etiam Perizon. Anim. hist. c. 7. —**621.** *Punica bella*, *Ægates*, spolia ex b. Punico I, pugna ad Ægates insulas finito; Cell. *Ægates Punica bella* Drak. putabat esse *proelium* cum Pœnis ad Ægates commissum, cujus pictura in foribus templi dedicata fuerit. Sic *bellum* et Gr. πόλεμος passim occurrunt. Vid. Ill. Harles. ad Ovid. Trist. V, 10, 26. Cort. ad Sallust. b. Cat. c. 9, et Casaub. ad Polyb. p. 147, ed. Gronov. Sed *bella* etiam pro *bellum*, et hoc proprie adcipi potest, more poetarum, qui generali notione præmissa, specialem, quæ illam explicet, adjiciunt. —Verba *Punica bella* et *Ægates* non de pictura intellexerim, sed de tropæis et rostris navium, quorum adspectus victoriæ illius memoriam instauraverit; Ern. Recte opinor. —**623.** *Exactam ponto Libyen*, Pœnos in mari profligatos, et omnibus insulis, quotquot inter Italiam et Siciliam sunt, excedere jussos. Conf. Polyb. I, 62 et 63, 624, 626. Historia notissima vel ex Liv. V, 34, 49, et Flor. I, 13; cf. IV, 150 sq.

75N

Hic galeæ Senonum, pensatique inprobus auri
Arbiter ensis inest, Gallisque ex arce fugatis
Arma revertentis pompa gestata Camilli:
Hic spolia Æacidæ, hic Epirotica signa,
Et Ligurum horrentes coni, parmæque relatæ
Hispana de gente rudes, Alpinaque gæsa.

76

625

624. *pensati inprobus Arbiter*, iniquo ponderi explendo adjectus. Conf. Liv. V, 48 ext. —**626.** *pompa*, triumpho. Vid. Liv. V, 49. —**627.** Hic versus ad *Pyrrhum*, Epiri regem, a Pyrrho, seu Neoptolemo, Achillis filio, Æaci pronepote, et regni Epirotici conditore, genus paternum, ab Hercule maternum ducentem, (unde Æacides, dicitur Cic. de Div. II, 56; Off. I, 13. Ep. ad Div. IX, 25.) referendus videtur. Sed Æacides etiam esse possit *Perses*, seu *Perseus*, ultimus Macedoniæ rex, a L. Æmilio Paulo, qui LXX urbes Epiri una die solo æquavit, in triumpho ductus, et ab eodem Achille, Æaci nepote, oriundus. Conf. ad XV, 291 seq. Prop. IV, II, 39, et inpr. Heyne ad Virg. Æn. VI, 840. —**628.** *Liguria* (nunc Genua et Lucca) varia cum Romanis bella, quæ Livius pluribus locis et Noris. Cenot. Pis. Diss. I, 1, copiose descripserunt, gessit, ut et *Hispania*; sed neutra ante b. Punici II tempora: unde Silius tempora turbasse, et forte Ligures cum Gallis Insubribus confudisse censendus est, æque ac Florus II, 3; cujus historia de rebus bellisque adversus Ligures non multo post belli Punici I finem gestis impeditissima est, et ad seriora tempora spectare videtur, quibus Fulvium, Bæbium et Postumium, quibus Floro, Livio aliisque testibus Ligures vicere, Consules fuisse constat. —*parmæ rudes*, informes, vel nulla pictura et cælatura ornatæ, ut *p. alba* et *pura*, ap. Virg. Æn. IX, 548, et XI, 711, ad quæ loca vid. Heyne. An sunt scuta, ex coriis tantum, sine ferro, confecta, ut minoris essent ponderis, qualibus Numidæ utebantur? Vid. Sallust. b. Jug. c. 94 pr. et Suid. πάρμαι, δερμάτινοι θυρεοὶ παρά Καρχηδονίους. Utrumque infra ad III, 234, jam laudavit Dausq. qui h.l. verba Strab. III, p. 106 (ubi ἀσπίδιον Lusitanorum, quod sine fibulis, aut ansis erat, describitur) adposuit et hæc notavit: «Ubi Romani hactenus Hispanos debellarunt? Suspicio est, Hispanos fuisse in auxiliis Pænorum b. Punico I, devictosque in Sicilia. Sed quomodo *rudes parmæ*? Suspicio est fuisse tectas corio ἀδεψήτω: nisi iis carere subsidiis est, parmam esse rudem, et erudito expertove bellatori sat commodam, quo inclino.» —**629.** *Alpina gæsa* sumsit ex Virg. Æn. VIII, 661, 662, ubi v. Intpp. *Alpina* Cell. putabat esse, ex arboribus Alpinis, ut durioribus, confecta; Dausq. erepta Senonibus in obsidione Capitolii, aut Celtis, quos b. Punico I, in Pænorum castris stipendia fecisse, Appianus in Libycis tradit; Drak. erepta Gallis Insubribus, Alpium adcolis, et a Romanis tempore inter b. Punicum I, et II, devictis. Vid. Flor. II, 3 et 4. —*gæsa* etiam Afris tribuuntur ap. Liv. XXVI, 6, et inf. II, 444 (ubi Drak. notat, his locis vulgatam lect. Polluc. VII, 156, vindicari posse)

76N

Sed postquam clades patefecit et horrida bella 630
 Orantum squalor, præsens adstare Sagunti
 Ante oculos visa est extrema precantis imago.
 77 Tum senior mæsto Sicoris sic incipit ore:

631. *Orantum squalor*, h. legati squalentes, seu squalidi. Squalorem et sordes tam reorum, quam lugentium et supplicantium, ad miserationem movendam pertinere, vel tironibus nota res est. Cf. v. 673, 77N **674.** —**632.** *extrema*, humillimis verbis, vel opem in extremis suis rebus.

«Sacrata gens clara fide, quam rite fatentur 635
 Marte satam populi ferro parere subacti,
 Ne crede emensos levia ob discrimina pontum.

634. Oratio gravissima, et ad vim malorum declarandam mentesque miseratione permovendas aptissima. —*fide sacrata*, sacra et inviolata; vel templo Fidei publice sacrato.

Vidimus obsessam patriam, murosque trementes:
 Et, quem insana freta, aut cœtus genuere ferarum,
 Vidimus Hannibalem: procul his a mœnibus, oro,
 Arcete, o Superi, nostroque in Marte tenete 640
 Fatiferæ juvenem dextræ: qua mole sonantes
 Exigit ille trabes? et quantus crescit in armis?

638. Similiter Dido de Ænea ap. Virg. Æn. IV, 366 sq. Cf. sup. v. 569. —*insana* vid. ad v. 101 et 252. —**640.** Verba generosa, et ad benevolentiam adliciendam idonea! —*tenete*, h. detinete, ut XI, 450, ubi plura exempla congegit Drak. —**641.** *Fatiferæ*, ut II, 116, et *fatalis* II, 400, θανατηφόρου. Conveniunt fere verba Virg. Æn. XI, 283, 284. —*mole*, vi; vel quam magnas. —**642.** *quantus crescit* ut XII, 719. —*crescit in armis*, semper majora audet, Schmid. Sed poeta ad ea, quæ sup. v. 496 sqq. dixerat, respexit, vel sensus est: quanto major videtur in armis, si arma cepit, seu in bello. Cf. V.L.

Trans juga Pyrenes, medium indignatus Hiberum,
 Excivit Calpen, et mersos Syrtis arenis 645
 Molitur populos, majoraque mœnia quærit.
 78 Spumeus hic, medio qui surgit ab æquore, fluctus,
 Si prohibere piget, vestras effringet in urbes.

643. Ferocissimas gentes sibi conciliavit: quod sortem nostram adgravat. —Iberum superavit, et extra terminos egressus est, *indignatus*, fluvium esse *medium* inter Pœnorum et Rom. imperium, et utriusque finem. Conf. ad v. 294. —**644.** *Excivit* in bellum adversus Romanos *Calpen*, Hispanos, fretum Herculeum adcolentes. —*mersos*, obrutos, fortius quam habitantes. —**645.** *Molitur*, parat, movet, excitat ad bellum. Nam *moliri* de omni motu, opere, aut conatu usurpatur. Vid. Ind. et ad VII, 264. —*majora*, quam Saguntina, *mœnia quærit*, ad spem Romæ expugnandæ adspirat, et hujus rei occasionem quærit.

646. Conf. Senec. Med. v. 393 sq. —*medio qui surgit ab æquore*, qualem poeta descripsit sup. v. 468 sq. —**647.** *effringet* vid. ad v. 539. Æstuantis instar fluctus in Italiam inruet, nisi mature cœptis ejus obviam iveritis.

An tanti pretium motus, ruptique per enses
 Fœderis, hoc juveni, jurata in bella ruenti,
 Creditis, ut statuat superatæ jura Sagunto? 650
 Ocius ite, viri, et nascentem exstinguite flammam,
 Ne seræ redeant post aucta pericula curæ.

649. *jurata bella* conf. sup. v. 118. —**650.** *statuat jura*, leges det.

652. Ne sero et frustra ad propulsandum periculum adnitamini, si nimis creverit.

Quamquam o! si nullus terror, non obruta jam nunc
 Semina fumarent belli: vestræne Sagunto
 Spernendum consanguineam protendere dextram? 655
 Omnis Hiber, omnis rapidis fera Gallia turmis,
 Omnis ab æstifero sitiens Libys inminet axe.

653. Quod si vobis quoque nihil metuendum esset, et si belli, vobis imminentis, flamma non jam erumpere quasi e cineribus inciperet: nonne fœderis religio originisque similitudo vos ad opem nobis ferendam incitare debet? —*Quamquam o!* ut ap. Virg. Æn. V, 195, et XI, 415.

656. Tota nunc Hispania, Gallia et Africa vestro imperio exitioque inminet. —**657.** *sitiens*, commune epitheton populorum *æstifero axi*, h. calidiori cælo subjectorum: v.c. ap. Virg. Ecl. I, 65; et Ge. IV, 425.

Per vos culta diu Rutulæ primordia gentis,
 Laurentemque Larem, et genetricis pignora Trojæ,
 79 Conservate pios, qui permutare coacti 660
 Acrisioneis Tiryntia culmina muris.

658. *vos* scil. oramus (quod in hac precum formula sæpius omitti, docent exempla, in V.L. laudata) per sacra communia, quæ diu coluistis, et nos Saguntum ex Italia nobiscum deduximus. Conf. mox v. 666 sqq. —*primordia*, communem originem, a Rutulis ductam. —*culta diu*, quæ diu vobis quasi sacra fuit et venerabilis. An *primordia* sunt sacra arcana et antiqua, ut *initia* et *μυστήρια*? Cf. Tac. German. c. 39. —*Rutulæ gentis*, cf. sup. v. 291 sq. Dausq. nota est hæc: «*culta* sc. ab Ardeatibus, Saguntinorum patribus, qui templo Veneris, quod erat Latio commune, præfuerunt, teste Strab. V, p. 160.» —*Primordia gentis Rutulæ* de primis conditoribus, Ænea inprimis, unde et Rutuli, Ardeates, et ipsi Saguntini coloni; Ern. Sed quomodo Rutuli ab Ænea oriundi? —**659.** Hæc ad Penates et Palladium, quæ

Æneas Troja abstulisse credebatur, spectare videntur; nisi *pignora Trojæ* æternum forte ignem Vestæ innuunt. Cf. Heyne Exc. IX ad Virg. Æn. II. —*Laurentemque*, Italum, *larem*, ut *Pergameum larem* dixit Virg. Æ. V, 744, ubi vid. Heyne. Cf. sup. ad v. 110. —*pignora imperii æterni*. —*genetricis*, unde originem ducitis. —**660.** *Conservate pios* et fideles socios vestros. —*qui permutare coacti*, etc. Cf. mox v. 667 et sup. ad v. 291 sq. —**661.** *Acrisionei muri*, Ardea, Sagunti μητρόπολις (v. 291 sq.), quæ a Danae, Acrisii, regis Argivorum, filia vulgo condita putabatur. Vid. Heyne ad Virg. Æn. VII, 409-412 in V.L. et ibid. in Exc. VII. —*Tiryntia culmina*, mœnia Saguntina, ab Hercule exstructa.

80 Vos etiam Zanclen Siculi contra arma tyranni
Juvisse egregium; vos et Campana tueri
Mœnia, depulso Samnitum robore, dignum
Sigeis duxistis avis. Vetus incola Dauni, 665
Testor vos, fontes et stagna arcana Numici,
Quum felix nimium dimitteret Ardea pubem,
Sacra domumque ferens, et avi penetralia Turni,
81 Ultra Pyrenen Laurentia nomina duxi. 670
Cur, ut decisa atque avulsa a corpore membra,
Despiciar, vesterque luat cur fœdera sanguis?»

662. *Zanclē*, vetustissimum Siciliæ opp. (Herodot. VII, 164) a Messeniis ex Peloponneso, teste Strab. VI, p. 178 et 185 sqq. conditum, vel certe amplificatum, et ab Anaxila, Rheginorum tyranno, ex Messene oriundo, nova colonia auctum (Thucyd. VI, 1); unde *Messanæ*, hod. *Messinæ*, nomen adcepit. Seniori ævo Mamertini, populus Campaniæ, quam olim Opici, Opisci, seu Osci, vetus Ausonum gens, incoluere (de quo vid. Heyne in Exc. VIII ad Virg. Æn. VII, 732), Messanam occuparunt, quocirca *civitas Mamertina* vocatur Cic. Verr. II, 5. Conf. inf. XIV, 194 sqq. Priscum nomen a situ loci et curvitate litoris, seu portus, falcis formam referentis, (nam ζάγκλη, seu ζάγκλον, in lingua Sicularum τὸ δρέπανον, falcem significat) Thuc. VI, p. 413; Ovid. Fast. IV, 474, et alii repetunt, sed Silius XIV, 48 sq. inde, quod falx Saturni, qua Cæli patris pudenda amputasse fingitur, ibi abjecta et inventa fuerit. Cf. Macrobr. Sat. I, 8, extr. Prior ratio hunc mythum peperisse videtur, qui propter Siciliæ fertilitatem facile priscorum hominum animis subnasci potuit. Saturnus enim, quem fabulæ antiquissimum Latii regem faciunt, ab initio nihil aliud, quam almæ naturæ vitæque mitioris, cujus initia agriculturæ, sationi messique debentur, symbolum fuit. Ceterum hæc urbs belli Punici I causa fuit, ope Romanorum a Mamertinis adversus Hieronem, *Siculum tyrannum*, et Pœnos, inplorata ac præstita. Vid. Polyb. I, 8-11.

80N —**663.** *egregium duxistis*; non tam egregium, quam utile potius et necessarium; de quo vid. Polyb. I, 10 sq. —*Campana mœnia*, h. Capuam, a *Samnitibus* dolo occupatam. Vid. Liv. IV, 37; VII, 38 sqq.; Flor. I, 16. —**664, 665.** *dignum Sigeis avis*, communi origine, a Trojanis ducta: nam Sigeum, Σίγειον, promont. Trojæ; unde Romanus etiam IX, 203, *Sigeus* dicitur. —**665.** Ego et ipse non peregrinus, sed, ut Mamertini et Campani, Italus origine, vel Rutulus, *vetus incola Dauni*, ab Ardea oriundus. Vid. ad v. 291. Sicoris, princeps legatorum, personam Saguntinorum sustinet, unde v. 669 non ita intelligendus est, quasi ipse coloniam Ardeatium Saguntum deduxerit. Cf. v. 671. Testatur *Numicum*, seu *Numicium*, Latii fl. inter Lavinium et Laurentum, quia in finibus *Rutulorum* defluit, ejusque nomini religio aliqua inest. —**666.** *fontes et stagna arcana Numici*, h. *sancta*, sacra ἱερὰ, quoniam Anna Perenna et Æneas in eo interiisse, et tanquam numina, habitare credebantur. Cf. ad VIII, 28 sqq. et inpr. Heyne in Exc. III, et in not. ad Virg. Æn. VII, 150, 242, 797, et ad Tibull. II, v, 43. —**667.** Cf. sup. v. 291 sq. —**668.** *Sacra* videtur genus esse, cui, ut ap. Virg. Æn. II, 293 et 320, species subjunguntur, *domus* et *avi penetralia Turni*, h. sacra domestica et publica, Penates privati et publici. *Sacra ferens*, cf. II, 604, et Heyne ad Virg. Æn. VI, 810. —*avi*, prisci. —*Turni*, pro Ardea, ut *Dauni*, v. 665. —*penetralia* signa, ut XIII, 62, h. penates, ut *dii penetrales* ap. Senec. Œd. 265, et Phœniss. 340. —**669.** *Laurentia nomina*, Latinos.

81N **671.** *vester sanguis*, Saguntini, consanguinei vestri (cf. v. 608 et 655), vobis cognati et ejusdem originis, ut III, 97; VIII, 405; et XI, 177; ubi plura exempla desideranti suppeditabit Drak. —*luat fœdera* ut ap. Virg. Æ. XII, 695... *me verius unum Pro vobis fœdus luere*, etc. —Sensus h.l. est: cur Saguntini (*vester sanguis*, v. not.), pœnas dent Pœnis, et deleantur propter fœdus vobiscum ictum? et cur id tam patienter feretis? —*vestri que tuam cur fœdera sanguis*, emend. vir doctus in N. Allgem. deutsch. Bibl. T. VIII, P. II, pag. 418. Sed quo sensu hæc ab eo capta sint verba, vel capi queant, vix habeo dicere.

Tandem, ut finitæ voces, miserabile visu!
Submissi palmas, lacerato tegmine vestis,
Adfigunt proni squalentia corpora terræ.
Inde agitant consulta Patres, curasque fatigant.

675

673. *Submittere*, ut ἀνιέναι et ἀναπέμπειν, sursum mittere, emittere, tollere. Vid. Ind. et Burm. ad Petron. c. 127; et ad Val. Fl. III, 528; Passerat. ad Prop. I, II, 9. —*Submissi palmas*, græce pro palmis submissis, h. sublatis. —**674.** *squalentia corpora*, cf. ad v. 211 et 631.

82N **675.** *curas fatigant*, h. *fatim*, crebro, *agunt*, agitant; ut μοχθεῖν ὕπνον, δεσμὸν, κήδεσι, etc. ap. Hom. II, κ, 106, et al. cf. ad v. 63. Proprie curæ nos fatigant et vexant, vel curis nos fatigamus. Sed exquisitius nos curas fatigare dicimur, ut *exercere curas*, XI, 374, et *sitim* supra 260.

82 Lentulus, ut cernens ad censæ tecta Sagunti,
Poscendum pœnæ juvenem, celerique negantis
Exuri bello Carthaginis arva jubebat.

676. Cf. Liv. XXI, 6. Nomina Patrum, qui diversarum sententiarum auctores fuerant, poeta addidit, et cum delectu posuit. —*ut cernens*, etc., præclare de ferventis animi viro. —**677.** *Poscendum pœnæ*, ad pœnam, ut *petere pœnæ Hann.* II, 29, et alibi simpliciter *poscere, deposcere, exposcere*. —*negantis*, recusantis eum tradere.

At Fabius, cauta speculator mente futuri,
Nec lætus dubiis, parcusque lacessere Martem,
Et melior clauso bellum producere ferro,

680

Prima super tantis rebus pensanda: ducisne
Ceperit arma foror, Patres an signa moveri
Censuerint; mittique viros, qui exacta reportent.

679. Q. Fabii Maximi artem bellandi et cognomen Cunctatoris poeta variis modis expressit. — **680.** *Non lætus dubiis*, periculo imminente. — *laccessere Martem*, ut *pugnam et bella* ap. Virg. *Æn.* V, 429; X, 10, (ubi vid. Heyne) et XI, 254, — **681.** *melior*, peritior belli caute gerendi. — **684.** *Censuerint* voc. propr. de Patribus, ut II, 375; VII, 513; XI, 565. — *exacta reportent*, ut *exacta referre* apud Virgilium *Æn.* I, 309.

Providus hæc, ritu vatis, fundebat ab alto
Pectore præmeditans Fabius surgentia bella.
Ut sæpe, e celsa grandævus puppe magister,
Prospiciens signis venturum in carbasa Corum,
Summo jamdudum substringit lintea malo.

685

685. *ritu vatis*, Conferunt Liv. XXX, 28, ubi pariter de Fabio, «Locum nimirum, non periculum, mutatum, cujus tantæ dimicationis vatem, qui nuper decessisset, Q. Fabium haud frustra canere solitum, graviorem in sua terra futurum hostem Hannibalem, quam in alia fuisset.»

687 sqq. Fabius ingeniose cum perito et cauto navis gubernatore comparatur, ut Flaminius cum inperito inf. IV, 713 seq. Conf. II, 289 seqq. — *grandævus*, adeoque usu peritus; epith. cum delectu positum. Hanc venustam comparisonem infra etiam invenies lib. II, vers. 289: «Ut, qui stelligero speculatur sidera cælo, Venturam pelagi rabiem, Corique futura Prædicat miseris haud vanus flamina nautis.» Cf. etiam Quintil. Instit. Orat. lib. XII, c. XI, «Hos ille formabit tanquam eloquentiæ parens, et ut vetus gubernator litora et portus, et quæ tempestatum signa, quid secundis flatibus, quid adversis ratis poscat, docebit.» — **688.** *Corum*, vid. ad vers. 469. — **689.** *substringit lintea malo*, ut ap. Martial. XII, 29, quo sensu *stricta carbasa deducere* dixit Lucan. II, 697, et *contrahere vela* Hor. Od. II, x, 23. Conf. supra ad vers. 358.

Sed lacrimæ, atque ira mixtus dolor inpulit omnes
Præcipitare latens fatum: lectique Senatu,
Qui ductorem adeant: si perstet surdus in armis
Pactorum, vertant inde ad Carthaginis arces;
Nec Divum oblitis indicere bella morentur.

690

691. *Præcipitare fatum*, vid. ad IV, 731. — **692.** *ductorem* Pœnum. — *surdus pactorum*, ad pacta, foedus nil curans, pro nihilo ducens, ut *s. votorum*, X, 554. — **693.** *vertant se*, vel iter. Cf. ad v. 539. — *arces* ut sup. v. 7. — **694.** *oblitis Divum*, quos scil. foederis testes fecerint, adeoque Pœnis perjuris.

LIBER I: VARIÆ LECTIONES

3. *Karthago* Drak. ubivis, auctore N. Heinsio, edidit. Sed in numis, inscriptt. et marmoribus orthographia variat, neque auctoritas eorum tanta est, ut certa inde scribendi regula repeti, literaque K, quæ solis Græcis relinquenda videtur, Romanis obtrudi possit. Præterea in iisdem non passim modo *Kanna*, *kastitas*, *kaput*, *kalumnia*, *karina*, *arka*, *evokatus*, *Volkanus*, *Parkarum*, *merkator* et *dedikaverunt*, sed sæpissime etiam *karus*, *karissimus*, *Kalendæ* et *Kæso* vel *K* legimus, quam tamen scribendi rationem, si duo posteriora exceperis verba, nemo facile imitandam putet. Alii *Kartago* vel *Cartago* sine adspiratione, ut in quibusdam inscriptt. reperitur, scribendum præcipiunt. Vera autem veterum pronuntiatio parum nobis nota est; quocirca nihil certi et in quibus tuto adquiescere possis, statuere licet, semperque lubricum in talibus iudicium esse debet. Vid. tamen Cic. Orat. c. 48. — **9.** *patrum* potius scribendum videtur, ut pacta majorum, non Senatus, intelligantur. — **11.** *placitam*, h. quæ tam Pœnis quam Romanis placuit, et de cujus conditionibus inter utramque partem convenit, ex libris scriptis restituere Modius et N. Heins. cf. Intpp. ad Virg. *Æn.* IV, 38 et inpr. X, 15. Gronov. Gust. ad Stat. Th. VII, 190. Heins. ad Ovid. Epist. XIX, 208 et *Æn.* I, 37. Vulgo *placidam* editur, prob. Dausq.; sed *placidam pacem* propr. *turbari*, *placitam* autem, h. pactam, sancitam, conventam, *rumpi* monet Drak. cf. III, 416. — **13.** *periculum* suspicabatur N. Heins., motus auctoritate Mureti et Gron., qui in optimis membr. Livii XXI, 1 (vid. not.), *propius periculum*, non *periculo*, ut vulgo editur, invenerunt. Vulgaris quoque lectio ex ant. scriptura *periclô* vel *periclom* facile nasci potuit. Sed quoniam *propior* et *proximus* apud Silium plerumque tertio, non, ut ap. alios (vid Manut. ad Sallust. B. C. 11, et Gron. ad Liv. XXII, 40), quarto casui junguntur, nihil mutandum censet Drak. Huc adcedit, quod poeta orationem non variare tantum potuisse, sed, quia mox *datum* sequitur, ut *κακοφωνίαν* vitaret, etiam debuisse videtur. Cave tamen provoces ad auctoritatem Virg. *Æn.* VIII, 556, ubi vid. Heyne. — **14.** *Quis*, pro *queis*, Col. et Ox. cum priscis edd. unde ubivis illud revocavit Drak., qui laudat Broukh. ad Prop. II, 10, 47, et Intpp. ad Virg. *Æn.* I, 95.

19. *superumque* tacite et invitis libris edidit Cl. Lefeb. Male!

24. *solum* pro *locos* Nicander, quem Asulanus aliique secuti sunt, primus refinxit, haud dubie, quod jam Drak. monnit, ex Virg. *Æn.* I, 367, quasi poetam dedeceret orationem variare. — **25.** *litora* ubivis pro *littora*, auctoribus N. Heins. et Drak., edendum curavi, etsi origo hujus voc. prorsus ignota est, quod tironum causa moneo, ne fidem habeant Lipsio, qui a *litando*, vel, quod magis dissuadeo, Lefeb. ad h.l. qui λίτος, *litus*, a λειόω, vel potius, quam nusquam reperire memini, ant. forma λίω, *lævigo*, *complano*, *pavio*, descendere putat. De origine ac propria vi voc. *litus* vid. Ernesti ad Sueton. Tiber. c. 40. — **27.** *Mycenen*, non *Mycenem*, Oxon. et priscae edd. — **28.** *sedem* pro *gentem* primus edidit Nicander, et post cum Aldus aliique. Male! — **36.** *agmine* Parm. *magnæ* Col. — **37.** *terra* Put. quod N. Heinsio adridebat et receptum est a Lefeb. coll. XIII, 865, XVI, 50, in fragm. restit. et Virg. Ecl. I, 12. Drak. vulgatum firmat ex III, 174, et XVII, 357.

39. Voces Punicas, *Hannibal*, *Hamilcar*, *Hasdrubal*, *Hannon*, *Hammon*, cum adspirat. scribere jubent, auctoritate c. Col. et numerum moti, N. Heins. et Drak. probb. Cellar. Orthogr. lat.

83

83N

5 VL

6 VL

7 VL

p. 109 sqq. ed. Ill. Harles., Corte ad Sallust. B. Jug. 5, p. 431 et Cl. Heusing. ad Corn. Nep. Hamilc. c. 1, quos secutus sum, etsi auctoritas fere par est, et Græci adspirat. respuere solent, ut in vocc. Ἀδρίακος, Ἀδρίακος et Ἰβηρία, in quibus nihilo secius eam retinui, præeunte Drak., qui tamen *harena* quoque et *harundo* scribendum esse, minus mihi persuasit. Vid. ad v. 54, 145, et VIII, 440. —40. *tum* e scriptis recte, puto, restituere Heinsii, quoniam sententia sic melius procedit: *quæ* pro *tum* ex Rom. 2, in contextum recepit Lefeb. Vulgo *cum*. —41. *haud inscia* Col. et Ox. cum priscis edd. *haud nescia* Gryph., Ascens. al. *aut inscia* Put. *venientum nescia* Mars. Nut. al. —43. Interrogationis notam, vulgo post *Dardaniam*, et in sqq. verss. positam, recte delevit N. Heins. —46. *capient*. Tel. *tibi*, scil. Ticino, corrig. Grot. et Gronov. Obs. II, 9, ed. prior. Nam in poster. sententiam mutavit et jam ante in gustu ad Stat. Th. V, 579 monuerat, τὸ *mihi* h.l. eleganter παρέλκειν. Sic et *tibi*, *nobis*, *vobis* in omnibus fere linguis orationi inseruntur, ut plus ei vitæ vigorisque concilient. Drak. laudat Virg. Æ. V, 391; Liv. præf. med.; Stat. Th. VIII, 671; Claud. Cons. Hon. VI, 470; Serv. ad Virg. Ge. I, 45; Manut. ad Cic. Ep. ad fam. IX, 2; Heins. ad Claud. bell. Gild. 47; Broukh. ad Tibull. I, 4, 47; Burm. ad Petron. cap. CI, et Vechner. Hellenol. I, 6; cf. App. Sed præferenda videtur ratio N. Heins., qui τὸ *mihi* ad *retrofluat* refert, ut sit dat. comm., quia Romanis infesta Juno. —49. *Thrasymenus* ubivis scripsit Drak. et eo duce Lefeb. Alii *Thrasymenus*, *Trasimenus*, *Trasumenus*, Romani et Græci in hac voce scribenda parum sibi constant. *Τρασιμένην*, non *Θρασιμένην* λίμνην exhibent omnes antt. libri Polyb. III, 82, teste Cl. Schweigh. *Τρασιμένην* dicitur Strab. V, p. 157, quem secutus sum. —54. *Hadriaci*, non *Adriaci*, Col. et lapp. prob. Drak. v. ad v. 39. Broukh. ad Prop. I, 6, 1. Cellar. Geogr. T. I, L. II, 9, et Intpp. ad Hor. Od. I, 3, 15, 16, 4.

56. *sinistræ* primæ edd. —57. *exsuperans* Ox. et Put. cum Med. Vulgo *exuberans*, perperam et adversante metro. Cf. Virg. Æ. XII, 19. Ovid. Trist. IV, 4, 2. Exsuperabat astu et Pœnos et hostes. Cf. v. 188, et Polyb. X, 30, Drak. *æquis* R. 2. —59. *penitisque* conj. Voss. in marg. libri sui. —60. *his super*, h. insuper, præterea, ἐπὶ τούτοις, scripti cum edd. Marsi, Junt. Ald. Nut. Gryph. et Ascens. conf. VIII, 21, 652; XI, 142; XII, 407; XIV, 333; Virg. Æn. I, 29; IX, 274; XI, 685; *insuper* ed. Ven. an. 1504 et aliæ, prob. Dausq. *hic super* R. 2, Parm. et Med. —61. *paternum* malebat N. Heins. refrag. Drak., qui monet, Hannonem, non Hamilcarem, ad Ægates ins. superatum esse. *Ægades*, seu *Ægadas* scribendum esse putabat Cluver. Sicil. ant. II, 15, p. 419, repugn. metro et melioribus libris. —62. *detergere*, h. detrahere, abolere ignominiam fœderis, ut ap. Claud. Eutrop. II, 10, et Gunther Ligur. I, 123 (ubi vid. Rittershus.); VII, 380, olim conj. N. Heins. sed postea damnavit. —63. *et cladum*, duo vett. libri, nescio qui, prob. et recip. Lefeb. coll. v. 41, et VIII, 26. Sed non opus est, vulgatam sollicitare, quæ potius exquisitior est. —64. *nocturno nisu*. h. ὀρμῇ, quæ in somnis a dormientibus fit, et Virg. Æn. XII, 910 *conatus* dicitur, h.l. et II, 621, emend. D. Heins. ingeniose; sed frustra in contextum recepit Cell. —66. *ad limina* scripti, quibus favent Gloss. vett., Virg. Æn. IX, 648, et Appul. Met. II, p. 241, ed Basil. in-8 ubi vid. Beroald. Vulgo *ad lumina*, h. de nocte, ad censens et inlatis luminibus, ut ita famuli, clamore Hannibalis territi, lumina intulisse dicantur, monente Drak. coll. Hor. Ep. II, 2, 97. Prop. III, 6, 1, et Burm. ad Petron. CIII. Dausq. perperam *λυχνούχους* s. *λυχνάπτας* intelligit.

71. Hunc versum a Siliii elegantia abhorrere gravique interpolationis suspicione laborare censebat N. Heins. Sed vellem rationes hujus iudicii adjecisset. Vid. not. *tandem* Ox. et Put. cum Parm. et Med. quod recep. Lefeb. cui vox emphatica videtur. —74. *famulis* Nut. *famulum* Asc. —75. *Belidæ* quidam libri impressi. —78. *primaque* Put. non male: *primas voces*, teste Lefeb., vetus unus, nescio quis. —80. *sevit* Ox. Vulgo, *sævīt*.

81. Vulgo *Elysæ*, et pessime *Elisæ*. Sed Ἐλισσα dicitur, cf. Heins. ad Virg. Æ. IV, 335; ad Ovid. Ep. VII, 1, et Claud. laud. Seren. v. 147. —84. *cælique arcebant lucida templa*, formula Lucret. II, 1037, conj. P. Scriverius, a Vossio ad marg. libri sui laudatus. Male: nisi *sacrum* v. 81, cum Dausq. per *templum*, ἱερὸν, exponendum statuas, quod tamen non magis probandum videtur. —85. *curis mortalibus*, h. vita misera, qualis solet esse hominum, qui inde *ægri* et *miseri* Maroni, δειλοὶ et ὄζυροὶ βροτοὶ Hom. Od. δ, 197; λ, 19, II, ν, 566 dicuntur. Sed suspicor fere poetam scripsisse *curis mordacibus*, ab amore scil. profectis, quæ Græcis θυμοβόροι, θυμοδακεῖς, ἀνία θυμοφόροι, Callim. Fragm. 131, coll. Bentl., et γυιοκόροι, vel potius ex emendat. Cel. Ruhnken. γυωβόροι μελεδῶνες Hesiodo Ἔργ. 66, vocantur. cf. ad VII, 271. Quidquid tamen legas, sensus est, se tristi vita hic liberaverat, morte sibi conscita; non vero, in secretum hujus sacelli *olim*, h. nonnunquam secesserat, ut a curis humanis, imperii inprimis, animum abduceret, ut interpretatur vir doctus in Annal. liter. senens. (*All. Lit. Zeit.* 1789, N. 262, p. 551.) Nam poeta addit, *ut perhibent*, et respexit ad Virg. Æn. IV, 529 sq. inpr. 652, conf. inf. VIII, 128 sq. *Curas* Didoni amor Æneæ injecerat. —86. *mæsto* non *mæstæ*, omnes scripti, prob. N. Heins. ad h.l., ad Claud. Cons. Hon. VI, 379 et Val. Fl. II, 466 ubi inpr. conf. Burm. Uterque multis exemplis docet, statuas et imagines, summa arte elaboratas, sæpe a poetis ita laudari, ut eas quasi vivere ac spirare, et tam lætitiæ, quam mœroris indicia prodere dicant. Id vero alienum ab h.l., ubi nulla tristitiæ causa est. Vid. not. —90. Vulgg. *Sichæo*. Sed vid. Heyne ad Virg. Æn. I, 343. —93. *crinem effusa*, ut ap. Virg. Æ. IV, 509, refingerem, si ubivis elegantias venari mihi placeret. —*Æthnææ* Ox. prob. Barth. Adv. VII, 15; XXI, 8. Alii *Etneæ*, et, non male, *Ætnææ* h. Siculæ. *Ætneæ* Med. et Antw. a. 1566. *Ennææ* Asc. Dausq. Cell. al. prob. Gron. Diatr. Stat. c. 59. Gr. Ἐννα. Sed *Hennææ* auctoritate numerorum et prisc. membr. defendunt Drak. ad h.l., Heins. ad Claud. R. Pros. I, 121; Salmas. ad Solin. p. 77; Spanhem. de V. et P. N. p. 906 et ad Callim. in Cer. 15; Jac. Gronov. Diss. Epist. in Liv. p. 31. *Henneæ* scribit Lefeb. cui vox Punica videtur: *nomina* suspic. D. Heins. ut ad πολυωνυμίαν deorum referatur, refragg. Dausq. et Drak. Huic conjecturæ, quæ et nobis in mentem venit, favet locus Virg. Æn. IV, 508 sq. vid. ibi Heyne et ad Æn. VII, 337; it. Spanhem. ad Callim. in Dian. v. 7. Sed ex vulgata lectione eadem exsculpi potest sententia, si meminerimus, *numen* poetis primum voluntatem ejusque indicium, monitum et oraculum, deinde potentiam ac majestatem, vel opem et tutelam Dei, hinc vero ipsum deum, et denique ejus vel naturam, vel *nomen* quoque ac titulum dici. Vid. Heyne ad Virg. Æn. I, 8, 133, 666; II, 123; III, 372; IV, 611; V, 56; VII, 119; VIII, 78; IX, 661; XI, 232. —96. *inaccensi* Ox. Parm. Med. al. conf. Heins. ad Claud. R. Pros. I, 225. Intpp. ad Sueton. Tib. 14, et Burm. de Jove

Fulgerat. c. 9. Vulgo *in accensis*, vel *et accensi* —**101**. *expalluit* Gryph. *aras* conj. D. Heins. quoniam ad *aras* hæc gesta sunt vid. **II**, 425 sq. et Liv. XXI, 1. Sed vulgatam, tam venustam lectionem, a librariis profectam esse, quis sibi persuadebit? —**102**. *expersaque* suspic. N. Heins. coll. Virg. *Æn.* III, 625. Sed ita ipsos auctores vett., non librarios corrigere videbimur. —**103**. *carmine* Ox. Vulgo *cardine*.

19 vl **106**. *recidiva*, ut ap. Virg., Ox. Put. Parm. Med. Junt. Ald. Gryph. Nut. *rediviva*, Bas. Ascens. al. prob. Dausq. *redeviva* R. 2, conf. *ad X*, 257. —**108**. *patriâ* Put. Sed reliqui libri vulgatam tuentur, et sic aurium quoque fastidio occurritur. —**109**. *Hæc tua laus, si, nate, velis*, conj. D. Heins. *velim* malebat N. Heins. cui adstipulatur Drak. ut sit hiatus et cæsura, propter quam litera *m* producat, si non absorbeatur. Vid. Broukh. ad Tibull. I, 5, 33, et ad Prop. II, 12, 1, 23, 101. Sed vulgata loco non movenda et poetico etiam sermone dignior videtur, modo ita exponatur: Si mihi forsani ipsi hanc patriæ ignominiam ulcisci per ætatem non licuerit; utinam *velis*, cupias, optes, postules, nate, ut hæc gloria tibi sit propria, tibi soli reservetur! Præter Heins. Drak. et Broukh. etiam Oudend. ad Lucan. V, 526, putabat, ecthlipsi neglecta, literam *m* nonnunquam propter cæsuram produci, non elidi. Sed Schrader in emendatt. libro p. 136, 137 docet nihil simile Grammaticos, præstantiores quidem, tradere, atque adeo loca, quibus viri docti se tueantur, aut suspecta esse, aut perspicue mendosa.

20 vl **113**. *haud mollia dicta*, h. dura, irata, minacia, conj. Burm. et e R. 1, recepit Lefeb. coll. Virg. Ge. III, 41, et *Æn.* IX, 804. Sed vulgata exquisitor. conf. v. 175. Sic et *seria dictu* ap. Horat. Art. P. 107. —*mirabile dictu* etc. —**114**. *competat* et *conferet* in antt. edd. —**117**. *Non c. abstulerint Alp., T. s. Hanc mentem: juro* etc. refinxit Nicander in Junt. ed., unde Ald. Gryph. aliasque occupavit. —**121**. *Spirantis*, non *spirantes*, Col. ἀρχαϊκῶς, unde recepi. —**122**. Hunc versum præcedentis glossam esse, ingeniose suspicatur vir doctus, *ad v. 85* laudatus. Sed poeta forte ne quidquam, ut solet, intactum relinquere, etiam τὸ *consulit* ex Virg. *Æn.* IV, 64, petiit et amplificavit, ut sensus sit: animam victimæ, quum jam in eo esset, ut aufugeret, extis raptim inspectis, vel properanter in extis, consulit. Hæc quidem verba salvo sensu abesse poterant: sed ejusmodi loca in luxuriantis, nec satis castigati ingenii poeta, qualis Silius est, ubivis occurrunt.

22 vl **123**. *vetustæ* scripti cum R. 3. Parm. Med. Vulgatum *vetusto* exquisitius videri potest. Sed poetæ epitheta a substant. sejungere, et librarii ea proximo voc. adcommodare solent. —**126**. *fragrantes* Oxon. manifestus error librarr., judicio Drak., non nostro. Sic *agros olentes cædem* dixit Lucan. VII, 821, τοῦ φόνου ὄζοντας Theophr. H. P. III, c. ult. *stagnantes* conj. N. Heins. Possis et *fumantes*, vel cum Drak. ex Virg. *Æn.* VI, 87, *spumantes*, et quot non alia? tentare. —**128**. *Calpes* R. 1. —**129**. *crepitanitia* suspic. N. Heins. ut sonus incendii adumbretur. Ita legi posse concedimus: sed poetam quoque sic revera scripsisse, quo pignore contendas? Verendum potius, ne Silio elegantia aliqua, quam aut repudiavit, aut non recordatus est, obtrudatur: quod si satis secum reputassent Heinsii, Bentleii, Scaligeri aliique, quorum acumen ingenii admiramur, cautius criticam exercuissent. —**133**. *tulerat* R. 3. Parm. Med. Junt. Ald. Gryph. al. *tulerit* aliæ. —**134**. *quianam* conj. N. Heins. coll. Virg. *Æn.* V, 13; X, 6, non improb. Drak. unde recepit Lefeb. Sed vid. *ad v. 129*. —**135**. *ignibus* malebat Drak. ex Virg. *Æn.* I, 90.

23 vl Sed cur Silium in imitatores servum pecus reponere lubet? —**140**. *arcano in pectore* R. 1. —**141**. *Calpenque*, Parm. non *Calpemque*. —**143**. *Occubuit* Put. R. 3. Parm. Sed vulgatum *occumbit* forte non deserendum erat, quoniam *fert* præcedit; nisi id ipsum corrigendi occasionem præbuit. —**145**. *Hiberus* et *Hiberia*, ut in monum. antt., ubivis scripsit Drak. Gr. Ἰβηρία. —**146**. *furiis* Col. *fatis* Ox. Put. et antt. edd. quod minus poeticam dignitatem spirat. *spatiis* Dausq. Cell. al. —**147**. *duci* recte, opinor, corrig. N. Heins. et ex duobus antt. libris (qui sint, nescio) recepit Lefeb. *iræ... feritas*, quum Silius secundos casus maxime amet, emend. N. Heins. qui et vulgatam distinct. *feritas, erat asper* mutavit. —**149**. *en! metui* ex libro ant., nescio quo, recepit Lefeb. —**152**. *Togum* emend. Reines. Epist. 35 ad Rupert. et in Comm. ad Class. I. Inscr. 191. Sed vid. mox v. 155. —**153**. *suffossum* antt. edd. Sed conf. v. 165.

26 vl —**156**. *ululatur* invitis libris edidit Lefeb. Recte, puto; etsi vulgata ferri, et forte puncto post *Hiberis* sublato adjuvari potest. —**162**. *Quadripedem* e R. 2, recepit Lefeb. nec est, cur improbet aliquis. vid. Burm. et Heyne ad Virg. *Æn.* XI, 614 et 875. —**166**. *Deformem leti* in scriptis, h. deformatum et dehonestatum propter (ἔνεκα) fœdum et infame mortis genus. conf. Heins. ad Val. Fl. III, 342. Vulgg. *D. lateri* etc. *D. lacerum* Nut. *letho* R. 3. Parm. *læto* Med. —**167**. *Dilectus* quædam edd. Male! conf. XVI, 68. Virg. *Æn.* VII, 640, et Val. Fl. III, 342.

27 vl *pernixque* scripti, R. 3. Parm. Med. *irrupit* Ox. R. 3. Parm. Vulgo *pernix irrupit*. —**170**. *ruunt tormenta parare* frustra emend. N. Heins. et pluribus illustrat ad Val. Fl. III, 133 et ad Claud. R. P. III, 387. —**173**. *Carnificæve* Ox. eum priscis edd. quod voc. nusquam reperitur. —**174**. *luctantes*, quæ invitæ quasi ad hunc usum adhibebantur, R. 3, et Med. probb. N. Heins. et Drak. nude tacite id recepit Lefeb. —**176**. *sinebant* et *videbant* in aliis edd. —**177**. *rpto* scripti. Vulgatum *rupto* retinuit Lefeb. —**178**. *liquescentis* non addicentibus libris emend. Lefeb., qui gravem hunc errorem a Drak. relictum miratur, quum sensus sit, ossa servi liquescentis vi tormentorum fumasse in ejus membris. Sed ex vulgata lectione *liquefactis* h. consumtis igne et tormentis, eadem sententia exoritur, nec metrum repugnat: nam secunda syll. verbi *liquefacio* non semper corripitur. vid. Ovid. Met. VII, 161; IX, 175; Catull. 88, 6. *fervida* Col. cum R. 2. Bas. Asc. et al. *turbida* edd. antt. et Gryph. Nut. al. *torrida* malebat N. Heins. *nervis* Col. cum ed. Gryph. et al. Non male: nec tamen minus aptum τὸ *membris*, qua voce etiam caro et inpr. musculi innuuntur. conf. **II**, 468.

28 vl **185**. *Hinc* ter continue in scriptis. Vulgg. *Huic studia* militum *accendit*, conciliavit; prob. Dausq. —**186**. *didita* Col. et R. 3 in marg., h. passim vulgata vel sparsa, ut **IV**, 1, Virg. *Æ.* VII, 144; VIII, 132. Drak. laudat Gifan. Ind. Lucret., Rittershus. ad Gunth. Ligur. p. 144. Grot. ad Martian. Capell. p. 2, et Heins. ad Prudent. περὶ στεφ. hymn. II, 91. Vulgg. *dedita*, et *debita* med. —**187**. *anni*, non *animi*, scripti, R. 3. Med. Gryph. Nut. probb. Modio et Drak., qui monent, *virides animos* propriam senum laudem esse, qui plerumque *animis frigent*. conf. v. 60, 216; **V**, 414; **XVI**, 597.

29 vl **189**. *Libyes*, non *Libyci*, scripti et Parm. *Libys*, Λίβυς, pro *Libycus*, h. Carthaginiensis. vid. Ind. —**194**. *Pestifero* Ox. cum priscis edd. *torretur* Asc. probb. Dausq., N. Heins. et Drak. qui hoc in

contextum recepit. Sed vulgata *torquetur*, si ex criticis præceptis arbitrium feras, tanquam difficilior et omnium fere librr. lectio, loco non movenda est, et poeta, propter conversionem terræ nostræ, *subdita torquetur* exquisite pro *s. jacet*, vel *est*, dicere potuit: τὸ *torretur* autem languet, quoniam cum *candens, æstifero s. C. et lampade P.* jungitur. Hinc vulgatum *torquetur* servavi cum Lefeb., qui illud ex Virg. Æn. VI, 798 (ubi tamen de cœlo agitur) et Cic. Ac. Qu. IV, 39 (*terra circum axem se torquet*) petitum putat. —**195.** *mundi* pro *terris* quidam libri, teste Dausq. Sed libri scripti et editi, quos Drak. consuluit, nihil mutant. —**196.** *roseus* quædam edd. —**202.** *tactor* Tell. *tacturus* Put. non improb. Lefeb., ut *subducto* pro *sursum ducto* positum sit. —**206.** *quassant* conj. N. Heins. ad h.l. et Ovid. Fast. V, 83. Non male; modo ita poetæ placuisse constaret. Conf. tamen Heyne ad Virg. Æn. IV, 249. —**208.** *cautes* Col. quod præter Drak. et Lefeb., olim etiam probavit N. Heins. ad Ovid. Fast. V, 83, qui tamen ad h.l. conj. *crates*, ut ap. Ovid. Met. VIII, 806; XII, 370, 396. Virg. Æ. XII, 508, forte quia imago tum continuatur. Vulgg. *fauces*. —**215.** *Nomades*, non *Numidæ*, Col. more Græcorum.

221. *Europa* scripti et priscæ edd. probb. N. Heins., Drak. et Lefeb., qui posterior *Europa* pro *ex E.* positum putat, ut *prole VIII, 535*, quem elegantem idiotismum adseruerint Jan. Gruter. in Criticis et Scalig. Lect. Anson. II, 12, p. 118, ed. Gryph. Aptius laudasset Virg. Æn. I, 167, V, 663. Propert. I, 2, 2, 4, 13; II, 31, 11; III, 17, 37, τεύχεα χαλκῶ Hom. Il. ζ, 504. Vulgg. *Europæ*, quo aures minus offenduntur. *Europeis* Tell. *Europe* conj. N. Heins. —**222.** *hinc s. et Hinc juga* scripti. Vulgo *huic*. Sed *hic campos sionipes* et *Hinc juga* Med. —**234.** *Hic* recte, opinor, emend. Dausq. et N. Heins. —**235.** *Gromos* vel *Grumos* e c. Ox. (cujus alia excerpta, quæ Drak. possidebat, et *Groinos* habebant) et *Gronios* ex Put., quocum ed. Med. congruit, ad marg. Sillii notavit N. Heins. Vossius ad Mel. III, 1, p. 228, monet, h.l. in melioribus Sillii libris, quos vellem nominasset, *Grovios* inveniri, quam lectionem, in MSS. quoque Melæ, Plin. IV, 20 s. 34, et Ptolem. III, 6 (ubi Γρούϊου) expressam, non improbat N. Heins. ad III, 366, ubi tamen omnes libri constanter vulgatam tuentur, excepta ed. Veneta, quæ *Gravidos* habet, manifesto operarum errore: nam h.l. *Gravios* exhibet.

240. *Atque frustra* emend. Lef. —**241.** Non deserenda videtur vulgaris distinctio, *Conciliare viros armis, c. S. V. n. donis*, h. nunc populos ad belli societatem sollicitare, nunc, etc. *nunc scita* pro *consulta* conj. Dausq. Sed vid. Gron. ad Liv. III, 37. —**246.** *Alternum* pro *Naturæ* malebat N. Heins. —**246, 247.** Ita distinguit Drak., ut sensus sit, Hannibalem noctu interdum vigilasse, interdum in terra nuda cubasse, sed semper armatum. Vulgo post *armis* colon, et post *hum* comma ponunt: quod posterius certe non spernendum videtur. Vid. not. —**248.** *Insigni* quædam edd. *Incinctus sagulo* corrig. N. Heins., refrag. Drak., qui monet, Pœnis *sinus cingere* *inadsuetum* fuisse ipsosque propterea passim *discinctos* vocari (vid. *ad II, 56*), Sillii vero mentem esse, Hannibalem hoc præter reliquos duces insigne habuisse, quod gregarii militis habitu semper usus fuerit, quod etiam memorant Liv. XXI, 4; Frontin. Strat. IV, 3, ex. 7; et Saresb. Polycr. V, 7. —**250.** *par ferro*, tanquam dignius tanto duce, suspic. Barth. Adv. XLIII, 5. —**251.** *ruinam* scripti et primæ edd. Vulgo *ruinas*; non male, conf. Virg. Æn. III, 571 al. —**252.** *exterritus Astur* Ox. et Put. cum priscis editis, prob. Barth. Adv. VII, 15. Sed exquisitior est lectio Col., R. 2, et al. edd., *exercitus Astur*, pro Asturicus, h. Hispanicus, ἀπλοῦν et ἐθνικὸν ἀντὶ κτητικοῦ, simplex pro possessivo, ut *exercitus Scytha* dixit Claud. Eutrop. I, 508. *Astur equus* Martial XIV, 197. Ἐλληνα πόλεμον Thucyd. ap. Thom. Mag. Ἐλληνα στρατὸν, Σκύθην οἶμον, Ἄραψ τέκτων, ἄνθρωπον ἦθος, Κυζικηνὸς, Τυρσηνοὶ et similia alii, ut monent D. Heins. et Drak. ad h.l. et *XVI, 180*, cf. *not. ad v. 14*. Bentl. ad Hor. Od. I, 22, 2; II, 13, 8. Broukh. ad Prop. I, 11, 30. Scalig. ad Virg. Culic. p. 5. Merul. ad Enn. Ann. 1, p. 42. Barth. ad Claud. Cons. Hon. IV, 310. Heins. ad Claud. R. Pros. I, 17, ad Ovid. Fast. IV, 362; V, 683, et inf. *III, 339; XVII, 11*, al. *exerritus* Tell. —**254.** *ventorum ex flatibus* edd. recentt. —**258.** *æquora* priscæ edd., h. campos, propr. apertos et æquabiles. ut passim; vid. Ind. —**259.** *ument* j. s. *umbra* Col., unde *humenti* edidit Drak. et *uventi* conj. N. Heins., ut *II, 469; III, 522; VII, 650; VIII, 227, 451, 460; IX, 30; XI, 510*. Non ignoro quidem, sæpius propter rorem *noctem humidam* ejusque *umbram humentem* dici v.c. *II, 469*. Virg. Æn. II, 8; III, 589 (ubi vid. Cerda et Heyne) IV, 7, 351; V, 738, 835. Id vero ab h.l. alienum est, et *horrenti* potius refingerem, nisi satis apta esset vulgaris lectio, *umbra arboris inventa*, h. casu oblata, obvia, ut monent Burm. et Lefeb. —**262.** *Fingere* conj. Ulit. ad Grat. Cyneg., ut ap. Horat. Ep. I, 2, 64, et Macrob. Sat. VI, 2, conf. Bentl. ad Horat. Od. III, 6, 22, et Burm. ad Petron. c. 128. Sed vid. not. *flammam* R. 3, *frameam* conj. N. Heins. novandi prurigine. —**264.** *Atque e diversa* scripti cum Parm. Med. Bas. et al., h. adversa, obposita, contraria, ut, monente Drak., *VIII, 351; XIV, 77*. Sallust. Cat. 5. Curt. IV, 4, et aliis locis, quæ excitavit Broukh. ad Prop. I, 3, 31 et ad Tibull. IV, 1, 45. Vulgo *Gaudet et adversa*, verbis forte e v. 270 conflatis. *socios*, non *populos*, scripti cum Parm. et al. edd. *accersere* Col. et omnes libri a Lefeb. consulti, ut *XI, 204; XIII, 160* al. Tirones consulant Cl. Schelleri præc. stili bene lat. T. I, p. 38. —**267.** *lato* Nut. et al.

268. *erumpere fœdera* e R. 2 in contextum recepit Lefeb. coll. XIII, 865 et Virg. Æn. I, 580, ut sit, omnino et impune solvere. Verbum *erumpere* non sexto, sed quarto casui nonnunquam jungi, nemo negabit. Sed quis umquam *erumpere fœdera* dixit? —**269.** Quo Col. Vulgg. *certus. Qua datur cet. vallo* mallebat N. Heins. pro *bello*, quod voc. mox bis sequitur. —**271.** *Saguntinas*, non *Sagunthinas*, in priscis edd. et marmm. Σαγούντιος Steph. Σαγούντιον Ptol. Σάγουντον Strab. III, p. 159 et 167. Sic et in optimis membr. Livii aliorumque, refrag. Schotto ad Aurel. Vict. de vir. illustr. c. 42. —**275.** *Zacynthos*, non *Zacynthus*, scripti et primæ edd. h.l. et v. 290, conf. Virg. Æn. III, 270. *Zazyntus* Dausq. et al. perperam. Gr. Ζάκυνθος. —**277.** *facta*, non *fata*, Colon. cum R. 3. Parm. Med. *gerebat* R. 1, male, quoniam mox sequitur. —**281.** *virum* malebat N. Heins. quod nollem tanto viro excidisset. Nam *haud alium... cui viro* est exquisitior loquendi ratio pro, *haud alium virum*, cui; ut apud Horat. Sat. I, 10, 16, et alios passim. —**283.** *Hinc*, non *Hic*, scripti, h. a quo sc. Geryone, et hoc pro cuius, ut *unde* et Gr. ὅθεν pro ἐξ οὗ. Drak. laudat III, 106. Terent. Adelph. III, 3, 7, et Hecyr. II, 2, 4. Sallust. Jug. c. 14. Serv. ad Virg. Æn. I, 6; VIII, 71, et Bentl. ad Horat. Od. I, 12, 19. —**288.** *advenere* emend. D. Heins. Male! *Advertere* sc. se. h. advertentur, (vid. *not. ad v. 539*) vel potius *advertere* sc. navem, proram, terræ, litori, ut *adpellere* et Gr. ἀνάγειν, κατάγειν, ἐπανάγειν, ἐλαύνειν,

προσβάλλειν, ἐμβάλλειν, εἰσβάλλειν scil. τὴν ναῦν ap. Luc. V, 3. Joh. VI, 19. Eurip. Cycl. 99, et Bacch. 1043. Thucyd. II, 47. Aristoph. Equ. 599 et Ran. 208. Polluc. I, 9, al. Sic et *advertere* scil. mentem, προσέχειν, ἐπέχειν, προσποιεῖσθαι scil. τὸν νοῦν. Cf. Heyne ad Virg. *Æn.* VII, 35; VIII, 101. —**290.** *ausit* Put. *hausit* R. 3. *aluiit* Parm. —**294.** *populi* Put. —**295.** *at Pœnis* virgig. Modius et Dausq. *ubi imp.* Col. et Put. Hinc *postquam* pro *ubi* in contextum vulgg. edd. e glossa irrepsisse suspicor. Sed *urbi* recte, puto, emendavit et post *negatum* pro commate punctum posuit N. Heins.

- 41 vl **297.** *latos q. a. campos* Col. et Oxon. cum ed. Ald. in marg. Proprie agmen vel equi potius campum quatiunt; quo spectant exempla a N. Heins. congesta. Vulgg. *lætas q. a. causas*, quæ Marsus interpretatur: quærebat, Dausq.: movebat causas belli Romanis inferendi. *Latias causas* Parm. —**306.** *minitantem vana Caicum* Col. h. μάτην ἀπειλοῦντα, vel, monente D. Heins., μάτην πομπεύοντα καὶ λοιδοροῦντα, sine effectu ullo conviciis hostes proscindentes, et multa quidem jactantem, nihil vero præstantem, conf. XII, 662. Horat. Sat. II, 3, 9 et Ep. I, 8, 3. Ita nihil amplius est, quod in h.l. nos morari possit: sed magna hic est varietas lectionis, quæ quomodo ex his verbis orta videri queat, vix adparet. *monstrantem membra* Bas. Gryph. al. *monstrantem tela* Nut. *motantem membra* quidam libri. *mutantem membra* Put. R. 3. Asc. *nutantem membra* Ox. Cell. al. *mutantem verba*, altercantem, convicia facientem, malebat Victorius ad Varr. R. R. II, extr. Melius *nudantem membra* olim emend. Heins. ad Claud. bell. Gild. v. 281; ut XIII, 211; XVII, 445, et ap. Virg. *Æ.* V, 586. Possis et refingere *sudantem membra*, vel *minitantem magna*, μεγάλα, ἔπος μέγα vel *turgentem vana et muro atque tumentem vana*, ut XVII, 434, et ap. Virg. *Æn.* XI, 854. *Caicum* Col. cum Med. et Parm. Recte: nam Silius, Maronis exemplum, nomina militum non modo ab insulis, populis et urbibus, sed etiam inpr. a fluviis, et plerumque ejus regionis, unde orti sunt, repetere solet. Sic *Tagus, Durius, Galæsus, Sicoris, Bagrada, Cydnus, Rhyndacus, Farfarus, Metaurus, Padus, Symæthus, Mincius*, ut alia omittam, sunt nomina fluviorum, quæ in virilia convertit. cf. Gronov. Obs. IV, 18. *Caicus* vero, Κάϊκος, est Mysiæ Phrygiæque fl. satis notus vel ex Virg. Ge. IV, 370 et præterea militis nomen ap. Virg. *Æn.* I, 183; IX, 35, et Val. Fl. VI, 688. *Caycum, Naicum* et *Vaicum* alii. —**307.** *exacti medius teli* scripti et priscæ edd. ante Nycandrum, qui in Juntina primus edidit *injecto medius telo*. —**309.** *retulit*, non *rettulit*, Col. ubivis, prob. Drak., qui monet, syllabam *re* in verbis compositis, quæ a consona incipiunt, apud veteres ancipitem fuisse, ut contra brevem in iis, quæ hiatus vitandi causa literam inserebant, ut in *redeo, redoleo*, aliisque; cf. Broukh. ad Prop. IV, 8, 44. Heins. ad Ovid. Epist. XIV, 46. Doctrinam Drak. falsam esse h.l. monet Schrader in Emendatt. libro Præf. p. XLIII, ubi docet, ab optimis poetis primam syll. verborum *refero, reperio, repello* semper produci in præes., et conripi in præter. temp. —**313.** *capessit scripti* et editi ante Martin Herbipol., quo præeunte editores recentt. *capessat* substituerunt. —**314.** *Baliari* pro *Baleari* ubivis reposuerunt N. Heins. et Drak., quoniam *Baliaris* III, 365 in Col., Βαλιαρίδες in Steph. Byz., Βαλλιαρίδες in Strab., et *Baliares*, teste Tenull., in plerisque MSS. Frontini II, 3, 16, reperiuntur. cf. Salmas. Exerc. Plin. p. 199. Plerumque tamen Græcis Βαλεαρεῖς dicuntur. —**316.** *adscendit* scripti, *accendit* conj. N. Heins., quod impense arridebat Drak. coll. Virg. *Æ.* IX, 588. Stat. Th. X, 528. Ovid. Met. XIV, 825, et Lucan. VII, 512. Uterque tamen profitetur, vulgatam bene se habere, ut sensus sit, glandem funda emissam tam alte evolasse, ut aciem oculorum effugerit. —**323.** *venenis* pro *pharetræ* Tell. —**325.** *qui pro quæ* vel invitit libris scribendum videtur, judice etiam N. Heins., nisi malis, *gaudet fucasse*, ut ap. Virg. Ge. II, 465.
- 44 vl **329.** *at*, non *ac*, Col. —**332.** *Sagunto* scripti. Vulgo *Saguntum* prob. Dausq., qui exponit: universum Saguntum putat, esse suam *mortem dignam Ausonia*, si ob fidem servatam interirent, quum contra Italiam violata fide prodituri sibi viderentur, si foedera refringerent. *Sagunto* vel *Ausoniæ...* *Servata fide* etiam legi posse observat N. Heins. —**334.** *Intendi* (infin. hist.) corrig. idem. Non male; sed non necesse. conf. ad II, 333; IX, 645. *eductis* Put. ut idem et Col. II, 127. Sed *adducere* nervos, arcus, etc. (ut ap. Virg. *Æn.* V, 507; IX, 632; Ovid. Met. I, 455 et aliis locis, a Drak. adductis) proprie dicitur, ut ἀνέλκεσθαι τόξον ap. Aratum. Qui tamen critica prurigine laborat, malit forte h.l. legere *ac* vel *eductis*, ut *ducti nervi arcus*, II, 127. *ducere cornua nervo* Val. Fl. VI, 376, et Virg. *Æn.* XI, 860. *ducere remos* Ovid. Met. I, 294: ἔλκειν νεῦρα et τόξον Hom. Il. 6, 122; λ, 582. conf. Gron. Obs. I, 13. Heins. ad Val. Fl. I, 122. —**335.** Pro *Phocais* vix temperare mihi possum, quo minus reponam *Phœnissa*, cujus. voc. syllaba posterior propter elisionem facile excidere poterat. Ballistæ et fundæ a Phœnicibus inventæ, si fides habenda Plinio VII, 56, et Strabo VIII, p. 357, Ætolis quidem fundæ inventionem tribuit, sed p. 167 Baliarium incolas optimorum funditorum famam tenuisse memorat, ex quo Phœnices hasce insulas occupaverint. Ab inventoribus autem epitheta rerum peti solent, unde *tuba Tyrrena* aliaque passim obvia. —**340.** *fores* conj. N. Heins., qui ejusmodi elegantias omnibus locis intrudere solet. *clamantque* scripti, quod respuunt, quum Hannibalis verba sint, quæ sequuntur. Hujus tamen subjecti ellipsis non minus forte dura est, quam si exponas, Hannibal et principes Pœnorum undique milites increpant stimulantque: nisi legere malis, *clamorque* sc. fuit, resonat. Emendatio, a N. Heins. proposita, *clamatque* vel *clamansque super, Tot millia gentis* tanto Critico indigna est. Exquisitiorem formulam Silius Maroni debet *Æn.* IX, 132, ubi τὸ *gentes* ex nostro quoque loco firmari potest. Ceterum vulgo male interpungunt: *clamatque super tot millia: Gentes... hoste. Anne*, etc. —**342.** *Nonne* Col. recte, opinor. *ominis*, non *omnis* vel *omneis*, Col cum Med. et al. edd. —**344.** *promittere* opinabatur N. Heins.
- 47 vl **346.** *stimulantque*, non *stimulatque*, scripti cum R. 3. Parm. Med. —**351.** *Vibrari* conj. Ulit. ad Grat. Cyneq. v. 342, frustra. —**353.** *secta* malebat N. Heins. coll. Virg. *Æneid.* II, 85; IV, 505; VI, 214. Idem v. **355** *fumat* corrig., quod recepit Lefeb. Non male, ut sensus sit: falarica *fumat* κατὰ cetera. —**358.** *perstrinxit* Put. *perstringit* priscæ edd. vid not. *præstringit* Col. et Oxon. quod multis exemplis Drak. defendit adversus Lambin. ad Hor. Epist. II, 1, 14, ad Lucret. III, 1058, et ad Cic. pro Rabir. 16, ubi voc. *præstringere* damnat, eique ubivis *præstringere* substituendum putat. conf. Gifan. Ind. Lucret., Heins. ad Prudent. περὶ στεφ. II, 86. Grutter. ad Cic. in Vatin. 10. Taubman. ad Plaut. Mil. pr. Heins. et Oudendorp. ad Lucan. I, 154, cujus verba, *obliqua præstringens lumina flamma*, simul docent, causam non esse, cur *nubila* h.l. pro *lumina*, auctore N. Heins., reponamus. —**362.** *quassæ* pro *vastæ* malebat N. Heins. *ceu*, non *cum*, Ox. cum Med.
- 48 vl

Ald. Junt. Gryph. al. —**363.** *adustus* quædam edd. Sed conf. Virg. *Æn.* IX, 537, et Heins. ad Ovid. *Am.* I, 15, 41. —**365.** *arctæ* scripti et Parm. *apte* Med. *aptæ* R. 3. Sed testudo proprie *agi* dicitur. vid. loca a N. Heins. et Drak. adscripta, Virg. *Æn.* II, 441 (ubi conf. Heyne) IX, 505. Cæs. B. G. V, 43, et Sallust. b. Jug. c. 94. —**369.** *resolvens*, non *revolvens*, scripti, ut III, 643. —**370.** Male quidam, *cælo dedit Alpibus altis. Aëriæ* etc. distinguunt: *cæli dedit* Col. et Ox. *casu dedit* Junt. Ald. Gryph. Male! cf. v. I, 277, 508; II, 353; XII, 410 al. —**373.** *certatim* Col. Vulgo *certantum*, non male. *certantem* Oxon. *prorutus*, non *protinus*, Col. Asc. Gryph. prob. etiam Dausq. Drak. laudat III, 642; IV, 602 al. conf. Gronov. ad Liv. IV, 29, et ad Tac. Ann. I, 68. —**374.** *ni* non *ne*, omnes scripti et R. 2, unde cum Lefeb. reposui: nec adsequor, cur N. Heins. et Drak., qui tamen archaismos, inter quos vulgo *ni* refertur, sectari solent, id spreverint. cf. a Drak. jam laudati Intpp. ad Virg. *Æn.* III, 686. Broukh. ad Prop. II, 6, 3, et Noris. ad Cenotaph. Pis. IV, 5, p. 474.

376. *primævæ f. i.*, ut XVI, 405, emend. N. Heins. cui Drak. obponit V, 18; VI, 65. Virg. *Æn.* VII, 162. Senec. Hippol. 620. Sed vid. ad v. 113. —**380.** *Aradum* Col. et Ox. cum Med. *Arados* (hod. *Laraca*) Phœnicia, seu Syriæ ins. vel potius petra. vid. ad v. 306. Pœnos autem, ex quorum numero hic Aradus, ductu Didonis ex Phœnicia in Africam venisse, monet Drak. —**387.** *in inguen* R. 3, in marg. —**388.** *singultantia cæde* h. sanguine, ut pro φόνος pro αἷμα, paulo calidior quis conjicere possit, coll. Virg. *Æ.* IX, 333. —**394.** *Bella ferens* scripti cum R. 3. Parm. Med. unde *serens* omnino legendum putabat N. Heins, qui hanc elegantiam et III, 365, VIII, 266, sæpiusque sectatur et male comparat sup. v. 80, et Liv. XXXI, 6, *bella ex bellis serere*. Aptiores sunt dictiones, *serere certamina, discordias, mentionem, lites*, etc. pro movere ap. Liv. II, 1; III, 40, 43; XXIV, 31, al. *prælia serere*, h. conserere, ap. Tac. Hist. V, 11. *vulnera serere* V, 235, et ap. Lucret. V, 1292, ut alibi *spargere* vulnera, tela, de quo vid. not. ad v. 267. Si quid tamen mutandum h.l., præstat forte, iudice quoque Lefeb., lectio ed. R. 2. *famæque n. κατὰ Bella, feras*, etc. *agitabat*, olim, in patria; cujus verbi tempus imperf. cur plane alienum ab h.l. visum sit viro docto in N. *Allgem. deutsch. Bibl.* T. VIII, P. II, p. 418. haud adsequor. Idem v. 403 probat *vibrantem capillum*, ut respondent verbis *horrentes* e.c.g. —**396.** *tenuasset*, h. minuisset, consumsisset paulatim, aliquando malebat N. Heins. coll. Stat Achill. I, 644. Claud. Cons. Hon. VI, 128 al. —**397.** *Lagmus* et *Lagnus* alii. *Laudus* Oxon prob. Drak. quia *Laudia* Ptolem. est opp. Mauritaniae Cæsariensis, et *Laud* Plinio Mauritaniae Tingitanæ fl. Hinc tacite id in contextum recepit Lefeb. *Latmus* conj. N. Heins. a Latmo ins., quam mihi ignotam esse fateor: fuit quidem hujus nominis Ciliciæ fl., et Cariæ, seu Ioniæ mons et urbs: sed h.l. Pœni mentio fit.

—**399.** *funera vulgi* scripti, R. 3. Parm. Med. Paris. Vulgo *vulnera vulgi*, sono auribus ingrato. —**402.** *tegimen*, non *tegmen*, in optimis membr. ubique, prob. N. Heins., qui tamen ad Virg. *Æ.* III, 594 et VII, 666, utramque scripturam damnat, et *tegumen* defendit. —**403.** *Chromis i. vibrante* emend. N. Heins. quoniam vulgata in leges metricas peccat. Sed *Chromis* mox v. 439. inter Saguntinos memoratur. *Chremetes* corrig. Gronov. Obs. IV, 18, et *umbrante*, pro vulg. *vibrante*, ex Col. et Ox. recipiendum putabat, prob. Drak. *ubrante* Put. Versus 403 et 404 in edd. Junt. Ald. et Nut. duobus sequentibus postponuntur. —**406.** *Karthalo* (pro quo rectius forte *Carthalo* scripseris; vid. ad v. 3), Gr. Κερθάλων, non *Harcalo*, vel *Cartalo*, Colon. probb. N. Heins. et Drak. coll. XV, 453. Liv. XXII, 15, 58. Justin. XVIII, 7. Polyb. I, 53, et Appian. Hannib. c.49. Add. Liv. XXVII, 16, et Appian. Pun. c. 68 et 74. —**407.** *Bagrada*, non *Bragrada*, Col. R. 3. Parm. Med. vid. ad VI, 141. —**411.** *serpentem*, non *serpentes*, scripti. —**412.** *Athyr*, non *Atyr*, Col. —**417.** *Iarba*, non *Hyarba* Col. ut II, 58, al. vid. Intpp. ad Virg. *Æn.* IV, 36 et 196. *Hiarba* cum adspirat. Cell. et more suo Drak. —**418.** *En, jam* tacite edidit Lefeb.

—**419.** *Confusæque* ed. Junt. et inde expressæ Nut. al. prob. Dausq. Male! *fumabant*, non *fumabat*, vel *fervebat*, scripti et pleræque melioris notæ edd. —**421.** *latrantibus* etiam legi posse monet N. Heins. Sed vulgata exquisitor, quam Drak. ex Virg. Ge. III, 412. Ovid. Metam. XIII, 806, et Fast. II, 231 firmat. —**423.** *sætis*, non *sævus*, Col. prob. N. Heins. nisi quod *sætus* maluerit. —**424.** *canentem* Col., h. spuma *cana* mixtum et mandendo in eam mutatum, ut *cana aqua*, πολλὴ ἄλς, seu θάλασσα. *Spumas cruentas* inversa loquendi forma dixit Virg. Ge. III, 203. Drak. conf. IV, 252, et Claud. laud. Stil. II, 350, ubi vid. Heins. *spumantem* R. 3. Parm. Med. ex interpr. *tenentem* Ox. et Put. Vulgg. *candentem*, et quidam *ferventem*. —**425.** *Jamque gemet geminum c. ven. dentem* Col. Sic et Oxon. nisi quod vitiose in eo *decem* pro *dentem*. Vulgg. *J. gemens geminum c. v. torquet*; sed τὸ *torquet*, quod nec scripti, nec meliores editi agnoscunt, grammatici potius acumen sapit, quam *dentem*, cujus ellipsis dura est. *J. gemens geminum v. c. fertur* Put. et R. 3. quam lectionem ex verbis Virg. *Æ.* IX, 553 margini adscriptis ortam suspicor. Ad hæc corrigenda viri docti certatim operam suam contulere. *J. acuens geminum c. v. torquet* conj. Barth. Adv. VII, 15. *J. ciet geminum c. v. dentem*, vel *J. fremens genuino intra v. fertur*, vel *J. fremens genuinum intra v. torquet*, vel denique, quod ipsi et Drak. præ reliquis placebat, *J. fremens genuino intrat v. dente*, tentabat N. Heins. *Fremere* voc. propr. de feris iratis; *dentes* vero *genuini* sunt posteriores et novissimi in extrema gena, seu gingiva, κρᾶντήρες et σωφρονιστήρες. conf. X, 298 et vid. Fest. h.v., Cic. N. D. II, 54; Plin. XI, 37. *J. gemens gemituque intra v. fertur*, vel *geminum cornu in. v. torquet*, vel *geminum cornu in v. fertur* invita Minerva emend. Ulit. ad Grat. 109. *J. gemens genuinum intra v. torquet* Scalig. in marg. libri sui. Mea qualicumque sententia, quam tamen ex VV. DD. iudicio, vel stare jubebo, vel cadere patiar levissima, quam propterea in textum recepi, mutatione lectionis vetustiss. codd. Col. et Ox. locus haud dubie corruptus, optime ita reconcinnari potest: *J. gemit geminans*, ut *capessit mandens* vs. sup. *gemit* propter vulnera a venatoribus canibusque inflictæ, ut ap. Hom. in simili loco de leone saucio Il. v, 169, ἐν δὲ τέ οἱ κρᾶδίη στένει ἄλκιμον ἦτορ, et Il. π, 489, ὤλετο στενάχων taurus. cf. Avien. fab. 17, et Virg. Ge. III, 226; ex quibus locis patet, hoc verbum immerito a Scalig. Poetic. V, 15 carpi, quod gemitus non sit iracundi et rabidi, sed mœrentis; quod Drak. etiam refellit coll. Virg. *Æn.* VII, 15. Lucan. VI, 688. Petron. Sat. 115, al. conf. Heins. ad Val. Fl. I, 768, qui tamen h.l. in Scalig. sementiam discedit. Taceo, cujuscumque generis sonum et strepitum verbo *gemere* exprimi, (ut ap. Virg. Ge. III, 133, 183; IV, 173. *Æn.* V, 806; VI, 413; XI, 138, et Hor. Od. I, 14, 6) quia non video, cur gemitus a feris sauciis alienus sit. *geminans dentem*, h. dentium ictus, ut ap. Virg. *Æ.* V, 434, 457; XI, 698; XII, 714. Hor. Od. I, 16, 8. Hæc scripseram, quum deinde animadverterem, in eandem fere conject. incidisse Cl. Lefeb.,

qui coll. v. 168, 537; Virg. Æ. XI, 698, et Val. Fl. VI, 379, edidit. *J. gemens geminat c. v. dentem*, quæ lectio probatur in Annal. liter. Gœttingen., Additam. XVII, p. 262, a. 1782. Et sensu quidem a nostra non differt, sed ab ea, quam antiquiss. MSS. exhibent, paulo longius recedit, et perperam certe gall. vertitur, *de ses broches il déchire à coups redoublés les filets des chasseurs*. Cæterum non magnopere intercedo, quo minus tota cod. Col. lectio servetur, excepto verbo *gemet*, in cuius locum varia substituere possis, quæ tamen nemo præstare ausit, v.c. *terit*, aut *acuit*, ut ap. Hor. Od. III, 20, 10. Virg. Ge. III, 255, et οὐς seu Κάπριος θήγει ὀδόντας ap. Hom. Il. λ, 416; ν, 475, et ὑπὸ δέ τε κόμπος ὀδόντων Γίγνεται, Il. λ, 417; μ, 149, vel *premit*, ut *dentem* in vite premere dixit Ovid. Fast. I, 355, nisi malis *fremet*, vel, ut ap. Virg. Æn. IX, 552, *furit contra v. κατὰ geminum dentem*, qui in ore apri utrinque prominent, ut ap. Ovid. Metam. VIII, 400.

427. *Expulerat* Asc. et Nut. —**431.** *Temisus* Col. *Remsus* Parm. *Rhemisus* Med. Ald. Gryph. al. Hinc librario rum stupore in c. Oxon. irrepsit *remissus*, quod quum in versus legem peccaret, plerique editores *missus* reposuerunt, forte etiam obfensi locutione nostra, *Temisus ab litore A.*, quæ tamen passim obvia. cf. Liv. I, 50, pr. Virg. Ge. III, 2, et, quæ loca Drak. ad V, 271, excitavit, inf. VI, 42; X, 174. Prop. IV, 6, 37, Val. Fl. I, 365, Liv. XXXI, 23. Plura exempla desideranti satisfacient Intpp. ad Petron. c. 38, et Heins. ad Ovid. Amor. II, 6, 1. ubi eodem modo etiam mox v. **433** *ab oris* legendum putabat. Sed cave quidquam mutes. —**436.** *tonat* R. 3. Parm. Med., h. tonare facit, cum strepitu edit. cf. Martial. VIII, 2, 14, et Heins. ad Claud. in Cons. Olybr. et Prob. v. 208. *Prospera vibrati tonuerunt omina nimbi*. Proprie arma et *belli tonant*, ut XII, 300, vel heros *tonat armis, tonat et fulminat bello*, ut IV, 254; XIV, 299. Virg. Ge. IV, 561. Justin. XXXII, 4. Vulgg. *donat*, quod Lef. cum aliis damnat, cui tamen Scalig., qui idem fecerat, ineptire videtur. *donat* Junt. —**437.** *Ostum* Col. unde *Oscum* conj. N. Heins. ab Osca, colonia Rom. in Hispania. Vulgg. *Hoscum*. Sed *Hostum* ex Oxon. Parm. et Med. recepit Drak. propterea, quod *Hostus*, et inde *Hostius* ac *Hostilius* nomina fuerint Romanis notissima, (prius avo et patri Tulli Hostilii, aliisque fuisse, tradunt Macrobr. I, 6, Liv. I, 12, IV, 30) et *Hostus*, Hampsagoræ f., memoretur XII, 347, 403, 413, qui *Hiostus*, Hampsicoræ f., dicitur Liv. XXIII, 40, conf. Salmas. ad Solin. p. 24. *Rutilumque* Dausq. Pessime *rutilumque* Cell. conf. v. 261 sq. *Metiscum* vid. Heins. et Heyne ad Virg. Æn. XII, 469. —**438.** *Durium*, non *Dyrium* vel *Dirium*, Col. Ox. Parm. Med. conf. V, 323, et sup. ad v. 306. *Galæsum* pro vulg. *Galesum* reposuit N. Heins. Γαλαῖσος, hod. *Galaso*, Calabriae fl. juxta Tarentum. vid. Intpp. ad Virg. Ge. IV, 126. Æn. VII, 535, 575, et Hor. Od. II, 6, 10. —**439.** *Chromin* Col. *Chromim* Put. *Chronim* Oxon. Vulgo *Chronum*. cf. Virg. Ecl. VI, 13, et Æn. XI, 675 ubi Heinsius non *Chromin*, ut h.l., sed *Chromim* scribendum putabat. Tantum itaque abest, ut viri docti in ejusmodi nominibus inter se consentiant, ut ne ipsi quidem satis sibi constant. *Gyan*, non *Gyam*, Col. Put. et priscae edd. conf. Intpp. ad Virg. Æn. I, 222, 612; V, 118, 152; X, 318. *dimiserat* Put. et Med. quod, nescio quare, concinnius videbatur N. Heins. ad XI, 142; qui tamen aliis locis (vid. not.) recte damnavit. —**441.** *figere* malebat Modius. Male! —**443.** *Quænam*, non *quonam*, scripti, R. 3. Parm. Med. Forte *quianam*, h. cur, præstiterit h.l. et II, 645; IV, 647 al. —**444.** *furiae*, h. furor, insania, non *Furiae* cum Drak. scribendum videtur, ne de Furiis propr. sic dictis h.l. cogitetur. *Quæ vos dementia adegit* ap. Virg. Æn. IX, 601. conf. inf. II, 645; IV, 648; X, 117. —**446.** *dimensæ litus arenæ* malebat N. Heins. —**454.** *cuneosque* emend. idem h.l. cf. ad IV, 144. Sed vid. not. —**455.** *prædam* Tell. a m.pr. quod recepit Lefeb., qui verba nostra e Cic. Phil. IV, 9, c. 4, petita putat. Sed vulgata doctior.

460. *Letiferum nutant* Col. probb. N. Heins. et Drak. coll. v. 501, 524; II, 399; IV, 353; XVII, 397. Stat. Th. VII, 528; XII, 410. Claud. Cons. Olyb. et Prob. 4, 119 (ubi vid. Heins.) et in Ruffin. II, 355. Hom. Il. ν, 115; ο, 481; π, 138. Vulgg. *Letiferumque micant*; sed sane satis erat, *fulgentes cristas dixisse*, monente N. Heins. *Letiferumque nutant* tacite et vitiose edidit Lefeb. *Letifero nutant surgentes* Parm. *Letiferæ* alii. —**463.** *læva luce* suspicari possis, coll. Virg. Æn. X, 275. —**466.** *Æque ambæ* R. 3, et Parm. Non male. —**468.** *Talis*, non *Qualis*, scripti. *Egeo* Dausq. Male! Est Αἰγαῖον, cui αἴγες h. τὰ κύματα, fluctus et procellæ nomen dederunt, monente D. Heins. —**472.** *Turbatis gravidas* emend. D. Heins. coll. XIII, 494. Male! —**481.** *Fert equum* scripti, unde *Fer tecum* ingeniose reposuit D. Heins. Cf. loca a N. Heins. et Drak. adscripta, Avien. fab. XLII. Senec. Med. 270. Juven. Sat. III, 276. Quintil. Declam. III, p. 38. Vulgg. *Ferto equum*, et *Fer æquum* Parm. *cassamque*, h. inanem, nil profuturam Saguntinis, ut III, 17; X, 116, malebat N. Heins.

489. Vulgo post *loci* distinguunt; sed sensus verborum est: altitudinem loci sibi favere. *Per prærupta loci* et v. **491**, *actu* conj. N. Heins. —**495.** *vetantia* Col. quod coll. IX, 262. Claud. in Ruffin. II, 184 et Gronov. Diatr. Stat. c. 45, tuetur N. Heins. etsi *negantia* quoque scribi posse monet. Vulgg. *minantia*; alii *mutantia*, *micantia*, *nutantia*. *nisu*, non *nixu*, Col. Parm. Med., ut ubivis scribendum præcipiunt N. Heins. et Drak. —**496.** *propior*, non *propius*, scripti R. 3. Parm. Med. —**499.** *læto* corrig. Dausq. Male! —**501.** *innumera* conj. N. Heins. —**503.** *ingenti* pro *instanti* Tell. unde *urgenti* reposuit Lefeb. coll. Virg. Æn. II, 653. Non male, sed frustra. —**506.** *sacra terra*, vel *terræ huic* suspic. N. Heins. —**507.** *defendo* Col.

515. *utero*, vel *humero*, pro *ira*, suspic. N. Heins., qui tamen vulgatam lect. quodammodo ferri posse fatetur, coll. IX, 382. —**516.** *mora* Parm. *Qua c. stant ære moræ* conj. Livineius, et *Qua capulus dat in ære moras* N. Heins. coll. Stat. Th. IX, 104 et 327. Lenior forte medicina. *Qua c. voluere moræ*, vel *Qua c. datur ob moras*. —**517.** *labentis* sc. Murri, scripti et priscae edd. Vulgo *labenti*, probb. Barth. et Dausq. —**524.** *decisæ vertice* Col. Parm. Med. probb. N. Heins. qui tamen et *decussæ*, vel *detersæ*, vel *præcisæ* scribi posse observat. *et dempsæ vertice* Put. *et densæ* v. Ox. et R. 3. Vulgg. *decisæ in v.* —**525.** *Dereptumque*, pro *direptumque*, reposuit cum Lefeb., qui id in veteribus quibusdam, quos vellem nominasset, reperiri testatur. *Deripere* est deorsum rapere, detrahere sc. auferre per vim; *diripere* vero in partes et loca diversa rapere, distrahere, discindere: cuius differentia N. Heins., quem h.l. vulgata lect. non obfendisse videtur, rationem habuit ad IX, 29; X, 319, 599; XI, 377; XII, 309; ad Virg. Æn. I, 211; X, 475; XI, 743, ad Ovid. Amor. I, 5, 13, 14, 12, et Mett. III, 52; VI, 566; XI, 29. —**527.** *Extant* corrig. N. Heins. Sed τὸ *stant*, h. hærent in squamis, iis infixæ, firmat Drak. ex IV, 142. conf. ad II, 639.

—533. *gaudetque* scripti et R. 3. Parm. Med. *suadetque* primus edidit Marsus, qui exponit, suadetque sibi. Dausq. militibus, inquit, exemplo suo suadet, et facit, ut duris enitescere ament, quoniam efficacius res gestæ, quam verba suadent.

540. *femine*, non *femore*, Col. vid. Heins. ad Virg. Æ. X, 788, et, quos Drak. laudat, Gell. VII, 12. Plaut. Mil. II, 2, 48. Varr. R. R. III, 9. Plin. XXVIII, 2. Gron. ad Liv. XXX, 18. Broukh. ad Tibull. I, 9, 26 al.

549. *Nava*, h. strenua (unde *navare*), fortia, Col. cf. *ad v. 60, IV, 485; V, 412; VII, 350; XVII, 126*. Heins. ad Ovid. ex P. I, 10, 12, et Trist. V, 3, 37. Vulgg. *Vana*, prob. Dausq., qui primos inritosque conatus Hannib. in Sagunto expugnanda intelligit. —550, 551. Hos versus, vulgo omissos, e c. Coll. restituit Modius, qui recte monet, a Junone, quæ in vertice Pyrenes stare fingitur, hastam ex H. corpore non potuisse evelli. Præterea v. 552. *Et validam* in omnibus scriptis et edd. Med. Marsi et Martini Herbipol. legitur, unde nonnulla hic excidisse adparet. Hinc Nicander primus in Juntina *Invalidam hastam* dedit, quam nonnulli explicant valde validam, ut *incana menta* ap. Virg. Ge. III, 311, Dausq. autem, quæ, licet duris ossibus inpacta, tamen Pœnum non necare valuerit, ut *fallax telum v. 544. Evalidam* R. 3, et Parm. prob. Gesnero in Thes. philol. qui non satis validam exponit, ut *edurus, egelidus, exalbidus. Et calidam*, sanguine tepefactam, malebat Burm. —555. *aversus*, Col. et Ox. cum plerisque editis. *adversus* Put. et priscæ edd.

561. *puer* et mox *nava*, non *pueri* et *vana*, Col. —564. *carisque* Put. —566, 568. Ita hunc locum e c. Col. restituit Modius. In Oxon. et Put. non nisi verba *Defessis s. r., revocentque* leguntur. Quæ in vulgg. edd. adduntur, *revocentque Sagunto Sidonias flammæ, nunc ite, impellite puppim*, a manu Pomponii Læti esse, in Vatic. quodam cod. adnotatum vidit N. Heins. Sed in edit. Pomponii vacuum relinqui locum, adeoque famam ejus inmerito ab Heins. lacessi monet Lefeb.

569. *sacris* pro *castris* Parm. *clathris* conj. N. Heins., qui hac voce, qua lignum, seu ferrum innuitur, quo transverso cancellorum instar caveæ, januæ et fenestræ muniuntur sepiunturque, gr. κλειθρον, magnopere delectatur. vid. eum ad Claud. de laud. Stilic. III, 272. *tempore M. rpto* Col. et plerique editi, *rupto*, h. interrupto, propter vulnus H. et noctis tenebras (vid. Liv. XXI, 8) Ox. R. 3. Parm. Med. et al. *tempore Marti rpto*, h. quod veluti rapitur Marti, dum quiescit H., satis confidenter edidit Lefeb. male provocans ad verba Stat. Th. VII, 611, *præceps tempore Tydeus utitur*, quæ vulgatæ potius lectioni favent. —572. *accersite*, quædam edd. vid. *ad v. 264. —579. et structa* Tel. —583. *tanto d. c., non tanto in d. c.*, libri veteres.

586. *Mæneci* quidam vitiose. —589. *plangit* Col., h. tundit, percutit, πλήσσει, κόπτει, quod proprium est alarum. conf. Heins. ad Ovid. Metam. V, 675. *tangit* Ox. et Put. cum priscis edd. Vulgg. *frangit*; non male, et majore cum vi, de conatu conf. Virg. Ge. II, 441. —602. *Pœnicus* Col., antiqua forma, ut ap. Gruter. in fastis triumphal. p. 297. col. 2. Sic et *mœnera, mœrus*, etc. vid. quos Drak. laudat, Gifan. Ind. Lucret. vid. *pœniceus* et *mœrus*, Lambin. ad Lucret. I, 30. Heins. ad Ovid. Am. III, 7, 29, et Met. XII, 104. Add. Heins. et Heyne ad Virg. Æ. X, 24, 144; XI, 382. *penitus* Ox. proxime verum. Vulgo *protinus* prob. Dausq. qui explicat continue, jugiter, ut ap. Virg. Æn. III, 416. —607. Alii *Tybris* et *Tibris*, conf. Virg. Æn. VIII, 330 sqq.

613. *hirtæque togæ* (vestitus incomtus) e Col. recepi cum Modio et Lefeb. qui bene laudant Tac. Dial. de Orat. c. 26, pr., inpr. Lucan. II, 386 ubi Cato dicitur *Hirtam membra super romani more Quiritis Induxisse togam*, et Propert. IV, 1, 11. *Curia, prætexto quæ nunc nitet alta senatu, Pellitos* (pellibus vestitos) *habuit rustica corda patres*. Add. Theogn. Sent. v. 55. Prudent. Psychom. 226, et Ernesti clav. Cic. vid. *pellitus*. Nec tamen spernenda est vulgata lectio, *hirtæque comæ*. Priscis enim temporibus Romani crinem et barbam alere solebant, nec seriori ævo deerant, qui hunc morem servarent, et tam intonsi quam barbati essent, v.c. Regulus, VI, 426 seq. Pompeius M. XIII, 861 seq. et ap. Lucan. VIII, 679 sq. Cato ap. Horat. Od. II, 15, 11, et Lucan. II, 372 seq. Curius ap. Horat. Od. I, 12, 41. Hinc *imagines hirsutas*, h. vetustas, dixit Martial. IX, 48, 2. cf. Ovid. Fast. II, 30; VI, 264, et Intpp. ad Tibull. II, 1, 34, et Plin. VII, 59. —614. *ad curvi capulos non segnis aratri*, vel *a curvi capulo non segnis aratri*, conj. N. Heins.

Idem v. 618 *Captivæ exuviæ* scribendum putabat, ne *currus* bis repeteretur. Sed quot poetarum loca sollicitanda essent, si ad hanc normam ea exigere liceret! v. a Drak. laudatus Barth. ad Stat. Th. X, 449. —621. *vela* pro *bella* malebat N. Heins., h. vexilla navalia, quibus non minus, ac rostris, inter tropæa erat locus. —628. *horrentes conii*. Col., h. galeæ, ut *cristæ capitum* apud Virg. Æn. VII, 185. et *galeæ Senonum* sup. v. 624. *horrentes tonsæ*, h. remi, Oxon. prob. N. Heins. ad h.l. et ad Claud. Cons. Honor. VI, 48, cui Drak. obponit, Romanos nunquam captarum navium remos in templis suspendisse, neque in toto bello Ligustico vel semel pugnam navalem commisisse. Vulgata lectio *horrentesque comæ* ab h.l., ubi de spoliis et tropæis agitur, abhorret, nec juvatur Dausq. distinctione, *hic E. signa, Et Liguram*, (signa) *horrentesque comæ*.

635. *subacti*, non *coacti*, Col. Put. Parm. Med. quod Drak. firmat ex XIII, 709; XVII, 576. Virg. Æn. III, 257; VII, 214, al. conf. Heins. ad Virg. Ge. IV, 85, ad Claud. in Rufin. II, 314, et Ovid. Met. VI, 497. —636. *emensum* Ox. Put. Parm. Med. passivo sensu, ut III, 648. Virg. Æ. II, 181. Appul. Met. VI, pr. Ita Drak. conf. Heins. ad Ovid. Met. XV, 226. Lefeb. id recepit, nec male, quoniam doctius est. —642. *Exigit*, h. jacet, emittit, Ox. Parm. et Med., quod multis exemplis illustrant N. Heins. et Drak. conf. *not. ad v. 307. Erigit* Put. *Exycit* Col. Vulgg. *Conjicit*, ex glossa, *in arma* suspicari quis possit, ut *quantus In clypeum adsurgat* ap. Virg. Æn. XI, 284 ubi v. Heyne. —647. *nostras Ox. vestra se franget in urbe* emend. et recepit Lefeb. forma loquendi vulgari, quam Ciceronianam vocat, poetice substituta. *vestras se franget in urbes* malebat Barth. Adv. VII, 15. *vestras se inpinget in u.* N. Heins. —650. *superatæ* Col. Vulgo *superata*, quod fraudi fuit Cellar., hanc ex verbis, *ut jura statuatur*, sententiam exsculpentis: ut quæ dudum rupit fœdera, deleta Sagunto, vobis custodiat sanctius et finem ponat potentiæ? —656. Ita veteres scripti editique, prob. N. Heins., quoniam Ἰβήρη posteriorem producit: præterea h.l. est cæsura. Plures, versui metuentes, ordinem verborum mutarunt: *Omnis H. rapidis, omnis f. G. t.* —658. *Per vos culta*, non *Vos per culta*, scripti editique antiquiores, quod concinnius est et in

obtestationibus usitatum. cf. V, 82; XII, 79, 80. Virg. Æn. IV, 314; V, 597. Lucan. X, 370. Plaut. Rud. III, 2, 13, et Bacchid. IV, 8, 64. Tibull. I, 5, 7; III, 1, 15; Ovid. Met. X, 29, et Epist. X, 73. Senec. Herc. fur. 1183 in Medea 285 et Agam. 929. Val. Fl. VIII, 266. Stat. Th. VI, 170. Liv. XXIII, 9. Curt. V, 8. Appul. Met. IV, p. 156. Præter hæc exempla, a N. Heins. ad h.l. et Drak. ad V, 82, congesta, vid. alia ap. Scalig. Catal. p. 71. Gronov. ad Liv. XXIX, 18, et Intpp. ad Virg. Æn. X, 369 et 903. —662. *Zanclen*, non *tandem*. Col. *Vos etiam tandem Siculos* emend. Scaliger ad oram libri sui. *Vos et Mamertem* conj. Baptista Pius. —665. *Sigæis* scripsere Drak. et Lefeb. Sed est Σιγαίους. —667. *nimiã* emend. N. Heins. ad h.l. et ad Val. Fl. VII, 21, idque recepit Lefeb. Parum interest. *Numidum* Put. —669. *nomina* scripti. Vulgg. *numina*; non male. *dux* Col. et Ox. nam legatus in persona quasi urbis loquitur. *duxit* Put. Vulgo *vexit*. —670. *a corpore*, non *e c.*, scripti. —671. *Despiciat* quidam libri. *vesterque luam* corrig. N. Heins., quoniam ipsa urbs ore legatorum loquitur. *nosterque luat* e libris quibusdam vett. recepit Lefeb. et *luat sua* e R. 2. Sed vulgata ponderosior, et *cur ἐναργῶς* repetitur; nec fœdus a Saguntinis, sed a Romanis ictum.

673. Hunc versum, a Marso aliisque, cum secutis, omissum agnoscunt Col. et Put. cum edd. Parm. Med. et aliis. *Submissis palmis* Col. Vulgata doctior. —674. *Adfligunt* conj. Gifan. in Ind. Lucret. vid. *adfigere*. Non male. Hæc verba a librarr. centies confusa esse, docent Gronov. Obs. IV, 8. Broukh. ad Prop. III, 5, 15. Bentl. ad Hor. Serm. I, 1, 81, et Heins. ad Claud. in Eutrop. II, 171, et ad Ovid. Metam. XII, 139, ubi Gifanii emendat. probat, quam in not. ad h.l. damnavit, coll. Corippo Africano III, 259. *Adfigere corpora terræ* est humi procumbere, eumque habitum aliquamdiu retinere: sed *adfligere c. t. s.* ad terram, cum vi et impetu humi prosternere, terræ adlidere, προσουδίξειν, vel οὔδει ἐρείδειν. Utrumque huic loco convenit, sed posterius forte nervosius, et propter verba, *miserabile visu et lacerato t. v.*, aptius: nam in magno luctu, et vestes scindi, et terræ corpora adfligi, solumque capite et pectoribus tundi solet. Vide a Drak. cum reliquis jam laudatum Bentl. ad Hor. Sat. II, 2, 79, et cf. VII, 613; IX, 631; X, 181, 208; XI, 83. Lucan. II, 31, et Appian. de reb. Pun. c. 81, ubi legati Pœnorum ἐς τε γῆν σφῆς ἐρρίπτουν, καὶ χερσὶ καὶ κεφαλαῖς αὐτῆν ἔτυπτον. —679. *At*, non *Ast*, omnes scripti. —680. *parcusque*, non *parvisque* sc. ex causis, Col. conf. VIII, 462. *pernixque*, repetita negatione, nec *pernix*, etc., conj. Dausq. coll. Hor. A. P. 165, quia vitiosum *pervisque* in ed. Nut. invenerat.

C. SILII ITALICI PUNICORUM LIBER SECUNDUS.

ARGUMENTUM.

- Q. FABIVS MAXIMVS ET L. Valerius Flaccus, legati Romanorum, in Sagunti portum invehuntur, et inde ab Hannibale repulsi Carthaginem petunt; 1-24.
- Hac occasione usus, dux Pœnorum milites ad periculum sibi imminens propulsandum, urbem totis viribus obpugnandam, et bellum ipsis deinde Romanis inferendum exstimulat; 25-55.
- Asbyte, Iarbæ, Gætulorum regis, filia, virgo fortissima venatuique adsueta, cum grege mulierum Pœnis auxilio venit; 56-88.
- Hujus impetum fortiter reprimat Mopsus, Cretensis, sagittandi peritissimus, qui, magna prius edita hostium strage, in ipsam virginem inruit, et Harpen, ejus comitem, occidit; sed propter necem Dorylæ et Icarî, filiorum suorum, animum despondet, dolorisque inpatientia e muro se præcipitat; 89-147.
- Tum Theron, Herculis sacerdos, pugnae succedens, clava sua magnam hostium multitudinem prosternit, ipsamque Asbyten, curru excussam, interficit, et caput, hastæ adfixum, ostentat; 148-205.
- Cujus rei dolore et ira percitus Hannibal, virginis cædem vindicare parat, et Saguntini, ejus adspectu consternati, fugam capessunt; Theron autem, dum suos revocare et mœnibus hostem prohibere conatur, gladio per pectus adacto perit, ejusque corpus ter circa rogam Asbytes raptatur; 206-269.
- Interim Senatus Carthaginiensium, adventu legatorum Rom. percussus, frequens in curiam venit, et de responso iis reddendo consilia capit. Ibi Hannon et Gestar mutuis se verborum contumeliis lacerant. Ille, inveterato Hannibalis odio incensus, auctor est, ut superbia temeritasque juvenis merito castigetur; nec Romani, qui tantum virtute valeant, novo injustoque bello lacesantur; 270-326.
- Hic vero, factioni Barcinæ, quæ apud milites plebemque plurimum gratia valebat, addictus, Hannonis orationem refellit, et ad bellum Romanis, duce Hannibale, fortissimo reique militaris peritissimo juvene, inferendum, Patribus animum incendit; 327-375.
- Quibus orationibus habitis, Hannon res Saguntinis reddendas et Hannibalem Romanis dedendum censet: quæ sententia omnium fere, qui adsunt, indignationem movet. Fabius itaque, sinu effuso, bellum Pœnis indicit, et cum reliquis legatis Romam redit; 376-390.
- Hæc dum Carthagine geruntur, Hannibal, aliquot populis, qui defecerant, repente obpressis, omnibus copiis Saguntum obpugnare perseverat, et lætus adcipit clipeum, aliaque arma, ab Hispanis sibi dono missa, in quibus præter alia origines et fata Carthaginis, singulari opera et artificio expressa, miratur; 391-456.
- Saguntini jam unicam spem, in adventu classis Romanorum, qui tam procul erant, positam abjiciunt; et longa obsidione inopia omnium ita crescit, ut corticibus et frondibus arborum

coriisque aqua mollitis famem tolerare cogantur; 457-474.

Hanc urbis fortunam commiseratur Hercules, ejus conditor, et clam Junone, noverca sua, Fidei auxilium inplorat, quæ, ejus precibus mota, fractum Saguntinorum animum adeo erigit, ut vel ultima experiri non recuset; 475-525.

Sed conatus Fidei non fugit Junonem, quæ præter opinionem prope urbem est, et extemplo Tisiphonen ab inferis evocat; 526-542.

Hæc Furia formam adspectu terribilem exuit, et in Tiburinæ, morte Murri viduatæ, speciem conversa, Saguntinos hortatur, ut, quum nihil jam spei reliquum sit, morte voluntaria æternum servitium effugiant; 543-579.

Tum petit tumulum, ex quo serpens prorepat, et ad mare contendit; 580-591.

Hoc prodigio perterriti Saguntini, Genios jam urbe excedere sibi persuadent, et Tisiphones ope ex desperatione in rabiem vertuntur; qua instincti, arma, vestes, aurum, et quidquid publicarum, vel privatarum rerum superest, in rogum ingentem, ad id raptim exstructum, conjiciunt; et deinde parentes seque invicem jugulant: quo facto, Hannibal urbem capit; et Furia ad inferos revertitur; 592-707.

86

CÆRULEIS provecta vadis jam Dardana puppis
Tristia magnanimi portabat jussa Senatus,
Primoresque Patrum. Fabius, Tiryntia proles,
Ter centum memorabat avos, quos turbine Martis
Abstulit una dies, quum Fors non æqua labori
Patricio Cremeræ maculavit sanguine ripas.

5

86N

1. *vadis*, mari. Vid. ad I, 52. — *Dardana* ut I, 14. — **2.** *Tristia* cf. ad I, 147. — **3.** *Primores Patrum*, Fabium et Poplicolam. Priorem nominat etiam Flor. II, 6, 7, ubi vid. Duk. Sed Q. Bæbium Tampilum et P. Valerium Flaccum, qui a nostro Poplicola non diversus est, missos tradunt Cic. Phil. V, 10, et Liv. XXI, 6, qui c. 18 novæ legationis, cui Fabius interest, mentionem facit. — *Tiryntia proles*. Nam Fabius, auctor gentis Fabiæ, ex Herculis cum Vinduna, Evandri filia, concubitu natus dicitur. Conf. Vaill. Numism. Cons. Gent. Tab. VIII, et inf. VI, 627, 636; VII, 36, 44; VIII, 217; Plut. vit. Fab. M., Juven. VIII, 14; Ovid. Fast. II, 237, 375 sq. et ex Ponto III, 3, 99; Prop. IV, 1, 26; ubi v. Intpp. — **4.** Conf. VI, 637 sq.; VII, 40 sq. et Perizon. Animadv. hist. c. 5, p. 194 sqq. Res vel tironibus nota ex Liv. II, 48 sq.; Dionys. IX, 22; Flor. I, 12; Ovid. Fast. II, 193 seq. — *Ter centum*, numero rotundo et poet. pro CCCVI, quot periisse omnes fere memorant. — *turbine Martis*, infelici pugna, ut passim. Vid. Ind. *vortex pugnae* IV, 230. — **5.** *Fors non æqua*, iniqua, adversa, *labori*, conatui et virtuti. Conf. ad v. 364, et III, 2.

87

Huic comes æquato sociavit munere curas
Poplicola, ingentis Volesi Spartana propago.
Is, cultam referens insigni nomine plebem,
Ausonios atavo ducebat consule fastus.

10

87N

8. *Poplicola*, seu *Publicola* (v. V.L.) notum cognomen, quod P. Valerius, L. Bruti collega, in locum Tarquinii Collatini, primi Cos., subfectus, a *populo colendo* primus adceperat, quum fascès populo in concione submisisset, secures teste Plut. ab iis sustulisset, legemque de provocatione a Consulibus ad populum dedisset. Cf. Liv. II, 7 et 8; Flor. I, 9 (ubi vid. Duker. p. 80.); Dionys. L. V. *Valerius* noster, vir consularis, legatus ad Pœnum missus, propr. cognomen *Flacci* habuit, sed poeta ei longe nobiliorum majorum cognomen tribuit, ut inf. VI, 62, Atilius, M. Reguli filius, *Sarranus* dicitur, etsi idem, quod pater, nomen habuit: quod recte jam monuit Periz. Anidmadv. hist. c. 1, p. 24. Valerium *Volesum*, seu *Volusum*, P. Valerii Poplicolæ, prisci Cos., patrem, ex Sabinis oriundum, cum Tatio, Sabinorum rege, Romam venisse, refert Dionys. Halic. II, 46. Inde h.l. *Spartana propago*, quia Sabini originem ducunt a Spartanis, e quibus quosdam acerbis Lycurgi legibus ad patriam deserendam commotos, et cum Sabinis permixtos fuisse, idem Dionys. II, 49, 51, et Plut. Qu. Rom. 15, tradit; quod jam animadvertit Drak., qui etiam comparavit inf. XV, 546 *Amyclæum nepotem*, h. Claudium Neronem, quod Claudia quoque gens a Sabinis Romam translata, unde idem Nero VIII, 412; similiter Therapnæo (Spartano) a *sanguine Clausi* ortus dicitur.

9. Versus, qui nimio doctrinæ ostentandæ studio debetur. — **10.** Sensus huj. vers. non percepit Ern. qui eum ita interpretatur «in fastis Rom. post avum consul inscriptus, seu in annalibus Rom. illius nepos denominatus; quam formulam luculentius elatam vid. ap. Hor. Od. III, 4, 5.» *atavo consule*, uno ex majoribus, Valerio Publicola; Volesi f. et Bruti collega; *atav.* non propr. dicitur: nam Valerius noster non quinto, sed nono gradu primi Publicolæ domum contingebat. — *fastus Ausonios*, annales Rom.

88N

— *ducebat*, incipiebat, h. ejus nomen in principio factorum inter primos Consules legebatur. Sic fere *ducere orationem, causam*, etc. dicitur. Durior videtur Schmid. explicatio «longam seriem majorum habebat, qui fuerant Consules.»

88

Hos ut depositis portum contingere velis
Adlatum Hannibali, consultaque ferre Senatus,
Jam medio seram bello poscentia pacem,
Ductorisque simul conceptas fœdere pœnas;
Ocius armatas passim per litora turmas
Ostentare jubet minitancia signa, recensque
Perfusos clipeos, et tela rubentia cæde.
«Haud dictis nunc esse locum; strepere omnia,
clamat,
Tyrrenæ clangore tubæ, gemituque cadentum.
Dum detur, relegant pontum, neu se addere clausis
Festinent: notum, quid cæde calentibus armis,
Quantum iræ liceat, motusve quid audeat ensis.»

15

20

Sic ducis adfatu per inhospita litora pulsi,
Converso Tyrrios petierunt remige Patres.

11. Conf. Liv. XXI, 9. —*depositis*, deductis, contractis, *velis*, ἰστία στείλαντες, ut remis in portum ageretur navis. —**14.** *conceptas*, verbis conceptis inter pacis conditiones relatas.

18. *strepere omnia clangore tubæ* pro, clangorem tubæ ubivis strepere, resonare, ut ap. Virg. *Æn.* VI, 709. —**19.** *tuba Tyrrena*, σάλπιγξ Τυρρηνική pro Τυρρηνική, a Tyrrenis, h. Tuscis, seu Etruscis, inventa. Conf. *ad V*, 12 sq., VIII, 488; Cerda ad Virg. *Æn.* VIII, 526; et Diodor. V, 40. —**20.** *relegant pontum*, ut simpl. *legere æquora*, etc. v. Bentr. ad Hor. Od. I, xxxiv, 5. —**23.** *inhospita litora*, quia ab iis *repellebantur* legati. —**24.** *Converso petierunt remige*, h. navi Carthaginem. Male πρύμνων κρουσόμενοι explicabat Scalig. ad Manil. V, 38; ut nautæ mutato situ, navem aversam in puppim inulerint, non, ut antea, in proram. Hæc referunt a Drak. laudati Gronov. Obs. IV, 26; Scheffer. Mil. Nav. III, 4, et Salmas. Ep. 113 et 114. —Eodem modo Virg. *Æn.* XI, 713 *conversas habenas* pro equo dixit; Ern.

Hic alto Pœnus fundentem vela carinam 25
Incensens dextra; «Nostrum, pro Jupiter! inquit,
89 Nostrum ferre caput parat illa per æquora puppis.
Heu! cæcæ mentes, tumefactaque corda secundis!
Armatum Hannibalem pœnæ petit in pia tellus.
Ne deposce, adero: dabitur tibi copia nostri 30
Ante exspectatum; portisque focusque timebis,
Quæ nunc externos defendis, Roma, Penates.
Tarpeios iterum scopulos præruptaque saxa
Scandatis licet, et celsam migretis in arcem,
Nullo jam capti vitam pensabitis auro.» 35

25. Egregia et adfectus plena oratio viri irati, suæque virtutis sibi conscii. —*fundentem*, solventem, expandentem. —**26.** *Incensens dextra*, persequens, h. dextram intendens ad navem, ut milites in eam oculos converterent; qui minantis et irati gestus est. —**27.** *Nostrum* ἐναργῶς repetitur, ut passim alia verba. Drak. laudat inf. v. 302, 531; XV, 362; Virg. *Æn.* VIII, 84; Lucan. I, 203; Stat. Th. III, 62; Heins. ad Claud. in Rufin. II, 402; Bentr. ad Horat. Od. III, xxiv, 25; et Gronov. Diatr. Stat. cap. 20.

29. *pœnæ petit*, ut mox *deposce* sc. in pœnam. Conf. *ad I*, 677. —*Hannibalem* δεινῶς pro *me*. Drakenb. comparat XII, 198; Virg. *Æn.* V, 194; Ovid. Met. VII, 11; Lucan. I, 202; Senec. Thyest. 180; ubi vid. Gronov.

31. *Ante exspectatum*, ut ap. Virg. Georg. III, 348 (ubi vid. Intpp.) et Ovid. Met. IV, 789; VIII, 5; Drak. —*portisque*, etc. Tuæ urbi timebis, o Roma, quæ nunc peregrinam Saguntum defendis.

33. Licet iterum in Capitolium, confugiatis, ut olim, quum Galli Senones in urbe essent; nullo tamen captivi *auro vitam pensabitis*, h. auro penso, ut tum temporis, redimetis, ut XII, 428; Confer *ad lib. I*, vers. 624.

Incensi dictis animi, et furor additus armis;
Conditur extemplo telorum nubibus æther,
Et densa resonant saxorum grandine turres.
Ardor agit, provecta queat dum cernere muros,
89N Inque oculis profugæ Martem exercere carinæ. 40

36. *furor additus*, verba Virg. *Æn.* II, 355. —*armis*, armatis. —**37.** *telorum nubibus*, vid. *ad I*, 311.

39. *Ardor agit*, (ut ap. Virg. *Æn.* VII, 293.) incitat Pœnos, *exercere M.*, ad obpugnationem strenue continuandam. —*provecta* sc. carina: quod verbum ex vers. seq. repetendum monent Drakenborch ad h.l. et Gronovius in Gustu ad Stat. Thebaid. lib. I, vers. 112.

Ipse autem incensas promissa piacula turmas
Flagitat, insignis nudato vulnere, ductor,
Ac repetens questus furibundo personat ore:
«Pocimur, o socii! Fabiusque e puppe catenas
Ostentat, dominique vocat nos ira Senatus. 45
Si tædet cœpti, culpandave movimus arma,
Ausoniam ponto propeere revocate carinam;
Nil moror: evincta lacerandum tradite dextra.

41. Ipse Hannibal ab incensis militibus promissam flagitat ultionem, et vulnus, adverso femori in obpugnatione urbis inflictum, nudat, ut animi eorum benevolentiae misericordiaeque sensu adficiantur. —*piacula*, ultionem ducis sui pœnasque a Romanis petendas. —*promissa*, quod v. 36 satis innuitur. Et quis poetam ad annalium formulam et subtilitatem exiget? —Ernesti V. Cl. non persuasit mihi hanc explicationem: «Oratio Hannibalis, callida quadam ironia se ipsum foederis rupti *piaculum* Romanis obferentis, atque ita, nudato insuper vulnere, quod nuper acceperat, milites ad odium Rom. suique commiserationem incitaturi, a Silio ficta est et nititur ipsis H. verbis v. 29, 31. Ergo *promissa piacula*, h.e. pœnam Romanis a se ipso promissam, *militēs flagitat*, dum postulat ab iis, ut id promissum ipsi exsequantur, seque Romanis, ut hi volebant, tradant, quo pertinent verba seq. vss. 47, 48. Ut igitur milites acrius sentiant iniquitatem Hannibalis hostibus tradendi, irasque majores adversus Romanos concipiant (v. 54, 55.), his veluti τέχνηταις utitur, vulnus ostentans, virtutis suæ documentum, et Romanos victores appellans.» —**44.** Orationem gravissimis adfectibus insurgere, ecquis est qui non sentiat? —*Pocimur*, pocor ad pœnam, ut *flagitor*. —*catenas* quasi *ostentat*, præclare, quoniam ducem ipsum in pœnam foederis rupti deposcebat. —**45.** *domini*, dominici, dominantis, superbi, ut nostrum *herrisch*, *gebieterisch*, et κύριος pro κυριακός. Sic hasta, manus, mensa, terra *domina*, quibus obponuntur *famulæ* aquæ, manus etc. Confer *ad I*, 173; Heins. ad Ovid. Epist. II, 74; III, 100, et Fastor. I, 286. —*vocat* in jus, et ad rationem reddendam.

Nam cur, Eoi deductus origine Beli,
Tot Libyæ populis, tot circumfusus Hiberis,
Servitium perferre negem? Rhœteius imo
Inperet æternum, et populis seclisque propaget
Regna ferox: nos jussa virum nutusque tremamus.»
Effundunt gemitus, atque omina tristia vertunt
In stirpem Æneadum, ac stimulant clamoribus iras.

50

91

91^N

49. *Eoi*, orientalis regis, *Beli*. Conf. I, 73 et 87. — **51.** *Rhœteius*, Romanus. Vid. ad I, 115. — **53.** *tremere* aliquid, ut VIII, 60; XVI, 666. V. Burm. ad Val. Fl. V, 520; Heins. ad Claud. in Rufin. II, 125.

55

54. Nota est superstitio veterum, qui, quum aliquid mali omnis accidisset, aut dictum esset, ejus eventum hostibus inprecari, et formula, *omen Dii auertant*, uti solebant. Cf. ad v. 377. Casaub. ad Theophr. περὶ δεισιδαιμ. p. m. 212; Heyne ad Tibull. III, iv, 1; ad Virg. Georg. III, 513, et, quos Drak. citavit, Daniel. proph. IV, 16, Ovid. Amor. III, ii, 16; Art. Am. III, 247; Met. VI, 212; Fast. III, 494; Broukh. ad Prop. III, vi, 20.

Discinctos inter Libyas populosque bilingues,
Marmaricis audax in bella Cœnotria signis
Venerat Asbyte, proles Garamantis Iarbæ.

56. Ad Asbyten Silius transtulit multa ex iis, quæ de Camilla memorat Virg. Æn. VII, 803 sqq. et XI, 552 sqq. — *Discincti* propr. dicuntur, qui veste laxiore, aut fluente utuntur, et hinc, qui negligenter, molliter et luxuriose vivunt. Silius h.l. præivit Virgilius Æneid. VIII, 724; ubi Cel. Heyne dubitat, an is proprius Afrorum habitus fuerit. Sed inf. certe III, 236, Afris, etiam pugnantibus, *sinus cingere inadsuetum* fuisse, poeta memorat, et Liv. XXXIV, 11, *Nomadum discinctus eques*, ut Auson. Grat. Act. c. 14, *discincta Carthago* dicitur. — *bilingues*, ut ap. Virg. Æn. I, 661; δίγλωσσος, vel δίπτυχος γλώσσα ap. Eurip. Troad. v. 286; german. *zweyzüngig*. *Pœnus bisulcilingua* ap. Plaut. Pœn. V, 2, 74. Alia exempla vid. ap. Drak. ad XVI, 157. — **57.** *Marmarica*, inter Cyrenaicam et Ægyptum, contra Cretam, hodie *Barca*. — **58.** *Garamantis Iarbæ* conf. ad I, 414 et seqq. et Virgillii Æneid. lib. IV. vers. 198 et seqq. quem locum Silius hic ante oculos habuit.

92

Hammone hic genitus, Phorcynidos antra Medusæ,
Cinyphiumque Macen, et iniquo e sole calentes
Battiadas late imperio sceptrisque regebat;

60

92^N

59. *Medusæ* pater erat Φόρκυς, al. Φόρκος et Φόρκος, unde ipsa *Phorcynis* dicitur. Poeta autem, quod alii jam observarunt, h.l. expressit Lucan. IX, 624 seqq. quem vide, ut de Phorcycum et Gorgonum genere, nominibus et sede, quam poetæ antiquiores in extrema Occidente marisque Atlantici insula, seriores vero in terra continente Libyæ iis adsignant, Heyne ad Apollod. I, 2, p. 24 sq.; II, 4, p. 295, 305; et Comment. de Theog. Hesiodi, p. 142 sq. it. Cl. Hermannii Mythol. Hom. et Hes. p. 38 et 401. — *antra Medusæ* conf. X, 174; et Ovid. Met. IV, 771 sqq. — **60.** *Macæ*, οὐ Μάκαι, populus Syrticus. Conf. III, 275; IX, 11; Plin. V, 5. — *Cinyphius*, al. *Cinyps*, Κίνυψ, et Κίνυψ, Libyæ fl., fertilibus, qui adjacent, agris celebratus, inter duas Syrtes per Macas in majorem *Syrtin* (*il Golfo di Sidra*) influit, et nunc *Wadi-Quaham* dicitur. Conf. III, 275; *d'Anville Geogr. Anc. III*, p. 71; *Mémoires de l'Acad. des Inscr.*, T. XXVI, p. 78; Herodot. IV, 175 et 198. — **61.** *Battiadas*, Cyrenæos, ut III, 253, et Βαττιάδας ap. Pind. Pyth. V, 73, et Callim. H. in Apoll. v. 96. Hinc et Callimachus passim *Battiades* dicitur, vel quia a Batto originem ducebat. V. Burm. ad Ovid. Amor. I, xv, 13. — *iniquo sole*, nimio æstu, ut ap. Virg. Æn. VII, 227. *iniqua* dicuntur ea omnia, quæ nimis, vel parva, vel magna sunt. Ager autem Cyrenarum, etsi in desertioribus Libyæ locis situs, propter fertilitatem, quam potissimum fontibus debet, prædicatur. Vid. Spanhem. ad Callim. H. in Apoll. v. 65. Ceterum *Cyrene* et mox *Barce* per πρόληψιν h.l. sed exemplo Virg. Æ. IV, 43 (ubi vid. Heyne) nominantur; nam Battus ejusque nepotes, harum urbium conditores, longo tempore post Iarbam vixere. Conf. ad I, 628, et VV. DD. ad Herodot. IV, 160.

93

Cui patrius Nasamon, æternumque arida Barce,
Cui nemora Autololum, atque infidæ litora Syrtis
Parebant, nullaque levis Gætulus habena.
Atque is fundarat thalamos Tritonide nympha,
Unde genus, proavumque Jovem regina ferebat,
Et sua fatidico repetebat nomina luco.

65

93^N

62. *Nasamon* vid. ad I, 408. — *patrius*, ejusdem patriæ, circa lucos Hammanis in Marmarica, quem vulgarem errorem geograph. notat Cellar. ad Curt. lib. IV, 7, 19. — *Barce* urbs mediterr. Cyrenaicæ, et etiamnunc caput regni Barcani, inde denominati, quod inter Ægyptum regnumque Tunetanum litori prætenditur. — *arida* cf. III, 251; Virg. Æ. IV, 42; Claud. bell. Gild. v. 160. Tota regio Barcana soli asperitate et siccitate sterilis, latrocinisque infesta est. — **63.** *Autololes*, populus Mauritaniae Tingitanæ et Gætuliæ ad montem Atlantem oramque maris Atlantici. Cf. III, 306 seq., XI, 192, Plin. V, 1, 2. — *infidæ*, latrocinis et naufragiis infestæ. — **64.** *Gætulus levis*, agilis ad cursum et ad equos regendos *nulla habena*. Vid. ad I, 215. *An levis* est vagus et palans, more Nomadum, et *habena* h.l. imperium? Gætuli certe, ut verbis Sallust. Bell. Jug. c. 18 utar, neque moribus, neque lege aut imperio cujusquam regebantur: vagi, palantes, etc. Sed alterum magis h.l. convenit.

65. *is*, Iarbas, et mox *regina* Asbyte. — *fundari* et *fulciri* familia dicitur, uxore ducta liberisque ex ea susceptis, quibus mortuis δόμος ἡμιτελής Il. β, 701. Filii patrum σθένος, vel στύλοι οἴκων ap. Eurip. in Taur. v. 57; Troad. 570; al. conf. Burm. et Weitz. ad Val. Fl. I, 721; VI, 689; et quos Drak. laudat, Stat. Silv. IV, vii, 30; Auct. Octaviæ v. 532; Prop. IV, ii, 69; Appul. Met. VII, p. 136; ubi v. Pric. (et p. 350); Virg. Æn. XII, 59. — *nympha Tritonide*, h. Tritonidis paludis et fl. prope Syrtim minorem. Conf. Virg. Æn. IV, 198. Cellarius suspicabatur, Silium adlusisse ad Amazonidas Afras, quas circa hunc lacum habitasse tradit Diodor. III, 53. — **66.** *proavum* si proprie dixit poeta, vel *proles* v. 58 non filia, sed neptis est, vel avi materni pater innuitur, ut Asbyte tam paternum, quam maternum genus a Jove fingatur duxisse, quod ad summam ejus nobilitatem valeret.

94 Hæc ignara viri, vacuoque adsueta cubili,
Venatu et silvis primos defenderat annos:
Non calathis mollita manus, operatave fuso,
Dictynnam, et saltus, et anhelum inpellere planta
Cornipedem, ac stravisse feras inmitis amabat. 70

94N **68.** Conf. Virg. *Æn.* VII, 805 sq. Pind. Pyth. IX, 33 seq. — *ignara*, expers, *viri*, ut ap. Hor. Epist. II, 1, 132; ἄνδρα οὐ γινώσκω Luc. I, 34. Musæi locutionem γάμων ἀδίδακτος cf. D. Heins. — **70.** *mollita*, mollis facta, vel effeminata *calathis* flectendis, vel lana trahenda et facienda. Conf. Virg. l.c. — *operari*, operam dare, v.c. textis, Musis, sacris, etc. Cf. v. 674; Heyne ad Tibull. II, 1, 65; III, 36; Bentr. ad Horat. Od. III, XIV, 6. — **71.** *Dictynna* prop. Britomartis, Nympha et Dianæ socia, h.l. ipsa Diana. Vid. Heyne Exc. ad Virg. Cir. v. 200, et Spanhem. ad Callim. H. in Dian. v. 190, 197, 205. — *planta*, calcaribus, *inpellere*, ut p. *fodere* VI, 212; VII, 67; VIII, 556; Virg. *Æn.* VI, 882. — **72.** *stravisse*, ἀορίστως.

95 Quales Threiciæ Rhodopen Pangæaque lustrant
Saxis nemora alta jugis, cursuque fatigant
Hebrum innupta manus: spreti Ciconesque,
Getæque,
Et Rhesi domus, et lunatis Bistones armis. 75

95N **73.** Comparatio petita ex Virg. *Æn.* I, 316 sq. et XI, 659 sq. ipsa autem Thraciæ, cujus montes populique h.l. recensentur, descriptio ex ejusd. Georg. IV, 461 seqq. conf. inf. VIII, 428 seq. — *Threiciæ* (Θρηίκια, ex forma Ion. Θρηίξ pro Θράξ) sc. virgines, vel Amazones, quæ cur *Thraciæ* dicantur, docet Heyne ad Virg. *Æ.* XI, 659. — **74.** *cursuque fatigant* v. Heyne ad Virg. *Æn.* VII, 807: *fatigare*, fatim agere, sæpius tractare, exercere, frequentare (vid. ad I, 63 et 675.) v.c. *annem remis*, h. crebro movere *silvas venatu*, sæpius pererrare, ap. Virg. *Æn.* VIII, 94, et IX, 605; ad quæ loca vid. Heyne. Sic *cursu Hebrum*, maximum Thraciæ, quæ hiemis sedes est, flumen, glacie scil. adstrictum, *fatigare* significat, cursu eum frequenter transmittere. Conf. Hor. Epist. I, III, 3, et, quos Lefeb. jam laudavit, Virg. *Æn.* XI, 660, *Amazones flumina Thermodontis pulsant*, et Martial. VII, 6, *Et ungularum pulsibus calens Ister*. Hæc ratio linguæ convenientior videtur, quam si *cursu fatigare* simpl. pro cursu vincere, superare, accipias. Conf. tamen Virg. *Æn.* V, 253, et inpr. *Æn.* I, 317 *volucrum fuga prævertitur Hebrum*, quæ lectio nostro forte loco firmari potest. Vid. ibi Heyne. — **75.** *Hebrum... fatigant*, Schmid. interpretatur campos Hebro adjacentes ut *arare fluvium*, et similia, quæ illustrat Burmannus ad Grat. Cyn. 314 — *innupta manus*: «Amazones cum contemtu virorum se tuentur.» Justin. loco class. II, 4. Ἀμαζόνες ἀντιανείρας Hom. Il. γ, 189; ζ, 186; Ernesti: sed Homerus alio sensu eas ita dicit; eo, quo Virg. *Æneid.* lib. I, 493, *audetque viris concurrere virgo*. — *Spreti Ciconesque*, etc. pro, quæ spernunt connubia et consuetudinem Thracum. — *Cicones*, Thraciæ populus prope *Hebrum* fl., qui nunc *Marizza* dicitur. — *Getæ* Thracibus adnumerantur exemplo Virg. Ge. III, 462 et IV, 463; ad quæ loca vid. Heyne et Voss. — **76.** *domus* conf. ad I, 572. — *Rhesi domus* v. Heyne ad Virg. Ge. IV, 461 et *Æn.* I, 469. — *lunatis armis*, h. peltis, scutis parvis, Amazonum inprimis, quæ formam mediæ, vel corniculatæ lunæ referebant. Cf. Virg. *Æn.* I, 490; XI, 663; Senec. Hippol. v. 400; Lips. Mil. Rom. III, 1 et 2, et loc. class., a Drak. adpositum, Quint. Cal. I, 146 sq.

96 Ergo habitu insignis patrio, religata fluentem
Hesperidum dono crinem, dextrumque feroci
Nuda latus Marti, ac fulgentem tegmine lævam
Thermodontiaca munita in prælia pelta,
Fumantem rapidis quatibat cursibus axem. 80

96N **78.** De *Hesperidibus* vid. ad I, 431. — *donum Hesperidibus* est aurea fascia, seu reticulum, ab Hesp. adceptum: poetam autem puto cogitasse de aureis pomis in hortis Hesperidum crescentibus, qui quum siti essent in finibus Mauretaniæ, obvia fictionis illius occasio fuit, inpr. Silio, qui his adlusionibus e longinquo repetitis delectatur; Ern. *nodo* omnino legendum putabat etiam Withof. — *dextrum κατὰ latus*, mammam, *nuda Marti*, ad pugnam, ut eo expeditius pugnaret. Cf. VV. DD. ad Virg. *Æ.* I, 492, et Heyne ad *Æ.* XI, 649; cujus explicatio nostro quoque loco comprobatur. — **79.** *tegmine*, pelta, quæ lævum latus tegebat. — **80.** *Thermodontiaca*, Amazonia. Vid. ll.cc. in var. lect. — **81.** *Fumantem*, ut VIII, 282. Cf. Virg. Ge. III, 107 et Hor. Od. I, 1, 4.

96N Pars comitum bijugo curru, pars cætera dorso
Fertur equi; nec non Veneris jam fœdera passæ
Reginam cingunt: sed virgine densior ala est.
Ipsa autem gregibus per longa mapalia lectos
Ante aciem ostentabat equos, tumuloque propinquo,
Dum sequitur gyris campum, vibrata per auras
Spicula contorquens summa ponebat in arce. 85

84. *virgine densior ala est*, quædam mulieres, quæ Asbyten comitabantur, etiam nuptæ erant, sed major pars virgines. Male intp. quidam «major pars virginum equo merebat.»

85. *mapalia* h.l. sunt forte vici et pagi, qui ex mapalibus constant, ut ap. Sallust. b. Jug. c. 18 et 46. De *mapalibus*, tuguriis Nomadum, Hamaxobiorum, quæ plaustri inponunt, v. Heyne ad Virg. Ge. III, 340, et *Æn.* I, 421. — *longa*, longinqua, remota. — **87.** *Dum tumulum propinquum* arci Sagunt. circumequitat, unde *gyri* efficiuntur: nam *campum sequitur* (ut apud Virg. *Æn.* II, 737, v. 629), qui in ipso campo progreditur eumque emetitur; Ern. Vid. var. lect.

97 Hanc, hasta toties intrantem mœnia, Mopsus
Non tulit, et celsis senior Gortynia muris
Tela sonante fugat nervo, liquidasque per auras
Dirigit aligero letalia vulnera ferro.
Cres erat, ærisonis Curetum advectus ab antris,
Dictæos agitare puer levioribus annis 90

90. *Gortinia Tela*, h. Cretica: nam Gortyna, seu Gortynæ (nunc *Gurtina*) urbs Cretæ (*Candia*) ex qua insula Mopsus Saguntum venerat. Conf. mox v. 101. Epitheton simpl. ornat, ut *harundo Cydonea* X, 261, et *Dictæa* XIII, 184; XV, 634. Cydon, vel Cydonia (hod. Canea) urbs, et Dicte mons Cretæ. Λύκτιον, seu Λύττιον ἀεμμα ap. Callim. H. in Apoll. v. 3; ubi vid. Spanhem. Poetæ a præstantiore aliquo genere epitheta repetere solent: Cretenses autem nobilissimi olim sagittarii fuere, quorum hinc ope Romani sæpius usi sunt, Cretaque abundabat canna, sagittis aptissima. —**91.** *fugat*, jactit, *sonante nervo*. λίγξε βιός, νευρή δὲ μέγ' ἴαχεν, Hom. Il. δ, 125. —**92.** *Dirigit vulnera*, h. sagittam, vulneris infligendi causa, ut ap. Sen. Herc. Cæt. v. 159; Virg. *Æn.* X, 140; XI, 654; XII, 490. Conf. ad I, 397. —*aligero ferro*, ut πτερόεντες οἴστοι, ἰὰ πτερόεντα. Conf. v. 95.

93. *Curetum*, de quibus vid. loc. class. Strab. X, p. 310, 326, al. p. 465 seq. Conf. Heyne ad Apollod. p. 15, 16. Spanhem ad Callim. H. in Jov. v. 2, 53. —*antris*, antro Dictæo. —*ærissonis*, χαλκοφώνοις, χαλκοκτύποις, propter Κνώσσια ὀρχήματα, vel πυρρίχην et ἐνόπλιον, quam saltationem armatam invenisse, et nato quoque Jove instituisse feruntur. Vid. Spanhem. l.c. —**94.** *agitare saltus* (propr. feras in iis v.c. ap. Virg. *Æn.* IX, 686) ut *fatigare* dixit Virg. *Æn.* IX, 605.

Ille vagam cælo demisit sæpe volucrem,
Ille procul campo linquentem retia cervum
Vulnere sistebat; rueretque inopina sub ictu
Ante fera incauto, quam sibila poneret arcus.
Nec se tum pharetra jactavit justius ulla,
Eois quamquam certet Gortyna sagittis.

96. Innuitur dexteritas et impetus, quo telum emittitur. Gron. Diatr. Stat. c. 16, v. 98 per hypallagen interpretatur: ante rueret fera incauta sub inopino ictu. Sed *incautum* h.l. et ap. Lucan. IV, 719 non modo eum dici, qui sibi non caveat, sed etiam, qui non caveatur, putant Barth. Adv. XXXV, 3, et Drak. ad h.l. ubi multis exemplis probat, plura adjectiva, quæ vim activam habeant, v.c. *nescius*, *ignarus*, *dubius*, *incredulus*, *surdus*, *cæcus*, *infestus*, *passive*, et contra *ignotus*, *notus*, *suspectus*, *innocuus* et alia active sumi. Conf. quos laudat VV. DD. ad Phædr. I, 11, et ad Gell. IX, 12; Gronov. ad Sen. Cæt. v. 1; Boxhorn. ad Plaut. Rud. I, v, 17; Heins. ad Ovid. Met. VII, 672; Hottom. ad Cic. Verr. I, 7; Pric. ad Appul. Med. IX, p. 190; *Æmil.* Port. in Lex. Ion. Vid. ἄκριτος et al. Add. Intpp. Tac. Ann. I, 50, et Cort. ad Sallust. b. Jug. c. 49, 5. —**99.** *poneret*, deponeret, finiret.

100. Nec ullus Cretensium Mopso tum arte jaculandi antecellebat. —**101.** *Eois certet sagittis*, de arte sagittandi contendat cum Orientalibus, forte Parthis. Cf. Virg. *Æn.* XII, 858, et Lucan. VIII, 300, 311.

Verum ut opum levior venatu extendere vitam
Abnuit, atque artæ res exegere per æquor,
Conjuge cum Meroe natisque inglorius hospes
Intrarat miseram fato ducente Saguntum.
Coryti fratrum ex humeris calamique paterni
Pendebant, volucerque chalybs, Minoia tela.
Hic medius juvenum Massylæ gentis in agmen
Crebra Cydoneo fundebat spicula cornu.

102. *levior opum*, ut contra *largus opum*. —**103.** *artæ res*, ut *angustæ* ap. Hor. Od. II, x, 21. —**104.** *inglorius* ut ap. Virg. *Æn.* XI, 793 ubi v. Heyne.

106. *Cozytus* in Gloss. ap. Reines. Inscr. p. 106; θήκη δερματινῆ βέλων, adeoque pharetra, ut ubivis fere ap. poetas, etsi propr. arcuum, non sagittarum theca est, si fides habenda Schol. ad Hom. Od. φ, 54; Lutat. ad Stat. Th. IX, 730, et Serv. ad Virg. *Æ.* X, 169; ubi vid. Heyne in V.L. —*fratrum*, Dorylæ et Icarî, filiorum Mopsi. Cf. v. 126 et 133 sq. —**107.** *tela*, arma, *Minoia*, Cretensia.

108. *medius juvenum*, inter filios. —*Massylæ gentis* conf. ad I, 101. —**109.** *Cydoneo* vid. ad v. 90, et conf. Virg. Ecl. X, 59, et *Æ.* XII, 858 ubi vid. Heyne.

Jam Garamum, audacemque Thyrum, pariterque
ruentes

Gisgonem, levemque Bagam, indignumque sagittæ,
Inpubem malas, tam certæ obcurrere Lyxum
Fuderat, et plena tractabat bella pharetra.
Tum, vultum intendens telumque in virginis ora,
Desertum non grata Jovem per vota vocabat.

111. *levis* penult. longa, propr. politus, λεῖος, non asper tactu; hinc mollis, tener, inberbis, inpubes. Cf. Tibull. I, viii, 31, et Hor. Od. II, ii, 6, ubi vid. Jani. Drak. putat, Bagam fingi inpilem, qui barbam sibi vellat exemplo mollium virorum, quod et Cæsarem aliosque fecisse constat. —**112.** *et Lyxum, inpubem* κατὰ malas, ideoque *indignum obcurrere* (græce pro, ut, vel qui occurreret) *sagittæ tam certæ*, cujus ictus tam certus erat, quæ non fallebat et aberrabat, adeoque digna erat, quæ virum fortiore rem majoremque natu interimeret. Cf. Virg. *Æn.* XI, 767; Hor. Od. I, xii, 23 al. ἰὸς ἀφύκτους adpellat Sophocl. Phil. 105. Vid. Valcknar. ad Eurip. Hipp. p. 317. —**113.** *Fuderat* humi, pro straverat, ut ap. Virg. *Æ.* I, 193, κέχυνται Hom. Il. ε, 141. —**114.** *vultum intendens*, τιτυσκομένοσ D. Heins. —*vultum intendens telumque* ut ap. Virg. *Æn.* V, 508. —**115.** *per vota vocabat* ut *votis*, et *in vota* ap. Virg. Ge. I, 42. et *Æ.* V, 234, ubi v. Heyne. Frustra invocabat opem Jovis, ab ipso contemti, quoniam Cretam, natale hujus Dei solum, deseruerat. Conf. v. 141. Ita Cell. et Dausq. quem... nescio quare... nihil h.l. vidisse pulabat N. Heins. ad Ov. Met. XIII, 707. Nil potius vidit Barth. Adv. VI, 25, ubi intelligit Jovem desertum Hannibali ejusque militiæ, ut sæpe *temeratus* dicitur violato foedere; *per vota non grata*, quia puella erat Asbyte, et Jupiter magnus mulierum amator.

Namque ut fatiferos converti prospicit arcus,
Obposito procul insidiis Nasamonias Harpe

100	Corpore præripuit letum, calamumque volantem, Dum clamat, patulo excipiens tramisit <u>hiatu</u> , Et primæ ferrum a tergo videre sorores.	120
	At comitis frendens casu labentia virgo Membra levat, parvaque oculos jam luce natantes Inrorat lacrimis, totisque <u>adnisa</u> doloris Viribus intorquet letalem in mœnia cornum. Illa volans <u>humerum</u> rapido transverberat ictu	125
100N	116. <i>converti</i> scil. in Asbyten. — 117. Cf. XIII, 657. — <i>insidiis</i> , ictui clandestino Mopsi. — <i>Nasamontas</i> , vid. V.L. et ad I, 408. — 118. <i>letum</i> reginæ intentatum <i>præripuit</i> , telum suo corpore recipiens. 121. <i>virgo</i> , Asbyte. — 122. <i>oculos natantes</i> , dubio motu fluctuantes, modo labentes, modo iterum se aperientes, ut dormitantium ebriorum et moribundorum oculi esse solent. Cf. VV. DD. ad Virg. Ge. IV, 496, et Æn. IV, 691 (<i>oculis errantibus Quæsit lucem</i>); V, 856; Ov. Met. V, 71, et Fast. VI, 673; Stat. Th. II, 638. — 123. <i>totisque adnisa</i> , etc. Drak. Conf. inf. v. 627; V, 325; Virg. Æ. IX, 744, et Ovid. Met. V, 32, 33. — 124. <i>cornus</i> , hasta, ut alia quoque belli instrumenta ex corno, quæ arbor <i>bellis adcommoda</i> dicitur: Claud. R. P. II, 107. Vid. Virg. Ge. II, 447. 126. Conf. Virg. Æ. IX, 622 sq. et inpr. XI, 859 seq. Hom. Il. 6, 122 seq. — <i>Conantis excutere in ventos</i> , h. qui in eo jam erat, ut sagittam emitteret. Similiter intento jam arcu occiditur Cleades VII, 659. — 127. <i>complere</i> et <i>implere</i> artis sagittatoriæ vocabula esse docent a Drak. laudati Savar. ad Sidon. Apollin. I, 2, eoque præeunte Cerda ad Virg. Æn. XI, 860. — <i>ducti</i> vid. V.L. — 128. <i>resoluto</i> , sublato, <i>pollice</i> relaxante nervum, quem adstrinxerat.	
101	Tum subitum in vulnus præceps devolvitur altis Aggeribus muri, juxtaque cadentia membra Effusi versa calami fluxere pharetra. Exclamat paribus frater vicinus in armis Icarus, ulciscique parat lacrimabile fatum: Atque illum, raptim promentem in prælia telum, Hannibal excussi prævertit turbine saxi.	130
	Labuntur gelido torpentia frigore membra, Deficiensque manus pharetræ sua tela remisit.	135
101N	129. <i>in vulnus devolvitur</i> conf. Virg. Æn. X, 488, ubi vid. Heyne. — 131. Sagittæ ex pharetra, quum de muro decideret, versa effluxere. — <i>fluere</i> et <i>defluere</i> , decidere. Vid. si tanti est, N. Heins. et Ind. 132. <i>paribus in armis</i> , pariter armatus, ut <i>in ferro</i> , <i>in Tyriis</i> , <i>in Cois</i> , <i>in hasta</i> , vel <i>in toga laxa esse</i> ; Drak. laudat IV, 380; Virg. Æ. V, 550, Appul. Met. III, p. 46; Val. Flacc. I, 641; V, 463; Stat. Th. IV, 221; Salmas. ad Pollion. Tyrann. XXX, 32; Gronov. in Gustu ad Stat. Achill. I, 558; Broukh. ad Prop. IV, II, 28, et ad Tibull. I, IX, 70, et II, III, 78; ubi cf. Heyne. — 134. <i>Atque pro atqui</i> positum videtur, ut in periodorum initiis et transitionibus, ap. Cic. Arch. 7; Phil. III, 9, et Catil. III, 2; ap. Terent. Andr. I, III, 20; v, 65; IV, I, 16, et ap. Plaut. Cas. II, VI, 12, et Bacch. I, I, 53; V, II, 68; nisi potius his locis cum Cl. Schellero in Lex. <i>atqui</i> legendum censeas, ut et ap. Virg. Æ. VI, 162. — <i>promentem</i> ex pharetra. — 135. <i>turbine saxi</i> , ut ap. Virg. Æn. XII, 531. Vid. Heyne. 137. <i>remisit</i> , reddidit <i>tela</i> , nondum depromta.	
102	At pater in <u>gemino</u> natorum funere Mopsus Conreptos arcus ter moesta movit ab ira: Ter cecidit dextra, et notas dolor abstulit artes.	140
	Pœnitet heu! sero, dulces liquisse penates, Adreptoque avide, quo concidis, Icare, saxo, Postquam ævum senior percussa que pectora frustra Sentit, et, ut tantos compescat morte dolores, Nil opis in dextra, vastæ se culmine turris	145
102N	Præcipitem jacit, et delapsus pondere prono Membra super nati moribundos explicat artus. 138. Eximia suavitas et δεινότης horum versuum, qui summum amoris paterni adfectum animique perturbationem spirant. Sed præivit Virg. Æn. VI, 32 seq. ubi vid. Heyne. — 139. <i>ab ira</i> , ira motus. Vid. Ind. et si tanti est, Drak. ad XI, 246; ubi præter alios laudat Gronov. ad Liv. XXIV, 30; XXVI, 1. — 140. <i>notas artes</i> v. sup. v. 96 sq. 141. <i>penates</i> , patriam, Cretam. — <i>Apta</i> nunc patriæ cogitatio: si in patria mansissem, filios non perdidissem; sed absonum videtur, quemquam, ut sibi ipse mortem consciscat, saxum adhibere: ergo ad doloris perturbationem, et mortis adcelerandæ cupiditatem Mopsi consilium referendum est; Ern. — 147. <i>explicat</i> , extendit, in longum porrigit. Dum cadit externo Gortynius advena bello, Jam nova molitus stimulado milite <u>Theron</u> , Alcidæ templi custos aræque sacerdos,	150
	Non exspectatum Tyriis effuderat agmen, Et fera miscebat reserata prælia porta. Atque illi non hasta manu, non vertice cassis, Sed fisis latis humeris et mole juventæ Agmina vastabat clava, <u>nihil</u> indigus ensis.	155

148. Cf. Virg. *Æn.* X, 317 seq. (ubi vid. Heyne) et Hom. Il. η, 136 sq. *Gortynius advena* Mopsus Cretensis vid. **ad v. 90.** —**150.** Sacerdotes pugnantibus quoque intersunt, ut **V, 175 sq.** et ap. Virg. *Æn.* X, 637, et XI, 768, ubi vid. Heyne. —*custos*, minister, antistes, sacra curans, ut v. 237, et ap. Virg. *Æn.* VIII, 270; coll. Macrobi. Sat. III, 6. —**151.** *Non expectatum Tyriis*, (h. Pœnis) junge et conf. **X, 301.** —*effuderat*, catervatim emiserat, ut ap. Virg. *Æn.* VII, 522. Proprie agmina effundunt se, vel effunduntur, ἐκχέονται, ἐκχέονται, seu ἐπιχέονται Hom. Il. θ, 158; ubi v. Schol. π, 295; Od. θ, 515, al. h. instar fluvii et torrentis cum impetu ruunt, ut **IV, 520 sq.** et **XII, 185.** Conf. Ind. et loca a Drak. congesta. Sic et simpliciter *fundi*, seu *fundere se* **VI, 572, 648;** Val. Fl. I, 610; II, 662.

153. Imitat. Hom. Il. η, 140. —**154.** *mole juventæ*, h. corporis juvenilis. Cf. Virg. *Æ.* V, 430 sq. —**155.** Theron, qui Herculis sacerdos est, ejus quoque arma gerit, ut Aventinus, Herculis filius, ap. Virg. *Æn.* VII, 655 sqq. quem locum Silius imitatione expressit. —**155.** *clava* etiam omnino heroes utuntur, quibus poeta insignes et Herculeas vires tribuunt. Comparant Hom. Il. η, 141; Virg. *Æ.* X, 318; Stat. Th. XI, 45.

103N

103

Exuviæ capiti inpositæ tegimenque leonis
Terribilem adtollunt excelso vertice rictum.
Centum angues idem Lernæaque monstra gerebat
In clipeo, et sectis geminam serpentibus Hydram.
Ille Jubam, Thapsumque patrem, clarumque
Micipsam
Nomine avi, Maurumque Sacen, a mœnibus actos
Palantesque fuga præceps ad litora cursu
Egerat, atque una spumabant æquora dextra.

160

156. Utebatur rictu leonis pro galea, ut alii aliarum ferarum exuviis. Cf. **IV, 559; V, 132; VIII, 493;** Stat. Th. VII., 276, et Virg. *Æ.* VII, 666 sq. ubi vid. Heyne. Pelle autem ferina cingebatur, more barbarorum et heroum. Conf. **VII, 288; VIII, 523, 570;** Virg. *Æn.* II, 722; V, 37; VIII, 553; Hom. Il. κ, 23, 29, 326, al. vid. **ad I, 415,** et Burm. ad Val. Fl. I, 34. —*tegimen leonis* nihil differt ab exuviis. Conf. VV. DD. ad Virg. *Æ.* I, 275, 323; VII, 666.

158. Verba Virg. *Æn.* VII, 657, 658. De forma clipei v. **ad I, 407.** In numero autem anguium capitumque quæ tribuuntur hydræ L., quam Silius tribus loquendi formis designat, veteres variare, satis notum est. Vid. Heyne ad Virg. l.c. et ad Apoll. II, v, 2, p. 345; Heins. ad Ovid. Met. IX, 70; Schol. et VV. ad Hesiod. Theog. v. 312, et quos Drak. laudat, Tristan. Comment. hist. T. II, p. 301, et Spanhem. de V, et P. N. Diss. III, p. 233 sq. —**159.** *geminam*, quia uno capite reciso duo renascebantur.

162. *Palantes fuga Egerat*, ut **IV, 571,** et ap. Virg. *Æ.* V, 265; XI, 734. —**163.** *æquora*, h.l. vel campus, vel mare.

Nec contentus Idi leto, letoque Cothonis,
Marmaridæ nec cæde Rothi, nec cæde Jugurthæ,
Asbytes currum et radiantis tegmina lænæ
Poscebat votis, gemmataque lumina peltæ,
Atque in belligera versabat virgine mentem.
Quem ruere ut telo vidit regina cruento,
Obliquos detorquet equos, lævumque per orbem
Fallaci gyro campum secat, ac, velut ales,
Adverso rapitur sinuata per æquora curru.
Dumque ea se ex oculis aufert, atque ocior Euro,
Incita pulveream campo trahit ungula nubem,
Adversum late stridens rota prolerit agmen,
Ingerit et crebras virgo trepidantibus hastas.

165

104

170

175

104N

166. *læva radians* est splendens auro intertexto, ut sup. **v. 79 fulgens tegmine læva,** et ap. Val. Fl. III, 98 *stellantia tegmina;* Ern. —*lænæ*, χλαίνης, *radiantis*, purpureæ, ut *Tyrrio ardebat murice læna* ap. Virg. *Æn.* IV, 262. —**167.** *lumina*, pulchritudinem et splendorem v.c. clipei ut mox **v. 211** et ap. Claud. Cons. Prob. el Ol. v. 95; vel ferri ap. Val. Fl. III, 100; ubi vid. Burm. —*lumina peltæ*, splendidam, fulgentem peltam. —*gemma lumina peltæ*, peltam gemmis fulgentem, in margine vel ὀμφαλῶ, umbilico.

170. Lævam in partem equos flectit, ut hoc *fallaci gyro* ictum Theronis effugeret, simulque lævam pelta tectam, et dextram ad tela in hostem conjicienda expeditam haberet. Conf. Virg. *Æn.* X, 885 ibique Heyne. —**171.** *secare campum*, æthera, viam, τέμνειν ὁδόν, τρίβον, κέλευθον, ἀέρα, θάλασσαν, formæ loquendi a sulcis agrorum petitæ. —*velut ales*, celeriter, *rapitur per æquora sinuata*, per campum, quem sinuosis flexibus percurrit. Ita *campus sinuatur* ap. Tac. Ann. II, 16.

174. *pulveream nubem*, ut et νέφος et ὀμίχλη κούρης ap. Hom. Conf. **ad I, 311.**

Hic cecidere Lycus, Thamyrisque, et nobile nomen
Eurydamas, clari deductum stirpe parentis,
Qui thalamos ausus quondam sperare superbos,
Heu demens! Ithacique torum, sed enim arte pudica
Fallacis toties revoluto stamine telæ
Deceptus, mersum pelago jactarat Ulixem:
Ast Ithacus vero ficta pro morte loquacem
Adfecit leto, tædæque ad funera versæ.
Gens extrema viri campis deletur Iberis
Eurydamas Nomados dextra; superinstrepit ater,
Et servat cursum perfractis ossibus axis.

105

180

185

178. *Eurydamas* ille, a quo noster originem ducit, unus ex procis Penelopes erat, quorum principes

Antinous et Eurymachus notiores sunt: unde Dausq. hunc Eurydamanta ex stirpe Eurymachi fuisse suspicatur. Sed Eurydamantis quoque mentionem facit Hom. Od. ζ, 296 et, quem locum a Drak. jam notatum video, Od. χ, 283; ubi Ulyssis manu periisse traditur. —*parentis*, cujusdam ex majoribus. —**180.** *Ithaci*, Ithacii Ulyssis, ut ap. Virg. Æ. II, 104 et 128. Cf. ad I, 14, et App. —*arte*, quæ notissima est ex Hom. Od. β, 93 seqq. et τ, 149. —*prudica*, pudicæ Penelopes. —**181.** *Fallacis toties telæ*, quæ toties procorum spes fallebat. —*revoluto*, retexto. Cf. ad I, 115; Heins. ad Ovid. Metam. II, 654, et VV. DD. ad Prop. IV, VII (al. 8.), 51. —**182.** Id tamen non nisi de Eurymacho memoratur Homer. Od. β, 182 sqq. —Quum non sit credibile, lectionem bis depravatam fuisse, existimo Silium memoria lapsum Eurydamantem pro Eurymacho, de cuius cæde vid. Odyss. χ, 81 seqq., posuisse; Ern. —**184.** *tædæque ad funeta versæ*, faces nuptiales in sepulcrales mutatæ, h. in ipso nuptiarum adparatu occisus est. Conf. XIII, 547.

185. *Gens extrema*, h. ultima proles, soboles, progenies, γένος (ut ap. Virg. Æn. X, 228; XI, 305 et aliis locis, quæ tam in Ind. quam a Drak. ad h.l. et a Gronov. ad Sen. Hippol. 900 laudantur) adeoque ultimus ex posteris *virii*, Eurydamantis illius, ab Ulysse interemti, *campis Iberis*, in Hispania. —**186.** *Nomados*, Asbytes, Afræ.

Jamque aderat remeans virgo, inter prælia
postquam

Distringi Therona videt, sævamque bipennem
Perlibrans mediæ fronti, spoliū inde superbū
Herculeasque tibi exuvias, Dictynna, vovebat. 190
Nec segnis Theron tantæ spe laudis in ipsos
Adversus consurgit equos, villosaque fulvi
Ingerit objectans trepidantibus ora leonis.
Adtoniti terrore novo rictuque minaci 195
Quadrupedes jactant resupino pondere currum.
Tum saltu Asbyten conantem linq̄ere pugnas
Occupat, incussa gemina inter tempora clava,
Ferventesque rotas turbataque frena pavore
Disjecto spargit conlisa per ossa cerebro, 200
Ac rapta properans cædem ostentare bipenni,
Amputat e curru revolutæ virginis ora.

106

189. *bipennem*, quam Camillæ etiam tribuit Virg. Æn. XI, 651. —**191.** *Herculeasque exuvias*, h. leonis, quales gerebat Hercules. Conf. v. 150 et 156. —*Dictynna* vid. ad v. 71.

106N

193. Conf. ad v. 157.

198. *Occupat*, prævenit, antevertit, vel obprimit. —**199.** *turbata frena*, frena equorum turbatorum, adtonitorum.

Necdum iræ positæ: celsa nam figitur hasta
Spectandum caput; id gestent ante agmina Pœnum
Inperat, et propere currus ad mœnia vertant, 205
Hæc cæcus fati, divumque abeunte favore,
Vicino Theron edebat prælia leto.
Namque aderat toto ore ferens iramque minasque
Hannibal, et cæsam Asbyten, fixique tropæum
Infandum capitis furiata mente dolebat. 210
Ac simul ærati radiavit luminis umbo,
Et concussa procul membris velocibus arma
Letiferum intonuere, fugam percussa repente
Ad muros trepido convertunt agmina cursu:

107

206. *cæcus*, ignarus, *fati*, mortis sibi imminentis. —*divumque abeunte favore*: Comparant Virg. Æn. VII, 584, et Stat. Th. II, 540. —**207.** *Vicino*, ipsi instante.

210. *furiata mente*, ut ap. Virg. Æ. II, 407.

107N

211. *umbo ærati luminis*, h. clipeus, bractea ærea inductus et fulgurans. Conf. ad v. 167. —**214.** *agmina Saguntinorum*, qui cum Therone eruperant.

Sicut agit levibus per sera crepuscula pennis 215
E pastu volucres ad nota cubilia Vesper;
Aut, ubi Cecropius formidine nubis aquosæ
Sparsa super flores examina tollit Hymettos,
Ad dulces ceras, et odori corticis antra
Mellis apes gravidæ properant, densoque volatu 220
Raucum connexæ glomerant ad limina murmur.
Præcipitat metus adtonitos, cæcique feruntur.
Heu blandum cæli lumen! tantone cavetur
Mors reditura metu, nascentique addita fata?

215. Conf. Virg. Ge. IV, 434. —**217.** Comparant Hom. II. β, 87 sqq. π, 259 seq. Add. Virg. Æn. I, 430 sq. VI, 707 sq. et Apollon. I, 879 sq. —*Cecropius*, mons Atticæ, qui cum dilectu ponitur. —**217.** *formidine nubis aquosæ* conf. VV. DD. ad Virg. Ge. IV, 166 et 191 seqq. —**218.** *tollit*, propr. aves se tollunt ex monte. —**219.** *corticis* vid. Intpp. Virg. Ge. II, 453, et IV, 33. —*antra*, alvearia, caveas. —**221.** Conf. Virg. Ge. IV, 257.

222. *feruntur*, φέρονται, fugiunt. —**223.** Poeta h.l. ex Stoicorum disciplina, qua imbutus mortem sibi ipse tædio vitæ adceleravit, de stulto vitæ amore et fato philosophatur. Cf. XIII, 883 seq. et Virg. Æn. XII, 646. —*Heu blandum cæli lumen* ut XVI, 73, conf. Virg. Æn. III, 600; VI, 363. —**224.** *reditura*,

συνθετὸν ἀντὶ ἀπλοῦ, pro ventura, (quam metus et fuga non remorantur) D. Heins. refrag. Dausq. qui hæc habet: «Mors fugacium istarum oculis obversabatur, advenerat, jam fugitant: verum (certior paratiorque per fugam et metum) reventura est.» —*fata*, fatum, μοῖρα, mors *addita nascenti*, cuivis homini, dum nascitur, jam destinata, ut III, 134, 135, et ap. Manil. IV, 16, a Barth. Adv. VI, 25 citatum: *Nascentes morimur, finisque ab origine pendet*. Conf. Clark. ad Hom. Odyss. δ, 208, et Spanhem. ad Callim. H. in Lav. Pall. v. 104.

108N

108 Consilium damnant, portaque atque aggere tuto 225
Erupisse gemunt: retinet vix agmina Theron,
Interdumque manu, interdum clamore minisque,
«State, viri: meus ille hostis: mihi gloria magnæ,
State, venit pugnæ! muro tectisque Sagunti
Hac abigam Pœnos dextra: spectacula tantum 230
Ferte, viri: vel, si cunctos metas acer in urbem,
Heu deforme! rapit, soli mihi claudite portas.»

228. Cum ipso animi fervore incalescit oratio, et homini conturbato auxiliumque præsentissimum efflagitanti egregie convenit. Cf. Val. Fl. VI, 29, et inf. V, 636 sq.

At Pœnus rapido præceps ad mœnia cursu,
Dum pavitant trepidi rerum fessique salutis,
Tendebat: stat primam urbem murosque patentes 235
Postposita cæde et dilata invadere pugna.
Id postquam Herculeæ custos videt inpiger aræ,
Emicat, et velox formidine prævenit hostem.
Gliscit Elissæo violentior ira tyranno.
109 «Tu solve interea nobis, bone janitor urbis, 240
Supplicium, ut pandas, inquit, tua mœnia leto.»

234. *trepidi rerum*, ut ap. Liv. XXXVI, 31, et Virg. Æ. XII, 589; ubi vid. Heyne, et ad Æn. I, 178, 462, conf. inf. XII, 13. Similiter *fessi salutis* sc. defendendæ causa. —*fessi rerum* ap. Virg. Æ. I, 178. —*fessi bellique viæque* ap. Stat. Th. III, 398. —235. *stat* scil. consilium, seu sententia, ut III, 68; VI, 510, et ap. Virg. Æn., II, 750; XII, 678.

237. *Herculeæ custos aræ*, Theron. cf. v. 150. —238. *Emicat*, prosilit, et subito se ostentat.

109N 239. *Gliscit*, crescit, augetur, *ira*, ut ap. Virg. Æn. XII, 9; ubi vid. Heyne, et Burm. ad Val. Fl. II, 278. —*Elissæo tyranno* Hannibali, Pœnorum duci vid. ad I, 81.

240. *bone janitor* ironice, ut ap. comicos *bone vir*, *bone custos*, *bona libertas*, Drak. qui conf. I, 342; VIII, 269; XI, 570; Stat. Th. II, 460; Add. Ter. Andr. III, v, 10; Cic. Rosc. Am. 2, et Verr. V, 6; Virg. Æn. XI, 344. Theron autem ad portam urbis stabat.

Nec plura effari sinit ira, rotatque coruscum
Mucronem: sed contortum prior impete vasto
Daunius huic robur juvenis jacit; arma fragore 245
Icta gravi raucum gemuere, alteque resultant
Ære inlisa cavo nodosæ pondera clavæ.
At viduus teli, et frustrato proditus ictu,
Pernici velox cursu rapit incita membra,
Et celeri fugiens perlustrat mœnia planta.
Instat atrox terga increpitans fugientia victor. 250

244. *Daunius juvenis*, Theron: nam Saguntini ab Ardeatibus, quorum rex olim Daunus fuisse dicitur, originem trahunt. Vid. ad I, 291 seq. —*huic*, in hunc Hannibalem. —*robur*, clavam. conf. v. 155 et mox 246; Virg. Æn. VIII, 220. —245. *alteque resultant*, etc. pro vulgari, clava resilit ab *ære cavo*, hoc est, clipeo, ut ap. Virgilium Æneid. lib. III, vers. 286.

247. *viduus teli* ut III, 601; XII, 370, et Lucret. V, 841. —*prodere*, decipere, deserere, rem sibi creditam destituere; unde *ictus prodit*, quum non perficit, quod intendebat is, qui inferebat. Ita N. Heins. et Drak. ad XVI, 621; ubi id firmant ex V, 571; XV, 712; XVI, 433; XVII, 138, 450; Virg. Æn. XII, 42, et al. conf. Heins. ad Ovid. Fast. III, 113; IV, 715, et. Met. XII, 596; Gronov. Obs. III, 20; Muncker ad Hygin. fab. CCL. et Gesner in Thess. —248. *Luxuriantis ingenii verba*.

110

Conclamant matres, celsoque e culmine muri
Lamentis vox mixta sonat: nunc nomine noto
Adpellant, seras fesso nunc pandere portas
Posse volunt: quatit hortantum præcordia terror,
Ne simul adcipiant ingentem mœnibus hostem. 255
Incutit umbonem fesso, adsultatque ruenti
Pœnus, et ostentans spectantem e mœnibus urbem,
«I, miseram Asbyten leto solare propinquo.»
Hæc dicens, jugulo optantis dimittere vitam
Infestum condit mucronem, ac regia lætus 260
Quadrupedes spolia abreptos a mœnibus ipsis,
Quis aditum portæ trepidantum sepserat agmen,
Victor agit, curruque volat per ovantia castra.

251. Cf. Virgilium Æneid. lib. XI, v. 77 sqq. 891 sq. Feminæ viros pugnantes e muris prospectant, prisco more, satis noto vel ex Homero Il. γ, 141 seq. 383. Confer Burmannum ad Valerium Flaccum, lib. VI, vers. 484.

110N 256. *umbo*, ὀμφαλὸς ἀσπίδος, quo hostes propellebantur. —257. *urbem*, cives, ut πόλις, ἄργος, Ἑλλάς,

etc. Conf. Cl. Facius ad Eurip. Orest. v. 46. —**258. solare**, ejus cædem expia; vel eo, quod te tam cito visura sit in locis inferis.

260. regia Quadrupedes spolia, equos currumque Asbytes, quos Theron ad urbem duci jusserat sup. v. 205.

At Nomadum furibunda cohors miserabile
humandi

Deproperat munus, tumulique adjungit honorem,
Et raptu cineres ter circum corpore lustrat.
Hinc letale viri robur tegimenque tremendum
In flammas jaciunt, ambustoque ore, genisque,
Deforme alitibus liquere cadaver Iberis.

265

264. Nomadum, Afrarum, cohors, exercitus Asbytes. —**265. Deproperat**, σπεύδει, properanter perficit. —*honorem tumulique* ut ap. Virg. *Æ.* V, 58; X, 493. —**266. raptu corpore** Theronis *circum cineres* Asbytes *ter*, ut ap. Hom. *Iliad.* ω, 14 sqq. et Virg. *Æn.* I, 483. —*lustrat*, circumit, ut in lustratione fieri solebat.

267. De Theronis clava et exuviis leonis cf. v. 50, 155, 244.

Pœnorum interea quīs rerum summa potestas,
Consultant bello super, et quæ dicta ferantur
Ausoniæ a populis, oratorumque minaci
Adventu trepidant: movet hinc fœdusque, fidesque,
Et testes Superi, jurataque pacta parentum;
Hinc popularis amor cœptantis magna juventæ;
Et sperare juvat belli meliora: sed olim
Ductorem infestans odiis gentilibus Hannon,
Sic adeo increpitat studia incautumque favorem:
«Cuncta quidem, Patres, (neque enim cohibere
minantum
Iræ se valere) premunt formidine vocem.

270

111

275

111N

270. Confer Liv. XXI, 18. —**275. juventæ**, Hannibalis. —**276.** Hanno, qui jam *olim* censuerat, Hannibalem militari disciplina non imbuendum, nedum in Hispaniam mittendum esse, nunc auctor est, ut Romanis dedatur. cf. Liv. XXI, 3 et 9 sqq. Idem odium in H. expromit inf. IV, 770 seqq. et XI, 542 sq. Duæ factiones, in quas senatus Carthag. divisus erat, Barcina et Hannonis, satis notæ sunt vel ex Livio, XXI, 2 sqq. —**278.** Juvenes comparent Liv. XXI, 10, ut intelligant, quantum poeta ab historico scriptore differat. —*studia et favorem*, quo Barcina factio Hannibalem amplectebatur, ut v. 275 *amor c. m. j.* —**279 sqq.** Recte conferunt Virg. *Æ.* XI, 344, 350.

280

Haud tamen abstiterim, mortem licet arma
propinquent.
Testabor Superos, et cælo nota relinquam,
Quæ postrema salus rerum patriæque reposcit.
Nec nunc obsessa demum et fumante Sagunto
Hæc serus vates Hannon canit: anxia rupi
Pectora; ne castris innutretur et armis
Exitiale caput, monui, et, dum vita, monebo,
Ingenitum noscens virus, flatusque paternos;
Ut, qui stelligero speculatur sidera cælo,
Venturam pelagi rabiem, Caurique futura
Prædicat miseris haud vanus flamina nautis.

285

112

290

281. propinquent ut ap. Virg. *Æn.* X, 254; ubi vid. Heyne.

282. cælo, diis, *nota relinquam*, silentio prætermittam (ut ap. Cic. *Verr.* III, 44, et *Provinc.* 3.) —**283. Quæ**, etc. Silius expressit Maroniana *Æn.* XI, 343 seq. «Rem nulli obscuram, nostræ nec vocis egentem... Quid fortuna ferat populi», etc.

284. Cf. Liv. XXI, 3 et 10. —**288. virus**, propr. vis odoris, seu saporis et vini, h.l. animi vis, æstus, vehementia. Conf. IX, 476 et XI, 560. —*flatus*, arrogantiam, elatos spiritus, ut *tumor*, (vid. *Ind.* hh. vv.) et φύσημα, φυσίωσις, (2 *Cor.* XII, 20; ubi vid. *Intpp.*) ὄγκος, οἶδημα, οἰδαίνειν, Apollon. III, 383; πνοαὶ Euripid. *Phœniss.* 457. Conf. *Burm.* ad Val. Fl. III, 631, et *Intpp.* ad Virg. *Æn.* XI, 346. —**289.** Præclara comparatio, cui fere similem legimus I, 687 sq. Sed ab adfectu et indole æstuantis animi, qui impetum suum sequi, neque ornatum sectari solet, aliena videri potest.

112N

Consedit solio, rerumque invasit habenas.
Ergo armis fœdus, fasque omne abrumpitur armis:
Oppida quassantur, longeque in mœnia nostra
Æneadum adirectæ mentes, disjectaque pax est.
Exagitant Manes juvenem furiaæque paternæ,
Ac funesta sacra, et conversi fœdere rupto
In caput infidum Superi, Massylaque vates.

295

292. Invidiam Hannibali conciliaturus, regiam dicit potestatem adfectare; Cellar.

293. fasque omne abrumpitur armis ut ap. Virg. *Æ.* III, 55; ubi vid. Heyne. —**296 sq.** Furorem Hannibali et insanam cæcamque bellandi cupiditatem injiciunt Manes, etc. Cf. I, 78 sq., 101 et 119 sq. —**296. furiaæ**, bellandi furor, vel ira in Romanos. Cf. ad I, 32.

An nunc ille, novi cæcus caligine regni,

Externas arces quatit? haud Tiryntia tecta,
(Sic propria luat hoc pœna, nec misceat urbis
Fata suis) nunc hoc, inquam, hoc in tempore muros
Obpugnat, Carthago, tuos, teque obsidet armis.

299. *novi cæcus caligine regni*, ut **XIV, 89**. —Vir doctus in *Algem. litt. Zeit. a.* 1796, n. 139, p. 276, emend. *Heu, nunc ille, novi cæcus c. regni*, E. a. *quatians, Tiryntia tecta*, etc. ut congruant verba Liv. XXI, 10. «Juvenem, flagrantem cupidine regni ad exercitus misistis... Saguntum vestri circumsident exercitus, unde arcentur fœdere: mox Carthaginem circumsidebunt Romanæ legiones.» Withof. conj. «Haud nunc ille, novi c. c. regni, E. a. quatit, haud T. tecta, sed (propria luat... Fata suis) nunc hoc, hoc inquam t.m., etc.» Ernesti tuetur vulgatam lect. «Exagitant manes Massylaque vates. Annuit. Ille novi c. c. r. E. a. q. ut T. tecta, sic propria... Fata suis: nunc hoc, etc.» hoc sensu: *adnuat*, sequitur Hannibal furorem, quo manes paterni, funesta sacra, et ira Deorum eum exagitant: sed quemadmodum propria novi regni libidine motus Saguntum vexat, ita etiam fas est, ut eam libidinem propria pœna luat; iniquum autem, ut pœnam, quam ipse meruit, in Carthaginem convertat. At quis poetæ tam scabram obtrudet orationem? —**302.** *hoc in tempore* N. Heins. adcipit, ut *in tempore tali VII, 228*, et **XII, 311**. —**303.** Ut sup. I, 270.

113N

Lavimus Hennæas animoso sanguine valles,
Et vix conducto produximus arma Lacone.
Nos ratibus laceris Scyllæa replevimus antra,
Classibus et refluo spectavimus æquore raptis
Contorta e fundo revomentem transtra Charybdin.
Respice, pro demens! pro pectus inane Deorum!

114

304. Campos Siciliæ (ubi princeps b. Punici I, theatrum fuit) milites nostri animosi sanguine suo inbuerunt. Hæc cladium olim adceptorum commemoratio spectat ad Pœnos a novo bello absterrendos. —*Hennæas* vid. **ad I, 93**. —**305.** *produximus arma*, bellum duximus, traximus. —*Lacone*, Xanthippo. Cf. **VI, 301 sq.**

114N

306. Hæc spectant ad pugnas navales, quibus victi sunt Pœni in freto Siculo, in quo *Scylla* et contra eam Charybdis, quæ naves *refluo æquore raptas* suisque vorticibus in gyrum tractas absorbet, et fractas earum partes ad litus Tauromenitanum, quod inde *Copria*, Κοπρία, dicebatur, evomit. cf. inf. **ad XIV, 254 sqq.** Lucan. IV, 455, et Hom. Od. μ, 73 seqq. de Scylla et Charybdi Heyne ad Virg. *Æ.* III, 420 sq. et Hermanni Mythol. Hom. et Hes. p. 373 sq. de ipsa vero re Polyb. I, 21, 23, 24, 25, 28, 60, 61, et Flor. II, 2, 36. —*antra*, κοῖλον σπέος, ἐνθα δ' ἐνὶ Σκύλλῃ νάει, etc. Hom. Od. μ, 84 sq. 93 sq. —*spelunca* ap. Virg. *Æn.* III, 424. —**307.** *spectavimus* tantum, non malum etiam depulimus, Dausq. perperam. Ipsum potius Hannonem his præliis interfuisse putabat Drak. coll. V, 322 sq. Ne hoc quidem necessarium existimem, quia Hannon oratoris partes agit, et fortunæ civium suorum particeps est. Sed conf. **v. 322**. Verba *classibus raptis* ad ferreas manus et corvos, quibus classis Pœnorum a Romanis, Duillio duce, tam dilata, quam dilacerata sit, male refert Dausq. cui Charybdis indoles parum nota fuisse videtur, quam multis poetarum locis citra necessitatem declarat Drak.

309. Æstuantis animi adfectu abreptus ipsum Hannibalem, tanquam præsentem, adloquitur. —*pectus inane Deorum*, religionis fœderumque contemtor.

Ægates, Libyæque procul fluitantia membra.
Quo ruis? et patriæ exitio tibi nomina quæris?
Scilicet immensæ, visis juvenalibus armis,
Subsident Alpes! subsidet mole nivali
Alpibus æquatum adtollens caput Apenninus!
Sed campos fac, vane, dari; num gentibus istis
Mortales animi? aut ferro flammave fatiscunt?
Haud tibi Neritia cernes cum prole laborem.
Pubescit castris miles, galeaque teruntur
Nondum signatæ flava lanugine malæ.

115

310. *Ægates*, h. cladem, ad has insulas adceptam. conf. **I, 34**. —*membra Libyæ*, corpora Pœnorum e Libya. Sed. vid. V.L. *Membra Libyæ* egregie classem adpellat, in qua Carthaginis vis omnis et robur consistebat, N. Heins. Ita vocat Pœnos, in classe militantes, Drak. qui male provocat ad I, 670; nam cives reipubl. quidem, tanquam corporis, non terræ membra dici solent.

312. Acerba irrisione perstringit audax juvenis consilium, Alpes et Apenninum transeundi. —*Scilicet*, num utique *subsident Alpes*? Sed præstat, puto, ironice et cum vi dictum adcipere, ut ap. Virg. *Æn.* IV, 379; Hor. Od. III, v, 25; Cic. Sull. 24; *freylich, es versteht sich!* Hinc notas exclam., non interrog. posui. —**313.** *mole niuali*, etc. ut ap. Virg. *Æn.* XII, 703. —*subsident*, decrescet quasi, et se submittet, ut expeditius sit iter tuum.

115N

315. Sed fac, *campos* et in iis pugnandi facultatem tibi *dari*, montibus superatis, num Romanos timidi humilisque animi esse putas? —**316.** *Mortalis*, oppos. τοῦ *divinus*, egregius; vel, qualis mortalium esse solet; vel ejus, qui vinci potest. conf. mox **v. 338**. —*fatiscere*, lassescere, fatigari, hinc debilitari, vi, cui impar sis, cedere.

317. Cernes tibi non cum Saguntinis rem esse. —*Neritia proles*, Saguntini, coloni a Zacyntho aliisque insulis, quibus Ulysses imperabat, deducti. Cf. **I, 290 seq.** *Neritos*, Ithacæ mons et vicina maris Ionii insula. Vid. VV.DD. ad Virg. *Æn.* III, 271; Strab. X, p. 312 seq. Hom. Il. β, 632; Ovid. *Metam.* XIII, 712, 318, 319; Comparant IV, 425 seq. X, 64 seq. Virg. *Æn.* X, 324.

Nec requies ævi nota, exsanguisque merendo
Stant prima inter signa senes, letumque lacessunt.
Ipse ego Romanas perfosso corpore turmas
Tela intorquentes conrepta e vulnere vidi;
Vidi animos mortisque virum, decorisque furorem.

Si bello absistis, nec te victoribus obfers,
Quantum, heu Carthago! donat tibi sanguinis
Hannon?»

325

320. *ævi*, senectutis, *requies* et otium a bello ac negotiis *non nota* Romanis res est. — *exsanguis merendo*, militiæ laboribus fracti et debilitati. — **321.** *letum lacesunt*, mortem ultro adeunt, se ei obferunt. Vid. Heyne ad Virg. *Æn.* X, 10. — **322.** *Ipse ego vidi*, cum emphasi, ut v. 340, et ap. Stat. *Silv.* V, II, 113; Drak. — **323.** *Tela* e corpore suo tracta, quum alia deficerent, in hostem mittentes vidi. — **324.** *decoris*, του κλέους, gloriæ *furorem*. Vid. ad I, 32.

326. *donat* conf. ad I, 487.

116 Gestar ad hæc: namque inpatiens asperque
coquebat
Jamdudum inmites iras, mediamque loquentis
Bis conatus erat turbando abrumpere vocem:
«Concilionem, inquit, Libyæ, Tyrioque Senatu,
Pro Superi! Ausonius miles sedet? armaque tantum
Haud dum sumta viro? nam cetera non latet hostis.

330

116N **327.** Turni exemplum Drancem refutantem ap. Virg. *Æn.* XI, 376 seqq. sequutus est poeta: Livius XXI, 11; aliique historici non definiunt, quinam Hannoni nominatim contradixerint; Ern. — *Gestar*, aliquis ex Barcina factione, quæ apud milites plebemque plurimum valebat. Ipsum nomen a poeta effictum. — *asper*, τραχὺς, iratus. — *coquere iram* eleganter pro lente parare eam, ut v. 540; VII, 404; πέπτειν, seu πέσσειν χόλον Hom. II, 6, 513; πέσσειν κήδεα μυρία II, ω, 639. Contra dolor, vel ira *decoqui*, h. defervescere, deflagrare dicitur ut χόλον καταπέπτειν Hom. II, α, 81; ubi v. Schol. et Kœppen Drak. laudat Claud. in Eutrop. II, 350; Isean. bell. Troj. III, 131, et Gronov. Diatr. Stat. c. 14. Hinc etiam *coquere consilia, bellum, extrema cœpta*, pro parare et clam moliri, inf. X, 430; XVI, 3; et ap. Liv. III, 36; VIII, 3; XL, 11. Exquisitius vero ipsa *ira* nos *coquere*, h. vexare dicitur, ut IV, 538; XIV, 103, et Virg. *Æ.* VII, 345; ubi vid. Heyne. Ratio harum locutionum in eo quærenda, quod gravis ira acerrimum motum ebullientis sanguinis, et in primis oleosarum ejus partium, a quibus bilis in jecore secernitur, excitat, quo fit, ut bilis largius ex jecinore effluat. Vid. inf. ad v. 626; in V.L., *Platner's Briefe ein. Arztes über d. menschl. Körper*, T. II, p. 460. et Jani ad Hor. I, XIII, 4. — **330.** Num concilio nostro Romanus interest, qui tantum non arma cepit? nam quoad cetera, alioquin hostis speciem satis manifestam præbet Hannon. τὰ γὰρ ἄλλα ἐχθρὸς οὐ λαυθάνει ὦν; quæ solemnitas Græcorum locutio. D. Heins.

Nunc geminas Alpes, Apenninumque minatur,
Nunc freta Sicania, et Scyllæi litoris undas;
Nec procul est, quin jam Manes umbrasque pavescat
Dardanias: tanta adcumulat præconia leto
117 Vulneribusque virum, ac tollit sub sidera gentem.
Mortalem, mihi crede, licet formidine turpi
Frigida corda tremant, mortalem sumimus hostem.
Vidi ego, quum, geminas artis post terga catenis
Evinctus palmas, vulgo traheretur ovante,
Carceris in tenebras, spes et fiducia gentis
Regulus Hectoreæ: vidi, quum robore pendens,
Hesperiam cruce sublimis spectaret ab alta.

335

340

333. *geminas Alpes* Dausq. perperam exponit *fissas* ab Hannibale, quasi duas ex unis factas: sed melius N. Heins. et Drak. *Alpes* ipsas et Pyrenen, ut ap. Sidon. *Apoll.* V, 593, et *binæ A.* ap. Prudent. *Pass.* Laurent. v. 38. — **335.** Nec multum abest, quin Romanos etiam occisos pertimescat. — **336.** *adcumulat præconia leto*, ut ap. Ovid. *Fast.* II, 122.

117N **338.** *Mortalem... hostem*: cf. sup. v. 316; Virg. *Æn.* X, 375; Hom. II, π, 622; φ, 568, 569. *Gestar* oratoria arte singula fere Hannonis argumenta adsertaque refellit, et iisdem sæpe verbis utitur. — **340** seq. Hæc obponit iis, quæ Hannon v. 322 seq. dixerat, et vim virtutemque hostium non magnopere extimescendam esse, probat ex eo, quod Pœni Regulum, summum Romanorum ducem, captivum duxerint. — **342.** *gentis Hectoreæ*, Trojanæ, et hinc Romanæ, ab illa oriundæ. — **343, 344.** Vide *notas Argum. Lib. VI, subnexas*.

Nec vero terrent puerilia protenus ora
Sub galea et pressæ properata casside malæ.
Indole non adeo segni sumus! adspice; turmæ
Quot Libycæ certant annos anteire labore,
Et nudis bellantur equis! ipse, adspice, ductor,
Quum primam tenero vocem proferret ab ore,
118 Jam bella et lituos, ac flammis urere gentem
Jurabat Phrygiam, atque animo patria arma
movebat.

345

350

345. Refutat et irridet verba Hannonis sup. v. 18 seq. — **346.** *properata*, ante justam militaremque ætatem sumta.

348. *annos anteire labore* plus laboris et ante, quam ætas patitur, suscipere. Drak. conf. IV, 426; Stat. *Theb.* XI, 34, et *Silv.* V, II, 13 seq. — **349.** *nudis*, infrenatis, *equis*. Vid. ad I, 215. — forte etiam, sine stragulis. Conf. inf. XVII, 64, 65. — Conf. I, 78 sq. et XIII, 744 seq. ubi tamen decimo ætatis anno Hannibal jurasse dicitur, ut nono Liv. XXI, 1; Polyb. II, 1; III, 11 al. — **350.** *primo ab ævo* inf. v. 428. — **352.** *patria arma*, bellum adversus Romanos, quod pater jam meditabatur, *animo movebat*. Conf. ad VII, 586.

118 Proinde polo crescant Alpes, astrisque coruscis

Apenninus agat scopulos; per saxa nivesque,
(Dicam etenim, ut stimulent atram vel inania
mentem)

355

Per cælum est qui pandat iter: pudet Hercule tritas
Desperare vias, laudemque timere secundam.

118N **353.** Hæc spectant ad verba Hannonis v. 312 sq. —*Proinde*, ut ap. Virg. *Æ.* XI, 383; ubi vid. Heyne. —*coruscus*, quia Apenninus est ὄρος νιφόεν, vel ei imminet silvæ, seu arbores *coruscæ*, de quibus vid. Heyne ad Virg. *Æn.* I, 164 et XII, 701. —**355.** *stimulent* ad virtutem, reficiant, confirmant, *mentem atram* h. tristem et timidam, ut *nigram*; (vid. Cerda ad Virg. *Æn.* IX, 719; et Burm. ad Petron. c. 82.) nisi malis, *stimulent*, ad iram, vel vexent, crucient, *mentem atram*, invidiam, malam, gloriæ virtutisque Hannibalis obtrectantem, ut ap. Hor. Epod. VI, 15; VIII, 3; Epist. I, XIX, 30, et Sat. I, IV, 85. —Ernesti maluerit, ut *stimulent*, sic paulisper adtollant, *artam*, timidam, vel *inania*, aucta in miraculum et hyperbolica, *mentem*. —**356.** *Hercule*, qui primus Alpes transiit, unde et ara ei sacra in ipsarum valle erat. Conf. Ind. it. Barth. Adv. VI, 15; Liv. V, 34; Plin. III, 17; Diodor. IV, 19 sq. et al. —**357.** *timere*, non sperare, ad eam non adspirare.

Sed Libyæ clades, et primi incendia belli
Adgerat, atque iterum pro libertate labores
Hannon ferre vetat: ponat formidinis æstus,
Parietibusque domus inbellis femina servet
Singulantem animam: nos, nos contra ibimus
hostem,

360

119 Quis procul a Tyria dominos depellere Byrsa,
Vel Jove non æquo, fixum est: sin fata repugnant,
Et jam damnata cessit Carthagine Mavors,
Obcumbam potius; nec te, patria inclita, dedam
Æternum famulam; liberque Acheronta videbo.

365

119N **358.** *incendia belli* ut ap. Virg. *Æ.* I, 566. —**359.** *Aggerat* conf. v. 304 sqq. —**361.** *inbellis femina* Hannon dicitur, sarcasmo satis noto, ut adeo non opus sit tot exemplis, quot laudarunt Dausq. et Drak. —**362.** *Singulantem animam* D. Heins. docte magis, ut solebat, quam vere explicabat cessantem, otioque torpentem, ut in lacrimantibus fieri soleat, quibus a singultu subinde vox inhibeat, ἀμβλήθην σχολάζουσιν καὶ ἀργοῦσιν cum adverb. Hom. Innuit potius summam tristiam mortisque timorem: singulant enim vel lacrimantes vel morientes. —**363.** *Tyria Byrsa*, ut ap. Virg. *Æn.* I, 367; ubi vid. Intpp. —*dominos* ut sup. v. 45. Summa vis et πάθος in his, et qui sequuntur, versibus, ut in tota oratione! —**364.** *Jove non æquo*, iniquo, irato, invito et non favente, ut contra *æquus* est propitius. Cf. Ind. et ad III, 2; Virg. *Æ.* I, 479; VI, 129. Jovis autem ira metuenda, quoniam ὄρκιος est. Vid. ad I, 9. —**365.** Hæc Dausq. ad h.l. et Drak. ad XII, 517 referunt ad vulgarem veterum opinionem, Deos tutelares geniosque locorum expugnanda et expugnata urbe excedere vel omnino rebus adversis suos deserere, et ad hostes transire; unde ab his evocari, (Liv. V, 21; Plin. XXVIII, 2.) sed ab oppidi incolis in tuto arcanoque loco recondi, et catenis etiam constringi solebant. Conf. v. 590 seq. Tac. Hist. V, 13; Plut. Alex. c. 41; Curt. IV, III, 21; Drak. l.c. et Intp. ad Virg. *Æ.* II, 351 seq. Sic contra Dii *præsentes esse*, vel *adesse*, quibus favent, et *redire* dicuntur, (v.c. VIII, 235, et Val. Fl. II, 485) fortuna mutata, cœptisque nostris iterum adspirante. Sed hæ loquendi formulæ etiam sensu forensi et poetico adcipi possunt; ut h.l. —**365.** *Mavors* de belli fortuna. Altera interpretatio præferenda, si Carthago Martem præ ceteris diis coluit; quod poeta etiam I, 118, innuisse videri potest. Idem Marsus colligebat ex portento capitis equini, inter fundamenta urbis inventi. Sed vid. Heynii Exc. XIV, ad Virg. *Æn.* I, et conf. sup. I, 26 sqq. —**367.** *liberque Acheronta videbo* ut ap. Ovid. Met. XIII, 465; Senec. Troad. v. 144 seq. et Lucan. VII, 612; Drak.

Nam quæ, pro Superi! Fabius jubet? ocius arma
Exuite, et capta descendite ab arce Sagunti;
Tum delecta manus scutorum incendat acervos,
Uranturque rates, ac toto absistite ponto.
Dî procul, o! merita est numquam si talia plecti
Carthago, prohibete nefas; nostrique solutas
Ductoris servate manus!» Ut deinde resedit,
Factaque censendi, Patrum de more, potestas;
Hic Hannon reddi propere certamine rapta
Instat, et auctorem violati fœderis addit.

370

120

375

373. *prohibete nefas*, ut ap. Virg. *Æn.* V, 197; ubi vid. Intpp. —*solutas manus*, libertatem. —**376, 377.** Cf. Liv. XXI, 10, extr.

Tum vero adtoniti, ceu templo inrumperet hostis,
Exsiluere Patres, Latioque id verteret omen
Oravere Deum. At postquam discordia sentit
Pectora, et infidas ad Martem vergere mentes;
Non ultra patiens Fabius rexisse dolorem,
Concilium exposcit propere, Patribusque vocatis
Bellum se gestare sinu pacemque profatus,
Quod sedeat legere, ambiguis neu fallere dictis
Inperat, ac, sævo neutrum renuente Senatu,
Ceu clausas acies gremioque effunderet arma,
«Adcipite infaustum Libyæ, eventuque priori
Par, inquit, bellum:» et laxos effundit amictus.
Tum patrias repetit pugnandi nuntius arces.

380

121

390

378. *Templo* vid. ad I, 617. —**380.** *Oravere Deum*, in cuius templo erant, ut omen in Latium

converteret. Conf. Virg. *Æn* II, 190, et sup. ad v. 54. Conf. omnino Liv. XXI, 18, extr. Flor. II, 6; ubi vid. Salmas. Appian. Hisp. c. 13, et Polyb. III, 33. —**382.** *Non patiens*, μή δυνάμενος. —**385.** *sedeat*, ut *stat II, 235*; pro *sedeat animo*, h. statutum cum animo ac deliberatum habeant, certum sit ac decretum. Nam *sedere* est firmum et immobile esse, v.c. VIII, 648. Cf. Ind. et Virg. *Æn.* II, 660; IV, 15; V, 418; XI, 551.

390. Poeta omittit, quæ Livius libro XXI, 19; tradit.

Atque ea dum profugæ regnis agitantur *Elissæ*,
Adcisis velox populis, quîs ægra lababat
Ambiguo sub Marte fides, prædaque gravatus
Ad muros Pœnus revocaverat arma Sagunti.

392. *Adcisis*, obpressis, *populis*, Olcadibus, Oretanis Carpetanisque, qui delectus acerbitate consternati metum defectionis præbuerant. Vid. Liv. XXI, 11, et Polyb. III, 13, 15. —*Adflctis*, h.e. male mulctatis, emend. Withof. quia Livius illos populos tantum obpressos dicat celeritate Hannibalis. At vid. var. lect. —*labare*, ut Drak. verbis utar, est deficere, labefactari, minari ruinam, nutare, propemodum labi, nondum tamen labi, ut egregie notavit Gronovius a Livii Præfationem, et ejus librum XXII, cap. 61. — *ægra*, infirma.

Ecce autem clipeum, sævo fulgore micantem,
Oceani gentes ductori dona ferebant,
Callaicæ telluris opus, galeamque coruscis
Subnixam cristis, vibrant cui vertice *coni*
Albentis, niveæ tremulo nutamine pennæ;

395

395. Splendidum hunc locum de Hann. clipeo Silius tractavit ad exemplum Virg. *Æ.* VIII, 626 sqq. Varia de hoc episodio dicenda essent, nisi otium nobis fecissent Ill. Heyne in Exc. IV, ad Virg. *Æn.* VIII, et Cl. *Schlichtegroll über den Schild des Herc.* quorum observationes ad h.l. transferre magni nec negotii nec ingenii est. Conf. ad VI, 653 sq. —*sævo*, δεινῶ summo. Conf. ad I, 2, et Perizon. ad *Ælian.* V. H. I, 1. —**397.** *Callaicæ telluris* dona sunt, quoniam ea metallis, maxime auro, abundabat. vid. Martial. X, 16; XIV, 95, et 139, extr. *Callaici*, Καλλιῶκοι ap. Ptol. et Strab., vulgo Καλλιῶκοι, *Callæci*, populus Hispaniæ Tarrac. inter Durium et Minium fluvios, versus *Oceanum*, ubi nunc fere Gallæcia, seu Gallicia est, et superior Portugalix pars. Nomen adcepisse dicitur ab ant. urbe *Calle*, cujus portus adhuc nomine *Puerto*, vel *Port a Port* insignis est, unde Portugalia denominata. Hinc minus recte *Gallæci* et *Gallæci* adpellantur. —**398.** *Subnixam*, conf. Heyne ad Virg. *Æn.* IV, 217; Heins. ad Ovid. Met. VI, 715, et Gronov. Diatr. in Stat. c. 55. —**399.** *Albentis coni*, propr. clari, vel splendidi, λευκοῖ, et hinc, vel ænei, vel aurei, ut *fulva cassis V, 78*; VII, 637, *aurea galea*, Virg. *Æn.* IX, 50: κόρυθες λαμπροῖσι φάλοισι Hom. Il. v, 132.

Ensem unum, ac multis fatalem millibus hastam;
Præterea *textam* nodis, auroque trilicem
Loricam, nulli tegimen penetrabile telo.
Hæc, ære et duri chalybis perfecta metallo,
Atque opibus perfusa *Tagi*, per singula lætis
Lustrat ovans oculis, et gaudet origine regni.

400

400. *multis fatalem*: elegantissime: πολλοὺς ἀναίρησομένη; D. Heins. —**401.** *Lorica texta*, contexta, *nodis*, χιτῶν λεπιδωτος, vel στρεπτος Hom. Il. ε, 113, φ, 31, et *conserta hamis* ap. Virg. *Æn.* III, 467; ubi vid. Heyne. Nam *nodi* dicuntur quæcumque vincula, et h.l. catenulæ, (conf. Virg. *Æ.* I, 296.) annuli, seu circuli, inter se inplexi, quibus squamæ junguntur, quique Maroni et inf. V, 140, *hami* vocantur; *bilicem Loriam* (ut θώρηξ διπλόος ap. Hom. Il. δ, 133.) memorat Virg. *Æ.* IX, 707, et XII, 375; sed *trilicem*, *Æn.* III, 467; V, 259, et VII, 639; ad quæ ll. vid. Heyne.

404. *opibus Tagi*, auro vid. ad I, 155, 234. —*per singula lustrat*, pro, perlustrat singula, Draken. —Conf. Virg. *Æn.* VIII, 617 seq. et 730. —**405.** *gaudet origine regni* h. cælatura armorum, clipei in primis, originem Carthaginis adumbrante. Male Schmid. dona illa futuri regni putat indicia.

405

Condebat primæ Dido Carthaginis arces,
Instabatque operi subducta classe juvenus.
Molibus hi claudunt portus, his tecta domusque
Partiris, justæ Bitia venerande senectæ.
Ostantant caput effossa tellure repertum
Bellatoris equi, atque omen clamore salutant.
Has inter species orbatum classe, suisque,
Ænean pulsum pelago, dextraque precantem
Cernere erat: fronte hunc avidè regina serena.
Infelix, ac jam vultu spectabat amico.

410

415

406. Argumentum clipei exponit poeta, et vv. 406, 425; in epitomen redegit, quæ Maro de Ænea et Didone pluribus verbis refert. *Condebat*, *Instabat*, *claudunt*, etc. eleganter pro, in clipeo videbat imaginem Didonis arcem C. condentis, etc. —*primæ*, vel ut *primam* sup. v. 235, ubi vid. V.L., vel antiquioris C. Nam est quoque *Carthago Nova* in Hispania, de qua vid. ad III, 368. —**407.** *Instabat operi* ut ap. Virg. *Æ.* I, 423 et 504. —*subducta classe* in litus, ut contra *deducere*, more veterum satis noto. Conf. Heyne ad Virg. *Æn.* I, 551. —**408.** *Molibus lapidum claudunt portus* vid. Heyne ad Virg. *Æn.* I, 427; nostræ ed. vol. I, p. 122. *Ed.* —**409.** *Bitias* nomen Punicum: teste Serv. ad Virg. *Æn.* I, 738: *classis Punicæ fuit præfectus, ut docet Livius.* Βιθύας memoratur Appian. Pun. c. 111, 114, 120; Draken.

410. Conf. Virg. *Æn.* I, 441 sq. ubi vid. Heyne in Not. et Exc. XIV. Hinc Carthago etiam Κακκάβη olim dicta. Vid. quos Drak. laudat, Berkel. ad Steph. Byz. Vid. Καρχηδών, Bochart. Geogr. S. II, 1, 24, et Patin. num. ær. Imper. p. 12. —**411.** *omen clamore salutant* ut XV, 146, et ap. Virg. *Æn.* III, 524, et XII, 257; ubi vid. Heyne.

121N

122

122N

123

123N

413. *dextra porrecta precantem*, qui dextram precantem, supplicem protendebat. Cf. V.L. Poeta respexit Virg. *Æn.* I, 519, 525, 597 seqq. ut in vss. 414, 415; Virg. *Æ.* I, 575 sq. 613 sq. IV, 1 sqq.

124 Hinc et speluncam, furtivaque fœdera amantum
Callaicæ fecere manus: it clamor ad auras,
Latratuque canum; subitoque exterrita nimbo
Occultant alæ venantum corpora silvis.
Nec procul *Æneadum* vacuo jam litore classis,
Æquora nequidquam revocante petebat Elissa.

420

124N **416.** Conf. Virg. *Æn.* IV, 124 sq. 165 seq. —**417.** *manus Callaicæ*, Callaicorum. Conf. v. 397. —Conf. Virg. *Æn.* IV, 129 seqq. Hæc sunt verba Virg. *Æn.* V, 257 ubi vid. Heyne. Ernesti nota hæc est: «quæri non debebat, quomodo hæc arte effingi potuerint. In his, si cum poeta res est, non est argutandum. Possunt sane figuræ ita effingi, ut, qui spectet, sciat, utrum clament, nec ne, an aliud quid agant. Sed habet etiam hoc præ artifice præcipuum poeta, quod actiones continuare dicendo, et vitæ documenta dilucidius exprimit orationis ornatu potest, quam artifex, qui unum tantum actionis momentum et veluti punctum figere valet. Sic ap. Stat. Theb. I, 550 sq. et Val. Flac. II, 410 sqq. ubi in multis frustra argutati sunt intpp.» —*it clamor ad auras*, h. putes ire clamorem ad auras, videtur ire clamor ad auras. Ita N. Heins. ab acerba censura Barth. Adv. VI, 25 vindicat poetam. Vid. Gronov. Diatr. Stat. c. 4, et Drak. ad h.l. ubi conf. inf. 429, 430, Anacr. XXVIII, 6 seq., Ovid. Met. XIII, 689, Stat. Th. I, 525 sq. et alia loca, ubi poetæ, incredibilia narraturi, ea additis vocc. *pæne, credas, putes, videntur* aliisve mollire solent. Cf. Virg. *Æn.* VIII, 646, 656, 717, et alia, quæ magis ad præstantiam artis, qua in ære expressa sunt, et ad ornatum poetæ pertinent, quam ad præcepta artis exigenda sunt. Vid. Heyne in Exc. IV, ad Virg. *Æn.* VIII, p. 229 sq. edit. prior. et Lessing Laocoon. —**419.** *Occultant alæ*, etc., venantes latebant post alas indaginum, pinnas in formidine; ut interpretatur Heyne ad Virg. *Æn.* IV, 121. Marsus et alii *alas*, turbam, *venantum* intelligunt.

125N **420, 421.** Confer, quæ sint ibi var. lect., et vide Virg. *Æ.* IV, 393 sq. 571 sq.

125 Ipsa pyram super ingentem stans saucia Dido
Mandabat Tyriis ultricia bella futuris,
Ardentemque rogam media spectabat ab unda
Dardanus, et magnis pandebat carbasa fatis.
Parte alia, supplex infernis Hannibal aris,
Arcanum Stygia libat cum vate cruorem,
Et primo bella *Æneadum* jurabat ab ævo.
At senior Siculis exsultat Hamilcar in arvis;
Spirantem credas certamina anhela movere:
Ardor inest oculis, torvumque minatur imago.

425

430

422. Conf. *Æn.* IV, 504 seq. —*saucia* vel gravi cura, ut ap. Virg. *Æ.* IV, 1; vel ense, ut ib. v. 646, 663. —**423.** Cf. Virg. *Æn.* IV, 584 sq. inpr. 622, 629. —**424.** Vid. Virg. *Æ.* V, 1 sq. —**425.** *Dardanus*, h. Dardanius, Trojanus *Æneas*. Vid. *ad I, 14.* —*magnis pandebat carbasa fatis*, ut *fatis vela dare* dixit Virg. *Æn.* III, 9. —*fatis* per oracula et prodigia monstratis, vel bonis ominibus et spe magnæ felicitatis, ad quam eum fata sua ducebant, vel, quod malim, mandato magni Jovis, ut ap. Virg. *Æn.* IV, 614.

426. Conf. I, 93 seq. 119 seqq. —*infernis aris*, h. deorum infernorum, τῶν καταχθονίων. —**427.** *cruor Arcanus*, quod D. Heins. observavit, potest esse, qui Apollonio μυδάλεος et Virg. *Æn.* IV, 455: *obscænus* dicitur, vel potius, in fossam magicam fusus. In sacris enim, præcipue magicis omnia, quibus vis quædam occulta et divina inesse putabatur, quia in vulgus nota non sunt, arcana, ἀπόρρητα, κρυπτα *seclusa, sacra* vocantur. Conf. Burm. ad Val. Fl. IV, 15; VI, 477. Cellar. et alii existimant, poetam h.l. respexisse ad ritum illum, quo juramenta olim, in conjurationibus inprimis, potionem sanguinis horrenda et sancta facere solebant; v.c. Lydi et Medi Herodot. I, 74. Catilina Sallust. b. Cat. c. 22; insulani Atlantici Plat. in Crit. extr. reges Asiatici Tae. Ann. XII, 47; (ubi memorat, id foedus *arcantum* haberi, quasi mutuo cruore sacratum) Scythæ Lucian. in Toxari, seu de Amicitia c. 37, T. V, p. 273; ed. Schmid. et Mel. II, 1, 7; Armenii Val. Max. IX, 11; ext. 3, et alii. Conf. Lips. ad Tac. l.c. et Michaelis Colleg. crit. ad Psalm. XVI, 4, p. 107 sqq. et ejusd. Jur. Mos. §. 70, et 206; Hinc Sil. sup. I, 102: *diros templi ritus*, et inf. III, 140 *sacra horrida* dixisse videri potest.

429. *exsultat* ut VIII, 413 et ap. Virg. *Æn.* XI, 648, quia dux erat, vel ob equum ferociorem.

—**430.** Viventi similis bella gerere videbatur. Sic *spirantia signa et vivos vultus* dixit Virg. Ge. III, 34; et *Æn.* VI, 848; *animosa signa* Prop. III, 7, (al. 9) 9. —Spirare, ut πνεῖν Il. p. 447; al. pro vivere. Cf. Drak. —**431.** *torvum minatur*, ὑπόδρα ἰδῶν.

126 Nec non et lævum clipei latus aspera signis
Inplebat Spartana cohors: hanc ducit ovantem
Ledæis veniens victor Xanthippus Amyclis.
Juxta triste decus pendet sub imagine pœnæ
Regulus, et fidei dat magna exempla Sagunto.
Lætior at circa facies, agitata ferarum
Agmina venatu, et cælata mapalia fulgent.
Nec procul usta cutem nigri soror horrida Mauri
Adsuetas patrio mulcet sermone læenas.

435

440

126N **432.** *aspera signis*, ut V, 141, et XI, 279; locutio Virg. *Æn.* V, 267; ubi vid. Heyne. Conf. Heins. ad Ovid. Met. XIII, 235, et XII, 700. Propr. clipei latus *asperum signis* erat. —**433.** Conf. loc. class. Polyb. I, 32, et inf. VI, 301 seq. —**434.** *Ledæis Amyclis* ubi Leda habitasse dicitur. Conf. IV, 356.

435. *pendet sub imagine pœnæ* cf. Gronov. Obss. II, 15, p. 335, et sup. v. 343.

440. Cf. ad I, 406. —*Adsuetas* hominibus.

It liber campi pastor, cui fine sine ullo

Invetitum saltus penetrat pecus: omnia Pœnum
Armenti vigilem patrio de more sequuntur,
Gæsaque, latratorque Cydon, tectumque, focique
In silicis venis, et fistula nota juvencis.
Eminet excelso consurgens colle Saguntos,
Quam circum inmensi populi condensaque cingunt
Agmina certantum, pulsantque trementibus hastis.

445

441. Conf. III, 290 sq. et, cujus vestigia Silius pressit, Virg. Ge. III, 339 seq. ubi vid. Heyne. —*It liber campi*, etc., h. sine ullis terminis et quousque libet, pecus libere in saltibus pascitur. —**444.** *Gæsa* vid. ad I, 629. —*latratorque Cydon*, canis Cydonius, Cretensis: epitheton ornat. Conf. ad v. 689, et sup. ad v. 90. —*tectum*, mapalia. —*foci* h. ignis, *in silicis venis*, ut ap. Virg. Ge. I, 135, et Æn. I, 174 sq. et VI, vi, 7.

127
Extrema clipei stagnabat Iberus in ora,
Curvatis claudens ingentem flexibus orbem.
Hannibal, abrupto transgressus fœdere ripas,
Pœnorum populos Romana in bella vocabat.
Tali sublimis dono, nova tegmina latis
Aptat concutiens humeris, celsusque profatur:
«Heu quantum Ausonio sudabitis, arma, cruore!
Quas, belli judex, pœnas mihi, Curia, pendes!»

450

455

449. Iberus extremam clipei oram obit, ut Oceanus ap. Hom. Il. ç, 607, et Hesiod. Sc. Herc. v. 14; quorum rationem secutus est Silius, rejecta ea, quæ perperam placuit Virg. Æn. VIII, 671 sq. ubi mare inter terram, quæ in medio clipei est, et infera loca ponitur. Sed incidit in Scyllam, dum voluit vitare Charybdim. Subtile certe artis iudicium non magis in eo, quod fluviis orbem clipei ambit, quam quod ibi trajicitur, declarasse videtur. —**451, 452.** Vid. ad I, 294.

127N

453. *sublimis*, superbus, elatus. —**454.** *celsus*, capite erecto et obstipo, h. in tergum nimis reclinato, cervice rigida, qui habitus est hominis superbi et sibi admodum confidentis. Sic «celsus hæc corpore, vultuque ita læto, ut vicisse jam crederes, dicebat» ap. Liv. XXX, 32; ubi vid. Duker. Conf. Cic. Tusc. V, 14, et Or. I, 40. —**455, 456.** Imitat. Virg. Æ. II, 582, et VIII, 537 sqq. ad quæ loca vid. Heyne et Cerda.

Jamque senescebat vallatis mœnibus hostis,
Carpebatque dies urbem, dum signa manusque
Exspectant fessi socias: tandem æquore vano
Avertunt oculos, frustrataque litora ponunt,
Et propius suprema vident: sedet acta medullis
Jamdudum, atque inopes penitus coquit intima
pestis.

128

460

457 sq. Poeta illuc, unde v. 395 abierat, redit. —*senescere*, debilitari, fame, vigiliis aliisque malis consumi, ut γηράσκειν ap. Theocr. XII, 2, et Hom. Il. θ, 360; *vallatis*, vallo Pœnorum cinctis. —*hostis*, Saguntini. —**458.** *dies*, tempus, temporis spatium. —*Carpere*, ut φθίνειν et φθινύθην, adtenuare, adterere, consumere paulatim et minuere. Cf. Drak. ad h.l. et Gronov. ad Sen. Herc. Fur. 874. —*signa manusque socias*, auxilia Romanorum. —**459.** *fessi* v. ad I, 566. —*æquore vano*, quod vana et inania promittebat, quod frustra pollicebatur, classem Romanorum mox adventuram esse. Cf. Heyne ad Virg. Æn. I, 392. Sic et *frustrata litora*, quæ frustrabantur spem Saguntinorum; vel passive, quæ decepta sunt frustra expectando classem Romanorum, ut litoribus tribuatur, quod ad ipsos Saguntinos spectat, et illa quasi frustra sperasse fingantur. Ita per prosopopœiam dici, monet Lefeb. coll. Ovid. Met. VIII, 293. —**460.** *litora ponunt* h.c. cogitationes de litore; Withof. coll. Valer. Fl. I, 632 *seponite fluctus*. Exempla ibi ab intpp. et h.l. ab Heins. laudata parum convenire, idem recte monuit. —*ponunt*, pro certo, tamquam exploratum et verum sumunt, vel, si malis, putant, existimant, ut passim, et ap. Græcos τιθέναι N. Heinsius conferebat inf. IV, 397; VIII, 95; XI, 157, et XIII, 473, adeoque adcepisse videtur pro deponunt spem in litoribus, h. in adventu classis Rom. frustra positam, vel, ut Schmid. explicat, omittunt spectare litora, unde auxilium Rom. speraverant. Sed hæc ratio durior videtur iis, quas proposui, etsi nec in his satis acquiesco. Conf. V.L. —**461.** Egregia et ornata descriptio urbis, fame et inopia in summas angustias detrusæ. Sed poeta nimium fere diu tristibus inmoratur phantasmatibus, ad quæ horremus. Juvenes harum deliciarum studiosi comparent Ovid. Met. VIII, 799 seq., 824 seq. Claud. b. Gildon. Vid. 21 seq. et Juven. Sat. XV, 98 seq. —*acta medullis*, per medullas, ut *fusa medullis* inf. v. 515 et *sitis acta omnibus venis* ap. Virg. Ge. III, 483. —**462.** *inopes* victus. —*pestis*, h. fames. Conf. ad I, 174. —*coquit*, vexat, lente consumit. Vid. ad v. 327. Sic et mox *exurit fames*, ut ap. Quintil. XII, 9; ubi c. 8 *igneæ f.* dicitur, ut λιμὸς αἴθρον Callim. H. in Cer. v. 67; ubi vid. Spanh.

128N

Est furtim lento misere durantia tabo
Viscera, et exurit siccatas sanguine venas
Per longum celata fames: jam lumina retro
Exesis fugere genis; jam lurida sola
Tecta cute, et venis male juncta trementibus ossa
Exstant, consumtis visu deformia membris.

129

465

463. *Est*, ἐσθίει, *viscera durantia*, h. obdurantia, seu perferentia malum, ut ap. Virg. Æn. VIII, 577. Conf. Ind. et quos N. Heins. laudat, Stat. Silv. I, ii, 91; II, i, 141; V, ii, 153; Val. Flacc. I, 237; (ubi vid. Burm.) VII, 338; Lucan. II, 256; IV, 52, 519; VI, 93; Hor. Od. I, xiv, 7. Drak. interpretatur: fames diu celata consumebat viscera, quæ tamen durabant, quoniam non repentino, sed lento malo exedebantur. —*tabum* et *tabes* dicitur lenta corruptio et consumtio cujusvis rei et corporis, cujus causa est fames, vel morbus, venenum, putredo, pestis, liquatio, etc. —**466 sq.** *Exesis* conf. Bentr. ad Hor. Epod. V, 37. —*lurida sola Tecta cute ossa*; conf. Horat. Epod. XVII, 22, ibique Bentr. Conf. Theocrit. II, 88 sq. Callim. Hymn. in Cer. v. 93, 94, ubi vid. Spanh. Drak. comparavit Senec. Controv. I, 1. Quintil. Declam. XII,

129N

Humentis rores noctis terramque madentem
Solamen fecere mali, cassoque labore
E sicco frustra presserunt robore succos.
Nil temerare piget: rabidi jejunia ventris
Insolitis adigunt vesci, resolutaque, nudos
Linquentes clipeos, armorum tegmina mandunt.

470

471. Conf. Sen. de Ira III, 20; Liv. XXIII, 19 et 30; Cic. Verr. V, 33, 38. — *frustra cum casso labore*, et verba *rores noctis* cum *terra madentem* juncta languent. Nugatur D. Heins. cujus hæc nota est: «Mirum, siccitatem fami opponi. Ita tamen, ut hæc omnia magis loquendi genera esse, quam ad historiam pertinere, cognoscas: Græci certe insigni elegantia ξηροφαγεῖν de homine egeno dicunt et famelico, et ἀναξηραίνειν Callim. H. in Cer. 114, et ἐπὶ ξηροῖσι καθιξεῖν Theocr. I, 50.»

472. Nil temerare piget, non piget, omnia, corium, etc. temerare, h. edere, vel, ut N. Heins. exponit, violare morsu res eas, quæ victui humano non sunt destinatae, quod Drak. confirmat loco Ovid. Met. XV, 75. Nam temerare est aliquid facere, quo nobis interdictum est, vel esse videtur. Conf. ad I, 11, et III, 501. — *rabidi jejunia ventris* ut fere ap. Virg. Æn. II, 356; Ἀτέλεστον λύσσαυ ἀεὶ βούβρωστιν ἀναιδεῖ γαστρὶ φυλάσσει dixit Oppian. Ἄλιευτ. II, 207. — **473, 474.** Pelles, vel coria *resoluta* h. clipeis detracta, comedebant, relictis nudis clipeorum cratibus: ut Drak. jam exposuisse video. Sed malim fere *resoluta* adcipere de liquefactis, vel aqua mollitis pellibus, ut «Casilines obsidione Hannibalis clausos, lora, necessariis vinculorum usibus subducta, eque scutis detractas pelles, ferventi *resolutas* aqua, mandere» coactos fuisse, tradit Val. Max. VII, 6, 2. Eisdem «lora detractasque scutis pelles, ubi fervida mollissent aqua, mandisse» memorat Liv. XXIII, 19.

130N

130

Desuper hæc cælo spectans Tiryntius alto
Inlacrimat fractæ nequidquam casibus urbis.
Namque metus magnique tenent præcepta parentis,
Ne sævæ tendat contra decreta novercæ.
Sic igitur, cœpta occultans, ad limina sanctæ
Contendit Fidei, secretaque pectora tentat.

475

480

475. Hercules deus tutelaris Sagunti. Conf. I, 273 seq. — **476.** *Inlacrimat*, quod nec diis, nec heroibus indignum est. Vid. Köppen ad Hom. Il. α, 349; Riccii Diss. Hom. XIII. Lessing. in Laoc. p. 6, et Ill. Harles. ad Val. Flacc. IV, 42; ubi idem Hercules lacrimas fundit, ut ap. Virg. Æn. X, 465; ubi vid. Heyne. Conf. inf. V, 204, 205.

477. *tenent* retinent, impediunt quo minus ipse Saguntinis opem ferat. — **478.** *novercæ*, Junonis.

479. Etiam hæc ingeniose fingit poeta. Cf. ad I, 598, et quem N. Heins. jam laudavit, Val. Max. VI, ext. 1. «Crediderim tum ipsam Fidem, humana negotia speculantem, mæstum gessisse vultum; perseverantissimum sui cultum, iniquæ fortunæ iudicio, tam acerbo exitu damnatum cernentem.»

— **480.** *secretaque pectora tentat*, secreto ejus animum tentat.

Arcanis Dea læta, polo tum forte remoto
Cælicolum magnasolvebat conscia curas,
Quam tali adloquitur Nemeæ pacator honore:

481. *Arcanis læta*, forte solitudinem pro solatio petens. Tum *remoto* dictum pro remota a diis. Sed malim ita explicare: *arcanis* deorum consilii delectabatur, *polo remoto*, ἐν ἀκροτάτῃ κορυφῇ τοῦ Ὀλύμπου, ubi concilia deorum haberi solent; v.c. ap. Hom. Il. θ, pr. An *polus remotus* est simpl. μακρὸς, αἰπὸς, ἀκρὸς Ὀλύμπος? et *arcanis læta*, cui arcana credi solent? — **483.** *tali honore*, ut X, 572, et apud Virgil. Æneid. III, 474. «multo compellat honore.» — *Nemeæ pacator*, ut contra leo *vastator Nemeæ* dicitur Stat. Silv. IV, vi, 40. Ita N. Heins. quem vid. ad Virg. Æ. VI, 804, et ad Claud. laud. Stil. III, 284. Cfr. quæ Drak. notavit loca, inf. XVI, 246; Stat. Th. IV, 250; Ovid. Epist. IX, 15; Sen. Herc. Cæt. v. 282; inpr. 1990, et de Benef. c. 13; ubi *orbis terrarum marisque pacator* vocatur Hercules, ut *pacifer* in numis ap. Beger. Thes. Brand. T. II, p. 779, 780, et in marm. ap. Gruter. p. 49, 1, et 1113, 4.

131N

131

«Ante Jovem generata, decus Divumque
hominumque,
Qua sine non tellus pacem, non æquora norunt,
Justitiæ consors, tacitumque in pectore numen,
Exitiumne tuæ dirum spectare Sagunti,
Et tot pendentem pro te, Dea, cernere pœnas
Urbem lenta potes? moritur tibi vulgus, et unam
Te matres, vincente fame, te mœsta virorum
Ora vocant, primaque sonant te voce minores.
Fer cælo auxilium, et fessis da surgere rebus.»

485

490

484. Verbis *ante Jovem generata*, Silius *canam, priscam, antiquam Fidem* declarare voluisse videtur, quibus tamen epithetis prisca potius religio innuitur, quam quod ante Jovem nata sit, quo sensu Vesta *cana* dicitur. Ex theogoniis certe id non constat, nisi poeta forte Fidem cum Themide confudit, quæ fœderibus et feriendis, et religiose *servandis præfice solet*. Cf. Heyne ad Virg. Æ. V, 744, et mox v. 494. — **486.** *Justitiæ consors*; vid. Jani ad Hor. Od. I, xxiv, 6. — **489.** *lenta* in ope ferenda, secunda et parum sollicita; ut VII, 440; et XII, 567. Cf. Heins. ad Ovid. Trist. II, 514, et inpr. ad ej. Epist. XV, 169, et XIX, 81.

491. *minores*, ut *parvi*, infantes. — *vocant* et *sonant*, h. invocant, tuum auxilium inplorant et præstolantur. — **492.** *cælo*, de cælo. — *fessis rebus* vid. ad I, 566.

Hæc satus Alcmena, contra cui talia virgo:
«Cerno equidem, nec pro nihilo est mihi fœdera

rumpi,
 Statque dies, ausis olim tam tristibus ultor. 495
 Sed me pollutas properantem linquere terras
 Sedibus his, tectisque novis succedere adegit
 132 Fecundum in fraudes hominum genus: in pia liqui
 Et, quantum terrent, tantum metuentia regna,
 Ac furias auri, nec vilia præmia fraudum, 500
 Et super hæc ritu horrificos ac more ferarum
 Viventes raptu populos, luxuque solutum
 Omne decus, multaue obpressum nocte pudorem.

495. *Stat*, constituta est. — *tristibus*, horrendis, nefariis.

496. Dii, ætate aurea inter homines commorati, postea impietate eorum commoti terram cum cælo commutarunt: quæ prisca fabula ex Hesiod. Ἔργ. v. 74, 201, et Ovid. Met. I, 125, 150, nota est.
 132N — **497.** *Sedibus his* δεικτικῶς. — **498.** *Fecundum in fraudes hominum genus*, ut *fecunda culpæ secula* dixit Horat. Od. III, vi, 17. — **499.** *Qui terret, plus ipse timet*, Claud. Cons. Honor. IV, 289. Cell. Plures ejusmodi sententias conguessit Barth. Adv. XLVIII, 11. — **500.** *furias auri* vid. ad I, 32. — *liqui furias auri*, etc. h. populos, vel homines cupidos auri, et malis artibus felices. — **502.** *luxu solutum*, sublatum, *Omne decus*, decorum et honestum. — **503.** *nocte*, concubitu, ut III, 429; vel propr. etsi sensus idem est. Vitiorum caligine, Mars. 504. Cf. XI, 183; ubi Drak. comparavit Lucan. I, 175; Sen. Herc. fur. v. 253; et in Hippol. v. 543.

Vis colitur, jurisque locum sibi vindicat ensis;
 Et probris cessit virtus: en, adspice gentes: 505
 Nemo insons; pacem servant commercia culpæ.
 Sed segura tua fundata ut mœnia dextra
 Dignum te servent memorando fine vigorem,
 Dedita nec fessi transmittant corpora Pœno,
 Quod solum nunc fata sinunt seriesque futuri; 510
 Extendam leti decus, atque in secula mittam,
 Ipsaque laudatas ad Manes prosequar umbras.»
 133

506. *commercias*, societas, *culpæ* h. socii sceleris. His solis invicem pax est.

511. *Extendam leti decus*, efficiam, ut eorum interitus memorabilis et gloriosus sit. — *mittere*, ut *dimittere*, *tollere*, *diffundere*, *efferre*, *aperire in sæcula* (IX, 341) *vulgus*, *ævum*, *populos*, *ora*, *diem*, etc., ἰέναι φωνήν, ἐκφέρειν ἐς ἀνθρώπους, vel φανερά καταστήσειν ἐς ἀνθρώπους τὰ ἔργα, (ap. Arrian. expedit. Alex. I, 12) pro, in cognitionem omnis ævi, omnium populorum et hominum adducere, efficere ut semper prædicetur aliquid, vel omnibus innotescat, palam facere, divulgare. Similiter *ire*, *abire*, *volare*, *volitare*, *ferri*, *venire*, *nasci* (h. crescere, VIII, 371) *in sæcula*, *in ora*, et *per ora hominum*, vel *in ore omnium esse* de eo, qui tam notus fit, vel est, ut omnes et omni tempore de eo loquantur. Conf. Drak. ad III, 135; VI, 711; XII, 312; Gronov. Obs. I, 15; Heins. et Burm. ad Val. Fl. II, 439. VV. DD. ad Virg. Ge. III, 9, et Æn. IV, 195; XII, 235; Broukh. ad Prop. II, 1, 2; Heyne Obs. ad Tibull. IV, 1, 200.
 133N — **512.** Eleganter pro, faciam, ut Saguntini etiam post mortem celebrentur. Cf. Ovid. Epist. XI, 119; ubi vid. Heins. — *prosequi* est voc. exsequiale.

Inde severa levi decurrens æthere virgo
 Luctantem fatis petit inflammata Saguntum;
 Invadit mentes, et pectora nota pererrat, 515
 Inmittitque animis numen: tum fusa medullis
 Implicat, atque sui flagrantem inspirat amorem.
 Arma volunt, tentantque ægros ad prælia nisus.
 Insperatus adest vigor, interiusque recursat
 Dulcis honos Divæ, et sacrum pro virgine letum. 520

513. *severa*, irata. — **514.** *Luctantem fatis*, δεινῶς, ut *componere fatis* I, 39. — **516.** *numen pro se*. — *fusa medullis* vid. ad v. 461. — *medullis implicat amorem*, ut *ossibus implicet ignem* ap. Virg. Æn. I, 660; ubi vid. Heyne.

518. *Arma volunt*, moræ impatientes, præliique cupidissimi, ut IX, 7; ubi Drak. Conf. XIII, 318; Virg. Æ. VII, 340; IX, 539; Stat. Th. III, 664, et Val. Fl. I, 67; ubi vid. Burm. — *ægros nisus*, vires tenues.

519. *interius recursat*, ut *animo recursat* dixit Virg. Æ. I, 662, et IV, 3. — **520.** *sacrum pro virgine letum*, mors egregia, laudabilis et honesta (v. ad VII, 9) pro fide servanda.

It tacitus fessis per ovantia pectora sensus,
 Vel leto graviora pati, sævasque ferarum
 134 Adtentare dapes, et mensis addere crimen.
 Sed prohibet culpa pollutam extendere lucem
 Casta Fides, paribusque famem compescere
 membris. 525

521. *fessis* vid. ad I, 566. — **522.** *Vel leto graviora pati*; quum quis non capit generosæ virtutis stimulos, mortem ipsam contemnit, Barth. Adv. X, 24. Sed verba hæc spectant potius ad *sævas ferarum dapes*, quas propter ea, quæ poeta v. 523 et 525 adjecit, recte exponunt, carnes humanas, quas feræ invadant, quasque Euripidi Hecub. v. 1072: θοίναν ἀγρίαν θηρῶν, Senec. Thyest. 150 *dapes feras*, Minuc. Fel. in Octav. c. 8 *inhumanos cibos*, et Tertull. Apolog. c. 9 *feram libidinem*, dici monent D. Heins. et Drak. Rem ipsam permultis obsessarum urbium exemplis illustrarunt Dausq. et Drak.

134N **525.** *Casta Fides* vid. ad I, 481. — *paribus*, humanis: unde *crimen et culpa*. Conf. vid. 635.

Quam simul invisæ gentis conspexit in arce

Forte ferens sese Libycis Saturnia castris,
Virgineum increpitat miscentem bella furorem,
Atque, ira turbata gradum, ciet ocius atram
Tisiphonen, imos agitantem verbere manes,
Et palmas tendens; «Hos, inquit, Noctis alumna,
Hos muros inpelle manu, populumque ferocem,
Dextris sterne suis; Juno jubet: ipsa propinqua
Effectus studiumque tuum de nube videbo.

530

135

526 seq. Facile adnoscas imitatore[m] Virg. *Æn.* VII, 323 sqq. ubi vid. omnino Heyne, et conf. *Æn.* XII, 845 seq. — **528.** *miscentem bella* vid. ad I, 69. — **529.** *ira turbata*, commota, incitata, κατὰ *gradum*, irate gradum adcelerans. Conf. V.L. et ad I, 477. — *ciet*, ut ap. Virg. *Æ.* VII, 325; ubi vid. Heyne. — **530.** *agitantem* vid. ad I, 146. — *imos agitantem verbere manes* conf. Virg. *Æn.* VI, 555 sq. inpr. v. 570, 571. — **531.** Cerda ad Virg. *Æn.* VII, 330, Silium reprehendit, quod præter decorum neglexerit majestatem regiam Junonis, quam Furiis supplicasse, seu palmas tetendisse fingat. Contra poetam consulto potius ad tam indignas preces demisisse Junonem, ut eo magis elucesceret acerrimum ejus in Romanos odium, coll. Ovid. *Met.* IV, 444, 445 et 471, suspicabatur Drak. Mihi potius viri docti argutari, nec preces, modo nimis supplices non fingantur, vel, ut in simili loco Ovid. *Met.* IV, 471, et mox v. 533, cum mandatis misceantur, dignitatem Junonis dedecere videntur. Conf. Hom. *Il.* ξ, 232 seq. Virg. *Æn.* I, 64 seq. et al. Forte etiam Juno h.l. manus non tetendisse censenda est, ut supplicaret, sed ut urbem Furiæ ostenderet, quod ex verbis ejus, δεικτικῶς pronuntiatis, *hos muros*, etc. probabile fit. Si vero jure vituperatur poeta, cur id non feramus in Silio, quum et bonus quandoque dormitet Homerus? vid. V.L. — *Noctis alumna* Conf. Heyne ad Virg. *Æn.* VI, 250; VII, 331; XII, 846, 860. — **532.** *muros inpelle* prorue, *manu*, magnifice, ut *montem Inpulit in latus Æolus* ap. Virg. *Æn.* I, 82, ubi vid. Heyne.

Illa Deos summumque Jovem turbantia tela,
Quis Acheronta moves, flammam inmanesque
chelydros

535

Stridoremque tuum, quo territa comprimit ora
Cerberus, ac, mixto quæ spumant felle, venena,
Et quidquid scelerum, pœnarum quidquid et iræ
Pectore fecundo coquitur tibi, congere præceps
In Rutulos, totamque Erebo demitte Saguntum.
Hac mercede Fides constet delapsa per auras.»

540

535. Omnia graviter horrendisque imaginibus expressa, nec minus præclare ad animi æstum, cui ipse quoque verborum sonus respondet. — *tela*, arma, quæ mox nominantur. — **536.** *Acheronta*, ut ap. Virg. *Æn.* VII, 91, 312. — *moves*, concutis, vel terres, vel vexas. — *flammam*, faces. — **537.** *Stridorem tuum*, sibilum serpentum tuorum, vel serpentes tuos sibilantes. Eumenides ὀφιοπλόκαμοι, de quo vid. Cl. Hermanni *Mythol.* T. II, p. 488. Serpentes autem ac flammæ proprie *stridere*, h. argutum sonum edere dicuntur. Vid. Ind. et Heyne ad Virg. *Æ.* VI, 288; Broukh. ad *Tibull.* I, III, 72. — **540.** *Pectore fecundo*, ut ap. Virg. *Æn.* VII, 338. — *coquitur tibi*, a te. Conf. ad v. 327. — **541.** *Rutulos* ut I, 584. — *Erebo demitte*, vid. ad I, 439.

542. *Hac mercede constet*, hanc m. habeat. — *Fides delapsa per auras*, h. Fidei descensus. Conf. v. 513 sq. ἀνεμῳλιος, vana, D. Heins. Male!

Sic voce instimulans, dextra Dea concita sævam
Eumenida incussit muris, tremuitque repente
Mons circum, et gravior sonuit per litora fluctus.
Sibilat insurgens capiti, et turgentia circum
Multus colla micat squalenti tergore serpens.

545

136

543. Magnifica hæc, et ad potentiam Junonis declarandam adcommodata. Præterea poetam decet, non verba Furiæ, sed ipsam extemplo rem memorare. Confer *lib. IV, 430 seq.* Heyne et Cerda ad Virgilium, *Æneid.* lib. VII, 341, et Burmann ad Valerium Flaccum, IV, 80. Nec Juno Furiam mittit, vel immittit urbi, sed *dextra incutit muris*. His et seqq. verbis multum lyrici spiritus inest. Splendide adumbratur vis Junonis, et celeritas Eumenidum, quæ ὠκύδρομοι ὡς τε νόημα dicuntur Orph. H. LXVIII, 9; de quo vid. Hermann. l.c. — *concita ira*, irata, vel potius celeriter, repente.

136N

546. *Sibilat insurgens capiti*, ut ap. Virg. *Æ.* XI, 754, 755, et Ge. III, 553. — **547.** *squalenti* vid. V.L.

Mors graditur, vasto pandens cava guttura rictu,
Casuroque inhiat populo: tunc Luctus, et atri
Pectora circumstant Planctus, Mœrorque, Dolorque,
Atque omnes adsunt Pœnæ, formaque trifauci
Personat insomnis lacrimosæ Janitor aulæ.
Protinus adsimilat faciem mutabile monstrum
Tiburnæ, gressumque simul, sonitumque loquentis.

550

137

548. Similis Tisiphones comitatus ap. Ovid. *Met.* IV, 483 seqq. quem locum Silius ante oculos habuisse videtur, ut Virg. *Ge.* III, 552. Singulæ, quas poeta duxit, lineæ horrorem nobis incutiunt, maxime imago *mortis*, ingluviem suam dilatantis, rictum in immensum diducentis, et insatiabili cupiditate omnia devorantis. Ipsam gradientem, faucesque ejus quasi apertas cernimus. Eadem imago poetis Orientalium familiaris est. Conf. v.c. Habac. II, 5, et Esai. V, 14; ubi vid. Lowth. — **551.** *Pœnæ*, Ποινῶν Deæ ultrices, quæ prop. τοὺς φονεῖς sequuntur et puniunt, unde ἐμποίνιμοι dicuntur Sophocli in *Ajace*; D. Heins. Quidam eas a Furiis distinguunt. Vid. Burm. ad Val. Fl. VII, 147; Barnes. ad Eurip. *Suppl.* 490; Ernesti *Clav. Cic. Markland. Epist. crit.* p. 125, et, quos Draken. laudat, Scalig. ad Virg. *Culic.* v. 218; Delr. ad *Sen. Med.* v. 13; Barth. *Adv.* XXI, 9, et 20, et ad *Stat. Th.* VIII, 25. Vulgarem tamen vocis vim non sperendam putabat Drak. — *formaque trifauci Personat*; doctius *latratu trifauci personat* dixit Virg. *Æn.* VI, 417. — **552.** *Janitor aulæ* ut ap. Hor. *Od.* III, II, 16.

553. Tisiphone formam mutat, ut Alecto ap. Virg. *Æn.* VII, 415 seqq. ubi vid. Heyne ad v. 28, et de vulgari poetarum ratione, qua Deos, humana forma indutos, noti fere alicujus et familiaris, ad mortales adcedere fingunt, ej. Exc. XIII, ad *Æn.* I. Ipsa specie divina ac terribili videndam se præbet Tisiphone ap. Ovid. *Met.* IV, 485 sqq. — **554.** *Tiburnæ*, viduæ Murri, de quo cf. I, 376 sqq.

Hæc bello vacuos et sævi turbine Martis 555
Lugebat thalamos, Murro spoliata marito;
Clara genus, Dauniquæ trahens a sanguine nomen.
Cui vultus induta pares disjectaque crinem
Eumenis in medios inrumpit turbida cœtus,
Et mœstas lacerata genas; «Quis terminus, inquit? 560
Sat Fidei proavisque datum! vidi ipsa cruentum,
Ipsa meum vidi lacerato vulnere nostras
Terrentem Murrum noctes et dira sonantem:
Eripe te, conjux, miserandæ casibus urbis,
Et fuge, si terras adimit victoria Pœni, 565
Ad manes, Tiburna, meos: cecidere Penates,
Occidimus Rutuli, tenet omnia Punicus ensis.

555. *turbine Martis* cf. ad II, 4. — **557.** *Dauni* cf. ad I, 291.

559. *turbida*, perturbata mente, vel acriter, impetuose, violenter. — **560.** *Quis terminus* calamitatis vestræ erit? quando miseram finietis vitam? — **561.** *Sat Fidei proavisque datum*, jam omnia præstitistis, quæ ad fidem socialem gloriamque majorum tuendam a vobis fieri exigique poterant. Vid. V. L.

562. *meum Murrum*, suaviter et ad amoris adfectum apte. Conf. ad VIII, 122. — **563.** *noctes*, somnum, proprie me noctu. Conf. III, 216; ubi Drak. laudat X, 348, Virg. *Æn.* IV, 530; Stat. Th. IX, 600. Contra *somnus* pro nocte ponitur. Vid. ad III, 200. — **564 sqq.** Confer Virgilium, *Æneid.* II, 289, sq.

Mens horret, nec adhuc oculis absistit imago.
Nullane jam posthac tua tecta, Sagunte, videbo?
Felix, Murre, necis, patriaque superstite felix. 570
At nos, Sidoniis famulatum matribus actas,
Post belli casus vastique pericula ponti,
Carthago adspiciet victrix, tandemque supremum
Nocte obita Libyæ gremio captiva jacebo.

568. *imago*, εἶδωλον.

570. Imitat. Virg. *Æ.* XI, 158 sq. — **574.** *Nocte obita*, ut *morte obita* ap. Virg. *Æ.* X, 641. — *Libyæ gremio*, in Libya (ut III, 878; IV, 786; XII, 203) adeoque in terra peregrina et hostili, procul a patria, ut *captiva jacebo*, moriar et sepeliar: quod non minus fere miserum veteribus videbatur, quam sepulcro prorsus carere; quod vel ex Ovidio tironibus notum. Cf. X, 547; XIII, 875, et Drak. ad IV, 77. — *jacere*, ut κείσθαι, de mortuis et sepultis centies obvium: quod multis exemplis probant Drak. inf. ad v. 594; Passerat. et Broukh. ad Prop. I, VII, 24; Heins. ad Ovid. *Trist.* III, I, 50; Burm. ad Phædr. I, 24, et ad Petron. III, p. 666.

Sed vos, o juvenes, vetuit quos conscia virtus 575
Posse capi, quîs telum ingens contra aspera mors
est,
Vestris servitio manibus subducite matres.
Ardua virtutem profert via: pergite primi
139 Nec facilem populis, nec notam invadere laudem.»

575. *vetuit*, prohibuit. — *conscia virtus* ut ap. Virgilium, *Æneid.* lib. V, 455; X, 872; XII, 668.

— **576.** Stoice disputat, ut XI, 186 seqq. ubi Drak. laudat verba Sen. Herc. *Œt.* 111, *miser non est, qui mori potest.* — *telum* dicitur quodcumque instrumentum, quo nos defendimus: hinc remedium, tutela, præsidium, vel adjumentum, ut VI, 359; XVI, 62; Cic. *Læl.* c. 17, et ad Div. VII, 16; Liv. III, 55, 69; IV, 28; VI, 35. Similiter ἀσπίς ap. *Æschyl.* *Agam.* 1446; ἔρκος, ἐρεισμα, πύργος, κίων, ἔργα ap. Hom. II. α, 284; δ, 117, 137; π, 549, al. *murus* inf. XVI, 68; ubi Drak. monet, sic et *murum* dici Ovid. *Met.* XIII, 281; Claud. *Cons. Hon.* IV, 109; *pericli turrim clipeumque* Claud. in *Rufin.* I, 267; *clipeum* eid. laud. *Stilic.* II, 62; et *Cons. Hon.* IV, 433.

578. *via Ardua*, difficilis, δυσχερής, *virtutem profert*, palam facit, ad eam ducit. Conf. ad IV, 603. — **579.** *populis*, vili humilique turbæ. Vid. ad I, 399, et Burm. ad Val. Fl. I, 10. — *laudem invadere*, ad eam adspirare, occasionem ejus comparandæ cupide amplecti, ut IX, 12, et ap. Virg. *Æn.* IX, 186. — *nec notam laudem*, insolita virtutis documenta.

His ubi turbatas hortatibus inpulit aures, 580
Inde petit tumulum, summo quem vertice montis
Amphitryoniades spectandum ex æquore nautis
Struxerat, et grato cineres decorarat honore.

580. *inpulit aures* ut ap. Virg. *Æn.* XII, 618, et Ge. IV, 349. — *Inpellere*, ut *pellere, quaterere, ferire, pulsare, percutere, verberare* aures, vel oculos: de quo v. Drak. ad III, 694, et IV, 7; Burm. ad Quintil. *Declam.* 301, p. 584, et ad Val. Fl. I, 743. — **581.** *tumulum*, sepulcrum, quod Hercules Zacyntho, socio et comiti suo, exstruxerat. Conf. I, 274 sqq.

Excitus sede (horrendum) prorumpit ab ima 585
Cæruleus maculis auro squalentibus anguis.

584. Serpentis portentum, et ipsa quoque verba petita sunt ex Virg. *Æn.* V, 84. sqq. coll. II, 203 seq. ad quæ loca vid. Heyne. Ab omnibus fere antiquis populis, et primum quidem, ut videtur, a Phœnicibus et

Ægyptiis, (de quibus vid. Philo apud Euseb. Præp. Evang. I, 10, p. 40 seq. ed. Vales., Bochart. Hieroz. P. II, p. 429; Ælian. H. Æn. XI, 17; Herodot. II, 72; Barth. ad St. Th. V, 460) serpentibus aliquid divini tribui, ipsique ἀγαθοὶ δαίμονες et Dii quoque haberi solebant. Eorum symbolis genios inprimis hominum et locorum adumbratos fuisse, docent præter Heyn. l.c. et D. Heins. ac Drak. ad h.l., Seguin. Diss. de Agathodæm. et in Select. Numism. p. 85. Gorius ad Donii Incr. antt. p. 44; Meurs. ad Lycophr. Cassandr. v. 1473; Spanh. de Usu et Pr. N. Diss. III, p. 173, 192. Acta Erudit. A. 1723, p. 84 seq. Conf. inf. [ad VI, 283 seq.](#) Nec cuiquam id mirum videbitur, qui meminerit, serpentes olim τὸ ἐγγώριον, ubertatem, potentiam, felicitatem, (vid. Seguin. et Spanh. ll.cc.) sapientiam, (unde Apollonium, quamvis, ut Pythagoræus, a comedendis carnibus abstinerit, δρακόντων καρδίας δήπου καὶ ἥπατος ἀπογεύσασθαι, ὡς ἄν καὶ τῆς παρὰ τούτοις κοινωνήσοι σοφίας, tradit Philost. in ej. vita I, 14, et III, 3) immortalitatem denique et æternitatem, propter orbem suum, innuisse: ut taceam, veteres ipsis vim sanandi, (quocirca Æsculapio sacri fuere, de quo vid. Ælian. H. Æn. XI, 2; Macrob. I, 20, et Festus voc. *dracones*) et vaticinandi incantandique adsignasse, maxime in Oriente, ubi augures propterea magicis eos carminibus fascinant. De hac ὀφιομαντεία et ὀφιολατρεία vid. præter laudatos VV. DD. Hermann. de mythis Lyricorum, not. 900; Bochart. Hieroz. I, I, 3, p. 21 et II, III, 6 et 14; Zornii Bibl. Antiq. T. II, p. 679 seqq. Selden. de diis Syris II, 17; Voss. Theol. gent. IV, c. 63. Nieubov. Itiner. Sinens. p. 56, 61, 92; al. Kircher. China Illustr. p. 25, 32, 41. —*ab sede*, tumuli parte, *ima*, ut *ab imis adytis* ap. Virg. Æn. V, 84. —**585.** *auro squalentibus* v. [ad I, 211](#), et Heyne ad Virg. Æn. X, 314.

140N

Ignea sanguinea radiabant lumina flamma,
Oraque vibranti stridebant sibila lingua:
Isque inter trepidos cœtus mediamque per urbem
Volvitur, et muris propere delabitur altis,
Ac similis profugo vicina ad litora tendit,
Spumantisque freti præceps inmergitur undis.

590

587. *lingua vibrans* se, celeriter huc illuc se movens, adeo ut triplex esse videatur, quod notat Serv. ad Virg. Æn. II, 211; unde *trifida* et *trifulca* poetis dicitur. Conf. [ad I, 539](#), et [VI, 222](#); Heins. ad Ovid. Met. III, 34. —*stridebant* v. [ad v. 537](#).

Tum vero excussæ mentes, ceu prodita tecta
Expulsi fugiant Manes, umbræque recusent
Captivo jacuisse solo: sperare saluti
Pertæsum, damnantque cibos; agit addita Erinny.

141

595

592. Conf. sup. [ad v. 365](#). —**593.** *Manes* tectorum præsides poeta facit: Lares enim et Manes pro iisdem ab antiquis colebantur, quod vel ex Festo voc. *Pilæ* patet; unde et *Maniam Deam* matrem Larum colebant (v. Macrob. Sat. I, 4), et primo omnium in urbium obsidionibus manes excantabant, cantuque eliciebant, D. Heins. Conf. Macrob. Sat. I, 7; Apul. de Deo Socr. p. 50, et Martian. Cap. II, p. 40; ubi docet, *Manes* ac *Lemures*, si vitæ prioris adjuti fuerint honestate, in *Lares* domorum urbiumque verti: si autem depraventur ex corpore, *Larvas* vocari ac *Manias*. Plura vid. ap. Guther. de jure Manium, et Noris. Cenot. Pis. Sed possis etiam *tecta* de tumulo Zacynthi (v. 581), vel de aliorum mortuorum cæsorumque tumulis, vel de tota urbe, et *Manes umbrasque* de animabus, circa tumulos suos vagantibus, adcipere. Vid. Heyne Obs. ad Tibull. III, II, 15. —**594.** *Sperare saluti*, ut [X, 630](#) *desperaverit urbi*, et ap. Thucyd. ἐλπίζειν τῇ τύχῃ Lefeb. —**595.** *damnant*, recusant, spernunt, ut [III, 331](#); [VII, 105](#). Cf. [V, 60](#). —*agere* et *agitare*, h. stimulare, incitare, vel angere, vexare, Furia passim dicuntur. Ernesti monet, voce *addita* etiam simpl. vim adverbii *insuper* exprimi posse, hoc sensu: non satis est, Saguntinos de salute desperare, et damnare cibos, sed agit eos *insuper* Erinny, furore et amentia inbuens, ut eo alacrius mortis consilium capiant. Cf. inf. [XIII, 291 sqq.](#)

141N

Haud gravior duris Divum inclementia rebus,
Quam leti proferre moras: abrumpere vitam
Ocius adtoniti quærunt, lucemque gravantur.
Certatim structus subrectæ molis ad astra
In media stetit urbe rogas; portantque trahuntque
Longæ pacis opes quæsitæque præmia dextris,
Callaico vestes distinctas matribus auro,
Armaque Dulichia proavis portata Zacyntho,
Et prisca advectos Rutulorum ex urbe Penates.

600

597. *moras proferre*, ut *moras trahere* dixit Virg. Æ. X, 888, et *moras producere* Terent. And. III, v, 9. —*moræ* propr. non proferuntur, sed meta, finis, Schmid. —*abrumpere vitam quærunt* ut ap. Virg. Æ. IV, 631, *invisam quærens abrumpere lucem*. Locutio a Parcarum filo petita. Conf. [ad VII, 33](#). —**598.** *gravantur lucem* tolerare, vel propter lucem; βαρύνονται τὸν βίον, ægre ferunt vitam, ipsis gravem et molestam. *Gravamur re*, quam quum maxime sustinemus et utcumque ægre ferimus; at *gravamur rem*, quam, si jam ferimus, tentamus excutere, vel nondum susceptam recusamus ac procul habemus: quod pluribus docent, a Drak. laudati, Gronov. ad Sen. Thyest. v. 106, ad Liv. XXI, 23, et in Diatr. Stat. c. 24, et Græv. ad Justin. XX, 2.

599. Conf. Liv. XXI, 14 et Appian. Hisp. c. 12. —*struere* voc. propr. de acervo et rogo: unde *strues*. —**600.** *stetit* ut ap. Virg. Æ. III, 63, et Val. Flacc. I, 98. —**601.** *Longæ pacis opes*, longa pace quæsitæ, quæ eleganter *mites opes* vocantur [XIV, 653](#); Draken. —**602.** *Callaico* conf. [ad v. 397](#). —**603.** *Dulichia Zacyntho* vid. [ad I, 289](#) et [379](#). —**604.** *Rutulorum* conf. [I, 291 seq.](#)

142N

Huc quidquid superest captis, clipeosque, simulque
Infaustos jaciunt enses, et condita bello
Effodiunt penitus terra, gaudentque superbi
Victoris prædam flammis donare supremis.

605

605. *captis*, mox capiendis, vel qui sibi jam capti videbantur. Qui brevi in hostium potestate erant futuri, Schmid. Conf. V.L. —**606.** *condita* aurum argentumque *bello*, in belli usum, et belli tempore.

Quæ postquam congesta videt feralis Erinny,
Lampada flammiferis tinctam Phlegethontis in undis
Quassat, et inferna superos caligine condit.
Inde opus adgressi, toto quod nobile mundo
Æternum invictis infelix gloria servat.

610

610. Loca simil. infra XII, 714; et Claud. in Rufin. I, 121, 122. Drak. qui etiam *lampada* proprium Furiarum gestamen esse notavit coll. Prop. I, III, 70 (ubi v. Broukh.); Sen. Thyest. 251, et Med. 15, al.

—**611.** *superos*, homines, vel locos, ut contra *inferi*. —**612.** Ornatissima urbis fame confectæ, hominumque a desperatione omnium rerum ad rabiem versorum, imago, lineis quasi et coloribus variis, iisque fortissimis, distincta: et hanc animus magis abhorret, quam justo miserationis sensu contemplatur, ita nihil fere eorum, quæ ad fœditatem rei facinorumque atrocitatem declarandam augendamque valere possint, poeta prætermisit. Ipsa Tisiphone, adscititia specie abjecta, horrendam Furiæ formam resumit, miserisque homines, in furorem conjectos, ad cædes cognatorum perpetrandas concitat. Si Appiano b. Hisp. c. 12, fides habenda, Saguntini, noctu eruptione in Pœnorum stationes facta, omnes occisi sunt, et tum mulieres, obtruncatis prius liberis, vel suspensio vitam amiserunt, vel ex tectis se præcipitarunt. —*opus*, suicidium et combustionem. —*nobile*, memorabile, clarum.

—**613.** *invictis*, quorum mens et fides erga Romanos invicta fuit.

143 Princeps Tisiphone, lentum indignata parentem,
Pressit ovans capulum, cunctantemque inpulit
ensem,

615

Et dirum insonuit Stygio bis terque flagello.
Invitas maculant cognato sanguine dextras,
Miranturque nefas aversa mente peractum,
Et facto sceleri inlacrimant: hic, turbidus ira,
Et rabie cladum, perpessæque ultima vitæ,
Obliquos versat materna per ubera visus:
Hic, raptam librans dilectæ in colla securim
Conjugis, increpatat sese, mediumque furorem
Projecta damnat stupefactus membra bipenni.
Nec tamen evasisse datur: nam verbera Erinny
Incutit, atque atros insibilat ore tumores.

620

625

614. Furiæ tribuitur, quod insania et furor efficit: —*lentum* et *cunctantem*, quia debilis senum manus, ipsique a tam diro facinore abhorrent. —**615.** *Pressit*, inpressit, infixit altius, adjuvit manum in gladio alte, capulo tenus, infigendo. Conf. VI, 703. —**616.** Cf. Virg. Æn. VI, 570 sq.

143N

623. *increpatat sese*, damnat et abominatur facinus peractum, *et damnat medium furorem*, in medio actu crimen suum adnoscit; Ern. —*medium furorem damnat*, h. cædem semiperfectam. A contextu et usu loquendi abhorret Schmidii explicatio: summum f. priusquam incipiat decrescere. —**624.** *stupefactus*, torpens, κατὰ membra.

625. *Nec tamen evasisse*, effugere cædem, ea abstinere, *datur* marito: nisi malis *evasisse* mortem *datur* conjugi. —*verbera Incutit*, ut ap. Virg. Æn. VII, 336 et 451. Furia acrius urgebat, et furorem ardoremque, qui resederat, rursus excitabat ad cædem perficiendam. —**626.** *insibilat ore*, præclare pro vulg. inspirat, anguium quasi sibilo inmittit. Cf. v. 546 sq.

144N

144 Sic thalami fugit omnis amor, dulcesque marito
Effluxere tori, et subiere obliviam tædæ.
Ille jacit, totis connisus viribus, ægrum
In flammam corpus, densum qua turbine nigro
Exundat fumum piceus caligine vertex.

630

628. *Effluere* ex animo, vel *excidere* et *decidere pectore* dicuntur, quæ obliviscimur. Vid. Broukh. ad Tibull. III, I, 20.

631. Cf. v. 659. *Exundat κατὰ fumum vertex piceus caligine*, h. atra fumi nubes simul cum flamma emergit: nam flamma et fumus undæ modo, seu fluctuatim exsurgunt: unde poetis *undæ* et *undare*, seu *exundare*, ac *fluere* dicuntur. Vid. Ind. et cf. Virg. Ge. I, 472, et Æn. II, 609; VIII, 257; inpr. XII, 673. Plura exempla desideranti suppeditabunt N. Heins. ad VII, 355; et Burm. ad Val. Fl. II, 196. —*vertex flammæ* ut IV, 306; VII, 355; VIII, 655. Sic et *apex*, X, 558; et ap. Virg. Æn. II, 683, ubi vid. Heyne. *Sordidum flammæ trepidant rotantes Vertice fumum*, Hor. Od. IV, XI, 11, ubi vid. Jani.

At medios inter cœtus pietate sinistra,
Infelix Tymbrene, furis; Pœnoque parentis
Dum properas auferre necem, reddentia formam
Ora tuam laceras, temerasque simillima membra.
Vos etiam primo gemini cecidistis in ævo,
Eurymedon fratrem, et fratrem mentite Lycorma,
Cuncta pares; dulcisque labor sua nomina natis
Reddere, et in vultu genetrici stare suorum.

635

145

632. *pietate sinistra*, perversa. Conf. Ovid. Met. VII, 339 sq., et VIII, 477. Patrem ipse interimit, ne ab hoste occidatur. —**633.** *parentis necem*, ejus occidendi potestatem. —**634.** *reddentia formam*, etc. Cf. Jani ad Hor. Od. IV, v, 23. —**635.** *temerasque*, vid. ad I, 11.

636. Poeta more suo legit vestigia Virg. Æn. X, 390 sqq. ubi vid. Heyne. Sed *vss. 640... 649* luxuriantis sunt ingenii, et magis Ovidii lusibus, quam epicæ gravitati congruunt. Conf. tamen Bulæus et Burm. ad Val. Fl. I, 368. Barth. ad Stat. Theb. IX, 295, et, quos Drak. laudat, Plaut. Prolog. Menæchm. v. 8 sq.

145N Quint. Declam. VIII, p. 129 et 138; Gronov. Diatr. Stat. c. 9; et Iscan. bell. Troj. II, 176, ubi vid. Dresem. —**637. mentitus**, referens speciem, similis, ψευδαλέος, μιμηλός, ἐισοάμενος, ἀποματτόμενος, ut ap. Val. Fl. VII, 155, 211. D. Heins. Add. quos Drak. laudat, Claud. in Rufin. 136; Cons. Hon. III, 141; de laud. Stil. II, 249; bell. Get. v. 320; de rapt. Pros. I, 255; Erhard. ad Petron. c. 100 al. —**638. dulcis labor**, ut *gratus parentibus error* apud Virg. l.c. —**639. in vultu suorum stare**, hærere, eum continuo observare, ut filios certis signis dignoscere disceret. —*stare* Marsus exponit, non dubitare.

Jam fixus jugulo culpa te solverat ensis, 640
Eurymedon, inter miseræ lamenta senectæ:
Dumque malis turbata parens, deceptaque visis,
Quo ruis? huc ferrum, clamat, converte, Lycorma;
Ecce simul jugulum perfoderat ense Lycormas.
Sed magno, **quinam**, Eurymedon, furor iste? sonabat 645
Cum planctu, geminæque nota decepta figuræ,
Funera mutato revocabat nomine mater;
146 Donec, transacto tremebunda per ubera ferro,
Tunc etiam ambiguos cecidit super inscia natos.

640. Gemini necem sibi ipsi consciscunt, quo facto mater super filiorum corpora concidit, quorum nomina etiam post mortem commutat. —*culpa*, ne matrem occideres, ut patrem Tymbrenus. Cell. —**641. senectæ**, matris senectute jam confectæ. —**643. huc**, in me. —**644. jugulum** suum.

647. Funera, cadavera, mortuos filios, ut ap. Virg. Æn. VI, 510; IX, 492; cf. Burm. ad Val. Flacc. VII, 643, et ad Quintil. Declam. XII, 26. —*revocabat* ad vitam, more veterum, quo mortui conclamantur et *vocantur*. Conf. Lucret. III, 470; et Heyne ad Virg. Æn. II, 644; et ad Tibull. III, 2, 15.

Quis diros urbis casus, laudandaque monstra, 650
Et fidei pœnas, et tristia fata piorum
Inperet evolvens lacrimis? vix Punica fletu
Cessassent castra, ac miserescere nescius hostis.

146N **650.** Silio ante oculos observabantur duo Maronis loci, Æn. II, 6... 8, et v. 361 sqq. Conf. inf. V, 420 sqq. —*monstra* dicuntur omnes res insolitæ et portentosæ, vel quæ præter naturam fiunt, v.c. monstrosa phænomena ap. Virg. Æn. III, 583, ostenta et prodigia, τέρατα, ibid. II, 172; III, 59; V, 659; *monstra pœnæ*, h. pœnæ insolitæ et inmanes, infra VI, 583; *monstra*, ἄτοια, indigna, ingloria, X, 61. Hinc *monstra* h.l. possunt esse insolita facinora et atrocita, cædes cognatorum, *laudanda*, quia ex fidei constantia manarunt: nisi malis jungere *monstra fidei*, h. rara et insolita fidei specimina, δείγματα, ut *virtutum monstra* dixit Flor. I, x, 8, et *miraculum audaciæ*, Liv. II, 10; cf. Grut. ad Hist. Aug. p. 4. Cell. *laudanda* putat esse ex disciplina Stoicorum, qui talia facinora laudabant. Dausq. exponit memorabilia, quale memoret Plin. VII, 3, extr. «in uterum protinus reversus infans Sagunti, quo anno ab Hannibale deleta est.» —**652. Evolvere**, ab initio repetere, et hinc exponere, narrare, ut apud Virg. Ge. IV, 509; Æn. IX, 528; Stat. Th. I, 2; cf. Ind. —*vix Punica ... hostis*. Cf. Virg. Æ. II, 6, 7; XI, 259 (ubi vid. Cerda et Heyne), et, quos Draken. laudat, Ovid. in Ibin. v. 207 seq., et Trist. III, ix, 59; Sen. Agam. v. 521. —**653. miserescere nescius hostis**, ut X, 491, qui locus ad verbum expressus ex Virg. Ge. IV, 470.

Urbs, habitata diu Fidei, cæloque parentem 655
Murorum repetens, ruit inter perfida gentis
Sidoniæ tela, atque inmania facta suorum,
Injustis neglecta Deis: furit ensis et ignis;
147 Quique caret flamma, scelerum est locus! Erigit atro
Nigrantem fumo rogos alta ad sidera nubem.
Ardet in excelso proceri vertice montis 660
Arx, intacta prius bellis: hinc Punica castra,
Litoraue, et totam soliti spectare Saguntum:
Ardent tecta Deum; **resplendet** imagine flammæ
Æquor, et in tremulo vibrant incendia ponto.

654. Bene transtulit locum Virg. Æn. II, 363 sqq. —**655. Murorum parentem**, conditorem, auctorem (de quo, si tanti est, vid. Drak. ad h.l. et Bentr. ad Hor. Od. III, iii, 65, qui ad fastidium docti sunt) scil. Herculem. Cf. I, 273 sqq. —**657. neglecta Deis** ut ap. Hor. Od. I, ii, 35. —**658. scelerum est locus**, cædibus polluitur.

147N **663.** Cf. XII, 732, et Heyne ad Virg. Ge. II, 281; Æn. II, 312, inpr. VII, 9 (ubi cf. Cerda); VIII, 22 sq., et Burm. ad Val. Flacc. III, 558, et ad Petron. 127. —**664. vibrant**, vid. ad v. 587, et ad I, 539.

Ecce inter medios cædum Tiburna furores, 665
Fulgenti dextram mucrone armata mariti,
Et læva infelix ardentem lampada quassans,
Squalentemque erecta comam, ac liventia planctu
Pectora nudatis ostendens sæva lacertis,
Ad tumulum Murri super ipsa cadavera fertur. 670
Qualis, ubi inferni dirum tonat aula parentis,
Iraque turbatos exercet regia Manes,
Alecto, solium ante Dei sedemque tremendam,
Tartareo est operata Jovi, pœnasque ministrat.

665. Scena postrema, non minus ornate, et ad mœroris furorisque vim apte expressa. Tiburna iterum in conspectum prodit, sed sup. v. 14 seq. ipsa Tisiphone. quæ itaque denuo formam mutasse videtur. —**668. erecta comam**, furentis habitus. Cf. Heyne ad Virg. Æn. VI, 48, et Burm. ad Val. Fl. II, 213. —*Squalentem* cruore, vel quia squalor sordesque lugentibus tribuuntur.

671. Cf. Virg. Æn. VI, 555 seq., 570 seq.; Hom. Il. ι, 565 sq. —**672. Ira regia**, regis, h. iratus rex

- inferorum. —*exercet*, vexat. —**674.** *Jovi Tartareo*, ut *Jovi Stygio*, I, 386; *nigro*, VIII, 116, ubi vid. Drak. Ζεὺς χθόνιος et καταχθόνιος ap. Orph. H. XVII, 1, et Hom. Il. ι, 457. —*operata est* ἀορίστως pro operatur, h. operam dat, vel operari solet. Vid. ad v. 70.
- 148 Arma viri, multo nuper defensa cruore, 675
 Inponit tumulo inlacrimans; Manesque precata,
 Adciperent sese, flagrantem lampada subdit.
 Tunc rapiens letum, «Tibi ego hæc, ait, optime
 conjux,
 Ad Manes, en, ipsa fero.» Sic ense recepto
 Arma super ruit, et flammæ invadit hiatu. 680
- 675.** *Arma nuper defensa*, cf. I, 519 sqq.
- 678.** *rapiens letum*, vid. ad I, 569. —*hæc arma*, δεικτικῶς. —**679.** *ense recepto* sc. in viscera, vel corpore, ut X, 7, et ap. Cic. Rosc. Am. 12. —**680.** *hiatu*, patulo quasi ore, cupide haustura. Cf. IV, 336.
- Semiambusta jacet nullo discrimine passim
 Infelix obitus, permixto funere, turba.
 Ceu, stimulante fame, quum victor ovilia tandem
 Faucibus invasit siccis leo, mandit hianti
 Ore fremens inbelle pecus, patuloque redundat 685
 Guttur ructatus large cruor: incubat atris
 Semesæ stragis cumulis; aut, murmure anhelo
 Infrendens, laceros inter spatiat acervos.
- 681.** Non penitus cinefieri dedecorosum et inominale, Dausq. —**682.** *Infelix obitus*, ut v. 570. —*funere*, ut v. 647.
- 683.** Ornatissima comparatio, quam Silius, ut multi alii, mutuatus est a Virg. Æ. IX, 339 sqq., et X, 723 sq. Conf. etiam Æn. IX, 59 sqq., et Burm. ad Val. Fl. VI, 613 sq. Sed h.l. ad confusam semiambustorum mortuorumque stragem spectat. Utraque scena non magis fœda, quam miserabilis. —**686.** *atris*, infelicibus; vel ob atrum cruorem. Vid. ad V, 165. —**688.** *laceros*, lacerarum ovium.
- Late fusa jacent pecudes, custosque Molossus,
 Pastorumque cohors, stabulique gregisque magister; 690
 Totaque vastatis disjecta mapalia tectis.
- 149 Inrumpunt vacuum Pœni tot cladibus arcem.
 Tum demum ad Manes, perfecto munere, Erinnyes
 Junoni laudata redit, magnamque superba
 Exsultat rapiens secum sub Tartara turbam. 695
- 689.** Canes Molossi, ex Epiro, robore insignes, et non minus ad custodiam gregis, quam ad venationem idonei erant. Poetæ autem epitheta a præstantiori aliquo genere repetere solent. Vid. ad I, 421.
- 149N **692.** Cf. Liv. XXI, 24, 25.
- 694.** *superba*, læta prospero rei eventu. De Furiæ reditu ad Orcum pauca dixit, non ausus in certamen descendere cum Virg. Æneid. lib. VII, vers. 540 seq.
- At vos, sidereæ, quas nulla æquaverit ætas,
 Ite, decus terrarum, animæ, venerabile vulgus,
 Elysium et castas sedes decorate piorum.
 Cui vero non æqua dedit victoria nomen,
 (Audite; o gentes, neu rumpite fœdera pacis, 700
 Nec regnis postferte fidem!) vagus exsul in orbe
 Errabit toto, patriis projectus ab oris;
 Tergaque vertentem trepidans Carthago videbit.
- 696.** Eximium epiphonema, quod ad sensum commiserationis, cui ipsum poetam indulgere videmus, augendum, et, inde a v. 99, ad invidiam Hannibali faciendam, permultum valet. Cf. IV, 396, et Virg. Æn. IX, 446 sqq. —*sidereæ*, divinæ, eximiæ. —*quas nulla æquaverit ætas*, quibus nulli unquam mortales æqui, æquales, pares fuerint scil. fide et constantia, adeoque gloria. —**697.** *Ite, decorate*, sine copula media, ut sæpe fit, Drak. qui laudat Heins. ad Claud. de R. P. I, 92. —**698.** De *Elysio*, v. Herman. Mythol. Lyric. p. 473 sqq. Heyne ad Virg. Æn. VI, 637 sqq., et ibid. Exc. VIII; it. Opusc. Academ. T. I, p. 395. sqq. —*castas sedes*, ubi sunt animæ *castæ* a vitiis et peccatis, adeoque piæ, sanctæ, ut *castum agmen* ap. Claud. de Rapt. Pr. II, 322; cf. ad I, 481. —**699.** Poeta eodem artificio usus est, quo Maro Æn. X, 501 sq. ubi vid. Heyne. Cf. inf. XIII, 874 sqq. —*non æqua*, injusta. —**701.** *exsul* Hannibal in Syria, Creta et Bithynia, quod vel ex Liv. XXXIII, 47, 49; XXXIV, 60; XXXVII, 23, 24, et XXXIX, 51, notum.
- Sæpe Saguntinis somnos exterritus umbris
 Optabit cecidisse manu; ferroque negato, 705
 Invictus quondam Stygias bellator ad undas
 Deformata feret liventi membra veneno.
- 704.** Olim credebant, interfectorum animas eos, quorum scelere perierant, hostiliter persequi, Drak. qui laudat XVII, 161 sqq. Claud. in Rufin. II, 324 sq., et Broukh. ad Tibull. I, vi, 15. Add. Virg. Æ. IV, 385 sq. —**705 sqq.** Optabit in pugna, ut virum fortem decet, cecidisse, et, hac morte negata, indigno modo necem sibi veneno consciscet. Illud optat ipse infra XVII, 265 sq. Cf. XIII, 892, et Liv. XXXIX, 51. —*manu*, non sua, sed hostium, ut ap. Virg. Æn. II, 645 (ubi vid. Burm. et Heyne), vel in pugna, ut ap. Virg. Æn. II, 434 et passim, etiam in prosa. De manu viri fortis, qua cecidisse heroibus maximum mortis solatium fuerit, præter Dausq. accipit Drak. ad IV, 672, ubi V, 561 sq.; IX, 426; X, 303; Virg. Æn. X, 829; et alia loca confert, ut ad hoc loco verba Sen. Agam. v. 515. *Felix vocatur, cadere qui meruit manu*,
- 150N

LIBER II: VARIE LECTIONES

- 86 VL **1.** *Cæruleis*, quod usitatum maris epitheton est, Col. et omnes edd. teste Drak. Sed, si Lefeb. fides potius habenda est, in quibusdam edd. *æruleis*, et in R. 2, *hæruleis* exstat. *Herculeis* Ox. et Put. Non male, si non, ut I, 199, fretum Gaditanum, quo legati, Romam petentes, non transmittentur, sed mare Sagunto, vel Monœco proximam intellexeris. Conf. I, 273, 585; *porrecta* R. 2. —**4.** *numerabat* Tell. quod ardebat Cell. et aridire potest, coll. I, 72, 364, et Virg. Ge. IV, 209. Sed *memorare* idem fere esse, quod numerare, recensere, jam monuit Drak. —**5.** *atra dies* quosdam legere, ad oram Siliii notavit N. Heins. conf. Virg. Æn. VI, 429; XI, 28. Sed poetam h.l. in oppositione vocum *ter centum avos* et *una dies* ludere, observat Drak., ut Ovid. ex P. I, 2, 4, et Fast. II, 236. —**8.** *Poplicola* ex fide marmm. (v.c. ap. Gruter. p. 150, inscr. 7 et bis p. 296.) et auctorum Græcorum, Dionysii, Plut. et Dionis, scribendum putabant N. Heins., Drak., Sigon. ad Liv. II, 8, et Schott. ad Auctor. de Vir. Illustr. c. 15. Omnes tamen libri h.l. habent *Publicola*, vel *Poblicola*, ut in numo ap. Mediobarb. p. 31. et in Fastis Capitol. ap. Gruter. p. 289. Præterea a *populus* formatur *populicus* et *populicola*, (h. populum colens, δημοκηδής ap. Dionys. L. V. et Plut.) pro quo olim non modo *poplicus* et *Poplicola*, sed et molliore forma *publicus* et *Publicola* dicebatur. Conf. Vorst. ad Val. Max. IV, 1, ex. 1. *Folci* Col. *Volesi* nomen legitur etiam inf. XIII, 244, et ap. Liv. I, 58; II, 30; Juven. VIII, 182. Dionys. Halic. II, 46. Plutarch. et Gruter. p. 6 et 460. *Volusus* est ap. Rutil. Itin. I, 169, in Inscript. Aræ Terentinæ, in Fastis Capitol. et in numo gentis Valeriæ ap. Patin. Zosimus, a Cell. laudatus, lib. II, pr. Valeriorum originem a *Valeso* quodam Sabino repetit; unde *Valesius*, et postea *Valerius*, iudice Pompon. Leg. II, D. de orig. jur. n. 36. Conf. Spanhem. de U. et P. N. p. 60 et Heins. ad Ovid. ex P. III, 2, 105. —**9.** *Insculptum* Ox. —**10.** *fastus*, non *fasces*, Ox. Put. et a m. pr. Tell. *Fastus* et *fastos* recte dici monent Bentl. et Jani ad Horat. Od. III, 17, iv; IV, 14, iv, et, quos Drak. laudat, Heins. ad Ovid. Fast. I, 11, ad Claud. Cons. Honor. IV, 155, et Cons. Mall. Theod. v. 2; Gronov. ad Senec. Consol. ad Polib. c. 33; Scalig. Emend. Temp. p. 501; Priscian. Gramm. VI, p.m. 197 al. —**17.** *Perfossos* malebat D. Heins. *Pertusos* N. Heins., refragg. Dausq. et Drak., qui voc. *cæde* tam ad *perfosos*, quam ad *rubentia* referunt. —**19.** *Tyrrheno c. t.*, ut ap. Virg. Æn. VIII, 526, et Stat. Th. III, 650, suspicari possis, quia et doctius est, et aures minus obfendit. Sed vid. ad I, 123.
- 87 VL
- 88 VL
- 89 VL **26.** Hunc versum e c. Col. restituere Carrio et Modius, extruso alio, *Insequitur, verbis amens trepidantia castra*, quem Nicander in ejus locum substituerat, ut loco mutilo mederetur: nam priscae edd. neutrum agnoscunt. —**29.** *petis* malebat N. Heins. cui sequentia favent.
- 90 VL **39, 40.** Hi versus transponendi, auctore N. Heins. Post *muros* hunc versum, *Navis: festinantque ruuntque ante ora suorum*, aut alium ejusmodi excidisse putabat Dausq. Sed vid. not.
- 91 VL —**48.** *evincta* Col. ut inf. v. 341, et ap. Virg. Æ. V, 269, 365, 494, 774; VIII, 286; Tibull. I, 7, vi; Vulgg. *en vincta*; alii *et vincta, victa, vita*. —**51.** *præferre* R. 3; Parm. Marsi Veneta, Junt et al. —**52.** *æternum Imperet, et* Col. et Ox., unde *Æternum imperitet populis* recte, opinor, emend. N. Heins., quod et probavit Drak., et recepit Lefeb. *seclisque* Col. Ox. R. 3; Parm. quod ad diuturnitatem, ut τὸ *populis* ad magnitudinem imperii spectat. Vulgo *sedisque*, solemnii librarr. incuria, qua, literas *cl* sæpius in *d* coaluisse, et contra literam *d* in *cl* divisam esse, exemplis docet Drak. —**53.** *Regna* e c. Col. restituere Modius, N. Heins. et Drak., non improbb. Dausq. Cell. et Lefeb., qui vulgatam lect. *Signa* servarunt, h. exercitum victorem, arma victricia late proferat. —**54.** *omina*, non *omnia*, scripti et priscae quædam edd.
- 92 VL **56.** *Libyas* Col. *Libyes* Ox. *Libycas* Put. Vulgo *Libycos*. Vid. ad I, 189. —**58.** *Hasbytæ, Hasbitæ* aberrat. Nomen illud Drak. deductum putat ab *Asbytis*, Libyæ populo, qui Ἀσβύται dicuntur Ptol. IV, 4, sed Ἀσβύται Herodot. IV, 170. Steph., Prisciano in Perieg. v. 195; Dionys. v. 211; ap. Tzetz. in Lycophr. p. 122; et Plin. V, 5; ed. Hard. cf. Intpp. ad Virg. Æn. XII, 362, et Salmas. Exerc. Plin. p. 270. *Iarbæ* Col. vid. ad I, 417, Vulgg. *Hyarbæ*, et Drak. *Hiarbæ*. —**59.** *arva Medusæ* suspicari possis coll. Lucan. IX, 626. Sed et vulgata bene se habet. Vid. not. *arva Medusæ* pro *antra* etiam conj. Schrader in observatt. p. 26, 27, quoniam voces illæ passim confundantur, (vid. Burm. ad Lucan. VI, 408) et sic Hammonis filio præclarius imperium reddatur. —**60.** *iniquo sole* Junt. Ald. Gryph. Antwerp. al. *i. a sole* Med. Vulgatam lect. tuetur Drak. coll. Terent. Andr. I, 5, 33, et Cic. pro Cluent. c. ult. ubi vid. VV. DD. —**64.** *Getulus* quidam. Male! Gr. Γαιτούλοι. —**67.** Vereor, ut hic versus sit a Siliii manu; languet certe et versus præc. sententiam repetit. —**69.** Vulgg. *assueverat*, quod primus Nicand. ap. Junt. dedit, verbo perperam ex v. præc. repetito: *defenderat* scripti et priscae edd. quod Cellar. exponit, quasi transmittendo et transigendo arcuerat; et Drak., venatu defenderat virginitatem ab illecebris procorum. Sed *defendere* vitam est forte id. qd. tueri, h. servare, tolerare eam. N. Heins. conf. v. 673 hujus libri qui tamen ad sententiam h.l. expediendam nihil omnino valet. Idem conj. *exegerat*. Propius ad literarum ductum accedit emendatio Burm. *impenderat*; proxime vero, quod reposuit Lefeb. *dependerat*, h. impenderat, ut ap. Lucan. X, 80: Conf. idem VIII, 100, et Colum. IV, vii, 22; X, i, 20. Sed utrumque cum tertio casu jungi solet. Fortassis *deferverat* κατὰ *annos*, vel *duraverat*, vel *diffuderat*, et, nescio quid, scripsit poeta: *extenderat* suspic. Schmid. coll. v. 103. Sed ibi est longius tolerare, ut v. 524; III, 96 et al. —**70.** *molita* Tell. R. 3. Ben. Ald., non improb. Lefeb. si legatur, *non calathos molita manu*. —**75.** *Hæmum*, Thraciæ montem, pro *Hebrum*, substituendum censebant Burm. et Drak. coll. Claud. de laud. Stilic. III, 307, 308, quia nemo per flumina currit. Non male: sed vulgata quoque lectio defendi potest. Si quid tamen mutandum, scriberem *cursuque fatigant Eurum* (vid. Heyne ad Virg. Æn. I, 317.), vel *pulsuque fatigant*. Vid. not. *Geræque* quidam codd., teste et prob. Dausq., qui Geras sibi non nescios dicit, sed forte cum *Gerrhis* eos confudit, quod et suspicatur Drak.
- 94 VL
- 95 VL **78.** *dono crinem*, non *crinem dono*, Col. *nodo* conj. D. Heins. probb. N. Heins. Drak. (qui speciem Amazonæ, crinibus nodatis ornatae, ex Gronov. Thes. Antt. Gr. T. I, exhibuit) et Lefeb. qui τὸ *nodo* recepit, coll. Virg. Æn. IV, 138, et Senec. Hipp. v. 399, ut adeo Hasbyte eodem, quo

Hesperides, modo crines *nodo*, h. in nodum *religaverit*, retro collegerit; vel religaverit nodo, h. retiolo aureo, κρωβύλω Hesperidum, quem fortasse ab ipsis dono acceperit. Si posterius verum est, non est quod vulgatam lect. sollicitemus; si prius, vox *Hesperidum* importuna est, et crediderim fere, poetam *H. modo*, vel, praeunte Virg. *Æn.* I, 320, *Harpalyces modoque*, vel *nodoque sinum* scripsisse: etsi ad morem Hesperidum, crines in nodum cogendi, Silius etiam inf. III, 284 respexisse videtur, et, si vel maxime ignotus est, locus tamen noster non majore interpolationis suspicione laborat, quam similis Horat. *Od.* II, 11, extr. ubi vid. Bentl. et Jani. —**79.** *fulgentem*, non *fulgenti*, Col. et Ox. *lævam*, non *lævum* Col. —**80.** *Thermodontiaca*, non *Thermodoontiaca*, Put. Θερμώδων, οντος, dicitur Ponti fl. qui Ponto Euxino miscetur. Conf. VIII, 433, et, quos Drak. laudat, Stat. *Silv.* I, 6, 56. Intpp. ad Virg. *Æn.* XI, 659; ad Prop. III, 12, (al. 13) 16; Heins. ad Claud. de R. P. II, 66; ad Ovid. *Met.* II, 249. Add. Intpp. ad Val. Fl. IV, 601 et al. —**86.** *tumuloque propinquum* conj. Best, et recepit Lefeb. prob. Drak., ut sensus sit: dum, equos in gyrum flectens, *sequitur*, h. petit (ut I, 141; Virg. *Æn.* V, 629; Ovid. *Epist.* VII, 10, et *Fast.* VI, 109; Cic. ad Att. X, 18 ubi vid. Græv.) campos colli, in quo Saguntus condita, propinquos. Non male: at, qui in campo sunt, tela in urbem alte sitam frustra mittere videntur. *Dum secat in gyros campum* emend. N. Heins. coll. inf. v. 171. Sed vulgatam forte lectionem non male ita expedias: Electissimum pulcherrimumque equitatum Asbyte ipsa ante prima signa ducit, et, dum in campo circa urbem longius procedit, (vel in campo *viam*, seu *iter sequitur*, ut ap. Ovid. *Pont.* I, 4, 38; II, 10, 18; Virg. *Æn.* II, 737) collem, vel tumulum, (τύμβον, ut ap. Virg. *Æn.* XI, 849 sq.) urbi propinquum, conspicit et occupat, unde jacula in superiores urbis, celli inpositæ, partes mittit.

96 VL
97 VL
98 VL
99 VL
100 VL
101 VL

92. *Deligit* Col. unde *Derigit* suspic. Drak., quod Lef. edidit, ut sit pro, mittit e muris, non id. qd. *dirigit*, quæ verba communiter olim usurpata putabat Drak. ad IV, 676. Ego potius crediderim, verbum *derigere* soli librarr. fraudi et incuriæ deberi. Conf. ad IV, 540; VI, 228; IX, 583; Virg. *Ge.* II, 281; *Æn.* I, 401, et loca in notis laudata. —**94.** *armis* malebat N. Heins. suffrag. Drak. Non male: certe vulgata friget. —**96.** *dimisit* Put. et Parm. *divisit* (h. jaculo transfixit, ut ἐδάϊξε Hom. *Il.* φ, 147, et βάλει μέσσην *Il.* ψ, 875) R. 3, et Med. quod probavit N. Heins. ad Claud. in *Rufin.* II, 25, et recepere Cell. et Drak. qui posterior *demittere* de eo tantum dici posse existimabat, qui in loco superiori ipse est et in inferiorem mittit; quo sensu *fundæ* VIII, 526, vel tela aliaque avem cælo demittere dicantur, non autem homo, qui tela jaculatur. Sed vid. Val. Fl. I, 94. Similiter *dejicere* dixit Virg. *Æn.* V, 542 et XI, 580, unde *dejecit* h.l. emend. N. Heins., quod ne ipsi quidem Drak. displicuit, cui nec Burm. conj. *defixit* spernenda videbatur. Nos vulgatam lectionem servavimus cum Lefeb. et Schmidio, qui posterior monet, fundam et tela non semper ave esse superiora, et hominem semper aliquo instrumento uti, quo quid deiciat, adeoque funda, seu telis avem demittere posse. —**98.** *rueratque*, vel *ruere atque*, h. ruebat, maluerit N. Heins. —**99.** *in cantu* R. 2, unde *fera, incautus... arcus*, h. a quo non cavebatur, reposuit Lefeb. Non male, si *inopina s. i.* pro *inopinò s. i.* dictum acceperis. —**103.** *artæ*, non *arctæ*, semper in Col. et optimis quibusque codd. occurrit teste Drak. ad VII, 280, ubi laudat Pier. ad Virg. *Æ.* I, 293; II, 146; Castal. ad *Rutil. Itin.* II, 20; Lambin. ad *Lucret.* I, 71; Gronov. ad *Senec. Œd.* 277, et *Broukh.* ad *Tibull.* I, 5, 53; Add. *Støber.* ad *Manil.* p. 525, et *Ill. Harles.* ad *Cellar. Orthogr.* p. 180. —**104.** *Merone* ed. Lefeb. vitiose. Nomen ab ius. Nili in Æthiopia ejusque urbe ductum. —**107.** *chalybs* et *calami* sunt synonyma, unde hic versus languet, et vel plane ejiciendus videtur, vel *validusque chalybs*, aut simile quid legendum est, ut *chalybs* sit ensis. —**109.** Vulgg. *Cydonæo*. —**110.** *Garamum* scripti et Med., a Garamantibus sic dictum. Vulgo *Gravium*, prob. Dausq. Sed reliqua Afrorum nomina, *Gravios* vero Hispaniæ populum esse (vid. I, 235.), monet Drak. *Granium* Parm. *Thyrum*, non *Tyrum*, scripti et priscae edd. —**111.** *Gisgonem*, non *Gisconem*, Put. et Med. *levemque* a Gr. λείος, non *lævemque*, recte scribitur, iudice Drak. *lævumque* scripti et Med. aliaque antt. edd., quæ lectio forte non deserenda, nec cum N. Heins. in *sævumque* mutanda. *Lævus* et Gr. σκαίος propr. est sinister, et deinde, vel tardus, inperitus, stupidus, ἀμαθής, vel infelix, ut III, 94, ubi vid. not. forte et perversus, pravus, et hinc malus, improbus, ut σκαίος, et *sinister*. —**112.** *Lyxum* scripti et priscae edd. Vulgg. *Lixum*, forte rectius a Lixo, Africæ urbe. Vid. III, 258; V, 401. —**117.** *Nasamonias Harpe* Col. et Parm. ne improb. quidem Dausq. Est græca forma, qua ab adjectivis gentilibus, in *ius* desinentibus, alia et quidem feminina, in *ias* exeuntia, deducuntur. Vid. exempla, a Drak. adlegata, inf. XIII, 494; XIV, 253, 270; Virg. *Ge.* IV, 463; Ovid. *A. A.* I, 556; II, 382; *Senec. Herc. Œt.* 192, et alia ap. Jani ad *Horat. Od.* I, 22, xiv, et Heins. ad *Ovid. Epist.* XV, 164, ubi *Arpe* hic legendum monet, refrag. Drak. ob consensum codd. et quia *Harpe* nomen virginis bellatricis est ap. Val. Fl. VI, 375, et equæ inf. XVI, 365. *Nasamonius Harpe* Ox. Put. Med. proxime verum. Vulgg. *Nasamonia Serpe*. —**119.** *hiatu.* En tacite reposuit Lefeb. ut passim. —**121.** *At c. f. casu* e Col. Put. et R. 3, recepit Drak. Vulgo *At c. casum frendens*, quod exquisitius est. *Ad c. casum* conjectura Scalig., quam amplexus est Cell. —**123.** *annisa*, non *annixa*, Col. ut v. 629; IV, 290, 586; IX, 379; X, 197, 257; XV, 578, probb. N. Heins. et Drak. conf. *Serv.* ad Virg. *Æn.* I, 144, 506. Intpp. ad Val. Fl. III, 193. *Cel. Harles.* ad *Cellar. Orthogr.* p. 298. —**125.** *umerum*, ut *umens, umidus, umectare*, semper in c. Col. scribi monet Drak. qui laudat *Quintil. Inst. Orat.* I, 5, et *Broukh.* ad *Tibull.* I, 4, 44. —**127.** *Educti* Col. Put. Med. prob. *Modio. Adducti* conj. N. Heins. qui tamen nec vulgatam lect. damnat, quam servavi, quia et doctior est, et verba sine particula et minus cohærent. Conf. ad I, 334. —**131.** *fluxere* scripti et antt. edd. nisi quod *flexere* exhibet Med. Vulgata lectio *fulsere* debetur Marso, et, quum *fluendi* notio jam verbo *effusi* expressa sit, præferenda videbatur Dausq., cui Drak. similia loca *Senec. Herc. Œt.* 1228 et *Furii ap. Macrobr.* VI, 4, obponit.

102 VL

138. *in g.* scripti cum R. 2, Ald. *Junt. Nut.* in deest in R. 1, aliisque antt. edd. Hinc, ut metro consuleret, e inseruit Martinus *Herbipol.*, quem secuti sunt alii.

149. *Theron* pro *Teron* reposuere Dausq. Drak. et *Villebr.*, quoniam idem nomen ap. Virg. *Æn.* X, 312; *Stat. Th.* II, 304, 572, et alios occurrit. Sic et in c. Col. scribi infra sæpius testatur N. Heins. qui h.l. silet. *Thero* Ox. inf. v. 192, et XVI, 501, quod pluribus exemplis defendit Gronov. ad *Senec. Agam.* v. 514, et ad *Plin. XX*, 21. Conf. a Drak. ad v. 192, et XVI, 335, citati *Quintil. Inst. Orat.* I, 5, et *Pier.* ad Virg. *Æn.* X, 322. —**151.** *Ante expectatum* forte præstiterit,

103 vl ut et inf. *X, 301*. Vid. not. ad v. 31. *offuderat* conj. N. Heins. Male! —**155.** *nil* Dausq. forte operarum errore. —**156.** Vulgg. *tegmenque*. Vid. ad I, 402. —**158.** Ita scripti et Parm. Vulgo *idem cælatus insigne gerebat*. In ed. Med. totus deest versus. *Lerneia monstra*, per adpositionem, suspic. N. Heins., cui certe locus Virg. *Æn.* VII, 658, magis favet, quam., quod Drak. putat, adversatur. Vid. ibi Heyne. —**159.** *exsectis* Benessa, quem frustra secutus est Lefeb. coll. III, 32. —**160.** Vulgg. *Tapsum*. Sed *Θάψος* est Africæ urbs, III, 261. Plin. V, 4. *patris* sc. nomine clarum, non male conj. N. Heins., quod tacite recepit Lefeb. —**161.** *Macen*, a Macis populo Africæ, (vid. sup. v. 60) suspic. Dausq. quum Saces in Asia sint. Sed *Sacen* esse nomen propr. militis, ut ap. Virg. *Æ.* XII, 651, monet Drak. Miror tamen, neminem obfensum voce *actos*, quæ cum *egerat* jungenda est. Forte leg. *altis*, vel *arctos*. —**163.** *fumabant* malebat N. Heins. Sed vid. ad I, 126, 129, et conf. VI, 12, 705; Virg. *Æn.* VI, 87, al. —**166.** *lænæ*, scripti et Med. conf. ad XV, 424. Vulgg. t. *lævæ*, h. clipeum, seu peltam, gemmis ornatam, quam læva manu gerebat, ut sup. v. 79, unde retinerem, nisi mox peltæ mentio fieret. *lene*, et v. 167, *geminata* quidam vett. —**173.** Vulgo *ocius Euro*. Sed *ocior E.* scripti, quod doctius est, et ex I, 496; XIII, 242; XVI, 191; Virg. *Æn.* VIII, 2, 3; XII, 733, et Stat. Th. VI, 521, a Drak. firmatur. —**178.** *Eurymachus* corrig. N. Heins., quum inter sponsos Penelopes nullus fuerit *Eurydamas*, et hic paulo post denuo interficiatur. Sed vid. not. ad h.l. et v. 185, ubi idem Heins. frustra conj. *Gens e. feri*, vel *austri*, vel etiam *G. e. virum c. delentur I. Eurydamæ Nomades dextra*. —**186.** Post *Eurydamas* quidam distinguunt. *Nomades Col. ater*, h. atro sanguine infectus, scripti et R. 2. Conf. ad III, 463; V, 154, 619; VI, 107; IX, 365; XIII, 429. Vulgo *acer*, h. δεινός, vehemens, incitatus, celer; quod forte non spernendum. Conf. Virg. Ge. III, 141.

104 vl

105 vl

189. *Destringi* reposuit Lefeb., ut sit artissime stringi, premi, quemadmodum *depugnare*, *devincere*, *decertare*, *depræliari* pro acerrime pugnare, etc. passim occurrunt. Sed cur pessime et sine ullo sensu *distringi* legatur, non adsequor. Significat enim vel in diversas partes distrahi, ex utraque parte lacessi, ut ap. Liv. XXXV, 18; XLIV, 35; vel impediri, occupatum esse, premi v.c. *bellis* ap. Nep. Hannib. 13, et *circa mala* ap. Flor. IV, 12. Neutrum vero ab h.l. abhorret.

106 vl

—**190.** *Prælibrans* conj. N. Heins. —**192.** *Thero* Oxon. vid. ad v. 149. —**200.** *spargit*, et mox *Ac rapta* Col. et Ox. Vulgg. *sparsit* et *At rapta*. —**205.** *Temperat* Oxon.

206. *serus fati* R. 2, ut *seri studiorum* ap. Horat. Sat. I, 10, 21, prop. Lefeb. qui et *serus voti* tentat. Sed cave quidquam mutes. *Cæcus fati* græce dicitur pro nescius f., ut ap. Lucan. II, 14, et *c. futuri* ap. Claud. de R. P. I, 138; *cæcus fato* Tell. *adeunte* quidam codd. teste Barth. ad Claud. Cons. Hon. IV, 166, et sic Cellar. —**208.** *Jamque* conj. N. Heins. ad marg. Sili, coll. Virg. *Æn.* II, 662. Mox *iramque* Col. et Ox. Vulgatum *irasque* Lefeb. firmat ex I, 38, monetque in R. 2, esse *ira*, et *a* in codd. pro *as*, *am*, *an*, *ar* occurrere. —**213.** *perculsa*, non *percussa*, scripti. Recte; nam *concussa* modo præcessit, et verbum *percelli* de graviore re et adfectu, de torpore, terrore, metu, stupore, clade, ruina, *percuti* vero de admiratione, probabilitate, inani cogitatione et levioe omnino adfectu adhiberi solet: etsi hoc discrimen, culpa forte librariorum, sæpe negligitur, et Gr. ἐκπλήσσεισθαι utroque certe sensu usurpatur. Grammaticis autem, qui *percuti* ad corpus, *percelli* ad animum referunt, fides non habenda. Vid. quos Drak. laudat, Lambin. ad Lucret. I, 13. Id. et Bentl. ad Horat. Epod. XI, 2; Heins. ad Ovid. Met. IV, 138. Id. et Pier. ad Virg. Ge. IV, 357, et *Æn.* I, 513; V, 372; VI, 475; IX, 292; Burm. ad Petron. c. cxi, p. 516; Græv. ad Cic. pro Dejot. c. 6. Conf. inf. ad VIII, 388. —**216.** Pro *vesper* scripsi *Vesper*. —**221.** *convexæ* scripti. Sed innuuntur apes βουρυδόν, instar uvæ, conglobatæ, unde *apum nubes* VII, 635, et *uva* ap. Juven. XIII, 68, et Plin. XI, 17. Conf. Hom. Il. β, 89, et quos N. Heins. et Drak. excitarunt, Senec. *Æd.* 602; Lucan. IX, 286; inpr. Virg. Ge. IV, 257, 558, et *Æn.* VII, 64 sqq. —**224.** *Mors, reductura, metu, n. a. fato*, h. homini a fato destinata, emend. et edidit Lefeb. Non male, etsi vulgatum quoque ferri potest. —**225.** *Consilium damnant* Col. C. *clamant* Ox. et Put. *portisque* Col. *portaque* Ox. Put. et Med. Vulgo *Auxilium clamant, portis atque*, quod perperam tuetur Dausq. Conf. sup. v. 152, et ad v. 52. —**231.** *Ferte* Col. h. perferte, ut simili loco XI, 324; ad pugnam certe spectandam sufficite. Vulgo *spectacula t. Este*, h. spectatores. Vide not. ad III, 383, et conf. IV, 407, 408: *tanta* Ox. *spect. tanta Ferte* conj. Barth.

107 vl

108 vl

234. *fessi rerum trepidique salutis* suspicari possis. Vid. not. —**235.** Vulgg. *primum*. Sed *primam urbem* scripti, R. 3. Parm. Med., h. non προόσταιον, sed primum, præcipue, ante omnia, ut passim adjectiva, vel adverbiorum vicem explent, vel κατ' ἔννοιαν ad aliud substant. sunt referenda. Vid. App. et Heins. ad Virg. *Æn.* VI, 811; XII, 103, ad Val. Fl. III, 257, et ad Claud. in Ruffin. I, 302; Gronov. Obs. I, 7; Heyne ad Virg. *Æn.* IV, 3. —**237.** *aras* Col. *arcis* conj. N. Heins. Male! conf. sup. v. 150. —**239.** Vulgg. *Elisæo*, vel *Eliseo*. Sed vid. ad I, 81. —**246.** *pondera clavæ* scripti et Med. Ald. Gryph. Nut., h. clava ponderosa, gravis, ut *p. conti* VI, 277; XV, 687; *p. plumbi* I, 523; *p. pili* IX, 335; *p. baltei* ap. Virg. *Æn.* X, 496. Vulgo *pondere clavæ*. —**247.** *et*, quod in Col. Ox. et R. 2 exstat, vulgo omittitur, prob. Lefeb., ut citatiore cursu feratur oratio. —**249.** *ter lustrat* conj. N. Heins. coll. v. 266. Sed simili loco III, 160 vulgatam tuetur Drak. —**255.** *urgentem* malebat N. Heinsius. Sed vid. not. ad lib. I, vers. 499. —**257.** *ostentans*, non *obtestans*, scripti et priscæ edd.

109 vl

110 vl

266. *lustrant* Tell. R. 3; Parm. Med. Beness. probb. N. Heins. et Lefeb.

111 vl

272. *a* in Col. A reliquis libris abest. —**273.** *Movet* Col. Ox. Put. et Med. *Monet* Tell. et edd. vulgg. —**275.** *cœptantis*, non *captantis*, Col. et Ox. ut IX, 320; X, 254, 259. —**276.** *bello*, vel *bellis meliora*, sc. quam pace, conj. Burm., non improb. Drak. qui tamen *meliora belli* pro bellum felicius, ut *dura regum, iniqua viarum* et similia, dici posse monet. *Dapis meliora* dixit Hor. Sat. II, 6, 89. —**277.** *Hannon*, non *Anno*, vel *Hanno*, Col. ubivis et XVI, 675 Put. —**278.** *furorem* duo scripti, teste Lefeb. —**279.** *Cuncti equidem* non male corrig. Dausq. et N. Heins. ad marg. Sili, quod recepit Lefeb. ut sensus sit: omnes præ timore silent., ut ap. Virg. *Æn.* XI, 344 sq. Sed vulgatum quoque non spernendum videbatur Drak. —**282.** *nota*, non *vota*, Col. et Nutii ed. Antwerp. —**289.** *speculatur*, non *speculantur*, scripti: *speculatus* opinabatur N. Heins.

112 vl

113 vl

—**299...** **303.** Silius expressit Liviana XXI, 10; *Carthagini nunc Hannibal vineas turresque admovet, Carthaginis moenia quatit ariete. Saguntis ruinæ (utinam falsus vates sim!) nostris capitibus incident.* Sed vulgo male legitur, *Massyllaque*, vel vitiose *Massillaque vates Annuit. ille novi ... quatit ut T. tecta, Sic propria luat hæc pœna, n. m. u. F. suis: inquam hoc, inquam, nunc*

tempore, etc. Drak., qui h.l. prorsus silet, a vulgg. lect. in v. 299 et 300 non discessit, nisi quod *στῆγμην τελειαν* post *vates* posuit, et v. 299 asterisco notavit. Prius et Dausq. placuisse videtur, qui certe exponit: *Adnuīt* Hannon, motu capitis indicat, se vera loqui; gestu fidem facit, more oratorum. *Adnuite* quidam, et vel *ac T. tecta* malebat Dausq. *aut T. tecta* Ox. et R. 2. Vulgatum *ut* genuinum et transpositum putabat Barth. et Cell. hoc sensu: *ut externas a. q. T. tecta*, sicut Hannibal Saguntum, ab Hercule conditam (vid. I, 273, 509), ut externas arces quatit; sic luat hæc, etc. Mox *nunc hoc, inquam, hoc tempore* Ox. et Put. cum priscis edd. *inquam, hoc nunc, inquam, tempore* alii. *nunc hoc, hoc, inquam, tempore* ex emendat. Modii recepit Cell. Ipse reduxi lectionem cod. Colon., quæ nulla mutatione indigere videtur, modo ea, qua feci, ratione interpungatur; nisi forte v. 299 *En nunc* refingere malis. Nec tamen multum abest, quin præferam emendationem N. Heinsii, *Haud nunc ille, novi c. c. r., E. a. quatit, haud T. tecta: (Sic ... Fata suis) nunc hoc*, etc., quam recepit Lefeb. et adsensu suo comprobavit Ill. Heyne, qui literis ad me datis significavit, olim in libris *haut nunc*, et per compend. *at ne* scriptum fuisse, et verbis poetæ magnam inesse vim: Hannibal non Saguntum, sed ipsam Carthaginem obpugnat, vel obpugnare putandus; quod utinam ipsi male vertat! conf. I, 270, et Liv. l.l. Tum *sic* ut in diris et precibus, de quo vid. Lambin et Jani ad Horat. Od. I, 3, 1; Heyne ad Tibull. I, 4, 1; II, 5, extr., inf. V, 179 seq. Ovid. Epist. IV, 167 seq. XX, 3; Hor. Sat. II, 3, 300. Sed primum ex lectione cod. Col. eadem sententia erui, et deinde ex *an nunc* facilius vulgatum *annuit* ortum videri potest: præterea *sic* in obtestatione adhibetur *vel ita*, ut ab altero quid petamus, et, quo facilius id consequamur, ea illi adprecemur, quæ optatissima ei esse novimus, ut adeo significet hac lege et conditione, *vel ut ita*, seq. *ut*, p.m. ap. Ovid. Met. VIII, 866, unde fere suspicari possis, h.l. legendum esse, *Haud nunc ... quatit, haud T. tecta. Sic propria ... Fata suis, nunc hoc, inquam, hoc ut. t.*, etc., nisi forte præstitit, *At nunc ille ... E. arces quatit T. tecta, Si propria*, etc.

114 vl —304. *Hennœas* Col. Vulgo *Ætnœas*. Vid. ad I, 93. *Henneas* Lefeb. *Ætneas* alii.
—307. *satiavimus*, vel simile quid suspic. Heins. frustra. —310. *Libyaque procul* quin poeta scripserit vix est quod dubitemus. —311. *mœnia* alii, inepte; *nomina*, ut III, 71, et al. eleganter pro gloria, fama, ut gr. ὄνομα. —312. Hunc versum Carrion et Modius restituerunt e membr. Col., in quibus et *juvenalibus*, non *juvenilibus*, legi testatur et probat N. Heins. Id recepi, quia et rarior vox poetam decet, et Maro eadem uti solet. Vid. *Æneid.* II, 518; V, 475; VIII, 163 et Intpp. ad hh.ll. —317. *Naritia* Put. Parm. Med., quod a Dorico Νάριτος pro Νήριτος deduci posse monet Drak. Cf. omnino Heins. ad Ovid. Rem. Am. v. 264. —318. *cristis* Put. non improb. Lefeb. —323. *retorquentes*, ut *remissurus* ap. Ovid. Met. V, 95, emend. Burm. prob. Drak. —325. *obsistis* scripti præter Tell., et priscæ edd., nisi quod in R. 3 *abistis*.

116 vl 330. *Concilio*, en, sublata interrogat. nota, et mox *arma Quiritum*, malebat N. Heins.
—332. Vulgo *nam cætera (non latet) hostis*. —333. *minati* Oxon. *minaci* Put. unde *minari* conj. N. Heins. vid. ad lib. I, vers. 334. Non male! —337. *ac tollit sub sidera gentem*, Col., quod Draken. firmat coll. Virg. *Æneid.* III, 422, 576; IV, 504. Vulgg. *tollitque ad s. g.* Post *gentem* distinguitur in ed. Parm., probb. N. Heins. et Drak., ut vox *mortalem* cum emphasi repetatur. Vulgo *gentem Mortalem: mihi*, etc. —341. *Evinctus* ex Col. recepi cum Lefeb. vid. sup. ad v. 48. Vulgo *Succinctus*. —344. *spectabat* Put. et priscæ edd. —345. *Nec nõ* Tell. et R. 2, vitiose pro *võ*, h. vero. —352. *animo patrio*, qualem pater habebat, Ox. et Put. quod non displicet N. Heins. coll. sup. v. 288, et Ovid. A. am. I, 191. Post hunc versum in editis, non scriptis, exemplaribus legitur alius, inepti versificatoris manu adsutus, *ultor erit cædis jam te spectante propinqua*, quem jam Carrion et Modius obelo transfixerunt, quibus nec ipse Dausq., ut solet, obstrepit. —353. *Propinquæque*, vel, teste Lefeb., *Pro quinque que polo* Put. *Proinde paulo* Dausq. et al., utrumque contra metri leges. *Satque polo* R. 2. *Proinde* duabus syllabis efferendum, ut ap. Lucret. III, 1049, 1066; IV, 652, 998; Virg. *Æn.* XI, 383. Conf. ad III, 16: *accrescant* corrig. N. Heins. Sed vulgatum doctius, ut mox *astris agat*. Conf. App. *astrisque*, non *altusque*, Col et Ox.

119 vl —357. *Despectare* R. 3. —362. *nostros* pro *nos*, *nos* Put. Male, etsi *hostes* refingas.
—364. *repugnant*, non *repugnent*, scripti et antt. edd. —366. *dedam* Col. Vulgo *dudum*, prob. Dausq., qui in verbis *patria inclita dudum* et *æternum famulam* elegantem antithesin inesse putabat, quæ potius in verbis *famulam* et *liber* quærenda. Pessime tamen Barth. jungebat, *dudum famulam non videbo æternum*. —367. *subibo* maluerit N. Heins. poeticæ dictioni substituens vulgarem. Drak. confert VII, 739; XIII, 709, Hom. Il. o, 252; Hor. Od. II, 13, 22, xiv, xvii et al. —368. Post *jubet* pro commate interrog. notam posuit N. Heins. —372. *nunquam si* scripti. Vulgo *si nunquam* et *nusquam* Tell. *si nunquam in talia plecti* emend. Barth. Adv. VI, 25. Male! *Talia* ut gr. τοιαῦτα, vel ταῦτα pro οὔτω, κατὰ ταῦτα in hunc modum, taliter. Marsus per talia, et Cell. ob talia, διὰ ταῦτα, interpretatur. Pro *plecti* poetam *felix*, vel simile scripsisse suspicabatur Withof. —374. *ut* scripti et primæ edd. Vulgatum *tum* servavit Lefeb. Sed *tum deinde* vix quisquam dixerit, et *tum* mox sequitur. —375, 377. Hi tres versus desunt cod. Col. et inducendi videbantur, ut inepti et adulterini, Modio et D. Heins. dissentt. Dausq., N. Heins. et Lefeb. quibus ea, quæ sequuntur, favent. *Patribus* corrig. Burm. et mox *addi* N. Heins. Illud recepit Lefeb., hoc Drak.

121 vl 378. *templa irrumperet*, ut II, 692, V, 450; XIII, 79, etiam legi posse monent N. Heins. et Drak. qui tamen *irrumperere* et cum tertio casu IX, 365; X, 368; XII, 490; XIII, 176 et al. jungi docent. Sic et *intrare*, de quo vid. ad VI, 498. Conf. Burm. et Heyne ad Virg. *Æn.* VI, 528. —380. *sensit* e Col. recepit Drak. Vulgatam retinui, quia *exposcit, imperat*, etc. sequuntur. —382. *rexisse* scripti et antt. edd. ante Juntinam, in qua *texisse* primus dedit Nicander, sensu parum diverso. —383. Hunc versum ingenio inepti hominis procusum et adsutum esse arbitror. Nam primum languet; deinde eo extruso sententia bene procedit; denique non adsequor, cur Fabius, qui et iræ impatiens est, et senatui interest, novum exposcat concilium, neque extemplo pacis conditiones ferat, quod teste Livio XXI, 18 fecit. —387. Etiam hic versus ejiciendus videtur tamquam insititius. Non minus certe languet, et verbum *effundere* mox repetitur. —389. *effundit*, non *effudit*, scripti et primæ edd.

391. Vulgo *Elisæ*. Sed vid. ad I, 81. —392. Vulgatam lect. *Accitis* ab h.l. alienam esse, et alii jam dudum monuere, et ex notis adparet. *Adscitis* conj. Dausq., quo tamen difficultas non tollitur. Melius *Attritis* N. Heins. ad h.l. et ad Claud. Epithal. Honor. v. 179, coll. inf. VI, 301; VII, 247;

XII, 83; XV, 3; XVI, 454. Proxime tamen ad vulgatam adcedit emendatio Barth. Adv. VI, 25 *Adcisis*, quam et Heins. non improbavit, et nos cum Lefeb. recipere non dubitavimus. *Adcissæ* propr. dicuntur *res* tenues, extenuatæ, imminutæ, consumptæ, debilitatæ, adflictæ, inpr. malis et calamitatibus; unde *populi adcisi* sunt virium exhausti, adflicti et obpressi, vel quorum res, opes et vires adcissæ, seu fractæ sunt et infirmatæ. Prior dictio in deliciis potissimum est Livio, v.c. III, 10 (ubi vid. Intpp.); VI, 5; VII, 29; VIII, 29 al. Burmanno neque τὸ *Adtritis*, neque τὸ *Adcisis* placebat, quia illud de lento bello, non de subito impetu, qualis Hannibilibus fuerit; hoc autem de rebus quidem et *robore*, non vero de populis dicatur. Quod ad posterius adtinet, primum analogia nobis favet, et deinde contrarium patet ex Sili VIII, 588, et Liv. VIII, 11. Conf. Heyne Obs. in Tibul. IV, 1, 189.

122 VL **399.** *Albentis* ἀρχαϊκῶς, non *Albentes*, Col. *coni Flaventis*, hoc aurati, conjectura N. Heinsius audacter et frustra: *tutamine* Oxon. vitiose. Vid. ad lib. I, 460. —**400.** *unam* Col. et Oxon. *una*, hoc simul donum ferebant, recte, puto, emend. Barth. Adv. VI, 25, et N. Heins. —**401.** *texam* Col. *intextam* conj. N. Heins. Præstiterit forte *nexam*, vel *lectam*, hoc conlectam, ut apud Virg. Æneid. lib. I, v. 320. Sed vid. not. —**402.** *Loricam, nulli, non l. et nulli*, Col. Recte; nam *tegimen* de ipsa lorica intelligendum. —**405.** *et gaudet o. r.* Col. *gaudetque et* Put. Vulgo *gaudetque in o. r.*

123 VL **409.** *justæ B. v. senectæ* scripti plerique et primæ edd., Græcorum loquendi forma. Vid. App. *juste B. v. senecta* Wolfius Basil. 1522 primus edidit. —**413.** *Ænean* Græco more pro *Æneam* cum Drak. scripsi, suadente N. Heins. quem vid. ad Ovid. Epist. VII, 26: *pulum p. terraque, precantem* volebat D. Heins. refragg. Dausq. et Drak., cum dextram protendere perpetuus sit supplicantium mos, unde frequenter *dextra precans et supplex* dicatur p.m. Virg. Æ. XII, 930. Vid. Heins. et Burm. ad Ovid. Met. III, 721. —**421.** *nequiquam* scribendum putabant præter Festum Broukh. et alii ad Propert. II, 4, 5: *petebat* Col. et omnes post Marsum edd., quod, ut ap. Senec. Troad. v. 165, pro repetebat positum, at, quum classis *vacuo litore non petierit* mare, sed jam in eo fuerit, ab h.l. alienum videbatur Drak. Mens vero poetæ etiam hæc esse potest: classis litus, in quod subducta erat, deserebat et jam æquora petebat. Ex *petebat* stupore librarii ortum videtur *peribat* in c. Put., et hinc *preibat, præibat* in Oxon. R. 3. Parm. *redibat* conj. Barth. Adv. VI, 25: *iterabat* N. Heins. coll. Hor. Od. I, 7, 32, cui tamen magis arrisit *operibat*, cum classis sæpe poetis *tegere et abscondere mare, æquor vero sub classibus latere* dicatur. Hoc non improbat Drak., qui tamen præferendam censebat emendat. Burm. *tenebat* coll. Virg. Æn. V, 1, 8: *premebat* edidit Lefeb. Possit et *secabat* aliaque tentare. Sed omnibus his non est opus. Cl. Hæufft in Periculis poet. a. 1788 editis et ab Ern. laudatis defendit vulg. *petebat* coll. simili loco Val. Fl. I, 136: *operibat*, vel *secabat* conj. etiam Withoff.

124 VL **436.** *magnæ* conj. Huetius, quod prosaicum est. —**437.** *contra* pro *circa* Puteol. —**441.** *liber campi* Col. et Oxon., hoc liberum campi spatium habens, cui non peculiaris campus est adsignatus, sed qui modo hunc, modo illum occupat, et libere vagatur. Confer inpr. Stat. Silv. IV, 2, 24, et Ovid. Ep. Her. I, 80. Vulgatum *campis* tuetur Schmid., putans, verba *liber campi* non commodum habere sensum, et prius sæpe quidem cum genit. jungi, sed semper, ubi liberatio a re molesta, invidiosa et ingrata innuatur, quo utique spectant V, 212; Lucan. lib. IV, v. 384; VII, 818, et Senec. Hippol. 492, quæ loca Drak., et alia, quæ Heins. ad Virg. Æneid. X, 154, ad Claud. Laud. Stil. I, 151, et Gronov. Diatr. Stat. c. 2 congesserunt. —**445.** *juvencis* Col. Parm. Med. *juventis* Ox. *juventis* Put. *viventis* quædam edd. *jumentis* Martin. Herbipol., et post eum alii, contra metri leges. —**447.** *circa* R.2. —**449.** *pugnabat* Put. —**456.** *judex*, non *vindex*, Col. Ox. R. 2: quod præter Barth. defendit N. Heins. coll. Lucan. I, 227; VII, 263 al. ut in invidiam Senatus Rom. dicatur, eum sibi arbitrium belli Saguntini arrogasse, quod ipse Hannibal ei exprobat ap. Liv. XXI, 44. Adstipulatur ei Drak., qui tamen *judicem* a *vindice* nonnunquam parum differre monet, præsertim quum *judicis* sit, ea, quæ contra legem fiunt, *vindicare*, unde *belli vindex* possit esse curia, quæ puniendos belli, adversus fœdera inlati, auctores censeat.

126 VL **457.** *vallatus* ex Col. reponendum putabat Modius, refragg. Dausq., N. Heins. et Lefeb. —**458.** *quies*, h. belli immunitas, conj. D. Heins. quod recte damnant Dausq. et Drak. —**459.** *vani* ex conj. edidit Lefeb., h. qui in rebus vanis spem ponunt, qui inania sibi persuadent. Vid. Heyne ad Virg. Æn. X, 631. Sed conf. not. *æquore vanos A. o., f. lumina p.* emend. Burm. suffrag. Drak. Pro *ponunt* forte leg. *plorant*, vel simile quid. —**461.** *En* reposuit Lefeb. sine auctoritate. *Ut* suspic. N. Heins. —**463.** *misere*, non *miseris*, Col. *rurantia*, h. rorantia, conj. N. Heins. coll. Stat. Th. I, 618 ubi *liquentia viscera tabo* legendum docet. —**467.** *nervis* scripsit Lefeb. libris non addicentibus, hoc est, tendinibus, musculis, ligamentis, quæ a Græcis, in quibus rudis sit Drakenborch., qui absurde *venis* ediderit, τένοντα et νεῦρα vocari nos docet. Sed vir doctus ignorare videtur, *venas* poetis v.c. Virg. Georg. IV, 238, et aliis etiam cutem totumque adeo corpus dici, et verba *venis exstant* jungi posse. —**468.** *membris*, non *nervis*, scripti. Vid. ad I, 177. —**469.** *Umentis* Col. vid. ad v. 125. *Viventis* Ox. unde *Uventis* conj. Barth. Adv. VI, 25, et N. Heins. qui id passim poetis obtrudit. Sed ut taceam, quod Drak. monet, τὸ *viventis* propius ad *umentis*, quam ad *uventis* adcedere, quum literæ *iu* et *m* in Longobard. scriptura vix discerni possint, quid quæso vulgatum mutare nos cogit? vid. ad I, 259.

127 VL **472.** *tentare* volebat Barth. l.c. Male! —**473, 474.** Vulgata lectio plane inepta videbatur N. Heins., qui varia proponebat, *r. nudo Liquantes* (h. liquefacientes, seu aqua mollientes) *clipeo taurorum tegmina* (coria) *mandunt*, vel *r. nudo Ingentum clipeo taurorum t. m.*, vel denique, quod ceteris præferebat, *r. nudo Liquentum* (h. aqua fervida liquefactorum) *clipeo taurorum t. m.* Sed vid. not.

128 VL **479.** *sacræ* Med. ut XIII, 282. Vulgatum Drak. tuetur loco Virg. Æn. VII, 365; conf. not. ad I, 481. —**481.** *solo t. f. remota* conj. El. Putschius, prob. D. Heins. coll. v. 496 seq. Verum non *tum forte*, sed jam diu ante, Fidem terra relicta in cælum aufugisse, monent Dausq. et Drak. *sorte* contra omnium librr. consensum reposuit Lefeb., quoniam olim nil sine sorte actum, unde *sortiri* etiam sit obtinere, licet sine sorte. Quæ recondita doctrina vereor ut sint, quibus adsensum extorqueat. —**483.** Ita Col. et Oxon. Recte, iudice etiam Dausq. qui tamen, ne Modio concederet, commodum quoque sensum, quem vellem declarasset, inesse contendebat vulgatæ lect., *Quam tamen alloquitur veniæ pacator honoræ*, in qua interpretanda nugabatur Marsus, si

131 VL

quis unquam. *Neme* Tell. propius verum. —**485.** *norint*, et mox, *tacitoque*, volebat N. Heins. —**489.** *unam*, non *una*, scripti.

- 132 VL **497.** *novis*, scil. superis, non *Jovis*, scripti, Parm. Med. —**502.** *luxoque* Mars. vitiose in textu, non in comment. —**505.** *cessat* R. 2, non inprob. Lefeb. —**507.** *Sed si cura*, h. si tibi curæ est, ex emend. N. Heins. recepit Lefeb. Totus versus ob ὁμοίωπτωτα auribus est ingratus. —**510.** Vulgo parenthesis post *sinunt* clauditur.
- 133 VL **513.** *levi* Col. recte, ut ap. Virg. Ge. I, 489. Vulgg. *severa Jovi*, h. irata J., ob cladem Saguntinis imminentem, quos præmio, non pœna adficere, Jovis erat, fœderum præsidis. Ita Barth. Adv. VI, 25. Male Marsus, quæ etiam ipsum Jovem ad fidem servandam coegit, quod tamen contra Modium defendit Dausq., cui nec displicet Gossuini conj. *Jovis d. a. v.*, quia Jupiter præses istius regionis. —**521.** *It*, non *Et*, Col. ut III, 215; XII, 244; Virg. Æn. II, 173; Stat. Th. I, 494; V, 239, et aliis locis, quæ excitarunt N. Heins., Drak. et Gronov. Obs. IV, 18. —**522.** *fœdasque* conj. Burm.
- 134 VL **526.** *conspexit*, non *prospexit*, Col. —**528.** *miscentis*, vel *miscenti* malebat N. Heins. —**529.** *ira* Colon. et Put. ut v. 617, 642, et IX, 23, Drak. *ita* antt. edd. —**531.** *Et palma ostendens* corrig. N. Heins., quod nimis forte cupide adripuit Drak., ut Juno non supplicet, sed Saguntum digito monstrans satis dictatorie eam protinus excindere jubeat; quasi non eodem modo explicari possit vulgata. Antiquitas autem *palm' ostendens*, vel *palmostendens* scriptum putabat, refrag. Lefeb., qui in priscis libris *palma tendens* se reperisse testatur, et hinc *palma tendens* edidit. —**533.** *suis*, non *tuis*, Col. —**534.** Vulgo perperam legitur, *ipsa propinqua Effectus studiumque tuum quo comprimit ora Cerberus*, etc., prob. Dausq., ut *propinqua* sit verbum, pro depropera, ut v. 281. et Virg. Æn. X, 254. Sed tres versus, tamquam avulsa a corpore membra, recte VV. DD. ex membr. Colon. restituere. —**537.** *Stridoremque jubæ*, h. comæ, frustra emend. N. Heins.
- 136 VL **546.** *circa* Col. Oxon. R. 3. Parm. Med. unde vel recipiendum, vel ex *circu* ortum videtur. —**547.** *squamoso* Junt. et Ald. quod glossam redolet. Nam *squalens* vulgo putant esse squamosum. Sed vid. Heyne ad Virg. Æneid. lib. X, vers. 314. *tergore*, non *pectore*, scripti. —**548.** *cava pandens guttura* Col. quod forte non spernendum. —**549.** Hunc versum VV. DD. e MSS. Col. et Ox. revocarunt. Voces autem *luctus*, *planctus*, *mœror*, *dolor* et *pœnæ* majoribus literis scripsi, quoniam pictura efficitur vividior et magis poetica, si abstracta cogitentur personata. Cf. Virg. Ge. III, 552, ubi vid. Heyne et Voss. —**550.** *circumstant*, non *circumdant*, scripti et R. 2. —**553.** *adsimilat* pro *adsimulat* edidi, usu quidem invito, sed etymologia ac vi verbi id postulante, et faventibus libris, nonnunquam omnibus v.c. Tac. Germ. c. 9. Adsentiantur nobis Heins. et Heyne ad Virg. Æn. XII, 224; Scheller. in Lex. et præceptis styli; Barth. ad Claud. Ruf. II, 81, ad Stat. Th. IV, 261; et alii. Sed refragantur inpr. Gron. Diatr. Stat. c. 6, et Ernesti ad Cic. Invent. I, 28, ad Tac. Germ. 9, et vit. Agric. c. 10. —**557.** *Daunique*, non *clarumque*, Col. et Ox. *Daunique t. ab origine n.* ad oram Aldini cod. ex ant. exemplari notatum vidit N. Heins. Idem v. **558** *cultus* malebat, quoniam vultus jam antea mentio facta. Sed Drak. recte jam monuit, orationem ita procedere: Huic itaque Tiburnæ pares vultus quum induisset Tisiphone, dispersis crinibus sectisque genis, etc. *inducta* Put. **561.** *Sat F. p. datum* Col. quod firmatur verbis Virg. Æn. II, 291; IX, 135, et Val. Fl. III, 688. *Sat datum* etiam Oxon. si fides habenda Barth. Adv. VI, 25, sed *Stat datum*, teste N. Heins. Vulgo *Stat F. p. datus*, et *Stat datur* R. 3. —**562.** *funere* ingeniose conj. Lefeb. coll. Virg. Æn. IX, 492 ubi *lacerum funus* dicitur cadaver dilaniatum. Vid. not. ad v. 647. Mihi vero ipsa quoque vox *lacerato* suspecta videtur, quia modo præcessit. Forte poeta scripsit *laniato funere*, vel *laniatum (laniatu) vulnere*. —**574.** *Nocte* Col. Ox. R. 2. Vulgo *Morte*, quod nec ipsum elegantia sua carere judicabat Drak. coll. Virg. Æ. X, 641; Lucr. I, 135 al. Sed haud dubie glossema sapit: nam ut *vita* passim *lux*, ita *mors* poetis, vulgari euphemismo, *nox*, *somnus*, *sopor*, *tenebræ* dicitur, κελαινὴ νύξ et σκότος Hom. Il. δ, 461; ε, 310; ὕπνος χάλκεος, νήδυμος, νήγρετος, vel ταηλεγῆς θάνατος Il. θ, 70; χ, 210. Hinc et somnus θανάτοιο συνέμπορος, et mors παλαιότερος κασίγνητος ap. Coluth. rapt. Hel. v. 357, 359. ὕπνος γείτων et κασίγνητος θανάτοιο Hom. Il. ξ, 231; Virg. Æ. VI, 278, et Hesiod. Theog. 755, ubi uterque Νυκτὸς quoque παῖδες vocantur. Sexcenta poetarum exempla congesserunt et librarior. fraudem notarunt Drak. ad V, 526, X, 173; XIII, 129, 708. Cerda ad Virg. Æn. X, 745; Ill. Harles. ad Coluth. l.c. Broukh. ad Prop. II, 13, 17, et 15, 24; Lambin. et Jani ad Horat. Od. I, 4, 24; 24, 5; 28, 15; III, 11, 38. —**578.** *præfert* conj. N. Heins.
- 139, 140 VL **584.** *prorumpit*, non *prorupit*, scripti. —**587.** *Oreque, vibranti*, etc. edidit Lef., operarum forte incuria, lectore certe ne admonito quidem.
- 592.** *excussæ mentes* probb. Modio et Heinsiis, coll. Stat. Th. III, 93; Lucan. IV, 536; Plin. Ep. I, 18. *Excuti*, pro percuti. concuti, percelli, terreri, ut ἐκπλήσσεσθαι ap. Hom. Il. ζ, 225; Od. ζ, 230: *excussi* (κατὰ) *mentes* (ut ἐκπλήσσεσθαι φρένας dixit Hom. Il. ν, 394, et π, 403), emend. Gron. Diatr. Stat. c. 43, et ad Senec. de ira I, 7, quod doctius est et V, 54; IX, 644, alibique occurrit, sed N. Heins. minus placet, quia τὸ *expulsi* mox sequitur: *excussi mentem* reposuit Lefeb. Pro vulgata *excussi amentes*, quæ glossema videtur Drak., quum *amens* sit, cui *mens excutitur*, perperam stat Dausq., qui cum Cell. interpretatur: *excussi*, prolapsi domo in publicum, compita, forum, rogam, quasi extra mentem terrore positi. —**594.** *jacuisse* Colon. ut v. 574. Vulgo *latuisse*. Utrumque bene et ἀοριστῶς dicitur. —**595.** *damnantque cibos* Col. et Parm. *clamantque c.* Put. vid. ad v. 52; *damnatque c.* Mart. Herbipol. *damnare cibos agit* Gryph. et Nut. non inprob. N. Heins. Vulgo *damnant cibos*, contra metri leges: *addita* (h. infesta, non, ad cetera mala accedens, ut vult Schmid.) Put. cui favet auctoritas Virg. Æn. VI, 90, ubi vid. Heyne. Cf. etiam Burm. ibid. et ad Val. Fl. V, 286; Gronov. ad Senec. Herc. F. 1237. Vulgg. *abdita*, quod accipit pro, occultata in Tiburnæ specie. —**597.** *perferre* Put. et R. 2. —**598.** *luceque* Put. —**601.** *Longæ* Col. Vulgo *Longas* prob. Dausq., ut longa series comportantium opes fuerit, aut longo tempore comportarint. Male! —**605.** *raptis* quidam antt. *superest parti*, h. rerum partarum, vel *gazæ* conj. N. Heins. *carptim* refinxit Lefeb. Propius ad literarum ductum accederet *raptim*, et ita Liv. XXI, 14, *in ignem ad id raptim factum conjicientes*, etc. —**607.** *penitis terræ* conj. nescio quis, a Drak. refutatus. *terra*, non *terræ*, Col. quod et conj. Dausq. —**608.** *damnare* tanquam efficacius malebat N. Heins.

143 VL

610. *tinctam*, hoc accensam, *Phlegethontis in undis* scripti. *tractam Phlegethontis ab undis* editi. —**613.** *in victis* libri antt. teste Lefeb. *Æternum victis infelix g. servet* frustra conj. N. Heins. —**614.** *parentem* Col. et Oxon. Vulgo *parentum... capulum* probb. Dausq. Cell. Lefeb. Nihil fere interesse videtur. *parente* Parm. *parentē* R. 2. *letum indignata parentem* corrig. D. Heins. *lentum i. pavere capulum*, vel *paventum*, vel *letum*, *ind. paventes* tentabat N. Heins. —**618.** *aversa mente*, Col., h. alio versa, alienata, iudice Modio; vel *aversa a scelere*, abhorrente ab eo, repugnante, *invita*. Vulgo *adversa*, quam renitentem, cum fatali Tisiphones impulsu pugnantem interpretatur Dausq. qui male provocat ad Plaut. Pseud. I, III, 8; ubi non *animo adverso*, sed *re adversa* legendum. —**620.** *perpersusque* emend. et recepit Lefeb. —**621.** *nisus* malebat D. Heins. cf. I, 64. Dausq. contra monet, aciem oculorum ab iratis obliquari, eosque limis intueri. Sed melius forte vulgata lectio vindicari potest, coll. Ovid. Met. VII, 340 *haud tamen ictus Ulla suos spectare potest, oculosque reflectunt; Cœcaque dant sævis aversæ vulnera dextris.* —**626.** *tumores*, ed. Parm. egregie, h. iram et furorem. Nam *rabie fera corda tument* Virg. Æn. VI, 49: οἰδάνεται κραδίη χόλω et *fervens difficili bile tumet jecur*. Vid. not. ad v. 327. Jani ad Horat. Od. I, XIII, 4. Heins. ad Claud. Ep. ad Hadrian. v. 7. Gronov. ad Liv. XXXIII, 11. Bentl. ad Horat. A. P. 197. Burm. ad Virg. Æn. VIII, 40, et ad Lucan. V, 53; ubi monet, *tumere* de omni graviore animi motu, inpr. de ira usurpari, metaphora ab irato mari ducta, quod *tumere* dicatur, Vulgo *atros ... timores*, quibus μελαγχολία, furorem et insaniam, innui putabat D. Heins. quod tamen locus Hor. Od. II, XIX, 5, mihi certe non persuasit. —**629.** *connisum*, non *connixum*, Col. Hoc Dausq., illud N. Heins. et Drak. tuentur. Vid. ad v. 123. —**631.** *fumum* Col. *sumas*, vel *summa* vett. libri, unde *fumans* recentt. quod perperam servavit Lefeb. *vortex* forte leg., ut ap. Virg. Æ. XII, 673, si verum est, quod vulgo putant, *verticem* de cujusvis rei summitate, κορυφή, *vorticem* de fluvio et omni alia re in orbem acta, ut δῖνη, seu δῖνος proprie dici. Sed vid. not. ad III, 475; *picea caligine torrens* emend. Ill. Herd. in literis ad me missis. Non male, opinor, si v. 630 *flammans* reponatur. Sed vulgata lectio exquisitior videtur.

144 VL

634. *reddentia* Col. et Ox. ut *referre* vultum, faciem, etc. Recte, nec opus est tot exemplis, quot congressere Heins. et Drak. Vulgg. *redolentia*, inepte; etsi non prorsus male olere videbatur Dausq. —**639.** *stare* libri scripti et editi ante Nicandrum, qui in Junt. primus edidit *hæreere*, quod interpretat. τοῦ *stare*, esse, N. Heins. et Drak. ad h.l. et ad VII, 398 permultis poet. locis evincunt, quibus tamen *stare*, ut ἰστάναι, plerumque simpl. *esse* significat. Confer Heyne ad Virg. Æn. I, 646; VII, 553, et Burm. de Jove Fulgerat. c. 14, p. 322 sq. —**642.** *mali turbata* Put. prob. N. Heins. quasi ubique inculcanda sit hæc elegantia, quam poeta passim respuit. Idem conj. *visu*, vel græce, *visus*. —**645.** *Quinam* Col., h. quisnam, qualis, ut *qui* mollius pro *quis*. Conf. Drak. ad VII, 538, et IX, 651, ubi laudat X, 117; XIII, 450; XV, 668; Heins. ad Virg. Ecl. II, 19; ad Ovid. Met. XIV, 162, et ad Prudent. Apotheos. v. 418; Bent. ad Horat. Serm. I, IV, 41; v. 79; Gronov. Obs. ad script. eccles. c. 21. *Quianam* reposuit Lefeb. vid. ad I, 134. Vulgo *Quonam*. Quidam *quoniam* et *quam*. Scaliger ad marg. Siliii emend. *Sed, Mago, quonam*. Male! —**646.** *nota* Col. Vulgatum *notis* ad aurem suavius. —**647.** Sic scripti et Parm. Vulgo *Nomine m. r. funera*. Proxime verum *Funere m. r. nomina* Med. *revocabat*, scil. et spectaculum et dolorem funeris, perperam edidit Lefeb. coll. Virg. Æ. II, 3, vid. not. —**649.** *Tunc etiam a*. Col., h. quos ne moriens quidem dignoscere potuit propter formæ similitudinem. Vulgo *Cessit et ambiguos*.

145 VL

146 VL

651. *fata*, non *facta*, Col. Neutrum ab h.l. alienum. —**652.** *Imperet* scripti cum R. 2 et 3; ut *imperare amori, menti, iræ, libidini*. Vid. si tanti est, Drak. *imperare velit* glossa in c. Tell. Vulgo *Temperet*, quod ex Virg. Æ. II, 8, margini adscriptum irrepsisse videtur. —**656.** *fata* Col. ut v. 651, prob. N. Heins. Vulgatum præfererat Drak. —**662.** *solita hinc spectare* (scil. arx, hinc castra P. et litus, hinc Saguntum) emend. N. Heins. *solita inspectare* scripsit Lefeb., qui posterius voc. in antiquis deprehendit. Sed nihil forte est, quod in vulgata sperni et displicere possit, si verba, *hinc* (h. inde, ex hac arce), *Punica... Saguntum*, parentheses includantur et voc. *soliti* ad Saguntinos referatur. —**663.** *resplendet* Col. et Ox. cum priscis edd. vid. not. Marsus primum edidit *respondet*, in quo nescio quid occultioris philosophiæ inesse putabat Dausq.

147 VL

668. *arrecta* Tell. quod recepit Lefeb. et ad exemplum Virg. Æ. IV, 280, tam h.l., quam VII, 686; IX, 595; alibique passim legendum censebat N. Heins. nescio cui bono? Vulgatam exemplis tuentur Drak. ad hh.ll. et Burm. ad Val. Fl. II, 213. —**674.** *pænisque m. suspic.* N. Heins. ut *ministrare velis* dixit Virg. Æ. VI, 302; X, 218; *telis et habenis* Stat. Th. VII, 752; *vitiis* Grat. Cyneg. 314. Non male: sed nec vulgata spernenda. Conf. XIII, 295, et Virg. Æ. I, 213, ubi vid. Burm. et Heyne.

148 VL

684. *invasit*, non *invadit*, scripti cum Parm. et Med. —**688.** *interspatiat* una voce legendum videbatur Dausq. —**691.** *septis* pro *tectis* volebat N. Heins. quia ovile ac bovine poetis passim *septa ovium* et *houm* dicuntur. Vulgatum defendit Drak. coll. sup. v. 444.

149 VL

697. *venerabile vulgus Elysio* conj. N. Heins. Sed Draken. solam distinctionem mutavit, commate post *vulgus* posito. Conf. Virg. Æn. V, 734, 735. —**699.** *Cui* Col. prob. N. Heins. ut ad Hannibalem referatur. Vulgo *Quis*, vel *Queis*. —**700.** *ne* Lefeb. vitiose.

151

C. SILII ITALICI

PUNICORUM

LIBER TERTIUS.

ARGUMENTUM.

SAGUNTO diruta, Bostar in Libyam mittitur, ut de eventu belli Romanis inlati oraculum Jovis Hammonis in Marmarica consulat; 1-13.
Hannibal ipse Gades petit, ubi in templo Herculis, cujus labores in foribus sculptos contemplatur, donaria Deo vota suspendit; 14-44.
Et recessum adcessumque maris admiratur; 45-60.
Inde Himilcen, uxorem suam, quamvis invitam cum filiolo lactente in Africam amandat; 61-157.
Curis vero et laboribus fessus, nocte adpetente, somno altiore obprimitur, in quo ei obfertur species Mercurii, qui ipsius cunctationem increpat, seque ab Jove ducem in Italiam ei missum memorat; 158-213.
Hoc visu lætus extemplo copias ex hibernis educit, quæ sigillatim recensentur; 214-405.
Has per Pyrenæum saltum Bebrycumque fines traducit, et ex Volcarum agro Rhodanum ac deinde Druentiam, qui et ipse Alpinus amnis longe omnium Galliæ fluviorum difficillimus transitu est, trajicit; 406-476.
Tum per Gallias, fisis, qui iter morari atque impedire conabantur, ad Alpes contendit, in quarum jugum milites, pugnando et tædio laborum malorumque fessi, sed promissis et oratione ducis confirmati, duodecimo demum die evadunt; 477-556.
Gravissimo labore jam præter omnium opinionem exantlato, Venus de periculo, Romanis imminente, cum patre conqueritur; 557-569.
Jupiter contra, spe belli fortiter a Romanis gerendi feliciterque olim finiendi, filiæ dolorem levat, et futuram Romæ fortunam splendidumque Flaviæ gentis imperium, vaticinantis in modum, exponit; 570-629.
Interea Hannibal, Alpibus per varios casus et tot discrimina rerum superatis, in Italiam degreditur, et in Taurinis, quæ Gallis proxima gens est, castra ponit; 630-646.
Eodem Bostar, ex Africa reversus, pervenit, et oraculo Jovis Hammonis, cujus situm et originem describit, prosperum futuri belli eventum portendi nuntiat, quo militi ad dimicandum animus incenditur; 647-714.

152

POSTQUAM rupta fides Tyriis, et mœnia castæ,
Non æquo Superum genitore, eversa Sagunti;
Extemplo positos finiti cardine mundi
Victor adit populos, cognataque limina Gades.
Nec vatum mentes agitare et præscia corda
Cessatum super imperio: citus æquore Bostar
Vela dare, et rerum prænoscere fata jubetur.

5

152N

1. Conf. Liv. XXI, 21. — *castæ*, vid. ad I, 481. — **2.** *Non æquo*, quod Drak. monet, vel cum Marso exponi potest, injusto Jove, qui ejus eversionem permisit (cf. II, 657 et 699); vel præter fas et æquum, quemadmodum *æquo Jove* fieri dicitur, quidquid recte et ordine fit (v.c. Horat. Ep. II, 1, 68); vel denique, cum Cell., invito, irato, quæ ratio ceteris præstare videtur: nam Jupiter ὄρκιος est. Vid. ad I, 9; et II, 364. Sic *Jove non probante* dixit Hor. Od. I, II, 19, ubi vid. Intpp. — *eversa* post octo, vel novem menses Vid. Polyb. III, 17; Liv. XXI, 15; Flor. II, 6. — **3.** *Extemplo adit Gades*, sed, teste Liv. XXI, 21, 22, primum Carthaginem novam. Cf. ad v. 159. — *cardine*, termino, vel extrema parte mundi, tunc temporis cogniti. Cf. ad I, 141. — *positos*, κειμένους. Vid. Heins. ad Ovid. ex Ponto I, v, 78. — **4.** *limina*, aedes, urbes. — *cognata* Carthagini: nam Phœnices, et quidem Tyrii, a Rubro mari profecti, utramque urbem condidere. Vid. Strab. III, p. 116, al. 221; Curt. IV, 4; Vellei. I, 2; Diodor. V, 20; Isidor. Orig. XV, 1; Plin. IV, 22; et V, 19; ubi vid. Hard. Fest. Avien. Descr. Orb. v. 611 sq. et alii, qui tradunt, insulam, prius Κοτινοῦσαν dictam, a Phœnicibus Ἐρυθίαν (quam Strabo l.c. et p. 257. C. aliique a Gadibus distinguunt), et a Pœnis Γάδειρα, γὰρ h. sepem, marinis objectam fluctibus, vocatam esse. De Carthaginis originibus vid. ad I, 21 sqq.

5. *agitare*, explorare. — **6.** *imperio* orbis terrarum.

153

Prisca fides adytis longo servatur ab ævo,
Qua sublime sedens, Cirrhæis æmulus antris,
Inter anhelantes Garamantas corniger Hammon,
Fatidico pandit venientia secula luco.
Hinc omen cœptis, et casus scire futuros
Ante diem, bellique vices novisse petebat.

10

153N

8. Oraculum Hammonis (de quo vid. ad I, 414, et inf. v. 666 sqq.) *æmulum* Delphico, h. tam antiquum et celebre, ut cum Delphico de principatu quasi contendat. — **9.** *sublime sedens*, vid. Heins. ad Ovid. Ep. IX, 129, et Burm. de Jove Fulgerat, p. 322 sqq. Dausq. hæc verba eo spectare putabat, quod Hammonis simulacrum, quum responsum petitur, navigio aurato gestant sacerdotes, si fides habenda Curt. IV, 7, et Diodor. XVII, 50. — *Cirrhæa*, Phocidis urbs et navale Delphorum, unde pro ipsis Delphis, et *antra Cirrhæa* pro oraculo Delphico, quod ex specu edi solebat, ponuntur. — **10.** *anhelantes* ob sitim, qui æstu solis torrentur. — **13.** *Ante diem*, ut ap. Virg. Æn. IV, 620, et Ovid. Met. I, 148. — *novisse petebat*, quærebat, optabat, ut ap. Horat. Ep. I, XI, 29, et Martial. V, 51.

154

Exin clavigeri veneratus numinis aras
Captivis onerat donis, quæ nuper ab arce
Victor fumantis rapuit semiusta Sagunti.
Vulgatum, nec cassa fides, ab origine fani
Inpositas durare trabes, solasque per ævum
Condentum novisse manus: hinc credere gaudent
Consedis Deum, seniumque repellere templis.

15

20

14. Hannibal Gades petit, et adcedit templum Herculis Gaditani, ut apud Liv. XXI, 21. Locus noster

class. est de hujus dei sacris, de quibus aliunde parum nobis constat, et de templo, quod ultra XII M.P. a Gadibus aberat teste Strab. III, p. 117, al. 169, et summæ semper religionis fuit, unde Romani etiam, aliique populi sæpe illud voti causa adiere; de quo vid. Diodor. V, 20. Opes ejus et ornamenta magno sibi usui fuisse memorat Cæsar b. Civ. II, 18. Illud duæ inprimis columnæ quadratæ ex auro argenteoque conflatæ (sed si Strab. fides habenda, χαλκαὶ ὀκτοπήχεις, ἐν αἷς ἀναγέγραπται τὸ ἀνάλαμα τῆς κατασκευῆς τοῦ ἱεροῦ), cum scriptura Phœnicia ornasse, et fabulæ etiam de duabus Herculis columnis locum dedisse dicuntur. Conf. Arrian. de Expedit. Alex. M. II, 16; Appian. Hisp. c. 2 (qui in hoc templo, a Phœnicibus condito, horum ritu Herculem Tyrium, non Ægyptium, vel Thebanum, sua etiamnum ætate cultum fuisse tradunt), Mela III, 6; Diodor. V, 20; Macrobr. Sat. I, 20; Eustath. ad Dionys. Perieg. v. 65; inpr. Philostr. vit. Apollon. V, 5, p. 190, 191; Bochart. Chan. I, 34, p. 675 sq.; Gyrard. Synt. X, 333; Tristan. Comm. hist. p. 378, 382 sq., et 486. Ceterum Silius ad sacra Herculis Gaditani nonnulla, quæ proprie ad sacra hujus dei apud Ægyptios et in Italia pertinent, transtulisse, et v. 32 sqq. ubi res ab eo gestas recenset, Herculem Gaditanum cum Thebano confudisse videtur. —*aras onerat* (scil. Hannibal, non Bostar, quod Barth. putabat) *donis*, ut ap. Virg. Æn. V, 101; et X, 620.

154N

17. Vulgaris, nec vana quoque fama est, templum non saxo, sed trabibus asseribusque exstructum esse, nec unquam refectionem desiderasse. Πετρώδες δὲ αὐτῆς οὐδὲν, ἀλλὰ βαλβίδι ξεστή εἴκασται. Ceterum Marsus monet, poetam ad hoc templum traduxisse, quod de templo Apollinis Uticensi et Dianæ Saguntino memoret Plin. XVI, 40, eorum scil. «trabes etiam nunc durare, ita ut positæ fuerint prima urbium origine.» —**19.** *gaudent*, solent, ut *amant*, φιλοῦσι. —**20.** *Cosedisse*, sedem ibi ac domicilium constituisse, vid. V.L.

Tum, quis fas et honos adyti penetralia nosse,
Femineos prohibent gressus, ac limine curant
Sætigeros arcere sues: nec discolor ulli
Ante aras cultus; velantur corpora lino,
Et Pelusiaco præfulget stamine vertex.

25

21, 22. Sacerdotes a sacris et ara H. feminas arcent, ut in Italia, vid. Macrobr. Sat. I, 12. Gell. II, 6; et Prop. IV, IV, (al. IX), 21... 70. —**23.** Id Herculi Ægyptio proprium fuisse notat Dausq. et ab Ægyptiis ortum, qui sues et subulcos aversabantur ut impuros, quod vel ex Herodoto II, 47, notum. Sed aliis locis porcos Herculi inmolatos esse, patet ex Sext. Empyr. Pyrrh. hypotyp. III, 24, p. 155; et Phædr. Fab. V, 4, quos citavit Drak. —*curant arcere*, pro arcent, Drak. qui laudat Barth. ad Stat. Th. II, 360, cf. Virg. Æn. IX, 518. —*nec discolor*, unus idemque. —**24.** *velantur lino*, h. vestibus lineis, quarum usus sacris Isis proprius. Vid. Broukh. ad Tibull. I, III, 30. Cave tamen existimes, his verbis, lectionem vulg. loci Virg. Æ. XII, 120. confirmari. —**25.** *Pelusiaco stamine*, Ægyptio lino: nam *Pelusium* urbs Ægypti, nunc *Tineh*, non *Damiata*. Epitheton ornat et cum dilectu positum est: de hujus enim lini candore et mollitia vid. inf. v. 374; Plin. XIX, 1, et Grat. Cyneg. v. 41 sq. *Stamen* vero h.l. est vitta, seu infula, ut ap. Prop. IV, IX, 52. Frontes sacerdotum Ægypt. vitta forte linea, non, ut vulgo, lanea, cingebantur. Vide Heyne ad Virgilium, loco citato.

155N

155 Discinctis mos tura dare, atque e lege parentum
Sacrificam lato vestem distinguere clavo.
Pes nudus, tonsæque comæ, castumque cubile:
Inrestita focis servant altaria flammæ.
Sed nulla effigies, simulacrave nota Deorum
156 Majestate locum, et sacro inplevere timore.

30

26, 27. Poeta ad Herculem traduxisse videtur, quæ solis cultui apud Phœnices propria erant. Heliogabalus certe, Bassianus olim dictus, et Emesæ in Phœnicia natus, ibi ut solis sacerdos propheta σχήματι βαρβάρω, χιτώνας χρυσοῦφεις καὶ ἀλουργεῖς χειριδωτοὺς καὶ ποδήρεις ἀνεζωσμένους, τά τε σκέλη σκέπων πάντα ἀπ' ὀνύχων ἐς μήρους, ἐσθῆσιν ὁμοίως χρυσῶ καὶ πορφύρα πεποικιλμέναις, et, quum Imperator esset ac Nicomediæ hiemaret, τὴν ἱερωσύνην τοῦ ἐπιχωρίου θεοῦ, ἣ ἐντέθραπτο, περιεργότερον ἐξώρητο· σχήμασί τε ἐσθῆτος πολυτελεστάτης χρώμενος, διὰ τε πορφύρας χρυσοῦ ὑφάσμασι, περιδεραιοῖς τε καὶ ψελλίοις κοσμομένους. —ἦν τε αὐτῶ τὸ σχῆμα μεταξὺ Φοινίσσης ἱεῶς στολῆς καὶ χλιδῆς Μηδικῆς: unde et principes Romanorum Heliogabalo et Soli sacra faciebant, ἀνεζωσμένοι χιτώνας ποδήρεις καὶ χειριδωτοὺς, νόμῳ Φοινίκων (ut fere h.l. *e lege parentum*) ἐν μέσῳ φέροντες μίαν πορφυραν ὑποδήμασι τε λίνω πεποικιλμένοις ἐχρῶντο, ὡσπερ οἱ κατ' ἐκεῖνα τὰ χωρία προφητεύοντες. Vid. Herodian. V, 3 et 5. Non ad manum mihi est, quem ex eodem Herod. docte h.l. illustrasse N. Heins. notavit, Rubenius rei vestiar. I, 17. —**27.** *latus* itaque *clavus* etiam sacerdotum insigne fuit, et Baliares, Gaditanis vicini, πλατυσήμους χιτώνας invenere. Vide quos Dausq. laudavit, Strab. III, p. 116, al. 169; et Eustath. ad Dionys. Per. Vid. 65.

28. Ἀνυποδησία in sacris plurium populorum usitata erat. Vid. Spanh. ad Callim. H. in Cer. vers. 125, et Sagittar. de Nudipedal. vett. —**29.** Hercules ut in Græcia roboris, sic in Oriente et inpr. Phœnicia, ubi origo totius fabulæ et ideæ, quam veteres sibi de hoc deo informarunt, quærenda est, Solis symbolum fuit: unde ignis æternus, ut in templo Vestæ. Vide Selden. de Molocho in Synt. I. de Diis Syris c. 6. Cl. Herman. Mythol. Lyricor. pag. 293 seqq.; Voss. Theol. Gent. II, 15; et quos Drak. laudat, Tristan. Comm. hist. T. I, p. 494; T. II, p. 165; et Beger. Thes. Brand. T. III, p. 46.

30. Comparant Philostr. vit. Apoll. V, 5, ubi refert, in hoc templo Herculi Ægyptio et Thebano aras esse, ἀγάλματα δὲ αὐτοῖν οὐκ εἶναι· βωμοὺς δὲ τοῦ μὲν Αἰγυπτίου δύο χαλκοῦς καὶ ἀσήμους, ἓνα δὲ τοῦ Θεβαίου. Huic loco alium, non minus artem et memorabilem adjicio ex Herodiano V, 3, ubi de Phœnicio Solis templo agitur: ἄγαλμα μὲν οὐκ ὡσπερ παρ' Ἑλλήσιν ἢ Ῥωμαίοις (ut h.l. *simulacra nota* sc. Romanis atque recepta) οὐδὲν ἐστήκε χειροποιητὸν θεοῦ φέρον εἰκόνα· λίθος δὲ τίς ἐστι μέγιστος, κάτωθεν περιφερῆς, λήγων εἰς ὀξύτητα. Κωνοειδὲς αὐτῶ σχῆμα, μέλαινά τε ἡ χροιά. διοπετῆτε αὐτὸν εἶναι σεμνολογοῦσιν, ἐξοχὰς δὲ τινὰς βραχείας καὶ τύπους δεικνύουσιν· εἰκόνα τε Ἡλίου ἀνέργαστον εἶναι θέλουσιν, οὕτω βλέποντες. Herculem sub symbolo ignis inrestiti, non arboris, quod ex v. 691, perperam Dausq. colligebat, cultum fuisse suspicabatur Drak. —**31.** *timore*, vide ad I, 82.

156N

In foribus labor Alcidæ Lernæa recisis
Anguibus hydra jacet, nexuque elisa leonis

Ora Cleonæi patulo cælantur hiatu.
Ast Stygius, sævis terrenis latratibus umbras,
Janitor, æterno tum primum tractus ab antro,
Vincla indignatur, metuitque Megæra catenas.

32. In foribus templi labores Herculis (Thebani) expressi, non vero pictis tabulis, ut VI, 653 sqq. sed *cælatura*, vel sculptorio et anaglypho opere (*en bas relief*) quod ex v. 34 intelligitur, et ex Philostr. l.c. nisi quod hic in ara et columnis τὰ δώδεκα Ἡρακλέους ἔργα ἐκτετυπῶσθαι λίθου ὄντα, memorat: quæ Silius, Maronis vestigia premens, ad fores templi transtulit, quæ ita olim ornari solebant. Drakenb. laudat Cic. Verr. IV, 56; Val. Fl. V, 417; Claud. Cons. Hon. VI, 44; Ovid. Met. II, 4; Prop. II, xxiii, 2. Cf. Heyne Exc. XV, ad Virg. Æn. I, 453 sq.; et Not. ad Ge. III, 26 sq; et Æn. VI, 20 sq. Posteriorem locum poeta noster etiam in eo expressit, quod otium fecit Hannibali ad argumentum sculpturæ perlustrandum, misso Bostare, qui oraculum consuleret, quemadmodum Æneas interea Achaten ablegaverat ad Sibyllam adducendam. Qua occasione utitur ad narrationem de sacris Herculis rebusque ab eo gestis, quæ alioquin ab h.l. aliena videri possit, carmini suo intexendam. Præterea ad Virgilio ductum sculpturæ argumentum divisisse videtur. Nam in unis forium valvis expressa, puto, hydra Lernæa, leo Nemeæus et Cerberus, v. 32... 37. *Juxta* vero, h. in alteris valvis (*contra* ap. Virg. Æn. VI, 23; et Val. Fl. I, 137), reliqua v. 38... 44. Facile autem adparet, Silium non nisi sex Herculis labores, ἄθλους, recensuisse, et pugnas cum Antæo, Centauris et Acheloo ad alias res ab eo gestas spectare. Quis vero poetam ad ejusmodi subtilitatem exigit? —**32.** Cf. ad II, 158; et de ipso mytho Cl. Herman. Mythol. Homeri et Hes. p. 75. —**33.** *leo Cleonæus*, vulgo Νέμεος, vel Νεμεαῖος: nam *Cleone*, seu *Cleonæ*, Κλεωνᾶ, op. Argol. non longe a silva Nemea aberat. —**34.** *hiatus*, χάσμα ὀδόντων Anacr. II, 4. —*patulus*, ut *Nemeæus magnus hiatus* ap. Lucret. V, 24: cf. Burm. ad Val. Fl. I, 34; et Drak. ad h.l. qui *patulum* dici monet ob guttur elisum, non ob malas divulsas, quod Marsus putabat.

157N

35. De Cerbero, et descensu H. ad inferos vid. Heyne ad Apollod. II, 5, 12. p. 428 sqq.; et Herman. Mythol. Homeri et Hes. p. 147 et 404. Ipsa verba Silius mutuatus est a Virg. Æn. VI, 395, 400, 401; et VIII, 296, quod a lectione sollicitanda VV. DD. revocare debebat. Sed vid. V.L. —**37.** *Megæra* pro Furiis. —*metuit catenas* præclare ad vim Herculis declarandam.

Juxta Thraces equi, pestisque Erymanthia, et altos
Æripedis ramos superantia cornua cervi.
Nec levior vinci Libycæ telluris alumnus
Matre super, stratique genus deforme bimembres
Centauri, frontemque minor nunc amnis Acarnan.
Inter quæ fulget sacratis ignibus Cete,
Ingentemque animam rapiunt ad sidera flammæ.

158

40

159

38. *Equi Thraces*, h.e. Diomedis, Thraciæ regis, ἀνδροφάγοι. Vid. Heyne ad Apollod. II, 5, 8, p. 370 sqq. —*pestis E.* aper in Erymantho, monte Arcadiæ. Vid. Heyne l.c. p. 350; *pestis*, ut *p. Lernæa, Nemeæa*, πῆμ' ἀνθρώποις ap. Hesiod. Theog. v. 329. cf. ad I, 174. —**39.** *cervus*, vel *cerva Cerynitis* a poetis fingitur χρυσόκερος, vel quia Dianæ sacra fuit et omnia divina sunt aurea, vel propter summam cornuum pulchritudinem; eadem *æripes*, χαλκόπους, ob præcipuum robur et velocitatem pedum. Vid. Diodor. IV, 13; Qu. Calab. VI, 223; Heyne ad Virg. Æn. VI, 803; et ad Apollod. II, 5, 3, p. 348 sqq.

158N

40. Intell. *Antæus*, cujus regia Irasa ad Tritonidem paludem in Cyrenaica fuit, quique hospites ad luctam provocasse, et tactu terræ, matris suæ, novas vires collegisse dicitur. Vid. Heyne ad Apollod. II, v, 11, p. 417 seq.; et ad Pind. Pyth. IX, 185. —**41.** De Centauris, qui poetis *bimembres, bifomes, semiferi, semihomines*, διφθεῖς, vocantur, et de Herculis pugna cum iis, res nota vel ex Ovid. Met. XII, 198 sq. vid. Heyne ad Virg. Æn. VII, 674; VIII, 293; ad Apollod. p. 351... 9; et ad Pind. Pyth. II, 41. —**42.** *amnis Acarnan*, Achelous, fl. Acarnaniæ, quam ab Ætolia dividit. De ejus lucta cum Hercule vid. Ovid. Met. IX, 8 sq. Herman. Myth. Lyricor. p. 288 sqq. Heyne ad Apollod., p. 461; et *Antiquarische Aufsätze* P. I. De cornibus fluviorum, quæ originem locumque huic fabulæ dederunt vide ad I, 415. —*frontem minor* græce dicitur, qui alterum cornu amisit et frontem habet truncam. N. Heins. et Drak. contulere Juven. Sat. VIII, 4, *Curios jam dimidios, numerosque minorem Corvinum*, et Lucan. II, 717, *Rapta puppe minor subducta est montibus Argo*. Add. Val. Fl. I, 582, *Nec scopulos, aut antra minor tellus*. —*nunc*, post Herculis luctam, quum antea, ut taurus et ut deus fluvii, duo cornua haberet. Sic de eadem re Val. Fl. I, 36, *ambobus jam cornua fracta juvencis*.

43. *Cete*, Οἶτη, mons Thessaliæ, Herculis rogo nobilitatus. Vid. Heyne ad Apollod. II, 7, 7, p. 480... 6. —*sacratis ignibus*, fulmine, quo Hercules raptus et inter Deos relatus est. (Nam in inferis est ejus Εἶδωλον, ἀντὸς δὲ μετ' ἀθανάτοισι θεοῖσι Τέρπεται ἐν θαλίης, ut utar verbis Homer. Od. λ, 601.) Cf. Soph. Philoct. 1427. Apollod. l.c. et Diodor. IV, 38 et 39, ubi vid. Wessel.

Postquam oculos varia inplevit virtutis imago,
Mira dehinc cernit: surgentis mole profundi
Injectum terris subitum mare, nullaque circa
Litora, et infuso stagnantes æquore campos.
Nam qua cæruleis Nereus evolvitur antris,
Atque imo freta contorquet Neptunia fundo,
Proruptum exundat pelagus, cæcosque relaxans
Oceanus fontes torrentibus ingruit undis.

45

50

159N

45. Vide, quo studio poeta ornatum sectetur. Postquam Hannibal res præclaras, ab Hercule gestas, in foribus templi expressas viderat, æstus marinos contemplabatur, et miraculo rei stupebat; ut Syphax inf. XVI, 195 seqq. Vss. 46... 54 adcessus, et v. 55 sq. recessus sc. defluxus maris describitur. —*inplevit*, ad satietatem delectavit. —**46.** *molem profundi* (τοῦ βάθους) pro aquarum inmani copia nova phrasi dictum videbatur Barth. Adv. XXI, 15. Sed quamvis non modo magnitudinem et difficultatem, sed copiam quoque poetis *molem* dici, vel tironibus nota res est. Vid. Ind.

49... 50. Cfr. Virg. Æn. II, 419. —**49.** *cæruleis antris*, ut mox *imo fundo et cæcos* (reconditos, profundos) *fontes*. —**51.** *Proruptum pelagus*, vide Heinsium ad Claudian. de laud. Stiliconis, II, 462;

Tum vada, ceu sævo penitus permota tridenti,
 Luctantur terris tumefactum inponere pontum.
 Mox remeat gurgēs, tractoque relabitur æstu,
 160 Ac ratis erepto campis deserta profundo,
 Et fusi transtris exspectant æquora nautæ.
 Cymothoes ea regna vagæ, pelagique labores
 Luna movet: Luna, inmissis per cærula bigis,
 Fertque refertque fretum, sequitarque reciproca
 Tethys. 60

53. *sævo tridenti*, ut ap. Virg. Æn. I, 138, ubi vid. Heyne. — *tridenti* sc. Neptuni, quamvis et Nereo tribuitur a Virg. Æn. II, 418. — 55. *æstu*, fluctibus. — *tracto*, retracto, rejecto. Virg. Æn. X, 307, *retrahitque pedem simul unda relabens*. — 56. *ratis et nautæ exspectant æquora*, æstum maris, quo a terra continente repellantur. — *deserta*, relicta in *campis*, litore, terra *erepto p.* recessu maris.

58. Causam æstus, vel fluxus et refluxus maris, jam olim ante Cartesium quidam, v.c. Pytheas Massiliensis ap. Plut. de plac. philos. III, 17, a sole, sed plerique rectius a luna repetebant; quorum sententiam firmanunt potissimum Newton. philos. nat. princip. mathem. quique hunc excerpit Edm. Halley in *the true theory of the tides, in the philos. Transact. N. 226, art. 2*. Cf. *Recueil des pièces qui ont remporté le prix à l'Acad. roy. des Sciences*, T. IV; VV. DD. ad Virg. Georg. II, 479; Strab. III, p. 117 sq. loc. class. Plin. II, 97 (ubi vid. Intpp.), et, quos Drak. laudat, Mand. II, 90; Claud. Cons. Hon. VI, 499; in Paneg. Mall. Theod. v. 107; Sidon. Apoll. XXII, 107; et, qui plures causas jungunt, Lucan. I, 412 sq., et Mela III, 1. — *Cymothoes* (Nereidis ap. Virg. Æn. I, 144. al.), *regna*, h.e. mare. — *vagæ* vid. Broukh., et Heyne ad Tibull. I, 3, 39; et II, 6, 38. — *labores pelagi*, eleganter pro æstu et recessu maris. — 59. *bigis*, vid. Heyne Exe. II, ad Virg. Æn. II. — 60. *reciproca T.* ut *revoluta* ap. Claud. in Ruf. I, 132.

Hæc propere spectata duci: nam multa fatigant.
 Curarum prima exercet, subducere bello
 161 Consortem thalami, parvumque sub ubere natum.
 Virgineis juvenem tædis, primoque Hymenæo
 Inbuerat conjux, memorique tenebat amore.
 At puer, obsessæ generatus in ore Sagunti,
 Bissenos lunæ nondum compleverat orbes. 65

61. *fatigant* vid. ad I, 63 et V.L. — 62. Dulcissimi versus, qui amorem conjugalem et parentis adfectum spirant. Juvenes harum deliciarum studiosi comparent Hom. Il. ζ, 394 sq. inpr. v. 440 sq., et 474 sq. Lucan. V, 722 sq. Virg. Æn. XII, 435 sq. ubi vid. Heyne. Scalig. Poet. V, 16. — 63. *parvum sub ubere natum*, ὑπομάζιον, ut IX, 71. Virg. Æn. V, 285. Stat. Th. III, 683; al. Drak. — 64. Conf. XVII, 73, ubi Drak. monet, amorem primum majorem acrioremque putari secundo. — 65. *memori amore*, ut *memori ira* XIII, 71, ubi Drak. laudat Ovid. Epist. XXI, 9; et Met. XII, 583; Liv. IX, 29; et Virg. Æn. I, 4, ubi vid. Heyne.

Quos, ut seponi stetit et discernere ab armis,
 Adfatur ductor: «Spes o Carthaginis altæ,
 Nate, nec Æneadum levior metus, amplior, oro,
 Sis patrio decore, et factis tibi nomina condas,
 Quis superes bellator avum, jamque ægra timoris
 Roma tuos numeret lacrimandos matribus annos.
 Ni præsaga meos ludunt præcordia sensus,
 162 Ingens hic terris crescit labor: ora parentis
 Agnosco, torvaque oculos sub fronte minaces,
 Vagitumque gravem, atque irarum elementa
 mearum. 70

69 sqq. Cf. Val. Fl. I, 267 sq. *amplior sis patrio decore*, major patre tuo claro: πατρός πολλὸν ἀμείνων Hom. l.c. v. 479. — 71. *nomina condas*, famam pares, ut IV, 37. — 73. Cf. I, 110 sq., et IV, 729. — *numeret*, augurans et timens futura pericula.

75. *crescit* ut ap. Flor. II, 6. «Scipio, qui in exitium Africæ crescit» Drak. — *labor*, calamitas, ut πόνοϛ, μόχθοϛ, κόποϛ: vel qui Romanis multorum laborum et exitii causa, erit ut *metus Æneadum*, et contra *spes Carth.* Cf. IV, 815, 816, et ad I, 479. — 77. *Vagitum gravem*, signum futuræ fortitudinis, iracundiæ et fervidi ingenii, unde *Felix* (terra) *quæ tantis sonuit vagitibus* dixit Martial. IX, 21, adulator Domitiani. — *elementa irarum mearum*, prima indicia indolis bellicæ et virtutis paternæ.

Si quis forte Deum tantos inciderit actus,
 Ut nostro abrumpat leto primordia rerum;
 Hoc pignus belli, conjux, servare labora!
 Quumque datum fari, duc per cunabula nostra;
 Tangat Elissæas palmis puerilibus aras,
 Et cineri juret patrio Laurentia bella. 80

78. Drak. laudat Lucan. V, 659, *licet ingentes abruperit actus* (ut et inf. X, 136) *Festinata dies fatis*. — *Incidere*, abscindere, præcidere, impedire, tollere, id. quod *abrumpere* vs. seq. quo eadem sententia exprimitur. — 80. *pignus belli*, puerum, qui bellum a me inchoatum continuat; Ern.

81. Cf. I, 78 sqq. — *duc per cunabula nostra*, eum puerum sic forma et institue, ut ego in pueritia institutus sum. — 82. *Tangat aras*, ritu eorum, qui precantur et jurant, ut ap. Virg. Æ. IV, 219; XII, 201; Hor. Od. III, xxiii, 17; Prop. III, xx, 25.

Inde, ubi flore novo pubescet firmior ætas,
 Emicet in Martem, et calcato fœdere victor 85

163 In Capitolina tumulum mihi vindicet arce.
Tu vero, tanti felix quam gloria partus
Exspectat, veneranda fide, discede periclis
Incerti Martis, durosque relinque labores:
Nos clausæ nivibus rupes, subpostaque cælo
Saxa manent, nos, Alcidæ mirante noverca,
Sudatus labor, et, bellis labor acrior, Alpes. 90

163N **84.** *flore novo*, κουριδίω ἄνθει, D. Heins. πρὶν σφῶϊν ὑπὸ κροτάφοισιν ἰούλους Ἀνθῆσαι, πυκάσαι τε γένυν εὐανθεῖ λάχνη Hom. Od. λ, 318; conf. **ad I, 61.** —**85.** *Emicet*, inruat, in *Martem*, ut **XV, 158; XVI, 524.** —*calcato fœdere* ut ap. Stat. Th. III, 208. *Calcere*, ut πατεῖν pro ὑπερβαίνειν. D. Heins. Tum *calcere fœdus*, ut ὑπερβασίη ὄρκια δηλεῖν dixit Hom. Il. γ, 107; et, κατὰ δ' ὄρκια πιστὰ πάτησαν, Il. δ, 157. Sed verbum *calcere* notionem potius spernendi exprimit, et nostra dictio petita est a victoris more, quo contemptus et insultationis causa collum, vel pectus et caput devictorum olim calcabat, λᾶξ ἐν στήθεσι βαίνων Il. ν, 618; de quo copiose disputavit Barth. ad Stat. Th. II, 713. Ἐχθροῖσιν αὐτοῦ ζῶντ' ἐπεμβῆναι ποδί, et οὐ γὰρ θανόντι και προσεμβῆναι σε χρὴ dixit Sophocl. in Electra et Ajace. Hinc πατεῖν pro καταφρονεῖν v.c. ap. Anacr. XLVI, 6, Σοφίη, Τρόπος πατεῖται, et ap. Aristophan. Equit., p. 596, Βουλῆν πατήσεις και στρατηγούς κλαστήσεις, cf. **ad VI, 414 et 550.** —**86.** *tumulum* inanem sc. honararium, cenotaphium, ut ap. Tac. Ann. II, 7; Virg. Æn. VI, 380, 506; et Suet. Claud. I; conf. **XV, 807.**

88. *fide* Drak. et Lefeb. non male adciipiunt pro *fidei*, ut *segnitie* **IX, 6;** cf. **II, 409, IV, 574, XVI, 249,** et de ipso archaismo VV. DD. ad Hor. Od. III, 7, 4; et Sat. I, 3, 95, ad Virg. Ge. I, 208; Gell. IX, 14; Heins. et Burm. ad Ovid. Met. III, 341. —**90.** *subposta cælo Saxa; Alpes* tam altæ, ut cælum ferre videantur. Cf. **I, 202; XI, 136, 217; XII, 73.** —**91.** *Alcidæ noverca*, Junone, conf. **ad II, 356.**

Quod si promissum vertat Fortuna favorem,
Lævaque sit cœptis, te longa stare senecta
Ævumque extendisse velim: tua justior ætas,
Ultra me inproperæ ducant cui fila Sorores.» 95

93. Similis color orationis ap. Virg. Æn. IX, 211 sq. —**94.** *Lævus*, ut *sinister* et σκαῖος, adversus; cf. VV. DD. ad Virg. Ge. IV, 7; Burm. et Heins. ad Val. Fl. I, 370, IV, 540. —*stare* vid. **ad II, 639, in V.L.** —**95.** *justior*, ut δίκαιος pro ἄξιος, D. Heins, *tua vita dignior ætas*, Virg. Æn. IX, 212. —**96.** *cui fila ducant Ultra me*, longiora meis, h.e. cui longiorem, quam mihi, vitam dent. —*Sorores*, Parcæ, *inproperæ*, tardæ in filo rumpendo, ut *Sorores pigræ* ap. Stat. Silv. II, 3, 21; ex emendat. Heinsii, quem vid. ad Ovid. Met. IV, 470, Drak.

164 Sic ille: at contra Cirrhæi sanguis Imilce
Castalii, cui materno de nomine dicta
Castulo Phœbei servat cognomina vatis,
Atque ex sacrata repetebat stirpe parentes: 100
Tempore quo Bacchus populos domitabat Iberos,
Concutiens thyrsu atque armata Mænade Calpen,
Lascivo genitus Satyro nymphaque Myrice,
Milichus indigenis late regnarat in oris,
Cornigeram adtollens genitoris imagine frontem. 105
Hinc patriam clarumque genus referebat Imilce,
Barbarica paulum vitiato nomine lingua.

164N **97 sqq.** Imilce nata *Castulone*, (Liv. XXIV, 41), urbe Punico bello clarissima, (vid. Liv. XXIII, 19, 20), in finibus Hispaniæ Bæt. et Tarrac. ad ripas Bætis sita, hod. forte *Cazlona*, vel *Cazorla*. Poeta in gratiam uxoris tanti viri, vel veterem aliquam famam secutus, vel sola nominum similitudine ductus, tradit, Castalium quemdam Cirrhæum h. ex Phocide (ubi *Cirrho* urbs Delphis vicina, et *Castalius* fons, Musis sacer in Parnassi radicibus, est) vel, si Marianæ II, 9, fides habenda, Cirrhæum Castalium, h.e. Phocensem, oppidum illud condidisse, et Castulone matris nomine *Castulonem* (quæ inde inf. **v. 391 Parnassia** vocatur) adpellasse, ibique Milichum, Satyri et Myrices Nymphæ filium, unum ex Imilces majoribus, regnasse: quod etiam a Dausq. laudatus Mariana I, 12, memorat. Cellarius Geogr. ant. II, 1, p. 124, hæc notat: «Castulo sive vera Phocensium colonia fuit, sive fictum ita est a poetis; quod tamen non ratione caret. Nam ut Lud. Nonius c. 64 tradit, mons urbis bivertex est, ut Parnassus: ab uno latere tenuis scaturigo, non impar Castalio fonti: etiam numismata ibi reperta, quæ alatum Pegasus referebant. Sed lusum ita esse, vera nominis origo, a Bocharto tradita, ostendit, quippe a crepidine fluvii (Arab. *نلوش*) derivat, et ex Strab. confirmat, qui Bætium ad hanc urbem propter ῥάχεις ὄρων rupes amni imminentes, negat esse navigabilem.» —**101.** Bacchum in expeditionibus suis in Hispaniam quoque venisse, ibique a Luso, comite ejus, Lusitaniam, ut a Pane Hispaniam, nomen adcepisse, memorant Marian. VI, p. 203; Sosthenes ap. Plut. de flumin. p. 1159; et Varro ap. Plin. III, 1; cf. Diodor. III, 62; et Voss. Theol. gent. I, 33. —**102.** *armata thyrsu et hasta*, conf. Ovid. Met. VI, 592 sqq. —**105.** Vid. **ad I, 407 et 415.**

106. *Hinc*. ὅθεν, h.e. ἀφ' οὗ, vid. **ad I, 283, in Var. Lect.** —**107.** *vitiato nomine*, ut infra, **v. 366 violato.**

165 Quæ tunc sic lacrimis sensim manantibus infit:
«Mene, oblite tua nostram pendere salute,
Abnuis inceptis comitem? sic fœdera nota 110
Primitiæque tori, gelidos ut scandere tecum
Deficiam montes conjux tua? crede vigori
Femineo: castum haud superat labor ullus amorem.
Sin solo adspicimur sexu, fixumque relinqui,
Cedo equidem, nec fata moror: Deus adnuat, oro. 115

165N **109.** Suavissima contentio, cujus exemplum poeta petiit a Virg. Æn. IX, 199 sqq. conf. etiam Lucan. V, 739 sq., 761 sq. Hom. Il. ζ, 407 seq. et inf. **VI, 500 sq.** —**110.** *Sic fœdera nota Primitiæque tori*, sic

me ab initio conjugii nostri expertus es, ut credas, me a latere tuo discessuram, utque justa tibi causa sit, cur me deseras? cf. Virgilium, *Æn.* II, 44, *sic notus Ulysses*; et Lucan. V, 767 seq. —**112.** *crede vigori*, confide audaciæ et viribus meis.

114. Si solam sexus imbecillitatem, non amorem conjugalem et, quos hic dat atque habet, vires respicis. —*adspicimur*, dijudicor. —**115.** *adnuat*, faveat cœptis tuis.

I felix, i numinibus votisque secundis,
Atque acies inter flagrantiaque arma, relictæ
Conjugis et nati curam servare memento.
Quippe nec Ausonios tantum, nec tela, nec ignes,
Quantum te, metuo: ruis ipsos acer in enses, 120
Objectasque caput telis, nec te ulla secundo
Eventu satiat virtus: tibi gloria soli
166 Fine caret, credisque viris ignobile letum
Belligeris in pace mori: tremor implicat artus,
Nec quemquam horresco, qui se tibi conferat unus. 125
Sed tu, bellorum genitor, miserere, nefasque
Averte, et serva caput inviolabile Teucris.»

116. Cf. Virg. *Æn.* VI, 546. —**118.** *memento*, μέμνησο, *servare* pro *serva*, sed majore cum vi, ut passim ap. Horat. *curam servare memento*, ita scil. ut non tui tantum, sed nostri quoque causa vitæ tuæ parcas, nec temere periculo te obferas.

120. Quantum tibi metuo, ne quid gravius tibi adcidat, Cell. Male. *te* scil. tam audacem gloriæque cupidum; nimiam audaciam tuam mentisque fervorem. Conf. v. 146; Δαιμόνιε, φθίσει σε τὸ σὸν μένος, Hom. Il. ζ, 407. —**122.** *gloria*, gloriæ cupiditas, conf. Ern. clav. Cic. —**123 sq.** Cf. I, 59, et XIV, 630 sq., et inf. ad v. 145; *ignobile letum*, ut *mors inhonorata*, *inhonesta*, *ingloria*, *turpis*, *ignava*, cujus contr. *pulchra*, *honestata*, *honora*, *egregia*, *speciosa*, quæ manu viri fortis infertur; vid. Ind. et Drak. ad IV, 607. Sic et *ignobilis*, *inglorius*, δυσκλεῆς dicitur, qui ruri, vel in otio et pace vitam agit, Homer. Il. ι, 22. Virg. Ge. II, 486; IV, 564, et *Æn.* X, 52. Ὁ μέγας δὲ κίνδυνος ἀναλκιν οὐ φῶτα λαμβάνει. Θανεῖν δ' οἷσιν ἀνάγκη, τί κέ τις ἀνώνυμον γῆρας ἐν σκότῳ Καθήμενος ἔψοι μάταν, ἀπάντων καλῶν ἄμμορος; Pind. Olympic. I, 129 sq. —**125.** *se tibi*, suam virtutem tuæ, *conferat*, vel, ut *componat*, tecum pugnet, ut ap. Virg. *Æn.* X, 735.

126. *nefas* ἐναργῶς pro opprobrio, ut *prohibete nefas* ap. Virg. *Æn.* 197. —**127.** *inviolabile Teucris* (h. Romanis) junge et cf. ad V, 602.

Jamque adeo egressi steterant in litore primo,
Et promotata ratis, pendentibus arbore nautis,
Aptabat sensim pulsanti carbasa vento; 130
Quum, lenire metus properans, ægramque levare
Adtonitis mentem curis, sic Hannibal orsus:
«Ominibus parce et lacrimis, fidissima conjux!
167 Et pace et bello cunctis stat terminus ævi,
Extremumque diem primus tulit: ire per ora 135
Nomen in æternum paucis mens ignea donat,
Quos Pater æthereis Cælestum destinat oris.

129. *ratis* (proprie nautæ) pandebat vela vento inflanda. —**132.** *Adtonitis*, quæ mentem uxoris adtonitam, sollicitam faciebant, ut apud Virg. *Æn.* VI, 53, *Adtonitæ magna ora domus*, ubi vid. Heyne. Sic *sollicito labori* inf. v. 161, ubi vid. not. Quoad sensum, ad *mentem* quoque referri potest. —**133.** Hæc expressa ex Hom. Il. ζ, 486, sq. et Virg. *Æn.* XII, 72 sq., ubi vid. Heyne.

134. Silius variavit Maroniana *Æn.* VI, 128 sq. et V, 467 sqq. —*stat pro est*. Vid. ad v. 94. —**135.** *Extremumque diem primus tulit*, ut *Primus dies dedit extremum* ap. Sen. *Œd.* v. 988. Drak. Cf. ad II, 224. Schmidius male exponit: extremus dies sc. finis belli qualis sit futurus, primo die est significatum. Hannibal potius h.l. propositum consiliumque suum tuetur brevitate vitæ, qua ad materiam gloriæ mature quærendam incitemur. —*ire per ora* v. ad II, 511. —**136.** *mens ignea*, ut *ardens virtus* ap. Virg. *Æ.* VI, 130; et *ignea virtus* ap. Lucan. IX, 7. Conf. VI, 209, *donat*, al. *dat*, ut v. 597.

An Romana juga, et famulas Carthaginis arces
Perpetiar? Stimulant manes, noctisque per umbras
Increpitans genitor: stant aræ atque horrida sacra 140
Ante oculos, brevitatem vetat mutabilis horæ
Prolatare diem: sedeamne, ut noverit una
Me tantum Carthago? et, qui sim, nesciat omnis
Gens hominum? letique metu decora alta relinquam?
Quantum etenim distant a morte silentia vitæ? 145

138. *juga*, jugum servitutis, a Romanis nobis inpositum. —*famulas* cf. ad I, 74. —**139.** *manes et genitor*, h. manes genitoris mei. —**140.** *aræ atque horrida sacra* cf. I, 81 seqq., et ad II, 426 sqq. —**141.** «Vitæ summa brevis spes nos vetat inchoare longam,» Horat. Od. I, 4, 22. —*mutabilis horæ*, temporis modo felicis, modo infausti. —**142.** *Prolatare diem* ut ap. Sallust. Cat. 43 ubi vid. Corte. —*Sedere* ut καθῆσθαι ap. Hom. Il. ω, 403; et al. pro negligentem, ignavum, otiosum esse, obscuram agere vitam. Vid. Ind. et Ern. clav. Cic. —**144.** *decora alta*, gloriam magnam et præclaram, ut ap. Virg. *Æn.* X, 737, 875.

145. *silentia vitæ*, ut *mutum ævum* v. 579, vita obscura et ignobilis, vel hominis otiosi, qui latet et nihil memorabile agit, qui *vitam silentio peragit* (Sallust. Cat. pr.), vel *in tenebris trahit* (Virg. *Æn.* II, 92); ut *vitæ tenebræ* inf. XV, 70. Comparant Hor. ad Od. IV, 9, 29. «Paullum sepultæ distat inertiae Celata virtus,» et Claud. Cons. Hon. IV, 222. «Vile latens virtus: quid enim submersa tenebris Proderit

Nec tamen incautos laudum exhorresce furores:
 Et nobis est lucis honos, gaudetque senecta
 Gloria, quum longo titulis celebratur in ævo.
 Te quoque magna manent suscepti præmia belli:
 Dent modo se Superi, Thybris tibi serviet omnis,
 Iliacæque nurus, et dives Dardanus auri.»

146. *laudum furores* vid. ad I, 32. — **147.** *Et nobis est lucis honos*, τιμη etiam ego non vile vitæ pretium statuo, non sperno eam. Refellit verba uxoris v. 119 sq.

149 sqq. Nihil aptius dici poterat ad animum muliebrem movendum, ejusque dolorem mitigandum. Nec tamen minus placent verba Hectoris apud Homerum, Il. ζ, 454 sq. ubi metu captivitatis uxorem flectere studet. — **150.** *Dare se alicui*, sc. faciles dicuntur, qui ad ejus voluntatem se adcommodant, eique vel omni officiorum genere grati esse student, vel favent. Cf. Heins. ad Ov. Epist XVI, 161; et Gronov. Diatr. Stat. c. 20. — Italia triplici modo designatur, respectu ad Trojanam Romanorum originem habito.

Dumque ea permixtis inter se fletibus orant,
 Confisus pelago celsa de puppe magister
 Cunctantem ciet: abripitur divulsa marito.
 Hærent intenti vultus, et litora servant,
 Donec, iter liquidum volucris rapiente carina,
 Consumsit visus pontus, tellusque recessit.

156. *iter liquidum*, ὕγρα κέλευθα θαλάσσης. — *rapiente* vid. ad I, 569. — **157.** *Consumsit pontus visus*, forte ademit adspectum; *consumere* vocem dixit Tac. Hist. I, 42; vel finiit conspectum amantium, ut IX, 47; et XV, 411. Sed vid. V.L.

At Pœnus belli curis avertere amorem
 Adparat, et repetit properato mœnia gressu.
 Quæ dum perlustrat, crebroque obit omnia visu,
 Tandem sollicito cessit vis dura labori,
 Belligeramque datur somno componere mentem.

159. *mœnia* putant esse Carthaginem Novam; nec ignoro, eo Hannibalem, Sagunto capta, in hiberna concessisse, et, quum Gades profectus Herculi vota exsolvisset, rediisse, teste Liv. XXI, 21 et 22. Sed quoniam nulla hujus urbis ante mentio facta est, crediderim potius, eum a litore post discessum conjugis, mœnia Gadium repetiisse; cf. ad v. 3.

161. *vis dura cessit labori*, ab eo victa et fatigata est; Withof. coll. v. 549.

Tum pater omnipotens gentem exercere periclis
 Dardanium, et fama sævorum tollere ad astra
 Bellorum meditans, priscosque referre labores,
 Præcipitat consulta viri; segnemque quietem
 Terret, et inmissa rumpit formidine somnos.
 Jamque per humentem noctis Cyllenius umbram
 Aligero lapsu portabat jussa parentis.

163. Hoc H. somnium memorant etiam Liv. XXI, 22; Cic. de Div. I, 24; Val. Max. I, 7, ext. 1, et Zonaras: sed partes, quas omnes isti juveni cuidam divina specie tribuunt, Silius sapienter ad Mercurium, Jovis nuntium somniorumque præsidem, transtulit. Videtur etiam ante oculos habuisse Virg. Æn. IV, 222 sq., 258 sq. Conf. tamen Polyb. III, 48, ubi hanc aliasque fabulas, de Hannibalis itinere ejusque difficultate fictas ridet. — Drak. monet, ingeniose a poeta causam reddi, cur Romani, quibus imperium in Pœnos fati deberetur, initio hujus belli adversissimam experti sint fortunam. Conf. v. 576; et IX, 348.

— **165.** *priscos referre labores*, bellum Punicum reducere. Ita malim adcipere, quam cum Drak. de calamitate Gallica. — **166.** *Præcipitat consulta viri*, stimulat eum ad consilia belli gerendi et incepta strenue exsequenda. — **167.** *formidine*, nocturno visu, qui formidinem ei injiciebat.

168. Verba Jovis, quibus Mercurio hoc negotium ab eo injunctum, omittuntur, quæ narrandi brevitatis poetam decet. — *humentem noctis umbram* cf. ad II, 469, in V.L.

Nec mora: mulcentem securo membra sopore
 Adgreditur juvenem, ac monitis incessit amaris:
 «Turpe duci totam somno consumere noctem,
 O rector Libyæ; vigili stant bella magistro.
 Jam maria effusas cernes turbare carinas,
 Et Latiam toto pubem volitare profundo,
 Dum lentus cœpti terra cunctaris Ibera.

170. *mulcentem sopore*, θελγοντα ὕπνω. — **172.** Comparant Hom. Il. β, 24 et 61, Οὐ χρὴ παννύχιον εὔδειν βουληφόρον ἄνδρα. — **173.** *stant*, constant, vel nituntur, ut *fama bella stant* dixit Curt. III, VIII, 7; regnum, vel resp. *stat concordia, virtute, disciplina*, etc. Liv. IV, 40; VIII, 7; XV, 19, al. conf. VII, 743; XVII, 401; Virg. Æn. II, 163; Valer. Flacc. III, 673. — *stare* omnino dicitur, quidquid durat, vel firmum, stabile, immobile, (ut VIII, 649), constans ac certum est, adeoque observatur, ut *cadere*, quod infirmum est et violatur v.c. *fides* VI, 472; Val. Fl. VIII, 249; *vultus stans*, h.e. constans et immotus, XV, 29; et Lucan. V, 214; *voluptas stans* (stabilis) *et movens* Cic. Fin. II, 10, coll. 23; *pax* Val. Fl. II, 84; ubi vid. Burm. et ad Petron. 3; et Quinctil. Decl. III, 13. Possis etiam τὸ *stant* exponere, dignitatem et auctoritatem obtinent, rebus prosperis opibusque florent, *vigent*, ut *socio stant castra labore* inf. v. 377; conf. Virg. Æn. I, 268; et II, 88; ubi vid. Heyne. — *magistro*, duce, imperatore, ut *magister equitum* etc. Cf. N. Heins. et Drak. ad h.l. ad VII, 47; et VIII, 389.

174. *maria turbare* ut ap. Virg. *Æn.* IV, 566. — 176. *lentus cœpti* conf. Bentr. ad Horat. A. P. v. 172.

Scilicet, id satis est decoris, memorandaque virtus,
Quod tanto cecidit molimine Graia Saguntos?
En age, si quid inest animo par fortibus ausis,
Fer gressus agiles mecum, et comitare vocantem:
Respexisse veto; monet hoc pater ille Deorum:
Victorem ante altæ statuam te mœnia Romæ.»

171

180

171N 178. *Saguntos*, una urbs. — *Graia* epithet. ornans, vid. ad I, 332. Drak. contra notat, *Græca* et *Græcula* Romanis plerumque per contemptum dici, ut XII, 41; et Petron. Sat. c. 46; (ubi vid. Burm.) unde sensus h.l. fit, nullum adhuc decus partum expugnatione Sagunti, urbis Græcæ et inbellis, sed id omne in obsidione Romæ positum esse.

181. Hæc de non respiciendo superstitio in sacris mortuorum inferorumque non ignota est, ut ἀμεταστροφήται aliquid fieri jubeant, et ad eam adludunt Hom. Od. κ, 527, 528; Virg. Ecl. VIII, 102 (ubi vid. Cerda); Theocr. XXIV, 91 sq. (unde Maronis locus originem cepit) Æschyl. Χρηφόροις v. 97; aptissime autem a Mercurio, qui νεκροπομπὸς est, hæc præsertim in somnis dicuntur; D. Heins. qui plura docte, sed intempestive, ut solebat, et parum apte disputavit. Ceterum idem memorant historici ad v. 163, laudati. *ille* cum emphasi hic et alibi poni monent Drak. ad. h.l. et ad Liv. I, 24; Heins. ad Virg. *Æ.* VII, 110; et ad Claud. Cons. Hon. IV, 284; Broukh. ad Tibull. I, 4, 23; ubi tamen vid. Heyne in Obs. — *pater ipse Deorum* non male conj. Livin. ad verba *respexisse veto* cf. etiam Ovid. Met. X, 51; et quæ de Loti uxore tradunt libri sacri; Ern. — 182. *altæ mœnia Romæ* ut ap. Virg. *Æn.* I, 7.

Jamque videbatur dextram injectare, graduque
Lætantem trahere in Saturnia regna citato;
Quum subitus circa fragor, et vibrata per auras
Exterrent sævis a tergo sibila linguis;
Ingentique metu Divum præcepta paventi
Effluxere viro, et turbatus lumina flectit.
Ecce jugis rapiens silvas, ac robora vasto
Contorta amplexu, tractasque per invia rupes,
Ater letifero stridebat turbine serpens.

185

190

183. *dextram injectare*, et *trahere* modo accusatoris, qui reum in jus rapit; quo Silius respexisse videtur. — 184. *Saturnia regna* ut I, 70; *fragor cæli*. Conf. v. 196, 197; et Liv. XXI, 22. — 188. *Effluxere*, vid. II, 628.

189. *rapiens* sc. evellens, evertens arbores. — 191. Pulcher versus dilectu verborum. *Alter* cf. Bentr. ad Hor. Serm. II, 8; extr. *stridere* vid. ad II, 53; *turbine*, gyro, vel sonitu.

Quantus non æquas perlustrat flexibus Arctos,
Et geminum lapsu sidus circumligat anguis:
Inmani tantus fauces diducit hiatu,
Atdollensque caput nimboris montibus æquat.
Congeminat sonitus rupti violentia cæli,
Imbriferamque hiemem permixta grandine torquet.

172

195

172N 192 sqq. Eadem comparatione ingentis serpentis cum cœlesti angue sc. dracone utuntur etiam, ab aliis jam laudati, Stat. Th. V., 529 seqq.; et Ovid. Met. III, 46 sq. — *Arcti non æquæ*, h. inæquales magnitudine, ut *Arcti diversæ* I, 198. Ursa major et minor, inter quas Serpens volvitur; cf. Virg. Ge. I, 244 sq. — *perlustrat*, vid. ad II, 266. — 193. *circumligat*, alteram Arcton capite, alteram cauda amplectitur: quem poetarum errorem notat Drak. nam propr. non nisi Helices caput cauda tangit, et circa Cynosuram vertitur. — Rationem illam multi poetæ sequuti, v.c. Virg. Ge. I, 124; Ovid. Met. III, 45; et Manil. I, 305; qui adcommodate ad veritatem astronomicam utrasque Arctos a Dracone potius divisas et sejunctas retulerunt; Ern. coll. Ernesti ad Hom. II, ç, 488. — 194, 195. Quam ornate pro, tantus erat hic serpens!

196. *sonitus*, tonitru, (sonitus ex adritu orbium cælestium ortus) Drak. coll. Prop. II, XIII (al. XVI), 49; ubi vid. Broukh. Sed malim fere interpretari: auget sonitum, a serpente excitatum. — *rupti* vid. ad I, 135. — 197. *hiems*, ut χεῖμὼν, tempestas. Cf. Noris. Cenot. Pis. Diss. II, p. 136. — *torquet hiemem*, ut ap. Virg. *Æn.* IX, 671; ubi vid. Heyne.

Hoc trepidus monstro, (neque enim sopor ille, nec
altæ
Vis aderat noctis, virgaque fugante tenebras
Miscuerat lucem somno Deus) ardua quæ sit,
Scitatur, pestis; terrasque urgentia membra
Quo ferat, et quosnam populos deposcat hiatu.

173

200

173N 199. Virga, ῥάβδος, Mercurii satis nota vel ex Virg. *Æn.* IV, 242 sq. Cf. Cl. Hermann. Mythol. Hom. et Hes., p. 128; et Lyricorum, pag. 180. — 200. *somno*, nocte, ut *nox* pro *somno* v. 216, et II, 563; ita D. Heins. et Drak. qui præterea monent, hæc verba ad fidem visis et prædictioni adstruendam pertinere, quum somnia matutina vulgo veriora crederentur vespertinis, quorum suspecta fides esset. Vid. quos Drak. laudat, Cic. de Div. I, 28; Horat. Sat. I, x, 33; Ovid. Epist. XIX, 196; Stat. Th. II, 120; et Quint. Cal. I, 133 sq. Adde Broukh. ad Tibull. III, IV, 1... 7; et Eustath. ad Homer. Od. δ, 841. Sed Mercurius *soporem* potius discussit et *lucem somno miscuit*, ita ut H. somniantium more cuncta cernere sibi videretur: nam *alta nocte*, h.e. alto somno obpressi nil vident. — Marsus bene: «quoniam videbat, quamvis esset nox.» Ernesti: «non crepusculum matutinum describitur, verum mihi parenthesis omnis huc redit, non verum et profundum soporem fuisse, in quo omnia obscura sint, sed Deum *miscuisse lucem somno*, h.e. effecisse, ut, quamvis oculis clausis, lucida omnia adparerent Hannibali, ut fit in somniis.» — 201. *urgentia*, vexantia, infestantia.

Cui gelidis almæ Cyllenes editus antris:
 «Bella vides optata tibi: te maxima bella,
 Te strages nemorum, te moto turbida cælo
 Tempestas, cædesque virum, magnæque ruinæ
 Idæi generis, lacrimosaque fata sequuntur.
 Quantus per campos populatis montibus actas
 Contorquet silvas squalenti tergo serpens,
 Et late humectat terras spumante veneno:
 Tantus, perdomitis decurrens Alpibus, atro
 Involves bello Italiam, tantoque fragore
 Eruta convulsis prosternes oppida muris.»

205

210

203. Cf Virg. Æn. VIII, 138, 139. — *Almum* dicitur, quidquid vel *alit*, vel recreat, adeoque gratum, beneficum, bonum, sanctum et venerabile est. Conf. Heyne ad Virg. Æn. I, 306; et Tibull. I, x, 67. — **207.** *Idæi generis*, cf. ad I, 126.

211. *Bellum atrum* est horridum (vid. ad IV, 431), vel triste potius et infaustum, ut *ater dies*, *atra cura*, *formido* etc. *niger metus* Val. Fl. III, 404; ubi vid. Weitz. Cf. Burm. ad Petron. c. 82 et 89. Cerda ad Virg. Æn. IX, 719. — *perdomitis*, superatis.

His ægrum stimulis liquere Deusque soporque:
 It membris gelidus sudor; lætoque pavore
 Promissa evolvit somni, noctemque retractat.
 Jamque Deum regi Martique sub omine fausto
 Instauratus honos; niveoque ante omnia tauro
 Placatus meritis monitor Cyllenius aris.
 Extemplo edicit convellere signa, repensque
 Castra quatit clamor permixtis dissona linguis.

215

220

214. *ægrum* animo, anxium et sollicitum. — *stimulis*, visis nocturnis, quibus ad bellum stimulabatur. — **215.** *It membris*, per membra, ut *per artus* ap. Virg. Æ. II, 173. — *pavore*, δεισιδαιμονία D. Heins. Sed. conf. Ovid. Metam. X, 287; inf. VI, 572; inpr. XVI, 432; ubi N. Heins. hæc notat: «Videtur *pavor* esse aliquid medium inter spem metumque: *lætum horrorem* dixit Stat. Th. I, 493; et *lætum pudorem* id. Silv. V, III, 218; qui locus huic illustrando egregie facit: elegans autem descriptio læti hujus pavoris ap. Stat. Th. VI, 392 sq., 802 sq.» *Pavebat* adhuc propter horrendum visum (v. 198), et *lætus erat*, quoniam læta omnia eo portendi Deus dixerat.

217. *omine*, ostento, prodigio. — **218.** *Instaurare honorem* ut ap. Virg. Æ. V, 94, cf. Æ. III, 62; IV, 63; VII, 146. — *honos*, ut τιμή dicitur omne id, quo Dii placantur et quod in eorum honorem fit, sacrificium, libatio, etc. conf. Drak. ad VII, 90. Burm. ad Grat. v. 458; ad Petron. Fragm., p. 636; et ad Anthol. vet. lat. T. I, lib. I, Ep. LXIII, 8; Cuper. Obs. II, 3; Broukh. ad Tibull. IV, VI, 1.

221. *permixtis dissona linguis* propter variarum gentium copias, non quia Pœni *bilingues* et *Migdilibyæ*, quod Dausq. in mentem venit.

Prodite, Calliope, famæ, quos horrida cœpta
 Excierint populos, tulerintque in regna Latini;
 Et quas indomitis urbes armarit Iberis,
 Quasque Parætonio glomerarit litore turmas
 Ausa sibi Libye rerum deposcere frenos,
 Et terris mutare jugum: non ulla, nec unquam
 Sævior it trucibus tempestas acta procellis;
 Nec bellum raptis tam dirum mille carinis
 Acrius infremuit, trepidumque exterruit orbem.

225

230

222. Catalogus copiarum Hannibalis manifestam prodit imitationem Virg. Æn. VII, 641 sqq.; ubi vid. not. ill. Heynii, quæ paucis mutatis ad h.l. transferri potest. Conf. Liv. XXI, 21 et 22. — *Calliope* princeps Musarum. — **223.** *Prodere famæ*, ut *prodere memoriæ*. — **224.** *Iberis* pro Iberorum, ut mox *terris* pro terrarum. — **225.** *Parætonius*, Παραιτόνιος ap. Strab. lib. ult. sed Παραιτόνιον apud Ptol. IV, 5; Plin. V, 6; al. Libyci Nomi urbs, Hammonia, inter Cyrenaicam et Ægyptum, cum magno portu: unde *Parætonius* est vel Ægyptius, ut ap. Lucan. X, 9; vel Lybicus, ut h.l. XVII, 450; et V, 356; ubi Syrtis major ita dicitur, etsi inter eam et Parætonium tota Cyrenaica jacet. — **226.** *rerum freni* vid. ad I, 144. — **227.** Conf. Virg. Æn. VII, 222 sqq., et inf. VIII, 618 sqq. — *terris mutare jugum*, imperium populorum, vel orbis terrarum; Romanis eripere et ad se transferre. — **229.** *raptis* in hostem, sc. Trojam, vel raptim collectis, vel denique raptim remorum ventorumque vi actis. — *mille carinis* ut VIII, 628; XV, 277; et ap. Virg. Æn. II, 198; (ubi vid. Cerda et Heyne), Ovid. Epist. VIII, 26; XIII, 97; et Metam. XII, 6; XIII, 93; Sen. Troad. 27; et Agam. 40; Petron. c., 89; Liv. XLV, 27; Drak.

Princeps signa tulit Tyria Carthagine pubes,
 Membra levis, celsique decus fraudata superbum
 Corporis; at docilis fallendi, et nectere tectos
 Nunquam tarda dolos: rudis his tunc parma;
 brevique
 Bellabant ense; at vestigia nuda, sinusque
 Cingere inadsuetum; et rubræ velamine vestis
 Ars erat in pugna fusum occuluisse cruorem.
 His rector fulgens ostro super altior omnes
 Germanus nitet Hannibalis, gratoque tumultu
 Mago quatit currus, et fratrem spirat in armis.

235

240

Vss. **231 sqq.** recensentur Libyæ, et 325... 405 Hispaniæ populi et civitates, ex quibus Hannibal

exercitum conscripserat: sed de ordine, quo geographi progrediuntur, parum sollicitus est poeta. —**232.** Conf. VI, 304 sq. *Numquam tarda neclere dolos*, πλέκειν μηχανὰς, παλάμας, λόγους, προφάσεις, etc. h. δολοπλόκος. —**234.** *Rudis parma* vid. ad I, 629. —**235.** *vestigia nuda*, pedes non ocreati, ut ap. Virg. *Æn.* VII, 689. —**236.** *sinus cingere inadsuetum* vid. ad II, 56. —*rubræ... cruorem*, ob quam causam et terribilem præterea adspectam, puniceis quoque vestibus utebantur Iberes, teste Polyb. III, et Spartani, de quibus vid. *Ælian.* V. H. VI, 6; et Val. Max. II, 2, ubi Vorstius idem de Persis notat. Conf. a Drak. laudati Cragius de republ. Laced. L. III, tab. 6, c. 6; et Meurs. Misc. Lacon. II, 19.

176N **239.** *Grato Magoni tumultu*, ut ἵππων καὶ σακέων ἀδομένα πατάγω ap. Callim. H. in Lav. Pall. v. 44, de Pallade; Drak. —**240.** *fratrem spirat*, ejus virtutem adfectat et præ se fert. Sic πνεῖν μένεα dixit Hom. II. β, 536; γ, 8; πνέειν Ἄρη *Æschyl.* Agam. 387; ἐμπνέειν ἀπειλῆς καὶ φόνου Act. XI, 1; φυσᾶν πόλεμον, πνεῖν δόρυ καὶ λόγγας (*Aristoph.* in Ran.), πνεῖν θυμὸν, seu φόνον, (*Theocr.* Id. XXII, 82.) πνεῖν et φυσᾶν μέγα, vel μεγάλα pro μέγα φρονεῖν etc., conf. Heins. ad Ovid. Met. V, 348; et Vulp. ad Prop. II, xv, 53.

Proxima Sidoniis Utica est effusa manipulis,
Prisca situ, veterisque ante arces condita Byrsæ.
Tum, quæ Sicanio præcinxit litora muro,
In clipei speciem curvatis turribus, Aspis.
Sed dux in sese converterat ora Sychæus,
Hasdrubalis proles, cui vano corda tumore
Maternum inplebat genus, et resonare superbo
Hannibal haud unquam cessabat avunculus ore.

245

241. *Utica est effusa manipulis* h. copię ejus effunduntur, effundunt se, vid. II, 151. —*Sidonios manipulos* Dausq. ad Uticenses refert, propter originem: nam Utica fuit colonia Tyria. Sed Drak. rectius connectit verba *proxima Sidoniis manipulis* h.e. Carthaginensibus, ut voc. *proxima* (quod absolute etiam pro *proxime* positum videri potest) more Silii tertio casui jungatur. Secundæ post Carthaginem partes merito Uticæ tribuuntur, quia hæc urbs et dignitate et magnitudine secunda a Carthagine, et hac diruta caput totius Africæ, Romanorumque receptaculum et statio ad res Libyæ componendas fuit. —**242.** *situ*, vetustate, ut ap. Ovid. Met. VII, 303. —*Byrsæ* vid. ad I, 24. Utica a Tyriis (Plin. V, 9, Mel. I, 7, Justin. XVIII, 4); paucis post Gades annis, Codri, adeoque Saulli temporibus; teste Velleio I, II, 9; et, si Aristot. de Mirabil. fides habenda, 287 annis ante Carthaginem condita est.

243. *Sicanio muro*, structo ab Agathocle, Siciliæ rege καθ' ὃν καιρὸν ἐπέπλευσε τοῖς Καρχηδονίοις, Strab. XVII, p. 1191; Diodor. et Oros. monente Dausq. —**244.** *Clupea*, seu *Clypea*, Κλυπέα, Græcis Ἀσπίς dicta, urbs maritima Africæ, in promont. Mercurii (nunc *Cabo di Bona* in regno Tunitano) sita, quæ a clipei forma numen adcepisse dicitur, et prima fuit ex urbibus Libyæ, quam romani b. Punico I, expugnarunt. Polyb. I, 29; Fl. II, 2. Κλυπέαν et Ἀσπίδα distinguit Ptol. IV, 3, quem errorem jam notavit a Drak. laudatus Salmas. Exerc. Plin., p. 227. —*Turres* pro ædificiis, et urbe in universum: collem etiam nomine Aspis ibidem situm Strabo XVII, p. 1191, docet; Ern. —**246.** Similis orationis color XIV, 94 sq.; et XV, 291 sq. —*tumore* vid. ad II, 288. —**247.** *Maternum genus*: nam ejus mater Hannibalis soror fuit.

177N

177

Adfuit undosa cretus Berenicide miles,
Nec tereti dextras in pugnam armata dolone
Destituit Barce sitientibus arida venis.
Nec non Cyrene Pelopei stirpe nepotis
Battiadus pravos fidei stimulavit in arma.

250

178

Quos trahit antiquo laudatus Hamilcare quondam,
Consilio viridis, sed belli serus, Ilertes.

255

249. *Berenice*, urbs Pentapoleos, seu Cyrenaicæ, unde *Berenicis* scil. regio, ut ap. Lucan. IX, 524; tractus Cyrenaicæ prope et circa eam, juxta mare mediterr., et Syrtim majorem; hinc *Undosa*, de quo voc. vid. Heyne ad Virg. *Æ.* III, 693. —**250.** *dolon* Dausq. Cell. et aliis est pugio, quibus favent Plut. in Graccho (ξίφιδιον ληστρικόν, ὁ δόλων καλοῦσιν), Hesychius (δόλωνες ξίφιδια ἐν ξύλοις ἀποκεκρυμμένα) et Serv. ad Virg. *Æn.* VII, 664, ubi vid. tamen Heyne. —**251.** *Barce arida* vid. ad II, 62.

252. *Cyrene*, seu *Cyrenæ*, caput Cyrenaicæ et urbs quondam Carthaginis æmula, cujus conditor Aristoteles, seu *Battus* Theræus III, ortus ex posteris Theræ, quo duce colonia Spartanorum ex Peloponneso (unde h.l. *Pelopei stirpe nepotis*), deducta in Theram, *Ægæi* maris insulam, a Cadmo primum et Phœnicibus inhabitatam. vid. Herodot. IV, 150, 170; Pindar. Pyth. IV et V; Apollon. IV, 1750 seq. inpr. Spanh. ad Callim. Cyrenæi vatis H. in Apoll. v. 65... 75, 83 sq., et quos Cl. Schlichthorst, Collega conjunctiss., Geogr. Africæ Herodot., p. 139 seq. laudavit, *Hardion*, *Mém. de l'Acad. des Inscrip.*, T. IV; et *Bouhier*, *Recherches et Diss. sur Hérodote*, c. 12 pag. 134 sq. Conf. inf. IV, 628; et VIII, 57 sq. —**253.** *Battiadus* vid. ad II, 61. —*pravos fidei*, perfidos vid. V.L. —De *Cyrenes* origine, de Theræis et Batto vid. Strab. XVII, p. 1194; valde durum et fere absurdum foret, si poeta perfidiæ notam, quæ ex Drakenb. rationibus ad solum Battum pertinebat, ad Cyrenaicos ideo transferre voluerit, quod ab illo Battiadæ dicti fuerint; Ern.

178N **254.** *trahit*, ducit. —**255.** *consilio viridis*, cui *serus* obponitur, est promptus ad consilia capienda, conf. ad I, 187. —*serus belli*, quia senex erat. —*seri studiorum* apud Hor. Sat. I, x, 20. *Ed.*

Sabratha tum Tyrrium vulgus, Sarranaque Leptis,
Cæaque Trinacrios Afris permixta colonos,
Et Tingin rapido mittebat ab æquore Lixus.

256

256. *Sabratha*, *Cæa* et *Leptis* magna, urbes Africæ propr. sic dictæ, ex quibus conflata Tripolis illa Africana, vel vetus, hod. *Tripoli vecchio*; vid. Solin. c. 27 et 40. Posterior propius Syrtim majorem, priores ad Syrtim minorem sitæ. —*Sabratha* (nunc *Sabart*) dicitur *Sabrata* Plin. IV, 3, Antonin. Itiner., p. 227, et aliis; sed Σαβάθρα Ptol. IV, 3; qui ab ea urbem mediterran. Σαβράταν distinguit. —*Tyrrium vulgus Sarranaque Leptis*, nam Sabratha et Leptis Tyrriorum coloniæ; vid. Sallust. b. Jug. c. 19 et 77. Cf. ad I, 72. *Leptis* magna, Phœnicibus *Leptis* h.e. statio dicta, (Lucan. IX, 948) Romanis vero *Neapolis*

(Ptolem. IV, 3; Strab. XVII, p. 835); et hod. *Lebeda*. A Neapoli diversam putant Plin. V, 4; et Mela I, 7. Cave tamen eam confundas cum altera Neapoli in Zeugitana (Plin. V, 3), vel cum Lepti parva juxta Adrumetum et Syrtim minorem, nunc *Lemta*, vel, ut alii putant, *Susa* in regno Tunitano, de qua vid. Ptol. IV, 3; Plin. V, 4. —**257.** *Æa*, Ἄια, aliis *Æea* Ἄια, hod. *Tripoli*; vide Wesseling. ad Antonin. Itin., p. 63; et VV. DD. ad Tac. Hist. IV, 50. —*Æa* colonia jam a veteribus dicta; unde *Trinacrios colonos*, ex Sicilia eo delatos; Ern. —**258.** *Tingis* et *Lixus*, nunc *Tinja* et *l'Arais*, vulgo *Tanger* et *Larache*, urbes Mauretaniæ, non Cæsariensis, sed Tingitanæ (*Fez* et *Marocco*), et coloniæ Romanorum, a Claudio Cæsare deductæ, quarum prior Traducta Julia est dicta, et parti Mauretaniæ cognomen dedit. Vid. Plin. V, 1, et ibi Harduin. —*Lixus*, aliis *Lixum*, *Tinga*, *Linga*, *Linx*, Ἀλιξ, Strab. II, p. 68; XVII, p. 825; et Ἀλιξ, Ptolem. IV, 1, dicitur. —*rapido ab æquore* quia oram Oceani adjacet. —*mittebat Tingin*, ejus forte imperio olim subjectam. Non defuerunt certe inter Romanorum rerum scriptores, qui Lixum prævalidam urbem ipsaque Carthagine majorem fuisse traderent, quos merito vituperat Plin. V, 1.

179 Tum *Vaga*, et antiquis dilectus regibus Hippo,
Quæque procul cavit non æquos Ruspina fluctus,
Et Zama, et uberior Rutulo nunc sanguine Thapsus.
Ducit tot populos ingens et corpore et armis,
Herculeam factis servans ac nomine famam,
Antæus, celsumque caput super agmina tollit. 260

179N **259.** *Vaga*, Οὐάγα, Ptol. IV, 3; aliis *Vacca*, hod. *Vegja*, opp. Numidiæ prope Cirtam, notissimum ex Sallust. bell. Jug. c. 29, 47, 66 sq., ubi vid. Cort. et Cell. Aliam hujus nominis urbem in Byzacio memorat Plin. V, 4. —*antiquis dilectus regibus Hippo*, h.e. Hippo regius, nunc *Bona*, urbs Numidiæ, sedes olim regni (Strab. XVII, p. 832), et postea D. Augustini episcopi; a qua differt Hippo Zarytos, vel propr. διάρρυτος, h.e. irriguus, hod. *Ben Zert*, in Zeugitana, prope Uticam. —**260.** *Ruspina*, urbs Byzacii, inter Adrumetum et Leptin parvam, nunc forte *Susa* in regno Tunitano. —*non æquos*, exundatione noxios, ut ap. Virg. Ge. II, 225; III, 546; et inf. V, 477. Conf. ad I, 101; et II, 364. —*procul*, nam a portu II M. P. abest, Cell. coll. Hirt. bell. Afric. c. 10. —**261.** *Zama*, hod. *Zamora*, urbs Numidiæ mediterr., Jubæ regia, satis nota ex Liv. XXX, 29; Sallust. b. Jug. 57; Flor. III, 1; et Strab. XVII, p. 831. —*Thapsus*, nunc *Demas*, oppid. marit. Byzacii, non procul a Syrti minore et Lepti parva. Dion. I, 43; Liv. XXIX, 30 al. —*Rutulo*, Romano, *nunc sanguine uberior*, h. pinguior et fecundior. Cf. XIV, 130; et Virg. Ge. I, 491. Non multo post pugnam Pharsalicam, Cæsar ibi copias Scipionis, Afranii et Jubæ, qui Pompeii partibus studebant, ingenti clade prostravit. Vid. Flor. IV, 2; et Hirt. b. Afric. c. 28, 44, et 79.

262, 264. *Antæum* ex posteris gigantis illius, de quo vid. ad v. 40, fuisse fingit.

180 Venere Æthiopes, gens haud incognita Nilo,
Qui magneta secant: solis honor ille metalli,
Intactum chalybem vicino ducere saxo.
His simul, inमितestantes corpore solem,
Exusti venere Nubæ: non ærea cassis,
Nec lorica riget ferro, non tenditur arcus; 270
Tempora multiplici mos est defendere lino,
Et lino munire latus, scelerataque succis
Spicula dirigere, et ferrum infamare veneno.

180N **265.** *Æthiopes* sunt vel occidentales et Hesperii, in Africa interiore et ad mare Atlanticum, vel orientales, supra Ægyptum, usque ad sinum Arabicum, habitantes: sed Æthiopia veteribus passim tota interior Libya dicitur. —*Nilo*, cujus fontes Mela, III, 9, in Æthiopia occident., Ptol. IV, 9, et alii in Æthiopia orient. et quidem in Lunæ montibus, alii vero alibi quæ rendos putarunt, quosque nuper Cl. Bruce invenisse creditur. —**266.** Vid. V.L. —*metalli*, lapidis. —**267.** *chalybem ducere saxo*, ex montium visceribus proferre, Schmid. Sed *ducere* est adtrahere, ut *ducere ferrum* apud Lucret. VI, 907, ubi plura de magnete disputat, ut de ejus vi v. 1098 sq. Cf. Plin. XXXIV, 14; XXXVI, 16; Claud. Epigr. XIV, de magnete, ubi vid. Barth. p. 998 sq.

268. *simul pro cum*, ut *una, pariter*, ὁμοῦ, ὁμοῦ, et ἄμα, ap. Hom. Iliad. α, 226; Odyss. α, 331 al. Cf. Drak. ad VIII, 395; Burm. et Heins. ad Ovid. Fast. I, 567; et ad Val. Fl. IV, 88. —**269.** *Nubæ* populus Libyæ interioris, vel, teste Strab. XVII, p. 786. Æthiopiæ ad sinistrum, seu occident. flexum Nili. Contra Nubæ Plinii VI, 30, Agathem. et Ptol. IV, 8, non longe absunt ab Arabiæ latere, Nili ripa orient. et mari Rubro. —**270.** Galeæ et loriciæ Nubarum non aheneæ, sed linteæ. Milites λινοθώρακες noti vel ex Corn. Nep. Iphicr. 1; Hom. Iliad. β, 529, 830; Plin. XXIX, 1; Xenoph. Cyrop. VI, IV, 2; Liv. IV, 20 et al., quos laudavit Dausq. Cf. IV, 291; et IX, 587, quibus tamen locis *multiplex linum* non galeam, ut h.l. sed, quod Drak. jam notavit, thoracem, ex variis linis invicem inpositis compactum, significat. Cf. Cuper. Obs. II, 12; Casaub. ad Sueton. Galb. c. 19; Lips. Mil. Rom. III, 6; Ferrar. rei vestiar. II, IV, 11; et inpr. Nicet. Choniat. hist. p. 247; in Script. Byzant. ed. Paris. 1647. —*riget exquisite pro*, est illis. —**272, 273.** *Spicula scelerata*, noxia, *succis* herbarum venenatarum, h.e. veneno imbuta. Cf. 219, 324. Sic *sceleratum frigus*, Virg. Ge. II, 256; *sinapis*, Plaut. Pseud. III, II, 28; *herba*, Apul. de herbis, c. 8.

181 Tum primum castris Phœnicum tendere ritu
Cinyphii didicere Macæ: squalentia barba 275
Ora viris, humerosque tegunt velamine capri
Sætigero; panda manus est armata cateia.
Versicolor contra cætra, et falcatus ab arte
Ensis Adyrmachidis, ac lævo tegmina crure.
Sed mensis asper populus, victuque maligno: 280
Nam calida tristes epulæ torrentur arena.

181N **274.** Imitat. Virg. Ge. III, 311 sq., ubi vid. Heyne. —*tendere*, scil. tentoria, ut ap. Virg. Æ. II, 29 al. —**275.** *Cinyphii Macæ*, vid. ad II, 60. —**276.** Pro *velamine capri* pellem struthionum Macis tribuit Herodot. IV, 157, Drak. —**277.** *cateia*, ut ap. Virg. Æn. VII, 741, ubi vid. Heyne, et Lips. Poliorc. IV, 4. —*panda*, incurva, inflexa, ob longitudinem; vel cujus lignum est lentum.

278. Etiam hæc petita ex Virg. Æn. VII, 732, ubi Servius monet, *cætram* esse scutum loreum, quo utantur Afri et Hispani. —**279.** Ἀδύρμαχιδαί, Ægyptiis confines, oram totius Nomi Libyci in Marmarica obtinebant. De eorum sedibus moribusque conf. IX, 223 sq.; Herod. IV, 168 seq., et Schlichth. Geogr. Afric. Herod. p. 119 sq. —*tegmina*, ocreæ, in sinistro pede. Conf. VIII, 419; et Heyne Exc. VIII ad Virg. Æn. VII, 689, p. 135, ed. pr. —**280.** *asper mensis*, ut *asper victu*, ap. Virg. Æn. VIII, 318; et contra *facilis victu*, Æn. I, 442, ubi vid. Heyne in V.L. et Exc. XIV. —*victum* proprie dici parva aridaque que alimenta, observat Burm. ad Val. Fl. IV, 459. —*maligno*, cui *benignus* obponitur, exili, parco, tenui, ut *malignus aditus, ignis, lux*, etc., apud Virg. Æ. VI, 270; XI, 525; Martial. X, 96.

Quin et Massyli fulgentia signa tulere,
Hesperidum veniens lucis domus ultima terræ.
Præfuit intortos demissus vertice crines
Bocchus atrox, qui sacratas in litore silvas,
Atque inter frondes revirescere viderat aurum.

182

285

282. *Massyli*, vid. ad I, 101.

283. De *Hesperidibus* earumque hortis ac pomis cf. IV, 636 sq.; VI, 184; Spanh. ad Callim. H. in Cer. v. 11; Hermann, Mythol. Hom. p. 402; Heyne ad Virg. Æ. IV, 480 sq.; ad Apollod. p. 406 sq.; et Comm. de Theog. Hes. pag. 141. —*domus*, alias stirps, familia, h.l. totus populus; quo sensu vix alibi reperitur. —*ultima terræ*, in extremo occidentali Africæ litore. —Bocchus Hesperidum hortos viderat, h. ex Mauretania advenerat. Conf. IV, 636 sq. —**284.** *intortos*, crispatos, ut apud Martial. VIII, xxxiii, 9. —*demissus crines*, comis promissis. —**285.** *atrox*, fortis (vid. ad I, 2); nisi forte poeta respexit ad Bocchum, Mauretaniæ regem, et vel generum, vel socerum Jugurthæ, quem L. Sullæ vivum tradidit. —*sacratas*, vid. Heyne ad Virg. Æ. IV, 485.

182N

Vos quoque desertis in castra mapalibus itis,
Misceri gregibus Gætulia sueta ferarum,
Indomitisque loqui, et sedare leonibus iras.
Nulla domus; plaustris habitant: migrare per arva
Mos, atque errantes circumvectare penates.
Hinc mille alipedes turmæ, velocior Euris
Et doctus virgæ sonipes, in castra ruebant.
Ceu pernix quum densa vagis latratibus inplet
Venator dumeta Lacon, aut exigit Umber
Nare sagax e calle feras, perterrita late
Agmina præcipitant volucres formidine cervi.
Hos agit haud læto vultu, nec fronte serena,
Asbytes nuper cæsæ germanus, Acherras.

290

295

287 sq. Vid. ad II, 85, et 441 sq.; Sallust. b. Jug. c. 18 et inpr. Jani ad Horat. Od. III, xxiv, 9 sq. —**289.** Vid. ad I, 406.

293. *doctus virgæ sonipes*, conf. ad I, 215.

294. *vagi* proprie sunt ipsi canes. —**295.** *Lacon* et *Umber*, vid. ad I, 421; et II, 689. —**296.** Spartanæ canes non minus erant *nare sagaces*, εὐρυνέες (vid. Sophocl. Ajac. v. 8; Grat. Cyneg. v. 171 sq.; et Voss. ad Val. Fl. VI, 420), quam *pernices*, θάσσονες αὐράων, Callim. H. in Dian. v. 94, ubi vid. Spanh. —**297.** *formidine*, ut ap. Virg. Ge. III, 372; et Æ. XII, 750, ad quæ II. vid. Cerda et Heyne.

298. *haud læto*, etc., ob mortem Asbytes, de qua vid. II, 56 sq., et 197, ut de morte Acherræ, X, 76, et Iarbæ, qui utriusque pater fuit, I, 414, Drak.

183

Marmaridæ, medicum vulgus, strepuere catervis;
Ad quorum cantus serpens oblita veneni,
Ad quorum tactum mites jacuere cerastæ.
Tum, chalybis pauper, Banjuræ cruda juvenus,
Contenti parca durasse hastilia flamma,
Miscabant avidi trucibus fera murmura linguis.
Nec non Autololes, levibus gens ignea plantis,
Cui sonipes cursu, cui cesserit incitus amnis;
Tanta fuga est! certant pennæ, campumque volatu
Quum rapuere, pedum frustra vestigia quæras.

300

305

300... 302. *Marmaridæ*, vid. ad II, 57. —*medicum vulgus*, qui ὀφιοθήκτοις medentur. Vid. de toto h.l. ad I, 412.

303. *Banjuræ*, Βανίουραι, populus Mauretaniæ Cæsar., ap. Ptol. IV, 1, et Plin. V, 2, ubi vid. Hard. —*Bajuræ* dicuntur Ammian. Marcell. XXIX, 5, aliis Βανίουροι et Βανίουρβαί. —*cruda*, vid. ad I, 405. —**306.** *Autololes*, vid. ad II, 63; *vagi*, dicuntur Lucan. IV, 677. —*ignea*, ut VI, 209; et ap. Virg. Æn. XI, 718, ubi vid. Heyne. —**308.** *certant pennæ*, vid. ad I, 234. —*pennæ*, cum avibus, ut v. 344. —*campum rapuere*, vid. ad I, 569. —*volatu*, cursu. —**309.** *pedum*, etc., ut ap. Virg. Æ. VII, 808 sq. Plura exempla desideranti suppeditabit Drak. ad IV, 147.

Spectati castris, quos succo nobilis arbor
Et dulci pascit lotos nimis hospita bacca.
Quique atro rabidas effervescente veneno
Dipsadas immensis horrent Garamantes arenis.
Fama docet, cæsæ rapuit quum Gorgonis ora
Perseus, in Libyam dirum fluxisse cruorem;
Inde Medusæis terram exundasse chelydris.
Millibus his ductor spectatus Marte Choaspes,

310

184

315

Neritia Meninge satus, cui tragula semper
Fulmineam armabat, celebratum missile, dextram.
Hinc coit æquoreus Nasamon, invadere fluctu
Audax naufragia, et prædas avellere ponto:
Hinc, qui stagna colunt Tritonidos alta paludis,
Qua virgo, ut fama est, bellatrix edita lympha
Invento primam Libyen perfudit olivo.

320

310. Intell. *Lotophagi*, non longe a Syrti minore et Meninge ins. quæ inde Λωτοφάγῆς dicitur Ptol. IV, 3; Strab. I, p. 25, al. 44; III, p. 157, al. 233; XVII, p. 834, al. 1191; Plin. V, 7; et ἡ τῶν Λωτοφάγων νῆσοις, Polyb. I, 39. —**311.** *lotos nimis hospita*, tam dulcis, ut vescentes non nisi inviti discedant et patriæ obliviscantur. Cf. Virg. Culic. v. 123 sq. (*Impia lotos... quæ hospita nimis tenuit dulcedine captos*); et Plin. XIII, 17. Loca class. Hom. Odyss. ι, 84 seq.; et Herodot. IV, 177, 178. Conf. et Athenæus XIV, 18; et de loto, quæ Arab. *Seedra* vocatur et in Barbaria abundat, vid. Salmas. Exerc. Plin. p. 728 sq.; Riccii Diss. Hom. T. III, p. 74. sq.; Spanh. de U. et P. N. VI, p. 301 sq.; Wesseling ad Diodor. T. I, p. 40; et *Shaw Voyages*, T. I, p. 292 seq., et n. 270 coll. *Travels of M. Bruce* in Præf.

184N **313.** *Dipsas*, serpens, διψᾶς, vel πρηστῆρ et καῦσοις dicta, quoniam ejus morsu oritur tumor quidam solutus sitisque inexplebilis, unde indesinenter bibentes mox dissiliunt. Vid. Dioscor. VIII, 119; Cæl. XXV, c. ult. Ælian. H. A. VI, 51; Lucan. IX, 610, 718, 738 seq.; Plin. XXIII, 8; XXXV, 5.

314 sq. Fabula satis nota vel ex Ovid. Met. IV, 616 sq., et, quos alii laudant, Lucan. IX, 619 sq.; et Apollon. IV, 1513 sq.

318. *Meninx*, ins. maris mediterr. postea *Girba*, nunc *Zerbi* dicta. Cf. ad v. 310. —*Neritia*, Ulyssis ara et adventu inclita. Vid. Strabo XVII, p. 834; Eustath. ad Hom. Iliad. β, 632; et Odyss. ρ, 217; cf. ad II, 317.

320. Cf. I, 408 seq. —**321.** *naufragia*, naufragas naves. —**323.** Vid. Heyne ad Virg. Æn. II, 171; et ad Apollod. p. 40 et 747. Cf. inf. IX, 297; et ad II, 65. —**324.** De *olivo* a Minerva *invento*, vid. Bentl. et Jani ad Hor. Od. I, vii, 7; et Spanh. ad Callim. H. in Pall. v. 26. Confusæ h.l. vulgari poetarum errore Pallas Libyca et Ἀθήνη Atheniensium.

Nec non totus adest vesper, populique reposti.
Cantaber ante omnes, hiemisque æstusque famisque
Invictus, palmamque ex omni ferre labore.
Mirus amor populo, quum pigra incanuit ætas,
Inbelles jam dudum annos prævertere saxo,
Nec vitam sine Marte pati: quippe omnis in armis
Lucis causa sita, et damnatum vivere paci.

325

185

330

185N **325.** Recensentur populi Hispaniæ, et quidem 325... 377, Hisp. Tarrac., seu citerioris (mentione simul insularum v. 362... 365 inserta); 378... 383, Lusitaniæ; et 384... 405, Hisp. Bæticæ, vel hodiernæ Andalusie et Granadæ. —*vesper* populus Hesperie, h.e. Hispaniæ.

326. *Cantaber invictus*, cf. V, 195 sq.; et Jani ad Hor. Od. II, vi, 2; III, viii, 22.

328 seq. Cf. I, 225 sq.; et Lucan. II, 105. —**329.** *prævertere*, vid. ad IV, 804, in V.L. —**331.** *damnatum vivere paci*, dedecori est et contemptui, in pace vivere, ut VI, 448; vel nolunt, recusant, ut V, 60; vel improbant, ut XI, 285. —*vivere paci* (dat comm.), ut pacis artes exercent.

Venit et Auroræ lacrimis perfusus in orbem
Diversum, patrias fugit quum devius oras,
Armiger Eoi non felix Memnonis Astyr.
His parvus sonipes, nec Marti notus: at idem,
Aut inconcusso glomerat vestigia dorso,
Aut molli pacata celer rapit esseda collo.
Cydnus agit, juga Pyrenes venatibus acer
Metiri, jaculove extendere prælia Mauro.

335

186

332. Venerunt et Astures, oriundi ab *Astyre*, Memnonis armigero, post domini mortem ex Oriente in Hispaniam profecto: quod poeta propter nominis similitudinem, ut solet, commiscitur. —**334.** *lacrimis*, cf. Ovid. Met. XIII, 621, 622. —*Auroræ lacrimis perfusus*, vivens in extremis orientis partibus. —De *Memnone*, Tithoni et Auroræ f. Æthiopum duce, vid. Quint. Cal. lib. II; et Heyne ad Apollod. p. 756; et Exc. XIX, ad Virg. Æn. I, 489. —**335.** Plinius VIII, 42: «In Hispania, inquit, Gallaica gens et Asturica equini generis, quos Thieldones vocamus, minori forma adpellatos Asturcones, gignunt, quibus non vulgaris in cursu gradus, sed mollis alterno crurum explicatu glomeratio: unde equis tolutim (h.e. volutim, volubilter, si fides habenda Nonio I, 12, nec potius *volutim* substituendum) carpere incursus traditur arte.» Ejusmodi Asturco, gradarius, seu tolutarius equus, βαδιστής, Gallis dicitur *guilledin*, vel *haquenée*, qui va l'amble, nobis *Passgänger*, *Zelter*. Cf. XVI, 349 sq., et 584; Martial. XIV, ep. 199, et, quos Drak. laudat, Ulit. ad Grat. v. 514; Gron. et Burm. ad Petron. c. 86. —**336.** *inconcusso dorso*, molli lenique incessu. —*glomerat vestigia*, ut ap. Plin. l.c., et Virg. Ge. III, 117, ubi vid. Intpp. —*glomerat vestigia* equus, quum passibus brevioribus incedit, ut faciunt parvi equi; Ern. —**337.** Conferenda et ex h.l. explicanda sunt verba Virg. Ge. III, 204. —*pacatum*, pacis usui inserviens, *essedum*, cujus contr. currus bellicus.

186N

338. *Cydnus* Asturas agit, h.e. ducit, ut mox v. 354. —*acer metiri*, δεινὸς διοδεύειν, ut ap. Lucan. I, 146. —*metiri juga*, ut *metiri æquor*, Virg. Ge. IV, 389; et μετρεῖν πέλαγος, Hom. Odyss. γ, 179, dixit. —**339.** *jaculo Mauro*, vid. Heins. ad Ovid. Fast. V, 580; Bentl. et Jani ad Hor. Od. I, xxii, 2. —*extendere prælia*, eminus pugnare; Schmid.

Venere et Celtæ sociati nomen Iberis.
His pugna cecidisse decus, corpusque cremari
Tale nefas: cælo credunt Superisque referri,

340

340. Celtiberos in parte australi Hispaniæ Tarrac., qui a *Celtis*, dextram *Iberi* fl. ripam occupantibus, nomen originemque habent, περιφράζει, ut Lucan. IV, 9, nam versus natura ipsum nomen non admittit. Celtas autem et Iberos, seu Hispanos post multas pugnas postremo in unum nomen populumque coaluisse, nota res est. V. quos laudant Appian. Hisp. c. 2 (ubi vid. Schweigh. V. Cl.); Strab. I, p. 33; Diodor. V, pag. 309. —**341.** Nefas iis videtur, *corpus tale*, h.e. ejus, qui pugna cecidit, cremari, Drak. coll. XIII, 471 seq. —**342.** *cælo credunt referri*, etc., in cælum redire putant animam, si, etc. Quare? forte quia aves cælo diisque adeo propiores esse fingebantur, ex qua rudi notione auguria quoque orta, et quod in apotheosi Cæsarum aquila animam defuncti in cælum portare credebatur. Caspii, teste Strab. XI, si mortuos ab avibus dilaniari viderent, prædicabant beatos, sin a feris aut canibus, non item. Stob. Ecl. 122, Diogenem dixisse testatur, si canes cadaver suum dilacerarent, Hyrcanam fore sepulturam; si vultures, Iberam. Barcæi Iberi, seu Hispani eos, qui in prælio ceciderant, ut summa virtute ornatos, vulturibus objiciebant, quod eas aves sacras putabant, de quo vid. Ælianus H. A. X, 22. Conf. Kirchman. de funer. Rom. Append. c. 2, p. 595 sq.

187N

Fibrarum, et pennæ, divinarumque sagacem
Flammarum misit dives Callæcia pubem,
Barbara nunc patriis ululantem carmina linguis,
Nunc, pedis alterno percussa verbere terra,
Ad numerum resonas gaudentem plaudere cætras.
Hæc requies ludusque viris, ea sacra voluptas.

345

344. *pennæ*, aves, ut ἀγαθαὶ πτέρυγες, ap. Callim. H. in Lav. Pall. v. 124. —**345.** *dives Callæcia*, vid. ad II, 397. Triplex divinandi genus jungitur, extispicium, vel haruspicina, augurium ex volatu, cantu ac tripudio avium, et auspiciam ex tonitru et *divinis flammis*, h. fulmine. Drak. jam comparavit Virg. Æ. X, 179 sq.; Lucan. I, 587 sq.; Val. Fl. I, 231 sq., ubi vid. Burm. et Tibull. I, VIII, 3, ubi vid. Broukh. Strabo, III, p. 232, de Lusitanis in genere similia habet; Ern. —**346.** Hæc, quod jam Drak. monuisse video, spectant ad morem barbarorum, quo saltantes et cætras percutientes virorum fortium, seu heroum laudes canunt, quum prælium ineunt, vel eo finito quiescunt et Diis sacra faciunt, vel *sacras* epulas festis diebus celebrant. Conf. VIII, 420 seq.; Liv. XXXVIII, 17; et Virg. Æn. VII, 698, ubi vid. Heyne. Drak. ad X, 230, comparat Liv. XXI, 28; Val. Fl. VI, 92 sq.; Lucan. I, 447 sq.; Tac. Ann. II, 88, et Mor. Germ. 2; Ammian. Marcell. XV, 9. Observa autem h.l. dilectum verborum. —**346.** Cf. Lips. analect. ad mil. rom. III, 1; Opp. T. III, p. 430; ubi etiam similis Diodori locus de Hispanis laudatur: Ἐν δὲ τοῖς πολέμοις πρὸς ῥυθμοὺς ἐμβαίνουσι, καὶ παιᾶνας ἄδουσιν, ὅταν ἐπίωσι τοῖς ἀντιτεταγμένοις. —*carmina barbara*, more barbarorum incondita ad celebrandum auctorem stirpis. —**347.** *pedis alterno verbere*, pede in numerum, alterne posito. —**348.** *Ad numerum*, πρὸς ῥυθμὸν, ut VI, 363; et ap. Virg. Ecl. VI, 27; et Ge. IV, 175: ἀμβολαδὶς τετύποντες, Cyclopes ferrum cudentes ap. Callim. H. in Dian. v. 61, ubi vid. Spanh. —*cætras plaudere*, saltare Pyrrhichen, τὴν ἐνόπλιον χορείαν, de qua vid. D. Heins. ad h.l. Ern. et Spanh. ad Callim. H. in Jov. v. 52, 53; in Dian. v. 241, 242; et in Del. v. 136, 137; Cf. inf. X, 230 sq.; et Lucret. II, 635 sq. *Armati in numerum pulsarent æribus æra*, etc.

349. *ludus*, παιδιὰ, animi relaxatio. —*sacra*, in sacris epulis et festis diebus.

188

Cetera femineus peragit labor: addere sulco
Semina, et inpresso tellurem vertere aratro
Segne viris: quidquid duro sine Marte gerendum,
Callaici conjux obit inrequieta mariti.
Hos Viriathus agit, Lusitanumque remotis
Extractum lustris; primo Viriathus in ævo,
Nomen Romanis factum mox nobile damnis.

350

355

350 sq. Idem de Scythis, Celtis, Thracibus et Artabris memorant Strab. III, p. 250, et alii quos laudat Dausq. 356.

188N

354. *Viriathus* Lusitanus, qui serius cum Romanis bellum gessit, notus ex Liv. Epit. 52; Flor. II, 17; Cic. Off. II, 11 al. Vid. V.L. —**356.** Silius forte eo respexit, quod Viriathi nomen ignobile antea fuit, quia ex pastore venator, ex venatore latro, et mox justi exercitus dux factus est; Ern. Cf. X, 220 sq.

Nec Cerretani, quondam Tirynthia castra,
Aut Vasco, insuetus galeæ, ferre arma morati.
Non, quæ Dardanius post vidit, Ilerda, furores,
Nec, qui Massageten monstrans feritate parentem,
Cornipedis fusa satiaris, Concane, vena.

360

357. *Cerretani* et *Vascones*, populi Hisp. Tarrac. in hodierna Catalonia et Navarræo regno, ad Pyrenæi radices habitantes. Plin. III, 3. —*Tirynthia castra*, quod Hercules tradebatur per Cerretanos ad Pyrenæos versus iter fecisse; Ern. Coll. v. 421 sq. —**358.** *insuetus galeæ Vasco*, cf. V, 197; IX, 232.

359. *Ilerda*, urbs Hispaniæ Tarrac., hod. *Lerida*, ad Sicorim fl. (*Segre*) quæ mala belli civilis, a Cæsare et Pompeio gesti, experta est. Vid. Cæs. b. Civ. I, 43... 59; Lucan. IV, 11 sq.; Flor. IV, 2. —**360, 361.** *Concane* (vid. V.L.) imitantur morem Massagetarum vel Scytharum, qui sanguinem equinum bibunt, de quo vid. Dausq. ad h.l. VV. DD. ad Martial. spect. 3, 4; Barth. ad Claud. in Rufin. I, 311, et Stat. Achill. I, 307; Cerda ad Virg. Ge. III, 463, et Burm. ad Val. Fl. II, 157. *Lætum equino sanguine Concanum*, dixit Hor. Od. III, iv, 34, ubi vid. Jani. —*parentem*, conditores urbis, teste Tarapha, Dausq. —*Massagetæ*, inclita Scythiæ orientalis gens, Parthis vicina. Plin. VI, 19; Herodot. II, 201.

189N

189

Jamque Ebusus Phœnissa movet, movet Arbacus
arma,
Aclyde, vel tenui pugnax instare veruto:
Jam cui Tlepolemus sator, et cui Lindus origo,
Funda bella ferens Baliaris et alite plumbo;

190

365

Et quos nunc Gravios violato nomine Graium
Ceneæ misere domus Ætolaque Tyde.

362. Pityusæ, Πιτυοῦσαι, insulæ maris Balearici prope Hispaniam, a piceis, quibus abundant, sic dictæ (nam πῖτυς est pinus) quarum major *Ebusus*, minor Ὀφιοῦσα, hodie *Iviça* et *Formentara*. Posterior tam parva est, ut a quibusdam nulla ejus ratio habeatur. Livius XXVIII, 37, *Pityusam* sing. num. dixit, et Plin. III, 5, extr. *Pityusæ* a *Græcis* dictæ: nunc *Ebusus* vocatur utraque. *Phœnissa*, Phœnicum, vel Pœnorum colonia, quibus יכוש, *Jebuso*, a *siccatis ficibus*, dictam suspicabatur Bochartus. — *Ebusus* Diodoro V, 16, Ἐρῆσος, et Dionî Cass. XLIII, p. 258, Ἐβῆσος dicitur; Ern. Ἄρταβροι, seu Ἄρταβροι, memorantur etiam Eunap. p. 99. Cf. *d'Orville* ad Chariton VI, 7, p. 549; ed. Lips. — **363.** *Verutum*, jaculi genus, de quo vid. Lips. Pol. IV, 4; Heyne ad Virg. Ge. II, 168; Æ. VII, 665. — **364, 365.** Moverunt arma Baliares, qui a Rhodiis originem ducunt. Nam τινὲς μετὰ τὴν ἐκ Τροίας ἔφοδον τὰς Γυμνησίας νήσους (h. *Baliares*, hod. *Majorca* et *Minorca*) ὑπὸ τῶν Ροδίων κτισθῆναι λέγουσιν, teste Strab. XIV, quocum consentiunt Timæus et alii. — *Tlepolemus*, Herculis f. qui, Licymnio Argis occiso, exsul venit Rhodum ins. ibique *Lindum*, Jalyssum et Camirum condidit, quæ loca in unam postea urbem, Rhodum, coaluere, vid. Hom. Iliad. β, 653... 671; Pind. Ol. VII, 49 sq.; Strab. XIV, p. 655, al. 749 sq.; Diodor. IV, 58... 60; V, 19, et Heyne ad Apollod. II, VII, 6, et II, VIII, 2. Verba *cui Tlepol. s.* Dausq. et Cell. ad *Rhodam*, Ῥόδην, (nunc *Roses*) Hisp. Tarrac. urbem, ad Pyrenæum sitam, referunt; paulo durius, opinor, etsi hoc oppidum a Rhodiis conditum, et postea a Massiliensibus restitutum tradit Strabo l.c. — **366, 367.** *Gravios* dicit nomen et originem habere a *Graïis* s. Græcis, quorum dux Diomedes, *Ætoliæ* rex, *Tydei* f. et *Cenei* nepos, Hispaniam quoque adiit (cf. Dionys. Perieg. v. 483 sq.), *Tydenque*, Graviorum urbem, condidit et ex patris nomine vocavit; vid. ad I, 235, et cf. XVI, 369, ubi *Tinde*, quæ Diomedis Thracis regia fuit, pro *Tyde* reponebant Salmas. ad Solin. p.m. 631, al. 898, et Gronov. Diatr. Stat. c. 55, p. 364, ut Sil. Diomedem Ætolum cum Thracio confuderit. Refragantur Drak. et N. Heins. ad l.c. et Voss. ad Mel. p. 133. Cf. de Diomede Heyne ad Apollod. I, VIII, 4... 6, et Exc. I, ad Virg. Æn. XI. Τοῦδαί urbs Γροῦτίων in Hispania ap. Ptol. III, 6; *Tyde* eorum castellum Plin. IV, 20. *Tude* Antonin. hodie *Tuy* in Galicia.

190N

191

Dat Carthago viros, Teucro fundata vetusto,
Phocaicæ dant Emporiæ, dat Tarraco pubem
Vitifera, et Latio tantum cessura Lyæo.
Hos inter clara thoracis luce nitebat
Sedetana cohors, quam Sucro rigentibus undis
Atque altrix celsa mittebat Sætabis arce,
Sætabis et telas Arabum sprevisse superba,
Et Pelusiaco filum componere lino.
Mandonius populis, domitorque insignis equorum
Inperitat Cæso, et socio stant castra labore.

370

192

375

368. *Carthago* Nova, quæ, Polybio Καινόπολις Polyæno *Phœnissa*, et a sparti copia in vicinis campis *Spartaria* et ἡ Σπαρταγενής Plin. XXXI, 8; Anton. Itin. p. 396, ed. Wess. et Appian. Hisp. c. 12, nobis vero *Cartagena* dicitur, ab Hasdrubale paulo ante b. Punicum II condita; vid. Polyb. II, 13; Strab. III, p. 157 sq., Bochart. Chan. I, 35; Hard. ad Plin. XIX, 2, et Schweigh. V. Cl. ad Appian. t. III, p. 218 sq.; Silius vero h.l. et XV, 192, Teucrum urbis conditorem facit, ut Justin. XLIV, 3. Quosdam Teucrici comites, non ipsum huc venisse tradit Strabo l.c. De Teucro ejusque exsilio vid. Heynii Exc. XXIII, ad Virg. Æn. I, et Jani ad Hor. Od. I, VII, 21. De situ, dignitate, et interitu urbis vid. Livius XXVI, 42. — **369.** *Emporiæ*, Ἐμπορία Ptol. II, 6, nunc *Ampurias*, urbs Hisp. Tarrac. prope Pyrenæos et mare mediterr. sita. — *Phocaicæ*; cf. Liv. XXVI, 19. A Massiliensibus eam conditam memorant Strab. III, p. 110, al. 159; Scylax in Periplo p. 2; Steph. Byz. et alii: nam Massilia etiam Phocæensium colonia fuit. Cf. omnino Liv. XXXIV, 9, et Plin. III, 3, seu 4, ex quibus etiam intelligitur, cur *Emporiæ* in plur. dicantur et Ἐμπορείων Δίπολις Strab. l.c. — *Tarraco*, hod. *Tarragona*, in ora Catalonia, unde pars Hispaniæ olim Tarraconensis dicta: nam fuit quondam urbs in his oris maritimarum opulentissima, teste Mela II, 6, ævoque Strabonis numero civium ne ipsi quidem Carthagini cessit. — **370.** Cf. Plin. XIV, 6. — *Tarraco Campano tantum cessura Lyæo* iisdem fere verbis dixit Martial. XIII, 118. *Lyæo Latio*, vinis Latii, quæ olim generosa fuere, ut Falerna, Massica, etc.

191N

371. *Thoracis* linei, Drak. ad IX, 587; cf. ad v. 270. — **372.** *Sedetani* prope Celtiberiam, cujus gentis caput Cæsaraugusta, nunc *Saragossa*. Plin. II, 3; Ptol. II, 6. — *Sucro* oppidum apud Antonin. et Liv. XXVIII, 24 (hod. *Alzira*), sed fluvius inter Saguntum et Carthaginem, nunc *Xucar*, ap. Plin. III, 3; Ptol. II, 6, et Strab. III, p. 159. — *rigentibus undis*, ut v. 671. — **373.** *Sætabis*, hod. forsan *Xativa* in regno Valentia, ad fluvium ejusdem nominis, qui in Sucronem influit. — *altrix*, vid. ad I, 218. — *celsa arce*, quia in colle sita. — **374.** *A Sætabi tertia in Europa lino palma*, etc. Plin. XIX, 1. Hinc *sudaria Sætaba*, ap. Catull. epigr. XXV, cf. Casaub. ad Strab. III, p. 99. — Cf. ad v. 24, 25, et Plin. l.c. — **375.** *filum componere*, vid. ad I, 39.

192N

376. *domitor equorum*, ut apud Virg. Æ. VII, 651 et 691, ubi vid. Heyne. — **377.** *socio stant castra labore*, vid. ad v. 173.

At Vettonum alas Balarus probat æquore aperto.
Hic adeo, quum ver placidum flatusque tepescit,
Concubitus servans tacitos, grex perstat equarum,
Et Venerem occultam genitali concipit aura.
Sed non multa dies generi, properatque senectus,
Septimaque his stabulis longissima ducitur æstas.

380

378. *Vettones* populus Lusitaniæ circa Tagum, inter Durium et Anam. — *probat*, pro ducit, ut sup. *agit, rapit, raptat, trahit*, (nam poeta variat) propr. forte lustrat. *Probare* certe est examinare, inspicere v.c. opus, athletas, hostias apud Cic. Agr. II, 34; Verr. I, 54; Off. I, 40; p. *villam publicam*, ap. Liv. IV, 22, ubi vid. Drak. Schmidius interpretatur: re ipsa demonstrat, egregios esse in planis campis milites.

379. Cf. XVI, 365, 366. Constat, in Lusitania, circa Olisiponem opp. (*Lisbonam*) et Tagum amnem, equas *Favonio flante* obversas animalem concipere spiritum, idque partum fieri et gigni perniciosissimum ita: sed *triennium vitæ* non excedere. Ita Plin. VIII, 42; cf. Varr. R. R. II, 1, 9; Colum. VI, xxvii, 3 sq., et Solin. c.

23. Silius pro triennio septem annos habet exemplo Virg. Ge. III, 271 sqq., ubi vid. Cerda et Heyne. Verba Justini XLIV, 3, hæc sunt: «Fabula ex equarum fecunditate et gregum multitudine nata, qui tanti in Gallæcia et Lusitania, ac tam pernices visuntur, ut non immerito vento ipso concepti videantur.» —**380.** *servans*, observans, ut VI, 384... 563; VII, 442... 522; VIII, 351; N. Heins. Add. V, 45; XV, 217; XVI, 317.

193^N **383.** *stabulis*, h. equis stabulantibus, vel qui stabulis quam bello aptiores sunt, ut *naufragia*, *servitia*, *aucupia*, etc. Ita Dausq. cujus altera ratio: *his* equis in *stabulis*, minus probanda.

193 At non Sarmaticos adtollens Uxama muros
Tam levibus persultat equis: hinc venit in arma 385
Haud ævi fragilis sonipes, crudoque vigore
Asper frena pati, aut jussis parere magistris.
Rhyndacus his ductor; telum sparus: ore ferarum
Et rictu horrificant galeas; venatibus ævum
Transigitur, vel, more patrum, vis raptaque pascunt. 390

384. Quæ de vitæ genere et armis notantur, Sarmatica sunt; Ern. coll. Strab. VII, p. 480; ubi et equi Scythici ὄξεις καὶ δυσειθεῖς adpellantur, unde h.l. *crudus vigor*, ferocitas et contumacia nondum arte domita. —**385.** *Tam levibus*, ad cursum agilibus; nam equi Ἴβηρες ἕασι θοοὶ πόδας ἠμερόντας teste Oppiano, quem laudat Dausq. cf. ad v. 379. —*persultant* proprie equi. —**386.** *crudo*, vid. ad I, 405. —**387.** Cf. Virg. Ge. III, 208. —*jussis magistris*, vid. ad I, 173, et Heins. ad Ovid. Epist. XV, 83.

388. *sparus*, ut VIII, 521, εἶδος ἀκοντιοῦ in Gloss. Labb. Drak., qui laudat Donat. ad Liv. XXXIV, 15, et Pontan. in Gloss. prisco Gall. h.v. cf. Heyne ad Virg. Æ. XI, 682. —*ore ferarum*, etc.; cf. II, 156. —**390.** *rapta pascunt* Sarmatas et Iberos, Dausq.

194 Fulgent præcipuis Parnasia Castulo signis,
Et celebre Oceano atque alternis æstibus Hispal,
Ac Nebrissa Dionyseis conscia thyrsis,
Quam Satyri coluere leves, redimitaque sacra
Nebride, et arcano Mænas nocturna Lyæo. 395

391. *Parnasia Castulo*, vid. sup. ad v. 97. —**392.** *Hispal*, seu *Hispalis*, nunc *Sevilla*, Andalusiae caput, urbs Hisp. Bæticæ, ad dextram ripam Bætis, qui non procul ab ea in sinum Gaditanum fluit, et hinc æstum marinum status vicibus adcipit. —*Hispalis* ad Bætin fl. ubi sunt æstuaria ex oceano Gaditano confluentia, de quibus, vid. Strab. III, p. 206 sq., et Plin. II, 97; Ern. —*celebre Oceano*, h. magna, quam faciebat, mercatura. —*alternis æstibus*, ἀφορρόω ὕδατι, ut ap. Prop. II, xxvi, 54; cf. XV, 226... 237.

194^N —**393.** *Nebrissa*, hodie *Lebrixa*, inter Hispalin et mare sita. Quæ de sacris, vel orgiis Bacchi, ibi agitis, memorantur, ad lusum ingenii, ex similitudine voce. *Nebrissa* et *nebris* ortum, referenda videntur. cf. tamen ad v. 101 sq., et ad VII, 171. Res, vel loca *conscia* dicuntur eorum, quæ in ipsis fiunt, vel quæ in se continent. cf. mox v. 399; (ubi vid. Drak.) V, 23; VIII, 531; Heyne ad Tibull. I, vii, 48, et Burm. ad Val. Fl. I, 5. —**394.** *Satyri leves*, agiles et veloces, vel leviter saltantes ac salientes, ἐλαφροὶ, κοῦφοι, vel etiam hilares, læti, jocosos, φιλοπαίγμονες, quibus *graves*, βαρεῖς, obponuntur. cf. Jani ad Hor. Od. I, 1, 31; II, xi, 6, et Burm. ad Val. Fl. I, 389. —**395.** *Nebris*, νεβρίς, pellis hinnuli, νεβρου, quam Bacchus et Bacchæ gestabant, unde ille βασσαρεύς, νεβρώδης, νεβριδόστολος, seu νεβριδόπεπλος, hæ βασσαρίδες dicuntur. vid. Cl. Hermann. Mythol. Lyricorum p. 261, 262, et Jani ad Hor. Od. I, xviii, 11. —*Mænas nocturna Lyæo*, sacra nocturna celebrans, νυκτελοῦσα τὰ Ὅργια, in honorem Bacchi, qui inde Νυκτέλιος, νύκτερος Orph. H. LI, 4, et Virg. Georg. IV, 521, *nocturnus* vocatur. Sed vid. V.L. —*Lyæo arcano*, ut ἄρρητος et κρύφιος apud Orph. H. XXIX, 3, cujus τελετὰς effari nefas est, vel cujus sacra secreto et noctu aguntur, cujusque orgiis et mysteriis secessus, a profanis remoti et phantasie incendendæ arti, conveniunt. Forte et poeta respexit ad λικνοφόρους, vel κανηφόρους, quæ vannum mysticam Iacchi pluresque cistas (λίκνα, seu κανᾶ) ferebant, in quibus τὰ μυστικά Bacchi, vel Cereris erant recondita, de quibus vid. Spanh. ad Callim. H. in Cer. v. 127.

195 Arganthoniacos armat Carteia nepotes.
Rex proavis fuit humani ditissimus ævi,
Ter denos decies emensus belliger annos. 396

396. *Carteia*, ad Calpen promont. in ora oceani Gaditani (Liv. XXVIII, 30), urbs olim inclita, metallis abundans (Diodor. VI, 9), et primum a Phœnicibus inhabitata, deinde a Pœnis capta, quæ Græcis quondam *Tartessos* dicta, si fides habenda Plin. III, 1; Mell. II, 6; Pausan. *Hellad.* VI, p. 378, et Strab. III, p. 148, C, et 151, B; quia forte post Tartessi excidium ejus mereatura et nomen Carteiam translatum, quod suspicatur *P. Flores in Espanna Sagrada P. IX*. Silius omnino utramque urbem distinguit, et Arganthonium Carteiæ regem facit, non, ut alii, Gaditanum, et, ut plerique, Tartessorum regem: nam Carteiæ, Tartessi et Gadium nomina a veteribus permisceri solent. Wessel. ad Antonin. Itin. p. 407, Carteiam putat esse, quæ nunc *Rocadillo* adpellatur. Carteiam vero Calpen esse, et Tartessus quæ fuerit, non constare, monet Vales. ad Exc. Peiresc. pag. 72. Confer Schweigh. V.C. ad Appian. Hisp. c. 2, et inpr. Carteri Itin. (*Reise von Gibraltar nach Malaga*), pag. 30... 69, ubi copiose de fati et situ Carteiæ disputat. —**396... 398.** *Arganthonium* CL annos vixisse tradunt Anacr. ap. Plin. VII, 48; Strab. III, p. 225; Phlegont. de longævis c. 4 (ubi vid. Meurs.), Censorin. et Lucian. in Macrobiis; sed CXX annos memorant Herodot. I, 163 (ubi vid. Wessel.); Lycophr. Schol. p. 94; Cic. de Sen. c. 19, et Asin. Pollio ap. Val. Max. VIII, 13, ext. 4.

196 Armat Tartessos, stabulanti conscia Phœbo,
Et Munda, Emathios Italis paritura labores: 400
Nec decus auriferæ cessavit Corduba terræ.
Hos duxere viros flamenti vertice Phorcys,
Spiciferisque gravis bellator Arauricus oris,
Æquales ævi; genuit quos ubere ripa
Palladio Bætis umbratus cornua ramo. 405

- 399.** *Tartessus*, portus Hispaniæ, Phœnicum navigationibus celeberrimus, inter duo Bætis ostia, cujus ne vestigium quidem ullum Strabonis ætate reliquum fuit. Sed jam Salomonis ævo hæc urbs, vel, quod Carter l.c. probabilis fecit, Carteia, tum *ששן* dicta, mercatura inclaruit; vid. Bochart. Geogr. S. III, 7, p. 160... 165; et Michaelis Spicileg. Georg. ext. hebr. post Bochartum P. I. p. 82 sq. —*stabulanti conscia Phæbo*, ubi sol equorum stabula habet, et ad hæc eos disjunctos ducit, h.e. occidit. Cf. VI, pr. X, 538, et Ovid. Met. XIV, 416. —*conscia stabulanti Phæbo*, quia ad Oceanum occiduum ultra Hispaniam sita est; Ern. coll. v. 411, et Virgil. Æneid. lib. XI, v. 913. —*conscia*, vid. ad vers. 393. —**400.** *Munda* ab hodierna ejusdem nominis urbe tertio Hispanorum milliario aberat. De priscis ejus monum. vid. Carter. l.c. p. 190 sqq. Prope eam Cæsar atroci prælio cum Pompeii M. filiis confligit, vid. Strab. III; Dion. XLIII, p. 233; Liv. Epit. CXV; Flor. IV, 2; Hirt. b. Hisp. c. 29 seqq. —*labores Emathios*, calamitatem, qualem experti sunt in Emathia, h.e. Macedonia, ad Philippos et Pharsalum, vid. Heyne ad Virg. Ge. I, 489 sqq. —**401.** *Corduba*, nunc *Cordova*, Lucani et utriusque Senecæ patria. —*auriferæ terræ*, Hispaniæ. Cf. I, 155... 228 sqq., et inpr. a Drak. laud. Martial. IX, 61.
- 402.** *flaventi vertice*, juvenis, vel pulcher. vid. ad I, 438. —**403.** *Spiciferis oris*, cultis terris agrisque, quibus Hispania maxime Bætica excelluit, *gravis*, noxius et timendus, ut I, 412; *aves cultis graves* dixit Ovid. Fast. I, 683; de Bæticiæ regionis fertilitate vid. Plin. III, 1; ibid. XVII, 12, *olea non alia major in Bætica arbor*. Ern. —**405.** *Palladio ramo*, oliva (vid. ad v. 324, et I, 238.) qua utraque Bætis ripa consita est. Bene comparant Martial. XII, 100. —*cornua*, vid. ad I, 415.
- Talia Sidonius per campos agmina ductor
Pulvere nigrantes raptat, lustransque sub armis,
Qua visu comprehendere erat, fulgentia signa,
Ibat ovans, longaque umbram tellure trahebat. 410
Non aliter, quoties perlabitur æquora curru, 410
Extremamque petit, Phœbea cubilia, Tethyn
Frenatis Neptunus equis; fluit omnis ab antris
Nereidum chorus, et sueto certamine nandi
Candida perspicuo connectunt brachia ponto.
- 407.** *raptat*, raptim ducit, ut *rapit* ap. Virg. Æn. VII, 725, et X, 178. —**408.** *erat*, ἐξῆν. —**409.** Longe *umbram*, h.e. densam pulveris nubem excitat, exercitu iter faciente.
- 410.** Comparatio ad ducem, et, quæ eum sequuntur, copias spectat. Conf. Virg. Æn. V, 816 sqq.
—*perlabitur æquora curru*, ut ibid. I, 147, 155, 156. —**411.** *Extremam Tethyn*, occident. Oceanum, cf. v. 60. —*Phœbea cubilia*, cf. Ovid. Met. II, 68 seq. —**412.** *antris*, ut v. 49.
- At Pyrenæi frondosa cacumina montis 415
Turbata Pœnus terrarum pace petebat.
Pyrene celsa nimborum verticis arce
Divisos Celtis late prospectat Iberos,
Atque æterna tenet magnis divortia terris. 420
Nomen Bebrycia duxere a virgine colles, 420
Hospitis Alcidæ crimen; qui, sorte laborum
Geryonæ peteret quum longa tricorporis arva,
Possessus Baccho, sæva Bebrycis in aula
Lugendam formæ sine virginitate reliquit 425
Pyrenen, letique Deus, si credere fas est, 425
Causa fuit leti miseræ Deus: edidit alvo
Namque ut serpentem, patriasque exhorruit iras,
Confestim dulces liquit turbata penates.
- 415 sq.** De transitu H. per Pyrenæum saltum cf. Polyb. III, 35, 40, et Liv. XXI, 22.
- 418.** *Prospectare* et *spectare* de situ urbium montiumque; vid. Burmann. ad Phædr. II, 5. —Montes Pyrenæi Hispaniam a Gallia dirimunt. —**419.** *æterna divortia*, δεινώς de tantis montibus.
- 420.** Pyrenæi montes, quos Strabo III, fulminum ictu, et Diodor. V, 35 (ubi vid. Wessel.), ab igne pastorum, quo combusti sint, dictos tradit, nomen h.l. adcepisse finguntur a Pyrene, Bebrycis, in his montibus regnantis, filia, ab Hercule compressa, et a feris discerpta. «Quæ de Hercule ac Pyrene traduntur, fabulosa in primis arbitrator,» Plin. III, 1. —**422.** Cf. I, 277 sq. —*longa*, longinqua, longo spatio remota, vid. Drak. ad IV, 374; V, 9; VI, 628, et ad Liv. IV, 18; Heins. ad Ovid. Rem. Am. vers. 595, et Broukh. ad Tibull. I, iv, 18. —**423.** Aula Bebrycis ultra Hispaniæ limitem in finibus Volcarum quærenda, cf. v. 443 sq., et XV, 497. Bebryces postea Narbonenses dicti, et diversi ab Asiaticis in Mysia. vid. Tzetz. ad Lycophr. Cassandr. v. 516, et 1305. —*Possessus Baccho* ebrius. Vox *sæva* vulgo refertur ad crudelitatem Amyci, Bebrycum ad Pontum Euxinum regis, de quo vid. Heyne ad Apollod. I, ix, 20, et II, v, 9. Tum poeta nomina fabulasque confudit, ut sup. v. 253, et forte mox v. 427. —**424.** *formæ*, ἔνεκα.
- Tum noctem Alcidæ solis plangebatur in antris,
Et promissa viri silvis narrabat opacis; 430
Donec mœrentem ingratos raptoris amores,
Tendentemque manus, atque hospitis arma
vocantem
Diripere feræ: laceros Tirynthius artus,
Dum remeat victor, lacrimis perfudit, et amens
Palluit invento dilectæ virginis ore. 435
At voce Herculeæ percussa cacumina montis
Intremuere jugis: mœsto clamore ciebat
Pyrenen; scopulique omnes ac lustra ferarum
Pyrenen resonant: tumulo tum membra reponit,
Supremum inlacrimans; nec honos intercidit aevo, 440

Defletumque tenent montes per secula nomen.

429. *noctem*, concubitiū, ut **II**, 503; *solis* pro sola; nisi malis antra deserta ab incolis, ut *desolata* **XII**, 12, et οἰονόλος passim ap. Hom. interpretari cum Drak. qui laudat. **IV**, 560; Ovid. Epist. **X**, 129; **XI**, 84; ej. **Am.** **III**, vi, 50, et **Rem. Am.** 579; Val. Fl. **IV**, 5; Sen. Hippol. 66, et **Agam.** 436; Gifan. **Ind. Lucret.** et **VV. DD.** ad **Tibull.** **I**, ii, 35, et ad **Prop.** **I**, ii, 11; **II**, xv, 7. —**430.** Cf. Virg. **Ecl.** **II**, 5. —**434.** *Dum remeat victor*, occiso Geryone. Cf. **I**, 276, 283. —**435.** virgo, ut *puella* et Gr. παρθένος, quæcumque in flore ætatis est, etsi vel nupta est, vel jam peperit. vid. Gesner in **Thes. hh.** v. **Jani** ad **Hor. Od.** **II**, viii, 23; **III**, xi, 35, et **xxii**, 2; quique a Drak. laudatur **Serv.** ad **Virg. Ecl.** **VI**, 47, et **Æn.** **XI**, 687. Sic et νύμφη pro nupta. vid. Cl. Kœppen ad **Hom. Iliad.** γ, 130, et **Heyne Obs.** ad **Tibull.** **III**, i, 21.

199N

436. *percuti, feriri, quati, ici, pulsari, verberari* dicuntur montes, vel loca clamore, voce, rumoribus, etc., vid. Drak. ad **IV**, 7, **Burm.** ad **Val. Fl.** **I**, 743; **II**, 91; **V**, 273, et ad **Ovid. Fast.** **III**, 741.

Jamque per et colles, et densos abjete lucos
Bebryciæ Pœnus fines transcenderat aulæ.
Inde ferox quæsitum armis per inhospita rura
Volcarum populatur iter, tumidique minaces

445

Adcedit Rhodani festino milite ripas.
Aggeribus caput Alpinis, et rupe nivali
Proserit in Celtas, ingentemque extrahit amnem
Spumanti Rhodanus proscindens gurgite campos,

450

Ac propere in pontum lato ruit incitus alveo.
Auget opes stanti similis, tacitoque liquore
Mixtus Arar; quem gurgitibus complexus anhelis
Cunctantem inmergit pelago, raptumque per arva
Ferre vetat patrium vicina ad litora nomen.

200

444. Hannibal, peragrato Volcarum agro, Rhodanum trajicit, cf. **Polyb.** **III**, 41... 43, et **Liv.** **XXI**, 26... 28. *Volcæ* in Gallia Narbonensi sunt vel Tectosages, vel Aricomici, qui posteriores ad Rhodanum usque, teste **Strab.** **IV**, p. 129, vel ad utramque ejus ripam habitaverunt, si fides habenda **Liv. l.c.** —**445.** *iter populatur*, hoc est, facit cum vastatione agrorum, ut apud **Virg. Æn.** **XII**, 525. **Lenz.**

447. Ex *Alpibus caput proserit*, oritur, ut *extrahit amnem*. Cf. **Virg. Æn.** **VI**, 831, et **V.L.**

200N

451. Rhodanus præter alios fluvios *Ararim* ad Lugdunum, (vid. **Liv.** **XXI**, 31; **Polyb.** **III**, 49) et, propior ostiis, *Druentiam* (v. 468 sq.) excipit. —*Auget opes*, confer **ad I**, 606. —**452.** *Arar*, vel *Araris*, (nunc *Saone*) ex **Vogeso** monte ortus, tanta lenitate, ut cernere non possis, in utram partem labatur, (vid. **Cæs.** **b. Gall.** **I**, 12.) Rhodanus vero rapido cursu fluit. Cf. **XV**, 504; **Plin.** **III**, 4; **Claud. Cons. Mall. Theod. vers.** 53, in **Rufin.** **II**, 111, et in **Eutrop.** **II**, 267; **Lucan.** **I**, 433; **VI**, 475. —**454.** *Arar Rhodani nomen adcipit.*

Invadunt alacres inimicum pontibus amnem:
Nunc celso capite et cervicibus arma tuentur,
Nunc validis gurges certatim frangitur ulnis.
Fluminea sonipes religatus ducitur alno,
Bellua nec retinet tardante Libyssa timore:
Nam trabibus vada, et injecta tellure repertum
Connexas operire trabes, ac ducere in altum
Paulatim ripæ resolutis aggere vinclis.

455

At gregis inlapsu fremebundo territus acris
Expavit moles Rhodanus, stagnisque refusus
Torsit arenoso minitancia murmura fundo.

460

465

201

455. Conf. **Polyb.** et **Liv.** **II**. cc. —*inimicum pontibus*, impatientem pontis.

458. *Equorum pars magna nantes loris a puppibus trahebantur*, **Liv.** **l.l.** —*alno*, scapha, ex trunco alni excavatæ, ut **IV**, 491, et **XII**, 522, ubi vid. **Drak.** —**459.** *Bellua Libyssa*, elephantii. —*retinet*, remoratur transitum. —**460.** *vada*, flumen, vid. **ad I**, 52. —**461.** *trabes*, naves, pontis in modum junctas, cf. **Polyb.** **III**, 46, et **Liv.** **XXI**, 28. —*ducere in altum*, alveum fluminis, *aggere ripæ*, ab *rate*, a terra in amnem porrecta, et parte superiore ripæ religata, *resolutis vinculis*, quibus altera ratis huic erat copulata; ita **Liv.** **loc. laud.** *gregis fremebundo*, fremebundi, *inlapsu* in fluvium (ut apud **Liv.** *excidere sævientes quidam in flumen*), vel potius in ratem, *terrītus Rhodanus, stagnisque*, etc., aquis e fundo fluvii erutis torquendo et agitando undas murmur emisit. **Lenz.**

201N

463. Terror egregie ipsi fluvio tribuitur, cf. **ad I**, 48, et **Virg. Æn.** **VIII**, 240, et **IX**, 125. —*gregis*, ut *gregem elephantorum* dixit **Plin.** **V**, 1; *equorum*, **Cic. Verr.** **II**, 7; *asinorum*, **Varr. R. R.** **II**, 6; *armentorum*, **Cic. Phil.** **III**, 12; *ducem gregis*, taurum, **Ovid. A. A.** **I**, 326. Conf. **Cerda** ad **Virg. Æn.** **I**, 185. —*acris Rhodanus*, ut **ferox IV**, 61. —*Tum acris* est masc. gen. ut *somnus acris* dicitur **Ennio** ap. **Priscian.** Sed præstiterit jungere *gregis acris*, vel *acris*, h.e. acres, *moles*, fortes et magnos elephantos. —**464.** *stagnis refusus*, vid. **N. Heins.** ad **XIV**, 349; **Burm.** ad **Val. Fl.** **V**, 255; **Heyne** ad **Virg. Georg.** **II**, 163, et **Æneid.** **I**, 126. —**465.** *murmura*, fluctus sonantes.

Jamque Tricastinis intendit finibus agmen,
Jam faciles campos, jam rura Vocuntia carpit.
Turbidus hic truncis saxisque Druentia lætum
Ductoris vastavit iter: namque Alpibus ortus,
Avulsas ornos, et adesi fragmina montis
Cum sonitu volvens, fertur latrantibus undis,
Ac vada translato mutat fallacia cursu,
Non pediti fidus, patulis non puppibus æquus:
Et tunc, imbre recens fuso, conrepta sub armis
Corpora multa virum spumanti vertice torquens,

470

202

475

Inmersit fundo laceris deformia membris.

466. Imitat. Liv. XXI, 31. — *Tricastini et Vocontii* inter Rhodanum et Druentiam, in Delphinatu, habitabant. — **467.** *faciles campos*, ubi iter facile est, nec montibus impeditur, ut *facilem adiri planitiem* XII, 163. *Haud usquam impedita via, priusquam ad Druentiam fl. pervenit*, Liv. l.c. — *carpit*, vid. ad I, 569.

468. *Druentia* (hod. *Durance*, cujus fons in *Mont Genevre*) non nisi ad *Cabellionem* (*Cavaillon*) navium patiens est. — *Druentia* hoc loco masculini generis, ut apud Strabonem ὁ Δρουεντίας, — *lætum*, hucusque prosperum et jucundum, *iter vastavit*, vastum, h.e. asperum et durum fecit, vel vexavit, turbavit, ut *mentem vastare* dixit Sallust. Cat. 15, ubi vid. Corte. Sed cf. V.L. — **471.** Fluctus et venti *latrare, clamare, plangere, anhelare, gemitum edere* dicuntur: κύμα βοάα dixit Hom. Iliad. ξ, 394; μέγала βρέμει, Iliad. δ, 425; μέγала ἴαχε, Iliad. α, 482; Odyss. β, 428; στόνω βρέμουσιν ἀντιπλήγες ἀκταὶ Sophocl. Antig. v. 603, cf. I, 592; V, 397, 398; IX, 516; Drak. ad hunc locum, et IV, 524; Burmann. ad Valer. Flacc. lib. I, vers. 590; Virgil. Georg. lib. III, vers. 261, et Æneid. lib. VII, vers. 588. — **473.** *æquus*, ut apud Virg. Georg. lib. III, v. 546. — **474.** Verba petita e Virg. Æn. I, 100 sq., et 116 sq. — *sub armis*, armata. — **475.** *vertice*, id. qd. *vortice*, quæ antiqua scriptura est, ut *vorsus, vortere*, etc. Drak. adscripsit verba Quintil. Inst. Or. VIII, II, 7: «Vertex est contorta in se aqua, vel quidquid aliud similiter vertitur: inde propter flexum capillorum pars est summa capitis; et ex hoc, quod est in montibus eminentissimum.» Cf. eund. I, VII, 25; Var. L. ad II, 631; IV, 230; V, 513; VV. DD. ad Virg. Æn. I, 117; VII, 31; Cellar. Orthogr. lat. T. II, p. 85; ed. III. Harles. Drak. ad. h.l. et Heins. ad Val. Flacc. VIII, 332.

Sed jam præteritos ultra meminisse labores
Conspectæ propius demsere paventibus Alpes.
Cuncta gelu canaque æternum grandine tecta
Atque ævi glaciem cohibent: riget ardua montis
Ætherei facies, surgentique obvia Phœbo,
Duratas nescit flammis mollire pruinas.
Quantum Tartareus regni pallentis hiatus
Ad manes imos atque atræ stagna paludis
A supera tellure patet: tam longa per auras
Erigitur tellus, et cælum intercipit umbra.

480

485

477. Memoriam priorum calamitatum delevit majus periculum novusque terror, conspectis Alpibus incussus, de quarum transitu cf. Liv. XXI, 32... 38, et Polyb. III, 49... 56.

479 sqq. Imago Alpium earumque altitudinis, quam pluribus, et nimiis fere passimque obviis, coloribus poeticis exornavit, commode præmittitur descriptioni *periculosissimi* et memoria dignissimi itineris, quod Hann. primus hominum ingressus est. — **480.** *glaciem ævi*, æternam, perpetuam. — **481.** *surgenti obvia Phœbo*, præclare ad summam altitudinem declarandam. Sol quam primum exoritur, et antequam adscendit, adspicit jam Alpes occidentales, nec tamen radiis suis, qui montem per totum diem feriunt, æternam glaciem liquefacit. Lenz.

483. Cf. Hom. Iliad. θ, 13 seq. Virg. Ge. II, 291, et Æn. VI, 577 seq. — **486.** *cælum*, lucis radios.

Nullum ver usquam, nullique æstatis honores:
Sola jugis habitat diris, sedesque tuetur
Perpetuas deformis hiems: illa undique nubes
Huc atras agit, et mixtos cum grandine nimbos.
Jam cuncti flatus ventique furentia regna
Alpina posuere domo: caligat in altis
Obtutus saxis, abeuntque in nubila montes.

490

487. *honores*, munera, fruges ac proventus, ut ap. Virg. Ge. II, 404; Cf. Burm. ad Grat. 376; Bentr. et Jani ad Horat. Od. I, xvii, 16. Τῶν Ἄλπεων τὰ μὲν ἄκρα καὶ τὰ πρὸς τὰς ὑπερβολὰς ἀνήκοντα, τελέως ἄδενδρα καὶ ψιλὰ πάντ' ἐστὶ, διὰ τὸ συνεχῶς ἐπιμένειν τὴν χιόνα καὶ θέρους καὶ χειμῶνος· τὰ δ' ὑπὸ μέσην τὴν παρῶρειαν ἐξ ἀμφοῖν τοῖν μεροῖν, ὑλοφόρα καὶ δενδροφόρα, καὶ τὸ ὅλον οἰκίσημά ἐστιν. Polyb. III, 55 extr.

492. Iterum poeta in altitudine Alpium exprimenda ingenio suo indulget. — *caligat obtutus*, ut fere *caligans fenestra*, quæ tam alta est, ut despici vix sine oculorum vertigine possit, ap. Juvenal. VI, 31.

Mixtus Athos Tauro, Rhodopeque adjuncta *Mimanti*,
Ossaque cum *Pelio*, cumque Hæmo cesserit Othrys.
Primus inexpertas adiiit Tiryntius arces:
Scindentem nubes, frangentemque ardua montis
Spectarunt Superi, longisque ab origine seclis
Intemerata gradu magna vi saxa domantem.

495

494. *Mimas* altissimus Ioniae mons, prope Chium ins. vid. Hom. Odyss. γ, 172; Strab. XIII, pag. 645; Plin. V, 29; Ptol. V, 2, et inpr. Spanh. ad Callim. H. in Del. v. 67. — **495.** *cesserit* Alpibus altitudine.

496. Vid. ad II, 356. Verba *scindentem, frangentem* et *domantem* ad operosum ornatum spectant. — **499.** *Intemerata gradu*, nullis vestigiis humanis profanata, Drak. coll. XV, 532, et XVII, 501 seq. *Perseus temeravit nubila volatu* dixit Stat. Th. III, 463, et *oculis temerare profanis* Claud. b. Get. v. 102; *temerato litore* Lucan. III, 194; conf. ad I, 11, et II, 472. *Intemerata*, quoniam *sacri* sunt *finis*, v. 501. *Sacra* autem dicuntur maria, fontes, fluvii, arbores, et inpr. montes alti cæloque propiores, propter numina, quæ in iis habitare credebantur: homines enim, subtiliore quadam naturæ scientia destituti, totum hoc universum, sidera, aerem, flumina, etc. dæmonibus, seu numinibus, tanquam motus et agitationis auctoribus, plenum putant, cf. Spanh. ad Callim. H. in Apoll. v. 112, et inf. IV, 70.

At miles dubio tardat vestigia gressu,

500

In pia ceu sacros in fines arma per orbem,
Natura prohibente, ferant, Divisque repugnent.
Contra quæ ductor (non Alpibus ille, nec ullo
Turbatus terrore loci; sed languida monstris
Corda virum fovet hortando, revocatque vigorem):
«Non pudet, obsequio Superum fessosque secundis,
Post belli decus atque acies, dare terga nivosis
Montibus, et segnes submittere rupibus arma?
Nunc, o! nunc, socii, dominantis mœnia Romæ
Credite vos, summumque Jovis conscendere culmen.

505

510

205

Hic labor Ausoniam, dabit hic in vincula Thybrim.»

501. *Sacros fines* Barth. Adv. X, 24, exponit, remotos ab usu hominum; Cell. in quos non liceat hominibus penetrare. Sic *vetitas vias* adicio IV, 788, et *inlicitas tentare vias*, ap. Val. Fl. I, 197; vel *inlicitas temerare undas*, ib. v. 627, ubi vid. Intpp. —**502.** *Natura prohibente*, ipsa invita, quæ hanc ob causam arduos montes esse jussit, ne pedibus humanis calcarentur. Lenz.

505. *fovet*, incendit, excitat, ut $\theta\acute{\alpha}\lambda\pi\epsilon\upsilon\ \xi\rho\omega\tau\alpha$, etc. —**506 sq.** Cf. Liv. XXI, 30. —*obsequio Superum*, etc., favore deorum perpetuaque rerum fortuna *fessos*, emollitos, ut *f. luxu* XII, 83. —**507.** *dare terga*, ut XII, 329, et ap. Prop. III, ix, 6, forma loquendi, a bellica re petita, ut mox (v. 508) *submittere arma*.

509 sq. Cf. Liv. XXI, 35; Polyb. III, 54, et inf. IX, 213 sqq. —**510.** *Jovis culmen*, arcem, Capitolium. — *mœnia Romæ summumque Jovis culmen* etiam ipsas Alpes dici posse existimat Lenz. coll. Polyb. III, 54, ἀκροπόλεως φαίνεσθαι διάθεσιν ἔχειν τὰς Ἄλπεις τῆς ὅλης Ἰταλίας. Sed *Jovis culmen* non bene Alpes dixeris, et sublimior est sensus ille, quem et Liv. XXI, 35, similiter expressit: *mœnia eos jam* (ita pro tum legendum crediderim) *transcendere non Italiæ modo, sed etiam urbis romanæ: uno, aut summum altero prælio arcem et caput Italiæ in manu ac potestate habituros*.

205N

Nec mora: commotum promissis ditibus agmen
Erigit in collem, et vestigia linquere nota
Herculis edicit magni, crudisque locorum
Ferre pedem, ac proprio turmas evadere calle.
Rumpit inadcessos aditus, atque ardua primus
Exsuperat, summaque vocat de rupe cohortes.

515

514. Adroganter jubet, asperis locis inferri pedem, et propriam a quovis sibi viam muniri. —*crudis locorum* græce pro, cr. locis, h. non perviis, seu nondum calcatis, cf. ad I, 405: *cruda loca*, nondum trita, ut *rudis Amphitrite* Catullo LXIII, 11, mare navibus intactum. —**515.** *proprio*, quem primus ipse aperuit; N. Heins.

516. *Rumpit aditus*, vid. ad I, 54. Graviter ita et prima et difficilis rei molitio exprimitur. —**517.** *Summa rupes*, non summum cacumen Alpium, sed primum, quod Hannibal adscenderat, montis jugum. Lenz.

Tum, qua durati concreto frigore collis
Lubrica frustratur canenti semita clivo,
Luctantem ferro glaciem premit: haurit hiatu
Nix resoluta viros, altoque e culmine præceps
Humentis turmas operit delapsa ruina.
Interdum adverso glomeratas turbine Corus
In media ora nives fuscis agit horridus alis:
Aut rursus inmani stridens avulsa procella
Nudatis rapit arma viris, volvensque per orbem
Contorto rotat in nubes sublimia flatu.

520

525

206

518 seq. Bene comparant Petron. 123. «Sed postquam turmæ nimbos fregere ligatos, Et pavidus quadrupes undarum vincula rupit, Incaluere nives; mox flumina montibus altis Undabant modo nata; sed hæc quoque justa putares. Tum vero malefida prius vestigia lusit, Decepitque pedes: passim turmæque virique Armaque congesta strue deplorata jacebant.» Cf. et Liv. XXI, 35 et 36. —*concreto frigore*, ut ap. Virg. Ge. II, 376. —*qua lubrica semita frustratur* sc. pedem (nisi malis Hannibalem), certum vestigium terræ imponere non sinebat *canens clivus*, nive obductus, Hannibal *premit glaciem* sc. pedibus, incedit cum exercitu super glaciem, *luctantem ferro*, quæ armis et militibus resistebat, eos quasi subplantabat et prosternebat, etc., quas ærumnas Pœni in descensu potius passi sunt teste Liv. XXI, 36. Lenz. —**524.** *fuscis alis*, ut XII, 617, quæ atras nubes adducunt, unde et venti dicuntur *nigri, picei*, etc. Cf. Val. Fl. VI, 494, et quos ibi Ill. Harles. laudat, Broukh. ad Tibull. II, i, 89, et Stanley ad Æschyli Prom. v. 88. —**525.** Invertit Maroniana Æn. I, 102. —**527.** *Contorta flatu*, turbine.

206N

Quoque magis subiere jugo, atque, evadere nisi,
Erexere gradum, crescit labor: ardua supra
Sese aperit fessis, et nascitur altera moles,
Unde nec edomitos exsudatosque labores
Respexisse libet; tanta formidine plana
Exterrent repetita oculis, atque una pruinae
Canentis, quacumque datur permittere visus,
Ingeritur facies. Medio sic navita ponto,
Quum dulces liquit terras, et inania nullos
Inveniunt ventos securo carbasa malo,
Immensus prospectat aquas, ac victa profundis
Æquoribus fessus renovat sua lumina cælo.

530

535

207

530. *altera moles*, laboris species et molestia, *nascitur*, oritur, adparet. —**531.** *Unde*, ex qua altitudine; quæ tanta erat, ut vix sine quadam oculorum animique vertigine despiciere possent. —*altera moles*, novus collis, *unde*, de quo. Lenz. —**533.** *pruinæ*, gelu, seu nivis, ut IV, 744, et ap. Virg. Ge. II, 376; III,

368; IV, 518. —**534.** *permittere*, mittere. Ubivis nil nisi nivem conspiciunt, qua totus mons obrutus est, et acies oculorum obtunditur: quod egregia comparatione illustratur. —**536.** *inania*, vento non inflata. —**537.** *securus*, a vi ventorum, quoniam hi quiescunt. —**538, 539.** Oculos *lassare*, *vincere* et *consumere* dicuntur æquora omniaque ea, quibus videndis diu intenti sunt, quia tum eadem semper rerum facies redit, nec quidquam novi et jucundi obfertur, cujus varietate oculi reficiantur quasi et recreentur: παπταίνων ἐρόγησα dixit Musæus Amor. Leandr. et Herus v. 78. Cf. v. 157, ad VII, 470; Burm. ad Val. Fl. III, 661, et VI, 174. —ἐκαμον δὲ μοι ὄσσε Πάντη παπταίνοντε πρὸς ἡεροειδέα πέτρη, dixit Homerus, Odys. μ, 232. Lenz. —**538.** *victa*, fessa. —**539.** *renovat*, recreat. —*cælo*, ejus adspectu.

207N

Jamque, super clades atque inportuna locorum, 540
 Inluvie rigidæque comæ squalore perenni
 Horrida semiferi promunt e rupibus ora;
 Atque effusa cavis exesi pumicis antris
 Alpina invadit manus, adsuetoque vigore
 Per dumos, notasque nives, atque invia pernix 545
 Clausum montivagis infestat cursibus hostem.
 Mutatur jam forma locis: hic sanguine multo
 Infectæ rubuere nives: hic, nescia vinci,
 Paulatim glacies sedit tepefacta cruore;
 Dumque premit sonipes duro vestigia cornu, 550
 Ungula perfossis hæsit comprehensa pruinis.
 Nec pestis lapsus simplex: abscisa relinquunt
 208 Membra gelu, fractosque asper rigor amputat artus.
 Bis senos soles, totidem per vulnera sævas
 Emensi noctes, optato vertice sidunt, 555
 Castraque præruptis suspendunt ardua saxis.

540 seq. Cf. Liv. XXI, 33; Polyb. III, 51... 53. —**542.** *semiferi*, barbari homines montani.

547. *sanguine multo* ob stragem Pœnorum Alpinorumque. —**550 seq.** Cf. Polyb. III, 55, et Liv. XXI, 36, extr. —*premit vestigia*, ut ap. Virg. Æn. XI, 788.

208N

552, 553. Nec jumentorum lapsus unica calamitas fuit, sed adcessit etiam hæc, ut pedes, in acuta et rigida glacie hærentes, frangerentur.

554. Nono id die factum, Polyb. III, 53, et Liv. XXI, 35, tradunt, et forma orationis ut ap. Virg. Æn. III, 203. Drak. —*per*, inter, *vulnera*, quæ ad membra fracta et vulnerata, pugnasque cum montanis initas spectant. —**555.** *optato vertice sidunt*, ut ap. Virg. Æn. VI, 203. —**556.** *suspendunt*, vid. ad I, 128.

At Venus, ancipiti mentem labefacta timore,
 Adfatur genitorem, et rumpit mœsta querelas:
 «Quis pœnæ modus, aut pereundi terminus, oro,
 Æneadis erit? et quando terrasque fretumque 560
 Emensis sedisse dabis? cur pellere nostros
 A te concessa Pœnus parat urbe nepotes?
 Alpibus inposuit Libyen, finemque minatur
 Imperio: casus metuit jam Roma Sagunti.
 Quo Trojæ extremos cineres, sacramque ruinam, 565
 Assaracique larem, et Vestæ secreta feramus,
 Da sedem, genitor, tutisque jacere: parumne est,
 Exsilia errantes totum quæsisse per orbem?
 Anne iterum capta repetentur Pergama Roma?»

557 sqq. Similis oratio Veneris ap. Virg. Æn. I, 229 sq., et inpr. X, 16 sqq. Dea Romanis suis timet et de periculo ipsis imminente queritur, quasi hostis jam ad mœnia urbis esset. —*mentem labefacta*, ut ap. Virg. Æn. IV, 395. —**558.** *rumpit querelas*, vid. ad I, 95. —**561.** *sedisse* h.e. fixas sedes et pacem.

563. *Libyen*, παθητικῶς, pro exercitu Pœnorum, ut II, 311, et ap. Virg. Æn. I, 68. Auget rem, ut magis moveat Jovem; Mars.

565, 566. Hæc quoque δεινῶς et cum mœroris sensu dicta. Cf. Heyne ad Virg. Æn. V, 787; IX, 259, et Exc. IX, ad Æn. II. —*sacra ruina*, ut *Trojæ cineres*, vel potius Palladium διῆπετὲς, quod cum Penatibus et igne sacro etiam conjunxit Lucan. IX, 990 sq. Cf. ad I, 251. —**568.** Cf. Æn. III, 4.

209N

569. Possis hæc ita explicare: An fata Trojæ bis captæ (vid. ad I, 43.) repetentur, Roma bis capta, quam primum Galli expugnarunt? an Romanis eadem, quæ Trojanis, obtingent? vel: an, Roma iterum capta, Troja restaurabitur et Pergama recidiva erunt? vel etiam: *an iterum repetentur Pergama*, h.e. an iterum Romani, a Trojanis oriundi, Trojam revertentur, Roma capta.

209

His Venus; et contra genitor sic deinde profatur: 570
 «Pelle metus, neu te Tyriæ conamina gentis
 Turbarint, Cytherea: tenet, longumque tenebit
 Tarpeias arces sanguis tuus: hac ego Martis
 Mole viros spectare paro, atque expendere bello.
 Gens ferri patiens, ac læta domare labores, 575
 Paulatim antiquo patrum desuescit honori;
 Atque ille, haud unquam parcus pro laude cruoris,
 Et semper famæ sitiens, obscura sedendo
 Tempora agit, mutum volvens inglorius ævum,
 Sanguine de nostro populus, blandoque veneno 580
 Desidiæ virtus paulatim evicta senescit.

570. Manifesta imitatio Maronis Æn. I, 254 sqq., ubi vid. Heyne, et Exc. XIV, ad Virg. Æn. VI, p. 669. Silium tamen cum eo et novis sententiis imaginibusque, et verborum ornatu contendisse videbis. Forte et respexit Æ. VI, 766... 888. Conf. **ad I, 125.** —**573, 574.** Hoc tam gravi bello Romanorum virtutem exercere et explorare, vel ex ejus eventu aestimare constitui. Causam vid. inf. **IV, 603, 604,** et cf. sup. **v. 163 sq.,** et Flor. I, 13.

575 seqq. Romani ab antiqua virtute et severiore majorum disciplina paulatim desciscunt. Conf. præclara loca Hor. Od. II, 15, tota, et Juven. XIV, 160 seq. —*ferrī*, belli ejusque ærumnarum. —*læta domare labores*, φιλόπονος, φιλοκίνδυνος, φιλοπόλεμος. —**578.** *sedendo*, vid. **ad v. 142.** —**579.** Verba Maroniana, ex h.l. explicanda, Æn. XII, 397, ubi vid. Heyne in Exc. IV. Conf. sup. **ad v. 123 et 145.** —*mutum*, ut *surdum* et *cæcum*. Cf. **ad VI, 75,** et Ernesti clav. Cic. —*volvens*, doctius quam agens, ut apud Virgil. Georgic. lib. II, vers. 295. Proprie anni se volvere, seu volvi dicuntur v.c. Æneid. lib. I, v. 234, 269; et lib. IX, v. 7; περιτελλομένων ἐναυτῶν, Hom. Iliad. β, 551; θ, 404. —**580.** *Blandum venenum* præclare tribuitur *desidiæ*, quæ in mentes hominum, illecebris ipsius inretitas delinitasque, sensim, instar veneni, se insinuat. Cf. **VII, 260; XI, 550; XIII, 536.** —**581.** *senescit*, conf. **ad II, 457.**

210 Magnæ molis opus, multoque labore parandum,
Tot populos inter, soli sibi poscere regna.
Jamque tibi veniet tempus, quo maxima rerum
Nobilior sit Roma malis. Hinc nomina nostro 585
Non indigna polo referet labor: hinc tibi Paulus,
Hinc Fabius, gratusque mihi Marcellus opimis.
Hi tantum parient Latio per vulnera regnum,
Quod luxu, et multum mutata mente nepotes
Non tamen evertisse queant. Jamque ipse creatus, 590
Qui Pœnum revocet patriæ, Latioque repulsum
Ante suæ muros Carthaginis exuat armis.

210N **584.** Ad consilium Siliī sufficiebat, non nisi viros bell. Pun. II claros, gentemque Flaviā, poetæ temporibus regnantem, laudasse. —*maxima rerum*, ut ap. Virg. Ge. II, 534, ubi vid. Burm. et Heyne. —**585.** *Nobilior sit Roma malis*, ipsis malis cladibusque animosior, major et illustrior. Drak. laudat Sidon. Apoll. V, 65; VII, 6 (ubi vid. Savar.), et verba Liv. XXVI, 41: «Ea fato quodam data nobis sors est, ut magnis omnibus bellis victi vicerimus.» Add. Liv. XXII, 37, pr. XXVII, 14, et inpr. splendid. loc. Hor. Od. IV, 53... 68, ubi vid. Jani. —**586.** *Paulus*, L. Æmilius Paulus, Macedonici pater, *animæ magnæ prodigus, superante Pœno*, Hor. Od. I, XII, 37. —**587.** *gratusque mihi Marcellus opimis*, vid. **ad I, 133.**

590 sq. Jam natus est P. Scipio Africanus; cf. var. lect. et **VII, 487 sq.**

Hinc, Cytherea, tuis longo regnabitur ævo.
Exin se Curibus virtus cælestis ad astra
211 Efferet, et sacris augebit nomen Iulis 595
Bellatrix gens *baccifero* nutrita Sabino.

593. Postea Imperatores, seu Augusti diu summæ rerum præerunt.

211N **594.** Sequitur nunc Flaviæ gentis elogium, splendidissimo verborum ornatu expressum, et **v. 607 sqq.** ubi de Domitiano agitur, quo regnante poeta carmen hoc composuit, in summam turpemque adulationem compositum, quæ eo magis displicet, quod Jupiter loquitur. Quodammodo tamen, si non defendi, certe excusari potest, si miseram illorum temporum hominumque doctorum conditionem reputaveris. Hinc similia poetarum loca v.c. Val. Fl. I, 7 sq., et inpr. Statii passim obvia. Huc adcedit, quod Silius h.l. res Romanas vaticinio exponit, unde facile ad graviores spiritum adsurgere, resque amplificare et ad miraculum evehere poterat. —Tum regnabit «gens Flavia, obscura illa quidem, ac sine ullis majorum imaginibus, sed tamen reipubl. nequaquam pœnitenda,» ex Sabinis orta, quorum princeps urbs Cures, vid. Sueton. Vesp. c. 1, 2 et 12. —**595.** Augebit numerum *sacrorum* h.e. Divorum, consecratorum Cæsarium; nisi malis *sacris* pro substant. et *Iulis* pro Iuliis, seu Iuleis accipere, ut sensus sit: augebit numerum sacrorum imperialium (ut *Iuleæ olivæ* et *habenæ*, ap. Martial. IX, xxxvi, 9, et civ, 15), vel flaminum, quales primum D. Julius Cæsar, et deinde Cæsares Juliæ gentis habuerunt, addito Flavialium collegio, quod una cum templo splendidissimo patri fratrique sacravit Domitianus. De utroque vid. Suet. Domit. 4, 15 et 17. VV. DD. ad Val. Fl. I, 15; Panuin. Civ. Rom. c. 27; Reines. Inscr. 49; et Spanh. de V. et P. N. p. 611 (T. II, p. 276). —**596.** *Sabino* agro *baccifero*, olivis abundante; cf. Martial. IV, iv, 10; Virg. Æn. VII, 711; Juven. III, 85. —*Sabinum* de Vespasiano, et mox *patrem* de Marte, vel Romulo accipit Lefeb. Male!

Hinc pater ignotam donabit vincere Thulen,
Inque Caledonios primus trahet agmina lucos:
212 Compescet ripis Rhenum, reget inpiger Afros,
Palmiferamque senex bello domitabit Idumen. 600
Nec Stygis ille lacus, viduataque lumine regna,
Sed Superum sedes, nostrosque tenebit honores.
Tum juvenis, magno præcellens robore mentis,
Excipiet patriam molem, celsusque feretur,
Æquatum imperio tollens caput: hic fera gentis 605
Bella Palæstinæ primo delebit in ævo.

597. *pater*, Vespasianus, vincet *Caledonios* (in Britannia barbara, nunc Scotia), h.e. Britannos. Vid. Sueton. Vespasian. cap. 4; Tacit. vit. Agricol. cap. 13 et 17; Valer. Flacc. lib. I, 7 seq. —*donabit vincere*, al. *dabit*, δώσει, Hom. Conf. supra **vers. 136.** —*Thule* extremi septemtrionis insula, veteribus *ignota*, quorum alii Schetlandiam, alii Islandiam, alii denique Scandinaviæ penins. (Sueciam et Norwegiam) intellexisse putantur. Cf. Ill. Voss. ad Virg. Ge. I, 30; Dietz. ad Mel. III, 6, p. 57, *Schwedische Bibliothek*, P. I, §. 12, p. 22 seq.; Cel. Schlözer. *Allgem. Nord. Gesch.* (*Allgem. Welthistorie*, T. XXXI), p. 14... 20, 62, 70, 160 seq., 201 sq. «Insulam Vecten, Britanniae proximam, in ditionem redegit,» teste Suet. c. 4. Pro ea *Thulen* posuit poeta. —**598.** *lucos*, silvam Caledoniam, notam ex Ptol. Flor. I, 17; Plin. IV, 16; Cæs. b.

212N Gall. III, 10. —**599.** «Legatus legionis in Germaniam missus est, et sortitus Africam integerrime, nec sine magna dignatione, administravit,» Sueton. c. 4. —*Rhenum*, ejus adcolas. —**600.** Senex Judæam in provinciæ formam rediget. Vid. Suet. c. 4; Tac. Hist. I, 10; III, 4; V, 10. —*Palmiferam Idumen*, cf. VII, 456; et Virg. Ge. III, 12, ubi vid. Heyne.

601, 602. Cf. Virg. Ge. I, 503; Æn. I, 289, 290; et Hor. Od. I, II, 45 sq. —*viduata lumine regna*, ut ap. Virg. Cul. v. 372, ubi vid. Intpp.

603. *juvenis*, Titus. —*præcellens robore mentis*, cf. Suet. Tit. c. 3; Tac. Hist. II, 1. —**604.** *molem patriam*, paterni imperii; vel majestatem et potentiam patris. Vide Gronovii Observat. I, 21 extr. —**606.** Confer Sueton. ibid. cap. 5; Tacit. Histor. lib. V, I, 10 seq.; et Joseph. de b. Jud.

At tu transcendes, Germanice, facta tuorum,
Jam puer auricomō præformidate Batavo.
Nec te terruerint Tarpeii culminis ignes:
Sacrilégas inter flammās servabere terris;
Nam te longa manent nostri consortia mundi.
Huic laxos arcus olim Gangetica pubes
Submittet, vacuasque ostendent Bactra pharetras.

213

610

607. Laudes Domitiani, ut XIV, 687 sq. —Vers. 607, quod jam Drak. monuit, spectat ad expeditionem, quam anno Chr. LXX et ætatis circiter XIX, in Germanos suscepit, et ad duplicem de iis triumphum cognomenque *Germanicus* propter victoriam imaginariam a. Chr. LXXXI, ab ipso sumtum. Vid. Dodwell. Annal. Stat. §. 8; Suet. Dom. 2, 6, 13; Tac. Agr. 39 sq.; et Hist. IV, 85 sq.; Martial. II, 2; VIII, 26 al.; Stat. Silv. I, 1; IV, 1 al. —*transcendes*, ut apud Sen. Troad. 702, et Thyest. 912. —**608.** *puer* ex usu Romanorum dicitur. Cf. IV, 130, 454; Duker. ad Flor. II, 6, p. 296, et simil. loc. Martial. II, 2. —*auricomō Batavo*, Germanis, quibus, æque ac Gallis, crinis tam a natura, quam ab arte rutilus est; cf. IV, 202, et Tac. Germ. c. 4, ubi vid. Lips.

213N

609. Cf. Suet. Dom. 1, ubi vid. Ern. et Tac. Hist. III, 69... 74. —*culminis*, templi, ut ap. Stat. Silv. III, 202; Claud. R. P. I, 68, et laud. Stil. II, 401. —**610.** *Sacrilégas flammās*, vid. Heyne Obs. ad Tibull. III, v, 11. —**611.** *Mundus*, totius universi compages, hic pro terra adcipitur, unde *nostri mundi*, Drak. Sed hanc ipsam ob causam præstiterit, cælum interpretari et *longa*, longinqua, sera, remota. Cf. mox v. 626, 627. —*mundum* pro cælo dici, observant Drak. ad XII, 336; Broukh. Vulp. et Heyne ad Tibull. III, IV, 18; Ill. Harles. ad Val. Fl. I, 246 (*ipse suo voluit commercia mundo Jupiter*, etc.), 563, et in Anthol. lat. poet. p. 9 et 164.

612, 613. Silius imitatur morem poetarum seculi Augustei, qui in Augusti gratiam de rebus ejus *Parthis Indisque* magnifice loquuntur; quorum tamen adulatio honestior est, quoniam Augustus arma certe contra Parthos paravit, eoque tantum iis metum incussit, ut signa militaria restituerent. De Domitiano ne hoc quidem constat. Cf. tamen Dio. Fragm. 49; Stat. Silv. IV, III, 154 al. Dausq. mentionem facit nummi ap. Oconem, quo Domitianus Cos. V, et Parthus signa reddens cusus est.

Hic et ab Arctoo currus aget axe per Urbem,
Ducet et Eoos, Baccho cedente, triumphos.
Idem, indignantem transmittere Dardana signa,
Sarmaticis victor compescet sedibus Istrum.
Quin et Romuleos superabit voce nepotes,
Quis erit eloquio partum decus: huic sua Musæ
Sacra ferent; meliorque lyra, cui substitit Hebrus,
Et venit Rhodope, Phœbo miranda loquetur.

214

615

620

614. Innuitur duplex triumphus de Cattis Dacisque, vid. Suet. c. 6; Stat. Silv. I, I, 7; II, 180; IV, 89 sq.; Martial. VIII, 65. —*currus triumphales*, ut I, 616; VI, 546 (ubi vid. Heins. et Drak.); VII, 558; IX, 635. —**615.** *Eoos* de Indis et Parthis. —*Baccho cedente*, cf. XVII, 648; Herman. Mythol. Lyricorum, p. 262; et Virg. Æn. VI, 805.

616, 617. De Sarmatico bello vid. Suet. c. 6; Stat. Th. I, 19 al. Cf. var. lect.

618. Eloquentia iis quoque Romanis antecellet, qui ea maxime inclaruere, cf. Suet. c. 20. Minervæ filium se jactabat, teste Philostr. vit. Apoll. VII, 12; VIII, 10. Sapiencia Palladi Jovique par dicitur Stat. Silv. I, I, 37 sq.; et Martial. VI, 10. —**619.** Studium ejus poeticum turpiter laudant multi v.c. Quintil. Inst. Or. IV; Proœm. et X, I, 91; Val. Fl. I, 12 sq. (ubi vid. Heins.); Tac. Hist. IV, extr. in Præf. Stat. Ach. I, 14. —*huic sua Musæ Sacra ferent*, poetæ in ejus honorem carmina scribebant, vel tanquam fautor et princeps poetarum coeantur. Sed proprie hæc intelligere, a reliqua adulatione vix abhorret. —**620.** *melior lyra*, etc., vincet ipsam Orphei Thracii lyram, quæ tamen fluviorum retardavit cursum, et montes silvasque secum duxit; cf. Hor. Od. I, XII, 7 sq., et a Drak. laudatum Oconis numisma XVII, cum duabus lyris.

214N

Ille etiam, qua prisca, vides, stat regia nobis,
Aurea Tarpeia ponet Capitolia rupe,
Et junget nostro templorum culmina cælo.
Tunc, o nate Deum, Divosque dature, beatas
Imperio terras patrio rege. Tarda senectam
Hospitia excipient cæli, solioque Quirinus
Concedet, mediumque parens fraterque locabunt:
Siderei juxta radiabunt tempora nati.»

625

622. Capitolium, incendio absumtum (v. 609), et a Vespasiano jam instauratum, (Suet. Vesp. 8; Tac. Hist. IV, 53) sed de cælo tactum iterum restituit. Vid. Suet. c. 5; Stat. Silv. I, 6, extr. IV, III, 16. —**623.** *Aurea Capitolia* dixit exemplo Virg. Æn. VIII, 348, ubi vid. Heyne. —**624.** Hæc inprimis spectant ad splendida ingentiaque templa, quæ Flavix genti Jovique Custodi, in Capitolio, sacravit, vid. ad v. 595; Suet. c. 5; Tac. Hist. III, 74; Martial. IX, 4 (*Addita quid Latio Flavia templa polo*, etc.) et 35, ubi aliarum quoque ædium mentio fit. Cf. Virg. Æn. VIII, 99.

625. Comparant Virg. *Æn.* IX, 642, et Stat. *Silv.* I, 1, 76. Statio et Martiali passim *Deus, Jupiter, Tonans*, dicitur. Vota Jovis personam dedecent. — *dature*, geniture, ut VII, 492. — **626.** *Tarda senectam Hospitia excipient cæli*, sero Dii senem in consortium recipient. Cf. Hor. *Od.* I, II, 45 seq. Sed poeta iterum personæ, quam loquentem ipse induxit, inmemor fuisse videtur. Jupiter certe falsus fuit vates: nam Domitianus anno ætatis XLV occisus est. Nec *Divos* quoque *dedit*; sed unicum habuit filium. — **627.** *Hospitia*, ut XIII, 278. — *solioque Q. Concedet*, cedit, vel decedet, adsurget, honoris causa. — **629.** Post apotheosin, Cæsares eorumque liberi sidera nova fieri putabantur. Vid. Burm. ad Val. Fl. I, 19, et Ovid. *Trist.* V, II, 52. Corona autem, vel caput radiatum divinitatis, sive consecrationis signum. Vid. Suet. *Aug.* 94; *Flor.* IV, 2; *Plin. Paneg.* c. 52, ubi vid. Schwarz. *Lucan.* VII, 458. Cf. Stat. *Theb.* I, 27 sq. — *tempora*, caput, *nati*, qui immatura morte defunctus et consecratus est. Vid. Græv. et Ern. ad Suet. c. 3. Vocem *nati* pluraliter capiebat Dausq. qui Domitiano quoque filiam fuisse, Domitiam Longinam, cum Cell. et aliis putabat. Sed hanc potius uxorem ejus, ex Suet. *Dom.* c. 1 notam, fuisse, nec aliorum Domitiani liberorum mentionem facere Stat. *Silv.* I, 1, 99 sq. aliosque, sed tantum patrem, filium, fratrem ac sororem memorare, jam monuit Drak. qui etiam h.l. exprimendum curavit nummum Domitiani, a Tristan. *Comment. Hist. T. I*, p. 348, illustratum, in quo filius stellatus conspicitur, orbique insidet, ut pater ap. *Oconem*, quem laudavit Dausq.

215N Dum pandit seriem venturi Juppiter ævi, 630
 Ductor Agenoreus, tumulis delatus iniquis,
 Lapsantem dubio devexa per invia nisu
 Firmabat gressum, atque humentia saxa premebat.
 Non acies, hostisve tenet; sed prona minaci
 Prærupto turbant, et cautibus obvia rupes. 635
 Stant clausi, mœrentque moras et dura viarum;
 Nec refovere datur torpentia membra quiete.

630. Cf. Liv. XXI, 36, 37, qui copiosius planiusque eadem memorat. — *seriem* al. ordinem. Vid. Burm. ad Val. Fl. II, 218; IV, 449. — **633.** *humentia* nive. — **635.** *obvia* forte contraria, adversa, *cautibus*, propter saxa aspera et abrupta; cf. VV. DD. ad Virg. *Æ.* III, 499. — *rupes obvia* cum *cautibus*, ad perpendicularium fere declivis; Lenz. Sed vid. var. lect.

Noctem operi jungunt, et robora ferre coactis
 Adproperant humeris, ac raptas collibus ornos. 640
 Jamque ubi nudarunt silva densissima montis,
 216 Adgessere trabes; rapidisque adensus in orbem
 Excoquitur flammis scopulus: mox proruta ferro
 Dat gemitum putris resoluta pondere moles,
 Atque aperit fessis antiqui regna Latini.
 His tandem ignotas transgressus casibus Alpes, 645
 Taurinis ductor statuit tentoria campis.

638. *Noctem operi jungunt*, ut ap. Virg. *Æn.* VIII, 411, ne noctu quidem ab opere cessant. — *coactis*, densis, pluribus oneri submissis; vel incurvis, ut *vertice coacto pinus*, ap. Sen. *Hippol.* 1223.

640 sq. Montes *nudari, exui, spoliari* arboribus, ut contra *amiciri* iis et *vestiri* dicuntur. Vid. Burm. ad Val. Fl. III, 332. — Mireris Silium non fecisse mentionem rei multo mirabilioris, aceti, quo infuso ardens rupes refrixerit, et magis putrefacta sit: tota quoque hæc historia, propter silentium Polybii, difficultatem adgerendarum arborum, quæ in superioribus Alpium jugis frustra quæruntur, aliasque rationes, in dubium vocata est nuper a Matthiæ in *Obss.* ad Liv. lib. XXI, p. 40 sq. sed defensa a Boettigero in *Ephemerid.* *Brunsvic.* Lenz. — **643.** *pondere, saxo, resoluta*, diviso, vel putrefacto igni et infuso aceto; unde *putris moles*, montes igne exesi, πέρτρα ψαφαρά, ap. Appian. b. Hannib. c. 4, quem vide et Liv. XXI, 37. — **644.** *aperit regna Latini*, ostendit Latium, et viam in hanc terram pandit. — **646.** Cf. Polyb. III, 60; et Liv. XXI, 38, 39. — *Taurini* in Italia Transpadana ad Alpium radices habitabant, eorumque urbs, *Augusta Taurinorum*, nunc *Turinum* vocatur et Pedemontii caput est. *Plin.* III, 17. — *statuit tentoria*, quinto vel sexto mense, postquam ex Hispania moverat, Alpibus die XV superatis. Vid. Appian. l.c. et Liv. XXI, 38 pr. Quanam parte Hannibal Alpes transierit, ne inter antiquos quidem scriptores constitit. Vide Liv. XXI, 38; Lips. *Epist. ad Belgas Cent.* I, Ep. 93; Opp. T. II, pag. 826 sqq., et *Folard* ad Polyb.

Interea, voces Jovis atque oracula portans,
 Emensis aderat Garamantum lætus arenis
 Bostar, et ut viso stimulabat corda Tonante:
 «Maxime Belide, patriis qui mœnibus arces 650
 Servitium dextra, Libycas penetravimus aras.
 Nos tulit ad Superos perfundens sidera Syrtis:
 Nos pæne æquoribus tellus violentior hausit.
 217 Ad finem cæli medio tenduntur ab orbe
 Squalentes campi: tumulum natura negavit 655
 Immensis spatiis, nisi quem cava nubila torquens
 Construxit turbo, inpacta glomeratus arena:
 Vel si, perfracto populatus carcere terras,
 Africus, aut, pontum spargens super aera, Corus
 Invasere truces capientem prælia campum, 660
 Inque vicem ingesto cumularunt pulvere montes.

647 sqq. Cf. sup. v. 6... 13, et ad I, 414. — **650.** *Belides*, Hannibal, cf. II, 49.

652. Cf. *Lucan.* IX, 447... 497, et de campis Bactrianis *Curt.* IV, 7, et VII, 4. — Cf. Virg. *Æn.* III, 564 sq. ubi vid. Heyne. — **653.** *violentior*, ob arenas et ardorem solis.

654. Ad occasum a meridie porriguntur. Cf. *Cellar. Geogr.* I, 1, 2, p. 7, 8; *Lucan.* IX, 351, 496.

—655. *Squalentes*, cf. ad I, 211. —656. Ut ap. Hom. Iliad. μ, 157. —658. Conf. VII, 569 sq. —*carcere*, cf. Virg. *Æn.* I, 54; et Burm. ad Val. Fl. I, 584. —659. *Africus* et *Corus* venti contrarii. —660. *capientem prælia*, iis aptum, patentem.

Has observatis valles enavimus astris:
Namque dies confundit iter; peditemque profundo
Errantem campo, et semper media arva videntem,
Sidoniis Cynosura regit fidissima nautis.
Verum ubi defessi lucos nemorosaque regna
Cornigeri Jovis, et fulgentia templa subimus,
Exceptos hospes tectis inducit Arisbas.
Stat fanò vicina (novum et memorabile!) lympha,
Quæ nascente die, quæ deficiente tepescit,
Quæque riget, medius quum sol adcendit Olympum,
Atque eadem rursum nocturnis fervet in umbris.

665

218

670

662. Commentarii loco sint verba Lucan. IX, 493 sqq.; Curt. VII, 4, §. 28, 29; Plin. IV, 5; Arrian. III, 1; VI, 5. —*enare* pro evadere, transire, quoniam via per hos campos, ut in mari, ad astra dirigitur, quod jam monuit Drak. coll. XV, 375, et XVI, 335; Add. XVII, 370, et vid. inf. ad v. 682. —663. *dies confundit iter*, incertum reddit, quoniam astra non conspiciuntur. —665. *Cynosura*, h.l. pro quovis sidere, et reliqua ad ornatum spectant. Nam *Cynosura* proprie est ἄρκτος, vel Ursa minor, quæ Phœnicum, ut major, vel Helice Græcorum navigationem dirigebat, cf. Ovid. Fast. III, 107; Epist. XVIII, 149; et Trist. IV, III, 1; Val. Fl. I, 17; Manil. I, 299 seq.; Strab. I, p. 3; Schwarz. ad German. Arat. v. 40, et Scheffer. milit. nav. vet. IV, 6.

218N

666 sq. De templo Jovis Hammonis cf. Curt. IV, 7. Lucan. IX, 511 sqq.; Diodor. I, 13; XVII, 50; Herodot. II, 42; IV, 181. De vestigiis ejus etiamnum reliquis, vid. *Grammæ* Afric. illustr. p. 10.

669 sq. De *Solis fonte*, vid. Curt. l.c. Ovid. Met. XV, 309 sq.; Plin. II, 103; V, 5, ubi vid. Hard. Mel. I, 8; Diodor. XVII, 50, pag. 528, al. 589, B; Herodot. IV, 181; Arrian. III, 4, et inpr. Lucret. VI, 848 sq., ubi in causas hujus miraculi inquirat, Silioque prævisse putatur. —671. Cf. Virg. Ge. IV, 401. Sed *adcendit* h.l. est, illustrat; Cf. *AVI*, 681; Claud. Cons. Mall. Theod. 78, et Burm. ad Val. Fl. III, 411, et V, 370. —*medius sol*, vid. ad I, 258.

Tum loca plena Deo, dites sine vomere glebas
Ostentat senior, lætaque ita mente profatur:
«Has umbras nemorum, et connexa cacumina cælo,
«Calcatosque Jovi lucos prece, Bostar, adora.
«Nam cui dona Jovis non divulgata per orbem,
«In gremio Thebes geminas sedisse columbas?
«Quarum, Chaonias pennis quæ contigit oras,
«Inplet fatidico Dodonida murmure quercum.

675

219

680

673. *loca plena Deo*, sc. silvas, in quibus oraculum erat. Cf. Lucan. IX, 522. —*dites sine vomere glebas*, sponte frugiferas, cf. Lucan. IX, 420 seq.; Curt. IV, 7, §. 16. —675. *cacumina* nemorum. —676. *Calcatos*, sæpius visitatos, quia locus ipsi sacer; vel, quod D. Heins. jam monuit, habitatos, ut χορεύων ap. Musæum, v. 48, pro ναίων.

677. De origine oraculi cf. Herodot. II, 54... 57, Jac. Gronov. ad Steph. Byzant. Fragm. de Dodone, Strab. VII, p. 329, al. 506. Triglandi Conjectan. in Thes. Antiq. Gr. T. VII; Parrhas. ad Claud. de R. P. I, 31; Serv. ad Virg. Ecl. IX, 13, et D. Heins. ad h.l. qui omnes fere fabulam inde ortam putant, quod πελειάδες et columbæ et mulieres fatidicæ dicuntur, et columbæ fuerunt subjectum τῶν ἐνταῦθα μαντευομένων, singularisque earum in vaticiniis usus, vid. et Tiraq. ad Alex. ab Alex. VI, 2, et Aristoph. in Avib. 720 sq. —678. *In gremio Thebes*, ἐν Θήβησι, sed ταῖς Αἰγυπτίησι, ut κόλπους λειμώνων ap. Aristoph. in Ranis, D. Heins. Cf. Drak. et ad II, 574. Sunt vero etiam, qui fabulentur, has columbas e gremio Thebes, virginis, evolasse. Lefeb. hæc notat: «An hæc ficta e *Theba* q.d. arca Noachi, qui columbas emisit? Valde suspicor.» Sed veremur, ut multis id adrideat.

219N

679. *Chaonias oras*, Epirum. cf. Intp. ad Virg. Ecl. IX, 13; Ge. I, 8, et Prop. I, IX, 5. —681. Mare *Carparthium* pars maris Ægæi, a Carpatho ins. (hod. *Scarpanto*) inter Cretam et Rhodum sic dicta. Sed quare columba tam late vagatur? Poeta forte v. 678, Thebas Bœoticiæ perperam innuit, non Ægypti urbem, a qua Hammonii non nisi decem dierum iter aberant, teste Herodoto IV, 181.

«At quæ, Carpathium super æquor vecta, per auras
«In Libyen niveis tranavit concolor alis,
«Hanc sedem templo Cythereia condidit ales:
«Hic ubi nunc aram lucosque videtis opacos,
«Ductore electo gregis, (admirabile dictu!)
«Lanigeri capitis media inter cornua perstans
«Marmaricis ales populis responsa canebat.
«Mox subitum nemus atque annoso robore lucus
«Exsiluit, qualesque premunt nunc sidera quercus,
«A prima venere die: prisco inde pavore
«Arbor numen habet, coliturque tepentibus aris.»

685

220

690

682. *niveis*, vid. V.L. Nota D. Heins. hæc est: «Nigræ πελειάδες sunt: πέλον enim τὸ μελανίζον χρώμα, nigricans color; unde et bovem nigram πέλλην dicunt, et πελώμα τὸ μέλαν.» —*concolor* Afris fuscis, sed Lefeb. iudice, quia voc. *Libye*, ab orientali *Lub*, significat *nigrum, ustum*. —*tranare*, ut *nare*, seu *enare*, pro volare. Cf. XII, 95; XIII, 185, 238. Hinc *pennarum* et *alarum remi* XII, 98; Ovid. Met. V, 558; *remigium alarum* Lucret. VI, 743; Virg. *Æn.* I, 301, et VI, 19, ubi vid. Heyne. εἰρεσία πτερῶν Lucian. in Timone, T. I, p. 183, edit. Schmid. (Chrestom. Gr. Stroth. p. 166.) Cf. ad v. 662; Cerda ad Virg. Ge. IV, 59, et *Æn.* IV, 245; VI, 16; Heins. ad Ovid. A. A. II, 47, et Drak. inf. ad XII, 98, ubi verba Aristophan. in

Avib. τὸ πτέρυγε ναυστολεῖν et Nonn. Dionys. XXXI, 15: νηχόμενος πτερύγεσσι excitat, et contra *volare* de navi monet dici, ut διαπτάσθαι Eurip. Med. 1, unde ἐρετμὰ, τάτε πτερὰ νηυσὶ πέλονται ap. Hom. Odyss. λ, 124; de quo vid. Cerda ad Virg. Æn. III, 520, et Barth. ad Claud. Cons. Hon. VI, 38.

220N —683. *Cythereia ales*, columba, Veneri sacra. —685... 687. De columba, quæ medio arietis capiti insidens oracula ediderit, vid. Turneb. Advers. XIV, 18; Dempster. paralip. ad Rosini Antt. Rom. II, 5, et inpr. Beger. Thes. Brandenb. T. III, p. 221 sq., unde Drak. gemmam h.l. exprimendam curavit.

688. *subitum*, subito enatum, unde *exsiluit*. —689. *premunt*, alias feriunt, vel tangunt vertice. —690. *venere*, provenere, crevere, ut ap. Virg. Ge. I, 54, et II, 11. —*pavore*, vid. ad I, 82. —691. *Arbor numen habet*, vid. ad v. 499, 673, et cf. X, 167; Gronov. Obs. I, 13, pag. 111, et Intpp. ad Virg. Ge. II, 16.

Dumque ea miramur, subito stridore tremendum
Impulsæ patuere fores, majorque repente
Lux oculos ferit: ante aras stat veste sacerdos
Effulgens nivea, et populi concurrere certant.
Inde ubi mandatas effudi pectore voces,
Ecce intrat subitus vatem Deus: alta sonoro
Conlisis trabibus volvuntur murmura luco,
Ac major nota jam vox prorumpit in auras:

695

694. *ferit*, vid. ad II, 580, et Drak. ad h.l.

697. Cf. Virg. Æn. VI, 45 sq., 77 sq. Deus dicitur *intrare* (Stat. Achill. I, 514.) ut *insidere*, *inrumpere* (Lucan. V, 167; Stat. Th. X, 341), *possidere*, *implere*, *inhabitare*, *incolere* vatem, qui ita *plenus et totus Dei*, ὅλος τοῦ θεοῦ, vel κάτοχος ἐκ τοῦ θεοῦ et ἔνθεος fit, (*Phœbo intrata sacerdos XII, 323.*) et *deum pectore adcipit, tenet*, vel *suspirat* (IV, 777), ut contra, furore cessante, *excutit*. Cf. ad I, 124; Burm. ad Val. Fl. I, 207; IV, 445; VI, 673; Heyne ad Virg. Æn. V, 679. —*alta murmura*, ut *alta vox*. —698. *Conlisis trabibus*, arboribus sono quasi percussis et repercussis. —699. *major nota vox*, ut ap. Val. Fl. II, 226.

221 «Tenditis in Latium, belloque agitare paratis
«Assaraci prolem, Libyes: cœpta aspera cerno,
«Gradivumque trucem currus jam scandere, et
atram
«In latus Hesperium flammam exspirare furentes
«Cornipedes, multoque fluentia sanguine lora.
«Tu, qui pugnarum eventus, extremaque fati
«Deposcis, claroque ferox das vela labori,
«Invade Ætoli ductoris lapyga campum:
«Sidonios augebis avos, nullique relinques,
«Altius Ausoniæ penetrare in viscera gentis;
«Donec victa tibi trepidabunt Dardana regna.
«Nec ponet pubes unquam Saturnia curam,
«Dum carpet superas in terris Hannibal auras.»»

700

705

710

221N 700. Cf. ad I, 125, et Virg. Æn. VI, 83 seqq. —*agitare*, cf. ad I, 146. —701. *Assaraci prolem*, cf. v. 566, et Virg. Æn. I, 284. *Libyes*, o Pœni, vid. ad I, 189. —702, 703. *flammam atram*, atri belli, et æstum furoris.

705. *extrema*, finem, eventum. —706. *Deposcis*, scire cupis. —*dare vela labori*, ut famæ ap. Martial. VIII, 70; pro studere, operam dare; vel summo studio ad laborem perficiendum adcelerandumque ferri, quo forte sensu *vela dare fati*, h.e. mandatis consiliisque deorum, dixit Virg. Æn. III, 9, et contra *vela contrahere* Hor. Od. II, 10, extr. —707. *Pete Cannas*, vid. ad I, 51 et 125. —708. *augebis avos*, h.e. majorum gloriam, ut αὔξειν, ὀφέλλειν. —*nulli relinques*, sc. gloriam et famam, h.e. permittes, concedes, adeoque nemo poterit.

711. Romani non sine timore et bello erunt. —712. Cf. Virg. Æn. I, 387, 388. —In hoc Hammonis oraculo, sicut in toto Siliii poemate, continuum Virgillii imitationem deprehendere est, quæ, licet aliquando felicitior, sæpius tamen ibique præsertim pallet, et quasi Maroniani solis radios caliganti orbe jam debiles remittit. Non ita profecto vaticinatur Cumæa illa sacerdos, quum, vere Deo præsentem plena, nec jam *mortale sonans*, divina voce, *Horrendas canit ambages, antroque remugit*. Eἰ.

Talia portabat lætis oracula Bostar,
Implebatque viros pugnae propioris amore.

713

LIBER III: VARIAE LECTIONES

152 4. *litora* Put. solemni varietate. —8. *adyti* reposuit Lefeb. quasi poetæ non centies numero plur.
153 VL pro sing. utantur. Idem mox *Cyrrhæis* scripsit, et *Cyrrheis* Dausq. Sed Κίρραν quis nescit?

154 VL 14. *cornigeri* emend. Modius. Male! Poeta enim non amplius de Jove Hammone, sed de Hercule Gadit. agit, et voce *Exin* sermonis seriem abruptit. Numum Hadriani, qui Herculem Gadit. *clavigerum*, κορυνηφόρον, exhibet, ex Tristani Comm. histor. T. I, p. 486, exprimendum curavit Drak. —16. *semusta*, et IX, 123, *semanimi*, auctore N. Heins. scripsere Drak. et Lefeb. Sed vid. Pier. Heins. et Heyne ad Virg. Æn. III, 578; V, 697; X, 396. *Semiambusta* sup. II, 681. Conf. inf. ad v. 495, et ad II, 353. Vel pueris nota est συνίζησις. —19. *Hinc*, non *hic*, Col. et Put. cum Ven. Marsi et all. edd. prob. N. Heins. Tum suppl. hic, sc. hoc in templo, quod durum est. Ego potius crediderim legendum esse, *Hic c. g. Concessisse* sc. vita, seu fato et naturæ. h. mortuum esse, ut ap. Tac. Ann. IV, 38; XIII, 30. Nam teste Mela III, 6, *ut sanctum sit templum, ossa Herculis ibi sita efficiunt*. —25. *Et*, non *Ex*, scripti et priscæ edd. —26. Non *thura*, a θύω, sed *tura*, a voc. Celt. *tyr*, resina, recte scribi notat Lefeb. male rem, ex Arabia adlatam, a Celtis repetens.

155 VL

Servius ad Virg. Ge. I, 57; a *glebis tunsis*, quibuscum tus de arboribus fluens coalescat, sed melius alii a *tusis* granis tus dictum putant. —**30.** *nullæ e. s. vota D.* utique corrigendum censebat N. Heins. contra sentiente Drak. quo iudice mens poetæ est, in hoc templo simulacrum Herc. non nosci ejusque effigiem non exstare. Vid. not.

33. *nixuque* h.c. magno conamine, Nut. et al. Male! *Ora nexu*, ἄμμασι, *elisa*, more Herculis, cujus præcipua vis in brachiis erat, quibus arte adductis leonem ab eo *elisum* fuisse (ἄγγθῆραι), omnes fere numi et poetæ declarant. Conf. Drak. ad h.l. et Heyne ad Apollod. p. 342; sed de vi et usu verbi *elidere* Bentr. ad Hor. Od. III, xxvii, 60, et voc. *nexus* Gronov. Diatr. Stat. c. 25; Gesn. et Burm. ad Quintil. II, viii, 13, et c. 12 pr. —**34.** *cælantur* pro *celantur* recte emend. Bentr. et N. Heins. —**35.** *Ast, Stygius*, etc. conj. Burm. et mox *inferno tum primum abstractus* N. Heins. ad h.l. et ad Ovid. Met. VII, 413. Sed *æternum antrum* est, quod jam Drak. col. IX, 118; XIII, 611, et XVII, 471, docuit, unde numquam abstrahendus erat, ubi æternum manere debebat.

—**39.** *cervi* Col. Ox. R. 2, 3; Parm. Med. unde cum Lefeb. recepi. Sic et ap. Hygin. Fab. 30; Plaut. in Persa I, i, 3; Martial. IX, 101, et alios, quos laudat Drak., qui tamen vulgatum *cervæ* retinuit, cui favent Virg. Æ. VI, 803, et quos excitavit Muncker. ad Hygin. l.c. Nec negari potest, verba ἡ ἔλαφος, ἡ ἵππος, ἡ πάρδαλις, τίγρις, κύων, ἄρκτος, ut *cerva, bos, canis, equa, panthera, tigris, leo*, promiscue de utroque sexu usurpari, et Græcos certe sæpius femin. genere uti. Vid. Muncker. l.c. Heyne ad Virg. Ge. I, 59; Burm. ad Val. Fl. VI, 70, 71, 347; Græv. et Spanh. ad Callim. H. in Dian. 102; Ernesti ad Hom. Il. v, 221 et ad Callim. in Lav. Pall. v. 2; Spanh. de V. et P. N. p. 163 seq. et Drak. ad h.l. qui posterior ita quoque factum monet, ut alii Herculem Geryonis boves masculos, alii feminas ex Hispania abduxisse, (vid. ad VI, 629, et Cerda ad Virg. Æ. VIII, 203) et alii eum equis, alii equabus suis Diomedem objecisse tradiderint. Vid. Heins. ad Ovid. Epist. IX, 68, et Met. IX, 194. Hinc et *cornua cervæ* facile defendi possunt, etsi cornigeras cervas inveniri negarunt jam olim Aristot. hist. anim. IV, extr. et alii, quibus suffragantur Swart. Analect. I, 2; Bochart. Hieroz. III, 17, et Salmas. Exerc. Plin. p. 157; sed reclamant Græv. et Spanhem. l.c. Schol. ad Eurip. Herc. fur. 375; Scalig. de re poet. III, 4 et 9; Wessel. ad Diodor. p. 258, 72; conf. Heyne ad Apollod. p. 349. Omnino in talibus non argutandum, neque poeta ad physicorum subtilitatem exigendus est. —**42.** Vulgo male legitur, *frontemque timet minor omnis A.*, quæ verba Cell. ad Acheloum cujus frontem parvuli Acarnanum timuerint, referebat: Dausq. autem. cujus nugis Barth. temere subscribit, ad Abantas ὀπισθοκόπους, qui postea in Ætoliâ translati et Acarnanes dicti fuerint. Vid. Hom. Il. β, 542; Plut. Thes. p. 2; Strab. X, p. 714, A. *frontemque minor nunc omnis A. Col. f. timet nunc omnis A. Oxon. f. illinc* (ab altera parte) *minor amnis A.* conj. Bentr. non improb. Drak. *f. minor truncam amnis A.* indubitate scribendum videbatur N. Heins. ad h.l. et ad Sabini Epist. III, 91; quod recepere Drak. et Lefeb. Nec dissimulo, literas *am* in *truncam* facile excidere potuisse, quia et eliduntur, et in initio sq. voc. repetuntur. Sed non adsequor, cur respuamus τὸ *nunc*, quod non modo optimorum libb. auctoritate firmatur, sed minus quoque languet, quam *truncam*, cujus vis et notio voce *minor* satis declaratur. Itaque revocavi lectionem c. Col., nisi quod pro *omnis* reposui *amnis*, cui medelæ, per se satis obviæ, boni etiam libri favent.

45. *variæ* malebat N. Heins. frustra. —**47.** *Injectum* Col. Tell. et omnes fere edd. *Inventum* Put. *Innectum* Parm. *Invectum* Ox. quod præter Barth. prob. N. Heins., qui et *Ingestum* legi posse monet. —**51.** *Proruptum*, non *Præruptum*. Col. —**52.** *Oceanus* scripti et editi ante Marsum, qui primus dedit *Oceani*, in quo adquiescit Lefeb. —**55.** *fractoque* corrig. N. Heins. ad h.l. ad Val. Fl. VII, 583, et ad Ovid. Met. XI, 729. Tacite id receptum a Lefeb., nec displicuisse videtur Draken. qui multis certe exemplis ostendit, undam, fluctus, æstum, mare *frangi*, quum impetus eorum litore, scopulis, aliove impedimento retundatur. Plura qui desiderat, consulat Burm. ad Val. Fl. III, 36, ad Ovid. Epist. VII, 69, et ad Petron. c. 123. Enimvero mare non ad scopulos, vel litora frangi solet, quum sponte in recessu post æstum relabatur et residet, sed quum intumescit. Quare si quid mutandum, *stratoque* potius legerem. *Sterni*, ut στροπεῖσθαι et καταστροπεῖσθαι, dicitur mare planum et tranquillum, quod prius intumuerat. Vid. Heyne ad Virg. Ecl. IX, 57, et Æn. V, 763. Possis etiam *tractutque r. æstus* refingere, ut *tractus* undarum ap. Lucan. III, 551; V, 565; X, 257; et flammæ ap. Virg. Ge. I, 367; Lucret. II, 207, al. Sed vid. not. —**56.** *Stat ratis* conj. N. Heins. et Gron. Obs. IV, 17. quod iterum, lectore non admonito. recepit Lefeb. nec intercederem, nisi a vulg. lect. nimis recederet et hæc utique ferri posset. —**57.** *Et fusi*, quod Dausq. jam divinaverat. Col. et Ox. Vulgo *Effusi*. Sed *Et fusi in transtris*, h. sedentes, seu jacentes, a manu ipsius Siliî fuisse putabat N. Heins., quod impense adridebat Drak. coll. VII, 303, et Virg. Æn. I, 214. Plura exempla vid. ap. Heins. ad Claud. bell. Gild. 327; Burm. ad Val. Fl. I, 252, et ad Petron. c. 130. Sed nostra forte lectio eodem modo explicari potest. —**60.** *Tethys*, Τηθύς, priscæ edd. Vulgo *Thetis*, et Lefeb. *Thetys*, claudicante versu. Draken. laudat Bentr. et Davis. ad Cæs. b. G. III, 12, et Richter. Specim. Obs. Crit. p. 74. *Tethys* ut XVII, 244 et al. pro mari, ut *Thetis*, etsi Deæ sunt diversæ.

61, 62. Ita scripti et editi ante Nicandrum, qui in. Junt. primum vulg. lect. protulit, *nam multa fatigant Pondera curarum, primum subducere bello*, quæ et ipsa suas veneres habet, et latini leporis gustum præ se fert. Sed alteram præferunt Mod. Barth. N. Heins. et Drak. (qui conf. IX, 134; XI, 379; XIII, 468; XVII, 76) quidquid obloquatur Dausq. —**66.** *in ore* scripti et editi ante Marsum, qui dedit *in ora*, idque exposuit, in regione Saguntina. Quod quum metri legibus repugnare videret Nicander, reposuit *ad ora*, ut vulgo legitur. Male! *In ore* est coram, prope, in conspectu, v.c. *urbis* ap. Flor. II, xv, 7; Drak. laudat X, 464, et Senec. de Ben. VII, 19; conf. Heins. ad Claud. Honor. IV, 270, et ad Ovid. Epist. X, 126: *more* R. 2.

72. *Quis* scripti et editi ante Marsum, qui primum *Qui* male intulit: *jam gesta timoris* Oxon. unde *jam justa timoris*, h. quæ jam timendi causam habeat, suspic. Barth. Adv. VI, 15, et *jam certa t.*, h. quæ jam noverat, olim sibi timendum esse, N. Heins. qui tamen vulgatum exemplis, a se congestis ad XV, 135, et ad Val. Fl. III, 737, defendi posse recte monet. —**75.** *Ingens hic malis* Oxon. teste Barth. l.c. qui inde non male conj. *Italîs*. Nullam in cod. suo discrepantiam scripturæ ex Oxon. notatam vidit N. Heins., qui quidem *Ingens Hesperia*, vel *I. hic Teucris* legi posse, sed vulgatam quoque bene se habere fatetur, adsent. Draken., qui monet, *terras* IX, 59; XIII, 790, 893; Val. Fl. I, 631 (ubi vid. Intpp.); Virg. Æ. VI, 870; Sen. Herc. fur. 250, et al. homines dici, in

- 162 VL terra viventes, et Hannibalem sperasse, Carthaginem non modo Italiæ, sed et totius terrarum orbis caput a se relictum iri. —**78.** *tantis inviderit actis* conj. Bentr. non improb. Drak. quia Dii VI, 84, 340; VII, 61; XV, 514, et al. nimium felicibus hominum rebus invidere, eorumque fortunam omni conatu abrumpere dicantur. —**79.** *Et non male corrig.* Bentr., quod prob. Drak. et tacite recepit Lefeb. *nostra* maluerit N. Heins. et v. **80** *bellis*, non male, iudice etiam Schmidio, cui tamen *pignus belli* videtur esse, qui magnorum bellorum futurus est administrator. —**82.** Vulgo *Elisæas*, vel *Eliseas*. Vid. ad I, 81.
- 163 VL **86.** *dedicet* omnino scribendum censebat N. Heins. coll. vet epigr. ap. Trebell. Pollion. in vita Aureoli (*pontem Aureoli dedicat et tumulum*) et Gruter. Inscr. p. 931. Sed Drak. putat, vulgata lect. non male exprimi jactantiam Hannibalis, qui in Capitolio locum, quasi ad se pertineat et injuste a Romanis possideatur, sibi *vindicare* velit, ut in eo sepeliatur: proprie enim *vindicare* a nobis ea, quæ nostra sint, sed quorum possessione exciderimus. —**94.** *longæ instare senectæ* conj. N. Heins.
- 164 VL **99.** Pro *vatis* forte leg. *fontis*, vel *nati*, ut intelligatur Castalius fons, vel, unde huic nomen inditum tradunt Probus ad Virg. Ge. III, 293 et alii, Castalius, Apollonis f. —**103.** Leg. f. *Lascivo et genitus*. —**104.** *Milichus* scripti, prob. etiam Dausq. quoniam idem nomen ap. Tac. Ann. XV, 54, 55, 71, et Martial. II, 63 occurrit, idemque vocis origo (Μείλιχος) prope flagitet. Vulgo *Milicus*, ut ap. Marian. I, 12.
- 165 VL **109.** *salute* Col. et Vulgg. *salutem*. Nihil interest. —**111.** *gelidos ut scandere* Col. Ox. Parm. probb. Barth. N. Heins. et Drak. *sic scandere* Med. et al. Vulgatum *gelidosne scandere*, Nicandri ingenio procius, more suo tuetur Dausq. nec deseruit Lefeb. Metri tamen leges ei non adversantur: (vid. ad VII, 618) unde frustra *gelidosne escendere* conj. Davis. ad Cæs. B. G. VII, 27, prob. Richter. Spec. Obs. crit. p. 74: *gelidos ut s. t. Deficiat* emend. N. Heins. ad h.l. et *gelidos nec s. t. Deficiat* idem ad Ovid. Epist. V, 150; ubi usum verbi pass. *defici* pro *deficere* multis quidem exemplis confirmat, sed *defici* simpl. sic poni non probavit. —**114.** *fixumque relinqui* scripti et editi ante Nicandrum, qui in Junt. perperam edidit *sexumque relinquit*, quod ipsi Dausq. displicuit. —**121.** *nec ulla* R. 3; Parm. Med. *non ulla* Put. —**125.** *conferet* Ox. et Put. —**126.** *Sed tu, Bele, oro, genitor, miserere* coll. I, 73; III, 650; VIII, 31, et Virg. Æn. I, 626 corrig. Bentr. ad Hor. Od. I, xxxv, 29; ubi vulgatam lect. inter meras nugas refert, quærens, ex qua uxore, vel amica Mars bella genuerit? Sed *genitor*, vel *pater* sæpius etiam dicitur vel *auctor*, vel *præses* alicujus rei, quam amore et cura quasi paterna complectitur, unde patris instar colendus est. Sic Jupiter *deorum hominumque pater*, Augustus *pater patriæ*, Romulus *Romanæ pater urbis*, Ovid. Fast. III, 72; *Æolus ventorum pater* Hor. Od. I, III, 3; Neptunus *genitor profundi* Ovid. Metam. XI, 202; Mars *νίκης εὐπολέμοιο πατήρ* Hom. η, in Mart. v. 4. Ita et *genitor fraudum* inf. XIII, 738: *g. vitiorum* Plin. XV, 4; conf. ad I, 606, et Burm. ad Virg. Æn. I, 155. Schmidio *bellorum genitor* est, qui bella ex bellis serit, hisque solis delectatur.
- 166 VL **129.** *pandentibus*, vel *tendentibus*, sc. carbasa, in mentem veniebat. N. Heins. quod languet, quoniam hæc idea jam verbis *aptabat c.* exprimitur. Idem tamen monebat, vulgatam *pendentibus arbore*, h. a malo, loco Lucani II, 697, firmari. —**134.** *æque* pro *ævi* suspicit N. Heinsius. —**135.** *ille per ora* duo codd. teste Dausq. *ire per auras* corrig. Modius. Male. —**143.** *sum* R. 2, non improb. Lefeb. *ut, qui sim, ne sciat omnis* conj. N. Heins. Tum *ut ne pro ut non*, vel simpl. *ne*, ut passim ap. Cic. et alios. Vid. Gronov. a Draken. laud. ad Cic. Ep. ad Qu. fratrem I, 1. —**146.** *Nec tamen*, non *Ne tamen*, Col. et Oxon. —**147.** *Est nobis, est lucis honos*, tamquam ἐνεργητικώτερον, malebat Dausq. —**157.** Ita scripti, quorum lectionem tuentur N. Heins., Gronov. Diatr. Stat. c. 40, et Draken. cujus verba sunt: *Pontus visum consumit*, quum in medium mare provecti nautæ nil nisi undas undique cernunt, postquam terra jam ex oculis evanuit: (conf. not. ad v. 538) *recedere* autem *terra* dicitur, a qua recedimus, ut ap. Virg. Æn. III, 72; Ovid. Metam. XI, 466; Val. Fl. II, 8; Stat. Th. I, 550. Sic et *diffugere et discedere maria* dixit Val. Fl. IV, 655: *tellus transit*, quam nos transimus, id. II, 431; V, 121; conf. Gronov. ad Senec. Med. 164. Ita Drak. qui ad XV, 215, observat, eodem modo passim dici *rem adtolli et crescere*, quo propius eam accedamus, et *decrecere* (v.c. ap. Claud. R. Pros. I, 190) quo quis longius decedat. Vulgo male h.l. legitur, *C. visus, tellus pontusque r.* quod misere torsit Barth. Adv. VI, 15; ubi postremo ad conj. *tellus pone usque recessit*, confugit.
- 167 VL **143.** *sum* R. 2, non improb. Lefeb. *ut, qui sim, ne sciat omnis* conj. N. Heins. Tum *ut ne pro ut non*, vel simpl. *ne*, ut passim ap. Cic. et alios. Vid. Gronov. a Draken. laud. ad Cic. Ep. ad Qu. fratrem I, 1. —**146.** *Nec tamen*, non *Ne tamen*, Col. et Oxon. —**147.** *Est nobis, est lucis honos*, tamquam ἐνεργητικώτερον, malebat Dausq. —**157.** Ita scripti, quorum lectionem tuentur N. Heins., Gronov. Diatr. Stat. c. 40, et Draken. cujus verba sunt: *Pontus visum consumit*, quum in medium mare provecti nautæ nil nisi undas undique cernunt, postquam terra jam ex oculis evanuit: (conf. not. ad v. 538) *recedere* autem *terra* dicitur, a qua recedimus, ut ap. Virg. Æn. III, 72; Ovid. Metam. XI, 466; Val. Fl. II, 8; Stat. Th. I, 550. Sic et *diffugere et discedere maria* dixit Val. Fl. IV, 655: *tellus transit*, quam nos transimus, id. II, 431; V, 121; conf. Gronov. ad Senec. Med. 164. Ita Drak. qui ad XV, 215, observat, eodem modo passim dici *rem adtolli et crescere*, quo propius eam accedamus, et *decrecere* (v.c. ap. Claud. R. Pros. I, 190) quo quis longius decedat. Vulgo male h.l. legitur, *C. visus, tellus pontusque r.* quod misere torsit Barth. Adv. VI, 15; ubi postremo ad conj. *tellus pone usque recessit*, confugit.
- 168 VL **161.** Sensum h.l. non perspexere N. Heins. et Drak. Itaque ille emend. *solliciti cessit vix cura laboris*; hic vero *solliciti c. vis dura laboris*, h.e. durus labor, qui sollicitudinem ei creabat, vel etiam *solliciti c. vix cura sopori*, ut ap. Stat. Th. VI, 237, *seris vix cessit cura tenebris*. Sed nulla mutatione opus. Sententia h.l. est: Hannibal (cujus singularis constantia in laboribus cujuscumque generis ferendis sup. I, 242, et al. laudatur) tandem curis ærumnisque belli defessus, somno obrimebatur. *Vis dura*, pertinax et indurata ad laborem (vid. not. ad I, 558) *labori cessit*, succubuit, ut εἴκειν μαργοσύνη dixit Apollon. III, 795: εἴκειν κακοῖς Æschyl. Prom. 320; *cedere malis* Virg. Æn. VI, 95, et alia, quæ vid. ap. Burm. ad Quintil. Declam. VI, 16; *labori sollicito*, curis belli, quæ animum ejus sollicitum, inquietum reddebant, eum vexabant, cruciabant, ut *sollicitus metus* dicitur Ovid. Trist. III, 11, 10; *amor* Virg. Ecl. X, 6 (ubi vid. Heyne); *dolor* Ovid. Fast. V, 372; *opes* Hor. Serm. II, vi, 79; *curæ* Stat. Th. IX, 603: Gr. μέμπερα ἔργα, μέμπερον κακόν, vel ἔθνος, etc. conf. ad v. 132. Dura est et ab h.l. aliena Marsi ratio: *vis dura*, vehemens amoris affectus cessit post longam belli cogitationem et studium. Lefeb. hæc adnotat: *durus*, ut in Virg., h. *infatigable, opiniâtre*. —**165.** Vulgo inepte distinguunt *labores Præcipitat, consulta viri, segnemque*, etc.
- 169 VL **161.** Sensum h.l. non perspexere N. Heins. et Drak. Itaque ille emend. *solliciti cessit vix cura laboris*; hic vero *solliciti c. vis dura laboris*, h.e. durus labor, qui sollicitudinem ei creabat, vel etiam *solliciti c. vix cura sopori*, ut ap. Stat. Th. VI, 237, *seris vix cessit cura tenebris*. Sed nulla mutatione opus. Sententia h.l. est: Hannibal (cujus singularis constantia in laboribus cujuscumque generis ferendis sup. I, 242, et al. laudatur) tandem curis ærumnisque belli defessus, somno obrimebatur. *Vis dura*, pertinax et indurata ad laborem (vid. not. ad I, 558) *labori cessit*, succubuit, ut εἴκειν μαργοσύνη dixit Apollon. III, 795: εἴκειν κακοῖς Æschyl. Prom. 320; *cedere malis* Virg. Æn. VI, 95, et alia, quæ vid. ap. Burm. ad Quintil. Declam. VI, 16; *labori sollicito*, curis belli, quæ animum ejus sollicitum, inquietum reddebant, eum vexabant, cruciabant, ut *sollicitus metus* dicitur Ovid. Trist. III, 11, 10; *amor* Virg. Ecl. X, 6 (ubi vid. Heyne); *dolor* Ovid. Fast. V, 372; *opes* Hor. Serm. II, vi, 79; *curæ* Stat. Th. IX, 603: Gr. μέμπερα ἔργα, μέμπερον κακόν, vel ἔθνος, etc. conf. ad v. 132. Dura est et ab h.l. aliena Marsi ratio: *vis dura*, vehemens amoris affectus cessit post longam belli cogitationem et studium. Lefeb. hæc adnotat: *durus*, ut in Virg., h. *infatigable, opiniâtre*. —**165.** Vulgo inepte distinguunt *labores Præcipitat, consulta viri, segnemque*, etc.
- 170 VL **171.** *ac monitis*, non *monitisque*, scripti cum Parm. ac Med. —**179.** *En age, si quid inest animi, par fortibus ausis Fer gressus* corrig. Burm. Non male.
- 171 VL **192.** *non æquis* malebat N. Heins. vel *non siccis*, ut hic serpens cælestem illum magnitudine etiam superare dicatur. Sed vid. not. —**196.** *rupti* Col. Vulgo perperam *rapti* legitur et comma ponitur post *æquat*. —**197.** *permixtam* Col. et Tell. non improb. Drak. Sed *permixta* Ox. et Put. cum R. 3; Parm. Med. quod exquisitum est, et firmatur locis Virg. Æ. IV, 120, 161; cf. Bentr. ad Hor. Od. IV, i, 24, et Epod. IX, 5.
- 172 VL **192.** *non æquis* malebat N. Heins. vel *non siccis*, ut hic serpens cælestem illum magnitudine etiam superare dicatur. Sed vid. not. —**196.** *rupti* Col. Vulgo perperam *rapti* legitur et comma ponitur post *æquat*. —**197.** *permixtam* Col. et Tell. non improb. Drak. Sed *permixta* Ox. et Put. cum R. 3; Parm. Med. quod exquisitum est, et firmatur locis Virg. Æ. IV, 120, 161; cf. Bentr. ad Hor. Od. IV, i, 24, et Epod. IX, 5.
- 173 VL **192.** *non æquis* malebat N. Heins. vel *non siccis*, ut hic serpens cælestem illum magnitudine etiam superare dicatur. Sed vid. not. —**196.** *rupti* Col. Vulgo perperam *rapti* legitur et comma ponitur post *æquat*. —**197.** *permixtam* Col. et Tell. non improb. Drak. Sed *permixta* Ox. et Put. cum R. 3; Parm. Med. quod exquisitum est, et firmatur locis Virg. Æ. IV, 120, 161; cf. Bentr. ad Hor. Od. IV, i, 24, et Epod. IX, 5.

202. *deparcat* conj. N. Heins. quem vid. ad Claud. Laud. Stil. II, 115. Vulgatum defendit Draken. coll. I, 677; II, 30, 44; confer *ad XVI, 681*. —**205.** *moto*, non *toto*, scripti et R. 2, ut *XV, 145*; conf. Heins. ad Ovid. Fast. III, 347. —**211.** *decurrens...* *Involves*, non *decures Involvens*, Col. et Ox.

174 VL **218.** *Instauratus*, non *Instauratur*, Ox. R. 2, 3; Parm. Med. Ald. —**219.** *Placatus*, non *Placatur*, scripti cum R. 3; Parm. Med.

222. Vulgg. *Prodito*, quod præter Dausq. tuetur Cell., qui forte non ita sensisset, nisi a Modio *prodita* præferri falso putasset. *Prodite* Col. et Ox. cum Med. et Junt., ad exemplum Virg. Æ. IX, 525. Nam poetæ aliique scriptores, quum verba ad collegium, aut plures conjunctos faciunt, unum adloqui, et addito plur. numero reliquos simul innuere et respicere solent: quæ vulgo enallage, vel syllepsis et synthesis numeri dicitur. Vid. Cerda ad Virg. l.c. Burm. ad Val. Fl. VIII, 178; Heins. ad Ovid. Rem. Am. v. 164, et ad h.l. ubi conf. inf. v. 288, 369; XII, 390 (*Sed vos, Calliope*, etc.); XVI, 212; quibus locis add. VI, 292, 562. —**224.** *Hiberas* Col. non improb.

N. Heins. qui tamen malebat *in domitis Hiberis*, quod R. 2, exhibet. Idem tamen fatetur, pro vulgata facere v. 327; conf. etiam Horat. Od. IV, v. 27; 14, 50. —**226.** *Libyæ* Dausq. et alii.

175 VL —**228.** *Sævior hac* volebat N. Heins. Sed vulgata doctior, et Silius tam imaginem, quam ipsa verba debet Maroni Æn. VII, 222 seqq. —**229.** *ruptis* Col. et Oxon. *rapidis* conj. D. Heins. *raptis in Trojam mille e. Salmas. Epist. 85; raptis in Pergama mille c. N. Heins.* ad marg. Sillii. Mitior forte medicina: *raptis Graiorum mille c. nisi malis Argivum, vel Actiacum* refingere pro *Acrius*, ut verba *tam dirum infremuit* jungantur. Vulgatam defendit Drak. putans, non necessariam esse h.l. *Trojæ* mentionem, quum *mille carinæ* Trojanum bellum intelligi satis declarent; *tam dirum* autem *bellum* esse maximopere dirum, dirissimum: quod tamen loca Terent. Andr. III, v. 2; et Adolph. II, iv, 10; mihi certe non persuasere.

233. *at*, non *ac*, Col. et ed. Rapheleng. —**234.** *his tum* Put. vid. *ad VI, 299; radiis tum* R. 3; *rude sutum parma*, h.e. rudi opere suta, conj. N. Heins. quem vid. ad Virg. Æn. X, 313. —**235.** *at*, non *ac*, Col. —**238.** *Hos* malebat N. Heins. et mox *patrioque tumultu*. Neutrum vulgatæ lect.

176 VL præferendum: nam *his nitet* exquisite pro, *his est*, dicitur, et *gratus tumultus*, quod jam Drak. monuisse video, est strepitus Magoni gratus, quo delectabatur; quod viri fortis et bellicosi indicium est.

177 VL **243.** *Tunc* Cell. Lefeb. et alii. —**248.** *usquam* alii.

252. Vocis *Cyrene* prima syllaba producitur, ut *IV, 628*, et *VIII, 57*, alias corripitur. Vid. Spanhem. ad Callim. H. in Apoll. 73. —**253.** *parvas fidei* Put. *parvos f. Parm. et Med. Battiadæ proavos* conj. D. Heins. *gnavos fidei* Barth. Adv. VI, 15; coll. *VIII, 57 seqq.* Drak. nihil mutandum censebat et suspicabatur, Silium his verbis vel ad perfidiam Batti, qui Annam, Didonis sororem, cui dextram, fidei signum, tetenderit, audito fratris ejus, Pygmalionis, adventu ejecerit (v. *VIII, 62 seq.*), respexisse; vel ad historiam, nunc nobis ignotam, adlusisse; vel denique duos Battos, alterum Laconem, Cyrenarum conditorem, alterum pastorem, quem ob perfidiam a Mercurio in lapidem indicem mutatum esse copiose memoret Ovid. Metam. II, 676 seq. confudisse, quales poetarum errores notaverint Heins. ad Sabin. Epist. I, 33; Broukh. ad Prop. III, xviii, 25; Gronov. Diatr. Stat. c. 55. Per eundem lapsus videtur poeta inf. *VIII, 57*; ubi multo juniorem Cyrenarum conditorem confundit cum Batto, Melites rege, cujus in eadem historia mentionem facit Ovid. Fastor. III, 567 sq. ubi vid. Burm. et Neapol. Conf. *ad v. 423*. Sed in illis Drak. conjecturis non facile acquiescas. —**255.** *belli* non *bello*, scripti, prob. N. Heins. cui non *Consilii* quoque in mentem venisse mireris. *Ilerces* Col.

178 VL **256.** *Sabratha* scripti, probb. N. Heins. et Drak. quum vicina oppida sint Cæa et Leptis magna. Rectius forte *Sabrata* Marsi Ven., Junt. et al. Vid. not. *Sabraca* Med. In ed. Basil. primum Drak. invenit vulgatam *Tabraca*, quæ est urbs maritima Numidiæ, et Ptol. IV, 3: Θάβρακα, Plin. V, 3, *Tabracha* dicitur. —**257.** *Cæaque* Col. *Oraque, Æaque, Eaque* aberratt. —**259.** *Tam vaga* Col. *Tinuaga* Put. et Med. —**260.** *cavit*, non *cernit*, Col. et Ox. *spernit* conj. N. Heins. —**261.** *Rama* R. 3; *Rutulo nunc s. Col. Rutulamine s. Ox. et Put. Rutulonun* Put. in marg. *Rutulo de s. priscæ* edd., Vulgg. *Rutulorum s.*, quod per πρόληψιν intell. *Dapsus* Col. Vulgo *Tapsus*. Sed *Thapsus* recte emend. N. Heins. Θάψος dicitur Ptol. IV, 3; Strab. XVII, p. 572; al. 834; Plin. V, 4, et Liv. XXIX, 30; ubi vid. Sigon. —**263.** *ac*, non *a*, scripti.

266. In hoc versu, de quo Intpp. tacent, semper hæreo. Putaveritne poeta, *solis* Æthiopibus magneta esse? An potius legendum, *soli est honor* (vis) *ille metallo* (magneti), vel *solis metallis* scil. his, pro huic metallo soli? Hunc certe lapidem etiam in Magnesia, Thessaliæ parte, (quæ Plinio, Lucretio et aliis magnetis patria dicitur, unde nomen quoque adceperit) in Cantabria, India (vid. Ptol. VII, 2) alibique reperiri, docent Barth. et vett. auctt. quos in not. laudavi.

180 VL —**269.** *Exusti v. Nubæ* Col. et Put. quod etiam conj. Ortel. et Dausq. *Nube* Oxon. *Mibe* plures antt. Vulgg. *Exusto Mibæ*. Pessime *Mybæ* R. 2. —**270.** *non tenditur* Col. unde recepi. Vulgo *nec t.* —**273.** *inflammare* ingeniose corrig. N. Heins. ad h.l. et ad Val. Fl. I, 108; idque recepit Lefeb.

181 VL —**276.** *velamine Sætigero* scripti et priscæ edd. Vulgatum *velamina Sætigero* in ed. Marsi, qui in Comment. *velamine* agnoscit, culpa typogr. irrepsisse, et hinc ad reliquas promanasse monet Drak. —**278.** *cætra* Col. h.l. et v. 548. Conf. Intpp. ad Virg. Æn. VII, 732, et Drak. ad Liv. XXI, 21; XXVIII, 5. Vulgo *cetra*, quod defendit Pier. ad Virg. l.c. et h.l. Lefeb., cui voc. Punicum, et, si ad originem spectes, *cethra* potius scribendum videtur. *falcatus in harpen* emend. N. Heins. quod prob. Drak. et recepit Lefeb. qui verbis *ab arte* vix sensum inesse putat. Sed hæc lectio a vulgata nimis recedit et mihi potius languere videtur: nam inter ἄρπην et falcatum ensem nihil differt. *Ab arte* autem est artificiose, vel pro simpl. arte, ut ap. Tibull. I, v, 4 et ix, 66; ubi vid. Heyne. —**279.** *Adyrmachidis* Col. et Ox. quod et conj. Dausq. *Achimaridis*, vel *Achimaradis* in reliquis membr. et priscis edd. Vulgo *Adyrmachidæ*. —**283.** *Vicini Hesperidum lucis*, vel *Hesperidum venam* (argenti et auri) e *lucis* conj. N. Heins. forsitan quia Hesperidum horti h.l. in Mauretania collocantur. Sed vid. Heyne ad Virg. Æ. IV, 484, et ad Apollod. p. 408 sq. Ego potius *gens ultima terræ* legendum crediderim.

182 VL **288.** *Gætulia sueta* Col. Conf. *V, 217*; sup. *ad v. 222*, Heins. ad Ovid. Rem. Am. 164, et Fast. I, 393; *Gætule adsuete f. emend.* Gronov. de pecun. vet. II, 4, quod recepit Cell. Sic sup. v. 222,

Gætuli adsueti gregibus miscere ferarum conj. Dausq. *Gætula sueta* Ox. et Put. cum R. 3; quod proxime ad veram lectionem accedit; *Gætula adsueta* Med. In vulgata *gregibus, Gætuli, adsueta* f. adquiescit Barth. Adv. VI, 15; ubi *adsueta* ad *castra* refert, quo non omnis difficultas removetur. —**292.** *Hinc* Col. et Ox. Vulgo *His.* —**293.** *ruebant*, non *ruebat*, scripti.

183 vl —**299.** *Acherras* Colon. ut VII, 338, in omnibus libris. Vulgg. *Acheras*, ut in Col. inf. X, 76; ubi *Acerram* vulgo legitur et *Acherram* scribendum suspic. Drak. quia *Acherres* notus Ægypti rex.

302. *tactum* revocavit N. Heins. e cod. Col., in quo tamen *tactus* invenere Modius Novant. Lect. Ep. 98, et Gronov. Obs. II, 1; *tactū* R. 2; *tactus* Put. Vulgatum *cantus* defendit Dausq. qui vel silices, opinor, concoquere maluisset, quam Modio suffragari. Cf. *ad I, 412.* —**303.** *Banjuræ* Colon. *Bamuræ, Bamure, Bamurre* aberrant. *Banjuræ et cruda j.* corrig. N. Heins. —**310.** *quos* scripti et antt. edd. *quo* ed. Junt. et quæ inde fluxerunt. —**312.** *rabidas*, non *rapidus*, scripti et R. 2, quod et conj. Dausq. —**315.** *Libyam*, non *Libya*, Col. —**317.** *Coaspes* alii. Sed a Persiæ vel Indiæ fl. nomen ductum videtur. —**319.** *libratum* emend. N. Heins. *liberandum* c. Tell., unde *librandum* repositus Lefeb. Vulgatum tuetur Drak. ut sit telum celebre, satis notum, propter ingentia, quæ inferebat, vulnera. Vid. Lips. Poliorc. IV, 4. —**320.** *Huic* Col. in quo **v. 322;** *Huc*, quod bis scribendum putabat N. Heins. et recepit Lefeb. —*æquoreo fluctu* malebat N. Heins. et vs. sq. *averrere* (**v. 321**), coll. Horat. Sat. II, IV, 37; (ubi vid. Bend.), vel etiam *avertere*, coll. Virg. Æn. X, 78. Illud significat ita auferre, ut nihil relinquatur; hoc abigere, per fraudem inpr. auferre et in rem suam convertere, νοσφίζεσθαι. Posteris recte, puto, præferendum videtur Drak., qui laudat Gronov. Obs. IV, 5; Lindenbr. ad Ammian. Marcell. XIV, 2, et Muret. ad Catull. nupt. Pel. et Thet. v. 5. Add. Burm. ad Virg. Æn. I, 472.

185 vl **325.** *motus* placebat N. Heins. —**329.** Forte leg. *taxo*, h.e. veneno. Taxi baccis in Hispania præcipue venenum letale inesse testatur Plin. XVI, 10.

334. *Astur* R. 3. Sed *Astyres* quoque in antt. marmor. reperiri monet N. Heins. —**335.** *natus* ex ingeniosa emend. N. Heins. recepit Lefeb. Sic gr. περὸνκός. Drak. laudat VI, 341; XV, 464; Intpp. ad Hor. Od. I, xxvii, 1; Broukh. ad Prop. II, II, 93; Gronov. Obs. IV, 17; Heins. ad Ovid. Rem. Am. 220. —**337.** *rapit*, non *trahit*, Col. et Ox. —**338.** *Cydnus* Col. Κύδνος Ciliciæ fl. vid. *ad I, 306;* *Erdnus* Ox. *Ervus* Put. *Erdus* e R. 2 et 3 recepit Lefeb. quod plures hujus nominis fluvii olim apud Celtas fuerint, et hodie prope Nannetes sit fl. *Erde*. Alii *Ardus, Arvus, Ergus, Herdus*.

186 vl **341.** Vulgo post *cremari* διαστίζεται, ut sensus sit: cremant cadavera cæsorum, quia piaculum putant, a feris ea lacerari. Male, et repugnante usu loquendi. —**342.** *Tabe nefas* emend. N. Heins. quo indice excidit versus, qui innuerit *corpus resolvi Tabe nefas. Vile pro Tale* legendum esse non male opinabatur Withof. quem vide in Spec. ad Guntheri Ligurinum, p. 60 et 61. N. Heins. mox *In pastus* conj. Sed conf. VII, 129; Virg. Æn. IX, 339; X, 560.

187 vl **345.** *Callæcia* antt. membr. Alii *Gallæcia* et *Gallecia*, vid. *ad II, 397.* —**349.** *cara voluptas*, vel *sera*, post bellum, maluerit N. Heins. Vid. not. —**350.** *abdere* Put. Sed *addere* pro simpl. dare, vel tradere centies occurrit. Vid. Ind. —**352.** *gerendum*, non *gerendum est*, scripti. —**354.** *Viriathus* Col. h.l. et X, 220; ubi Drak. monet, ita etiam esse in ant. marm. ap. Gruter. p. 871, n. 2, (quod tamen Scaligero spurium videbatur) et Οὐρίαθος in excerptis Dion. p. 614; ed. Vales. probb. Fabric. ad Cic. Off. II, 11, et Schott. ad Aurel. Vict. de viris ill. c. 71. Vulgo *Viriatus* forte rectius ut ap. Gruter. p. IX, 4; XII, 11; et Gr. Οὐρίατος. *Viriathus* quædam edd., ut Οὐρίαθος et Οὐρίαθος apud Appian. Hisp. c. 60, 74; ed. Schweigh. (nam in aliis Οὐρίαθος) et ap. Diodor., v.c. in excerptis p. 346, ed. Vales. et al. conf. Drak. ad Liv. Epit. 52; et quos Reimar. ad Dion. T. I, p. 32 sq. laudavit. —**356.** *Omen* R. 2.

188 vl **357.** *Cerretani* Col. Κερόρηταιοὶ Strab. III, p. 111, al. 162; Martial. XIII, 54, et Plin. III, 3; *Terretani* Ox. Put. R. 3; Vulgo *Ceretani*, ut in vet. marm. Κερίταιοι ap. Dion. l. 48; p. 382. Sed Κερόρηταιοὶ Ptol. II, 6. —**359.** *Non* Col. Vulgo *Nec.* —**361.** *Concane*, non *Concave*, scripti. Κόγκανᾶ Ptol. II, 6; (in cod. Palat. pro Κοῦγκανᾶ) urbs mediterr. Cantabrorum, hod. *Cangas de Onis, Κωγκανῶ* ap. Strab. III, p. 107, al. 159, ubi ita pro Κωνιακοὶ legendum putabat a Drak. laudatus, Delrius ad Senec. Hippol. 110; cf. Jani ad Hor. Od. III, IV, 34. —**362.** *Ebosos*, secunda correpta, malebat N. Heins. ut Ἐβοῦσος, Ἐβουσος et *Ebosia* ap. Stat. Silv. I, VI, 15. Vid. quos Drak. citavit, Gevart. Lectt. Papin. I, 41, et Gronov. Diatr. Stat. c. 14. Sed *Ebusus* dicitur Plin. III, 5, extr. Mel. II, 7; Livius XXII, 20, et, producta media, Avien. descr. orbis 621; Gr. Ἐβουσος, Ἐβουσος (Strab. III, p. 240 et 254) et Ptol. Ἐβουσος. —Mox *Arbacus* Col. prob. N. Heins. quoniam Ἀρβάκη ap. Steph. Byz. urbs Celtiberiæ, *Arbachi*, vel *Arbaci* ap. Aurel. Vict. de viris illustr. c. 61, et *Arrebaci* ap. Plin. III, 3; ubi tamen Harduin. recte edidit *Arevaci*, quibus *Arevam* fl. nunc *Arlanzo* nomen dedisse, Plinius ibid. extr. tradit. Ἀρεουάκοι Strab. III, p. 112 al. 162 et 246. Ἀρεουάκαι Ptol. II, 6; *Arbatus* Put. R. 3; Parm. *Arbutus* Ox. Vulgatum *Artabrus* respuit N. Heins. quoniam gentem Artabrum nullam esse manifeste prodat Plin. IV, 22, quem tamen refellit Resendus Antiq. Lusit. I, 22; *Artabrus* certe Lusitan. prom. (nunc *Cap de Fineterre*) memoratur Plin. II, 108; IV, 21, et *Arrotrebæ* atque *Arrotrebarum* vel Celticum prom. IV, 20, et bis c. 22. Hoc Strab. III, p. 106, al. 154 et Ptol. II, 6; Νέριον ἄκρον dicitur: sed ille adcolas ejus Ἀρτάβρους et Ἀροτρέβας (al. Ἀρετρέβας) sua ætate appellatos tradit, hic juxta illud Ἀρταβρῶν λιμένα ponit. Præterea uterque cum Plin. IV, 22; consentiunt in eo, quod e regione hujus promont. fuerint insulæ, Græcis a stanno, κασσιτέρω, *Cassiterides* dictæ, ad quas Silius forte h.l. respexit, ubi de insulis Hispaniæ agit, quamvis eæ nusquam fuisse videntur. Conf. et Mela III, 1. —**363.** *Aclyde*, non *Aclide*, Col. ut VIII, 550; vid. Intpp. ad Virg. Æn. VII, 730, et ad Val. Fl. VI, 99; Lips. Poliorc. IV, 4, et Salmas. ad Trebell. Claudium c. 14; *tereti veruto* emend. Cerda ad Virg. Æ. VII, 665. Sed differentiam forte inter *veru Sabellum* Maronis et *verutum Arbacorum* Sillii fuisse, idemque *tenue* simul et *teres* esse posse, monet Drak. —**364.** *Lyndus* alii, etiam Drak. et Lefeb. Sed est Λίνδος; vid. not. —**365.** *Funda*, non *Fervida*, scripti; prob. etiam Dausq. propter copulum *et; ferens*, h.e. inferens, movens, ex c. Col. et priscis edd. restitui, idque non spernendum videbatur Drak., qui conf. I, 386; X, 68; Stat. Th. III, 665; VIII, 76; add. Ovid. Epist. VIII, 26. Sic et *ferre tela* IX, 545; *vulnera* forte V, 235; certe ap. Virg. Æn. XI, 749; *f. plagam* Æn. X, 797; XII, 299; φέρειν πόλεμον, φόνου, θάνατον, ἄρα, πῆμα, etc. Vulgo *gerens*. Sed *serens* ex emendat. N. Heins. recepere Drak. et Lefeb. vid. *ad I, 394; 235.* —*Baliaris*, non *Balearis*, Col.

190 vl

Βαλλιαρίδες certe Straboni esse et Βαλλιαρίδες Steph. Byz. monet N. Heins. et Drak. laudat Tenull. ad Frontin. III, III, 16, et Salmas. exerc. Plin. p. 199. —**366.** *Gravidos* ed. Ven. vid. ad I, 235.

191 VL **369.** *dant* T. R. 3, et Med. quod arridebat N. Heins. vid. ad v. 222 et 288. —**370.** *Lyeo* quidam. Sed est Λυαῖος, quoniam vinum λύει, solvit curas. —**372.** *Sedetana* Col. et Put. probb. N. Heins. et Draken. *Hedetana* emend. Modius. Veteres auctt. admodum variant. *Sedetani* memorantur Livio XXVIII, 24; XXIX, 1, 2; XXXI, 49; XXXIV, 20; Σηδητανία Appian. Hisp. c. 77; *Edetani*, seu *Hedetani*, Ἡδητανοὶ Ptolem. II, 6, et Plin. III, 3; Σιδητανοὶ Strab. III, p. 112; *Editani* Gruter. p. 481. Vulgatum *Sedentana* tuentur J. Marca in Marc. Hispan. II, 6, et Dausq. Sed nemo Sedentanorum mentionem facit. —**373.** *Sætabis* Col. ut in marmor., in numo ant. ap. Anton. Augustin. Dial. VII, et in vetustis codd. Grat. Cyneg. 41; Σαταβίς etiam Ptol. II, 6. Ita N. Heins. et Drak. Conf. Inscript. ap. Murator. p. 1077, n. 4. Vulgo *Setabis*, ut et XVI, 475; Σέταβις Strab. III, pag. 110 al. 160. Sic et ap. Plin. Præf. pr. et III, 3; XIX, 1; *arte*, pro *arce*, quidam.

192 VL —**374.** *sprevisse* (ἀοριστῶς pro spernere) *superba*, scripti cum R. 3; Parm. Med. quod et Dausq. amplectabatur. Vulgo *superbas*. —**375.** *linum c. lino*, vel *filum c. filo* malebat Vlit. ad Grat. Cyn. 41.

378. *Vectonum* Col. h.l. et XVI, 366, ut in antt. exempl. Cæsaris; Livii et Plinii. Sed *Vettonum* reposui, quam scripturam etiam defendit N. Heins. ad h.l. et ad Prudent. περὶ στεφ. III, 187, etsi inf. XVI, 366, Dausq. carpit, qui idem sentiebat. Gr. Ουέττονες, et sic quoque ap. Gruter. p. 383, n. 7, et p. 591; *Vasconum* Parm. Vulgo *Vetonum. præit æquore* conj. N. Heins. non invito metro. Præstiterit *alis volat*, vel potius *alas rapit*, ut ap. Virg. Æ. VII, 725; X, 178. Sed vid. not. —**380.** *perstat* (h.e. stat, ut ap. Virg. Ge. III, 273.) Col. prob. N. Heins. qui conf. v. 686, et VI, 385; sed ante hunc verum nonnihil excidisse putabat; *præstat* Ox. et Put. Vulgo *prostat*, quod retinuit Lefeb. *prostrat* quidam. —**383.** *Tertiaque* nonnulli, quos Modius refutat ad Justin. XLIV, 3; vid. not. in *stabulis* corrig. D. Heins. *æstas*, non *ætās*, Col. ut ap. Virg. Georg. III, 190; IV, 207; unde ne Dausq. quidem displicebat.

193 VL **384.** *Suvana* Put. *Saunia* Parm. Vulgo *Susana*, cujus nemo meminit. *Suxama* Col. unde *Uxama* emend. N. Heins. quod recepi cum Drak. et Lefeb. qui posterior *Sarmaticam* urbis originem, Heinsio ignotam, a *Jaxamatis*, gente Sarmatica, repetit. *Uxama* memoratur Plin. III, 3; duplex Οὔξαμα ἀργέλλα, et Οὔξαμα Βάρκα Ptol. II, in Gallæciæ litore Marianæ III, 18, et Antonino in itinere ab Asturica Cæsaraugustam; nunc forte *Osma* ad Durium, in vet. Castilia. Sed si poeta non omnem prorsus ordinem neglexit, quod in urbibus quidem, non vero in partibus Hispaniæ describendis fecit, h.l. vel Lusitaniæ, vel Hisp. Bæt. urbem designare debebat. Forsan itaque leg. *Sucrana*, de qua v. Plin. III, 1; vel *Cartama*, cujus opp. pulcherrima monumenta præclare exposuit Carter. *Reise von Gibraltar nach Malaga* p. 204 sqq. —**387.** *jussis magistri* emend. Dausq. et recepit Cell. —**388.** *Rhyndacus*; non *Rindacus*, in priscis libris. Πόνδακος Mysiæ fl.

194 VL **391.** *Fulgent* ex. Put. recepi cum Drak. auctore N. Heins. Vulgo *Fulget*, quod non minus probum. *Parsania* Col. —**393.** *Dei Nysæis conscia*, vel etiam *concita* pro *conscia*, quod voc. mox sequitur, conj. N. Heins., quoniam secunda syll. in *Dionysius* corripit solet. Bacchus vero non tantum Διώνυσος, sed etiam Διώνυσος et Διώνυσος poetis dicitur v.c. Hom. II, η, 132, 135; Odyss. ω, 74, et H. in Bacch. I, pr. Hesiod. Theog. vss. 940, 946. Callim. II. in Cer. v. 71, et Fragm. 171. —**395.** *arcano* Col. et quidam alii, quod recepit Drak. non repugn. N. Heins. Quos secutus sum, etsi tertium casum cum *nocturna* junctum vix alibi reperias, unde non levis me suspicio tenet, pro *arcano* poetam *acclañs*, h.e. *acclamans Lyæo*, (clamans, io Bacche! Evoe!) vel *orgia agens*, vel simile quid scripsisse, et compendium scripturæ fraudi fuisse librariis; *hortando* R. 3, et Parm. Vulgatam lect. *Hortano* ab Horta urbe, prope Nebrissam sita, cujus tamen nemo mentionem facit, repetebat Marsus. *Ortano*, h.e. *Oretano*, conj. Rosweidus, laudatus a Dausq., qui ipse *hortanti* proponebat; *Orthano*, vel rectius *Orthanæ* h.e. Baccho, ingeniose tentabat N. Heins. et prius valde arridebat Drak. Ὀρθανῆς deus Atheniens. Priapo similis, et ab erecta, ὀρθῆ, ut putant, virilitate dictus: Priapus vero Bacchi comes, (*B. rustica proles* Tibull. I, iv, 7) qui cum eo a quibusdam confunditur. Vid. Meurs. Ath. Act. II, 14; quosque Heins. et Drak. citantur. Strab. XIII, p. 404, al. 587; Hesych. v. Ὀρθανῆς (non Ὀρηθανῆς) Plat. in Phaone ap. Athen. Deipn. X, p. 441; Tzetz. ad Lycophr. Alex. v. 538 (ubi Ὀρθανῆν leg. pro Ὀρθάνην) Palmer. Exerc. in auctt. Gr. p. 783; Athen. I, 23, p. 30, et Voss. ad Mel. II, 11, p. 133. Sed non ipse Bacchus Ὀρθανῆς dicitur, et tum duo certe h.l. sum Bacchi nomina: *Lyæus* enim, etsi propr. adject. est, semper simpl. Bacchus vocatur. *Orthana* tamen exhibet ed. Genev. quod perperam ab editorr. Amstelod. in *Hortano* mutatum monebat Salvinius, a Drak. in fine Præfat. laudatus. *Orthane*, græca forma, scripsit Lefeb. qui male interpretatur: redimita s. n. et in O. Lyæo, h.e. cum orthane, phallo Ebræorum, quem gestat in extremo thyrso. —*Menas* Dausq. Lefeb. et alii. Sed est Μαινὰς. —**398.** *Ter quinos decies* conj. Mariang. Accurs. ad Auson. Epist. X, 5, non improb. Lef. —**400.** *Hemathios* scripsere Drak. et Lef. —**401.** *ærifera* ex Plin. XXXVIII, 2, adfectate corrigi posse notabat Dausq. —**402.** *Phorcys* Col. nomen a Deo marino desumptum, qui Φόρκυς, seu Φόρκυς, sed et Φόρκος (ut *Phorcus* inf. X, 174) dicitur. Vulgo *Phorcis*. —**403.** *Arauricus* Col. ut V, 557. Ab *Araurio*, Galliæ Narbon. fl., qui aliis Rauraris vocatur, nomen deductum suspicabatur N. Heins. *Aranticus*, *Aranthicus*, *Avaricus* in reliquis libris. —**405.** *Bætis*, Βαῖτις, in membranis. Vulgg. *Bethis*, vel *Bætēs*.

196 VL **407.** *lustransque* scripti; *lustrasque* R. 2. Vulgo *lustratque*. —**410.** *curru* Colon. et Ox. Vulgatum *cursu* male defendit Dausq. —**414.** *connectunt* e Col. restituendum censebat N. Heins. ad h.l. et ad Ovid. Epist. V, 48. Sed vulgata *convertunt* loco forte non movenda erat, iudice etiam Drak., quia magis natantium, ut *nectere*, vel *jungere brachia* saltantium gestus exprimit.

197 VL **418.** *late* scripti. Vulgatum *alte* tuetur Dausq., ut sit ὑπόθεον, ex alto. —**422.** *Geryonæ*, ut XIII, 201, scripti cum priscis edd. *Gerionis* primus edidit Buschius in ed. Wolfii Basil. Gr. Γηρυόνης et Γηρυών. Vid. Heyne ad Apollod. p. 386, et, quos Drak. laudat, Heins. ad Virg. Æn. VIII, 202; ad Ovid. Epist. VIII, 9; ad Vellei. Pat. I, 1; Gronov. ad Senec. Herc. fur. v. 1170, et Agamemn. v. 841; Serv. ad Virg. Æn. VII, 662. —**426.** Vulgatam distinct. *miseræ*, *Deus edidit alvo*. *Namque*, etc. mutavit N. Heins., qui et τὸ *patriasque* pro *patrias* ex scriptis et editis ante Marsum libris

198 VL

restituit. Tum Pyrene serpentem peperisse dicitur: quod quia offendit VV. DD., quum tamen hæc narratio, teste, quem Drak. excitavit, Plin. III, 1, et ipso quoque Silio v. 425, fabulosa inprimis fuerit; ex ingenio hunc locum sanare conati sunt. Davis. ad Cæs. b. G. III, 20, tentabat *edit ut alvo*, et Barth. *miseræ Deus: edita ut alvo (Namque, ut serpentem, patrias e. i.) Confestim*, etc. Dausq. *Deus: edidit*, vel *dumque edidit alvo*; (scil. Galaten f., ab Hercule ex Celtici regis filia genitum, teste Diodor. V, 25, p. 210) *Confestim dulces l. t. penates: Namque, ut serpentem, p. e. i.*, ut alias, *cane pejus et angue*. Docte Salmas. Epist. 85, conj. *edidit alvo Namque ut Cenchream*; ut librarius *serpentem*, cujus genus quoddam, maculis sparsum, instar milii granorum, *Κεγχρίης, Κεγχρίνης*, seu *Κεγχρίτης* dicatur, ad oram notaverit, idque postea in contextum irrepserit. Quod si verum est, vel poeta *Πυρήην*, Berycis regis f., ab Hercule compressam, cum *Πειρήην* Acheloi quæ ex Neptuno *Κεγχρείαν* peperit, confudisse, vel Salmas. hunc errorem ei obtrudisse censendus est. Illud Lefeb., hoc Draken. nobisque probabilius videtur.

- 199 vl **429.** *in auris* R. 3, et Med. *arvis* quædam edd. antt. prob. N. Heins. — **436.** *At*, non *Ac*, Col. et Put. *motis* malebat N. Heins. *summis* Burm. ad Val. Fl. II, 91. — **439.** *resonant* scripti, et R. 2. Sed teste Lefeb. non nisi duo MSS. id exhibent, et duo alii (qui sint, ut solet, tacuit) *reboant*, quæ vulgata lectio tum omnino præferenda est, et placuit etiam Drak. ut firma et stentoria Herculis vox declaretur; *memorant* Parm. et Med. — **440.** *intercidet* duo scripti et R. 2; teste Lefeb. qui id recepit.
- 448.** *Proserit* Col. ut ap. Lucan. IV, 412; Plaut. Asin. IV, i, 50; Avien. descr. orb. 342; 702; *exserere* sup. I, 30; Sen. Herc. fur. 594, et Ædip. 532. Ita N. Heins. et Drak. *Procidit* Put. Vulgo *Prosilit*. — **449.** *vortice* coll. Virg. Ge. I, 481, conj. Lefeb. pro *gurgite*, quod voc. mox vss. 452 et 457, repetitur. Drak. v. 452, commendat Burm. emendat. *vorticibus anhelis* coll. Claud. R. P. I, 25, ubi tamen Heinsius ex MSS. et nostro loco *gurgitibus anhelis* reposuit.
- 200 vl **456.** *arma tuentur* scilicet ab aquæ injuria, scripti et editi ante Nicandrum, qui primus *tenentur* edidit; quod servavit Lefeb. — **457.** *undis* Oxon. et Puteol. cum R. 3; Parm. Med. — **460.** *ratibus vada* edd. Paris. prob. Dausq. — **461.** *operire rates*, quod et nobis in mentem venit, emend. N. Heinsius qui et vers. **462.** *revolutis* malebat. Sed conf. Liv. XXI, 28. — **463.** *inlapsu* Col. et Ox. et *lapsu* Put. Vulgo *allapsu*. Mox *atras Exp. moles* conj. N. Heins. quod summopere blandiebatur Drak. qui conf. Sidon. Apollin. XXII, 58, *nigrantes elephantis*; Claud. laud. Stil. III, 351, *nigra cervice*; Lucan. VI, 208, *squalenti tergo*; Avien. descr. orb. v. 777, *tætros elephantos*; et Græv. ad Flor. II, 6; Add. inf. IV, 618, et IX, 240. Sed vid. not.
- 201 vl **466.** *intendit* Put. h.e. tendit, contendit, ut in eadem narratione *tetendit* ap. Liv. XXI, 31, vel *intendit* se, seu iter, ut ap. Liv. IV, 19; X, 43; XXI, 29, 30; Cic. Mur. 9; extr. Terent. And. II, ii, 6, et al. Conf. Heins. et Burm. ad Val. Fl. VI, 540, 600; VII, 114; *incendit* Ox. Vulgo *incedit*. — **467.** *Vocontia* alii. *Ὀυκόνητιοι* dicuntur Strab. IV, p. 128, sed *Ὀυκοῦνητιοι* p. 140. — **469.** *tardavit* conj. N. Heins. *vexavit*, h.e. impedivit, Burm. ut ap. XXXVI, 30; XLIII, 21. Id recepit Lefeb. coll. Gell. II, 6. Withof. conj. *ductoris tristavit*, vel *lassavit*, ut apud Ovid. Met. XI, 730; vel *stitit acris iter*.
- 202 vl **480.** *Æquam ævi glaciem* tentabat Barth. Adv. VI, 15; et *Æquævam g.*, scil. cum grandine, Dausq. et, qui præterea *tectæ*, ut græcismus esset, malebat N. Heins. *Atque cui* Ox. *Pæne ævi glaciem* conj. Withof. — **481.** *Ætheriæ* in ed. Paris. 1531, irrepsit errore typogr. quem D. Heins., Dausq., Cell. et alii temere descripserunt.
- 203 vl **494.** *Mimanti* pro *Minanti* e Col. revocavit N. Heins. coll. Ovid. Met. II, 222, et Lucan. VII, 450; v. not. — **495.** *Phlegeo* e Col. recepit Lef. et. ad gallicum edit. suæ indicem, qui mihi ad manus non est, provocat. *Phloe* conj. N. Heins. coll. Stat. Achill. I, 238, et al. Add. inpr. Lucan. VII, 449. *Pindo* volebat Dausq. ex Ovid. Met. II, 225, et Plin. IV, 8; quod recepit Cell. putans vulgatam lect. *Pelio* legibus metricis repugnare. Vocatur quidem Πήλιον, sc. ὄρος; sed δισύλλαβος vox per συνίτησιν occurrit ap. Catull. a Dausq. laud. et Virg. Ge. I, 281; Conf. Bentl. ad Hor. Serm. II, viii, 1; et Gronov. ad Senec. Thyest. v. 233. Similiter *sinuatis* inf. VI, 226; VII, 503; X, 182. Conf. sup. ad v. 16. An leg. *Phiceo*, vel *Phicio*? Τὸ Φίκειον, vel Φίκιον ὄρος in Bœotia, sedes Sphingis; vid. Heyne ad Apollod. p. 601; *Æmo* pro *Hæmo* substituebatur Spanhem. ad Callim. H. in Cer. 87.
- 204 vl **504.** *mæstus* e scriptis recepit Drak. Sed tum H. simul mæstus et nullo terrore turbatus fingitur, et vulgatum *monstris*, quod multo aptius et concinnius est, indoctis librariis deberi, quis sibi persuadeat? conf. Virg. Æn. III, 307; V, 659; VII, 376, et Heyne ad h.l. Hinc illud servavi ei parenthesin induxi; quod et tacite Lefeb. fecisse video. — **511.** *et dabit hic* Colon.
- 205 vl **512.** *quum motum* emend. N. Heins. et vers. **515.** *prono calle*, quia agmen jam in collem erectum. Sed in Alpium cacumen nondum evasisse, monet Draken. — **521.** *e culmine*, non *a c.* scripti. — **522.** *Umenti* Col. vid. ad II, 125. *Viventis* Oxon. *Viventis* Put. Hinc *Uventi* legendum putabant N. Heins. ad h.l. et ad Ovid. Amor. III, v, 6, et Gronov. Diatr. Stat. c. 24. Sed vid. ad II, 469. *Undanti* audacter reposuit Lefeb. qui male provocat ad Petron. v. 122. Vulgatum *Viventes turmas* mordicus tenebat Dausq. quia viventes efficacius, quam si mortuos operiri dicas.
- 206 vl — **523.** *glomeratas*, non *glomeratus*, Colon. — **525.** *sursum rapit* conj. N. Heins. — **526.** *Nudatis viris*, non *Audacis viri*, Col.
- 529.** *Erepsero gradus*, h.e. lento gradu et quasi repentes montem transcenderunt, suspic. N. Heins. et *Erepsero gradu* edidit Lefeb. Cf. XIII, 332; XV, 617; Hor. Sat. I, v, 79, Stat. Th. VII, 451. Enimvero Poeni nondum superaverant Alpes, sed *evadere nituntur* et in ascendendo clivo *gradum erigunt*, h.e. altius tollunt: ut taceam, nos *gradu* non repere. — **532.** *plana*, quæ arduis et præruptis obponuntur, non *plena*, Col. et Ox. idemque jam conj. Dausq. conf. Heins. ad Ovid. A. A. II, 243. — **534.** *promittere* Col. quod prob. N. Heins. et recepit Lefeb. ut sit, extendere oculos, ut *p. capillum ac barbam* ap. Liv. VI, 16; *p. tela* in veterr. ed. Rom. Hirt. B. G. VIII, 9; *p. ramos* ap. Colum. V, 6, et ibid. VII, 8; *trans maria promitti* ex emendat. N. Heins. quam et adhibet ap. Lucret. IV, 687, 694.
- 207 vl **540.** *super cautes*, vel *calles* scribendum videbatur N. Heinsio. Sed *super clades* est, præter

stragem, vel ærumnas et calamitates; vid. *ad lib. I v. 40.* —**543.** *effusa* scripti; vid. *not. ad II, 151.* Vulgatum *evulsa* perperam præferebat Dausq. ut sit emphasis eos notans, qui vi quadam de novo adsumta, vel expromta se alicunde agunt; quum potius invitum ac difficilem motum innuat. —**549.** *cruori* malebat N. Heins. —**551.** Vulgg. *compressa*. Sed *compressa*, vel *depressa* corrig. N. Heins. et prius cum Lefeb. recepi, quia *premit* proxime præcessit. —**552.** *lapsu* ex emend. N. Heins. tacite recepit Lefeb. *abscisa*, non *abscissa*, scripti, ut *X, 52, 148.* *Abscidere*, vel *abcidere* (unde *abscisus*, vel *abscisus* et *abscidit*, seu *abcidit*, media producta), ex *abs*, vel *ab* et *cædere*; *abscindere* vero (unde *abscissus* et *abscidit*, media correpta) ex *ab* et *scindere* compositum est; vid. quos Drak. *ad XV, 473*, laudat, Heins. *ad Val. Fl. I, 837*; *ad Prudent. Apotheos. v. 945*; Gronov. *ad Liv. XLIV, 5*; *ad Sen. Phœniss. 194*, et Muncker. *ad Fulgent. I, 2*; *Add. Heins. ad Virg. Ge. II, 23*; *Æ. IV, 590*, et conf. inf. *ad VII, 643.* —**554.** *per scrupea*, vel *lubrica* conj. N. Heins. —**556.** *proruptis* ed. Lefeb. qui id in quibusdam libris antt. reperiri testatur; *ostendunt* Med.

560. *ecquando* non male conj. N. Heins. et recepit Lefeb. Cf. Intpp. *ad Virg. Æn. III, 341. Val. Fl. II, 395.* —**569.** *repetuntur* R. 2.

570. *Sic Venus* malebat Withof. *at contra* ex emend. N. Heins. reposuit Lefeb. coll. *Virg. Æn. I, 325*; *X, 16.* —**571.** *ne* refinxit Lefeb. pro *neu*, quod non nisi pro *neve* et post *ne* poni putat. Sed *neu*, seu *neve*, μήτε, vel *ne* et *aut ne*, præmisso *ne*, sive *ut*; vel, quod non minus usitatum est, *nec*, *neque*, et *non* significare, quodvis lexicon eum docere poterat. —**581.** *effeta* in mentem veniebat N. Heins. Nihil mutat Drak., qui monet, *evicta* esse penitus victa. Conf. Broukh. *ad Prop. IV, vii, 2*; Intpp. *ad Hor. Od. I, v, 8 al.* Nec tamen hæc emphasis, ut vulgo fit, nimis sectanda est.

585. *huic* R. 3. —**587.** *gratisque* malebat N. Heins. —**591.** *revulsum* conj. Drak. et recepit Lefeb. coll. *VII, 489*, et *XVI, 636*; quum Scipio, bellum in Africam transferendo, Hannibalem ab Italia invitum abstraxerit (*extorserit* Flor. II, 6, extr.), non vero repulerit, numquam in Italia cum eo congressus. Sed quoties *repellere* δεινῶς pro arcere, avertere, dicitur? —**595.** Versus hic in edd. Marsi operarum errore, (nam in Comment. eum illustravit) et hinc temere in aliis prorsus omittitur, in Parm. autem et Med. sequenti postponitur. *Exseret* Col. et R. 3; quod respuit N. Heins. sed restituit Lefeb. et placere potest, quia ignobilitatem gentis Flaviæ, nunc primum in lucem quasi protractæ, vividius exprimit; vid. *not. et ad I, 30.* Forma tamen orationis paullo insolentior est et durior; *sacris Iulis* Parm. vid. Heins. *ad Val. Flacc. I, 9*; *Iulus* scripti, R. 3. Med. Vulgo *Iuli.* —**596.** *bacifero* quidam, prob. N. Heins. *ad VIII, 134*, et *XV, 535*; quibus locis Drak. monet, utroque modo scribi posse, etsi non desint, qui ita distinguant, ut *bacca* sit fructus arboris, *baca* vero gemma, unio. Utrumque tamen in optimis MSS. plerumque *baca* dicitur; *pacifero* edidit D. Heins. et conj. Voss. *ad marg. ed. Junt. Male!* —**597.** *Hinc*, non *Huic*, scripti et edd. antt.

602. *sedem* scripti; *superam sedem*, et *v. 604, celsoque* malebat N. Heins. —**607.** *transcendes* Oxon. Vulgo *transcendens.* —**608.** *præformidate*, non *performidate*, scripti. *Britanno* scripti et priscæ edd. Tum sensus h.l. est, Britannos, quibus *rutilæ comæ* a Tac. Agric. c. 11, tribuuntur, timuisse, ne Domitianus olim, patris exemplo, (de quo vid. *not. ad v. 598*) bellum ipsis inferret. Sed vulgata aptior, iudice etiam Drak. *Batano* R. 2. —**613.** *obtendent* ingeniose emend. N. Heins. prob. Drak. Cf. *XIII, 69, 341*; *Virg. Æn. VIII, 116, 128*; *Ovid. Trist. II, 227.* Vulgatum defendit Schmid. et interpretatur: ostendent Parthi pharetras suas vere vacuas, et sine fraude se agere.

617. *cætibus* Put. *sectibus* Oxon. *legibus*, vel *cædibus* conj. Dausq. et posterius quoque N. Heins. repug. Gronov. *Diatr. Stat. c. 2*; ubi hanc docet esse poetæ mentem: *perdomabit Istrum sedibus S.*, h.e. Sarmatas in sua ripa, transgressus Istrum indignantem, non illos transgressos in ripa Romana. —**619.** *Qui ferit* Col. *Qui serit e. patrum decus* Put. *Bisque erit* corrig. N. Heins. —**622.** *Ille* Med., ut conj. N. Heins. et Scalig. *vides* Col. et Ox. Vulgatam lect. *Illa etiam q. p. Fides*, etc. propugnat Dausq., quia *Fides* passim *prisca* dicitur et in Capitolio colebatur. Male! Cf. quos Drak. et Heins. citarunt, *Noster inf. IV, 425, 665*; *IX, 528*; *XII, 708, XIII, 733, 825*; *Virg. Æ. VI, 760*, Gron. *Obs. IV, 17.* —**625.** *Tuque o n. Deum*, vel *Dei* malebat N. Heins.

635. *turbant*, non *turbat*, Col. et Oxon. *ovia* Puteol. *abvia* Tell. *obsita* conj. N. Heins. *invia* Burm. *avia* reposuit Lefeb. Quæ omnia et mihi in mentem venerunt. *Cautes Alpium invia* dicuntur Plin. XXXVII, 2, et *cursis*, vel potius et *cuntibus obvia rupes* emend. Withof. coll. sup. *v. 481, 530 sq.*; *IV, 518, 651*; *VII, 147, 307*; *IX, 272*; *Ovid. Met. III, 91, 568*; *VIII, 548*; *XI, 138*; quibus locis *obvium* dicitur, quod conatui alicujus obstat. —**643.** *putris* Col. Vulgo *patiens moles*, quod Dausq. venuste dictum putabat pro *rupes reluctari nescia*, cedens et cædua, quum antea esset incædua et non nisi Herculi pervia. Male!

650. Ita scripti et priscæ edd. Vulgo *Belidæ, patriis qui a m. a.* Sed *Belida* edidit Lef. quæ forma græca et N. Heinsio in mentem venerat. Cf. *ad XII, 258*; *XIII, 71, 796*; *XVI, 192*; Heins. *ad Ovid. Epist. III, 87*, et *ad Virg. Æ. III, 475*; *VI, 126.* —**651.** *aras*, h.e. templum Hammonis, non *oras*, Col. et Ox. —**654.** *panduntur* conj. Burm. *orbe* scripti, R. 3; Med. Vulgatum *ore* ortum ex errore typogr. in ed. Marsi, qui in Comment. nostram lect. illustravit. —**657.** *Constrinxit* Put. —**659.** *surgens* Oxon. non improb. N. Heins. ut sit pro surrigens, ut *porgens* pro perrigens; *aera*, non *æthera*, scripti; *aut* (populatus) *pontum, surgens super æquora, Corus* perperam reposuit Lefeb., quo iudice absurdam huic loco medicinam facit N. Heins., nec altius sapit Drak. quod nollem ei excidisset! —**661.** *montes* Colon. Vulgata *montis* non spernenda tamen, si ἀρχαϊκῶς scripta censeatur.

667, 668. Ita Col. et Oxon. Vulgo novus versus, ab infaceto versificatore proculus, inseritur: *fulgentia t. columnis Advenimus (Advehimur ant. ed. Ven. quod reponere præstat, quam attigimus, vel adpulimus, similisve cum Dausq.) magnis, quam læta fronte (mente Put.) sacerdos Exceptos, hospes*, etc. Hunc versum vel propterea delendum monet Drak., quod Arisbas hospes est, non sacerdos, a quo *v. 694*, distinguitur. —**671.** *medius... accendit* Col. et

Put. Vulgo *medium*: Non male, et ne opus quidem videtur, ut tum, vel *adscendit* coll. Hom. Iliad. θ, 68, et Virg. *Æn.* VIII, 97; corrigas cum N. Heins., vel *adcedit* cum Drak. qui et *medius sol adscendit* O. ex Val. Fl. II, 444; defendi posse notat, licet ei lectio c. Col. propter antithesin, quam Silius hoc et seq. vs. captaverit, præferenda videtur.

219 VL

680. *Dodonida* R. 2; prob. Lefeb. *murmure*, non *munere*, scripti et editi ante Marsum, ne improb. quidem Dausq. Conf. v. **698.** *Chaonis quercus loquax* Sen. Herc. *Æt.* 1623, de silva Dodonæa, in qua columbæ oracula reddunt, quod vel ex Hom. *Odyss.* ξ, 328; π, 233, notum. —**682.** Vox *niveis* et contextui et fabulæ adversatur; vid. Herodot. II, 57 al. Hinc *furvis* conj. N. Heins. ad h.l. et ad Ovid. *Met.* III, 273; *piceis* Burm. *nigris* Drak. et Beger. *Thes.* Brandenb. T. III, p. 222, quod et mihi in mentem venit et a Lefeb. receptum video; *liveis* Dausq. voce inaudita et metro contraria. —**683.** *templo*, non *primo*, Col. et Oxon. non repug. Dausq. —**684.** *nunc arma* scripti constanter, unde *aram* cum Drak. dedi, suadente N. Heins. Vulgo *aras*. —**685.** *Ductori* non male emend. N. Heins. Idem v. **690**, malebat *tenuere* scil. æthera. Sed vid. not. *Ibid.* *pavore* in scriptis, suffrag. Dausq. vid. *ad v. 31*, et *ad I, 82*. Vulgo *favore*, quod operarum errore in ed. Lefeb. relictum.

220 VL

701. Vulgarem distinctionem, *prolem: Libyes cæpta*, etc. sustulit N. Heins.

222

C. SILII ITALICI PUNICORUM LIBER QUARTUS.

ARGUMENTUM.

DE Hannibalis tam audaci trajiciendarum Alpium consilio, et felici ejus effectu, tristes nuntii Romam veniunt, unde summa quidem in urbe et agriis trepidatio oritur, sed Patribus auctoribus magno quoque animo bellum comparatur; **1-38**.

Interea Hannibal, quum Gallos, Padi adcolas, donis ad defectionem sollicitasset, castra ex Taurinis movet, et P. Cornelii Scipionis consulis, cui ex Massilia redeunti obviam venerat, vestigia persequens ad Ticinum amnem raptim contendit; **39-55**.

Ibi duces militum animos ad pugnam accendunt; **56-89**.

Et, ad exploranda circa loca cum parte equitum progressi, ad prælium se expediunt; **90-100**.

Primus omnium Bogus auspex, ex læto prodigio certam victoriæ spem augurans, telum in Romanos emittit; **101-142**.

Quo facto in prima Pœnorum acie pugnam capessunt Boii, duce Cryxo, qui magnam hostium stragem edit; **143-188**.

Quam dum ulcisci conatur Quirinus, a Vogeso interficitur; **189-215**.

Impetum vero Gallorum, quibus multo successu audacia crescit, fortiter propulsat Scipio consul, qui ingenti eos cæde prosternit; **216-247**.

Et Cryxum, insolentius se jactantem, in singulari, ad quod eum provocaverat, certamine, hasta trajicit; **248-299**.

Ubi Gallos, ducis nece consternatos, terga vertere videt Magus, equites Pœnorum in primam aciem deducit: quo facto, diu dubio utrimque eventu pugnatur; **300-323**.

Postremo Hannibal suis auxilio adcurrit, magnumque hostium numerum cædit; **324-354**.

Forte in utroque tum exercitu trigemini erant fratres, qui inter duas acies infestis armis concurrunt, et mutuis vulneribus confossi cadunt; **355-400**.

223

Mox fœdam Romanorum fugam sistit Scipio, et in confertissimos hostes inruit; **401-416**.

Præsentissimum Consulis periculum repellitur auxilio Martis, a Jove missi, et interventu tum primum pubescentis filii, qui, Deo adjuvante, per densos hostes viam sibi ferro facit, multisque occisis patrem, gravi vulnere saucium, in conspectu Pœnorum, admiratione tam egregii spectaculi obstupefactorum, humeris suis ex acie reportat; **417-479**.

Noctis interventu prælium dirimitur, et quarta ejus vigilia Scipio tacito agmine profectus ad Trebiam fluvium, in colles, equiti impeditores, aciem erigit, ubi Ti. Sempronius Longus Consul, compositis Sciliæ rebus, collegæ conjungitur; **480-497**.

Ibidem Hannibal, secunda fortuna ferox, trajecto Pado, castra communit; et, ne quod rei gerendiæ præmitteret tempus, hostes ad novam pugnam, elicit, quam et Sempronius, vir fortis gloriæque cupidus, non detrectat; **498-524**.

Magna tum cæde ab utroque perpetrata, Romani postremo pedes referunt, ripamque fluvii, qui nocturno imbri adcreverat, petunt, ubi alii inter cunctationem ingrediendi ab hostibus trucidantur, alii vero nive, nimbo, intoleranda vi frigoris, paludibus et undis absumuntur; **525-597**.

Terror stragesque augetur, ubi elephantos quoque aquam ingredi vident, quos tamen mox, Fibreni exemplo incitati, verutis fortiter coniectis necant; **598-621**.

Quin ipsam Romanorum pugnam restituit Scipio consul, qui licet vulnerare, ad Ticinum adcepto, adhuc debilitatus, suis repente auxilio venit, et Trebiam hostium cadaveribus replet; **622-637**.

Fluvius, id graviter ferens, magna vi ac mole aquarum super ripas effunditur; et in Consulem inruit, quem Vulcanus, precibus Veneris motus, præsentis periculo eripit, flamma undique excitata, qua vis undarum coercetur; **638-697**.

Uterque deinde exercitus in hiberna concedit; et Romæ C. Flaminius, vir temerarius, et victoria,

in priore consulatu a Boiis reportata, ad intolerabilem superbiam inflatus, Consul creatur; 698-721.

Lætus hic nuntius a Junone, in deum præsidem Trasymeni lacus conversa, ad Hannibalem perfertur, qui extemplo Apenninum quoque transire conatur, et, vi tempestatis in paludibus, præter homines et jumenta, altero etiam oculo amisso, in Etruria ad Trasymenum lacum castra locat; 722-762.

Dum hæc in Italia geruntur, Carthagine Patres, Hannonis sententia et sorte commoti, parvum Hannibalis filium Saturno inmolandum decernunt; sed Imilces lamentatione ad misericordiam adducti, patris arbitrio permittunt, sortemne respuere malit, an adipere? 763-807.

224 Hannibal, legatis benigne exceptis, pro filio, cujus mortem deprecatur, se aliquot hostium millia diis patriis inmolaturum esse vovet, et, exercitu quadrifariam diviso, ad pugnam se expedit; 808-829.

FAMA per Ausoniæ turbatas spargitur urbes,
Nubiferos montes, et saxa minantia cælo
Adcepisse jugum, Pœnosque per invia vectos;
Æmulaque Herculei jactantem facta laboris
Descendisse ducem: diros canit inproba motus,
Et gliscit gressu, volucrique citatior Euro
Terrificis quatit adtonitas rumoribus arces.
Adstruit auditis, docilis per inania rerum
Pascere rumorem vulgi, pavor: itur in acres
Bellorum raptim curas; subitusque per omnem
Ausoniam Mavors strepit, et ciet arma virosque.

5

10

224N **2.** *saxa minantia cælo*, ut ap. Virg. Æn. I, 162; cf. Burm. ad Val. Fl. IV, 178. — **3.** *Adcepisse jugum*, h.e. superata esse. — **4.** Cf. I, 510; II, 356; III, 91, et Liv. XXI, 41. — *jactantem*, v.c. II, 356; XI, 136, ap. Liv. XXI, 41 et 48, quæ loca jam laudavit N. Heins. — *Herculei labores*, ut ap. Horat. Od. I, III, 36, vid. inf. ad v. 599. — **5.** *inproba* fama, quæ mala et tristia vulgat. — **6.** Hæc petita e Virg. Æ. IV, 173 sq. — **7.** *arces*, vid. ad I, 7.

8. Subitus belli adparatus, metusque Hannibalis adventu incussus, magno orationis ornatu et copia adumbratur. Silio autem ante oculos fuit Virg. Æn. VII, 623... 640. — *Adstruit* ut *adnectit* XI, 604; XV, 808, pro adfingit, plura addit, ut metus solet. Drak. cf. VI, 557; Claud. b. Get. v. 227, et verba Liv. XXIX, 3, *Omnia in majus metu augente*, etc.

Pila novant, ac detersa rubigine sævus
Induitur ferro splendor; niveumque repostæ
Instaurant galeæ coni decus: hasta juvatur
Amento; revocantque nova fornace bipennes.
Conseritur tegimen laterum inpenetrabile, multas
Passurus dextras atque inrita vulnera, thorax.
Pars arcu invigilant, domitat pars verbere anhelum
Cornipedem in gyros, saxoque exasperat ense.
Nec vero muris, quibus est luctata vetustas,
Ferre morantur opem: subvectant saxa, cavasque
Retractant turrets, edit quas longior ætas.

15

20

225N **13.** *ferro*, gladio, cujus splendida acies terrorem incutit mortemque minatur, unde *sævus*. — **14.** *hasta juvatur Amento*, hastis amentum addebatur, ut eo fortius et majori cum impetu adigi possent, Drak. Conf. ad I, 318.

16. *Conseritur*, ut ap. Virg. Æn. III, 467. — **17.** *dextras* et *vulnera* h.e. ictus.

18. *arcu invigilant*, arcubus fabricandis operam dant. Cf. Virg. Ge. IV, 158, et Æn. IX, 605. — *domitat in gyros*, cf. Heyne ad Tibull. IV, 1, 94, et Virg. Ge. III, 191. — **19.** *exasperat*, acuit, ut *asperare saxo pugionem*, et *ossibus sagittas* dixit Tac. Ann. XV, 54, et Germ. 46; Drak. comparat Lucan. VII, 139 sq.

Hinc tela adcipiunt arces; ac robora portis
Et fidus certant obices arcessere silva:
Circumdant fossas: haud segnis cuncta magister
Præcipitat timor, ac vastis trepidatur in arvis.
Deseruere larem: portant cervicibus ægras
Adtoniti matres, ducentesque ultima fila
Grandævos rapuere senes: tum crine soluto
Ante agitur conjux; dextra lævaque trahuntur
Parvi, non æquo comitantes ordine, nati.
Sic vulgus traduntque metus, nec poscitur auctor.

25

30

226N **23.** *robora*, obices ligneos, ut *ferratæ robora portæ* dixit Stat. Th. X, 505. — **24.** *fidus obices*, ut *fidus ensis*, *fidelis lorica*, ap. Virg. Æn. VII, 640; IX, 707, et *firma objice*, ap. Ovid. Metam. XIV, 780; cf. I, 489, XIII, 252. — **25.** ut VII, 349 seq. Comparant verba Ciceronis Philipp. II, 36, *timor non diuturnus magister officii*; et Plinii Epistol. VII, 17, *timor est emendator acerrimus*. — Confer Lucan. lib. I, v. 484 sq., et Valer. Flacc. lib. II, v. 163 sq.

226N **28.** *ducentes ultima fila*, quæ propr. Parcæ ducunt. Conf. Virg. Æn. X, 815. — **30, 31.** Cf. Virg. Æn. II, 723, 724.

32. Sic vulgus metu fugaque sua timorem injicit aliis, nec quæritur, quisnam sit auctor rumoris. Cf. Lucan. l.c. Possis etiam *tradunt metus* interpretari, narrant metuenda. Cf. Val. Fl. II, 166, ubi vid. Burm.

At Patres, quanquam exterrent inmania cœpta,
Inque sinu bellum, atque Alpes et pervia saxa
Decepere, tamen crudam contra aspera mentem
Et magnos tollunt animos: juvat ire periclis
Ad decus, et dextra memorandum condere nomen,
Quale dedit nunquam rebus Fortuna secundis.

35

34. *In sinu*, in intima Italia, ut VI, 652; Tac. Hist. III, 38; Sallust. Catil. 52 (al. 56), §. 35, et Claud. Eutrop. II, 575. —**35.** *crudam*, vid. ad I, 405. —**36.** *juvat ire*, etc. Cf. I, 570. —**37.** *condere*, vid. ad III, 71.

Sed Libyæ ductor tuto fovet agmina vallo,
Fessa gradum, multoque gelu torpentia nervos;
Solandique genus, lætis ostentat ad Urbem
Per campos superesse viam, Romamque sub ictu.
At non et rerum curas, consultaque belli
Stare probat, solusque nequit perferre quietem.
Armiferæ quondam prisca inter tempora gentes
Ausonium invasere latus, sedesque beatas,
Et metui peperere manu: mox inopia bella
Tarpeius pater et capti sensere Quirites.

40

45

39. *fovet* Liv. XXI, 37, *quies fessis data triduo*. —**41.** Cf. Liv. XXI, 35. —*Solandique genus*, ut fere ap. Virg. Æn. VIII, 487, et Val. Fl. II, 195. —**42.** *Per campos*, patentem et expeditam. —*sub ictu*, in præsentissimo periculo et tam propinquam, ut fere sub ictum quasi detur. Cf. I, 528; V, 46, 549; VIII, 309. Similiter *sub cuspide* XII, 277.

43. *At non et*, ut *sed non et*, ac contra *sed tamen et*, de quo vid. Heins. ad Ovid. Metam. IV, 273, et ej. Epist. III, 4; ad Claud. Cons. Hon. IV, 500. —**44.** *Stare*, quiescere, cessare, ut I, 341; XII, 41; XIII, 37.

45 sq. *Armiferæ gentes*, ut XV, 172, sunt Galli, qui *priscis temporibus* Tarquini Prisci Italiæ partem, quæ postea Gallia Cisalpina dicta est, occuparunt, ac fortitudine sua circumjacentibus populis terrore injeecerunt, mox et Romanos adgressi ipsam Romam expugnarunt, Drak. Mireris, Dausq. de Siculis, Aboriginibus, Pelasgis, Lydis, Tyrrhenis cogitasse. Hannibal quietem, quam exercitui dederat, ipse non capit; sed hoc temporis spatio utitur ad Gallos sibi jungendos, et junxisset, ni subito eos adventus Consul obpressisset. Liv. XXI, 39. —**47.** *metui*, metum, *peperere manu*, perfecere ut metuerentur, ut fere XVI, 15. —**48.** *Tarpeius pater*, Jupiter Capitolinus, pro ipso Capitolio, quod a Gallis obsidebatur.

Hic dum sollicitat donis, et inania corda
Ac fluxam morum gentem fovet, armaque jungit;
Jam consul, volucris pervectus litora classe,
Scipio Phocaicis sese referebat ab oris;
Ingentesque duces, pelagi terræque laborem
Diversum emensos, propiora pericula vallo
Jungebant, magnæque aderant primordia cladis.

50

55

49, 50. Similiter Galli dicuntur *corde leves* inf. v. 708, *ingenio fluxi, vaniloquum genus ac mutabile mentis*, VIII, 16, 17. Cf. Liv. XXI, 39, 52; XXII, 1. —**50.** *fluxam*, nimis mutabilem, parum firmam et constantem, ut *f. fides, res*, etc. —**51.** Cf. Liv. XXI, 26, 32, 39; Polyb. III, 41, 49, 56, 61. Poeta nimis abrupte in hæc incidit, neque certiozem fecit lectorem, cur Scipio, cujus nomen hoc loco primum legitur, Massiliæ fuerit. —**52.** *Phocaicis ab oris*, a Massilia (*Marseille*), urbe Galliæ Narbonensis, condita a Phocæis, seu Phocæensibus, incolis Phocææ, urbis Ioniæ (conf. XV, 168, 172 seq.; Plin. III, 4; Mel. II, 5; Strab. IV, p. 125; Tacit. vit. Agricol. cap. 4; Liv. V, 34; XXXIV, 9), non a Phocensibus, quos Justin. XXXVII, 1; XLIII, 1; et Lucan. III, 340; IV, 256, cum Phocæis confudisse videntur, errore antiquo et vulgari, de quo cf. ad I, 335. —**53.** *labores pelagi*, ad Scipionem, et *terræ* ad Hannibalem spectant.

conlatisNamque ut, admoto consule castris,
Sustulerat Fortuna moras, signumque furoris
Adcensæ viso poscebant hoste cohortes;
Debellata procul, quæcumque vocantur Iberis,
Ingenti Tyrius numerosa per agmina ductor
Voce sonat; non Pyrenen, Rhodanumve ferocem
Jussa adspersatos, Rutulam fumasse Saguntum,
Raptum per Celtas iter, et, qua ponere gressum
Amphitryoniadæ fuerit labor, isse sub armis
Pœnorum turmas, equitemque per ardua vectum
Insultasse jugo, et fremuisse hinnitibus Alpes.

60

65

57. *signum furoris*, furiosi impetus, pugnæ, h. e. classicum. —**59.** Longior est H. oratio apud Polyb. III, 63, et Liv. XXI, 43, 44. Hispaniam debellatam esse jactat. —**63.** *Raptum iter*, vid. ad I, 569. —**64.** Cf. III, 513, 514, et ad II, 356. —**66.** *Insultasse jugo*, ut ap. Virg. Ge. III, 117. —*fremuisse hinnitibus Alpes*, ut ap. Virg. Æn. IV, 668, et XII, 922.

Contra pulchra suos vocat ad discrimina consul:
«Hostem, miles, habes fractum ambustumque
nivosus
Cautibus, atque ægre torpentia membra trahentem.
En age, qui sacros montes, rupesque profundas
Transiluit, discat, quanto stat celsius arce
Herculea vallum; et majus sit, scandere colles,
An vestros rupisse globos: det inania famæ,

70

227

227N

228N

228

229

Dum magna fuso pugna, retroque ruenti,
Qua ventum est, obstent Alpes: super ardua ductum
Huc egere Dei, Latios ut sanguine fines
Inbueret, tellusque hostilis conderet ossa.
Scire libet, nova nunc nobis atque altera bellum
Carthago, anne eadem mittat, quæ, mersa sub
æquor,
Ægates inter vasto jacet obruta ponto.»

75

80

67. Conf. Polyb. III, 64, et Liv. XXI, 40, 41. Sed ibi castris jam ad Ticinum positus loquitur. — *pulchra* gloriosa; quia certam victoriæ spem ostendit. — **68.** *amburi, uri*, καίεσθαι, ἀποκαίεσθαι, *frigore*, nota phrasis, vid. Drak. ad h.l. et Cerda ad Virg. Ge. I, 93. *Præusti artus, membra torrida gelu*, etc., ap. Liv. l.c.

229^N **70.** *sacros montes*, vid. ad III, 501. — **71.** *arce Herculea*, Sagunto. cf. I, 273, vel Alpibus; vid. III, 496. — *celsius*, expugnatu difficilius, *stat*, est. — **72.** *colles* contemtum dicit Alpes. — **73.** *det inania famæ*, vanas res a se gestas laudibus efferat et celebret, Drak. qui confert VII, 217; XI, 140; XVI, 44, et monet, alio sensu ita dixisse Hor. Sat. II, 2, 95, ubi vid. Bentl. — **75** sq. Hæc δεινῶς dicta. — **77.** Cf. ad II, 574.
78 sq. Liviana verba c. 41, *Experiri juvat, utrum*, etc.

Hæc ait, atque agmen Ticini flectit ad undas.
Cæruleas Ticinus aquas, et stagna vadoso
Perspicuus servat turbari nescia fundo,
Ac nitidum viridi lente trahit amne liquorem.
Vix credas labi; ripis tam mitis opacis
Argutos inter volucrum certamine cantus,
Somniferam ducit lucenti gurgite lympham.

85

81. Amplificavit narrationem Liv. XXI, 45 sq., et Polyb. III, 65.

82... 84. Notio aquæ liquidæ variis modis exornatur more Sillii.

85. *ripis*, inter ripas. — *mitis*, lenis, placide manans, ut VIII, 537; XVI, 642, et ap. Virg. Æn. VIII, 88.

— **86.** *Cantus arguti* dicuntur *volucrum certamine*, h.e. certatim, vel magno concentu canentium volucrum: quo sensu voces *agmen* et *certamen* a poetis usurpari, nota res est; Ern. Præstiterit, opinor, vulgata lectio *Argutos inter, volucrum certamina, cantus*, ut *cantus* per adpositionem dicantur *volucrum certamina*, quatenus hæc certatim canant. — **87.** *Somniferam lucenti*, propter cantum avium et lene murmur aquæ, Drak. Conf. Horat. Epod. II, 28, al.

230^N

Jamque sub extremum noctis fugientibus umbris
Lux aderat, Somnusque suas confecerat horas.
Explorare locos consul, collisque propinqui
Ingenium, et campis quæ sit natura, parabat.
Par studium Pœno, similesque in pectore curæ.
Ergo aderant, rapidis equitum comitantibus alis.

230

90

89. *suas*, justas.

91. *Ingenium*, ut *natura*, indoles, situs, φύσις, ut XIV, 284. Plura exempla dabit Drak. ad h.l. et ad XVI, 46, it. Duker. et Freinsh. ad Flor. II, 6, n. 6.

Verum ubi commoto docuerunt pulvere nubes,
Hostem ferre gradum; et propius propiusque sonoro
Quadrupedum cornu tellus gemit; ac simul acer
Vincentum lituos hinnitus sævit equorum:
Arma, viri, rapite arma, viri; dux instat uterque.
Ambobus velox virtus, geminusque cupido
Laudis, et ad pugnas Martemque insania concors.

95

100

94. Cf. Liv. XXI, 46; et similia loca Virg. Aen. IX, 33... 39; XI, 597... 607, et 908 seq. — **95.** *ferre*, inferre, *gradum*, adcedere. — **97.** *sævit*, ut XIII, 600, et ap. Virg. Æn. V, 257; cf. Heins. ad Val. Fl. IV, 455. — **98.** Cf. XII, 169; N. Heins. ad XI, 133, vel, ubi eadem exempla conguessit, ad Ovid. Met. XI, 377, et Cerda ad Virg. Æn. VII, 460.

99. *velox virtus*, alibi *igneæ* et *vivida*. — *geminus*, similis, par, ut passim ap. Cic. Sic et mox *concors* (v. 100). Ter eadem sententia exprimitur.

Haud mora: jam tantum campi dirimebat ab ictu,
Quantum impulsa valet comprehendere lancea nodo;
Quum subitum liquida, non ullis nubibus, æthra
Augurium mentes oculosque ad sidera vertit.
Accipiter, medio tendens a limite solis,
Dilectas Veneri, notasque ab honore Diones,
Turbabat violentus aves; atque unguibus idem,
Idem nunc rostro, duris nunc ictibus alæ,
Ter quinas dederat sæva inter vulnera leto.

231

105

101. Cf. XII, 651; Virg. Æn. XI, 608 seq., et loca Hom. Iliad. ο, 357; π, 589; φ, 251, quæ jam comparavit Drak. qui docet, hoc spatium δουρηκέες dici Iliad. κ, 357, ut, quod longius sit, μετάχμιον, de quo vid. Schol. Eurip. ad Alcest. 91, et Phœniss. 1246. — **102.** *nodo*, vid. ad I, 318. — **103.** sq. Variavit et in usum suum convertit locum Virg. Æn. XII, 244 sq. Alia prodigia, quæ Romanis terrorem injecerint, memorat Liv. XXI, 46.

231^N

105. *medio a limite solis*, a m. spatio, seu via, quæ soli conficienda est, adeoque a medio cælo, seu meridie. — **106.** *Dione*, mater Veneris, et ipsa quoque Venus, vid. Barth. ad Stat. Silv. III, 5, 79; et Schwebel. ad Bion. I, 93.

Nec finis, satiasve, novi sed sanguinis ardor 110
Gliscere; et urgebat trepidam jam cæde priorum,
Incertamque fugæ, pluma labente, columbam;
Donec Phœbeo veniens Jovis ales ab ortu
In tenues tandem nubes dare terga coegit.
Tum victrix lætos signa ad Romana volatus 115
Convertit; prolesque ducis qua parte decora
Scipio quassabat puerilibus arma lacertis,
Clangorem bis terque dedit, rostroque coruscæ
Perstringens conum galeæ, se reddidit astris.

115. *lætos*, Romanis fausta portendentes. — **116, 117.** Ornate pro, ubi Consulis filius armatus stabat. Confer infra ad vers. 456 seq.

232 Exclamat Liger (huic Superos sentire monentes 120
Ars fuit, ac penna monstrare futura magistra):
«Pœne, bis octonos Italis in finibus annos,
Audaci similis volucris, sectabere pubem
Ausoniam, multamque feres cum sanguine prædam:
Sed compesce minas; renuit tibi Daunia regna 125
Armiger ecce Jovis: nosco te, summe Deorum:
Adsis o, firmesque tuæ, Pater, alitis omen.
Nam tibi servantur, ni vano cassa volatu
Mentitur superos præpes, postrema subactæ
Fata, puer, Libyæ, et majus Carthagine nomen.» 130

120. Liger (quod nomen, a Galliæ fluvio ductum, occurrit etiam ap. Virg. *Æn.* X, 596), ex numero columbarum, ab accipitre occisarum, auguratur æque ac Calchas ap. Hom. *Iliad.* B, 321 sq., et Ovid. *Met.* XII, 13 sq., quod Drak. jam observasse video. — *Superos sentire*, voluntatem deorum cognoscere. — *monere et monita* vocabb. propria de vatibus, oraculis et diis, qui vel somniis, vel prodigiis aliisque signis futura significant, vid. Ind. et Drak. ad V, 117, et X, 373; quibus locis laudat Heins. ad Ovid. *Met.* XIII, 216; Gronov. *Diatr. Stat.* c. 56, et Broukh. ad *Tibull.* I, vi, 50; III, iv, 2; Add. *Burm.* ad *Val. Fl.* I, 29, 231, et ad Ovid. *Met.* II, 639. — **121.** *penna magistra*, ut *natura magistra ac duce*, et alia. — *penna* pro avibus earumque volatu, vid. ad III, 344. — **125.** Aquila innuit, Jovem tibi imperium Italiæ recusare. — **126.** *Nosco te*, ut ap. Virg. *Æn.* XII, 260. — **127.** Hæc desumta ex Virg. *Æn.* VIII, 78; Drak. lectores remittit ad Turneb. *Adv.* XIII, 16, et *Burm. Jov.* κατὰβ. c. 9.

130. *puer*, cf. ad v. 454. — *majus Carthagine nomen*, cognomen Africani, quod Africam, non solam Carthaginem, armis subactam declarabat. Cf. Bentr. ad Hor. *Epod.* IX, 25.

233 Contra læta Bogus Tyrio canit omina regi,
Et faustum accipitrem, cæsasque in nube volucres
Æneadis cladem et Veneris portendere genti.
Tum dictis comitem contorquet primus in hostes,
Ceus suadente Deo, et fatorum conscius, hastam. 135
Illa volans patuli longe per inania campi
Ictum perdiderat spatio, ni, fusus habenas,
Dum primæ decus adfectat decerpere pugnæ,
Obvia quadrupedis præceps Catus ora tulisset.

133. *Veneris genti*, Romanis, qui in Veneris tutela sunt, ut columbæ. — **134.** Cf. Virg. *Æn.* IX, 52, et XII, 266 sq. — *dictis comitem*, ἐμπαρέως, ut I, 304, et IX, 569; Drak. Cf. *Burm.* ad *Val. Fl.* V, 601.

137. *Ictum perdiderat*, h.e. perdidisset hasta, ut, ἄλιον βέλος ἔκφυγε *Iliad.* Λ, 376. — *Perdere* dicimur, quæ inrita sunt et fine suo excidunt, vel quæ sine utilitate profundimus, nec in rem nostram convertimus, quorumque eventus et spes nos frustratur, v.c. *vulnera*, *Stat. Th.* VIII, 415; *lacrimas, ævum, jactus*, ibid. II, 656; V, 136; X, 393; *ictus* *Lucan.* VI, 197; *mortem p.* (h.e. inultum mori, ut nec amicis id expediat, nec hostibus noceat), inf. v. 605, ubi N. Heins. et Drak. laudant *Senec. Agam.* 519; *Lucan.* III, 706; *Stat. Th.* IX, 58; *Auct.* ad *Herenn.* IV, 44 (*Decius amisit vitam, at non perdidit*), et *Burm.* ad *Petron.* 82. — *fusus habenas*, pro *fusis habenis*, ut XIII, 172; sic *fusa comas* XIV, 570; *Val. Fl.* III, 315; *f. barbam*, Virg. *Æn.* X, 838. — **138.** *decerpere decus*, ut δρέπειν τιμὴν ap. *Pind. Pyth.* I, 95. — **141.** *adcepit cædem*, vulnerandi et occidendi occasionem, *ab hoste*, qui sagittæ occurrebat.

Sic elanguescens, ac jam casura, petitum 140
Invenit vulnus, cædemque adcepit ab hoste
Cornus, et oblatæ stetit inter tempora frontis.
Incurrunt acies, magnoque fragore per æquor
Suspendunt cuncti frenis sublime reductos
Cornipedes, ultroque ferunt: erectus in auras 145
It sonipes, rapidaque volans per aperta procella
Tenuia vix summo vestigia pulvere signat.
Boiorum ante alias, Cryxo duce, mobilis ala
Arietat in primos, obicitque inmania membra. 234

144. *cuncti equites suspendunt equos*, h.e. habenas ita adducebant, ut equi in priores pedes se elevarent et quasi penderent. Drak. citat *Stat. Th.* VI, 504. — **146.** *procella*, impetu. — **147.** Drak. comparat III, 308; XIII, 327; XIV, 508; Hom. *Iliad.* Y, 226; Virg. *Æn.* VII, 808 sq.; *Stat. Th.* VI, 638 sq.;

Ovid. Met. X, 654; Claud. Cons. Hon. III, 197, et al. — *summo vestigia pulvere signat*, verba Maroniana, Ge. III, 171; cf. inf. XVI, 485.

148. *Boios* in Gallia olim Celtica, seu Lugdunensi, et quidem in Burbonio potissimum agro habitasse, eorumque alios Sigoveso duce Boiohemum et, a Marcomannis inde pulsos, Vindelicæ ac Norici partem, quæ ab illis Boioaria, seu Bavaria dicitur, expugnasse; alios vero, de quibus h.l. agitur, partem Galliæ Cisalpinæ, inter Padum et Apenninum sitam occupasse, et in partibus Pœnorum stetit, ex Livio aliisque nota res est. — *Boios* a Romanis ad Pœnos defecisse, eorumque regulum *Magilum*, vel *Magalum* fœdus cum Hannibale junxisse, memorant Polyb. III, 40, 44, et Liv. XXI, 29; eos vero in prælio ad Ticinum (de quo vid. *Guischard, Mém. milit.* T. I, c. 5) adfuisse, nemo memoriæ prodidit præter Silium, qui vel alios, quorum scripta interciderunt, vel suum quoque ingenium sequutus est, quo spectant etiam ea, quæ de Cryxo, ejus nomine, habitu et certamine cum Scipione tradit, quæ ex historia pugnae Virdomari, Gallorum regis, cum Marcello (vid. Plut. Marcell. p. 300. sq.) hausisse videtur; Lenz. — **149.** *Arietat*, inruit, ut ap. Virg. Æn. XI, 890. — *in primos*, Romanorum προμάχους. — *inmania membra*, conf. ad V, 110 sq.

Ipse, tumens atavis, Brenni se stirpe ferebat 150
Cryxus, et in titulos Capitolia capta trahebat;
Tarpeioque jugo, demens! et vertice sacro
Pensantes aurum Celtas umbone gerebat.
Colla viri fulvo radiabant lactea torque,
Auro virgatæ vestes, manicæque rigebant 155
Ex auro, et simili vibrabat crista metallo.

150. Historia notissima (cf. ad I, 624 sq.) et insculpta clipeo, in Britannia reperto, quem Drak. delineandum curavit. — *Brenni*, Gallorum Senonum ducis. — **151.** *in titulos trahebat*, sibi gloriæ ducebat. — *Capitolia capta*, de conatu et jactanter pro, obpugnata, ut *tenebant* ap. Virg. Æn. VIII, 657. — **153.** Vid. ad I, 407. — *umbone*, clipeo, qui Gallis oblongus est. — *gerebat* insculptos.

154. Hæc sublecta Virg. Æn. VIII, 659 sqq., ubi vid. Heyne. Comparant etiam Æn. IV, 138 sq.; VI, 144. — *Colla lactea*, ut XVI, 520 et ap. Virg. Æn. VIII, 660; X, 137, alias *nivea*, *marmorea*, *eburnea*, etc.; conf. N. Heins. et Drak. ad XII, 245, 246; Jani et Bentr. ad Hor. Od. I, XIII, 2. — *fulvo*, aureo. — **155.** De *vestibus virgatis*, ῥαβδωτοῖς (nobis *gestreifte Gewänder*), cf. Diodor. V, 30; XII, 21; Burm. ad Val. Fl. II, 159, et, quos Drak. laudat, VV. DD. ad Virg. Æn. VIII, 660; Scalig. ad Varr. L. L. p. 67; Salmas. ad Vopisc. Carin. c. 20; Spanh. ad Callim. H. in Dian. v. 12; Jungerm. ad Polluc. VII, §, 53. Perperam Lefeb. exponit gall. *galonnées*, a *virga*, *galon*, germ. *Band*, *Borte*. — **156.** *crista* non λοφος, sed κόρυς, quod inutili eruditionis apparatus probat Daniel Heinsius. — *vibrabat*, vid. ad I, 539.

235 Sternitur impulsu vasto perculsa Camertum
Prima phalanx; spissæque ruunt conferta per arma
Undæ Boiorum: sociata examina densent
Infandi Senones; conlisaque quadrupedantum 160
Pectoribus toto volvuntur corpora campo.
Arva natant, altusque virum cruor, altus equorum
Lubrica belligeræ sorbet vestigia turmæ.
Seminecum letum peragit gravis ungula pulsu,
Et circumvolitans tetros a sanguine rores 165
Spargit humo, miserisque suo lavit arma cruore.

235N **157.** *Camertes*, seu *Camerini*, Umbri, quorum urbs Camers, seu Camerinum (hod. *Camerino*) in montibus qui Picenum ab Umbria dirimunt. — **159.** *Undæ* ut ap. Virg. Ge. II, 462; Juv. III, 244; Stat. Th. II, 224, et aliis locis, a Drak. cit. Sic quoque *torrens XIII, 760*, et *undans vulnus, unda sanguinis, etc.; X, 240, 245.* — **160.** *Infandi Senones*, cf. I, 624 sq.

162. Deformitas rei nimis fere ad vivum resecat. — *natant*, cruore submersa sunt, Drak. — **163.** *sorbet*, abscondit, ita replet, ut conspici et cognosci nequeant. Propr. vestigia sorbent cruorem. Durior, judice Drak. locutio, quam alibi non notavit. Cf. tamen Lucan. III, 261; IV, 100.

164. *letum peragit*, eos prorsus necat. — **165.** Verba Maroniana Æn. XII, 339.

Spicula prima, puer, tumidi, Tyrrhene, Pelori
Purpureo moriens victricia sanguine tingis.
Nam tibi, dum stimulas cornu, atque in prælia
mentes

236 Adcendis, renovasque viros ad vulnera cantu,
Hæsit barbaricum sub anhelu gutture telum,
Et clausit raucum letali vulnere murmur.
At sonus, extremo morientis fusus ab ore,
Flexa pererravit mutis jam cornua labris. 170

167, 168. Sensus est, quod Drak. jam monuisse video, Tyrrhenum tubicinem, adhuc *puerum*, h.e. juvenem (vid. ad III, 608), occisum esse a Peloro juvene, qui nunc *prima spicula* miserit, vel primum ad bellum venerit. Barth. Cell. et alii *puerum* male exponunt filium Pelori: tum *spicula prima* essent, quæ primum in hoc bello coniecta sunt. Sed vid. v. 134. — *tumidi* tibicinis, buccas infantis, Cell. Sed est potius, superbi: nam tibicen h.l. Tyrrhenus esse fingitur, cujus nomen, æque ac Miseni ap. Virg. more poetarum (vid. ad I, 306, in V.L.) effectum, et quidem exquisite, quia Tyrrheni tubam invenere. — **169 seq.** Comparant Virg. Æn. VI, 165; et cum v. 171, Æn. VII, 533. Sed observa h.l. operosum ornatum.

173, 174. «Quumque caput caderet, carmen tuba sola peregit, Et, pereunte viro, raucum sonus ære cucurrit,» verba Ennii, ex quibus hunc locum, et Stat. Th. XI, 55 (ubi vid. Barth.), desumptum notat Drak. qui etiam inf. XV, 473, ibique Sen. Thyest. 728 sq., et Iscan. b. Troj. V, 253 sq., comparat.

Cryxus Picentem Laurumque, nec eminus ambo; 175
 Sed gladio Laurum; Picenti rasilis hasta,
 Ripis lecta Padi, letum tulit: avia namque
 Dum petit, ac lævo meditatur fallere gyro,
 Hasta viri femur et pariter per anhela volantis
 Iliā sedit equi, et geminam dedit horrida mortem. 180
 Idem, sanguinea Venuli cervice revellens,
 Sternit præcipitem tepido te, Farfare, telo;
 Et te sub gelido nutritum, Tulle, Velino,
 Egregium Ausoniæ decus, ac memorabile nomen,
 Si dent fata moras, aut servent fœdera Pœni. 185

176. *rasilis*, polita, ξαστός. — **178.** Cf. Virg. Æn. X, 885.

182. *Farfare*, a Farfaro, seu Fabari (hod. *Farsa*), Sabinorum fl. vid. ad I, 306, in V.L. — **183.** *Velinus* annis et lacus in Sabinis, nunc *Lago di Rieti*, quia Reate urbs adjacet; *gelido*, quoniam inter montium juga est. Cf. Heyne ad Virg. Æn. VII, 517, et ibid. Exc. VIII, ad v. 712. — **185.** *dent* et *servent*, pro dedissent et servassent.

237 Tum Remulum, atque olim celeberrima nomina bello
 Tiburtes Magios, Hispellatemque Metaurum,
 Et Clanium, dubia meditatus cuspide vulnus.

237N **187.** Cf. V.L. — *Hispellum*, urbs Umbriæ, in qua etiam *Metaurus* fl. unde *Metauri* nomen ductum, cf. ad VII, 486, et VIII, 457. — **188.** *cuspis dubia*, quod Drak. recte contra Barth. Adv. VI, 3, monet, non est utrimque acuta, ut *anceps ferrum* et *securis*, quæ ἀμφίτυπος Q. Calabr. I, 158, dicitur, sed, quam manu tenet homo dubitans et secum deliberans, quem primum inpetat, ut *dubia cœna*, *fames*, *ala*, *arcus* ap. Terent. Phorm. II, II, 28; Hor. Serm. II, II, 77; Sen. Thyest. v. 715; Val. Fl. I, 401; IV, 527, ubi vid. Burm. Ernesti emend. *haud dubia meditatus c. v.* Nec tamen damnat vulgatam lectionem, quam ita interpretatur: Cryxus collimans, et cuspidem studiose dirigens; nam qui collimat, is meditatur veluti vulnus, et adhuc dubius est, feriat scopum, nec ne. Rationem Drak. quam nos sequuti sumus, improbat V. Cl. quod hic sensus in Cryxum non cadat, qui non unum præcipue, sed omnes trucidasse dicitur. Enim vero verba nostra commode referri possunt ad magnam hostium multitudinem; quam qui adgreditur, ambigere solet, quem primum armis petat. Malim tamen *meditatum* legere, de quo vid. Varias lectiones.

Nec locus est Tyriis belli, pugnæve, sed omnem 190
 Celticus inplevit campum furor: inrita nulli
 Spicula torquentur, statque omne in corpore ferrum.
 Hic inter trepidos inmane Quirinius audens,
 Cui fugere ignotum, atque invicta mente placebat
 Rebus in adversis exceptum pectore letum,
 Cuspide flammat equum, ac dispergit gæsa lacerto; 195
 Si reserare viam, atque ad regem rumpere ferro
 Detur iter; certusque necis petit omnibus ausis,
 Quod nequeat sentire, decus: cadit inguine fosso
 Teutalus, et vasto quatitur sub pondere tellus.

190, 191. Drak. bene comparat Stat. Th. VIII, 419.

238N **194.** Conf. ad V, 594. — **195.** *Cuspide flammat*, calcaribus incitat; *gæsa*, ut I, 629. — **196.** *rumpere iter*, cf. ad I, 54. — *regem*, Cryxum, ducem Boiorum, ut *tyranno*, v. 709, et βασιλῆα Iliad. II, 660. *Reges*, βασιλεῖς, ἄνακτες, dicuntur omnino potentes et divites, deinde duces et heroes, regio inprimis sanguine orti, ut rex *Æneas*, etc., etiam Dii, ut ἄναξ Ἀπόλλων. — **198.** *decus occisi Cryxi*, *quod*, cujus fructus, *nequeat sentire*, percipere, quia *certus necis* erat.

Obcumbit Sarmens, flavam qui ponere victor 200
 Cæsariem crinemque tibi, Gradive, vovebat
 Auro certantem, et rutilum sub vertice nodum.
 Sed Parcæ intonsa non exaudita voventem
 Ad Manes traxere coma: per candida membra
 It fumans cruor, et tellus perfusa rubescit. 205

200 sq. Sarmenti Gallo apte adfingitur votum Germanis usitatum, de quo vid. Cluver. ant. Germ. et Lips. ad Tac. Hist. IV, 61, et Germ. c. 31, *victor* si foret. — *ponere*, ἀνατιθέναι, consecrare. D. Heins. et Lefeb. male exponunt, suspendere in arbore, quæ inde *capillata*, vel *capillaris* dicta, teste Festo. Ad eam non nisi Vestalium virginum capillus deferebatur, vid. Plin. XVI, 44, seu 85. — **202.** *Nodus κορώνη γένος ἐμπλοκῆς*. D. Heins. — *nodum rutilum*, rutili crinis, (qualis Gallis est, de quo vid. Liv. XXXVIII, 17, et sup. ad III, 608) nisi malis de *aureo nodo* et *circulo* adcipere, de quo vid. Heyne ad Virg. Æn. X, 138, et IV, 138; conf. ad II, 78, in V.L. — *sub vertice*, posteriore, circa occiput. Commentarii loco sint verba Tac. Germ. c. 38. «Insigne gentis, obliquare crinem, nodoque substringere... horrentem capillum retro sequuntur, ac sæpe in ipso solo vertice religant,» vid. ibi Intpp.

203. *non exaudita* a Marte *voventem*, vanum irritumque votum nuncupantem. — **205.** *It cruor per membra*, ut VIII, 186; XII, 243, et ap. Virg. Æn. IX, 434. Confer Draken. ad XI, 396; Heins. et Burmann. ad Valer. Flacc. II, III, 233; IV, 217; VI, 724.

239 At, non tardatus jaculo obcurrente, Ligaunus
 Inruit, adversumque viro rotat obvius ense,
 Et ferit insurgens, humero qua brachia lenti
 Adnectunt nervi, decisaque vulnere læva
 Laxatis paulum moribunda pendit habenis;

Dumque micans tremulo conatu lora retentat,
Flectentem adsuetos imitatur nescia frenos.
Demetit aversi Vosegus tum colla, jubaque
Suspensam portans galeam, atque inclusa peremti
Ora viri, patrio Divos clamore salutat.

215

239N **206.** Ligaunus Quirinii manum, Vosegus collum amputat. —**207.** *adversum ensem*, ut IX, 626, vid. Burmann. ad Valer. Flacc. lib. VI, v. 256. —**208.** *insurgens*, vid. ad v. 610. —**209.** *vulnere*, ictu. —**210.** Conf. Virg. *Æn.* X, 341. —**211.** Ludit exemplo Virg. *Æn.* X, 396 (ubi vid. Intpp.), ut alii, v.c. Ovid. Met. V, 117; VI, 558 seq. quem contulit Drak. —*micans*, ut V, 285, et Virg. *Æn.* X, 398, tremens, palpitans. —*retentat*, retinet, vel potius iterum tentat, ut in simili loco Ovid. Met. V, 117; cf. Burm. ad Val. Fl. III, 97. —**213.** *Demetit*, ut ἔκειρε dixit Sophocli. Ajac. 55, et Apollon. III, 415; ἤμησε Hesiod. Theog. 181; ἐθέρισε et ἀπέθρισε Anthol. L. III, et alibi. Cf. Drak. ad X, 147; (ubi ex Hom. Iliad. λ, 67, hujus locutionis colorem ductum putat) Cerda ad Virg. *Æn.* X, 513; Heins. ad Ovid. Met. V, 104; Burm. ad Val. Fl. III, 670.

215. Victor exsultabundus exclamat in ipso prælio et ἐπνύκτιον, vel pæana et hymnum canit, more heroum. Cf. v. 262; X, 231, XV, 691; Virg. *Æn.* X, 738, ubi vid. Heyne.

Dumque ea Gallorum populi dant funera campo,
Adcitas propere castris in prælia consul
Raptabat turmas, primusque ruebat in hostem,
Candenti sublimis equo: trahit undique lectum
Divitis Ausoniæ juvenem, Marsosque, Coramque,
Laurentumque decus, jaculatoremque Sabellum,
Et Gradivicolam celso de colle Tudertem,
Indutosque simul gentilia lina Faliscos;
Quosque sub Herculeis taciturno flumine muris
Pomifera arva creant Anienicolæ Catilli;
Quosque in prægelidis duratos Hernica rivis
Mittebant saxa, et nebulosi rura Casini.

220

240

225

241

240N **218.** *Raptabat*, ut *rapere* passim, vid. Ind. et Virg. *Æn.* VII, 725; X, 178. —**220.** *Divitis Ausoniæ*, vid. Virg. Georg. II, 136... 166. —*Cora*, hod. *Core*, Latii opp. in Volscis, vid. Heyne ad Virg. *Æn.* VI, 776, et Cluver. Ital. ant. pag. 1017. —**221.** *Laurentum*, vid. ad I, 110. —*decus*, electos juvenes. —*jaculatorem Sabellum*, vid. Heyne ad Virg. *Æn.* VII, 665. —**222.** *Tuder*, seu *Tudertum* (nunc *Todi*) opp. Umbriæ, in colle situm, cf. VI, 645; Plin. III, 14. —*Gradivicolam*, cf. VIII, 462, et, quem Drak. laudat, Gruter. p. 423, n. 1. —**223.** *Faliscos* in Etruria, qui *Æqui* dicuntur VIII, 488, exemplo Virg. *Æn.* VII, 695, ubi vid. Heyne, et in Exc. VIII, ad *Æn.* VII, 722 sq. *Faliscos* populum, et *Falerios* oppidum adpellant Livius et alii, sed urbem memorat Eutrop. I, 18, quæ hodie *Falari* dicitur, vel potius *Civita Castellana*, vid. Fontanin. Antiq. Hortæ colon. Etrusc. pag. 80 (in Graev. Thes. Ant. Ital. T. VIII). De *linis Faliscis* auctore Drak. consule Ulit. ad Grat. Cyneg. v. 40. —**224.** Intell. Tibur. de quo vit. ad v. 187, in V.L. —*taciturno flumine*, Aniene, ut ap. Horat. Od. I, xxxi, 8. Cf. V.L. —*Herculeis muris*, ob cultum templumque Herculis, τὸ Ἡράκλειον, unde *Hercules Tiburtinus* in marmor. priscis memoratur; vid. quos Drak. laudat, Gruter. p. 49, n. 6; p. 1013, n. 3, et Rader. ad Martial. I, 13. Cf. etiam Strab. V, p. 164; Prop. II, xxxii, 5; IV, vii, 82. —**225.** De *pomiferis arvis* Tiburis, vid. Benth. et Jani ad Horat. Od. I, vii, 14, et Sat. II, iv, 70, quosque Drak. jam citavit, Heins. ad Ovid. Amor. III, 6, 46, et Broukh. ad Prop. IV, vii, 81. —**226.** *Hernica saxa*, cf. VIII, 391; Cluver. Ital. ant. p. 979, et Heyne ad Virg. *Æn.* VII, 684. —*duratos in rivis*, cf. Virg. *Æ.* IX, 603 sq. —**227.** *Casinum*, seu *Cassinum*, Latii municipium (vid. Gruter. Insc. p. 351 et 431) in Volscis, trans Lirim. —*nebulosi*, in alto monte siti; Mars. ob viciniam Simbruinorum stagnorum; Dausq. Sed ea nimis distant. *Sub Casinum stativa habita*, Liv. XXVI, 9, non longe ab hodierno *Monte Cassino*.

241N

Ibant in Martem terræ dominantis alumni,
Damnati Superis, nec jam reditura juvenus,
Scipio, qua medius pugnæ vorat agmina vertex,
Infert cornipedem, atque instinctus strage suorum
Inferias cæsis mactat Labarumque Padumque,
Et Caunum, et multo vix fusum vulnere Breucum,
Gorgoneoque Larum torquentem lumina vultu.

230

228. *terræ dominantis*, Italiæ, etsi tum hoste tenebatur, unde immerito lectio videbatur suspecta Barth. Adv. VI, 3. Nec est, quod poetam ad sua tempora respexisse cum Drak. censeas.

230. *medius vertex pugnæ*, media acies, similis fluctuum rapido vertici, naves voranti. Conf. Virg. *Æneid.* lib. I, v. 117, et ad II, 555. —**232.** Confer v. 261; XV, 823; Virg. *Æneid.* lib. X, v. 519 seq., ubi vid. Heyne. —**233.** *fusum*, vid. ad II, 113. —**234.** *Gorgoneo* exquisite pro torvo, seu obliquo, ob iram et furorem. Cf. Virg. *Æn.* VIII, 438, ubi vid. Intpp.

Occidis et tristi, pugnax Lepontice, fato:
Nam dum frena ferox objecto corpore prensat,
Atque æquat celsus residentis consulis ora
Ipse pedes, frontem in mediam gravis incidit ensis,
Et divisum humeris jacuit caput: at Batus, amens
Qui luctatur equo, parmaque incursibus obstat,
Ictu quadrupedis fulva porrectus arena
Elisa incussis amisit calcibus ora.
Perfurit Ausonius turbata per æquora ductor,
Ceu Geticus Boreas, totum quum sustulit imo
Icarium fundo victor mare; navita vasto
Jactatur sparsus lacerata classe profundo,

235

242

240

245

Cunctaque canenti perfunditur æquore Cyclas.

242N **239.** *caput jacuit in humeris*, ut ap. Virg. *Æn.* IX, 754, 755. —**242.** *amisit ora calcibus*, h.e. calcibus equi Scipionis conculcatus adeo est, ut confusis lineamentis nosci non potuerit, quis foret, Drak. coll. IX, 397 sq., et Luc. II, 167.

243 sqq. cf. ad I, 468 sq., ubi *Ægæum mare* pro quovis mari procelloso; sed cum dilectu positum, ut h.l. *Icarium*, pars Ægæi, inter Samum et Myconum, ab Icaria ins. quam adluit, sic adpellata, ut *Myrthoum*, *Carpathium*, etc. —**247.** *Cuncta Cyclas*, omnes Cyclades insulæ; cf. ad I, 472, et Hor. Od. I, 1, 15; *Luctantem Icaris fluctibus Africum*, etc.

Cryxus, ut in tenui spes, exiguumque salutis,

Armat contemtu mentem necis: horrida barba

Sanguinea rutilat spuma, rictusque furentis

Albet, et adfuso squalent a pulvere crines.

250

Invadit *Tarium*, vicino consule pugnas

Miscentem, sævisque virum circumtonat armis.

243

Volvitur ille solo: nam pronum effundit in armos

Fata extrema ferens abies, rapiturque pavore

255

Tractus equi, vinctis connexa ad cingula membris.

Longa cruor sparso linquit vestigia campo,

Et tremulos cuspis ductus in pulvere signat.

243N **250, 251.** Horrida facies hominis desperatis rebus sævientis. Cf. v. 277 seq., et V, 434 seq. — *Sanguinea spuma... Albet*, ut *canens cruor* I, 424. Spumat furore, sed *spuma rutilat* sanguine cæsorum, qui de sua quoque barba destillat. Lenz.

255... 257. Tarius, Cryxi hasta equo dejectus, cingulo illius impeditur, et sic, membris ad connexa cingula vinctis, ab equo per terram trahitur, Drak. Male Barth. Adv. VI, 3, ex h.l. colligit, veteres, ut eo firmius equis hæerent, cingulis sese eorum adligasse. — *abies*, ut ἐλάτη ap. Hesiod. Scut. Herc. 188, 190. Sic et μελία, *fraxinus* et *taxus*; vid. Ind. — *Fata ext. ferens*, ut *fatifera*, *letifera tela*. — *pavore equi*, ab equo consternato.

258. *ductus signat*, sulcos facit; conf. Virg. Ge. III, 171, et *Æn.* I, 478. — *Tremula* proprie est hasta. Lenz. comparat Stat. Theb. VII, 595, 596; XI, 514.

Laudabat leti juvenem, egregiosque parabat

Ulcisci consul manes, quum dira per auras

Vox venit, et Cryxum ferri clamoribus audit,

Haud notum vultu: surgit violentior *ira*

Comminus, atque oculos optato in corpore figit.

260

259. *Laudabat leti*, ἐπακάρισε τοῦ θανάτου, D. Heins. — **260, 261.** *Vox dira*, magna, ingens. Cf. VIII, 384, et Heyne ad Virg. *Æn.* VIII, 350; IX, 185. — *ferri*, φέρεσθαι, se ferre, incedere, inruere, ut I, 65, 497, 521; II, 527; inf. v. 519; V, 492; VIII, 72; XIV, 317. (cf. Burm. ad Virg. *Æn.* V, 373), vel ferri in cælum, tolli ad cælum, efferrī, celebrari, *clamore*, adclamatione et plausu laudantium, vid. ad v. 215. — *dira vox* clamantium, Cryxum adesse, et consul *clamore* suorum *audit*, cognoscit, Cryxum *ferri*, inruere. Lenz. — **262.** *surgit ei violentior ira*, ut *sævæ jamque altius iræ Dardanio surgunt ductori* ap. Virg. *Æn.* X, 813.

Tum, stimulans grato plausæ cervicis honore,

Cornipedem adloquitur: «vulgum Martemque

minorem

Mox, Gargane: vocant Superi ad majora: videsne

Quantus eat Cryxus? jam nunc tibi præmia pono

Illum, Sidonio fulgentem ardore, tapeta,

Barbaricum decus; et fulvis donabere frenis.»

265

244

264. Drak. comparat XVI, 357; Virg. Ge. III, 185 sq., et *Æn.* XII, 85, 86 (quibus locis vid. Cerda);

Nemesian. Cyneg. v. 296, et Auson. Lud. VII; Sapient. pr. Add. Ovid. Met. II, 867, ubi vid. Heins.

244N — **265.** Adloquitur *Garganum*, equum suum (cujus nomen a monte Apuliæ ductum), ut Iberus Panchaten

XVI, 390; Hopleus Tydei equum ap. Stat. Th. IX, 211, et Mezentius Rhœbum suum ap. Virg. *Æn.* X, 860

seq., ubi vid. Heyne. Cf. ad V, 166. — *vulgum*, vid. ad I, 399. Lenz. vocem *vulgum* e glossa inrepsisse

suspiciatur, et h.l. ita emend. *Cornipedem adloquitur: tu Martem linque minorem*: (vel *tu mortis linque*

minores, id est, desine stragem edere ignobilium). *Nos, Gargane, vocant Superi* ad majora, h.e. ad

Cryxum adgrediendum. Meo qualicumque iudicio non sollicitanda est lectio, quæ auctoritate omnium

librorum tam scriptorum quam editorum ante Nicandrum firmatur, et adfectui loquentis convenientior

est. — **267.** *eat* pro sit, ut *incedo* ap. Virg. *Æn.* I, 46, vel potius *quantus eat* pro, quam superbe incedat.

— *præmia pono*, propono, *tapeta*, ut XVI, 459, et apud Virgilium Georg. 268. Cf. Virg. *Æn.* VII, 277 sq.

— **268.** *ardore Sidonio*, purpura Tyria, II, 382, 530; *Æneid.* V, 292. — propr. ejus splendore. Nam *ardere*,

φλέγειν, αἴθειν, αἴθεισθαι, de fulgore coloris et splendore purpuræ, auri, armorum, etc., usurpantur,

vid. XI, 679; XVII, 396; Virg. Ge. IV, 99, et *Æn.* IV, 262; XI, 602; Val. Fl. III, 340; VI, 526, ubi vid. Heins.

Similiter *purpura mixto incenditur auro* dixit Stat. Th. X, 60; *purpura flammatur* id. Achill. I, 297; *igneus*

vibrat, vel *micat auro et ostro, ignea purpura* et *chlamys*, etc., id. Th. IV, 265; Val. Fl. I, 427; II, 342; VI,

708; *vestis candet cocco rubro tincta* Hor. Serm. II, vi, 102; conf. sup. ad I, 126. — **269.** *Barbaricum*

decus, vid. VV. DD. ad Virg. *Æ.* II, 504, et XI, 777. — *fulvis*, aureis.

Sic fatus, magno Cryxum clamore ciebat

In pugnam, ac vacuo poscebat prælia campo.

Nec detrectantem par ira adcenderat hostem.

Ut jussæ cessere retro, spatiumque dederunt

Hinc atque hinc alæ, et medio stetit æquore pugna:

Quantus Phlegræis telluris alumnus in arvis

270

245

275

Movit signa Mimas, et cælum exterruit armis;
Tantus semifero Cryxus sub pectore murmur
Torquet, et horrissonis ululatibus erigit iras.

270. *ciebat*, vocabat, provocabat.

245N 271 et 273. Cf. Virg. Æ. X, 444; XII, 696.

275. Similis locus de Mezentio Virg. Æ. X, 762 sq.

276. *Mimas* sup. III, 494, montis nomen, h.l. *telluris alumnus*, γηγενής (ut ap. Virg. Æn. VI, 595), unus gigantum, cui *Prochyte* insula (de qua vid. ad VIII, 542) inposita dicitur XII, 147. Conf. Sen. Herc. Fur. v. 981; Claud. R. P. III, 347, et Gigant. 85 sq.; Hor. Od. III, iv, 53. —Campi *Phlegræi*, τὸ φλέγγραιον, seu φλεγραῖον πεδίου, vel *Phlegra*, ἡ φλέγγρα, contr. pro φλεγυρὰ, sc. γῆ (unde *Phlegræus*, φλεγραῖος, et φλέγγυρος, igneus, VIII, 655), ubi sedes et pugna Gigantum cum Diis fuit. Hoc nomen a poetis ad varia loca, terræ motibus ignibusque cæcis obnoxia, in Thessalia, Thracia, Macedonia et Italia prope Cumas, traducitur; vid. Heyne ad Apollod. p. 69 sq., et Gesner. ad Orph. v. 1123; cf. VIII, 540; IX, 305; XVII, 650. —*Movit signa*, ut ap. Virg. Ge. III, 236, et Æn. XII, 6. —277. *Torquet murmur*, ut III, 465; X, 246, et t. *sibila* VII, 424, ubi v. not., 279, 280. Cf. sup. v. 150, 151.

«Nemone incensæ captæque superfuit urbi,
Ut tibi, quas Brenni populus ferremus in arma, 280
Narraret, dextras? disce en nunc, inquit;» et una
Contorquet nodis et obusto robore diram
Vel portas quassare trabem: sonat illa tremendum,
Ac nimio jactu servasse improvida campi
Distantis spatium, propiorem transvolat hostem. 285
Cui consul: «ferre hæc umbris proavoque memento,
Quam procul occumbas Tarpeia sede, tibi que
Haud licitum sacri Capitolia cernere montis.»

282. *nodis et obusto robore*, ut ap. Virg. Æn. XI, 553. —*diram quassare*, satis magnam (vid. ad v. 260), vel idoneam et satis validam ad quassandum. Græcis τὸ δεινὸν est ἰκανὸν καὶ δυνατὸν, D. Heins.

246N 283. *trabem*, ut *telum trabale* ap. Virg. Æn. XII, 294. —284, 285. Hasta ab improvido Cryxo, qui non satis spatii modum observabat, nimia vi conjecta, Scipionem, propius adstantem, transvolabat, seu supervolabat, ὑπέριπτατο, ut apud Virg. Æn. X, 522, et Hom. Iliad. N, 408; X, 275. —286 sq. Sarcasmus qualis I, 398 sqq. —*ferre umbris*, ad umbras, vel simpl. referre, dicere iis. —*ferre memento*, ut III, 118. —*proavo* Brenno. Cf. v. 150.

Tum nodo cursuque levi simul adjuvat hastam,
Dignum mole viri nisus: fugit illa per oras 290
Multiplicis lini, subtextaque tegmina nervis,
Atque altum tota metitur cuspide pectus.
Procumbit lata porrectus in arva ruina,
Et percussa gemit tellus ingentibus armis.

289. *nodo adjuvat hastam*, vid. ad I, 318. —*adjuvat*, Cf. V, 325, et, si tanti est, N. Heins. et Drak. ad VII, 354; XIV, 422, et Burm. ad Val. Flacc. II, 528. —290. *Dignum mole viri nisus*, tantum adnisus, ut conatus ille dignus esset mole viri, quem hasta trajicere volebat, Drak. Idem comparat V, 521; Virgil. Æn. X, 588; XII, 924; Add. Æn. X, 476 sq. et 783. —291. *Multiplicis lini*, vid. ad III, 272. —*subtextaque tegmina nervis*, h.e. clipeum multiplici corio taurino compactum. Cf. V.L. et ad V, 318. —292. *altum*, intimum *pectus*, vel alte, profunde, ut ap. Virg. Æn. IX, 699, al. —*metitur*, trajicit. vid. ad III, 339.

293. *lata ruina*, ob magnam Cryxi molem. —*porrectus*, mortuus, τανυσθεὶς ap. Hom. Iliad. π, 485, al. Cf. Burm. et Voss. ad Val. Fl. VI, 553. —294. Totus hic locus concinnatus ex Virg. Æn. IX, 708... 716, ubi vid. Heyne. Cf. etiam Jani ad Hor. Od. II, xviii, 20 sq. et III, i, 33 sq.

Haud aliter, structo Tyrrhena ad litora saxo, 295
Pugnatura fretis subter cæcisque procellis,
Pila, inmane sonans, inpingitur ardua ponto.
Inmugit Nereus, divisaque cærulea pulsu
Inlisum adciipiunt irata sub æquora montem. 300
Ductore amisso pedibus se credere Celtæ:
Una spes anima, tantusque pependerit ardor.

247N 295. *Tyrrhena*, maris Tyrrheni, seu Inferi, cui Campania et Baianum, amœnissima ejus regio, adjacent. —297. *inpingitur*, inmergitur, in altum demittitur.

298. *Nereus*, mare, a saxi ruina æstuans. —299. *irata æquora*, ut ap. Val. Fl. II, 63; VII, 582; Cf. ad I, 101; VV. DD. ad Hor. Epod. II, 6, et Broukh. ad Tibull. II, iv, 10.

300. Ut ap. Hom. Iliad. π, 659 Dausq. Celtæ, metu perterriti, fugere cœperunt, ut feræ et armenta, quæ incendio diffuso trepide monte decurrunt, et undique ad imas valles confluunt. Pulchra illa comparatio quam poeta, nescio cui, debet. Loca Virg. Æn. X, 405 sq., et XII, 521 sq., 587 sq., non satis conveniunt.

Ac veluti summo venator densa Picano
Quum lustra exagitat, spissisque cubilibus atram
Inmittit passim dumosa per invia pestem;
Dum tacitas vires et flammam conligit ignis, 305
Nigranti piceus sensim caligine vertex
Volvitur, et pingui contorquet nubila fumo;
Mox subita in tanto lucent incendia monte.
Fit sonitus; fugere feræ, fugere volucres,

302. *Picanus*, mons Apuliæ, Mars. *nemorosi maxima cernes Culmina Picani*, Avien. Descript. Orb. v. 499, ubi mediam Picentinorum regionem designari suspicatur, et primam voc. *Picani* syllabam produci monet Drak. —**303.** *lustra exagitat*, ut VIII, 565, ubi vid. V.L. —**304.** *pestem*, ignem, ut I, 174. In v. **305** Silio prævisse videtur Virg. Ge. II, 304... 309. —**306.** *piceus vertex*, ut supra II, 631.

308. *in monte tanto*, permagno, ut VI, 262; X, 234, ubi vid. Drak. Cf. Heins. ad Val. Fl. VII, 132.

248 At Mago, ut vertisse globos primumque laborem,
Qui solus genti est, cassum videt, arma suorum
Ac patrium in pugnas equitem vocat: undique nudi
Adsiliunt frenis, infrenatique manipli.

311. *Mago*, Hannibal Hasdrubalisque frater. —*primumque laborem, Qui solus genti est* Drak. comparat VIII, 16 sq., et Liv. X, 28, ubi Gallos «dicit primo impetu feroces esse, quos sustineri sat sit... primaque eorum prælia plus quam virorum, postrema minus quam feminarum esse.» Add. quoque Liv. V, 44; «gens est, cui natura corpora animosque magna magis quam firma dederit: eo in certamen omne plus terroris, quam virium ferunt.» Ibid. libro XXXVIII, 17. «Jam usu hoc cognitum est; si primum impetum, quem fervido ingenio et cæca ira effundunt, sustinueris, fluunt sudore et lassitudine membra, labant arma: mollia corpora, molles, ubi ira consedit, animos sol, pulvis, sitis, ut ferrum non admoveas, prosternunt.» Polyb. lib. II, 33, pr.: τοῖς τε θυμοῖς κατὰ τὴν πρώτην ἔφοδον, ἕως ἂν ἀκέραιον ἦ, φοβερώτατόν ἐστι πάντων τὸ Γαλατικὸν φύλον. Cf. et Appian. T. I, p. 75, 81, 82, ed. Schweigh. et Flor. II, 4. —**313.** *nudi frenis*, sine f., ut γυμνός, seu φιλόσ ὀπλων, ἐσθῆτος, ἰππέων, σαρκῶν, σκεύους, etc., vid. Ind. it. Wesseling. Diss. Herodot. pag. 99, et Ill. Harles. Anthol. Gr. Poet. pag. 283. —*infrenati*, quod Intpp. jam observasse video, non modo dicuntur equi et equites infreni, vel qui frenos non habent, ut ap. Liv. XXI, 44 (ubi Hannibal *frenatos et infrenatos equites pugnatorios* sperat), sed etiam frenati; nam *infrenare* propr. est frena dare et inponere. Cf. VV. DD. ad Virg. Æn. XII, 287; Sigon. et Gron. ad Liv. XXXVII, 20 (ubi *infrenare* et *infrenatus* eo sensu occurrunt), et Burm. ad Quintil. Decl. XIII, 8, p. 281. —**314.** *Adsiliunt*, advolant (vid. Heins. et Drak. ad XV, 695, et Ind.) equites Africani, tam *nudi frenis* h.e. Numidæ (vid. ad I, 215), quam *infrenati* h.e. Carthaginienses. —*manipli* de equitibus, ut ap. Apul. Met. IX, p. 221, ed. Elm.

Nunc Itali in tergum versis referuntur habenis; 315
Nunc rursus Tyrias retro pavor avehit alas;
Aut illi dextros lunatis flexibus orbis,
Aut illi lævos sinuant in cornua gyros:
249 Texunt alterno glomerata volumina cursu,
Atque eadem refuga cedentes arte resolvunt. 320
Hac pontum vice, ubi exercet discordia ventos,
Fert Boreas, Eurusque refert, molemque profundi
Nunc huc alterno, nunc illuc, flamine gestant.

315. Conf. VII, 644 seq. Virg. Æn. V, 583 sq.; XI, 618... 630. Luxurioso ornatu singula expressit poeta, et respexisse videtur locum Polyb. III, 72, ubi tradit, τοὺς Νομάδας ἀποχωρεῖν (Numidas terga vertere) μὲν εὐχερῶς καὶ σποράδην, ἐπικεῖσθαι δὲ (in hostem inruere) πάλιν ἐκ μεταβολῆς (fronte conversa) τολμηρῶς καὶ θρασέως: τὸ γὰρ τῆς Νομαδικῆς μάχης ἰδιὸν ἐστὶ τοῦτο. —*in tergum referuntur habenis*, ut ap. Virg. Æn. XI, 623, h.e. tergum vertunt, seu dant, ut VII, 623; X, 17. Sic *in terga revolve* et *redire* dixit Stat. Th. IV, 460, et X, 194, quæ loca excitavit Drak. ad IX, 507; *in tergum recessit* Virg. Æn. XI, 653. —**319, 320.** Utrouque in cursu orbem faciunt, per orbem concurrunt; et eadem arte orbem resolvunt, h.e. refugiunt.

321... 323. Drak. expressum putat locum Virg. Æn. XI, 623 sq., qui tamen nostro parum respondet. Paulo similior est Æn. II, 416 sq., ubi vid. Heyne.

Advolat aurato præfulgens murice ductor 325
Sidonius, circaque Metus, Terrorque, Furorque.
Isque ubi Callaici radiantem tegminis orbem
Extulit, et magno percussit lumine campos,
Spes virtusque cadunt, trepidaque a mente recedit
Vertere terga pudor: nec leti cura decori,
Sed fugere infixum est, terræque optantur hiatus. 330

324 sq. *aurato murice*, veste purpurea, cui fila auri intexta sunt, ut apud Stat. Theb. X, 60, *purpura mixto incenditur auro*; Lenz. Nihil sublimius et ad dignitatem Hannibalis adumbrandum aptius fingi potest hac ejus specie, qua instar Martis in aciem descendit, subitoque pavore Romanorum animos percillit. Δεῖμος, Φόβος, Ἴρις Martis comites ap. Homer. Iliad. δ, 440, ejusque filii et aurigæ Iliad. O, 119. Hesiod. Theog. v. 933, et Scut. Hercul. 195 et 463, quos exemplo Virg. Æn. XII, 335, poetæ variare solent: vid. Burm. ad Val. Fl. II, 204, et cf. inf. ad v. 438 sq.

326. *Callaici tegminis*, clipei. Cf. II, 395 sq. —**327.** *percussit*, vid. ad III, 436. —**330.** *terræ optantur hiatus*, vulgare votum eorum, qui suæ saluti desperant. Drak. laudat Virg. Æn. XII, 883; Ovid. Her. VI, 144, et Fast. III, 609; Petron. c. 81; cf. Heyne ad Virg. Æ. IV, 24, et X, 675.

250 Sic, ubi Caucasiis tigris se protulit antris,
Linguuntur campi, et tutas petit omne latebras
Turbatum insano vultu pecus: illa pererrat
Desertas victrix valles, jamque ora reducto
Paulatim nudat rictu, ut præsentia mandens 335
Corpora, et inmani stragem meditatatur hiatu.
Non illum Metabus, non illum celsior Ufens
Evasere tamen, quamvis hic alite planta,

Hic ope cornipedis totis ferretur habenis.

331 sq. Præclara admodum comparatio, et v. 334 sq., eximia naturæ imitatio. Cf. Hom. Iliad. o, 323 sq., ubi tamen vix tenuissimas lineas reperias. Forte ante oculos quoque habuit et variavit loca Virg. *Æn.* IX, 59 sq., et X, 723 seq. — *Caucasus*, notus Asiæ mons, pars Tauri ferisque frequens, unde τὸ *Caucasiis* cum dilectu positum, ut apud Virg. *Æn.* IV, 367. — **334.** *reducto*, diducto. — **335.** *ut præsentia*, tanquam præsentia forent, *mandens Corpora*, pecora: venuste, ut passim ap. poetas. N. Heins. laudat Val. Fl. I, 272; III, 589, ubi vid. Intpp.; VII, 197, 315, 466; Varium ap. Macrobr. VI, 2; Lucan. V, 319; VII, 767; Petron. c. 123, ubi vid. Burm. Stat. Th. II, 133, 687; III, 569; V, 88; VI, 401. Claud. b. Gild. 351, et alios, quibus Drak. addit Virg. *Æn.* IX, 63 (ubi vid. VV. DD.); Sid. Apoll. XXIII, 334, et Gunther. Ligur. III, 124.

338. *alite planta*, πόδας ὠκὸς.

Nam Metabum ad Manes demisit cuspide fulgens
Fraxinus; Ufentem conlapsum poplite cæso
Esis obit, laudemque pedum cum sanguine ademit.
Jamque dedit leto Sthenium, Laurumque, domoque
Collinum gelida, viridi quem Fucinus antro
Nutrierat, dederatque lacum tramittere nando.

340

345

341. *poplite cæso*, succiso, ut V, 347; X, 38, et aliis locis, quæ congestit Drak.

344. *Fucinus*, lacus in Marsis (nunc *Lago di Celano*), quem Jul. Cæsar et Claudius in Tiberim emittere conabantur; vid. Ern. Excurs. ad Suet. Claud. c. 20.

Fit socius leti conjecta Massicus hasta,
Vitiferi sacro generatus vertice montis,
Et Liris nutritus aquis; qui fonte quieto
Dissimulat cursum, ac, nullo mutabilis imbri,
Perstringit tacitas gemmanti gurgite ripas.
Exoritur rabies cædum, ac vix tela furori
Subficiunt; teritur junctis umbonibus umbo,
Pesque pedem premit, et nutantes casside cristæ
Hostilem tremulo pulsant conamine frontem.

350

346. *Massicus*, mons Campaniæ, vini nobilioris ferax. — **347.** *sacro*, vid. III, 501. — **348.** *Liris* fl. olim *Clanis*, seu *Glanis*, (Strab. V, p. 161, 237; Plin. III, 5) nunc *Garigliano* dictus: ex Apennino effusus, præter alia flumina prope Arpinum, ubi Ciceronis villa et patria erat, frigidum *Fibrenum* recipit, (vid. VIII, 398) et Latium a Campania dirimit. — *fonte quieto*, etc. Conf. VIII, 396; Hor. Od. I, xxxi, 7; Cic. Leg. II, 1 et 3. — **350.** *Perstringere ripas*, ut XVI, 478. Sic *stringere* dixere Virg. *Æn.* VIII, 63, et Stat. Th. I, 39; *terere* Claud. Cons. Olyb. 260, ubi vid. Heins.; *radere* Lucret. V, 257; Lucan. II, 425; VIII, 246; *lambere* et *mordere* Hor. Od. I, xxii, 7; xxxi, 8, ubi vid. Jani. Cf. ad I, 358; V, 24, 274; Heins. et Drak. ad XIII, 4, et Broukh. ad Tibull. IV, i, 142. — *tacitas*, κατ' ἔννοιαν ad fluvium refer.

351. Poeta immemor esse videtur turpis fugæ a Romanis modo captæ, v. 328 sq. Lenz. — **352, 353.** Drak. comparat V, 219; IX, 322 sq.; Virg. *Æn.* X, 361, ubi vid. Intpp. Ennii Fragm. pag. 303, ubi vid. Column. Ovid. Met. IX, 44, 45, et al. Cf. et Clark. ad Hom. Iliad. N, 130 sq.

Tergemini primam ante aciem fera prælia fratres
Miscabant, quos Ledæo Sidonia Barce
Xanthippo felix uteri inter bella creatat.
Res Graiæ, ductorque parens, ac nobile Amyclæ
Nomen, et injectus Spartanis colla catenis
Regulus, inflabant veteri præcordia fama.

355

360

355 sqq. Ejusmodi scenæ, quum varios ornatus admitterent, et misericordiæ admirationisque sensu animos movere possent, nullus fere poetarum Rom. exstitit, quin similibus carmen distingueret: geminos saltem fratres multi, ut Silius sup. II, 636 sq.; Virg. *Æn.* X, 390 sq.; Lucan. III, 603; Stat. Theb. VI, 340; IX, 292 sq., et Ovid. Metam. V, 107, produxerunt. Ern. Hanc vero pugnam trigeminorum Noster adumbravit fere ad certamen Horatorum et Curiatorum, ex Liv. I, 24 sq., notum.

355. *Tergemini fratres*, ut *gemini* f. XVI, 534, ubi Drak. adposuit verba Quint. Inst. Or. IX, 4; *fratres addere non est necesse*. — **357.** *felix uteri*, εὐτεκνος, fecunda, D. Heins. Sic *felix arbor* est frugifera, et *infelix* sterilis, ut, monente Drak. apud Liv. V, 24, et Apul. Apolog. p. 288, ed. Elm. Conf. V, 465, et Heyne ad Virg. Ge. I, 154, 345; II, 81. — *Barce*, Sychæi nutrix ap. Virg. *Æn.* IV, 632, h.l. *Sidonia*, Carthaginensis, uxor *Ledæi*, Spartani, *Xanthippi*. Cf. II, 434; VI, 303 sq., 680 sq.

358. *Res Graiæ*, h.e. a Spartanis gestæ, duce Xanthippo, Pœnorum socio, qui Regulum vivum cepit. — *Amyclæ*, Xanthippi patria.

Marte probare genus, factisque Lacona parentem
Ardebant; gelidosque dehinc invisere montes
Taygeta, et tandem bellis innare subactis
Eurotan patrium, ritusque videre Lycurgi.

362. Cupiebant, finito bello in patriam suam redire: quod his vss. et v. 365, variis modis exprimitur. — **363.** *Taygetus* mons, a mari per totam Laconicam procurrens, notusque propter Orgia Bacchi et venationes. Ad ejus radices sita est Sparta, quam adluit Eurotas amnis, nobilitatus certaminibus et exercitat ad eum habitis. Cf. ad VI, 311 sq.; Cic. Tusc. V, 34; Propr. III, xiv, 15 sq., et Meurs. Miscell. Lacon. II, 9. — *Taygetus* sc. mons, Ταύγετος Straboni et aliis τὸ Ταύγετον ὄρος dicitur, unde *Taygeta* sc. juga, τὰ Ταύγετα ὄρη; vid. Burm. ad Val. Fl. II, 359, et Intp. ad Virg. Ge. I, 103. Sic τὰ Δίνδυμα, Παγγαῖα, Ῥίπια, Κεραύνια, Κύβελα, *Dindyma*, *Pangæa*, *Rhipæa*, *Ceraunia*, *Mænala*, *Gargara*, *Ismara*, etc. — *bellis subactis*, forte confectis, finitis, fere ut *exercere* et *fatigare diem*, etc., de quo vid. Heyne ad Virg. *Æn.* VIII, 94, et XI, 808. Proprie homines dicuntur *subacti atque durati bellis*, v.c. Liv. XLII, 52,

metaphora a farina et luto, vel a terra, quæ crebro aratur et colitur, petita, quæ ad ingenium quoque, usu sæpe exercitatum et excultum, transfertur.

253 Sed Spartam penetrare Deus, fratresque negarunt 365
Ausonii, totidem numero; quos miserat altis
Egeriæ genitos inmitis Aricia lucis,
Ætatis mentisque pares: at non dabat ultra
Clotho dura lacus, aramque videre Dianæ.

253^N **365.** *fratres Ausonii*, alii tergemini ex Romanis. —Versus **367 et 369**, cum nomine *Virbii*, v. 380, desumpti e loco classico de *Aricia* Virg. Æn. VII, 762 sq., ubi vid. Heyne in notis et Exc. VIII; conf. etiam Heins. ad Ovid. Met. XIV, 331. —**367.** *Aricia*, nunc est *Nemi*, vicus a nemore Dianæ sic dictus; in quo nemore erat fons *Egeriæ*; Liv. I, 21, Ovid. Met. XV, 487 sq., 547 sq. —*inmitis* ob cultum Scythicæ, vel Tauricæ Dianæ, cui homines mactabantur. Cf. VIII, 362; et Ovidius ex Ponto III, 2, 71. —**369.** *lacus Triviæ* ante Aricinum nemus et lucum Dianæ, τὸ Ἀρτεμίσιον, vid. Heyne ad Virg. Æn. VII, 516, Strab. V, p. 165 et 239 (366, ed. Alm.), VV. DD. ad Horat. A. P. 16; Ovid. Fast. III, 263 sq.; Suet. Jul. 46; Plin. XXXV, 7; Casaub. ad Pers. Sat. VI, p. 501; Salmas. Exerc. Plin. p. 48.

Namque ut in adversos, inpacti turbine pugnæ, 370
Eumachus et Critias, et lætus nomine patris
Xanthippus, junxere gradus; ceu bella leones
Inter se furibunda movent, et murmure anhelio
Squalentes campos et longa mapalia complent:

Omnis in occultas rupes atque avia pernix 375
Maurus saxa fugit, conjuxque Libyssa profuso,
Vagitum cohibens, suspendit ab ubere natos;
Illi dira fremunt; perfractaque in ore cruento
Ossa sonant, pugnantque feris sub dentibus artus.

370. *inpacti*, impulsus, acti, ut ap. Virg. Æn. V, 805; Tac. Hist. II, 41; III, 22; Lucan. VI, 406. Cf. Ind. —**372.** *junxere gradus* gradibus, congressi sunt; cf. Ill. Harles. ad Val. Fl. I, 198. —**372 sqq.** Eximia comparatio, quam Silius, leonibus in taurorum locum substitutis, ni fallor, Virg. Æn. XII, 715 sq., sublegit. Nam locum Homeri, quem Dausq. et Cell. comparant, Iliad. π, 756 sqq., ubi leones, fame compulsi, de cervæ occisa pugnant, poeta expressit potius inf. v. 563 sq. ubi nemo id observavit. Feras non nisi in diversa genera sævire, contendunt Horat. Epod. VII, 11, 12 (ubi vid. Bentl.); Juvenal. XV, 159 sq.; Plin. VII, 1, et alii. Sed cf. VV. DD. ad hh. ll. et Scaliger. Exercit. 240, adversus Cardanum p. 737. —**374.** *Squalentes campos* vid. ad I, 211. —*longa mapalia* ut III, 422. —**376.** *profuso ubere*, quod lacte manat et abundat.

254^N **378.** *dira fremunt*, ut δεινὸν pro δεινῶς, vide App. et ad lib. I, 398; Clark. not. ad Homerum Iliad. β, 269, et viros doctos ad Virgil. Æneid. lib. IX, v. 791. —**379.** *artus pugnant*, membra moventur ac resistunt.

254 Haud secus Egeriæ pubes, hinc Virbius acer, 380
Hinc Capys, adsiliunt, paribusque Albanus in armis.

Subsidens paulum perfossa proruit alvo
Albanum Critias (ast illi cuncta repente
Inplerunt clipeum miserando viscera lapsu);
Eumachus inde Capyn: sed tota mole tenebat 385
Ceu fixum membris tegimen; tamen improbus ensis
Adnexam parmæ decidit vulnere lævam,
Inque suo pressa est non reddens tegmina nisu
Infelix manus, atque hæsit labentibus armis.

381. *paribus in armis*, vid. ad II, 132.

382. *Subsidens*, ὑφιζάνων, *proruit*, prosternit. —**386.** *tegimen*, clipeum. —**387.** *lævam Adnexam parmæ*, loro, seu ansæ, ὀχάνω, τελαμώνι, insertam. Nam veteres scutum ex sinistro humero suspendebant, et dextra hostem adoriebantur; unde ἐπ' ἄσπίδα et ἐπὶ δόρυ, ad sinistram et dextram, se convertere dicebantur; cf. V, 319; Hom. Il. π, 106; Virg. Æn. II, 671; XI, 693; Ælian. V. H. XI, 9. —*vulnere*, ictu, ut ap. Virg. Æ. V, 433. —**388.** In ipso nisu, dum niteretur parmam reddere, decisa est, Schmid. Imo h.l. sententia, luxuriose expressa, hæc est: manus amputata in nisu, quo lorum clipei tenebat, firmiter huic adhæsit, nec illud reddidit, non missum fecit.

Ultima restabat fuis jam palma duobus 390
Virbius: huic trepidos simulanti ducere gressus
Xanthippus gladio, rigida cadit Eumachus hasta,
Et tandem æquatæ geminato funere pugnæ.

Inde alterna viris transegit pectora mucro, 395
Inque vicem erepta posuerunt prælia vita.
Felices leti, pietas quos addidit umbris!

255 Optabunt similes venientia secula fratres, 400
Æternumque decus memori celebrabitur ævo;
Si modo ferre diem, serosque videre nepotes
Carmina nostra valent, nec famam invidit Apollo.

390. *fuis*, vid. ad II, 113. —*palma*, ut XVI, 504, 573, et ap. Virg. Æn. V, 339, vid. ad I, 479. —**391.** *huic*, hujus manu. —*trepidus ducere gressus*, timide et lento gressu fugere, ne tres victores simul inpetum facerent, ut *ducere lympham* pro lente fluere sup. v. 87.

394, 395. Critias et Virbius se invicem jugulant. Apud Liv. loc. l. unus Horatorum, Curiatiis cæsis, superior discedit.

396 sqq. Cf. Virg. *Æn.* IX, 446 sq., et sup. **ad II, 696.** Sed h.l. vix est, quod ad mentem miseratione adficiendam valeat. —*pietas* in patriam. —**399, 400.** Silius et Maro modestius, quam Horat. Od. III, ult. et Ovid. Met. XV, 871, de carminum suorum vita præsumsere, Drak. —*ferre diem*, ut *ferre annos* dixit Ovid. ex Ponto IV, VIII, 51, et *ferre vetustatem*, id. Trist. V, IX, 8, de scriptis, ut Cic. Amic. 19, de vino.

At consul toto palantes æquore turmas
Voce tenet, dum voce viget: «quo signa refertis?
Quis vos, heu! vobis pavor abstulit? horrida primi
Si sors visa loci, pugnæque lacescere frontem;
Post me state, viri, et pulsa formidine tantum
Adspicite! has dextras capti genuere parentes.
Quo fugitis? quæ spes victis? Alpesne petemus?
Ipsam turrigero portantem vertice muros
Credite submissas Romam nunc tendere palmas.

405

403. *vos ἐναργῶς* pro, animum et virtutem vestram; cf. Claud. Cons. Mall. Theod. 196; Stat. Th. II, 417, et Silv. I, II, 168; Sen. Thyest. 53, et 242, ubi vid. Gronov. —**404.** Si nimis timetis in prima acie pugnare. Cf. Virg. *Æn.* V, 429. —**406.** *Adspicite*, vid. **ad II, 230, in V.L.** —*dextras*, viros. —*capti* primo bello Punico. Detrahit hostibus, ut magis impellat suos. Mars.

408. Imitat. Lucan. I, 186 seq. —**409.** *submissas palmas*, vid. **ad I, 673.** Sed huic rei ornata Romæ descriptio parum apta. Lucan. longe præstat, VII, 369. *Ed.*

256

Natorum passim raptus, cædemque parentum,
Vestalesque focos exstingui sanguine cerno.
Hoc arcete nefas!» Postquam inter talia crebro
Clamore obtusæ crassoque a pulvere fauces,
Hinc læva frenos, hinc dextra conripit arma,
Et latum objectat pectus, strictumque minatur
Nunc sibi, nunc trepidis, ni restent, comminus
ensem.

410

415

256N

410, 411. Romæ jam captæ imago ante oculos mihi obversatur. In copia et ornatu totius orationis summa vis et brevitatis, ad animum percellendum aptissima. —**411.** *sanguine*, cæde sacerdotum. Cf. simil. loc. Ovid. Met. XV, 778. Graviter vero et præclare, ad augendam rei atrocitatem, Vestalium potius, quam aliarum virginum, mentio fit.

417. Legentium sensus splendido commento et conversione ad Scipionem Africanum inclinatur, cujus primum virtutis documentum poeta præclare exornavit, ut Q. Fabii inf. VII, 710 sqq.; cf. Liv. XXI, 46.

Quas acies alto genitor dum spectat Olympo,
Consulis egregii movere pericula mentem.
Gradivum vocat, et patrio sic ore profatur:
«Magnanimi me, nate, viri, ni bella capessis,
Haud dubie extremus terret labor: eripe pugnæ
Ardentem, oblitumque sui dulcedine cædum.
Siste ducem Libyæ: nam plus petit improbus uno
Consulis exitio, tota quam strage cadentum.
Præterea (cernis) teneræ qui prælia dextræ
Jam credit puer, atque annos transcendere factis
Molitur, longumque putat pubescere bello;
Te duce primitias pugnæ, te magna magistro
Audeat, et primum hoc vincat, servasse parentem.»

420

425

257

419. *patrio ore*, quia Mars Jovis filius est, non, quod Dausq. putabat, quia Jupiter vulgo creditus Scipionis Africani pater, ut hac oratione filii honori consuleret; Drak. —**422.** Cf. Virg. *Æ.* III, 629.

423. *Siste*, reprime conatus Hannibalis, ut **XII, 699.** —*plus commodi petit*, consequi studet et sperat; vel ad majora tendit et adspirat, si unum Scipionem occidere, quam si totum exercitum delere conatur.

257N

426. *annos transcendere factis*, ut ap. Stat. Silv. V, I, 12 seq.; Cic. Phil. XIV, 10; Sen. Ben. III, 33; Drak. —**428.** Imitat. Virg. *Æn.* VIII, 515 seq., ubi vid. Heyne. —**429.** *primum* (κατὰ) *hoc vincat*, hæc prima sit ejus victoria. Singula prorsus divina, sententiarum verborumque gravitate!

Hæc rerum sator: at Mavors in prælia currus
Odrysia tellure vocat: tum fulminis atri
Spargentem flammæ clipeum, galeamque Deorum
Haud ulli facilem, multoque labore Cyclopum
Sudatam thoraca capit, quassatque per auras
Titanum bello satiatam sanguinis hastam,
Atque inplet curru campos: exercitus una
Irarum, Eumenidesque simul, letique cruenti
Innumeræ facies, frenisque operata regendis
Quadrijugos atro stimulat Bellona flagello.

430

435

258

430. Mars non respondet, sed extemplo mandata exsequitur; vid. **ad II, 543**, et de *curru Martis* **ad I, 434.** —**431.** *Odrysia tellus*, Thracia, Martis sedes (vid. **ad I, 433**), cujus potentiores olim populi post Edonas fuere Bessi et Odrysæ. —*fulminis atri*, terribilis, ut *atra formido*, *tigris*, *acies*, *ira*, *viperæ*, etc., ap. Lucret. VI, 253; Virg. Ge. IV, 407, et *Æn.* VII, 525; Val. Fl. II, 205; Hor. Od. III, IV, 17; cf. **ad III, 211**, et **V, 165.** —**432 sq.** De armis et insignibus Martis in numis, vid. Spanh. ad Callim. in Del. v. 64 et 136. —**433.** *Haud facilem*, non facile gestandum, propter pondus. Præclare ad vim et robur Martis declarandum. *Facilis*, ut *habilis* v.c. ensis VIII, 374: εὐμεταχείριστος, qui facile regi, tractari, fingi

potest, ut *coma* VIII, 559, *cera, lutum*, etc. De utraque voce, vid. Heyne ad Tibull. I, 1, 40; IX, 7, et ad Virg. *Æn.* I, 318; IX, 365; XI, 555; XII, 431. — *Cyclopibus* et Vulcano opera præclaræ artis, ἠφαιστότευκτα, ea in primis, quibus Dii utuntur, tribui, nota res est. —434. *Sudatum*, multo sudore h.e. labore confectum, elaboratum, Drak. citat III, 92, 531; Liv. V, 5; Stat. Th. V, 189 (ubi vid. Barth.), et Jac. Gothofr. ad l. 7, Cod. Theod. de lustr. collat. — *quassat hastam*, cf. ad I, 434. —435. *Titanes*, h.l. ut passim confusi videntur cum Gigantibus, in quorum pugna cum Diis præcipuæ Martis fuere partes; vid. Claud. Gigant. v. 75 sq. — *satiatam sanguinis*, sanguine; vid. ad V, 274. —436. *implet campos curru*, h.e. strepitu currus, ut mox v. 444. Nam βρισάρματος Ἄρης κεκληγώς ἐπόρουσεν ut utar verbis Hesiodi Scut. H. 441, vel Homeri μέγα δ' ἔβραχε φήγιμος ἄξων Βριθοσύνη· δεινὸν γὰρ ἄγεν θεὸν, Iliad. E, 838. — Silius duo Maronis loca ante oculos habuit, *Æn.* VIII, 700 sq., et XII, 331 sqq. —437. *Furor, Ira, ac Pavor*, ap. Stat. Th. III, 424, et *Bellona, Pavor* atque *Formido*, ap. Claud. in Rufin. I, 344 sq. Martis sunt comites et aurigæ. Cf. ad v. 324. et *Bellona* Hom. Iliad. E, 333, al. et inf. V, 220 sq. —438. *operata*, vid. ad II, 674. —439. *atro flagello*, sanguineo, quale ei tribuit Virg. *Æn.* VIII, 703 (ubi vid. Cerda), et Lucan. VII, 568; cf. Broukh. ad Tibull. I, vi, 46; Heins. ad Ovid. Ibin, v. 159, et Burm. ad Val. Fl. VIII, 20. Hastam ei pro stimulo dat Statius, Thebaid. lib. VII, vers. 73.

Fertur ab inmenso tempestas horrida cælo,
Nigrantesque globos et turbida nubila torquens
Involvit terras: quatitur Saturnia sedes
Ingressu tremefacta Dei, ripasque relinquit,
Audito curru, fontique relabitur amnis.

440

440 sqq. Numinis adventum, seu ἐπιφάνειαν et descensum in terram tempestate motuque inprimis terræ indicari, olim omnium fere populorum opinio fuit, iisque tam familiaris, ut ne a vulgari quidem prosæ orationis usu abhorreret, quod vel ex Act. Apost. XVI, 25, intelligitur; cf. Virg. *Æn.* III, 90 sq.; VI, 255 sq.; Apollon. II, 681; Sophocl. *Œd. Col.* v. 95; Callim. H. in Apoll. 2 et 7, ubi vid. Spanh. Petron. c. 124, ubi vid. Intpp. Eodem spectant permulta sacrorum poetarum loca et imagines, quæ vulgo male ubivis a descensu Dei in montem Sinam et augusta illa latæ legis scena Exod. XIX, arcessuntur, unde et totam hanc ideam a gentilibus petitam esse, parum probabilis est conjectura; Drak. Ceterum Martis *currum* non minus fere exornavit poeta, quam Miltonus *currum tonantem*, a Deo post rem ab angelis male gestam filio suo concessum, qui eo vectus summum repente hostibus terrorem incutit eorumque agmen prosternit. Forte et Martem h.l. κεραυνοβόλον finxit, ut Virg. *Æn.* I, 42, Minervam. —442... 444. Summa δεινοτης et majestas in his vss. ut in toto loco a v. 430. Cf. magnifica loca Hom. Iliad. α, 530; θ, 199, 443; ξ, 285, inpr. ν, 18 sq. Hesiod. Scut. H. 437 sq. et Theog. 841 sq., inf. VII, 458 sq.; IX, 300; Virg. *Æn.* XII, 334; Miltonus: *under his burning wheels The stedfast Empyrean shook throughout, All but the throne itself of God*, etc. —443, 444. Præclare terror etiam *amni (Ticino)* tribuitur, isque strepitum currus *audire* fingitur; vid. ad I, 49; III, 463; et cf. Virg. *Æn.* XI, 405.

Ductorem Ausonium telis Garamantica pubes
Cinxerat, et Tyrio regi nova dona parabat,
Armorum spoliū, et rorantia consulis ora.
Stabat Fortunæ non cedere certus, et acri
Mole retorquebat crudescens cædibus hastas.
Jamque suo, jamque hostili perfusa cruore
Membra madent: cecidere jubæ, gyroque per orbem
Artato, Garamas jaculis propioribus instat,
Et librat sæva trajectum cuspide ferrum.

445

445. Scipionem cinxerat Pœni. —447. *rorantia* sanguine, roris instar guttatim destillante, ut ap. Virg. *Æn.* VIII, 645, et XI, 8; et inf. VII, 181, 324; X, 263.

448. *acri mole*, vi, vel multitudine, vel etiam magnitudine, vid. Ind. et Gronov. Obs. I, 21. —449. *crudescens*, crudior, h. crudelior, sævior factus, exacerbatus, ut XI, 89, et contra *molliri*, vel *mitescere*. Cf. Virg. *Æn.* VII, 788; XI, 833, et vid. sup. ad I, 405 et 432.

451. *cecidere jubæ*, crista galeæ, vel galea ipsa capite delapsa, aut ab hoste dejecta est; Lenz, qui tamen id h.l. languere existimat, et ingeniose conj. *cecineret* tubæ, ut Numidæ signo dato Scipionem undique jaculis petierint. — *gyroque per orbem Artato*, vid. Heyne ad Tibull. IV, 1, 94.

Hic puer ut patrio defixum corpore telum
Conspexit, maduere genæ, subitoque trementem
Conripuit pallor, gemitumque ad sidera rupit.
Bis conatus erat præcurrere fata parentis,
Conversa in semet dextra: bis transtulit iras
In Pœnos Mavors: fertur per tela, per hostes
Intrepidus puer, et Gradivum passibus æquat.
Continuo cessere globi, latusque repente
Adparet campo limes: metit agmina tectus
Cælesti clipeo, et sternit super arma jacentum
Corporaque auctorem teli, multasque paternos
Ante oculos animas, optata piacula, mactat.

455

460

465

454 seq. Similis locus Maronis de Lausi in Mezentium patrem pietate, *Æn.* X, 789 sq. Conf. etiam *Æn.* lib. X, 680, 686. Ipsa historia satis nota vel ex Liv. lib. XXI, 46; Flor. II, 6; Senec. de Ben. III, 33; et Polyb. X, 3, pag. 804, edition. Gronovii, ubi decimo septimo ætatis anno Scipio Africanus patrem servasse dicitur. Nam *puer* vers. 130 et 460; est juvenis; vid. ad III, 608. —456. *gemitum rupit* vid. ad I, 95.

457. *Bis... bis*, ut ap. Virg. *Æn.* VI, 32. Alias *ter... ter* ut VIII, 156; *Æn.* IV, 690; Τρις μὲν ἐπειρήθη, τρις δ' ἔσχετο Apollon. III, 654.

461. *Latus limes* sumtus e Virg; *Æn.* IX, 323, et X, 513; ubi vid. Heyne. Conf. inf. IX, 379, 610, et ad

V, 269. —462. *metit* ut v. 213. —463. *Cælesti*, Martis. —464. *auctorem teli*, qui patrem vulneraverat; *piacula*, in ultionem patris vulnerati. Ern.

Tunc, rapta propere duris ex ossibus hasta,
Innixum cervice ferens humeroque parentem,
Emicat: adtonitæ tanta ad spectacula turmæ
Tela tenent; ceditque loco Libys asper, et omnis
Late cedit Iber: pietasque insignis et ætas
Belligeris fecit miranda silentia campis.

470

466. Nemo facile erit, cujus animus dulcedine hujus loci non tangatur, eaque pietate percutiatur, qua h.l. et hostes percussos videmus. Poetæ autem animo et oculis obversabatur Lausus ap. Virg. *Æn.* X, 800, et *Æneas* *Æn.* II, 721 sq. quem similiter a Græcis, pietate ejus obstupefactis, incolumem esse dimissum memorant, a Drak. laudati, Auctor de Orig. Gent. Rom. c. 9, et poeta in Anthol. Gr. I, 87, Epigr. 2; Cf. IX, 432; Lycocophr. 1264 seq. et Sophocl. ap. Dionys. Hal. I, 48. —467. *Emicat*, ex acie profugit. Conf. ad II, 238. —471. *Belligeris campis*, passive, in quibus bellum geritur. —472. seq. Ingeniose usus est loco Virg. *Æn.* IX, 638 sq. ubi Apollo minus opportune, quam h.l. Mars, juvenem laudat et adhortatur.

Tum celso e curru Mavors, «Carthaginis arces
Exscindes, inquit, Tyriosque ad fœdera coges.
Nulla tamen longo tanta exorietur in ævo
Lux tibi, care puer: macte, o! macte indole sacra,
Vera Jovis proles; et adhuc majora supersunt:
Sed nequeunt meliora dari.» Tum nubila Mavors
Ætheraque, emenso terras jam sole, capessit,
Et fessas acies castris clausere tenebræ.

475

261

474. *tanta lux*, tam felix dies, qui tantæ tibi laudi esse possit, quam hic, quo patrem servasti. —*longo in ævo*; non constat, quonam ætatis anno mortuus sit Scipio Afric. v. Liv. XXXVIII, 56, et XXXIX, 52; anno LVI putabat Vellei. II, 4. —475. *macte*, vid. Heyne ad Virg. *Æ.* IX, 641, et Burm. ad Val. Fl. VI, 547. Repetitio vocis adfectui egregie convenit. —*indole sacra*, *Vera Jovis proles*; nam Scipio Afric. ex Jove, in anguem mutato, et Pomponia natus vulgo credebatur; quam divinæ originis famam, quum tantus vir esset, consequebatur, et ipse, Alexandri exemplo, augebat. Cf. XV, 187; VII, 148; et inpr. XIII, 615 sq. 642 sq. Liv. XXVI, 19; Gell. VII, 1; Plut. vit. Scip. et Plin. VII, 9; XXVI, 43.

261N

476. *majora*, virtutis documenta; *meliora dari nequeunt*, insignius generosæ indolis pietatisque exemplum a te edi, vel ejus declarandæ optatior occasio et facultas tibi dari non potest.

Condebat noctem devexo Cynthia curru,
Fraternis adflata rotis, et ab æquore Eoo
Surgebant roseæ media inter cærula flammæ.
At consul tristis, campos Pœnisque secundam
Planitiem metuens, Trebiam collesque petebat.
Jamque dies rapti cursu navoque labore,
Et medio abruptus fluitabat in amne solutis
Pons vinclis, qui Dardanium transvexerat agmen,
Eridani rapidas aderat quum Pœnus ad undas.

480

480. *Condebat noctem*, finiebat, *Cynthia* h.e. Luna, *curru devexo*, cursu declivi, nocte jam exacta. —481. *adflata rotis*, equis, et *roseæ flammæ* vid. ad I, 578. —*Fraternis* conf. VIII, 175; Virg. Ge. I, 396.

483. *campos... metuens*, quia Pœnus equitatu melior erat, Drak. Conf. Liv. XXI, 47, pr. et 48; Polyb. III, 66, pr. et 67, extr.

485. A Scipione «castra ab Ticino mota, festinatumque ad Padum est, ut ratibus, quibus junxerat flumen, nondum resolutis, copias trajiceret... Hannibal transire non potuit pontem, ut extrema resoluta erant, tota rate in secundam aquam labente», Liv. et Polyb. ll. cc. —*dies rapti*, quibus raptim iter fecerant. Conf. ad I, 569. —488. *Eridani rapidas undas* Conf. Virg. Ge. I, 481 sq.

485

Dumque vada et molles aditus, per devia flexo
Circuitu petit, et stagni languentia quærit,
Interdum rapta vicinis saltibus alno
Flumineam textit, qua transvehat agmina, classem.
Ecce aderat, Trebiæque simul vicina tenebat
Trinacrio aditus per cærula longa Peloro,
Gracchorum proles, consul: gens inclita magno
Atque animosa viro, multusque in imagine claris
Præfulgebat avus titulis bellique domique.

490

262

489. *aditus molles*, vada, transitus faciles, ut *clemens clivus* I, 274; Drak. qui laudat Ovid. Fast. III, 13; Claud. in Rufin. II, 102, et in Apono v. 12. Conf. Burm. ad Val. Fl. VI, 239. —490. *Circuitu* vid. Liv. l.c. —491. *Interdum*, interim, interea, ut contra hæc pro *interdum* ponuntur; Drak. ad VI, 30, et VII, 395. —493 seq. Cf. Liv. XXI, 51, et Polyb. III, 68.

262N

494. *Peloro* pro tota Sicilia, cujus res composuerat: nam proprie a Lilybæo promontorio Ariminum venerat, si Livio et Polyb. fides habenda. —495. *Gracchus* cognomen Semproniorum, *inclitæ gentis*, ex qua orti quatuor Consules, b. Punico II clari, Ti. Sempronii Longi, pater, A.U. 536 (de quo h.l. agitur), et filius, A.U. 559; P. Sempr. Tuditanus A.U., 549, et Ti. Sempr. Gracchus A.U. 538; cujus pronepotes fuere fratres nobilissimi, Caius et Tiberius Gracchi, qui propter leges nimium populares perierunt. —496. *multus avus*, multi majores. —497. *titulis* magistratum, triumphorum, rerumque gestarum, quibus imagines ornabantur.

495

Nec Pœni, positis trans amnem in gramine castris,
Deerant: namque animos stimulabant prospera
rerum,

Increpitansque super ductor: «Quis tertius Urbi
Jam superest consul? quænam altera restat in armis
Sicania? en omnes Latiaë, Daunique nepotum
Convenere manus: feriant nunc fœdera mecum
Ductores Italum, ac leges et pacta reposcant,
At tu, donata tela inter Martia luce,
Infelix animæ, sic, sic vivasque, tuoque
Des iterum hanc laudem nato: nec fine sub ævi
Obpetere in bello detur, quum fata vocabunt.

263 Pugnantem cecidisse meum est.» Hæc personat
ardens:

Inde levi jaculo, Massylumque inpiger alis
Castra sub ipsa datis irritat, et elicit hostem.

499. *prospera rerum*, ut *subita*, vel *fortuita belli* et similia. Conf. Heins. ad Claud. b. Gild. v. 103.
—**500.** *Quis tertius Urbi*, etc. bene comparant Liv. XXI, 53, et 57, etsi neutro loco Hannibal loquitur.

501. *quænam altera Sicania*, unde Consul cum exercitu revocari possit? —**502.** *Dauni nepotum*, Romanorum; vid. ad I, 291. —**505.** Acerba orationis conversio ad Scipionem. —**506.** *Infelix animæ*, qui vitam tuam filii, non tuæ virtuti debes. —*sic, sic* δεινῶς, ut IX, 25; et XVI, 125. —**508.** *Obpetere* ut ap. Virg. Æ. I, 96; ubi v. Heyne. —*in bello*, quod virum fortem decet. Conf. ad II, 705. —*fata vocabunt te*, h.e. tibi moriendum est, ut *vocat lux ultima victos* ap. Virg. Æn. II, 668. Cf. inf. X, 523. Sic *bella, ira, præda vocant*, monente Drak. ad X, 112; in quibus tamen loquendi modis verbo *vocare* invitandi potius notio inest, ut in his, *venti et fluctus vocant vela*, καὶρὸς καλεῖ πλοῦν, Sophocl. Philoct. 472.

510. Conf. Liv. XXI, 54, et Polyb. III, 71, extr. Poeta omittit pugnam equestrem, in qua Sempronius superior fuerat, et hinc ferocior factus. Liv. XXI, 52, 53; Polyb. III, 69, 70. —*Massylum*; vid. ad I, 101.
—**511.** *Castra Romana*. —*dati*, missis.

Nec Latius vallo miles debere salutem
Fas putat, aut clausas pulsari cuspide portas.
Erumpunt, cunctisque prior volat aggere aperto
Degener haud Gracchis consul: quatit aura
comantes

Cassidis Auruncæ cristas, humeroque refulget
Sanguinei patrium saguli decus: agmina magno
Respectans clamore vocat, quaque obvia densos
Artat turba globos, rumpens iter æquore fertur.

512 sqq. Cf. omnino Liv. XXI, 53 et 55.

515. *comantes cristæ*, ut XVI, 167. —*galea comans*, κόρυς, seu κυνέη ἵππουρις, ἵπποκόμος, ἵπποχαίτης, ἵπποδόσεια. —**517.** *sagulum Sanguineum*, paludamentum purpureum, vestis imperatoria, *insigne velamen* v. 536; *fulgens XVII, 529; rubens IX, 420*; ubi tamen sagum, vestem militarem, intelligit Drak. et cum Gronov. ad Liv. XLI, 10; contra Lips. Mil. Rom. II, 12; et Abraham. ad Cic. Or. in Pis. p. 780; contendit, lictores, magistratum ad bella proficiscentium comites, non in paludamentis, sed in sagis fuisse. Enim vero *paludatos lictores* Liv. XLV, 39, et *milites* Sidon. Ep. V, 7, dixit: Αὐτοῦ δ' ἡγοῦνται τοῦ στρατηγοῦ ῥαβδούχοι φοινικοῦς χιτῶνας ἐνδεδυκότες, Appian. de reb. Pun. c. 66; Conf. Liv. I, 26 (ubi paludamenti Curiatorum mentio fit); Plin. IX, 36; Varr. L. L. VI, 3 —**519.** *rumpens iter* vid. ad I, 54.

Ut torrens celsi præceps e vertice Pindi
Cum sonitu ruit in campos, magnoque fragore
Avulsum montis volvit latus; obvia passim
Armenta, inmanesque feræ, silvæque trahuntur;
Spumea saxosis clamat convallibus unda.

264 **520.** Comparatio passim obvia, Conf. XII, 184 sq. XVII, 122 seq. Hom. Iliad. ε, 87 seq. λ, 491 seq. Virg. Æn. X, 603; XII, 523 sq. et quoad ornatum Æ. II, 305 sq. Ovid. 496 sq. Fast. II, 219 sq. Alia exempla, a Dausq. et Drak. prolata, p.m. Virg. Æn. XII, 684; Hom. Iliad. ν, 137, al. cum h.l. minus congruunt. —*torrens, χεῖμαρρός, χαράδρα*. —**524.** *unda clamat*, βῶξ, v. ad III, 471.

Non, mihi Mæoniæ redeat si gloria linguæ,
Centenasque pater det Phœbus fundere voces,
Tot cædes proferre queam, quot dextera magni
Consulis, aut contra Tyriæ furor edidit iræ.
Murratum ductor Libyæ, ductorque Phalantum
Ausonius, gnaros belli, veteresque laborum,
Alter in alterius fuderunt comminus ore.

264N **525 sqq.** Poetæ, rem memorabilem relaturi, plura sibi ora pluresque linguas optare solent. Conf. IX, 340 sq. Silio prævit Virg. Ge. II, 43, et Æn. VI, 625 sq. XII, 500 sq. ut huic Hom. Iliad. β, 488 sq. quibus locis Drak. addit Ovid. Trist. I, iv, 53 sq. Val. Fl. V, 218 sq. VI, 36 sq. Claud. de laud. Stil. 185, et Cons. Hon. VI, 436, et Cons. Olybr. et Prob. v. 55 sq. ubi vid. Barth. De ipsa pugna cf. Liv. XXI, 55, 56, et Polyb. III, 71, 74; vide etiam *Guischard Mém. mil.* tom. I, ch. 6. —*Mæonius*, seu *Mæonides* dicitur Homerus a Mæone patre, vel potius a patria Colophone, seu Smyrna, oppidis Mæoniæ h.e. Lydiæ, quæ olim Ioniam quoque, vel certe partem ejus complectebatur. —**528.** *Tyriæ furor iræ*, h.e. iratus Hannibal. Cf. ad v. 601, et I, 71.

530. *laborum veteres*, peritos, diu in iis versatos, qui longa experientia usuque labores belli et perficere

et tolerare didicerant. Sic *vetus operis ac laboris, v. scientiæ cærimoniarumque, vetus regnandi* ap. Tac. Ann. I, 20, extr. (ubi vid. Lips. et Ern.); VI, 12, et 44. Cf. inf. VI, 616; XI, 26; XVII, 297, et ad VI, 254, in V.L. —531. *fuderunt* vid. ad II, 113. —*in ore*, conspectu, ἐν ὄψει.

265 Monte procelloso Murranum miserat Anxur,
Tritonis niveo te sacra, Phalante, profundo.
Ut primum insigni fulsit velamine consul,
Quamquam orbus partem visus, unoque Cupencus 535
Lumine subficiens bellis, citat improbus hastam,
Et summæ figit tremebundam margine parmæ.
Cui consul, namque ira coquit: «Pone, inprobe,
quidquid
Restat in ore fero, et truncata fronte relucet.»

265N 532. *Anxur* Volscum nomen urbis Latii ad mare, quæ postea Græcis ac Romanis *Tarracinæ*, seu *Tarracina* et, ut nunc, *Terracina* dicebatur; (Plin. III, 5; Liv. IV, 59) quæque hodie quidem ad radices montis, sed olim in ipso ejus vertice sita erat, in quo etiamnum reliquiæ ædium et murorum reperiuntur. Hinc *monte procelloso* dixit poeta. Cf. VIII, 390; Hor. Sat. I, v, 26; Lucan. III, 81; Stat. Silv. I, III, 86; Cluver. Ital. ant. pag. 1009; Heyne ad Virg. Æ. VII, 799. —533. *Tritonis*, palus Libyæ, *sacra* Palladi, (vid. ad III, 322.) vel ut κρήνης ἱερὸν ῥόον ap. Apollon. I, 1208; Theocr. VIII, 33, et alia passim obvia. Vid. ad III, 501.

534. *insigni velamine* cf. ad v. 517. —535. *orbus partem visus*, μονόφθαλμος. —536. *citat*, vibrat, movet, concitat, ut *gladium* IX, 592; *arma* ap. Stat. Th. VIII, 144.

538. *ira coquit* vid. ad II, 327. —*inprobus*, audax, ut ap. Virg. Æn. XI, 512.

539. Observa variationem ejusdem sententiæ. —*quidquid Restat*, etc. h.e. alterum oculum. —*truncata*, vel *trunca frons* IX, 400, in qua aliquid deest.

Sic ait, intorquens directo turbine robur,
Et dirum tota tramittit cuspide lumen. 540

Nec levior dextra generatus Hamilcare sævit:

266 Huic cadit infelix niveis Varenus in armis;
Mevanas Varenus, arat cui divitis uber
Campi Fulginia, et patulis Clitumnus in arvis 545
Candentes gelido perfundit flumine tauros.
Sed tristes Superi, atque ingrata maxima cura
Victima Tarpeio frustra nutrita Tonanti.

540. *intorquens turbine* ut ap. Virg. Æn. XI, 284. Cf. ad II, 135.

266N 543. *niveis*, splendidis. —544. *Mevania*, hodie *Bevagna*, Umbriæ Cisapenninæ urbs, prope quam *Tinia* fl. qui nunc *Topino* dicitur, miscetur *Clitumnus*, (*Timia*) cujus aqua pota olim putabatur *candidos boves* facere, quorum in his locis magna copia erat, quique in *victimarum* imprimis usum alebantur. Conf. VIII, 450, 452; VV. DD. ad Virg. Ge. II, 146 sq. quem locum Silius ante oculos habuit, Claud. Cons. Hon. VI, 506 seq. Prop. II, XIX, 25, 26, inpr. Plin. Ep. VIII, 8; Cluver. Ital. ant. II, 10, p. 701; Oberlin. V.C. ad Vib. Sequestr. p. 101 sq. 211 sq. Keyssleri Itin. p. 887, ed. pr. et de Mevania inf. VI, 645 sq. Cluv. l.c. p. 628. —544. *divitis uber Campi* ut tota Umbria, teste ejus alumno Prop. I, 22, extr. —545. *patulis ut latis arvis campis* VI, 645. —*Fulginia*, seu Fulginium, urbs vicina, ad *Tinia* sita, hod. *Foligno*, seu *Fuligno*. Conf. VIII, 460, et Cluver. l.c. p. 628. —546. *perfundit flumine* ut VIII, 450, ex Virg. Ge. II, 147 —*gelido*, nam *rigor aquæ certaverit nivibus; nec color cedit*, teste Plin. l.c.

547. *tristes*, adversi, vel duri; vid. ad I, 147. —*maxima Victima*, taurus, ut ap. Virg. Ge. II, 146; ubi *gregibus* obponitur.

Instat Iber levis, et levior discurrere Maurus.
Hinc pila, hinc Libycæ certant subtexere cornus 550

267 Densa nube polum; quantumque interjacet æqui
Ad ripas campi, tantum vibrantia condunt
Tela, nec artatis locus est in morte cadendi.

267N 550. *pila* propria Romanorum tela, quæ vel majora, vel minora, (utrumque autem legionarius ferebat) et vel rotunda, ut plane manum inplerent, vel quadrata, ambitu quatuor digitorum, erant. Majoris pili lignum æque ac ferrum, quod hamatum et crassitie digiti unius ac dimidii esse solebat, tricubitale erat, ita tamen, ut dimidia ferri pars hastæ infixæ esset; vid. Heyne ad Virg. Æn. VII, 664; XII, 121; ad Tibull. IV, 1, 90; Veget. II, 15; Plut. vit. Marii pag. 419, D; de forma Lips. Mil. Rom. III, 4, et, qui eam ex numo exhibuit, Guther. de vet. jure Pontif. III, 16, p. 329. Cf. inf. v. 631 sq. (ubi locus class. Dionys. lib. V, a Dausq. laudatur) V, 216; IX, 336. —*cornus*, vid. ad II, 124. Ipsam vocem, si arborem significet, et secundæ et quartæ declinationis esse, monet Drak. ad X, 132; coll. Stat. Th. VII, 647, et Ovid. Her. X, 107. —*subtessere nube polum* ut ap. Virg. Æn. III, 582; ubi vid. Heyne. Cf. ad I, 311. —552. *vibrantia* v. ad I, 539. —553. Comparant Lucan. II, 201 sq. et Stat. Th. VIII, 422.

Allius, Argyripa Daunique profectus ab arvis
Venator, rudibus jaculis et Iapyge campum 555
Persultabat equo, mediosque invectus in hostes
Appula non vana torquebat spicula dextra.
Huic horret thorax Samnitis pellibus ursæ,
Et galea annosi vallatur dentibus apri.

554. *Argyripa*, Ἀργύριππα, seu Ἄργος Ἴππιον, alias *Arpi*, urbs Apuliæ, a Diomede condita. Cf. XIII, 30; XVII, 326, et Heyne in not. et Exc. I ad Virg. Æn. XI, 246. —*Dauni* vid. ad I, 291. —555. *Iapyge* conf. ad I, 51. —556. *Persultabat* ut ap. Virg. Ge. III, 117, et Æn. XI, 600. —557. *non vana dextra*, certo ictu.

558. Ad Allium bene transtulit habitum venatorium Ornyti ap. Virg. *Æn.* XI, 677 sq. ubi vid. Heyne. Cf. et *Æn.* V, 37; VII, 666 sq. Hom. *Iliad.* κ, 263 sq. et sup. **ad II, 156.** —*horret* exquisite pro, est. Conf. **ad I, 423.** —*Samnitis ursæ*, ut *Sabellicus sus* ap. Virg. *Ge.* III, 255. —**559.** *vallatur* ut ap. Sen. *Herc. Cæt.* IV, 1935; Ovid. *Her.* IV, 159, et *Fast.* III, 449.

Verum ubi turbantem, solo ceu lustra pererret 560
In nemore, aut agitet Gargano terga ferarum,
Hinc Mago, hinc sævus pariter videre Maharbal,
Ut, subigente fame, diversis rupibus ursi
Invadunt trepidum gemina inter prælia taurum,
Nec partem prædæ patitur furor: haud secus acer 565
Hinc atque hinc jaculo devolvitur Allius acto.
It stridens per utrumque latus Maurusia taxus:
268 Obvia tum medio sonuerunt spicula corde,
Incertumque fuit, letum cui cederet hastæ.
Et jam, dispersis Romana per agmina signis, 570
Palantes agit, ad ripas, miserabile! Pœnus
Impellens trepidos, fluvioque inmergere certat.

561. *Garganus*, Apuliæ mons, silvis abundans, nunc *Monte di S. Angelo*. Conf. Virg. *Æn.* XI, 247; Hor. *Od.* II, ix, 7. —*terga*, corpora, ut ap. Virg. *Æn.* VII, 20, «in vultus ac terga ferarum». —**562.** *Mago* in insidiis collocatus ap. Liv. XXI, 54, 55; Polyb. III, 71. —**563 seq.** Egregia comparatio, sed translata ex Hom. *Iliad.* π, 756 sq. nam in Marone eam legere non memini. —**565.** *partem prædæ* h.e. eam partiri, dividere. —**566.** *devolvitur* sc. ex equo.

268N **567.** *taxus* v. **ad v. 255.** —*Maurusia*, Afra. Cf. tamen **ad III, 339.** —*stridens* ut ap. Virg. *Æ.* IX, 419, 632 (ubi vid. Heyne); XI, 863. —**568.** Comparant Lucan. III, 585, 589, qui nimis in hac re lusit. —**569.** *letum cui*, etc. cuinam hastæ esset *letum* h.e. honos quasi et gloria mortis inlatæ. Schmid. τὸ *cederet* explicat traderet, permetteret.

Tum Trebia infausto nova prælia gurgite fessis
Inchoat, ac precibus Junonis suscitatur undas.
Haurit subsidens fugientum corpora tellus, 575
Infidaque soli frustrata voragine sorbet;
Nec niti, lentoque datur convellere limo
269 Mersa pedum penitus vestigia: labe tenaci
Hærent devincti gressus, resolutaque ripa
Implicat, aut cæca prosternit fraude paludis. 580

573 seq. Hic, non sine aliqua jucunditate, exornavit verba Liv. XXI, 54, et 56, qui memorat, aquam Trebiæ nocturno imbri pectoribus tenuis auctam fuisse, et, qui flumen petierint, aut inter cunctationem ingrediendi ab hostibus obpressos, aut gurgitibus haustos periisse, quum orti solis calore, liquescente nive, increvisset amnis, ut nec stare propter aquæ altitudinem, nec nare ob arma possent: præterea imbrem nive mixtum et intolerandam vim frigoris homines multos et jumenta absumsisse. Cf. Polyb. III, 72, et Appian. b. Hannib. c. 6, 7. —**574.** In verbis *precibus Junonis* poetam agnosce.

575. *tellus subsidens*, vestigiis cedens, mollis, propter *limum* et liquefactam nivem: hinc et frustrabatur *infida voragine soli*. Sic ap. Curt. VIII, 14, pr. «imber violentius quam alias fusus campos lubricos fecerat, gravesque currus inlue et voraginibus hærebant... aliorum turbati equi in voragines lacunasque præcipitavere curricula, etc.» Schmid. jungit verba, *tellus soli frustrata*, quæ frustra credita est solum. —**577.** *convellere*, evellere, extrahere. —*lento limo* id. qd. mox *tenaci labe*; *lento* Lefeb. explicat γλίσχω, viscoso, unde *lento* de humoribus viscosis apud medicos, et eodem forte sensu *tabo lento acrique II, 463.* —**578.** *labe*, limo, vel quod facile laberentur, vel potius, quod esset causa perniciei; Schmid. —**579.** *resoluta* imbri *ripa*, propr. nix in ripa. Sic mox *putri cespite*.

Jamque alius super atque alius per lubrica surgens,
Dum sibi quisque viam per inextricabile litus
Præripit, et putri luctatur cespite, lapsi
Obcumbunt, seseque sua pressere ruina. 585
Ille, celer nandi, jam jamque adprendere tuta
Dum parat, et celso connisus corpore prensat
Gramina summa manu, liquidisque emergit ab undis,
Contorta ripæ pendens adfigitur hasta.
Hic hostem, orbatu telo, complectitur ulnis,
Luctantemque vado permixta morte coercet. 590

581. *super atque*, ἐνὶ καὶ, et insuper. —**583.** *Præripit*, præoccupat.

585. Conf. Virg. *Æn.* VI, 358.

590. *Luctantem*, qui emergere conabatur. —*permixta morte*, promiscua; simul cum eo moriens.

Mille simul leti facies. Ligus occidit arvis;
Sed projecta viri lymphis fluvialibus ora
Sanguineum hauserunt longis singultibus amnem.
Enabat tandem medio vix gurgite pulcher
Irpinus, sociumque manus clamore vocabat; 595
Quum rapidis inlatus aquis, et vulnere multo
Impulit asper equus, fessumque sub æquora mersit.

591. *facies*, spectacula, vel genera, ut ap. Virg. *Ge.* I, 506, et *formæ* *Æn.* VI, 626; conf. Ind. et Drak. ad h.l. Burm. ad Val. Fl. VI, 279. —**593.** *longis singultibus* ut ap. Virg. *Ge.* III, 506, et *Æn.* IX, 505.

—*Sanguineum amnem*, aquam sanguine mixtam.

595. *socium*, sociorum, *manus vocabat*, non, quod Cell. putabat, *clamore manus*, gestu et indicio manu facto, Drak. —**597.** *Inpulit*, ut mox v. 650, et ap. Virg. *Æn.* XII, 380. —*asper*, exasperatus, incensus.

270

Adcumulat clades subito conspecta per undas
Vis elephantorum turrato concita dorso.
Namque vadis præceps rapitur, ceu proruta cautes
Avulsi montis, Trebiamque insueta timentem
Præ se pectore agit, spumantique incubat alveo.
Explorant adversa viros, perque aspera duro
Nititur ad laudem virtus interrita clivo.

600

270N **598.** Conf. Appian. b. Hannib. c. 7, et Liv. XXI, 55, 56, ubi tamen elephantum non in fluvio pereunt, et aversi inprimis sub caudis fodiuntur. —**599.** *turrato dorso*, cf. IX, 239 sq. —*Vis elephantorum*, h.e. multitudo eorum, vel, ut abstractum pro concr. positum sit, multi, sive robusti elephantum, ut *vis canum* ap. Virg. *Æn.* IV, 132 (ubi vid. Heyne), βίη Ἑλένοιο, et doctius βίη Ἡρακληΐη, ἱερὸν μένος Ἀτρείδαο, Ἄρηος, μένος ὄξυ θυμοῦ, πυρὸς δεινόν, et ἀνέμων, ἱερὴ ἴς Τηλεμάχοιο, ἴς ἀνέμοις, σθένος Ὠρίωνος ap. Hom. *Iliad.* β, 658 (ubi vid. Kœppen et ad v. 851); γ, 105; ξ, 182; λ, 268; ν, 758; ς, 264, 485; *Odys.* β, 409; ε, 478; ν, 276, al. Conf. App. et ad I, 71; VI, 338; VII, 523; Jani ad Hor. *Od.* I, III, 36; III, v, 13; XXI, 11, et id. in *Arte poet. lat.* p. 475; Weitz. ad Val. Fl. I, 561. Vulgo putant, substantiva *vim*, βίην, μένος et alia ejusmodi redundare, vel periphrasi cuidam servire. Sed vid. Cl. Schelleri præcept. stili bene lat. T. I, p. 304.

600. Cf. Virg. *Æn.* XII, 684 sq. *insueta*, ut ap. Virg. *Æn.* VIII, 248 (vid. ad v. 378), vel pro insuetos, nunquam antea visos elephantos. —**601.** *timentem*, cf. ad I, 48.

603. *Explorant adversa viros*, ut *secunda felices, adversa magnos probant* dixit Plin. *Paneg.* c. 31, ubi vid. *Intpp.* et ad Plin. *Ep.* IX, xxvi, 4; Lucret. III, 55; Sen. de *Prov.* 4, et. al. Cf. sup. ad III, 574. —*per aspera duro*, etc. Cf. II, 578; VI, 120, et ipsa Virtutis verba XV, 101 sqq., quæ ex pulcherrimo loco Hes. Ἔργ. 289 sq., petita sunt. Add. Sen. de const. Sapiientis c. 1; Xenoph. *Memorab.* Socr. II, §. 20 sq.; Stat. *Achill.* II, 376, ubi vid. Barth. —**604.** *Nititur*, enititur, ut ap. Virg. *Ge.* II, 428, et *Æn.* II, 443.

271

Namque inhonoratam Fibrenus perdere mortem
Et famæ nudam inpatiens, «Spectabimur, inquit,
Nec, Fortuna, meum condes sub gurgite letum.
Experiar, sitne in terris, domitare quod ensis
Non queat Ausonius, Tyrrhenave permeet hasta.»
Tum jacit adsurgens, dextroque in lumine sistit
Spicula sæva feræ, telumque in vulnere linquit.
Stridore horrisono penetrantem cuspidis ictum
Bellua prosequitur, laceramque cruore profuso
Adtollit frontem, ac lapso dat terga magistro.

605

610

271N **605.** *perdere mortem*, vid. ad v. 137. —*inhonoratam mortem*, vid. ad III, 123. —**606.** *Spectabimur*, spectata erit virtus nostra, vid. ad I, 77, et III, 574. —**607.** *meum condes sub gurgite letum*, non perficies, ut obscuram et *inhonoratam mortem* in undis inveniam, vid. ad III, 123, et inf. ad v. 671 sq.

610. *adsurgens* in hastam, ut in ense et ictum, ap. Virg. *Æn.* V, 443; X, 797; XI, 284, ubi vid. Heyne. Sic ἐρείδεν, ἐπερείδεν τὸ ἔγχος ap. Hom. *Iliad.* γ, 358; ε, 856, al. cf. v. 208; I, 400. Similiter quoque *insurgere* et *incumbere remis* dixit Virg. *Æn.* III, 207, 560; V, 15, 189; ἐπερώωντ' ἐλάτρησι Apollon. II, 663; ἐμβάλεῖν κόπιοισι Pind. *Pyth.* IV, 356.

612. Junge *prosequitur ictum stridore*, percussa horrendum clamorem edidit: quem elephantum clamorem Florus quoque I, xviii, 12, *stridorem* dixit.

Tum vero invadunt jaculis crebraque sagitta,
Ausi jam sperare necem, immensosque per armos
Et laterum extentus venit atra cuspidis vulnus.
Stat multa in tergo et nigranti lancea dorso,
Ac silvam ingentem concusso corpore vibrat,
Donec, consumtis longo certamine telis,
Concidit, et clausit magna vada pressa ruina.

615

620

617. *laterum extentus*, ut *laterum passus* (qs. pansas, expansiones), et *tractus* ap. Stat. *Silv.* I, i, 29, et *Theb.* IV, 173. —poeta in mente habuit loca Virg. *Æn.* X, 892; XI, 638 sq., et *laterum extentus* sunt latera vasta, extenta, ut *obtentus frondis* apud Virg. *Æn.* XI, 66, pro frondibus obtentis. Ern.

618. *nigranti dorso*, vid. ad III, 463, in V.L. —**619.** Drak. comparat Stat. *Th.* V, 533. Sed huic et nostro poetæ prævit Virg. *Æn.* X, 887.

272N **621.** *vada*, Trebiam fl. vel ejus aquas (vid. ad I, 52) et quidem h.l. earum cursum mole sua *clausit*, præclusit, obstruxit, ut VI, 708; XI, 138, et ap. Virg. *Æn.* XI, 298. —*pressa*, ut *corporibus premitur Peuce* dixit Claud. *Cons. Hon.* IV, 630.

272

Ecce per adversum, quanquam tardata morantur
Vulnere membra virum, subit inplacabilis amnem
Scipio, et innumeris infestat cædibus hostem.
Corporibus, clipeisque simul, galeisque cadentum
Contegitur Trebia, et vix cernere linquitur undas.
Mazæus jaculo, Gestar prosternitur ense;
Tum Pelopeus avis Cyrenes incola Telgon.
Huic torquet rapido conreptum e gurgite pilum,

625

630

Et, quantum longo ferri tenuata rigore
Procedit cuspis, per hiantia transigit ora.
Pulsati ligno sonuere in vulnere dentes.
Nec leto quæsita quies: turgentia membra
Eridano Trebia, Eridanus dedit æquoris undis.
Tu quoque, Thapse, cadis, tumulo post fata negato.
Quid domus Hesperidum, aut luci juvare Dearum,
Fulvos aurifera servantem arbore ramos?

635

622. Scipionem huic prælio interfuisse negat Liv. XXI, 52, 53 et 57; sed adfirmat Nepos Hannib. c. 4. quod jam alii monuere. — **623.** *Vulnere*, ad Ticinum accepto.

628. *Pelopeus avis*, h.e. propter majores, Cyrenarum conditores, vid. ad III, 252.

629 seq. Cf. ad v. 550. — **630.** *ferri rigore*, pro ferro rigido, et hoc simpl. pro ferro, ut ap. Virg. Ge. I, 143. — **631.** *Procedit*, prominet.

633. Cf. V.L. — *turgentia*, aqua absorpta. — **634.** *æquoris* Hadriatici.

636, 637. Cf. III, 283 sq. et de tota orationis forma Virg. Æn. X, 319 sq., ubi vid. Heyne.

273 Intumuit Trebia, et stagnis se sustulit imis;
Jamque ferox totum propellit gurgite fontem,
Atque omnes torquet vires: furit unda sonoris
Vorticibus, sequiturque novus cum murmure
torrens.

640

273N **638.** Manifeste h.l., quod jam alii viderunt, imitatur Hom. Il. φ, 136... 384, inpr. v. 234 seq., ubi Xanthus in Achillem insurgit. Siliii figmentum inde ortum notat Drak. quod fluvius imbri increverit, de quo vid. ad v. 573. Similem locum Stat. Th. IX, 404 sq., comparari jubet Lefeb. — *stagna*, maris, seu fluvii profunda, vid. Heyne ad Virg. Æn. I, 126. — **640.** *omnes torquet vires*, ut VII, 529, h.e. movet, vel effundit, ut *torquere bella, hastam, murmura, sibila*, quæ vid. in Ind. nisi malis cum Schmidio interpretari: intendit, quoniam contorta sunt validiora. — **641.** *novus torrens*, quatenus ad fluctus inusitados excreverat et ante non visos. Ern.

Sensit, et adensa ductor violentius ira,
«Magnas, o Trebia, et meritas mihi, perfide, pœnas
Exsolves, inquit: lacerum per Gallica rivis
Dispergam rura, atque amnis tibi nomina demam,
Quoque aperis te fonte, premam; nec tangere ripas,
Inlabique Pado dabitur: quænam ista repente
Sidonium, infelix, rabies te reddidit amnem?»

645

642 seqq. Non tam animosus fingitur Achilles ab Hom. I.c. — **644 sq.** Similiter, quod Drakenb. monet, Sicorim fl. punit Cæsar ap. Lucan. IV, 141 sq., et Gyndem Cyrus ap. Sen. de ira III, 21. — *lacerum*, etc., in rivos diducam. — **646.** *premam*, obturabo, fontes tuos obstruam; quod tamen ab his quæ Scipio vss. 644, 645, minatur, abhorreere putat Lenz. Equidem non video, cur utrumque locum habere non possit; alioquin *quove* pro *quoque* substituerem. — *nec tangere ripas*, retinere ripas suas. Lenz ad ripas Padi refert. — **648.** *Sidonium*, Sidoniis h.e. Pœnis faventem, ut *undis socialibus* v. 701. Cf. ad I, 118. Schmidius expressa putat Gr. μηδίξειν, φιλιππίξειν. — *infelix*, vid. ad II, 667.

274 Talia jactantem consurgens agger aquarum
Impulit, atque humeros curvato gurgite pressit.
Arduus adversa mole incurrentibus undis
Stat ductor, clipeoque ruentem sustinet amnem.
Nec non a tergo fluctus stridente procella
Spumeus inrorat summas adspergine cristas.
Ire vadis, stabilemque vetat defigere gressum
Subducta tellure Deus; percussa que longe
Raucum saxa sonant; undæque ad bella parentis
Excitæ pugnant, et ripas perdidit amnis.

650

274N **649.** *jactantem*, ut ap. Virg. Æ. I, 102. — **650.** *Impulit*, ὤσε ap. Hom. I.c. v. 235; conf. ad v. 597. — *curvato gurgite*, vid. ad I, 472.

651. *Arduus adversa mole stat*, elegantius quam στήναι ἐναντίβιον ap. Hom. I.c. v. 266; cf. Virg. Æn. X, 771. — *adversa undis*, quam undis obponit. — **653.** *stridente procella*, ut ap. Virg. Æn. I, 102.

654. *inrorat*, adspergit, aqua roris instar guttatim destillante.

655. *stabilemque vetat defigere gressum*, ὄυδε πόδεσσιν εἶχε στηρίξασθαι ap. Hom. v. 241, et *Seducta tellure*, κόνιν δ' ὑπέρεπτε ποδοῦν, v. 271. — **656.** *Deus*, Trebia, ut Xanthus μέγας θεός ap. Hom. v. 248. — **657, 658.** *ad bella parentis Excitæ*, a parente ad auxilium sibi præstandum advocatæ. — *ripas perdidit amnis*, exspatiatus est supra ripas; Lenz. — *parentis*, Trebiæ, non Eridani, quod Dausq. putabat; vid. ad I, 606.

Tum madidos crines, et glauca fronde revinctum
Adtollit cum voce caput: «Pœnasne superbas
Insuper, et nomen Trebiæ delere minaris,
O regnis inimice meis? quot corpora porto
Dextra fusa tua! clipeis galeisque virorum,
Quos mactas, artatus iter cursumque reliqui.
Cæde, vides, stagna alta rubent, retroque feruntur.
Adde modum dextræ, aut campis incumbere

660

665

propinquis.»

659. Cf. Virg. *Æn.* VIII, 31 sq.; X, 205, et inf. v. 726. —**660.** *cum voce*, ut X, 432, et ap. Virg. *Æn.* X, 667, «cum voce manus ad sidera tendit.» —**662.** *regnīs*, v. Burm. ad Val. Fl. II, 621. —**663.** *fusa*, vid. ad II, 113. —Cf. Hom. l.c. 217 sq. Virg. *Æn.* V, 806 sq. —**664.** *Adde modum*, fac finem, *dextræ*, cædibus.

275N **666.** *incumbe*, ut ap. Virg. Georg. II, 311, et *Æn.* I, 84, ubi videndus Heyne.

275 Hæc, Venere adjuncta, tumulo spectabat ab alto
Mulciber, obscuræ tectus caligine nubis.
Ingravat ad cælum sublatis Scipio palmis:
«Di patrii, quorum auspiciis stat Dardana Roma, 670
Talin' me leto tanta inter prælia nuper
Servastis? fortune animam hanc excindere dextra
Indignum est visum? redde o me, nate, periclis;
Redde hosti! liceat bellanti arcessere mortem, 675
Quam patriæ fratricque probem.» Tum percita dictis
Ingemuit Venus, et rapidas direxit in amnem
Conjugis invicti vires: agit undique flammās
Dispensus ripis ignis, multosque per annos
276 Nutritas fluvio populatur fervidus umbras.

667, 668. Conf. Hom. Iliad. φ, 328 sq. Junonis partes Silius detulit Veneri, Romanis faventi.

669. Similes preces ac vota Achillis ap. Hom. l.c. v. 272 sq., et Ulyssis Odys. ε, 298 sq., ex quo loco desumta est oratio *Æneæ* ap. Virg. *Æn.* I, 93 sq., ut ex hac Hannibalis verba inf. XVII, 260 seq., ubi Drak. monet, veteres vehementer mortem in undis exhorruisse, tum quod animam igne constare (vid. Virg. *Æn.* VI, 130 sq.), adeoque aqua exstingui putarent; tum quod naufragio absumtis raro sepultura obtingere posset. Cf. ad I, 154; Jani ad Hor. Od. I, xxviii, 23; viros doctos ad Valerium Flaccum, I, 633; Burm. ad Petron. c. 103 et 114; Cuper. Obs. I, 8; Guther. de jure man. I, 10. —*Ingravat*, ut ap. Virg. *Æn.* XI, 220, eodemque sensu *asperare* inf. v. 774, et *acerbare* VI, 116; Drak.

670. *Dardana*, vid. ad lib. I, 14. —**671.** *Taline leto*, tam fœdæ morti in undis; λευγαλέω θανάτω dixit Homerus Iliad. φ, 281; Odys. ε, 312. —**672.** *fortune*, etc., cf. ad II, 705. —**673.** *redde*, etc., ut apud Virg. *Æn.* II, 669; X, 61. —*nate*, qui me ad Ticinum servasti. —**675.** *fratricque*, Cn. Corn. Scipioni Calvo, qui notus est ex Liv. XXI, 32, 60. —Conf. Hom. II. φ, 328... 384. —**676** sq. *Ingemuit*, gravius μέγ' ἄσσε Hom. —**679.** *umbras*, arbores, Trebiæ ripam obumbrantes, ut ap. Virg. Ecl. V, 40; Ge. I, 157; IV, 511, al. cf. Ind.

276N Uritur omne nemus, lucosque effusus in altos 680
Inmissis crepitat victor Vulcanus habenis.
Jamque ambusta comas abies, jam pinus et alni;
Jam, solo restans trunco, dimisit in altum
Populus adsuetas ramis habitare volucres.
Famma vorax imo penitus de gurgite tractos 685
Absorbet latices, sævoque urgente vapore
Siccus inarescit ripis cruor: horrida late
Scinditur in rimas, et hiatu rupta dehiscit
Tellus, ac stagnis altæ sedere favillæ.

681. Conf. Virg. *Æn.* V, 662, et Georg. II, 307; inf. XVII, 96, et ad VI, 556. —*crepitat*, vid. Bentl. ad Hor. Od. IV, xi, 11.

682 sq. Imitat. Hom. Iliad. φ, 350 seq. —*comas*, frondes, vel folia, ut χαίτη ap. Anacr. XXII, 3, et Callim. H. in Del. v. 81: κόμη, τρίχες, τριχῶδες, seu τριχομανές de arboribus et plantis, ὄρος κεκομημένον ὕλη, ap. Callim. H. in Dian. v. 41, ubi vid. Spanh. —**684.** *Populus*, definite pro quav. arbore.

685. Conf. Ovid. Met. II, 211, et ad vss. 691... 695, ibid. v. 264 sqq., quem locum Silius expressit; Lenz. —*imo de gurgite*, fundo, βυσσόθεν, absorbet, ἀναρροιβδεῖ. Reliqua minus ornata, quam ap. Hom. l.c. v. 361 sq. ubi Xanthus ahenō, igne ebullient, comparatur. —**686.** *vapore*, ut ap. Virg. *Æn.* V, 683; τεῖρε δ' ἄσση Hom. l.l. 366. —**687.** *horrida*, squalida.

277 Miratur pater æternos cessare repente 690
Eridanus cursus; Nympharumque intima mæstus
Inplevit chorus adtonitis ululatibus antra.
Ter caput ambustum conantem adtollere, jacta
Lampade, Vulcanus mersit fumantibus undis:
Ter conrepta Dei crines nudavit arundo. 695
Tum demum admissæ voces et vota precantis,
Orantique datum ripas servare priores;
Ac tandem a Trebia revocavit Scipio fessas
Munitum in collem, Graccho comitante, cohortes.
At Pœnus, multo fluvium veneratus honore, 700
Gramineas undis statuit socialibus aras,
Nescius heu! quanto Superi majora moverent,
Et quos Ausoniæ luctus, Trasymene, parares.

690. Ipse Padus, in quem Trebia influit, magnam incendii, quo hic ardebat, vim sensit: quod præclare poeta expressit. —*pater*, vid. ad I, 606, et cf. IX, 187, et Virg. Ge. I, 482. —*cursus æternos*, ut αἰώνους Sophocle de fontibus; D. Heins. —**691.** *Nympharum*, Nereidum.

277N **695.** *Arundo*, sertum ex ea, tegens caput Dei fluvialis, *nudavit crines Dei*, quia *conrepta* est flammis, vel combusta. Conf. v. 659.

698, 699. Cf. ad v. 483, et Liv. XXI, 56.

700. *honore*, vid. ad III, 218. —701. *Gramineas aras*, e cespite, βωμοὺς ἀντοσχεδίου, ut ap. Virg. *Æn.* XII, 118; Ovid. *Met.* VII, 240, al. cf. Ind. —*undis socialibus* cf. ad v. 648. —703. Silius silentio prætermittit prælia, hiberno tempore prope Placentiam commissa, de quibus vid. Liv. XXI, 57 et 59.

Boiorum nuper populos turbaverat armis
Flaminius, facilisque viro tum gloria belli, 705
Corde levem atque astus inopem contundere
gentem.

278 Sed labor haud idem Tyrio certasse tyranno.
Hunc, lævis Urbi genitum ad fatalia damna
Ominibus, parat imperio Saturnia fesso
Ductorem, dignumque virum veniente ruina. 710

704 sq. C. Quinctius Flaminius Nepos Cos. A.U. DXXX, adeoque sex annis ante alterum consulatum, in quo ad Trasymenum lacum, quod nunc poeta memorabit, periit, victoriam de *Boiis* reportaverat, quam tamen tribunis suis debebat temerarius imperator, qui imperitia sua eam pæne prodiderat. Eam ob causam, et quoniam auspicia, prodigia ac literas, quibus Romam revocabatur, spreverat, non nisi privatus et plebe indignante triumphabat. Cf. V, 107 sqq., 646 sq.; Liv. XXI, 63; XXII, 6; Oros. IV, 13; Flor. II, 4; inpr. Polyb. II, 31... 34, et Plut. in Marcell. p.m. 299, et in Flamin. —706. *Corde levem*, v. ad v. 50. —*contundere* gravius quam vincere, domare, ut ap. Virg. *Æn.* I, 264, «populosque feroces Contundet, etc.» cf. Broukh, ad Tib. III, vi, 14.

278N 708. *lævis Ominibus*, adversis fati: vel *omina* ad Flaminii genesin, seu horoscopum spectant. —709. *Saturnia*, cui poeta omnium, quæ Romanis contingunt, malorum causam adtribuere solet. —*fesso*, malis, cladibus, bello; conf. ad I, 566. —710. *ruina*, insigni clade.

Inde ubi prima dies juris, clavumque regendæ
Invasit patriæ, ac sub nutu castra fuere;
Ut pelagi rudis, et pontum tractare per artem
Nescius, adcepit miseræ si jura carinæ,
Ventorum tenet ipse vicem, cunctisque procellis 715
Dat jactare ratem: fertur vaga gurgite puppis
Ipsius in scopulos dextra inpellente magistri.

711. *prima dies juris*, calendæ Januariæ, quibus consulatum iniit. —713... 717. Cf. ad I, 687 sq. —*artem κατ' ἔξ.* esse peritiam navis gubernandæ, monent Barth. ad Stat. Th. III, 29, et Drak. ad h.l. et ad XIV, 454. —714. *jura carinæ*, ut *regna* et *imperium navis*, ap. Val. Fl. I, 418 (ubi vid. Burm.), et V, 14. —715. *Ventorum tenet vicem*, est loco ventorum, et imperitia sua facit, quod venti solent. —716. *Dat jactare*, cf. ad V, 324; Virg. *Æn.* I, 319. «dederatque comas diffundere ventis.» —717. *magistri*, gubernatoris navis, inter quos Liv. quidem XXIX, 25, et XLV, 42, non vero poetas distinguere, monet Drak.

Ergo agitur raptis præceps exercitus armis
Lydorum in populos, sedemque ab origine prisca
Sacratam Corythi, junctosque a sanguine avorum 720
Mæonios Italis permixta stirpe colonos.

719 sq. Etruriam intellige, et de *Lydorum populo*, a quo, vulgari Romanorum a Græcis adscito errore, Etruscorum, seu Tyrrhenorum origo repetitur; vid. Heyne ad Virg. *Æn.* VIII, 479; IX, 11, et Exc. III, ad *Æn.* VIII; Lips. et Ernesti ad Tac. Ann. IV, 55; de *Corytho* autem, Etruriæ principe ac conditore *Cortonæ* urbis (unde montes *Cortonenses*, quos Trasymenus subit, mox v. 823.) Heyne ad *Æn.* III, 170; IX, 10; X, 719, et Exc. VI, ad *Æn.* III; it. Cluver. Ital. ant. p. 590 sq. Cf. V, 9 sq., et ad VIII, 472. —721. *Mæones*, prisca Lydiæ coloni, et hinc Etrusci; cf. Virg. *Æn.* VIII, 499; XI, 759; Herodot. I, 7, et Ind.

279 Nec regem Afrorum noscenda ad cœpta moratur
Laude super tanta monitor Deus: omnia somni
Condiderant, ægrisque dabant obliviam curis,
Quum Juno, in stagni numen conversa propinqui, 725
Et madidæ frontis crines circumdata fronde
Populea, stimulat subitis præcordia curis,
Ac rumpit ducis haud spernenda voce quietem.

279N 722. vid. V.L. —*miscenda ad cœpta*, h.e. turbanda consulis consilia, suspicatur vir doctus in *Allg. Lit. Zeit.* 1796, N. 139. —723. *Deus*, vel omnino est numen divinum, vel pro dea, ut ἡ θεὸς; cf. Virg. *Æn.* II, 632; VII, 498, et Vulp. ad Tibull. I, vi, 43. —In his poetæ animo oculisque observabatur locus Virg. *Æn.* VIII, 26... 67, ubi vid. Heyne, et ad *Æn.* II, 268 seq. —724. *curis ægris*, quæ ægros, miseros faciunt homines, cf. ad I, 85, in V.L. —725. *stagni*, Trasymeni lacus. —726. Cf. Virg. *Æn.* VIII, 31 sq., et sup. v. 659.

280 «O felix famæ, et Latio lacrimabile nomen,
Hannibal, Ausonia si te Fortuna creasset, 730
Ad magnos venture Deos! cur fata tenemus?
Pelle moras: brevis est magni fortuna favoris.
Quantum vovisti, quum Dardana bella parenti
Jurares, fluet Ausonio tibi corpore tantum
Sanguinis, et patrias satiabis cædibus umbras. 735
Nobis persolves meritos securus honores.
Namque ego sum, celsis quem cinctum montibus
ambit

Tmolo missa manus, stagnis Trasymenus opacis.»

729. *Latio lacrimabile nomen*, cf. I, 110 sq., et III, 73. — *nomina*, ut ὀνόματα, pro hominibus ponuntur, ut VI, 298; XI, 513, al.; cf. Heyne ad Tibull. III, IV, 61, et Bentr. ad Hor. Od. III, XXVII, 34. Passim quoque *nomen* redundat; v. ad V, 161. — **730.** Qui Deus olim futurus esses, si in Italia nasci tibi contigisset, ubi tales viri, qualis tu es, in Deorum numero referri solent. Drak. comparat inf. VII, 36, 37, et Cic. pro Muræna c. 36, «gratias egit Diis... quod ille vir in hac republica potissimum natus esset;» add. inf. XVII, 403, 404. — **731.** *cur fata tenemus*, retinemus, remoramur? ut *fatis currentibus obstare* VII, 307, et contra *urgere fata* VII, 224; *fata irritare* V, 234; *incumbere fortunæ* VII, 241; *Præcipitare fatum* I, 691; *laccessere fata* XV, 36, vel *fato urgenti incumbere* ap. Virg. Æn. II, 653.

734. *Jurares*, cf. I, 113 sq. — **735.** *satiabis*, placabis, ut ap. Virg. Æn. II, 587.

736. Imitat. Virg. Æn. VIII, 61 sq.

738. *Tmolo*, ex Lydia, cujus mons est Tmolus. — *missa manus*, h.e. Etrusci, cf. ad v. 719, et VII, 210.

His agitur monitis, et lætam numine pubem

Protinus aërii præceps rapit aggere montis.

Horrebat glacie saxa inter lubrica, summo

Piniferum cælo miscens caput, Apenninus.

Condiderat nix alta trabes, et vertice celso

Canus apex structa surgebat ad astra pruina.

Ire jubet: prior exstingui labique videtur

Gloria, post Alpes si stetur montibus ullis.

Scandunt prærupti nimbose cacumina saxi,

Nec superasse jugum finit, mulcetve laborem.

739. *numine*, ejus monitis. Cf. ad I, 93, in V.L.

741. Cf. omnino Liv. XXI, 58, cujus narrationem cur tam strictim adtigerit Silius mireris, quum tamen poeticum ornatum et res admittat, et ipse diligenter sectetur. — *Horrebat*, etc. Cf. Virg. Æn. IV, 249, 251; XII, 702 sq.

744. *pruina*, vid. ad III, 533.

746. Si, post Alpes superatas, aliis iisque minoribus montibus iter impediatur et obstruatur.

748. *mulcet laborem*, minuit, ut XII, 220. — Delet hunc versum Col. Imo vero ex eo quodammodo pendent sequentia, cum quibus cohæret: dicit enim, superato jugo jam nondum finitum fuisse laborem (*superasse jugum*, græco more pro superato montis adscensus), sed quasi novum ex paludibus in plano campo objectum. Ern.

Plana natant, putrique gelu liquentibus undis

Invia limosa restagnant arva palude.

Jamque ducis nudus tanta inter inhospita vertex

Sævitia quatitur cæli, manante per ora

Perque genas oculo: facilis sprevisse medentes,

749 sq. Nam Apenninum transgressos *plana natantia* h.e. planities, seu campi paludosi (quos Silius solita verborum luxuria depingit) remorabantur. Liv. XXII, 2, «Propiorem viam (in Etruriam) per paludem petit, qua fluvius Arnus per eos dies solito magis inundaverat.» Proprie hoc iter non continuo H. ingressus est, simul atque Apenninum superavit; vid. Liv. XXI, 59. Sed poeta res levioris momenti omittere solet. — *putri*, resoluti, nondum indurato *gelu* impediti rivi se late diffundunt; ut solent, quæ calore liquescunt; Cellar. coll. Virg. Ge. I, 43.

751 seq. Hannibal, quod jam Drak. observasse video, Apenninum transgressus, sæva tempestatis vi, in via per paludem et profundas Arni fl. voragines, alterum amisit oculum, testibus Polyb. III, 79; Liv. XXII, 2, et Corn. Nep. c. 4; (qui tamen non omnino cum illis consentit, de quo vid. ej. Intp. et Drak. ad Liv. l.c.) non a frigore in Alpibus, quod Schol. Juven. ad Sat. X, 153, adnotavit.

751. *tanta inhospita*, tam i. loca, ut VI, 308. — **753** sq. «Quia medendi nec locus nec tempus erat, altero oculo capitur.» Liv. et Polyb. l.c. quæ poeta exornavit. — *facilis sprevisse* (ἀοριστώς) h.e. facile spernebat, ut I, 225; VIII, 59.

Optatum bene credit emi quocumque periclo

Bellandi tempus: non frontis parcat honori,

Dum ne perdat iter: non cetera membra moratur

In pretium belli dare, si victoria poscat;

Satque putat lucis, Capitolia cernere victor

Qua queat, atque Italum feriat qua comminus
hostem.

Talia perpepsi tandem inter sæva locorum

Optatos venere lacus; ubi deinde per arma

Sumeret amissi numerosa piacula visus.

754. *bene*, h.e. vili pretio, parvi *emi*; quam locutionem, vel tironibus notam, magna exemplorum copia illustravit Drak. ad h.l. ad V, 601, et VII, 620. — **755.** *frontis honos*, possit esse decora facies, ut ap. Stat. Silv. I, II, 113. Sic *honor capitis*, ap. Plin. Paneg. 8, id. qd., *caput honestum*, ap. Virg. Ge. II, 392. Sed h.l. est frontis decus h.e. oculi, ut cornua Tacito *gloria frontis* dicuntur Germ. c. 5; *honores*, pulchritudo, *formæ* inf. XII, 243; *h. togæ* VI, 394; *h. croceus*, color rutilus et pulcher VIII, 442; cf. Heyne ad Virg. Æn. I, 591, et Jani ad Hor. Od. II, XI, 9.

761. *lacus*, ad Trasymenum lacum. — **762.** *piacula*, solatia.

Ecce autem Patres aderant Carthagine missi:

Causa viæ non parva viris; nec læta ferebant.
Mos fuit in populis, quos condidit advena Dido,
Poscere cæde Deos veniam, ac flagrantibus aris
(Infandum dictu!) parvos inponere natos.

765

765. Poeta, ornatus et variationis studiosissimus, facile in episodium hoc incidere poterat, memor libri III, 64 seq. —*Mos*, Pœnis a Phœnicibus, quorum Moloch a Saturno parum diversus fuisse videtur, traditus, pluribusque barbaris gentibus communis, de quo vid. præter VV. DD. ad h.l. Column. ad Ennii Ann. I, p. 28; Ill. Meiners de relig. varior. popul.; Hendorich de republ. Carthag. II, 1, 4; Bryann. de sacrif. hum. et Michaelis Jus Mos. T. V, §. 247. Notandum vero ex v. 768, sacrificium hoc annuum fuisse sortique commissum. —*condidit*, vid. ad I, 28, in V.L. —**766.** *Poscere Deos veniam*, vel *pacem*, pro gratiam et opem ab iis petere, vel simpl. illos placare, ut in formulis precum, inpr. pontificum, passim occurrit. Conf. XV, 437; Virg. Æn. III, 261; IV, 50; Liv. I, 16; VII, 2, al.

283 Urna reducebat miserandos annua casus,
Sacra Thoanteæ ritusque imitata Dianæ.
Cui fato sortique Deum de more petebat
Hannibalis prolem discors antiquitus Hannon.
Sed propior metus armati ductoris ab ira,
Et magna ante oculos stabat genitoris imago.

770

768. *annua* quotannis. —*casus*, sacrificium. —**769.** *Diana Thoantea*, ut XIV, 260, et ap. Val. Fl. VIII, 208, h.e. Taurica, seu Scythica, cui hostiæ humanæ mactabantur; quem deæ cultum, ex fabulis de Iphigenia, Oreste ac Pylade notissimum, *Thoas*, rex Taurorum, primus instituisse dicitur; vid. Herodot. IV, 103; Strab. V; Diodor. IV, 45; Pausan. III, 16; IX, 19; VV. DD. ad Ovid. ex Ponto III, 11, 45... 96, et Trist. IV, 14, 63... 82; Hygin. fab. 98, et 120; Serv. ad Virg. Æn. II, 116; Spanh. ad Callim. H. in Dian. v. 173, 174; Muncker. ad Antonin. Liberal. fab. 27, et Eurip. Iphig. v. 39.

283N

770. *petebat*, destinabat. Cf. II, 29. —**771.** *discors Hannon*, cf. ad II, 277.

772. *metus propior*, cf. I, 32.

Asperat hæc fœdata genas, lacerataque crines,
Atque urbem complet mæsti clamoris Imilce.
Edonis ut Pangæa super trieteride mota
It juga, et inclusum suspirat pectore Bacchum.

775

774. Præclare adfectus materni vis singulis Imilces factis verbisque exprimitur. —*Asperat*, auget, *hæc*, metum hujus iræ paternæ, Imilces, conjugis, mœror, ut *asperare ignes* dixit Val. Fl. V, 369; *a. iram* Tac. hist. II, 48; cf. ad v. 669.

776 sq. Conf. Virg. Æn. IV, 300 sqq. (ubi vid. Heyne de *orgiis trietericis et motis sacris*), et Lucan I, 674 sq. —*Edonis*, Baccha, ab Edonis, populo Thraciæ, ubi orgia Bacchi potissimum celebrabantur. Conf. Intpp. ad Theocr. VII, 111; Benti. ad Hor. Od. III, xxv, 9, et viros doctos, in V.L. laudatos. —*Pangæa juga*, ut II, 73. —**777.** *suspirat*, ἀναπνεῖ, pro spirat, πνεῖ, ut XII, 136, et XIII, 426; D. Heins. Similiter *totum spirant præcordia Phœbum*, Drak. monente, dixit Claud. de R. P. I, 6; cf. ad III, 240 et 697; Burm. ad Val. Fl. II, 278.

284N

284 Ergo inter Tyrias, facibus ceu subdita, matres
Clamat, «Io conjux! quocumque in cardine mundi
Bella moves, huc signa refer: violentior hic est,
Hic hostis propior! tu nunc fortasse sub ipsis
Urbis Dardaniæ muris, vibrantia tela
Excipis intrepidus clipeo, sævamque coruscans
Lampada, Tarpeiis infers incendia tectis.

780

778. *facibus subdita*, propr. facibus subditis, igni admoto combusta, unde *clamat*; vel simpl. pro incitata sc. furore, ut *faces subjicere invidiæ, bellis*, etc., et *subdere ignem seditioni* Liv. VIII, 32: vel *subdita*, subjecta, permissa, adeoque stimulata *facibus*, h.e. ceu Mænas, quæ adensis facibus noctu per montes ac nemora cum clamore discurrit. Ejusmodi certe faces contextui aptiores sunt. Cf. V.L. —**779 seq.** Tota oratio spirat furentem ac bacchicum mentis fervorem, quo instincta Imilce in absentem maritum acerrime invehitur; et gravissimæ indignationis adfectum, qui, elevata herois laude ac gloria, tenerrimos paterni amoris sensus agitat et v. 787 sq., cum amara inrisione permiscetur; sed, quod minus exspectes et probes, nimis abrupte v. 791, (ubi τὸ πορρο ῥητορικῶς magis, quam δεινῶς dictum) ad pios philosophicosque, etsi præclaros, sensus descendit, quibus enthusiasmi impetus, qui subito v. 796, iterum effervescit, interrumpitur. —*Io conjux*, ut *Io Bacche!* cf. ad V, 634, in V.L. —*cardine mundi*, plaga, seu regione. —**781.** *propior* tibi, tanquam patri; ad te magis spectat. —**782.** *vibrantia* se, vibrata; vid. ad I, 539.

Interea tibi prima domus atque unica proles
Heu! gremio in patriæ Stygias raptatur ad aras.
I nunc, Ausonios ferro populare penates,
Et vetitas molire vias! I, pacta resigna
Per cunctos jurata Deos! sic præmia reddit
Carthago, et tales jam nunc tibi solvit honores!
Quæ porro hæc pietas, delubra adspargere tabo?
Heu primæ scelerum causæ mortalibus ægris,
Naturam nescire Deum! justa ite precari
Ture pio, cædumque feros avertite ritus.

785

285

788. *molire vias*, ut ap. Virg. Æn. X, 477, et VI, 477; ubi vid. Heyne. —*vetitas*, vid. ad III, 501. —*pacta resigna*, irrita fac, rumpe, propr. sigillo ablato. Schmid. accipit pro simpl. *signa*, firma. —**789 sq.** Vis verborum *sic* et *tales* voce et gestu declaranda.

790

791. Notum est, priscos homines sanguinis effusionem religioni habuisse, iisque morem fuisse θεοῦς καρποῖς, h.e. ἀπαρχαῖς ἀγάλλειν, hisque frugum primitiis ac libaminibus solum deinde tus sine hostiis addere. Cf. loc. class. Ovid. Fast. I, 337... 454, et IV, 409 seq.

792. *ægris mortalibus*, ut ap. Virg. Ge. I, 237; cf. [ad I, 85](#), in **V.L.** —**794.** *Ture pio*, quo pietatem in Deos testamini, ut ap. Tibull. II, II, 3; III, IV, 10, et Virg. Æn. IV, 637; V, 745.

Mite et cognatum est homini Deus: hactenus, oro, 795
 Sit satis ante aras cæsos vidisse juvencos;
 Aut si, velle nefas Superos, fixumque sedetque,
 Me, me, quæ genui, vestris absumite votis.
 Cur spoliare juvat Libycas hac indole terras?
 An flendæ magis Ægates, et mersa profundo 800
 Punica regna forent, olim si sorte cruenta
 286 Esset tanta mei virtus prærepta mariti?»

795. Conf. Intpp. ad Act. Apost. XVII, 28, 29; Dausq. citat Cic. Leg. I, 8; Epictet. I, III, 9; Polyb. Ecl. 25, et al. —*hactenus*, id tantum, *sit satis*; sufficiat certe animalia, non homines mactasse. Conf. **XIII, 270**, et **IX, 347**, ubi Drak. laudat Gronov. Obs. I, 15, et Obs. in Script. Eccles. c. 22. Lefeb. qui vers. 791, *tabum* etiam de sanguine humano intellexerat, h.l. vertit: *contentons-nous à l'avenir de n'immoler que des animaux sur les autels*. Ernesti toto h.l. non victimas humanas, sed in genere cruenta sacrificia reprehendi putat, quoniam his sublatis et illæ tollantur, ideoque jungit *hactenus sit satis*, hoc sensu: desinite nunc tandem cruentis sacrificiis Deos colere; aut si firmiter vobis persuasistis, Superis tale nefas placere posse, me immolate. Neuter mihi quidem sententiam suam persuasit. —**797.** *nefas*, nefaria hæc sacrificia, sc. humana. —*fixumque sedetque*, cf. Virg. Æ. IV, 15. —**798.** *absumite*, perditate, *vestris votis*, victima vota, vel votorum, quæ fecistis quorumque rei estis, solvendorum causa. Cf. Virg. Æ. III, 279, et ibi Heyne.

799. *hac indole*, hoc puero tantæ indolis.

800. *Ægates*, ut **I, 61**. —*mersa Punica regna*, jactura tot navium hominumque, qua simul imperium maris nobis ereptum, et populus nomenque Pœnorum ad interuicium prope redactum est.

—**802.** *virtus mariti*, ut μένος Ἄρηος, etc., vid. [ad v. 599](#).

Hæc, dubios vario Divumque hominumque timore,
 Ad cauta inlexere Patres; ipsique relictum,
 Abnueret sortem, an superum pareret honori. 805
 Tum vero trepidare metu vix compos Imilce,
 Magnanimi metuens inmitia corda mariti.

803. *Hæc*, verba. —**804.** *cauta*, consilia. —*ipsique*, Hannibali. An ut αὐτὸς ἔφα?

His auide auditis ductor sic deinde profatur:
 «Quid tibi pro tanto non inpar munere solvat
 Hannibal æquatus Superis? quæ præmia digna 810
 Inveniam, Carthago parens? noctemque diemque
 Arma feram; templisque tuis hinc plurima faxo
 Hostia ab Ausonio veniat generosa Quirino.
 287 At puer armorum et belli servabitur heres.
 Spes, o nate, meæ, Tyriarumque unica rerum, 815
 Hesperia minitante, salus, terraque fretoque
 Certare Æneadis, dum stabit vita, memento.

809 seq. Oratio bene convenit ingenio Hannibalis, quod in gratia quoque referenda superbæ indicia prodit. —**810.** *Hannibal æquatus Superis*, quod divina res et sacrificii causa ejus arbitrio permittitur; Cellar. coll. Plinio, Epist. I, 7, pr. Non male. Confer tamen [ad v. 803](#), in variis lectionibus. —**813.** *ab Ausonio Quirino*, a populo Romuli, h.e. Romano.

817. *stabit*, vid. [ad II, 639](#), in variis lectionibus. —*certare memento*, confer [ad III, 118](#).

Perge, patent Alpes; nostroque incumbere labori.
 Vos quoque, Dî patrii, quorum delubra piantur
 Cædibus, atque coli gaudent formidine matrum, 820
 Huc lætos vultus totasque advertite mentes.
 Namque paro sacra, et majores molior aras.
 Tu, Mago, adversi conside in vertice montis:
 Tu lævos propior colles adcede, Choaspe:
 Ad claustra et fauces ducat per opaca Sychæus. 825
 Ast ego te, Trasymene, vago cum milite præceps
 Lustrabo, et Superis quæram libamina belli.
 Namque haud parva Deus promissis spondet apertis,
 Quæ spectata, viri, patriam referatis in urbem.»

820. *formidine matrum*, præclare pro cædibus et sacrificiis, quæ matres potissimum horrent et reformidant.

822 seqq. Color orationis fere ut apud Virg. Æneid. XI, 515 sq. —*sacra* majora, stragem Romanorum.

823... 827. Conf. Liv. XXII, 2, et inpr. 4; Polyb. III, 82, extr. —**823.** *mons* et *colles* sunt montes Cortonenses, cf. [ad v. 720](#). De *Sychæo* et *Choaspe*, cf. III, 245, 317. —**825.** *claustra* et *fauces*, angustiae saltus et montium. Cf. V, 42 sqq.

826. *vago milite*, expedito. —**827.** *libamina belli*, cf. v. 822.

LIBER IV: VARIE LECTIONES

- 224 VL **4.** Ita in c. Col. legitur; *Herculeo labori* in mentem veniebat N. Heins. *jactatum fama* Put. *jactantem fama* ed. Lefeb. operarum haud dubie incuria. Vulgo *jactatur fama*. —**5.** *diro c. i. motu* malebat N. Heins. —**7.** *aures* ant. ed. Veneta, prob. N. Heins. Cf. *ad II, 580*. Vulgatum confirmat Drak. similibus locis Val. Fl. I, 743; II, 122; V, 273; et inpr. Virg. *Æ.* IV, 187. Cf. not. ad III, 436.
- 225 VL Schmidio videtur elegans esse traductio ab ariete, qui propr. quatit muros. —**8.** *verum rumorem* placebat aliquando N. Heins. coll. Claud. Eutrop. II, 470. —**13.** *niveumque... coni* (φάλλου) *decus*, Colon. et Tell., h. cristas, seu jubas, λόφον, ut *gloria coni* ap. Stat. Th. VIII, 706, et inf. X, 400. Vulgatam lect. *juvenumque*, quæ errore typogr. in ed. Lefeb. remansit, prob. Dausq. (qui tamen *juvenesque* malebat) et Barth. quod juvenes armorum ornatu maxime (an vero et soli?) capiantur, nec omnes cristæ nivei coloris fuerint. Neuter vidit, *niveum* esse epith. ornans, ut *II, 399*; ap. Stat. Th. IV, 130, al. *reposti* frustra volebat N. Heins. quum conus, non galea reponatur. —**15.** *revocantque* Col. Ox. R. 2, h.e. reficiunt; vid. Gronov. Obs. II, 19; *recoquantque* ingeniose corrig. Bentl. ad Hor. Od. I, 35, 38; prob. Drak. cui nostra lectio inaudita et ex antiqua scribendi ratione *recocunt* orta videbatur, quod firmari potest loco Virg. *Æ.* VII, 636. Vulgo *renovantque*; in quo Dausq. adquiescit, quum tamen *novant* modo præcesserit; *recoquantque novas* conj. Lefeb. Male! —**16.** *inultas* emend. N. Heins. quia *irrita vulnera* subsequuntur. Sed ita ταυτολογία poetæ obtrudi monet Drak. —**23.** *ast* contra omnes libros scripsit Lefeb. ne admonito quidem lectore. —**26.** *agris* Col. *armis* Ox. —**32.** *Sic vulgus* (sc. facit); *traduntque metus*, vel *Dira serunt, creduntque metu*, vel *Sic vulgus; crescuntque metus* conj. Withof.
- 226 VL **34.** *nec pervia*, vel *impervia saxu* emend. Schmid. quum Alpes ut non perviæ semper jactentur, et, si perviæ sint, in iis non poni possit spes, Pœnum eas non transcensurum. Sed Alpes, quas Hannibal primus præter omnium opinionem *pervias* fecerat, *decepere*, quia eas hominibus impervias esse putaverant. —**35.** *Decepere* scripti et editi ante Martin. Herbipol., qui primum *Accepere* dedit. Conf. Gronov. Obs. III, 20.
- 227 VL **40.** *gradu* e Col. recepit Lefeb. et exponit *erependo gradu, gravissant sur les roches*; respiciens forte ad *III, 529*. Sed olim potius *gradu* scriptum, vel ultima litera voc. *gradum* a prima vocis seq. absorpta, iudice Drak. —**49.** *Sic* conj. Dausq. Male! —**51.** *prævectus* corrig. N. Heins. ut et *VIII, 126*: non male; etsi vulgata quoque ferri potest, si suppl. *ad*, ut *V, 204; XVI, 519* al.
- 228 VL —**56.** *Namque en* tacite refinxit Lef. puncto post *cohortes* posito. —**57.** *furere Adcensæ* conj. Schmid. quod et nobis in mentem venit. Sed vid. not. —**59.** *coluntur* volebat N. Heins. *habitantur* Drak. *quacumque vagantur Iberi* Livineius. Contra *vocari, audire, cluere* pro *esse*, XII, 709 et al. poni, monet Lef. At *vocari alicui* simpl. pro *ei esse* nemo facile dixerit, sed potius pro *vocari ab aliquo*. Præterea non omnittendum est, quid et quomodo hoc, vel illud vocetur, seu audiat. Vulgata itaque lectio omnino suspecta videtur. Withof. varia tentabat: *locantur Iberis*, vel *vocantur Ibero I. T. n. tot agmina*, vel *morantur Iberi*, seu *Iberos*, (h.e. Pyrenen aliaque, quæ ipsi superare timent) vel *lavantur Ibero* (ut *V, 161, 271; IX, 185, 195*), vel *armantur Iberis* (ut *III, 224; XI, 144*), vel *occantur Iberis*, vel denique *cavantur Iberis*, ut adludatur ad auri fodinas Hispaniæ. —**60.** *numerosa*, non *nemorosa*, Col. Ox. Parm. *memor ausa per a.* frustra conj. Barth. Adv. VI, 3; quum meminert Hannibal, quid quisque et quovis tempore gesserit. —**61.** *ferocem* Col. prob. N. Heins. ad h.l. et ad Claud. Cons. Mall. Theod. v. 53. Vulgo *furentem*, non minus recte. —**62.** *Alii rutulam, vel rutilam*. Conf. *I, 291, 584*.
- 229 VL **71.** *Transiliunt, discant* Put. *stet*, vel mox *et majus si scandere* corrig. N. Heins. reclam. Lefeb., quia mutatio modorum passim sit obvia. —**73.** *vestros*, non *nostros*, Col. et R. 2. —**74.** *fusa* ed. Paris. Colinæi, errore typogr., quem D. Heins. et Dausq. fideliter descripsere. —**78.** *nova num* corrig. N. Heins. citra necessitatem. Conf. v. 72, 806, et quos Drak. laudat Perizon. Diss. de Dict. Cret. §. 40, et Bentl. ad Hor. Serm. II, III, 166; *vobis* R. 2.
- 86.** *certamine* Col. Put. Parm. Vulgatum *certamina* servavit Lefeb. Recte opinor.
- 230 VL **88.** *fugientibus* prisci tantum non omnes; nec opus tot exemplis, quot congescit Drak. *fulgentibus* R. 3, et alii recentt. probb. Barth. et Dausq. quia abeunte nocte splendor auroræ umbris intermicet. —**89.** *duas horas* conj. uterque Heins., h.e. vigiliis. Sed hanc notionem incertam esse, et noctem apud Romanos quatuor vigiliarum fuisse, nec minus æstate quam hieme duodecim horas habuisse, docet Drak. conf. not. ad VII, 154 sqq. —**91.** *campi* frustra emend. Burm. ob præc. *collis*: quasi poetam non deceret orationem variare.
- 98.** *capite* Col. ut *VIII, 275; XII, 169*. Sed tò *rapite*, ut *VI, 210*, efficacius esse, monet N. Heins. ad h.l. et ad Ovid. Met. II, 603. —**100.** *consors* conj. N. Heins. et v. **101**: *dirimebat, adacto Quantum in p. valet deprendere*, ut ap. Cæs. B. Civ. III, 51. Sed telum tormentumve, non nodum adigi, a Schmid. jam notatum video: *et prendere* Put.
- 231 VL **105.** *limine* R. 3; Parm. Med. non improb. N. Heins. Cf. eum et Burm. ad Virg. *Æ.* VI, 255. Sed quis unquam dixit, a *medio* limine solis venire? —**106.** *ab honore* scripti et editi ante Nicandrum, qui primus *in h.* dedit. —**110.** *satiaves* corrig. Dausq. quod prob. N. Heins. et recepere Drak. ac Lefeb. Recte, puto, quia *saties*, si dubiam lectionem loci Plin. VIII, 51, exceperis, non nisi ap. Juvenc. I, 637; III, 216, occurrit. —**115.** *jactos volatus* R. 3; *lævos* conj. N. Heins. h.e. a sinistra conspectos, quod felix augurium videbatur Romanis, ut a dextra Græcis. At *lætum*, seu faustum omen erat potius fuga accipitris, non aquilæ volatus; quod Drak. jam adnotasse video. —**119.** *Præstringens* ex Oxon. recepit Drak. auctore N. Heins. qui ubivis hanc scripturam intrudunt; vid. *ad I, 358*, et conf. v. 352; *V, 24, 274*; Virg. *Æn.* X, 344 al.
- 232 VL **131.** *omina* R. 3; Parm., Veneta tam Marsi quam Martini Herbipol., et Junt. probb. Heinsiis, Draken. et Lefeb. Vulgo *læta omnia* ut ap. Liv. XXXI, 7, et *fœda omnia* ibid. c. 12. —**137.** *Ictum* Col. Vulgo *Letum*; quod non minus probum. Dausq. interpretatur: vires *leti* inferendi perdidit, ut contra dicitur hasta *letum ferre*, προπέμειν φόνον; vid. not. —**141.** *accepit* Col. Vulgo *recepit*, quod Cell. exponit: hasta, jam invalidior spatio facta, non tam intulit cædem, quam
- 233 VL

- receptit et admisit ex occurso Cati. —**144.** *cunei* opinabatur N. Heins. ut v. 516; I, 454; XV, 739; quum de equitatu etiam et copiis navalibus hæc vox adhibeatur a Claud. in Rufin. 52, et Cons. Hon. IV, 625; Stat. Th. V, 426, et inf. XIV, 540. Nihil muto cum Drak. —**145.** *ultrouque ruunt* conj. N. Heins. Vulgatum contra elegantem dictum videbatur Barth. Adv. VI, 3, quasi ferentes ipsi ultro denuo ferant. —**148.** *Cryxo* ex emend. N. Heins. recepit Drak. *Crixo* scripti et edd. antt. In recent. *Chrixo* et *Chryxo*. Forte leg. *Brixo*, a *Brixello*, Boiorum opp. in Gallia Cispad.
- 234 vl —**150.** Vulgatam distinct. *membra Ipse tumens, atavi B.* mutavit N. Heins. qui et *atavis* pro *atavi*, et mox in *titulis* legendum monuit. Prius recepit Draken. quem secutus sum; *tumens satavi* Med. —**153.** *gerebat*, non *ferebat*, Col. et Put. —**156.** *rubrabat* Ox. *rutilabat* ed. Nutii Antwerp.
- 235 vl **159.** *et sociata* conj. N. Heins. —*densent* scripti et priscæ edd. vid. Intpp. ad Virg. Georg. I, 248, 419; Æn. VII, 794; X, 432; XI, 650; XII, 264; Bentl. et Jani ad Horat. Od. I, xxviii, 19; Creech. ad Lucret. I, 393, et quos Draken. laudat, Gifan. Ind. Lucret., Prisc. Gramm. VIII, p. m. 336; Heins. ad Ovid. Met. XIV, 369; et Fast. III, 820; ad Val. Fl. III, 207; VII, 629; ad Claud. Cons. Hon. IV, 325; et ad Prudent. Cathemer. hymn. V, 53. Vulgatum *densant* primus Wolf. Basileæ edidit. —**166.** *arma* Put. Vulgo *ora*, et quidam *ore*. —**167.** *dumidi* Colon. *Numidæ* emend. N. Heins. non improb. Drak. *Tyrrhena* R. 2; *Tirena* Put. *Thyrrhene* ed. Lefeb. —**169.** *dum*, non *quum*, scripti et priscæ edd. —**174.** *Flexa* scripti, ut ap. Ovid. Met. I, 98, et Fast. IV, 181; Virg. Æ. VII, 513; Sen. CEd. 733; Draken. Vulgo *Fessa*, prob. Dausq. ut sit viribus destituta, flatore ipso conatum destituyente. Male! —**175.** *ambos* corrig. Barth. Adv. VI, 3. Sed *ambo* est ant. accus. ut XVII, 427, ubi Draken. laudat Serv. (add. Pier. et Heins.) ad Virg. Ecl. VI, 18; Ge. IV, 88; Æn. XII, 342; Gronov. ad Liv. VIII, 3; XXXV, 21. —**176.** *Dat gladio Laurum* conj. Barth. *Sed gladius Lauro* N. Heins. At nihil h.l. deest, modo subintell. ἀπό κοινού *occidit*, vel simile verbum; vid. Gronov. l.c. —**179.** *femore* coll. I, 540, suspic. N. Heins. qui plura exempla conguessit ad Ovid. Met. XV, 162. Sed τὸ *per* ad utrumque substant. referri potest; *per nuda* Col. et R. 2; quod recepit Lefeb. non improb. N. Heins. —**180.** *et*, quod in Put. est, vulgo omittitur. —**182.** *tepido* Col. et Ox. Vulgo *trepido*, vulgari variatione. —**186.** *Remulum* Parm. Junt. Ald. Gryph. Nut., ut apud Virg. Æn. lib. IX, v. 360, 593, 633; XI, 636. Vulgo *Romulum*. —**187.** *Tyburtes* Dausq. Lefeb. et alii. *Magios* e scriptis, R. 3, et Parm. revocavit N. Heins. Vulgo *Tiburtes magnos*. Poeta autem, ut v. 184, gentem Tulliam. ita h.l. fratres *Tiburtes* respexit, *Tiburnum*, seu *Tiburtum*, *Coram* et *Catillum*, seu *Catulum*, *Amphiarai* filios, olim *bello Æneæ claros*, et *Tiburis (Tivoli)* prope Anienem conditores, de quo conf. v. 224, 225; VIII, 364; Heyne Exc. VIII, ad Virg. Æn. VII, 670 sqq. Cluver. Ital. ant. p. 958; Solin. c. 2; Jani ad Horat. Od. I, vii, 13; xviii, 2; II, vi, 5; *Hispellatesque M. Et Clanium* conj. N. Heins. et recepit Lefeb. *Metaurum* Colon. *Mataurumque* Put. vid. ad VII, 486. Vulgo *Metaurumque*. Tum versus est hypermetros, ut XVII, 400, et passim ap. Virg. Ovid. aliosque. —**188.** *Clanium* Col. vid. not. ad VIII, 535. *Davium* R. 3; Parm. Med. Vulgata lectio *Damum* debetur Marso; *meditatum* emend. Barth. Adv. VI, 3, et recepit Lefeb. ut non ad *Cryxum*, sed ad *Clanium* referatur, qui, dum ferire dubitat, ipse ictum recipit. Non male, iudice etiam Drak.
- 238 vl **191.** *omni* volebat *Modius*. —**198.** *sancire* conj. N. Heins. —**206.** *Ligaunus* scripti. *Licaunus* et *Lycaunus* in editis. *Lygaunus* ed. Lefeb. qui Celticam putat esse vocem, quæ *nigrum* et *corvum*
- 239 vl significet. —**209.** *dextra* scripti, R. 3; Parm. Med. Sed *læva* frenum regi monet Drak. coll. v. 416; Sen. Hippol. 1259, et Barth. ad Stat. Silv. I, i, 37. Has autem voces sæpius a librariis permutari docet Gron. ad Sen. l.c. et ad Liv. XXXIII, 9. At manus quoque simpliciter *dextra* dicitur. —**213.** *Vesegus* Ox. et Put. *Vesogus* Parm. Vulgo *Vesagus*, et *Vosegus* Colon., quem secutus sum, etsi admodum probabilis est emend. N. Heins. *Vogesus*, quam Drakenb. et Lefeb. recepere. Corruptela forte inde orta, quod *Vogesus* Gallie mons, unde nomen ductum videtur, scriptoribus medii ævi, v.c. Venant. Fort. VII, 4, et Gregor. Turon. *Vosagus* et *Vosacus* dicebatur. Apud Cæs. B. G. IV, 10, *Vosego* exstat in ed. Junt. et Oudend.
- 240 vl **220.** *Coræque...* *decus* malebat N. Heins.; et v. 223, *Indutosque humeris*; audacter et frustra; nam *simul* pendet a verbo *trahis*. —**224.** *taciturno murmure* Oxon. Put. R. 3; Parm. Med. prob. Barth. Adv. VI, 3. Id quominus in contextum reciperem, vix mihi temperare potui. Vulgatam quidem lect. firmat Draken. auctoritate c. Colon. et ipsius Sillii, qui inf. XII, 539, *leniter sine murmure labi* Anienem memorat. Sed is locus, nisi argutari velis, cum nostro facile conciliari potest. Præterea idem fluvius variis sæpe locis sine et cum murmure labitur, et ipse *Anio*, seu *Anien (Teverone)*, leniter alias fluens, prope *Tibur* de scopulo cum murmure ruit, unde *præceps* dicitur Hor. Od. I, vii, 13 (ubi vid. Jani), et *murmur tumidamque rabiem* ipsi tribuunt Prop. IV, vii, 4; et Stat. Silv. I, iii, 21, ut taceam, de fluminibus poetas sæpe diversa prodere. Conf. Burm. ad Val. Fl. V, 180; Heyne Obs. ad Tibull. I, vii, 14; et ad Virg. Æn. I, 317. *Taciturno* autem *murmure* dici potest, ut *tacito rumore Mosellæ* ap. Auson. Mosell. v. 22, laudatum a Drak. qui ad XI, 421, in his verbis acumen quoddam captatum putat, ut in *concordia discors* ap. Lucan. I, 98; *discordia concors* ap. Manil. I, 42, et in aliis, quæ notaverint Ciofan. ad Ovid. Met. I, p. 19; Victor. Var. Lect. X, 12; Lambin. ad Hor. Od. I, xxxiv, 2; Intpp. ad Cic. Phil. I, 2; et Martin. var. lect. III, c. 9, 11. Sed simpl. lene murmur innui crediderim. —**225.** *Anienicolæ*, non *Antenicolæque*, scripti, prob. N. Heins. ad h.l. et ad Ovid. Epist. IX, 141; quia et Maro Æn. VII, 672, et Noster VIII, 366, primam in *Catillo* syllabam produxere, etsi corripuit Stat. Silv. I, iii, 100. —**228.** *mortem* conj. Burm. quod arridet Drak., qui argutam tum et elegantem in hoc versu obpositionem inesse putabat. —**230.** *notat* Put. R. 3; Parm. Med. unde *rotat* conj. N. Heins. Vulgatum confirmat Drak. locis Virg. Æn. I, 117, et Val. Fl. VIII, 332; *vertex*, non *vortex*, scripti et priscæ edd. cf. ad III, 475. —**233.** *Caunum*, non *Camum*, Col. *Caunus* Hispaniæ mons ap. Liv. XI, 50; *vix visum* in mentem veniebat Burm. *Breucum* Col. Vulgo *Brennum*, unde *Breunum* conj. Lefeb., quia *Breuci* in Pannonia fuere, *Breuni* vero inter Alpinas gentes. Sed hi Alpium Rhæticarum incolæ varie scribuntur, *Brenni*, *Breuni*, *Brenci*, *Breuci*, *Breones*, *Briones*: vid. Casaub. ad Strab. IV, p. 142, et Intpp. ad Hor. Od. IV, xiv, 11; Plin. III, 25; Suet. Tib. 9; Flor. IV, 12, pr. —**235.** *Occidit, tristi pugnax L. f.* quidam Marsum secuti; *pugnax* scripti cum Parm. et Med. Vulgatum *pugnans* debetur Martino Herbip. *Leopontice* Nut. Sed *Lepontii* populus Alpinus in Rhætia; vid. Plin. III, 20. —**236.** *prensat et æquat* scripti cum R. 3, Parm. Med. Vulgo *prensas* et *æquas*; non male. —**238.** *occidit* Put. Tell. R. 3; Parm. Hinc *accidit* scribendum videbatur
- 241 vl

- N. Heins. ad h.l. et ad Ovid. Fast. V, 360. —**239.** *at Batus Col. ad Batus R. 2; Achbatus Put. Achutus Ox. Acatus R. 3; Arcatus Parm. Vulgo Abbatus. 240. Ut luctatur malebat N. Heins. —244.* Vulgus *gelidus Boreas*, ut passim ap. poetas. Sed *Geticus Boreas* Oxon. et Put. quod exquisitius est, ut *Sarmaticus, Edonus, Scythicus, Arctous, Hæmonius, Odrysius Boreas*. Cf. Gron. Obs. IV, 17. —**245.** *Icaru* Tell. *Irarum* Ox. R. 3; Parm. Med. unde *Iratum mare*, h.e. turbatum conj. N. Heins. non improb. Drak. quia Africo, non Boreæ imperium in mare Icarium tribuunt Hor. Od. I, 1, 15, et alii. Sed vid. not. Si quid mutandam, legerem *rector* pro *victor*; ut *arbiter* et *dux Hadriæ* ap. Horat. Od. I, III, 15; III, III, 5.
- 248.** Huic versui vulgo subjungitur alius, *Jam videt esse suæ mortemque adstare propinquam*, quem tamen non agnoscunt scripti et edd. ante Juntinam, quare tanquam a Nicandro procusum omisi cum Lefeb. Saltem *esse super* Burm. et *instare* N. Heins. scribendum videbatur. —**251.** *adfusio*, non *effusio*, scripti, de quo verbo plura disputavit N. Heins. ad V, 66; VI, 572, 686; et ad Val. Fl. I, 762. —**252.** *Darium*, vel *Clarium* Colon. *Tarrum* quædam edd. *Marium* conj. N. Heins. ut sit Rom. nomen. *Dasium* (vid. ad XIII, 32), vel *Clanium* (quo tamen nomine Silius jam sup. v. 188, usus est) tentabat Drak. Sed idem *Tarium* quoque notum in Italia nomen fuisse, ex Plin. XVIII, 6, et Sen. de Clem. I, 13, probat. —**257.** *linquit*, non *liquit*, Col. —**260.** *auris* Ox. et R. 2, *ares* Put. quod placet Lefeb. non mihi. Conf. X, 366, ubi Drak. conf. XIII, 283; XVII, 42; Virg. Æn. IX, 112. —**262.** *iræ* malebat N. Heins. quia Silius secundos casus amat. Sed vid. not. —**265.** Post hunc versum Nicander alium primus exhibuit in Juntina, *Hactenus, et leto dedimus sine nomine gentem*. Conf. ad VIII, 508. Eum omnino barbarum et ταυτόλογον esse, sed, quum sensus eo omissio non constet, alium ejus loco excidisse putabant N. Heins. et Drak. dissent. Lefeb., qui male reposuit *vulgum, Martique minore Hactenus, et... gentem, Mox*, etc. coll. XVII, 511. Quis enim umquam *Marti* pro *Marte* dixit? Nos totum versum delevimus, quia omnibus scriptis et editis ante Nicandrum abest, nec abrupta ejusmodi oratio ab ardore impetuque animi abhorret. *Mox*, scil. adoriemur, vel occidemus, vel simile quid. Sed *Martem minorem* quomodo explicabimus? Forte viros minus fortes, ut sit id. qd. *vulgus. Minor* quidem *Mavors* dicitur, V, 457; ubi tamen *minor* est pro minus. Aliquando conjiciebam *partemque*, quod nunc minus mihi placet. Præstititit *sordemque*, vel *fæcemque virorum*, ut *sordem urbis et fæcem* dixit Cic. ad Att. I, 16, et similia alii. Sed vereor, ne sic poetam, non librarios, correxisse videar. *Nos* pro *Mox* idem Nicander scripsit. *Nunc* suspic. N. Heins. Sic *hactenus... nunc* ap. Virg. Ge. II, 1, 2; Ovid. A. A. I, 263; Plin. XXVIII, 8; XXXI, 6; quod moneo, quoniam *hactenus* pro adhuc, ad hoc usque tempus, latine dici posse Drak. et alii dubitant: quod tamen ex his locis et inpr. ex Liv. VII, 26, et Tac. Agric. 10, intelligitur. —**274.** *et* Col. In vulgatis libris omittitur. —**276.** *signa minax* Ox. Put. Parm. Med. et al. Cf. ad III, 494. —**278.** *exigit* R. 3; *egerit* conj. N. Heins. coll. Stat. Silv. IV, 14, 79; Ovid. Trist. IV, III, 38; et Lucan. II, 64. Sed *erigit* est auget, excitat, liberius exerit, ὠρσεν, ὠτρυνεν: unde *ira surgere* dicitur. Conf. Virg. Æn. II, 381 (ubi vid. Heyne), et quos Drak. laudat, Virg. Æ. XI, 452; Lucan. VII, 384, et Gronov. Obs. II, 21; Val. Fl. II, 165, et inf. V, 105. —**283.** *quassare* scripti. Vulgo *quassasse*; ἀοριστῶς. Non male! —**286.** *hæc*, non *hoc*, libri vett., ut et *mox Tarpeia sede*, non *T. a sede*. —**290.** *Dignum* Col. Vulgo *Dignam* prob. Dausq., qui exponit ὄξϊον, parem, quæ satis virium habet sternendæ tantæ moli; *nisus*, non *nixus* Col. vid. ad II, 123; *oras*, non *ora*, scripti cum antt. edd. —**291.** *subtextaque* Col. *subjectaque* Tell. Vulgo *subtecta*que. Pro *nervis*, vel *tergis*, vel *taurina*, h.e. *pelle taurina*, (quin etiam *aheno*, vel *ferro*), legendum putabat N. Heins. ut clipeus innuat, ut ap. Virg. Æn. X, 784, 785; Stat. Th. III, 592; VII, 310; Lucan. IV, 132, et aliis locis a Draken. laudatis, qui tamen *nervos* a Tac. Ann. II, 14, eodem sensu adhiberi monet. —**293.** *arva*, non *arma*, scripti et R. 3, reclam. Dausq. —**299.** *mirata* conj. N. Heins. —**301.** *anima*, non *animæ*, scripti cum Parm. et Med., adsent. etiam Dausq., hoc est, ab, vel ex unius vita. Comparant VII, 743; XVI, 19 (ubi vid. not.); XVII, 405; Virg. Æneid. lib. X, vers. 592; Curt. V, 4; Val. Flac. V, 20; *Celtusque p. a.* Oxon. quod Barthio Adv. VI, 3, placuisse mireris. —**302.** *Piceno* emend. Scalig. vid. not. —**308.** *tanto*, non *toto*, Col. —**310.** *ima longe* Col. et Oxon. *una longe* conj. Dausq. Vulgo *una longæ*, inepte.
- 313.** *patrium*, h.e. Libycum, Col. et Ox. Vulgatam lect. *primum* tuetur Dausq. tanquam consentaneam legi militaris disciplinæ, ex qua primum eques, tum pedes pugnet, ut ad Cannas ap. Liv. XXII, 47. Sed, ut de hac lege taceam, *primum* modo præcessit, et tota ad Ticinum pugna fuit equestris. Cf. sup. v. 93; *nudis* Ox. et Put. **314.** *Adsiliunt frameis*, vel potius *phaleris* corrig. N. Heins. qui *nudos frenis* ab *infrenatis* non differre putabat. Sed vid. not. *undique nudos Adsiliunt in equos infrenatosque manipli*, Benessa. —**316.** *avehit*, non *advehit*, Col. et Ox. —**318.** *Aut illi lævo sinuantes cornua gyro*, vel *Aut illi in lævos sinuatim cornua gyros Texunt* suspic. N. Heins. frustra. —**320.** *Atque eadem refuga* Col. *Atque sedem refugam* Ox. et Put. Pro vulgata *Ac cædem refugam* stat Dausq.
- 333.** *insano adsultu* in mentem veniebat N. Heins. —**334.** *Desertas* Col. et R. 2, non improb. Dausq. qui tamen maluerit *Dejectas*, h.e. humiles et submissas. *Distectas* Put. Vulgo *Disjectas*, prob. Barth. Adv. VI, 3; ubi interpretatur *disjectas* cursu armentorum. —**335.** *mandans* Col. unde *mandens* emend. Modius Nov. Lectt. Ep. 88; quod cum Drak. et Lefeb. recepi. *mandet* Ox. et Put. *mandat* editi tantum non omnes; *atque absentia mandit* conj. N. Heins. Sed ex nostra lectione eundem sensum oriri monet Drak. vid. not. —**341.** *cæso*, non *flexo*, Colon. —**343.** *Sthenium* Oxon. quod etiam conj. Dausq. et prob. N. Heins. coll. Virg. Æn. X, 388, ubi tamen olim *Sthenelum* defenderat. *Sthenum* Put. Vulgo *Stemium*. —*Larumque* Col. —**344.** *viridi* ex scriptis, R. 2, 3, aliisque edd. revocavit Lefeb. quem secutus sum, quia tanta auctoritate nititur, et commodum præbet sensum. Conf. V, 20. Vulgatum *vitreo antro* præferunt N. Heins. et Drak. coll. Ovid. Met. V, 48, et Stat. Silv. III, II, 16, et arridere omnino potest. *Vitreus*, ut ὑάλινος, ὑαλόεις, viridis, color vitri antiqui et maris. Conf. Virg. Ge. IV, 350; Æ. VII, 759 (*vitrea Fucinus unda*); inf. VII, 413; VIII, 191; Jani ad Hor. Od. I, xvii, 20; Heins. ad Ovid. Met. V, 48, et ad Claud. Fescenn. v. 75. —**350.** *Præstringit* conj. N. Heins. et Livin. Conf. ad I, 358, et IV, 119, in Var. Lect.
- 355.** *sacra prælia* Col. prob. Lef. ut sint *detestanda*, propter Regulum, quem corum pater captivum Pœnis tradiderit; *sata p.* conj. N. Heins. ut *serere bellum*. Male! —**358.** *Graias* Col. *Amyclæ* idem. Vulgo *Amycle*, ut *Mycene* et alia, græce. —**359.** *insertus colla c.* conj. Burm. qui

- tamen vulgatum quoque a Græcorum usu loquendi non abhorreere recte monuit. —**360.** *inflabat* Colon. et quædam edd. —**363.** *Taygetæ* Put. *bellis juvat ire* Put. Tell. et priscæ edd. unde recepit Lefeb. Sed τὸ *innare* exquisitius est, iudice etiam Drak. *subacti* (sc. *Ardebant*) forte legendum, vid. not. —**364.** *Eurotan*, non *Eurotam*, scripti. —**365.** *Spartam remeare* maluerit N. Heins. *negarunt*, non *negabant*, Col. —**369.** *Cloto* edidere multi, etiam Cell. et Drak. Sed est Κλωθὼ. —**371.** *Critias*, nomen græcum, quod ex scriptis et priscis edd. restituit N. Heins. In vulgatis libris *Clitias* et *Clytias*. —**376.** *profundo* R. 3, prob. Lefeb. qui græcum βαθύκολπος ei respondere putat. —**378.** *perfectaque* Col. unde *præsectaque* conj. N. Heins. —**379.** *feri* scripti cum R. 3, et Med. quod prob. N. Heins. et recepit Lef. cui substant. esse videtur; *ferri* Put. —**388.** *prensa est* recte, opinor, emend. N. Heins. —**391.** *stimulanti* in scriptis; *adducere* malebat N. Heins. h.l. et X, 18, h.e. contrahere, ut *a. cutem* dixit Ovid. Met. III, 597; *a. artus* Virg. Ge. III, 483, et *colligere gradum* poeta noster VII, 695. —**393.** *Ut tandem* præstiterit, iudice N. Heins. —**396.** *allicit* Put. R. 3; Parm. Med. unde *adjicit* emend. N. Heins. dissent. Drak. —**398.** *Æternumque*, non *Extremumque*, scripti et R. 2. —**399.** *serosque* est ex emend. Dausq. N. Heins. et al. *vestrosque* Parm. In reliquis libris, tam scriptis quam editis, legitur *miserosque*, vulgari permutat.; *in serosque venire* conj. Barth. Adv. VI, 3; coll. II, 511; VI, 711; XII, 312; Add. inpr. Val. Fl. VIII, 398. Sed nostra lectio præferenda, iudice etiam N. Heins.
- 402.** Pro *dum* in antt. libris reperitur *quam, qutū, quum*, teste Lefeb. qui propterea *quam*, h.e. quantum, reposuit. —**406.** In vulgatis libris *Adspicite has dextras. Capti g. parentes Quos fugitis* legitur. *Adspicite hanc dextram* corrig. N. Heins. qui tamen malebat *Adspicite; has dextras c. g. p. Quas fugitis*. Idem non improb. τὸ *Quo*, quod ex ed. Parm. recepi cum Drak. *Qua* scripti cum R. 3, et ed. Lefeb. —**409.** *summissas* omnino scribendum monet Lefeb. qui tamen sup. I, 673; rectius *submissi* edidit. —**410.** *Natarum*, h.e. virginum, *raptus* malebat Burm. Sed virginum potius in seq. vs. mentio fit, ut h.l. juvenum, qui in servitatem, vel ad mortem rapiuntur.
- 422.** *oblitumve* rectius videbatur N. Heins. Ego potius post *cædum* semper putavi distinguendum esse, in quo Lefeb. nunc mecum consentire video. Vulgo ne comma quidem post *cædum* ponitur. Sed *oblitus sui* est Consul, dum nimio pugnæ ardore summo mortis periculo se committit.
- 433.** Vulgata lectio *illi* ex errore typogr. in Marsi ed. orta. —**436.** *implet cursu*, h.e. emetitur, ed. Parm. quod recepit Drak. prob. N. Heins. quia *currus* v. 430, præcessit. Sed tam levem ob causam nil mutandum. —**440.** *incenso* volebat Burm.
- 453.** *trajectum* Col. non improb. N. Heins. quem vid. ad Virg. Æn. X, 587. Hoc in contextum recepi cum Lefeb., qui vulgatum lect. *conjectum* sine sensu, et mentem poetæ hanc esse putat: librat ferrum, quod trajicit sua cuspide.
- 464.** Ita scripti cum Parm. et Med. nec est, quod *fertur super ipsa jacentum Corpora* cum Livineio substituamus; *Corpora auctorem* in ed. Marsi errore typogr. unde *Corpora et auctorem* emend. Martin. Herbip. quem reliqui editt. secuti sunt: quod jam monuit Drak. —**467.** *Innisum* scripsit Lef. Vid. ad II, 123; *Innexum* quædam exemplaria, teste Dausq. —**474.** *longe* Put. quod non spernendum putat Lefeb.
- 480.** *cornu* Parm. non improb. N. Heins. —**484.** *evadens*, vel *vitans*, vel *evitans*, vel denique *campo P. secunda Planitie cedens* frustra tentabat N. Heins. —**485.** *raptus*, ut intercursantes acies diem sibi non senserint eripi, vel *actus* conj. Dausq. Utrumque ab h.l. alienum; *vanoque* Col. Put. R. 3; Parm. Med. unde *navo* emend. N. Heins. quod cum Drak. et Lefeb. recipere non dubitavi; vid. ad I, 549. Vulgo *varioque*. —**487.** *prævexerat* Put. unde *travexerat* suspic. N. Heins. prob. Drak. qui laudat Gronov. ad Liv. XXXII, 6. Sic mox v. 492; *travehat* in scriptis, *tramitto* sup. v. 347; inf. VII, 383; VIII, 552; XII, 460. —**495.** *Graccorum* scribendum videbatur N. Heins. quia numi jubent. Sed adspiratio usu recepta; vid. quos Drak. citavit, Cic. Orat. c. 48; Quintil. Instit. Orat. I, 5, et Charis. Instit. Gramm. I, p.m. 78.
- 511.** *allicit* quidam libri. Male!
- 514.** *cuneisque prior* conj. N. Heins. —**515.** *Gracchis*, h.e. a G., non *Gracchus*, scripti. —**516.** Vulgo *Cassidis auricomæ*, ingrata verborum repetitione; *aurivomæ* corrig. D. Heins. sup. ad v. 156. Sed rectius *Aurunçæ* Col. Put. R. 2, h.e. *Ausoniam*, nisi forte ipsa hæc vox reponenda. Sic *cassis Sidonia* XVI, 452; *c. Ætola* ap. Stat. Th. VIII, 704; cf. ad VII, 295; XIV, 536; Heins. ad Virg. Æn. XII, 94. —**522.** *monti* malebat N. Heins.
- 526.** *fundere* scripti, probb. N. Heins. et Drak. Vulgatum *rumpere*, quod c. Tell. et antt. edd. habent, retinuit Lef. Cf. ad I, 95. —**532.** *Monte salebroso*, vel *e præcelso*, conj. N. Heins. Sed *procellosus* est epith. alti montis, ut *nubifer nivalis*, etc. *Axur* emend. Lef. quia *atzur* in lingua Punica *rupes* dicatur; cf. ad VIII, 390. —**533.** *Libyco* pro *niveo* malebat N. Heins. prob. Drak. coll. IX, 297. Sed hoc nimis a literarum ductu recedit, et *nivea aqua* est, quæ alias *nitida, lucida, argentea* vocatur v.c. Martial. VII, xxxi, 11; Sen. Hippol. 504, et Œdip. 427; *Sarra* pro *sacra* R. 3; quod recepit Lefeb. quoniam *Pallas Libycis Tritonidos edita lymphis* IX, 297, dicitur; *Sarrani* autem sint *Libyes*. Sed *Sarra* est priscum Tyri nomen (vid. ad I, 72), *Triton* vero fluvius et *Tritonis* palus Africæ, non Asiæ; cf. not. —**535.** *Cupencus*, non *Cupentus*, Col. vid. Intpp. ad Virg. Æn. XII, 539. —**536.** *improbis* mox repetitur. Vellem *impiger*, vel simile quid scripsisset poeta. —**537.** *agit* Put. unde *affigit* conj. N. Heins. —**539.** *feri* malebat Livin. vel Corte: *reducet* Ox. *reluce* Parm. *relucta* R. 3, unde *relictum est* suspic. N. Heins. quod admodum languet. —**540.** *derecto* Col. ut et VI, 228, et IX, 583, quod prob. Drak. et recepit Lefeb. Conf. ad II, 92. —**542.** *levior dextræ*, ut *opum levior* II, 102, volebat N. Heins. qui hanc loquendi formam pluribus exemplis illustravit ad V, 363; VIII, 515; et XII, 563. Sed ubivis vulgatam tuetur Drak. Junge h.l. *levior sævit*. —**543.** *Hinc* Rom. 3; *Huc* Put. Male: ἀντὶ πύπτει pro ἐπ' αὐτοῦ, ut sup. v. 391 et al. passim. *Varenus*, non *Varrenus*, Col. et Ox. Nomen notum vel ex Cic. Or. pro Vareno. —**544.** *Mevanas* Col. ut *Hispellas, Privernas, Arpinas, Larinas, Aquinas* et alia, quæ vid. in Ind. et ap. Heins. ad Claud. Eutrop. II, 248, et Salmas. ad Pollionis Gallien. c. 2, quos laud. Drak. Cf. Jani ad Hor. Od. I, xvi, 14; *Mevano* Ox. Put. R. 3; Parm. Vulgo *Mevanus*. —**546.** *perfundit* scripti et priscæ edd. vid. not. Vulgata *profundit* ex Juntina in alias edd. venit

et metro contraria est. —**547.** *ingratæ* (quia inutilis est et nil proficit) *maxima curæ* corrig. N. Heins. Non male!

569. *crederet* malebat idem, non improbante Drakenb. Sed vellem sensum quoque, qui tum verbis inest, simul nos docuissent, qui ex tot, quot adferunt, exemplis non satis perspicitur; vid. not. —**570.** *En* tacite dedit Lefeb. ut passim.

578. *Labes*, ut *pestis*, quævis res noxia et mala. Sed præstiterit, puto, *tabe tenaci*, hoc est humore fœdo et lutulento e nive liquefacta. Sic *fluentem tabem liquescentis nivis ingrediebantur...* et in *levi glacie tabidaque nive volutabantur* dixit Liv. XXI, 36; ubi vid. Gronov. *tabes nivis* Lucan. lib. X, v. 225; *humor calore volubescit*, h.e. liquefit, Cic. Nat. D. II, 10.

—**582.** *inextricabile* scripti et R. 3. Vulgatum *inexplicabile* metro adversatur. —**586.** *connisus*, non *connixus*, Col. vid. ad II, 123. Forte leg. *pressat*, quoniam *adprendere* modo præcessit. —**590.** *Luctantemque* duo scripti. Vulgo *Undantemque* prob. Dausq. ut ἀντίθεσις sit, et alter *adfixus ripæ* moriatur, alter *undans vado*, fluitans, jactatus, huc illuc pulsus. —**595.** *Irpinus*, non *Hirpinus*, Col. *Pulcher* (nom. propr.) *Hirpinus* (a patria) conj. N. Heins. —**596.** *Quem* emend. Burm. ut v. 649, non improb. Drak. quos mireris omissione pronom. *eum* offensos fuisse. —**597.** *fessusque* priscæ edd.

601. *timentem* scripti. Vulgo *tremementem*, vulgari, sed non infelici variatione. —**605.** *perdere mortem* scripti, (nisi quod in Puteol. *pendere* legitur) et edit. antt. ante Juntinam, in qua Nicander primus *cernere m.* dedit, quod putant dictum pro oppetere, vel propter decernere mortem, seu moriendi certum esse. —**606.** *famæ undam* Col. et Ox. unde *nudam* recte emend. Modius. Vulgg. *famæ mundam*, quod nemo facile cum Dausq. defendere ausit, quamvis formarum loquendi καθαρὸς ἀδικίας, καθαραὶ ψόφων ὁδοὶ, ἀγνὸς φόνου, γάμων, ἀφροδισίων, Δήμητρος *sceleris purus*, etc. memor sit. *Spectabitur* Col. et R. 3; *Spectabimus* in aliis.

—**609.** *Tyrrhenave permeet* Col. *Tyrrhenave pervidet* Put. Vulgo *Tyrrhenaque perneget*. Citra necessitatem *perneget*, vel *Tyrrhena nec enecet* conj. N. Heins. —**611.** *in lumine* Ox. et Put. cum plerisque edd. antt. quod non displicuit Drak. Equidem in Ovidio, qui in ejusmodi repetitt. ludere solet, ferrem, non in poeta epico; *linquit*, non *liquit*, Col. et Ox. —**617.** *extensus*, non *extensus*, scripti et Parm. —**621.** Ita Col. Vulgo *magna depressa ruina* prob. Dausq. qui *clausit* positum putat pro defecit, vel potius *clausa*, occœcata est bestia, coll. v. 612. Vide ad quam duras rationes more suo confugiat, ne Modio et veritati victas manus dare cogatur. Ceterum ὁμοιοτέλευτα auribus parum grata.

627. *Mazæus*, non *Mezeus*, scripti et priscæ edd. Μαζαῖοι, ἔθνος τῶν Παννονίων, ap. Strab. VII, p. 217. —Versus **628**, **669**, in comment. quidem illustravit, sed in contextu prorsus omisit Dausq. —**629.** *Huic*, non *Hinc*, scripti et R. 2. Idem conjecerat Dausq. *Intorquet* olim in mentem veniebat N. Heins. —**633.** *leto* ex Col. bene restituit Modius, ut ne in morte quidem invenierit quietem, sed fluctibus jactatus sit; *jacta* Ox. Vulgg. *jacto*, quod tuetur Dausq. ut sit projecto, vel jactato. —**635.** *Thapse* Col. vid. ad III, 261; *Tapse* Ox. R. 3; Parm. Med. *Taxe* Put. *Lanse* ed. Martini Herbipol. *Lapse* Mars. et post eum alii. —**637.** *Sacros* præstiterit, ut ap. Virg. Æn. IV, 485; *Fulvos* certe languet, quia cum *aurifera* jungitur.

638. *Intonuit* Ox. et Put. quod, iudice Drak., ex Hom. Iliad. φ, 237, defendi quodammodo potest; conf. Burm. ad Ovid. ex. P. II, III, 27, et Heins. ad Ovid. Met. I, 187. —**642.** *violentius* Ox. et Put. cum priscis edd. *violentior* R. 2, Basil., Colinæi et aliæ edd. quas secuti sunt D. Heins. Cell. et Lefeb. Nostra lectio, fateor, glossa videri potest, sed ad aures gratior est, et auctoritate MSS. nititur: nam de c. Col. nihil h.l. dixere Modius et N. Heins. —**643.** *mi* ex emendat. Scalig., et Voss. recepit Cell. ut suavius inter tot dactylos. Drak. adposuit simil. loc. Propert. II, IV (al. 5), 3; *meritas in perfide* Med. *meritas, imperfide* quidam alii. —**647.** Forte leg. *quianam*; vid. ad I, 443.

649. *agger*, non *aggere*, scripti. —**651.** *incurrentibus*, non *irrupentibus*, Col. *adverso cumulo* aliquando tentabat N. Heins. ut ad Trebiam referri possit; quod vel sinc lect. mutatione licet. Sed vid. not. —**652.** *sustulit* scripti et R. 3. Sed recte præferunt vulg. lect. *sustinet*; ut *retinere amnem manibus et clipeis* dixit Flor. III, 3. —**655.** *Nare vadis* corrig. N. Heins. Sed nare quidem poterat, subducta tellure, non vero ire et stabilem gressum defigere: quod jam monuit Draken. —**657.** *parentis*, non *patentes*, Col. Oxon. R. 3, Parm. cf. Gron. Obs. IV, 17. —**660.** *Pænosne superbos* conj. D. Heins. Sed cf. sup. v. 645: *superbus* emend. N. Heins. quod merito placet Draken. —**662.** *quot*, non *tot*, Col. et Ox. —**666.** *aut*, non *et*. Put. et prisci libri ante Marsum editi. Sensus verborum est: fac modum, seu finem cædibus, aut, si pugnare cupis, non in alveo meo pugna, sed in campis.

672. *fortune*, non *fortunæ*, Col. et Mars. —**676.** *direxit* Col. ἐς ποταμὸν τρέψε φλόγα παμφανώσσαν dixit Hom. Iliad. φ, 349; *detexit* Ox. et Put. unde *derexit* olim scriptum fuisse suspicabatur Drak. quod tacite edidit Lefeb. conf. ad II, 92. Vulgg. *detrusit*. —**677.** *inviti* malebat N. Heins. quia Vulcanus semper Trojanis ac proinde Romanis infensus fuerit. Sed ut alias Junoni, matri suæ, sic nunc uxori obsequi potuit, et Silius, puto, expressit τὸ ἀκάματον πῦρ Hom. Iliad. ζ, 225, et φ, 341, unde et Virg. Æn. V, 680, *vires indomitas flammæ* hausit, ut Noster VII, 370, *indomitos ignes*: Ἠφαίστω, οὗτις σοὶ γε θεῶν δύναται ἀντιπερίζειν, etc. dixit Hom. Iliad. φ, 357; conf. mox v. 681; Burm. vulgatam lect. præfererat, quia Vulcanus ipse lampadem jacet v. 693 seq. *flammas*, non *flammam*, Col. et Oxon. quos secutus sum. —**679.** *umbras*, non *undas*, iidem scripti cum priscis edd. —**686.** *sævumque* conj. N. Heins. Non male.

693. *jactu* Put. In aliis *tacta*. —**696.** Cum Lefeb., qui Virg. Æn. IV, 460, comparat, in contextum recepi ingeniosam emendat. Gronov. ad Liv. XXXI, 5, quæ etiam a N. Heins. et Drak. probatur, nititurque auctoritate c. Oxon., nisi quod in eo *voce* pro *vota* legitur. *admissæ* Col. Ox. R. 2, h.e. exauditæ, ab effectu, quod jam notavit Drak. coll. Senec. Consol. ad Marc. c. 2; *voces* Ox. et Put. Vulgaris lectio *amissæ vires et voce precantis* idoneo sensu destituitur, quanquam τὸ *vires* sive ad Vulcanum, sive ad Trebiam (ut Ἐάνθοιο δάμη μένος ap. Hom. Iliad. φ, 383) retuleris, vel *admissæ vires* cum Drak. reposueris: nec difficultates tollit conj. Barthii *devota precanti*; vel

Cell. *et voce precanti*. —**698**. *Sic tandem omnino legendum videbatur Withofio*. —**701**. *statuit* Col. trahit Put. Vulgo *stravit*.

705. *dum* Col. *data gloria*, vel *facilisque v. tum gloria, bellis*, etc. emend. N. Heins. *facilique bello*, ut ap. Justin. VII, 3, conj. Burm. ut *tum* facili bello hostes contundere ei gloriæ fuerit, quam nunc ipsi fortuna denegaverit. Vulgatam lect. tuetur Lefeb. et explicat: facilis ei fuit gloria in hoc bello, contundere, etc. —**712**. *ac*, non *et*, Col. Quinque, qui sequuntur, versus turbati sunt in c. Puteol. —**714**. *miser ut si* corrig. Barth. Adv. X, 24. Sed *miser* est navis, quia tali committitur gubernatori. —**720**. *Corithi* et *Coriti* vulgo vitiose scribitur; vid. Heyne ad Virgil. Æneid. lib. III, v. 170, et IX, 10.

722. *nascenda* scripti et priscæ edd. ante Basil., in qua primum *noscenda* reperitur. Prius recepit Lefeb. et exponit, mox futura. Male! *pascenda* conj. N. Heins. non improb. Drak. coll. sup. v. 9, et VII, 497. Neutrum vulgatæ lect. præferendum, cujus hæc, puto, sententia est: Juno Hannibalem non moratur, quominus, h.e. exhortatur, (nam λιτότης esse videtur) ut consulis cœpta, seu conatus propius noscat, eumque in Etruriam subsequatur, *super T. laude*, propter tantam, quam sibi ita parare possit, gloriam: nisi verba *laude s. t. monitor* jungere malis. Sed vix dubito, quin *molienda* legendum sit, hoc sensu: Juno adhortatur H. ad præclara, sed gravis moliminis facinora obeunda pro tanta, quæ inde redundet, laude et gloria. Ita Silius plane exscripsit Virg. Æn. IV, 233; sed et præter poetarum morem primam syllabam corripuit, vel tribus vocem syllabis extulit, ut *Pelio* sup. III, 495, et alia. —**725**. *numen* Col. Pro vulgata *juvenem* male pugnat Dausq. —**727**. *Vox curis* modo præcesserat. Forte poeta scripsit *jussis*, ut ἔπεα πτερόεντα ap. Hom. —**728**. Hic versus merito ejiciendus videbatur N. Heins. qui bene monebat, dormienti hæc Hannibali, non vigilianti oblata esse, et frigere illud *haud spernenda voce*. Lente contra hunc versum, pro majestate Divæ, procedere putat Lefeb. et interpretatur: Juno turbat quietem somni voce plurimi faciendâ; κατ' ἀντίφρασιν, ut *morum non spernendus* ap. Tac. Ann. XIV, 40. —**730**. *Ausoniam*; conj. Dausq. et N. Heins. Prior tamen et Draken. *Ausonia* etiam pro *in A.* dici posse monent; *fortuna favoris*, ut v. 732, Col. culpa librarii male festinantis. Conf. ad VIII, 468. —**731**. *cur* Col. et Put. *cui* Ox. Vulgo *quum f. t.* quod Cell. exponit: dum per fata nobis licet nocere Romanis; *cur tanta* Put. —**736**. *meritos* scripti et editi ante Marsum, qui primus *merito* refinxit; *persolve emeritos* in mentem veniebat N. Heins. —**738**. *stagni opaci* corrig. idem.

739. *lætus* edidit Lefeb. invitis membr. quasi non exercitus quoque hoc visu lætari possit. —**744**. *structa*, non *stricta*. Colon. quod multis exemplis illustrarunt Drak. et, quos laudavit, Salmas. ad Tertull. de Pall. p. 286 seq. Zinzerl. Promuls. crit. c. 49; Gonsal. ad Petron. c. CX, et Gronov. Diatr. Stat. p. 90. —**745**. *lubet*, vel *juvat* malebat N. Heins. —**748**. Totus deest versus c. Col. prob. N. Heins. qui ejus loco unum alterumque desiderari, vel certe *finis cumulusque laborum* legendum putat. Sed recte, opinor, hunc versum vindicat, codicemque Col., teste Modio, suas quoque lacunas habere monet Lefeb. cf. mox ad v. 750; *mulcetve*, non *mulcetque*, Put. quod recepi cum Lefeb. —**749**. *liquentibus*, non *linquentibus*, Parm. Bas. Mars. Junt. Ald. Gryph. Nut. prob. etiam Dausq. —**750**. Totus versus abest. c. Col. *Invia* Ox. Put. Tell. et editi ante Marsum, qui primus *Invida* dedit, quod tamen jam in R. pr. legi testatur Lefeb. *Invia* jam conj. Dausq. vel *Uvida*, quod in mentem quoque venit N. Heins. ut et mox *duci nudus*. —**753**. Vulgo distinguunt, *Perque genas, oculo f. spre. medentes. Optatum*, etc. quod præferendum videtur Schmid. —**756**. *moretur* volebat N. Heins. —**759**. *petat* pro *queat* R. 2, Benes. et alii, teste ac prob. Lef. ut *petat cernere* sit pro *eat c.*, ut *ite precari* inf. v. 793. Sed quis unquam ita locutus est, vel ex forma dicendi *petere locum* hoc efficiet?

773. *genitoris*, non *redeuntis*, Col.

774. *Asperat* Col. Recte. *Asperad* Oxon. Vulgo *imago Aspar: ad hæc*, etc. ut *Aspar* sit Hannibalis filius et nomen Punicum, ut *Bostar*, *Gestar*, *Hamilcar*, et alia. *Aspera ad hæc* conj. Dausq. et Scalig. quod recepit Cell. —**776**. In *Edonis*, Gr. Ἐδωνίς, ut alii in *Bistonis* et *Sidonis*, secundam corripuit etiam Lucan. I, 675, ubi *Odonis* scribendum putabat Salmas. ad Solin. c. 9, pag. 153, al. 109, quia Ὀδωνὲς ἔλκεσιπέπλοι Dionysio sunt populus Thraciæ, quod probavit Berkel. ad Steph. Byz. Ethn. voc. Ἐδωνοί. Sed vid. Heins. et Burm. ad Virg. Æn. XII, 365; ad Ovid. Rem. Am. v. 593; Oudendorp. ad Lucan. l.c. Heyne ad Virg. Cir. v. 165, et quos Drak. laudat, Silium nostrum V, 463; VIII, 57, 412, 578, 579; XV, 15, 337, (quibus locis eadem utitur licentia) Heins. ad Ovid. Trist. IV, 1, 42; Broukh. ad Prop. I, III, 5; IV, II, 61; Spanhem. ad Callim. H. in Apoll. v. 73; Bentl. ad Hor. Od. I, xxv, 11; III, xxv, 9; Barth. ad Stat. Silv. I, VI, 64, et Theb. V, 78, Serv. ad Virg. Æ. I, 343, et Intpp. ad Catull. Nupt. Pel. et Thet. v. 37; conf. sup. ad III, 252, et ad VI, 303. —**778**. *concita*, vel simile quid legendum semper putavi cum Burm. In vulgata certe lect. quocumque te veritas (vid. not.), duri quid inest, cujus tamen rei culpa in ipso forte poeta residet. De facibus Bacchicis agi videtur; unde non satisfaciunt Schmid. et Lefeb. qui Vulgatam defendunt ex VII, 351; X, 228; XVII, 224; ut sit hypallage et græcismus. —**786**. *gremio in p.* scripti; *gremio e. p.* malebat N. Heins. h.l. et XI, 587. Vulgg. *gremio patriæ* prob. Lefeb. —**790**. *solvit* Col. *fovit* Ox. et Put. *vovit* libri editi. —**793**. *ite precari* Col. Ox. R. 3, Parm. Med. Sed exquisitius est vulgatum *ite precari* h.e. precatum, ut *veni sperare*, *ruit animare*, et similia græce dicuntur; vid. quos Drak. laudat. Prop. I, 1, 12; Stat. Silv. V, III, 11; Ovid. Am. II, II, 21; Vulp. ad Prop. I, VI, 34; Heins. ad Claud. R. P. III, 386, 387, et in Rufin. II, 98; conf. sup. ad I, 170, et inf. ad XIV, 581; ubi Drak. citat Stat. Th. VII, 177. —**796**. *fudisse* conj. N. Heins. quod languet, quia vox *cæsos* eandem exprimit notionem. —**798**. *absumite*, non *assumite*, Col. et Put. —**801**. *sorte non forte*, Col. R. 3, Parm. Med. —**802**. *præcepta* Ox. h.e. ante diem intercepta, propr. ante capta, ut *prævertere* III, 329, et *præsumta* V, 209; VI, 300; prob. N. Heins. quem vid. ad Val. Fl. IV, 341, 751; ad Virg. Æ. X, 277; ad Claud. Cons. Mall. v. 262; ad Ovid. Epist. XVII, 107, et Fast. IV, 940; cf. ad VI, 300; XV, 659; XVI, 338, et Gronov. ad Liv. XXII, 41.

803. *hominisque* Ox. Put. R. 3, Med. h.e. Hannibalis, cujus vindictam, filio cæso, non minus quam deorum iram, sacrificio neglecto, extimescebant. Id probavit Barth. Adv. VI, 3, et recepit Lefeb. nec spernendum crediderim, quia tum τὸ *ipsique* v. seq. minus durum est, et facilius intelligitur, cur v. 810, ipse Hannibal *æquatus Superis* sibi videatur; *Superum Hannibalisque*

favore conj. Heins. Lenior certe medicina foret, *Divum Hannibalisque timore, vel Divumque ducisque t.*, nisi malis *regique* pro *ipsique* refingere. —**806.** *sui* pro *metu* scribendum censebat N. Heins. ut *sui* exciderit ob cognatas literas voc. *vix*. Equidem leviori mutatione reponerem *trepidat mentis*. Pro vulgata lect. stat Lefeb., quum *compos* absolute dicatur inf. XVII, 226. Sed ibi v. 222, integra loquendi forma *mentis compos*, quæ repetitur, præcesserat, et præterea tō *metu* merito supposititium videbatur N. Heins. quum *metuens* mox subsequatur. Itaque aut versus 806 et 807 corruptos, aut, quo magis fere sententia mea qualiscumque inclinat, a mala manu insertos laciniisque esse, e margine adsutas, necesse est.

809. *nunc impar* rectius putabat N. Heins. ut imparem se fateatur. Sed Drak. monet, vulgatæ lect. eundem sensum esse: Quid tibi solvam pro tanto munere, quod ei non inpar sit? —**813.** *veniet* R. 2, non inprob. Lefeb. coll. Terent. Eunuch. II, II, 53, *faxo insultabis*, pro *insultes*. —**816.** *nutante*, vel *titubante* conj. N. Heins. invita Minerva. Nam, quod Drak. jam bene animadvertit, nulla duci gloria nascitur ex eo, quod saluti sit patriæ suæ adversus hostem vel *nutantem*, vel *titubantem*. —**822.** *Namque operosa sacra* emend. N. Heins. qui vulgatam frigere putabat; *majores*, non *meliores*, Col. Put. et R. 2. Inter hunc et sq. versum nonnulla λείπειν, Scaliger notavit ad marg. Sili sui. —**824.** *lectos* R. 3, et Med. *bivios colles* conj. N. Heins. quem vid. ad Ovid. Epist. XVII, 178.

287 VL

288

C. SILII ITALICI PUNICORUM LIBER QUINTUS.

ARGUMENTUM.

Hannibal solis occasu loca insidiis nata, ubi maxime montes Cortonenses Trasymenus subit, militibus obsederat; 1-23.

Flaminius autem postero die, vix dum satis certa luce, agmine incomposito, et majore lixarum fere quam militum numero, angustias superat; 24-52.

Quo facto, confestim pugnae signum proponit, et, neque variis prodigiis territus, neque Corvini aliorumque, qui salutaria magis, quam speciosa suadebant, monitis precibusque motus a proposito deflectit; 53-104.

Quin potius inanem hostis et periculi metum graviter increpat, omnibusque jam ad prælium rite præparatis animum suorum, magna ex parte fractum, verbis confirmat; 105-185.

Hannibal ubi, id quod petierat, hostem lacu montibusque clausum habet, suis quoque copiis tuba signum dat simul invadendi: quo audito, omnes ex pluribus vallibus pariter decurrunt, et Romanis, quorum sortem Dii quoque, excepta Junone, lugent, undique circumfunduntur; 186-207.

Tum Picentes pugnam capessunt, et Pœnis secunda fortuna, Romanis ira ac desperatione adensis, diu dubia utrimque victoria dimicatur; 208-228.

Ex Romanis Lateranus et Lentulus in medios hostes ruunt; 229-257.

Nerius et Volunx pereunt; 258-267.

Inter reliquos vero eminent Appius juvenis, qui in fortissimum quemque impetum facit; sed postremo a Magone, qui ad mortem Isalcis, generi sui, vindicandam adproperat, hasta trajicitur; 268-332.

Nec minus tristem vitæ exitum habet Mamercus, qui, dum cæso signifero Lusitano vexilloque ei erepto fœdam suorum fugam sistit, permultis vulneribus confossus cadit; 333-343.

289

Magonem ab Appio vulneratum ex pugna subducit Hannibal, ut a Synhalo in castris sanetur; 344-375.

Quos ubi ex acie excedere videt consul, optatam sibi rei bene gerendæ occasionem oblatam ratus, animum recipit, et Bogum, Pagasum, Othryn, giganti similem, ingentemque aliorum Pœnorum numerum prosternit; 376-456.

Dum hæc in campo geruntur, multi Romanorum et Siculi, auxilio ipsis ab Hierone missi, in colles et silvas confugiunt, ubi Sychæus Tauranum aliosque trepidos cædit, et arbores, in quas conscenderant, vel bipenni succidit, vel igne circumdat, donec eum successu elatum consul, gladio per latus adacto, jugulat; 457-529.

Interim, Hannibal cum fratre sanato in prælium redit, et præter alios Fontanum, Butam, Lævinum, Viridasium, Fadum, Labicum et Herminium obtruncat; 530-583.

Qua hostium strage edita, ex mæsto vultu et clamore Pœnorum, qui exanimum Sychæi corpus in castra deferunt, jacturam tanti viri animo præsesagit, cujus ulciscendi causa Flaminium ad singulare certamen provocat, quod et temerarius hic vir non detrectat; 584-610.

Sed repente ingens terræ motus oritur, qui duces, ad impetum faciendum jam paratos, dirimit, Romanosque metu percussos in fugam convertit; 611-631.

Quos dum revocat consul, Ducarius, Insuber eques, facie eum noscicans, populares suos ad vindicandam cladem, olim ab eo acceptam, incitat: quo facto Flaminius magno telorum numero, et fortissimorum juvenum, qui omni spe abjecta voluntariam sibi mortem consciscunt, acervo obruitur; 632-666.

Prælio ita confecto, Hannibal cum fratre campum perlustrans, signa virtutis Romanæ, in mortuorum quoque vultu corporibusque conspicuæ, admiratione spectaculi obstupefactus suis

290 CEPERAT EtruscOS occulto milite colles
Sidonius ductor, perque alta silentia noctis
Silvarum anfractus cæcis insiderat armis.
At parte e læva, restagnans gurgite vasto,
Effigiem in pelagi lacus humectabat inertis,
Et late multo foedabat proxima limo:
291 Quæ vada, Faunigenæ regnata antiquitus Arno,
Nunc volvente die Trasymeni nomina servant.

289N **1 sq.** Cf. Liv. XXII, 4, et Polyb. III, 83. — **3.** *cæcis armis*, insidiis. *Cæca* passive dici occultata, ὄρατα, obscura, quæ non videntur, seu latent, et hinc quoque ignota, obscura, ignobilia, multis exemplis probantur Heinsii et Drak. ad h.l. et ad VI, 7. Plura desideranti suppeditabat Burm. ad Val. Fl. VI, 422; Heins. ad Ovid. Fast. II, 214, et Met. I, 307; III, 490; XI, 517, ad Val. Fl. VIII, 329, et Gifan. Ind. Lucret. Cf. inf. ad VI, 75, et Ind. — **5.** *in Effigiem*, in modum, instar. — **8.** *volvente die*, ut ap. Virg. Æn. I, 269, et Ge. II, 402, ad quæ loca vid. Heyne. Cf. sup. ad III, 579.

Lydius huic genitor, Tmoli decus, æquore longo
Mæoniam quondam in Latias advexerat oras
Tyrrhenus pubem, dederatque vocabula terris;
Isque insueta tubæ monstravit murmura primus
Gentibus, et bellis ignava silentia rupit.

9 seqq. Cf. ad IV, 719. — **9.** *Tmolus*, Lydiæ urbs (ap. Herodot. I, 84, et Tac. Ann. II, 47, ubi vid. Ern.) et mons, vino generoso, sed et croco abundans, de quo dubitat quidem Heynius ad Virg. Ge. I, 56. Sed vid. Columel. III, VIII, 4, ibique Gesn. — **12.** Hanc inventionem Tyrrheno Pisæo tribuit Plin. VII, 56; Tyrrheno Herculis f. Hygin. fab. 274, ubi vid. Muncker. incolis Vetuloniæ Sil. VIII, 488; alii aliis populis, sed plerique omnino Tyrrhenis; vid. ad II, 19. — **13.** *bellis ignava silentia rupit*, sustulit, morem belli segnius gerendi sine tubarum cantu, qui milites ad pugnas adcendit, Drak. Cf. IV, 169 sq. — *ignava silentia*, ignavos milites reddentia: nam tubis alacres ad pugnam animi fiunt. Ern.

Nec modicus voti natum ad majora fovebat.
Verum ardens puero, castumque exuta pudorem,
(Nam forma certare Deis, Trasymene, valeres)
Litore conreptum stagnis demisit Agylle,
Flore capi juvenum primævo lubrica mentem
Nympha, nec Idalia lenta incaluisse sagitta.

15. *puero*, Trasymeno juvene, Tyrrheni f. — *ardere aliquo*, ut *tepere, calere, perire* et mox v. 19, *incallescere*. Veteres *ardere in aliquo, aliquem* (propter a.), *in aliquem*, sed plerumque *aliquo* dixisse, monet Drak. Conf. Broukh. ad Prop. I, IV, 12. — **17.** *stagnis demisit*, more Naiadum. — *Agylle*, Nympha Trasymeni lacus, unde dicta putatur *Agylla*, Tuscia urbs, quæ etiam *Cære*, et nunc *Cervetere* vocatur; vid. Plin. III, 5, et Heyne Exc. III, ad Virg. Æn. VIII, 478 sqq. — Formosos juvenes a Nymphis aliisque Diis rapi, satis nota res est. De origine et sensu hujus mythi vide Heyne in *Antiq. Aufsätzen* Fasc. I; et commentat. meam in S. V. Henkii *Magazin für Religions philosophie*, vol. VI, Fasc. I, p. 194... 210. — **18.** *lubrica capi*, quæ facile raptimque capiebatur. — **19.** *sagitta Idalia*, hoc est Veneris, cui sacrum erat Idalium, Cypri opp. et mons. vid. Intpp. ad Virg. Æn. I, 681. — *sagitta incaluisse*, ὀριστως et venuste: nam amor, igni et flammæ similis, urit ac torret, (Anacr. X, 15; XXI, 7; Theocr. II, 40; III, 17, al.) unde etiam poetæ Cupidini iouς πυρφόρους tribuunt, *ardentes sagittas* Hor. Od. II, VIII, 15 (ubi vid. Jani), ὀιστοῦς πυρπνεύστους Musæus v. 88; πυρόεντα βέλη Anthol. IV, 470, et πυρβλήτους (forte, πυρφλέκτους) ἀκίδας auctor Carm. Meleagri. Cf. inf. XI, 391 et 398, ubi Drak. laudat Mosch. I, 23.

292 Solatæ viridi penitus fovere sub antro
Naides, amplexus undosaque regna tremementem.
Hinc dotale lacus nomen, lateque hymenæo
Conscia lascivo Trasymenus dicitur unda.

20 seq. Naiades consolabantur Trasymenum, qui undas extimescebat et amplexus Nymphæ, quæ mox ei lacus imperium in dotem dabat. — *fovere*, metum et dolorem levarunt, ut vulnus, cui fomenta adhibentur. — Respexit Silius ad hæc Theocriti, Εἰδ. II, 53 sq.

Νύμφαι μὲν σφετέρους ἐπὶ γούνασι κοῦρον ἔχουσαι
Δακρυόεντ', ἀγανοῖσι παρεψύχοντ' ἐπέεσσιν.

Quod apud nos carmine suaviori imitatus est egregius ille veterum æmulator, morte infelicissima Musis et Patriæ ereptus juvenis, Andreas *Chénier*:

Sur leur sein, dans leurs bras, assis au milieu d'elles,
Leur bouche en mots mielleux, où l'amour est vanté,
Le rassure, et le loue, et flatte sa beauté.
Leurs mains vont caressant sur sa joue enfantine
De la jeunesse en fleur la première étamine,
Ou sèchent en riant quelques pleurs gracieux,
Dont la frayeur subite avait rempli ses yeux.

Idyll. Hylas. ED.

22. *dotalis* propr. ipse lacus, qui *nomen* inde adcepit. — **23.** *Conscia*, vid. ad III, 395. — *lascivo hymenæo*, ut *lasciva licentia* et *lascivi amores*, ap. Hor. Od. I, XIX, 3, et II, XI, 7.

293 Et jam curriculo nigram nox roscida metam
Stringebat, nec se thalamis Tithonia conjux

Protulerat, stabatque nitens in limine primo,
Quum minus abnuerit noctem desísse viator,
Quam cœpisse diem: consul carpebat iniquas,
Prægrediens signa ipsa, vias, omnisque ruebat
Mixtus eques; nec discretis levia arma maniplis,
Insertique globo pedites, et inutile Marti
Lixarum vulgus, præsaگو cuncta tumultu
Inplere, ac pugnam fugientum more petebant.

30

293N

24. Vario ornatu expressa crepusculi matutini descriptio. Dausq. comparat Ovid. Her. XIV, 21, 22, et Met. IV, 399 sq. et Amor. I, v, 5; Apollon. II, et alios, quibus Drak. addit Ovid. Met. VII, 706, et Sen. Herc. Fur. 671. Flaminium *vix dum certa luce* et εὐθὺς ὑπὸ τὴν ἑωθινὴν angustias superasse, memorant Liv. XXII, 4, et Polyb. III, 83, extr. —*metam*, ut ap. Virg. Æn. V, 835, ubi vid. Heyne et Exc. II, ad Æn. II, de noctis curru et equis. Forma loquendi *stringere metam* petita a circo, ubi currus proxime metam ita flectendus erat, ut tamen eam non tangeret; περι νύσσαν Ἀσφαλέως κάμπτοντα τροχῶ σὺριγγα φυλάξει Theocrit. XXIV, 118; conf. VIII, 48; XIII, 299, et inpr. XVI, 361, 362, ubi Drak. laudat Nonn. Dionys. XXXVII, 195, et Sophocl. Electr. 746. Eodem sensu *meta teri*, vel *radi* dicitur poetis et εὖ περι τέρμαθ' ἐλίσσειν, στρέφειν ἐγγύθεν et μάλ' ἐγχερίμψαι νύσση Hom. Iliad. ψ, 306... 348. Cf. ad IV, 350; Heins. ad Ovid. Am. III, xv, 2, et Jani ad Hor. Od. I, ι, 4. —**26.** *nitens* ore, nitida, pulchra, nisi malis pedem figens, ut ap. Virg. Æn. II, 380. —*in limine primo*, ut ibid. v. 269, et inf. XVI, 230. —**30.** *levia arma*, ut ap. Virg. Æn. XI, 512. —**32.** Τηλικούτον γὰρ προενεβεβλήκει κατελπισμόν τοῖς ὄχλοις, ὥστε πλείους εἶναι τῶν τὰ ὄπλα φερόντων τοὺς ἐκτός παρεπομένους, τῆς ὠφελείας χάριν, κομίζοντας ἀλύσεις καὶ πέδας, καὶ πᾶσαν τὴν τοιαύτην παρασκευὴν Polyb. III, 82. —**33.** *fugientum more*, sine ordine.

Tum super ipse lacus, densam caligine cæca
Exhalans nebulam, late conruperat omnem
Prospectum miseris, atque atræ noctis amictu
Squalebat pressum picea inter nubila cælum.

35

34 sq. *Orta ex lacu nebula, campo quam montibus densior sederat*, Liv. XXII, 4. Cf. Polyb. III, 84. —*super*, insuper. —**37.** *cælum pressum*, circumdatum, ut XII, 131, vel tectum, opertum, *amictu*, nigro quasi peplo noctis. —*picea nubila*, νέφος μελάντερον ἢ ὑτε πίσσα Il. δ, 277. Cf. V.L. —*Squalebat*, vid. ad I, 211.

294

Nec Pœnum liquere doli: sedet ense reposto
Abditus, et nullis properantem obscursibus arcet.
Ire datur; longeque patet, ceu pace quieta,
Incustoditum, mox inremeabile, litus.
Namque sub angustas artato limite fauces
In fraudem ducebat iter, geminumque receptis
Exitium, hinc rupes, hinc undæ claustra premebant.
At cura umbroso servabat vertice montis
Hostilem ingressum, refugos habitura sub ictu.

40

45

294N

38. Cf. Liv. XXII, 4, et Polyb. III, 83. —*Nec Pœnum liquere doli*, Hannibal, fecundum in fraudes ingenium, sua arte fallendi usus est. Male Marsus exponit: doli Pœnorum non patuere. —*sedet Abditus*, ἐνεδρεύω, vel potius quietus in castris, quæ in aperto ac patentiori campo locaverat, nec prohibet Romanos, in angustias, inter lacum et montes, quos leviter armatis obsederat, ingredi, et propius ad castra sua, quæ spernebant, accedere; ut ita vario discrimine, quod angustiarum, montes, lacus et insidiarum minabantur, undique urgerentur Cf. v. 93 sq., 198 sq.

44. *undæ claustra*, lacus obstans.

45. *cura*, Pœnus curiosus et ad omnia intentus; vel, notante N. Heinsio, excubitorum et speculatorum custodia ac statio. —**46.** *sub ictu*, vid. ad IV, 42.

Haud secus ac vitreas sollers piscator ad undas,
Ore levem patulo texens de vimine nassam,
Cautius interiora ligat, mediamque per alvum,
Sensim fastigans, compressa cacumina nectit,
Ac fraude artati remeare foraminis arcet
Introitu facilem, quem traxit ab æquore, piscem.

50

295

47 sq. Egregia comparatio, cui similem vid. inf. VII, 500 sq. «Non aliter, quam qui sparsa, etc.» —**48.** *nassa*, calathus vimineus angusti colli, ἐκ σχοίνων λαβύρινοι Theocr. XXI, 11, κύρτος, de quo v. Oppian. Ἀλιευτ. III, 85 et 341 sq. Draken. adposuit verba Sapph. in Anthol. Gr. III, iv, 1, et Festi, «piscatorii vasis genus, quo quum intravit piscis, exire non potest.» Hæc *nassa* γραφικῶς h.l. definitur. —**50.** *fastigans*, acuens, in artum contrahens. Hoc verbum ubivis fere in optimis codicibus, quibus lex metri h.l. faveat, *fastigare*, non *fastigiare*, scribi, et vel a *fastu*, vel a *fastigio* formari, copiosius docuit Drakenb. —*cacumina*, τὰ ἄκρα, vimina summa. —**52.** *Introitu facilem*, active, qui facile intrat. Cf. ad I, 615.

295N

Ocius interea propelli signa jubebat
Excussus consul fatorum turbine mentem,
Donec flammiferum tollentes æquore currum
Solis equi sparsere diem: jamque, orbe renato,
Diluerat nebulas Titan, sensimque fluebat
Caligo in terras nitido resoluta sereno.
Tunc ales, priscum populis de more Latinis
Auspicium, quum bella parant, mentesque Deorum

55

60

Explorant super eventū, ceu præscia luctus,
Damnavit vesci, planctuque alimenta refugit.

53. Consul signa, quæ convelli non possunt (v. 66 sq.), jam præcesserat v. 29 sq., adeoque nunc iterum, ut moverentur, edixisse videtur. Teste Liv. XXII, 3, signa effodi jusserat, antequam agmen incedere et in angustias intrare cœpisset. Ibid, tamen c. 4, quum pridie solis occasu ad lacum pervenisset, inexplorato, postero die, vix dum satis certa luce, angustiis superatis, in patientiorem campum agmen pandit.

—**54.** *Excussus mentem*, vid. ad II, 592, in V.L. —*fatorum turbine*, cursu, vid. ad IV, 731. —**55.** Teste Liv. XXII, 4 et 6, non nisi inclinata re, adeoque prælio finito, nebula incalescente sole dispulsa diem aperuit. —**56.** *orbe renato*, ut *luce renata*, ap. Sen. Herc. Fur. 127. Cf. Virg. Æn. IV, 119. —**58.** *sereno*, αἰθρία, serenitate, ut XII, 4, ubi Virg. Ge. I, 393; Lucan. I, 530; VI, 55, Stat. Th. IX, 135, et alia loca conferunt Dausq. et Drak.

59. Hæc pugnæ præscia et historici memorant. Cf. ad VIII, 624 sq. et de ostentis, prodigiis ac monstris omnino Heyn. Opuscul. Acad. Vol. III, p. 198... 215, pag. 255... 275, et ad Virg. Ge. I, 466 sq., ad Tibull. II, v, 71. —Hujus prodigii Cic. de Div. I, 35, mentionem facit; eodemque contemto, P. Claudium b. Punico I male pugnasse, notum ex Liv. Epit. XIX, et Flor. II, 2, quod jam alii notarunt. Loco ejus aliud memorat Liv. XXII, 3. —**62.** *Damnavit*, vid. ad II, 595, et III, 331.

296 Nec rauco taurus cessavit flebile ad aras
Inmugire sono, pressamque ad colla bipennem
Incerta cervice ferens, altaria liquit.
Signa etiam adfusa certant dum vellere mole,
Teter humo lacera nitentum erupit in ora
Exsultans cruor, et cædis documenta futuræ
Ipsa parens miseris gremio dedit atra cruento:

65

296N **63 sq.** Idem omen evenisse Syphaci inf. XVI, 264 sq., et Pompeio ap. Lucan. VII, 165; sed Flaminio ante hanc pugnam, quum magistratum iniret, teste Liv. XXI, 63, jam monuit Drak. Poeta autem ante oculos habuit Virg. Æn. II, 223 sq., ubi vid. Heyne. —**65.** *Incerta cervice ferens*, vulnere non certo et letali adcepto. —**66.** Notum est hoc prodigium ex Liv. XXII, 3; Fl. II, 6 (qui apum quoque examen signis insedis tradit, de quo vid. ad VIII, 635), et Cic. de Div. I, 35. Sed poeta illud ornat exagetque, respiciens forte fabulam Virg. Æn. III, 26 sq.; cf. ad v. 91. De causa portenti et de rivis sanguinis vid. Heyne Opusc. Acad. T. III, p. 265 sq., et p. 213, not. i. —*vellere*, ut VIII, 240; nam signa terræ infigebantur in castris, hisque movendis evelebantur. —**67.** *humo lacera*, convulsa, effossa. —*nitentum*, qui convellere conabantur. —**69.** *parens*, terra.

Ac super hæc Divum genitor, terrasque fretumque
Concutiens tonitru, Cyclopum rapta caminis
Fulmina Tyrrhenas Trasymeni torsit in undas,
Ictusque ætherea per stagna patentia flamma
Fumavit lacus, atque arserunt fluctibus ignes.
Heu vani monitus, frustra morantia Parcas
Prodigia! heu fatis Superi certasse minores!

70

297 Heu vani monitus, frustra morantia Parcas
Prodigia! heu fatis Superi certasse minores!

75

70. Hujus prodigii non alius meminit, nisi forte cum Dausq. et Drak. huc referre velis verba Plin. II, 107. «Trasymenum lacum arsisse totum Valerius Antias narrat.» Causa ejus ab ignibus subterraneis, sub aqua ardentibus, repetenda; vid. Heyne l.c. Forte lacus ejusdem fere naturæ est, vel fuit, cujus nunc est *Lago di bagni*, seu *Solfatora*. Hujus aqua sulphurea est, et perpetuo fervet. Cf. Cluver. Ital. ant. II, 3, p. 589, et sup. IV, 677. Eadem res vario ornatu exponitur. —**71.** *Cyclopum caminis*, fabricis. Cf. Virg. Ge. IV, 170 sq. et Æn. VI, 630.

297N **75.** Justo poeta dolori indulget ob ferociam consulis, hæc prodigia spernentis. —*Parcas* fatum. —*morantia*, de conatu. —**76.** *fatis Superi certasse minores*, ut *tanto certare minorem* dixit Hor. Serm. II, 3, 313, ubi vid. Bentl. Sic et ἥττων ὀργῆς et alia; vid. Burm. ad Val. Fl. VII, 349. Fatis autem Dii quoque in pares credebantur. Nota sunt Pittaci verba, ἀνάγκη δὲ οὐδὲ θεοὶ μάχονται ap. Plat. Leg. VII, pag. 818, et alios; Liv. IX, 4, «necessitas, quam ne dii quidem superant.» Δουλοὶ βασιλέων εἰσιν, ὁ δὲ βασιλεὺς θεῶν, ὁ Θεὸς Ἀνάγκης, dixit Philiscus ap. Stob. Serm. LX, p. 33; πρὸς τὴν Ἀνάγκην οὐδ' ἄρης ἀντίσταται Sophocles, et similiter alii ap. eund. l.c. et Ecl. Phys. c. 8, p. 10, et in Excerptis p. 127. Conf. inf. v. 201; IX, 543; Menag. ad Laert. I, p. 48; Burm. ad Ovid. Her. I, 28; Spanh. ad Callim. H. in Del. 122, et de P. et U. N. XIII, p. 639 (IX, p. 839, ed. 2), ubi *Fata Victricia* ex numis illustrat.

Atque hic, egregius linguæ, nomenque superbum,
Corvinus, Phœbea sedet cui casside fulva
Ostentans ales proavitæ insignia pugnæ,
Plenus et ipse Deûm, et socium terrente pavore,
Inmiscet precibus monita, atque his vocibus inquit:

80

77. Sic omnes frustra in concilio salutaria suadent ap. Liv. XXII, 3, et Polyb. III, 82, quorum verba Silius amplificavit. —*egregius linguæ*, ut Drances *linguæ melior* dicitur Virg. Æn. XI, 338, ex emendat. VV. DD. Poeta autem respexisse videtur M. Valerium Messalam Corvinum, summum oratorem, philosophum et historicum, nec minus rei civilis, quam militaris peritissimum, de quo vid. Jani ad Horat. Od. III, 21, in Argum., Ernesti Clav. Cic. et Heyne ad Tibull. I, III, 1, et alibi passim. —*nomen*, vid. ad IV, 729, et cf. XI, 514. —**78.** Corvinus fingitur unus esse ex posteris M. Valerii M. F. Corvini, seu Corvi, cujus pugna cum Gallo et cognomen a corvo, in galea ejus consistente, ipsi inditum vel tironibus notum est ex Liv. VII, 26; Flor. I, 13; Val. Max. VIII, 15, et Gell. IX, 11, qui et statuæ meminit, ab Augusto ei positæ, ad quam, nescio quare, poetam respexisse suspicatur Drak. —*Phœbea ales*, corvus, vid. Spanh. ad Callim. H. in Apoll. v. 66, et Ælian. V. H. I, 48. —**79.** *Ostentans*, etc., cf. ad I, 415. —**80.** *Plenus Deûm*, perturbatus prodigiis, vel ἔνθεος, vid. ad III, 698.

298 «Ilicas per te flammæ, Tarpeiaque saxa,
Per patrios, consul, muros, suspensaque nostræ

- Eventu pugnæ natorum pignora, cedas
Oramus Superis, tempusque ad prælia dextrum 85
Opperiare: dabunt idem camposque diemque
Pugnandi; tantum ne dedignare secundos
Expectare Deos: quum fulserit hora, cruentam
Quæ stragem Libyæ portet, tum signa sequentur
Nulla vulsa manu, vescique interritus ales 90
Gaudebit, nullosque vomet pia terra cruores.
- 298N **82.** Conf. Virg. Æn. IX, 258 sqq. — *Iliacas flammæ*, sacra Vestæ, vid. ad I, 543. — **83.** *suspensa*, sollicita; vel suspensa ex eventu, quorum salus ex eo pendet. — **86.** *camposque diemque*, h.e. locum et tempus ad prælia aptum. Cf. V.L. Utrumque v. 88... 96, illustratur. — **91.** Cf. sup. v. 67 sq., et VIII, 644, 645, ubi Drak. laudat Liv. XLV, 16; Curt. IV, 2; Appul. Met. IX, p. 201, ed. Pric.
- An te præstantem belli fugit, inproba quantum
Hoc possit Fortuna loco? sedet obvius hostis
Adversa fronte; at circa nemorosa minantur
Insidias juga, nec læva stagnantibus undis 95
Effugium patet, et tenui stant tramite fauces.
299 Si certare dolis et bellum ducere cordi... est,
Interea rapidis aderit Servilius armis,
Cui par imperium, et vires legionibus æquæ.
Bellandum est astu: levior laus in duce dextræ.» 100
- 299N **92.** *inproba fortuna*, ut ap. Virg. Æn. II, 80. — **93 sqq.** Cf. v. 38 sq.
- 97.** *ducere*, trahere, protrahere, differre. — **98.** *Cn. Servilius*, alter consul, qui placandis Romæ diis trahendoque delectui operam dabat; vid. Liv. XXII, 1 et 2, pr.
- 100.** Lefeb. adscripsit verba Val. Fl. IV, 622: *sæpe acri potior prudentia dextra*, et Hor. Od. III, iv, 65; *vis consilii expers mole ruit sua*.
- Talia Corvinus, primoresque addere passim
Orantum verba, et divisus quisque timori
Nunc Superos, ne Flaminio, nunc deinde precari
Flaminium, ne Cælicolis contendere perstet.
- 104.** Cf. Liv. XXI, 63.
- Acrius hoc adcensa ducis surrexerat ira, 105
Auditoque furens socias non defore vires:
«Siccine nos, inquit, Boiorum in bella ruentes
300 Spectastis, quum tanta lues vulgusque tremendum
Ingrueret, rupesque iterum Tarpeia paveret?
- 106.** In hac oratione singularum sententiarum vim, verborum dilectum, ferocisque animi signa et adfectum quilibet facile percipiat. Primæ quasi lineæ reperiuntur in verbis Flaminii ap. Liv. XXII, 3 (unde expressi v. 121 sq.), et Polyb. III, 82. — *Auditoque*, quum audivisset, ablat. absol. vid. App. et Drak. ad XIV, 97. — **107.** Cf. ad IV, 706. — *Siccine nos Spectastis*, tales nos cognovistis, etc. Conf. Turni oratio ap. Virg. Æn. XI, 396 sq., in qua etiam a v. 392, non minus omnia in majus augentur. — **108.** *lues*, ut *pestis*, perniciēs, ab hoste timenda, vid. Ind. — **109.** *iterum*, ut olim, quum Galli Senones Romam diriperent et incenderent.
- 300N
- Quas ego tunc animas dextra, quæ corpora fudi, 110
Irata tellure sata, et vix vulnere vitam
Reddentes uno! Jacuere ingentia membra
Per campos, magnisque premunt nunc ossibus arva.
- 110.** *corpora Irata tellure sata*, monstra corporum: nam Γαῖα, omnia fere, quæ unquam exstiterē, monstra genuisse fingitur. Cf. VI, 151, 254; Barth. ad Stat. Th. V, 506; Heins. ad Ovid. Met. III, 102; Intpp. ad Virg. Æn. IV, 178; Cl. Hermann Mythol. Lyric. p. 31... 35. Poetam tamen potissimum procreationem Gigantum respexisse, Draken. inde probat, quod Galli Ὀψίγονοι Τιτῆνες, Titanes serius nati, vel Gigantum posterī, dicuntur Callim. H. in Del. v. 174. His bene comparari possunt tam ob bellum, Brenno duce, Jovi quasi Capitolino et Delphico Apollini inlatum, quam ob corporum inprimis proceritatem, de qua præter h.l. vid. sup. IV, 149; Liv. XXXVIII, 17; Flor. I, 13; (ubi hæc gens corporum mole, armis ingentibus et omni genere adeo terribilis fuisse dicitur; *ut plane nata ad hominum interitum videretur*) App. de reb. Gall. T.I, p. 73, 74, 78, ed. Cl. Schweigh. quem vid. T. III, p. 171; Pausan. X, p. 647; Cæs. B. Gall. II, 30, et alios ap. Dausq. — **111.** *vix vulnere*, etc. Cf. I, 280 sq., et Virg. Æn. VIII, 566.
- Scilicet has sera ad laudes Servilius arma
Adjungat, nisi diviso vicisse triumpho 115
Ut nequeam, et decoris contentus parte quiescam?
Quippe monent Superi: similes ne fingite vobis,
301 Classica qui tremitis, Divos: sat magnus in hostem
Augur adest ensis, pulchrumque et milite dignum
Auspicium Latio, quod in armis dextera præstat. 120
- 114.** *Scilicet* per ironiam et amaritudinem negat cum et sine interrogatione, ut ap. Virg. Æn. IV, 379, et al. — *laudes*, ut κλέα, facta laude digna et quibus laus parari solet ac potest; vel decus et præmia victoriæ; cf. Heyne ad Virg. Ecl. IV, 26, et Æn. I, 461; V, 355; VIII, 273; IX, 197, 252; X, 825; XI, 708.
- 117.** *Quippe* est indignantis et cum amara irrisione sibi quid opponentis, vel aliorum objectiones

301^N repetentis, ut VII, 397, et ap. Virg. *Æn.* I, 39. — *monent*, vid. ad IV, 120. — **118... 120.** Ex virtute pendet victoria, non ex diis et auspiciis. Cf. v. 126; Liv. XXII, 5, et quos comparant Virg. *Æn.* X, 773 (ubi vid. Cerda), Apollon. I, 466 sq., et Stat. Th. III, 615, 648... 668. Nec tamen hunc locum ex illo Maronis adumbratum crediderim cum Drak., sed potius cum Dausq. ex Homericis Iliad. μ, 243, ubi Hector his verbis, Εἰς οἰωνὸς ἄριστος, ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης, Polydamantem auspicem objurgat, et v. 237 sq., auguria spernit ac ridet, ut Flaminium h.l. et v. 162 sq.

An, Corvine, sedet, clausum se consul inertī
Ut teneat vallo? Pœnus nunc occupet altos
Arreti muros, Corythi nunc diruat arcem?
Hinc Clusina petat? postremo ad mœnia Romæ
Inlæsus contendat iter? deforme sub armis
Vana superstitio est: Dea sola in pectore Virtus
Bellantum viget. Umbrarum me noctibus atris
Agmina circumstant, Trebiæ qui gurgite, quique
Eridani volvuntur aquis, inhumata juvenus.»

125

121. Cf. Liv. XXII, 3. — *sedet*, vid. ad II, 385. — **123.** *Arretium*, *Cortona* et *Clusium* (hod. *Arezzo*, *Cortona* et *Chiusi*) in numero XII antiquorum Etruriæ oppidorum erant. — *altos muros*, quoniam pars Arretii in colle, pars vero in planitie sita. — *Corythi arcem*, vid. ad I, 7, et IV, 719. Cf. Liv. XXII, 2... 4.

124. *Clusium*, olim Camers dictum, Porsenæ regia. — **129.** *Eridani*, quia Ticinus et Trebia eo miscentur. — *inhumata juvenus*, vid. ad IV, 669.

Nec mora: jam medio cœtu signisque sub ipsis
Postrema aptabat nulli exorabilis arma.
Ære atque æquorei tergo flavente juveni
Cassis erat munita viro; cui vertice surgens
Triplex crista jubas effundit crine Suevo:

130

302

132. Conf. Virg. *Æn.* XI, 486 sq., ubi vid. Heyne. — Non minus galeam Ulyssis ornat Hom. Iliad. κ, 261 sq. — Cassis ærea erat tecta pelle vituli marini, seu phocæ. Morem ferinas pelles in galeas formandi, Dausq. et Draken. illustrarunt multis vett. scriptt. locis, v.c. Virg. *Æn.* VII, 688 (ubi vid. Cerda); X, 680; Strab. I, et VII, de Albanis, Amazonibus et Roxolanis, Ovid. Met. XII, 380, et al.; cf. ad II, 156. Κυνή ταυρείη, κτιδέη, etc., ex Homero nota. — **134.** *Triplex crista*, τριλοφία, τρυφάλεια. Cf. Heyne ad Virg. *Æn.* VII, 785; Barth. ad Stat. Th. IV, 130; Val. Fl. III, 62, et inpr. Kœrppen ad Hom. Iliad. γ, 371, ubi τρυφάλεια scribendum putat. Ferrem, nisi toties libri ad lectionem τρυφάλεια conspirarent, unde probabilius videtur, galeam innui, cujus conus sit perforatus, seu politus, a τρύειν. — Dausq. docet, innui vel veras jubas, sed crine Suevo concolores, h.e. flavas (vid. Lucan. II, 51), vel cristas ex *crine Suevo*, præduro et prælongo, quod præferendum videbatur Drak. Conf. Tac. Germ. 38; Claud. Cons. Hon. IV, 655, et Diodor. V, de Gallis, παχύνονται γὰρ αἱ τρίχες ἀπὸ τῆς κατεργασίας, ὥστε μηδὲν τῆς τῶν ἵππων χαίτης διαφέρειν. Flaminium autem bello Gallico hanc cassidem reportasse, et in eo Boios ac fortasse Suevos fuisse suspicatur Dausq. Lipsius de Mil. Rom. III, 5, putat Flaminio *Suevum*, sc. Germanicum crinem adfingi, quia triumphaverit de Gallis, qui a poetis hujus ævi confundantur cum Germanis.

302^N

Scylla super, fracti contorquens pondera remi,
Instabat, sævosque canum pandebat hiatus:
Nobile Gargeni spoliū, quod rege superbus
Boiorum cæso capiti inlacerabile victor
Aptarat, pugnasque decus portabat in omnes.
Loricam induitur; tortos huic nexilis hamos
Ferro squama rudi, permixtoque asperat auro.
Tum clipeum capit, adpersum quem cædibus olim
Celticus ornarat cruor, humentique sub antro,
Ceū fetum, lupa permulcens puerilia membra,
Ingentem Assaraci cælo nutribat alumnum.
Hinc ense lateri, dextræque adcommodat hastam.

135

140

303

135. *Scylla*, ut Chimæra in Turni galea ap. Virg. *Æn.* VII, 785; conf. ad II, 306. — **137.** *Gargeni spoliū* Drak. comparat inf. v. 323, et Virg. *Æn.* XII, 94; conf. Heyne ad *Æn.* V, 260 sq.

140. Cf. ad II, 401, et Virg. *Æn.* IX, 707; et XI, 487 sq. — *nexilis*, propter *hamos tortos*, h.e. annulos, catenulas. — **141.** *squama*, laminæ. — *rudi permixtoque auro*, intell. loricam auro bilicem, seu trilicem. — *asperat*, cf. ad II, 431.

303^N

142 sq. Clipeum ornabat Celticus, seu Boiorum cruor, et lupa (proprie cælata ejus imago), quæ nutribat Romulum cælo, h.e. ut in cælum aliquando reciperetur. — *cædibus*, ut I, 525. — **145.** *Assaraci alumnum*, vid. ad III, 566 et 702.

Stat sonipes, vexatque ferox humentia frena,
Caucasiam instratus virgato corpore tigrim.
Inde exceptus equo, qua dant angusta viarum,
Nunc hos, nunc illos adit, atque hortatibus inplet:

150

146. Drak. comparat Virg. *Æn.* II, 393, et gladium, belli certe Punici temporibus, ad dextrum latus ab humeris pependisse, probat ex Polyb. VI, 21, cui alii auctores et numi quoque adversantur. Conf. quos laudat, Salmas. ad Spart. Sever. c. 6; Barth. ad Stat. Silv. I, 1, 43; Fabrett. ad Column. Trajan. c. 2, et, qui Romanos mutasse et aliter atque aliter gladios gestasse putat, Lips. Milit. Rom. III, 3. — **147.** Verba Virg. *Æn.* IV, 135.

148. *virgato corpore*, pelle longis macularum ductibus lineata, Drak. coll. Sen. Hippol. 344. et Herc. *Æt.* 146; Claud. Laud. Stil. I, 66, et Salmas. Exerc. Plin. p. 148. — *tigrim* sub Augusto demum in Italia visam tradit Plinius VIII, 18. Sed poetæ in ornatu orationis ad talia non respiciunt, neque ad eam

subtilitatem sunt exigendi. Conf. Heyne ad Virg. *Æn.* V, 37. Præterea pellem ignotæ feræ advehi potuisse monet Lips. Mil. Rom. III, 7. —**149.** *exceptus equo*, ut ap. Virg. *Æn.* X, 867. Drak. —*dant*, διδοῦσι, permittunt. —**150.** *hortatibus inplet*, cf. ad I, 105. —*subfixa*, adfixa hastis.

«Vestrum opus est vestrumque decus, subfixa per
Urbem

Pœni ferre ducis spectanda parentibus ora.
Unum hoc pro cunctis sat erit caput: aspera quisque
Hortamenta sibi referat: meus, heu! meus atris
Ticini frater ripis jacet: at meus alta
Metitur stagna Eridani sine funere natus.
Hæc sibi quisque: sed est vestrum cui nulla doloris
Privati rabies, is vero ingentia sumat
E medio, fodiant quæ magnas pectus in iras;
Perfractas Alpes, passamque infanda Saguntum,
Quosque nefas vetiti transcendere nomen Iberi,
Tangere jam Thybrim: nam dum vos augur, et extis
Quæsitæ fibræ, vanusque moratur haruspex,
Solum jam superest, Tarpeio inponere castra.»

304

155

160

153 sq. Quisque graves iræ causas, quibus sponte ad pugnam et virtutem excitetur, a morte cognatorum repetat: 157, sed cui vestrum non privata doloris causa est, *ingentia* sc. hortamenta *e medio* certe, h.e., e publico et communi, e rebus, quæ ad totam remp. spectant, sumat, perfractas sc. Alpes, eversionem Sagunti etc. An *e medio* est, ex rebus vulgaribus, satis notis? Sic *verba e medio tollere* h.e. verbis vulgaribus uti, dixit Cic. Or. III, 45, et *non quæsita ex occulto, sed sumta de medio*: id. pro Domo 54, pr. —**154.** *atris*, vel funestis, vel sanguineis; Drak. —**156.** *Metitur* corpore, ut ap. Virg. *Æn.* XII, 360. —*sine funere*, exsequiis, quo rei acerbitas augetur. Conf. ad I, 154, et IV, 669. —**159.** Formam dicendi *fodere pectus in iras* Dausq. repetit a leone, qui, pugna adpetente, osseo stimulo, qui in cauda est, latera fodicat, μαστίτιται, irasque suscitatur, ut ap. Hom. Il. v, 170, et Hesiod. Scut. H. 430. Sed vid. sup. ad I, 113. —**161.** Conf. ad I, 294. —*nomen Iberi* græce pro, Iberum. Cf. ad IV, 729; Drak. ad h.l. et ad XIV, 70; Burm. ad Petron. c. 80 et 123. Sed vid. V.L.

304N

Turbidus hæc, visoque artis in millibus atras
Bellatore jubas aptante: «Est, Orphite, munus,
Est, ait, hoc certare tuum; quis opima volenti
Dona Jovi portet feretro suspensa cruento?
Nam cur hæc alia pariat gloria dextra?»

305

165

165. *Turbidus*, vid. ad I, 477. —*atras jubas*, forte rubras, iudice quoque Drak., ut *rubra crista* ap. Virg. *Æn.* IX, 50, 270; XII, 88, *sanguineæ jubæ*, ibid. IX, 731, et inf. XII, 171, *puniceæ* ap. Stat. Th. IV, 218. Sic et *atrum vinum*, *ater*, vel *niger cruor*, seu *sanguis*, (vid. Drak. ad IX, 365) αἷμα κελαυνόν et μέλαν, ap. Hom. Iliad. γ, 828, 844; υ, 470. Forte ita quoque *atrum fulmen* sup. IV, 431, et *ater ignis* XVII, 181, et IX, 441, ubi Drak. comparat πυρὸς μέλαναν αἴγλαν Eurip. Troad. v. 547, et *atros ignes* Virg. *Æn.* XI, 186. Sed vid. ibi Heyne, et Burm. ad Val. Fl. II, 236; cf. sup. ad IV, 431, et III, 211. —Hoc etiam probat Ernesti, apud quem «Flaminius facta ad milites adhortatione pugnam inchoaturus, tribus militibus, suis cuique meritis insignibus, mandata dictat, *Orphito* (*aptanti jubas*, cristas galeæ, *atras* sive ob colorem, sive terribiles, sævas, quia maxime serviebant terrori augendo), ut ducem Pœnorum maxime petat, *Murrano*, ut angustas vias patefaciat, *Æquano*, ut in copias hostiles inruat.» —**166.** *jubas*, cristas, λόφον ἵππειον, seu ἵπποχαίτην, unde κόρυς ἵπποδάσεια et ἵππουρις. Male Cell. *jubas* proprie capit, quibus erectis equus bellator signum alacritatis dederit. Dausq. exponit: viso hoste, leni manu jubam equi componente. Sed iudice Drak. poeta *jubas aptare* dixit, ut XII, 170; et Virg. *Æn.* XII, 88. —*Orphitus* nomen equi *bellatoris*, quem Flaminius adloquitur, iudicio Modii, Buschii, Dausq. Cell. et Lefeb. Cf. ad IV, 265. Sed nomen viri *bellatoris* esse putant N. Heins. et Drak. qui spolia opima non a duce solum, sed a quovis etiam milite referri potuisse, modo duci hostium detracta essent, a Perizon. hist. anim. c. 7, probatum docet. Sed vid. Liv. IV, 20, etsi probabilis hæc sententia videri potest, quia consul mox Murranum Æquanumque similiter ad virtutem incitat. —**167, 168.** Cf. ad I, 133. —*Jovi volenti*, propitio, ut VII, 174, et *serenato* mox v. 181. Nota est solennis precum formula, *volens propitius*, vel ex Liv. I, 16; VII, 26; XXIV, 21, 38; Cf. Burm. ad Val. Fl. II, 324, et Heyne ad Virg. Ge. II, 41. Stolidi autem Flamini ferocia, qui, omnibus ad perniciem jam profligatis et perditis, ne spoliolorum quidem opimorum spem abjicit.

305N

169. *alia dextra*, sc. quam tua. Qui Orphitum de equi nomine accipiunt, supplent, quam mea.

Hinc prævectus equo, postquam inter prælia notam
Adcepit vocem; «Procul hinc te Martius, inquit,
Murrane, ostendit clamor, videoque furentem
Jam Tyria te cæde: venit laus quanta! sed, oro,
Hæc angusta loci ferro patefacta relaxa.»

170

171. *Martius clamor*, quo milites ad virtutem incendit. —**174.** Angustias et fauces, cæsis hostibus, *relaxa*, aperias; cf. v. 269, et VI, 319.

Tum Soracte satum, præstantem corpore et armis,
Æquanum noscens, patrio cui ritus in arvo,
Quum pius Arcitenens adensis gaudet acervis,
Extā ter innocuos lætum portare per ignes:

306

175

175 sq. Totum hunc locum poeta concinnavit ex Virg. *Æ.* XI, 785 sq. ubi vid. Heyne. Conf. ad II, 150. Hæc sacra non Apollini, sed Deæ Feroniæ fieri docet Strabo V, pag. 226 (al. 156). Sacerdotes autem sæpius pugnantibus interesse, monui ad II, 149. —*Soracte*, seu *Sorax* (*Monte di S. Silvestro*, seu *Tresto*), mons Etruriæ in Faliscis, Apollini sacer. Conf. Ind. et Hor. Od. I, ix, 2. —**177.** *pius Arcitenens*,

306N

τοξοφόρος, ut ap. Virg. *Æn.* III, 75, ubi tamen *pious* alio verborum contextu dicitur, quem Silius forte non respexit. Cellar. explicat *pium* in matrem Latonam, quod Pythonem, ad eam persequendam a Junone immissum, occiderit.

«Sic in Apollinea semper vestigia pruna
Inviolata teras, victorque vaporis ad aras 180
Dona serenato referas solennia Phœbo;
Concipe, ait, dignum factis, *Æquane*, furorem
307 Vulneribusque tuis: socio te cædis et iræ
Non ego Marmaridum mediam penetrare phalangem
Cinyphiæque globos dubitarim inrumpere turmæ.» 185

178. «Sacrificio annuo, quod fit ad montem Soractem Apollini, super ambustam ligni struem ambulantes non aduruntur,» Plin. VII, 2; qui locus class. est. Conf. Eckhard de ritu antiq. per ignes et carbones candentes incedendi, in *Magazin für Philologen*, T. II, p. 36... 48; *Brem.* 1797. —**179.** *Sic*, ut οὔτως, solennis obstandi formula, de qua vid. *ad II, 301, in V.L.* et Jani ad Hor. Od. I, III, pr. ubi æque ac h.l. preces votis postponuntur. Nam vulgaris ratio fuisset: *Æquatum noscens—ait, Concipe furorem—sic* h.e. ea conditione vicissim opto, ut *teras*, etc. —*teras vestigia*, ut *premere vestigia*, ap. Virg. *Æn.* XI, 788, de lento incessu, ubi ex Silio et MSS. *victores pro cultores* reponi jubet Lefeb. frustra. —**180.** *victor vaporis*, ne quidem prunarum adflatum sentias; Dausq. Sed *vapor*, ut apud Virgillii *Æneid.* lib. V, 683, 698. Mens autem Siliii et Maronis, D. Heins. monente, est, sic sacer semper et inviolatus sacerdos maneat: experimentum enim, quo sacerdotes a profanis, pios ab impiis distinguebant, erat ignis, cui salvi si insistebant, puri erant et a noxa alieni. Ita Heins. coll. Sophocl. Antig. 269, et aliis. Sed vid. Intpp. ad Virg. l.l. —**181.** *serenato*, placato, benevolo, ut γαληνιώω, ap. Orph. D. Heins. —**185.** *Cinyphiæ*, vid. *ad II, 60; III, 275.* Dausq. conf. Hom. Iliad. κ, 246.

Nec jam ultra monitus et verba morantia Martem
Ferre valet, longo *Æneadis* quod flebitur ævo.
Increpuere simul feralia classica signum,
Ac tuba terrificis fregit stridoribus auras.

188 sq. Cf. Liv. XXII, 4, et Polyb. III, 84. —*Increpuere*, etc., ut ap. Virg. *Æn.* IX, 503.

Heu dolor, heu lacrimæ, nec tot post secula seræ!
Horresco ut pendente malo, ceu ductor ad arma 190
Exciret Tyrius: latebrosis collibus Astur,
Et Libys, et torta Baliaris sævus habena
Erumpunt, multusque Maces, Garamasque,
Nomasque:
Tum, quo non alius venalem in prælia dextram 195
Ociur adtulerit conductaque bella probarit,
Cantaber, et galeæ contemto tegmine Vasco.
308 Hinc pariter rupes, lacus hinc, hinc arma, simulque
Consona vox urget, signum clamore vicissim
Per colles Tyria circumfundente corona. 200

191. *Horresco referens*, ut ap. Virg. *Æn.* II, 204, ac si nunc malum illud nobis inpenderet, et Hannibal suos contra nos duceret, Cellar. Poeta paucis quidem, quibus dolor uti solet, verbis, sed gravibus deplerat tristem sortem tot civium, qui consulis temeritate pereunt. —**193.** *torta habena*, ut *verbere torto*, ap. Virg. Ge. III, 106, et Tibull. I, VI, 46; IX, 22; cf. Ind. et *ad I, 315.* —**195.** De Cantabris, bellicosissima natione, cf. *ad III, 326 seq.* —*venalem*, etc. Drak. comparat XV, 502 sq. —**196.** *conducta bella*; propr. milites mercede conducuntur. —**197.** *galeæ contemto tegmine Vasco*, conf. *ad III, 358.*

198 sq. Cf. Liv. XXII, 4, et *ad v. 38 seq.* —*arma*, armati in castris, quæ Hannibal in patientiore campo inter montes et lacum posuerat. —*simulque Consona vox*, militum levis armaturæ, qui *per colles*, in monte, de quo jam undique decurrunt, *signum*, scilicet signa, exercitum Romanorum (unde *signis* forte legendum est) *circumfundebant*, h.e. circumdabant: nisi forte sensus est, *Tyriam coronam*, nimirum ipsos Pœnos, in monte circumcirca locatos, *signum* invadendi, ab Hannibale datum, *percolles* cum *clamore circumfundisse*, h.e. circum cecinisse, ut fere *fundere* vocem, preces, sonos, etc. —**199.** *urget*, vid. Heyne ad Tibull. II, I, 79. —*Arma et consona vox* explicantur adjectis verbis: *Tyria corona*, Pœnis, *circumfund.* spargentibus *signum*; arma sua, una cum *clamore*; Lenz.

Avertere Dei vultus, fatoque dederunt
Majori non sponte locum: stupet ipse tyranni
Fortunam Libyci Mavors; disjectaque crinem
Inlacrimat Venus; et Delum pervectus Apollo
309 Tristem mærenti solatur pectine luctum. 205
Sola, Apennini residens in vertice, diras
Exspectat cædes inimiti pectore Juno.

201. Ipsi dii, crudeli Junone excepta, sortem Romanorum, necessitate fatorum, quam solvere quidem et rescindere cupiunt, nec tamen possunt, constitutam lugent, et a spectaculo tam lugubri oculos avertunt. Non poterat fortius exprimi adfectus doloris, cui poeta ipse jam *v. 75* et **189**, indulserat. —*fato Majori* cesserunt, vid. *v. 75.* —**204.** *Inlacrimat Venus*, ut apud Virg. *Æneid.* lib. I, 228, et Apollo, doloris leniendi causa, procul a tristi pugnæ loco, lyram plectro pulsat. Utraque pictura dulcissima et miserationis plena! Conf. *ad II, 476.*

206. Conf. Virg. *Æn.* XII, 134 sq., et Heyne Exc. ad *Æn.* IX, 638. —**207.** *Exspectat cædes* tanquam rem desiderabilem et exoptatam, Drak. recte, ut **VIII, 5**; Liv. XXVIII, 27 (ubi vid. Gronov.); Terent. Adolph. V, 4, 20, et al. Pro adspectat (ut ap. Stat. Silv. V, II, 23, et Petron. 17, ubi vid. Burm.), vel potius pro *espectat*, h.e. spectando e vertice præstolatur, positum existimat Lefeb. qui præterea Junoni comparat

Primæ Picentum, rupto ceu turbine fusa
 Agmina et Hannibalem ruere ut videre, cohortes
 Invadunt ultro, et pœnas pro morte futura, 210
 Turbato victore, petunt ad censa juvenus;
 Et, velut erepto metuendi libera cælo,
 Manibus ipsa suis præsumta piacula mittit.
 Funditur unanimo nisu et concordibus ausis
 Pilorum in Pœnos nimbus, fixosque repulsi 215
 Submittunt clipeos curvato pondere teli.
 310 Acrius hoc rursus Libys, ut præsentia sævi
 Exstimulat ducis, hortantes se quisque vicissim
 Incumbunt, pressoque inpellunt pectore pectus.

208. *Picentum*, cf. VIII, 424 sq. —*rupto turbine*, ut ap. Virg. Æn. II, 416. —*fusa*, effusa e montibus, *ruere*. —**211.** *turbato victore*, turbando victorem, impetu in hostes facto; Lenz. —**212.** *metuendi libera*, h.e. a metu libera, vid. ad II, 441, in V.L. et Burm. ad Ovid. Her. I, 80. —*erepto cælo*, cæli lumine, luce, vita et ejus spe. —**213.** *ipsa mittit piacula*, inferias, *præsumta*, ante mortem suam (cf. VI, 300, et ad IV, 802, in V.L.) *Manibus suis*; et *pœnas petunt pro morte futura*, quam cæsis hostibus in antecessum ulcisci conantur. —**215.** *Pilorum nimbus*, vid. ad I, 311, et IV, 552. —*repulsi*, Pœni. —*clipeos fixos*, 310N transfixos telis curvatis et magni ponderis vix sustinere possunt. Cf. V.L.

217... 219. *Libys incumbunt*, nituntur, vel inruunt; vid. Ind. et ad III, 288, in V.L. —**219.** *pressoque*, etc. Cf. ad IV, 352.

Ipsa facem quatiens, ac flavam sanguine multo 220
 Sparsa comam, medias acies Bellona pererrat.
 Stridit Tartarea nigro sub pectore Divæ
 Letiferum murmur, feralique horrida cantu
 Buccina lymphatas agit in certamina mentes.
 His iras adversa fovent, crudusque ruente 225
 Fortuna stimulus spem projecisse salutis:
 Hos dexter Deus, et læto Victoria vultu
 311 Adridens acuit, Martisque favore fruuntur.

220. Locus class. de figura Bellonæ. Cf. ad IV, 440; Hom. Iliad. ε, 592, inpr. Quint. Smyrn. lib. VIII, (ap. Barth. ad Stat. Th. VII, 73) et Stat. Th. IV, 5 sq., ubi et *facem* hastamque in signum belli quatit. —**221.** *acies pererrat*, ut ap. Virg. Æn. X, 761, «Tisiphone media inter millia sævit.»

222. *Tartareæ Divæ*, quæ in Tartaro sedem habet. Drak. coll. Claud. in Eutrop. II, 144, (*quid dudum inflare moraris Tartaream, Bellona, tubam*) et Petron. c. 124, ubi vid. Burm. De *tuba* Bellonæ, vid. Intpp. ad Val. Fl. III, 61.

225. *His*, Romanis. —*iras fovent*, ad cendunt, vid. ad III, 505. —*crudus*, acer, seu acerbus iis *stimulus* erat desperatio. Cf. ad I, 405, et IV, 35. —**226.** *projicere spem, vitam, animam*, etc., tanquam rem nullius pretii, pro nihilo habere, spernere, ut *abjicere vitam*, ap. Cic. Att. III, 19, pr. et Gr. ἀπορρίπτειν κίνδυνον, παραβάλλειν ἑαυτὸν, et ap. Plut. προῖεσθαι τὸν ἑαυτοῦ βίον. Cf. ad I, 225; Drak. ad X, 42, et Intpp. ad Virg. Æn. VI, 436. —**227.** *Hos*, Pœnos. —*Deus dexter*, propitius, vid. Ind.

Abreptus pulchro cædum Lateranus amore,
 Dum sequitur dextram, in medios penetraverat 230
 hostes.
 Quem postquam florens æquali Lentulus ævo
 Conspexit, nimium pugnæ, nimiumque cruoris,
 Infestas inter non æquo Marte catervas
 Fata inritantem, nisu se concitat acri;
 Inmitemque Bagam, qui jam vicina serebat 235
 Vulnere pugnantis tergo, velocior hasta
 Occupat, et socium duris se casibus addit.
 Tunc alacres arma adglomerant, geminaque corusci
 Fronte micant; paribus fulgent capita ardua cristis.

229. *Abreptus*, ut *oblitus suæ dulcedine cædum* IV, 422, et *aufferri* alias dicitur. Conf. Drak. et quos laudat Gronov. ad Liv. XXXV, 11; Heins. ad Ovid. Her. XV, 140, et ad Claud. Cons. Olybr. et Prob. v. 153. —**230.** *sequitur dextram*, faustis cædibus instat, Barth. Adv. V, 15.

232. *nimum*, nimis cupidum. —**233.** *non æquo Marte*, non parem hostibus, quia solus inruerat. —**234.** *Fata inritantem*, temere in discrimen se inferentem, vid. ad I, 268 et IV, 731. —**237.** *Occupat*, φθάνει πλήζα, ut ap. Virg. Æneid. lib. IX, 770; X, 699.

Actus in adversos casu (namque obvia ferre 240
 Arma quis auderet, nisi quem Deus ima colentum
 Damnasset Stygiæ nocti?) præfracta gerebat
 Syrticus excelso decurrens robora monte;
 Et quatiens acer nodosi pondera rami,
 Flagrabat geminæ nequidquam cædis amore. 245
 «Non hic Ægates, infidaque litora nautis,
 O juvenes, motumque novis sine Marte procellis
 Fortunam bello pelagus dabit: æquoris olim
 Victores, media sit qualis discite terra

310

310N

311

311N

312

312N

240. *adversos*, Lateranum et Lentulum. — **242.** *Stygiæ nocti*, conf. ad II, 574, et Heins. ad Ovidii *Metamorph.* III, 695. — **245.** *geminæ*, Laterani et Lentuli.

246 sq. Non ut olim in mari, nunc in campo victores eritis. — **250.** *meliori regno*, nobiliori victoriæ Pœnorum, quam Romanorum apud Ægates; Cl. Ernesti. Cf. V.L.

Ac simul infesto Lateranum pondere truncæ
Arboris urgebat, jungens convicia pugnæ.
Lentulus huic frendens ira: «Trasymenus in altos
Adscendet citius colles, quam sanguine roret
Iste pio ramus.» Subsidentsque ilia nisu
Conantis suspensa fodit: tum fervidus atro
Pulmone exundat per hiantia viscera sanguis.

255

253. Sic passim ἀδύνατον exprimitur in omnibus fere linguis; Drak. laudat Ovid. *Her.* V, 29, et *Trist.* I, VII, 1 sq.; *Prop.* II, XII, 33 sq.; III, XVII, 5 sq.; *Sen. Phœniss.* 85 sq., et *Claud.* in *Eutrop.* I, 350 sq.; Cf. *Cerda* ad *Virg. Ecl.* I, 60; VIII, 27; *Burm.* ad *Lotich.* II, XV, 45; IV, I, 23; *Jani* ad *Hor. Od.* I, XXIX, 10; XXXIII, 7, et *Intpp.* ad *Theocr.* I, 132 sq. *Shakesp.* in *Romeo*, *then shall water be turned in fire.*

— **254.** *sanguine pio*, gravius quam nostro, ut innuantur Romani, pium bellum gerentes, et fide ac religione superiores Pœnis inpiis, perfidis, foedifragis. — **255.** *Subsidents*, ὑφιζάνων, *fodit ilia*, corpus Syrtici, *conantis* arborem in Lateranum conjicere, unde *suspensa ilia*, h.e. prominentia, vel tenta, ut ap. *Virg. Georgic.* III, 507, «imaque longo Ilia singultu tendunt.»

313

Nec minus adensis in mutua funera dextris
Parte alia campi sævit furor. Altus Iertes
Obtruncat Nerium; Rullo ditissimus arvi
Obcumbis, generose Volunx; nec clausa repostis
Pondera thesauris, patrio nec regia quondam
Præfulgens ebore, et possessa mapalia soli
Profuerunt. Quid rapta juvant? quid gentibus auri
Numquam exstincta sitis? modo quem Fortuna
fovendo
Congestis opibus donisque refersit opimis,
Nudum Tartarea portabit navita cymba.

260

265

313N

259. *Parte alia campi*, apud Romanos. — **260, 261.** *Rullo Obcumbis*, ab eo interficeris; vid. *Burm.* ad *Val. Fl.* VI, 286. — Ad opes Volusii ap. *Tac. Ann.* XIV, 56, adludi putabat *Lips.* ad l.c. *Drak.* autem, quia *Volunx* h.l. Afer est, ad Bocchi Maurorum regis filium, qui *Volux* vocatur *Sallust.* b. Jug. c. 105 sq., unde, vel ibi *Volunx*, vel h.l. *Volux* dicendus sit. — **262.** *patrio*, Africano. — **264 seq.** Ita sæpius philosophatur *Horatius*, v.c. *Od.* I, IV, 7, 9; II, III, 11, 14; Cf. XIII, 777, ubi *Drak.* comparat *Prop.* III, III, 35; *Claud. R. Pros.* II, 300 sq.; *Auson. Epigr.* 54, ubi vid. *Vinct.* — **266.** *Congerere opes* de avaris proprie dici notum est, vid. *Drak.* — **267.** *Nudum opibus.* Conf. simil. loc. *Tibull.* III, III, 10 sq.

314

Juxta bellator juvenilibus Appius ausis
Pandebat campum cæde; atque, ubi plurima virtus,
Nullique adspirare vigor, decus inde petebat.
Obvius huic Atlas, Atlas a litore Ibero,
Nequidquam extremæ longinquus cultor arenæ
Inpetit os hasta; leviterque e corpore summo
Degustat cuspis generosum extrema cruorem.

270

314N

269. *Pandebat campum*, viam patefaciebat, ut *laxare campum ferro* VI, 319; *laxare cuneos* IX, 364; *angusta relaxare* V, 174. Sic et *limitem agere* IX, 379. Cf. ad IV, 462. — *ubi plurima virtus*, ubi maximus fortissimorum virorum numerus erat. — **270.** *nullique adspirare vigor*, h.e. *nec cuiquam propius adcedere virtus*, ut utar verbis *Virg. Æn.* X, 712. Sic *adspirare* passim occurrit, v.c. inf. v. 442, et ap. *Cic. Sull.* 18; *Pis.* 5, et *Tusc. Qu.* V, 5. — **273.** *leviterque e corpore summo* (capite, ob v. 277.) — **274.** *Degustat*, ἀκρότατον δ' ἄρ' οἷστος ἐπέγραψε χροά φωτός *Hom. Iliad.* δ, 139; η, 187; λ, 388; ν, 553: *umbonem detersit ictu* inf. v. 297; *parce perstrinxit corpus* XV, 760; *parco summum violasset vulnere corpus* XVI, 111; cf. IV, 119; 350 (ubi vid. not.); IX, 523; *Virg. Æneid.* X, 344, 478, et inprimis XII, 376, ubi videndus omnino *Heyne*. Similiter γεύεσθαι, apud *Homerum*, *Iliad.* υ, 258; *bibere* inf. VI, 293; (ubi *Drak.* laudat XV, 632; *Virg. Æn.* XI, 804, et *Anthol.* I, 22; *Epigr.* I, et 4: ἀσπίς et βέλος αἴμ' ἔπιεν) *libare* et *delibare* h.e. leviter perstringere inf. IX, 523, ubi *Drak.* citat *Stat. Th.* V, 587; VIII, 527; *Iscan.* b. *Troj.* V, 322; VI, 311, 337, et al. Hinc *exsatiare enses cruore* VII, 535; *satiata sanguinis hasta* IV, 435; *sitit hasta cruorem* XII, 264; βέλη λιλαίόμενα χροός ἄσαι *Homer.* *Iliad.* ο, 317; ἐγγχείν ἱεμένη χροός ἄμμεναι ἀνδρομέοιο *Iliad.* φ, 70.

Intonuere minæ, violentaque lumina flammis
Exarsere novis: furit et diffulminat omnem
Obstantum turbam; at clausum sub casside vulnus
Martia commendat mananti sanguine membra.
Tum vero adspiceres pavitantem, et condere semet
Nitentem sociis juvenem; ceu tigride cerva
Hyrcana quum pressa tremit; vel territa pennas
Conligit accipitrem cernens in nube columba;
Aut dumis subit, albenti si sensit in æthra
Librantem nisus aquilam, lepus ore citato.
Ense ferit tum colla viri, dextramque micantem
Demetit, ac mutat successu sævior hostem.

275

280

315

285

275. *lumina flammis exarsere*, conf. ad I, 126, et Heyne ad Virg. *Æn.* VI, 300 (in V.L.), et XII, 101, 102. —**276.** *diffulminat*, dissipat et contundit, instar fulminis; vocab. a poeta effictum. —**278.** *commendat*, ornat sanguis membra, pulchriora facit, Mars. —**279 sq.** Similis locus Hom. *Iliad.* γ, 30... 37, ubi Paris, conspecto Menelao, *in sociis se condit*, ἄψ ἐτάρων εἰς ἔθνος ἐχάζετο, et αὐθις καθ' ὄμιλον ἔδω Τρώων. Cf. et. *Iliad.* π, 813, et ε, 596 sq., ubi Diomedes Hectorem ἰδὼν ῥίγησε καὶ ἀνεχάζετο. Comparationes, quibus poeta utitur, passim reperias.

315N **281, 282.** *Hircana* ornat, ut ap. Virg. *Æn.* IV, 367. —Conf. Hom. *Iliad.* φ, 493 sq. —*pressa*, vid. varias lectiones. —*pennas colligit*, forte alas, ad volatum jam expansas, contrahit, in columbarium recedit et volatum cohibet, ut fere *colligere gradum* VI, 399; VII, 695, nisi potius poeta expressit Maroniana, *Radit iter liquidum, celeres neque commovet alas*, *Æn.* lib. V, 217, ubi videndi sunt interpretes. —*territa pennas Colligit*, ut πτώσσειν, vel πτήσσειν et ὑποπτήσσειν de avibus animalibusque, quæ frigoris, vel metus causa pennas et membra contrahunt. Conf. Kœppen ad Hom. *Iliad.* β, 312; δ, 476; ε, 634, et *Ephemerid. Goetting.* a. 1795, p. 84.

285. *micantem*, jactantem, quatientem, Schmid. Sed vid. ad IV, 211. —**286.** *mutat hostem*, uno dimisso alium adoritur, ut VI, 238; Conf. Burm. ad Val. Fl. VI, 614; Heins. ad eund. VII, 587, et ad Ovid. *Met.* XIII, 937.

Stabat fulgentem portans in bella bipennem
Cinyphius; socerique miser Magonis inire
Optabat pugnam ante oculos, spe laudis, Isalces,
Sidonia tumidus sponsa, vanoque superbus
Fœdere promissæ post Dardana prælia tædæ.
Huic inmittit atrox violentas Appius iras,
Conantique gravem fronti librare securim,
Altior insurgens, galeam super exigit ictum:
At fragilis valido conamine solvitur ensis
Ære in Cinyphio; nec dispar sortis Isalces
Umbonem incerto detersit futilis ictu.

290

316

295

316N **288.** *Cinyphius*, vid. ad II, 60, nisi h.l. et v. 296, simpl. est Libycus. —**290.** *vano*, ob imminentem sponsi mortem.

294. *insurgens*, vid. ad I, 400.

295. *solvitur*, confringitur, dissultat, *in ære* galeæ. —**296.** *dispar sortis*, vid. Heins. ad Sabini *Epist.* I, 35.

Tum quod humo haud umquam valuisset tollere
saxum,
Ni vires trux ira daret, contorquet anhelans
Appius, et lapsu resupino in terga cadentem
Mole premit scopuli, perfractisque ossibus urguet.
Vidit conjuncto miscens certamina campo
Labentem socer; et lacrimæ sub casside fusæ
Cum gemitu; rapidusque ruit: data fœdera nuper
Adcendunt animos exspectatique nepotes.

300

305

298 sq. Comparant Virg. *Æn.* XII, 896 sq., ubi vid. Cerda et Heyne.

302. *conjuncto*, propinquo, vicino; vid. Gronov. ad Liv. XXII, 20, in gustu ad Stat. Th. VI, 250, et *Diatr.* ad Stat. c. 43. —**303.** *Femina ita generi jacturam excusatius queritur*; Ernesti V.C. Sed non graviores ob causas heroes passim ap. Hom. lacrimant, et ipse Hercules apud Virgilium, *Æn.* X, 465, «... magnumque sub imo Corde premit gemitum, lacrymasque effudit inanes.» —*socer*, Mago. —**304.** *data fœdera*, sponsalia facta.

Jamque aderat, clipeumque viri atque inmania
membra
Lustrabat visu; propiorque a fronte coruscæ
Lux galeæ sævas paulum tardaverat iras.
Haud secus, e specula præceps delatus opaca,
Subsidens campo submissos contrahit artus,
Quum vicina crucis conspexit cornua tauri,
Quamvis longa fames stimulet, leo; nunc ferus alta
Surgentes cervice toros, nunc torva sub hirta
Lumina miratur fronte; ac jam signa moventem,
Et sparsa pugnas meditantem spectat arena.

310

315

317N **306... 308.** Non male: si coll. v. 268 sq. et 329 sq., reputaveris, quantus vir Appius fuisse fingatur.

309... 313. Cf. Virg. *Æn.* X, 454 sq., ubi vid. Heyne. —**314, 315.** *signa moventem. Et sparsa*, etc. Maroniana Ge. III, 234, 236, et *Æn.* XII, 106, ubi vid. Heyne.

Hic prior intorquens telum sic Appius inquit:
«Si qua tibi pietas, ictum ne desere fœdus;
Et generum comitare, socer.» Per tegmina velox
Tunc ærisque moras lævo stetit hasta lacerto.
At contra non dicta Libys, sed fervidus hastam
Perlibrat, magni donum memorabile fratris,
Cæso quam victor sub mœnibus ille Sagunti
Abstulerat Durio, ac spectatæ nobile pugnæ

318

320

Germano dederat portare in praelia pignus.

316. *infit*, paucis et amaris verbis, ut irati solent et heroes. — **318.** *generum* in spe, cum irrisione. — *tegmina*, ut al. terga boum, corium taurinum, clipeo inductum, quod multiplex esse solebat, unde βοεῖας θάμειας dixit Hom. Iliad. μ, 296; σάκος ἐπιθρόειον Ajacis, Iliad. η, 220; σάκος τετραθέλυμον Teucris Iliad. ο, 479; πέντε σάκεος πτύχες Achillis Iliad. ζ, 481. Cf. Heyne ad Virg. *Æn.* X, 783 sq.; Drak. ad h.l. Ernesti ad Callim. H. in Dian. 53, et inpr. Obs. Miscell. T. I, p. 32. — **319.** *æris moras*, æs clipei, quod hastam aditari poterat, ut **IX, 218**; Virg. *Æn.* XII, 541, — «nec clypei mora profuit ærei.» Val. Fl. VI, 97 (ubi vid. Burm.), al. Drak. qui et recte monet, a Marso perperam *æris moras* ad lorica et galeam referri, quum hasta *in lævo lacerto stet*; vid. **ad IV, 387**, et **I, 479**.

321 sq. Hastam donum Hannibalis (is enim *frater* est et *victor*) facit, more poetarum, qui ita heroum arma ornant et commendant. Cf. **XII, 224 sq.**; **XV, 260, XVI, 459 sq.** inpr. Virg. *Æn.* V, 260 sq.; IX, 359; X, 700, ad quæ loca vid. Heyne. — **323.** *Durio*, vid. **I, 438**. — **324.** *dederat portare*, ut *donat habere*, δῶκε φέρειν, seu φορῆναι, δωκεν ἄγειν, seu ἔχειν et ἀρέσθαι, ὄπισσε κομίζειν et ὀπάσαιμι φερέσθαι, ap. Hom. Iliad. ο, 532; φ, 297; ψ, 151, 612; ω, 581, et al. Virg. *Æn.* V, 262; IX, 362; X, 701.

Telum ingens, perque arma viri, perque ora, doloris 325
Adjutum nisu, letalem pertulit ictum;
Exsanguisque viri conantis vellere ferrum
In vulnus cecidere manus: jacet æquore nomen
Clarum Mæonio, atque Italæ pars magna ruinæ
Appius: intremuere lacus, corpusque refugit 330
Contractis Trasymenus aquis; telum ore cruento
Exspirans premit, atque admorsæ inmurmurat
hastæ.

325, 326. *doloris Adjutum nisu*, conf. **ad II, 123**. — **328, 329.** *æquore Mæonio*, campo Etrusco. cf. **ad IV, 721**. — *Clarum nomen*, etc. cujusmodi nominibus clarissimorum suæ superiorisque ætatis virorum carmen suum poeta exornare solet, inpr. lib. VIII. — *Italæ pars magna ruinæ*, ut ap. Virg. *Æn.* X, 737, et inf. **VIII, 426; X, 223**; Dausq. conf. Virg. *Æn.* II, 6; VII, 707; X, 427. — **330.** *Appius* autem prænomen fuit antiquissimæ et nobilissimæ gentis Claudiæ, quæ et patricia fuit et plebeia, acerrimaque majestatis Patrum propugnatrix, quod vel tironibus ex Livio et Sueton. Tib. 1, 2, notum est. Cf. **VIII, 412 sq.** — Cf. **ad I, 49**, et **III, 463**. Ipsa oratio nimis fere turgida; sed v. 332, præclare summa adumbratur indignatio et rabies. Similiter Meges ψυχρὸν ἔλε χαλκὸν οδοῦσιν, ap. Hom. Iliad. ε, 75. — **332.** *inmurmurat hastæ, ut terræ*, ap. Stat. Th. XI, 63; *iræ* inf. **VII, 156**; *insibilat ori et membris* **IX, 517; XII, 616**.

Nec fati melior Mamercus corpore toto
Exsolvit pœnas, nulli non saucius hosti.
Namque per adversos, qua Lusitana ciebat 335
Pugnans dira manus, raptum cum sanguine cæsi
Signiferi magna vexillum mole ferebat,
Et trepida infelix revocabat signa suorum.
Sed furiata cohors, ausisque adcensa superbis,
Quodcumque ipsa manu gestabat missile, quidquid 340
Præbebat tellus, sparsis vix pervia telis,
Injecit pariter; pluresque in corpore nullo
Invenere locum perfossis ossibus hastæ.

333. *corpore toto*, nullo non corporis membro saucius; Drak. coll. X, 513. — **334.** *pœnas*, quarum causa v. 336 sqq. adfertur.

341. *sparsis vix pervia telis*, tantum telorum in terra sparsum erat, ut vix iri posset; Barth. Adv. V, 15.

Advolat interea fraterni vulneris ira
Turbatus Libyæ ductor, visoque cruore, 345
Num lateri cuspis, num toto pondere telum
Sedisset, fratremque amens sociosque rogabat.
Utque metum leti procul, et leviora pavore
Cognovit, proprio tectum gestamine præceps
Ex acie rapit, et tutis a turbine pugnæ 350
Constituit castris. Medicas hinc ocus artes,
Et senioris opem Synhali vocat: unguere vulnus
Herbarum hic succis, ferrumque e corpore cantu
Exigere, et somnum tacto misisse chelydro,
Anteibat cunctos: nomenque erat inde per urbes 355
Perque Parætoniæ celebratum litora Syrtis.

344. Manifesta imitatio Virgilii, *Æneid.* lib. X, v. 383... 424, ubi videndus est Heyne et Excursus IV. Sed non minus Sillio ante oculos fuisse videtur Homer. Iliad. δ, 148... 219, ubi Agamemnon similiter ad fratris vulnus expavescit, et Menelaus, data fide, illud non letale esse, metum ejus levat.

348. *leviora pavore*, vulnus levius esse, quam metuebat. — **349.** *gestamine*, clipeo. — **353.** Veteres ἰατροὶ, quod notum, sola fere vulnera sanabant, et quidem *herbarum succis*, φαρμάκοις (Hom. Iliad. δ, 191, 218; ε, 900; λ, 829), et *cantu*, h.e. incantatione (ut sup. **III, 301**), ἐπαοιδῆ Hom. Odys. τ, 457; Pind. Pyth. III, 91. — **354.** *Exigere*, extrahere et innoxium facere carmine magico; Schmid. — *somnum tacto misisse chelydro*, cf. **ad I, 412**. — **355.** *Anteibat unguere*, ut *Martem regere haud cederet Hannibali* **VI, 307 sq.**, διαφέρει τὸ φρονεῖν, et alia. — **356.** *Parætoniæ Syrtis*, vid. **ad III, 225**.

Ipse olim antiquo primum Garamanticus Hammon
Scire pater dederat Synhalo, morsusque ferarum,
Telorumque graves ictus sedare medendo.

Atque is deinde suo moriens cælestia dona 360
Monstravit nato, natusque heredis honori
Tramisit patrias artes; quem deinde secutus
Haud levior fama Synhalus, Garamantica sollers
321 Monstrata augebat studio, multaue vetustum 365
Hammonis comitem numerabat imagine patrem.
Tum proavita ferens leni medicamina dextra
Ocius, intortos de more adstrictus amictus,
Mulcebat lympha purgatum sanguine vulnus.

357. *Garamanticus Hammon*, confer **ad lib. I, vers. 414**. Is Synhalum, hujus Synhali proavum, quoniam in arte medica excelluerat, ipse eam docuisse fingitur, ut Chiron Machaonem Iliad. δ, vers. 219, et Apollo lapidem Virgilio, Æneid. lib. XII, 391. —**358.** *Scire dederat*, vid. **ad v. 324**.

361. *heredis honori*; claro heredi, ut *virtus Catonis, sapientia Lælii*, etc. (vid. **ad IV, 599**), vel heredi, in ejus honorem, seu tanquam munus. —**363, 364.** *Garamantica Monstrata*, ut supra, *cælestia dona* et mox *proavita medicamina*, quorum usum *monstraverant*, vel docuerant Hammon et proavus.

321N **366.** ἤπια, vel ὀδυνήφατα φάρμακα πάσσων Iliad. δ, 218; η, 900; λ, 829. —**367.** *de more medicorum*, quo expeditiores essent vulneribus sanandis; Draken. qui laudat Gevart. Lection. Papin. c. 34, et Gonsal. ad Petron. c. 19. Cf. inpr. Virg. Æn. XII, 400 sq., et ibi Heyne Exc. IV. —**368.** Cf. Hom. Iliad. λ, 828, 844, et inf. **ad VI, 91**.

At Mago, exuvias secum, cæsique volutans 370
Hostis mente necem, fraternas pectore curas
Pellebat dictis, et casum laude levabat:
«Parce metu, germane; meis medicamina nulla
Adversis majora ferēs: jacet Appius hasta
Ad manes pulsus nostra: si vita relinquat,
Sat nobis actum est; sequar hostem lætus ad 375
umbras.»

371. *laude*, vid. **ad v. 114**. —**372.** *Parce metu*, ut ap. Virg. Æn. I, 257. —**373.** *Adversis meis*, mihi in calamitate mea non melius remedium et solatium adferes morte Appii. Cf. **X, 44, 45**.

Quæ dum turbatos avertunt æquore campi
Ductores, valloque tenent; ex agmine Pœnum
Cedentem consul tumulo speculatus ab alto,
Atque atram belli castris se condere nubem,
Turbidus extemplo trepidantes milite mæsto 380
Invadit cuneos, subitoque pavore relaxat
322 Jam rarescentes acies: tum voce feroci
Poscit equum, ac mediæ ruit in certamina vallis.

376 sqq. Similiter Turnus, Ænea saucio ex pugna subducto, plenus spei in hostes inruit, Æn. XII, 324 sq. —*æquore campi*, ut Æn. VII, 781. —**379.** *Atra belli nubes*, Hannibal cum fratre et comitibus, qui nubem telorum sparserant, vel potius Hannibal solus, ut Μάντιν Οἰκλείδαν πολέμοιο νέφος dixit Pind. Nem. X, 16, et *fulmina belli* Virg. Æn. VI, 843; cf. sup. **ad I, 311**. —**380.** *milite mæsto*, vel ad Pœnos (quæ ratio præstat), ob discessum Hannibalis vulnusque Magonis tristes, vel ad Romanos, propter Appii mortem mæstos, referri posse, monet Drak. De ira adcipit Lefeb. coll. Val. Fl. V, 568. —**381 sq.** *relaxat Jam rarescentes acies*, dissolvit jam minus densos militum ordines, ut **XVII, 427**; Cf. Heyne ad Virg. Æn. III, 411.

Sic ubi torrentem crepitanti grandine nimbum 385
Inlidit terris, molitur Juppiter altas
Fulmine nunc Alpes, nunc mixta Ceraunia cælo,
Intremuere simul tellus, et pontus, et æther,
Ipsaque commoto quatiuntur Tartara mundo.

384. Poeta egregie in rem suam convertit, et magis exornavit locum Virg. Ge. I, 328 sq., ubi vid. Heyne. —*crepitanti* in tectis, ut ap. Virg. Ge. I, 449. —**385.** *moliri* h.l. est vel simpl. movere, quo sensu centies obvium est, (vid. **ad I, 645**) vel jacere, (v.c. monente Drak. *molitus sagittas* et *robora* dixere Ovid. Met. V, 367, et Stat. Th. VI, 539) et hoc exquisite pro ferire, percutere, *nach etwas werfen*, ut passim βάλλειν, ἀκοντίζειν, et *jaculari*, ut *rubente dextera sacras jaculatus arces*, ap. Hor. Od. I, II, 3, quæ verba nostris ita prorsus responderent. —**386.** *Ceraunia*, τὰ Κεραύνια (vid. **ad IV, 363**), vel *Ceraunii montes* (hod. *il monte della Chimera*) a κεραυνῶ, fulmine, quo propter altitudinem sæpius percutiuntur, sic dicti, qui in Epiri litore in mare procurrun, et prominenti jugo, seu promont. Ionium mare ab Hadriatico dirimunt. Cf. **ad VIII, 630**, et Jani ad Horat. Od. I, III, 20, ubi *alta Ceraunia*, ut h.l. —*mixta cælo*, et ὄρη ἡλίβατα, ap. Dionys. Per. 389. Alii *montes Ceraunii* sunt in Asia inter Euxinum et Caspium mare.

Incidit adtonitis inopino turbine Pœnis 390
Haud secus improvisa lues, gelidusque sub ossa
Pervasit miseris conspecti consulis horror.
It medius, ferroque ruens densissima, latum
323 Pandit iter: clamor vario discrimine vocum
Fert belli rabiem ad Superos, et sidera pulsat.

389. *turbine* gravius quam impetu. —**390.** *lues*, ut *pestis* et λοιμὸς, calamitas, perniciēs, vel ipse consul, vir pestifer.

392. *ruere* transitive est facere ut aliquid ruat, agere, movere, eruere, prosternere, inpellere,

perrumpere. Conf. Lucr. I, 173; Virg. *Æn.* I, 35; XI, 211; Ge. I, 105; II, 308, et Intpp. ad Val. Fl. III, 102. —*densissima*, hostium globos ordinesque densissimos. —**393.** *Clamor* et Pœnorum, et victorum, qui παῖαν' ἐφόμουν, ut ap. Æschyl. Pers. 393. —**394.** *sidera pulsata clamor*, ut *laccessit XVII, 387*, et *ferit sidera*, Virg. *Æn.* II, 488; V, 140.

Ceu pater Oceanus quum sæva Tethye Calpen 395
Herculeam ferit, atque exesa in viscera montis
Contortum pelagus latrantibus ingerit undis.
Dant gemitum scopuli; fractasque in rupibus undas
Audit Tartessos latis distermina terris, 400
Audit non parvo divisus gurgite Lixus.

395 seq. Clamorem pugnantium fragori ventorum et undarum, scopulis litorique inlisarum, comparat Silius, exemplo Homer. Iliad. ξ, 394 sq. —*pater Oceanus*, cf. ad I, 606, et Virg. Ge. IV, 382. —*Tethys*, Oceani soror et conjux. —*sæva*, maris epith. ut alibi *alta*, *cana*, *vaga Tethys*. —*Calpen ferit*, cf. Lucan. I, 554. —**396.** *Herculeam*, quia una ex columnis Herculis. Cf. I, 141. —**397.** *pelagus*, fretum Gaditanum, ut v. 400 *gurgis*. —*latrantibus undis*, vid. ad III, 471.

398. *Dant gemitum scopuli*, στόνω βρέμουσι δ' ἀμφιπλήγες ἀκταὶ Sophocl. Antig. v. 603; Ὅχθαί δ' ἀμφὶ περὶ μεγάλ' ἴαχον, Hom. Il. φ, 10. —**399.** Hyperbole, qualis IX, 468, 469, et XVII, 596; vid. Burm. ad Val. Fl. II, 620. —*Tartessos*, cf. ad III, 399. —**400.** *non parvo gurgite*, Herculeo freto. —*divisus a Colpe*. —*Lixus*, fl. et urbs; vid. ad III, 258.

Ante omnes jaculo tacitas fallente per auras
Obcumbit Bogus, infaustum qui primus ad amnem
Ticini rapidam in Rutulos contorserat hastam.
Ille sibi longam Clotho; turbamque nepotum 405
Crediderat, vanis deceptus in alite signis.
Sed non augurio Parcarum impellere metas
Concessum cuiquam: ruit inter tela cruentis
Suspiciens oculis cælum, Superosque reposit
Tempora promissæ media jam morte senectæ.
Nec Pagaso exsultare datur, ne inpune relictum 410
Consulis ante oculos vita spoliasset Libonem.

401 sqq. Cf. IV, 131 seq. —*jaculo fallente*, ut ap. Virg. *Æn.* X, 754, ubi vid. Heyne. Sic *tacita penna* v. 446.

404. Imitat. Virg. *Æn.* X, 548 sq. —*Clotho*, vitæ filum, quod Clotho κλώθειν, nere credebatur. —**405.** *vanis in alite signis*, vano augurio. Cf. XIII, 820.

406. Orationis color qualis ap. Hom. Iliad. β, 858 sq.; Virg. *Æn.* VII, 756; IX, 327, 328; ad quæ loca vid. Heyne et Cerda. —*metas Parcarum*, terminum vitæ fatalem, ut *metas mortis, ævi*, etc.; cf. V.L. —*impellere*, propellere, procul amovere, prorogare. —*augurio* et ejus interpretatione. —**407.** *cruentis*, iratis, vel pro *cruentus*, cruoris cupidus.

410. Cf. Virg. *Æn.* X, 550. —*ne possit esse pro ne quidem*, vid. Davis. ad Cic. Fin. I, 16, et Burm. ad Sueton. Aug. 35. Sed præstat adcipere pro *nedum*, μήτι, μή γάρ, μή δῆτα, μή οἶον, μή ὅτι, et jungere cum verbis. —**411.** *Consulis ante oculos*, quæ summa Pagasi audacia erat, et digna quæ puniretur. Sic τὸ *ne* occurrit ap. Cic. ad Div. IX, extr. et Verr. IV, 23; conf. Gron. ad Liv. III, 52, extr. et Cort. ad Sallust. b. Cat. 11, fin. —*Libo* cognomen Scriboniæ gentis, de qua vid. Ern. clav. Cic., Indices Tac. et Livii, et quos Dausq. laudat Prop. IV, II, 31; Sen. Ep. 70; Plin. XXXVI, 15; Eutrop. II, 9, extr. Dion. et Cassiod.

Laurigeris decus illud avis navaque juventa
Florebat: sed Massylus subciderat ensis
Pubescente caput mala, properoque virentes
Delerat leto bellator barbarus annos. 415
Flaminium inplorassem tamen jam morte suprema
Haud frustra fuit: avulsa est nam protinus hosti
Ore simul cervix; juvit punire feroci
Victorem exemplo, et monstratum reddere letum.

412. *Laurigeris avis*, majoribus triumphalibus. —*decus* Italiæ, ut ap. Virg. *Æn.* XI, 508. Juventutis notio variis modis declaratur.

418 sq. *Ore simul*, vid. ad III, 268. —*juvit punire Victorem* audaci, quod ille præbuerat, exemplo, et eodem leti genere, quod ipse monstraverat, quo Libonem adfecerat. —*feroci exemplo*, crudeli morte, avulsa nimirum cervice: nisi mavis jungi *victorem feroci exemplo* h.e. simpl. ferocem, sævum, quasi dicas exemplar victoris ferocis; Ern. Sed hæc ratio durior est, et h.l. *monstratum letum* respondet *feroci exemplo*.

Quis Deus, o Musæ, paribus tot funera verbis 420
Evolvat, tantisque umbris in carmine digna
Quis lamenta ferat? certantes laude cadendi
Primævos juvenes, mortisque in limine cruda
Facta virum, et fixis rabiem sub pectore telis?
Sternitur alternus vastis concursibus hostis: 425
Nec spoliare vacat, prædæque advertere mentem.

420. Imitat. Virg. *Æn.* II, 6...8, et 361 seq. —Cf. sup. II, 650 seq. —**421.** *tantis umbris*, tantorum virorum morti, cf. ad VIII, 146. —**423, 424.** *cruda facta*, vid. ad I, 405, et observa h.l. copiam verborum.

Urget amor cædum, clausis dum detinet hostem
Fraternum castris vulnus, funditque ruitque
Nunc jaculis, nunc ense, modo inter millia consul
Bellantum conspectus equo, modo Marte feroci
Ante aquilas et signa pedes. Fluit in pia rivis
Sanguineis vallis, tumulique et concava saxa
Armorum sonitus, flatuque imitantur equorum.

326 **427.** *hostem*, Hannibalem. — **431**, **432.** *in pia vallis*, Lefeb. dicta videtur, ut **lib. VII, v. 48**; *porta scelerata* (propter cædem Fabiorum, qui ea exierant) et ap. Stat. Th. VIII, 141, *currus humus in pia sorbet*. Drak. quoniam gentilem Romanorum sanguinem tam avide bibit, quod Africa non nisi *invita* fecisse dicitur **XVII, 417**. Omnino tenendum est, *in pia* poetis etiam dici tristitia, noxia, abominanda, v.c. Ovid. Am. I, VIII, 104; Plaut. Most. II, II, 73; Horat. Od. II, XVII, 22, ubi vid. Jani et Lambin. Similiter *in probus*, ap. Virg. Ge. I, 119, 388, 431; Æn. II, 80; IV, 412, al. — **433.** *imitantur*, ut ap. Virg. Ge. IV, 72, unde Echo ibid. v. 50, et Horat. Od. I, XII, 4; XX, 8; *vocis imago* dicitur. — *flatus*, ut ap. Virg. Æn. XI, 911, «flatusque audivit equorum.»

Miscebat campum, membrorum in prælia portans
Celsius humano robur, visaque paventes
Mole gigantei vertebat corporis alas
Othrys Marmarides: lati super agmen utrumque
Ingens tollebant humeri caput: hirtaque torvæ
Frontis cæsaries, et crinibus æmula barba
Umbrabat rictus; squalore huic hispida diro,
Et villosa feris horrebant pectora sætis.

326N **434 sq.** *Miscebat campum*, h.e. prælia, vel agmina in campo, vid. **ad I, 69**, et Heyne ad Virg. Æn. X, 721. — **437.** *Othrys*, mons, et h.l. magnæ molis homo, cujus species, luxurioso ornatu depicta, non minus terribilis, quam Cryxi sup. **IV, 250 sq., 277 sq.** — **440.** *hispida* et *villosa pectora sætis*, ut Caci, ap. Virg. Æn. VIII, 266; λάσιον κῆρ, στήθεα λασία et λαχνηέντα, ap. Hom. Iliad. α, 189; β, 743 et 851, ad quæ loca vid. Kœppen.

Adspirare viro propioremque addere Martem
Haud ausum cuiquam: laxo cœu bellua campo,
Incessebatur tutis ex agmine telis.
Tandem, vesanos palantum in terga ferenti
Cum fremitu vultus, tacita per nubila penna
Intravit torvum Gortynia lumen arundo,
Avertitque virum. Fugientis ad agmina consul
Intorquet tergo jaculum, quod tegmine nudas
Inrupit costas, hirtoque a pectore primum
Mucronem ostendit: rapidus convellere tentat
Qua nasci ferrum fulgenti cuspidē cernit,
Donec, abundanter defuso sanguine, late
Procubuit moriens, et telum vulnere pressit:
Spiritus exundans vicinum pulvere moto
Perflavit campum, et nubem dispersit in auras.

327 **442... 444.** Comparant **IX, 611**, et, quem Silius utroque loco expressit, Virg. Æ. X, 712 sq.; cf. sup. **ad v. 269**. — *propiorem addere Martem*, cominus pugnare. — *tutis*, ex tuto remotoque loco emissis.

327N **445.** *palantum*, fugientium Romanorum. Cf. **ad II, 162**. — **446.** *tacita penna*, vid. sup. **ad v. 401**. — **447.** *Intravit*, penetravit. — *Gortynia arundo*, vid. **ad II, 90, 101**. — **450.** *a pectore*, e pectore prominentem, exstantem, ut contra *a tergo II, 120*. — **452.** *nasci*, se ostendere, adparere, exstare, prominere. — **453.** *late Procubuit moriens*, κείτο μέγας μεγαλωστί, Hom. Iliad. η, 776; ζ, 26; Odyss. ω, 40. — **454.** *telum vulnere pressit*, ut *ore* sup. **v. 332**, vel *ore tenet presso VII, 719*, corpori vulnerato inpressit, vel denique vulnere condidit, textit, ut ap. Virg. Æn. IV, 147; IX, 612, al.

Nec minor interea tumulis silvisque fremebat
Diversis Mavors, variaque per ardua pugna,
Et saxa et dum rorantes cæde nitebant.
Exitium trepidis, letique et stragis acerbæ
Causa Sychæus erat: Murratum ille eminus hasta
Perculerat; quo non alius, quum bella silerent,
Dulcius Cægrios pulsabat pectine nervos.
Obcubuit silva in magna, patriosque sub ipso
Quæsit montes leto, ac felicia Baccho
Æquana, et Zephyro Surrentum molle salubri.

328 **461.** *Sychæus*, cf. **III, 245 seqq.** — **463.** *nervos Cægrios*, lyram, qualis erat Orpheo Thraci: nam Cægrius Orphei pater, (vid. Hyg. f. 14; Ovid. in Ibid. 482; Apol. I, 25, et alios ap. Dausq.) vel certe Thraciæ rex.

328N **465.** *quæsit montes patrios*, quia oculus morientis vix adhuc res externas cognoscere potest. — *felicia Baccho*, feracia uvis, vid. **ad IV, 357**. Surrentini colles vitiferi, et vinum Surrent. in generosis Italiæ; vid. Stat. l.c. v. 4 sq.; Plin. XIV, 8; XXIII, 1; Hor. Sat. II, IV, 55; Ovid. Met. XV, 710, et Martial. XIII, 110. — **466.** *Surrentum*, Murrani patria, urbs Campaniæ maritima (hod. *Sorrento*), prope quam est vicus Æquensis, unde h.l. *Æquana*, scilicet juga; vid. Cluver. Ital. ant. IV, 3, pag. 1161, et Holsten. in Ortel. pag. 6; Locus class. est Stat. Silv. II, 2, tot. — *molle Zephyro*, cf. Stat. l.l. v. 26 sq.

Addiderat misero comitem, pugnaque ferocis

Gaudebat tristi victor novitate Sychæus.
Palantes nam dum sequitur, pervaserat altam
In silvam, et priscæ reclinis ab ictibus ulmi
Terga tuebatur trunco, frustra que relictos
Tauranus comites suprema voce ciebat.
Transegit juvenem, ac perfossis incita membris
Hæsit in obposito cuspis Sidonia ligno.

470

467. *Addiderat misero Murrano comitem mortis Tauranum, ut apud Virgil. Æneid. XII, 362.*
—**468.** *novitate, insolentia pugnæ ac cædis, quæ v. 473, 474, describitur.*

471. *Tauranus, reclinis trunco priscæ ulmi... frustra que ciebat comites relictos, quos sequutus, sed nondum adsequutus erat; Lenz.*

Quid vobis? quænam ira Deûm, vel mente sinistra
Quæ sedit formido, viri? qui, Marte relicto,
Ramorum quæsisstis opem: non æquus in artis
Nimirum rebus suasor metus: arguit asper
Exitus eventu pravi consulta timoris.
Annosa excelsos tendebat in æthera ramos
Æsculus, umbrosum magnas super ardua silvas
Nubibus insertans altis caput, instar, aperto
Si staret campo, nemoris, lateque tenebat
Frondosi nigra tellurem roboris umbra.

475

329

480

475. Commentum poetæ, ad quod lectores prologo quodam præparavit, ad animos eorum rerum varietate excitandos, et ad magnitudinem formidinis adumbrandam aptissimum. Conf. VII, 667 sq. et, ne totam hanc scenam ab ipsa rerum natura narrationisque probabilitate alienam, vel adeo absurdam censeas, Tac. Ann. II, 17, extr. ubi timor idem intuitum subfugium suasisse dicitur Cheruscis, quorum «quidam turpi fuga in summa arborum nisi, ramisque se occultantes, admotis sagittariis, per ludibrium figebantur; alios prorutæ arbores adflixere.» Ibid. Gronov. locum simil. Dionis laudavit. —**476.** *Marte pro campo.* —**477.** *Non æquus, iniquus, malus, vel noxius (vid. ad III, 260).* —**478.** *suasor metus, ut, monente Drak. Pessimus in dubiis augur timor, ap. Stat. Th. III, 6, ubi vid. Barth.*

329N

Par juxta quercus, longum molita per ævum
Vertice canenti proferre sub astra cacumen,
Diffusas patulo laxabat stipite frondes,
Umbrabatque coma summi fastigia montis.
Huc Hennæa cohors, Triquetris quam miserat oris
Rex, Arethusa, tuus, defendere nescia morti
Dedecus, et mentem nimio mutata pavore,
Certatim sese tulit, adscendensque vicissim
Pressit nutantes incerto pondere ramos.

485

330

490

485. *molita, vid. ad I, 645.* —**486.** *Vertice canenti, ob senectutem.* —**488.** *coma, conf. ad IV, 682.*
Ceterum in toto h.l. a v. 480... 488, expende varios altitudinis designandæ modos.

489. Poeta, ne Romanorum virtuti labem adspergeret, Siculos, auxilio ipsis ab Hierone rege, sed, Livio teste, post hanc demum pugnam (vid. ad VIII, 613 sq.) missos, præ metu in arbores adscendisse comminiscitur. —*Hennæa, vid. ad I, 93.* —*Triquetra, nomen Siciliæ, a tribus promont. ut Trinacria, vel a figura potius triquetra, teste Plin. III, 8, pr. Triquedram a tribus quadris dicendam putabat Schol. ad Hor. Sat. II, vi, 55; conf. Quintil. I, vi, 30.* —**490.** *Arethusa, notus Siciliæ fons ad Syracusas; vid. ad XIV, 53 sqq.* —*defendere, arcere, prohibere, propulsare, ut passim, vid. Drak. ad VII, 170, et XIII, 99.*
Defendere dedecus morti, a morte avertere, ut dedecus leto arcere IX, 370, vel pro, defendere mortem a dedecore h.e. fortiter in pugna cadere. Sic ἀρήξει φόνον τέκνοις, dixit Eurip. in Med. et ἀμύσει νηυσὶ πῦρ, Hom. Iliad. ι, 435; ἀρῆν ἐτάροισιν ἀμύσει, Iliad. μ, 334; ἀνδράσι λοιγὸν ἀμύσει, Iliad. ο, 736; conf. et Odys. θ, 525; Heyne ad Virg. Ecl. VII, 47; Jani et Lamb. ad Hor. Od. I, xvii, 3; Intpp. ad Plaut. Mostell. IV, ii, 20, et inpr. Heins. ad Ovid. Her. V, 16, et ad Claud. Cons. Stilic. III, 171. —**491.** *mentem mutata, ἀλλοιόφρων, ἔκφρων, Schmid.*

330N

Mox alius super, atque alius consistere tuto
Dum certant, pars excussi; nam fragmine putri
Ramorum, et senio male fida fefellerat arbor:
Pars trepidi celso inter tela cacumine pendent.

495

495. *pars excussi, collective et respectu generis nobilioris, ut mixti cohors VIII, 489; pars inplevere divisi IX, 301; animæ, qui XV, 503; τέκεα ἐπαναβοῶντες pro ὑιοὶ ἐπ. ap. Aristoph. Plut. v. 292 (ubi Küster hanc constructionem πρὸς τὸ σημαίνόμενον, non πρὸς τὸ ῥητόν, aliis exemplis illustrat) dextera, quem inf. X, 307, ubi vid. Drak. Conf. Gronov. ad Liv. I, 59; XXIX, 12, ad Sen. Herc. fur. 1157, et Obs. I, 16; Intpp. ad Valerium Flaccum I, 15.*

Turbatos una properans consumere peste
Conripit æratam jam dudum in bella bipennem,
Deposito clipeo mutatus tela, Sychæus.
Incumbunt sociæ dextræ, magnoque fragore
Pulsa gemit, crebris subcumbens ictibus, arbos.
Fluctuat infelix concusso stipite turba;
Ceus Zephyrus quatit antiquos ubi flamine lucos,
Fronde super tremuli vix tota cacuminis hærens
Jactatur, nido pariter nutante, volucris.
Procubuit tandem multa devicta securi

500

331

505

Subfugium infelix miseris, et inhospita quercus,
Elisitque virum spatiosa membra ruina.

499. *æratam*, ære præfixam, in *bella*, ad belli usum, ut *ærata securis*, ap. Virg. *Æn.* XI, 656. Ita et interpretatur V. D. in *Allgem. Lit. Zeit.* a. 1796, N. 139.

501 sqq. Silio ante oculos fuisse videtur locus Virg. *Æn.* II, 626 sq., cujus tamen pulchritudinem non adsecutus est. Verba *vix tota hærens* et *nido pariter nutante* argute ac frigide dicta notat Ill. Ernesti.

331N **504 sqq.** Conf. Virg. *Ge.* II, 209. — **508.** *inhospita quercus*, quæ parum tutum præbuit refugium.

Inde aliæ cladum facies: contermina cædis 510
Conlucet, rapidoque involvitur æsculus igni.
Jamque inter frondes, arenti robore gliscens
Verticibus sævis, torquet Vulcanus anhelos
Cum fervore globos flammaram, et culmina torret.
Nec tela interea cessant: semiusta gementum, 515
Atque amplexa cadunt ardentes corpora ramos.

510. Imitat. Virg. *Georg.* II, 303 sq. — *cladum* vid. [ad I, 41](#). — *facies* vid. [ad IV, 591](#).

513. *Verticibus*, ut [II, 631](#).

Hæc inter miseranda virum certamina consul
Ecce aderat, volvens iram exitiumque Sychæo.
At juvenis dubio tantæ discrimine pugnae
Occupat eventum telo tentare priorem; 520
Cui medio leviter clipeo stetit æris in ora
Cuspis, et obpositas vetita est tramittere crates.

518. *volvens*, moliens, machinans; (vid. Heyne ad Virg. *Æn.* I, 9, et 23.) vel volvens animo, pectore, *volutans*; vid. Ind. et conf. sup. [v. 369](#). *Bellum adversus nos volverat* dixit Tac. *Ann.* III, 38.

332N **520.** *Occupat*, etc. φθάνει πλήξας monente Heyn. ad Virg. *Æn.* XII, 300. — **521.** *æris ora*, ἄντυξ, ἵτυς χάλκειος. Conf. Hom. *Iliad.* v, 275, et sup. [IV, 290 seq.](#) — **522.** *vetita est*, non potuit. — *crates* ut ap. Virg. *Æn.* VII, 633. Conf. Intpp. ad Val. Fl. III, 199. — Cito tentat prius mortem Flaminio inferre telo; *Cui* Sychæo, h.e. cujus cuspis stetit in Flaminii *clipeo medio*, in ora, in summa superficie *æris*, et non potuit *tramittere crates*, æris laminas; Lenz.

332 Sed non et consul misso concredere telo
Fortunam optatæ cædis parat, ac latus ense
Haurit; nec crudæ tardarunt tegmina parmæ. 525
Labitur infelix, atque adpetit ore cruento
Tellurem exspirans: tum, diffundente per artus
Frigore se Stygio, manantem in viscera mortem
Adcipit, et longo componit lumina somno.

525. *Haurit latus ense*; vid. [ad I, 392](#). — *crudæ*, e crudo corio.

526. *adpetit ore cruento Tellurem exspirans*, ut alias *morsu adprendere*, *mordere*, *mandere humum*, ὀδὰξ λάζεσθαι, seu ἐλεῖν οὐδὰς, vel γαῖαν Hom. *Iliad.* β, 418, (ubi vid. Kœppen) λ, 748, al. Conf. Heins. et Drak. ad h.l. et IX, 383; XVII, 264; Heyne in V.L. ad Virg. *Æn.* X, 489; Jani et Lamb. ad Hor. *Od.* II, vii, 12. — **527.** Cf. Virg. *Æn.* X, 745, 746. — **528.** *manantem in viscera mortem*, conf. Virg. *Cir. vers.* 182. — **529.** *componit*, claudit, ut ap. Val. Flacc. VII, 247, et inf. VII, 204; X, 343. — *longo somno* vid. [ad II, 574](#).

Atque ea dum variis permixtus tristia Mavors 530
Casibus alternat, jam castris Mago relictis,
Jam Libyæ ductor properantia signa citato
Raptabant cursu, et cessata reponere avebant
Tempora cæde virum, ac multo pensare cruore.
It globus intorquens nigranti turbine nubem 535
Pulveris, et surgit sublatis campus arenis,
Quaque ferens gressum flectit vestigia ductor,
Undanti circum tempestas acta procella
Volvitur, atque altos operit caligine montes.

533. *Raptabant*, cf. [ad IV, 218](#). — *reponere*, ut *pensare*, restituere tanto majore strage, ut [X, 487](#), et al. vid. Drak. *cessata*, intermissa a cæde. — **534.** *pensare*, ut [I, 534](#).

535. Omnia in majus auxit. Cf. Virg. *Æn.* IX, 33. — *nubem pulveris* cf. [ad I, 311](#), et [II, 174](#).

— **536.** *campus*, propr. pulvis e campo. — **538.** *Undanti procella*, ut *pulveris nube*, qui *undare* dicitur, ut flamma sup. [II, 631](#); στροφάλιγγι κονίης.

333 Obcubuerunt femur Fontanus, Buta canorum 540
Transfixi guttur, pressoque e vulnere cuspis
Prospexit terga: hunc tristes luxere Fregellæ
Multiplicem proavis, hunc mater Anagnia flevit.

333N **541.** Cuspis inpressæ sagittæ a tergo exstabat. Conf. [I, 383, 397](#); [II, 120](#). — **542.** Similia loca, ubi silvis, mari, terræ alisque rebus inanimatis tristitia luctusque tribuitur, [VI, 284](#); [XIV, 513 sq.](#) et alia laudant Drak. h.l. Cerda ad Virg. *Æneid.* VII, 759; Schwebel ad Bion. I, 32, et Ill. Harles. *Anthol. Gr. poet.* p. 111. Conf. [ad I, 49](#), et [III, 463](#). — *Fregellæ*, Volscorum urbs in Latio ad ripam Liris, quum a Romanis defecisset, diruta; vid. Strab. V, p. 164; Liv. VIII, 22; IX, 12. — **543.** *Anagnia*, hod. *Anagni*, princeps Hernicorum urbs; vid. Cluver. *Ital. ant.* p. 981, et Heyne ad Virg. *Æn.* VII, 684. — *Multiplicem proavis*

Haud dispar fortuna tibi, Lævine; sed auso
 Non eadem: neque enim Tyrio concurrere regi 545
 Tentas; sed lectus par ad certamen Ithemon,
 (Autololum moderator erat) quem poplite cæso
 Dum spolias, gravis inmiti cum turbine costas
 Fraxinus inrupit, conlapsaque membra sub ictu
 Hoste superfuso subita cecidere ruina. 550

548. *inmiticum turbine, sævo*, magno cum impetu. — **550.** *Hoste superfuso*, super te cadente: nam, dum Ithemonem, poplitibus semet excipientem, nec tamen toto jam corpore prolapsus, spoliat, hasta Hannibalis ictus concidit, hoste superfuso. Ill. Ernesti explicat: tibi, Lævine, super hostem fuso, seu cadenti. Sed tum *hosti superfuso*, vel *hostem super fuso* dicendum erat.

334 Nec Sidicina cohors deficit. Viridasius armat
 Mille viros, nulli victus vel ponere castra,
 Vel junxisse ratem, duroque resolvere muros
 Ariete, et in turrim subitos inmittere pontes.
 Quem postquam Libyæ ductor virtute feroci 555
 Exsultare videt (namque illi vulnere præceps
 Terga dabat levibus diffusus Arauricus armis);
 Acrius hoc pulchro Mavorte adensus in iram,
 Et dignum sese ratus in certamina sævo
 Comminus ire viro, referenti e corpore telum 560
 Advolat, et fodiens pectus, «Laudande laborum,
 Quisquis es, haud alia decuit te obcumbere dextra.

551. *Sidicini* incolebant *Teano Sidicinum*, coloniam et opp. Campaniæ, (nunc *Teano*, seu *Tiano*) a *Teano Apulo* diversum. Cf. VIII, 511; XI, 176; XII, 524; Strab. V, p. 248, al. 237. — *armat*, ducit armatos.
 334N — **552.** *nulli victus*, secundus, a nullo superatus, *ponere*, in arte ponendi, etc. Conf. VI, 142; VII, 223.
 — **553.** *ratem* Dausq. accipit de jungendis navibus, ut turres, sambucæ, similesque machinæ inponantur: melius N. Heins. et Drak. de ponte ex ratibus *juncto* ad flumina transeunda, de quo vid. Lips. Poliorc. II, 5. — **554.** De ejusmodi ponte, seu exoetra vid. Veget. de re mil. IV, 17 et 21; Lips. l.c. II, 4, et Hard. ad Plin. VII, 45.

556. *Exsultare*, χαυριῶν. — **560.** *referenti*, Viridasio evellenti e corpore Araurici fugientis *telum*, quo eum vulneraverat. — **561.** Cf. Virg. Æn. X, 825 sq. et sup. ad I, 398. — *Laudande laborum* χάριον, ἔνεκα, h.e. ob res præclare gestas, πόνον μάχης, ut VII, 28, al.

Ad manes leti perfer decus: Itala gentis
 Ni tibi origo foret, vita donatus abires.»
 Hinc Fadum petit, et veterem bellare Labicum, 565
 Cui Siculis quondam terris congressus Hamilcar
 Clarum spectato dederat certamine nomen.
 Inmemor annorum, seniumque oblitus, in arma
 Ille quidem cruda mente, et viridissimus iræ
 335 Ibat; sed vani frigentem in Marte senectam 570
 Prodebant ictus: stipula crepitabat inani
 Ignis iners, cassamque dabat sine robore flammam.

563. *leti decus*, quia manu mea peris.

565. *Labicum*, nomen ductum ab urbe, de qua vid. ad VIII, 366. — *veterem bellare*, ut VI, 616. Cf. ad IV, 530. — **567.** *spectato*, singulari et insigni.

569 sq. Mente quidem juvenili, sed corpore et viribus senilibus; Drak. qui *crudos* dici fere juvenes et puellas, nuptiis nondum maturas, monet; vid. ad I, 187, 405, et conf. Virg. Æn. V, 394 seq. VI, 304; IX, 610 sq. — **571.** *Prodebant*, indicabant, ut X, 116, nisi malis destituebant, et ita periculo, ab hoste imminente, objiciebant; vid. ad II, 247. — **572.** Imitat. Virg. Ge. III, 99. — *iners*, languidus. Cf. ad VII, 629. — *cassam*, vid. Heins. ad Ovid. Fast. VI, 406, et Rem. Am. v. 446. — *robore*, viribus; ut acer ejus animus sine corporis robore.

Quem postquam adcepit patrio monstrante
 superbus
 Armigero Pœnum ductor, «Certamina primæ
 Hic lue nunc, inquit, pugnæ: te notus Hamilcar 575
 Hac trahit ad manes dextra.» Tum librat ab aure
 Intorquens jaculum, et versantem in vulnere sese
 Transigit: extracta fœdavit cuspide sanguis
 Canitiem, ac longos finivit morte labores.
 Nec minus Herminium primis obtruncat in armis, 580
 Adsuetum, Trasymene, tuos prædantibus hamis
 Exhaustire lacus, patriæque alimenta senectæ
 Ducere suspenso per stagna jacentia lino.

573. *adcepit* forte pro exceptit, scilicet occurrentem; an, ut κατέλαβε, invenit, seu invasit? Lef. interpretatur, animadvertit, quod vellem exemplis firmasset. — *patrio* Hamilcaris, quocum b. Punico I, pugnasse fingitur v. 566, 567, quæ prima ejus pugna fuit. — **576.** *librat ab aure*, etc. Maronianum Æneid. IX, 417, ubi vid. Cerda. — **577.** *versantem in vulnere sese* ex eodem Virg. Æn. XI, 669, ubi vid. Heyne in V.L. — *versantem*, quum jaculo jam transactus esset, quod video jam monuisse Ill. Ernesti.

580. *primis in armis*, vid. Heins. ad Ovid. Met. VIII, 313, et A. A. I, 181. Conf. ad IV, 167.

—**582.** Plurimum hoc ad miserationem lectoris movendam valet. — *alimenta ducere*, victum quærere.

—**583.** *stagna bene et apte jacentia* dicuntur: nam in tranquillo mari facilius libentiusque piscaberis, quam in turbido.

336 Interea exanimem mæsti super arma Sychæum
Portabant Pœni, corpusque in castra ferebant. 585
Quos ubi conspexit tristi clamore ruentes
Ductor, præsgo percussus pectora luctu,
«Quinam, inquit, dolor, o socii, quemve ira Deorum
Eripuit nobis? num te, dulcedine laudis
Flagrantem et nimio primi Mavortis amore, 590
Atra, Sychæe, dies properato funere carpsit?»

336^v **584.** Conf. Virg. Æn. X, 841 sq. (ubi vid. Cerda) et v. 506. Huc pertinere illud Laconicarum matrum, filiis clipeum tradentium, ἡ τὰν, ἡ ἐπὶ τὰν, notat Drak.

587. *percussus*, vid. ad II, 213, in V.L. — *præsgo luctu*, ut ap. Virg. Æn. X, 843; ubi tamen de patre agitur, qui, conspectis militibus, cadaver cum gemitu portantibus, primum omnium filii mortem animo præsgit; sed quæ præcipue causa est, cur Hannibal confestim Sychæi necem suspicetur? Hinc ab Ill. Ernesti jam monitum video, Silium non tam rei naturam secutum, quam verba Maronis imitatum, et hinc ineptam illam H. interrogationem v. 589 sq. ortam esse. Non desunt tamen argumenta, quibus poeta defendi possit. Nam primum Sychæus inter reliquos duces eminebat. Deinde Hannibal ejus avunculus erat: (vid. III, 245 seq.) et in toto ejus exercitu nemo erat cujus jactura ac mors acerbiorum ei dolorem incutere poterat, si Magonem exceperis, qui tamen nunc demum in aciem cum fratre redierat. —**591.** *carpsit*, abstulit. Propr. vita carpitur, h.e. sensim consumitur. Cf. XIII, 627, et ad II, 458.

337 Utque, dato gemitu, lacrimæ adsensere ferentum,
Et dictus pariter cædis mærentibus auctor;
«Cerno, ait, adverso pulchrum sub pectore vulnus 595
Cupidis Iliacæ: dignus Carthagine, dignus
Hasdrubale ad manes ibis; nec te optima mater
Dissimilem lugebit avis, Stygiave sub umbra
Degenerem cernens noster vitabit Hamilcar.

337^v **592.** *lacrimæ*, non verba: vox enim deficit eos, qui dolori subcumbunt, et *curæ leves loquuntur, ingentes stupent*, ut utar verbis Sen. Hippol. 604. Cf. Clark. ad Hom. Od. κ, 246. —**594.** Viri fortis est, hostem semper adversum spectare, adeoque *adverso*, non *averso* ab hostibus corpore, hoc est, pectore, non in tergo, ut fugientes solent, vulnerari. Cf. IV, 194, et mox v. 639, 642, 669 sq. (ubi v. Dausq.) IX, 368 seq. X, 7; Ovid. Fastor. II, 211; Intpp. ad Curt. III, II, 9; Klotz. ad Tyrt. II, XIX, 20; Gell. II, 11; Virg. Æn. XI, 55; Plin. VII, 28, et inpr. Hom. Iliad. ν, 288 sq. ρ, 166 sqq. —**595.** *Iliacæ*, Romanæ. —**596.** *Hasdrubale* patre tuo, (vid. III, 246) *avis*, avo Hamilcare. —**598.** *Degenerem* conf. Virg. Æn. II, 549.

At mihi Flaminius, tam mæsti causa doloris,
Morte sua minuet luctus: hæc pompa sequetur 600
Exsequias, seroque emtum volet in pia Roma,
Non violasse mei corpus mucrone Sychæi.»

600. Elegantissime: ut enim pompa sequitur defunctum, ita Flaminius Sychæo submittetur, Schmid. qui tamen non omnem sententiæ vim adsecutus videtur: nam *pompa* eo spectat, quod Flaminius Romanorum Dux et Consul est, cujus morte Sychæum ulcisci parat. —**601.** Imitat. Virg. Æn. X, 503; Conf. X, 287. — *emtum* scilicet magni, seu magno pretio (vid. ad IV, 754); quod absolute ita dictum haud reperire memini. — *sero*, frustra; vid. Broukh. et Heyne ad Tibull. I, VIII, 41 — *volet*, optabit, scilicet propter magnas, quas nunc ab illis expetam, pœnas. Cf. loca similia VII, 620; (ubi vid. Drak.) IX, 372; X, 287; Virg. Æ. V, 230; Claud. R. P. III, 194. — *pompa*, funus Flamini in pompa ferendum; *seroque volet emtum*, velit Roma quovis pretio infectam facere posse Sychæi cædem; Lenz. —**602.** *violasse*, ut *lædere*, et hinc *inviolabilis*, et *inlæsus*; vid. Ind. et Draken. ad X, 261; XV, 764, et XVI, 111.

338 Sic memorans torquet fumantem ex ore vaporem,
Iraque anhelatum proturbat pectore murmur,
Ut multo adcensis fervore exuberat undis, 605
Clausus ubi exusto liquor indignatur ahenò.
Tum præceps ruit in medios, solumque fatigat
Flaminiu in cessens. Nec dicto segnius ille
Bella capessebat, propiorque insurgere Mavors 610
Cœperat, et campo junctus jam stabat uterque;
Quum subitus per saxa fragor, motique repente
(Horrendum) colles, et summa cacumina totis
Intremuere jugis: nutant in vertice silvæ
Pinifero, fractæque ruunt super agmina rupes.

603. Silio prævit Virg. Æn. VII, 462 seq. ubi vid. Heyne. —**605.** *adcensis*, calefactis, ut *adolere*, Drak. qui laudat Gronov. ad Sen. Med. 666. Weitz. spicil. ad auctor. Moreti v. 39, et Noris. Cenot. Pis. III, 5, p. 393. —**606.** *indignatur*, ut ap. Virg. Ge. II, 162, et Æ. VIII, 728.

338^v **607.** *fatigat incessens*, probris sæpius vexat, more heroum, et ad pugnam singularem provocat. Conf. ad I, 63. Lefeb. exponit fatigat se, incessens, invadens F. solum. —**608.** *Nec dicto segnius*, ut ἐμπαπέω ap. Hom. Iliad. ε, 836, et *dicto citius* ap. Virg. Æn. I, 142, ubi vid. Heyne. —**609.** *propior insurgere Mavors*, ut supra v. 442, ubi vid. not. —**611 seqq.** Jam duces utrimque in singulare certamen descendunt, quod animum lectoris magna exspectatione suspendit. Hunc nodum poeta solvit terræ

Inmugit penitus convulsis ima cavernis 615
Dissiliens tellus, nec parvos rumpit hiatus;
Atque umbras late Stygias inmensa vorago
Faucibus ostendit patulis, Manesque profundi
Antiquum expavere diem. Lacus ater, in altos
Sublatus montes et sede excussus avita, 620
Lavit Tyrrhenas ignota adspergine silvas.
Jamque eadem populos magnorumque oppida regum
Tempestas et dira lues stravitque tulitque.
Ac super hæc reflui pugnarunt montibus amnes,
339 Et retro fluctus torsit mare. Monte relicto 625
Apenninicolæ fugere ad litora Fauni.

617 seq. Præivit Virg. Æ. VIII, 243 sq. ubi vid. Cerda et Heyne. Conf. Ovid. Met. II, 260 sq. V, 356 sq. quosque Drak. et Lefeb. comparant, Lucret. VI, 575, 599; Stat. Th. VIII, 31, 80; Petron. c. 122, et Claud. R. P. II, 193 seq. —**619.** *Antiquum*, quem olim viderant, quum in vivis essent. —*Lacus ater*, turbidus, vel sanguine infectus. —**621.** *Tyrrhenas silvas* montes Cortonenses in Etruria. Cf. *ad IV, 719.* —*ignota*, insolita.

623. *stravitque tulitque*, ut *rapiunt feruntque* dixit Virg. Æn. II, 374; ubi vid. Cerda et Heyne.

339N **624.** *reflui montibus*, ad montes, unde oriuntur, ut *relabi montibus* apud Hor. Od. I, xxix, 11.

Pugnabat tamen (heu belli vecordia!) miles,
Jactatus titubante solo, tremebundaque tela,
Subducta tellure ruens, torquebat in hostem,
Donec pulsa vagos cursus ad litora vertit 630
Mentis inops, stagnisque inlata est Daunia pubes.

627 sq. Livius, Plin. aliique memorant, tantum fuisse ardorem animorum, ut nemo pugnantium hunc terræ motum senserit. —**629.** *Subducta*, subsidente. —**630.** Hæc fuga propr. non ante Flamini mortem exorta; vid. Liv. XXII, 6, et Polyb. III, 84. —**631.** *Daunia pubes* conf. *ad IV, 502.*

Quis consul terga increpitans (nam turbine motæ
Ablatis terræ inciderat) «Quid deinde, quid, oro,
Restat, io, profugis? vos en ad mœnia Romæ
Ducitis Hannibalem: vos in Tarpeia Tonantis 635
Tecta faces ferrumque datis. Sta, miles, et acres
Disce ex me pugnas: vel, si pugnare negatum,
Disce mori! dabit exemplum non vile futuris
Flaminius, ne terga Libys, ne Cantaber umquam
Consulis adspiciat: solus, si tanta libido 640
Est vobis rabiesque fugæ, tela omnia solus
Pectore consumo, et moriens, fugiente per auras
Hac anima, vestras revocabo ad prælia dextras.»

632 seq. Conf. Liv. XXII, 5. In ipsa oratione summa vis inest et gravitas. Nota Lefeb. hæc est: «Noluit Silius, ut ambo duces, præter historiæ fidem, *viritim* inter se certarent; atque in eo patet poetæ ars ingeniosa.» —*terga*, fugam, ut ap. Ovid. A. A. I, 209; ubi *terga pectoribus*, h.e. virtuti obponuntur. —**633.** *inciderat*, obviam venerat, *turbine motæ terræ* propter motum terræ; *Ablatis* fuga, raptim fugientibus, φερομένοις, ut VI, 57, 257; (ubi Heins. et Drakenborch laudant Ovid. Metam. lib. I, 306; Valer. Flacc. III, 636, et Gronov. ad Livium XXXV, 11); X, 72, 280. Conf. Burmann. ad Val Fl. l.c. et Barth. ad Stat. Thebaid. X, 149. —*Ablatis*, qui se abstulerant, aufugerant, *inciderat turbine motæ terræ* inlatus, jactatus est concussionem terræ; Lenz. —**634 sq.** Cf. et verba Flamini ap. Liv. liv. XXII, cap. 3. —**638.** *futuris*, ἀνθρώποισι ἐσομένοις Homer. Iliad. ζ, 358, et ἐπεσομένοις γενοίμεθα πᾶσιν ἄοιδῇ Theocr. XII, 11; Dausq. —**639, 641.** Conf. *ad v. 594.* Repetitio voc. *solus* magnam vim habet. —**642.** *consumo*, excipio, sustineo, ut præter me nemo feriat, ut X, 129. —*tela omnia solus Pectore consumo*, pectore excipiendo omnia hostium tela consumam, id est faciam, ut hostes in me uno omnem telorum apparatus consumant; Lenz.

Dumque ea commemorat, densosque obit obvius
hostes, 645
Advolat ora ferus mentemque Ducarius: acri
Nomen erat gentile viro, fuisque catervis
Boiorum quondam patriis, antiqua gerebat
Vulnera barbaricæ mentis; noscensque superbi
Victoris vultus, «Tune, inquit, maximus ille
Boiorum terror? libet hoc cognoscere telo, 650
Corporis an tanti manet de vulnere sanguis.
Nec vos pœniteat, populares, fortibus umbris
Hoc mactare caput: nostros hic curribus egit
Insistens victos alta ad Capitolia patres.

645 seq. Conf. Liv. XXII, 6. —**646.** *Nomen* hoc, nimirum Ducarii, *acri viro erat gentile*, apud gentiles suos, Boios; et *gerebat vulnera barbaricæ mentis*, vulnus menti feroci per Flamini victoriam inflictum; Lenz. —**647.** *Boiorum* conf. v. 107 sq. et *ad IV, 704.* —*antiqua gerebat vulnera* ut ap. Virg. Æ. I, 36, et Lucret. I, 35. —**651.** Lefeb. putat, adludi ad ἰχὼρ Hom. Iliad. ε, 340, 416.

341 Ultrix hora vocat.» Pariter tunc undique fusis 655
 Obruitur telis, nimboque ruente per auras
 Contectus, nulli dextra jactare reliquit
 Flaminium cecidisse sua. Nec pugna peremto
 Ulterior ductore fuit: namque agmine denso
 Primores juvenum, læva ob discrimina Martis 660
 Infensi Superis dextrisque, et cernere Pœnum
 Victorem plus morte rati, super ocus omnes
 Membra ducis stratosque artus certamine magno
 Telaque, corporaque, et non fausto Marte cruentas
 Injecere manus. Sic densi cædis acervo, 665
 Ceu tumulo, texere virum. Tum, strage per undas,
 Per silvas sparsa, perque altam sanguine vallem,
 In medias fratre invectus comitante catervas
 Cæsorum juvenum Pœnus, «Quæ vulnera cernis?

341N **655 sq.** Polyb. III, 84. Flaminium προσπεσόντες τινὲς τῶν Κελτῶν ἀπέκτειναν. Ducarius ipse Consulem occidit, teste Liv. XXII, 6, unde poetam vero decorum anteposuisse, putabat Cell. — *Ultrix hora vocat* ut fere ap. Virg. *Æ.* II, 668. — *fusis* et *nimbo* vid. ad I, 267 et 311. — **657.** Non passus est gloriari quemquam, h.e. nemo gloriari potuit, Flaminium sua manu periisse. Virg. *Æn.* XII, 322; cf. Mars. — **659, 663.** Hinc Flaminii corpus non invenit Hannibal; vid. Livius XXII, 7; Plut. in Flam. et Fab. — **664.** *corpora* sua. — *cædis acervo*, magna super et cum eo occisorum copia. — **665.** Egregia laus virtutis Romanorum, cujus signa, in mortuis quoque conspicua, Hannibal cum Magone admiratur, militibusque suis commendat. Bene comparant loca simil. Flor. I, XVIII, 17, et Eutrop. II, 6, extr. — **669.** *Quæ vulnera?* scilicet adversa. Cf. ad v. 594.

Quas mortes? inquit: premit omnis dextera ferrum, 670
 Armatusque jacet servans certamina miles.
 Hos, en, hos obitus nostræ spectate cohortes!
 Fronte minæ durant, et stant in vultibus iræ.
 342 Et vereor, ne, quæ tanta creat indole tellus
 Magnanimos fecunda viros, huic fata dicarint 675
 Imperium, atque ipsis devincat cladibus orbem.»

671. *servans certamina*, vultum trucem pugnantiumque habitum in ipsa morte retinens.

342N **673.** *Fronte minæ durant*, ut XIII, 733, ubi Drak. comparat Sen. *Æd.* 618; Val. Fl. II, 21; Claud. de Rapt. Proserpinæ III, 340; et Flor. I, 18.

Sic fatus cessit nocti, finemque dedere
 Cædibus infusæ subducto sole tenebræ.

LIBER V: VARIE LECTIONES

289 VL **1.** *oculto limite* malebat N. Heins. ut conveniat cum *latebrosis collibus* v. 192, et *opacis* IV, 825. Sed Draken. jam recte monuit, quosdam milites non occulta tantum via missos fuisse, sed occultatos quoque et in insidiis latentes consedissee. — **3.** *insiderat*, non *insederat*, Col. el Put. quod recepere Drak. et Lefeb. Omnino quidem diversa sunt verba *insideo*, h.e. sedeo, seu sum alicubi, locum teneo obsessum, et *insido*, sessum eo, demitto me ad sedendum, seu quiescendum, sedem capio, occupo. Sed præteritum utriusque verbi est *insedi*, si fides habenda lexicographis, nec potius vulgaris est error, a stupore librariorum profectus, qui ubivis hæc verba confundunt; vid. Burm. ad Petron. c. 96, p. 458, ad Ovid. *Metam.* I, 367, ad Lucan. III, 407; Heins. et Burm. ad Virg. *Æn.* I, 719; III, 565; et, quos Drak. laudat, Gronov. *Obs.* IV, 16, 17, et ad Liv. XXII, 30; XXVI, 45; Broukh. ad Prop. III, VII, 37; Heins. ad Ovid. *Met.* I, 307; XI, 517; ad Val. Fl. VIII, 329; conf. inf. ad VII, 132. — **4.** *parte e dextra*, quod Lefeb. edidit, legendum, vel poetam humani quid h.l. passum esse, ut IX, 268, bene suspic. Drak. Nam *colles lævi* dicuntur IV, 824; quare non litus quoque Trasymeni Pœnis ad lævam esse potuit; et præterea idem lacus Romanis quoque, qui Pœnis obversi erant, ad lævam est inf. v. 95; ubi propterea *dextra* corrig. Cluver. *Ital. ant.* II, 3, p. 585; qua tamen ratione difficultas ex lib. IV, 824, mota, non tollitur; *vasti... pelagi* Ox. Non male. — **5.** *humectabat* Col. (in quo propr. *umectabat*, de quo vid. ad II, 125) Parm. Benes. Junt. Ald. Gryph. Nut. ut ὑγραίνειν et ὑδραίνειν, quod multis locis, Virg. *Ge.* IV, 126; *Æn.* XI, 90; Claud. R. P. II, 121; et aliis illustrant N. Heins. et Drak. conf. Ind. *invetabat*, vel *innetebat* Ox. unde *incedebat* parum feliciter corrig. Barth. Adv. V, 15; ut tarditas sensim progredientur exprimeretur; *invitabat* Put. R. 3; Med. *inundabat* Veneta Marsi et Martini Herbip. claudicante metro, unde *exundabat* edit. Basil. Wolfii et quæ inde fluxerunt; *pelagi inertis* ex emendat. Barth. et N. Heins. recepi cum Drak. et Lefeb. Sic *iners aqua* ap. Ovid. *Epist.* XVIII, 121; *iners Styx* ap. eund. *Met.* IV, 434; *iners humor* et *tarda palus unda* ap. Virg. *Ge.* IV, 25, 479, et, quæ Drak. comparavit, *lenta stagna, iners Bosporus, tarda palus, piger Avernus, ignavum flumen, lentum marmor*, inf. VIII, 605; Lucan. V, 436; Varr. *Atac.* ap. Serv. ad Virg. *Ge.* I, 375; Stat. *Th.* XI, 588; Appul. *Met.* IV, p. 145; Virg. *Æn.* VII, 27. Sed vulgatum *inerti* etiam servari potest, si *multum* relingas, ut verba *inerti limo* jungantur. *Iners*, gravis, immobilis, vel inutilis, ut *i. terra, gleba*, etc. ap. Hor. *Od.* III, IV, 45; Virg. *Ge.* I, 94 et al. Conf. ad VI, 146. — **7.** *Arno* Col. et R. 2, h.l. et VI, 109; quod cum Lefeb. recipere non dubitavi, ut *Arno* sit heros ἐγχώριος Etruriæ, quam secat *Arno* fl. (hod. *Arno*) ex Apennino ortus, de quo ex instituto egit Ferd. Marozzi in *Ragionamento istorico dello stato antico e moderno del fiume Arno*, etc. Conf. Heyne ad Virg. *Æn.* XI, 700; in Varr. L. *Auno* Tell. et editi tantum non omnes, quod defendunt ex Virg. l.c. ubi tamen de Liguria agitur; *auro* Ox. et Put. in

cujus marg. *auno* legitur; *Anno* corrig. Rupert. ad Sallust. p. 144; sed Merula ad Ennii Ann. I, p. 95, *Amno*, qui, teste Manethone, Aboriginum rex fuit, Fauni prisci filius, Martis Itali pater.

291 VL **9.** *æquore longo*, h.e. longinquo, ut I, 584, emend. N. Heins. quod recepere Drak. et Lef. Non male, vid. not. ad III, 422. Sed vulgata non minus ferri et eodem sensu accipi potest; *longas* Oxon. —**12.** *tubæ*, non *tuba*, Col. *primis* Oxon. quod doctius videri potest. —**17.** *demersit* malebat N. Heins. prob. Drak. Sed vulgata exquisitior; vid. not. ad I, 439. —**18.** *juvenem mentem* Col. et Tell. quod probavit Modius Epist. 59, et recepit Cell. —**20.** *Solatae*, non *Sollicitæ*, scripti et Parm. —**21.** *Naiðes*, Ναιðες, non Naiades, Ναιάδες, quod quadrisyllabum est, Put. quod recte in textum recepit Drak. qui laudat Pier. ad Virg. Eclog. X, 10; Gronov. ad Senec. Hippol. v. 778, et Heins. ad Claud. R. P. II, 55; Add. Burm. ad Grat. Cyneg. v. 17. —**23.** *Trasymenia*, vel *Trasymenis unda* volebat N. Heins. quod magis poeticum est, ut *Thybris unda* et alia, quæ notavit ad Ovid. Epist. VII, 145; conf. sup. ad I, 14. Posterius probavit Drak. et recepit Lefeb. *Thrasymenis* c. Tell. *diditur*, coll. I, 186, conj. idem Heins. ne poeta bis idem dicat. —**24.** *En* tacite, ut passim, dedit Lefeb. etsi non male.

293 VL **27.** *abnuerit*, non *adnuerit*, vel *annuerit*, Col. et Ox. —**37.** *spissum* malebat N. Heins. *Spissæ* quidem et *piceæ nubes*, *tenebræ*, *caligo*, etc. passim occurrunt, nec opus erat tot exemplis quot congestit Drak. Sed *spissum amictu* legere haud memini.

294 VL **40.** Hic versus abest a R. 3, et aliis edd. —**45.** *At cura* Col. probb. Lef. et N. Heins. qui tamen *Par cura* malebat, quod placet Drak. *At castra u. servabant* vetus ed. Non male. *At circa* Ox., ut inf. v. 94, non improbb. Barth. et N. Heins. *servabat*, h.e. observabat, (vid. not. ad III, 380) scripti. Vulgo *At contra u. servabant*. Hunc versum sequenti postponendum putabat Dausq. ut minus durum esset, τὸ *habitura* ad *claustra* referre, quo non opus est, si *cura* legas; *turma*, h.e. equites, ingeniose pro *cura* conj. Schrader in Obs. libro (Franeq. 1761, 4.) coll. Liv. XXII, 4, 3; (*Equites ad ipsas fauces saltus, tumulis apte tegentibus, locat. ut, ubi intrassent Romani*, objecto equitatu, *clausa omnia lacu ac montibus essent*) et ipsius Sillii loc. sim. VII, 273, 278, ubi etiam *turma palus*, seu *undæ*, et *rupes* junguntur. —**46.** *refugos habet ira*, virtus, *sub ictu*, acie gladii, quum hostem circumire posset Pœnus, corrig. Barth. Adv. V, 15; Male. —**50.** *vestigans* priscae edd. *castigans*, h.e. angustiora reddens, premens, emend. Withof. coll. XII, 355; Stat. Silv. II, 1, 43, et Theb. IX, 687; Brit. Philipp. VII, 80. —**58.** Semper hæsi in verbis: *fluebat C. in terras*, h.e. defluebat, decidebat, quoniam udæ sunt nebulæ, ut ap. Virg. Æn. XI, 828 et al. Nam caligo et nebulæ h.l. non demum in terram demissæ, sed solis radiis resolutæ dicuntur. Hinc legendum videtur, *fluebat C. in terris*, h.e. diffluebat, vel discedebat, fugiebat, ut ap. Virg. Æn. II, 169; Cic. Marc. 8; Or. 3 al. conf. Gronov. ad Liv. XXVII, 17; Burm. ad Virg. Ge. III, 67. —**61.** *eventum* Colon. *eventus* Dausq.

296 VL **66.** *affusa mole* militum, scripti, R. 3, Parm. Med. prob. N. Heins. vid. ad IV, 251; *effusa mole* Tell. et plurimæ edd. quod præferunt Drak. Lef. et Burm. qui *effundere* propr. de conante (sed plerumque frustra conante, qui omnibus viribus laborat, nec quidquam proficit) dici docuit ad Val. Fl. VII, 34. Hinc iidem viri docti, præeunte Marso, exponunt: omni vi et conatu, totis viribus effusis. Simplicius forte est, de *mole* militum *effusa* intelligere, ut sup. II, 151, vel ut *labor effusus* ap. Virg. Ge. IV, 492, h.e. frustra consumtus. —**73.** *Ictusque* scripti et R. 3; *Littusque* Parm. et Med. proxime verum. Vulgatum *Litus et* tuentur Barth. et Dausq. qui tamen suspic. *Intus et*, ut *Latus et* N. Heins. *ætherea*, non *ætheria*, Colon. quod rectius videtur Drak. qui laudat Pier. ad Virg. Æn. V, 517. —**76.** *certare* Col. et Tell. probb. N. Heins., Lefeb., qui id recepit, et Drak. qui cum Bentl. putat, hæc verba ex Horatio petita esse; vid. not. Sed *certasse* doctius est et ἀοριστῶς positum. —**78.** *furva... ales* volebat D. Heins. Sed verba *casside fulva*, h.e. aurata, seu ærea, jungenda esse, jam notarunt Dausq. et alii; cf. not. ad II, 399. —**80.** *Deum, et s.*, non *Deum s.*, scripti.

298 VL **82.** *per te*, non *te per*, Colon. et Oxon. vid. ad lib. I, v. 658. —**86.** *camposque*, non *tempusque*, Colon. probb. N. Heins. et Drakenborch. Ille monet, *tempus* proxime præcessisse; hic vero, non solum tempus Hannibalis adgreiendi infaustum memoratis ante prodigiis declaratum, sed etiam callido Pœnorum imperatori locum circa Trasimenum lacum ponendis insidiis nimis commodum fuisse; de quo utroque Flaminium monuerit Corvinus in sequentibus: præterea *campos* memorari a Sillio, quod exercitus Romanus, circumjacentibus montibus cinctus, locum aciei explicandæ aptum non habuerit. Vulgatam lect. præter Dausq. et virum doctum, qui, teste Draken., ad marg. Sillii locum Corn. Nep. (vid. Pelop. c. 2) adscripsit, et ad Bosium ibi consulendum provocavit; propugnat Schmidius, qui docet, easdem voces sæpius repeti, et nihil eo tempore magis timendum fuisse Romanis, quam campos patentis et apertos, quia equitatu potissimum valuerit Hannibal, cujus nullus usus in montanis. Sed h.l. agitur de temerario duce, qui ejusmodi periculum spernebat. Conf. etiam v. 92 sq. —**89.** *portet*, non *poscet*, Col. *adportet* conj. N. Heins. vulgare substituens poetico et exquisitiori. Nec adsentior Lefeb. qui τὸ *portet* interpretatur, portendat, coll. Virg. Æn. III, 539. —**92.** *præstantem belli* Col. prob. N. Heins. coll. Virg. Æn. XII, 19. Vulgo *p. bellis*, ut inf. v. 175. —**94.** *at*, non *ac*, Col. —**95.** *dextra* conj. Cluver. de quo vid. ad v. 4; *lævam* scilicet versus, edidit Lefeb. qui in tribus antiquis *læva* reperit. —**96.** *instant* conj. N. Heins. Sed *stant* poeta dixit pro, sunt; vid. ad III, 94. —**97.** Ita scripti cum edd. Marsi et Martini Herbip. *Sic... cordi est* R. 3, Parm. Med. Vulgata *Sit certare dolis et bellum ducere cordi* auctorem habet Nicandrum; alioquin non inepta est. —**98.** *raptis armis* in mentem veniebat N. Heins. Vulgatum ex XII, 482, firmat Drakenb. —**100.** *in duce dextræ* Col. et Put. quod et conjecerat Dausq. *in duce dextra* Ox. prob. Barth. Adv. V, 15; idque recepit Lefeb. Parum interest, utrum præferas. Vulgo *indice dextræ*, quod Dausq. exponit, cujus index est dextra, et Cellar. si actiones bellicæ, priusquam fiant, digito quasi indice, hostibus præmonstrentur; *vindice dextra* dedit Rapheleng. —**102.** *Oranti*, scilicet Corvino, malebat N. Heins. Sed ex vulgata idem fere sensus exoritur, et *orantum verba* sunt preces; *diversus quisque timori*, h.e. pro suo timore, ex R. 2, recepit Lefeb. quo iudice vulgatum est glossema. Mihi potius contrarium probabilius videtur, et *divisus* ni fallor. est δαϊζόμενος κατὰ θυμὸν διχτάδι, ut ap. Hom. Iliad. ξ, 20, et ἀμφὶς φράζεσθαι Iliad. β, 67; conf. Heyne ad Virg. Æn. IV, 285; Heins. ad Ovid. Met. III, 381, et ad Claud. in Rufin. II, 25. Si quis tamen *timore* scribendum censuerit, non repugnem. —**103.** *ne Fl.* ex emendat. Dausq. et N. Heins. cum Drak. recepi,

299 VL

reclamante Lefeb., qui tamen vulgatum *de F. adducto loco* Cic. in Pis. c. 20, §. 46, mihi non persuasit. —**104.** *ni c.* Tell. prob. Lefeb. vid. ad I, 374. —**105.** *se erexerat*, ut IV, 278; malebat N. Heins. Vulgatam præferendam ducebat Drak. coll. Virg. Æn. XII, 494; et Val. Fl. II, 165. Præstiterit *duci s. ira*, ut ap. Virg. Æn. X, 814.

300 VL **112.** *uno scripti*, Parm. et Med. quod ad immensa Gallorum corpora spectat; vid. not. Vulgg. *imo*, quod placet Lef. ob locum Flori II, 7, *vulnera ultra mortem patebant*. Mallet forte critica prurigine laborans aliquis hic legere *ullo*, ut Silius ad Alcyoneum, Antæum similiaque Terræ monstra respexerit. —**117.** *movent* Parm.

301 VL **126.** *Una superstitio* Col. prob. N. Heins. ut mens poetæ sit: deforme armato est, soli se superstitioni dare. Sed non minus viro forti turpe est, vana et anili superstitione nimis imbutum esse et terreri, quo majorem potius prodigiorum contemtum innui monet Drak. Quis vero sibi persuadeat, Silium cogitasse Maronianum illud Æn. XII, 817? Ibi eadem quidem verba (ut nostra Æn. VIII, 187) sed longe alio sensu adhibentur; *est* ex scriptis addidit Drak.

302 VL **134.** *crine severo* Col. et Put. *Sueno* Ox. —**137.** *Gargævi* Col. quod in contextum recepit Lefeb., quia urbs Galliæ *Gergeau*, vel *Jargeau* ad Ligerim, ubi antiquæ Boiorum sedes; *Gargæni* R. 2; *Gargheni* Put. *Gergani* Ox. *Gergeni* R. 3, et Parm. *Gargani* Dausq. et al. quod fuit montis nomen sup. IV, 561; *Gargeni* plerique, Aldum et Marsum secuti. Non absurde forsitan corrigas *Gergovi* a Gergovia, Boiorum urbe ap. Cæs. B. G. VII, 10. —**138.** *impenetrabile*, ut II, 402, et IV, 16, vel *interebrabile* conj. N. Heins. Vulgatam lect. Draken. bene firmat ex Virg. Æn. XII, 98, et Sophocl. Ajac. flagell. v. 578, ubi ἄρρηκτον σάκος. —**139.** *portarat* R. 2. —**142.** *capit* quatuor scripti et R. 2. Vulgatum *quatit* propugnat Lefeb. coll. II, 454, et arridere potest. —**145.** *nutrivit* Tell. et R. 2; *nutriebat* et *Assarici* in aliquot edd. —**147.** *spumantia*, vel *undantia* malebat N. Heins. prob. Drak. coll. X, 320; XII, 254; et Virg. Æn. IV, 135. Sed cur poetæ variare non liceat. —**154.** *atris*, non *acris*, scripti, Med. et Benes.

304 VL **155.** *Idem at meus*, non *ac m.* Sed *et, meus*, etc. (ut duo hortamenta distinguantur) conj. Cel. Ern., qui etiam v. 161, *limen Iberi* tentat. —**156.** *sine vulnere* etiam legi posse notat N. Heins. ut undis eum occubuisse innuat. Sed vulgata haud dubie præstat; vid. not. —**157.** *sed et* emend. N. Heins. prob. Drak. Sed nulla mutatione opus, modo minor distinctio post *est*, et major post *iras* v. 159, deleatur; vid. not. —**161.** Pro *nomen* forte leg. *flumen*, seu *flumina*, h.e. aquas, vel *limitem*. Cf. ad v. 155, *limen Iberi* conj. Ern. —**165.** *hirtas jubas* volebat N. Heins. qui *atris júbis* militem Romanum fuisse usum non putabat, quod ater color esset ominosus. Possis et *albas*, *altas*, vel *rubras* tentare. *Afro Bellatore*, h.e. Hannibale, ex c. Tell. recepit Lefeb. cui lect. *versus* 167, 169, magnam probabilitatis speciem conciliant; vid. not. —**166.** *tubas* Basil., Nutii AntuERP. et al. operarum errore, ut VI, 8, et IX, 505; *En* pro *Est* tacite dedit Lefeb. —**167.** *Est, ait, o certare tuum* corrig. N. Heins. —**170.** *prævectus*, ante suos vectus, in scriptis, ut VII, 117; IX, 572; conf. Heins. ad Claud. R. P. II, 122, et ad Virg. Æn. VII, 166; *profectus* Med. Vulgo *provectus*. —**171.** *voce* *procul*, *Hic* malebat N. Heins. ne tò *hinc* inconcinne repetatur.

306 VL **178.** *lætum* (quia inlæsus ab igne) ex Colon. restituere N. Heins. et Draken. quod sine sensu legi contendit Lefeb. qui ex duobus antt. libris (quos nominatim adpellare, more suo omisit) *læto* recepit, ut ad *cui* referatur et *lætus* sit, ut apud Stat. Thebaid. VIII, 99, *Apollineis dilectissimus aris*, vel qui sine damno per ignes incedit. Sed simplicior ratio est, *lætum* doctius pro *læte* positum accipere; *latum* Oxon. et Puteol. cum priscis edd. ante Juntinam, in qua Nicander primum *late* vulgavit. —**181.** Vulgo post *Phæbo* punctum ponitur, quod male retinuit Lefeb. cujus tamen parentheses expressi, ut sententia loci magis in oculos incurrat. —**182.** *fatis, A., f. Numinibusque tuis* ingeniose conj. N. Heins. et *fatis... Muneribusque* Burm. quem secutus est Lefeb. ut ad vatium fuorem adludatur, et *fatis* sit pro *effatis*, quod tamen exemplis adductis nemini facile persuadebit. Equidem vulgatam scripturam non omnino spreverim: nam, ut alia taceam, Æquanus vir fortis esse, et forte, in bellis adversus Boios, vel alios hostes gestis, specimina virtutis dare potuit, etsi Silius rerum ab eo gestarum haud meminit. Videtur autem omnino ficta esse persona, ut Murranus et tot alii, qui non minus fortes finguntur more poetæ, qui hominem, nominum rerumque varietate lectores delectare studet. Ceterum vulgatæ non obstat, quod sacerdos fuit; vid. not. —**185.** *pugnæ* R. 3. —**189.** *Ac*, non *At*, scripti et Parm. —**190.** *post prælia* R. 2; *secula longæ* Tell. —**191.** *Ut pendente malo horresco* R. 2; *Horresco impendente m.* conj. N. Heins. Lenior forte oratio procedit, si refinxeris: *Horresco ut p. m. vel impendente malo. Quum ductor*, etc. —**192.** *Exciret* Col. et Ox. quod multis exemplis, quibus non opus est, vindicant N. Heins. et Drak. Vulgo *Excitet*, media, ut in *exitus*, producta, iudice Dausq. qui et *Excieat*, vel *Excutiât* substitui posse censebat; *Excitet hic Tyrius* Parm. et Med. ut metro consulatur; *Excipiet* Nut.

308 VL **199.** *signum clangorque vicissim* corrig. N. Heins. prob. Drakenb. ut non ad *clamorem*, quem poeta per *consonam vocem* jam designarit, sed ad *tubas* referatur, quæ utrimque simul increpauerint. Conf. vers. —**188.** Sed quare verborum luxuries ac variatio in Sillio nos offendat? et nonne, illa conj. admissa, inter verba *signum et clangor* nihil differret, adeoque hæc lectio non minus langueret? Lenior forte medicina foret *clangore*, vel potius *signum* Hannibalis *clamorque* Pœnorum *vicissim* tanquam vox consona urget, *Tyria corona circumfundente* Romanos. Nec tamen video, cur non feramus tò *clamore*, quum Silius verba *signum clamore... corona ad consonam vocem* explicandam adjecisse videri possit, modo comma post *vicissim* deleatur, ut *circumfundente* ad signum spectet: etsi forte præstiterit *circumlatrante*, vel *circumvolvante*, vel *circumstridente*: nisi malis *signum... circumvellente*. Pro vulgata etiam pugnat Lefeb. et tò *clangorque* ineptum putat. —**202.** *stupet* Col. probb. N. Heins. et Drak. idque recepi cum Lefeb. Præclare Mars ipse tam admiratione Hannibalis, quam metu et dolore, ob calamitatem Romanis, quorum pater est, impendentem, defixus et adtonitus quasi torpore dicitur; *Stupet fortunam* ut ap. Virg. Æn. II, 31. et, quos Drak. laudat, Val. Flac. V, 96; Stat. Th. IV, 448; VIII, 150, et Petron. c. 29; ubi vid. Burm. Vulgo *timet*.

309 VL **206.** *diras*, non *duras*, Colon. —**207.** *Adspectat* conj. Casaub. ad marg. ed. Gryph. quæ in biblioth. Lugd. servatur. Sic Virgil. Æneid. lib. X, v. 4, et XII, 136; *Despectat* corrig. N. Heins. h.l. ut VI, 185, et VII, 421; Possis et *Inspectat* legere, ut εἰσορώων ap. Hom. Iliad. θ, 52, et λ, 82.

Sed vid. not. *immiti* Col. Vulgg. *inimico*, non minus bene. —**211.** *ductore* Med. —**212.** *Et*, ut mox *Manibus ipsa suis et mittit* scripti cum priscis edd. Recte: nam *manes* h.l. intell., quod et vidit Dausq. Vulgo sic editum: *At velut e. m. l.c. Ipsa suis manibus p. p. mittens, Inferias mactat bellis accensa juvenis. Primæ Picientum... Turbato v. petunt, Martemque repossunt. Funditur unanimo*, etc. Sed meliorem verborum ordinem ex c. Oxon. et Put. restituere N. Heins. et Gronov. Obs. IV, 17. Verba *Inferias mactat b. a. i.* sunt lacinia, a Nicandro adsutæ.

—**215.** *fixoque* Put. Mox *curvato*, non *curvati*, scripti et antt. edd. *fixoque r. S. c. curvatos p. t.* conj. N. Heins. Sed hastilia, cuspidibus clipeo infixis, non clipei curvantur. —**217.** *ut* h.e. postquam, pro *et*, ex emend. Dausq. et N. Heins. recepit Drak. Forte τὸ *et* ferri potest, si verba *et præsentia... ducis* παρενθετῶς sumseris. —*Libyes (præsentia s. E. d.) hortantes*, etc. edidit Lefeb., ne admonitis quidem lectoribus: sed ob similem locum Virg. *Æn.* IX, 73, arridere potest. —**220.** *fluidamque e sanguine m.* ut ap. Virg. *Æn.* IX, 651; emend. N. Heins. cf. Bentr. ad Horat. Epod. XVI, 33; *ac fœdam*, vel *atramque a s. m.* tentabat Burm. *furvam* satis confidenter, etsi non male, scripsit Lefeb. de quo voc. copiose et docte egit Heins. ad Ovid. *Met.* III, 273; cf. ad I, 119. Possis et *fulvam* (ut *fulva nubes* et *caligo* ap. Lucret. VI, 460; Virg. *Æn.* XII, 792, et Stat. Th. IX, 727) et quot non alia? substituere. Sed omnibus forte his non opus est; vid. not. ad I, 438. —**225.** *monent* corrig. Burm. quod merito rejecit Schmid. quum iras jam gesserint, quæ itaque non erant movendæ, sed potius *fovendæ*, h.e. augendæ.

229. *Abreptus* Col. et quædam edd. antt. *Abrectus* Marsi ed. *Arrectus* Put. R. 3; Med. prob. Dausq. qui et mox *dextra* legendum, vel post *sequitur* distinguendum putabat. Vulgo *Arreptus*. —**235.** *Bogam* Put. Parm. Med. Alius *Bagas* sup. II, 111, et *Bogus* mox v. 403, memoratur; Draken. *serebat* scripti et R. 2; cf. ad I, 394; *Vulnera* de telis intelligit Lefeb. de quo vid. ad I, 397. Vulgatum *feribat* non modo Dausq. et Cell., sed, nisi scripti libri repugnarent, etiam Drak. præferendum videbatur, qui bene monet, *seri vulnera*, vel tela, si passim et in diversos hostes mittantur, hic autem Bagan unius Laterani *tergo vicina ferre vulnera*; vid. ad III, 365.

—**236.** *velociter* alii. —**238.** *inglomerant* ex R. 3; coll. Stat. Th. I, 350, recepit Lefeb. cui tamen lectio c. Put. *glomerant* verissima videtur, ut posterior syllaba voc. *arma* propter seq. *gl.* longa sit; *coruscis* Col. et Ox. *geminique corusca* mavult Lefeb. —**239.** *fulget* Col. —**242.** *perfracta* Put. et priscæ edd. ante Basil. Marsum in notis *præfracta* legere, sed male dura et inflexibilia exponere monet Drak., quum potius sint robora parte superiori fracta, ut ap. Ovid. *Metam.* XII, 360; *regebat* Put. Parm. Med. —**250.** *cedite cunctis* Col. *regnis* Ox. Male, etsi nec vulgata satis placet. Suspicio potius, τὸ *regno* ex interpolat. ortum et ex vestigiis veterrimi cod. reponendum esse: *meliori* (mihi uni, sed fortiori viribusque superiori) *cedite juncti*, vos ambo; quod melius cum anteced. cohæret. —**251.** *pondere* Col. Put. Tell. R. 2; Med. probb. Modio, Cell. et Lefeb.

Vulgatum *vulnere*, quia *pondera rami* (sed interpositis demum sex versibus), præcessere, retinuerunt Dausq. N. Heins. et Drak. qui *vulnere* de telo accipiunt, ut I, 397, ubi vid. not. Hæc ratio merito dura videbatur Burm. qui *verbere* scribendum censebat. —**255.** *subsidentsque*, non *subsidents*, Col. —**259.** *Iërtes*, non *Hiertes*, Col. *Hiantem*, Nut. —**260.** *arvi* Colon. unde recepi, etsi vulgatum *agri* eundem præbet sensum et exemplis citra necessitatem confirmatur a Draken. —**261.** *Volux* tacite et libris non addicentibus edidit Lefeb. vid. not. —**264.** *Profuerunt* Col. et Ox. quod jam conjecerat Dausq. nec obstat metrum. Conf. loca a Drak. adscripta, X, 61; XIII, 304; XIV, 46; XV, 280; XVI, 698; Virg. *Ecl.* IV, 61; et quæ addit Heins. ad Val. Fl. IV, 432; ad Claud. laud. Stil. I, 372; ad Ovid. *Epist.* II, 141; VII, 166, et *Met.* IV, 225; X, 55. Vulgo *Profuerint*. Mox *parta juvant? quid habentibus*, h.e. divitibus, vel *mentibus* suspic. N. Heins. Sed *rapta* majori cum vi dictum, et *gentes* poetis vocantur homines, ut Horat. *Od.* I, III, 28; II, XIII, 20.

—**267.** *portabit* Put. probb. N. Heins. Draken. et Lefeb. Vulgatum tamen *portavit* non prorsus ineptum videtur. —**268.** Poeta forte *juvenalibus*; scripsit; vid. ad II, 312. —**271.** *Atlas a. l. I.* quatuor scripti (nisi quod *Athlans* in Oxon. est), et R. 2; vid. quos Drak. laudat, *Prop.* IV, VI, 37; Val. Fl. I, 365; Liv. XXXI, 23; Intpp. ad Petron. c. 38; conf. sup. ad I, 431; *Atlas a sanguine I.* R. 3, Parm. Med. Vulgo *a sanguine clarus I.* —**274.** *Vox extrema*, h.e. extrema parte, aptissima quidem et genuina videtur, sed, quia modo præcessit, minus placet. An leg. *externa*, ut ap. Val. Fl. VII, 422? —**277.** *turbam* scripti et priscæ edd. ante Marsum, qui primus *turmam* habet, quod ne Dausq. quidem placuit; at Col. *ac* reliqui scripti et edd. antt. Vulgo *et*, quod prorsus omisit Cell. sed servavit Lefeb. —**279.** *adspiceres* Col. et R. 2; conf. loca, a Drak. citata, VI, 684; XVI, 501; Virg. *Æn.* VIII, 650; Ovid. *Met.* VI, 23; Stat. Th. V, 596; Claud. in *Rufin.* II, 176; Petron. c. 7; ubi vid. Intpp. Vulgg. *adspiciens*; Male! *credere* emend. N. Heins. vel mox *in sociis*, quod Drak. recepit. Sed τὸ *in* centies omittitur a poetis in formis loquendi *condere se silvis, aquis, umbris, terra*, etc.

281. *prensa* R. 3, Parm. Mediol. Sed notionem *premedi*, hoc est urgendi, instandi, persequendi, aptiorem hoc loco esse, quam *prehendendi*, vel capiendi, docet Drak. Mox *pennis Remigat* quondam in mentem mihi veniebat. —**283.** *dumis* scripti et (si Mediol. exceperis, in qua vitiose *divini* scriptum) omnes edd. antt. ante Basil. in qua primum *dumos* exstat. Utrumque recte dici exemplis evincunt Drak. ad h.l. et Heins. ad Ovid. *Met.* XIII, 611. Sed *dumis* per se doctius est; vid. Heyne ad Virg. *Æn.* VII, 161. —**284.** *nisus* scripti, prob. Draken. quum *librare visus* sit undique circumspicere, at *librare nisus* intentius et omni nisu volare. Nam *librari* propr. dicitur hasta, quæ impetus augendi causa libratur et vibratur: unde ad volatum avium traducitur; vid. not. ad I, 317. Sed vulgata lect. *visus* non prorsus contemnenda propter locum Homeri, qui Silio ante oculos fuisse videtur. *Iliad.* ρ, 674 seqq. Πάντοσε παρταίνων, ὡστ' αἰετὸς, ὃν ῥά τε φασὶν Ὀξύτατον δέρκεσθαι ὑπουρανίων πετηνῶν, etc. *orbe citato* corrig. Barth. *Adv.* V, 15; quod non displicet N. Heins. et Drak. ita tamen, ut non ad aquilam referatur, sed ad leporem, per multos gyros orbisque refugientem. Ego potius olim suspicabar, poetam scripsisse *ore levato*, quo sensu *sublimi fugere anhelitu* dixit Hor. *Od.* I, xv, 31. Nunc video, eundem sensum vulgatæ tribui a Lefeb. quod tamen ab usu loquendi abhorret.

292. *Atrox* Col. Parm. Benes. *atras* Put. Vulgo *ovans*. Non male! —**295.** *At*, non *Et*, Col. adsent. Dausq. —**297.** *detersit* scripti et antt. edd. probb. N. Heins. et Drak. qui coll. XIV, 383, interpretatur: perstrinxit vano ictu, quem Appius super scutum exceperit. Recte: nam Isalces non *dispar sortis* fuit, h.e. eodem irrito conatu, quo Appius, ictum dedit. Conf. not. sup. ad v. 273;

detorsit Med. Marsi Veneta et recentt. edd., h.e. repellere conatus, ut gladio nudum latus hauriret. —**298.** *tollere*, non *vellere*, Col. —**299.** *contorquet* et *resupino* Col. et R. 2. Vulgo *torquebat*, ut ap. Virg. Aen. XII, 901, et *resupina*. —**304.** *rata* conj. N. Heins. h.l. et ad Ovid. Met. II, 757. Sed recte vulgatam ex VI, 517, firmari posse arbitratur; conf. Heyne ad Tibull. I, ix, 2.

- 317 VL **310.** *Subsidet* Puteol. *Subsidit* Colon. et Oxon. quod recepit Lefeb. nec refragatur N. Heins. modo *et* post *campo* interponatur, quod probabilius est. —**313.** *sub irca* Oxon. unde *hirqua* suspic. Barth. Adv. V, 15; quam nugacem correctionem ei in mentem venire potuisse mirabatur N. Heins. —**315.** *Et sparsa in pugnas m.*, ut inf. XVII, 439, et ap. Virg. Aen. X, 455, aliquando conjiciebam, et nunc idem N. Heinsio, qui præterea *expectat* scribendum putat, in mentem venisse video. Exquisitior certe loquendi forma est, quam illustravit Heyne ad Virg. l.c. et non intellexit Lefeb. qui hunc versum sic male lacessi existimat. —**316.** *Huic*, ut v. 292, conj. N. Heins. —**317.** *dictum fœdus*, ut *dicere legem* et similia, emend. Burm. dubitans. num *ici fœdus* de sponsalibus recte dicatur. Sed vid. Heyne ad Tibull. I, v, 7; ut taceam, in filiabus olim consensu et pacto signato despondendis non minus, quam in nuptiis coemtionem, ἔδνοις vel usu et confarreatione contrahendis, fœdus quoddam initum fuisse, vel conseq. pro anteced. poni posse, unde Isalces quoque jam gener vocatur. —**319.** *Cunta ærisque* vetus ed. teste N. Heins. unde *Cuncta*, in quod facile quis incidet, emend. Drakenb. quod recepit Lefeb. ut telum omnia tegmina, clipeo Magonis inducta, æreamque laminam tegminibus subtextam perforaverit. A vulgata lect. nimis abeunt conjecturæ N. Heins. *Suta ærisque moras*, (vid. eum ad Virg. Aen. X, 313) vel *Per tunicæque moras*, vel denique *Thoracisque m.* Præterea h.l. de clipeo agi, recte monet Drak. cui *Per cratisque moras* in mentem venit; *ferrique* pro *ærisque* c. Tell. a m. sec. quod et in textum R. 2, in qua *Tunc æris ferrique moras* exstat, inrepsit, etsi inepta merito glossa videtur Lefeb. qui copiose docet, quod vel tironibus notum est, veteribus æs pro ferro in usu fuisse, ut et hodie Siberiæ et Americæ populis. —**326.** *Admissum* Put. *Adjunctum* Med. *per tulit*, non *protulit*, scripti præter Tell. Cf. cum Drak. Virg. Aen. X, 786; XII, 907. —**327.** *viro conanti* malebat N. Heins. —**330.** *tortusque* ex c. Tell. recepit Lefeb. coll. v. 625. Non male! —**334.** *hastæ* etiam legi posse notat N. Heins. —**336.** *cæsi* Col. cum R. 2, et recentt. edd. *te li* Oxon. et Put. cum priscis edd. quod præferunt Dausq. et Scalig. si signiferi nomen sit, unde *Teli* dedit Cell. —**341.** *pervid* Ox. quare *pervida*, quæ per tela vix cerni potest, suspic. Barth. Adv. V, 15, merito propterea vapulans censura N. Heins. qui conj. *quidquid... sparsi teli*, et mox, *Ingessit pariter*. —**342.** *nullum* omnes libri scripti, teste et prob. Drak. ut non ea poetæ mens sit, neminem pluribus telis vulneratum esse, quam Mamercum; sed tot tela in corpore ejus stetisse, ut pluribus locus non fuerit. Non male! Sed tò *nullo* etiam ferri potest, quod in c. Col. et Tell. reperiri contendit Lefeb. —**343.** *Modius* ex Col. restituit hunc versum, qui reliquis MSS. priscisque edd. deest, et in cujus vicem in edd. Basil., Colin. et Dausq. successit alius: *Unius hæserunt Romani militis hastæ*, qui acumen interpolatoris, lacunam utcumque explere conantis, redolet. —**347.** *fratremque* scripti et R. 2. Pro vulgata *fremuitque* perperam stat Dausq. —**352.** *Synhali*, non *Synali*, Col. ubique. —**354.** *tacto* scripti; vid. ad I, 412, et III, 302. Vulgatum *toto* contradicendi studio tuetur Dausq. *torto*, scilicet in gyros, vel orbes, corrig. Marsus et D. Heins. *tacito* Parm. *immisisse* conj. N. Heins. Sed. vulgata doctior. —**361.** *Monstravit* scripti, quod testatur N. Heins. sed negat Lefeb. qui propterea vulgatam *Monstrarat* revocavit. —**363.** *Haud melior* Put. R. 3, Med. *lenior famæ* suspic. N. Heins. qui ejusmodi elegantias ubivis sectatur; vid. ad IV, 542; *forma* Ox. et Put. cum R. 3; et Med.
- 320 VL **365.** *patrum* emend. N. Heins vel v. 358, *patri*. Sed auctor etiam generis, et proprie forsan, *pater* dicitur. —**377.** Hunc et seqq. versus Marsus in ed. Veneta a. 1492, inf. libro VI, intexuit, et lib. VI, vss. 96, 141, huc retraxit, quem errorem, quales in ed. Dausq. passim deprehendas, primum a se notatum miratur Lefeb. Ceterum vulgo male post *Pænum*, non post *tenent* distingui monuit N. Heins. qui v. 380, *milite lecto* conj. ut *multo* Burm. non improb. Drak.
- 321 VL **385.** Formam loquendi *Alpes fulmine moliri*, quæ proprie a fundamentis et radicibus cruere ac transponere significet, non concoquebat Burm. et ad exemplum Virg. Ge. I, 329, emendabat, *molitus J. alto* (ex cælo) *Fulmina; nunc Alpes, nunc m. C. c. Intremuere; simul*, etc. quod probare videtur Drak. et recepit Lefeb. *Fulmina* Put. et R. 3; vid. not. *Jaculatus* conj. Withof. —**391.** *conspecti*, non, ut vulgo, *conspectus*, scripti cum R. 3, Parm. Med. Veneta Marsi et Martini Herbip. *conspectu* volebat Davis. ad Cic. Tusc. Qu. III, 22. Sed tò *conspecti* doctius.
- 322 VL **395.** *sævior æthere* C. libri editi; *sævo sub æthere* Put. *scene cetre* Oxon. si fides habenda Barth. Adv. V, 15. Sed *sævæ cetre*, teste N. Heins. *sæva cethye* Col. unde *sæva Tethye* ingeniose corrig. idem Heins. quod cum Draken. et Lefeb. recipere non dubitavi; conf. Heins. ad Ovid. Met. VII, 297, et ad Claud. R. P. II, Præf. v. 45. —**396.** *atque* scripti et R. 2. Vulgo *et*, quo in metrum non peccari putabat Dausq. coll. IX, 335; Claud. Gigant. v. 60, et Ovid. Epist. XVI, 141, quæ loca ulceribus, librariorum manu inflictis, fraudi ei fuisse, ad illa et ad h.l. docuit N. Heins. qui tamen *exesi* malebat, cui conj. non tam exempla, a Drak. congesta, favent, quam mos librarr., adjectiva et partic. ad propius vocab. flectendi. Sed nec vulgata male se habet. —**398.** Forte leg. *fractosque in r. æstus*, et vox *undas*, quæ modo præcessit, ex interpretat. et marg. in textum irrepsit.
- 323 VL **405.** *navis* Ox. —**406.** *Parcarum telas* conj. N. Heins. Non male! Insolentior certe duplex metaphora, a Paris et meta circi petita, nec uspiam *Parcarum metas* reperire memini. —**410.** *Pagasus* Col. quo nomine a Virg. Aen. XI, 670, adpellatur comes Æneæ, qui eum forte ex Africa secutus est, et ad quem Silius respicere potuit, iudice Drak. *Bigaso* Ox. Put. R. 3 Parm. Med. Vulgo *Basago*, vel *Bagaso*. Vocem *ne*, quæ c. Oxon. deest, prorsus explodendam censebat Barth. Adv. V, 15, ut *Pagasus* exsultare voluerit, cædem Libonis impune sibi relictam. *Nec P. e., datur ne i. r.* Col. quod et conjecerat Dausq. *Nec P. e. datum, atque i. r.* audacter emend. N. Heins. quod tamen recepit Draken. Vulgatam lect. recte, puto, servavit Lefeb. nisi forte *datum* præstiterit; vid. Obs. —**411.** *vita*, non *victum*, scripti. —**412.** *navaque* Col. vid. ad I, 549. Vulgo *vanaque*, quia juvenis interiit, Dausq. et Cell. Male! —**416.** *voce suprema* conj. N. Heins. Sed conf. quos Drak. laudat. Virg. Aen. II, 447; Stat. Th. III, 69; Gonsal. ad Petron. c. 89, et inpr. Bentl. ad Horat. Epist. II, II, 173. —**417.** *jam* Col. Locus de mendo suspectus videbatur N. Heins.
- 324 VL **405.** *navis* Ox. —**406.** *Parcarum telas* conj. N. Heins. Non male! Insolentior certe duplex metaphora, a Paris et meta circi petita, nec uspiam *Parcarum metas* reperire memini. —**410.** *Pagasus* Col. quo nomine a Virg. Aen. XI, 670, adpellatur comes Æneæ, qui eum forte ex Africa secutus est, et ad quem Silius respicere potuit, iudice Drak. *Bigaso* Ox. Put. R. 3 Parm. Med. Vulgo *Basago*, vel *Bagaso*. Vocem *ne*, quæ c. Oxon. deest, prorsus explodendam censebat Barth. Adv. V, 15, ut *Pagasus* exsultare voluerit, cædem Libonis impune sibi relictam. *Nec P. e., datur ne i. r.* Col. quod et conjecerat Dausq. *Nec P. e. datum, atque i. r.* audacter emend. N. Heins. quod tamen recepit Draken. Vulgatam lect. recte, puto, servavit Lefeb. nisi forte *datum* præstiterit; vid. Obs. —**411.** *vita*, non *victum*, scripti. —**412.** *navaque* Col. vid. ad I, 549. Vulgo *vanaque*, quia juvenis interiit, Dausq. et Cell. Male! —**416.** *voce suprema* conj. N. Heins. Sed conf. quos Drak. laudat. Virg. Aen. II, 447; Stat. Th. III, 69; Gonsal. ad Petron. c. 89, et inpr. Bentl. ad Horat. Epist. II, II, 173. —**417.** *jam* Col. Locus de mendo suspectus videbatur N. Heins.
- 325 VL

- 419.** *Auctorem*, qui auctor ejus exempli fuerat, suspic. N. Heins. quo auctore etiam *tò et*, quod omnibus libris deest, invexi cum Drak. —**421.** *Evolvat* Col. Vulgo *Evolvet*, et quidam *Evolvens*. —**423.** *limina* Ox. *cruda*, non *crudæ*, Col. et Ox. —**424.** *sub pectore* Col. Vulgo *s. pectora*, prob. Lefeb. Conf. Virg. *Æn.* VI, 101; VII, 457; IX, 718; ubi vid. Heins. et Heyne.
- 326 VL —**429.** Major distinctio post *ense* tollenda videtur, ut verba *funditque ruitque consul* jungantur. —**431.** *intima* malebat N. Heins. vel *invia*, ut sup. v. 341; quod non improbat Draken. Sed. vid. not. —**440.** *hic* Put. Non male, si mox *horrebat* e c. Col. recipias. —**442.** *mortem* quædam edd. —**443.** *ausum*, non *visum*, scripti et R. 2; *Haud virtus cuiquam* conj. Withof. quasi imitator Virgillii ipsis ejus verbis utatur necesse sit. —**444.** *tutis* Col. *cutis* R. 2, proxime verum. Vulgo *cunctis*. Sed *tò tutis* aptius est et confirmatur loco Virg. *Æn.* X, 713. —**450.** *Irrupit et ostendit* scripti. Vulg. *Irrumpit et ostentat*; *e pectore* maluerit N. Heins. et v. 451, *rabidus*, h.e. vulneris accepti dolore furens: quod feritati hujus semiferi exprimendæ magis conveniat. Vulgatam e VI, 256, firmari docet Drak. *rapidus* est pro rapide, raptim. —**454.** *telum in v. p.* volebat N. Heins. *pondere* reposuit Lefeb. coll. Lucan. III, 725; unde perperam id petatum putat. —**458.** *Diversis* scripti et R. 2, probb. N. Heins. Drak. et Lef. coll. XVII, 547. Vulgo *fremebat Diversus*, h.e. a diversis partibus sæviebat, ut *minor* pro minus. —**459.** *tepebant* maluerit N. Heins. ut alius forte *natabant*, vel *rubebant*, vel *madebant*. Sed *dumi cæde*, φονῶ, sanguine, *nitent*, ut caput unguentis, et humeri oleo (*Æn.* V, 135), *nitere*, h.e. madere, vel ut purpura fulgere et ardere dicitur. Cf. ad I, 126, et Jani ad Hor. Od. I, IV, 13; II, VII, 7. —**463.** *Æbalios* conj. N. Heins. quia Græci et Romani secundam syll. voc. *Æagrius* producere solent. Sed vid. ad IV, 776; *pulsavit* Col. —**465.** *felicia Bacchi*, ut *f. famæ, uteri, necis, leti*, etc. Heinsio non in mentem venisse mireris. —**470.** *reclinis* scripti, quod jam conjecerat Dausq. Vulgo *reclivis*, quod de loco, ut illud de homine adhiberi docet Drak. et, quos laudat, Intpp. ad Virg. *Æn.* X, 835; Heins. ad Val. Fl. II, 92; ad Ovid. Met. XV, 737; Barth. ad Stat. Th. I, 388, et Silv. I, II, 161, etc. —**474.** *Exit* Oxon. —**475.** *Quæ vobis?* malebat N. Heins. —**477.** *artis*, non *arctis?* Col. ubivis et passim optimi quique codd. vid. Støber. ad Manil. p. 525; Ill. Harles. ad Cellar. Orthog. p. 180; et, quos Drak. ad VI, 194, et VII, 280, citavit, Benti. ad Hor. Od. III, XII, 11; Pier. ad Virg. *Æneid.* I, 293; II, 146; Gron. ad Sen. *Æd.* v. 277; Broukh. ad Tibull. I, v, 53; Lambin. ad Lucret. I, 71; Castal. ad Rutil. Itin. II, 20. Rectius tamen *arctus* scribi crediderim, ab *arceo*, h.e. contineo. —**479.** Forte poeta scripsit, *arguit asper*, infelix, *Exitus inventa et pravi c. t.* vel *inventi*, vel *eventi*. —**480.** *in*, non *ad*, scripti. —**481.** *Æsculus*, non *Esculus*, Col. et prisca edd. Conf. Heins. ad Virg. Ge. II, 16. et Serv. ad Ge. II, 291. —**483.** *tegebat* emend. D. Heins. frustra. —**484.** *nigra* Col. Put. R. 2. —**489.** *Henea* Col. *Henea* Ox. *Æneam* Put. Vulgo *Ætnæa*; vid. ad I, 93. —**490.** *morti*, non *morte*, Col. et R. 2; vid. not.
- 328 VL —**494.** *Mox*, non *Moxque*, Col. —**498.** *una peste* Col. Parm. Med. Vulgo *ima p.*, arbore ab imo excisa, Mars. —**499.** Vulgg. *in colla*, quod probat N. Heins. si auctore Gron. Obs. I, 13, *elatam* refingatur pro *æratam*, quod adstruit ex Val. Fl. V, 614, ubi vid. Burm. *in colle* ed. Basil. quod non displicebat Dausq. Utrumque, certe posterius, languet, nec verbis *jam dudum* satis convenit; *in bella* scripti, quod cum Modio recte, opinor, amplectuntur Dausq. Cell. Drak. et Lefeb. qui tamen male interpretatur: «*jamdudum*, h.e. statim corripit bipennem ex ære, (ut αὐχένα κόπας χαλκείῳ πελέκει dixit Apollon.) quam in, vel ad bella gerebat; ut *aqua in potum*, *panis in cibum*, *pecunia in bellum*, etc. Notus idiotismus et locus clarus, licet non intellectus Gronovio nec aliis.» Præstat Dausq. ratio: olim in usus belli præparatam; etsi vix dubito, quin poeta scripserit, *aptatam jamdudum in bella*, ad belli usum, non ad arbores cædendas, vel *ad rura factam*, ut VIII, 550; Ill. Ernesti simplicius putat dicere, omnem formulam instar epith. orn. elatam, pro bipenni bellica, *ærata* securi *Æn.* XI, 656.
- 330 VL —**505.** *Fronte* Col. prob. Modio. —**506.** *Jactatur*, non *Luctatur*, Col. *nutante* id. et Ox. ut ap. Lucan. I, 141; Stat. Th. IX, 535; Sen. Thyest. 464 et 654, quos laudat N. Heins. *mutante* R. 2. Vulgo *luctante*. —**509.** Ita Colon. et ed. Veneta Marsi prior, ut altera in comment. ejus; *virum s. magna r.* Ox. et Put. vulgo *viros s. magna ruina*. —**510.** *cædi* recte forsitan ex ed. Veneta a. 1483, recepit Lefeb. *tædis* vel invitis membranis scribendum credebant N. Heins. et Casaub. ad marg. ed. Gryph. Vocem *conterminus* cum secundo casu junxit, citatus a Draken. Apul. Met. VI, p. 118 et 120, ed. Pricæi, vel p. 178 et 180, ed. Elmenh. Sed *cæsis* neminem conjecisse, merito miratur Cl. Ernesti. —**513.** *Vorticibus* Med. et al. vid. ad II, 631, et not. ad III, 475. —**514.** *lumina torret* duo scripti cum R. 3, Parm. Med. *robora t.* Veneta prior. —**515.** *semusta* Drak. et Lefeb. Sed. vid. ad III, 16. —**519.** *dubio* omnes scripti et editi ante Marsum, qui primus *subito* dedit. —**520.** *eventu* Parm. *priori* malebat N. Heins.
- 331 VL —**524.** *at* emend. Dausq. et Barth. Adv. V, 15; quod præter Cell. tacitus recepit Lef. —**526.** *appetit* Col. et Put. cum ed. Veneta a. 1483. Vulg. *oppetit* tuetur Lef. et exponit: facie ob terram prona, hanc ore mordet. Male! v. not. —**533.** *Raptabant*, non *Raptabat*, scripti et R. 2; *havebant* Col. *habebant* Ox. et Put.
- 332 VL —**540.** *femur* scripti et edd. antt. Vulg. *simul* primus edidit Nicander, vel potius, teste Lef. Benessa. *Buta* e scriptis recepere Cell. Drak. Lef. *Butes* memoratur Virg. *Æn.* V, 372, et alius *Æn.* IX, 647; XI, 691; *Bura* R. 3; *Butta* plurimæ ex. priscis edd. Vulgo *Bucca*. Sed *Buca* Marsus et Martinus Herbig, probb. Dausq. N. Heins. et Draken. quoniam *Buca* cognomen *Æmiliæ* gentis, et urbs Italiæ, de qua vid. ad VIII, 564. —**542.** *luxere*, non *misere* Col. et Oxon. cum R. 2; vid. not. —**546.** *Ithemon*, non *Hiremon*, Col. *Irhemon* R. 2. Comma et parenthesin tacite delevit Lefeb. —**548.** *spoliat* scripti. —**549.** *irrupit*, non *irrupit*, scripti. —**551.** *Viriasius* Col. et R. 2. —**552.** *nulli victus* Col. quod et placebat Dausq. qui vulgatum *n. melius* explicabat: nulli melius fuit, magis profuit. —**557.** *Arauricus* Col. cum R. 3, Parm. Med. *Araucus* Put. In aliis *Avaricus* et *Aurarius*; vid. ad III, 403. —**559.** *certamina*, non *certamine*, duo scripti et R. 2. —**560.** *referens* scil. Hannibal, male et invitis libris, neque admonitis quidem lectoribus, edidit Lefeb. —**565.** *Fadium* malebat N. Heins. quod tacitus recepit Lefeb.
- 333 VL —**573.** *aspexit* conj. Burm. *accessit*, vel *agnovit* Drak. Posses etiam *excepit*, ut ap. Virg. *Æn.* III, 332 et al. —**578.** *exacta* Tell. —**583.** *jacentia*, non *latentia*, Col. h.e. tranquilla, non commota, ut locis, a N. Heins. adscriptis, Lucan. I, 261; III, 524; V, 434, 443; Val. Fl. III, 731; VI, 211; Stat. Silv. II, II, 29, 74, et Theb. VII, 87; Martial. V, 1; *cupat unda*, Grat. Cyneg. 434; *stagna sedent*, et
- 334 VL —**573.** *aspexit* conj. Burm. *accessit*, vel *agnovit* Drak. Posses etiam *excepit*, ut ap. Virg. *Æn.* III, 332 et al. —**578.** *exacta* Tell. —**583.** *jacentia*, non *latentia*, Col. h.e. tranquilla, non commota, ut locis, a N. Heins. adscriptis, Lucan. I, 261; III, 524; V, 434, 443; Val. Fl. III, 731; VI, 211; Stat. Silv. II, II, 29, 74, et Theb. VII, 87; Martial. V, 1; *cupat unda*, Grat. Cyneg. 434; *stagna sedent*, et
- 335 VL —**573.** *aspexit* conj. Burm. *accessit*, vel *agnovit* Drak. Posses etiam *excepit*, ut ap. Virg. *Æn.* III, 332 et al. —**578.** *exacta* Tell. —**583.** *jacentia*, non *latentia*, Col. h.e. tranquilla, non commota, ut locis, a N. Heins. adscriptis, Lucan. I, 261; III, 524; V, 434, 443; Val. Fl. III, 731; VI, 211; Stat. Silv. II, II, 29, 74, et Theb. VII, 87; Martial. V, 1; *cupat unda*, Grat. Cyneg. 434; *stagna sedent*, et

- 336 VL al. Epitheton tamen h.l. languet, et præstiterit *patientia* h.e. late extenta, vel *virentia*. —**584.** *exanimus* Parm. sed sono minus grato; conf. VV. DD. ad Virg. Æ. I, 484; IV, 8; IX, 444, 451; X, 496. —**588.** *quemve* Col. quod et conj. Dausq. Vulgo *quæve*. Modius suspic. *quæ te*. —**592.** *Utque* scripti et *priscæ* edd. ante Marsum, qui primus edidit *Atque*, quod Dausq. et Cell. interpretantur *continuo*, *statim*; de qua particulæ vi cf. Gronov. ad Liv. XXVI, 39; Duker. et Drak. ad Liv. XXVII, 21; Davis. ad Cic. Legg. II, 4; Burm. et Heyne ad Virg. Ge. I, 203, et Æn. VI, 162; conf. sup. not. ad II, 134.
- 337 VL **599.** *Fit* pro *At*, Put. unde *Sic* reposuit Lef. ut sit pro *utinam*, de quo vid. ad II, 301. Idem *minuat* ex Col. Put. et R. 2; recepit. Sed quis non videt locum ita languere? —**601.** *careque emtum* pro *seroque e*. recte, opinor, conj. Schrader in Obs. p. 27, 28, ubi monet, illud *emtum* sic nude non poni, sed solemnia verba esse *emere care*, (ut ap. Hor. Ep. II, 1, 238) *magno, parvo, minimo, morte*, (v. Drak.) literasque *s* et *c* millies a librariis permisceri, vel ultimam præcedentis vocis literam, adhærentem initio sequentis sic exaratæ *cr*, causam vitii fuisse. —**603.** *Hæc memorans* tacite scripsit Lefeb. —**606.** *aheno*; conf. Gell. II, 3; Intpp. Virg. Æ. II, 470, et Hor. Od. I, xxxiii, 11. —**607.** *medios*, non *medium*, Col. Tell. R. 2; *solumque* Col. et Oxon. quod ex Virg. Æn. XI, 220, et XII, 466, petitum putabant Barth. et Drak. Vulgatam lect. *cælumque* defendit Dausq. et explicat: querelis et minis auras implet. Ortam potius crediderim ex loco Maronis Æn. I, 280, margini adscripto. —**608.** *dicto*, non *dictu*, omnes libri prisci ante Wolfii Basil. prob. Dausq. —**615.** *concussis cavernis* conj. Schmid. —**624.** *refugi* tacite, et contra omnes libros reposuit Lefeb. Voces *pugnare* et *mons* mox iterantur, unde saltem *fontibus* legendum putabat N. Heins. Non male, etsi displicet Schmidio, qui male *pugnarunt fontibus* jungit, et vulgatam lect. exponit: retro fluentes amnes et insurgentes pugnans montibus oppositis. —**631.** *illata est* Col. Put. Tell. R. 2; ut IV, 596; XI, 245, et aliis locis, a N. Heins. adpositis; conf. Gronov. Obs. II, 8; *in alta*, vel *inalta est* Oxon. Vulgo *latebat*, pro quo, ut solet, digladiatur Dausq. —**633.** *Ablatus* Col. et Tell. a m. pr. cum R. 2; quod recepit Lefeb. qui hæc notavit: «Drak. non magis quam alii capit. *Ablatus* nempe Flaminius a pugna cum Hannibale, terræ motu, *in hos milites* inciderat. Subintelligit hic poeta pronomen ut solet.» Sed vereor, ut multi sint, qui sapere virum doctum plus quam ceteros arbitrentur. —**634.** *jam* pro *io* conj. Dausq. cui fraudi fuisse suspicatur Draken. quod voc. *io* lætantis semper et triumphantis esse crediderit, quum et invocantis sit, etiam in luctu, ut IV, 779, et ap. Ovid. Met. III, 713; conf. Tibull. II, iv, 6, et Heins. ad Ovid. l.c. et V, 625. —**646.** *fususque* omnes scripti, quod recepit Lefeb. qui præterea tacite et invitis libris dedit *in patriis*, ut sententia h.l. sit: *fusus* etiam ipse inter catervas suorum *fusus*. —**650.** *licet* Col. —**653.** *nostris hic curribus* h.e. carpentis, Put. Tell. R. 2; Male! —**654.** *vinctos* refinxit Lefeb. Non male, sed frustra.
- 340 VL **657.** *Confectus* conj. Burm., ut aliqua certe mortis Flamini mentio fiat; *relinquit* Puteol. et R. 2. —**660.** *læva ob discrimina Martis*, non *sæva ad d. M.*, Colon. *lævi*, h.e. adversi (ut *Mars sinister* I, 8) malebat N. Heins. h.l. et XII, 208; quod merito placuisse videtur Drak. —**665.** *Sic* de mendo suspectum Cl. Ernesti, nescio quare. *densæ cædis* conj. N. Heins. et v. **671.** *Armatique*. —**672.** *Hostesne hos obitus?* suspic. Dausq. —**673.** *perstant*, vel *restant*, frustra (vid. ad II, 639) emend. N. Heins. sed mox melius *Ut vereor!* Lefeb. *En, vereor* tacitus reposuit, ut passim; *exstant* conj. Withof.
- 341 VL **676.** *ne vincat* conj. N. Heins. Sed *devincere*, quod Lefeb. grave verbum videtur, pro simpl. *vincere* accipit Draken. quo sensu centies occurrit. —**678.** *offusæ* malebat N. Heins. ut XI, 271, Drak. voci exquisitori substituentes vulgarem et tritam Lefeb. conf. V, 57.

343

C. SILII ITALICI PUNICORUM LIBER SEXTUS.

ARGUMENTUM.

POSTERO die, ubi primum inluxit, patet fœda hominum equorumque strages, et lacus cruore spumans cernitur; 1-13.

Inter semianimes Romanos duo in primis omnium oculos in se convertunt, Bruttius et Lævinus; quorum ille aquilam, quam in acie tulerat, in terram defodit, ut mortuus eum corpore tegat, Pœnisque ejus captæ gloriam subtrahat; hic ira in rabiem versus, dentibus mortuum hostem laniando exspirat; 14-53.

Dum Pœni his spectaculis oculos animumque pascunt, Romani, passim per agros et silvas omnemque Etruriam palati, trepide fuga salutem quærunt: ex quibus Serranus, M. Atilii Reguli filius, Perusiam noctu sine comite venit, ubi fessus itinere deversari statuit, et cæco ac mirifico casu fores casæ pulsat, in qua habitat Marus, qui Reguli miles et armiger fuerat. Is benigne eum hospitio excipit et vulnera fovet; 54-100.

Tum juvenem, de fœda suorum clade querentem, exhortatur ad animi magnitudinem et imitationem parentis, quem memorat in Africa ad Bagradam cum serpente magnitudinis portentosæ, et deinde cum Pœnis feliciter pugnasse; 101-302.

Sed postremo a Xanthippo, Spartanorum duce, per insidias captum esse; 303-345.

Et quum aliquot annis post a Pœnis, ut de pace, et si eam non posset impetrare, de captivis certe commutandis ageret, Romam missus esset, jurassetque se rediturum, utrumque negandi auctorem Patribus fuisse, et repudiatis amicorum conjugisque precibus, exquisita supplicia

subire maluisse, quam fidem jurejurando hosti factam fallere; 346-551.

344

Interim Romæ ad primum nuncium cladis, ad Trasymenum lacum adceptæ; ingens trepidatio et tumultus oritur, matronæque in primis, vagæ per vias, quæ suorum exercitusque fortuna sit, obvios percunctantur; 552-573.

Una ex iis, Marcia, Reguli quondam conjux, nunc vidua, conspecto filio, quem Marus domum reduxerat, lætitia exsultat, Diisque gratias agit, quod hunc certe, licet vulneratum, sibi reddiderint, 574-589.

Patres autem, qui soli nihil, quod a dignitate sua abhorreat, committunt, de republ. consultant; et advocata populi concione adversus Hannibalem, qui a consilio Romam obpugnandi sæva tempestate, a Jove ipsi inmissa, deterretur, ejusdem Dei instinctu Dictator creatur Q. Fabius Maximus Cunctator, vir genere et nobilitate civitatis suæ facile princeps, qui singulari prudentia cautisque consiliis se parem Hannibali ducem præstat; 589-640.

Pœnus interea per Umbriam et agrum Picenum aliasque Italiæ regiones exercitum præda onustum ducit, et postremo castra in Campaniam movet, ubi templum Liternensium ejusque porticus, in quibus bellum Punicum primum in Carthaginis ignominiam tabulis expressum cernit, dirui jubet; 641-716.

344N

Totus fere hic liber ad bellum Punicum I, spectat, cujus et brevis historia in fine adjicitur v. 653, 697. Nec reprehendendus est Silius in eo, quod hanc narrationem rerum, cum iis, quas tractat, arto nexu copulatarum, carmini suo intexuit: in quo potius non minus prudenter et cum judicio egisse videtur, quam Virgilius in excidio Trojæ exponendo. Scriptor historicus eam toti forte operi præmisisset: sed poeta quamvis opportunam occasionem, ad hanc rem sibi oblatam, amplecti; et lectores non solum ornatu, sed etiam variatione novoque rerum vel narrationis ordine delectare solet.

345N

Quo vero judicio insertum dicemus episodium de Regulo v. 117, 551? Hoc enim, licet summa arte elaboratum, non modo nimis longum et ab ingenio, ad fastidium luxuriante, profectum, sed alieno quoque loco interpositum videri potest. Non desunt tamen argumenta, quæ si non ad laudandum, saltem ad excusandum poetæ institutum consiliumque plurimum valeant. Primum enim Regulus non rerum modo, in bello Punico I gestarum, maxima fuit pars et auctor, sed insigne etiam utriusque fortunæ exemplum, quique fractos Romanorum animos in primis ad bellum strenue persequendum confirmavit. Propterea Silius ex tota istius belli historia nullum facile argumentum seligere poterat, quod ad poeticam tractationem epicamque dignitatem et vim, quæ in elegantiore phantasmatum narrationisque forma cernitur, et in memorandis factis fatisque virorum, vel virtute, vel fortitudine et audacia conspicuorum versatur, magis accommodatum esset; et ad animum legentis non tantum admiratione, voluptate et miseratione tenendum, sed etiam virtutis simul sensu imbuendum majorem vim haberet. Omnino autem hoc egregie et summorum poetarum exemplo fit ac more, ut aptissima ornatus materia, qua et oratio variari et lectoris animus non minus delectari quam moveri possit, manibus non dimittatur. Deinde hoc episodium per se quidem a rei summa alienum est; sed ex historia tamen prioris belli petitur: quam quum in carmen suum inferre apud animum constituisset poeta, facile phantasia ejus magnis hisce imaginibus, quæ ante animum obversabantur, tam fortiter feriri et tam vivide adfici poterat, ut paulo diutius iis indulgeret, et longius, quam par erat, a via deflecteret. Præterea non commodiori profecto tempore ab argumento primario ita quodammodo aberrare, et rerum varietate lectores delinire poterat, quam quum tres jam insigniores Romanorum clades memorasset, et non nisi quarta superasset; res vero ab Hannibale paulo ante pugnam Cannensem variis Italiæ locis gestæ minoris fere momenti essent, nec satis poeticum ornatum admitterent. His itaque silentio prorsus prætermisissis, rem locumque, epica tractatione digniorem, adripuit, et, ne fastidium moveret continuata præliorum narratio, historia hac carmini inserta et cum ipso argumento ingeniose coagmentata varietatem sectatus est. Denique animus poetæ, delinitus venerandis ejusmodi priscæ virtutis imaginibus atque exemplis, quorum ætas sua inops erat, sæpe iis diutius inmorari solet; nec facile erit, qui id ægre ferat, quum nihil fere magis delectet. Romanorum certe lectorum animos præclara hæc antiquioris disciplinæ, virtutis morumque severitatis imago summa vi percusserit necesse est. Ceterum quod Maro, qui Reguli miles fuerat, narrantis partes adsignavit Silius, in eo consecutus est hoc commodi, ut tota narratio et majorem haberet fidem, quum res ab eo, qui ipse iis interfuit, exponantur, et magis etiam exornari atque amplificari posset, quia senes in suis potissimum, vel amicorum fatisque recensendis loquaces esse solent, quod, vel Nestoris exemplo intelligitur, cujus memoriam animo poetæ obversatam esse non inprobabili forte judicio suspicari possis.

346N

Sed jam dudum videri possum opera inani in defendendo poetæ episodio defunctus esse, siquidem dimidia ejus pars, a v. 346, 551, commentitia est fabula, in qua itaque tantopere ornanda ingenii vires frustra consumsisse censendus sit. Quod si verum est, non tam Silius peccasse videtur, quam magnus ille historicorum numerus, quorum auctoritatem secutus est. Meminerimus quoque, nos in poeta legendo versari, cui, in famæ narrationisque diversitate et delecto, non minor fere delectationis ornatusque idonei ratio habenda est, quam summæ veritatis, ad quam singula exigat, modo ne ea, quæ narrat, vel a fide abhorreant, vel infirma auctoritate nitantur. Neutrum vero argumenta, a viris doctis adlata, mihi quidem persuaserunt. Hæc ceteris præiit Palmerius, qui Exercitatt. in auctores Græc. p. 151 sqq. tam ex miro scriptorum Rom. dissensu, quam ex Polybii silentio, et potissimum ex Diodori Fragm. lib. XXIV, p. 273 seq. ed. Vales. et T. II, p. 566, edit. Wesseling. ingeniose conjecit, Regulum omnino Romam a Carthaginiensibus non missum, et in captivitate morbo mortuum, totam vero illam de ejus supplicio narrationem confictam ab uxore ejus et vulgatam fuisse, ut hæc crudelitatem suam in Pœnos captivos, suæ filiorumque suorum custodiæ traditos, excusaret. In hanc sententiam discesserunt Gesn. in Chrestom. Cic. p. 547; Jani ad Horat. Od. III, v, 49; Wesseling.

ad Diodor. l.c. Lefeb. ad Sil. VI, 539; J. Toland. in *Collection of several pieces*, Lond. 1726, T. II, p. 28 seq. Hofmannus, Lloid et Iselin in Lexicis suis, quique majori eandem eruditionis adparatu, nec tamen novis fere rationibus commendarunt, *Beaufort* in fine Diss. *sur l'incertitude des cinq premiers siècles de l'histoire romaine, à Utrecht*, 1738, in-8°, et Cl. Roos in Diss. de supplicibus, quibus Regulus Carthagine traditur interfectus, Giess. 1790, quæ inserta est Repertorio scholis publicis destinato (*Magazin für öffentl. Schulen, Bremen* 1791) T. II, P. I, p. 50 sqq. ubi a p. 61, 71; ipso, quo hæc scribo, tempore adjiciendum curavi Epimetrum, et censuram hujus prolusionis. Quæ copiosius ibi disputavi, nunc summam quidem, sed aliis additis, aliis emendatis, colligere liceat.

Primum quidem non diffiteor, Rom. scriptores non inter se tantum, sed a se quoque dissentire. Nam Cicero de Fin. II, 20; V, 27; Pis. c. 19, et Off. III, 27; Sen. de Prov. c. 3; Val. Max. IX, 2; ext. 1; Tudit. et Tubero ap. Gell. VI, 4; Silius VI, 539 seq. Aurel. Vict. de vir. ill. c. 40, et Zonar. Ann. T. II. Atilium resectis palpebris, vigiliis et inedia, Seneca l.c. et Epist. 98; Silius II, 343, 344 et 435; Flor. II, 2; in cruce, et denique Sen. de Prov. c. 3, de tranquill. animi c. 15, et Epist. 67; Cic. Pis. 19; Val. Max. IX, 2; ext. 1; Aurel. Vict. et Zonar. ll. cc. Silius VI, 539 seq. Oros. IV, 8; Augustin. de Civit. Dei I, 15; Appian. de reb. Pun. c. 4, et inpr. Exc. II, ex Lib. V, de reb. Sic. T. I, pag. 93, edit. Cl. Schweighäus. in arca angusta, seu machina lignea, ferreis clavis undique intus sic munita, ut stare cogeret, vigiliis ac fatigari corporis laceratione, eum periisse memorant. Cf. Reimar. ad Dion. Cass. T. I, pag. 62, et Duker. ad Flor. II, 2. Sed nihil est, quod hoc dissensu offendamur, si Regulum variis exquisitisque tormentis excruciarunt Pœni, quod præter eos, quos modo laudavi, Horat. Od. III, v, 49; Cic. Parad. II, de Sen. c. 20, et pro Sext. c. 59; Liv. Epit. XVIII; Val. Max. I, 1, 14; Eutrop. II, 14, ibique Pœan. et alii testantur. Res quoque aliqua omnino vera esse potest, quamvis inter testes, nuntios et scriptores discrepet; et fama eundo vires acquirere soleat. Mitior præterea et benignior interpretatio præferenda est odiosæ, et, quod æquitatis est, non temere quisquam repugnantiae coarguendus. Diversas autem auctorum, quos citavi, narrationes facile inter se conciliari posse, jam dudum viderunt a Drak. inf. ad v. 539, laudati Lips. ad Senecæ ll. cc. Salmas. de Cruce Epist. II, p. 491, et Gronov. ad Sen. de Prov. c. 3. Posterior, cui Drak. et Cl. Roos suffragantur, non dubitat, quin veteres auctores ipsam illam machinam ligneam, ferreis clavis præfixam et supplicio Reguli comparatam, *cruce* adpellaverint, quæ conjectura etiam Dausq. inf. ad v. 539, in mentem venit, sed a locis Sili II, 343 et 435, prorsus aliena videtur. Inepta certe est Dausq. nota: «Cruce machina ipsa est, non crux immissa, non commissa: *pendet* autem Regulus, non quod cruce pependerit; sed quia in alto mutabundus (forte nutabundus), aut propensione sua casum minitaretur, ut *pendentes e rupe capellæ*.» Ego potius Atilium, variis tormentis prius excarnificatum, vel in cruce obiisse cum Lipsio, vel post mortem, exempli et majoris ignominiae causa, cruce subfixum esse, cum Salmas. crediderim.

Quod ad Diod. l.c. adinet, tradit ille, uxorem Reguli, obitu mariti comperto, *Pœnorum incuria eum mortuum putasse*, et propterea filiis suis auctorem fuisse, ut Bostarem Hamilcaremque, captivos Carthag. duces, suæque custodiæ commissos, crudeliter tractarent. Hinc potius suspicari possis, Romanos amicosque Marciae veram atrocis, quam Atilius obierit, mortis rationem ab ea occultasse, ne dolori prorsus subcumberet. Præterea mirum videri potest, captivos Pœnos et ipsos duces, Regulo adhuc vivente, mulieris et juvenum custodiæ traditos fuisse. Minus quis hærebit in loco Gellii VI, 4. «Tuditanus somno diu prohibitum Regulum, atque ita vita privatum refert; idque ubi Romæ cognitum est, nobilissimos Pœnorum captivos liberis Reguli a Senatu deditos... interiisse.» Vide etiam Plinium, lib. IX, cap. 33.

Superest, ut tertium argumentum, a Polybii silentio desumptum, paucis refellam. Primum ex XL libris, quos scripsit, non nisi quinque integri restant, eumque alio, qui periit, libro et loco de hac re egisse, ex ejus Fragm. IX, (καὶ οὐτε τὴν γυναῖκα ἐξ λόγου ἐδέξατο, scilicet Regulus) et ex tota historiæ Polybianæ natura ac indole probabiliter colligere mihi videor. Nam Regulus jam A.U. 499, captus, sed demum post cladem, Pœnis A.U. 503, a Metello Cos. inlatam, anno eodem, vel seq. C. Atilio et L. Manlio Coss., Romam missus est, quod intelligitur tum ex Liv. Epit. XVIII, coll. cum init. Epit. XIX, tum ex Eutrop. II, 11; Oros. IV, 10; Zonara VIII, 15 et Dione Cass. Tom. I, p. 62; Exc. 149, ubi vid. Reimar., et Cl. Schweigh. ad Appian. T. III, pag. 189 sq. Polybius autem chronicam composuit historiam, et hanc Pœnorum legationem non modo hanc ob causam rebus a Regulo usque ad captivitatem gestis non adnectere, sed postea quoque justo loco et tempore eo facilius omittere potuit, quum prorsus inutilis fuerit, nec ad fortunam Pœnorum mitigandam, vel ad res mutandas quidquam habuerit momenti. Deinde sola fere prælia, in b. Punico I edita, solasque propemodum res, ab ipsis ducibus, et ne quidem ab omnibus, v.c. a L. Cornelio Scipione in Sardinia et ab aliis gestas, nunquam vero eorum fata, vel prospera, vel adversa, memorare solet; unde historiam quoque annorum ab V. C. 499, 503, quam paucissimis absolvit, et insignes honores, C. Duilio a S.P.Q.R. habitos, Bostaris Hamilcarisque tam captivitatem quam supplicia, et quot non alia? silentio prætermittit. Ad hæc, quæ dixi, confirmanda multum valent verba Polyb. I, 36: λέγεται δὲ καὶ ἕτερος ὑπὲρ τῆς ἀπαλλαγῆς τῆς Εὐαθύππου λόγος, ὃν πειρασόμεθα διασαφεῖν, οἰκειότερον λαβόντες τοῦ παρόντος καιροῦ. Cf. inf. ad v. 680 seqq. et VII, 558. Præterea non facile quisquam, nisi præjudicata opinione imbutus, sibi persuadere, solo Polybii silentio solaque Diodori auctoritate, quæ nec adeo magna est, nec vulgari quoque sententiæ adversatur, fidem tot scriptorum, qui ne improabilia quidem, nedum absurda commemorant, (Tudetani inprimis et Tiberonis, quorum alter cum M. Aquilio Consul et Polybii æqualis fuit; alter, cujus historia a Dionysio, Livio aliisque passim laudatur, belli civilis initio ex Scto Africam provinciam sortitus est, unde rem, de quo quaeritur, ex Pœnorum non minus, quam Romanorum actis publicis cognoscere potuit) penitus labefactari, neminemque, vel eorum, vel Romanorum tunc temporis viventium, in veram rei rationem inquisivisse, sed omnes rumori plebis nugisque anilibus temere credidisse. Quam parum firma sunt argumenta, a silentio scriptorum petita! Et nonne eadem ratio ad fidem Diodori convellendam pertinet? Nam Bostaris Hamilcarisque et reliquorum, quæ Diodorus narrat, nec Polybius, nec quisquam alius mentionem facit. Denique ponamus, totam de Reguli supplicio narrationem esse fabulam, quam vel uxor ejus, vel, quod Cl. Roos suspicatur, ipsi Romani sint

commenti. Num vero iidem finxerunt etiam, Atilium Romam venisse, et Carthaginem rediisse? id quod Tubero, Cicero et tot alii, ne Polybio quidem excepto, ut ex Frag. supra adlegato adparet, testantur, quodque non mirum videbitur ei, qui meminert, qualis quantusque vir fuerit Regulus, et quam confidenter Pœni, eo Romanis reddito, captivorum commutationem mitioresque pacis condiciones sperare potuerint. Num et hoc in commentis numerandum est, cui tamen non magis Romani tum viventes fidem habere dubitaverint? cui nemo contradicere ausus sit? quum non clam ille et occulte in urbem venerit, sed frequenti curiæ interfuerit? Silices concoquere potest, qui ad hæc credenda pronum se esse profitetur. Quod si vero Regulus revera Romam profectus est, et non modo non censuit captivos redimendos, verum etiam dissuasit, adeoque summam unicamque hostium spem fefellit: crudelitas, quam Pœni in ipsum redeuntem, et vindicta, quam postea Romani in captivos hostium duces exercuisse dicuntur, quam maxime probabilis est. Ceterum qui propterea forte iter et legationem Atilii in dubium vocare sustinet, quod stulti sit hominis, ea suadere, quibus sibi ipse pestem machinetur, et ad exquisita potius supplicia redire, quam jurisjurandi religionem fallere, eum remitto ad Cic. Off. III, 26 seqq. et tempora respicere jubeo, quibus respublica Romana sanctissima fuit, et bonis exemplis ditissima.

349 JAM, Tartessiaco quos solverat æquore, Titan
In noctem diffusus equos jungebat Eois
Litoribus, primique novo Phaethonte relecti
Seres lanigeris repetebant vellera lucis.

349N **1.** *Tartessiaco quos solverat æquore* occidentali Oceano. Conf. X, 538, et ad III, 399. —*solverat, Titan...* ut XII, 681. —**3, 4.** Sol prima luce salutabat *Seres*, extremi orientis populum, (in parte Schensi, seu Chensi, provinciæ Sinensis, cujus urbs Sera nunc Kantschu dicitur, de quo v. Ill. Bruns in d. *Handbuch d. alten Erdbeschr.* T. II, p. 267 seq.) qui *repetebant vellera*, sericum, ut depecterent foliis, de quo serici parandi modo vid. Dausq. ad h.l. et XIV, 664; Cerda et Heyne ad Virg. Georg. II, 121; Intpp. ad Claud. Cons. Olybr. et Probi v. 180 seq. et ad Val. Fl. VI, 699; Salmas. ad Solin. c. 63, et ad Tertull. Pall. p. 198 sq. 233 sq. Hard. ad Plin. VI, 17; XI, 23; XII, 11. Cf. V.L. —*Seres* in occident. finibus Sinæ, *Tungut*, si fides habenda *Sprengel.* in *Gesch. d. geogr. Entdeck.* p. 126. —*lanigeris lucis*, δένδρα ἐριοφόρα ap. Theophr. H. P. IV, 9. Cf. Herodot. III, 106; Plin. XII, 10, et Claud. l.c.

Et fœda ante oculos strages, propiusque patebat
Insani Mavortis opus: simul arma virique
Ac mixtus sonipes, dextræque in vulnere, cæsi
350 Hærentes hastis: passim clipeique, jubæque,
Atque artus trunci capitum, fractusque jacebat
Ossibus in duris ensis: nec cernere deerat
Frustra seminecum quærentia lumina cælum.
Tum spumans sanie lacus, et fluitantia summo
Æternum tumulis orbata cadavera ponto.

5

5. Cf. Liv. XXII, 6. Poeta autem ad hanc stragem transtulisse videtur, quæ idem Liv. XXII, 51; de Cannensi refert. Conf. ad v. 47. —**6.** *Insani Mavortis opus* atrox bellum ejusque eventus. Cf. Virg. Æ. VIII, 516, ubi v. Heyne. —**10.** *nec cernere deerat*, ut al. *erat*, scilicet copia, seu facultas, licebat, ἦν h.e. ἐξῆν εἶν ἰδεῖν, ut ap. Tibull. IV, 1, 100. Cf. ad v. 488, et I, 163. —**11.** Cf. Virg. Æn. IV, 691, et ad II, 122.

350N

13. Vid. ad I, 154; IV, 669, et V, 156.

Nec tamen adversis fuerat fracta Itala virtus.
Bruttius ingenti miserandæ cædis acervo,
Non æquum ostentans confosso corpore Martem,
Extulerat vix triste caput, truncosque trahebat
Per stragem, nervis interlabentibus, artus,
Tenuis opum, non patre nitens linguave; sed asper
351 Ense, nec e Volsca quisquam vir gente redemit
Plus ævi, nec magnanima puer addere sese
Pubescente gena castris optarat, et acri
Flaminio spectatus erat, quum Celtica victor
Obrueret bello Divis melioribus arma.

15

20

15. *Bruttius* et Volscorum gente, et aquifer Flamini in bello, adversus Boios gesto, fuisse fingitur. —**16.** *non æquum*, non propitium sibi et Romanis. Conf. ad II, 364; III, 2, 260. —**18.** Proprie artus ipsi interlabuntur, nervis succisis, e v. 13; Ern. —**19.** *patre*, nobili genere. —*lingua*, arte dicendi. —*nitens*, clarus, inclitus. —*asper Ense* cf. v. 480, et Heyne ad Virg. Æn. I, 14. —**20.** *redemit*, virtute sibi paravit. —*ævum*, αἰών, æternitas, immortalitas famæ. Ill. Ernesti opinatur, adolescentulum designari, tam strenue se gerentem, ac si provectus ætate miles esset, adeoque quod ætati desit, redimentem h.e. compensantem factis et virtute. —**21, 22.** Dura est et contorta interpretandi ratio, a Draken. proposita: puer magnanimus *nec* h.e. nondum pubescente gena (ut *dorsum citatum* h.e. equi citati, X, 469, et *duro lacte lupæ* apud Propert. II, VII, 14; ubi vid. Broukh.) jam optarat, militiæ nomen dare, ad quod propter ætatem cogi non poterat. Gesner. in Thes. voc. *abdere* et Lefeb. ad h.l. ex antea dictis τό *plus* repetunt: nec puer pubescente gena magnanima plus optarat, etc. Videntur itaque et hi τό *magnanima* κατ' ἔννοιαν ad puerum retulisse: sed *plus* h.l. pro *magis* adcipi, grammatici minus concedent. —**23, 24.** Quum Flaminius Boios bello obprimeret, vid. ad IV, 704. —*melioribus*, benignioribus, magis propitiis, ut ap. Val. Fl. I, 675; II, 369; VI, 676, et Virg. Æn. XII, 179.

351N

Inde honor ac sacræ custodia Marte sub omni
Alitis; hinc causam nutrit gloria leti.
Namque necis certus, captæ prohibere nequiret
352 Quum Pœnos aquilæ, postquam subsidere fata

25

Viderat et magna pugnam inclinare ruina,
Occulere interdum et terræ mandare parabat.

30

25, 26. *Alitis sacræ*, aquilæ, quæ numinis instar ad aram in ejus honorem in principiis positam, coli, jurari et adorari solebat; vid. Dausq. ad v. 37, Lips. Mil. Rom. IV, 3 seq. V, 4, et ad Tac. Ann. I, 39; II, 17, Intpp. ad Stat. Th. X, 170 seq. —*Marte sub omni* perpetua. —*gloria* et honos, quem virtute sibi paraverat, *nutrivit*, ut alias *fovīt*, *aluit*, h.e. servavit, e manibus hostium eripuit, et hoc pro, impulit eum, ut religiosissimè curaret ac custodiret, summa cura tueretur *causam leti*, aquilam, quæ mortis ipsi causa fuit, quoniam in prima acie signa in hostem feruntur, isque illa potissimum capere nititur.

27, 28. *prohibere aquilæ*, ut κωλύειν et εἴργειν τινὰ τινός, quod jam monitum video a N. Heins. et Drak. Similiter *defendere* V, 490, ubi vid. not. —*subsiedere*, recedere, vel eorum favorem decrescere, minui. —**30.** *interdum*, interea, Drak. conf. ad IV, 491. —*parabat*: nam morte puniebatur, qui signa amiserat.

Sed, subitis victus telis, labentia membra
Prostravit super, atque injecta morte tegebat.
Verum ubi lux nocte e Stygia miseroque sopore
Reddita, vicini de strage cadaveris hasta
Erigitur, soloque vigens conamine late
Stagnantem cæde et facilem discedere terram
Ense fodit, clausamque aquilæ infelicis adorans
Effigiem, palmis languentibus æquat arenas.
Supremus fessi tenues tum cessit in auras
Halitus, et magnam misit sub Tartara mentem.

35

40

32. *morte*, cadavere, vel se mortuo. Conf. Acc. ap. Non. 2, n. 328; Plin. XIV, 19; Prop. II, XIII, 22; Cic. Mil. 32, pr. coll. c. 13. Cf. V.L.

35. *Erigitur*, se ipsum erigit. —**36.** *Stagnantem cæde* ut XII, 43. Proprie aqua stagnat. Cf. Gron. Diatr. Stat. c. 28. —*facilem discedere* quia cæde stagnabat. —*discedere* vid. Heins. ad Ovid. Fast. III, 371. —**37.** *clausam* inclusam terræ, vel, Voss. iudice, sacello, ἀετῶ, ὃς ἐστὶ νεὼς μικρὸς, ἐν ᾧ ἀετὸς χρυσοῦς ἐνίδρυται, teste Dione XL, p. 128. Prior ratio simplicior est et satis apta contextui. Neutra tamen Drak. satisfecit. Cf. V.L. —**38.** *æquat*, æquas, planas facit, ne tumulus sit indicio rei defossæ.

40. ἰφθίμον ψυχῆν ἄϊδι προΐαψε Il. α, 3. —*misit sub Tartara* ut ap. Virg. Æn. IV, 243.

Juxta cernere erat meritæ sibi poscere carmen
Virtutis sacram rabiem. *Lævinus* ab alto
Priverno, vitis Latiae præsignis honore,
Exanimum Nasamona Tyren super ipse jacebat
Exanimis: non hasta viro, non ensis; in artis
Abstulerat Fors arma: tamen certamine nudo
Invenit Marti telum dolor. Ore cruento
Pugnatum, ferrique vicem dens præbuit iræ.
Jam laceræ nares, fœdataque lumina morsu,
Jam truncum raptis caput auribus, ipsaque diris
Frons depasta modis, et sanguine abundat hiatus:
Nec satias, donec mandentia linqueret ora
Spiritus, et plenos rictus mors atra teneret.

353

45

50

42. *Virtutis sacram rabiem* vid. ad VII, 9. —*Lævinus* conf. V, 544 seq. —*ab alto Priverno* conf. ad I, 431, in V.L. —**43.** *Privernum*, Volscorum opp. in Latio, hod. *Piperno*, in colle situm, unde h.l. *altum* dicitur, quod Dausq. male exponit antiquum, coll. Virg. Æn. XI, 540. —*vitis* vel baculus e vite erat insigne centurionis Romani, (unde *Latia*) quo milites ob leviora delicta cædere solebat, quare *vitis* pro ipso centurionatu ponitur. Cf. XII, 395, 465; Plin. XIV, 1, extr. Tac. Ann. I, 23; Liv. Epit. 57; Juven. VIII, 247; XIV, 193; Lucan. VI, 146; Casaub. ad Spartian. Hadrian. 10; Lips. Mil. Rom. V, et, quos Drak. ad XII, 395, laudat, Quintil. Decl. III, p. 43; Euseb. hist. eccles. VII, 15; P. Fabrum Sem. I, 17, et Ursin. famil. Rom. in gente Didia. —**45.** *artis*, scilicet rebus. Conf. ad V, 477. —**46.** *nudo*, sine armis. —**47 seq.** Comparant Liv. XXII, 51, extr. Val. Max. III, 2, ex. 2; Stat. Th. VIII, 760; ubi vid. Barth. Cf. ad v. 5. Sed quod Livius de Pœno tradit, Silius in Romanum transtulit, fœdamque scenam nimis ad vivum resecauit.

353N

Talia dum præbet tristis miracula virtus,
Diverso interea fugientes saucia turba
Jactantur casu, silvisque per avia cæcis
Ablati furtim multo cum vulnere solos
Per noctem metantur agros: sonus omnis et aura
Exterrent, pennaque levi commota volucris.
Non sopor, aut menti requies: agit asper acerba
Nunc Mago adtonitos, nunc arduus Hannibal hasta.

55

354

60

57. *Ablati* cf. ad V, 633. —**58, 59.** Imitat. Virg. Æn. II, 728; ubi vid. Cerda. —*metari*, fuga peragrare, ut alias *metiri*. Conf. Sen. Hippol. 505, et sup. ad III, 339.

61. *arduus*, ut apud Virg. Æn. IX, 53.

354N

Serranus, clarum nomen, tua, Regule, proles,
Qui longum semper fama gliscente per ævum,
Infidis servasse fidem memorabere Pœnis,
Flore nitens primo, patriis heu! Punica bella
Auspiciis ingressus erat, miseramque parentem,
Et dulces tristi repetebat sorte penates

65

Saucius. Haud illi comitum super ullus, et atris
Vulneribus qui ferret opem: per devia, fractæ
Innitens hastæ, furtoque ereptus opacæ
Noctis, iter tacitum Perusina ferebat in arva,

70

62. *Serranus*, h.e. M. Atilius Regulus, cujus patri idem nomen erat, vid. *ad II, 8.* —**65, 66.** *patriis Auspiciis*, æque infeliciter, ac pater, Cell. 680. —**68.** *super*, scilicet erat, vel superstes erat, ut ap. Virg. *Æn. III, 489.* —*atris Vulneribus*, ut ap. Virg. *Æn. IX, 700*, propter sanguinem atrum. Confer Drak. et *ad V, 165.* —**70.** *Innitens hastæ*, ἔγχει ἐρειδόμενος, Hom. II. ξ, 38, et ζ, 49. Conf. Virg. *Æn. XII, 386, 398.* —*ereptus*, se eripiens, fugiens. —*furtum Noctis* ut apud Curt. IV, XIII, 9, et *furtum diei* ap. Liv. XXVI, 51. —*furari*, ut κλέπτειν est, clam altero quid facere, vid. Perizon. *ad Ælian. V. H. III, c. ult.* Cf. *ad VII, 487.* —**71.** *Perusia*, hod. *Perugia*, urbs Etruriæ, juxta Tiberim, ab altero latere Trasymeni lacus, qui nunc *Lago di Perugia* dicitur.

Ac fessus parvi (quæcumque ibi fata darentur)
Limina pulsabat tecti; quum membra cubili
Evolvens non tarda Marus (vetus ille parentis
Miles, et haud surda tractarat prælia fama)
Procedit, renovata focus et paupere Vesta
Lumina prætendens, utque ora agnovit, et ægrum
Vulneribus duris, ac (lamentabile visu!)
Lapsantes fultum truncata cuspide gressus,
Funesti rumore mali jam saucius aures:

75

72. *quæcumque ibi fata darentur* quemcumque casum fors ferat. Nescius, hostis inde, an amicus proditurus sit, Cell. —**75.** *surdus*, ut κωφός, passive dicitur, qui non auditur, et tacet; hinc de quo nihil auditur, ignotus, obscurus, ignobilis, v.c. *herbæ surdæ et ignobiles* apud Plin. XII, 2; conf. Intpp. *ad VIII, 248*; Broukh. *ad Prop. I, VII, 18*, et Barth. *ad Stat. Th. IV, 359*. Similiter *mutus* et *cæcus* passim occurrunt; vid. *ad III, 579*, et *V, 2.* —**76.** *renovata*, adcensa. —*Vesta*, ἔσθια, ignis, vel focus. —*paupere*, exigua, qualis pauperum esse solet. —**79.** Cf. Virg. *Æn. XII, 386*, «Alternos longa nitentem cuspide gressus.» et sup. v. 70. —**80.** Similiter *gravior ne nuntius aures Vulneret* dixit Virg. *Æn. VIII, 582*, ubi vid. Burm.

«Quod scelus, o nimius vitæ, nimiumque ferendis
Adversis genitus cerno? te, maxime, vidi,
Ductorum, quum captivo Carthaginis arcem
Terreres vultu, crimen culpamque Tonantis,
Occidere, atque hausi, quem non Sidonia tecta
Expulerint eversa meo de corde, dolorem.

85

82. Præclara ad Regulum patrem apostrophe, qua Marus, dolore et indignatione incensus, Deos, malorum auctores, graviter adcusat. Draken. *ad v. 84*, duplex impietatis gentilium specimen notat, qui, ubi quid infausti piis, et contra improbis fausta quævis evenire viderint, Deorum id crimine et invidia contingere putaverint, et Deos esse, vel res humanas curare, negaverint. Hæc loquendi et cogitandi ratio, quam *inpiæ gentilium priscorum nationi* familiarem fuisse, multis exemplis ostendit, minus offendet eos, qui Homeri veterumque poetarum lectione imbuti sunt. —**83.** *captivo vultu*, quamvis captivus esses. —**84.** *crinem culpamque Tonantis ut dedecus v. 340.* *Diis facere invidiam* ap. Quintil. Decl. VIII, 14; ubi vid. Burm. p. 180. Conf. *ad III, 78*, in *V.L.* et Cuper. Obs. II, 4. —**85.** Cepi inde dolorem, quem ne Carthaginis quidem eversio lenire et depellere possit.

Estis ubi en! iterum, Superi? dat pectora ferro
Regulus, ac stirpem tantæ perjura recidit
Surgentem Carthago domus.» Inde ægra reponit
Membra toro, nec ferre rudis medicamina (quippe
Callebat bellis) nunc purgat vulnera lympha,
Nunc mulcet succis: ligat inde, ac vellera molli
Circumdat tactu, et torpentes mitigat artus.

90

87. *Superi* justis. —**89.** *Surgentem*, v. *ad I, 112.* —**90.** Non ignarus artis medendi, quippe quam plurium bellorum usu et experientia *callebat*, didicerat. Ita jam Draken. sensum hujus loci cepit, qui N. Heinsio contaminatus videbatur. Conf. v. 99. —*quippe*, nam. Virg. *Æn. XII, 422*, male comparavit N. Heins. —**91.** Sanguis non modo ablui, sed et sisti solebat aqua frigida, ut calida dolor mitigari: quod Draken. probat coll. v. 98 sq. Athen. Deipnos. II, 4; Cels. de re med. V, 26, §. 21; cf. etiam sup. V, 368; Heyne *ad Virg. Æn. X, 833, 834*, et Hippocr. Aphorism. V, 22, 25. —**92.** *succis* conf. V, 353. —*vellera*, infulas vittasque laneas, ut ap. Virg. *Æn. IV, 459*, et Stat. Th. II, 95, vel sicca linamenta, quibus implendum est vulnus, auctore Celso l.c.

Exin cura seni, tristem depellere fesso
Ore sitim, et parca vires arcessere mensa.
Quæ postquam properata, sopor sua munera tandem
Adplicat, et mitem fundit per membra quietem.
Necdum exorta dies, Marus instat vulneris æstus
Expertis medicare modis, gratumque teporem,
Exutus senium, trepida pietate ministrat.

95

94, 95. Cf. *XV, 813*, et verba Celsi l.l. §. 25, a Draken. adscripta, qui recte monet, Mari quoque paupertatem innui posse.

97. Cf. Virg. *Æn. I, 691, 692*, ubi v. Heyne.

99. *teporem* Barth. exponit naturalem calorem, placato æstu reductum; Cell. fomenta, et Drak. aquam tepidam mitigando dolori. —**100.** *Exutus senium*, inmemor senectutis, supra ætatis vires. Cf. *XIII, 120*,

100

Hic juvenis, mæstos tollens ad sidera vultus,
Cum gemitu lacrimisque simul: «Si culmina nondum
Tarpeia exosus damnasti sceptrâ Quirini,
Extremas Italum res, Ausoniamque ruentem
357 Adspice, ait, genitor; tandemque adverte procellis 105
Æquos Iliacis oculos. Amisimus Alpes,
Nec deinde adversis modus est. Ticinus, et ater
Stragibus Eridanus, tuque insignite tropæis
Sidoniis Trebia, et tellus lacrimabilis Arni.
Sed quid ego hæc? gravior quanto vis ecce 110
malorum!

357N **105.** *genitor*, Jupiter. Conf. ad 606. — **106.** *Alpes*, Italiæ quasi propugnaculum, *amisimus*, via per eas patefacta. — **107 sq.** *ater Stragibus*, sanguine cæsorum infectus. Conf. ad V, 129. — **109.** *tellus lacrimabilis Arni*, Etruria, vid. ad V, 7 in V.L.

110. *Sed quid ego hæc* abrupta oratio, seu ἀποσιώπησις hominis, vel irati, vel queruli et lamentantis. Drak. ad h.l. et ad IX, 55, laudat VII, 248; X, 290; Heins. ad Ovid. Her. XIII, 135; XV, 207, et Fast. IV, 83; Barth. ad Stat. Th. III, 87. Conf. etiam Intpp. ad Virg. Æn. I, 135; II, 101.

Vidi crescentes Trasymeni cædibus undas,
Prostrataque virum mole: inter tela cadentem
Vidi Flaminium. Testor, mea numina, Manes,
Dignam me pœnæ tum nobilitate paternæ
Strage hostis quæsisse necem, ni tristia letum, 115
Ut quondam patri, nobis quoque fata negassent.»

113. Cf. Virg. Æn. II, 432 seq. — *Manes parentis*, quos *numinis* instar colo. — **114.** *pœnæ paternæ*; de qua vid. inf. v. 539 sq. — **115.** *letum* viri fortis in pugna.

Cetera acerbantem questu lenire laborans
Effatur senior: «Patrio, fortissime, ritu
Quidquid adest duri et rerum inclinata feramus.
358 Talis lege Deum clivoso tramite vitæ 120
Per varios præceps casus rota volvitur ævi.

117. *acerbantem quæstu* acerbe querentem. Confer. ad Valerium Flaccum VI, 655, et vide varias lectiones. — **119.** *rerum inclinata*, ut *res inclinatæ* ap. Liv. IX, 12.

358N **120, 121.** Pulchri versus! conf. ad lib. IV, v. 603. — *clivoso*, difficili, laborioso, unde *in medio clivo laborare* dixit Petron. c. 47, ubi vid. Burm. et Salmas. Exerc. Plin. p. 544; Drak. — Verba *rota volvitur ævi* Barth. petita putabat ex Anacr. IV, VII, 8: Τρόχος ἄρματος γὰρ οἷα Βίοςτος τρέχει κυλισθεῖς. Vid. ibi Barnes. et Rittersb. ad Oppian. Cyneg. I, 231. Ill. Harles Anthol. Gr. poet. p. 8. Fortunam alii rotæ insistere fingunt. Vid. Broukh. et Heyne ad Tibull. I, v, 70: Κύκλος τὰ ἀνθρώπινα prov.

Sat tibi, sat magna, et totum vulgata per orbem
Stant documenta domus: sacer ille, et numine nullo
Inferior, tuus ille parens decora alta paravit
Restando adversis, nec virtutem exuit ullam 125
Ante, reluctantes liquit quam spiritus artus.
Vix puerile mihi tempus confecerat ætas,
Quum primo malas signabat Regulus ævo.
Adcessi comes, atque omnes sociavimus annos,
Donec Dîs Italæ visum est extinguere lumen 130
Gentis, in egregio cujus sibi pectore sedem
Ceperat alma Fides, mentemque amplexa tenebat.

123. *Stant*, sunt, *documenta* virtutis, quibus Reguli *domus* inclaruit. Drakenb. comparat XIII, 671. — **125.** *Restando*, resistendo, ut VII, 130, cf. Broukh. ad Prop. III, 6, (al. 8) 31, et Gronov. ad Liv. IV, 58.

128. Cf. Ovid. Met. XIII, 754. — *primo ævo*, lanugine.

130. *lumen*, ornamentum et præsidium, ut IX, 532. Cf. Ernesti clav. Cic. — **132.** *alma Fides* vid. ad III, 203. Quam præclare hoc ad exprimendum Reguli animum, quii ad exquisita supplicia redire malebat, quam fidem hosti datam fallere!

Ille ense nobis magnorum hunc instar honorum
Virtutisque ergo dedit, et, sordentia fumo
Quæ cernis nunc, frena, sed est argenteus ollis 135
Fulgor; nec cuiquam Marus est post talia dona
Non prælatus eques. Verum superavit honores
Omnes hasta meos; cui me libare Lyæi
359 Quod cernis latices, dignum est cognoscere 140
causam.»

359N **136.** *Marus est* pro, ego sum, ut v. 261. — **138.** *libare Lyæi latices*, vinum, h.e. divino honore colere hastam, de quo vid. Intpp. ad Justin. XLIII, 3; Burm. ad Val. Fl. III, 707, et Cerda ad Virg. Æ. X, 773, et XII, 95 sq.

Bagrada, non ullo Libycis in finibus amne
Victus limosas extendere latius undas,
Et stagnante vado patulos involvere campos.
Hic studio laticum, quorum est haud prodiga tellus,
Per ripas læti sævis consedimus arvis.

145

140 seq. *Bagrada*, Βαγράδα, fl. Africæ propriæ in Zeugitana regione, qui ex Manepsaro monte ortus, prope Uticam et Carthaginem in mare mediterr. fluit, et nunc *Beierda*, vel *Megierda* et *Megarada* vocatur, etsi eum etiamnum nomen retinere contendit Olivar. ad Mel. I, 7. Nec tamen tantus est, quantum Silius eum h.l. et Ptolem. faciunt, unde Claud. Bruns (*Handbuch der alten Erdbeschr.* T. II, P. II, p. 160.) suspicatur, eos vel errasse, vel in inter. Africa alium ejusdem nominis fluvium esse, qui in Usargala monte oriatur; vid. *d'Anville, géogr. ancienne* III, 74, et in *Mém. de l'Acad. des Inscr.* T. XXVI. —*Jento pede sulcat.* Conf. v. 677, et inpr. Lucan. IV, 588. —*pede*, aqua fluente, quæ poetis *ire* et *currere* dicitur. Drak. laudat Lucret. VI, 638; Hor. Epod. XVI, 48; Virg. Col. 17, et Broukh. ad Tibull. I, x, 36. —**142.** *Victus extendere* cf. ad V, 552.

144. Eandem historiam memorant Gell. VI, 3; Val. Max. I, 8, extr. Plin. VIII, 14; Flor. II, 2; Liv. Epit. XVIII, et Sen. Epist. 82. Sed narrationis ornamenta et colores, in quibus tamen poetæ ingenium nimis luxuriatur, Silius æque ac alii poetæ in similibus locis (inpr. Ovid. Met. III, 28... 100, et Stat. Th. V, 505 sqq.) petiit ex Virg. Æn. II, 209 sq. et VIII, 193 seq. ad quæ loca vid. Cerda et Heyne. —**145.** *sævis arvis*, ubi sævus serpens erat, ut mox v. 153, *letalis ripa*, vel *sæva aula* III, 423, et similia passim obvia, vid. Drak. ad h.l. Bentr. et Jani ad Hor. Od. III, iv, 6.

360

Lucus iners juxta Stygium pallentibus umbris
Servabat sine sole nemus, crassusque per auras
Halitus erumpens tetrum exspirabat odorem.
Intus dira domus, curvoque inmanis in antro
Sub terras specus, et tristes sine luce tenebræ.
Horror mente redit: monstrum exitiabile et ira
Telluris genitum, cui par vix viderit ætas
Ulla virum, serpens centum porrectus in ulnas
Letalem ripam, et lucos habitabat Avernus.

150

146. *Lucus iners*, ut ap. Stat. Th. X, 86, quietus, vel inutilis, inadcessus, quo nemo facile venit. Cellar. nulli usui patens, propter pestiferum halitum, et dirum monstrosi serpentis habitaculum. Conf. ad V, 5, in V.L.

360N

151, 152. *ira Telluris genitum* vid. ad V, 111. —**153.** *centum*, numero rotundo. Longitudinem CXX pedum ei tribuunt auctores sup. laudati. —**154.** *lucos Avernus* h.e. exitiosos, (ut *Stygius* v. 146 et 219, vel *Tartareus* mox v. 175) ob pestiferam exhalationem; vel similis lucis Avernus prope lacum, qui *Avernus* h.e. ἄορνος dicitur, quia aves supervolitantes foetore suffocantur, et decidunt. Conf. mox v. 158, 159; XII, 120 sq. Lucret. VI, 738, 839; Virg. Ge. IV, 493; (ubi vid. Cl. Voss.) Virg. Æn. VI, 118, 139, 237 sqq. et Heyne ibid. Exc. II.

Ingluviem inmensi ventris, gravidamque venenis
Alvum deprensi satiabant fonte leones,
Aut acta ad fluvium torrenti lampade solis
Armenta, et tractæ fœda gravitate per auras,
Ac tabe adflatus volucres. Semesa jacebant
Ossa solo informi, lateque repletus et asper
Vastatis gregibus nigro ructabat in antro.

155

160

361

155. Conf. Virg. Ge. III, 431, et Æn. II, 471 seq. et ad utrumque loc. Heyne. —**158.** *fœda gravitas*, ὀσμή βαρεῖα, Drak. qui laudat Virg. Æn. VI, 201, et Ge. IV, 270; Liv. XXV, 26, (*locis gravibus* et *gravitate loci*) Dioscor. III, 97. Cf. sup. ad I, 412. —**159.** *tabe*, halitus venenato. Cf. v. 240. —**160.** sq. Cf. Virg. Æn. III, 630, «Nam simul expletus dapibus, vinoque sepultus... sanie crucians, etc.»

361N

Isque ubi ferventi concepta incendia pastu
Gurgite mulcebat rapido, et spumantibus undis,
Nondum etiam toto demersus corpore in amnem
Jam caput adversæ ponebat margine ripæ.
Inprudens tantæ pestis gradiebar, Aquino
Apenninicola atque Umbro comitatus Avente:
Scire nemus, pacemque loci explorare libebat.

165

162. *incendia*, fervorem stomachi, vel sitim aqua restinguebat. Cellar. interpretatur: ubi aqua sedabat sitim, conceptam ex cibo, qui, dum conficitur, in stomacho fervet. Lefeb. hæc adnotavit: «*ferventi pastu* a fermentantibus cibus in ventriculo pro veterum opinione, quæ nostris hodie se probat chymicis; sed *fermentatio* et *effervescentia* inter se differunt.» *Ferventi pastu*, cibo et carne vivorum animalium. —**164, 165.** Comparant Stat. Th. V, 516.

166. *Inprudens* h.l. ignarus, qui ignorat, quod scire nequit. —**168.** *pacem*, quietem, ut VII, 258: vid. Burm. ad Val. Fl. IV, 20, et Barth. ad Stat. Th. VII, 87.

Jamque prope quantum tacitus penetravit in artus
Horror, et occulto riguerunt frigore membra.
Intramus tamen, et Nymphas numenque precamur
Gurgitis ignoti, trepidosque et multa paventes
Arcano gressus audemus credere luco.
Ecce e vestibulo, primisque e faucibus antri
Tartareus turbo, atque insano sævior Euro
Spiritus erumpit, vastoque e gutture fusa

170

175

362 Tempestas oritur, mixtam stridore procellam
Cerbereo intorquens. Pavefacti clade vicissim
Adspicimus: resonare solum, tellusque moveri,
Atque antrum ruere, et visi procedere Manes. 180

171 sq. Cf. Virg. *Æn.* VII, 133, 140, (ubi v. Cerda et Heyne) et, quos Drak. laudat, Ovid. *Met.* III, 24 seq. et Val. Fl. V, 195. —**173.** *credere* ut v. 201. —*Arcano luco*, quem nemo ingrediebatur.

362N **175.** Ventus exitialis, et pestifer halitus erumpit. —*insano*; vid. ad I, 101. —**177, 178.** *stridore Cerbereo*, qualem Cerberus edit, in cujus capite serpentes strident; cf. ad II, 537. —**179.** Omnia in majus aucta, ut timor fingere solet. Locum autem hunc ex Virg. *Æn.* VI, 255 seqq. desumptum jam monuit Drak. —**179.** *Adspicimus* scilicet ludibrio phantasie pavore concitatae, ut mox, *visi* nobis sunt *manes* *procedere*, videbamur nobis in medio Tartaro versari. Ita recte jam sensum h.l. declaravit Ill. Ernesti. —**180.** *visi procedere Manes* conf. ad VIII, 642.

Quantis armati cælum petiere Gigantes
Anguibus, aut quantus Lernæ lassavit in undis
Amphitryoniaden serpens, qualisque comantes
Auro servavit ramos Junonius anguis;
Tantus disjecta tellure sub astra coruscum 185
363 Extulit adsurgens caput, atque in nubila primam
Dispersit saniem, et cælum fœdavit hiatu.

181 seq. Conf. III, 192, et Stat. Th. V, 529 seq. Triplex autem h.l. serpentis comparatio, cum anguibus, Gigantum pedibus, (vid. Apollod. I, vi, 1; Ovid. *Fast.* V, 37; Claud. Gigant, 8, 81; Val. Fl. II, 28; ubi vid. Inttp.) cum hydra Lernæa (vid. ad III, 32.) et cum dracone, horti Hesperidum custode, qui Ladon dicebatur, et de quo vid. Hesiod. *Theog.* v. 333 sq. Apollon. IV, 1396; Apollod. II, v, 11; (ubi vid. Heyne p. 412 sq.) Virg. *Æn.* IV, 484 seq. Lucan IX, 357 sq. —**184.** Vid. ad III, 283. —*Auro*, aureis foliis et malis, *comantes*, κομώντας, comatos, ut *comantes flamma* h.e. ardentis X, 550; XIV, 420; ἡ γῆ φντοῖς κομῶσα ap. Aristot. Nota est *coma* arborum et flammæ: vid. ad I, 461, et IV, 682. —*Junonius anguis* qui custodiebat poma aurea, Junoni a Terra pro nuptiali munere data: vid. Heyne l.c. pag. 410 seq. —**187.** *sanies*, sanguis, ut v. 237, vel humor lentus et glutinosus, (*Gauche*) quæ propria et vulgaris verbi vis est: nisi venenum potius significat h.l. et v. 276, 677; XII, 10, ubi Draken. laudat XIII, 571; Virg. *Æn.* II, 221; Heins. ad Vellei. II, 87, Broukh. ad Prop. III, iv, 27, al. —*cælum*, aerem.

Diffugimus, tenuemque metu conamur anhelii
Tollere clamorem; frustra: nam sibila totum
Inplebant nemus. At subita formidine cæcus, 190
Et facti damnandus Avens (sed fata trahebant)
Antiquæ quercus ingenti robore sese
Occulit, infandum si possit fallere monstrum.
Vix egomet credo: spiris ingentibus arte
Arboris abstraxit molem, penitusque revulsam 195
Evertit fundo, et radicibus eruit imis.

194. Verba *Vix egomet credo* et v. 199, *Vidi respiciens*, ut omnino tota orationis forma, egregie conveniunt rem miram narranti. Cf. Virg. *Æn.* III, 623 sq. —**196.** Vid. Heyne ad Virg. *Æn.* V, 449, in V.L. Vol. III, p. 47; et VI, p. 313; Edit. nostræ.

364N Tum trepidum, ac socios extrema voce cientem
Conripit, atque haustu sorbens et faucibus atris
(Vidi respiciens), obscœna condidit alvo.
364 Infelix fluvio sese, et torrentibus undis 200
Crediderat, celerique fuga jam nabat Aquinus.
Hunc medio invasit fluctu, ripæque relatos
(Heu genus infandum leti!) depascitur artus.

203. Plures ita periisse memorant Val. Max. et alii, vid. ad v. 144. —*depascitur artus*, confer Cerda et Heyne ad Virgil. *Ge.* III, 458, et *Æn.* II, 215.

«Sic dirum nobis et lamentabile monstrum
Effugisse datur. Quantum mens ægra sinebat, 205
Adpropero gressum, et ductori singula pando.
Ingemuit, casus juvenum miseratus acerbos.
Utque erat in pugnas, et Martem, et prælia, et
hostem

Igneus, et magna audendi flagrabat amore,
Ocius arma rapi, et spectatum Marte sub omni 210

Ire jubet campis equitem. Ruit ipse, citatum
Quadrupedem planta fodiens, scutataque raptim
Consequitur jusso manus, et muralia portat
Ballistas tormenta graves, suetamque movere
Excelsas turres inmensæ cupidis hastam. 215

206. *ductori*, Regulo.

208. Insignem ταυτολογίαν h.l. VII, 249, notandam dicit Drak. Sed adfectui loquentis ea congruit. —**209.** *Igneus*, vid. ad III, 306. —**212.** *planta fodiens*, cf. ad II, 71. —**213 sqq.** Cf. auctores ad v. 144, laudati. —**215.** Intellig. falarica, Draken. Conf. v. 273, et ad I, 351 sqq.

Jamque ubi feralem strepitu circumtonat aulam
Cornea gramineum persultans ungula campum;

- 365 Percitus hinnitu serpens evolvitur antro,
Et Stygios æstus fumanti exsibilat ore.
Terribilis gemino de lumine fulgurat ignis: 220
At nemus adrectæ et procera cacumina saltus
Exsuperant cristæ; trifido vibrata per auras
Lingua micat motu, atque adsultans æthera lambit.
- 216 sq.** Nimio fere ornatu singula expressit. — *aulam* Barth. et Drak. exponunt antrum, ut ἀύλη apud Orph. Arg. v. 391, coll. v. 377 et 388. Ill. Ernesti hoc vocabulum positum putat non satis apta imitatione Virg. Æneid. I, 140, qui tamen Caci specum simili modo *regiam* dixerit Æn. libro VIII, 242. Possis etiam hoc loco intelligere lucum et nemus circa antrum serpentis. Cf. sup. v. 146 seq. — **218.** *evolvitur* vocab. propr. de motu anguis. Conf. v. 227.
- 220.** Conf. Virgil. Æn. II, 475; Ge. III, 433, 439; Heins. ad Ovid. Met. III, 34. — **222, 223.** *trifido Lingua motu*, conf. v. 263, et ad II, 587. — *æthera lambit*, ut apud Stat. Th. V, 524, et Virg. Æn. III, 574.
- Ut vero strepuere tubæ, conterritus alte
Inmensum adtollit corpus, tergoque residens 225
Cetera sinuatis glomerat sub pectore gyris.
Dira dehinc in bella ruit, rapideque resolvens
Contortos orbis directo corpore totam
Extendit molem, subitoque propinquus in ora
Lato distantum spatio venit: omnis anhelat 230
Adtonitus serpentis equus, frenoque teneri
Impatiens, crebros exspirat naribus ignes.
- 224... 226.** Cf. Ovid. Met. III, 77, 78.
- 232.** Conf. Virg. Ge. lib. III, 85, «...volvitur sub naribus ignem.» ubi vid. Cerda et Heyne.
- Arduus ille super tumidis cervicibus altum
Nutat utroque caput: trepidos inde incitus ira 235
Nunc sublime rapit, nunc vasto pondere gaudet
Elisisse premens. Tunc fractis ossibus atram
Absorbet saniem, et tabo manante per ora
Mutat hians hostem, semesaque membra relinquit,
Cedebant jam signa retro, victorque catervas
Longius avectas adflatus peste premebat; 240
Quum ductor, propere revocatam in prælia turmam
Vocibus impellens, «Serpentine, Itala pubes,
Terga damus, Libycisque parem non esse fatemur
Anguibus Ausoniam? Si debellavit inertes
Halitus, ac viso mens ægra effluxit hiatu; 245
Ibo alacer, solusque manus componere monstro
Subficiam.» Clamans hæc, atque interritus hastam
Fulmineo volucrum torquet per inane lacerto.
- 234.** *Nutat caput*, capite, *utroque*, in utramque partem, ut Virg. Æn. V, 469. — **238.** *Mutat hostem*, conf. ad V, 286. — **239.** *signa*, milites. — **240.** *adflatus peste*, ut vers. 159. — *premebat*, persequabatur. — **242 seqq.** Drak. comparat II, 226 sq. IV, 402 seq. V, 640. — **245.** *mens effluxit*, mente capti estis, mens sana, vel virtus metu victa vos destituit. Conf. Cic. Brut. c. 61; Livius VII, 14. — **246.** *manus componere*, vid. ad I, 39.
- Venit in adversam non vano turbine frontem
Cuspis, et, haud paulum vires adjuta ruentis 250
Contra ardore feræ, capiti tremebunda resedit.
Clamor ad astra datur, vocesque repente profusæ
Æthereas adiere domos. Furit ilicet ira
Terrigena, impatiens dare terga, novusque dolori,
Et chalybem longo tum primum passus in ævo. 255
Nec frustra rapidi, stimulante dolore, fuisset
Inpetus, ablato ni Regulus arte regendi
Instantem elusisset equo, rursusque secutum
Cornipedis gyros flexi curvamine tergi
Detortis læva celer effugisset habenis. 260
- 249.** *non vano turbine*, non irritato ictu. — **250, 251.** Cf. IV, 136 sq. Drak.
- 254.** *Terrigena*, vid. ad v. 152. — *dare terga*, exquisite pro superari. — *novus dolori* qui ejusmodi dolorem nondum senserat. Conf. V.L.
- 257... 260.** Ornate pro: nisi Regulus eum gyris modo ad dextram, modo ad lævam factis elusisset, et sic tandem effugisset. — *ablato*, φερομένω, celeri, conf. ad V, 633.
- «At non spectator Marus inter talia segni
Torpebat dextra: mea tanto in corpore monstri
Hasta secunda fuit. Jam jamque extrema trisulca
Lambibat lingua fessi certamine terga
Quadrupedis: torsi telum, atque urgentia velox 265
In memet sævi serpentis prælia verto.
Hinc imitata cohors certatim spicula dextris
Congerit, alternasque ferum diducit in iras,

368 Donec murali ballista coercuit ictu.
Tum fractus demum vires: nec jam amplius ægra 270
Consuetum ad nisus spina præstante rigorem,
Et solitum in nubes tolli caput, acrius instat.

261, 262. Exquisite pro: at ego non segnis spectator eram. Cf. V.L. —**263.** *extrema terga Quadrupedis*, scilicet Reguli. —**265.** *urgentia prælia*, h.e. urgentis, instantis serpentis.

368N **268.** Facit, ut serpens non in me solum, sed modo in hunc, modo in illum iras evomat, et irruat. —*ferus* absolute serpens dicitur. Conf. Intpp. ad Phædr. I, XII, 9, et Virg. *Æn.* II, 51. —**269.** *murali ictu*, qualis e muro impingitur, vel quo muri diruuntur, ut *murali turbine* IX, 568.

270, 271. *spina ægra*, vulnerata.

Jamque alvo penitus demersa falarica sedit,
Et geminum volucres lumen rapuere sagittæ:
Jam patulis vasto sub vulnere faucibus aer 275
Tabificam expirat saniem: spes ultima jamque
Ingenti cauda, et jaculis, et pondere conti
Hæret humi, lassoque tamen minitatur hiatu;
Donec tormentis stridens, magnoque fragore
369 Discussit trabs acta caput, longoque resolvens 280
Aggere se ripæ, tandem exhalavit in auras
Liventem nebulam fugientis ab ore veneni.

369N **275.** *aer*, halitus pestilens. —**277.** *pondere conti*, gravibus contis, vid. *ad* II, 246. —**280.** *trabs*, hasta, ap. Stat. Th. V, 566; IX, 124; Virg. *Æn.* XII, 294, sed h.l. falarica; conf. *ad* v. 215, et Virg. *Æn.* IX, 705 sq. —**281.** *Aggere ripæ*, ut apud Virg. *Æn.* VII, 106, et Val. Fl. VI, 149. —**282.** *Liventem*, nigram, vel propr. subfusci coloris, vid. Ind.

«Erupit tristi fluvio mugitus et imis
Murmura fusa vadis; subitoque et lucus, et antrum,
Et resonæ silvis ulularunt flebile ripæ. 285
Heu quantis luimus mox tristia prælia damnis!
Quantaque supplicia et quales exhausimus iras!
Nec tacuere pii vates, famulumque sororum
Naiadum, tepida quas Bagrada nutrit in unda,
290 Nos violasse manu seris monuere periclis.

283. Propter occisum serpentem, qui genius loci, vel Nympharum certe *famulus* erat, (de quo vid. Heyne ad Virg. *Æn.* V, 84 et 95; Burm. ad Val. Fl. I, 303; IV, 520 et sup. *ad* II, 584 sq.) Romani multa subiisse mala finguntur, ut Cadmus ap. Ovid. Met. III, 31 seq. 95 seq. quod jam observavit Drak. qui etiam contulit Stat. Th. V, 511 sq. 578 sq. et Flor. II, 2, ubi *quasi in vindictam Africæ nata* serpens dicitur. —**285.** Conf. *ad* V, 542. —*ulularunt* ut ap. Virg. *Æn.* II, 488, ubi vid. Heyne; conf. tamen *ad* V, 542.

287. *exhausimus iras*, pœnas luimus.

288. *pii vates* ut ap. Virg. *Æn.* VI, 662. Hi nimis diu tacuerant.

«Hæc tunc hasta decus nobis pretiumque secundi
Vulneris a vestro, Serrane, tributa parente,
Princeps quæ sacro bibit e serpente cruorem.»

291, 292. Cf. v. 62 et 138 sq. —*Vulneris secundi*, conf. sup. v. 263. —*vestro*, tuo, ut *nostra* pro mea v. 481; Drak. —**293.** *bibit cruorem* vid. *ad* V. 274.

Jamdudum vultus lacrimis atque ora rigabat
Serranus, medioque viri sermone profatur: 295
«Huic si vita duci nostrum durasset in ævum,
Non Trebia infaustas superasset sanguine ripas,
370 Nec Trasymene, tuus premeret tot nomina gurges.»

298. *nomina* cf. *ad* IV, 729.

Tum senior, «Magnas, inquit, de sanguine pœnas
Percepit Tyrio, et præsumta piacula mortis. 300
Nam defecta viris et opes adtrita, supinas
Africa tendebat palmas, quum sidere diro
Misit Agenoreis ductorem animosa Therapne.
Nulla viro species, decorisque et frontis egenum
305 Corpus; in exquis vigor (admirabile) membris
Vividus, et nisu magnos qui vinceret artus.

370N **299 sq.** De rebus, prospere a Regulo in Africa gestis, ubi Pœnos ubivis premebat, et dura iis imperabat, vid. Polyb. I, 26... 31; et Flor. II, 2; vid. infra v. 672 sq. —**300.** *Percepit*, cepit, petiit, sumsit, vel habuit *pœnas magnas* a Pœnis. —*præsumta piacula mortis* ultus est mortem suam, edita prius magna hostium strage. Cfr. V, 213.

301. *defecta viris et opes adtrita*, inops copiarum et pecuniæ. —*supinas tendebat palmas*, supplex pacem petebat. —**302.** De Xanthippo ejusque cum Regulo pugna cf. Polyb. I, 32... 34; Flor. II, 2; Eutrop. II, 11... 14; Appian. Punic. c. 3, 4; Frontin. Stratag. II, II, 2, et III, 10; Cic. Off. III, 26 sq. —*diro sidere*, fato, ut apud Prop. I, 6, extr. et Ovid. Trist. V, x, 45. Nota est veterum superstitio de vi siderum, et res futuras ex iis computandi consuetudo. Vid. Jani ad Hor. Od. I, 11. —**303.** *ductorem*, Xanthippum. Cf. II,

305, 433. —*Agénoreis*, vid. ad I, 15. —*Therapne* urbs Laconicæ prope Spartam, in sinistra Eurotæ ripa, Xanthippi patria; h.l. pro ipsa Laconica.

304. Cf. III, 232 sq. —*decus et frons*, dignitas corporis et oris.

371 Jam Martem regere, atque astus adjungere ferro,
Et duris facilem per inhospita ducere vitam,
Haud isti, quem nunc penes est sollertia belli,
Cederet Hannibali. Vellem hunc, o tristia nobis 310
Taygeta, hunc unum non durassetis opacis
Eurotæ ripis! Vidissem mœnia flammis
Phœnissa eruere; aut certe non horrida fata
372 Flevissem ducis, et nulla quos morte nec igni 315
Exutos servans portabo in Tartara luctus.

371N 307... 310. Præterea ne Hannibali quidem *cederet regere Martem*, h.e. in Marte, bello regendo, administrando, in arte ducis (ut fere ap. Virg. Ge. II, 99, et sup. V, 352 sq., 552 seq. ubi vid. not.) —*atque astus adjungere ferro*, in locandis insidiis, et *per inhospita* loca (ut IV, 753) *vitam ducere facilem duris*, h.e. induratis ad bellum et laborem. Vid. ad I, 558. Nam Spartani frigida Eurotæ aqua et exercitationibus, in ripa ejus institutis, in pueritia *durari* solebant. Vid. mox v. 311, et sup. IV, 362 sq. quibus locis conf. omnino similia Virg. Æn. IX, 603 sq., et Val. Fl. VI, 336, ubi vid. Intpp. Hinc *duri Spartiatæ* dicuntur Cic. Tusc. I, 43. —In Annal. litter. Gœtting. ann. 1790, p. 797, v. 308 ita explicatur: vitam facilem, hoc est, sine molestiarum sensu, ducere in rebus duris. —311. *Taygeta*, vid. ad IV, 361. Si hic unus Spartanus haud fuisset, *non flevissem ducis fata et luctus*, (vid. ad v. 179 in V.L.) *quos servans portabo in Tartara, exutos, depulsos, nulla etc. igni*, rogo: nisi ad Carthaginis excidium referre malis, coll. v. 85, 86. Tum *nulla morte* exponerem, nullius, nec Hannibalis quidem, morte.

372N «Consertæ campis acies, multusque per arva
Fervebat Mavors, nec mens erat ulla sine ira.
Hic inter medios memorandis Regulus ausis
Laxabat ferro campum, inque pericla ruebat, 320
Nec repetenda dabat letali vulnera dextra.
Sic ubi nigrantem torquens stridentibus austris
Portat turbo globum, piceaque e nube ruinam
Pendentem terris pariter pontoque minatur,
Omnis et agricola, et nemoroso vertice pastor,
Et pelago trepidat subductis navita velis. 325

317. *ira*, virtus et audacia pugnantium.

320. *Non repetenda*; nam mortifera erant, quæ primo ictu infligebantur.

321. Egregia et ornatissima comparatio acerrimi ac furentis impetus, quo Regulus hostes prosternit, cum turbine ac tempestate, quæ terris ruinam minatur. Quæ de terrore, hominibus incusso, v. 324, 325, adjiciuntur, ad ornatum imaginis, et simul ad formidinem hostium spectant. Similis fere est locus Virg. Æ. X, 803 sq. —321, 322. *globum nigrantem*, nubes glomeratas et nigrantes, vel globum flammaram. —*ruinam*, vid. ad I, 251. —323. *Pendentem*, inpendentem, ingruentem, ut V, 191, vel, ut *nubila pendent* dixit Virg. Ge. I, 214. —325. *subductis*, contractis.

373 «At fraudem nectens, socios ubi concava saxa
Claudebant, vertit subito certamine Graius,
Et dat terga celer ficta formidine ductor.
Haud secus ac stabulis procurans otia, pastor 330
In foveam parco tectam velamine frondis
Ducit nocte lupos positæ balatibus agnæ.

373N 326. *fraudem* insidiarum *nectens*. Cf. ad III, 234. —*concava saxa*, ut v. 337, *saxosæ latebræ*, rupes, insidiarum locus. —327. *subito certamine*, ὀρμη, *Graius*, Xanthippus, *vertit se eo*; non *socios*, vel *terga*, quod Drak. putabat. Vid. ad I, 539.

329 sqq. Præclara comparatio, in qua poeta, quantum memini, nihil debet Maroni. De prisco luporum, fovea virgultis tecta, et balatibus agnæ in ea *positæ* et *adligatæ*, capiendorum modo, vid. Dausq. et Drak. ad hunc locum et Steph. ad Saxon. Gramm. Hist. Dan. II, p. 21. Loca class. sunt Polluc. V, 81; Oppian. Cyneg. IV, 210 sq., et Claud. laud. Stil. III, 340 sq. ubi vid. Barth.

374 «Abripuit traxitque virum fax mentis honestæ
Gloria, et incerti fallax fiducia Martis.
Non socios comitumve manus, non arma sequentum
Respicere; insano pugnæ tendebat amore 335
Jam solus, nubes subito quum densa Laconum
Saxosis latebris intento ad prælia circum
Funditur, et Pœna insurgit vis sæva virorum.
374 O diram Latio lucem, fastisque notandam!
Dedecus o, Gradive, tuum! tibi dextera et urbi 340
Nata tuæ, tristi damnatur sorte catenæ.
Haud unquam absistam gemitu: te, Regule, vidit
Sidonius carcer! tuque huic sat magna triumpho
Visa es, Carthago, Superis! quæ pœna sequetur
Digna satis tali pollutos Marte Laconas? 345

332. *Abripuit*, ut V, 229, *Abreptus... cædum... amore*. —*fax*, incitamentum, *mentis honestæ Gloria*, quæ *urere* etiam poetis dicitur. Vid. Burm. ad Val. Fl. I, 76.

335. *tendebat*, sc. *cursum*, seu *gressus*, ut VIII, 37, 242, nisi malis contendebat, pugnabat, vel repugnabat, de quo vid. Davis. ad Cic. Fin. II, 5, et Gron. ad Liv. XXIII. — **336.** *nubes*, vid. ad I, 311, et II, 433. — **338.** *vis sæva virorum*, cf. ad I, 2, et IV, 599.

339. *fastis notandam*, tanquam infelicem et atram, ut Alliensis dies erat.

340. *Dedecus*, vid. ad v. 84 et 402. — *dextra Nata tibi*, Marti, et *urbi tuæ*, Romæ ejusque defensionis. Cf. ad III, 335, in V.L.

343. *magna*, digna. — **345.** *tali Marte*, pugna tam turpi, propter insidias et captivitatem tanti viri, unde et *dedecus*, etc. v. 340.

«At nova Elissæi jurato fœdera Patres
Consultant mandare duci, pacisque sequestrem
Mittere, poscentes vincam inter prælia pubem,
Captivamque manum ductore rependere nostro.

346. Nota sed splendide ornata narratio de Regulo, qui a Pœnis et Xanthippo ex insidiis captus, Romamque aliquot annis post de pace, et, si ea rejiceretur, de captivis commutandis missus, utriusque abnuendi auctor senatui fuit, et ad gravissimum supplicium redire maluit, quam fidem hostibus jurejurando factam fallere. Cf. Hor. Od. III, v, 12... 56 (ubi vid. Jani.); Cic. Offic. I, 13; III, 27 extr. (quem locum poeta manifeste secutus est, iudice Ernesti), 28 seq.; Dionys. Fragm. Urs. 149 (ubi v. Fabric.) quosque laudavi ad v. 301, et in Commentat. Argumento subjuncta, ubi de Polybii silentio disserui. — *Elissæi Patres*, vid. ad I, 81. — *fœdera*, pacis conditiones. — **347.** *pacis sequester*, arbiter et medius, quem nunc barbære *mediatorem* vocant, per quem conciliatur pax; Drak. Conf. Pric. ad Appul. Met. IX, p. 187; Ernesti clav. Cic. Heyne ad Virg. Æneid. XI, 133, et inpr. Heins. ad Ovid. Fast. I, 287. — **349.** *rependere*, commutare Pœnos captivos cum Regulo, ut ap. Ovid. Met. V, 15, et Val. Fl. VI, 560. — *Auro rependere*, h.e. auro penso redimere, *magis* proprie dixit Hor. l.c. v. 25.

375

«Nec mora; jam stabat primis in litoris undis
Navali propulsa ratis; jam nautica pubes
Aut silvis stringunt remos, aut abiete secta
Transtra novant: his intortos aptare rudentes;
His studium erecto componere carbasa malo.
Unca locant prora curvati pondera ferri.
Ante omnes doctus pelagi, rectorque carinæ
Puppim aptat clavumque Cothon: micat æreus alta
Fulgor aqua trifidi splendentis in æquore rostri.

350

355

375N

350. Locus class. de navi paranda, et singula ornate expressa. Sed his aliisque ejusmodi minutis Marus, loquax senex, et poeta nimis, nec satis opportuno tempore ac loco, inmorantur. — **352.** *stringunt remos, aut Transtra novant*, ut ap. Virg. Æn. I, 552, et V, 752 sq. — **353.** *intortos* Æn. IV, 575. — **354.** *componere carbasa*, vela suspendere et aptare, *erecto malo*; nam is deponebatur olim, navibus et ad litus adpulsis, et finito cursu subductis. Cf. Virg. Æn. V, 487, 829; Hom. Iliad. α, 480, quosque Drak. citavit, Hom. Odys. 6, 577, 780; θ, 52, et Scheffers de Militia navali II, 5.

355. Ancoram collocant in prora. Conf. Virg. Æneid. I, 169. Sed juncta epitheta *unca* et *curvati* sunt luxuriantis ingenii.

357. *Cothon*, gubernatoris nomen, quod jam Mars. vidit, a parva ins. et portu Carthaginis ductum. Vid. Strab. XVII, p. 1189; Serv. et Heyne ad Virg. Æn. I, 427. — **358.** *trifidi nostri*, ut *ære tridenti* ap. Val. Fl. I, 688, (ubi vid. Burm.) et *rostris tridentibus* ap. Virg. Æn. V, 143, ubi vid. Intpp. Cf. Scheffer. l.l.

Tela simul variamque ferunt contra aspera ponti
Rerum ad tempus opem: mediæ stat margine
puppis,

360

376

Qui voce alternos nautarum temperet ictus,
Et remis dictet sonitum, pariterque relatis
Ad numerum plaudat resonantia cærule tonsis.

359. *Tela*, vid. ad II, 576. — *variamque Rerum opem*, h.e. varias res, alimenta cum funibus aliisque rebus et instrumentis navalibus adferunt, quæ ad vim tempestatis sustinendam ad tempus sufficere possint. — **360.** Locus class. et ornatissimus de hortatore remigum, qui in media navi stat, et Græcis κελουστής dicitur, quoniam celeusma canit, quo efficit, ut nautæ remis æqualiter, et nunc fortius, nunc remissius, mare plaudant, ut Orpheus, monente Drak. ap. Val. Fl. I, 471, et Apollon. I, 540. Commentarii instar sint excitata jam ab aliis verba Polyb. I, 21: καθίσαντες ἐπὶ τῶν εἰρεσιῶν τοὺς ἄνδρας. ΜΕΣΟΝ δ' ἐν αὐτοῖς στήσαντες τὸν κελουστήν, ἅμα πάντας ἀναπίπτειν, ἐφ' αὐτοὺς ἄγοντας τὰς χεῖρας, καὶ πάλιν, προνεύειν ἐξωθοῦντας ταύτας συνείθιζον, ἄρχεσθαι τε καὶ λήγειν τῶν κινήσεων πρὸς τὰ τοῦ κελουστοῦ παραγγέλματα. Cf. XI, 490 sq.; Cerda ad Virg. Æn. III, 128; VIII, 90; Voss. et Burm. ad Valer. Fl. I, 186, et Scheffer. Milit. nav. III, 1, et IV, 7, ubi putat. h.l. non de hortatore, sed de symphoniaco agi, illumque ore ac simpl. voce, hunc cantu et musicis plerumque instrumentis remigum ictus temperasse, quod discrimen in dubium vocat Drak. qui præterea portisculum, h.e. malleum, vel perticam, ab hortatore adhibitum fuisse, cum Gronov. Obs. IV, 26, docet contra D. Heins. qui ipsum pausarium, vel celeusten, *portisculum* vocari contendebat cum Nonio II, 637, vet. Onomast. Scalig. Casaub. et aliis. — **362.** *relatis*, reductis. — **363.** *Ad numerum*, vid. ad III, 348. — *plaudat*, ut pulsare, ferire, verberare; ὑπ' Ὀρφέος κιθάρῃ πέπληγον ἐρετμοῖς Πόντου λάβρον ὕδωρ, Apollon. I. πολὴν ἄλλα τύπτου ἐρετμοῖς, Hom. Odys. I, 180. Sed vid. V.L.

376N

«Postquam confectum nautis opus, horaque
cursus,
Atque armata ratis, ventoque dedere profundum,
Omnis turba ruit, matres, puerique, senesque.
Per medios cœtus trahit atque inimica per ora

365

Spectandum Fortuna ducem: fert lumina contra
 Pacatus frontem; qualis quum litora primum
 Adtigit adpulsa rector Sidonia classe.
 Adcessi comes haud ipso renuente, ratiq̄ue
 Inpositus mæstis socium me casibus addo.

365. *armata*, armis, vel instrumentis nauticis instructa; Drak. qui laudat Casaub. ad Athen, Deipnos. V, 9; conf. Virg. *Æn.* IV, 299, Cæs. B. G. V, 1.

367. Poetica ratio pro vulgari: Regulus tristi sorte ac fato, vel simpl. infelix Regulus per medios hostes habitu captivi ductus est. Nam Fortunæ tribuitur quidquid vel prosperi, vel adversi hominibus contingit. Cf. V.L. —**368.** En invictam animi constantiam indolemque generosam Reguli, quæ animum subita admiratione ferit. Non minus tranquilla ac serena fronte captivus hostes contra adspicit oculosque circumfert, quam quum primam Romanorum classem in Africam adpelleret. Cf. v. 429 sq.

372. *socium me addo*, ut apud Virg. *Ecl.* VI, 20, et *Æn.* II, 339.

Inluviem, atque inopes mensas, durumque cubile,
 Et certare malis urgentibus, hoste putabat
 Devicto majus; nec tam fugisse cavendo
 Adversa egregium, quam perdomuisse ferendo.
 Spes tamen una mihi, (quanquam bene cognita et
 olim

Atrox illa fides) urbem, murosque, domumque
 Tangere si miseris licuisset, corda moveri
 Posse viri, et vestro certe mitescere fletu.
 Claudebam sub corde metus, lacrimasque putabam
 Esse viro, et nostræ similem inter tristia mentem,
 Quum tandem patriæ Tiberino adlabimur amni.

373... 376. Quam præclare! Comparant Lucan. IX, 390 sq., et Sen. *Theb.* 190 sq. Plura aptioraque loca quilibet facile in poetarum lectione sibi notabit. —*Inluviem*, sordes captivi, vel navis et nautarum. —**374, 375.** *hoste... majus*, gloriosius, quam hostes vincere.

378. *Atrox*, inmutabilis, inflexibilis, constans, ut *a. virtus XII, 369*, et *a. animus Catonis* ap. Hor. *Od.* II, 1, 24, ubi vid. Jani. Cf. sup. *ad I, 58*. —**380.** *fletu vestro*, conjugis et duorum filiorum.

Servabam vultus ducis ac prodentia sensum
 Lumina, et obtutu perstabam intentus eodem.
 Si qua fides, unum, puer, inter mille labores,
 Unum etiam in patria, sævaque in Agenoris urbe,
 Atque unum vidi pœnæ quoque tempore vultum.
 Obvia captivo cunctis simul urbibus ibat
 Ausonia, et, campum turba vincente, propinqui
 Implentur colles; strepit altis Albula ripis.

384. *Servabam* et *perstabam*, ut *III, 380*. —*prodentia sensum Lumina*, nam *oculi nimis arguti, quemadmodum animo adfecti simus, loquuntur, et vultus indicat mores*, ut cum Drak. utar verbis Cic. *Leg.* I, 9.

386. *Si qua fides* mihi est. —*unum*, eundem. —*puer*, Serrane. Cf. *ad III, 608*, et *IV, 454*. —*labores*, ærumnas, ut πόνος, μόχθος, κόπος. —**387.** *Agenoris urbe*, vid. *ad I, 15*. —**388.** *pœnæ*, de qua vid. v. 539sq.

390. *campum turba vincente*, quum turba major esset, quam ut campi eam capere possent. —**391.** *Albula*, priscum Tiberis nomen, de quo vid. Virg. *Æn.* VIII, 330 seq.; Liv. I, 3; Ovid. *Fast.* II, 389; V, 646. —*strepit Albula* h.e. turba hominum in ejus ripis. Cf. Virg. *Æn.* VI, 709.

«Ipsi Pœnorum proceres, inmitia corda,
 Ad patrios certant cultus revocare, togæque
 Addebatur honos. Stetit, inlacrimante Senatu
 Et matrum turba, juvenumque dolore profuso,
 Inter tot gemitus immobilis: aggere consul
 Tendebat dextram, et patria vestigia primus
 Ponentem terra obcursu celebrabat amico.

393. Ultra ei obferebant *patrios cultus*, vestitum Romanum, quem respuit. Conf. v. 407. —*togæ honos*, toga honorifica, insigne honoris, sc. prætexta, habitus magistratum. Cf. *ad IV, 755*. —**394.** *Addebatur* ad patrios cultus, vel dabatur. Vid. *ad III, 350*, in V.L. Possis etiam τό *togæ* in tertio casu adcipere, ut *honos* sit limbus purpureus, qui honoris causa togæ albæ magistratum prætexitur. —**396.** *aggere*, ex ripa. —**398.** *celebrabat*, honorabat, *occursu amico* amplecti eum cupiens.

Conlegit gressum; monitusque recedere consul,
 Nec summum violare decus: cingente superba
 Pœnorum turba, captivoque agmine septus
 Ibat, et invidiam cælo Divisque ferebat.

399. *Conlegit gressum* ut *VII, 695*, h.e. contraxit, revocavit, retulit, reduxit sc. Regulus, ut *c. hastas* et contra *protendere* dixit Tac. *Ann.* II, 21. —*se colligere* h.e. recipere, inf. X, 390. Cf. *ad IV, 391*, in V. *Lect.* —**400.** *violare* contactu et amplexu captivi. —*summum decus*, consulis Rom. majestatem. Conf. *ad v. 412* et *460*. —**402.** *invidiam cælo Divisque ferebat*, adferebat concitabat, ob tantas inmeritasque calamitates tam fidi et præclari viri. Cf. *ad v. 84*.

	«Ecce trahens geminum natorum Marcia pignus, Infelix nimia magni virtute mariti, Squalentem crinem et tristis lacerabat amictus.	405
379	Agnoscisne diem? an teneris non hæsit in annis? Atque ea postquam habitu juxta et velamine Pœno Deformem adspexit, fuis ululatus ægra Labitur, et gelidos mortis color occupat artus.	
379 _N	403. Marcia, Reguli conjux. — 406. Agnoscisne, num reminisceris, Serrane? — <i>hæsit</i> in animo, seu memoria. 408, 409. Deliquium animi patitur.	
	Si qua Deis pietas, tales, Carthago, videre Dent tibi Sidonias matres! Me voce quieta Adfatus, jubet et vestros et conjugis una Arcere amplexus: patet impenetrabilis ille Luctibus, et nunquam submissus colla dolori.»	410
	410. Præclare in laudem Marciaë. — <i>Si qua Deis pietas</i> , miseratio, vel potius amor pietatis. Cf. Virg. <i>Æn.</i> II, 536; V, 688. — 411. <i>voce quieta</i> , quietus et inperturbatus. — 412. Nam Romanus civis esse desierat, adeoque et jura connubiorum patriæque potestatis amiserat. Cf. Hor. Od. III, 5, 41 sq. ubi vid. Jani. — 413. <i>patet impenetrabilis ille Luctibus</i> . Cf. v. 396. — <i>patet</i> , aures ejus patent querelis et lamentis familiæ, sed est <i>impenetrabilis</i> , invictus, insuperabilis, ut VII, 561. —Poetam de industria verbis lusisse, ut sensus sit: auribus luctum adcipit, non animo, suspicatur V.D. in <i>Allg. Lit. Zeit.</i> An. 1796, n ^o 139. — 414. <i>submissus colla dolori</i> , eo victus; forma loquendi, ab onere, vel jugo, catenis et vinculis petita, quibus collum submittitur. Paulo altius eam repetit Drak. a more, quo devicti ante victoris pedes se sternere cogebantur, ut is colla et caput pedibus premeret; quo et adludi putat X, 216; XI, 19, et, de quo minus dubitandum, ap. Prop. I, 1, 4, cujus loci diversa ratio est. Vid. ad III, 85. Doloris signum, caput demittere; Cell. Male!	
	Hic alto juvenis gemitu, lacrimisque coortis, «Magne parens, inquit, quo majus numine nobis Tarpeia nec in arce sedet, si jura querelis Sunt concessa piis, cur hoc matrique mihique Solamen, vel cur decus hoc, o dure, negasti, Tangere sacratos vultus, atque oscula ab ore Libavisse tuo? dextram mihi prendere dextra Non licitum? leviora forent hæc vulnera quantum,	415
380		
		420
	415. Doloris pietatisque plena oratio, qua filius mortuum patrem, quem numinis instar colit, tanquam præsentem adloquitur, et sermonem Mari interrumpit. — <i>Gemitus altus</i> , ut <i>de alto corde petitus</i> ap. Ovid. Met. II, 622; <i>altum dolorem</i> dixit Virg. <i>Æn.</i> I, 209. — 416. <i>quo majus numine</i> , pro, numen, quo majus. — 417. <i>sedere</i> , ut <i>stare</i> et ἰστέναναι, pro esse et habitare, de sedibus et domicilio deorum. Cf. ad III, 9. — 420 sq. <i>oscula Libavisse</i> , vide Heyne ad Virg. <i>Æn.</i> I, 256. — 422. <i>hæc vulnera</i> δεικτικῶς dixit. Cf. v. 67 sqq.	
380 _N		
	Si ferre ad Manes infixos mente daretur Amplexus, venerande, tuos? Sed vana recordor Ni, Mare, (nam primo tunc hærebamus in ævo) Humana major species erat: horrida cano Vertice descendens ingentia colla tegebat Cæsaries, frontique coma squalente sedebat Terribilis decor, atque animi venerabile pondus.	425
	423. <i>infixos mente Amplexus</i> , vivam æternamque eorum memoriam. — 424 seq. Filius imaginem parentis, quæ ex animo fere jam effluerat, quantum potest, memoria repetit. Egregie et ad rerum naturam apte. — <i>Ni vana recordor</i> , ni fallor. — 426. <i>Humana major species</i> , vid. Heyne ad Virg. <i>Æn.</i> II, 592, et Exc. XIII ad <i>Æn.</i> I, 402. — <i>horrida... Cæsaries</i> , vid. numum apud Patin. num. 2, quem hoc loco exprimentum curavit Drak. — 428. <i>fronti sedebat</i> , h.e. insidebat, vel in fronte sedebat, erat, ut ap. Ovid. Met. I, 267; II, 776. — 429. <i>Terribilis decor</i> , confer Horat. Odar. III, v, 43, 44, et ibi Jani. Infra v. 658, truci Regulus ore, ὑπόδρα ἰδῶν, δεινὸν δερκόμενος. — <i>animi pondus</i> , βάρος, βαρύτης, gravitas, ut VIII, 609, et apud Statium Silvarum lib. II, III, 65; V, III, 246.	
	Nil posthac oculis simile incidit.» Excipit inde Jam Marus, atque, inhibens convellere vulnera questu, «Quid, quum præteritis invisâ penatibus, inquit, Hospitia, et sedes Pœnorum intravit acerbas?	430
	430. Excipit loquentem Reguli filium. — 431. <i>questu</i> nimio, quo sanguis æstum concipit. — <i>convellere</i> , refricare. — 432. Quid diceres, si vidisses eum Romæ ædes suas prætereuntem, Pœnorumque hospitia ingredientem?	
381 _N		
381	Adfixi clipei, currusque et spicula, nota Ædibus in parvis magni monumenta triumphi, Pulsabant oculos: conjuxque in limine primo Clamabat, «Quo fers gressus? non Punicus hic est, Regule, quem fugias, carcer: vestigia nostri Casta tori, domus et patrium sine crimine servat Inviolata larem: semel hic iterumque (quid, oro,	435
		440

Pollutum est nobis?) prolem, gratante Senatu
Et patria, sum enixa tibi: tua, respice, sedes
Hæc est, unde ingens humeris fulgentibus ostro
Vidisti Latios consul procedere fasces,
Unde ire in Martem, quo capta referre solebas,
Et victor mecum suspendere postibus arma.

382

445

434 sq. Spolia *Sallentinorum*, (vid. ad VIII, 573) de quibus Regulus in priore consulatu ante b. Punicum I, triumphaverat, (vid. Flor. I, 20; Eutrop. II, 9.) foribus præfixa erant; de quo Romanorum more, vid. Intpp. ad Tibull. I, 1, 54, et ad Prop. III, VII, (al. IX) 26, cf. mox v. 446. —**435.** *Ædibus in parvis*, ob paupertatem Reguli, de qua vid. Val. Max. IV, IV, 6; Liv. Epit. XVIII; Colum. I, 4, et Senec. Consol. ad Helv. cap. 12. Egregie iis *magnus triumphus* obponitur; cf. I, 616. —**436.** *Pulsabant oculos*, (vid. ad II, 580.) tristem prioris fortunæ memoriam renovabant. —*in limine primo*, ut ap. Virg. *Æn.* II, 469; VI, 427. —**439.** Cf. Horat. Od. III, v, 41. —*sine crimine*, adulterio. Vid. Bentl. ad Horat. Epist. I, VII, 56. —**440.** *quid... nobis*; interruptum hoc loquendi genus, ut tota oratio, præclare convenit adfectui loquentis, quæ virtutis et pudicitiae sibi conscia est, et, nihilo secius congressum suum a marito, quem prætereuntem cernit, vitari, quam maxime dolet. —**443 sq.** *ingens consul*, propter summum honoris fastigium.

Non ego complexus, et sanctæ fœdera tædæ,
Conjugiumve peto: patrios damnare penates
Absiste, ac natis fas duc concedere noctem.»

382N

447, 449. Non equidem oro, ut vincula conjunctionis, longa tua absentia quasi abrupta, iterum nectas, et cum conjuge tua denuo perpetuoque in eadem domo habites; sed id solum a te peto, ut domum tuam, a patre hereditate adceptam, non prorsus *damnes*, hoc est, contemnas, (vid. ad III, 331) et, si non mea, certe natorum causa, noctem vel unam in ea commoreris. Vides Marciam ad infimas preces delabi, ut Dido apud Virg. *Æn.* IV, 431 sq., quem locum Silius manifeste imitatus est. Sententia vss. 447... 449, contraria *σεμνότητι* hujus loci, et fere absurda, vel ridicula videtur Ill. Ernesti. Sed si illam eo, quo exposui, modo ceperis, non video, quid in ea displicere possit, præter verborum ambages in v. 447, 448, quæ facile aliquem ad perversum, ne dicam obscœnum, sensum poetæ obtrudendum inducere possint.

«Hos inter fletus, junctus vestigia Pœnis
Limine se clusit Tyrio, questusque reliquit.
Vixdum clara dies summa lustrabat in Ceta
Herculei monumenta rogi, quum consul adire
Adcirique jubet Libyas: tum limina templi
Vidimus intrantem: quæ consultata Senatus,
Quasve viri voces extremum Curia mærens
Audierit, placido nobis ipse edidit ore.

383

450

455

450. Cum Pœnis eorum ingressus est hospitium. —**451.** *questus* querentem Marciam.

452. De ortu solis ex Ceta, vid. Intpp. ad Senec. Herc. fur. 133; Heyne ad Virg. Ecl. VIII, 30, et Cirin. 350. Poeta ubivis ornatus studio ardet, etiam ubi parum id desideres atque expectes. —*lustrabat*, illustrabat, vel obibat. Cf. VV. DD. ad Virg. *Æn.* IV, VI, 607, et VII, 148. —**453.** *Herculei monumenta rogi*, vid. ad III, 43. —**454.** *Adciri Libyas*. Pœnos in curiam vocari. —*limina templi*, vid. ad I, 617, et Dausq. ad hunc locum qui tamen ex v. 432, 433, et 451 perperam colligit, extra urbem et senatum fuisse, Regulum cum legatis pernoctasse. —**457.** *edidit nobis*; nam Marus extra curiam fuit. —*edidit ore*, ut ap. Virg. *Æn.* VII, 194.

383N

«Intulit ut gressus, certatim voce manumque
Ad solitam sedem et vestigia nota vocabant:
Abnuit, antiquumque loci adspersus honorem est.
At circumfusi non secius undique dextram
Prensare, ac, patriæ ductorem nomine tanto
Redderet, orabant: captiva posse redemptum
Pensari turba, ac Tyrias tum justius arces
Arsuras dextra, fuerit quæ vincita catenis.
Tum palmas simul adtollens ac lumina cælo:

460

465

459. *solitam sedem*, quam inter consulares tenere consueverat. —*vestigia*, locum, ut I, 505; conf. Cic. Or. III, 2. —**460.** Cf. Eutrop. II, 14, et Cic. Off. III, 27, quo teste «in senatum venit, mandata exposuit, sententiam ne diceret, recusavit: quamdiu jurejurando hostium teneretur, non esse se senatorem.»

461. *non secius*, non minus. Vid. Heins. ad Ovid. Met. II, 809, et ad Virg. *Æn.* V, 862; IX, 441. Romani *prensabant* et premebant *dextram* ejus, a quo quid petebant. —**462.** *tanto nomine*, tam clarum. —**463 sq.** *captiva turba* Pœnorum. —*redemptum Pensari*, pro simpl. pensari, vel, ut v. 349, *rependi*.

«Justitiæ rectique dator, qui cuncta gubernas,
Nec levior mihi Diva Fides, Sarranaque Juno,
Quos reditus testes jurata mente vocavi,
Si mihi fas me digna loqui, Latiosque tueri
Voce focus; ibo ad Tyrios non signior, inquit,
Stante fide reditus, et salvo fœdere pœnæ.

384

470

467 sq. Conf. oratio Reguli ap. Hor. Od. III, 5, 18 sq. in qua summus potius indignationis adfectus, quo captivorum militum ignaviam increpat, et magis Romanus feroxque spiritus vivit et regnat. In his vss. sola jurisjurandi religione reditum excusat: sed exitus orationis v. 482... 489, ubi pacis conditiones, detrimenti et dedecoris causa, dissuadet, non minus magnum illum invictumque tanti viri animum spirat. Regulus, quod Drak. monet, non per suos solum, sc. Romanos Deos, Jovem ὄρκιον et Fidem, sed, ut summa hostibus religione obstrictus teneretur, per patria quoque Pœnorum numina juravit, inpr. per

384N

Junonem Sarranam, h.e. Tyriam et hinc Punicam (vid. ad I, 26, 72), ut Syphax per Jovem Hammonem et Tarpeium inf. XVI, 263. —469. *jurata mente*, interposito jurejurando, Dausq. et Drak. non lingua solum, sed ex animi quoque sententia; quibus verbis poetam loca Cicer. Off. III, 29, et Eurip. Hippol. v. 612, respexisse, argute magis, quam vere judicant. —470 sq. *Latios focos*, religionem patriam et sanctitatem Deorum, quos colimus. —472. *Stante fide* conf. ad III, 173. —*fœdere pœnæ*, quam pactus sum, si re infecta rediissem.

Sic nobis rerum exitio desistite honorem
Tendere: tot bellis, totque annis fregimus ævum:
Nunc etiam vinclis et longo carcere torpent
Captivo in senio vires: fuit ille, nec unquam,
Dum fuit, a duro cessavit munere Martis
Regulus: exsanguis spectatis corpore nomen.
At non Carthago, fraudum domus, inscia quantum
E nobis restet, juvenes parat, aspera ferro
Pectora, captivos nostra pensare senecta.

475

480

473. *exitio rerum*, cum reipubl. detrimento, Mars. et Cellar. —474. *Tendere*, protendere, obferre, ut ap. Virg. Ge. IV, 535, Æn. II, 674; Cic. Orat. I, 40. Pro *obtendere* dictum censet Schmid. —*fregimus ævum* propr. bella et senectus me viresque mentis ac corporis mei fregerunt. —475 sq. *fuit ille Regulus*, ut *non sum, qualis eram* dixit Hor. Od. IV, 1, 3, et *fuius Troes, fuit Ilium*, etc. Virg. Æn. II, 325. —478. Simillima sunt, quæ Drak. excitavit, verba Licinii ap. Liv. V, 18 «me jam non eundem, sed umbram nomenque P. Licinii relictum videtis» etc. —*nomen* contemtim rei obponitur, ut X, 583. Cf. ad I, 293.

479 sq. Sed fraudulenta Carthago, *non inscia quantum*, quam parum, *e nobis restet*, quantopere corporis animique viribus defecerim, intendit, captivos Pœnos, qui etiamnum juvenes et bello apti sunt, mecum, qui senex sum, commutare. Modeste de se ipso sentit, et merita sua famamque sibi partam, qua freti Pœni votorum compotes fieri speraverant, consulto extenuat, ut dolus hostium eo magis pateat. —*fraudum domus*. Cf. III, 233, 234.

Ite dolos contra; gensque astu fallere læta
Discat, me capto, quantum tibi, Roma, supersit.
Nec vero placeat, nisi quæ de more parentum
Pax erit: exposcunt Libyes, nobisque dedere
Hæc referenda, pari libeat si pendere bellum
Fœdere, et ex æquo geminas conscribere leges.
Sed mihi sit Stygios ante intravisse penates,
Talia quam videam ferientes pacta Latinos.»

485

484. *de more parentum*, honestis scil. et Romano nomine dignis conditionibus.

486. *pendere*, æqua quasi lance ponderare, h.e. pares pacis conditiones ferre. Cf. ad I, 534.

488. Color orationis ut ap. Hom. Iliad. ζ, 464, et Virg. Æn. IV, 24 sq. —*mihi sit*, ἔστω, γένοιτο, ἐνδέχουτο, liceat, detur, ut contra *non est, ne sit, non sit*, οὐκ ἔστω, μὴ δ' ἔστω, μὴ γένοιτο. Vid. ad I, 163. —*Stygios penates*, ut *Stygios domos, Ditis domos*, δῶμ' Αἰδῶο, seu Αἰδῶο δόμοι, ap. Val. Fl. I, 781; Virg. Æn. VI, 269; Hom. Iliad. ο, 251. Od. κ, 512. —489. *ferire*, ut *icere, percutere* fœdus, ὄρακα τὰ τεύχεα, כרת ברית.

«Hæc fatus Tyriæ sese jam reddidit iræ;
Nec monitus spernente graves fidosque Senatu,
Pœnorum dimissa cohors, quæ mæsta repulsa,
Ac minitans capto, patrias properabat ad oras.
Prosequitur vulgus Patres; ac planctibus ingens
Personat et luctu campus: revocare libebat
Interdum, et justo raptum retinere dolore.

490

495

490. *Tyriæ iræ*, Pœnis iratis scil. ob frustratum spem pacis. captivorumque redimendorum. Cf. ad I, 71, et IV, 599. —491. *monitus* Reguli.

495. *campus* Martius.

«At trepida, et subito ceu stans in funere, conjux
Ut vidit puppi properantem intrare, tremendum
Vociferans, celerem gressum referebat ad undas:
«Tollite me, Libyes, comitem pœnæque necisque.
Hoc unum, conjux, uteri per pignora nostri
Unum oro, liceat tecum quoscumque ferentem
Terrarum pelagique pati, cælique labores.

500

500 sq. Cf. ad III, 109 seq., et Corneliæ verba ap. Lucan. V, 762 sq.; VIII, 639 sq. Oratio plenissima conjugalis maternique affectus, qui sensim insurgit, et, quum omnibus argumentis, quæ ad animum vel durissimum movendum ullo modo valere possint, nihil proficiat, mox v. 514 sq. in furorem vertitur. — Comparant verba Arriæ ap. Plin. Ep. III, 16.

503. *labores*, ut v. 386.

Non ego Amyclæum ductorem in prælia misi,
Nec nostris tua sunt circumdata colla catenis.
Cur usque ad Pœnos miseram fugis? adcipe mecum
Hanc prolem! forsân duras Carthaginis iras
Flectemus lacrimis: aut, si præcluserit aures

505

Urbs inimica suas, eadem tunc hora manebit
Teque, tuosque simul: vel, si stat rumpere vitam,
In patria moriamur: adest comes ultima fati!»

510

504 sq. Drak. confert Ovid. Her. V, 155 sq. Sed forma orationis petita ex Virg. Æn. VI, 425 sq. ubi vid. Heyne et Cerda. —*Amyclæum ductorem*, vid. ad II, 434.

509. eadem hora manebit, ut ap. Virg. Æn. IV, 679. stat, ut II, 235.

«Has inter voces, vinclis resoluta moveri
Paulatim, et ripa cœpit decedere puppis.
Tum vero infelix, mentem furiata dolore,
Exclamat, fessas tendens ad litora palmas:
«En, qui se jactat Libyæ, populisque nefandis,
Atque hosti servare fidem! data fœdera nobis,
Ac promissa fides thalamis, ubi, perfide, nunc est?»
Ultima vox duras hæc tunc penetravit ad aures:
Cetera percussi vetuerunt noscere remi.

515

520

514 seq. Justas preces, quas surdis auribus cecinit Marcia, excipit acerba in maritum, summum fidei exemplum, invectio, ex vehementissimo indignationis adfectu, æstuque iræ profecta. Cf. Virg. Æn. IV, 305 sq., 450, inpr. 597 sq. —**517.** data fœdera, vid. ad V, 304, in V.L.

387N **519.** duras aures, ut apud Virg. Æn. IV, 428.

«Tum fluvio raptim ad pelagi devolvimur oras,
Ac legimus pontum, pinuque inmane cavata
Æquor, et immensas curva trabe findimus undas.
Ludibrium necis horrescens, vis aspera ponti
Obrueret, scopulisque ratem furor inprobis Euri
Frangeret, optabam: letum id commune fuisset.
Sed nos ad pœnam moderato flamine lenes
Vexerunt Zephyri, Tyrioque dedere furori.

525

521. Iterum poeta more suo luxuriatur. —**522.** legimus pontum, ut Æn. II, 208.

524. Ludibrium, turpe genus, necis, Regulo instantis. —**525.** furor inprobis Euri, vid. ad I, 58, 71 et 101.

«Infelix vidi, patriamque remissus in urbem
Narrator pœnæ dura mercede reverti.
Nec tibi nunc ritus imitantem irasque ferarum,
Pygmalioneam tentarem expromere gentem,
Si majus quidquam toto vidisset in orbe
Gens hominum, quam quod vestri veneranda
parentis
Edidit exemplum virtus: pudet addere questus
Supplicii, quæ spectavi placido ore ferentem.
Tu quoque, care puer, dignum te sanguine tanto
Fingere ne cessa; atque orientes comprime fletus.

530

535

530. dura mercede; libertate mihi concessa hanc tristem ob causam, ut Romam reversus narrarem, quæ pœna a Regulo repetita esset.

532. Pygmalioneam gentem, vid. ad I, 21. —*expromere*, crudelitatem ejus exponere. —**534 sq.** virtus parentis, ut virtus Catonis apud Horatium, Odar. lib. III, XXI, 11. Conf. ad IV, 599. —**535 seq.** pudet addere questus Supplicii, quæ propter summam Reguli constantiam, animique magnitudinem, magis admiratione, quam querelis, digna sunt.

388N **537 sq.** dignum te Fingere, etc. ut ap. Virg. Æn. VIII, 364, 365.

«Præfixo paribus ligno mucronibus omnes
Armantur laterum crates, densumque per artem
Textur erecti, stantisque ex ordine, ferri
Infelix stimulus; somnisque hac fraude negatis
Quocumque inflexum producto tempore torpor
Inclinavit iners, fodiunt ad viscera corpus.
Absiste, o juvenis, lacrimis: patientia cunctos
Hæc superat currus: longo revirescet in ævo
Gloria, dum cæli sedem terrasque tenebit
Casta Fides; dum virtutis venerabile nomen,
Vivet, eritque dies, tua quo, dux inclite, fata
Audire horrebunt a te calcata minores.»
Hæc Marus, et mæsta refovebat vulnere cura.

540

545

550

539 sq. Cf. commentatio Argumento subjuncta. —*mucronibus*, stimulis clavisque acutissimis. —**540.** crates, ut alias compages laterum.

545. Quid hoc orationis exitu pulchrius, et ad consolandum Reguli filium aptius esse potest? —*Hæc patientia*, talis rerum difficilium et asperarum voluntaria perpessio, Drak. qui laudat Liv. XXX, 28. Sen. de Prov. 3, et Tibull. III, 2, 5, ubi vid. Broukh. Hæc patientia, qua Regulus atroces pœnas sustinuit, quovis triumpho præstabilior, gloriosior et admirabilior est. —**546.** currus triumphales, seu triumphos. Vid. ad III, 614, et N. Heins. ad h.l. qui etiam comparavit XI, 596, et Lucan. IX, 598 sq. —Cf. Virg. Ecl.

V, 76 sq. —**549 sq.** *fata a te calcata*, superata, Schmid. Sed *calcare* etiam δεινῶς ponitur pro spernere, vilipendere, propr. insultare. *Inposito calcas quid mea fata pede?* dixit Ovid. Trist. V, VIII, 10, ubi Ill. Harles. expressum putat Gr. ἐπεμβαίνειν τῇ τυγχῇ τυδός. Cf. sup. ad III, 85. —**550.** *horrebunt*, cum horrore quodam obstupescunt audientes, etc. —*minores*, posterii. Vid. Drak. ad XVI, 44; Heyne ad Virg. Æn. I, 532; Bul. et Burm. ad Val. Fl. III, 455.

551. *cura et refovere*, verba medicorum Drak. —*vulnera* Serrani.

Interea, rapidas perfusa cruoribus alas,
Sicut sanguinea Trasymeni tinxerat unda,
Vera ac ficta simul spargebat Fama per urbem.
Allia, et infandi Senones, captæque recursat
Adtonitis arcis facies: excussit habenas
Luctificus Pavor, et tempestas aucta timendo.
Hinc raptim ruit in muros: vox horrida fertur,
Hostis adest; jaciuntque sudēs et inania tela.

555

552 sq. Tandem poeta in viam redit, de qua inde ab initio hujus libri declinaverat. De ingenti terrore ac tumultu, Romæ ad primum cladis nuncium orto, vid. Liv. XXII, 7; Polyb. III, 85, et Appian. bell. Hannib. c. 11, extr. Silius autem narrationis colores hoc loco a Virgilio Æneid. IV, 173 sq. (ubi vid. Heyne) imprimis vs. 180, 188, 190, sumsit, et bene cruentas alas, in Trasymeno lacu tinctas, Famæ tribuit.

555. Cf. ad I, 547. —*recursat* animo, ut ap. Virg. Æn. IV, 3. —**556.** *excussit habenas*, ut IV, 681, et ap. Virg. Æn. V, 662; XII, 499, h.l. præclare de pavore, totum animum implente ac pervadente. —**557.** *tempestas*, calamitas et periculum. —*aucta timendo*. Cf. ad IV, 8. —**559.** *Hostis adest*, nota excubitorum exclamatio. Vid. Burm. ad Val. Fl. III, 45.

Ast aliæ, laceris canentes crinibus, alta
Verrunt tecta Deûm, et seris post fata suorum
Sollicitant precibus: requiem tenebræque diesque
Amisere: jacent portis, ululante dolore,
Dispersum vulgus, remeantumque ordine longo
Servat turba gradus; pendent ex ore loquentum,
Nec lætis sat certa fides, iterumque morantur
Orando; et, vultu interdum, sine voce, precati,
Quod rogitant, audire pavent. Hinc fletus, ubi aures
Percussæ graviore malo: metus inde, negatum
Si scire, et dubius responsi nuntius hæsit.

560

390

565

570

560 sq. Cf. Liv. XXII, 7. In luctu ingenti matronis solenne fuit, non capillos tantum spargere et vellere, sed crinibus quoque passis aras ac templa verrere, πλύνειν. Cf. XIII, 311; Liv. XXVI, 9, et alia loca, a D. Heins. Dausq. et Drakenb. adscripta. —**562.** *Sollicitant precibus*, scil. deos. —*Requiem tenebræque diesque Amisere*. Romani nec die, nec noctu sine cura quiescunt. —**563.** Propr. homines dolore *ululant*. Cf. quos Lefeb. laudat Sen. Herc. fur. 693; Stat. Th. III, 158, 272. —**564.** Ingens populi turba æquo cum remeantibus ex prælio gradu incedit, ut ex iis suorum fortunam cognoscant, Drak. coll. Liv. XXII, 7, quem locum Silius egregie exornavit. Cf. ad VII, 362. —**565.** *Servat*, observat, iudice D. Heins. ad II, 380. Male! —*pendent ex ore loquentum*; attente, indesinenter, oculisque non reflexis contemplantur, ut ap. Virg. Æn. IV, 79, et infra VIII, 93, ubi vid. Drak. Cf. ad VII, 362. —**566.** «Proprium hoc miseros sequitur vitium, Nunquam lætis credere rebus,» Senec. a Dausq. laud. —**567.** *Orando*, dicendo, loquendo, adeoque et interrogando. —**569.** *Percussæ aures*; cf. ad II, 580.

390N

Jamque ubi conspectu redeuntum visa propinquo
Corpora, sollicite læti funduntur, et ipsis
Oscula vulneribus figunt, Superosque fatigant.

571 sq. *redeuntum Corpora*, h.e. redeuntes, ut VII, 358; XIV, 105; Virg. Æn. II, 18; VI, 22. —**572.** *læti*, ob reditum suorum, sed simul *solliciti* propter vulnera visa, Cell. et Drak. Cf. ad III, 215. —*funduntur*, ut circumfunduntur apud Liv. XXII, 7, vel ut sup. II, 151. —**573.** *Oscula vulneribus*, signis virtutis, *figunt*. Comparant Tac. Germ. 7, extr. «Ad matres, ad conjuges vulnera ferunt: nec illæ numerare, aut exigere plagas pavent.» Cf. IX, 350. —*fatigant* sc. precando, ut vulnera non sint mortifera, et gratias agendo, ob reditum; ut *laccessere deos*. Cf. Drak. ad h.l. Broukh. ad Prop. II, XIII, (al. 20) 3; Interpp. ad Hor. Od. I, II, 26; II, XVIII, 12, et sup. ad I, LXIII, 675; II, 75.

391N

Hic inter trepidos, curæ venerandus, agebat
Serranum Marus; atque olim post fata mariti
Non egressa domum vitato Marcia cœtu,
Et lucem causa natorum passa, ruebat
In luctum similem antiquo: turbata repente
Agnoscensque Marum, «Fidei comes inclite magnæ,
Hunc certe mihi reddis, ait. Leve vulnus? an alte
Usque ad nostra ferus penetravit viscera mucro?

575

580

574 sq. Marcia, viso Maro, qui Serranum Reguli filium ex acie reducebat, hunc certe sibi redditum gaudet; de vulnere tamen anxia inquit, num id leve sit, an vero altum, Drak. —*curæ venerandus*, ut XVI, 248. —*agebat*, adducebat: adlevans et sustinens, quia Serranus vulneribus tardior ibat, Dausq. —**577.** *lucem passa*, vitam sibi invisam acerbamque etiamnum pertulerat, nec sponte posuerat, ut maritum sequeretur, amore filiorum mota. Cf. Burm. ad Val. Fl. V, 571. —**578.** *similem antiquo*, quum captivus et occisus esset maritus. —**579.** *Fidei magnæ*, fide antiqua, vel docte pro, Reguli. —**581.** *ad viscera nostra*, filii mei, et sic ad mea quoque. Cf. VV. DD. ad Virg. Æn. VI, 834. —*viscera* poetis liberi dicuntur. Cf. Ovid. Met. VI, 651; X, 465, et Ep. Her. XI, 90, 118. Ceterum hæc et reliqua Marciae verba ad anxias matris curas, et tenerrimum amorem adumbrandum egregie comparata sunt.

391

392 Quidquid id est, dum non vinctum Carthago catenis
 Abripiat, pœnæque instauret monstra paternæ,
 Gratum est, o Superi! quoties, heu! nate, petebam,
 Ne patrias iras, animosque in prælia ferres; 585
 Neu te belligeri stimulare in arma parentis
 Triste decus? Nimum vivacis dura senectæ
 Supplicia expendi: quæso, jam parcite, si qua
 Numina pugnastis nobis.» At cladis acerbæ
 Discussa ceu nube, Patres conquirere fessis 590
 Jam rebus meditantur opem; atque ad munera belli
 Certatur, pulsusque timor graviore periclo.

392N **582.** *Quidquid id est*, cf. V.L. —**583.** *pœnæ monstra*, vid. ad II, 650. —**584.** *Gratum est, o Superi!* solennis formula flebile gaudentium, quum tamen aliquid est læti in tantis malis; quod docuere, a Drak. laudati, Gron. Diatr. Stat. c. 16. et ex eo Broukh. ad Tibull. IV, 10 pr. —**585.** ut VIII, 328, Drak. —**586 sq.** *parentis decus*, gloria, *triste*, ob eventum. —**588.** *Supplicia expendere*, h.e. pendere, solvere, ut VII, 713; XIII, 698; Virg. Æn. VI, 740; X, 669; XI, 258; Dausq. et Drak. —*jam parcite*, nunc demum ira vestra resideat, quum jam decrepita sim. —**589.** *pugnastis*, adversa fuistis, et infesta. —**590.** *Patres solos nihil*, quod a sua dignitate alienum esset, commisisse, tradit Polyb. III, 85, extr. —**592.** *graviore periclo*, ejus metu: ne scil. Hannibal Romam veniret, Cell.

393 Maxima curarum, rectorem ponere castris,
 Cui Latium et moles rerum quassata recumbat,
 Spectante occasum patria. Jovis illa ruenti 595
 Ausoniæ, atque Italis tempus protendere regnis
 Cura fuit: nam Tyrrhenos, Pœnumque secundis
 Albana surgens respexerat arce tumentem,
 Qui ferre in muros victricia signa parabat.

393N **593.** *ponere*, dare, ut ap. Virg. Æn. VII, 63, vel adponere, subornare, constituere, ut τῆναι pro διατιθέναι. Sic *custodem frumento*, et *judicem*, vel *accusatorem alicui ponere* dixit Cicer. Flacc. 19; Sull. 28, et ad Div. VIII, 12. —**595 sq.** Jovis tonitru Hannibal perterrefactus a consilio Romæ obpugnandæ revocatur (ut ap. Appian, b. Hannib. c. 12, pr. θεοῦ παραγαγόντος αὐτὸν), ejusque instinctu Fabius, tantus vir, dux belli creatur. Utraque res digna erat, quæ numinis ministerio expediretur. Romani enim hostis adventum adeo timebant, ut contrarium, sine deorum ope, vix sperarent; nec dux superesse videbatur, a quo arceri, nedum vinci posset. Alias tamen causas, cur Hannibal Romam nondum adcesserit, adferunt Liv. XXII, 9, et Polyb. III, 86. Cf. ad v. 605 et 609. —**597.** *Tyrrhenos*, Etruriam, ubi cladem adceperant Romani. Cf. ad IV, 719, et V, 11 sq. —**598.** *tumentem*, οἰδαίνοντα, *secundis* rebus. Vid. ad II, 288. —*Albana arce*, monte, qui cum dilectu ponitur, quoniam in eo templum Jovis Latiaris erat, in cujus honorem feriæ Latinæ quotannis haberi, taurusque immolari solebat, de quo loca class. sunt Dionys. Hal. IV, 6, p. 250, et VI, p. 366; Cf. Virg. Æn. XII, 134 sq; Cic. Mil. c. 31; et sup. ad I, 26. —**599.** *muros* Romæ.

Tum quassans caput, «Haud unquam tibi Jupiter,
 inquit,
 O juvenis, dederit portas transcendere Romæ,
 Atque inferre pedem. Tyrrhenas sternere valles
 Cædibus, et ripas fluviorum exire Latino
 Sanguine fas fuerit: Tarpeium adcedere collem,
 Murisque adspirare veto.» Quater inde coruscum 605
 Contorsit dextra fulmen, quo tota reluxit
 Mæonidum tellus, atramque per æthera volvens
 Abrupto fregit cælo super agmina nubem.

394 **600.** *quassans caput*, κινήσας κάρη Hom. Odys. ε, 285. —**603.** Propr. sanguis et aquæ eo infectæ exeunt ripas. —**605.** *Muris adspirare*, ut ap. Virg. Æn. XII, 352; Lefeb. cf. ad V, 270; cf. Hom. Iliad. ρ, 593 sqq., ubi similiter iratus Jupiter fulminibus terrorem incutit Achivis. —*Quater*, ut *ter* ap. Virg. Æn. VII, 141. —**607.** *Mæonidum tellus*. Etruria, ubi Hannibal erat. Vid. ad IV, 719 sq. —**608.** *Abrupto cælo*, vid. ad I, 135 et 535.

395 Nec Pœnum avertisse satis: dat numine magno
 Æneadis, gentem gremio deponere tuto 610
 Romuleam tandem, Fabioque salutis habenas
 Credere ductori. Cui postquam tradita belli
 Jura videt: «Non hunc, inquit, superaverit unquam
 Invidia, aut blando popularis gloria fuco,
 Non astus fallax, non præda, aliisque cupido. 615

395N **609.** *dat*, indit, inspirat, *mentem* Romanis, ut Venus Æneæ ap. Virg. Æn. XII, 554, ubi vid. Serv. et Heyne. Conf. ad I, 63, et Intpp. ad Val. Fl. IV, 568. —**610.** *gremio deponere tuto*, ut ap. Virg. Æn. VII, 233, et inpr. IX, 261. Origo formulæ satis nota. Lef. laudat Suet. Calig. c. 25; Terent. Adelph. III, II, 35, et Bernart. ad Stat. Th. I, 60. Cf. V.L. —**611.** Pro *tandem*, Withof. conj. *volucrum* (hoc est aquilam, imperii insigne), vel *causam*, vel, quod multum præstat, *molem*, ut sup. v. 594, Cui *Latium et moles* rerum q. *recumbat*, (cf. v. 652, et VIII, 8) et *Romanæ pondera molis, moles Romani nominis*, et similia apud Ovid. Trist. II, 231; Tacit. Ann. I, IV, 11; Stat. Silv. V, I, 84; Aur. Vict. Cæs. c. 19; Curt. X, 5; sup. III, 604; XI, XXVII, 310, et aliis locis quæ laudarunt Zinzerl. Promuls. c. 45 et inpr. Burm. ad Petron. c. 120, p. 569. Idem vir doctus monet, voc. *tandem* etiam sup. I, 662, turbas olim movisse, et *molem* facile sic corrumpi potuisse ob ultimas syllabas proximæ vocis *Romuleam*. —*Fabioque*, etc. Cf. Liv. XXII, 8, et Polyb. III, 87. —*salutis habenas* summam reip. servandæ curam. Vid. ad I, 144. —**613.** Splendidus de Fabio, ejusque ingenio, invicta constantia, aliisque virtutibus, et generis nobilitate locus. Cf. I, 679 sq.,

et ad VII, 413 sq. —**614.** *fucō*, dissimulatione et *blanda* oratione. Flaminius, qui V, 77, *egregius linguæ* dicitur, his verbis carpi suspicatur Lefeb.

Bellandi vetus, ac laudum cladumque quieta
Mente capax; par ingenium castrisque togæque.»
Sic genitor Divum, recipitque ad sidera gressum.

616. *Bellandi vetus*, vid. ad V, 565. —*laudum*, victoriæ et gloriæ inde redundantis. Vid. ad V, 114. —*laudum capax*, bene ferens ac sapienter res secundas. Cf. Hor. Od. II, x, 21 sq. —*cladum capax*, non fractus calamitatibus, sed iis subficiens, quo sensu etiam XI, 171; *capiunt Cannas* capit Drak. coll. Sen. CEd. 83; *adversa capere*, et Agam. 31; *cepi nefas*. —**617.** *par castris togæque*, non minus ad belli, quam ad pacis artes aptum et peritum. *Toga insigne pacis et otii*, Cic. Pis. c. 30.

Hic, circumspectis nulli deprensus in armis,
Laudatusque Jovi, Fabius, mirabile quantum 620
Gaudebat reducem patriæ adnumerare reversus,
Duxerat egrediens quam secum in prælia, pubem.
Nec membris quisquam, natove pepercit amato
Acrius; aut vidit socium per bella cruorem
Tristior: atque idem, perfusus sanguine victor 625
Hostili, plenis repetebat mœnia castris.

619. *nulli deprensus*, a nullo obpressus inproviso, sic apud Virgil. Æneid. X, 98, *flamina deprensa*, sunt, impedita, intercepta, silvis inclusa (ubi vid. Heyne). Cic. Or. I, 48, et Verr. IV, 12. —*circumspectis in armis*, in bello, quod cautus administrabat: nam *circumspectus* active dicitur, qui cavendi causa circumspicere solet, et considerate prudenterque agit, adeoque cautus et prudens est. —**620.** *mirabile*, vel *mirum quantum*, θαυμαστόν ὄσον, ἀμύθητον ὄσον. Drakenb. laudat Lamb. ad Hor. Od. I, xxvii, 6; Voss. Art. Gram. VII, 19, et Vechner. Hellenol. I, 4, p. 77. —**621.** *adnumerare*, singulos reddere.

396 Stirpe genus clarum, cæloque adfinis origo:
Nam remeans longis olim Tiryntius oris,
Et triplicis monstri famam, et spectacula captas 630
Mira boves hac, qua fulgent nunc mœnia Romæ,
Egit ovans. Tunc Arcadius (sic fama) locabat
Inter desertos fundata Palatia dumos
Paupere sub populo ductor; quum regia virgo,
Hospite victa sacro, Fabium de crimine læto
Procreat, et magni commiscet seminis ortus 635
Arcas in Herculeos mater ventura nepotes.

396N **627 sqq.** Vid. ad loca simil. I, 278; III, 422, et cf. Virg. Æn. VII, 659 sq., et VIII, 201... 279. —**629.** *triplicis monstri famam*, h. est, boves, quibus Geryon famam sibi paraverat, et maxime gloriabatur. —*captas boves*, vid. ad III, 39, in V.L. —**630.** Cf. Ovid. A. A. III, 113... 120; Fast. VI, 261, et Heyne ad Virg. Æneid. VIII, 348; ad Tibull. II, v, 23. —**631.** Intell. Evander, ex Arcadia profugus, et gente Pelasgica oriundus, qui Pallanteum arcem in monte Palatino condidit, de quo vid. Heyne Exc. I; ad Virg. Æn. VIII, 51; Stroth. ad Liv. I, 5. —*sic fama*, ut passim. Vid. Drak. —**632.** *Palatia*, mœnia. —**633.** *Paupere sub populo*. Conf. Virg. Æn. VIII, 100 et 105; vid. ad II, 3. —*regia virgo*, Vinduna. —**634.** *Hospite sacro*, ab Hercule. —*victa*, vitiata. —*crimine*, stupro, ut alias *peccatum*. Vid. Drak. —**636.** *Arcas*, puella Arcadica. —*ventura*, futura, vel ut ἐρχεσθαί et *ire* v.c. in *nomen* alicujus ap. Virg. Æn. VI, 758, al.

Ter centum domus hæc Fabios armavit in hostem,
Limine progressos uno; pulcherrima quorum
Cunctando Fabius superavit facta, ducemque
Hannibalem æquando: tantus tunc, Pœne, fuisti! 640

637, 638. Cf. ad II, 4. —*hostem*, Veientes. —**639.** *Cunctando*, cf. Virg. Æn. VI, 847. De sapienti ejus cunctandi consilio bene disputat Polyb. III, 89. —**640.** Tantus eo tempore fuisti, o Hannibal, ut Fabius Max. cunctando, teque detinendo, et se tibi æqualem imperatorem demonstrando, egregia ccc Fabiorum facinora superasse judicatus sit, Drak. Quæ Hannibal ipse de Fabio senserit, docet Liv. XXII, 12. —Withof. existimabat Silium non spec. adloqui Hannibalem, sed Pœnos, hoc sensu: Tantus nunc, o Pœne, fuisti, ut æquare Hannibalem, Fabii summa laus fuerit. At quis nunc es? quæ rerum vices?

397 Dum se perculsi renovant in bella Latini,
Turbatus Jove, et exuta spe mœnia Romæ
Pulsandi, colles Umbros atque arva petebat
Hannibal, excelso summi qua vertice montis
De vexum lateri pendet Tuder, atque ubi latis 645
Projecta in campis nebulas exhalat inertes,
Et sedet ingentem pascens Mevania taurum,
Dona Jovi: tum Palladios se fundit in agros
Picenum dives prædæ; atque, errantibus armis,
Quo spolia invitant, transfert populantia signa; 650
Donec pestiferos mitis Campania cursus
408 Tardavit, bellumque sinu indefensa recepit.

397N **641.** Hannibal post pugnam ad Trasymenum lacum per Umbriam agrumque Picenum in Campaniam exercitum ducit: de quo itinere ejusque causis vid. Liv. XXII, 9, et Polyb. III, 86. —**642.** *Turbatus Jove*, ejus fulmine. Vid. ad v. 595 sq. —**645.** *Tuder*, vid. ad IV, 222. —*pendet*, ut ap. Virg. Ecl. I, 77, et Æn. I, 106, 166; cf. ad I, 128. Oppos. est v. 647 *sedet*, h.e. in planitie et depressa valle jacet, ut VIII, 507, et

XII, 162. Ἡμένω ἐν χώρῳ (sed εἰμένω ἐν χώρῳ in edit. Reisk.) Theocr. XIII, 40; monente D. Heins. *Jacentia et plana urbs loca dixit Tac. Hist. I, 86. Cf. Broukh. ad Tibull. I, III, 67. —646. Projecta* propter situm humilem et depressum, Drak. Sed ita locus languet, quia sequitur *sedet*, quo satis declaratur oppositio. —*Projecta* autem loca et res plerumque dicuntur, quæ vel in altum eminent, vel, ut h.l. longe lateque extenduntur, quæ et *porrecta* vocantur. Vid. Heins. ad Virg. Æneid. X, 587, et Burm. ad Val. Fl. VIII, 90. —647. De *Mevania*, vid. ad IV, 544 sq. —*nebulas exhalat inertes*, propter naturam vallium. *Qua nebulosa cavo rorat Mevania campo*, Prop. IV, I, 123. —648. *Dona Jovi*, victimam, quæ ei solebat mactari. Cf. V.L. *Palladios agros*, Picenum agrum oliviferum. Vid. Plin. XV, 3, extr. et sup. ad I, 238. —*se fundit Hannibal cum toto exercitu*. Vid. ad II, 151. —650. Quas Hannibal terras petierit, relicto agro Piceno, memorat Liv. XXII, 9, et 13. —651. *mitis* et ad agrorum fertilitatem, et ad aeris temperiem spectat. —652. *sinu*, ut IV, 34.

398N

Hic dum stagnosi spectat templumque domosque
Literni ductor, varia splendentia cernit
Pictura, belli patribus monumenta prioris
Exhausti (nam porticibus signata manebant),
Quis inerat longus rerum et spectabilis ordo.

655

653. In porticibus templi Liternensium bellum Punicum I tabulis expressum fingit poeta, ut Trojanum Carthagine in templo Virg. Æn. I, 453 sq.; vid. ad III, 32. Silius autem ad historiam belli, cum eo, quod describit, arto vinculo connexi, inserendam, egregie hoc poetarum artificio utitur, et sapienter quidem h.l., ubi ad argumentum picturæ oculis animoque perlustrandum otium fecit Hannibali, qui, dum Romani bello vires reparant, totam fere Italiam pervagatur. Simili artificio sup. II, 395 sq. originem Carthaginis, et b. Punicum I, argumenta clipei fecerat. Ceterum porticus (vid. c. Octavia et Philippi apud Plin. XXXV, 10, 40; XXXVI, 5.) picturis ornari solebant. —654. *Liternum*, (vid. V.L.) urbs Campaniæ, ad ostium Clanii fl., qui et ipse *Liternus* vocatur, (vid. ad VIII, 535) inter Cumas et Vulturum sita, quo deducta est colonia Romana (Liv. XXXII, 29; XXXIV, 45), et ubi Scipio Afric. invidiæ cedens mortem obiit, teste Liv. XXXVIII, 52, 53. Adjacent paludes et stagna, ex frequenti potissimum Clanii exundatione orta, unde h.l. *stagnosi*. Cf. VII, 278; VIII, 530. Stat. Silv. IV, III, 66, et Liv. XXII, 16. *Literna palus nunc Lago di Patria* dicitur, si fides habenda Leandro in Italia. Plura de hoc oppido vid. ap. Cluver Ital. ant. IV, 2, p. 1097. —656. *Exhausti*, ut apud Virg. Æn. IV, 14; X, 57.

Primus bella truci suadebat Regulus ore,
Bella neganda, viro si noscere fata daretur!
At princeps Pœnis indicta more parentum
Appius adstabat pugna, lauroque revinctus
Justum Sarrana ducebat cæde triumphum.

409

660

658. Romani diu deliberantes postremo auxilium Mamertinis contra Pœnos et Hieronem ferendum decernebant A. U. 490, et Appius Claudius Caudex Consul populi suffragiis Messanam trajicere jubebatur, de quo b. Punici I initio vid. Flor. II, 2, et inpr. Polyb. I, 10, 11; quo teste populus, senatu dissuadente, hujus consilii, cum recta ratione pugnantis, auctor fuit. Silius tamen non male Regulo has partes tribuit. Patresque idem censuisse tradit Liv. Epit. XVI. —*truci ore*, cf. v. 429. —659. *neganda*, quæ dissuadenda erant. —*viro*, homini. —*Bella suadebat*; quomodo hoc pictura effingi potest? vid. ad II, 417.

399N

660... 662. Appius primum Hieronem, deinde Pœnos vicit. Vid. Polyb. I, II, 12. —*indicta more parentum* per facialem. —*cæde*, propter et post cædem. —*Sarrana*, Pœnorum. Vid. ad I, 72. —*triumphum*, de quo vid. Eutrop. II, 10.

Æquoreum juxta decus, et navale tropæum,
Rostra gerens, nivea surgebat mole columna:
Exuvias Marti donumque Duilius, alto
Ante omnes mersa Pœnorum classe, dicabat:
Cui, nocturnus honos, funalia clara, sacerque
Post epulas tibicen adest; castosque penates
Insignis læti repetebat murmure cantus.

665

663. Victoria C. Duilii Cos. qui *ante omnes* h.e. primus *alto*, in mari Siculo, ad Liparas ins. usu ferrearum manuum et corvorum, A. U. 494. Pœnos devicit, et triumphum navalem egit, (vid. Flor. II, 2, et Polyb. I, 22, 23; qui tamen cap. 21 memorat, Romanos paulo ante bis, et primum quidem duce Cn. Cornelio Cos. male, sed mox eo capto, prospere adversus Hannibalem in mari pugnassee) tam grata fuit Romanis, ut *columna ipsi rostrata* in foro poneretur. Ejus basin olim in Capitolinis urbis ruinis repertam, et inscriptionem doctissime a Pet. Ciacconio in singulari comment. suppletam atque illustratam fuisse, quis est qui nesciat? Hoc antiquissimum veteris ævi monimentum exhibent Lips. antiq. lectt. II, 14; Beger. Duker. et Græv. ad Flor. II, 2; Gruter. p. 404; Fleetwood Inscr. antt. Sylloge p. 66, et Funcc. de orig. et puerit. L. Lat. c. 5, p. 298 sq. Columnam ævo suo etiamnum superfuisse tradit Plin. XXIII, 5, et XXXIV, 5. —664. *nivea mole*, candido marmore. —*surgebat*, doctius quam erat, ut ap. Virg. Ge. III, 29; Æn. I, 448; X, 476; Ovid. Met. I, 44.

667... 669. Eidem Duilio perpetuus honos habitus, vel potius, teste Catone ap. Cic. de Sen. c. 13, ab ipso privato, nemine prohibente, sumtus est, ut revertenti a cœna, tibicine canente, funalia præferrentur, et ipse quasi quotidie ita triumpharet. Conf. Flor. II, II, 10; Plin. XXXIV, 5; Liv. Epit. XVII; Val. Max. III, VI, 4. Verba *castos penates* spectant, ni fallor, ad Duiliam uxorem, quæ vel ea, qua vixit, ætate, exemplar pudicitiae fuit. Vid. Hieron. advers. Jovian. I, et Merula ad Ennii Fragm. p. 57.

400N

Cernit et extremos defuncti civis honores:
Scipio ductoris celebrabat funera Pœni,
Sardoa victor terra. Videt inde ruentem
Litoribus Libycis dispersa per agmina pubem;
Instabat crista fulgens, et terga premebat

400

670

Hammon,

Et Garamas positis dedebant oppida telis.

Lentus arenoso spumabat Bagrada campo

Viperea sanie, turmisque minantibus ultro

Pugnabat serpens, et cum duce bella gerebat.

670. Hæc de exsequiis, quas L. Cornelius Scipio, Barbati filius, qui, Olbia urbe capta, A. U. 494, de Pœnis, Sardis Corsisque triumphavit, Hannoni in Sardinia cæso fecit, recte intelligunt Marsus, Cell. et Drak. Cf. Flor. II, 2; Liv. Epit. XVII, et inpr. Valer. Max. V, 1, 2. —**672... 676.** Cf. sup. ad v. 299 sq.

677... 679. Cf. v. 140 sq.

Nec non projectum puppi, frustra que vocantem

680

Numina, Amyclæum mergebat perfida ponto

Rectorem manus, et seras tibi, Regule, pœnas

Xanthippus digni pendebat in æquore leti.

401

Addiderant geminas mediò consurgere fluctu

Ægates; laceræ circum fragmenta videres

685

Classis, et effusos fluitare in gurgite Pœnos.

Possessor pelagi, pronaque Lutatius aura

Captivas puppes ad litora victor agebat.

680. Pœnos, gloriæ Xanthippi invidentes, eum navi redeuntem mersisse, memorant, præter Silium, ab aliis jam laudati Appian. de reb. Pun. c. 4, et Zonaras Annal. T. II, quo teste fuerunt etiam, qui eum in desertam insulam expositum, et alii, qui navem ei vetustate fatiscentem datam fuisse, referrent. Eundem vero incolumem potius domum rediisse, tradit testis fide dignior Polyb. I, 36. —**682. seras,** quia jam captus eras.

401N

684. Conf. ad I, 61. —*geminas;* vulgo tres putant esse, ejusdemque fere magnitudinis, et Lilybæo promont. objectas, *Phorbantiam, Ægusam* et *Hieram*, quæ post Usticam et Osteodem a Ptolemæo memorantur, et tres *Ægates* esse creduntur. Quod si verum est, Silius forte *geminas* dixit pro *duas*, innuitque τὴν Αἴγουςαν νῆσον et τὴν Ἱερὰν νῆσον, quarum mentionem facit Polyb. I, 60 et 61, ubi de pugna Lutatii et Hannonis agit, quæ primum Punicum bellum confecit. —**685. Ægates,** Αἰγούσαç ap. Polyb. I, 45.

687. aura prona, vento favente et secundo, vel celeri, quo cursus fiebat pronus ac celer, ut ap. Hor. Od. I, XXIX, 11; IV, VI, 39, et Virg. Æn. V, 212; teste Polyb. ll. cc. Pœnis potius, tam in prælium euntibus, quam, eo finito, Hieram ins. repetentibus, subita mutatione, secundus fuit ventus; et Lutatius, L navibus demersis et LXX captis, cum decem fere millibus vectorum Lilybæum promont. petiit.

402

Hæc inter, cinctus legatorum ordine Hamilcar,

690

Ductoris genitor, cunctarum ab imagine rerum

Totius in sese vulgi converterat ora.

Sed pacis faciem, et pollutas fœderis aras,

Deceptumque Jovem, ac dictantes jura Latinos

Cernere erat: strictas trepida cervice secures

Horrebat Libys, ac submissis ordine palmis

695

Orantes veniam, jurabant inrita pacta.

Hæc Eryce e summo spectabat læta Dione.

402N

692. Ornatum verborum et ferocem illum excelsumque, qui in iis vivit et regnat, spiritum Romanum facile percipias. De ipsa pace, vid. Polyb. I, 62 et 63. —*faciem,* Drak. exponit genus, ut IV, 591; Sed vid. V.L. —**693. Jovem Deceptum,** ut I, 482. Cf. ad I, 9. —*jura,* ut I, 481. —**695. submissis palmis,** vid. ad I, 673. —**696. inrita** mox futura, moto scilicet bello Punico secundo.

697. Præclare Venus, quæ Romanis favet, hisce picturis oculos animumque pascere fingitur. —*Dione,* Venus: vid. ad IV, 106. Nobilissimum ejus templum in *Eryce*, monte Siciliæ, supra Drepanum. Vid. Heyne in not. et Exc. II; ad Virg. Æn. V, 759.

Quæ postquam infesto percensuit omnia vultu

Adridens Pœnus, lenta proclamat ab ira:

700

«Non leviora dabis nostris inscribere tectis

Acta meæ dextræ: captam, Carthago, Saguntum

Da spectare, simul ferro flammaque ruentem;

403

Perfodiant patres natorum membra: nec Alpes

Exiguus domitas capiet locus; ardua celsis

Persultet juga victor equis Garamasque Nomasque.

705

698. infesto vultu Adridens, ira cum arrogancia et contemptu mixta. —**699. ab ira.** Cf. XI, 99, et ad II, 139. —*lenta,* lente, sensim collecta a singulorum perlustratione. —**700. nostris tectis,** templis et ædibus sacris. —**702, 703.** Conf. II, 657... 691. —*Perfodiant,* ut *persultet, ruat, fugiat, vehatur,* pro, pictura exprimendos cura perfodientes, etc.

403N

Addes Ticini spumantes sanguine ripas,

Et nostrum Trebiam, et Trasymeni litora Tuscis

Clausam cadaveribus: ruat ingens corpore et armis

Flaminius: fugiat consul manante cruore

Scipio, et ad socios nati cervice vehatur.

710

Hæc mitte in populos, et adhuc majora dabuntur.

Flagrantem effinges facibus, Carthago, Libyssis

Romam, et dejectum Tarpeia rupe Tonantem.

Interea vos, ut dignum est, ista, ocius ite,
O juvenes, quorum dextris mihi tanta geruntur,
In cineres monumenta date, atque involvite
flammis.»

707. *nostrum Trebiam*, vid. ad I, 118, et IV, 650. — **708.** *Clausa*, ut IV, 621, «clausit magna vada pressa ruina.» — *ruat* in perniciem, cadat. — **709 sq.** Confer IV, 466 seq. — *cruore* ex vulnere.

711. *mitte in populos*, vid. ad II, 511. — *majora* facinora.

713. *dejectum Tarpeia rupe Tonantem*, δεινῶς pro, Capitolium occupatum.

716. *monimenta*, templi picturas.

LIBER VI: VARIE LECTIONES

349 VL **2.** *urgebat* Ox. et Put. cum priscis edd. Sed *jungebat* obponitur τῷ *solverat*. — **3.** *refecti* conj. N. Heins. Ut vero nox terras tenebris, quasi *amictu, velis, peplo, palla tegere*, sic sol *retegere* dicitur, quod Draken. illustrat locis Sil. V, 36; XII, 613; XV, 284; Stat. Th. II, 527; III, 416; V, 396; inpr. Virg. Æn. IV, 120; V, 65; Ovid. Met. VIII, 1; et Lucan. IV, 529; conf. Gronov. ad Liv. I, 57. — **4.** *relegebant* emend. Burm. ut *legere vellera, fila, ramis*, etc. Sed minima mutatione *lanigeri r. v. luci* legi posse, et de voce *repetere* hoc sensu consulendum esse Gronov. Diatr. Stat. c. 34, monet Drak. Ego potius *pectebant* scribendum esse olim putavi, et nunc idem editum video a Lefeb. qui in antiquis *petebant* inveniri testatur, et hinc male *repetebant* emendatum existimat, ne versus claudicaret. Conf. not. Nec tamen prorsus damnanda est lectio vulgata. — **5.** *En* iterum reposuit Lefeb. Non male, sed contra libros. *At* vel *Stat* malebat N. Heins. — **7. d.** *in pulvere cæsæ H. h.*, quæ, etsi abscissæ, etiamnum hastas tenebant, emend. Burm. Non male, judice etiam Drak. conf. V, 670; XIII, 693; *in vulnere cæco* conj. N. Heins. conf. *not. ad V, 2; dextræque in funere* (in ipsa morte) *cæsæ* confidenter edidit Lefeb. *dextræque in v.cæsi H. hostis*, h.e. manus abscissæ etiamnum telum tenentes in corpus hostile impressum, conj. Cel. Ernesti. Vulgata forte lectio, si verba *dextr. in vulnere*, ut reliqua, quæ præcedunt et sequuntur, substantiva ad *jacebat* retuleris, ferri potest; vel si distinctione post *vulnere* sublata, verba sic junxeris, *cæsi h. hostis in vulnere d.*, ut paulo durius id dictum sit pro, cæsorum dextræ hastarum loris, seu amentis inhærentes, implicatæ. — **8.** *jubæque*, h.e. galeæ, Oxon. vel potius, teste Lefeb. tres scripti cum R. 1 et 2, quod et Dausq. placuit. Vulgo *tubæque*; cf. ad V, 166.

350 VL **14.** *fuerat tota* Col. unde *ruerat tota* ingeniose corrig. N. Heins. quod recepit Lefeb. quum virtus fracta quidem fuerit, nec tamen tota ruerit; conf. ad XV, 739; *ruerat fracta* multo elegantius foret, judicio Ill. Ernesti, quum fracta, h.e. adfecta fuerit virtus Romana, sed veluti se erexerit, non corruerit. — **15.** *Bruttius*, Col. Vulgo *Brutius*, ut Βρούτιοι, Βρύτιοι et Βρέτιοι in scriptis quibusdam Græcorum libris, prob. Cluver. Ital. aut. IV, 15, p. 1283; conf. VIII, 568; XI, 10. Sed Βρούτιοι et Βροντία ap. Steph. Byz. qui ab hoc Calabriæ populo *Brettios*, Tyrreniæ gentem, distinguit. Sic et ap. Gruter. p. 196, 199; Reines. Inscr. Cl. VI, 12, et in optimis codd. Livii aliorumque: Βρέτιοι et Βρετία Polyb. IX, 7, et plerisque Græcis dicuntur; vid. inpr. Strab. VI, p. 176 al. 255, et Diodor. VI, 15, qui originem hujus nominis exponunt; Βρύτιοι ap. Appian. Hannib. c. 54; ubi vid. omnino Cl. Schweigh. T. III, p. 379 sq. — **21.** *magna anima* ex emend. Dausq. recepit Cell. coll. vers. 40, et Horat. Od. I, XII, 37; *addere* scripti et Parm. Vulgo *abdere*, quod proprie significat a se dare, ἀποδίδοσθαι, amovere, excludere, adeoque contr. τοῦ *addere*; vid. Heyn. ad Tibul. II, I, 82, et ad Virgil. Georg. lib. III, vers. 96; it. Gronov. de Pec. vet. IV, 8; p. 308; ubi *abdere sese castris* interpretatur, exesse castris. Contra Dausq. tutius in castris agere et delitescere; *nec magnanimis puer addere sese P. g. c. cessarat, vel dubitarat, vel tardarat, vel vitarat* conj. N. Heins. Levior forte medicina, *nec magnanimis puer abdere sese... optarat*. Oratio tamen lenior fere profluere videtur, si post *puer* interpungatur, vel etiam verba, *nec e Volsca... puer*, parentheses includantur. Tum *magna anima*, seu *magnæ animæ*, seu *magnanimus* reponendum, et τό *addere* e scriptis recipiendum. Sed præstat ingeniosa Ill. Ernesti emendatio: *nam magno animo, vel magni animi puer addere*, etc. ut ratio eorum, quæ præcedunt, reddatur. — **22.** *acri, non acer*, scripti. — **32.** *injecta* Col. Vulg. *illecta* Barth. explicat, omnes in cædem suam illiciens tam forti facinore, et Cell. adpetens mortem, quæ nondum aderat proxime; *efficta morte* conj. Burm. et *injecta mole* scilicet corporis, N. Heins. Utrumque arridere potest; *inficta*, vel *inficta morte* tentabat Lefeb. *illæta* non nemo teste Dausq. — **35.** *vigens*, non *ingens*, Col. — **37.** *cassamque*, h.e. nil proficientem, quam nequidquam venerabatur, suspic. N. Heins. Possis et *flavamque*, h.e. auream.

351 VL **41.** *meritæ* Col. et Ox. Vulgatam *merito sibi* defendit Lefeb. ut *merito* scilicet Lævino poeta dixerit (hæc ejus verba sunt) mutatione regiminis ad nobilius genus; conf. *not. ad V, 495*. — **42.** *Lævinius*, non *Levinus*, Col. — **43.** *præsignis* scripti, Med. et Martin. Herbip. non repugn. Dausq. Vulgo *persignis*, solenni aberratione, ex ταχυγράφων compendio scripturæ orta, cujus exempla dat Drak. — **45.** *Exanimus* tacite reposuit Lef. Mox vulgg. *arctis*, vid. ad V, 477. — **51.** *inundat* maluerit N. Heins. col. Virg. Æn. X, 24. — **52.** *satias* Oxon. conf. ad IV, 110; *satia* Col. *satiat* Put. R. 3; Med. *saties, satis est, et satis es* in editis.

352 VL **62.** Gentis Atiliæ cognomen in numis et marmm. *Sarranus* et *Saranus* scribi, a devictis *Sarranis*, Tyriis, h.e. Pœnis, (vid. ad I, 72) vel potius a *Sarrano*, antiquo Umbriæ oppido, unde *Sarranates* dicti Plin. III, 14, monent Draken. ad h.l. et, qui de familia Atilia doctissime egit, multosque vulgares errores refutavit, Perizon. Animadv. hist. c. 1, p. 2 et 33. Vulgatam scripturam *Serranus* tuentur Heins. ad Virg. Æn. VI, 845, et alii, qui propter historiam, ex Cic. Rosc. Amer. c. 18, Plin. XVIII, 3, et Val. Max. IV, IV, 5, notissimam, *Serrano* hoc nomen a *serendo* inditum putant. Sed inde potius *Serenus*, vel *Seranus* certe dicendus videtur. — **72.** *Ac, non Hic*, Col. et R. 2; mox *ibi*, non *hic*, vel *heic*; et v. **73.** *cum, non tum*, in scriptis. — **74.** *jam tarda* ob senectutem corrig. Barth. Adv. I, 13, quod recepit Cell. quia cum *Evolvens* jungitur. — **76.** *veste* Marsus, et quidam alii, vulgari errore; vid. quos Draken. laudat VV. DD. ad Ovid. Fast. VI, 234, et Broukh. ad Prop. II, XXII, 27. — **78.** *Vulneribus crudis*, h.e. recentibus, malebat N. Heins. Non

male; sed non necesse est. —**81.** *nimius vitæ*, qui nimis diu vixi, Colon. non refrag. Dausq. Vulgatam *nimum vitæ... genitus* male defendit Barth. Adv. I, 13; ut sit, qui vixit diu, ut videret, quæ maxime omnium nollet. —**85.** *ausi* quidam recentt. —**86.** *Expulerant Ox.* —**87.** *eu*, h.e. heu, conj. N. Heins. —**88.** *Regulus, ac stirpem* scripti et R. 2. Vulgo *Regulus? an stirpem... domus?* Male *peritura* Nut. et al. —**90.** *medicamina opemque C. belli* (ut *nec rudis belli* sit, longa militia exercitus), vel *Callebat telis* emend. N. Heins. —**95.** Vulgo *accersere*; vid. ad I, 264.

356 VL

357 VL

106. *Æquus* Colon. *Æquior* volebat N. Heins. Vulgatum ex. Virgil. *Æneid*, lib. IV, vers. 372, et Valer. Flacc. IV, 1, firmat Drak. —**109.** *Arni* ex Col. et R. 2, restituit Lefeb. quem secutus sum; vid. ad V, 7; *Arvi* Ox. et Benes. *Auni* Put. et Tell. cum R. 3, et Med. quod et h.l. viri docti præferunt. *Hanni* Marsus, et quidam alii. —**112.** *prostratoque virum cumulo* corrig. N. Heins. qui tamen *molem* pro corpore h.l. et alibi passim dici sup. ad v. 32, monuerat.

117. *acervantem* Ox. et Put. cum Parm. ac Med. ex more ævi recentioris; vid. quos Drak. laudat, Pier. ad Virg. *Æ.* XI, 407; Barth. ad Stat. Th. III, 214; XII, 75, et Carr. ad Val. Fl. VI, 655.

—**119.** *Quidquid id est*, et *en pro et e c.* Tell. recepit Lefeb. Prius etiam conjecerat N. Heins.

prob. Drak. qui citant inf. v. 582; Virg. *Æ.* II, 49; V, 710; Ovid. *Epist.* VII, 71; XIX, 203, et ex P. I, I, 21; VI, 25; II, IX, 77; Senec. *Thyest.* v. 827, 963; Martial. VI, 68; Nemes. *Cyneg.* v. 219; Rutil. *Itin.* I, 311. Sed viri docti non viderunt, omnibus his locis illam loquendi formam absolute poni,

358 VL

et h.l. voc. *duri* adjici. —**125.** *illam* recte, opinor, emend. N. Heins. —**133.** *hunc* Col. *nunc* Ox. et R. 2. Vulgo *en*, et quidam *ni: instat* Ox.

359 VL

141. *Bagrada* scripti tres, R. 2 et 3, ut I, 407, et in optimis codd. Ptolem., Liv. XXX, 25; Cæs. B. C. II, 24; Plin. VIII, 14; Gell. VI, 3, et al. conf. Cl. Schweighaus. ad Appian. b. civ. II, 45. Vulgo *Bragada*, quod etymo Punico proprius esse monet Lefeb. Βαγάδορα dicitur Strab. XVII, p. 572; non ulli *amni victus*, ut V, 552; malebat N. Heins. et v. 145, *riguis arvis*, et v. 149, *furvoque* coll. v. 161. De hac voce docte egit ad Ovid. *Met.* III, 273. Vulgatum *curvoque* firmat Drak. ex Val. Fl. III, 636, et Claud. *Cons. Olybr.* et *Prob.* v. 209, quibus locis Virg. *Ge.* II, 216, addit Lefeb.

360 VL

—**150.** *Sub terra* corrig. N. Heins. in quod facile quis incidat; et proclivis error, quoniam litera s sequitur. Sed præpos. *sub* non semper sexto casui jungitur, si de quiete in loco, et quarto, si de motu ad locum agitur. Sic Livius, ut alios omittam, dixit *sub jugum* et *sub jugo mittere*, *sub terram necari*, *sub terra demitti*, *sub terra edere pugnam*, et alia lib. I, 26, III, 28; XXII, 17, 57; XXXVIII, 7; cf. Burm. et Heyne ad Virg. *Ge.* IV, 43, et *Aen.* II, 472, in V.L. —**152.** *viderit*, non *viderat*, Col. et Put. quod suadente N. Heins. cum Lef. recepi. —**155.** *veneni* R. 3; Parm. *Med.* ut II, 220; quod cur N. Heins., qui Silianos Græcosque loquendi modos captare solet, minus h.l. quadrare censeat mireris. —**156.** *defusi* R. 3. Error ortus ex compendio scripturæ *depusi*, quod in R. 2, deprehendit Lef. qui v. 158, *tactæ* refinxit. Sed *tractæ* sunt detractæ, adtractæ, delapsæ propter foetorem, qui eos adflabat enecabatque. —**160.** *informidate* Put. Tell. R. 2; *eandemque repletus* R. 3; *eandemque r.* *Med.* *tandem* Benes. Hinc *saniemque...* (h.e. sanguinem, vel venenum) *eructabat* ingeniose conj. N. Heins. cui locum Virg. *Æn.* III, 632, a Silio expressum, favere jam monuit Draken. Vulgatam lectionem, quæ utique ferri potest, nollem Lefeb. his verbis defendisset: «Ineptit H. qui vult *saniem*: prope assentit incautus Drak. in notis»; *sanieque*, vel *tandemque* conj. Withof. —**162.** *ab æstu pro pastu* suspic. N. Heins.

361 VL

—**165.** *aversæ* ed. Drak. errore typogr. —**167.** *Avente*, non *Havente*, Col. —**168.** *faciemque locis* conj. Burm. Male! —**169.** *tacitos in artus* maluerit N. Heins. vid. similia in Ind. sed conf. Heyne ad Virg. *Æn.* VII, 446, et respice verba seq. *occulto frigore. Tacitus Horror*, et *occultum frigus* est ille terror, quem animus veluti præsciens periculum concipit, cujus tamen rationem certam reddere sibi non potest, *eine bange schauderhafte Ahndung*. Ita bene jam a Cl. Ernesti expositum video. Conf. VIII, 485. —**171.** *nomenque* Col. —**176.** *guttire*, non *gurgite*, Oxon. et Put. —**179.** Post *Adspicimus* punctum ponit N. Heins. prob. Lefeb. qui infinitivos histor. sequi putat. Possunt et omnia a voc. *visi* pendere, et hoc pro *auditi* simul positum videri, quoniam non solum cum uno verbo, unde generalis notio petenda est, plura ab illo per se aliena jungi solent, ut *flere fata et luctus* inf. v. 314, et similia, vel in prosa oratione centies obvia; (vid. Jani ad Hor. *Od.* III, x, 7 et 8, et inpr. Stroth. ad Liv. III, 68) sed etiam verba sensuum, ut εἰδεῖν, ὀρᾶν, *videre*, et alia, sæpius permutantur, de quo vid. VV. DD. ad Prop. II, 13, al. XVI, 49. (*Vidistin' toto sonitus procurrere cælo?*) Wesseling. ad Herodot. p. 155, n. 96; Klotz. lectt. Venus. p. 308. Krebs. Obs. in N. T. p. 412, et inpr. Schrader. ad Musæi v. 5, p. 5 sqq. Posteriorem ob causam Drak. non displicet major distinctio, quam post voc. *solum* ponendam putabat Burm. quum nihil alioquin sit, quod adpexerint. Certe verba *resonare solum* cum *Adspicimus* jungere, minus durum est, quam supplere *nos*, (etsi h.l. egregie id timori conveniat) vel τὸ vicissim, h.e. per vices, cum Lefeb. interpretari, alter alterum; vid. not. —**184.** *Junonis et anguis* Col. Male: cf. Heins. ad Ovid. *Fast.* I, 55. —**185.** *despecta tellure* opinabatur N. Heins. quod multis exemplis citra necessitatem illustravit Drak. Vulgatam lect. tuetur Schmid. et explicat, prodiens, erumpens e terra; quum non adpareat, quomodo dici possit *extulit caput*, si præcesserit *despecta tellure*, et ratio poscat, ut dictum sit, extulit caput, et desepxit terram, scilicet jam elatus, seu erectus; *disjuncta* Tell. unde recte forsam *disjuncta* reposuit Lefeb. —**188.** *tenuemque* Col. Oxon. R. 2, quod ut legamus, rem ipsam suadere monet Modius, quum ea sit natura metus inopinati et magni, ut clamandi facultatem adimat. Conf. Intpp. ad Phædr. I, II, 26, et Virg. *Æn.* III, 48. Vulgatam lect. *Diffugimus tamen, atque*, quam ex comp. script. *tn* ortam putat Lefeb., defendit Dausq. qui non male notat, clamorem propter sibila serpentis, non ob metum, *frustra* sublatum esse. Idem sensisse videtur N. Heins. qui *jam sibila* scribendum suadet, etsi Dausq. graviter taxat. Sed τὸ nam etiam ad *Diffugimus* referri potest. —**190.** *At*, non *ac*, scripti et Med.

362 VL

—**193.** *possit*, non *posset*, R. 3; Parm. et Med. —**194.** *spiris stringentibus*, vel quod Lefeb. recepit *cingentibus arcte*, ingeniose conj. N. Heins. quia *ingenti* modo præcessit. *arctæ* Gryph. *artæ*, typorum forsam errore, in ed. Drak. qui et *altæ* legi posse monet. Sed τὸ *artæ* etiam nunc repositum video ab Ill. Ernesti, qui jungit *spiris ing. artæ*, h.e. arcte circumvolutæ voluminibus caudæ, quibus eam *abstraxit*, h.e. inflexit. Cf. ad V, 477. —**195.** *adstrinxit* forte præstiterit, ne poeta ter idem dicat. —**202.** *ripaque* Colon. *relatos*, non *relatus*, scripti et ed. Parm.

363 VL

204. *Vix suspic.* N. Heins. —**206.** *Et propero* Ox. prob. Barth. Adv. I, 13. —**208.** *pugnans* scripti; *pugnamque* editi, nisi quod *pugnam* extat in ed. Parm. *in pugnam Martemque* volebat Dausq.

364 VL

204. *Vix suspic.* N. Heins. —**206.** *Et propero* Ox. prob. Barth. Adv. I, 13. —**208.** *pugnans* scripti; *pugnamque* editi, nisi quod *pugnam* extat in ed. Parm. *in pugnam Martemque* volebat Dausq.

204. *Vix suspic.* N. Heins. —**206.** *Et propero* Ox. prob. Barth. Adv. I, 13. —**208.** *pugnans* scripti; *pugnamque* editi, nisi quod *pugnam* extat in ed. Parm. *in pugnam Martemque* volebat Dausq.

365 vl

—**209.** *magna*, ut IV, 430, non *magno*, Col. non contra sentiente Dausq. Alioquin *audere* etiam simpl. pro *audere* egregia et fortia poni docet Drak. ad h.l. et ad IX, 452. —**210.** *capi* Oxon. vid. ad IV, 98. —**213.** *Consequitur jussu* scripti, R. 2, 3, Med. C. *jussum* Parm. *Obsequitur jussu* in editis recentt. *rpto C. passu* non male conj. Burm. sed frustra, iudice Schmidio, quum *tō jussu* absolute explicari possit, ut *audito* et similia. —**218.** *hinnitu*, non *immani*, Col. —**221.** *Ac* Nut. —**226.** *sinuatis* lege tribus syllabis; vid. ad III, 495. —**228.** *derecto* Col. vid. ad II, 92. Id tacitus recepit Lef. et prob. N. Heins. ut sit *erecto*, quod rejicit Schmid. quum serpens erectus sit quasi stans, et sensus postulet, eum in longitudinem extensum et diductum fuisse. —**230.** *anhelat*, non *anhelans*, scripti, R. 3, et Parm. —**231.** *A. serpentis equus* scripti et priscæ edd. ante Nicandrum, qui primus *A serpente et equus* Silio obtrudit. Conf. ad X, 370, et XIV, 246; *A. serpens et equus* ed. D. Heins. —**234.** *Nutat* Colon. quod verbum, quia intransit. est, respuit Lefeb. et *Mittit* e c. Tell. recepit, Coll. Virg. *Æn.* V, 469; unde potius *jactat* refingerem. Sed *nutat* κατὰ *caput* exquisitius est, ut ap. Val. Fl. VIII, 88, et al. passim; conf. Heins. ad Claud. bell. Gildon. v. 220 et 281; *Mutat* Ox. et Put. cum priscis edd. quod minus displiceret, nisi mox sequeretur, *Motat* ed. Junt. et quæ inde expressæ sunt: non infelici vel errore vel emendat. Nam verba *mutare* et *motare* centies vim *movendi* habere, et a librariis tam inter se, quam cum *nutare* confundi, docent VV. DD. ad Virg. *Ecl.* V, 5; VI, 28; *Æ.* III, 581; V, 702; XII, 37, et, quos Drak. laudat, Heins. ad Ovid. *Met.* XIII, 937, ad Claud. bell. *Get.* v. 595; Scalig. ad Catull. *carm.* XXII, et inpr. Gronov. *Obs.* III, 1. —**236.** *tunc*, non *nunc*, Col. et Ox. *tum* tacite dedit Lefeb. vid. ad VI, 299. —**239.** *victorque* scilicet serpens, non *victasque*, scripti et R. 2. —**240.** *arreptas* R. 2; *arrectas* Tell. —**247.** *hæc clamans, atque imperterritus* malebat N. Heins. —**248.** *per inane* Col. vid. *not.* ad I, 97; *p ma ve* Oxon. quod eodem ducit. Hinc ortæ aberratt. *primave, primamve, primamque* et *primumque*. —**251.** *ferri* refinxit Lefeb. coll. v. 268, tamquam exquisitius. —**252.** *datur*, non *datus*, scripti et R. 2. —**253.** *iræ* volebat N. Heins. ut *iræ inpatiens*, vel *iræ dare terga inpatiens* jungantur. Sed num serpens *iræ inpatiens terga dabit?* an *iræ quis terga dare* potest? Quid vero causæ est, cur *tō ira furere* displiceat? Studium captandi exquisitores loquendi modos, (*iræ inpatiens*, et *furit dare*) ut sæpe, fraudi fuisse videtur viro doctissimo. —**254.** *novusque doloris* conj. Burm. conf. *not.* ad IV, 530. Sed vulgata quoque bene se habet; vid. Ernesti ad Tac. *Agric.* c. 16, et *Ann.* I, 3, pr. c. 20, extr. et II, 66, ex quibus tamen locis fere conjicias, *dolore* legendum esse. —**256.** *rapidi* scripti et priscæ edd. *rapidi* e R. 2, recepit Lefeb. Non male; sed etiam *tō rapidi* (hoc est *instantis*, rapide seu raptim inruentis) ferri potest; conf. ad lib. V, v. 451. Vulgata *rapido* ex Nicandri ingenio profecta. Præstitisset saltem *rabido dolore*, vel *rapidi fuissent impetus*. —**257.** *ablato* Col. cum R. 2, et Veneta a. 1492, in comment. Marsi. Conf. ad V, 633, et h.l. *not.* *allato* Put. *Vulg.* *alato*. —**258.** *rursusque* tres scripti cum R. 2; Parm. et Benes. *cursusque* Tell. et Med. unde vulgatam *cursuque* ortam putat Drak. —**260.** *lævam* h.e. ad l. manum seu partem, recte, puto, rescripsit Lefeb. quem secutus est Ill. Ernesti. Possis et *lævum* reponere. Sed quodammodo defendi potest vulgata, si exponatur: manu sinistra detortis; vel, læva parte effugisset; *effudisset* scripti et priscæ edd. ante Basil. Wolfii. qui primus veram lect. revocavit.

367 vl

262. *Torpebam* emend. Burm. vid. eundem ad Virg. *Æn.* V, 355; Broukh. et Heyne ad Tibull. III, iv, 50. Sed conf. inf. v. 600, sup. v. 136. et ad II, 29; *tanti* emend. Withof. —**265.** *urguentia* scripti et R. 2. Sic ubique in Col. aliisque cod. scribi monent Drak. et, quem laudat, Pier. ad Virg. *Æn.* V, 202. Vulgg. *ingentia*. —**270.** *jam* scripti et priscæ edd. Hæc vox primum in ed. Marsi omissa est operarum vitio, quod alii temere servarunt. Wollius autem, ut metro consuleret, *enim* intexuit; *non amplius* conj. Voss. ad marg. ed. Junt. Ceterum verba *nec jam amplius* bis sumenda, et tam ad *præstante*, quam ad *instat* referenda, vel *nec jam amplius, ægra* (hoc est ægre, nisi ipsa hæc vox substituenda) distinguendum, vel denique *vers.* 272, *instat* scilicet se, scribendum videtur, ut ita certe iram prodiderit serpens, quum vires eum ad altius se a terra tollendum deficerent. Conf. v. 275, et *not.* ad I, 539. Hac conj. admissa, verba *nec jam... caput* etiam parentheses includere possis, quod, lectione non mutata, perperam fecit Dausq. Quum hæc jam scripsissem, video Cel. quoque Ernesti in alteram, a me propositam, rationem incidisse, eique legendum videri: *nec jam amplius, ægre... caput, acrius instat*. —**271.** *rigorem*, non *vigorem*, scripti cum R. 3, et Parm. —**272.** *Ut solito in n. tollit* perperam edidit Wolfius, quem tamen secuti sunt Colin. D. Heins. Dausq. et Cell. qui posterior meliora, quæ noverat, non restituit, etsi vix serpentem illum tam saucium fuisse ballistis putat, quam hunc locam. —**275.** *atrum* nonnulli pro *aer*. —**276.** *spes ultima* c. Tell. cum edd. recentt. forte et Col. ac Put. quorum certe lectionem h.l. silentio prætermiserunt viri docti. Hoc recepi cum Lefeb. et Cl. Ernesti, qui et *Ingentis caudæ* ex ed. R. 3, et Med. reposuere, quæ ratio durior videtur, quam si ita exponas verba: *cauda, spes ultima*, in qua extremam posuerat spem, *ingenti* serpenti (quæ forte vox non supplenda est, sed substituenda) *hæret humi*. Vulgo *specus ultima*, post quæ verba colon ponunt, et de *specu* (hiatu) vulneris cogitant, coll. Virg. *Æn.* IX, 700. Utrumque displicuit Barth. Adv. I, 13, et Drak., qui post *saniem* distinguunt, et *specum ultimam* putant esse imum ventrem. Ille frustra provocat ad Virg. l.c. hic ad Phædr. IV, v, 10 (ubi vid. Burm.) ad Prudent. hym. VII, Cathemer. 115, et Avien. descr. orb. v. 791. Sed tum quoque *Ingens ac cauda*, vel *Ingenti serpenti ac cauda* rescribendum videtur; *ultima specula* conj. Dausq. *pars ultima*, vel *spira ultima jamque Ingentis caudæ jaculis* N. Heins. Mox *pondere contis* Barth. ut *pondere* saxa ingentia ballistis expulsa intelligantur, quoniam conti cuspide, non pondere noceant. Sed copula certe sic repetenda erat, et vid. *not.* —**278.** *lassoque* scripti et priscæ edd. *laxoque* Marsus, et deinde alii; *lapsoque* e R. 2, recepit Lefeb. qui graphice ita caput humi repens exprimi arbitratur; conf. Heins. ad Virg. *Æn.* IX, 436. —**282.** *Lucentem* Med.

369 vl

283. *Erumpit* tacite refinxit Lefeb. et minus recte, quoniam *ulularunt* mox sequitur. —**289.** *trepida* Col. repug. Drak. qui *undam* docet *tepidam* dici propter ardorem solis, qui in Africa ferventissimus sit, ut *Nilum tepentem* Prop. II, xxiv, 3, et Martial. XI, 12; cf. sup. v. 140. *Bragada* vulgo scribitur; vid. ad v. 141. Mox *Non violasse* scripti, ut inf. v. 399, 400, et ap. Virg. *Æn.* VI, 620. Ita N. Heins.

370 vl

299. *Tum*, non *Tunc*, Tell. et Benes. quod recepi cum Lefeb. etsi *tunc* idem valere putant ap. Liv. XXII, 29, pr. Stat. Th. I, 497; Claud. Cons. Hon. III, 33, et aliis locis, ubi tamen libri variant, vel

errori tam proclivi eadem forte medicina adhibenda est; conf. ad v. 600 et al. —300. *Percepit*, non *Præcepit*, quatuor scripti cum R. 3, et Med. prob. N. Heins. quia *præsumta p.* sequitur, ne poeta bis idem dicat: quæ tamen ratio in Silio minus me movet, quam librorum auctoritas.

—303. *Theramne* priscæ edd. ut apud Plin. IV, 5: Θεράμνη ap. Steph. Byz. p. 303. Sed Θεράμνη dicitur et Θεράμνη Suidæ, Pausan. Lacon. 14 et 20; Pind. Isthm. I, 43; Melæ II, 3; Statio et aliis; conf. Meurs. Miscell. Lacon. IV, 12, et Cl. Scheller in Lex. lat. cui *Theramne* vitiosa videtur pronuntiatio, ut ὄμμα ab ὄπτομαι, τέτυμμα a τέτυφα, etc. Secunda corripitur quidem VIII, 412, et XIII, 43; sed passim quoque producitur; vid. ad IV, 776; Heins. ad Ovid. Met. XIII, 430; Salmas. Exerc. Plin. p. 33, et Voss. art. gram. II, 12. —305. *in*, non *at*, scripti et R. 2. Vulgo male post *membris* punctum, et post *artus* comma ponitur. —307. *Martem regere* Col. cum ed. Basil. Wolfii et aliis recentt., h.e. ducem esse, bello præesse, ut, quod Drak. monet, *bella regere* VII, 47, et *disciplinam r.* ap. Suet. Cæs. c. 48, et Aug. c. 24. Add. Cæs. B. G. VI, 16; ubi *Mars bella regit*. *Martem ciere* Oxon. et Put. cum priscis edd. quod defendit Gronov. Obs. IV, 6; nec inprobat N. Heins. si *cire* scribatur, verbo antiquo, unde *concire*, *excire*, etc. ne versus laboret. Idem tamen conj. *Martem tegere*, vel *occulere*, quod langet, quoniam de insidiis in altero hemistichio agitur. —308. *durus ducere vitam* ex edit. Parm. et Med. recepere Draken. et Lefeb. suadente N. Heins. cf. Horat. Sat. I, IV, 8. Ipse suspicabar aliquando legendum esse, *Et doctus*, vel *docilis*, ut III, 233; IV, 8; XIII, 120. Sed nunc re accuratius perpensa vix dubito, quin vera lectio sit *durus*, quam ex scriptis et plerisque edd. revocavi, sublata interpunctione majori post *vitam*, quæ displicuit etiam Lefeb. qui tamen τὸ *durus* præferendum putat. —309. *ipsi* malebat N. Heins. in memor eorum, quæ ad Virg. Æn. VII, 110, notaverat. —313. Quotquot libri sunt noti, habent *mœnia f. Phœnissæ ruere* scil. urbis, vel Didonis, quæ utraque ratio dura est. Hinc sine ulla literarum mutatione scripsi *mœnia f. Phœnissa eruere*, scilicet ducem, vel Regulum *vidissem*. Audacior est emendatio N. Heins. *Phœnissæ aut ruere*, nec quidquam proficit. —314. *at nulla nunc morte* conj. Burm. prob. Draken. et Ill. Ernesti, qui tamen, etsi in sensu non valde hæret, verba seq. non valde probat, quibus in omni Silio nulla alia priora et magis absona exstent; *ducis: at, nulla quos m. n. i. Exutus, servans*, etc. refinxit Lefeb. ut *exutus* sit pro *exuar*. Ita solus hunc locum intellexisse videtur sibi, non mihi, nec facile aliis. Sed τὸ *Exutus* arridere potest, et mihi quoque in mentem venit: *non flevissem fata d. et luctus, quos servans portabo in Tartara, exutus*, liberatus ab iis, (conf. I, 86) *nulla m. n. i.* vid. not.

318. *Hinc* dedit Nicander, quem secuti sunt alii; *Hic iter in medios* Marsus prob. Dausq. *Hic Nomadum in medios memorandi R. ausi* tentabat N. Heins. —319. Vulgo *Laxabat ferro, campoque pericla ruebat*, quod Cell. et alii activo sensu accipiunt, prosternebat, dimovebat pericula; conf. not. ad V, 392; *Laxabat f. campumque pericla ruebat* Colon. *campum ac pericla* Oxon. *campo ac pericla* Put. *Hinc laxabat f. campum* (ut sup. V, 174 et 269, ubi vid. not.) *ac per tela ruebat* corrig. N. Heins. et *campum ac per iniqua r.* Gronov. Obs. IV. Hoc recepit et exemplis illustravit Drak.; illud vero, quod ad ductum literarum propius adcedit, Lefeb. Ego levissima mutatione lectionem cod. antiquiss. restitui, quoniam omnes libri, tam scripti quam impressi, in *pericla* conspirant, et *campu inque* facillimo lapsu in *campumque* mutari potuit.

326. *innectens* putabat N. Heins. Nescio cui bono? conf. not. ad III, 233. —327, 328. Ita locum fœde corruptum ex c. Col. restituit N. Heins. et jam ante eum Modius, nisi quod hic *gyros* et *facta* pro *Graius* et *ficta* ibi scriptum testatur et *gyros* probat; *vetice* pro *vertit* Put. *utre subito certamina gratos* Oxon. *vertit s. certamine gyros* Parm. *Vertice claudebant s. certamine gratos* Med. Ita quoque Marsus et Mart. Herbip., nisi quod *gyros* pro *grates* habent. Nicander, novo versu interjecto, hæc Silio obtrudit: *Claudebant linquens, subito in c. gyris Vertit equum simulatque fugam graviora ruina, Et d. t. c. ficta f. d.* Omnia hæc fideliter expressere Ald. Gryph. Nut. Wolf. (qui v. 328 perperam omisit) Colin. Dausq. et alii, præterquam quod omnes, excepto Aldo, *gravio* pro *graviora*, et Colin. Dausq. alique *victa* pro *ficta* substituerunt. Ceterum *vertit s. certamina Graius* emend. Barth. Adv. I, 13, et *Condebant* pro *Claudebant* Burm. *At f. n. socios, ubi c. s. Claudebant, vertit*, etc. melius forte distingui posse putabat Drak. h.e. *vertit socios*, ubi saxa *claudebant*, h.e. desinebant, ut ap. Gell. I, 7, ubi vid. Intpp. *Claudere, includere* et *excludere* pro finire passim occurrunt, v.c. XIII, 686, ubi Drak. laudat XV, 655; Ovid. Fast. III, 384; Prop. II, 12, extr. (ubi vid. Passerat.) Stat. Silv. II, Præf. et Gronov. ad Senec. Epist. XII. Sed confer not. —329. *et stabulis* Oxon. Put. R. 3, *a stabulis* Parm. *stabilis* quædam edd. recentt.

335. Majorem interpunct. post *amore* in edd. vulgg. excepta Parm., positam sustulit N. Heins. —336. *solis* Oxon. *solis* corrig. Barth. Adv. I, 13; *condensa* Put. —337. *intento* Col. et Parm. conf. Heins. ad Claud. laud. Stil. I, 256; intentæ Oxon. R. 3, Med. *intende* Put. *intendens prælia* primus interpolavit Marsus, quem secuti sunt alii; *intenta* ex emend. Barth. recepit Cell. —338. *Pœna*, h.e. Pœnica, seu Punica, Colon. quod probaverat N. Heins. ad Claud. l.c. qui tamen in not. ad h.l. prætulit conject. Barthii *Pœnûm virorum*, adsentiente Drak. *pene* Parm. *pœnæ i. jus et pena v.* Oxon. Vulgo *pœnæ; spreto* pro *sæva* volebat Barth. et *cæca* N. Heins. de quo voc. vid. sup. ad v. 7; *atque uni pro et Pœna* legendum putabat Withof. —339. *notandum Dedecus* Ox. et R. 3. —342. *ten'* et *mox tune huic* conj. N. Heins. Eodem suadente Drak. interrogandi, sed Lefeb. non male exclamandi notam post *carcer* et *Superis* posuit.

346. Vulgg. *Elisæi* et pessime *Elisei*; vid. ad I, 81. —348. *vinctam* Col. quod ex v. 343 firmant N. Heins. et Drak. Vulgatum *vinctam* servavit Lefeb. quia *captivam* sequitur. Parum interest. Vulgarem lect. *vinctam* Withof. quoque retinendam censebat, ne bis idem dicatur, (sequitur enim *vinctam*) et quoniam *inter prælia* non *vinciantur* homines, sed *vincantur*. At dura oratio est, *inter prælia vinci*, nec tautologiæ a Silii ingenio alienæ. —349. Forte leg. *rectore*, quoniam *duci* modo præcessit; conf. v. 368 et 370.

358. *trifido in æquore*, h.e. trifidi rostri reddente imaginem, malebat N. Heins. coll. I, 86. Idem v. 360, conj. *Durum ad tempus. Serum ad tempus* suspic. Ill. Ernesti. Sed vulgata doctior est et aptior. —363. Suspisor, *Ad numerum ut plaudant* (scilicet remi) legendum esse, vel aliud mendum irrepsisse in contextum. Nam κελουστής ipse non remigat.

365. *ventoque* scripti cum Med. et, teste Lefeb., R. 1 ac 2, prob. N. Heins. ut *dedere* ad nautas

- spectet. Sed nautæ vela et navem, non mare dant ventis. Hinc loco non movenda videtur vulgata lectio *ventique dedere p.* scilicet placatum, vel iter per mare; conf. Virg. *Æn.* III, 69, 70. Vulgata servanda etiam videbatur Withofio, qui tamen, coll. v. 528. et Pac. Paneg. c. 33, malebat *ventique dedere profundo*, scilicet nos, vel ratem. —**368.** Pro *Fortuna*, cujus voc. nec causam nec ornatum intelligebat, *importuna* scilicet turba conj. Ill. Ernesti, cui tamen succurrebant verba Livii in simili re Epit. XVIII: *Quærente Fortuna, ut magnum utriusque casus exemplum in Regulo proderetur*, etc. Conf. not. —**374.** *putabat*, scilicet Regulus, non *putabam*, Col. et Oxon. —**380.** *viri*, non *viro*, iidem codd. quod suadente N. Heins recepi, quia *viro* subsequitur, etsi *duci*, vel *patri* legendum crediderim. —**383.** *patrio* Put. *patrio Tiberini a. a.* conj. N. Heins. —**384.** *ac*, non *et*, scripti. —**389.** *junctis*, h.e. vicinis, corrig. N. Heins.
- 394.** *Addebatur* scripti cum Med. Ald. Gryph. Nut. Vulg. lect. *Abdebatur* perperam tuetur, et *patrios cultus* de Punico vestitu, vel tunica accipit Dausq.
- 403.** *Marcia*, non *Martia*, Col. ut in antt. hujus gentis denariis et lapidibus; cf. ad v. 576, et XIII, 700, quosque Drak. laudat, Sigon. ad Liv. I, 32, et Broukh. ad Prop. III, 1, 52, et ad Tibull. III, vi, 58. —**405.** *tristes* ex Colon. auctore N. Heins. recepere Drak. et Lefeb. Ego priscam servavi scripturam, quæ in c. Agripp. passim quoque obvia est. —**413.** *Arceri* emend. N. Heins. prob. Drak. Frustra, nec tamen absurde, quod putat Lefeb. Nam verbum *jubere*, quod vel tironibus notum est, si de persona, vel re, cum qua aliquid faciendum est, agitur, cum infinit. pass. plerumque jungitur; at non semper; vid. mox v. 452; Virg. *Æn.* V, 773; (ubi conf. Burm.) XII, 584, et al. Pro *patet*, quod cum *inpenetrabilis* connectitur, forte lego *manet*, vel leviori mutatione *amplexus pater: inpenetrabilis ille*, etc. vid. tamen not. —**414.** *corda* volebant N. Heins. Drak. Sed vid. not.
- 422.** *quanto* maluerit N. Heins. Sed *quantum* quoque passim pro quanto, vel in quantum et quantopere ponitur et comparativo jungitur v.c. *quantum magis, longius, inferior*, etc. dixere Liv. III, 15; XLIV, 7; Flor. I, 18, et alii. —**425.** *Ni, Mare* Col. Tell. Mars. *Mi Mare: nam* Oxon. addito versu spurio, Wof. Cell. et alii. *Ni male* R. 3, Parm. Med. et recent. edd. Mox forte leg. *mærebamus*. —**434.** *vota* Tell. quod etiam conjecerat N. Heins. probb. Drak. et Lef. Ferrem, si de templo ageretur; sed arma votiva ab h.l. aliena videntur. Malim quoque *nota monimenta* quam *n. spicula* jungere, unde distinctionem mutavi. —**435.** *Magno* duo veteres, (qui sint, nescio) teste Lef. qui id recepit coll. v. 404. Non minus ei adridet lectio ed. R. 2, *magni m. triumpho*. Equidem neutrum defendere ausim. —**437.** *Pœnicus* scripsit Lef. —**439.** *en* conj. N. Heins. cui et verba *quid, oro... nobis* non sana videbantur. Sed vid. not. —**444.** *procedere* scripti cum R. 3, Parm. Med. Marsi, Benes. et Mart. Herbip. quod suadente N. Heins. recepit Drak. qui observat, *procedere* proprie dici solennem consulum pompam, qua primo initi magistratus die ex ædibus in Capitolium deduci consueverint; conf. quos laudat, Claud. Cons. Hon. III, 8; Norism. de numm. Dioclet. Diss. I, 5; Cuper. ad Lactant. de mort. persecut. c. 17. et, qui inde *processionibus* Catholicorum Romanensium nomen inditum docent, Savaron. ad Sidon. Apoll. Epist. V, 17, et du Cange Glossar. mediæ Latin. Add. Spanh. de Pr. et Usu Num. Diss. VIII, p. 705 sqq. ed. secundæ. Similiter *procedit funus* ap. Terent. Andr. I, 1, 100. Vulgo *præcedere* ut VIII, 486, ubi ad has solennes pompas non respici putat, adeoque nihil mutat Drak. —**446.** *meritis* pro *mecum* malebat N. Heins. —**449.** *fas est* Ox. Put. R. 3.
- 451.** *clusit* Col. (teste Lefeb. duo scripti) ne improb. quidem Dausq. *clusit ἀρχαϊκῶς* pro *clausit*, ut in quibusdam codd. Stat. Th. XI, 58; Val. Fl. I, 34; Virg. *Æn.* I, 233; VI, 734, et al. Vulgo *duxit*; conf. ad II, 52. —**453.** *adiri* conj. N. Heins. vid. ad v. 413. Mox *Lybias*, non *Lybicos*, Col. vid. ad I, 189. —**455.** *quænam consulta* (h.e. consilia) *Senatus* emend. N. Heins. prob. Drak. *quæ consultata Senatu* (h.e. Senatu idque pro deliberata a Senatu) reposuit Lefeb. Sed nil forte mutandum, quoniam poetæ adjectivis, vel particip. neutrius generis pro substantt. uti amant. —**456.** *Quasque* rectius videtur.
- 459.** *vocabant* (Senatus, scilicet universus) non *vocabat*, Colon. —**460.** *est* a Colon. Oxon. et R. 2, abest. Hinc *adspernatur* conj. N. Heins. In vulgata longe graviorem inesse sententiam putat Lef. quod equidem non adsequor. —**464.** *hac* pro *ac* malebat N. Heins. et v. 467 *sator*. Ipse aliquando conjiciebam *pater*, vel *potens*, vel denique *stator*, h.e. tutor, conservator, defensor, quo sensu idem Jupiter *stator urbis, imperii* et *Rom. nominis* dicitur Cic. Catil. I, 13, et Vellei. II, 131. Vulgatam certe non satis mihi persuasit Drak. eo, quod Dii δωτήρες ἔαων Hom. Odyss. θ, 325, 335, et Bacchus *lætitiæ dator* vocatur Virg. *Æn.* I, 784; conf. tamen Spanh. et Græv. ad Callim H. in Jov. v. 96: δίδου δ' ὑρετήν τε καὶ ὄλβον. —**468.** *Serranaque* Col. et Mars. non improb. N. Heins. ut Juno numen tutelare gentis Atiliæ fuerit. Sed vid. not. —**470.** *Si*, non *Sit*, Col. —**473.** *Sit* scripti. —**474.** *Pendere* (h.e. solvere, seu pensare, ut v. 486) conj. N. Heins. qui tamen maluerit *Vendebat*, quod verosimillimum videbatur Drak. ut contra dicitur *emere*; conf. not. ad IV, 754. Sed vid. Obs. Wilhof. opinabatur *In nobis r. e. d. h. Perdere*. —**480.** *En* ex Colon. recepit Lefeb. qui et *vobis* reposuit ex duobus antiquis, nescio quibus. *Et* Put. *parat*, non *paret*. Put. et Parm. *aspera bello pectora* maluerit N. Heins. frustra: vid. not. ad v. 19. —**485.** *Libyes*, non *Libyci*, Col. et Ox. vid. ad I, 189.
- 491.** *fidoque* Col. more librariorum, qui epitheta proximo voc. adcommodant. —**495.** Ita ex ed. Benes. reposuit Lefeb. et jam ante eum ex Dausq. emend. Cell. et Drak. Vulgo *Personat, et luctu campis r. libebat*. —**496.** *captum* quidam libri, teste, et non improb. Lefeb. Sed gravior est vulgata lect. *raptum*, h.e. abreptum, incensum, *dolore*, nisi malis *raptum* a Pœnis ad naves.
- 498.** *puppi... intrare* Col. et Oxon. ut VII, 464; IX, 289; XI, 473; XII, 435, 491; XIII, 814; XIV, 551, quod N. Heins. concinnius videbatur. Sed conf. Burm. ad Val. Fl. I, 590, et ad Virg. *Æn.* VIII, 389, ubi hoc serioris ævi esse monet. Vulgo *puppin*, ut XIV, 391 et 423; conf. ad II, 378. —**500.** *Libyes*, non *Libyci*, denuo Col. et Oxon. —**506.** Vulgo *ad pœnas*, quod primus dedit Nicander in Junt. *ad pœnus* Mart. Herbip. —**509.** *eadem atque una hora* conj. N. Heins. coll. Virg. *Æn.* XII, 847.
- 515.** *litora*, non *sidera*, scripti.
- 521.** *raptim*, non *raptum*, scripti et priscæ edd. Idem, vel *rapti* conj. Dausq. —**522.** *immane*

Æquor Col. ut *immensum, ingens, magnum, vastum mare* ap. poetas, a Drakenb. laudatos: ἄλγ δία, πόντος ἀπείρων, εὐρύς et ἀπείριτος ap. Homer. Iliad. α, 141; Odyss. α, 197; δ, 510; κ, 195. *Pinuque minante* Oxon. Vulgo *juvente*. Sed *innante* conj. Dausq. non improb. N. Heins. qui etiam *pinuque in transtra cavata* tentabat, quia *immensæ undæ* et *inmane æquor*, quod tantundem sit, male jungantur: quæ tamen in Silio non est justa emendandi ratio. *Pinuque infame cavata* malebat Withof. —526. Verba *letum... pœnam* in vulgg. edd. omittuntur, prob. Dausq. Sed exstant in quatuor scriptis et in R. 2, ac Med. nisi quod in poster. ed. est *in pœnam*.

388 VL

538. *orientes* Col. et R. 2, *haurientes* Oxon. Vulgo *humentes*.

540. *densumque*, non *densusque*, Colon. quod græce et poet. pro *dense* dicitur.

—**543.** *Quocumque inflexum* Oxon. et R. 3, probb. Barth. N. Heins. Drakenb. Lefeb. *Quocumque flexum* Colon. *Quocumque inflexo perducto* Puteol. *perducto* etiam in Oxon. *Quodcumque inflexus* Parm. *Quoscumque in flexus* in plerisque edd. Mox *torpor* ex emend. Dausq. recepere Cell. Drak. Lefeb. *Tactor* Put. cum R. 3, et Parm.: *tortor* in reliquis libris: *somnique hac fraude negati Quocumque inflexum producto tempore torpor Inclinauit i., fodiuntur viscera, corpus* corrig. N. Heins. ut verba *somni* et *tempore* jungantur. Sed minus durum videtur, τὸ *somnis* pro *somno* accipere, et τὸ *fodiunt* ad *mucrones* et *stimulum* referre. —**546.** *Hæc superat currus* Col. *Hos superat currus* Oxon. teste N. Heins. non *curus*, quod ex eo protulit Barth. Adv. I, 13, ubi fortunæ *curus* h.l. innui putavit: *currus* est quoque in R. 2. Vulgo *Hos s. casus*.

389 VL

—**548.** *inviolabile* Put. non improb. N. Heins. si *virtuti* legatur. Post *nomen* distinxi, ut *vivet* ad Regulum spectet. Idem fecisse video Lefeb. coll. Tibull. I, IV, 65.

554. *Fama* et mox *Pavor* majoribus literis init. scripsi, ut personæ sint, *per orbem* Ox. Put. R. 3, Parm. Med. —**558.** *Hinc*, scilicet ex urbe tempestas *ruit*, Oxon. quod suadente N. Heins. recepit Drak. Vulgatum *Hic* servavit Lefeb. ut *hic* ad viros, et *aliæ* v. 560, ad mulieres spectet.

390 VL

—**559.** *jaciuntque* omnes scripti et R. 2. Vulgo *jaciunt*, quod metro ad versari fatetur etiam Dausq. —**561.** *Vertunt* Ox. et Put. cum nonnullis edd. vitiose, ut passim. —**563.** *jacet*, non *jacet*, Oxon. et Puteol. cum priscis edd. ante Basil. conf. ad III, 222 et 288, *stimulante dolore*, vel *vulgantque dolore*, vel *cumulantque dolorem*, vel denique, quod Drakenborgh in contextum recepit, *ululantque dolore* tentabat N. Heins. cui tamen postremo nil mutandum videbatur. Recte! vid. not. —**564.** *reboantumque* et v. 567, *Quærendo* conj. N. Heins. Sed cave quidquam mutes. —**568.** *Hinc* semper scribendum putavi, non *hic*, quia *inde* sequitur; et nunc Lefeb. id reposuisse video, cujus exemplum secutus sum. —**569.** *Perculsæ* Tell. —**571.** *redeuntum*, vel *redeuntia* pro vulg. *redeuntis* emend. Dausq. et N. Heins. Hoc recepit Drak. illud. nos cum Lefeb. cujus nota est hæc: «In antiquis fuit *redeuntum* pro *redeuntū*: hinc, neglecta nota, u sæpe mutatur in *is*, et scriptum *redeuntis* a librariis. Sine fide Drak. *redeuntia*, quod in nullo veteri vidi.» Sed in quonam veteri vidit *redeuntum*? —**572.** *sollicite læti* Col. Marsus et post hunc alii, *sollicitæ læti* Parm. *sollicite læti* Med. *sollicitæ leti* et *sollicite lethi* in reliquis libris, *adfunduntur* emend. N. Heins. ut IV, 251; V, 66 al. Sed vid. not.

391 VL

574. *Hinc* quædam edd. antt. probb. Marso et Cell. ut sensus sit: hinc Romam reducebat ad matrem. —**576.** *Marcia*, non *Martia*, Col. vid. ad v. 403. —**577.** *haud passa* oræ libri sui adscripserat Scalig., non, quod Cell. credebat, N. Heins. —**580.** *Hunc*, scilicet filium, Col. et R. 2. Vulgo *Nunc* legitur, et, quod N. Heins. jam observavit, male interpungitur, *inante* pro *an alte* conj. Dausq. sublatis interrogandi notis, ut sententia h.l. sit: nunc reddis leve vulnus, quod *inante*, h.e. ante, altissimum. Sed voc. *inante* boni ævi Latio receptum non fuisse, monet Drak. et quos laudat, Gronov. Obs. I, 15, Burm. ad Ovid. Met. II, 524, IX, 325, et Broukh. ad Prop. II, II, 52, etsi illud vindicare conati sunt Gebhard. Crepund. II, 5; Scipio Gentil. Parerg. I, 14, et Aus. Popma de usu antiq. locut. c. 14. Nonnulla, quibus Marcia filium adgnoverit, excidisse putabat Barth. Adv. I, 13. —**582.** *Quidquid id est*, h.e. quidquid vulnerum filius sustinet, scripti cum R. 3, Parm. Med. ne improb. quidem Dausq. conf. ad v. 119. *Quidquid adest* Marsus, et post eum alii. —**586.** *Neu*, non *Nec*, Colon. vel potius, teste Lefeb., tres scripti et R. 2. —**589.** *At*, non *Hac*, Colon. In eodem *Discissa*, probb. N. Heins. et Lefeb. quibus tamen nec vulgata displicebat. —**592.** *timor* scripti et R. 2. Vulgo *dolor*, quod retinuit, et tam in duobus scriptis, quam in priscis edd. legi testatur Lefeb. qui frustra tamen provocat ad Virg. Æn. VI, 382.

392 VL

393 VL

600. *Tum quassans caput*, ut in simili loco Virg. Æn. VII, 292, ex c. Tell. recepi cum Lefeb. Vulgg. *Tunc*, vid. ad v. 299. *Tibi, Jupiter inquit, O juvenis, dederim* etiam legi posse monuit Drak. quod recepit Lefeb. quem tamen sup. v. 262, personarum permutatio, quæ optimis poetis in deliciis est, non offendit. Non equidem intercedo, quo minus *dederim* rescribatur, sed tum interpunctio retinenda, verbaque *Jupiter dederim* jungenda videntur, conf. ad v. 262. —**601.** *transcindere* e c. Tell. reposuit Lefeb. ut sit id. qd. *frangere* et *perfringere portas* inf. X, 603, et XIII, 255. —**604.** *accedere* scripti, quod, quum Hannibal revera *T. collem*, h.e. Romam accesserit (vid. XII, 565), adscendere interpretatur Drak. qui ad exempla, a Gifanio Obs. ad ling. lat. prolata, provocat, et vel insolentiorum vocis vim librariis fraudi fuisse, vel vulgatum lect. glossema esse existimat. Sed possis etiam explicare: in Capitolium, sedem meam, venire. Vulgatum *adscendere* e scripto, nescio quo, et priscis edd. revocavit Lefeb. qui v. 601, *transcindere* poetæ obtruderat, et ad III, 510, respici arbitrat, a quo loco nostra tamen lectio non abhorret. Ceterum haud multum abfuit, quin refingerem: *T. adscendere collem*, h.e. Capitolium, vel ipsam Romam. Hinc utraque illa lectio facile nasci potuit incuria librar. vel ab his substitui, ne *collis adcendi* diceretur. Conf. inf. v. 712, 713. —**605.** *Murisve* emend. Lefeb. et *ve* pro *immo* positum putat. Mox *corusca dextra* concinnius foret, ut ap. Virg. Ge. I, 328, et Horat. Od. I, II, 2. Nec tamen quidquam mutare ausim: cf. Bentl. ad Hor. Od. III, IV, 44.

394 VL

609... 611. *dat n. m, Æneadis, gentem g. d. t. R. tandem*, corrig. Drak. Sic quoque Lef. nisi quod *tandem g. d. t. R. gentem* audaciori conj. reposuit, addita hac nota: «Sensus est, tandem post tam funestas clades concedit, ita facit Jupiter, ut Æneadæ deponant gremio, etc. Quo nil clarius, nihilque minus perspectum omnibus editoribus. Æternus forem, (!!) si eorum nugas hic ventilarem. Pro *tandem* legit Drak. *mentem* contra fidem scriptorum, et v. seq. *tandem* absurde pro *gentem*. Non dixit poeta *dat mentem*, sed *dat deponere*, ut *dat habere*, ne alia sexcenta adferam (vid. ad I, 3, IV, 716, et V, 324; quod tamen loquendi genus huic loco non satis

convenit): hebraismus est. (!) Non male fuit affectus hic locus, nisi ab ipsis editoribus; legendi erant scripti.» Vult itaque vir doctus, conjecturis suis non minus fidei tribui, quam libris scriptis: nam ad hos provocat, quum illas venditet. Nunc video, Ill. Ernesti emendationem Lefeb. adsensu suo comprobasse, ut sensus sit: *dat n. m. A. inspirit Romanis, ut deus, ut Romanam gentem*, h.e. copias suas, *tandem* aliquando *tuto g. deponant*, meliori ductori regendas tradant, qui veluti in gremio ipsas foveat, iisque melius parcat. Meo qualicumque iudicio Silius expressit Maronem Æn. XII, 554, et sola vox *tandem* spuria est, quam etiam Dausq. et N. Heins. vario modo correxerunt. Ille non male conj. *Romuleam gentem*: hic *R. cladem*, vel *frondem* (tamquam Romanis solennem), vel *laurum* (in gremium Jovis Capitolini delatam, de qua vid. *not. ad IX, 546*), vel denique *laudem*; quod posterius ad vulgatam lect. proxime accedit. Possis et *famam*, vel *sortem* tentare. —**614.** *blando* Col. cum R. 2. et Ven. ant. *libido* Oxon. Vulgg. *Libyco fuco*.

395 VL

620. *quantum* Colon. (ex quo Modium male protulisse *tanquam*, docebat N. Heins.) et R. 2, *tantam* conj. Dausq. Vulgo (*mirabile*) *tantum*.

396 VL

634. *læto*, non *læta*, Col. et R. 2, *feta* malebat N. Heins. —**640.** *tunc*, non *nunc*, scripti et R. 2, *Hannibalem*: *quantus tunc*, *Pœne*, *fuisti* conj. Dausq.

397 VL

643. *Pulsando* Colon. —**644.** *summi*, non *summum*, Colon. quod recepi cum Drakenb. suadente N. Heins. qui et *Devexum lateris* volebat, ut *adtonitus serpentis* et mille talia apud Silium. Sed *devexum lateri*, h.e. in latere, ut *d. jugo VIII, 360*. —**645.** *lætis campis*, ut *VIII, 456*, suspic. N. Heins. et Drak. Vulgata ex *IV, 545*, defendi potest, etsi *tó lætis* præstiterit, quoniam cum *projecta* jungitur. —**646.** *Porrecta* suspicari possis: vid. tamen *not.* —**649.** *dives p.* ex scriptis et priscis edd. restituit N. Heins. refrag. Lefeb. qui *dites* edidit, ut conveniat verbis Livii XII, 9, pr. *Picenum agrum refertum præda, quem effuse avidi atque egentis* rapiebant. Eandem lect. firmant Polyb. III, 86, extr. et Appian. b. Hannib. c. 12, init. et, quod Ill. Ernesti monet, qui se primum fundit in agros populandi et prædandi causa, nondum dives est prædæ, si subtiliter disputare velimus: etsi consequens etiam pro anteced. passim ponitur. Vulgg. *cupidus prædæ* primus dedit Nicander, eandem forte Livii auctoritatem secutus, iudice Drak. qui tamen, quod omnes libri prisci exhibent, non mutare ausus est: quod nunc forsitan, si etiam nunc viveret, fecisset, ut effugeret certe censuram Lefeb. qui satis modeste suo, non Gallico, more pronuntiat, eum in textu absurdissimum esse, et in notis (in quibus tamen nihil præter ea, quæ dixi, continetur) prope delirare.

398 VL

654. *Literni*, non *Linterni*, Col. h.l. et inf. *VII, 278*, et *VIII, 531*: *Λείτερνον* dicitur Ptolem. *Λίτερνον* Strab. V, p. 168; Appian. B. Civ. I, 39, et sic quoque in tabula Peutinger. et in optimis exemplar. Livii, Frontini. Plin. III, 5, Festi et al. Cf. Heins. ad Ovid. Met. XV, 714, Sigon. ad Liv. XXII, 16. —**659.** *si nosci fata darentur* R. 3, et Med. *nascere* R. 2. —**660.** *indicta pugna*, non *indictæ pugnae*, Col. et R. 2; *indicta pugnae* Ox. —**661.** *laurosque* R. 2, lapsu felici, si lapsus est, nec potius genuina lectio. —**664.** *ferens* Put. *niveæ columnæ* legendum, et post *tó columnæ* distinguendum videbatur N. Heins. —**665.** *Duellius* Put. Vulgo *Duillius* Sed *Duilius* Med. ed. ut in fastis triumphal. et Gr. Δουίλιος. Aliis Bellius, Billius, Βίλιος, Λίβιος dicitur. Confer VV. DD. ad Polyb. I, 22 et 24. Pighius ad A.U. CDXCIII. et, quos Drak. jam laudavit, Merula ad Enn. Ann. I, p. 59, et inprim. Ciaccon. ad column. rostrat. —**669.** *læto* Benes.

400 VL

671. *celebraret* Col. unde *Cernit ut... celebraret* scribendum putabat N. Heins. —**674.** *effulgens* R. 3. —**678.** *turmisque minantibus* scripti et priscæ edd. ante Junt. in qua primum operarum vitio editum *turmisque minitantibus*, pro quo *turmis minitantibus* reposuit Aldus, quem secuti sunt alii. *Ultor* malebat N. Heins. quod verbis Flori II, 2, *quasi in vindictam Africæ nata serpens* convenire notat Drak. qui tamen *tó ultro* servat, et coll. *XI, 517*, pro *insuper*, ut Lef. eum emphasi, ut apud Virg. passim, et apud alios *insuper*, vel *volens*, positum existimat. Quidem malim interpretari *adeo*, *sogar*, quæ notio plerisque, ubi *ultro* occurrit, locis respondet.

401 VL

680. *e puppi* volebat N. Heins. —**682.** *Rectorem* scripti et R. 2. Vulgata lectio *Xantippum* e marg. in contextum inrepsit. —**683.** *Indigno rector pendebat* R. 3. Parm. et Med. quæ lectio ex emendatione profecta videtur, ne idem nomen, ut vulgo fit, repetatur. —**686.** *effusos*, scilicet fragmentis navium, vel remis, emend. N. Heins. Cf. *ad IV, 251*. Idem prob. Drak. et recepit Lefeb. Non male: sed in vulg. quoque lect. *effusos* (h.e. vagos, dispersos, vel effuse) nihil esse video, quod displicere debeat. —**687.** *pronaque Lutatius a.* scripti et priscæ edd. *pronaque Luctatius* Veneta Marsi. Vulgata lectio *prona Luctatius* debetur Nicandro. *Lutatium* scribi in unico hujus gentis numo ap. Ursin. in familiis Rom., et primam a poetis syllabam corripit, sed in corpore Gruteri et Reinesii utramque orthographiam inveniri, monet Drak. qui laudat Heins. ad Claud. in Eutrop. I, 455; Carrion ad Sallust. Hist. I, p. 453, ed. Gruteri, et Fabrett. Inscriptt. p. 675 et 750. Præterea nostram scripturam confirmant Græci: nam *Λυτάτιος* dicitur Polyb. I, 59 sqq. et *Λουτάτιος* Appiano de reb. Sic. II, Exc. 18, T. I, p. 93. ed. Schweigh. —**689.** *Hæc* omnes scripti et edd. ante Drak. *victos* Colon. *junctos* Oxon. *vincto* Parm. et Med. *religatus in ordine* scripti cum R. 3, Parm. et Med. Vulgata lectio *juncto legatus in ordine* auctorem habet Marsum, qui *in ordine* pro *continuo* dictum putabat. *Hic inter victos religatus in o. H.* conj. Dausq. prob. N. Heins. nisi quod, *Hoc... in ordine*, scilicet captarum navium, maluerit. Id recepit Drak. qui tamen recte jam monuit, alto historicorum de captivitate Hamilcaris (qui ne pugnae quidem navali interfuit) silentio auctoritatem librorum plerorumque infringi, nisi forte hæc verba cum Dausq. ad imaginem Hamilcaris, quam Romani in triumpho religatam gestarint, referantur, de quo conf. *XVII, 630 sqq.* inpr. v. 644, 645. Mira hæc videtur oscitantia Lefeb. qui *Hoc, inter victos Legatus, in o. H.* reposuit, addita hac nota: «Non *capti*, sed ad incitas adacti milites Hamilcaris, cujus *arbitrio*, ait Nepos, *pacem permiserat* Carthago. Ideo dicitur a poeta *legatus*, constitutus quidem, non missus: id est, *plénipotentiaire*, german. *gevollmächtigt*, quod nemo ante me animadvertit.» Nihil horum omnium satisfacit, et ipse quoque receptam textus lectionem deserendam putavi, etsi ab ea discedere, ubi aliquam certe veri speciem habet, religioni duco. Sententia verborum, quæ ex vestigiis librorum, donec meliora certioraque quis suggesserit, reposui, hæc est: *Inter hæc*, scilicet tabularum argumenta (ut *inter ea* dixit Virg. Æn. I, 479) *Hamilcar*, dux, non legatus, Pœnorum in Sicilia, cujus tamen arbitrio hi pacem, cujus mox mentio fit, permiserant, *cinctus ordine legatorum*, h.e. decem legatis, ex ordine tabula

402 VL

expressis, quos Romani, pacis conditionibus, quas Lutatius dixerat, rejectis ad eum miserant, teste Polyb. I, 62 et 63, *converterat*, etc. Possis etiam eodem sensu legere *junctus legatorum ordini*, vel *ordine*: nisi malis *picto legatorum ordine*. Viderint acutiores. —**690.** *junctarum* conj. N. Heins. et v. **692.** *Sed pacti faciem*, vel *Sed pacti auspicium*, ut verba *pacti fœderis* jungantur; *faciem* scripti et Parm. *faciens* Med. Vulgo *facies*, adversante metro. *Pacis* majore litera initiali scripsi, quia ipsam *Pacis faciem*, h.e. imaginem pictura expressam puto, ut *aras*, *Jovem* et *Latinos*. —**695.** *Horrebant Libyes* contra fidem libb. dedit Lefeb. vulgare substituens exquisitori. —**696.** *horrida pacta* edd. antt. *inrita pacti* malebat N. Heins. ut *acuta belli*, *dura laborum*, etc.

699. *læta ira* et v. seq. *dabunt* conj. Dausq. utrumque parum acute. —**702.** *ferroque flammaque*, non *flamma ferroque*, scripti, quod concinnius videbatur N. Heins. nescio quare. —**704.** *capiet*, non *capiat*, scripti et R. 2. —**705.** *Nomasve* tacite edidit Lef. Male! —**706.** *Addes T.* scripti *Adde T.* Parm. et Med. *Adest R. 2.* *Adde etiam* Ven. Marsi et edd. inde expressæ, contra metri leges. *Adde et T.* conj. Dausq. quod non improb. N. Heins. et recepit Cell. ac legendum esse haud dubitabat Withof. quia v. **702.** præcesserit *da spectare*. —**708.** *Plausa* in mentem veniebat N. Heins. *ruet* Tell. *ruato* R. 2, teste Lefeb. qui hæc notat: «an pro *ruito*? quod placebat præ ceteris, propter concursum vocalium.» —**709.** *manetque cruore* opinabatur N. Heins. —**712.** *effugies* Col. unde *effinges* emend. Modius; *effingens* aliquot edd. —**716.** *monimenta*, non *monumenta*, R. 2, ut semper scribendum monet Lefeb. Recte. Conf. Cl. Schelleri Præcepta stili bene lat. P. I, p. 35, et Cell. Orthogr. Utrumque tamen in lapidibus occurrit.

403 vl

404

C. SILII ITALICI PUNICORUM LIBER SEPTIMUS.

ARGUMENTUM.

Q. FABIVS MAXIMVS CUNCTATOR, in quo omnis Romanorum spes sita est, cum novo exercitu, ex civibus sociisque conscripto, ad bellum proficiscitur, quod prudentia cautisque consiliis, quibus solus omnium, quas ducit, copiarum vires æquat, gerere statutum habet cum animo ac deliberatum; **1-19**.

At Hannibal, quam primum de creatione novi summique magistratus fama ad ipsum pervenit, Dictatoris genus et res ab ipso gestas a captivis percontatur, ex quibus Cilnius ducem Rom. ejusque gentem amplissimis verbis ornat, et ita indignationem quidem Pœni in se convertit, sed e malis, quibus urgetur, supplicio se emergere frustra cupit; **20-73**.

Dum Romæ, votis rite nuncupatis, cives cum conjugibus supplicatum eunt et sacris operantur, Fabius strenue iter facit, disciplinamque militarem ad pristinos mores redigit; **74-95**.

Castris deinde jam in conspectu hostium positis, Pœnus, certa victoriae spe inductus, nullam dimicandi moram facit, et vallatos maledictis ad certamen provocat; **96-122**.

Verum ubi quieta omnia apud Romanos, nec castra ullo tumultu mota videt, re infecta in Apuliam transit, variisque dolis constantem Dictatoris animum tentare et circumvenire conatur; **123-145**.

Quum ita quoque nihil proficit, omnisque spes in inritum cadit, tacita jam cura animum incensus, quod nunc demum edocti malis Romani parem Hannibali ducem quæsissent, in Campaniam exercitum reducit; **146-158**.

Ibi amœnissimam Italiæ partem agrumque Falernum, qui generosissimo vino abundabat, cujus faciendi rationem ipse Bacchus priscis temporibus Falernum, hospitem suum, docuerat, inpune depopulatur; **159-211**.

Qua rei indignitate in castris Romanorum seditio movetur, quam Fabius comprimit, habita oratione, qua ostendit, rempublicam, continuis cladibus adflctam, non nisi prudentissima et cauta belli gerendi ratione ab interitu vindicari posse, et rem tempusque ita postulare, ut adversus ferocem tot victoriis hostem nihil temere audeant, nec, nisi certa spes et commoda rei bene gerendæ occasio obferatur, summam rerum universo periculo committant, sed ante omnia suæ salutis atque securitati consulere, conatusque hostiles singulari potius arte, quam temeraria vi inpedire studeant; **212-259**.

Invidia tamen Dictatoris augetur fraude ac dolo Hannibalis, qui ab uno ejus agro, omnibus circa vastatis, ferrum ignemque abstinere jubet, ut occultæ proditionis fœderisque clam cum hostibus icti suspicio commoveatur; **260-267**.

Sed mox Pœnus suis se artibus peti sentit, agmenque suum repente præter opinionem inter Calliculam montem, Formiana saxa ac Literni stagna inclusum videt, via ad Casilinum obsessa; **268-281**.

Quas insidias callide eludit, et noctis principio duces, Magonem, Maraxen et Acherran somno excitat, militibusque tessera significat, quid fieri velit: tum sarmentis ad cornua boum adligatis et incensis, custodibus Romanis rei novitate terror incutitur; Pœnus vero salvus ex faucibus elabatur, saltumque transgressus in agro Allifano castra ponit; **282-376**.

Fabius confestim et ubivis hostem subsequitur; at non ita multo post, sacrorum causa Romam profecturus, non imperio tantum, sed consilio etiam ac prope precibus agit cum Minucio, ut, ratione potius quam fortuna fretus, bellum administret, et exemplum, quod ad imitandum

405

habeat, sequatur; 377-408.

Absente eo classis Pœnorum ex alto in portus Caietæ et Formiarum, in finibus Campaniæ, invehitur, quo hostium adventu perterritæ Nereides ad Protea, in antro, prope Capreas, commorantem, confugiunt, ut ab eo de futura Italiæ fortuna cognoscant; 409-434.

Deus marinus, exposita Romanorum origine, a Trojanis, propter iniquum Paridis iudicium et Junonis iram debellatis et terra marique cum duce Ænea jactatis, repetenda, prædicit, urbem eorum æternam fore, bellumque Punicum II, quamvis Cannensis etiā nunc clades impendeat, a Scipione Africana gloriose confectum iri; 435-493.

Quam fatorum seriem dum vates in antro reserat, Magister equitum, in memor monitorum Fabii, ferociter magis quam consulto rem gerit, et, Hannibale, furoris ipsius alendi causa, fugam aliquoties simulante, jam fama egregiæ victoriæ Romam perfertur; 494-512.

406 Hinc populi jussu æquatur ei imperium cum dictatore, qui invicto a civibus hostibusque animo ad castra revertitur et exercitum dividit; 513-522.

Quo facto Minucius, secundis rebus delatoque sibi a populo honore multo animosior ad omne periculum spernendum et quidvis audendum factus, sine mora cum hoste iniquo confligit loco, et subito legiones omnisque adeo res publica in maximo discrimine versantur; 523-535.

Jam cæsis aliis, aliis fugam circumspectantibus, Fabius, conspecta procul turbata acie, militibusque et Q. Fabio, filio, qui irata mente contraria suadebat, ad opem suis ferendam stimulis, repente, velut cælo demissus, legionibus, salutis suæ jam desperantibus, succurrit, et hostibus, quorum magnam stragem ipse ejusque exemplo incitati Syllæ, Crassi, Metellus, Furnius, Torquatus, Brutus, Cato et Q. Fabius edunt, victoriam, civibus vero confessionem erroris extorquet; 536-729.

Minucius, in merito hoc beneficio victus et nunc demum sentiens, quanto satius sit, prudentia et cunctatione, quam temeritate, bellum tali tempore administrare, castra cum Dictatore jungit, et, aris in ipsius honorem exstructis vinoque ac dapibus Fabio, tanquam Deo, libatis, PATREM eum salutatur; quod exemplum milites sequuntur; 730-750.

INTEREA trepididis Fabius spes unica rebus:

Ille quidem socios atque ægram vulnere præceps

Ausoniam armabat, viridique ad dura laborum

Bellator senio jam castra movebat in hostem.

Sed mens humana major, nec tela, nec enses,

Nec fortes spectabat equos: tot millia contra

Pœnorum invictumque ducem, tot in agmina solus

Ibat, et in sese cuncta arma virosque gerebat.

407

5

406N **1.** *trepididis spes unica rebus*, ut X, 48, et *fessis spes ultima*, VIII, 667; *lumen et auxilium rebus nostris dubiis futurum*, Liv. I, 39; II, 50, ext. de Fabia gente. — *Res trepidæ*, periculosæ, in quibus trepidamus, φοβερὰ, ut passim apud Liv. conf. Drakenb. — **2.** Duas legiones, teste Liv. XXII, 11, vel quatuor, si Polyb. III, 88, fides habenda, ex civibus sociisque scripsit, et ad Servilianum exercitum adjecit. — *ægram vulnere*, cladibus adflicta et debilitata. — **3 sq.** *viridi senio*, ut apud Virgil. Æn. VI, 304; conf. ad I, 405, *virens senecta*.

407N **5.** Egregia quidem laus prudentiæ Fabianæ, quæ ad hostes superandos plus momenti habebat, quam omne exercitus robur. — **6.** *Nec spectabat*, minus iis confidebat, quam cautis consiliis et cunctationi; vel non curabat, metuebat; quem sensum minus probo. Ep. — **8.** Drak. ad h.l. et XVI, 19, comparat inf. v. 743; XVI, 50; Virg. Æn. VII, 705, et Liv. XXVIII, 12.

Ac ni sacra seni vis inpressumque fuisset,

Sistere Fortunam cunctando adversa foventem,

Ultima Dardanii transisset nominis ætas.

Ille modum Superis in Punica castra favoris

Addidit, et Libyæ finem inter prospera bella

Vincendi statuit: tumefactum cladibus ille

Hesperiiis lento Pœnum moderamine lusit.

10

15

9. *vis sacra*, h.e. admirabilis, magna, præclara, divina, ut *sacer Iulus*, VIII, 71; *sacrum letum*, II, 520; *rabies virtutis*, VI, 42; forte etiam *sacra manus*, VIII, 357, et *sacras in sanguine dextras*, XII, 578; *annus sacer*, h.e. præclarus, egregius, vel felix ap. Tibull. II, v, 82; ἱερὸς δίφρος, Hom. Iliad. ρ, 464; ἱερὴ Θήβη, Εὐβοίη, Ἴλιος, ἱερὴ Ἴς Τηλεμάχιο Iliad. α, 366; β, 535; δ, 416; Odyss. β, 409; ἱερὸν μένος Ἀλκινόοιο, et κλέφας, Odyss. η, 167; Iliad. λ, 194; ἱερὰ νᾶσος Thera, Ταίναρος et Σικύων ap. Pind. Pyth. IV, II, 78, et Nem. IX, 127. Sic et Ἀχιλλεύς, vel ἄλλα δῖαν, Λακεδαίμονα δῖαν, Iliad. α, 141; Odyss. ε, 20. — *inpressum*, fixum ac destinatum. — Fabius minus confidebat legionibus suis, sed tanquam solus in bella pergeret, in se uno omnem spem repositam habebat; *ac ni sacra vis*, divina mens, cogitatio, ἱερὸν μένος, *seni fuisset...* (*adversa*, Pœnorum partes) actum fuisset de imperio romano; Lenz.

12. Minuit favorem deorum, inpr. Junonis, in Pœnos, h.e. perpetuæ Pœnorum fortunæ modum statuit, qua ratione eadem sententia mox exprimitur. — **15.** Drak. comparat VIII, 11, et Claud. b. Get. v. 138. *Primus fulmineum lento luctamine Pœnum Compressit Fabius*.

Summe ducum, qui regna iterum labentia Trojæ

Et fluxas Latii res, majorumque labores,

Qui Carmentis opes et sceptræ Evandria servas,

Surge, age, et emerito sacrum caput insere cælo.

408

408N **16.** Egregia poetæ ad Fabium apostrophe, sed luxuriante ornatu expressa. — *iterum labentia*. Cf. ad I, 43. — **17.** *fluxas Latii res*, ut ap. Virg. Æn. X, 88; Cic. Att. IV, 2; Sall. Jug. 123. Nam *fluere* est dilabi, interire. Vid. Gron. ad Liv. XXVII, 17. Italia vario modo designatur. — **18.** *Carmentis*, seu Carmenta,

Evandri mater. Cf. XIII, 816; Liv. I, 7; Virg. Æn. VIII, 335 sq.; ibique Heyne Exc. I. —19. Altius te a terra in cælum tolle, scilicet nominis amplitudine et immortalitate, ut *sublimi ferire sidera vertice* dixit Hor. Od. I, 1, extr. ubi vid. Jani. Ἐρις ap. Hom. Iliad. δ, 442, ὀλίγη μὲν πρῶτα κορύσσειται, ἀυτὰρ ἔπειτα Οὐρανῷ ἐστῆριξε κάρη. —*emerito*, merito, prudentia rebusque gestis promerito, ut XI, 464; Drak. qui laudat Huet. ad Manil. I, 404; Heins. ad Vell. Pat. II, 11 et al.

At Libyæ ductor, postquam nova nomina lecto
Dictatore vigent, raptim mutata Latinis
Imperia haud frustra reputans, cognoscere avebat,
Quæ fortuna viro, quodnam decus; ultima fessis
Ancora cur Fabius, quem post tot Roma procellas
Hannibali putet esse parem: fervore carentes
Angebant anni, fraudique inaperta senectus.
Ocius adcitum captivo ex agmine poscit
Progeniem ritusque ducis dextræque labores.

20

409

25

20. *nova nomina*, Dictatoris et magistri equitum. —21. *vigent*, celebrantur et in omnium ore sunt, Cell. Cf. Cic. Tusc. I, 38, extr. —*lecto Dictatore*, propr. Prodictatore, quia consul Romæ non erat. Vid. Liv. XXII, 8. —23. *Ancora ultima*, alias *sacra*, Gr. ἄγκυρα ἱερὰ, ἢ χωρὶς ἀνάγκης οὐ χρώνται, Polluc. I, 9; quod quam egregie Fabio conveniat, monuit jam D. Heins. Spem ut plurimum in numis sub symbolo ancoræ signari, observat Drakenb., qui præterea comparat VIII, 667; X, 48; Proverb. e Vatic. Append. Cent. II, n. 18, et Schott. ad Proverb. et Suid. Cent. XIV, num. 50. —24. *Imitat.* Liv. XXII, 12. —25. *fervore carentes anni* Fabii, ut contra *vividi, calidi, fervidi, ignei* dicuntur juvenes. Cf. XVI, 596, et Virg. Æn. V, 395... 396. —26. *inaperta*, non patens.

409N

27. *adcitum poscit*, ab eo, quem adciverat, quærit, percontatur. —28. *labores*, ut V, 561. Ipsum poetæ commentum satis ingeniosum est, et ingenti Hannibalis sollicitudini, cujus justa erat causa, consentaneum.

Cilnius, Arretî Tyrrhenis ortus in oris,
Clarum nomen erat; sed læva adduxerat hora
Ticini juvenem ripis, fususque ruentis
Vulnere equi, Libycis præbebat colla catenis.
Hic ardens extrema malis, et rumpere vitam:
«Non cum Flaminio tibi res, nec fervida Gracchi
In manibus consulta, inquit. Tirynthia gens est;
Quam si Fata tuis genuissent, Hannibal, oris,
Terrarum imperium Carthaginis arce videres.

30

35

410

29. *Cilnius, clarum nomen*. Cf. V.L., et ad V, 328. —*Arreti*, vid. V.L., et ad V, 123. —*Tyrrhenis*, Etruscis, vid. ad IV, 719.

33. *Hic ardens*, vehementer cupiens, in *malis*, in captivitate, *extrema*, mortem, ut ap. Virg. Æn. I, 219; VI, 457; Flor. IV, 2, vel finem malorum. Schmid. interpretatur: *ardens malis*, propter mala, ut *ardens furiis*, XVII, 237. —*extrema*, vehementissime, ut apud Græcos millies. —*rumpere vitam*, ut VI, 510; alias *abrumperet*, de quo vid. Heins. et Drak. Cf. ad II, 597. —34 sq. Oratio summo ornatu artificioque composita, et ad iram Hannibalis laude Fabii incendendam aptissima. Verba Liv. XXII, 12. —*fervida Gracchi consulta*. Cf. IV, 514 sq., et XV, 337, ubi calidus Marcellus Fabio Cunctatori obponitur. —35. *In manibus sunt*, h.e. adsunt, ut XII, 197, et ap. Virg. Ge. II, 45 (ubi vid. Burm.), et Æn. X, 280. —*Tirynthia gens*, cf. VI, 627 sq., et ad II, 3; *gens*, vid. ad II, 185. —36, 37. Conf. IV, 730; XVII, 403, 404.

Non ego te longa serie per singula ducam:
Hoc sat erit; nosces Fabios certamine ab uno.
Veientum populi violata pace negabant
Adceptare jugum, ac vicino Marte furebat
Ad portas bellum, consulque ciebat ad arma.
Delectus vetiti; privataque castra Penates
Herculei inplevere: domo (mirabile) ab una
Patricius junctis exercitus ibat in armis.
Ter centum exsiluere duces: quocumque liberet,
Uno non pavidus rexisses bella magistro.

40

45

410N

39. *nosces Fabios certamine*, etc. ut apud Virg. Æn. II, 65 sq.

40. Cf. ad II, 4 sq.

43. sq. Cf. Liv. II, 48. —*privata castra*, quæ privatis Fabiorum sumtibus alebantur, ut contr. *publica bella*, v. 60. —*Penates Herculei*, familia Fabiorum.

47. Vel *uno horum magistro*, duce (vid. ad III, 173) *non pavidus*, sine periculi metu, *rexisses bella*, ut VI, 307. Comparant Liv. II, 49; Ovid. Fast. II, 200; Eutrop. I, 14, et Appian. de reb. Samn. Exc. X, c. 3, tom. I, p. 65, ed. Schweigh.

411

Sed, dirum egressis omen, scelerata minaci
Stridentis sonitu tremuerunt limina portæ,
Maximaque Herculei mugivit numinis ara.
Invasere hostem; numerarique aspera virtus
Haud est passa viros, et plures milite cædes.

50

48. *dirum omen*, hoc est, portam Carmentalem, quæ *omen habet*, ut utar verbis Ovid. Fast. II, 201 sq. Hinc *scelerata* dicebatur. Vid. Festus, voc. *Scelerata* et *Religioni*; Serv. ad Virg. Æneid. VIII, 338, et Flor. I, 12. —*Scelerata*, infelix, improba et abominabilis v.c. *castra*, Suet. Claud. 1; *Sedes*, Ovid. Met. IV, 455, et Tibull. I, III, 67; (ubi vid. Broukh. et Heyne) *limen*, Virg. Æn. VI, 563; *campus*, Liv. VIII, 15, extr.,

411N et *vicus*, Liv. I, 48, et Ovid. *Fastor.* VI, 609; cf. ad V, 431, et Duker. ad Flor. l.c. Fuit autem hæc porta in regione VIII urbis sub Capitolio a dextra inter rupem Tarpeiam et Tiberim, nomenque a Carmentæ templo, prope eam posito, adcepit. —50. Alterum omen, quod dat generis auctor. De *ara Maxima* Herculis ad forum Boarium vid. Cerda et Heyne ad Virg. *Æn.* VIII, 269 sq.

52. *viros*, Fabios, qui propter virtutem amplissimus numero exercitus esse videbantur. Virtus non passa est numerari *plures milite cædes*, h.e. cæsos hostes, qui multitudinem Fabiorum superabant; nisi malis jungere, *virtus et cædes*, etc. Id tamen non magni momenti facinus agnoscit Ernesti.

Sæpe globo densi, sæpe et per devia passim
Dispersi subiere, vicis meritiq̄ labore
Æquato: nulli quisquam virtute secundus, 55

Ducere ter centum Tarpeia ad templa triumphos.
Spes heu! fallaces oblitaque corda caducum
Mortali quodcumque datur! grex ille virorum,
Qui Fabia gente incolumi deforme putabat
Publica bella geri, pariter cecidere Deorum 60
Invidia, subitis circumvenientibus armis.

412 Nec tamen occisos est cur lætere: supersunt,
Quod tibi sit Libyæque satis: certaverit unus
Ter centum dextris; tam vivida membra, laborque
Providus, et cauta sollertia tecta quiete. 65

55, 56. Haud quisquam ex illis ulli, vel alteri primum quasi virtutis locum et gloriam triumphum concedebat; sed ad hanc omnes simul eodem ardore adspirabant. —Quilibet videbatur esse primus, qui triumphum mereretur, Cellar. coll. Virg. *Æn.* XI, 441.

57. *caducum*, scilicet esse. —60. *Publica bella*, cf. ad v. 43. —*Deorum Invidia*, vid. ad III, 78 in V.L. —61. *armis*, armatis hostibus, ut ap. Virg. *Æn.* II, 409.

412N 62. *Supersunt* cuncti in uno Fabio Cunctatore, qui solus tibi satis negotii dabit, et omnium virtutem æquat.

Nec vero, calidi, nunc tu, cui sanguinis ætas,
Foderis in pugna velocius ilia planta
Bellatoris equi, frenisque momorderis ora.»
Quem cernens avidum leti post talia Pœnus,
«Nequidquam nostras, demens, ait, elicis iras, 70
Et captiva paras moriendo evadere vincla.
Vivendum est: arta serventur colla catena.»
Hæc juvenis, Divisque tumens ausisque secundis.

66. Post nobiliores ducis virtutes hanc laudem supervacua esse, et manifeste poetam, dum verborum ornamenta sectetur, ingenio destitui, iudicat Ernesti. —67. *planta*, ut VI, 212. —68. *momorderis*, læseris, vexaveris; vel doctior ratio pro vulgari, qua equus propr. frenos ore mordet, vel mandit.

69. Imitat. Lucani II, 511 seq., iudice Lefeb. sed Cæsar Pœno præstantior. Ed. —71. *captiva*, quæ captivus ferre solet.

73. *Divis*, eorum favore. —*tumens*, cf. ad II, 288.

At Patres Latiasque nurus raptabat ad aras
Cura Deum: mæsto subfusæ lumina vultu 75
Femineus matres graditur chorus; ordine longo
Junoni pallam conceptaque vota dicabant.
«Huc ades, o regina Deum, gens casta precamur;
Et ferimus, digno quæcumque est nomine, turba
Ausonidum, pulchrumque, et acu subtemine fulvo 80
Quod nostræ nevere manus, venerabile donum.

413N 74. Conf. Liv. XXII, 10, et, ex quibus ornatum precesque petiit poeta; Virg. *Æn.* I, 479 sq.; XI, 477 sq.; et Hom. *Iliad.* ζ, 269... 312; quæ loca etiam expressit, similiterque a Minerva ad Junonem transtulit a Lefeb. laudatus Stat. Th. X, 49... 69. —77. *pallam conceptaque vota*, h.e. pallam, quam voverant. *Palla*, πέπλος, Dearum signis pro veste injici solebat. Vid. Spanh. ad Callim. H. in Apoll. v. 32 et in Pall. v. 70.

79. *digno*, honesto, *nomine* matronæ, vel castæ mulieris, donum castæ Deæ obferentis. Quænam *digno nomine* sit, Stat. Th. X, 56... 59, docere, monet Lef. —80. *subtemen* simpl. filum, propr. radio stamini inmissum. Vid. Ovid. *Met.* VI, 55 sq.; Heyne ad Virg. *Æn.* III, 483, et ad Tibull. IV, 1, 121. —*fulvo*, aureo.

Ac dum decrescit matrum metus, hoc tibi, Diva,
Interea velamen erit: si pellere nostris
Marmaricam terris nubem dabis, omnis in auro
Pressa tibi varia fulgebit gemma corona.» 85
Nec non et proprio venerantur Pallada dono,
Phœbumque, armigerumque Deum, primamque
Dionen.

414 Tanta adeo, quum res trepidæ, reverentia Divum
Nascitur! at raræ fumant felicibus aræ.

82. Imitat. Virg. *Ecl.* VII, 35... 36; Drak. —84 sq. *Marmaricam nubem*, agmina Pœnorum: vid. ad I, 311. —*Pressa in auro* iunge, nisi malis inpressa coronæ.

86. *proprio dono*, peculiari Minervæ insigni, πέπλω ποικίλω, qui in Panathenæis magnis solenni pompa circumferri, et Deæ signo injici solebat. Vid. Spanh. ll. cc. Hom. *Iliad.* ζ, 271, 293, 302; Schol. ad Eurip.

Hecub. 470 sq.; Meurs. Panathen. c. 17 sq.; Heyne ad Virg. Cir. v. 21 sq., et Æneid. I, 481; Winckelm. *Gesch. d. Kunst*, T. I, p. 200. —**87. Dionen** (vid. ad IV, 106.) *primam*, primum, præcipue, ante alios deos: ei a dictatore etiam ædes vota. Vid. Liv. XXII, 9 extr. et 10 extr.

88, 89. Pulcherrimi versus rerum veritate et verborum dilectu. Dausq. et Draken. præter alios conferunt Liv. V, 51; XXV, 1; Stat. Th. IV, 661, ubi vid. Barth. —**89. felicibus**, non extis, seu sacrificiis; sed rebus, vel hominibus, quum secunda fortuna est. Ed.

Dum Roma antiquos templis indicit honores, 90
 Jam Fabius, tacito procedens agmine, et arte
 Bellandi, lento similis, præcluserat omnes
 Fortunæque hostique vias: discedere signis
 Haud licitum; summumque decus, quo tollis ad astra
 Imperii, Romane, caput, parere docebat. 95

90. Cf. Virg. Æneid. I, 632; III, 264. —*honores*, vid. ad III, 218. —**91... 93.** Conf. Liv. XXII, 12, pr. Sed idem c. 9... 11, et Polyb. III, 88, memorant, ipsum Fabium, quo die magistratum inierit, sacra curari jussisse, rebusque demum divinis peractis de bello et republ. retulisse. —**91, 92.** Lenz interpretatur ita: *arte Bellandi*, opera data, stratagemate quodam, *similis lento*, similans se ignavum, qui tamen non erat, sed potius prudens cunctator, (quemadmodum Minucius, apud Liv. XXII, 12 extr. eum *pro cunctatore segnem, pro cauto timidum, adfingens vicina virtutibus vitia, compellabat*) *præcluserat fortunæ omnes vias*, omnem aditum et impetum in se; ut contra *deprehendit fortuna temeritatem* Minucii apud Liv. XXII, 29. —*lento similis*, ex industria et cum arte cunctans, Ernesti; cui tamen hoc male ita expressum, et verba ista h.l. valde frigida videntur. —**93.** Fabius omnes dicto suo *parere docebat*, adeoque acerrime disciplinam militarem exercebat. Ingentem, teste Liv. XXII, 11, dictaturæ speciem apud cives sociosque fecit, viatore ad Servilium Cos. misso, qui ei nunciaret, ut sine lictoribus ad dictatorem veniret. —**94. summum decus... caput**, dictatura, hoc est dictator; vel potius ipse Fabius ita dicitur.

Verum ubi prima satis conspecta in montibus altis
 Signa procul, fulsitque novis exercitus armis,
 Adrectæ spes Sidoniæ, fervetque secundis
 Fortunæ juvenis: vincendi sola videtur,
 Quod nondum steterint acies, mora. «Pergite,
 clamat:
 Ite citi, ruite ad portas, propellite vallum
 Pectoribus: quantum campi distamus, ad umbras
 Tantum hosti superest. Resides ad bella vocantur,
 Quis pudeat certare, senes: quodcumque videtis,
 Hoc reliquum est, primo damnatum, ut inutile, bello. 105

96. conspecta haud procul Arpis, teste Liv. XXII, 12, (quem locum poeta expressit) sed περί τὰς Αἴκας Hirpinorum apud Polyb. III, 88 extr. Cf. Plut. in Fab. —**98. Arrectæ spes**, ut ap. Virg. Ge. III, 105; ubi vid. Heyne. —**101.** Cf. Liv. l.c. —**102. ad umbras**, priusquam pereat. —**103 sq. Resides senes**, ut ap. Virg. Æn. I, 722; VI, 814; VII, 693. —**105.** Drak. comparat similia Cestii verba ap. Senec. Suasor. V.

En, ubi nunc Gracchi, atque ubi nunc sunt fulmina
 gentis
 Scipiadæ? pulsi Ausonia, non ante paventem
 Dimisere fugam, quam terror ad ultima mundi
 Oceanumque tulit: profugus nunc errat uterque,
 Nomina nostra tremens, et ripas servat Iberi. 110
 Est etiam, cur Flaminio mihi gloria cæso
 Creverit; et titulis libeat cur figere nostris
 Crudum Marte viri nomen. Quot demere noster
 Huic annos Fabio gladius valet! et tamen audet.
 Audeat! haud ultra faxo spectetur in armis.» 115

106. De formula *ubi nunc est*, et *heu ubi nunc est*, vid. quos Drak. laudat, Heins. ad Ovid. Her. IV, 150; Broukh. ad Prop. III, ix, 59, et Burm. ad Petron. c. 115. —*Gracchi*, conf. IV, 495 sq. —*fulmina gentis Scipiadæ*, verba Virg. Æn. VI, 843; ubi vid. Intpp. —*fulmina gentis*, vid. ad I, 421. —**107. Scipiadæ**, h.e. Scipiones, ut VIII, 254; Virg. l.c. et Ge. II, 170; Prop. III, xi, 67. Sic et *Memmiades*, Drak. monente, pro Memmius dicitur Lucret. I, 27; ubi vid. Lambin. *Scipiadæ* h.l. sunt P. et Cn. Cornelii Scipiones fratres, pater et patruus Africani majoris, adversus Hasdrubalem, Hannibalis fratrem, missi *ad ultima mundi*, h.e. Hispaniam, ubi et peremti sunt. —*paventem Dimisere fugam*, paventes fugere cessarunt. Hannibal gloriatur, eos metu, quem ipse illis incusserit, Hispaniam fugisse, et *ripas Iberi*, limites imperii, custodire.

113. Crudum Marte, vid. ad I, 405. —*Quot*, quam paucos *annos?* quia jam exactæ ætatis Fabius, adeoque eum vincere nulla gloria est. —**114. audet**, mecum pugnare.

Talia vociferans volucris rapit agmina cursu,
 Ac, prævectus equo, nunc dextra provocat hostem,
 Nunc voce increpitat; missa nunc eminus hasta
 Fertur ovans, pugnæque agitat simulacra futuræ.
 Ut Thetidis proles Phrygiis Vulcania campis
 Arma tulit, clipeo amplexus terramque, polumque,
 Maternumque fretum, totumque in imagine
 mundum. 120

116. rapit, vid. ad IV, 218. —**118. sq.** Cf. Liv. XXII, 12. —**119. pugnæque agitat simulacra futuræ**, ut XVI, 529; Virg. Æneid. V, 585; (ubi vid. Intpp.) et Liv. XXIX, 22, Drakenb. Ita se gerit, ac si jam nunc

pugnam committat, adumbrat quasi futuram pugnam, quemadmodum Achilles, armis Vulcaniis ornatus, Græcos clamore claro ad certamen adcendit; Lenz.

120 sq. Cf. Hom. Iliad. ζ, 478 seq., 608; τ, 364 sq.; χ, 131 sq.

Cassarum sedet irarum spectator, et alti
Celsus colle jugi domat exsultantia corda,
Infractasque minas dilato Marte fatigat 125
Sollers cunctandi Fabius: ceu nocte sub atra
Munitis pastor stabulis per ovilia clusum
Inpavidus somni servat pecus; effera sævit,
Atque inpasta truces ululatus turba luporum
Exercet, morsuque quatit restantia claustra. 130

123 sq. Cf. Polyb. III, 89, *corda* Pœnorum. — **125.** Ἀπορηνίξει, D. Heins. — **126 seq.** Cf. Virg. Æneid. IX, 59 sq.; Hom. Iliad. μ, 299 sq. al. Sed variata h.l. comparatio cedit tamen, et longe inferior Græca et Latina, ut mos est Silio. Ed. — **128.** *Inpavidus somni*, inpavidum ducens somnum, ut ap. Sen. Herc. Cēt. 645. — **130.** *restantia*, ut *morantia claustra*, XIII, 108; vid. ad VI, 125. — *claustra*, fores; Draken.

417 Inritus incepti movet inde, atque Apula tardo
Arva Libys passu legit, ac nunc valle residit
Conditus occulta, si præcipitare sequentem,
Atque inopinata detur circumdare fraude;
Nunc nocturna parat cæcæ celantibus umbris 135
Furta viæ, retroque abitum fictosque timores
Adsimulat; nunc castra citus deserta relicta
Ostentat præda, atque invitat prodigus hostem.
Qualis Mæonia passim Mæandrus in ora,
Quum sibi gurgitibus flexis revolutus oberrat. 140

417N **131.** Cf. Liv. XXII, 12 et 41. — *Apula Arva*, conf. Polyb. III, 88. — **134.** *Fraus et furta* insidiæ, ut ap. Virg. Æn. XI, 515, 522: cf. ad VI, 70; Drak. ad XVII, 91; Barth. Adv. XIII, 7. — **135, 136.** Observa verborum ambages.

139. Vaga et inflexa Hannibalis itinera egregie comparantur Mæandro, Phrygiæ fl. qui inter Cariam et *Mæoniam*, h.e. Lydiam, (vid. ad IV, 719 sq.) tot tantisque flexibus fluit, ut sæpe reverti videatur. Cf. Virg. Æneid. V, 251 (ubi vid. Cerda et Heyne); Ovid. Met. VIII, 162 sq., et Epist. IX, 55 sq., ad quæ loca v. Heins. — **140.** *Errare* voc. propr. de fluminibus flexuosis, Drak. qui laudat Gron. ad Senec. Herc. F. 684, et Burm. ad Petron. c. 131.

Nulla vacant incepta dolis: simul omnia versat,
Miscetque exacuens varia ad conamina mentem.
Sicut aquæ splendor, radiatus lampade solis,
Dissultat per tecta, vaga sub imagine vibrans
Luminis, et tremula laquearia verberat umbra. 145

141 sq. Imitat. præclari loci Virg. Æn. VIII, 20 sq.; ubi vid. Heyne. Rationem poetarum, adfectionem animi commoti, fluctuantis, irati, etc., comparandi cum rebus sub sensus cadentibus notat Ernesti coll. IX, 358 sq.; XIII, 24 sq.; Virg. Æn. VII, 462; Ovid. Met. VIII, 472; X, 373. — *versat Miscetque* in animo, perpendit.

418N **143.** *splendor aquæ*, propr. solis, in aquæ superficiem incidens, et ab ea repercussus. — **144.** *vibrans* se, celeriter et tremule ultro citroque se movens; quod vario ornatu exprimitur. Cf. ad I, 539. — *vaga*, quæ celeri motu fulgebat. Vid. Burm. ad Val. Flac. III, 558. — **145.** De *laquearibus*, vid. Ernesti Clav. Cic. voc. *lacunar*.

418 Jamque dolore furens ita secum inmurmurat iræ:
«Obvia si primus nobis hic tela tulisset,
Nullane nunc Trebiæ et Trasymeni nomina? nulli
Lugerent Itali? nunquam Phaethontius amnis
Sanguinea pontum turbasset decolor unda? 150

146. Cf. Liv. XXII, 12, pr. — **147... 150.** Color orationis, ut X, 29 sq., et apud Virg. Æn. XI, 285 sq.; ubi vid. Heyne. Si Fabius in hoc bello primus Rom. dux fuisset, nonne nulla nunc Trebiæ et T. fama foret? (nonne eorum *nomina nulla*, h.e. obscura et ignobilia, nec meis victoriis nobilitata essent?) nonne nullus Romanorum, fortunam suorum tum lugeret? etc. Encliticum et interrogativum *ne* pro *nonne* passim occurrit (quod vel Lexicographi et Ernesti in Clav. Cic. tirones docebunt), et in adfectu etiam non repetitur. — **149.** *Phaethontius amnis*, Padus vel Eridanus, qui Trebiam et Ticinum in mare Hadriaticum devehit. Cf. IV, 634, 647, 691; V, 129, inpr.; VI, 108; XVII, 501 et 606. Cur *Phaethontius* dicatur, vel tironibus notum ex Ovid. Met. II, 324.

419 Inventum, dum se cohibet, terimurque sedendo,
Vincendi genus; et quoties, velut obvius iret,
Discinxit ratione dolos, fraudesque resolvit!»

419N **151, 152.** Withof. cf. sup. IV, 41; Val. Fl. II, 194; Virg. Æn. VIII, 487; Senec. de Ben. IV, cap. 40, (ubi vid. Gron.) et, qui h.l. imitari videntur, Florus II, 6, et Mamert. Paneg. ad Jul. cap. 5. — *se cohibet* a pugna, eam detrectat; vel in castris se includit. — *terere*, τρίβειν, ἐπιτρίβειν, comminuere, adfligere, conficere, perdere. — *sedendo*, vid. ad III, 142, et Klotz. ad Tyrt. p. 143 seq. — *Vincendi* me vel nos. — **153.** *ratione*, prudentia, arte. — *Discingere* sensu metaph. id. qd. *resolvere*, καταλύειν, detegere, et hinc inritum facere; (nam *sinus* etiam de iis, quæ clam fiunt, v.c. de iis, qui *in sinu gaudent*, adhibetur, et, si discingimur, quæ in sinu gestamus, patefiunt) deinde, metaphora a laxa et fluente toga desumta, effeminare, frangere v.c. ingenium ap. Sen. Ep. 92, extr. et denique exarmare, ut VIII, 34; Juvenal. VIII,

120; Martial. IX, 103, unde *discincti* dicuntur, vel negligentes, luxuriosi mollesque homines (vid. ad II, 56), vel exactorati, et cum ignominia missi, qui *cingulo* armisque privabantur. Cf. Ernesti Clav. Cic. Omnia hæc ad *dolos fraudesque* bene transferri possunt.

Hæc secum, mediam somni quum buccina noctem
Divideret; jamque, excubias sortitus iniquas,
Tertius abrupta vigil iret ad arma quiete.

155

420

154, 156. Ut dies ap. Romanos in quatuor *excubias*, quarum quælibet tres horas continebat, ita et nox in totidem *vigilias*, vel excubias, quæ a tubicine committi, et a cornicine finiri atque revocari solebant, dividebatur. Vid. Veget. III, 8, et Polyb. lib. VI, 37. Horæ diurnæ breviores, et nocturnæ longiores erant hieme, at vice versa æstate, quoniam quævis et dies et nox per æstatem et hiemem duodecim habebat horas, ad rationem solis comparatas. Prisci vero Græci noctem in terna tantum quatuor horarum spatia, φυλακὰς, dispecebant, quod ex Hom. Iliad. κ, 253; Odys. ξ, 483, et Mosch. II, 2, (ubi vid. Schweb.) intelligitur: nisi quod Eurip. in Rheso τετράμοιρον νυκτὸς φρουρὰν jam Trojanis temporibus in usu fuisse innuit. Cf. Drak. ad IV, 89; Heusing. ad Corn. Nep. XVIII, 9, §. 3; Burm. ad Petron. c. 26; Bochart. Hieroz. T. I, p. 396. In sacris libris noctem in ὄψῃ, μεσονύκτιον (concupium), ἀλεκτροφωνίαν et τὸ πρῶν dividi, monet D. Heins. Post *mediam noctem* tertiam fuisse vigiliam, ex h.l. adparet. Cf. **XV, 605**; Senec. Thyest. 799; Liv. VII, 35, pr.; XXVII, 47. — **155.** *excubiæ* tam nocturnæ sunt, quam diurnæ. — *sortitus*; nam sorte milites inter se vigilias dividebant, quæ inde Græcis λάχη dicuntur. Cf. **IX, 92**, et inf. v. **368**; ubi Drak. hæc notat: per vices excubasse vigiles, Claud. in Eutrop. II, 418, innuit: nimirum quilibet milites excubabant suis vicibus; at qua quisque noctis vigilia, sorte comparabant. — *iniquas*: vigiliarum enim commodiores et æquiores prima ac quarta, Dausq. Sed et quævis vigilia gravis est, ac periculosa belli tempore. Cf. inf. v. **318**. — **156.** *Abrumpere quietem*, ut κατασχίζειν ὄνειρους dixit Anacr. III, 9; ubi vid. Cl. Fischer. Cf. Drak. ad XV, 48.

420N

Vertit iter, Daunique retro tellure relicta,
Campanas remeat notus populator in oras.
Hic vero, intravit postquam uberis arva Falerni,
(Dives ea, et nunquam tellus mentita colono)
Addunt frugiferis inimica incendia ramis.

160

157. De itinere Hannibalis, et vastatione Falerni agri cf. Livius XXII, 13... 15, et Polyb. III, 88, 90... 92. — *Dauni tellure*; vid. ad I, 291. — **158.** *notus*, quia nunc *remeat*, iterumque populatur Campanos agros. Conf. VI, 650 sq.

160. *Tellus numquam mentita*, quæ numquam avidi coloni *spem mentita est* (ut ap. Hor. Epist. I, vii, 87), h.e. fefellit, decepit, lusit, cui opponitur terra *mendax*, ingrata, fallax, infida, γῆ ἄπιστος. Nam segeti agroque *fides* tribuitur, quatenus ei *creditur* semen, adeoque ipse domino, tamquam creditori, *debet*, et, si fruges gignit, semenque reddit cum fœnore, fidem solvit. Cf. Drak. ad h.l. Intpp. ad Hor. Od. III, i, 30; xvi, 30. Broukh. et Heyne ad Tibull. II, i, 19, et vi, 21, 22; Heins. ad Ovid. ex Ponto, II, ix, et ad Val. Fl. VII, 229. Sed expende h.l. verborum ambages. — **161.** *inimica incendia*, ut ap. Virg. Ge. IV, 330.

Haud fas, Bacche, tuos tacitum tramittere
honores,
Quanquam magna incepta vocant: memorabere,
sacri
Largitor laticis, gravidæ cui nectare vites
Nulli dant prælis nomen præferre Falernis.
Massica sulcabat meliore Falernus in ævo
Ensibus ignotis senior juga: pampinus umbras
Nondum uva virides nudo texebat in arvo;

421

165

162. Falernus ager in Campania, inter Cales et Sinuessam, ad radices montis *Massici*, (qui est orientalis pars continuorum montium, quorum pars occident. Gaurus, et septemtrionalis Falernus dicitur, de quo vid. Intpp. ad Flor. I, 16; II, vi, 28) ferax vini generosissimi, ex Plin. III, 5; XIV, 6; Athen. I, 21; Horat. aliisque notissimi, cujus origo h.l. describitur, translatis ad Falernum, quæ alii poetæ de aliis fingunt. Similiter enim Bacchus Cæneum, Icarium aliosque vini usum docuisse dicitur, ut Ceres Triptoleum sationem frugum. vid. Diodor. III, 63 sq.; Heyne ad Tibull. IV, i, 9; ad. Apollod. p. 114 et 840; Muncker ad Hygin. f. 129 et 130; Drak. cum Silio conferri jubet Achill. Tat. amor. Clitoph. et Leuc. II, p. 67; quo teste Tyrii idem apud se accidisse fabulantur. — *tuos honores*, ut ap. Virg. Ge. II, 393. — **163 sq.** *sacri laticis*, propter originem vini et usum in sacris. Cf. Hor. Od. I, xviii, 1, et Val. Fl. V, 193.

421N

166. *Falernus* est vel adjectivum, vel nom. propr. — *ævo meliore*, aureo, ut ap. Virg. Æn. VI, 649. — **167.** *Ensibus ignotis*, quum nota nondum essent bella, vel arma, quibus nunc misere montem illum Hannibal vastabat, Drak. qui laudat Cic. Nat. D. III, 63; Sen. Hippol. v. 531... 549; Broukh. ad Tibull. I, iii, 35 et 47.

Pocula nec norant succis mulcere Lyæi,
Fonte sitim et pura soliti defendere lymphæ.
Adtulit hospitio, pergentem ad litora Calpes
Extremumque diem, pes dexter et hora Lyæum;

170

169. *Pocula*, aquam, ut ap. Virg. Ge. I, 9, vel potum. — *mulcere*, dulciora reddere, et suaviora. Cf. Virg. Æn. VII, 34; Ovid. Met. I, 108, et Fast. I, 155; Prop. IV, vii, 60. Notus est veterum mos, vinum aqua miscendi, vel temperandi, de quo vid. Spanh. ad Callim. H. in. Pall. v. 46, et Jani ad Hor. Od. III, xix, 12. — **170.** *defendere*; vid. ad V, 490.

171. *hospitio*, ad hospitium seu domum Falerni. — *litora Calpes*; vid. ad I, 141. — **172.** *Extremum diem* occidentem, plagam occidentalem, Hispaniam, quam sol postremo illustrat, ut XIV, 8. — *pes dexter et hora*, prospera fortuna. De Bacchi itinere et expeditione in Hispaniam vid. Varro ap. Plin. III, 1; Sosthen. Iberic. lib. XII, apud Plut. de flumin. p. 1159.

422 Nec pigitum parvosque lares humilisque subire
 Limina cælicolam tecti: cepere volentem
 Fumosi postes, et ritu pauperis ævi 175
 Ante focos mensæ: lætus nec senserat hospes
 Advenisse Deum; sed enim de more parentum
 Grato cursabat studio, instabatque senectæ,
 Donec opes festas puris nunc poma canistris
 Composuit, nunc inriguis citus extulit hortis 180
 Rorantes humore dapes: tum lacte favisque
 Distinxit dulces epulas, nulloque cruore
 Polluta castus mensa cerealia dona
 Adtulit, ac primum Vestæ decerpsit honorem
 Undique, et in mediam jecit libamina flammam. 185

422N **173.** Pulcherrimi versus, quibus elegantiarum studiosi comparent dulcissima loca Ovid. Met. VIII, 626 seq. de Baucide ac Philemone, et Fast. V, 495 sq. de Hyrieo. — *parvosque lares*, etc. Cf. ad I, 616.
 — **174.** *volentem*, vid. ad XI, 445. — *cepere* ut *adcepit*, XVI, 2. — **175 sq.** *ritu... mensæ*, quod notum ex Ovid. Fast. VI, 305 seq. et aliis. — **178.** *instabat senectæ*, ut *urgere ultra vires* dixit Quinctil. XI, III, 51, vid. ad I, 268; II, 407, et cf. VI, 100. — **179.** *opes festas*, festis diebus destinatas ac reservatas.
 — **182, 183.** Μιασμοῦς multi veterum præter Pythagoreos putabant τὰς τῶν ἐμψύχων ἀφαιρέσεις, D. Heins. Præterea Silius fingit, hæc aureo sæculo, aut proximo certe tempore acta esse, quo nemo mensam sanguine vel carne pollutam habebat, sed herbis vel fructibus vescebantur homines, Drakenb. coll. Ovid. Met. I, 103 sq.; XV, 96 sq. — **184.** *primum Vestæ decerpsit honorem*, primum quædam in honorem Vestæ desumsit, libamina detraxit. Cf. V.L. et ad III, 218. — **185.** *in mediam jecit libamina flammam*, ἐν πυρὶ βάλλε θυηλὰς, Hom. Iliad. ι, 220. Cf. Lips. ad Tac. Ann. XV, 30.

423 Deesse tuos latices, hac sedulitate senili
 Captus, Iacche, vetas: subito (mirabile dictu)
 Fagina pampineo spumarunt pocula succo,
 Pauperis hospitii pretium; vilisque rubenti
 Fluxit mulctra mero, et quercu in cratera cavata 190
 Dulcis odoratis humor sudavit ab uvis.

188. *Fagina pocula* ad simplicitatem priscæ vitæ et aureæ ætatis pertinent. Drak. comparat Tibull. I, x, 8; Ovid Met. VIII, 668 sq., et Fast. V, 520. — **189.** *rubens*, vel nigrum fere fuisse vinum Falernum, docent Dausq. et Drak. ex Martiali VIII, 77; IX, 23; XI, 9 et 50. — **190.** *Fluxit mulctra*, propr. merum in mulctra. Cf. Virg. Æn. III, 626, et Ge. II, 166; Val. Fl. VI, 360. — **191.** *Dulcis humor* videtur esse jucundus: nam vinum Falernum propr. austerum, vel amarum erat, (unde *severum, ardens, ferox*, v. 211, et *indomitum*, Lucan. X, 163. dicitur) et hinc Chio, dulciori vino, vel aqua temperari solebat. Vid. Jani ad Hor. Od. I, xxvii, 9; II, xi, 19; Broukh. et Heyne ad Tibull. II, i, 28. De *odoratis uvis*, vid. Vulp. ad Prop. II, xxxiv, 30; III, xv, (17) 27. Ernesti ad Hom. η, in Bacch. v. 34 sq. (Οἶνος ἡδύποτος κελάρυζ' εὐώδης, ὄρωυτο δ' ὄδη Ἀμβροσίη), et Heyne ad Virg. Ge. IV, 279.

«En cape, Bacchus ait, nondum tibi nota, sed olim
 Viticolæ nomen pervulgatura Falerni,
 Munera»: et haud ultra latuit Deus: inde nitentem
 Lumine purpureo frontem cinxere corymbi, 195
 Et fusæ per colla comæ, dextraque pependit
 Cantharus, ac vitis, thyrsos delapsa virenti,
 Festas Nysæo redimivit palmitè mensas.

424N **194.** De variis divinæ præsentia signis in discessu vid. Heyne Exc. XIII; ad Virg. Æn. I, et de Bacchi indicia a Drak. laud. Broukh. ad Tibull. I, vii, (viii) 45. — **195.** *corymbi*, (vid. Heyne ad Virg. Ecl. III, 39.) h.l. corona hederacea Bacchi, qua et capita eorum, qui Orgia agebant, ornabantur, unde Bacchus κορυμβοφόρος, βοτρυφόρος, βοτρυόκομος, κισσοκόμης, κισσοχαρής, κισσόβρυος, dicitur. — *Lumine purpureo*, splendido, vel potius pulchro juventæ nitore et gratia, ut πορφυρέη Αφροδίτη, etc. Cf. omnino Heyne ad Virg. Æn. I, 590; VI, 641; Jani ad Hor. Od. III, III, 12; IV, i, 10; Vulp. ad Tibull. III, v, 4; *pupureus vultus Bacchi*, Stat. Th. VII, 148. Bacchus autem et Apollo sunt pulcherrimi deorum, quibus æterna est juvenas, et coma promissa ac intonsa, *fusæ per colla comæ* (v. 196), unde uterque etiam ἀκερσκόμης, ἀκερεκόμης, ἀβροκόμης, χρυσοκόμης, χρυσοπλόκαμος, καλλιέθειρος, *intonsus, indetonsus, semper puer et juvenis*. Vid. Broukh. ad Tibull. I, iv, 37, 38; Intpp. ad Ovid. Met. III, 421; IV, 13... 18; Hor. Od. I, xxi, 2; Ill. Harles. Anthol. Gr. poet. ad Anacr. XXIX, 33 et 43, p. 32, 33. — **197.** De *Cantharo* Bacchi et Sileni vid. Heyne ad Virg. Ecl. VI, 17; Dorville Sicula p. 408 sq.; Burm. ad Val. Fl. II, 272, et Drak. ad h.l. qui docet, eum ab una tantum parte ansam habere ap. Tristan. Comment. hist. T. II, p. 614; Vaillant. num. Colon. T. II, p.m. 64, et Beger. Thes. Brand. T. I, p. 15; sed ab utraque parte apud Cuper Apoth. Hom. p. 175. — **198.** *Nysæo*, Bacchico. Vid. Heyne ad Apollod. p. 563 sq., et ad Virg. Æneid. VI, 806.

Nec facilis læto certasse, Falerne, sapor,
 Postquam iterata tibi sunt pocula, jam pede risum, 200
 Jam lingua titubante moves, patrique Lyæo
 Tempora quassatus grates et præmia digna
 Vix intellectis conaris reddere verbis,
 Donec composuit luctantia lumina Somnus,
 Somnus, Bacche, tibi comes additus. Hic ubi primo 205
 Ungula dispersit rores Phaethontia Phœbo,
 Uviferis late florebat Massicus arvis,
 Miratus nemora, et lucentes sole racemos.

200, 201. Hæc ex Eubuli versibus ap. Suid. voc. Οἶνος expressa putabat D. Heins. et ex Virg. Ge. II, 94;

Drak. qui comparat Lucret. III, 478; Oppian. Venat. IV, 202, et multa aliorum loca. —**202.** *Tempora quassatus*, ut *quassus*, (Ovid. Rem. Am. 146.) *ictus, percussus vino*, ὄνονπλήξ. Vid. Broukh. et Heyne Obs. in Tibull. I, II, 3. Heins. ibid. et ad Prop. III, VII, 14; Burm. ad Val. Fl. VIII, 81. —**204.** *luctantia lumina*, quæ claudi nolebant, et cum somno quasi pugnabant, ut ap. Val. Fl. VIII, 85. Cf. inf. X, 343. —**205.** *Somnus Bacchi comes* in antt. monum. Vid. Lessing. *wie die Alten d. Tod gebildet*, p. 48, et Grut. Inscr. p. LXVII, 8. —**206.** *Ungula Phaethontia*, equi solis. —**207.** *Massicus*, vid. *ad v. 159.* —**208.** Conf. Virg. Ge. II, 82. Pulcher versus, ut et sqq. *lucentes* propr. uvæ.

425^N

425

Id monti decus, atque ex illo tempore dives
Tmolus, et ambrosiis Ariusia pocula succis,
Ac Methymna ferox lacubus cessere Falernis.

210

210. *Tmolus*, Lydiæ mons, vino nobilis. Vid. Plin. V, 29, 30; XIV, 7; Intpp. ad Virg. Ge. I, 56; II, 98, et Ovid. Met. VI, 15. —*Ariusia pocula*, vinum Chium. Vid. Plin. XIV, 7; Strab. XIV, p. 625, 637 (ubi ἡ Ἀριουσία χώρα), et Athen. I; quos Dausq. jam laudavit. Conf. Victor. Varr. Lectt. XV, 24; inpr. Pier. Heins. et Heyne ad Virg. Ecl. V, 71; ubi dulce hoc vinum *nectar* dicitur, ut h.l. —*ambrosii succi*. Conf. *ad v. 191.* —**211.** *Methymna*, h.e. vinum Methymnæum, ab urbe Lesbi ins. unde *Lesbium* quoque vocatur. Cf. Virg. Ge. II, 90; Prop. IV, VIII, 38, et Cell. Geogr. T. II, p. 15. —*ferox*, austerum, generosum, ut *inmite*, VIII, 378; cf. *ad v. 190.* —*lacus* propr. est receptaculum, quo mustum continetur prelo expressum, ut doliis excipiat; (vid. Burm. ad Petron. c. 70 et 135.) h.l. ipsum vinum, ut *prela Falerna* sup. *v. 165.*

Hæc tum vasta dabat, terrisque infestus agebat
Hannibal, et sicci stimulabant sanguinis enses,
Ludificante ducem Fabio: jamque improba castris
Ausoniis vota, et pugnandi prava libido
Gliscebant; proni decurrere monte parabant.

215

212. Cf. Liv. XXII, 14; Polyb. III, 89... 92. —**213.** *sicci stimulabant sanguinis enses*. Cf. *ad I, 11.*

Da famæ, da, Musa, virum, cui vincere bina
Concessum castra, et geminos domitare furores.
«Fervida si nobis corda, abruptumque putassent
Ingenium Patres, et si clamoribus, inquit,
Turbari facilem mentem; non ultima rerum,
Et deplorati mandassent Martis habenas.

426

220

217. *Da famæ*, vid. *ad IV, 73.* —*bina castra*, et Hannibalis et sua, in quibus Romani instinctu Minucii, magistri equitum, eadem, qua Pœni cupiditate ardebant, Fabiique cunctationem increpabant. Cf. Polyb. III, 90, et Liv. XXII, 14, 15; ubi Minucii oratio exstat, ut h.l. Fabii, qui ejus criminationes refellit.

219. Oratio Fabii, qua feroces militum animos frangit, tam ob dignitatem gravitatemque sententiarum, quam ob dilectum verborum, in perfectissimis Siliis locis adnumeranda est. —Poeta quod jam Drak. ex Mureti Var. Lect. II, 14, adnotasse video, expressit verba Cic. pro C. Rabir. c. 6. «Nihil me clamor iste commovet, sed consolatur, quum indicat, esse quosdam cives imperitos, sed non multos. Numquam, mihi credite, populus Romanus, hic, qui silet, consulem me fecisset, si vestro clamore perturbatum iri arbitraretur.» Conf. Claud. b. Get. v. 111 sq. —*Ingenium abruptum*, ut *præceps*, h.e. temerarium, fervidum, præproperum; unde *agere abrupte*, h.e. temere et incaute, dixit Justin. II, xv, 4.

426^N

—**220.** *clamoribus*, ut ap. Cic. l.c. vel turbulentæ Minucii orationes per contemptum ita dicuntur, ut *clamator* et *clamare*, Drak. coll. Petron. c. I; Quintil. Inst. Or. II, 12; Gell. XIX, 9; Cic. Divinat. in Cæcil. c. 15, et Brut. c. 49; Add. Cic. Or. III, 21 et 34.

Stat pensata diu belli sententia; vincam
Servare invites, urgentesque ultima fata.
Nulli per Fabium e vobis cecidisse licebit.
Si lucis piget, et supremis esse cupido est
Nominis Ausonii, tædetque in tempore tali
Nullum clade nova, claræque fragore ruinæ
Insignem fecisse locum; revocandus ab atris
Flaminius vobis est sedibus: ille ruendi
Jam dudum properans signum auspiciumque
dedisset.

225

230

223 sq. Cf. Polyb. III, 89, 90. —*vincam servare*, ut ap. Prop. I, IX, 5. Drak. vel ut *v. 398*, quamquam impediatur, tamen pertinaciter id agam ut servem, κρατήσω σώζειν, Schmid. Cf. *ad V, 552.*

—**224.** *urgentes ultima fata* interitum adcelerantes, in summum discrimen inruentes. Vid. *ad IV, 731.*

226. *lucis piget*, ut ap. Virg. Æn. V, 678. —*supremis esse cupido est*, ut IX, 322; XVI, 493. Nota elegantia, quam multis exemplis illustravit Heins. ad Ovid. Her. XIV, 64. —**227.** *tempore tali*, tam tristi et importuno, ut XII, 311; Conf. Drak. ad VIII, 112, et Burm. ad Val. Fl. II, 144. —**228, 229.** Ad vecordiam diraque vota Caligulæ ap. Sueton. c. 31, adludi censebat Drak. Si vos tædet, nondum quartam cladem adcepisse, etc. —*claræ fragore ruinæ*, ut *Hesperia sonitus ruinæ* apud. Horat. Od. II, I, 32, ubi vid. Jani.

427

«An nondum præceps vicinaque fata videtis?
Una, ut debellet, satis est victoria Pœno.
State, viri, et sentite ducem: quum optabile tempus
Deposcet dextras, tunc ista ferocia dicta
Æquentur factis. Non est, mihi credite, non est
Arduus in pugnas ferri labor: una reclusis
Omnes jam portis in campum effuderit hora.
Magnum illud solisque datum, quos mitis euntes

235

Jupiter adspexit, magnum est, ex hoste reverti.

427N **232.** *præceps*, præcipitium, h.e. maximum et imminens periculum. Vid. Drak.

233. *debellet*, bellum finiat.

234. Vid. *Var. Lect.*

239. *quos mitis*, æquus, propitius, *Jupiter adspexit*, ut ap. Virg. *Æn.* IV, 372; IX, 209, et inpr. VI, 128 seq., quem locum poeta respexisse videtur.

Fortunæ Libys incumbit, flatuque secundo
Fidit agens puppim: dum desinat aura, sinusque
Destituat tumidos subducto flamine ventus,

In rem cunctari fuerit. Non ulla perenni

Amplexu Fortuna fovet: jam copia quanto

Artior est nullo Tyriis certamine! quantum

Detritum est famæ! quin inter cetera nostra

428 *Haud laude abfuerit, modo qui.... Sed parcere dictis*

Sit melius. Jam vos acies et prælia et hostem

Poscitis? o maneant, Superi, fiducia talis!

Interea, exclusa majoris sorte pericli,

Me solum, quæso, toti me opponite bello.»

245

250

241. *incumbit Fortunæ*; conf. *ad IV, 731*, etsi propter ea, quæ sequuntur, suspicari fere possis, hoc loquendi genus petitum esse a navi, quæ propellitur a nautis, qui *remis incumbunt*. Fortunam vero secundam cum felici navigatione, et adversam cum tempestate atque naufragio comparari, ex Ovid.

Trist. I, v, 17, 36, aliisque locis vel tironibus notum est. Cf. Jani ad Hor. *Od.* I, 14. —**242.** *dum*, donec.

—*sinus* velorum *tumidos*, ventu secundo inflatos. —**243.** *subducto*, cessante. —**244.** *In rem*, utile.

—**245.** *copia*, commeatus. —**246.** *nullo certamine*, quum nulla sit pugna. —**247.** *Detritum*, minutum.

428N —**248.** *Haud a laude nostra abfuerit*, h.e. laudis parandæ occasionem mihi dederit. —*modo qui*, vid. *ad VI, 110*. Videtur Minucium carpere voluisse, iudice etiam Lefeb. Hannibal nobis porro gloriæ materiam dabit, *modo* is non consilia mea impediatur, qui a me dissentit. Cellar. supplebat: qui modo Romanos tot cladibus adfecit: et sic fere Cl. Ernesti: qui modo solus victor habebatur; quæ ultima verecunde reticuerit Fabius, ne Hannibalis laude inminuta suam ipse augere videatur.

His dictis fractus furor, et rabida arma quierunt.

Ut, quum turbatis placidum caput extulit undis

Neptunus, totumque videt, totique videtur

Regnator ponto, sævi fera murmura venti

Dimittunt, nullasque movent in frontibus alas;

Tum, sensim infusa tranquilla per æquora pace,

Languentes tacito lucent in litore fluctus.

255

253. Imitat. Virg. *Æn.* I, 127... 148 sq.; VI, 102.

257. *alas*, vid. *ad I, 589*. —*in frontibus*: nam tempora quoque, vel capita ventorum alata finguntur, v.c.

Zetæ et Calais ap. Hygin. f. XIV. Cf. quos Drak. laudat, Cuper. *Apoth.* Hom. p. 178, et Barth. ad Stat. *Th.*

V, 434. —**258.** *pace*; cf. *ad VI, 168*. —**259.** *lucent*, reducto sole, ut ap. Virg. *Æneid.* I, 143, et quia ventis non amplius turbantur.

Sensit cura sagax Pœni, fraudisque veneno

Adgreditur mentes. Pauca atque hæc ruris aviti

Jugera, nec multis Fabius vertebat aratris;

Massicus uviferis addebat nomina glebis.

Hinc pestem placitum moliri, et spargere causas

In castra ambiguas: ferro flammisque pepercit,

Suspectamque loco pacem dedit arte maligna,

Ceu clandestino traheretur fœdere bellum.

260

429

265

429N **260.** Conf. Liv. XXII, 23; Val. Max. VII, 3, extr. 8; Frontin. I, VIII, 2, et Plut. in Fab. —*Sensit*, furorem militum in castris Rom. sævire, vel etiam Fabii oratione consedissee. Hinc dolo invidiam duci parat. — *cura sagax Pœni*; vid. *ad IV, 599*.

264. *Hinc*, ex hoc agro. —*pestem moliri*, exitium parare, ut *insidias, calamitatem, periculum, pestem patriæ civibus*, etc. *moliri* dixit Cic. Cluent. 63, 64. Sext. I, et Catil. II, 1; cf. *ad I, 645*. Id moneo, ne quis *amoliri* interpretetur cum Draken. ad XIII, 48. —*spargere causas*, etc., ex Virg. *Æn.* II, 98; ubi vid. Heins. —**266.** *pacem dedit*, pepercit, eum incolumem intactumque servavit.

Intellectus erat Fabio, Tyriosque videbat

Dictator sævire dolos: at non vacat ægre

Invidiam gladios inter lituosque timere,

Et dubia morsus famæ depellere pugna;

Donec reptantem, et nequidquam sæpe trahendo

Huc illuc castra, ac scrutantem prælia Pœnum,

430 *Qua nemorosa juga, et scopulosi vertice colles*

Exsurgunt, clausit sparsa ad divortia turma.

270

275

271. Verba *morsus famæ* vel ad calumniam invidiamque, cui *dens* et inf. v. 512 *stimulus* tribuitur, vel ad dolorem, ex maligna fama haustum, spectat. Dolor enim et cura *mordet, edit, adedit, exedit, urit, fodit, stimulat, pungit animum*, δάκνει φρένας, ἀπόσσει, κατέδει θυμὸν, vel, ut ap. Pind. *Isthm.* V, 74, κνίξει ὄμν. Cf. XIII, 581, 665, 679; XVII, 345; Hom. *Iliad.* α, 243; ε, 493; ζ, 202; et vid. *ad I, 85 in V.L.*, *ad VIII, 25*; Heins. ad Val. Fl. III, 694; V, 365, et ad Ovid. *Met.* XIV, 208. —**274.** Cf. Polyb. III, 92, 93, et

430N

Liv. XXII, 16. —*juga* Calliculæ. —*colles* Aminei Lefeb. coll. Liv. l.c. ubi tamen Calliculæ potius mentio fit. De illis collibus vid. Intpp. ad Virg. Georg. II, 97. —**275.** *sparsa*, etc., militibus dispositis in omnibus viis. —*divortia*, fauces, seu angustias præsidio occupavit; Lenz. Silius imitatur Virg. Æn. IX, 379. Cf. etiam supra V, 42, 46.

Hinc Læstrygoniæ saxoso monte premebant
A tergo rupes; undosis squalida terris
Hinc Literna palus: nec ferri aut militis usum
Poscebat regio; septos sed fraude locorum
Arta fames, pœnas miseræ exactura Sagunti,
Urgebat, finisque aderat Carthaginis armis.

280

276. *Læstrygoniæ rupes*, ut *Formiana saxa* ap. Liv. l.l. *Formiæ*, olim *Hormiæ*, opp. Latii in finibus Campaniæ, prope *Caietam* (hod. *Gaeta*), in intimo sinu Caietani, seu Formiani recessu, ubi prisca *Læstrygonum*, horumque regum, *Lami*, et ab eo oriundi *Antiphatis* sedes, et nunc *Mola* est, in *Terra di Lavoro*. Cf. v. 410; VIII, 529 sq.; Plin. III, 5; Strab. III, p. 161; V, p. 223; Intpp. ad Tibull. IV, 1, 59; ad Ovid. Met. XIV, 233 sq.; ad Cic. Att. I, 3, 4, 10; II, 13; Eustath. ad Hom. Od. κ, 81; Spanh. ad Callim. H. in Dian. 67; Jani ad Hor. Od. III, xvi, 34; xvii, 1... 9, inpr. Heyne Exc. I; ad Virg. Æn. VII, 2. —**278.** *Literna palus*, vid. ad VI, 654; *Literni arenæ stagnaque perhorrida situ*; Liv. XXII, 16. —**280.** *Arta fames*, ut V, 477, et mox v. 310.

Cuncta per et terras et lati stagna profundi
Condiderat somnus, positoque labore dierum,
Pacem nocte datam mortalibus orbis agebat.
At non Sidonium curis flagrantia corda
Ductorem, vigilesque metus haurire sinebant
Dona soporiferæ noctis: nam membra cubili
Erigit, et fulvi circumdat pelle leonis,
Qua super instratos projectus gramine campi
Presserat ante toros: tunc ad tentoria fratris
Fert gressus vicina citos; nec degener ille
Belligeri ritus, taurino membra jacebat
Effultus tergo, et mulcebat tristia somno.

285

431

290

282. Idem orationis color apud Virg. Æn. IV, 522... 532; VIII, 26 sq.; IX, 224 sq.; Hom. Il. β, pr. et κ, pr. Narratio autem, quæ sequitur v. 290... 347, ex heroum ævo, et tota fere ex Hom. Iliad. κ, petita est. —*stagna*, aquas, ut ap. Virg. Æn. I, 126; X, 765. —*stagna profundi*, ut inf. v. 500, et ap. Lucan. VIII, 853. —*stagna profundi*, mare, ut λιμνη; Lenz. —**284.** *Pacem*, quietem.

431N

285. Cf. VIII, 207 sq. —**288.** Cf. ad II, 156. Ὀρθωθεὶς ἐέσσατο δέρμα λέοντος Αἴθωνος, Hom. Iliad. κ, 21, 23. —**289.** Dormientibus olim pelles (*terga*, v. 293) substernebantur, inpr. in castris. Cf. quos D. Heins. et Drak. citarunt, Hom. Odyss. v, 2; Iliad. κ, 155; Nonn. Dionys. XVI, 94 sq.; Add. Hom. Odyss. ξ, 530; Iliad. ι, 657; H. in Ven. 158 sq; Virg. Æn. VII, 88, 94, et VIII, 368; ubi v. Heyne. —**290.** *fratris*, Magonis. —**291.** *nec degener ille*, etc., servans ritus bellicos.

Haud procul hasta viri terræ defixa propinquæ,
Et dira e summa pendebat cuspide cassis:
At clipeus circa, loricaque, et ensis, et arcus,
Et telum Baliare simul tellure quiescunt.
Juxta lecta manus, juvenes in Marte probati;
Et sonipes strato carpebat gramina dorso.

295

294. Bene comparant Homer. Iliad. κ, 74 sq., et 151 sq. —*hasta terræ defixa*, ἔγχρα ὄρθ' ἐπὶ σαυρωτῆρος ἐλήλατο, Hom. l.c. Cf. Intpp. ad Virg. Æn. VI, 652, et XII, 130. —**295.** *dira cassis*, ut *minax* apud Stat. Th. IV, 205, et *torva* ibid. VIII, 707; δεινὸν δὲ λόφος καθύπερθευ ἔνευεν, Hom. Iliad. γ, 337; cf. Iliad. ζ, 468, 469, et Burm. ad Val. Fl. VI, 519. —*e summa pendebat cuspide cassis*, ut apud Val. Fl. VIII, 309; Drak.

Ut pepulere levem intrantis vestigia somnum,
«Heus! inquit (pariterque manus ad tela ferebat),
Quæ te cura vigil fessum, germane, fatigat?»
Ac jam constiterat, sociosque in cespite fusos
Incussa revocat castrorum ad munera planta,
Quum Libyæ ductor: «Fabius me noctibus ægris,
In curas Fabius nos excitat; illa senectus,
Heu! fatis quæ sola meis currentibus obstat.
Cernis ut armata circumfundare corona,
Et vallet clausos conlectus miles in orbe.
Verum, age, nunc quoniam res artæ, percipe porro,
Quæ meditata mihi. Latos conrepta per agros
Armenta adsueto belli de more sequuntur.

300

432

305

310

300. *vestigia*, sonitus pedum. —**301.** *inquit*, scilicet Magus.

432N

304. *Incussa planta*, λὰξ ποδὶ κινήσας, Hom. Iliad. κ, 158. —**307.** *fatis currentibus*, ut *in cursu est fortuna et dolor* ap. Ovid. Met. X, 401, et ex Ponto IV, xi, 18; cf. v. 479, et ad IV, 731.

309. *vallet in orbe*, undique circumdet; Lenz.

310. Cf. Liv. XXII, 16, 17; Polyb. III, 93, 94 (qui tamen Hasdrubali, non Magoni id negotii mandatum tradunt); Frontin. Strateg. I, v, 28; Appian. VII, xiv, 15; Plut. in Fab. et quos Drak. laudat, Cornel. Nep. Hann. 5; Quintil. Inst. Orator. lib. II, 17, et Pausan. Achaic. c. 26. —**311.** *conrepta* et avecta ex agris

hostium.

Cornibus arentes edicam innectere ramos,
Sarmentique leves fronti religare maniplos; 315
Admotus quum fervorem disperserit ignis,
Ut passim exsultent stimulantē dolore iuveni,
Et vaga per colles cervice incendia jactent.
Tum terrore novo trepidus laxabit iniquas
Custos excubias, majoraque nocte timebit. 320
Si cordi consulta (moras extrema recusant),
Adcingamur, ait.» Gemino tentoria gressu
Inde petunt: ingens clipeo cervice reposta
433 Inter equos, interque viros, interque jacebat
Capta manu spolia et rorantia cæde Maraxes,
Ac dirum, in somno ceu bella capesseret, amens 325
Clamorem tum forte dabat, dextraque tremente
Arma toro et notum quærebat fervidus ense.

316. *exsultent*, discurrant.

318. *laxabit*, deseret. — **319.** *Custos*, milites Rom. qui Pœnos vallibus includebant, et ad transitum saltus insidendum locati erant.

433N **320.** *extrema*, summa pericula. — **322.** Milites olim, scutis capiti substratis, dormiebant. D. Heins. ad v. 292; laudavit Hom. Iliad. λ, 730, et Claud. b. Gildon. 352 sq. quibus Drak. addit Iscan. b. Troj. VI, 163 sq., et Sax. Gram. hist. Dan. IV, p. 57. — **324.** *rorantia cæde*, sanguine. Vid. ad I, 525, et IV, 447. — **325.** Confer I, 64 seq. — **326.** *Clamorem tum forte dabat*, interruptum nempe, qualem edunt dormientes. Ed.

Huic Mago, inversa quatiens ut dispulit hasta
Bellantem somnum: «Tenebris, fortissime ductor,
Iras compesce, atque in lucem prælia differ. 330
Ad fraudem occultamque fugam tutosque receptus
Nunc nocte utendum est: arentes nectere frondes
Cornibus, et latis adensa inmittere silvis
Armenta, obpositi reserent quo claustra manipuli,
Germanus parat, atque obsessa evellere castra. 335

329. *Bellantem somnum*, in quo bellare sibi videbatur; somnians se pugnare.

334. Ut milites Fabii, in præsidio viarum collocati, eo decedant.

Emergamus, et hic Fabio persuadeat astus,
Non certare dolis.» Nihil hinc cunctante, sed acris
Incepti læto juvene, ad tentoria Acherræ
Festinant, cui parca quies, minimumque soporis,
Nec notum somno noctes æquare: feroci 340
Pervigil inservibat equo, fessumque levabat
Tractando, et frenis ora exagitata fovebat.
434 At socii renovant tela, arentemque cruorem
Ferro detergent, et dant mucronibus iras.

338. *Acherræ*, cf. III, 299. — **339.** In his valde luxuriatur poeta. — **340.** *æquare noctes somno*, usitatus, somnum nocte; Schmid. — **341.** *inservibat* per sync. ut *sævibat*, *scibat*, *custodibat*, *lenibat*, *vestibat*, *nutribat*, *operibat*, Dausq. Cf. App. — **342.** *fovebat*, ἀπαλύει, quod vel mulcendo adeoque manu fiebat, vel aqua tepida, vel oleo, teste Polluce I, §. 201; D. Heins.

434N **343.** *arentem cruorem*, ut X, 511. — **344.** Conf. v. 534, 535. — *dant mucronibus iras*, ut ap. Stat. Achill. I, 436; h.e. deterso sanguine, situ ac rubigine, gladios *saxo exasperant*, ut IV, 19; Drak.

Quid fortuna loci poscat, quid tempus, et ipsi 345
Quænam agitent, pandunt, et cœptis ire ministrum
Haud segnem hortantur: discurrit tessera castris,
Intentique docent, quæ sint properanda, monentque
Quisque suos: instat trepidis, stimulatque ruentes
Navus abire timor, dum cæca silentia, dumque 350
Majores umbræ: rapida jam subdita peste
Virgulta, atque altis surgunt e cornibus ignes.

347. Drak. monet, *tesseras*, συνθήματα, duplicis olim generis ususque fuisse; *primi*, ut iis milites in pugna se internoscerent, neque vigiles fraude hostium circumvenirentur, (quæ breves et sæpe unius vocis fuerint, ut apud Eurip. in Rheseo 521; Xenoph. Cyrop. III, p. 85; VII, p. 174, et de exped. Cyri I, p. 264; VI, p. 386; Pausan. Phoc. I; Dion. Cass. XLIII, p. 235; XLVII, 352; LIX, p. 662; Val. Max. I, 5, ex. 6; Suet. Calig. 57, et Ner. 9; Tac. Ann. XIII, 2, al. sed interdum totam sententiam continuerint, ut ap. Polyæn. I, 11, et Dion. Cass. LX. p. 675) alterius generis, (τὰ παραγγέλματα καὶ διατάγματα) quibus dux militibus significaverit, quid fieri voluerit, ut h.l. et XV, 478 sq.; Liv. VII, 35; IX, 32; XXVII, 46; Suet. Galb. 6; cf. Lips. Exc. A. ad Tac. l.c. et Mil. Rom. V, 9; Intp. ad Virg. Æn. VII, 637; Stewich. ad Veget. II, 7; Bernart. ad Stat. Th. X, 17. — *discurrit*, vid. Onosandri Stratag. c. 25; D. Heins. — **349.** *instat trepidis*. Cf. I, 268, et II, 407. — **350.** *timor Navus*, qui navos, strenuos, fortes facit. Cf. ad IV, 25. — **351.** *Majores umbræ*, occidente sole. Cf. Virg. Ecl. I, 84; *primis tenebris noctis* Liv. — *rapida peste*, igne sarmenta raptim pervadente; Cell. — *peste*, ut mox *malum* et *lues*. Vid. ad I, 174. — *subdita peste Virgulta*, quibus ignis subditus est, ut XVII, 224.

Hic vero ut, gliscente malo et quassantibus ægra
Armentis capita, adjutæ pinguescere flammæ
435 Cœpere, et vincens fumos erumpere vertex: 355
Per colles dumosque, (lues agit atra) per altos
Saxosi scopulos montis lymphata feruntur
Corpora anhela boum, atque obsessis naribus igni
Luctantur frustra rabidi mugire juveni.

435N **354.** Lefeb. hæc notat: «Die, flammæ adjutæ motu boum primum crescunt obscuræ; dein magis ac magis exardescentes erumpunt per fumum, clarumque tandem earum vertex lumen vibrat. *Pinguis* non hic usurpatur de pice, ut male intellexit Prudent. Rom. vers. 850 seq. sed de obscuritate flammæ, quam veluti involvebat initio fumus, et legendus erat Salmas. in Solin. T. I, p. 558, A. ed. Paris. Sic *murex pinguis* X, 569, de intense rubro, in obscurum veluti cedente.» Sed forte *pinguescere* h.l. est ali, nutriri, crescere. — *adjutæ*, vid. V.L. et **ad IV, 289.** — **355.** *vincens fumos*, quibuscum antea luctabatur, *erumpere* ad cælum cœpit *vertex flammæ*; Drak. Conf. **ad II, 631.** — **357.** Cf. **ad I, 459.** — **358.** *Corpora boum*, vid. **ad IX, 572.** Duo millia boum fuisse, Plut. et Polyb. tradunt.

Per juga, per valles errat Vulcania pestis, 360
Nusquam stante malo, vicinaque litora fulgent:
Quam multa, adfixus cælo sub nocte serena,
Fluctibus e mediis sulcator navita ponti
Astra videt; quam multa videt, fervoribus atris
436 Quum Calabros urunt ad pinguia pabula saltus, 365
Vertice Gargani residens incendia pastor.

362. *adfixus*, intentus, cælo. Heins. et Drak. comparant Tibull. I, III, 87; VI, 61, et Sen. Consol. ad Marciam, c. 2; *intenta in unam rem et toto animo adfixa*. Sic et *pendere*, vel *suspensum esse ab astris*, etc., ap. Val. Fl. I, 481; *vultibus inhærere* dixit Ovid. Trist. IV, III, 19; conf. **ad VI, 565.** — **364 sq.** Cf. Hom. Iliad. v, 490 sq.; Virg. Æn. X, 405 sq., et inpr. Lucan. IX, 182 sq. — **365.** *urunt ad pinguia pabula saltus*, ut gramina faciant pinguiora. Cf. Virg. Ge. I, 84 sq. — *fervoribus*, cineribus. Ad ornatum spectat mentio *Calabriæ* et *Apuliæ*, cujus mons est *Garganus*. Vid. **ad IV, 561.** In his vicinis regionibus optima erant pascua, quæ Hor. Od. I, xxxi, 5; Colum. VII, 2, et alii laudant.

At facie subita volitantum montibus altis
Flammarum, quîs tunc cecidit custodia sorti,
Horrere, atque ipsos nullo spargente vagari
436N Credere, et indomitos pasci sub collibus ignes. 370
Cæлоне exciderint, et magna fulmina dextra
Torserit Omnipotens, an cæcis rupta cavernis
Fuderit egestas adcenso sulfure flammæ
Infelix tellus, media in formidine quærunt.

367. Cf. Liv. XXII, 17; Polyb. III, 94. — **368.** *cecidit*, obtigit, evenit, ut ap. Sall. Cat. 21, et Jug. 31; Cic. Rabir. 2; Verr. I, 2; ad Att. III, 1, et ad Qu. Fr. I, 3; Drak. — *sorti*, pro sorte, ut *igni*, I, 115, et inf. v. 358; *sorti provincia evenit*, Liv. XXIX, 20; ubi vid. Gron. et Gifan. Ind. Lucret. voc. *Collis*; Heins. ad Claud. in Rufin. I, 9; ad Ovid. Her. IV, 31; ad Vell. Pat. II, 30; Bentr. ad Hor. Serm. I, v, 72; Perizon. ad Sanct. Minerv. I, 6; II, 7; Drak. qui tamen non vidit, hæc esse verba Virg. Ge. IV, 165; ubi vid. Heyne in V.L. Cf. sup. **ad v. 155**, et **ad VIII, 125**, in V.L. — **369.** Excubitores, miraculo rei adtoniti, non ab hominibus, vel adeo jumentis ignes spargi, sed sponte vagari credebant, ignari, utrum cælo deciderint, an e terra eruperint.

371. *magna dextra*, ut **IX, 438**, et apud Horat. Od. III, III, 6; χεῖρ ἀνίκητος Διός, Sophocl. Œd. Col. 1517. — **372 sq.** De ignibus subterraneis multa disputat Dausq. et plura Hard. ad Plin. II, 106, et VII, 16.

Jamque abeunt; faucesque viæ citus occupat armis 375
Poenus, et in patulos exsultans emicat agros.
Huc tamen usque vigil processerat arte regendi
Dictator, Trebiam et Tusci post stagna profundi,
Esset ut Hannibali Fabium Romanaque tela
Evasisse satis: quin et vestigia pulsi 380
Et gressus premeret castris, nisi sacra vocarent
437 Ad patrios veneranda Deos: tum, versus ad Urbem,
Adloquitur juvenem, cui mos tramittere signa
Et belli summam primasque jubebat habenas,
Atque his præformat dictis, fingitque monendo: 385

376. *agros* Allifanos.

437N **377 sq.**; copiosior Liv. XXII, 18. — **378 sq.** Ut post victorias ad Trebiam et Trasymenum satis esset H. h.e. is contentus esset, etc. Cf. **X, 591.** — **381.** Conf. Liv. XXII, 18, et Polyb. III, 94. — *gressus premeret*, pressisset; quod fecit, donec in Larinate agro castra communiret. — *sacra gentis Fabiæ*, in colle Quirinali obeunda, quæ ne in bello quidem intermittere fas erat. Vid. Val. Max. I, I, 11, et Liv. V, 46 et 52. An publica sacra sunt intelligenda, quum Fabius b. Punico II, non modo quinquies consul, sed etiam pontifex, et XLII, vel LXII annos augur fuerit? vid. Liv. XXX, 26; Val. Max. VIII, XII, 3; Plin. VII, 48. — **383, 384.** Intell. magistrum equitum, *cui tramittere signa* h.e. summum imperium tradere, absente dictatore, *mos jubebat*; quod Barthium et Cell. non vidisse mireris. Ille monet, *jubere rem alicui dici pro*, imperare ei, ut ap. Claud. laud. Stilic. III, 85: hic jungit *jubebat habenas*, scilicet capere, ut *regem jussit*, scilicet creari apud Liv. I, 22. — **385.** *præformat*, h.e. antea format, et *fingit monendo*. Conf. **ad I, 441.**

«Si factis nondum, Minuci, te cauta probare

Erudiit Fortuna meis; nec ducere verba
Ad verum decus, ac pravis arcere valebunt.
Vidisti clausum Hannibalem: nil miles et alæ
Juvere, aut densis legio conferta manipulis.
Testor te, solus clausi; nec deinde morabor.
Dis sine me libare dapem et solennia ferre:
Hunc iterum atque iterum vinctum vel montibus
altis,

390

Amnibus aut rapidis (modo pugna absistite) tradam.

386. *cauta, consilia, probare, et pravis, temerariis audacibusque præferre.* — **387.** *verba, monita mea.*

438^N **392.** *solennia sacra, solenne ac statum sacrificium,* ap. Cic. Tusc. I, 41. — **393 sq.** *vinctum tradum,* includam.

438 Interea (crede experto, non fallimus) ægris 395

Nil movisse salus rebus: sit gloria multis,
Et placeat, quippe egregium, prosternere ferro
Hostem; sed Fabio sit vos servasse triumphus.
Plena tibi castra atque intactus vulnere miles

Creditur: hos nobis (erit hæc tibi gloria) redde.
Jam cernes Libycum hunc vallo adsultare leonem,
Jam prædas obferre tibi, jam vertere terga,
Respectantem adeo, atque iras cum fraude
coquentem.

400

Claude, oro, castra, et cunctas spes eripe pugnae.

395. Summa δεινότης in his vss. — *Interea*, ut alibi *interim*, pro *interdum*, h.l. (et ap. Sen. Cons. ad Marc. c. 2; Quinctil. Inst. Or. II, 3, aliisque locis, a Gron. ad Sen. de Ben. V, 42, et Pric. ad Appul. Met. IX, p. 532, excitatis) positum non male putabat Drak. quia Silius expresserit Liv. XXII, 18, extr. «Medicos quoque plus interdum quiete, quam movendo atque agendo proficere.» Cf. V.L. — *crede experto*, ut ap. Virg. Æn. XI, 283, et Ov. A. Amat. III, 511; Drak. — **396.** Comparant Fabii verba ap. Liv. XXII, 25. — **397.** *quippe*, v. ad V, 117.

401. *leonem*, ut ap. Hor. Od. III, II, 11; cf. Hom. Iliad. o, 592, 630; ω, 41, et sup. I, 569. — **403.** *iras coquentem*, vid. ad II, 327; unde *recocti* adpellantur homines subdoli, quinque premere, quod sentiunt, ad maturam occasionem possunt. ED.

Hæc monuisse satis: sed si compescere corda
Non datur oranti, magno te jure pioque
Dictator capere arma veto.» Sic castra relinquens
Vallarât monitis, ac se referebat ad Urbem.

405

406. *jure pio*, quo in salutem patriæ utor, vel potius jure æquo, potestate justa, ut *pium bellum XV, 162; justum piumque bellum*, Liv. XXXIX, 36; XLII, 23; *jusque piumque*, Ovid. Art. I, 200, et Her. VIII, 4. — *jure pio*, sancto summi magistratus; Lenz. — **408.** *Vallarât*, tuta fecerat.

439 Ecce autem flatu classis Phœnissa secundo 410
Litora Caietæ, Læstrygoniosque recessus
Sulcabat rostris, portusque intrarat apertos,
Ac totus multo spumabat remige pontus;

Quum trepidæ fremitu vitreis e sedibus antri
Æquoreæ pelago simul emersere sorores,
Ac possessa vident infestis litora proris.

415

439^N **409.** Hæc classis Punica videtur eadem esse, quæ primo in Sardiniam, et deinde Pisas in Italia, ubi, qui in ea erant, Hannibali se conjungi posse speraverant, adpulit, sed classe Cn. Servilii inspecta, cursum repetiit, teste Polyb. III, 96. — **410.** Vid. ad v. 276. — **413.** Pulcherrimum ornatissimumque episodium, cui magnam poeta suavitatem adfudit imitatione, Virg. Ge. IV, 387... 529. Forte etiam ante oculos habuit, Hom. Odys. δ, 384 sq. Sed quorsum illud inseruerit, vix adsequaris, nisi forte eo efficere voluit, ut lectores tum docerentur, cur Venus tantopere Romanorum partibus faveat perpetuoque rebus ab illis gerendis intersit, tum ad summam quidem, huic populo imminentem cladem, sed finem quoque malorum et splendorum, tunc a Scipione Africano, patriæ vindice, agendas, partes præpararentur; unde iterum in subsidium adhibet vaticinium, ut I, 125 (ubi vid. not.), et III, 570 sq.; ubi eadem arte legentium animosensusque ad Scipionem juvenem inclinaverat, v. 590 sq., ut ad Fabium VI, 613 sq. Poeta tamen melius forte carminis dignitati prospexisset, si narrationi cladis Cannensis hoc episodium subjunxisset, et tum animos lectorum, inpr. Romanorum, magna expectatione suspensos et adflictos, brevi rerum futurarum indicio recreasset: nisi potius omnino ejusmodi vaticiniis animi adtentio magis infringitur, quam excitatur. — *vitreis sedibus antri*, vid. ad IV, 344, in V.L. et Heyne ad Virg. Ge. IV, 363.

Tum magno perculsa metu Nereia turba,
Adtonitæ propere refluunt ad limina nota,
Telebourn medio surgunt qua regna profundo,
Pumiceæque procul sedes: inmanis in antro
Conditur abrupto Proteus, ac spumea late
Cautibus objectis rejectat cærula vates.

420

416. *Nereia turba* Νηρηΐδες, de quibus, vid. Apollod. I, II, 7, et ad eum Heyne, p. 27 sq. — **418.** *Telebourn regna*, ut ap. Virg. Æneid. VII, 735. Capræ ins. (hod. *Capri*) ad sinum Neapolit. et Sirenum scopulos, ex adverso Surrenti, cujus incolæ Teleboæ et rex Theron. Cf. VIII, 541; XIV, 443; Strab. V, p. 171; Sueton. Tiber. c. 40, 43; Tac. Ann. IV, 67; Heyne Exc. VIII, ad Virg. Æn. VII, 733 sq., p. 140, et ad Apollod. II, IV, 5, p. 312; Cluver. Ital. ant. IV, p. 1168. Ibi antrum *pumiceum*, *sedes* Protei,

440^N

quæ etiam in Pharo, Ægypti ins. et in Pallene Thessaliæ ei adsignatur; vid. Burm. ad Val. Fl. II, 318; Heyne ad Virg. Ge. IV, 387; Æn. XI, 262, et ad Apollod. p. 385. —**419 sq.** *antro abrupto*, doctius *pendentia pumice tecta*, ap. Virg. Ge. IV, 374; conf. ibid. v. 418.

Is postquam (sat gnarus enim rerumque metusque)

Per varias lusit formas, et terruit atri
Serpentis squamis, horrendaque sibila torsit,
Aut fremuit torvo mutatus membra leone,
«Dicite, ait, quæ causa viæ? quisve ora repente
Pervasisit pallor? cur scire futura libido?»

425

422 sq. Cf. Virg. Ge. IV, 396... 414, 440 seq., et ibid. Heyne ad v. 387; it. Clariss. Hermann Myth. Hom. et Hesiod. p. 411, 412. —**424.** *sibila torsit*, ut **IX, 443**, et ap. Val. Fl. VII, 525, et Prop. IV, VIII, 8; cf. **ad IV, 278**.

Ad quæ Cymodoce, Nympharum maxima natu
Italidum: «Nosti nostros, præsaŕge, timores.
Quid Tyriæ classes ereptaque litora nobis
Portendunt? num migrantur Rhœteia regna
In Libyam Superis? aut hos Sarranus habebit
Navita jam portus? patria num sede fugatæ
Atlantem et Calpen extrema habitabimus antra?»

430

428. Cf. Virg. Ge. IV, 338; Æn. V, 826, inpr. X, 225.

431. *num regna Rhœteia*, h.e. Romana (vid. ad I, 115). — *Superis migrantur*, h.e. a diis transferuntur? Nam *migro* active est migrare facio, transfero, ut ap. Liv. X, 34, extr.; Gell. II, 29, et, quem Draken. laudat, Cic. Off. I, 10, ubi vid. Intpp. —**432.** *Sarranus*, vid. **ad I, 72**. —**434.** *antra*, iudice Dausq., in Libyæ insula, quam Triton amnis circumdat. Cf. Diodor. III, 69. Sed vid. V.L.

Tum sic involvens repetita exordia retro
Incipit ambiguus vates, reseratque futura:
«Laomedonteus Phrygia quum sedit in Ida
Pastor, et, errantes dumosa per avia tauros
Arguta revocans ad roscida pascua canna,
Audivit sacræ lentus certamina formæ:

435

436. *ambiguus vates* potest esse *obscuris vera involvens*, ut utar verbis Virgil. Æn. VI, 100. Sed quia clare loquitur Proteus, varias potius, quas induit, formas innui censet Drak. ut ap. Ovid. Met. II, 9; ὀλοφώϊα εἰδῶς, Hom. Odyss. δ, 460; cf. Burm. ad Val. Fl. II, 318, et ad Ovid. Amor. III, XII, 28. Schmidio videtur ut epitheton vatis solenne adciendum, quod non semper aptam suo loco vim habeat, qualia multa sint apud poetas. — *reserare*, ut *recludere* **I, 19**. —**437.** Fabula de iudicio Paridis, quam in posterioris ævi commentis numerat Hemsterh. ad Lucian. T. I, p. 253, a. (ubi versus Hom. Iliad. ω, 28... 30, pro panno, a mala manu adsuto, habet, refrag. Scalig. Poetic. V, 3, extr.), vel tironibus nota est; vid. Hygin. f. 92; Lycophr. v. 90 sq.; Eurip. Troad. v. 925 sq., et Lucian. Dial. Deor. 16 et 20. — *Laomed.* Trojanus, ut **VIII, 172**. — *sedit*, ut ap. Sen. Agam. 730, et Stat. Silv. I, II, 44; nam proprium est iudicium; Drak. Cf. Intpp. ad Phædr. I, x, 6, et Ernesti Clav. Cic. Ex marm. et numo Paridem coram deabus sedentem nobis exhibuit Drak.; vid. **ad v. 447, in V.L.** Cf. etiam Beger. Th. Br. T. I, p. 43, et Montf. Antiq. expl. T. I, p. 1, pl. 108. — *in Ida*, et quidem in ejus cacumine, Gargaro, teste Luciano. Locum ipsum Καλλικολώνην dictum tradit Schol. ad Hom. Iliad. υ, 3, et Ἀλεξάνδρειαν, Steph. Byz. h.v. —**438.** *Pastor*, Paris, quem olim expositum pastores in Ida educasse dicuntur. — *errantes*, pascentes, ut ap. Virg. Ecl. I, 9; Æn. I, 185, et Hor. Epod. II, 12. —**439.** *Arguta canna*, canoro calamo. —**440.** *lentus*, vid. **ad II, 489**. — *sacræ*, divinæ, ut **v. 463, 469**; ἱερὸν αἶμα, ap. Bion. Id. I, 22.

Tum matris currus niveos agitabat olores,
Tempora sollicitus litis servasse, Cupido.
Parvulus ex humero corytos, et aureus arcus
Fulgebat, nutuque vetans trepidare parentem,
Monstrabat gravidam telis se ferre pharentram.

445

441. *olores*, vid. a Drak. laud. Barth. ad Stat. Silv. I, II, 142, et cf. *Pitture d'Ercol.* T. I, *tav.* 10. Passeres quoque (vid. Ill. Harles. Anthol. Gr. poet. p. 203), vel columbas in monum. antt. nonnunquam et leones (v.c. ap. Beger. Thes. Brand. T. I, p. 170) ejus curru junctos videmus. —**442.** Sollicite observabat tempus illud, ne, si Venus senior venisset, crederetur male de forma sua præsumsisse, aut aliis victoriam cessisse; Drak.

443 sq. Ἔρωσ ap. Mosch. Id. I, 18 sq.: τόξον ἔχει μάλα βαίον, τυτθὸν τὸ βέλεμνον, καὶ χρύσειον περὶ νῶτα φαρέτριον. —**445.** *Monstrabat*, etc. quo innuit, se facile Paridem amore inflammare animumque ejus matri conciliare posse. — *gravidam telis pharentram*, ut ap. Hor. Od. I, XXII, 3; cf. Heins. ad Ovid. Met. I, 443.

Ast alius nivea comebat fronte capillos,
Purpureos alius vestis religabat amictus,
Quum sic suspirans roseo Venus ore decoros

443

446. De Veneris in ornanda coma studio docte et copiose disputat Spanh. ad Callim. H. in Pall. v. 17, 21, 22 et 31. —**446.** *alius... alius*, ut ap. Bion. Id. I, 80 sq., nam ὀπαδοὶ Ἀφροδίτης sunt multi Ἔρωτες, Νυμφῶν παῖδες, τυτθοὶ omnes; unde *agmen Amorum* ap. Stat. Silv. I, II, 54; *turba Veneris* inf. **XI, 397**; *exercitus Cupidinum*, ibid. **v. 413**, et ap. Val. Flacc. VI, 457, ubi v. Burm. Ab his diversi Veneris *nati*, **v. 449**, et **XI, 390**. Ἔρωσ et Ἀντέρωσ, vel Ἔρωσ et Ἴμερος, quibus Pausan. Att. 43, Πίθον addit. Vid. Cic. N. D. c. 23, et Jani ad Hor. Od. I, II, 34; XIX, 1. Ceterum eandem operam, quam Cupidines h.l. præstant,

Nymphis tribuit Claud. loco insigni Nupt. Hon. et Mariæ, v. 49 sq. —**447.** *Purpureos alius*, πορφύρεον φάρος Bion. Id. I, 3. —*vestis religabat amictus*, h.e. vestem ligabat sc. cesto. Drak. monet, *amictum vestis* etiam capi posse id, quod vesti superinjiciatur, quum *vestes* sint interiora corporis tegumenta, *amictus* vero superiora, de quo vid. Brouk. ad Tibull. I, IX (al. 8.), 13. Similiter Venerem exornant Gratia, ejus ministræ, venustatisque conciliatrices, apud Hom. H. in Vener. v. 61 sqq., et Claudian. de Nupt. Honor. et Mar. Carm. X, vers. 100 seq. De Venere autem, fingendis disponendisque crinibus operam dante, locus class. est Apollon. III, 45 sqq. —**448.** *roseo ore*, ut *purpureo* ap. Hor. Od. III, III, 12: ῥοδίῃ παρειῇ, Παφίῃ ῥοδέῃ, vel ῥοδόχρους Αφροδίτα ap. Anacr. XXIX, 18, et LIII, 22, ubi vid. Cl. Fischer. Cf. sup. *ad I, 577*, et Kœppen ad Hom. Iliad. θ, 1.

Adloquitur natos: «Testis certissima vestræ
«Ecce dies pietatis adest: quis credere salvis
«Hoc ausit vobis? de forma atque ore (quid ultra
«Jam superest rerum?) certat Venus: omnia parvis
444 «Si mea tela dedi blando medicata veneno,
«Si vester, cælo ac terris qui fœdera sancit,
«Stat supplex, quum vultis, avus; victoria nostra
«Cypron Idumæas referat de Pallade palmas,
«De Junone Paphos centum mihi fumet in aris.» 455

444N **453.** *medicare*, inficere, oblinere, ut XIII, 197. Cf. Heyne ad Virg. Ge. I, 193; IV, 65. —*blando*, μελίχῳ, *veneno* et *telis*, eo unctis, comparantur vis amoris, et, quæ eum excitant, oscula, etc. quod multis exemplis docuit *Dorville* ad Chariton. T. II, p. 203: τὸ φίλαμα καθάπερ ἰὸς εἰς τὰ σπλάγγνα κατεδύετο, ibid. T. I, p. 24; τὰ χεῖλα φάρμακον ἐντί, Mosch. Id. I, 27, ubi vid. Ill. Harles. in Anthol. Gr. p. 129. Ἀκίδας ἔβαπτε Κύπρις, Μέλι τὸ γλυκὺ λαβοῦσα. Ὁ δ' Ἔρωος χολὴν ἔμισγεν, Anacr. XLV, 5 sq., ubi vid. Fischer V.C. cf. sup. *ad V, 19*, et Cl. Barth. ad Prop. II, XII, 13... 19. —**454.** Ornate pro, si ipse Jupiter *supplex stat*, se victum vobis tradit, a vobis vinci potest; facite, ut victoriam de Pallade et Junone reportem. Ἔρωος κρατεῖ πάντων τῶν θεῶν, καὶ αὐτοῦ τοῦ Διὸς Chariton. VI, 3; Ὅδε καὶ θεῶν δυνάστης, Ὅδε καὶ βροτοὺς δαμάζει, Anacr. LVIII, 4, ubi vid. Fischer. Cf. et Hom. H. in Ven. v. 34 sq., et alia loca ap. Rittershus. ad Oppiani Cyn. 410. —*fœdera*, leges, ut ap. Virg. Ge. I, 60, et Æn. I, 62. —**456.** *Idumæas referat palmas*, ut ap. Virg. Ge. III, 12, ubi vid. Heyne. Cf. *ad III, 600*. —*Cyprus* ins. ejusque urbs *Paphos* sacra Veneri, quæ inde Κύπρις, Κυπρογένεια, Παφίη, *Cypria*, *Paphia*, dicitur; vid. Hesiod. Theog. v. 199; Spanh. ad Callim. II. in Del. v. 21; Jani ad Hor. Od. I, III, 1; xxx, 1. —**457.** Præivit iterum Virg. Æn. I, 415 sq., ubi vid. Heyne.

«Dumque hic aligeris instat Cytherea, sonabat
Omne nemus gradiente Dea; jam bellica virgo,
Ægide deposita, atque adsuetum casside crinem
445 Involvi tum comta tamen, pacemque serenis
Condiscens oculis, ibat, lucoque ferebat
Prædicto sacræ vestigia concita plantæ.

458. Egregii versus ob dilectum verborum, et singulæ deæ suis veluti notis insignitæ repræsentationem. —*instat*, precibus eos fatigat. —*aligeri*, ὑπόπτεροι Ἔρωτες, de quo vid. pulcherr. loca Bion. Id. IX, 6, 7 (ubi vid. Schwebel.); Mosch. I, 16, et Longi Pastor. II, p. 33 sq., ubi cf. Moll. p. 40 sq. —*sonabat*, etc. Cf. *ad IV, 442 sq.* —**459 sq.** Alia species Palladis, ad terrorem incutiendum adcommodata, adumbratur IX, 442 sq., 461 sq., et Hom. Iliad. ε, 733 sq. Eam in ipso Paridis judicio retinuit, testibus, a Drak. jam laudatis, Appul. Met. X, p. 233, et Callim. H. in Pall. v. 18 sq., ubi Spanhem. monet, tres deas minus sapienter comtas exhiberi ab Eurip. Helen. 682 sq., et Androm. 283; it. in Anthol. IV, 19, epigr. 37. —**461.** *pacem*, mansuetudinem et hilaritatem, (conf. *ad VI, 168*) *serenis*, placidis, (ut XIV, 81). —**462.** *oculis Condiscens*, adsumens, (ut, monente Drak. *discere consortia*, ap. Claud. R. P. II, 368, ubi vid. Heins.) præclare, si severitatem torvamque bellicæ deæ faciem cogitaveris. Ipsa autem verba, quod Gron. Obs. I, 17, docet, ab histrionibus petita, qui gestus discutunt et meditantur, quos deinde in scena agunt.

Parte alia intrabat jussis Saturnia silvis,
Judicium Phrygis et fastus pastoris et Iden
Post fratris latura toros: postrema nitenti
Adfulsit vultu ridens Venus: omnia circa
Et nemora et penitus frondosis rupibus antra
Spirantem sacro traxerunt vertice odorem.
446 Nec judex sedisse valet, fessique nitoris
Luce cadunt oculi, ac metuit dubitasse videri. 470

465. Judicium superbi pastoris in Ida post Jovis conjugium perlatura; ei se submissura, quamvis connubio digna adeoque pulcherrima ab ipso Jove judicata esset, et sic summum formæ præmium tulisset. Cellar. exponit: judicium Paridis propter conjugium Jovis contemnens. Sic quoque Ernesti; quia Junonis perpetuus character sit, majestate sua commovere. Enimvero eam non sprevisse judicis sententiam, sed hanc potius causam fuisse excidii Trojani et omnium malorum bellorumque, quibus postea tam Trojani, quam ab his oriundi Romani ira Junonis et Palladis adflicti sint, intelligitur ex v. **472 sq.**, et Virgiliana expositione, Æneid. I, 26. Ed. —**466.** Dulcissimi versus! *nitenti vultu ridens*, ut *dulce adridens XI, 392*: Φιλομειδής Αφροδίτη, Hom. Il. γ, 424; δ, 10, al.; ἡδὺν γελοῖσασα, et ἐφ' ἡμερτῶ δὲ προσώπῳ αἰεὶ μειδιάει, Hom. H. in Ven. I, 49; III, 2; μειδιάσας ἀθανάτῳ προσώπῳ Sapph. II, 14; cf. Hesiod. Theog. 205, et Heins. ad Ovid. Met. X, 558. —**467.** *Adfulsit*, præclare pro adparuit, quoniam et dii insolito aliquo splendore in conspectum veniunt, et Venus dearum pulcherrima est; vid. Jani ad Hor. Od. IV, v, 6, 7. —**468 sq.** Ornatus extulit Maroniana Æn. I, 402 sq., ubi vid. Heyne et in Exc. XIII. Virgilio forte præivit Hesiod. Scut. H. v. 7, 8: Τῆς (Alcmenæ) καὶ ἀπὸ κρήθεν βλεφάρων τ' ἀπὸ κυναεῶν τοῖον ἀήθ', οἷον τε πολυχρύσου Αφροδίτης. Theogn., v. 8 sq., de Apolline, Πᾶσα μὲν ἐπλήθη Δῆλος ἀπειρεσίῃ Ὀδμῆς ἀμβροσίης· ἐγέλασσε δὲ γαῖα πελώρη, Γήθησεν δὲ βαθὺς πόντος ἀλὸς πολυῆς.

470, 471. Conf. Hom. Iliad. γ, 396 sq., et H. in Ven. v. 182 seq. — *oculi fessi*, quorum aciem nitor deæ hebetaverat. Cf. **ad III, 538.** Non diu ferre poterant adspectum pulchræ deæ, nimia luce coruscantis, ut ex Argonautis οὐδέ τις ἔτλη Ἀντίου ἀγάσασθαι ἐς ὄμματα καλὰ Θεοῖο, h.e. Apollinis, ap. Apollon. II, 683. — *metuit dubitasse videri.* Ne dubitasse videretur, confestim Venerem formosissimam iudicavit, eique aureum malum dedit; Drak.

«Sed victæ fera bella Deæ vexere per æquor,
Atque excisa suo pariter cum iudice Troja.
Tum pius Æneas, terris jactatus et undis,
Dardanios Itala posuit tellure Penates.
Dum cete ponto innabunt, dum sidera cælo
Lucebunt, dum sol Indo se litore tollet,
Hic regna, et nullæ regnis per secula metæ.
At vos, o natæ, currit dum immobile filum,
Hadriaci fugite infaustas Sasonis arenas.

475

480

472. *bella vexere*, Græcos adduxere Trojam.

474, 475. Vid. Heyne, Exc. XII, ad Virg. Æn. I, 378, et Exc. IX, ad Æn. II, 293; cf. sup. **ad I, 43.** — *terris jactatus et undis*, ex Virg. Æn. I, 3.

476, 477. Orationis color similis Maronianæ, Ecl. V, 76 sq., et Æn. I, 607 sq., ubi vid. Cerda. — *Indo litore*, cf. Tibull. II, III, 56, et IV, II, 20. — **478.** Hæc sumsit a Virg. Æn. I, 278, 279.

479. Descriptio pugnæ Cannensis. Cf. **ad I, 50 sq.** — *natæ Nerei.* — *currit immobile filum* Parcarum, fatum inmutabile. Cf. **ad v. 307.** Quamdiu adversa Romanorum fata durant. — **480.** Conf. **IX, 469.** — *Sason* parva ins. maris Ionii, seu *Hadriatici*, in quod Aufidus, Cannensi clade nobilitatus, fluit. Cf. **I, 52 sq.** Sason inter Epirum et Brundisium, *humilis vadis*, unde *æquore perfunditur*, teste Lucano; vid. V.L. et Palmer. Antiq. Græc. I, 33.

Sanguineis tumidus ponto miscebitur undis
Aufidus, et rubros in pellet in æquora fluctus;
Damnaoque Deûm quondam per carmina campo
Ætolæ rursus Teucris pugnabitis umbræ.
Punica Romuleos quatient mox spicula muros,
Multaque Hasdrubalis fulgebit strage Metaurus.

447

485

483. *carmina* Marciana vulgo intelligunt propter locum Livii XXV, 12; sed Sibyllina Drak. coll. **IX, 57 sq.** — **484.** *umbræ Ætolæ*, Diomedis, vid. **ad I, 125.** — *rursus Teucris pugnabitis*, quoniam Romani, a Trojanis oriundi, in campo Diomedis pugnabunt. Animo poetæ insidebat locus Virg. Æn. X, 26 et sqq.

485. Conf. **XII, 507 sq.** — **486.** Conf. **XV, 558 sq.**; Liv. XXVII, 43 sq.; Flor. II, 6, et Hor. Od. IV, IV, 37 sq., ubi vid. Jani. — *Metaurus*, Umbriæ fl. (nunc *Metro*, seu *Metaro*) non confundendus cum Metauro in Bruttis, quem errorem notavit quidem Hummel, sed nihilo secius per eum lapsus est, *Handbuch d. alten Erdbeschr.* T. I, P. II, p. 456 et 508. — *fulgebit*, clarus erit, vel potius, ut *flagrare sanguine I, 126.*

Hinc ille, e furto genitus, patruisque piabit
Idem ultor patrisque necem: tum litus Elissæ
Inplebit flammis, avelletque Itala Pœnum
Viscera torrentem, et propriis superabit in oris.
Huic Carthago armis, huic Africa nomine cedet.
Hic dabit ex sese, qui tertia bella fatiget,
Et cinerem Libyæ ferat in Capitolia victor.»

448

490

487. Hæc ad Scipionem Afric. spectant. — *e furto Jovis genitus*, σκότιος Hom. Iliad. ζ, 24, vid. **ad IV, 476.** *Furtum*, quidquid furtim, vel clam fit, hinc clandestini amores, furtivus concubitus. Sic φώριος εὐνή, ὑποκλέπτεσθαι εὐνήν, σκοτόεσσαν ὑποκλέπτειν Ἀφροδίτην, D. Heins. — *patruisque*, Cn. Corn. Scipionis Calvi, *patrisque*, P. Corn. Scipionis, *necem piabit*, ut **XV, 10.** Cf. **XIII, 382 sq., 671 sq.** — **488.** *litus Elissæ*, Carthaginense, Africanum; vid. **ad I, 81.** — **489.** *avelletque*, etc. Cf. **III, 590 sq.** — **490.** *Viscera*, ut *medullæ* et *venæ*, (quæ verba jungit Cic. Phil. I, 15, et Catil. I, 13) partes intimæ. Conf. Intpp. ad Virg. Æn. VI, 834. — *torrentem*, ferro ignique vastantem, Drak. ad h.l. et ad VIII, 272. Sic *urere*, *exurere*, φλέγειν, φλέγεσθαι, vel πόλεμος ἄστυ ἀμφιδέδης ap. Hom. Iliad. ζ, 329; μ, 35; ν, 736. Conf. Ind. et Gron. ad Sen. Phoeniss. 560; Cl. Ernesti Glossar. Liv. voc. *urere.* — *propriis*, Libycis.

448N

491. *huic Africa nomine cedet*, δεινῶς pro, Africani cognomen adcipiet. Cf. Liv. XXX, 45.

492. Hujus Africani majoris filius, P. Corn. Scipio, adoptavit L. Æmilii Pauli filium, P. Corn. Scipionem Africanum minorem Æmilianum, qui b. Punicum III, finiet, Carthaginemque excindet. — *dabit ex sese*, ut **III, 625.** — *fatiget*, vid. **ad I, 63; II, 75.** — **493.** *cinerem Libyæ*, παθητικῶς, ut apud Virgilium, Æn. V, 787.

Quæ dum arcana Deûm vates evolvit in antro,
Jam monita et Fabium bellique equitumque magister
Exuerat mentem, ac præceps tendebat in hostem.
Pascere nec Pœnus pravum ac nutrire furorem
Deerat, et, ut parvo majora ad prælia damno
Eliceret, dabat interdum simulantia terga.
Non aliter, quam qui sparsa per stagna profundi
Evocat e liquidis piscem penetralibus esca,
Quumque levem summa vidit jam nare sub unda,
Ducit sinuato captivum ad litora lino.

495

500

494. Retexitur filum narrationis, inde a **v. 409**, abruptum. — **495.** Cf. Liv. XXII, 23 sq., et Polyb. III, 101,

102. —*monita* Fabii, vid. v. 385 sqq. —**496.** *Exuere* aliquem κατὰ *mentem*, oblivisci, vel repudiare, ut ἐκδύσασθαι τινὰ, *e. magistrum* Tac. Ann. XIV, 52, extr. ubi vid. Ern. Contra *induere patrem* dixit Claud. Cons. Hon. III, 157.

497. Cf. V.L. —**499.** *dabat simulantia terga*, fugam simulabat.

500 sq. Cf. V, 47 sq. —*stagna profundum*, vid. ad v. 282. —**502.** *levem*, velociter natantem. Cf. ad III, 394. —**503.** *sinuato*, ob motum et formam, epith. orn.

449 Fama furit, versos hostes, Pœnumque salutem
Invenisse fuga: liceat si vincere, finem 505
Promitti cladum: sed enim dititione carere
Virtutem, et pœnas vincentibus esse repostas;
Clausurum jam castra ducem, rursusque referri
Vaginæ jussurum enses, reddatur in armis
Ut ratio, et purget miles, cur vicerit hostem. 510
Hæc vulgus: nec non Patrum Saturnia mentes
Invidiæ stimulo fodit et popularibus auris.
Tunc indigna fide censent optandaque Pœno,
Quæ mox haud parvo luerent damnata periclo.

449N **504 sq.**, cf. Liv. XXII, 24, 25, et Polyb. III, 103. —**504.** *Fama furit*, ut *bacchatur* ap. Virg. Æn. IV, 666. —**505.** Singula invidiose dicta in Fabium. —**506.** *dititione*, vi ac potestate. Cf. Metilii et Fabii verba ap. Liv. XXII, 25. —**507.** *Virtutem*, Minucium, virum fortem. —**510.** *purget se*, rationem reddat.

512. *stimulo fodit*, vid. ad I, 113, et sup. ad v. 271. —*aura popularis*, levis favor plebis; vid. Ern. Clav. Cic. et Jani ad Hor. Od. III, II, 20.

513. Cf. Liv. XXII, 25... 27, et Polyb. III, 103.

Dividitur miles; Fabioque equitumque magistro 515
Imperia æquantur penitus: cernebat, et expers
Irarum senior, magnas ne penderet alti
Erroris pœnas patria inconsulta, timebat.
Ac tum, multa putans secum, ut remeavit ab Urbe,
Partitus socias vires, vicina propinquis 520
450 Signa jugis locat, et specula sublimis ab alta
Non Romana minus servat, quam Punica castra.
Nec mora: disjecto Minuci vecordia vallo,
Perdendi simul et pereundi ardebat amore.

516 sq. Non tam patienter eandem rem tulit L. Papirius Cursor, de quo vid. Liv. VIII, 30... 35. —*cernebat*, Cell. exponit, prævidit periculum; et Lefeb. «senex, expers irarum, quid agebat inconsulta patria, cernebat, et timebat, ne ipsa penderet, etc.» —**518.** Cf. Liv. XXII, 36, extr. —*patria inconsulta*, cui male consultum erat, *unberathen, übelberathen*; Lenz. Immo temeraria: illa certe notio vocis hujus nullo, opinor, exemplo firmari potest. Vid. ad VIII, 217, sententiam virorum doctorum. ED.

450N **519.** *multa putans, secum*, ut ap. Virg. Æneid. VI, 332. —**522.** *servat*, vid. ad III, 380.

523. *Minuci vecordia*, ut *virtus Catonis et sapientia Læli* ap. Horat. Cf. ad IV, 599.

Quem postquam rapidum vidit procedere castris 525
Hinc Libys, hinc Fabius, simul adscendere sagaces
In subitum curas: propere capere arma maniplis
Edicit, vallique tenet munimine turmas
Ausonius: torquet totas in prælia vires
Pœnorum ductor, propellitque agmina voce: 530

525. Cf. Liv. XXII, 28, et Polyb. III, 104, 105. Sensum h.l. qui cuivis facile in oculos incurrit, Drak. ita exposuit: Quum Minucium castris procedere videret hinc Fabius, inde Hannibal; ille, ut milites arma caperent, edixit, quos tamen intra castra continebat ad subita rerum paratos: hic autem suos in aciem eduxit, ut absente Dictatore cum magistro equitum manum consereret. —**527.** *In subitum*, ut *subitum, de subito, subito, per subitum, per longum, per tacitum*, quæ vid. in Ind. et ap. Drak. et N. Heins. ad XV, 145; Cf. Heyne ad Virg. Æn. IX, 31. —*curæ sagaces in subitum*, scil. periculum, seu consilium capiendum, h.e. cautio et prudentia, quæ in quovis repentino casu consilia habet parata et in promptu; Lenz. —**529.** *Ausonius*, Romanus, Rom. dux, Fabius, ut *Pœnus* dicitur Hannibal. —*torquet vires*, ut IV, 640.

«Dum dictator abest, rape, miles, tempora pugnæ.
Non sperata diu plano certamina campo
Obfert ecce Deus: quoniam data copia, longum
Detergete situm ferro, multoque cruore
Exsatiare, viri, plenos rubiginis enses.» 535

531. *rape tempora*, vid. ad I, 569.

534. Cf. sup. v. 343, 344. —**535.** *Exsatiare enses*, vid. ad V, 274.

451 Atque ea Cunctator pensabat ab aggere valli,
Perlustrans campos oculis, tantoque periclo
Discere, quinam esset Fabius, te, Roma, dolebat.
Cui natus, juncta arma ferens, «Dabit improbus,
inquit,
Quas dignum, pœnas; qui per suffragia cæca 540

Invasit nostros hæc ad discrimina fasces.

451N **539.** Hæc de suo addidit poeta. Cf. [ad v. 567 sq.](#) —*natus*, Q. Fabius, de quo vid. Liv. XXIV, 9, 12, 43... 46. Ejus verba h.l. summum indignationis adfectum spirant. —**540.** *suffragia cæca*, ut [VIII, 255](#); possunt esse, seu plebis cæcæ et ignobilis (vid. [ad V, 2](#)), vel incerta ac vana, ut *suffragia ventosæ plebis* dixit Hor. Epist. I, XIX, 37. Sed præstat explicare inconsulta, vel plebis cæco impetu, studio et favore in Minucium inclinantis. —**541.** *Invasit*, ut [II, 292](#), et [IV, 712](#), ad se rapuit, vi nobis extorsit.

Insanæ spectate tribus! pro lubrica rostra,
Et vanis fora læta viris! nunc munera Martis
Æquent imperio, et solem concedere nocti
Sciscant inbelles! magna mercede piabunt
Erroris rabiem, et nostrum violasse parentem.»

545

542. *rostra lubrica*, periculosa; vel fallacia, ut ap. Virg. *Æn.* XI, 716; vel denique levia, mobilia, (ut *mobiles Quirites* ap. Hor. Od. I, 1, 7) fluctuantia, inconstantia, ut *lubricus adsensus* ap. Cic., Acad. IV, 108. —**544.** *solem concedere nocti*, δευῶς pro, Fabium, tantum ducem, cedere Minucio. Cf. Hor. Sat. I, VII, 24, et Cic. N. D. II, 5. —**545.** *Sciscere* voc. propr. de legibus jubendis, et quidem plebeiis, quæ inde *scita plebis*, vel *plebiscita* dicuntur; Drak. —*inbelles*, h.l. non timidi et ignavi esse videntur, sed ad bellum inepti, rectæ belli gerendi rationis ignari. Ita adversariis idem probrum, quo Fabium lacerabant, etsi alio sensu ingeritur.

Tum senior, quatiens hastam, lacrimisque coortis:

«Sanguine Pœnorum, juvenis, tam tristia dicta
Sunt abolenda tibi: patiarne ante ora manusque
Civem deleri nostras? aut vincere Pœnum,
Me spectante, sinam? nos æquavisse minori,
Solvetur culpa, si sunt mihi talia corda.
Jamque hoc (ne dubites) longævi, nate, parentis
Adcipe, et æterno fixum sub pectore serva:
Succensere nefas patriæ, nec fœdior ulla
Culpa sub extremas fertur mortalibus umbras.

550

452

555

452N **548.** *tristia dicta*, vid. [ad I, 147](#). —**549.** *abolenda*, expianda. Conf. [ad I, 61](#).

554. *æterno*, æternum, semper. Conf. [ad II, 235](#), in V.L. —**556.** *fertur mortalibus*, eos prosequitur.

Sic docuere senes. Quantus qualisque fuisti,
Quum pulsus lare et extorris Capitolia curru
Intrares exsul! tibi corpora cæsa, Camille,
Damnata quot sunt dextra! pacata fuissent
Ni consulta viro, mensque impenetrabilis iræ,
Mutassentque solum sceptris Æneia regna,
Nullaque nunc stares terrarum vertice, Roma.

560

453

565

Pone iras, o nate, meas: socia arma feramus.
Adceleremus opem.» Jamque intermixta sonabant
Classica, procursusque viros conliserat acer.

557. Præclare Fabius filio ad imitandum proponit exemplum M. Furii Camilli, qui damnatus in exilium abiit Ardeam, sed mox ibi, injuriarum oblitus et publica, quam sua, fortuna mæstior, Gallos in castris trucidavit, precibusque ingrata civitatis cedens in patriam rediit, ubi Dictator dictus Gallis interneccione occisis triumphavit, et, post incensam a Senonibus urbem, solus Romanos a consilio Veios migrandi revocavit; quæ nota sunt ex Liv. V, 32, 43... 55. —**558.** *curru*, triumphali; vid. [ad VI, 546](#). De hac Camilli victoria et triumpho prorsus tacet Polybius, unde utrumque ab historicis Rom. confictum putant. Cf. Duker. ad Flor. I, 13, 17, p. 117. Sed vid. sup. [commentat. Argumento lib. VI subjuncta](#). —**559 sq.** *tibi Damno dextra*, a te damnato. —**561.** *impenetrabilis iræ*, ut [VI, 413](#). —**563.** Hæc Sili magis, quam Fabii temporibus conveniunt.

453N **564.** *iras meas*, quæ potius me decent, qui, dimidia imperii parte adempta, læsus sum; Mars. et Barth. Adv. I, 13. Male Dausq. quibus honori meo consultum is, vel in quas imperium meum est.

Primus claustra manu portæ dictator et altos
Disjecit postes, rupitque in prælia cursum.

567 sq. Si Liv. XXII, 29; Polyb. III, 105; ceterisque historicis fides habenda, Fabius Hannibalem repulit tantum et cedere coegit, non justa acie cum eo conflixit, qua vinci eum posse primus apud Nolam docuit M. Marcellus; vid. Liv. XXIII, 16, et Val. Max. IV, 1, 7. Silius vero brevem pugna Fabianæ mentionem, quam illi injiciunt, in Dictatoris laudem amplificavit, ut contra tot alia prælia, a Livio memorata, silentio fere prætermittit, quia ad lectoris delectationem rei que summam minus momenti habent. Quid enim ad rerum magnitudinem, quæ animum admirationem percutit, ad narrationis splendorem, et ad popularium inpr. mentes tenendas, majorem vim habere poterat, quam imago magni viri, qui adhuc singulari prudentia certamen fugit, summaque constantia in consilio, nihil temere audendi, mansit, nunc autem, salute patriæ et re ipsa ita postulante, Hannibali non magis virtute, quam rei militaris peritia cedit? Hinc etiam filius tanti viri, qui militiam auspicatur, [v. 713 sqq.](#), inter ceteros virtute eminet: de quo in historicis nihil reperias. Cf. [ad IV, 417](#). —**568.** *rupit cursum*, vid. [ad I, 54](#).

Non graviore movent venti certamina mole,
Odrysius Boreas, et Syrtim tollere pollens
Africus: obnixa quum bella furentia torquent,
Distraxere fretum, ac diversa ad litora volvunt
Æquor quisque suum; sequitur stridente procella
Nunc huc, nunc illuc, raptum mare, et intonat undis.

570

Haud prorsus daret ullus honos, tellusque subacta
Phœnicum, et Carthago ruens, injuria quantum
Orta ex invidia decoris tulit: omnia namque
Dura simul devicta viro, metus, Hannibal, iræ,
Invidia, atque una Fama et Fortuna subactæ.

569. Splendida comparatio militum, qui magno strepitu ex tentoriis castrisque undique effusi in hostes ruunt et inter se concluduntur, cum ventis inter se pugnantibus. Aliquantum congruit locus Virg. *Æn.* X, 356 sq. —**570.** *Odrysius Boreas*, vid. *ad I, 587*, et *IV, 431*. —**571.** *obnixi*, ut ap. Virg. l.c. ubi dubia est lectio. —*bella torquent*, vid. *ad IV, 431*. —**572 sq.** *volvunt quisque*, conf. Heins. ad Ovid. *Met.* I, 59, et Stroth. ad Liv. I, 59. —**573.** *stridente procella*, ut ap. Virg. *Æn.* I, 102; ὑπὸ λιγέων ἀνέμων σπέρχωνσιν ἄελλαι Hom. *Iliad.* ν, 334; λιγυρῆσι πνοιῆσι *Iliad.* ε, 526; λιγυρνεύοντας ἀνέμους *Odyss.* δ, 567.

454N

575. Hæc prorsus divina, sententiarum verborumque gravitate! —**576... 579.** *injuria quantum*, etc., quum omnibus persuaderet, quanta injuria adfecissent eum, qui solus rectam belli gerendi rationem teneret patriamque ab interitu retraxisset.

Pœnus ab excelso rapidos decurrere vallo
Ut vidit, tremuere iræ, ceciditque repente
Cum gemitu spes haud dubiæ præsumta ruinæ:
Quippe aciem denso circumvallaverat orbe,
Hausurus clausos conjectis undique telis.
Atque hic Dardanius pravo certamine ductor
Jam Styga et æternas intrarat mente tenebras.

580

585

580. *excelso vallo*, colle, seu tumulo, in quo Fabius castra ponere solebat. Conf. *v. 731*. —**581.** *tremuere iræ*, tremuit Hannibal, qui ante iratus et ferox erat. —**583.** Aciem Minucii corona militum circumdederat. —**584.** *Hausurus*, vid. *ad I, 392*.

585. Minucius, dux pravus, metu prope jam exanimatus erat. —**586.** *mente intrarat*, se intraturum putabat; Drak. coll. II, 352; Stat. Th. X, 556, et inpr. Homer. *Iliad.* ο, 251: Καὶ δὴ ἔγωγ' ἐφάμην νέκυας καὶ δῶμ' Αἴδαο Ἥματι τῶδ' ὄψεσθαί. Add. Hor. *Od.* II, XIII, 21, 22, et inf. *v. 741*, ubi se jam vidisse *umbras æternas* Minucius memorat.

Nam Fabium auxiliumque viri sperare pudebat;
Quum senior, gemino complexus prælia cornu,
Ulteriore ligat Pœnorum terga corona,
Et modo claudentes aciem, nunc extima cingens,
Clausos ipse tenet: majorem surgere in arma,
Majoremque dedit cerni Tiryntius: altæ
Scintillant cristæ, et (mirum) velocibus ingens
Per subitum membris venit vigor: ingerit hastas,
Aversumque premit telorum nubibus hostem.
Qualis post juvenem, nondum subeunte senecta,
Rector erat Pylius bellis ætate secunda.

590

595

588. *gemino complexus*, suo et Minucii. Cf. Liv. c. 29; Polyb. c. 105. —**589.** *Ulteriore, exteriori*. —**590.** Lenz. comparat Cic. *Somn. Scip.* IV, 9, *orbium unus est cælestis extimus, qui reliquos omnes complectitur*. —**591.** *surgere in arma*, cf. *ad IV, 619*. Conf. Virg. *Æn.* I, 589, ubi vid. Heyne. Conf. etiam Kœppen ad Hom. *Iliad.* δ, 439; ε, 1 sq., et quæ disputavi in *Magazin für Philologen*, T. I, p. 205 sq., 233 sq. —**592.** *Tiryntius*, generis auctor; vid. *ad II, 3*. —**594.** *Per subitum*, cf. *ad v. 527*. —**595.** *telorum nubibus*, vid. *ad I, 311*.

455N

596. *juvenem*, juventutem. —**597.** *Rector Pylius*, Nestor. —*ætate secunda*, media. Cf. Hom. α, 260 sq., ubi ipse de suis laudibus rebusque gestis prædicat. Sic nostras J. B. ROUSSEAU,

*Au midi de mes années,
Je touchais à mon couchant.*

ED.

Inde ruens, Thurin, et Buten, et Narin, et Arsen
Dat leto, fisumque manus conferre Mahalcen,
Cui decus insigne, et quæsitum cuspide nomen.
Tum Garadam, largumque comæ prosternit
Adherben,

600

Et geminas acies superantem vertice Thulim,
Qui summas alto prensabat in aggere pinnas.
Eminus hos: gladio Sapharum, gladioque Monæsum,
Et Morinum pugnas æris stridore cientem,
Dexteriore gena sedit cui letifer ictus,
Perque tubam fixæ decurrens vulnere malæ,
Extremo fluxit propulsus murmure sanguis.

605

601. *largum comæ*, εὐπλόκαμον. —**603.** *aggere*, vallo, vel muro. Cf. *I, 265*. Res in miraculum aucta.

605. *pugnas æris stridore cientem*, ut *adcendere ære VIII, 488*; utrumque ex Virg. *Æn.* VI, 165; Drakenb. Add. Val. Fl. VI, 92. —**607 sq.** Cf. *IV, 169 sq.*

Proximus huic jaculo Nasamonius occidit Idmon.
Namque super tepido lapsantem sanguine, et ægra
Lubrica nitentem nequidquam evadere planta,
Inpacto prosternit equo, trepideque levantem

610

456

Membra adflicta solo, pressa violentius hasta,
Implicuit terræ, telumque in cæde reliquit.
Hæret humi cornus motu tremefacta jacentis,
Et campis servat mandatum adfixa cadaver.

615

456N **610.** *lapsantem sanguine*, ut Æn. II, 551. —**611.** *Lubrica evadere*, ex lubrico loco emergere.
—**612.** *Inpacto equo*, vid. ad IV, 370. —**613.** *adflicta solo*, vid. ad I, 674, in V.L. —*pressa violentius hasta*, ut ap. Virg. Æn. X, 347. Conf. ad I, 383. —**614.** *Implicuit*, adfixit. —*telum in cæde*, vulnere reliquit, ut ap. Virg. Æn. XI, 637.

615 sq. Luxuriantis ingenii versus.

Nec non exemplo laudis furiata juvenus,
Syllæque, Crassique simul, junctusque Metello
Furnius, ac melior dextræ Torquatus, inibant
Prælia, et unanimi vel morte emisse volebant
Spectari Fabio: miser hinc vestigia retro
Dum rapit, et molem subducto corpore vitat
Intorti Bibulus saxi, atque in terga refertur;
Strage super lapsus socium, qua fibula morsus
Loricæ crebro laxata resolverat ictu,
Adcepit lateri, penitusque in viscera adegit,
Exstabat fixo quod forte cadavere, ferrum.

620

457

625

457N **617.** *furiata*, ἐναργῶς pro excitata, ut XIV, 281; XVII, 298; conf. ad I, 32. —**620.** *emisse*, vid. ad IV, 754.
—**621.** *Spectari Fabio*, h.e. ejus plausum et favorem. Bibulus retro cedens labitur super cadaver, ex quo telum exstat, quod in latu adcipit. —**623.** *in terga refertur*, id. q. *vestigia retro rapit*, vid. ad IV, 315.
—**624.** *qua fibula*, etc., imitat. Virg. Æn. XII, 273, 274. ubi vid. Heyne, et ad Æn. I, 169; XII, 782.
—*morsus*, ut ap. Ovid. Met. VIII, 318; Claud. Cons. Olyb. et Prob.; 88 Drak.

Heu sortem necis! evasit Garamantica tela
Marmaridumque manus, ut inertī cuspide fusus
Occideret, telo non in sua vulnera misso.
Volvitur exanimis, turpatque decora juventa
Ora novus pallor; membris dimissa solutis
Arma fluunt, erratque niger per lumina somnus.

630

629. *iners cuspis*, a nullo conjecta, et sine vi, ut *i. ignis* V, 572, et fere κόφων βέλος Hom. Iliad. λ, 390, vel *telum sine ictu* Virg. Æn. II, 544. —*fusus*, vid. ad II, 113. —**630.** *telo non in sua vulnera misso*, ut *alieno vulnere* dixit Virgil. Æn. X, 781.

632. *membris solutis*, ut λύθη ψυχή Iliad. ε, 296; λύσε γυῖα Iliad. δ, 469; λύντο γυῖα Iliad. η, 16; ο, 435.
—**633.** *Arma fluunt* χαμαὶ πέσον. Cf. ad II, 131. —*erratque niger per lumina somnus*, ut σκότος ὄσσ' ἐκάλυψε, vel στυγερόσ μὲν σκότος εἶλε, et ἀμφὶ δὲ ὄσσε κελαινὴ νύξ ἐκάλυψε, Hom. Iliad. δ, 461; ε, 47, 310. —*niger somnus*, ut *mors atra*, μέλας et πορφύρεος θάνατος, vel μέλαινα κῆρ Iliad. β, 834; ε, 22, 83; cf. ad II, 574. Hinc et fuscae alæ, quibus nos Somnus, etiam æternus ille, obumbrare dicitur; vid. ad X, 345.

Venerat ad bellum Tyria Sidone, nepotum
Excitus prece, et auxilio socia arma ferebat,
Eoa tumidus pharetrati militis ala,
Gens Cadmi, Cleadas; fulva cui plurima passim
Casside, et aurato fulgebat gemma monili.

635

634 sq. Episodium multis verborum ambagibus ornatum. —*nepotum*, Pœnorum, cf. ad I, 6. —**636.** *Eoa ala*, ut ap. Virg. Æn. I, 489. —**637.** *Gens Cadmi*, vid. ad I, 6, et II, 185. —Miles orientis auro superbit, genio terræ materiam suppeditante; Dausq. —*fulva*, aurea.

458

640

Qualis ubi Oceani renovatus Lucifer unda
Laudatur Veneri, et certat majoribus astris.
Ostro ipse, ac sonipes ostro; totumque per agmen
Purpura Agenoreis saturata micabat ahenis.

458N **639.** Imitat. Virg. Æn. VIII, 589 sq., ubi Heyne recte monet, non satis commode comparari Hom. Iliad. ε, 5 sq. Magis huc spectant loca Iliad. χ, 317 sq., et Apollon. II, 40 sq.; quos imitati sunt, a Drak. laudati, Ovid. ex P. II, v, 49, et Sen. Hippol. 749 seq. —*renovatus* exponit D. Heinsius, ex Hespero Lucifer factus; sed est modo ortus, unde *Lucifer* hic positus erit pro Hespero; *Hesperus* enim idem astrum vocatur, quum oritur, *Lucifer* vero, quum occidit; Drak. Veteres autem, Stoici in primis, putabant, sidera, cursu suo fatigata, terræ humoribus vaporibusque maris ali, pasci, refici, renovari ac recreari, ταῖς τῶν ὑδάτων ἀναθυμιάσεσι τρέφεσθαι Plut. Plac. Phil. I, 3; Πίνες Θάλασσα δ' Αὔρα· Ὁ δ' Ἥλιος Θάλασσα· Τὸν δ' Ἥλιον Σελήνη Anacr. XIX, 3 sq.; ubi vid. Clar. Fischer. Cf. loc. simil. inf. XII, 248; Burm. ad Val. Fl. II, 62 et 441; Heyne, Cerda et Burm. ad Virg. Æn. I, 608; Spanh. ad Callim. H. in Dian. v. 141; Jablonsk. Panth. Æg. P. II, p. 103, et, quos Drak. laudat, Gron. Diatr. Stat. pag. 234; Lambin. ad Lucret. I, 232; Lips. Physiol. Stoic. II, 14, et Livinei. ad eumen. paneg. Constant. Aug. c. 7.
—**640.** *Laudatur*, placet, *Veneri*, cujus stella est; vid. Guell. ad Virg. Æn. VIII, 590; Cic. N. D. II, 20; Somn. Scip. 4 et 5. —*saturata*, tincta, ut ap. Ovid. Met. XI, 166; Martial. VIII, 48, et *satur* ap. Virg. Ge. IV, 335, ubi vid. Heyne. —**642.** *Agenoreis* Tyrii (vid. ad I, 15) *ahenis*, ut ap. Stat. Silv. I, II, 151, et Sen. Herc. Œt. 663. Conf. inf. XVI, 177.

Hic, avidum pugnae, et tam clarum excindere
nomen
Brutum exoptantem, varie nunc lævus in orbem,

Nunc dexter levibus flexo per devia gyris 645
Ludificatus equo, volucrem post terga sagittam
459 Fundit, Achæmenio detrectans prælia ritu.
Nec damnata manus, medio sed (flebile) mento
Armigeri Cascæ penetrabilis hæsit arundo,
Obliquumque secans subrecta cuspidè vulnus 650
Uventi ferrum admovit tepefacta palato.

644. *lævus in orbem*, ut ap. Virg. Æn. X, 885. Cf. sup. IV, 317 seq. — **645.** *levibus gyris*, ut ap. Iscan. b. Troj. VI, 10, forte pro parvis, ut X, 592. Drak. vel ut *levibus frenis, levis equitatus, faciles gyri* N. Heins. — **646.** *post terga*, retro, more Parthorum, ut ap. Lucan. I, 230. Conf. intpp. ad Virg. Ge. III, 31; Jani ad Hor. Od. I, XIX, 11, et II, XIII, 17, et inf. X, 12, ubi Drak. laudat Barth. ad Stat. Silv. I, IV, 78, et ad Claud. laud. Stil. I, 68. — **647.** *Achæmenio*, Persico, seu Parthico, ut passim, a primo Persarum rege, cujus posterii inde Achæmenidæ dicebantur; vid. Herodot. VII, 11; Ammian. XIX, 4, et Hor. Od. II, XII, 21, ubi cf. Jani.

648. *Nec damnata manus*, non irritus, vanus fuit ictus; ὁ δ' οὐχ ἄλιον βέλος ἦκεν, Ἀλλὰ, etc. Iliad. o, 575. — **649.** *penetrabilis*, active, penetrans, ut XII, 240; Virg. Ge. I, 93; Æn. X, 481. — **650.** *subrecta*, sursum erecta, ut X, 253, ubi Drak. laudat Virg. Æn. IV, 183; Liv. VII, 10; Gron. ad Liv. VIII, 8, ad Sen. Herc. F. 790; Acidal. ad Curt. IX, 5, et alibi. — **651.** *Uventi palato*, epith. orn. ut *udum* ap. Virg. Ge. III, 388.

At Brutus, diro casu turbatus amici,
Ausum multa virum, et spargentem in vulnere sævos
Fraude fugæ calamos, jam nullis cursibus instat
Prendere cornipedis, sed totam pectoris iram 655
Mandat atrox hastæ, telumque volatile nodo
Excutit, ac summum, qua laxa monilia crebro
Nudabant versu, tramittit cuspidè pectus.
Labitur intento cornu transfossus, et una
Arcum læva cadens, dimisit dextra sagittam. 660

653. *sævos*, exitiosiores et periculosiores, *fraude fugæ*, fuga simulata, quoniam post tergum conjiciuntur, adeoque minus tibi ab iis cavere possis. — **658.** *versus*, στίχος, ordo, ut passim, h.l. catenulæ, quod quoque versum inflecti possunt, N. Heins. et Drak. qui citarunt Virg. Ge. IV, 144; Æn. V, 119; Colum. R. R. II, 11; Plin. XV, 29; XVII, 12; XVIII, 19; Grat. Cyn. 144, et alibi. — *Nudabant*, nudam præbebant summam pectoris partem, quia catenularum ordines laxè juncti erant.

659. Cf. II, 127 sq., ubi similiter Dorylas occiditur. Ed. — *intento cornu*, arcu, ut II, 109; Cf. Burm. ad Val. Fl. III, 591.

At non tam tristi sortitus prælia Marte
Phœbei Soractis honor Carmelus agebat:
460 Sanguine quippe suo jam Bagraða tinxerat ensem,
Dux rectorque Nubæ populi; jam fusus eidem
Zeusis, Amyclæi stirps inpacata Phalanti, 665
Quem tulerat mater claro Phœnissa Laconi.
Talia dum metuit, nec pugnae fisis in hoste
Tam rapido, nec deinde fugæ, suadente pavore,
Per dumos miser in vicina cacumina quercus
Repererat, atque alta sese occultabat in umbra 670
Hampsicus, insistens tremulis sub pondere ramis.

662. *Phœbei Soractis*, cf. ad V, 175. — *honor*, decus patriæ. — **665.** *Amyclæi*, Spartani, *Phalanti*, quo duce Partheniæ Tarentum, a Tarante conditum, occuparunt. Cf. XI, 16; Heyne ad Virg. Ge. IV, 125, et Exc. XIV ad Æn. III, 551; Jani ad Hor. Od. I, XXVIII, 29; II, VI, 11. — *stirps inpacata*, propter odium Spartanorum in Romanos, quod a Xanthippi bellique Punici I temporibus resederat. — **666.** *claro Laconi*, Spartano cuidam, qui a claro illo Phalanto originem ducebat. Ejusmodi originem ducis Pœnorum, vel propterea fingere poterat poeta, quod Spartani, duce Xanthippo, in Africam venerant.

667. *Talia*, talem necem, qualem Carmelus Zeusi adtulerat, *metuit Hampsicus*. — **669.** sqq. Cf. V, 469 sqq.

Hunc longa, multa orantem, Carmelus, et altos
Mutantem saltu ramos, transverberat hasta;
Ut, qui viscatos populatur arundine lucos,
Dum nemoris celsi procera cacumina sensim 675
Substructa certat tacitus contingere meta,
461 Sublimem calamo sequitur crescente volucrem.
Effudit vitam, atque alte manante cruore
Membra penderunt curvato exsanguia ramo.

672. *multa orantem*; Maronianum illud, Æneid. XII, 294. Ed. — **673.** *Mutantem saltu ramos*, modo in hunc, modo in illum ramum insipientem. Lepida profecto imago: credas Hampsicum sciuros venari; Ernesti. — **674.** Similis locus Val. Fl. VI, 260 sq.; vid. ibi Intpp. et ad h.l. Drak. qui laudat Salmas. ad Solin. p. 83 et 765 (1087); Gron. Obs. III, 18, et ad Auctor. Octaviæ v. 412; Intpp. ad Petron. c. XL et CIX; Broukh. ad Prop. II, XV, al. XIX, 24; Rader. et Grut. App. notar. ad Martial. IX, 54, et XIV, 218, et gemma ap. Gorræum Dactyl. T. II, num. 480, ed. Gronov. Cf. etiam Oppian. III, 486 sq. — **676.** N. Heins. hæc notat: «*Substructa meta*, ut mox et ap. Martial. XIV, 218. — **677.** *calamo crescente*, vel *calamo structo* Prop. II, XV, (19) 24; (ubi vid. Broukh. et Vulp.) *textis arundinibus* Petron. 109; *crescente arundine* Martial. IX, 54, et Gr. συνθέτους καὶ πηκτοὺς καλάμους. Dum enim viscatæ arundini aliæ ex

aliis arundines, atque illæ crassiores crassioresque *substruebantur* et infigebantur, formam *metæ* reddebant ac pyramidis: extremæ autem arundinum crescentium compagi frondentem rami, visco inlitum, inserebant, cui dum insidebant aves, (cantu inprimis adlectæ) glutine adstringebantur.» Τὼς καλῶς ἄμα πάντας ἐπὶ ἀλλάλοισι συνάπτων, Bion. Id. II, 5; Drak. Inf. XIV, 309, *crescentia tecta* h.e. turris pluribus contignationibus, seu tabulatis, quorum superiora inferioribus minora sunt, alte educta. —*Meta* (v. 676), conus, et quæcumque res ex orbiculari et lata basi in acutum fastigium surgit.

Jamque in palantes ac versos terga feroces 680
Pugnabant Itali, subitus quum mole pavenda
Terrificis Maurus prorumpit Tunger in armis.
Nigra viro membra, et furvi juga celsa trahebant
Cornipedes, totusque novæ formidinis arte
Concolor æquabat liventia currus equorum 685
Terga, nec erectis similes inponere cristis
Cessararum pennas, aterque tegebat amictus.
Ceum quondam æternæ regnator noctis, ad imos
Quum fugeret thalamos, Hennæa virgine rapta,
Egit nigrantem Stygia caligine currum. 690

683. *furvi Cornipedes*, cf. Burm. ad Val. Fl. I, 149. —684. *arte formidinis novæ*, novam terroris insolitamque speciem excogitandi.

688 sq. Cf. XIV, 240 sq. —689. *Hennæa virgine*, vid. ad I, 93.

462 At Cato, tum prima sparsus lanugine malas,
Quod peperere decus Circæo Tuscula dorso
Mœnia, Laertæ quondam regnata nepoti,
Quamquam tardatos turbata fronte Latinos
Conlegisse gradum videt, inperterritus ipse 695
Ferrata calce, atque effusa largus habena
Cunctantem inpellebat equum: negat obivus ire,
Et trepidat cassa sonipes exterritus umbra.

462N 691. *prima sparsus lanugine malas*, ἐτὶ χροῖοντας ἴουλους ἀντέλλων Apollon. II, 93; πρὸς εὐάνθεμον δ' ὅτε φῶν λάχραι νιν μέλαν γένειον ἔρεφον Pind. Ol. α, 109; Cf. Virg. Æn. VIII, 160; X, 324, et sup. ad I, 61; III, 84. —692, 693. M. Porcius Cato, qui Sapiens, Major, seu Priscus et Censorius dicebatur. Romæ *decus*, ortus Tusculo; vid. Corn. Nep. c. 1; Cic. Mur. 8. Primum quidem stipendium in pugna Cannensi meruit, (inf. X, 13 sq.) vel demum post eam, Q. Fabio Max. tertium consule; vid. Corn. Nep. c. 1; Cic. de Sen. c. 4, et Pighii Ann. ad a. 549, p. 219. Sed poeta non ad tam subtilem et accuratam temporum rationem exigendus est. —*Tusculum*, Latii municipium, ubi Ciceronis, Tiberii aliorumque prædia erant et nunc *Frascati* est, non longe a Roma, conditum a Telegono, Circes et Ulyssis f. Laertis nepote, (unde *Circæo decus et Laertæ quondam regnata nepoti*) in colle, ἐπὶ ὄρεινῃ Strab. V, p. 165 (al. 239), quare h.l. —*dorso Circæo*, ut ap. Horat. *superni Tusculi Circæa mœnia* Epod. I, 29, vel *juga Telegoni* Od. III, xxix, 8, ubi vid. Jani; Cf. inf. XII, 535; Cluver. Ital. ant. III, 4, p. 942, et Intpp. ad Prop. II, xxxii, 4. —695. *Conlegisse gradum*, ut VI, 399. —696. *effusa habena*, ut XIII, 172, et Virg. Æn. XII, 499, *irarumque omnes effundit habenas*. Ed. —*largus*, doctius pro, large, multum *effusa habena*. Conf. V.L. —698. *assa umbra*, ut *vana* Virg. Æn. X, 593, Drak. Cf. V.L.

Tum, celer in pugnam dorso delatus ab alto 700
Alipedem planta currum premit, atque volanti
Adsilit a tergo: cecidere et lora repente
Et stimuli; ferrumque super cervice tremiscens
463 Palluit infelix subducto sanguine Maurus.
Ora rapit gladio, præfixaque cuspide portat.

463N 699. Cato ab equi dorso desilit, et saltu conscendit currum Tungri, quem a tergo adoritur. —700. *premit*, persequitur. —701. Cf. Virg. Æn. IX, 475, 476, ubi vid. Cerda et Heyne. —702. *stimulus*, κέντρον, μάστιξ, Iliad. ψ, 383, 387, 390; unde κεντρηνεκέες ἵπποι Iliad. ε, 752; cf. ad I, 113. —703. *subducto sanguine*, metu exsanguis. Cf. Virg. Æn. III, 259. —704. Cato *ora rapit*, (ut XV, 810, et *diripere* XV, 730) cum impetu et ardore amputat.

At sævo Mavorte ferox perrumpit anhelum 705
Dictator cum cæde globum: miserabile visu,
Vulneribus fessum ac multo labente cruore,
Ductorem cernit suprema ac fœda precantem.
Manavere genis lacrimæ, clipeoque paventem
Protegit, et natum stimulans, «Fortissime, labem 710
Hanc pellamus, ait; Pœnoque ob mitia facta,
Quod nullos nostris ignes disperserit arvis,
Dignum expendamus pretium.» Tunc, arte paterna
Ac stimulis gaudens, juvenis circumdata Pœnum
Agmina deturbat gladio, campumque relaxat, 715
Donec Sidonius decederet æquore ductor.

705 sq. Poeta exornavit Liviana XXII, 29. —*globum anhelum*, qui angitur, laborat, in angustiis versatur; Lenz. —708. *Ductorem*, Minucium. —*suprema ac fœda*, mortem turpem.

709. Aptissime ingenio Fabii patris. Cf. v. 547 sq. —710. *natum*, vid. ad vers. 539. —711, 712. Conf. v. 260 sq. Sarcasmi vim facile senties.

Ceu, stimulante fame, rapuit quum Martius agnum

Averso pastore lupus, fetumque trementem

Ore tenet presso; tum, si vestigia cursu

Auditis celeret balatibus obvia pastor,

Jam sibimet metuens, spirantem dentibus imis

Rejctat prædam, et vacuo fugit æger hiatu.

Tum demum terris, quas circumfuderat atra

Tempestat, Stygiæ tandem fugere tenebræ.

720

464

717 sq. Pulcherrima comparatio et præclare verbis expressa, a qua non multum differt Maroniana *Æn.* XI, 809 sq. Cf. Claud. in Rufin. II, 252 sq. — *Martius lupus*, ut Virg. *Æn.* IX, 566 (ubi vid. Heyne), et *Martia tigris*, ap. Val. Fl. III, 635. — **719.** *cursu*, cursim, festinanter, ut **XI, 137**; **XVI, 7**, et *certamine* pro certatim **X, 536**; **XII, 268**; Drak. — **721.** *spirantem*, ἀσπείροντα. — **722.** *vacuo hiatu*, ut ap. Claudian. l.c. Cf. Burm. ad Val. Fl. III, 589, et ad Ovid. Met. VII, 786. — *æger*, iratus et tristis, propter prædæ jacturam.

464N

723, 724. Ornate pro, tum demum, hostis impetu rejecto, mortis metus, quem Romanis præsentissimum incusserat periculum, et quo occæcabantur eorum oculi, depulsus est. Cf. V.L. et v. 586.

Torpebant dextræ, et sese meruisse negabant

Servari, subitisque bonis mens ægra natabat.

Ut, qui conlapsa pressi jacuere ruina,

Eruta quum subito membra, et nox atra recessit,

Connivent, solemque pavent agnoscere visu.

725

726. *mens natabat*, fluctuabat, dubia et incerta erat, quum nimia et inopinata felicitas ipsis somnio similis videretur. Cf. Hor. Sat. II, vii, 7; Sen. Ep. 35, extr. Manil. IV, 256, et sup. ad II, 122.

727. Præclara comparatio, quam nescio an ulli debeat poeta. Videtur tamen ante oculos habuisse Virg. *Æn.* IV, 688... 692. — **729.** *Connivent*, claudunt sc. oculos.

Quis actis, senior, numerato milite lætus,

Collis et tuto repetebat in aggere castra.

Ecce autem e media jam morte renata juvenus,

Clamorem tollens ad sidera, et ordine longo

Ibat ovans, Fabiumque decus, Fabiumque salutem

Certatim, et magna memorabant voce Parentem.

730

465

730. Cf. Liv. XXII, xxix, 30, et Polyb. III, 105, ut indolem et δεινότητα poeticæ rei tractationis perspicias, quo, præter majorem adfectus gravitatem, etiam hoc spectat, quod non a solo Minucio, sed a toto exercitu is, cui omnes inmerito vitæ servatæ beneficium debebant, laudibus celebratur, et in Fabii honorem aræ exstruuntur vinumque ac dapes ei, tanquam Deo, libantur. Ceterum iidem historici tradunt, Fabium *parentem* esse vocatum ob servatum exercitum, de quo vid. Drak. ad VIII, 2, ubi citat IX, 565. Claud. laud. Stil. III, 51; Liv. V, 49, et Juven. VIII, 243. — *numerato milite lætus*, quod pauci militum, quibus ipse (non quibus Minucius, de quo vid. Liv. XXII, 29) præfuerat, perierant; Lenz. Cf. sup. v. 396... 400.

735

465N

735. *memorabant voce Parentem.* Quintil. Declam. IX, «Fabio Maximo immortalē adtulit laudem ereptus ex hostium manibus Minucius.» Notandum est, viros tam bello strenuos in castris, quam togæ muniis in urbe felices, *Patrum* nomine a veteribus adpellatos. Juvenal. sat. VIII, v. 243, *Roma parentem, Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.* Liv. lib. V, cap. XLIX, «Dictator (Camillus) recuperata ex hostibus patria, triumphans in urbem redit: interque jocos militares, quos inconditos jaciunt, *Romulus* ac parens patriæ, conditorque urbis haud vanis laudibus adpellatur.» Insigne decus et dulce in primis merito civi! quod autem apud posteros, infami sæpius pretio prostitutum, vix unus et alter jure adepti reperiantur: rarus enim rex populi dictus pater; rari duces, ut Turennius! Ed.

Tum, qui partitis dissederat ante manipulis,

«Sancte, ait, o genitor, revocato ad lucis honorem

Si fas vera queri, cur nobis castra virosque

Dividere est licitum? patiens cur arma dedisti,

Quæ solus rexisse vales? hoc munere lapsi

Æternas multo cum sanguine vidimus umbras.

Ocius huc aquilas servataque signa referte.

Hic patria est: murique Urbis stant pectore in uno.

Tuque dolos, Pœne, atque astus tandem exue notos:

Cum solo tibi jam Fabio sunt bella gerenda.»

740

745

736. *dissiderat; Dissidere* hic est diversis locis sedere, separatum esse. Sic Senec. Thyest. vers. 124, «Isthmi si quis amat regna Corinthii, Et portus geminos, et mare dissidens.» Ed. — **737.** *Sancte*, venerande, ut ap. Val. Fl. I, 11. — **740.** *hoc munere lapsi*, perperam usi, vel infelices, in perniciem ruentes. — **741.** Cf. supra v. 586, et congestis ibi exemplis adde Senec. in Phœniss. vers. 233, «... cur caput tenebris grave Non mitto ad umbras Ditis æternas?» in Hippolyt. v. 835, «Tandem profugi noctis æternæ plagam;» *perpetuam noctem*, ibid. v. 221, «Adiit silentem nocte perpetua domum.» Vide Horat. lib. II, Od. 13. Ed.

742. *huc*, ante tribunal; Lefeb. col. Liv. XXII, 30.

743. *murique*, etc., vid. ad v. 8. — *stant*, cf. ad III, 173.

466

Hæc ubi dicta dedit, mille hinc (venerabile visu)

Cespite de viridi surgunt properantius aræ.

Nec prius aut epulas, aut munera grata Lyæi

Fas cuiquam tetigisse fuit, quam multa precatus

466N **746 sq.** «Tum dextræ interjunctæ, militesque, concione dimissa, a notis ignotisque benigne atque hospitaliter invitati; lætusque dies ex admodum tristi paulo ante ac prope execrabili factus: Romæ... pro se quisque Maximum laudibus ad cælum ferre;» Liv. XXII, 30. Vid. vol. IV, ed. nostr., p. 199. Ed. —**747.** Vid. ad IV, 701.

748. *munera Lyæi*, ut δῶρα Διονύσου, Ἀφροδίτης, Δήμητρος. Cf. sup. v. 183, 194. Hesiod. Scut. H. 47; Stat. Silv. IV, 6; Hor. Od. IV, xv, 26; Heyne ad Virg. Æn. I, 636, 734; IV, 33; Kœppen ad Hom. Iliad. γ, 54. —**750.** Cf. Virg. Æn. I, 736; III, 177, 354. Fabio, ut Deo, vinum libant; et revera θεὸς ἀπὸ μῆχανῆς fuerat. Cf. XI, 302. —*honorem*, vid. ad III, 218. Hæc apte finxit poeta. Similiter Cimbris ad interneccionem cæsis atque deletis, neminem fere Romæ fuisse, qui non lautas in honorem Marii instruxerit cœnas, eique ut Deo libaverit, memorant Plutarch. in vita Marii (Opp. T. I, p. 421, ed. Frft.) et Valer. Max. VIII, xv, 7. Augusto etiam libationes tam publicæ, quam privatæ a.U.C. DCCXXIV et DCCXXV decretæ; de quo vid. Dio. Cass. LI, 19 et 20; Hor. Od. IV, v, 31 sqq., ibique Jani. Marum ipsi hastæ libavisse vidimus sup. ad VI, 138.

LIBER VII: VARIÆ LECTIONES

406 VL **1.** *rabidis rebus* Colon. prob. N. Heins. quia *res trepidæ vers.* 88, iterantur, et *certamen* ac *arma rabida* dicuntur, v. 253, et XVI, 410. Quam infirma sit utraque ratio, non est quod doceam. Eodem suadente, post *rebus* στῆγμην τελειαν posui cum Drak. *Interea Fabius, trepidis spes u. r. Ille quidem, socios, etc.* transponendum censebat Burm. Non male! —**3.** *clara laborum* prisca edd. Conf. ad II, 52; *cruda l.* conj. N. Heins. coll. Virg. Æn. VI, 304. —**5.** *mente humana* Ox. *mente humano major* emend. Barth. Adv. I, 13, ut *humano* sit pro *homine*, de quo vid. Gronov. ad Liv. VIII, 9, et Gifan. Ind. Lucret. Vulgatam lect. exemplis (V, 435, et VI, 426), quibus non indiget, vindicarunt Draken. et Lefeb. —**10.** *Fortunam cunctando*, non *cunctando F.*, Colon. —**18.** *tecta Evandria* h.e. Pallanteum, et hinc Roma, eo loco condita (vid. ad VI, 631 sq.), opinabatur N. Heins. quod prob. Drak. et recepit Lef. Non male, quia modo vox *regna* præcessit: *regna* argute dici monet Withof. ut ap. Hor. Od. III, III, 58. Maluerit tamen *sceptra*, quæ vox dignior sit quam *tecta*, et ad vulg. lect. propius adcedat. —**19.** *et in merito* R. 1, 3, et Med. unde *et i. merito* suspic. N. Heins. quem v. ad XI, 214, 241, ad Claud. R. P. I, 92, et Epithal. Hon. et Mar. v. 276, ad Ovid. Amor. III, III, 1. Sed vulgatum *emerito*, h.e. merito, Drak. firmat ex XI, 464; (*Emerito... cælo*) Manil. I, 404; (*emeritum mundum*) Prop. IV, II, 61; Sidon. Apoll. II, 209; Val. Max. IV, 1, ex. 6; conf. Heins. ad Vellei. Paterc. II, 11.

409 VL **23.** *ultima passis* malebat D. Heins. et *quis Fabius* Burm. *Ancora* ex Gr. ἄγκυρα rectius quam *anchora* scribitur. —**25.** *fervere carentes* Tell. a m. pr. Parm. Med. et Benes. Vulgatam *calentes* defendunt Dausq. et Cell. et ad Hannibalem referunt, coll. v. 66. Male! —**28.** *laborem* e Colon. recepit Drakenb. Sed magis hoc loco conveniunt *labores*, h.e. res gestæ, facta; conf. not. ad V, 561.

29. *Cilnius*, non *Cilinus*, Colon. Recte. *Cilnia* gens Etrusca, et quidem nobilissima, e qua C. Cilnius Mæcenas, quem poeta forte respexit, vid. Drak. ad Liv. X, 3; Lips. Antiq. Lectt. I, 22, et ad Tac. Ann. VI, 11; Meibom. vit. Mæcen. L. B. 1653, 1654, c. 1; Demster. in Etruria regali II, 54, et Jani ad Horat. Od. III, 29, 1; *Areti* Colon. Sed Ἀρήτινων πόλις dicitur Polyb. II, 19; Ἀρήτινον Appian. b. civ. I, 91; III, 42; Strab. V, p. 154, 157, et sic semper in lapidd. litera canina geminatur, v.c. apud Gruter. p. 372, 520 al. —**33.** *extrema mali atque abrumpere*, vel, quod in Ven. Marsi exstat, *erumpere vitam* volebat N. Heins. prob. Drak. ut *extrema mali* sint captivitas et servitudo, qua homini libero nihil gravius accidere potest. Sed vulgata lectio, quam vix commodum sensum habere putabat Drak., mihi exquisitior videtur: vid. not. —**39.** *disces* forte, qui critica prurigine laborat, legere malit, ut apud Virg. Æneid. lib. II, v. 66. —**41.** *furebat* Colon. et Oxon. (sed, teste Lefeb. omnes scripti) cum R. 1, 2, Parm. Med. et Benes. probb. N. Heins. Drak. et Lefeb. Vulgatum *furebant*, puncto post hoc verbum posito, retineri posse observat Gronov. Obs. I, 17. quem secutus est Cell. Non male! *furebant Ad portas bellum* sibi esse, vel furibundi conclamabant, interpretatur Barth. Adv. XXIII, 20. Sed intell. portas Romæ; *ferebant* emend. Zinzerl. Promuls. crit. c. 20. —**43.** *Dilectus*, non *Delectus*, Col. Utrumque recte dici, monent quos Drak. laudat, Lambin. ad Lucret. I, 87; Ant. Augustin. ad Fest. vid. *Dilectus*, N. Heins. ad Claud. Laud. Stilic. I, 316; ad Ovid. Met. I, 324, et Bentl. ad Hor. Od. II, IV, 18. —**44.** *admirabile* ed. Basil. Wolfii et alia inde expressæ. —**46.** *exsilire*, vel *exiliere* Nicander scripsit, et post eum alii. Sed *exiluere* in optimis scriptt. legitur; vid. quos Drak. citavit, Gifan. Ind. Lucret., vid. *Dissilui*, Gronov. ad Senec. Thyest. vers. 768; Heins. ad Claud. Præf. Cons. Honor. III, 3, ad Ovid. Metam. V, 35; IX, 314; X, 410; XIV, 406; *exsilire* R. 1. Ven. Marsi et al. *esiluere* R. 2; *quæcumque* (bella) *liberet* corrig. N. Heins. Non male! Possis et *quacumque*, scilicet parte. —**49.** *stridentes* Colon. ut sit adpositio; *gemuerunt* emend. N. Heins. prob. Drak. quum *limina sonitu tremere* non recte dicantur, et omen non in tremore, sed in stridore portæ constiterit, ut ap. Claud. B. P. II, 6. Sed hoc verbis *stridentis sonitu* satis innuitur, et verbum *tremere* de quovis sonitu motuque usurpatur, vid. Burm. ad Ovid. Met. IV, 136; V, 356, et ad Val. Fl. II, 78; 413; IV, 180; VI, 526. Quæ loca etiam obstant, quominus leviori mutatione *fremuerunt* refingam, ut πόλαι μύκων Hom. Iliad. η, 749, dixit. Ill. Ernesti interpretatur: tellus, in qua posita erat porta, gravi ejus stridore contremuit, et veluti concussa est. —**54.** *Dispersi subiere*, (hostes) *vicis*, etc. ex emend. N. Heins. recepere Drak. et Lefeb. pro vulg. *subiere vices, meritique*, etc. —**59.** *putabant* malebat N. Heins. —**61.** *circumfundentibus* minus langueret.

411 VL —**62.** *occisis* Parm. quod non minus placere potest. —**63.** *Quod tibi sit L. satis* scripti cum R. 1, 2, 3, Med. *Quot tibi sit* Parm. vulgo *quot tibi sint*. Post *supersunt* punctum, et post *satis* comma posuit Drak. suadente N. Heins. Nos vulgarem distinct. servavimus, ut *Quod* sit pro quantum. —**67.** *in pugnam*, quod Lefeb. tacitus recepit, vel *in pugnas* corrig. N. Heins. et Drak. ut etiam VIII, 521; IX, 459, et XIII, 202. Recte opinor. —**72.** *servetur* Put. ut sit græcismus; *arte serventur c. catenæ*, vel *servetur*, conj. N. Heins. Non male!

75. *fletu*, pro *vultu* legendum putabat idem prob. Drak. ut *lacrimis* apud Virg. Æn. I, 228, et *rore*

- apud Ovid. Met. X, 360. Possis quoque *flumine* pro *lumina* refingere, et doctius *mæstum* *subfusæ flumine vultum*, ut ap. Hom. Iliad. ι, 14, et Virg. Æn. I, 465. At non inepta videtur vulgata, modo *vultum* explices externam speciem, vel potius lineamenta oris. Similiter *tacito sparsit vaga lumina vultu* dixit Val. Fl. VI, 584. —**76.** *matrum* Dausq. tacitus scripsit contra fidem librorum; *F. matres pariter chorus o. l.... dicabant*, vel *graditur chorus... dicantes* libens rescripserit N. Heins. Forte totus versus non ex Sillii, sed ex inepti versificatoris vena profluxit.
- 413 vl Nam salvo sensu abesse potest, et non modo duri quid ei inest, sed etiam verba *matres, femineus chorus*, languent. —**79.** *dignum*, vel *digno quodcumque e. n. turbæ* A. maluerit idem, et *dignum, quocumque es nomine, turba* A.... *donum* Drak. prob. Ernesti, ut ad solennem precantium morem respiciatur. Inepte sic lacessi Silium iudicat Lefeb. Withof. conj. *Et ferimus dignæ, quocumque es nomine, turba* A. —**80.** *et acu et subt.* conj. N. Heins. ut vestes textæ et acu pictæ coniungantur. Forte leg. *acus subtemine*: nam manus id *nevere*; quod tamen verbum ad texturam quoque transtulit Virg. Æn. X, 818; *subtemine*, non *subtegmine*, Colon. prob. Drak. quum *subtegmēn* sit contractum ex *subtegmēn*, at *subtemēn* ex *subteximēn*, ut *momen* ex *movimēn*. Conf. Ill. Harles. ad Val. Fl. VI, 227. —**82.** *Ac*, non *At*, scripti, R. 1, et Med.
- 414 vl —**86.** *propero dono* e R. 2, recepit Lefeb. h.e. propere oblato, vel confecto. Non male: nam de aliis quoque Dis, non de sola Pallade, h.l. agitur et Patres prætorem, omnia hæc ut mature fierent, curare iusserant, teste Liv. XXII, 9, extr. Sed vulgata videtur præferenda, si *proprium donum* ad solam Palladem, et *tò venerantur* ad reliquos quoque deos referatur. An his etiam proprium fuit donum? —**89.** *at Col. ac Ox. et Put. Vulgo et.*
- 415 vl **91.** *tacito* Col. Tell. R. 2; *tanto* Ox. Vulgg. *cauto*. Non male, iudice Drak. quia Dictator, *itineribus summa cum cura exploratis, exercitum ad hostem duxisse* dicitur Liv. XXII, 12 pr. *procedens*, non *præcedens*, scripti. —**93.** *hostisque* R. 2. —**98.** *Sidonii*, h.e. Pœni. Hannibalis, Colon. Non male! —**100.** *steterint*, non *steterit*, scripti et Med. —**102.** *quanto campi* conj. N. Heins.
- 416 vl —**105.** *ut* scripti et priscæ edd. ante Marsum, qui primus *et* dedit. *Huic reliquum et primo d.* suspic. N. Heins. Forte distinguendum, *primo* (h.e. primum, initio) *damnatum, ut inutile bello.* —**106.** Ita scripti, ut VI, 516 sq. Vulgo *Heu ubi n. G., aut ubi sunt nunc f. g.* quod non minus placebat Drak. Sed *tò en* magis sarcasmo convenit, *atque ubi nunc duo f. g.* opinabatur N. Heins. ut Silius Maroniana ad verbum exprimat: quasi variare ipsum dedeceat. Hinc tamen orta videtur lectio, *fulmina belli*, quam c. Tell. et R. 2. exhibent. —**107.** *paventem*, non *paventes*, scripti et R. 2. —**109.** *profugus* Col. Ox. R. 1, Parm. Med. Vulgo *tulit profugos: nunc*, etc.
- 417 vl —**112.** *suffigere* conj. N. Heins. ut *subscribere* dixit Horat. Od. III, xxiv, 28. Sed *figere* eodem sensu doctius dictum videri potest. Utrumque vero significat, addere gloriæ. —**114.** *at tamen* e Colon. recepit Lefeb. Non male: sed idem v. 120, *Tethydis* pessime scripsit. Nam Achillis mater *Thetis*, Nerei, vel Chironis f. fuit, non *Tethys*, Cæli f. et Oceani conjux, quæ vulgo perperam confunduntur. Conf. Heyne ad Apollod. III, xiii, 5, p. 794 seqq. Præterea *Tethys*, yos, Τῆθύς, υος, non *Tethys*, ydis, dicitur, et prima producitur syllaba. Conf. ad III, 60.
- 418 vl **121.** *clipei... in imagine* maluerit N. Heins. et v. 123, *speculator* coll. v. 521, cui loco Drak. adjicit I, 679, V, 378.
- 419 vl **124.** *colla* Put. R. 1, Parm. Med.
- 420 vl **131.** *incepti*, ut v. 141 et 163, *incepta*, male scripsit Lefeb. —**132.** *residit*, non *resedit*, Oxon. et Puteol. Confer. ad V, 3. —**136.** *Furta fugæ* conj. N. Heins. —**137.** *tum* scripti, quod recepit Draken. Vulgatum *nunc* servavi cum Lefeb. qui *tunc* in c. Put. et Tell. deprehendit.
- 421 vl —**139.** *Mæoniæ campis M. in oræ* suspic. N. Heins. nescio cui bono? —**141.** *Mille novat incepta* R. 1, 3, Med. h.e. renovat. Non male!
- 422 vl **146.** *inmurmurat iræ* Colon. et plurimæ edd. prob. N. Heins. coll. V, 332. Rectius forte *dolore iræ* jungit Lefeb. *ire* ed. Ald. aliæque antt. *ira* emend. Scalig. ad oram Sillii sui, *ore* in mentem veniebat N. Heins. —**148.** *Nullane num Trebiæ, Trasymeni* Colon. *Nullane nunc Trebiæ et T.* Oxon. et Put. cum R. 1 et 3, quam lectionem in contextum recipere non dubitavi, quoniam optimorum libb. auctoritate nititur, et modo notis interrogandi, quas adposui, adjuvetur, non commoda tantum sententia se probat, sed dolori quoque et adfectui loquentis egregie congruit. Vid. not. Possis et *tum* pro *nunc* legere: sed nulla mutatione opus est. Vulgatam lect. *Nulla essent T. et T. nomina, nulli*, etc. retinuit Drak. Sed *tò essent* manifeste interpolationem redolet. *Nulli amnem Trebiæ et T. n. nulli*, vel *Nulli amnem T. T. n. n.* corrig. N. Heins. et prius recepit Lefeb. Ferrem, nisi et langueret, quia *amnis* mox subsequitur, et libris parere tutius esset. *nulli lugerent Itali* Colon. et Parm. *nulli Lugererēt Itali* R. 2; *nulli Lugerent tituli* Ox. Put. R. 3; *nulli Fulgerent tituli* Ven. Marsi; *ugerent Itali* Tell. *n* super *u* scripto; *nulli Ingererent tituli* R. 1, et Med. *nullis I. titulis* Ald. *nullos I. titulos* edd. recentt. —**152.** *genus et* Put. quod recepi; *g. ex* Oxon. Vulgo *genus: quoties* claudicante versu; *genus est, quoties*, vel *genus, o quoties* conj. Dausq. et N. Heins. prius etiam D. Heins. et Scalig. in mentem venit. Illud recepit Draken. hoc Cell. *genus, En quoties* edidit Lefeb. quod amplecterer, nisi MSS. auctoritas aliud suaderet.
- 423 vl —**153.** *Discinxit* sensu metaph. sumtum inferioris ævi verbum esse, neque antiquioris auctoris, quam Appuleii, exemplis firmari posse, notavit Barth. Adv. XXIX, 11. Sed primum quot verba in suspicionem caderent, si hæc ratio valeret? deinde contrarium docui in Obs. *Discussit* tamen, vel potius *Diffinxit*, quod coll. simili loco Horat. Od. III, xxix, 47, omnino arridere potest, legendum putabat Drak. qui propterea absurdissimum dicitur Lefeb. cui *diffinxit* potius vox barbara videtur. At vid. Jani ad Horat. Od. I, xxxv, 39, et Bentr. ad Hor. Serm. II, i, 79.
- 424 vl —**154.** *medio* Colon. forte rectius, iudice Lefeb. *media insomnem dum b. n. D.* conj. N. Heins.
- 425 vl —**158.** *motus* Tell. et R. 2, prob. Lef. quum tres Campani equites Pœnum, *ut Campani ex Samnio peteret, moverint*, teste Liv. XXII, 13. Male! vid. not. —**159.** *Falenti* Col. unde *Phalanti* corrig. Carrion, quod tamen nomen conditoris Tarenti (vid. ad XI, 6) ab h.l. alienum; *Phalerni* Put. et Mars. —**160.** *Dives agri* conj. N. Heins. Sed quis unquam *tellurem agri* divitem dixit?
- 426 vl **163.** *vocent* scripti cum R. 1, 3, Med. —**165.** *prelis* forte rectius scribitur, a premo.
- 427 vl —**167.** *Signis ignotis* Col. *Ensibus ignotus* emend. D. Heins. *Finibus ignotis* (quum vino præstantissimo necdum celebraretur Falernus ager), vel potius *Censibus ignotis* (h.e. pecunia, opibus) N. Heins. qui vulgatam nihili esse credebat. Sed vid. not. Mox *pampinus viridis* ad marg.

Sillii corrig. Scaliger, quod recepit Cell. Sed vulgatam ex Virgil. Eclog. IX, 20, firmat Drak. —**169.** *sucis*, ut ap. Virg. Ecl. III, 6 (et in Philoxeni glossis), scribendum monet N. Heins. qui etiam *sucis Lyæis* et *miscere* maluerit, coll. Virg. Ge. I, 9. Posterius se probavit Drak. non mihi, quoniam vulgare verbum est, et *mulcere* exquisitius, vid. not. Neque tamen dissimulare possum, mihi potius pro *succis* legendum videri *fluviis*, h.e. aqua, ut ap. Virg. Ge. III, 301; Stat. Th. IX, 573 al. Sic et *fons* pro aqua fontana, et *flumen* passim obvium est, v.c. ap. Virg. Æn. II, 719; XII, 119. Tum verba *pocula Lyæi* jungenda sunt, totusque locus responderet Horatiano Od. II, II, 19, *Restinguet ardentis Falerni Pocula prætereunte lympha*; vid. ibi Jani. —**175.** *stant ritu* conj. N. Heins. et v. **178.** *Gnavo occursabat* vel sine libris legendum existimabat, refrag. Lefeb. qui absurde ita emendari contendit et conf. Ovid. Fast. V, 503, *addidit et vultum verbis*.

422 vl

—**179.** *patulis*, vel potius *ruris* pro *puris* substituendum videbatur N. Heins. Sed Drakenb. recte notat, veteris ævi delicias non in pretiosa, sed in pura et munda supellectile constitisse; conf. quos laudat, Ovid. Fast. VI, 320, et Broukh. ad Tibull. I, I, 30; *poma* Col. Put. R. 2, Benes. *coma* Oxon. Vulgo *corna*. —**180.** *e riguis* maluerit N. Heins. quem vid. ad Ovid. Met. V, 535. Nec tamen video cur vulgatam spernamus. —**184.** *decerpsit* scripti; *deterpsit* R. 2. Vulgg. *Vestæ deterpsit honorem*, quod Marsus et Cell. coll. XIII, 434, male exponunt: ignem Vestæ dicatum amovit, dissipavit, ut libamina in medium jacere posset. *Vestæ honorem* focum interpretantur Dausq. et D. Heins. Melius Lefeb. explicat: «ex iis, quæ adfert, partem primam in honorem Vestæ detrahit, eaque veluti libamina in focum mittit, consecrat, ut ἀκροθινιάζει ap. Dionys. Hal. laudatum a Bernart. ad Stat. I, 553; ἀπὴρξάτὸ τε ταῖς Νύμφαις in Longi Daphnid. p. 57, ed. Cl. Villoison. *Detersit* vox est Ciceroniana Ep. ad Att. XIV, 10, extr.» Sed ibi Cicero jocose dixit, *octoginta* (sestertia) *detersimus*, h.e. ex tota summa cepimus, ut nos in familiari sermone *einstreichen*. Nollem itaque his dictis adjecisset: delirant prope hic Heins. et Drak. dum obtrudunt *decerpsit*: quod verbum poeta dignius est.

423 vl

190. *multra* priscæ edd. —*in uvis* Ox. Put. R. 1, 3, Med.

192. *quippe* pro *nota* Colon. quod non capiebat N. Heins. Placet autem Lefeb. qui jungit: *quippe tibi nondum nomen*.

424 vl

201. *patrique*, non *patrioque*, Colon. —**205.** *Hic*, non *Hinc*, Col. —**207.** *Viniferis* Put. R. 1, 3, Parm. Med. Mars. *Vitiferis* edd. recentt. Sed *Uviferis* Col. ut v. **263**, et ap. Stat. Silv. IV, III, 64, *Uvifer Massicus*. —**208.** *lucentes* Col. Put. Parm. *lucenti* Oxon. *rorantes* R. 1, Med. Mars. (qui olim *turgentes* amplectebatur, ut ap. Virg. Ge. II, 102, et Ovid. Trist. IV, VI, 9) et Mart. Herbiopol. *fulgentes* primum edidit Nicander, quod περκαζοντας exponit D. Heins. *liventes*, hoc est maturescentes, et nigrum colorem ducentes, ingeniose conj. N. Heins. et recepit Lefeb. Ille laudat Horat. Od. II, v, 10; Prop. IV, II, 13, et Juven. II, 81, hic Hom. Iliad. ç, 562, et Anacr. LII, 1; conf. not. ad v. **189**; **VI**, **282**; **VII**, **685**. —**209.** *Id monti* quatuor scripti cum R. 3, et Parm. *It monti* Med. Vulgo *It montis*, non inprob. Lefeb. ut *it* significet *est*. Tacitus tamen edidit *Id montis*. —**210.** *Ariusia* pro *Arvisia* scribendum vidit jam N. Heins. Conf. not. —**211.** *ferox* non *ferax*, scripti et R. 2, *lacibus* Col. ut *veribus*, *artibus*, etc. unde *lacubus* restituerunt Modius et N. Heins. *latibus* Oxon. *lucus* Put. *Latiis* in editis.

425 vl

212. *dum* e Col. recepit Drak. —**213.** *ut sicci* non male conj. Barth. Adv. I, 13, h.e. in terras sæviebat, quum cæde crudelitatem explere non posset; *en sicci* maluerit N. Heins. Idem v. **220**, *clamoribus* pro *rumoribus* positum, vel ita forte legendum censebat. Conf. nota Ennii verba ap. Cic. de Senect. c. 4.

426 vl

223. *Stet p. d. bellis sententia, cives S. i.* opinabatur N. Heins. *Servare* scripti et editi ante Nicandrum, qui primus *Servando* dedit; *vincam Servando* *invitos* (ut sup. v. **151**, **152**), vel *vincam Servari*, vel potius *Stat p. d. b. sententia mecum*, *Servare*, etc. non male conj. Withof. quem vide in Spec. ad Guntheri Ligurin. p. 65. Quos enim vincat, vel vincet Fabius? In loco Prop. *me vincent*, etc. —**230.** *ruenti* priscæ edd. non inprob. Lefeb. ut sensus sit, vobis inruere cupientibus. —**231.** *properus* malebat N. Heins.

427 vl

232. *Nondum in præcipiti*, vel *Ah! non præcipitis*, ut ap. Virg. Æn. VI, 105, frustra corrig. Dausq. *At Tell.* quod mutata distinct. non minus aptum. —**234.** *Præstiterit, opinor, State, viri, aut sentite duces!* Perperam certe post *duces* comma vulgo ponunt, et explicant: quiescite, et tum demum me duces sentite, quum optabilis occasio pugnam suaserit. Ita Cell. et alii. Sed Fabius hæc potius iratus dixisse censendus est, et *sentire* hoc loco significat, damno suo experiri, de quo vid. Burmann. ad Petron. c. 139, et ad Val. Fl. IV, 746; V, 505; VI, 502.

428 vl

—**242.** *minusque* edd. recentt. —**243.** *ventos* Col. —**246.** *Artior et* Col. Put. R. 2, *Artior e* conj. N. Heins. et *Artior en* Lefeb. —**248.** *nostræ laudi* volebat N. Heins. et prob. antiq. scripturam *afuerit* pro *abfuerit*, quæ exstat in c. Col. h.l. et **XIII**, **268**, ubi Draken. laudat Intpp. Cæs. b. G. I, 36, et Val. Fl. III, 629; Stewich. ad Arnob. contr. Gent. III, pag. 79; Gifan. Ind. Lucret. vocc. *victus et vinctus, devictus et devinctus somno*, Faern. et Muret. ad Cic. Phil. I, 2; Pier. et Heins. ad Virg. Æn. VII, 498.

253. *rapida* Nicander dedit, quem secuti sunt Ald. Gryph. Nut. et Dausq. Conf. ad v. **1**, et Virg. Æn. VI, 102. —**255.** *totique*, non *totoque*, Col. paulo venustius iudice N. Heins. qui v. **257**, *in fluctibus*, vel *in montibus*, vel *stridoribus* tentabat. Sed vid. not. —**257.** *movent cum fratribus alas*, h.e. invicem venti præliantes, conj. Withof. qui tamen vulgatam lect. forte non sollicitandam recte putabat, quum et Hiemi *nebulosa frons*, *tempora et caput glaciale* tribuantur infra **XII**, **2** et al. Idem merito repudiavit conject. Heins. *montibus* et *fluctibus*, quoniam h.l. de mari sermo est, et vox *fluctus* mox sequitur. —**258.** *effusa*, vel *fusa* malebat idem, et v. **259**, *ludunt in l.*, vel *luctantur l. recubant* pro *lucent* opinabatur Withof. si quid mutandum esset.

429 vl

264. *placitum*, non *placidam*, Colon.

269. *non valet* Oxon. *acrem Invidiam*, vel *ægro* (ut in marg. R. 1) non male corrig. N. Heins. sed melius forte *agri* Barth. Adv. I, 13, ut sensus sit: non tanti erat ipsi hic ager, ut ejus gratia pugnam maturaret, et sic Pœni dolos ulcisceretur. Hoc recepere Cell. et Lefeb. qui ineptire putat N. Heins. cum Drak. et conf. Cic. Leg. agrar. II, 26; *maximam habet invidiam Sullanus ager*, et Justin. III, 7, *hujus Periclis agros... gloriam invenit*. Possis etiam legere, *at non vacat*,

- (non placet, ut XVII, 378; Virg. *Æn.* I, 373; X, 625 al.) *ægro Invidiam... timore, Et dubia... depellere pugna.* In vulgata lect. illustranda misere se torquet Marsus. Withof. emend. *non vacat æque*, etc. ut sensus sit: videbat quidem illa, sed non ita, non æque vacat timere invidiam; alia agenda habebat. Nec tamen ipsi displicebat conjectura Heinsii *ægro*, coll. IX, 36, 52, et XVI, 512. —272. *raptantem et trahenda castra* conj. Livineius. Melius *captantem nequidquam s. t.* N. Heins. Inportunum certe est *tò et*, nisi *trahentem* refingere malis. —274. *scruposi*, ut VIII, 431, conj. N. Heins. quem vid. ad Valer. Flacc. lib. II, v. 518. Sed conf. mox v. 357. —278. *Literna*, non *Linterna*, scripti; conf. ad VI, 654. —280. *Arta*, non *Arcta*, scripti; vid. ad V, 477. *Atra fames* in mentem venit N. Heins. et v. 283; *labore diurno.*
- 430 VL 287. *nam*, non *jam*, scripti. —288. *Eripit* conj. N. Heins. et *Exigit* Drak. coll. XVI, 234. Sed non adsequor, cur vulgata ferri non possit; conf. Val. Fl. VII, 145; Stat. Th. V, 248 al. —295. *Et Tyria... cassis* maluerit N. Heins. ut *cassis Aurunca* IV, 516; *Sidonia* XVI, 452. Sed exquisitior est vulgata. —299. Forte leg. *stricto*, vel *strictus... loro*. Cf. Hom. *Iliad.* κ, 475, et Virg. *Æn.* IX, 352.
- 431 VL 305. *Cum pro Tum* e scriptis recepit Drak. suadente N. Heins. quos secutus sum, sed sublata *στρυμῆ τελεία* post *planta*. *Cui* reposuit Lefeb. Non male; si modo libri addicerent: *ægrom* dedit Nicander, et post eum alii. —306. *vos* suspic. Livineius, et *somno excitat* N. Heins. Sed *τῷ nos* major vis subesse videtur: non me tantum, sed te quoque et nos omnes. —307. *quam*, h.e. quantum, vel *ut* pro *quæ* malebat N. Heins. Ego majorem distinct. post *excitat* sustuli, ut *illa senectus* per adpositionem, et docte dicta sit pro, ille senex. —309. *clauso collectos* (contractos, artatos), quod Drak. recepit, vel *clausos collectum limes in orbem* emend. N. Heins. quem vid. ad Virg. *Æn.* XII, 862; *clauso collectus* ex c. Tell. et R. 2, reposuit Lefeb. Equidem non nisi *orbem* pro *orbe* substituendum crediderim, ut *in spiram se colligit anguis* ap. Virg. *Ge.* II, 154, et similia al. —310. *non* pro *nunc* Put. *quando* pro *quoniam* Tell. R. 1 et 2, quod recepit Lefeb. *quando res arte nunc* R. 2. —320. Vulgatam distinctionem, *Si cordi, c. m. e. r.*, mutavit N. Heins.
- 432 VL 329. *Bellantis* primus edidit Nicander, prob. Dausq. qui etiam *Bellanti* tentabat. Sed conf. Gronov. Obs. IV, 9. —334. *Sarmenta* scribendum videbatur N. Heins. quum non ipsi tauri sint adcensi, sed frondes taurorum cornibus adligatæ. At vulgata doctior est, ut *adcendere aram, focum*, etc. et german. *eine Pfeife anzünden. qua* Col. et Put. *quæ* Ox. —337. *Nos* et mox *hic* refinxit Nicander, quem secuti sunt alii.
- 433 VL 344. *detergent*, non *detergunt*, Col. quod cum Lef. recepi. Cf. v. 534; Jani ad Hor. *Od.* I, VII, 15 et VV. DD. ad Virg. *Æn.* VII, 626. Mox *quid tempus*, non *quod t.*, scripti ei priscæ edd. —349. *instat trepidis*, non *instant trepidi*, in scriptis. *instat trepidus* D. Heins. et Cell. vitiose.
- 434 VL 354. *adjutæ pice crescere flammæ Cœpere* minus grato ad aures sono emend. et copiose illustravit N. Heins. *Picis* in cornibus boum nemo mentionem facit. Vox quidem *adjutæ* simpl. posita suspicionem interpolationis movere potest: sed flammæ quassatione capitum adjutas intelligere licet ex iis, quæ præcedunt. *Capitum irrita quassatio excitans flammam*, Liv. XXII, 17. —355. *et vinclis fumi*, vel *atque undans fumo se erumpere vertex* conj. N. Heins. quam locutionem *erumpere se* (ut *emergere se* inf. v. 413, *prorumpere se* ap. Cæs. B. G. I, 80, *inrumpere se* Varr. ap. Non. Marcell. in *Calidum*) Silio etiam obtrudit VIII, 642, et inpr. XII, 438, ubi Lucret. IV, 1113; Virg. *Ge.* I, 446; IV, 368; *Æn.* XI, 548; aliaque loca adscripsit, et Drak. laudavit Manut. ad Cic. *Ep.* ad Div. VIII, 14; Stewich. ad Arnob. *adv. gent.* I, p. 52 et 56; II, p. 69; Gifan. *Ind.* Lucret. et Broukh. ad Tibull. IV, I, 86.
- 435 VL 362. *intentus cælo* primus refinxit Nicander.
- 436 VL 367. Ita scripti. *Hac facie subita volitantum in montibus* editi, prob. Dausq. —372. *terra* pro *rupta* iterum primus dedit Nicander, qui etiam v. 374, post *tellus* inseruit *tantis damnata ruinis. Jamque fugam Rutuli*, et *Atque* pro *Jamque* refinxit: quæ inepti versificatoris laciniæ se probabant Dausq. nisi quod *tò terra* respuerit, quia *tellus* sequitur. —382. *celebranda* et *versus adultum* maluerit N. Heins. —383. *tramittere*, non *transmittere*, scripti; conf. ad IV, 487.
- 437 VL 386. *Minuci*, non *Minuti*, in scriptis omnibusque illius gentis numis; etsi in priscis marmor. utrumque reperitur: *Μινούκιος* dicitur Polyb. III, 87, Appian. Hannib. c. 12 seqq. Plut. vit. Fabii et aliis. —391. *Versus* hic spurius putidusque videbatur N. Heins. et, qui uncinis eum inclusit, Drakenborchio; quod contra putat Lefeb. qui cum verbis *nec deinde morabor* comparat Liviana XXII, 25, *propediem effecturum, ut sciant homines*, etc. Minus forte displicebit omniaque melius procedent, si v. 393, *Tunc* (quod tacite a Lefeb. quem Ernesti secutus est, nunc editum video), scil. quum rediero, ut v. 391, *deinde* refinxeris. Pro vulg. *Nunc* ex Col. *Hunc* (ut v. 401) recepi: sed illud præstat. Tum sententia v. 395 hæc est: *Interea*, quamdiu absens fuero, saluti erit ægræ reip. cum hoste non conflixisse. Sed vide notas. —395. Parenthesin addidit N. Heins. *fallimus*, non *fallimur* Colon. —396. Vulgo comma post *rebus*, et punctum post *placeat* ponitur, quod mutavit Burmann. —398. *sic vos servasse* Colon. et Oxon. quod recepit Drak. Vulgo *sit vos servar. Tò sit* cum Lef. retinui, suadente Burm. *Sat Fabio cives servasse triumpho est*, vel *Stet F. cives s. triumphus* suspic. N. Heins. coll. v. 224: *sic*, h.e. nil movendo, cunctando, restituit Lenz, pro *sit*. —400. *has nobis erit hæc tibi gloria reddi* conj. N. Heins., et aliud præterea mendum latere putabat, quum *tò gloria* jam præcesserit: *vobis* Colon. et *se* pro *tibi*, ut *sed* in R. 2, unde *sat* refinxit Lefeb. Mihi in mentem venit legere *hos nobis, erit hæc si gloria redde*, etsi vulgata quoque ferri potest. —401. *hunc*, non *huic*, scripti. —408. *monitus* ed. Dausq. vitiose.
- 438 VL 411. *intrarat* scripti et R. 2. Vulgatum *intrabat* servavit Lefeb. qui v. 412, *tortus* tacite reposuit ex ingeniosa et admodum probabili emend. N. Heins. quem vid. ad Val. Fl. IV, 657, et ad Catull. LXV, 13. Possis et *motus* scribere. —413. *vitrei se sedibus antri... emersere* conj. N. Heins. quem cf. ad Ovid. *Fast.* III, 367. Id recepit Cell. et prob. Draken. Conf. sup. ad v. 355. —415. *At* Put. unde *Ut* suspic. N. Heins. —416. *perculsa* e scriptis et R. 2, recepi, non inprob. Drak. Vulgata lectio *percussa* præferenda videbatur N. Heins. Sed vid. ad II, 213. —417. *properæque fluunt* volebat N. Heins. coll. III, 412; *limina*, h.e. antrum Protei, non *litora*, quæ vox modo præcesserat, omnes scripti. —418. *Teleboum regna* ex emendat. N. Heins. recepi cum Lefeb. vid. not. *Teleboa* Oxon. Vulgo *Teleboi*, quod ex *Telebou* ortum videtur. *Telebois* non male corrig. Dausq. et sic tacite edidit Cell. —421. *despectat* emend. N. Heins. prob. Drakenb. Vulgatam
- 439 VL 440 VL

scripturam Lefeb. defendit his verbis: «Inepte Heins. *despectat*. Non capit. *Rejectat* verbum grave pro rejicit, repellit, objiciendo cautes. Fucum sibi facit Drak. qui hanc emend. probat, et absurde citat Stat. Th. II, 35, nam illi *stat sublimis* recte præcedit *despicit*: at in Silio quomodo *despectabit*, qui *conditur in imo antro*? Inconcinna certe verba *objectis rejectat*, et incondito ad aurem sono. Forte leg. *receptat*, vel *reflectit*; nisi malis *Cautibus obversis*. *Cautes* vero *objectæ* sunt forsitan utrimque sibi oppositæ et procurrentes, ut ap. Virg. *Æn.* I, 160 sq. et III, 534. Ceterum Silius h.l. expressit Virgil. *Ge.* IV, 422.

425. At primus dedit Nicander: *Et* vero Wolf. in Basil.

441 VL **428.** *Cymothoe* ex c. Tell. et R. 2, recepit Lefeb. Conf. III, 58. —**430.** *obsessaque* Put. unde *obsessaque l. nautis* conj. N. Heins. et v. **434.** *Calpes antra*, h.e. antrum Phorcydis et Gorgonum ad Calpen: quod probat Drak. et recepit Lefeb. Conf. ad II, 59. Sed vulgata lectio doctior, et per adpositionem explicanda videtur. *Pænis* pro *nobis* malebat Withof.

435. *evolvens*, h.e. exponens, corrig. N. Heins. coll. v. **494.** suffrag. Drak. quum *involvere futura* significet, verbis obscuris et intricatis ambagibus ea prædicere, et Proteus non obscure h.l., sed clare, ut semper, vaticinetur. Male, iudice Lefeb. cujus hæc nota est: «Ineptissime *evolvens* Heinsius; non capit. Dic, connectens præterita et futura, incipit a præteritis, et tandem reserat futura.» —**437.** *Ide* rescripsit Lefeb. ex auctoritate codicis, nescio cujus, unde et v. **465.** *Iden* edidit. —**441.** *curru* et mox *liti* emend. N. Heins. Sed recte *olores currus* jungit Drakenb. et *servasse* pro observasse positum accipit, vid. ad III, 380. —**443.** *corytos*, non *coritus*, Oxon. et Put. cum priscis edd. *coritos* R. 1, et Med. —**447.** Vulgo post *Purpureos* distinguunt, et tum *capilli purpurei* sunt pulchri, ut πορφύρεαι χῆται ap. Anacr. XXVIII, 11 et al. vid. sup. not. ad v. **195.** Sed *purpureos amictus* iungebat N. Heins. et ingeniose conj. *cesto*, vel *cesti* pro *vestis*, probb. Drak. qui maxime in hoc iudicio Venerem cesto opus habuisse putabat, ut nempe magicis ejus illecebris animum Paridis in suas partes pelliceret. Notus est κερσὶς Veneris, cingulum, ex locis class. Hom. II, ξ, 214 sqq. et Claud. de nupt. Hon. et Mar. 124 sq. Conf. Heins. ad Claud.

442 VL nupt. Pall. et Celer. v. 6; Broukh. ad Tibull. I, ix, 5; Rigalt. ad Onosandr. p. 25; Alberti ad Hesych. T. II, p. 239, et Winckelm. *Gesch. der Kunst* P. I, pag. 198. Sed ex vulgata scriptura eadem, puto, sententia exoritur; vid. not. et Virg. *Æn.* I, 404; ubi conf. Heyne. In alia omnia discedit Lefeb. qui hæc adnotavit: «Nil intellectum hic Heinsio et Draken. 1° Referunt *purpureos* ad *amictus*; sed *p. crines* sunt *croceæ comæ* in Ovid. A. A. I, 530; citante Cl. Ruhnken. ad hymn. Pseudhomer, v. 177, ubi χῆται κροκηίω ἄνθει ὁμοίαι. 2° Legendum erat *vestis amictum*, pleonast. ut *tegmine vestis* I, 673, pro veste. 3° *Religabat* valet hic *solvebat*, vel ut in Ovid. A. A. I, 529, *recingebat*, laxabat. Hoc sensu diserte occurrit in Catull. LXII, 84; (ubi v. **76.** voce *resolvens* explicatur) ej. Argonaut. v. 174; Horat. Od. II, ii, 24; coll. Virg. *Æn.* I, 320, 323. 4° Frustra vult Heinsius *cesti*. Sat intelligitur jam poeta verbo *religare*. 5° Incaute Drak. vult, ut Venus cingatur suo cesto. Nam traditio mythica nos docet, Deas tres ipsas Pastori omnino nudas patuisse. Nec aliud dicit Prop. II, ii, 14. Jam vero quare zona sine tunica? Nec aliud exhibet numisma in Drak. ære incisum. Alia plura adferre possem e sola historia Augusta Itali Angeloni, in qua Venus victrix nuda sine zona occurrit, licet semel cum tunica, et cincta, manu pomum gerens, ut amictum subtilem induta, sed sine zona, in magno marmore, quod Draken. incidi curavit: sed hoc pudoris ergo factum a sculptore.» Vid. numum ap. Morell. specim. rei numar. tab. XI, et marmor ap. Beger. Spicileg. Antiq. p. 135. Nudæ etiam, Gratiarum instar, sunt Deæ in lapide Maffei *Gemme antiche*, T. IV, t. 2, et apud quosdam poetas, quos Spanh. ad Callim. H. in Pall. v. 53, laudavit; sed, teste eodem, amictæ, seu stolatæ in aliquot monumm. antt. Vid. v.c. Begeri Thes. Brandenb. T. I, p. 43, et Montfauc. *Antiq. expliq.* T. I, P. I, pl. 108. Id quoque a poetis tradi solet, et Palladis certe verecundiæ magis convenit. Præterea verbum *religare* sensu solvendi non nisi ap. Catull. reperitur, et vulgaris ejus vis huic loco satis apta est. Plura ad observat. Lefeb. respondere, nec vacat, nec opus est. Ceterum *vesti* conj. Schmid. —**453.** *Si modo* maluerit N. Heins. et v. **455.** *victoria nostram Cypron.* —**457.** *De*, non *Et*, Col.

443 VL **458.** *hic* R. 1, 3, Parm. Med. non inprob. N. Heins. unde id recepit Drak. Ille tamen conj. *hoc*, hac oratione; hic vero *his*, quod et nobis in mentem venit. Possis et *Dumque his aligeros inflat*. Vulgo *hæc*; quod Dausq. exponit τόδε, coll. Virg. *Æn.* VIII, 433. Marsus Cupidinibus instando hæc dicit. —**461.** *Involvit* quotquot noti sunt libri, *Involvi* est ex emendat. Gronov. Obs. I, 17, et N. Heins. qui tamen *comta manu* maluerit, *tamen* Oxon. et omnes editi, præter Basil. Colin. et Dausq. qui *comam* habent, *non comta tamen* conj. Barth. Adv. I, 13. —**462.** *Connivens* refinxit Nicander, et v. **464.** *jussas silvas*, de quo vid. ad VI, 498. —**465.** *Idem*, non *Idam*, scripti, unde *Iden* reposui, suadente N. Heins. quod et tacitus fecit Lefeb.

444 VL **473.** Vulgg. *Troja est*. Sed secutus sum cod. Col. et Ox. qui verbum substantivum omittunt. —**474.** *unda* antt. edd. —**476.** *ponto innabunt*, non *innabunt ponto*, Colon. *ponto vivunt* R. 1, Med. et al. —**477.** *limine* conj. Burm. ad Ovid. Am. II, vi, 1, notante Cl. Ernesti. —**480.** *Sasonis*, non *Sassonis*, Col. ut etiam IX, 469, et ap. Plin. III, extr. Mel. II, 7; Lucan. II, 627; V, 650; Æthic. et in Tab. Peut. Σάσσων dicitur Polib. V, 110, et Strab. VI, p. 194; Σασών Scylaci p. 10 et 22; Σασώ Ptol. III, 13. —**486.** *Multaque*, non *Multa quoque*, Col. et Ox. *Iugebit*, vel potius *turgebit* (ut *tumidus* v. **481**) emend. N. Heins. Sed vid. not. —*Mataurus* Col. ut et VIII, 449; XV, 559, et, quos N. Heins. laudat, Mel. II, 4, in MSS., Stephan. Μάταυρος πόλις Σικελίας, Gruter. p. CLXI, et Antonin. in Itiner. *Mataurum flumen*. Sed Μέταυρος dicitur Strab. VI, p. 177; Livio, Plinio, Horat. Claud. Lucano et aliis. Conf. ad IV, 187. —**487.** *in furto* Col. quod recepit Lefeb. *Hinc Jovis e furto*, vel *Ille Jovis furto hinc g.* suspic. N. Heins. et v. **490.** *torquentem*.

445 VL **496.** *mente* pro *mentem* conj. Cell. et ex ed. Gryph. recepere Drakenb. et Lefeb. auctore N. Heins. Imo κατὰ *mentem*: quod certe minus durum est, quam si copulam et suppleas cum Cell. —**497.** *nec Pæno deerat* ex Colon. recepit Drakenb. et impense arridebat N. Heins. qui male comparabat Valer. Flacc. lib. II, vers. 314. Equidem explicarem: *nec pascere Pæno deerat*, scilicet facultas, de quo vid. ad VI, 10. Sed aptior hoc loco vulgata lectio, quam reduxi cum Lefeb. *Nec deerat pascere*, vel *quin*, vel *quo minus pasceret*; nil intermisit, quo pasceret, nutriret, aleret perversam pugnandi cupiditatem, qua Minucius flagrabat. Locutio passim obvia, v.c. XI, 50; apud Prop. I, xvi, 7; Liv. XXVIII, 8, pr. Tac. Hist. IV, 11 (*nec deerat ipse complecti* in

446 VL **498.** *hinc Jovis furto hinc g.* suspic. N. Heins. et v. **490.** *torquentem*.

447 VL **498.** *hinc Jovis furto hinc g.* suspic. N. Heins. et v. **490.** *torquentem*.

448 VL **498.** *hinc Jovis furto hinc g.* suspic. N. Heins. et v. **490.** *torquentem*.

- vulgg. edd.) et Ann. XIV, 39; *Pœnos* Oxon. *Pœnum* Put. *furorem*, scilicet bellandi, Col. R. 2; Benes. Conf. not. ad I, 32. Vulgo *favorem*, scilicet militum et vulgi, quem Minucius sibi conciliaverat, de quo vid. Liv. XXII, 25, extr. 27, pr. Polyb. III, 103. Sed alterum præstat. —503. *sinuato captivum* omnes scripti, *sinnato* c. R. 2, *summato* c. Med. *Ducens summato* c. R. 1, *Ducens hamato* c. ad I. *ferro* Parm. et Benes. Vulgata scriptura *Ducit captivum sinuato*, cujus auctor metro haud dubie metuebat. Sed vid. ad III, 495; vel potius ad VI, 226; et X, 182, ubi eadem iterantur. ED.
- 449 VL **509.** *Vagina insuetos enses* Ox. et Put. —**510.** *et exstat in scriptis*, R. 1, Parm. Med. Vulgo omittitur, prob. Lefeb. —**513.** *Tum opinor*; vid. ad VI, 299. —**514.** *luerint* malebat N. Heins.
- 450 VL **516.** Ita distinxi cum Drak. suadente Burm. Vulgo *æquantur*, *penitus cernebat*, etc. *Spernebat* emend. N. Heins. Non male. Sed *Cedebat* verbis *expers irarum* aptius videtur. Pro *cernebat*, Withof. conj. *cedebat*, vel *temnebat*. Nec tamen plane respuebat vulg. lect. coll. sup. v. 268 sq. —**523.** *Minuci* (nam *Minici* N. Heins. mendose scripsisse suspicor) Colon. ut semper. Vulgg. *Minuti*, vid. ad vers. 386.
- 451 VL **528.** *vallique* Colon. et Tell. Vulgg. *nulloque*, ut *Ausonius* sit Minucius, non Fabius. Male! —**531.** *tempora*, non *tempore*, Colon. —**532.** *Non sperata tibi*, vel *Nunc sperata diu*, maluerit N. Heins. *Tam* pro *non* legendum recte, opinor, putabat Withof. —**533.** *quando* ex R. 2, recepit Lefeb. —**534.** *Detergere* ed. Drak. vitiose.
- 452 VL **538.** *quinam*, non *quisnam*, Col. et Ox. Cf. ad II, 645; *dolebit*, vel *docebat* conj. Dausq. invita Minerva. —**540.** *Quas dignum est scripti*. Vulgo *Quas dignum*. Sed *Quas dignum*, scil. dare, ἄς ἄξιός δοῦναι, ex R. 1, recepit Lef. Non male! —**542.** *Libyca rostra* R. 1. —**545.** *Discant* R. 1 et 3, Parm. Med. Sed vid. not. In vulgg. edd. ante Drak. distinguitur *Sciscant*, *imbelles magna*, etc.
- 453 VL **549.** *obolenda* Col. —**551.** *non* Col. et R. 2; *minorem* scripti. —Mox (v. 552) *si sunt* iidem et *priscæ* edd. ut I, 602, 647; X, 270, al. Hæc omnia in contextum recepit Lefeb. suadente N. Heins. qui tamen frustra *nonne* emendabat: nam *non* centies interrogative pro *nonne* occurrit. Tum sensus est: *Nonne* plebs in eo, quod *minorem* mihi æquavit, haud peccasse videbitur, sed ego potius hac ignominia dignus ero, si talis mihi mens est? *minore* antt. edd. Secutus sum Drak. qui vulgatam lect. servavit, nisi quod *sunt* reposuit, et post *minori*, non post *æquavisse* distinxit. Idem tamen probat lectionem MSS. quia Romani non majorem minori, sed *minorem* majori, Minucium Fabio, æquaverint. Hæc nimis subtiliter dicta agnoscit Ernesti, et monet, verba nostra in universum de potestate imperatoria æquis inter utrumque partibus divisa intelligi posse, coll. v. 515, et interrogationem illam fringere. Ceterum omissio subjecti h.l. dura est. Forte leg. *plebs æquavisse... corda*. —**558.** *cursu Intrares? exin tibi*, etc. volebat Dausq. Sed *exsul* h.l. δεινῶς dicitur Camillus, qui post exsilium triumphavit. —**562.** *Mutassent solium* conj. N. Heins. quam ineptam esse conject. monet Withof. et duplex *que* eleganter poni, exemplo Virgil. *Æn.* II, 56. —**564.** *feramus, Ac celeremus opem* tacite rescripsit Lefeb. —**565.** *Jamjamque immixta* suspic. Scalig. et sic Puteol. cum edd. Marsi et Cell. —**566.** *conkursus* primus edidit Nicander. Sed nostram lect. magno eruditionis apparatu et exemplorum numero stabiliunt N. Heins. et Drak.
- 454 VL **571.** Post *Africus* comma, et post *torquent* colon posuit Lefeb. —**574.** *raptum*, non *raptim*, scripti et R. 1 a m. sec. —**575.** *tantum* pro *prorsus* refinxit Nicander. Sed *præstat τὸ prorsus*, quod etiam ex VIII, 328; XI, 153, 237, et XIV, 511, defendit N. Heins. qui v. 579, *uni* maluerit.
- 455 VL **584.** *Hausurus*, non *Hausturus*, Col. et Put. *Ausurus* Ox. sine adspiratione; conf. ad XVI, 11, et Intpp. Virg. *Æn.* IV, 383. —**585.** *parvo* c. Put. R. 1, 3, Parm. Med. Hinc *parvo discrimine* emend. N. Heins. quem vid. ad Ovid. *Metam.* VII, 426. —**586.** *pæne* pro *mente* conj. idem. Sed potior est vulgata. —**590.** Vulgo post *aciem* et *extima* distinguunt, quod mutavi, quia mentem poetæ hanc puto esse: *Pœnos*, modo claudentes *aciem* Minucii, nunc clausos ipse tenet, *extima* h.e. extremos hostes, vel a tergo cingens. Ego vero vulgatam distinctionem restitui, et jure, opinor. ED. —**595.** *Aversumque*, non *Adversumque*, scripti. Recte: nam a tergo hostem adoriebantur. —**596.** *juvenum* Colin. D. Heins. et Dausq. —**597.** *bellans* opinabatur N. Heins.
- 456 VL **598.** *Thurin*, non *Turin*, Col. R. 1. Med. *Beucen* Col. *Narin*, non *Marin*, Col. Put. R. 1, 3, Parm. Med. unde recepi. —**599.** *nisumque* conj. N. Heins. *Mahalcem* Colon. Vulgo *Maleon*. —**601.** *consternit* Marsus et post eum alii. —**602.** *Thulim* e scriptis recepi; *Tylin* et *Thylin* in editis. —**604.** *Monesum* alii. —**606.** *consedit letifer* i. ex Colon. reposuit Lefeb. qui vulgatam fringere putat. Sed vid. ad I, 540. Poeta forte scripserat *cui sedit*, et hinc librariorum pars *consedit*, alii *sedit cui*.
- 457 VL **612.** *trepidoque solo* Colon. non inprob. N. Heins. ut *solum* pro planta pedis positum sit. —**616.** *campo* Colon. quod recepit Lefeb.
- 458 VL **618.** *juventus Syllæque* C. jungit idem. Sed plures potius horum nominum juvenes, quam omnes, quibus Sylla et Crassus præerant, milites intelligendi videntur, quoniam non nisi clarissima nomina memorantur. *Syllæque Crassique* quatuor scripti, R. 1, 2, 3, Parm. Med. Vulgata lectio *Sylla ruunt Crassusque* redolet interpolationem ejus, qui ignorabat, syllabam finalem, per se brevem, sequentibus duabus, vel tribus consonis, modo corripit, modo produci; conf. ad XVII, 547, et Draken. ad IX, 575, ubi laudat Gifan. Ind. Lucret. v. *E longum ob Cr.* Barth. ad Claud. bell. Gildon. v. 136, ad Calpurn. Ecl. II, 32, ad Stat. Silv. I, vi, 10, et Advers. XXIII, 4; Intpp. Virg. *Æn.* XI, 309, et Culic. v. 193; Voss. Gramm. II, 15, et Zinzerl. diatr. promulsidi crit. subjunctam. Adde *Dorville* ad Chariton. p. 184. Idem quoque nonnunquam fit, etsi plures consonæ non sequuntur, ob cæsuram. Conf. simil. vers. Virg. *Æn.* XII, 363. —**619.** *Furnius*, non *Fannius*, scripti. Notus est *Furnius* ex Horat. Sat. I, x, 86, et alius ex Cic. ad Div. X, 1 et 6. Clara vero et gens *Fannia* fuit. —**620.** *fovebant* conj. N. Heins. —**621.** *Spectari* Col. Vulgo *inibant Spectati Fabio*, omisso v. 620, quem ex c. Col. revocavit Modius. —**631.** *decora juventæ*, ut ap. Virg. *Æn.* IV, 559, putabat N. Heins.
- 457 VL **642.** *aenis*, non *ahenis*, Col. et Ox. vid. ad V, 606.
- 458 VL **643.** *excidere* ex scriptis, auctore N. Heins. recepit Drak. quod tamen recte repudiavit, et ex

- comp. script. *exscidere* ortum putat Lef. Veteres dixerunt, vel *exscindere*, vel *excidere* (quod ex præp. *ex*, et verbo *cædere* compositum est) non *exscidere*: unde enim tum litera *s*? Neque huic verbo respondet τὸ abscidere, de quo vid. ad III, 552. —**645.** *brevibus gyris* emend. Gronov. gustu ad Stat. p. 374. Non male; cf. Broukh. et Heyne Obs. ad Tibull. IV, i, 93, 94, et loca, a Drakenb. adscripta, inf. ad XVI, 489; Senec. Hippol. v. 313, et Thyest. v. 841; Ovid. Met. II, 517; Lucan. III, 554; Add. Cic. Or. III, 19; Colum. X, 226, et Stat. Silv. IV, VII, 3. Sed vid. not. —**646.** *post*, non *per*, Col. Tell. R. 2, Benes. —**650.** *subjecta* priscae edd. Male! —**651.** *Umenti* Col. unde *Humenti* tacite rescripsit Lefeb. etsi forte rectius, vid. ad II, 469, et III, 522; *Viventi* in aliis.
- 658.** *versu*, *tramittit*, non *cursu transmittit*, Col. —**659.** *transfossus*, non *transfixus*, Col.
- 460 VL **662.** *Carmelus*, non *Charmelus*, scripti et priscae edd. —**663.** *Bagrada*, non *Bragada*, scripti, ut I, 407, et VI, 141. Mox iidem Nubæ, non *Jubæ*, ut III, 269. —**668.** *fugæ* Col. et Tell. *fuga*, Ox. Put. et R. 2. Vulgo *fugam suadente*, etc. —**669.** *in* et mox *occultabat*, non *et... occultarat*, scripti et priscae edd. —**671.** *Hampsicus* Col. Vulgo *Nampsicus*, vel *Napsicus*, *Amsychus* conj. N. Heins. —**674.** *viscata* emend. jam Barth. Adv. I, 13, quod N. Heins. et Drak. probarunt, et recepit quoque Lefeb. Sic *viscata virga* dicitur Ovid. Met. XV, 474, et Varr. R. R. III, 7; *pinguis virga* Martial. IX, 54; *viscati viminibus* Petron. c. cix. Sed vulgata lectio forte non mutanda, quia doctior est, et poetæ epitheta verbis, ad quæ propr. non spectant, jungere solent. —**676.** *Substructa*, Colon. *Subtracta*, Tell. et R. 2. Vulgo *Subtracta*.
- 461 VL **682.** Hæc est lectio c. Colon. quam etiam confirmant reliqui scripti et R. 2, nisi quod pro *Tunger* in Put. *nigris*, in ceteris *niger* exstat. Vulgo *Terrificus nigris p. Maurus*. —**683.** *furvi* pro *fulvi* cum Cell. Draken. et Lefeb. reposui ex emendat. Dausq. et N. Heins. quem vid. ad Ovid. Met. III, 273; conf. sup. ad V, 220. —**686.** *arrectis* conj. N. Heins. Sed vid. ad II, 668. —**689.** *Hennæa*, non *Ætnæa*, scripti. Conf. ad I, 93.
- 462 VL **696.** *Ferrata calce*, h.e. calcaribus, non *Ferrato c.*, scripti, ut etiam XIII, 169, et XVII, 5. Conf. Ernesti Clav. Cic. Intpp. Virg. Æneid. XI, 714, et quos Draken. laudat, Nonius h.v. Voss. art. Gramm. III, 34, et Davis. ad Cic. Tusc. Qu. I, 8. Mox forte leg. *effusæ largus habenæ*, vel *effusam l. habenam*. Conf. Intpp. ad Lucan. VII, 225. —**698.** *cassa* scripti, R. 1, 2, 3, Med. Mars. Benes. conf. Heins. ad Ovid. Fast. VI, 406, *grandi* Junt. Ald. Gryph. Nut. *crassa* Mart. Herbip. Basil. et al.
- 463 VL **705.** *Ac* scripti. —**707.** *multum labente* mavult N. Heins. et v. 710, *instimulans*. —**712.** *arvis* scripti et R. 2, unde reposui pro vulg. *agris*. —**713.** *Tum* leg. videtur; vid. ad VI, 299; *Marte paterno* conj. N. Heins. et v. 719, *cursim*, et v. 722, *ejectat* coll. Virg. Æneid. V, 470. Vulgata lectio *arte paterna* etiam Withofio non displicebat coll. VIII, 12; Hor. Od. I, XII, 9; aliisque simillimis locis, quæ laudavit in Spec. ad Guntheri Ligurin. p. 17. —**723.** *Tyriis* pro *terris* Ox. et Put. *turmis* ingeniose emend. N. Heins. quod recepit Lefeb. Sed præstiterit, opinor: *Tum demum tetræ,...* *Stygiæ tandem f. t.* ut gradatio sit, vel, τὸ *Stygiæ* interpretam. τοῦ *tetræ*. Alioquin verba *demum* et *tandem* minus apta esse et languere videntur. —**729.** *cognoscere* ex c. Tell. et R. 2, reposuit Lefeb. Sed nihil interest.
- 464 VL **731.** *Colles* Col. et Put. *Collis ἀρχαϊκῶς* scripsi, unde vulgata lectio *Collibus* orta videtur. —**735.** *memorabant*, non *memorabat*, Col. et Oxon. —**736.** *dissederat* Col. h.e. diversis locis sederat, separatus fuerat; *discederat* Put. *dissiderat* malit Lefeb. ut *insiderat* V, 3. Vulgo *discusserat*. —**737.** *revocato*, non *revocati*, Col. —**741.** *Tænarias* olim conj. N. Heins. et postea *Pæne atras... umbras*, ut apud Hor. Od. II, XIII, 21. Utrumque nimis abit a vulg. scriptura, quæ etiam non minus venusta est. Cf. sup. v. 586 et 688. Sic et *perpetuæ u.*, *perpetua*, *æterna*, *longa nox*; vid. Drak. et Ind.
- 465 VL **747.** *properantibus* conj. Livineii, a Cortio et Ernesti notata.
- 466 VL

467

C. SILII ITALICI PUNICORUM LIBER OCTAVUS.

ARGUMENTUM.

FABIUM, qui posse vinci hostem, Romanis persuaserat, pro se quisque laudibus ad cælum fert:

Hannibal contra, jam summum militiæ jus dictatori redditum, eoque vivente omnem sibi non victoriæ tantum, sed prælii quoque spem præcisam esse, magnopere et dolet et indignatur; 1-11.

Quin etiam inopia cunctarum rerum in dies ingravescit, et milites, ex conlutione omnium gentium mixti, Galli in primis, animo semper fluctuantes et prædæ sanguisque cupidi, pugnam stipendiumque debitum exposcunt, et jam consilia, vel transitionis, vel reditus in patriam agitant; Hannon autem, qui ducem Pœnorum internecivo capitalique odio prosequitur, quantum potest et valet, impedit, quo minus, vel supplementum copiis ejus scribi, vel frumentum et pecuniam mitti senatus censeat; 11-24.

Has curas, quibus Hannibal conficitur, lenit Juno, quæ Annam, Didonis sororem et Numicii fl.

Nympham, blande adpellat, ut eum de prosperis, quæ instent, fatis, de fine dictaturæ, comitiis consulum, temeritate Varronis, quem, sui generis hominem, vulgus ad consulatum extrahere

nitatur, et de pugnæ Cannensis eventu, certiore faciat; 25-38.

Nympha, communis a Belo ductæ originis, amoris patriæ et mandatorum sororis memor, negotium sibi demandatum non recusat, quanquam divino in Italia honore colatur; 39-49.

468

Quem, unde, et quando consecuta sit, ipsa hoc modo memorat: Post Didonis mortem Iarbas, Gætulorum rex, Carthagine rerum potitur, et Anna primum quidem ad Battum, Cyrenes regem, confugit; sed biennio post, bello propterea hospiti suo a Pygmalione indicto, navem conscendit, quæ vi tempestatis in litus Italiæ ejicitur; 49-68.

Ibi in terra prorsus sibi ignota oberrans obviam venit Æneæ, a quo benigne hospitio excepta Didonem, dolore confectam, in ardentem rogum adscendisse refert; 69-159.

Sed a sorore in somnis admonita, ut insidias vitaret, quas Lavinia strueret, intempesta nocte fuga sibi consulit, ipsaque se in Numicium præcipitat, quo facto inter Deas indigetes Latii relata colitur; 160-201.

His ordine expositis, Anna, Junonis voluntati morem gerens, ejus verbis optatissimum de subita, quæ impendeat, rerum mutatione, nuntium Hannibali adfert; 202-224.

Is animum revocat, et e Campania, monitu deæ, in Apuliam castra movet; 225-241.

Interea Romæ comitiis consulum indictis, C. Terentius Varro, homo non humili solum, sed sordido etiam loco ortus, haud parum callide auram favoris popularis ex dictatoria invidia principumque insectatione petit, et suffragiis turbæ forensis, quæ æternam fastis labem adspargunt, consul creatur; 242-257.

Is, qui melior lingua quam dextra erat, et qui nec castra, nec hostem unquam viderat, extemplo ab urbe signa movere statuit; concionesque multas ac feroces habet, denunciantes, bellum arcessitum in Italiam ab nobilibus, mansurumque in visceribus reipublicæ, si plures Fabios imperatores haberet; se, quo die hostem vidisset, Pœnorum bello æque ac inpotenti Patrum dominationi finem adlaturum, et Hannibalem mox, Fabio spectante, in triumpho ducturum; 258-277.

Collega ejus, L. Æmilius Paulus, qui cum L. Livio olim consul fuerat, et ab iis, qui gloriam perfecti belli Illyrici ipsi invidabant, adcusatus damnatione collegæ, et sua prope, ambustus evaserat, etsi perniciem patriæ imminente animo præesagit, et tam nobilitate, quam virtute excellit, nihil tamen inclementer in Varronem dicere conatur; 278-297.

Eum proficiscentem hortatur Fabius, ut, quum non minus ipsi certaminis cum Varrone, quam cum Hannibale futurum sit, nec alia ratione salutis reipublicæ, quæ tota ab ipso pendeat, consuli possit, utrisque ducibus unus fortiter resistat, sibi que persuadeat, Pœnum imperatorem, qui in aliena, in hostili terra, inter omnia inimica infestaque, procul ab domo, procul ab patria sit, summaque commeatus et pecuniæ inopia laboret, superari posse ab eo, quem ratio agentem ducat, non fortuna, quique nec occasione suæ desit, nec suam occasionem hosti det; 298-326.

469

Ad ea paucis verbis mæstoque vultu respondet consul, se quidem, quam possit, solertissime omnia e republ. fide sua facturum, et, quæ una salutis sit via, eadem ratione bellum adversus Hannibalem gesturum, qua Fabius gesserit; sed, quum irati dii alterum quasi consulem Romanis, alterum Pœnis dederint, et ne ipse quidem Carthaginiensium senatus, vel magis sibi discordem collegam adjungere, vel infestiores reipubl. Rom. pestem inmittere potuerit, consilia amici magis sana et salubria, quam explicatu facilia esse, et, si vana idcirco præcepta surdis caneret auribus, atque adversi quid accideret, hostium se telis potius, quam iterum suffragiis iratorum civium, caput objecturum; 327-348.

Non ita multo post consules ad nobilitandas clade Romana Cannas, Apuliæ vicum, cui Hannibal castra jam admoverat, proficiscuntur, et in unum locum cogunt exercitum numero amplissimum (349), et ex Latinis (356), Sabinis (412), Picentibus (424), Umbris (446), Etruscis (468), Marsis (495), Pelignis (510) Campanis, Marrucinis, Frentanis, Vestinis (512) Samnitibus (562) Brutiis, Lucanis, Hirpinis, Calabris, Salentinis, Picentinis (568), Gallis Cisalpinis, Boiis, Anamanis, Cenomanis, Venetis, Lingonibus, Liguribus, Morinis, Euganeis, Carnis, Vagennis (588), Siculis et Ilvæ ins. incolis (613) conscriptum, quorum populorum urbes una cum ducibus, Scauro, 370, Scævola, 384, Sulla, 393, Tullio, 404, Nerone, 413, Curione, 425, Pisone, 463, Galba, 469, Scipione, 546, Cethego, 575, et Bruto, 607, recensentur; 356-621.

Castris autem vix ad Cannas locatis, varia deorum iram declarant prodigia; (622-655). Unde milites, vultu sensibusque adtoniti, et omnia truci clamore complentes, cladem Romanis imminente, Pauli Serviliique mortem, fugam Varronis, et tot equitum peditumque stragem ominantur; 656-676.

PRIMUS Agenoridum cedentia terga videre
Æneadis dederat Fabius: Romana parentem
Solum castra vocant; solum vocat Hannibal hostem,
Inpatiensque moræ fremit: ut sit copia Martis,
470 Expectanda viri fata, optandumque sub armis
Parcarum auxilium: namque, hac spirante senecta,
Nequidquam sese Latium sperare cruorem.

5

469N 1. Fabius nempe Hannibalem primus repulit et retro cedere coegit; at prælio primus eum superavit Marcellus; Drak. Conf. tamen v. 15, et ad VII, 567. —2. parentem, cf. VII, 735. —3. solum vocat Hannibal hostem, cf. Liv. XXII, 30, extr. —4. De pugnæ copia desperandum ante Fabii mortem. —5. Expectanda, cf. ad V, 207. —6. hac spirante senecta, vivente hoc sene.

470N

Jam vero concors miles, signisque relatis
Indivisus honos, iterumque et rursus eidem
Soli obluctandum Fabio, majoribus ægrum

10

Angebant curis. Lentando fervida bella
Dictator, quum multa adeo, tum miles egenus
Cunctarum ut rerum Tyrius foret, arte sedendi
Egerat, et, quanquam finis pugnae manue
Haud dum partus erat, jam bello vicerat hostem.

15

11. Cf. Liv. XXII, 32, et inpr. 43; quem locum miror fugisse diligentiam memoriamque Ill. Ernesti, qui non modo ea, quæ de Hannonis odio, sed etiam quæ de Celtis, defectionem molientibus, mox dicentur, fictionis poeticæ tribuenda putat. — *Lentando*, prolatando, trahendo, vel lente gerendo, *bella fervida*, quæ Minucius majore fervore, quam consilio aut prudentia, administrabat; Drak. — **13.** *arte sedendi*, vid. ad III, 142. — **14.** *Egerat*, effecerat.

Quin etiam ingenio fluxi, sed prima feroces,
Vaniloquum, Celtæ, genus ac mutabile mentis,
Respectare domos: mærebant, cæde sine ulla
(Insolitum sibi) bella geri, siccasque cruore
Inter tela siti Mavortis hebescere dextras.
His super, internæ labes, et civica vulnus
Invidia augebant: lævus conatibus Hannon
Ductoris, non ulla domo submittere Patres
Auxilia, aut ullis opibus juvisse sinebat.

471

20

16, 17. Cf. ad IV, 50 et 311. — *prima*, τὰ πρῶτα, primum, initio. — **20.** *siti*, collocati ac undique hostium pilis septi; Mars. et Barth. Adv. IV, 22. Cf. V.L.

471N

21. *labes*, ut *pestis* et *lues*, perniciosa, ruina, et omne malum, quod interitum minatur, ut passim ap. Cic. v.c. Dom. I; Div. I, 43; Verr. I, 1; Harusp. 22; conf. Ern. ad Tac. Ann. II, 47; Intpp. ad Val. Fl. II, 239; V, 237, et ad h.l. Drak. recte intelligit vitium et malum, quod remp. Carthag. adfligebat, et quo latius serpente ruinam minitabatur; invidiam nempe popularium, et factionem Hannonis Barcinæ factioni adversam, quæ Hannibali necessaria submitti prohibebat. — **22.** *lævus*, adversus, vid. ad III, 94; Virg. G. IV, 7; Æn. II, 693. Ed.

Quis lacerum curis, et rerum extrema paventem
Ad spes armorum, et furialia vota reducit
Præscia Cannarum Juno, atque elata futuris.
Namque hac adcitam stagnis Laurentibus Annam
Adfatur voce, et blandis hortatibus inplet:

472

25

25. Cura *lacerat*, τείρει θυρόν, φθείρει, φθινύθει κήρ. Cf. ad VII, 271. — *rerum extrema*, pro vulg. *extremas res*, ut ap. Cæs. B. C. II, 25; *extrema*, sup. VII, 320. Sic *extrema tempora*, *fortuna*, *casus*, *extrema pati*, *ad extrema ventum est*, et similia passim obvia. — **26.** *furialia vota*, furiosam, h.e. acerrimam pugnandi cupiditatem, vid. ad I, 32, *bellandi furore*.

28. Episodium nimis forte longum, quod tamen magni poetæ ingenium doctrinamque arguit. Nam Annæ memoria in Carthaginis et Romæ etiam historiis, mythis atque originibus non erat obscura. Præterea hoc episodio, ad quod viam sibi munivit Silius, v. 8 sqq., rerum varietati consulit cavitque, ne lectorum voluptas perpetua præliorum descriptione interciperetur; sed potius eorum, qui antiquæ historiæ, Virgilio aliorumque poetarum lectione imbuti essent, Romanorum in primis, animi magnarum rerum exspectatione suspensi tenerentur, et ad pugnam Cannensem præpararentur. Cum *Anna*, Didonis sorore, filia *Beli* (vid. ad I, 73, 87, et Heyne Exc. XXIII, ad Virg. Æn. I), exemplo poetarum Rom. confunditur *Anna Perenna*, quæ facta inde *Nympha Numicii fl.*, quum potius dea esset ex indigetum numero, et fausta anni initia designaret; quod monet Heyne, Exc. III et IV, ad Virg. Æn. VII, p. 112 et 121, ed. prior. Annæ fata et fabulam non minus copiose persequitur Ovid. Fast. III, 523... 696; quem Silius ante oculos habuit, sed sermonis poetici nitore multum antecellit. Utrumque poetam comparasse, non pœnitebit humanitatis studiosos. — *stagnis*, aquis (vid. ad VII, 282), fluvio, *Laurentibus*, Numicio, seu Numico, qui in Latio inter Laurentum ac Lavinium in finibus Rutulorum defluit; vid. Heyne, Exc. III, ad Virg. Æn. VII, 150 sq., et Cluver. Ital. ant. III, 3, p. 893.

472N

«Sanguine cognato juvenis tibi, Diva, laborat
Hannibal, a vestro nomen memorabile Belo.
Perge, age, et insanos curarum comprime fluctus.
Excute sollicito Fabium: sola illa Latinos
Sub juga mittendi mora: jam discingitur armis.
Cum Varrone manus, et cum Varrone serenda
Prælia: ne desit fatis ad signa movenda.
Ipsa adero: tendat jam dudum in Iapyga campum.
Huc Trebiæ rursus et Trasymeni fata sequentur.»

473

30

35

31. *a vestro nomen memorabile Belo*, ut v. 439. — **32.** *fluctus curarum*, ut ap. Lucret. VI, 33, et Catull. LXV, 62, 97. Sic et *fluctus concionum*, Cic. Mil. 2, et Fl. 24; *fluctus belli*, Lucret. V, 1289, et inf. IX, 527: κῦμα μόθου in Epigr. κῦμα κατακλυσμὸν φέρον νόσῳ, Plat. Leg. V. Conf. Cerda ad Virg. Æn. VIII, 19; XII, 831. — *insanos*, vid. ad I, 251.

33. *Excute Fabium*, eripe ei metum Fabii. — **34.** *jam discingitur armis*, ἀποζώννυται, jam in eo est, ut arma imperiumque deponat. Cf. Liv. XXII, 31.

35. Varronis nomen repetit contemptus causa; Cell.

37. *jam dudum*, ut ap. Virg. Æn. II, 103, ubi Vid. Heyne et Burm. — *Iapyga campum*, vid. ad I, 51.

473N

Tum Diva, Indigetis castis contermina lucis,
«Haud, inquit, tua jus nobis præcepta morari:
Sit fas, sit tantum, quæso, retinere favorem

40

Antiquæ patriæ, mandataque magna sororis,
Quanquam inter Latios Annæ stet numen honores.

39. *Indigetis* dei, ἐγγωρίου, *Æneæ*, *Lucis*, eum templo, vid. Liv. I, 2; Dionys. Hal. I, p. 52; Ovid. Met. XIV, 598 sq.; Tibull. II, v, 43, 44, ubi vid. Heyne. *Lucum Jovis Indigetis* memorat Plin. III, 5, ubi Dalec. monet, nemus illud hodie dici *Campo Selva* prope Albam Longa (*Savello*) et Aritiæ (*la Riccia*) ruinas. —**40.** Cf. Virg. *Æn.* I, 76, 77. —**41.** Fas sit, amorem in Carthaginem, patriam meam, retinuisse, et mandatorum Didonis, quæ ad æternum in *Æneam Romanosque odium spectabant*, (vid. Virg. *Æn.* IV, 622 sq.) memorem esse, etsi Anna (ego) *stet*, sit, *inter Latios honores*, h.e. numina, quæ a Romanis coluntur.

Multa retro rerum jacet, atque ambagibus ævi
Obtegitur densa caligine mersa vetustas,
Cur Sarrana dicent *Ænotri* numina templo,
Regnisque *Æneadum* germana colatur Elissæ.
Sed *pressis* stringam revocatam ab origine famam
Narrandi metis, breviterque antiqua revolvam.»

45

474

46. Cur Romani templum mihi dicaverint. — *Sarrana*, vid. ad I, 72. — *Ænotri*, ut v. 220; IX, 473; XIII, 51; quibus locis vulgo *Ænotrii* legitur, quod recte emendarunt N. Heins. et Drak. Gr. Οἰνώτροι, seu Οἰνώτροι, et Οἰνώτριά, secunda producta, ut in *Ænotria* I, 2, et ap. Virg. *Æn.* VII, 85. Cf. Burm. et Pier. ad Virg. *Æn.* I, 532; III, 165, et sup. ad I, 2.

48, 49. Hæc luxuriosius dicta, pro leviter et paucis adtingam hanc *famam*. Formæ loquendi a Circo desumptæ, ubi brevissimus cursus est ejus, qui metam stringit et premit. *Metam stringere*, ut V, 24, ubi vid. not. — *pressis*, artatis; propr. ut *premere litus, latus*, etc. ap. Hor. Od. II, x, 3; Ovid. Trist. III, xi, 14, al. — *famam*, cf. simil. loc. Virg. Ge. IV, 286.

474N

Iliaco postquam deserta est hospite Dido,
Et spes abrupta e medio, in penetralibus atram
Festinat furibunda pyram: tum conripit ensem
Certa necis, profugi donum exitiale mariti.
Despectus tædæ regnis se inponit Iarbas,
Et tepido fugit Anna rogo. Quis rebus egenis
Ferret opem, Nomadum late terrente tyranno?

50

55

50. Conf. Virg. *Æn.* IV, 494 sq., 504 sq., 641 sq. — **51.** *spes* nuptiarum. — *atram* infaustam. — **52.** *Festinare*, ut *properare*, festinanter, properanter facere; Drak.

54 seq. Conf. Virg. *Æn.* IV, 36, 196 sq., et sup. ad I, 417. — **55.** *tepido rogo*, tepente adhuc Didonis rogo, h.e. ea modo interfecta; non tertio demum anno, ut ap. Ovid. Fast. III, 551 sq. Drak. — **56.** *Nomadum terrente*, ut ap. Virg. *Æn.* IV, 320.

Battus *Cyrenen* molli tum forte fovebat
Imperio, mitis Battus, lacrimasque dedisse
Casibus humanis facilis; qui, supplice visa,
Intremuit regum eventus, dextramque tetendit.
Atque ea, dum flavas bis tondet messor aristas,
Servata interea sedes: nec longius uti
His opibus Battoque fuit: nam ferre per æquor
Exitium miseræ jam Pygmaliona docebat.
Ergo agitur pelago, Divis inimica sibi que,
Quod se non dederit comitem in suprema sorori:
Donec jactatam laceris (miserabile) velis
Fatalis turbo in Laurentes expulit oras.
Non cæli, non illa soli, non gnara colentum,
Sidonis in Latia trepidabat naufraga terra.

60

65

70

57 sq. Conf. ad III, 253, in V.L. — **60.** *Intremuit*, ut θάμβειν, ταραβεῖν; Lefeb. — *regum*, regiæ familiæ, *eventus*, tristia fata. — *tetendit* supplici, ἱκετιδῦ, *dextram*, pignus amicitiae et hospitii.

61. Color orationis satis notus apud poetas. Confer Intpp. ad Petron. c. 89, ad Virg. *Æn.* I, 265, 756; Ecl. I, 70, et quos Drak. laudat, Ovid. Fast. III, 557; Sen. *Æd.* 783, et Troad. 73 sq.; Claud. b. Get. 147, 166, et inf. XIII, 672. — **63.** *fuit*, vid. ad I, 163. — **64.** Cf. Virg. *Æn.* I, 346 sq.

475

475N

Ecce autem *Æneas*, sacro comitatus Iulo,
Jam regni compos, noto sese ore ferebat.
Qui terræ defixam oculos et multa timentem,
Ac deinde adlapsam genibus lacrimantis Iuli
Adtollit, mitique manu intra limina ducit.
Atque ubi jam casus adversorumque pavorem
Hospitii lenivit honos, tum discere mæsta
Exposcit cura letum infelicis Elissæ.
Cui sic, verba trahens largis cum fletibus, Anna
Incipit, et blandas addit pro tempore voces:

75

80

71. *Iulo*, sed Achate ap. Ovid. Fast. III, 603. — *sacro*, venerabili, ex cujus stirpe Julius Cæsar, in Deorum numerum relatus; Cell. Conf. ad VII, 9. — **72.** *Jam regni compos*, post mortem Latini, soceri sui. — *sese ferebat*, vid. ad IV, 261.

79. *verba trahens*, ut ap. Virg. *Æn.* I, 371; vel longo sermone qui *tractus* dicitur, Val. Fl. II, 665. — **80.** En consilium, quod in tota narratione sequitur poeta. — *pro tempore*, pro misera conditione sua, quæ odium *Æneæ* subprimere cogebat, ut fere ap. Virg. Ecl. VII, 35. — **81.** *regni lucisque*, proprie

malorum et mortis causa fuerat.

476 «Nate Dea, solus regni lucisque fuisti
Germanæ tu causa meæ: mors testis, et ille
(Heu! cur non idem mihi tum?) rogas. Ora videre
Postquam est ereptum miseræ tua, litore sedit
Interdum, stetit interdum, ventosque secuta 85
Infelix oculis magno clamore vocabat
Ænean, comitemque tuæ se inponere solam
Orabat paterere rati: mox turbida anhelum
Retulit in thalamos cursum, subitoque tremore
Substitit, et sacrum timuit tetigisse cubile. 90

476N **83 sq.** Poeta variavit, nec tamen adsequutus est gravitatem et vim narrationis Maronianæ, Æn. IV, 586 sq.; (vid. [ad v. 126](#)) quam ut carmini suo intexeret, [v. 78](#), maculis adpersit characterem Æneæ, quem multo veriore et amabiliorem ab Ovid. Fast. III, 619, proditum jam notavit Ernesti.

Inde amens, nunc sideream fulgentis Iuli
Effigiem fovet amplexu; nunc tota repente
Ad vultus conversa tuos, ab imagine pendet,
Conqueriturque tibi, et sperat responsa remitti.
Non unquam spem ponit amor: jam tecta domumque 95
Deserit, et rursus portus furibunda revisit,
Si qui te referant converso flamine venti.
Ad magicas etiam fallax atque improba gentis
Massylæ levitas descendere compulit artes.

91. *sideream*, splendidam, divinam, pulchram, ut *siderea ora* et *juventa*; vid. Heins. et Burm. ad Val. Fl. IV, 190; V, 467, et VIII, 26. Sic et *fulgentis Iuli* pro pulchri juvenis: nam juventuti proprie tribuitur *nitor* et *lumen purpureum*. Cf. [ad VII, 195](#); κάλλει καὶ χάρισι στίλβων, Homer. Odys. ζ, 237. —**92.** *Effigiem*, cf. Virg. Æn. IV, 508. —**93.** *pendet*, vid. [ad VI, 565](#).

98. Conf. Virg. Æn. IV, 480 sq. —**99.** Massylæ, vid. [ad I, 101](#). —*compulit* invitam, Æn. IV, 493; Drak. qui et contra Barth. monet, non inopportune mores Pœnos in persona Annæ *fallaces* vocari, sed recte Didonem reprehendi, quod, quum Tyro oriunda sit, ad hanc levitatem prolapsa fuerit.

477 Heu sacri vatū errores! dum numina noctis 100
Eliciunt, spondentque novis medicamina curis,
Quod vidi decepta nefas! conguessit in atram
Cuncta tuū monimenta pyram, et non prospera
dona.»

477N **100.** Cf. Virg. Æn. IV, 65 sq., ubi vid. Heyne. —*sacri*, ut ἱεροὶ, magni; D. Heins. et Dausq. Conf. [ad VII, 9](#). Horrendos, execrabiles, nefandos, exponunt Drak. et Barth. Adv. IV, 22, Coll. Catull. carm. XIV; (ubi vid. Muret.) Stat. Th. II, 298; Virg. Æn. III, 57; Ge. III, 566. Possis etiam felices, sive præclaros errores (vid. [ad VII, 9](#)) per ironiam intelligere; vel, quod cæteris præstiterit, sacrorum vatū errores. —**101... 103.** Conf. Virg. Æn. IV, 487... 511. —*non prospera dona*, inprim. ensem, quo se ipsa transfixit.

Tum sic Æneas dulci repetitus amore:
«Tellurem hanc juro, vota inter nostra frequenter 105
Auditam vobis, juro caput, Anna, tibi que,
Germanæque tuæ dilectum mitis Iuli,

104. *repetitus amore*, iterum sagittis ab Amore petitus, transfixus: nam ducta in matrimonium Lavinia, primi amoris memoria Æneæ exciderat, quem Annæ sermo ipsi revocabat; *petere* autem sagittariorum vox est, unde ad Amorem transfertur, qui sagittis petit; Drak. Sic et *repeti* dicuntur gladiatores, si vulneratis nova plaga infligitur; vid. Lips. Saturn. II, 20. Possis tamen etiam simpl. explicare, iterum captus, vel ita: *repetitus*, h.e. iterum (ut ap. Virg. Ge. I, 39; Ovid. Met. V, 473; Martial. XII, xviii, 7) *dulci amore* adfatus est, ut ap. Virg. Æn. VI, 455. —**105.** Conf. Virg. Æn. VI, 458 sq. *Tellurem*, etc. Imitat. Ovid. Fast. III, 613 sq. —*juro Tellurem*, h.e. per tellurem, ut ap. Catull. LXVII, 40; Cic. ad Div. VII, 12; Prop. I, xv, 35; Claud. b. Gild. I, 81; ὄμνυμι τοὺς θεοὺς Herodian. II, 10, et Theocrit. XXX, 22 sq. Drak. Cf. Broukh. et Heyne ad Tibull. IV, xiii, 15. —*frequenter Auditam*, cf. v.c. Virg. Æn. I, 530, 553; III, 94; IV, 345, 361; et alibi. —**106 sq.** *juro caput Iuli*, ut ap. Virg. Æn. IX, 300, Drak. —**107.** *Mitis*, vox fructibus propria, qui vel maturitate, vel requie, postquam decerpti sunt, molles, dulces suavesque fiunt; hinc placidus, dulcis, jucundus, ἡπιος, cui venustas et gratia, χάρις καὶ ἕμερος, inest, adeoque pulcher, ut Gr. ὠραῖος. Sic *mitis Venus*, Tibull. II, iii, 72; *mites Horæ*, Ovid. Fast. I, i, 125; πολυγηθέας Ὀρα, Hom. Iliad. φ, 450. Pulchritudo autem Iuli nota est ex Virg. Æn. V, 570; VII, 107; IX, 293; X, 132 sq.

478 Respiciens, ægerque animi tum regna reliqui 110
Vestra, nec abscessem thalamo, ni magna minatus,
Meque sua ratibus dextra inposuisset, et alto
Egisset rapidis classem Cyllenius Euris.
Sed cur, (heu seri monitus!) cur tempore tali
Incustodito sævire dedistis amori?»

478N **108.** *Respiciens, ægerque animi*, ut *non sponte* et *invitus* ap. Virg. Æn. IV, 361; VI, 460. Cf. et Æn. V, 3; inf. XII, 729, et XVII, 214, ubi Drak. confert Quintil. Decl. X, p. 174; Ovid. Her. XVIII, 118; Scalig. ad Virg. Cir. 469, et Gebhard. ad Prop. II, vii, 10. —**109 sq.** Cf. Virg. Æn. IV, 222 sq., 356 sq.; VI, 461. —*magna minatus*, ut ap. Val. Fl. VIII, 460. Sic et *magna promittere*, inf. [v. 240](#), vel *magna loqui*, μεγάλα εἰπεῖν, ἔπος μέγα ἐξερέειν, μέγα πρῆειν, φρονεῖν, etc., vid. Vulp. ad Prop. II, xv, 53; Burm. ad Val. Fl. I, 262, et ad Phædr. IV, 22, extr. —**110.** Qui plane prospero eventu utitur, manu deorum levare dicitur;

Barth. Adv. IV, 22. Imo sensus est: nisi Mercurius me invitum vi et minis ad navigandum impulisset.

112. *tempore tali*, tam importuno, vid. **ad VII, 227**. Nam Dido, etsi Iarbæ desponsata erat, *incustoditum*, h.e. incautum, vel potius non celatum, non furtivum *amorem*, (ut ap. Tac. Ann. XII, 4) sed palam exercebat. Conf. Virg. Æn. IV, 169 sq. — **113.** *dedistis*, permisistis, concessistis. — *sævire*, cf. Virg. Æn. IV, 300 sq., et 532.

Contra sic inquit, volvens *vix* murmur anhelum
Inter singultus, labrisque trementibus Anna: 115
«Nigro forte Jovi, cui tertia regna laborant,
Atque atri sociæ thalami nova sacra parabam,
Quis ægram mentem et trepidantia corda levaret
Infelix germana tori, furvasque trahebam
Ipsa manu, properans ad visa pianda, bidentes. 120
Namque asper somno dirus me inpleverat horror,
Terque suam Dido, ter cum clamore vocarat,
Et læta exsultans ostenderat ora Sychæus.

114, 115. Ornate et summo Annæ mærori apte. — **116.** Imitat. Virg. Æn. IV, 634 sq. — *Nigro Jovi*, vid. **ad II, 674**. — *tertia regna*, ut **XIII, 437**. — *laborant*, serviunt, parent, adeoque imperio subjecta sunt. — **117.** *sociæ thalami*, Proserpinæ. — **119.** *furvas*, vid. **ad I, 119**, et **V, 220**, in **V.L.** — **120.** *visa pianda*, expianda, avertenda, quod proprie *procurare somnia* dicebant; Drak. qui laudat Broukh. ad Tibull. I, v, 13, et Intpp. ad Petron. c. 104.

121. Recte comparant Virg. Æn. IV, 460 sq., et Ovid. Her. Ep. VII, 99 sq. — **122.** *Dido*, Διδόα, contr. Διδῶ, ut **v. 233**. — *suam Dido*, non solum uxorem suam dum viveret, sed cui mortuo etiam voverat, se reliquum vitæ tempus viduam fore; cui se totam dicarat; Drak. qui hanc emphasin vocc. *meus, tuus, suus* illustrari monet a Broukh. ad Prop. IV, III, 1, et Heins. ad Ovid. Rem. Am. 492. Cf. Virg. Æn. IV, 15 sq. et 552. — **123.** *exsultans*, quod votam tumulo suo pudicitiam, neque servatam, mox ipsa sui cæde ultura, atque ad ipsum ventura esset; Barth. Adv. IV, 22.

Quæ dum abigo menti, et, sub lucem ut visa
secudent,
Oro cælicolas, ac vivo purgor in amni; 125
Illa, cito passu pervecta ad litora, mutæ
Oscula, qua steteras, bis terque infixit arenæ.
Deinde amplexa sinu late vestigia fovit,
Ceu cinerem orbatæ pressant ad pectora matres.»

124, 125. Conf. Virg. Æn. IV, 635 sq. Oro deos, ut *visa sub lucem*, h.e. somnia horrenda, instante luce, nocte in diem vergente, (quo tempore veriora credebantur, de quo vid. **ad III, 200**) mihi inmissa, prospera facere velint; Drak. coll. IX, 90, et XIII, 406. Add. Virg. Æn. VI, 225, et alia loca, ubi τὸ *sub*, cum quarto casu junctum, rem imminem inquit, ap. Gron. ad Liv. II, 55. — *visus secudent*, ut ap. Virg. Æn. III, 36, et Lucan. I, 635; Drak. — **126.** Conf. Virg. Æn. IV, 642... 692. — *mutæ*, vitæ, sensus ac rationis experti, ut passim. Dido iterum ad litus tendit, in quo jam sup. **v. 84 sq.**, modo sedisse, modo stetisse fingitur, et arenam, qua Æneas steterat, exosculatur, quæ molli potius amoris adfectui consentanea sunt, quam animi motibus, quos desperatio nunc concitare debebat, quosque bene expressit Virg. Æn. IV, 586 sq., ubi Dido non domo se proripit ad litus, sed ex edita ædium parte Ænean vela in altum dantem prospicit, et confestim æstuat dirasque perfido inprecatur. Conf. **ad v. 80**.

128. *vestigia*, arenam, in qua vestigia tua erant. — **129.** Ut ap. Ovid. Met. VIII, 538, al.

Tum rapido præceps cursu, resolutaque crinem, 130
Evasit propere in celsam, quam struxerat ante
Magna mole, pyram: cujus de sede dabatur
Cernere cuncta freta et totam Carthagini urbem.
Hic Phrygiam vestem et baccatum induta monile,
Postquam illum infelix hausit, quo munera primum 135
Sunt conspecta, diem, et convivia mente reduxit,
Festasque adventu mensas, teque ordine Trojæ
Narrantem longos se pervigilante labores,
In portus amens rorantia lumina flexit.

134 sq. Cf. Virg. Æn. I, 647 sq., 654, 711; IV, 648, 649. — **135.** *hausit* sc. animo, (ut Æn. XII, 26) in intimam mentem demisit, memoriam diei penitus animo infixit. Cf. **ad I, 345**. Similiter fere oculis, vel auribus *haurire, bibere, trahere*, pro intentissime videre, et cupidissime audire, metaph. a bibendi aviditate petita. Cf. **XI, 284**; Jani ad Hor. Od. II, XIII, 32; Burm. ad Val. Fl. I, 263; III, 609; Barth. Adv. III, 21. — **136.** *convivia... mensas*, cf. Virg. Æn. I, 699 seq. Sed cur harum nunc rerum et singulatum memor est? et cur vestem Æneæ induit? Apud Virg. Æn. IV, 648, *vestem notumque cubile conspicit, paulum lacrimis et mente morata*. — **138.** *Narrantem*, Æn. II et III. — *se pervigilante*, cf. Virg. Æn. I, 748 sq.

«Dî longæ noctis, quorum jam numina nobis 140
Mors instans majora facit, precor, inquit, adeste,
Et placidi victos ardore admittite manes.
Æneæ conjux, Veneris nurus, ulta maritum,
Vidi constructas nostræ Carthagini arces.
Nunc ad vos magni descendet corporis umbra. 145
Me quoque fors dulci quondam vir notus amore
Exspectat, curas cupiens æquare priores.»

141. Imitat. Virg. Æn. IV, 651 sq.; cujus loci præstantiam irritum quidem, sed laudabili conatu adsequi

studuit; Apud Virg. l.c. v. 660 sq. odium Æneæ in ipso necis momento expromitur. Sed h.l. v. 146, 147, Dido cum dulci spe reditus ad Sychæum animam efflat. Cf. ad v. 80. —*majora*, venerabiliora. —**142.** *ardore*, gravius quam amore.

143. *ulta maritum*, vid. Æn. I, 360 sq.; IV, 656. Ed.

145, 146. Verba Virg. Æn. IV, 654, 655. —*magni corporis umbra*, ut ap. Virg. *magna mei imago*, vel umbra. Cf. V, 421, et X, 289, ubi Drak. conf. XI, 348; Lucan. IX, 2, et Sen. Troad. 181: vid. sup. ad I, 97. *Corpus* ut ὄψμα, etiam homo, ejusque manes, ut ap. Virg. Æn. VI, 303, 306, al.

Hæc dicens ensem media in præcordia adegit,
Ensem Dardanii quæsitum in pignus amoris.
Viderunt comites, tristisque per atria planctu
Concurrunt: magnis resonant ululatibus ædes. 150
482 «Adcepi infelix, dirisque exterrita fatis,
Ora manu lacerans, lymphato regia cursu
Tecta peto, celsosque gradus evadere nitor.
Ter diro fueram conata incumbere ferro, 155
Ter cecidi exanimæ membris revoluta sororis.
Jamque ferebatur vicina per oppida rumor.
Tum Cyrenæam fatis agitantibus urbem
Devenio; hinc vestris pelagi vis adpulit oris.»

149. Æn. IV, 647.

150 seq. Æn. IV, 646 sq. et Ovid. Epist. VII, 195. —**151.** Æneid. lib. IV, 663 sq. Ed.

482N **153 sq.** Æn. IV, 672 sq. et 685. —*lymphato cursu*, vid. ad I, 459.

155, 156. Variavit Maroniana Æn. IV, 690, 691. Cf. ad IV, 457.

158, 159. Cellarius, nisi quædam desint, nimis arte hæc dici putat, sed omnino ei excidit, ipsum etiam Silium ea jam plenius descripsisse sup. v. 54 sq. Drak.

Motus erat, placidumque animum mentemque 160
quietam
Troius in miseram rector susceperat Annam.
Jamque omnes luctus, omnesque e pectore curas
Dispulerat, Phrygiis nec jam amplius advena tectis
Illa videbatur. Tacito nox atra sopore
Cuncta per et terras et lati stagna profundi 165
Condiderat, tristi quum Dido ægerrima vultu
Has visa in somnis germanæ effundere voces:
«His, soror, in tectis longæ indulgere quieti,
Heu! nimium secreta, potes? nec, quæ tibi fraudes
Tendantur, quæ circumstent discrimina, cernis? 170
Ac nondum nostro infaustos generique soloque
Laomedontææ noscis telluris alumnos?»

160. Vellem minus hæc languerent.

165. Ita ad verbum sup. VII, 282; Drak.

171, 172. Imitat. Virg. Æn. IV, 541, 542.

Dum cælum rapida stellas vertigine volvet,
Lunaque fraterno lustrabit lumine terras;
483 Pax nulla Æneadas inter Tyriosque manebit. 175
Surge, age; jam tacitas suspecta Lavinia fraudes
Molitur, dirumque nefas sub corde volutat.
Præterea (ne falsa putes hæc fingere somnum)
Haud procul hinc parvo descendens fonte Numicus
Labitur, et leni per valles volvitur amne. 180
Huc rapies, germana, viam, tutosque receptus.
Te sacra excipient hilares in flumina Nymphæ,
Æternumque Italis numen celebrabere in oris.»
Sic fata in tenuem Phœnissa evanuit auram.

483N **173.** Conf. Æn. IV, 622... 629. Color orationis, ut sup. VII, 476, ubi vid. not. —*cælum stellas vertigine volvet*, ut ap. Ovid. Met. II, 70. Proprie stellæ in cælo se circumvolvunt, de quo vid. Heyne Exc. II, ad Virg. Æn. II. —**174.** *fraterno lumine*, ut fere IV, 481; quod a sole mutuatur, quo ipsa caret.

176. Cf. Ovid. Fast. III, 633 sq.

178. Verba Maroniana Æn. VIII, 42. —**180.** *leni amne*, cf. Heins. ad Ovid. Fast. III, 647 et 652.

181. *rapies viam*, vid. ad I, 569.

184. Cf. Virg. Æn. IV, 278.

Anna novis somno excutitur perterrita visis, 185
Itque timor totos gelido sudore per artus.
Tunc, ut erat tenui corpus velamine tecta,
Prosiluit stratis, humilique egressa fenestra
Per patulos currit plantis pernicipibus agros;
190

Donec arenoso (sic fama) Numicius illam
Suscepit gremio, vitreisque abscondidit antris.

186. Cf. ad IV, 205. Ad sqq. cf. Ovid. l.c. v. 643 sq.

191. *vitreis*, vid. ad IV, 344, in V.L. et ad VII, 413.

Orta dies totum radiis inpleverat orbem,
Quum nullam Æneadæ thalamis Sidonida nacti,
Et Rutulum magno errantes clamore per agrum,
Vicini ad ripas fluvii manifesta sequuntur
Signa pedum; dumque inter se mirantur, ab alto
Amnis aquas cursumque rapit: tum sedibus imis
Inter cæruleas visa est residere sorores
Sidonis, et placido Teucros adfarier ore.
Ex illo primis anni celebrata diebus
Per totam Ausoniam venerando numine culta est.

195

484

200

193. *nacti*, invenientes, καταλαμβάντες, ut ap. Liv. V, 45; Cic. Orat. 9, extr. et al. — **196.** *ab alto*, a mari Infero, seu Tyrrheno, in quod influit, aquæ cursum revocat. *Sustinuit tacitas conscius amnis aquas*, Ovid. Fast. III, 652. Ill. Ernesti interpretatur: aquis utrimque reductis fundum alvei apertum ostendebat, ut Anna a Trojanis conspici posset inter Nymphas residens: quod miraculum fundi amnis aperti putat nos debere ingenio Sili, ad παράδοξα hujus generis inprimis proni. — **199.** Ovid. l.c. pergit: *Ipsa loqui visa est: Placidi sum Nympha Numici*.

484N

200. *primis anni veteris diebus*, Idibus scil. Martiis; quippe a mense Martio annum redintegrabant antiqui. Vid. Ovid. l.c. v. 523 et 675 sq.; Macrob. Sat. I, 12; Rosin. Antiq. Rom. IV, 7, et Struv. Synt. Antiq. Rom. cap. 1, pag. 178, et cap. 9, pag. 434.

Hanc postquam in tristes Italum Saturnia pugnas
Hortata est, celeri superum petit æthera curru,
Optatum Latii tandem potura cruorem.
Diva Deæ parere parat, magnumque Libyssæ
Ductorem gentis nulli conspecta petebat.
Ille, virum cœtu tum forte remotus ab omni,
Incertos rerum eventus bellique volutans,
Anxia ducebat vigili suspiria voce.
Cui Dea sic dictis curas solatur amicis:

205

210

202 sqq. Tandem poeta redit in viam, de qua inde a v. 38 deflexerat. — **203.** *superum æthera*, ut ap. Ovid. Met. II, 437, ubi vid. Heins.

207. νόσφι λιασθεῖς, etc. Hom. Iliad. α, 349; λ, 80; D. Heins. — **208.** Ut ap. Virg. Æn. VI, 157.

«Quid tantum ulterius, rex o fortissime gentis
Sidoniæ, ducis cura ægrescente dolorem?
Omnis jam placata tibi manet ira Deorum,
Omnis Agenoridis rediit favor. Eia, age, segnes
Rumpe moras, rape Marmaricas in prælia vires.
Mutati fasces: jam bellum atque arma Senatus
Ex inconsulto posuit Tiryntius heros,
Cumque alio tibi Flaminio sunt bella gerenda.

485

215

211. *tantum ulterius*, τόσον περαιτέρω, Lefeb. — *ulterius ducis*, producis, continuas, ut *ducere bellum*, et *tempus*, vel *trahere verba*, sup. v. 79; nisi *ducere dolorem* dicitur, ut *ducere suspiria*, seu *spiritum*, ἀνάγεσθαι πνεῦμα διὰ στηθέων, ap. Callim. Epigr. 45.

485N

213. Cf. v. 234, 235. Virg. Æn. VIII, 40, et ad II, 365. — *placata manet*, πραῦνθεῖσα διατελεῖ, Lefeb. — **214.** *Eia, age, segnes Rumpe moras*, ut ap. Virg. Æn. IV, 569, et Ge. III, 42.

216. *Senatus ex inconsulto*, ex SC. sed inconsulto et temerario, Cell. Barth. et Drak., ut *inconsultum* substantive sit inconsulta ratio, temeritas. — **217.** *Tiryntius heros*; vid. ad II, 3. — **218.** *alio Flaminio*, C. Terentio Varrone. Nam Silius, ut fere Polyb. III, 106, silentio prætermittit biennem consulatum Atilii et Gemini Servilii, qui Fabii artibus cum summa inter se concordia bellum gesserunt, teste Liv. XXII, xxxii, 34; ut tot alia, quæ non satis poetice tractari possunt, quibusque rerum status non mutatur, tacitus præterit, aliisque gravioris momenti rebus diutius inmoratur.

Me tibi, ne dubites, summi matrona Tonantis
Misit; ego Cœnotris æternum numen in oris
Concelebror, vestri generata e sanguine Beli.
Haud mora sit; rapido belli rape fulmina cursu,
Celsus Iapygios qua se Garganus in agros
Explicat: haud longe tellus; huc dirige signa.»
Dixit, et in nubes humentia sustulit ora.

220

486

225

220. Cœnotris, vid. ad I, 2.

222. fulmina belli possint esse τεύχεα μαρμαίροντα, παμφανόωντα; sed præstat, cum Drak. adcipere de militibus Punicis, quibus Hannibal omnia tanquam fulmine prosternit; vid. ad I, 421. — **223 sq.** Livius XXII, 43, Hannibalem, frumenti inopia commotum, in calidiora, atque eo maturiora messibus Apulix loca movisse tradit. Plures causas adfert Polyb. III, 107. — **224.** Cf. ad I, 51, et IV, 561.

486N

225. *humentia sustulit ora*, ut Nympha fluvii.

Cui dux, promissæ revirescens pignore laudis:
«Nympha, decus generis, quo non sacratius ullum
Numen, ait, nobis, felix oblata secundes.
Ast ego te, compos pugnæ, Carthaginis arce
Marmoreis sistam templis, juxtaque dicabo
Æquatam gemino simulacri munere Dido.»

230

226. *revirescens*, vigorem, vires et animum recipiens, ut **XV, 134**, ubi Drak. cf. Ovid. Met. VII, 305; Val. Max. IV, 8, extr. 4, et Cic. Phil. VII, 1, ubi vid. Intpp.

227. *generis*, Beli. Conf. v. **31** et **221**. — **228.** *Felix*, qui facit felices, propitius; vid. Intpp. ad Virg. Ecl. V, 65, et Æn. I, 330. — *secundes*, ut sup. v. **124**. Lefeb. male capit de *secundo*, vel altero omine, quod antiqui rogaverint deos ad prius omen confirmandum. — *oblata* bona, spem, promissa.

229. *compos pugnæ*, quam opto, et cujus committendæ facultate mihi data certam victoriæ spem habeo. — **230.** *Marmoreis templis*, ut ap. Virg. Ge. III, 13, et Æn. VI, 69. — *sistere*, ut *ponere*, et τῠθέναι, *aliquem*, h.e. imaginem ejus. — **231.** Simulacrum Didonis juxta tuum ponam.

Hæc fatus socios stimulat tumefactus ovantes:
«Pone graves euras tormenta que lenta sedendi,
Fatalis Latio miles: placavimus iras
Cælicolum; redeunt Divi: finita maligno
Hinc Fabio imperia et mutatos consule fasces
Nuntio: nunc dextras mihi quisque, atque illa referto
Quæ Marte exclusus promittere magna solebas.
En, numen patrium spondet majora peractis.
Vellantur signa, ac Diva ducente petamus
Infaustum Phrygibus Diomedis nomine campum.»

487

235

233. *tormenta lenta sedendi*, gravem dolorem ex segni et ignava belli gerendi ratione, quæ nos lente sensimque conficit. Conf. ad **III, 142**. — **234.** *Fatalis*, quem fata in Latii exitium miserunt. Ed. — **235.** *redeunt Divi*; vid. ad **II, 365**. — **237.** *dextras*, quæ olim data dextra promisit, *referto*, renovato, iterum promittito. An *referre* est perficere, ut ap. Liv. III, 45, extr. et alibi? — **238.** *Marte*, pugnandi occasione; cujus spe destituti Pœni, et inpr. Galli, fremebant. Cf. v. **16** sq. — *promittere magna*; vid. ad v. **109**.

241. Apuliam petamus. Cf. ad v. **223**, et ad **I, 125**.

Dumque Arpos tendunt instincti pectora Pœni,
Subnixus raptō plebeii muneris ostro,
Sævit jam rostris Varro, ingentique ruinæ
Festinans aperire locum, fata admovet Urbi.

488

245

242. *Arpos*; vid. ad **IV, 554**. — **243 sq.** Cf. Liv. XXII, 34 et 38. — *Subnixus*, h.l. non tam fretus, vel, ut Schmid. putat, adjunctus, quam audax et superbus, ut ap. Liv. XXVI, 13; XLI, 19, et Cic. Or. I, 58. Cf. Gell. XVII, 2; Gron. Diatr. Stat. c. 54, et Intpp. ad Tac. Hist. I, 73. — *ostro*, purpura consulari, *muneris plebeii*, quam aura favoris popularis, et insectatione Patrum consecutus fuerat, vel potius *rapuerat*; ut *invadere VII, 541*. — **244.** *Sævit rostris*; cf. Liv. XXII, 38; ferocibus turbulentisque concionibus criminatur Patres. — *ruinæ* est vel interitus, vel, ut mox *fata*, calamitates et clades, quæ rixæ gravi fato atque fundatæ tenebantur. — *ruinam* et *fata admovet*, ut *ruinam ducit*, apud Hor. Od. II, xvii, 9, ubi vid. Jani. 246 seqq. Summo verborum ornatu et pondere expressit Liv. XXII, xxv, 26. Cf. Val. Max. III, iv, 4.

Atque illi sine luce genus, surdumque parentum
Nomen, et inmodice vibrabat in ore canoro
Lingua procax: hinc auctus opes, largusque rapinæ
Infima dum vulgi fovet, oblatratque Senatum;
Tantum in quassata bellis caput extulit urbe,
Momentum ut rerum, et fati foret arbiter unus,
Quo conservari Latium victore puderet.

488N

250

246. *genus sine luce*, splendore, dignitate, claritate, ut ap. Stat. Silv. V, iii, 117. *Lux et lumen* dicitur, quidquid præstans, pulchrum et clarum est. De Varronis genere vid. Liv. l.c. — *surdum*; cf. ad **VI, 75**. — **247 sq.** *Lingua vibrabat*; vid. ad **I, 539**, et **II, 587**. Non vero innuitur *oratio vibrans*, h.e. vehemens, incitata et gravis, ut ap. Cic. Orat. 95, et Quintil. X, i, 60; XII, 9; sed linguæ verborumque volubilitas. Varro similis Dranci, de quo vid. Virg. Æn. XI, 338 sq. — *inmodice vibrabat lingua procax in ore canoro*, arguto, stridulo, ut Thersites ap. Homer. Iliad. β, 212, ἀμετροεπῆς ἐκολῶα, Ὅς ῥ' ἔπεα φρεσὶν ἦσιν ἄκοσμά τε πολλά τε ἦδη, et v. 222, Ὅξεα κεκληγῶς λέγ' ὄνειδεα. Lenz. — **249.** *oblatrat Senatum*; vid. ad v. **290**. — **250.** *caput extulit*, ut **I, 29**. — **251.** Summa δεινότης horum versuum! — *Momentum rerum*, ut ap. Liv. III, 12; XXVII, 9; Lucan. III, 338; IV, 819. *Momentum* propr. pondus, quo libræ lanx deprimitur.

Hunc Fabios inter, sacrataque nomina Marti
Scipiadas, interque Jovi spolia alta ferentem
Marcellum, fastis labem suffragia cæca
Addiderant, Cannasque malum exitiale fovebat
Ambitus, et Graio funestior æquore campus.

489

255

253. *sacrata nomina Marti*, ἀρῆϊοι, ἀρῆϊφίλοι. Cf. ad **IV, 729**. — **254 sqq.** *Scipiadas*; vid. ad **VII, 106**. — *Jovi spolia alta ferentem Marcellum*; vid. ad **I, 133**. — *labem addere*, ut l. adspargere, maculam notasque inurere. — *suffragia cæca*, ut **VII, 540**. — *Suffragia cæca*, temeraria plebis, *hunc* Varronem consulem *addiderant*, inscripserant, *fastis labem*, tanquam dedecus eorum, *inter viros* et consules, qui bello Punico II inclaruerant; et v. **257** (ubi poeta verbis ludit) campus Martius *funestior* Cannensi, quoniam clades Cannensis non illata fuisset Romanis, nisi Varro consul creatus esset; Lenz. — **257.** *Ambitus*, quo viam sibi ad consulatum Varro muniverat, *Cannas fovebat*, Romanis cladem

489N

Idem, ut turbarum sator, atque adcondere sollers
Invidiam, pravusque togæ, sic debilis arte
Belligera, Martemque rudis versare, nec ullo
Spectatus ferro, lingua sperabat adire
Ad dextræ decus, atque e rostris bella ciebat.
Ergo alacer, Fabiumque moræ increpitare professus,
Ad vulgum in Patres et ovantia verba ferebat:

260

258. *sator*, auctor, *turbarum*, ut *sator litis*, Liv. XXI, 6; *sator scelerum*, Plaut. Capt. III, v, 3. Cf. [ad I, 394](#), in V.L. — **259.** *pravus togæ*, domi, seu pacis tempore malis artibus utens. — **261.** *Spectatus ferro*; vid. [ad I, 77](#), et observa h.l. verborum ambages. — **262.** *dextræ decus*, virtutis gloriam, quæ manu, non lingua, paratur. — *e rostris bella ciebat*; cf. verba Livii, inf. [ad v. 311](#), adscripta.

263. Præclare exornavit verba Liv. XXII, 38: «Conciones, priusquam ab urbe signa moverentur, consulis Varronis multæ ac feroces fuere, denunciantes, bellum arcessitum in Italiam ab nobilibus, mansurumque in visceribus reipublicæ, si plures Fabios imperatores haberet; se, quo die hostem vidisset, perfecturum.»

«Vos, quorum imperium est, consul præcepta
modumque

265

Bellandi posco: sedeone, an montibus erro,
Dum mecum Garamas et adustus corpora Maurus
Dividit Italiam? an ferro, quo cingitis, utor?

490

265. *Vos*, populum adloquitur. A vobis belli gerendi rationem quæro, jubeatisne, more Fabii, *sedere* (vid. [ad III, 142](#)), et in locis altis munitisque castra ponere, an cum hoste configere? — **267.** *adustus corpora Maurus*; cf. [XVII, 633](#).

Exaudi, bone Dictator, quid Martia plebes
Inperitet: pelli Libyas, Romamque levâri
Hoste jubet. Num festinant, quos plurima passos
Tertius exurit lacrimosis casibus annus?
Ite igitur, capite arma, viri: mora sola triumpho
Parvum iter est. Quæ prima dies ostenderit hostem,
Et Patrum regna et Pœnorum bella resolvet.
Ite alacres, Latia devinctum colla catena
Hannibalem Fabio ducam spectante per Urbem.»

270

275

269. *bone Dictator*, ut ap. Virg. *Æn.* XI, 344; Cic. *Rosc. Am.* 2, et *Verr.* V, 6. — **272.** *exurit*; vid. [ad VII, 490](#).

273. *mora sola*, etc., mora facilem, adeoque ignobilem triumphum parit: nam virtute opus non est, ubi hostem sedendo et cunetando adteris; Ernesti. Imo sensus verborum est: parvum iter ad hostem sola res est, quæ victoriam et triumphum nostrum moratur. Conf. sqq. — **275.** *Patrum regna*, plena invidiæ verba, quibus senatum regnare, et plebem obprimere innuit; Cell. — *regna*, tyrannidem.

276, 277. Cf. [IX, 634 sq.](#); [XI, 118 sq.](#) — *ducam* in triumpho, sive in et per triumphum ante currum, ut *agere XI, 120*, et *ducat agens XVI, 275*. — *Fabio spectante*; sarcasmi vim facile percipis.

Hæc postquam increpuit, portis arma incitus
effert,

Inpellitque moras; veluti quum carcere rupto
Auriga indocilis totas effundit habenas,
Et præceps trepida pendens in verbera planta
Inpar fertur equis; fumat male concitus axis,
Ac frena incerto fluitant discordia curru.

280

491

278. Conf. Virg. *Ge.* I, 512 sq.; III, 103 sq.; *Æn.* V, 144 sq.; inf. [XVI, 339 seq.](#), [496 seq.](#); sup. [IV, 713 sq.](#) — **279.** *Carcere rupto*, ut *carceribus reseratis XVI, 316*. — **281.** *pendens in verbera*, ut ap. Virg. *Æn.* V, 147, et X, 586; *Drak.* Cf. et [XVI, 387](#), et *Georg.* III, 107. Idem potest esse *præceps*, ut etiam [XVI, 325](#). Sed minus forte languet, si junxeris *præceps fertur*, h.e. celeriter, raptim. — *trepida planta*, calcaribus; Cell. Imo, pede trepido, tremulo, quoniam propendet, et pronus dat lora. — **282.** *Inpar equis*, vi equorum, quos flectere non potest, et regere. — *fumat*; vid. [ad II, 81](#). — **283.** *frena fluitant*, ut ap. Ovid. *A. A.* II, 433; *undantia lora*, Virg. *Æn.* V, 146; XII, 471. — *discordia*, confusa.

491N

Cernebat Paullus (namque huic communia Campus
Jura atque arma tulit) labi, mergente sinistro
Consule, res, pessumque dari: sed mobilis ira
Turbati vulgi, signataque mente cicatrix
Undantes ægro frenabat corde dolores.

285

284. L. *Æmilius Paulus* comitiis, in *campo* Martio habitis, Varroni collega datus; vid. Liv. XXII, 35. — **285.** *mergente se*, h.e. pereunte; Schmid. Sed voc. *res* tam ad *labi*, quam ad *mergente* spectat. Cf. Virg. *Æn.* VI, 512; *Juven.* X, 56; XIII, 8; unde *res mersæ* apud Ovid. *Met.* I, 380. — **286 sq.** Conf. *Plut. vit. Fab.* «*Æmilius*, qui cum M. Livio consul fuerat, et damnatione collegæ, et sua prope, ambustus (de cujus voc. vi vid. *Gron. Diatr. Stat. c. 30*, et *Ern. Clav. Cic.*) evaserat,» Liv. XXII, 35; *ibid.* c. 40, pr. *Æmilius* ipse dicit, *se populare incendium* (h.e. *judicium capitis*, vitæque periculum, ut *incendio Plætोरiano adustus est* ap. Cic. *Att. V, 20*) *priore consulatu semiustum effugisse*. Cf. inf. [IX, 25 sq.](#) — *mobilis*, quæ facile movetur. — *mobilis ira Turbati vulgi* spectat ad inconstantiam favoris ac odii plebis, ut ap. *Horat. Od. I, 1, 7*; *Lenz.* Idem et mihi olim in mentem venit, sed h.l. non satis placuit. Cf. [ad VII, 512](#).

—**287.** *Turbati*, vid. ad I, 477. —*cicatrix*, memoria *vulneris*, h.e. injuriæ et ægritudinis, qua olim adficietur. —**288.** *Undantes dolores*, ut *u. iræ* Claud. in Ruf. I, 76; *undare curis*, Val. Fl. V, 304, ubi vid. Intpp.; *irarum*, vel *curarum fluctuare æstu*, Virg. Æn. IV, 532, 564, et VIII, 19.

492 Nam quum perdomita est armis juvenilibus olim
Illyris ora viri, nigro adlatraverat ore 290
Victorem Invidia, et ventis jactarat iniquis.
Hinc inerat metus et duræ reverentia plebis.

492N **289.** Æmilius in priore consulatu, universo Illyrico, cujus rex, Demetrius Pharius, a Romanis defecerat, in potestatem redacto, εἰς τὴν Ῥώμην ἐπανήλθε, καὶ τὴν εἰσοδὸν ἐποιήσατο μετὰ θριάμβου καὶ τῆς ἀπάσης εὐδοξίας· ἐδόκει γὰρ οὐ μόνον ἐπιδεξίως, ἐτι δὲ μᾶλλον ἀνδρωδῶς κεχρηῆσθαι τοῖς πράγμασιν· Polyb. III, 16, 18 et 19. Conf. inf. v. 507, 508, et Appian. B. Hannib. c. 17, et B. Illyr. c. 8. Æmilius de crimine capitali accusatum vix evasisse, haud scio, an quisquam historicorum præter Livium memoriæ prodiderit. —**290.** *adlatrare*, famam alicujus falsis conviciis proscindere; unde Hecuba in canem versa fingeatur (vid. Plaut. Menæchm. V, 1, 16), et *verba canina* pro conviciis ap. Ovid. in Ibid. v. 14. Drak. *Latrat et in toto verba canina foro*, Ovid. l.c. v. 232; *canina eloquentia*, Quintil. XII, 9. Conf. sup. v. 249, et inpr. Bentr. ad Hor. Sat. II, 1, 85. —*nigro ore*, ut nigra pectora, tecta, dentes Invidiæ. Vid. præclara ejus pictura ap. Ov. Met. II, 760... 808; Lefeb. cf. Hor. Sat. I, IV, 85. —**291.** *ventis*, ut *aura*, vel *ventus popularis*, et *venti*, h.e. rumores, *concionum*, Cic. Cluent. c. 28 et 47. —*jactarat ventis*, ut *jactari rumoribus* et *dictis petulantibus*, Gell. I, et VI, 11; *clamore convicioque*, Cic. ad Div. I, 5; *ventum in aliquem excitare*, Cic. Sull. 14. Hæc jam monuere N. Heins. et Drak. Conf. Ernesti Clav. Cic.

Sed genus admotum Superis, summumque per altos
Adtingebat avos cælum: numerare parentem
Assaracum retro præstabat Amulius auctor, 295
Assaracusque Jovem: nec, qui spectasset in armis,
Abnueret genus. Huic Fabius jam castra petenti:

293... 297. Originem gentis Æmiliæ Silius ad Amulium, qui Assaracum, et per hunc ipsum Jovem inter proavos numeravit, refert; sed, teste Festo, alii ad Ascanium, qui duos habuerit filios, Iulum et Æmilon; alii vero, quibus Plut. vit. Numæ, p. 65, et Pauli, p. 256, suffragatur, ad Mamercum, Pythagoræ f. cui propter unicam humanitatem cognomen fuerit Æmilos. Hæc jam docuit Drak. qui addit, nomen hujus gentis etiam deductum videri posse ab Æmilia, Æneæ et Lavinia filia, ap. Plut. vit. Romuli, p. 80. Cf. inf. v. 341, 347. —*admotum Superis*, ut *avos cælo*, Ovid. Her. XI, 17, Drak.

493 «Si tibi cum Tyrio credis fore maxima bella
Ductore, invitus vocem hanc e pectore rumpam;
Frustraris, Paulle, Ausoniam: te prælia dira, 300
Teque hostis castris gravior manet; aut ego multo
Nequidquam didici casus prænoscere Marte.

298. Comparetur Plut. in Fabio, et inprimis, quem Silius expressit, Liv. XXII, 399. —**299.** *rumpam*; vid. ad lib. I, 95.

Spondentem audivi (piget, heu! tædetque senectæ,
Si, quas prospicio, restat passura ruinas!)
Cum duce tam fausti Martis, qua viderit hora, 305
Sumturum pugnam. Quantum nunc, Paulle, supremo
Absumus exitio, vocem hanc si consulis ardens
Audivit Pœnus! jam latis obvia, credo,
Stat campis acies, exspectaturque sub ictu
Alter Flaminius. Quantos, insane, ciebis 310
Varro, viros! tu, (pro Superi!) tu protinus arma?

493N **303.** *Spondentem*, etc. Conf. ad vers. 263 seq. —**309.** *sub ictu*, ab hoste, ad ictum parato. Sed vid. ad IV, vers. 42. —**310.** *Alter Flaminius*, ut sup. vers. 218; VII, 34, 229, Drak. —**311.** *tu protinus*, confestim, *arma*, scil. ciebis, movebis? Quæ abrupta oratio adfectui congruit. Ap. Liv. XXII, 38, Æmilius dicit: «Mirari se, quomodo quis dux, priusquam aut suum, aut hostium exercitum, locorum situm, naturam regionis nosset, jam nunc locatus in urbe sciret, quæ sibi agenda armato forent.» Et Fabius c. 39, «Varro, *inquit*, priusquam castra videat, aut hostem, insanit, et jam nunc procellas, prælia atque acies jactando inter togatos ciet.»

494 Tu campum noscas ante, exploresque trahendo,
Qui ritus hostis: tu non, quæ copia rerum,
Quæ natura loci, quod sit, rimabere sollers,
Armorum genus? et stantem super omnia tela 315
Fortunam adspicies? Fer, Paulle, in devia recti
Pectora: cur, uni patriam si adfligere fas est,
Uni sit servare nefas? Eget inprobus arto
Jam victu Libys, et, belli fervore retuso,
Laxa fides sociûm est: non hic domus hospita tecto 320
Invitat patrio, non fidæ mœnibus urbes
495 Excipiunt, renovatque pari se pube juvenus.

494N **313.** *Qui ritus hostis*, mos et ratio belli gerendi. Lefeb. bene cf. VII, 28 et 292. Fabius ap. Liv. l.c. ita pergat: *aut ego rem militarem, belli hoc genus, hostem hunc ignoro, aut*, etc. —*copia rerum*, commeatus, victus. —**315.** *Armorum genus*, ut *belli genus*, apud Liv. l.c. —*stantem*, quæ est. Cf. ad II, 639, in V.L. Tu nullam rationem habes fortunæ, quæ plus valet quam virtus, et quæ nunc hostium cœptis adspirat? —**316.** «Duobus ducibus unus resistas oportet: resistes autem, si te neque collegæ vana gloria,» etc. Liv. XXII, 39. Conf. V.L. —**318 sq.** Cf. Liv. XXII, 39, 40, extr. et 43, pr. —**320.** *Laxa fides*, minus firma et

constans, quæ jam titubare ac fluitare incipit, quemadmodum temeritas, ira aliaque *laxari* dicuntur, quum remittunt, vel languescunt; Drak. qui laudat Burm. ad Petron. c. 82. Proprie *laxa* sunt frena, funes, arcus.

Tertia vix superest, crudo quæ venit Ibero,
Turba virum. Persta, et cauti meditamina belli
Lentus ama: si qua interea invitaverit aura,
Adnueritque Deus, velox adcede secundis.»

325

325. *invitaverit aura*, αὔρα, ventus, h.e. occasio rei bene gerendæ. Conf. Liv. XXII, 39, extr. Formula loquendi petita est a vento secundo, qui ad navigandum invitat, et navis cursui *adspirat*, unde *aura honoris, voluntatis, favoris*, etc. (vid. Ern. Clav. Cic.), vel *adspirat fortuna labori*, ap. Virgil. Æn. II, 385, al. —**326.** *adcede secundis*, adripe ea, utere occasione, tibi oblata.

Cui breviter mæsto consul sic ore vicissim:
«Mecum erit hæc prorsus pietas, mentemque
feremus

In Pœnos, invicte, tuam: nec me unica fallit
Cunctandi ratio, qua te grassante senescens
Hannibal obpressum vidit considerare bellum.
Sed quænam ira Deum? consul datus alter, opinor,
Ausoniæ est, alter Pœnis: trahit omnia secum,
Et metuit demens, alio ne consule Roma
Concidat: e Tyrio consortem adcite Senatu;

330

335

327. Cf. Liv. XXII, 40, qui brevior est. —**328.** *Mecum erit hæc prorsus pietas*; cf. Heyne ad Virg. Æn. I, 675, et IV, 115. —*pietas* in patriam, sensus animi, qui amoris in patriam plenus, et officiorum, quæ ei debet, memor est. —*mentemque feremus*, etc., ut VI, 585. —**330.** *senescens*, vid. ad II, 457; Liv. XXII, 39. «Dubitas, quin sedendo superaturi simus eum, qui senescat in dies?» etc.

496

Non tam sæva volet: nullus, qui portet in hostem,
Subficit insano sonipes: incedere noctis,
Quæ tardent cursum, tenebras dolet, itque superbus
Tantum non strictis mucronibus, ulla retardet
Ne pugnas mora, dum vagina ducitur ensis.

340

496N

336 sq. Observa sarcasum et vim verborum. —**337 sq.** *incedere tenebras noctis*, h.e. oriri, ingruere, ut Tac. Ann. XV, 37, ubi vid. Ernesti. Cf. idem ib. ad III, 26 et 36, pr. Gronov. ad Liv. XXIX, 24, et Drak. ad Liv. I, 57. —**340.** *ducitur*, pro educitur, ut IX, 314; vid. Heins. ad Val. Fl. I, 122.

Tarpeiæ rupes, cognataque sanguine nobis
Tecta Jovis, quæque arce sua nunc stantia linquo
Mœnia felicitis patriæ, quocumque vocabit
Summa salus, testor, spreto discrimine iturum.
Sed si surda mihi pugnabunt castra monenti,
Haud ego vos ultra, nati, dulcemque morabor
Assaraci de gente domum, similemve videbit
Varroni Paullum redeuntem saucia Roma.»

345

341. *Tarpeiæ rupes*; cf. I, 541 —*cognataque Tecta Jovis*, etc. vid. sup. ad v. 293. —**342.** *arce*, septem arcibus, h.e. collibus.

345. Cf. Liv. XXII, 40. —*surda*, dicto non audientia. —**346.** *morabor*, curabo, de vobis sollicitus ero: vel spem reditus mei, quæ vobis est, morabor, differam; quoniam ad vos numquam revertar, et mori tum apud animum statui. —**347.** *Assaraci domum*, cf. v. 295.

497

Sic tum diversa turbati mente petebant
Castra duces: at prædictis jam sederat arvis
Ætolos Pœnus servans ad prælia campos.
Non alias majore virum, majore sub armis
Agmine cornipedum concussa est Itala tellus.
Quippe extrema simul gentique Urbique timebant,
Nec spes certandi plus uno Marte dabatur.

350

355

497N

350. Cf. v. 240 sq. —*prædictis* ab Anna, vel supra dictis. Conf. v. 222 sq. —**351.** *Ætolos campos*, ut I, 125. —*servans*, vid. ad III, 380.

352, 353. Drak. conf. Liv. XXII, 36, et Plut. vit. Fabii, p. 182, qui contrarium ipse tradit vit. Marcelli, p. 299, ut, quem Lefeb. citat, Leonard. Aretin. de b. Gall., pag. 79. Verba itaque *non majore agmine* ad summam subtilitatem haud exigenda sunt.

498

Faunigenæ socio bella invasere Sicano
Sacra manus Rutuli, servant qui Daunia regna,
Laurentique domo gaudent, et fonte Numici:

356 sq. Recensio copiarum, et summorum ejus ætatis virorum, a quibus tam magnæ res gestæ sunt, per opportune descriptioni summæ, quam Romani umquam adceperunt, cladis præmittitur. Aciem Pœnorum silentio prætermittit Silius, quia eam jam sup. III, 222 sq. exposuerat. Præterea Romanis scribebat poeta, quorum magis intererat, suas, quam hostium, copias cognoscere. Eisdem vero illarum enumeratio magis delectare debuit, quam nudum numeri indicium, quod Livius XXII, 36, aliique historici adferunt. Huc adcedit, quod tantum consules nunc conscripserant exercitum, quantus nullo umquam bello antea sub armis fuerat, unde commoda Silio obferebatur occasio ad singulas, si non

urbes, certe gentes Italiæ memorandas, et sic universam fere imperii Romani imaginem, simulque cladis magnitudinem lectorum oculis animisque subjiciendam. In qua quidem re iterum ei prævit Virg. *Æn.* VII, 647 sq. (ubi vid. Heyne), et X, 163 sq. in cujus tamen verbis tantum figurisque variandis non turpiter ingenii vires adtrivit: sed novo rerum ornatu, novis fabulis, et accuratiore sæpius, plurimumque urbium populorumque descriptione ita cum eo certavit, ut locus hic dignus sit, qui in perfectissimis Siliiani carminis partibus, et præstantissimis antiquitatis monumentis adnumeretur. Ceterum nos summas tantum res adtingemus, quia otium nobis fecere Hummel. (*Handbuch d. alt. Erdbeschr.*) Cellar. Geogr. ant., Cluver. in Ital. ant., Vulpius in Vet. Lat. et Heyne in not. et Exc. ad Virg. *Æn.* VII, ad quos lectores remittimus. In memoria autem nostra penitus id insideat, nos in poeta legendo versari, qui neque ordine, neque subtilitate geographorum in regionum, vel certe locorum urbiumque situ definiendo se adstringi patitur. —Descriptio Latii, tam veteris, quam novi, vel adjuncti, quod *Æquos*, *Auruncos*, *Volscos*, *Hernicos*, *Rutulos* aliosque populos, finibus ad *Lirim* fluv. promotis, continebat. Latii incolæ antiquissimi, præter *Umbros*, fuere *Siculi*, et post hos *Aborigines*, quorum rex *Faunus* fuisse dicitur, unde *Faunigenæ* sunt Latini; vid. Cluver., p. 787 et 790, inpr. vero Heyne, Exc. IV, V et VIII, ad Virg. *Æn.* VII, 37 sq., 45 sq. et 795, it. not. et Exc. II, ad *Æn.* VIII, 314 sq., ubi etiam monuit, *Siculos*, inter *Tiberim* et *Lirim* quondam habitantes, a *Silio Rutulis* socios, adjici nec satis adcurate *Sicanos* adpellari, sed exemplo *Maronis* *Æn.* VII, 795, et VIII, 328. —**357.** *Sacra manus*, vid. ad VII, 9. Sed conf. Heyne Exc. VIII, ad Virg. *Æn.* VII, extr. —*Rutuli, servant qui Daunia regna*; vid. ad I, 291 sq. —**358.** *Laurenti*, conf. ad I, 110. —*Numici*; vid. sup. ad v. 28.

Quos Castrum, Phrygibusque gravis quondam Ardea
misit,

Quos celso devexa jugo Junonia sedes
Lanuvium, atque altrix casti Collatia Bruti;

360

359. *Castrum* Inui, in *Rutulis*, inter *Ardeam* et *Antium*. Cf. Ovid. *Met.* XV, 727; *Martial.* IV, 60; Heyne ad Virg. *Æn.* VI, 776, et Cluver., p. 978. Ab eo diversa sunt *Castrum novum* Etruriæ, *Castrum Prætutiorum*, *Herculis*, *Minervæ*, etc. —*Ardea gravis quondam Phrygibus*, Trojanis, regnante Turno, et postea Romanis, propter opes et divitias. Confer I, 292; Liv. I, 57 sqq.; IV, 1, 7... 11. Nunc est viculus, propter grave cælum fere desertus. —**360, 361.** *Lanuvium*, municipium Latii, celebre cultu *Junonis Sispitæ*, vel *Sospitæ*, et *Conservatricis*. Cf. XIII, 364; Liv. VIII, 14 (ubi vid. Sigon.); XXI, 62; XXII, 1; XXIII, 31; XXIX, 14; XXXI, 12; XL, 19; Plin. XXXV, 3; *Æliani* H. Anim. II, 16; Cluver., p. 935 sq., Spanh. de U. et P. N. II, p.m. 82, 83; Sigon. ad Liv. VIII, 13; Broukh. ad Prop. IV, VIII, 3; Heins. ad Ovid. *Fast.* VI, 60. —*Collatia*, urbs in finibus Latii, Sabinis a *Tarquino* ademta; vid. Liv. I, 38, et Heyne ad Virg. *Æn.* VI, 774. —*altrix*, ut ap. Virg. *Æn.* III, 273. Cf. ad I, 218. L. Junius *Brutus castus*, et castitatis vindex; *ultor* ap. Virg. *Æn.* VI, 819.

Quique inmitem nemus Triviæ, quique ostia Tusci
Amnis amant, tepidoque foveat Almone Cybeben.

362 sq. *inmitem nemus Triviæ*, *Aricia*, vid. ad IV, 367 sq. —*Tusci Amnis*, *Tiberis* fl. qui ex *Apennino* oritur in *Tusciam*, seu *Hetruriam*, quam dextra ripa tangit, et a *Latio*, *Umbria*, *Sabinorumque* agro separat. Infra *Romam* *Tyrrheno* mari infunditur duobus *ostiis*, quorum sinistro adiacebat *Ostia*, prima *Rom.* colonia, ab *Anco* rege deducta, quæ h.l. innuitur, et adhuc quidem salinas habet, atque episcopum, sed paucos incolas propter aerem pestilentem; vid. Cluver. p. 870. —**363.** *Almo*, seu *Almon* (vid. Heins. ad Ovid. *Fast.* II, 601) rivus, non longe a *Roma* in *Tiberim* præcipitans, in quo simulacrum *Cybeles* VI. Cal. April. ablui solebat, unde *sacer gurgis XVI, 680*. Cf. Ovid. *Fast.* IV, 337 sq.; Spanh. ad *Callim.* H. in *Pall.* pr. *Barth.* ad *Claud.* b. *Gild.* v. 119, et *Intpp.* ad *Val.* Fl. VIII, 239.

Hinc Tibur, Catille, tuum, sacrisque dicatum
Fortunæ Præneste jugis, Antemnaque prisco
Crustumio prior, atque habiles ad aratra Labici.

365

364. Vid. ad IV, 187, in V.L. —**365.** *Præneste*, Latii urbs, haud procul *Roma*, in monte amœno sita, teste *Strab.* V, p. 365 (unde h.l. *jugis*, et *altum* Virg. *Æn.* VII, 682; *frigidum* *Hor.* Od. III, IV, 22); hod. *Palestrina*, in vallem deducta. Celebris fuit *Fortunæ* templo et oraculo, sortibus *Prænestinis*; vid. *Strab.* l.c. *Cic.* Div. II, 41 et 42; *Sueton.* *Tiber.* 63; *Prop.* II, 32; Cluver. p. 950, et Heyne Exc. VIII, ad Virg. *Æn.* VII, 783 sq. —*Antemna*, Ἀντέμνα *Dionys.* L. II, vel *Antemnæ*, Ἀντέμναι *Strab.* V, pag. 159; *Plin.* III, 5; *Virg.* *Æn.* VII, 631; urbs *Sabinorum*, sed a *Romulo* capta (*Liv.* I, 9... 11), et *Romæ* proxima, cis *Anienem* (*ante amnem*, unde nomen ei datum tradunt *Varro* L. L. IV, 5, et *Serv.* ad *Virg.* l.c.), non longe ab ejus et *Tiberis* confluente; vid. Cluver., p. 663. —**366.** *prior*, antiquior. —*Crustumium* (*Crustumerium* *Liv.* I, 38, et *Plin.* III, 5. *Crustumeria* *Liv.* II, 19; III, 42; *Κρουστομέρεια*, οὐ πρόσω τῆς Ῥώμης *Dionys.* XI, p. 705; unde incolæ urbis *Crustumeri* *Virg.* *Æn.* VII, 631; sed *Crustumini* *Liv.* I, 11, dicuntur) *Sabinorum* opp. de quo vid. *Liv.* I, 11 et 38, et Cluver., p. 657. —*Labicum* (ut XII, 534, et παλαιὸν Λαβικὸν *Strab.* V, p. 164), vel *Labici* et *Lavici* (*Liv.* II, 39; IV, 47; *Cic.* *Agrar.* II, 35) Latii opp. unde via *Lavicana*, ap. *Liv.* IV, 41; XV, M. P. a *Roma*. Cf. *Liv.* IV, 45, 46; V, 16; VI, 21. *Labici* h.l. et ap. *Virg.* *Æn.* VII, 796, vel *Labicani*, vei urbs ipsa, de cujus situ vid. Cluver., p. 947; *Liv.* XXVI, 9; Heyne ad *Virg.* *Æn.* VII, Exc. VIII, extr., et *Franc.* Ant. Vitale *Diss.* de oppido *Labici*, qua origo etiam, atque compendiosa historia oppidi *Montis Compitis* in *Latio* describitur, *Rom.* 1778, in-4°, ubi ex inscripp. probatur, posterius oppidum hodie *la Colonna* dici, non *Labicum*, quod *Holsten.* putabat.

Nec non sceptriferi qui potant Thybridis undam,
Quique Anienis habent ripas, gelidoque rigantur
Simbruvio, rastrisque domant Æquicula rura.

367. *sceptriferi Thybridis*, Θύμβρις ἐϋρόρειτης ποταμῶν βασιλεῦτάτος ἄλλων *Dionys.* laud. a *Dausq.* qui etiam ad majestatem imperii Romani (quod probat *Ernesti*, coll. *Ovid.* *Met.* II, 259), vel ad submersionem sceptriferi *Tiberini* epitheton referri posse monet. —*qui potant Thybridis undam*, ut *qui Thybrim potant*, ap. *Virg.* *Æn.* VII, 715; vid. Heins. ad *Ovid.* *Her.* VII, 145. —**368.** *habent*, habitant, ut ap. *Virg.* *Æn.* VII, 696, et ἔχειν, ap. *Hom.* *Iliad.* α, 18; *Drak.* qui laudat *Pricæum* ad *Appul.* *Apol.*, p. 58. Cf. Heins. ad *Ovid.* *Met.* IV, 773. —*rigantur*, ut ap. *Tibull.* IV, 1, 60 et 146, ubi vid. Heyne.

—**369.** *Simbruvio* in *Æquis*. «Anio, in monte Trebanorum ortus, lacus tres amœnitate nobiles, qui nomen dedere Sublaqueo (hod. *Subiaco*), defert in Tiberim,» Plin. III, 12. Hæc sunt *Simbruina*, vel *Simbruvina stagna*, de quibus vid. Ern. ad Tac. Ann. XI, 13; XIV, 22, et Cluver., p. 713. —*rastris domant*, ut ap. Virg. *Æn.* IX, 608. —*Æquicula rura*; vid. Heyne not. et Exc. VIII ad Virg. *Æn.* VII, 746 sq., et Cluver., p. 773.

His Scaurus monitor, tenero tunc Scaurus in ævo;
Sed jam signa dabat nascens in secula virtus.
Non illis solitum crispare hastilia campo,
Nec mos pennigeris pharetram inplevisse sagittis;
Pila volunt, brevibusque habiles mucronibus enses:
Ære caput tecti surgunt super agmina cristis.

370

501

375

370. *Scaurus* cognomen gentis Aureliæ et Æmilie: ex illa notissimi M. Aurelius orator et consul a. U. 656, et C. Aurelius prætor, Liv. XXXIX, vi, 8; ex hac vero, in cuius gratiam poeta hæc inprimis finxisse videtur, M. Æmilius Scaurus, consul a. U. 638; princeps Senatus, orator, censor et iterum consul; ejusque filius, Sullæ privignus, qui P. Lentuli magnificentiam ædilitatis imitabatur; vid. Ern. Clav. Cic. —*monitor*, rector, dux. —**371.** *nascens in secula virtus*; cf. ad II, 511.

372. *crispare hastilia*, ut ap. Virg. *Æn.* I, 313. —**373.** *pennigeris sagittis*, ut al. *alatis*, πτερόεντες ὄϊστοι, vel ἰὰ πτερόεντα, Hom. Iliad. ε, 171; υ, 68, et pennæ inf. XV, 633. Cf. Burm. ad Val. Fl. VI, 421. —**374.** Cf. Virg. *Æn.* VII, 664 (ubi vid. Heyne), et Liv. XXII, 46, med. —*habiles*; vid. ad IV, 433. *Mucronem teretem* dixit Virg. l.c. —**375.** *Ære*, casside ærea.

501N

At quos ipsius mensis sepostâ Lyæi
Setia, et incelebri miserunt valle Velitræ,

376 sq. Poeta de Volscis, maximo novi totiusque Latii populo, agit, inserta tamen Hernicorum mentione v. 391... 394. —*mensis sepostâ Lyæi Setia*, cujus vinum seponitur, reservatur ipsius Bacchi mensæ, h.e. ea dignum, adeoque præstantissimum est; ut *sepositus grex*, Martial. II, XLIII, 4, et *vestis*, Tibull. II, v, 8. —*Setia* (hod. *Sezze*) colonia Rom. (Liv. VI, 30; VII, 42, al.) et Valerii Flacci patria, non longe a paludibus Pomtinis; vid. Cluver., p. 1021, et S. V. *Adlers Nachr. von den Pomtinischen Sümpfen*, p. 28 sq. De vino Setino conf. X, 33; Strab. V, p. 229; Martial. VI, 86; IX, 3; X, 74; XIII, 109 et 112; Juvenal. V, 34; X, 27, et Plin. XIV, 6, qui, «Divus Augustus, *inquit*, Setinum prætulit cunctis, et fere secuti principes, confessa propter experimenta, non temere cruditatibus noxiis ab ea saliva:» unde nec Horatium, nec Catonem, Colum. et Varronem (nec Maronem quoque) ejus meminisse, merito mirabatur N. Heins. —*Velitræ* (nunc *Velletri*) colonia Rom. (Liv. II, 31, 34; VI, 13, 21 sq., 36 sq., al.) vini proventu (Plin. XIV, 6), et gente Octavia (Sueton. Octav. 1 et 94) nobilis. Cf. Borgia de Cruce Velitrina, Rom. 1780. —*incelebri* olim, et Punici belli temporibus, postea celebriore, Mars. Vid. V.L.

Quos Cora, quos spumans inmiti Signia musto,
Et quos pestifera Pomptini uligine campi,

378. *Cora*, vid. ad IV, 220. —*Signia* (hod. *Segni*) colonia Rom. (Liv. I, 56; II, 21; VIII, 3, al.) nota opere Signino (Plin. XXXV, 12; Colum. I, vi, 12), piris (Plin. XV, 15; Juven. XI, 73) et vino *inmiti*, h.e. austero (vid. ad VII, 211), quod ventri sistendo adstringendoque adhibebatur; conf. Plin. XIV, 6; Strab. V, p. 229; Martial. XIII, 113, al., 116; Cels. IV, 5 et 19; Cluv. Ital. Ant. III, 8. —**379.** Campi et paludes *Pomtinæ*, (hod. *Paludi Pontine*) inter Nymphæum et *Ufentem*, ab Astura ad Terracinam, quæ ab agro Pometino, vel Suessa Pometia (vid. ad v. 398), vicino Volscorum opp., (Gr. Πωμέντια, unde τὸ Πωμέντιον, seu Πωμεντίων πεδίων Strab. V, p. 159, 161; Dionys. VI, p. 364, al.) nomen adcepisse putantur (conf. V.L.), et olim locum XXIII urbium obtinere (Plin. III, 5), sed postea creverunt in dies ex aquis, quæ ex montibus in planitiem confluunt, aeremque *pestiferis* vaporibus, qui vel Romæ sentiuntur, *inficiunt*. Ingentes sumtus, a Corn. Cethego Cos. a. U. 590 (Liv. Epit. XLVI), a Jul. Cæsare (Sueton. c. 44); Augusto (Horat. A. P. 65), Trajano (teste Xiphilino ap. Dionem), Theodorico (Cassiod. Var. Epist. II, 32 et 33), *nostroque* ævo a Papis Sixto V (ducta fossa, *fiume Sixto*) et Pio VI, in paludes siccandas impensi, nondum operi perficiendo suffecerunt; vid. S. V. Adleri libell. ad v. 377, laud.

502N

Qua Saturæ nebulosa palus restagnat, et atro
Liventes cœno per squalida turbidus arva
Cogit aquas Ufens, atque inficit æquora limo,
Ducit avis pollens, nec dextra indignus avorum
Scævola, cui diræ cælatur laudis honora
Effigie clipeus: flagrant altaribus ignes.
Tyrrenum valli medio stat Mucius ira
In semet versa, sævitque in imagine virtus.
Tunc ictus specie pavitare hoc bella magistro
Cernitur, effugiens ardentem Porsena dextram.

380

385

503

380. Conf. Virg. *Æn.* VII, 801, 802. —*Saturæ palus*, vel ipsa Pomtina palus, quod Cluver. p. 1003, putabat, vel ejus pars. —**382.** *Ufens* fl. (*Oufens*) in Inscrr. et Festo (hod. *il Portatore*), Terracinæ proximus, per paludes Pomtinas in mare Inferum fluit. —**383.** *avis pollens*, ut *avis potens* et *dives* ap. Virg. *Æn.* VII, 56, et X, 201, ubi vid. Heyne in not. et V.L. Cf. inf. v. 524. —*dextra*, virtute, vel propter eam, *non indignus avorum*, ut ap. Virg. *Æn.* XII, 649. *Dignus*, ut ἄξιος, passim cum secundo casu jungitur; vid. Heins. ad Ovid. Trist. IV, iii, 57, et Drak. inf. ad XII, 81. —**384.** C. Mucii *Scævolæ* historia, quam h.l. unus ex ejus posteris clipeo expressam habet (de quo vid. ad IV, 153), vel tironibus nota ex Liv. II, 12, 13, et Flor. I, 10. Gemmas vid. ap. Drak. et de Mucii ira. Clav. Cic. et Rupert. ad Pompon. O. J. III, 7, §. 39, 41. Scævolæ mors memoratur inf. IX, 370; X, 404. —*diræ*, magnæ, admirabilis; vid. ad IV, 260; quo sensu ap. Maronem, *relligio dira*, *Æn.* VIII, 350. Ed.

504

Quis Circæa juga, et scopulosi verticis Anxur,
Hernicaque inpresso raduntur vomere saxa,
Quis putri pinguis sulcaris Anagnia gleba,

390

Sulla Ferentinis Privernatumque manipulis
Ducebat simul excitis; Soræque juvenus
Addita fulgebat telis: hic Scaptia pubes,
Hic Fabrateriæ vulgus; nec monte nivoso
Descendens Atina aberat, detritaque bellis
Suessa, atque a duro Frusino haud inbellis aratro.

395

505

504N

390. *Circæa juga*, ut ap. Virg. *Æn.* VII, 799, promont. in orientali fine Latii, quod Circe olim insedissee ferebatur, cujusque urbs *Circeii* colonia Rom. fuit, in hod. *Monte Circello*; vid. Heyne Exc. I, ad Virg. *Æn.* VII. — *Anxur*; vid. ad IV, 532. — **391.** Cf. ad v. 376. — *Hernica saxa*; vid. ad IV, 226. — **392.** De *Anagnia* vid. ad V, 543. — *putri pinguis gleba*, fertilis. Cf. Virg. *Ge.* II, 203, 204, et *Æn.* VII, 684, ubi vid. Heyne. — **393.** *Ferentinum* (hod. *Ferentino*), æque ac *Anagnia*, urbs Latii in Hernicis et colonia Rom. ex Livio nota. Aliud *Ferentinum* in Etruria ap. Plin. III, 5; Suet. *Oth.* 1, et Horat. *Epist.* I, xvii, 8. — *Privernum*; vid. ad VI, 43. — **394.** *Sora*, colonia Rom. (*Liv.* X, 1) quæ adhuc nomen retinuit. — **395.** *Scaptia*, prope *Pedum*, quod *Cellar.* in *Geogr. ant.* ex *Festo* colligit; clara olim Latii urbs, teste Plin. III, 5. De *Scaptia* tribu, vid. *Liv.* VIII, 17, et *Suet.* Aug. 40; Σκαπτήνιοι *Dionys.* V, p. 326. — **396.** *Fabrateria*, ad *Trerum fl.* (*Strab.* V, p. 164) colonia Rom. (*Vellei.* I, 15) et quidem duplex forte, quia *Plinius* III, 5, *Fabrateros* veteres a novis distinguit. — **397.** *Atina*, quæ etiam nunc nomen servavit, colonia Rom. Cf. *Frontin.* de colon. pr. et *Cic.* pro *Plancio* c. 8; *potens* dicitur *Virg.* *Æn.* VII, 630. — **398.** *Suessa Pometia*, quæ *Volscorum μητρόπολις*, *Strab.* V, p. 159, et ἡγεμῶν τοῦ ἔθνους, *Dionys.* VI, p. 364, passimque vel *Pometia* tantum, vel *Suessa*, Σουέσσα, *Strab.* l.c. dicitur; *detrita b.* a Romanis sæpius vi victa. Vid. *Liv.* I, 53; II, 16, 17, 22, 25; IV, 25. *Errorem Cell.* et *Cluver.* *Ital. ant.* p. 1181, qui *Suessam Auruncam* (hod. *Sessa*) *Atinæ* quidem propiorem, sed *Campaniæ urbem*, innui putabant, jam notavit *Drak.* Neque audacior hic saltus poetæ est, quod censet *ill.* *Ernesti*: nam inde a v. 376... 403 de *Volscis* agitur, cujus gentis caput a *Silio* silentio prætermisum esse quis sibi persuadeat? ut taceam hanc, non alteram *Suessam bellis detritam* esse. *Conf.* ad v. 379. — *Frusino*, nunc *Frosinone*, ad *Cosam* fluv. cis *Lirim.* — a *duro haud inbellis aratro*; v. ad I, 614; et cf. inf. XII, 532; *Liv.* X, 1.

505N

At, qui Fibreno miscentem flumina Lirim
Sulfureum, tacitisque vadis ad litora lapsum
Adcolit, Arpinas, adcita pube Venafro
Ac Larinatum dextris, socia hispidus arma
Conmovet, atque viris ingens exhaurit Aquinum.

400

506

399. Cf. ad IV, 348 sq. *Proprie Liri flumen miscet Fibrenus.* — **400.** *Sulfureum*, quod in eo tractu *Campaniæ* sulfur nascitur, auctore *Plin.* XXXV, 15, sed in collibus præcipue *Leucogæis*: unde ad colorem aquæ fortasse epitheton referas, quo sensu et *lutei sæpe fluvii* poetis dicuntur; *Ernesti* V. Cl. Sed candida ejus aqua laudatur sup. IV, 350, quam sulfuri forte debet. Sic *Sulfurea Nar albus aqua* *Virg.* *Æn.* VII, 517. — **401.** *Arpinum* (hod. *Arpino*) *C. Marii* et *Ciceronis* patria. — *Venafro*, nunc *Venafro*, extremum *Campaniæ* versus septemtr. oppidum, ad *Vulturnum*, et optimi olei proventu nobile. Non satis commode poeta hujus urbis meminit in descriptione Latii, a cujus tamen finibus non longe abest. — **402.** *Larinum*, hod. *Larino*, in *Frentanis*, ad dextram *Tiferni ripam*, haud procul a mari supero situm (vid. XV, 568), municipium (*Cic.* *Cluent.* c. 5.), sed nimis remotum a Latii finibus, quos poeta h.l. describit: unde *Marsus Larinates* hic putabat esse antiquos Latii incolas, quorum nulla nunc exstet memoria. Præter illud *Larinum* aliud certe alicubi fuisse, non inprobabili judicio ex verbis *Plin.* III, 11, extr. *Larinates, cognomine Frentani*, colligas. *Plinius paulo ante* in eod. cap. *Frentanum agrum brevioribus terminis, ad Tifernum, non ad Frentonem fl. productis, definit, et hinc exemplo Melæ* II, 4, *Larinum Daunis Apulis adtribuit.* Cf. V.L. — **403.** *Aquinum* (nunc *Aquino*) *ingens*, *Volscorum πόλις μεγάλη*, *Strab.* V, p. 164; *frequens municipium*, *Cic.* *Phil.* II, 41.

506N

Tullius æratas raptabat in agmina turmas,
Regia progenies, et Tullo sanguis ab alto.
Indole pro! quanta juvenis, quantumque daturus
Ausoniæ populis ventura in secula civem!
Ille, super Gangen, super exauditus et Indos,
Inplebit terras voce, et furialia bella
Fulmine compescet linguæ, nec deinde relinquet
Par decus eloquio cuiquam sperare nepotum.

405

410

404. *Splendidum M. Tullii Ciceronis elogium, in quod facile poeta incidere poterat, quum Arpinum, ejus patriam, memoraret. Ut itaque memoriam ejus viri, quem non minus fere, quam Maronem, ad imitandum sibi proposuerat, hoc quasi monimento consecraret; unum a majoribus ipsis Arpinatibus aliisque Volscis præfuisse fingit. Comparant Plin. VII, 30; Senec. Suasor. VI et VII; Catull. Carm. L. — æratas turmas, ut æratas acies dixit Virg. Æn. VII, 703; IX, 463. Ἀχαιοὶ χαλκοχίτωνες, Hom. — raptabat; vid. ad IV, 218. — 405. sanguis; cf. ad I, 671. — ab alto, antiquo, ut v. 439, et Virg. Æn. VI, 500; vel magno, excelso, ut apud Hor. Od. III, iv, 37; ubi vid. Jani. Cf. Heins. ad Ovid. Fast. IV, 305, et Broukh. ad Prop. II, i, 26. — Tullo Attio, Volscorum rege (vid. Liv. II, 35... 39), quem suum gentilem adpellat Cic. Tusc. I, 16. Cf. inf. XII, 175. De hac regia Ciceronis origine, quam in dubiam vocavit Corrad. in Quæstura, p. 33, vid. quos Dausq. et N. Heins. jam excitarunt, testes, Plut. vit. Cic. (ubi male Τούλλιος Ἄππιος legitur) Euseb. in Chronico, Dionys. Hal. et Aurel. Vict. de Vir. ill. c. 81.*

408. *Imitat. Virg. Æn. VI, 795. super, ultra. — exauditus, notus. — 409. voce, eloquentia, ejusque fama. — furialia bella* *Catilinæ* et *M. Antonii.* — **410.** *Fulmine linguæ; cf. ad I, 421.*

507

Ecce inter primos Therapnæo a sanguine Clausi
Exsultat rapidis Nero non imitabilis ausis.

507N

412. *In hac Sabinorum descriptione poetæ præivit Virg. Æn. VII, 706... 717. Quæ ibi Heyne in not. et Exc. VIII, de plerisque oppidis h.l. memoratis disputavit, omittimus. — Therapnæo, Spartano, a sanguine Clausi; conf. XIII, 466; XV, 547; XVII, 33, et vid. ad II, 8; VI, 303; Heyne, l.c. Heins. ad Ovid. Fast. IV, 305, et Lips. ad Tac. Ann. XII, 25, extr. De C. Claudii Neronis virtute, v. XV, 544 seq., coll. Liv. XXVII,*

Hunc Amiterna cohors, et Bactris nomina ducens
Casperia, hunc Foruli, magnæque Reate dicatum
Cælicolum Matri, nec non habitata pruinis
Nursia, et a Tetrica comitantur rupe cohortes.

415

414. *Amiternum* (hod. *S. Vittorio*, seu *Vittore*) extremum Sabinorum opp. quod Ptol. Vestinis, quorum finibus etiam adjacet, sed Strabo V, p. 157; Plin. III, 12, et Liv. X, 39; XXVIII, 45, Sabinis adtribuunt. *Amiterna*, ut ap. Virg. l.c., et Martial. XIII, 20. Plinio et Livio incolæ *Amiternini* dicuntur, et urbs Ἀμιτέρνη Dionys. I, p. 12. —**415.** Verbis *Casperia* a *Bactris nomina ducens*, poeta, qui ob nominis similitudinem passim miram urbium originem fingit, respicere videtur *Caspiram* (nunc f. *Cashmir*), urbem et regionem Indicam, in qua Cossæi velocitate cursus excellabant, teste Dionys. cujus versus excitat Steph. Byz. *Καμπρία* Indica regio circa montem Vindium intra Gangem, ap. Ptolem. Conf. *d'Anville, Antiq. géogr. de l'Inde*, p. 40 sq. Marsus et Cell. adludi putabant ad nomen Caspiorum, ultra quos Bactriani, Caspium mare ab ortu contingentes. Cf. Cluver. Ital. ant., p. 644 et 676. —De *Forulis*, vid. Heyne l.c. —*Reate*, hod. *Rieti*, vetus opp. præfectura (Cic. Cat. III, 2) et municipium (Suet. Vesp. 1), ad lacum Velinum, nunc *Lago di Rieti* dictum. In agro Reatino *rosea rura Velini*, Virg. *Æn.* VII, 712; vel *tempe Reatina*, Cic. ad Att. IV, 15; Plin. II, 103; Varr. R. R. II, 1, 14. —*magnæ dicatum C. Matri*, Cybelæ sacrum. Conf. Heyne Exc. VIII, ad *Æneid.* VII, extr., p. 142; ed. prior. —**417.** *Nursia*, hod. *Norcia*, ad radices Apennini, unde *habitata pruinis*, ut *frigida* ap. Virg. *Æn.* VII, 716. *Tetricus*, vel *Tetrica* Holstenio est montis jugum, quod inter montem Sibyllæ et Asculum super cetera Apennini juga eminent; conf. Heins. et Heyne ad Virg. *Æn.* VII, 713. De his omnibus vide nost. edit. T. III, p. 336 sqq., 386 sqq. Eb.

508

Cunctis hasta decus, clipeusque refertur in orbem,
Conique implumes, ac lævo tegmina crure.
Ibant, et læti pars Sancum voce canebant,
Auctorem gentis; pars laudes ore ferebant,
Sabe, tuas, qui de proprio cognomine primus
Dixisti populos magna ditione Sabinos.

420

418. Omnem hunc locum ad imitat. Virg. *Æn.* VII, 685... 690 effectum putat Ernesti: sed multum differt inter utrumque. —*hasta* Sabinis propria, et *quiris*, vel potius *curis*, κύρις, dicta; vid. Ovid. *Fast.* II, 477; (ubi conf. Heins.) Macrob. I, 9; Dionys. II, p. 81, et Fest. voc. *quiris*. Non desunt, qui inde Sabinos quoque, et ab his Romanos *Quirites* adpellatos statuunt: sed vid. Liv. I, 13, et Heyne Exc. VIII, ad Virg. *Æn.* VII, 710. — **419.** *Coni implumes*, galeæ sine cristis. —*lævo tegmina crure*; cf. III, 279; Livius, IX, 40, et inpr. Heyne Exc. VIII ad Virg. *Æn.* VII, 689, p. 135, ed. prior.

508N

420. Imitat. Virg. *Æn.* VII, 698, ubi vid. not. Heynii. Cf. sup. III, 346. —*Sancum*, Semonem Sancum, Deum Fidium, Sabinorum δαίμονα ἐπὶ χώρων, et Curium conditorem, cujus filius *Sabus*, vel Sabinus; quæ tradunt Cato in Origg. (ubi Sabus divi Sagni gentilis filius dicitur) et ex eo Dionys. Hal. II, 49, ubi vid. Hudson. T. II, p. 335; cf. etiam Mureti Epist. 81 et 82; Heins. et Burm. ad Ovid. *Fast.* VI, 213, et Broukh. ad Prop. IV, IX, 74. —**422.** *Sabus* dicitur *pater Sabinus* Virg. *Æneid.* VII, 178, ubi vid. Heyne Exc. IV, p. 118. Alii, v.c. Plin. III, 12, et Varro ap. Festum, *Sabinos* ἀπὸ τοῦ σέβασθαι, quod præcipue Deos coluerint, dictos putabant. —*proprio*, ἰδίῳ, tuo, ut XII, 717.

Quid, qui Picenæ stimulat telluris alumnos,
Horridus et squamis et equina Curio crista?

425

424. *Picentes*, a Marone silentio prætermisissos, et a Sabinis voto vere sacro ortos (vid. Strab. V, p. 228, et Plin. III, 13) commodo loco post hos describit poeta, ut Plinius l.c. —*Picenum*, vel *ager picenus* (hod. Abrutium ulterius cum parte Marchiæ Anconitanæ) ad mare superum, cujus incolæ dicuntur *Picentes*, a quibus deducti *Picentini* ad mare inferum in veterem Campaniam, quam Silarus amnis (nunc *Selo*) a Lucanis dividebat, ubi Salernum (*Salerno*) Picentiam (inf. v. 578, memoratam) et Marcinam condidere; vid. Strab. V, extr. Plin. III, 5; pr. et fere extr. —**425.** *Curio*, quo cognomine inclaruere C. Scribonius avus, pater et filius; vid. Ern. Clav. Cic., et de morte Curionis inf. X, 209, 403. —*Horridus*; cf. ad I, 423. —*squamæ*, θώραξ φολιδωτῆς. —*crista equina*, κόρυς ἵππουρις, vel ἵπποδασειᾶ ut ap. Virg. *Æn.* X, 869, ubi vid. Cerda.

509

Pars belli quam magna venit! non æquore verso
Tam creber fractis albescit fluctus in undis;
Nec cœtu levio, ubi mille per agmina virgo
Lunatis acies imitatur Martia peltis,
Perstrepit et tellus et Amazonius Thermodon.

430

426. *Pars belli magna*, ingens ejus momentum, vir fortissimus, ut apud Virgilio *Æneid.* X, 427; cf. supra ad librum V, 329. —Egregiæ comparationes, quibus et multitudo et inprimis agilitas Picentum adumbratur. Priorem magis exornaverat poeta I, 468 seq. ubi vid. not. —*æquore verso*, non remis, ut ap. Virg. *Æn.* V, 141, et X, 208, sed ventis; vide Burm. ad Val. Fl. IV, 725. —**427.** *fractis*, non vi remorum, quod putabat Burm. ad Val. Fl. I, 363, sed χέρσω ῥήγνυμέναις, ut ap. Hom. *Iliad.* Δ, 425. —*albescit* spuma, ut ap. Virg. *Ge.* III, 237, ubi vid. Cerda et Heyne. —**428 sq.** Imitat. Virg. *Æn.* XI, 659 sq. ubi vid. Heyne; cf. sup. II, 73 seq. —*levio*; vid. ad III, 394. —*virgo Martia*, Penthesilea, *acies imitatur*; conf. V.L. —**430.** *Perstrepit*, ut ap. Virg. *Æn.* VI, 709.

509N

Hic et, quos pascunt scopulosæ rura Numanæ,
Et quīs litoreæ fumant altaria Cupræ,
Quique Truentinas servant cum flumine turre,
Cernere erat: clipeata procul sub sole corusco
Agmina sanguinea vibrant in nubila luce.

435

431. *Numana*, hod. *Humana*, a Siculis condita, teste Plin. III, 13; municipium Rom. Vid. Gruter. p. 446. —**432.** *Cupra litorea*, ad mare Adriat. sita, ut *maritima* ap. Gruter., p. 108, n. 7; diversa a *Cupra*

510

montana, in interiori Piceno, prope *Ripam Transonam*, teste Ptolem. III, 1, et D. Azolino, hujus loci episcopo, ap. Holsten. in Ital. p. 137, unde *Cuprenses*, *cognomine Montani*, ap. Plin. III, 13. Conditā est ab Etruscis, et ab Etrusco nomine Junonis, cujus templum (h.l. *altaria*) in edito loco versus mare positum Hadrianus restituit, (vid. Gruter. p. 1016, n. 2.) Κῦνρα dicta, si fides habenda Strab. V, p. 166. Sed a Siculis potius Junonis sacra e Græcia advecta, templumque exstructum esse, docet Jos. *Colucci* in Cupra maritima, *antica città Picena*, illustrata, Maceræ 1779, 4, qui etiam in situ urbis definiendo discrepat a Cluver. p. 734. —**433.** *Truentum*, seu *castellum* et *castrum Truentinum* (Mel. II, 4; Cic. ad Att. VIII, 12 et 18) opp. natura munitum, ad ostium *Truenti* fl. (hod. *Tronto*) in ora maris; Plin. III, 13, 15. —**435.** cf. Virg. *Æn.* VII, 526, 7. —*vibrant*; vid. ad I, 539. —*sanguinea luce*, rutili aeris. Cf. supra II, 586; IV, 517; Virg. *Æn.* II, 207.

Stat fucare colos nec Sidone vilior Ancon,
Murice nec Libyco; statque humectata Vomano
Hadria, et inclemens hirsuti signifer Ascli.

436. *Stat*, adstat, adest. —*Ancon*, Ἀγκών, quia in angusto duorum promontt. montt. ex diverso coeuntium inflexu cubiti imagine sedet, teste Mela II, 4, vel, quia adposita est prom. *Cumero* (hod. *il Monte Guasco*) in ipso flectentis se oræ cubito, ut utar verbis Plin. III, 13, vulgo, ut etiam nunc, *Ancona* dicta urbs (vid. Oudendorp. ad Cæs. B. C. I, 12), in ora maris, a Syracusanis, Dionysii tyrannidem fugientibus, si Straboni V, p. 166, 241, vel si Plinio l.c. et Solino c. 12, fides habenda, a Siculis condita, ubi templum Veneris (Catull. carm. 36), et portus, a Trajano reffectus, in cujus honorem arcus triumphalis e pulchro marmore positus est, qui a temporis injuria integer fere mansit. Anconam vini et tritici feracem dicit esse Strabo; sed non alius, quod sciam, præter Silium, a lanæ infectura eam laudat, nisi auctore Dausq. ap. Martial. XIII, 125. *Ancon* pro *Aulon* refingatur. Sed vid. Hor. Od. II, vi, 18, et ibi Jani. Purpura *Sidonia*, vel *Tyria* satis nota: de *murice Libyco*, cf. ad XVI, 177, et 355. —**438.** *Hadria*, nunc *Altri*, Hadriani patria et colonia, quam ab oriente Matrinus, (Strab. l.c.) ab occid. *Vomanus*, qui hod. *Vomano* dicitur, *humectat*, h.e. præterfluit (Plin. III, 13); diversa et, ut Cluver. p. 646 suspicatur, deducta ab ejusdem nominis urbe in Venetis ad Tartarum fl. inter Padum et Athesim. Mare Hadriaticum alii ab hoc, alii ab illo opp. quod tamen VII M. P. ab eo abest, dictum putant. —*Asculum*, Ἀσκλον, nunc *Ascoli*, colonia Piceni nobilissima (Plin. III, 13; Gruter. p. 465), caput gentis (Flor. I, 19.) et municipium (Cic. pro Sulla 8), natura munitum, et muro, montibusque silvestribus, vix ulli exercitui perviis (vid. Strab. V, p. 166, al. 369), inclusum, unde hoc loco *inclemens* forte, et *hirsutum*, h.e. durum et asperum, quale montanum ac silvestre hominum genus esse solet, dicitur. Marsus voce *hirsuti* ad pennas Pici, qui et *inclemens* fuerit, quum amorem Circes sperneret, adludi putabat. Cave tamen hoc oppidum confundas cum Asculo Apulo, ubi Pyrrhus cum Fabricio Curioque Coss. adverso prælio conflixit. Vid. Plut. in Pyrrho et Flor. I, 18, 439.

Hoc Picus, quondam nomen memorabile ab alto
Saturno, statuit genitor, quem carmine Circe
Exutum formæ volitare per æthera jussit,
Et sparsit plumis croceum fugientis honorem.
Ante, ut fama docet, tellus possessa Pelasgis,
Quis Æsis regnator erat, fluvioque reliquit
Nomen, et a sese populos tum dixit Asilos.

439 sq. Cf. V.L. et Virg. *Æn.* VII, 48 sq. 187 sq. ubi vid. Heynii not. et Exc. V, in quo de Pico et hujus mythi origine disputat. —*genitor*, ut *parens* II, 654. —*nomen memorabile ab alto Saturno*, prorsus ut sup. v. 31. Cf. ad v. 405, et IV, 729. —**442.** *Sparsit*, adpersit, *plumis honorem*, doctius pro, *sparsit plumas honore* (ut *sparsit coloribus alas*, dixit Virg. *Æn.* VII, 191), et hoc pro, dedit ei pennas crocei, vel pulchri coloris. Cf. ad IV, 755, et VII, 447, in V.L.

443. Cf. quæ de variis modis, quibus veteres scriptores priscam de Pelasgorum in Italiam adventu famam tradiderint, disputat Heyne in Exc. III, ad Virg. *Æneid.* lib. VIII, Tom. III, pag. 482, nostræ editionis, ubi præter alia docet, teste Hellanico apud Dionysium Halic. I, 28, Pelasgos in sinum Hadriat. adpulsos in interiora Italiæ inmigrasse. —**444.** *Æsis* fl. (hod. *Gesano*) urbem Umbriæ ejusdem nominis, quæ nunc *Iesi* dicitur, præterfluit, et Picenum ab Umbria dirimit, unde v. 448, iterum memoratur. —**445.** Cf. V.L.

Sed non ruricolæ firmarunt robore castra
Deteriore, cavis venientes montibus, Umbri.
Hos Æsis Sapisque lavant, rapidasque sonanti
Vertice contorquens undas per saxa *Metaurus*,
Et lavat ingentem perfundens flumine sacro
Clitumnus taurum, Narque albescentibus undis
In Thybrim properans, *Tiniæ*que inglorius humor,
Et *Clanis*, et *Rubico*, et *Senonum* de nomine Sena.

446. Apte nunc recensentur fluvii et urbes *Umbriæ*, Piceno vicinæ; quæ nunc *Urbino* et *Spoletio* dicitur. Virgilius etiam hanc regionem silentio præteriiit.

De *Æsi*, v. ad v. 444. —**448.** *Sapis* fl. hod. *Savio*, cujus pars superior fines Umbriæ circa Sarsinam perstringit (unde *tribus Sapinia* ap. Liv. XXXI, 2), inferior per extremam Galliæ Cispad. partem fluit. Conf. Intpp. ad Plin. III, 15, pr. et Lucan. II, 406. —*Hos lavant*, ut *rigat*, vel *irrigat* ap. Tibull. IV, i, 60, et 146. —**449.** De *Metauro*, vid. ad VII, 486. —*Vertice*; conf. ad III, 475. —**451.** De *Clitumno*; vid. ad IV, 544 sq. —*Nar* (hod. *Nera*) *albescentibus undis*; cf. Virg. *Æn.* VII, 517, ubi vid. Intpp. —**452.** *Tinia*, nunc *Topino*, parvus fl. (unde *inglorius humor*) qui cum reliquis, h.l. *memoratis*, Tiberi miscetur. —*Tiniæ humor*; cf. ad IV, 599, et V.L. —**453.** *Clanis* a Dausq. male confunditur cum *Clanio*, seu *Liri*, de quo vid. v. 335; cf. V.L. —*Rubico*, qui Italiam prop. a Gallia Cisalpina sejungit, vel tironibus notus ex Sueton. Cæs. c. 31, et Lucan., I, 185, 213 sq. Hodie dicitur vel *Rugo*, seu *Rigo*, judice Cluver. p. 296, vel *Luso*, vel denique *Pisciatello*, seu *Pisatello*. Hoc plurimus etiam Volckmanno V.C. probabilius videtur. Cf. Cl. Oberlin ad Vib. Sequest. p. 176 sq. et Intpp. ad Plin. III, 15, pr. —*Sena*, ut XV, 556, et Lucan. II, 407,

513 Sed pater ingenti medios inlabitur amne
Albula, et admota perstringit mœnia ripa. 455
His urbes Arna, et lætis Mevania pratis,
Hispellum, et duro monti per saxa recumbens
Narnia, et infestum nebulis humentibus olim
Iguvium, patuloque jacens sine mœnibus arvo
Fulgina: his populi fortes, Amerinus, et armis 460
Vel rastris laudande Camers, his Sassina dives
Lactis, et haud parci Martem coluisse Tudertes.

513N **454.** *pater*; vid. ad I, 606. — *medios* populos Latinos, Ernesti. Forte minus durum erit, si retuleris ad fluvios modo memoratos, etsi proprie isti ab utraque parte in Tiberim, qui Umbriam ab Etruria dirimit, inlabuntur. Cf. ad v. 399. — **455.** *Albula*, cf. ad VI, 391. — *mœnia* Romæ. — *perstringit*, cf. ad IV, 350.

456. *Arna*, Ἄρνα, Ptol. III, 1, nunc *Civitella d'Arno*, trans Tiberim, ex adverso Perusiae, unde *Arnates*, ap. Plin. III, 14. — *lætis Mevania pratis*, cf. IV, 544; VI, 645 seq. — **457.** *Hispellum*, Ἴσπελλον. Ptol. Εἰσπέλλον, Strab. *Colonia Julia*, (Grut. p. 351.) postea Flavia Constans a Flavio Constantino Cæsare dicta, hod. *Spello*. — *duro monti per saxa recumbens*, cf. Claud. Cons. Hon. VI, 515, et Martial. VII, 92. — **458.** *Narnia*, olim *Nequinum*, sed colonia eo adversus Umbros missa, a Nare fl. *Narnia*, nunc *Narni*, adpellata. Conf. Liv. X, 10, et Plin. III, 14. — **459.** *Iguvium*, hod. *Gubbio* seu *Ugubio*, sed rectius *Eugubio*. Cf. V.L. — **460.** De *Fulgina*, vid. ad IV, 545. — *Ameria*, nunc *Amelia*, municipium notum ex Cic. pro Rosc. Am. c. 6, 7. Cf. Plin. III, 14, extr. — **461.** De *Camerte*, vid. V.L. et ad IV, 157. — *Sassina*, hod. *Sarsina*, Plauti patria, in sinistra Sapis ripa, *dives lactis*, h.e. pecoris. Cf. V.L. et Martial. I, 43, (ubi cod. Thuan. *Sasina* pro *fiscina* et fuscina exhibet, monente N. Heins.) et III, 58. — **462.** *haud parci Martem coluisse Tudertes*, cf. ad IV, 222, et Cluver. II, 7, 633.

514 Ductor Piso viros spernaces mortis agebat
Ora puer, pulcherque habitum; sed corde sagaci
Æquabat senium, atque astu superaverat annos. 465
Is primam ante aciem pictis radiabat in armis,
Arsacidum ut fulvo micat ignea gemma monili.

514N **463.** De *Pisonis* morte, vid. X, 251, 404. — **464 sq.** Cf. IV, 426, et VI, 20. Plura exempla desideranti suppeditabunt Drak. et quos laudat.

466. De *pictis armis*, vid. Heyne ad Virg. Æneid. VIII, 588; XII, 281, et Barth. V.C. ad Propert. IV, iv, 20; x, 21. — **467.** Imitationem Virg. Æn. X, 134, notat Drak. et *Arsacidum monile* cum dilectu positum monet, tum quod gemmæ in Perside reperiantur, tum quod eas vestibus addere solerent, de quo vid. Barth. ad Claud. Cons. Hon. III, 203. — *Arsacidæ*, successores primi Parthorum regis, h.l. Persæ, ut apud Lucani Pharsal. X, 51.

515 Jamque per Etruscos legio completa maniplos
Rectorem magno spectabat nomine Galbam.
Huic genus orditur Minos, inlusaque tauro 470
Pasiphae, clarique dehinc stant ordine patres.

468. Describitur *Etruria*, (hod. Magnus Ducatus Tusciæ seu Florentinus) quam XII primum populi tenere, ab oppidis nominati, quæ Cluver. et Holsten. ita recensent: Clusium, Perusia, Cortona, Vetulonium, Volaterra, Arretium, Tarquinii, Rusellæ, Falerii, Cære, Veii, Volsinii. De his aliisque oppidis, a Silio memoratis, vid. Heynii not. et Exc. III ad Virg. Æneid. VIII, 478 sq., et Exc. I ad Æn. X, 166 sq., quæ loca, a poeta nostro expressa, omnino comparari cupio. — **469.** Silius, quod jam alii viderunt, respexit Galbam Imperatorem, qui «in atrio stemma proposuit, quo paternam originem ad Jovem, maternam ad Pasiphaen, Minois uxorem, referret,» teste Sueton. Galb. 2. Fabula de Pasiphae vel tironibus nota; sed de ejus sensu et origine consulant Heyn. ad Virg. Æn. VI, 24 sqq.

515N **470.** Verba *tauro inlusa*, Lefeb. accipit, quo sensu *corrupta* dicitur, Prop. II, xxxii, 58; *ludificatus virginem*, Terent. Eun. IV, iii, 3. *subposta*, et sic inclusa, Virg. l.c. *Includere* verbum esse obscenæ significationis, observat N. Heins. coll. Sueton. Tib. 45. Tacit. Ann. XIII, 17; XVII, 72; Apul. Met. 1, et Lactant. Inst. VI, 23. Sic et *ludere ludum*, dixit Terent., Eun. III, v, 39, et *ludus ætatis* (ἔρωτικὴ παιδία) Liv. XXVI, 50. — **471.** *stant, sunt*, (vid. ad II, 639 in V.L.) vel poeta potius imagines in atrio ordine positas innuit.

Lectos Cære viros, lectos Cortona superbi
Tarcontis domus, et veteres misere Graviscae.

472. *Cære* hod. *Cerveteri*, cujus priscum nomen *Agillæ*, vid. Virg. Æn. VII, 652, et VIII, 478. Urbs ipsa et formula loquendi, in *Cærites*, vel *Cærutum tabulas referri*, notissima ex Liv. V, 40, 50; VII, 20, et Gell. XVI, 13, ubi vid. Intpp. — *Cortona*, quæ nomen hodieque servat, *Κορτώνιον*, dicitur Polyb. III, 82; sed *Κόρτωννα*, Ptol. et alii. Vid. ad IV, 719. — *Tarcon*, Telephi f. qui cum Tyrrheno fratre in Italiam venisse, et Tarquinios, Etruriæ urbem, condidisse dicitur. Vid. Steph. Byz. Vid. *Ταρχώνιον*, Strabon. V, p. 152, et. 191 et 336. A. Justin. I, 20. Hinc post *Cortona* distinguendum crediderim, ut *superbi Tarcontis domus* sint Tarquinii, quod certe oppidum a poeta silentio prætermissum esse mireris. Cf. tamen omnino Heyn. Exc. III ad Virg. Æn. VIII, extr. unde discas, ab aliis alias Etruriæ urbes, ab eodem conditas, memorari. — **473.** *Graviscae*, cf. Virg. Æn. X, 184, et ibi Heyn. Exc. I, p. 416.

516 Nec non Argolico dilectum litus Haleso
Alsium, et obsessæ campo squalente Fregenæ. 475
Adfuit et sacris interpres fulminis alis
Fæsula, et antiquus Romanis mœnibus horror
Clusinum vulgus, quum, Porsena magne, jubebas

Nequidquam, pulsos Romæ inperitare Superbos.

516N **474.** *Argolico Haleso*, ut *Agamemnio Haleso*, ap. Virg. *Æn.* VII, 723, ubi v. Heyne Exc. VIII, p. 139. Cf. et Heins. ad *Æn.* X, 352. —**475.** *Alsium*, Ἄλσιον Strab. V, p. 225, et Ptol. colonia (Vellei. I, 14.) ad oram marit. sita, hod. forsan *Palo*, castrum gentis Ursinæ et Farnesianæ in ducatu Braciani, XVIII M.P. a Roma, quod putabant Cluver. p. 497, et Hard. ad Plin. III, 5 seu 8. —*Fregenæ*, IX M.P. ab Alsio, (vid. Antonin.) nunc *la Macarese*, villa Ducis Matheii, non longe ab ostiis Tiberinis. In maritimis coloniis numeratur a Liv. XXXVI, 3, et cum Alsio iungitur a Plin. l.c. et Strab. V, p. 156. al. 225. Γραουίσκιον, καὶ Πύργοι, καὶ Ἄλσιον, καὶ Φρεγγινία. *squalente campo* sterili. Cf. Virg. *Ge.* I, 507, et sup. ad I, 211.

476. Verba *sacris interpres fulminis alis*, ad haruspicinam spectant, quam Romanos ab Etruscis adscivisse nota res est. —*fulminis alis*, ut ap. Virg. *Æn.* V, 319. Val. Fl. II, 97; VI, 56, ad quæ loca vid. Intpp. —*sacris alis*, ut *divinis flammis* III, 344. —**477.** *Fæsula*, Φαίσολαν passim adpellat Polyb. sed τὰ Φαίσολα, II, 25. Φαισοῦλαι, Ptol. et Appian. b. Civ. II, 2. *Fæsulæ*, Sallust. Cat. 24 et 27. Cic. Cat. II, 9, nunc *Fiesole*, III, M.P. supra Florentiam, ad Apennini radices. —Hæc vel tironibus nota ex Liv. II, 9 sq. —**478.** *Clusium*, hod. *Chiusi*, *Porsenæ* olim regia, ad Clanem fluvium sita, quæ tridui spatio ab Roma aberat, teste Polybio, lib. II, 25.

517 Tunc quos a niveis exegit Luna metallis,
Insignis portu, quo non spatiosior alter
Innumeras cepisse rates, et claudere pontum,
Mæoniæque decus quondam Vetulonia gentis.

480

517N **480 sqq.** *Luna*, in cuius ruinis alia ejusdem nominis urbs condita est, trans *Macram* fl. (*Magra*) qui Etruriam a Liguria dirimit, et Lunam ejusque portum, litori Ligustico adjacentem, interfluit. Portus Lunensis, seu verius sinus, (unde et *sinus Erycis* ap. Ptolem. et nunc *Golfo della Spezia* seu *Spezza*) λιμὴν μέγιστος τε καὶ κάλλιστος, ἐν αὐτῷ περιέχων πλείους λιμένας ἀγχιβαθεῖς πάντας, οἷον ἂν γένοιτο ὀρμητήριον θαλαττοκρατησάντων ἀνθρώπων τοσαύτης μὲν θαλάττης τοσοῦτον δὲ χρόνον. Περικλείεται δ' ὁ λιμὴν ὄρεσιν ὑψηλοῖς, (unde h.l. *claudere pontum*) ἀφ' ὧν τὰ πελάγη κατοπτέυεται, καὶ ἡ Σαρδῶν, καὶ τῆς ἡϊόδος ἐκατέρωθεν πολὺ μέρος, teste Strab. V, p. 153, al. 222, al. 339. Marmore totum quidem litus Ligusticum, omnisque Alpium maritimarum tractus abundabat; præcipuæ tamen lapicidinæ in portu seu sinu Lunensi fuere, unde h.l. *niveis metallis*, h.e. candido marmore, ut ap. Stat. *Silv.* I, v, 36, (ubi vid. Barth.) III, i, 5; inpr. IV, iii, 99. Commentarii instar iterum sint verba Strab. l.c. ab aliis jam adscripta: Μέταλλα δὲ λίθου λευκοῦ τε καὶ ποικίλου γλαυκίζοντος, τοσαῦτ' ἐστὶ καὶ τηλικαῦτα μονολίθους ἐκδιδόντα πλάκας καὶ στήλας, ὥστε τὰ πλείστα τῶν ἐκπρεπῶν ἔργων, τῶν ἐν τῇ Ῥώμῃ, καὶ ταῖς ἄλλαις πόλεσιν, ἐντεῦθεν ἔχειν τὴν χορηγίαν. Plura de marmore Lunensi, vid. ap. Plin. XXXVI, 6 et 18. Intpp. ad Suet. Ner. 50, et Gronov. Diatr. Stat. c. 10. Lunensem caseum laudant, Plin. XI, 42 (ubi etiam ex Etruriæ vinis Lunensi palmam dat), et Martial. XIII, 30. —*exegit*, in bellum misit. —**483.** *Mæoniæ*, Etruriæ. Vid. ad IV, 721. *Vetulonia*, ap. Plin. II, 103. *Vetulonii*, cuius opp. rudera, *Vetuglia*, ut putant, non longe a mari et *Massa di Maremma*, etiamnum visuntur.

Bissenos hæc prima dedit præcedere fascēs,
Et junxit totidem tacito terrore securēs:
Hæc altas eboris decoravit honore curules,
Et princeps Tyrio vestem prætexuit ostro:
Hæc eadem pugnas adcondere protulit ære.

485

484 sq. Lictores aliaque regum consulumque Rom. insignia, vel Romuli, vel Tarquini demum Prisci temporibus, a Tarquiniis potius Romam translata fuisse testatur Strab. V, p. 152, al. 336, sed ab Etruscis generatim ea sumta tradunt Dionys. Halic. III, 61 et 84, Liv. I, 8; Flor. I, 5; Sallust. Cat. 51, et Plin. VIII, 48; IX, 39. —**485.** *tacito terrore*, conf. ad VI, 169 in V.L. —**486.** *curules* sellas. —**487.** *Tyrio* ornat. —*vestem prætexuit ostro*, pro, ostrum prætexuit vesti, unde *toga prætexta* scil. purpura, limbo purpureo, nomen adcepit. —**488.** *pugnas adcondere*, cf. ad VII, 605. —*ære*, tuba. vid. ad II, 19, et V, 12. —*protulit*, invenit.

518 His mixti Nepesina cohors, Æquique Falisci,
Quique tuos, Flavina, focos, Sabatia quique
Stagna tenent, Ciminique lacum, qui Sutria tecta
Haud procul, et sacrum Phœbo Soracte frequentant.

490

518N **489.** *Nepesina cohors* ut *ager Nepesinus*, Liv. V, 19; XXVI, 34, et *municipes Nepesini* ap. Gruter. p. 441, n. 7, quorum urbs *Nepet* dicitur Plin. III, 5 seu 8, et ex emendat. Sigonii (nam vulgo *Nepete* legitur), Liv. VI, 9; XXVII, 9. *Nepe* in Tabula et Vellei. I, 14. Νέπετα, Ptol. III, 1, hod. *Nepi*, prope amnem *Pozzolo*, inter Romam et Viterbium. —*mixti cohors*, cf. ad V, 495. —Imitat. Virg. *Æn.* VII, 695 seq. De *Æquis Faliscis*, (hodie *Falari*, vel potius *Civita Castellana*, de qua vid. Fontanin. antiq. Hortæ colon. Etrusc. p. 80.) vid. Heyne ad Virg. l.c. Cf. sup. ad IV, 223. —**490.** *Flavina* seu *Flavinium*, unde *Flavinia arva* ap. Virg. l.l. dubii situs est. —*Sabatia stagna*, lacus Etruriæ, nunc forte *Lago di Bracciano*, et *lacus Sabatinus* ap. Frontin. aquæduct. 71, et Colum. VIII, 16, ubi *Sabata* opp. in Tabula, et ap. Fest. unde *Sabatina tribus* ap. Liv. VI, 5. Cum eo cave confundas *Sabata*, urbem Liguriæ, (hod. *Savona* in republ. Genuensi) Σαβάτα, Strab. V, p. 157, et Ptol. vicinumque huic opp. *Sabatia vada*, Σαββάτων Ὠναδα, Strab. V, p. 139, vel simpl. *Vada*, Cic. ad Div. XI, 10, 13, ut nunc *Vadi*. —**491.** *Cimini lacum*, ut ap. Virg. l.c., ubi vid. Heyne. Κιμνία λίμνη, Strab. V, p. 157. —*Sutrium* (*Sutri* ad *Pozzolo* fl.) colonia, Romanisque claustra Etruriæ. Vid. Liv. IX, 32; Vellei. I, 14. Gruter. p. 302, n. 1. —**492.** *sacrum Phœbo Soracte*, conf. ad V, 175 sq.

Spicula bina gerunt; capiti cudone ferino
Sat cautum: Lycios damnant hastilibus arcus.

493. Imitat. Virg. *Æn.* VII, 687... 9. —*Spicula bina gerunt*, more barbarorum et heroum. Vid. Intpp. ad Virg. *Ænei.* I, 313; V, 557; VII, 687; VIII, 661; XII, 165, 488. Veget. I, 20; II, 15 et 16. —*Cudo*, ut XVI, 59, galea e crudis ferarum pellibus. Cf; Hom. *Iliad.* κ, 257, 258, 261 seq. 335, et sup. ad II, 156. Lips. Mil. Rom. III, 1. Lefeb. vocab. orientale esse putat, ut jam ante eum alii, literarum similitudine inducti. Sed

hæc ratio semper lubrica est, et hebr. כִּידִן, *hastile* potius seu *lanceam* designare videtur. Vid. Bochart. Hier. P. I. p. 135 sq. et Bernard. ad Joseph. p. 338. —**494.** *damnant hastilibus arcus*, hastilibus utentes non curant, spernunt arcus, sagittandi artem usui hastarum postponunt. Sic *Eoas jaculo damnare sagittas*, dixit Stat. Silv. III, II, 126, et *flava quercum damnavit arista*, Val. Fl. I, 70, ubi vid. Burm. Cf. sup. ad III, 331. —*Lycii*, ut alibi *Cretici*, *Ityræi*, vel *Cydonii arcus*, *pharetra*, *cornu*, *sagittæ*. Cf. ad I, 421; II, 90, 109, 689.

Hæ bellare acies norant: at Marsica pubes
Et bellare manu, et chelydris cantare soporem,
Vipereumque herbis hebetare et carmine dentem.

495

519

495. De *Marsis* agitur, qui circa et ad Lacum Fucinum (*Lago Fucino*, vel *di Celano*) hodie *provinciam Aquilam* seu *Abruzzo ultra* (h.e. ultra Pescaram fl.) obtinebant, et a quibus Italicum seu sociale bellum *Marsicum* dicebatur, de quo vid. Flor. III, 18, et Appian. b. civ. I, 39... 53. Vel hoc ob bellum merito h.l. dicitur, *bellare manu norant*. —**496.** Imitat. Virg. *Æn.* VII, 753. Cf. ad loc. simil. I, 411, 2. De Marsorum autem veneficiis et artibus magicis res nota; unde *Marsa nenia*, *voces*, *augur*, ap. Horat. Epod. V, 76; XVII, 29. Cic. de Div. I, 58; II, 33, et Ovid. A. A. II, 102, ubi vid. Heins. Cf. Gell. XVI, 11, et Heyne not. et Exc. VIII, ad Virg. l.c. p. 141, et Cluver. II, 15, 759. —**497.** *herbis*, φάρμακοις; *carmine*, magica formula.

519N

Æetæ prolem Anguitiam mala gramina primam
Monstravisse ferunt, tactuque domare venena,
Et lunam excussisse polo, stridoribus amnes
Frenantem, ac silvis montes nudasse vocatis.

500

498. *Anguitia proles*; filia *Æetæ*, regis Colchici. Solinus c. 8, C. Coëlii auctoritate tradit, «Æetæ tres filias, Angitiam, Medeam et Circeam fuisse: Circeam Circæos insedis montes... Angitiam vicina Fucino occupavisse, ibique salubri scientia adversus morbos resistantem, deam habitam.» Cf. V.L. —*mala gramina*, magica et veneficiis idonea, ut τὸ κακὸν et τὰ κακὰ φάρμακα, apud Theocrit. Id. II, 39, 58, 161. D. Heins. propr. noxia et venenata. Conf. Virg. Ecl. VII, 28; *Æn.* II, 471, ubi vide Cerda; Heyne et Broukh. ad Tibull. I, II, 51; III, 5, 20, et quos Draken. laudat, Gebhard. ad Prop. II, I, 53; et Intpp. ad Petron. c. 63. —**499.** *venena*, serpentes venenatas, ut *stabula* III, 383. —*tactu domare*, cf. ad I, 412. —**500 sq.** *lunam excussisse*, h.e. excutere, et hoc gravior pro vulgari *deducere*, κατάγειν, *polo*, cælo. De hac magicæ artis vi vid. Vulp. et Broukh. ad Tibull. I, II, 43, et I, 8, (al. 9.) 19 seq. Cerda et Heyne ad Virg. Ecl. VIII, 69; Burm. ad Ovid. Met. III, 552, Intpp. ad Prop. I, I, 19; II, xxviii, 37, et ad Theocr. Pharmaceutr. —*stridoribus... vocatis*, cf. Virg. *Æn.* VI, 489 sq. et Tibull. I, II, 44, ubi vid. Heyn. Obs. —*Frenantem amnes*, cursus aquarum, ut ap. Virg. Ge. IV, 136. *stridoribus*, ut *magico stridore*, murmure, ap. Tibull. I, II, 47, ubi vid. Broukh. De *silvis vocatis*, cf. ad I, 96.

520

Sed populis nomen posuit metuentior hospes,
Quum fugeret Phrygias trans æquora Marsya
Crenas,
Mygdoniam Phœbi superatus pectine loton.

502. Marsorum originem ac nomen quidam a Celtico voc. *mar* h.e. colle seu loco superiore, sed Romani scriptores more suo a Græca fabula deducunt, et Silius quidem a *Marsya*, Satyro vel tibicine Phrygio, alii vero (Gell. XVI, 11; Solin. c. 2, al. 8, et Plin. VII, 2,) a Marso, Circes, et Ulyssis filio. Vid. Heyne Exc. VIII ad Virg. *Æn.* VII, 750, p. 141. Marsos Sabinorum potius posteros et colonos esse, suspicatur Ill. Gatterer. (*Einleit. in die synchronist. Universalhist.* T. II, p. 543.) —*nomen posuit*, conf. Heins. ad Ovid. Fast. V, 73. —**503.** Quum omnes mythologi memorent, Marsyan cantu citharæ superatum, detracta cute ab Apolline interemtum esse, (vid. Munker. ad Hygin. f. 165. Burm. ad Ovid. Met. VI, 400, et Heyne ad Apoll. I, IV, 2,) patet, Silium alios auctores secutum esse, quorum auctoritate tradat, Marsyan post Apollinis victoriam in Italiam abiisse, Drak. Sed forte hoc commentum ex solo poetæ ingenio profectum est. —*Phrygias Crenas*: nam teste Plinio V, 29 seu 29. «Apamia (ubi palus quædam, quæ calamos gignit, tibiæ sonum reddentes; unde fabulam de Marsya ortam putabat Strab. XII, p. 578) sita est in radice montis Signiæ, circumfusa Marsya, Obrima, Orga, fluminibus in Mæandrum cadentibus. Marsyas ibi redditur, (emergit) ortus, ac paulo mox conditus, ubi certavit (Marsyas) tibiæ cantu cum Apolline, Aulocrenis: (Αυλοῦ κρήνας) ita vocatur convallis decem M.P. ab Apamia, Phrygiam petentibus.» Cf. Plin. l.c. sect. 31, et XVI, 44 seu 89; Marcian. VI, p. 221, et Solin. c. 40, quibus tamen locis hæc regio *Aulocrene* dicitur, ut adeo pluralis h.l. poetice pro singul. positus videri possit: quod tamen, sententia Drak. et Lefeb. non opus est, si *crenas*, κρήνας, intellexeris de multis fontibus fluviorum, qui Mæandro miscentur, ad quas Mæandri crenas Marsyas olim ante victoriam Apollinis tanta cum laude canere consuevit, quasque deinde fugit, ne quotidiano illius loci aspectu dedecoris sui memoriam renovaret. —**504.** *Mygdoniam*, vel Lydiam, vel, ut h.l. Phrygiam: nam Mygdones, Lydi et Phryges, populi vicini, passim inter se confunduntur, et Mygdones, teste Strab. VII, p. 295, et XII, p. 575, vetus fuere Thraciæ gens, quæ Europa derelicta, Phrygiæ partem occupavit. —*Mygdonia lotos*, h.e. tibia, (quæ ex loto vel buxo fingebatur, de quo vid. Theoph. IV, 3 et 4; Plin. XIII, 17; XVI, 36, et Heins. ad Ovid. Met. IV, 759) ut *Phrygia lotos*, XI, 432. Μυγδόνιος αὐλός, et λώτινοι αὐλοί, ap. Athen. IV, p. 182, al. Nam tibia vel modus certe Phrygius numeratur in inventis Phrygum, vel ipsius Marsyæ, Phrygis, cui tribuitur a Diodor. III, 59; Pausan. Phoc. c. 30, p. 668, et Plin. VII, 56. De tibia Phrygia, vid. Heyne ad Tibull. II, I, 86; Heins. ad Ovid. Met. XII, 158, et Jani ad Hor. Od. III, XIX, 18, ubi *Berecyntia* dicitur, ut IV, xv, 30. *Lyda tibia*. —*pectine*, cithara, qua Apollo canebat, ut Marsyas tibia.

521N

521

Marruvium, veteris celebratum nomine Marri,
Urbibus est illis caput, interiorque per udos
Alba sedet campos, pomisque rependit aristas.
Cetera in obscuro famæ, et sine nomine, vulgi
Sed numero castella valent: conjungitur acer
Pelignus, gelidoque rapit Sulmone cohortes.

505

510

505. *Marruvium*, sive *Marrubium*, Μαρρούϊον, Strab. V, p. 167, al. 241, ad ripam orient. lacus Fucini, (ubi nunc Morrea, vel S. Benedicti pagus) unde *Maruvi*, Plin. III, 12. *Splendidissima civitas*; dicitur in

Reines. Inscr. Class. VI, 114. Cf. Heyn. ad Virg. *Æn.* VII, 750, et Exc. VIII, p. 141. —**507.** *Alba*, quæ nomen servavit, in septentr. latere Fucini lacus sita, *Alba Fucentia* seu *Fucentis*, Anton. et Gruter. p. 404, colonia, Liv. X, 1; Vellei. I, 14; unde *Albenses*. Plin. III, 12. Ἀλβήσεις, Appian. b. Hannib. c. 39, ut *Albani* ab *Alba Longa*, et *Albenses Pompeiani* ab *Alba Pompeia* in Liguria, vocabantur. —*sedet*, cf. ad VI, 647. —*pomisque rependit aristas*, abundantia pomorum compensat, resarcit inopiam frumenti.

508. *sine nomine* ut ἀνώνομον γῆρας, dixit Pind. Ol. I, 132. Cf. inf. X, 28, 214, et Virg. *Æn.* IX, 343, ubi vid. Heyne. —**510.** *Peligni*, ab Illyriis forte oriundi, (vid. Gatterer V. C. in d. *Einleit. zur synchron. Universalhist.* T. II, p. 544) communi portu Aternensi cum Vestinis et Marrucinis utebantur, et Sagrus fl. a Frentanis eos dirimebat. —*Sulmo*, (*Sulmona* in *Abruzzo citra*) de quo Ovid. Trist. IV, x, 3. «Sulmo mihi patria est, gelidis uberrimus undis, Millia qui novies distat ab Urbe decem.» Cf. ejusd. Fast. IV, 79 sq. et Amor. II, vi, 1 seq.; III, xv, 11, et inf. IX, 70 seqq. *rapit*, ut IV, 218.

Nec cedit studio Sidicinus sanguine miles,
Quem genuere Cales. Non parvus conditor urbi
(Ut fama est) Calais, Boreæ quem rapta per auras
Orithyia vago Geticis nutrit in antris.

511 sqq. *Teanum Sidicinum* et *Cales*, Campaniæ oppida, inter quæ Silius quoque XII, 524, ea retulit, perperam h.l. memorantur, ut contra *Corfinium*, altera urbs et caput Pelignorum, inf. v. 520, et *Allisæ*, Sannii opp. v. 535, in Campaniæ descriptione. —*Sidicinus miles*, cf. ad V, 551. —**512.** *Quem genuere Cales*, h.e. *Teanum Calibus* originem debet; quod nescio an alius tradat. An sensus est, non cedit... miles ei, quem g. Cales? —*Cales*, hod. *Calvi*, antiqua Ausonum, et deinde Campanorum urbs, colonia, (Liv. VIII, 16; Vellei. I, 14) et municipium, (Cic. Agrar. II, 31) cujus vinum laudat Hor. Od. I, xx, 9; xxxi, 9. *Cale* in singul. num. et *Threicia* dicitur XII, 525, ob Græcam originem, quam poeta more suo comminiscitur. Nam *Calais*, Zetæ frater, Boreæ *Thracii* (vid. ad I, 587,) filius ex *Orithyia*, a patre *rapta*. Vid. Heyne ad Apollod. III, xv, 2; Vulp. ad Prop. I, xx, 25 seq.; II, 26, 51, et Burm. Catal. Argonaut. vid. *Calais*.

Haud ullo levior bellis Vestina juvenus
Agmina densavit, venatu dura ferarum:
Quæ, Fiscelle, tuas arces, Pinnamque virentem,
Pascuaque haud tarde redeuntia tondet Aveiæ.

515. Vestini, a Sabinis oriundi, inter Picentes et Marrucinos, a fontibus Vomani, Matrini et Aterni, (hod. Pescara) in ripis horum fluminum, (in *Abruzzo citra* et *ultra* scil. Pescaram fl. et in *Teramo*, provinc. Neapol.) usque ad mare habitabant. —*Haud levior bellis*, haud minus bellicosa, ut *levis bello*, inbellis, XIII, 214. —**516.** *dura* moribus ac ingenio; vel obdurata. Cf. ad I, 558, et VI, 308. —**517.** *Fiscellus*, ut *Tetricus* (sup. v. 417.) et *Severus* citerior Apennini pars, in finibus Sabinorum, non procul ab agro Vestinorum, nunc quoque *Monte Fiscello*, in confinio Abrutii ulterioris: in quo monte Nar fl. oritur. Plin. III, 12, Var. R. R. II, ii, 1; §. 5; II, 3. —*arces*, cf. ad I, 7. —*Pinna*, hod. *Civita* seu *Citta di Penna*, Πιννῶ, Ptol. III, 1; Vitruv. VIII, 3; prope mare Venutum, unde *Pinnenses*, Plin. l.c. Πινῆται, Diodor. Exc. p. 398. —**518.** Pascua *haud tarde redeuntia*, conf. Virg. Ge. II, 201, 2. —*Aveiæ*, XX M. P. ab Alba, (et quidem, iudice Cluverio, lib. II, cap. 12, pag. 750; ab Alba Fucentis, sup. v. 507,) in Tabula Itineraria, *Avia*, Ἀούϊα, Ptol. III, 1. *Aviensis civitas prope Aquilam in Vestinis* in Martyrol. Rom. a.d. XIII. Kal. Nov. Cf. V.L.

Marrucina simul Frentanis æmula pubes
Corfini populos, magnumque Teate trahebat.
Omnibus in pugna fertur sparus, omnibus alto
Adsuetæ volucrem cælo demittere fundæ.
Pectora pellis obit cæsi venatibus ursi.

519. *Marrucini*, quos ab Illyriis originem duxisse, sed cum Sabinis in unius populi corpus coaluisse suspicatur Ill. Gatterer, (*Einleit. in d. synchron. Universalhist.* T. II, p. 544.) ad mare Hadriaticum et Aternum fl. in confinibus Vestinorum, Frentanorum et Pelignorum colebant. —*Frentani*, Σαννιτικὸν ἔθνος, Strab. V, p. 166, oram maris superi, ab Aterno fere ad Frentonem fl. a quo nomen adceperunt, obtinebant. —**520.** *Corfinium*, hodie forte *Popolo*, vel *S. Pelino*, ἡ τῶν Πελιγνῶν μητρόπολις, et in bello Marsico κοινὴ ἄπασιν τοῖς Ἰταλιώταις πόλις ἀντὶ τῆς Ῥώμης, ὀρμητήριον τοῦ πολέμου, μετονομασθεῖσα Ἰταλική, teste Strab. V, p. 167, al. 369. Cf. Cæs. B. C. I, 16; Lucan. II, 478; Plin. V, 12, et sup. ad v. 511. —*Teate*, (*Civita di Chieti* seu *Teti*, caput Abrutii citerioris, vel provinciæ Chieti) ἡ τῶν Μαρουκίνων μητρόπολις, Strab. l.c. Τεατέα Μαρῶρουκινῶν μεσόγειος, Ptolem. III, 1, ad Aternum fl. in regione montana. Cf. XVII, 454.

521 sq. Imitat. Virg. *Æn.* XI, 679 sq. —*sparus*, ut III, 388. —**522.** Cf. ad II, 96. Proprie ipsi sunt *adsueti*, adeoque periti hujus rei. 525. Cf. Virg. *Æn.* VIII, 553, et sup. ad II, 156.

Jam vero, quos dives opum, quos dives avorum
E toto dabat ad bellum Campania tractu,
Ductorum adventu vicinis sedibus Osci
Servabant; Sinuessa tepens, fluctuque sonorum
Vulturnum, quasque evertere silentia, Amyclæ,
Fundique, et regnata Lamo Caieta, domusque
Antiphatæ compressa freto, stagnisque palustre
Liternum, et quondam fatorum conscia Cyme.

524. Agitur de *Campania*; hod. *Terra di Lavoro*, quæ regni Neapol. pars est. —*dives avorum*, ut *Mantua dives avis* ap. Virg. *Æn.* X, 201, ubi vid. Heyne in V.L. et not. Hæc verba ad priscam Campanorum potentiam, ut τὸ *dives opum* ad eorum divitias terræque fertilitatem spectat. —**526.** Recensentur urbes *Oscorum* et *Auruncorum* seu *Ansonum*, qui extremam olim Latii partem, ad mare inferum, obtinebant, et priscis jam temporibus oppida et cis Lirim, qui Latium a Campania dirimit, (unde *vicinis Campaniæ sedibus*) et trans fluvium istum, in ipsa Campania, condiderant; quæ propterea modo Latio novo seu adjecto, quo nomine Strabo oram maritimam ab Ostia ad Sinuessam comprehendit, modo Campaniæ

adjudicantur, v.c. Sinuessa Latio a Plin. III, 5, et Campaniæ ab eodem XXXI, 2. Cf. omnino Heyne ad Virg. Æn. X, 564, et Exc. VIII, ad Æn. VII, p. 139 sq. —**527.** *Sinuessa* in finibus Latii adjecti et Campaniæ, trans Lirim, ad mare, *Sinope* quondam a Græcis, et Sinuessa deinde ab colonis Rom. adpellata, (Liv. X, 21; Plin. III, 5 seu 9) cujus rudera prope castellum *Rocca di Mondragone* supersunt. —*tepens*, dicitur non a tepida tantum aeris temperatione in Campania, sed inpr. quoque a thermis salubribus, *aquis Sinuessanis*, de quibus vid. Strab. V, p. 162, al. 371. (πλησίον αὐτῆς ἐστὶ θερμὰ λουτρὰ κάλλιστα ποιοῦντα πρὸς νόσους ἐνίᾳς) Plin. XXXI, 2; Tac. Ann. XII, 66, et ej. Hist. I, 72; Martial. XI, VIII, 11, et LXXII, 1; Liv. XXII, 13. Vinum Sinuessanum laudant Martial. XIII, 111; Horat. Epist. I, v, 5 et alii. —**528.** *Vulturnum*, urbs et castellum, (hod. *Castello di Voltorno*) ad ostium maximi Campaniæ fluvii, qui olim *Vulturnus* dicebatur, nunc *Voltorno*. Cf. XII, 521; Liv. XXV, 20; XXXIV, 45, et Heyn. Exc. VIII, ad Virg. Æneid. VII, 729. —*Amyclæ, quas evertere silentia*, cf. omnino Heyn. not. et Exc. II, ad Virg. X, 564. —**529.** *Fundi*, hod. *Fondi*, inter Formias et Tarranciam, ad mare, unde *Fundani municipes*, Liv. XXXVIII, 36. *F. lacus*, Plin. III, 5. *F. vinum*, ib. XIV, 6. —*regnata Lamo... freto*, cf. ad VII, 276, et Ovid. Met. XIV, 233 sq. —*domus Antiphatae*, Formiæ, *compressa*, *pressa*, *freto*, mari vicino, quod eam premit h.e. contingit, perstringit, adluit; (ut Hor. Od. II, x, 3, al.) vel premit, vexat; vel *arva premit pelago*, ut ap. Virg. Æn. I, 246. —**530.** *stagnis palustre Liternum*, cf. ad VI, 654. —**531.** *Cyme*, forma græca pro *Cumæ*. Urbs, a. 1207, diruta, Χαλκιδίων (incolarum Chalcidis, capitis Eubœæ) καὶ Κυμαίων παλαιότατον κτίσμα, testibus, Strab. V, p. 168, al. 243, al. 372; Plin. III, 5 seu 9; Vellei. Pat. I, 4, et Liv. VIII, 22, unde *aque Cumanæ*, Liv. XLI, 16, et inpr. *Sibylla Cumana*, a qua hod. *Grotta di Sibylla Cumana* nomen adcepit, et urbs h.l. dicitur *fatorum conscia*. Conf. V.L. et ad III, 399, et vid. Heyne ad Virgil. Æn. VI, 2, ibique Exc. II et III.

525N

525

Illic Nuceria et Gaurus: navalibus acta

Prole Dicarchea, multo cum milite Graia,

526

Illic Parthenope, ac Pæno non pervia Nola,

Allifæ, et Clanio contemtæ semper Acerræ:

535

532. *Nuceria* Alfaterna, Liv. IX, 41; Diodor. XIX, 65. Nunc *Nocera* prope Sarnum fl. in Picentiorum finibus, de qua vid. Liv. IX, 38; XXVII, 3. Ab ea diversæ *Nuceria* Camellaria, (*Nocero*) Umbriæ opp. et *Nuceria* (*Luzara*) in Gallia Cispad. ad Padum. —*Gaurus* mons, (hod. *Monte Barbaro*) inter Puteolos et Avernum Lucrinumque lacum, vinetis consitus. Conf. XII, 160; Lucan. II, 667, 8; Plin. XIV, 3, 6; Stat. Silv. III, i, 147; v, 99; IV, iii, 65. —*navalibus acta Prole Dicarchea*, h.e. postquam Puteolani urbem suam cum portu reliquerant, ut ad bellum proficiscerentur, (conf. v. 480.) illic etiam adfuit Neapolis, h.e. eos sequebantur Neapolitani cum multo milite Graio. —**533.** *Dicarchea*, contr. pro *Dicæarchea*, ut XII, 107; et ap. Stat. Silv. II, ii, 3, et 96, Δικαιαρχία, vel Δικαιαρχεία Græcum et antiquius nomen urbis, quæ postea *Puteoli* (hod. *Puzzuoli* seu *Puzzuolo*) vel a *putore* aquarum, vel a *puteorum* minorum multitudine adpellata dicitur. Vid. Plin. III, 5 seu 9, Festus voc. *minorem*, Epit. Stephani, Varro L. L. IV, 7, et loc. class. Strab. V, p. 169, al. 245, al. 376. *Dicarchi moenia*, dixit Stat. l.c. Plura de hac urbe vid. ap. Liv. XXIV, 12, 13; XXXIV, 45; Tac. XIV, 27. Verba *navalibus acta* spectant ad egregium, quo urbs etiam nunc utitur, portum, ad sinum Baianum. Δικαιαρχία, ἐπίγειον Κυμαίων, καὶ ἐμπορεῖον (*emporium Puteolanorum*, Cic. ad Att. V, 2.) γεγένηται μέγιστον, χειροποιήτους ἔχουσα ὄρμους, Strab. l.c. Cf. et Sueton. Aug. 98, et Stat. l.l. *Antichita di Pozzuoli* edidere Loffredi Capaccio, Mazzello et optime omnium Paul. Ant. Paoli, Napoli 1768. —**534.** *Parthenope*, vetus nomen *Neapolis*, (*Napoli*) ὅπου δεικνύται μνημὰ τῶν Σειρήνων μιᾶς Παρθενόπης, Strabon. V, p. 170, al. 246, al. 377. Cf. idem I, p. 23, et 26, inf. XII, 33 sq. Plin. III, 5 seu 9; Solin. c. 2. Martian. de conditor. urb. L. VI, p. 206, et Steph. Byz. Λευκοσία, Λίγεια, Παρθενόπη, Sirenum nomina ap. Tzetz. Chil. VI, 719. *Graia*, quoniam non modo a Cumanis (Vellei. I, 4; Liv. VIII, 22; Martial. V, LXXIX, 14. Martian. Heracleota in Periplo, p. 11) vel a Chalcidensibus, Cumarum conditoribus, (Plin. III, 5 seu 9,) ædificata traditur; sed etiam Græcorum ritus religiose servavit, eorumque exemplo gymnasia, agones, theatra habuit, unde et *Græca urbs* vocatur Tacit. Ann. XV, 33. Cf. inf. XII, 27, 31; Liv. XXXV, 16. —*Nola*, quæ nomen, non pristinum splendorem, retinuit, a Chalcidensibus, (conf. XII, 161; Justin. ex Trogo XX, 1,) vel Tyriis (Solin. c. 8) vel Tuscis (Vellei. I, 7) condita, et bello Samnitico a Romanis capta. Liv. IX, 28. —*Pæno non pervia*, non expugnabilis: nam ibi primum Hannibalis impetus a Marcello repulsus. Cf. XII, 161 sq. et Liv. XXIII, 14... 16. —**535.** *Allifæ*, hodie *Alife*, opp. Samnii, inter Venafrum et Sabati confluentem, supra lævam ripam Vulturni, qui Campaniam a Samnio dirimit. Cf. ad vers. 511, et V.L. Vinum Allifanum laudatur XII, 526, et Horat. Sat. II, VIII, 39. —*Clanio contemtæ semper Acerræ*, imitat. Virg. Ge. II, 225, ubi vid. Intpp. —*contemtæ*, infestata, quoniam crebrae Clanii exundationes non facile aggeribus cohiberi possunt. *Clanius*, nunc *L'Agno*, Campaniæ fl. qui etiam Liternus dicitur, et inter Capuam Cumasque in mare fluit. Cf. ad VI, 654. Diversus ab eo *Clanis*, Etruriæ fl. (vid. 454) quod nomen etiam Liri tribuitur. —*Acerræ*, hod. *Acerra*, Ἀχέραι, Strab. Cf. XII, 422; Liv. VIII, 17; XXIII, 17; XXVII, 3; Appian. b. Pun. c. 63, (ubi vid. Schweigh.) et b. Civ. I, 42, 45, quibus locis Ἀχέραις invenies. Colonos ab Augusto eo missos tradit Frontin. de colon. pr. *Acerras* Insubrium, in Gallia Transpad. ad Serii et Adduæ confluentes, (vide Plin. III, 14, et inpr. Polyb. II, 34.) Dausq. ad h.l. German. ad Virg. et Pintian. ad Plin. et Hummel (*Handb. d. alten Erdbeschr.* p. 421) cum hoc Campaniæ opp. confuderunt.

527

Sarrastis etiam populos totasque videres

Sarni mitis opes: illic, quos sulfure pingues

Phlegræi legere sinus, Misenus, et ardens

Ore giganteo sedes Ithacesia Baii.

527N

536 sq. Cf. Virg. Æn. VII, 738, ubi vid. Heyn. Exc. VIII, p. 140. —**536.** Sarrastes adcolæ *Sarni* fl. (nunc *Sarno* seu *Scafati*) qui Pompeios præterfluit. Strab. V, p. 171, al. 247; Plin. III, 5. —**537.** *mitis*, conf. ad IV, 85. —*opes*, copias ex populis, hunc fluvium adcolentibus, conscriptas, ut ap. Virg. Æn. VIII, 171 et 685, ad quæ loca vid. Heyne. —**538.** *Phlegræi sinus*, sive campi prope *sinum* Baianum, τὰ Φλέγραια πεδία, quorum Lat. nomen *Laboriæ*, seu *Leboriæ* et *campi Laborini*, (Plin. XVIII, 11) hodiernum vero *Campo Quarto*, quod adversus Cluver. propugnat Camill. Peregr. p. 261. A Puteolis ad Baias Cumasque patent, si fides habenda Strab. et Plin. ll. cc. Τὸ Κυμαίων πεδίου ὠνομάσθαι Φλεγγραῖον, tradit Diodor. IV, 21, sed τὰ περὶ Καπὸν καὶ Νώλην πεδία, Polyb. II, 17, et III, 91. Cf. sup. ad IV, 275; Prop. I, 20, 9, et Eustach. ad Dionys. Perieg. LVIII, 21. —*Misenus* seu Misenum opp. promont. (*Capo di Miseno*) et navale ad sinum Baianum, ubi Misensis classis ab Augusto collocata. Cf. Suet. Aug. c. 49; Plin. Epist.

VI, 20; Virg. *Æn.* VI, 232 sqq. Tac. Ann. VI, 50. —**539.** *Baiæ*, opp. Campaniæ, inter Puteolos et Misenum, (ubi nunc non nisi castellum, *Castel di Baja*, superest) ad sinum Baianum, portumque Julium, (de quo vid. Heyne ad Virg. Ge. II, 161 sq. et *Æn.* IX, 710) frequens hominibus, qui eo confluebant, et villas palatiaque ibi ædificabant, invitati amœnitati locorum et multitudine *thermarum*, quæ et ipsæ *Baiæ*, vel *aquæ Baiæ* vocabantur, (vid. Ern. Clav. Cic.) καὶ πρὸς τροφήν, καὶ πρὸς θεραπείαν νόσων ἐπιτηδεία, (Strab. V, p. 169, al. 376) «quæ in imo habebant aut de sulfure, aut de alumine, aut bitumine ardentes maximos ignes,» Vitruv. II, 6. Eo respicere videtur poeta, qui tamen fabulose rem tradit. —*ardens Ore giganteo*, propter Inarimen, vicinam ins. de qua vid. mox, v. 541. —*Sedes Ithacesia Baii*: nam τὰς Βαΐας ἐπωνύμους εἶναι λέγουσι Βαΐου τῶν Ὀδυσσεύως ἑταίρων τυνός, Strab. l.c. Cf. inf. XII, 114. Βαΐου, seu Βαίου δ' ἀμείψας τοῦ κυβερνήτου τάφον, Lycoph. Cass. v. 694. Ab eodem Baio vel Bæo, Ulyssis gubernatore, Bæam, Cephallenia montem, nomen adcepisse tradit Steph. Byz. Vid. Βαΐα.

528 Non Prochyte, non ardentem sortita Typhœa 540
Inarime, non antiqui saxosa Telonis
Insula, nec parvis aberat Calatia muris;

528N **540.** Imitat. Virg. *Æn.* IX, 715, ubi vid. omnino Heyn. Exc. II. Cf. inf. XII, 143 sq., ubi Prochyta *Mimanti*, (de quo vid. ad IV, 276.) *Inarime* vero, non ut h.l. et apud Virg. l.c. *Typhæo*, sed *Japeto* inposita fingitur, ut *Ætna* ab ipso Siliio XIV, 197, et aliis eidem Typhœo, ab aliis denique Briareo. De hac fabularum diversitate et origine, ut et de Typhœo, seu Typhone vid. Burm. ad Val. Flac. II, 24, inpr. Heyne l.c. et ad Virg. *Æn.* III, 578 sq. it. ad Apollod. p. 67... 87. Herman. Mythol. T. I. p. 254 sq. et T. II, p. 376, 7. —*Prochyte* (*Procita*), et *Inarime*, quæ et Pithecusæ, sive Pithecusa et *Ænaria* (hod. *Ischia*) vocantur, insulæ, in sinu Cumano seu Baiano, Cumis et Miseno prom. objectæ. Vid. Heyne et Burm. ll. cc. *Prochyte*, ἀπὸ τοῦ προχύναι dicta, ut Serv. ad Virgil. tradit, vel, ut Strabo V, p. 247, al. 379, et Plin. III, 6, *quia profusa ab Ænaria erat*, h.e. terræ motu divulsa et in altum velut projecta. —**541.** *Telonis Insula*, Caprææ. Conf. ad VII, 418, et Heyne Exc. VIII, ad Virg. *Æn.* VII, 733 sq. —**542.** *Calatia*, vel *Calatiæ*, Plin. III, 5 seu 9, hod. *Cajazzo* sive *S. Cajazzo*, opp. prope Vulturum fl., vel ex Livio notissimum.

Surrentum, et pauper sulci cerealis Abella:
In primis Capua, heu! rebus servare serenis
Inconsulta modum, et pravo peritura tumore.

545

543. *Surrentum*, cf. ad V, 466. —*Abella*, nunc *Abella vecchia*, ultra Clanis fontes, colonia Chalcidensium (Justin. XX, 1, 13) et municipium ap. Frontin. de Colon. —*sulci cerealis*, frumenti, ut *Cerealia munera*, *herbæ*, *fruges* etc. Cf. Virg. *Æn.* VII, 740. —**544.** Capua, caput Campaniæ, hod. vicus. *S. Maria di Capua*, qui M. P. a nova Capua abest. —**545.** *Inconsulta servare modum*, græce pro, in servando modo, inconsulte non servans modum *rebus serenis*, lætitiæ, vel in *rebus serenis*, h.e. lætis, (ut XV, 53) prosperis, quam post pugnam Cannensem ad Hannibalem deficeret, quæ ei causa exitii fuit, urbe a Romanis capta, agrisque sorte divisis. Cf. XI, 29 sq., Liv. XXIII, 2, 7; XXV, 20; XXVI, 16, et simil. loc. Virg. *Æn.* X, 501, 502, ubi vid. Heyne. —*tumore*, vid. ad II, 288.

529 Lætos rectoris formabat Scipio bello.
Ille viris pila, et ferro circumdare pectus
Addiderat: leviora domo de more parentum
Gestabant tela, ambustas sine cuspidē cornos;
Aclidis usus erat, factæque ad rura bipennes.

550

529N **546.** *Scipionem* Africanum in pugna Cannensi tribunum militum de legione secunda fuisse tradit, Liv. XXII, 53. —*formabat bello*, ad bellum, et ad exercitium usumque armorum. —**548 sqq.** *Addiderat*, dederat; vid. Ind. —*leviora domo Gestabant tela*, h.e. domi gestare solebant, quod jam Lefeb. notasse video. Sic *domo*, Gr. οἰκόθι, ap. Cic. Dom. 3, et red. ad Sen. 11; Plaut. Amph. II, 11, 7; nisi levissima mutatione *domi* refingere malis. —**549.** *Gestabant ἀορίστως* dicitur, quam imperfecti aliorumque temporum vim magna exemplorum copia illustrarunt Græv. Lectt. Hesiod. c. 5, ad Ἔργα, vers. 185, et Casaub. ad Pers. II, 5. —*ambustas sine cuspidē cornos*, ut *hasta*, *sudes*, *tela præusta* et igne durata, ap. Virg. *Æn.* VII, 506, 524; XI, 894; Tac. A. II, 14; Liv. I, 32; Cæs. B. G. V, 40. —**550.** *Aclides*, Campanis etiam a Virg. *Æneid.* VII, 730 tribuuntur. Cf. ad III, 363. —*factæ ad rura bipennes*, cf. ad V, 499, et h.l. Var. LL.

530 Ipse inter medios venturæ ingentia laudis
Signa dabat, vibrare sudem, tramittere saltu
Murales fossas, undosum frangere nando
Indutus thoraca vadum: spectacula tanta
Ante acies virtutis erant: sæpe alite planta
Ilia perfossum, et campi per aperta volantem
Ipse pedes prævertit equum: sæpe arduus idem
Castrorum spatium et saxo tramisit et hasta.

555

530N **551.** Describuntur usitata Romanis exercitia tironum, quos ipse dux exemplo suo incitat et docet. Idem Scipio ea instituit ap. Liv. XXVI, 51, quem locum poeta haud dubie ante oculos habuit. Neutrum videre interpretes. Cf. I, 242 sqq. —*vibrare sudem*, cf. V.L. —**552.** *tramittere saltu* (vid. ad IV, 345, et Burm. ad Val. Fl. III, 481). —**553 sq.** *Murales fossas*: nam saltum exercebant milites, ut *fossas murales*, h.e. circa muros vallumque castrorum, vel edita loca transsilire possent. Vid. Veget. I, 9. —*undosum... vadum*; hæc est *natatio* in mari, vel Tiberi aliisque fluviis, cum et sine armis. Vid. Veget. I, 10; III, 4; Suet. Aug. 64. Magnam viri fortis laudem esse, armatum tranare flumen, minus apte monent Barth. et Drak. prolatis exemplis Turni et Horatii ap. Virg. *Æn.* IX, 815, et Liv. II, 10. —*frangere nando*, vid. ad III, 457. —*vadum*, cf. ad I, 52. —**554.** *Spectacula*, specimina, experimenta (vid. ad I, 77) *virtutis*, quæ *ante acies*, h.e. in exercitationibus, proclusionibus, dabat, deinde usui maximo futura in veris præliis; Burm. —**555...** **557.** Hæc est *decursio*, vel *cursor* militum. Conf. Liv. XXIII, 35, inpr.; XXVI, 51, et XXIX, 22. Veget. I, 9. —*alite planta*, vid. ad VI, 212, et cf. VII, 67. —**558.** Hæc spectant ad *missionem hastarum et lapidum*, quos tirones vel manibus, vel fundis jaciebant. Cf. Veget. I, 14 et 16. —*arduum tramisit*, ut equo insidens,

antea *pedes*; Ernesti V.C. qui τὸ *saxo* etiam de funda intelligi posse observat, quamvis etiam ad exemplum Homeri saxa manu jacere consueverint heroes. Verum h.l. non de heroum moribus, sed de exercitiis tironum, quibus ipse dux monstrat, quod imitentur, sermo est, et verba *arduus tramisit* eo sensu capienda sunt, quo Virg. *Æn.* V, 478, dixit: *durosque reducta Libravit dextra media inter cornua cestus Arduus*. Cf. etiam Val. Fl. VII, 572, et alia loca, ubi *arduus* pro *alte* ponitur, ut *altus*.

Martia frons, facilesque comæ, nec pone retroque
Cæsaries brevior: flagrabant lumina miti
Adspectu, gratusque inerat visentibus horror.

560

559. Prosopographia Scipionis. — *faciles comæ*, sive molles, caput ambientes leni lapsu, quibus horrida et dura cæsaries contraria est, ut *facilis fiscina*, Virg. *Ge.* I, 266. Sive potius ita incomtæ, ut nulla ars, nullus cultus mollior adpareret, quippe a quo viri gravitas abhorrebat, ut fere semper voc. *facilis* Silius adhibet, v.c. I, 613, et XI, 286, ubi *faciles mensæ* Campanorum gulositati obponuntur; Ernesti V.C. Conf. ad IV, 433, et I, 613. — **560, 561.** Gravitas Scipionis cum gratia oris et comitate mixta satis ornate delineatur: sed hæc magis sentiri, quam explicari poterunt; Ernesti. Eadem rem mira verborum ubertate poeta exornavit inf. v. 609 sq. — *flagrabant*, vid. ad I, 126.

Adfuit et Samnis, nondum vergente favore
Ad Pœnos; sed nec veteri purgatus ab ira.

531

562. *Samnites*, quos Sagrus fl. a Marsis et Pelignis, et Vulturinus a Campanis dirimit, quique etiam *Sabelli* h.e. a Sabinis oriundi, et Σαννίται, Strab.; Σαννίται, Polyb. ac Dionys. dicuntur, (Plin. III, 12) in plures populos dividebantur, quorum nonnulli, v.c. Samnites Caraceni et Pentri, trans Apenninum, sed plures citra montem, aut in montanis regionibus colebant. Hirpini et Frentani ab iis originem ducebant, (vid. Strab. V, p. 368, et 383) unde Hirpinorum urbes mox apte recensentur. — *nondum vergente favore*, quum nondum defecissent *Ad Pœnos*, ad quos inclinarunt post cladem Cannensem. Cf. XI, 7; Liv. XXII, 61; XXIII, 42. — **563.** *veteri ab ira* in Romanos, nota vel ex Liv. VII, 29... 37; VIII, 1, 23... 26, 30, 36... 39; IX, 1... 45; X, 11... 45. Cf. inf. XI, 7, 8 et 173 sq.

531N

Qui Batulum Nucrasque metunt, Boviania quique
Exagitant lustra, aut Caudinis faucibus hærent,
Et quos aut Rufrae, quos aut Æsernia, quosve
Obscura incultis Herdonia misit ab agris.

532

565

564 sqq. *Batum*, *Nucrae* et *Rufrae* oppida incerti situs, quæ in Hirpinis ponunt, Cluv. p. 1200, et Heyne in Exc. VIII, ad Virg. *Æn.* VII, 739. Sed in Campanis supra Teanum, in ortum hibernum, Serv. ad Virg. l.c. (qui tamen a Samnitibus ea condita tradit) et Cellar. Geograph. II, 9, ubi auctoritate Holstenii monet, *Rufranos colonos* in lapide, Præsenziani in Teanensi diocesi reperto, memorari, agrumque vicinum vulgo *la Costa Rufaria* dici. *Nucrarum*, vel *Mucrarum* (vid. V.L.) præter Silium nemo mentionem facit, nisi forsitan Suidæ et Steph. Byz. Νουκρία πόλις Τυρρηνίας, ἡ καὶ Νακρία διὰ τοῦ ἄλφα, eadem urbs est, quod suspicatur N. Heins. qui tum Νουκρία scribendum putat, quod non opus est, iudice Drak. quum etiam Fregene Straboni Φρεγγινία dicantur. — *Rufrae*, Cluverio et Heyn. idem videntur opp. esse, quod Liv. VIII, 25. *Rufrium*, seu *Ruffrium* et nunc *Ruvo* (in *Terra di Bari*) vocatur, in Hirpinorum finibus situm. Sed Cell. et Holsten. *Rufrae* in Campanis, et *Rufrium* in Hirpinis urbibus numerant. — *metunt* exquisitius quam *tenent* ap. Virg. l.c. Ut *fluvium bibere est* ad fluvium habitare (vid. ad v. 367), sic *regionem metere* est eam incolere, ut *arare, vomere, exercere* et *serere* colles, litus, culta, saltus, ap. Virg. *Æn.* VII, 798; Stat Th. IV, 51; V, 53; Drak. Cf. Burm. ad Val. Fl. I, 25. *Urbem metere* paulo audacius dictum videri potest et doctius; sed lyricæ poesi aptius est, quam epicæ. — *Bovianum*, Βοϊάνου, Ptol. III, 1; Βοϊάνου, Strab. V, p. 167. *Bobianus*, Frontin. p. 109, hodie *Bojano* in comitatu Molise, Pentrorum Samnitium caput (Liv. IX, 31) et colonia (Plin. III, 12, qui duplex memorat *Bovianum, vetus, et alterum cognomine Undecuma norum*) prope Tiferni fontes, trans Apenninum et ad ejus radices. Plura vid. ap. Liv. IX, 28, 31, 44; X, 12; XXV, 13. — *Exagitant lustra*, propr. feras ex lustris; vel pervestigant lustra, silvas. Cf. IV, 303; XVI, 552 al. — *Caudium* inter Calatiam et Beneventum in via Appia, (vid. Strab. l.c. et Tabula Itin.) opp. muro ductum et a Cæsare coloniæ Beneventanæ adjudicatum, teste Frontino. — *Furculæ*, seu *Furcæ Caudinæ*, h.l. *fauces*, (ubi pagum *Furchie* dictum superesse tradit Holsten. et Cluver. p. 267) et clades Romanorum ibi adcepta, notissimæ ex Liv. IX, 1... 3, 7, 12; XXII, 14, et Flor. I, 16. — *hærent* in *faucibus*, h.e. habitant, ut XII, 531. — **566.** *Æsernia*, hod. *Isernia*, seu *Sergna*, in comitatu Molisii, cis Apenninum, non longe a læva Vulturini ripa, colonia, de qua vid. Frontin. et loca Livii, in V.L. laudata. — **567.** *Herdonia*, Κερδονία, Strab. *Erdoniae*, Tabul. et Anton. Ἐρδονία, Appian. Hannib. c. 48. Ἐρδονία rectius Ptol. in Hirpinis vel Apulis, versus Canusium, nunc *Ardona*, nec diversa ab *Ardoneis*, Liv. XXIV, 20, quod Cell. et Holsten. p. 281, probant adversus Cluver. qui *Ardoneas*, nunc putabat *Ardonam* vocari, Herdoniam vero *Cedogna*, quod potius teste Holsten. recentius est nomen Aquiloniæ, in Apulorum finibus prope Aufidum fl. sitæ. — *Obscura incultis* cet. Conf. Liv. XXV, 21 inpr.; XXVII, 1, et Appian. l.c.

532N

Bruttius haud dispar animorum, unaque juvenus
Lucanis excita jugis, Hirpinaque pubes
Horrebat telis, et tergo hirsuta ferarum.
Hos venatus alit: lustra incoluere, sitimque
Avertunt fluvio, somnique labore parantur.

533

570

568. Reliquas Italiæ gentes urbesque, et quidem v. 568... 584, Italiæ inferioris, 588... 606, Galliæ Togatæ, seu Cisalpinæ, et 613... 616, insularum, poeta quam potest brevissime perstringit, et levi quasi digito ac sine ordine attingit, quasi senserit, se paulo longius fere, quam par erat, huic Italiæ descriptioni immoratum, et, si maximarum rerum narratio, ad quam se jam adcinxerat, diutius differretur, impericulum esse, ne lectorum expectatio tam longo episodio nimis suspensa teneatur, animique eorum relanguescant. — *Bruttii*, a Sabinis oriundi, australem Italiæ peninsulam oramque maritimam usque ad fretum Siculum tenebant. Vid. Strab. VI, pr. — **569.** *Lucania*, hod. *Basilicata*, ad Tyrrhenum mare, *Silaro* fluv. (*Selo*) a Picentinis, et *Lao* (*Laino*) a Brutiis dirimebatur. — *Hirpini* ab ortu attingebant Apulos, a meridie Picentinos, a septemtr. Apenninum et, ut ab occidente, Samnites, a

533N

quibus, æque ac Lucani et Frentani, originem ducebant. —570. *Horrebat telis*, vid. ad I, 423. —*tergo hirsuta ferarum*, cf. ad II, 156.

571. *Lustra*, silvas.

Additur his Calaber, Sallentinæque cohortes,
Nec non Brundisium, quo desinit Itala tellus.

573. *Calabria*, quæ etiam Messapia, Iapygia, et Sallentina dicebatur, (ut nunc maxima ejus pars *Terra d'Otranto*, seu Hydruntina ab Hydrunto opp. vel *provincia Lecce*) est quasi peninsula, qua in Ionium mare Italia procurrit, isthmum, Apuliæ conterminum, inter Tarentum et Brundisium occupans. —*Salentini* seu Sallentini in Calabria circa et prope promont. Iapygium seu Salentinum (*Capo di S. Maria di Leuca*) colebant, (Strabon. VI, p. 191, 194) sic dicti a Σαλλεντία (Steph.), quam etiam *Soletum* a Plin. III, 11, et nunc *Solito* vocari putant. Cf. Liv. IX, 42; X, 2; XXIV, 20; XXV, 1, et Virg. *Æn.* III, 400, ubi vid. Heyne. —574. *Brundisium*, hod. *Brindisi*, opp. antiquiss. post colonia Rom. auctum, (Vellei. I, 14, et Livius Epit. XIX) cum promont. et portu olim egregio, nunc obstructo, unde olim Dirrhachium in Græciam (ut hodie a Caletto Dubrim) trajicere solebant, quoniam hic trajectus longior quidem, quam Hydruntinus, sed commodior etiam ac tutior erat. Vid. Strab. VI, p. 433. —*quo desinit Itala tellus*, scil. trajicientibus in Graciam, qui sic Italiæ oram derelinquunt: nam alioquin Italia ultro, usque ad promont. Iapygium, procurrit.

534 Parebat legio audaci permissa Cethego, 575
Cui socias vires, atque indiscreta maniplis
Arma recensebant; nunc sese ostendere miles
Leucosiæ e scopulis, nunc quem Picentia Pæsto
Misit, et exhaustæ mox Pæno Marte Cerillæ,
Nunc Silarus quos nutrit aquis, quo gurgite tradunt 580
Duritiem lapidum mersis inolescere ramis.

534N 575. *Cethegus* cognomen familiæ cujusdam Lentulorum e gente Cornelia. M. Corn. Cethegus, Suadæ medulla Ennio dictus, belli Punici II, temporibus vixit, P. Tuditani collega in consulatu A.U. 549, et postea in censura. — 578. *Leucosia* ins. prope et contra Lucaniam ejusque sinum Pæstanum, nunc *la Licosa*, petra verius, quam insula; unde h.l. *e scopulis*. Cf. V.L. *Picentia*, Πικεντίων μητρόπολις, Strab. V, extr. bello Marsico adensa, (Flor. III, 18) quam Cluver. et Hard. ad Plin. III, 5 seu 9 extr. in mediterraneo, procul a mari sitam fuisse contendunt, repugn. Holsten. p. 263, ubi dicit: inter Salernum (*Salerno*) et Eholos (*Evoli*) transitur locus *Bicenza* dictus, (quem adlabitur *il Bicentino* fl.) VII M.P. a Salerno, et XIII M.P. a Silaro distans: hæc ipsissima est Picentia, quam et Mela II, 4, in ora maritima recenset. Cf. ad v. 424. —*Pæstum*. hod. Pesti, Παῖστον, Ptol. III, 1, et Ποσειδωνία, Strab. V extr. *Posidonia*, Plin. III, 5 seu 10; Liv. Epit. XIV. *Neptunia*, Vellei. I, 15, urbs Lucaniæ, non, quod ex h.l. colligas, Picentinarum, (vid. tamen Strab. l.c.) et colonia, (vid. Liv. et Vellei. ll. cc. ac Liv. XXVII, 10) non longe a Silari ostio, (Strab. VI pr.) ad sinum Pæstanum, nunc *Golfo di Salerno*. *Rosæ Pestanæ*, notæ ex Virg. Ge. IV, 119. Cf. et Liv. XXII, 36, et Martial. IX, xxvii, 3. *The Ruins of Pæstum or Posidonia* post Dumont. Paris. 1764, et Phil. Morghem ibid. 1766; splendidius edidit Miller Lond. 1767, et Thom. Major ibid. 1768. —579. *exhaustæ Cerillæ*, vid. V.L. —580. *Silarus* fl. (*Selo*) *Silerus*, Mel. II, 4. Σίλαρις, Strab. V, extr. et VI pr. *Siler*, Lucan. II, 427, qui Lucanos a Picentibus disterminat. —581. *Duritiem lapidum inolescere ramis*, h.e. induci lignis, ut ap. Virg. Ge. II, 77; τὸ καθιέμενον εἰς αὐτὸ φυτόν ἀπολιθοῦσθαι, Strab. V, extr. Conf. Vibius Sequest. p. 194 seq. ed. Oberlin. V.C. De eadem vi aliorum fontium rivorumque, vid. a Dausq. laud. Ovid. Met. XV, 313, et Plin. XXXI, 2.

535 Ille et pugnacis laudavit tela Salerni
Falcatos enses, et quæ Buxentia pubes
Aptabat dextris inrasæ robora clavæ.
Ipse, humero exsertus gentili more parentum, 585
Difficili gaudebat equo, roburque juventæ
Flexi cornipedis duro exercebat in ore.

582. *Salernum* (*Salerno*) opp. et colonia (Liv. XXXIV, 45; Vellei. I, 15) in Picentinis, cum castro in monte, (Liv. XXXII, 29, et Strab. V, extr. ἐπετείχισαν αὐτοῖς Σάλερνον Ῥωμαῖοι φρουρᾶς χάριν, μικρὸν ὑπὲρ τῆς θαλάττης) ad mare Inferum, a quo et castrum, et opp. quoque ipsum olim remotum fuisse putabat Cluver. refragg. Ptol. Cell. Holsten. et Hard. ad Plin. III, 5 seu 9 extr. *Schola Salernitana* in medio ævo inclaruit. —583. *Falcatos enses*, ut ap. Virg. *Æn.* VII, 732, et sup. III, 278. —*Bruxentum*, Gr. Πυξοῦς, (Strab. VI, pr.; Plin. III, 5, seu 10) colonia, (Vell. I, 15; Liv. XXXIV, 45; XXXIX, 23) in Lucania, hod. vel *Policastro*, vel, quod Leander putat, *Piscicta*. —584. *inrasæ*, non *rasæ*, non levigatæ, *robora clavæ*, h.e. clavam rudem et inpolitam. D. Heins. comparat ἀντοφύη κορύνην, Theocr. Id. IX, 24, ἄξοα δούρατα, Nonn. Dionys. *ΛΗ.*, v. 172, et *ingenuam clavam*, Auson. Clavam e buxo intelligit Dausq. quia Πυξοῦς a buxetis nomen sortita sit.

585. Cethegorum hic mos fuit, a L. Cethego desumptus, ut exserto humero et brachio expapillato pugnant: ut enim habilis valentiusque telum vibrarent, substrictiores erant. Ita Modius et Dausq. qui jam compararunt Lucan. II, 543, *exsertique manus vesana Cethegi*, et Horat. A. P. 50, *cinctutis Cethegis*, ubi vid. Schol. —*Ipse dux*, Cethegus. —*humero exsertus*, cf. Virg. *Æn.* I, 492; XI, 649; Stat. Th. IV, 235, (ubi vid. Barth.) et ej. Achil. I, 346. —586. *Difficili*, feroci, qui difficulter regi ac flecti potest. —587. *Flexi cornipedis in ore*, in flectendo equo feroci ac generoso.

536 Vos etiam adcisæ desolatæque virorum
Eridani gentes, nullo adtendente Deorum
Votis tunc vestris, casura ruistis in arma. 590
Certavit Mutinæ quassata Placentia bello:

536N 588. *adcisæ desolatæque virorum*, victoriis et vastatione Hannibalis. Conf. ad II, 392, in V.L. —589. *gentes Eridani* adcolæ, gentes Galliæ Cisalpinæ, quæ etiam Togata, Citerior atque Subalpina vocabatur, et in Trans- ac Cispadanam dividebatur, quia Padus, cujus Græcum nomen *Eridanus* est, eam

secat; cui qui propiores utrimque colebant, Circumpadani dicebantur. — *nullo attendente Deorum Votis*, cf. Hor. Od. I, II, 27; Val. Fl. I, 341, et ad VI, 82, 87. — **590.** *in arma casura*, in pugnam, infelicem eventum habituram.

591. *Certavit Mutinæ*, cum Mutina, *mittenda pube*, de numero militum, Romanis adversus Pœnos auxilio mittendorum. — *Mutina*, hod. *Modena*, Boiorum opp. in Gallia Cispad. firmissima et splendidissima populi Rom. colonia, (Cic. Phil. V, 9; Liv. XXXIX, 55; Cluver. Ital. Antiq. I, xxviii, p. 277) unde bellum Mutinense, ex Cic. Philipp. oratt., Suet. Aug. 9, 84; Flor. IV, 4; Appian. b. Civ. III, 49 sq.; Dione XLVI, 37, aliisque notissimum. *Placentia*, nunc *Piacenza*, opp. Gallorum, qui Polyb. II, 17. Ἄναρες et *d' Anvillio Anamani* dicuntur, colonia metu belli Punici II, primo ejus anno cis Padum, ut Cremona trans Padum, condita (Polyb. III, 40; Liv. XXI, 25, et Epit. XX; Vellei. I, 14; Tac. Hist. II, 19) ubi ex Apennino decurrens ὁ Τρεβίαιος συμβάλλει τῷ Πάδω, Strab. V, p. 150. — *quassata bello*, primum, quum Romani ab Hannibale ad Trebiam victi, eo fugerent; (Liv. XXI, 56... 59) deinde sæpius, de quo vid. Liv. XXVII, 39, 43; XXVIII, 11; XXXI, 10, 21; XXXIV, 22, 56; Tac. Hist. II, 21.

Mantua mittenda certavit pube Cremonæ,
Mantua Musarum domus, atque ad sidera cantu
Evecta Aonio, et Smyrnæis æmula plectris.

537

592. *Cremona*, quod etiam nunc comitatus et oppidi Mediolanensis nomen est, in Cenomanis ad Padum, infra Adduæ confluentem, colonia, ut modo diximus, ac municipium, bellis civilibus et Vitelliano adflictum, de quo vid. Serv. ad Virg. Ecl. IX, 28, et Tac. Hist. III, 19, et 32 sq. — **593.** *Mantua*, vicina Cenomanorum urbs, (hod. caput ducatus ejusdem nominis) ab Etruscis condita in Benaco lacu, (*Lago di Mezo*, seu *Sotto*, *Painolo* et *Sopro*) quem Mincius amnis, (*Menzo*) ex eo profluens, efficit. Originem nomenque urbis, quam a celt. voc. *man*, aqua, dictam putat *Mentelle*, *Géogr. comparée*, p. 75, fabulose ac varie tradit Virg. Ecl. IX, 60, et *Æn.* X, 198 seq. ad quæ loca, vid. Heyne. — **Versus 593, 594.** Poeta in laudem Virgiliti adjecit, qui Andibus, in agri Mantuani vico, natus dicitur. Cf. Virg. Ge. III, 10 sq. et T. I. p. cxviii et cxlii, edit. Heyn. prior. — *cantu Aonio*, ut *Aoniæ sorores*, *Lyra*, *vates*. Vid. Heyne ad Virg. Ge. III, 11. Sed possis etiam cum Drak. sententiam h.l. ita expedire: Mantua celebris facta Virgiliti Georgicis et *Æneide*, quorum altero carmine Hesiodum, *Ascræ* habitantem, quod *Aonum*, primorum Bœoticiæ incolarum, oppidulum est, altero Homerum imitatus est. — **594.** *Smyrnæis plectris*, nam Ἐπιτὰ ἐριδµαίνουσι πόλεις διὰ ῥίζαν Ὀμήρου, Κύμη, Σµύρνα, Χίος, Κολοφών, Πύλος, Ἄργος, Ἀθήναι. — *plectris* ut ap. Hor. Od. I, xxvi, 11, ubi vid. Jani.

537N

Tum Verona Athesi circumflua, et undique sollers
Arva coronantem nutrire Faventia pinum.

595

595. *Verona*, opp. Venetorum, quod integro nomine ac flore superat, Catulli, Plinii, majoris et Vitruvii patria. — *Athesi*, Rhætiæ fluv. hod. *Adige*, seu *Etsch*. — *circumflua*, ἀμφίρροτος, περίρροτος. Idem testatur Serv. ad Virg. *Æn.* IX, 679, cujus auctoritatem Drak. obponit Scalig. qui Poet. VI, p.m. 324 id in dubium vocat, et nunc certe fluvium ab urbe claudi contendit. — **596.** *Faventia*, nunc *Faenza* in Romandiola, Lingonum oppid. in Gallia Cispad. vinetis (Varr. R. R. c. 2, Colum. III, 3) et bello Sullano (Liv. Epit. 88; Vellei. II, 28) nobilitatum.

Vercellæ, fuscique ferax Pollentia villi,
Et quondam Teucris comes in Laurentia bella
Ocnī prisca domus, parvique Bononia Rheni.

597. *Vercellæ*, hod. *Vercelli*, Libicorum opp. in Gallia Transpad. ad Sessim, seu Sessitem flux. Plin. III, 17; Tac. Hist. I, 70. — *Pollentia* (*Pollenza*), Πολεντία, Ptolem. urbs Liguriæ cis Padum, ad confluentes Tanari et Sturæ, diversa ad oppidis ejusdem nominis in Piceno et Majorca. Laudatur a calicibus fictilibus, Plin. XXXV, 12; Martial XIV, 157, et a copia ovium nigrarum ac *villi fuscī* h.e. lanæ nigræ Martial. l.c. Colum. VII, II, 48, et Plin. VIII, 48, a quo lanam potius canam prædicari monent, Dausq. Drak. et Cluver. p. 85. Sed vid. ibi Harduin. — **598.** Conf. Virg. *Æn.* X, 198 sq. et ibi Heynii Exc. I. — **599.** *Ocnī prisca domus* non potest esse Mantua, cujus poeta jam meminit v. 592 sq. Hinc vetustiore et vere *priscam* Ocnī domum, Bononiæ vicinam, quam coluerit, antequam Mantuam conderet, vel, quæ et Marsi sententia est, montana illa, e quibus Tiberis, Ocnī pater, oritur, intelligit Cellar. De ipsa Bononia adcipit Heyne l.c. quam certe ab Ocno conditam nonnulli tradiderunt, teste Serv. Ab ea tamen omnino *Ocnī domus* h.l. discerni videtur. *Bononia* (*Bologna*) olim *Felsina* Tuscis dicta, ante Gallorum incursiones, (Plin. III, 15; Liv. XXXIII, 37.) Boiorum opp. in Gallia Cispad. ad radices Apennini, inter fluvios *Lavinium* et *Rhenum* (*Savena* et *Renō*), unde h.l. *parui Rheni*, ut distinguatur a Rheno, Galliæ et Germaniæ fl. In illo amni Bononiensi (Plin. XVI, 36) insula Triumvirorum fuit, de qua vid. Cl. Schweigh. ad Appian. b. Civ. IV, 2. Alia autem est *Bononia*, hod. *Boulogne*, urbs Morinorum in Gallia Belg.

538N

538

Quique gravi remo, limosis segniter undis,
Lenta paludosæ proscindunt stagna Ravennæ.
Tum Trojana manus, tellure antiquitus orti
Euganea, profugique sacris Antenoris oris.

600

600 sq. *gravi remo... Ravennæ*, ἐν τοῖς ἔλεσι µεγίστη µὲν ἔστι Ῥαβέννα, καὶ διάρροτος, Strab. l.c. Nunc quoque multæ ibi paludes, et quibus limosa ac fætida aqua ne fluviis quidem Ronco et Montone, ad latera oppidi propterea ductis, satis derivari potest. De situ urbis, quæ hodie III M.P. abest a mari, quod sensim plurimum arenæ evomuit, vid. inpr. Jornandes rer. Get. c. 29. Observa autem h.l. ubertatem verborum! — **601.** *Lenta*, quibus lenta fit navigatio. — *Ravenna*, (*Ravenna*, caput Romandioliæ) Lingonum urbs in Gallia Cispad. ad oram maritimam, Sabinorum opp. (Plin. III, 15) vel potius Ἐπταλῶν κτίσμα, (Strab. V, p. 148, al. 214, al. 327, Zosim V, 27) regni sedes Theodorici et Exarchorum, cujus antiquo portui, in Bedesis ostio; Augustus novum addidit, et in eo classem Ravennatem, superi, seu Adriatici maris tuendi causa, collocavit. Suet. Aug. 49; Tac. Ann. IV, 5, et Hist. II, 100; III, 6, 40.

602. Intelligit Patavinos, quorum urbs *Patavium* (*Padua*), Livii patria, opulentissimum Venetorum opp. (Strabon. V, p. 147) in læva ripa Medoaci minoris ab *Antenore* condita fuit. — **603.** *Euganei* ante belli Trojani tempora ad ipsum mare Hadriat. colebant, ex qua sede a Trojanis et Henetis, duce Antenore,

pulsi, in septemtrionem ad Alpes, inter Larium lacum et Athesin fl. secesserunt; unde *tellus Euganea* h.l. Venetorum regio. Cf. XII, 212 sq.; Liv. I, 1; Dionys. Hal. I, 20; Virg. Æn. I, 242... 249, ubi vid. Heyne.

Nec non cum Venetis Aquileia superfluit armis.
Tum pernix Ligus, et sparsi per saxa Vagenni
In decus Hannibalis duros misere nepotes.
Maxima tot populis rector fiducia Brutus
Ibat, et hortando notum adcendebat in hostem.

605

604. *Aquileia*, Carnorum, Alpini populi, qui Forum Julium (*Friuli*, seu *Friaul*, provinciam Venetam) incolebant, oppidum, nunc fere dirutum, inter Turrum et Natisonem (*Turronem* et *Natisone*) fluvios situm, (Plin. III, 18) et antiqua colonia, adversus barbaros munita (Liv. XL, 34; Strab. V, p. 148, al. 214) et non ita multo post aucta, (Liv. XLIII, 17) unde emporium insigne factum. Herodian. VIII, 2, et Spanhem. ad Julian. p. 254. — *superfluit*, abundat, *armis*, armatis, copiis, quas in bellum mittit. Cf. V.L.

605. *Liguria*, nunc Genua et Lucca. — *Vagenni*, seu Vagienni, (*Bagitenni* in Tabula Peutinger.) ex Caturigibus orta Ligurum gens, ad Alpes marit. et Padum, (Plin. III, 16 et 20) quorum opp. *Augusta Vagiennorum* (hod. *Vico*, quod *d'Anville*, sed, quod alii putant, *Saluzzo* in Pedemontio) memoratur, Plin. III, 5, seu 7. *Augusta Bagiennorum* apud Sponium Misc. Er. Antiq. p. 164, et corrupte Αὐγοῦστα Βαγιενῶν, Ptol. III, 1, ubi et perperam cum Iria et Dertona in Taurinis ponitur. — **606.** *In decus Hannibalis*, ut ab eo cum reliquis ad Cannas vincerentur. — *duros nepotes* adcipio ut *adsuetum malo Ligurem* ap. Virg. Georg. II, 168, ubi vid. Heyne. Cf. sup. ad I, 558, et VI, 308. «Ligures montani, duri atque agrestes: docuit ager ipse, nihil ferendo, nisi multa cultura et magno labore quæsitum,» Cic. contra Rullum II, 35.

Læta viro gravitas, ac mentis amabile pondus,
Et sine tristitia virtus: non ille rigoris
Ingratas laudes, nec nubem frontis amabat,
Nec famam lævo quærebat limite vitæ.

610

609 seq. Poeta ducem fingit ad exemplum M. Bruti, quem Cicero amavit, quique *mentis pondere* h.e. prudentia, et cunctis virtutibus par L. Bruto, primo Consuli, fuit, sed *sine tristitia*, *sine rigore*, Mars. et Cell. Cf. sup. ad v. 560. — *Læta gravitas*, comitate mixta, ut *mentis amabile pondus*, et *sine tristitia virtus*. — *mentis pondus*, cf. ad VI, 429. — **611.** *nubem frontis*, νεφέλην ὀφρύων, Sophocl. Antigone, v. 538. Κρέοντα συννεφεῖ, Eurip. Phœniss. v. 1317; D. Heins. διασκεδάτε τὸ προσὸν, νῦν νέφος ἐπὶ τοῦ μετώπου, Athen. I, p. 34; τὴν νεφέλην τῶν ὀφρύων, Philostr. epist. 72; Drak. qui etiam Stat. Silv. III, v, 11, et Theb. IV, 512, (ubi tamen cæcitas designatur) Martial. II, 11, aliorumque loca comparavit. Plura desideranti suppeditabit Lambin. ad Hor. Epist. I, xviii, 94. — **612.** *limite lævo*, sinistra, h.e. prava *vitæ* via ac ratione. Non simulatione virtutis, sed vera virtute, Mars. Cf. IX, 140.

Addiderat ter mille viros, in Marte sagittæ
Expertos, fidus Sicula regnator ab Ætna.
Non totidem Ilva viros, sed lætos cingere ferrum,
Ammarat patrio, quo nutrit bella, metallo.

615

613. Innuitur Hiero, rex Syracusanus, fidissimus Romanorum socius. Cf. V, 489 sqq.; Liv. XXI, 50; XXII, 37, 56. — *ter mille*, propr. mille sagittariorum et funditorum, teste Livio. — **614.** *Expertus* passive dicitur peritus, vel qui tritus est in aliqua re usu, et experientiam habet. Sic *expertus belli* ap. Virg. Æn. X, 173, et Tac. Hist. IV, 76; conf. et Liv. IV, 9; XXIV, 22, al.

615, 616. Conf. Virg. Æn. X, 173, 174, et Rutil. Numat. Itiner. I, 351. — *Ilva* ins. hodie *Elba* in mari Tusco, Gr. Αἰθάλη, seu Αἰθαλία (quam ab Ilva perperam distinguit Ptol.) in Etruriæ ora, ferri metallis abundat, ut etiam nunc *Elba*. Vid. Plin. III, 6, et Heyn. Exc. I, ad Virg. l.c. pag. 415, 416. — De qua insula conf. Wernsdorf. ad Rutil. Itin. I, 351, in Poet. Min. T. V, P. I, p. 139.

Ignosset, quamvis avido committere pugnam,
Varroni, quicumque simul tot tela videret.
Tantis agminibus Rhœteo litore quondam
Fervere, quum magnæ Trojam invasere Mycenæ,
Mille rates vidit Leandrius Hellespontus.

620

618. *Varroni*, cujus audacia tanto militum numero excusari quodammodo potest.

619 sqq. *Rhæteo*, Trojano, vid. ad I, 115. — *Fervere rates litore*, pro *fervere litus ratibus*, ut ap. Virg. Æn. IV, 407; VIII, 677. — **620.** *Mycenæ*, urbs Argolidis, Agamemnonis regia, pro tota Græcia, ut ap. Virg. Æn. I, 284; II, 180, 331; VI, 839; VII, 222. — **621.** *Mille rates*, conf. ad III, 229. — *Leandrius Hellespontus*, in quo, tempestate oborta, submersus Leander, seu Leandrus juvenis, Abydi in Troade natus, cujus amica Hero Sesti in Thracia habitabat, unde ejus visendæ causa hoc fretum tranare solebat. Fabula nota ex Musæi carmine, et ex Ovid. Ep. Her. XVIII et XIX. — *Hellespontus (die Dardanellen)* inter Sestum et Abydum non nisi VII stadia latus est, et hinc ibi ponte junctus dicitur a Xerxe.

Ut ventum ad Cannas, urbis vestigia priscæ,
Defigunt diro signa infelicia vallo.
Nec, tanta miseris jamque inpendente ruina,
Cessarunt Superi vicinas prodere clades.

625

622. *Cannas* (vid. ad I, 50) *urbis vestigia priscæ*. Αντίβας καταλαμβάνει τὴν τῆς Κάννης προσαγορευομένης πόλεως ἄκραν.—τὴν μὲν οὖν πόλιν ἔτει πρότερον ἐνὶ συνέβαινε κατεσκάφθαι, Polyb. III, 107, πόλιν Κάνναν, ibid. IV, 1. *Ignobilis Apuliæ vicus*, dicitur Flor. II, 6.

624. Portenta, quæ pugna Cannensis præsentia fuerint, Silius non more tantum *poetarum*, quod Drak. putabat, (coll. Lucan. I, 524; VII, 151; Petron. c. 121; Stat. Th. VII, 401, et Virg. Ge. I, 466, ubi vid. Heyne) sed ex fide quoque historica, etsi variatis eorum generibus, aliisque adjectis commemorat; vid.

Per subitum adtonitis pila exarsere manipulis,
 Et celsæ toto ceciderunt aggere pinnæ,
 Nutantique ruens prostravit vertice silvas
 Garganus, fundoque imo mugivit anhelans
 Aufidus, et magno late distantia ponto
 Terruerunt pavidos adcensa Ceraunia nautas.
 Quæsivit Calaber, subducta luce repente
 Inmensis tenebris, et terram et litora Sipus:

630

626. *Per subitum*, vid. ad VII, 594. — *pila exarsere manipulis*, cf. Tac. Ann. XII, 64; XV, 7, et, qui in faustis hoc portentis reponit, a Dausq. laud. Dionys. Hal. lib. V, vid. omnino Heyne Opusc. acad. T. III, p. 257. — **627.** *aggere*, cf. ad I, 265. — *pinnæ*, ut ap. Virg. Æn. VII, 159. — **628.** Cf. Heyne l.c. p. 259 seq., 265 seq. — **629.** *Garganus*, vid. ad IV, 561. — **630.** *Aufidus*, cf. ad I, 52. — **631.** *adcensa* ignibus intestinis, vel potius, ut sæpe, fulminibus *Ceraunia*, vid. ad V, 386. — *magno ponto*, mari interno, seu mediterraneo, proprie sic dicto, quod Plin. III, 5, aliisque simpl. *mare magnum* vocatur. Nam alioquin Ceraunia prominent in mare Ionium et Hadriat. quæ sunt partes maris mediter.

633. Cf. V.L. — *Sipus*, forma græca, pro *Sipuntis*, Σιπούντια, Polyb. X, Exc. c. 1. *Sipus*, Σιπούς, Ptol. III, 1; Strab. VI, p. 284; Mel. II, 4; Lucan. V, 377, et Steph. *Sipontum*, Liv. xxxiv, 45; xxxix, 23; Plin. III, 11. *Sipuntum*, Antonin. et Mel. l.c. urbs Apuliæ Dauniæ, a Diomede condita et ἀπὸ τῶν ἐκκυρατιζομένων σηπίων, a sepiis, ad litus ejectis, sic dicta, teste Strab. l.c. cujus ruinæ sunt proxime Manfredoniam. — *Calabriæ*, Apuliæ, Iapygiæ et Messapiæ nomina a poetis passim confunduntur.

542_N

542

Obseditque frequens castrorum limina bubo.
 Nec densæ trepidis apium se involvere nubes
 Cessarunt aquilis: non unus crine corusco
 Regnorum eversor rubuit letale cometes.
 Castra quoque et vallum rabadæ sub nocte silenti
 Inrupere feræ, raptique ante ora paventum
 Adjunctos vigilis sparserunt membra per agros.

635

640

634. Cf. Virg. Æn. IV, 462, 463, et Ovid. Met. V, 550.

635. *apum nubes*, examen (vid. ad I, 311) in *aquilis*, seu signis militaribus; vel in arbore, foro, castris et templi domusque culmine βουρυδὸν considens, sæpius in diris ominibus numeratur. N. Heins. excitavit Ammian. Marcell. lib. XVIII, et Lucan. VII, 161; Dausq. autem Liv. XXI, 46; XXIV, 10; XXVII, 23; Plin. XI, 17, (ubi vid. Hard.) Val. Max. I, 6; Cic. harusp. resp. c. 12, et Virg. Æn. VII, 64 seq. ubi vid. Cerda et Heyne; Add. Juvenal. XIII, 68; Flor. II, 6; Ælian. V.H. X, 21; XII, 45, 46; Dion. XLVII, p. 328, 351; LIV, p. 544; LXXIV, p. 842; Tac. Ann. XII, 64, et Jul. Obseq. c. 95, 103, 113, 130, 132 al. — *apium*, pro apum. Vid. Ernesti ad Tac. l.c. Drak. ad Liv. IV, 33, et ad h.l. ubi laudat Voss. art. gram. IV, 14, et Salmas. ad Capitol. vit. Anton. Pii c. 3. — **636, 637.** *cometes Regnorum eversor*, h.e. eversionem portendens. Cf. ad I, 460 sq. Suet. Ner. c. 36; Lucan. I, 529; Tac. Ann. XIV, 22; XV, 47; Virg. Ge. I, 488; Plin. II, 25 et 26; *crine corusco*, vid. ad I, 358.

638 sq. Conf. XIII, 130 sq. et Virg. Ge. I, 486. — **640.** *Adjunctos*, vicinos.

Ludificante etiam terroris imagine somnos,
 Gallorum visi bustis erumpere manes:
 Terque quaterque solo penitus tremuere revulsæ
 Tarpeiæ rupes: atque atro sanguine flumen
 Manavit Jovis in templis, lacrimæque vetusta
 Effigie patris large fluxere Quirini.
 Major et horrificis sese extulit Allia ripis.

543

645

642. Hom. Iliad. λ, 53, comparat Lefeb. et Drak. sup. VI, 179, (ubi vid. not.) Lucan. I, 580, et VII, 179. Hic et verbo *Gallorum* omen prægravari monet, quasi Gallorum, qui olim in obsidione Romæ occubuerint, manes bustis eruperint, ut iterum luctuosissima cum Romanis bella gererent. *Busta Gallica*, de quibus vide Livium lib. XXII, 14. — **644.** *atro sanguine flumen*, cet. Conf. ad V, 91, et var. lect.; Liv. XLV, 16; Curt. IV, 2. — **645 sq.** *lacrimæ... Quirini*, conf. ad I, 86; Heyne ad Virg. Georg. I, 480, et Opusc. Acad. T. III, p. 257; Delr. ad Senec. Thyest. v. 702, 647. Cf. Heyne Opusc. Acad. T. III, p. 265.

543_N

647. *Allia*, cum delectu, quasi strages, Alliensi similis, Romanis portendatur. Cf. ad I, 547.

Non Alpes sedere loco, non nocte dieve
 Ingentes inter stetit Apenninus hiatus.
 Axe super medio, Libyes a parte, coruscæ
 In Latium venere faces, ruptusque fragore
 Horrisono polus, et vultus patuere Tonantis.
 Ætnæos quoque contorquens e cautibus ignes
 Vesbius intonuit, scopulisque in nubila jactis
 Phlegræus tetigit trepidantia sidera vertex.

544

650

655

648. *sedere*, id. qd. mox *stare*. Vid. ad II, 385, et III, 173.

650. *Axe... faces*, cf. Plin. II, 26, et Heyne l.c. p. 214 seq. *Axe*, ut apud Virg. Æn. II, 512; IV, 482; VI, 536. — *Axe medio*, a meridie. — *super*, cf. ad I, 60, (in V.L.) et 340. — **651 sq.** *ruptus... Tonantis*. Cf. Heyne l.c. p. 213, 214. — *ruptus fragore polus*, vid. ad I, 135, et 535. — **652.** *vultus patuere Tonantis*, magnifice, ad hiatum cæli, χάσμα, adumbrandum.

653. Cf. Stat. Silv. IV, iv, 79 sq. — **654.** *Vesuvius (Monte di Somma)* poetis dicitur *Vesuius*, vel, ut in antiquiss. codd. scribitur, *Vesbius*, ut h.l. XII, 152, (ubi vid. N. Heins.) XVII, 599; Stat. l.c. Val. Fl. III, 209; IV, 507. (ad quæ loca vid. Carr.) Martial. IV, 44; Colum. R. R. X, 133. *Vesevus*, Virg. Ge. II, 224;

Suet. Tit. 8, et aliis, Οὐεσοῦῖος, Οὐεσσοῦῖον ὄρος, vel Οὐεσοῦβτος, Strab. Βέσβτος, Græcis posterioris ævi, v.c. Procop. passim in Gothicis, et Appian. b. Civ. I, 116, unde corrupte *Bebius* ap. Vib. Sequest. p. 301, ubi vid. Cl. Oberlin. Cf. Cluver. Ital. ant. p. 1157 seq. et Reimar. ad Dion. LXVI, 22, p. 1094. — **655.** *Phlegræus*, vid. ad IV, 275. — *vertex*. Cf. ad II, 631.

544N

Ecce inter medios belli præsaus, et ore
Adtonito sensuque simul, clamoribus inplet
Miles castra feris, et anhelat clade futura.
Parcite, crudeles Superi, jam stragis acervis
Deficiunt campi; video per densa volantem
Agmina ductorem Libyæ, currusque citatos
Arma virum super atque artus et signa trahentem.

660

656. Milites, ut ἔνθεοι, prælii eventum augurantur, et futura tamquam jam præsentia *vident*: unde Silius grandiore utitur oratione more poetarum, de quo vid. ad I, 125 sq. Lefeb. comparat Lucan. I, 618 sq., et Val. Fl. I, 207... 240.

Turbinibus furit insanis, et prælia ventus
Inque oculos inque ora rotat. Cadit inmemor ævi
Nequidquam, Trasymene, tuis Servilius oris
Subductus. Quo, Varro, fugis? pro Juppiter! ictu
Procumbit saxi fessis spes ultima Paulus.

545

665

663, 664. Cf. IX, 491 sqq. Liv. XXII, 43 extr. et 46 extr. Flor. II, 6, et Appian. b. Hannib. c. 22. — *insanis*, vid. ad I, 101. — *ventus* scil. Vulturnus. — *prælia rotat*, prop. pulveris nubem, quæ Romanis pugnantibus prospectum hostium adimebat, et Pœnorum tela, quæ, ipsa vi venti adjuta, certius ac fortius mittebantur. Vid. Liv. et Appian. l.c. — **664, 665.** Cn. *Servilius* Geminus, qui superiore anno consul et collega primum C. Flamini, deinde M. Atilii Reguli fuerat, Fabiique artibus bellum gesserat, ad Cannas cum eodem Regulo mediam aciem tenebat et occidebatur. Vid. X, 223 sq.; Liv. XXI, 57; XXII, 1, 8, 31, 32, 43, 49; Polyb. III, 77, 86, 88, 96, 114, 116. — *inmemor ævi*, de vita parum sollicitus, adeoque fortiter pugnans. — *Nequidquam... subductus*; nam parum ipsi profuerat, pugnae ad Trasymenum non interfuisse, quia anno seq. temeritate Terentii Varronis, Flaminio similis, cum tot millibus periit. — **666.** Varro cum LXX fere equitibus Venusiam perfugit; Liv. XXII, 49; Polyb. III, 116, 117. — **667.** L. Æmilius Paulus consul in prælio occubuit, funda graviter ictus, et telis deinde obrutus. Cf. X, 235 sq. et Liv. l.c. «Cn. Lentulus, tribunus militum, quum, prætervehens equo, sedentem in saxo cruore oppletum consulem vidisset: L. Æmili, inquit, ... cape hunc equum... Ad ea consul: Tu quidem, Cn. Corneli, macte virtute esto!... Abi, nuncia, etc. Hæc exigentes prius turba fugientium civium, deinde hostes, obpressere: consulem, ignorantem quis esset, obruere telis.» Ed. — *fessis spes ultima*, ut VII, 1, et X, 48. Conf. ad I, 566.

545N

Cesserit huic Trebia exitio: pons ecce cadentum
Corporibus struitur, reicitque cadavera fumans
Aufidus, ac victrix insultat bellua campis.

670

668 sq. *Pons... struitur*, non in Aufido, quod Cluver. putabat, sed in torrente Vergelli, teste Flor. II, 6, §. 18, vel in flumine Vergello, quod tradit Val. Max. IX, 2, ext. 2, ubi *Cerballo* emend. Mitallerius, quia Cerbalus amnis (hod. *Candelaro*), Dauniorum terminus, memoratur Plin. III, 11. Ceterum hujus rei mentionem quoque faciunt Lucian. Dial. mort. II, pr. T. II, p. 63, edit. Schmid. et Appian. de Reb. Pun. cap. 63. — **669 sq.** *reicitque cadavera fumans Aufidus*; cf. X, 320 sq. et sup. I, 52 sq.; *reicit*, ut ap. Virg. Ecl. III, 96, et Stat. Th. IV, 574. — **670.** *bellua*, elephantis. An potius Hannibal? ut idem *Libycus leo* VII, 401, vel *immanis bellua* Verres Cic. Verr. V, 42, et Gallus Liv. VII, 10 dicitur. Ego vero intellexerim simpliciter elephantos, libensque contulerim ad Horatianum illud, Od. III, 3, *Dum Priami Paridisque busto Insultet armentum*, etc. Quod mirifice juris sui fecit clarissimus poeta, nostras DELAVIGNE, in carmine cui titulus, *Les Troyennes*:

546N

*Le pâtre de l'Ida, seul près d'un vieux portique.
Sous les rameaux sanglans du laurier domestique
Où l'ombre de Priam semble gémir encor,
Cherchera des cités l'antique souveraine,
Tandis que le belier bondira dans la plaine
Sur le tombeau d'Hector.*

ED.

Gestat Agenoreus nostro de more secures
Consulis, et sparsos lictor fert sanguine fasces.
In Libyam Ausonii portatur pompa triumphi.
O dolor! hoc etiam, Superi, vidisse jubetis?
Congesto, lævæ quodcumque avellitur, auro
Metitur Latias victrix Carthago ruinas.

546

675

671. *Agenoreus*, ut lib. I, v. 15.

675. *Modii duo annulorum Carthaginem missi, dignitasque equestris taxata mensura*, Flor. II, 6, §. 18. Tres modios memorant, Plin. XXXIII, 1, sect. 6; Val. Max. et Oros. Cf. inpr. Liv. XXIII, 12, et inf. XI, 532 sq. ut de annulis veterum, tam ferreis, quam aureis, Plin. XXIII, 1. — *lævæ*, digito sinistræ manus, qui minimo est proximus. Vid. Gell. X, 10, et cf. inf. XI, 532 sq. Definitionem annulorum in h.l. neque expectari, neque probari posse monet Ernesti. Sed aliquam certe excusationem habet poeta: nam in vaticiniis oratio ornatio obscuriorque esse solet. Cf. ad I, 125. Præterea vid. ad XI, 532.

comma ponunt Dausq. Cell. et alii, prob. Ernesti. Idem monet v. 9, *Indivisus honos rerum, quin rursus*, etc. conjecisse Markland. epist. crit. p. 33. —11. *Angebant*, non *Angebat*, omnes scripti et R. 2; *Urgebant* Tell. a m. sec. —12. *Dictator quum multa adeo, tum, miles*, etc. interpungebat Withof. —*cruori* Ox. *cruoris* emend. N. Heins. ad h.l. et ad Claud. laud. Stilic. II, 16, coll. VII, 213, idque recepere Cell. et Lefeb.

20. *Inter tela sati* Med. et sic conj. Dausq. coll. I, 341, cui loco Drak. addit verba Liv. X, 16, *Galli inter ferrum et arma nati*. Idem mihi quoque in mentem venit, nec video, quid causæ sit, cur pessime ita legi censuerint N. Heins. et Drak. Nam τὸ *sati* pendet a *mærebant*; vel quod minus durum, *satis* refingendum; *situ* corrig. D. Heins. probb. filio ejus et Drak. qui parum commode comparat VII, 534 et Stat. Th. III, 583. Equidem *situm* explicarem inertiam, segnitiam, ut ap. Ovid. Trist. V, xii, 2, et Quintil. I, 2, vel quo sensu Apuleius Flor. 3, p. 351, 352, ed. Elmenh. dixit, *gladius usu splendescit, situ rubiginat*. Minus placet conject. N. Heins. ad Claud. l.c. *sui Mavortis*, quam recepit Cell. et ceteris longe præstare putabat Drak. ut Gallorum Mars Romanorum Marti obponatur, quod mihi non persuaserunt verba Flori II, 4, *Mox, Astrionico duce, Galli vovete de nostrorum militum præda Marti suo torquem*. Magis ad rem facit locus Virg. Æn. XII, 187, ubi vid. Heyne. Mars enim est illorum, quibus favet. Confer. not. ad I, 118. Sed non adsequor, cur displiceat vulgatum *siti*, quod Dausq. jam recte exposuit, ardenti desiderio belli, prob. Lefeb. qui lepidam hanc rationem adfert: maximam debilitatem sequi nimiam sitim, ipse non semel expertus sum in itineribus. *Horrescere* priscae edd. Withof. *situ* quidem putabat legendum, sed verba sic construenda esse: *tela hebescere situ, inter dextras cruore siccas Mavortis*. —21. *tabes* maluerit et multis exemplis illustravit N. Heins. ad h.l. et ad Claud. bell. Getic. v. 50. Id probavit Drak. et recepit Cell. Sed vulgata quoque satis apta est. —22. *augebant* et mox *Hannon*, non *angebant* et *Anno*, Col.

28. *Jamque* conj. Dausq. prob. N. Heins. qui et *excitam* volebat, refrag. Draken. vid. Ind. —31. *vestro*, non *nostro*, Col. Oxon. Parm. Confer. v. 222. —33. *sola ille... mora* non male emend. N. Heins. quod recepit Lefeb. multisque exemplis adstruxit Drak. v.c. Virg. Æn. X, 428; Liv. XXIII, 9; Lucan. I, 100; Senec. in Agam. 211, in Troad. 124, in Phœniss. 458; in Herc. fur. 1215, ubi vid. Gronov. et ad Senec. de Ben. V, 12; conf. not. ad I, 479; V, 319; XVI, 504. —36. *nec scripti. ad signa movendum* frustra conj. N. Heins. Conf. tamen XI, 562, 563; XV, 105; (ubi *bona censendum* verbis græcis οὐ νομιστέον ἀγαθὰ εἶναι respondere, notavit Schmid.) Colum. VII, 5 (*ulcera medicamentis curandum*) Lucret. I, 112, II, 1127; Intpp. Virg. Æn. XI, 230, et quos Drak. inf. ad XV, 105, laudat, Gifan. Ind. Lucret. voc. *Gerundia in dum*; Gronov. Obs. I, 7; Marcil. ad Tertull. Pall. p. 60; Zinzerl. Promuls. crit. c. 3 et 32; Barth. Adv. XXV, 3, et Perizon. ad Sanctii Minerv. I, 15.

41. *Sit fas, sit tantum* non male Colon. teste N. Heins. nam *cautum* in eo invenit et *tantum* pro eo scribendum esse notavit Modius. *Sic fas sit t.* Oxon. prob. Barth. Adv. I, 5. *Sed fas sit t.* Put. R. 1. Parm. Med. si fides habenda, N. Heins. et Drak. *Sed fas sit cautum* primum edidisse Marsum et post eum alios, testatur Drak. *Si fas*, si fieri potest, εἰ δύναμαι τελέσαι γε καὶ εἰ τετελεσμένον ἐστί, *sit cautum, quæso, retinere favorem... sororis. Quamquam... honores, Multa*, etc. refinxit Lefeb. qui τὸ *Si* in c. Put. et τὸ *cautum* in tribus antiquis, nescio quibus, inveniri, et verba *sit cautum* triplici sensu accipi posse monet, respectu, vel Junonis, quam offendere nolit, vel suū, quam Romani colant, vel sororis, cujus mandatis obtemperare fas sit; *tantum quæ detinuisse favorem* Col. unde *quin detinuisse* conj. N. Heins. Forte leg. *quæso, tenuisse*. —47. *Regnis Æ.* Colon. in quo versus præc. male omittitur. —48. *pressa* R. 2.

51. *spes abruptæ medio*, in medio spei deserta, corrig. Barth. Adv. IV, 22. Melius *Et spes atruptæ; mediis penetralibus* N. Heins. quod recepit Lefeb. qui τὸ *in* non invenit in c. Tell. Possis etiam *spes abruptæ mediæ, in*, etc. —54. De voc. *Jarbas* vid. ad I, 417. —55. *Et tepido fugit Anna rogo* Colon. Tell. et R. 1. in marg. *Et tepido fugit arma rogo* R. 2, 3, et c. Puteol. in marg. nam in contextu est *templo* pro *tepido*. *Et trepido fugit arma rogo* R. 1, Parm. Med. *Et trepido figit arma rogo* ed. Marsi a. 1492, et Mart. Herbip. *Et tepido figit arma r.* ed. ant. Marsi. Quod quum metri legibus repugnaret, Nicanter refingebat *Et tepido arma rogo figit*, quæ vulgata lectio probavit se Dausq. *Et tepido Anna rogo fugit* emend. Barth. Adv. IV, 22.

57. *Cinerem* quidam. —60. *Ingemuit rerum eventus*, vel *rerumque vices* maluerit N. Heins. Sed in vulgata major vis inest. —62. *sede est* conj. Dausq. Male. —66. *feroci* pro *sorori* R. pr.

71. *caro Iulo* volebat N. Heins. citra necessitatem. —73. *oculos*, non *oculis*, scripti, ut apud Virg. Æn. I, 561; XI, 480; Ovid. Epist. VI, 26, et Amor. II, vii, 11, quibus locis, a Drak. laudatis, *demissus, dejectus* et *fixus oculos* dicitur. —83. *tum*, non *tunc*, scripti et R. 2. —85. *navesque secuta I. oculis* conj. Withof. coll. Stat. Silv. V, 2, 5, et Ovid. Ep. Her. V, 55. Durior certe dictio *ventos sequi oculis. Oculis* autem *sequi*, ut apud Virg. Æn. VIII, 592; Ovid. Met. XIII, 259, et Ep. Her. XII, 55; XIII, 18. At lenior forte medicina *vectosque*, vel *nautasque secuta*. —91. Ita Colon. non, ut vulgo, *sideream Julique tuamque Effigiem*, quod præfert. Dausq. qui nugatur, iudice N. Heins. *Iūli* nomen tribus syllabis enuntiari solet, et de Æneæ effigie v. 92, 93, agitur: præterea τὸ *nunc* repetitur. —95. *Non unquam* Oxon. R. 1, Parm. Med. Vulgo *Nonnunquam*. —101. Post *curis* tacite interpunxit Lef.

104. *irretitus* audacter corrigebat N. Heins. ad h.l. et ad Sabini Epist. III, 91. Lenior forte medicina: *resecutus*, scilicet ejus his dictis respondet, ut ap. Ovid. Met. VI, 36; VIII, 863; XIII, 749. Sed vid. not. —107. *dilectum mitis* Col. Tell. a m. sec. et R. 2, quod recepi, præeunte Lefeb. Hinc reliquæ lectt. *ortæ; dilecti, invitus, Iuli* R. 1, 2, Parm. Med. et al. quod recepit Drak. suadente N. Heins. qui *Respiciensque* malebat, et τὸ *invitus* ex Virg. Æn. VI, 460, vindicabat. Sed vid. not. ad v. 108. *dilecti vultus* Ox. Put. et Tell. a m. pr. *dilecti, mitis Iuli* vulgg. edd. *dilecti ceu mihi* (æque ac mihi), vel *si mihi* conj. Barth. Adv. IV, 22. —113. *servire* Put. et R. 2.

114. *vix*, non *sic*, Colon. ex quo etiam *labrisque* pro *labiisque* recepi, præeunte Lefeb. —121. *summo* Oxon. Put. R. 1, Med. *Nam somno aspersam* ex ingeniosa emend. N. Heins. reposuit Lefeb. non inprob. Drak. qui monet, sic *quietem irrorare*, dici X, 357; *q. irrigare* Virg. Æn. I, 692, ubi vid. Intpp. *perfundi somno* Val. Fl. VIII, 81, ubi vid. Heins. *infusus sopor* Appul.

Met. III, p. 56, ed. Pric. et *somno sese exsiccare*, de experrectis ex eo, Ennio p. 142. ubi vid. Columnam. Conf. Virg. *Æn.* III, 511; Kœppen ad Hom. *Iliad.* β, 19; Burm. ad Val. Fl. IV, 16. Quum vero hæc nimis a vulgata lectione abeat, et vox *me* omnino, nisi me omnia fallunt, importuna sit, (nam ipsa Dido, non Anna, somnio territa, vocem Sychæi audierat) præstiterit, opinor, *Namque asper somno diffusam i. h. Asper* est dirus, vel simpl. magnus, de quo vid. **not. ad I, 2; diffusam**, perfusam; vel, quod malim, circumfusam, circumdatam alis, vel fusco amictu, quo Somnus ἀμφιχυθεῖς obumbrat. Conf. **X, 345**, Kœppen l.c. Heyne Obs. ad Tibull. II, 1, 89, et III, 1v, 55; Cuper. Apoth. Homer. p. 178, et Spanhem. ad Callim. H. in Del. v. 234; *Nam me asper somno dirusque inpleverat horror* conj. Ernesti. Conjectura mea non displicuit viro docto in *Allg. litt. Zeit.* a. 1796, N. 139; cui tamen Heinsii emendatio probabilior videtur, donec exemplis evincatur, *diffusam* pro *circumfusam* dici posse. Nonne vero similiter *umbras diffusas* dixit Martial. de Spect. II, 9; *platanus diffuderat umbras*, et *diffusa ramis*, Petron. 131; *rami late diffunduntur*, Cæs. Bell. Gall. VI, 25; et similia alii? Quæ exempla si non satis firma ad illud probandum censueris, *diffusam* accipe pro *perfusam* eo sensu, quo somno *perfundi, adspergi, inrigari* dicimur. — **122. Terque suum, ter Dido suum c. v.** conj. Dausq. ut sensus sit: Dido suum *Ænean* vocarat, qui nullus aderat; sed pro eo ora ostendebat Sychæus. Male! — **124.** Vulgo distinguunt, *et sub lucem, ut v. secundent, Oro c.* prob. D. Heins. qui interpretatur: ore vultuque ad lucem solemque surgentem converso, more expiandi, ut ap. Sophocl. Electr. 425, ἡλίῳ Δεικνυῖτ' οὐναρ, et inf. **XIII, 406.** Sed ibi diis inferis *sub lucem*, h.e. instante luce sacra fiunt, non superis, ut h.l., quibus orto sole sacrificabant, quod jam observavit Drak. — **125. amni** ex Colon. bene restituit Modius coll. Virgil. *Æn.* II, 719; IV, 635. Vulgg. *antro*, probb. Dausq. et Barth. ut intelligatur antrum, in quo sit fons isti expiationi; *amne* etiam conj. Dempst. ad Rosini antiq. Rom. II, 2; *amni* vero ἀρχαϊκῶς scribitur, ut *sorti VII, 368*, ubi Drak. laudat I, 115; VII, 358; Gifan. Ind. Lucret. voc. *colli*; Gron. ad Liv. XXIX, 20; Heins. ad Claud. in Rufin. I, 9, ad Ovid. Epist. IV, 31, ad Vellei. II; Benth. ad Hor. Serm. I, v, 72. — **126. prævecta** conj. N. Heins. ut **IV, 51.**

480 vl

133. juncta, h.e. propinqua, vicina *freta* malebat idem, quod prob. Drak. et recepit Lefeb. Sed *cuncta freta*, h.e. cunctum fretum, totum mare, prætulerim, quoniam cum *tota urbe* jungitur. — **134. bacatum** scribendum videbatur N. Heins. vid. **ad III, 596.** — **139.** Hunc versum in recent. libris sequitur alius, a Nicandro procusus, et e **vers. 130**, iudice Lefeb. confictus, *Atque hæc sparsa comam Divis in morte profudit*, quem Drakenborch uncis inclusit, et nos cum Lefeb. prorsus hinc ablegare non dubitavimus, etsi pro eo stet Dausq. Certe *comam vicina morte p.* legendum monebat N. Heins.

481 vl

145, 225. Hi versus, qui primum leguntur in Aldi et Andreæ Asulani ed. Lugd. 1523, an Sillii essent, multum ambigebat N. Heins. eosque depromptos suspicabatur ex Collectan. crit. Jac. Constantii, editis Fani a. 1508, qui eos ad Baptistam Guarinum e Galliis fuisse missos adfirmat c. 92. Contra Lefeb. non dubitat, quin genuini sint, et vacuum a Benessa in ed. sua locum propterea relictum censet, quod Marsus notaverit, plurimos hic fuisse versus omissos ab eo, qui Siliium e codice, in monasterio S. Galli invento, excrisperit. Omnino facile quidem intelligitur, iis extrusis orationis seriem non cohærere. Sed quæritur, num monachus, an ipse poeta lacunam h.l. ita expleverit. Prius fere suspicari possis, quum nonnulla in iis sint, quæ ineptum versificatorem sapiant, et imitatio Maronis Ovidiique nimis videatur servilis. Sed illud librariorum quoque et interpolatorum culpa contingere potuit, et hoc forte excusabis si reputaveris, quam misera sit poetæ conditio, qui fabulam repetit notissimam, et ab aliis quoque summo jam ornatu tractatam. — **145. magni nominis umbra** conj. N. Heins. cui vulgatum nimis frigidum videbatur.

482 vl

155. Ter Phrygio rueram emend. N. Heins. quoniam *diris fatis* modo præcessit. — **157. serebatur** maluerit N. Heins. et Drak. ut *spargitur, diditur fama.* Non male, sed non necesse.

483 vl

171. At Ald. et Constant. quod recepit Lef. *An*, vel *Ah* suspic. N. Heins. Non male. Sic *heu* ap. Virg. *Æn.* IV, 541. — **172. sentis** conj. Livineius, notante Ernesti. *nescis* Asulan. et Gryph. forte ex Virg. l.c. — **178. Prævenias**, aut tale quid Silio dignius arbitrabatur Barth. Adv. III, 21.

188. elapsa, vel quid simile pro *egressa* dicendum fuisse monebat N. Heins. cui verba Qvidii Fast. VI, 577, *intrare parva fenestra* obponit Lefeb. Majori forsitan jure **v. 190** verba *sic fama* carpi poterant, quoniam ipsa iis Anna utitur.

484 vl

193. Sidonida, non *Sidonia*, Ald. quod et conj. Dausq. probb. N. Heins. et Drak. — **194.** Hic versus adulterinus est, iudice Barth. Adv. III, 21. Effictus certe videtur ex Ovid. Fast. III, 649. *En tacite reposuit Lefeb.* ut passim. — **197. sursumque** conj. Barth., ad fontem revocat. Male! — **201.** Hæc vellem minus languerent.

485 vl

204. Latiis Constantii ed. *potitura* emend. Barth. loco citato, quem ineptire loco Stat. Thebaid. lib. XII, vers. 719, citato mihi non persuasit Lefeb. Sed vulgatam lect. ab ira Junonis erga Romanos, adeoque ab ejus majestate, non alienam esse, et secundam syll. in *potitur*, non vero in *potitus* aut *potiturus*, corripit, Cell. et N. Heins. jam notasse video. — **209. vigili nocte** ex probabilis emend. N. Heins. recepit Lefeb. non repugn. Draken. — **213. namque** pro *manet* conj. N. Heins. — **216, 217. Senatus En ex consulto** (hoc est Senatusconsulto), vel *Ecce ex consulto* corrig. N. Heins. *Mutati fasces jam; bellum a. a. Senatus Exin consulto* refinxit Lef. addita hac nota: «Hic solus versus probaret, fragmentum esse Sillii. Nil intellexit hic Drak. nec duces ejus Barth. et Heynsius. Transponitur *exin*, ut **XV, 327.** Vox *senatusconsulto* dividitur more Lucilii, de quo vid. Scalig. Lectt. Auson. II, 14.» *Senatu Ex inconsulto* conj. Livineius, notante Cortio, et ex eo Ernesti. — **220. Cenotris**, non *Cenotriis*, Ald. vid. **not. ad v. 46.** — **222. flumina** (Aufidum) conj. Dausq. Male! Verba *rapido rape cursu*, quæ iudice N. Heins. ineptissima sunt, Drak. vindicat ex **VII, 116**, ex quo loco, et **v. 215**, totum potius versum conflatum arbitratur Lefeb. qui eum, commate post *Explicat* et *tellus* posito, prorsus resecurit, vel pro *rapido* certe *volucris*, aut *rabidus rape belli fulmina, currum* coll. Horat. Od. I, xv, 12, legendum suspicatur. Lenior medicina foret: *trepido cursu*, h.e. celeri, ut **XIII, 146**; Virgil. *Æn.* IV, 672; VII, 638; IX, 233 al. Sed versus manum at acumen versificatoris potius, quam poetæ, redolet. *rapido belli pete culmina cursu*

conj. Withof; —**223**. *ubi se* Constant. —**224**. Post hunc versum vulgo alius inseritur, *Hæc, ut Roma cadat, sat erit victoria Pœnis*, quem scripti et priscae edd. ante Aldin. non agnoscunt, et Lefeb., quem secutus sum, sustulit, quod etiam suaserant N. Heins. et Drakenborch, qui eum ex VII, 233, effectum esse, jam recte, puto, monuit. —**225**. *amentia* Colon. vitiose pro *umentia*; vid. ad II, 125. *uventia* Gryph. prob. N. Heins. Confer. ad II, 469, et III, 522; *viventia*, Oxon. Puteol. et priscae edd. *evanida* Wolf. Colin. D. Heins. Dausq. et Cell.

228. *Numen, ave, nobis* conj. Barth. Adv. III, 1, Male! *secundes* pro *secundis* recte reposuerunt Draken. et Lefeb. ex emendat. N. Heins. et Burm. qui posterior etiam *optata* malebat.

—**230**. *Marmoream* rescripsit Lefeb. Conf. Virgil. Ecl. VII, 35, et Hor. Od. IV, 1, 20. Sed vulgata quoque bene habet. *statuam templis* conj. N. Heins. prob. Drak. —**231**. *Æquantem* Put. et R. 3. *Æquante* Parm. ac Mediol. *Æquam te* R. pr. *Æquatam te* Mars. Mox *munere* R. 1, 3; Med. probb. N. Heins. et Drak. Vulgatum *numine* servavit Lefeb. —**232**. *tum factus* Col. Ox. R. 2, unde *tumefactus*, scilicet augurio, recte emend. Barth. Adv. III, 1, et N. Heins. *tum fatus* Put. *tunc fatus* R. 1, et Med. Vulgo *tum festus*, festa facie, non inprob. Barth. *si fatur, socios* refingatur. *stimulat festinus ovansque*, vel *ovatque*, vel *stimulatum it festus ovantes* tentabat Dausq. *ovansque* ed. Ven. —**234**. *omnes* pro *iras* Colon. unde *omen* conj. N. Heins. Sed τὸ *omnes* ex marginali potius nota glossatoris, ad vers. 213 respicientis, in textum inrepsisse, non male suspicabatur Draken. —**236**. *mutato consule* malebat N. Heins. —**238**. *clusus* Colon. unde *Quæ Marti clusus promittere* optimo se sensu edidisse putat Lefeb. respiciens forte ad Calliculam montem, ubi Fabius Pœnum clauserat. Sed vid. not. —**241**. *Phrygibus*, ut v. 359, non *Phrygiis*, scripti. Conf. Pier. et Burm. ad Virg. Æn. II, 191.

242. *instincti* Colon. quod exemplis firmant N. Heins. et Drak. Conf. Burm. ad Ovid. Fast. VI, 597, et Gronov. Diatr. Stat. c. 54. Vulgo *instructi pectora*, prob. Barth. Adv. III, 1, quum Hannibal omnia astu et prudentia, Varro contra impetu et audacia gesserit. —**244**. *Sæviti jam*, non *Sævitiā*, Colon. Conf. Gronov. l.c. *Serviciam* Ox. unde *Servitium* conj. Barth. Adv. III, 1, ἀπροσδιονύσως. —**247**. *at* recte, opinor, refinxit Lefeb. *vibrarat* Ox. Tell. R. 1, 3. *sonoro* Ald. —**248**. *opum* alii. —**249**. *Infima* pro *Intima* est ex emendat, Barth. l.c. et N. Heins. *oblatratque Senatu* pro *Senatui* conj. Voss. ad marg. ed. Junt. ut ap. Sen. de Ira III, 43. Sed vid. Bentl. ad Hor. Sat. II, 1, 85. —**256**. *Cannasque malum e*. scripti et priscae edd. ut *Cannas tumulum Hesperiae* I, 50. *Cannisque* Wolf. Colin. D. Heins. Dausq. et Cell.

260. *ulli* maluerit N. Heins. Sed forte *ullo ferro* est, ullo armorum genere. —**264**. *ut ovatia* Oxon. *ovantia* sine copula et Tell. R. 1, 2. *ad ovantia* Put. unde *adovantia* edidit Lefeb. qui nove id dictum putat, ut *aderrat, adverberat, advelat* ap. Stat. Th. IX, 78 (in ed. pr.), 686; Virg. Æn. V, 246. *resonantia* emend. Dausq. ut *ore canoro* v. 247; *petulantia* (h.e. contumeliosa, legibusque vetita) *verba serebat* conj. et multis exemplis, quibus Drak. plura adjecit, illustravit N. Heins. qui *verba ovantia* nihil esse, et τὸ *et* manifeste redundare putabat. Sed versus sententiam ita forte expedit: Ad plebem contra Patres (non contumeliosa tantum, ut antea, sed) *et*, etiam, adeo, *ovantia verba ferebat*, exultans et ovans quasi parta jam et explorata victoria. Conf. mox v. 273, 277, et Liv. XXII, 38. Verbum certe *serere* sermonibus potius et colloquiis, quam adclamationi, lætitiæ et orationi, ad populum habitæ, convenit, et multo aptius h.l. est τὸ *ferre*, ut aliis locis, quibus τὸ *serere* inculcabat Heins. Conf. ad I, 394; Burm. ad Val. Fl. IV, 330, 547; Cerda ad Virgil. Æn. VIII, 60. Vulgo non post *professus*, sed post *vulgum* distinguunt, prob. Cell. ut sensus sit: ut antea ad populum, ita nunc ad Patres quoque elata verba jactitabat. Sed e rostris, non in curia loquebatur. Withof. emend. *in Patres violentia verba ferebat*. —**266**. *ac* pro *an* scribendum esse, recte, opinor, monuit N. Heins. Withof. emend. *Sedeone in montibus ergo*. —**267**. *corpora*, non *corpore*, scripti cum R. 3, Parm. Mediol. —**269**. *pubes* Parm. et al. edd. *Plebes* pro *plebs* centies apud Livium aliosque occurrit, nec opus erat exemplis, quæ addulit Draken. —**270**. *pellis* Col. *pello* Oxon. *Libyas* in iisdem et aliis libb. antt. Pro vulg. lect. *bello Libyes* perperam stat Dausq. —**271**. *jubent* Oxon. et R. 2. —**272**. *exhaurit*, et mox *Ite, agite, arripite arma* conj. N. Heins. qui tamen nec vulgatum spernebat. Si quid mutandum, *rapite arma* scriberem, quod efficacius est. Conf. ad IV, 98. —**276**. *devictum* Col. et Tell. unde *destrictum* in mentem veniebat N. Heins.

280. *effudit* Col. —**282**. *titubat*, vel *nutat* conj. N. Heins. ut IV, 816. Sed cave quidquam mutes. —**286**. *ira est* Colon. Put. Tell. R. 2. —**289**. *juvenalibus* scribendum crediderim, vid. ad II, 312. —**290**. Ita Col. et Oxon. Vulgo *ora, nigro tunc a. o.* —**291**. *Invidia* scripsi, majore litera initiali, ut persona sit. *vetarat* Puteol. *agitarat*, ut XI, 547, R. 1, 3; Parm. Mediol. e glossa. *vexarat* suspic. N. Heins. qui tamen vulgatam non damnat.

302. *prænoscere*, non *pernoscere*, scripti cum R. 1, 3; Parm. Mediol. —**308**. *Audierit* putabat N. Heins. —**311**. *tu, pro Superi, tum* (*tū*, non *tu*, ut a librariis scriptum) *protinus arva* (scilicet castris adcommoda, ut ap. Stat. Th. VII, 442), *Tum campum* (ad certamen parandum, ut ap. Virgil. Æn. XII, 116) *noscas ante, e. t. Ritus hostis; tum vero* (*tū nō*, pro qua male *tu nō* in antt.) *quæ c. r., Quæ natura locis* (ut *campis* IV, 91), *quod sit r. s. A. genus; et... adspicies. Fer*, etc. emend. et edidit Lefeb. adjecta hac nota: «Alludit ad verba Liv. XXII, 38, *minari*, etc. Tandem tenebras erumpit, ducibus antiquis, locus insignis frustra huc usque tentatus. *Tum* ter iteratur exemplo Cic. qui quater iterat in eadem sententia. Patet jam, quam cæcus Drak. in his vss.» Equidem, quæ mei animi cæcitas est! id non video: sed non vacat, singula excutere. *tam pronus in arma* conj. N. Heins. Withof. conj. *tu (pro superi) tu protinus arma, Tu campum poscas*, (h.e. pugnare velis, ut apud Ovid. Met. XIII, 219, et Amor. I, VII, 10), *non exploresque trahendo, quantum hosti victus?* —**313**. *Quam ritus hostis, tu non* Colon. *Quantum rictus hostis, tu non* Oxon. et Put. *Quantum ictus hostis valeat* R. 1, 3; Parm. Med. Vulgo *Quantum hostis ritus valeat*, quod primus dedit Marsus. *Quantum hostis visus valeat* conj. Barth. Adv. III, 1. *Quantum hosti victus: tu non* corrig. N. Heins. qui ad Claud. in Rufin. I, 217, tentaverat, *Quantum hostis victu valeat*. Hoc recepit Cell., illud vero Drak. adpositis, consilio Heins. interrogandi notis, quas servavi, etsi non magnopere repugnarem, si quis eas iterum ejiciendas censeret, ut Fabius contemtim de Varrone loquatur: *tu non, tu vero*, qua stultitia et temeritate es, nihil eorum curabis, in quæ dux inquirere solet. *Quantum hosti victus, tum, quæ sit c. r.* legendum videbatur Burm. *Victum* quidem pro cibo, commeatu, et castrensi alimento poni, non erat quod tot

exemplis evincerent Heins. et Drak. Sed ita locus admodum languet, quoniam mox *copiæ rerum*, et v. 319 sqq. *victus* mentio sit. Præterea Marsus primum metri causa voces *ritus* et *hostis* transposuisse videtur, et *ritus* huic loco longe aptior est quam *victus*; vid. not. Denique tutissimum est, codici Agripp., a quo reliqui libri antt. non multum abhorrent, quam proxime adcedere. Ejus itaque scripturam revocavi, nisi quod *Qui* pro *Quam* reposui: nam, nisi me omnia fallunt, scriptum fuerat a festinante librarii manu *qm*, quod vel *quam*, vel *quantum* significat, et lectionis varietatem peperit. Possis etiam castigare: *Quæ vires hostis*, vel *Quem rides, hostem*. Sed ita magis a membr. vestigiis, et a veritate deflectes. —316. *indevia*, h.e. non devia, Tell. R. 2; Mars. Benes. Ald. quod Lefeb. in contextum admisit. *adspice: te fer, Paulle, in devia recti Pectora* conj. Barth. adv. III, 1, ut sensus sit: te contrarium infer, obpone Varronis conatibus. *fer Paullum in devia recti Pectora*, hoc est, toto Paulo, atque omni tua prudentia incumbere eo, ut obnitaris inconsultis ceptis temerarii Varronis, corrig. N. Heins. coll. vers. 328, prob. Drakenborch; confer ad lib. I, vers. 345. Uterque sensum nexumque h.l. perspexit, sed his emendat. non opus esse, et ipse dudum putavi, et nunc monuisse video Ill. Ernesti, qui verba, *fer, Paulle, pectora in* (adversus pectora Varronis) *devia recti*, explicat: obpone te, resiste huic tantæ audaciæ et temeritati. Conf. not. —317. *par est* R. 1, 3; Med. quod placebat N. Heins. —319. *retuso* Col. Conf. not. ad I, 34; Heins. ad Claud. Cons. Hon. IV, 627; VI, 302; et Jani ad Hor. Od. III, vi, 10. Vulgg. *recluso*, quod Cell. interpretatur: fervore Romanorum, mea expeditione renovato, socii, qui ad Hannibalem defecerant, nunc Romanos respiciunt.

495 vl. —320. *Fluxa*, vel *Lapsa fides* conj. N. Heins. *Lassa* ex R. 2 recepit Lefeb. Omnibus his non opus. —322. *rebeatque* Put. unde *recreatque* suspic. N. Heins. —323. Præstat forte distinguere *superest crudo*, h.e. crudeli, vel forti Pæno. —324. *meditamina belli* (ut ap. Tac. Hist. IV, 26) est ex emend. N. Heins. qui præterea ad Claud. B. Get. v. 138, refingebat *lenti m. b. Cautus ama*, quod recepere Cell. Drak. et Lefeb. Vulgo *medicamina*. —325. *irritaverit* scripti et R. 2. *tibi faverit* corrig. N. Heins. Possis et *adspiraverit*. Sed vulgata bene habet.

329. *nec* scripti. Vulgo *non*. —335. *accite* Col. Parm. Med. Mox *Non tam sæva* Colon. R. 1, Med. *Non jam sæva* Ox. Put. R. 3, Parm. Vulgo *e Tyrio c. accire S. Non jam sera volet* probb. Dausq. et Barth. Sed non perspexere sensum h.l. qui tamen satis obvius est, et a Draken. metuis. his verbis exponitur: Temerarius ille et inconsultus Varro omnia secum in exitium rapit, et metuit, ne Roma alio, quam se consule, concidisse dicatur: quin tanta ejus est temeritas, ut, si ducem nobis ex Senatu Carthaginiensi adciremus, non tam perniciose velle posset, quam noster Varro. —337. *incendere noctis* Oxon. unde *intendere nocti* jam ad Val. Fl. VII, 114, conjecerat N. Heins. qui tamen in nota ad h.l. *nec cedere noctis* verius esse putabat. *intendere* (se cælo) *noctis... tenebras* suspic. Drak. qui laudat Gronov. ad Liv. I, 57, ubi tamen ipse pro vulg. lectione adserenda luctatur, et recte quidem, vid. not. *Insidere (noctis Quæ t. c. tenebræ) dolet* infeliciter, ut sæpe, refinxit Lefeb. adscripta hac nota: «Locus adhuc impervius editoribus. *Insidere* est stare in castris. Deinde parenthetice lege, cujus exempla dabunt Virg. Æ. IX, 210; Val. Fl. III, 206, et Stat. Achill. I, 229. Hunc modum loquendi nemo perspexit; hinc itaque tot turbæ, tot vana commenta in loco clarissimo. Nec Modius aliis felicior. Sine ullo sensu ed. Drak. *incedere noctis. Quæ*, etc. Sed det exemplum *noctis* pro *nocte*: aliter enim non intelligitur; si tamen ita intelligitur poeta.» *incedere noctu, Quod tardent cursum tenebræ, dolet* conj. Ernesti. *noctes* Put. —338. *Quæ*, non *Quod*, scripti; *tenebræ* iidem cum R. 3, ac Parm. *itque*, non *idque*, Col. —341. *Tarpeia* ed. Dausq. et Gryph. ad cujus marg. *Tarpeias* emend. Casaub. —345. *moventi* Oxon. Put. R. 2.

349. Ita Colon. ut jam olim conjecerat Barth. Adv. III, 1. Conf. ad I, 264. Vulgo *tumidi, versa turbati mente*, ut *tumidi* ad Varronem, et *turbati* ad Paullum spectet, monente Cell. —350. *at*, non *ac*, Col.

498 vl. 359... 361. Hi versus absunt ab edd. R. pr. Mediol. Marsi et Martini Herbip. —361. *Lanuvium* Colon. Tell. et R. 2; *Lavinium* Oxon. et Puteol. Vulgo *Lavinum*; vid. not. *atque*, non *ac*, scripti. 499 vl. —363. *trepido* Put. et Dausq. et al. quo sensu forte *lubricus Almon* dicitur Ovid. Fast. IV, 337, judice Lefeb. qui perperam addit: «in c. Tell. legitur *Albone*. Equidem *Almon* fuit civitas in Thessalia, a Scythis condita: sed etiam fuerunt *Albones* in Illyria, quæ gens Slavica, a Scythis quoque orinnda; ut Phryges, qui hoc nomen in Italianum cum Cybeles cultu transtulisse dicuntur. Adjiciam, Germanis quoque sollemne fuisse Deam Hertam (Terram), immo currum ejus, vestes fluvio quotannis lavare: Terra autem eadem ac Cybele. At Germani a Sarmatis, et hi a Scythis oriundi. Hinc videre est, quam ab origine primævæ gentes inter se conveniant.» Vulgg. *Cybelen*, Κυβέλην, vel *Cybellen*. Sed *Cybeben*, Κυβήβην, scripsi, quod etiam suasisse video Drak. ad h.l. ad IX, 293, et inpr. ad XVII, 8, ubi Heins. ad Prudent. περὶ στεφ. X, 196; Spanhem. ad Callim. H. in lavacr. Pall. pr. et Broukh. ad Prop. III, xv, 35, suffragatur, etsi *Cybelen* scribendum statuerint Stephan. Schediasm. de delectu in lection. Virg. pag. 57, et Barnes. ad Eurip. Bacch. v. 79, quorum ille monet, vocem esse Græcam, ut *Philomelam* et alias, præcipue a μέλος deductas, hic vero, secundam syllabam nunc longam, nunc brevem esse, ut in *Sydonius*, et ut prima in *Eos*, quia Græci Κυβήλη et Κυβέλη, Σιδώνιος et Σιδόιος, Ἦώς et Ἐως dixerint. Sed vid. præter laudatos VV. DD., Heins. et Heyne ad Virg. Æn. III, 111, et X, 220. Gudius et Burm. ad Phædr. III, xvii, 4, xx, 4; Græv. ad Lucian. T. II, p. 895, et Berkel. ad Steph. Byz. v. Κυβελεια.

500 vl. 367. Vulgg. *Tibridis*. Sed est Θύβρις. V. Intpp. ad Virg. Æ. III, 500, et VIII, 330 sq. —369. *Simbruvio* Col. R. 3, et Parm. prob. N. Heins. qui *Simbruvina stagna, colles et aquas*, non *Simbruina*, vel cum Lipsio *Imbrivina* ap. Tac. Ann. XI, 13; XIV, 22, et Cels. IV, 5, scribendum putabat. *Simbrunio* Ox. *Simbruvio* R. pr. et Med. *Imbruvio* Marsi ed. Ven. *Imbrivio* Lips. ad Tac. Ann. XI, 13. Vulgo *Simbrivio*.

501 vl. 374. *volant* conj. N. Heins. quod tamen *ensibus* non convenit. Præstitit *colunt*, h.e. amant, præferunt, vel poliunt, ut ap. Tibull. I, viii, 9, et Ov. Art. III, 107.

376. *dapsilibus mensis* in mentem veniebat N. Heins. —377. *Phetia* Col. *Rhecica* Ox. et R. 3; *Rhetia* Put. quas lectt. ex Virg. Ge. II, 96, ortas esse, non male suspicatur N. Heins. *et e celebri* corrig. idem cum patre suo, quia Veliternus ager minime ignobilis fuerit, si vetustatem oppidi ipsius, et frequentiam civium spectes, unde et Cæsar Augustus duxerit originem, sive ubertatem

502 VL

503 VL

504 VL

505 VL

506 VL

507 VL

508 VL

agri, et vini in eo præstantissimi proventum. Hinc Lefeb. eam emendat. recepit. *in celebri*, scilicet οὔσαι, conj. Dausq. —**378.** *inimiti*, non *inimico*, Col. —**379.** *Pomptini* Col. prob. N. Heins. et al. ob euphoniā. *Promptini* Oxon. Vulgo *Pomptini*, vel *Pontini*, ut ap. Fest. in *Pontina tribu*, quam æque ac paludem Pontinam a Pontia urbe dictam tradit, et ap. Dion. Cass. XLIV, pag. 242; XLV, p. 274, τὰ Πόντινα ἔλη. —**382.** Malim fere *æthera* pro *æquora*, h.e. campos, etsi hoc quoque ferri potest; vid. not. —**386.** *Tyrrheni in valli medio* opinabatur N. Heins. —**388.** Locus fœde interpolatus, in quo majore cum fiducia destruas aliena, quam moliaris et struas tua. *Tunc ictæ species iniere ac bella magistro* Col. *Tunc icte species nuere ac b. mgro* Oxon. *Tunc ictæ species numerare ac belli* Put. *Tunc ictæ s. ruere acri bella m.* R. 1, 3, Parm. Med. Vulgatam lectionem, *Tunc icti specie ruere acri in b. m.* cujus difficultates plerique intpp. vel non senserunt, vel callide dissimularunt, et quam Draken. quia de loco hoc conclamato constituere non audebat, asterisco adjecto, servavit, verbis *acri in b. m.* parenthesi inclusis, adjuvari posse putabat Barth. Adv. III, 1, ut *species* sit exemplum, quod acre sane magisterium in bello sit, et virtute inaudita percellat mentes paventium, nec minus percusserit Porsenam, quam ferrum militiæ magistrum. Idem conj. *Tunc icto spes conciderant*, vel *corruerant, ac bella magistro*, scilicet militiæ Tyrrhenæ, quem Mucius occiderat. Sed magis sententia ejus eo inclinabat, ut totum versum vel spurium, vel certe sequenti postponendum censeret. Posterius placebat etiam N. Heins. qui tamen tentabat (*Acti his auspiciis iniere hoc bella m.*), ut *auspicium* sit omen infaustum (ut ap. Senec. Troad. 608), et eo *agi*, ut ap. Virg. Æn. III, 5. *Tunc icti specie furere in fera bella ministri Cernitur*, etc. emend. Burm. hoc sensu, Porsenam specie purpurati, seu scribæ vulnerati in furorem actum esse, *Tunc icti specie finire hoc b. m. Cernitur*, etc. refinxit Lefeb. qui, ut solet, non minus barbare, quam confidenter, præter alia, hæc disputat: «Locum editoribus nimia præcipitantia impervium facile erat restituere. Dic, Porsena tunc effugiens feliciter ardentem dextram Mucii cernitur *specie icti* (à la vue de ce coup, ut *species* in Virg. Æn. II, 407, et *icti* in secundo casu, ut in Gell. IX, 13, extr.) finire bella, (quomodo in clipeo id cerni potest?) *hoc magistro*, Mucio docente, quid timendum a Romanis conjuratis habebat. Si Burm. scripsisset: *Tunc icti specie finire hæc bella ministri*, ne minimum ab historia recessisset. Placet mihi admodum hic versus, sed nimium differt *ministri a magistro*. Saltem fuisset *ministro*, vel in uno antiquo, et in textum vocassem.» Omnibus his conjecturis longe, puto, præstat ingeniosa illa, quam adtulit Ill. Ernesti, qui arbitratur omnino transponendum esse versum, et sic legendum: *Hac acti specie ruere acri in bella magistro*, hac effigie clipei, in quo tantum facinus expressum admirabundi spectabant milites, *acti*, inflammati, ruebant in bella duce tam acri et forti. Vellem tamen, hæc emendatio minus a lectione MSS. abhorreret, et sine versus transpositione carminis nitore atque dignitati consuli posset. Post tot itaque VV. DD. conatus meum iudicium non nisi timide interposuisse videri velim, nec tantum mihi sumsisse, ut meliora me dedisse, vel adeo rem acu tetigisse mihi persuadeam. Quum vero scabies mera et rubigo sit lectio, quæ in omnibus libris circumfertur, veniam dabit L. B. quod aliam in ejus locum substituerim, quam, simul ac meliora edoctus fuero, ipse primus damnabo. Olim conjiciebam: *Triginta decies iniere hoc b. m.*, vel *Ter centum auspiciis iniere*, actus pro conatu, vel *sitiere ea*, sive *hæc bella magistri*, h.e. ducis, cujus prima sors exierat; sed nunc reposui: *Tunc ictus specie*, ad aspectu, viso, ut ap. Virg. Æn. II, 407; Cic. Tusc. II, 23; IV, 14, al. (nisi malis *species* sive *speciem*, quoad habitum oris, τὸ εἶδος) *pavitare hoc bella magistro* (bella et pericula sibi imminentia tali duce) *Cernitur*, etc. Possis etiam suspicari: *Tunc ictus specie minitantis bella* (sive *tela*, etsi præstiterit *magna*, sive *vana*, certe *multa*) *magistri*, (ducis conjuratorum, cujus prima sors excidit)... vel *Tunc ictus specie* (sive *species*, sive *speciem*) *minitans ac multa magistro Cernitur*, *effugiens* (postquam effugerat), etc. ut apud Liv. II, 12, *Quum rex, simul ira infensus, periculoque conterritus, circumdare ignes minitabundus juberet*, etc. et ap. Virg. Æn. VIII, 649, *Illum indignanti similem, similemque minanti Aspiceres*, etc. *Ictus specie, ut prope adtonitus miraculo rex* ap. Liv. l.c. Similiter *ictus* (gall. *frappé*) *re nova, metu, conscientia*, etc. ap. Liv. I, 16; XXVII, 9; XXXIII, 28; πλῆγεις, vel ἐκπληγεις ἦτορ Homer. Iliad. γ, 31; ζ, 225; Aristoph. Plut. 673; λόγων Pythag. carm. aur. 22; ἐρωτι Eurip. Med. v. 3. Eadem metaphora, a telo desumta, dicitur *percussus* (vid. ad II, 113) et *perfixus desiderio ac telis pavoris* Lucret. II, 360, III, 306. Withof. putabat, vulgatam sic commode lectionem explicari posse: *Tunc acri magistro in bella*, Mucio Scævola, cernitur arte cælaturæ *sub specie icti ruere Porsena effugiens*, etc. vel legendum esse, *tunc his auspiciis ruere acri in bella magistro C.*, vel potius, *Dum victi specie tremere, ac pallescere monstro* (h.e. insolito facinore) *Cernitur*, etc. ut Porsena visus sit ipse trepidare, quasi propria manus arserit; de quo vide Florum, et, qui ab ejus interpr. laudantur, Senecam ac Sidonium. Vir doctus in *Allg. Litt. Zeit. a.* 1796, N. 139, emendat, *Tanta ictus specie finire hoc bella magistro Cernitur*, ut sensus sit: ab hoc viro edoctus, quanta sibi pericula obeunda sint, bellum finire constituit. Sed quomodo et talis sententia his verbis exprimi, et aliquis *bellum finire* in cælatura *cerni* possit, equidem non adsequor. Withofius autem non librariorum errores, sed ipsius poetæ orationem correxisse videtur.

390. *Axur* Col. quod tacite recepit Lefeb. et præter Scalig. ad Festum defendit N. Heins. ad h.l. et ad Virg. Æn. VII, 799, ubi eum refellit Heyne. Conf. ad IV, 532. —**393, 394.** Ita scripti. Vulgo *Ferentinos Privernat. maniplos D. s. excitos*. Verbum *ducebat* fraudi fuit librariis, qui non viderunt, illud ad præcedd. spectare. Nec tamen *simul* h.l. pro *cum* positum esse, Drak. mihi persuasit. Sulla *ducebat* eos, qui arant Circæa juga, etc. excitis simul Ferentinis P. m.

398. *Sessa* Col. —**402.** *Lirinatum* emend. Cellar. Geogr. ant. II, 9, p. 822, 823, ed. Lips. a. 1701, ut sint Interramnates, quos Succasinos et Lirinates cognominabant (vid. Plin. III, 5, et Grut. Inscr. p. 431), et qui inter Arpinum et Aquinum sub Casilino monte, et ad Lirim fl. sedes habebant; vid. Liv. XXVI, 9. Possis etiam intelligere incolas Liris opp., quod memoratur Melæ II, 4, nisi malis legere *Cassinatum*. Casinates, vel Cassinates (apud Cicer. Phil. II, 40 al.) dicti a *Casino* opp. vel *Cassino* (Cicer. Phil. II, 4), de quo vid. ad IV, 227. —**403.** Abest hic versus a R. 2.

411. *eloquium* Put. *eloquii* e Parm. recepit Draken. auctore N. Heins.

412. *Therapnæo* scripti. Vulgo *Theramnæo*, vel *Theramneo*; vid. ad VI, 303; *Theraneo* Parm. —**415.** *Casperia* Col. vid. Intpp. ad Virgil. Æn. VII, 714. Vulgo *Casperula*. —**418.** Forte leg.

refectus, h.e. factus. Dura certe videtur Schmidii explicatio: clipeus fertur rotundus.

—419. *Conique i.* Col. et R. 3, *Denique et i.* Ox. R. pr. Parm. Med. Mars. et Martin. Herbig. *lævi tegmina crure* scripti, R. 1; Med. *at lævi tegmine cruris* Mars. et Mart. Herb. Vulgata lectio *Vertice et implumes, ac lævi tegmine cruris* *Ibant* debetur Nicandro. —420. *Sangum* ed. Marsi Ven. Vulgo *Sanctum*. Sed *Sancum* emend. Cell. et N. Heins. vid. not. —421. *feribat* scripti. —422. *proprio*, non *patrio*, scripti. —423. *Rexisti magna ditione* corrig. N. Heins. quod placere potest coll. Virg. *Æneid.* X, 53. Sed abhorret a verbis *de proprio c.* et minus durum videtur, jungere *populos magna ditione*, h.e. potentissimos, qui *in magno imperio erant*, ut utar verbis Cic. Mur. 11, ut *magna sit pro magnos*, vel *magna in ditione*, nisi alterutrum potius reponere malis.

509 vl 424. *Quid, qui* (quod, Barthio monente, admirationem commode infert) scripti et priscæ edd. ante Junt. in qua Nicander *Et qui* dedit. —426. *æquore verno* conj. N. Heins. et v. 429, *aciem minitatur*, vel *molitur*, vel, quod ceteris præfererat, *meditatur*, Barth. Adv. I, 5, suspicatur *acies iniit Mavurtia*; sed recte monet, h.l. forsan de exercitatione, non de prælio Amazonum agi. Cf. a Lefeb. laud. Senec. Med. 214, *acies imitatur*, ut *belli simulacra ciere* dixit Virg. *Æn.* V, 585, 674.

510 vl 431. *scruposæ* opinabatur N. Heins. Conf. ad VII, 274. —435. *vibrant in lumina* Oxon. *vibrant rutilantia* conj. N. Heins. *sanguineam vibrant in nubila lucem* Drakenborch. cui tamen id non necesse videtur. —438. *Hadria* pro *Adria* scripsit Drakenborch. suadente N. Heins. vid. ad I, 54.

511 vl —439. *Hoc Picus* ex emendat. N. Heins. recepi cum Draken. et Lefeb. Sed illi recte jungebant *Hoc*, scilicet *Asculum Picus statuit*, h.e. condidit (vid. ad I, 24); hic vero *Hoc nomen*, scilicet Piceni, ni fallor: nam ipsi non placuit, nos docere, quod nomen intellexerit. Id quidem adridere potest, quoniam v. 443, totius telluris mentio fit, et nomen Piceni vulgo deducitur a *pico*, cujus avis ductu Sabinos (cf. not. ad v. 424) in has oras venisse memorant Strabo V, p. 166, al. 368, et Festus voc. *Picena regio*: quamvis alii a *pice* agrum Picenum (quasi *piceum*) putant dictum. Sed illa ellipsis dura est, et quo tum verba *memorable ab a. S.* referenda? Forte post v. 442 excidit alius, quo totam regionem a Pico, Asculi conditore, nomen adcepisse poeta declaravit. *Vopicus* scripti. *Vos Picus* corrig. Barth. Adv. I, 5. *Ut Picus* Rom. 1, 3, Med. Vulgo *Vepicus*, quod exponunt, parvus Picus, ut *Vejovis, vegrandis*, etc. quia ex homine avis factus sit; prob. Dausq. qui non minus inepte pro *statuit* emend. *Fauni*, vel potius *Fatui* (quod nomen alii Fauno dant, teste Festo voc. *Picus genitor* (vid. Virg. *Æn.* VII, 48), quod recepit Cell. Sic et Livineium conjecisse, et in ed. Basil. Henr. Petri editum esse, notavit ad marg. Sili sui Cortius, et ex eo Ernesti. —441. *Exemtum* Rom. 1, 3, Parm. Med. —442. *croceum plumis* Col. —445. *Asisos* ex emendat. Scalig. recepere Cell. et Lefeb. quia *Asilorum* nemo mentionem facit. Recte, opinor; etsi *Asisium* (Ptol. Ἀσίσιον, hod. *Assisi*), Umbriæ opp. est in monte trans Clasium fl. Francisci monachi patria, cujus incolæ *Asisinales* apud Gruter. p. 21, n. 11, et Plin. III, 14 (ubi tamen omnes MSS. *Asirinales* exhibent) dicuntur, et Ἀσίσινοι Procop. b. Goth. III, 12. Nam ab *Æsis* nomine *Asili* vocari ac formari non possunt, et Picenum, Umbriæ vicinum, ab qua *Æsi* fl. dividitur, olim forte latius patuit, vel poeta, nominum similitudine inductus, fines imperii, quod

512 vl *Æsis* tenuisse fingitur, nimis dilatavit. 448. *lavans* Oxon. Pro *lavant*, quod etiam N. Heinsium offendisse video, quia mox *lavat* sequitur, forte *juvant*, vel potius *rigant* legendum. —449. *Mataurus* Col. vid. ad VII, 486. —452. *Tuniæque* scripti. Sed *Tinia* dicitur Plin. III, 5; Τυνέα Strab. V, p. 227, unde Casaub. *Teneæque* h.l. scribendum censebat, quod jam notavit Draken. —453. *Clanis*, seu *Glanis* (hod. *la Chiana*) cum *Tinia* etiam jungitur a Plin. III, 5, ubi *Tiberis*, inquit, *navigabilis, sicuti Tinia et Glanis influentes in eum*. Sed quoniam fluvius Etruriæ est, in cujus finibus ex Clusina palude trans Tiberim oritur, recte, opinor, *Clasis* reposuit Lefeb. suadente Cluver. Ital. ant. p. 701, ut intelligatur *Clasius*, qui per Umbriam lapsus *Tiniæ* et sic *Tiberi* miscetur. *Sena*, non *Senæ*, Colon.

513 vl 455. *admota*, non *immota*, Col. *præstringit* tacite rescripsit Lef. et frustra. —456. *Arma* scripti, R. 1, et Med. *lætis*, non *latis*, scripti et R. 2. vid. ad VI, 645. —457. *Hisbellum* Col. *Hispellum*, et *dumosa jugi p. s. r. N.* malebat N. Heins. propter verba Martial. lib. VII, *incipiti vix aedeunda jugo Narnia*. —458. *viventibus* Oxon. unde *uventibus* corrig. Barth. Adv. I, 5, et N. Heins. Conf. ad III, 522. —459. *Ingenium* Put. R. 1, 3, Med. *Igninum* Oxon. *Inginium* Parm. *Inginum* Mars. et recentt. edd. *Ignuvium* Col. proxime verum, vid. Manut. ad Cic. Ep. ad Att. VII, 13, Oudend. ad Cæs. B. C. I, 12, et, quos N. Heins. laudavit, Plin. XXIII, 4, extr. (ubi idem nomen in vulgg. edd. mendosum circumfector) Gruter. p. 347, et Cluver. p. 624, qui plures inscriptt. adfert. *in mœnibus* conj. N. Heins. —461. *Camars* Col. et Put. ut ap. Liv. X, 25, *Clusium, quod Camors olim adpellabant*. Καρόρινον Strab. et Ptol. Conf. Gœfii Ind. geogr. in Scr. R. A. et Cluver. p. 613. *Sassina* Col. et Oxon. prob. N. Heins. ut ap. Gruter. p. 120, 297, 322, 474, 522, 923; Martial. III, 58; IX, 59, Reines. Class. VII, Inscr. 20. Vulgo *Sarsina*, Σαρσίνα Strab. V, p. 157, Σαρσινάτοι Polyb. II, 24. *Sarsinates* ap. Gruter. p. 1095, et Plin. III, 14. *Saxina* Put. *ditis* Tell.

514 vl 464. *Ora*, Colon. et Oxon. *pulcherque habitum*, Colon. *pulcherque habitu*, R. 2; *puerque habitu*, Oxon. et Puteol. Vulgo *Ore puer, puerique habitu*, probb. Dausq. et Barth. *Ora puer; puerumque*, vel *puerosque habitu, sed corde sagaci* *Æquabat s.* maluerit Burmann. non inprob. Drakenborch. et Lefeb. ut sub molli habitu virilis animus et prudentia latuerit. Conf. ipse Burmann. ad Val. Fl. V, 593. —466. *primum* Colin. et Dausq. *raptis superabat in armis* R. 1, 3, Med. culpa male festinantis librarii, ex præc. versu, ut passim alibi (vid. Drak.), vocem repetentis; unde conjecturæ N. Heins. hinc ortæ, *pictis rutilabat*, et *rutilus vibrabat in armis* parum solidò nituntur fundamento. Conf. a Draken. laud. Prop. IV, 1, 27, *Nec rudis infestis miles radiabat in armis*. Vulgg. *in armis Arscacidum, et fulvo*, etc. *in armis: Arscacidum ut fulvo* Col. probb. N. Heins. Drak. et Lefeb.

515 vl 470. *genus orditor* Col. prob. Modio, nec inprob. Lefeb. quum sit elegantia Græca, et veteres *orditus* pro *orsus* dixerint, quod ignoraverit N. Heins. qui tum *orsor* dicendum censuerit. —*Inlusaque* e Colon. recepi cum Lefeb. et Ernesti. Idem adridebat N. Heins. a quo merito reprehenditur Modius, qui in eodem cod. *inclusaque*, quod Cell. recepit, scriptum monet et probat, quum tamen vaccæ, non tauro, inclusa fuerit Pasiphae. Idem Heins. *commissaque tauro* (ut *Venus commissa* ap. Prop. IV, VII, 19, et *hora nos commisit in unum* ap. Ovid. Epist. XI, 21)

vel *incestaque t. tentat*; sed vulgatam lectionem *invisaque tauro*, quam Barthius male interpretetur infamem tauri amoribus, (quum verisimile non sit, Silium genti Sulpiciae voluisse expröbrare dedecus amati a Pasiphæ tauri) defendi posse putat ex Virgil. Ecl. VI, Ovid. A. A. I, 289 sq. et inpr. Prop. III, xvii, (al. 19) 11: *Testis (Pasiphæ) Cretæi fastus quæ passa juvenç; ex quibus locis pateat, eam a tauro repudiata, adeoque ei invisam fuisse, inmissa, vel inmixta corrig. Beroald. Withof. conj. insessaque tauro* P. coll. Stat. Silv. I, 1, 58; Ovid. Art. Am. I, 293, et Ep. Her. IV, 57; vel, si non verius, certe decentius, *furiosaque tauro*. —**472.** *Cære*, Καῖρε, vel Καίρη, non *Cere*, Col. *Corona* Oxon. Put. R. 3. —**473.** *Tarconis*, ut Τάρκωνα ap. Strab. scribendum puto, et sine adspirat. etsi Τάρκων Steph. Byz. dicitur. Conf. Pier. Heins. et Heyne ad Virgil. Æn. VIII, 506, 603; XI, 727. *Grabiscæ* Col. solenni librarr. errore v.c. inf. v. 505, 543, 606; X, 460; Draken. qui præterea laudat Reines. comment. ad Inscr. Class. I, 10. Conf. not. ad I, 236. *Graniscæ* R. 1, et Med. —**474.** *Haleso*, non *Aleso*, Col. et R. 2. —**475.** *Usium* scripti, R. 1, 3, Med. Mox *Fregenæ* ex ed. Marsi recepi, quod et tacite fecit Lefeb. Ita pro *Fregellæ*, quæ Volscorum urbs est, (vid. ad V, 542) legendum esse, post Cellar. Geogr. II, 9, et Cluver. p. 498, jam monuere N. Heins. et Drak. Conjicerem *Rusellæ* (quæ una ex XII oppidis veterum Tuscorum et prisca colonia fuit, cujus clara restant vestigia); nisi *Fregenæ* propius ad vulgatam lect. adcederet, et prior syll. voc. *Rusellæ* longa forte esset. Πουσέλλαι certe Ptolem. dicitur. —**477.** *Fæsula*, non *Fesula*, Col. ut ap. Græcos (vid. not.) et Gruter. p. 533, n. 5. *Fesula* soli Plin. III, 5, dicitur.

517 vl **484.** *procedere* Ox. non inprob. N. Heins. coll. VI, 444. Sed ibi de solenni consulum processione, die initi muneris agi, monet Drak. —**485.** *vinxit* R. 1, et Med. vulgari errore, de quo vid. Draken. 518 vl —**489.** Vulg. *Hos juxta*. Sed *His mixti* Col. *His mixta* Put. et R. 2. *His juxta* Oxon. —**493, 494.** Ita in Colon. *capiti* etiam in Oxon. R. 1, Med. *capidi* Puteol. Vulgo *caput his capiti ferino Stat cautum*.

519 vl **495.** *At*, non *ac*, Colon. —**496.** *atque hydris* emend. N. Heins. quia penultima in *chelydris* præter exemplum corripitur. —**498.** *Angitiam* e. Col. recepere Drak. Lefeb. et Ernesti. *Agnitiam* R. 1, et Med. Ego reduxi vulgatam lect. ut ab *anguibus* carmine ciendis *Anguitia*, non ab iis *angendis Angitia* sit dicta. Conf. Heins. et Heyne ad Virgil. Æn. VII, 759, et quos Drak. laudat, Salmas. Exerc. Plin. p. 60, et Delr. ad Sen. Med. v. 1024. —**503.** *Marsua* Col. unde *Marsya* restituit N. Heins. *Marsia* R. 1, Parm. Med. Cell. *Martia* edd. recentt. etiam Lefeb. *Phrygias...* *Crenas* ex emend. ingeniosa Salmas. ad Solin. p.m. 586 (al. 834, 5), recepi cum Lefeb. et Ernesti. Silium ita scripsisse, pro certo quidem adfirmare nolim: sed lectiones codd. scr. et edd. minus satisfaciunt, et stupore librarr. natæ videntur. Vulgo *Phrygios Crenos*; et *frenos* scripti, R. 1, 3, Med. h.e. imperium. (vid. ad I, 144) prob. N. Heins. ut conveniat verbis Ovid. Met. XV, 60, *fugerat una Et Samon et dominos*, etc. Idem olim conj. *Phrygios threnos*, non inprob. Drak. quum in Phrygia, præter *Aulocrenen* fontem, etiam *Aulothrenis* (Αυλοθρηνής) vallis fuerit, si antiquis codd. Plin. V, 29, quos Salmas. consuluerit, fides habenda. Quod etsi dubium est, (repuat certe Harduin.) conjectura tamen quodammodo firmari potest ex Ovid. Met. VI, 392 sq. An legendum *Phrygius Marsya Crenen*, vel *Phrygiam Crenen*, seu *Crenam*, quia *Aulocrene* αὐλοῦ κρήνη, vulgo in singul. dicitur? Sed vid. not.

521 vl **511.** *cedit studii* emend. N. Heins. quum *studio* et *sanguine* parum concinne concurrant. *Siricinus* Col. unde *Sidicinus* recte jam correxit N. Heins. ut intelligatur *Teanum Sidicinum*, quod opp. Calibus etiam conjunxerint Silius XII, 524; Virg. Æn. VII, 727, et Liv. XXVI, 9. Vulgg. *vicinus*, quod e glossa forte inrepsit, quoniam urbes illæ sunt vicinæ. —**512.** *parvus* scripti et editi ante Nicandrum, qui primus *parvæ* dedit. Urbes Campaniæ Strab. V, p. 248; πολίχνια, oppidula, dici, exceptis Capua et Teano, monet N. Heins. Sed idem Strabo V, p. 164, Cales πόλιυ ἄξιόλογον vocat. Conf. not. *urbi*, non urbis, scripti, R. 3, et Parm. sed, teste Lefeb. non nisi duo scripti et R. 1. —**515.** *ullo*, non *illo*, scripti et R. 2, *levior belli* maluerit N. Heins. Conf. ad IV, 542. Idem conj. v. **516.** *venatu induta* h.e. pellibus et exuviis ferarum, coll. v. 523, 570, 571, et Suid. Βεστῖνοι ἔθνος ἐν Ἰταλίᾳ θηριῶδες τὸν τρόπον. Id magnopere adridet Drak. qui locis Gell. IX, 4; Plin. VII, 2; X, 5, et Ammian. Marcell. XXIII, 6, probat, *venatum* etiam dici, quiddid venatione capiatur. —**518.** *Avellæ* in omnibus libris circumfertur, quæ tamen non Campaniæ modo urbs et soli sterilis est, sed etiam *vers. 543*, memoratur. Hinc *Aveiæ*, emend. N. Heins. quod in textum recepi, prob. Drak. *Aviæ*, quod idem est, edidit Lefeb. auctore Cluver. Ital. ant. p. 750. Conjicerem *Aterni*, (quod teste Strab. ἐπίγειον, navale, Marrucinis, Pelignis et Vestinis commune fuit) nisi a literarum ductu id nimis recederet. An olim in Vestinis quoque *Avella*, vel *Ajella* urbs fuit, quæ nunc *Ajello* dicitur? —**519.** *Marrutioque simul* Col. —**520.** *Teate* Col. R. 1, Med. *Reate* (Sabinorum opp.) Ox. Vulgo *Rheate*. —**521.** *in pugna affertur* Oxon. *in pugna offertur* Colon. et Put. teste N. Heins. qui tamen nil mutandum censet, nisi quod *in pugnam* maluerit. Conf. ad v. 316, et VII, 67, *in pugnam offertur* dedit Lefeb. qui hæc notavit: «Ita recte scripti omnes et R. 2, ut Scipio *obtulit*, vel *addidit* pila suis cohortibus v. 548», *alta* Col. —**522.** *demittere*, non *dimittere*, Put. probb. N. Heins. et Drak. Conf. ad II, 96. —**523.** *venantibus* malebat N. Heins. quia *venatu* (sed interjectis sex versibus) præcessit; et v. **524**, *agrorum*. Sed vid. not.

524 vl **525.** *E*, non *Et*, Col. —**526.** *adventu*, non *adventum*, scripti. —**531.** *Liternum*, non *Linternum*, Colon. vid. ad VI, 654; *Cyme* scripti et R. 2; Κύμη Steph. Byz. et Strab. Cf. IX, 57; XI, 290; XIII, 525 vl 400, 494, 498; Heins. et Pier. ad Virg. Æn. VI, 2 et 98. Intpp. ad Val. Fl. I, 5; *Cume* R. 1, Med. Cell. *Crinæ* Ox. Vulgo *Cumæ*; Κοῦμαι Ptolem. —**532.** Vulgo *Gaurus navalibus apta*, *Prole Dicarchenia*, vel *Dicharchæa*, prob. Marso, cui *Gaurus* est oppidum, cujus tamen nemo geographorum mentionem facit. *Dicarcheia* Put. R. 1, Parm. Med. *Gaurus navalibus acta*, *Prole Dicarchea*; *multo*, etc. ex Colon. recepere Draken. et Ernesti, suadente N. Heins. qui tamen scribendum putat, *Illic Nuceria: et Gauri n. acta P. Dicharchea, multo cum milite, Graia Illic P.* quia *Gaurus* a *Nuceria* satis remotus: quasi poeta ordine geograph. procedat. Pro *acta* Lefeb. reposuit *aptus* ex emendat. Cellar. Geogr. T. I, p. 671, edit. a. 1731, et Loyd. in Lex. vid. *Nuceria*, qui posterior refingit, *Illic Nuceria, et G. n. aptus P. Dicharchea: multo c. m. Graio Illic P.* ut *Nuceria*, vel incolæ Gauri ejusdem sint originis ac Puteoli. Sed Lefeb. punctum post *aptus* ponit, et verba seqq. ita explicat: *illic* fuit *Graia Parthenope* ex eadem prole, hoc est ejusdem

originis, (vid. ad I, 221) ac Dicarchæa, multo cum milite; nam etsi a Samiis deducantur Puteoli, tamen hoc oppidum, quia, Strab. teste, navale fuerit Cumanorum, ab his conditum videri posse. Veram loci lectionem nondum constituam putat Ernesti, qui inprimis dubitat, an Silius Gauri mentionem ideo fecerit, ut populos ex eo monte adcitos significaret: sed vocem *acta* salvam esse, eidem persuasit Strabo V, p. 376 ἐξῆς δ' εἰσὶν αἱ περὶ Δικαιαρχίαν ἄκται, καὶ αὐτὴ ἡ πόλις, etc. Meo qualicumque iudicio lectio c. Colon. aptissimum præbet sensum, modo distinctio ea, qua feci, ratione mutetur: et interpretes, ut in vitio detegendo sagaces, ita in medicina adferenda parum felices fuere, dum veteres Gaurum nobis oppidum obtrudunt, recentiores vero non Puteolana, sed Gauri *navalia* intelligunt, quia hic mons in imis vitifer, et, si non aliis locis, certe in summitate, pinifer fuerit, adeoque ligna navalibus apta suppeditaverit. Sed hoc ipsum ne satis quidem constat, et Gaurus Juven. IX, 57, *inanis* (arboribus, putat) dicitur, vid. not.

526 VL —535. *Allifæ* Col. ut ap. Liv. VIII, 25; IX, 38, 42; XXII, 13, 17, 18; XXVI, 9; Gruter. p. 407, 417, 460, Ἀλλίφαι Diodor. XXII, 35. Sed Ἀλιφὰ Strab. V, p. 238 al. 364. *Allife* Cell. et alii, ut apud Frontin. de Colon. p. 83. *Alliphe* plerique libri. Ἀλιφὰ Ptol. *contentæ* ed. Dausq. culpa librarr. nam in comment. τὸ *contentæ* explicat, unde inmerito in reprehensionem N. Heins. incurrit. —536. *Sarrastes* alii, ut X, 316, inprob. N. Heins. ad h.l. et ad Virg. Æn. VII, 738. —537. *ditis opes* conj. D. Heins. —539. *Bæi* c. Col. auctoritate, vel *Baii* ex emend. N. Heins. scribendum videtur; vid. not. Vulgo *Bai*, et *Bacchi* Put. —540. Voc. *ardentem* miror nemini scrupulum injecisse, quum τὸ *ardens* modo præcesserit. Suspisor, illud, ex simili loco XIV, 197, margini adscriptum, in contextum inrepsisse, et poetam vel *ingentem*, vel *adflantem*, vel *fumantem*, vel simile quid scripsisse. —543. *Abella* scripti, R. 1, 3, Med. vid. Heins. ad Virg. Æn. VII, 740, et Græv. ad Justin. XX, 5. Vulgo *Avella* ex solenni permutatione literarum *v* et *b* in codd. medii ævi.

528 VL 546. *Lætos rectoris* Oxon. prob. N. Heins. quem vid. ad h.l. ad XV, 122, et ad Virgil. Æn. I, 441; Val. Fl. VI, 266; Ovid. Met. VII, 435, et Claud. Cons. Hon. IV, 205. *Lætos* Col. *Lectos* Put. et Tell. sed τὸ *c* in illo notatum puncto, in hoc deletum esse, testatur Lefeb. —*Lectos rectoris* Put. Mars. Ald. et alii quidam *Lectos rectores* R. 1, 3, Parm. Med. *Lectos venturo* ex ed. Basil. Wolfii in libris recentt. venit. —548. *leviora adeo*, vel *leviora duo* (vid. not. ad v. 493) emend. N. Heins. *leviora manu* Burm. *leviora domo...* *Gestarunt tela* Drak. hoc sensu: Scipionem Campanos, quibus præerat, pilis ac thorace armasse, quum domo non nisi leviora tela et ambustas sudas adtulissent. Hic certe verus est sensus loci, iudice Ernesti. Sed vid. not. —550. *Aclydis*, non *Aclidis*, Colon. vid. ad III, 363. Mox *bipennis*, scilicet usus erat iis, omnino mihi legendum videtur.

529 VL 552. *rudem pro sudem* substituendam puto. Conf. not. et verba Liv. XXVI, 51: *Legiones tertio die rudibus inter se in modum justæ pugnæ concurrerunt*. Ejusmodi rudes etiam *vectes* dicebantur, et *νάρθηκες παχείς* Xenoph. Cyrop. II; vid. Schwebel. ad Veget. I, 9. Vulgata tamen lectio eundem præbet sensum, et defendi præterea potest coll. Liv. XL, 6, extr. et 9, extr. ubi de eodem exercitio, non gladiatoribus tantum, sed militibus quoque solenni, agitur: nisi his quoque locis eadem medicina adhibenda est. Cf. etiam Prop. IV, 1, 29, et Ovid. A. A. III, 515. *tramittere*, non *transmittere*, scripti h.l. et v. 558. Cf. ad IV, 487. —554. *spectacula tantæ Ambæ acies v. e.* suspic. N. Heins. coll. I, 164, 465, IX, 440, et al. Sed vid. not.

531 VL 564. *Batalum* Col. et Oxon. cum edd. Marsi. Sed vid. Intpp. ad Virg. Æn. VII, 739. *Nucras* Col. Vulgo *Mucras*. *Rufas*, vel *Rufras* corrig. Cerda ad Virg. l.c. cujus tamen opp. v. 566, mentio fit. *Macras* opinatur Dausq. quia ὁ Μάκρης χωρίον memoratur Strab. V, p.m. 222, ubi ὄριον scribendum censet, ut sit Macra fl. Liguriæ finis. Utraque conject. merito damnatur a Drak. Ego fere *Bucamque* reponendum crediderim. Βούκα opp. maritimum Frentanorum; vid. Strab. V, p. 167, al. 242; Mel. II, 4; Plin. III, 12. Sic vel una saltem Frentanorum urbs a Silio memoratur: nam sup. v. 402, lectio dubia est. Aptius quidem poeta ejus mentionem fecisset sup. v. 519. Sed de ordine geographico parum sollicitus est, et Frentani certe altera sunt Samnitum progenies; 532 VL *metunt* scripti et editi ante Nicandrum, qui primus *colunt* refinxit. —565. *Exagitant* Col. Vulgo *Exercent*, quod magis ad agriculturam, quam ad venationem pertinere monent N. Heins. et Drak. *Fatigant* Put. et Parm. unde *Vestigant* conj. Lefeb. Reciperem *fatigant*, nisi poetæ priorem syll. corripent. Conf. Virg. Æneid. IX, 605, et vid. ad I, 63. —566. *Rufræ* restituit N. Heins. ex optimis membr. Virg. Æn. VII, 739; *Rufæ* Col. *Rufrie* Oxon. et Put. *Ruria* R. 3; *Rufeia* Med. Vulgo *Rufre*; *quos aut* bis scripti. Vulgg. *quos aut R. aut quos*, claudicante versu. *Cæsernia* scripti. *Cesernia* R. 1, et Med. Vulgo *Esernia*, ut ap. Frontin. p. 109; Ἐσερνία Strab. V, p. 250; *Esernini* Plin. III, 12; *Æsernia* est ex emend. N. Heins. Sic in numis apud Gruter. p. 570, n. 10, et in antiq. codd. Liv. X, 31; XXVII, 10; XLIV, 40; ejusq. Epit. XVI, LXXII, LXXIII, Αἰσερνία et Ptol. dicitur.

533 VL 568. *Brutius* alii, vid. ad VI, 15. —570. *terga* R. 2.

534 VL 573. *Sallentinæque* Col. et priscæ edd. Conf. Heins. et Burm. ad Virg. Æn. III, 400; Σαλλεντία Steph. Byz. *Sallentini* passim in marm. Capitol. et optimis libris Livii. *Sallentinæque* Oxon. etiam non male, iudice N. Heins. Sed vulgatæ lect. *Salentinæque* favent lapis ap. Gruter. p. 199, n. 1, et auctoritas Græcorum, Steph. excepto; Σαλεντίνοι et Σαλεντίνη Ptol. III, 1; Strab. et al. Σαλαντίνοι numi in Thes. Goltzii. —574. *Brundisium* Col. et priscæ edd. ut ap. Gruter. p. 151, 801, et in antt. exemplarr. Lucani, Horat. Cic. Plin. Livii et al. quod jam monuit N. Heins. Vulgo *Brundisium*, Βρεντέσιον Strab. et Appian. Βρεντήσιον Polyb. et Steph. Βρενδέσιον Ptol.

—578. *Leucasia* emend. N. Heins. ad Ovid. Metam. XV, 708; Græcis utique non *Λευκοσία*, sed vel *Λευκοσία* (Strab. V, p. 176; VI, p. 178; Lycophr. et Steph. Byz.) vel *Λευκασία* (Strab. II, p. 84, al. 123, et Dionys. Hal. I, p. 43) ut *Leucasia* Plin. 3, 7, et Marciano Capellæ lib. VI, dicitur. Sed Silium *Leucosiæ* secunda brevi posuisse licentia poetica (vid. ad IV, 776) putant Drak. ad h.l. et Salmas. Exerc. Plin. p. 49, al. 68, ubi Delrium refellit, qui *Lucasiæ* reponendum censuerat. Addo, hanc insulam, vel a Leucasia, Æneæ consobrina, ibi defuncta, (Dionys. Halic. I, p. 43) vel a Sirene ibidem sepulta (vid. Plin. III, 7; Strab. V, p. 176 al. 252, et Lycophr. in Alexandra v. 723, ubi conf. Tzetz.) ita adpellatam putari. Sirenum autem nomina ap. Tzetz. Chil. VI, v. 719, sunt *Λευκοσία*, *Λίγεια*, *Παρθενόπη*. —*populis* Col. quod et idem Delrius conjecerat, refrag. Salmas. l.c. quum tota hæc insula scopulosa fuerit. —*Pesto* quidam. —579. *Cerillæ* Col. Oxon. Tell. et R. 2. *Cerillæ*, seu *Cerelæ* in Tabula, hod. *Cirilla*, in Tyrreni, seu Inferi maris litore, et in isthmo

Bruttiorum, qui est ἀπὸ Θουρίων εἰς Κηρίλλου πλῆσιον Λάου, teste Strab. VI, p. 176, si sanus est locus, de quo dubitat N. Heins. qui etiam *exustæ Marte* volebat; sed ipse sup. v. 272, *exhaurit* coniecerat, et inf. X, 590, et XIV, 686, nihil mutavit. Vulgo *Carillæ*, quod metri causa a manu Siliij profectum videbatur Cluver. p. 1285. Sed vid. ad IV, 776. —585. *humerum exsertus* præstiterit. Cf. loca in not. laudata. Idem nunc video in mentem venisse Livineio, notantt. Cortio et Ern. —587. *Flexi*, non *Flexu*, Col. prob. etiam Dausq.

535 VL 588. *accisæ* Col. et R. 1, vid. ad II, 392; *acciscisæ* Ox. *acrisæ* Med. *actritæ* Marsi prima. *metitæ* Put. Vulgo *atritæ*. —589. *accedente* vel *intendente* malebat N. Heins. vid. ad III, 466. Sed vulgata bene habet.

537 VL 594. *Aonio* Col. et R. 2, probb. N. Heins. et Drak. *Achino* Oxon. *Achivo* Put. *Ascræo* R. 1, 3, Med. *Andino* Tell. Parm. Mars. et al. quæ utraque lectio glossam sapit. vid. Virg. Ge. II, 176, et not.

538 VL 596. *vitem* forte leg. pro *pinum*. Cf. not. —601. *proscindunt*, non *perscindunt*, scripti et R. 2, non repugn. Dausq. —604. *superfluit* scripti, ut ap. Cic. Brut. 91; Tac. Hist. III, 58; Plin. IV, 7; XII, 1, et *adfluere* inf. XII, 361; XIV, 208; N. Heins. *superfluit* Marsi ed. Paris. Vulgo *perfurit*.

539 VL —605. *Vagenni* Col. *Bageni* Ox. Put. (in quo tamen *Bageu* reperit Lefeb.) R. 1, 2, 3, Med. *Bareni* Tell. Vulgo *Vageni*; vid. not. —610. *vigoris* scripti, R. 1, 3, Med. quod testantur, sed inprobant N. Heins. et Drak. Verum τὸ *rigoris* in duobus scriptis, nescio quibus, exstare contendit Lefeb.

540 VL 614. *Expertus* Put. et R. 2: *fidus* R. 2. Prius ab Heinsio silentio prætermisam miratur, et utrumque non inprobat Lefeb. ut jungantur verba, *expertus fidus sagittæ*, quo sensu *fidum ense* dixerit Virg. Æn. VI, 524. —615. *Næ t. I. viros*, et sine librorum auctoritate reposuit Lefeb. Idem *lætos gignere ferrum* e c. Col. recepit, prob. N. Heins. qui comparat III, 575; IX, 223, et inpr. verba Plin. XXXVI, 27, *igne ferrum gignitur ac domatur... eademque materia aliud gignit primis ignibus, aliud secundis, aliud tertiis*. Sed ars ferri cudendi, qua Ilvæ incolæ excellebant, mox laudatur, et ab hoc versu aliena videtur, *gingere* Oxon. *Non t. dabat Ilva viros, sed cingere* (*ingere* teste Lefeb.) *ferrum* Put. *letos angere*, sed a m. sec. *tingere ferrum* c. Tell. non male, iudice Lefeb. Conf. Heins. ad Ovid. Fast. IV, 287, ubi tamen *lætos fingere ferrum* conjicit, ut h.l. *lætos stringere f.* ut innuatur, eos non sagittis jaculisve, Siculorum more, sed gladio uti in bello consuevisse, quod maxime adridet Drak. qui tamen vulgatam lect. *lectos cingere ferrum* servavit. Ego mediam viam ingressus, *lætos cingere ferrum*, h.e. latus ense, substitui, unde eadem sententia exsculpi potest: nisi potius mens poetæ est, Ilvam quidem non totidem, quot Siciliam, viros, sed ferro gladiisque in bello tractandis aduetos, usu armorum peritos, adeoque fortes armasse. Conf. sup. V, 489 sqq. de Siculorum ignavia. —616. *quæ nutrit bella* R. 1, in marg.

617. *Ignosset* est ex emendat. N. Heins. ad h.l. et ad Claud. b. Gild. v. 297. Vulgo *Ignoscet*, quod non prorsus damnandum videtur Lefeb. quum ex atticismo Futurum pro Optativo adhibeatur, unde et νομίσεις pro νομίσεις recte restituerit Cl. de Villosion in Longi Pastoral. 1, pr.

541 VL 624. *jamjam* conj. Livineius, non inprob. Drakenb. —633. *Emersis tenebris* emend. N. Heins. quam lect. æque ac vulgatam sine sensu esse putat Lefeb. quem certe *Inmersus t.* recte reposuisse crediderim. Conf. VIII, 45; XI, 122; XII, 659, et Virg. Æn. VI, 267. —635. *apium*, et mox *Cessarunt* bene post Lips. ad Tac. Ann. XII, 64, emendarunt Dausq. et N. Heins. *avium* conj.

542 VL Livineius; *absum* Col. Vulgo *absunt*. —636. *Cessarunt*, non *Cessaruntque*, Col. Oxon. R. 1, 3, Med. —638. *rapidæ* Oxon. et Put. vid. ad V, 451. —639. *raptimque* conj. Scaliger ad oram libri sui. —640. *Abjunctos*, h.e. diversos, emend. Livineius, prob. Dausq. quia id plus miri habeat.

642. *nisi* Ox. *bustis erumpere manes* Col. Oxon. R. 2, et Beness. probb. N. Heins. et Lefeb. etsi ille *se erumpere* (vid. ad VII, 355), hic *sævi e bustis rupere nitores* maluerit. *e bustis erumpere manes* R. 3, et Parm. *erumpere nitores* Put. *e bustis rupere nitores* Tell. R. 1, Med. Vulgo *bustis rupere nitores*, quod etiam Dausq. displicuit. —643. *revulso* corrig. N. Heins. —644. *fulmen* Oxon. Put. Tell. R. 1, 2, 3, Med. prob. N. Heins. nec refrag. Drak. ut *fulmen*, quod statua Jovis manu gesserit, sanguine manaverit. Cf. Heyne Opusc. acad. T. III, p. 257, 258. —646. *præsens* pro *patris* Tell. *largæ* Parm. quod concinnius est. —651. *rumpensque* R. 2, intransit. quod admodum placet Lefeb. —653. *caucibus* R. 1, 3, *e faucibus* Marsi duæ Venetæ et Paris. probb. IV. Heins. et Drak. coll. XII, 127; Claud. R. Pros. III, 186; Lucret. VI, 703; Lucan. I, 645.

544 VL —654. *Lerbius* Put. *Lesbius* Col. et Tell. unde *Vesbius* jam recte emend. N. Heins. Vulgo *Lemnius* h.e. Vulcanus.

659. *acervus* Put. Quoniam optimi ævi scriptores verbum *deficere* cum quarto casu jungunt, *acervos* corrig. N. Heins. quem vid. ad Ovid. Am. I, VIII, 93; Trist. V, XIII, 28; Met. II, 382, et Fast. III, 665. Plura exempla congegit Drak. quibus non opus erat. Sed idem verbum cum tertio casu occurrit præter h.l. inf. X, 193. et ap. Cæs. b. Gall. III, 5, Prop. I, I, 7, et Val. Max. V, 1, ext. 3, quibus quinque locis nulla lectionis varietas est, ut multa alia omittam, quibus major meliorque librorum pars rem certe dubiam facit. Utriusque autem dictionis ratio non tam in eo quærenda videtur, quod *deficere alicui* sit ei deesse, et *deficere aliquem* significet eum destituere, seu deserere, sed quod *res deficit se mihi* non minus recte dici possit, quam *res deficit se apud me*. Paulo acrius in Heinsium invehitur Lefeb. qui tamen non nisi verba Cæsaris l.c. *quum tela nostris deficerent* (quorum auctoritas ab una litera pendet) et dubium locum Ovid. Trist. V, XIII, 28, excitat. —661. *cursusque* citra necessitatem emend. N. Heins. prob. Drak. sed contra sentiente Lefeb. —662. *artes* Col. *arces* Oxon. *arces* R. 1, 3, et Med. *acies* suspic. N. Heins. frustra, iudice et Drak. qui I, 53, et VI, 8, confert. Withof. recte damnabat conjecturam Heinsii, (quis enim *cursus trahere* unquam dixit?) sed præclare ita emendasse sibi videbatur: *curruque citato Arma virum, lacerosque artus et signa trahentem*, quod atrox spectatu fuerit.

545 VL 666. *quos* Putean. —668. *penus ecce* Oxon. *rogus ecce* Tell. R. 3. Mars. —669. *reicitque cadavera fumans* Colon. teste N. Heins. nam *recitatque* in eo invenit Modius et emend. *reicitque. tacitaque cadavera* Putean. *tacitoque cadavera* Ox. et R. 3, *tacitoque cadavere* Med. *jacitoque cadavera* R. 1. *fumans* scripti, cum R. 1, 3, Med. *fundans* Tell. *fudes* R. 2, *jactoque cadavere fumat* Parm. et Benes. *tacitusque cadavera fundit* edd. recentt. Male, quidquid contra dicat Dausq. qui provocat ad I, 54; *Longe sonantem Aufidum* dicit Horat. Od. IV, IX, 2; *arctusque*

cadavere fumat conj. Barth. Adv. I, 5; *tumidusque cadavera fundit* non nemo ap. Lefeb. *restatque cadavere fumans* N. Heins. et Corte, teste Ernesti, *ructatque cadavera*, pro *recitatque*, quod in cod. Colon. legitur, reponendum esse, ingeniose suspicatur Cel. Herel. in literis ad me datis, in quibus monet, recentiores quidem linguas in gravi oratione non admittere verbum quod german. nostro *rülpsen* respondeat; Pindarum vero, Virgilium aliosque poetas ne in lyrico quidem epicoque carmine illud respuere, et τὸ *vomere (speien)* etsi non honestius sit, centies occurrere. Conf. Heins. ad Ovid. Met. XIV, 211.

546 VL

674. hæc Put.

547

C. SILII ITALICI PUNICORUM LIBER NONUS.

ARGUMENTUM.

Varro, nulla prodigiorum ratione habita, eadem, qua Hannibal, cupiditate pugnandi flagrat; ejusque temeritas augetur prælio tumultuario, procursu magis militum, quam jussu imperatorum, in prohibendis prædatoribus orto, in quo Mancinus quidem aliique Romani pereunt: sed haudquaquam par Pœnis dimicatio est; 1-14.

Itaque pugna non abstinuisset, nisi furenti obstitisset Paulus consul, cujus eo die (nam alternis imperitabant) imperium erat; 15-23.

Inpatiens moræ indignatur Varro, vociferaturque, emissum hostem e manibus, ferrum atque arma iratis et pugnandi cupientibus adimi militibus: quibus, ut postero die, prima luce, in prælium temere ruant, edicit; 24-37.

Paulus, futuram cladem animo præsagens, multis eum precibus lacrimisque obsecrat, ut, donec tirones milites, Fabiana disciplina imbuti, omittant timorem, quem solum Hannibalis nomen ipsis injiciat, pugnam detrectet, et, si consilia collegæ respuat, monitis certe Deorum et Sibyllæ Cumanæ prædictis aures præbeat; 38-65.

Nocte præterea insequenti funestus incidit casus, quo clades Romanorum portenditur. Satricus, Sulmone in Pelignis natus, primo bello Punico a Xanthippo in Libya captus, regi Autololum dono datus erat, et nunc in Italiam reductus, ut eo interprete Gætuli uterentur; 66-79.

Is duos in Italia reliquerat filios, Mancinum et Solymum; quorum alter in prælio illo tumultuario ceciderat; alter, vigiliis ante vallum agens, noctu exierat castris, ut fratris corpus humaret. Eodem tempore Satricus inermis a Pœnis ad Romanos transfugit, et in campo arma quærens, quibus se tueatur, forte fortuna in Mancini exanimum corpus incidit; 80-95.

548

Ejus armis indutus obviam fit Solymo, qui fraternis exuviis conspectis mortiferum ei infligit vulnus; 96-105.

Parens moribundus adnoscit filium, quem, diro facinore adtonitum, erroris excusatione et venia erigere conatur, et patriæ amore ductus orat, ut ipse cum Paulo et civibus suis furem Varronis cohibeat; 106-151.

Solymus autem doloris inpatiens, vitæque pertæsus, gladio sibi pectus trajicit, et, his verbis, FUGE PRÆLIA, VARRO, sanguine suo inscriptis in clipeo, eoque e sagitta suspenso, mortuus super patris corpus concidit; 151-177.

Hiscæ aliisque ominibus quum infausta omnia Romanis portendissent Dii, duces prima luce signum pugnae proponunt, et Hannibal, oratione ad milites habita, rerum feliciter gestarum memoria magnisque pollicitationibus animum iis incendit, et se sola contentum gloria illis omnia victoriæ emolumenta concessurum profitetur; 178-216.

Tum transgressus Aufidum copias instruit, et in sinistro cornu Afros duce Nealce, in dextro Hispanos et Baliæ, in media acie Pœnos et Gallos, quibus ipse præest, ad ripam fluvii elephantos, passim vero Numidas locat, ut procursu hostes lacessant, armaque quaquaversus in prælio circumferant; 217-243.

Interea Varro, exercitu e castris educto, milites invento clipeo, sanguine Solymi inscripto, perterritos graviter objurgat, et dextrum cornu ipse tenet, lævo Paulum præficit, mediam pugnam Servilio Gemino tuendam dat, et Scipionem cum selecta manu Numidis equitibus obponit; 244-277.

Acie utrimque directa, instar ventorum agmina concurrunt cum strepitu, ipsique Dii cælo relicto prælio se inmiscent; 278-303.

Tum ingenti clamore sublato confertim in prima acie gladiis, nec ita multo post in secunda eodem impetu hastis, in tertia missilibus pugnatur; quique in ultimis stant ordinibus, clamore invicem suos adcendunt; 304-334.

Postremo omni utrimque armorum genere, ne falarica quidem excepta, utuntur, et atrox editur cædes; 335-353.

Ipsa pugna diu anceps est: tandem Nealces cuneos hostium perrumpit, et cum magna strage inpellit; 354-369.

Inter Romanos fortiter pugnantes eminent Scævola, et conjunctissimum amicorum par, Marius ac Caper: at ille saxi ictu a Nealce, hic a Symætho interficiuntur; 370-410.

Inclinatam Romanorum aciem restitunt Scipio, Varro, Curio et Brutus: sed Hannibal impetum hostium, jam ferocius procurrentium, reprimit; et in Varronem, consulis insignibus conspicuum,

inruit; 411-423.
 549 Hunc præsentis mortis periculo eripit Scipio juvenis, qui in singulare cum Pœnorum duce certamen descendit; 424-437.
 Iis congregentibus Dii, Pallas Hannibali, Mars Scipioni, propere auxilio veniunt, ipsique acriter inter se dimicant; 438-469.
 Monitu autem Iridis, a Jove missæ, ira deorum mitigatur, et Pallas invita Hannibalem, nube circumfusum, in tutiorem locum subducit; 470-485.
 Absente Dea Mars prælium redintegrat: at Æolus, precibus Junonis motus, ventum, qui Apulis Vulturnus dicitur, et ex ipsa Ætnæ voraginibus igneam vim traxerat, Romanis inmittit; 486-500.
 Is Pœnorum tela adjuvat, Romanis autem multo pulvere in ipsa ora volvendo adimit prospectum, nec arma tantum eripit, sed animam quoque intercludit; 501-520.
 Quin ne Marti quidem parcat, ejusque iram incendit in Pœnos; 521-525.
 De quo Dei furore Pallas graviter cum Jove exostulat: Juno autem, quæ ejus vel iracundia est, vel ingenii calliditas, marito auctor est, ut fulmine Carthaginenses delendo, quanta sit potentia sua, palam faciat; 526-541.
 Jupiter contra inmutabilem fatorum rerumque seriem pandit, Iridemque mittit ad Martem, qui, dicto quidem patris audiens, sed cum fremitu ex acie excedit; 542-555.
 Quo facto Hannibal, e remotiori campi loco, ubi metu Martis delituerat, progressus, undique conligit copias, et Minucium, Fabii olim ope servatum, hasta transfigit; 556-569.
 Ejus jussu etiam elephantum in prælium rapiuntur, et e turribus, in dorsis eorum exstructis, saxa, ignis et tela jaciuntur in hostes; 570-583.
 Ex his belluis una Ufentem, dente conreptum, sublime fert; alia Tadium excutit in altum, sed oculis ejus ense spoliata concidit; 584-598.
 Multi tamen elephantum, ardentibus tædis in turres ingestis, furore instincti in fluvium præcipites currunt; reliqui jaculis et saxis eminus incessuntur; 599-631.
 Paulus collegam, harum cladum auctorem, ejusque ignaviam acerbe increpat, et in medios hostes ruit; 632-643.
 Varro, quem sera temeritatis pœnitentia subit, trepide ex acie refugit, diuque hæsitat, utrum sibi consciscat necem, an fugitivus Romam revertatur; 644-657.

550 TURBATO monstris Latio, cladisque futuræ
 Signa per Ausoniam prodentibus inrita Divis,
 Haud secus ac si fausta forent et prospera pugnæ
 Omina venturæ, consul traducere noctem
 Exsomnis, telumque manu vibrare per umbras,
 Ac modo segnitie Paulum increpitare, modo acres
 Exercere tubas, nocturna que classica velle.
 Nec minor in Pœno properi certaminis ardor.
 Erumpunt vallo, fortuna urgente sinistra;

549N 1. Cf. VIII, 625 sq. — *monstris*, prodigiis. — 2. *inrita* quibus frustra cladem ab Italia avertere conabantur
 550N Dii, quum *consul*, h.e. Varro ea sperneret. — 6. *acres*, acriter, (ut ap. Virg. Æn. IX, 665, et al.) vel, quæ acrem terribilemque sonitum reddunt. Conf. Virg. Æn. IX, 503. — 7. *classica velle*, Signa cani cupit.
 9. Cf. de hoc prælio tumultuario Liv. XXII, 41, pr. et Polyb. III, 110. — *fortuna sinistra*, adversa Pœnis, qui vincebantur, sed. non minus quoque Romanis, quoniam, ut Livii verbis utar, temeritati Varronis, ac præpropero ingenio materiam dabat.

Consertæque manus: jam sparsi ad pabula campis
 Vicinis raptanda Macæ fudere volucrum
 Telorum nubem: ante omnes invadere bella
 Mancinus gaudens, hostilique ungere primus
 Tela cruore, cadit; cadit et numerosa juvenus.
 Nec pecudum fibras Varro, et contraria Paulo
 Auspicia incusante Deum compesceret arma,
 Ni sors alterni juris, quo castra reguntur,
 Arbitrium pugnæ properanti in fata negasset.

551 11. Macæ, Pœni. Conf. ad II, 60. — 12. *Telorum nubem*; vid. ad I, 311. — *invadere bella*, incipere pugnam ut XII, 199; XVII, 386, 472; Virg. Æn. IX, 186, XII, 712. — 13. *Mancinus*; cf. v. 71 seq. — *ungere Tela*, ut ap. Hor. Od. II, 1, 5, ubi Bentl. male conj. *tincta*.

15 sq. Marsus jam recte exposuit: Varro non abstinisset eo die a pugna, quamvis auspicia essent contraria, nisi Paulus obtitisset, penes quem eo die imperium erat. Cf. v. 31, et Liv. XX, 42: «Paulus, quum ei sua sponte cunctanti pulli quoque auspicio non addixissent, obnuntiari jam efferenti porta signa collegæ jussit.» — 16. *incusante*, gravius quam, prætexente. — 17. *sors alterni juris, ut sors ejus diei imperii* ap. Liv. XXII, 45. — *juris, imperii*, ut IV, 714; VI, 612. Consules non alternis mensibus, ut mos ferebat (de quo vid. a Dausq. laudati Dionys. Halicarn. V et IX; Suet. Cæs. c. 20), sed alternis diebus imperium tenebant. Conf. Liv. XXII, 41, 45; Plut. in Fab. et Polyb. III, 110 et 113 pr.
 — 18. *properanti in fata*, Varroni cæco impetu in perniciem ruenti, ut ap. Lucan. VIII, 658. Cf. V.L.

Quæ tamen haud valuit perituris millibus una
 Plus donasse die. Rediere in castra, gemente
 Haud dubie Paulo, qui crastina jura videret
 Amenti cessura viro, frustra que suorum
 Servatas a cæde animas: nam turbidus ira
 Infensusque moræ dilata ob prælia ductor:

«Siccine, sic, inquit, grates pretiumque rependis,
 Paule, tui capitis? meruerunt talia, qui te
 Legibus atque urnæ dira eripuerunt minanti?
 Tradant immo hosti revocatos ilicet enses,
 Tradant arma, jube; aut pugnatum deripe dextris.

19, 20. Hæc tamen imperii sors non nisi in unum diem tot millibus vitam prorogare, clademque remorari potuit. —**21.** *crastina jura*, crastini diei imperium. —**22.** *turbidus ira*. Cf. Ind. et ad I, 477. —**24.** *ductor*, Varro. —**25.** Hanc gratiam referi populo, cujus beneficio capitis olim periculum vix effugisti? Paulus a.u.c. DXXXIV de Illyriis triumphavit, sed deinde ob prædam inæqualiter divisam damnatus est. Cf. ad VIII, 288, 291; Liv. XXVII, 34, et Frontin. Stratag. IV, 1. Eadem de M. Livio Salinatore, collega ejus, tradit Aur. Victor de viris ill. c. 50. Conf. Liv. XXII, 35; XXVII, 29, 37. —**27.** *urnæ dira minanti*, damnationi: nam *urna* est cista, in quam tribus tabellas, litera C notatas, conjiciebant.

28. *revocatos enses*, pro, ut milites revocati tradant hosti arma: Paulus enim obnuntiari collegæ, jam porta efferenti signa, jusserat; vid. ad v. 15. Possis etiam exponere, refecta, nova arma, ut sup. IV, 15, «revocantque nova fornace bipennes.» Sed illa ratio simplicior est, et tam amaræ inrisioni, quam contextui verborum rerumque convenientior. —**29.** Conf. Var. Lect.

552 Sed vos, quorum oculos atque ora humentia vidi, 30
 Vertere quum consul terga, et remeare juberet,
 Ne morem et pugnæ signum exspectate petendæ;
 Dux sibi quisque viam rapito, quum spargere primus
 Incipiet radiis Gargana cacumina Phœbus.
 Pandam egomet propere portas: ruite ocius, atque 35
 hunc
 Ereptum revocate diem.» Sic turbidus ægra
 Pestifero pugnæ castra incendebat amore.

552N **31.** Vide ad v. 15. —**32.** *morem et pugnæ signum*, Drak. consuetum pugnæ signum. Ernesti vir cl. *consul morem pugnæ* in eo esse monet, ut ordine e castris copiæ procedant, et signum imperatoris observent. —**33.** Ita ap. Curt. V, 4, *Dux sibi quisque itineris cœperat fieri*; Draken. —**33.** *viam rapito*; vid. ad I, 570. —*spargere radiis cacumina* pro radios per, vel in c. Cf. Virg. Æn. XII, 113; Burm. ad Val. Fl. V, 319, et V.L. —**34.** *Gargana cacumina*; conf. ad IV, 561.

36. *Ereptum diem*, occasionem bene pugnandi prætermisam, et vobis ereptam *revocate*; temporis et fortunæ jacturam, quam fecistis, resarcite. —*turbidus*; vid. ad I, 477. —*castra ægra*, milites ægros animi, h.e. sollicitos et anxios de pugnæ eventu. Cf. v. 49 seq.

At Paulus, jam non idem nec mente nec ore,
 Sed qualis stratis deleto milite campis
 Post pugnam stetit, ante oculos atque ora futuro 40
 Obversante malo; ceu jam spe lucis adempta,
 Quum stupet exanimata parens, natiq̄ue tepentes
 Nequidquam fovet extremis amplexibus artus:
 553 «Per toties, inquit, concussæ mœnia Romæ, 45
 Perque has, nox Stygia quas jam circumvolat umbra,
 Insontes animas, cladi parce obvius ire:
 Dum transit Divum furor, et consumitur ira
 Fortunæ, novus Hannibalis, sat, nomina ferre
 Si discit miles, nec frigidus adspicit hostem.

553N **41... 43.** Egregia comparatio Pauli, mærore confecti, cum matre, cui certa nati mors, ut illi præsentissimum periculum, quod frustra remorari, nedum avertere conatur, non animo tantum, sed prope oculis obversatur. —**44.** Similis oratio Corvini sup. V, 82 sq. Cf. Liv. XXII, 41, 42. qui tamen historici, non poetæ, partes agit. —*Per... mœnia*; cf. ad I, 658 in V.L. —**45.** Cf. Virg. Æn. II, 360, ubi vid. Heyne. —**46.** *parce*, φείδω, noli, ut passim. —**47.** Cf. V, 84... 91. Satis est, si, donec fortuna adfulgeat, et aves auspiciæque addicant, milites novi (tirones) et prodigiis territi usu prius didicerint, *Hannibalis nomen ferre*, non expavescere. —**49.** *frigidus*, ut I, 470; II, 339.

Nonne vides, quum vicinis auditur in arvis, 50
 Quam subitus linquat pallentia corpora sanguis?
 Quamque fluant arma ante tubas? cunctator et
 æger,
 Ut rere, in pugnas Fabius quoscumque sub illis
 Culpatis duxit signis, nunc arma capessunt.
 At quos Flaminius.... Sed dira avertite, Divi. 55
 Sin nostris animus monitis precibusque repugnat,
 Aures pande Deo: cecinit Cymæa per orbem
 Hæc olim vates, hæc te præsaga tuosque
 554 Vulgavit terris proavorum ætate furores.

52. *fluant*, effluent, excidant manu, ob metum. Vid. ad II, 131. —*ante tubas*, priusquam tubæ inflentur, ac signum pugnæ proponatur; Cell. et Drak. coll. Claud. in Rufin. I, 335, et Virg. Æn. XI, 424. —Milites, quos Fabius usu et cunctatione sensim metu Hannibalis liberaverat, nunc tantum animi habent, ut adversus eum arma capiant. —*æger* animi et consilii, segnis et timidus. —**54.** *Culpatis signis*: nam Varro Fabianam belli gerendi rationem ferocibus Romæ prosciderat concionibus.

55. Elegantissima aposiopesis, qua utitur Silius, ne ominosum foret, si adderet, Flamini milites trepidare, ac jam fugam circumspicere; Drak. Conf. ad VI, 110.

57 sq. *Cymæa vates*, Sibylla, *cecinit*, quæ Livius XXV, 12, Marcio cuidam tribuit. Conf. **ad VII, 483; VIII, 531**; Column. *ad Ennii Fragm.* p. 122. —**59.** *proavorum ætate*, quondam; Marsus et Cell. regnante Tarquinio Superbo, cui Sibylla libros obtulit.

Jamque alter tibi, nec perplexo carmine, coram 60
 Fata cano vates: sistis ni crastina signa,
 Firmabis nostro Phœbeæ dicta Sibyllæ
 Sanguine: nec Graio posthac Diomede ferentur,
 Sed te, si perstas, insignes consule campi.»
 Hæc Paulus, lacrimæque oculis ardentibus ortæ. 65

61. Nisi crastino die, quo summa imperii penes te erit, consilio pugnandi abstiteris, etc. —**63, 64.** Non dicentur amplius campi Diomedis, sed Varronis. Vid. **ad I, 125, Ætolos campos**; nam Diomedes Ætoliæ rex fuerat. Ed. —**65.** *oculis ardentibus*; cf. **ad I, 126.**

Nec non et noctem sceleratus polluit error:
 Xanthippo captus Libycis tolerarat in oris
 Servitium Satricus, mox inter præmia regi
 Autololum dono datus ob virtutis honorem. 70
 Huic domus et gemini fuerant Sulmone relictis
 Matris in uberibus nati, Mancinus et una
 Nomine Rhœteo Solymus: nam Dardana origo,
 Et Phrygio genus a proavo, qui, sceptrâ sequutus
 Æneæ, clarâ muris fundaverat urbem 75
 Ex sese dictam Solymon: celebrata colonis
 Mox Italis paullatim adtrito nomine Sulmo.

66. Triste omen *et sceleratus error*, per quem Solymus Satricum, patrem suum, qui, primo bello Punico a Xanthippo captus, nunc ad Romanos transfugerat, occidit. Historiam hanc a Silio fingi ad exemplum illius, quæ de Julio Mansueto narratur a Tacit. Hist. III, 25, et de Mævio quodam in Pithœi Catalect. I. IV, p. 159, putabant Dausq. et Draken. Neque id negat Ernesti; sed narrationem Liv. XXII, 42, de servis duobus primam huic episodio occasionem dedisse suspicatur. Nomina autem patris et filii e Pelignorum et Latii oppidis, *Sulmone* et *Satrico*, conficta esse, jam monuit Cluv. Ital. ant. II, 4, p. 757. De *Sulmone* vid. **ad VIII, 510**; de *Mancino* sup. v. 13.

72... 76. Locum Ovidii, Sulmonensis poetæ, Fast. IV, 79 sq. jam contulit Dausq. —*Rhœteo*; vid. **ad I, 115.** *Solymi* in finibus Lyciæ et Pisidiæ. Conf. Plin. V, 27; Steph. Byz. p. 551; Strab. XII, p. 573; A. B. XIV, p. 764, 765, al. p. 667 A. Kœppen ad Hom. Iliad. ζ, 184; Benedict. ad Pind. Ol. XIII, 129, et Cluver. l.l. ubi solam nominum similitudinem huic narrationi locum dedisse recte suspicatur.

Ac tum barbaricis Satricus cum rege catervis
 Advectus, quo non spretum, si posceret usus,
 Noscere Gætulis Latias interprete voces. 80
 Postquam posse datum Peligna revisere tecta,
 Et patrium sperare larem; ad conamina noctem
 Advocat, ac furtim castris evadit iniquis.
 Sed fuga nuda viri: sumto nam prodere cœpta
 Vitabat clipeo, et dextra remeabat inermi. 85
 Exuvias igitur, prostrataque corpora campo
 Lustrat, et exutis Mancini cingitur armis.

77. Cf. Var. Lect.

81. *larem*, reditum in patriam et domum suam. —*conamina*, fugam. —**82.** *iniquis*, Punicis: nam Italus erat, et captivus.

86. *Mancini*, filii sui occisi. Poetam in hac fictione magis artem et phantasiæ ludibria, quam rei probabilitatem sequi, jam monuit Ernesti.

Jamque metus levior: verum, cui demta ferebat
 Exsanguis spolia, et cujus nudaverat artus,
 Natus erat, paullo ante Maca prostratus ab hoste. 90
 Ecce sub adventum noctis, primumque soporem,
 Alter natorum Solymus vestigia vallo
 Ausonio vigil extulerat, dum sorte vicissim
 Alternat portæ excubias, fratrisque petebat
 Mancini stratum sparsa inter funera corpus, 95
 Furtiva cupiens miserum componere terra.
 Nec longum celerarat iter, quum tendere in armis
 Aggere Sidonio venientem conspicit hostem.

89. *Maca*, ut v. 11.

90. Cf. **ad VIII, 124.** —**92 seq.** *sorte vicissim Alternat excubias*, vid. **ad VII, 165.** —**95.** *Furtiva terra*, furtim. —*componere terra*, sepelire. Vid. Intpp. ad Horat. lib. I, Sat. IX, v. 27, et Tibull. III, II, 26.

96. *tendere* sc. iter, seu se, h.e. ire. —**97.** *Aggere Sidonio*, a castris Pœnorum.

Quodque dabat fors in subitis necopina, sepulcro
 Ætoli condit membra occultata Thoantis.
 Inde, ubi nulla sequi propius pone arma, virumque 100
 Incomitata videt vestigia ferre per umbras,
 Prosiliens tumulo contorquet nuda parentis

In terga haud frustra jaculum; Tyriamque
sequentum
Satricus esse manum, et Sidonia vulnera credens,
Auctorem cæci trepidus circumspicit ictus.

105

99. *Thoas*, Ætolorum rex, quod jam Dausq. notavit, memoratur Hom. Iliad. β, 638; δ, 527. Alius Ætolie princeps Polyb. Eclog. XXIV. Alii passim ap. Virg. et Hygin. Idem autem, de quo hic agitur, iudice Cell., Strab. VI, p. 176. — *membra* sua *condit occultata*, palilogia, ut **XI, 198**, et **XII, 443**; quibus locis Drak. conf. **IX, 586**; **XII, 443**; **XIII, 106**; Virg. Æn. III, 237; VI, 310; Sen. Herc. fur. v. 236; βῆ δ' ἴων ap. Hom. et τὸ σῶμα κομίσαντες ἔφερον ap. Anton. Liber. fab. I, ubi vid. Muncker.

100. *arma*, armatos hostes. — **102.** *terga nuda*, thorace non tecta. — **105.** *cæci ictus*; cf. **ad V, 3**, *cæcis armis*, ubi vide omnino notas. Ed.

Verum ubi victorem juvenili robore cursus
Adtulit, et notis fulsit lux tristis ab armis,
Fraternusque procul, luna prodente, rexit
Ante oculos sese, et radiavit comminus umbo;
Exclamat juvenis, subita flammatus ab ira:
«Non sim equidem Sulmone satus tua, Satrice,
proles,
Nec frater, Mancine, tuus, fatearque nepotem
Pergameo indignum Solymo, si evadere detur
Huic nostras inpune manus: tu nobile gestes
Germani spoliū ante oculos, referasque superba,
Me spirante, domus Pelignæ perfidus arma?
Hæc tibi, cara parens Acca, ad solatia luctus
Dona feram, nati ut figas æterna sepulcro.»
Talia vociferans stricto mucrone ruebat.

110

115

557

111 sq. Verba callide ficta, unde pater cognoscit, se a filio percussum, et filii mortui armis indutum esse, Ern.; conf. V.L. — **113.** *Pergameo*, ut *Rhæteo*, v. 72. — **116.** *Pelignæ domus*; cf. v. 80; et **ad v. 66**.

557N

118. Sepulcra et κεντάφια, seu κενήρια non modo signis et emblematis, quæ vitam plerumque et τὰ ἐπιτηδεύματα mortui indicabant, exornari, sed iis quoque *arma* et instrumenta, quibus is in vita usus fuerat, *figi*, h.e. adfigi solebant, *æterna*, i.e. quæ æternam defuncti memoriam conservabant; unde ipsa sepulcra μνήματα, μνημεῖα, σήματα, *monimenta*, *memoriæ*, dicebantur. Vid. Potteri Archæol. lib. IV, c. 7; Kirchman. de Fun. Rom. lib. III, c. 18 et 27; Intpp. ad Virg. Æneid. VI, 233. — *sepulcro*, cenotaphio.

Ast illi jam tela manu, jamque arma fluebant,
Audita patria, natisque, et conjuge, et armis;
Ac membra et sensus gelidus stupefecerat horror.
Tum vox semianimi miseranda effunditur ore:
«Parce, precor, dextræ, non ut mihi vita supersit
(Quippe nefas hac velle frui); sed sanguine nostro
Ne damnes, o nate, manus. Carthaginis ille
Captivus, patrias nunc primum advectus in oras,
Ille ego sum Satricus, Solymi genus: haud tua, nate,
Fraus ulla est: jaceres in me quum fervidus hastam,
Pœnus eram; verum, castris elapsus acerbis,
Ad vos et caræ properabam conjugis ora.
Hunc rapui exanimi clipeum: sed jam, unice nobis,
Hæc fratris tumulis arma excusata reporta.

120

125

130

558

125. *nefas*, ἀδύνατον. Conf. Lambin. ad Hor. Od. I, 11, 1, 24, 20. — **126.** *damnes*, damnandas facias, h.e. contamines. — **129.** *Fraus*, scelus, facinus, mala fraude commissum; ἄγος, piaculum. — **130.** *Pœnus eram*, ut tu putabas; tibi esse videbar.

558N

132. *unice nobis*, qui solus mihi e filiis restas. — **133.** *excusata*, quorum usum error et justa causa excusant.

Curarum tibi prima tamen sit, nate, referre
Ductori monitus Paulo, producere bellum
Nitatur, Pœnoque neget certamina Martis.
Augurio exsultat Divum, immensamque propinqua
Stragem acie sperat: quæso, cohibete furentem
Varronem; namque hunc fama est inpellere signa.
Sat magnum hoc miseræ fuerit mihi cardine vitæ
Solamen, cavisse meis: nunc ultima, nate,
Invento simul atque amisso redde parenti
Oscula.» Sic fatus galeam exuit, atque rigentis
Invadit nati tremebundis colla lacertis;

135

140

134. En insigne pietatis in patriam documentum! Morientium autem prædictiones ratæ habebantur. Conf. Hom. Iliad. π, 851 sq.; χ, 359 sq.; Virg. Æn. IV, 607 sq.; X, 739 sq.

140. *cardine*, in fine. — **141.** *cavisse*, prospexisse, *meis* civibus, Romanis, ut Ovid. Met. XV, 758; Drak.

Adtonito et nitens verbis sanare pudorem
Vulneris impressi, telum excusare laborat:
«Quis testis nostris, quis conscius adfuit actis?»

145

Non nox errorem nigranti condidit umbra?
 Cur trepidas? da, nate, magis, da jungere pectus. 150
 Absolvo pater ipse manum, atque in fine laborum
 Hac condas oculos dextra, precor.» At miser, imo
 Pectore suspirans, juvenis non verba vicesque
 Adloquio vocemve refert; sed sanguinis atri
 Sistere festinat cursum, laceroque ligare
 Ocius inlacrimans altum velamine vulnus. 155

145. Cf. V.L.

559N 150. *manum*, te qui inscius manu tua in patrem contorsisti jaculum. —*laborum*, miseræ vitæ. Cf. ad VI, 386. —151. *Hac tua dextra*, quam mea teneo. —152. *vicesque*, vicissim; quod apud Græcos, ἐπέεσσιν ἀμειβόμενος.

Tandem inter gemitus miseræ erupere querelæ:
 «Siccine te nobis, genitor, fortuna reducit
 In patriam? sic te nato, natumque parenti
 Inpia restituit? felix o terque quaterque 160
 Frater, cui fatis genitorem adnoscere ademtum!
 Ast ego, Sidoniis inperditus, ecce, parentem
 Vulnere cognosco: saltem hoc, Fortuna, fuisset
 Solamen culpæ, dubia ut mihi signa dedisses
 Infausti generis: verum linquetur iniquis
 Non ultra Superis nostros celare labores.» 165

159 seq. Ita τρις μάκαρες Δαναοί, καὶ τετράκις, etc. Hom. Odys. ε, 306, ubi vid. Schol. et Clark. Cf. Intpp. ad Virg. Æn. I, 94. —160. *cui fatis* et morte *ademtum*, erepta est facultas, patrem denuo videndi, et tam tristi modo *adnoscendi*.

162 seq. Utinam certe non tam manifestis indiciis patrem adnovissem, et de cæde ejus dubitare possem! nunc vero non permittam, ut iniqui Dii facinus meum celari sinant (quæ spectant ad ea, quæ pater v. 147 sq. dixerat), sed dolorem meum, quem non ultra tacite ferre possum, voluntaria morte finiam. Fortunam adcusari miratur Ernesti, quum filius se ipse patri prodiderit v. 111 sq. sed id ipsum forte fortuna contigerat. Ego potius quærerem, unde Silius omnia hæc, quæ tam copiose et belle memorat, resciscere (vel Varro inf. v. 264 seq. conjicere) potuerit, quum pater et filius soli noctuque e castris exierint. Poeta, phantasiam ingeniique lusibus indulgens, scrupulosis lectoribus libertatem illud fingendi reliquit, a quibus quin ita gratiam inierit, magnopere dubito. Quandoque tamen et bonus dormitat Homerus. Conf. Heyne ad Virg. Æn. III, 341 sq.

Hæc dum amens queritur, jam, deficiente cruore,
 In vacuas senior vitam disperserat auras.
 Tum juvenis, mæstum adtollens ad sidera vultum:
 «Pollutæ dextræ et facti Titania testis 170
 Infandi, quæ nocturno mea lumine tela
 Dirigis in patrium corpus, non amplius, inquit,
 His oculis et damnato violabere visu.»
 Hæc memorat, simul ense fodit præcordia, et, atrum
 Sustentans vulnus, mananti sanguine signat
 In clipeo mandata patris, FUGE PRÆLIA, VARRO; 175
 Ac summi tegimen suspendit cuspide teli,
 Defletumque super prosternit membra parentem.

560N 167. Locutio Virg. Æneid. XI, 617.

174. *Sustentans*, cohibens vulnus, vel sanguinem, ut eo clipeum ante inscriberet, quam animam efflaret. Cf. Burm. ad Val. Fl. VI, 276, et Ovid. Ep. I, 114. Comparant exemplum Othryadæ, de quo vid. Intpp. ad Valer. Max. III, 2, ext. 4. Hæc vero concinnata esse e Liv. XXV, 12, monet Lefeb. —176. *tegimen* corporis, clipeum.

Talia venturæ mittebant omina pugnæ
 Ausoniis Superi, sensimque abeuntibus umbris
 Conscia nox sceleris roseo cedebat Eoo. 180
 Ductor in arma suos Libys, et Romanus in arma
 Excibant de more suos; Pœnisque redibat,
 Qualis nulla dies omni surrexerit ævo.
 «Non verborum, inquit, stimulantum, Pœnus, egetis,
 561 Herculeis iter a metis ad Iapygis agros 185
 Vincendo emensi: nusquam est animosa Saguntos:
 Concessere Alpes: pater ipse superbus aquarum
 Ausonidum Eridanus captivo defluit alveo.

180. *Conscia nox sceleris*. Cf. ad III, 393. —*Eoo*, lucifero, ut ap. Virg. Ge. I, 288, vel, ut *Eos*, Aurora, quæ *rosea* poetis dicitur. Vid. ad I, 578.

184. Cf. similis oratio Hannibalis, superbissima rerum a se gestarum narratione, amplissimorumque præmiorum pollicitatione, milites ad virtutem inflammantis, ap. Polyb. III, 111, et, quam ad Ticinum annem habuit, apud Liv. XXI, 43, ex qua Silius sup. IV, 59 seq. non nisi potiora quædam adhortationis momenta depromserat, et h.l. nonnulla ad verbum pæne expressit. Ap. Polyb. III, 108, 109, etiam Æmilius apud milites concionem habet, quam a poeta prætermitti mireris: sed Livius neutrum nunc ducem concionantem induxit. —185. De *Herculeis metis*, vid. omnino quæ exposuimus in notis, ad

561N

I, 142, et de campo *Iapyge*, h.e. Iapygio, ad I, 51. Cf. V.L. —**186.** *nusquam est*, diruta est.
—**187.** *Concessere*, cessere, superatæ sunt. —**188.** Conf. Virg. Ge. I, 482, et sup. ad I, 606. —*captivo alveo*, quoniam victi sunt Romani ad Ticinum fl., qui in Padum influit.

Strage virum mersus Trebia est, atque ora sepulto
Lydia Flaminio premitur, lateque refulgent 190
Ossibus, ac nullo sulcantur vomere campi.
Clarius his titulus, plusque adlatura cruoris
Lux oritur. Mihi magna satis, sat vera superque
Bellandi merces sit gloria: cetera vobis
Vincantur: quidquid diti devexit Hiberno, 195
Quidquid in *Ætnæis* jactavit Roma triumphis;
Quin etiam Libyco si quid de litore raptum
Condidit, in vestros veniet sine sortibus enses.

189. *mersus*, repletus, ut I, 51. Cf. I, 47, 48. —*ora Lydia*, etrusca regio circa Trasymenum lacum. Conf. ad IV, 719 sq. —**190.** *refulgent*, ut *albert*, Virg. *Æn.* XII, 36; ὀστέα λεύκα, et *ossa alba*, Hom. *Odyss.* α, 161; Virg. *Æn.* V, 865 et al. Drak.

192. Majorem mihi gloriam stragemque hostium hic dies adferet. —**193.** Ego sola contentus ero gloria; omnis vero præda vobis concedetur. —**194.** *vobis*, ut v. 201, in vestrum usum. —**195 sq.** Quidquid divitiarum ex Hispania (*diti*, metallis abundante), Sicilia et Libya in urbem Romani primo b. Punico convexere, *in vestros enses veniet*, eo vos armis potiemini, *sine sortibus*, ita ut quisque teneat, quæ ceperit. Κύριοι μὲν ἔσεσθε παραχρῆμα πάσης Ἰταλίας, etc. Polyb. l.c. «Quidquid Romani tot triumphis partum congestumque possident, id omne nostrum cum ipsis dominis est,» etc. Livius l.l. *jactavit*, jactanter tulit, transtulit, præferendum curavit. —**197.** Circumspecte Silius *si*, quum de Hispania et Sicilia adfirmatius, ne Hannibal suos a Romanis victos fateatur: hinc etiam *de litore*, non de visceribus Libyæ, et *raptum*, latrocinantum more; Dausq.

Ferte domos, quod dextra dabit: nil ductor honoris
Ex opibus posco: raptor per secula longa 200
Dardanus edomitum vobis spoliaverit orbem.
Qui Tyria ducis Sarranum ab origine nomen,
Seu Laurens tibi, Sigeo sulcata colono,
Adridet tellus, seu sunt Byzacia cordi
Rura magis, centum Cereræ fruticantia culmis, 205
Electos optare dabo inter præmia campos.

199. Conf. V.L. —**200.** *raptor et spoliaverit*, σαρκαστικῶς, ut *raptum* v. 197. —**201.** *vobis*, ut supra v. 194.

202. Hæc adumbrata e Liv. XXI, 45. —Pœni a Tyriis oriundi. Cf. ad I, 72. —**203 sqq.** Agrum dabo, ubi quisque velit, sive in Italia, sive in Africa. —*Laurens tellus*; vid. ad I, 110. —*Sigeo*, Trojano, ut I, 665. —**204.** *Byzacia Rura* pro agris Africæ cum dilectu posita: nam Βυζακίον, seu provincia Byzacena fertilissima totius Lybiæ regio, ubi ex uno modio *centum* nasci, præter Silium h.l., memorant Plin. V, 4; XVII, 5; XVIII, 10; Steph. Byz., Solin. c. 40; Varro R. R. I, 44, et Martian. Capell. VI, p. 216. Quoad verba v. 205 sq.; cf. Colum. II, ix, 6. —**206.** *optare*, eligere, *dabo*, ut mox *addam depascere*. Cf. ad V, 324. —**207.** *flava Thybris*; vid. ad I, 607.

Addam etiam, flava Thybris quas inrigat unda,
Captivis late gregibus depascere ripas.
Qui vero externo socius mihi sanguine Byrsæ
Signa moves, dextram Ausonia si cæde cruentam 210
Adtolles, hinc jam civis Carthaginis esto.
Neu vos Garganus Daunique fefellerit ora;
Ad muros statis Romæ: licet avia longe
Urbs agat, et nostro procul a certamine distet,
Hic hodie ruet: atque ultra te ad prælia miles 215
Nulla voco: ex acie tende in Capitolia cursum.»

208. Sic contra Claud. Cons. Hon. VI, 183 de fugiente Alarico, «Nec jam cornipedem Tiberino gramine passis. Ut rebare, tuum;» Drak.

209. *socius Byrsæ*, Carthaginensium; vid. ad II, 363. —**211.** Sic fere Liv. XXI, 45, et Ennius ap. Cic. pro Corn. Balbo c. 22. Dausq.

212 seq. Neque propterea promissis meis diffidatis, quod in Apulia, procul a Roma sitis: nam si nunc viceritis, hæc urbs *hic*, hoc loco, ad Cannas, deleta, qui hostibus restat, exercitu, quasi *ruet*, et ad eam via vobis patebit. Conf. III, 509 seq. De *Gargano*, vid. ad IV, 561, et de *Daunia*, Apuliæ parte, ad I, 291. —**213 sq.** *avia agat*, remota sit.

Hæc memorat: tum, propulso munimine valli,
Fossarum rapuere moras, aciemque locorum
Consilio curvis adcommodat ordine ripis.
Barbaricus lævo stetit ad certamina cornu 220
Bellator Nasamon, unaque inmanior artus
Marmarides, tum Maurus atrox, Garamasque,
Macesque,
Et Massylæ acies, et ferro vivere lætum
Vulgus *Adyrmachidæ* pariter, gens adcola Nili,
Corpora ab inmodico servans nigrantia Phœbo; 225
Quis positum agminibus caput imperiumque

217. Totam non modo pugnam Cannensem, sed et aciem, in qua instruenda Silius discrepat ab historicis (Polyb. III, 113... 115; Liv. XXII, 46, et Appian. rer. Hannib. c. 19), commentario erudito pluribusque tabulis illustravit *Guischardt* in *Mémoires militaires*, T. I, c. 8. In distribuendis per tres aciei partes ducibus ne historici quidem inter se consentiunt. De Cannensi pugna et acie vid. etiam *Nast. Röm. Kriegsalterth.*, pagin. 408 sq. —**218.** *Fossarum rapuere moras*, fossas, impetum militum, e castris in pugnam ruentium, morantes (cf. ad I, 479, et V, 319), expleverunt *propulso munimine valli*, vallo, munimine castrorum, in fossas proruto, ut ap. Liv. IX, 14, et al. *locorum consilio*, pro ut locorum situs suadebat, mira locutio; Drak. Similia tamen passim apud Silium aliosque poetas obvia; v.c. *ensis suasit I, 11*, ubi vid. not. —**219.** *ripis* Aufidi.

564N **220... 225.** In lævo cornu Afri erant: de quorum populis vide Ind. et ad III, 222 sq. —**226.** *positum*, præpositum, *imperium*, imperator. Cf. ad I, 479, et III, 383.

At parte in dextra, sinuat qua flexibus undam
Aufidus, et curvo circum errat gurgite ripas,
Mago regit. Subiere leves, quos horrida misit
Pyrene, populi, varioque auxere tumultu
Flumineum latus: effulget cætrata juvenus;
Cantaber ante alios, nec tectus tempora Vasco,
Ac torto miscens Baliaris prælia plumbo,
Bætigenæque viri. Celsus media ipse coerctet
Agmina, quæ patrio firmavit milite, quæque
Celtarum Eridano perfusis sæpe catervis.

565

230

235

228. *gurgite*, unda, fluctibus. Cf. de sinuosis Aufidi flexibus XI, 510 seq. —**229.** *horrida* silvis, vel celsa (cf. III, 415, 417), vel ubi bellicosi ferocesque populi habitant. Cf. XVII, 641. —**230.** *populi*, Celtiberi (cf. III, 418), *leves*, vid. ad III, 394. *Gallos super umbilicum nudos fuisse* memorant Liv. XXII, 46, et Polyb. III, 114. —**231.** *Flumineum latus* ripa Aufidi, *augetur*, quatenus copiae ibi augentur, seu multitudo earum in illa crescit, seu *vario augetur tumultu*, quatenus a variis ibi populis tumultus augetur, ut *urbs luctu*, vel *domus gemitu miseroque tumultu miscetur* ap. Virg. Æn. II, 298, 486. Ernesti ripam *augeri* putat turba militum, dum locus, quem milites cum castris occuparunt, exinde altior et plenior fieri videtur. Sed milites desertis castris in aciem descenderant. *Cætra* utuntur Hispani et Afri. Cf. ad III, 278, 348; X, 231; XVI, 30. —**232.** *nec tectus tempora Vasco*. Conf. III, 358, et V, 197. —**233.** Cf. I, 314; V, 193. —*miscens prælia*; vid. ad I, 69. —**234.** *Bætigenæ*, ut *Bæticolæ* I, 146. —*Celsus ipse* Hannibal. —*coerctet*, regit, ut ap. Virg. Æn. IX, 27. —**235.** *patrio milite*, Carthaginensibus. —**236.** *Celtæ*, Galli, adcolæ Padi, cujus exundationibus sæpe eorum terræ *perfunduntur*.

565N

Sed qua se fluvius retro labentibus undis
Eripit, et nullo cuneos munimine vallat,
Turritæ moles, ac propugnacula dorso
Bellua nigranti gestans, ceu mobilis agger,
Nutat, et erectos adtollit ad æthera muros.
Cetera jam Numidis circumvolitare, vagosque
Ferre datur cursus, et toto fervere campo.

240

237, 238. In flexuosa Aufidi ripa, ubi *se eripit*, celeriter e conspectu quasi aufertur, et *unda retro labitur*, quatenus cursum flectit, aliumque petit; neque adeo fluvius *cuneos*, milites tuetur. Cf. v. 227 seq., et XI, 507 seq. Ernesti: «elephantorum turma collocata erat in vadis fluvii, ubi is *se eripit*, h.e. relabitur, decrescit, ἀναρροίβδει, quæ loca vadosa ornate describuntur, coloribus mutuatis a Virg. Æn. XI, 628 seq.» Is vero locus a Nostro alienus est, et elephantos in aqua, quam tantopere reformidant, locari vix crediderim. —**239 sq.** *dorso nigranti*. Conf. ad III, 463 in V.L. et IV, 618. —**241.** *Nutat*, præclare pro, stat.

242. Silius Numidas in acie Pœnorum non collocat, sed videntur ei separatam quoddam a reliquo exercitu agmen constituisse, quod *vago* procurso Romanos lacesseret, dum aciem instruerent, et, postquam ad manus ventum erat, quaquaversus arma circumferret: τὸ γὰρ τῆς Νομαδικῆς μάχης ἰδιὸν ἐστὶ ἀποχωρεῖν μὲν εὐχερῶς καὶ σποράδην, ἐπικεῖσθαι δὲ πάλιν ἐκ μεταβολῆς τολμηρῶς καὶ θρασέως (Polyb. III, 72): unde et Romani v. 275 sq. Scipioni quasdam copias commisisse dicuntur, quibus se Numidis obponeret; Drak. Cf. Polyb. III, 112, 113; Liv. XXII, 44, extr. 46; XXXV, 11; qui tamen in hoc prælio dextrum cornu Numidis equitibus datum tradunt, et elephantorum nullam faciunt mentionem. —**243.** *fervere*, ut VI, 317, et ap. Virg. Æneid. VIII, 677, et Ge. I, 456; et passim.

566N

Dum Libys incenso dispensat milite vires,
Hortandoque iterum atque iterum insatiabilis urget
Factis quemque suis, et se cognoscere jactat,
Qua dextra veniant stridentis sibila teli,
Promittitque viris, nulli se defore testem:
Jam Varro, exacta vallo legione, movebat
Cladum principia; ac pallenti lætus in unda
Laxabat sedem venturis portitor umbris.

245

250

244. *dispensat vires*, aciem instruit. —**245.** Silius expressit verba Hannibalis apud Liv. XXI, 43. «Non ego illud parvi aestimo, milites, quod nemo vestrum est, cujus non ante oculos ipse sæpe militare aliquod ediderim facinus; cui non idem ego, virtutis spectator ac testis, notata temporibus locisque referre sua possim decora.» Cf. ad I, 454; Burm. ad Val. Fl. IV, 649, et inpr. Lucan. VII, 287 sq. —*insatiabilis* sc. hortandi, iterum iterumque hortatus, *urget quemque*, inpellit ad fortia facta, factis suis exemplo ipsi propositis, in memoriam revocatis, quæ quisque antea præclare fecerat; Lenz. —**247.** *stridentis sibila teli*; cf. ad I, 334, et IV, 567.

250 seq. *portitor* infernus, Charon, laxabat sedem, ut plures cæsorū animas caperet; Cell. Ita et

Lucan. III, 16: «Præparat innumeras puppes Acherontis adusti Portitor; in multas laxantur Tartara pœnas.» Petron. Sat. c. CXXI, et contra Silius XIII, 759 sq. Drak. —251. Charon *laxabat sedem*, tabulata cymbæ vacuat, ut ap. Virg. Æn. VI, 411, «animas, quæ per juga longa sedebant, Deturbat, laxatque foros.» Lenz.

Stant primi, quos sanguineæ pendente vetabant
Ire notæ clipeo, defixique omine torpent.
Juxta terribilis facies; miseranda jacebant
Corpora in amplexu, natusque in pectore patris

255

Imposita vulnus dextra letale tegebat.
Effusæ lacrimæ, Mancinique inde reversus
Fraterna sub morte dolor, tum triste movebat
Augurium, et similes defuncto in corpore vultus.

260

567

Ocius erroris culpam, deflendaque fata
Ductori pandunt, atque arma vetantia pugnam.
Ille, ardens animi, «Ferte hæc, ait, omina Paulo:
Namque illum, cui femineo stant corde timores,
Moverit ista manus, quæ, cæde inbuta nefanda,
Quum Furiæ expeterent pœnas, fortasse paterno
Signavit moriens sceleratum sanguine carmen.»

265

567N **252, 253.** Qui in prima acie locati erant, videntes Solymi clipeum (*arma vetantia pugnam, v. 261*), stupefcunt omine, Cell. Cf. v. 175 sq.

255. *Corpora* Satrici et Solymi.

263. *stant*; cf. ad II, 639, in V.L. —**264 sq.**; cf. ad v. 162 sq. —**266.** *carmen*, titulus, inscriptio, ut XV, 491; Virg. Æneid. III, 287; Ovid. Ep. VII, 194; Drak.

Tum minitans propere describit munera pugnæ;
Quaque feras sævus gentes aciemque Nealces
Temperat, hac sese Marso cum milite, cumque
Samnitum obponit signis, et Iapyge alumno.
At campi medio (namque hac in parte videbat
Stare ducem Libyæ) Servilius obvia adire
Arma, et Picentes Umbrosque inferre jubetur.
Cetera Paulus habet dextro certamina cornu.

270

267. *describit munera pugnæ*; unicuique adsignat, quod in prælio faciendum sit, Drak. id qd. v. 244 *dispensat vires*. —**268 sq.** Varronem rexisse lævum cornu, Paulum dextrum, et Servilium mediam aciem, etiam Livius et Polyb. tradunt: at Silius v. 220 sq. Nealcen præfecit lævo cornu, quod dextro obpositum est, et tamen h.l. narrat, Varronis cornu obpositum fuisse illi, cui præfuerit Nealces, adeoque erravit, ut sup. V, 4, (ubi vid. V.L.) et ut Livius XXXIII, 9, ubi tamen Gronovius in *lævo cornu* pro *dextro* reponit, quo modo etiam hunc errorem a poeta in scribas librariorum derivare facile foret, sed sine librorum auctoritate nihil mutare audeo; Drak. Cf. ad v. 274 in V.L. —**270.** *Iapyge* ut I, 51, *campum Iapyga*; ubi nota est videnda. ED.

272. *Servilius* et Atilius Regulus, superioris anni consules ap. Polyb. III, 114; sed solus Servilius ap. Liv. XXII, 45, quem v. et c. 25. —*obvia Arma*, obpositam Pœnorum aciem, *adire*, adgredi, adoriri, ut ap. Virg. Æn. V, 379; IX, 56.

His super insidias contra Nomadumque volucrem
Scipiadæ datur ire manum; quæque arte dolisque
Scindent se turmæ, prædicat spargere bellum.

275

568

568N **275 sq.** Cf. ad v. 242. —*His super*; v. ad I, 60 in V.L. —**276.** *Scipiadæ*, Scipioni. Conf. ad VII, 107. —**277.** *spargere bellum*, ut *distrahere* diversis locis, vel dispersis divisisque copiis, vel vagando, bellum gerere et ubivis circumferre, ut *spargere arma* apud Virg. Æn. VII, 551; vid. Ernesti ad Tac. Ann. III, 21, quemque ibi laudat Burm. ad Val. Fl. V, 488, et Lucan. III, 68.

Jamque propinquabant acies, agilique virorum
Discursu, mixtoque simul calefacta per ora
Cornipedum hinnitu, et multum strepitantibus armis
Errabat cæcum turbata per agmina murmur.
Sic, ubi prima movent pelago certamina venti,
Inclusam rabiem, ac sparsuras astra procellas
Parturit unda freti, fundoque emota minaces
Exspirat per saxa sonos, atque acta cavernis
Torquet anhelantem spumanti vertice pontum.

280

285

282. Indicia tempestatis: *unda freti*, mare, *parturit rabiem ac procellas*, rabiosas procellas, *inclusas*, adhuc in gremio maris contentas, *sparsuras astra*, quæ, ubi emissæ fuerint, cælum adspargine attingent; Lenz. Cf. VII, 569 sq. —Sic congreredientium militum clamorem et strepitum cum maris sonitu confert Hom. Iliad. ξ, 393 sq. Drak. —**283.** *sparsuras astra procellas*. Conf. III, 659; Virg. Æn. III, 423, 567, 574. —**286.** Cf. ad III, 475.

Nec vero, fati tam sævo in turbine, solum
Terrarum fuit ille labor; Discordia demens
Intravit cælo, Superosque ad bella coegit.
Hinc Mavors, hinc Gradivum comitatus Apollo,
Et domitor tumidi pugnat maris: hinc Venus amens,

569

290

Hinc Vesta, et captæ stimulatus cæde Sagunti
Amphitryoniades, pariter veneranda Cybebe,
Indigetesque Dei, Faunusque, satorque Quirinus,
Alternusque animæ mutato Castore Pollux.

295

287 sqq. Narrationi gravissimarum rerum, pugnaeque atrocissimæ Silius θεῶν μάχην intexit, partim Homeri, (Iliad. v, 32 sqq.) Maronis, (Æn. VII, 698 seq.) Petronii (c. 124) aliorumque exemplum sequutus, partim motus auctoritate Virgilio, ex cuius insigni loco, Æn. X, 11... 15, probabilis iudicio colligere possis, ex antiquioribus poetis hæc imitatione adumbrata esse. Dii Romanis faventes v. 290... 295, at iisdem adversi v. 296... 299 recensentur. —**288 sq.** *Discordia*, Ἔρις, Olympios ad pugnam excitat; Lenz.

569N

291. *Venus amens*, furens (vel potius adtonita tanto discrimine, Romanis suis imminente); Lenz. —**292.** Cf. I, 273 sq.; III, 475 sq. et V.L. —**293.** *veneranda*, ut πότνια ap. Hom. Iliad. α, 568; δ, 2, et al. Eurip. Hippol. 53. Cf. *ad VII, 382*; Heyne ad Tibull. IV, 2, 10; et ad Virg. Ge. III, 294. —**294.** *Indigetes dei*, ἐγγῶροι. Vid. Heyne ad Virg. Ge. I, 498. —**295.** Cf. XIII, 805; Pind. Nem. X, 103 seq.; Virg. Æn. VI, 121, ubi vid. Heyne. Non temere autem id fictum monet Dausq., quia Tyndaridæ sæpe adiutores Romanorum fuisse dicantur, v.c. Flor. I, 2; Liv. XXII; Cic. Tusc. I (Nat. D. II, 2). *Pollux alternus animæ*, alternis vivens, *Castore mutato*, interea apud inferos agente; Lenz. Virg. Æn. VI, 121, *alterna morte*. Ep.

Contra cincta latus ferro Saturnia Juno,
Et Pallas, Libycis Tritonidos edita lymphis,
Ac patrius flexis per tempora cornibus Hammon,
Multaque præterea Divorum turba minorum.
Quorum ubi mole, simul venientum et gressibus
alma
Intremuit tellus, pars inplevere propinquos
Divisi montes, pars sedem nube sub alta
Ceperunt: vacuo descensum ad prælia cælo.

300

296. *Contra*, a partibus Hannibalis, unde *patrius* Hammon. —*Juno cincta latus ferro*, ut apud Virg. Æn. II, 614, «ferro adcincta;» Lenz. —**297.** Cf. *ad III, 322*. —**298.** Vid. *ad I, 414*; II, 59; III, 10. —**299.** *minores Divi*, seu Indigetes, ut quidam in partibus Rom. Lenz.

300. Conf. *ad IV, 442*. —*alma tellus*, πολύφορβος γαῖα, Iliad. ι, 564; ξ, 200. —**301.** Conf. *ad III, 203*.

570

Tollitur inmensus deserta ad sidera clamor,
Phlegræis quantas effudit ad æthera voces
Terrigena in campis exercitus: aut sator ævi
Quanta Cyclopas nova fulmina voce poposcit
Jupiter, exstructis vidit quum montibus ire
Magnanimos raptum cælestia regna Gigantas.
Nec vero prima in tantis concursibus hasta
Ulla fuit: stridens nimbus certante furore
Telorum simul effusus, cupidæque cruoris
Hinc atque hinc animæ gemina cecidere procella.

305

310

570N

305. Cf. *ad IV, 275*. —**306.** *Terrigena*, γηγενής, *exercitus*, Gigantes. —**308.** Cf. Heyne ad Virg. Ge. I, 277 seq. —**309.** *Magnanimos*; vid. *ad I, 29*.

310 sqq. Cf. Liv. XXII, 47. Tantus erat ardor bellandi, ut hastæ simul jacerentur, nec dignosci posset, quæ prima fuerit; Mars. —**311 sq.** *Stridens nimbus Telorum*, ut v. **313** *procella*. Conf. *ad I, 311* et **334**. —**313.** *gemina procella*, quoniam duo exercitus pugnant; Lenz.

Acrius insanus dextra qua ducitur ensis,
Bellantum pars magna jacet: super ipsa suorum
Corpora consistunt avidi, calcantque gementes.
Nec magis aut Libyco protrudi Dardana nisu,
Avertive potest pubes, aut ordine pelli
Fixa suo Sarrana manus, quam vellere sede
Si cœptet Calpen in pacto gurgite pontus.

315

320

314. Cf. V.L. —*dextra ala*, in dextro cornu, *qua*, etc., ubi fervidior pugna est; Lenz. —*ducitur*, educitur vagina. Vid. *ad VIII, 340*.

317 sqq. Neutra acies inclinari poterat; sed utraque, montis instar, immobilis stabat. Cf. Hom. Iliad. ο, 615... 622. Virg. Æn. VII, 586 sq.; X, 693. —**320.** *Calpen*; cf. *ad I, 141*; V, 395. —*in pacto gurgite*, infuso fluctu. Cf. *ad IV, 370*.

571

Amisere ictus spatium, nec morte peracta
Artatis cecidisse licet: galea horrida flictu
Adversæ ardescit galeæ, clipeusque fatiscit
Impulsu clipei, atque ensis contunditur ense.
Pes pede, virque viro teritur; tellusque videri
Sanguine operta nequit, cælumque et sidera
pendens
Abstulit ingestis nox densa sub æthere telis.
Quis adstare loco dederat Fortuna secundo,
Contorum longo et proceræ cuspidis ictu,
Ceum primas agitent acies, certamina miscent.

325

330

571N

321. Adeo conferti et densi in pugnam utrimque ruerant, ut militibus spatium jacula conjiciendi deesset, utque, qui jam interfectus erat, in terram cadere non posset; Draken. qui comparat Lucan. II,

201 seq.; V, 218; Flor. IV, 9, et inpr. Virg. Æn. IX, 807 sqq., ubi vid. Heyne; cf. Liv. XXII, 47 pr. sup. ad IV, 352; Barnes. ad Eurip. Heracl. 836, et Klotz. ad Tyrtæum p. 101. —322. *galea horrida flictu*, etc. Cf. Virg. Æn. IX, 667.

327. *Abstulit nox cælum*, ut XII, 647, et ap. Virg. Æn. III, 198. —*cælum*, ejus adspectum. —*pendens nox* (v. 326); cf. ad VI, 323.

328. In secunda acie hastis utuntur, in tertia missilibus. —330. *certamina miscent*; vid. ad I, 69.

At quos deinde tenet retrorsum inglorius ordo,
Missilibus certant pugnas æquare priorum.
Ultra clamor agit bellum, milesque, cupiti
Martis inops, sævis inpellit vocibus hostem.
Non ullum defit teli genus. Hi sude pugnas,
Hi pinu flagrante cient, hi pondere pili;
At saxis fundaque alius, jaculoque volucris:
Interdum stridens per nubila fertur arundo,
Interdumque ipsis metuenda falarica muris.

335

572

331. *inglorius ordo*, φίλοι, Suid. τάρξις ἀγενεστάτη. Conf. Arcer. ad Ælian. Tact. c. II, et Burm. ad Val. Fl. VI, 530.

333, 334. Qui in ultimis aciei ordinibus stabant, quoniam ipsi manus cum hoste conferre non poterant, ne tamen nihil agerent, clamore bellum agitabant, ut eo hostem terrerent, suosque adcenderent; Draken. coll. Curt. VI, 1. «Spectabant plures, quam inierant prælium, et qui extra teli jactum erant, clamore invicem suos adcendebant.»

335. Silius imitatur Virg. Æn. II, 467, *nec ullum Telorum interea cessat genus*: ejusque mens est, in hac pugna nullum teli genus defuisse, ne quidem *falaricam*, cujus usus in urbium expugnationibus, cujusque emissæ tanta vis ac violentia erat, ut vel ipsos muros subruere valeret; Drak.; conf. ad I, 350, et inf. XIII, 196 sqq. —336. *pinu flagrante*, face pinea, ut ap. Virg. Æn. VII, 397; IX, 72, 522; cf. inf. XIII, 199. —*pondere pili*, ut II, 246.

572N

Speramusne, Deæ, quarum mihi sacra coluntur,
Mortali totum hunc aperire in secula voce
Posse diem? tantumne datis confidere linguæ,
Ut Cannas uno ore sonem? Si gloria vobis
Nostra placet, neque vos magnis avertitis ausis,
Huc omnes cantus, Phœbumque vocate parentem.
Verum utinam posthac animo, Romane, secunda,
Quanto tunc adversa, feras! sitque hactenus, oro,
Nec libeat tentare Deis, an Troia proles
Par bellum tolerare queat. Tuque, anxia fati,
Pone, precor, lacrimas, et adora vulnera, laudes
Perpetuas paritura tibi: nam tempore, Roma,
Nullo major eris: mox sic labere secundis,
Ut sola cladum tuearis nomina fama.

340

345

350

573

340. Nova Musarum invocatio, ad gravitatem rerum narrandarum indicandam, animosque lectorum excitandos adcommodata. Cf. ad I, 3. —341. *aperire in secula*; vid. ad II, 511. —343. *Ut Cannas*, infortunium et cladem Rom. ad Cannas, *uno ore*, satis digne, *sonem*, memorare possim; Drak. Cf. ad IV, 525. —344. *neque vos avertitis*, adestis. Cf. Burm. ad Petron. cap. CX, et CXXIV; ad Valerium Fl. VI, 17.

346, 347. Cf. Horat. Od. II, III, 1. —*sit hactenus, oro*, opto, ut hæc ultima sit ex magnis populi Rom. calamitatibus; Cell.; cf. ad IV, 795. —350 sq. Cf. III, 574 sq.; 584 seq.; IV, 603. —352. *Mox*, post excisam Corinthum, et Manlii ex Asia reditum, *sic labere*, in perniciem ruës, *secundis* rebus, luxu a virtute majorum degenerabis, *ut sola cladum fama*, rerum a majoribus, non a posteris eorum, gestarum memoria, *tuearis nomina*, gloriam tuam.

573N

Jamque inter varias Fortuna utrimque virorum
Alternata vices incerto eluserat iras
Eventu, mediaque diu pendente per ambas
Spe gentes, paribus Mavors flagrabat in armis.
Mitia ceu virides agitant quum flamina culmos,
Necdum maturas impellit ventus aristas,
Huc atque huc it summa seges, nutansque vicissim
Alterno lente motu incurvata nitescit.

355

360

354 seqq. Poeta atrocissimam pugnam clademque, omnium pæne, quas Romani umquam adceperunt, gravissimam enarraturus, ἀκριβείων historicam parum curat, et, quæ Polybius III, 115, 116, et Livius XXII, 47... 49 breviter tradiderant, exempla Homeri et Virgilio sequutus, adeo exornat, ut Cannensis prælii descriptio duos fere libros expleat. —Fortuna utrimque diu anceps erat, et nutabat, ut seges vento agitata. Silius venusta quidem comparatione, sed vs. 334... 357, magna quoque verborum luxurie ejusdem rei notionem expressit.

Tandem barbaricis perfractam viribus acri
Dissipat incurrens aciem clamore Nealces.
Laxati cunei, perque intervalla citatus
Inrupit trepidis hostis: tum turbine nigro
Sanguinis exundat torrens; nullumque sub una
Cuspide procumbit corpus. Dum vulnera tergo
Bellator timet Ausonius, per pectora sævas

365

574

Exceptat mortes, et leto dedecus arcet.

362. *barbaricis viribus*; cf. sup. v. 220... 226. Lenz. suspicatur, poetam ante oculos habuisse Polyb. III, 116, 5 sq. Οἱ δὲ Νομάδες ἀπὸ τοῦ δεξιῶς κέρατος, etc.

364. *Laxati cunei*, ut ap. Virg. *Æn.* XII, 269. —**366.** Abundat τὸ *sub* (de quo vid. Barth. ad Claud. in Eutrop. I, 50, et mox ad v. 373); et sensus est, tot tela fuisse coniecta, ut plura plerumque in unius corpore hæserint; Drak. —**367.** Cf. ad V, 594. —**369.** *mortes*, h.e. mortem, vel, ut ap. Stat. Th. VI, 790, vulnera et tela, unde plures, si singulis unum quodque inflictum fuisset, mortui forent; Drak. —*leto*, dum fortiter pugnans in acie perit, non fugam capessit; nisi malis, a *leto dedecus arcet*. Vid. ad V, 490.

574N

Stabat cum primis mediæ certamine pugnæ, 370
Aspera semper amans, et par cuicumque periclo,
Scævola; nec tanta vitam jam strage volebat,
Sed dignum proavo letum, et sub nomine mortem.
Is postquam frangi res, atque augescere vidit
Exitium, «Brevis hoc vitæ, quodcumque relictum, 375
Extendamus, ait: nam virtus futile nomen,
Ni decori sat sint pariendo tempora leti.»
Dixit: et in medios, qua dextera concita Pœni
Limitem agit, vasto connixus turbine fertur.

372. De *Scævola* ejusque *proavo* vid. VIII, 383 sqq. —*tanta jam strage* Romanorum edita, tot civibus ab hoste cæsis, *non volebat vitam*; cf. ad V, 601. —**373.** *mortem sub nomine*, ὀνομαστῆν, ut contra ἀνώουμον γῆρας, dixit Pind. Ol. I, 132. Cf. VIII, 509; X, 28, 215; XII, 317; Virg. *Æn.* IX, 343, ubi vid. Heyne. De dictione *sub nomine*, vid. Burm. ad Ovid. Trist. II, 550, et ad Val. Fl. II, 329; III, 600.

376. *Extendamus* etc. Cf. *Æschyl.* Prometh. 537. Heyne ad Virg. *Æn.* VI, 807; X, 467 seq.; Jani ad Horat. Od. II, 2, 5. Virtus est nomen inane, nisi mortis tempore satis tibi gloriæ parare possis. Cf. IV, 758.

379. *Limitem agit*; vid. ad IV, 462. —*turbine*, impetu.

575

Hic exsultantem Caralim, atque erepta volentem 380
Induere excelso cæsi gestamina trunco,
Ense subit, capuloque tenus ferrum inpulit ira.
Volvitur ille ruens, atque arva hostilia morsu
Adpetit, et mortis premit in tellure dolores.
Nec Gabari Sicchæque virum tenuere furentes 385
Concordi virtute manus; sed perdidit acer,
Dum stat, decisam Gabar inter prælia dextram.
At Siccha auxilium, magno turbante dolore,
Dum temere adcelerat, calcato improvidus ense
Subcidit, ac nudæ sero vestigia plantæ 390
Damnavit, dextraque jacet morientis amici.

575N

381. *Induere... trunco*, tropæum erigere, ut ap. Virg. *Æneid.* XI, 5 sqq. (ubi vid. Cerda et Heyne) et Claud. in Rufin. I, 341; Draken. —**382.** *subit*, invadit, ut ap. Virg. *Æn.* IX, 344. —**383.** *arva morsu adpetit*; cf. ad V, 526.

389. *calcato ense subcidit*, pedem perdidit, Barth. quod mirum videri potest. —**390.** *vestigia plantæ*, pedes nudos habuisse in acie. Conf. Virg. *Æn.* VII, 689.

Tandem convertit fatalia tela Nealcæ
Fulminei gliscens juvenis furor: exsilit ardens,
Nomine tam claro stimulante, ad præmia cædis.
Tum silicem scopulo avulsum, quem montibus altis 395
Depulerat torrens, raptum contorquet in ora
Turbidus: incusso crepuerunt pondere malæ,
Ablatusque viro vultus: concreta cruento
Per nares cerebro sanies fluit, atraque manant
Orbibus elisis et trunca lumina fronte. 400
Sternitur unanimo Marius subcurrere Capro
Conatus, metuensque viro superesse cadenti.

576

393. *Fulminei*; cf. ad I, 421. —*exsilit ardens*, Nealces, dux Pœnorum.

395 seq. Nealces saxum jactit, more heroum ipsorumque deorum. Conf. v. 466 sq.; Heyne ad Virg. *Æneid.* XII, 896, et Kœppen ad Hom. *Iliad.* ε, 305. —**397.** Cf. Virg. *Æneid.* V, 436. —**398.** *viro*, Scævolæ, *ablatus vultus*; cf. ad IV, 242. —**400.** *Orbibus*, oculis, ut κύκλοι ap. Sophocl. *Æd.* Reg. 1270. Cf. Burm. ad Ovid. Met. II, 752, et ad Val. Fl. III, 178; IV, 235. —*trunca fronte*, ut III, 42, et IV, 539.

576N

402. *metuens*, δεινῶς pro, non optans, nolens.

Lucis idem auspiciam, ac patrium et commune
duobus
Paupertas; sacro juvenes Præneste creati
Miscuerant studia, et juncta tellure serebant. 405
Velle ac nolle ambobus idem, sociataque toto
Mens ævo, ac parvis dives concordia rebus.
Obcubueret simul; votisque ex omnibus unum
Id Fortuna dedit, junctam inter prælia mortem.
Arma fuere decus victori bina Symætho. 410

403. *patrium* sc. χρῆμα; ut *triste lupus stabulis* ap. Virg. Ecl. III, 80, et μέγα χρῆμα Λάκκαιναν ap. Callim.; Lefeb. *patrium*, ut ἐμοὶ πατρώϊον οὕτω, vel πάτριον et γενναῖόν ἐστι. Vid. Heins et Burm. ad Val. Fl. II, 157. —**404.** *Præneste sacro*, ob sortes Fortunæ Prænestinæ, (unde et v. 409, *Fortunæ* mentionem factam monet Ern.) ut ap. Stat. Silv. IV, iv, 15; Burm. Cf. sup. ad VIII, 364.

406. Comparant Sallust. B. C. c. 20, *Idem velle atque idem nolle, ea demum firma amicitia est*; et Virgil. Æneid. IX, 182, *His amor unus erat, pariterque in bella ruebant*: ubi intpp. laudant Homer. Iliad. π, 219: ἕνα θυμὸν ἔχοντες. Sed poeta nimis, ut solet, h.l. verbis ludit. —**407.** Conf. ad librum I, vs. 615.

408 sq. Artissima amicitia juncti plerumque vovent, et pro maximo mortis solatio habent, ut quemadmodum in vita, sic et in morte conjungantur; Drak. coll. XVII, 472; Eurip. Suppl. 106 seq. Stat. Th. II, 642; Ovid. Met. V, 73; Virg. Æn. IX, 445. —**410.** *bina*, utriusque, Marii et Capri.

Sed longum tanto lætari munere casus

Haud licitum Pœnis: aderat terrore minaci

Scipio, conversæ miseratus terga cohortis,

Et cuncti fons Varro mali, flavusque comarum

Curio, et a primo descendens consule Brutus.

Atque his fulta viris acies repararet ademtum

Mole nova campum, subito ni turbine Pœnus

Agmina frenasset jam procurrentia ductor.

Isque ut Varronem procul inter prælia vidit,

Et juxta sagulo circumvolitare rubenti

Lictorem; «Nosco pompam, atque insignia nosco:

Flaminius modo talis,» ait. Tum fervidus acrem

Ingentis clipei tonitru prænuntiat iram.

577

415

420

577N

414. *flavus comarum*; cf. ad I, 438.

416. *acies* Rom. *repararet*, reparasset, *nova mole*, novis auxiliis, ope multorum magnorumque virorum, *campum ademtum*, restituisset pugnam, rem in fugam inclinatam, *nisi Pœnus*, Hannibal *agmina* Rom. *frenasset*, eorum impetum inhibuisset. —**417.** *turbine*, impetu: quæ vox et ad *Pœnum*, et ad *agmina jam procurrentia* referri potest.

420. Ex hisce morem Romanorum cognosce, ne in pugna quidem fervore lictores a consule recessisse, eosdemque tum rufo sagulo amictos; Cell. cf. ad IV, 517. —**422.** *Flaminius* nuper *talis* erat, his insignibus ornatus: quod acerbe et invidiose dictum. —**423.** *tonitru clipei*, quatiens eum, more heroum, ad terrorem incutiendum. Cf. IV, 434, et ab Ern. jam laudatus Virg. Æneid. VIII, 354; XII, 332, ad quæ loca vid. Heyne.

Heu miser! æquari potuisti funere Paulo,

Si tibi non ira Superum tunc esset ademtum

Hannibalis cecidisse manu. Quam sæpe querere,

Varro, Deis, quod Sidonium defugeris ense?

Nam, rapido subitam portans in morte salutem

Procursu, cœpta in sese discrimina vertit

Scipio: nec Pœnum, quamquam est ereptus opimæ

Cædis honor, mutasse piget majore sub hoste

Prælia, et erepti Ticina ad flumina patris

Exigere oblato tandem certamine pœnas.

Stabant educti diversis orbis in oris,

Quantos non alio vidit concurrere tellus

Marte, viri, dextraque pares, sed cetera ductor

Anteibat Latius, melior pietate fideque.

578

425

430

435

424 sqq. Scipionem, cujus præcipuæ in hoc bello partes fuere, non Varronem, in certamen singulare cum Hannibale descendisse, non sine judicio poeta comminiscitur; quod jam observavit Ern. — Varronem adloquitur poeta, nec sine sarcasmo. —**425.** Conf. sup. v. 160.

578N

428. *in morte*, Varroni imminente mortis periculo, ut mox *cœpta discrimina*. —**430 sq.** *Cædes opima*, ut *opima spolia, dona, pax*, I, 133; V, 167; XVI, 684. —**432.** Conf. IV, 466 sqq.

434. *educti*, educati, ut ap. Prop. III, ix, 51. Cf. Ind. et Intpp. ad Plaut. Curcul. IV, ii, 32. Sed totus versus frigere videtur Ern.

Desiluere cava turbati ad prælia nube,

Mavors Scipiadæ metuens, Tritonia Pœno;

Adventuque Deum, intrepidis ductoribus, ambæ

Contremuere acies: ater, qua pectora flectit

Pallas, Gorgoneo late micat ignis ab ore,

Sibilaque horrificis torquet serpentibus ægis.

440

438 sqq. Cf. sup. v. 287 sqq. et IV, 417 sqq. Koeppen ad Hom. Iliad. ε, 130. —**441 sq.** Cf. ad VII, 459.

—**442.** *Os Gorgoneum*, caput Medusæ, quod desectum Minerva h.l. et X, 435 sq. Virg. Æn. VIII, 435

sqq., et Pausan. Attic. c. 24, in lorica, adeoque in *pectore*, sed ap. Senec. Herc. fur. 900 seq., et alios, in clipeo gerere fingitur, unde ad ejus exemplum Imperatores Rom. cum hoc capite nunc in pectore, nunc in clipeo, sæpe in numis ap. Tristan. Comm. Hist. T. II, p. 190, et alios conspiciuntur; Drak.; conf. Heyne

ad Virg. l.c. (ubi similiter *ægis* de thorace, non de clipeo adcipienda videtur) Hom. Iliad. β, 446 sq.; ε, 738 sq.; Od. χ, 297. —*Alter ignis*; cf. ad IV, 431. —**443.** *Sibila torquet serpentibus ægis*, pro, in ea conspiciuntur serpentes, quæ sibila edere videntur; et quidem tam in extremis ejus oris, quam in medio,

in pectore, ubi Gorgo est. Conf. VII, 424, et Virg. Æn. VII, 786.

Fulgent sanguinei, geminum vibrare cometen

- 579 Ut credas, oculi; summaque in casside largus 445
Undantes volvit flammās ad sidera vertex.
At Mavors, moto proturbans aera telo,
Et clipeo campum involvens, Ætnæa Cyclopum
Munere fundentem loricam incendia gestat, 450
Ac pulsat fulva consurgens æthera crista.
- 579N **444 sq.** Silium orationis colores mutuasse e locis Virgillii, a Clark. ad Hom. Iliad. ε, 4 conlatis; Æn. VII, 785; VIII, 680; IX, 732 et inpr. X, 270 sqq. (ubi apex, ut h.l. *vertex*, est conus, λόφος) jam monuit Ern. Conf. sup. I, 460 sqq. — *sanguinei oculi*, iræ et furoris indicia, ut apud Val. Fl. IV, 235, et Virg. Æn. IV, 643, ubi Gr. ὄμμα ὑφαίμιον confert Heyne. Sic et ὄμμα αἰματηρὸν dixit Eurip. Iph. Aul. 381. — **446.** *Undantes flammās*, vid. Cerda ad Virg. Ge. I, 473, et Æn. XII, 673.
- 448.** *involvens*, quasi nube vel umbra. Omnia in majus aucta. — *Ætnæa... gestat*; imitat. Virg. Æneid. VII, 786, ubi Hom. Iliad. ε, 4 sq., et ζ, 205 sq. comparat Heyne. Arma deorum a *Cyclopibus*, ad *Ætnæ* radices habitantibus, et a Vulcano fabricata, ἠφαιστότευκτα, quis ignorat! Hinc et *incendia Ætnæa*, et v. 459 *Ætnæum ensem*. — **450.** *consurgens*; conf. ad I, 400; IV, 610.
- Ductores pugnæ intenti, quantumque vicissim
Audere est, propius mensi, tamen arma ferentes
Sensere advenisse Deos, et, lætus uterque
Spectari Superis, addebant mentibus iras.
- 452.** *est*; v. ad I, 163. — *Audere*, rem gerere, pugnare, ut v. 612; N. Heins. 453. Cf. Heyne in Exc. XIII, ad Virg. Æn. I, et Exc. I ad Æn. IX, 659, 660. — **454.** *addebant mentibus iras*; cf. ad I, 71.
- Jamque ictu valido libratam a pectore Pœni 455
Pallas in obliquum dextra detorserat hastam:
Et Gradivus, opem Divæ portare ferocis
Exemplo doctus, porgebat protinus ensem
Ætnæum in pugnas juveni, ac majora jubebat. 460
Tum virgo, ignescens penitus, violenta repente
Subfudit flammis ora, atque, obliqua retorquens
Lumina, turbato superavit Gorgona vultu.
- 580 **455 sq.** Hom. Iliad. ε, 853 seq. comparat Lef. — **459.** *majora jubebat*, sc. *audere*, seu animo concipere; quia verbum *jubere* absolute quarto casui non jungatur; Drak. *Jubere aliquid* bene dicitur, sed non *aliquem*, vel *alicui*, quod ipse Burmannus a Drak. laudatus, ad Petron. Sat. c. 71 monuit.
- 580N **460.** *ignescens ira*, ut XIII, 180 et Virg. Æn. IX, 66. — **461.** *subfudit flammis ora*; cf. ad V, 275. — *obliqua retorquens Lumina*, ut II, 621. Cf. Heyne ad Virg. Æn. VIII, 438. — **462.** *turbato*; vid. ad I, 477. Γοργώτερον Γοργούς ποτε δέρκετο, D. Heins.
- Erexere omnes inmania membra chelydri
Ægide commota, primique furoris ad ictus 465
Rettulit ipse pedem sensim a certamine Mavors.
Hic Dea convulsam rapido conamine partem
Vicini montis, scopulisque horrentia saxa
In Martem furibunda jacit, longeque relatos
Expavit sonitus, tremefacto litore, Sason.
- 464.** *ad ictus*, impetum, Pallade primo furore icta; nisi *crebros insani pectoris ictus* (Virg. Cir. 345) intelligere malis.
- 466 sqq.** Cf. sup. ad v. 395. — **468 seq.** Cf. ad V, 399 seq. — **469.** *Expavit*; vid. ad I, 49. — De *Sasone*, vid. ad VII, 480.
- At non hæc Superum fallebant prælia regem. 470
Demittit propere subcinctam nubibus Irim,
Quæ nimios frenet motus, ac talia fatur:
«I, Dea, et *Enotris* velox adlabere terris,
Germanoque truces, dic, Pallas mitiget iras,
Nec speret fixas Parcarum vertere leges: 475
Dic etiam, Ni desistis (nam virus et æstus
Flammiferæ novi mentis), nec conligis iram,
Ægide præcellant quantum horrida fulmina nosces.»
- 471 sqq.** *Iris* nuntia Jovis plerumque et Junonis; de quo figmento vid. Køppen ad Hom. Iliad. β, 786; Heyne ad Virg. Æn. IV, 693 sqq. et Hermanni Mythol. T. I, p. 37. — **473.** *Enotris terris*; vid. ad I, 2, et VIII, 46. — **476.** *virus*, ut II, 288. — **477.** *conligis*, cohibes. Conf. ad VI, 399.
- 581 Quæ postquam adcepit dubitans Tritonia virgo, 480
Nec sat certa diu, patriis an cederet armis,
«Absistemus, ait, campo: sed Pallade pulsa
Num fata avertet? cæloque arcebit ab alto
Cernere Gargani ferventia cædibus arva?»
Hæc effata, cava Pœnum in certamina nube
Sublatum diversa tulit, terrasque reliquit. 485
- 581N **479.** *Tritonia virgo*. Cf. ad III, 322. — **480.** *patriis armis*, fulminibus patris. — **482.** *arcebit*, prohibebit. — **483.** *arva Gargani*, campum Apulum, seu Cannensem. Cf. ad IV, 561.
- 484 sq.** Cf. Heyne ad Virg. Æn. V, 810; X, 82, et Køppen ad Hom. Iliad. γ, 380; υ, 443.

At Gradivus atrox remeantis in æthera Divæ
Abscessu revocat mentes, fusosque per æquor
Ipse manu magna, nebulam circumdatus, acri
Restituit pugnæ. Convertunt signa, novamque
Instaurant Itali, versa formidine, cædem;
Quum ventis positus custos, cui flamina carcer
Imperio compressa tenet, cælumque ruentes
Eurique, et Boreæ parent, Corique, Notique,
Junonis precibus, promissa haud parva ferentis,
Regnantem Ætolis Vulturum in prælia campis
Effrenat: placet hic iræ exitiabilis ultor.

490

582

495

487. *revocat mentes*, reparat animum, et suum et Romanorum. — **488.** *manu magna*, χειρὶ μεγάλη, παχείη, ut VII, 371. — **491.** Poeta nimio ornatu et ὑπερβολικῶς, inpr. v. 497 et 509, amplificavit verba Livii XXII, 46. «Ventus, quem Vulturum incolæ regionis vocant, adversus Romanos coortus, multo pulvere in ipsa ora volvendo prospectum ademit.» Cf. Appian. B. Hannib. c. 20 pr. 22 extr. Senec. Natur. Quæst. V, 16; Flor. II, 6, et Liv. XXII, 43 extr. Polybium nullam hujus venti mentionem facere mireris. *Vulturum* autem est Eurus, vel potius εὐρόνοτος, ab oriente hiberno spirans (Gell. N. A. II, 22), et forte a Vulture, monte Apuliæ (Hor. Od. III, iv, 9, et Lucan. IX, 185), dictus (ut *Iapyx* a fl. et prom. Apuliæ), pro *Vulturinus*, non, quod N. Heins. putabat, ab oppido et amne Apuliæ (imo Campaniæ) Vulturino. Cf. Virg. Æn. I, 51 seq., et 81 sq. ad quæ loca vid. Heyne Excurs. I, et III. — *ventis positus*, datus, *custos*, rex, Æolus. — **492.** *cælum ruentes*, ut *mare* ap. Virg. Æn. I, 85. Cf. ad V, 392. — **495.** *Regnantem Ætolis campis*, ut Notus *arbiter Hadriæ* dicitur Horat. Od. I, iii, 15, ubi vid. Jani. — **496.** *Effrenat*, dimittit.

582N

Qui, se postquam Ætnæ mersit candente barathro,
Concepitque ignes, et flammea protulit ora,
Evolat horrendo stridore, ac Daunia regna
Perflat, agens cæcam glomerato pulvere nubem.
Eripuere oculos auræ, vocemque, manusque:
Vortice arenoso candentes (flebile dictu!)
Torquet in ora globos Italum, et bellare maniplis
Jussa lætatur rabie. Tum mole ruinæ
Sternuntur tellure et miles, et arma, tubæque;
Atque omnis retro flatu obscurante refertur
Lancea, et in tergum Rutulis cadit inritus ictus.

500

505

499. *Daunia regna*; vid. ad I, 291. — **500.** *cæcam glomerato pulvere nubem*; cf. Virg. Æn. IX, 33, et XII, 444, ad quæ loca, vid. Heyne.

501. *auræ*, ventus, ἄρρα, *eripuere oculos*, eorum usum. — **504.** *Jussa lætatur rabie*, jussu Æoli, precibus Junonis victi, lætus furit. — *jussa rabie*, ut XIII, 372; XIV, 396, 600, et al. Drak. qui etiam laudavit Bentl. ad Hor. Od. III, xxvii, 71, et Heins. ad Val. Fl. III, 234, et ad Vellei. II, 126. — **506 sq.** Tela in Pœnos conjecta vento referuntur in Romanos. Cf. VIII, 663, 664, quosque Drak. et Dausq. laudarunt; Claud. Cons. Hon. III, 93 sq., et Lucan. IX, 471 sqq. — **507.** *in tergum*, retro, *cadit*; vid. ad IV, 315.

583N

Atque idem flatus Pœnorum tela secundant,
Et velut amento contorta hastilia turbo
Adjuvat, ac Tyrias inpellit stridulus hastas.
Tum, denso fauces præclusus pulvere, miles
Ignavam mortem compresso mæret hiatu.

583

510

509. *amentum*; cf. ad I, 318.

512. Milites Romani mærebant, se, tamquam inbelles et ignavos, nullo edito egregio facinore obcumbere; Drak. cf. IV, 605 sq., ad III, 123, et de sententiæ gravitate Klotz. ad Tyrtæum p. 146, 147. Ipsius rei imaginem desumptam et verba *compresso mæret hiatu* explicanda monet Lefeb. e Liv. XXII, 51. «Inventi sunt quidam mersis in effossam terram capitibus, quos sibi ipsos fecisse foveas, obruentesque ora superjecta humo, interclusisse spiritum adparebat.»

Ipse, caput flavum caligine conditus atra,
Vulturum, multaque comam perfusus arena,
Nunc versos agit a tergo stridentibus alis;
Nunc, mediam in frontem veniens clamante procella,
Obvius arma quatit, patuloque insibilat ore.
Interdum intentos pugnæ, et jam jamque ferentes
Hostili jugulo ferrum, conamine ducto
Avertit, dextramque ipso de vulnere vellit.
Nec satis Ausonias passim fœdare cohortes,
In Martem vomit inmixtas mugitibus auras,
Bisque Dei summas vibravit turbine cristas.

515

520

515. Cf. ad I, 589. — **516.** *clamante procella*; vid. ad III, 471.

520. *vulnere*, forte ferro, seu telo, quo vulnus infligere conabatur: vid. ad I, 397. Locum, qui ad vulnus infligendum petebatur, intelligit Ernesti. Idem v. 522, *vomit auras* infelici metaphora dictum putat. Sed cf. Virg. Æn. VIII, 681; Ge. II, 462 et al.

523. *vibravit*, movit, concussit, ut *Obvia adversas vibrabant flamina vestes*, dixit Ovid. Met. I, 528, et similia alii. Lefeb. interpretatur, *contorsit*, coll. Virg. Æn. XII, 100; vid. V.L. et ad I, 539.

584

Quæ dum Romuleis exercet prælia turmis

	Æolius furor, et Martem subcendit in iras,	525
	Adfatur virgo socia Junone parentem:	
	«Quantos Gradivus fluctus in Punica castra	
	(Respice) agit, quantisque furens se cædibus inplet!	
	Nunc, quæso, terris descendere non placet Irim?	
	Quamquam ego non Teucros (nostro quum pignore	530
	regnet	
	Roma, et Palladio sedes hac urbe locarim),	
	Non Teucros delere aderam; sed lumen alumnæ	
	Hannibalem Libyæ pelli florentibus annis	
	Vita, atque exstingui primordia tanta negabam.»	
584N	525. <i>Æolius furor</i> , ut <i>patrius furor</i> ; lib. I, v. 71. — 526. <i>virgo</i> , Pallas. — 527 seq. <i>fluctus agit</i> , ut κῦμα συμφορᾶς, κακῶν, μάχης, στρατοῦ, δοχμολόφων ἀνδρῶν ap. Eurip. Hippol. 825; Lycophr. 228 (ubi vid. Potter.); Æsch. Sept. c. Theb. 63, 116, et similia ap. alios poetas, quos laudavit Klotz. ad Tyrtaeum, p. 124... 129. Cf. etiam ad VIII, 32. Nonne nunc quoque ad Martem, ut antea ad me, (sup. v. 471 sq.) Irim mittes, quæ a prælio eum revocet?	
	530. <i>Teucros</i> , Romanos. — 531. De <i>Palladio</i> , vid. Heyne Exc. IX ad Virg. Æn. II, in editione nostra Vol. II, p. 337. Ed. — 532. <i>delere</i> , græce, pro, ut delerem. — <i>aderam</i> , in prælio et partibus Pœnorum. — <i>lumen</i> ; vid. ad VI, 130. — <i>alumnæ</i> , quæ me aluit, Mars. Cf. ad III, 322. — 534. Cf. III, 79. — <i>negabam</i> , nolebam, vel prohibebam, ut I, 107, 520.	
	Excipit hic Juno, longique laboris ab ira,	535
	«Immo, ait, ut noscant gentes, inmania quantum	
	Regna Jovis valeant, cunctisque potentia quantum	
585	Antistet, conjux, Superis tua, discute telo	
	Flagranti (nil oramus) Carthaginis arces,	
	Sidoniamque aciem vasto telluris hiatus	540
	Tartareis immerge vadis, aut obrue ponto.»	
	535 sqq. Verba iratæ Junonis, æque ac Palladis et Jovis, adfectui ejus et ingenio aptissima sunt: Per me vel Pœnos evertas licet, ut utique ostendas, quam potens sis! An hæc σαρκαστικῶς adcipienda sunt: Quin potius deles hanc gentem, ut, quanta sit potentia tua, intelligatur? Sed illa ratio probabilior propter verba, <i>ab ira</i> (vid. ad II, 139) <i>longi laboris</i> , quem et Pœni, et ipsa in eorum gratiam pertulerat. — <i>labor</i> , ærumnæ, vel bellum. Vid. ad I, 3, et VI, 386. Conf. Virg. Æn. I, 25, et V, 608. Silio ante oculos fuisse Hom. Iliad. δ, 51... 56, jam notavit D. Heins. — 538 sq. <i>telo Flagranti</i> , πυρπάλαιμον βέλος Ὀρσικτύπου Διός, Pind. Ol. X, 96. Cf. Heyne ad Virg. Ge. I, 331, 332. — 539. <i>arces Carthaginis</i> ; vid. ad I, 7. — 541. <i>vadis</i> , fluviis. Cf. ad I, 52.	
585N		
	Contra quæ miti respondet Jupiter ore:	
	«Certatis fati, et spes extenditis ægras.	
	Ille, o nata, libens cui tela inimica ferebas,	
	Contundet Tyrios juvenes, ac nomina gentis	545
	Induet, et Libycam feret in Capitolia laurum.	
	At, cui tu, conjux, cui das animosque decusque,	
	(Fata cano) avertet populis Laurentibus arma.	
	Nec longe cladis metæ: venit hora diesque,	
	Qua nullas umquam transisse optaverit Alpes.»	550
	543. <i>Certatis cum fati</i> ; vid. ad V, 76.	
	544. <i>Ille</i> , Scipio. — <i>tela ferebas</i> ; vid. ad III, 365 in V.L. — 545 seq. Cf. III, 591, 592 sq.; VII, 487... 493. — <i>nomina gentis Induet</i> , Africanus cognominabitur. — 546. <i>Libycam feret in Capitolia laurum</i> , de Pœnis triumphabit: nam triumphantes lauream, quam gerebant, coronam in gremio Jovis Capitolini (non Feretrii, ut Augustus, qui eam ibi παρὰ τὸ νομιζόμενον ἐς τὰ γόνατα τοῦ Διὸς κατέθετο, teste Dione) deponere solebant. Conf. Suet. Dom. 6; Martial. VII, 4 et 5; Plin. XV, 30, et inf. XV, 119, ubi Draken. laudavit Intpp. ad Plin. Paneg. c. 8, et Barth. ad Stat. Silv. IV, 1, 41.	
	548. <i>arma a populis Laurentibus</i> , Italis, Romanis (vid. ad I, 110), <i>avertet</i> , jussu patriæ, et a Scipione coactus, atque in Africam revertetur. Cf. III, 591, 592.	
	549. <i>Nec longe absunt metæ</i> , finis, <i>cladis</i> , exitii Pœnorum et Hannibalis. — 550. Cf. II, 704 sq.	
	Sic ait; atque Irim propere demittit Olympo,	
586	Quæ revocet Martem, jubeatque abscedere pugna.	
	Nec vetitis luctatus abit Gradivus in altas	
	Cum fremitu nubes, quamquam lituique, tubæque,	
	Vulneraque, et sanguis, et clamor, et arma juvarent.	555
586N	553. <i>Nec vetitis luctatus</i> , non repugnans iis, quæ Jupiter vetuerat, dicto ejus audiens, sed <i>cum fremitu</i> , invitus. — 555. Cf. Hor. Od. I, 11, 37 sqq.	
	Ut patuit liber Superum certamine tandem,	
	Laxatusque Deo campus, ruit æquore ab imo	
	Pœnus, quo sensim cælestia fugerat arma,	
	Magna voce trahens equitemque, virosque, feræque	
	Turrigeræ molem, tormentorumque labores.	560
	Atque ubi turbantem leviores ense catervas	
	Adnovit juvenem, scintillavitque cruentis	
	Ira genis, «Quænam Furiæ, quisve egit in hostem,	

En, Minuci, Deus, ut rursum te credere nobis
Auderis, inquit? genitor tibi natus ab armis
Ille meis, ubi nunc Fabius? semel, inprobe, nostras
Sit satis evasisse manus.» Atque inde superbis
Hasta comes dictis murali turbine pectus
Transforat, et voces venturas occupat ictu.

565

557. *æquore*, campo, *imo*, ut *extremo* ap. Virg. *Æn.* XII, 614. — **558.** *quo fugerat*, recesserat fugiens, pertimescens. Qui metus *Pœnum*, h.e. Hannibalem parum decet. — **559.** *trahens*, ducens, rapiens, ut III, 254; XVII, 125.

562. seq. *Ira scintillavit*, propr. ὄμματα μαρμαίροντα. Cf. Virg. *Æn.* XII, 101, sq., et ibi Heyne. — *Juvenis* vocatur Minucius, etsi jam Consul aliquot annis ante fuerat; Drak. cf. ad III, 608. — **563.** Sarcasmi vim senties coll. VII, 730 sq. 735 sq. — **565.** *genitor tibi natus*, etc. quem parentis nomine salutasti, quia te armis meis eripuerat. — **568.** *comes dictis*, ἄμα ἔπος, ἄμα ἔργον. Cf. ad IV, 134. — *turbine impetu*, *murali*, ut VI, 269. — **569.** *voces venturas occupat ictu*, priusquam respondere posset Minucius, eum occidit.

Nec ferro sævire sat est: adpellitur atra
Mole fera, et monstris componitur Itala pubes.
Nam, prævectus equo, moderantem cuspide Lucas
Maurum in bella boves stimulis majoribus ire,
Ac raptare jubet Libycarum armenta ferarum.
Inmane stridens agitur, crebroque coacta
Vulnere bellatrix properos fert bellua gressus.

570

587

575

570 seq. *atra Mole fera*, ut v. 577 *liventi dorso*. Conf. ad III, 463 in V.L. — **571.** *componitur*; v. ad I, 39.

587N

572 seq. *bos Luca*, seu *Lucas*, elephas, ut ap. Senec. de Brevit. Vit. cap. 13; et ap. Lucret. lib. V, v. 1301; Senec. Hypp. 352; Cell. Varro, quod jam Drak. monuit, L. L. VI, 3, elephantos ita dictos putabat *ab luce*, quod longe relucebant propter inauratos regios clipeos, quibus eorum tum ornatae erant turres; sed alii, verb. c. Plin. VIII, 6, rectius a *Lucania*, ubi primum eos videre Romani in bello Pyrrhi. Cf. Salmas. Exerc. Plin. p. 218. Sic Δαυλίαν κορώνην philomelam Græcis dici, et ita ap. Hesych. legendum esse, observavit D. Heins.

Liventi dorso turris, flammaque, virisque,
Et jaculis armata, sedet: procul aspera grando
Saxorum super arma ruit, passimque volanti
Celsus telorum fundit Libys aggere nimum.
Stat niveis longum stipata per agmina vallum
Dentibus, atque ebori præfixa cominus hasta
Fulget ab incurvo directa cacumine cuspis.

580

580. *Celsus Lybis ex aggere*, turri dorso inposita, *volanti* (cf. v. 573 sq.) *fundit* (vid. ad I, 267) *nimum telorum*. Conf. ad I, 311.

581. *niveis Dentibus*, quos alii rectius cornua vocant; Drakenborch. ad lib. XVI, v. 206, et Brouckhus. ad Propertium lib. II, eleg. xxxiii, (al. xxxi) 12. — **582.** *Machinæ*, quam elephas portabat, præfixa hasta erat, qua obvios hostes transverberabat, et quæ a curvitate dorsi directa fulgebat; Cell.

Hic, inter trepidos rerum, per membra, per arma
Exigit Ufentis sceleratum bellua dentem;
Clamantemque ferens calcata per agmina portat.
Nec levius, Tadio lævum qua tegmine thorax
Multiplicis lini claudit latus, inproba sensim,
Corpore non læso, penetrarunt spicula dentis,
Et sublime virum clipeo resonante tulerunt.
Haud excussa novi virtus terrore pericli.
Utitur ad laudem casu, geminumque citato
Vicinus fronti lumen transverberat ense.
Exstimulata gravi sese fera tollit ad auras
Vulnere, et erectis excussam cruribus alte
Pone jacet volvens reflexo pondere turrim.
Arma, virique simul, spoliataque bellua visu
Sternuntur subita (miserandum) mixta ruina.

585

588

590

595

584. *trepidus rerum*, vid. ad II, 234.

588N

587. *thorax Multiplicis lini*; vid. ad III, 272.

592. *citato ense*, ut IV, 536.

594 sqq. Poeta ob oculos habuit Virg. *Æneid.* X, 892 seqq. (ubi vid. Heyne), ut et inf. XVII, 134 sqq.

Spargi flagrantes contra bellantia monstra
Dardanius tædas victor jubet, et facis atræ,
Quos fera circumfert, compleri sulfure muros.
Nec jusso mora: conlectis fumantia lucent
Terga elephantorum flammis; pastusque sonoro
Ignis edax vento per propugnacula fertur.
Non aliter, Pindo Rhodopeve incendia pastor
Quum jacet, et silvis spatiat fervida pestis,
Frondosi ignescunt scopuli; subitoque per alta

600

589

605

Conlucet juga dissultans Vulcanius ardor.

599 sqq. Δεδοίκασι δὲ πῦρ οὐ μείον τῶν λεόντων ἐλέφαντες Ælian. H. A. VII, 6; Dausq. —**600.** *victor*; vid. V.L. —**601.** *muros, turres, ut mox (v. 604) propugnacula.*

605. Imitat. Virgil. Æneid. X, 405 sqq. Pastor vero vel omnino agrestis, quod jam monere occupavit Ernesti, *silvam* (prop. sic dictam, non stipulas agri demessi, quas intelligit Heyne in loco Virg.) incendit, ut tractus silvester, arborum fruticumque cineribus stercoreatus, in pratum agrumque frugiferum mutetur. Cf. sup. VII, 364... 367. —**606.** *pestis*; vid. ad I, 174.

589N

It fera candenti torrente bitumine corpus
Amens, et laxo diducit limite turmas. 610

Nec cuiquam virtus propiora capessere bella;
Longinquis audent jaculis, et arundinis ictu.
Uritur inpatiens, et magni corporis æstu
Huc atque huc jactas adcendit bellua flammæ;
Donec vicini tandem se fluminis undis 615
Præcipitem dedit, et, tenui decepta liquore
Stagnantis per plana vadi, tulit incita longis
Exstantem ripis flammam: tum denique sese
Gurgitis inmersit molem capiente profundo.

610. *laxo limite*; cf. ad IV, 462.

611 sq. vid. ad V, 442.

613. *æstu, celeri motu, corporis flammæ adcendit*, auget.

At qua pugna datur, necdum Maurusia pestis 620

Ignæ calet, circumfusi Rhæteia pubes
Nunc jaculis, nunc et saxis, nunc alite plumbo
Eminus incessunt: ut qui castella per altos
Obpugnat munita locos, atque adsidet arces.

Ausus digna viro, fortuna digna secunda, 625
Extulerat dextram atque adversum comminus ensem

590

Mincius infelix ausi: sed stridula, anhelum
Fervorem effundens, monstri manus abstulit acri
Implicitum nexu, diroque ligamine torsit,
Et superas alte miserum jaculata per auras 630
Telluri elisis adflixit (flebile!) membris.

620. *Maurusia pestis*, elephantis, ex Mauritania vel Africa adducti. Cf. ad I, 174. —**621.** *Rhæteia pubes*; vid. ad I, 115. —**622.** *alite plumbo*, ut sup. v. 233, et V, 365. —**623.** *incessunt* elephantos.

590N

626. *Extulerat, sustulerat, ut feriret*. Cf. Burm. ad Val. Fl. VI, 248. —*adversum ensem*, ut IV, 207.

—**628.** *monstri manus*, proboscis, de qua vid. Aristot. Hist. Anim. I, 9; II, 1; Ælian. H. A. IV, 31; Plin. VIII, 10; Lambin. ad Lucret. V, 1305; Drak. Cf. Burm. ad Val. Fl. IV, 495. —**631.** Vid. V.L.

Has inter clades viso Varrone sub armis
Increpitans Paulus, «Quin imus comminus, inquit,
Ductori Tyrio, quem vinctum colla catenis
Staturum ante tuos currus promisimus urbi? 635
Heu patria! heu plebes scelerata, et prava favoris!

Haud unquam expedies tam dura sorte malorum,
Quem tibi non nasci fuerit per vota petendum,
Varronem, Hannibalemve magis.» Dum talia Paulus,
Urget præcipites Libys, atque in terga ruentum 640
Ante oculos cunctas ductoris concitat hastas,
Pulsatur galea, et quatiuntur consulis arma.

591

Acrius hoc Paulus medios ruit asper in hostes.

633 seq. Vim sarcasmi facile senties, coll. VIII, 273 seqq. —*Imus et promisimus* egregie pro *is et promisisti*. Qui illud Romæ glorians promiserat, pugna excedit, et Paulus in medios hostes ruit. *currus*, currum triumphalem. Vid. ad VI, 546.

636. Cf. VIII, 255 sqq.

637... 639. O patria, in tam ancipiti malo haud dixeris, utrum tibi magis optandum fuerit, Varronem an Hannibalem numquam natum fuisse; Drak. cf. VIII, 298 seqq. Comparant verba Fabii apud Liv. XXII, 39: «Nescio, an infestior hic adversarius, quam ille hostis, maneat.» —**640... 643.** Cf. Liv. XXII, 49 pr. et Polyb. III, 116. —*præcipites*, Romanos ruentes. —*Libys, Hannibal*. —**641.** *Ante oculos ductoris*, Pauli, ut mox (v. 642) *consulis*; sed præstat, puto, hæc verba ad Varronem referri.

591N

Tum vero excussus mentem, in certamina Paulo
Avia diducto, convertit Varro, manuque 645
Cornipedem inflectens, «Das, inquit, patria, pœnas,
Quæ, Fabio incolumi, Varronem ad bella vocasti.

Quænam autem mentis, vel quæ discordia fati,
Parcarumque latens fraus est? Abrumpere cuncta
Jam dudum cum luce libet: sed comprimit ensem 650
Nescio qui Deus, et meme ad graviora reservat.
Vivamne? et fractos sparsosque cruore meorum
Hos referam populo fasces? atque ora per urbes

644 sqq. Præclare adumbrantur sera temeritatis conscientia, pudor ignavia mixtus, consilii inopia et desperatio, qua actus Varro, timidorum more, vim vitæ suæ adferre mente agitat. —*excussus mentem*, vid. ad II, 592 in V.L.

648. *mentis*, cupiditatis ac consilii, quod cepi, necis mihi consciscendæ, et *fati*, quod obstat proposito meo. (Cf. v. 649 sq.) *Parcarum latens fraus*, cæcæ insidiæ fati, quæ me ad graviora reservant (v. 651). —*cuncta*, dedecus et pœnas; Lenz.

654. Cf. Virg. Æn. XII, 643 sqq. Lefeb. —**655.** *fugiam* Romam, quo turpius et ignominiosius ne Hannibal quidem in votis habere posset? Lenz.

Plura indignantem telis propioribus hostes
Egere, et sonipes rapuit laxatus habenas.

656. *Plura indignantem*, quum indignatione ad census plura loqui vellet. —**657.** *laxatus habenas*, laxis habenis.

LIBER IX: VARIÆ LECTIONES

- 550 vl **4.** *Omina* Put. R. 1, Parm. Med. Vulgo *omnia*, solenni varietate, de qua vid. Drak. et quos laudat. —**5.** *E somnis* R. 1, Med. et omnes Marsi edd. *Ex somnis* aliæ. Male! *Exsomnia* est id. qd. insomnis; vid. Draken. ad h.l. Bentr. ad Horat. Od. III, xxv, 9, et Heins. ad Virg. Æn. VI, 556. —**6.** *segnititæ* Med. et R. 1, in marg. quod auctore N. Heins. recepit Drak. Sed vid. not. ad III, 88. —**7.** *bello*, vel potius *vallo* pro *velle* malebat N. Heins. Sed Varronem noctu flagrasse cupiditate tubas et classica exercendi, non revera ea exercuisse jam monuit Drak. —**10.** *jam*, non *nam*, Oxon. vel teste Lefeb. duo scripti. —**13.** Vulg. *hostili tingere*. quod primus reposuit Nicander. —**18.** *properanti fata* forte præstiterit, ut *fata lacessere, irritare*, etc. et contra *tenere*. Conf. not. ad I, 225, 268; IV, 731; V, 234. Sed vulgata quoque lectio bene se habet. —**25.** *Siccine, sic*, non *Siccine nunc*, Colon. nervosius, ut IV, 506, et XVI, 125; N. Heins. —**29.** *deripe*, non *diripe*, Oxon. et Putean. *deripe dextris*, scilicet arma, pro *deripe dextras*, recte emend. N. Heins. quem vid. ad Ovid. Met. III, 52. Id recepi cum Lefeb. non inprob. Drak. qui jam contulit verba Liv. XXII, 44; *se constrictum a collega teneri; ferrum atque arma iratis, et pugnare cupientibus adimi militibus*. —**30.** *liventia* Put. R. 1, 3; Med. *viventia* Oxon. *libentia* Parm. *umentia* Col. *uventia* maluerit N. Heins. refrag. Drak. qui multis exemplis vulgatam lect. firmat. Conf. ad I, 259; II, 125, 469; III, 522, et VIII, 458. —**32.** *Me* Oxon. et R. 1, *Et memorem p.* Med. *marem* R. 1, et in marg. *Martem*, quod etiam N. Heins. in mentem venit. —**33.** *rapito*, non *capito*, Col. —*primis* e 3 scriptis recepit Drak. suadentt. Modio et N. Heins. Nos vulgatam lect., quæ exquisitior est, revocavimus cum Lefeb. *Primus Phæbus, sol et dies* passim poetis dicitur. Conf. ad II, 235, et Burm. ad Val. Fl. III, 257. Notandus inpr. locus Virg. a Silio expressus Æn. IV, 584, *Et jam prima novo spargebat lumine terras Aurora*. —**35.** *propere* Col. Oxon. R. 1 et 3, *prope* Parm. Med. ed. Marsi et Martini Herbip. Vulg. *primus*.
- 551 vl **39.** *deleto*, non *dilecto*, tres scripti et R. 2; *dejecto* conj. N. Heins. et Burm. Conf. not. ad XV, 461. —**50.** *armis* Ox. et Put. —**55.** *At quos* Col. *Aut quos* R. 2. Vulg. *capessunt, Haud quos Flaminius, sed dira a. D.* In ed. Drak. *At quo*, operarum haud dubie incuria. —**57.** *Cumæa* Col. in quo tamen plerumque *Cymæa*, more Græcorum, scribitur. Cf. ad VIII, 531; *Crimea* in scriptis. teste Lef. *Crinea* R. 2. Vulg. *Gryneæa*. Sed scribendum certe *Gryneæa*, Γρύνεια, h.e. Apollinea, ab Apolline inspirata; vid. Heyne ad Virg. Ecl. VI, 72.
- 552 vl **67.** *cretus* conj. Scalig. ad oram cod. sui. Male! —**72.** *Solinus* Col. passim, quod recepit Drak. Scriptura anceps; vid. Heins. ad Ovid. Fast. IV, 79; *Rhæteo* multi, etiam Draken. et Ernesti. Sed est *Ροίτειον*. —**77.** *At* Put. R. 1, et Med. quod recepit Lef. non inprob. Drak. ut sensus sit: Satricum primo bello Punico captum, et in Libyam abductum, *at* nunc iterum in Italiam *cum rege* Autololum, cui dono datus fuerit, advectum fuisse, ut Gætuli, seu Autololes, in exercitu Hannibalis stipendia merentes (conf. III, 288, 306), eo interprete Romanos intelligerent. —**83.** *quia* pro *nam* refinxit Nicander, quem deinde omnes ante Drak. sequuti sunt.
- 553 vl **89.** *Macæ* Col. *Mace* Oxon. et Put. cum antt. edd. —**105.** *ceri* pro *cæci* R. 1, et in marg. *certi*.
- 554 vl **111.** *Non sim* et mox *fatearque* Colon. Vulgo *sum* et *fateorque*; forte rectius; vid. Burmann. et Heins. ad Ovid. Met. III, 272; ubi cf. loca similia Petron. c. 81; Apulei. Met. V, p. 163; Plaut. Menæchm. III, II, 6, et Hom. Iliad. β, 260. —**114.** *Huic. n. i. m.* Col. *Hinc vestra nunc impune manu* Put. *Hinc vestra i. manu* Oxon. Sed *evadere* ubivis fere a Silio cum quarto casu jungi, monet Drak. Vulgo *Hinc* (al. *Huic*) *nostra te i. manus, vel manu*. —**116.** *spectante* R. 1, et Mediol. —**117.** *Nec tibi* Oxon. Putean. et Parm. ed. Non male, iudice Drakenborch., si post *feram* signum interrogandi ponatur, ut sensus sit: Videremne hostem fratris arma gestare? *nec tibi* ea, o mater, ad solatium luctus ferrem, ut nati sepulcro figeres? *Acca* Col. quod nomen occurrit ap. Virgil. Æn. XI, 820; Ovid. Fast. IV, 854; V, 454; Prop. I, XXI, 6, ubi eadem lectionis varietas; *acta* Ox. et Put. unde vulg. *apta*: quo modo sæpe librarii nomina propria corruerunt, de quo vid. Drak.
- 555 vl **123.** *Cum* Oxon. *semanimi* Col. unde recepit Drak. Conf. ad III, 16. —**130.** *Verum ut castris* emend. Scalig. ad oram cod. sui, et recepit Cell. —**136.** *Pœno Marti*, hoc est Hannibali, malebat N. Heins. et vers. 138, *spirat*. —**138.** *cohibete*, non *prohibete*, scripti et R. 2. —**145.** *Attonito et nitens* Col. *Attonito*, scilicet ex pudore, non ex desperatione; Ern. *Attonitoque timens* (hoc est timens nato, ne tanto scelere percussus ipse sibi manus inferret) Oxon. Putean. et antt. edd. quod revocavit Lefeb. coll. simili loco Homer. Iliad. ζ, 32 seqq. sed tacite addita sine codd. auctoritate copula *et* ante *telum*. N. Heinsio formula loquendi *sanare pudorem verbis* non satisfaciebat, nescio quare. Eodem certe sensu *sanare animos consolatione dixit* Hirt. B. G. VIII, 38; *sanare curas* Tibull. II, III, 13; *s. dolorem* Cic. ad. Div. V, 16, pr. et Sen. Agam. 130, aliique
- 556 vl **123.** *Cum* Oxon. *semanimi* Col. unde recepit Drak. Conf. ad III, 16. —**130.** *Verum ut castris* emend. Scalig. ad oram cod. sui, et recepit Cell. —**136.** *Pœno Marti*, hoc est Hannibali, malebat N. Heins. et vers. 138, *spirat*. —**138.** *cohibete*, non *prohibete*, scripti et R. 2. —**145.** *Attonito et nitens* Col. *Attonito*, scilicet ex pudore, non ex desperatione; Ern. *Attonitoque timens* (hoc est timens nato, ne tanto scelere percussus ipse sibi manus inferret) Oxon. Putean. et antt. edd. quod revocavit Lefeb. coll. simili loco Homer. Iliad. ζ, 32 seqq. sed tacite addita sine codd. auctoritate copula *et* ante *telum*. N. Heinsio formula loquendi *sanare pudorem verbis* non satisfaciebat, nescio quare. Eodem certe sensu *sanare animos consolatione dixit* Hirt. B. G. VIII, 38; *sanare curas* Tibull. II, III, 13; *s. dolorem* Cic. ad. Div. V, 16, pr. et Sen. Agam. 130, aliique
- 557 vl **123.** *Cum* Oxon. *semanimi* Col. unde recepit Drak. Conf. ad III, 16. —**130.** *Verum ut castris* emend. Scalig. ad oram cod. sui, et recepit Cell. —**136.** *Pœno Marti*, hoc est Hannibali, malebat N. Heins. et vers. 138, *spirat*. —**138.** *cohibete*, non *prohibete*, scripti et R. 2. —**145.** *Attonito et nitens* Col. *Attonito*, scilicet ex pudore, non ex desperatione; Ern. *Attonitoque timens* (hoc est timens nato, ne tanto scelere percussus ipse sibi manus inferret) Oxon. Putean. et antt. edd. quod revocavit Lefeb. coll. simili loco Homer. Iliad. ζ, 32 seqq. sed tacite addita sine codd. auctoritate copula *et* ante *telum*. N. Heinsio formula loquendi *sanare pudorem verbis* non satisfaciebat, nescio quare. Eodem certe sensu *sanare animos consolatione dixit* Hirt. B. G. VIII, 38; *sanare curas* Tibull. II, III, 13; *s. dolorem* Cic. ad. Div. V, 16, pr. et Sen. Agam. 130, aliique
- 558 vl **123.** *Cum* Oxon. *semanimi* Col. unde recepit Drak. Conf. ad III, 16. —**130.** *Verum ut castris* emend. Scalig. ad oram cod. sui, et recepit Cell. —**136.** *Pœno Marti*, hoc est Hannibali, malebat N. Heins. et vers. 138, *spirat*. —**138.** *cohibete*, non *prohibete*, scripti et R. 2. —**145.** *Attonito et nitens* Col. *Attonito*, scilicet ex pudore, non ex desperatione; Ern. *Attonitoque timens* (hoc est timens nato, ne tanto scelere percussus ipse sibi manus inferret) Oxon. Putean. et antt. edd. quod revocavit Lefeb. coll. simili loco Homer. Iliad. ζ, 32 seqq. sed tacite addita sine codd. auctoritate copula *et* ante *telum*. N. Heinsio formula loquendi *sanare pudorem verbis* non satisfaciebat, nescio quare. Eodem certe sensu *sanare animos consolatione dixit* Hirt. B. G. VIII, 38; *sanare curas* Tibull. II, III, 13; *s. dolorem* Cic. ad. Div. V, 16, pr. et Sen. Agam. 130, aliique

similia passim. Inprimis tamen ei displicebant, et spurii videbantur versus 145 et 146, propterea quod nihil hactenus locutus sit Solymus, quo pudorem sanaret. Sed voc. *verbis* ad ea, quæ sequuntur, referendum esse, et hæc ab illis vss. pendere, recte jam monuerunt Lefeb. et Ern. —**149.** *manus* pro *magis* conj. D. Heins. refrag. filio, quia vox ista mox recurrit. Sed locum hunc idonea declamatione iuvare posse, observat Ern. Pro importuno voc. *magis* Schrader in Observatt. p. 27, ingeniose conj. trajectis literis *genas*, coll. loco simill. Val. Fl. III, 309 sq. quem Silius expressit, et ubi verba leguntur Jasonis, amplexati Cyzicum, quem pariter in nocturno tumultu ignarus interemerat. Satricus exuerat galeam, atque in collum filii invaserat, ut oscula suprema jungeret v. **143 sq.** Hinc recte suspicabatur vir doctus, in vitiatō voc. *magis* aliud latere, quo pars corporis, quam solerent osculari, significaretur, *genas*, non *manus*, quas pater etiam galeatus jungere potuisset.

161. *imperditus* (non occisus *Sidoniis*, a Pœnis, ut frater meus) Col. ut X, **416**; Virg. Æn. X, 430, et Stat. Th. III, 85; N. Heins. *impertitus* R. 2. Vulg. *impercitus*. —**164.** *iniqui...* *Superi* malebat aliquis, teste Lefeb. Male! —**165.** *nostros celare* Col. Vulg. *non hos tolerare*.

173. *memorans* maluerit N. Heins.

182. *Excibant*, non *Excibat*, scripti. —**183.** *surrexerat* Parm. —**184.** *Non* Col. Vulgo *Nec*, quod revocavit Ern. —**185.** *Iapygas* verius esse credebatur N. Heins. et sic ed. Lef. Cf. Ind. et not. Sed vulgata quoque lectio bene se habet. *Iapyx*, filius Dædali, a quo *Iapygia* nomen adcepisse dicitur, Plin. III, 11. s. 16. —**189.** *versus*, vel *aversus*, ut obstructus virorum strage cursum alio deflexisse dicatur (seu potius retro fluxisse, ut I, **48**), vel *mersus*, vel denique *immersus*, pro *mersus*, conj. N. Heins. *sepulcro* Col. et Ox. —**192.** Ita scripti et R. 2. Vulg. *Clarior his titulis plus a. c.* —**193.** *vera*, alii, *vero*, Put. R. 1, 2. Med. et Marsi ed. syll. posteriore correpta, de quo vid. Weitz. et Burm. ad Val. Fl. V, 322, quosque Drak. laudat, Auson. Epigr. CVIII, Barth. ad Stat. Theb. II, 187; Juret. ad Paullini vit. D. Martini IV, 433; Gifan. Ind. Lucret. voc. *Adverbia*, et Voss. Art. Gram. II, 27; *certa* emend. N. Heins. —**196.** Vulg. et *Ætnæis*, quod primus edidit Nicander, et restituit Lefeb. *est in* Put. —**198.** *veniet*, non *venient*, scripti. —**199.** *ductor*, non *victor*, scripti, R. 1, et Marsi et Ven. quod præter N. Heins. recte probavit, nec tamen, ut Lefeb. et nos, reduxit Drak. *Honor*, ut γέρας et τιμή, præmium, vel quidquid honoris causa datur (unde *honorarium* et *inhonoratus*), et quidem h.l. major pars prædæ *ductori* debita. Cf. Drak. ad h.l. Burm. ad Quintil. Decl. IV, 1; Ernesti. Clav. Cic. Id ignorans Barthius corrig. *honorus*, quia Hannibal v. **193**, **194**, solum sibi honorem poposcit. —**203.** Vulg. *Sigæo*; cf. ad I, **665**.

—**204.** *Byzacia* Col. *Byzâtia* Put. et Tell. *Byzantia* Ox. Parm. et Med. quod non prorsus damnandum videbatur N. Heins. quia Byzantium Gr. Βυζάντιον dicitur, et Βύζαντες populus, de quo v. Salmas. ad Solin. p. 320, vel 226, ed. ult. *Byrantia* R. 1, 2, 3. Vulgo *Buxentia*. —**206.** *præmia*, non *prælia*, Col. —**207.** Vulg. *Tibris*, vel *Tybris*. Sed vid. ad I, **607**. —**208.** Ita Col. Ox. R. 2, et Marsi ed. Ven. Vulgo *Gurgitibus late captivis pascere ripas. depascere* etiam Put. *poscere* Colin. et Dausq. qui tamen Modio adstipulatur. —**209.** *externo*, non *extremo*, Col. *sanguine*, non *cardine*, scripti, R. 2, et Mars. in Comm. —**210.** *movens* Col. —**212.** *Garganus* Ox. et Put. *Gargani* vulg. et Lefeb. qui et tacite *Ne* pro *Neu* scripsit. —**215.** *Hic*, non *Hæc*, Col. R. 1, 3, Parm. Med.

219. *Consimilem* pro *Consilio* conj. N. Heins. —**221.** *artus* scripti, *arcu* R. 1, 3, Med. Vulgo *arctus*. —**224.** *Adyrmachidæ* Ox. *Adirmachidæ* Col. Sed. v. ad III, **279**. *Achirmachidæ* R. 1, 3, Med. Vulgo *Adrimachidæ*, *pariter*, etc. *patrii*, vel *Pharii...* *Nili* pro *pariter* scribendum putabat N. Heins. *Adyrmachidæ*, et *pariter g. a. N.* h.e. simul omnes ad Nilum habitantes populi, vel nominatim Nubæ, ad sinistrum Nili latus habitantes (teste Strab. XVII, p. 786), et *corpora ab inmodico servantes n. P.* (cf. III, **268**), vel etiam Æthiopes (de quibus v. III, **265**), ingeniose et recte, opinor, emend. Drak. qui interpunctionem certe, eo, quo fecimus, modo mutandam censuit, ut *Adyrm.* per adposit. *gens adcola Nili* dicantur, ut apud Scylac. in Periplo, p. 105; cf. not. ad III, **279**. —**230.** *anxere* Ox. forte ut *unda Europam curvis anfractibus angit* ap. Val. Fl. IV, 727; *hausere* e Put. recepit Lefeb. et pro *inplevere*, *occupavere* dictum putat, quod vellem exemplis firmasset; et *vario cinxere* corrig. N. Heins. —**239.** *Turritæ moles* (hoc est, magni elephantum, machinas, turris instar, dorso ferentes), scripti; cf. ad III, **46**, et infra vers. **559**, **571**, **619**. Vulg. *Turritas moles*, ut ipsæ illæ machinæ intelligantur, quæ mox *propugnacula*, *mobilis agger* et *muri* dicuntur, quod a Siliana verborum luxurie non abhorret. —**240.** *mobilis*, non *molibus*, scripti, R. 1. Parm. Mediol. et Marsi prima ed. —**241.** *evectos* legendum putabat N. Heins. —**242.** *nam* conj. idem; *vagosque* Colon. conf. not. et Burmann. ad Valer. Flacc. III, 558; *graves* Tell. *gyrosque* Oxon. Put. et antt. edd. ante Juntinam, in qua Nicander primus *citose* substituit, quod propterea frustra defendunt Dausq. et Lefeb. *gyroque*: ad marg. R. 1. —**243.** *datur*, non *datum*, scripti.

244. *intenso* Oxon. et Puteol. *incenso*, ut I, **55**; II, **36**, **41**; VIII, **243**; XII, **351**, Drak. —**250.** *ac*, non *at*, Col. et Ox.

254. *jacebat* Col. —**255.** *in pectora* malebat Livineius. —**262.** *omnia* Martin. Herbig. et Dausq.

267. *properæ*, et v. **268.** *Afras lævus* (h.e. in lævo cornu) *gentes* præstiterit, iudice N. Heins. —**272.** *obvia ferre*, nisi mox *inferre* sequeretur, mallet Burm. cui nostra locutio durior videbatur. —**274.** *lævo* pro *dextro*, quod et Drak. et mihi in mentem venit, substituit Lefeb. qui monet poetam pro suo ingenio, non ad exemplum Livii, aciem ordinasse, et, quia Varro die illa imperium tenuerit, eum dextro, Paulumque sinistro cornu præfecisse. Conf. not. ad v. **268 sq.** —**276.** *quæque*, non *quaque*, Colon. Oxon. R. 1, 3, Mediol.

280. *hinnitum* Col. et Put. *strepitantibus* Colon. et Ox. ut *strepere* apud Virg. Æn. IX, 808; X, 568, de sonitu, quem conlisa et impulsa arma reddunt, Drak. *crepitantibus* Put. conf. ad XIV, **310**. Vulgo *trepidantibus*, h.e. festinantibus, prob. Dausq. qui præterea *alis* pro *armis* rescribendum putabat: sed eas Silium jam per *agilem virorum discursum* expressisse monet Drak. —**282.** *Sic tibi*, et mox *castra* pro *astra*, Ox. —**284.** *Pertulit* R. 1, 3, Parm. Med. *minacum* Col.

287. *sævo in t.* scripti, teste N. Heins. Sed *sævo turbine* duo scripti, omnesque editi, si fides

- 569 vl habenda Lefeb. qui præposit. margini adscriptam in textum inrepsisse putat, ut v. 196 et al. passim. —**289.** *cælo*, non *cælos*, scripti et antt. edd. conf. ad VI, 498. *Luctavit cælo* Ox. Put. R. 1, 3, Parm. Med. prob. Barth. —**292.** *Hinc est a captæ*, etc. conj. Dausq. quoniam *Vesta*, quum terra sit, eaque inmota maneat, a bello et conflictu seponenda videatur. Eum tamen nimium arguari, parique modo Vestam a Claudiano non semel induci, ut et a Nasone in Fastis, observat N. Heins. —**293.** *Cybebe* pro *Cybele* reposui; v. ad VIII, 363. —**297.** *Tritonidos* Col. R. 1, 3, Parm. Med. *Tritonidas* Put. *Tritonides* Ox. Vulgo *Tritonides*. —**303.** *discensum* Colon. et Put.
- 570 vl **305.** *effudit* e scriptis et priscis edd. recepi cum Lefeb. Vulg. *effundit*. —**309.** *Gigantas* pro *Gigantes* scripsi, auctore N. Heins. quem v. ad Claud. Cons. Hon. IV, 534; Ovid. Metam. lib. I, v. 152; Fast. lib. III, v. 439. et ex P. IV, VIII, 59. —**311.** *nimbus effusus* R. 1, Parm. Med. *nimbus effusus* edd. Marsi et Gryph. *membris effusus* Put. *strident nimbi c. f. T. s. effusi* opinabatur N. Heins. —**312.** *rapidæque* (h.e. rapaces, ut ap. Ovid. Epist. X, 96) Ox. et Put. prob. Barth. *rapidæque* R. 1, 3, Parm. Med. —**314.** *Acri ast*, vel *Ast acri* suspicabatur N. Heins. Sed recte, opinor, Burm. *Ac prius insanus d. quam d. e.*, h.e. antequam ad manus ventum est, et cominus pugnabatur; quam conject. verissimam putabat Draken. et in contextum recepit Lefeb. coll. XII, 384, 651; XVII, 408; Hom. Iliad. ρ, 530; et Liv. XXVIII, 2: *Post emissa tela, res gladiis geri cœpta*. In vulgata lect. adquiescit Ern. —**320.** *cœptet*, Col. Ox. R. 2; cf. ad II, 275. Vulg. *tentet*.
- 571 vl **329.** *tò et* delendum putabat N. Heins. ut esset adpositio. —**335.** *Non ullum* Col. R. 2, et Mars. in notis. *Nec u.* R. 1, Med. et edd. Marsi. *Ullum nec* Asul. Plant. D. Heins. Cell. quia *tò nec* Silli temporibus nondum producebatur; *desit* R. 1 et Med. —**336.** *fali* pro *pili* Put. unde *pali* conj. N. Heins. —**339.** Hic versus in Puteol. deest, et in vulg. edd. ante v. 338 legitur. Sed eos transponendos esse jam viderat Dausq. cujus conj. firmatur auctoritate cod. Col. et Ox. *interdum ipsi* male Nicander, et post eum alii edidere; unde *Ipsis interdum* reposuere Gryph. et Nut. ut metro consularent. Ita quoque legendum putabat N. Heins., vel *Interdum quassis*.
- 572 vl **341.** *aperiri* idem recte, puto, emendabat. —**344.** *nos* Ox. R. 1, 3, Med. —**347.** *stetque hactenus* malebat Dausq. et *sisque* N. Heins. —**348.** *dies* Put. *Deos* Buzio.
- 573 vl **361.** *virescit* emend. Livineius; *tremiscit*, vel *tumescit* N. Heins. refrag. Drak. qui cf. Lucr. I, 253, et Gifan. ind. Lucr. v. *Nitidæ fruges*. Omnino *incurvata nitescit* exquisite dictum pro simpl. *incurvatur*, et *nitescunt*, vel *nitidæ sunt* arbores, fruges, plantæ, quæ pulchrum præbent adspectum. Cf. Plin. XII, 25; XVII, 5 et 14, med. et 16, in Col. V, 6; Lucr. II, 594; Burm. ad Virg. Ge. II, 211.
- 574 vl **362.** *acri clamore* scripti, ut IV, 96; X, 460; *acris* R. 1, 3, Parm. Med. Beness. Marsi aliæque edd. *acer* Tell. et vulgg. edd. quod revocavit Lefeb. —**365.** *Inrumpit* Puteol. *trepidus* Col. *trepidus* corrig. N. Heins. conf. ad II, 378; *nigri Sanguinis* Col. quod nescio cur concinnius duxerit N. Heins. et cur Drak. tot inlustraverit exemplis. Vulgata potius lectio doctior est. —**366.** *sub una* Col. R. 1, 3, Parm. Med. Ben. ut jam conjecerat Barth. Vulgo male post *corpus* comma ponitur, et legitur *sub ima*, quod ita interpretatur Cell. «in pectus excipiebant cuspidem, et cadebant resupini: nam si in tergum recepissent, ut fugientes solent, super imam cuspidis partem cecidissent.»
- 575 vl **370.** *certamine* Colon. et Oxon. Vulgo *certamina pugnæ Aspera s. amans*, quod servavit Lefeb. —**371.** *avens* R. 1, 3, Parm. Med. Parum interest: nec tamen h.l., quod Ernesti monet, sed XII, 451, Nicander primus edidit *avet*. —**377.** *Ni decoris assint pariendo tempora leti* Col. unde nostram lectionem eruit N. Heins. *Ne decoris adsint* Tell. et R. 2. *Ni decoris adsint patiando tempora leti* edd. Marsi. *Ni decoris assint parendo tempore leti* Oxon. et Put. *Absit, ni decores pereundo tempora leti* R. 1 et Med. quod non displicet Lefeb. Ita et R. 3, nisi quod in ea *decoret* legitur. *Ni decoris absint pereundo tempora leti* Parm. *Adsint indecoris patiando tempora letum* Ven. Marsi. *Ni decus huic atri superarit tempora leti* Benessa. *Ni decus affuerit patiando, ubi tempora leti Proxima sint, pulchramque petat per vulnera laudem* refinxit Nicander, quem spurii versus auctorem sequuti sunt alii. *Ni decus affuerit patiando ubi tempora leto* conj. Barth. *Ni decus addiderint pereunti tempora leti* Burm. *Ni decori prosint* (h.e. inserviant) etc. conj. Withof. —**379.** *connisus* scribendum monet Drak. conf. ad II, 123. —**380.** *Caralim* scripti et ed. Parm. Vulgo *Calarim*. Nomen ductum ab oppido Sardiniae, quod in optimis libris *Caralis* scriptum legitur ap. Plin. III, 7; Mel. II, 7; Strab., Liv., Ptol. et al. *Calarmi* R. 1 et Med.
- 576 vl **383.** *arva*, non *arma*, Col. —**384.** *Oppetit* malebat Lef. conf. ad V, 526; *ut mortis premat in t. d.* legendum fere videbatur Drak., qui certe in his verbis non ταυτολογία inesse putabat, sed rationem, qua motus Caralis arva hostilia momorderit, ne scil. victus dolore mortis vocem viro forti minus decentem emitteret. Sed *premit in tellure dolores*, levaturus eos morsu, ut fit in summo dolore; Ern. —**385.** *Gabaris* recte, opinor, emend. Scaliger, et, qui in nonnullis libris id inveniri testatur, Dausq. *Sicchæ*, non *Sichæ*, passim Col. cum Parm. et ubique R. 1 et Med. —**390.** *sero*, non *ferro*, Col. Put. R. 2.
- 577 vl **396.** *Depulerat* Put. ut ap. Lucan. II, 666 (ubi v. Oudend.) et ὄση ap. Hom. Iliad. ν, 138; Lefeb. Vulgo *Detulerat*, quod Drak. defendi posse monet ex Val. Fl. II, 523, ubi v. Burm. —**401.** *Capro* R. 1, 3, Parm. Mediol. Vulgo *Caspro*, quod non est nomen Rom. —**403.** *æs patrium ac commune duobus Paupertas sacrum* (h.e. instar religionis animos duorum continens, et sacra quædam res, utpote quæ frugi vitam colere docet) malebat Barth. Adv. I, 20. Male! *ac patriæ* opinabatur N. Heins. —**410.** *Symætho*, non *Symetho*, Col. Ita et scribendum XIV, 231; Σύμαιθος fl. in Sicilia. Conf. Heins. ad Ovid. Met. XIII, 750.
- 578 vl **416.** *repararat* conj. N. Heins. frustra.
- 429.** Sic idem vulgatam lectionem *cœpta sese in d. v.* emendavit; *incœpta sese d.* Ox. et Put. *incœpta sese ad d.* R. 3; *incepta ad sese d.* R. 1 et Med. —**434.** *in*, non *ab oris*, scripti et R. 2. —**435.** *Quantos non alio Marte*, nulla alia pugna, pro vulg. *Quanto non alias*, reposuit N. Heins. *Quantos* scripti; *Quantas* R. 2; *alios* Col.
- 438.** *Desiluere* Col. Vulgo *Dissiluere*, prob. Lefeb. ut sensus sit: diversi huc Mavors, illuc Pallas

- e nube inruunt in campum. —**441.** *acer* Put. R. 1, Parm. Med. *pectora*, non *pectore*, scripti, R. 1, Parm. Med. —**442.** *ab orbe*, h.e. clipeo etiam legi posse monebat N. Heins. —**445.** *e casside* Col. —**447.** *proturbans*, non *perturbans*, Col. —**449.** *Munera*, per adpositionem, malebat N. Heins.
- 579 VL **452.** *Audere est* Put. R. 1, 3, Parm. Med. *Audere et* Martin. Herbip. unde *Auderet* refinxit Nicander, quem alii secuti sunt. *Audere propius*, etc. Oxon. *Auderent* Benessa, quod et conj. Barth. Adv. II, 9; *Audiere* R. 2.
- 580 VL **458.** *edoctus* Put. vel potius, Lefeb. teste, *ebetus*. —**459.** *in pugnās*, h.e. in usum pugnæ, scripti. Vulgo *in pugna*, dum pugnant. *In pugnam* edidit Lefeb. quoniam in antiquis sit *pugna*. —**466.** *rapide* Tell. et R. 2, *rabido* malebat Drakenborch. —**467.** *scrupisque* legendum putabat N. Heins. Conf. ad lib. VII, v. 274. *horrentia*, non *hærentia*, scripti et R. 2. —**469.** *Sason* Colon. et Oxon. *Sanson* Puteol. R. 1, 3, Mediol. *Saxon* Parm. Vulgo *Sasson*, vid. ad VII, 480.
- 581 VL **473.** *Ænotriis* scripti, R. 1, 3, Parm. Med. Sed vid. not. ad VIII, 46. —**474.** *Germanoque*, h.e. in Martem. Col. Vulgo *Germanæque*, scilicet Jovis, i.e. Junonis, pro qua Palladem stetit monet Cell. coll. v. 526. —**478.** *Ægida* R. 1, a m. sec. quod recepere Lefeb. et Ern.
- 582 VL **480.** *sat certa sui* conj. N. Heins. quem vide ad Valer. Flacc. I, 79.
- 487... 489.** Ita Col. Recte. Vulgo *fusamque... nebula circumdatus atra, Restituit pugnam. fusorque* Oxon. Put. Tell. R. 2, et al. edd. *fusasque* R. 1, 3, *furorque* Put. teste Lefeb. Mox *acri* scripti et R. 2, *nebulam c. atram* tacite edidit Lefeb. —**491.** *Quum non Tum*, scripti et R. 2, *cui flamina carcer tenens* malebat N. Heins. ut ad τὸ *parent* referretur. —**494.** *furentis* in quibusdam edd. —**495.** *Ætolis* pro *Æoliis* recte substituere N. Heins. et Cluv. Ital. ant. IV, 12, p. 1227. —**496.** Lef. ducibus antiquis (quibus? frustra quæres), v. 513 (in quo *Ecce caput* refinxit) et 514, post hunc versum, vss. 515... 517, post v. 500, et vss. 518... 520, post v. 507, posuit. Ita primum memoratur, quid Vulturinus nocuerit Romanis, et deinde quantum Pœnis profuerit. Sed vulgaris verborum ordo, etsi a rhetorica forte subtilitate alienus, tamen et naturæ rei h.e. perturbationi illi, et rationi poeticæ multo convenientior videtur Cl. Ernesto.
- 583 VL —**504.** *Jussa lætatur rabie* Col. quod cum Lefeb. recepi, auctore N. Heins. et Richter. Specim. Obs. Crit. p. 75. In ed. Drak. *lætantur*, haud dubie operarum errore, quem non sustulit Ernesti. *Jussa lacerantur rabie* Oxon. Put. et edd. tantum non omnes. *Jussa lacessantur r.* edd. Basil. *Jussa bacchatur rabie* Parm. et Beness. *Jussus acerbatur rabie* corrig. Dausq. prob. Barth. *Jussa alacer agitur* conj. Huetius, et *Jussa alacer fertur* Lefeb. —**505.** *jubæque* emend. Dausq. et N. Heins. quod tacite recepit Lefeb. —**507.** *in tergum* pro *interdum* ex emendat. Barth. Adv. II, 9, jam edidit Cell. —**508.** *secundant* Col. et Oxon. Vulgo *secundat*. —**512.** *marcet* Oxon. et Puteol. prob. Barth. Adv. II, 9, ut sit, marcore ignavam mortem inter media tela perit. Male! —**515.** *agitat tergo* Veneta II, Marsi, quod mendum typograph. multas postea edd. occupavit. —**517.** *ori*, scilicet Romanorum, maluerit N. Heins. coll. VII, 146; XII, 616. *Ventus Cercius, quum loquare, buccam implet*, Gell. N. A. II, 22; Drakenborch. —**518.** *prementes* conj. N. Heins. pro *ferentes ferrum*, quod numquam legere meminit. Vulgatam lect. Drakenb. firmat e v. 544; Tac. Ann. I, 35, et Virg. Ge. IV, 330. Conf. sup. ad III, 365. —**519.** *ducto* R. 1, 3, Parm. Med. Conf. Gron. Obs. I, 13; *dictu* Oxon. et Put. Vulgo et *ictu*. —**522.** *iras* Col. ut conj. D. Heins.
- 584 VL —**523.** *libravit*, Oxon. Put. R. 1, 3, Parm. Med. unde N. Heins. ad h.l. et ad Claud. in Rufin. II, 406; *libavit* scribendum putabat, quod post Cell. et Drak. recepit Ernesti, cui tamen, ut Lefeb., hoc de *turbine* paulo clementius et tenuiter dictum videtur. Sed epitheton *summas* illi conj. favet, nisi forte *fulvas cristas*, ut sup. vers. 450, poeta scripsisse censendus sit. Conf. ad V, 274, et Stat. Th. V, 587.
- 585 VL **535.** *hic* Oxon. Vulgo *hæc*. —**538.** *dissice*, Oxon. Put. R. 2, unde *disjice*, auctore N. Heins., dedit Drak. Conf. Intpp. ad Val. Fl. III, 141, 162; Gronov. ad Senec. Phœn. 343; Heins. et Burm. ad Ovid. Met. XII, 108, 252; ad Virg. Æn. VIII, 191, 355; XII, 655, et Ge. I, 283. Sed vulgata lectio, quam et Lefeb. servavit, in omnibus fere libris reperitur, et nervosior est; vid. not. ad VI, 280. —**539.** *nil obstamus* opinabatur N. Heins. quod, iudice Ernesti, est quoddam glossema. At prorsus tamen responderet Homericο τᾶων (scilicet πολλήων) οὔτι ἐγὼ πρόσθ' ἴσταμαι Iliad. δ, 54. Præterea majestati Junonis magis congruit, quam illa, *nil oramus*, h.e. non deprecor pro Pœnis. Conf. Iliad. δ, 57 seqq. —**541.** *plagis* pro *vadis* maluerit N. Heins.
- 586 VL **548.** *vertet* scripti, R. 1, 3, Parm. Med. et Marsi edd.
- 587 VL **562.** *Fabium pro juvenem* priscae edd. insigni librariorum audacia et stupore. —**563.** *Quæ jam Furiae, quis te egit in hostem? An, Minuti, Deus?* emend. Barth. Adv. II, 9. —**564.** *En inimice Deis* priscae edd. *Minuci*, non *Minuti*, Col. vid. ad VII, 384. —**565.** *navus in armis* R. 1, 3, Parm. *natus in armis* Med. —**572.** *prævectus* Col. et Put. vid. ad lib. V, v. 170. Vulgo *provectus*.
- 588 VL **575.** *Immani... vulnere* corrig. Livineius, metuens forte, ne metro vis fieret. Sed vid. ad lib. VII, v. 618, et not. ad lib. I, v. 398; IV, 192. —**582.** *derecta* Colon. (teste Lefeb. tres scripti) vid. ad II, 92. Vulgo *dejecta*. —**585.** *Exiit* Col. Cf. ad I, 642. —**586.** *furens* maluerit N. Heins. et ego. Sed vid. not. ad v. 99. —**587.** *Tadio* Col. quod, ut *Ufentis*, nomen Latinum esse docuere N. Heins. et Draken. coll. Pers. VI, 66; Fabrett. Inscr. p. 445, 679, 752; Grutero et aliis. Conf. Ernesti clav. Cic. *Radio*, seu *Rodio* conj. Barth. Adv. II, 9. *Et levius radio* Dausq. Vulgo *Nec levius radio* scilicet textorio, per stamina sine hæsiōne (f. læsiōne) coniecto; Mars. et Cell. Male! conf. sup. ad v. 117. —**595.** *arrectis* reponendum putabat N. Heins. e Virg. Æn. X, 892. Sed Drak. vulgatam lect. tuetur coll. XVII, 134, et Liv. VIII, 7.
- 589 VL **599.** *Spargi*, non *Spargere*, Col. Ox. et R. 2. Cf. ad VI, 413. —**600.** *ductor*, vel *rector* non male post Barth. conj. N. Heins. quum *victor* non possit dici, qui hoc prælio subcubiturus sit. Sed quæritur tum, quisnam intelligendus sit, Paulusne an Varro? Posterior, puto, quoniam penes eum hujus dici imperium fuit: nisi potius *victor*, scilicet elephantum est Tadius, qui, quod utique mireris, vs. 589, *corpore non læso* in *sublime latus* dicitur, et belluæ oculos effodit. —**602.** *conjectis* omnino scribendum putabat N. Heins. —**603.** *pastus* Col. ut XIV, 308, et al. *portusque* Put. *parcusque* Oxon. *partusque* in comment. Marsi. Vulgo *raptusque*, ut apud Lucan. III, 501; unde illud retinuit Lefeb. —**607.** *per arva* edd. R. 1, Med. Marsi, Martini Herbip. Junt. Ald. et Gryph. *per ardua* in marg. R. 1. —**614.** Hic versus, qui a vulgatis libris abest, in omnibus

MSS. et R. 2, legitur.

624. *adsidet*, h.e. *obsidet*, Col. Ox. R. 2, 3. Conf. XII, 453; Pier. ad Virg. *Æn.* lib. XI, 304, et Heins. ad Val. Flaccum, lib. V, 536; *aspidet* R. 1; *aspidit* Med. Vulgo *obsidet*. —**625.** Ita scripti et antiq. edd. In vulgatis libris *et digna*. —**626.** *dextraque adversum* Col. *dextramque* Oxon. —**627.** *Mincius* scripti, R. 1, 3, Med. Nomen a fluvio, seu lacu agri Mantuani deductum. Conf. ad I, 306; *Mncius* Marsi et Martini Herbip. edd. operarum errore. Vulgo *Mutius*, auctore Nicandro. —**631.** *Tellure elisis adflixit* Colon. unde *Telluri elisis adflixit* ex emendat. Modii recepi cum Drakenborch. vid. ad I, 674. Vulgo *Tellure elisit ac flexit*. N. Heins. maluerit *Telluri illisis afflixit membris*. Sed vid. not. ad III, 34; *Membra elisa* sunt pressu et nexu proboscidis suffocata; Drakenb. Hanc notionem poeta ter expressit.

635. *Staturi* corrig. D. Heins. et Scalig. ad Prop. II, VII, 45; *Acturi* conj. N. Heins. qui tamen non dissimulavit, vulgatam scripturam a Gronov. Obs. IV, 15, jure defendi. Si quid mutandum, reponerem *Iturum*. —**637.** *dura* scripti. Vulgatum *dira* tuetur Lefeb. —**638.** *Quem tibi nam, vel nunc nasci* opinabatur N. Heins. frustra. —**639.** *Hannibalemve* scripti, non *Hannibalemne*. —**640.** *præcipites* emend. N. Heins. *præcipitis* (f. ἀρχαϊκῶς scriptum) Oxon. et Put. *præcipiti* Col. Vulgo *præcipitans*. —**641.** *Atque* Col. *junctas hastas*, h.e. continuatas, et admodum frequentes, legendum censuit N. Heins. et permultis exemplis illustravit.

645. *diducto*, non *deducto*, Col. *seducto* conj. N. Heins. et v. 645 *converti*, infin. hist. Nec tamen repugnat, si quis *convertit* accipiat pro, *convertit* se, seu *convertitur*; quod probat Drak. Conf. not. ad I, 539. Sed *convertit cornipedem* jungit Lefeb. —**649.** *Parcarumne* dedit idem, ne admonitis quidem lectoribus, *fraus hæc* maluerit N. Heins. —**651.** *qui*, non *quis*, Col. et Oxon. vid. ad II, 645.

590 VL

591 VL

592

C. SILII ITALICI PUNICORUM LIBER DECIMUS.

ARGUMENTUM.

PAULUS, suis ad virtutem inflammatis, aliquot locis prælium restituit, et concitato impetu confertissimis se infert hostibus, qui, Catoni juveni circumfusi, consule conspecto trepide pedem referunt, et ingenti cæde prosternuntur; 1-30.

Sed prima Romanorum acies in fugam inclinatur, et tres fratres, Labienus, Ocris et Opiter, cum Mæcenate diversis vulneribus concidunt; 31-41.

Ipsi Paulo, in medios hostes ruenti, Hannibalemque vestiganti, Juno, in Metelli faciem conversa, auctor est, ut exemplo Varronis fuga salutem quærat, neque vitam suam, in qua salus reipublicæ nitatur, in maximum temere discrimen adducat; 42-58.

At consul gravissimis verbis ignavum hominem perstringit, et ferociter in hostes invectus, Acherram ad suos frustra se recipientem, obtruncat; 59-82.

Juno itaque, eum nequidquam a consilio Hannibalis quærendi absterrere conata, alium nectit dolum: specie enim Gelestæ Mauri induta, ut Pœnum a sævo vicini consulis certamine avocet, ei mentitur, Paulum magnam ad Aufidum perpetrare cædem; quo falso nuntio motus Hannibal in longe diversam campi partem citatim contendit; 83-91.

Ubi Crisam cum sex filiis occidit; 92-169.

Paulus contra ingentem Pœnorum stragem edit, et Phorcyn interficit; 170-184.

Interea complures Numidæ ad Romanos transfugiunt, et in ultimam aciem recipiuntur, ubi, omnium oculis animisque certamine occupatis, fraudulentum homines, adreptis cæsorum scutis armisque, adversam Romanorum aciem adoriuntur, et Galba, necato hoste, qui vexillum abstulerat, gladio ab Amorgo per pectus transfigitur; 185-201.

Multos præterea Romanos vis et furor Vulturis, nubes pulveris in ora eorum volventis, præcipites ad Aufidum agit, et una cum Curione, qui effusum suorum cursum obposito corpore reprimere conatur, fluvio inmergit; 202-214.

Paulus ipse cæco impetu in viros Pœnos fertur, et Viriatham, cæde Servilii, viri fortissimi, et consulis anni prioris, ovantem, interimit; 215-231.

Verum mox ingenti saxo percussus mortiferam accipit plagam, et cruore obpletus in propinquo considet scopulo; 232-246.

Tum Pœni effrenatius involant in Romanos, et Hannibal concitato equo super cadavera vehitur, inter quæ saucius jacet Piso, qui subrecta hasta ventrem equi haurit, sed gladio victoris jugulatur; 247-259.

Sedentem in saxo consulem videt Lentulus, tribunus militum, et equi sui usum ei obfert, ut e manibus hostium evadat, nec funestam hanc pugnam faciat morte tanti viri, quo extincto de rebus Romanis actum sit; 260-275.

Paulus vero, laudata juvenis virtute, consilium inhonestæ fugæ repudiat, et Lentulo auctor est, ut subditis equo calcaribus Romam advolet, ac portas claudi, Fabioque summam rerum tradi jubeat; 276-291.

Ille in patriam properat, et consul quidquid superest virium ad ulciscendam mortem sibi imminentem insumit: sed mox hostibus undique cinctus vir magnus telis obruitur; 291-308.

Paulo interfecto Romani occisione occiduntur, et Aufidus cadaveribus repletur; 309-325.

593

Noctis interventu praelium dirimitur, et Hannibal ferox victoria, minimeque cessandum ratus, dum recens militum ardor esset, postero die Romam proficisci constituit; 326-336.

Temerario huic consilio Juno, et furoris Pœni, et iræ Jovis, fatorumque haud ignara, obcurrit, adcito ex inferis Somno, qui somnium Hannibali inmittit, in quo is Romam quidem obpugnare, sed Jovis fulminibus et cælesti voce perterreri atque repelli sibi videtur; 337-370.

Expergefacto lætus de castrorum Rom. deditione nuntius adfertur a Magone fratre, qui suadet, ut confestim exercitum Romam ducat, non dubitans, quin die quinto victor in Capitolio epulari possit; 371-376.

Hannibal contra dissimulans pavorem, somniorum visis sibi incussum, vulnera et exhaustas militum vires excusat: quo tamen prætextu juveni ferventis animi non satisfacit, sed indignationem potius movet; 377-386.

594

Interea residuæ Romanorum copiæ deformi agmine, sine ducibus, signis, armis, ornamentisque militaribus, defixis in terram oculis, Canusium abeunt, ubi tristem rerum suarum conditionem deplorant, et fossa urbi præducenda, portis muniendis, cæcisque stilis in campo conserendis occupantur; 387-414. Ibidem nobiles quidam juvenes mare ac naves spectant, ut, duce Metello, timido homine, deserta Italia, ad regem aliquem transfugiant; 415-425.

Scipio autem, stricto super capita consultantium gladio, omnes jurare cogit, nunquam se Italiam relicturos esse; 426-448.

Quæ dum apud victos Canusii aguntur, Hannibal, magno suorum numero stipatus, campum lustrat, et grata iis spectacula præbet; 449-453.

Præcipue convertit omnes equus Clœlii, qui, a Bageso captus, eum excutit, domino procul inter semianimes conspecto, cui rapido cursu advolat, et inflexis pedibus adscendendum præbet dorsum; 454-471.

Hannibal miseratione ductus juveni cum morte luctanti eam adcelerat, et e Cinna, qui a Romanis ad Pœnos transfugerat, comperit, Clœlium genus duxisse a Clœlia virgine, quæ obses tradita Porsenæ, Clusino regi, deceptis custodibus, Tiberim tranavisset; 472-502.

Inter hæc milites spolia legentes exanimum Pauli corpus, vulneribus grave et deformatum, e strage cæsorum eruunt; 503-512.

Hannibal de morte quidem tanti viri lætatur, sed sibi similem aliquando exoptat; 513-523.

Postridie prima luce rogi struuntur, atque ingens armorum acervus; et in illis cadavera Pœnorum, in hostili terra jacentium, in hoc arma Romanorum, Marti vota, subdito igne, concremantur; 524-557.

Quo facto Pauli corpus, gramine frondibusque involutum, una cum armis insignibusque ejus in pyram inponitur, et exsequiæ magni viri, etsi non pompa funebri, tamen laudatione ipsius Hannibalis decorantur; 558-577.

Ceterum fama jam cladis Cannensis Romam perlata tantum ibi pavoris tumultusque exciverat, ut omnem salutis spem in Capitolio reponerent, et hostem contemtu tantum cunctari putarent; 578-591.

Qua in trepidatione Fabius hortatur cives, ne periculum ipsi cunctatione et metu augeant, sed ut confestim vetera hostium spolia templis atriisque detrahant, et arma parent pro salute patriæ, ad quam defendendam vires etiam nunc subficient, modo omnes fortes sint et inpavidi; 592-604.

Dum gravis ille vir suos ita confirmat, nuntius venit de Varronis ad urbem adventu, qui varios animorum motus excitat; 605-614.

Isti sedantur oratione Fabii, qua ostendit, non esse virorum fortium, iracundiæ remedium solatiumque doloris ex aliorum pœnis petere, neque hunc diem sibi tristiorem videri eo, quo Varro consul et dux belli creatus sit; 615-622.

Quibus auditis, omnes ordines obviam eunt Varroni, et gratias agunt, quod de republica non desperaverit; 623-629.

595

Ipsæ vero consul culpæ conscientia et indignationis popularis pœnarumque metu perculsus, oculis lacrimantibus et in terram demissis ad urbem adcedit, neque a lictoribus populum submoveri patitur; 630-639.

Tum Patres sine mora et quacumque ratione adflictis rebus subcurrendum rati, pudore saluti posthabito, validos juvenes ex servitiis armari, delectuque edito juniores et quosdam adeo prætextatos scribi jubent; 640-649.

Captivos autem Romanos non redimendos censent, sed in Siciliam traducendos, ut ibi militent, donec in Italia bellum sit; 650-658.

PAULUS, ut adversam videt increbrescere pugnam,
Ceu fera, quæ, telis circumcingentibus, ultro
Adsilit in ferrum, et per vulnera conligit hostem,
In medios fert arma globos, seseque periclis
Ingerit, atque omni letum molitur ab ense.

595N

1. Conf. Liv. XXII, 49, et Virg. Æn. IX, 551 seqq. ubi vid. Heyne. — *increbrescere*, crescere, augeri, ut apud Tac. Hist. II, 67, et Stat. Th. IV, 30, ubi vid. Barth. — **3.** *per vulnera hostem conligit*, contrahit (ut V, 282; VI, 399), densat, eorum numerum auget, nisi malis, hostes retro cedentes in unum locum cogit, condensat. Cf. Homer. Iliad. μ, vers. 48. Gesnerus (ad Claud. b. Gild. vers. 468), *conripit hostem*. Ernesti: *conligit hostem*, dum, quamvis undique vulneribus inflictis, insatiabili furore in hostes inruit, eosque veluti conquerit. Drak. contulit Senec. de ira III, 3 (*Gaudent feriri, et instare ferro, tela corpore urgere, et per suum vulnus exire*), et Lucan. I, 212. — *conligit hostem*, in conlectum, densum hostem inruit, ut ap. Virg. Æn. IX, 555, «Inruit, et qua tela videt densissima, tendit.» Lenz. — **4.** *In medios fert arma globos*, ὅθι πλείστοι κλονέοντο φάλαγγες, Τῆ ῥ' ἐνδρούσε, Hom. Iliad. λ, 148. Cf. Virgil. Æn. loco supra citato, et XII, 4 sqq. Ed. — **5.** *ab omni ense*, quovis ictu. — *letum molitur*, ut ap. Virg. Æn. XII, 852.

Increpat horrendum, «Perstate, et fortiter, oro,
 Pectoribus ferrum adcipite, ac sine vulnere terga
 Ad manes deferte, viri: nisi gloria mortis,
 Nil superest: idem sedes adeuntibus imas
 Hic vobis dux Paulus erit.» Velocius inde 10
 Hæmonio Borea, pennaque citatior ibat,
 Quæ reedit in pugnas fugientis arundine Parthi:
 Atque, ubi certamen primi ciet inmemor ævi
 Fetus Gradivo mentem Cato, fertur in hostes;
 Ac juvenem, quem Vasco levis, quem spicula densus 15
 Cantaber urgebat, letalibus eripit armis.

596^N **7, 8.** Cf. ad V, 594. — **10.** *idem hic Paulus*, δεικτικῶς, Drak. — **11.** *Hæmonio Borea*; vid. ad I, 587, et conf. Burm. ad Claud. in Rufin. I, 325, et Klotz. ad Tyrtæum p. 110 seq. *Borea pennaque citatior ibat*, ἀελλόπος, ποδήνεμος, θείειν ἀνέμοισιν ὄμοιος, Hom. Iliad. κ, 437, et al. v. Klotz. l.c. 12. Cf. ad VII, 646. — **13, 14.** Conf. VIII, 663 sqq. — **15.** *Vasco levis*; cf. ad III, 358.

Abscessere retro, pavidique in terga relatos
 Abduxere gradus: ut lætus valle remota
 Quum capream venator agit, fessamque propinquo
 Insequitur cursu, et sperat jam tangere dextra, 20
 Si ferus adverso subitum se protulit antro,
 Et stetit ante oculos frendens leo, deserit una
 Et color, et sanguis, et tela minora periclo;
 Nec jam speratæ cura est in pectore prædæ.
 597 Nunc in restantes mucronem comminus urget, 25
 Nunc trepidos ac terga mala formidine versos
 Adsequitur telis: furere, ac decorare labores,
 Et sævire juvat: cadit ingens nominis expers
 Uni turba viro; atque alter si detur in armis
 Paulus Dardaniis, amittant nomina Cannæ. 30

17. *in terga relatos*, retro cedentes. Vid. ad IV, 315. — **18 seqq.** aptissima comparatio, cui non satis respondet Homericæ, a Drak. laudata, Iliad. ο, 630 sqq. — **23.** *tela minora periclo*, non satis valida et idonea ad periculum propulsandum.

597^N **27.** *Furere*; cf. ad I, 32. — **28 sq.** *nominis expers turba*; vid. ad VIII, 508, et IX, 373. — **29, 30.** Similis orationis color sup. VII, 147 seq. Hom. Iliad. β, 371 sq. et Virg. Æn. XI, 285.

Tandem inclinato cornu sine more ruebat.
 Prima acies, non parca fugæ. Labienus et Ocris
 Sternuntur leto, atque Opiter, quos Setia colle
 Vitifero, celsis Labienum Cingula saxa
 Miserunt muris: junxit fera tempora leti 35
 Sidonius non consimili discrimine miles:
 Nam Labienus obit penetrante per ilia corno;
 Fratres, hic humero, cecidere, hic poplite, cæsis.
 Obpetis et Tyrio super inguina fixe veruto
 598 Mæcenas, cui Mæonia venerabile terra, 40
 Et sceptris olim celebratum nomen Etruscis.
 Per medios agitur, projecto lucis amore
 Hannibalem lustrans, Paulus: sors una videtur
 Aspera, si obcumbat ductore superstite Pæno.

31. *sine more*, præter morem, sine exemplo, vel inmodice. Vide N. Heins. et Drak. ad XII, 449; Barth. ad Stat. Theb. I, 238; Heyne ad Virg. Æneid. V, 694; VII, 377; Heins. ad Claudian. p. 910, et Fabr. Semestr. II, 18. — **33 seq.** *Sternuntur leto* ut ap. Lucret. VI, 1194; Virg. Æneid. VIII, 566; IX, 433. — *Setia colle Vitifero*; cf. ad VIII, 376. — **34.** *Cingulum* (hod. *Cingolî*) in Piceno belli civilis Cæsariani tempore conditum a T. Labieno. Vid. Cæs. B. C. I, 15. Hinc Silium licentia poetica (per πρόληψιν) hoc finxisse monuit jam Drak. — **35 sq.** Pœni tres illos fratres simul, sed non eodem modo occiderunt. — **38.** *poplite, cæsis*. Cf. ad IV, 341.

598^N **40, 41.** *Mæcenatis* genus ab Etruscis regibus deducere solent poetæ. Cf. Hor. Od. I, 1; III, xxix, 1, ubi v. Jani. — *Mæonia terra*, Etruria. Vid. ad IV, 721.

42. *projecto lucis amore*; cf. ad V, 226. — **43, 44.** Cf. V, 372 sqq. et Virg. Æn. XII, 466 seq. «Turnum Vestigat lustrans.» Ed.

Quam metuens molem (neque enim, certamine
 sumto, 45
 Tempestas tanta et rabies inpune fuissent)
 In faciem pavidi Juno conversa Metelli,
 «Quid vanos, inquit, Latio spes unica consul,
 Incassumque moves, fato renuente, furores?
 Si superest Paulus, restant Æneia regna; 50
 Sin secus, Ausoniam tecum trahis: ire tumentem
 Tu contra juvenem, et caput hoc abscidere rebus
 Turbatis, o Paule, paras? nunc Hannibal ipsi
 (Tam lætus bello est) ausit certare Tonanti.
 Et jam conversis (vidi nam flectere) habenis 55

Evasit Varro, ac sese ad meliora reservat.
Sit spatium fatis; et, dum datur, eripe leto
Huc nostris majorem animam: mox bella capesses.»

45. *Molem*, conatum, seu vim, seu malum. —**46.** *Tempestas et rabies*, impetus et furor Pauli.
—**47.** *pavidī Metelli*; conf. inf. v. 418 sq.

54. *ausit certare Tonanti*, ut Diomedes ap. Hom. Iliad. ε, 362, 457, ὄς νῦν γε καὶ ἄν Διὶ πατρὶ μάχοιτο; Drak.

55, 56. Cf. IX, 645, 651.

57. *Sit*, da, *spatium fatis*, iis concede.

Ad quæ suspirans ductor, «Mortemne sub armis
Cur poscam, caussa ista parum est, quod talia
nostræ

60

599

Pertulerunt aures suadentem monstra Metellum?
I, demens, i, carpe fugam: non hostica tela
Excipias tergo, Superos precor: integer, oro,
Intactusque abeas, atque intres mœnia Romæ
Cum Varrone simul: talin', pavidissime, dignum
Me vita, pulchraque indignum morte putasti?
Quippe furit Pœnus, qui nunc contraria bella
Ipsi ferre Jovi valeat: pro degener altæ
Virtutis patrum! quando certamen inire,
Cuive virum mallet memet componere, quam qui
Et victus dabit et victor per secula nomen?»

65

70

599N

59 seqq. Si nulla alia causa esset, cur deberem nunc mortem obpetere, nonne hæc esset maxima, quod te fugam suadentem audivi? Mars. —**61.** *monstra*; vid. ad II, 650.

62 sqq. Vim sarcasmi facile senties. Comparant Hom. Iliad. θ, 95, et I, 40, 43.

67 seq. Refelluntur verba Metelli sup. v. 53, 54. Pulcherrima mors est, a tanto viro vinci. Vid. ad II, 705, et inf. v. 302. —*Quippe*; vid. ad V, 117. —*bella ferre Jovi*; conf. ad III, 365, in V.L. —**70.** *componere*; vid. ad I, 39.

Talibus increpitat, mediosque aufertur in hostes,
Ac retro cursum tendentem ad crebra suorum
Agmina, et in densis furantem membra maniplis
Per conferta virum et stipata umbonibus arma
Consequitur melior planta, atque obtruncat
Acheram.

75

600

Ut canis occultos agit at quum Belgicas apros,
Erroresque feræ sollers per devia mersa
Nare legit, tacitoque premens vestigia rostro
Lustrat inadcessos venantum indagine saltus;
Nec sistit, nisi, conceptum sectatus odorem,
Deprendit spissis arcana cubilia dumis.

80

74. *membra furantem*, occultantem, furtim, seu clam se subducentem, ut XII, 300, et XIV, 561; Drak.
—**76.** *melior planta*. Conf. Virgil. Æneid. lib. V, v. 430: *Ille pedum melior motu*; et ibid. 69, et 150. Ed.
—*Acheram*; cf. ad III, 298, 299.

600N

77 sqq. Venusta comparatio Pauli, Hannibalem vestigantis, cum cane venatico; et ornate, sed non sine verborum luxurie, expressa. Compararunt jam alii Senec. Thyest. 498 sqq. et Hippol. 39 sq. —**78 sq.**
Nare mersa, h.e. depressa, demissa, ut *presso rostro* et *ore*, vel *demissi nare sagaci* ap. Lucan. IV, 443, et Senec. ll. cc. N. Heins. et Gronov. Diatr. Stat. c. 38. Sic *mergi* apud Senec. Herc. Cæt. 1348; Quintil. Decl. XIX, 4; Stat. Theb. V, 502; Colum. R. R. III, 18 et al. quos laudavit Drak. —**79.** *Tacito locum rostro pererrat*, etc. Sen. Thyest. 501. Διφᾶν ἰχνία δορχαλίδος, Callim. Epigr. xxxiii, 2. —**81.** *sistit*, ut ap. Virg. Ge. 479, al.

At conjux Jovis, ut Paulum depellere dictis
Nequidquam fuit, et consul non desinit iræ,
In faciem Mauri rursus mutata Gelestæ,
Avocat ignarum sævo a certamine Pœnum.
«Huc tela, huc, inquit, dextram inplorantibus adfer,
O decus æternum Carthaginis! horrida juxta
Stagnantes consul molitur prælia ripas;
Et laus haud alio major datur hoste peremto.»
Hæc ait; et juvenem diversa ad prælia raptat.

85

90

83 sqq. Conf. Virg. Æn. X, 633 sqq., ubi vid. Heyne. —**84.** *desinit iræ*, λήγει χόλοιο, ut *abstinere irarum*, Hor. Od. III, 27, 70, et *desistere pugnae*, Virg. Æn. X, 441. Cf. Lambin. ad Horat. Od. II, ix, 17.

86. *Pœnum ignarum*, scil. ipsam Junonem, non Gelestam, hæc moliri. Juno, ut Pauli cum Hannibale pugna inpediretur, alia molitur: in faciem enim Gelestæ mutata Hannibali mentitur, Paulum juxta Aufidum ingentem stragem edere, quum tamen is in longe diversa parte pugnaret; atque ita ignarum Pœnum, qui falsi Gelestæ dictis fidem habebat, a sævo vicini Pauli certamine avocat; Drak.

Flumineo Libycam turbabat in aggere pubem;
Cristæ nomen erat: bis terni juncta ferebant

601	Arma senem circa nati; pauperque penatum, Sed domus haud obscura Tuder, notusque per Umbros Bellator populos, factis et cæde docebat Natorum armigeram pugnans tractare cohortem.	95
601 _N	92. <i>aggere</i> ; vid. ad I, 265 . — 94. <i>pauper penatum</i> , ut <i>lar parvus pauperum</i> , Hor. Od. III, xxix, 14, et <i>parvi penates</i> , Virg. Æn. VIII, 543. Cf. sup. ad I, 616 . — 95. <i>domus</i> ; cf. ad I, 572 . — <i>Tuder</i> ; vid. ad IV, 222 . Unanima inde phalanx, crudo ducente magistro, Postquam hominum satiata <u>nece est</u> , prostraverat ictu Innumero cum turre feram, facibusque sequutis Ardentem monstri spectabat læta ruinam; Quum subitus galeæ fulgor, conoque coruscæ Majore intremuere jubæ: nec tarda senectus; (Adnovit nam luce virum) rapit <u>agmine natos</u> Sæva parens ultro in certamina, et addere passim Tela jubet, nec manantes ex ore feroci, Aut quæ flagrarent <u>galea</u> , exhorrescere flammæ.	100 105
602 _N	98. <i>crudo</i> ; cf. ad I, 405 . — 101. <i>Ardentem ruinam</i> , incendium turris delapsæ. — <i>monstri</i> , ut <i>feram</i> , pro elephanto. — 102 sqq. Adventus Hannibalis ex magnitudine et splendore armorum cognoscitur. Cf. I, 496... 501 . — 103. <i>nec tarda senectus</i> ; Crista senex non tardus fuit, tardavit, cessavit, sed rapuit, etc. — 104. <i>agmine</i> , ut sup. <i>cohors</i> et <i>phalanx</i> , adeoque omnes simul natos rapit. — 105. <i>addere</i> , jacere, ut XV, 716 . — 106 sq. Cf. ad IX, 444... 447 . — 107 seqq. Venusta comparatio Cristæ, filios ad fortiter pugnandum, adspectumque hostis intrepido animo ferendum, exhortantis, cum aquila, quæ ut verba Plinii (H. N. X, 3) aliis jam laudata, mea faciam, «inplumes etiamnum pullos suos percutiens, subinde cogit adversos intueri solis radios, et si conniventem humectantemque animadvertit, præcipitat e nido, velut adulterinum atque degenerem; illum cujus acies firma contra stetit, educat.» Eadem omnes aquilas, non solum haliaëtum, de quo Plin. l.c. agit, facere memorant Aristot. Histor. Anim. IX, 34 et 45 (ubi iisdem fere verbis illa traduntur); Ælian. H. A. II, 26; Petron. Sat. 120; (ubi vid. Gonsal.) Lucan. IX, 902 seqq.; Claudian. Præf. in III Consul. Honor. 1 sqq. (ubi vid. Barth.) et alii.	
602	Armiger haud aliter magni Jovis; anxia nido Quum dignos nutrit gestanda ad fulmina fetus, Obversam spectans ora ad Phaethontia prolem, Explorat dubios Phœbea lampade natos. Jamque suis daret ut pugnæ <u>documenta vocatis</u> , <u>En medias hasta</u> velox prætervolat auras. Hæsit multiplici non alte cuspis in auro, <u>Ac senium</u> invalido dependens prodidit ictu.	110 115
	108. <i>Armiger Jovis</i> , aquila, quæ avis sola, supra nubes volans, fulmine non percuti, et hinc <i>Jovis fulmina gestare</i> fingebatur. Vid. Plin. II, 55; X, 3 extr. Heins. ad Ovid. Met. X, 158, et inf. ad XII, 56, 58 . — 111. <i>Explorat dubios natos</i> , quinam velut adulterini sint; ut <i>explorare dubiam sobolem</i> sup. I, 413 . <i>Phœbea lampade</i> , eo, quod illos <i>cogit adversos intueri solis radios</i> . Cave cum Ill. Ernesti jungas <i>dubios Phœbea lampade natos</i> , et interpreteris, nondum satis firmatos ad solem intuentium. Videant latinæ poeseos studiosi carmen quoddam Car. RUÆI, cui titulus, <i>Aquila cum pullis</i> . Ed. 114. <i>multiplex aurum</i> , lorica, multis aureorum annulorum nexibus ornata (cf. II, 401 sq. et Virg. Æn. V, 259, 264); nisi malis intell. clipeum, σάκος ἐπιταβόειον, auro obductum. Cf. ad V, 318 . — 115. Cf. V, 568 sq. et Virg. Æn. II, 544 sq.	
603	Cui Pœnus: «Quinam ad cassos furor inpulit ictus Exsanguem <u>senio dextram</u> ? vix prima momordit Tegmina Callaici cornus tremebunda metalli. En, reddo tua tela tibi: memorabilis ista A nobis melius discet bellare juvenus.» Sic propria miseri transfigit pectora corno. At contra (horrendum) bis terna spicula dextra Torta volant, paribusque ruunt conatibus hastæ. Haud secus ac Libyca fetam tellure læenam Venator premit obsesso quum Maurus in antro, Invadunt rabidi jam dudum, et inania tentant Nondum sat firmo catuli certamina dente.	120 125
603 _N	117. <i>Exsanguem</i> , debilitatam, ut II, 320 ; V, 328 . — <i>prima Tegmina</i> ; cf. ad V, 318 . — 118. <i>Callaici metalli</i> . Cf. II, 395 sq. — <i>cornus</i> , hasta, <i>tremebunda</i> , quæ in superficie clipei hærens nutat, sive tremulo motu per auras volavit; Ern. qui utrumque putat indicium esse teli exiguo impetu emissi: quod nobis non persuasit. Cf. II, 448 ; V, 628 ; VI, 251 . 122. <i>bis terna dextra</i> , a sex Cristæ filiis simul <i>torta</i> , emissa. — 124 sqq. Filii Cristæ, patre occiso, cum Hannibale pugnantes, comparantur catulis lænæ, venatores pro matre adgredientibus. — <i>feta læena</i> , ut I, 406 . 126. <i>jam dudum</i> , confestim. Cf. ad VIII, 37 .	
	Consumit clipeo tela, et, conlectus in arma, Sustinet <u>ingentes crepitantibus</u> ictibus hastas Sidonius ductor: nec jam per vulnera credit, Aut per tot cædes actum satis; iraque anhelat,	130

Ni leto det cuncta virum, jungatque parenti
Corpora, et excidat miseros cum stirpe penates.

128. *Consumit clipeo tela*, ut **V, 642.** —*conlectus in arma*, h.e. in clipeum, ὑφιζάνων, ut ap. Virg. *Æn.* X, 412, et XII, 491, ad quæ loca vid. Heyne.

Tunc Abarim adfatur; namque una hic armiger ira
Flammabat Martem, atque omnes comes ibat in 135
actus:

604 «Suppedita mihi tela: vadis viventis Averni
Demitti globus ille cupit, qui nostra lacessat
Tegmina, jam stultæ fructus pietatis habebit.»
Hæc fatus jaculo Lucam, qui maximus ævi,
Transadigit: *pressa juvenis cum cuspidē labens* 140
Arma super fratrum resupino concidit ore.
Mortiferum inde manu properantem vellere ferrum
Pilo Volsonem (namque hoc de strage jacentum
Fors dabat) adfixa sternit per tegmina nare.

604N **134.** *armiger*, θεράπων. Vid. **ad I, 66.** —**135.** *actus*, cœpta, molimina. Drak. cf. Val. Fl. IV, 162 et sup.
III, 78. —**136 seq.** *Vadis viventis Averni Demitti*; vid. **ad I, 439.** —*globus ille*, sex filii Cristæ.
—**138.** *Tegmina*, clipeum. —*stultæ pietatis*, qua patris necem contra fortiorem frustra ulturi erant; Cell.

140. *pressa*, alte inpressa. Cf. **ad I, 383.**

143. *hoc pilum.* —*jacentum Romanorum.* —**144.** *Fors dabat Hannibali.*

Tum Vesulum, calido lapsantem in sanguine fratrum, 145
Ense metit rapido; plenamque (heu barbara virtus!)
Abscisi galeam capitis, ceu missile telum,
Conversis in terga jactit. Telesinus, ad ossa
Inliso saxo, qua spina interstruit artus,
Obcumbit; fratrisque videt labentia membra 150
Quercentis, quem funda procul per inane voluta
Sopierat, dum supremam Telesinus in auras
Exhalat lucem, et dubitantia lumina condit.

145. Cf. Virg. *Æn.* II, 551. —**146.** Conf. Stat. Th. VIII, 697, et Iscan. B. Troi. V, 253, Drak. —*Ense metit*,
vid. **ad IV, 213.** —*rapido*, raptim. —**149.** *qua spina interstruit artus*, in imo dorso, scilicet ad femorum
commissuras, Ern. —**152.** *Sopire*, sensu privare, et hinc interficere, ut ap. Lucret. III, 917, 1051;
conniventem somno consopiri sempiterno ap. Cic. Tusc. Qu. I, 49; διευνάζειν apud Eurip. Hippol. 1375.
Nam mors sopori, vel somno et nocti comparatur. Cf. **ad II, 574 in V.L.** —**153.** *dubitantia lumina*, ut
natantes oculi II, 122, ubi vid. not. Conf. inf. v. 457, et Georg. IV, 496.

At fessus mærore simul, cursuque, metuque,
Et tamen haud iræ vacuus, non certa per æquor 155
Interdum insistens Perusinus membra ferebat.
Hunc sude, quam raptam Libyci per terga jacentis
Armiger obtulerat monstri, super inguina fixum
Obtruncat, quercuque premit violentus obusta. 160
Tentarat precibus sævum lenire furorem;
Sed Stygius primos inplevit fervor hiatus,
Et pulmone tenus demisit anhelitus ignem.

605N **155.** *non certa membra*, quia vulneratus erat, Cell.

157. *Libyci monstri*, elephantis, *jacentis*, occisi. —*per terga*, ex incensa turri, elephantis tergori inposita.

160. *furorem*, iram Hannibalis. —**161.** *Stygius fervor*, sudes adusta, et hinc letifera. —*primos hiatus*, os
apertum, quo preces modo fundere tentarat, h.e. tentaturus erat.

Tandem cum toto cecidit grege, nomen in Umbro
Clarum, Crista, diu populo: ceu fulmine celsa 165
Æsculus, aut, proavis ab origine cognita, quercus
Quum fumat percussa Jovi, sacrosque per ævum
Æthereo ramos populantur sulfure flammæ;
Donec victa Deo late procumbit, et omnem
Conlabens operit spatioso stipite prolem.

164 sqq. Heroes in pugna cadentes passim comparantur magnis arboribus, vento, vel securi, vel, ut h.l.
et ap. Hom. *Iliad.* ξ, 414 sq. fulmine eversis. Vid. Cerda et Heyne ad Virg. *Æneid.* V, 448 sq. Jani ad
Horat. Od. IV, vi, 9 seq. —**166.** *Jovi*, a Jove. —*sacros ramos*; cf. **ad III, 501** et **691.** —*sacros per ævum*,
inviolatos inde ab antiquissimis temporibus. Conf. Bentl. ad Hor. *carm.* sæc. v. 26. —**167.** *sulfure*; cf.
Hom. l.c. —**168.** *victa Deo*, vi fulminis. —**169.** *omnem prolem*, minores arbores, ex majoris semine aut
radicibus enatas; Cell.

Atque ea dum juxta Tyrius stagna Aufida ductor 170
Molitur, Paulus, numerosa cæde futuram
Ultus jam mortem, ceu victor bella gerebat
Inter mille viros: jacet ingens Phorcys ab antris
Herculeæ Calpes, cælatus Gorgone parmam,
606 Unde genus *tristique* Deæ manabat origo. 175

173. Cf. *ad II, 59.* —*ab antris*, ut **I, 431**, ubi vid. V.L. —**174.** *Calpes*, intell. Mauretania, quæ objacet; Cell. *Herculeæ*; cf. *ad I, 142.* —*cælatas Gorgone parmam*, in cuius parma cælatum erat caput Gorgonis, seu Medusæ, filiæ Phorci, seu Phorcycos, a quo Phorcys miles oriundus fingitur. —**175.** *Unde*, a Calpe, ubi olim regnarat una cum sororibus; N. Heins. —*Deæ*, Medusæ. —*tristi*; cf. *ad I, 147.*

Hunc objectantem sese, atque antiqua tumentem
Nomina saxificæ monstrosa e stirpe Medusæ,
Dum lævum petit incumbens violentius inguen,
Detrahit, excelsi conreptum vertice conī,
Adflictumque premens, tergo qua balteus imo
Sinuatur, coxaque sedet munimen utraque,
Conjecto fodit ense super: vomit ille calentem
Sanguinis effundens per hiantia viscera rivum,
Et subit Ætolos Atlanticus adcola campos.

180

176. *tumentem*; vid. *ad II, 288*; **VI, 598**; **XVII, 429. —**177.** *saxificæ Medusæ*, ut ap. Sen. Herc. fur. 901; Lucan. IX, 670; Ovid. Met. V, 217, et in Ibin, 553. —**179.** *Detrahit* ad terram, eique *adfligit.* —*vertice conī*, galea. —**180.** *balteus* h.l. non a quo ensis in humero dependet, sed cingulum commune. —**184.** *Atlanticus adcola*, Phorcys Mauretanus. —*Ætolos campos.* Vid. *ad I, 125.* —*subit campos*, ibi cadit, moritur, ut τὰχα γαῖαν ὑπὲρ Διὸς ἄσπετον αἴσαν Δυσόμειθ' ἔσσυμένως, Calab. lib. III, Dausq. Sic et δύναι δόμον Ἄϊδος εἶσω, dixit Hom. Iliad. γ, 322.**

Has inter strages rapido terrore coorti
Invadunt terga, atque averso turbine miscent
Bella inopina viri, Tyrius quos fallere doctos
Hanc ipsam pugnae rector formarat ad artem:
Subcinctique dolis, fugerent ceu Punica castra,
Dediderant dextras. Tum totis mentibus actam
In cædes aciem pone atque in terga ruentes
Præcipitant: non hasta viro, non deficit ensis.
E strage est ferrum, atque evulsa cadavere tela.

185

185. Numidarum stratagema notum ex Frontin. Strat. II, v, 27; Val. Max. VII, 4 ext. 2, et inpr. Liv. XXII, 48. Appianus, B. Hannib. c. 20 et 22, Celtiberis illud tribuit, non Numidis. —**186 seq.** *turbine*, ut **lib. I, v. 41. —*miscent Bella*; sic *ad I, 69*, *miscentem pugnas*, ubi videndæ notæ. ED. —**189.** *Subcincti dolis*, ut contra *discingere dolos VII, 153.* —**192 seq.** «Adreptis scutis, quæ passim inter acervos cæsorū corporum strata erant, aversam adoriuntur Rom. aciem.» Liv. l.c.**

190

Raptum Galba procul (neque enim virtutis amorem
Adversa exemisse valent) ut vidit ab hoste
Auferrī signum, connisus corpore toto
Victorem adsequitur, letalique occupat ictu.
Ac dum comprehensam cæso de corpore prædam
Avellit, tardeque manus moribunda remittit,
Transfixus gladio propere adcurrentis Amorgi
Occidit, immoriens magnis non prosperus ausis.

195

196. *connisus corpore toto*, ut **II, 629**; **IX, 379**, et Virg. Æn. X, 127. —**197.** *occupat ictu*, φθάνει πλήξας. Cf. *ad V, 520.* Sic et φθάνει μὴν βαλῶν, φθῆη ὑπὸ δουρὶ τυπεῖς, φθῆσιν ὀρεξάμενος χροᾶ dixit Hom. Odys. χ, 91; Iliad. π, 861; ψ, 805.

198. *prædam*, signum, vexillum.

Hæc inter, veluti nondum satiasset Enyo
Iras sæva truces, sublatum pulvere campum
Vulturnus rotat, et candentes torquet arenas.
Jamque reluctantes stridens inmane procella
Per longum tulit ad campi suprema, cavisque
Adflictos ripis tumidum demersit in amnem.
Hic tibi finis erat, metas hic Aufidus ævi
Servabat tacito, non felix Curio, leto.
Namque, furens animi dum consternata moratur
Agmina, et oppositu membrorum sistere certat,
In præceps magna propulsus mole ruentum
Turbatis hauritur aquis, fundoque volutus
Hadriaca jacuit sine nomine mortis arena.

205

202. *Enyo*, Ἐνυὼ, græcum nomen Bellonæ, de qua cf. **IV, 439 sq.** et **V, 220 seq.** —**203.** *Pulvere campum*, pro, pulverem campi, seu in campo. —**204.** *candentes*; v. V.L.

205 seq. Procella, ex vehementiori Vulturni flatu constans, reluctantes et invitos milites ad ultimam partem campi tulit; Drak. —*stridens inmane procella*, ut ap. Virg. Æn. I, 102. Cf. *ad VII, 573.*

209. *tacito leto*; v. *ad III, 145*, et cf. inf. v. 403.

214. *sine nomine*; conf. *ad IX, 373.* —*Hadriaca arena*, ut *ad litora Hadriaca ponti I, 54.*

Ingens ferre mala, et Fortunæ subdere colla
Nescius, adversa fronte incurrebat in arma
Vincentum consul: pereundi Martius ardor,
Atque animos jam sola dabat fiducia mortis;
Quum Viriathus agens telis, regnator Hiberæ

215

Magnanimus terræ, juxta atque ante ora furentis
Obtruncat Pauli fessum certaminis hostem.

220

215. *Fortunæ subdere colla*; v. **ad VI, 414.** — **217 sq.** Conf. **ad I, 559 seq.** — *Consul, Æmilius Paulus.*
— **219.** De *Viriatho* v. **ad III, 354.** — *regnator Hiberæ terræ, imperator Lusitanorum.*
— **220.** *Magnanimus*; conf. **ad I, 29.** — **221.** *hostem*, Servilium consularem, de quo v. **ad VIII, 664.**

Heu dolor! heu lacrimæ! Servilius optima belli,
Post Paulum belli pars optima, conruit ictu
Barbarico, magnamque cadens leto addidit uno
Invidiam Cannis: tristem non pertulit iram
Consul, et insani quamquam contraria venti
Exarmat vis, atque obtendit pulvere lucem,
Squalentem rumpens ingestæ torvus arenæ
Ingreditur nimum, ac ritu jam moris Hiberi
Carmina pulsata fundentem barbara cætra
Invadit, lævæque fodit vitalia mammæ.
Hic fuit extremus cædum labor: addere bello
Haud ultra licuit dextram, nec tanta relictum est
Uti, Roma, tibi posthac ad prælia Paulo.

225

230

222. Conf. **V, 190.** — *optima belli pars*, ut ap. Virg. *Æn.* X, 427, 737. Cf. **ad V, 329.** — **224 seq.** *addidit Invidiam Cannis*, Cannensis cladis memoriam ingratiorem, ipsamque calamitatem acerbiolem fecit. Cf. **VI, 402.** — **225.** Cf. **XV, 690.** — **226 sq.** *contraria vis venti Exarmat*, hebetat, *lucem*, aciem oculorum. — *insani*, ut **VI, 175.** — **227.** *Exarmat*, arma extorquere conatur; Lenz. — *obtendi* proprie dicuntur res, quibus vela obducuntur, vel tenebræ, unde *obtendit* h. l. tegit, occultat, velat. Cf. Val. Fl. III, 718; Intpp. ad Virg. Ge. I, 248; Heins. ad Claud. R. P. II, 226, et Gigantom. 92; Barth. ad Stat. Th. II, 248, et V, 45; Gronov. ad Senec. *Æd.* 625; Ernesti ad Tac. Hist. III, 56. — **229 seq.** Cf. **ad III, 348**, et **IV, 215.**
— **231.** *vitalia* membra, unde vita maxime pendet, ut ap. Lucan. VI, 194, 197; VII, 620; IX, 743 al. Eodem sensu *qua fata celerrima* dixisse Virg. *Æn.* XII, 507, observat Lef. — *vitalia*, cor; Lenz.

609N

Saxum ingens, vasto libratum pondere, cæca
Venit in ora manu, et, perfractæ cassidis æra
Ossibus infodiens, complevit sanguine vultus.
Inde pedem referens, labentia membra propinquo
Inposuit scopulo, atque, undanti vulnere anhelans,
Sedit terribilis clipeum super ore cruento:
Inmanis ceu, depulsis levioribus hastis,
Adcepit leo quum tandem per pectora ferrum,
Stat teli patiens media tremebundus arena,
Ac, manante jubis rictuque et naribus unda
Sanguinis, interdum languentia murmura torquens,
Effundit patulo spumantem ex ore cruorem.

235

240

245

235 sqq. Cf. Liv. XXII, 49. — *cæca manu*; v. **ad V, 3.** — **236.** *perfractæ cassidis æra*, ut ap. Lucan VI, 193; Lef.

239. *undanti vulnere*, ut apud Virg. *Æneid.* X, 908; Stat. Th. I, 449; II, 124, et *unda sanguinis* mox **v. 244** et apud Val. Fl. VI, 573. Cf. Heyne ad Virg. *Æn.* IX, 700, et Heins. ad Claud. R. P. III, 127.
— **241 sqq.** Conf. Virg. *Æn.* IX, 792 sqq. ubi vid. Heyne. — **243.** *tremebundus*, ut *terrītus* ap. Virg. l.c. Cf. V.L. et Hom. *Iliad.* λ, 553; ρ, 111 seq. — *arena* amphiteatri. — **245.** *murmura torquens languentia*, ut **IV, 278.** — **246.** *spumantem cruorem*, ut *canentem I, 424*, ubi v. V.L.

610N

Tum vero incumbunt Libyes super: ipse citato
Ductor equo, qua flatus agit, qua pervius ensis,
Qua sonipes, qua belligero fera bellua dente.
Obrutus hic telis ferri per corpora Piso
Rectorem ut vidit Libyæ, connisus in hastam
Iliā cornipedis subrecta cuspide transit,
Conlapsoque super nequidquam incumbere cœptat:
Quum Pœnus, propere conlecto corpore, quamquam
Cernuus inflexo sonipes effuderat armo;
«Umbræne Ausoniæ rediviva in bella retractant
Post obitum dextras? nec in ipsa morte quiescunt?»
Sic ait, atque ægrum cœptanti adtollere corpus
Arduus insurgens totum permiscuit ensem.

250

255

248. *Ductor*, Hannibal. — *status*, Vulturinus, Pœnos adjuvans.

250. *ferri*, equo citato vehi, *per corpora*, cadavera Rom., inter quæ saucius jacet Piso. — **252.** *subrecta cuspide*, sursum erecta; v. **ad VII, 650.** — *Iliā transit* Piso, propr. cuspis. — **254.** *Conligere corpus*, se erigere. — **255.** Cf. Virg. *Æn.* X, 894, et ibi Heyne. — **256 sq.** Num exanimes Romani reviviscunt, et arma retractant? Lefeb. Hunc locum putat expressum ex Hom. *Iliad.* φ, 55. Similem Sillii locum me supra legere memini, quem tamen nunc frustra requisivi.

259. *arduus insurgens*, ut *alte insurgens I, 401*, et *adsurgens IV, 610.* — *permiscuit visceribus*, h.e. infixit.

Ecce, Cydonea violatus arundine plantam,
Lentulus effusus campum linquebat habenis;
Quum videt in scopulo rorantem saxa cruore,

260

611 Torvoque obtutu labentem in Tartara Paulum.
Mens abiit; puduitque fugæ: tum visa cremari
Roma viro, tunc ad portas jam stare cruentus
Hannibal, et totum tunc primum ante ora fuere
Sorbentes Latium campi: «Quid deinde relictum,
Crastina cur Tyrios lux non deducat ad Urbem,
Deseris in tantis puppim si, Paule, procellis?» 265

611N **260.** Cf. Liv. XXII, 49. — *Cydonea arundine*; vid. ad II, 90, et Heyne ad Virg. Æn. XII, 858.
— **262.** *rorantem saxa cruore*; v. ad IV, 447, et Heins. ad Claud. in Rufin. I, 383.

264 sqq. Mortuo Paulo Roma ipsi et omne Latium perire videbatur. — *Mens fugæ abiit*, fugiendi impetus eum reliquit; Lenz. — **267.** *campi* Cannenses in Apulia *sorbentes Latium totum*, sanguinem totius Italiæ. Conf. XI, 565, 566, et ad I, 50, 51. — **269 seq.** Verbis, e re nautica petitis, designatur auxilium Romanis in summo discrimine præstandum, *puppim* (gubernaculum), *gubernare damna belli*, etc.

Testor Cælicolas, inquit, ni damna gubernas 270
Crudelis belli, vivisque in turbine tanto
Invitus; plus, Paule, (dolor verba aspera dictat)
Plus Varrone nocens: cape, quæso, hunc, unice rerum
Fessarum, cape cornipedem: languentia membra
612 Ipse levabo humeris, et dorso tuta locabo.» 275

270 sqq. Ernesti monet, poetam manifeste veritatem Livii non adsecutum esse, apud quem Lentulus non adhortetur Paulum, ut ne desit Romanis, nec mortem vitæ præferat (quod nunc non integrum fuisset ei vulneribus confecto et moribundo), sed hoc modo postulet ab eo, ut, dum aliquid virium supersit, hostibus se eripiat, ne in ipsa pugna consul moriatur. Meo vero qualicumque iudicio Silius recte mentem Livii cepit. Non tam triste fuit et acerbum, consulem, in acie, quam talem virum perire. Vulnera autem Pauli forte sanari potuissent, nisi obstinato ad moriendum fuisset animo. Ipse ap. Liv. l.l. a Lentulo petit, ut *patiatur se expirare, ne aut reus iterum e consulatu sit, aut adcasator collegæ existat*. Quod non rogasset, si nulla vitæ spes reliqua fuisset. Conf. V.L. — **273 seq.** *rerum Fessarum*; v. ad I, 566. — *unice rerum fessarum*; v. V.L. — *unice rerum Fessarum*, cladis communis, h.e. qui præ ceteris dignus es, ut serveris; Lenz. coll. verbis Liv. XXII, 49: «L. Æmili, quem unum insontem culpæ cladis hodiernæ dii respicere debent, cape hunc equum, etc.» Livius superat poetam. ED.

612N

Hæc inter, lacero manantem ex ore cruorem
Ejectans, consul, «Macte o virtute paterna!
Nec vero spes angustæ, quum talia restent
Pectora Romuleo regno: calcaribus aufer,
Qua vulnus permittit, equum; atque hinc ocium Urbis 280
Claudantur portæ: ruet hæc ad mœnia pestis.
Dic, oro, rerum Fabio tradantur habenæ.

276. Respondet Paulus, at multo loquacius, quam in Livio (XXII, 49), cujus omnis narratio naturæ rei et tempori convenientior videtur; Ern. Enimvero Silius huic narrationi vix quidquam addidit præter ornatum poeticum. — **277.** *Macte o virtute paterna*; ut ap. Liv. l.c. Cf. ad IV, 475. Laudatur juvenis virtus, quoniam is equi sui usum consuli obtulerat, ejusque loco mori cupiebat.

280. *Qua*, quatenus, *permittit vulnus* in planta, v. 260. — **281.** *hæc pestis*, Hannibal. Cf. ad I, 174.

282. Conf. I, 144.

Nostris pugnavit monitis furor: amplius acta
Quid superest vita, nisi cæcæ ostendere plebi
Paulum scire mori? feror an consumtus in Urbem 285
Vulneribus? quantine emtum velit Hannibal, ut nos
Vertentes terga adspiciat? nec talia Paulo
Pectora, nec manes tam parva intramus imago.

283. *Nostris monitis pugnavit*, obstitit, *furor* Varronis; Mars. — **284.** *cæcæ plebi*; vid. ad VII, 540.
— **286.** Conf. Virg. Æn. XII, 678 seq. En *animæ magnæ Prodigum Paulum, superante Pæno*, ut verba Horat. Od. I, XII, 37, mea faciam. — **286.** *Quantine emtum velit Hannibal?* Cf. ad V, 601, 602. — **288.** Vid. ad VIII, 145 sq. — *imago*; v. ad I, 97.

613

Ille ego... Sed vano quid enim te demoror æger,
Lentule, conquestu? perge, atque hinc cuspide
fessum 290
Eripe quadrupedem propere.» Tum Lentulus Urbem,
Magna ferens mandata, petit; nec Paulus inultum,
Quod superest de luce, sinit: ceu vulnere tigris
Letifero cedens tandem, projectaque corpus
Luctatur morti, et languentem pandit hiatum 295
In vanos morsus, nec subficientibus iræ
Ictibus, extrema lambit venabula lingua.

289. *Ille ego...*, abrupta oratio, de qua vid. ad VI, 110. De formula loquendi *ille ego*, cf. Heins. ad Ovid. Trist. V, VII, 55. — **292 sqq.** Paulus extremas vires in hostibus ulciscendis consumit: scena heroica, exiguam veri similitudinem habens, at narrata probabiliter; Ern. — **293 seq.** Similis comparatio sup. v. 241 seq. et I, 421 sqq. — **294.** *projectaque corpus*, ut *projecto lucis amore* sup. v. 42. Cf. ad V, 226. — **295.** *luctatur morti*; v. ad II, 514. — **297.** *extrema*, extremum spirante. ED.

613N

Jamque coruscanti telum, propiusque ferenti
Gressum exsultantem, et securo cædis Iertæ
Non exspectatum surgens defixerat ensem,
Sidoniumque ducem circumspectabat, in illa
Exoptans animam certantem ponere dextra.
Sed vicere virum coeuntibus undique telis
Et Nomas, et Garamas, et Celtæ, et Maurus, et
Astur.

300

614

Hic finis Paulo: jacet altum pectus, et ingens
Dextera, quem, soli si bella agitanda darentur,
Æquares forsā Fabio: mors additur Urbi
Pulchra decus, misitque viri inter sidera nomen.

305

298. *coruscanti telum*, ut ictum daret. Cf. ad I, 434. —**299.** *securo cædis*, qui non dubitabat, quin Paulum facile occideret. —**302.** Exoptabat mori in certamine cum Hannibale, viro fortissimo. Sic *tuaque animam hanc effundere dextra*, dixit Virg. *Æn.* I, 98. Cf. sup. ad v. 67 sq. et ad II, 705.

614N

305. *ingens Dextera*, vir fortissimus. —*Dextera, quem*, ut βρέφος φερωντα, Anacr. III, 17, ubi vid. Intpp. σώματα ὄστις, Sophocl. *Ajac.* 760, ubi v. Brouck. Cf. sup. ad V, 495, et Köppen ad Hom. *Iliad.* β, 278. —**306.** *darentur*, data fuissent.

Postquam spes Italum mentesque in consule
lapsæ,

Ceu truncus capitis, sævis exercitus armis
Sternitur, et victrix toto fremit Africa campo.
Hic Picentum acies, hic Umber martius, illic
Sicana procumbit pubes, hic Hernica turma.
Passim signa jacent, quæ Samnis belliger, et quæ
Sarrastes populi, Marsæque tulere cohortes;
Transfixi clipei, galeæque, et inutile ferrum,
Fractaque conflictu parmarum tegmina, et ore
Cornipedum derepta fero spumantia frena.
Sanguineus tumidas in campos Aufidus undas
Ejectat, redditque furens sua corpora ripis.

310

315

320

309. *mentes lapsæ*, animus Rom. fractus est. —*in consule*, morte Pauli.

313. *Sicana pubes*; cf. V, 489 sq.

315. *Sarrastes populi*; v. ad VIII, 536.

319. Cf. VIII, 669 seq.

Sic Lagea ratis, vasto velut insula ponto
Conspecta, inlisit scopulis ubi nubifer Eurus,
Naufragium spargens operit freta; jamque per undas
Et transtra, et mali, laceroque aplustria velo,
Ac miseri fluitant revomentes æquora nautæ.

615

325

321 sqq. *Lagea ratis*; v. ad I, 196. Drak. suspicabatur, poetam respexisse ad naves portentosæ magnitudinis, a Ptolemæo Philopatore exstructas (v. Athen. *Deipnos.* V, 8, pag. 203, et Plut. *Demetr.* 59), vel ad naves Antonianas, de quibus v. Heyne ad Virg. *Æneid.* VIII, 691 sqq. ex quo loco etiam navis cum *insula* comparatio petita est. —**324.** *aplustre*, seu aplustrum, ἄφλαστον, seu ἄπλαστον, ornamentum puppis, tabulatum, in quo post diætam erigebatur baculus, στηλῖς, e quo dependebat *velum*, h. est, linteum, seu fascia (ταυρία, *Flagge*), quæ motum venti indicabat. Conf. Köppen ad Homer. *Iliad.* o, 717; Gesneri *Thes.*, et, quos Drak. laudat, Scheffer. de *Re Nav.* II, 6; Salmas. *Exerc. Plin.* p. 403 seq.; Cuper. *Apoth. Hom.* p. 50 et 196; Fabrett. ad *Column. Trai.* pag. 117, et Beger. *Thes. Brand. T.* III, p. 408. Cf. et V.L. Vide etiam Wernsdorf ad *Rutil. Itin.* I, 513, in *Poet. Min. T.* V, P. I, p. 167. —**325.** *æquora*, aquam.

615N

At Pœnus, per longa diem certamina sævis
Cædibus emensus, postquam eripuere furori
Insignem tenebræ lucem, tum denique Martem
Dimisit, tandemque suis in cæde pepercit.
Sed mens invigilat curis, noctisque quietem
Ferre nequit: stimulat dona inter tanta Deorum,
Corque acuit nondum portas intrasse Quirini.
Proxima lux placet. Hinc strictos ferre ocuis enses,
Dum fervet cruor, et perfusæ cæde cohortes,
Destinat, ac jam claustra manu, jam mœnia flamma
Occupat, et jungit Tarpeia incendia Cannis.

330

616

335

326 sqq. Hannibal post victoriam Cannensem extemplo Romam contendere et obpugnare constituit: in quo poeta non historicam veritatem (v. Liv. XXII, 51), sed rationem poeticam, et episodii de machinatione Junonis (v. 337 sqq.) comminiscendi occasionem spectavit. —**329.** *suis*, suorum labori, in *cæde* Rom. peragenda; Dausq.

331 seq. Cf. V.L.

616N

334. Dum recens est ardor militum. —**336.** *Occupat et jungit*, spe et cogitatione.

Quo turbata viri conjux Saturnia cæpto,
Irarumque Jovis Latiique haud inscia fati,

Incautum ardorem atque avidas ad futile votum
Spes juvenis frenare parat: ciet inde quietis
Regnantem tenebris Somnum; quo sæpe ministro
Edomita inviti componit lumina fratris.

340

340 sq. Similiter *Somnus* mittitur ad Agamemnonem Hom. Iliad. β, 6 seq. ad Neptunum Iliad. ξ, 354 sq. ad Jovem Iliad. ξ, 230 sq. quo et h.l. v. 342 spectat. — *quietis tenebris*, a vestibulo et aditu locorum inferorum; ubi Somni sedes. Vid. Heyne ad Virg. *Æneid.* VI, 278, et Köppen ad Hom. Iliad. ξ, 231. — **342.** *fratris*, Jovis.

Atque huic adridens, «Non te majoribus, inquit,
Ausis, Dive, voco; nec posco ut mollibus alis
Des victum mihi, Somne, Jovem: non mille premendi
Sunt oculi tibi, nec spernens tua numina custos
Inachiæ multa superandus nocte juvencæ.
Ductori precor inmittas nova somnia Pæno,
Ne Romam et vetitos cupiat nunc visere muros,
Quos intrare dabit nunquam regnator Olympi.»

345

617

350

343. *majoribus Ausis*, ad majora ausa. — **344.** *mollibus alis*; χρυσέαις πτερόγεσσις, Orph. Arg. 1009. Ὀνειροὶ μελανοπτέρυγες, Eurip. Hecub. 71. Somnus alis, vel, ut mox v. 356, virga tangit, quibus soporem inmittit. Conf. Broukh. et Heyne ad Tibull. II, 1, 89; III, 14, 55. Cuper. Apoth. Hom. pag. 178; Spanh. ad Callim. H. in Del. v. 234, et Herderi *zerstreute Blätter*, T. II, p. 322. — **345 sq.** Non Argus tibi sopiendus est, custos Ius, filiæ Inachi, in vaccam mutatæ: quæ fabula vel tironibus nota est ex Ovid. Met. I, 624 sqq. — *mille oculi*, Argus πανόπτης, de quo v. Heyne ad Apollod. p. 252 seq. Centum ei oculos tribuunt Ovidius et alii. Cur *spernat numina* Somni, docebit idem Ovid. l.c. v. 626 sq. et 685 sq. — **347.** *nocte*, somno. Vid. ad II, 563. — *multa*, propter multos oculos.

348. *nova somnia*, inusitata, ab ipso Somno inmissa. Lefeb. *étranges*. Drak. quæ cum aliquo terrore animum percellunt, aut forma ac modo inusitato metum atque horrorem incutiunt, ut ap. Tibull. II, 7, 19 (al. vi, 37), ubi vid. Broukh. — **349 sq.** Conf. VI, 599... 605, et XII, 605 seq. Drak. — *vetitos muros*. Cf. ad III, 501; IV, 788.

617N

Imperium celer exsequitur, curvoque volucris
Per tenebras portat medicata papavera cornu.

351 sq. Cf. ad II, 543 sq. Somnus manu tenet *cornu*, unde soporem infundit, (v. Burm. ad Val. Fl. IV, 16; VIII, 72; Heyne et Cerda ad Virg. *Æn.* I, 692; Cl. Doering. Eclogæ poett. lat. pag. 249; Spencii Polymet. XII, pag. 264; Barth. et Lutat. ad Stat. Th. II, 144; VI, 27. Lessing. *Wie die Alten den Tod gebildet*, p. 1, 45 al.) et *papavera* (propter vim soporificam, quæ nigro inprimis papaveri inest, unde opium paratur) effundit, de quo v. Martin. ad Virg. Ge. I, 78; IV, 545; Ovid. Met. XI, 605 seq. Signum a Tollo post Cic. Or. pro Archia et a Drak. ad h.l. editum, Mariett. *Traité des Pierres gravées*, T. II, pag. 1, n. LX (ubi Somnus ex manu Noctis, cui tres Ὀνειροὶ a tergo stant, papaverum manipulum adcipit), et auctor libri qui inscribitur, *papaver ex omni antiquitate erutum*, Norib. 1713, 1714, p. 155 sq.; 170 sq. — **352.** *medicata*; conf. Heyne ad Virg. *Æn.* IV, 486, et VI, 420.

Ast ubi, per tacitum adlapsus, tentoria prima
Barcæi petiit juvenis, quatit inde soporas
Devexo capiti pennas, oculisque quietem
Inrorat, tangens Lethæa tempora virga.
Exercent rabidam truculenta insomnia mentem:
Jamque videbatur multo sibi milite Thybrim
Cingere, et insultans adstare ad mœnia Romæ.

355

618

353. *per tacitum adlapsus*, ut *Ille volat, nullos strepitus facientibus alis* ap. Ovid. Met. XI, 650; Drak. Cf. ad VII, 527. — **354 sq.** *Barcæi juvenis*, Hannibalis. Cf. I, 72. — *soporas pennas*; cf. ad v. 344. — *quatit Devexo capiti*, supra caput, στῆ δ' ἄρ ὑπὲρ κεφαλῆς, Hom. Iliad. β, 21, ubi vid. Köppen. — **355.** *oculis quietem Inrorat*; cf. ad VIII, 121 in Var. Lectt. Heyne et Cerda ad Virg. *Æneid.* I, 691, et III, 511; Burm. ad Val. Fl. IV, 16. — **356.** Imitat Virg. *Æn.* V, 854 sq. ubi Heyne coll. Apollon. IV, 156, monet, *virgam*, vel *ramum* proprie adcipiendum, et rem ab aqua lustrali ductam esse. Conf. Barth. ad Stat. Silv. V, 14, 18; Doering. Eclog. poett. lat. p. 242; Gronov. Obs. II, 1, p. 210 sq.; Turneb. Advers. XXI, 4, et Burm. ad Val. Fl. VIII, 84. Sic et Mercurius ῥάβδω ὄμματ' ἀθέλει, Hom. Odys. ε, 47; v. Gronov. l.c. Ernesti *virgam* h.l. ipsa papavera dici putat. *Lethæa virga*, ut Ληθαῖον πτερόν ὕπνου, dixit Callimach. Hymn. in Del. vers. 234. Cf. Virg. Georg. I, 78; IV, 545, et *Æneid.* V, 854.

618N

357. *insomnia*, somnia, ut XI, 102; Virg. *Æn.* VI, 897, et Tibull. III, 4, 1, ubi v. Broukh. Singula h.l. ἐναργῶς et apte expressa, inpr. adparitio oratioque Jovis. — **358.** *videbatur sibi*, somniabat.

Ipsa refulgebat Tarpeiæ culmine rupis,
Elata torquens flagrantia fulmina dextra,
Jupiter; et lati fumabant sulfure campi,
Ac gelidis Anio trepidabat cærulæ undis;
Et densi ante oculos iterumque iterumque
tremendum
Vibrabant ignes: tunc vox effusa per auras:
«Sat magna, o juvenis, presa est tibi gloria Cannis;
Siste gradum; neque enim sacris inrumpere muris,
Pœne, magis dabitur, nostrum quam scindere
cælum.»
Adtonitum visis, majoraque bella paventem
Post confecta Sopor Junonia jussa relinquit;

360

365

370

Nec lux terribili purgavit imagine mentem.

363. Cf. ad I, 49, et V, 542. —**367 seq.** Hæc graviter et ad dignitatem majestatemque Rom. urbis adumbrandam adcommodate dicta. —*sacris muris*; vid. ad III, 501; *inrumpere muris*; conf. ad II, 378 in V.L. *inrumpere* proprie significat, quo non licet penetrare, v.c. in adyta et penetralia, de profanis et non initiatis. Vid. Heins. ad Ovid. Trist. II, 305, et Burm. ad Quintil. II, 1, p. 320.

619N **371.** *Nec lux purgavit imagine mentem*, etiam vigili imago nocturna menti obversabatur; Ernest.

619 Quos inter motus somni vanosque tumultus,
Dedita per noctem reliquo cum milite castra
Nuntiat, et prædam pleno trahit agmine Mago. 375
Huic ductor lætas Tarpeio vertice mensas
Spondenti, quum quinta diem nox orbe tulisset,
Celatis Superum monitis clausoque pavore,
Vulnera et exhaustas sævo certamine vires,
Ac nimium lætis excusat fidere rebus.

373. Cf. Liv. XXII, 52. —**374.** *pleno*, onusto præda.

375. Cf. Liv. XXII, 51, in cujus tamen imitatione Silius ingenio suo indulget, his additis, illis resecatis. Dictum hoc, *die quinto victor in Capitolio epulaberis...* quod Silius Magoni tribuit, et de quo vid. Gell. X, 24 et, qui eum descripsit, Macrobr. I, 4; Maharbali dedere Liv. XXII, 51, et Val. Max. IX, 5 ext. 3; Adherbali vero Florus II, 6, ubi tamen Grævius Maharbalis nomen ex Mstis restituendum docuit; Draken. Possunt plures uno consilium dedisse; Dausq. et Cell. —**377.** *monitis*; cf. ad IV, 120. —*clauso*, dissimulato, celato, *pavore*, a somnio sibi incusso. —**378 seq.** *Vulnera excusat*, h.e. iis ad excusandum utitur, se iis excusat.

Tum spe dejectus juvenis, ceu vertere ab ipsis 380
Terga juberetur muris, ac signa referre,
«Tanta mole, inquit, non Roma, ut credidit ipsa,
Sed Varro est victus: quonam tam prospera Martis
Munera destituis fato, patriamque moraris? 385
Mecum exsultet eques: juro hoc caput, adcipe muros
Iliacos, portasque tibi sine Marte patentes.»

382. *Tanta mole*, tantis conatibus. Mago elevat res ab Hannibale gestas, spiritusque ejus reprimit.

—**383.** Quonam tristi adversoque fato fit, seu efficitur, ut tam felicem rerum cursum non persequaris? *Vincere scis, victoria uti nescis*, Liv. XXII, 51. —**384.** *patriam moraris*, quatenus tergiversando et cunctando patriam imperio jam prope comparato fraudas; vel etiam milites diu hærentes in Italia patriæ detines; Ernesti. Imo *patriam* poeta dixit pro spe patriæ; ut *vota meliora morari* Stat. Th. III, 651.

620N **385.** *Sequere: cum equite, ut prius venisse, quam venturum, sciant, præcedam*; Liv. l.c. —*juro hoc caput*; cf. ad VIII, 105.

Dumque ea Mago fremit cauto non credita fratri,
Jam Latius sese Canusina in mœnia miles
Conligere, et profugos vicino cingere vallo,
Cœperat: heu rebus facies inhonora sinistris! 390
Non aquilæ, non signa viris, non consulis altum
Imperium, non subnixæ lictore secures.
Trunca atque ægra metu, ceu magna elisa ruina,
Corpora debilibus nituntur sistere membris.
Clamor sæpe repens, et sæpe silentia fixis 395
In tellurem oculis, nudæ plerisque sinistræ
Detrito clipeo: desunt pugnacibus enses:
Saucius omnis eques: galeis carpsere superbum
Cristarum decus, et damnarunt Martis honores.

387. Cf. Liv. XXII, 50 et 52. —**388 sq.** *Latius miles*, decem millia hominum, qui duce Sempronio ex majoribus castris Canusium pervenerunt. Alii Venusiam, vel Cannas, vel in silvas profugerunt; et qui in minoribus castris resisterant, capti sunt. Conf. Appian. B. Hannib. c. 26. —*sese conligere*; v. ad VI, 399. —*vicino urbi*. —**390 seq.** Poeta ad similem rem transtulisse videtur narrationem Livii IX, 5 et 6.

393. *elisa ruina*; conf. V, 509.

398. *carpsere*, decerpere, deripere. —**399.** *damnarunt*, respuerunt, præ mœrore projecerunt, *M. honores*, illud superbum decus cristarum, et reliqua ornamenta insigniaque militaria.

At multa thorax perfossus cuspidem; et hærens 400
Loricæ interdum Maurusia pendet arundo.
Interdum mæsto socios clamore requirunt.
Hic Galba, hic Piso, et, leto non dignus inertis,
Curio deflentur; gravis illic Scævola bello. 405
Hos passim; at Pauli pariter, ceu dira parentis
Fata gemunt: ut vera mali præsentia nunquam
Cessarit canere, et Varronis sistere mentem.

401. *Loricæ*, in lorica hærens.

402. Verba Virg. Æneid. I, 217, ubi v. Heyne.

621N **403 sq.** *Galba*, v. sup. v. 194 sq. et VIII, 470. —*Piso*; cf. v. 250 seq. et VIII, 463. —*Curio*; cf. v. 209, et VIII, 426. —*leto inertis*; nam in Aufido perierat. Cf. ad v. 209, et III, 123, 145. —**404.** *Scævola*; cf. IX,

405. Hos duces passim hic et ille per exercitum, non omnes simul, sed ut quisque in hunc vel illum animatus erat, lugent: at Pauli fata omnes pariter gemunt; Burm. —*pariter ceu*, ut ὁμοίως ὧς, Lef. Male! —**406.** *vera mali præsentia*, vera et certo futura, quæ nunc præsentia sunt; Cell. Milites commemorabant inter se, ut ille sæpe prædixerit hanc calamitatem præsentem; Ern. —**407.** *canere*; cf. v. 60 seq. *sistere*, cohibere, *mentem*, consilia, vel θυμὸν, μένος furorem et iram.

Utque diem hunc toties nequidquam averterit Urbi;
Atque idem quantus dextra: sed cura futuri
Quos premit, aut fossas instant præducere muris,
Aut portarum aditus (ut rerum est copia) firmant;
Quaque patet campus planis ingressibus hosti,
Cervorum ambustis imitantur cornua ramis,
Et stilus occulitur, cæcum in vestigia telum.

410

409. *quantus dextra*, quam fortis fuerit. —**413.** Terræ infigunt stipites ramosos, in formam cornuum cervinorum truncatos, qui aggeribus committendis muniendisque, vel adscensui hostium prohibendo inervabant, quorumque *stili*, h.e. cuspides, ex terra exstantes, et frondibus vel herbis occultatæ, equorum pedes lædebant impediabantque. Dicuntur inde *cervi* Tibul. IV, 1, 84 (ubi v. Heyne et Broukh.); Varr. L. L. IV, p. 30 et 51 (ubi v. Scalig.); Cæs. B. G. VII, 72; Liv. XLIV, 11; *cervuli* Frontin. Strateg. I, v, 2 (ubi v. Tennul.). —**414.** *cæcum vallum*, ut h.l. *cæcum telum*, Festo et Cæs. B. C. I, 28; *stili cæci* Hirt. B. Afric. 31; *stimuli*, Cæs. B. G. VII, 73, et *tribuli*, Veget. III, 24. Conf. Cæs. B. G. V, 18; Cerda, Guell. et Serv. ad Virg. Ecl. II, 29; Lips. Poliorc. II, 2, et al. —*cæcum*; v. ad V, 3.

622N

622

Ecce, super clades et non medicabile vulnus,
Reliquias belli atque inperdita corpora Pœnis
Inpia formido ac major jactabat Erinnyes.
Trans æquor Tyrios enses atque arma parabant
Punica et Hannibalem mutato evadere cælo.
Dux erat exsilio conlectis Marte Metellus,
Sed stirpe haud parvi cognominis: is mala bello
Pectora degeneremque manum ad deformia agebat
Consulta; atque alio positas spectabat in orbe,
Quis sese occulerent, terras, quo nomina nulla
Pœnorum, aut patriæ penetraret fama relictæ.

415

420

425

415. Hæc ad verbum fere adumbrata ex Liv. XXII, 53. Cf. Val. Max. V, vi, 7, et Oros. IV, 6. —**416.** Verba Virg. Æn. I, 30, et X, 430. —**417.** *jactabat*, movebat, agitabat, vel vexabat. Cf. ad VIII, 291. —*Erinnyes*, furor, insania; *evadere*, effugere.

419. *cælo*, plaga cæli.

420 seq. *Dux erat exsilio*, ad exsilium; *conlectis Metellus, Marte* quidem *parvi cognominis, sed stirpe haud parvi cognominis*, h.e. non bello quidem et factis, sed genere clarus. Cf. sup. v. 59... 69. —**421.** *cognominis* pro nominis, ut apud Gell. X, 12; Prop. IV, 1, 69; Virg. Æn. III, 133... 350; XII, 845 et al. *Nomen* autem, ut ὄνομα, pro fama et gloria dici, vix est quod moneam. Cf. XIII, 98, et ad IX, 373. —*mala bello Pectora*, homines timidos et inbelles.

623

Quæ postquam adcepit flammata Scipio mente,
Quantus Sidonium contra, fera prælia miscens,
Ductorem stetit in campis, rapit ocus ensem,
Atque, ubi turpe malum Latioque extrema coquebant
Cœpta viri, ruptis foribus sese arduus infert.

430

623N

426. Cf. auctores ad v. 415 laudati. —**427.** *Quantus*, quanto animo. —*prælia miscens*; vid. ad I, 69. —**429 sq.** *extrema Cœpta*; cf. ad VIII, 25. —*coquebant*; vid. ad II, 327. —**430.** *foribus sese arduus infert*, ut ap. Virg. Ge. II, 145, et Æn. XI, 36.

Tum, quatiens strictum cum voce ante ora paventum
Mucronem, «Tarpeia, pater, qui templa, secundam
Incolis a cælo sedem, et Saturnia nondum
Iliacis mutata malis, tuque aspera pectus
Ægide Gorgoneos virgo subcincta furores,
Indigetesque Dei, sponte inter numina nostra,
Perque caput, nullo levius mihi numine, patris
Magnanimi juro, nunquam Lavinia regna
Linquam, nec linqui patiar, dum vita manebit.

435

431. *cum voce*; cf. ad IV, 660. —**432 sqq.** Jupiter, Juno et Minerva præcipue in templo Capitol., quamvis diversis cellis, colebantur, unde frequenter junctim et invocantur (ut apud Cic. Or. pro Domo c. 57, et in Verr. V, 72; Val. Max. V, 10 ex. 2 al.), et in numis aliisque monum. vett. (ap. Rycquium de Capit. c. 13; Bellorium Lucern. Sepulcr. P. II, n. 9 et 10, et inpr. Wildium in gemmis num. 129), occurrunt; Drak. Cf. Jani ad Hor. Od. I, XII, 20. —**433, 434.** *Iliacis*, Romanis, ut V, 595; VI, 106 al. —*nondum mutata mentem*, mitigata. —**435.** Conf. ad IX, 441 sq. 462; Virg. Æn. II, 616; VIII, 435, 438, ex quibus locis etiam intelligitur, cur poeta caput Medusæ *furores Gorg.* dixerit, scil. propter oculos torvos et obliquos, iræ furorisque indices. —**436.** *Indigetes Dei*; cf. IX, 294. —**437.** Cf. VI, 113, 123, 416. —**438.** *Magnanimi*; v. ad I, 29.

624

Ocius, en, testare Deos, si mœnia tædis
Flagrabunt Libycis, nullas te ferre, Metelle,
Ausurum in terras gressus: ni talia sancis,

440

Quem tremis, et cujus somnos formidine rumpis,
Hannibal hic armatus adest: moriere, nec ullo
Pœnorum melior parietur gloria cæso.»

445

His excussa incepta minis: jamque ordine jusso
Obstringunt animas patriæ, dictataque jurant
Sacramenta Deis, et purgant pectora culpa.

624N **440.** *mœnia* Romæ. —**443.** *Quem tremis*; cf. ad II, 53. —*cujus formidine somnos rumpis*, somnus tuus rumpitur, turbatur. —**444.** «Haud secus pavidi, quam si victorem Hannibalem cernerent, jurant omnes;» Liv. XXII, 53. —**445.** Non major mihi gloria parietur cæde ullius Pœnorum, quam tui.

447. *dictata* a Scipione, qui ea verbis præivit.

Atque ea dum Rutulis turbata mente geruntur,
Lustrabat campos, et sævæ tristia dextræ
Facta recensebat, pertractans vulnera visu,
Hannibal, et, magna circumstipante caterva,
Dulcia præbebat trucibus spectacula Pœnis.
Quas strages inter, confossus pectora telis,
Seminecem extremo vitam exhalabat in auras
Murmure deficiens jam Clœlius, oraque nisu
Languida vix ægro et dubia cervice levabat.
Adnovit sonipes, adrectisque auribus acrem
Hinnitum effundens, sternit tellure Bagesum,
Quem tunc captivo portabat in agmina dorso.

450

455

625 **449 sq.** Conf. Liv. XXII, 51, et sup. V, 668 sq.; VI, 1 sqq., 47 sq.; IX, 511 sq. quibus locis poeta jam ea, quæ Livius loco citato tradit, in rem suam convertere occupavit. His itaque prætermisissis, novam nunc, eamque satis miram narrationem de equo Clœlium dominum adnoscente, commiscitur: qualia in recentioribus poetis, a vita heroica remotioribus, displicere, jam recte monuit Ernesti. Cf. Heyne ad Virg. Æneid. XI, 89. Similia tamen de Centareti equo tradunt Ælian. H. A. lib. VI, 44, et Plin. VIII, 42. —**451.** *pertractans visu*, ut *præcontractare videndo* ap. Ovidium, Met. VI, 478; *oculis comedere et devorare*, Martial. IX, 59, et Justin. XXI, 1, similiaque plura ap. Heuman. Parerg. Crit. p. 147; Drak.

625N **455.** *Seminecem vitam*, ut *mortuam vitam* dixit Lucret. III, 1061; Drak.

460. *captivo*, captivus, ab eo captus.

Hinc, rapidum glomerans cursum, per lubrica pingui
Stante cruore soli et mulctata cadavera cædi
Evolat, ac domini consistit in ora jacentis.
Inde, inclinatus colla, et submissus in armos,
De more inflexis præbebat scandere terga
Cruribus, ac proprio quodam trepidabat amore.
Milite non illo quisquam felicius acri
Insultarat equo, vel si resupina citato
Projectus dorso ferretur membra, vel idem
Si nudo staret tergo, dum rapta volucris
Transigeret cursu sonipes certamina campi.

465

626 **461.** *glomerans cursum*, prop. gressus, pedes in cursu. Conf. ad III, 336, et Virg. Georg. lib. III, v. 117. —*pingui*, ut *uberius* III, 261, et *nutritas sanguine fruges*, apud Petron. Sat. CXX, ubi v. Intpp. —**462.** *Stante cruore*, stagnante, ut apud Lucan. II, 103: nam Festus aliique *stagnum* a voce *stare* deducunt, et *stagnans aqua* est stans, paludosa, ac limo turbida, de quo v. Gron. Diatr. Stat. c. 28; Heins. et Drak.

464. *submissus in armos*, ut ap. Stat. Achill. I, 124; Lef.

626N **468 sqq.** Respexit Silius ad duplicem equitis artem, quum citato cursu, vel, capite per dorsum in nates equi inclinato, resupinus jacet, vel erectus in pedes in tergo equi stat; Burm. —*projectus*, jacens, ut passim. —*citato dorso*; v. var. lect. —**470.** Velocitatis notio luxuriante ornatu expressa. —*rapta*, raptim. Cf. ad I, 569. —**471.** *Transigeret cursu*, celeriter, ut ap. Virg. Æn. IV, 154; Drak. —*certamina campi*, campum, in quo certatur; Ern.

At Libys, humanos æquantem pectore sensus
Haud parce miratus equum, quinam ille *sinistræ*
Depugnet morti juvenis, nomenque, decusque
Erogitat, letique simul compendia donat.
Hic Cinna (ad Tyrios namque is sua verterat arma,
Credulus adversis, et tum comes ibat ovanti)
«Auribus huic, inquit, ductor fortissime, origo est
Non indigna tuis: quondam sub regibus illa,
Quæ Libycos renuit frenos, sub regibus olim
Roma fuit. Sed enim, solium indignata Superbi,
Ut sceptrâ exegit, confestim ingentia bella
Clusina venere domo: si Porsena fando
Auditus tibi, si Cocles, si Lydia castra.

475

480

627 **473 seq.** *quinam ille*; cf. ad II, 645 in V.L. —*sinistræ Depugnet morti*, luctetur cum morte acerba; Cell. Conf. ad I, 234. —**475.** *leti compendia donat*, adcelerat Clœlio mortem, jubendo, ut telo conficiatur; Cell. Neque *donare* sine delectu dictum: nam beneficium exhibet tali misero, cui vitæ retinendæ nulla spes est, qui mortem ei adcelerat; Ern.

627N **476.** Transiit, vertit se ad Hannibalem, *credulus adversis*, credens, adversam fortunam non recessuram ab Romanis; Cell. *ovanti*, victori, Hannibali. —**480.** *Libycos renuat frenos*, Pœnorum adspernatur imperium, se Pœnis submittere recusat. —**482.** *sceptra exegit*, Tarquinium Superbum regno et urbe expulit. —**483.** Historia vel tironibus nota ex Liv. II, 9... 14. —*fando*, fama. —**484.** *Lydia*, Etrusca, Porsenæ, Clusini regis. Cf. ad IV, 719.

«Ille, ope Mæonia et populo subcinctus Etrusco, 485
Certabat pulsos per bella reponere reges.
Multa adeo nequidquam ausi; pressitque tyrannus
Janiculum incumbens: ubi mox, jam pace probata,
Compressere odia, et positum cum fœdere bellum,
Obsidibusque obstricta fides, mansuescere corda 490
Nescia, pro Superi! et nil non inmite parata
Gens Italum pro laude pati! Bis Clœlia senos
Nondum complebat primævi corporis annos,
Una puellarum Laurentum, et pignora pacis
Inter virgineas regi transmissa catervas 495
(Facta virum sileo): rege hæc, et fœdere, et annis,
Et fluvio spretis, mirantem interrita Thybrim
Tranavit, frangens undam puerilibus ulnis:
Cui si mutasset sexum natura, reverti
Forsan Tyrrhenas tibi non licuisset in oras, 500
Porsena! sed juveni (ne sim tibi longior) hinc est
Et genus et clara memorandum virgine nomen.»

485. *Mæonia*, id. qd. *Lydia*. Vid. ad IV, 721. —**486.** *reges*, rex ejusque familia, ut ap. Liv. I, 39; II, 2, 8 al. —*reponere*, ut V, 533.

490. Cf. ad II, 653. —**492 seq.** Cf. XIII, 828 sq. —*Clœlia... primævi corporis*, ut apud Virg. *Æn.* X, 345, et Val. Fl. II, 653. —**494.** *Laurentum*; v. ad I, 110. *Pignora pacis* per appositionem vocari *catervas virgineas* bene monuit Withof. —**496.** *virum*, Coclitis et Mucii Scævolæ. —**497 sq.** *mirantem Thybrim Tranavit*, ut apud Claud. in *Eutrop.* I, 447, et similia ap. Ovid. *Amor.* II, II, 1, et Catull. LXV, 15; Drak. Cf. ad I, 49, et V, 542. Adcedit autem Silius hic eorum opinioni, qui Clœliam natando Thybrim transmisisse dicunt (v.c. Liv. II, 13); quum alii (e.g. Florus I, x, 17) velint, eam equo insidentem flumen trajecisse, quorum sententiam firmat statua equestris in memoriam hujus facti a Romanis ipsi posita, de qua v. Liv. l.c. et gemma ap. Beger. *Spicil. antiq.* p. 73; Drak. Sed forte equo insidens *tranavit* flumen. —**498.** *frangens undam ulnis*, ut III, 457. —**501.** *juveni*, Clœlio. —*hinc*, ab hac Clœlia.

628N Talia dum pandit, vicinus parte sinistra
Per subitum erumpit clamor: permixta ruina
Inter et arma virum et lacerata cadavera, Pauli 505
Eruerant corpus media de strage jacentum.
Heu quis erat! quam non similis modo Punica telis
Agmina turbanti! vel quum Taulantia regna
Vertit, et Illyrico sunt addita vincla tyranno!
Pulvere canities atro, arentique cruore 510
Squalebat barba, et perfracti turbine dentes
Muralis saxi; tum toto corpore vulnus.

503 sqq. Silius exornat Liviana XXII, 52: «Consulem quoque Roman. conquisitum sepultumque quidam auctores sunt.» —**504.** *Per subitum*, vid. ad VII, 527.

507. Recte jam compararunt Virg. *Æn.* II, 274, ubi v. Cerda et Heyne. —**508.** Cf. ad VIII, 290; Plut. vit. *Æmilii Pauli*, Camers ad Flor. II, 13, et Schweigh. ad Polyb. II, 5 sqq. —*Taulantii*, Illyrica gens, dicta a Taulante, Illyrii f. unde Illyrici nomen adcepisse feruntur. Vid. Mel. II, 3; Thucyd. I, p. 17; Ptolem. III, 13. —**509.** *Vertit*, evertit.

510. sq. Cf. Virg. *Æ.* II, 272, 276 sq. et sup. VII, 343, et Hor. *Od.* I, xv, 20: *Crines pulvere collines*. Ed. —**512.** *Muralis saxi*, ut VI, 269; IX, 568. —*toto corpore vulnus*, ut V, 333, ubi Drak. comparavit Ovid. *Met.* III, 237; VI, 388; Stat. *Th.* V, 608, ut N. Heins h.l. Ovid. *Met.* XV, 529, de Hippolyto, «unumque erat omnia vulnus;» et nostras RACINE, *Phèdre*, Act. V, sc. 6: «...*Tout son corps n'est bientôt qu'une plaie.*» Ed.

629N Quæ postquam adspexit geminatus gaudia ductor
Sidonius: «Fuge, Varro, inquit, fuge, Varro,
superstes,
Dum jaceat Paulus: Patribus, Fabioque sedenti, 515
Et populo consul totas edissere Cannas.
Concedam hanc iterum, si lucis tanta cupido est,
Concedam tibi, Varro, fugam: at, cui fortia et hoste
Me digna haud parvo caluerunt corda vigore,
Funere supremo et tumuli decoretur honore. 520
Quantus, Paule, jaces! qui tot mihi millibus unus
Major lætitiæ caussa es: quum fata vocabunt,
Tale precor nobis, salva Carthagine, letum.»

629N **513.** *geminatus gaudia*, geminatis gaudiis: nam ad victoriam tanti viri cædes adcesserat. —**515.** *Fabio sedenti*; conf. ad III, 142, et inpr. Klotz. ad Tyrt. p. 143 sq. —**516.** *Cannas*, cladem Cannensem. Cf. IV, 505 seq.

522. *fata vocabunt*, ut IV, 508. Idem est sensus ad *Æn.* I, 98. Ed.

Hæc ait, et socium mandari corpora terræ,
Postera quum thalamis Aurora rubebit apertis,
Imperat; armorumque jubet consurgere acervos,
Arsuros, Gradive, tibi. Tum munera jussa,
Defessi quamquam, adcelerant, sparsoque

525

propinquos
Agmine prosternunt lucos: sonat acta bipenni
Fronosis silva alta jugis. Hinc ornus et albæ
Populus alma comæ, validis ad cisa lacertis,
Scinditur, hinc ilex proavorum condita seculo.

530

524. Imitat. Virg. Æn. VI, 176 sqq., et XI, 135 sq., 182... 212, ad quæ loca v. Heyne. —**526.** Comparant Liv. VIII, 30 med. XXX, 6; XLI, 12; Virg. Æn. VIII, 562, et Fabrett. ad Column. Traj. c. IX, p. 312. —**527.** *munera*, inpr. arma, ut ap. Virg. Æn. XI, 195. —**528 sq.** *sparsa Agmine*, militibus passim per silvam missis. —**530 seq.** *comæ*, ut IV, 682. —*albæ*; nam folia inferius candida sunt. Cf. Heyne et Brouckh. ad Tibull. I, IV, 30. —**531.** *alma*; v. ad III, 203. —**532.** *ilex proavorum condita seculo*, ut fere supra v. 165.

630N

630

Devolvunt quercus, et amantem litora pinum,
Ac, ferale decus, mæstas ad busta cupressos.
Funereas tum deinde pyras certamine texunt
Officium infelix et munus inane peremtis;
Donec anhelantes stagna in Tartessia Phœbus
Mersit equos, fugiensque polo Titania cæcam
Orbita nigranti traxit caligine noctem.

535

533. *amantem litora pinum*, quia naves inde conficiuntur: an quia in litoribus crescit? Lefeb. ad septimam pini speciem respici existimat, de qua v. I. Bauhin. Theatr. Botan. Zwingeri, pag. 158. —**534.** Conf. Heyne ad Virg. Æneid. III, 64, et VI, 216; Jani ad Hor. Od. II, XIV, 23. —*mæstas ad busta cupressos*, quæ circa rogum positæ tristem præbent adspectum.

535. *certamine*; v. ad VII, 719. —**536.** *Officium infelix*, superstitionibus amicis, ut *triste ministerium*, Virg. Æn. VI, 223, et *munus inane peremtis*, qui neque sentiunt illud, neque eo in vitam revocantur, ut ap. Virg. Æn. VI, 886, et *vanus honor*, Æn. XI, 52, quod jam alii monuere. —**537.** Cf. ad III, 399, et VI, 1. —*stagna*; vid. ad VII, 282. —**538 sq.** *Titania Orbita*, solaris currus, sol. Eadem res vario ornatu expressa.

Post, ubi fulserunt primis Phaethontia frena
Ignibus, atque sui terris rediere colores,
Subponunt flammam, et manantia corpora tabo
Hostili tellure cremant. Subit horrida mentem
Formido incerti casus, tacitusque pererrat
Intima corda pavor, si fors ita Martis iniqui
Mox ferat, ac ipsis inimica sede jacendum.

540

631

545

540 sq. Conf. V, 55 sq. —*Phaethontia frena*, solis equi, ut *Phaethontia ungula*, VII, 206. Cf. Virg. Æneid. V, 105. —**541.** *colores sui terris rediere*, h.e. tenebris involuti et absconditi rursus adparebant; Drak. coll. V, 56, et Virg. Æn. VI, 272. —**542.** *Subponunt flammam*, acervo armorum. Ævo heroico (Hom. Iliad. ψ, 154, 226 seq.; ω, 788 seq.) rogos interdum quoque strui, sed vesperi ad cendi, et per noctem ardere solebat; quod jam monuit Heyne ad Virg. Æn. XI, 202, quo tamen loco initium potius noctis designari, ut v. 188 sq. ea, quæ interdum circa ad censos rogos facta sint, referri crediderim. —**543 sq.** Merito hos versus inter lumina carminis Siliani refert Ernesti, monetque in tam funesto loco nos veluti recreari notatione indolis animi nostri, qui aliena mala considerans facile soleat in hanc cogitationem deduci: quid, si tibi olim similia ad cendant? —**546.** Cf. IV, 77, et ad II, 574.

631N

At tibi, Bellipotens, sacrum, constructus acervo
Ingenti mons armorum surgebat ad astra.
Ipse, manu celsam pinum flammaque comantem
Ad tollens, ductor Gradivum in vota ciebat:
Primitias pugnæ et læti libamina belli
Hannibal Ausonio cremat hæc de nomine victor,
«Et tibi, Mars genitor, votorum haud surde meorum,
Arma electa dicat spirantum turba virorum.»

550

547 sq. Hunc locum de tropæo Marti erigendo agere, et maximam partem e Virg. Æn. XI, 5 sq. expressum esse, observat Ernesti. Sed arma, deorum cuiusdam sacrata, non tropæa incendi solebant. Cf. v. 526 sq., et loca ibi laudata.

549. *pinum*, facem, ut ap. Virg. Æn. IX, 72. Cf. v. 555. —*flamma comantem*; v. ad VI, 183. —**550.** *in vota ciebat*; v. ad II, 115. —**551.** *Primitias pugnæ*, et *libamina belli*, ut apud Virg. Æn. XI, 16, ubi v. Heyne. Cf. IV, 827; XI, 376; XV, 262. —**552.** *Ausonio de nomine*, de Romanis. —**553.** *genitor*; v. ad I, 606, et III, 126 in V.L. —*votorum haud surde meorum*; cf. ad I, 692. —**554.** *spirantum*, viventium. Inest simul gratiarum actio pro vita conservata; Ern.

Tum, face conjecta, populatur fervidus ignis
Flagrantem molem, et, rupta caligine, in auras
Actus apex claro perfundit lumine campos.
Hinc citus ad tumulum donataque funera Paulo
Ibat, et hostilis leti jactabat honorem.

555

556. *Flagrantem molem*, acervum armorum. —*caligine*, fumo, ut ap. Virg. Æn. XI, 187. —*rupta*, flamma

fumum perrumpente. —557. *apex*; v. ad II, 631.

632^N 559. Hæc non ad arrogantiam, sed ad generosum aliquem sensum munificentiae erga hostem, at virum magnum, referenda esse, monet Ern. Humanitati id quoque tribuere Valer. Max. V, 1 ext. 6; notavit Drak. qui etiam laudavit sup. VI, 670 seq. et Dempster. ad Rosin. Antt. Rom. V, cap. ult. Cf. etiam inf. XII, 473 seqq., et XV, 387 seq. Exsequiarum quidem honos Paulo habitus humanitatis sensum indicat; sed verba *hostilis leti jactabat honorem*, vix aliam explicationem admittunt, quam quod simul de cæde tanti viri gloriatus sit Hannibal, vel quod tam honestum Pauli letum laudaverit. Hæc interpretandi ratio propter v. 520 seq. (*cui fortia et hoste me digna... corda* etc.), et 572 sq. præferenda: sed et sic hæc verba aliquam certe superbiam produunt et redolent.

632 Sublimem eduxere pyram, mollesque virenti 560
Stramine composuere toros: superaddita dona,
Funereum decus; expertis invisus et ensis,
Et clipeus; terrorque modo atque insigne superbum,
Tum laceri fasces, captæque in Marte secures.
Non conjux native aderant, non juncta propinquo 565
Sanguine turba virum, aut celsis de more feretris
Præcedens prisca exsequias decorabat imago.

560 seq. Cf. Virg. Æn XI, 64... 67, et Stat. Th. VI, 54 seq. Drak. qui et *torum* monet esse feretrum, lectum exsequialem, de quo vide Gron. Diatr. Stat. c. 17, et Kirchman. de Fun. II, 9. —561 sqq. Cf. Virg. Æn. XI, 72... 92, et 193 sq.; Lucan. VIII, 727 sq.; Stat. Th. VI, 201 seq. et sup. v. 527. De more autem, arma insigniaque mortui cum ejus cadavere comburendi v. Kirchman. de Fun. III, 5 et al. —563 seq. Fasces cum securibus, qui modo terror et superbum fuerant insigne, nunc vel laceri erant et fracti, vel in pugna ab hostibus capti.

565 sq. Exsequiæ Pauli non decorabantur pompa funebri; sed eam laudes Hannibalis abunde compensabant. —567. *Præcedens prisca imago*, majorum imagines prælatæ. De quo more et de orationibus funebribus (*laudationibus*, λόγοις ἐπιταφίοις), quæ pro rostris haberi solebant, et ad quas poetam, v. 569, respexisse jam monuit Drak., v. inpr. Polyb. II, 53, 54, ubi cf. Schweigh.

633 Omnibus exuviis nudo jamque Hannibal unus 570
Sat decoris laudator erat; fulgentia pingui
Murice suspirans inicit velamina, et auro
Intextam chlamydem, ac supremo adfatur honore:
«I, decus Ausoniæ, quo fas est ire superbas
Virtute et factis animas: tibi gloria leto
Jam parta insigni: nostros Fortuna labores
Versat adhuc, casusque jubet nescire futuros.» 575

633^N 569 sq. Conf. Virg. Æn. XI, 72 sq. —*laudator*, ut apud Liv. II, 47, et Plin. Ep. II, 1: *Hic supremus felicitati ejus cumulus accessit laudator eloquentissimus*. —*pingui Murice*, dibapha purpura. Sic fere *pinguem colorem* dixit Plin. XXXVII, 8 extr. et *pingue aurum*, Pers. II, 52. Cf. ad VII, 354. —570. *inicit*; vid. ad I, 113. —*auro Intextam chlamydem*, ut ap. Virg. Æn. VIII, 167. Cf. Heins. ad Ovid. Met. XIV, 345. —571. *honore*; vid. ad II, 483, et Æn. XI, 61. Ed. —572 seqq. Nobilissimi versus, translati e Virg. Æn. XI, 96 seq., ubi v. Heyne. —*superbas*, magnas, præcellentes, ut θυμὸς ὑπέρβιος ap. Hom. Odys. o, 212; D. Heins. Possis et ornatas, vel augustas, venerandas, ποτνίας, exponere. Cf. Lucan. VI, 807; Val. Fl. VI, 735; Heyne ad Virgil. Æn. I, 21; XII, 326, et Gron. ad Sen. CEd. 804. —574 sq. *Fortuna labores Versat*, vario modo regit, ut apud Virg. Ecl. IX, 5. Forte et poeta ad fortunæ rotam respexit, de qua vide supra ad VI, 121.

Hæc Libys; atque repens crepitantibus undique
flammis
Æthereas anima exsultans evasit in auras.

577. *Veteres* rogo demum incenso animas in cælum subvolare putabant, ut de anima Pompeii Lucan. IX, 1 sqq.; Barth. Ad hanc superstitionem pertinet mos in consecratione Imperatorum usitatus, ut nempe, incenso rogo, ex summa ejus parte dimittatur aquila, qui ipsam principis animam in cælum ferre putatur: (v. Herodian. IV, 2 extr.) unde consecratio in numis nunc sola aquila, nunc ei insidente Imperatoris effigie indicatur; Drak.

634 Fama dehinc gliscente sono jam sidera adibat; 580
Jam maria, ac terras, primamque intraverat urbem.
Diffidunt muris: solam pavitantibus arcem
Speravisse sat est: nec enim superesse juventam,
Ac stare Ausoniæ vacuum sine corpore nomen.
634 Quodque adeo nondum portis intruperit hostis, 585
Contentu cessare putant. Jam tecta cremari,
Ac delubra rapi, cædesque ante ora nefandæ
Natorum, septemque arces fumare videntur.

578. *Fama cladis Cannensis*. Silius ante oculos habuit locum Virg. Æn. IV, 175 sq. ex quo tamen non nisi pauca orationis suæ pigmenta et lenocinia adoptavit, desperans, se ejus præstantiam adsequi posse. Cf. VI, 552 sqq. —*gliscente sono*, crescente rumore. —579. *primamque*; v. ad II, 235 in V.L.

580 sq. Cf. Liv. XXII, 54 et sup. VI, 555 seq. In arce Tarpeia, seu Capitolio omnem spem ponunt. —582. *stare*; vid. ad II, 639 in V.L. —582. *vacuum sine corpore nomen*; v. ad I, 293.

634^N 585. *rapi*, diripi, ut ap. Virgil. Æn. II, 374; Lucan. III, 99 al.

Lux una eversas bis centum in strage curules,
Ac juvenum bis tricenis orbata gemebat

Millibus exhaustæ nutantia mœnia Romæ;
Atque ea post Trebiam, post Tusci stagna profundi,
Nec socium numero pariter leviore peremto.

590

587 sq. De numero cæsorū Romanorū, qui varie traditur, et quem poeta more suo non subtiliter exsequitur, v. Polyb. III, 117; Appian. R. Hannib. c. 25; VV. DD. ad Liv. XXII, 49 et 50; *Magazin für Philologen*, Brem. 1796, T. I, p. 71 sqq. Sensus est, ducentos Romanos, quibus jus fuerit in sella curuli sedendi, obcubuisse; Drak. —**589.** cf. VII, 378.

Sed vero sed enim reliqui pia turba Senatus
Munera sortito invadunt: celer omnia lustrans
Clamitat adtonitis Fabius: «Non ulla relicta est
(Credite) cunctandi ratio: adproperemus, ut hostis
Nequidquam armatos ausit subcedere muros.

595

592. Silius et variavit, et contraxit, et amplificavit narrationem Liv. XXII, 55. —*Sed vero sed enim;* v. ad I, 33. —**593.** *omnia lustrans*, ratione animoque, ut ap. Cic. Off. I, 17 h.e. secum reputans. —**595.** *adproperemus* quæ ad urbem defendendam pertinent.

635

Dura inter pavidos alitur fortuna sedendo,
Et gliscunt adversa metu: ite, ite ocius, arma
Deripite, o pubes, templis: vos atria raptim
Nudate, et clipeos in bella refigite captos.

600

635N

597. *sedere*, ut ἵσθαι, et καθῆσθαι, tempus inutiliter et nihil agendo consumere, perdere, ut sæpe ap. Sil. v. Ind. et exempla larga manu suppeditata ab Heins. et Drak. inf. ad XII, 64; Heins. ad Virg. Æneid. XII, 237; Græv. Lectt. Hesiod. c. 11 et 12; Klotz. ad Tyrt. p. 143 sq.; Bergler. ad Alciph. lib. I, 25; Upton. ind. Epict. v. κάθημαι; Krebs. ad Plut. περὶ ἀκούειν, p. 153. Sic et *stare* passim, de quo v. ad I, 341; IV, 44; XII, 41. —**598.** *gliscunt adversa*, crescit calamitas et periculum. —**599.** «Vetera hostium spolia detrahunt templis et porticibus,» Liv. XXII, 57. Cf. Flor. II, vi, 23, et sup. I, 617 sq.; IV, 12 sq. —**600.** *refigite*, de pariete atrii deripite, revellite. Cf. Jani ad Horat. Od. I, xxviii, 11, et Heins. ad Ovid. ep. Her. VI, 104. Spolia tamen plerumque non in atriis, sed postibus et foribus, in adspectum prætereuntium suspendi solebant. Cf. VI, 434, 446, et Lips. de Mil. Rom. V, 17.

Sat patriæ sumus, e numero si ad prælia noster
Nil minuit pavor: in patulis illa horrida campis
Sit metuenda lues: muros haud fregerit unquam,
Exsultare levis nudato corpore, Maurus.»

601 sqq. Summa δεινότης in his verbis inest. Et numero et viribus ad patriam defendendam satis etiam nunc valemus, modo fortes erimus. —**602.** *horrida lues*, Hannibal, vir sævus et exitiabilis, ut et *pestis*, *labes*, ὄλεθρος et al. —**604.** Maurus agilis ad exsultandum, non ad urbem obpugnandum, et *nudato corpore*, sine clipeo et galea. Conf. Claudian. loc. class. de inbelli hoc populo B. Gildon v. 432... 441; Bentl. et Jani ad Hor. Od. I, ii, 39.

636

Dum Fabius lapsas acuit formidine mentes,
Varronem adventare vagus per mœnia rumor
Spargit, et occulto perfundit pectora motu:
Haud secus, ac fractæ rector si forte carinæ
Litoribus solus vacuis ex æquore sospes
Adnatet, incerti trepidant, tendantve, negentve
Jactato dextras, ipsamque odere salutem
Unius amissa superantis puppe magistri.
Quam restare viro labem, qui adcedere portis
Audeat, ac dirum veniat pavitantibus omen!

605

610

636N

605. Hæc fere omnia, sed apte et probabiliter, poeta commiscitur. Livium certe non nisi obiter adventus Varronis ad urbem mentionem facere lib. XXII, 61 extr. jam monuit Ern. —*acuit;* v. ad I, 113. —*lapsas mentes*, ut supra v. 309; IV, 745. —**608 seq.** Comparatio apta rei præsentis, cujus vestigia jam sup. v. 269 sq. vidimus, et quæ tota eo redit, ut varii animorum motus significantur, quibus Varronem adventantem exceperint; Ern. Potissimum tamen indignatio popularis adumbratur, ut et v. 613 sq. quos idem V. Cl. ita interpretatur: quænam satis digna infamiæ nota inuri potest viro, qui post res tam male gestas ad urbem adcedere audeat? Sed linguæ forte convenientior est hæc sententia: secum animo reputant, quanta infamia maneat virum, qui, etc. ut ap. Virg. Æneid. VII, 271; al. nisi malis: quanta sit ignominia, vel calamitas superstitem esse tali viro, nec potius in acie cum reliquis cecidisse.

637

Hos mulcens questus Fabius deforme docebat
Cladibus irasci, vulgumque arcebat ab ira.
Adversis etenim ferri non esse virorum,
Qui Martem inscribant genti, non posse dolores
Condere, et ex pœna solatia poscere luctus.
Si vero exprobrare sinant, sibi tristius illum
Inluxisse diem, quo castris viderit ire
Varronem, quam quo videat remeare sine armis.

615

620

617 seq. Præclara et ad animos sedandos aptissima sententia. —*Adversis ferri*, moveri, se iis dare ac permittere, ut *ferri avaritia*, *libidine*, *crudelitate* ap. Cic. Quint. II; Cluent. 5, 71; Tusc. Qu. III, 2; *aura populari non consilio ferri* apud Liv. VI, 11, et *agi secundis* inf. XI, 391; N. Heins. et Drak. Conf. Ern. Clav. Cic. et Burm. ad Ovid. Ep. Her. XV, 140. —**618 sq.** *Qui Martem inscribant genti*, qui genus Martis esse gloriantur; Barth. Adv. II, 13. —*Condere dolores*, dissimulare, coercere iram, *et ex pœna solatia poscere luctus*, aliorum pœnis et suppliciiis iram sedare et solatia quærere; Ern.

620. Callide Fabius culpæ partem ad ipsos cives transfert, quorum suffragiis et favore Varro consul et dux belli creatus esset: at modeste et occulte loquitur, ne exprobratione commoveat, quos modo hortatu sedaverat animos; Ern. —**621.** *ire castris*, ad castra, ut *ire sorori* **XV, 327**; Drak.

His dictis sedere minæ, et conversa repente
Pectora: nunc fati miseret, nunc gaudia Pœno
Consulibus reputant cæsis erepta duobus. 625
Ergo omne effundit longo jam se agmine vulgus
Gratantum, magnaque actum se credere mente
Testantur, quod, fisis avis, sceptrisque superbis,
Laomedontiadum non desperaverit urbi.

637N **623.** *sedere*, sedatæ sunt. —**624.** Cf. Liv. XXII, 61 extr., et Frontin. Strateg. IV, v, 6, et Æn. II, 73.

626. *effundit se*; v. **ad II, 151**. —**628.** *avis sceptrisque superbis*, priscis Romanis, et potenti ac claro illorum imperio; Mars. coll. v. **645**. —**629.** *Laomedont*. Trojanorum, et hinc Romanorum.

Nec minus infelix culpæ, grandique pudore 630
Turbatus, consul titubantem ad mœnia gressum
Portabat lacrimans: dejectum adtollere vultum,
Ac patriam adspicere, et luctus renovare pigebat.
Quod vero reduci tum se populusque Patresque
Obferrent, non gratari; sed poscere natos 635
Quisque suos, fratresque simul, miseræque parentes
Ire videbantur laceranda ad consulis ora.
Sic igitur muto lictore invectus in urbem,
Damnatum Superis adspernabatur honorem.

630 sqq. Ingeniose Varro, culpæ sibi conscius, dejectis oculis incedere, et iram populi pœnamque metuere fingitur. Cf. **IX, 651 sqq.**; conf. sup. v. **393... 399**.

634 seq. *se Obferrent*, obviam irent.

638. Lictores, Varronem præcedentes, non audebant obviam plebem solemnî formula, *date viam consuli*, submovere, sed taciti ibant; Dausq. et Cell. —**639.** *Damnatum Superis*, quoniam diis iratis factum erat, ut Varro vinceretur; Ern.

At Patres Fabiusque, procul mærore remoto, 640
Præcipitant curas: raptim delecta juventa
Servitia armantur; nec claudit castra saluti
Postpositus pudor: infixum est Æneia regna
Parcarum in leges quacumque reducere dextra,
Proque arce, et sceptris, et libertatis honore 645
Vel famulas armare manus. Primæva suorum
Corpora prætexto spoliant velamine, et armis
Insolitis cingunt: puerilis casside vultus
Clauditur, atque hostis pubescere cæde jubetur.

638N **640.** Cf. Liv. XXII, 57 extr., et Justin. V, 6. —**641.** *delecta juventa*, delecti juvenes, et quidem *servitia*, h.e. servi *armantur*, ut ap. Liv. l.c. *octo millia juvenum validorum ex servitiis*. Cf. V.L. et **ad III, 383**. —**642.** Non puduit Romanos armare servos pro salute patriæ; Mars. Servi enim, nisi summa necessitate cogente, ad militiam arcessebantur, quod vel tironibus notum est. —**643 sq.** *infixum*, decretum, *est*, *Æneia regna*, remp. Rom. *quacumque dextra*, quibuscumque militibus, *in leges Parcarum reducere*, ita tueri, ut ad imperium orbis terrarum, fato constitutum (*sceptrâ*, v. **645** et sup. v. **630**), pervenire posset. Cf. **IX, 475** et al. —**646 sq.** «Juniores ab annis septemdecim, et quosdam prætextatos scribunt» Liv. l.l. —*Primæva Corpora*, juvenes. Cf. v. **493**. —*prætexto velamine*, prætextâ, qua præter magistratus et sacerdotes etiam pueri puellæque ingenuæ utebantur, unde *prætextati* et pueri dicuntur. —**648 sq.** Cf. **II, 318 seq.** —*hostis cæde*, in castris et media bellorum cæde.

Idem obsecrantes, captivum vulgus ut auro 650
Pensarent parvo (nec pauca fuere precantum
Millia), miranti durarunt prodere Pœno.
Cuncta adeo scelera, et nosam superaverat omnem,
Armatum potuisse capi: tunc terga dedisse
Damnatis Siculas longe meritare per oras 655
Inpositum, donec Latio decederet hostis.
Hæc tum Roma fuit; post te cui vertere mores
Si stabat fatis, potius, Carthago, maneres.

650 sqq. cf. Liv. XXII, 58 sqq. et Cic. Off. III, 32. —*Idem* Patres Fabiusque (v. **640**) legatos captivorum, *obsecrantes* ut redimerentur, Hannibali, Romanorum constantiam animique magnitudinem *miranti*, *prodere durarunt*, tradendos pervicacius censuerunt. —**652 sq.** *nec pauca Millia*, octo ap. Liv. XXII, 59, med. —*durarunt*; cf. **ad II, 463**.

639N **653.** Nihil turpius, imo scelestius videbatur, quam cives armatos capi potuisse. Cf. Liv. XXII, 59 pr.; Eutrop. III, 6, et Cic. l.l. —**654... 656.** Iis, qui *damnati* erant, quod fugerant, *inpositum*, ut in Sicilia *meritarent*, vel mererent, sc. stipendia, donec in Italia bellum esset. Cf. Liv. XXIII, 25.

657. Talis et tanta tum fuit Romanorum virtus et animi magnitudo! *cui* respicit *Romam*: post tuum, o Carthago, excidium, si fatis placuit, Romæ mores mutare in deterius (quod omnino contigisse satis notum est) potius vellem, ut tu, Carthago, maneres; Cell.

Hic operæ pretium mihi visum est pauca transcribere ex maximo inter Gallos scriptore, *Montesquieu, Grand. et décad. des Romains*, cap. IV:

«Rome fut un prodige de constance..... Elle fut sauvée par la force de son institution. Après la bataille de Cannes, il ne fut pas permis aux femmes même de verser des larmes: le sénat refusa de racheter les prisonniers, et envoya les misérables restes de l'armée faire la guerre en Sicile, sans récompense ni aucun honneur militaire, jusqu'à ce qu'Annibal fût chassé d'Italie... Ce n'est pas ordinairement la perte réelle que l'on fait dans une bataille, c'est-à-dire, celle de quelques milliers d'hommes, qui est funeste à un état, mais la perte imaginaire et le découragement, qui le privent des forces que la fortune lui avait laissées.» ED.

LIBER X: VARIE LECTIONES

- 595 VL **1.** *increbescere* c. Tell. ut *rubescere* a *ruber*, unde hanc orthographiam probant Lefeb. et Heins. ad Virgil. Ge. I, 359; Æn. III, 530; VIII, 14; XII, 222, 407. MSS. codd. sæpissime variare monuit Drak. —**8.** *Ad manes deferte: viris, nisi gloria mortis, Nil superest frustra* conj. Burm. —**10.** *Heic* Cell. et Barth. Adv. II, 9. *Velocior*, ut XV, 573, malebat Withof. quia mox sequitur *citator*. —**13.** *certamine* Oxon. —**14.** *Pœnus Gradivo mentem Cato* Col. *Pœnus G. m. et Cato* Ox. *Pœnis Gradivus mente* Put. *Pœnis Gradivus mentem* R. 3; *Pœnis Gradivus mentem Cato* R. 1, Parm. Med. Benes. *Pætus Gradivus mente et Cato* Ald. *Petus Gradivus mente cito f. Mars.* *Pætus, Gradivus mente, et cito f.* ed. Paris. Colin. Dausq. Cell. et al. *Pætus, Gradivo intentum et Cato fertur* male corrig. Barth. Adv. II, 9; sed ingeniose N. Heins. *Plenus*, vel potius *Fetus Gradivo mentem Cato*, ut XI, 203; XIII, 592; XVII, 379, 447. —**15.** *densis* Col. *densens* conj. N. Heins. Cf. ad IV, 159. Sed græcismi in deliciis sunt poetis, inpr. Silio.
- 596 VL **18.** *Adduxere gradus*, h.e. contraxere (ut *conligere* IV, 391, et VII, 695), emend. N. Heins. —**23.** Ultima syllaba voc. *sanguis* producitur, quia in cæsura est, ut passim, v.c. ap. Ovid. Met. X, 459; (quem locum Silio ante oculos fuisse, suspicabatur Drak.) sed et extra eam ap. Ovid. Fast. VI, 488, et Tibull. I, vi, 66. Conf. Burm. ad Ovid. Met. XII, 127; Intpp. ad Hor. Od. I, xv, 36, et, quos Draken. laudavit, Gifan. Ind. Lucret. voc. *sanguis*; Bulæus ad Val. Fl. III, 234; Grotius ad Lucan. II, 338, et Brouckh. ad Tibull. I, vii, 72. —**26.** *mali* (periculi) *formidine* conj. N. Heins. —**29.** Ita quatuor scripti, *jam alter* Benes. Vulgo *viro: alter*, omissa voce *atque*, qui hiatus pluribus Silii et Maronis (v.c. Ecl. III, 6) locis firmari potest.
- 597 VL **32.** *Acres* Oxon. Put. R. 3; Mars. *Ocris* non est Latinum nomen, unde *Ocres* conj. N. Heins. quem vid. ad Ovid. Fast. VI, 627. Id recepit Lefeb. et Marsus in notis exhibuit. —**33.** *Sternuntur telo* maluerit. N. Heins. quia *tempora leti* mox subsequuntur; *leto* h.e. letiferis armis. ut *mortes mittere* et al. nec legendum *telo*, quia gladio cæsi v. 38; Withof. —**37.** *cornu* (h.e. hasta cornea) Col. Vulgo *cornu*. Utrumque recte dicitur: nam *cornum* et secundæ et quartæ declinationis esse, monuit jam Drak. ad h.l. et inf. ad v. 122. —**38.** *cæsis* scripti et Parm. *cæsi* R. 1, Med. Cell. *cæsus* R. 2; *cæso* Nicander dedit, quique eum sequuti sunt. —**43.** *Mors* corrig. D. Heins.
- 598 VL **46.** *fuissent* Puteol. Vulgo *fuisset*. —**48.** *spes ultima* R. 1, 3, Parm. Mediol. Benes. ut VIII, 667, et XVII, 202. Sed vulgata quoque lectio non spernenda. Conf. inf. v. 274, et VII, 1. —**49.** Ita Colon. *Incassum removes* Oxon. et Put. Vulgo *Incassum renovas*. —**51.** *trementem* Put. unde *fremmentem* conj. N. Heins. Sed Drakenb. contulit VI, 598, et VIII, 232. —**52.** *abscidere* Col. vid. ad III, v. 552. Vulgo *abscindere*. —**54.** *belli* maluerit N. Heins. —**58.** Vulgo *Hanc*, quod recte forsitan revocavit Lefeb. *Huc* Col. quod elegantius videbatur N. Heins. nescio quare.
- 599 VL **61.** *Pertulerunt*, non *Pertulerint*, Colon. Confer ad lib. V, v. 264. —**67.** *furit* Ven. Marsi. Vulgo *sinit*, quod retinuit Lefeb. qui monet, illud idem esse quod vers. 57, *datur*, hoc est, conceditur, *sunt* Colon. —**69.** *certamina* Oxon. —**70.** *virum* Colon. Vulgo *viro*.
- 600 VL **76.** *melior plantæ* opinabatur N. Heins. coll. V, 333; VII, 620. Sed Drakenborch. vulgatam lect. similibus exemplis firmavit, XIV, 500; Virgil. Æneid. V, 68, inpr. 152, 430; IX, 556; XI, 338; Hor. Epist. I, x, 34, ubi vid. Bentl. *Acheram* Col. et Ven. Marsi. Vulgo *Acerram*; vid. ad III, 299. —**77.** *Bellicus* Col. quod recepit Lefeb. qui hæc notavit: «Sic recte c. Col. In c. Teli. *Belicos*: hinc forte melius *Belicus*. A regione Galliæ, ubi antiquissima urbs *Belica*, *Bellium*, *Belley*. Qui refert canes Gallos Oppianus, nil habet de Belgicis, nec alii. Refert quoque canes Anglos, *agassæos* dictos: an ita forte intelligeretur *Belgicus* q.d. *Anglicus*; nam Belgæ quoque fuerunt in Anglia: videant docti.» Ulitius etiam ad Gratii Cyneg. vs. 202, et in Proleg. p. 81, monet, ἀκρόλογον esse, quod Silius canem Belgicum in apros in miserit. Neuter vidit, *Belgicum* esse id. qd. *Gallicum*; (cui enim non nota Gallia Belgica?) Gallicos vero canes, quod jam Dausq. monuit, tamquam venatui aptos memorari ab Ovid. Met. I, 533, et Martiali III, 47. —**78.** *tersa Nare* perperam scribendum putabat D. Heins.
- 601 VL **84.** *desinit iræ* Modius restituit e Col. Vulgo *ire*, scilicet in Hannibalem. —**86.** Ita Col. Vulgo *Advocat ignavum sæva ad certamina* probb. Barth. et Dausq. *Advocat hinc navum* Benes.
- 602 VL **93.** *Cristæ*, non *Christæ*, Col. et primæ edd. —**99.** *nece est* ex conj. Dausq. et N. Heins. Ille etiam *nece p.*, et hic *necis* tentavit; *necemet* Ven. Marsi. Vulgo *necem, p.* —**100.** *secutis* Put. et Ven. Marsi, *secutus* Col. et Ox. Vulgo *secuta*. —**104.** Ita Put. et ed. Gryph. *agmine* etiam in Oxon. R. 1, 3, Med. Ven. Vulgo *hac luce*, et *agmina natos*, quod, per adpositionem dictum, non displicebat N. Heins. *agnita*, scilicet certamina, in mentem venit Dausq. —**107.** *galeæ* R. 2. —**112.** *vocantes* Puteol. et *vacantis* Colon. unde *pugnæ vocantis* emend. N. Heins. coll. Virgil. Æneid. lib. II, vers. 338; XII, 125 et al. vid. supra not. ad IV, 508. Id recepere Drakenb. et Lefeb. Sed simpliciore sensum esse, patrem filios *vocasse*, ut præsentibus exemplum *pugnæ præiret*, jam monuit Ern. —**113.** *Et medias hasta* scripti et edd. vett. a quibus etiam abest versus a Nicandro proculus, *Stridentem gelidis vibravit viribus hastam, Quæ medias raptim velox prætervolat auras*. Hanc vulgatam lectionem, quæ magnopere languet, (inpr. ob verba *raptim velox p.*) etiam Drak. servavit, cui tamen, ut et N. Heins., locus perplexus et mutilus videbatur. Ego extruso versu spurio *En pro Et* reposui, quod Lefeb. jam fecisse video, qui ita interpretatur:

«*prætervolat auras cum hasta, cujus idiotismi plura sunt exempla in poeta.*» Sed mea qualicumque sententia verbum *prætervolat* e marg. in textum inrepsit, et poeta *transverberat*, vel *diverberat* (ut Virgil. *Æneid.* V, 503), vel simile quid scripsit. —**115.** *Ac senium* Col. Vulgo *Atque senem*.

603 VL **116.** *Quisnam* dedit Nicander, quem sequuti sunt editores tantum non omnes. Confer *ad II, 645.* —**117.** *senio dextram*, non *dextram senio* Col. Obfendit tamen nos vox *senium*, quæ modo præcessit. —**119.** *ausi*, vel *hastæ* pro *ista* malebat N. Heins. Ego τὸ *ista* δεικτικῶς adcipio. —**121.** *cornu*, non *cornu*, Col. prob. N. Heins. Cf. *ad v. 27.* —**124.** *Libycam fetæ t. l.* Col. neque aliter Oxon. Put. R. 1, 3, Med. nisi quod in iis *sæva*, vel *scæva* pro *fetæ*. Vulgo *Libyca fetæ t. lææna*. Sed *Libyca fetam t. læænam* recte, opinor, emend. N. Heins. quod recepi cum Lefeb. *Libyca fetæ tellure læænae* conj. Scalig. ad marg. Sili. —**125.** Hunc versum ex scriptis addidere Modius et N. Heins. —**126.** *rabidi*, non *rapidi*, Col. Oxon. R. 2. Conf. *ad V, 451.* —**129.** *urgentes hastas* maluerit N. Heins. *trepidantibus* Puteol.

604 VL **134.** *huic armiger acrem F. M.* conj. N. Heins. qui tamen monet, *una ira* exponi posse, pari ira, et prorsus eadem, qua dominus. Ego potius crediderim, hunc esse sensum h.l. Abaris non arma modo Hannibalis ferebat, sed *una*, simul, *ira*, iratus, *flammabat Martem* h.e. Hannibalem ad bellum, ad virtutem. —**137.** *laccessat* scripti et priscae edd. At vulgata lectio *laccessit* forte loco non movenda. —**138.** *fructum* malebat N. Heins. —**140.** *Transegit* Put. quod recepit Lefeb. —**144.** *Sors* vitiose ed. Dausq. —**151.** *Quercentis* Colon. Nomen viri ex Virg. *Æn.* IX, 684, notum, ut *Lucas* ex *Æn.* X, 561. Vulgo *Quærentis*.

605 VL **157.** *raptam Libyci*, non *Libyci raptam*, scripti. —**162.** *demisit* Colon. et Puteol. *dempsit* Oxon. Vulgo *depressit*. —**165.** *consita* præstare putabat N. Heins. Sed Drakenborch. jam recte monuit, *quercum ab origine consitam* sine sensu dici, et *quercum ab origine sua*, quum primum consereretur, *cognitam proavis* esse antiquissimam, proavorum ætate consitam.

606 VL **172.** *noctem pro mortem* Oxon. quod placebat N. Heins. Conf. *ad II, 574.* —**173.** *Porcis* Col. *Phorcus* in aliis. Cf. *not. ad II, 59.* —**175.** *tristique Deæ* Col. *tristisque Dea* emend. Barth. Adv. II, 9. Vulgo *tristisque Deæ*. —**176.** *Hinc* ed. Cell. et Drak. Sed in reliquis libris *Hunc*. —**177.** *e*, non *ex*, meliores libri. —**181.** *utrique* Col. unde *coxæque utrique* recte, puto, corrig. N. Heins. —**182.** Ita Col. *ense super vomet* Ox. Vulgo *ense; supervomit*, vel *supervenit*.

607 VL **185.** *cohorti* Parm. *coorto* emend. N. Heins. *coacti* h.e. densati, in unum coeuntes, conj. Burm. quem vid. ad Ovid. *Met.* XI, 512. Sed *coorti* h.l. bene dicuntur Numidæ, qui, ut Livii verbis utar, specie transfugarum in medium Romanorum aciem recepti, ductique ad *ultimos, quieti aliquamdiu manserant*, et nunc repente omnes commoventur. Similiter Livius dixit *coortos gladiis rem gerere* II, 30; *cooriri ad bellum* et *in pugnam* IV, 56; XXI, 32; *coorti* III, 41, pr. *Vulturus coortus in Romanos* XXII, 46; *omnibus in eum coortis* VII, 3. —**186.** *averso* Col. Sed, quod jam Draken. monuit, Numidæ *aversam adorti sunt Rom. aciem*, teste Liv. XXII, 48. —**192.** *viros* recte, opinor, emend. N. Heins. quod recepit Draken. Conf. *ad VIII, 659.* —**193.** *evulsa* Col. Vulgo *avulsa*. —**196.** *connisus*, non *connixus*, scripti. Conf. *ad II, 123.* —**200.** *accurrentis* Col. Vulgo *occurrentis*, probb. Dausq. et Lefeb. —**201.** *prosperus ausis* Col. Puteol. R. 2, et Mars. *Inmori ausis* dicitur, ut *clavo XIV, 404*, et *hastæ* Val. Fl. VI, 570, Drakenb. Vulgo *prosper in ausis*.

608 VL **204.** *canentes* malebat N. Heins. Sed conf. *IX, 497* sq. 502. —**205.** *reluctantes procellas* Col. quod olim N. Heins. ad Claudian. in Eutrop. II, 171, probavit, sed in *not. ad h.l.* recte rejecit; v. *not.* —**208.** *erit* Col.

609 VL **219.** *Viriathus*, non *Viriatius*, Col. v. *ad III, 354.* —**227.** *obtundit*, vel *obtexit*, vel *offundit* scribendum censebat N. Heins. Sed vid. *not. abtendit* Tell. et R. 2. —**229.** *ritu moris* mira dictio. Forte leg. *ritu victoris Hiberi*. —**233.** *est* in Col. A reliquis libris abest. *cauta* pro *tanta* conj. N. Heins.

610 VL **239.** *vulnere*, non *pulvere*, scripti et R. 2. —**243.** *teli inpatiens* et *fremebundus* emend. N. Heins. Utrumque probavit Drak. et recepit Lefeb. Sed h.l. agitur de Paulo et leone, qui, inruenti hominum multitudini inpaes, pedem referunt, et letali vulnere adcepto, patienter magnoque animo mori malunt, quam fugere. Conf. *not.*

610 VL **247.** *incumbunt*, non *incubuit*, Colon. Puteol. R. 2. —**251.** *connisus*, non *connixus*, scripti; vid. *ad lib. II, v. 123.* —**252.** *subjecta* Put. Tell. R. 1, 3, Parm. Mediol. et al. —**253.** Hic versus si non totus interpolatricem manum, certe vel incuriam poetæ, vel corruptelam redolet: nam locutio *super incumbere* modo præcessit, et verbum *cœptare* mox sequitur. —**254.** *Cum* Col. Oxon. R. 1, 3, Parm. Med. et Venetæ Marsi. Vulgo *Cui*. —**255.** *effunditur* Parm. et Beness. *effudatur* R. 1; sed *effunditur*, vel *effuderat* a m. sec. —**256.** *rediva* Putean. *recidiva* recte, puto, emend. N. Heins. et recepit Lefeb. vid. *ad I, 106.*

611 VL **260.** *libatus* suspic. N. Heins. quo sensu et *degustare* atque *perstringere* dicitur. Sed v. *not. ad V, 602.* —**266.** *totum tunc primum* Oxon. *totum tunc primi*, vel *Ætoli tunc primum*, quod Lefeb. recepit, conj. N. Heins. —**267.** Ita Colon. Vulgo *relictum est*. —**269.** *si*, non *sic*, Col.

612 VL —**270.** *damna superstas* conj. N. Heins. Sed *damna* h.l. dicitur bellum damnosum et exitiabile, cujus calamitas v. 269, 271, imaginibus, a re bellica petitis, adumbratur. —**273.** *Cape, spes, hunc, unica rerum*, vel *cape, dux, quæso, unice rerum Fessarum, hunc cape cornipedem* corrig. Burm. inprob. Lefeb. qui monet, τὸ *unice* ad nobilium genus spectare, quo et ipse illud retuli in *not. ad V, 495.* At nunc nodum ita solvi posse vix crediderim, et prior potius Burman. emendatio probanda videtur, coll. *IV, 815*, et *VII, 1.*

278. *restant* Put. R. 1, 3; Parm. Med. —**281.** *postes* pro *portæ* Put. —**282.** *et ante rerum* inserendum putabat N. Heins. et ita distinguendum: *atque hinc ocus urbis c. portæ, (ruet hæc ad m. p.) Dic, oro; et rerum F. etc. Dic ergo* Put. R. 1, 3, Med. —**283.** *actæ Q. s. vitæ*, vel *acta Quid super e vita* opinabatur N. Heins. —**285.** *Feror*, non *Ferar*, Col. *Furor* Parm. *in Urbem* scripti. Vulgo *eidem*, scilicet plebi, *eodem*, h.e. in urbem, tentabat N. Heins. —**286.** *Quantine* Col. et Tell. Vulgo *Quantive*, quod servavit Lefeb. *Quanti heu* suspic. N. Heins. *Vulnere quantivis*

- 613 vl *entum* Dausq. —**289.** *vano*, non *vario*, Col. —**291.** *Erige* Col. unde *Exige* conj. N. Heins. coll. v. 482; *quadripedem* Col. Conf. ad I, 162, et Pier. ad Virg. Ecl. V, 26, et Æn. XI, 714. —**297.** *Rictibus* emend. N. Heins. quod probavit Drak. et recepit Lefeb. Sed *non sufficientes iræ ictus a languente hiatu et vanis morsibus* non differre, idque a luxuriante Siliï ornatu non abhorrere jam monuit Ern.
- 299.** *Jertæ* Col. *Inerte* Oxon. Put. et priscæ edd. *Inerti* utraque Ven. Marsi, *Ilerthæ* Junt. Nicandri, et quæ inde fluxere; *Ilerdæ* reposuit Cellar. ut ab Ilerda, Hispaniæ urbe, dictus sit. —**300.** Forte leg. *Ante exspectatum*; vid. ad II, 151. —*deflexerat* Col. pro *defixerat* h.e. penitus infixerat. —**302.** *animam restantem*, vel *bellantem* conj. N. Heins. *luctantem* Draken. in *illa Exoptans anima certantem ponere dextram* Burm. ut sensus sit, exoptasse Paulum, ut cædes Hannibalis ultimum facinus foret; non vero, ut ab Hannibale cæderetur. Sed vid. not. *cedentem* c. Tell. quod recepit Lefeb. Non male, iudice Ern. —**303.** *fixere* suspic. N. Heins. et mox, *Celta* Burm. quoniam reliqui populi numero singulari memorantur, unde et tacite ita edidit Lefeb. —**305.** *Hæc finis* edd. Junt. Ald. et Gryph. Conf. Gell. XIII, 20; Heins. ad Virg. Æn. II, 554; III, 145, et ad Ovid. A. A. I, 282, quosque Drak. laudavit, Victorius ad Cic. Epist. ad fam. X, 32; Lambin. ad Lucret. I, 108, et Gron. ad Liv. IV, 11. —**306.** *Dextra perperam* ed. Marsi poster. et pleræque eam secutæ; *quam* emend. N. Heins. Sed vid. not. ad V, 495, et ad h.l. —**307.** *mors addidit decus* corrig. Dausq. Sed adpositio hæc longe magis poetica et elegans, iudice etiam N. Heins.
- 614 vl **311.** *fremit* Col. Vulgo *furit*, *tuto campo* Put. —**312.** *Picenum*, h.e. Picenorum. R. 3. —**316.** *Transfixos clipeos...* *Aufidus eiecat* primum edidit Nicander in Junt. —**317.** *ori* conj. N. Heins. quem vid. ad Ovid. Met. III, 52. —**318.** *derepta*, Col. *dejecta* Tell. Vulgo *direpta*. Cf. ad IX, 29. —**319.** *tumidis undis* ed. Junt. et aliæ inde expressæ. —**320.** *ferens* maluerit N. Heins. et vide. —**323.** *Naufragio operit*, ut ap. Flor. II, 11. Vulgo male post *scopulis* et *freta* ponuntur commata. —**324.** *amplustria* Oxon. Put. Med. Drak. laudavit verba Festi: *Aplustria, navium ornamenta; quæ, quia erant amplius, quam erant necessaria usui, etiam amplustria dicebantur*.
- 615 vl **331, 332.** Vulgaris lectio, *Stimulat d. i. t. Deorum: Hortatur nondum*, etc. haud dubie incuria et stupore librariorum corrupta est, nec temperare mihi potui, quo minus eam desererem, etsi conjecturam meam non præstare, vel cuiquam obtrudere ausim. *Hortator* emend. Barth. Adv. II, 13; *Hortatus* Livineius; *mens...* *stimulat d. i. t. Deorum Hortatu* N. Heins. qui præterea post *tò Quirini* versum excidisse putabat. Eum *mens stimulat d. i. t. Deorum Cunctatum n. p. i. Q.* (quod cunctatus esset in tam felici rerum cursu, nec jam antea ad Urbem duxisset exercitum), Burm. cui *tò Hortatur* glossa vocis *stimulat* esse videbatur; *mens...* *Ferre nequit, stimulat, d. i. t. Deorum, Hortatur nudi portas i. Q.* (h.e. mœnia Rom. nuda auxilio et defensoribus post tantam cladem) Lefeb. *Stimulat d. i. t. D. Optatas n. p. i. Q.* Ernesti, ut sensus sit, excitat Hannibalem cogitatio hæc, se nondum Romam occupasse. Ego pro vulg. lectione *Hortatur*, quam ex compendio scripturæ ortam esse suspicor, levi mutatione *Corque acuit* reposui, et h.l. ita interpretor: id, quod Romam nondum ceperit, in tam secunda rerum fortuna, *cor* ejus *stimulat et acuit*, ut sup. I, 113, ubi vid. not. Infinitivo autem centies ita Silius utitur, v.c. v. 379. Pro *Hortatur*, Withof. conj. *Iratum*, vel *Mirantum*, vel denique *Sacratas*, ut sensus sit, hoc eum *stimulat*, urit, sollicitat, male habet, (vid. eum ad Guntheri Ligurini.) quod nondum ipsas Romæ portas intraverit. Cf. v. 367; XI, 118 al. —**333.** *huc pro hinc* substituendum censebat N. Heins. et v. 334; *furor pro cruor*.
- 616 vl **338.** *haud inscia* Col. ut I, 41. Vulgo *haud nescia*. —**339.** *ad futile nomen* Put. —**342.** *inviti* scripti et R. 2. Conf. VII, 204, et Intpp. ad Val. Fl. I, 116. Vulgo *invicti*. —**347.** *multa morte* Put. —**348.** *bona somnia* conj. N. Heins. et vers. **349**, *sibi pro nunc*. —**350.** *Quis* tacite et sine auctoritate scripsit Lefeb. Confer ad VI, 498.
- 617 vl **351.** *volucres* suspic. N. Heins. Sed verba *volucris* (h.e. velociter) *portat* jungenda sunt, et *tò volucris* etiam masc. genere dici, docet Drak. coll. XIII, 345. Sic contra *volucer fama* Petron. Sat. c. 123; ubi vid. Burm. Cf. et inf. v. 470. —**353.** *Atque ubi* Lefeb. e c. Tell. —**362.** *Latii campi* conj. N. Heins. —**365.** *aures* Col. unde *offusa per aures* opinabatur N. Heins. quem v. ad Val. Fl. IV, 482, et Gron. Obs. IV, 21, ad Liv. XXVIII, 29; XXXIII, 7; ad Sen. Ep. 82, et natur. Quæst. V, 3. Sed vulgatam lect. firmavit Drak. e lib. IV, 260, et Virg. Æn. IX, 112. —**366.** *pressa est* scripti; unde *pressis Cannis*, vel *pressæ tibi gloria Cannæ* conj. N. Heins. coll. v. 487; *parta est* suspic. Drak. Sed *pressa* exquisitius quam *parta* videtur Ern. —**368.** *excindere* opinabatur N. Heins. quem vid. ad Claud. Gigant. v. 31; conf. IV, 473; XII, 580, et Virg. Æn. VI, 583; *scandere* conj. Casaub. ad marg. ed. Gryph. Sed *scindere* id. qd. rescindere vel excindere. —**369.** *visus* ed. Gryph. prob. N. Heins. qui etiam *visi* tentabat. —**370.** *relinquit*, non *reliquit*, scripti.
- 618 vl **372.** *vanosque*, non *variosque* scripti et R. 2, conf. v. 367, 368; *monitus somni* conj. N. Heins. Conf. not. ad IV, 120, et mox v. 377, *Quos i. motus animi variosque tumultus* non male emend. Burm. quoniam dies jam orta fuerit, soporque Hannibalem reliquerit, qui monitus somni secum revolverit, unde motus hi et æstus animi orti. *Motus* autem animi passim *tumultus* dici monet Drak. coll. Hor. Od. II, xvi, 10; Claud. in Rufin. I, 20, et Lucan. VII, 183. Sed *motus somni et tumultus* crediderim esse motus animi, per somnium excitatos. —**375.** *vertice*, non *in vertice*, Col. *lautas mensas* conj. N. Heins. quia *lætis rebus* mox subjunxit poeta. Drak. contulit XI, 370, et Stat. Silv. IV, vi, 60. —**378.** *exustas* Put. —**382.** *Roma (ut credit)* *ipsa* vulgo legitur, quod mutavit N. Heins. qui etiam *ut creditur ipsi* reponi posse monet, quum in Put. exstet *ut creditur ipsa*. Forte leg. *ut credis inepte*, h.e. alieno tempore, præter rem, ut *res mihi inepte nocet* ap. Cic. ad Div. VI, 7. Vix certe adsequaris, quomodo nunc jam noverit Mago, Romam id credidisse. —**383.** *Quenam* R. 1, 2, unde *Quenam* edidit Lefeb. qui hæc verba e Lucano VII, 107, desumta putat, et hoc sensu capit: quam prosperos successus (ut I, 443; IV, 648; XIII, 870) tradis, committis fortunæ? Idem rescripsit: *patriamne moreris?* h.e. diu hærentem in Italia militem patriæ detinebisne? Sed vid. not.
- 619 vl **387.** *tanto* pro *cauto* Oxon. et Put. —**389.** *profugus*, scilicet ex prælio Cannensi, maluerit N. Heins. et v. 397, *Detracto*, vel *Deterto*, vel *Deterso*, vel *Derepto*. Ibid. *pugnantibus* Put. et
- 620 vl

- priscæ edd. —**399.** *damnati*, vel *damnatos* omnino scribendum putabat N. Heins. coll. inf. v. 639, et XI, 161. Sed vid. not. —**400.** *Ac* corrig. N. Heins. ut a superioribus hæc dependeant, *perfusos* Tell. —**404.** *deflentur*, non *defletur*, Col. Ox. et primæ edd. —**405.** *Hos passim*, h.e. perfunctorie, *at Paulli graviter... gemunt* conj. Burm. Sed v. not. —**406.** *mali præ sagia* non male suspic. Barth. Adv. II, 13, quod recepit Lef. qui et *menti*, sed perperam, refinxit. —**408.** *Utque*, non *Atque*, Col. *toties* scripti et priscæ edd. *quoties* primus edidit Nicand. —**410.** *præducere* pro *producere* post Lips. de Mil. V, 5, et Scal. rescripsit N. Heins. coll. Tac. Ann. XIV, 32; Cæs. B. G. VII, 46, 69, et B. Civ. I, 27, al. Conf. Gronov. et Ern. ad Tac. Ann. XI, 20, et Heyne Obs. ad Tibull. IV, 1, 83. —**411.** *adituque* perperam ed. Dausq. et Cell. —**414.** *stilus* Col. Ox. et antt. edd. *silus* Tell. et Mars. quem præter alios secutus est Lefeb. cujus hæc nota est: «*Silus* vox est celtica et orientalis de *acie*, vel *acumine*. Superest apud Suecos *syl*, gall. *poinçon*, et *skosyl* vox composita de *subula*, *alénc*. Ita apud orientales *sil*, *silon*, de *spina*, a pungendo; apud Græcos σίλω, σίλλω, *pungo*.» Marsus *silum* exponit per telum, in terram defixum, aciem sursum versam habens; et ad Festum provocat, quo teste *silus* proprie dicitur *nasus sursum versus et repandus*.
- 417.** *raptabat* R. 1, Parm. Med. —**420.** *ex illo c. Marte*, h.e. ex prælio Cannensi, emend. N. Heins. quod probavit Drak. et recepit Lefeb. Hac vero ratione admissa, vox *Sed* plane ab h.l. aliena est; *exilis* (haud bello spectatus) conj. Livineius, quod monet Ernesti, qui tamen ipse h.l. sententiam suam non expromit. Meo qualicumque iudicio, vel nihil mutandum est, (vid. not.) vel poeta *parvi vir nominis* scripsit. Voc. *vir* facile excidere potuit, iisdem fere literis præcedentibus, et tò *cognominis* acumen interpolatoris redolere videtur, qui noverat, *Metellum* proprie cognomen, non nomen Cæciliæ gentis fuisse. —**421.** *Is mala* Oxon. R. 3, et Benes. Conf. Gronov. Obs. I, 13; *is mana* Col. *Ismara* R. 1, Parm. Med. *hismara* Tell. Vulg. *is nova*.
- 431.** *strictum vagina mucronem* opinabatur N. Heins. frustra. —**434.** *Italicis* Colon. et ita Lefeb. coll. XI, 26; *Iticis* forte Tell. —**436.** *numina vestra* Colon. Vulgatam lect. *sponte inter numina nostra* probat Barth. Adv. II, 13, et jungit *sponte nostra*, hoc est nostro allectu in Deorum numerum relati; *spondens per nomina vestra, ... juro* (hoc est spondeo jurans, seu jurejurando, ut σὺ δὲ σύνοθεο, καὶ μοι ὄμοσσον Homer. Iliad. α, 76) conj. N. Heins. *sponte*, (per emphasis, ut *ultra, volens*, v.c. ap. Virg. Æn. X, 677.) *en, per numina vestra, P. c. n. l. m. nomine*, etc. edidit Lefeb. cui vox *en*, quæ tamen mox sequitur, in deliciis est. Ego legendum crediderim *Indigetæque Dei patrii* (vel *et patrii*), *per numina vestra* (coll. Virg. Ge. I, 498, ubi vid. Heyne), vel, quod minus a lectione cod. Col. recedit, *sanctæ hic per numina vestra... juro*, ut ap. Terent. Hec. II, II, 26; Plaut. Capt. IV, II, 112, et Cist. II, III, 27; *sponte en per*, vel potius *Dei Ausoniæ per numina vestra* corrig. Withof. —**440.** *antestare* (quod vetus juris verbum est ap. Hor. Sat. I, IX, 177; Plaut. Pers. IV, IX, 10, et al.) opinabatur N. Heins. et v. **441.** *nullas efferre, Metelle, Orsurum, vel Ausonia in terras g.* Ibid. *nullos te ferre, M. Ausurum in terras* (scilicet exteras, quo abire in animo habes) *gressus* emend. Scal. —**444.** *moriere* Col. (duo scripti, teste Lefeb.) et R. 2; *morere* Put. *periere* R. 1, Med. Ben. *perimere* ad marg. R. 1. Vulgo *majore*. —**446.** *jussi* (jurare ordine obstringunt) conj. Burm. Conf. Heyne in Var. Lectt. ad Virg. Æn. X, 444.
- 453.** *pendebat*, R. 1, Parm. Med. vitiose pro *pandebat*, ut apud Hor. Sat. II, II, 26; N. Heins. —**454.** Ita scripti et Marsi edd. Vulgo *Quas inter strages*. —**455.** *exhalabat*, non *exhalarat*, Col. Ox. R. 1; Parm. Med. Ben. necdum enim exhalarat, sed exhalabat moribundus; quod jam monuere Dausq. Barth. et N. Heins. *exhalatat* R. 2. —**456.** *Murmure* haud dubitanter cum Lefeb. reposui pro *Munere* ex emend. N. Heins. et Gronov. Obs. IV, 17; conf. Stat. Th. X, 435; et sup. ad III, 680. —**459.** *Bagesum* Col. R. 1, Parm. et Med., unde cum Lefeb. recepi. Vulgo *Vagesum*. —**461.** *pingui*, non *pinguis*, scripti et Parm. —**462.** *Stagna soli* (h.e. solum cruore stagnans, ut VI, 36; XII, 43, 127) malebat N. Heins. et mox *cædis*, vel *mactata cædi*, ut ap. Virg. Æn. XI, 197. Withof. malebat, *cumulata cadavera cæde*. Nec tamen diffitetur, nostram quoque lect. bene se habere, *mulcata cadavera cædi* scripti R. 1. Parm. Med. unde recepi. *Cædi* pro *cæde*, (vid. not. ad III, 88), et *mulcata c.* pro *cæsa*, ut *m. morte* ap. Virgil. Æn. XI, 839, ubi *mulcatam* scribendum putabat Heins. ut h.l. *mulcata* Drak. qui laudat VV. DD. ad Plaut. Mostell. IV, II, 23, ad Auson. VI, 90; Gronov. ad Liv. XXVIII, 30; Græv. ad Suet. Cæs. 17; Victor. ad Cic. Brut. c. 22. Sed vid. Heyne ad Virg. l.c. cui tamen, ut Burm., *multatam* scribendum videtur. Ego optimorum libb. scripturam retinui: nam verba *mulctare* et *mulcta* formata videntur a *mulgere*, et vulgari olim sermone *mulgere* aliquem, scilicet pecunia, ut *emungere*, pro *privare*, seu *damnum inferre*, dictum fuisse, non inprobabilis est conjectura Schelleri in Præceptis stili bene lat. T. I, p. 37 et 86; *mutata c. cæde* Mars. quem secuti sunt alii. Sed tò *pingui* ineptum videbatur Withof. et vulgatum servandum; conf. Ovid. Ep. Her. I, 54. —**463.** *in ore* maluerit N. Heins. (conf. ad III, 66) *ad ora* Burm. *latentis* Oxon. —**464.** Ita scripti et edd. antt. nisi quod vitiose in c. Oxon. *marinos* pro *in armos*, et in Ven. Marsi *subnixus* reperitur, *inclinatus collum, submissus et armos* primus dedit Nicander. —**466.** *propero* conj. Barth. Adv. II, 13; *prono* N. Heins. qui tamen tò *proprio* probavit coll. III, 515. Idem legendum putabat *ut quondam*, quia *quondam* in Put. —**468.** **469.** *citati*, scilicet equi, frustra; sed *ferretur*, quod recepi, pro vulg. *ferret quum* recte, opinor, emend. Gronov. Obs. IV, 17, p. 741, probb. Ernesti et N. Heins. qui tamen *Provectus*, vel *Proreptus* præstare existimabat, et *citatum dorsum* non inepte dici, ut similia XII, 521; Sen. Agam. 326, et Med. 852; Stat. Th. VI, 768; Claud. laud. Stil. v. 335; conf. not. ad VI, 21; *ferret sua membra* corrig. Burm. *Porrectus* Lefeb. —**470.** *dum*, non *cum*, scripti R. 1, Parm. Med. *volucris cursu* R. 1, Parm. Med. Ben. prob. N. Heins.
- 472.** *pectora* Col. h.e. κατὰ *p.*, unde forsitan non spernendum. —**473.** *sinistræ sorti*, vel *sinistro Marti* opinabatur N. Heins. —**476.** *Hic*, non *Hinc*, Col. Oxon. R. 1, Med. et Venetæ Marsi. —**477.** *adversis, et tum* Colon. *adversi sat tum* Oxon. et Putean. *sat tunc* R. 1, Mediol. *adversi, et tum* Venetæ Marsi et Mart. Herb. *adversi, qui tum* edidit Nicander, et deinde alii. —**482.** *Vi sceptrâ exegit* conj. Barth. Adv. II, 13, Male!
- 489.** *cum*, non *tum*, scripti et primæ edd. —**494.** *pignore* R. 1, et Med. *in pignora* Ben. quod placebat N. Heinsio. Sed Clœliam *pignus pacis* vocari exemplo Liv. II, 13, observat Draken. —**501.** *hinc* scripti, teste N. Heins. sed *huic*, si Lefeb. fides habenda, qui hanc vulgatam lect. servavit, in duobus scriptis, et *hic* in c. Put. *est* non exstat in R. 2.

502. *a virgine* primus edidit Marsus, et deinde alii, etiam Lefeb. qui in duobus scriptis præpos. a reperiri testatur. —**510.** *Pulvere concilies atro, accensique cruore* perperam scripsit Dausq. —**512.** *unum toto corpore vulnus* Tell. quod recepit Lefeb. Non male! *toto unum c. v.* conj. Barth. Adv. II, 13.

629 VL **513.** *Quem* duo scripti et R. 2 (teste Lefeb.) it. Marsi Ven. et deinde aliæ edd. *Quem p. a., geminans, en, gaudia,* etc. tacite et sine fide librr. reposuit Lefeb.

528. *sparsosque* edidit Marsus, et deinde alii. —**529.** *icta* coll. Virgil. Æn. VI, 180, et XI, 135, recte, opinor, emend. N. Heins. Idem v. **530**, pro *silva alta*, quam pro nutrita sumi posse putabat, conj. *silva atra*, quia vox *alta* confestim sequitur. Nam mox vulgo legitur *altæ Populus alba c.*, (ut δρῦς ὑψικόμοις dixit Hom. Iliad. ψ, 118); in c. Put. *albæ P. alta c.* quod Heinsiis suadentibus recepit Drak. qui tamen *albæ P. alma c.* scribendum suspicabatur, quod cum Lefeb. reposui, quoniam c. Oxon. habet *alte P. alma comæ*. —**532.** *ilex consita* corrigendum esse, jam monuere N. Heins. et Drak. qui multa exempla, quibus opus non est, congressere, ut et Brouckh. ad Prop. I, xiv, 5, et Bentl. ad Horat. Od. III, x, 6; Lefeb. *condita* exquisite pro *consita* poni arbitrat, ut ἔκειθε, *condidit*, pro sevit, Hymno pseudhomer. v. 431, et forte *abdere sulco semina III, 350*. Sed *arbores* quoque hoc sensu *conditas* cuiquam dici haud memini. —**533.** *Advolvunt* tentare possis coll. Virg. Æn. VI, 182. Sed vulgata quoque lectio bene se habet: *devolvunt*, scilicet de *jugis v. 530*. —**534.** *Ac* scripti, *Ad* R. 1, Med. et al. Vulgo *At*. Mox *mæstas ad justa c.* putabat N. Heins. et v. **535.** *Funereo certamine*.

630 VL **546.** *ast ipsis* scripti et priscæ edd. *est i.* R. 1. ad oram; *hac i. i. sede* (hic in Italia) conj. N. Heins. *atque ipsis* tacite et sine librr. auctoritate scripsit Lefeb. *jacentum* Col. —**547.** *At* Put. et primæ edd. unde recepi; *Ac* Col. Vulgo *Ast*. —**549.** *flammamque* Med. —**551.** *letio* Put. *leti* Mart. Herb. et Cell. *lethi* Colin. et Dausq. —**552.** *ductor* Put. —**554.** *superantum*, h.e. victorum, vel *spirantum e strage virorum* corrig. N. Heins. *sperantem* conj. Withof. At idem vulgatum turbatur coll. XIII, 407.

632 VL **556.** *ruptas* corrig. N. Heins. Sed vid. not. —**560.** *rubenti Stramine* (hoc est texto Tyrio, seu purpureo, quod toris mortalibus locupletiorum insternebatur), vel *virenti Gramine* conj. idem. At vid. not. —**563.** *terrorque modum* Oxon. Putean. et primæ edd. unde *clipeus terror Nomadum* emend. Barth. Adv. II, 13, et N. Heins. quod recepere Drakenborch. Lefeb. et Ern. Non male! Sed vulgata forte lectio non spernenda; *insigne supernum*, hoc est galea cristis exornata, in mentem venit Barth. loco citato. —**564.** Hic versus in Colon. non exstat; *laceri*, non *lateri*, Ox. et Put. *ruptæque* Oxon. prob. Barth. *fractæque* putabat N. Heins. —**568.** *exuviis* scripti et Ben. Vulgo *exsequiis* prob. Burm. modo *namque* legatur. *O. exuviis nudos* corrig. N. Heins. ut hæc a superioribus dependeant; *nudæ* Put. —**569.** *decori* reposuit Lefeb. Sed junge *laudator decoris*, et τὸ *decoris* adcipe ut II, 324.

633 VL **582.** *Ausoniæ* scripti R. 1, 3, Parm. Med. et al. *Ausonium* Mars. et Mart. Herb. *Ausonia* Junt. Ald. Gryph. *Ausoniam* R. 2; Buschii ed. Basil. et inde aliæ, prob. Lefeb. *Nec stare* R. 1, Parm. Med. —**587.** *in strage* Ven. Marsi, *n. stâr* Tell. *in stare* R. 2; *astare* Parm. et Med. *hac strage*, vel (*infame*) conj. Burm. Vulgo *instare*.

634 VL **592.** *Sed vero sed enim* scripti R. 2; Ven. Ben. ut XII, 332. *Sed non* (*nō* pro *uō*) sed enim R. 1, et Med. Vulgo *Hæc inter sed enim*. —**594.** *adtonitis* pro *adtonitus* recte, opinor, legendum censuere Dausq. Barth. et N. Heins. *relicta est*, non *relicta*, scripti, R. 1, 3, Parm. Med. —**596.** *armatis muris* invitis libris reposuit Lefeb. coll. XI, 75. Sed vid. Heins. et Burm. ad Ovid. Met. XIII, 611; Heyne in V.L. ad Virg. Æn. III, 541, et VII, 161. —**598.** *ite, ite ocuis*, Oxon. Put. ed. Marsi et inde aliæ, quod retinui, quoniam et metro et adfectui convenientius est. Alterum *ite* deest in Col. R. 1; Parm. Mediol. probb. N. Heins. et Draken. Neque ignoramus, ejusmodi hiatus in Silio et Marone passim occurrere: sed cur sine necessitate eos poetis obtrudamus? —**599.** *Deripite* pro *Diripite* ex emend. N. Heins. Conf. ad IX, 29. —**600.** Præstiterit fere *refingite*, h.e. renovate; confer. Heyne ad Virg. Ge. IV, 202. Sed vid. not. —**601.** *nostre* Ox. *nostræ*, teste Lefeb., tres scripti cum R. 1 et 2, *nostro* e Ven. Marsi. suadente N. Heinsio; recepere Drak. Lefeb. Ern. *Sat p. s. a numero, si ad p. nostri* scribendum videbatur Barthio Adv. II, 13.

635 VL **605.** *lassas* Put. R. 1, 3; Parm. Mediol. *quassas* opinabatur N. Heins. ut XII, 7. —**610.** *tendantve negentve* Col. *Tendantve vagentve* Ox. *tendantve negentve* Put. *tendantne negentve* R. 1, et Med. Vulgo *tendantne negentve*. Vulg. *tendantne* non spernendum, iudice etiam Withof. —**611.** *Luctato* Put.

636 VL **617.** *ferri* Col. prob. N. Heins. Id recepi cum Lefeb., qui recte, opinor, suspicatur, vulgatum *frangi* glossam esse. —**618.** *generi* et *nec* pro *non* malebat N. Heins. —**626.** *effundi longo jamjam* et v. **628.** *Testantum* conj. idem.

633. *renovare* Colon. ut et Liv. XXII, 61. Vulgo *revocare*. —**636.** *miserique* primæ edd. —**638.** *multo* scripti et primæ edd. *Sic amoto igitur lictore* emend. N. Heins. sed ad Ovid. Art. Am. III, 702; *Sic igitur moto lictore* hoc est sine lictore. Eodem sensu *nullo lictore* scripsit Lefeb. *nullo* conj. Withof.

637 VL **640.** *simul* pro *procul* Marsus, et post eum alii. —**641.** Ita scripti et antt. edd. *et raptim d. i.* Junt. et al. *raptim et delecta j.* ed. Colin. et inde aliæ, *raptim d. j. et Servitia a.* conj. Barth. Adv. II, 13; *raptim delecta jubentur S. a.* Burmann. *delecta juventæ S. N.* Heins. vel potius *juventas* h.e. *juventus*, de quo vid. ipse ad Virg. Æn. V, 398; ad Claud. Epithal. Hon. et Mar. v. 84; ad Ovid. Met. IV, 17; Brouckh. ad Tibull. I, iv, 33, et Harles. ad Ovid. ex P. I, x, 12, *juventus* edidit Lefeb. frustra. Si quid mutandum, reponerem *deleta juventa Servitia armantur*, ut ap. Flor. II, vi, 23, *deerat juvenus; in sacramentum militiæ liberata servitia*; et ap. Val. Max. VII, vi, 1, *aliquot adversis præliis secundo Punico bello exhausta militari juventute Romana, senatus censuit, uti publice servi emerentur*. —**642.** *claudit claustra* Oxon. quod ad ergastula referendum suspicari possis: sed alii tradunt, servos illos emtos prius, postea in militiam adscitos esse; Barth. Adv. II, 13. —**650.** Vulg. *Iidem*.

C. SILII ITALICI
PUNICORUM
LIBER UNDECIMUS.

ARGUMENTUM.

Post Cannensem pugnam a Romanis ad Pœnos deficiunt Samnites, Bruttii, Apuli, Hirpini, Atellani, Calatini, et Græcorum omnis fere ora, Tarentini, Crotonienses, Locrique, et Cisalpini omnes Galli; 1-27.

Horum exemplum sequitur etiam Capua, etsi urbs ista a Trojanis, ut Roma, originem habuit; 28-32.

Nam divitiæ, quibus adfluebat, jam dudum desidiam, luxum, libidinem, peccandi licentiam, perditosque mores invexerant, et præterea plebs a Patribus dissentiebat; 33-54.

Ægram hanc civitatem ad Pœnos trahit Pacuvius, homo popularis, et malis artibus opes nactus, qui nunc, adflictis Romanorum rebus, legatos Romam mittendos censet, qui postulent, ut alter consul e Campanis creetur; non dubitans, quin repulsam laturi sint, et ita animi civium suorum, ira exacerbati, ad defectionem spectaturi; 55-63.

Hæc suadenti adsentiuntur omnes, et legati Romam proficiscuntur, ubi Virrius, princeps eorum, mandata in frequenti senatu exponit, sed ingenti clamore, a cunctis Patribus sublato, interpellatur; 64-72.

Torquatus adeo non tenet iram, ut se exemplo T. Manlii, proavi sui, qui Annium, prætorem Latinorum, eadem olim poscentem, e curia exturbarit, legatis vim manusque inlaturum esse minetur; 73-87.

Ejus furem reprimit Fabius, sed stolidam simul Virrii postulata acerbioribus verbis perstringit; 88-97.

Hujus oratio interrumpitur a Marcello, quippe qui acrius invehitur in Varronem consulem, quod insaniam effeminatorum hominum patienter ferat; 97-108.

641

Tum patres consurgunt, clamorque eorum circumsonat legatos, qui citato gradu ex templo se proripiunt, et ira commoti se fœdus cum Hannibale facturos esse edicunt; 109-113.

Abeuntes Fulvius, gloriam expugnatæ Capuæ jam mente præsagens, conviciis consecatur; nescius, superbos aliquando Campanos, etsi serius Pœnis, jus Latii consequuturos, et ita sibi aditum ad summos Romanorum honores ipsumque consulatum comparaturos esse; 114-129.

Legatione renunciata, confestim omnes defectionis consilium capiunt, resque ab Hannibale gestas summis ad cælum efferunt laudibus; 130-154.

Decius solus, ne legati ad Pœnum mittantur, summa ope resistit gravique oratione docet, magni animi esse, fidem, rem sanctam, non in prosperis, sed in adversis amicorum rebus servare, insipientis vero et ingrati, a vetustissimis sociis, iisdemque bene de Campania meritis et consanguineis, desciscere ad Hannibalem, fœderum ruptorem ferorumque populorum ducem, qui jus ac fas omne deleat; 155-188.

Nihilo secius fœdus cum Hannibale jungitur, et ab eo Capuam mittitur præsidium, quod ipse mox sequitur: quo audito Decius primo, ne recipiantur barbari, palam vociferatur; deinde, ut vel recepti ejiciantur, vel, si malum facinus, quod a sociis suis defecerint, forti ac memorabili facinore purgare velint, interfectis Pœnis, restituant se Romanis; 189-200.

Hæc quum relata Hannibali essent, mittit, qui vocent Decium ad sese in castra; isque quum ferociter negasset se iturum, concitatus ira Pœnus cum modico præsidio Capuam contendit; urbemque ingreditur comitante senatu ac plebe cum conjugibus ac liberis, qui, studio visendi tot jam victoriis clarum imperatorem, obviam ipsi iverant; 201-224.

Tum Decius, qui neque fugit, neque privatim se tenet, sed in foro otiose inambulat, comprehensus ante pedes destituitur Hannibalis, qui stolidam inbellis viri temeritatem acerbe increpat, eique catenas injici jubet; 225-241.

Is, manente ferocia animi, dum vinculis constringitur, inmanem Hannibalis crudelitatem graviter objurgat, et obvoluto capite ocus extra portam in castra Pœnorum rapitur; 242-258.

Reliquam diei partem victor visenda urbe consumit, et vesperascente cælo excipitur convivio, omnibus voluptatum incelebris instructo, cujus splendidum adparatum Pœni adtoniti mirantur, sed dux eorum tacite damnat, donec ipsius quoque animus larga meri potione relaxatur; 259-287.

Teuthras, Cumanus, ad lyram canit de gente Capyis, conditoris Capuæ, in cujus honorem convivæ vinum libant; 288-302.

Interea Pacuvii filius, qui solus vino non incaluerat, clam insidias Hannibali molitur; 303-311.

642

Patrem, ex convivio egressum, sequutus, ubi in secretum (hortus erat posticis ædium partibus) perveniunt, toga rejecta ab humero, latus subcinctum gladio nudat, et consilium expromit; 312-328.

Quæ ut videt auditque senex, tremebundus pedibusque filii advolutus, eum per jura parentis suamque salutem obtestatur, ut incepto absistat, neque vel sanguine polluat hospitia, vel temere se in extremum certumque capitis discrimen inferat, quum solus ne Hannibali quidem, tanto viro cujus vultum vel armati exercitus sustinere nequeant, nedum tot convivis, par sit; 329-350.

Qua periculi commemoratione ferocem gloriæque cupidissimum juvenem magis incensum, quam

deteritum cernens, se corpus suum dicit obpositurum pro corpore Hannibalis, adeoque per patrum pectus petendum illum ferro transfigendumque esse; 351-360.

Quo audito filius lacrimabundus fidem dat, se nihil facturum tale, et cum patre, quo minus res suspecta sit, se ipse convivio reddit; 361-368.

Postero die ubi primum inluxit, Mago nuncius victoriæ Carthaginem proficiscitur, et annulos aureos aliaque spolia secum avehit; 369-376.

Eodem mittitur Decius: at tempestas navem defert Cyrenas, ubi vinculis liberatur jussu Ptolemæi regis, in cujus regno non ita multo post moritur; 377-384.

Venus interea optatam sibi ad animos corporaque Pœnorum luxurie enervanda oblatam occasionem amplectitur, et cum Cupidinibus agit, ut telis suis clam Pœnis inexplabilem libidinum deliciarumque cupiditatem inmittant, et ita, quos nec arma, nec ignes, nec mala vicerint, nimia bona ac voluptates inmodicæ perdant, duxque eorum severam vivendi rationem cum effeminata mollitie commutet; 385-409.

Cupidines imperata faciunt, et repente Pœni a temperantia et virtute bellica degenerant, neque vino, epulis, cantu, scenisque convivalibus exsatiari possunt, 410-430.

Hannibal maxime oblectatur arte Teuthrantis citharœdi, qui mirifica facinora, ab Amphione, Arione, Chirone et Orpheo vi lyræ edita, canit; 431-482.

Dum Pœni ita Capuæ luxuria diffluunt et perduntur, Mago Carthaginem venit, ubi magno plebis gaudio plausuque excipitur; 483-499.

Tum, senatu ipsi dato, insignem exponit victoriam, a fratre ad Cannas et Aufidum de duobus Romanorum consulibus partam, quorum alter, toto exercitu amisso, vix cum paucis effugerit, alter, summus hostium imperator, fortissime pugnans occiderit; 500-531.

643

Ad fidem deinde tam lætarum rerum, effundi in vestibulo curiæ jubet acervum annulorum aureorum, equitibus Romanis detractorum; utque Roma, hac clade adflicta, funditus evertatur, Hannibalem subplemento, pecunia, elephantis et frumento juvandum censet; 532-541.

Simul, lætis omnibus, locum Hannonis increpandi esse ratus, per ludibrium ab eo quærit, utrum etiam nunc pœniteat belli Romanis inlati, et dedi Hannibalem jubeat? 542-553.

Is contra, tum invidia tum ira percitus, respondet, se nihil ex pristina voluntate mutasse, et nunc potissimum sibi pacem expetendam videri; non plura etiam posse a victis ducibus rogari, quam nunc victores poscant; hostes præterea, dolore atque ira incensos, fortuna aliquid variante, atrociores post hanc cladem fore, et forsitan ne daturos quidem, nedum petiuros esse pacem, quippe quæ facilius a victoribus, quam a victis Romanis impetrari possit; si autem vera sint, quæ modo Mago jactaverit, ad interuersionem Romani imperii pugnatum ad Cannas esse, se non satis mirari posse, quid causæ sit, quod invictus ille imperator, qui Marti similis et cui nemo par putetur, non ex Cannensi acie protinus exercitum ad urbem Romanam duxerit; denique Hannibalis consilia non nisi ad tyrannidem et dominatum spectare; proinde, si a pace abhorreant cives sui, quæ tamen optima rerum humanarum innumerisque triumphis potior sit, furorem certe superbi hominis nulla re alendum esse; 554-600.

Sed oratio Hannonis, quem simultas cum familia Barcina leviolem auctorem faciebat, interpellatur clamore contradicentium, ingentique consensu fit senatusconsultum, ut Hannibalis exercitus militibus, in Africa et Hispania conductis, subpleantur; 601-611.

NUNC, age, quos clades insignis Iapyge campo
Verterit ad Libyam populos Sarranaque castra,
Expeditam. Stat nulla diu mortalibus usquam,
Fortuna titubante, fides: adjungere dextras
Certavere palam rumpenti fœdera Pœno,
Heu! nimium faciles læsis diffidere rebus:
Sævior ante alios iras servasse repostas,
Atque odium renovare ferox in tempore Samnis.

644

5

643N

1. Nunc recensebo populos, qui post cladem Cannensem ad Pœnos defecere. Conf. Liv. XXII, 61.

—*Iapyge campo*; v. ad I, 51. —2. *Sarrana castra*; cf. ad I, 72. —3, 4. Comparant Virg. Æn. X, 861. Sed

644N

magis huc spectant loca, quæ de inconstantia amicorum in fortuna adversa agunt. Cf. VV. DD. ad Petron. c. 80; Ill. Harles. ad Ovid. Trist. I, III, 16, et ej. Ind. v. *Amici*. —6. *faciles læsis*, adflictis, adversis, *diffidere rebus*, proni ad metum. —7, 8. Cf. VIII, 562, 563, et ibi not. —*in tempore*, ἐν καιρῷ, data occasione, tempore opportuno, ut passim ap. Liv. et alios, quos laudarunt Drak. ad h.l. et VV. DD. ad Frontin. Strat. I, 1 ex. 1.

Mox levis et sero pressurus *fata* pudore
Bruttius; ambiguus fallax mox Appulus armis.
Tum gens Hirpini vana indocilisque quieti,
Et rupisse indigna fidem: ceu dira per omnes
Manarent populos fœdi contagia morbi.
Jamque Atella suas, jamque et *Calatia* adegit,
Fas superante metu, Pœnorum in castra cohortes.

10

15

9. *pressurus fata*, adgravaturus sortem. —10. *Bruttii* ultimi cum Romanis in gratiam rediere *sero pudore* defectionis; Dausq. iidem primi ad Hannibalem descivere, (*levis*) et inde, æque ac Picentes et Lucani, a Romanis ignominie causa non pro sociis habiti sunt, et ad servilia miserrimaque, magistratibus Rom. præstanda, ministeria dejecti, de quo vid. Gell. X, 3, et Strab. V extr. —*ambiguus armis*, propter fidem ambiguam.

12. *indigna rupisse fidem*, indigne, inhoneste, turpiter rumpens fidem; qua indignum, cui turpe est, rumpere fidem.

14. Poeta et in his exornavit verba Liv. XXII, 61. — *Atella*, vetus Oscorum opp. in Campania, unde *Atella*, seu *Atellana fabula* dicta. — *Calatia*; cf. VIII, 542. — 15. *Fas*, fidem Romanis jure præstandam.

645 Inde Phalanteo levitas animosa Tarento,
Ausonium laxare jugum: patefecit amicas
Alta Croton portas, Afrisque ad barbara jussa
Thespiadum docuit submittere colla nepotes.

645N 16. *Phalanteo Tarento*; v. ad VII, 665. Etiam huic urbi tanta fuit *levitas animosa*, h.e. inconstantia et audacia, ut *jugum Ausonium*, a Romanis sibi inpositum, excuteret. — 18 seq. *Croton Alta* dicitur, propter montes, Latymnum et Physcum, de quibus v. Schol. ad Theocrit. IV, 19, 23, vel potius propter arcem, de qua v. Liv. XXIV, 3. — *Thespiadæ*, Herculis e Thestii L filiabus filii, eorumque posterii, quorum pars in Beotiam missa, pars duce Iolao in Sardiniam, unde in Italiam venerunt, et unus eorum, Myscelus, jussu Herculis; eo loco, quo is Crotonem, hospitem suum, incaute a se occisum, sepeliverat, in hujus memoriam Crotonem condidit; unde Crotoniates h.l. *Thesp. nepotes* dicuntur. Conf. Ovid. Met. XV, 12... 60; Strab. VI, p. 252 sq.; Diodor. IV, 29; V, 15; Heyne ad Apollodor. p. 331 sq., 467 et 486 sq. — *Afris submittere colla*; conf. ad VI, 414.

Idem etiam Locros habuit furor: ora vadosi 20
Litoris, Argivos major qua Græcia muros
Servat, et Ionio luitur curvata profundo,
Lætas res Libyæ et fortunam e more sequuta,
Juravit pavitans Tyrrio sua prælia Marti.
Jam vero, Eridani tumidissimus adcola, Celtæ 25
Incubuerunt malis Italum, veteresque doloris
Tota se socios properarunt jungere mole.

20 sqq. Coloniae græcæ, modo memoratæ et aliæ, in ora Ionii maris, *Tyrrio marti*, Pœnis, *jurarunt sua prælia*, se pro iis arma capturos esse, illis sacramentum dixere, ad eos descivere. — 21. *Græcia major*, h.e. magna, quo nomine maxime dictus est tractus oræ maritimæ a Tarento usque ad Locrorum sedes pertinens, in quo plurimæ Græcorum coloniæ fuerunt; Ernesti. — 22. *luitur* pro vulg. adluitur. — 23. *e more*, ut fieri solet; Barth. et N. Heins. coll. v. 3. Possis etiam interpretari: *fortunam* suam *e more*, more suo, ut solebant, *secuta*.

25. *Celtæ*, ut mox *Boii* et *Senones*, Galli Cisalpini. — 26. *Incubuerunt malis*, ea adcelerarunt et auxerunt. Cf. ad IV, 731. — *veteres doloris*, vetere ira, odio et dolore perciti. Vid. ad IV, 530.

646 Sed fas id Celtis, fas in pia bella referre
Boiorum fuerit populis. Capuæne furorem,
Quem Senonum genti, placuisse? et Dardana ab ortu 30
Mœnia barbarico Nomadum sociata tyranno
Quisnam, mutato tantum nunc tempore, credat?

646N 28 seq. Hæc defectio in Celtis forte excusanda, tamquam in peregrino populo, cui injustum olim bellum Romani intulerunt, jure gentium violato: (de quo v. Liv. V, 36) sed Capuam, quæ eamdem, quam Roma, originem habuit, ad Pœnos, feros populos, descituram esse quis umquam credidisset? cf. inf. v. 177... 184. — *bella referre*: iterare, resumere, ut XVI, 77; N. Heins. — *referre*, ulcisci, Lenz. et Ern. — 30. *Dardana ab ortu mœnia*: nam Capuam a *Capye*, Trojano rege, qui a Dardano, Jovis filio, genus ducebat, appellatam, veteres tantum non omnes credebant. Cf. v. 177 sq.; 299 sq.; Suet. Jul. 81; Cluver. Ital. ant. IV, 1; Heyne Exc. VI ad Virg. Æn. III, et Exc. VII ad Æn. VII, p. 129; Strabo L. V. p. 248, hanc urbem a capite, quod caput esset XII oppidorum, sed alii, v.c. Plin. III, 5, seu 9; Liv. IV, 37, et Diodorus, a campestri agro, quod propius vero est, dictam putabant. — 31. *barbarico Nomadum tyranno*, Hannibali. — 32. Vid. V.L.

647 Luxus, et insanis nutrita ignavia lustris,
Consumtusque pudor peccando, unisque relictus
Divitiis probrosus honor, lacerabat hiantem 35
Desidia populum, ac resolutam legibus urbem.

647N 33. De luxu perditisque Capuæ moribus, cf. Liv. XXIII, 2 et 4. Quantopere vero etiam in his sermo poetæ a narratione historici discrepet, non est quod moneam. — *insana lustra* dici longum tempus luxuria exercenda consumtum putat Ernesti. Sed *lustra* sunt ganeæ. — 34. *Consumtus*, omissus, cessavit, *pudor peccando*, diuturna peccandi consuetudine. — *unis*, unice, *relictus Divitiis probrosus honor*, quatenus eam tantum ob causam pretium habere creduntur, quod flagitiis et voluptatibus facultatem dant et materiam. — 35. *hiantem*, oscitantem (*gähnend*) *desidia*, luxu, qui ignaviam, languorem et oscitantiam gignit, ut forte XII, 75; Gr. χάσκοντας, D. Heins.; cf. Gron. Diatr. Stat. c. 27. — 36. *resolutam legibus*, liberam exsolutamque legum vinculis ac metu.

Insuper exitio truculenta superbia agebat.
Nec vitiis deerant vires: non largior ulli
Ausoniæ populo (sic tum Fortuna fovebat)
Aurique argentine modus: madefacta veneno 40
Assyrio manibus vestis, medioque dierum
Regales epulæ, atque ortu convivium solis
Deprensa, et nulla macula non inlita vita.

40 seq. *Assyrio veneno* ut apud Virgil. Ge. II, 465, ubi v. Heyne. — *venenum*, ut φάρμακον, quilibet succus, inpr. acrior. De purpura Assyria v. Heins. ad Claud. in Rufin. I, 208. — *madedfacta*, infecta, tincta, vel *veneno Assyrio manibus*, est *vestis*, h.e. induunt tunicas manicatas, seu manuleatas, χειριδωτοῦς, seu καρπωτοῦς, cultum mulierum molliumque virorum, de quibus v. loc. class. Gell. VII, 12; Virg. Æn. IX, 616; Cic. or. Catil. II, 10; Barth. ad Stat. Th. VII, 657; Casaub. ad Sueton. Cæs. 45, et Ernesti clav. Cic.; v. *manicatus*. Hæc vulgaris interpretandi ratio contextui aptissima est: sed vellem minus contorta

eset et inpedita. Cf. V.L. —**41. medio dierum**: nam homines frugi Romæ (loquitur autem poeta Romanus) hora demum nona vel decima, luxuriosi contra jam *de die*, immo *de medio die* cœnare, vel convivia in multam noctem et ad *ortum* adeo *solis* (quem morem Silius vs. sq. perstringit) producere solebant. Vid. Jani ad Hor. Od. I, 1, 20, et Bentl. ad Hor. Epist. I, 18, 91.

648 Tum populo sævi Patres, plebesque Senatus
Invidia læta, et conlidens dissona corda 45
Seditio. Sed enim interea temeraria pubis
Delicta augebat, pollutior ipsa, senectus.
Nec, quos vile genus despectaque lucis origo
Fœdabat, sperare sibi et deoscere primi
Deerant imperia ac patriæ pereuntis habenas. 50
Quin etiam exhilarare viris convivia cæde
Mos olim, et miscere epulis spectacula dira
Certantum ferro; sæpe et super ipsa cadentum
Pocula, respersis non parco sanguine mensis.

648N **44 sq.** Hæc spectant ad seditionem Capuæ inter Patres plebemque ortam, de qua v. Liv. XXIII, 2, qui etiam lib. XXIV, cap. 2, monet, «unum velut morbum invasisse omnes Italiæ civitates, ut plebes ab optimatibus dissentirent; senatus Romanis faveret, plebs ad Pœnos rem traheret.» —*sævi*, irati, infensi. —*læta plebes Senatus Invidia*, libenter et cupide invidiam Patribus concitare solebat. Cf. I, 170; II, 481; III, 575; VI, 482, et al. —**45. conlidens**, inter se committens.

48. despecta lucis origo, humile genus. —**50. Deerant**; cf. ad VII, 498.

51... 54. Campani olim, ut et Romani, cædibus gladiatorum in ipsis conviviis oblectabantur: de quo barbaro more vide, quos laudant, Liv. IX, 40; Athen. IV, 13; Lips. Saturn. I, 6, et Strab. V, p. 175, ubi conf. Casaub.

649 Has, astu adgressus, quo verteret acrius ægras 55
Ad Tyrios mentes, quia nulla sorte daturam
Certus erat Romam, neque enim impetrata volebat,
(Pacuvio fuit haud obscurum crimine nomen)
Hortatur summi partem deoscere juris,
Atque alternatos sociato consule fasces: 60
Et, si partita renuant sedisse curuli,
Æquatumque decus geminasque videre secures,
Ultorem ante oculos atque ora adstare repulsæ.

649N **55.** Silius, quod jam alii observarunt, prætermisissis iis, quæ Livius XXIII, 2... 6 de Pacuvio et de legatione, ad Varronem cos. missa, (quæ ad capiendum defectionis consilium plurimum contulit) memoravit, ea tantum exornat, de quorum veritate ipse Livius dubitat lib. XXIII, 6 extr. *Romam* scil. «legatos missos esse a Campanis, postulantes, ut alter consul Campanus fieret, si rem Rom. adjuvari vellent; et indignatione orta, submoveri a curia iussos esse.» Id Pacuvii consilio factum poeta fingit. —*Has*, juventutem et senectutem, Lef. Immo *has mentes* junge. —**56. nulla sorte**, nullo modo. —**57.** Pacuvius petebat, quæ certus erat, numquam Romanos duros, quæque etiam impetrare nolebat, ut hoc prætextu ad Pœnos desciscere posset; Drak. —**58.** Eadem constructio est X, 93; XIII, 32; XIV, 149 apud Liv. XXII, 6; XXXII, 2; XLI, 4 et al. Draken. —**62. geminas**, similes; Withof. Vid. V.L.

Ergo electa manus gressu fert dicta citato.
Antistat cunctis præcellens Virrius ore;
Sed genus obscurum, nullique furore secundus.
Qui postquam cœtu Patrum ingentique Senatu
Inpia dementis vulgi, ac vix tota, profudit
Consulta, et tumidis incendit vocibus aures;
650 Concordi fremitu renuentum effunditur asper 70
Toto e concilio clamor. Tum quisque fatigat
Increpitans, vocomque tremit certamine templum.

65. Antistat, princeps legationis Vibius Virrius, de quo conf. Liv. XXIII, 6.

650N **67. Senatu ingenti**, ut *Senatu magno*, XVII, 9 et ap. Stat. Silv. I, 1, 101; Drak. —**69. tumidis**; conf. ad II, 288. —*incendit ira aures*, audientes. Lefeb. confert Virg. Æn. IX, 500; X, 895.

71. Quisque fatigat, scil. templum clamore, Ern. Possis etiam ad *concilium* referre. Cf. ad II, 74. Sed v. V.L. —**72. templum**, curia. Vid. ad I, 617. Cf. ad v. 55.

Hic Torquatus, avum fronte æquavisse severa
Nobilis, «Heu Capua portantes talia dicta
Romuleis durastis, ait, subcedere muris? 75
Ad quos non ausi Carthago atque Hannibal arma
Post Cannas adferre suas? nunquamne per aures
It vestras, in Tarpeia quum sede Latini
Orarent paria, haud verbis, haud voce, sed acri
Propulsum dextra, qui tum mandata superbo 80
Ore adportabat, tanto per limina templi
Turbine præcipitem revoluti corporis actum,
Ut, sævo adfluctus saxo, spectante piaret
Tristia dicta Jove, et lueret verba inpia leto?

73. Silius non modo historiæ, ex Liv. VIII, 5, et 6 notissimæ, mentionem facit vers. 77 seq., sed eamdem quoque rem iterum hoc tempore contigisse comminiscitur. —*avum* non proprio sensu capio. De

severitate Manlii Torquati Cos. v. Liv. VIII, 7. —*æquavisse Nobilis*; cf. Bentr. ad Hor. Od. I, 1, 6.
—**75.** *durastis*, passi estis.

77. *Post Cannas*, post pugnam et victoriam Cannensem. Cf. Ernesti ad Tac. Hist. III, 49 pr. —**78.** *in Tarpeia sede*, in Capitolio, ubi tum senatus legatis datus. Vid. Liv. VIII, 5 pr. —**80.** Intell. Annius, cujus oratio exstat ap. Liv. l.c. —*Propulsum dextra*: in his, et v. **85... 87**, Silium discrepare a Livio VIII, 5 et 6, jam monuere Cell. et alii. —**83 sq.** *spectante Jove*, cujus numen spreverat, quum Torquatus ad ejus simulacrum conversus auxilium Dei implorasset.

651N

651

En ego progenies ejus, qui sede Tonantis
Expulit orantem, et nuda Capitolia consul
Defendit dextra.» Rabidum hinc, palmasque virorum
Intentantem oculis, proavitaque facta parantem
Ut vidit majore adeo crudescere motu,
Excipit his frendens Fabius; «Pro cuncta pudendi!
Sedes, ecce, vacat, belli viduata procella:
Quem, quæso, e vobis huic inposuisse paratis?
Inque locum Pauli quemnam datis? an tua, Virri,
Prima atque ante alios sors, concedente Senatu,
Te citat, ac nostris æquat jam purpura Brutis?»

87... 89. Silium in his iterum τραγωδεῖν et a Livio lib. XXIII, 6 extr. omnia moderatiora narrari, observat Ernesti. Sed poeta hunc Torquatum inducit *parantem proavita facta*, h.e. imitantem ferociam proavi, qui, teste Liv. VIII, 5, «adeo non tenuit iram, ut gladio cinctum in senatum venturum se esse palam diceret,» etc. —**89.** *crudescere*; v. ad IV, 449. —*motu animi*, ira. —**90.** *Pro cuncta pudendi*, o homines plane probrosi, et omni ex parte famosi, quos jam luxuriæ, crudelitatis ac superbiæ vestræ pudere debet; Draken. Græcismus et dura formula obfendit Ernest. et alios. Vid. V.L.

91. *Sedes belli*, consulis imperium, *viduata* morte Pauli.

95. Tune primus eris Consul e Campanis, ut Brutus e Romanis?

I, demens, i, quo tendis: tibi perfida fascēs
Det Carthago suos.» Medio fervore loquentis,
Impatiens ultra gemitu cohibere furorem,
Fulminea torvum exclamat Marcellus ab ira:
«Quæ tandem, et quam lenta tenet patientia
mentem,

652

O confuse nimis Gradivi turbine Varro,
Ut perferre queas furibunda insomnia consul?

96. *i, quo tendis*, adspira ad consulatum apud Pœnos. —**98 sq.** Inducitur præter Torquatum et Fabium, etiam Marcellus, cujus acerbam ad Varronem orationem nemo nunc desideraverit: non enim ad rem præsentem pertinet; Ernesti. Recte: sed poeta quamvis occasionem Varronis perstringendi captat. —**99.** *Fulminea ira*; vid. ad I, 421. —*ab ira*; cf. ad II, 139. —*torvum exclamat*, ut apud Virg. Æn. VII, 399. —**101.** *confusus*, συγχυθεῖς, perturbatus. —*Gradivi turbine*, ut II, 4. —**102.** *furibunda*, insana. —*insomnia* id. qd. *somnia*, (v. sup. ad X, 357) h.e. vana res, opinio et persuasio, (ut nostrum *Träume*) stulta illa Campanorum petitio et postulatio.

652N

Nonne exturbatos jam dudum limine templi
Præcipites agis ad portas? et discere cogis
Semiviros, quod sit nostro de more creati
Consulis imperium? non unquam sobria pubes
Et peritura brevi, moneo, ocius Urbe facesse.
Muros ante tuos (ut par est) debita ductor
Armatus responsa dabit.» Consurgere cuncti
Hinc pariter, magnoque viros clamore premebant.
Nec non et foribus propere Campana juvenus
Extulit ipsa gradum, tantæque dolore repulsæ
Concitus Hannibalemolvebat Virrius ore.

105. *Semiviros*, Campanos luxu effeminatos, ut mox *non unquam sobria pubes*.

113. *Hannibalem*, foedus cum eo a Campanis faciendum. Cf. v. 133, et verba Virii ap. Liv. XXIII, 6.

Fulvius, (huic nam spondebant præsagia mentis
Venturum decus, et Capuæ pereuntis imago
Jam tum erat ante oculos) «Non si Carthaginis,
inquit,
Ductorem vestris devinctum colla catenis
Romam victor agis, posthac intrare Quirini
Sacratas dabitur sedes: tende ocius, oro,
Quo mens ægra vocat.» Referunt hæc inde citati
Mixta minis et torva trucis responsa Senatus.

114. *Fulvio* tribuit poeta has partes, quia is mox cum Claudio collega Capuam obsedit; Cell.
—**115.** *Venturum decus*, futuram expugnatæ Capuæ gloriam. —**117.** Cf. ad VIII, 276 sq. —**118.** *agis*, adducis. —**119.** *Sacratas sedes*; cf. ad III, 501, et X, 367.

653

Tantane, omnipotens, caligine mersa latere
Fata placet? veniet quondam felicior ætas,
Quum pia Campano gaudebit consule Roma,

653N **122 sq.** Quis tum temporis cogitasset, Campanos cunctosque Italos aliquando (finito scil. bello Marsico, seu Sociali, legibusque a. L. Julio Cæsare, et a Carbone Silvanoque latis) civitatem Rom., quæ nunc tanto animorum impetu ipsis negabatur, consecuturos, et ita aditum sibi ad summos Rom. honores ipsumque consulatum comparaturos esse? —**124. pia Roma**; cf. **ad V, 255.** —**126. magnanimos**; v. **ad I, 29.** —*nepotes*, posteror horum Campanorum adrogantia tam pervulgata fuit, ut *Campanum supercilium* et *Campana superbia* etiam proverbii loco diceretur. Cf. Gell. I, 24; Ausonii Capua, et inpr. Cic. Or. II, de lege agrar. c. 33... 37.

Pœna superbiorum tamen hæc durabit avorum,
Quod non ante suos Capua ad suffragia mittet,
Quam Carthago suos. Postquam nunc dicta Senatus,
Nunc facta exposuit, tum veris falsa per artem 130
Virrius admiscens cecinit fatale cruenti
Turbatis signum belli. Furiata juvenus
Arma, arma, Hannibalemque volunt: ruit undique
vulgus,
Et Pœnos in tecta vocant: ingentia facta
Sidonii juvenis celebrant, ut ruperit Alpes 135
Herculei socius decoris, Divisque propinquas
Transierit cursu rupes: ut cæde referta
Clauserit Eridani victor vada: victor ut idem
Lydia Romano turbarit stagna cruore:
Ut Trebiæ ripas æterno nomine famæ 140
Tradiderit, Paulumque idem inter prælia, et idem
Flaminium, proceres rerum, demiserit umbris.

128. suos ad suffragia, ferenda *mittet* Romam: nam civitas præcipue continebatur jure suffragiorum. —**129. Carthago**, colonia Rom. deducta. Dausq. putabat innui Gaditanos, Pœnorum olim imperio obnoxios, et quidem Corn. Balbum majorem, Gaditanum, qui primus externorum, gratia Cæsaris, ad consulatum pervenit, teste Plinio lib. VII, 43.

129. Postquam, etc. Conf. Liv. XXIII, 6. —**131 sq. signum cecinit belli**, defectionem a Romanis suasit. —*fatale*, quod Capuæ fuit exitio. —**132. Turbatis**; v. **ad I, 477.** —**133. Hannibalem**, ut sup. v. 113. —**135 sq.** Cf. **II, 356**; **III, 90 sq.**, et **IV, 4.** —**137 sq. Clauserit vada cæde**, cadaveribus ita fluvium repleverit, ut stagnaret, et cursus aquarum præcluderetur. Cf. inf. v. 519 et sup. **ad IV, 621.**

654N —**138. Eridani**, Ticini fl., qui Eridano, seu Pado miscetur, ut passim. —*vada*; v. **ad I, 52.** —**139. Lydia stagna**, Trasymenum. Cf. **ad IV, 719.** —**140 sq. famæ Tradiderit**; cf. **ad IV, 73.** —**142. demiserit umbris**, ut I, 439.

His super excisam primori Marte Saguntum,
Et juga Pyrenes, et Hiberum, et sacra parentis,
Juratumque viro bellum puerilibus annis 145
Adcumulant: unum, ducibus tot cæde peremtis,
Tot fuscis acie, stare inter prælia nullis
Adtactum telis. Superum quum munere detur
Huic sociare viro dextras et fœdere jungi;
Fastus exsanguis populi vanumque tumorem 150
Nimirum Capua et dominatum perferat Urbis,
Ceu famulis fasces æquataque jura negantis?
Prorsus enim tanto potioem nomine habendum
Varronem, ut fugiat consul fulgentior ostro.

143. His super, ut I, 60, ubi v. V.L. —*primori Marte* pro vulg. *primoribus annis*, ut I, 511. —**144. juga Pyrenes**, quæ transgressus sit. Cf. **III, 415 seq.** —*Iberum* v. **ad I, 480.** —*sacra parentis*; cf. I, 77 sqq. —**146. Adcumulant**, laudibus ejus addunt. Nimis laudatur Hannibal. v. I, 522... 555; Liv. XXI, 6 et 57. —**150. populi exsanguis**, populi Romani, cladibus continuis ad internecionem prope redacti. Cf. **II, 230**, et **XII, 318, 319.** Dausq. bene laudavit locum Valer. Max. V, III, 2. «Africanus superior non solum contusam et confractam belli Punici armis rempubl., sed pæne jam exsanguem atque morientem, Africæ dominam reddidit.» —*tumorem*; v. **ad II, 288**, ubi de flatibus arrogantiae et elato spiritu.

153 sq. Vim sarcasmi facile sentiet lector. —*tanto nomine* scil. consulis.

Talia jactantes jam lectam sorte parabant 155
Mittere, quæ Tyrios adjungat fœdere, pubem.
Sed non invictum ponebat pectore robur
Tum solum Decius Capuæ decus: isque receptus
In medios cœtus, neque enim differre dabatur;
«Itis, ait, cives violanda ad jura parentum? 160

655N **155. jactantes**, dicentes, et quidem tam gloriose de se, quam acerbe de Romanis.

157 sq. De *Decio Magio*; v. omnino Liv. XXIII, 7.

Damnatumque caput temerati fœderis aris
Jungitis hospitio? Quæ tanta oblivio recti,
Sacram atque in magnis positam populisque virisque
Adversam ostentare fidem? Nunc tempus inire
Prælia pro Rutulis; nunc signa aciemque movere, 165

Dum trepidæ res, et medicinam vulnera poscunt:
Is locus officio, quum cessant prospera, quumque
Dura ad opem fortuna vocat: nam læta fovere,
Haud quaquam magni est animi decus: huc, age,
adeste.

Novi Dis animas similes et pectora magnis
Nunquam angusta malis: capiunt (mihi credite)
Cannas,

Et Trasymena vada, et Pauli memorabile letum.

170

656N

161. Hannibalem, diis invisum, propter rupta fœdera; Cell. — **162 sq.** *Quæ tanta oblivio recti*, quomodo justus et æqui tam inmemores esse potestis, ut *fidem sacram* (v. ad I, 481 et in V.L. II, 479) *atque in magnis positam*, quæ magni æstimatur, vel venerabilis est *populis et viris*, singulis hominibus, adeoque et publice et privatim sanctissime summaque religione colitur, *adversam* Romanis *ostentetis*, vel simpl. violetis?

170 sq. Cf. II, 315... 324. — **170 sq.** *Dis similes*, θεοειδέας, θεοεικίλους, Dausq. — *pectora angusta*, animum humilem et timidum. — **171.** *capiunt Cannas* etc. non fracti sunt cladibus ad Cannas etc., sed his adversis ferendis pares sunt Romani. Conf. ad VI, 617, et Gronov. Obs. I, 17.

Hi sunt, qui vestris infixum mœnibus hostem
Dejecere manu, et Capuam eripuere superbis
Samnitum jussis: hi sunt, qui jura dedere
Terrore expulso, Sidicinaque bella remorunt.

175

657

Quos fugitis? socios quosve additis? ille ego sanguis
Dardanius, cui sacra pater, cui nomina liquit
Ab Jove ducta Capys, magno cognatus Iulo;
Ille ego, semihomines inter Nasamonas, et inter
Sævum atque æquantem ritus Garamanta ferarum,
Marmarico ponam tentoria mixtus alumno?

180

173 sq. Decius commemorat beneficia Romanorum, quæ nunc remunerari deceat. — **174.** Cf. Liv. VII, 29 sqq. Flor. I, 16. — **175.** *jura dedere*, vobis leges et libertatem reddidere. — **176.** *Terrore*, hoste. — *Sidicina bella remorunt*, propulsarunt bellum, quod Samnites intulerant propter Sidicinos, qui ad opem Campanorum confugerant; Cell. Cf. ad V, 551.

657N

177 sq. *fugitis* sc. Romanos. — *additis*, Pœnos. Conf. ad III, 350 in V.L. Novum argumentum, a cognatione Campanorum cum Romanis petitum. Cf. sup. ad v. 30. De progenie Dardani, filii Jovis, v. Ovid. Fast. IV, 31 sqq. et Heyne Exc. VI ad Virgil. Æn. III. — **179.** *Capys*, filius Assaraci et pater Anchisæ, cujus filius Æneas et nepos Iulus fuit. — *magno Iulo*; cf. Virg. Æn. I, 267 et 288. — **180 sqq.** Acerbe in Pœnos, seu Afros, populos barbaros et sævos. Conf. VI, 531.

Ductoremque feram, cui nunc pro fœdere proque
Justitia est ensis, solæque e sanguine laudes?
Non ita, non Decio permixtum fasque nefasque
Hæc ut velle queat: nullo nos invida tanto
Armavit Natura bono, quam janua mortis
Quod patet, et vita non æqua exire potestas.»
Hæc vana aversas Decius jactavit ad aures.

185

183 seq. Conf. ad I, 58, et II, 504.

185. *Non ita*, ut ap. Virg. Æn. II, 583, ubi v. Heyne. — *Decio*, δεινῶς pro, mihi. — *permixtum fas nefasque*, ut apud Virgilium Georgic. I, 505; Horat. Od. I, XVIII, 10, et alios. — **186.** Nihil mihi præstantius natura dedit, quam arbitrium et potestatem vitæ meæ finiendæ: sententia tenuiter et argute expressa; Ern. Cf. ad II, 576. — **187 sq.** *janua mortis patet*, ut ap. Virg. Æn. II, 661: at quanto ibi aptius, quantoque cum adfectu elatum! Ern. — **188.** *vita non æqua*, iniqua infelici.

189. *vana*, frustra.

Ast delecta manus jungebant fœdera Pœno.
Jamque aderant præmissa duci turbante tumultu
Autololes numerosa cohors: ipse agmine magno
Festinata citus per campos signa movebat.
Et Decius, «Nunc hora, viri, nunc tempus: adeste,
Dum Capua dignum, dum me duce dextera vindex
Molitur facinus; procumbat barbara pubes.
Pro se quisque alacres rapite hoc decus: hostis adire
Si parat, obstructas replete cadavere portas,
Et ferro purgate nefas: hic denique solus
Eluerit sanguis maculatas crimine mentes.»

190

658

195

200

658N

190. Cf. Liv. XXIII, 7.

197. *rapite*; vid. ad I, 570. — *decus hoc*, ut scil. arceatis Pœnos ab urbe. — **198.** *obstructas replete cadavere*, cadaveribus; cf. ad IX, 99. — **199 seq.** Decius apud Liv. l.c. «primo, ne reciperetur præsidium (Autololes, v. 192, definite, poetarum more), vociferatus est: deinde, ut receptum aut ejiceretur, aut, si malum facinus, quod a vetustissimis sociis consanguineisque defecissent, forti ac memorabili facinore purgare vellent, ut, interfecto punico præsidio, restituerent se Romanis.»

Dumque ea nequidquam non ulli læta profatur,
Audita asperitate viri cœptoque feroci,
Multa feta gerens ira præcordia, Pœnus

Adstabat muris, propereque arcessere lectos

Inmitem castris Decium jubet: horrida virtus,

Armatumque fide pectus, rectique cupido,

Et major Capua mens inperterrita mole

Invicta stabat, torvoque minacia vultu

Jussa ducis, verbisque etiam incessebat amaris.

205

201 sq. Cf. omnino Liv. XXIII, 7 seq. —**203.** *feta ira præcordia*; cf. ad X, 14 in V.L. —**204 seq.** *arcessere castris*, in castra sua, non procul ab urbe posita. —**205.** *Horrida virtus*; v. ad I, 58. —**207 sq.** Cf. Virg. Æn. X, 770 sq. ubi v. Heyne. —*major Capua*, mente, seu animo civium.

659 Quem Libyæ rector tot signa, tot arma ferentis
Spernentem increpitans magno clamore profatur:
«Post Paulum, post Flaminium componimur, eheu!

210

Vecordi Decio, mecum certasse volenti

In decus et famam leti: rapite, ite citati,

Signa, duces: pateatne mihi Campana vetante

Urbs Decio, explorare libet, nova bella moventi

Cui patuere Alpes, saxa inpellentia cælum,

Atque uni calcata Deo.» Subfuderat ora

Sanguis, et a torvo surgebant lumine flammæ.

215

212. *componimur*; vid. ad I, 39.

659N **214.** *In decus et famam leti*, ut mors, a tanto viro, quantus ego sum, ipsi inlata, gloriosior sit. Cf. ad II, 705, et III, 123. —**217.** *saxa cælum inpellentia*, tangentia, in illud adsurgentia, ut *cælum pulsantes scopulos XII, 71*. Cf. ad v. 136; XV, 167; IV, 2, 742, et Jani ad Horat. Od. I, 1, 36. —**218 sq.** *uni calcata Deo*, ab Hercule. Cf. ad II, 356; IV, 4 al. Sed Galli quoque ante Hannibal. transiverant (v. Liv. XXI, 30): hi colebant Herculem, cui aram, (v. Petron. de bello civ.) transgredientes montem, dicarunt, unde nata fabula de transitu Herculis; Lefeb. —*Subfuderat ora Sanguis*; cf. ad V, 275; IX, 459 seq.

—**219.** *surgebant flammæ*, ira Hannibalis. Cf. ad IV, 262, et V, 105 in V.L.

Tum rictus spumans, et anhelis faucibus acta

Versabant penitus dirum suspiria murmur.

Sic urbem invectus, toto comitante Senatu,

Et vulgo ad spectanda ducis simul ora ruente,

Effundit cunctam rabiem irarumque procellas.

220

Majorem ornatum, qui in v. 220 et 221 inest, nemo facile desideraverit. Moderatius poeta iram H. sup. V, 603 sq. descripserat: *rictus* vero et *fauces* indigne de homine, quamvis furente et irato; Ern. —*rictus* quidem et *fauces* hominibus, etiam non furore et ira concitatis, æque ac bestiis tribuuntur. Sed ira turpior est *spumante rictu*, qualem Sueton. in Claud. c. 30 notavit. —**221.** *suspiria*, iræ, ut *gemitus* apud Virg. Æn. III, 664; VII, 15; Ern. Proprie tamen non sunt iræ, sed iis tribuuntur.

222 sqq. Cf. Liv. XXIII, 7.

660 Nec non et Decio propiora pericula mentem
Flammarant, tempusque adeo cernebat adesse,
Quo laudes ducis invicti superaret inermis.

225

Non illum fuga, non clausi occuluere penates;

Sed liber, veluti nullus penetrasset in urbem

Hannibal, intrepido servaverat otia vultu:

Quum juvenem sævis (horrendum) concitus armis

Invadunt globus, et pedibus sublime sedentis

Ductoris sistunt. Tonat inde ferocibus alte

Incessens victor dictis, «Solutne ruentem

Fulcire, et revocare paras a funere, Romam?

230

235

225. Etiam in his comparandus omnino Liv. l.l. et c. 10. Orationem Hannibalis v. 233 sq., ut sup. v. 212 sqq. poeta ipse, nec inepte, commentus est.

660N **232 sq.** *pedibus Ductoris sistunt*, apud Liv. lib. cit. c. 10. «Decium ante pedes destitutum causam dicere jussit.» —*sublime sedentis*; v. ad III, 9.

O demens! en, qui Divum mihi munera tanta

Eripiat. Decio prorsus servabar inerti

Vincendus, Decio inbelli, cui femina nulla,

Orta in Agenoreis nostræ Carthaginis oris,

Cesserit: huic agedum, (nam cur indigna feramus?)

Magnanime o miles, meritas innecte catenas.»

Dixerat hæc: necdum finem convicia norant.

Inlatus velut armentis super ardua colla

Quum sese inposuit, victorque inmane sub ira

Infremuit leo, et immersis gravis unguibus hæsit,

Mandit anhelantem pendens cervice juvencum.

240

245

236. *Divum munera*, victorias, quas diis debeo. Quod fere abhorret a persona Hannibalis, qui res feliciter a se gestas non diis, sed gladio et virtuti suæ tribuere solet, cujus poeta in memor fuisse videtur. —**238 sq.** Cf. ad II, 361. —**239.** *Agenoreis*; v. ad I, 15. —**241.** *Magnanime o miles*, vide Var. Lect. et ad lib. I, 29.

661N **243 seq.** Præclara et graphica comparatio, qualis fere ap. Virg. Æn. X, 723 sqq. Homer. Iliad. γ, 23 seq. inpr. λ, 172 seq., et ρ, 61 seq. Cf. Burm. ad Val. Fl. II, 458 sq., ubi gemmæ ex Gorlæi Dactyl. P. II, n.

CXIX et nummo ex Morell. Specim. rei num. tab. XXVI, quibus Draken. ad h.l. imaginem leonis, tum tauri, tum cervi tergo inhærentis, oculis proposuerat, addit alteram Gorlæi gemmam T. I, n. 528; v. et V.L. —**245.** *hæsit* ut ap. Virg. *Æn.* X, 726.

At Decius, dum vincla ligant, «Necte ocius, inquit,
(Nam sic Hannibalem decet intravisse) catenas,
Fœderis infausti pretium: sic victima prorsus
Digna cadat Decius: nec enim te, sanguine lætum 250
Humano, sit fas cæsis placasse juvencis.
En dextra! en fœdus! nondum tibi Curia, necdum
Templorum intrati postes; jam panditur acri
Imperio carcer: perge, ac primordia tanta
Adcumula paribus factis: mihi fama sub umbras 255
Te feret obpressum Capuæ cecidisse ruinis.»
Nec plura effari concessum: obnubitur atra
Veste caput, trahiturque ferox ante ora suorum.

247. Cf. Liv. XXIII, 10, ubi tamen Decius cives, non Hannibalem, neque tam acerbis conviciis lacessit. —**250 sq.** *sanguine lætum Humano*, sævum, inmanem, sanguinis sitientem militem Pœnum dicit (nisi forte ipsum Hannibalem, ut I, 59); nec opus est, cum Marso cogitare de ritu punico humanas victimas cædendi, quamvis non plane aliena foret ab ira Decii acerba illa adlusio; Ern.

662^N **252.** «Unum esse exsortem Punicæ amicitiae fœderisque secum facti» etc. Liv. l.c. —**254.** *primordia* etc. ut XV, 654. —**255.** *mihi fama sub umbras foret*; conf. V.L. et ad I, 398. —**256.** Hoc est, quod Marcellus ap. Liv. XXIII, 45, dixit, *Capuam Hannibali Cannas fuisse*; Cell.

258. Hæc «vociferanti obvolutum caput est, ociusque rapi extra portam jussus,» Liv. XXIII, 10. Reliqua Decii fata memorantur inf. v. 377 sq.

Exin victor ovans sedato pectore tandem
Spectandis urbis tectis templisque serenos 260
Lætus circumfert oculos, et singula discit:
Quis muris sator, et pubes sit quanta sub armis,
Quot bello pateant argenti ærisque talenta:
Nunc qualis frenata acies, nunc deinde pedestris
Copia quanta viris. Monstrant Capitolia celsa, 265
Stellatesque docent campos, Cereremque benignam.

259 seq. Silius exornavit verba Livii XXIII, 7 extr. —**261.** *discit*, cognoscit a Campanis, ut XII, 568, ubi v. not. —**263.** *bello*, in usum belli, *pateant*, parata et in promptu sint. —**264.** *frenata acies*, equitatus. —**265.** *Capitolia*, arcem Capuæ (cf. ad I, 541), ut apud Sueton. Tiber. 40, et Calig. 57. Sic et aliarum urbium arces ac templa magnifica, primoribus diis dicata Capitolioque Rom. similia, dicuntur. Cf. VV. DD. ad Plaut. Curc. II, II, 19; Suet. Gramm. 9, quosque Drak. laudavit, Savaro ad Sidon. Apoll. XXIII, 40 seq. et Gothofr. ad l. 34 cod.; Theod. de Annon. et Tribut. —*Campus Stellatis*, fertilissimus, in mediterranea Campania, de quo v. Cic. Agrar. I, 7; II, 31; Sueton. Jul. 20; Liv. IX, 44; X, 31; XXII, 13; Cluver. Ital. Ant. IV, 5, p. 1172, et inpr. Camillus Campan. Fel. Diss. II, c. 33 sq. —**266.** *Cererem benignam*, agrum fertilem Campaniæ, de quo v. Cluver. l.l. p. 1090.

663 Jamque diem ad metas defessis Phœbus Olympo
Inpellebat equis, fuscabat et Hesperus umbra
Paullatim infusa properantem ad litora currum.
Instituunt de more epulas, festamque per urbem 270
Regifice exstructis celebrant convivium mensis.

267 seqq. Silius expressit Liv. XXIII, 8, variumque ornatum petiit ex descriptione convivii Didonis Virg. *Æneid.* I, 699... 747. —*Phœbus defessis equis inpellebat ab Olympo, cælo, diem*, lucem, quam Phœbus spargebat *ad metas*, Hesperio positas in litore, *et Hesperus, vesper*, etc. Lenz.; coll. XII, 647; XVI, 38 sq.; Ovid. Met. II, 142.

271. Cat. 63, 305, *large multiplici constructæ sunt dapæ mensæ*; Lenz.

Ipsæ, Deum cultu et sacro dignatus honore,
Præcipuis multoque procul splendentibus ostro
Adcipitur sublime toris: non una ministri
Turba gregis: posuisse dapes his addita cura, 275
His adolere focos, his ordine pocula ferre.
Nec non et certis struitur penus: aspera mensa
Pondera cælati fulgent antiquitus auri.

272. Imitat Virg. *Æn.* I, 699... 708. —*dignatus* passive, divino honore cultus; Lenz. —**273 sqq.** *splendentibus ostro toris*, ut *strato ostro* et *pictis toris* ap. Virg. l.c. —**274.** *sublime*; v. ad III, 9. —*Grex minister*; cf. ad I, 173. —**275.** *addita*, data. —**276.** *adolere focos*, ut *adolere penates* ap. Virg. l.l. ubi vid. Heyne. —*ordine* longo servorum, ut apud Virg. l.l., vel convivarum, ut ap. Hom. Iliad. α, 470... 597. Lenz.

277. *certis*, ab aliis servis *penus struitur*, coquuntur et adornantur, vel parantur cibi, ut apud Virg. *aspera pondera auri antiquitus cælati*, vasa aurea, et quidem tam *aspera*, h.e. anaglypha (v. ad II, 432), quam antiquo artificio facta, quo pretium eorum magnopere augebatur. Cf. Virgil. *Æn.* IX, 266, quosque Drak. laudavit, poeta noster XIV, 653; Cic. in Verr. I, 5; Val. Fl. I, 143; Suet. Cæs. 47; Ovid. Met. XII, 235 seq.; XIII, 700.

Eripiunt flammæ noctem, strepituque moventum

664 Murmurat alta domus: stupet inconsuetus opimæ 280
 Sidonius mensæ miles, faciemque superbi
 Ignoram luxu oculis mirantibus haurit.
 Vescitur ipse silens, et tantos damnat honores
 Esse epulis, facilesque coli tanto agmine mensas:
 Donec pulsa fames, et Bacchi munera duram 285
 Laxarunt mentem. Tum fronti reddita demum
 Lætitia, et positæ graviores pectore curæ.

664N **279.** Conf. Virg. Æn. I, 725... 727, et V.L. —**280.** *Stupet* etc., ut *mirantur* apud Virg. Æn. I, 709 sq. —**281.** *faciem*, ut IV, 591. —**282.** *oculis mirantibus haurit*; vid. ad VIII, 135.

283. *ipse*, Hannibal. *damnat*, inprobat, tam splendide parari epulas. —**284.** *agmine*, continuo motu et strepitu, ut XIV, 442, et ap. Virg. Æn. II, 782, ubi v. Cerda et Heyne. Poeta forte servorum quoque multitudinem respexit. —*mensas faciles* paratu, cibos facile parvoque sumtu parabiles, scil. ei, qui convenienter vivit naturæ, quæ paucis contenta est. Cf. ad I, 615. —**285.** *Bacchi munera*; v. ad VII, 748. —*duram*, severam.

Personat Euboica Teuthras testudine, Cymes
 Incola, et obtusas inmiti murmure sævæ
 Inter bella tubæ permulcet cantibus aures. 290
 Namque Jovem et lætos per furta canebat amores,
 Electræque toros Atlantidos: unde creatus,
 Proles digna Deum, tum Dardanus: isque Tonanti
 Ut det Erichthonium magna de stirpe nepotem.
 665 Hinc Tros, hinc Ilus, generis tunc ordine longo 295
 Assaracus, nulloque minor famave manuve
 Tum Cypis ut primis dederit sua nomina muris.

288 seq. Teuthras ad citharam canit, ut ἀοιδοὶ in conviviis heroum; (conf. Hom. Odys. θ, 99, 267; Athen. XIV, 6, et Virg. Æn. I, 740 sq.) unde lyra δαυτὸς ἐταίρη, dicitur Hom. H. in Merc. 31. Idem poetæ transtulerunt ad Deorum epulas, in quibus Apollo lyram pulsat, et Musæ adcinunt. Nomen Teuthrantis ab ignobili fluvio, vel euripo, vel piscina quadam agri Campani, non nihil a litore Baiano remota, deductum esse, suspicabatur Broukh. ad Prop. I, III, 11. —*Euboica testudine*, quod Cumæ, seu Cyme ab incolis Chalcidicæ Euboicæ condita est; Drak. Conf. ad VIII, 531, et Heyne ad Virg. Æn. VI, 2. —*Personat*, cithara canit, ut ap. Virg. Æn. I, 741. —*Cymes*; v. ad VIII, 531.

665N **291... 297.** Aptum carminis argumentum est genus Cypis, conditoris Capuæ, a Jove, ejusque filio, Dardano ductum. Cf. sup. ad v. 30, et 177 sq. —*furta*; v. ad VII, 487.

Concelebrant plausu pariter Sidonia pubes,
 Campanæque manus: ante omnes ductor honori
 Nominis augusto libat carchesia ritu; 300
 Cetera quem sequitur, Bacchique e more liquorem
 Inrorat mensis turba, ardescitque Lyæo.

298. Cf. Virg. Æn. I, 747. —**299.** *ductor*, Hannibal, *honori nominis*, in honorem Cypis. Cf. ad IV, 729, et V, 161. —**300.** *libat*, non προῖνει, sed σπένδει, libatione effundit, ut mox *inrorat mensis*. Conf. ad VII, 750; Virg. Æn. I, 736; V, 77, et VIII, 279. —*carchesia*; v. Macrob. Sat. V, 21; Tristan. Comment. hist. T. II, p. 604 seq., et Heyne ad Virg. Ge. IV, 380. —*ritu augusto*, sancto. Cf. Var. Lect.

Interea, Tyrio resoluta in gaudia cœtu
 Converso, (neque enim, juvenis non digne sileri,
 Transmittam tua cœpta libens, famamque negabo 305
 Quamquam imperfectis, magnæ tamen indolis, ausis)
 Mens una inviolata mero, nullisque venenis
 Potando exarmata, decus pugnæque, necisque
 666 Sidoniæ tacitoolvebat pectore molem. 310
 Quoque esset miranda magis tam sacra libido,
 Pacuvio genitus patrias damnaverat artes.

303. De Pacuvio Calavio et Perolla, ejus filio Deciique Magii amico, vitæ Hannibalis insidiante, conf. Liv. lib. XXIII, cap. 8 et 9, qui, iudice quoque Ernesti, majori cum elegantia atque adfectu rem narravit, et sententias ornavit, non, ut Silius, sola verba. —*gaudia resoluta*, dissoluta, inmodica. Proprie, sed sensu paulum diverso, frons et mens gaudio dissolvi, vel, ut inf. XIV, 681, *in gaudia resolvi*, ut contra tristitia contrahi, dicuntur. Cf. quos Drak. laudavit, Barth. ad Claud. Cons. Olybr. et Prob. v. 248, et Burm. ad Petron. Sat. c. 131. —**306.** Similiter Ovid. Met. II, 328. Conf. inf. v. 363 sq. —**307 sqq.** *nullis venenis Potando exarmata*, molesto ornatu variata sententia proxime antecedens: nempe vinum largius sumtum, ceu venenum, vires animi frangit; Ern. —**308.** *necis Sidoniæ Hannibalis molem*, quia et magnus et difficilis conatus.

666N **310 sq.** Quod maxime mireris, Hannibali necem parabat filius ejus, qui in primis auctor defectionis ab Romanis fuerat. De malis *artibus*, quibus Pacuvius ad dominatum adspirabat, v. Liv. XXIII, 2 sq. —*sacra libido*; v. ad VII, 9.

Is variis oneratum epulis atque atria tardo
 Linquentem gressu comitatus pone parentem,
 Postquam posse datum meditata aperire, novosque
 Pandere conatus, et liber parte relicta 315
 Tectorum a tergo patuit locus, «Adcipe digna
 Et Capua et nobis, inquit, consulta:» togaque

Armatum amota nudat latus. «Hoc ego bellum
Conficere ense paro, atque avulsum ferre Tonanti
Rectoris Libyci victor caput: hic erit ille,
Qui polluta dolis jam fœdera sanciet, ensis.

320

312. *atria*, atrium, in quo veteres epulabantur; Drak. qui laudavit Serv. ad Virg. *Æn.* I, 726. — **313...**

316. «Patrem, ex convivio egressum, sequutus filius, ubi in secretum (hortus erat posticis ædium partibus) pervenerunt» etc. Liv. XXIII, 8. — **314.** *datum*, data ei occasio est consilii cum patre communicandi. — **319.** *Tonanti*, Δῖ ὀρκίῳ, cujus nomen rupto fœdere H. violavit, vel, tamquam spolia opima, Jovi Feretrio. — **321.** «Jam ego sanguine Hannibalis sanciam rom. fœdus,» Liv. l.l.

Si perferre nequit spectacula tanta senectus,
Et tremit inceptis lasso majoribus ævo,
At tu securis concede penatibus, et me
Linque meæ menti. Summum quod credis, et æquas
Hannibalem Superis, o quantum nomine major
Jam Pœno tibi natus erit!» Vibrabat ab ore
Ignis atrox, animusque viri jam bella gerebat;

667

325

323. *tremit inceptis*, ad incepta *majoribus lasso*, debili, *ævo*, senectute, h.e. quam ut a senibus perfici possint. — *lassum ævum*, ut *fessa ætas* ap. Tac. Ann. XIV, 33. Cf. VV. DD. ad Plin. Ep. VI, 21.

667N

— **324.** *securis penatibus*, qui nihil ab Hannibale metuebant, Drak. in ædes, ubi tutus latere potes, rectius Dausq. et Ern. Sed forte vera verborum sententia est hæc: concede, recede, ex his ædibus, ubi Hannibal et reliqui convivæ securi sibi videntur, neque insidias a me vel quoquam alio metuunt. «Te id prius scire volui, si forte abesse, dum facinus patratur, malles,» Liv. l.c. *me linque meæ menti*, patere me consilium meum perficere. — **325.** *quod*, quoniam; Drak. et Cuper. ad Petron. c. 104, sed pro *quamvis* positum putabant Heins. et Burm. ad Ovid. Ep. Her. XVII, 51, et Gron. ad Liv. XLII, 26 in additis.

Quum senior, tanti pondus conaminis ægra
Jam dudum vix aure ferens, tremebundus ibidem
Sternitur, et pedibus crebro pavida oscula figens,
«Per si quid superest vitæ, per jura parentis,
Perque tuam nostra potioem, nate, salutem,
Absiste inceptis, oro: ne sanguine cernam
Polluta hospitia, ac tabo repleta cruento
Pocula, et eversas pugnæ certamine mensas.

330

335

329. Cf. Liv. XXIII, 9, ubi pater graviter duobus verbis *amens metu* dicitur, nec prius ad pedum amplexum et oscula descendit, quam filium precibus commotum et lacrimantem vidit, quod ad dignitatem adfectumque patris tuendum multo adcommodatius est. Ita Ernesti. At contra præclare poeta v. 351 seq. inducit filium, virtute Hannibalis ad facinus illud magis incensum, quam ab eo deterritum, nec tam suo, quam patris periculo commotum: nec minus graviter parens h.l. dicitur *tremebundus* sc. metu, et *pavida* oscula figens; et vers. 353... 360, oratio vehementioribus gravioribusque adfectibus insurgit, quam ap. Liv. l.c. Virtus quoque Hannibalis periculique magnitudo v. 337 sq. vividioribus imaginibus adumbratur. Nec tamen dissimulo, in vss. 337 sq. et inpr. 344 sq. paterni adfectus dolorisque vim rhetorum argutiis aliquantum infringi. — **334 sq.** *ne sanguine cernam* *Polluta hospitia*, quod apud Romanos (immo apud omnes antiquitatis populos) dirissimum et maxime execrandum scelus habebatur; Drak.

Tunc illum, quem non acies, non mœnia et urbes
Ferre valent, quum frons propior lumenque corusco
Igne micat, tunc illa viri, quæ vertice fundit,
Fulmina pertuleris; si viso intorserit ense
Diram, qua vertit per campos agmina, vocem?
Fallit te, mensas inter quod credis inermem.
Tot bellis quæsita viro, tot cædibus armat
Majestas æterna ducem: si admoveris ora,
Cannas, et Trebiam ante oculos, Trasymenaque
busta,
Et Pauli stare ingentem miraberis umbram.

668

340

345

337 sq. «Vultum ipsius H., quem armati exercitus sustinere nequeunt, quem horret populus Romanus, tu sustinebis?» Ita Liv. l.l. Cf. sup. I, 496 sq. — **339 seq.** *Fulmina, quæ vertice fundit*, splendorem cassidis, terrorem incutientis; Ern. Ad cristarum quoque fulgorem hæc referenda sunt. Cf. I, 460 sq. et ad I, 421.

668N

343 sq. Drak. comparavit Lucan. II, 75 sq. — **346.** *Pauli ingentem umbram*; conf. ad I, 97; VIII, 146, et X, 288.

Quid? tanto in casu comitum juxtaque jacentum
Torpebunt dextræ? parce, oro, et desine velle,
Cui nequeas victor superesse: an tristia vincla
Et Decius non erudiunt componere mentem?»

350

347. *in casu*, periculo, vel fortuna adversa, vel nece, *tanto*, tanti viri; nisi malis, in tam gravi re. — *juxta*, prope eum, *jacentum*, ad mensam adcumbentium. — **348 seq.** *Torpebunt dextræ*; cf. Liv. l.l. — *desine velle* aliquid, *Cui nequeas victor superesse*, quod si tibi ex voto successerit, perniciosum tibi et causa interitus erit; Ern. — **349 sq.** *vincla et Decius*; v. Decio indita. — **350.** *erudiunt*, docent, commovent. — *componere mentem*, sedare animi æstum, et a proposito declinare.

Talia commemorans, famæ majoris amore

Flagrantem ut vidit juvenem surdumque timori:

«Nil ultra posco, refer in convivia gressum;

Adproperemus, ait: non jam tibi pectora pubis

Sidoniae fodienda manu tutantia regem.

Hoc jugulo dextram explora: namque hæc tibi

ferrum,

Si Pœnum invasisse paras, per viscera ferrum

Nostra est ducendum: tardam ne sperne senectam.

355

669

352. *surdum timori*, non deterritum periculo ejusque metu. Cf. [ad I, 692](#).

356. *Hoc jugulo, et hæc per viscera* δεικτικῶς dicta.

Obponam membra, atque ense extorquere
negatum

Morte mea eripiam.» Lacrimæ tunc ore profusæ,

Et magna Superum cura servatus in arma

Scipiadæ Pœnus; nec tantum fata dederunt

Externa peragi dextra. Pulcherrimus iræ,

Et dignus fieri compos memorabilis ausi,

Amisit quantam posito conamine laudem,

Cui tantum est voluisse decus? Tum reddere sese

Festinant epulis, et tristia fronte serenant;

Donec læta virum solvit convivia somnus.

360

365

669N

361. Dii vitam H. servarunt, ut a Scipione vinci posset. —**362.** *Scipiadæ*, Scipionis. Vid. [ad VII, 107](#).

—*tantum* facinus, *peragi*, perfici: nisi malis, tantum virum vinci et occidi, ut *peragit* ap. Val. Fl. I, 146, ubi v. Burm. —**363... 366.** *dextra Externa*, Campani hominis. Hæc sententia exiguum vim habet, sed argutas verborum antitheses, poetæ delicias; Ern. —**367.** *tristia fronte serenant*, tristitiam serena fronte dissimulant. Cf. Virg. *Æn.* IV, 477, et ibi Heyne. Ceterum Silius h.l. discrepat a Livio, (XXIII, 8 et 9 extr.) quo teste solus pater convivio se reddidit, non filius, qui in eo haud interfuerat: nam «unus nec dominorum invitatione, nec ipsius interdum Hannibalis, vinci potuit; ipse valetudinem excusans, patre animi quoque ejus haud mirabilem interturbationem causante.»

Postera lux Phaethontis equos proferre parabat,

Jam rapido summis curru splendente sub undis;

Et juvenis, magno generatus Hamilcare, duras

Jam dudum exercet curas. Carthaginis arces

Ire ferox Mago, et Patribus portare jubetur

Nuncia facta ducis: præda et captiva leguntur

Corpora, dereptæque viris sub Marte cruento

Exuviæ, fausti Superis libamina belli.

370

670

375

372 sq. Cf. Liv. XXIII, 11. Propriæ curæ nos exercent, fatigant. Vid. [ad I, 260](#) et [675](#). —*Jam dudum* de tempore non longe præterito; Drak. coll. inf. v. [489](#). Plaut. *Amphitr.* II, ii, 59 seq. et Tibull. III, vi, 63, ubi vid. Broukh. —**374 seq.** *Spolia jam postridie ejus diei, quo pugna fuerat, lecta.* Vid. Liv. XXII, 51, 52. Nunc exquisitoria tantum *eliguntur*, ut Mago ea secum Carthaginem avehat, et *exuviæ* inpr. sunt annuli equitum. —**376.** *fausti Superis libamina belli*; cf. [ad X, 551](#).

670N

Altera curarum Libycis demittitur oris

Heu! Decius, reduci lentas servatus ad iras;

Ni pœnæ juvenem indignæ miseratus ab alto

Jupiter antiquam Batti vertisset ad urbem.

Hic Pellæa virum Ptolemæi sceptrâ vehentum

Eripuere minis, resolutaque vincula collo.

Atque eadem vitæ custos mox deinde quieto

Adcepit tellus ossa inviolata sepulcro.

380

377. Cf. Liv. XXIII, 10. —*Libycis demittitur oris*, Carthaginem mittitur. —**378.** *reduci*, Hannibali, confecto bello in patriam redeunti. —*lentas servatus ad iras*, sero ei pœnas daturus. —**380.** *Batti urbem*, Cyrenas. Vid. [ad II, 61](#), et [III, 252 sq.](#) Illuc navem detulerat tempestas, quod poeta Jovi tribuit. Inde eum Alexandriam deportatum *Pellæa Ptolemæi sceptrâ*, h.e. Ptolemæus, rex Ægypti, *eripuit minis vehentum*, eorum manibus et vinculis liberavit.

381. *sceptrâ Ptolemæi*, Ptolemæus rex. Cf. [ad III, 383](#), et [IV, 599](#). —*Pellæa*, Macedonica (a Pella, urbe et regia Maced. ubi Alexander natus), et, quoniam Alexander Ægyptum expugnavit, ibique Alexandriam condidit, vel Ægyptiaca, ut ap. Virg. *Ge.* IV, 287 (ubi v. Heyne), et Lucan. VIII, 475, 607; IX, 1016, vel Alexandrina, ut apud Lucan. IX, 153; X, 511. De Ptolemæis, sub quorum imperio Cyrenaica fuit, postquam Macedones Ægypto potiti, v. a Drakenb. jam laudatum Spanhem. ad Callim. H. in Apoll. v. 68.

383 seq. Decius deinde Alexandriæ, vel in Ægypto certe, in regno ejus, quem vitæ libertatisque vindicem habuit, et vixit et mortuus est. Conf. Liv. XXIII, 10 extr. ubi tamen non *mox deinde* obiisse traditur.

Nec Venerem interea fugit exoptabile tempus

Pœnorum mentes cæco per læta premendi

Exitio, et luxu corda inportuna domandi.

385

671

385. Capuæ Pœnorum animi et corpora luxu deliciisque ita enervabantur, ut Capuam Hannibali Cannas fuisse veteres jam scriptores recte judicaverint. Tam gravi itaque rei paullo diutius poeta inmoratus est, et exornavit narrationem Liv. XXIII, 18. Veneris ministerio commode usus est propter odium ejus in Pœnos ipsamque rei indolem. In tota vero hujus deæ machinatione Siliio ante oculos fuisse Virg. *Æneid.*

671N

I, 657 sqq. (qui locus tamen non prorsus cum nostro congruit) jam observavit Marsus. Ceterum poeta more suo ordinis historici minus, quam epici ornatus rationem habuit. Res enim, ab Hannibale, priusquam in hiberna Capuam concesserat, genioque indulserat per hiemem, gestæ, quas Livius lib. XXIII, 14... 18, ordine exposuit, a Silio demum lib. XII, 1... 425, memorantur. —**386 sqq.** *cæco Exitio*, dum libidinem luxumque mentibus insinuat, atque veluti ex insidiis obpugnat animos; Ern. qui eodem pertinere monet v. **388 sq.**, *tela fallentia* et *tacitas flammæ*; v. **396**, *tacita tela*; v. **423**, *occultam sagittam*, et ap. Virg. *Æn.* I, 688, et IV, 2, *occultum* atque *cæcum ignem*. Cf. Virg. *Æn.* IV, 67, et Heins. ad Ovid. *Amor.* I, II, 6. —**387.** *inportuna*, dura et violenta, vel fera et inmansueta. Livius XXIII, 18. Hannibalis «exercitum adversus omnia humana mala sæpe ac diu duratum, bonis inexpertum atque insuetum» vocavit. *Nati* Veneris Ἔρωσ, et Ἀντέ-Ἔρωσ, vel ῥωσ et Ἴμερος, a quibus distinguuntur multi Ἐρωτες, ὀπαδοὶ Ἀφροδίτης, Νυμφῶν παῖδες. Vid. ad VII, 446. Sed a Silio confunduntur, unde v. **395** *turba* Veneris, et v. **411** *exercitus* Cupidinum.

Spargere tela manu passim fallentia natis
Inperat, et tacitas in pectora mittere flammæ.
Tum pueris dulce adridens: «Eat inproba Juno,
Et nos (nec mirum, quid enim sumus?) acta secundis
Despiciat: valet illa manu, valet illa lacertis:
Parvula nos arcu puerili spicula sensim
Fundimus, et nullus nostro de vulnere sanguis.

390

388. *Spargere tela*; cf. ad I, 267; V, 19, et VII, 443 seq. —**389.** *flammæ*; v. ad V, 19.

390. *dulce adridens*; cf. ad VII, 467. —*Eat inproba Juno*, σαρκαστικῶς, ut et cetera. Cf. VV. DD. ad Petron. Sat. c. 115. —**391.** *quid enim sumus?* quam imbecilli, si Junoni comparamur? —*acta secundis*, impulsa et elata rebus prosperis; Cell. Cf. ad X, 617. —**393.** *Parvula spicula*; cf. VII, 443. —**394.** *nullus sanguis*: ergo cæcum, seu tacitum vulnus est, tantoque periculosius; Ernest. Sed contemtim potius et ironice Venus de se ipsa et de natis suis loquitur, ut contra superbe Hector καὶ ἐμὸν βέλος ὄξυ πάροιθεν ap. Hom. *Iliad.* v, 437, et Turnus *nostro sequitur de vulnere sanguis* ap. Virg. *Æn.* XII, 51, ex quo loco Silius orationis colorem petiit. —*nostro*, quod nos infligimus.

Verum, agite, o mea turba, precor, nunc tempus,
adeste,

395

672

Et Tyriam pubem tacitis exurite telis.
Amplexu multoque mero, somnoque virorum
Profliganda acies, quam non perfregerit ensis,
Non ignes, non inmissis Gradivus habenis.
Combibat inlapsos ductor per viscera luxus,
Nec pudeat picto fultum jacuisse cubili,
Nec crinem Assyrio perfundere pugnet amomo.

400

672N

395. *mea turba*; vid. ad VII, 446. —**396.** *exurite telis*; vid. ad V, 19.

397 sq. Cf. Liv. XXIII, 18. —*amplexus*, honestum voc., quo res turpes, res Venereæ et incliti amores exprimuntur; Drak. coll. XIII, 639, et aliis locis. —**399.** *inmissis Gradivus habenis*, pugna acerrima. Conf. ad IV, 681; Virg. *Æn.* V, 662 (ubi v. Heyne); VI, 1; XI, 889; Val. Fl. VIII, 139.

400. *Combibat luxus*, inbibat, quasi longo haustu et ore pleno, ut ap. Virg. *Æn.* I, 749; πίνειν αὔρας, ἔρωτα et similia apud Anacr. XIX et al. Conf. ad V, 274. Pœnos «nimia bona ac voluptates inmodicæ eo inpensius perdidere, quo avidius ex insolentia in eas se merserant;» Liv. l.l. —**402.** *pugnet*, repugnet, recuset. —*amomum*, frutex, et deinde unguentum inde paratum. Optimum est Armenium, teste Dioscor. I, 14, unde *Assyrio* h.l. pro *Armenio* positum. Conf. Plin. XII, 13; XVI, 32; Heyne et Martin. ad Virg. *Ecl.* III, 89; IV, 25, et inpr. Heins. ad Ovid. *Ep.* *Heroid.* XV, 76.

Ille sub hiberno somnos educere cælo
Jactator tectis malit consumere noctes;
Ac ponat ritus vescendi, sæpe citato
Dum residet sub casside equo, discatque Lyæo
Inbellem donare diem: tum deinde madenti
Post epulas sit grata chelys, segnisque soporas,
Aut nostro vigiles ducat sub numine noctes.»

405

673

403 sq. Cf. V.L. et XII, 20. —*educere somnos*, ut v. **409**, *ducere noctes*; cf. Bentl. ad Hor. *Epist.* I, II, 31, et Burm. ad Val. Fl. I, 251. —**405 sq.** *Dediscat ex equo vesci*: quæ est severissima ratio vivendi, omnes delicias excludens; Ernest. —**407.** *Inbellem*, otiosum, (quo non pugnatur, h.e. otiose,) *diem Lyæo donare*, computationi addicere. Cf. XII, 103 seq. —*Verecundius loquitur Venus*. —*madenti*, βεβρεγμένω, ebrius. Cf. V.L. ad XII, 18. —**408.** *chelys*, χέλυς, testudo, cithara, lyra. —**409.** *nostro sub numine*, amore.

673N

Hæc postquam Venus, adplaudit lascivus, et alto
Mittit se cælo niveis exercitus alis.
Sentit flammiferas pubes Maurusia pennas,
Et pariter fuis tepuerunt pectora telis.
Bacchi dona volunt, epulasque, et carmina rursus
Pieria liquefacta lyra: non acer aperto
Desudat campo sonipes: non ulla per auras
Lancea nudatos exercet torta lacertos.

410

415

410. *lascivus exercitus*, Amores. Vide ad VII, 446. —**411.** *niveæ alæ*, ornate, ut in re læta; Ern.

412. *flammiferas pennas*; v. ad V, 19. —**413.** *fuis tepuerunt pectora*; cf. ad I, 267, et V, 19.

414 seq. Memorantur plura genera luxuriæ, cujus desiderio Pœni telis amorum incenduntur. —*Bacchi dona*; vid. ad VII, 748. —*carmina liquefacta lyra*, h.e. pura, suavia, canora, λιγυῖα, quæ ad lyram

canebantur, λιγανόμενα, ut *carmina liquida*, et *fluens cantus*, quibus *rauca*, *rava*, *torrida* et *arida vox* obponitur, ap. Lucret. IV, 982; V, 1386; Virg. Ge. I, 410; Val. Fl. III, 158 et alios, quos Drak. laudavit. Cf. Jani ad Hor. Od. I, xxiv, 3. —*Pieria*, epith. orn. a monte Macedoniæ Musis sacro. —*rursus*; nam musica Teuthrantis adeo grata fuit Pœnis, ut subinde iterum atque iterum illum cantantem audire cuperent; Drak.

Mollitæ flammis lymphæ languentia somno
Membra fovent, miserisque bonis perit horrida
virtus.

674

Ipsæ etiam, adflatus fallente Cupidine, ductor
Instaurat mensas dapibus, repetitque volentum
Hospitia, et patrias paullatim decolor artes
Exuit, occulta mentem vitiantem sagitta.

420

418. *Mollitæ flammis*, tepidæ, *lymphæ Membra fovent*, post prandium aut cœnam se lavant, quod Gr. ἀπονίψασθαι et ἰαίνεσθαι dicitur; D. Heins. —**419.** *miseris bonis*, abundantia omnium rerum et deliciis, quæ miseros reddunt homines. —*horrida virtus*; v. ad I, 58.

674N

420. Cf. Virg. Æn. I, 688. —**421.** *volentum*; cf. ad v. 443, et V, 16. —*Instaurat mensas dapibus*, repetitis conviviis exstruit (v. Heyne ad Virg. Æn. IV, 63), *repetitque hospitia volentum*, frequentat convivia civium se invitantium. —**422.** *patrias artes*, morum severitatem virtutemque, *exuit*, v. ad VII, 496. Inde *decolor*, degener, deterior, sibi dissimilis. Cf. Heins. ad Ovid. Ep. Her. IX, 4, et Virg. Æn. VIII, 326. —**423.** *occulta sagitta*; confer ad XI, vers. 386.

Altera jam patria, atque æquo sub honore vocatur
Altera Carthago Capua, intactumque secundæ
Fortunæ ingenium vitia adlatrantia quassant.

425

424 seqq. Ita et Florus II, 6, ubi vide Freinshemium, «Quos nulla mali vicerat vis, perdidere nimia bona ac voluptates inmodicæ; et eo impensius, quo avidius ex insolentia in eas se merserant;» Liv. XXIII, 18. —**425.** *intactum secundæ Fortunæ*, ut ap. Liv. l.c. «exercitum bonis inexpertum atque insuetum.» —**426.** *vitia adlatrantia*, cum impetu animum impugnantia, vel, ut al. *latrantia*, impetuosa, turbulenta, sæva. Conf. Barth. ad Stat. Th. II, 338, VV. DD. ad Petron. Sat. c. 119.

Nec luxus ullus mersæque libidine vitæ
Campanis modus: accumulans variasque per artes
Scenarum certant epulas distinguere ludo;
Ut strepit adsidue Phrygiam ad Nilotica loton
Memphis Amyclæo passim lasciva Canopo.

430

428 sq. *artes Scenarum* sunt mimi, qui antiquissimis jam temporibus in usu erant in Italia infer. —**430 seq.** Convivia Campanorum strepunt cantu et saltationibus lascivis, ut *Canopus*, urbs Ægypti, ad Canopicum Nili ostium, non longe ab Alexandria, sita, quæ luxu et libidinibus infamis fuit: de quo v. Strab. XVII, p. 800 seq.; Senec. Epist. LI; Juven. VI, 84; XV, 46; Prop. III, II, 39; Ammian. Marcell. XXII, 16; Ulit. ad Grat. Cyneg. v. 43, et inpr. Heins. ad Ovid. Amor. II, XIII, 7. —*Nilotica Memphis*, celeberrima Ægypti urbs, sedes regni, in sinistra Nili ripa, h.l. pro tota Ægypto posita. —*Phrygiam loton*; v. ad VIII, 504. Tibia vero est, non sistrum, cujus in lascivia Ægyptiorum frequentem usum quomodo ex h.l. probare potuerit Heyne ad Virg. Æn. VIII, 696, non adsequor. —*lasciva strepit ad Phr. lot.* lascive saltant ad numeros tibiæ Phrygiæ; Lenz. —**431.** *Amyclæo Canopo*, ut ὁ Ἀμυκλαίος Κάνωβος apud Dionys. Perieg. v. 13, et *Therapnæus Canopo* ap. Stat. Silv. III, II, 111. Nam Spartani hoc oppidum, propter sepultum ibi Canopum, Menelai gubernatorem, condidisse credebantur, quod notum ex Tac. Ann. II, 60; Strab. l.c. et Serv. ad Virgil. Ge. IV, 287. Sed v. Heyne Opusc. Acad. T. I, p. 397. —*passim lasciva*; v. V.L.

675N

675

Inprimis dulcem, Pœno lætante, per aures
Nunc voce infundit Teuthras, nunc pectine cantum.
Isque ubi mirantem resonantia pollice fila
Ductorem vidit Libyæ, canere inde superbas
Aoniæ laudes sensim testudinis orsus,
Concordem citharæ movit per carmina linguam,
Vincere linquentes vitam quæ possit olores.
Atque hæc e multis carpsit mollissima mensæ.

435

433. Cf. sup. v. 288 sq.

436. *Aoniæ* Bœotia, et deinde Musis sacræ, propter Heliconem montem et Aganippen fontem, in Bœotia, ab Aonibus olim habitata, Musis dicatos; unde *Aonia lyra*, *vertex*, *vates*, *sorores*, etc. —**438.** Cynos suavissime canere, potissimum morientes, olim credere non solum poetæ, qui vulgares opiniones fabulasque sequi et solent et possunt, sed et alii, v.c. Plato de Rep. X, et in Phædone p.m. 397. Aristot. H. Anim. IX, 12 et 16; Ælian. H. A. II, 32; V, 34; X, 36; Cic. Tusc. Qu. I, at in dubium jam vocarunt idem Ælian. Hist. Var. I, 14; Plin. X, 23 (ubi v. Hard.), et Lucian. in dial. de electro, seu cynis. Cf. Spanhem. aliique VV. DD. ad Callim. H. in Apoll. v. 5, et in Del. v. 249 sq. Jani ad Hor. Od. I, vi, 2; II, 20; IV, II, 25, et inpr. Herman. Mythol. T. III, p. 353 seq.

439. *e multis*, quæ canere poterat, *hæc carpsit*, elegit. —*mollissima mensæ*, jucundissima et ad convivas exhilarandos maxime idonea; Cell.

676

«Argolicis quondam populis (mirabile dictu!)
Exaudita chelys, lapidem testudine felix
Ducere, et in muros posuisse volentia saxa.

440

676N

440. Recensentur miracula (*superbæ laudes*, v. 435), ab Amphione (v. 440... 445), Arione (vers. 446... 448); Chirone (449... 458), et Orpheo (v. 459 sq.), per lyram edita. Cf. sup. ad I, 96; Prop. III, II, 1 seq.;

Hor. Od. III, 11 et al. Vides autem, quanto studio poeta ornatum sectetur. Aliud carminis argumentum fuit sup. v. 291 seq. —*Argolicis populis*, a Græcis. —**441.** *chelys*, ἡ χέλυς, testudo, et hinc lyra: unde verba, *chelys, testudine felix ducere*, etc.; si non plane inepta sunt, certe languent, ut taceam, voc. *testudinis* modo præcessisse. —*felix*, peritus, οἶος, ἰκανὸς, δυνατὸς, qui potest; ut ap. Virg. Æn. IX, 772, et al. *felix lapidem ducere*, ut apud Hor. A. P. 394 sq. Fabula de Amphione, lyræ sono muros Thebarum struente, vel tironibus nota. —**442.** *volentia saxa*, ut vers. 421; VII, 174; XV, 473; XVI, 142, 219. N. Heins. Alia exempla congessere Drak. ad h.l. Heins. et Burm. ad Ovid. Met. II, 128, ad Virg. Georg. II, 41, et Æn. V, 219. Ita mox dicitur *silice per se scandente*, h.e. sponte, ut apud Prop. I, II, 13 (ubi v. intpp.). Cic. pro Rosc. Com. c. 7 (ubi v. Græv.); Ovid. Met. I, 102; VIII, 680; Drak.

Hæc Amphionio vallavit pectine Thebas,
Ac, silice aggeribus per se scandente vocatis,
Jussit in immensum cantatas surgere turres:
Altera, turbatum plectro moderata profundum,
Et tenuit phocas, et in omni Protea forma
Traxit, et æquoreo portavit Ariona dorso.

445

443. *vallavit*, muro (*aggeribus*, v. seq.) cinxit. —**444.** *vocatis*, et mox *cantatas* (v. 445), v. ad I, 96. —**446 seq.** Fabula *Arionis* nota ex Herodot. I, 23, 24; Ovid. Fast. II, 83 seq., et Hygin. Fab. 194, ubi v. Munker. —*Altera chelys*, seu lyra. —*moderata*, sedans, compescens, *turbatum plectro*, maris æstum. —**447.** *Protea in omni*, quam induit, *forma traxit*, adtraxit, delinivit. Cf. VII, 420 sq. —**448.** *dorso æquoreo*, in superficie maris, ut ἐπ' εὐρέα νῶτα θαλάσσης ap. Homer. Iliad. β, 159, et quidem ope delphini, in cujus dorso sedebat: nisi *æquoreo dorso* adcipere malis pro dorso belluæ æquoreæ, delphini.

677

Nam, quæ Peliaca formabat rupe canendo
Heroum mentes et magni pectora Achillis,
Centauro dilecta chelys compesceret iras,
Percussa fide, vel pelagi vel tristis Averni.
Namque chaos, cæcam quondam sine sidere molem
Non surgente die, ac mundum sine luce canebat.

450

449 sq. Agitur de lyra Chironis, *Centauri*, qui *Pelium* montem, eoque a Lapithis pulsus Maleam, inhabitasse, et *Achillem*, Æsculapium, Jasonem, Actæonem aliosque *heroas* instituisse dicitur. Cf. Orph. Argon. 375 seq.; Heyne ad Apollod. p. 353, 355, 565; Hermanni Mythol. T. I, p. 195; T. II, p. 346. —*formabat*; v. ad I, 441. —**451 sq.** *dilecta Centauro chelys*, ut I, 167, ubi v. V.L. —*iras pelagi*; conf. ad I, 101, et IV, 299. —**452.** *fide*, fidibus lyræ.

677N

453. Chiron originem rerum, a priscis poetis philosophisque traditam, canit, ut Orpheus, cum Chirone decertans, ap. personatum Orph. Argon. v. 419 sq. et inter Argonautas ap. Apollon. I, 496 seq. quæ loca jam laudavit Drak. Inde suspicari possis, hos versus post v. 461, inserendos esse. Sed idem carminis argumentum, ex physicis et cosmogonia desumptum, tribuitur etiam Iopæ et Sileno ap. Virg. Æn. I, 742 sq. et Ecl. VI, 31 seq. ad quæ loca v. Heyne, et in Argum. Ecl. VI. —*sine sidere* ut *non surgente die* et *sine luce*: quæ luxuriantis ingenii indicia sunt.

Tum Deus ut liquidi discisset stagna profundi,
Tellurisque globum media compage locasset:
Ut celsum Superis habitare dedisset Olympum,
Castaque Saturni monstrabat secula patris.

455

455. *discisset*, pro discidisset. Cf. XII, 118; XIV, 16; Ovid. Met. I, 22; Heins. ad Claud. B. Gildon. vers. 297, et ad Val. Fl. I, 827; Bentl. ad Hor. Od. I, III, 33. —**456.** *Tellurisque globum media compage locasset*; cf. Ovid. Fast. VI, 269... 276, et ej. Met. I, 12, 13. —*compage*, ut *congeries* ap. Ovid. Met. I, 33. —**457.** *habitare*, habitandum, *dedisset*. Cf. ad IV, 716, et V, 324. —**458.** *Casta*, aurea, *secula*, in quibus homines erant casti, h.e. pii et sancti. Vid. ad I, 481, et II, 698. —*patris*, ut I, 606, ubi vid. not. vel proprie, quoniam Chiron Saturni et Philyræ filius fuit. —*monstrabat*, ut *refert* ap. Virg. Ecl. VI, 42.

678

«Sed, quos pulsabat Rhipæum ad Strymona, nervi,
Auditus Superis, auditus manibus Orpheus,
Emerito fulgent clara inter sidera cælo.
Hunc etiam mater, tota comitante sororum
Aonidum turba, mater mirata canentem.
Non illo Pangæa juga, aut Mavortius Hæmus,
Non illo modulante sonos stetit ultima Thrace:
Cum silvis venere feræ, cum montibus amnes.

460

465

459. Conf. Ovid. Met. X, tot. et XI, 1... 66; Virgil. Ge. IV, 454... 527, quæ loca Silio ante oculos fuere. «Nervi, quos pulsabat Orpheus, fulgent inter sidera,» quo summa eorum præstantia declaratur. Lyram Orphei Jupiter, precibus Musarum motus, inter astra collocasse fingebatur. Vid. Eratosth. Cataster. 24. Alii v.c. Lucianus (adv. indoct. T. II, Opp. p. 385, ed. Græv. Amst. 1687) memorant, eam in Lesbo ins. et quidem in templo Apollinis pependisse, donec Neanthus, Pittaci tyranni filius, eam abstulerit. —*Rhipæi* Scythiæ montes; *Strymon* fluvius Thraciæ in Macedoniæ limite: supra Thraciam vero Scythia, unde laxior hæc geographia, et *Rhipæus* id. qd. *Threicius*; Cell. Poetæ omnino quosvis fere septemtrionales montes *Rhipæos*, vel *Hyperboreos* adpellant. Cf. Virg. Ge. IV, 508 et 518. An legendum *Rhodopeum*, h.e. Thracium? —**460.** *auditus, manibus*; conf. mox. v. 472 sq. —**461.** *Emerito cælo*; v. ad VII, 19 in V.L.

678N

462. *mater*, Calliope: sec. nonnullos Polyhymnia. Vid. Schol. Apollon. I, 23. —**463.** *Aonides*, seu Aoniæ sorores, Musæ. Cf. sup. ad v. 436.

464. Conf. Hor. Od. I, XII, 7 seq. —*Pangæa juga* et *Hæmus*, montes Thraciæ, quæ propria Martis sedes fuit, unde *Mavortius Hæmus*; vid. ad II, 73, et I, 433. —**465.** *Non stetit*, eum sequuta est, cantus suavitate perlecta.

«Inmemor et dulcis nidi, positoque volatu
 Non mota volucris captiva pependit in æthra.
 Quin etiam Pagasæa ratis, quum cærula nondum
 Cognita terrigenis, pontoque intrare negarent,
 Ad puppim sacræ, cithara elicente, carinæ
 Adductum cantu venit mare: pallida regna
 Bistonius vates flammisque Acheronta sonantem
 Placavit plectro, et fixit revolubile saxum.

467. Argute vis cantus exprimitur. —**468.** *captiva*, cantus dulcedine capta. —*pependit in æthra* ut ap. Ovid. Met. I, 12.

469 sq. Orpheus inter Argonautas fuit, adscitus a Jasone consilio Chironis, ut Sirenas feliciter præterveherentur. Vid. Heyne ad Apollod. p. 212, et Schol. Apollon. I, 24 et 31. In navi celeusma cecinit, ferosque heroum animos cantu et mansuefecit et delinivit. —*Pagasæa ratis*, Argo, navis non procul a Pelio monte constructa in navalibus Pagasarum, opp. Thessaliæ, quod inde (α παγήσαι, *compingere* sc. navam.) nomen adcepisse Strabo et alii putarunt. —*cærula*; v. **ad I, 21.** —*nondum Cognita terrigenis*; cf. Lucan. III, 193... 197, et VI, 400 seq. —**470.** *terrigenis*, hominibus, ut ap. Lucret. V, 1410, 1426. Sed δεινῶς adhibita vox, et h.l. significat homines, quorum sit, in terra vivere, non per mare vehi, ut fere *terrenum equitem*, dixit Horat. Od. IV, II, 27. Conf. Lucan. III, 195 sq. —*ponto intrare*; v. **ad VI, 498 in V.L.** —*negarent* cf. **ad IX, 534.** —**471.** Ita et ap. Stat. Theb. V, 340 seq., sed in Orphei Argon. 231... 275, navis, quum nimio pondere depressa arenæ inhæreret, et ab Argonautis in pontum deduci non posset, ad cantum Orphei sponte in mare desiluisse dicitur: quod jam monuit Draken. Conf. V.L. *sacræ carinæ*, ut *sacra Argo*, Ovid. Ep. Her. VI, 65, et *diva ratis*, Val. Fl. IV, 336, quoniam Minerva, cujus maxime consilio et auctoritate hæc navigatio quum suscepta tum perfecta est, et in construenda navi Argum adjuvisse (v. Apollon. I, 19, et Apollod. I, 9, 16), et in puppi (sed sec. Apollod. l.c. κατὰ τὴν πρῶραν) lignum, ex Dodonide silva excisum, quod vocale (φωνῆεν φηγοῦ τῆς Δωδωνίδος ξύλον ap. Apollod. l.l.) et oraculi loco fuit, fingitur, unde *fatidicam ratem*, Val. Fl. I, 2, et λάληθρον κίσσαν, Lycophr. v. 1379; dixit. Cf. Æschyl. ap. Hygin. Astron. Poet. II, 37; Val. Fl. I, 301... 305 (ubi vid. Burm. et Carr.) et Claud. B. Get. 14 sq. Quod hi de ligno illo memorant, alii de carina, et alii denique de malo navis tradunt. Vid. Apollon. IV, 582; Meurs. et Tzetz. ad Lycophr. 1313 et 1319. —**472.** Orphei descensus ad inferos notissimus, vel ex Virg. Ge. IV, 467. sqq., et Ovid. Met. X, 11 sqq. —**473.** *Bistonius*, Thracius, *vates*, Orpheus, filius Æagri, regis Thraciæ. —**474.** *fixit revolubile saxum*, vi cantus effecit, ut Sisyphus, eo captus, saxum in montem volvere paululum desisteret. Conf. Ovid. Met. I, 41 sq.; Virg. Ge. IV, 481... 484; Prop. IV, II, 23; Claud. R. P. II, 335 sq. —*revolubile saxum*, ut *revolubile pondus* apud Ovid. in Ibin, V, 191.

O diræ Ciconum matres, Geticique furores,
 Et damnata Deis Rhodope! tulit ora revulsa
 In pontum, ripis utrimque sequentibus, Hebrus.
 Tum quoque, quum rapidi caput a cervice recisum
 Portarent fluctus, subito emicuere per undas
 Ad murmur cete toto exsultantia ponto.»
 Sic tum Pierius bellis durata virorum
 Pectora Castalio frangebat carmine Teuthras.

475 seq. De Orpheo, a Bacchis discerpto, conf. Virg. Ge. IV, 520 seq.; Ovid. Met. XI, 1 sqq.; Pausan. Bœot. c. 30, et Heyne ad Apollod. pag. 34. —*Ciconum matres*, *Geticique furores*; v. **ad II, 75.** —**476 sq.** Cf. Virg. Ge. IV, 523 sq., et Ovid. Met. XI, 50 sq. qui nescio an minus in hac re ludant, quam Silius, quem insanæ subtilitatis insimulat Ernesti. Præter lusum tamen ingenii displicet etiam h.l. uxuria in oratione. —*damnata Deis*, execrabilis.

479. *emicuere* præ gaudio, dulcedine sonorum capta. —**480.** *Ad murmur*, ad nenias flebilesque sonos a capite editos. Apud Ovid. l.c. *flebili lingua Murmurat exanimis*, etc. Conf. et Virg. l.l.

481 sq. *Pierius*, αἰθὸς Cf. **ad v. 415.** —*bellis durata virorum Pectora*; v. **ad I, 558**, et **VI, 308.** —*Castalium carmen*, a Castalio fonte Parnassi, Apollini (Παρνασσῷ τε κράναν Κασταλίαν φιλέοντι, Pind. Pyth. α, 75), et Musis sacro. —*Pectora durata frangebat*, exquisite pro emolliebat. Cf. **ad I, 262**; Dausq. comparat τὰ ὤτια κατεαγότας ap. Phot. c. 242, et D. Heinsius τὰ κατεκλασμένα μέλη, molles effeminatosque modos, et τὴν κατεαγυῖαν μουσικὴν obpositam τῇ ἀνδρῶδει ap. Plutarchum de Musica pag. med. 1136, et 1138.

Interea placida adtulerant jam flamina terris
 Magonem Libycis: lauro redimita subibat
 Optatos puppis portus, pelagoque micabant
 Captiva arma procul celsa fulgentia prora.
 At, patulo surgens jam dudum ex æquore, late
 Nauticus inplebat resonantia litora clamor,
 Et, simul adductis percussa ad pectora tonsis,
 Centeno fractus spumabat verbere pontus.

483 seq. Cf. sup. v. 372 sq., et Liv. XXIII, 11, med. cujus narrationem poeta exornavit. —**484.** *laurus* victoriæ signum, unde fascis victoriam nuntiantes et lancea nuntii victoriæ laureata apud Romanos; Cell. *Navium laureatarum* meminit etiam Vitruv. II, 8 a Drak. laudatus.

487. *jam dudum*; cf. supra **ad v. 372.** —**488.** *Nauticus clamor*, celeusma, nec tamen proprie ita dictum (de quo vid. ad loc. simil. **VI, 360 sq.**), sed clamores, quibus nautæ vel remiges se invicem hortantur, et quidem h.l. ut ocium navis ad litus adpellatur. Ita ap. Virg. Æneid. III, 128; Val. Fl. I, 186 (ubi v. Voss. et Barm.) et Lucan. II, 688. —**489 sq.** *simul adductis... pontus*, ut fere supra **VI, 362 sq.**, ubi v. not. —**490.** *Centeno verbere*, centenis remis, ut *centena arbore* ap. Virg. Æn. X, 207, ubi v. Cerda et Heyne. —*fractus pontus* remis, ut ap. Val. Fl. I, 363, ubi v. Burm.

Nec lentum in medios rapienda ad gaudia vulgus
Procurrit fluctus, elataque turba favore
Certatim ingenti celebrant nova gaudia plausu.
Æquatur rector Divis: illum undique matres,
Illum turba minor moniti gaudere nepotes,
Et senior manus, et juxta populusque, Patresque,
Mactatis Superum dignantur honore juvencis.

495

491. *rapere gaudia*, raptim ea percipere. Cf. **ad I, 570.** Vox *gaudia* mox perperam repetitur, ut et τὸ *turba*, nisi hæc vulnera librarii poetæ inflixerunt. —**492.** *elata favore*, ut *efferrī studio, lætitia, dolore*, etc., de quavis animi commotione, et de his, quæ inde oriuntur. Conf. Ernesti Clav. Cicer.

495. *moniti gaudere*, quia causam gaudii ignorant, adeoque ejus sensu destituuntur. Conf. quos N. Heins. et Draken. laudant, Lucan. VII, 38, 39 (ubi tantus omnium luctus fuisse dicitur, ut etiam *pueri injussi*, h.e. ultra ploraverint, non moniti et impulsī a parentibus nutricibusve), Mart. I, xxxiv, 2; Stat. Th. X, 562 seq., et Senec. Troad. v. 716 sq.

Sic patriam Mago et portas ingressus ovantes
Fraternæ laudis fama: ruit inde Senatus,
Et multo Patrum stipatur curia cœtu.
Tum, Divos veneratus avum de more vetusto,
«Martem, ait, egregium et fractas, quīs Itala tellus
Nitebatur, opes, pars ipse haud parva laborum,
Nuntio: pugnatum Superis in vota secundis.

682

500

499. *fama*, nuntius.

501. Oratio Magonis, qui apud Liv. XXIII, 11, omnes res a fratre adhuc in Italia gestas exponit, non, ut h.l., solam pugnam Cannensem. — *Divos veneratus*, postquam gratias egerat diis et sacra fecerat. — **502.** *Martem egregium*, victoriam. — **503.** *pars ipse haud parva laborum*, ut fere ap. Virg. *Æn.* II, 6; Drak.

682N

«Est locus, Ætoli signat quem gloria regis,
Possessus quondam prisca inter secula Dauno:
Humentes rapido circumdat gurgite campos
Aufidus, et stagnis intercipit arva refusis;
Mox fluctus ferit Hadriacos, magnoque fragore
Cedentem inpellit retrorsus in æquora pontum.

505

510

505. *Ætoli regis*; v. **ad I, 125.** — **506.** *Dauno*; conf. **ad I, 291.** — **507... 510.** Ornate pro, Aufidus in mare Hadriaticum fluit. Cf. **I, 52 sqq.**

Hic Varro et magnum Latia inter nomina Paulus
Nomen, quīs rerum ducibus permissa potestas,
Vix dum depulsa nigræ caligine noctis,
Invadunt campum, et late fulgentibus armis
Adcendunt ultro lucem surgentis Eoi.
Nos contra (nam germanum furor acer agebat
Optatæ pugnæ) castris cita signa movemus.
Intremittit et tellus, et pulsus mugit Olympus.

515

511. *Nomen magnum*; cf. **ad IV, 729**, et **V, 77.** — **515.** *Adcendunt*, geminant, augent (ut *adcendere sitim, curam, vitia, vel incendere annonam, luctus, vires*) *lucem Eoi*, Luciferi vel auroræ, ex qua resplendent arma; nisi malis, efficiunt fulgore armorum, ut clarius luceat aurora (qua ratione sensus non mutatur), vel eliciunt quasi et late spargunt lucem auroræ. Conf. Burm. ad Val. Fl. V, 370. Heyne ex Virg. Ge. I, 251 (ubi operarum incuria *adscendit* pro *adcendit* legitur), hunc Siliī versum putat expressum: sed ille locus nostro parum respondere videtur. — *ultro*; vid. **ad VI, 678 in V.L.**

683

518. *pulsus*, pulsatus clamore (v. **ad III, 436**), *mugit Olympus*, ut ap. Virg. *Æneid.* IX, 504, *Sequitur clamor, cælumque remugit.*

683N

«Hic fluvium et campos abscondit cæde virorum
Ductor, quo nunquam majorem ad bella tulerunt
Rectorem terræ. Vidi, quum turbine sævo
Ausonia et sonitu bellantis fusa per agros
Uni terga daret: vidi, quum Varro citato
Auferreretur equo, projectis degener armis.
Quin et magnanimum, perfosso corpore telis,
Strage super socium vidi te, Paule, cadentem.
Ægates ille et servilia fœdera larga
Ultus cæde dies: non plus optasse liberet,
Quam tum concessit dexter Deus: altera jam lux
Si talis redeat, populis sis omnibus una
Tum, Carthago, caput, terrasque colare per omnes.

520

525

530

519. *cæde*, cadaveribus, strage cæsorū, *abscondit*, obplevit, obtexit, ut inf. **XVII, 49.** Cf. sup. v. 137 sq.; **IV, 621**, et **VI, 708.** — **521.** *turbine*, impetu. — **522.** *sonitu* armorum, h.e. armis sonantibus. — **523.** Cf. **IX, 644 seq.** — **524.** *degener*, ut **X, 68**; **XII, 287**; **XV, 76.**

525. Cf. **X, 234, 303 seq.** — *magnanimum*; vid. **ad I, 29.**

527. *Ægates*; ut **I, 61.** — *servilia*, inhonesta, turpia, *dedecus parentum*, sup. **I, 62.** — **529.** *Deus dexter*, propitius.

	Testes hi stragis, quos signum inlustre superbis Mos læva gestare viris.» Tum funditur ante Ora admirantum præfulgens annulus auro;	
684	Datque fidem verbis haud parvo insignis acervo. Hinc iterum repetens: «Restat nunc sedibus imis Vertenda atque æquanda solo jam subruta Roma.	535
684 ^N	532... 535. Cf. Liv. XXIII, 12, et sup. ad VIII, 675, ubi descriptio annulorum minus apta quam h.l. his enim, ad quos Mago nunc verba facit, certe plerisque, tam dignitas equestris, quam mos ille ignotus erat, et inde tamen potissimum magnitudo gravitasque cladis Romanæ intelligi poterat. Hinc et Livius loc. cit. tradit, Magonem «adjecisse deinde verbis, quo majoris cladis indicium esset, neminem, nisi equitem, atque eorum ipsorum primores, id gerere insigne.» Vereor itaque, ut jure h.l. verborum inpendium reprehenderit Ernesti.	
	536. Conf. Magonis oratio apud Liv. lib. XXIII, 12. — 537. <i>subruta</i> , quassata quasi et labefactata. Imago petita a muro, qui ab imo subruitur; quo facto exitium urbis imminet.	
	Adnitamur, ait, vires refovere tot haustas Casibus, et pateant non parca æraria dextris, Quas emimus bello: defit jam bellua, tristis Ausoniis terror: nec non alimenta fatigant.»	540
	539 seq. <i>pateant</i> , eorum usus nobis pateat et permittatur <i>dextris, quas emimus bello</i> , ad milites emendos vel mercede conducendos. Sic <i>patere</i> fere sup. v. 263, et <i>omnia Ciceronis patere Treboniano</i> , vel <i>res familiaris patuit fortunæ meæ</i> ap. Cic. ad Div. VI, 10, et XIII, 29. — <i>Dextras emere</i> , ut <i>dextras mercari et legere</i> inf. XV, 495, 564. Cf. et I, 500; V, 501, et Gronov. Diatr. Stat. c. XL. — 540. <i>bellua</i> , elephantis. — <i>tristis</i> , acer, vehemens, dirus, vel sævus, funestus, exitiabilis, ut <i>tellus tristis cælo</i> inf. XII, 371, vel <i>tristis fragor</i> XII, 603. — <i>tristis ira, ursa, tristia bella</i> , etc. ap. Hor. Od. I, xvi, 9, et Art. Poet. v. 73; Stat. Achill. II, 409, et al. Conf. V.L. — 541. <i>alimenta fatigant</i> sc. nos penuria, Lef. ægre comparantur; Ern. Cf. V.L.	
	Atque ea dum memorat, torvo conversus in ora Hannonis vultu, quem gliscens gloria pravum Ductoris studio jam dudum agitabat acerbo: «Jamne tibi dextras inceptaque nostra probamus? Jam fas Dardanio me non servire colono? Anne iterum Hannibalem dedi placet? Atra veneno Invidiæ nigroque undantia pectora felle, Tandem tot titulis totque exorata tropæis, Infelix muta: dextra en, en dextera, quam tu Æneadis lacerare dabas, et litora, et amnes, Et stagna, et <i>latos</i> inplevit sanguine campos.» Hæc Mago, atque animos favor haud obscurus alebat.	545 550
	542. Conf. Liv. XXIII, 12, ubi tamen non Mago, sed Himilco, vir factionis Barcinæ, hanc occasionem Hannonis increpandi amplectitur. De <i>Hannone</i> et factione Barcina cf. ad II, 276 seq. — 543, 544. Verba <i>quem gliscens... acerbo</i> expressa ex Virg. Æn. XI, 336 sq.	
685 ^N	547 seq. <i>iterum</i> : nam idem jam olim censuerat. Vid. sup. II, 377. — <i>Invidiæ veneno</i> , cf. Ovid. Met. II, 777 et 801. — <i>undantia pectora felle</i> ; cf. ad VIII, 288. — 549. <i>tropæis</i> , victoriis, et <i>titulis</i> , gloria victoriis parta. — 550. <i>Infelix</i> , ut <i>σχήτλιε</i> ap. Hom. — 551. <i>lacerare dabas</i> ; v. ad V, 324. — <i>dabas</i> , actus pro conatu, ut <i>reseravit</i> I, 14, vel <i>recludis</i> XIII, 523 et al. — 553. <i>animos</i> , animum, ferociam, iram, θυμὸν, <i>favor Patrum alebat</i> , ut al. <i>nutrire</i> et <i>angere</i> .	
	Cui, simul invidia atque ira stimulantibus, Hanno: «Talia vesani juvenis convicia miror Haud equidem: tumet ingenio, fraternaue corda Non tarde adnoscas et virus futile linguæ. Quin, ne mutatum vanis absistere credat, Nunc pacem orandum, nunc improba fœdere rupto Arma reponendum, et bellum exitiale cavendum Auctor ego: atque adeo vosmet perpendite, quæso, Quid ferat: haud aliud nobis censere relictum est.	555 560
	554. Cf. oratio Hannonis apud Liv. XXIII, 12. — 556. Conf. sup. II, 288, et ibi not. — 557. <i>Non tarde</i> , facile.	
	562. <i>Quid ferat</i> , præ se ferat, vel proferat, dicat, ut ap. Virg. Æn. II, 161, et al. — <i>haud aliud</i> , etc., acerbe hæc dicta sunt, ut pleraque in hac oratione.	
686	«Tela, viros, aurum, classes, alimenta precatur, Belligeramque feram: victus non plura dedissem. Sanguine Dardanio Rutulos saturavimus agros, Et jacet in campis Latium: deponere curas Tandem ergo, bone, da, victor, liceatque sedere In patria; liceat non exhaurire rapacis Impensis belli vacuatos sæpe penates. Nunc en, nunc, inquam, (falsa ut præsentia nostra Sint, oro, mensque augurio ludatur inani) Haud procul est funesta dies: atrociam novi	565 570

Corda, ac prospicio natas e cladibus iras.

686N

564. Ap. Liv. l.l. *Quid aliud rogares, si esses victus? Hostium, etc.*

565 sq. Cf. ad X, 264 sq. —**567.** *bone victor*; v. ad II, 240. —*sedere*, quiete et pace frui, ut III, 561 et al. —**569.** *penates*, patriam et cives. —*vacuatos*, exhaustos.

573. *Mente prospicio, iram Romanorum ipsa hac clade atrociorē futuram, et gravius exarsuram esse.*

Vos ego, vos metuo, Cannæ: submittite signa,
Atque adeo tentate, agedum, ac deprecate pacem. 575
Non dabitur: parat ille dolor (mihi credite) majus
Exitium adcepto: citiusque hæc fœdera victor,
Quam victus, dabit: atque adeo, qui tanta superbo
Facta sonas ore, et spumanti turbine perflas
Ignorantum aures, dic, en, germanus in armis 580
Ille tuus par Gradivo, per secula tellus
Cui similem nunquam ductorem in bella creavit,
Mœnia Romulæ cur nondum viderit urbis?

574. *submittite signa, ut submittere vexilla fortunæ suæ* dixit, Stat. Silv. IV, II, 43.

577. Hanc pacem facilius olim a victoribus, quam nunc a victis Romanis, impetrabitur. Gravis sententia et vera: nam Romanos numquam pacem, nisi victis hostibus, fecisse, nec umquam a victoribus eam petiisse constat. —**580... 583.** Perstringuntur verba Magonis sup. v. 520 sq.

687

«Scilicet e gremio matrum rapiamus in hostem
Nondum portandis habiles gravioribus armis? 585
Æratas jussi texamus mille carinas,
Atque omnis Libyæ quærat bellua terris?
Ut longa imperia, atque armatos proroget annos
Hannibal, et regnum trahat usque in tempora fati?»

687N **584.** Hannibalis consilia ad dominatum spectare arguit Hanno, ut in invidiam eum adducat. —*Scilicet*; v. ad V, 114. —**585.** Pueros dicit mittendos, quo innuit, nihil jam virorum superesse, qui conscribi possint et in cæsorū substitui locum.

587. *bellua*, elephanti.

588. *armatos proroget annos*, bellum trahat, summumque in eo imperium diu teneat. Cf. V.L. —**589.** *fati*, mortis, unde *fatifer*.

Vos vero, (neque enim occulto circumdamur astu) 590
Ne dulces spoliare domos; castrisque potentum
Atque opibus sancite modum: pax optima rerum,
Quas homini novisse datum est: pax una triumphis
Innumeris potior: pax, custodire salutem
Et cives æquare potens, revocetur in arces 595
Tandem Sidonias; et fama fugetur ab urbe
Perfidia, Phœnissa, tua. Si tanta libido
Armorū tenet, atque enses non reddere perstat
Poscenti patriæ; nil suppeditare furori
Hortor, et hæc fratri Magonem dicta referre.» 600

591. *castrisque potentum, etc.*, desistite Hannibalem et Magonem, qui jam nimis potentes sunt, militibus, pecunia et comœatu adjuvare. —**592... 595.** Verba præclara! —**596 seq.** *fama perfidia*; cf. ad I, 5. —**597.** *Phœnissa*, Dido, ut apud Virg. —**598.** *tenet*, scilicet Hannibalem. —**599.** *nil suppeditare furori*, furenti nec milites, nec pecuniam, vel comœatum dare, non ita quasi alimenta furori ejus subministrare.

688

Plura adnectentem (neque enim satiaverat iras
Dicendo) clamor turbat diversa volentum.
«Si, Libyæ decus, haud ulli superabilis armis,
Hannibal est iræ tibi, destituemus ad ipsas
Victorem metas? nec opum adjumenta feremus? 605
Invidia unius scepra ut jam parta retardet?»
Inde alacres tribuunt, quæ belli posceret usus;
Absentique suum jactant sub teste favorem.

688N

601. Cf. Liv. XXIII, 13. —**602.** *turbat*, interpellat.

603. Verba senatorum, *diversa volentum*, qui ab Hannone dissidebant. —**604.** *iræ est*, odio est, ut ap. Virg. Æn. X, 714: *justæ quibus est Mezentius iræ*, ubi v. Heyne. —*destituemus*, num eam ob causam opera nostra deerimus victori *ad ipsas metas*, bello fere feliciter confecto.

606. *scepra*, victoriam, et imperium orbis terrarum, de quo cum Romanis contendimus.

608. *sub teste*, præsentē Magone declarant, quantopere absenti ejus fratri faveant.

Mox eadem terris placitum traducere Hiberis,
Dum malus obtrectat facta inmortalia livor, 610
Nec sinit adjutas ductoris crescere laudes.

609. *eadem*, quæ belli usus posceret, ex Hispania ad exercitum Hannibalis in Italia, vel *terris Hiberis*, h.e. in Hispaniam et ad exercitum, qui ibi esset, *traducenda* censuerunt (conf. Liv. XXIII, 13 extr.): nisi forte sensus est, *eadem*, quæ in favorem honoremque Hannibalis decreverant, jusserunt etiam

LIBER XI: VARIÆ LECTIONES

- 644 VL **7.** *Sævior ante oculos alios servasse*, vel *alios iras servasse* r. Oxon. unde *Sævior ante oculos animos* (iras, adfectus) *servasse repostos* conj. Barth. Adv. III, 10. —**8.** *revocare* Put. —**9.** *fata Col. Vulgo facta.* —**10.** *Bruttius*, non *Brutius*, Col. vid. ad VI, 15; *Apulus* Col. Conf. Dausq. Orth. P. II. —**11.** *Irpini* Col. prob. N. Heins. propter verba Festi: *Irpini adpellati lupi nomine, quem Irpum Samnites dicunt.* Sed conf. Dausq. l.c. Sigon. ad Liv. XXIII, 1, et de lupo, fabuloso Hirpinorum, coloniæ Samnitium, deductore Strab. V, extr. ubi ἱρπος legitur, ut *hirpus* ap. Serv. ad Virg. *Æn.* XI, 785; *Irpinum* Parm. et Med. *indocilisque quieti* (h.e. inquieti) Col. ut I, 237, et Juvenal. XIV, 40; *quietis* frustra reposuit Lefeb. coll. XII, 726. Vulgo *quietem.* —**12.** *Erupisse* Ox. *dura* Put. et priscæ edd. præter R. 2. —**14.** *Calatia* scripti, *adegit* scripti, R. 1, 2, 3, Parm. Med.
- 645 VL Vulgo *Gallatia abegit.* —**22.** *lavitur* (a voc. *lavere* pro *lavare*) conjicit Burmann. —**23.** *in Marte* quatuor scripti et priscæ edd. sed *Marti* mox denuo sequitur, *in morte* Mars. et plerique eum sequuti, *errore* Basil. Dausq. Cellar. et alii; *e more* emend. Barth. Adv. III, 10. —**26.** *Italum* omnes scripti. Vulgo *iterum*, prob. Dausq. Sed duarum inimicissimarum gentium nomina jungi, plus energiæ habet, iudice Barth. Adv. III, 10, *veteresque doloris* Puteol. et Tell. *veteresque dolores* R. 1, Med. al. Vulgo *veterisque doloris.*
- 646 VL **28.** *fas sit* R. 1, Parm. Mediol. Idem conj. N. Heins. vel *fas, Di, Celtis.* —**31.** *Nomadum* est ex emend. N. Heins. et Gron. Obs. III, 9; *jam tum* Marsi Ven. In aliis libris *numquam*, vel *tandem*, sed in plerisque *nondum* legitur sine sensu; *demum* corrig. Barth. l.c. —**32.** *mutatos* emend. Dausq. perperam. Gronovius l.l. versus hunc, inquit, qui languor et sopor est ipse, atque enervem reddit iratam admirationem, si persuadere possim ὑποβολιμαῖον esse, cancellaverim libens. Sic tota oratio, quod Drak. monuit, est admirantis, quæ per verbum infinitivum proferri solet; quod genus constructionis quum librarii non intelligerent, explendo, ut putabant, sensui addiderunt versus subditivum, de quo vid. idem Gronov. Obs. II, 14. Ipse quoque non dissimulo, hunc versus, quem Ernesti et reliqui interpp., præter Drak., silentio quod mireris, prætermittunt, semper me obfendisse; quod tamen non poetæ, sed librariorum culpa factum videtur. Vix enim dubito, quin legendum sit: *Quis, nisi mutato tantum nunc tempore, credat?* h.e. quisnam hoc credat, nisi nunc, quo tempora tantopere mutata sunt, vel, nisi tantum nunc tempora mutata essent? Ita hæc vel ad tempora poetæ, vel ad ea, quibus Capua a Romanis defecit, spectant, et optime cohærent cum verbis sqq., quibus ratio continetur, cur tanta rerum
- 647 VL morumque mutatio facta sit. —**41.** *madidis*, hoc est, viris ebriis, pro *manibus* legendum putabat Barth. Adv. III, 10. Sed vox *madefacta* proxime præcessit; *madefacta veneno Assyrio jam bis vestis* tentabat N. Heins. ut vestis murice bis tinctorum, seu dibapha innuatur, et τὸ *jam* eleganter atque adposite hic positum sit, ut passim apud Silium, v.c. XIV, 23, 661; *maribus*, quod minus a vulg. scriptura recedit, conj. Gronov. ut poeta Campanos traducat, apud quos ipsi etiam viri purpureis vestibus usi sint, quæ vix feminis concedendæ essent. Id probavit Drak. et recepit Lefeb. coll. XIII, 353, et XV, 116, 117. Sed veste purpurea et dibapha non tam molles, quam summi viri solent esse ornati. Forte legendum *madefacta veneno A.* (κατὰ) *manicas vestis*, et hæc non differt a *lato clavo, ad manus fimbriato*, quo Cæsarem, delicatorem hominum more. usum tradit Sueton. Jul. c. 45, conf. not.
- 648 VL **43.** *inclita* Col. et Oxon. *nulli maculam non i. v.* emend. N. Heins. ut sit græcismus, nec sonus quatuor vocum similiter desinentium aures obfendat; *nulli maculis* corrig. Withof. **44.** Lef. huic versui præposuit v. 51... 55; *Quin etiam... mensis*, quod suaserant Barth. Ad. III, 10, et Drak. ut Silius Campanorum luxuriæ et conviviis adjungat crudelitatem cædesque in iisdem usitatas, et inde transeat ad causas defectionis a Romanis, quæ eos in perniciem conjecerit, ad juvenum senumque crimina, ad ægrum statum ipsius reipubl. et denique ad occasionem adgrediendi domini, ab Hannibale captam. Non male: sed poeta non semper hanc ordinis subtilitatem curat, quod jam monuit Ern. *populo aversi*, vel potius *populo servi Patres* (quos plebi et Pacuvio obnoxios fuisse, non uno loco testatur Livius) malebat N. Heins. quem vid. ad Ovid. Amor. I, VI, 74. —**45.** *læta* Col. Vulgo *læta*. Sed elata, h.e. adrogans et potens facta, conj. N. Heins. coll. v. 493. *Invida lautitiæ* corrig. Withof. —**46.** *pubis* pro *pubes* ex emend. Barthii; *sed enim teneris*, vel *in teneris temeraria ephebis* (ut ap. Martial. IX, 9, et Stat. Th. I, 423) legendum putabat N. Heins. Si quid mutandum, *teneræ* reponerem pro *interea.* —**48.** *dispectaque* Col. —**50.** *imperio* primus edidit Marsus et post eum alii. —**52.** *diro* præstitit iudice etiam N. Heins.
- 649 VL **55.** *Hac* (qua patebat resp. Capuana, per viros nimirum humili stirpe et pravis moribus) corrig. Barth. loco citato. Sed vid. Gron. Obs. IV, 4. Versum 58, huic versui præposuit Lefeb. Male! —**56.** *que* priscæ edd. *quæ* Put. Tell. Mars. quod recte forsan revocavit Lefeb. —**57.** Verba *neque e. i. volebat* et *fuit haud o. c. nomen* parenthesisibus inclusit Barth. *temperata* pro *impetrata* contra metri leges edidit Mars. et Mart. Herbip. ut sensus sit: excedebat modum in votis et petitione. —**58.** *Pacuvio* Marsi ed. Ven. Conf. Gronov. l.c. *Paculo* Col. Vulgo *Pactulo.* —**62.** *gemino fascisque securique*, vel *fasci geminæque securi* conj. N. Heins. Sed per solas *secures* hic consulatum innui, ut per solos *fasces* inf. v. 152, et XIII, 269, nec opus esse, ut simul et fasces et secures memorentur, jam monuit Drak. Præterea *fascium* modo mentio facta. Ego totum potius versus ejiciendum putarem, ne eadem res et notio quinque modis varietur, nisi in poeta luxuriantis ingenii versaror. —**65.** *Virrius* Col. ut et inf. passim *Virrhuis* Med. *Virruis* R. 1. Vulgo *Virrius*. In marm. et inscriptt. nunc *Virrius*, nunc *Virrius* legitur; confer Gron. et Drakenb. ad Liv. XXIII, 6. —**67.** Hunc versus primus ejecit Marsus, quem plerique editores perperam sequuti sunt. —**68.** *ac* Col. Vulgo *et*. Neutrum legitur in Put. R. 1. Med. et Marsi edd.
- 650 VL —**71.** *concilio* scripti. Vulgo *consilio*. Forte h.l. legendum: *Toto e concilio clamor, quem quisque fatigat I.*, vel *quod* (scilicet concilium) *quisque fatigat I.* (clamore, seu increpatione) vel denique *quo quisque fatigat*, scilicet concilium, vid. de his formulis not. ad I, 63, 675, et II, 75. In vulgata certe lectione constructio verborum paulo impeditior est, et vox *tum* minus apta, quoniam nihil

novi traditur, sed idem aliis verbis enunciatur.

74. *Capuæ dicta* malebat N. Heins. Sed junge: ex *Capua portantes*. —**75.** *Romuleos muros* scribendum suspicor; vid. ad X, 596. —**77.** *offerre* Tell. *efferre* R. 2. —**81.** *apportabat* Col. Tell. R. 1, Parm. Med. quod etiam ex conj. reposuit Cell. quoniam vulg. lectio *asportabat* auferendi vim habet. —**87.** *Rabidum*, Ald. Vulgo *Rapidum*, quod perperam restituit Lef. *hinc*, non *hunc*, Col. —**90.** *Pro*, non *proh*, Col. et R. 2, ut semper in optimis libris, *prope juncta* conj. N. Heins., et Burm. *pro monstra! pudendi*, etc. ut *pudendum bellum sit*, quod tam male gesserit Varro, cujusque culpa interemtus sit Paulus, ac sedes consularis vacet. —**94.** *ante alias*, scilicet sortes, e Col. recepit Lefeb. —**100.** *Quo* conj. N. Heins. *tam* pro *quam* e duobus scriptis, nescio quibus, reposuit Lefeb. —**102.** *perferre*, non *præferre*, libri vetusti; *furibunda examina* suspicabatur N. Heins. ut legati Capuani ita dicantur; *furibundi somnia* conj. Burm. Ego leviori mutatione *furibundi insomnia* legendum arbitror. —**111.** *e foribus* tacite edidit Lefeb. —**112.** *ipsa* Col. cum priscis edd. *illa* Put. Vulgo *acta*, quod servavit Lefeb. *tantoque* Parm. *tacitoque* conj. Livin.

114. *nam*, non *jam*, Col. —**117.** *nostris* Oxon. et vett. edd. *devictum* Marsi Ven. sec. et inde plures. —**118.** *agis* Col. Vulgo *agas*: sed illud concinnius, iudice N. Heins. qui v. 119, *hortor* maluerit pro *oro*.

125. *et per arma* R. 1, Parm. Mediol. sed ad marg. R. 1, *per et arma* quod etiam N. Heinsio in mentem venit. —**126.** *referet* Colon. *referret* Tell. et R. 1. Vulgo *referat*. —**130.** *fata* primum legitur in Marsi Ven. 2. —**132.** *Turbatis*, non *Turbati*, R. 1. Parm. et Med. —**133.** Ita scripti cum R. 1, Parm. et Med. Cf. Heins. ad Ovid. Met. XI, 377. Alterum *arma* perperam omissum est in edd. Marsi, Nicandri, R. 2, et al. *Arma sibi* ed. Gryph. et al. —**135.** *ut vicerit* Put. R. 2, edd. Mars. et inde al. prob. Lefeb. qui *Alpes* pro incolis Alpium adcipit. —**137.** *refecta* edd. Marsi *reverta* et a m. sec. *cruenta* in R. 1. —**140.** *Ut*, non *Et*, R. 1, 2, Parm. Med. Gryph. Asul. —**142.** *dimiserit* scripti, vid. ad I, 439.

150. Ita Col. Vulgo *Fastus et exsanguis*, contra leges metri, *et fœdere jungi Fas sit, ut exsanguis*, etc., vel *Fastum an ut exsanguis* conj. N. Heins. et *Fastum et exsanguis* Lefeb. —**151.** *urbi* Col. —**154.** *ut fugit*, hoc est quoniam, seu a quo tempore fugit, etc. Tell. recepit Lefeb.

163. *Magnam atque in magnis positam populisque virisque Adversam ostentare fidem* non male edidit Lefeb., qui tamen post *fidem* non punctum, sed exclamandi signum posuit, (ut *ostentare fidem!* sit pro, quasi an ostendetis, etc.) et interrogationis notam, quæ v. 162, post *recti* in cunctis libris reperitur, servavit. Ita legitur in omnibus codd. et scriptis et editis ante Basil. Wolfii, nisi quod *Magna* in Colon. R. 2, Marsi ed. Paris., *Magnum* in Oxon., *Magnum in magnis positum* in Marsi ed. Ven., *in magnas* in Puteol. *in magnis rebus* in Ald. et Paris. ed. Marsi, et *ostendere* in Ox. —*Magnum utique in magnis rebus p. v. Adversis servare fidem* Wolfii ed. Basil. quam scripturam, etsi non uno mendo inquinatam, præter Dausq. et Cell., retinuit Drak. qui, iudice Lefeb., ineptit hic ineptissime, (hæc sunt lepidi viri verba) et, fas sit dixisse, ignarissime cum Heinsio, dum a veteribus omnibus discedit. Qua gravi tamen censura non deterritus est Ernesti, quo minus Draken. sequeretur. Ipsi enim in tanto librorum vett. dissensu, non vituperanda videtur modestia ejus, qui vulgatam scripturam servet, cujus hic sensus sit, quamvis moleste verbis expressus: in magnis rebus adversis magnum h.e. egregium, præclarum est, fidem servare. Sed inter veteres profecto libros parum discrepat, et, quamvis modestia criticus magnopere commendatur, tamen ab animo meo inpetrare non potui, ut, spreta fere omnium codicum auctoritate, adquiesceret in ea lectione, quæ non nisi in una alteraque, et quidem recent. editione exstat, adeoque ne pro vulgata quidem habenda, et præterea ex inepti omnino interpolatoris ingenio profecta est: quis enim umquam *in magnis rebus adversis*, vel *magnum est, in magnis rebus*, etc. dixit? Neque tamen mihi prorsus satis faciunt N. Heins. et Burm. conjecturæ. Hic legendum putbat *Dignum atque in magnis positum, p. v. Adversis servare fidem*, vel *Haud versam ostentare fidem*: ille vero *Magnam, agite, inque manu positam p. v. Adversi ostentate fidem*, vel *Magnum atque in manibus positum* (ut VII, 35; XII, 197, Val. Fl. VI, 460; Stat. Th. X, 29, et Lucan. VII, 253; IX, 388) *p. v. Adversam ostentare fidem*, vel denique, quod verum ei videbatur, *Magnum a. in magnis positum p. v. Adversa ostentare fidem*. Mea qualicumque sententia interrogationis nota, post voc. *recti*, v. 162, in omnibus libris posita, fraudi fuit viris doctis; qua sublata et in locum puncti post *fidem* substituta, non video, quid in lectione cod. Col., quocum reliqui, si librorum errores exceperis, conspirant, displicere possit, præter voc. *Magna*, vel *Magnam fidem*, pro quibus *Sacram fidem* reposui, nisi *Sanctam f.*, et pro *Adversam* forte *Aversam*, vel *Inversam* malis. Vox *sacram* facile in *magnam* mutari, vel hæc illam extrudere potuit, quum mox sequatur: neque etiam inprobabili iudicio suspicari mihi videor, tò *magnam* esse interpretamentum verborum, *in magnis positam*, et e margine in contextum inrepsisse; Conf. not. *Magnum atque hinc magnis solitum p. v. emend.* Withof. —**167.** *Sit*, vel *Fit*, vel *Est locus o.* conj. N. Heins. coll. Stat. Th. XII, 302. —**169.** *huc*, non *hic*, scripti et primæ edd. —**171.** *Cannas* Col. Vulgo *Cannæ*. —**173.** *nostris* Oxon. R. 1; Parm. Med. —**176.** Verbis *Terrore expulso* ne mendum subesset metuebat N. Heins. —**177.** Ita scripti et priscæ edd. nisi quod *auditis* in Col. et *odistisve* pro *quosve additis* in Put. et R. 2; *Quos f. socios odiis? quosve additis? ille Dardanius* ed. Marsi et inde al. *Quos fugietis? eho! sanguis vos edidit ille D.* conj. Barth. Adv. III, 10. Male! —**181.** *riatum* pro *ritus*, et v. 186; *vos* pro *nos* primus edidit Marsus. Ibid. *vivida* conj. non nemo teste Dausq. qui tamen probat tò *invida*, noverca licet natura. —**187.** *morti* suspicari possit coll. Virgil. Æn. II, 661, vel *Mortis*, ut persona sit. —**188.** *e vita* ed. Mars. et inde al. *ac* Lefeb. *vitam non æquam*, vel *vitæ non æqua* (ut *angusta loci* V, 174, et alia) *exire p.* malebat N. Heins. non inprob. Drakenb. ut verbum *exire* cum quarto casu construatur, ut XIV, 455; Lucret. VI, 1217; Virg. Æneid, V, 438, et Tac. Ann. VI, 49.

190. *jungebant*, et mox *aderant*, R. 1, Parm. Mediol. Vulgo *jungebat* et *aderat*, prob. Lefeb. —**198.** *replete* Puteol. R. 1, Parm. Mediol. Vulgo *præbete*. —**199.** *Aut sine Vel* pro *Et* legendum crediderim; vid. not.

204. *arcessere*, non *accersere*, Putean. R. 1, Parm. Mediol. Conf. ad lib. I, v. 264. —**208.** *minacia* Colon. Vulgo *minantia*, vulgari errore. Vide, quos Drakenborch. laudavit, Heins.

- ad Claud. b. Gild. v. 39; Broukh. ad Propert. III, vii, 47, et Bentr. ad Horat. Od. II, xii, 12.
—**210.** *ductor* R. 1, et Med. *ferentes* ed. Gryph. et sic conj. Barth. Adv. III, 10, h.e. omnem
659 VL Hannibalis exercitum. Sed *ferentis* ἀρχαϊκῶς scriptum tantumdem est. —**212.** *eheu*, non *heu*,
heu, Col. Conf. Pier. et Burm. ad Virgil. Ecl. II, 58; Broukh. ad Prop. II, xix, 22, et VV. DD. ad
Horat. Epod. XV, 23. —**214.** *ite* scripti, R. 2, Mars. et Mart. Herbip, Vulgo *inde*. —**215.** *pateatne*,
non *pateatque*, Col., vel, teste Lefeb., duo scripti. —**218.** *diffuderat* Oxon. —**219.** *fulgebant* Put.
—**220.** *rietus spumans*, quatuor scripti, *rietus spumans* R. 1, Parm. Med. *rietus spumante* ed.
Marsi Ven. Vulgo *rietus spumas*. —**221.** *Versabat* Parm. ad *suspiria* R. 1. Parm. Med.
—**222.** *invectus*, non *ingreditur*, Col. Oxon. R. 2, Mars. et Mart. Herb. *toto*, non *tanto*, scripti.
- 660 VL **232.** *Invadunt*, non *Invadit*, Col. —**233.** *sistunt* ex emend. N. Heins. Vulgo *sistit*. —**240.** *huc* Put.
—**241.** *Magnanimo o miles* Tell. R. 1, Parm. Med. Ben. *Magnanimo miles* Ox. et Put. Vulgo
magnanimo miles, ut poeta inridens *magnanimum* dicat, quem modo *inertem* et *inbellem*
vocaverit; *Magnanimo, i, miles* malebat N. Heins. *Magnanimo, miles, meritas, i, necte catenas*
conj. Bentr. ad Hor. Epod. XVII, 72, ubi docet, bonos scriptores numquam dixisse *innectere*
alicui catenas, sed *innectere aliquem catenis*, vel *nectere alicui catenas*. Possis itaque et
reponere *hunc agedum, Magnanimo o*, vel *i miles, meritis innecte catenis*. —**242.** *hæc* in *et*
primus Nicander, et *nec dum* in *nondum* Marsus mutavit. Hunc versum in vulg. edd. excipiunt
duo alii, ab eodem Nicandro profecti, *Quum fera gens Decii constanti pectore corpus Invadit,*
vincitque manus post terga catenis. Eos tamquam spurios ejeci, auctoribus N. Heins. et Draken.,
exemploque Lefeb. sed refrag. Ernesti, quo iudice non commode possunt abesse, quum sequens
ab iis pendeat comparatio. Eam ob causam quatuor, qui sequuntur, versus, *Inlatus... juvenicum*,
post v. 231, inseruit Lefeb. At verba hæc loco, quem in omnibus libris occupant, aptiora
videntur, illa vero ratione admissa, constructio eorum inpeditioni fit, et vox *quum* bis posita
661 VL languet. Omnia forsane bene inter se cohærent, modo voc. *Inlatus* (v. 243) non ad leonem, sed ad
militem (v. 241), vel ad ipsum adeo Hannibalem retuleris, ut sensus sit: *Inlatus* est, h.e. intulit
se, inruit in Decium, velut leo, quum sese inposuit armentis, etc. Possis etiam lacunam, quam
extrusis Nicandri versibus oriri putant, levi mutatione explere, si pro *Illatus* scripseris *Illi*
(milites v. 241) *tum*, scilicet sese inposuere Decio, velut leo quum sese inposuit armentis, etc.
—**244.** *victorque inmanis ab ira* non male opinabatur N. Heins. nec inprob. Drak. Cf. not. ad II,
139. —**246.** *prendens* ex Put. recepit Lefeb. Sic λαβῶν κρατεροῖσιν ὁδοῦσι Hom. Iliad. ρ, 63.
Præstiterit *frangens*, quod proprium in hac re verbum est, ut ἐξ αὐχέν' ἔαξε ap. Hom. Iliad. λ,
175, et ρ, 63; conf. Heins. ad Claud. Stilic. II, 21, et Burm. ad Val. Fl. II, 459. Sed vulgata
quoque lectio bene se habet.
- 662 VL **249.** *præsul* pro *prorsus* Put. *pressus* R. 1, Parm. Med. *Pænis* emend. N. Heins. —**250.** *cadit*
scripti et Ven. Marsi. —**253.** *intransi* a Marso innectum. —**255.** *sub umbras* Col. ut fere ap. Virg.
Æn. IV, 387; conf. ad VI, 150. Vulgo *umbris*. —**257.** *arte Veste* conj. Drak.
- 262.** *muri* Med. *Qui* ed. Lef. *pator*, vel, quoniam hæc vox non nisi inferioris ævi scriptoribus in
usu fuit, *positor* (ut ap. Ovid. Fast. II, 63) emend. Burm. *auctor* e Virg. Æn. VIII, 134, reposuit
Lefeb. qui neminem id vidisse miratur, et Burm. ineptire dicit; conf. Bentr. ad Hor. Od. III, iii, 65,
qui et *structor* legi posse putabat. Ego potius miror, viros doctos non vidisse, omnibus his
conjecturis metri leges adversari. Si quid mutandum, *pater* rescriberem; conf. Virg. l.l., Ovid.
Metam. XV, 861; Prop. IV, x, 17, et sup. II, 654; ubi tamen Drak. monet, τὸ sator tantumdem
esse, et *æternum mœrum sator* Pacuv. in Peribœa ap. Nonium Marcell. cap. de Numeris et
Casibus dici ex emend. Gulielm. Verisim. I, 17; conf. Bentr. l.c. —**263.** Ita Col. et Ox. cum R. 1,
(nisi quod in hac ed. errore typogr. *argentique æris t.*) unde cum Lefeb. recepi, etsi poetam
aurique pro *ærisque* scripsisse suspicor: *Quot b. p. auri argentique talenta* Put. Parm. Med.
forte rectius; conf. Virg. Æneid. X, 531; *Quotque auri pateant bello argentique t.* ed. Marsi,
quem sequuti sunt alii, etiam Draken. *armisque* pro *ærisque* conj. N. Heins. et *lateant*, scilicet in
663 VL ærario Burm.
- 266.** *Stellantisque*, vel *Stallentesque* (quos Voss. Inst. Or. IV, vi, 3, floriferos exponit) in scriptis
et priscis edd.
- 268.** *Hesperos*, enuntiatione Græca, Tell. R. 1, 2, Parm. Med. Non opus erat tot exemplis, quot
congessit Drak. —**269.** *obfusa* conj. Draken. Vid. ad V, 678. —**273.** Præcipuus R. 2, quod recepit
Lefeb. coll. Virg. Æneid. VIII, 177. Non male, iudice quoque Ern. —**277.** *Nec non certatim*, vel
nec non et Cereri emend. N. Heins.
- 664 VL **279.** Pro *moventum*, scilicet se (vid. ad I, 539), legendum crediderim *vocantum*, ut de
sermonibus clamoribusque inter vina ortis agatur, quemadmodum ap. Virg. Æn. I, 725;
strepitusque moventum Murmure tecta sonant conj. Withof. —**285.** *At cum* pro *Donec* refinxit
Nicander, quem alii sequuti sunt. —**286.** *Tum frontis* Col. Oxon. R. 1, Parm. Ben. Lefeb. *Cum*
frontis Put. *fronte* R. 2; *Cum fronti* primus edidit Marsus; *dedita* Put. et R. 2.
- 665 VL **288.** *Theucras* Oxon. *Teutras* Med. —**291.** *Namque* (ut inf. v. 453, et ap. Virg. Ecl. VI, 31) ex
scriptis recepi, auctore N. Heins. Vulgo *Jamque*, prob. Lefeb. quoniam hic incipiat Musicus.
—**297.** *primus* Marsi ed. et inde aliæ; confer ad lib. II, v. 235. —**300.** *Nummis* (Dianæ, numinis
tutelaribus Campanorum) emendat. Dausq. coll. XIII, 124, et Eustath. ad Homer. Iliad. λ, Καὶ
φασὶν ἐν Καπύῃ πόλει Καμπανῶν ἀνακεῖσθαι Ἀρτέμιδι ποτήριον ἐν τοιοῦτῳ σχήματι, ὃ λέγεται
εἶναι τοῦ Νέστορος. Non male; nec tamen necesse. Idem *honori augusti* jungebat. Præstiterit
forte: *honori Nominis augusti* (ut in cod. Tell. nisi *augusto* doctius pro *augusti* positum censeas)
libat carchesia rite, ut ap. Virg. Æn. V, 77. —**301.** *e* pro vulg. *ex* recepi ex scriptis et priscis edd.
- 666 VL **307.** *uni* recte, puto, corrig. N. Heins. nec male mox *venenis Potanti* (confer ad III, 580), et
(v. 308) *pœnæque* pro *pugnæque*. In ed. Parm. τὸ *decus* conjungitur τῷ *exarmata*, noto
græcismo. —**310.** *tam* R. 1, Med. et Ben. Vulgo *tum*. —**311.** *Facunio* Put. Parm. Ven. Marsi et
Ben. *Pacullo* Col. Vulgo *Pactulo*; conf. sup. ad v. 58.
- 667 VL **323.** *lapso* e c. Tell. reposuit Lefeb. coll. XVII, 427, et *ævo* pro *in ævo* positum putat. Sed vid.
not. —**324.** *At non Et*, Col. et Ven. Marsi *securus*, vel *secretis* conj. N. Heins. *En tu securis*
confide emend. Lefeb. quia jam fuerit in penetralibus domus sive penatibus; quasi illuc iterum

- concedere non potuerit. —**325.** *tu pro quod primus substituit Marsus.* —**337.** *non mœnia* R. 1, 3; Parm. Med. *nec m. scripti Mars. et Mart. Herb. neque m.* Nicander et deinde alii. —**343.** *virum tot cœdibus*, vel *ultra t. c. armat*, scilicet inermem, (h.e. quantumvis, ut inf. v. 516.) scribendum videbatur N. Heins. quoniam *vir* præcessit: sed interjectis demum tribus versibus. —**347.** *tanta in rabie suspicari possis*, coll. Liv. XXIII, 9, *quid tot dextræ? torpescentne in amentia illa?* —**348.** *desine belli* (ut X, 84, ubi vid. not.) conj. N. Heins. et *Quum nequeas* Dausq.
- 669 VL **352.** *timoris* malebat N. Heins. coll. I, 692, et X, 553. —**356.** *hæc*, non *hoc*, Col. Oxon. R. 2, *huc* putabat N. Heins. —**357.** *lenta* pro *ferrum* substituit Nicander, *læta* conj. Dausq. Conf. not. ad II, 26. —**366.** *tanta* maluerit N. Heins.
- 670 VL **370.** Ita Col. *rapidos undis* Parm. *rapidos omnis* Oxon. Put. R. 1, et Med. *rapidos omni* Marsi ed. et inde plures, *parabat Jam rapidos, imis curru* ad marg. R. 1. a manu docta emend. —**371.** *En* tacite scripsit Lefeb. ut passim. *At et crudas* pro *duras* legendum videbatur N. Heins.
- 671 VL —**375.** *dereptæque*, non *direptæque*, Col. cf. ad IX, 29. —**379.** *indignum* conj. N. Heins. qui tamen vulgatam scripturam non damnabat: cf. Heins. Burm. et Heyne ad Virg. *Æn.* VI, 332, et inpr. X, 686, et Gron. ad Minuc. Fel. in Octav. c. 28. —**381.** *Pellæa* pro *Pellea* scripsi.
- 672 VL —**389.** *tantas* Oxon. *tectas* conj. Drakenborch. —**391.** *aucta secundis* corrig. D. Heins. et sic primæ edd. —**394.** *it nullus* ex. emend. N. Heins. edidit Lefeb. prob. Drakenb. Conf. not. ad IV, 205. —**396.** *tædis* maluerit N. Heins. Sed vid. not. ad V, 19. —**399.** *immissis* Put. R. 1, Parm. Med. et Marsi edd. *in missis* Tell. et R. 2; *admissis* etiam legi posse, ut apud Val. Fl. VI, 303, monuit N. Heins. Vulgo *emissis*. —**400.** *elapsos* Tell. —**402.** *nitet* pro *pugnet* R. 1, et Med. *vitet* emendat. ad marg. R. 1. Sed glossa esse videtur. —**403.** *abducere* Tell. *se ducere* recte, opinor, emend. Barth. Adv. III, 10. Litera *s* facile excidere potuit, quoniam proxime præcedit. *Vile sub h. s. et ducere cælo jure ratus* emend. Withof. —**404.** *Jactato* Putean. *Jactatus* (h.e. qui vulgo fertur, dicitur) e cod. Tell. recepit Lefeb. et ita conj. Burmann. Non male! *Lætatus* corrig. N. Heins. ut sensus sit: Hannibal, qui olim tempore hiberno sub Jove frigido somnos capere gaudebat, etc. Sed τὸ *jactator educere* græcissantem et duriozem formulam esse pro *gaudens et glorians* existimat Ern. *telis* pro *tectis* Oxon. *de...* Col. *tædis* conj. Barth. et *dapibus* N. Heins. qui et unum alterumque versum excidisse suspicabatur. Sed vulgata lectio commode se habet.
- 673 VL **414.** *carmina pulsu Pieriæ liquefacta lyræ* malebat N. Heins. et **417.** *nodatos*, ut ad amentum referatur, quod Silius frequenter *nodum* adpellet. Sed in omnibus fere exercitiis, et inprimis jaculatoribus, brachia olim fuisse nudata, quis ignorat? —**418.** *nymphæ* Putean. —**419.** *obruta virtus* conj. N. Heins. et —**423.** *sagina*.
- 674 VL **425.** *intectumque* quædam edd. hoc est contra blanditias voluptatum non munitum: nam τὸ *fortunæ* casus dandi. Ita Cellar. —**426.** *adlatrantia*, non *ad latrantia*, priscæ edd. —**430.** *ad Phrygiam Nilotica loton* emend. N. Heins. et *Phrygiæ ad Nilotida loton* Dausq. male. *Nilotida* ed. Basil. —**431.** Verba explicatu difficillima *passim lasciva* silentio prætermittunt interpretes, exceptis Burm. et Drakenb., qui certe non dissimulant, se ad τὸ *passim* hæsisse, sed ipsum nodum non expediunt. Suspiciari possis, poetam scripsisse, *Memphis*, h.e. Ægyptus, *Amyclæi in fossa*, vel *ad fossam lasciva* (h.e. lasciviens) *Canopi*; nisi malis, *Amyclæo fossæ* sive *fossam insultante* (vel simile quid pro *lasciva*, quod voc. ex margine in contextum inrepsisse videri potest) *Canopo*, h.e. incolis Canopi. Quam emendationem h.l. aptissimam esse, intelligitur ex loco classico Strabonis, qui de Canopo agit, lib. XVII, p. 801. Α. Ἀντὶ πάντων δ' ἐστὶν ὁ τῶν πανηγυριστῶν ὄχλος τῶν ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας κατιόντων τῆ διώρυγι. (*in fossa*) Πᾶσα γὰρ ἡμέρα καὶ νύξ (*adsidue*) πληθύνει τῶν ἐν τοῖς πλοιαρίοις καταλουμένων (*strepit*) καὶ κατορχουμένων (*insultante*) ἀναίδην (*lasciva*) μετὰ τῆς ἐσχάτης ἀκολασίας καὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν. —**439.** *mollissima Musæ* conj. N. Heins. Post hunc versum in recentt. edd. alius legitur, a Nicandro profectus, *Facta antiqua virum, placidas quis mulceat aures*, quem ejeci exemplo Cellar. et Lefeb.
- 676 VL **441.** Pro *testudine* forte legendum, *vel* (adeo) *pectine*, vid. not. *felix* Oxon. Put. R. 1, Parm. Med. Vulgo *promta* D. Heins. conj. *lapidem promtum*, ut *mox saxa volentia*. Præstiterit *blanda Ducere*, h.e. blando cantu ducens, ut apud Hor. Od. I, XII, 11. Sed τὸ *felix* etiam bene se habet, et *promta* glossam redolet. —**442.** *in muris* e c. Tell. R. 1. et Ben. recepit Lefeb. *volentia saxa*, non *volantia*, Col. —**444.** *locatis* suspicabatur N. Heins. et. —**447.** *Detinuit*, ut ap. Prop. III, I, 41, (al. III, II, 2) ubi vid. Brouckh. Sed *tenere* pro *detinere* dicitur I, 640; XII, 474; Ovid. Fast. II, 84; Val. Fl. II, 406, et al. Drakenb. —**449.** *Jam* ex emend. Dausq. et Burm. recte, opinor. edidit Lefeb. refrag. N. Heins. Nam de alia, et quidem tertia, lyra agitur, ut taceam τὸ *Nam* mox sequi. Possis etiam *Tum* reponere, ut sup. v. 295 et 297, *formabat* Col. Oxon. R. 1, Parm. Med. Ven. Marsi et Ben. *firmabat* Put. Vulgo *frenabat*. —**453.** *Jamque* corrig. Dausq. Sed conf. ad v. 291. —**455.** *discisset* Col. *discusset* (pro discussisset) Put. R. 1, Parm. Med. Ben. quod et in mentem venerat Gron. Diatr. Stat. p. 112. *dissepisset*, vel *discretisset* emend. N. Heins. ad Ovid. Metam. I, 69, *disclusit* conj. Cerda ad Virg. Ecl. VI, 35; sed sequitur *locasset* et *dedisset*. Vulgo *discuissit*; male, eamdem ob causam. —**456.** *locasset*, non *ligasset*, scripti.
- 678 VL **459.** *quis* corrig. Scaliger ad oram ed. Raphel. Male! *nervis* Col. *verbis* Put. *nervos* rescripsit Cell. cui vulgaris vocum trajectio nimis dura videbatur. *Rhipheum*, *Riphæum*, *Rhiphæum*, *Ryphæum* multi h.l. scribunt, et XII, 7. Sed τὰ Ῥίπηια, vel Ῥίπηια ὄπη dicuntur. —**461.** *cælo* scripti et R. 2, *seclo* R. 1, Parm. Med. Vulgo *Emerito Plectro*, quod Dausq. ad cantum feriatum referebat, quo sensu dicuntur *emerita stipendia, anni*, etc. —**465.** *moderante* Put.
- 679 VL **469.** *Pegasea* Parm. *Pangea* R. 1, et Med. —**470.** *terrenæ* scripti, *terrene* R. 2; *Tyrrhenæ* R. 1, et Med. *Cognitum iter terris*, vel, quod propius ad lectionem MSS. adcedit, *Cognita terrenis* (ut loco simil. Lucan. VI, 400, 401 et al.) conj. N. Heins. *negarent*, scripti R. 1, 3, Parm. Med. *negaret* in vulg. *Quin etiam, Pagasæa ratis quum cærula n. C. t. pontumque intrare* (vid. ad VI, 498) *negaret, Ad puppim... venit mare*, corrig. Drak. cui inconcinnius videbatur, *cærula* et *pontum* jungi, sed a Sillii stylo non alienum. *P. ratis, quum c. n. C. t. pontumque i. negaret, Ad puppim... Adductum cantu vidit mare* emend. Burm. Verbum *vidit* recepere Lefeb. et Ernesti, *vetat* pro *venit*, R. 2. Ego levissima mutatione *verrit* scribendum arbitror, ut nautæ dicuntur *verrere cærula* et *vada*, Virg. *Æn.* III, 208; V, 778; VI, 320, vel *delphines æquora* *Æn.* VIII, 674,

- et *venti mare*, vel *nubila* Lucan. V, 572; Lucret. I, 280. Vulgata lectione admissa, sermo erit ἀνακόλουθος, quoniam nihil est, ad quod τὸ *Pagasæa ratis* referri possit, ut adeo Silius, dum hanc periodum inciperet, aliter scribere in animo habuerit, aliter vero scripserit, de quibus locutionibus, vel potius vitiis et solœcismis, vid. Græv. et Ern. ad Cic. in Verr. I, 9, §. 25; Gronov. Obs. I, 12; Davis. ad Hirt. B. Afric. c. 25, et ad Cæs. B. G. I, 18. Ita Drak. —**473.** *Bistonius* scripti et vetustæ edd. Vulgo *Bistonios*. —**477.** *utraque* (scilicet parte) eleganter, iudice N. Heinsio, scripti et R. 2, unde recepit Lefeb. *ripis querentibus* olim conj. Drak. coll. Ovid. Met. XI, 50 sq. sed postea prætulit vulg. lect., cujus sententia sit, ripas, sive arbores et feras in ripis, sequutas esse decisum Orphei caput, secundo flumine in mare labens.
- 483.** *adpulerant* legendum putabat N. Heins. forte etiam *placita flamina*, quod probavit Drak. quia *placida flamina* sint lenia, quæ etiam adversa esse potuerint, *placita* autem secunda, quæ Magoni placuerint properanti. —**487.** *ex* scripti et ed. Gryph. Vulgo *et*, otiose et contra leges metricas, unde *et in* edidit D. Heins.
- 493.** *celebrat* Col. et Oxon. —**495.** *laudare* ed. Bas. et inde al. —**502.** *agit* Colin. et Dausq. **507.** *Umentes* Col. *Viventes* Oxon. *Uventes* malebat N. Heins. vid. ad II, 469. —**510.** *retrorsus* scripti. Vulgo *retrorsum*, quod in leges metricas peccat. —**511.** *magnum Latio* e c. Tell. edidit Lefeb. et perperam illustravit. —**512.** *Lumen* conj. N. Heins. Sed in his repetitionibus frequenter ludere poetas, Drak. probavit ex Ovid. Fast. VI, 26, ej. Met. II, 604; XV, 30; Senec. Troad. 732, et al. Conf. inf. XII, 221; XIII, 116, et Harles. ad Ovid. Trist. V, x, 11. —**518.** *Intremittit* et scripti. Vulgo *Intremittit*. Sed tacite et sine librorum auctoritate, ut solet, *Intremittit en tellus pulsusque inmugit O.* reposuit Lef. qui tamen τὸ *inmugit* in c. Tell. legi testatur.
- 519.** *accendit* priscæ edd. *strage* pro *cæde* primus substituit Nicand. —**522.** *tonitru bellantis*, vel *bellanti* maluerit N. Heins. Cf. ad I, 436, et Klotz. ad Tyrt. p. 126. —**526.** *Strage* pro *Stare* est ex emend. Dausq. Barth. et N. Heins. Conf. ad X, 587. —**529.** *Quam tum* Col. Vulgo *Quantum*. —**530.** Ita Col. et Tell. In reliquis libris *Si redeat, populis certe sis* Withof. opinabatur: *Si talis redeat, populis eris omnibus una tum, C., caput, populosque* (cur non *terras?*) *colere per omnes*. —**531.** *colare* ed. Ald. et Gryph. Vulgo *colere*, non inprob. Lefeb. quum haec mutatio modi frequens sit. —**534.** *perfulgens* ed. Parm. —**536.** *restetne* Put. —**538.** *refovere* Parm. Vulgo *refovete*. —**539.** *ut* Col. et sic Drak. Ego vulg. lect. retinui cum Lefeb. —**540.** *bello*, non *bellis*, Col. Oxon. R. 2. —**540.** *desit* Oxon. *castris* pro *tristis* conj. N. Heins. et *cristis*, h.e. cristatis militibus, Burm. qui acute id dictum putabat, quia cristæ ad terrorem incutiendum galeæ olim inpositæ sint. Sed vid. not. —**541.** *fatiscunt*, h.e. deficiunt, recte, opinor, emend. Burm.
- 544.** *Ductori* e Col. edidit Lefeb. et exponit, in, adversus ductorem. —**545.** *Jamne*, non *Jamque*, Col. et ad marg. R. 1. —**549.** Hunc versus D. Heins. post v. 551, ponendum putabat, quod recte jam inprobavit Dausq. *exorata* Col. *exoraata* Tell. *exornate* R. 1, et Ben. Vulgo *exornata*. —**550.** *dextra en*, non *d. hæc*, Col. Ox. R. 2; conf. Heins. ad Ovid. Met. XV, 677. —**552.** *Latios* conj. N. Heins. —**553.** *alebat*, non *habebat*, scripti et R. 2. Pro *haud* in R. 2, *a*, unde originem falsæ lectionis *An* pro *Haud* sup. II, 299, patere monet Lefeb.
- 558.** *Quin* ed. Ven. Marsi, prob. N. Heins. Nec tamen spernenda videtur vulg. lectio, *Qui ne... credat*, quam revocavit Lefeb. *credat* Col. Vulgo *credas*: non male, si τὸ *Quin* genuinum est. —**559.** *orandum* Col. et mox. *reponendum* R. 1, Parm. Med. Ben. Vulgo *orandam* et *reponenda*; vid. ad VIII, 36.
- 563.** *classes* scripti et R. 2. Vulgo *classis*, quæ antiqua scriptura esse potest, modo post hanc vocem comma ponatur, quod in plerisque edd. omittitur. —**564.** *victo* ed. Raphel. prob. Barth. Adv. IV, 10, *victis dedissem*, vel *victus*, vel *victis*, vel *victo num plura petisset*, (hoc est Hannibali Mago) opinabatur N. Heins. Withof. malebat *victis*, scilicet Hannibali et Magoni, fratribus. —**567.** Hunc versus perperam omittunt R. 1, Parm. Med. —**583.** *vicerit* conj. N. Heins. Sed multo acerbius Hannon dicit, Hannibalem ne tantum quidem animi habuisse, ut Romam obpugnatum proficisceretur.
- 584.** *e*, non *a* Col. —**586.** *jussit* Put. *jussu* primus edidit Marsus. *Ceratas carinas* etiam legi posse putabat N. Heins. Sed aptiores h.l. sunt *naves æratæ*, h.e. bellicæ et rostratæ vel ære præfixæ: nam rostra ex ære, et hoc olim ferri loco fuisse nota res est. —**588.** *armatos annos* scripti, ut ap. Iscan. bell. Troj. IV, 435, *armatos in pacem reddidit annos*, et sup. v. 405, *inbellis dies*, vel inf. XII, 104, *inertes atque actos sine Marte dies*; Drak. Vulgo *armatus*. —**597.** *tuæ* Col. Tell. R. 1, 2, Parm. Med. Ben.
- 603.** *ullis* Tell. et Put. *Sic, Libyæ... est iræ tibi?* conj. Drakenb. Withof. ita interpungebat: *Si, Libyæ decus, haud ulli s. armis H. est, iræ tibi d., etc.*, vel, *Si, Libyæ decus haud ulli s. armis H. est iræ, tibi d., etc.* Illud præcedentibus iræque Hannonis convenientius ipsi videbatur. —**604.** *curæ*, vel *oneri* pro *iræ* reponendum videbatur N. Heins. *superabilis ira* perperam tentabat Lefeb. coll. Val. Fl. III, 510, 648. Sed recte prætulit vulg. lect. vid. not. —**605.** *opem* Put. —**608.** *Assentique* R. 1, et *Assensique* a m. sec. *sub corde* Put. —**611.** *aduitas* Put. et R. 2, *adtritas ductoris*, vel *ad justas ductorem c. l.* putabat N. Heins. Possis et *ad metas*. Sed vid. not.

FINIS VOLUMINIS PRIMI.

C. SILII ITALICI

PUNICORUM

ARGUMENTUM.

MITESCENTE jam hieme Hannibal a Capua movet, vicinisque oppidis trepidationem injicit, 1-14. Sed luxus milites ita enervaverat, ut vix arma ferre possent; 15-26.

Cupidus maritimi oppidi potiundi, quo cursus navibus tutus ex Africa esset, primum Neapolim petit, quæ urbs Græca, doctorum virorum secessu illa ætate celebris et Parthenope olim a tumulo Sirenes adpellata, ab eo, famæ suæ timente, omnibus quidem viribus, at inrito conatu obpugnatur; 27-59.

Inde Cumas, aliam urbem maritimam, ducit, ubi templum Apollinis, a Dædalo in colle exstructum, contemplatur; sed copias, Campana luxuria marcentes, nequidquam acuit ad pristinam virtutem, et a Ti. Sempronio Graccho repellitur; 60-103.

Obsidione igitur Cumarum soluta, Puteolos repente movet castra, et, dum ea quoque urbs frustra operibus cingitur, ipse tractum perlustrat propinquum, Baias, Lucrinum Averniacum lacum, Acherusiam paludem, vastas in litore speluncas, loca sulfure ac bitumine scatentia ignibusque subterraneis æstuantia, Prochyten, Inarimen, Vesuvium, Misenum promontorium, Baulos et æstum maris, quæ omnia ei a primoribus Capuæ monstrantur; 104-160.

A Puteolis Nolam agmen convertit, et scalas admovet muris: enim vero M. Claudius Marcellus, instructo ad portas sub adventum hostium exercitu, eruptionem facit, et, Pœnis fugatis, ducem eorum ad singulare certamen provocat; 161-198.

Quod non detrectare Hannibalem fama nominis sui suadet; sed Junonis admonitu ab eo avocatur, et acerba ignaviæ increpatione foedam suorum fugam sistit; 199-211.

Restituta acie ac pugna, a Pediano, Patavino, qui non minus belli artibus atque virtute quam literarum studio excellebat, Cinyps, formosissimus Pœnorum galeaque Æmilii Pauli consulis, qui in prælio Cannensi occiderat, ornatus, telo transfigitur et spoliatur; 212-252.

Marcellus, laudata victoris virtute, in ipsum Hannibalem hastam conjicit, cujus tamen ictum excipit Gestar; 253-265.

Quo adtonitus periculo Pœnus ad castra trepide refugit, et vehementer in milites invehitur: Marcellus autem, qui primus Romanos docuerat, Hannibalem vinci posse, magna hostium edita strage prædaque ingenti facta, Nolam se recipit, et ad cælum tollitur laudibus; 266-294.

Primo tandem victoriæ nuntio recreatis Romæ civibus, non minore animo res domi, quam militiæ, geritur, et censores notant eos, qui post Cannensem pugnam Metello auctore consilium de relinquenda Italia inierant, quique, quum a Pœnis, ut de captivis redimendis agerent, frustra Romam missi essent, jurassentque se regressuros, extemplo in castra hostium redierant, ut hac fraude se exsolvent jurejurando; 295-305.

Simul omnia in bellum consilia convertuntur, et in summa pecuniæ inopia matronæ aurum ornamentaque sua in ærarium deferunt: quæ voluntaria conlatio et certamen adjuvandæ rei publicæ excitat ad æmulandum animos primum Patrum, dein equestris ordinis et reliquæ plebis; 306-319.

Spes quoque Romanorum confirmatur a legatis Delphos missis, qui responsum renuntiant, res eorum jam meliores facilioresque fore, eamque ob causam Diis, maxime vero Jovi, sacra esse facienda: quæ res divinæ subplicationesque confestim in Capitolio fiunt; 320-341.

Dum hæc Romæ atque in Italia geruntur, Hampsagoras ejusque filius Hostus in Sardinia (cujus insulæ situs, forma, nomina, origo, bona et indoles una cum coloniis, a Sardo, Trojanis seu Iliensibus, Iolao, duce Thespiadarum, et Aristæo illuc deductis describuntur) a T. Manlio Torquato prætore fugantur, et silvarum latebras quærunt; 342-375.

Punica deinde classe adpulsa Hasdrubali se jungunt, et cum Romanis decertant prælio, in quo Ennius centurio et poeta, Rudiis natus oriundusque a Messapo rege, ingentem Sardorum Pœnorumque cædem facit; 376-402.

In eum hastam conjicit Hostus; sed ictus ab Apolline avertitur, et Hostus in acie cadit: qua filii nece audita Hampsagoras mortem sibi consciscit; 403-419. Per idem fere tempus Hannibal Acerris Nuceriaque direptis atque incensis, capit Casilinum, et Petiliam, alteram Saguntum, ad solum exurit; 420-433.

Inde Tarentum expugnat præter arcem, a Romanis occupatam, et naves Tarentinorum, sinu exiguo intus inclusas, quum claustra portus hostis haberet, plaustris machinisque admotis per mediam urbem ad mare transvehit; 434-448.

Certior tamen factus per nuntios de obpugnatione Capuæ, obsidione arcis Tarentinæ absistit, raptimque contendit in Campaniam; 449-462.

Obviam ei veniunt duo Romanorum exercitus, quibus duces stultitia et temeritate pares, M. Centenius Penula et Cn. Fulvius prætor, præsent, quique ad internecionem cæduntur; nec quidquam iter victoris moratur nisi Ti. Sempronii Gracchi proconsulis, ab hospite suo Lucano in insidias præcipitati, exsequiæ, quas ipse celebrat, ut famam conligat humanitatis; 463-478.

Interea Romanorum duces omnem belli vim in Capuam vertunt, nuntio adcepto de Hannibalis adventu, qui in valle occulta post Tifata montem huic urbi imminentem considet; 479-488. Is vero ubi videt per castra hostium non perrumpi ad Capuam posse, multa secum consilia volventi subit animum impetus, caput ipsum belli Romam petendi; 489-506.

Itaque deductas nocte ad Vulturum flumen copias trajicit ante lucem, et spe Romæ potiundæ ad maturandum iter incendit; 507-523.

Tum præter Cales in Sidicinum, mox in Allifanum et Casinatem, deinde præter Aquinum in Fregellanum, et per Frusinatem Anagninumque in Labicanum venit agrum: inde, Algido, Tusculo Gabiisque relictis, ad Anienem fluvium castra admovet, et Iliæ Nymphisque adventu suo terrorem incutit; 524-544.

Nec minor trepidatio est Romæ, ubi matronæ, in publicum effusæ, passim discurrunt, Patres vero ingentem metum torvo vultu dissimulant, et præsidia passim in collibus murisque disponuntur; 545-557.

Inter hæc Hannibal, qui, continuo itinere confecto, ne nocturnum quidem tempus ad quietem sibi reservaverat, cum Numidis mœnia situmque urbis obequitans contemplatur, donec ab equitibus inmissis a Fulvio Flacco, qui cum exercitu a Capua profectus Romam venerat, submovetur, atque in castra redigitur; 558-573.

Postero die sub lucem omnes copias in aciem educit, et ad pristinam virtutem tuendam excitat, docens Roma capta bellum esse confectum; 574-586.

Neque detrectant certamen Romani, infantium vagitu, gemitu ac precibus parentum, et Fulvii adhortatione exstimulati; 587-602.

4 At instructis utrimque exercitibus Jupiter crassas repente cælo obducit tenebras, et a monte Capitolino fulmina in Hannibalem jaculatur; 602-626. Is liquefactis armis in castra iratus se recipit; quo facto mira serenitas cum tranquillitate oritur, et subplicatio Jovi habetur in Capitolio; 627-645.

Postridie prima luce acies instructas eadem tempestas dirimit, quam eadem excipit serenitas; 646-667.

Pœnus inanem fulminis vim ridet, vanumque militum timorem increpat; 668-685.

Ut vero Romam adeo securam metuque vacuum esse comperit, ut milites sub vexillis in supplementum Hispaniæ profecti sint, ira incensus urbem obpugnare statuit; 686-690.

Quam ob causam Jupiter agit cum Junone, ut non amplius alat ferociam ejus, sed potius coerceat; 691-700.

Dea Hannibali in conspectum venit manifesta, ejusque visum acuit, ut Deos cernere possit, qui colles Romæ campumque Martium tueantur; 701-725.

Quo adspectu percussus Pœnus castra ab urbe refert, minitans se mox rediturum esse; 726-730.

Eum ut abeuntem vident Romani, primum fraudem subesse rati non omnem deponunt timorem: mox hoste ex oculis sublato, læti sacra Diis faciunt, et certatim portis ruunt ad visenda loca, ubi castra posuerant Pœni; 731-752.

JAM terra glaciale caput, fecundaque nimbis
Tempora, et austrifero nebulosam vertice frontem
Inmitis condebat hiems, blandisque salubre
Ver Zephyris tepido mulcebat rura sereno.

4N 1... 3. Poeta exornavit Liviana (lib. XXIII, 19), *mitescente jam hieme, eductus, ex hibernis miles*. Notio *hiemis*, cujus, ut personæ, et *caput* et *tempora* et *vertex* adumbrantur, ac veris adventus luxuriantius exprimitur, quam a Virg. Ge. I, 43 seq.; II, 330 seq.; IV, 51 seq.; Lucr. I, 10, 11; Hor. Od. I, iv, 1, 2 et al. — *hiems glaciale caput condit terra*, docte pro, frigus terram subit, terra clausa vel adstricta glacie *mulcetur*, h.e. solvitur. — 4. *sereno*; v. ad V, 58.

Prorumpit Capua Pœnus, vicinaque late
Præmisso terrore quatit: ceu condita bruma,
Dum Rhipæa rigent Aquilonis flamina, tandem
Evolvit serpens arcano membra cubili,
5 Et splendente die novus emicat, atque coruscum
Fert caput, et sanie sublatis faucibus efflat. 10

5N 5. *vicina loca terrore quatit*, ἐκπλήττει, percellit. — 6... 8. Commoda et præclara comparatio, quam poeta debet Maroni Æn. II, 471 sqq. (ubi v. Heyne) et minus apte inf. XVII, 448 seq. repetiit. Serpentes vere ineunte exuvias ponunt, et e latibulis prolabantur. Cf. Barth. ad simil. loc. Stat. Theb. IV, 95 seq. Denotatur simul novus militum *vigor* (cf. mox v. 15), longa quiete conlectus, forte et furor, quo certe serpens maxime ardet exuviis positus. Cf. Virg. Ge. III, 435 seq. — *serpens condita bruma*, hiberno tempore, sub terra, glacie constricta. — *Rhipæa*, pro quovis monte et quidem præalto. Cf. ad IV, 363, et XI, 459. — 8. *arcano cubili*, in quo per hiemem delituerat. — 10. *sublatis faucibus*, erecto capite ac collo, ut apud Virg. Ge. III, 426 (ubi v. Cerda) et Æn. II, 474; V, 277, ubi v. Heyne. — *saniem sublatis faucibus efflat*, conf. supra VI, 185 sqq. Hoc duriuscule dictum videbatur Barthio Adv. IV, 10. Sed locutionem illam multis poetarum locis firmarunt N. Heins. et Drak.

At Libyci ducis ut fulserunt signa per agros,
Desolata metu cuncta, et, suadente pavore,
Vallo se clausere simul, trepidique salutis
Exspectant ipsis metuentes mœnibus hostem.

12. *Desolata*; v. ad III, 429, et Gron. Obs. IV, 21. — 13. *trepidi salutis*; conf. ad II, 234.

Sed non ille vigor, qui ruptis Alpibus arma
Intulerat, dederatque vias, Trebiaque potitus
Mæonios Italo sceleravit sanguine fluctus,
Tunc inerat: molli luxu madefacta meroque,
6 Inlecebris somni torpentia membra fluebant,
Quis gelidas suetum noctes thorace gravatis
Sub Jove non æquo trahere, et tentoria sæpe
Spernere, ubi hiberna ruerent cum grandine nimbi,
Ac ne nocte quidem clipeive ensesve reposti,
Non pharetræ aut jacula, et pro membris arma
fuere;

15

20

25

Tunc grave cassis onus, majoraque pondera visa
Parmarum, ac nullis fusæ stridoribus hastæ.

15 sq. Poeta expressit Liv. XVIII, 18 extr., sed inpr. verba Marcelli ipsiusque Hannibalis ibid. cap. 45. —*ruptis Alpibus arma Intulerat*, scil. Alpinis gentibus, de quo vid. sup. III, 540 sqq., vel *Alpes* potius docte pro his gentibus positæ. —**17.** *Mæonios fluctus*, Trasymenum lacum. Cf. ad IV, 719 seq., 738; V, 9 sq. —*sceleravit*, δεινῶς pro infecit, quia sacer quasi sanguis Romanorum, et atrox cædes illa fuit. —**18 sq.** Vid. Var. Lect. — **20.** Cf. I, 242... 267. —**21.** *trahere*, exigere, traducere, *noctes*, quæ *gelidæ*; hibernæ, et hinc longæ sunt. — *Sub Jove*, aere, seu cælo, sub dio, ὑπὸ Διὸς, non *æquo*, iniquo, sævo, aspero, turbulento, seu tempestuoso et frigido. Conf. Horat. Od. I, 1, 25; xxii, 19, 20. —**24.** *pro membris arma fuere*, arma tam militi, quam membra necessaria; Cell. Commentarii instar est locus Cic. Quæst. Tusc. II, 16, quem Dausq. jam laudavit et poeta haud dubie imitatus est: «Qui labor et quantus agminis? ferre plus dimidiati mensis cibaria; ferre, si quid ad usum velint; ferre vallum. Nam scutum, gladium, galeam, in onere nostri milites non plus numerant, quam humeros, lacertos, manus. Arma enim membra militis esse dicunt: quæ quidem ita geruntur apte, ut, si usus ferat, abjectis oneribus, expeditis armis, ut membris, pugnare possint.» Conf. Lips. de Mil. Rom. V, 11; Opp. T. III, p. 321 seq. —**26.** *fusæ hastæ*; v. ad I, 267. —*nullis stridoribus*, adeoque sine vi. Conf. ad I, 334; IV, 576.

Prima instaurantem sensit certamina mitis
Parthenope, non dives opum, non spreta vigoris:
Sed portus traxere duces, securam volentem
Æquora, quæ peteret veniens Carthagine puppis.

27. In his et reliquis, quæ ad finem fere hujus libri traduntur, poeta maxime recessit ab ἀκριβείᾳ historica, solumque sequutus impetum suum ex iis, quæ Livius lib. XXIII, XXIV, XXV, et XXVI, accurate ac copiose narravit, illa tantum selegit, nullaque ordinis temporumque ratione habita, memoravit, quæ graviora viderentur ornatumve epicum admitterent, et in Italia, non extra eam, in Hispania, gestæ essent. De hoc poetæ more disserui in Comm. de vita et carm. Sil. sect. II, fin. Hannibal «ad mare, proxime Neapolim descendit, cupidus maritimi oppidi potiundi, quo cursus navibus tutus ex Africa esset;» Liv. XXIII, 15. Cf. et cap. 14. —**28.** *Parthenope* vetus nomen Neapolis. Vid. ad VIII, 534. Neapolim, non quod dives esset, nec quod incolarum virtutem sperneret, potissimum ac præ aliis tentare statuit Hannibal, sed ut portum haberet, in quem secure naves, quæ commeatum ac subsidia Carthagine subveherent, adpellere possent. Ita Draken. et jam ante eum Dausq.

Nunc molles urbi ritus, atque hospita Musis
Otia, et exemtum curis gravioribus ævum.

31, 32. Neapolim inde a Sullæ temporibus summi doctique viri secedebant, ut ibi otio Musarum fruerentur, et levioribus studiis, in Græcis gymnasiis, theatris, agonibus, etc., operam darent: unde et supra v. 27, *mitis Parthenope*; conf. Ovid. Met. XV, 711; Martial. V, 78; Petron. Sat. c. 5; Virg. Georg. IV, 564; Stat. Silv. III, v, 85; Gesner. ad Horat. Epod. V, v. 43 inpr.; Strab. V, pag. 378, et Camilli peregrini Campan. felic. Diss. II, §. 21. Withof. monet, veram verborum constructionem esse hanc: *Non Parthenope, dives opum, dives vigoris, spreta* fuit ab Hannibale ideoque invasa, *sed portus traxere duces*; ut sensus sit: Hannibalem invasisse eam urbem, non ob contemptum virium ejus, sed ob situm portus. —**32.** *Otia hospita*, familiaria, grata, *Musis*, viris doctis. Ea esse Virgilio amata, et ad hujus monumentum (de quo vid. infra in hoc vol. Commentationem de Siliii vita et carmine Sect. I, fin.) poetam respexisse suspicabantur Dausq. et Cellarius.

Sirenum dedit una suum memorabile nomen
Parthenope muris Acheloïas; æquore cujus
Regnavere diu cantus, quum dulce per undas
Exitium miseris caneret non prospera nautis.
Hæc pone adgressus (nam frontem clauserat æquor)
Mœnia, non ullas valuit perfringere Pœnus
Tota mole vias, frustra que inglorius ausi
Pulsavit quatiens obstructas ariete portas.

33 sqq. Cf. ad VIII, 534. —*Sirenes Acheloïades*, h.e. Acheloi filia; nam matris nomen non idem ab omnibus editur, de quo v. Heyne ad Apollod. I, III, 4, p. 37, et I, VII, 10, pag. 113; Muncker. ad Hygin. p. 10, 13, 187 et 210. De earum nominibus, forma, cantu, et tribus petris, non longe a Capreis, Surrentino prom. objectis ac propter naufragia olim infamibus, v. sup. ad VIII, 534; Eustath. et Didym. ad Hom. Odys. μ, 39 sq. Muncker. II, cc. Heyne l.l. nec non ad Virg. Æneid. V, 864 sq. et Tibull. IV, 1, 69. —**34.** *muris*, urbi, Neapoli. —**35.** *diu*, jam inde ab Argonautarum et Ulyssis temporibus: quod notum ex Apollon. IV, 891 sq.; Hom. Od. μ, 39 sq. et al. —**36.** *Exitium dulce*, dulci Sirenum cantu genitum.

39. *Tota mole*, omni conatu ac molimine, totis viribus, ut inf. vers. 143, et XI, 27; Drak. Conf. ad III, 46, et IV, 449. —*inglorius ausi*, qui frustra aliquid conatur, et ignominiose incepto desistere cogitur.

Stabat Cannarum Graia ad munimina victor
Nequidquam, et cautæ mentis consulta probabat
Eventu, qui post Dauni stagnantia regna
Sanguine Tarpeias ire abstinuisset ad arces.
«En, qui nos segnes, et nescire addere cursum
Fatis jactastis, quod vobis scandere nuper
Non acie ex ipsa concessum mœnia Romæ;
Intrate, atque epulas promissas sede Tonantis
His, quæ Graia manus defendit, reddite tectis.»

41. *Graia munimina*, Græca urbs, Neapolis. Vid. ad VIII, 533, 534. Sed. h.l. contemptim ita dicitur, ut *Graia manus* et *Graia urbes*, v. 49 et 69. Cf. ad III, 178. —*Cannarum victor*, tantus vir, qui prælio Romanos ad Cannas vicerat; quo rei indignitas augetur. —*Stabat*, hærebat, ut inf. v. 69 et 105, vel ut passim *sedere* adhibetur. Vid. ad X, 597. —**42 sq.** *Eventu* infelici hujus rei, irrita obpugnatione Græci et

inbellis oppidi, et sibi et militibus *probat* cautionem ac prudentiam, qua olim consilium Romæ obpugnandæ repudiaverit, de quo v. X, 330 sq., 337 sq., 375 sq. Eodem argumento mox in concione ad milites habita v. 45 seq. utitur ad eandem ignaviam, quam ipsi antea exprobrassent, increpandam. —43. qui docte pro conj. *quod*, ut passim, et Gr. ὅς. —post *Dauni stagnantia regna Sanguine*, post victoriam Cannensem, in Apulia. Cf. ad I, 291. —44. *Tarpeias arces* Romam dicit, designans simul difficultatem gravitatemque conatus. Vid. ad I, 7, 541; VI, 604.

45 seq. Singula acerbe dicta, inpr. v. 48. —*addere cursum fatis*, prospera fortuna victoriaque uti. Conf. ad I, 268; IV, 731, et VII, 241. —48. *epulas promissas sede Tonantis*, in Capitolio. Vid. ad X, 375 sq. —49. Cf. ad v. 41.

Talia jactabat, famæque pudore futuræ,
Inritus incepta primus si absisteret urbe,
Audebat cuncta, atque acuebat fraudibus enses.
Sed subitæ muris flammæ, totoque fluebant
Aggeris anfractu tela inprovisa per auras.

50

50. *pudore*, sollicitus et metuens *famæ futuræ*, vel de fam. fut. —51. Vid. V.L. —52. *acuebat enses*, vim armorum augebat, *fraudibus*, stratagemate; quia noctu clam tentavit scalis admotis in urbem transilire; Mars. quem tacite sequutus est Ernesti. Sed ita certe admodum obscure loquutus est poeta, quum in toto h.l. nihil occurrat præterea, unde suspicari possis, tale consilium a Pœno captum esse. Præstiterit *fraudes* adcipere de veneno. Conf. ad I, 219, 323, et inpr., 325. Alibi *fraudes* dicuntur insidiæ (v. ad VII, 134), quæ tamen ab h.l. alienæ.

53. Neapolitani flammis et telis muros defenderunt, instar aquilæ serpentem a nido coercentis; Ernesti V. C. qui etiam recte jam monuit, comparisonem satis quidem aptam esse, aliisque multis usurpatam (quos vellem nominasset vir doctiss. nam imagines quidem ab aquila petitas passim reperire memini, non vero eandem comparisonem), sed illud vanum et tumidum videri, quod *ungues* dicantur *fulmina ferre adsueti*, quasi nunc de illo phantasmate poetico, nec potius de vera aquila sermo esset; neque excusari poetam, eo quod antea *alitem Jovis* dixerit, quæ poetica sit aquilæ descriptio. Cf. sup. X, 108, 109, ubi poeta similiter, nimio ornatus sectandi studio ductus, peccavit. Ceterum h.l. etiam notarida est nimia historiam turbandi licentia, quam poeta, ut passim, sibi sumsit: nam quæ Livius XXIII, 37 de Cumarum obpugnatione tradit, huc transtulisse videtur.

Haud secus, occuluit saxi quos vertice fetus
Ales fulva Jovis, tacito si ad culmina nisu
Evasit serpens, terretque propinquus hiatu;
Illa, hostem rostro atque adsuetis fulmina ferre
Unguibus incessens, nidi circumvolat orbem.

55

56. *Ales fulva Jovis*, ut ap. Virg. *Æn.* XII, 247; Draken. coll. *Ælian.* H. A. IX, 10, notat, non omnem aquilam *Jovis alitem* dictam esse, sed herbis, non carne, vescentem. —58 sq. *Ælian.* H. A. II, 40. Ζηλοτυπώτατον δὲ ἦν ζῶον αἰετὸς περὶ τὰ νεόττια· ἐὰν γοῦν θεάσηται τινα προϊόντα, ἀπελθεῖν ἀτιμώρητον οὐκ ἐπιτρέπει· παῖει γὰρ τοῖς πτεροῖς αὐτὸν, καὶ τοῖς ὄνυξι λυμáίνεται, καὶ ἐπιτίθησιν οἱ πεφεισμένως τὴν δίκην· οὐ γὰρ χρήται τῷ στόματι. Quæ ultima verba aperte contra Silium esse monet Draken. Si vero poeta per errorem lapsus est, debet illum Maroni *Æn.* XI, 756, quem locum habuit ante oculos, sed variavit. At bene Ernesti: talia, inquit, in poeta non sunt urgenda, ne dicam *Ælianum* in his et similibus fabulas sæpe pro naturæ veritate vendere.

Tandem ad vicinos Cumarum vertere portus
Defessos subiit, varioque lacessere motu
Fortunam, et famæ turbando obstare sinistræ.
Sed custos urbi Gracchus, tutela vel ipsis
Certior arcebat muris, iterumque sedere
Portis, atque aditus iterum sperare vetabat.

60

60. Cf. Liv. XXIII, 36, 37. Quæ in Livio inde a cap. 15, leguntur, poeta vel plane silentio prætermisit, vel infra demum, confusis temporibus, memoravit, v.c. obpugnationem Nolæ v. 161 sqq. —*Cumarum portus*, conf. Var. Lect. ad v. 65. —61. Vid. Var. Lect. —*lacessere*, movere, et hinc tentare, experiri, *fortunam*, incertum ejus eventum. Cf. inf. XV, 36 et supra ad I, 268; IV, 731; Heyne ad Virg. *Æneid.* X, 10, et Cl. Doering. ad *Eclog.* vett. poet. latt. p. 259, ubi monet, eum dici *fatum lacessere*, qui quasi ὑπὲρ μῶρον temere aliquid tentet; de qua locutione Homer. Vid. Koppen ad *Iliad.* β, 155, et Ernesti ad *Odys.* α, 34, 35. —62. *turbando*, vario impetu et motu, quo hostes conturbaret, ut si uno in loco male res cessisset, in altero tamen forte felicior esset, Ern.

63. Ti. Sempronius Gracchus, Cos. anno urbis, 538 (cf. ad IV, 495), *tutela vel ipsis muris certior*, firmius præsidium, propter insignem virtutem, quæ nota est ex Liv. XXII, 57; XXIII, 19, 24 sq., 30, 37; XXIV, 10, 14 seq., 43; XXV, 1, 3, 15 seq. —De v. 64 et 65, vid. Var. Lect.

Lustrat inops animi, rimaturque omnia circum
Alite vectus equo, rursusque hortatibus inquit
Laudum agitare suos: «Pro Dî, qui terminus, inquit,
Ante urbes standi Graias, oblite tuorum
Factorum miles? quis erit modus? Alpibus adstat
Nimirum major moles, et scandere cælum
Pulsantes jubeo scopulos: quamquam altera detur
Si similis tellus, aliæque repente sub astra
Exsurgant rupes, non ibis, et arduus arma
Me ducente feres? Tene, heu! Cumanus hiantem
Agger adhuc murusque tenet? Gracchumque, moveri
Non ausum portis, parvo in discrimine cerno?»

70

75

69. *Standi*, v. 41. — **69.** *urbes Graias*, v. *ibid.* — **70 sq.** Acerbe et εἰρωνικῶς objurgat milites, minora pericula pertimescentes, superatis majoribus. — **71.** *Nimirum*, ut al. *scilicet*; vid. ad V, 114. — *scandere caelum Pulsantes jubeo scopulos*, quod nunc vobis injungo oneris non minus grave est, quam quod olim tulistis, quam scanderetis Alpes. — **72.** *scopulos pulsantes caelum*, Alpes. Cf. ad XI, 136 et 217. — **75.** *hiantem*, oscitantem, h.e. ignavum (v. ad XI, 35): sed praestiterit, opinor, hiantem praestupore, quasi tam arduus sit conatus et urbs inexpugnabilis. Conf. Virg. Ge. II, 508. — **76.** Verborum h.l. delectum gravitatemque poeticam desiderari, jam monuit Ern. — **77.** *parvo in discrimine*, quasi nihil periculosi conatus sit, eruptione facta. Cf. Var. Lect.

An vobis gentes, quaecumque labore parastis,
Casu gesta putent? Per vos Tyrrhena faventum
Stagna Deum, per ego et Trebiam, cineresque
Sagunti

80

Obtestor, dignos jam vosmet reddite vestra,
Quam trahitis, fama, et revocate in pectora Cannas.»

78. An pro nihilo habetis, *gentibus* exteris, si fama ad eas pervenerit de re male a vobis gesta vestraque ignavia, *quaecumque labore*, virtute, *parastis*, *casu*, fortuna coeptis adspirante, *gesta* videri? — *labor*, ærumnæ, inpr. bellicæ, res fortiter gestæ, etiam bellum et pugna, ut πόνοϋς et μόχθοϋς, vid. Cort. ad Sallust. Cat. VII, 4, p. 50. Musgrav. ad Eurip. Hecub. 1292.

79 seq. Cf. I, 658 seq., et V, 82 sq. — **79 seq.** *Tyrrhena Stagna*, Trasymentus, lacus Etruriæ: *stagna Deorum faventum* pro Dei. Cf. IV, 725... 738, 828; V, 4... 23. — **82.** *Quam trahitis, fama*, v. Var. Lect.

Sic ductor fessas luxu adtritasque secundis
Erigere, et verbis tentabat sistere mentes.
Atque hic perlustrans aditus, fulgentia cernit
Arcis templa jugo, quorum tum Virrius, altæ
Inmitis ductor Capuæ, primordia pandit.

14

85

83. *fessas luxu adtritasque secundis*; conf. ad III, 506. — **84.** *sistere mentes*, firmare, confirmare animum, ut fere apud Virgilium Æn. VI, 859, et forte Livium III, 20 extr. Sed v. Stroth. ad Liv. II, 29, et III, 16.

14N

85. Hæc ornatus sectandi studio efficta a Silio ad ductum Maronis, Æn. VI, 9... 19: ad quem locum, a poeta nostro majore verborum copia expressum, v. Heyne in not. et Excursu III. — *fulgentia*, apud Virg. *aurea tecta*. — **86 sq.** *templa*, templum Apollinis, in *jugo arcis*, montis (v. ad I, 7) ad Cumas; de quo v. Heyne l.l. — *Virrius Inmitis*, inmitia minatus Romanis, et *ductor Capuæ*, princeps Campanorum, vel dux olim et caput, seu princeps legationis. Conf. XI, 65 sq., et Liv. XXIII, 6.

«Non est hoc, inquit, nostri, quod suspicis, ævi:
Majores fecere manus. Quum bella timeret
Dictæi regis, sic fama est, linquere terras
Dædalus invenit, nec toto signa sequenti
Orbe dare, ætherias aliena tollere in auras
Ausus se penna, atque homini monstrare volatus.
Suspensum hic librans media inter nubila corpus
Enavit, Superosque novus conterruit ales.

90

95

89 seq. Cf. Virgil. Æn. VI, 14... 19, ubi v. Heyne, et ad Apollod. pag. 890 sq.; *Mém. de l'Acad. des Inscr.*, T. XIII; Juvenal. Sat. III, 25, et Gierig. ad Ovid. Met. VIII, 183 sqq. — **90.** *Dictæi regis*, Minois Cretensis; nam *Dicte* mons Cretæ; unde Jupiter *Dictæus*. Ed. — **91.** *signa*, vestigia fugæ, *dare sequenti*, Minoi ipsum persequenti. — **92 sq.** *aliena penna*, pennis, avibus, non homini, propriis, *pennis non homini datis*, Horat. Od. I, III, 35. Sic *alieno* et contra *suo Marte pugnare* de equitibus dixit Liv. III, 62 extr. et *alienis mensibus*, Virg. Ge. II, 149.

94. *librans*; v. ad I, 317. — **95.** *Enavit*, ut mox *Pennarum remi*; v. ad III, 682. Sic etiam ταρσοὶ et πτερὰ; v. Dorville ad Charit. pag. 104.

15

Natum etiam docuit falsæ sub imagine plumæ
Adtentare vias volucrum; lapsumque solutis
Pennarum remis, et non felicibus alis
Turbida plaudentem vidit freta: dumque dolori
Indulget subito, motis ad pectora palmis,
Nescius heu! planctu duxit moderante volatus.
Hic pro nubivago gratus pia templa meatu
Instituit Phœbo, atque audaces exuit alas.»

100

15N

96. *Natum*, Icarum; qui mythus vel tironibus notus. — **97.** *solutis*, solis ardore liquefactis. — **99 sqq.** *plaudentem*, lapsu percutientem, *freta*, mare Icarium. Commentum luxuriantis ingenii, nec tamen inlepidum. — **101.** *planctu moderante duxit*, produxit, *volatus*, volandi vires aluit, dum manibus ad pectus admotis, etiam alas movebat; Ern. Recte, puto, si sensum, respexeris; sed Silianæ verborum ubertati convenientius forte est, verba *moderante duxit* simpl. adcipere pro moderatus est, direxit, et hinc adjuvit.

102. *meatu*, volatu, ut ap. Petron. 122. Cf. Heins. ad Claud. R. P. II, 74.

Virrius hæc: sed enim ductor numerabat inertes
Atque actos sine Marte dies, ac stare pudebat.
Ingemit adversis, respectansque inrita tecta
Urbe Dicarchæa parat exsatiare dolorem.
Hic quoque nunc pelagus, nunc muri saxea moles
Obficit audenti, defensantumque labores.

105

Dumque tenet socios, dura atque obsepta viarum
Rumpere nitentes, lentus labor; ipse propinqua
Stagnorum terræque simul miracula lustrat.

110

16

104. Hannibal *inrita tecta*, h.e. Cumas, quas frustra obpugnabat, relinquit, *respectans*, adeoque invitus (v. inf. ad v. 594), et *Puteolos* exercitum admovet. De vero profectionis tempore et causa v. Liv. XXIV, 12, 13. Quæ præterea ibi memorantur, poeta silentio præterit, eorumque loco ea substituit, quæ a poetis fabulose traduntur de Tartaro, Cimmeriis tenebris, campis Phlegræis, Gigantibus et inferorum fluviis ac lacubus; quos mythos peperit antiqua tractus Cumani, Baiani ac Puteolani natura, ubi passim colles vel silvis inadaccessis continuisque consiti, vel variis specubus perfossi erant, totusque ager inter Cumas et Baias bitumine, sulphure calidisque aquis scatebat; de quo vid. Heyne Excurs. II ad Virg. *Æn.* VI, et Strab. V, p. 244, 245. — **105.** *stare*; vide supra ad vers. 41.

107. De urbe Dicarchæa; v. ad VIII, 533.

Primores adsunt Capuæ: docet ille, tepentes
Unde ferant nomen Baiæ, comitemque dedisse
Dulichiaë puppis stagno sua nomina monstrat.
Ast hic Lucrino mansisse vocabula quondam
Cocyti memorat, medioque in gurgite ponti
Herculeum commendat iter, qua discidit æquor
Amphitryoniades, armenti victor Hiberi.

115

16N

113... 115. Conf. ad VIII, 539. — *Dulichiaë puppis*, Ulyssis, qui præter Ithacam vicinas quoque Ionii maris insulas, et in his Dulichium, seu Dulichiam, imperio tenebat. Cf. ad I, 379.

116 sq. Silius *Cocytum* in *Lucrino*, et v. 120 sq. *Stygem* in *Averno* quærit, viam autem ad inferos v. 126 sq. per Acherusiam paludem, in quo discrepat a Marone, quod jam monuit Heyne in Exc. IX ad Virg. *Æn.* VI, ubi docet, quantopere poetæ in fluminibus inferorum variant seu turbent. — *Lucrinus* lacus, prope Baias, inclytus ostreis et portu Julio, quo Augustus eum cum lacu Averno et ipso mari conjunxit; de quo v. Heyne ad Virg. Ge. II, 161 sq., et Cluver. Ital. ant. IV, 2, p. 1121. — **119.** Cf. I, 276 sq. Hercules inter Lucrinum lacum et mare aggerem, vel viam muniisse fingitur, qua Geryonis boves traduceret, et qua arceret lacum, ne in mare influeret. Vid. Strabon. V, p. 169 al., 236 al., 375; Diodor. IV, 22; Cic. Agrar. II, 14; Propert. I, II, 2; III, XVIII, 4; Lycophr. V, 697; Cluver. l.l. p. 1122. Hunc aggerem Agrippa refecit et exornavit, de quo v. Plut. vit. Marcell. pag. 215 sq., *commendat*, ostendit cum laude Herculis.

Ille, olim populis dictum Styga, nomine verso
Stagna inter celebrem nunc mitia monstrat
Avernum;
Tum, tristi nemore atque umbris nigrantibus
horrens,
Et formidatus volucris, letale vomebat
Subfuso virus cælo, Stygiaque per urbes
Relligione sacer sævum retinebat honorem.

120

17

125

120. *Ille*, alius e primoribus Capuæ. Cf. Virg. *Æn.* VI, 237 sq. (ubi v. Heyne in Exc. II); Strab. V, p. 169 al., 235 sq. al., 244 al., 374; Cluver. l.l. p. 1126 et sup. not. ad VI, 154. — **121.** *Avernum nunc celebrem* et *mitia stagna*, dicit poeta, quoniam Agrippa immensam, quæ lacum cingebat, silvam excidendam curaverat, et lætiorem tristi loco dederat faciem. Vid. Strab. l.l. — **124 sq.** *Stygia Religione sacer*, *propter νεκυομαντεῖον* his locis institutum, et *sævum honorem*, sacra, quibus et evocari Manes et placari solebant. Conf. Strab. et Heyne ll.ll. — *Stygia*, magica. Vid. ad I, 94.

17N

Hinc vicina palus (fama est, Acherontis ad undas
Pandere iter) cæcas stagnante voragine fauces
Laxat, et horrendos aperit telluris hiatus,
Interdumque novo perturbat lumine manes.

126 sq. *palus* Acherusia, Cumis vicina (Plin. III, 6), ubi *iter ad undas Acherontis*, aditus ad inferos. Cf. XIII, 397 sq., et Heyne l.c. — *Hinc palus laxat*, etc., pro, hinc Hannibali a primoribus Capuæ monstratur palus, quæ laxat, etc. — **129.** Cf. Ovid. Met. II, 261, et Burm. ad Petron. c. 120.

At juxta caligantes, longumque per ævum
Infernis pressas nebulis, pallente sub umbra
Cimmerias jacuisse domos, noctemque profundam
Tartareæ narrant urbis: tum sulfure et igni
Semper anhelantes coctoque bitumine campos
Ostentant: tellus, atro exundante vapore
Suscipiens, ustisque diu calefacta medullis,
Æstuat, et Stygios exhalat in aera flatus.

130

18

135

130 sqq. *Cimmerii*, in convalle inter Baias et Cumas, et in litore circa Misenum, ubi cautes passim excavatæ et cavernæ, quæ priscis hominibus pro domibus erant, unde nata fabula de Cimmeriis perpetuisque, quibus eorum terra prematur, tenebris; quod jam monuere Ephorus apud Strab. l.c. et Heyne l.l. quem. vid. etiam cum Broukh. ad Tibull. IV, I, 64 seq. *Cimmerium oppidum quondam juxta lacum Avernum*, Plin. III, 5, seu 9. — **132.** *jacuisse* sitas fuisse in convalle, vel depressa valle inter montes. *Jacere* et *sedere* dicuntur loca depressa et profunda. Cf. sup. ad VI, 645; Broukh. ad Tibull. I, III, 67, et Drak. ad Liv. XXXIII, 17, et ad h.l. ubi laudavit Ovid. Fast. II, 392, et Lucan. II, 416; IV, 52. — **133.** *narrant* et mox *ostentant* scil. primores Capuæ Hannibali. Vid. sup. v. 113 sq. Cf. sup. ad v. 104 sq.; Cluver. Ital. ant. p. 1144; Vitruv. II, 6. — **134.** *anhelantes campos*, exæstuantem cum sonitu et veluti gemitu quondam, ut mox *tellus suspirans*; Ern. — **135 seq.** Conf. VI, 146 seq. — **136.** *Suscipiens*; v. ad IV, 777.

18N

Parturit, et tremulis metuendum exsibilat antris:

Interdumque cavas luctatus rumpere sedes,

Aut exire fretis, sonitu lugubre minaci

Mulciber inmugit, lacerataque viscera terræ

Mandit, et exesos labefactat murmure montes.

Tradunt Herculea prostratos mole gigantes

Tellurem injectam quaterere, et spiramine anhelo

Torreri late campos, quotiesque minantur

Rumpere compagem inpositam, expallescere cælum.

Adparet Prochyte sævum sortita Mimanta:

Adparet procul Inarime, quæ turbine nigro

Fumantem premit Iapetum, flammæque rebelli

Ore ejectantem, et, si quando evadere detur,

Bella Jovi rursus Superisque iterare volentem.

141. Cf. ad IV, 275 sq., et VIII, 537... 541; Heyne ad Virg. Æn. III, 571... 582, ex quo loco etiam orationis colores potissimum petiisse videtur Silius.

143. *Herculea mole*, vi ac virtute (v. ad IV, 599) Herculis, cujus præcipuæ in Gigantomachia partes fuere. Vid. Apollod. I, vi, 1, 2, et II, vii, 1, ibique Heyne. — **146.** *compagem terræ*, h.e. terram. — *cælum*, deos.

149. *Iapetus* ab aliis in Titanas, ab aliis in Gigantas refertur: hi enim a poetis confundi solent.

Monstrantur Vesvina juga, atque in vertice summo

Depasti flammis scopuli, stratusque ruina

Mons circum, atque Ætnæ fatis certantia saxa.

Nec non Misenum servantem Idæa sepulcro

Nomina, et Herculeos videt ipso in litore Baulos:

Miratur pelagique minas terræque labores.

152. *Vesvina juga*; v. ad VIII, 654. Incendium Vesuvii sub Tito, quo Plinius major periit, non primum, sed maximum fuit. Eum sæpius ac diu ante conflagrasse, Strabo, Vitruvius aliique memorant. Infra, XVII, 593, «Evomuit pastos per secula Vesvius ignes.» — **153 sq.** Vid. Var. Lect.

155. *Misenum*, vid. ad VIII, 538. — *servantem Idæa Nomina*, Trojanum nomen, quod adcepisse dicitur a Miseno, tubicine Æneæ, ibi sepulto. Vid. Virg. Æn. VI, 212... 235. — **156.** *videt*, Hannibal. — *Bauli*, nobilis villa, inter Baius lacucumque Lucrinum (v. Martial. IV, 63; Tac. Ann. XIV, 4, et Dio Cass. LIX, p. 652), ubi *Hercules* caulas bubus Geryonis fecisse dicitur, unde h.l. *Herculei*, et *Bauli* quasi *Boaulia*, a βούς et αὐλή. Vid. Serv. ad Virg. Æn. VII, 662; Symmach. Epist. I, 1; Lips. ad Tac. l.c.; Cluver. Ital. ant. IV, 2, pag. 1124; Holsten. ad Cluver, p. 236. *Tirynthiam aulam* dixit Stat. Silv. II, ii, 109.

157. *pelagi minas*, fluctus cum impetu ingruentes, et *terræ labores*, litus adpulsu maris labefactatum, et ruinam minans, cautes excavatas et prominentes; Ern. Ego potius crediderim, *terræ labores* dici loca bitumine, sulphure calidisque aquis scatentia et subterraneis ignibus æstuantia. Cf. sup. v. 112, et III, 46 sq.

Quæ postquam perspecta viro, regressus ad altos

Inde Pherecyadum muros, frondentia læto

Palmite devastat Nysæa cacumina Gauri:

Hinc ad Chalcidicam transfert citus agmina Nolam.

158. Hannibal rediit Puteolos. Cf. v. 110 seq. — **159.** *Pherecyadum* contr. pro *Pherecyadarum*.

Ingeniosa est h.l. Drakeub. conjectura: «Puteolanos, inquit, ita dictos esse crediderim a Pherecyde Pythagoræ præceptore: is enim, quamvis Syrius (immo Scyrius) fuerit, tamen per aliquod tempus in insula Samo habitavit (v. Diog. Laert. I, 116), et Puteoli a Samiis conditi sunt (v. Stephan. Byz. v. Ποτίολοι et Euseb. Chron. Olymp. LXIV); neque hæc cuiquam nimis longe petita videri debent.» Cf. ad I, 5, 6. Marsus ita dictos putabat Cumanos Neapolitanosque a Pherecyde, quo duce in Italiam navigassent Hujus autem nemo, quod sciam, mentionem fecit. — **160.** De Gauro; v. ad VIII, 532 in not. et Var. Lect. ubi docui, locum illam non cum nostro pugnare. Neque opus est ratione Capaccii (antiq. Puteol. c. 22) ab Ernesti probata, qua tres montes in Campaniæ finibus Gauri nomine adpellati censentur, primus prope Massicum et Minturnas, alter circa Nuceriam et Surrentum, in quo navalis materia sit cæsa, tertius prope Avernum et Lucrinum. — *Nysæa*, vitifera. Conf. ad VII, 198. — **161.** De obpugnatione Nolæ et Marcelli virtute. Conf. Liv. XXIII, 14... 16, et de *Chalcidica Nota* sup. ad VIII, 534.

Campo Nola sedet, crebris circumdata in orbem

Turribus, et celso facilem tutatur adiri

Planitiem vallo: sed, qui non turribus arma

Defendenda daret, verum ultro mœnia dextra

Protegeret, Marcellus opem auxiliumque ferebat.

Isque ubi Agenoream procul adventare per æquor,

Et ferri ad muros nubem videt; «Arma, cruentus

Hostis adest, capite arma, viri,» clamatque,

capitque.

162. *sedet* in *campo*, planitie, ad montium radices prope Vesuvium. Cf. ad v. 132, et VI, 645, 647.

167 seq. Cf. IV, 94 sq. — *Agénoream nubem*, Pœnorum copias. Vid. ad I, 15, et 311. — *æquor*, campos.

Circumstant rapidi juvenes, aptantque frementi

Sanguineas de more jubas: sonat inde, citato

Agmina disponens passu, «Tu limina dextræ

Servabis portæ, Nero: tu converte cohortes
Ad lævam patrias et Larinatia signa,
Clarum Volscorum Tulli decus: ast ubi jusso, 175
Per tacitum ruptis subita vi fundite portis
Telorum in campos nimbium: ferar ipse revulsa
In medios, equitumque traham certamina, porta.»
Dumque ea Marcellus, jam claustra revellere Pœni,
Et scalis spretos tentabant rumpere muros. 180

21N **170 sq.** Cf. V, 131, et ad V, 165 seq. De acie a Marcello instructa conf. Liv. XXIII, 16. Poeta vero alios substituit duces, et diversas Nolæ expugnationes confudit, in quarum tertia Neronis partes fuere, teste Liv. XXIV, 17, quod jam monuit Ern. De *Nerone et Tullio*; cf. VIII, 404 seq., 412 sq. —**174.** *Larinatia signa*, auxilia Frentana. Vid. ad VIII, 402. —**175.** Conf. ad VIII, 404 sq. —*jusso* pro *jussero*, ut ap. Virg. *Æn.* XI, 467 (ubi vid. Heyne) et *dixis* ap. Plaut. Mil. glor. III, ii, 29; Drak. —**176.** *Per tacitum*; v. ad VII, 527. —**177.** *Telorum nimbium*; v. ad I, 311.

180. *spretos muros*, quia intra muros Romani se receperant (v. Liv. XXIII, 16), adeoque nullus armatus in iis conspiciebatur; Ernest.

Insonuere tubæ passim, clamorque virorum,
Hinnitusque, simul litui, raucoque tumultu
Cornua, et in membris concussa furentibus arma.
Fertur acerba lues disjectis incita portis,
Effusæque ruunt inopino flumine turmæ; 185
22 Inprobis ut fractis exundat molibus amnis,
Propulsum ut Borea scopulis inpingitur æquor,
Ut rupto terras invadunt carcere venti.

181 sq. Cf. V, 188 sq. —**183.** *concussa arma*, clipei percussi. De armis cum impetu quodam adprehensis a militibus, prælium inituris, intelligit Ern. quo sensu Virgil. *Æn.* VIII, 3 (quem locum Silius imitatus sit), dixerit *inpellere arma*. Vid. ibi Heyne.

22N **184.** *Fertur lues portis*; id. qd. *mox effusæ ruunt turbæ Romanorum*. —*Fertur*; v. ad I, 261, *lues*; cf. ad I, 174, et X, 603. —**185.** *Effusæ ruunt flumine*, ut *mox v. 189, torrente*. Vid. ad II, 151, et III, 159. —**186... 188.** Triplex comparatio parum grata, et luxuriantis ingenii indicium. Singulas exornavit Silius sup. IV, 520 seq.; V, 395 sq., et VII, 569 sq. —**188.** *rupto carcere*; conf. Virg. *Æneid.* I, 54.

Nec, torrente, Libys, viso armorumque virumque
Dejectus, sperare valet: dux Dardanus instat 190
Adtonito, prægressus equo, tergisque ruentum
Incumbens hasta, socios nunc voce fatigat:
«Perge, age, fer gressus: dexter Deus; horaque
nostra est.

23 Hac iter ad muros Capuæ.» Nunc rursus in hostem
Conversus, «Sta; quo raperis? non terga tuorum,
Te, ductor Libyæ, increpito: sta: campus, et arma,
Et Mars in manibus: dimitto a cæde cohortes;
Spectemur soli: Marcellus prælia posco.»
Sic rector Latius; juvenique invadere pugnam
Barcæo suadebat honor pretiumque pericli. 200

23N **189 seq.** Vid. Var. Lect. —**190.** *dux Dardanus*, Marcellus. Vid. ad I, 14. —**192.** *voce fatigat socios*, auxilia. Conf. ad I, 63. —**193.** *dexter Deus*, ut I, 514, et V, 227. —*hora nostra est*; v. ad I, 118. —**195 sq.** Verba Marcelli, quibus Hannibalem ad singulare certamen provocat. —**198.** *Marcellus*; v. ad II, 29.

199 sq. *invadere pugnam*; cf. ad IX, 12. —*Barcæo juveni*; v. ad I, 72.

Sed non hæc placido cernebat pectore Juno,
Cœptoque avertit suprema in fata ruentem.
Sistere percussos ille et revocare laborat.

201 sq. Ministerio deorum uti Silium more poetarum epicorum, sæpe jam vidimus. Vid. infra Commentationem de Silii vita et carmine, sect. II fin. —**203.** *percussos*, trepidos milites suos.

«Talesne e gremio Capuæ tectisque sinistris
Egredimur? state, o miseri, quís gloria summa 205
Dedecori est: nil vos hodie (mihi credite) terga
Vertentes fidum exspectat: meruistis, ut omnis
Ingruat Ausonia, et sævo Mavorte parastis,
24 Ne qua spes fusos pacis vitæque maneret.»
Vincebat clamore tubas, vocisque vigore 210
Quamvis obstructas sævus penetrabat in aures.

204. Imitat. Liv. XXIII, 45, ubi tamen de altera Nolæ obpugnatione agitur: nam diversas hujus urbis obpugnationes poeta confundit. Simili quoque acerbitate fugientes et ignavi milites increpantur sup. v. 68 sqq. et alibi passim, ut pudore et memoria pristinae virtutis ad eam acuuntur. Non video itaque, cur ducem haud deceat increpare milites, sed potius conqueri aliisque modis fortitudinem in pectora revocare, curque absurda sit v. 204, Hannibalis interrogatio, quod putat Ernesti. Non ignorabat ille, Capuam virtutis bellicæ scholam non fuisse, sed miratur, tantopere milites ibi degenerasse a pristina virtute, et interrogationi magna vis inest exprobratioque acerba. —*e gremio Capuæ*; v. ad II, 574, et III, 678. —**205.** *quís gloria summa*, rebus præclare olim gestis parta, *dedecori est*, quoniam nunc labem ei æternam adspergitis; quibus minori dedecori ac pudori fuisset, gloriam non cepisse, quam perdidisse et

ignavia foedasse. Magna est vis et gravitas verborum, nec minor **v. 207 seq.** — *meruistis*, digni estis, quibus nunc arma inferat omnis Italia deposito timore, quo adhuc torpebat: nisi *meruistis* est id. qd. *parastis*, ut sensus h.l. sit: *sævo Mavorte*, ærumnis bellicis et cruentis, quas de populis Italiæ reportastis, victoriis nihil aliud consequuti estis, quam ut hi omnes nunc metu vacui arina capiant, et ne pacis quidem vitæque, nedum belli felicitati perficiendi, spes vobis reliqua sit.

211. *obstructas*, tumultu bellico vel clangore tubarum; et *sævus*, cum summo nisu et contentione clamans; Ern.

Polydamanteis juvenis Pedianus in armis
Bella agitabat atrox, Trojanaque semina, et ortus,
Atque Antenorea sese de stirpe ferebat,
Haud levior generis fama sacroque Timavo
Gloria, et Euganeis dilectum nomen in oris.

215

212. Episodium, nimia verborum ubertate passim expressum, et, ut similia aliis locis, intextum haud dubie a poeta in gratiam amici sui, *Q. Asconii Pediani* Patavini, cujus patria, mores et ingenium adumbrantur. Cf. Fabricii Biblioth. lat. L. II, c. 6, T. II, p. 65, ed. Ern. et Voss. de histor. lat. pag. 143. Pedianus genus duxisse fingitur a *Polydamante* (de quo v. Hom. Iliad. μ, 60 sq., 210 sq.; ο, 522, ξ, 449, 518, ς, 260, χ, 100) et *Antenore Trojano*, Patavii conditore, de quo et de *Euganeis*; vid. **ad VIII, 602 sq.** *Polydamanteis* autem simpl. pro *Trojanis* dictum videtur. — **213.** *Bella agitabat*, ut **I, 394**, et **X, 307**. Verba *semina et ortus* et *stirpe* languent. Luxurianter etiam Patavina regio designatur, memoratis quinque gentibus ac fluviis. — **215.** *sacri* dicuntur fluvii et fontes ob numina, quæ in iis habitare putabantur. Vid. Spanhem. ad Callim. H. in Apoll. v. 112. — De *Timavo*, fl. Patavio et Antenore, vid. Heyne Exc. VII ad Virgil. Æneid. I, 244.

Huic pater Eridanus, Venetæque ex ordine gentes,
Atque Apono gaudens populus, seu bella cieret,
Seu Musas placidus doctæque silentia vitæ
Mallet, et Aonio plectro mulcere labores,
Non ullum dixere parem; nec notior alter
Gradivo juvenis, nec Phœbo notior alter.

25

220

217. *pater Eridanus*; vid. **ad I, 606**. — **218.** *Aponus* fons prope Patavium, de quo v. Sueton. Tib. 14; Cassiodor. II, 39, et Claudian. Epigr. VIII. Pedianus ille et belli artibus, et literarum studio excellabat: quæ sententia argute et luxurianter ornatur; Ern. — **219.** *doctæ silentia vitæ*, otium literatum. Cf. **ad III, 145**. — **220.** *Aonio plectro*; vid. **ad VIII, 594**, et Jani ad Horat. Od. I, xxvi, 11. — *mulcere labores*; v. **ad IV, 748**, et **VI, 386**. — **222.** *Phœbo*, Apollini, Musarum poetarumque præsidi et choro, auctori carminis et tutelæ ingeniorum, cui ars vaticinandi et enthusiasmus tribuitur.

25N

Qui postquam, effusis urguens vestigia frenis
Pœnorum, juxta galeam atque insigne peremti
Adnovit spoliū Pauli... puer illa gerebat,
Non parvo lætus ductoris munere, Cinyps,
Dilectus Pœno Cinyps, quo gratior ora
Non fuit, ac nulla nituit plus fronte decoris;
Quale micat, semperque novum est, quod Tibaris
aura
Pascit, ebur, vel qui miro candoris honore
Lucet in aure lapis, rubris advectus ab undis.

225

230

224. *insigne Æmilii Pauli* Cos. — *peremti* in pugna Cannensi. Hoc insigne potest esse sagum aliaque Æmilii arma, ut *insignia*, **v. 241**. At ex **v. 232, 237, 251, 253**, intelligitur, non aliud præter galeam insigne consulis designari. — **226.** *ductoris*, Hannibalis, *munere*; vid. **ad V, 321 sqq.** — **227 sqq.** Imitat. Virg. Æneid. I, 588... 593 et inpr. X, 132... 138, ad quæ loca vid. Heyne. — **229.** Ebur Tiburtino aere et vi auræ e calidis sulphureisque Albulis ipsoque Aniène (qui per Tiburtinum agrum fluit, et quidem *sulfureis undis*, inf. **v. 539**), surgentis, candidus fieri, semperque candidum colorem retinere; numquam pallescere, vel luteum fieri et flavescere dicitur. Cf. Martial. IV, 62; VII, 12, al. 13; VIII, 28, Propert. IV, vii, 81, ubi v. Broukh. — **231.** *lapis*, unio, margarita (ut ap. Catull. 70; Claud. Cons. Hon. IV, 598, et Tibull. I, ix, 39, ubi v. Broukh.), *qui lucet in aure* (de quo aures margaritis ornandi more v. Intpp. ad Petron. Sat. c. 55), *advectus ab undis rubris*, a mari Indico, quod *rubrum* et *erythræum* dicitur, et unde optimi uniones (v. Relandi Diss. de mari rubro §. 5) extrahebantur; Drak. Cf. Martial. V, 37 al.; xxxix, 4; VIII, xxviii, 14; Stat. Silv. IV, vi, 18.

26N

Quem postquam, egregium cristis et casside nota
Fulgentem, extremo Pedianus in agmine vidit,
Ceū subita ante oculos Pauli emersisset imago
Sedibus infernis, amissaque posceret arma,
Invadit frendens; «Tune, ignavissime, sacri
Portabis capitis, quæ non sine crimine vester
Invidiaque Deum gestaret, tegmina, ductor?
En Paulus!» Vocat inde viri ad spectacula manes,
Et fugientis agit costis penetrabile telum.

235

240

236. *Tune*, etc., ut ap. Virg. Æn. XII, 947; Lef.

239. *En Paulus*, en me tamquam alterum Æmilium ejusque vindicem. — *Vocat viri*, Pauli, *manes*, ut læti spectarent vindictam, et quasi inferias, quibus Manes adesse putabantur. — **240.** *penetrabile telum*; v. **ad VII, 649**.

Tum, delapsus equo, galeam atque insignia magni

26

Consulis abrumpit dextra, spoliatque videntem.
Solvitur omne decus leto, niveosque per artus
It Stygius color, et formæ populatur honores.

241. *delapsus*, desultans; impetum et celeritatem desilientis ex equo expressit; Ern. — **242.** *spoliat videntem*, adhuc viventem, unde *vers. 276 vivis avulsa tegmina bellantum*, Drak.

243. Nimium et luxuriantem in formæ laudibus se præstitit poeta, præsertim quum *vs. 227 sq.* subficere possent, et Venerem moribundam, an militem pingat, ægre distinguas; ita colores undique adreptos in una hac imagine consumsit, ita v. 243 sq. omnia ludens variat vertitque dicendo, et v. 247 seq. ad absolvendam luxuriam ornandi etiam comparisonem addit; Ernest. — **244.** *color Stygius*, mortis, pallidus, qualis est umbris; immo lividus, quod τῶ *niveos* obponatur. Ed. — *formæ honores*; v. *ad IV, 755*, et Heyne ad Virg. *Æn. I, 591*, qui locus Siliî animo oculisque obversatus videtur.

27 Ambrosiæ cecidere comæ, violataque cervix
Marmoreum in jugulum collo labente recumbit. 245

27^N **245.** *Ambrosiæ comæ*, divinæ et pulcherrimæ, vel unguentis optimis delibutæ, ut *XV, 24*. Cf. Cerda et Heyne ad Virg. *Æn. I, 403*, ubi tamen proprie, de dea, epith. adhibetur. — *violata cervix*, vulnerata, læsa vulnere, et quidem altero forte, quum Pedianus saucio galeam detraheret (nam per costas, non per cervicem telum adegerat); aut, quæ colore amisit, Draken. Sic et Ern. deformatam intelligit, colore in morte mutato. Idem mihi in mentem venit: at nunc, re adcuratius perpensa, exspecto potius ac desidero epithet. ornans, ut *nivei artus, ambrosiæ comæ, Marmoreum jugulum*. Suspicio itaque, *violatam cervicem* esse violaceam, vel, ut Horatii verbis utar *Od. III, x, 14, tinctam viola*, h.e. quæ colorem violaceum, adeoque flavum, vel candidum, vel purpureum, habeat, cui sit *color candidus violam sentiens*, Plin. XXXIV, 13, extr. Cf. Heyne ad Virg. *Æn. XII, 67*, et Intpp. Horat. Epist. II, 1, 207. Perperam Lefeb. «*cervix*, pars pro toto, de *capite labanti*.» Nota miram hic palilogiam, *cervix* labente collo in *jugulum* recumbit, Drak. — **246.** *Marmoreum jugulum*, candidum, ut λύγδιος τράχηλος (Anacr. XXVIII, 27), Δειρὴ λυγδινὴ καὶ στήθεα μαρμαίροντα (Anthol Gr. VII, epigr. 201), Δάκτυλα μαρμαίροντα (Nonn. Dionys. XV, 331) Drak. qui et multa e Rom. poetis exempla congescit post Dausq. Conf. Cerda et Heyne ad Virg. *Ge. IV, 523*.

Haud secus Oceano rediens Cithereius ignis,
Quum sese Veneri jactat splendore refecto,
Si subita invadat nubes, hebetatur, et, atris
Decrescens tenebris, languentia lumina condit. 250
Ipse etiam, capta, Pedianus, casside, nudos
Adtonitus stupet ad vultus, irasque coercet.

247 sq. Cf. *VII, 639, 640*, et ibi not. — *Cythereius ignis*, Lucifer, Veneris stella. — **248.** *sese jactat*, superbiens quasi splendore ac pulchritudine; vel placet, ut sup. *VII, 640*. Laudatur Veneri. Cf. Ernesti *Clav. Cic. v. jactare*. — **251 sq.** Cf. *VII, 470 sq.*

28 Tum, galeam magno socium clamore reportans,
Inmitem quatibat equum, spumantia sævo
Frena cruentantem morsu, cui turbidus armis 255
Obvia Marcellus rapido tulit ora tumultu:
Adnoscensque, «Decus macte o virtutis avitæ,
Macte Antenoride, nunc, inquit, rapta petamus,
Quod superest, Libyci ductoris tegmina;» et ardens
Terrificis sævam fundit stridoribus hastam. 260

28^N **254 sq.** *Inmitem... morsu*, ἵππον θυμοειδῆ, λυκοσπάδα, D. Heins. — *Inmitem*, ferocem, indomitum. — *spumantia... morsu*, ut ap. Virgil. *Ge. III, 203*, et *Æneid. IV, 135*. — *turbidus*; conf. *ad I, 477*. — **257.** *Decus macte*, etc., ut *X, 278*, et *IV, 475*, ubi v. not. — **258.** *Antenoride*; cf. v. 214. — **259.** *tegmina capitis, galeam*, ut *I, 402* et al. nam galeam Cinypi abstulerat Pedianus. — **260.** *stridoribus*; vid. *ad I, 334*, et *IV, 567*. — *fundit hastam*, v. *ad I, 267*.

Nec forsan voti vanus foret, obvia ni vis
Gestaris obposito tenuisset corpore telum.
Qui dum vicinis ductorem protegit armis,
Transabiit non hunc sitiens gravis hasta cruorem,
Ingentesque minas mutata morte peregit. 265
Avehitur raptim ductor, discrimine leti
Turbatus, cursumque furens ad castra capessit.

261 sq. *non foret*, fuisset, *vanus voti*, ut *inritus incepti, VII, 131*. — *vis Gestaris*, fortis Gestar. Vid. *ad IV, 599*. Nota Homeri et inde poetarum consuetudo, heroum armigeros, vel vicinos milites alios substituendi, qui tela excipiant, divinitus quidem, ne heros ipse feriat; Ern.

264. *Transabiit*, ut ap. Virgil. *Æn. IX, 432*. — *sitiens cruorem hasta*; vid. *ad V, 274*. — *non hunc sitiens gravis hasta cruorem*; cf. *VII, 630*. — **265.** Telum et ictus Marcelli mortem, quam minitabatur, intulit quidem, sed Gestari, non, cui destinata erat, Hannibali.

266. *discrimine leti*, ut *mutata morte*. Cf. Var. Lect.

29 Jamque, fugæ inmodicus, tendit certamine gressum
Præcipitem versis Pœnorum exercitus armis. 270
Adsequitur telis hostis, longasque viritim
Exsatiat iras cladum, cæloque cruentos
Certatim ostentant et Dîs ultoribus enses.

268. *certamine*, ὀρμηῆ, ut *VI, 327* (cf. *XVI, 494*), vel potius certatim ut *I, 184*, et apud Virg. Georg. III,

103. Certatim veluti agmine facto fugiunt, vel certantes inter se de fuga et cursu; Ern. — *tendit gressum*, ut v. 512; XVI, 494, 629; Virg. Æn. I, 410, 656.

29N

270 sq. *longas iras cladum*, iram, quam diu gesserant Romani, propter clades, a Pœnis sibi inlatas. In his verbis et iis, quæ mox sequuntur, magna vis inest.

Ille dies primus docuit, quod credere nemo
Auderet Superis, Martis certamine sisti
Posse duces Libyæ. Raptant currusque, virosque, 275
Massylamque feram; et vivis avulsa reportant
Tegmina bellantum, atque abeunt, sub cuspide terga
Contenti vidisse ducis. Tum Martis adæquant
Marcellum decori: graditur comitante triumpho
Major, quam ferret quum victor opima Tonanti. 280

273 seq. «Ingens eo die res, ac nescio, an maxima illo bello gesta sit: non vinci enim ab Hannibale vincentibus difficilior fuit, quam postea vincere,» Liv. XXIII, 16, extr. «Marcellus primus et Syracusas capi posse docuit,» Valer. Max. IV, 1, 7. Cf. et Claudian. B. Get. v. 138 sq. — **273 sqq.** *quod*, vel *superis* adfirmantibus *credere nemo auderet*, de eo, quod incredibile est, et nimis lætum fortunatumque, quam ut aliquis illud expectare ac sperare potuisset, adeoque, ubi nuntiatur, credere queat. Comparant Virg. Æneid. V, 17; IX, 6; Ovid. Trist. IV, VIII, 43 sq., et Stat. Theb. V, 724, ubi vid. Barth. et Lutat. — *ducem Lybyæ*, ejus impetum continuamque fortunam. — *sisti*, cursum fortunæ et victoriarum ejus inhiberi *posse*. — **276 sqq.** *Massylam feram*, elephantos. Cf. ad I, 101; III, 459; IV, 611. — *vivis avulsa Tegmina bellantum*; cf. sup. v. 242. — **277.** *sub cuspide*, ut *sub ictu* IV, 42, ubi v. not. — *vidisse terga ducis*, fugientem Hannibalem ac terga vertentem, ut v. 283; Valer. Max. II, 7, ex. 2, et Petron. Sat. c. 123; Drak. 280. Vid. ad I, 133.

Inde furens, postquam vallo vix depulit hostem,
Ductor Agenoreus; «Quando hanc, quantoque cruore
Hostili labem eluerim? mea terga videre
Contigit Ausoniæ? mene, inquit, summe Deorum,
Post Trebiam statuis tam turpi funere dignum? 285
Vosque, invicta diu, nunc, heu! sine Marte, juvenus
Debellata bonis Capuæ, non degener ipse
Gestorum Ausoniis verti victricia signa,
Vobis terga dedi: vidi, quum ad bella vocarem,
Non secus atque Italo fugere a ductore paventes. 290
Quid reliquum prisca Martis tibi, qui dare terga
Me revocante potes?» Fundebat talia Pœnus;
Et Latiae sese Nolana ad mœnia turmæ,
Portantes spolium insigni clamore, ferebant.

30

282. Hæc oratio et personæ temporique adcommodatissima est, et plenissima gravitatis atque adfectus. Silius prævit Virgilius in loco præclaro Æn. X, 668 sq. cujus tamen vim et pathos non prorsus adsequutus est. — **285.** *Trebiam*, victoriam ad Tr. — *funere*, morte Cinypi inlata; de quo cf. v. 225 sq. Vid. et Var. Lect.

30N

286. Heus tu, *juvenus debellata*, victa et debilitata *bonis Capuæ*, luxu Campano, non ego *Ausonios* fugi, veluti *degener gestorum*, et pristinae virtutis meæ oblitus, immo vero *vobis*, propter vestram ignaviam, qua me deseruistis, et ad fugam quasi coegistis, *terga dedi*, acerba increpatio Hannibalis, cum qua callide suæ virtutis defensionem conjungit; Ern. — *sine Marte*, inbellis. Mars pro virtute, ut v. 291.

292. *Fundebat talia* verba, ut IV, 526; X, 231; XIII, 539. — **293 sq.** *sese ferebant*, vid. ad IV, 261.

At, consueta graves per longum audire suorum
Eventus, Roma, et nunquam recreata secundis,
Adlato tandem faustæ certamine pugnae,
Erigitur, primoque Deum se munere tollit. 295

298. «Post Cannensem illam calamitatem primum Marcelli ad Nolam prælio populus se Rom. erexit,» Cic. Brut. c. 3. — *primo Deum munere*, prima victoria, Deorum favori debita.

31

Ante omnes pigra in Martem, fugiensque laborum,
Dum bellum tonat, et sese furata juvenus 300
Dat pœnas latebræ: tum, qui dulcedine vitæ
Invenere dolos, jurataque fœdera Pœno
Conrupere, notant, et purgant crimine gentem.

31N

299. Silius errores et turbas jam notavit Ernesti his verbis: «Duplex hominum ignavorum, qui pœnas dare Romanis debebant, genus indicatur, primum ii, qui auctore Metello post pugnam Cannensem ex Italia migrare parabant, deinde illi, qui jurejurando adacti, ut negata captivorum permutatione in castra Pœnorum redirent, id jusjurandum violassent. De illo genere Silius memoravit sup. X, 415 sqq., et Liv. XXII, 53, de hoc Liv. XXII, 61; Cic. Off. III, 32; Gell. VII, 18. At Silius varias Nolæ obpugnationes commiscuit, veluti una tantum facta fuisset. Nam quæ de pœna transfugarum et perjuratorum narrat a Romanis sumpta, ea Livius demum lib. XXIV, 18 memorat, quum tertia Nolæ expugnatio facta esset.» — **300.** *bellum tonat*; v. ad IV, 436 in Var. Lect. — *sese furata*, v. ad X, 74. — **303.** *notant*, h.l. proprie dicitur de nota censoria. Vid. Liv. XXIV, 18. — *notant* scil. Romani, et quidem Censores, eos, *qui dulcedine*, etc.

Punitur patriam meditati linquere terram
Consilium infelix scelerataque culpa Metelli. 305

Talia corda virum: sed enim nec femina cessat
Mente æquare viros, et laudis poscere partem.

305. Cf. X, 423.

306. Eadem memorant Liv. lib. XXVI, 36, et Flor. II, vi, 23, sed diu post Nolæ obpugnationem facta sunt; unde poetam iterum non adcurate tempora distinxisse, monet Ern. Similia tamen jam prius variisque temporibus facta refert Livius v.c. lib. XXIII, 48, 49, quin eodem tempore lib. XXIV, 18, et de matronis lib. V, 25, 50.

Omnis, præ sese portans capitisque manusque
Antiquum decus ac derepta monilia collo, 310
Certatim matrona ruit, belloque ministrant.
Haud tanta cessisse viros in tempore tali
Laudis sorte piget; factoque in secula ituro
Lætantur tribuisse locum. Tum celsa Senatus
Subsequitur turba: in medium certamine magno
Privatæ cumulantur opes: nudare penates, 315
Ac nihil arcanos vitæ melioris ad usus
Seposuisse juvat: coit et sine nomine vulgus.
Corpore sic toto ac membris Roma omnibus usa,
Exsanguis rursus tollebat ad æthera vultus.

32N 311. in tempore tali; v. ad VII, 227. —312. facta in secula ituro; vid. ad II, 511. —317. sine nomine; vid. ad VIII, 508, et IX, 373.

319. Exsanguis, v. ad XI, 150.

Addunt spem miseris dulcem Parnasia Cirrha 320
Portantes responsa viri: nam læta ferebant
Exaudisse adytis, sacra quum voce tonaret
Antrum, et mugiret Phœbo jam intrata sacerdos.
«Solvite, gens Veneris, graviore corde timores: 325
Adversa, et quidquid duri sub Marte manebat,
Exhaustum est vobis: restant leviora laborum,
Et sine pernicie terror. Dīs vota precesque
Ferte modo, et tepidos aris libate cruores.

320. Poeta exornavit, quæ ap. Liv. XXII, 56, et XXIII, 11 leguntur, et jam paulo post Cannensem cladem facta sunt; adeoque et in his tempora turbavit. —321. Portantes, adferentes a Cirrha, Delphis (propr. navali Delphorum), responsa Parnasia, oraculi Delphici. Cf. ad III, 97. —323. Antrum in Parnaso, cui tripos inponebatur, et ex quo Pythia dei adflatum excipiebat, χάσμα, de quo v. Diodor. XVI. —mugiret, ut apud Virg. Æn. VI, 99, ubi vide absolutissimam bacchantis sibyllæ descriptionem. Ed. —Phœbo intrata sacerdos; v. ad I, 124, et III, 697.

324. gens Veneris, Romani, a Trojanis et Ænea, Veneris filio, oriundi. —327 sq. Dis vota precesque Ferte; conf. ad VIII, 264 in V.L.

33 Neu date terga malis: aderit Gradivus, et ipse 330
Delius avertet propiora pericula vates,
Trojanos notus semper minuisse labores.
Sed vero, sed enim ante omnes altaria fument
Centum festa Jovi: centum cadat hostia cultris.

33N 329. Neu date terga malis; vid. ad III, 507. —330 seq. Imitat. Virg. Æn. VI, 56. Apollo semper Trojanos juvat, quod ex Homero notum. —Delius vates, ut ap. Virg. Æn. VI, 12. Cf. ad v. 222, et Jani ad Horat. Od. III, iv, 64.

332 sq. Sed vero sed enim, v. ad I, 33. —ante omnes deos. —Centum altaria fument Jovi; conf. Virg. Ecl. I, 44; Æn. I, 416 seq., et sup. ad I, 91. —centum, multa; numerus definitus pro infinito. De εκατόμβη adcipiunt alii: at tum centum cultros paulo argutius dixisse poetam, quia non opus sit, ut hi victimarum numerum exæquent, monet Ernesti. D. Heinsius hæc notavit: «Ego de εκατόμβη sumo: nam per cultros centum centum hostias ἀντίτεται. Erat autem numerus ille mirum in modum receptus, præsertim in sacris antiquorum et religionibus. Sic dii εκατομπέδους ναοῦς, βωμοῦς et ἀνδρῶνας, vel παρθενῶνα εκατόμπεδον habebant (vid. Harpocrat.), et Jupiter ægida εκατουθύσανον. Neque tamen me fallit, τὸ ἕκατον et εκατόμβη et hic ἀοριστίαν optime et τὸ πολὺ designare posse. Ab Lacedæmoniis autem profectum videtur, qui, centum urbes quum haberent, εκατόμβαια celebrabant; cujus auctorem Cononem quemdam fuisse reperio.»

Ille trucem belli nubem sævasque procellas 335
In Libyam violentus aget; spectabitis ipsi
Ægida turbato quatientem in prælia mundo.»

334 seq. Hannibal ex Italia in Libyam revocabitur et bellum transferet. —belli nubem; vid. ad I, 311. —procellas, ut VI, 105, et XI, 91. —336. turbato mundo, commoto cælo, vel turbatis ipsis Superis, ut terræ pro hominibus ponuntur; Dausq. et Drak. Cf. ad III, 611; Gron. Obs. I, 9; Castal. ad Rutil. Itin. I, 117; Taubman. ad Virg. Georg. I, 5; Heins. ad Ovid. Met. II, 157. Sic et κόσμος, de quo v. Wesseling. ad Diodor. T. I, p. 225, et Photius c. 249. Turbas bellicas, ab H. in Hispania motas, simpl. intelligit Ern. coll. v. 62. Imago Jovis qualis Martis sup. I, 433 seq.; IV, 430 seq., et Palladis IX, 442 sq., ubi vid. not.

Atque ea Parnasi postquam clamata sub antris
Adlatum, vulgique Deus pervenit ad aures,
In Capitolas certatim scanditur arces,

34N

337. *clamata*, per oraculum edita: ut *tonare*, et *mugire* sup. vers. 322 seq. —**338.** *Adlatum*, ut I, 456. —*Deus*, responsum oraculi. —**340.** *Sternuntur*, prosternunt se, προσκυνούσι et supplicant Jovi. —*honorant delubrum*, propr. Jovem, in cuius honorem sacra fiunt. —**341.** *Pæana canunt*, hymnum in honorem Apollinis. Cf. Spanh. ad Callim. H. in Apoll. 21 et 98.

Interea adsuetis senior Torquatus in armis,
Sardoas patrio quatiebat milite terras.
Namque, ortum Iliaca jactans ab origine nomen,
In bella Hampsagoras Tyrios renovata vocarat.

345

342 seq. Memorantur res a T. Manlio Torquato in Sardinia gestæ, præeunte Liv. XXIII, 32, 34, et inpr, 40 et 41. De *Hampsagora*, principe Sardinia, defectionem moliente, ejusque filio, *Hosto*, seu *Hiosto* v. Liv. ibid. Ernesti et nunc emblema historicum adnoscit, et, qui rerum gestarum ex causis suis nexum quemdam argumentique unitatem requirant, eos hoc transitu poetæ, quo in medias res easque diversissimas abripiat lectores, obfendi arbitratur. Silius tamen h.l. minus tempora et res tum gestas turbat quam supra, et voce *interea* transitus satis apte designatur, ut apud Liv. quoque passim. —*adsuetis in armis*; nam ante b. Punicum II, in consulatu jam subegerat Sardos et de iis triumphaverat. Vide Liv. XXIII, 34; Eutrop. III, 1. —**343.** *patrio*, Romano, Italico.

344. Poeta, qui doctrinam ubivis ostentare solet, respexisse videtur *Ilienses*, Ἰλιεῖς (*Teucros*; v. 362), antiquissimos celeberrimosque Sardinia, qui Ilio diruto huc confugisse traduntur. Οἱ τε Τρώες ἐς τῆς νήσου τὰ ὑψηλὰ ἀναφεύγουσι.—Ἰλιεῖς μὲν ὄνομα καὶ ἐς ἐμὲ ἔτι ἔχουσι, Pausan. X, 17. Cf. Diodor. V, pag. 296; Mela II, 7; Liv. XL, 19; XLI, 10, 16; Polyb. V, 78 et 111; XXIII, 3; Plin. III, 7, ubi v. Harduin.

Proles pulchra viro, nec tali digna parente,
Hostus erat: cujus fretus fulgente juventa,
Ipse asper paci, crudos sine viribus annos,
Barbarici studio ritus, refovebat in armis.
Isque ubi Torquatum raptim properata ferentem
Signa videt, pugnaeque avidas adendere dextras,
Fraude loci nota, tenebrosa per avia saltus
Evolat, et, provisa fugæ compendia carpens,
Virgulta tegitur valle ac frondentibus umbris.

350

35

35N

348. *asper*, alienus, infestus, ut apud Virg. *Æn.* VIII, 365. —*crudos sine viribus annos*; v. ad I, 405.

351. Vid. Var. Lect. —**352.** Conf. ad v. 376 seq. —**353.** *compendia fugæ*, ut contra *dispendia fugæ*, apud Stat. Theb. I, 320; Lef. *carpens*, v. ad I, 570. —**354.** *Virgulta valle*; v. V.L. —*umbris*, ut IV, 679, ubi v. not.

Insula, fluctisono circumvallata profundo,
Fastigatur aquis, compressaque gurgite terras
Enormes cohibet nudæ sub imagine plantæ.
Inde Ichnusa prius Graiis memorata colonis,
Mox, Libyci, Sardus, generoso sanguine fidens
Herculis, ex sese mutavit nomina terræ.

355

36

360

355. descriptio venusta Sardinia, de qua locus class. est Pausan. X, seu Phocic. c. 17, unde poetam profecisse haud dubitat Ern. Cf. etiam Claud. B. Gild. 507 sq.; Salmas. Exerc. Plin. p. 70, et Cluver. Sardin. ant. c. 1, p. 481 sqq. —**356.** Insula non lata, sed longa est. Cf. Var. Lect. —**357 seq.** Sardinia olim a specie *plantæ* pedis, quam præbet, ἀπὸ τοῦ ἴχνου, dicta Ἰχνοῦσα et Σανδαλιώτις. «Sardiniam ipsam Timæus Sandaliōtin adpellavit ab effigie soleæ, Myrsilus Ichnusam a similitudine vestigii,» Plin. III, 7, seu 13. Ὄνομα τὸ ἀρχαῖον, ὅτι μὲν ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων ἐγένετο, οὐκ οἶδα. Ἑλλήνων δὲ οἱ κατ' ἐμπορίαν ἐσπλέοντες Ἰχνοῦσαν ἐκάλεσαν, ὅτι τὸ σχῆμα τῆς νήσου κατ' ἴχνος μάλιστα ἐστὶν ἀνθρώπου, Pausan. l.l. Cf. Strab. V, p. 155, ibique Casaub. Scalig. ad Manil. IV, 629; Claudian. loc. cit. et Auctor libri mirab. auscultat. p. 1159.

36N

359. Pausan. l.c. Πρώτοι διαβῆναι λέγονται ναῦσιν ἐς τὴν νῆσον Λίβυες. ἡγεμῶν δὲ τοῖς Λίβυσιν ἦν Σάρδος ὁ Μακῆριδος ἩΡΑΚΛΕΟΥΣ ἐπονομασθέντος ὑπὸ Αἰγυπτίων τε καὶ Λιβύων.... Καὶ τὸ ὄνομα ἀπὸ τοῦ Σάρδου τούτου μετέβαλεν ἡ νῆσος. Οὐ μόντοι τοὺς γε αὐτόχθονας ἐξέβαλεν ὁ τῶν Λιβύων στόλος· σύνοικοι δὲ ὑπ' αὐτῶν οἱ ἐπελθόντες ἀνάγκη μᾶλλον, ἢ ὑπὸ εὐνοίας ἐδέχθησαν. «Sardinia a Sardo filio Herculis adpellata,» Martian. Capella lib. VI.

Adfluxere etiam, et sedes posuere coactas
Dispersi pelago, post eruta Pergama, Teucrici.
Nec parvum decus, advecto cum classe paterna
Agmine Thespiadum, terris, Iolae, dedisti.

361 seq. Vid. ad v. 344. —*Adfluxere*; conf. ad VIII, 604, in Var. Lect.

363 sq. *Thespius* (al. *Thestius*) *Thespiarum* in Bœotia conditor et rex, cujus L filias Hercules gravidas reddidit, et ex quibus L suscepti filii, quorum *Thespiadarum* pars in Bœotia remansit, pars in Sardiniam missa est, duce *Iolao*, filio Iphiclis (qui Amphitruonis et Alcmenæ filius Herculisque frater fuit) ac perpetuo Herculis comite. De hac colonia v. Diodor. IV, 29; Strab. V, p. 155 (ubi cf. Casaub.) et Pausan. lib. X, 17; de Thespio, Thespiadis, Iphicle et Iolao Heyne ad Apollod. pag. 123, 324, 331, 439, 467, 486, 487, 490, 498; de Iolao Diodor. IV, 24, 29, 30, 40. Pausan. Arcad. c. 14; Eliac. c. 8; Phoc. 29; Bœot. 23, et Att. c. ult. Hinc Ἰολαεῖς, vel Ἰολάειοι dicti, *Iolaenses* (Strab. l.c. et Diodor. V, p. 296), diversi ab Iliensibus, quod ignorabat, vel negabat Salmas. Exerc. Plin. p. 70, et ad Solin. p. 29 et 99.

Fama est, quum laceris Actæon flebile membris

365

Supplicium lueret spectatæ in fonte Dianæ,
Adtonitum novitate mali fugisse parentem
Per freta Aristæum, et Sardoos isse recessus:
Cyrenen monstrasse ferunt nova litora matrem.

365 sqq. Ultimam coloniam in Sardiniam deduxit *Aristacus*, Apollinis et *Cyrenes* filius, qui, quum *Actæon* filius, ab irata *Diana*, quam nudam vidisset, in cervum mutatus esset et a canibus laceratus, doloris inpatiens patria exsulavit et Thebis migravit Ceam, deinde in Libyam, Sardiniam, ubi diu commoratus est, et Thraciam, Vid. Diodor. IV, 83 seq.; Solin c. 10, et Sallust. Fragm. De tristi *Actæonis* fato et fabula varie a poetis relata v. Spanhem. ad Callim. H. in Lavacr. Pall. vers. 108... 113; Muncker. ad Hygin. f. 180, 181, et Heyne ad Apollod. p. 564 seq. de *Aristæo* Heyne ibid. p. 558, et ad Virg. Ge. I, 14; IV, 283 sq., 317... 558. —De aliis autem coloniis in Sardiniam deductis, v.c. Hispanorum, duce Norace, conditore Noræ, Locrensium, Pœnorum, etc. Vid. Pausan. Strab. et Diodor.

Serpentum tellus pura, ac viduata venenis; 370
Sed tristis cælo, et multa vitiata palude.
Qua videt Italiam, saxoso torrida dorso
Exercet scopulis late freta, pallidaque intus
Arva coquit nimium, Cancro fumantibus Austris. 38
Cetera propensæ Cereris nutrita favore. 375

370. Cf. Strab. V, p. 155, ibique Casaub. «Venenum ibi non nascitur, nisi herba per scriptores plurimos et poetas memorata.» Isidor. Orig. XIV, 7. Hæc est *herba Sardonia*, de qua v. Solin. 4 (10), Plin. XX, 11; Martin. et Heyne ad Virgil. Ecl. VII, 41. Præterea ibi solifugæ, seu solipugæ, seu solpugæ, venenatum genus formicarum, de quo v. Solin. 1. c. et Plin. XXII, 25; XXIX, 4. —*viduata venenis*, expers veneni, et quidem omnium, non serpenti tantum. —**371.** *cælum* Sardinia est *triste*, h.e. aer noxius et gravis propter *paludes* et salinas, violentos austros montesque altissimos (unde quidam *Insani* dicuntur), qui salubrem Boreæ flatum avertunt. Cf. ad XI, 540. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλα διὰ μέσης αὐτῆς ὄρη χθαμαλότερα· ὁ δὲ ἀήρ ὁ ἐνταῦθα θολερός τε ὡς ἐπίπαν ἐστὶ καὶ νοσώδης, Pausan. l.c. Cf. Mela II, 7; Tac. Ann. II, 85 extr.; Martial. IV, LX, 6 (ubi pestilens Sardinia Tiburi obponitur), et Strab. l.c.

372... 374. Pars insulæ, quæ Italiam et septemtr. spectat (in quo tractu sunt *Insani Montes*), montosa et aspera. Τῆς νήσου τὰ πρὸς τῆς ἄρκτου καὶ ἠπείρου τῆς κατὰ Ἰταλίαν ἔστιν ὄρη δύσβατα, τὰ πέρατα συνάπτοντα ἀλλήλοις. Pausan. loc. cit. «quæ respicit Arcton, Inmitis, scopulosa, procax, subitisque sonora Flatibus: Insanos infamat navita montes. Hinc hominum pecudumque lues, hinc pestifer aer Sævit, et exclusis regnant aquilonibus austri.» Claud. b. Gild. 511 sq. —**373 sq.** Vid. Var. Lect. —*Exercet scopulis freta*, ut *fatigare* et *lassare*. V. ad I, 208 et 363. —**375.** Reliqua Sardinia pars fertilissima: unde etiam in horreis Romæ Italiaeque refertur. Cf. Pausan. l.c.; Mela II, 7; Polyb. I, 79 et 82. Cic. pro l. Manil. c. 12; Valer. Max. VII, vi, 1.

Hoc habitu terræ nemorosa per invia crebro
Torquatum eludens *hostis*, Sidonia pugnæ
Tela exspectabat, sociosque laboris Hiberos.
Qui postquam adpulsis animos auxere carinis;
Haud mora, prorumpit latebris; adversaque late 380
Agmina inhorrescunt, longumque coire videtur;
Et conferre gradum: media intervalla patentis
Conripiunt *campi properatis* eminus hastis.

376 sq. «Hostus temere prælio inito fusus fugatusque... Alius exercitus primo per agros silvasque fuga palatus... (cf. sup. v. 352 sq.) debellatumque eo prælio in Sardinia esset, ni classis Punica cum duce Hasdrubale in tempore ad spem rebellandi advenisset.» Liv. XXIII, 40, ubi etiam verba, quæ sequuntur, sunt conferenda.

381. *Agmina inhorrescunt* armis, conf. VIII, 570, et ad I, 423. Longum militibus videtur tempus eundi in hostes, quos ideo eminus jam telis lacessunt; Drak. Ardor pugnandi describitur, quem saltem simulacro pugnæ explent; et singula cum delectu, at luxuriantius expressa, Ern. —**383.** *Corripiunt*; v. ad I, 570. —*properatis*, properanter missis. Sic ap. Liv. II, 46: «Pilis inter primam trepidationem abjectis temere magis quam emissis, pugna jam in manus, jam ad gladios, ubi Mars est atrocissimus, venerat.» Cf. ad IX, 314 in Var. Lect.

Donec ad *expertos enses*, fidissima tela,
Perventum: dira inde lues; *cæduntque*, *caduntque*, 385
Alternique animas sævo in mucrone relinquunt.

384. *expertos enses*, ut *expertam clementiam*, dixit Liv. III, et similia alii: experientia vero hæc causa est, cur *enses* a poeta dicantur *fidissima tela*; Dausq. Cf. tamen Var. Lect. —**386.** Cf. Virg. Ge. IV, 238.

Non equidem innumeras cædes totque horrida
facta
Sperarim tanto digne pro nomine rerum
Pandere, nec dictis bellantum æquare calorem.
Sed vos, Calliope, nostro donate labori, 390
Nota parum magni longo tradantur ut ævo
Facta viri, et meritum vati sacremus honorem.

387 sq. Cf. IV, 525 seq., et IX, 340 sqq. —**388.** *tanto pro nomine rerum*, tantis rebus. Cf. ad V, 161.

390. *vos, Calliope*; vid. V.L. et not. ad III, 222. —**391.** Fac, o Musa, ut laudes Ennii, magni viri, meis carminibus ad memoriam posteritatis tradantur.

Ennius, antiqua *Messapi* ab origine regis,
Miscebat primas acies, Latiaque superbum

393 sqq. Elogium Q. Ennii poetæ, quem Silius fortiter pugnantem inducit. Ennius obiit anno ætatis LXXII, U.C. 585, et XXXIII post confectum b. Punicum II. Natus est *Rudiis* prope Tarentum (unde Tarentinum eum prodit Hieron. Chron. Euseb. Olymp. 135) in *Calabria* (quæ *Messapia* Græcis et Iapygia vulgo dicitur) et a *Messapo rege* originem duxisse perhibetur. Vid. Fabric. Bibl. Lat. lib. IV, cap. 1, et Heyne in Exc. VIII ad Virg. Æneid. VII, 691. — *Rudiaë* (v. **396**), hodie *Ruia*, seu *Musciagna* in *Terra d' Otranto*. — *Miscebat acies* (v. **394**); vid. ad I, 69. — *Latiaë superbum Vitis decus*; vid. ad VI, 43. Ennius poeta centurionis olim munereungebatur in Sardinia. — **397**. conf. sup. ad vers. 31 in V.L.

40 Is prima in pugna (vates ut Thracius olim,
Infestam bello quateret quum Cyzicus Argo,
Spicula deposito Rhodopeia pectine torsit)
Spectandum sese non parva strage virorum
Fecerat, et dextræ gliscebat cædibus ardor.
Advolat, æternum sperans fore, pelleret Hostus
Si tantam labem, ac perlibrat viribus hastam.

400

40N **398 seq.** Cf. Claud. de laud. Stilic. lib. III; Præf. v. 11 sqq. — *prima in pugna*, inter προμάχους, vel ἀριστεῖς *vates Thracius*, Orpheus, Argonautarum comes, cui apte comparatur Ennius.

399. *Cyzicus* rex Dolionum in insula Propontidis, quæ olim Dolionis, et ab eo *Cyzicus* dicta est (Plin. lib. V, cap. 32; Strab. XII, pag. 575; Apollon. II, 767; Flor. III, 5), *Argo* navem h.e. Argonautas, qui, quum hospitio benigne ab eo excepti discessissent, noctu tempestate orta ad eandem insulam rejecti erant, *bello quassit*, h.e. adortus est putans eos hostes esse (unde h.l. *infestam*, h.e. quos infestos, vel hostes esse arbitrabatur), et quidem Macrienses, vel Macrones, Pelasgicæ stirpis: ipse vero a Jasone, ignaro quis esset, occisus est et postero die sepultus. Cf. Var. Lect. Apollon. I, 948 sqq.; Orph. Argon. v. 499... 593; Hygin. f. 16 et 273; Conon. Narr. 41; Apollod. I, ix, 18; Euphorion ap. Parthen. Erot. c. 28; Valer. Fl. lib. II et III; Mela I, 19. — **400.** *Rhodopeia*, Thracia, epith. orn. — *pectine*, lyra, ut V, 205 et al.

403. *æternum fore se*, h.e. nomen suum, gloriam sibi a. fore, *si pelleret*, repelleret vel adeo occideret, *tantam labem*, hostem tam exitiabilem: nisi malis, si tantam calamitatem ac perniciem, quam Ennius Pœnis virtute sua moliretur, averteret, propulsaret, scil. cæde ejus. — **404.** *labes*, ut al. *lues*, *pestis*, *perniciēs*, al. Cf. ad I, 174; VIII, 21; X, 603. — *perlibrat*, v. ad I, 317.

41 Risit nube sedens vani conamina cœpti,
Et telum procul in ventos dimisit Apollo.
Ac super his: «Nimium, juvenis, nimiumque superbi
Sperata hausisti: sacer hic, ac magna sororum
Aonidum cura est, et dignus Apolline vates.

405

41N **405 sq.** Iterum θεὸς ἀπὸ μηχανῆς, in periculo, quod magno viro inminet, ut passim. — *Apollo* tutor et præsidium vatis. — *Risit vani conamina cœpti*, præclara idea et magnifica, ut apud Horat. Od. III, xxix, 30 (ubi vid. Jani) et Psalm. II, 4. Languent tamen *conamina cœpti*.

407. *super his* sc. dixit. Vid. ad I, 60 in Var. Lect. *Sacer*, quia vates est. Cf. Jani ad Horat. Od. III, i, 1... 3; IV, ix, 28. — **408 sq.** *sorum Aonidum*; v. ad VIII, 594; XI, 436, 464. Sic apud Virg. Æn. VI, vs. 662: *Phæbo digna loquuti*. Ed.

42 Hic canet inlustris primus bella Itala versu,
Adtolletque duces cælo; resonare docebit
Hic Latiis Heliconam modis, nec cedit honore
Ascræo famave seni.» Sic Phœbus, et Hosto
Ultrix per geminum transcurrit tempus arundo.
Vertuntur juvenis casu percussa per agros
Agmina, et effusæ pariter dant terga catervæ.
Tum pater, audita nati nece, turbidus iræ,
Barbaricum atque inmane gemens, transfigit
anhelum
Pectus, et ad manes urget vestigia nati.

410

415

410 sq. Præclari versus de Ennio, carminis epici apud Romanos parente, qui eo Annalium Rom. libros XVIII scripsit. Conf. insignis locus Lucret. I, 118 sq. quem Silius ante oculos habuisse videtur.

— **411.** *Adtollet cælo*, ut I, 1. — **412.** *Latiis modis*, romano, seu latino carmine epico. Conf. Horat. Od. III, xxx, 13, 14, et Epist. I, iii, 12, 13; II, ii, 143 al. — **413.** *Ascræo seni*, Hesiodo, cujus patria Ascræa, vicus Bœotiaë, ut ap. Virg. Ecl. VI, 70, et Ge. II, 176. — **414.** Cf. V, 447; Liv. XXIII, 41.

42N **416.** *effusæ*; v. ad II, 151.

417. *turbidus iræ*, ut IX, 23; v. ad I, 477. — **418.** *Barbaricum*, incondito clamore, qualis barbarorum esse solet. Cf. III, 346. — **419.** *urget vestigia*, exquisite pro festinat, morte adcelerata; Ern.

At Libyæ ductor, Marcello fractus, et acri
Contusus pugna, campos damnarat, et arma
Verterat ad miseras non æqui Martis Acerras.
Inde, ubi permisit flammis atque ensibus urbem,
Nuceriaë, nihilo levior nec parcior ira,
Incussit sese, atque æquavit mœnia terræ.

420

425

420. Cf. Liv. XXIII, 17. — *fractus*, victus a *Marcello* ad Nolam, ut vidimus sup. v. 266 sqq.

— **421.** *Contusus*; v. ad I, 34. — *campos*, justa prælia in campis apertis. — **422.** *Acerras*; vid. ad VIII, 535. — *non æqui Martis*, non pares viribus Pœnis. «Acerranis plus animi quam virum erat,» Liv. l.c.

—*miseras*, quas, noctu ab incolis desertas, Hannibal diripuit atque incendit. Aliam causam tradit Val. Max. IX, 6, ext. 2.

423. Conf. Heins. ad Claudianum de bello Gildonico, v. 126. —**424.** Conf. Liv. XXIII, 15, quo auctore hoc ante pugnam Nolanam factum. De *Nuceria*; vid. ad VIII, 532. —**425.** *Incussit sese*, omnem iram ac vim inmisit *Nuceriae*. Conf. Virgil. *Æn.* I, 69 et ibi Heyne.

43 Post Casilina sibi, multum obluatus iniquis
Defendentum armis, ægre reseraverat astu
Limina, et obsessis vitam pensaverat auro.
Jamque, in Dauniacos transfundens agmina campos,
Flectebat rabiem, quo præda vel ira vocasset.
Fumabat versis incensa Petilia tectis,
Infelix fidei, miseræque secunda Sagunto,
At quondam Herculeam servare superba pharetram.

430

43N **426.** Copiosius hæc memorat Liv. XXIII, 17... 20. —*iniquis*, ut *non æqui*, v. 422; nam parvum Casilini erat præsidium Rom. —**427.** Conf. Var. Lect. —**428.** *Limina*, portas oppidi. —*obsessis vitam pensaverat*, donaverat adpenso *auro*, ut fere Florus III, xv, 6, dixit *caput Gracchi percussoribus auro pensatum*. Cf. Var. Lect. et de re ipsa Liv. XXIII, 19.

429 sq. Cf. Liv. XXIV, 20, ubi tamen narrantur, quæ post receptum a consulibus Rom. Casilinum facta sunt, unde poeta duplicem hujus oppidi expugnationem et tempora iterum confudisse videtur. —*Dauniacos campos*, Apuliam. Vid. ad I, 291.

431. Conf. Liv. XXIII, 20 et 30. —*Petilia*, vel *Petelia* (Gr. Πετῆλία et ita passim in numis, nunc *Strongoli*, si fides habenda Holsten. p. 307), in Brutiis sita, et *fide* Romanis servata non minus incluta, sed nec minus *infelix Sagunto*. *Petelini uni ex Brutiis manserant in amicitia Rom.*, etc. Liv. XXIII, 20. —**433.** *Petilia* condita a Philoctete, perpetuo comite Herculis, qui moriens illi *pharetram*, arcum et sagittas hydræ veneno imbutas dono dederat. Vid. Strab. VI, p. 254; Virg. *Æn.* III, 401 sq. (ubi conf. Serv. aliique Intpp.); Tzetz. et Potter. ad Lycophr. v. 55 et 911; Diodor. IV, 39, et Hygin. f. 102, ubi cf. Muncker. —*superba servare pharetram*, ut sup. III, 374.

Verterat et mentem Tyria ad conata Tarentus,
Portisque intrarant Pœni: sed enim arce corusca,
Fisa loco, manus Ausoniæ stipata sedebat.

435

44N **434.** De expugnatione Tarenti plura v. ap. Liv. XXV, 7... 11; Polyb. VIII, 26... 36, ed. Schweigh. et Appian. hist. Hannibal. c. 32... 34. —*Verterat et... Tarentus*, h.e. a Romanis ad Pœnos defecerat. —**435 sq.** *Portis intrarant*; vid. ad VI, 498 in Var. Lect. —*arcem* tenebant Romani. «Arx loco plano posita, non altitudine tuta, sed et mari, quo in peninsulæ modum pars major circumluitur, præaltis rupibus, et ab ipsa urbe muro et fossa ingenti septa,» Liv. c. 11. —*corusca* forte propter illas rupes præaltas et murum. N. Heinsius eam putabat *coruscam* dici, ut sup. v. 85, *fulgentia Arcis templa jugo*, Ernesti vero, ut urbe paulo elatiorem, et e longinquo, inprimis a mari, conspicuam. —*sed enim*; v. ad I, 33.

44 Hic, miranda movens, classem, quæ condita portu
Adstabat, (namque angustis e faucibus æquor
Erumpit scopulos inter, patuloque recessu
Infundit campis secretum gurgite pontum)
Inclusas igitur, quibus haud enare dabatur,
Arce superposita, claustris maris extulit astu,
Perque aversa tulit portatas arva carinas.

440

437. Romani tenebant arcem et claustra portus; Tarentinorum autem *naves sinu exiguo intus inclusæ* erant: hinc eas Hannibal plaustriis machinisque subductas per mediam urbem transvexit, et altera ejus parte inmisit in mare, ut non amplius urbs, sed arx commeatibus maritimis excluderetur. Ita Liv. c. 11, et Polyb. VIII, 36. Cf. Scheffer. de re nav. III, 3, et Var. Lect. —**438.** *faucibus* portus, adeo *angustis*, ut ponte jungerentur clauderenturque. Vid. Strab. VI, p. 278, et Appian. de reb. Hannib. c. 34. —**443.** *tulit portatas*; vid. ad IX, 99.

45 Lubrica roboreis aderant substramina plaustriis,
Atque, recens cæsi tergo prolapsa juvenci,
Æquoream rota ducebat per gramina puppim.
Et jam, per colles dumosque ad litus adacta,
Innabat pelago veniens sine remige classis.

445

45N **444.** *Lubrica substramina*, ut ap. Virg. *Æn.* II, 235, *rotarum lapsus*. Πορεία ὑπότροχα dixit Polyb. l.c. Ernesti intelligit terga boum recens cæsorum, per quæ machinæ ducerentur faciliiori negotio, ita ut magis *prolabi* quam pertrahi viderentur. *Labi* enim ea monet dici, quæ lubrico in solo, vel propria lubricitate sua moveantur, ut apud Virgilium, *Æneid.* lib. I, v. 147, et II, 225. — **445.** Conf. Virg. *Æneid.* V, 328 seqq.

447. Hæc poeta absurde prope et contra veritatem historicam finxit, ut strategematis miraculum auget; Ern.

Nuntius interea vectis non more carinis
Terrentem freta curarum fervoribus inplet,
Dum procul Cebalios amet expugnare nepotes,
Et primus rostris sulcet navalibus arva,
Adsessos Capuæ muros, claustra ipsa revelli
Portarum, ac totum miseris incurrere bellum.
Linqvit cœpta ferox, pennasque addente pudore

450

455

Atque ira simul, inmani per proxima motu
Evolat, et minitans avida ad certamina fertur.

449 sqq. Hannibal Tarentinæ arcis obpugnatione absistit raptimque contendit Capuam, quam obsideri a Romanis compererat. Cf. Liv. XXV, 13 sq., inpr. XXVI, 4, 5, quibus locis accuratius omnia fusiusque narrantur. —**450.** *Terrentem freta*, mare. Vid. ad I, 49, et III, 463. Tarentini dicuntur *nepotes Cebalii*, h.e. Spartani, quorum coloniam Tarentum deduxit Phalantus. Vid. ad VII, 665. —**451.** *Cebalus* priscus Lacedæmonis rex, Tyndarei pater, unde et *Tyndarium Tarentum* dixit Silius inf. XV, 320. Cf. ad I, 6. —**452.** Primus in terra quasi naviget. Sed idem jam fecerat Lysander. v. Frontin. Strateg. I, v, 7.

455. *pennas addente pudore, ut pedibus timor addidit alas* apud Virg. Æn. VIII, 224.

46 Haud secus, amisso tigris si concita fetu
Emicet, adtonitæ paucis lustratur in horis
Caucasus, et saltu tramittitur alite Ganges; 460
Donec fulmineo partus vestigia cursu
Conligat, et rabiem presso consumat in hoste.

46N **458.** Comparatio satis frequens apud poetas, et nunc apte ad bestię atrocitatem verbis expressa, si a luxurie quadam recesseris, qua cursus celeritatem tribus modis variavit; quamvis, meo quidem sensu, *paucæ illæ horæ* nunc valde frigent, et vim summæ celeritatis et impetus infringunt; Ern. Enimvero luxuries illa hoc loco minus displicet, ubi celeritatis notio potissimum erat exprimenda, neque *paucæ horæ* admodum frigent, quoniam de Caucaso, altissimo Asiæ monte ac parte Tauri, qui simul designari videtur, sermo est. Conf. Plin. VIII, 18, seu 25; Stat. Theb. IV, 316 seq.; Dempster. ad Rosin. Antiq. Rom. II, 11 et supra ad IV, 331 sq. —**459.** *Emicet*, ut II, 238; III, 85; IV, 468 al. *adtonitæ*, ab adtonita, ob metum amissi fetus. —*lustratur* discursu, ut II, 266; Virg. Æn. II, 528 al. —**461 sq.** *fulmineo cursu*; vid. ad I, 421. —*Conligere vestigia* exquisite pro reperire, adsequi; Ern. 448; conf. Stat. Theb. VIII, 577; Cic. ad Heren. IV, 8 al.

Obvius huic sparso Centenius agmine raptim
Funditur, audendi pravus, facilisque periclis.
Sed parvum decus Hannibali: nam, vitis honore 465
Perfunctus Latię, subito stimularat agrestes,
Semiermemque manum sternendam objecerat hosti.
Bis septem demissa neci, nec substitit agmen,
Millia: bis septem, quæ non sollertior ense,
Sed genus insignis, justis ducebat in armis 470
Fulvius: ast æque per corpora fusa jacentum
Raptum iter est, victorque moram non passus eundi:

463. Conf. Liv. XXV, 19 et sup. ad v. 27 seq. nam res a Silio memorata ab h.l. aliena est. —**464.** *facilis periclis*; vid. ad I, 615.

465 seq. *vitis honore Latię*, ut VI, 43, ubi v. not. —**466.** *agrestes semiermemque manum*; v. Liv. l.c.

47N **468.** *demissa neci*; v. ad I, 439. —*nec substitit agmen* victoris, Hannibalis. Cf. v. 471 sq. —**469.** Cf. Liv. XXV, 21., et Var. Lect. —*non sollertior ense* apud Liv. l.c. *dux stultitia et temeritate* Centenio par. —**470.** *insignis* (κατὰ) *genus*, nobilior Centenio. De gente Fulvia v. meas Tabulas Geneal. —*justa arma* et justus exercitus Fulvii prætoris, non tumultuarius ac semiermis, neque precario ipsi traditus, ut Centenio, centurioni primipili. —**471.** *jacentum*; v. ad II, 574. —**472.** *Raptum iter est*; vid. ad I, 570. —*moram non passus eundi*, inpatiens moræ, quam itineri faciendo inpendebat; Heins.

Exsequiæ tantum famam nomenque volentem
Mitificæ mentis tenuerunt funere læto.
Namque per insidias (infandum!) et ab hospite 475
cæsus,

48 Conloquium et promissa petit dum perfida gentis
Lucanæ, Gracchus, cæco circumdatus astu,
Occiderat, laudemque Libys rapiebat humandi.

473. Commentarii instar est Liv. XXV, 16, 17. Conf. et sup. ad X, 559 sq. Citum Hannibalis iter morabantur Ti. Sempronii Gracchi Procos., qui *hospitis Lucani* dolo perierat, *exsequiæ*, quas Hannibal ipse celebrabat, *volens*, h.e. optans, cupiens, desiderans, captans (ut Gr. θέλω), *famam mitificæ*, h.e. mitis (ut apud Apul. de Mundo extr. et Prudent. Hamart. 963, et περὶ στεφ., hymn. VII, 42, ubi vid. Heins.) *mentis*, humanitatis et miserationis. —**474.** *funere*; vid. ad V, 156. —*læto*, non modo quod Gracchus hostis fuerat et dux fortis bellique peritus, adeoque metuendus, sed quod armatus exercitus circa rogum ejus cucurrit cum tripudiis Hispanorum motibusque armorum et corporum. Vide Livium, loc. cit.

48N **475.** Cf. Var. Lectiones. — **477.** *cæco astu*; v. ad V, 3. —**478.** *laudem Libys rapiebat humani*, tum honoris et famæ gratia, tum raptim et ὡς ἐν παρόδῳ funus curabat: ipsa autem verba nihil prope nisi versum explent; nam res ipsa ex antecedd. nota erat; Ern.

Sed non, ut scitum celerare ad mœnia Pœnum,
Adstabat res ulla loco. Jam consul uterque 480
Præcipites aderant; Nola vis omnis, et Arpis
Ævi floridior Fabius rapida arma ferebat;
Hinc Nero, et hinc volucris Silanus nocte dieque
Impellebat agens properata ad bella cohortes.
Undique conveniunt, pariterque obponere cunctos 485
Uni ductores juveni placet. Arduus ipse
Tifata insidit, propior qua mœnibus instat

479 seq. Cf. Liv. XXVI, 5, ubi tamen pro *Fabio* et *Silano* Fulvius memoratur. —*ut scitum*, cognitum, auditum est. —*mœnia*, Capuam. —*non Adstabat res ulla loco*, summa omnium perturbatio erat; Ern. coll. Liv. l.c. *res nec explorata Romanis* (quæ tamen verba in ed. Drak. et Ern. non leguntur) *ingentem præbuit terrorem*. Vid. Var. Lect. —**481.** Conf. Liv. XXIII, 46, et XXIV, 46. —*vis omnis*, exercitus Nolæ in præsidio relictus. —**482.** *Ævi floridior*; cf. ad I, 61. —**484.** *Inpellebat agens*; cf. V, 623.

486. *Uni juveni*, Hannibali. Cf. ad IX, 562. —**487.** *insidit*, cum quarto casu junctum. Vid. ad V, 3 in V.L., et Heins. ad Valer. Fl. V, 536. Sic passim ap. Liv. Hannibal «in valle occulta post Tifata montem imminentem Capuæ consedit,» Liv. lib. XXVI, 5. Cf. id. VII, 29, et sup. ad IV, 363.

Verum ubi, tum sese circumfundentibus armis,
Vallatas socium portas, unaque negari
Intravisse sibi, Capuæque erumpere cernit,
Anxius adventus, nunc ferro frangere cœtum
Obstantum meditatur; init nunc avia cœpto
Consilia, atque astu quærit tot millia portis
Abstrahere artatis, cinctosque resolvere muros.

490

495

489. Conf. omnino Liv. XXVI, 7. —*armis*, ut VII, 61 et sup. v. 482. —**490.** *Vallatas*, cinctas a Romanis *portas sociorum* suorum, incolarum Capuæ. —*una*, simul, *sibi negari*, se prohiberi a Romanis urbem obsidentibus, *intravisse* (v. 491), intrare Capuam, et *Capuæ*, Campanis, sociis suis, scilicet negari *erumpere* portis. Lefeb. notandam h.l. dicit audaciam trium militum e Val. Max. III, II, 20. —**492.** *Anxius adventus*; v. V.L. Sollicitus de adventu suo, quod breviter et obscure dicitur pro: quomodo iis, quorum causa advenisset, auxilium ferret incertus; Lenz. —**493.** Hannibal «abscedere inrito consilio et movere a Capua statuit castra. Multa secum, quoniam inde ire pergeret, volventi, subiit animum impetus, caput ipsum belli Romam petendi,» etc. Liv. l.c. Cf. Polyb. IX, 3, 4. —*avia cœpto*, diversa a priori consilio, scil. ferro et impetu in hostes inrumpendi; Ernest. qui recte monet, omnem hunc locum (a v. 490... 495) laborare duritie quadam auribus elegantioribus et Virgilianæ concinnitati adsuetis molesta. *Cœptum* vero non consilium est, sed conatus sc. Capuæ obsidione liberandæ, quam ob rem iter erat ingressus.

Sic igitur secum, curasque ita corde fatigat:
«Quo, mens ægra, vocas? rursusne pericula sumam,
Non æquus regione loci? Capuaque vidente
Terga dabo? an, residens vicini vertice montis,
Exscindi ante oculos patiar socialia tecta?
Non ita me experti Fabius Fabiique magister
Turbatum, Hesperio quum clausos milite colles
Evasi victor, sparsosque per arva juvencos
Jactare adcensis stimulavi cornibus ignes.
Haud dum omnes abihere doli: defendere nobis
Si Capuam ereptum est, dabitur circumdare
Romam.»

500

505

496. *curas fatigat*; vid. ad I, 675. —**497.** *rursus*, ut ad Nolam. —*periculum sumere* pro subire etiam dixit Tac. Hist. III, 69 et al. —**498.** *Non æquus regione loci*, inpar Romanis, qui opportuna loca tenent; Cell. et Ern. —**499.** *vicini montis*; v. ad v. 487.

501. Imitat. Virg. Æn. XI, 396 sq. —*magister equitum*, Minucius. —**502 sqq.** Cf. sup. VII, 272 seq. et 310 sq. —*Turbatum*, confusum et consilii inopem. —*Hesperio*, Italo Romano. Vid. ad I, 4. —**503.** *victor*, voti compos, ἐπιτυχῶν. Vid. Heyne ad Virg. Æn. II, 329; VIII, 61; X, 409; XI, 565, et Georg. III, 9; Burm. ad Valer. Fl. IV, 528, et ad Petron. c. CXII. —*victor*, superior iis arte ac fraude; Lenz.

Hæc postquam placita, et tenuit sententia
mentem,

Non exspectato, Titan dum gurgite lucem
Spirantes proferret equos, inpellit in agmen
Voce manuque viros, et cœpta inmania pandit:
«Perge, age, vince omnem, miles, virtute laborem;
Et, quantum humani possunt se tendere passus,
Arduus accelera. Romam petis: hoc iter Alpes,
Hoc Cannæ stravere tibi: eia, incute muris
Umbonem Iliacis, Capuæque repende ruinas;
Quam tanti fuerit cadere, ut Palatia cernas,
Et demigrantem Tarpeia sede Tonantem.»

510

515

507. *tenuit sententia mentem*, ei stetit; stabilem habuit sententiam. —**508.** *Non exspectato* ablat. absol. ut *audito* V, 106, ubi v. not. — **509.** *equos Solis spirantes lucem*, cf. Virg. Æneid. XII, 115, ibique Heyne. —*inpellit in agmen*, convocat, militum concionem facit; Ern. quod ab usu loquendi alienum videtur. Cf. V.L.

513. Præclari versus, quibus magnum inest pathos. —**514 sq.** *incutere Umbonem*, ut sup. II, 256. Cf. V.L. —**515.** *Iliacis*, Romanis. —**516.** Non magna est jactura Capuæ, si possessio quasi Romæ præsensque ejus potiundæ spes ea redimitur. —**517.** Conf. ad II, 365, 592, et Klotz. ad Tyrnt. p. 78.

Instincti glomerant gressus. Roma auribus hæret,
Roma oculis: creduntque ducis sollertibus actis
Aptius id cœptum, quam si duxisset ab ipso
Fatali Æneadis campo. Vulturna citata
Transmittunt alno vada, postremique relinquunt

520

518. *Instincti*, incitati et incensi, Drak. Cf. Var. Lect. —*glomerant gressus*; vid. ad III, 336. Bene Ernesti: «Exquisita ratio militum adplausus significandi, *Roma auribus hæret, Roma oculis*; at quam tenuis et diluta sententia est, *credunt ducis*, etc. Laudant milites Hannibalem, quod nunc demum, nec statim post pugnam Cannensem Romam petere instituerit. Quis, quæso, nunc hanc militum sententiam desideret? Aptior ea erat tranquillæ deliberationi, quam huic tempori, quo cuncti ardore Romam vincendi flagrant.» Contrariam adeo Livius XXVI, 7, Hannibalis et militum sententiam adfert: «Cujus rei (sc. Romam petendi) semper cupitæ occasionem prætermisam post Cannensem pugnam et alii vulgo fremebant, et ipse non dissimulabat.» —**521 seq.** *campo* Cannensi. —*Æneadis*, Romanis. —*Vulturna vada*; v. ad I, 52, et VIII, 528. —*alno*; v. ad III, 458. —*citata*, celeriter. —**523.** «Fulvium Vulturnus tenerat amnis, navibus ab Hannibale incensis, rates ad trajiciendum exercitum, in magna inopia materiæ, ægre comparantem,» Liv. XXVI, 9.

52N

Tum Sidicina legunt pernicipibus arva maniplis,
Threiciamque Calen, vestras a nomine nati, 525
Orithyia, domos: hinc Allifanus Iaccho
Haud inamatus ager, Nymphisque habitata Casinis
Rura evastantur: mox et vicinus Aquinas,
Et, quæ fumantem texere giganta, Fregellæ
Agmine carpuntur volucris. Fert concitus inde 530
Per juga celsa gradum, duris qua rupibus hæret
Bellator Frusino, et surgit suspensa tumentis
Dorso frugiferis Cerealis Anagnia glebis.

524 seq. Describitur iter H. præeunte Livio l.c. Cf. Polyb. IX, 5. —*Sidicina arva Threiciamque Calen et Orithyia*; v. ad VIII, 511, 512. —*arva legunt*, ut VII, 132. —**526 sq.** *Allifanus Iaccho Haud inamatus ager*; vid. ad VIII, 535. —*Iaccho Haud inamatus*; conf. I, 237; Bentr. ad Horat. Od. II, vi, 18, et Gronov. Diatr. Stat. c. XLIII. *Casinis*; vid. ad IV, 227. —**527.** *Nymphis habitata*, quia ad Lirim fl. sita. —**528.** *Aquinas*, incolæ Aquini pro oppido, de quo v. ad VIII, 403. —**529.** *Fregellæ*; v. ad V, 542. —*fumantem texere giganta*, quoniam in regione bituminis et sulphuris plena sitæ, Ern. cf. ad VIII, 537... 540. —**530.** *carpuntur*; vid. ad II, 458. —**531.** *juga celsa* inter Fregellas. et Frusinonem. —*hæret*, ut al. *pendere*, et mox *suspensa*; vid. ad I, 128; III, 556; VI, 645; VIII, 565. —**532.** *Frusino*; vid. ad VIII, 398. —**533.** Cf. ad V, 543; VIII, 392, et Heyne ad Virg. Æn. VII, 684.

53

Jamque adeo est campos ingressus et arva Labici,
Linguens Telegoni pulsatos ariete muros, 535
Haud dignam inter tanta moram: nec amœna
retentant
Algida, nec juxta Junonis tecta Gabinæ.

53N

534. *Labici*; v. ad VIII, 366. —**535.** *Telegonis muros* Tusculum. Vid. ad VII, 692. —*Linguens* hanc urbem regionemque, quæ, quamvis amœnissima, non tamen morabatur iter Hannibalis *inter tanta* molimina, in tantis cœptis. —**537.** *Algidum* opp. et *Algidus* mons nemorosus et pascuus (h.l. *amœnus*) Latii in Æquis, XVIII M. P. a Roma distans. Vid. Jani ad Horat. Od. I, xxi, 6; III, xxiii, 9; IV, iv, 58. —*Algida*, ut *Taygeta*, *Gargara*, *Mænala*, etc. Vid. ad IV, 363. —*Gabii*, oppidum Latii, medio fere inter Romam et Præneste loco situm, ubi Juno inprimis colebatur. Conf. Virgil. Æn. VII, 682, et ibi Heyne.

Præceps ad ripas inmani turbine fertur,
Sulfureis gelidus qua serpit leniter undis
Ad genitorem Anio labens sine murmure Thybrim. 540

538. *Præceps fertur*, properat inde Hannibal. Vid. ad IV, 261. —*turbine*, impetu, velocitate. —**539 sq.** *Anio serpit ad genitorem Thybrim*; influit in Tiberim. Mirantur Drak. et Ernesti Anienem dici h.l. *serpentem leniter et labentem sine murmure*. Sed v. ad IV, 224 in V.L. Lenz. monet, poetam ad verbum expressisse Tibull. I, vii, 13, 14. —*Sulfureis*, flavis, luteis, ut VIII, 400, nam *gelidus* etiam vocatur; Ern. Rectius forte Draken. propter aquas Albulæ (fluminis Piceni in Marchia Anconitana, hod. *Ragnola*) in Anienem influentes et sulfureas. Vide Barth. ad Stat. Silv. I, iii, 75, et intpp. Suet. Aug. 82, et Ner. 31. Cf. sup. ad v. 229, et ad VIII, 400. —**540.** *genitorem*, quia in Tiberim influit (ut *patre Benaco* dixit Virg. Æn. X, 205), vel quia hic major fluvius est. Conf. I, 606 sq. ibique not.

Hic ut signa ferox dimensa que castra locavit,
Et ripas tremefecit eques, perterrita pulsus
Ilia prima vadis sacro se conjugis antro
Condidit, et cunctæ fugerunt gurgite Nymphæ.
At matres Latia, ceu mœnia nulla supersint, 545
Adtonitæ passim furibundis gressibus errant.

541. Cf. Liv. XXVI, 10, et Polyb. IX, 5, 9. —**542 seq.** Terror etiam fluviis eorumque Nymphis tribuitur. Cf. I, 48; III, 463 seq.; IV, 443 seq., 601; VII, 413 sq. —**543.** *Ilia*, vel Rhea, Amulii jussu Aniense, vel Tiberi mersa, et hinc ab aliis huic, ab aliis illi nupta fingitur. Vid. Jani ad Horat. Od. I, ii, 13... 20.

545 sq. Conf. Liv. XXVI, 9, cujus elegans gravitas multo magis placet, quam ornatus Silianus; Ernest. v. et Polyb. IX, 6. —**546.** *furibundis gressibus*; vide Nostrum supra ad I, 458.

54

Ante oculos adstant laceræ trepidantibus umbræ,
Quæque gravem ad Trebiam, quæque ad Ticina
fluenta
Obpetiere necem, Paulus Gracchusque cruenti,
Flaminiusque simul, miseris ante ora vagantur. 550
Clausit turba vias. Stat celsus et asper ab ira,

Ingentemque metum torvo domat ore Senatus.
Interdum tamen erumpunt sub casside fusæ
Per tacitum lacrimæ; quidnam Fortuna minetur,
Quidve parent Superi? Pubes dispersa per altas
Stat turrets, atque huc ventum sub corde volutat,
Ut jam Roma satis credat, defendere muros.

555

54N

547. *laceræ umbræ*, quæ etiam nunc servant vulnera, quibus olim occubuerunt: tali enim habitu umbræ ad inferos descendere credebantur, quali erant tempore mortis; Drakenb. Cf. Advers. Heinsii in Broukhusiana editione Tibull. pag. 461, et Cerda ad Virgil. Æn. II, 272... 279. — **549.** *Gracchus*, de quo v. supra v. 475 sq.

551 sq. *Stat*, in foro, ubi magistratibus præsto est (Liv. l.c.), in viis et in turba hominum. — *celsus Senatus*, ut sup. v. 313, nisi malis, in muris. Magno animo est in tantis periculis; Cell. — *asper ab ira*; cf. XVI, 521, et ad II, 139. — **552.** *domat*, dissimulat.

554. *Per tacitum*; vid. ad VII, 527. — *quidnam Fortuna minetur*, sc. tristes et anxii expendunt, tacite quærunt. — **555.** *Quidve parent Superi*, ut I, 136. — **556.** *sub corde volutat*, secum cogitat, *huc ventum esse*, rem eo jam rediisse, *ut Roma satis credat*, satis habeat, contenta sit et esse debeat, *defendere muros*.

Pœnus ut ad somnos vix totam cursibus actæ
Indulsit pubi noctem, vigil ipse, nec ullam
Ad requiem facilis, credensque abscedere vitæ,
Quod sopor eripiat, tempus; radiantibus armis
Induitur, Nomadumque jubet prorumpere turmas.
Inde, levis frenis, circum pavitantia fertur
Quadrupedante sono percussæ mœnia Romæ.

560

55

558. Cf. Liv. XXVI, 10. — *pubi cursibus actæ*, militibus raptim actis et itinere fessis. — **560 sq.** *credens abscedere... tempus*, verba somno deditis notanda. — **562 sq.** «Cum duobus millibus equitum a porta Collina usque ad Herculis templum est progressus, atque, unde proxime poterat, mœnia situmque urbis obequitans contemlabatur,» Liv. l.c.

55N

563. *levis frenis*, quæ celeritatis vel artis laus nunc aliena; et arguta doctrina est, qua dicit *quadrupedanti sono ferri* pro obequitare; Ern. Sed verba sic jungenda: «levis frenis fertur circa mœnia Romæ, percussæ sono quadrupedante,» h.e. quadrupedum, equorum: neque video, cur non celeriter obequitasse censendus sit Hannibal, urbem contemplaturus, etsi propius ad eam adcesserit. Cf. supra v. 66 seq., et Virgil. Æneid. VIII, 596.

Nunc aditus lustrat, clausas nunc cuspide pulsat
Infesta portas, fruiturque timore paventum.
Nunc, *lentus celsis* adstans in collibus, intrat
Urbem oculis, discitque locos, causasque locorum.
Ac legeret visu cuncta, et penetraret in omnes
Spectando partes, ni magno turbine adesset
Fulvius, haud tota Capuæ obsidione relictæ.
Tum demum castris turmas inflexit ovantes
Spectata ductor satiatus pectora Roma.

565

570

566. *fruitur*, delectatur, Drak. coll. Martial. lib. VIII, xxx, 3, et Claud. in Rufin. I, 237. At malim exponere, utitur: in rem suam convertit, et fructum inde percipit. — **567.** *lentus adstans in collibus*, lento obtutu, ut admirabundus, colles contemplans; Barth. Adv. V, 6, et Ernesti, coll. II, 639. Immo, stans in collibus, ut *urbem oculis intrare*, introrsus perspicere possit. Voce autem *lentus* securitas designatur. Vide supra ad II, 489, et Brouk. ad Tibull. I, v, 45.

568. *discit locos, causasque locorum*, explicari sibi loca quæque, et unde singula nomen adceperint, jussit; Mars. Conf. ad XI, 261.

569 seq. Cf. Liv. XXVI, 10. — *legeret*, legisset, *visu*, oculis quasi percurrisset, cognovisset, ut ap. Virg. Æn. VI, 755. — **571.** Q. *Fulvius* Flaccus, a Capua obsessa Romam cum exercitu profectus, ceteris ducibus Romanis ibi relictis, unde *haud tota*, etc. Conf. Liv. XXVI, 8... 10.

Atque, ubi nox depulsa polo, primaque rubescit
Lampade Neptunus, revocatque Aurora labores,
Effundit rupto persultans agmina vallo,
Et quantum clamare valet: «Per plurima vestra,
O socii, decora, et sacras in sanguine dextras,
Vobis ite pares, et tantum audete sub armis,
Quantum Roma timet: reliquam hanc excindite
molem;
Nil, quod vincatis, toto restabit in orbe.

575

56

580

574. Cf. Liv. XXVI, 11; Virg. Æn. III, 588 sq.; IV, 6, 7, *aurora polo dimoverat umbram*; et VII, 148.

— **575.** *Aurora revocat labores Solis*, eum ad cursum diurnum vocat; Lenz. coll. Ovid. Met. II, 144.

56N

Immo, Aurora labores suos, cursum suum, *revocat*, repetit, renovat. — **576.** *Effundit*, ut II, 151, ubi v. not. — **577.** *quantum clamare valet*, scil. clamat: Oro vos, vel obtestor *per plurima*, etc. Vid. ad I, 658.

— **578.** *sacras in sanguine dextras*, dura brevitate dictum pro, per dextras vestras sanguine hostium fuso *venerabiles*; Ern. Conf. ad VII, 9, et h.l. Var. Lect. — *sacras in sanguine dextras*, sacratas, inbutas, cædibus; et *vobis pares*, ita ut vobis dignum est, et pristinæ virtuti vestræ respondet; Lenz.

— **579.** *Vobis pares ite*, tam fortes, ut olim et hactenus, vos præstate. Cf. Heins. ad Ovid. Epist. Her. XX, 62 et inf.; XV, 445. — **581.** *restabit*, supererit; nam Roma capta, urbes et provinciæ Romanorum imperio subjectæ, sponte Pœnis se submittent. Nihil est itaque, quod τὸ *restabit* cum Dausq. exponas,

resisteret, repugnabit.

Neu populi vos Martigenæ tardarit origo;
Intratam Senonum capietis millibus urbem,
Adsuetamque capi: fortasse curulibus altis
Jam vos, exemplo proavorum, ad nobile letum
Expectant de more senes, mortique parantur.»

585

582. *populi Martigenæ*; conf. Virg. *Æn.* I, 276; VI, 873 al. — **585.** *exemplo proavorum*, ut olim, Roma a Gallis Senonibus, Brenno duce, capta, quod vel tironibus notum ex Liv. lib. V, cap. 41 pr. et Flor. I, 13. — *nobile letum*, quia in honorum insignibus moriebantur; Lenz. Malim referre ad genus mortis, quæ forti et obstinato ad eam animo adpetita, memorabilis et gloriosa fuit. — **586.** *morti parantur*, ad mortem, ad moriendum se parant.

Talibus hinc Pœnus: sed contra Cœnotria pubes
Non ullas voces ducis aut præcepta requirit.
Sat matres stimulant, natiq̄ue, et cara supinas
Tendentum palmas lacrimantiaque ora parentum.
Ostentant parvos, vagituque incita pulsant
Corda virum, armatis infigunt oscula dextris.
Ire volunt, et pro muris obponere densi
Pectora, respectantque suos, fletumque resorbent.

57

590

57N

587. *Cœnotria pubes*. Romana juvenus. Cf. ad I, 2.

589. Scena miserationis plena, e Liv. XXVI, 9, adumbrata, at paulo absolutior: qualibus locis inmorentur velim, qui Silius morosius fastidiunt; Ern. Eumdem Livii locum Silius expresserat sup. v. 545 seq. Cf. et Liv. VII, 11 med. — **591 sq.** *pulsant Corda*, ut ap. Virg. Georg. III, 106. Cf. ad II, 213 (in V.L.) et 580.

593. *Ire volunt* pubes, armati, et *pro muris*; ante muros; Lenz. Immo pro salute urbis. — **594.** *respectant suos*, quos sc. inviti relinquunt: ut apud Quintil. Decl. X, p. 174. «Invitus ille vanescebat ex oculis, multum resistens, sæpe respiciens,» etc. Conf. ad VIII, 108. — *fletum resorbent* reprimunt. Cf. Senec. Herc. Cæt. 1285, et Stat. Theb. V, 654.

Ut vero in pulso patefactæ cardine portæ,
Et simul erupit motis exercitus armis,
Funditur inmixtus gemitu precibusque per altos
Ad cælum muros plangor, sparsæque solutis
Crinibus exululant matres, atque ubera nudant.
Fulvius antevolans agmen, «Quis nesciat, inquit,
Non sponte ad nostros Pœnum venisse penates?
A portis fugit Capuæ.» Subnectere plura
Conantem tristis cæli cum murmure vasto
Turbavit fragor, et subita de nube procellæ.

595

600

58

598. Conf. VI, 560 sqq. — **599.** *ubera nudant* planctus causa; Lenz. Nonne potius quia vestes lacerant?

600 sqq. Brevis, at apta tempori et efficax admonitio: non timendus est hostis, qui *non sponte*, h.e. expulsus e Capua (immo repulsus a Capua, quam obsidione liberare non potuerat) venit et veluti in fuga versatur; Ern. Silius vero Fulvio tribuit, quæ Fabius dixit ap. Liv. XXVI, 8.

603. Poeta exornavit Livianam (lib. XXVI, c. 11) descriptionem tempestatis, qua prælium bis diremtum: quod cum iudicio fecisse censendus est, quum res ipsa tanti fuerit momenti. Colores imaginis potissimum petiit e Virgil. Ge. I, 322 sqq., et Æneid. I, 84 sq.; IV, 160 seq. Hujus tamen tempestatis nulla mentio fit ap. Polyb. IX, 6, 7, ubi aliæ memorantur causæ, cur Hannibal abjecerit spem urbis capiendæ, et inde discesserit. — *tristis fragor*; v. V.L.

58N

Jupiter, Æthiopum remeans tellure, minantem
Romuleo Pœnum ut vidit subcedere vallo,
Cælicolis raptim excitis, defendere tecta
Dardana, et in septem discurrere jusserat arces.
Ipse e Tarpeio sublimis vertice cuncta,
Et ventos simul, et nubes, et grandinis iras,
Fulminaque, et tonitrus, et nimbos conciet atros.
Concussi tremuere poli, cælumque tenebris
Clauditur, et terras cæco nox condit amictu.
Instat tempestas oculis, hostique propinquo
Roma latet: jactæ in turmas per nubila flammæ
Stridorem servant, membrisque insibilat ignis.

605

610

615

59

605. *Jupiter Æthiopum remeans tellure* fingitur exemplo Hom. Iliad. α, 423 sq., et Odys. α, 22 sq., sed minus apte, nec nisi doctrinæ ostentandæ causa. A deorum quoque majestate abhorrere videtur, quod jubentur *discurrere in septem arces*, h.e. colles, in quibus sita est Roma; vid. Georg. II, 535. Id tamen coll. vs. 707... 725, minus displicebit.

609. *e Tarpeio vertice*, monte Capitolino, Jovi inpr. sacro Cf. X, 360 sqq. — **610.** *grandinis iras* docte pro grandine, quam iratus mittit.

613. *Claudi cælum* dicitur *tenebris*, vel nubibus ac frigore, ut contra *aperiri, recludi, reserari, resolveri* luce, sole ac calore. Vide Weitz. et Burm. ad Valer. Fl. I, 655; Cerda et Heyne ad Virg. Ge. I, 393; IV, 52, et Æn. I, 155, 394; VIII, 523. — *cæco*, atro, nigro, *amictu*, ut V, 36.

59N

616. *insibilat ignis*, vivaciter, ut σίζειν ap. Hom. Odys. IX, 394; Dausq.

Hinc Notus, hinc Boreas, hinc fuscis Africus alis
Bella movent, quantis animos et pectora possint
Irati satiare Jovis. Fluit agmen aquarum,
Turbine confusum piceo et nigrante procella,
Atque omnes circa campos spumantibus undis
Involvitur. Celsus summo de culmine montis
Regnator Superum sublata fulmina dextra
Libravit, clipeoque ducis non cedere certi,
Incussit. Summa liquefacta est cuspis in hasta,
Et fluxit, ceu conreptus fornacibus ensis.

620

625

617. Venti promiscue ponuntur, omisso Euro. Sic Aquilo non memoratur Virgil. *Æn.* I, 85, ubi v. Heyne Exc. III. — *fuscis alis*; v. **ad I, 589**, et **III, 524**. Hæc vero verba non ad solum Africum, sed etiam ad Notum ac Boream referenda esse, jam monuit Drak. — **618.** *Bella movent*; conf. **VII, 569 sqq.** — **619.** *agmen aquarum*; vid. Salmas. Exerc. Plin. p. 59, et Heyne ad Virg. Ge. I, 322. — *Fluit ex alto*, e cælo, magna vis pluviae *confusa*, coacta, conlecta in nubibus piceis; Lenz, coll. Virgil. Ge. I, 322 sqq. Immo, effusus est imber, *confusus*, commixtus, conjunctus cum *turbine*, vel *procella*, vehementiore vento. Ita Liv. VI, 32, et XXIII, 44, *ingentibus procellis fusus*, scil. *effusus imber diremit pugnam*, scil. *pugnantes*. — **620.** *Turbine piceo*; cf. **II, 630 seq.**; **V, 37**, et **VI, 321 sq.**; Virg. *Æneid.* III, 573 (ubi v. Heyne) et Ge. I, 320. — *nigrante procella*; cf. Virgil. *Æneid.* IV, 120. — **622.** *montis Capitolini*. Conf. **v. 609**. — **624.** *non cedere certi*, ut **IV, 448**. — **625 seq.** Cf. simil. loca, a Draken. laudata, Lucan. VII, 158 sq., et Claudian. Consulatus Honorii, lib. VI, 344 seq.

Ambustis sed enim ductor Sidonius armis
Sistebat socios, et cæcum e nubibus ignem,
Murmuraque a ventis misceri vana docebat.
Tandem post clades socium cælique ruinam,
Non hoste in nimbis viso, non ense, referri
Signa jubet castris, mæstasque resuscitat iras.

60

630

627. *sed enim*; v. **ad I, 33**. — **628 sq.** *Sistebat socios*, revocabat milites suos in aciem prodeuntes. Hæc ad verbum fere translata e Virgil. *Æn.* IV, 209 seq., ubi vid. Heyne, qui verbum *miscere* alio sensu, quam Silius cepit. Cf. inf. **XVII, 327 sq.** Ex his locis Drak. colligebat, hanc Carthaginensium de tonitru et fulmine opinionem fuisse. Enimvero designatur potius Hannibalis intrepidus et invictus animus, contentusque deorum. Cf. omnino sup. **I, 58** (ubi v. not.) et **250... 255**. Idem Drak. coll. Plin. II, 43, monet, fulmina hæc *vana* proprie et ex disciplina augurali *bruta* vocari, *ut quæ nulla veniant ratione naturæ*. — *Sistebat*, a fuga retinebat; Lenz.

60N

630. *post clades socium*, per tempestates et fulmina factas; Lenz. — *cæli ruinam*; v. **ad I, 251**.

«Ventis debebis nimirum hiemisque procellis
Unum, Roma, diem: sed non te crastina nobis
Lux unquam eripiet; descendat Jupiter ipse
In terras licet.» Infrendens dum talia fatur,
Ecce serenato clarum jubar emicat axe,
Purgatusque nitet discussis nubibus æther.

635

633. *hiemis*; v. **ad III, 197**. — *nimirum*, ut sup. **v. 71**, et scilicet, **V, 114**. — **635.** Ζεὺς καταβάτης, de quo vid. Burm. Diss. Poeta immemor fuisse videtur eorum, quæ supra **v. 609** finxerat, Lenz. qui etiam docte disputavit de Jove Elicio ac Descensore (Ζεὺς Καταβάτης) in *Magazin für Philologen*, Tom. II, p. 48 sqq. et in Obs. ad Ovid. Fast. III, 179 (*Braunschw. Schul. Encyclop.* p. 118 sq.) — **637 seq.** «Ubi recepissent se in castra, mira serenitas cum tranquillitate oriebatur,» Liv. XXVI, 11, qui tamen postero demum die id factum memorat, quum eodem loco acies instructas eadem tempestas diremisset, ut inf. **v. 664 sq.** — *jubar solis*, ut ap. Virg. *Æn.* IV, 130. — *axe*, cælo. Vid. **ad VIII, 650**.

Æneadæ sensere Deum, telisque repostis
Submissas tendunt alta ad Capitolia dextras,
Et festa cingunt montis penetralia lauro.
Tum vultus, modo non parvo sudore madentes,
Nunc lætos Jovis adspectant. «Da, summe Deorum,
Da, pater, ut sacro Libys inter prælia telo
Concidat: haud alia potis est occumbere dextra.»

61

640

645

639. *Æneadæ*, Romani, *sensere Deum*, cognoverunt voluntatem mentemque benignam Jovis. Cf. **IV, 120**. — **640.** Silius ante oculos habuit Virg. *Æn.* IX, 657, *Agnovere deum et sensere*; *Æn.* XI, 477... 485, ut hic Hom. *Iliad.* ζ, 86 sq., 269 seq., 305 seq. Preces saltem inde petitæ. — *Submissas tendunt dextras*; v. **ad I, 673**, et **IV, 409**. — **641.** In publica lætitia aræ ac templa deorum coronari, solebant, suspensis in horum postibus sertis, frondibus et infulis. Cf. inf. **v. 743**; Heyne ad Virg. *Æn.* II, 248 seq.; Gierig. ad Ovid. Met. VIII, 264; Toup. Opusc. T. II, p. 102; Barth. ad Stat. Silv. IV, VIII, 1; Koeppen. ad Hom. *Iliad.* α, 39. — *montis penetralia*, templum Jovis in monte Capitolino. — **642.** De hoc tristi prodigio v. **ad I, 86, 98**, et **VIII, 645**. — *vultus statuæ*.

61N

644. *sacro telo*; v. **ad I, 253**, et **IX, 538**. — **645.** Hæc magnifice dicta de Hannibale, sed indigne de Romanis, qui tamen non omnes ita sensisse, vel certe dixisse censendi sunt.

Sic adeo orantes pressere silentia, postquam
Abstulerat terras nigrantibus Hesperus umbris.
Quem simul adtollens rutilantem lampada Titan
Obruit, et vitæ rediit mortalibus usus,
Poenus adest, nec se castris (Enotria pubes
Continet. Haud dum enses stricti, mediumque

650

jacebat
Tantum ad bella loci, quantum transmittere jactæ
Subficerent hastæ, quum fulgor hebescere cæli
Per subitum cœpit, densæque subire tenebræ;
Atque dies fugere, atque armari ad prælia rursus
Jupiter. Incumbunt venti, crassusque, rotante
Austro, nimborum fervet globus. Intonat ipse,
Quo tremat et Rhodope, Taurusque, et Pindus, et
Atlas:

62

655

646. *silentium premere*, ut tenere, obtinere. — **647.** *Abstulerat terras*, earum adspectum, *Hesperus*, Vesper. Cf. IX, 327.

648. «Postero die eodem loco acies instructas eadem tempestas diremit. Ubi recepissent se in castra, mira serenitas cum tranquillitate oriebatur.» Liv. XXVI, 11. — *Quem Hesperum simul*, simulac, *Titan obruit*, luce radiisque suis vicit, ejus adspectum abstulit et splendorem restinxit, vel obscuravit. Conf. Stat. Achil. I, 293, et Tac. Agric. 17. — *adtollens lampada*, graphice, proferens lucem; Ern.

— **650.** *Cenotria pubes*, ut v. 587. — **651.** *Haud dum enses stricti*; cf. ad v. 384, et ad IX, 314, in Var.

652. *bella*, prælium. Vid. ad I, 621. — **653.** *Subficerent*, valerent, possent, ut ap. Virg. Æn. V, 22 al. In tempestatis instauratæ imagine expende artem non contemnendam poetæ colores variandi, quæ est pars ingenii Siliani maxime insignis et ferax; Ern. — **654.** *Per subitum*; v. ad VII, 527. — **656.** *Incumbunt terris*, in eas inruunt, ingruunt. Conf. Heyne ad Virg. Æneid. I, 85, et Ge. II, 311; III, 197; Jani ad Horat. Od. I, III, 31. — *crassus globus* flammaram, fulmina *nimborum*, spissis atrisque nubibus excussa. Cf. sup. IV, 441. Conf. V, 384... 388; Virgil. Georg. I, 328 seq., et Horat. Od. I, xxxiv, 5... 12. Sensus h.l. est: Tonitru tota natura et terræ tam altissimæ quam profundissimæ infimæque, nec non remotissimæ (nam *Atlas* terminus orbis terrarum versus occidentem) partes contremuere.

62N

Audivere lacus Erebi, mersusque profundis
Adnovit tenebris cælestia bella Typhæus.
Invadit Notus, ac, piceam cum grandine multa
Intorquens nubem, cunctantem et vana minantem
Circumagit, castrisque ducem subcedere cogit.

660

659. *Erebi lacus*, infera loca et manes. — **660.** De *Typhæo*; v. ad VIII, 540.

661 seq. *Invadit ducem*, Hannibalem. — **662.** *vana minantem*; v. ad I, 306 in V.L.

Verum ubi depositis sepsit sese aggere telis,
Læta serenati facies aperitur Olympi,
Nullaque tam mitem credas habuisse Tonantem
Fulmina, nec placido commota tonitrua cælo.

665

665... 667. Poeta bene variavit, quæ sup. v. 637 sq. dixerat.

Durat, et adfirmans non ultra spondet in ipsos
Venturam cæli rabiem; modo patria virtus
In dextras redeat, nec Romam excindere Pœni
Credant esse nefas: ubi nam tunc fulmina tandem
Invicti latuisse Jovis, quum sterneret ensis
Ætolos campos? ubi, quum Tyrrhena natarent
Stagna cruore virum? «Pugnat pro mœnibus, inquit,
Si rector Superum tot jactis fulmine telis,
Inter tot motus cur me contra arma ferentem
Adflixisse piget? ventis hiemique fugaces
Terga damus: remeet, quæso, mens illa vigorque,
Qua vobis, quum pacta Patrum, quum fœdera
adessent,
Integrare acies placitum.» Sic pectora flammat;
Donec equum Titan spumantia frena resolvit.

63

670

64

675

680

668 sqq. Bene Ernesti Vir. Clar. «Spemens irata numina Hannibal spondet militibus suis, si modo fortes futuri sint, similem diem in posterum numquam rediturum esse. Non poterat superba impietas hominis luculentius et invidiosius adumbrari. Scilicet artem nunc poetæ, non rei dignitatem exploramus.» Egregie autem singula respondent personæ partibusque Hannibali a poeta adsignatis. Conf. I, 58 (ubi v. not.) et 250... 255. — *Durat*; cf. ad II, 463; VI, 308; Virg. Æn. I, 207, ubi v. Cerda et Heyne. — **672.** *Invicti Jovis*; vid. Doering. ad Cat. 64, 204. — *sterneret*, stravisset sc. hostium cadaveribus. — **673 seq.** *Ætolos campos*, ut I, 125. — *Tyrrhena Stagna*, Trasymenus lacus in Etruria. — **675.** *telis*; v. ad I, 253, et IX, 538. Cf. V.L. — **676.** Cur me sibi resistentem Jupiter non puniit? non numen ergo esse, cui Pœni cedant, sed ventorum et tempestatis fortuitum casum, patet; Cell. Ordo verborum est: *Si rector Sup., tot jactis*, quum tot homines dejecit, *fulmine pugnat pro mœnibus, cur me contra Jovem arma ferentem adflixisse telis*, fulminibus, *piget inter tot motus*, in tanta tempestate et clade? Sed præstiterit interpunct. vulgari servata legere *fulmine teli*, hoc est, telo, seu fulmine; Lenz. — **677.** *hiemi*, ut III, 197. — **678 seq.** Hæc spectant ad initium belli Punici II, quo fœdus ruptum, et arma iterum capta sunt; quod etiam Lenz. monuit. Cf. I, 8... 11. — **681.** Cf. VI, 1 sq.

63N

64N

Nec nox composuit curas, somnusve frementem
Ausus adire virum, et redeunt cum luce furores.
Rursus in arma vocat trepidos, clipeoque
tremendum
Increpat, atque armis imitatur murmura cæli.

685

684. *trepidus*, bis tempestate repulsos. — **685.** *Increpat clipeo*, ut Mars ap. Virg. *Æn.* XII, 332, *Sanguineus mavors clipeo increpat*, ubi v. Heyne. Ita et fulmina adensis ignibus imitatur v. **700**, ut vanam tempestatis ipsiusque Jovis vim eludat trepidosque erigat milites, qui cum numine sibi pugnandum credebant.

65
Ut vero adcepit, tantum confidere Divis
Ausonios Patres, submissaque Bætis ad oras
Auxilia, et noctu progressum mœnibus agmen:
Sic agitare fremens obsessos otia, jamque
Securam Hannibalis Romam, violentior instat.

690

686 sqq. «In religionem ea res apud Pœnos versa est. Minuere etiam spem Hannibalis aliæ, parva magna que res: magna illa, quod, quum ipse ad mœnia urbis Romæ armatus sederet, milites sub *vexillis in supplementum Hispaniæ* profectos audivit; parva, etc. His motus ad Tutiam fluvium castra retulit;» Liv. XXVI, 11. Poeta autem ita rem variavit, ut potius eam ob causam *violentius institerit*, et Jovis demum Junonisque interventu a vesano conamine et consilio, Romæ Capitolii que Jovi sacri, obpugnandi deterritus sit. Quod commentum et Hannibalis et Urbis dignitati consentaneum est, atque desumptum ex Virg. *Æn.* II, 588... 623, ubi Venus Æneam ab audaci consilio Trojæ defendendæ revocat. Ibid. v. **604 sq.** Venus Æneæ, ut inf. v. **707 sq.** Juno Hannibalis visum acuit, ut varias urbis partes et Deos, qui ipsi eas evertant, videre possit. Colles tamen Romæ et campus Martius, quos Juno Pœno ostendit, a Diis tutelaribus ac præsidibus defenduntur, non diruuntur. Livius bis tantum, epitomator vero ejus, ut Silius, ter Hannibalem impetum in Romam fecisse memorat. Polybius neque repetiti impetus, neque tempestatis mentionem facit: unde tota hæc historia Lenzio V. C. fabulosa videtur. Ed. — **687.** *Bætis ad oras*, in Hispaniam. Cf. **ad I, 146.** — **689.** *fremens*, etc., indignans, Romam obsessam tam securam esse et metu vacuam.

65N

Jamque propinquabat muro, quum Jupiter ægram
Junonem adloquitur curis, mulcetque monendo:
«Nullane Sidonio juveni, conjuxque sororque
Cara mihi, non ulla unquam sine fine feroci
Addes frena viro? fuerit delere Saguntum,
Exæquare Alpes, inponere vincula sacro
Eridano, fœdare lacus: etiamne parabit
Nostras ille domos, nostras perrumpere in arces?
Siste virum: namque, ut cernis, jam flagitat ignes,
Et parat adensis imitari fulmina flammis.»

695

700

693. *conjuxque sororque* secundum mythum antiquissimi temporis, quo sorores etiam fratribus nubebant. Confer Virg. *Æneid.* lib. I, 47, ibique Heynium et Cerdam. — **695 sqq.** Cf. **VI, 600 sq.** — *Addes frena*, bellandi pugnandique ardorem injicies. Cf. **I, 36 seq.** — *Fuerit*, ut *Fas fuerit VI, 604.* Vid. **ad I, 163.** — *Exæquare*, adscendere et superare. — *inponere vincula Eridano* ut *claudere cadaveribus*, vel *cæde Eridanum*, vel *Trebiam sup. IV, 621; VI, 708; XI, 138.* Ita et Ernesti V. C. hæc verba interpretatur. Marsus vero ad pontem retulit, quo H. junxerit fluvium et transierit. Sic *magno vincula Ponto jacta* (h.e. Hellesponto a Xerxe injecta) dixit Virgil. *Cul.* 30. — *inponere vincula Eridano*, subigere regionem juxta Padum; Lenz. coll. III, 511; Claudian. *Laud. Stil.* III, 23; Ovid. *Fast.* I, 285. Ed. — *Eridano* pro *Trebia* et *Ticino.* Vid. **ad I, 132**, et **XI, 138.** — *sacro*; v. **ad v. 215.** — **697.** *fœdare sanguine lacus*, Trasymentum lacum. — **698.** *Capitolium.*

700. Cf. **ad v. 685.**

66
His dictis, grates agit, ac turbata per auras
Devolat, et prensa juvenis Saturnia dextra,
«Quo ruis, o vecors? majoraque bella capessis,
Mortali quam ferre datum?» Juno inquit, et atram
Dimovit nubem, veroque adparuit ore.

705

66N
701. *grates agit* Juno Jovi, quod Hannibalem, cui favebat, coercendi, atque ita Jovis iræ eripiendi et a periculo liberandi occasione sibi dederit; Ern. — *grates agit* Jovi, quod non prostraverit Hannibalem fulmine, sed sibi ejus eripiendi copiam dederit; Lenz. — *turbata*; v. **ad I, 477.** — **705.** Juno, densa nube, qua involuta adcesserat, dimota, ipsa species divina se videndam præbet Hannibali. Sic Dii heroibus hominibusque a se amatis in conspectum veniunt. Vid. Heyne Exc. XIII ad Virg. *Æn.* I, 402 sq., et cf. *Æn.* II, 589 seq.

«Non tibi cum Phrygio res Laurentive colono;
En, age; namque, oculis amota nube parumper,
Cernere cuncta dabo, surgit qua celsus ad auras,
Adspice, montis apex, vocitata Palatia regi
Parrhasio plena tenet et resonante pharetra,
Intenditque arcum, et pugnas meditatur Apollo.»

710

706 sqq. Cf. sup. **ad v. 686 sq.**, et Virg. *Æn.* II, 601 sqq. — *non tibi res est et pugnandum cum Phrygio Laurentive colono*, cum Romanis et hominibus, sed cum Diis tutelaribus Romæ. Conf. **ad I, 106, 110, 514; II, 352.** — **709 sq.** *vocitata Palatia regi Parrhasio*, montem Palatinum. Vide **ad VI, 631 sq.** — *vocitata regi*; conf. **IV, 59**, ibique Var. *Lect.* — **710.** *Parrhasio*, Arcadio: nam Parrhasia urbs et Parrhasius mons Arcadiæ. — **711.** *Apollo* præsidet monti Palatino et *Palatinus* olim dictus a splendido marmoreoque templo, quod Augustus in Palatio in memoriam victoriæ Actiacæ exstruxerat, et cui addita porticus cum bibliotheca Latina Græcaque. Vide Suet. *Aug.* 29; Dio LIII, 1, p. 496; Propert. II, 31, et IV, 6. — *pugnas meditatur*; cf. **ad V, 315**, et Heyne ad Virg. *Æn.* X, 455.

«At, qua vicinis tollit se collibus altæ
Molis Aventinus, viden', ut Latonia virgo

Adcensas quatiat Phlegethontis gurgite tædas,
Exsertos avidæ pugnæ nudata lacertos?
Parte alia, cerne, ut sævis Gradivus in armis
Inplerit dictum proprio de nomine campum.

713. Hæc efficta, quoniam in monte Aventino inter reliqua opera publica ædesque sacras eminebat templum Dianæ commune, Romanorum Latinorumque sumtibus consilio Servii Tullii exstructum, unde Diana etiam *Aventina* dicta, et mons Martial. XII, xviii, 3, *collis dominæ Dianæ*. Cf. Liv. I, 45; Dionys. Hal. I, p. 25; Alex. Donati Roma vetus et recens, c. 13, pag. 213, et Nardini Roma antica lib. VII, c. 8, p. 445. —**714.** Ita Erinnyes supra II, 610 (ubi v. not.) et ap. Virg. Cul. 245. —**714.** *tædas Adcensas Phlegethontis gurgite*, h.e. letales, vel proprie, quia Diana etiam Hecate est, adeoque Dea inferna; Lenz. —**715.** *nudata pugnæ*, ad pugnam, κατὰ *lacertos exsertos*, nisi malis jungere *nudata lacertos exsertos pugnæ*, ad pugnam; more venatricum et bellatricum, ut Dianæ ac Nympharum, quarum humerus pectusque dextrum in numis et statuīs nudatum conspicitur. Vid. sup. ad II, 78 sq.; Heyne ad Virg. Æn. I, 492 et inpr. XI, 649; Spanhem. ad Callim. H. in Dian. v. 212, 213.

716. Mars campum Matium obtinet. —**717.** *Inplerit* armis, curru et comitatu (conf. ad IV, 324 sq., 430 seq.); vel potius, armorum et currus strepitu, ut IV, 436; vel denique, ut IX, 448, *clipeo campum involvens*. —*proprio*, ut VIII, 422.

Hinc Janus movet arma manu, movet inde Quirinus,
Quisque suo de colle Deus: sed enim adspice,
quantus

Ægida commoveat nimbos flammisque vomentem
Jupiter, et quantis pascat ferus ignibus iras.
Huc vultus flecte, atque aude spectare Tonantem,
Quas hiemes, quantos concusso vertice cernis
Sub nutu tonitrus! oculis qui fulgurat ignis!
Cede Deis tandem, et Titania desine bella.»

718. *Janus* tuetur Janiculum, et *Quirinus* collem Quirinalem. —**719 sq.** Jupiter in monte Capitolino se parat prælio. —*quantus Ægida commoveat*; vid. ad I, 642. —**720.** Conf. Virg. Æn. VIII, 354, ibique Heyne. Docte autem ægis ipsa dicitur *vomere nimbos flammisque*, h.e. fulmina, quæ Jupiter dextra jaculatur, dum læva concutit ægidem.

723. *hiemes*, ut III, 197. —*concusso vertice*, capite tuo. —**724.** *Sub nutu*, potestate Jovis, ad ejus quasi nutum paratos, ut IV, 712. Nam de nutu, quo Jupiter totum tremefacit Olympum (Hom. Iliad. α, 528 sq.; Virg. Æn. IX, 106; X, 115), vix cogitandum videtur. —**725.** *bella Titania*, h.e. bellum cum Diis, quale Titanes gesserunt; bella temeraria et infausta. ED. —*desine bella*; vide Heinsium ad Ovid. Art. Am. II, 725.

Sic effata, virum indocilem pacisque modique,
Mirantem Superum vultus et flammea membra,
Abstrahit, ac pacem terris cæloque reponit.

727. *flammea membra* ad oculos inprimis referenda, qui flammei et flammantes dici poetis solent in iratis et atroci vultu conspicuis; Ern. Sed eo potius *vultus flammei* spectant, utrumque vero maxime ad insignem splendorem multamque lucem, in qua Dii, quos Juno Hannibali videndos præbuerat, hominibus a se amatis heroibusque (nam alii mortales ne adspectum quidem eorum ferre possunt) manifesti nonnumquam in conspectum veniunt. Cf. Heyne Exc. XIII, ad Virgil. Æn. I, 402 sqq. —**728.** *Abstrahit*, invitum, et cum vi, a Roma, vel ejus obpugnatione et audaci conatu, avertit. Sic *avellere Pœnum* sc. invitum ac nolentem, inf. XVI, 637. Conf. ad III, 591 in Var. Lect. —*reponit*, reddit, restituit. Cf. ad V, 535.

Respectans abit, et castris avulsa moveri
Signa jubet ductor, remeaturumque minatur.
Redditur extemplo flagrantior æthere lampas,
Et tremula infuso resplendent cærule Phœbo.
At procul e muris videre ut signa revelli
Æneadæ, versumque ducem; tacita ora vicissim
Ostentant, nutuque docent, quod credere magno
Non audent hærente metu; nec abire volentis,
Sed fraudem insidiasque putant, et Punica corda:
Ac tacitæ natis infigunt oscula matres,
Donec procedens oculis sese abstulit agmen,
Suspectosque dolos demto terrore resolvit.

729 seq. *Respectans*; v. sup. ad v. 594, et ad VIII, 108. —*avulsa Signa*, ut vers. 733, *revelli Signa*, noto more, cum castra moverentur.

731 seq. Cæli serenitas extemplo oritur vel redit discussa tempestate. Conf. sup. v. 637 sq., 664 sq. —**732.** Cf. II, 663 sq., et ibi not. —*cærule*, ut I, 21. —*infuso Phœbo*; conf. Gronov. Obs. II, 7.

733. Bene Ernesti: «Egregius locus expressa veritate naturæ. Romani Hannibalem abeuntem vident. Jam respirant, idque primum vultu et ore taciti significant. Nam *metus hæret* adhuc in animis, et fraudis suspicionem alit. Sensim tollitur timor, sublato ex oculis hoste. Tum demum lætabundi sacris faciundis vacant.» —**737.** *Punica corda*; v. ad I, 5, et II, 56.

738. Versus hic bene opponitur Virg. illi Æn. VII, 518. ED.

Tum vero passim sacra in Capitolia pergunt,
Inque vicem amplexi permixta voce triumphum
Tarpeii clamant Jovis, ac delubra coronant.

Jamque omnes pandunt portas; ruit undique lætum,
Non sperata petens dudum sibi gaudia, vulgus.
Hi spectant, quo fixa loco tentoria regis
Adstiterint: hi, qua celsus de sede vocatas
Adfatus fuerit turmas: ubi belliger Astur,
Atque ubi atrox Garamas, sævusque tetenderit

745

Hannon.

Corpora nunc viva sparguntur gurgitis unda:
Nunc Anienicolis statuunt altaria Nymphis.
Tum festam repetunt, lustratis mœnibus, urbem.

750

69N **743.** *delubra coronant*; v. ad v. 641.

744 sqq. Imitat. Virg. Æn. II, 26 sqq. Diluta verbis gravitas Maroniana; at iniquior *Clément* (*Essai critique*, T. I, p. 58), quod in singulis verbis Silium carpebat; Ernest.

746. *regis*, Hannibalis. Vid. ad IV, 196. — **747 sq.** *celsus de sede Adfatus fuerit turmas*; cf. sup. v. 567, 577 seq. et 622 in Var. Lect. — **748.** *Astur*, Hispani, pars exercitus Pœnorum. Cf. I, 231 seq. — **749.** *Garamas* pro Afris, altera exercitus parte. Cf. ad I, 142, 414; III, 313. — *atrox* et *sævus*, fortis; vid. ad I, 2. — *Hannon* forte pro supplemento Carthagine vel ex Hispania misso, cui præfuisse videtur. — *tetenderit* scilicet tentoria; vid. ad III, 274.

750 sq. Nota expiatio et lustratio, ante sacrificia, preces solennes, ludos aliasque festivitates. Conf. Virg. Æn. III, 278 seq.; IV, 635. — *viva unda*, pura, gelida et fluente. Cf. VIII, 125; Virg. Æn. II, 719. — **751.** *Nymphis Anienicolis*, Anienis, ad cujus ripam Hannibal castra posuerat. — **752.** *festam urbem*, ut XI, 270. — *lustratis mœnibus*, amburbio. Conf. Lucan. I, 592 sq.; Vopisc. Aurel. 20, et Fest.

LIBER XII: VARIE LECTIONES

- 4 VL **2.** *astrifero* R. 1. — **7.** *Riphæa, Rhiphæa, Rhiphea, Ryphæea* alii. Sed vid. ad XI, 459, *flamina*, scilicet κάρτ; sed *flamine* poetam scripsisse crediderim. — **9.** *spondente die* Col. Tell. et R. 2, quod recepit Lefeb. putans *diem* esse tempus, sive tempus anni, ὥραν. Sed Silius expressit Maroniana *in lucem* et *arduus ad solem* Æn. II, 471, 475, et Ge. III, 439, ubi vid. Ill. Voss. Nova cutis maxime micat, coruscat, reperlucet radiis solis, ad quem caput extollit serpens. — **10.** *afflat* Ox. et Put.
- 6 VL **16.** *Inpulerat* conj. N. Heins. coll. Lucan. I, 69; VII, 16, et aliis locis, quæ laudavit ad epist. Ulixis Sabiniani v. 68. Sed vid. not. — **18.** *Molli luxu labefacta meroque, Et somni illecebris t. m. f.* opinabatur N. Heins. coll. I, 256; III, 557; Virg. Æneid. IV, 395; VIII, 390; Lucret. IV, 1112; Val. Fl. VII, 175 et al. Sed Drak. bene monet, τὸ *madefacta* apprime convenire ac conjungi et τῷ *fluebant*, (quum *luxu fluere* dicatur homo eo enervatus Liv. VII, 29 et 32) et voci *mero*. Sic et *fluere mollitia*, vel *diffluere luxuria* dixit Cic. et poetæ passim *vino madere, madidum esse, inrigari, dilui, tingui, proluere se*; βρέχεσθαι, τέγγεσθαι, quin et *madet mens* Lucret. III, 477, quem Drak. præter alios laudavit. *Madefacta* et *madida* etiam dicuntur vel omnino repleta, plena, propr. vino, (ut *madere*, seu *madidum esse vitis, artibus, jocos, Socraticis sermonibus* apud Gell. XIII, 8; Martial. I, XL, 3; IV, XIV, 12; Hor. Od. III, XXI, 9, ubi vid. Jani) vel quæ madida sunt aqua, et hinc mollia, effeminata. Utraque notio h.l. apta. Ceterum possis etiam distinguere post *madefacta*, et jungere *mero torpentia m. f. Membra*, largiore meri usu in somnum *delapsa*, torpent; unde *merum* poeta egregie per adpositionem vocavit *somni inlecebras*. Sed præstiterit hæc verba tam ad *luxum*, quam ad *merum* referre. N. Heinsius *luxum* de Venere tantum adcipit, et Ernesti *inlecebras somni* verecunde pro Venere poni putat. Neutrum defendere ausim. — **23.** *clipei* Put. et Tell. Vulgo *clipei*, claudicante versu: quam tamen licentiam non insolentem forte in poeta esse, monet Lefeb. — **24.** *arma fovere* haud dubitanter emend. N. Heins. coll. VIII, 92, 128; IX, 43; Lucan. IV, 152, et al. Sed vid. not.
- 7 VL **28.** Verba *non spreta vigoris* corrupta videbantur Barthio Adv. IV, 10; ubi hanc putabat poetæ mentem esse, non propter opes, nec quod gloriam ex victoria quæreret, Hann. ad Neapolin movisse, sed portus gratia. Negandi vero particula contrarium infert. Hinc et *tum spreta vigoris* corrig. N. Heins. *non læta*, vel *non feta vigoris* Burm. *non aspra* (pro *aspera*) *vigoris* Marcil. ad Hor. Epod. V. Sed omnibus his non opus; neque ea forte in mentem venissent viris doctis, nisi de urbe otio ac mollitie diffuente cogitassent. Sed poeta ipse memorat v. 41 seq. et 53 seq. Neapolitanos fortiter olim Hannibali repugnasse, nunc vero (v. 31, 32.) in otio vivere; cf. not. — **30.** *quos peteret* suspic. N. Heins. ut ad *portus* referretur. Sed doctior forte vulgata. — **31.** *Nunc* Col. Ox. et Tell. cum edd. Marsi, quod recte probavit N. Heins. coll. v. 396 sq. et Virgil. Æn. II, 21, (quibus locis add. sup. I, 293) ut poeta agat de suo tempore, quo studia maxime Neapoli exulta sint. Idem et *Jam molles* legi posse arbitrabatur; cf. ad XI, 41. *Huc* Put. *Hinc* Parm. Vulgo *Nam. Male!* — **33.** *et ante memorabile* inseruit Nicander: in scriptis certe et omnibus ante Juntinam edd. non legitur, *sacrum et memorabile nomen* conj. Withof. *suis... muris* castigandum opinabatur N. Heins. non inprob. Drak. ut vel τὸ *suis* positum sit pro *ejus*, scilicet Neapolis, (quem reciproci usum vindicari dicit a Perizon. ad Sanctii Minerv. II, 11; Victor. ad Cic. Ep. ad Att. XII, 28; Rittersh. ad Gunth. Ligur. I, 452; Gifan. in Ind. Lucret. voc. *dispansus*, Barth. Adv. XII, 13; ad Rutil. I, 292, et Muncker. ad Hygin. fab. CXXI) vel Neapolis dicatur urbs Parthenopes Sirenis, quæ *suis muris*, seu suæ urbi, ex se nomen inposuerit, ut *Sirenum domus* Petron. Sat. c. 5. — **38.** *Non ulla valuit p. P. Tutas mole vias*, vel *non ulla Tuta mole vias* corrig. N. Heins. coll. vss. 70 et 108, ut *moles tuta* sint mœnia oppidi. At vid. not.
- 9 VL **48.** *æde Tonantis* maluerit N. Heins. Sed *sedem T.* etiam eadem Jovis dici posse, vel Tarpeium montem, in quo ejus templum fuerit, jam monuit Drak. coll. X, 432; XI, 85; XII, 517 al. Add. XIII, 55.
- 51.** *primis* Col. et Ox. *incepti* Mars. in not. Vulgata lectio haud dubie corrupta. *Irritus inceptus prima si a. u.* conj. Barth. Adv. IV, 10; *Irritus incepti*, vel *insessa*, vel *obsepta primus si a. u.*

Dausq. *Irritus incepti* (ut VII, 131, et similia passim millies) *primi*, vel *prima si a. urbe* N. Heins. Posterius et mihi in mentem venit, idque ed. Lefeb. et prob. Drak. ut sensus sit, Neapolin primam in Italia urbem fuisse, quam obpugnauerit Hannibal. —53. *e muris* conj. N. Heins. et mox *pluebant*, quod recepit Lefeb. qui illud a Petrarca lib. VI, ex h.l. petitum putat; conf. Stat. Theb. VIII, 417, et sup. *ad I, 311*. Nec tamen video, quid sit, quod vulg. displiceat, vid. *not. ad II, 131*, et inpr. Heyne Obs. in Tibull. I, x, 68.

55. *quæ* pro *quos* reponendum putabat N. Heins. et *quum* Dausq. In utramque conjecturam ego quoque incidi, et posterior præferenda videtur, quia sequitur *illa*, et antiqua scriptura *quom* facilius vitiosam lectionem *quos* gignere potuit.

61. Vulgo legitur *Defessus subigit*, quod Ernesti servavit et ita interpretatur: cogit, imperat militibus ad Cumas se *vertere*. Quam rationem, etsi valde contortam, concoquerem tamen, modo *militum* vel in his vel in præcedd. verbis mentio fieret. Quæ difficultas tollitur, si levi mutatione *Defessos* reposueris auctore Barth. Adv. IV, 10; *subiit* Col. unde *Defesso subiit* (h.e. succurrit, in mentem venit) conj. N. Heins. prob. Drak. *Defessum subiit* ed. Lefeb. Sed neutra emendatione nodus ille solvitur. Hinc scripsi *Defessos subiit*, qua lectione admissa nihil superest, quod displicere et lectore obfendere possit. *Defessos* milites ad Cumas *vertere*, *ducere*, *subiit*, cœpit, conatus est Hannibal. Sic *subisti pellere tela*, et *torquere carinam*, dixere Stat. Silv. V, II, 105, et Claudian. de cons. Mall. Theod. 46. —64, 65. Reduxi vulgatam, etsi suspectam, lectionem, quoniam nulla VV. DD. conjectura mihi satisfacit. —*Sedere* pro *adsidere*, vel *obsidere* positum existimabat Cell. quod non plane repudiandum videtur: nam verba simplicia centies pro compositis, et hæc pro illis occurrunt, inpr. in scriptoribus posterioris ævi. —*Portus* Col. quod etiam conjecerat Dausq. idque adridere potest coll. v. 29, et verbis Liv. XXIII, 36: *Hannibal, quia Neapolim non potuerat, Cumas saltem, maritimam urbem, habere cupibat*; conf. *not. ad v. 27* seq. Sed eandem notionem poeta jam v. 60, expresserat, et hinc consilium urbis obpugnandæ declaraverat voce *portus* nomini ejus adjecta. Itaque voc. *iterum* ejusque repetitio ad ea, quæ v. 37, 40, traduntur, spectare videtur, et ut sup. *mœnia, viæ* ac *portus* Neapolis, sic h.l. *muri, aditus* et *portus* Cumarum memorantur. Præterea de obpugnatione urbis sermo est, quam Hannibal frustra tentabat, a Graccho repulsus, de qua plura vid. ap. Liv. XXIII, 37; *iterumque sedere Ad portas*, vel potius *portus*, (ut *sedere ad Suessulam, Trebiam, Ticinum, mœnia Romæ* et similia apud Liv. VII, 37; XXII, XXIII, XXVI, 11; Virg. Æn. V, 440 et al.) scribendum putabat N. Heins. qui tamen suspicabatur, aliquid forte apud Silium excidisse, quoniam *vetabat* ad *sedere* referri non posset. *Portarumque aditus* malebat Withof. *iterumque tenere Portus, atque*, etc. conj. Burm. non inprob. Drak. qui tamen eandem difficultatem hac distinctione removisse sibi videbatur: *iterumque sedere, Portus atque a. i. s. vetabat*; si modo *sedere* exponeretur, nihil agendo tempus sine fructu perdere, (vid. *not. ad X, 598*) et ad hoc verbum intelligeretur *jubebat*, vel *cogebat*, quum dudum notaverint eruditi, veteres interdum duabus pluribusve vocibus unum verbum addidisse, quod uni tantum responderet, omissis, quod alteri conveniret. Distinctionem illam, a Dausq. jam propositam, præter Drak. receperunt Lefeb. et Ernesti, qui hanc quoque interpretationem adscivit, et eundem contulit Phædri locum Fab. IV, 17, 31, *non veto dimitti, verum cruciari fame*, scilicet jubeo. Neque etiam ignoro vel diffiteor, a scriptoribus tam Græcis quam Latinis sæpe duobus pluribusve membris unum jungi verbum, cujus plenus significatus ad unum modo membrum referri possit: sed tum ex hoc verbo generalis vel cognata notio, non vero contraria, petenda et ad reliqua membra transferenda est, nisi hæc durities additis vocc. *verum, sed* et similibus mitigetur, ut ap. Phædr. l.l. vel ap. Liv. III, 55, *negant quemquam sacrosanctum esse, sed eum, qui eorum cuiquam nocuerit, sacrum sancire*; conf. Liv. III, 48, pr. XXII, 12; Cic. ad Div. VIII, 10 (*de quo negant Cæsarem laborare, sed Pompeium valde nolle*) *Vetare* est id. qd. *jubere non*, et *negare* id. qd. *dicere non*, eaque notio generalis vel pars tantum pleni significatus ad alterum membrum referenda: at tum semper adjectis conj. *sed, verum* al. contraria designatur sententia; conf. sup. *ad VI, 179*; Faber et Burm. ad Phædr. l.c. Gron. Obs. IV, 2; Manut. ad Cic. pro Quintio c. 26, et ad Div. IV, 5; Janii A. P. p. 270, et inpr. Stroth. ad Liv. III, 48, 55 et 67, ubi multa exempla, quum Græca tum latina, congescit. Neque tamen in vulgata lectione acquiesco. Poeta forte scripsit *iterumque nocere Portis*, scilicet pulsando et quatiendo, ut sup. v. 40, vel *iterum quassare Portas*, vel, quod his præstiterit quodque minus a vulgata scriptura recedit, *iterumque ferire Portas*, h.e. pulsare, quatere, (cf. sup. v. 40) ut *ferire murum arietibus* ap. Sallust. Jug. 76 al. 79, et similia passim obvia. —66. *rimaturque* scripti; *rimatur omnia* priscæ edd. errore operarum, unde Nicander, ut laboranti versui mederetur, primus *rimatur et omnia* edidit in Juntina, et inde alii, —68. *qui* legitur in Oxon. et priscis edd. quas Drak. consuluit, forte et in aliis libris et scriptis et editis, quorum lectionis varietatem h.l. non advertisse videtur N. Heins. *quis* primum exstat in Junt. Ego restitui *qui*, tum ob auctoritatem codd. tum propter ea, quæ dixi *ad II, 645*. —75. *tene, heu!* Col. Vulgo *tenet heu!* quod revocavit Lefeb. ut per emphasin iteretur *tenet*, et pronomen more Sillii omissum sit. —76. *Gracchusque* Paris. nescio quæ, teste Dausq. —77. Vox *Non* semper me obfendit; nam Gracchus eruptione ex oppido simul duabus portis facta, stationes hostium fudit fugavitque in castra, vid. Liv. XXIII, 37. Id vero novum est argumentum, quo Hannibal utitur ad ignaviam militum increpandam; conf. *not.* Nunc video, eandem difficultatem sensisse Lefeb. qui reposuit *Nunc*. Non male, nisi præstiterit *En*, quod sarcasmo adfectuque irati H. aptius, et Silio in deliciis est. —78. *A vobis* quidam. —79. *Casu ut gesta putent* malebat N. Heins. *Vos per Tyrrena*, etc. primus edidit Nicander apud Juntam. Sed vid. *ad I, 658*. —81. *vestræ* Col. unde *dignos vestræ famæ* scribendum putabat N. Heins. Conf. *not. ad VIII, 383*. Mihi potius pron. *vestra* languere videtur, quoniam jungitur verbis *quam trahitis*, et *vosmet* modo præcessit. Neque etiam facile expedias formulam loquendi *famam trahere*; utrum sit possidere, an secum quasi ducere, an, quo sensu Ern. adeptus, huc usque comparasse. Nihil horum satisfacit, et crediderim potius legendum esse, *dignos jam vosmet reddite, gestis* (h.e. ex vel a rebus gestis) *Quam trahitis, fama*. Sic *famam trahere a censu* dixit Juvenal. XI, 23; *nomen e causis t.* Plin. XV, 14, et similia alii, ut et *ducere nomen*, etc. ex vel *ab aliqua re*. —82. *in pectore* primus edidit Marsus. Male. Conf. Heins. ad Claudian. in Rufin. II, 79.

84. *Arrigere* tacite et contra librorum fidem scripsit Lefeb. *mentes*, non *mentem*, scripti.

—**85.** *hinc perlustrans*, postquam nempe militum animos adhortando erexerat, conj. N. Heins. coll. III, 45, 46. —**86.** Vulgo *Virius*, ut et v. 104; conf. ad XI, 65. —**87.** *Inmeritus*, vel *Ante omnes ductor*, (ut inf. v. 299) vel *Intuitus ductor* opinabatur N. Heins. *Infidus ductor* Burm. Sed vid. not. —**89.** *bella timeret* Col. *timeret* scripti et R. 2; cum aliis vetustis edd. teste N. Heins. Sed priscae edd., quas Drak. consuluit, in vulgatum *regna teneret* conspirant, nisi quod *tenerent* legitur in ed. Benes. et in marg. R. 1. Vox *regna* e Virg. *Æn.* VI, 14, margini adscripta, et deinde recepta videtur; *bella* in cod. Col. legi solus notavit N. Heins. non, quod mireris, Modius. Sed recte, opinor, monuit Withof. vulgatum *regna* retinendum esse, quod et loco citato Virg. firmetur, et aptissimum sit h.l. quod Minos non opus habuerit, Dædalo in regno suo adhuc commoranti bellum inferre, adeoque Dædalus timuerit regna, non bella Minois, ideoque fugerit.

15 VL **105.** *atros* pro *actos* Put. —**106.** *invia tecta* conj. N. Heins. vel *irrita cœpta*, quod recepit Lefeb. Sed exquisitior et doctior est vulgata lectio, vid. not.

16 VL **118.** Vulg. *dispulit æquor*, quod primus edidit Nicander, et Dausq. etiam inprobavit.

—**119.** *victor* Col. Vulgo *vector*. N. Heins. emendabat *abductor*, vel *rector*, vel *ductor*.

—**121.** Verbum *monstrat* suspectum videri potest vel in h. versu vel sup. v. 115. Sed hujus incuriæ; culpa in ipso forte poeta residet.

17 VL **127.** *voramine* Col. a *vorare*, iudice Lefeb. —**130.** *At juxta caligantes, longumque* Col. et R. 2, nisi quod in hac *juxta* legitur errore typ. Vulg. *Ac juxta caligante situ*, quod quum metri legibus repugnaret, D. Heinsius tò *Ac* sustulit, quem sequutus est Rapheleng. prob. Richter. Specim. Obs. Crit. p. 74. Illud *ac* etiam omissum in ed. Basil., at *juxta* post *situ* positum. *Juxta ac caligante situ* Cell. *caligante*, omisso τὸ *situ*, Put. teste N. Heins, sed, si Lefeb. fides habenda, *At mixta caligantis locumque*. —**135.** *Ostentant* Tell. quam veram lectionem, quod mireris, primus Nicander revocavit in ed. Junt. *Obstentant* Put. *Ostentat* Col. et Oxon. cum priscis edd.

18 VL At proxime præccssisse *narrant*, et mox sequi *tradunt*, jam monuit Draken. —**138.** τὸ *Parturit* mendosum videbatur Barth. Adv. IV, 10 (ubi leves has adtulit rationes: «illud *exsibilat* minime de igni capere potes, nec ad id, quod sequitur, intelligendum, quum ibi *inmugit* legatur, neque tellurem *exsibilare* dicere licet; quare necesse est, ad τὸ *flatus* referas») et N. Heins. Ille emendabat *Pars ruit*, pars flatuum intus conceptorum exhalatur, cum furore et magno impetu; hic *Par furit*, vel *Perfurit*, ut hæc verba referri possint ad illa de Vulcano, quæ sequuntur, *Mulciber inmugit*, et prius agatur de flamma ac vapore hic locorum exundante, nunc de fremitu, qui sub terris audiatur, ut ap. Petron. c. 120: *Est locus, exciso penitus demersus hiatu Parthenopen inter magnæque Dicarchidos arva, Cocyta perfusus aqua, nam spiritus, extra Qui furit effusus, funesto spargitur æstu*. Hæc conjectura non inprobanda videtur, nisi potius vel hic vel præc. versus ejiciendus est et glossam redolet: sensu certe parum differunt, et *æstuat* respondet τὸ *parturit*, ut *exhalat* τὸ *exsibilat*. Non ignoro quidem, me in poeta luxuriantis ingenii versari; at vix crediderim, eum tam abrupte dixisse, *tellus æstuat et exhalat, parturit et exsibilat*. Lefeb. monet, Barthium et Heins. mirum quantum ineptire, et Ernesti, eorum conjecturis non opus esse: sed neuter rationes adjecit. Verbum *parturit* τὸ *rumpere* obponi et ad Vulcanum referendum, adeoque minorem distinctionem in fine versus ponendam esse, existimabat Withof. —**140.** *fretis* Col. Ox. R. 2, *fletis* Put. et Tell. Vulgo *foras*. —**143.** *gigantas* pro *gigantes* primus edidit Drak. ex emendat N. Heins. vid. ad IX, 309. —**145.** *minatur* primus reposuit Aldus, errore forsan operarum. —**147.** *Munanto* Ox. *Numanton* Put. *Numanta* priscae edd. solemni varietate vid. ad III, 494, et IV, 276. Veram scripturam primus restituit Wolf. in ed. Basil. et defendit Delr. ad Senec. Herc. Fur. v. 980. —**150.** *eructantem* conjicere possis. Sed vid. Burmann. ad Valer. Flacc. lib. II, vers. 30, et Heins. ad Ovid. Metam. lib. V, v. 353.

19 VL **152.** *Vesvina* Put. quod reduxit N. Heins. pro vulg. *Veseva*, cujus voc. prima syllaba a poetis corripitur. *Besvina* Col. vid. not. ad VIII, 654. *Vesuvina* tamen in Put. legi testatur Lefeb.

—**153.** *stratusque ruina*, h.e. obstratus saxis exesis et late ejectis, ex probabili conj. N. Heins. *statusque* Put. Vulgo *fractusque*. —**154.** *Ætnæ saxis certantia saxa*, hoc est immensæ altitudinis, conj. Dausq. et *Dorleans* ad Tac. Ann. IV, p. 499, ubi tamen vulgatum quoque non prorsus respuit, et recte ita explicat, ut Vesuvius eadem fata, quæ Ætna habere dicatur, globos scilicet saxaque ignea eodem modo volvens.

20 VL **159.** *Phereciadum* Col. prob. N. Heins. At vellem, rationes adjecisset, *et post muros perperam* additur in priscis edd. non in scriptis libris, et bene illud extrudere D. Heins. Raphel. et Cellar.

168. *ferri* scripti et R. 2, quod etiam conj. Dausq. *ferre* R. 1. Vulg. *ferre*, et sic quoque ed. Lefeb. sed errore typ. *pubem* Rapheleng. ed. —**169.** *capite* scripti et R. 2. Vulg. *rapite*; at sequitur *capitque*. —**170.** *Circumdant rapide* malebat N. Heins. et v. **171**; *volat* pro *sonat*. Sed *sonat*

21 VL Marcellus, i.e. clara voce, ita ut audiri possit, dicit, quæ a Nerone et Tullio fieri velit; Drak. —**174.** *Larinantia* Oxon. et ed. Dausq. —**179.** *revellere* Col. et R. 2, quod tamen, quia modo præcessit, corruptum et e glossa ortum videri potest. Vulg. *evellere*. —**180.** *tentare irrumpere*

emend. Lefeb. Sed *rumpere* poetis etiam est id. qd. inrumpere, intrare, ut ap. Val. Fl. II, 37; Virg. *Æn.* XII, 683, et al. Conf. not. ad I, 54.

182. *Hinnitusque* (equorum) Col. *Invitusque* Oxon. Vulgo *Tinnitusque simul litui*, quod ipsum quoque recte dicitur et apte, vid. not. ad XIII, 146. —**184.** *undique* pro *incita* Puteol. unde recepere Drak. et Ern. suadente N. Heins. Sed quomodo hoc ex illo oriri potuerit, difficile dictu est, et τὸ *undique* glossam potius redolet vel emendationem; *disjectis portis* (ut VII, 523 et 568) Put. Tell. et R. 2, recte, quoniam de erumpentibus sermo est, *d. turmis* Col. perperam e v. seq. Vulgo *d. telis*. —**185.** *flumine* scripi, si fides habenda N. Heins. Sed Lefeb. contendit, in omnibus et scriptis et editis libris legi *turbine*, quod idcirco reduxit. Verba certe *turbine turmæ* auribus ingrata sunt, et τὸ *flumine* tum elegantius est, tum aptius τὸ *effusæ*, vid. not. et Heins. ad Claud. in Rufin. II, 427, ubi etiam *turbæ* e scriptis recipiendum putavit. Eum sequuti sunt Cell.

22 VL Drakenb. et Ern. Ego vulgatum *turmæ* revocavi cum Lefeb. et vers præc. ad pedites, hunc vero ad equites refero. Silius expressit Liv. XXIII, 16; *Patefacta repente porta, Marcellus signa canere, clamoremque tolli, ac pedites primum, deinde equites, quanto maximo possent impetu, in hostem erumpere jubet*. —**187.** *aut Borea* malebat N. Heins. Tum vero vs. sq. etiam *Aut*, vel *Et rupto* scribendum erit. Silium contra in illo ter repetito ut elegantiam captasse putabat Drak.

—**189.** *terrente* R. 2, et hinc alii, *visu* Put. quod recepit Drak. ut sensus sit: Hannibal, viso militum in se ingruentium torrente dejectus, victoriam sperare non audet, *visu* Ox. R. 1, Med. et recent. edd. Vulgatam lect. *terrentem visu* non inprob. Drak. si exponatur: Hannibal non sperare potest, se truci vultu (qualis describitur sup. XI, 337 sq.) arma ei viros dejecturum, seu repulsurum esse. Ita quoque Ernesti verba *armorum v. dejectus sperare valet* interpretatur, ut *dejectus* sit vox substant. non participium, ne *sperare* nude ponatur et dura efficiatur sententia, *torrente nisu* Col. et ex eo Lefeb. qui coll. XVI, 248, et Virgil. *Æn.* XI, 852, hanc putat esse h.l. sententiam, eleganter et graphice expressam; Hann. dejectus vehementissimo impetu Romanorum, non valet sperare. Nihil horum satisfacit, et poetam scripsisse crediderim: *Nec, torrente, Libys, viso armorumque virumque Dejectus spe*, (ut ap. Cæs. B. G. I, 8) *stare valet*, cf. mox v. 195, 196. Si quis tamen nostram lectionem retinere malit, ea sic videtur explicanda: *visu torrente*, multitudine *armorum virumque*, Romanorum, cum impetu inruentium, (vid. not. ad v. 185) *dejectus* animo (ut ap. Virg. *Æn.* X, 858) *non bene sperare valet*. —**190.** *Dejectum* Mars. et inde alii. —**191.** *prægressus* Col. ut *prævectus* V, 170, ubi vid. Var. Lect. Vulg. *progressus*. Quidam jungunt *adtonito equo*, et Drak. malebat legere *dux D. instat Adtonitis*, militibus Punicis. Sed τὸ *Adtonito* referendum ad præc. *Libys*, —**192.** *asta* Med. et Rom. 1, ad cuius marginem docta manu emendatum est *astat*. —**193.** *fert* h.e. regit *gressus dexter Deus* corrig. N. Heins. Sed *fer gressus* eodem sensu dici, quo XV, 559, monuit Drak. —**194.** *ad muros*, non *in muros*, scripti. —**196.** *sta* scripti et R. 2, *stat campus* in vulg. *stet campus* emend. Dausq. non inprob. Barth. Adv. IV, 10, qui tamen malebat *stent* et *Mars his manibus*. Sed τὸ *sta* δεινῶς repetitur, et *in manibus* dicitur, ut apud Val. VI, 460, Stat. Thebaid. X, 29; Lucan. VII, 253, et al. vid. not. ad VII, 35. —**197.** τὸ *a* abest a Col. et hinc ab ed. Lefeb. *e cæde* Put. *dimitte* conj. N. Heins. et v. 205, *summo Dedecori*. Idem v. 208, pro *sævo*, quod mox sequitur, reponendum putabat *lævo*, quod recepit Lefeb., vel *fædo*, vel *sævo*.

212. *Pulydamanteis* præter alios scribendum censebat Heins. ad Ovid. Met. XII, 547, quod in Πολύδαμας prima corripitur. Sed idem recte monet ad Ovid. Epist. Her. V, 94, membranas veteres in locis Ovidii, Siliii, Propert. III, 1, 29, et Pers. I, 4, constanter pro vulgata stare scriptura, ei Græcis non modo Πολύδαμας et Ion. Πουλύδαμας, sed etiam dialecto Dor. et. Eol. Πωλύδαμας dici, ut Κοράλλον, Κουράλλον et Κωράλλον. Ὀλυμπος, Οὔλυμπος aliaque similia. Idem jam animadvertit Dausq. —**220.** *Aonio plectro* Col. Recte. Vulgo *Aonios*, et sic quoque ed. Drak. errore typ. —**221.** *duxere parem* suspicabatur N. Heins. prob. Drak. —**222.** Hunc versum, qui a vulgatis libris abest, revocavit Modius e cod. Col. in quo tamen *nator* invenit N. Heins. qui conj. *grator*, vel *carior*. At vid. ad XI, 512. —**225.** Vulgo post *Pauli*, et *decoris* v. 228; et *undis* v. 231, puncta ponuntur. Sed apodosis sequitur demum v. 234 sq. et verba *puer illa gerebat...* *advectus ab undis* pro parentesi habenda sunt; quæ quoniam longa est, memoriæ iuvandæ causa protasis v. 232 et 233, repetitur; conf. inf. ad v. 441. Hinc distinctionem mutavi. —**227.** *ora*, Col. R. 1, Parm. Med. Marsi et Martini Herbip. edd. *hora* cum adspirat. Ox. Conf. Heins. ad Claud. de laud. Stilic. II, 136, *ore* Put. et vulg. edd. —**231.** *ab Indis* primæ edd.

234. *Ceu*, non *Cum*, Col. Ox. Parm. —**242.** *spoliatque jacentem* conj. Burm. At vid. not. —**244.** *honoræ* Parm. unde *et formæ populator honoræ* corrig. N. Heins. quod legitur in R. 1, et Med. Verius tamen putabat esse *et formæ populatur honorem*, ut ap. Iscan. de bell. Troj. IV, 70, At *honores* doctius dixit Silius pro honore, ut Virgil. *Æneid.* I, 591. —**245.** *tum lactea cervix* emend. N. Heins. nostra verba nihili esse putans: et dubius hærebat Drakenb. Si quid mutandum, reponerem *et violacea cervix*. At vid. not. —**248.** *sacrat*, vel *saccat* pro *jactat* Col. —**251.** *rapta casside* maluerit N. Heins. coll. vers. 258.

253. *ad socios* primus edidit Nicander apud Juntam —**258.** *Antenorida* tacite edidit Lef. ex emendat. N. Heins. Cf. ad III, 650, et Serv. ad Virg. *Æn.* III, 475.

266. Suspicio legendum esse *discrimine vitæ*, (quæ lectionis varietas et vocc. *leti* ac *vitæ* permutatio passim reperitur v.c. ap. Virg. *Æn.* X, 511) vel *Avehitur parvo ductor discrimine leti Turbatus*; cf. Heyne ad Virg. *Æn.* IX, 143; X, 511, et Heins. ad Ovid. Met. VII, 426. —**267.** *furens*, quod conjecerat Dausq., est in scriptis, teste N. Heins. cui et *fremens* in mentem venit. At Lefeb. reduxit vulgatum *ferens*, et hæc notat: «In nullo cod. vidi *furens*, et *ferens* parum tute mutatur in *furens*: idiotismus est solentissimus auctori.»

273. *primus*, non *primo*, Col. et Put. Cf. ad II, 235. —**277.** *sub casside* conj. Dausq.

285. *mene... statui*, scilicet decet, vel æquum, seu par est, emend. N. Heins. Recte puto: nam elliptica talis oratio, quod jam monuit Drak. qui tamen vulgatam lect. sine necessitate non repudiandam putabat, iratis et indignantibus, quique turbato sunt animo, maxime convenit; cf. Virg. *Æn.* I, 37; Gron. ad Stat. Theb. IX, 65; Lambin. ad Horat. Epod. VIII, 1, et Sat. II, 14, 83; *jam* pro *tam* R. 1, 2; Ben. et Marsi sec. ed. quod edidit Lefeb. *turpi* pro vulg. *tristi* e scriptis et R. 2; recepi cum eodem, probb. N. Heins. et Drak. *tam turpi crimine dignum* suspicari possis coll. simili loco Virg. *Æn.* X, 668 et 681, ubi Heyne monet, fugæ flagitium a viro forti *crimen* adpellari. —**289.** *ad* abest a Put. unde *quum bella vocarent* (de qua locutione vid. ad X, 112, et not. ad IV, 508) conj. N. Heins. cui tamen vulgata scriptura videbatur verior, quam Draken. firmavit coll. II, 452; VII, 103; IX, 647; XII, 345; XVI, 53. —**294.** *spolium* (scilicet galeam Pauli v. 224 sq.) e Col. recepi suadente N. Heins. Vulgg. *spolia*.

295. *At jam sueta* non male conj. Withof. —**296.** *recreata*, non *recreare*, Col. Tell. Rom. 2. —**304.** *meditati... Metelli* Col. et Ox. *meditari* Put. et Med. *meditatum* R. 1, *meditantum* Marsus et alii eum sequuti. —**305.** *Concilium* emend. Heins. ad Claud. in Eutrop. II, 325, in marg. Male! Eidem τὸ *scelerata* mendosum videbatur: at Drak. monet, poetam, quum Metelli consilium mitiori, quam par esset, vocabulo *culpam* vocasset, ingravasse insuper, culpam *sceleratam* dicendo; mitius enim esse *culpam*, quam *scelus*, et has idcirco voces ubique ab Ovidio, inpr. Trist. IV, 1, 24, distingui. —**306.** *cessat*, non *cessit*, scripti, R. 1, 2, Med.

309. *derepta*, non *direpta*, scripti; conf. ad IX, 29; X, 318. —**310.** *ruunt* tacite scripsit Lefeb. Leviori mutatione *ministrat* reponi potest. Sed nec ea forte opus est. —**311.** *tantæ* malebat N. Heins.

- 32 vl **320.** *Cirrho* non est in Colon. *Parnaside Cirrho* (ut apud Ovid. *Metam.* XI, 165, et similiter *Argolis, Tænaris, Cecropis* et alia) corrig. N. Heins. qui conf. ad Ovid. *Epist. Her.* VI, 81; VIII, 72, ej. *Art. Am.* I, 172 et al. *Id. prob. Drak.* cui *Parnasia responsa* languere videbantur. Vulgg. *Parnassia*: at in codd. melioris notæ scribitur *Parnasus* et *Parnasius*, vid. Perizon. ad *Ælian.* V. H. VIII, 11; Pier. et Heins. ad *Virg. Ecl.* X, 11; Casaub. ad *Pers. Prol.* v. 2. Græcis tamen tam *Παρνασσός*, quam *Παρνασός* et *Παρνησός* dicitur. —**323.** *intacta* Put. unde *instincta* (ut ap. *Lucan.* V, 150) conj. Lefeb. —**325.** *Adversi et q. duro sub M. m.* Put. *Adversi en quidquid duro s. M. m.* vel *Adverso en q. duri s. M. m.* (ut ap. Ovid. *Fast.* I, 60) suspicab. N. Heins.
- 33 vl —**331.** *meminisse* Puteol. R. 1, *Mediol. miserasse* conj. N. Heins. coll. *Virgil. Æneid.* lib. VI, vers. 56. Sed cur poetam non deceat, variare verba? —**335.** *violentus* Col. *Tell. et R.* 2, quod recepi cum Lefeb. pro vulg. *violenter*, quod glossam redolet. Illud doctius est: *violentis* Oxon.
- 34 vl **337.** *Atque*, non *Ast*, Col. *Parnasi*, non *Parnassi*, omnes antiqui; conf. ad v. 320.
- 35 vl **343.** *Sardoas p. quatiebat m. turres*, ut XIII, 36, 107, 267; *Hor. Od.* IV, 6, et *Lucan.* VI, 136, maluerit N. Heins. qui tamen *terras* quoque et *campos quati* exemplis sup. I, 297, probaverat. —**345.** *Hampsicora*, seu *Hampsicoras* in membranis legitur *Liv.* XXIII, 32, 40 et 41: in vulgatis *Harsicoras*; vid. ibi *Drak.* qui scriptorum fidem sequutus est: *Hypsagoras*, vel *Hapsagoras* scribendum putabat *Dausq.* —**347.** *Hostus erat, cujus* Col. *Ortus erat Cumis* Ox. *Put. R.* 1, *Parm. Med.* Vulgo *Oscus erat, cujus*; conf. v. 403, 413, et sup. ad I, 437. —**348.** *Asper pacis*, ut *lenis belli* in vet. exemplari *Stat. Theb.* VII, 26; *Rom.* 1; *Ben.* ei inde Lefeb. —**351.** *accendere*, h.e. adhortari, *Put. R.* 1, *Parm. Med.* Cf. IV, 169; IX, 244, (ubi vid. *Var. Lect.*) *Claud. in Rufin.* II, 173, et 296; ad quæ loca vid. *Barth.* et Heins. *Vulgatum accedere* reduxit Lefeb. non inprob. *Drak.* modo jungas *pugnæ avidas dextras*, h.e. milites pugnandi cupidos. Sic *dextræ* sup. XI, 539, inf. XVI, 18, et al. vid. *Gron. Diatr. Stat.* c. 40, p. 263. —**352.** *tenebrosa* Col. unde recepi: *nemorosa in via* inf. v. 376; *salebrosa* conj. N. Heins. Vulgo *latebrosa*. —**353.** *profusa* primus edidit *Marsus*, et perperam defendit *Dausq.* ut sit longa semita; *fuga* Oxon. *captans* *Modius* e Col. —**354.** *Virgulta,...* *valle*, h.e. *virgultis obsita*, (ut ap. *Sallust. in Fragm.* p. 1009, ed. *Cort.*) *Ox.* vel potius, si Lefeb. fides habenda, tres scripti et *R.* 2, vid. not. ad I, 173. Vulgo *Occulta valle*, ut VII, 133, et ap. *Liv.* X, 14; XXVI, 5; XXVIII, 11. Sed *virgulta*, quod elegantius est et doctius, quam ut ab indoctis librariis excogitari potuerit, præferunt *Barth.* (*Adv.* IV, 10,) Heins. *Draken.* Lefeb. et *Ern.*
- 36 vl **356.** *Fastigatur* Col. unde recepi cum Lefeb. qui exponit, ex aquis earumque verticibus altissimis eminet. Sed vid. not. ad V, 50. *Sensim fastigans compressa cacumina nectit.* Ibi *Drak.* laudavit *Cæs.* B. G. II, 8; IV, 17; B. Civ. II, 10; *Plin.* XXIV, 19; *Elmenh.* ad *Appulei.* *Florid.* p. 346, et *Savaro.* ad *Sidon.* *Apollin.* *Epist.* III, 6. Vulgo *Castigatur*, h.e. comprimitur, coeretur, constringitur et nonnulli coartatur, ne continua sit, aut procurrat latius in pontum. Ita bene *Barth.* *Adv.* XXII, 14, et *Draken.* qui lectores remisit ad *Gron. Diatr. Stat.* c. 24; *Dresem.* ad *Iscan.* *bell. Troi.* I, 157; *Barth.* ad *Stat. Theb.* IX, 687, et *Burm.* ad *Petron.* *Sat.* c. 47: *Homer.* ἰμάσσειν *Iliad.* β, 782: contulit *D.* Heins. —**357.** *sub margine* *Marsus* edidit errore librarium, et hinc alii. —**366.** *in* deest in *Oxon.* et *Put.* —**370.** *inviduata* *Ox.* prob. *Barth.* qui exponit, prorsus viduata, et *viduata* *Put.* *viduata veneni* emend. N. Heins. coll. II, 247. Sed v. exempla ibi laudata, et *Bentl.* ad *Hor. A. P.* 60. —**371.** *tristi cælo* scribendum censebat N. Heins. Sed *vulgata* doctior est. —**373.** *Squalidaque intus Arva* corrig. idem Heins. prob. *Drak.* qui *pallida Arva* quæ sint, non satis se intelligere fatetur; cf. not. ad I, 211. Sed exquisitior est *vulgata lectio*, et *pallida arva* sunt, quæ nimio solis ardore nimiaque siccitate *torrida*, pallent, quorum *seges*, *frondes*, *gramina*, etc. *palescunt*, h.e. nativum perdidere colorem. Sic *vitio cæli pallet ægra seges*, dixit *Ovid.* *Fast.* I, 688, et *Ceres non sic pallet adusta gelu, Quantum, si culmos Titan incalfacit udos* *ibid.* IV, 918; *palescunt frondes* *Ovid.* *Art.* III, 704; cf. *Senec. Ædip.* 45; *Rutil.* I, 479, et *Passerat.* ad *Prop.* I, xv, 39: *Ernesti* monet «ad naturam factum epitheton *pallida*, hoc est exusta nimio sole, quo sensu *pallorem anni* dixit *Plin.* II, 30.» Hunc locum jam contulerat Lefeb. qui non mirum esse dicit, si *pallida* illic *arva*, ubi *triste* est *cælum* quia ἄρη δολερός, et ubi sol vix puro splendet lumine. *Plinius* tamen de pallore solis deficientis loquitur. —**374.** *nimio cancro atque humentibus*, vel *uventibus Austris* emend. N. Heins. Id vero a *vulgata scriptura* nimis recedit, et *humentes Austris* h.l. non conveniunt. *Drak.* hanc poetæ mentem esse putabat, *Sardiniam* tam inclementi sole tamque torrido cancro infestari, ut omnem humiditatem omnesque nubes, quas *Auster* secum advehere soleat, siccet, et in fumum ire cogat. *Ernesti* vero ita *vulgatam lectionem* interpretatur: «venti ardentis nimio sole, calidissimi: fumus enim ignem consequitur; unde *fumantia saxa* de monte *ignivomo* *Virg. Æn.* VIII, 417.» Neutra ratio ita comparata est, ut in ea adquiescere possis, et *fumus* a vento alienus esse videtur. *Silius* forte scripsit *Cancro candentibus Austris*; conf. I, 193, 194, 256, 258. —**375.** *favoris* *Put.* *propenso favore*, et v. 376 *creber* maluerit N. Heins.
- 38 vl **377.** *Hostus*, et **378** *Vela*, et **379** *Cui postquam* emend. idem. —**381.** *videntum* *Put.* *videntur*, vel *jubentur*, et v. 383 *campi ut properatis* conj. N. Heins. —**384.** *exsertos enses* idem et jam ante *Livineius* recte, opinor, scribendum putavit. Id recepere *Cellar.* ac Lefeb., et probavit *Draken.* coll. *Stat. Theb.* X, 450, et XI, 377; vid. sup. ad IX, 314, et h.l. not. Heins. ad *Val. Fl.* III, 246, et *Claud.* in *Rufin.* II, 400, ubi præterea *Deventum*, sed memoriæ haud dubie vitio, scripsit, quod nolim in locum τοῦ *Perventum* a *Cell.* substitutum esse. —**385.** *dura inde lues, cæduntque caduntque* Col. et *R.* 2; conf. V, 623; *Lucan.* IV, 558; Heins. ad *Valer. Fl.* III, 246; IV, 426. Vulgo *dura inde lues, ceduntque c.*
- 39 vl **387.** *fata* opinabatur N. Heins. quoniam *facta* mox sequuntur; sed quatuor demum versibus interjectis. —**391.** *ut*, non *in*, scripti et *R.* 2.
- 40 vl **393.** *Mesapi, Mersapi, Mesappi* alii. Sed *Messapi* Col. Cf. *Intpp.* ad *Virg. Æn.* VII, 691; *Gruter.* *Insc.* p. 297; *Turneb.* *Adv.* XXII, 3. —**395.** *dextram* est ex emendat. *Gron.* in *Diatr. Stat.* Vulgo *dextra*. —**399.** *Infaustam Argo* male corrig. *Dausq.* *Infaustus* potius *Cyzicus* fuit, non *Argonautæ*, nisi quod imprudentes et ignari illum, hospitem suum, obtruncarunt. *Infectam* *Merula* in *vita Ennii* p. XII. *Vulgatum* tuetur *Drak.* et *infestum* exponit infestatum, qui infestatur, coll. *Gell.* IX, 12, (*Infestus adpellatur, qui malum infert cuipiam, et contra, cui aliunde inpendet*

malum, etc.) Non Marc. verbo *Infestum* et Barth. Adv. XXII, 9; conf. not. ad II, 99. Sed vid. not. ad h.l. *Cyzicus*, non *Cizicus*, Col. Argo, non Argon, Col. Med. Mars. et Martin. Herbip.

—401. *Spectandum is sese*, ut *tò is* repeteretur, malebat N. Heins. —402. *dextris cædibus*, emend. Barth. Adv. IV, 10, ut sensus sit: successu pugnae virtus augebatur. At vulgata lectio bene se habet, et *tò dextræ* tam cum *ardor*; quam cum *cædibus* jungi potest. *Dextra* passim pro virtute, et manu viri fortis. —403. *spernens* Col. et Oxon. *hostis* Col. et R. 1; *Hostus* R. 2, et ita legendum duxerat N. Heins. Vulgo *Oscus*; cf. ad v. 347. —404. *perlibrat turbidus* (v. sup. not. ad I, 477) vel *fervidus* (ut V, 320, IX, 129, 422) opinabatur N. Heins. Sed cf. II, 124; Virg. Æn. IX, 431, et Ovid. Met. V, 32. Drak.

41 vl
42 vl
—407. Hæc verba varie emendavit N. Heins. *nimum que superbe S. h.*; (quod etiam conj. Scalig. et recepit Cell.) *superbi Sperati hausisti*; *superba Sperata h.*; (ut et non nemo apud Dausq.) *nimumque superbi Irrita spes ausi est*, vel *Spes ablala ausi est*, vel *Spe fata hausisti*. Si quid mutandum, equidem maluerim, *Nimum en vanam nimumque superbam Spem mente hausisti*, ut ap. Virg. Æn. X, 648. Turnus *animò spem turbidus* (forte *turgidus*) *hausit inanem*. Vulgatam lectionem, quæ omnino corrupta videri potest, tuetur Dausq. et Barth. Adv. IV, 10. Ille intelligebat *superbi viri sperata*, ut *monstrata* supra (conf. V, 364); hic: *nimum superbi* et *nimum juvenis sperata* animo concepisti. Reliqui intpp. h.l. tacent. Withof. ingeniose emend. *nimumque superbi Sperare hæc ausi est*: qua ipsius sententia nil literis vicinius, clarius certiusque dici potest. —408. *auxisti pro hausisti* Tell. et R. 2. —409. *tò est* primus omisit Marsus operarum lapsu, et recte jam restituerunt Gryphius, Nutius, D. Heins. et alii, etsi hiatum illum exemplis firmavit Barth. Adv. XX, 18, et ad Calpurn. ecl. V, 12. —412. *Latiis* R. 1, Parm. Med. Vulgo *latis*, solenni aberratione; cf. Heins. ad Claud. de Raptu Pros. II, 177, ad Ovid. Met. I, 560, et Fast. II, 555; V, 241. Merula in fragm. Ennii p. 2; Grot. ad German. Arat. Phœn. p. 3. Silium tamen h.l. Hesiodi tantum, nec potius Homeri meminisse, recte obfendit Barth. Ad. IV, 10, et Wesseling. Obs. varr. L. II, c. 30, p. 280, 281. Hinc ille emendabat *Ascræo Smyrnæve seni*; hic vero, *nec cedit Homero*, quod omnino adridere potest; nisi potius verba *Ascræo seni* a docta manu ex Virg. Ecl. VI, 70, margini olim adscripta in textum inreperunt, et vera lectio fuit, *nec cedit honore Cumæo*, vel potius *Smyrnæo famave seni*; conf. not. ad VIII, 594. Comparatio certe Ennii cum Hesiodo parum apta est, quum non eodem carminum genere inclaruerit: nam quod græcam Evhemeri historiam de origine Deorum latine et quidem prosa oratione reddidit, nihil facit ad rem. —413. *Hosto* Col. et R. 2, *Hosco* Tell. Vulg. *Oscò*; cf. ad v. 347, et 403. —417. *Tum* scripti. Vulgo *Dum*.

43 vl
44 vl
45 vl
—424. *iræ* conj. N. Heins. et Gronov. Obs. I, 17, idque tacite recepit Lefeb. Conf. ad IV, 542; *iras* Put. —426. *iniqui* Col. —427. *animis* corrig. Dausq. quia præsidium Rom. quod Casilini fuerit, magna animorum pertinacia oppidum defenderit. Recte; sed et *armis*; vid. Liv. XXIII, 18. Mihi potius *tò astu* alienum ab h.l. videtur; nam Hannibal non dolis, sed fame Casilinum expugnavit. Poeta forte scripsit: *et* (h.e. etiam), vel *vix re reseraverat arta*; conf. II, 103; V, 477; VII, 280. —428. *obsessos* Oxon. *at obsessus v. p. auro* emend. Barth. Adv. V, 6. Non male! conf. II, 35. Sed doctior forte et exquisitior est vulgata lectio; vid. not. —429. *Dauniacos* (ut *Iberiacis* XIII, 510) est ex emendat. Scalig. et N. Heins. qui putabat, *Dauniagos* vitiose scriptum fuisse, et hinc *Daunivagos campos* enatos, quæ vulgaris lectio est: *transfundens* scripti, prob. N. Heins. qui olim *effundens* correxerat; *profundens* opinabatur Livineius. Vulgo *perfundens*, et sic quoque ed. Ernesti, sed operarum, opinor, lapsu. —430. *vocassent* malebat N. Heins. —433. *At* Col. Put. R. 1, Mediol. Mars. et al. edd. *Ah* conj. Dausq. Vulgo *Ac*.

43 vl
44 vl
45 vl
—437. *Hac* Parm. *Hinc*, vel *Huic* (*mirum*) *amovit classem* legi jubebat N. Heins. Sed sola distinctionis mutatione obscuritatem h.l. removit Gronov. ad Senec. de Ira I, 3, ubi et reliquos versus erudite illustravit. —438. *angustis se faucibus æquor Erumpit* invitis licet codd., scriptis corrigendum videbatur N. Heins. idque tacite recepit Lefeb. vid. ad VII, 355. —440. *Infundit* Col. *Diffundit* R. 2; Vulg. *Effundit*. —441. Hunc versus expungendum putabat Barth. Adv. V, 6. Sed Gronov. l.c. hene docuit, eo contineri repetitionem verborum *classem, quæ condita portu Adstabat*, similesque repetitiones, propter interpositionem juvandæ memoriæ causa inventas, passim occurrere; interdum vero ipsas voces prius positas repeti, interdum iis alias ejusdem potestatis substitui; conf. idem ad Liv. II, 12; XXV, 27, et loca a Drak. laudata, sup. IX, 530 sq. inf. XIII, 38 sq. XVI, 686 sq. Virg. Æn. IX, 210 sq. et al. —442. *extulit æstu conj.* Dausq. Male. Recte vero *expulit* N. Heins. prob. etiam Drak. quia *tulit* mox sequitur: nisi malis *exsuit* cum Gronov. ad Senec. de Ira I, 3. —443. *portatas arva carinas* Col. ut jam h.l. castigaverat Scalig. ad oram edit Heins. Vulgo *portatus arva*, vel *in arva*. Withof. conj. *claustris maris extrahit astu Perque aversa vehit p. a. c.* —444. *sederant* Col. *sidunt*, vel *iterant*, vel *addunt* emend. N. Heins. *substamina* scripti. —445. *perlapsa* conj. Scalig. et recepit Cell.

43 vl
44 vl
45 vl
—449. *sine more* corrig. N. Heins. vid. not. ad X, 31. Sed quum simpl. dicatur *more aliquid facere* (vid. Heins. ad Phædr. I, 12), etiam dici posse *more non facere* monet Drak. —451. *avet* edidit Nicander et hinc alii; *Ebalios penates* conj. N. Heins. qui tamen ipse fatebatur, sibi videri nihil necesse mutare. Ceterum vulgo perperam punctum post *inplet* positum, etiam in ed. Drak. *Nuntius* vss. 451... 454 continetur. —452. *Ut* scripti, R. 1, Parm. Med. —453. *Assessos*, vel *Adsessos* Col. Oxon. R. 1, Parm. *Adfessos* Put. et Med. *Obsessos* Mars. et inde alii, vid. ad IX, 624. —454. *incumbere* malebat N. Heins. putans tamen, vulgatam lect. alio Sili loco, IV, 651, firmari. —456. Post *inmani* distinguendum censebat N. Heins. quem sequutus est Drak. Non multum interest. —457. *nava ad certamina* (vid. ad I, 549) legendum putabat N. Heins. et *avide* Drak. quod tacite invexit Lefeb. Sed adject. doctius pro adverbio positum videri potest; confer inf. v. 715. —462. *Colligat* et *consumat* scripti. Vulgg. *Colligit* et *consumit*.

43 vl
44 vl
45 vl
—463. *Obvius hinc* Put. —464. *facilisque pericli* Put. quod recepit Lefeb. —466. *subitos* malebat N. Heins. —467. *Semermemque* alii, etiam Draken. Lefeb. Ern. Sed vid. ad III, 16. —468. *dimissa* Put. At vid. not. —469. In hoc loco, quem Intpp. silentio prætermittunt, semper obfendi. Si lectio sana est, post *bis septem* suppl. demissa neci. Sed præter hanc duritiem aliæ quoque æaque multo majores concoquendæ sunt, quod scilicet res plane diversa ac nova tam abrupte subnectitur, et poeta a veritate historica nimis deflectit. Hi nodi tamen levi vulgatæ lectionis, quæ ex compendio scripturæ orta videtur, mutatione solvi possunt, et vix dubito quin

poeta scripserit: *Plus septem demissa neci (nec substitit agmen) Millia. Bis septem quoque* (scilicet millia) *non sollertior ense... Fulvius: ast æque per corpora*, etc. Centenio octo tantum millia militum data esse, ex Liv. XXV, 19, intelligitur. Idem tradit ibid. cap. 21, duodeviginti millibus hominum præfuisse Fulvium, et ex iis duo millia haud amplius evasisse. Inde v. 469, *bisque novem* suspicari possis. Sed quis poetam rediget ad tamam subtilitatem? —472. *euntis* Oxon. Put. omnesque edd. ante Basil. Wolfii. Id concinnius videbatur Barth. Adv. V, 6, quod recte mirabatur N. Heins. qui vulgatam lect. defendit, additis tamen his verbis: «Si quid mutandum sit, rescribam *moram non passus ovandi*, ne quidem tempus triumpho ducendo impendens.» Quod nollem excidisset tanto viro: non enim de duce Rom. sed de Hannibale agitur, et quomodo is et in Italia de triumpho cogitare poterat? *eunte* Ven. Marsi, quod monuit N. Heins. sed negavit Drak. —474. *Mitificæ* Col. et Put. *Artificæ* Oxon. Vulgo *Horrificæ*. Dausq. conj. *Honorificæ* et *Justificæ*, quæ cadaveri justa facit; Barthius Adv. V, 6; *Rectificæ*, æquitatis respiciens, vel potius *nomenque levantem Horrificæ mentis*, famam crudelitatis, qua omnibus exosus erat, levare cupientem sepeliendis hostium ducibus; N. Heinsius *novemque foventem Mitificæ mentis*, sed ipse *volentem* non temere mutandum censebat. —475. *ab hospite cæso* Col. et Oxon. *ab h. cesso* Put. *in h. cæso* R. 1, Parm. Med. Nihil mutandum videbatur N. Heins. et Drak. vel cuiquam alii. Sed lectio vulgata *primus* suspecta sit tot tantisque auctoritatibus; *deinde* a genio linguæ lat. aliena est et scabram efficit orationem; (nam, *ab hospite cæsus, cæco circumdatus astu, Occiderat*, vix dixerit poeta, et copula *et* certe post *cæco* inserenda) *denique* historiæ contraria est: Gracchus enim non ab hospite cæsus, sed in insidias præcipitatus ibique a Magonis militibus occisus est. Præterea non placet, nec, si bene novi Silium, probabile est, eum sic nude *hospitem* dixisse, sine epitheto, quo insignis ejus perfidia et improbitas designaretur; ut taceam, verba *cæsus occiderat* languere. Forte legendum *ab hospite fasso* h.e. fallaci, ut *falsus homo* dicitur Sallust. Cat. 10, al.

480. *Sat stabat* conj. Dausq. et edidit Lefeb. *Restabat spes ulla loco*, vel *Hoc stabat spes illa loco* emend. N. Heins. Vulgata lectio utique mendum redolet, sed eam retinere malui, quam dubia pro certis venditare. Withof. corrig. *Cessabat res ulla; loco jam consul uterque P. aderant Nola, vis omnis et Arpis*. Certe post *Arpis* distinguendum putabat, quum ex Polyb. et Livio constet, consules Nola, et Fabium Arpis venisse. At vulgata interpunctio eandem exhibet sententiam. —482. *rabida arma* Col. ut sup. VII, 253. Sed vulgata lectio h.l. aptior. Confer V, 98: *ferebat* Col. ut mox *Inpellebat* de Nerone et Silano. Vulgo *ferebant*, quod servavit Lefeb. —483. *volucris ἀρχαϊκῶς* Col. unde recepi, quod et tacite fecit Lefeb. Vulg. *volucres*. *Silanus* Col. Juniæ gentis cognomentum, quod tubum vel fistulam significat; N. Heins. Cf. Fest. verb. *Tullios*, et Lucret. VI, 1263; Cels. III, 18; Hygin. f. 169. Vulg. *Syllanus*, quæ vox nihili est. —487. *insidit* Col. *insedit* Parm. et Ben. etiam bene, *incidit* Ox. et Put. *incedit* R. 1, et Med. *invadit* Mars. et hinc alii.

490. *unaque* scripti et ed. Parm. *unamque* R. 1, Mediol. Marsi et Martini Herbip. *unique* ed. Junt. et inde aliæ, quod perperam retinuit Lefeb. —491. *Capuæque* scripti et priscæ edd. ante Junt. in qua Nicander primus *Capuaque* reposuit. *Capuæque inrumpere* emend. N. Heins. vid. ad II, 378. Sed vid. not. —492. Verba explicatu difficilia *anxius adventus* Intpp. silentio prætermittunt, excepto Ernesti V. C. cui videtur obscura brevitate elata formula pro, sollicitus præsentis fortuna sua, qua ad Capuam utebatur. Si lectio sana est, verborum hunc crediderim sensum esse: dolebat Capuam venisse. Sed tum poeta male dixit *anxius*. Suspicio potius, eum scripsisse *Anxius eventus*, vel *Anxius en mentis*; nisi malis *Ambiguus* (h.e. dubius) *mentis*, (ut *ambiguus consilii* ap. Tac. Hist. II, 83) quod tamen a vulgata scriptura magis recedit. —493. *in it* Col. et huc Oxon. et hunc Put. *huic* Ben. Vulgo et *huic*. Deinde *non pro nunc* Ben. *avia cœpti* malebat N. Heins. ut *devia recti* VIII, 316. Sic et *devius æqui* I, 57. At hæc verba etiam cum sexto casu jungi monet Drak. *ardua cœpto*, vel *cœpti* placebat Burm.

498. *Non æqui* arbitrabatur N. Heins. Miror vero, τὸ *Capuaque* nemini displicuisse: equidem *Capuave* scribendum crediderim, quæ permutatio frequentissima est. Novum ac plane diversum designatur consilium, quod Hannibalis animo obversabatur. —501. *Fabiique* Col. et ed. Parm. Vulgo *Fabioque*. —502. *Turbatum* est ex emend. N. Heins. *Turmarum* Parm. *Turbarum* in reliquis libris. *Hesperio* Parm. et Ben. ut jam olim conj. N. Heins. *asperior* Col. *Hesperior* Oxon. *experior* Put. Vulgo *expertor*. Vulgatam lect. male correxerunt Dausq. et Barth. Adv. V, 6. Ille tentabat *Fabioque magister Turbarum inceptor*, vel *Fabiique m. Turbarum expertem*; hic *Fabiique magister Turmarum* vel *Turbarum, experto clausos cum milite campos*, etc.; sed cum Modio amplectendam potius censebat scripturam cod. Colon. *Turbarum asperior*, promptior ad turbanda omnia. Withof. emend. *Non ita me experti Fabius Fabioque magister Turmarum*, etc. quoniam Minucius non fuerit *Fabii* dictatoris *magister*, sed sub eo magister equitum, in *turmas* divisorum.

507. *Hæc, postquam placita intentæ*, vel *adtonitæ sententia menti* opinabatur N. Heins.

—508. *expectatum* Ben. —509. Suspicio poetam scripsisse, *inpellit en agmen Voce manuque*, (ut ap. Virg. *Æn.* V, 241 et al.) *viris et cœpta inmania pandit*: nam verba, quæ sequuntur, in itinere dicta videntur iisque milites ad illud accelerandum incenduntur. —511. *rumpe pro vince* R. 1, Parm. Med. —512. *possint* maluerit N. Heins. —514. *stravere*, non *statuere*, Col. et Put. —515. *Terrorem pro Umbonem* suspicari possis: aries certe h.l. aptior umbone. —517. *demigrantem* est ex emendat. Modii. In plerisque libris legitur *denigrantem*, in quibusdam *denigrante*. *Et de Tarpeia nigrantem* (νεφεληγερῆτην) *sede T.* vel *Et de nigranti Tarpeia sede* & T. conj. Dausq.

518. *Instincti* Col. Oxon. Put. et priscæ edd. *Instructi* Tell. R. 2; Marsi edd. et hinc aliæ. Male! vid. ad VIII, 242. —520. *quasi* quidam, *durasset* Put. unde *ductasset* in mentem venit N. Heins. et v. 521, *cavata alno* ex Virg. Ge. I, 136. —522. *alno* Col. et Tell. Vulg. *alvo*, quod tuebatur Marcilius ap. Dausq. quia *alvus* Græcis ac latinis γαστήρ νεῶς; *alveo* (h.l. navi, ut inf. XIV, 428; Virgil. *Æn.* VI, 412, ubi vid. Cerda) legendum putabat Dausq. quæ vox et sup. IV, 602, inf. XIV, 428, passimque apud Virgil. dissyllaba est, (vid. Barth. ad Stat. Theb. V, 1) sed semper in fine versus. —526. *Altifanus* R. 1, et Med. *Ælifanus* Col. Vulgo *Alifanus*; vid. ad VIII, 535. —527. *inaratus* primus edidit Marsus et deinde alii: quod operose, sed frustra tuebatur Dausq.

Casinis Col. Vulg. *Casini*. —529. *At* Col. unde *Ac* legendum videbatur N. Heins. —531. *thuris* pro *duris* Col.

53 VL 534. *Labyci* Col. Sed *Labicus* semper in optimis libris, et Gr. Λάβυκος, vid. not. ad VIII, 366. —540. Vulgo *Tibrim*, vel *Tybrim*. Sed vid. ad VIII, 367.

54 VL 546. Hic versus proxime sequenti perperam postponitur in c. Col.

556. *atque eventum sub c. v. Et jam R. s. credit d. m.* emend. Dausq. Sed nihil magis perspicuum esse his versibus, jam monuere Bart. et N. Heins.

55 VL 559. *ipse*, non *ille*, scripti et R. 2. —563. *levis freni* opinabatur N. Heins. —567. *lentus* scripti. Vulg. *lætus*. —572. *inflexit* Col. Put. Parm. *influxit* Oxon. teste N. Heins. sed, si Barthio Adv. V, 6, fides habenda, *suffluxit. inflixit* R. 1, et Med. *induxit* ad marg. R. 1; *infœlix* Mars. et Mart. Herbip. *suffexit* Nicander et alii; *suffixit* Gryph. et al. *subduxit* conj. Burm. *suspexit, suffecit* et *suffexit* Dausq. qui et *suffixit* tuebatur. —573. *Spectanda* Putean. et hinc Lefeb. coll. XI, 260. Sed nunc Hannibal jam spectaverat urbem.

56 VL 577. *vestra* scripti, unde recepi probb. N. Heinsio et Drakenborch. ut per suam ipsorum famam et gloriam milites hortetur Hannibal. Vulgo *nostra*: non male! —578. *saturatas sanguine* corrig. N. Heins. *satiatas s. Drakenb.* —579. *Votis ite pares* edidit Nicander et deinde alii, quod perperam prob. Barth. Adv. V, 6, quia vix tantum vovere ausi sint olim, quantum nunc Fortuna obtulerit, vid. not. In Put. cod. tamen ita jam legi contendit Lefeb. *ne* pro *ite* R. 2. —582. *Ne* Col. quod tacite recepit Lefeb. *Heu* R. 1, et Mediol. —585. *ad* Col. bene. Vulg. *ac*, quod servavit Lefeb.

57 VL 587. *hic* Mars. et inde alii, *contraque* pro *sed contra* Put. —592. *defigunt* Puteol. —596. *motis* Colon. Vulg. *junctis*, nisi quod *victis* in Puteol. pro *juctis*. —598. *plangor* est ex emend. N. Heins. *clangor* scripti et vett. edd. —600. *nescius* et mox *vestros* Put. —603. *his dictis* pro *tristis*

58 VL legendum censebat N. Heins. cui τὸ *tristis fragor* displicebat. Drak. contra monet, τὸ *tristis* etiam cum voc. *cæli* posse jungi, *triste* autem *cælum* dici in nubes ac tempestates coactum, ut *lætum* ac *hilare* serenum. Sed bis in uno versu adject. jungi cum substant., nullis interpositis vocibus, plane abhorret a more poetarum, qui ubi vix fere ea disjungunt. Si lectio mutanda, *dictis* reponerem sine *his*, vel *dirus*. Vid. tamen not. ad XI, 540.

607. *Cælicolas excitos* emend. Gron. Obs. I, 17, quod locutio *jubere alicui* in optimis scriptoribus, vel numquam, vel rarissime saltem sit obvia; confer Burm. ad Petron. c. LXXI; Duker. ad Liv. XXIII, 21; XXVI, 41; Drak. ad Liv. XXXII, 16; Gron. ad Liv. XLII, 43; Oudend. ad Cæs. B. C. III, 98; Ernesti ad Tac. Ann. IV, 72; XI, 32; XIII, 15, clav. Cic. voc. *jubeo*. Enimvero Perizon. ad Sanctii Minerv. l. II, c. 4, extr. recte monet, omnia istæc et plura ejusmodi loca; a se et Sanctio laudata, non temere conjecturis sollicitanda videri, et, si vel maxime solœca sit locutio, nullam tamen h.l. mutandi causam esse, quum τὰ *Cælicolis excitis* possint esse ablativi absoluti. —610. *juncta... simul* corrig. N. Heins. *nutu pro cuncta* reposuit Lefeb. coll. vers. 724. Non male! *junctum pro cuncta*, vel *cunctos Et ventos simul* non male conj. Withof.

59 VL —611. *concitata* Put. —612. *Concussi* scripti, Parm. et al. edd. vett. *Concussa* R. 1, Med. et al. —616. *membrisque*, non *membris*, Colon.

618. *quantamque* Puteol. —619. *ruit agmen a. malebat* N. Heins. idque Drak. videbatur multo aptius exprimendo desuper cadentium imbrum ac procellarum impetum. Sic et Schol. Statii Theb. I, 356, legit ap. Virg. Ge. I, 322. Sed vid. ibi Burm. —622. *celsi*, vel *Cœli* (h.e. Cœlii montis) corrig. N. Heins. neutrum bene. Cœlius mons ab h.l. alienus, (conf. v. 609) et *celsus* doctius quam *celsi*. *Celsus* est in monte celso consistens, ut VII, 124, et *arduus* sup. v. 486, vel *sublimis* sup. v. 609, Drak.

60 VL 633. *hiemique, procellisque* conj. N. Heins. ut sit versus hypermetros, quales apud Maronem frequenter occurrant; conf. ad IV, 187. *Nimbis*, vel simile quid malebat Withof. pro *ventis*, ne hæc vox cum synon. *procellis* jungatur: quod tamen in poeta, nedum in Silio, neminem offendere debet. —636. *accensus pro infrendens* R. 1, 3, Parm. Med. Ben. haud dubie e glossa. *miscendus* Oxon. Vulgo male post *infrendens* interpungitur.

61 VL 650. *claustris* emend. Burm. prob Drak. quia non in castris, sed in urbe fuerint Romani. Enimvero Livius lib. XXVI, 10, memorat, Fulvium inter, Consulesque circa portas Collinam Esquilinamque castra posuisse, et c. 11, utramque aciem recepisse se in castra, quæ forte die prælii longius ab urbe mota sunt; confer Polyb. IX, 6, 7, qui tradit, Consules primum castra ante urbis mœnia communisse, et mox posuisse decem stadia ab hostium castris. —651. *mediique* præstat iudice N. Heins. —654. *redire* (scil. ut pridie) *tenebræ* malebat Burm. ne *subitum* et *subire* in eodem versu legantur. —658. *Quod tremat* ex Put. et R. 2, recepit Lef. tamquam elegantius, et quod sic certe Hor. loquutus sit. Quem vero ejus locum respexerit nescio, forte Od. III, XXI, 19, ubi *tremere* cum quarto casu jungitur, quod tamen poetis sonenti est, v. sup. not. ad II, 53. Alius Hor. locus nostro similior, Od. I, xxxiv, 9 sq. vulgatæ lectioni favet. *Quot* Tell. —660. *regna pro bella* Tell. —662. *contantem* R. 1, *conantem* ed. Junt. et inde aliæ, *moventem* pro *minantem* quædam edd. vett.

63 VL 666. *jam* primus edidit Nicander et hinc alii. —668. *obfirmans* legendum putabant Cort. et N. Heins. aut *adfirmans* eodem sensu adciendum, ut ap. Catull. Epigr. 77, et Cic. ad Att. I, 7, ubi *in iracundia adfirmatior*. in vett. quibusdam exemplaribus non *obfirmatior. ipso* Oxon. —669. Vulgo *Venturam crebroque diem*, quæ mendosissima esse, vix est quod moneam: *crebra* Col. Hinc optime Lefeb. reposuit *Venturam cæli rabiem*, quod recipere non dubitavi; cf. II, 290, et Virgil. Æneid. V, 802. Minus certe probabiles sunt aliorum intpp. conjecturæ. *Ventorum e cælo rabiem*, vel, quod nostram lectionem proxime adcedit, *Venturam cælo rabiem*, emend. Dausq. *non u. s. in ipsos, Venturam retroque luem*, (non contra ipsos venturam luem, sed retro contra hostes ituram) vel *in ipsos Venturam, retro ire luem*, vel *diem*, filiam jovis, quum ipse *Diespiter* dicatur, Barth. Adv. V, 6: *Sævituram æthræ rabiem*, vel *Venturam hanc æthra rabiem* N. Heins. *Ventorum restare diem* Livincius. —670. *ne* ed. Junt. et aliæ inde expressæ. —672. *latuisse*, non *jacuisse*, Col. *Invisi Jovis* conj. N. Heins. inprob. Draken. qui hæc notat:

«Quum Hannibal se Romanos ad Trasymenum lacum ac Cannas devicisse gloriatur, Jovem, qui eos tuebatur, per ironiam *Invictum* vocat.» —**675.** *fulminis alis* non male opinabatur N. Heins. h.e. fulminibus alatis, ut *ni Jupiter æthere vulso Pacificas rubri torsisset fulminis alas* ap. Claud. R. Pros. II, 229; cf. **not. ad VIII, 476.** P. Burmannus malebat, *pugnat pro m. i. Si rector Superum, cur tactis fulmine telis Inter tot motus cur me*, etc. ut *tò cur repetatur; vel Superum; tot tactis fulmine telis, Inter tot mortes*, etc., ut insultet Jovi, qui, fulmine tactis armis et telis, plurimos milites in terram prostraverit, Hannibalem vero non adflixerit. Vulgata certe lectio, *jactis fulmine telis*, languet.

64 VL **679.** *vobis*, non *nobis*, Col. R. 2, Parm. —**681.** *resolvat* R. 1, Parm. Med. Rectius, iudice N. Heins. —**684.** *tò arma*, vel, quod mox sequitur, *armis* mendosum videtur, certe aures obfendit.

65 VL **698.** *Prorumpere* Puteol.

66 VL **703.** *majorane* præstiterit. —**704.** *datum*, non *datur*; scripti; *atrum Dimovit nimbium* suspicari possis, quia mox *nube* sequitur. —**710.** *tumet et* Tell. unde *Parrhasio, plena, tumet*, (vid. **ad lib. II, v. 626**) *en, resonante pharetra* reposuit Lefeb. cujus hæc verba sunt: «Frigide in Drakenborch. et aliis *tenet et*. Certe si intendat arcum, debet illum *tenere*; nec opus id dixisse.» Enimvero Apollo non *tenet arcum*, sed *Palatia*, hoc est collem Palatinum occupat, et *tò en*, quod Lefeb. in deliciis est, modo præcessit.

67 VL **712.** *At qui* scripti et vett. edd. —**713.** De quantitate ultimæ syll. voc. *vide* et *viden'* multa disputant Intpp. ad Val. Fl. V, 595; Heins. ad Ovid. Ep. Her. XII, 71, et Bentl. ad Horat. Epist. I, 1, 91. —**715.** *Exsertos (aude) pugnæ*, etc. conj. Dausq. vel *avide*, quod prob. Barth. Adv. V, 6, et recepere Cell. Drak. Lefeb. Ern. Sed et sup. v. 457, *avida certamina* dici, vel utroque loco *rabida* scribendum esse, monuit N. Heins. Conf. sup. **ad v. 457.** —**718.** *arma* pro *inde* Put. —**719.** *quantus* Col. Oxon. Tell. R. 2, *quantos* Put. Vulgo *quantum*, vid. not. —**724.** *fulgurat*, non *fulguret*, scripti.

68 VL **736.** *volentis* Col. et Marsi edd. *volentem* Put. Vulgo *volentes*. —**738.** *tacitæ*, non *tacite*, R. 1, ad marg. Parm. Ald. Marsi, Junt. et Gryph.

69 VL **743.** *coronant* scripti, Rom. 2, Benes. et al. Vulgo *decorant*, cujus verbi syll. ab optimi ævi poetis corripitur, quidquid contra dicat Daenius de caus. amiss. rad. ling. lat. p.m. 473. —**749.** *Hannon* Col. Ox. Tell. R. 2; *Hanno* Ben. et al. *Anno* quidam. *Amon* Put. *Hammon* Mars. et alii, qui exponunt, Nasamones milites. —**752.** *festā* primus edidit Marsus in Ven. poster. forte operarum incuria, *festā*, pro *festā*.

70

C. SILII ITALICI

PUNICORUM

LIBER DECIMUS TERTIUS.

ARGUMENTUM.

HANNIBAL lente ad Tutiam rivum castra refert, ubi muliebrem ignaviam exprobrat militibus suis, qui, nullo vulnere adcepto, imbre ac tempestate perterriti præliis excesserint; **1-18.**

Ita sensim restituit ardorem pugnandi, jamque Romam redire parat; **19-29.**

At edoctus a Dasio quodam, transfuga Romano, Urbem illam inexpugnabilem esse propter Palladium (cujus historia narratur 35-81), ad lucum Feroniæ pergīt ire, et, spoliato ibi templo, divitiis ea tempestate inclito, ad Bruttium usque agrum, ad fretum Rhegiumque agmine progreditur; **30-93.**

Interea Q. Fulvius consul Roma redit Capuam, et, copiis suis ad perfidiam Campanorum vindicandam excitatis, turres arietesque cum vineis urbi admovet; **94-110.**

Animus suis crescit oblato omine fausto cervæ mille annorum, numinis loco a Campanis cultæ, quæ noctu luporum incursu consternata ex oppido profugit, et a Romanis capta Dianæ inmolatur; **111-137.**

Quo facto Fulvius Capuam corona cingit, et obsessis trepidantibus Taurea, longe omnium Campanorum fortissimus eques, proventus ante hostium stationes equo, Claudium Romanum, non inferiorem rei artisque militaris gloria, ad singulare in campo certamen provocat, quo Claudius superior factus refugientem ad urbem Tauream prosequitur, et patenti hostium portæ invectus, per alteram, stupentibus miraculo Campanis, incolumis evadit; **138-178.**

Quo virtutis exemplo exstimulati Romani omnes eodem furore Capuam obpugnant, et Fulvius Numitorem, unum e tergeminis, qui variis armis excubias agebant, hasta transfigit; **179-212.**

71 Tum Virrius porta se proripit cum multis civibus, et Veliternum Mariumque Calenus, robustus homo, hunc deinde Scipio, ac Volesus Ascanium obtruncat; **213-248.**

Campani tamen, qui in castra hostium inruperant, refugiunt in urbem et portas claudunt, quorum claustra et obices Romani moliuntur; **249-257.**

Tandem obsessi, gemitu parentum exterriti, consilia deditiois agitant, quæ Virrius, defectionis a Romanis auctor, impedire conatur; **258-269.**

At postquam surdas pulsavit aures, qui perfidiæ scelerumque sibi conscii a Furiis agitantur, eum sequuntur domum, ubi epulati cum illo venenum omnes sumunt, et se invicem complexi eodem rogo cremantur; **270-298.**

Postero die Campani, ubi jam Milonem in murum evasisse vident, portas aperiunt, et lacrimis precibusque misericordiam Romanorum inplorant; 299-313.

Horum exercitus ira incensus jam urbis evertendæ signum exspectat: sed quo minus ea diruatur inpedit religio et Jupiter ipse, cujus jussu Pan animos victorum mitigat; 314-350.

Templa tamen domusque, pretiosa supellectile ornatae, diripiuntur; Milo corona murali donatur; omnes, quorum de sententia maxime descitum ab Romanis constabat, securi percutiuntur; et Taurea, per pectus gladio transfixus, ante pedes Fulvii moribundus procumbit; 351-380.

Per idem tempus Cn. et P. Scipiones in Hispania pereunt: quo tristi nuntio adcepto Scipio juvenis, qui tum Puteolis commorabatur, dolore confectus inferos adire in animum inducit, ut ibi parentis patrique umbras conveniat; 381-396.

Itaque ad vicinas Averni fauces antrumque tendit Cumanum, ubi Autonoes sacerdotis monitu sacris rite factis manes evocat; 397-444.

Quo facto primum ei obviam procedit, ne cruore quidem gustato, umbra Appii Claudii consulis, ad Capuam ex vulnere mortui, qui ab eo petit, ut cadaver suum non in patriam ad majorum sepulcra deportandum, sed quam primum terræ mandandum curet, quod Scipio promittit; 445-487.

Mox adventat umbra Sibyllæ Cumanæ, quæ hausto victimarum sanguine futura juveni exponit fata (488-515), et vastam Orci voraginem (516-530), decem ejus portas vel septa (531-561), fluvios inferorum (562-578), monstra eorum (579-594), taxum ingentem, bubonum, strigum, Harpyiarumque sedem (595-600), Plutonem, jus dicentem de regibus (601-612), et varias umbras ostendit; 613 sqq. Primum adcedit Pomponia mater, quæ ex Jove, in anguem converso, se peperisse filium, et in puerperio mortuam esse docet; 613-649.

72 Ei subcedunt pater patruasque, qui res a se in Hispania gestas extremaque fata memorant, et læti audiunt, in suum honorem cenotaphia in campo Martio exstructa, resque perditas in Hispania a Marcio restitutas esse; 650-704.

Deinde Scipioni, a Sibylla monstrantur Æmilius Paulus, Flaminius, Gracchus, Servilius (705-718), Brutus, Camillus, Curius, Pyrrhus (719-728), Lutatius, Hamilcar, qui valde lætatur de bello, quod a filio suo feliciter cum Romanis geri comperit (729-751); Decemviri, Alexander M. qui ad res audacter fortiterque gerendas juvenem exhortatur (752-775); Cræsus, Homerus, quem multæ sequuntur mirantes animæ (776-797), Achilles, Hector, Ajax, Nestor, Atrides, Ulysses, Castor (798-805); tum et feminæ, tam gloria ac virtutibus, quam flagitiis nobilitatæ, Lavinia, Hersilia, Carmentis, Tanaquil, Lucretia, Virginia, Clælia, Tullia, Tarpeia et virgo Vestalis, incestus damnata (806-849); postremo manes Marii, Sullæ, Pompeii ac Cæsaris, ex inferis ad superos mox prodituri; 850-867.

Quas umbras ubi Scipio vel vidit, vel adloquutus est, ultima Hannibalis fata ei sciscitanti Sibylla prædicit; 868-893.

Inde vates ad suam in inferis sedem, juvenis vero lætus ad socios portumque redit; 894, 895.

SEGNE iter emenso vix dum Tarpeia videri
Culmina desierant, torvos quum versus ad Urbem
Ductor Agenoreus vultus remeare parabat.
Castra locat, nulla lædens ubi gramina ripa
Tutia deducit tenuem sine nomine rivum,
Et tacite Tuscis inglorius adfluit undis.

73

5

72N **2, 3.** Conf. Juvenal. VII, 161... 164.

4. Hannibal «ad Tutiam fluvium castra retulit, sex millia passuam ab urbe,» Liv. XXVI, 11. — *nulla ripa*, sine alveo, ripam nullam fingens, et plano fere campo rivuli instar profluens, ideoque *gramina lædens*; Lef. et Ern. Cf. Var. Lect. — **5.** *sine nomine*; v. ad VIII, 508, et IX, 373. Rivi tenuitas luxuria orationis exprimitur. De *Tutia* v. Var. Lect. — **6.** *Tuscis undis*, Tiberi. Cf. supra ad VIII, 362.

73N

Hic modo primores socium, modo jussa deorum,
Nunc sese increpitat: «Dic o, cui Lydia cæde
Creverunt stagna, et concussa est Daunia tellus
Armorum tonitru, quas exanimatus in oras
Signa refers? qui mucro tuum, quæ lancea tandem
Intravit pectus? si nunc exsisteret alma
Carthago ante oculos, turrata celsa figura,
Quas abitus, miles, caussas, inlæse, dedisses?»

10

7. *jussa deorum*, deos inmissa tempestate cepta ejus interrumpentes; Ern. coll. XII, 605 seqq. At inpr. intell. jussa Junonis, forte et, quos hæc ei ad pugnam Romamque tuendam paratos ostenderat, deorum; unde voluntatem eorum conligebat. Vid. sup. XII, 701... 728. Bene et apte Hannibal, turpem nunc discessum animo secum reputans, indignatione exarsisse, et Romam redeundi consilium cepisse fingitur. — **8 sq.** *Lydia stagna*, Trasymenus Etruriæ lacus. Cf. ad IV, 719 seq. — **9.** *Daunia tellus*, Cannensis campus in Apulia, v. ad I, 291. — **10.** *exanimatus*, anxius, timidus. — **12 sq.** *alma Carthago*; v. ad III, 203. — **13.** *turrata celsa figura*, ob alta mœnia et Byrsam arcem, in celsissima rupe sitam. — **14.** *abitus* a Roma. — *miles inlæse*, qui turpiter ac timide discessisti, sine certamine ac vulneribus. Similis fere est prosopopœia patriæ loquentis ap. Cic. orat. in Cat. I, 7 et 11. ED.

«Imbres, o patria, et mixtos cum grandine nimbos
Et tonitrus fugio.» Procul hanc expellite gentis
Femineam Tyriæ labem, nisi luce serena
Nescire ac liquida Mavortem agitare sub æthra.»

15

15 sq. *Imbres... fugio*, verba militum, quibus turpis defensio continetur. — **16 seqq.** *hanc labem*,

74 Terror adhuc inerat Superum, ac redolentia in
armis
Fulmina, et ante oculos irati pugna Tonantis. 20
Parendi tamen, et cuicumque incumbere jusso
Durabat vigor, ac, sensim diffusus ad aures,
Signa reportandi crescebat in agmine fervor.

74N **19 seq.** *inerat* in mentibus militum. —*redolentia in armis Fulmina*; cf. XII, 625... 627.

21. *incumbere jusso*, ut *incumbere labori* IV, 818.

Sic, ubi perrupit stagnantem calculus undam,
Exiguos format per prima volumina gyros, 25
Mox, tremulum vibrans motu gliscente liquorem,
Multiplicat crebros sinuati gurgitis orbes;
Donec postremo laxatis circulus oris
Contingat geminas patulo curvamine ripas.

24 sqq. Imago ardoris pugnandi paulatim crescentis Silio propria, et luxurie quidem orationis, sed graphice adumbrata, quæ recte laudabatur a Scalig. Poet. VI, 6. Cf. supra ad VII, 141 sqq.; Drakenb. bene comparavit verba Senec. Nat. Quæst. I, 8. «Quum in piscinam lapis missus est, videmus in multis orbes aquam discedere, et fieri primum angustissimum orbem, deinde latiore, ac deinde alios majores, donec evanescat impetus, et in planitiem inmotarum aquarum solvatur.» Perperam autem Dausq. examussim h.l. delineari putabat ludum puerilem (forte illum, qui describitur a Minuc. Fel. in Octav. c. 3, ubi v. Intpp.), et parum apte laudabat Senec. Herc. fur. 683 sq. —**28.** Donec in utraque ripa gyri desinunt, evanescent, et veluti absorbentur: nam tum *patulum* curvamen oritur, quum gyrus a ripa interrumpitur et quasi aperitur; Ernesti. Enimvero *patulum curvamen* est late patens, orbis latior. Idem V. C. hoc comparandi genus exemplo Maronis excusat, quum potius suavissimum sit. Vid. Scalig. l.c. Heyne ad Virg. Æneid. VIII, 22 seq., et Lowth. ibi laud. Cf. inf. XIV, 189 seq. et sup. VII, 141 sq.

75 At contra Argyripæ pravum decus (inclita namque 30
Semina ab Ænea ductoris stirpe trahebat
Ætoli), Dasio fuit haud ignobile nomen,
Lætus opum, sed clauda fides, seseque calenti
Addiderat Pœno, Latiae diffisus habenæ.

75N **30.** Pœnum a reditu avocat Dasius transfuga, docens, Romam inexpugnabilem esse propter Palladium, cujus historiam intexit poeta ornatus sectandi doctrinæque ostentandæ studio, sequutus varios auctores, nescio quos, sed inpr. Virg. Æn. II, 164 sq. Cf. ibi Heyne in Excursu IX, et ad Apollod. p. 744... 752; Spanhem. ad Callim. H. in Lav. Pall. v. 39. Totum tamen commentum. h.l. aptissimum est. De *Argyripa* (propr. *Argyrippa*) v. ad IV, 554; de *Æneo* sup. III, 367; et de *Dasio*, h.l. V.L. —*pravum decus*, homo nobilissimis natalibus ortus, sed pravus fidei et moribus corruptis; N. Heins. —**31 sq.** *Semina*, originem. —*ductoris Ætoli*, Diomedis, nepotis Ænei. Cf. ad I, 125, et XI, 505. —**33 seq.** *Lætus opum*, ut ap. Valer. Fl. III, 659, ubi v. Burm. —*clauda fides*, ut *manca virtus*, Cic. Fin. III, 9. —*calenti Pœno*; conf. ad XV, 337. —**34.** *Latiae habenæ*, Romanorum rebus et imperio.

Is, volvens veterum memorata antiqua parentum, 35
«Longo, miles, ait, quateret quum Teucra bello
Pergama, et ad muros staret sine sanguine Mavors,
Sollicitis Calchas (nam sic fortissimus heros
Poscenti socero sæpe inter pocula Dauno
Narrabat memori Diomedes condita mente), 40
Sed Calchas Danais, nisi clausum e sedibus arcis
Armisonæ curent simulacrum avellere Divæ,
Non unquam adfirmat Therapnæis Iliion armis
Cessurum, aut Ledæ rediturum nomen Amyclas.
76 Quippe deis visum, ne cui perrumpere detur, 45
Effigies ea quas unquam possederit, urbes.

35. *volvens*, ut ap. Virg. Æn. I, 262. —**36.** *miles*, Græci. —**37.** *staret*; v. ad IV, 44. —**38.** *Calchas* vates notissimus ex Hom. Iliad. α, 69 al. —*Sollicitis Calchas... Sed Calchas Danais*; cf. ad XII, 441 in Var. Lect. —**41.** *e sedibus arcis*, e templo *Armisonæ Divæ*, Palladis, in arce Ilii sito. —**43.** *armis Therapnæis*, Spartanis, h.e. Græcorum, inter quorum principes erat Menelaus, frater Agamemnonis et rex Lacedæmon. Cf. ad I, 6; VI, 303, et VIII, 412. — **44.** *Ledæ nomen*, Helenam, Ledæ filiam, ut *nomen Echionium* ap. Virg. Æneid. XII, 515, ubi v. Serv. et Heyne. —*Amyclas*, Spartam, vel Laconiam.

«Tum meus adjuncto monstratam evasit in arcem
Tydides Ithaco, et, dextra molitus in ipso
Custodes aditu templi, cæleste reportat
Palladium, ac nostris aperit mala Pergama fatis. 50

47. Quidam poetæ *palladium* a Diomede et Ulysse (conf. tabula Iliaca num. 95), alii a solo Ulysse (v. Gorræi Dactyl. P. II, n. 95, Fabrett. Comm. ad Tabul. Iliac. p. 364, et Begei Thes. Brand. T. I, p. 94), ante Trojam captam, alii vero post captam demum urbem (quod ex Pausan. Phocic. c. 26, intelligitur) Trojanis furto ablatum fuisse memorant; Draken. Cf. Heyne Exc. IX ad Virg. Æn. II, et Mezir. *Comm. sur les Ep. d'Ovide*, T. I, p. 67. —*adjuncto Ithaco*, cum Ulysse. Cf. ad I, 14, et II, 180. —**48.** *Tydides*, Diomedes, *meus* cognatus. Conf. v. 31. —*molitus*, cædens, interficiens, Ernesti; quæ verbi vis admodum dubia est. Rectius forte Lefeb. perrumpens impetu facto, vel N. Heins. amoliens. Sic *moliri montes sede*

sua, obices, portam, fores, etc., dixere Liv. IX, 3; VI, 33; XXIV, 46; XXV, 36; XXVII, 28; Tac. Ann. I, 39 et alii dixere. Cf. ad I, 645; IV, 788; V, 385, et ad rem Virg. Æn. II, 166. —**49.** *cæleste Palladium*, διῦπετές. Cf. Heyne ad Apollod. p. 744. —**50.** Cf. Var. Lect. et Virg. Æn. II, 169 sq. De Palladio autem Lavinium a Diomede, et inde Romam translato, v. Spanhem. ad Callim. II. in Lav. Pall. v. 39, et de Diomedis sedibus in litore Apuliæ Daunorumque finibus, ubi Dauni regis filia in matrimonium ducta (cf. inf. v. 70) Arpos, seu Argyrippam *urbem* (Ἄργος ἕπιον) condidit, Heyne Exc. I, ad Virgil. Æn. XI, 243 sq.

77 Nam postquam CEnotris fundavit finibus urbem,
Æger delicti, Phrygium placare colendo
Numen, et Iliacos parat exorare Penates.
Ingens jam templum celsa surgebat in arce,
Laomedontææ sedes ingrata Minervæ: 55
Quum medios inter somnos altamque quietem,
Nec celata deam, et minitans Tritonia virgo:

77N **51.** *CEnotris*; v. ad I, 2, et VIII, 46. —**52 seq.** *Æger delicti*, propter Palladium furto abductum; unde et *inpius* Virgil. Æn. II, 163 dicitur. Conf. Heins. ad Valer. Fl. III, 737. —*Phrygium Numen, et Iliacos Penates*, Palladem. Cf. ad I, 43.

54. *surgebat*, exstruebatur, ut VII, 747; Virgil. Æn. I, 437 al. —**55.** *Laomedontææ*, ut VII, 437. —*sedes*, ut XII, 48, ubi v. V.L. —**57.** *Nec celata deam*, forma divina, ut *vero ore* XII, 705, ubi v. not. —*Tritonia virgo*; cf. ad III, 323.

«Non hæc, Tydide, tantæ pro laudis honore
«Digna paras, non Garganus, nec Daunia tellus
«Debentur nobis: quære in Laurentibus arvis, 60
«Qui nunc prima locant melioris mœnia Trojæ.
«Huc vittas castumque refer penetrale parentum.»
Quis trepidus monitis Saturnia regna capessit.

59. *Garganus et Daunia tellus*, Apulia. Vid. ad I, 291, et IV, 561. —**60 seq.** Quære Æneam, qui in Laurenti agro novam Trojam exstruxit (v. Heyne Exc. III ad Virg. Æn. VII), et Palladium Trojanis redde.

62. *vittas et penetrale* signum palladis (v. ad I, 668; Cic. Nat. D. II, 27, et Virgil. Æneid. II, 168): nisi *vittas* Vestæ cum N. Heins. intelligere malis. Cf. Heyne not. et Exc. IX ad Virgil. Æn. II, 296. —*castum penetrale*, signum Palladis, virginis perpetuæ: cujus solenne epith. est, ut et sacrorum.

78 «Jam Phryx condebat Lavinia Pergama victor,
Armaque Laurenti figebat Troia luco. 65
Verum ubi Tyrrheni perventum ad fluminis undas,
Castraque Tydides posuit fulgentia ripa,
Priamidæ intremuere metu: tum, pignora pacis
Prætendens dextra ramum canentis olivæ.

64. *Phryx*, Trojanus; *victor* Turni, Æneas. —*Lavinia Pergama*, novam quasi Trojam, quam a conjuge sua Lavinium dixit.

78N **66.** *Tyrrheni fluminis*; cf. v. 6, et ad VIII, 362. —**67.** *Castra*, classem in statione positam, *fulgentia*, ut XII, 435, *arx corusca*; Drak. Cf. Cerda et Heyne ad Virg. Æn. III, 519; IV, 604; V, 669; Heusing. ad Corn. Nep. Alcib. 8. —**69.** Imitat. Virg. Æn. VIII, 116, 128; XI, 101, 332. —*canentis olivæ*, ut *pallentis* ap. Virg. Ecl. V, 16; Drak.

Sic orsus Dauni gener inter murmura Teucrum: 70
«Pone, Anchisiade, memores irasque metusque;
«Quidquid ad Idæos Xanthum Simoentaque nobis
«Sanguine sudatum Scææque ad limina portæ,
«Haud nostrum est: egere dei duræque sorores. 75
«Nunc, age, quod superest, cur non melioribus, ævi,
«Ducimus auspiciis? dextras jungamus inermes.
«Fœderis, en, hæc testis erit.» Veniamque precatus
Trojanam ostentat trepidis de puppe Minervam.
Hæc ausos Celtas inrumpere mœnia Romæ 80
Conripuit leto; neque tot de millibus unum
Ingentis populi patrias dimisit ad aras.»

70. *Dauni gener*; cf. ad v. 50 seq. —**71.** *memores iras metusque*; v. ad III, 65, et Heyne ad Virg. Æn. I, 4. —**72.** *Idæos*, Trojanos fluvios. —**73.** *Sanguine sudatum*; cf. II, 455, ibique not. Cf. Virg. Æn. III, 350 sq. —**74.** *Haud nostrum est*, etc., haud nostra, sed deorum et Parcarum voluntate, fato, actum est. —*sorores duræ*, ut I, 281, ubi v. not.

76. *dextras jungamus inermes*, noto pacis, amicitiae et fœderis signo. Cf. Var. Lect.

77. *hæc*, δεικτικῶς.

79 sq. Res notissima e Liv. V, 49. Conf. sup. I, 624 sq., et IV, 150 sq. Poeta vero cladem Gallorum palladio, non virtuti Camilli tribuit. —**81.** *aras patrias*; v. Var. Lect.

79 His fractus ductor convelli signa manipulis
Optato lætis abitu jubet: itur in agros,
Dives ubi ante omnes colitur Feronia luco,
Et sacer humectat fluvialia rura Capenas. 85

79N **82.** Conf. Liv. XXVI, 11. —*His* Dasii verbis *fractus ductor*, Hannibalis animus, furor, impetus, consiliumque fractum, vel ipse a sententia abductus est. —*convelli signa*, ut XII, 730, 733.

—**84.** *Feronia*, dea Latii Indiges (v. Heyne ad Virgil. *Æneid.* VII, 800; VIII, 564, et Struv. Synt. Ant. Rom. c. 1, p. 162), cujus triplex in Italia lucus cum fano memoratur: primus ad Tarracinam, seu Anxur in Latio et via Appia (de quo v. Virg. l.c. Horat. sat. I, v, 24, et Cluver. Ital. ant. II, 2, p. 460); alter in Etruria inter Lunam et Pisas ad Vesidiam fl. (si fides habenda inscriptioni apud Gruter. p. 220); tertius, de quo h.l. agitur, in eadem Etruria, inter Veios et Tiberim, in agro *Capenate*, ad radices Soractis montis, de quo v. Liv. XXVII, 4, 5; Virg. *Æn.* VII, 697; Cluver. II, 3, p. 547. *Fanum* hoc divitiis inclitum, ibique forum totius Italiæ mercatumque frequentem, Deam vero in illo communiter a Sabinis et Latinis cultam fuisse, tradunt Liv. I, 30; XXVI, 11, et Dionys. Hal. II, 6; III, 32. Cf. sup. ad V, 175 sq. Capena, seu Capenas et Capenus (Frontin. p. 121) notum Etruriæ oppidum, sed fluvius *Capenas* ignotus. —**85.** *sacer*, tamquam adcola et custos sacri nemoris ac fani; Mars. Conf. et ad XII, 215.

Fama est, intactas longævi ab origine fani
 Crevisse, in medium congestis undique donis,
 Innumerus per tempus opes, lustrisque relictum
 Innumeris aurum, solo servante pavore.
 Hac avidas mentes et barbara corda rapina
 Polluit, atque armat contemtu pectora divum.
 Avia tunc longinqua placent, quæ sulcat aratro
 Ad freta porrectis Trinacria Bruttius arvis.

90

89. *solus pavor*, h.e. religio (v. ad I, 82), *servabat*, tuebatur opes templi, ab iis diripiendis homines absterrebat. Dausqueius non male comparabat locum Diodori, lib V: Ἴδιον δέ τι συμβαίνει καὶ παράδοξον παρὰ τοῖς ἄνω Κελτοῖς περὶ τὰ τεμένη τῶν Θεῶν γιγνόμενον· ἐν γὰρ τοῖς ἱεροῖς καὶ τεμένεσιν ἐπὶ τῆς χώρας ἀνειμένος ἔρρηπται πολὺς χρυσὸς ἀνατεθειμένος τοῖς Θεοῖς· καὶ τῶν ἐγγχωρίων μηδεὶς ἄπτεται τούτου διὰ τὴν δεισιδαιμονίαν, καὶ περ ὄντων τῶν Κελτῶν φιλαργύρων κάθ' ὑπερβολήν. Conf. et Virg. *Æn.* VII, 60.

91. *armat contemtu pectora*, ut IV, 249.

92 sq. Cf. Liv. XXVI, 12 pr. —*sulcat aratro*, ut *Thracas arant* ap. Virg. *Æn.* III, 14, et similia passim. Vid. ad VIII, 564.

80

Dum Libys haud lætus Rhegina ad litora tendit,
 Victor, submoto patriis a finibus hoste,
 Fulvius infaustam Campana ad mœnia clausis
 Portabat famam, miserisque extrema movebat.

95

80N

94. *Haud lætus*, tristis: eum enim invitum, et deorum portentis territum, ac tandem Dasii narratione permotum, Romæ capiendæ spem posuisse, et inde movisse, ex initio hujus et fine superioris libri constat; Drak. —**97.** *miseris*, obsessis Capuæ civibus *extrema* mala *movebat*, parabat. Ernesti: ita urbem obsidebat, ut spes nulla salutis civibus relinqueretur.

Tum prensans passim, cuicumque est nomen in
 armis:
 «Dedecus hoc defende manu! cur perfida, et urbi
 Altera Carthago nostræ, post fœdera rupta,
 Et missum ad portas Pœnum, post jura petita
 Consulis alterni, stat adhuc? et turribus altis
 Hannibalem ac libycas exspectat lenta cohortes?»
 Miscebat dictis facta, et nunc robore celsas
 Educi turres, quîs vinceret ardua muri,
 Cogebat, nunc conjunctas adstringere nodis
 Instabat ferroque trabes, quo frangeret altos
 Portarum postes, quateretque morantia claustra.

100

105

98. *prensans*, rogans. Vid. ad lib. VI, v. 461 sq. *cuicumque est nomen in armis*, fortissimos militum, viros spectatæ virtutis. —**99.** Verba Fulvii. —*Dedecus defende*, ut V, 490 ubi v. not. Ernesti: injurias a Campanis nobis factas armis ulciscimini. Sed *dedecus* eo spectat, quod tam perfida urbs tam diu nequidquam obsidetur. Cf. sqq. —**100.** *fœdera rupta*; conf. XI, 29 seq. —**101 seq.** *missum ad portas Pœnum*, Hannibalem arcessitum, quum Campani ad eum deficerent, de quo vid. XI, 132 seq., et XII, 449 sq. —*post jura petita Consulis alterni*; conf. XI, 55 sqq. —**103.** *lenta*, segura, sine metu, et in otio. Cf. ad II, 489.

104. *robore*, e ligno, ligneas. —**106.** *conjunctas adstringere nodis*, palilogia, de qua v. ad IX, 99. —**107.** *trabes*, arietes. —**108.** *morantia claustra*, ut VII, 130.

81

Hic latera intextus stellatis axibus agger,
 Hic gravida armato surgebat vinea dorso.
 At postquam properata satis, quæ commonet usus,
 Dat signum, atque alacer scalis transcendere muros
 Imperat, ac sævis urbem terroribus inplet,
 Quum subito dextrum obfulsit conatibus omen.

110

81N

109. Dausq. Cell. et Ernesti intelligunt turres et machinas, quarum lateribus *stellati axes*, h.e. rotæ radiatæ fuerint adnexæ. Sed de *aggere* sermo est; unde *axes stellati* videntur potius ligna dici sive tigna, cancellatim, ad instar stellæ radiatæ vel potius radiatorum rotæ, directa, transversa et decussata, quibus latera aggeris varie ligabantur. Ipsa autem verba petita sunt e Lucano, III, 455. Conf. Lips. Poliorcet. II, 3. —**110.** *dorsum armatum*, dicuntur milites, vineis tecti; vel tectum vineæ permunitum, et, ut uter verbis Veget. IV, 15, *duplici munitione, tabulatis* (f. *tabulis*) *cratibusque contextum* (quod tamen tabulatum magis proprie pluteorum fuit); aut vinea dicitur *gravida dorso armato*, quia a tergo et dorso armatum militem revelat et ostendit. Ita Lips. Poliorcet. I, 7. —*gravida*, ut *foeta armis* et *gravis* apud Virg. *Æneid.* lib. II, 238, et VI, 516, ad quæ loca vide Heyne. —*surgebat*, ut v. 54.

Cerva fuit, raro terris spectata colore,
Quæ candore nivem, candore anteiret olores.
Hanc agreste Capys donum, quum mœnia sulco
Signaret, grato parvæ mollitus amore,
Nutrierat, sensusque hominis donarat alendo.
Inde exuta feram, docilisque adcedere mensis,
Atque ultro blanda ad tactu gaudebat herili.
Aurato matres adsuetæ pectine mitem
Comere, et humenti fluvio revocare colorem.
Numen erat jam cerva loci; famulamque Dianæ
Credebant, ac tura deum de more dabantur.

115

82

120

125

115. Commentum ornatus studio carmini intextum, et depromptum e Virg. *Æn.* VII, 483 sqq. sed Siliana orationis luxurie expressum. Conf. Heyne ad Virg. l.c. et Calpurn. VI, 32. — *Cerva*, in Virg. *cervus*. Cf. ad III, 39, in V.L. — **116.** Cf. Virg. *Æn.* XII, 84, ibique Cerda et Heyne.

117 seq. *Capys*, de quo vid. ad XI, 30. — *mœnia sulco Signaret*, ambitum eorum locumque urbis novæ aratro definiret, h.e. Capuam conderet. Res nota ex Isidor. Orig. XV, 2; Serv. ad Virgil. *Æn.* V, 755, et Intpp. Ovid. Fast. IV, 819. — **118.** *mollitus*, captus. Quod feram captam occidi noluerat; Burman. — **119.** Verba Virg. *Æn.* VII, 487... 490, ornatu parum apto et jucundo variata.

82N

120. *exuta feram*, ferina natura, seu feritate exuta, deposita, h.e. mansuefacta. Cf. ad VI, 100, et VII, 496.

124 sq. Conf. ad VI, 283... 288, et Gron. Obs. I, 13.

Hæc, ævi vitæque tenax, felixque senectam
Mille indefessos viridem duxisse per annos,
Seclorum numero Trojanis condita tecta
Æquabat: sed enim longo nox venerat ævo.
Nam, subitō incursu sævorum agitata luporum,
Qui noctis tenebris urbem (miserabile bello
Prodigium) intrarant, primos ad luminis ortus
Extulerat sese portis, pavidaque petebat
Consternata fuga positos ad mœnia campos.
Exceptam læto juvenum certamine ductor
Mactat, Diva, tibi, tibi enim hæc gratissima sacra,
Fulvius, atque adsis orat, Latonia, cœptis.

130

135

126. Quæ Plinius, VIII, 32 seu 50 (ubi vid. Harduin.) et alii de grandi cervorum ætate tradant, fabulosa esse, jam monuit Aristot. Hist. An. IX, 6; et hodie satis constat, raro triginta annis majores inveniri. — **127.** *Mille* tamen cervorum *anni* a nemine, quod sciam, memorantur, et poeta nimis rem auxit. — **129.** *nox*, mors. Vid. Var. Lect.

131 seq. *miserabile bello Prodigium*, ut sup. VIII, 638, ubi v. not. — **134.** *Consternata*; conf. Heinsium ad Ovidii Metam. lib. II, 314.

135. Cogita milites omine fausto lætos inter se certasse, quis primus caperet cervam; Ern. *Excipere* verbum proprium venatoribus, qui feras dolo ac fraude capiunt, ut δέχεσθαι. Vid. Burm. ad Quint. Inst. Or. II, 12, et Phædr. I, II, 6, ubi cf. etiam Hartman. in Chrestom. Phædr.

83

Inde, alacer fidensque Dea, circumdata clausis
Arma movet, quaque obliquo curvantur in orbem
Mœnia flexa sinu, spissa vallata corona
Adligat, et telis in morem indaginis ambit.
Dum pavitant, spumantis equi fera corda fatigans,
Evehitur porta sublimis Taurea cristis
Bellator, cui Sidonius superare lacerto
Ductor et Autololas dabat et Maurusia tela.

140

145

83N

138 sqq. «Capua etsi nihilo segnus obsessa per eos dies fuerat, tamen adventum Flacci sensit,» Liv. XXVI, 12. — **140.** *spissa vallata corona Adligat*, urbem corona cingit; noto obpugnandi modo, de quo v. Lips. Poliorc. I, 4, *telis in morem indaginis ambit*, tam arte Capuam obsidet, ut venator saltus ac ferarum latibula *indagine*, h.e. ingenti retium cassiumque serie, cingere solet, ne ulla elabendi occasio detur; quo sensu et inf. XIV, 368, *navalis indago* dicitur navium corona ac ordo; Drakenb. Cf. X, 80, et Cerda ad Virg. *Æneid.* IV, 121.

142. Poeta, confuso temporum rerumque ordine, huc transtulit narrationem Liv. XXIII, 46 sq. de Taureæ Campani singulari certamine cum Claudio Asello, fortissimo Romanorum milite. — *pavitant*, Campani arte obsessi. — **143 seq.** *sublimis cristis*, heroum more. Cf. Heyne ad Virg. *Æneid.* I, 468, et Köppen ad Homer. Iliad. β, 816. — **144.** *superare lacerto dabat*, quum præposuit ceteris; Marsus. Male! Recte Lefeb. fatebatur, concedebat, Hannibal, Tauream Mauris præstare lacerti viribus. Withof. emendat: *cui sidonios superare lacerto Robur, et, etc.*, ut more poetarum res inanimata aliquid dare dicatur.

Is, trepido ac lituum tinnitu stare neganti
Imperitans violenter equo, postquam auribus hostis
Vicinum sese videt, et clamore propinquo,
«Claudius huic, inquit (præstabat Claudius arte
Bellandi, et merita mille inter prælia fama),
Huic, inquit, solum, si qua est fiducia dextræ,
Det sese campo, atque ineat certamina mecum.»

84

150

Una mora Æneadæ, postquam vox adtigit aures,
 Dum daret auspiciū jusque in certamina ductor.
 Prævetitum namque et capital, committere Martem, 155
 Sponte viris. Erumpit ovans, ut Fulvius arma
 Imperio solvit, patulumque invectus in æquor
 Erigit undantem glomerato pulvere nubem.
 Indignatus opem amenti, socioque juvare
 Expulsum nodo jaculum, atque arcessere vires, 160
 Taurea vibrabat nudis conatibus hastam.
 Inde, ruens ira, telum contorquet in auras.

84N **153 seq.** «Hæc ubi Asello nuntiata sunt in castra, id modo moratus, ut consulem percunctaretur, liceretne extra ordinem in provocantem hostem pugnare? permissu ejus arma extemplo cepit;» Liv. l.l. — Æneadæ, Romano. — **154. auspiciū** (ut XVII, 563) *jusque in certamina*, potestatem ac veniam pugnandi, N. Heins. quem vide ad Ovid. Amor. I, 1, 5.

155. capital, ἀρχαϊκῶς pro *capitale*, scilicet facinus, seu crimen, pœna capitis luendum. Vid. Ernesti clav. Cic. De pœnis militum, qui pugnam nisi jussi inierant et discesserant a signis, v. Lips. Mil. Rom. IV, 4. — **156 seq. arma imperio solvit**, pugnandi potestatem dederat. — **158. Conf. ad lib. V, vers. 535.**

159 sq. Taurea, ut vires lacerti (conf. v. 144) ostentaret, hastam ope *amenti*, vel *nodi*, vibrare noluit, sed *nudis conatibus* (v. 161), sine illorum ope, sola lacertorum vi, jecit. Cf. ad I, 219, 318; IV, 14, 291. — *Indignatus opem*, non dignatus, respuens, tamquam rem indignam et inhonestam.

85 At non idem animus Rutulo: *speculatur*, et omni
 Corpore perlustrat, qua sit certissima ferro
 In vulnus via: nunc *vibrat*, nunc comprimit hastam, 165
 Mentiturque minas: *mediam* tunc transiit ictu
 Parmam, sed grato fraudata est sanguine cuspis.
 Tum strictum propere vagina detegit ensem.

85N **163 sq.** Hæc eleganter et ad naturam apte memorari, jam monuit Ern. *Rutulo*, Italo, Romano, Claudio Asello. — **165. comprimit**, retinet ictum, ut VI, 538; IX, 650. — **166. Mentitur minas**, similis est minanti h.e. jaculanti, simulat se jam jacturum esse hastam, ut metum incutiat hosti.

Et jam ferrata rapiēbat calce volantem
 Taurea cornipedem, fugiens minitiantia fata. 170
 Nec Rutulus levior cedentis *perdere* terga:
 Nam profugo *rapidus* fuis instabat *habenīs*.
 Utque metus victum, sic ira et gloria portis
 Victorem inmisit, meritique cupido cruoris.
 86 Ac dum vix oculis, vix credunt mentibus, hostem 175
 Confisum nullo comitante inrumpere tectis,
 Per *mediam* propere trepidantum interritus urbem
 Egit equum, *adversa*que evasit ad agmina porta.

169. Vid. Var. Lect. h.l., et VII, 696.

171. Rutulus, Romanus, *levior*, velocior (v. ad III, 394), *non perdere*, h.e. non perdebat, premebat (ita jam Lefeb. coll. Virgil. Æn. II, 530; XII, 754). — *terga cedentis*; cf. ad I, 422. — **172. fuis habenis**, ut VII, 696, et passim apud poetas.

86N **175. credunt**, Campani. — **178. porta adversa**, e regione obposita illi, per quam Claudius Capuam intraverat; Drak. Recte. Cf. Liv. XXIII, 47 extr.

Hinc ardore pari nisuque incurrere muris
 Ignescunt animi, penetrataque tecta subire. 180
 Tela simul flammæque micant: tunc saxeus imber
 Ingruit, et summis adscendunt turribus hastæ.
 Nec pronum *audenti* virtutem excellere cuiquam:
 87 Æquarunt iræ dextras: dictæa per auras 185
 Tranat, et in medium perlabitur urbis arundo.
 Lætatur non hortandi, non plura monendi
 Fulvius esse locum; rapiunt sibi quisque laborem.
 Quos ubi *tam* erectos animi videt, et superesse
Fortunæ sibi quemque ducem, ruit impete vasto
 Ad portam, *magnæ*que optat discrimina famæ. 190

179 sq. Summa luxuries poetica est, qua jam communis omnium pugnandi ardor describitur; Ern. — *Ignescunt*, incensi sunt, *ardore*, cupiditate pugnandi. Conf. ad III, 136 et 305. — *pari*, communi; vel potius eodem, quo Claudius intraverat urbem; ejus exemplo incitati. — *tecta*, Capuam.

181. saxeus imber; v. ad I, 311. — **182 sq.** Vid. Var. Lect. Withof. emendat *adstantum turribus*, hoc est, ingruunt hastæ militum romanorum, qui summis in turribus pugnantes adstabant.

87N **184. Dictæa arundo**; vid. ad II, 90. — **185. Tranat**; v. ad III, 682.

187. rapiunt sibi quisque laborem, eleganter, ut XI, 197, 491; XII, 478. Cf. ad I, 569.

188 sq. Vid. Var. Lect. — **190. magnæ optat discrimine famæ**, quo sensu Curtius, VIII, 13 extr., dixit *gloriam sibi ex periculis arcessere*.

88 Tres claustra æquævo servabant corpore fratres,
 Quis delecta manus centeni cuique ferebant
 Excubias, unaque locum statione tenebant.
 Forma ex his Numitor, cursu plantaque volucris
 Præstabat Laurens, membrorum mole Laburnus. 195
 Sed non una viris tela: hic mirabilis arcu;
 Ille hastam quatere, ac medicatæ cuspidis ictu
 Prælia moliri, et nudo non credere ferro;
 Tertius aptabat flammis ac sulfure tædas.

191. Narratio variarum cladum, ad Capuam factarum, in qua poeta magis ingenio suo ad quævis mira (quis enim non illud statim studio quæsitum putet, quod tres fratres, iidemque varia armorum genera tractantes in uno loco excubias agunt?) et atrocia narranda prono indulsit, quam historiæ fidem servavit; Ern. Silius turbato temporum rerumque ordine, ut passim, inpr. lib. XII, huc transtulit, quæ Livius lib. XXVI, c. 5, 6, de pugna ad Capuam commissa tradit, et quæ sup. XII, 488, carmini intexere debuerat. —*æquævo corpore fratres*, ut *tergemini fratres* sup. IV, 355. —192. Imitat. Virg. Æn. IX, 161 sq.; Drak. *ferebant*, *tenebant*, *Excubias unaque locum statione tenebant*; conf. Burm. ad Val. Fl. V, 252.

88N 197. *medicatæ cuspidis et nudo ferro*; vid. ad I, 219; VII, 453, et Heyne ad Virg. Æn. XII, 857.
 199. Cf. IX, 336.

Qualis Atlantiaco memoratur litore quondam 200
 Monstrum Geryones inmane tricorporis iræ,
 Cui tres in pugnam dextræ varia arma gerebant;
 Una ignes sævos, ast altera pone sagittas
 Fundebat, validam torquebat tertia cornum,
 Atque uno diversa dabat tria vulnera nisu. 205

200 sq. Cf. ad I, 277 seq. —*Atlantiaco litore*, in Erythia ins.; v. Heyne ad Apollod. p. 71 et 386 seq.
 —201. *Geryones*; v. ad III, 422 in Var. Lect. —203 sq. *sagittas Fundebat*; v. ad I, 267.

Hos ubi non æquis variantes prælia consul
 Conspexit telis, et portæ limina circum
 Stragem, ac perfusos subeuntum sanguine postes,
 Concitat intortam furiatis viribus hastam. 210
 Letum triste ferens auras secat Itala taxus,
 Et, qua nudarat, dum fundit spicula ab alto,
 Arcum protendens, Numitor latus, ilia transit.
 At, non obsepto contentus limine Martem
 Exercere levis bello, sed turbidus ausi,
 Virrius incauto fervore eruperat amens 215
 Reclusa in campum porta, miseramque furori
 Vincentum obtulerat pubem: ruit obvia in arma
 Scipio, et oblatum metit insatiabilis agmen.

206. *non æquis*, non paribus et iisdem, sed variis. Sic ap. Virgil. Æneid. lib. II, vs. 714 est, *non passibus æquis*. Ed.

89N 210. *taxus*; cf. ad IV, 255, 567. —211. *fundit*, ut v. 204.

214. *levis bello*, inbellis, nullarum virium, nullius artis ac momenti in bello. Vid. ad VIII, 515. —*turbidus ausi*, audax. —215. *Virrius*, de quo vid. ad XI, 65 seq.; XII, 86. —218. *metit*; cf. ad IV, 213, 462.

Tifata umbrifero generatum monte Calenum 220
 Nutrierant, audere trucem; nec corpore magno
 Mens erat inferior: subsidere sæpe leonem,
 Nudus inire caput pugnas, certare juvenco,
 Atque obliqua trucidis deducere cornua tauri
 Adsuerat, crudoque aliqua se adtollere facto.

90N 219. *Tifata*; v. ad XII, 487. —220. *audere trucem*, audacissimum; noto græcismo. Audacia et vires Caleni mox omnibus fere poeticæ orationis coloribus adumbrantur. —221. *subsidere leonem*; v. Var. Lect. —222. *Nudus caput*, sine galea. Cf. ad III, 358. —223. *deducere* Barthius, Adv. VIII, 7, exponit tenuare et in rectam seriem deflectere, ut *deductum carmen*, quod subtile unoque tenore fluens dici possit: sed rectius Gronov. Obs. I, 17, ad terram detrahare, coll. Suet. Claud. 21; Ovid. Met. IX, 84; Plin. VIII, 45. —224. *crudo facto*; v. ad I, 405; V, 423. —*aliqua* sc. via et ratione, seu ex parte, ut ap. Virg. Ecl. III, 15; conf. Intpp. ad Plaut. Epidic. I, II, 49, et Heins. ad Ovid. Trist. III, IV, 75.

90 Is, dum præcipites expellit Virrius urbe, 225
 Seu spreto, seu ne fieret mora, nudus in æquor
 Thorace exierat, leviorque premebat anhelos
 Pondere loricæ, et palantes victor agebat.
 Jamque Veliternum media transegerat alvo,
 Jam, solitum æquali ludo committere equestres
 Scipiadæ pugnas, Marium tellure revulso
 Perculerat saxo: miser inplorabat amicum
 Cum gemitu exspirans, scopulusque premebat
 hiantem:

226. *nudus*, sine thorace. Conf. ad IV, 313. —227. *levior*, velocior ac expeditior (conf. ad III, 394), quum sine lorica esset, *premebat* et urgebat Romanos, cursu et armorum pondere fessos.

230. Marium, æqualem *Scipiadæ*, Scipionis. Vid. **ad VII, 107.** —**232.** *Perculerat saxo*; cf. **ad IX, 395.**
—**233.** *hiantem*, bene de eo, qui *scopuli*, h.e. saxi pondere premitur, et hianti ore auram captat.

Sed, validas sævo vires duplicante dolore, 235
Effudit lacrimas pariter cornumque sonantem
Scipio, solamen properans optabile in armis
Hostem prostrato morientem ostendere amico:
Tranavit, liquidas volucris ceu scinderet auras,
Hasta viri pectus, rupitque inmania membra;
Quanta est vis agili per cærula summa liburnæ, 240
Quæ, pariter quoties revocatæ ad pectora tonsæ
91 Percussere fretum, ventis fugit ocior, et se,
Quam longa est, uno remorum præterit ictu.

235. *Effudit cornum sonantem*; cf. **ad I, 267**; **II, 124**, et **IV, 567.** —**237.** *Hostem morientem* tamquam *solamen in armis*, viris in acie cadentibus. Cf. **II, 258.** —**238.** *Tranavit*; v. **ad III, 682.** —**240.** Comparatio hæc, qua velocitas hastæ declaratur, acutissima recte videbatur Barthio Adv. XXII, 8 et Ern. qui tamen in 243, ludentem poetam adnoscit. —*Liburnæ*, seu *Liburnicæ* sc. naves, levissimæ ac *agiles*, velocissimæ, quibus Liburni, Illyrici et Epiri populus, mare infestabant. —*cærula*; v. **ad I, 21.**
91N —**241.** Conf. **XI, 489**, et Ovid. Met. XI, 461 sq. —**242 sq.** *se, Quam longa est*, spatium mensuræ ac magnitudinis suæ, etsi longissimum est.

Ascanium Volesus, projectis ocuis armis, 245
Quo levior peteret muros, per aperta volantem
Adsequitur planta: dejectum protinus ense
Ante pedes domini jacuit caput; ipse sequutus
Conruit ulterior procursus impete truncus.
Nec spes obsessis ultra reserata tueri
Mœnia; convertunt gressus, recipique precantes 250
Infandum! excludunt socios: tum cardine verso
Obnixa torquent obices, munimina sera.
92 Acrius hoc instant Itali, clausosque fatigant.
Et, ni cæca sinu terras nox conderet atro,
Perfractæ rabido patuissent milite portæ. 255

245. *levior*, ut **v. 171** et **227.** —*per aperta*, apertum, seu patentem campum, *volantem*, ut *per apertum fugientes cervos* dixit Horat. Od. III, XII, 8. —**246, 247.** Verba Maroniana Æn. IX, 770 sq.
—**248.** *procursus impete*, ex nisu et impetu procurrendi: res ad miraculum usque exaggerata; Ern.

249 seq. Poeta expressit Liv. XXVI, 5, 6 (cf. **ad v. 191 sq.**) et Virgil. Æn. XI, 883 sq. —*obsessi* Campani, qui duce Virrio eruperant in campum reclusis portis (cf. **v. 215 sq.**), quum *mœnia reserata* tuendi spes relicta non esset, fuga repetunt urbem, et primi intrant, postremi vero ab his, qui confestim portas claudunt, ne hostis simul inrumpat, excluduntur. —**251 sq.** Vid. Var. Lect.

92N **253.** *clausos* in urbe; nisi malis exclusos intelligere, qui, clausa porta, a Romanis premebantur cædebanturque, de quo v. Liv. XXVI, 6.

254. Cf. **V, 36**, et **XII, 613.**

Sed non in requiem pariter cessere tenebræ.
Hinc sopor inpavidus, qualem victoria movit:
At Capua, aut mæstis ululantum flebile matrum
Questibus, aut gemitu trepidantum exterrita patrum, 260
Tormentis finem metamque laboribus orat.
Mussat perfidiæ ductorque caputque Senatus.
Virrius, a Pœno nullam docet esse salutem,
Vociferans, pulsus vivendi e pectore curis;
«Speravi sceptrâ Ausoniæ, pepigique, sub armis
Si dexter Pœnis Deus et Fortuna fuisset, 265
Ut Capuam Iliaci migrarent regna Quirini:
Qui quaterent muros Tarpeiaque mœnia, misi:
Nec mihi poscendi vigor abfuit, alter ut æquos
Portaret fasces nostro de nomine consul.
Hactenus est vixisse satis, dum copia noctis. 270

256 sq. Campanorum somnus erat turbulentus, Romanorum placidus ac dulcis.

258 seq. Has deditionis causas Silius finxit, quia a tali reipublicæ Campanæ statu non abhorrebant, et erant ornatui poetico aptiores; Ern. Alias adfert eloquentior Liv. XXVI, 12 sqq.

261. Cf. omnino Liv. XXVI, 13 sq. «Virrius, defectionis ab Romanis auctor,» Liv. l.c.

262. Cf. **XI, 65 sq.**; **XII, 86.** —**264 sqq.** Conf. **XI, 59 sqq.** —*sceptrâ Ausoniæ*, alterum Consulem Rom. e Campanis creatum iri. —**265.** *dexter*, ut **V, 227.** Sic Æn. II, 433, *si fata fuissent, ut caderem.* Ep.
—**268.** *vigor*, animus, audacia.

270. *Hactenus est vixisse satis*; v. **ad IV, 795.** —*dum copia noctis*, mortis mihi consciscendæ. Cf. sup. **ad v. 129** in Var. Lect.

93 Cui cordi comes æterna est Acherontis ad undam
Libertas, petat ille meas mensasque dapesque;
Et, victus mentem fuso per membra Lyæo,
Sopitoque necis morsu, medicamina cladis

93N **271 sqq.** «Quibus vestrum ante fato cedere, quam hæc tot tam acerba videant, in animo est, iis apud me hodie epulæ instructæ paratæque sunt,» etc. Liv. l.l. c. 13. —**273.** «Alienatis mentibus vino ab imminentis sensu mali venenum omnes sumserunt,» Liv. c. 14. —**274.** *necis morsu*, dolore, ut XVII, 345, ac *morsus curarum* et *exsilii* ap. Ovid. ex Ponto I, 1, 73; III, 43. Conf. sup. ad VII, 271, et Ernesti clav. Cic. —*medicamina cladis*, venenum, quod cladem arcet et *fata exarmat*, h.e. crudele mortis genus nobis imminens et supplicium ab irato hoste timendum propulsat. Conf. verba Virrii ap. Liv. loc. cit. «Romanos Roma circumsessa... a Capua non averterunt: tanta aviditas supplicii expetendi est... nos idem fecissemus, si data fortuna esset. Itaque quando aliter Diis immortalibus visum est, quum mortem ne recusare quidem debeam; cruciatus contumeliasque, quas sperat hostis, dum liber, dum mei potens sum, effugere morte, præterquam honesta, etiam leni, possum,» etc.

Ædibus in mediis consurgens ilice multa
Exstruitur roguis, hospitium commune peremtis.
Nec vulgum cessat furiare dolorque pavorque.

280

94

Nunc menti seræ Decius redit, et bona virtus
Exsilio punita truci: despectat ab alto
Sacra Fides, agitatque virum fallacia corda.
Vox occulta subit, passim diffusa per auras:
«Fœdera, mortales, ne sævo rumpite ferro:
Sed castam servate Fidem; fulgentibus ostro
Hæc potior regnis: dubio qui frangere rerum
Gaudebit pacta, ac tenues spes linquet amici,

285

94N **280 sq.** Cf. XI, 158... 258 et 377 seq. Versus præclari de fide constanter servanda. *Fidei* Deæ ministerio poeta usus erat et sup. II, 479 sqq. Saguntinis ibi propitia, Campanis perfidis h.l. infesta bene fingitur. —**281.** *ab alto*, de cælo. —**282.** *Sacra Fides*; v. ad I, 481, et ad II, 479 in Var. Lect.

283. *Vox occulta* Fidei, in nubibus abditæ; nisi malis Erinnyos, quod ex v. 291 seq. probabile fit. —*subit*, ut al. *venit*, h.e. audita est, *passim diffusa per auras*; cf. IV, 260, ubi v. Var. Lect. —**285 sq.** *castam servate fidem*; cf. ad I, 481; II, 700 sq. —*fulgentia ostro regna* pro imperiis summis, splendidissimis, inusitate dictum et incommode, nisi sub regnis munera intelligas, ad quorum splendorem purpura pertinet; Ernest. Idem. V. C. verba *dubio rerum* dandi casu adcipit pro, ei, cujus spes dubiæ, tenues sunt, ut mox dicitur. Ego *dubio rerum* docte positum crediderim pro, in dubio rerum statu et eventu, in rebus dubiis, ut *in dubiis* sup. I, 562.

Non illi domus, aut conjux, aut vita manebit
Unquam expers luctus lacrimæque; aget, æquore
semper

290

95

Ac tellure premens, aget ægrum nocte dieque
Despecta ac violata Fides.» Adit omnia jamque
Concilia, ac mensas contingit, et, abdita nube,
Adcumbitque toris, epulaturque inproba Erinnyos.
Ipsa etiam Stygio spumantia pocula tabo
Porrigit, et large pœnas letumque ministrat.
Virrius interea, dum dat penetrare medullas
Exitio, adscenditque pyram, atque amplexibus hæret
Jungentum fata, et subici jubet ocuis ignes.

295

289 sqq. *Erynnis* advocatur in desperato consilio Virrii, noto more poetarum: nam Furiis agitantur homines scelereum sibi conscii, et illæ ipsæ sunt ultrices perfidiæ aliorumque flagitiorum; Ern. A Furiis quoque homines, tam probi quam improbi, in furorrem aguntur, iisque tribuitur, quod insania efficit. Cf. ad II, 595, et 609 sqq. Ibi lampada Phlegethontis in undis tinctam quassat Erinnyos, qua instincti Saguntini rogum exstruunt; h.l. *pocula Stygio tabo* (v. 294), h.e. atro ac mortifero veneno, vel potius ex Styge hausto, cujus aqua certe epota illico necat (v. Plin. II, 103 seu 106; lib. XXX, 16; XXXI, 2, seu 19; XXXIX extr. Pausan. Arcad. c. 18; *l'Hist. de l'Acad. des Inscr.*, T. IV, p. 554). Cf. inf. XIV, 99.

95N

294 seq. *spumantia Porrigit* Virrio ac XXVII senatoribus, et ita *large pœnas letumque ministrat*, omnes necat ac perfidiam eorum punit. —**295.** *ministrare* verbum conviviale. Cf. ad II, 674 in V.L. et Burm. ad Petron. Sat. c. 31.

296 sq. «Venenum omnes sumserunt: inde misso convivio, dextris inter se datis, ultimoque complexu, conlacrimantes suum patriæque casum, alii, ut eodem rogo cremarentur, manserunt,» etc., Liv. XXVI, 14. —*dum dat*, concedit, *Exitio*, veneno letifero, dum sinit veneni vim *penetrare medullas*. —**297.** *Exitium, pernicies, pestis, lues, ὄλεθρος*, dicitur poetis omne, quod noxium et exitiosum est. Vid. ad I, 174. «Inpletæ cibis vinoque venæ minus efficacem in maturanda morte vim veneni fecerunt,» etc., Liv. l.c. —**298.** *Jungentum fata*, senatorum, qui cum ipso perfungebantur, fato, seu voluntariam mortem obpetebant. —*subici*; v. ad I, 113.

Stringebant tenebræ metas, victorque ruebat.
Jamque superstantem muro, sociosque Milonem
Voce adtollentem pubes campana videbat.

300

Pandunt adtoniti portas, trepidoque capessunt
Castra inimica gradu, quîs leto avertere pœnas
Defuerant animi: patet urbs, confessa furorem,
Et reserat Tyrio maculatas hospite sedes.

305

Matronæ puerique ruunt, mæstumque Senatus
Concilium, nullique hominum lacrimabile vulgus.

299. *Stringebant tenebræ metas*, ut **V, 24**, ubi v. not. — *victorque Romanus ruebat*, inrumpebat, vel muros adscendebat; quod primus fecisse fingitur *Milo* (**v. 300**), de quo cf. **v. 365**. Is *socios voce adtollit*, dum læto eos clamore et hortatu ad murum adscendendum excitat.

302 sqq. «Postero die porta Jovis, quæ adversus castra Romana erat, jussu proconsulis aperta est... et C. Fulvius legatus senatum Campanum (qui non cum Virrio et XXVII senatoribus necem sibi consciverant) *ire in castra ad imperatores Romanos jussit*,» etc. Liv. XXVI, 14. — **305.** *Tyrio hospite*, hospitio, amicitia et fœdere, cum Pœnis juncto.

96N

307. *nullique hominum lacrimabile vulgus*, ut ap. Hom. οἱ τυχόντες et ἀκλαυστοί, qui in bello, vel nullum, vel ἄκριτον, commune cum multis, non singulare, nanciscuntur sepulcrum; D. Heins. Aptior est Drak. nota: Merito suo hæc plebem Campanam pati, nec dignam esse, quæ defleatur, innuere vult Silius: nam ingens eam momentum ad defectionem adtulisse patet ex lib. XI pr., et Liv. XXIII.

96

Stabant innixi pilis exercitus omnis,
Spectabantque viros et læta et tristia ferre
Indociles, nunc propexis in pectora barbīs
Verrere humum, nunc fœdantes in pulvere crinem
Canentem, et turpi lacrima precibusque pudendis
Femineum tenues ululatum fundere in auras.

310

308. *innixi pilis*, ut apud Virg. *Æn.* IX, 229. Conf. **ad IV, 550**. — *exercitus Romanorum stabat expectans signum mœnia* diruendi, **v. 315**. — **309 sq.** *et læta et tristia ferre Indociles* præclare dicuntur cives Capuæ, qui olim, fortuna superbi, poposcerant, ut alter Consul Rom. e Campanis crearetur (vid. **XI, 59 seq.**), et nunc, saluti suæ desperantes, femineo plangore urbem complent; qui itaque luxuria diffuentes neque secundam neque adversam fortunam sapienter ferre didicerant, in illa animi nimis elati ac insolentis, in hac nimis fracti ac humilis. Cf. **VIII, 544 sq.** — **310 sq.** Cf. **ad VI, 560 seq.**, et **XII, 597 seq.** De *propexis*, h.e. promissis *barbīs*, vid. Heins. ad Ovid. *Amor.* III, 1, 7, et *Fast.* I, 259, et de hoc summi mœroris indicio Intpp. ad *Suet.* Calig. 24; de præcepto autem grammaticorum, qui barbam de homine, *barbas* de animalibus dici notant, Burm. ad Petron. *Sat.* c. 99, et Beroald. *Adnot.* in *Serv.* p.m. 265, quos Drak. laudavit. Poetas præterea plurali ac singul. numero indifferenter uti vel tironibus notum est. — **313.** *ululatum fundere*; v. **ad XII, 292**.

97

Atque ea dum miles miratur inertia facta,
Exspectatque ferox sternendi mœnia signum,
Ecce repens tacito percurrit pectora sensu
Relligio, et sævas componit numine mentes;
Ne flammam tædasque velint, ne templa sub uno
In cinerem traxisse rogo: subit intima corda,
Perlabens sensim, mitis Deus: ille superbæ
Fundamenta Capyn posuisse antiquitus urbi,
Non cuiquam visus, passim monet: ille refusus
In spatium immensum campis habitanda relinqui
Utile tecta docet: paullatim atrocibus iræ
Languescunt animis, et vis mollita senescit.

315

320

325

316. Poeta urbem servatam dicit partim ob religionem Jovisque voluntatem, partim **v. 323**, ut Livius, XXVI, 16, «propter præsentem utilitatem et agrum, quem omni fertilitate terræ satis constabat primum in Italia esse.» Aliæ causæ latent in vs. 318... 322, qui spectant ad illa Liviana ibid. «non sævitum incendiis ruinisque in tecta innoxia murosque; et cum emolumento quæsita etiam apud socios lenitatis species, incolumitate urbis nobilissimæ opulentissimæque, cujus ruinis omnis Campania ingemisset.» Nec male poeta templorum et antiquitatis urbis rationem habuit. Quæ vero finxit **vers. 326... 347**, ad ornatum poeticum pertinent. — **317.** *componit mentes*, ut **XI, 350**. — **318.** *velint*, ut **II, 518**. — **321.** Conf. **ad XI, 30** et **297 sq.** — **322.** *Non cuiquam visus*, more Deorum, qui nube vel caligine involuti cum mortalibus agere solent. Cf. Heyne Exc. XIII ad Virg. *Æn.* I. — *refusus, expansis, In spatium immensum campis* (**v. 323**), cf. **ad III, 464**. — **325.** *senescit*, inminuta est. Cf. **ad II, 457**.

97N

Pan Jove missus erat, servari tecta volente
Troia, pendenti similis Pari semper, et imo
Vix ulla inscribens terræ vestigia cornu.

326. *tecta Troia*, ut *Dardana mœnia XI, 30*, ubi v. not. — **327 sq.** Locus class. de *Pane* ejusque habitu, in quo poeta Hymnum Hom. ante oculos habuisse videtur, quocum conferendus est Orphicus Hymn. X, et Val. Fl. III, 47 seq. De utroque hymno et de tota fabula v. Hermannii *Mythol. Lyricorum* p. 188 seq., et Heyne *antiq. Aufsätze Fasc.* II, p. 53 sqq. Incessus deorum plerumque fingitur levis, celer, suspensus, pendulus (*schwebend*), *pendenti ac volanti similis*, ut se per auras *librent* (cf. **v. 337**), et *vix terræ inscribant vestigia*, h.e. eam pedibus attingant. Vid. Heyne Exc. XIII ad Virg. *Æn.* I, et Köppen ad Hom. *Iliad.* δ, 75 seq.; ε, 778; ν, 62 et 70. Dii præterea agrestes ac silvestres sunt agiles, leves, veloces, leviter salientes, ἐλαφροὶ, κοῦφοι (**v. ad III, 394**, et Jani ad Horat. *Od.* I, xvii, 1), unde et Pan ipse σκερτητής, περίδρομος et σύγχορος νυμφῶν dicitur in Orph. Hymno X. — *imo cornu*, unguis corneis: *imo*, ad differentiam ejus, quod summum est et in fronte protuberat; quod jam monuit Gronov. *Obs.* I, 17. Nam Pan non modo duo *cornua parva* in *fronte* habet (cf. **v. 332** et de origine hujus commentii sup. **ad I, 415**, et Herman. l.c. p. 188), unde δικέρωτης dicitur Hom. l.c. et Ζεὺς ὁ κέραστης, Orph. sed etiam pedes cornutos, *cornipedem plantam* inf. **v. 338**, unde et ipse vocatur *cornipes, capripes*, ἀγιοπόδης, Hom. ἀγιομέλης, Orph. κεροβάτης, Hesych. et Suid.

98N

98

Dextera lascivit cæsa Tegeatide capra
Verbera læta movens festa per compita cauda.

330

329. *Dextera tenet ac movet verbera, cæsa capra*, h.e. flagellum ex pelle caprina factum. — *lascivire* hic notare videtur petulans et protervus esse, ita ut omnis absit obscœnitas; Drak. coll. Liv. I, 5 (*nudi juvenes, Lyceum Pana venerantes, per lusum atque lasciviam currunt*), Budæo ad *Pand.* p.m. 619, et

Gron. Obs. III, 4. — *Tegeatide*, epith. orn. Tegeæa, seu Tegeatica, h.e. Arcadica, a Tegea, urbe Arcadiæ: nam Pan ἐπιχώριος Arcadiæ Deus, qui in ea ejusque oppidis montibusque, inpr. Mænalo, Lycæo, et Parthenio, potissimum colebatur. Conf. inf. v. 345 sq., et Spanhem. ad Callim. H. in Dian. v. 87... 89. — **330.** Poeta adludit ad Lupercalia, festum Panis (unde forte *feſta cauda*), quo discurrerant Luperi et scuticis, e corio caprino factis, percutiebant manus ac terga obviatorum, præcipue mulierum, quæ ita fecundæ fieri credebantur: quod vel tironibus notum ex Ovid. Fast. II, 425 seq., et V, 102, ubi v. Heins. Cf. V.L.

Cingit acuta comas, et opacat tempora, pinus,
Ac parva erumpunt rubicunda cornua fronte:
Stant aures, imoque cadit barba hispida mento.
Pastorale deo baculum, pellisque sinistrum
Velat grata latus teneræ de corpore damæ.

335

331. Conf. Ovid. Epist. Her. V, 137, et Met. I, 699; XIV, 633; Heyne ad Virgil. Ge. I, 20, atque Ecl. X, 24; Heins. et Burman. ad Valer. Fl. III, 50, et, ubi ratio hujus commentu redditor, Geopon. Græc. XI, 10. — **332.** Conf. ad v. 327 sq. Obseruent tirones cum delectu eleganti posita verba *erumpunt, stant, cadit* pro vulgari, habet cornua in fronte, erectiores aures, barbam; Ern. — *fronte rubicunda*, moris, ebuli succo et minio. Vid. Serv. et Heyne ad Virg. Ecl. II, 31; VI, 22; X, 27. — **333.** *Stant aures*, erectæ sunt et acutæ. Sic *stare* I, 527; IV, 142, 620; V, 319, 521 et al. Contra *cadit barba*, promissa est, et *hirsuta* (qualis conspicitur in Mus. Florent. T. I, t. 86, n. 6. Begeri Thes. Brand. T. III, pag. 448. *Mariette, pier. grav.* T. II, P. II, p. 27); unde Pan. ἡὑγένειος, Hom. quod leonis et pardi epitheton est Iliad. o, 275; ρ, 109 al.

334. *Pastorale baculum* Pani tribuitur, quia armenti pastorumque curam gerere credebatur; Drak. inde et νόμιος dicitur Hom. *baculum* pro vulg. *baculus*. Vid. Heins. ad Ovid. Met. II, 681. — **335.** Pan nebride, vel stellata pelle pardi, seu leopardi, indutus fingitur. Cf. Phurnut. de N. D. c. 27. Serv. l.c. et *Montfauc. Suppl. aux Antiq. expl.* T. I, pl. 64. Pan λαῖφος δ' ἐπὶ νῶτα δαφουδὸν λυγκὸς ἔχει apud Hom. Hymn. v. 23 de quo v. Hermann Mythal. Lyric. not. 351.

Nulla in præruptum tam prona et inhospita cautes,
In qua non, librans corpus, similisque volanti
Cornipedem tulerit præcisa per avia plantam.
Interdum inflexus, medio nascentia tergo
Respicit adridens hirtæ ludibria caudæ.
Obtendensque manum solem infervescere fronti
Arcet, et umbrato perlustrat pascua visu.

340

336. Describitur Pan οὔρειος (Eurip. Iphig. in Taur. 1126), ὄρεσιβάτης (Sophocl. Œd. Tyr. 1110), et *montivagus*; Drakenb. Conf. Hom. Hymn. v. 6 sqq. et Ovid. Fast. II, 285 seq. — **337.** *librans corpus similisque volanti*; conf. sup. ad v. 327, et I, 317; V, 284; XII, 94. — **338.** *Cornipedem præcisa*; cf. ad v. 328.

341 sq. Videtur Silius imaginem ante oculos habuisse, quum hæc scriberet; Ernest. Ita non Pana quidem, sed alium quemdam exhibet gemma (in Gorlæi Dactyl. P. II, n. 9), Drak. — *Obtendens*; cf. ad III, 613 in Var. Lect.

Hic, postquam mandata dei perfecta, malamque
Sedavit rabiem, et permulsit corda furentum,
Arcadiæ volucris saltus et amata revisit
Mænala; ubi argutis longe de vertice sacro
Dulce sonat calamis, ducit stabula omnia cantu.

345

343. *mandata dei, Jovis*, v. 326. — **344.** *permulsit corda furentum*, nam Pan Deus hilaris, λιγυρῆσις ἀγαλλόμενος φρένα μολπαῖς, et ἡδυγέλως, Homer. Hymn. 24, 37, nec non Πειθοῦς pater. Πάνα δέ μιν καλέεσκον, ὅτι φρένα πᾶσιν ἔτερψε, ibid. v. 47, quæ tamen etymologia est inepta. — **345.** Cf. ad v. 329, et I, 27. — **346.** *Mænala*, ut *Taygeta* IV, 363, ubi v. not. Pan, Deus pastoralis, canit *calamis*, fistula, σύριγγι, et hujus quoque inventor fuisse fingitur; quod notum vel ex Ovid. Met. I, 689... 705; Virg. Ecl. II, 31 seq.; Pausan. Arcad. c. 38. — *argutis Dulce*, dulciter, *sonat calamis*, ut in Hom. Hymno, v. 15, δονάκων ὑπὸ μοῦσαν ἀθύρων Νήδυμον... χέει μελίγηρον ἀοιδίην, et v. 24, λιγυρῆσις ἀγαλλόμενος φρένα μολπαῖς. — *de vertice sacro*, Mænali, montis ipsi sacri. — **347.** *ducit cantu*, adficit, et oblectat, eoque movet et ad obsequium suaviter trahit; Cell. et Drakenb. coll. XV, 458. Claud. Cons. Mall. Theod. 20, et Præf. in Rufin. I, 13. Sed Pan potius cantu fistulæ *stabula*, h.e. oves et armenta (v. ad III, 383), ut Amphion et Orpheus cantu lyræ feras, lapides aliasque res inanimas, *duxisse*, ad se adlexisse, fingitur, quod ad summam cantus vim atque præstantiam adumbrandam spectat. Cf. ad I, 96; XI, 441 sq., 464 seq., et Broukh. ad Prop. III, i, 41.

At legio Ausonidum, flammas ductore jubente
Arceri portis, stantesque relinquere muros,
(Mite decus mentis) condunt ensesque facesque.
Multa deum templis domibusque nitentibus auro
Egeritur præda, et victus alimenta superbi,
Quisque bonis periere, virum de corpore vestes
Femineæ, mensæque alia tellure petitæ,
Poculaque Eoa luxum inritantia gemma.

350

355

348. Romani jussu Fulvii non delent Capuam. Cf. v. 315 sq.

351 sq. Poeta, qui adripit quidquid potest, si id modo ornatum epicum capit, exaggeravit, quæ de conlatis spoliis memorat: apud Liv. XXVI, 14, ejus rei levia tantum vestigia reperiuntur; Ernest. Nescio tamen, utrum historico id magis an poetæ vitio vertendum sit: nam spolia opulentissimæ urbis inmensa fuisse probabile est. Conf. XI, 38 seq. Sed vid. Liv. XXVI, 34. — **353 sq.** *Femineæ vestes*, non tam ob

formam, quam materiam, scil. subsericæ, Coæ, aliæque, quas vix feminas, multo minus viros decere Romani putabant: nam Silius h.l. ad sui seculi mores respexisse videtur; Drak. coll. locis simil. Lucan. I, 163 sq., et Petron. Sat. c. 119. Idem putabat, poetam quoque, ut sup. XI, 40, ad colorem vestium respexisse videri posse; quod mihi non persuasit. Cf. Intp. ad Juvenal. II, 65 seq. —**354.** *mensæ alia tellure petitæ*, citreæ, quas ex Africæ silvis advectas Romani insano pretio emebant; Drak. coll. Intpp. ad Petron. l.c. Meurs. de luxu Rom. c. 9, et Kobierz. de luxu Rom. II, 10. Vid. et VV. DD. ad Juven. I, 75 et 137. —**355 sqq.** De poculis *gemmeis* ac *cælatiis*, v. Intpp. ad Juvenal. I, 76, et V, 38 sq. Draken. laudavit Kobierz. l.c. Meurs. de luxu Rom. c. 8; Cerd. ad Virg. Ge. II, 506, et Æneid. I, 728.

Nec modus argento, cælataque pondera facti
Tantum epulis auri; tum passim corpora longo
Ordine captiva, et domibus deprompta talenta,
Pascere longinquum non deficientia bellum,
Immenseque greges famulæ ad convivia turbæ.

360

356. *pondera auri, epulis tantum facti*, vasa aurea magni ponderis, in usum convivalem facta. —**359.** Pecunia subficiens sumtibus in bellum, quamvis diuturnum, faciendis. —**360.** Silius respexit ad innumeram servorum turbam, inpr. ad convivia, quam ditiores Romani alebant; Draken. qui contulit sup. XI, 274 seq.; Quintil. Declam. XIII, pag. 237; Reines. et Burm. ad Petron. Sat. c. 37 et 47; Kobierz. l.c.

Fulvius, ut finem spoliandis ædibus, ære
Belligero revocante, dedit, sublimis ab alto
Subgestu, magnis fautor non futilis ausis:
«Lanuvio generate, inquit, quem Sospita Juno
Dat nobis, Milo, Gradivi cape victor honorem,
Tempora murali cinctus turrata corona.»
Tum sontes procerum meritosque piacula prima
Adciit, et justa punit commissa securi.

365

361 sq. *ære Belligero*, tuba. —**364.** Fulvius coronam muralem dono dat *Miloni*, qui primus muros adscenderat; de quo v. supra v. 300 sq. Conf. XV, 257. Poetam autem h.l. adlusisse ad Milonem, dictatorem *Lanuvinum*, quem Cicero defendit, jam notarunt Cell. et alii. —De *Lanuvio* et *Junone Sospita* v. ad VIII, 360 seq. —**365.** *Gradivi honorem*, præmium virtutis. —**366.** *Tempora turrata*; nam corona muralis turres aut pinnas murorum præfererat. Cf. de coronis, militum præmiis, loc. class. Gell. V, 6, et Lips. de Mil. Rom. V, 17.

367. Cf. Liv. XXVI, 15, 16.

Hic atrox virtus (nec enim obculuisse probarim
Spectatum vel in hoste decus) clamore feroci,
Taurea, «Tune, inquit, ferro spoliabis inultus
Te majorem animam? et jusso lictore recisa
Ignavos cadet ante pedes fortissima cervix?
Haud unquam hos vobis dederit Deus.» Inde, minaci
Obtutu torvum contra et furiale renidens,
Bellatorem alacer per pectora transigit ensem.
Cui ductor: «Patriam moriens comitare cadentem.
Qui nobis animus, quæ dextera, quidve viritim
Decernet Mavors: tibi, si rebare pudendum
Jussa pati, licuit pugnanti obcumbere letum.»

370

375

380

369 sqq. *atrox virtus*; v. ad I, 58, et VI, 378. —*virtus, Taurea inquit*, h.e. Taurea, vir fortissimus. Cf. ad IV, 599. —**371... 379.** Imitat. Virg. Æn. X, 739 sqq., ubi v. Heyne.

378. Fulvius respondet ad verba Taureæ, v. 371 seq. *Qui nobis sit animus ac virtus, quidve animi viritim*, cuique nostrum, *Decernet Mavors* (v. 379), decerneretur bello, ex belli exitu intelligetur; vel, ut ap. Virg. l.c. *Ast de me Divum pater viderit*. Lefeb. comparavit Hom. Iliad. v, 435, et χ, 365. Withof. haud dubie legendum putabat: *Qui nobis animus, quæ dextera, quidve viri sim, Decernet Mavors; tibi, etc. quid viri*, in quantum sim vir. Ed.

Dum Capua infaustam luit haud sine sanguine
culpam,
Interea geminos terra crudelis Hibera
Fortuna abstulerat, permiscens tristia lætis,
Scipiadas, magnumque decus, magnumque dolorem.

381. Recte Ernesti V. C. «In Hispania interea Cn. et P. Scipiones ceciderant. Vid. Liv. XXV, 36; coll. XXVI, 18. Hinc Silius occasionem adripit in longum episodium excurrendi, quo Scipionem filium adiesse inferos, ut ibi umbras parentis et patris spectaret, narrat ad exemplum Virgiliti Æn. VI, quo tamen, sive opportunitatem hujus episodii inferendi, sive modum tractandi enarrandique, artem et gravitatem vel dignitatem rerum et verborum, consideremus, inferior mansit, quamvis suo modo multa bene et graviter expressit.» Ad excusandum tamen ac defendendum poetæ consilium valent pleraque eorum, quæ in Commentatione de Siliii vita et carmine ad fin. sect. II, et in notis Argumento lib. VI subjectis, disputavi, quæque Heyne monuit in Exc. I, ad Virg. Æn. VI, et in nota Argumento ejus libri subjecta; ad quæ lectores brevitate studio remittimus. Notandum in primis est, Scipionem Africanum alterum quasi hujus carminis heroem esse, qui gloriam quoque confecti belli Punici II sibi comparaverit; neque Silium temere Maronis instituisse vestigiis, sed, quod doctum poetam decet, multa passim variasse, ad exemplum potissimum Homeri. Qui vero v. 385 sq. nimis abrupto transitu obfenduntur, carmen Silianum perperam exigunt ad leges, vel ἐνοποιῶν, vel perfectæ narrationis historicæ; de quo v. ad Comment. de Siliii vita et carmine, init. sect. II. —**383.** *Fortuna permiscens tristia*, necem Scipionum

omniumque fere, quibus præfuerant, copiarum, *lætis*, tot tantisque rebus per octo fere annos ab illis feliciter gestis; quas poeta mox *magnum decus*, ut *tristia illa magnum dolorem* adpellat. Præstat tamen verba *permiscens tristia lætis* de Fortuna universe posita adcipere, et illa *magnum decus, magnum dolorem*, ad Scipiones referre, qui *magnum decus* Romanorum vocantur propter virtutem, et *magnum dolor*, quum periissent, non tam Romanorum, quum totius Hispaniæ; de quo v. Liv. XXV, 36 extr.

—**384.** *Scipiadas*, ut VII, 107, ubi v. not.

104 Forte Dicarchea juvenis dum sedit in urbe 385
Scipio, post belli repetens extrema penates,
Huc tristic lacrimas et funera acerba suorum
Fama tulit: duris quamquam non cedere suetus,
Pulsato lacerat violenter pectore amictus.
Non comites tenuisse valent, non ullus honorum 390
Militiæve pudor: pietas irata sinistris
Cælicolis furit, atque odit solatia luctus:
Jamque dies, iterumque dies absumta querelis.

104N **385.** *Dicarchæa in urbe*; vid. ad VIII, 533, et XII, 107 sq. —*sedit*, commoratur, tempus terit in otio. Cf. ad III, 142, et X, 597. —**386.** *post belli extrema*, finem, h.e. post expugnationem Capuæ. Conf. inf. v. 454. —*penates*, patriam, Romam, domum.

390. *tenuisse*, luctum ejus sedare, *non honorum pudor*; quasi vero in honoribus id esse deberet, ut a luctu se abstineret, qui illis conspicuus esset: alia ratio *militiæ* est, quæ profecto fortis animi præsidia adfert; Ernesti. Enimvero qui honoribus fungitur, inferioribus, quique militibus præest, iis exemplo esse debet ac solet. —**391 seq.** Similes querulas impatientes et pæne inpias adversus Deos passim legimus in similibus veterum locis, et ap. Kirchmann. de fun. Rom. p. 168 sq. qui multos congescit; Ernesti. Recte; quod tamen nemini mirum videbitur, qui loca illa non ad nostram de divina natura cogitandi rationem, sed ad notiones, quas veteres sibi de ea animo et informasse et informare debuisse notum est, exegerit.

Versatur species ante ora oculosque parentum.
Ergo excire parat manes animasque suorum, 395
Adloquioque virum tantos mulcere dolores.
Hortatur vicina palus, ubi signat Averni
Squalentem introitum stagnans Acherusius humor.
Noscere venturos agitat mens protinus annos.

394. *parentum*; vid. Var. Lect.

395. *excire manes animasque suorum*; vid. ad I, 97 seq.

397 seq. Conf. ad XII, 121 et 126 sqq.

105 Sic ad Cymæam, quæ tum sub nomine Phœbi 400
Autonoe tripodas sacros antrurnque tenebat,
Fert gressus juvenis, consultaque pectoris ægri
Pandit, et adspectus orat contingere patrum.

105N **400 seqq.** *Autonoe*, sacerdos Phœbi, ut jam Ernesti monuit, adumbrata ex Homericæ Circe, quæ Ulysses simili modo instituit (Odyss. κ, 488 sqq.), et diversa ab alia Sibylla vate (v. inf. v. 409 sq., 444 et 488 sq.), ut ap. Virg. Deiphobe sacerdos a Sibylla, secundum sententiam Holdsworthi et Spencii, quibus tamen refragatur Heyne, qui in Exc. V ad Æn. VI, ad unam feminam omnia refert, ut Ovid. Met. XIV, 104 seq. —*Cymæam*; cf. ad VIII, 531. —*sub nomine*, præsidio, tutela, patrocínio. Cf. ad I, 93 in Var. Lect. et Burm. ad Ovid. Trist. II, 551; IV, II, 9. —**401.** *tripodas sacros antrumque tenebat*, ut Pythia, quæ tripodi insidens Delphis vaticinabatur. De *antro* Sibyllæ cf. Heyne Exc. III ad Virg. Æn. VI.

Nec cunctata diu vates, «Mactare repostis
Mos umbris, inquit, consueta piacula nigras 405
Sub lucem pecudes, reclusæque abdere terræ
Manantem jugulis spirantum cæde cruorem.
Tunc populos tibi regna suos pallentia mittent.

404 sqq. De evocatione Manium et Homeri imitatione v. ad I, 97, 98; Hom. Od. κ, 524 sq., et Heyne Exc. XIV, ad Virg. Æn. VI. Qui ad Manes et inferos adcedunt, eos *piaculari* sacro placare solent. Cf. Homer. l.c. Heyne et Cerda ad Virgil. Æn. VI, 153 seq. quæ loca Silius imitatus est. —**405.** *nigras pecudes*, cf. ad I, 119, et Hom. l.c. —**406.** *Sub lucem*, post mediam noctem, more hujus sacri. Cf. v. 413 et 420 sup. ad VIII, 124; Cerda et Heyne ad Virg. Æn. VI, 252, 255 et 535 sq. Perperam D. Heins. verba *sub lucem*, h.l. et VIII, 124, exponit, ore vultuque ad lucem solemque surgentem converso, coll. Sophocl. Œd. Col. 468, et Electra 425 quibus locis Schol. monet, τὰ καθάρματα, lustrationes, expiationes, etiam somniorum, et similia sacra ita fieri. —**406 sq.** *reclusæ abdere terræ cruorum*; vid. ad I, 98, et conf. inf. v. 427... 434; Homer. Od. λ, 25 seq. (quem locum Silius ante oculos habuit), Ovid. Met. VII, 243 sq.; Horat. Sat. I, VIII, 28 seq.; Orph. Argon. 569 sq., et Cuperi Obs. I, 12. —**407.** *spirantum*, id est, palpitantium, ut I, 121.

408. *suos populos*, κλυτὰ ἔθνεα νεκρῶν, Odyss. κ, 526.

106 Cetera, quæ poscis, majori vate canentur. 410
Namque tibi Elysio repetita oracula campo
Eliciam, veterisque dabo inter sacra Sibyllæ
Cernere fatidicam Phœbei pectoris umbram.
Vade, age, et, a medio quum se nox humida cursu
Flexerit, ad fauces vicini castus Averni
Duc prædicta sacris duro placamina Diti. 415
Mella simul tecum et puri fer dona Lyæi.»

409. majori vate, mox veteri Sibylla, cujus animam Autonoe evocatura erat.

411. veteris Sibyllæ, ut anus v. 494, propter grandem ejus ætatem, de qua et de variis Sibyllis v. Heyne Exc. IV et V ad Virgil. Æn. VI; Petiti et Gallæi libellos de Sibyllis, Intp. ad Propert. II, II, 16, xxiv, 34, et alios.

106N **413.** Conf. ad V, 24. —nox humida; v. ad I, 259 in Var. Lect. —**414.** Flexerit se proprie, ut verti dixere Stat. Theb. III, 33; Senec. Herc. fur. 131, et στρέφεται ἐς δύσιν ἄρκτος, Theocrit. XXIV, 11; Drak. —**415.** duro diti, sævo, inexorabili, inlacrimabili, truculento; Drak. coll. Virg. Æn. XII, 199. —**416.** Melle, vino et lacte libatio fiebat Manibus et inferorum Diis. Cf. inf. v. 434, et ad I, 98; Hom. Odys. κ, 519 sq.; λ, 27; Orph. l.c. Eurip. Orest. 115; Apollon. III, 1034 sq., 1209 sq. —dona Lyæi, ut XI, 414, v. ad VII, 748.

Hoc alacer monitu, et promissæ nomine vatis,
Adparat occulto monstrata piacula cœpto.
Inde, ubi nox jussam procedens contigit horam,
Et spatia æquarunt tenebras transacta futuras,
Consurgit stratis, pergitque ad turbida portæ
Ostia Tartareæ; penitus quīs abdita vates
Promissa inplerat, Stygioque sedebat in antro.

420

417. Imitat. Virg. Æn. VI, 236... 254, et Hom. Odys. λ, 22 seq. —promissæ vatis, Sibyllæ, nomine. Cf. v. 409 sq.

419. horam jussam, constitutam ab Autonoe v. 413. —**420.** spatia æquarunt, post mediam noctem.

Tum, qua se primum rupta tellure recludit
Invisus cælo specus, atque eructat acerbam
Cocyti laxo suspirans ore paludem,
Inducit juvenem, ferroque cavare refossam
Ocuis urguet humum, atque, arcanum murmur
anhelans,

425

107 Ordine mactari pecudes jubet: ater operto
Ante omnes taurus Regi, tum proxima Divæ
Cæditur Hennææ casta cervice juvenca.

430

425 seq. Cocytum Silius ponit sub ipsius speluncæ, seu antri Stygii ingressum, ubi victimæ parantur, discrepans a Virgil. Æn. VI, 295 sq. cujus tamen verba æmulatus est; Ernesti. Sed illum Maronis locum expressit potius inf. v. 571 seq., et h.l. Æn. VI, 107, ubi v. Heyne. Pro Acheronte tamen Cocytum posuit: nam in fluminibus inferis mire seu turbant seu variant poetæ; de quo v. Heyne Exc. IX ad Virg. Æn. VI. —**426.** suspirans, spirans, exhalans. Conf. XII, 136, et ad IV, 777. —**427 seq.** ferro cavare refossam humum, fossam, seu scrobem facere. Ἐγὼ δ' ἄορ ὄξ' ἐρυσσάμενος παρὰ μηροῦ Βόθρον ὄρυξα, etc., Homer. Odys. λ, 24, 36, et κ, 517. Conf. ad I, 98. —**429 sqq.** Ater taurus, ut nigras pecudes, v. 405, ubi vid. not. —operto Regi, subterraneo, Plutoni, Stygio regi, Æn. VI, 252, ubi et v. 140, telluris operta, dicuntur loca infera. —**430.** Divæ Hennææ, ut I, 93, ubi v. not. —**431.** casta cervice juvenca, non ἄζυξ, vel ἄδυξ (Odys. δ, 637), quæ haud passa est jugum, ut D. Heins. notavit et Dausq. (qui adeo ex Virg. Ge. IV, 551, intacta cervice juvenca substituendum putabat), sed quam Hom. Odys. λ, 30, στεῖραν βούν, et inde Virgil. Æn. VI, 251, sterilem vaccam adpellat, quod jam monuere Drak. et Ern.

107N

Inde tibi, Alecto, tibi, nunquam læta Megæra,
Corpora lanigerum procumbunt lecta bidentum.
Fundunt mella super Bacchique et lactis honorem.

432. Ipsis Eumenidibus sacrum fit, non matri Eumenidum, ut ap. Virg. Æn. VI, 250; Drak.

434. Conf. Var. Lect. et sup. ad v. 416. Voc. honorem abundare putabat D. Heins. et Plautum simil. dixisse florem vini veteris, Eurip. οἴνου ἀχνην, Pind. ἄνθεα μήλων et ὕμνων, vel ἄνθεμα χρυσοῦ. Sed v. supra ad III, 218.

«Sta, juvenis, faciemque, Erebo quæ surgit ab
omni,

435

Exclamat vates, patere: adcedentia cerno
Tartara, et ante oculos adsistere tertia regna.
Ecce ruunt variæ species, et quidquid ab imo
Natum hominum extinctumque chaos est.» Jam
cuncta videbat,

108 Cyclopas, Scyllamque, et pastos membra virorum
Odrysiæ telluris equos. «Contende tueri,
Eductumque tene vagina interritus ensem.

440

435. Adcedentibus Manibus horret Scipionis animus, quem Autonoe erigere conatur. —faciem, quæ mox varie species dicuntur. —**436.** patere, ut v. 441, contende tueri interritus. —**437.** tertia regna, ut VIII, 116.

108N **438 seq.** Cf. Hom. Odys. λ, 36 sqq.; Virg. Georg. IV, 471 sq., et Æn. VI, 305 sq. —ab imo chaos, a prima mundi origine, quum adhuc chaos esset. Ern. Conf. XI, 453; Ovid. Met. I, 1 sq.; Hesiod. Theog. 116 seq. —**441 sq.** Odrysiæ telluris, Diomedis Thracis, equos pastos membra virorum, ἀνδροφάγους. Cf. ad III, 38, et IV, 431. —**442.** Cf. Hom. Odys. κ, 535 sq.; λ, 48 sq.; Virg. Æn. VI, 260, 290.

Quæcumque ante animæ tendent potare cruorem,
Dissice, dum castæ procedat imago Sibyllæ.
Interea cerne, ut gressus inhumata citatos
Fert umbra, et properat tecum conjungere dicta:

445

Cui datur ante atros absumpti corporis ignes,
Sanguine non tacto, solitas effundere voces.»

443. *potare cruorem*; cf. mox ad v. 448, et ad I, 98. —**444.** *imago*, umbra, εἶδωλον. Cf. ad I, 97.

445. Appius Claudius Pulcher consul, ad Capuam vulneratus et mortuus (vid. Liv. XXVI, 6, 16), sed nondum crematus ac sepultus (v. 447), cujus umbra ad Scipionem prima venit, effectus ad similitudinem Elpenoris apud Homerum Odys. λ, 51 seq., et Palinuri apud Virgilium Æneid. lib. VI, 337 sq.

—**448.** *Sanguine non tacto*, cruore victimarum non hausto, quo simplices infirmæque umbræ vires, vitam et reminiscendi vim recipiunt: veteres enim credebant, vitam ac vitalem vim in sanguine inesse. Cf. inf. vers. 494 sq., 621, 706, 735; Hom. Odys. λ, 36, 50, 89, 95, 97, 141, 147, 152 al. et sup. ad I, 98. Umbræ vero, quæ nuper demum in inferos descenderunt, plus virium habent, quam quæ diutius ibi commoratae sunt. Sic Elpenor, etsi non, ut reliquæ umbræ, sanguinem bibit, cum Ulysse loquitur fatorumque suorum recordatur Odys. λ, 59 sqq. Animæ quoque heroum sine usu cruoris conloquuntur Odys. ω, 15 seqq. —*solitas effundere voces*: nam propr. umbræ stridorem edunt, τρίζουσαι ποτέονται ὡς νυκτερίδες, Odys. ω, 5 seq.

Adspicit, et subito turbatus Scipio visu:

«Quinam te, qui casus, ait, dux maxime, fessæ

Eripuit patriæ; quum tales horrida poscant

Bella viros? nec enim dextra concesserit ulli

Appius, aut astu: decimum lux retulit ortum,

Ut te, quum Capua remearem, vulnera vidi

Mulcentem, hoc uno mæstum, quod adire nequires

Saucius ad muros, et Martis honore careres.»

109

450. Cf. v. 654, Hom. Odys. λ, 57, 170; ω, 106, et Virg. Æneid. VI, 341. —*Quinam... qui*; cf. ad II, 645 in Var. Lect. —**454 sq.** *Mulcentem vulnera*; cf. ad V, 368, et VI, 91.

Contra quæ ductor: «Fesso mihi proxima tandem

Lux gratos Phaethontis equos avertit, et atris

Æternum demisit aquis: sed lenta meorum,

Dum vanos ritus, cura, et sollempnia vulgi

Exsequitur, cessat flammis inponere corpus,

Ut portet tumulis per longum membra paternis.

109N

457 seqq. *Lux proxima*, dies proximus ei, quo me postremo vidisti, *mihi gratos Phaethontis equos avertit*, lucis vitæque usum abstulit, h.e. eo mortuus sum. —*atris aquis*, ad Stygem et in orcum *demisit*. Cf. ad I, 439. —**459 seqq.** *Lenta cura meorum cessat*, h.e. Romani, amici ac propinqui mei ob curam dignitatis meæ cessant *corpus meum flammis inponere, dum vanos... exsequitur*. —*ritus vanos* et umbris inutiles, quibus cadaver in patriam ad majorum sepulcra putabatur referendum esse, ideoque *medicaminibus* (v. 464) h.e. condimentis servandum, ne *putresceret*; bene Mars. Cell. et Ern. His addatur Draken. nota: Appius magnificos exsequiarum apparatus *vanos ritus* vocat, quod contentus esset, si cadaver suum, quocumque ritu fieret, quam primum terræ mandaretur, ut campos Elysios et loca beata intrare posset, unde inhumati diutissime arcebantur. —*lenta cura*, quod a Capua ad Romam longius iter erat; Ern. Sed eo potius spectant verba *per longum*, scilicet iter, vide vs. 462.

Quod te per nostri Martis precor æmula facta,

Arce, quæ putris artus, medicamina, servant,

Daque vago portas quamprimum Acherontis adire.»

110N

464. *putres artus*, qui, nisi medicamentis servarentur, putri tabo et sanie liquerent; Drak. Cf. inf. v. 487. —**465.** Cf. Virg. Æn. VI, 325 seq. (ubi v. Heyne et sup. ad I, 154; IV, 669; V, 156.)

110

Tum juvenis: «Gens o veteris pulcherrima Clausi,

Haud ulla ante tuam, quamquam non parva fatigent,

Curarum prior exstiterit: namque ista per omnes

Discrimen servat populos, variatque jacentum

Exsequias tumuli et cinerum sententia discors.

466. *Gens*; conf. ad II, 185. De Atta, vel Atto *Clauso*, auctore gentis Claudiae (cujus familia sunt Appii), qui e Sabinis migravit Romam, ibique *Appius Claudius* dictus est, v. Liv. II, 16; sup. ad VIII, 412; Heins. ad Ovid. Fast. IV, 305, et meas Tabulas genealog. —**467.** Conf. Hom. Odys. λ, 80. *Nulla mihi cura prior erit ante tuam*, quam cura tuæ sepulturæ. Withof. corrigit: *Haud ulla ante tui hanc, quamquam non parva fatigent*, etc. hoc est, *ante hanc tui*, scilicet curam, vel sepeliendi officium. —**468.** Totum hunc locum e Lucret. III, 883... 906, expressum censet Lefeb. ego potius ex Cic. Tusc. Qu. I, 45. Bene vero Ernesti V. C. «Omnem hanc recensionem variorum generum mortuos tractandi et sepeliendi, quæ apud diversos populos obtineant, semper maxime absurdam judicavi. Non potest ulla probabilis ratio inveniri, quare poeta hæc Scipionem disputantem induxerit. Certe, si in solatium Appii dicta quis putaverit, ridiculus consolandi modus mihi videtur. Credo poetam, quum vellet doctrinam expromere, et variandi ornatus artem ostentare, non sensisse, quam absurde et contra dignitatem carminis epici id faceret. Eum omnem locum, si quem alium, ex carmine Siliano, ut absit, optaverim.» Idem Vir III. monet, τὸ *namque* nihil habere, ad quod referatur. Sed *namque* h.l. dicitur, ut γὰρ ab initio orationis (v. Heyne ad Virg. Æn. VI, 378, et Ge. IV, 445); vel ut δὴ γὰρ τοι, vero, vel enim vero, atqui, quo sensu *enim* occurrit ap. Virgil. Æn. V, 850; VI, 52; VIII, 84; X, 874, ad quæ loca v. Heyne. *Enim, nam* et *namque* centies ap. Cicer. et alios transitioni servire, præter alios notavit Ernesti ad Tac. Hist. IV, 11, et in clav. Cic. Cf. sup. ad I, 33. —*ista cura sepeliendi, discrimen servat*, diversa est apud populos diversos: quæ sententia mox argute variatur verbis; Ern. —**469.** *jacentum*; v. ad lib. II, 574, et Klotz. ad Tyr. p. 93.

111

Tellure (ut perhibent) is mos antiquus Hibera,

Exanima obscœnis consumit corpora vultur.

471. De variis variorum populorum sepeliendi ritibus multa veterum loca conguessit Kirchman. de fun. Rom. App. c. 2 sqq. Conf. not. ad III, 341 sq. Withof. corrigit: *Tellure (ut perhibent, is mos antiquus) Ibera exanima, etc.*

Regia quum lucem posuerunt membra, probatum est
Hyrcanis adhibere canes. Ægyptia tellus
Claudit odorato post funus stantia saxo
Corpora, et a mensis exsanguem haud separat
umbram.

475

473 seq. Vid. eadem nota, Cuperi Obs. I, 8, et Cicero Tusculan. Qu. I, 45. — *probatum est*, more receptum, Cell. *νερόμισται* D. Heins. — **475.** De ratione, qua Ægyptii mortuorum corpora condierint, loca class. sunt Diodor. Sic. II, 5, et Herodot. II, 86, ubi præter alia hæc leguntur, ποιεύνται ξύλινον τύπον ἀνθρωποειδέα, ποιησάμενοι δὲ ἐσεργυῖσι τὸν νεκρὸν, καὶ κατακληίσαντες οὕτω θησαυρίζουσιν ἐν οἰκίῳ ἠθηκαίῳ, ἰστάντες ὀρθὸν πρὸς τοῖχον, unde Silius dixit *stantia*. Pro lignea effigie, vel arca et capsula h.l. *saxum odoratum*, unde Drak. τὸ *saxum* refert ad opus arcuatum, sub quo cadavera sepulta fuerint, et in quod se descendisse referat de la Valle (Itiner. P. I, c. 25); Dausq. autem ad pyramidas (tum *corpora* regum intell. ut v. 473), et Epith. *odoratum* ad ipsum corpus unguentis conditum. Cf. Var. Lect. — **476.** In conviviis ad memoriam mortalitatis skeleton circumferunt; Cell. Ad luxum hoc pertinere, monet Dausq. Conferunt loc. insignem Herodot. II, 78, et Plut. Conv. VII Sap. ὁ δὲ Αἰγύπτιος σκελετὸς, ὃν εἰσφέροντες εἰς τὰ συμπόσια προτίθενται, καὶ παρακαλοῦσι μεμνησθαι τάχα δὴ τοιοῦτους ἐσομένους. Kirch. de Fun. Rom. lib. I, c. 8, comparavit Lucian. de luctu: ταχιρεῦει δ' ὁ Αἰγύπτιος οὗτος μὲν τοι, λέγω δὲ ἰδὼν, ξηράνας τὸν νεκρὸν σύνδειπνον καὶ συμπότην ἐποίησατο. Æthiopes quoque mortuos doliis, vel arcis vitreis ligneisve inclusos mensis adponere solebant. Conf. Herodot. III, 24; Diodor. T. I, p. 128. Middleton Monum. erud. ant. p. 253; Salmas. ad Solin. T. II, p. 850, et inpr. Intpp. ad Petron. Sat. c. 34.

Exhausto instituit Pontus vacuare cerebro
Ora virum, et longum medicata reponit in ævum.
Quid, qui reclusa nudos Garamantes arena
Infodiunt? quid, qui sævo sepelire profundo
Exanimos mandant Libycis Nasamones in oris?

480

477. Bene Cell. «Hoc Ægyptiis tribuit Herodot. II, 86. σκολιῶ σιδήρῳ, incurvo ferro per nares cerebrum extrahere, in ejusque locum pharmaca inferre. Ab his Ponticæ gentes habuere, quia Colchi colonia Ægyptiorum, eodem Herodoto auctore, II, 104.» — **478.** *medicata*, ut *medicamina* v. 464 et *odorato*, v. 475.

479. Antiquissimi rudesque populi sepulcra non lapidibus seu pavimentis sternere, et arcuato opere exstruere, vel parietibus circumsepere, sed scrobes in terra cavare solebant, quibus *nuda* cadavera *infodiebantur* potius quam sepeliebantur. Conf. Kirchman. de fun. Rom. III, 15 pr. De *Garamantibus* v. ad I, 414. — **480 seq.** Idem Strabo, XVI de Chelenophagis, et XVII de Meroes adcolis tradit; Dausq. *sepelire profundo*, projicere in mare: nam *sepelire*, ut θάπτειν, de quovis cadavera condendi modo, de combustione, etc., dicitur. Conf. mox. v. 487, et Cuper. Obs. I, 7. — **481.** De *Nasamonibus* v. ad I, 408.

At Celtæ vacui capitis circumdare gaudent
Ossa (nefas) auro, ac mensis ea pocula servant.
Cecropidæ ob patriam Mavortis sorte peremtis
Decreverere simul communibus urere flammis.
At gente in Scythica subfixa cadavera truncis
Lenta dies sepelit, putri liquentia tabo.»

485

482 sq. Idem Thracibus tribuere Flor. III, 4; Scythis Strab. VII, p. 458 (al. 298); Solin. c. 15 et 23; Mel. II, 1; Herod. IV; Plin. VII, 2. Essendonibus Melam et Solin. II, cc. sed et Boiis Liv. XXIII, 24, jam monuere intpp. Cf. Dempster. ad Rosin. Ant. Rom. III, 30.

484 sq. Athenienses illis, qui in prælio ceciderant, publicum sepulcrum extra urbem in Ceramico erigebant; Drak. qui laudavit Lesbion. in Protrep. p.m. 210, et Meurs. Ceram. gemin. c. 22 et 23 (in Thes. Gronov. T. IV). Conf. et Kirchman. de fun. Rom. II, 25, et inf. ad v. 659.

486. Hunc ritum, mortuos, et nonnunquam adeo vivos, ex arboribus, vel patibulis suspendendi, Tibarenis quoque Porphyrius et Hieron., Colchis vero tamquam proprium tribuunt Ælian. V.H. IV, 1; Nicol. ap. Stob. serm. 120, et Apollon. Arg. III, 200... 209, ex cujus loco class. intelligitur, viros tantum ita ab iis suspensos, mulieres autem terra obrutas esse. Cf. ibi Schol. (qui hæc ex Nymphodoro hausta notat), Cuper. Obs. I, 7, et Kirchm. de Fun. Rom. App. c. 2 extr. — **487.** *Lenta dies*, ut *longa dies*, ap. Ovid. Met. XIV, 148; Drak. Cf. Bentr. ad Horat. Epist. I, 1, 21. — *sepelit*, consumit. Cf. ad v. 480. — *putri tabo*, sanie, putredine. Cf. vers. 464, et Var. Lect.

Talia dum memorant, umbra veniente Sibyllæ,
Autonoe, «Finem hic, inquit, sermonibus adde
Alternis! hæc, hæc veri fecunda sacerdos,
Cui tantum patuit rerum, quantum ipse negarit
Plus novisse Deus: me jam comitante tuorum
Tempus abire globo, et pecudes inponere flammis.»

490

488 seq. Conf. v. 409 seq. — **492.** With. malebat *se* pro *plus*; sed conject. Barthii *quanto* pro *quantum* verior ipsi modestiorque videbatur.

At gravida arcanis Cymes anus adtigit ore
Postquam sacrificum, delibavitque cruorem,
In decus egregiæ vultus intenta juventæ,
«Ætherea fruerer quum luce, haud segniter, inquit,

495

Cymæo populis vox nostra sonabat in antro.
Tunc te permixtum seclis rebusque futuris
Æneadum cecini. Sed non sat digna mearum
Cura tuis vocum: nec enim conquirere dicta,
Aut servare fuit proavis sollertia vestris.
Verum age, disce, puer, (quando cognoscere cordi
est)

500

Jam tua, deque tuis pendentia Dardana fatis.

494 sq. *gravidā arcanis ut veri fecunda*, v. 490, vel *noxa gravido*, v. 542, et *feta furore*, v. 592. Cf. Heins. ad Ovid. Fast. III, 238. — *Cymes anus*; vid. ad VIII, 531. — *anus*; cf. ad v. 411. — *adtingit ore... cruorem*; v. supra ad v. 448. — **496.** Vultum intendens in Scipionem, juvenem formosum. — **498.** *Cymæo antro*; cf. ad VIII, 531.

499. In libris Sibyllinis olim Romanorum et tua fata exposui; sed eos contempsisti: quibus verbis adludatur ad Tarquinius Superbum, ad quem quum delati essent novem libri fatidici, sex combustis, tres tantum servavit; Ern.

504. Magna Scipionis laus.

Namque tibi cerno properatum oracula vitæ
Hinc petere, et patrios visu contingere manes.
Armifero victor patrem ulcisceris Hiberno,
Creditus ante annos Marti, ferroque resolves
Gaudia Pœnorum, et missum lætabere bello
Omen, Hiberiacis victa Carthagine terris.
Majus ad imperium post hæc capiere, nec ante
Jupiter absistet cura, quam cuncta fugarit
In Libyam bella, et vincendum duxerit ipse
Sidonium tibi rectorem: pudet urbis iniquæ,
Quod post hæc decus hoc patriaque domoque
carebit.»

505

114

Sic vates, gressumque lacus vertebat ad atos.

505. *cerno, tibi*, h.e. a te *properatum* fuisse, ut peteres oracula; Lefeb. Video itineris tui hoc consilium esse, ut fata tua cognoscas; Ern.

507. Vaticinium Sibyllæ, ut Tiresiæ ap. Hom. Odys. λ, 99 seq. — *patrem*, patris necem. Cf. v. 382 sq. — **508.** *ante annos*, quatuor et viginti ferme annos natus, *Marti creditus*, cum imperio et ad bellum missus in Hispaniam. Cf. Liv. XXVI, 18. — **510.** *Carthago Hispaniæ capta omen* fuit superandæ Carthaginis in Africa; Cell.

114N

511. *Majus imperium*, Consulatum. Confer. Liv. XXVIII, 38. — **514 sq.** Hæc spectant ad accusationem et exsilium Scipionis, de quibus v. Liv. XXXVIII, 50... 53. — *iniquæ*, ingratae in virum de patria tam bene meritum.

Tum juvenis, «Quæcumque datur sors durior ævi,
Obnitemur, ait: culpa modo pectora cessent.
Sed, te oro, (quando vitæ tibi causa labores
Humanos juvisse fuit) siste, inclita virgo,
Paullisper gressum, et nobis manesque silentum
Enumera, Stygiæque aperi formidinis aulam.»

520

522. *Stygiæ formidinis aulam*. Orcum horrendum. Οἰκία θνητοῖσι καὶ ἀθανάτοισι Σμερδαλέ', εὐρώεντα, τὰ τε στυγέουσι θεοί περ, Hom. Iliad. υ, 64 seq.

Adnuit illa quidem; sed, «Non optanda recludis
Regna, ait: hic tenebras habitant, volitantque per
umbras

115

Innumeri quondam populi: domus omnibus una.
In medio vastum late se tendit inane;
Huc, quidquid terræ, quidquid freta, et igneus aer
Nutrivit primo mundi genitalis ab ævo,
(Mors communis agit) descendunt cuncta: capitque
Campus iners, quantum interiit, restatque futurum.

525

530

523. *recludis*, actus pro conatu, ut inf. v. 728; I, 14, et XI, 551. — **525.** Ἐπὶ ἔθνε' ἀγείρετο μυρία νεκρῶν, Hom. Odys. λ, 631.

115N

526 sqq. In tota hac inferorum descriptione discrepat Silius ab Homero et Marone, nec satis constat, quos potissimum auctores sequutus sit. Cf. Heyne Exc. VIII ad Virg. Æn. VI, qui suspicatur, ei v. 531 sqq., ubi decem portas, vel septa in illis constituit, circulos Platonis ante oculos fuisse. Ernesti V.C. putat, Homeri quoque σὺθηρειαὶ πύλας, Iliad. θ, 15, poetæ ingenio hoc phantasma subjicere potuisse. Sed hæc sunt Tartari portæ (Virgil. Æn. VI, 552, 573, 631, sexta porta inf. v. 542 sq. et *ostia Ditis*, v. 587), a Tartaro autem diversi Orcus et Hades. Conf. Senec. Herc. fur. v. 673 sqq. — **529.** *agit* omnia huc, in hanc inferorum voraginem detrudit. — **530.** *Campus iners*, ut *pigra vorago*, v. 562. Cf. ad VI, 146.

«Cingunt regna decem portæ; quarum una
receptat
Belligeros, dura Gradivi sorte creatos.

«Altera, qui leges posuere atque inclita jura
Gentibus, et primas fundarunt mœnibus urbes.

116 «Tertia ruricolae Cereris, justissima turba
Quæ venit ad manes, et fraudum inlæsa veneno.

535

531. In hac inferorum descriptione poeta passim quidem colores ab Homero et Virgilio mutuatus est, sed multa quoque variavit, et, quæ illi jam copiose ornateque extulerant, sapienter contraxit primisque velut lineis designavit. — *regna* inferorum. — **532.** Cf. Virg. *Æn.* VI, 660 sqq., quem locum Silius manifeste imitatus est, sed ita variavit, ut cuius piorum generi singularem assignaverit locum, non omnia in Elysium transtulerit, et pro *sacerdotibus piis* substituerit ruricolae.

533 sq. Conf. Horat. Sat. I, III, 105, et Art. poet. v. 399.

116N **535.** Cf. locum præclarum Virg. Ge. II, 458... 540, de vitæ rusticæ amœnitate et innocentia, ibique Heyne. *Cereris justissima turba, et fraudum inlæsa veneno*; cf. Virg. l.c. vers. 467, 473, 474, 499. — **536.** *fraudum veneno*; v. ad III, 580. — *inlæsa*, non imbuta et conrupta.

«Exin, qui lætas artes vitæque colendæ
Invenere viam, nec dedignanda parenti
Carmina fuderunt Phœbo, sua limina servant.

«Proxima, quos venti sævæque hausere procellæ,
Naufraga porta rapit; sic illam nomine dicunt.

540

«Finitima huic, noxa gravido et peccasse fatenti,
Vasta patet populo: pœnas Rhadamanthus in ipso
Expetit introitu, mortemque exercet inanem.

537 sqq. Cf. Virg. *Æn.* VI, 662 seq. et ibi Heyne. *Exin*, etc., de porta, seu septo quarto agitur.

540. *Proxima*, quinta porta. Cf. ad IV, 668 seq.

542. Brevis fit mentio Tartari, ut mox 550 seq. Elysii, quoniam utrumque jam ornatissime descriperat Virgil. *Æn.* VI, 548... 627 et 637... 893. Conf. ibi Heyne in not. et Exc. VIII. — **543.** *Rhadamanthus*, iudex in inferis ap. Virg. *Æn.* VI, 566 sq. et seriores poetas, a quibus demum fabula de tribus inferorum iudicibus inventa est. Vide Heyne Exc. XI ad Virg. *Æn.* VI. — **544.** *mortem inanem*, mortuos, umbras inanes, *exercet*, vexat, pœnis. Conf. Virg. *Æn.* VI, 543, 739, et supra ad I, 260, 363 et 675.

«Septima femineis reseratur porta catervis,
Liventes ubi casta fovet Proserpina lucos.
Infantum hinc gregibus, versasque ad funera tædas
Passis virginibus, turbæque in limine lucis
Est iter extinctæ, et vagitu janua nota.

545

117 **546.** *Liventes*, atros, *lucos*: nam loca infera et quæ iis sunt, poetis plerumque *atra, nigra, liventia, pallida*, furva dicuntur. Cf. ad I, 119; X, 137; Brouk. et Heyne ad Tibull. III, I, 28. — *Proserpina*, Dea, feminarum catervis præficitur. — *casta*; cf. Virg. *Æn.* VI, 402, ibique Heyne.

117N **547 sqq.** Imitatio dulcissimi loci Virg. *Æneid.* VI, 426 seq., ubi v. Heyne. — *hinc est iter*, etc., porta octava. — *versas ad funera tædas Passis*, in ipso nuptiarum adparatu mortuis; Drak. Conf. ad II, 184. — **548.** *in limine lucis*, initio vitæ. Cf. V, 423; Lucret. II, 959; Senec. Herc. fur. 1132.

«Tum, seducta loco, et laxata lucida nocte,
Claustra nitent, quæ secreti per limitis umbram
Elysios ducunt campos: hic turba piorum,
Nec Stygio in regno, cæli nec posta sub axe:
Verum, ultra Oceanum sacro contermina fonti,
Lethæos potat latices, obliviam mentis.

550

555

550. Cf. ad v. 542, et Virg. *Æn.* VI, 637 seq. — *laxata nocte*, dissoluta, sine caligine, *lucida clastra*, conf. Virg. *Æn.* VI, 640, ubi v. Heyne. — **551.** *Claustra*, porta, seu septum nonum. — **553 seq.** Elysium non, ut apud Virg. *Æn.* VI, 637 sq. sub terra et in *Stygio regno*, h.e. in Orco, loco tenebris circumfuso, neque *sub axe cæli*, in orbe stellarum fixarum, vel lunæ (de qua opinione v. Natal. Com. III, 19), sed in insulis Fortunatis, ad extremum occidentem et *Oceanum* (non, ut ap. seriores poetas, in ipso Oceano), collocatur, ut ap. Hom. *Odyss.* δ, 563 sq., et Hesiod. *Ἐργ.* 170 seq., ubi v. Cleric. Cf. Heyne ad Virgil. l.c. et Hermann Mythol. T. I, p. 407 sq. — **555.** Hæc sunt ipsa verba Virg. *Æn.* VI, 715. *Lethe, sacer fons*, h.e. fluvius, ad Lethen, Hispaniæ fl. qui in Oceanum influit, effictus; Ern. Cf. ad I, 236. Commentum de hoc fluvio est Platonicum. Vid. Heyne ad Virg. *Æn.* VI, 703, 705, 749, et Exc. XIII. Pythagoræ tribuitur a Lactant. Inst. III, 18; §. 16, et Orpheo a Diodoro I, p. 58 et 61.

«Extrema hinc, auro fulgens, jam lucis honorem
Sentit, et admoto splendet ceu sidere lunæ.
Hac animæ cælum repetunt; ac, mille peractis,
Oblitæ Ditem redeunt in corpora, lustris.
Has passim nigrum pandens Mors lurida rictum
Itque redivitque vias, et portis omnibus errat.

560

556... 559. Hic locus concinnatus e Virg. *Æneid.* VI, 719... 751, ubi purgatio *animarum*, in nova corpora transitarum, copiosius ornatusque exponitur. Cf. de ea Heyne in notis et Exc. XIII. — *Extrema*, decima porta. — **558.** *mille peractis lustris*, non *annis*, ut apud Virg. *Æn.* VI, 748, ubi v. Heyne.

118N **560 seq.** Iisdem coloribus *Mors* adumbratur sup. II, 548 (ubi v. not.) forte et VI, 53. In aditu inferorum *Letum* constituit Virgil. *Æneid.* VI, 277. Commentum vero Silii non minus ingeniosum videtur.

«Tum jacet in spatium sine corpore pigra vorago,
 Limosique lacus: late exundantibus urit
 Ripas sævus aquis Phlegethon, et, turbine anhelo
 Flammarum resonans, saxosa incendia torquet.
 Parte alia torrens Cocytos sanguinis atri
 Vorticibus furit, et spumanti gurgite fertur.

565

562. De fluminibus inferorum, quorum nomina Silius more poetarum temere posuisse videtur, v. Heyne Exc. IX ad Virgil. Æn. VI, ubi præter alia docet, Platoni in Phædone (p. 83, B. ed. Frf.) vetustiorum Theologorum exemplo (v. Hesiod. Theog. 740 seq., 807 sq.) Tartarum *voraginem* esse, in quam omnia flumina confluant et unde rursus effluant. Quod commentum animo Siliii obversatum esse suspicari possis cum Ernesti V. C. cui tamen verba *sine corpore* nimis argute dicta videntur de voragine, quum in tractu inferorum nullum omnino corpus, solæ umbræ reperiantur. Cf. ad VIII, 145, et Heyne ad Virg. Æn. VI, 292. —**563 sq.** De *Phlegethonte*, a φλέγειν, vel φλεγέθειν dicto, cf. inf. v. 836 sq., et Virg. Æn. VI, 550 seq. Πυριφλεγέθων, dicitur Hom. Odyss. κ, 513, et Platoni in Phædone, p. 84. Notandæ autem h.l. verborum ambages.

566. In *Cocyto* Silius dissentit a reliquis poetis, qui eum plerumque lacrimarum flumen faciunt a κωκυτω, ut Claud. in Ruf. II, 491 sq. et R. Pros. I, 86; Stat. Theb. VIII, 30, nam v. 577, alium *lacrimarum amnem* anonymum ponit, incerta auctoritate usus; Draken. (ad v. 577) et Ern. De illa nominis etymologia, cf. Serv. ad Virg. Æn. VI, 132 et, qui primus ejus mentionem facit, Plato l.c. de ipso fluvio sup. ad XII, 116 sq.

At, magnis semper Divis regique Deorum
 Jurari dignata palus, picis horrida rivo,
 Fumiferum volvit Styx inter sulfura limum.

570

119

Tristior his Acheron sanie crassoque veneno
 Æstuat, et, gelidam eructans cum murmure arenam,
 Descendit nigra lentus per stagna palude.
 Hanc potat saniem non uno Cerberus ore.
 Hæc et Tisiphones sunt pocula, et atra Megæra
 Hinc sitit, ac nullo rabies restinguitur haustu.
 Ultimus erumpit lacrimarum fontibus amnis
 Ante aulam, atque aditus, et inexorabile limen.

575

568. Hoc notum ex Hom. Odyss. ε, 185; Iliad. ζ, 271 sq.; ο, 37 sq.; Hesiod. Theog. 400, 774 sqq.; Virg. Æn. VI, 324; IX, 104 sq. —**569 seq.** *palus*, quoniam ei similis et tarda est, unde et *lacus* dicitur. Cf. Virg. Æn. VI, 134, 369, 414. —*picis horrida rivo... limum*; cf. Pausan. VIII, 18; Virg. Æn. IX, 105; X, 114.

119N

571 seqq. Imitat. Virg. Æneid. VI, 295 seq., ubi v. Heyne Exc. IX, et not. ad v. 107. —*Tristior*, atrocior, funestior: quam tristitiam in Acherontis imagine satis graphice et absolute poeta expressit, nisi quod rei fœditas fastidio et nausea animum inplet; Ern. *sanie*; cf. ad VI, 187. —**573.** *nigra*, sic *nigri æquoris* Hor. II, xxvii, vs. 23. Ed. —**573.** Drak. notat, Acherontem rapidum et Stygem lentum describi a Seneca Herc. fur. 712 sq., unde *raptus* forte pro *lentus*, h.l. legendum censet Lefeb.

574. *non uno ore*: nam Cerberus vulgo triceps fingitur, πεντηκοντακάρηνος Hesiod. Theog. 312, et ἑκατοντακέφαλος Pind.; unde *centiceps* Hor. Od. II, xiii, 34.

577. Cf. ad v. 566.

«Quanta cohors, omni stabulante per atria
 monstro,

Excubat, et manes permixto murmure terret!
 Luctus edax, Maciesque malis comes addita Morbis,
 Et Mæror pastus fletu, et sine sanguine Pallor,
 Curæque, Insidiæque, atque hinc queribunda
 Senectus,

580

Hinc angens utraque manu sua guttura Livor,
 Et deforme malum ac sceleri proclivis Egestas,
 Errorque infido gressu, et Discordia gaudens
 Permiscere fretum cælo: sed et ostia Ditis
 Centenis suetus Briareus recludere palmis,
 Et Sphinx, virgineos rictus infecta cruore,
 Scyllaque, Centaurique truces, umbræque
 Gigantum.

585

120

590

579 sq. Silius expressit, sed additis aliis, aliis variatis et exornatis, locum Virg. Æn. VI, 273 sq., ubi v. Heyne. Conf. supra II, 548 sqq., ubi iidem sunt Mortis comites.

581. *Luctus edax*; vid. ad VII, 271. —**584.** Imago *invidiæ*, quæ nescio an alibi reperiat. Aliis eam coloribus adumbravit Ovid. Met. II, 760... 808. —**585.** Cf. Heyne ad Virg. Æneid. VI, 276. —**587.** *Permiscere fretum cælo*, ut fere XV, 714; XVII, 377; Virg. Æneid. I, 133; V, 790; XII, 705. Imitat. Virg. Æneid. VI, 285 sq. —**588.** De *Briareo* ἑκατογχειρω, cf. Hom. Iliad. α, 402 seq. (ubi v. Koepfen.) Virg. Æn. VI, 287, et X, 565 seq. de eodem et reliquis Centimanis, Cotto ac Gyge, Herman. Mythol. T. I, p. 56 seq.

120N

Cerberus hic ruptis peragrat quum Tartara vinclis,
 Non ipsa Alecto, nec feta furore Megæra
 Audet adire ferum, dum fractis mille catenis
 Viperea latrans circumligat ilia cauda.

592. *feta furore*; cf. ad v. 494. *sic feta furentibus austris* ap. Virg. Æn. I, 51. Ed.

«Dextra vasta comas nemorosaque brachia fundit

Taxus, Cocyti rigua frondosior unda.

Hic diræ volucres, pastusque cadavere vultur,

Et multus bubo, ac sparsis strix sanguine pennis,

Harpyiæque foveant nidos, atque omnibus hærent

Condensæ foliis: sævit stridoribus arbor.

600

595 seq. Hoc phantasma Silius, certe Senec. Herc. fur. 686 sq. (ex quo loco simill. nostrum expressum non male putat Lefeb.) subjectit Virg. Æneid. VI, 282 seq., ubi Heyne jam monuit, ab utroque ulmum, Somniorum sedem, satis commode in taxum et sedem bubonum, strigum Harpyiarumque mutatam esse. Taxus feralis arbor et pestifera, ideo inferis tributa, et a Lucano quoque VI, 645, Ditis domo; Cell. —*comas*; vid. **ad IV, 682**. —*nemorosa*, ut *instar nemoris*, V, 482. Cf. Ovid. Met. VIII, 744, et Epist. Her. XV, 160.

598. *Striges* aves diri ominis (ut *bubones*) et nocturnæ, quæ ubera infantium exsorbere fingeantur. Vid. Intpp. ad Ovid. Fast. VI, 130 seqq.; Harduin. ad Plin. XI, 39, seu 95 extr.; Burm. ad Petron. 36, 63 et 134; Heyne ad Tibull. I, v, 52, et Virg. Æn. XII, 862 sq.

«Has inter formas conjux Junonis Avernæ,

Subgestu residens, cognoscit crimina regum.

121

Stant vincti, seroque piget sub iudice culpæ:

Circumerrant Furiæ, Pœnarumque omnis imago.

Quam vellent numquam sceptris fulsisse superbis!

605

601. Novo phantasmate Silius *reges a conjuge Junonis Avernæ*, h.e. Plutone judicatos infert; Ern. Umbrarum tamen iudicem Statius et alii Plutonem inducunt. Vid. **ad v. 604 in V.L.** —*Juno Averna*, Proserpina, ut apud Ovid. Met. XIV, 114, et *Juno inferna* apud Virg. Æn. VI, 138, ubi v. Heyne.

121N

—**602.** *Subgestu* (ἄρονω, Homer. Iliad. v, 62) *residens*, ut ap. Montfauc. *Ant. expl.* T. I, P. I, pl. 37, n. 3. *Rude solium* ei tribuitur a Claud. R. P. I, 79, et sella in Maffei gem. ant. P. II, t. 36.

604. De *Furiis* pauca dixit Silius sapienter, quia ornatissime jam omnia extulerat Virg. Æneid. VI, 555 sq., 570 sq. —*Pœnarumque*; v. Var. Lect.

605. Imitat. Virg. Æn. VI, 436, ubi v. Heyne.

Insultant duro imperio non digna nec æqua

Ad superos passi manes: quæque ante profari

Non licitum vivis, tandem permissa queruntur.

606 seq. *manes* eorum, qui ad *superos*, apud vivos, inter homines, in terra (ut ap. Virg. Æneid. VI, 481), sub *duro imperio* regum indigna et iniqua *passi* erant, nunc iis *insultant*, libere illos adcusant et graviter, vel adeo αἰκίζουσι, ut ap. Senec. Herc. fur. 737 sq. «Vidi cruentos carcere includi duces, Et impotentis terga plebeia manu Scindi tyranni.» Hunc locum imitatus est, et mirifice amplificavit vir cl. *Fénélon*, *Télémaque*, lib. VIII; unde pauca excerpere operæ pretium videtur: «Ces ombres d'esclaves ne craignaient plus l'ombre de Nabopharzan; elles la tenaient enchaînée et lui faisaient les plus cruelles indignités.... Enfin Télémaque aperçut les rois qui étaient condamnés pour avoir abusé de leur puissance.... On les entend gémir dans ces profondes ténèbres, où ils ne peuvent voir que les insultes et les dérisions qu'ils ont à souffrir: ils n'ont rien autour d'eux qui ne les repousse, qui ne les contredise, qui ne les confonde.... Dans le Tartare ils sont livrés à tous les caprices de certains esclaves, qui leur font souffrir à leur tour une cruelle servitude... O insensé, celui qui cherche à régner!» etc... ED.

Tunc alius sævis religatur rupe catenis:

Ast alius subigit saxum contra ardua montis:

122

Vipereo domat hunc æterna Megæra flagello.

Talia letiferis restant patienda tyrannis.

610

609. Imitat. Virgil. Æn. VI, 616 sqq., ubi Heyne monuit, non necesse esse, ut poeta solum Ixionem et Sisyphum respexerit. —*alius religatur rupe*, ut Prometheus, qui, ob ignem in terram delatum, non Caucasus tantum monti, sed in inferis quoque rupi adfixus fingeatur, de quo v. Aristot. Poet. c. 17.

122N

—**610.** *alius*, ut Sisyphus, de quo v. Jani ad Hor. II, 14, 19, 20. —*subigit*, agit in montem. Cf. **XV, 218**, et Gron. ad Liv. XXVI, 7. —**611.** *Vipereo domat flagello*; conf. Virg. Æn. VI, 570 seq. —*æterna Megæra*; vid. Var. Lect.

«Sed te maternos tempus cognoscere vultus,

Cujus prima venit non tardis passibus umbra.

Adstabat fecunda Jovis Pomponia furto.

Namque, ubi cognovit Latio surgentia bella

Pœnorum, Venus, insidias anteire laborans

Junonis, fusa sensim per pectora patrem

Implicuit flamma: quæ ni provisa fuissent,

Sidonia Iliacas nunc virgo adcenderet aras.»

615

620

613 sqq. Sic matris umbram videt Ulysses et cum ea conloquitur Odyss. λ, 140 seq., 615 sq.; v. **ad IV, 476**, *fecundo olim Jovis furto*, ut **VII, 487**, ubi v. not. *Latio surgentia bella*, ut ap. Virg. Æn. IV, 43.

617. Non male Venus, ut adversus Junonis machinationes et consilia tueretur Romanum imperium, et Scipio, vindex ejus, nasceretur, Jovem amore Pomponiæ inflammasse fingitur; quod commentum et Veneri consentaneum est, et ad insignem Scipionis laudem valet. —**618 seq.** Exquisitius *ossibus implicare ignem*, dixit Virgil. Æn. I, 660, ubi v. Heyne. Conf. sup. **II, 516 seq.** —**620.** Vestales virgines ex Carthaginiensibus caperentur, h.e. Romano imperio potiti Pœni forent; Cell. Virgines Punicæ in altaribus Rom. sacrificarent; Mars. quod, etsi eodem redit, rectius videtur Ern. qui bene monet, hanc argutam et longinquius petitam Silius rationem esse imperium Rom. designandi. Excusari tamen potest, quum ab igni Vestæ æterno Palladioque, in ejus æde servato, imperii salus pendere crederetur. Cf.

simil. loc. sup. I, 542 sq. ibique not.

Ergo ubi gustatus cruor, admonuitque Sibyllæ,
Et dedit alternos ambobus noscere vultus,
Sic juvenis prior: «O magni mihi numinis instar,
Cara parens, quam, te ut nobis vidisse liceret,
Optassem Stygias vel leto intrare tenebras.
Quæ sors nostra fuit, cui te, quum prima subiret,
Eripuit sine honore dies, et funere carpsit?»

123

625

123N **621.** *gustatus cruor*; cf. Odyss. λ, 152, et sup. ad v. 448.

626. *cui*, sc. mihi, seu nobis. — *te, quum prima subiret...* *dies*: nam in partu mortua mater, et filius utero ejus excisus, si fides habenda Plinio VII, 9; Solin. c. 4, et Tertull. de animo c. 25. Cf. mox v. 629 seq.; 637... 646. Hinc Drak. conjiciebat, matrem P. et L. Scipionum, cujus meminerit Polyb. X, 4. Publii novercam, et Lucii, fratris minoris natu, matrem fuisse. — **627.** *honore et funere* pro exsequiis; Ern. Sed *funus* certe pro morte dictum, et *dies te funere carpsit*, ut supra V, 591, ubi v. not.

Excipit his mater: «Nullos, o nate, labores
Mors habuit nostra: æthereo dum pondere partum
Exsolvor, miti dextra Cyllenia proles
Imperio Jovis Elysias deduxit in oras;
Adtribuitque pares sedes, ubi magna moratur
Alcidæ genetrix, ubi sacro munere Leda.

630

628. *labores*; ut VI, 386. — **629.** *æthereo pondere partum*, divinitus genitum; Ern. At junge *æthereo pondere Exsolvor κατὰ partum*, h.e. te, ex Jove conceptum, partu edo, pario. — **630.** *Cyllenia proles*, Mercurius, Jovis filius in Cyllene monte natus (cf. III, 203), ψυχοπομπός, seu πομπάιος, de quo vide Heyne ad Virgil. Æneid. IV, 243; Jani ad Horat. Od. I, 10, vs. 17, et Hermanni Mythol. T. I, p. 128. — **633.** Verba *sacro* (h.e. Jovis) *munere* etiam ad *Alcidæ genetricem*, Alcmenam, refero, quæ post mortem Jovis jussu a Mercurio in Elysium deducta ibique Rhadamantho nupta perhibetur. Vide Antonin. Liber. cap. 32. Similia forte de *Leda* commenti sunt poetæ nescio qui.

«Verum age, nate, tuos ortus, ne bella pavescas
Ulla, nec in cælum dubites te tollere factis,
Quando aperire datur nobis, nunc denique disce.
Sola die caperem medio quum forte petitos
Ad requiem somnos, subitus mihi membra ligavit
Amplexus, non ille, meo veniente marito,
Adsuetus facilisque mihi: tum luce corusca,
Inplebat quamquam languentia lumina somnus,
Vidi (crede) Jovem: nec me mutata fefellit
Forma Dei, quod, squalentem conversus in anguem,
Ingenti traxit curvata volumina gyro.
Sed mihi post partum non ultra ducere vitam
Concessum: heu, quantum gemui, quod spiritus
ante,
Hæc tibi quam noscenda darem, discessit in auras!»
His alacer colla amplexu materna petebat;
Umbræque ter frustra per inane petita fefellit.

635

124

640

645

124N **640 sqq.** *luce corusca vidi Jovem*; conf. ad XII, 705. De hoc commento v. ad IV, 476.

647. *Hæc*, quæ ad divinam originem tuam spectant.

648 seq. Conf. Hom. Odyss. λ, 205 sq.; Virg. Æn. II, 792 sq., et VI, 700 sq., ad quæ loca v. Heyne. — **649.** *per inane*, ut I, 97, et X, 151.

Subcedunt simulacra virum concordia, patris
Unanimique simul patru: ruit ipse per umbram,
Oscula vana petens juvenis, fumoque volucris
Et nebulis similes animas adprendere certat.
«Quis te, care pater, quo stabant Itala regna,
Exosus Latium Deus abstulit? Hei mihi! nam cur
Ulla fuere adeo, quibus a te sævus abessem,
Momenta? obposito mutassem pectore mortem.
Quantos funeribus vestris gens Itala passim
Dat gemitus! Tumulus vobis, censente Senatu,
Mavortis geminus surgit per gramina campo.»

650

655

120

660

650. *simulacra*, εἰδωλα. Cf. ad I, 97, et Broukh. ad Prop. I, XIX, 11. — *patris et patru*, P. et Cn. Scipionum, qui in Hispania perierant, quorumque causa Scipio juvenis descenderat ad inferos. Cf. sup. ad vers. 381 sq. — **651 sqq.** Cf. Cerda et Heyne in not. et Var. Lect. ad Virgil. Æn. II, 794; VI, 702, et Ge. IV, 499.

654 sq. Color orationis ut sup. v. 450, ubi v. not. — *quo stabant Itala regna*; cf. ad III, 173. — **656.** Hæc mihi frigent, saltem his verbis expressa: et cur *sævus*? quum opem ferre patri absens non posset; Ern. Enimvero satis apte de eo queritur Scipio, quod patri non præsens adfuerit in Hispania, ut eum mortis periculo, sicut in pugna ad Ticinum (conf. IV, 454 seq.), iterum eripere potuerit. — *sævus* itaque et inpius sibi videtur esse, quatenus a patre discessit, neque cum eo, ut pium filium decebat, in Hispaniam profectus est. — **657.** *obposito pectore*, ut sup. II, 117. — *mutassem mortem*, pro te subiissem, vel a te

120N

depulissem, ut sup. II, 118, *præripere letum*; Ern. Cf. ad XII, 265.

659 sq. Viris de republ. præclare meritis nonnumquam Romæ ex senatusconsulto sepulcra et cenotaphia in campo Martio, vel Esquilino, ut Atheniensibus, qui in bello pro patria ceciderant, publico sumtu in Ceramico, extruebantur; de quo v. Kirchman. de fun. Rom. II, 25, et sup. ad v. 484.

Nec passi plura, in medio sermone loquentis
Sic adeo incipiunt. Prior hæc genitoris imago:
«Ipsa quidem virtus sibimet pulcherrima merces;
Dulce tamen venit ad manes, quum gratia vitæ
Durat apud superos, nec edunt oblivia laudem.»

665

663. Stoicus erat Silius; Lef. Omnium sententiarum in hoc poeta numerosissima est hæc his tribus versibus, quam nemo felicissimorum poetarum rotundius, latinius, nervosius, sapientius umquam extulerit; Barth. Adv. XXII, 8, quem vide etiam ac simil. loc. Claud. de Cons. Mall. Theod. v. 1 seq. —**664.** *Dulce venit ad manes*, etc., dulcis est nuntius, qui Manibus adfertur, gratam memoriam suam in terris superesse ac vigere. —**665.** *edunt oblivia laudem*; cf. ad VII, 271.

«Verum age, fare, decus nostrum, te quanta
fatiget

Militia. Heu, quoties intrat mea pectora terror,
Quum repeto, quam sævus eas, ubi magna pericla
Contingunt tibi! per nostri, fortissime, leti
Obtestor causas, Martis moderare furori.
Sat tibi sint documenta domus! octava terebat
Arentem culmis messem crepitantibus æstas,
Ex quo cuncta mihi calcata, meoque subibat
Germano devexa jugum Tartessia tellus.
Nos miseræ muros et tecta renata Sagunto;
Nos dedimus Bætin nullo potare sub hoste.

670

675

671 sqq. Confer. VI, 122; Liv. XXV, 32... 36, et XXIV, 41, 42. —*Octava... tellus*, octavo anno *cuncta Tartessia tellus*, tota Hispania (conf. VI, 1; XV, 5), a me et fratre meo expugnata. *Octava terebat messem æstas*; v. ad VIII, 61. —*æstas terebat messem*, exquisite pro, æstate terebatur messis in area. Cf. Hor. Sat. I, 1, 45. —**673.** *calcata*; conf. ad III, 85. —*subibat devexa jugum*, sub jugum mittebatur.

675. Scipiones Saguntum «vi pulso præsidio Punico receperunt, cultoribusque antiquis restituerunt,» Liv. lib. XXIV, c. 42, coll. XXVIII, 39. —**676.** *Bætin potare dedimus*, etc., effecimus, ut Saguntini in Hispania essent tuti ab hoste, nam *Bætis* Hispaniæ fl. Cf. ad I, 146; VIII, 367, 564.

Nobis indomitus convertit terque quaterque
Germanus terga Hannibalis. Pro barbara numquam
Inpolluta fides! peterem quum victor adesum
Cladibus Hasdrubalem; subito venale, cohortes
Hispanæ, vulgus, Libyci quas fecerat auri
Hasdrubal, abrupto liquerunt agmine signa.
Tunc hostis socio desertos milite, multum
Ditior ipse viris, spisso circumdedit orbe.
Non segnīs nobis nec inultis, nate, peracta est
Illa suprema dies, et laude inclusimus ævum.»

680

685

677. Hasdrubal sæpius a nobis victus. Cf. Liv. XXIII, 26... 29. —**678 seq.** Cf. omnino Liv. XXV, 33, de perfidia Celtiberorum. —**679.** *adesum Cladibus*; v. ad VII, 271.

683. Cf. Liv. XXV, 34 sqq.

686. *laude inclusimus ævum*, cum laude fortiter pugnans vitam finivi; Drak. qui recte monet, *includere* pro simpl. *claudere* positum esse, et *includere* pro finire dixisse Propert. II, XII (al. 15), 54 (ubi v. Passerat.), et Senec. Epist. XII (ubi v. Gronov.), ut *claudere* Sil. inf. XV, 655 al. et *excludere* Stat. Silv. II, præf. Conf. IV, 172, et XVII, 119.

Excipit inde suos frater conjungere casus:
«Excelsæ turris post ultima rebus in artis
Subsidium optaram, supremaque bella ciebam.
Fumantes tædas, ac lata incendia passim,
Et mille injecere faces. Nil nomine leti
De Superis queror: haud parvo data membra
sepulcro
Nostra cremaverunt in morte hærentibus armis.
Sed me luctus habet, geminæ ne clade ruinæ
Cesserit adfusus obpressa Hispania Pœnis.»

690

695

687. Cf. Liv. XXV, 36. —*Excipit insolentius dictum* pro continuavit, perrexit, finita oratione fratris cœpit. Cf. Heins. et Burm. ad Ovid. Met. VII, 476. —**688.** *rebus in artis*, ut II, 103; V, 477 al. —**689.** *optaram*, elegeram. Vid. Cerda, Heins. et Heyne ad Virg. Æn. I, 425 et 552, Ern. clav. Cic.

692. Ludentem verbis poetam audio, non Cn. Scipionem; Ern. Splendidissimas exsequias consequutus sum: turris enim mihi pro rogo fuit, simulque cum eo arma combusta sunt, ut in funeribus heroum fortiumque virorum; Drak. et D. Heins. qui comparant sup. X, 559 seq. (ubi v. not.) inf. XV, 390 seq.; Hom. Odyss. λ, 74, et Iliad. ζ, 418; Virg. Æn. VI, 217; ubi verba sunt Donati: «virorum fortium arma et cætera, quæ carissima haberent, cum ipsis veteres consumebant.» Kirchman. de fun. Rom. III, 5. —**693.** *in morte hærentibus*, mihi mortuo, vel cadaveri adhærentibus.

Contra quæ juvenis turbato fletibus ore:
 «Dī, quæso, ut merita est, dignas pro talibus ausis
 Carthago expendat pœnas. Sed continet acres
 Pyrenes populos, qui, vestro Marte probatus,
 Excepit fessos, et notis Marcius armis
 Subcessit bello: fusos quoque fama ferebat
 Victores acie, atque exacta piacula cædis.»
 His læti rediere duces loca amœna piorum:
 Prosequiturque oculis puer adveneratus euntes.

700

698. *expendat*; ut VI, 588. —**698 sq.** Cf. Liv. XXV, 37, «vestro Marte probatus et notis Marcius armis:» nam de eo Liv. l.c. «inpiger juvenis, ad cujus summam indolem adcesserat Cn. Scipionis disciplina, sub qua per tot annos militiæ artes edoctus fuerat.» —**704.** Cf. Virg. *Æn.* VI, 476. —*adveneratus*, de officio, quo prosequimur amicum, cum significatione honoris, ut utar verbis Heynii ad Tibull. I, v, 33.

128 Jamque aderat multa vix adnoscendus in umbra

705

Paullus, et epoto fundebat sanguine verba:
 «Lux Italum, cujus spectavi Martia facta,
 Multum uno majora viro, descendere nocti,
 Atque habitanda semel subigit quis visere regna?»
 Cui contra tales effundit Scipio voces:
 «Armipotens ductor, quam sunt tua fata per Urbem
 Lamentata diu! quam pene ruentia tecum
 Traxisti ad Stygias *Enotria* tecta tenebras.
 Tum tibi defuncto tumulum Sidonius hostis
 Constituit, laudemque tuo quæsivit honore.»

710

715

128N **705.** *Æmilius Paulus*, qui in acie Cannensi ceciderat. Similis est de Deiphobo locus Virgil. *Æn.* lib. VI, 494 sq. —*vix adnoscendus*; vid. Var. Lect. —**706.** *epoto fundebat sanguine verba*; cf. sup. ad v. 448. —**707.** *Lux Italum, ut lumen* VI, 130, ubi v. not. —**708.** *descendere nocti, ut demittere neci, vel umbris.* Cf. ad I, 439, et infra v. 759. *Nox*, loca infera, perpetuis tenebris obsita, ut contra XIV, 243. *dies* pro locis superis; Drak. qui multa poetarum exempla congegit. —**709.** Conf. Virgil. *Æn.* VI, 531 seq.

713. *Enotria tecta*, Italiam et Romam. Cf. ad I, 2.

714 sq. Cf. X, 520 sqq. —**715.** *laudem tuo quæsivit honore*; conf. ad lib. XII, vss. 473, 478.

129 Dumque audit lacrimans hostilia funera Paullus,
 Ante oculos jam Flaminius, jam Gracchus, et ægro
 Absumtus Cannis stabat Servilius ore.
 Adpellare viros erat ardor, et addere verba:
 Sed raptabat amor priscos cognoscere manes.

720

129N **716.** *funera hostilia*, exsequias ab hoste ipsi factas esse: quæ humanitas Paulum ita movet, ut lacrimas non teneat, etsi Scipio id laudis cupiditate factum dixerat. — **717 seq.** *Flamini* mors nota ex lib. V, 655 sq. *Gracchi* ex XII, 475 sq., et *Servilli* ex VIII, 664 sq., et X, 222 seq. —*stabat ægro ore*, tristi vultu.

720. Judicium consiliumque, quod poeta in hoc animarum recensu sequebatur, eo spectabat omnino, ut ex antiqua patriaque potissimum historia exempla virorum, gloria rerum gestarum, ingenii ac virtutum præ ceteris conspicuorum, seligeret, omissis iis, quæ Maro in necyia sua recensuerat, et sic tam argumenti dilectu, quam ornatu exquisitiore et doctrina, civium suorum animos teneret.

Nunc meritum sæva Brutum inmortale securi
 Nomen, nunc Superos æquantem laude Camillum,
 Nunc auro Curium non umquam cernit amicum.
 Ora Sibylla docet venientum, et nomina pandit.

721. *sæva securi*, qua suos et sororis filios feriri jussit, quod notum ex Liv. II, 5. Cf. Virg. *Æneid.* VI, 819 et 825. —**723.** *Curium non umquam auro amicum*, quoniam aurum Samnitium repudiavit, de quo vid. Val. Max. IV, 3; Aurel. Vict. 33; Juvenal. XI, 78. Sententia languido ornatu elata; Ern. Similiter *amica luto sus* dicitur Horat. Epist. I, II, 26, et similia al.

«Hic fraudes pacis Pyrrhumque a limine portæ
 Dejecit, visus orbus. Tulit ille ruentem
 Thybridis in ripas regem, solusque revulso
 Pone ferox ponte exclusit redeuntia regna.

725

130

725 sq. *Hic visus orbus*, Appius Claudius Cæcus, qui pacem cum Pyrrho ineundam gravi oratione dissuasit, quam Plut. in Pyrrho, p. 394, excerptam tradit; de quo Flor. I, XVIII, 20, ac Ovid. Fast. VI, 203 seq. conferendi; Cellar. Withof. conjicit, *Rejecit visus orbus.* —**726.** *ille*, Horatius Cocles, qui Porsenam regem tulit, h.e. impetum ejus et Clusinorum sustinuit in primo aditu pontis sublicii, eoque pone, post tergum suum, *revulso* a Romanis, *regna redeuntia*, reges, h.e. Tarquinius (v. ad III, 383, et X, 486), redituros, reditum Porsenæ ope parantes ac sperantes (actus pro conatu; v. sup. ad v. 523), *exclusit* mœnibus Romæ. Res nota ex Liv. II, 10. Conf. sup. X, 483 sq. Hanc pæne fabulosam audaciam, et quasi Herculeum laborem, sibi quoque habet gallica historia in fortissimo equite BAYARD. ED.

130N

«Si tibi dulce virum, primo qui fœdera bello
 Phœnicum pepigit, vidisse, hic inclitus ille
 Æquoreis victor cum classe Lutatius armis.
 Si studium et sævam cognoscere Hamilcaris

730

umbram,

Illa est (cerne procul) cui frons nec morte remissa
Irarum servat rabiem: si jungere cordi est
Conloquium, sine gustato det sanguine vocem.»
Atque ubi permissum, et sitiens se inplevit imago,
Sic prior increpitat non miti Scipio vultu:

735

729 sq. Cf. ad I, 33 sq., et VI, 684 seqq.

732 seq. Hamilcaris umbra idoneo cum delectu juxta Lutatium cernitur, cum quo ille vana pacis fœdera pepigerat; unde sensum v. 738 sq. expedias licet; Ern. —**733 sq.** Cf. ad V, 673. —*frons remitti*, vel *explicari*, *solvi* et *exporrigi* dicitur, quæ serena ac læta est, ut contra, quæ gravis ac tristis, *contrahi*, *adtrahi*, *adduci*. —**735 sq.** Conf. sup. ad v. 448.

«Taliane, o fraudum genitor, sunt fœdera vobis?
Aut hæc Sicania pepigisti captus in ora?
Bella tuus toto natus contra omnia pacta
Exercet Latio, et, perruptis molibus Alpes
Eluctatus adest, fervet gens Itala Marte
Barbarico, et refluunt obstructi stragibus amnes.»

740

738. *fraudum genitor*; vid. ad III, 126 in Var. Lect.

739. *captus*; conf. ad VI, 689 in V.L.

742. *fervet Marte*, ut ap. Virg. Æn. VIII, 676. —**743.** *refluunt obstructi stragibus amnes*, ut sup. I, 47, 48.

Post quæ Pœnus ait: «Decimum modo cœperat
annum

131

Excessisse puer, nostro quum bella Latinis
Concepit jussu; licitum nec fallere Divos
Juratos patri: quod si Laurentia vastat
Nunc igni regna, et Phrygias res vertere tentat,
O pietas, o sancta fides, o vera propago!
Atque utinam amissum reparet decus!» Inde citato
Celsus abit gressu, majorque recessit imago.

745

750

744. Cf. I, 77... 119, et ad II, 349 sq. —**745 sq.** *Concepit bella*, v. ad I, 109. —**747 seq.** *Laurentia regna*; vid. ad I, 110. —**748.** *Phrygias vertere res*, evertere, delere Rom. imperium. Cf. I, 514; II, 352.

750. Cf. I, 61 sq., 106 sq. —**751.** *major imago*; cf. ad VIII, 145, et Ovid. Fast. II, 503.

Exin designat vates, qui jura sub armis
Poscenti dederint populo, primique petitas
Miscuerint Italis Piræo litore leges.
Lætatur, spectatque virum insatiabilis ora
Scipio, et adpelle cunctos, ni magna sacerdos
Admoneat turbæ innumeræ: «Quot millia toto
Credis in orbe, puer, lustras dum singula visu,
Descendisse Erebo, nullo non tempore abundans
Umbrarum huc agitur torrens, vectatque capaci
Agmina mole Charon, et subficit inproba puppis.»

755

760

752. Decemviri legibus scribendis designantur, quorum historia nota ex Liv. III, 31, 35. —*sub armis*, quia tum penes Decemviros summa reipubl. erat; Ern. Sed jungenda, opinor, verba *populo jura poscenti sub armis*: nam de lege a Terentio lata nonnumquam tanta inter patres plebemque contentio fuit, ut altera pars vi pelleretur foro. Conf. Liv. III, 9 et 11. —**753 seq.** *petitas Piræo litore*, Athenis: nam *Piræus* portus pagusque Atheniensis. —**754.** *Italis*, Italicis legibus.

757... 761. Conf. Virg. Æn. VI, 305... 330. —**759.** *Descendisse Erebo*; v. ad v. 708, et I, 439. —**760 seq.** *Umbrarum torrens*, ut *undæ IV*, 159, ubi v. not. Conf. ad IX, 250 sq. —*inproba puppis*, id. qd. —*capax moles*, h.e. magna cymba. Cf. ad I, 58, VI, 525.

Post hæc, ostendens juvenem, sic virgo profatur:

132

«Hic ille est, tellure vagus qui victor in omni
Cursu signa tulit; cui pervia Bactra Dahæque;
Qui Gangem bibit, et Pellæo ponte Niphaten
Adstrinxit; cui stant sacro sua mœnia Nilo.»

765

762. *juvenem*, Alexandrum Magnum. —**764 sq.** *Victoriæ Alexandri in Scythia, India et Armenia designantur*. Cf. III, 612 sq. —**764.** *Bactra* (nunc *Balck*) caput Bactrianæ, regionis extremæ imperii Parthici, in qua et in Sogdiana Alexander octo oppida condidit aliaque diruit, teste Strab. p. 517. —*Dahæ*, seu *Daæ*, Nomades in Scythia, ultra Hyrcanos et Caspium mare. Cf. Var. Lect. —**765.** *Niphates*, mons Armeniæ, sed h.l. fluvius, ut ap. Lucan. III, 245; Juvenal. VI, 409, et Martial. XII, 21, cujus tamen geographi mentionem non faciunt. Cf. Intpp. ad Hor. Od. II, ix, 20. —*Pellæo ponte*; v. ad XI, 381. —**766.** *sua mœnia*, Alexandria Ægypti; *sua*, suo nomine dicta; et *Nilo* ad distinctionem: octodecim enim Alexandrias enumerat Stephanus; D. Heins. —*Nilus*, hoc loco *sacer* dicitur, non tam perpetuo fluviorum epitheto (v. ad XII, 215), quam quia ab Ægyptiis summi numinis loco coli (vid. Plut. de Is. et Osir. Opp. T. II, pag. 353; Heliodor. Æthiop. IX, pag. 423; Max. Tyr. Diss. XXXVIII, pag. 393), et vel Oceani (Diodor. I, p. 8; Heliodor. l.c. p. 445), vel Osiridis ac Jovis nominibus condecorari solebat (Plut. Sympos. VIII, Qu. 8, pag. 729; Ælian. Anim. X, 46; Schol. ad Pind. Pyth. IV, 99; *Jablonsky Panth. Ægypt.* II, i, 4; IV, i, 14), unde in ejus honorem templa quoque exstructa et festa (Niloa) instituta. Vid.

Incipit Æneades: «Libyci certissima proles
 Hammonis, quando exsuperat tua gloria cunctos
 Indubitata duces, similique cupidine rerum
 Pectora nostra calent, quæ te via, fare, superbum 770
 Ad decus et summas laudum perduxerit arces.»
 133 Ille sub hæc: «Turpis lenti sollertia Martis.
 Audendo bella expedias: pigra extulit artis
 Haud umquam sese virtus; tu magna gerendi
 Præcipita tempus: mors atra inpendet agenti.» 775
 Hæc effatus abit. Cræsi mox advolat umbra,
 Dives apud superos; sed mors æquarat egenis.

767 seq. Æneades, Romanus, Scipio. — *Libyci proles Hammonis*; vid. ad I, 415, et IV, 478; Gell. XIII, 4; Ælian. V. H. V, 12; IX, 37; Plut. in Alex., Arrian. et Intpp. ad Curt. IV, 7; VIII, 5 et 10. — *certissima proles Hammonis*, ut ap. Virg. Æn. VIII, 301. — **771. summas laudum arces**, summas laudes, summum gloriæ fastigium. Drak. laudat Savaron. ad Sidon. Apoll. carm. XXIII, 140, et epist. VIII, 6; Barth. ad Claud. Paneg. Mall. Theod. v. 6.

133N **772.** Brevitas gravitasque sententiarum magnum et virum et poetam decet.

773 sq. *bella expedias*, conficias. — *extulit sese*, emersit ex *artis* rebus, vel potius, in iis excelluit, eminuit. Cf. ad II, 103. Withof. male suspicabatur *actis* pro *artis*. ED.

777. Cf. V, 264 seq., et ibi not.

Atque hic, Elysio tendentem limite cernens
 Effigiem juvenis castam, cui vitta ligabat
 Purpurea effusos per colla nitentia crines, 780
 «Dic, ait, hic quinam, virgo? nam luce refulget
 Præcipua frons sacra viro, multæque sequuntur
 Mirantes animæ, et læto clamore frequentant.
 Qui vultus! quam, si Stygia non esset in umbra,
 Dixissem facile esse Deum!» «Non falleris, inquit 785
 Docta comes Triviæ: meruit Deus esse videri,
 Et fuit in tanto non parvum pectore numen.

778. Præclarus de Homero locus, ad quem Silius ea transtulit, quæ de Musæo ac Marcello dixerat Virg. Æn. VI, 667 sq., et 861 sqq. ad quæ loca v. Heyne. — *tendentem*; v. ad VI, 335. — **779. juvenis**, Scipio. — *Effigiem*, umbram, imaginem, simulacrum. Cf. Brouckh. ad Prop. I, XIX, 11, et, qui de h.l. copiose disputavit, Cuper. Apotheos. Hom. pag. 20, it. Heins. et Barth. ad Stat. Silv. II, 1, 191; Scalig. ad Catull. p. 22. — *castam*; v. ad I, 481, et II, 698. — *vitta*, insigne deorum, vatium, sacerdotum, virorumque sacrorum et sanctorum. Conf. Heyne ad Virg. Æn. VI, 665 (ubi *nivea vitta* pro *purpurea*), et XII, 120. — **781. quinam**; cf. ad II, 645 in V.L. — **782. frons sacra**; v. ad XII, 408.

134N **784 sq.** Junge *quam facile dixissem, Deum esse eum!* — **786. comes** et sacerdos *Triviæ*, Hecates, seu Proserpinæ, Sibylla. Cf. Virg. Æn. VI, 13, 35, 69. De Homero, pro deo culto, vid. Cuper. l.c. et ipsum illud marmor, ἀποθέωσις ejus continens; de *numine* vero, quod poetis inest, Ovid. Amor. III, IX, 17 sq., et Fast. VI, 5 sq.; Drak.

Carmine complexus terram, mare, sidera, manes,
 Et cantu Musas et Phœbum æquavit honore.
 Atque hæc cuncta, prius quam cerneret, ordine 790
 terris
 Prodidit; ac vestram tulit usque ad sidera Trojam.»
 Scipio, perlustrans oculis lætantibus umbram,
 «Si nunc fata darent, ut Romula facta per orbem
 Hic caneret vates, quanto majora futuros
 Facta eadem intrarent hoc, inquit, teste nepotes! 795
 Felix Æacida, cui tali contigit ore
 Gentibus ostendi! crevit tua carmine virtus.»

790. prius quam cerneret, ante descensum ad inferos, h. est, ante mortem, *hæc cuncta*, δεικτικῶς, loca infera et quæ in iis sunt. — *terris*; vid. ad III, 75 in V.L. — **791. Prodidit**, descripsit in Odys. λ. — *vestram Trojam*: nam Romani a Trojanis oriundi.

793. Romula, ut ap. Hor. Od. IV, v, 1, ubi v. Jani. Sic et *Dardanus* sup. I, 14, ubi v. not. — **794 sq.** Quanto clariora Romanorum facta forent apud posteros hoc præcone Homero; Cellar. Recte: sed sententia haud bene expressa, et vereor ne *intrarent* librariis debeatur.

796 sq. Poetæ animo, quod jam Marsus, Dausq. et alii viderunt, obversabantur verba, quæ Alexander M. ad Achillis tumulum in Sigeo dixisse fertur: «O fortunate adolescens, qui tuæ virtutis Homerum præconem inveneris.» Vid. Cic. pro Arch. c. 10; Plut. et Arrian. I. — *Æacides*, Achilles, Æaci nepos.

Sed quæ tanta adeo gratantum turba requirens,
 Heroum effigies majoresque adcipit umbras.
 135 Inde viro stupet Æacide, stupet Hectore magno, 800
 Ajacisque gradum venerandaque Nestoris ora
 Miratur, geminos adspectat lætus Atridas,
 Jamque Ithacum, corde æquantem Peleia facta.

135N **798 seq.** Scipio *requirens*, quærens, *quæ tanta sit turba adeo gratantum*: *adcipit*, audit, cognoscit,

docetur a Sibylla (ut contra *dare pro dicere*) eas esse *effigies heroum* (v. ad v. 779) et *majores umbras*; cf. ad v. 751, et VIII, 145, *gratantum* sibi, h.e. lætantium. Sed v. Var. Lect.

800. Nota hic Achillis et Hectoris conjunctionem.

*Les plus grands ennemis, les plus fiers adversaires,
Réunis dans ces lieux n'y sont plus que des frères.*

Voltaire, *Henriade*, ch. VII. ED.

801. *Ajacis gradum*, ut Ἀϊας μακρὰ βιβὰς, dicitur Homero, Iliad. η, 213, loco insigni, qui Sili i animo obversatas videtur. —**803.** *Ithacum*, Ulyssem (vid. ad II, 180), *corde*, eloquentia, versutia, prudentiaque, *æquantem facta Peleia*, res gestas et virtutem Pelidæ; non minus prudentia insignem, quam Achilles virtute. Notus ex Homero Ulysses πολύτροπος, πολύμητις, πολυμήχανος, διὲ μῆτιν ἀτάλαντος.

Victuram hinc cernit Ledæi Castoris umbram:

Alternam lucem peragebat in æthere Pollux.

805

Sed subito vultus monstrata Lavinia traxit.

Nam virgo admonuit, tempus cognoscere manes

Femineos, ne cunctantem lux alma vocaret.

«Felix hæc, inquit, Veneris nurus ordine longo

Trojugenas junxit sociata prole Latinis.

810

804. Cf. ad IX, 295. — *Victuram*, mox in cælum redituram. —**805.** *Alternam lucem*; cf. Var. Lect.

806. Silius, ut nullam varietatis et poetici ornatus adhibendi occasionem prætermitteret, illustres etiam feminas recenset: in quo exemplum quoque Virgil. *Æneid.* VI, 445 seq. sequutus est. Bene autem ita rem variavit, ut non ex mythis, sed prisca Romanorum historia petierit exempla, et pro heroinis substituerit clarissimas gentis suæ feminas. — *vultus* Scipionis ad se convertit *Lavinia*, *Æneæ* conjux; quæ tamquam auctor generis romani commode memoratur.

807. *virgo*, Sibylla, *admonuit, tempus esse, cognoscere, etc.* —**808.** *lux alma*, ut ap. Virg. *Æn.* I, 306 (ubi v. Heyne), et VIII, 455. Cf. sup. ad III, 203. — *vocaret* sc. ad superos: nam orto sole infera loca a vivis relinquenda, et a Manibus repetenda sunt. Silius ad verbum fere expressit Virgil. *Æn.* VI, 538 sq., ubi v. Heyne.

«Vis et Martigenæ thalamos spectare Quirini?

Hersiliam cerne: hirsutos quum sperneret olim

Gens vicina procos, pastori rapta marito

Intravitque casæ, culmique e stramine fultum

Pressit læta torum, et soceros revocavit ab armis.

815

811. *Martigenæ Quirini*, ut *Mavortius Romulus* ap. Virg. *Æn.* VI, 778. — *thalamos*, consortem thalami, uxorem. Cf. ad III, 383. —**812.** *Hersilia* nota e Liv. I, 11, et Ovid. *Met.* XIV, 848. Conf. de raptu Sabinarum Liv. I, 9, 13, et Ovid. *Fast.* III, 179... 228. — *hirsutos procos*, priscos Romanos, horridam incultamque vitam agentes. Cf. ad I, 613 in Var. Lect. —**813.** *Gens vicina*, Sabini. — *pastori*, Romulo, *rapta* est Hersilia, ut ejus conjux esset. —**814.** *casa* Romuli in Capitolio, ubi diu superstes fuit. Conf. Vitruv. II, 1; Ovid. *Fast.* l.c. v. 184 seq. Cerda ad Virg. *Æn.* VIII, 654; Prop. II, xvi, 20, et IV, i, 6 sqq. — *Intravit casæ*; conf. ad VI, 498 in Var. Lect. Verba *culmi stramine fultum torum* pastoritiæ horridæque vitæ consentanea. Silius forte respexit loca Ovid. *Fast.* III, 185, et Virg. *Æn.* VIII, 654; qui tamen versus, nisi mala manu inlatus, certe corruptus est. —**815.** *soceros revocavit ab armis*, quod Hersiliæ etiam tribuit Ovid. *Fast.* III, 206 seqq.; Livius, I, 11, pr. et 13 pr. tradit, Cæninenses Antemnatesque Hersiliæ, Crustumino vero mulierum Sabinorum precibus reconciliatos esse Romanis. Suam quoque huic facto immortalitatem apud nos pictura asseruit. ED.

Adspice Carmentis gressus: Evandria mater

Hæc fuit, et vestros tetigit præsaga labores.

Vis et, quos Tanaquil vultus gerat? hæc quoque

castæ

Augurio valuit mentis, venturaque dixit

Regna viro, et dextros adnovit in alite Divos.

820

816. Cf. ad VII, 18. —**817.** Cf. Virg. *Æneid.* VIII, 340 sq. ibique Heyne. — *tetigit* quædam leviter, non omnia cecinit; Lefeb. *labores*, ut V, 561.

818 seq. Silius expressit Liv. I, 34: Tarquinio «aquila pileum aufert, et rursus capiti apte reponit: quod augurium adcepisse læta dicitur Tanaquil, perita, ut vulgo Etrusci, cælestium prodigiorum mulier. Excelsa et alta sperare complexa virum jubet,» etc. — *castæ mentis*, qualis vatibus est. Cf. ad I, 481; et II, 698. —**819.** *dixit*, prædixit, vaticinata est; vocab. propr. de vate. Vide Heins. ad Ovid. *Ep. Heroid.* V, 33, et Passerat. ad Prop. I, ix, 6. —**820.** *in alite*, ut V, 405.

«Ecce pudicitiae Latium decus, inclita leti

Fert frontem atque oculos terræ Lucretia fixos.

Non datur, heu! tibi, Roma, nec est, quod malle

deceret,

Hanc laudem retinere diu. *Virginia* juxta,

Cerne, cruentato vulnus sub pectore servat,

825

Tristia defensi ferro monumenta pudoris,

Et patriam laudat miserando in vulnere dextram.

Illa est, quæ Thybrim, quæ fregit Lydia bella,

Nondum passa marem, quales optabat habere

Quondam Roma viros, contemtrix Clœlia sexus.»

830

822 sqq. Apta pudicitiae pudorisque imago. Justo dolori indulget poeta, cujus ævo vix pudicæ mulieres, nedum talia pudicitiae exempla reperiebantur. — *Lucretia*, vel pueris nota e Liv. I, 57 sq., et *Virginia*

Quum, subito ad aspectu turbatus, Scipio poscit,
Quæ pœnæ caussa, et qui sint in crimine manes.
Tum virgo: «Patrios fregit quæ curribus artus,
Et stetit adductis super ora trementia frenis,
Tullia, non ullos satis exhaustura labores,
Ardenti Phlegethonte natat: fornacibus atris
Fons rapidus furit, atque uostas sub gurgite cautes
Egerit, et scopulis pulsat flagrantibus ora.

138

835

831. Scipio procul, a sinistra forte, videt *Tartarum*, de cujus sede et de *pœnis*, quas damnati in eo luunt, v. Heyne in not. et Exc. VIII ad Virg. *Æneid.* VI, 557 seq. Harum tamen pœnarum et Tartari Silius jam sup. v. 542 seq., et 601 sq. mentionem fecerat; unde nunc contentus est pœnas mulierum memorasse. Quoniam enim inde a v. 809, feminas optimi exempli recensuerat, nunc pessimi alias iis adjungit, ut nulla varietatis ornatusque materies prætermittatur. —*poscit*, requirit, quærit. —832. Cf. Virg. *Æneid.* VI, 560, 561.

138N

833 seqq. *Tullia* ejusque scelera notissima e Liv. I, 46 sqq. Conf. Ovid. *Fast.* VI, 603 seq. —834. *stetit*, vel ipsa *super ora* patris, vel in curru, qui substitit *adductis frenis*. Utroque scelus augetur: sed neutrum alibi legere memini, et is, qui jumenta ageret, frenos potius inhibuisse dicitur, ne per patris corpus ageretur. Itaque vel *tò adductis* pro simpl. *ductis* positum, vel atrocitas sceleris a Silio aucta videtur. —*non ullos labores*, nullum pœnarum exquisitissimarum genus (cf. ad VI, 386, et XII, 78.). —835. *satis exhaustura*, satis diu luitura. —836 sq. Cf. v. 563 seq., et Virg. *Æneid.* VI, 550 sq. —*fornacibus*, subterraneis receptaculis ignis, qui inde prosilit. —838. *scopulis*, saxis *flagrantibus pulsat ora* Tullia; cujus pœna apte efficta.

Illa autem, quæ tondetur præcordia rostro
Alitis, (en quantum resonat plangentibus alis
Armiger ad pastus rediens Jovis!) hostibus arcem
Virgo (inmane nefas) adamato prodidit auro
Tarpeia, et pactis reseravit claustra Sabinis.

840

839 sqq. *Tarpeia* ejusque flagitium notum e Liv. I, 11. Pœnam ejus poeta non male comminiscitur secundum fabulam de Prometheo, cujus cor, continuo renascens, aquila, ut Tityi vultur, exedere fingitur. De illo v. Hesiod. *Theog.* v. 521 seq. de hoc. Hom. *Od.* λ, 575 seq., et Virg. *Æn.* VI, 597 sq. Eundem mythum respexit Silius inf. v. 873. —*tondetur*, ἀνακείρεται, κατακείρεται, ut simili loco Virgil. *Æneid.* VI, 598, et Senec. *Agam.* 18. Sed quantum a Virgilio distat Silius! Ed. —841. *Armiger Jovis*, ut X, 108 et al. —843. *pactis*, qui mercedem cum ea pacti erant.

Juxta (nonne vides? neque enim leviora domantur
Delicta) inlatrat jejunis faucibus *Orthrus*,
Armenti quondam custos inmanis Hiberi,
Et morsu petit, et polluto eviscerat ungue.
Nec par pœna tamen sceleri: sacraria Vestæ
Polluit, exsuta sibi virginitate, sacerdos.

139

845

844. Describitur mira, et modo memoratæ similis pœna incestus, quam virgo Vestalis solvit. —*domantur*, puniuntur. —845. *Orthrus*, quod jam D. Heins. monuit, biceps canis Geryonæ et Cerberi frater comesque in inferis (v. Stat. *Silv.* II, 1, 230, qui locus inde lucem adcipit), qui ὄρθρος, dicitur Apollodoro et Qu. Calab. VI, 253. ὄρθρος, Eustathio, Hesiodo, ejus et Apollonii Schol. ὄρος, Palæphato c. 40 (ubi conf. tamen Fisch.), et Gergittius Polluci V, 5. Cf. Heyne ad Apollodor. p. 390. —847. *morsu petit* virginem. —*eviscerat*, ut apud Virg. *Æn.* XI, 723, et Cic. *Tusc. Qu.* I, 44 (in loco Ennii), et II, 9; Drak.

139N

849. Minuciam designari suspicatur Lefeb. coll. Liv. VIII, 15. Sed aliarum quoque Vestalium incestum et pœnias memorant Liv. XXII, 57; XXVIII, 11; XLI, 2, et alii.

«Sed satis hæc vidisse, satis: mox deinde videnti
Nunc animas tibi, quæ potant obliviam, paucas
In fine enumerasse paro, et remeare tenebris.

850

850. Withof. distinguebat: *mox deinde* (scilicet addit vates): *videnti*, etc. —851 sq. Cf. sup. ad v. 555 seq. Mirum phantasma est Sili, quod res gestas Marii, Sullæ, Pompeii et Cæsaris ita vates prædicit, ut illas ex Orco in terras mox prodituros narret; Ernesti. Quod cur mirum sit, non adsequor: nam Marius XL circiter anno post bellum Punicum II natus est, ejusque temporibus vixit Sulla, nec ita multo post Pompeius et Cæsar. Neque etiam mirus est omnino recensio posteritatis, quem multo prolixiorem dedit Virgil. *Æn.* VI, 748, 893, in quo Cæsaris quoque et Pompeii mentio fit v. 827 seqq. —*paucas* ejusmodi *animas* sapienter et cum dilectu poeta recensuit, non multas: nam primum Maro hoc argumentum jam summo ornato summaque arte ac copia tractaverat; deinde quæ ille hac occasione in gratiam Cæsaris dixit, Silius jam vaticinio inseruerat sup. III, 593 seq. reges vero Albani ac Romani cum aliis, quorum Virgilius meminit, jam ante b. Punicum I vixerant, et ab eorum recensio poeta doctus, cui alia magnorum virorum exempla suppeditabat historia antiqua, abstinuit, ut res variaret, non easdem repeteret; denique hic liber copiosiore rerum futurarum commemoratione in nimiam molem excrevisset.

Hic Marius (nec multa dies jam restat ituro
Ætheream in lucem) veniet tibi origine parva
In longum imperium consul; nec Sulla morari
Jussa potest, aut amne diu potare soporo.
Lux vocat, et nulli Divum mutabile fatum.

140

855

Imperium hic primus rapiet: sed gloria culpæ,
Quod reddet solus: nec tanto in nomine quisquam
Exsistet, Sullæ qui se velit esse secundum.

860

140N

854. De *origine parva consulis Marii* cf. Juvenal. VIII, 245 seq. ibique Intpp. *veniet in longum imperium*; nam septies consul fuit. — *veniet tibi*; v. ad I, 46 in Var. Lect. — **855 sqq.** *Sulla* non potest *morari jussa* et *fatum nulli Divum mutabile*, h.e. leges fati et tempus (*mille lustra*, v. 558) iis definitum, quo perfecto *lux vocat* animas, h.e. illis in nova corpora et ad superos redeundum est: nec *diu* amplius *potabit amnem soporum*, aquam Lethes bibet, h.e. mox nascetur; quo sensu etiam de Mario dicitur *nec multa dies jam restat ituro ætheream in lucem*. Cf. sup. ad v. 554... 559. Ita, nisi me omnia fallunt, hic locus explicandus est, non, ut Ernesti putat: *Sulla* non potest impedire leges fati, quod *Marium Romæ* destinavit.

858... 860. *Sulla primus* dictaturam perpetuam *rapiet*, in quo *culpandus* quidem erit, sed laudandus quoque propterea quod *solus* eam sponte et brevi tempore post deponet legibusque remp. reddet; *Cæsar* contra et *Cæsares*, vel imperatores, summam in republica potestatem ad exemplum ejus suscipient, sed illa se abdicare nolent. Res notissima ex historia Rom. *Sullæ secundum* potestate, eo inferiorem (ut ap. Virgil. *Æn.* XI, 441 al.), vel secundum ab illo.

Ille, hirta cui subrigitur coma fronte, decorum
Et gratum terris Magnus caput: ille Deum gens,
Stelligerum adtollens apicem, Trojanus Iulo
Cæsar avo; quantas moles, quum sede reclusa
Hac tandem erumpent, terraque marique movebunt!
Heu miseri, quoties toto pugnabitur orbe!
Nec leviora lues, quam victus, crimina victor.»

865

141

861. Imitat. Virg. *Æn.* VI, 827... 836. — *Ille*, quem vides, est *Pompeius Magnus*. — *hirta frons* majestati conciliandæ, Barth. Adv. XXII, 8. Cf. inf. XVI, 121. — **862.** *ille Julius Cæsar Trojanus, Deum gens*, qui originem refert ad *Iulium* Trojanum, *Æneæ* filium, *Veneris* nepotem. Cf. ad II, 185, et Virg. *Æn.* I, 286 sq.; VI, 835 sq. De *stelligero apice* v. Suet. Cæs. c. 88; sup. ad III, 629, et Broukh. ad Prop. IV, vi, 59. — **863.** *Iulo avo*, auctore generis. — **864 seq.** *Silius* ad verbum fere expressit locum Virgilii de bello civili, inter *Pompeium* et *Cæsarem* gesto, *Æneid.* VI, 828 sqq. — *sede hac* in inferis *reclusa*, post ingressum vitæ et reditum ex inferis. — *tandem*, post mille lustra, sup. v. 558. — **865.** *erumpent* exquisite de cupiditate, qua ardent quasi, ad vitam redeundi et rebus gestis inclarescendi.

141N

866. *Heu miseri* Romani. His verbis et v. 868 seq. bene ac commode deploratur bellorum civilium calamitas; et mox δεινῶς *crimina* dixit poeta. — **867.** Et *victus* *Pompeius* interficietur, et *victor* *Cæsar*: quod notum vel ex Sueton. Cæs. 35 et 82; Appian. b. Civ. II, 84 sq., et 111... 117.

Tum juvenis lacrimans: «Restare hæc ordine duro
Lamentor rebus Latiis: sed luce remota
Si nulla est venia, et merito mors ipsa laborat,
Perfidiaë Pœnus quibus aut Phlegethontis in undis
Exuret ductor scelus, aut quæ digna renatos
Ales in æternum laniabit morsibus artus?»
«Ne metue, exclamat vates, non vita sequetur
Inviolata virum: patria non ossa quiescent.

870

875

869. *luce remota*, vita finita, post mortem in inferis. — **870.** *venia* criminum. — *mors ipsa laborat*, doloribus, calamitate, h.e. mortui quoque et animæ in inferis plectuntur et patiuntur mala. Hæc formula docta est et exquisita, non dura, ut notat Ern. — **871 sq.** Cf. simil. loc. de pœnis, a *Pœno*, Hannibale, olim luendis, et extremis ejus fati, sup. II, 699 sqq. — *in undis exuret scelus*; cf. XVII, 564, et Virg. *Æn.* VI, 742, ibique Heyne. — **873.** Cf. sup. ad v. 839.

875. *Inviolata vita*, est vel flagitiis non contaminata, a scelere pura, vel quæ malis non urgetur aut vexatur, adeoque jucunda et felix: hoc aptius est loco nostro. — *patria non ossa quiescent*; vid. ad II, 574 et 701 sq.

Namque ubi, fractus opum, magnæ certamine
pugnæ
Pertulerit vinci, turpemque orare salutem,
Rursus bella volet Macetum instaurare sub armis.
Damnatusque doli, desertis conjuge fida
Et dulci nato, linquet Carthaginis arces,
Atque una profugus lustrabit cærula puppe.
Hinc Cilicis Tauri saxosa cacumina viset.

142

880

876. *magnæ pugnæ* ad Zamam, de qua v. inf. XVII, 292 sq., 386 sq.; Liv. XXX, 29 sqq. — **877.** Expressit poeta verba Liv. XXX, 35 extr. «Hannibal fassus in curia est, non prælio modo se, sed bello victum, nec spem salutis alibi, quam in pace inpetranda esse;» et cap. 36: «Decem legati auctore Hannibale missi ad petendam pacem... orantes inplorantesque fidem et misericordiam Scipionis.» Cf. Polyb. XV, 18 et de ipsis conditionibus pacis Liv. l. I, c. 37. Hannibal clam nuncios literasque ad Antiochum Syriæ regem misisse eumque ad bellum Romanis inferendum sollicitasse credebatur. Cf. Liv. XXXIII, 44.

— **878.** *Macetes*, Μάκετες, vel *Macetæ* (tum *Macetum* pro *Macetarum*) Macedones, ut inf. XIV, 5; XVII, 415, 633, sic dicti a Μακετία, parte Macedoniæ. Conf. Intpp. ad Gell. IX, 3 pr., et Justin. VII, 1; Scalig. Lect. Auson. I, 23, et Gron. ad Senec. Herc. fur. 980. — *Macetum arma* pro Syris dixisse videtur *Silius*, quia Antiochus M. abnepos fuit Seleuci Nicatoris, ducis Macedonum, qui post Alexandri M. mortem regnum Syriæ obtinuit. An respexit foedus inter Antiochum Philippumque ictum, bellumve Philippicum, quod Antiochico occasionem dedit? Cf. Polyb. lib. III, 2, 7, et 32; XV, 20; XVIII, 22. Sed illa ratio præstiterit: *Silius* autem epitheta longius petita amat. Vid. ad I, 6.

142N

879... 882. Hannibal a Romanis adcusatus Carthaginem relinquit et in Asiam ad Antiochum M.

per fugit. Conf. Liv. XXXIII, 47... 49. *Taurus maximus mons Asiæ minoris, cuius pars est Cilicia.*

882. *Cilicis Tauri* ut apud Ovid. Met. II, 217. Nota est *Cilicia* extra et intra Taurum, aspera, seu τραπεζία et campestris.

«Proh! quanto levius mortalibus ægra subire
Servitia, atque hiemes, æstusque, fugamque,
fretumque,

Atque famem, quam posse mori! Post Itala bella
Assyrio famulus regi, falsusque cupiti
Ausoniæ motus, dubio petet æquora velo;
Donec, Prusiacas delatus segniter oras,
Altera servitia inbelli patietur in ævo,
Et latebram munus regni. Perstantibus inde
Æneadis, reddique sibi poscentibus hostem,
Pocula furtivo rapiet properata veneno,
Ac tandem terras longa formidine solvet.»

885

890

143

883 sqq. Conf. II, 223 sq. ibique not. —**886 seq.** *Assyrio*, Syrio (ut XI, 41), *regi*, Antiocho M. *famulus*, cui operam suam addicet, ut deinde Prusiæ, unde v. 889, *altera servitia*, quod jam notavit Drak. Cf. Liv. XXXIV, 60. —*falsus cupiti Ausoniæ motus*, frustratus spe in bello Antiochico adversus Romanos posita, quod male cessit. Cf. Liv. XXXVI, 19 seq. —**887.** *dubio velo*, dubius quo contendat. —**888.** Ad Prusiam regem Bithyniæ confugiet, et, ne Romanis tradatur, venenum sumet, quod ante præparatum ad tales casus habebit. Cf. Liv. XXXIX, 51. —**889.** *inbelli in ævo*, in senectute. Confer cum hoc loco verba Juvenalis, sat. X, 160 seq., ubi eadem suo quisque modo expressit: «atque ibi magnus Mirandusque cliens sedet ad prætoria regis, Donec Bithyno libeat vigilare tyranno.» Ed. —**892.** Conf. II, 705 sqq. —**893.** Verba Maroniana Ecl. IV, 14, et morientis Hannibalis apud Liv. XXXIX, 51. Hunc Hannibalis exitum multi poetæ in scenam protulerunt, e quibus ante alios mihi nominandus est *Firmin Didot*, qui infensissimum nomini romano hostem vividis coloribus totum expressit, eumque morientem pulcherrimo hoc versu prosecutus est: «Rome! Annibal mourant te livre enfin la terre.» Ed.

143N

Hæc vates, Erebique cavis se reddidit umbris.
Tum lætus socios juvenis portumque revisit.

895

894. Verba Homeri Od. λ, 194 et 626, ut v. **895**; Virgil. *Æn.* VI, 900. Nemini persuadere volumus, ut credat Silium ex apertis Virgilii et Homeri voluminibus hæc similia verba nunc descripsisse: sed tamen poetam illorum lectione imbutum ex hac similitudine adnoscimus, quod genus imitationis maxime intelligi volumus, quum de imitatione loquimur; Ernesti.

LIBER XIII: VARIE LECTIONES

72 VL

2. *torvo vultu* Med. forte rectius, iudice Lefeb. Sed Silium similibus Græcismis ubique delectari recte monuit Draken. Conf. Heins. et Burm. ad Valer. Fl. III, 343. —**4.** *radens* scribendum esse opinabatur N. Heins. ut designaretur, Turiam, vel Tutiam, rivum tenuem et exiguum, quum ripas non haberet, pro ripis *gramina radere* (vid. not. ad IV, 350), h.e. per plana et campos labi. At vid. not. —**5.** *Tutia* Tell. R. 2, Med. Marsi, Mart. Herbip. Junt. Ald. Gryph. Nut. unde recepi cum Lefeb. et Ern. *Tucia* Oxon. Put. R. 1, *Tuscia* Parm. *Turia* ed. Basil. et hinc aliæ recentt. forte et sic Col. ac vulgg. edd. Liv. XXVI, 11, ubi tamen Sigonius *Tutiam* ex vetustis libris prætulit, quam lect. retinere Gron. Drakenb. et Ern. Conf. Cluver. Ital. ant. II, 10, 710. Præter Silium et Livium nemo mentionem facit hujus fluminis sive rivi, quem Dausq. perperam confundebat cum Thuriis, magnæ Græciæ urbe, quæ et Sybaris dicebatur. Notior est Turia, seu Turias et Turius, Hispaniæ fl. (hod. *Guadalabiar*) de quo vid. Plin. III, 3; Mel. II, 6; Sall. Hist. II. —**12.** *si nunc se sisteret* maluerit N. Heins. inprob. Lefeb. qui confert I, 585. —**15.** *grandine* scripti. Vulgo *sanguine*. —**16.** *gentes*, vel *menti* conj. N. Heins. et *genti* Drak.

73 VL

74 VL

24. *perrupit* Oxon. et Put. Vulgo *perrumpit*. —**28.** *postremus* ad marg. Rom. 1.

75 VL

30. *Argiripæ pravum decus* Colon. unde veram lectionem Silio restituit N. Heins. Tertia syll. voc. *Argyripa* corripitur, ut supra lib. IV, v. 554, et inf. XVII, 322, ad exemplum Virg. *Æneid.* XI, 246, ubi vid. Heyne. *Aggripe parvum decus* Put. *Agrippæ parvum d.* R. 1, Parm. Med. *Argirippa* Marsi ed. Ven. *Agrippæ haud parvum d.* edd. Marsi, Junt. Ald. et al. *Agrippa haud parvum d.* ed. Wolfii Basil. et inde aliæ. Eædem aliæque aberratt. vid. ap. Virgil. l.l. —**31.** *Ænea* scripti, *Æneæ* R. 1, Parm. Med. Vulgo *Ænei*. —**32.** *Autolidas id fuit ignobile nomen* Col. et Put. ex quorum vestigiis felici et admodum probabili conjectura veram lectionem revocavit N. Heins. qui bene suspicabatur, nomen hic latere viri cujusdam, et intelligenda hæc esse de Dasio Altinio Arpinate, principe civitatis opulentoque homine, qui, sequutus primo partes Punicas, postea ad Romanos defecerit; vid. Liv. XXIV, 45. Noti quoque alii Dasii proditores, Brundusinus et Salapinus, e Liv. XXI, 48, et XXVI, 38. De constructione hac, *Dasio fuit haud i. nomen*, vid. not. ad XI, 58, *Ætholidas inter fuit* R. 2. Vulgo *Ætolidas inter fuit haud i. n.* Male! *Ænidas* (hoc est *Ætolos*) *inter fuit* conj. Dausq. quod recepit Cell. qui et *Ætolos* reponi posse notavit. —**43.** Secunda syll. voc. *Therapnæis* corripitur, vid. ad VI, 303, et Heins. ad Ovid. Met. VI, 468. *Ilion Cessuram* malebat N. Heins. quem vide ad Ovid. Epist. Her. I, 48, et Met. XIV, 47; Conf. et Bentr. ad Horat. Od. III, III, 23. Sic et *Excisa ferro est Pergamum* dixit Seneca Troad. v. 14, ubi vid. Gron. Sed tam Ἴλιον, *Ilion* et *Ilion*, quam Ἴλιος et *Ilios* scribitur, vid. Heins. l.c.

76 VL

47. *evadit* Put. —**48.** *amolitus* conj. N. Heins. Sed vid. not. —**50.** *male* e R. 2, recepit Lefeb. et sic scribendum putaverat N. Heins. prob. Drak. ut sententia h.l. esset, ut damnum et pernecium nostram effecit, ut Troja capi potuerit. Eodem tamen sensu Ernesti vulgatam adcepit lectionem, quæ et placebat Burm. coll. v. 61, neque displicebat Drak. si *mala* exponerentur infelicia, et v. 51; Sed, non *Nam*, legeretur. —**51.** *Nam* Col. Oxon. R. 1, Parm. Mediol. Mars. et Mart. Herbip. quod h.l. pro *en, ecce*, ut passim in Virg., positum notat Lefeb. Cf. Heyne ad Virg. Ge.

- 77 vl IV, 445, et *Æn.* VI, 378. Vulgo *Sed. CEnotriis* Ald. Gryph. et alii. At vid. **not. ad VIII, 46.**
 —**60.** *vobis* R. 2. Enimvero ipsa Pallas non Arpis, sed Lavinii et deinde Romæ vult coli.
 —**61.** *nomina* Put. *meliori* malebat N. Heins. et sic tacite edidit Lefeb. —**62.** *Huc vittas* Col. Tell.
 R. 2, *Huc intras* Oxon. et Put. *Huc intras* R. 1, Parm. Med. Deinde *castumque* Col. R. 1, Parm.
 Med. Ben. Vulgatæ lectionis, *Huc intra captumque*, auctor est Marsus, *raptumque* (a Diomede et
 Ulysse) malebat Burm. Sed vid. not.
- 78 vl **67.** Hic versus N. Heinsio suspectus erat, quia Diomedes non manu venerit armata (conf. **v. 78**),
 et *fulgentia castra* ab hoc loco aliena. At vid. not. —**68.** *pignore* Colon. Sed elegantior adpositio;
 N. Heins. —**69.** *candentis* priscæ edd. et **v. 71**, *Anchisiadæ*. Male! *Anchisiada* putabat N. Heins.
 quod tacite recepit Lefeb. vid. ad lib. III, v. 650. —**75.** *ævum* Putean. —**76.** *inermes* quatuor
 scripti et R. 2. Vulgo *inertes*; cf. Heins. et Heyne ad loca similia Virg. *Æn.* X, 595; XI, 414, 672;
 XII, 311. —**78.** *trepidus* Col. Male! conf. **v. 68**. —**81.** *aras*, non *oras*, Col. Oxon. et R. 2. Eleganter
aras patrias poeta dixit pro patria. Cf. Heins. et Heyne ad Virg. *Æneid.* XI, 269, ubi lectio *patrias*
 79 vl *aris* etiam Sillii imitatione firmatur. —**84.** *Dives ubi annoso*, vel *antiquo luco* legendum esse et
 sequentia id confirmare opinabatur N. Heins. —**86.** *fani* Colon. Vulgo *Fauni*: Male! —**90.** *Hac*
 Colon. Rom. 1, Parm. Med. *Hanc* Oxon. et Puteol. *Hec* Marsus errore librariorum, qui tamen
 vulgatam lect. *Hæc* peperit. —**91.** *contemptus* malebat Burm.
- 80 vl **94.** *haud lentus* (ut ap. Liv. XXVI, 12, pr. *repentino adventu*) emend. N. Heins. et edidit Lefeb.
 Non male; vid. tamen not. *Regina* Oxon. cum nonnullis ex primis edd. non inprob. Drak. cujus
 nota est hæc: «Qui nomen a ῥήγνυμι deducunt, quod fama sit, eo in loco impetu maris Siciliam:
 ab Italia abruptam esse, *Rhegium* malunt: his vero, qui a *Rege* derivant propter loci splendorem,
Regium placet, ut Grævio ad Cic. Epist. Fam. XII, 25. Antiqui lapides literati, nunc addita, nunc
 detracta aspiratione, utramque orthographiam agnoscunt.» —**97.** *miserique* Mars. et quidam
 alii. —**99.** *urbis* Col. —**101.** *admissum* Oxon. cum priscis edd. —**106.** *conjunctis* Put.
- 81 vl **111.** At Colon. et Putean. Vulgo *Ac*. —**114.** *Tum* emend. Dausq. Sed vulgata quoque lectio bene
 se habet; *offulsit* Colon. Conf. Heins. ad Virgil. *Æneid.* IX, 110, 731, et Valer. Flacc. IV, 482.
 Vulg. *effulsit*.
- 115.** *Teucris* pro *terris* scribendum censebat N. Heins. —**118.** *parvam molitus* emend. idem,
 putans *moliri* esse id. qd. moderari, fingere, regere, ut *moliri parva tela manu, iter, terras*, ap.
 Senec. in Hippol. *Œdipo* et *Troad.* 682, quæ tamen exempla ad hanc verbi vim probandam nihil
 82 vl faciunt. Neque hanc conjecturam mihi persuasit Lefeb. coll. Ovid. A. A. II, 319. —**123.** *renovare*
 Nicander et post eum alii edidere.
- 129.** *sed enim*, non *sed jam*, scripti; confer **not. ad I, 33**. Deinde *nox* scripti, R. 1, Parm. Med.
mox R. 2. Vulgo *mors*, ex interpretamento, vid. **ad II, 574**. Vocab. tamen *nox* nude positum pro
 morte nunc, præsertim de cerva, recte, opinor, displicuit Ernesto V. C. ut et N. Heins. inf.
v. 270. —**136.** *Mactat, Diva, tibi enim gratissima sacra* Col. mendose! *Macta, Diva, tibi, tibi enim*
 83 vl *hunc, gratissima sacra* conj. N. Heins. *tibi, tibi enim hanc* non male reposuit Lefeb. coll. loco
 simillimo Virgil. VIII, 84, ubi vid. Heyne de usu voc. *enim*.
- 141.** *terris* Parm. —**142.** *Tum* R. 1, Parm. Mediol. *pavitans* scripti, R. 1, Parm. Med.
 —**145.** *dabat*, non *dedit*, Col. —**144.** *parere lacerto* conj. N. Heins. *superante* ad marg. Sillii sui
 notaverat Corte laudaveratque Markl. Epist. crit. p. 40. Sed vid. not. —**146.** Vulgo *alituum*.
 Male! et *lituum* Mars. ed. Ven. *ac lituum* est ex emend. Dausq. et N. Heins. non est lectio c. Col.
 quod. N. Heins. testari falso monet Drak. *Is trepido alipedi, ac hinnitu stare n.* perperam quoque
 conj. Dausq. et *Is trepido lituum tinnitu* Scaliger, quod recepit Cellar. *strepitu ac lituum tinnitu*,
 etc. emend. Burm. quod admodum adridebat Draken. non mihi: nam ὁμοιότηλεντα *strepitu* et
tinnitu auribus ingratis sunt, et simplicissima est N. Heinsii medicina. De *lituum tinnitu* vid.
ad XII, 182. *Trepidus* autem *equus* est properus, festinans, inquietus; quod jam notavere Dausq.
 et Drak. Conf. **ad VIII, 222**. —**147.** *violentus* R. 1, et Ben. forte verius, iudice Lefeb. —**148.** *et*
 84 vl Col. Put. R. 2. Vulgo *ac*, quod pro confestum, seu propere h.l. positum putabat Dausq. *huic* conj.
 N. Heins. ut ter repetatur, *en* edidit Lefeb. quæ mutatio et levissima est et haud dubie vera.
 —**149.** *huc* Put. quod recepit Lefeb. qui eam ob causam et **v. 151**, *Huc* reposuit.
- 153.** *vox accidit aures* non male conj. Drak. coll. Plaut. Stich. I, II, 31; Curt. IV, 4; Heins. ad
 Valer. Fl. II, 452, et Ovid. Fast. V, 360; Gifan. Ind. Lucret. in voce *Accidere*, Colv. et Elmenh. ad
 Apul. Met. V, p. 160. Neque tamen vulgatam lect. damnabat. —**154.** *jusque* Col. *atque* Put. *suus*
 perperam corrig. Carr. Vulgo *usque*, inepte, iudice etiam Dausq. —**155.** *Prævehitur* Oxon. *in*
certamina ductor Prævehitur, namque ex Capua R. 1, Parm. Med. *Prævetitum namque et capital*
 recte Col. et Put. *namque et capita* Oxon. *Prævetitum namque capiti* Mars. et Mart. Herbig.
Prævetitum capitis pœna Ben. ut conj. Dausq. *Prævetitum capiti pœna* Nicander in Junt. edidit
 et ad eum exemplum alii. —**162.** *contorsit* Put. *furens ira*, vel *ruens teneras telum contorsit in*
 85 vl *auras* opinabatur N. Heins. quem vide ad Virgil. *Æneid.* IX, 699. —**163.** *speculatur* est ex
 emend. N. Heins. pro vulg. *spectatur*; conf. **ad VII, 123**, *ab omni* Tell. R. 1, Ben. *speculatur in*
omni Corpore, perlustrat, etc. edidit Lefeb. Forte leg. *speculatur in o. C. perlustrans*.
 —**165.** *librat* maluerit N. Heins. et tacite recepit Lefeb. non inprob. Drak. quum *vibrabat*
 proxime præcesserit; cf. **ad I, 351**; III, 319; IX, 523. —**166.** *tunc transiit* Col. ut ap. Iscan. bell.
 Troj. VI, 51, sup. X, 253, et alibi *intrare ac penetrare*. Vulgo *transigit*, quod servavit Lefeb. et
nunc, pro quo tamen et in Oxon. *tunc* legitur, *transfigit* Put. et R. 2; *Mentitusque minas mediam*
tunc transigit ictu P. corrig. N. Heins. —**168.** *deripit ense* e c. Tell. recepit Lefeb. coll. Hom.
Iliad. μ, 190, υ, 284, et sic conjecerat Burm.
- 169.** *quatiebat* opinabatur N. Heins. (cf. **ad VII, 696, 697**, ac **not. ad II, 71**) et *fodiebat* (ut VI,
 212; VII, 67; Virg. *Æn.* VI, 882) Draken. qui tamen τὸ *rapiebat* multum facere arbitrabatur ad
 festinationem Taureæ, qua se pugnæ subduxerit, augendam. —**171.** *prendere* Col. probb. Modio
 et N. Heins. idque recepere Draken. et Ern. Vulgatum tamen *perdere* recte, opinor, tuentur
 Dausq. Barth. Adv. VIII, 7 (ubi Claudium dicit leviolem fuisse, quam ut perdere Taureæ terga,
 h.e. amittere, tangere non potuisset; vel eum non levem ad perdenda Taureæ terga, sed
 adtentum, ut ante in duello, rem summa prudentia gessisse), Burmann. et Lefeb. quos sequutus

sum. Vid. not. *pergere* Put. Hunc versum sequenti iungebat Burm. et *Jam* legebat pro *Nam*. Deinde *cedentia terga* maluerit N. Heins. quod utique elegantius est: vid. a Draken. coll. VIII, 1; XV, 729; XVI, 55, et Heins. ad Ovid. Epist. Her. II, 93, et Met. I, 541; Broukh. ad Prop. III, VII, 57. —**172.** *rapidum effusis habenis*, et v. **178**, *aversaque* (remotiori) *porta* emend. N. Heins. At vid. nott.

86 vL **182.** *adduntur turribus* legendum censebat idem N. Heins. coll. VI, 21; IX, 105; XV, 722.; Stat. Thebaid. II, 579. *et missæ succedunt t. h.* Markl. Ep. crit. p. 42; *summ̄is accedunt*, vel *funduntur* Draken. et *descendunt* Burm. ut non Capuæ turres intelligantur, sed machinæ in modum turrium, quas obsessores muris admoverint, et unde hastas miserint in defensores. Eodem sensu vulgatam lect. cepit Ernesti V. C. qui tamen ad exemplum Lefeb. monet, voc. *adscendunt* frustra sollicitari a viris doctis, neque agi de obsessis, sed de obsidentibus. De iisdem etiam Intpp. illi adceperunt hæc verba, etsi alio sensu, quam Lefeb. qui coll. Virg. Æn. IX, 568, exponit, hastæ jactantur ad fastigia turrium Capuæ. Ita et ego dudum hæc verba intellexi; at semper quoque veritus sum, ne aures poeticæ concinnati adsuetae iis obfenderentur: nam hastæ missæ non bene *turribus adscendere* dicuntur. Silius forte memor fuit loci Virg. Æn. II, 237. *Scandit fatalis machina muros*, et, quod de equo illo in urbem inlato vel inmisso præclare dicitur, perperam transtulit ad hastas. —**183.** Vulgata lectio est: *Nec pronum audendi virtutem e. c.* Eam in re dubia servavi, librorum auctoritatem sequutus, nisi quod *audenti* pro *audendi* e. c. Put. recepi. Inde sententia non inepta exoritur: *non cuiquam*, nemini, *audenti virtutem excellere* aliis, *prorum*, facile id erat; nisi malis, *nec pronum*, facile, *cuiquam audenti*, forti viro, v. *excellere*; vel denique, *nec pronum audenti*, fortibus erat, v. *excellere cuiquam*. Tò *virtutem* retinui, quoniam Silius quam maxime græcismos amat: neque tamen intercedo, quo minus *virtute* reponatur, ut legitur in c. Put. (in quo tamen *et scendere* perperam pro *excellere*) et ed. Ben. *audendi virtutem extendere* conj. N. Heins. vel, ut Dausq., *audendi virtute excellere*, quod recepere Draken. Ern. et Lefeb. qui exponit: «nullus vult ut ab alterius virtute sua superetur virtus.» *Nec pronum audenti virtutem ostendere c.* emend. Burm. hoc sensu: cuiquam forti et audenti non facile erat, virtutem suam præcipuam ostendere, quum omnes simul et confusim pugnarent, et *iræ æquarent dextras*, h.e. omnes eodem furore et ira pugnarent. Recte sententiam h.l. percepit Burm. sed eadem quoque vulgatæ lectioni inest (quin eodem modo et Ernesti lectionem sibi probatam interpretatus est), neque adsequor, cur non tam bene *virtute excellere* dicatur, quam *virtutem ostendere*. —**188.** *jam* maluerit N. Heins. —**189.** *Fortunæ* ex ed. Ven. Marsi recepit Drak. suadente N. Heins. *Fortuna* Parm. Ald. Florent. et Gryph. edd. prob. Dausq. Vulgo *Fortunam*: quod non spernebat Barth. Adv. XXII, 8, modo *superesse* exponeretur præesse, de quo vid. Gell. I, 22; malebat tamen legere *Fortuitum sibi q. d.*, quemque, ut *Fortuna* datum, rebus suis ipsomet ducem futurum. Idem Adv. VIII, 7, scribendum ceusebat, *et super esse Fortunam s. q. d.*, super h.e. præter *Fortunam* esse sibi quemque ducem seu instar ducis. Hanc distinguendi explicandique rationem amplexus est Lefeb. coll. perperam Virg. Æn. XII, 714, nec laudato sententiæ hujus auctore. Ea nihil contortius esse monet Ernesti, qui nostram lectionem ita interpretatur: quemque fortunæ suæ auctorem esse. Sed poetam, qualis Silius est, *superesse* dixisse pro *esse* vix crediderim. Illa vero divisio forte non respuenda, si *super* pro *insuper*, scilicet videt (vid. ad I, 60 et 340) et verba *esse Fortunæ sibi quemque ducem* eo sensu posita adceperis, quo Livius lib. XXII, 5 (quem locum Silius ante oculos habuisse videtur) dixit: *sibi quisque dux adhortatorque factus ad rem gerendam*. Sic tamen *Fortuna* præstiterit; nisi aliud mendum latet. —**190.** *parat* conj. N. Heins.

88 vL **194.** *volucris* Col. —**195.** *Taburnus* corrig. N. Heins. quia Silius nomina militum a fluviiis montibusque ut plurimum soleat derivare (vid. ad I, 306), et *Taburnus* sit mons Samnii, a Marone Ge. II, 38, et Æn. XII, 715, memoratus, nec remotus admodum a Capua. —**199.** *armabat* conj. Burm. ut *enses veneno armari* dicuntur passim; *actabat* Tell. quod placet Lefeb. ut veteres dixerint *agere*, *actare*, *actitare*, ut *jacere*, *jactare*, *jactitare*: certe anteced. pro conseq. vel *aptabat* pro *aptabat et vibrabat* positum monet. —**202.** *paria*, h.e. totidem, *arma* opinabatur N. Heins. Sed cuius dextræ *arma varia* h.e. diversi generis, alteri ignes, alteri sagittas, tertiæ *cornum* seu hastas (vid. not. ad II, 124) tribui, et hinc Geryoni comparari tergeminos, quibus *non una tela* seu arma fuerint (cf. v. 196), jam monuit Drakenb. Rectius *in pugnam* emend. N. Heins. quod recepi, quia et linguæ convenientius et auribus suavius est, atque in duobus antiquis, nescio quibus, *pugna* legi monet Lefeb. qui *pugnas* reposuit; conf. ad VII, 67.

89 vL **208.** *ac*, non *et*, Col. —**211.** *spicula fundit* Put. —**213.** *obsepti contentus limine M. E. tenuis valli*, vel *brevi vallo*, vel *levi bello*, putabat N. Heins.

221. *sibi subdere sæpe leonem* emend. Barth. Adv. VIII, 7, et *subsistere* (h.e. sustinere impetum, ut ap. Liv. I, 4, extr. et IX, 31) Gronov. Obs. I, 17, ubi tamen in curis secundis vulgatam scripturam defendit, et *subsidere* exponit venatu et insidiis capere, propr. in insidiis subsidere (Liv. I, 14) seu latere, more venatorum, qui ita feras obvias clamore in laqueos præcipitant, et inde *subsessores* vocantur v.c. Senec. Hippol. v. 52; conf. Gron. l.l. Heins. et Heyne ad Virg. Æn. XI, 268; Passer. ad Prop. I, VIII, 15; Lucan. V, 226. Marsus simpl. explicat sternere, non inprob. Ernes. quum eo tandem redeat illa ex insidiis occupatio. —**224.** *crudoque aliqua se a. facto* Col. vid. not. *crudoque oblique se a. fato* Ox. Parm. Med. Mars. Mart. Herbip. c. *obliquo se a. fato* Put. *crudo oblique et se a. fato* Junt. Ald. Gryph. Illud *oblique*, quod jam Draken. monuit, male ab oscitante librario ex vs. præc. hic revocatum; conf. ad VIII, 466, *crudoque olim se a. fato* Basil. Wolfii et inde plurimæ aliæ; *crudoque olim* (quum juvenis esset) *se ad tollere cæstu* corrig. Burm. nam qui cæstibus pugnant, in digitos pedis erecti sunt (conf. Virg. Æn. V, 426, Stat. Theb. VI, 747; Valer. Fl. IV, 267), et *crudus cæstus* ut ap. Virg. Æn. V, 69; Stat. Theb. VI, 730 al. Non male, iudice Drak. qui tamen lectionem c. Col. præfererat, quum tò *olim* primum in ed. Basil. vidisset. —**235.** *Effudit* scripti. Vulgo *Effundit*, quod revocavit Lefeb. et in duobus scriptis legi testatur. —**238.** *volucris liquidas ceu* Put.

91 vL **246.** *desectum* malebat N. Heins. Sed vulgatam lect. bene firmavit Drakenborch. imitat. Virgil. Æneid. lib. IX, v. 770. —**250.** *precantes*, non *petentes*, Col. *Recipine precantes, Infandum! excludant socii?* perperam emend. et edidit Lefeb. qui *excludant socii* et interrogative in c. Tell. legi monet. Præstiterit forte *excludunt socios, qui cardine verso, porta clausa, Obnixi torquent*

- obices*, eos refringere conantur. —**252.** *munimina sera* Col. Oxon. Put. R. 2, probb. Draken. Lefeb. et Ern. ut Silius dicat, sero Campanos adcepta clade et spe salutis amissa obice portam munisse, quam satius fuisset eam loco non movisse obductamque tenuisse. Vulgo *munimina seræ*; non inprob. Drak. modo *obicis* scribatur: nam si *sera* substant. est, prior vocis syll. ubivis corripitur, neque obices sunt munimina seræ, sed portarum: *munimina athena* corrig. Barth. Adv. VIII, 7. *Obnixi intorquent obicis munimen athenæ*, vel *munimina ferreæ*, vel *ferrea* N. Heins. Hoc præ ceteris placebat Drakenb. ut obices non totæ ex ferro (v. IV, 23, 24), sed laminis ferreis æneisque munitæ, ne dissecari possent (vid. Casaub. ad Æneæ Tactic. c. 17, unde *postes ærati, ferrati, cardo æratus, porta athena*), intelligantur, et versus sit hypermetros, de quo vid. ad IV, 187. Possit etiam τὸ *e* in *ferrea* elisum videri, de quo vid. Heins. ad Ovid. Met. VII, 223, ubi etiam de h.l. egit. Si quid tamen mutandum, malim cum Burm. reponere *munimina sæva*, quæ socios excluderant; quod et mihi in mentem venit. —**255.** *rapido* (h.e. raptim admoto urbi et fugientibus instante) e scriptis recepere Draken. et Ern. Ego vulgatam lect. *rabido* reduxi cum Lefeb. Nam Romanos Campanis institisse poeta jam dixerat v. 253, unde furor, quo portas perfringere conantur, h.l. aptior est.
- 256.** *in requiem pariles* opinabatur N. Heins. —**257.** *movit* Col. *norit* Put. Vulgo *novit*. Possit et *fovīt* auctore N. Heins. —**261.** *Mussat perfidia, et ductorque*, vel *ut ductorque*, vel *Mussat perfidiæ structorque* legendum censebat idem. —**268.** *Nec... affuit* Col. Vulgo *Hoc affuit*, vel *abfuit*; male! *æquus* ed. Basil. Wolfii et inde aliæ. —**270.** *mortis pro noctis*, vel *dum copia voti est* corrig. N. Heins. Conf. sup. ad v. 129. Vulgo post *satis* punctum ponunt, et Scaliger ita distinguebat seqq. *Dum copia noctis, Cui cordi, comes (æterna est A. ad u. L.) petat ille*, etc. Ita Cell. qui hanc poetæ mentem esse credebat: dum moram adhuc nox concedit, cui cordi et commodum est, me sequatur ad ferale convivium. —**273.** *vinctus mentem* conj. N. Heins. quem vid. ad Ovid. Met. XI, 238. Id recepit Lefeb. Sed mentis potius alienatio designatur, vid. not. Præterea et *vinciri* et *vinci* vino ac somno recte dici monet Drak. —**275.** *ac* Col. Vulg. *et*.
- 278.** *auspicium* melius videbatur D. Heins. Vulgatum recte defendit Dausq. coll. III, 627, et aliis, qui sepulcrum adpellant *diversorium, portum corporis* et κατὰ ὄψεϊον, v.c. Prudent. Hamart. Enn. ap. Cic. Tusc. I, 44. et Antiphane. Præterea h.l. de convivio agitur. —**281.** *Exsilio punita. Truces despectat* conj. N. Heins. —**283.** *auras* scripti et R. 2, quod recepi cum Lef. Vulgo *aures*; cf. not. —**287.** *tenuis* suspicabatur N. Heins. idque recepit Lef. e c. Put. et R. 2. Sed Drak. jam monuit, ex mente Siliii omni eum luctu e ærurnarum genere mactatum iri, non qui tenuem et minus potentem amicum, quum ei adhuc subpetat spes, relinquat, sed qui amicum in rebus dubiis ac *tenui spe* (ut ap. Liv. XXV, 38; Cic. pro Rosc. Com. 14 al.) deserat. —**291.** *namque* Col. idque ex conj. D. Heins. recepit Cell. Sed τὸ *jam* h.l. aptius et Silio in deliciis est. —**292.** *et* deest in Put. *ut abdita* edidit Lefeb. —**298.** *Jungentum* Colon. *Jungent tum* Oxon. Vulgo *Jungere tum*. Deinde *subici* tres scripti et Rom. 2. Vulg. *subjici*, claudicante versu.
- 300.** *muros*, et v. 304. *Defuerunt* malebat N. Heins. —**307.** *illacrimabile vulgus*, vel *multisque hominum lacrimabile* v. emend. Dausq. —**308.** *omnis*, non *omnes*, ed. Gryph. Raphel. et R. 1, ad marg. prob. N. Heins. ut metro consulatur. Vide eum ad Ov. Met. IX, 425, et nos sup. ad XI, 232. —**310.** *propexis in pectore barbīs* suspicari possis coll. Virg. Æn. X, 838. Sed vulgata quoque lectio recte se habet. —**313.** *effundere* conj. N. Heins.
- 319.** *traxisse* Col. Oxon. et Tell. cum Parm. Ben. Ald. Florentina Juntarum, Nut. Gryph. Raphel. *struxisse* Put. Vulgo *transisse*. De singul. num. *cinerem* conf. Heins. ad Ovid. Epist. Her. I, 24.
- 327.** *imo* Col. ut conj. Gron. Obs. I, 17, Vulgo *uno*: male! *unco* corrig. Barth. Adv. VIII, 7. At vid. not. —**330.** *festo ludo et Verbera feta* (hoc est fecunda, ut ad Lupercos et Lupercalia adludatur, quibus sterile matronæ se percutiendas dederint) emend. N. Heins. h.l. et *cæsæ Tegeatica capræ Vellera secta movens festo per compita ludo* in curis secundis ad Ovid. Fast. V, 102. Ego nihil mutandum crediderim, excepta *festā cauda*, pro qua *festo cursu*, seu *salu*, seu *ludo* reponendum videtur. —**331.** *opaca* mendose ed. Marsi Ven. posterior et inde aliæ. —**332.** *erepunt* conj. N. Heins. ad Ovid. Met. XV, 621, et Fast. V, 102. Sed in notis ad h.l. nihil mutandum censeo et confert Oppian. Cyneg. III, 474, de camelopardali, Ἐκ δὲ μέσης κεφαλῆς δίθυμον κέρασ ἰθὺς ὀρούει. Putabat tamen h.l. et *vara cornua* pro *parva* legi posse, de quibus vide eum ad Ovid. Amor. I, 3. Bene autem monet Drak. in bove quidem *vara* et distorta cornua laudari, et *parva* in vitio poni; at Pani non bovina cornua, sed caprina tribui, quæ retro flexa et *parva* sint, non *vara*. —**333.** *imoque* Col. quod displicebat N. Heins. quum *imo cornu* paulo ante (v. 327) præcessisset. Hinc vulgatum *summo* (h.e. extremo, ut ap. Martial. XII, 78, *Stans summos resupinus usque in unguēs*) retinendum, vel potius *simoque* castigandum putabat, quam ingeniosam conj. recepit Lefeb. neque inprobavit Drak. nam Pani, Faunis, Satyris ac Silenis nasus mentumque resimum tribuitur ipsique *simi* vocantur, ut capellæ et capri, quorum facie fingi solent. De hac voce vid. Heins. ad Ovid. Fast. III, 754, et Met. XIV, 95. —**335.** *rapta*, h.e. corpori damæ derepta, pro *grata* malebat N. Heins. quem vid. ad Ovid. Met. III, 52; XV, 304, et Fast. V, 102: *teneri* pro *teneræ* tacite reposuit Lefeb. invitis libris; conf. tamen Serv. et Heyne ad Virg. Ecl. VIII, 28, et Ge. III, 539. —**337.** *In quam* recte, puto, emend. Lefeb. —**344.** *perfulsit* et *præfulsit* quidam. —**345.** *volucer* legendum censebat N. Heins. Sed vid. ad X, 351. —**346.** *Tegeæ de vertice sacra* (nam *Mænalus in Tegea*, teste Vibio Sequest. qui tamen poetas magis, quam geographos sequi solet) conj. idem; et v. 347, *sonans*, quod tacite, sed recte, opinor, recepit Lefeb.
- 360.** *gregis* edidit Nicander, et post eum alii.
- 363.** *auctor* pro vulg. *fautor* legendum putarunt Scaliger, N. Heins. et jam nescio quis ap. Dausq. Hæc conject. firmatur loco simil. Virgil. Æneid. lib. XI, v. 339, et recepta est a Cell. Drakenb. Lefeb. Ern. Ego tamen non video, cur Silio nihil liceat mutare ac variare, nec cur vulg. lect. displiceat, modo *fautor* sit Fulvius, qui virtutem. Milonis amplo adficiēbat præmio et ita alios ad eamdem excitabat, non ut Dausq. notavit, Milo. —**364.** *Lanuvio* Col. Vulgo *Lavino*, solenni errore; conf. ad VIII, 361, in not. et V.l. Antiquiorem scripturam esse *Lanivium* monuit Jani ad Horat. Od. III, xxvii, 3. —**366.** *cunctis* Marsi edd. unde ad multas alias propagatum est. —**368.** *Acciet* Oxon. et Put. *Accit, et interea* primæ edd.

369. *probarim* Silio restituit Modius e c. Col. probb. N. Heins. Drak. et Lefeb. qui tamen in c. Col. *precarim* legi monent, *p̄carum* Oxon. *precatur* priscae edd. *pratū* Tell. Vulgo *probatum*: sed proxime subsequitur *Spectatum*; unde *probatur* conj. Markl. Ep. crit. p. 45. —**371.** *Tune* Col. R. 1, Parm. Mediol. ut etiam conj. Scaliger. Vulg. *tunc*. Deinde *inulto* malebat N. Heins. —**372.** *viso lictore* Oxon. quæ lectio non minus bona videbatur Barth. Adv. VIII, 7. Male! conf. ad IX, 504. —**374.** *vobis* Col. Vulgo *nobis*. —**378.** *quæ dextera cuique viritim* opinabatur N. Heins. Possis et *quæve viritim*, scilicet dextera sit, vel *quidve virilis*. —**379.** *Decernat* R. 1, et Ben. Non male! Dausqueius hic aliquid desiderari putabat, quod ita subplebat, *Decernet Mavors, tellus Campana videbit, Romanque; justi erimus: tibi si rebare*, etc. Sed vid. not. —**380.** *Iusta* dedit Nicander in Junt. et inde alii. Deinde *pugnantum*, vel *pugnantem occumbere leto* conj. Dausq. Posterior etiam placebat N. Heins. vel *pugnantem leto*, ut *bellantem somnum* VII, 229. Sed Drak. jam bene monuit, in vulg. lect. nihil posse jure displicere (tibi pugnantem licuit o. l.) et *occumbere letum* non minus recte dici, quam *o. leto*.

103 vl
104 vl
381. *infandum* Put. *infandam luas culpam* corrig. N. Heins. quum non satis sit dixisse consuli de tanta perfidia *infaustam culpam*. Idem tamen vulgatam lect. probabat sublata distinctione majori, quæ in omnibus fere libris post *culpam* posita est ante Drak. in qua hic versus recte connectitur cum proxime seq. —**385.** *consedit* primus edidit Marsus et inde alii, *cum sedit* R. 2, *tum sedit* putabat N. Heins. et mox forte *belli externa*. Illud recepit Lefeb. —**394.** *parentum*, non *parentis*, scripti, prob. N. Heins. ut et parentibus adceseatur patruus, ut inf. v. 403; conf. Liv. XXVI, 41. Idem monet, *parentum* etiam construi posse cum *suorum*, quod subsequatur, amota distinctione.

105 vl
106 vl
107 vl
400. *Sic ad Gryneam* Put. et Paris. prob. Scalig. nec inprob. N. Heins. Conf. ad IX, 57; *Crineo antro* Put. inf. v. 498, *Sic ad Gryneam* R. 1, Parm. Med. *Sed ad Crineam* Ox. Vulgo *Sic et Gryneam*. Sed *Cymæam* Col. probb. N. Heins. et Draken. Conf. ad VIII, 531. Deinde *sub numine* malebat N. Heins. et *Autonoen*. —**401.** *sacrum* edd. vetustiss. *sacrumque* ad marg. R. 1. —**405.** *Mox* Marsi Ven. posterior et inde plurimæ edd. *furvas* pro *nigras* reposuit Lefeb. invitis libris et ne admonito quidem lectore; cf. VIII, 119, et ad V, 220.

425. *Invisus* Col. R. 1, Parm. Mediol. unde recepi cum Lefeb. Conf. Serv. et Heins. ad Virg. Æn. VII, 568. Vulgo *Invisum*. —**429.** *ater*, non *acer*, scripti. —**431.** *Hennææ* Colon. Vulgo *Ennææ*, vel *Ennææ*, vid. ad lib. I, v. 93. —**434.** In sacris Eumenidum vinum non adhiberi, e Sophocl. Œdip. Col. vers. 472, notavit D. Heinsius, et Stanlei. ad Æschyli Eumenid. vers. 107, ubi monet, eam ob causam hunc Silii locum caute legendum, et vel *μημονικὸν* ejus ἀμάρτημα esse, vel post *bidentum* certe punctum ponendum, ut hic versus ad v. 430 et 431, pertineat. Hoc consilium sequutus est Drakenb. Totum vero versum post v. 431, posuit Lefeb. ne adjuncta quidem hujus mutationis causa.

108 vl
109 vl
435. *Sta* ex emend. D. et N. Heins. Vulgo *Stat*, et mox *in omni*, quod primus edidit Nicander. —**439.** *videbis* legendum crediderim, ut et hæc sint vatis verba, ut quæ proxime tam præcedunt, quam sequuntur. —**443.** *tendent* scripti. Vulg. *tendunt*. —**444.** *Dissice* Col. Put. (in quo tamen *disice* legi adfirmat Lefeb.) et R. 2, *disyce* R. 1, *Discite* Oxon. et Med. unde *discute* suspicari possis. Vulgo *Disiice*; conf. ad IX, 538. —**449.** *turbatus*, non *turbatur*, scripti et R. 2.

110 vl
111 vl
459. *dimisit* Col. Male! —**460.** *curant* Put. *curat* primus dedit Marsus et hinc alii, *sed lenta meorum Cura est, dum vanos ritus sollemnia vulgi E.* conj. Dausq. et *Dum varios ritus, curam, et*, etc. Dempster. ad Rosin. Ant. Rom. Lib. V, c. ult. At v. not. —**464.** *quæque* Med. Deinde *patrios* Put. et vulgo *patriis*. Sed *patriis* Col. R. 1, 2, Parm. Med. unde *putres* recte, opinor, emend. Dausq. et N. Heins. Ego ἀρχαϊκῶς et levissima mutatione scripsi *putris*, unde et τὸ *patriis*, et vulgatum *patriis* ortum videtur. *Phariis* scribendum censebat Barth. Adv. VIII, 7, ut Appius Ægyptiorum condituras, medicamina exotica, deprecetur, et more Romano tumulari cupiat. *Urge, quæ patriis (terris, in patrias terras reportandos) artus (integros) m. servant*; vel *Arce* (quo citius cremer) *quæ putres*, etc. vel *Urge, quæ putres*, etc. vel denique *Arce, quæ patrios artus*, etc. tentabat Dausq. Sed vid. not. —**466.** *Clausi* ed. Ven. Marsi. Recte, vid. not. *Dauni* Put. Vulgo *Claudi*. —**467.** *Haud ulla ante mihi*, vel *animum quamquam non parva fatigant*, et v. 468, *nam justa per omnes Discrimen servant p.* conj. N. Heins. —**469.** *cadentum*, et v. 471, *Telluri ut p. est mos a. Hiberæ* maluerit idem.

112 vl
113 vl
475. *odoratu* Tell. *odorato taxo* ingeniose emend. D. Heins. h.e. reconditorio, e taxo fabrefacto, ἠρκάω ὀκλήματι Herodot. II, 86; *odorata capsas*, h.e. arca lignea, in qua cadaver includitur, conj. Burm. vel *odorato gypso*, quod Kircherus ex Herodoto (forte III, 24) notaverit, Ægyptios gypso induxisse cadavera. At vid. not. —**478.** *medicata* Col. *moricata* Tell. *mercata* Oxon. Put. et priscae edd. *myrrhata* edd. Marsi et inde aliæ, quod glossema τοῦ *medicata* videbatur Drakenb. *reponere* malebat N. Heins. —**481.** *Exanimos* scripti. Vulgo *Exanimos*. —**487.** *tabe* malebat N. Heins. ad III, 342, ut ap. Lucan. II, 166; VI, 88; VII, 808; VIII, 778; Conf. Ernesti ad Tac. Ann. II, 69. Nil interest.

491. *quanto* conj. Barth. Adv. VIII, 7, et *quantum ipse negarit Prænovisse Deus* N. Heins. refrag. Lefeb. quum similiter *multum ditior* et *multum majora* inf. v. 683 et 708, dicatur.

114 vl
494. *Cymæa anus* Put. *Crines avus* Oxon. R. 1, Med. *Crines anus* aliæ edd. priscae; *Cymeias* opinabatur N. Heins. non inprob. Drak. Conf. ad II, 117, et VIII, 531. —**496.** *egregiæ*, non *egregium*, scripti. —**503.** *quoniam* pro *quando* Col. quæ tamen vulgatæ lectionis glossa videbatur Drak. Deinde *est* in scriptis. Vulgo omittitur. —**505.** *properatim* Put. *properandum* emend. Scalig. quod recepit Cell. *Namque tibi certum properatæ oracula vittæ* conj. N. Heins. —**508.** *Marte* Put. et R. 2, unde *Martem* edidit Lefeb. cujus hæc nota est: «Nempe ut XVI, 686, *puero credita bella*, et IV, 425, *teneræ qui prælia dextræ credebat puer*. Junior erat Scipio ut consul crearetur, quum ivit in Hispaniam: ideo hac victa et pacata non triumphavit, qua privatus enim eam recuperaverat. Post creditum ipsi bellum Hispanicum, majus ad imperium vocatus fuit, ut ait poeta v. 511, atque victo Hannibale triumphavit, quia tum non ut privatus, sed qua consul bellum gessit. Nil intellexit hic Drakenb. qui legit *marti*, ut vulgati libri.» Sed vereor ne hæc difficiliora intellectu sint quam vulgata lectio. —**511.** *posthac* Col. *rapiere* malebat

N. Heins. ut celeritas designaretur, qua Scipio ante annos ad Consulatum evectus sit. Non male! —**513.** *abduxerit*, vel *huc duxerit* emend. idem. Possis et *duxerit illuc*. —**515.** *Quod post hæc... carebit* scripti. *Quod post hoc... carebit* Tell. et R. 2. Vulgo *Quod tu post... carebis*.

517. *Dum* Col. *Cum* putabat N. Heins.

115 VL **523.** *recludes* Put. *recludit* Tell. a m. sec. *optanda recludi* conj. N. Heins. quod et mihi in mentem venit. At vid. not. —**524.** *habitant* scripti et R. 2, ut jam conj. Dausq. Vulgata lectio *agitant* ex ant. scriptura *abitant*, sine adspiratione, orta videbatur Drak. Mox *per auras* Put. —**527.** *aer* quatuor scripti. Vulg. *æther*, non inprob. Drak. quia *æther* ab αἴθω *uro* proprie *igneus* dicatur, ut sup. I, 135.

532. *cruda sorte* conj. N. Heins. Deinde *crematos* sine auctoritate ac perperam reposuit Lefeb. Ego maluerim *dura Gradivi sorte necatos*, ut sup. v. 484. *Mavortis sorte peremtus*.

116 VL **542.** *hinc* Put. —**544.** *noctemque* Oxon. teste et prob. N. Heins. Sed in excerptis hujus cod. duplicibus lectionem istam non notatam vidit Drakenb.

546. *Umentes* Colon. unde *Humentes* edidit Drakenb. et Ern. *Viventis* Ox. et Put. *Lucentes* emend. Barth. Adv. VIII, 7, et *Uventes* N. Heins. Conf. ad I, 259, et II, 469. Vulgo *Liventes*, ut in Tell. R. 1, 2; Mars. Ben. et al. quod restitui cum Lefeb. non inprob. Drak. quia poetæ loca infera semper *liventia* fingant, vid. not. —**547.** *versasque*, non *versas*, scripti. —**548.** *Passim* Marsi Ven. poster. et Paris. operarum errore, in reliquas edd. ante Drak. propagato.

117 VL **554.** *contermina* scripti, *certamina* R. 1 et 2. Vulgo *certamine*: unde *sacro certamine fontis* corrig. Dausq. Male! —**555.** *potant* Put. quod verius videbatur N. Heins. et Lefeb. Conf. ad XI, 232. Sed *turba... posta... contermina... potant* vix bene dicitur.

557. *admotæ lunæ* malebat N. Heins. —**560.** *Hac* Col. et a m. sec. Tell.

118 VL **567.** *verticibus* R. 1, et ad marg. manu docta emend. *verticibus*; conf. not. ad III, 475.

119 VL —**574.** *Hanc optat* edidit Mars. et deinde alii. —**576.** *Hic* ed. Marsi Ven. poster. et inde aliæ, *restinguitur*, non *extinguitur*; Col. *atra Megæaræ rabies* putabat N. Heins.

579. *Quanta*, non *Quarta*, scripti et R. 2. Deinde *atria* Col. Ox. Tell. R. 2. Vulgo *avia*.

120 VL —**580.** *terrent* malebat N. Heins. —**587.** *sedet* Put. —**588.** *excludere* Basil. Wolfii et hinc aliæ. —**592.** *non feta* Oxon. et Putean.

595. *Dextra*, non *Dextera*, scripti, R. 1, ad marg. et R. 2; *numerosaque* maluerit N. Heins. At vid. not. —**597.** *pastus cadavera* Put. ut sup. v. 440; Virgil. Ge. III, 528, (ubi vid. Heins. et Heyne) et Æn. II, 471. Sed vulgatam quoque lect. bene se habere (vid. Ind.) et omnes fere libros pro ea stare monet Drak. —**600.** *nutat* pro *sævvit*, primus edidit Nicander. Tò *sævvit* tuebatur N. Heins. coll. IV, 98; Virg. Æn. V, 257, et Val. Fl. IV, 455, ubi vid. ejus not.

121 VL **602.** *Suggesto* Put. —**603.** *seræque culpæ* malebat N. Heins. —**604.** *Pœnorumque* scripti pro *pœnarumque*: nam pœnas a Minoe, vel Plutone umbris inrogatas ab iis expetunt Πουναί, Ἀλάστορες καὶ Ἐρινυίδες. Conf. not. ad II, 551, et Barth. ad simil. loc. Stat. Theb. VIII, 21 sq.

Forte sedens media regni infelicis in orce Dux Erebi, populos poscebat crimina vitæ, Nil hominum miserans iratusque omnibus umbris. Stant Furiæ circum, variæque ex ordine Mortes, Sævaque multisonas exercet Pœna catenas. —**610.** *subicit* Tell. et R. 2, *subjicit* Ben. Deinde *contra* scripti. Vulgo *perque*. —**611.** *alterna Megæra* emend. N. Heins. Sed Drak. recte interpretatur, Megæra æternum, semper domat, ut *Conditus Inarimes æterna* (h.e. æternum) *mole Typhæus* ap. Lucan. V, 101; conf. ad III, 36. —**612.** *faciferis* Put. teste N. Heins. qui eam ob causam *fatiferis* conjiciebat. Sed *lætiferis* in hoc cod. legi contendit Lefeb. vid. etiam Draken. si tanti est.

122 VL

615. *Jovi* Tell. quod placet Lefeb. —**618.** *Junoni* Tell. non inprob. Lefeb. ut *insidiis anteire Junoni* sit idiotismus Ciceron. quo sensu *capere ante dolis* dixerit Virg. Æn. I, 673. Præstiterit *fusam... patri Implicuit flammam*, quod facile a librariis in *fusâ patrē I. flammâ* mutari potuit. Vid. not. —**620.** *Sidonis* e conj. N. Heins. recepit Lefeb. Deinde *Italicas* Put. ex interpretamento.

123 VL **629.** *partus* Putean. unde *ætherei partus* suspicabatur N. Heins. *partu*, per adpositionem, ed. Marsi Ven. poster. et inde aliæ, *partum Exsolvero* Rom. 1, in cujus marg. manus docta emend. *Exsolvo*. —**631.** *in* scripti et Rom. 2 Vulgo *ad*. —**633.** *sacro numine* Putean. unde *limine* conj. N. Heins.

124 VL **635.** *te adtollere* Put. Tell. et R. 2. —**636.** *nobiscum denique disce* Col. —**637.** *medio* scripti pro vulg. *media*, quod tamen poetis familiarius esse monent Drakenb. et Broukh. ad Propert. III, ix, 50. —**640.** *coruscas* Col. unde *coruscans* conj. N. Heins. *coruscum* reposuit Lefeb. sine auctoritate, etsi non male.

650. *consortia* malebat N. Heins. quia *unanimi* mox subjungitur. At quoties Silius bis pluriesque idem dixit! —**654.** *Qui tacite edidit* Lefeb. Cf. ad II, 645. *Queis* quidam male. Deinde *quod stabant* Col. et *cum stabant* Med. —**655.** *Latium* scripti. Vulgo *Latio*.

120 VL **661.** *plures medio* Col. *plura et medio* emend. N. Heins. —**664.** *gratia vitæ* scripti et R. 2, ut *gratia facti et factorum* apud Virg. Æn. VII, 232, et Tac. Ann. III, 53; Lefeb. Vulgo *gloria vitæ*, quod firmabat Drak. verbis Cic. Philipp. V, 13. *Neque enim ullam mercedem tanta virtus præter hanc laudis gloriæque desiderat*. Parum interest. —**665.** *Duret* et *edant* priscæ edd. Post *superos* colon. ponit Lefeb. ut sensus sit: tum non edunt oblivia laudem.

126 VL **670.** *causa* Col. *causam* opinabatur N. Heins. —**671.** *Sat tibi sint* Col. ut ap. Prop. IV, ii, 81. Vulgo *Sat tibi sunt*, non male, iudice Drak., ut sup. VI, 122. —**674.** *Carthesia* R. 1, et Med. *Carchesia* Put. unde *Carteia*, vel *Carpesia* suspicari aliquem posse monet Draken. Cf. Heins. ad Ovid. Met. XIV, 416. *Tarthesia* et *Tharthesia* alii. —**681.** *Libyci quas fecerat auri* scripti, eleganter, iudice N. Heins. et Barth. Adv. VIII, 7. Vulg. *Libycos quas fecerat auro*, scilicet venales, h.e. conruperat; forte rectius: illud certe insolentius dictum videtur etiam Ern. An præstiterit, *Libycos quas emerat*, vel *ceperat auro*? —**685.** *est* ex scriptis. Vulgo omittitur. —**686.** *laudi indulsimus ævum* conj. N. Heins. *at* vel *sed* malebat Drak.

127 VL

693. *in Martem hortantibus armis* Put.

700. *Marcus* ex emend. N. Heins. Conf. **ad VI, 403.** Vulgo *Martius*.

128 VL **705.** *muta umbra*, et mox *at epoto* reposuit Lefeb. *cujus hæc nota est: «Muta, quia umbra corporis sepulti vel cremati, nec biberat sanguinem. At umbra Appii, qui non sepultus, poterat loqui, non epoto sanguine, sup. v. 448. Jam vero muta erat umbra, ut in Virg. Æn. V, 264, umbræ silentes. Aliis multa inepte. Dic, in sua umbra muta, quia tot vulneribus confossus fuerat, ut ni loquutus fuisset, non agnovisset eum Scipio.»* Sed cur inepta est vulgata lectio? Verba vel sic jungi et exponi possunt: *Paulus aderat vix adnoscendus in multa umbra*, propter multitudinem umbrarum; vel, quod præstat, ita: *Paulus in multa umbra*, inter multas umbras, *aderat, vix adnoscendus* propter multa vulnera, quæ eum deformabant: nam umbræ, quæ ipsis fuerant in terris, cupiditates et adfectus animi, vitæ instituta, arma, vulnera, etc. retinent, et mortui iisdem notis, quibus vivi, cognoscuntur; conf. Hom. Odyss. λ, 37... 41, et 386 sq. Virg. Æn. VI, 494 seq. quem locum Silius ante oculos habuit. —**708.** *nocti* Col. *nosti* Oxon. Put. R. 2. Vulg. *nunc te*, scilicet ante fatum, cui mox *semel* respondet, unde prob. Cell. At exquisitius τὸ *nocti*, vid. not. —**709.** *subicit* R. 2, *subiit* Tell. —**710.** *Cui* Col. *Qui* Oxon. et Put. Conf. **ad XII, 379.** Vulgo *Quem*. —**716.** *lacrimas* R. 1, Lefeb. «Sic forte amassem e v. 387, ni in Virg. Æn. VI, 686, ploraret etiam Anchisæ umbra.» Quasi id non passim obvium esset.

129 VL **722.** *Superos æquantem* scripti, R. 2, Parm. Mars. in notis, et ad marg. R. 1, ut **I, 611**, et inf. **v. 789, 803.** *Superis æquatam* Ven. Marsi et Cell.; non male, iudice N. Heins. qui et *Superis æquandum* conjecit, *æquantum* Tell. et R. 2. Vulgo *Superis æquantem*: sed *Superis æquatam*, vel *se æquantem*, vel *Superos æquantem* emend. jam Dausq.

130 VL **730.** *inclitus* scripti, (teste N. Heins.) R. 2, Ben. *medius* Ox. R. 1, Med. Marsi, Mart. Herbip. aliæque edd. Utraque lectio in c. Tell. reperta a Lef. qui tamen non monuit, quænam a m. pr. fuerit. *Martius* Basil. Wolfii et inde aliae. —**731.** *ultor* pro *victor* Put. Deinde *Lutatius* scripti R. 1, Parm. Med. et al. Vulgo *Luctatius*, quod vel metro adversatur; conf. **ad VI, 687.** —**733.** *mesta* pro *morte* Ox. *meste* Put. *mæsta* Parm. *cæde* R. 1, *veste* et *in hoste* alii, teste Lefeb. nescio qui. Deinde *remissam* conj. vir doctus, haud dubie Livineius, quod Cortius ad marg. edit. suæ notavit. Sed vulgata lectio exquisitor est, vid. not. —**737.** *mitis* quatuor scripti et R. 2, male. —**739.** *Haud* prætulit N. Heins. sublata interrogationis nota. *Atque* Put. quod recepit Lefeb. —**741.** *præruptis* Putean. quod non displicebat N. Heins. qui tamen malebat *perruptæ molibus Alpibus*, ut *Alpibus* unitatis numero dicatur, quod poetis non infrequens esse, multis exemplis docuit Drak.

131 VL **746.** *placitum* Put. —**751.** *incessit* Put. quod ex Virg. Æn. I, 405, ad quem locum Silius adluserit, petitum putat Lef. At h.l. non de Dea sermo est.

758. *dum secula* Put. Conf. Heins. ad Claud. R. P. II, sub finem.

132 VL **762.** *juvenem* Col. et Tell. Vulgo *juveni*, scilicet Scipioni, quod non inprob. Drakenb. —**764.** *cursim* emend. Modius et N. Heins. Nihil mutandum, vel *vago cursu* legendum censebat Drak. Deinde *Dahæque* scripti et R. 1. Vulgo *Dacæque* contra metri leges; conf. Intpp. ad Virg. Æn. VIII, 728; Gronov. ad Senec. Thyest. 370 et 603; Grot. ad Lucan. II, 296; *Daæque* emend. Delrio ad Senec. l.c.

133 VL **768.** *quando* Col. quod jam conj. Dausq. Vulg. *quanto*. —**770.** *fare* Col. et Tell. Vulgo *scire*. —**771.** *arces*, non *artes*, Col. et Parm. —**773.** *artis* Col. Vulgo *astris*. —**774.** *tum magna g.* *Præcipitat t.* Put. *dum m. g. Præcipitas*, vel *ut Præcipites* (h.e. quamvis p.), vel *ni Præcipitas* tentabat N. Heins. Sed vulgata exquisitor et nervosior brevitatis. —**777.** Hic versus abest a R. 1, et Marsi Ven. sec.

779. *Effigiem castam* h.e. umbram sacerdotis, ex emend. N. Heins. qui et *juvenis casti*, h.e. Homeri, conj. ut Dausq. quia Homerum cæcum a puero fuisse tradant Suidas et alii. Sed idem senex mortuus est. Vulgo *castæ*, quod servavit Lefeb. qui ita distinxit *Effigiem juvenis, castæ cui*, scilicet effigie. —**782.** *multæque frequentant*, et mox *clamore sequuntur* tacite edidit Lefeb. forte operarum lapsu. —**784.** *quam* Col. et Oxon. Vulgo *quem*. Possis et *facie* pro *facile*, iudice N. Heins. —**792.** *persultans* R. 2, quod recepit Lef. ut respondeat τῷ *pererrat* ap. Virg. Æn. IV, 363. —**796.** *Æacide* scripti. *Æacidæ* edd. Marsi et quædam aliæ. Sed cf. **ad III, 650.**

798. N. Heinsius recte metuebat, ne locus esset luxatus: nec tamen medelam ei adferre conabatur. *grassantum*, h.e. ruentium magno concursu, non male reposuit Lefeb. putans, Silio ante oculos fuisse Virgil. Æn. VI, 710, 712 et 305, 318. Sed præstiterit, opinor, *adeo stridentum*, h.e. tantum stridorem edentium: nam *maiores* sunt *umbræ*. Animæ vero vel umbræ *strident*, seu stridunt, τρίζουσι, τρίζουσαι, ποτέονται ὡς νυκτερίδες. Conf. Stat. Theb. VII, 770; Horat. Serm. I, VIII, 41; Homer. Odyss. ω, 5 seq. —**799.** *adspicit* corrig. Dausq. —**800.** *Ire viro* scripti et priscae edd. Ulcus hic Chironium latere, et *In torvo*, vel *In primo stupet Æ.* legendum putabat N. Heins. Sic *stupere in aliquo* dixere Val. Fl. I, 262, et Hor. Serm. I, vi, 17. *Hinc viso*, vel *In Phthio*, vel *In diro*, vel denique *Inde fero stupet Æ.* conj. Burm. *Irato st. Æ.* corrig. Hœufft in Periculis poet. quod est Achillis epith. ap. Homerum, Horat. Ep. II, II, 42; Ov. Am. II, XVIII, 1; Claud. Cons. Stilic. I, 99. Non male, modo minus ab antiqua vel vulg. lectione aberraret. *Inque uno* emend. Corte vel potius Livin. *Inque viro* Ernesti. *Ecce viro* reposuit Lefeb. qui se diu dubium hæsisse dicit, antequam auctorem in ipso auctore detexerit. Sed vereor, ut acu rem tetigerit, mirorque, eum non τὸ *En*, quod ipsi in deliciis est, pro *Inde*, et tum *diro* pro *viro* maluisse, quod certe præstiterit, etsi nondum mihi satisfacit, et epitheton Achillis, ut mox *magno*, omnino latere videtur. Olim suspicabar *Inmiti stupet Æ.* ut ap. Virg. Æn. I, 30; III, 27. Nunc pluribus conjecturis indulgere nec lubet nec vacat. Withof. conjicit, *jam claro*, vel *inde truci*, aut *acri*, aut *alto*. —**802.** *aspectat* scripti, *geminosque aspectat* conj. Dausq. et *geminos jam spectat* N. Heins. Vulgo *aspectans*. —**805.** *Alterno in æthere*, et mox *subitos vultus* malebat N. Heins. Vulgatam lect. *Alternam lucem* bene tuebatur Drak. coll. Virg. Æn. VI, 121, et Ciris v. 397; Hom. Odyss. λ, 302.

136 VL **814.** *Intravitque casæ* Colon. *Lustravitque casæ* Oxon. Putean. Rom. 1, Parm. Med. *Instravitque*

casæ edd. Marsi et Mart. Herbip. quam proxime vero. Vulg. *Lustravitque casam.* —**817.** *cecinit* conj. Drak.

137 VL **824.** *Verginia* Col. quæ scriptura in lapidibus literatis frequentius quam *Virginia* reperitur; et Græcis constanter est Οὐεργίνιος; Drak.

138 VL **833.** *Tum virgo: En, patrios* emend. N. Heins. Non male. —**845.** *Orthrus* Col. et Oxon. *Orchus* Put. unde *Orthus* conj. Balbus ad Val. Fl. III, 555, et Lefeb. Vulgo *Orcus*, quo nomine Cerberum designari putabat Barth. Adv. XXII, 8, et Geryonem Marsus. At vid. not. —**847.** *pollutam* reposuit Lef. ut ad Vestalem referatur, quod librarii more suo ad proximum substant. retulerint. *præacuto ungue* conj. N. Heins. quum mox sequatur *Polluit*, eandemque vocem reddendam censebat Martiali, VIII, 58, pro *piceata*, vel *piperata*.

140 VL **852.** *enumerasse* Col. et Oxon. Vulgata lectio *enumerare*, quam revocavit Lefeb., glossam redolet et aures offendit. —**854.** *veniens ab origine parva* scribendum videbatur N. Heins. et v. —**856.** *Justa.* Sed cave quidquam mutes. —**864.** *quantos montes* Put. —**865.** *Hanc* Col. quod perperam recepit Lefeb. Conf. ad I, 268, et h.l. not. —**866.** *pugnabitis* Col.

141 VL **868.** *hæc dura* maluerit N. Heins. et ego. —**878.** *Macetum* Col. et R. 2, *Macetu* Ven. sec. Marsi. Vulgo *Macedum* solenni lapsu, v. not. —**879.** *desertus* Put.

884. In omnibus edd. quas in manibus habui, versus hic ita legitur: *Servitia atque hiemes, æstus, fugamque fretumque*, contra metri leges. Quare vehementer admiror viros doct. hunc locum tacite prætermisisse, et quum versum manifeste claudicantem reciperent, nihil admonuisse. Equidem metro consului, addito *que*, quod et orationis junctura postulabat. Ed. —**886.** *fassusque* Parm. *cassusque* conj. N. Heins. —**889.** *inbelli* scripti, *in bellis* R. 2. Vulgo *inbellis*. Deinde *patiatur* quædam edd. *in aula* pro *in ævo* suspicabatur N. Heins. —**893.** Hic versus abest a nonnullis edd.

143 VL **894.** *reddidit* Col. Vulgo *retulit*, quod revocavit Lefeb. —**895.** *lætus* scripti et R. 2. Vulg. *lætos*.

144

C. SILII ITALICI PUNICORUM LIBER DECIMUS QUARTUS.

ARGUMENTUM.

SILIUS nunc bellum, a Romanis, Marcello duce, in Sicilia gestum, commemoraturus, primum hujus insulæ situm, fertilitatem, poetas, veteres incolas (qui fuere Læstrigones, Cyclopes, Sicani ex Hiberia, Ligures eo ducti a Siculo, Cretenses cohors Minois, Trojani, Acestes scilicet et Helymus, Messenii ex Peloponneso, a quibus Zancle dicta est Messana, et Corinthii, quorum imperator Archias coloniam duxit Syracusas), loca ignibus subterraneis æstuantia, insulas Æolias, et tria promontoria recenset; 1-78.

Tum belli causas et originem tradit. Mortuo enim Hierone, miti rege ac fido Romanorum socio, regnum ad Hieronymum, nepotem ejus, translatum erat; puerum, vixdum libertatem, nedum dominationem, modice laturum, inflatumque adsentationibus eorum, qui illum non Hieronis tantum, sed Pyrrhi etiam regis, materni avi, meminisse jubebant; 79-95.

Qui quum ad Pœnos defecisset, et propter crudelitatem superbiamque cum omni stirpe regia a conjuratis esset occisus, pars Siculorum Pœnis, pars Romanis favebat; 96-109.

In hac turbatione rerum variisque animorum motibus M. Claudius Marcellus Prætor, qui jam ter consul fuerat, classem in Siciliam adpellit, et, de discordiis civilibus certior factus, bellum comparat; 110-124.

Cum omni exercitu proficiscitur in Leontinos, et facilem ab inbelli populo victoriam reportat: in qua pugna Asilus, miles Tyrrhenus, Beryam Pœnum, veterem dominum, jam humi prostratum, adnoscit, et, quia benigne olim ab eo tractatus erat, a morte revocat; 125-177.

145 Leontinis expugnatis Marcellus movet extemplo castra ad Syracusas, et legatis, quos præmiserat, ut pacis conditiones ferrent, re infecta reversis, terra marique urbs obpugnatur; 178-191.

Auxilia Syracusanis mittunt duce Grospho Messana, Catane, Camarina, Hybla, Selinus, Myle, Eryx, Centuripæ, Entella, Thapsos, Acræ, Agyrium, Tyndaris, Agrigentum, Gela, Halæsa, Palici, Acesta, quique Acim, Hypsam, Alabim, Achaten, Chrysam, Hipparim, Pantagiam et Symæthum fluvios, adcolunt, præterea Termæ Himerenses et Henna; 192-247.

Romanos contra adjuvant Petræa, Callipolis, Enguion, Hadranum, Ergetum, Melite, Calacte, Cephalœdis et Tauromenium; 248-257.

Reliquæ Siciliae urbes a Pœnorum partibus stant, Agathyrna, Trogilos, Facelinæ Dianæ Fanum, Panormos, Herbesos, Naulocha, Morgentia, Menæ, Amastra, Tisse, Netum, Mutyce, Achætus, Drepane, Helorus, Triocola, Arbela, Ietas, Tabæ, Cossyra, Mute, Megara, Gaulum; 258-276.

Syracusæ ipsæ, quæ ex quatuor urbibus maximis constabant, armatorum multitudine, muris et in primis magno portu, munitissimæ erant, et præterea militibus memoria victæ olim Atheniensium classis a ducibus incenditur animus, plebi autem ab Hippocrate et Epicycde, prætoribus, Carthagine natis et Pœnis materno genere; 277-291.

Marcellus itaque, spe deditiois abscissa, omnem adparatum obpugnandarum urbium admovet muris, et Cimber turrim Syracusanorum miræ altitudinis incendio delet; 292-315.

Omnia vero consilia cœptaque Romanorum disjicit ars unius hominis, Archimedis, celeberrimi

spectatoris cæli siderumque, mirabilioris tamen inventoris ac machinatoris bellicorum tormentorum operumque, quibus ea, quæ hostes ingenti mole agunt, ipse perlevi momento ludificatur; 316-352.

Interea adventat classis Punica, quæ, juncta Syracusanæ, cum Romana concurrat; 353-384.

Inter cunctas naves eminent prætoria Himilconis, qui ipse gubernatorem Romanum, et mox Taurum, in locum ejus succedentem, sagittis configit; 384-407.

In hanc vero navem Corbulo ex turri, navibus pluribus junctis inposita, ignes conjicit, quibus ubivis diffusis, Himilco, in minus navigium ope funis delapsus, e manibus hostium effugit; 408-451.

Bato gubernator pectus suum gladio transigit; 452-461.

Daphnis, formosi pastoris hujus nominis progenies, hauritur flammis; 462-476.

Ornytus in adusto transtro natat; 477-480. et Scyron aquæ innans rostro navis transfigitur; 481-486.

146 In ipsum quidem Marcellum impetum faciunt Lilæus et Podætus, juvenis ferox multarumque artium peritissimus: at illi manus amputantur bipenni, hic hasta transjicitur; 487-515.

Parte alia navis Punica, in qua Crantor et Polyphemus vehuntur, concurrat cum Romana, quæ tandem nimio Pœnorum, in eam intruentium, pondere depressa mergitur; 516-559.

Multis deinde navibus jam igni conreptis Himilco fugam capessit, et capta hostium navigia ad litus ducuntur; 559-579.

Hac Romanorum victoria Syracusanis animus frangitur, et urbs jam facilis captu fuisset, nisi subito intoleranda vis æstus, tempore autumnus in locis natura gravibus, genuisset pestilentiam, qua animi avertuntur a belli consiliis, et multi Romanorum, Sicularum Pœnorumque absumuntur; 580-617.

Mali hujus vi paulatim imminuta, animum recipiunt Romani, et, quia ferro potius quam morbo mori cupiunt, summo ardore invadunt urbem, quæ et primo impetu expugnatur; 618-640.

Victores mœnia ingressi immensa pretiosarum rerum operumque artis vetustæ præda potiuntur; 641-665.

Marcellus autem militibus, ut a cædibus temperent, ædificiisque parcant tam sacris quam profanis, edicit, et lacrimans miseratur tristem sortem urbis atque Archimedis, quem in tanto tumultu intentum formis, quas descriperat in pulvere, miles ignarus, quis esset, interfecerat; 665-679.

Certatim deinde lætantur Romani et Syracusani, illi de victoria, hi de Marcelli humanitate; 680-684.

FLECTITE nunc vestros, Heliconis numina, cantus
Ortygiæ pelagus Siculique ad litoris urbes.
Muneris hic vestri labor est, modo Daunia regna
Æneadum, modo Sicarios adcedere portus,
147 Aut Macetum lustrare domos et Achaia rura,
Aut vaga Sardoo vestigia tinguere fluctu,
Vel Tyriæ quondam regnata mapalia genti,
Extremumve diem et terrarum invisere metas.
Sic poscit sparsis Mavors agitatus in oris.
Ergo, age, qua litui, qua ducunt bella, sequamur. 10

146N **1.** Transitus ad novas res, et quidem in Sicilia a Claudio Marcello gestas. Conf. Virg. Æn. VII, 641; X, 163. — **2.** *Ortygia* insula, a Syracusis mari disjuncta angusto, et deinde urbi ponte adjuncta ejusque pars, quæ et Νῶσοϛ, seu Νῆσοϛ, *Nasus, Insula*, dicebatur. Vid. Cic. Verr. IV, 53; Virg. Æn. III, 692 seq.; Liv. XXV, 24, 29, 30 et al.

147N **3 seq.** Bellum, quod a me describitur, ab hoc inde tempore *sparsis in oris* (v. 9), h.e. diversis ac remotis in regionibus a Romanis gestum est. Quæ terræ poeticis coloribus designantur. Observanda etiam varietas verborum *adcedere, lustrare, vaga vestigia tinguere fluctu, invisere*. — *Daunia regna Æneadum*, Apulia, vel tota Italia. Vid. ad I, 291. — **4.** *Sicarii portus*, Sicilia, de qua hic liber agit. — **5.** *Macetum domus*, Macedonia, ubi cum Philippo bellatum. Conf. XIII, 878, et XV, 286 seqq. — *Achaia rura*, Græca regio, Ætolia. Bella ab Ætolis, gente ingenio inquieta, primum adversus Philippum, deinde adversus Romanos gesta, e Livio nota sunt. Cf. inf. XV, 286 sq. — **6.** *Sardoi fluctus* pro Sardinia. — **7.** *magalia*, Libya, ubi olim Pœni, *gens Tyria*, regnarunt. Conf. Var. Lect. — **8.** *Extremum diem et terrarum metas*, Hispaniam. Conf. ad I, 141, et VII, 172.

Ausoniæ pars magna jacet Trinacria tellus,
Ut semel expugnante Noto et vastantibus undis
Adcepit freta, cæruleo propulsa tridente.
Namque per occultum cæca vi turbinis olim
148 Inpactum pelagus laceratæ viscera terræ
Discidit, et, medio perrumpens arva profundo,
Cum populis pariter convulsas transtulit urbes.
Ex illo, servans rapidus divortia, Nereus
Sævo dividos conjungi pernegat æstu.
Sed spatium, quod dissociat consortia terræ,
Latratus fama est (sic arta intervenit unda)
Et matutinos volucrum tramittere cantus. 20

11. Sicilia, Italiæ olim conjuncta, sed postea motu terræ diremta. Conf. Virg. Æn. III, 414 sqq.; Cluveri Sicil. ant. I, 1, et Claud. de raptu Pros. I, 140 seq., ubi. v. Gesu. Hanc opinionem defendit Fazelli de reb. Sic. sed in pugnavit *Valguerner de Sic. incol.* — *Trinacria tellus*; conf. ad V, 489. — **13.** *cæruleo tridente*,

ut *Neptunia cuspis* in simili loco Valer. Fl. II, 618, ubi v. Burm.

148N **14.** per occultum, ut *per subitum* et al., vid. ad VII, 527. — *cæca vi*; Cf. ad V, 3. — **15.** *viscera laceratæ terræ*, ut I, 232, et V, 396.

18. *Ex illo* tempore. — *Nereus*, mare.

20 sqq. Tam angustum ibi fretum est, ut et canum *latratus* et *cantus* gallorum invicem audiri dicatur; quod et de Bosphoris duobus tradit Plin. IV, 1, quem locum comparavit N. Heins. *volucrum*, gallorum gallinaceorum, ut ὄρνις et ὄρνιθες ap. Theocrit. XXII, 72; XXIV, 63, et al. Drak.

Multa solo virtus: jam reddere *fœnus* aratris,
Jam montes umbrare olea, dare nomina Baccho,
Cornipedemque citum lituis generasse ferendis,
Nectare Cecropias Hyblæo adcedere ceras.

25

23. Fertilitas Siciliæ notissima. Cf. I, 214; Liv. XXVI, 40; XXVII, 5; Cic. orat. frument. et pro l. Manil. 12. — *virtus*, præstantia, ut ἀρετή ap. Strab. VI, p. 419 al., 213; Ern. — *reddere fœnus aratris* de terra, vel solo frugifero, ut ap. Cic. de Sen. 15; Plin. H. N. V, 6; XVIII, 17; Manil. V, 273 sq.; Sen. Hippol. 455, et aliis locis, quæ Drak. laudavit. Conf. sup. ad VII, 160. — **24.** *dare nomina Baccho*, vina varii generis ac nominis gignere; ut Mamertina, Potulana, Taurominitana, de quibus v. Plin. XIV, 6; Dausq. — **25.** Equos bello aptos alit. Cf. Virg. Æneid. III, 704. — **26.** Mel Hyblæum, Hyblæ, in Sicilia, factum, *adcedit*, h.e. non cedit *Cecropio*, i.e. Attico, ex Hymetto, monte Atticæ. Cf. inf. v. 199, 200. — *Nectar* dicitur, quidquid dulce est ac suave, vinum, lac, et h.l. mel, ut *ceræ*. Conf. Virg. Ge. IV, 162 et 164. — *Hybla* non montis nomen, ut vulgo putant, sed trium in Sicilia urbium: *majoris* prope Centuripas in Catinensium agro (hod. *Paderno*); *parvæ*, quæ et *Galeotis* ac *Megara*; *minoris*, quæ et *Hera*, vel *Hiræa* dicebatur. De parva Strab. VI, p. 185 al., 267 al., 410: τὰ Μέγαρα οὐκ ἔτι ἐστὶ, τὸ δὲ τῆς Ὑβλῆς ὄνομα συμμένει διὰ τὴν ἀρετὴν τοῦ Ὑβλαίου μέλιτος. Cf. Serv. ad Virg. Ecl. I, 55, et Cluver. Sicil. I, 11; II, 8. Sed Drak. inf. ad v. 200 non male monet, Silium aliud sensisse, quum v. 200 *Hyblam* inter urbes Romanis faventes, et v. 273 inter eas recensuerit, quæ a Pœnorum steterint partibus. De *Hymettio* melle v. Plin. XI, 13, et Strab. IX, pag. 397. — *adcedere*, ut *adsurgit* ap. Virg. Ge. II, 98, et *non Hymetto mella decedunt* apud Horat. Od. II, vi, 14, quem locum Silio hæc scribenti succurrisse non dubitabat N. Heins.

149N

149

Hic et Pæonios arcano sulfure fontes,
Hic Phœbo digna et Musis venerabere vatum
Ora excellentum, sacras qui carmine silvas,
Quique Syracosia resonant Helicon Camena.

30

27. *Pæonios fontes*, aquas calidas, ut sunt Thermæ, seu aquæ Selinuntia, Segestana, Himerenses, Perticianenses et ad Thermas, coloniam Romanorum prope Selinuntem. Θερμῶν ὑδάτων ἀναβολὰς κατὰ πολλοὺς ἔχει τόπους ἢ νῆσος, etc., Strab. VI, p. 189. *Pæonios*, medicos, medicabiles, salutare, ut ap. Virg. Æn. VII, 769 al. a *Pæone*, Deo et deorum medico, quod nomen seriores poetæ Apollini tribuere, de quo vid. Koeppen ad Hom. Iliad. ε, 401, et Valcken. ad Eurip. Hippol. 1472. — *sulfure arcano*, occulto et virium occaltarum. Cf. ad v. 55 sqq. — **28 sqq.** *vatum*, Stesichori Himeræi, Cleonis Siculi (Curt. VIII, 5), Empedoclis Agrigentini, Epicharmi, qui plerumque *Siculus* dicitur, quia vix trimestris in Siciliam venit, Phormi (v. Suid.), Moschi et inpr. Theocriti, Syracusanorum. Conf. Virg. Ecl. IV, 1... 3, et VI, 1, ad quæ loca v. Heyne. — *Ora vatum*, ut XIII, 796; Hor. Serm. I, iv, 43, et Ὅμηρος, τὸ Καλλιόπας γλυκερὸν στόμα, Mosch. Id. III, 72. Πιερίδων τὸ σοφὸν στόμα, θεῖον Ὅμηρον, vel Στησίχορον ζαπληθὲς ἀμέτρητον στόμα Μούσης in Anthol. Gr. lib. III, c. 25, epigr. 4, et 62; Drak. — *Phæbo digna*, quæ cecinere carmina Phæbo digna. Cf. sup. XIII, 538. — *venerabere*, cum admiratione et veneratione adnosces, mirabere, Gron. Obs. III, 7. — **29.** *silvas* ad carmen Bucolicum et Theocriteum refert Ern. coll. Virgil. Ecl. IV, 3. Ad Theocritum quidem potissimum, nec tamen solum respexisse crediderim poetam, et *silvæ sacræ* videntur potius nemora esse Musis sacra in *Helicone* et ad radices hujus montis, cujus mox mentio fit, quo sensu *lucos pios* dixit Horat. Od. III, iv, 6, ubi v. Jani. — **30.** *resonant*, *resonare* faciunt, ut ap. Virg. Æn. VII, 12.

150

Promtæ gens linguæ: ast eadem, quum bella cieret,
Portus æquoreis sueta insignire tropæis.

150N

31. Siculi loquaces dicacesque fuisse dicuntur, unde et σικυλίξειν ac *gerræ Siculæ* in proverbium venerunt. Iidem *acuti* vocantur a Firmico Astron. I, 1; *faceti* a Cic. de Orat. II, 54; *genus hominum acutum* ab eod. in Verr. I, Cf. Fazellus de reb. Sic. I, 1. — **32.** Siculi non lingua tantum, sed manu quoque prompti. Cf. Fazelli l.c. et inf. v. 281 sq.

Post dirum Antiphatae sceptrum et Cyclopiæ regna,
Vomere verterunt primum nova rura Sicani.
Pyrene misit populos, qui nomen ab amne
Adscitum patrio terræ inposuere vacanti.
Mox Ligurum pubes, Siculo ductore, notavit
Possessis bello mutata vocabula regnis.

35

33. Locus class. de priscis Siciliæ incolis. Cf. Strab. VI; Thucyd. VI pr., Cluver. Sicil. I, 2, et Dorvill. Sicil. Primi Siciliæ incolæ fuere *Læstrigones* et *Cyclopes*. Læstrygonum rex fuit *Antiphates* tyrannus. Vid. ad VII, 276, et lib. VIII, 529 sq. De *Cyclopium* sede in Sicilia v. Heyne ad Virg. Æn. I, 201, et III, 569 sqq. — **34.** Post Cyclopias immigrarunt *Sicani*, Iberica gens, ex Hispania pulsa a Liguribus, qui late olim tenebant oram maritimam Iberiæ, Galliæ et Italiæ. Cf. Justin. IV, 2; Heyne ad Guthrian. histor. T. III, p. 73, et in Exc. I ad Virg. Æneid. VII quæque ibi laudavit loca Thucyd. VI, 2; Dionys. I, 22, et Diodor. V, 6. — *Vomere verterunt rura*, ut *metunt* VIII, 564, ubi v. not.

35 sq. *Pyrene*, mons Hispaniæ, pro ipsa Hispania. — *ab amne patrio*, ἀπὸ τοῦ Σικανοῦ ποταμοῦ τοῦ ἐν Ἰβηρίᾳ Thuc. l.c. qui Hispaniæ fluvius videtur idem esse, qui vulgo *Sicoris*, et nunc *Segre* vocatur. Solinus Siciliam dictam tradit Sicaniam a Sicano rege, qui magnam Iberorum manum advexerit.

37 sq. Siculi (*Ligurum pubes*, de qua denominatione v. Heyne l.c.), ab Aboriginibus et Pelasgis pulsi ex

locis quæ inter Tiberim et Lirim incolebant, duce *Siculo* binis trinisve ante bellum Trojanum ætatibus in Siciliam trajecisse dicuntur. Vid. Dionys. lib. I, 22, et Heyne Exc. II ad Virg. *Æn.* VIII.

151 Nec Cres dedecori fuit adcola: duxerat actos
Mœnibus e centum non fausta ad prælia Minos, 40
Dædaleam repetens pœnam: qui fraude nefanda
Postquam perpetuas iudex concessit ad umbras,
Cocalidum insidiis, fesso Minoia turba
Bellandi studio Siculis subsedit in oris.

151N **39.** Deinde Cretenses venerunt in Siciliam, quo Dædalum persequutus erat Minos: qui quum ibi in balneo periisset, fervida aqua a filiabus *Cocali* regis capiti infusa, Cretenses in hac insula remanserunt. De Dædali fuga, cf. ad XII, 89 sq., et de Minois morte Conon ap. Photium, Tzetz. Chil. I, 19; Bausan. in Achaicis, Athen. I, 8; Diodor. IV, 81; Strab. VI, p. 419 et 427; Euseb. in Chron. ubi vid. Scalig. p. 51, Meurs. in Creta III, 3; Boess. ad Ovid. Ib. v. 291; Lefeb. ad h.l. ita: «Verius hæc tradit Valer. I, 704 seq. non insequutus est Minos. Error a nomine urbis *Minoa*, quæ non a Mino rege, sed sic adpellata a Phœnicibus, apud quos sonat *habitatio*, hebr. *Minoa*, vel *Minua*. Dicta etiam hæc urbs *Makera* a *ker*, *kir*, Celtice *Cær*, urbs. Inepte Græci omnia turbarunt.» Sed ineptius Lefeb. —**40.** *Mœnibus*, urbibus, e *centum*: nam ἐκατόμπολις Κρήτη. Conf. Clarke ad Hom. Iliad. β, 649; Jani ad Hor. Od. III, xxvii, 33; Heyne ad Virg. *Æn.* III, 106. —**41.** *Dædaleam*, a Dædalo. —**42.** Vulgo non Minos II, sed primus, illius avus, *iudex* inferorum factus creditur. Sed hi passim confunduntur. Cf. Heyne ad Apollod. p. 535 et 537.

152 Miscuerunt Phrygiam prolem Trojanus Acestes, 45
Trojanusque Helymus, structis qui, pube sequuta,
In longum ex sese donarunt nomina muris.
Nec Zanclæa gerunt obscuram mœnia famam,
Dextera quam tribuit posito Saturnia telo.

45 sqq. *Acestes* et *Helymus* Trojani jam ante Trojæ excidium pervenisse in Siciliam, ibique *Acestam* (Ἀκέστην, Αἰγέσταν, *Ægestam*, *Egestam*, *Segestam*) et Ἑλυμα condidisse dicuntur. Cf. inf. v. 220; Virg. *Æneid.* V, 36 sq., 73 sq., 711 sq., 718, 749 sq. ibique Heyne in not. et Exc. I ac III. *Acestam* vero ab *Ægesta*, vel *Egesta* et *Segesta* diversam, et hanc inter Syracusas et Pachynum in orientali, illam in occidentali Siciliæ latere inter Erycem et Drepanum sitam fuisse, putabat Salmas. ad Solin. p. 78 sqq. —**46.** *structis*; cf. Bentl. ad Hor. Od. III, iii, 65.

152N **48 sq.** Postea Messenii ex Peloponneso venerunt in Siciliam, ibique *Zanclen* condiderunt, quæ urbs a Saturni *telo posito*, h.e. falce ibi abjecta nomen adcepit. Conf. omnino supra ad I, 662, et Cluver. Sicil. ant. I, 6.

Sed decus *Hennæis* haud ullum pulchrius oris, 50
Quam quæ Sisyphio fundavit nomen ab *Isthmo*,
Et multum ante alias Ephyræis fulget alumnis.
Hic *Arethusa* suum piscoso fonte receptat
Alpheon, sacræ portantem signa coronæ.

50. Græci etiam, et quidem Corinthii duce Archia, in Siciliam trajecerunt, a quibus conditæ *Syracusæ*, caput Siciliæ. Conf. Strab. VI, p. 186 (al. 269 et 413); VIII, p. 380 (al. 583); Tertull. de Pall. c. 2; Pausan. Eliac. I, 7; Scalig. ad Euseb. Chron. a. 1283; Cluver. l.c. I, 12; Thucyd. VI, 3. Corinthus autem in *Isthmo* sita, condita a *Sisypho* (v. Apollod. I, ix, 3, et Euseb. Chron.), et primum Heliopolis dicta, deinde Pagos, posteaque *Ephyræ*: unde ornatum h.l. expedit. —*Hennæis oris*, Siciliæ. Cf. ad I, 93. —**51.** *Quam quæ* urbs, *Syracusæ*. —*ab Isthmo* Achaïæ. Cf. inf. v. 341, 642. —**52.** *multum ante alias* Siciliæ urbes.

53. *Arethusa*, fons Siciliæ ad Syracusas, quocum jungitur *Alpheus*, Elidis fluvius, qui subter terram ac mare in Siciliam procurrere perhibetur: de quo v. Plin. II, 97 et 103; XXXI, 5, seu 30; Strab. VI, p. 187 al., 270 et 415; Intpp. ad Ovid. Met. V, 494... 641, et Virg. Ecl. X, 1... 5; *Æn.* III, 694 seqq.; Senec. Nat. Qu. III, 26; Gesner. ad Claud. R. P. II, 60; *D'Orville*, Sicula I, p. 198; Cluv. Sicil. ant. I, 12, p. 156... 163. —*piscoso fonte*; Cf. Cic. Verr. IV, c. 53. —**54.** *Alpheum portantem*, secum in Siciliam auferentem *coronas*, in Olympiis ludis, qui ad Pisam et Alpheum agebantur in Elide, in hunc fluvium conjectas; cujus fabulæ etiam meminit Strabo, VI, p. 190 al., 275 al., 422: Τὸ ὕδωρ πρὸς τὴν Ἀρκαδικὴν Ἀβίαν (leg. ex L. VIII, p. 236, Ἀσέαν, vicum Megalopolitidis, ubi fontes Alpei et Eurotæ vicini sunt) ὑποβρύχιον ὡθὲν ὀψὲ ποτε τὸν τε Εὐρώταν καὶ τὸν Ἄλφειὸν ἀναδίδωσιν, ὥς τε καὶ πιστευθῆναι μυθῶδες τὶ, ὅτι τῶν ἐπιφημισθέντων στεφάνων ἐκατέρω καὶ ῥιφέντων εἰς τὸ κοινὸν ῥεῦμα, ἀναφαίνεται κατὰ τὸν ἐπιφημισμὸν ἐκάτερος ἐν τῷ οἰκείῳ ποταμῷ. Hinc *Alpheus* loco Nonni, a Drak. citato, Dionys. XXXVII, v, 173, dicitur ἄγων στεφανηφόρον ὕδωρ. Similiter fimum, vel cineres Pisis in Siciliam deferri tradunt Plin. et Senec. ll. ll.

153 At non æquus amat Trinacria Mulciber antra; 55
Nam Lipare, vastis subter depasta caminis,
Sulfureum vomit exeso de vertice fumum.

55 sqq. De solo Siciliæ Justin. IV, 1: «Ipsa terra est tenuis ac fragilis, et cavernis quibusdam fistulisque ita penetrabilis, ut ventorum tota ferme flatibus pateat; nec non et ignibus generandis nutriendisque soli ipsius naturalis materia; quippe intrinsecus stratum sulphure et bitumine traditur; quæ res facit, ut spiritu cum igne inter interiora luctante, frequenter et compluribus locis nunc flammæ, nunc vaporem, nunc fumum eructet. Inde denique *Ætnæ* montis per tot secula durat incendium.» —**55.** *non æquus*, non propitius, noxius, ut lib. III, 260. *Mulciber*, *Vulcanus*; ignis. —**56 sq.** *De Lipara*, maxima insularum *Æoliarum* seu *Vulcaniarum* circa Siciliam, ejusque ignibus subterraneis (unde officina ibi ac camini *Vulcani* et *Cyclopum*, ut in *Ætna*, esse fingebantur), v. Strab. VI, p. 190 al., 275 al., 423; Heyne ad Virg. *Æn.* VIII, 416 sq. (quem locum Silius ante oculos habuit), et Spanhem. ad Callim. H. in Dian. v. 47. —*subter depasta caminis*, ut *subter specus et Cyclopum exesa caminis Antra Ætnæa*. ap. Virg. l.c. —**57.** *vertice*, monte, colle.

Ast Ætna eructat tremefactis cautibus ignis
Inclusi gemitus, pelagique imitata furorem
Murmure per cæcos tonat inrequieta fragores
Nocte dieque simul: fonte e Phlegethontis ut atro
Flammarum exundat torrens, piceaque procella
Semiambusta rotat liquefactis saxa cavernis.
Sed quamquam largo flammarum exæstuet intus
Turbine, et adsidue subnascens profluat ignis,
Summo cana jugo cohibet (mirabile dictu!)
Vicinam flammis glaciem; æternoque rigore
Ardentes horrent scopuli: stat vertice celsi
Collis hiems, calidaque nivem tegit atra favilla.

60

65

154

58. Cf. Virg. Æn. III, 571 sqq. (ubi v. Heyne et Cerda), et simill. loc. Claud. de R. Pros. I, 164 sqq. Non male Silius colores variavit: sed præter ceteros mirum phænomenon verticis, in tanta ignis profusione nive et glacie obtekti, imprimis ornavit, non sine luxuria verborum, una re sexties variata; Ern. — **61 sqq.** Cf. sup. XIII, 563 sq. et 836 sq.

64 sq. Comparant Senec. Epist. 79. — **66.** *cana* Ætna ob æternam glaciem ac nivem. Cf. I, 205; III, 479, 534. — **69.** *Collis*, ut Αἰτναίος ὄχθος in Eurip. Cycl. v. 114, ubi v. Cl. Hœpfner.

154N

Quid referam Æolio regnatas nomine terras?
Ventorumque domos, atque addita claustra
procellis?

70

Hic versi penitus Pelopea ad regna Pachyni
Pulsata Ionio respondent saxa profundo;
Hic, contra Libyamque situm Caurosque furentes,
Cernit devexas Lilybæon nobile Chelas.
At, qua diversi lateris frons tertia terris
Vergit in Italiam prolato ad litora dorso,
Celsus arena tollit se mole Pelorus.

75

70 sq. Conf. sup. IX, 491 seq.; Virg. Æn. I, 51 sq. ibique Heyne in Exc. I. — *terras*, insulas circa Siciliam, quæ Æoliæ, Liparenses, Vulcaniæ, seu Ἡφαίστιάδες et Plotæ dicebantur. — *Æolio nomine* Græce pro, ab Æolo. Cf. ad V, 161, et Casaub. ad Athen. I, 14.

72 sq. Tria Siciliæ promontoria, a quibus dicta est Trinacria, designantur, eorumque situs, de quo discrepant antiqui scriptores. Vid. Cluver. Sicil. ant. I, 3. — *Pelopea ad regna versi*, Peloponnesum et orientem prospectantis. — **73. respondent**, ex adverso, e regione sita sunt, ut apud Virgil. Æneid. lib. VI, 23. Cf. Var. Lect. — **74 sq.** Lilybæum prom. respicit Africam, quæ obnoxia est furori *Caurorum* (v. ad I, 469), et subjacet *chelis*, signo cælesti. Χηλαὶ propr. forfices scorpionis, quæ deinde *libræ*, ζυγοῦ, nomen adceperunt. Conf. Herman. Mythol. T. III, p. 99... 107; Intpp. ad Virg. Ge. I, 33 sq., et Ovid. Met. II, 195 sq. Cave cum Dausq. intelligas gemellos colles Plin. III, 8, vel cum Ortelio duo Africæ promontoria Apollinis et Mercurii, quæ sinum Carthag. veluti duabus cancrorum chelis amplectantur. — **75. devexas**, dependentes, et late extentas.

76. diversi, adversi. Conf. ad I, 264 in Var. Lect.

His longo mitis placide dominator in ævo
Præfuerat terris Hieron, tractare sereno
Imperio vulgum pollens, et pectora nullo
Parentum exagitare metu, pactamque per aras
Haud facilis temerare fidem, socialia jura
Ausoniis multos servarat casta per annos.

155

80

79 sqq. Belli Siculi origo et causæ traduntur. De hoc bello et *Hierone*, v. Liv. XXIV, 4 seq., et Polyb. I, 13... 64. — *longo in ævo*: nam Hieron annos amplius XC vixit, et LIV regnavit. Vid. Polyb. VII, 8, et Liv. l.c. — *mitis placide Præfuerat*, βασιλεὺς πραῦς ἀστοῖς, οὐ φθονέων ἀγαθοῖς, ξεῖνοις τε θαυμαστὸς ἀνὴρ, Pindar. Cf. Polyb. VII, 8. — **80. sereno**, miti, mansueto. — **82.** Equidem non video qua ratione inductus doctiss. *Ruperti* in Add. et Corrig. *parentum pectora* intelligat senatum, patres: hic enim designantur omnes qui parent, non magis senatus quam vulgum. Hanc videlicet *maculam incuria fudit*. Ed. — **84. multos**, quinquaginta apud Liv. XXIV, 4 et 28. — *casta*, sancta et inviolata. Conf. ad I, 481.

155N

Verum, ubi fata virum fragili solvere senecta,
Primævo cessit sceptrum exitiale nepoti,
Et placida indomitos adcepit regia mores.
Namque, bis octonis nondum rex præditus annis,
Caligare alto in solio, nec pondera regni
Posse pati, et nimium fluxis confidere rebus.

85

90

85 seq. Hieroni successit in imperio Hieronymus, ejus *nepos* ex Gelone, «Puer quindecim ferme annorum, et vix dum libertatem, nedum dominationem modice laturus.» Ita Liv. XXIV, 4. Cf. Polyb. VII, 4 et 7. — **86. sceptrum exitiale**, et ipsi (cf. v. 99 sqq.), et Syracusanis. — **87. indomitos mores**, regem morum dissolutorum.

89. Caligare de juvene rege, quem splendor imperii, cui non par est, quadam veluti vertigine occupat, ut oculis cæcis agat; Ern. Cf. I, 299. — **90. fluxis rebus**; cf. ad VII, 17. — *fluxis rebus*, potestati et fortunæ cujus mox inconstantiam experiretur. Sic ap. Claudian. in Rufinum II, 440: «Desinat elatis quisquam confidere rebus, Instabilesque deos, et lubrica numina discat.» Ed.

Jamque brevi nullum, delicta tuentibus armis,
Fas notum, ignotumque nefas: vilissima regi

156 Cura pudor: tam præcipiti materna furori
Pyrrhus origo dabat stimulos, proavique superbum
Æacidæ genns, atque æternus carmine Achilles. 95

156N **92.** Conf. Virgil. Ge. I, 505. — **93.** *pudor* significat verecundiam peccandi, quidvis turpiter aut incivilter agendi fugam, cui ἔννοκος καὶ πάρεδρος Δίκη φόβου ψόγου καὶ δέος ἀδοξίας. Ita Gron. Obs. III, 7. — **94 sq.** Hieronymus «inflatus adsentationibus eorum, qui eum non Hieronis tantum, sed Pyrrhi etiam regis, materni avi, jubebant meminisse.» Liv. XXVI, 6. Conf. Polyb. VII, 4, ubi a Nereide, Pyrrhi filia, natus dicitur. Comparanda et loca similia sup. III, 246 sq., et inf. XV, 291 sq. — *Pyrrhus origo*, a quo originem ducebat maternam. Ipse autem Pyrrhus, Epiri rex, ab *Æaco*, Pelei patre et *Achillis* avo, oriundus. Vid. ad I, 627. — **95.** *Achilles æternus carmine*, æternum nomen consequutus Iliade Homeri; Drakenborch. coll. XIII, 796 seq. — *Æacides* et *Achilles* unus idemque est.

Ergo ardor subitus Pœnorum incepta fovendi:
Nec sceleri mora: conjungit nova fœdera, pacto,
Cederet ut Siculis victor Sidonius oris.
157 Sed stabant pœnæ, tumulumque negabat Erinns,
Qua modo pactus erat socium non cernere, terra. 100

96 sqq. Hieronymus, societate Roman. repudiata et cum Hannibale juncta (Polyb. VII, 2, 3), bis legatos Carthaginem misit, et primum Pœnis fœdus proposuit ile dividenda Sicilia, deinde vero (quæ sunt *nova fœdera*) postulavit, ut *victor Sidonius*, Hannibal, omnino Sicilia *cederet*, et totius insulæ imperium sibi permetteretur. Cf. Polyb. VII, 4, et qui eum ad verbum fere expressit, Liv. XXIV, 6. Ernesti V. C. suspicatur, Silium in h.l. Hieronymi levitatem et jactationem animi, cujus eum Livius (l.l. cap. extr.) ex duplici legatione illa arguat, exprimere voluisse, dum primum *ardorem subitum* Pœnum adjuvandi, et mox *nova fœdera* commemoret, quibus ille favor quodammodo sublatus sit. — **97.** *pacto*, quum pepigisset, ut ap. Liv. XXVIII, 21. Cf. supra ad V, 106, et quos Drakenb. laudat, Heins. ad Vellei. I, 7; Gron. ad Liv. I, 41; Benth. ad Hor. Serm. I, vi, 126, et al. Sed v. Var. Lect.

157N **99.** Cædem Hieronymi accuratius exponunt Liv. XXIV, 7, et Polyb. VII, 6. — *stabant pœnæ*, instabant, vel fixæ erant. Conf. Var. Lect. «Relata tyranni fœda scelera fœdioresque libidines adeo mutavere animos, ut insepultum jacere corpus paulo ante desiderati regis paterentur,» Liv. XXIV, 21. — *Erinnses*, Furis, ultrices scelerum: vel *Erinns* h.l. pro furore conjuratorum Syracusanorumque, qui odium tyrannidis et tyranni perceperant. Cf. ad XIII, 289 seq. — **100.** *socium*, Hannibalem et Pœnos. Possis etiam ad Romanos referre.

Sævos namque pati fastus, juvenemque cruento
Flagrantem luxu, et miscentem turpia diris,
Haud ultra faciles, quos ira metusque coquebat,
Jurati obtruncant; nec jam modus ensibus: addunt
Femineam cædem, atque insontum rapta sororum
105 Corpora prosternunt ferro; nova sævit in armis
Libertas, jactatque jugum: pars Punica castra,
Pars Italos et nota volunt; nec turba furentum
Defit, quæ neutro sociari fœdere malit.

101 seq. *cruento luxu*, ap. Liv. XXIV, 5, *libidines novæ, inhumana crudelitas*; Lenz. — Sic ap. Virg. Æneid. III, 326: «Stirpis Achilleæ fastus, juvenemque superbum... tulimus.» Eb. — **103.** *quos ira metusque coquebat*; v. ad II, 327. — **104.** *Jurati*, conjurati. *ensibus*, cædi. — **105 sq.** Cf. omnino Liv. XXIV, 25 et 26. — *Corpora sororum*, v. ad VI, 572. — **107.** *jugum servile jactat*, ut alibi *excutit, exuit*. — **107 sqq.** Conf. Liv. XXIV, 27 sqq. — **108.** *nota*, antiquum fœdus Roman.

Tali Trinacriæ motu, rebusque Sicanis
Exitio regis trepidis, sublimis honore
(Tertia nam Latios renovarat purpura fascas)
110 Marcellus classem Zancclæis adpulit oris.

Atque ubi cuncta viro, cædesque exposita tyranni,
Ambiguæque hominum mentes, Carthaginis arma
115 Quos teneant, et quanta, locos, quod vulgus amicum
Duret Trojugenis, quantos Arethusa tumores
Concipiat, perstetque suas non pandere portas:
Incumbit bello, ac totam per proxima raptim
158 Armorum effundit flammato pectore pestem. 120

110 sqq. Cf. Liv. XXIV, 27 sq., et Polyb. VIII, 3. — **112.** Marcellus tertium Consul. — **113.** *Zancclæis*, Messanæ, vel Siculis. Conf. ad vers. 48, et I, 662.

158N **116 seq.** *quod vulgus amicum Duret Trojugenis*, quinam Romanis etiam nunc faveant. — **117.** *Arethusa* pro Syracusis. Cf. ad v. 53. — *tumores*; v. ad II, 288. — **118.** *portas* incommode infert, quum de fonte dixerat; Ern. — **120.** *Armorum effundit pestem*; cf. ad II, 151.

Non aliter Boreas, Rhodopes a vertice præceps
Quum sese inmisit, decimoque volumine pontum
Expulit in terras, sequitur cum murmure molem
Ejecti maris, et stridentibus adfremet alis.

121 sqq. Impetus Marcelli et copiarum ejus comparatur Boreæ. Conf. ad I, 468 sqq., 587... 595, et IV, 243 sqq. *Rhodope* mons Thraciæ, οἰκητηρίου ἀνέμων, unde *Thracius Boreas*, I, 587, ubi v. not. — **122.** *decimo volumine*, decumano fluctu, τρικυμιά, Draken. Cf. Intpp. ad Ovid. Met. XI, 530, et Trist. I, ii, 50. — **123.** *molem maris*, ut III, 46. — **124.** *stridentibus adfremet alis*, ut I, 589. — Hanc comparationem vividissimis coloribus et poetico admodum œstro, gallicis carminibus expressit *Voltaire*, *Henriade, chant VIII*:

Ainsi, lorsque des monts séparés par Alcide
Les aquilons fougueux fondent d'un vol rapide,
Soudain les flots emus de deux profondes mers
D'un choc impétueux s'élancent dans les airs:
La terre au loin gémit, le jour fuit, le ciel gronde,
Et l'Africain tremblant craint la chute du monde.

ED.

Prima Leontinos vastarunt prælia campos, 125
Regnatam diro quondam Læstrigone terram.
Instabat ductor, cui tarde vincere Graias
Par erat, ac vinci, turmas: ruit æquore toto;
(Femineum credas maribus concurrere vulgum)
Et Cereri placitos fecundat sanguine campos. 130

125... 177. Cf. Liv. XXIV, 29... 33. — *Leontini*, seu Λεόντιον, Ptolem. (hod. *Lentini*) opp. Siciliae, in ora maris Siculi, inter Syracusas et Catanam, de cuius situ et partibus v. Polyb. VII, 6. *Campi Leontini* olim dicti *Læstrygonii* (v. Plin. III, 8, et sup. ad v. 33), ac *Xuthia*, a Xutho, prisco domino, teste Diodor. V, 8. De fertilitate agri Leontini v. Plin. XVIII, 10; Sidon. carm. 22; Cic. in Frumentar. c. 18; in Philipp. II, 17; in Verrinis passim, v.c. Act. II, L. III, c. 64. — **126.** diro *Læstrygone*, ut *dirum Antiphatae regnum* sup. v. 33.

127 sq. ductor Rom., Marcellus, *instabat*, cui *par*, idem erat, tarde vincere inbelles et Græcos origine Leontinos, et vinci; quia nulla laus est molles vincere, nisi celeriter vincantur; Cell. «Marcellus tanto ardore militum est usus ab ira inter condiciones pacis interfectæ stationis, ut primo inpetu urbem expugnarent;» Liv. XXIV, 30 pr. Leontini a Naxiis oriundi: Naxum autem in Sicilia Corinthii eodem tempore, quo Syracusas et Megara, condiderunt. Vid. Strab. VI, pag. 186 et 189. Hinc *Graias turmas* Leontinos dixit poeta, et quidem contentim. Vid. ad III, 178. Inde et *femineum vulgus*. Vid. II, 361. — **130.** Cereri placitos campos, Leontinos feracissimos. Vid. ad v. 125, et cf. I, 237; XII, 526 sq. — *fecundat sanguine campos*; vid. ad III, 261; X, 461, et Intpp. Horat. Od. II, 1, 29, et Petron. Sat. c. 120.

159N

159

Sternuntur passim; pedibusque evadere letum
Eripuit rapidus Mavors; ut cuique salutem
Promisit fuga, præveniens dux occupat ense.

131 seq. Eripuit evadere, facultatem evadendi letum, effugiendi. — **133.** occupat; v. ad V, 520, et X, 197.

«Ite, gregem metite inbellem, ac subcidite ferro,
Clamat, cunctantes arguens umbone catervas.
Pigro luctandi studio certamen in umbra
Molle pati docta, et gaudens splendescere olivo,
Stat, mediocre decus vincentum, ignava juvenus:
Hæc laus sola datur, si viso vincitis hoste.»

135

134 seq. Verba Marcelli. — *metite*; cf. ad IV, 213. — **135.** Notus *umbonum* usus ad propellendum repellendumque.

136 sqq. Mollities Leontinorum et gymnastica exercitia Græcorum designantur. Comparant Claud. in Eutrop. II, 407 sq.; Lucan. VII, 270 seq., et al. «Juventus docta pati molle certamen in umbra pigro luctandi studio.» Cf. ad III, 123, 145, et 578 sqq. — **137.** olivo, unguentis, in gymnasiis, et athleticis certaminibus. — **139.** Cæsareum illud adluditur, *veni, vidi, vici*, Barth. Adv. IX, 3. Cf. sup. v. 127 sq.

Ingruit, audito ductore, exercitus omnis; 140
Solaque, quod superest secum certamina norunt,
Quis dextra antistet, spoliisque excellat opimis.
Euboici non, per scopulos inlisa Caphareo,
Euripi magis unda furit; pontumve sonantem 145
Ejicit angusto violentius ore Propontis;
Nec fervet majore fretum rapiturque tumultu,
Quod ferit Herculeas extremo Sole columnas.

160

141 seq. Certant tantum milites Marcelli, quis ceteris virtute antecellat, et spolia referat opima. Conf. V.L. — **142.** Spolia opima proprie quidem dicuntur amplissima, quæ dux exercitus duci hostium a se interfecto detrahit (v. Liv. IV, 20), sed deinde et egregia alia, ut h.l. et ap. Liv. XXIII, 46; Flor. II, XVII, 11 et al. Conf. Perizon. Animadverss. hist. c. 7, ubi copiose et docte de his spoliis disputavit.

160N

143 sqq. Luxuriatur poeta, ut solet, comparisonibus cumulandis; Ern. Conf. Senec. Herc. Cæt. 775 sqq. — *Caphareus* prom. Eubœæ, periculosum navigantibus propter vertices scopulosque latentes, et infame naufragiis, inpr. Græcorum a Troja redeuntium. Cf. Heyne ad Virgil. Æneid. XI, 260; Muncker. ad Hygin. Fab. 116; Harles. ad Ovid. Trist. I, 1, 83. Hinc cum delectu h.l. ponitur, ut et *Euripus*, fretum inter Eubœam et Bœotiam, de quo Liv. XXVIII, 6: «Euripi fretum non septies die, sicut fama fert (conf. Mel. II, 7; Plin. II, 97, et Senec. l.l.), temporibus stas reciprocatur; sed temere in modum venti, nunc huc, nunc illuc verso mari, velut monte præcipiti devolutus torrens rapitur.» Conf. Strab. IX, p. 278. — **145.** Cf. Plin. IV, 12. — **147.** Cf. XVI, 659, et sup. ad I, 141 seq., et VII, 172.

Mite tamen dextræ decus inter prælia tanta
Enituit fama: miles Tyrrhenus (Asilo
Nomen erat), captus quondam ad Trasymena
fluenta,
Servitium facile et dominantis mollia jussa
Expertus Beryæ, patrias remearat ad oras

150

Sponte faventis heri; repetitisque inpiger armis
Tum veteres Siculo casus Mavorte piabat:

148. Inseritur episodium, qualia amat Silius, ne ulla pugna memorabili aliquo facinore careat; Ern. Idque fit optimorum poetarum exemplo. — **152.** *patrias ad oras*, in Etruriam. — **154.** *veteres casus*, inpr. captivitatem. — *piabat*, ulcisci volebat in Pœnis; Ern.

Atque is, dum medios inter fera prælia miscet, 155
Inlatus Beryæ, cui, pacta ad regia misso
Pœnorum a populis, sociataque bella gerenti,
Ærato cassis munimine clauserat ora,
161 Invadit ferro juvenem, trepideque ferentem
Instabiles retro gressus prosternit arena. 160

156 seq. *Beryas* Pœnus, a Carthaginiensibus ad Hieronymum regem fœderis firmandi causa missus, qua occasione se Siculis, seu Leontinis, cum Romanis bellum gerentibus, socium adjunxerat; Drak. *prælia miscet*; v. ad I, 69. — *Inlatus*, ut XI, 243. — **158.** *Æratum munimen* oris, περίγναθις, *buccula*, Juven. X, 134, et *flexilium laminarum vincula*, C. Soll. Apollinaris Sidon. III, epist. 3, p. 64, laminæ galearum, quibus aures buccæque tegebantur, et quæ *vinculis* constringebantur sub mento, vel loris, quæ Suidas ὄχεις adpellat. Cf. mox v. 163; Lips. Mil. Rom. III, 5, et Cl. Schlichtegroll in *Abbildungen ægypt. griech. u. röm. Gottheiten*, P. III, p. 135, ubi et ab his bucculis non diversa fuisse putat φάλαρα: quæ tamen laminæ potius erant vel scutula levigata (unde φάλαρα a φαλός, splendidus) quæ ornatus tantum causa galeis adfigebantur, unde τρυφάλεια, τετραφάληρον. Cf. Koepfen. ad Hom. Iliad. ε, 743; Ien. Allg. Lit. Zeit. ann. 1796, N. 105, p. 6; Lennep. Etym. pag. 1044, et Intp. Hesych. tom. II, c. 1492, 29.

At miser, audita victoris voce, trementem
Cunctantemque animam Stygia ceu sede reducens,
Cassidis a mento malefidæ vincula rumpit,
Jungebatque preces, atque addere verba parabat.

162. Cf. VII, 586, 734, 741. — **163.** *Cassidis malefidæ*, quatenus nunc, quum agnosci ab hoste vellet, cassis incommodo tempore vultum et os tegebat; Ernesti. Immo *male fida* dicitur, quia nullo usui fuerat Beryæ, isque frustra ei confiderat: nam *fida* arma, quod idem V. Cl. recte monet, vocantur, quæ nos tegunt adversus impetum hostis. Cf. ad IV, 24.

Sed, subito adspectu et noto conterritus ore, 165
Tyrrhenus ferrumque manu revocavit, et ultro
Talia cum gemitu lacrimis effudit obortis:
«Ne, quæso, supplex lucem dubiusque precare;
Fas hostem servare mihi: multo optimus ille
170 Militiæ, cui postremum est primumque, tueri
Inter bella fidem: tu letum evadere nobis
Das prior, et servas nondum servatus ab hoste.

169. *Multo*, longe *optimus militiæ*, miles. Cf. ad IV, 530, et VII, 619. Hæc tamen in tali carmine languere, recte putat Ern. — **170.** Proverbialis locutio, de qua vid. Erasm. in Adag. tit. II, Drak. Cf. XI, 163 sq. — **171 sq.** Ernesti: «*letum das prior evadere*, dabas olim, quum mihi parceres, et captivum tecum abduceres, et tunc *servabas me nondum servatus*, h. e. priusquam te mihi beneficio servatæ vitæ obligaram. In verbis ludentem antithesibus poetam adnoscas. Sed quotusquisque poeta est, qui ita non ludat?»

Haud equidem indignum memet, quæ tristia vidi,
Abnuerim, dignumque iterum in pejora revolvi;
Si tibi per medios ignes mediosque per enses 175
Non dederit mea dextra viam.» Sic fatur, et ultro
Adtollit, vitaque exæquat munera vitæ.

173 seq. *indignum* iis, *quæ tristia*, etc. Putaverim me captivitate pristina, atque adeo multo atrociora dignum, si te nunc non defenderem ab hostibus: quæ singula ad grati animi sensum adcommodate dicta sunt, sed languidius, meo sensu, quam ut altius animum lectoris adficere possint; Ern. — **175.** Imitat. Horat. Od. IV, xiv, 24, ubi Jani monet, *medios ignes* dici medium pugnae fervorem, τὸ θερμὸν τῆς μάχης, ut ap. Hom. δαίς, πῦρ αἰθόμενον et θεσμοδαές, Iliad. κ, 246; ν, 286; μ, 177, ubi v. Koepfen. Διὰ πυρὸς, per summum periculum, dixisse Eurip. Androm. v. 488, et Electr. vers. 1182 (ubi v. Barnes.), notavit Doering. V, III, in Eclog. vet. poett. lat. ad nostrum Sil. XV, 41. — **177.** *vita exæquat munera vitæ*, beneficium reddit, servans vitam Beryæ, cui ipse suam debebat.

At, compos Sicula primum certaminis ora
Cœpti, Marcellus victricia signa, quieto
Agmine progrediens, Ephyræa ad mœnia vertit. 180
Inde Syracosias castris circumdedit arces.

178 sqq. *compos certaminis cœpti*, victor in primo prælio, quod in Sicilia commiserat. — **179.** *quieto Agmine*, a nullis hostibus jam lacessito, Lefeb. quia experiri voluit, an Syracusanos posset ad officium reducere; Mars. Hinc primum Syracusas misit legatos, quibus demum re infecta redeuntibus urbem obpugnare cœpit. Cf. v. 182 sq., et Liv. XXIV, 27 sq. et 33. — **180.** *Ephyræa mœnia, Syracusæ*. Vide sup. ad v. 52.

181. *arces* quatuor inf. v. 281. Ea tanta erat urbs, ut ex quatuor urbibus maximis constaret, quæ *Insula*, seu *Nasus*, Νᾶσος, Νῆσος, vel *Ortygia, Acradina* (Ἀκράδινη, Plut. in Marcello, p. 308, et Diodor. XI, 68; XIV, 64), *Tyche* et *Neapolis* dicebantur: unde *quaduplices Syracusæ* ap. Auson. de urbib. XI, 1. De hisce partibus v. Cic. Verr. IV, 53, et Liv. XXV, 24 sqq. Iis ab aliis additur quinta, *Epipolæ*, urbs

163^N præruppta et minus habitata, quam Dionysius muro circumdatam Syracusis adjunxit. Vid. Diodor. XIV, 19. Inde Syracusæ πεντάπολις ap. Strab. VI, p. 186 al., 270 al., 415. Florus vero triplicem urbi murum totidemque arces tribuit, lib. II, c. 6. Cf. Dorvill. Itin. Sic. p. 177 seq., et Schweigh. ad Polyb. VIII, 5. De Syracusis hujusque oppidi situ, portu, etc., vide *Bartels Briefe über Calabrien und Sicilien*, tom. III, p. 76... 148.

163 Sed ferri languebat amor: sedare monendo
Pectora cæca virum, atque iras evellere avebat.

182 seq. Eadem fuit mens Henrici IV, quum Lutetiam obsideret:

*Eux seuls voulaient se perdre, il voulut les gagner.
Heureux, si sa bonté, prévenant leur audace,
Forçait ces malheureux à lui demander grace!
Pouvant les emporter, il les fait investir,
Il laisse à leurs fureurs le temps du repentir.*

Voltaire, *Henriade*, ch. X. ED.

Nec (renuant si forte sibi, et si mitia malle
Credant esse metum) laxis servatur omissa 185

Obsidio claustris: quin contra intentior ipse
Invigilat cautis, frontem inperterritus, armis;
Et struit arcana necopina pericula cura.

164 Haud secus Eridani stagnis ripave Caystri 190
Innatat albus olor, pronoque immobile corpus
Dat fluvio, et pedibus tacitas eremigat undas.

184 sq. Obsidio quamvis remissa, tamen non est neglecta, si forte Syracusani monitis Marcelli morem non gerant, eumque existiment propter metum mitius agere; Ern. Præivit Gron. Obs. III, 7, ubi h.l. ita inlustravit: «*Nec omissa*, et non remissa (ut *omissus* adject. pro *negligens* apud Terent. Heaut. V, II, 9, et Adolph. V, III, 44), sive diligens, laxis et remotioribus ab urbe claustris, obsidio servatur (ut *vigilias servat* ap. Senec. de tranq. an. c. 3) a Marcello, si forte repellant sese, et, quod solet fieri, credant diffidentia virium pacem obferri a Romanis.» Lefeb. hæc notavit: «*Metum*: non absimile quod Galli in Justino, lib. XXIV, 5.» *Brevi sensurum*, etc. Nemo autem Marcello moderatior. Vide Val. Max. IV, I, 7: in voc. *servatur* frustra tiantur Gron. et alii. Locus clarus desumitur e verbis Liv. XXIV, 36: «ne frustra adsidendo spectandoque obsidionem sociorum tempus tereret.» Sed ibi de Himilcone et longe alia re sermo est. — **188. necopina**, ut IX, 98. — *pericula struit arcana cura*, quatenus omnia ad obpugnandam urbem necessaria instruxerat, ut præsto essent, quum primum iis opus haberet: quam secretam Marcelli curam et tacitam machinationem poeta illustrat **v. 189 seq.** consuetudine oloris, qui, quamvis immobili corpore undis innatans, tamen sub aqua pedibus agitandis remigare solet; Ern. De tali comparationem genere, conf. **ad VII, 139 sq.**, et **XIII, 24 sqq.**

164^N

Interea, dum incerta labat sententia clausis,
Exciti populi atque urbes socia arma ferebant:
Incumbens Messana freto, minimumque revulsa
Discreta Italia, atque Osco memorabilis ortu: 195

192. Livius, XXIV, 35... 39, memorat, Marcellum, Syracusis obsidione clausis, cum tertia fere exercitus parte profectum esse ad recipiendas urbes Siciliæ, quæ in motu rerum ad Pœnos defecissent. Hinc poeta, more suo, singula recenset oppida, quæ et Punicarum (**v. 194... 247, 258... 276**) et Romanarum partium (**248... 257**) fuerint, in quo fere arbitrium suum sequitur. Cf. **ad III, 222 sqq.**, et **VIII, 356 sqq.**

194 sq. *Messana, Osco memorabilis ortu*; v. **ad I, 662.** — *Incumbens freto*, ad fretum Siculum sita, ubi Sicilia ab Italia *minimum discreta* est, distat. — *revulsa Italia*; v. sup. **ad v. 11 sqq.**

165 Tum Catane, nimium ardenti vicina Typhæo,
Et generasse Pios quondam celeberrima Fratres,
Et, cui non licitum fatis, Camarina, moveri.

196. *Catane*, Κατάνη, seu *Catina* (v. Var. Lect.), *nimium vicina* (ut simil. loc. Virg. Ecl. I, 28) *ardenti Typhæo*, h.e. Ætnæ, quæ huic giganti inposita credebatur. Vid. **ad VIII, 540.** «Ætna mons ultra solitum exarsit, et torrentibus igneis superfusis lateque circumfluentibus Catanam, urbemque finesque ejus obpressit,» Oros. V, 13. Cf. Diodor. IV, et Strab. VI, pag. 185. al., 269 al., 412. Plura de hoc opp. v. in Dorvillii Sicula, c. 13, et Cluveri Sicil. ant. I, 9. — **197.** *Pios Fratres*, Amphinomum et Anapiam, seu Anapin et Anapum, qui parentes suos humeris sublatos per medias Ætnæ flammam portarunt. Vid. Strab. l.c. Conon. Narr. 43; Senec. de Ben. III, 37; Solin. c. 11; Val. Max. V, IV, 4; Claud. Idyll. 7 de Piis Fratribus (ubi vid. Barth. N. Heins. et Gesn.); Salmas. Exerc. Plin. p. 78; Olear. ad Philostr. vit. Apollon. Tyan. I, 17, et Cluveri Sic. ant. I, 9. De Piis Fratribus, Amphinomo et Anapia, singulari nuper libello egit clarissimus Roos. — **198.** Verba Virg. Æn. III, 700, ubi Servius hæc notavit: «*Camarina* palus est juxta ejusdem nominis oppidum; de qua quodam tempore, quum siccata pestilentiam creasset, consultus Apollo, an eam penitus exhaurire deberent, respondit: Μη κίνει Καμαρίναν, ἀκίνητος γὰρ ἀμείνων· quo contempto, exsiccaverunt paludem, et carentes pestilentia, per eam partem ingressis hostibus, pœnas dederunt.» Cf. Heyne ad Virgil. l.c. Cluver. Sic. ant. I, 14; Vib. Sequest. p. 275 sq., ed. Oberl. et *Brydon's Travels through Sicily and Malta*, qui noxias hujus paludis (*Lago di Camarana*) exhalationes etiam nunc procul in locis, qui mille passus distent, sentiri testatur.

165^N

Tum, quae nectareis vocat ad certamen Hymetton,
Audax Hybla, favis, palmæque arbusta Selinus: 200

Et, justi quondam portus, nunc litore solo
Subsidium infidum fugientibus æquora, Myle.

166 Nec non altus Eryx, nec non et vertice celso 205
Centuripæ, largoque virens Entella Lyæo,

Entella, Hectoreo dilectum nomen Acestæ.

199 sq. Vid. sup. ad v. 26. — **200.** *Selinus*, nunc *Selinonte*, ad Fluv. ejusd. nominis, prope Lilybæum, urbs a Syracusanis condita, et ab Hannibale diruta, sed ab Hermocrate restituta. — *palmæ arbusta*; vid. Var. Lect. — **201 sq.** *Mylæ*, vel potius *Mylæ* (v. Var. Lect.), urbs marit. prope Pelorum, de qua vid. Plin. II, 98; III, 8; Suet. Aug. 16; Vellei. II, 79; Polyb. I, 9 et 23; Appian. b. civ. V, 105... 116; Cluver. Sic. II, 5, αὶ Μύλαι λιμῆν ap. Scylac. pag. 10. Ibi naufragium fecit Ulysses, de quo v. Scalig. ad Phot. c. 190. — De Mylarum portu vid. Sen. Nat. Quæst. III, 26, extr. Ed.

166N **203.** *Eryx* opp. ad radices Erycis montis, in quo templum Veneris Erycinæ. Cf. ad VI, 697; Polyb. I, 55 et 58 seq.; II, 7; Strab. VI, pag. 188. — *altus*; nam Eryx maximus Siciliæ mons post Ætnam. Vid. Polyb. et Strab. ll.cc. — **204.** *Centuripæ* XII M.P. ab Ætna, si fides habenda Itiner. Anton. p. 93. Conf. Cluver. Sic. Ant. II, 6, et Dorvillii Sicula, p. 167, qui urbem (hod. *Certolibi*) in jugis Ætnæis ponit. Vid. et V.L. et Cic. orat. frument. c. 45. — *Entella* ad Crimissum fl. *largo virens Lyæo*, vino abundans. Conf. Cluv. Sic. ant. II, 12; Cic. l.c. cap. 6 et 43. — **205.** Cf. Virgil. Æn. V, 387 seq. ibique Heyne in Exc. III, ubi monet, Siliium sequi Maronis fidem, secundum quam Entellus inter ceteros Acestæ comites ante Æneæ tempora in Siciliam venerit eique junctus fuerit amicitia.

Non Thapsos, non e tumulis glacialibus Acræ
Defuerunt: Agyrina manus, geminoque Lacone
Tyndaris adtollens sese adfluit: altor equorum
167 Mille rapit *turmam*, atque hinnitibus aera flammam,
Pulveream volvens *Agragas* ad inania nubem.

210

206. *Thapsus* peninsula, non procul Syracusis, cum oppido. Vid. Steph. Byz.; Thucyd. VI, p. 478; Heyne ad Virgil. Æneid. III, 689, et Cluv. Sic. ant. I, 11. — *Acræ*, a Syracusanis conditæ prope mare Ionium et Pachynum prom. Cf. Steph. Byz., Thucyd. VI, pag. 413, et Cluver. II, 10, *e tumulis glacialibus*, propter situm editiorem, quem ipsum quoque urbis nomen indicat. — **207.** *Agyrina manus*; v. Var. Lect.

167N — **208.** *Tyndaris*, Τύνδαρις, seu Τυνδάριον, ad Heliconem amnem, de quo v. Diodor. XIV, 79, et Cluver. II, 5. — *ad tollens sese*, superba (ut XIII, 224), h.e. clara origine: nam nomen deducitur a *gemino Lacone*, Castore et Polluce, *Tyndaridis*, *Tyndarei* et Ledæ filiis; quo significatur oppidum a Laconibus conditum. — *adfluit*, copiose, multis cum copiis advenit, ut ap. Virg. Æn. II, 796; Liv. XXXIX, 31 al. Cf. ad VIII, 604. — *Agragas* (v. 210), vel rectius forte *Acragas*, mons et oppidum in eo, quod vulgo *Agrigentum* dicitur, et adcuratissime describitur a Polyb. IX, 27. Cf. idem I, 17 sqq.; II, 7; XII, 25. — *altor equorum Agragas*, ut ap. Virg. Æneid. III, 704, ubi v. Heyne. Agrigentinos ad ἵππομανίαν usque equos aluisse, monet Ernesti coll. Plin. VIII, 42 seu 64: «Agrigenti complurimum equorum tumuli pyramides habent.» — **209.** *rapit*; v. ad IV, 218. — *hinnitibus aera flammæ*, ut *cælum*, vel *urbem clamoribus incendere*, dixit Virg. Æn. X, 895, et XI, 147, ad quæ loca v. Heyne. — **210.** *Pulveream volvens nubem*, ut II, 174. — *ad inania*, in cælum, seu aerem. Cf. Ind. et sup. ad I, 97.

Ductor *Grosphus* erat, cujus cælata gerebat
Taurum parma trucem, pœnæ monimenta vetustæ.
Ille, ubi torreret subjectis corpora flammis,
Mutabat gemitus mugitibus; actaque veras
168 Credere erat stabulis armenta effundere voces.
Haud inpune quidem: nam diræ conditor artis
Ipse suo moriens inmugit flebile tauro.

215

211 sqq. *Grosphus Ductor* Agrigentinarum, in clipeo gerens cælatam effigiem tauri Phalaridis, tyranni Agrigentini. Cf. ad I, 407. Taurus ille æneus fuit et tanta arte factus, ut, si homines in eum inclusi lente subdito igni torrerentur sonumque lugubrem ederent, mugitus tauri audiretur: Perillus vero, *conditor diræ artis*, h.e. inventor tauri artificiosi, primus in eo inclusus est. Hæc vel tironibus nota ex Ovid. A. A. I, 653 sq., et Trist. III, XI, 41 sqq.; Plin. XXXIV, 8; Cic. Verr. IV, 33 et al. Ea falso in fabulas relata esse a Timæo, docet Diodor., XIII, p. 211. Sed mirum esse Silianæ phantasie lusum, quo res remotissimæ ex improviso adreptæ, et satis quidem apte, junguntur, bene monet Ernesti.

168N

215. *Credere erat*, ut I, 163.

Venit, ab amne trahens nomen, Gela; venit
Halæsa,
Et, qui præsentem domitant perjura, Palici,
Pectora supplicio; Trojanaque venit Acesta;
Quique per Ætnæos Acis petit æquora fines,
Et dulci gratam Nereida perluit unda.
169 Æmulus ille tuo quondam, Polypheme, calor,
Dum fugit agrestem violenti pectoris iram,
In tenues liquefactus aquas evasit et hostem,
Et tibi victricem Galatea inmiscuit undam.

220

225

218. *Gela fluvii cognomine dicta* ap. Virg. Æneid. III, 702, ubi v. Heyne. Conf. Oberlin. ad Vib. Sequestr. p. 116 sq. *Halæsa* ad Halæsum fluvium. Vid. Var. Lect. — **219.** *Palici gemelli*, Jovis et Ætnæ Nymphæ, vel Thaliæ filii, deorum loco culti et a terra, quæ gravidam hauserat matrem, ut tutam a Junonis ira eam præstaret, in lucem editi juxta duo stagna (λίμνας, seu κρατήρας Παλίκων, *Dellos*), per quæ jurari solebat, et quorum aqua mergebantur perjuri. Vide Macrobr. V, 19; Diodor. XI, 89; Serv.; Cerda et Heyne ad Virgil. Æn. IX, 585; Heins. et Burm. ad Ovid. ex P. II, x, 25, et Met. V, 406; Berkel. ad Steph. Byz. p. 618; Cluver. Sic. II, 9; Salmas. ad Solin. pag. 73; Olear. ad Philostr. Apoll. Tyan. I, 6; Fazelli Rer. Sicul. Dec. I, L. III, c. 2. — *Palici*, h.l. pro incolis Palicæ urbis, juxta fanum, oraculum et stagna vel lacus Palicorum, nec longe ab Eryce sitæ. De *Palicis* eorumque matre Thalia, nympha Siciliæ, conf. Wernsdorf in Poet. minor., tom. IV, p. 820 sq. — **220.** *Trojana Acesta*; v. sup. ad v. 45 et 205. — **221.** *Acis* fl. (nunc *Aci*, *Iaci*, *Chiaci*) qui decurrit ab Ætna et in mare fluit. — **222... 226.** In hunc fluvium *Galatea*, *Nerei* filia, Acin, puerum formosum, quem amabat, convertisse fingitur, quum Polyphemus, ejusdem Nymphæ

amore captus, eum saxo ingenti percussisset. Fabula nota ex Ovid. Met. XIII, 750... 897. Cf. Cluver. Sic. ant. I, 9, et Casaub. lectt. Theocr. c. 2. —*perluit* et mox *inmiscuit*, quia in undas conversus Nereidi se miscuit. —**223. calor**, amori.

Nec non qui potant Hypsamque Alabimque sonoros,
Et perlucem splendenti gurgite Achaten:
Qui fontes, vage Chrysa, tuos, et pauperis alvei
Hipparin, ac facilem superari gurgite parco
Pantagiam, rapidique colunt vada flava Symæthi.

230

170

227. *qui potant*; v. ad VIII, 367 et 564. —*Hypsa*, magnus fluvius, qui, in Panormitanis montibus ortus auctusque Crimiso, seu Crimisso, non longe a Selinunte in mare fluit. Duplex Hypsa videtur fuisse apud Siculos, alter Agrigento, Selinunti alter vicinus; N. Heins. et Cluver. I, 15 et 18. —*Alabis*, vel potius *Alabus* fluvius, inter Mylas et Megaram. Vid. Var. Lect. et Cluver. I, 11. —**228.** *Achates* fl. inter Gelam et Camarinam. —*perlucem splendenti gurgite*, quoniam in eo, vel, si Plinio, XXXVII, 10, et Solino, c. 5, fides habenda, ad ejus ripas primum reperta est achates gemma. Confer Cluver. I, 15. —**229.** *Chrysas* fl. per Agyrinorum Assorinorumque agros fluens. Vid. Cluver. II, 7; Diodor. XIV, 96; Vib. Seq. et Cic. Verr. IV, 44, ubi Ursinus monet, hoc nomen sine adspiratione legi in numismate, quod ipse possideat. Sic quoque *Crysas* reperiri in numo æreo apud Parutam sub tit. *d' Asaro*, docet nos N. Heins. —**230.** *Hipparis* fl. qui in Camerinum lacum se exonerat et ἀστήρικτος dicitur Nonno in Dion. XIII, 317, ut h.l. *pauperis alvei*: cujusque etiam meminit Pindarus et numus Camarinæ civitatis ap. Ursin. in not. ad rei rusticæ scriptores; N. Heins. Cf. Cluver. I, 14. —*facilem* cum inf. pass. sæpe occurrit; Luc. II, 656; Tac. Hist. IV, 39, etc. ED. —**231.** *Pantagias* parvus fl. hodie *Fiume di Porcari*. Vid. Heyne ad Virg. Æn. III, 689. —Vide et Ovid. Fast. IV, 469, et Claudian. Rapt. Pros. II, 58. ED. —*Symæthus* (nunc *Giaretta*) maximus fl. Siciliæ.

170N

Litora Thermarum, prisca dotata Camena,
Armavere suos, qua mergitur Himeram ponto
Æolio; nam dividuas se scindit in oras;
Nec minus occasus petit incita, quam petit ortus.
Nebrodes gemini nutrit divortia fontis,
Quo mons Sicania non surgit ditior umbræ.

235

232. Hunc locum docte ac copiose inlustravit Drak. e cujus notis hæc excerpisse sufficiat: «Silius *Thermas* Himerenses respicit, biennium post Himeram urbem ab Hannibale, Gisgonis filio, excisam, A.U.C. CCCXLIII a Pœnis conditas (v. Diodor. XIII, 79) ad ejus nominis fluvium (Cic. Verr. II, 35), qui in *pontum Æolium*, h.e. Tuscum, seu Tyrrhenum, in quo sunt insulæ Æolides, decurrit (cf. Cluver. Sic. II, 3), non, quod Salm. Exerc. Plin. pag. 80 statuebat, ad alterum flumen Himeram, in Libycum mare influens. Verba autem *prisca dotata Camena* non, quod Dausq. putabat, ad Stesichori statuum Thermis positam (v. Cic. l.l.), vel ad arundines Thermitanas, unde tibiæ fiebant (Solin. c. 11), sed ad ipsum Stesichorum, domo Himeræum, referenda esse, recte docuerunt N. Heins. et Salmas. Exerc. Plin. p. 82.» De Stesichoro, summo poeta lyrico, Himeræ nato, cf. Jani ad Horat. Od. IV, ix, 8; Ælian. V. H. V, 26, et Conon Narr. 42. *Thermæ* autem illæ nunc *Termini* dicuntur. —**234... 237.** Nam duo hujus nominis fluvii sunt, qui ex diversis *fontibus* in *Nebrode* monte (v. Grat. Cyneg. extr. Solin. c. 5 et 11; Cluver. II, 11) oriuntur et in contrarias partes currunt. Alter Himeram in septemtrionem, alter in austrum fluit, et ille nunc *fiume grande*, seu *fiume di Termini*, hic *fiume salso* vocatur, si fides habenda Cluver. Sic. ant. II, 3 et 11.

171

Henna Deum lucis sacram dedit ardua dextram:
Hic specus, ingentem laxans telluris hiatum,
Cæcum iter ad manes tenebroso limite pandit,
Qua novus ignotas Hymenæus venit in oras.
Hac Stygius quondam, stimulante Cupidine, rector
Ausus adire diem, mæstoque Acheronte relicto
Egit in inlicitas currum per inania terras.
Tum rapta præceps Hennæa virgine flexit
Adtonitos cæli visus lucemque paventes
In Styga rursus equos, et prædam condidit umbris.

240

245

238. Conf. ad I, 93 et inpr. Cic. Verr. IV, 48; Diodor. V, 3; Ovid. Met. V, 385 sq., et Claud. de raptu Pros. —*Henna ardua*, in loco edito sita. Vid. Cic. et Diodor. ll.cc. —*sacram dextram* paulo argutius de militibus ex Henna, religione et cerimoniis Proserpinæ sacra, ad bellum excitis; Ern. —*dextram*, vel potius *dextras*, milites, ut passim. Vid. Ind. et ad XI, 539. —*Sacri* proprie sunt *luci*, de quibus, ut et de *specu*, Plutone et raptu Proserpinæ, v. Cic. et Diodor. ll.ll.

171N

242 sq. Cf. VII, 689 sq. —**243.** *adire diem*; v. ad XIII, 708. —*mæsto*, ut al. tristi, inamabili. —**244.** *inlicitas terras*; vid. ad III, 501, et Intpp. ad Val. Fl. I, 197 et 627. —*inania*; v. ad I, 97.

246. Cf. V, 617 sqq. et ibi not.

172

Romanos Petræa duces, Romana petivit
Fœdera Callipolis, lapidosique Enguion arvi,
Hadranum, Ergetiumque simul, telaque superba
Lanigera Melite, et litus piscosa Calacte,
Quæque procelloso Cephalœdias ora profundo
Cæruleis horret campis pascentia cete,
Et qui, conreptas sorbentem vorticis haustu,
Atque iterum e fundo jaculantem ad sidera, puppes,
Tauromenitana cernunt de sede Charybdim.
Hæc Latium manus et Laurentia signa movebat.

250

255

248. *Petræa*, Petra, hod. *Petraglia*. Cf. Var. Lect. *Callipolis* urbs incerti situs, quam cum oppidis prope fretum, et in orientali latere situs conjungunt Marcian. Heracl. p. 12, et Herodot. VII, 155. Conf. Cluver. II, 13. —**249.** *Enguini*, Ἐγγύιον, Plut. in Marcello, pag. 309; Ἐγγυον, Ptol. et Diodor. XVI, 78; hod. *Gangi*, inter Himeram et Symæthum fluvios, unde Ἐγγυῖνοι Steph. *Enguini* Plin. III, 8. *Engyni* apud Cic. in Verr. III, 43; IV, 44; V, 72. Cf. Cluver. II, 11. —**250.** *Hadranum*, seu *Adranum* (nunc *Aderno*), a Dionysio conditum, ad radices Ætnæ. Vide Stephan. Byz. et Diodor. XIV, 38. *Ergetum* circa Symæthum et Chrysam, hod. *Citadella*. Cf. Var. Lect. —**251.** *Melite* (nunc *Malta*) ins. inter Siciliam et Libyam, diversa ab illa, quæ in mari Hadriatico ad oram Dalmatiæ sita est, et hodie *Meleda* vocatur. Cf. Intpp. ad Acta Apost. XXVIII, 7. Ejus linteamina subtilissima laudat Diodor. V, 12; *Melitenses vestes*, e gossypio factas, et *textrinum* Cic. Verr. II, 72, et IV, 46. —*tela superba Lanigera* ut fere sup. III, 374. —*Calacte*; vide Varias Lectiones. —**252.** *Cephalædis*, seu *Cephalædium*, opp. maritimum inter Thermas Himerenses et Alæsam in boreali insulæ latere; Cell. De hoc oppido et ad illud cetariis v. Cluver. II, 4. —*ora horret cete*; propr. cete horrent ad oram in mari. Conf. ad I, 423. —**253.** *Cæruleis campis*, ut *æquor maris* et *campi liquentes* ap. Virg. Æn. II, 780; VI, 724, vel *humentes* inf. v. 368. —**254 sqq.** Conf. ad II, 306 seq.; Strab. VI, p. 185 al., 268 al., 411; Senec. Epist. 79, et Pacati panegy. c. 26; vid. et Heins. ad Ovid. Amor. II, xvi, 26. —*qui... cernunt*, Tauromenitani. —**256.** *Tauromenium* (hod. *Taormina*) urbs in orientali ora Siciliæ sita, et in Tauro monte condita, quæ vino ac marmore inclaruit, et, Naxo excisa, ejus incolis aucta est. Vid. Diodor. XIV, 60; XVI, 7; Sallust. fragm. lib. V; Cluver. I, 7.

257. *Hæc manus*, hi populi antea enarrati, *Latium et Laurentia signa movebat*, pro Romanis arma gerebant et militabant; Ern. —*Laurentia signa*; v. ad I, 110.

173 Cetera *Elissæis* aderat gens Sicana votis.
Mille *Agathyrna* dedit, perflataque *Trogilos* Austris,
Mille *Thoanteæ* sedes *Facelina* Dianæ.
174 *Tergemino* venit numero fecunda *Panormos*;
Seu silvis *sectere* feras; seu *retibus* æquor
Verrere, seu cælo libeat traxisse volucrem.

260

173N **258.** *Elissæis votis*, Pœnis. Vid. I, 81. —Alludit ad Æn. IV, 622 sqq. Ed. —**259.** *Agathyrna*; Ἀγάθυρνα, Polyb. ap. Steph. *Agathyrnum* Plin. Ἀγάθυρνον Diodor. V, pag. 991 ab *Agathyrno* rege; Ἀγάθυρσον corrupte Strab. et Ἀγαθύριον Ptol. ad fluvium cognominem, inter Messanam et Panormum, ubi nunc S. Marci opp. *Trogilos*, Τρώγυλος, opp. Syracusis et mari vicinum (v. Thucyd.), cum portu (v. Liv. XXV, 23), unde *perflata austris*. —**260.** *Thoanteæ Dianæ*; v. ad IV, 769. —*sedes Facelina*, fanum Dianæ F. inter Mylas et Naulochum, non longe a Peloro prom. Cf. Var. Lect. Locum designat Appianus B. Civ. V, 116. Ἀρτεμισιον, πολίχνη βραχυτάτη, ἐν ἣ φασὶ τὰς ἡλίου βοῦς γενέσθαι, unde ap. Ovid. Fast. IV, 486: *Sacrorum Melan pascua læta boum*: nam Melas oppidum præterfluit, idemque *Phacelinus* dictus. «Phacelinus Siciliæ juxta Peloridem, confinis templo Dianæ:» Vib. Sequest. ed. Oberlin. p. 170 sq. *Panormos* (hod. *Palermo*) urbs condita a Phœnicibus (Thucyd. VI), et colonia Rom. (Strab. VI) cum portu peropportuno ad adpellendum, unde nomen adcepit a πάνυ ὀρμή. Hinc et *Panhormus* seu *Panhormum* dicitur, p.m. ap. Plin. III, 8, et *Panhormitani* in lapidibus vetustis ap. Spon. p. 176 et al. ut spiritus voc. ὀρμή seu ὄρμος exprimitur.

174N **261.** *Tergemino numero*, tribus militum millibus. —*fecunda* omnis generis animalibus, feris, piscibus, volucibus; quod mox poeticis coloribus adumbratur. —**262 sq.** *Verrere æquor retibus*, unde rete *verriculum*, *everriculum*. Conf. ad XI, 472 in Var. Lect. et Bentl. ad Horat. Sat. II, III, 235. Vide quoque Servium ad Æn. I, 59. Ed. —**263.** *cælo traxisse*, h.e. deducere, ut *trahere crescente arundine prædam* dixit Martial. IX, 54, de quo aucupio cf. sup. VII, 674 seq.

Non *Herbesos* iners, non *Naulocha* pigra pericli
Sederunt; non frondosis *Morgentia* campis
Abstinuit *Marte infido*: comitata *Menæis*
175 Venit *Amastra* viris, et parvo nomine *Tisse*,
Et *Netum*, et *Mutyce*, pubesque liquentis *Achæti*.

265

264. *Herbesos*, seu *Erbessus* (v. Var. Lect.) ad fontes Anapi, qui in portum magnum Syracus. effluit, ubi nunc *Cryptæ*, *la Grotte*, si fides habenda *Fazello*, Rer. Sic. I, 10; Cluverus (Sic. ant. II, 10 et 11) duplex hujus nominis oppidum in Sicilia fuisse putabat, alterum supra Agrigentum inter *Acragantem* *Halycumque* amnes, quod ex Polyb. I, 18, alterum Syracusis vicinum, quod ex Liv. XXIV, 30, colligebat. Hæc tamen conjectura parum probabilis videbatur *Cellar. Geogr. T. I, p. 810 sq. Naulocha*, al. *Naulochus*, seu *Naulochum*; et Νάυλοχοι, Appian. B. Civ. lib. V, 116 et 121, prope Pelorum prom. cum statione navium, unde nomen adcepit. Cf. Suet. Aug. 16 et 101. —*non iners* et *pigra pericli*, ut *piger militiæ* apud Horat. Epist. I, II, 124 h.e. non pigra ad periculum in bello subeundum. Sic *piger in militia* dixit Cic. ad Div. VII, 17, et *gens pigerrima ad militaria opera*, h.e. ignava, inbellis, Liv. XXI, 25. —**265.** *Sederunt*; v. ad III, 142, et X, 597. —*Morgentia* (vid. Var. Lect.), supra ostium Symæthi non longe a mari. —**266.** *Marte infido*, bello ancipiti, vel, ut Marsus exponit, pro infidis Pœnis. —*Menæis viris* a Μέναις opp. quod lacui *Palicorum* subjacebat inter Syracusas et Hennam, Μεναι, Steph. Μέναινον Diodor. XI, 78; hodie *Meneo*. Hinc *Menenii*, Cic. Verr. III, 43. *Menanini*, Plin. III, 8; ΜΕΝΑΝΙΝΩΝ, ΜΕΝΑΙΝΩΝ et ΜΗΝΑΙΝΩΝ in numis *Parutæ*; forte et *Goltzii*. —**267.** *Amastra* ad *Halæsum* fl. Ἀμιστρατος, vel Ἀμείστρατος, Steph.; Μυτίστρατον, Polyb. I, 24; Μουτίστρατον, Zonar.; Μύστρατον, Diod. in Eclog. p. 876; hod. *Mistretta*. —*Tissa* ad radices Ætnæ, nunc forte *Randazzo*. —*parvo nomine*, ut ap. Cic. Verr. III, 38 pr., *perparva et tenui civitate*. Cf. ad XIII, 5. —Vide Ptolem. lib. III, cap. 4. Ed. —**268.** *Netum*; Νέητον, Ptol. nunc *Noto*, *Citta ingeniosa*, prope *Pachynum*. —*Mutyce*; Μοτούκα, Ptol. III, 4; Μότυκα et Μότικα al. hodie *Modica*, inter Syracusas et *Pachynum*. Cf. Cluver. II, 10; Hard. ad Plin. III, 8; Græv. et Ern. ad Cic. Verr. III, 43 —*liquentis Achæti*; v. Var. Lect.

176 Sidonios *Drepane*, atque undæ clamosus *Helorus*,
Et mox servili vastata *Triocala* bello,
Sidonios *Arbela* ferox, et celsus *Ietas*,
Et bellare *Tabas* docilis, *Cossyraque* parva,
Nec major *Megara* *Mute* concordibus ausis

270

Juvere, et strato Gaulum spectabile ponto,
Quum sonat Halcyones cantu, nidosque natantes
Inmota gestat, sopitis fluctibus, unda.

275

269. *Sidonios*, Pœnos, *juvere Drepane, Helorus*, etc. — *Drepane*, vulgo *Drepanum* (Δρέπανον et τὰ Δρέπανα, Polyb. I, 41, 46, 55; *Drepanis* Anton.), prom. et opp. Conf. Cluver. II, 1; Virg. *Æn.* III, 707 sq. — *Helorus* fluvius, præter opp. ejusdem nominis, et inter specus primum rupesque exesas procurrens, unde *clamosus undæ*. Vid. Heyne ad Virg. *Æn.* III, 698, et Cluver. I, 13. Cf. sup. ad III, 471, et IV, 524. — **270.** *Triocala* opp. mediterr. inter Crimissum et Himeram fl. Τριόκαλα, Diod. in Ecl. I. XXXVI, p. 913; Τριόκαλα, Ptol. III, 4; Τρίκαλα, Steph.; ΤΡΙΑΚΑΛΑ in numis Parutæ; hod. *Troccoli*; unde *Triocalini*, Plin. III, 8, et Cic. Verr. V, 4. — *mox servili vastata bello*, arx belli a servis capta et summa vi diruta. Vid. Diodor. I.c., et Cluver. II, 12. — **271.** *Arbela ferox*; v. Var. Lect. — *Ietas*; Ἰεταί, Steph. nunc *Iato*, ad Crimissum fl. in excelso monte, unde *celsus*, ut *ardua* v. 238. Hinc *Ietenses* ap. Plin. III, 8, ubi vide Harduin. — **272.** *Tabas*; v. Var. Lect. — *Cossyra parva* ins. inter Siciliam et Africam, hod. *Pantalarca*. Κόσσυρα Ptol. IV, 3 extr. Κόσσυρα Strab. VI, pag. 191. COSSURA in numis ap. Parutam et Holsten. ad Steph. Κόσσυρος Scyl. ac Steph. *Cosyra* Mel. II, 7. *Cosyra*, Plin. III, 8; V, 7, et Ovid. Fast. III, 567, ubi v. Heins. et Burm. Nullam ejus mentionem fecit Cluver. qui eam forte ad Africam retulit. — **273.** *Megara*; v. sup. ad v. 26. — *Mute*; v. Var. Lect. — **274.** *Gaulum*, al. *Gaulos*, ins. Siculi maris prope Meliten, Pachyno adversa. Γαῦλος πελαγία καὶ λιμέσιν εὐκαίρως κεκοσμήνη, Ποινίκων ἄποικος, Diodor. V, 12. Hinc et *strato ponto*, plano et tranquillo mari. Vid. ad III, 55, in Var. Lect. — **275.** «Halcyone avis paulo amplior passere, colore cyaneo ex parte majore, tantum purpureis et candidis admixtis pennis, collo gracili ac procero: quam videre rarissimum est, nec nisi Vergiliarum occasu et circa solstitia brumamve, nave aliquando circumvolata statim in latebras abeuntem. Fetificans bruma, qui dies halcyonides vocantur, placido mari per eos et navigabili, Siculo maxime;» Plin. X, 32, ubi v. Harduin. et ad II, 47. Conf. Intpp. ad Virg. Georg. I, 399; Plaut. Casin. Prol. vers. 26, et Pœn. I, II, 143; Varr. L. L. VI, 5.

176N

177

Ipsa Syracusæ patulos urbs incluta muros
Milite conlecito variisque inpleverat armis.
Ductores facilem inpelli, lætamque tumultus
Vaniloquo plebem furiabant insuper ore:

280

177N

277 seq. *Ipsa urbs incluta Syracusæ inpleverat patulos muros*, ibi multi milites conscripti erant, qui Pœnis auxilio mitterentur. Verba *patulos muros* ad magnitudinem urbis spectant. Πεντάπολις ἦν τὸ παλαιὸν, ἑκατὸν καὶ ὀγδοήκοντα σταδίων ἔχουσα τὸ τεῖχος, Strab. VI, p. 186 al., 270 al., 415. Hinc et *mox vers. 281.* — *quatuor arces*, urbes, de quibus v. supra ad v. 181.

280. *furiabant*; v. ad VII, 617.

Numquam hoste intratos muros, et quatuor arces,
Et Salaminiacis quantam Eoisque tropæis
Ingenio portus urbs invia fecerit umbram,
Spectatum proavis: ter centum ante ora triremes
Unum naufragium, mersasque inpune profundo
Clade pharetrigeri subnixas regis Athenas.

285

178

281. Verba ductorum, qui dicunt: in hujus urbis mœnia ac portus numquam penetrasse hostem, et a *proavis spectatum* esse, h.e. majores vidisse, *quantam umbram fecerit urbs* hostibus *invia* (ut inf. *vers. 639*) *tropæis Salam. Eoisque*, h.e. quantopere obscuraverit gloriam victoriæ, ab Atheniensibus de Xerxe, rege Eoo, Orientis, ad Salamina reportatæ; horum naves *ter centum ante ora* proavorum *unum naufragium*, unam cladem fuisse, h.e. omnes periisse, vel *ter centum triremes... unum naufragium...* ipsasque *Athenas* quasi *mersas* esse mari. Intpp. bene comparant locum Cic. Verr. lib. V, 37, quem Silius expressit: «Quo Atheniensium classis sola post hominum memoriam CCC navibus vi ac multitudine invasit: quæ in eo ipso portu, loci ipsius portusque natura (ut h.l. ingenio portus), victa atque superata est. Hic primum opes illius civitatis victæ, comminutæ depressæque sunt: in hoc portu Atheniensium nobilitatis, imperii, gloriæ naufragium factum existimatur.» De bello, quod Athenienses, ducibus Demosthene et Nicia, cum Syracusanis gesserunt, tempore belli Peloponnesiaci, et in quo bis victi sunt a Gylippo, qui Spartanis, Syracusanorum sociis, præerat, v. Justin. IV, 4 et 5; Thucyd. VII, 2 sqq.; Diodor. XIII, 7 sqq.; Plut. in Nicia et al. De duplici vero *portu* Syracusano Cic. Verr. IV, 52; V, 37, et Dorvill. ad Charit. p. 282 et 598. — **283.** *Ingenio*, ut IV, 91, ubi v. not. — **285 sq.** *Unum naufragium*, ut fere *tumulus* supra I, 50, ubi v. not. — *mersas profundo Athenas*, δεινῶς de Atheniensibus, ad interuersionem cæsis. — **286.** *subnixas* ut sup. VIII, 243, ubi v. not. — *pharetrigeri regis*, Xerxis, regis Persarum. Persæ ac Parthi proprie *pharetrigeri* ac *pharetrati* dicuntur. Conf. Intpp. ad Virg. Georg. IV, 290.

178N

Flammabant vulgum geniti Carthagine fratres,
Pœni matre genus; sed quos, sub crimine pulsus
Urbe Syracosia, Libycis eduxerat oris
Trinacrius genitor, geminaque a stirpe parentum
Astus miscebant Tyrios levitate Sicana.

290

287 seq. *fratres*, Hippocrates et Epicydes, prætores, *flammabant vulgum*, de quo v. Liv. XXIV, 26 sq. Hi «nati Carthagine, sed oriundi ab Syracusis exsule avo, Pœni ipsi materno genere,» Liv. ibid. c. 6. Cf. Polyb. VII, 2. — **288.** *sub crimine*, sub prætextu criminis, Burman. et Drak. coll. Suet. Ner. 35, et Tac. Hist. II, 26. — **289.** *eduxerat*, et genuerat et educaverat; Lefeb. — **291.** *levitate Sicana*; cf. sup. ad v. 31.

Quæ cernens ductor, postquam inmedicabile
visum
Seditio, atque ultro bellum surgebat ab hoste,
Testatus Divos Siculorum, amnesque, lacusque,
Et fontes, Arethusa, tuos, ad bella vocari
Invitum, quæ sponte diu non sumserit, hostem

295

Induere arma sibi, telorum turbine vasto
Adgreditur muros, atque armis intonat urbi.

292. Accuratus belli causas exponit Liv. XXIV, 33 sqq. — *ductor* Rom. Marcellus. — *inmedicabile* τὴ, pro, inmedicabilis visa. — **293.** *surgebat*, oriebatur; Drak. coll. I, 686, et XIII, 617. — **294.** Hæc adumbrata ex oratione Marcelli ap. Liv. XXIV, 38 extr. *Vos, Ceres mater*, etc.; Ern. Cf. Virg. Æn. XII, 581, et Ovid. Met. V, 44 seq. — *Divi Siculorum*, Orcus, Triptolemus, Ceres, Proserpina, Palici, Diana, Minerva, Jupiter, Olympius, Apollo, aliique; Dausq. — **295.** *Arethusa*; cf. sup. v. 53 sq. *ad bella* non cum Pœnis gerenda, quod Dausq. putabat, sed cum Syracusis, cui urbi diu pepercerat Marcellus, abstinendo hostilibus, e longinquo obsidione servanda, legatos mittendo; Gron. Obs. lib. III, 7. — **296.** Testatus Deos, *hostem induere sibi* (Marcello) *arma*, h.e. se invitum cogere ad arma capienda, *quæ sponte*, consilio et de industria, *diu non sumserit* (Marcellus), quorum usu diu abstinerit, sperans, Syracusanos non extrema *experturos* esse. Conf. sup. v. 179 sqq. Similis est locus Liv. XXX, 31: «Neque patres nostri priores de Sicilia, neque nos de Hispania fecimus bellum: et tunc Mamertinorum sociorum periculum, et nunc Sagunti excidium nobis pia ac justa induerunt arma.» — **297.** *telorum turbine*; vid. ad I, 311.

179N

Par omnes simul ira rapit, certantque, ruuntque.
Turris, multiplici surgens ad sidera tecto,
Exibat, tabulata decem cui crescere Graius
Fecerat, et multas nemorum consumserat umbras.
Armatam hinc igni pinum et devolvere saxa
Certabant, calidæque picis diffundere pestem.

300

300. Ernesti: «De hac turri excelsa, quæ igni Rom. adensa prima ruinam in muris Syrac. dedit, omnia a Silio ficta sunt: nonnulla tamen leguntur ap. Liv. XXIV, 34, unde in turris cogitationem adduci facile poterat. Talia Silius numquam e manibus dimittit, et plerumque graphice, nec sine arte pingit, sed sine nimia luxuriæ vitio, ut h.l. altitudinem turris et inpr. incendium.» Poeta autem noster ante oculos habuit similem locum Virgil. Æn. IX, 530 sqq. — *multiplici tecto*, tabulato, de quorum numero sæpe ingenti ac fine v. Lips. Poliorc. lib. II, 4. — **301.** *Exibat* ad sidera, ut *ad cælum* ap. Virgil. Georg. II, 81, vel simpl. eminebat, ut ap. Ovid. Met. III, 78. Sic et *existere* sup. I, 585, ubi v. not. — *tabulata crescere*, ut v. 309: *crescientia tecta*. Vide ad VII, 676. — *Graius*, Archimedes, Syracusanus, de quo v. inf. v. 341 sq. Cur *Graius* dicatur, intelligitur ex v. 50 sq. — **302.** *nemorum umbras*, ut IV, 679, ubi v. not.

303. *pinum*, tædas, ut v. 420; IX, 336; X, 549, et πεύκη ap. Aristoph. Nub. Act. I extr. Drakenb. — **304.** *picis pestem*; v. ad I, 174.

Huic procul ardentem jaculatus lampada Cimber
Conjicit, et lateri telum exitiabile figit.
Pascitur adjuto Vulcanus turbine venti,
Gliscentemque trahens turris per viscera labem,
Perque altam molem, et toties crescentia tecta,
Scandit ovans, rapidusque vorat crepitantia flammis
Robora, et, ingenti simul exundante vapore
Ad cælum, victor nitentia culmina lambit.
Inplentur fumo, et nebula caliginis atræ
(Nec cuiquam evasisse datur) ceu fulminis ictu
Conreptæ rapido in cineres abiere ruinæ.

305

180

310

315

307. Colores orationis poeticæ passim obvii. Cf. IV, 680 sq.; lib. V, 510 sq.; lib. VII, 351 sq; IX, 602 sq. et inf. v. 419 sq. — *Pascitur*, ut IX, 603. — **308.** *labem*, ut v. 304, *pestem*; cf. ad VIII, 21. — **309.** *crescientia tecta*; v. ad VII, 676. — **310 sqq.** *ovans victor*, Vulcanus, h.e. ignis. — **311.** *exundante vapore Ad cælum*; v. ad II, 631. — **312.** *lambit*, ut ap. Virg. Æn. II, 684, et III, 574.

180N

Par contra pelago miseris fortuna carinis.
Namque ubi se propius tectis urbique tulere,
Qua portus muris pacatas adplicat undas,
Improvisa novo pestis conterruit astu.
Trabs fabre teres, atque, erasis undique nodis,
Navali similis malo, præfixa gerebat
Uncæ tela manus: ea celso ex aggere muri
Bellantes curvi rapiebat in aera ferri
Unguibus, et mediam revocata ferebat in urbem.

181

320

316... 319. Ab altera parte navibus Romanorum non minus detrimenti inlatum est Archimedis arte.

320. Describitur machina Archimedis, qua navibus hostium nocuit, *tolleno*, Gr. καρχήσιον. Vide Liv. XXIV, 34; Polyb. VIII, 7 (ubi conf. Schweigh.); Athenæus, V, p. 208; Plut. in Marcello, Opp. T. I, p. 306, edit. Frft. Tzetz. Chil. II, 35; Oribas. de machinam. VI, 24. — **322.** *Uncæ tela manus*, mox *ungues curvi ferri*, et v. 327, *chalybs morsusque tenaces*. Livio l.l. dicuntur *ferrea manus*; Polyb. VIII, 8, χεῖρ σιδηρᾶ ἐξ ἀλύσεως δεδεµένη; Plut. in Marcello l.c. χεῖρες σιδηραῖ ἢ στόματα εἰκασµένα γεράνων, et *harpagones* aliis. — *aggere muri*; v. ad lib. I, 265. — **323.** *Bellantes*, milites e navibus adreptos Silius de suo addidit: Livii narratio ad naves tantum conreptas et in mare depressas pertinet, quam poeta, vss. 326... 332, luculenter et eleganti ornatu expressit; Ernesti. Sed congruit Polybius, ex quo Livius etiam sua hausit, lib. VIII, c. 9: Οὐκ ὀλίγα δὲ καὶ ταῖς χερσὶ ταῖς ἐκ τῶν μηχανῶν ἐκακοποιοῦν· σὺν αὐτοῖς γὰρ τοῖς ὀπλοῖς τοὺς ἀνδρας ἐξαιροῦντες ἐρρίπτουν.

181N

Nec solos vis illa viros, quin sæpe triremem
Belligeræ rapuere trabes, quum desuper actum
Incuterent puppi chalybem morsusque tenaces.
Qui, simul adfixo vicina in robora ferro,
Sustulerant sublime ratem (miserabile visu!),

325

Per subitum rursus laxatis arte catenis
Tanta præcipitem reddebant mole profundo,
Ut totam haurirent undæ cum milite puppem.

330

327. *morsus tenaces*; cf. ad VII, 624. — **330.** *Per subitum*; v. ad VII, 527.

His super insidiis angusta foramina murus
Arte cavata dabat, per quæ confundere tela
Tutum erat, obposito mittentibus aggere valli.
Nec sine fraude labos, arta ne rursus eodem
Spicula ab hoste via vicibus contorta redirent.
Calliditas Graia, atque astus pollentior armis
Marcellum, tantasque minas, terraque marique
Arcebat, stabatque ingens ad mœnia bellum.

335

182

340

333. Archimedes, «ut sui vulnere intacti tela in hostem ingererent, murum ab imo ad summum crebris cubitalibus fere cavis aperuit, per quæ cava pars sagittis, pars scorpionibus modicis ex occulto petebant hostem.» Liv. l.c. Cf. Polyb. VIII, 7, ibique Schw. et Plut. l.l. *His super insidiis*; conf. ad I, 60 in Var. Lect.; Virgil. Æn. IX, 534. — *angusta foramina*, ap. Liv. *cava*, gallice *meurtrières*; extrinsecus *arta*, apud Liv. *cubitalia*, introrsum vero laxiora. Ed. — **334.** *confundere tela*, pro simpl. fundere, Drak. vel sine ordine jacere, Burm. qui tamen perperam confert Horat. Od. I, xvii, 23, et Val. Fl. V, 581, ubi v. ejus not. Cf. Var. Lect. — **335.** *aggere valli*; v. ad I, 265.

182N

338 sq. Cf. Liv. XXIV, 34 extr. — *Calliditas Graia*, Archimedis Graii. Cf. ad v. 301. — *astus pollentior armis*; cf. Liv. l.c. pr. et Polyb. VIII, 5, et 9. — **340.** *bellum*, obpugnatio, *stabat*, ut sup. IV, 44.

Vir fuit Isthmiacis decus inmortalis colonis,
Ingenio facile ante alios telluris alumnos,
Nudus opum; sed cui cælum terræque paterent.

341. Poeta exornavit verba Liv. XXIV, 34 pr. sed, ut solet, definite et per partes singulas Archimedis ingenium et artem adumbrat; Ern. — *Isthmiacis colonis*, Syracusanis. Vid. ad v. 50 sq. Venusta Mathematici descriptio. — **343.** *nudus opum; sed cui*, etc. pulchra ἀντίθεσις, ut fere ap. Hor. Od. I, xxviii, 1... 4; Lenz.

Ille novus pluvias Titan ut proderet ortu
Fuscatis tristis radiis: ille hæreat, anne
Pendeat instabilis tellus; cur fœdere certo
Hunc adfusa globum Tethys circumliget undis,
Noverat, atque una pelagi lunæque labores,
Et pater Oceanus qua lege effunderet æstus.

345

344 sq. *Ille noverat* (v. 348) ex ortu solis, an futura esset pluvia; Mars. — *novus Titan*, oriens sol. — *Fuscatis radii*, quorum lucem nubes cælo obductæ hebetant ac condunt. — *ille noverat, hærcatne tellus*, stetne immobilis, *an pendeat instabilis*, moveatur. Alii olim philosophi hoc, alii illud statuebant. Vid. Plut. de Plac. Philos. lib. III, 13; Cic. Acad. IV, 39 et al. Terram immobilem stare docebat Archimedes, et monstrabat in sphaera artificiosa quæ Syracusis in Achradina servabatur; Lenz. coll. Ovid. Fast. VI, 269... 280. — **346 seq.** *cur Tethys*, h.e. mare *hunc globum*, orbem terrarum, cingat, circumfluat. Nam Oceanus, ut veterum opinio ferebat, πόταμος ἀψορόος, ὅς περικυμαίνει γαίης περιτέρμονα κύκλον. Cf. Orph. Hymn. LXXXII, 3; Köppen ad Hom. Iliad. ξ, 200, 245; ζ, 399 al. — *Tethys* vero poetis est mare, eademque Oceani et conjux et soror. — *certo fœdere*, certa lege ac ratione, ut ap. Virg. Æn. I, 62. — **348 sq.** Cf. ad III, 58. — **349.** *Oceanus pater* omnium Deorum, fluminum, fontium ac rerum: nam mare cunctarum rerum principium, secundum Thaletis aliorumque philosophorum prisci ævi sententiam. Cf. Köppen ad Hom. Iliad. ξ, 201, 246, φ, 196 sq.; Virg. Ge. IV, 382; Orph. l.c. 1, sqq. al.

183N

183

Non illum mundi numerasse capacis arenas
Vana fides: puppes etiam constructaque saxa
Feminea traxisse ferunt contra ardua dextra.

350

350. Cf. Horat. Od. I, xxviii, 1, ibique Jani. Omnino autem respexit Silius ad Archimedis librum, qui ψαμμίτης inscriptus fuit, quo probare conabatur, numerum arenæ non esse infinitum, sed efferrî et colligi posse, si vel maxime totus terrarum orbis arena constaret; Drak. Hinc ille jactabat, Οἶδα δ' ἐγὼ ψάμμου δ' ἀριθμὸς καὶ μέτρα θαλάσσης, et Græci cœperunt, sicut διακόσιοι et similia, sic ψαμμοκόσιοι a numero arenæ subputare, pro infinita et inexplicabili multitudine; D. Heins. Exstat etiam nunc ejus ψαμμίτης, seu libellus de numero arenæ ad regem Gelonem, quo ostendit, universum non esse infinitum. — **351 sq.** Hæc spectant non ad ignaviam et imbelliam, quam Archimedi h.l. objici putabat Barth. Adv. IX, 3, sed ad mechanicam ejus artem et machinas (trespastum, seu polyspastum et helicen), quibus nullo negotio gravissima onera, vel sustulit, vel transtulit, et ingentem Hieronis navem deduxit in aquam. Vid. Eustath. ad Hom. Iliad. μ, p. 866; Plut. in Marcello (Opp. T. I, p. 305 sq., ed. Frft.); Athenæus, V, p. 217; Tzetz. Chil. lib. II, 130; Procl. ad Euclid. I, 2, p. 18, I; Andr. Schmid. de Archimede (len. 1688, 4); et *Dutens, Origines des découvertes des Anciens*, T. II, p. 207. — **351.** *constructa saxa*, ingentes moles («Saxea pila, magnis quam molibus ante Constructam jaciunt ponto,» ap. Virg. Æn. IX, 711), quas parvo momento de loco in locum, et quidem *arduam*, transtulit, cujusvis infirmissimi hominis, et vel *femineæ* manu; Gron. Obs. III, 7. Cf. ad IV, 295 sq., et Suet. Vesp. 18. Cave *dextram* cum D. Heins. exponas multitudinem, quo sensu passim *manus* dicitur, et *constructa saxa* vel domum actam ingenio Archimedis, vel cum Dausquio struem congeriemque saxorum, quo onerosior esset navis, quia. Plut. l.l. dixerit ἐμβαλῶν ἀνθρώπους τὲ πολλοὺς καὶ τὸν συνήθη φόρτον. — **352.** *Feminea traxisse manu*, ἥρεμα τῇ χειρὶ σείων, Plut.

184

Hic dum Italum ductorem astu Teucrosque fatigat,
Adnabat centum late Sidonia velis
Classis subsidio, et scindebat cærula rostris.

355

Erigitur subitas in spes Arethusia proles,
Adjungitque suas, portu progressa, carinas.
Nec contra Ausonius tonsis aptare lacertos
Addubitat, mersisque celer fodit æquora remis.

184N **353.** Hæc pugna navalis ficta a Silio, e dictis Liv. XXV, 27, et multa habet poeta e Lucano, III, 510... 774 sed non absurdus ut Lucanus; Lefeb. — *Teucros*, Romanos, et *Sidonia classis* pro Punica.
— **354.** «Bomilcar edoctis Carthaginiensibus, in quanto res Syracus. discrimine esset, cum centum navibus post paucos dies redit,» Liv. XXV, 25. At v. cap. 27. — **355.** *cærula*, ut I, 21. — *rostris scindebat*, ut VII, 411. Ut gravius hostiles naves vulnerarent, aqua per rimam succedente, rostra depressa habebant, non exstantia super aquas; Cellar. e Schefferi Mil. nav. II, 5.

356. *Arethusia*, Syracusana. Cf. ad v. 53.

358. *tonsis aptare lacertos*; cf. XI, 489, et XIII, 241.

Verberibus torsere fretum: salis icta frequenti 360
Albescit pulsu facies, perque æquora late
Spumat canenti sulcatus gurgite limes.

Insultant pariter pelago: ac Neptunia regna
Tempestate nova trepidant: tum vocibus æquor 365
Personat, et clamat scopulis clamoris imago.

185 Ac jam diffusus vacua bellator in unda
Cornibus ambierat patulos ad prælia fluctus,
Navali claudens humentem indagine campum.

360 seq. *Verberibus torsere fretum*, mare. Conf. ad lib. XI, 490. Graphica imago commotæ remis aquæ, obruta illa quidem coloribus, at non sine arte facta, Ern. — *salis facies*, maris superficies, ut mox *æquora*.

363. *Insultant pariter pelago*. Conf. XI, 489, et XIII, 241. — **365.** *imago*, Echo. Vid. Cerda ad Virgil. Ge. IV, 50; Jani ad Horat. Od. I, XII, 4; XX, 8, et Interpretes Valerii Flacci lib. III, 597. — **365.** *clamat*; vide Var. Lect.

185N **366... 370.** Classes utrimque in semicirculum et cornua disposuerant; Cell. Luxuriosior poeta est, nec tamen moderatius eadem pinxit Lucan. III, 529 sq. Ern. — *diffusus*, sparsus, dispersus. — **367.** *Cornua aciei ambiunt fluctus*, ut mox *curvata sinu classis* et *lunato gyro*. — **368.** *indago* propr. venatorium verbum, de quo v. ad XIII, 141. — *humentem campum*, mare. Cf. sup. ad v. 253. — gallice dicimus, *la plaine liquide*. ED.

At simili curvata sinu diversa ruebat
Classis, et artabat lunato cærula gyro. 370
Nec mora: terrificis sævæ stridoribus æris,
Per vacuum late cantu resonante profundum,
Incubuerunt tubæ, quis excitus æquore Triton
Expavit tortæ certantia murmura conchæ.

370. *cærula*, ut I, 21. — *artabat*, clauderebat, vel, ut ap. Virgil. Æn. IV, 582, *latet sub classibus æquor*.

371 sqq. *sævæ tubæ incubuere*; v. Var. Lect. — *stridoribus* de tuba. v. Burm. ad Val. Fl. VI, 28.

— **374.** *murmura*, sonum tubarum. — *certantia conchæ*, cum concha sua ejusque sono. Cf. ad I, 234. — *conchæ*, buccinæ, quam Triton inflat, ut ap. Virg. Æn. VI, 171 sq. (quem locum Silius in mente, vel ante oculos habuisse videtur) X, 209; Ovid. Met. I, 333 sq.; Lucan. IX, 348 seq. *tortæ conchæ*, quam Græci στράβηλον vocant, et Lycoph. vers. 250, στρόμβον, D. Heins. qui multa docte, ut solebat, sed parum apte disputavit.

Vix meminere maris; tam vasto ad prælia nisu 375
Incumbunt proni, positisque in margine puppis
Extremæ plantis nutantes spicula torquent,

186 Sternitur effusis pelagi media area telis,
Celsaque anhelatis exurgens ictibus alnus 380
Cærula nigranti findit spumantia sulco.

186N **375 sqq.** Imago atrociter pugnantium ex summo puppium margine (unde *nutantes*, in tam incertis vestigiis); et singula ad naturam apte adumbrata; Ern. Luxuriantior Lucan. III, 567... 582. — *Vix meminere maris*, se in mari, non in terra pugnare. — **378.** *area pelagi*, superficies. — *media*, inter duas classes. — **379 seq.** *anhelati ictus*, de remigibus sub labore remorum anhelantibus; ex naturæ veritate expressum, ut et *nigrans sulcus*: nam sulcus mari inpressus umbram nigricantem et lumen efficit, quibus etiam pictores fluctus designant; Ern. — *alnus*, navis. Conf. supra ad III, 458.

Ast aliæ latere atque incussi roboris ictu
Detergent remos: aliæ per viscera pinus
Tramissis ipso retinentur vulnere rostris,
Quo retinent. Medias inter sublimior ibat
Terribilis visu puppis, qua nulla per omne 385
Egressa est Libycis major navalibus ævum.

381. Naves navibus concluduntur. — **382.** *Detergent*, frangunt, *remos*, ut παρασύρειν τοὺς τάρσοὺς dixit Diodor. XI, 18. Cf. Scheffer. Mil. nav. III, 6, et Freinshem. Ind. in Flor. 383 seq. Comparant Lucan. III, 564. — **385.** *puppis*, navis Himilconis. Bruti prætoriam navem Lucanus, III, 535 seq. moderatius notavit; Ern.

Sed quater hæc centum numeroso remige pontum
Pulsabat tonsis; veloque superba capaci

Quum rapidum hauriret Borean, et cornibus omnes
Conligeret flatus, lento se robore agebat,
Intraret fluctus solis si pulsa lacertis.
Procurrunt levitate agili, docilesque regentis
Audivisse manum, Latio cum milite puppes.

390

187

387. Sed h.l. pro *nam* positum videtur, ut δὲ pro γὰρ apud Hom. Odys. α, 433 (ubi v. Eustath.), δ, 468; Hesiod. Scut. Herc. 251. Cf. Arnaldi Animadv. crit. p. 5. —**389.** *cornibus* antennarum, lignorum transversorum in malo, a quibus vela pendent, ut apud Virg. Æn. III, 549; V, 832, et hinc pro ipsis velis. Verba *lento robore* (v. **390**), non ad remos, sed, ut v. **381**, et ap. Lucan. III, 563, ad totam navem referenda; Drak. —**391.** Vid. Var. Lect.

392 sq. Cf. Lucan. III, 553 sqq. —*puppes dociles regentis audivisse*, audire, *manum*, naves Romanorum minores ac leviores, triremes, quæ facile regi possunt. Comparant Lucan. III, 594, et Virgil. Georg. I, 514. Ἄρματα πεισιγάλινα, dixit Pind. Pyth. II, 21.

Has ut per lævum venientes æquor Himilco
In latus obliquas, jussamque incurrere proram
Conspexit, propere Divis in vota vocatis
Æquoris, intento volucrem de more sagittam
Adsignat nervo: utque oculis libravit in hostem,
Et calamo monstravit iter, diversa relaxans
Brachia, deduxit vultu comitante per auras
In vulnus telum, ac residentis puppe magistri
Adfixit plectro dextram; nec deinde regenda
Puppe manus valuit, flectenti inmortua clavo.
Dumque ad opem adcurrit ceu capta navita puppe,
Ecce iterum fatoque pari nervoque sagitta,
In medium perlapsa globum, transverberat ictu
Orba gubernaculi subeuntem munera Taurum.

395

400

405

394. Ap. Liv. XXIV, 36, et XXV, 27. —*Bomilcar* est præfectus Punicæ classis. —**395.** *jussam*; conf. ad IX, 504. —**396.** *divis in vota vocatis*; v. ad II, 115, et Heins. ad Val. Fl. II, 577. —**397.** seq. Graphice adumbratur ars sagittandi, ut II, 126 seq. —**398.** *Adsignat nervo*, inponit arcui. —*oculis libravit*, qui collimat; Ern. Simile hoc illi, XII, 568, *intra urbem oculis*; Drak. —**399 seq.** *relaxans diversa brachia* dicitur, qui arcum tendit, altera manu summum arcum tenens, altera nervum adducens; Ernest. Immo, qui sagitta emissa utramque manum reducit, et illam, qua summum tenuit arcum, et hanc, qua eum intendit et remisit. —**401... 407.** Conf. Lucan. III, 592, 602. —**402.** *plectro*, clavo, gubernaculo, ut inf. v. 548.

188

Inrumpit Cumana ratis, quam Corbulo ductor
Lectaque complebat Stabiarum litore pubes.
Numen erat celsæ puppis vicina Dione.
Sed superingestis propior quæ subdita telis
Bella capessebat, media subsedit in unda,
Divisitque fretum: clamantum spumeus ora
Nereus inplet aquis, palmæque, trahente profundo,
Luctantum frustra summis in fluctibus exstant.

410

415

409. Vid. Var. Lect.

410. *Numen*, præsidium, seu tutela navis, quæ semper in puppi, et vel Deus, vel Dea est; ut contra παράσημον, seu insigne, a quo navis nomen adcipiebat, in prora, effigies dei, vel herois, vel animalis, vel aliarum rerum. Sed nonnumquam utrumque ejusdem signi erat, et navi nomen dabat. Cf. v. 437 sqq., 543, 565 sqq.; Cerda et Heyne ad Virg. Æneid. V, 116 sq., 663; X, 171; Heins. et Harles. ad Ovid. Trist. I, x, 1; Meurs. ad Lycophr. Cassandr; v. 110, 1299; Intpp. Val. Fl. I, 301; Petron. Sat. c. CV et CVIII; Senec. Agam. 423; et Acta Apost. XXVIII, 11. —*Dione*, Venus. Vid. ad IV, 106. —*vicina* Romanis in Sicilia bellum gerentibus, propter templum ejus in Eryce; Mars. Dausq. Cell. Drak. Ern. Cf. Var. Lect. et sup. ad VI, 697.

411. *propior* navis Romana. —**412.** *subsedit*, mersa est, et sic *divisit* mare. Cf. Lucan. III, 630 sq. cujus tamen ingenium nimis luxuriat. —**414.** *Nereus*, mare.

189

Hic, audax ira, magno per cærula saltu
Corbulo transgressus (nam textam robore turrim
Adpulerant nexæ ferri compage triremes)
Evadit tabulata super, flammaque comantem
Multifida pinum celso de culmine quassat.
Inde atros alacer pastosque bitumine torquet,
Amentante Noto, Pœnorum aplustribus ignes.

420

416. Corbulo navem mersam ulturus ignes in magnam Himilconis navem conjicit; Cell. —**417 sq.** «Junctæ naves binæ ad quinqueremes turres contabulatas machinamenta que alia quatiendis muris portabant,» Liv. XXIV, 34. Machinas has navibus inpositas *sambucas* potissimum fuisse, docent, a Dausq. jam laudati, Plut. in Marcello (Opp. T. I, pag. 305, ed. Frft. ὑπὲρ δὲ μεγάλου ζεύγματος νεῶν ὀκτώ πρὸς ἀλλήλας συνδεδεμένων μηχανῆν ἄρας; et p. 306, ἦν δὲ ὁ Μάρκελλος ἀπὸ τοῦ ζεύγματος ἐπήγε μηχανῆν, σαμβύκη μὲν ἐκαλεῖτο δι' ὁμοιότητα τινὰ σχήματος πρὸς τὸ μουσικὸν ὄργανον), et Polyb. VIII, 6... 8; ubi vid. Schweighæus. V. Cl. et ad V, 37, qui de sambucis docte ac copiose disseruit. —**419.** *tabulata turris*, *crescentia tecta* sup. v. 309. —*flamma comantem*; vid. ad VI, 184. —**420.** *pinum*, facem. Vid. ad X, 549, et sup. v. 303. —*Multifida* proprie fax, quo facilius flammam concipiat, ut ap. Ovid. Met. VIII, 644, et Senec. Med. 111.

189N

421. *bitumine pastos*, pingues, ut ap. Val. Fl. III, 124, ubi v. Burm. Cf. inf. v. **427**, et Lucan. III, 681.
—**422.** *Amentante Noto*, vento adjuvante flammam tædarum, quemadmodum amentum auget vim hastilium. Cf. ad I, 318; IV, 14, et inpr. IX, 508 sq.; Lucan. VI, 221; Ernesti clav. Cic. et Heins. ad Claudian. Cons. Manlii Theod. 321; Lefeb. contulit ἀνεμοτρεφὲς ἔγχοϛ, Hom. Iliad. λ, 256, ubi v. Köppen. —*aplustribus*, in *aplustria*, de qua voce v. ad X, 324, et Ernesti clav. Cic.

Intrat diffusos pestis Vulcania passim,
Atque inplet dispersa foros: trepidatur omissio
Summis remigio; sed enim tam rebus in artis
Fama mali nondum tanti penetrarat ad imos.
At rapidus fervor, per pingues unguine tædas
Inlapsus, flammis victricibus insonat alveo.
Qua nondum tamen inpulerat vim Dardana lampas,
Parcebatque vapor, saxorum grandine dirus
Arcebat, fatumque ratis retinebat Himilco.

425

190

430

424. *foros*, tabulata navis. Vide Salmas. ad Solin. p. 646. —**425.** *Summis*, qui in superiori parte navis erant, ut mox *imi*, qui in carina versabantur; Ern. *rebus in artis*; v. ad II, 103, et V, 477, in V.L.

428. *insonat* crepitans. —*alveo*, in carina. Cf. ad XII, 522, in V.L.

190N

429 sq. *Dardana lampas*, tædæ Rom. Cf. v. 450. —*Qua... Parcebat vapor*, argute dictum pro, quæ in loca fumus nondum penetraverat, adeoque adcedi sine periculo suffocationis poterat; Ern.
—**430.** *saxorum grandine*, v. ad I, 311. —**431.** *Arcebat Romanos*, vel potius *fatum ratis*, interitum.

Hic miser, igniferam dum ventilat aere pinum,
Murali saxo per lubrica sanguine transtra
Volvitur in fluctus, Lychæi vulnere, Cydnus.
Fax nidore gravi foedavit comminus auras,
Ambusto instridens pelago. Ferus inde citatum
Missile adorata contorquet Sabrata puppe.
Hammon numen erat Libycæ gentile carinæ,
Cornigeraque sedens spectabat cærulea fronte,
«Fer, pater, adflictis, fer, ait, Garamantice vates,
Rebus opem, inque Italos da certa effundere tela.»
Has inter voces tremulo venit agmine cornus,
Et Neptunicolæ transverberat ora Telonis.

435

440

432 sqq. *pinum*, ut v. 420. —**434.** *Lychæi vulnere*, inlato a Lychæo, h.e. saxo, quo Lychæus eum vulneraverat, percusserat. Drakenb. bene comparavit Virg. Æneid. II, 436; Mel. II, 7 (ubi *Romana clades* dicitur, quam Romani intulere Pœnis), et Gell. IX, 12.

437. *Sabrata* nomen Pœni militis, ductum ab Africæ opp. de quo v. ad III, 256. Conf. ad I, 306 in Var. Lect. —*adorata puppe*, precibus fuis ad Jovem Hammonem, Deum tutelarem navis. Conf. ad v. 410, et h.l. Var. Lect. Vide quæ notavimus ad Æn. X, 171. Ed.

438 sq. Cf. ad I, 414 sq., et III, 10. —**441.** *certa tela*, v. ad II, 112.

442. *agmine*, ut XI, 284, ubi vid. not. —*cornus*, ut II, 124. —**443.** *Neptunicolæ* mare incolentis, *Telonis*: quibus verbis poeta adlusit ad Telonem, qui Capreis regnavit; Mars. et Cell. Cf. ad VIII, 541. —*Telon* nomen gubernatoris ap. Lucan. III, 592.

191

Urguebant nihilo levius jam in limine mortis,
Quos fuga præcipites partem glomerarat in unam
Puppis adhuc vacuum tædæ: sed proxima cursu
Fulmineo populatus inevitabilis ardor
Conreptam flammis involvit ovantibus alnum.
Primus, ope æquorei funis delapsus in undas,
Qua nondum Stygios glomerabat Mulciber æstus,
Ambustus socium remis aufertur Himilco.

445

450

444. *Urguebant* telis Romanos et cœptis instabant *nihilo levius* Pœni, *quos fuga*, etc., etsi jam erant in *mortis limine*, h.e. summo ac præsentem periculo, ut sup. V, 423, et ap. Lucret. VI, 1155, 1206. —**445.** Cf. Virgil. Æneid. IX, 539 sq. —**446 seq.** *Fulmineo cursu*; v. ad I, 421. —**448.** *alnum*, ut vers. 379. —*flammis ovantibus*, ut *victricibus*, v. 428. —Vide inf. quæ notamus ad vs. 559. Ed.

191N

449. Cf. Scheffer. de mil. nav. II, 5.

Proxima nudarunt miserandi fata Batonis
Desertam ductore ratem: bonus ille per artem
Crudo luctari pelago, atque exire procellas.
Idem, quid Boreas, quid vellet crastinus Auster,
Anteibat: nec pervigilem tu fallere vultum,
Obscuro quamvis cursu, Cynosura, valeres.
Is, postquam adversis nullus modus, «Adcipe
nostrum,
Hammon, sanguinem, ait, spectator cladis iniquæ.»
Atque, acto in pectus gladio, dextra inde cruorem
Excipit, et large sacra inter cornua fundit.

455

192

460

452. *fata*, mors. Post Himilconem misere periit Bato, gubernator navis. —**453 sq.** Bene comparant Lucan. III, 592 sq. Cf. et sup. I, 687 seq., et IV, 713 seq. Tria præcipue laudantur, ars navis gubernandæ, quum tempestas est in mari; scientia ventorum, et peritia siderum; Ern. —*Bonus luctari*,

ut ap. Virg. Ecl. V, 1, 2 (ubi vid. Heyne), et sup. I, 681. —**454. Crudo**, aspero, sævo. Vid. ad I, 405. Sic apud Virgil. Æn. V, vs. 69, *crudo cestu*, ad quem locum vide notas. Eb. —*luctari pelago*, vid. ad I, 234. —*procellas exire*, vitare, declinare; metaphora e gladiatoria re ducta. Conf. Lucret. V, 1329; VI, 1217; Intpp. Virg. Æn. V, 438, et Gifan. Ind. Lucret.

456. Anteibat, ante sciebat, præsciebat; quæ tamen verbi vis non alio exemplo firmari potest. Providebat; Mars. *Anteire* est aliquid, antequam fiat, deprehendere, ab iis, qui fugitivos certis itineribus anteibant, ut fugam eorum sisterent, et eorum propositum resciscerent; Barth. Adv. XXII, 14. Conf. Burman. ad Val. Fl. I, 31. Ernesti exponit: præstabat scientia ventorum. Recte, si cum *scire*, vel alio verbo jungeretur, ut sup. V, 355; sed h.l. nude ponitur. Cf. Var. Lect. —**457. Cynosura**; v. ad III, 665.

461. inter cornua Hammonis, picti vel cælati in puppe; Cell.

Hos inter Daphnis, deductum ab origine nomen
Antiqua, fuit infelix, cui linquere saltus,
Et mutare casas infido marmore visum.

462. Hos inter, qui in et cum nave Himilconis peribant, *Daphnis* flammis confectus moritur (cf. v. 476), progenies formosi in Sicilia pastoris, qui poetæ, sedulo præsertim talia anquirenti, et, quum nomina fingeret, ea maxime deligenti, in quibus ornatus poetici materia exstaret, facile occurrere poterat, quum in Sicilia versaretur; Ernest. De Daphnide, Siculo pastore, v. Intpp. ad Ovid. Met. IV, 276 sq.; Timæus ap. Parthen. Erot. c. 29; Heyne ad Virgil. Ecl. V, in Argum. et, quos hic laudat, Theocrit. Id. I, VII, XIX; Diodor. IV, 84 et 86; Ælian. V. H. X, 18, ibique Intpp. —**463 seq. cui visum**, ὃ ἔδοξε. —**464. infido marmore**, cum periculoso mari, h.e. navali bello se implicuit, quum potuisset in casis et silvis, exemplo progenitoris (*principis generis*), tutus latitare; Cell. Ἄλα μαρμαρέην, dixit Hom. Iliad. ξ, 273.

At princeps generis quanto majora paravit
Intra pastorem sibi nomina! Daphnin amarunt
Sicelides Musæ: dexter donavit avena
Phœbus Castalia, et jussit, projectus in herba
Si quando caneret, lætos per prata, per arva
Ad Daphnin properare greges, rivosque silere.

465. Daphnis Siculo carminis bucolici inventor. Vide Diodor. l.l. et al. Præstantia carminis ejus pulchris, sed notis coloribus adumbratur. —**466. Intra pastorem**, in vita pastorali, Mars. et Ern. pastoritia sua vita et fortuna contentus, Barth. Adv. XXII, 14, ubi monet, *intra rem p.m. fortunam esse* dici pro, ea esse contentum, ut apud Prop. III, ix, 2, et *pastorem* pro pastoritia fortuna, ut *Hannibalem* pro furore ejus sup. I, 346, et *juvenem* pro ætate juvenili VII, 596. Conf. Var. Lect. —**467. dexter**, ut V, 227. —*avena*, fistula pastoris. —**468. Castalia**; cf. ad XI, 482. —**469 sq.** Conf. XI, 440 sqq.; 464 sq.

Ille ubi, septena modulatus arundine carmen,
Mulcebat silvas, non umquam tempore eodem
Siren adsuertos effudit in æquore cantus;
Scyllæi tacuere canes; stetit atra Charybdis;
Et lætus scopulis audivit júbila Cyclops.
Progeniem hauserunt et nomen amabile flammæ.

471. septena arundine, fistula septem cannis disparibus compacta; de qua v. Cerda ad Virg. Ecl. II, 36, et Broukh. ad Tibull. II, v, 31, 32. —**472. Mulcebat silvas**, ut ap. Virg. Æneid. VII, 34. —**473.** De cantu et forma *Sirenum* nota fabula. Vid. Heyne ad Apollod. p. 37, et Hermanni Mythol. T. I, p. 376. —*Siren* (Sirenes) non eodem tempore cecinit, sed tacuit admiratione capta. —*effudit*, fudit. Cf. ad XII, 292. —**474 sq.** Cum iudicio Silius nunc maxime e tractu Siculo, in quo carmen versabatur, Scyllæos canes, Charybdim et Cyclopes adpellavit, cantum Daphnidis admiratos; Ern. Sic et *Sirenas*, quæ proprie sunt tres petræ non longe a Capreis. Vid. Heyne ad Virg. Æn. V, 864 sq. —De *Scylla* et *Charybdi*, v. ad II, 306 sq. —*Charybdis atra*, sæva, ut *inplacata Charybdis* apud Virgil. Æneid. III, 420, vel propter colorem maris in inpetuosiore undarum fluxu ac vortice. —**475. júbila**, quod jam Drak. notavit, propr. feri clamores, ut et *jubilations* apud Apul. Met. VIII, p. 209, ed. Elm. (nam *jubilare* est voce rustica inclamare, de quo v. Fest. et Varr.) sed h.l. forte cantus pastorales Daphnidis, ut apud Calpurn. I, 30; VII, 3. Conf. Bocharti Hieroz. II, 23.

Innatat ecce super transtris fumantibus asper
Ornytos, ac longam sibimet facit æquore mortem;
Qualis Oiliades, fulmen jaculante Minerva,
Surgentes domuit fluctus ardentibus ulnis.
Transigitur valida medius, dum se adlevat, alni
Cuspide Marmarides Scyron: pars subnatat unda
Membrorum, pars exstat aquis; totumque per æquor
Portatur, rigido (miserandum) inmortua rostro.
Adcelerant puppes utrimque, atque ora ruentum
Sanguinei feriunt remorum adspergine rores.

477. asper, fortis, vel iratus, vel sævus, *Ornytos*, de quo nomine v. Bentl. ad Horat. Od. III, ix, 14. —**478. longam sibi facit æquore mortem**, moram mortis natando adsequitur. —**479 seq.** Silius legit vestigia Virg. Æn. I, 39... 45, ubi v. Heyne. —*Oiliades*, Αἴας Ὀϊλιῆος, Oilei f. —**480. Surgentes**, ut I, 646; Drak.

481 seq. Novum et mirum mortis genus: *Scyron*, dum se adlevat ex aqua (nam is quoque natando elabi volebat), *alni cuspide*, rostro navis inruentis ita medio in corpore *transigitur*, ut rostro veluti veruto cuidam inhæreret, atque sic una parte corporis in unda demersa, altera ex undis exstante per mare cum nave ferretur; Ern. ut jam ante Mars. et Cell. *Alnum* perperam de telo adcepere N. Heins. et Lefeb. Cf. ad III, 458, et sup. v. 379, 448. —**482. Marmarides**, Afer. Cf. ad II, 57.

Ipse adeo senis ductor Rhœteius ibat
Pulsibus, et valido superabat remige ventos.
Quam rapidis puppem manibus frenare Lilæus
Dum tentat, sæva truncatur membra bipenni,
Ac fert hærentes trabibus ratis incita palmas.

490

487 sq. *ductor Rhœteius*, Romanus, Marcellus. Cf. **ad I, 115**, et **II, 51**. —*adeo* eleganter παρέλκει, ut **I, 20**; **X, 488, 584**; **XI, 561**; **XIV, 488**; Drak. —*Pulsibus senis*, sex remigum ordinibus, ut *senis verberibus* ap. Lucan. III, 536. Cf. inf. **v. 574**.

489. *frenare*, retinere. —**490 sq.** Cf. Lucan. III, 610 sqq.

Sicania Æoliden portabant transtra Podætum.
Hic, ævo quamquam nondum excessisset ephebos
Seu lævi traxere Dei, seu fervida corda
(Nec sat maturus laudum) bellique cupido,
Arma puer niveis aptarat picta lacertis,
Et freta gaudebat celsa turbare Chimæra.

195

495

492. Podæti adolescentis ferocis et Marcellum petentis cædes: locus moratus, imaginem temeritatis et ferocis φιλοτιμίας notans; Ern. —**493.** *excessisset ephebos*, pro *ex ephebis* (Terent. Andr. I, i, 24), ut *excedere fidem* et alia, vel *exire procellas* sup. **v. 455** et similia; N. Heins. et Drak. —**494.** *Dei lævi*; cf. **ad III, 94**. —**495.** *Nec sat maturus laudum*, ad gloriam in bello quærendam. Cf. **XVI, 657**. —**497.** *Chimæra* et mox *Nessus* nomina navium, ut inf. **v. 516 sq.** *Perseus* ac *Io*, et **v. 567 sq.** *Cyane*, *Siren*, *Europe*, *Nereis*, *Python*, *Hammon*, *Elissa*, *Anapus*, *Pegasus*, *Libya*, *Triton*, *Ætne*, *Sidon*, ab insignibus earum ducta. Cf. **ad v. 410**, et Virg. Æn. V, 116 sqq.

195N

Jamque super Rutula, super et Garamantide pinu
Ibat ovans, melior remo meliorque sagitta:
Et jam turrigerum demerserat æquore Nessum;
(Heu puero malesuada rudi nova gloria pugnæ!)
Dum cristam galeæ trucis exuviasque precatur
De duce Marcello Superos temerarius, hasta.
Excepit raptim vulnus letale remissa.
Proh! qualis! seu splendentem sub sidera nisu
Exigeret discum, jaculo seu nubila supra
Surgeret, aligeras ferret seu pulvere plantas
Vix tacto, vel dimensi spatia improba campi
Transiret velox saltu, decuere labores.

196

500

505

498 sq. Naves Romanas et Pœnas anteibat remigando; Ernest. —**500.** *Nessus* nomen navis, propr. Centauri, noti ex Ovid. Met. IX, 101 seq., et Apollod. II, vii, 6, ubi v. Heyne, p. 470 sq. —**501.** Uberrima sententiarum brevitate elatus versus: O miserum puerum, cui *nova gloria*, h.e. nimia ex novitate gloriæ cupido, suadebat *rudem pugnam*, cui nondum par erat ob juventutem; Ern.

504. *hasta remissa* a Marcello, vel ejus milite.

505. Conf. **I, 641 seq.** et de his exercitationibus campestribus et gymnasticis generosorum juvenum Horat. Od. I, viii, 3... 12, ubi v. Jani. —*Proh! qualis* quantusque erat! quam variis excellebat artibus! —**506.** *Exigeret*; v. **ad I, 307** et **642**. —De *disco* vid. Jani ad Horat. Od. I, viii, 11. —**507.** *Surgeret*, ut lib. VIII, v. 375. Proprie jaculum surgit, in altum fertur. —**508.** *spatia improba*, magna. Vid. **ad I, 58**. —**509.** *decuere labores*; cf. **XVI, 495**, et Ovid. Met. X, 590.

196N

Sat prorsus, sat erat decoris discrimine tuto,
Sat laudis: cur fata, puer, majora petebas?
Illum, ubi labentem pepulerunt tela sub undas,
Ossa Syracosio fraudatum naufraga busto,
Fleverunt freta, fleverunt Cyclopia saxa,
Et Cyane, et Anapus, et Ortygie Arethusa.

510

515

510. *discrimine tuto*, ubi periculum de victoria erat, non de vita, ut in bello; Gron. Obs. II, 11, quem vide. Contentus esse debebat gloria, quam his artibus pacis sibi pepererat. —**511.** *Cur petebas majora fata*, majorem fortunam, spoliū scil. de Consule.

513. Conf. **ad IV, 667, 671**. —**514.** Conf. **I, 156**, et **ad V, 542**. —*freta*, fretum Siculum. —*Cyclopia saxa*, litus Cyclopiū saxosum prope Ætnam, ut ap. Virg. Æneid. I, 201, ubi vid. Heyne. —**515.** *Anapus* fl. et *Cyane* fons agri Syracusani, notissimi ex Ovid. Met. V, 412 sqq., et Claud. R. P. lib. III, 245 sqq. —*Arethusa* fons *Ortygiæ* ins. ac partis Syracusarum. Cf. sup. **ad v. 53** et **181**.

Parte alia Perseus (puppem hanc Tiberinus
agebat)

Quaque vehebatur Crantor Sidonius, Io
Concurrunt: injecta ligant hinc vincula ferri,
Atque illinc, steteruntque rates ad prælia nexæ.
Nec jaculo aut longe certatur arundine fusa:
Comminus et gladio terrestria prælia miscent.
Perrumpunt Itali, qua cædes prima reclusit,
Monstravitque viam: vastas et mole catenas
Hortatur socios et vincla abrumpere ferri,
Ac parat hostili resoluta puppe receptos
Avehere, et paribus pelago diducere ab armis.

197

520

525

516. *Perseus* navis Rom. et *Io* Sidonia, h.e. Punica, ab *Io* Inachi filia. —**518 seq.** Conf. omnino Lucan. III, 565 sqq.

197N **520.** *arundine*, sagitta, *longe*, *eminus*, *fusa*, missa. Vid. ad I, 267. —**521.** *prælia miscent*; vid. ad lib. I, v. 69.

524. *Hortatur* Crantor, vel Mela, vel nescio quis. Vid. Var. Lect. —**525.** *hostili*, Romana. —*receptos* Romanos, in navem Pœnorum transgressos. —**526.** *diducere*, sejungere, *paribus ab armis*, a suis, a sociis.

Ætnæo Polyphemus erat nutritus in antro;
Atque inde antiquæ nomen feritatis amabat.
Ubera præbuerat parvo lupa: corporis alti
Terribilis moles, mens aspera, vultus in ira
Semper, et ad cædes Cyclopa corde libido. 530
Isque relaxatis membrorum pondere vinculis
Impulerat puppim, et mergebat gurgite tonsas,
Duxissetque ratem, pressa Laronius hasta
Ni propere duro nitentem exurgere velox 535
Adfixet transtro: vix morte incepta remittit.

527. Consilium illud exsequi conatur Polyphemus, sed a Laronio occiditur. *Polyphemus* miles fingitur oriundus a Cyclope illo, qui notus est ex Virg. Æn. III, 641 sq. et ejusdem feritatis homo. —*Ætnæo in antro*, antris et officinis Cyclopum. Conf. Virg. l.l. et v. 570 sq., ubi v. Heyne.

530. *vultus in ira*, h.e. iratus erat. Per hypallagen pro, ira in vultu; Drak. Lef. et Ern.

198N **533.** *mergebat gurgite tonsas*, remos mari inmittebat, ut navem suam a Romana amoveret. *Gurges* μέγα λαίτμα ἄλως, vel θαλάσσης. —**536.** Arguta sententia, quales in deliciis habent hujus ætatis poetæ: transfixus hasta et jamjam moribundus Polyphemus pergit remum *ignavum* (languida manu pertractum a moribundo, qui proprie ipse ignavus, h.e. debilis erat) movere, ut fit ab his, qui in medio actu et manuum agitatione repente telo occupantur; Ern. Similis ingenii lusus supra XI, 479 sq.

198 Namque manus servat dum suetos languida ductus,
Ignavum summa traxit super æquora remum.
Perculsi cuneo Pœni densentur in unum,
Quod caret hoste, latus; subito quum pondere victus, 540
Insiliente mari, submergitur alveus undis.

537. *servat ductus*, pergit remos *ducere*, adducere et movere. Conf. ad I, 334, in Var. Lect. et Gronov. Obs. lib. I, 13. —**538.** *Ignavum*, ignaviter, *manu languida*, Drakenb.

539 seq. Imitat. Lucan. III, 647 sqq. —*Percussi Pœni densentur*; v. Var. Lect. —*cuneo*, v. ad IV, 144, in Var. Lect. —**541.** *alveus*, navis Rom.

Scuta virum, cristæque, et inerti spicula ferro,
Tutelæque Deum fluitant: hic robore fracto
Pugnat inops chalybis, seseque in prælia rursus
Armat naufragio: remis male fervidus ille 545
Festinat spoliare ratem, discrimine nullo
Nautarum interdum convulsa sedilia torquens.
Non plectro ratis, aut frangendæ in vulnera proræ
Parcitur, et pelago repetuntur nantia tela.
Vulneribus patulis intrat mare: mox sua ponto 550
Singultante anima propulsa refunditur unda.

542. Cf. Virg. Æn. I, 101, 119. —*inerti ferro*, quod nunc sine vi et inutile erat. Cf. ad VII, 629.

—**543 sqq.** *Deorum tutelæ*, imagines in puppe. Vid. sup. ad v. 410. Imitat. Luc. III, 670 sqq. —*robore fracto*, fragmine trabis lignæ: nam remos abreptos mox commemorat separatim; Ern. —**544.** *inops chalybis*, destitutus ferro, telis, gladiis. —**545.** *naufragio*, ruinis fragminibusque navis mersæ.

548. *plectro*, ut sup. v. 402. —*frangendæ in vulnera proræ*, ut ea pro telo uterentur et hostibus vulnera inferrent, quo sensu *in pugnam fregere rates* dixit Lucan. III, 674; Drak.

199N **550.** Conf. Lucan. III, 660 seq. **Versum 551** Silius addidit, quo eam imaginem absolveret: *unda* e vulneribus *propulsa refunditur*, propellitur *ponto*, *singultante anima*, h.e. motu illo convulsivo, et veluti singultibus quibusdam, qui animæ exitum consequuntur; Ern. Conf. ad lib. II, 362. Verba tamen h.l. sic junxerim: *unda*, quæ intraverat in vulnera, *refunditur ponto*, in pontum, *propulsa* e vulneribus *singultante anima*, singultibus morientium.

199 Nec desunt, qui conreptos amplexibus artis
Inmergant pelago, et, jaculis cessantibus, hostem
Morte sua perimant: remeantum gurgite mentes
Crudescunt, ac pro ferro stat fluctibus uti. 555
Haurit sanguineus contorta cadavera vortex.
Hinc clamor, gemitus illinc, mortesque, fugæque,
Remorumque fragor, flictuque sonantia rostra.

552 sq. Et hæc petita ex Lucano III, 693... 696. Cf. etiam sup. IV, 589 seq. —**554.** *Morte sua*, ita ut simul cum *eo* demersi *morientur*, ut *permixta morte* IV, 590, et *mergentes mori* ap. Lucan. l.c. —*Remeantum gurgite*, ex undis emergentium. —*Crudescunt mentes*, ut IV, 449, ubi v. not. —**555.** *stat*, ut II, 235. —*pro ferro fluctibus uti*, quos ferro interficere non possint, fluctibus inmersos suffocare; Ern. Cf. Lucan. l.l.

Perfusum bello fervet mare: fessus acerbis
Terga fuga celeri Libyæ convertit ad oras,
Exigua sese furatus Himilco carina.

559. *Perfusum bello fervet mare*; conf. Virg. *Æn.* VIII, 676 sq., et sup. I, 456; VIII, 620. —Hic non abs re fore visum est similem navalis pugnæ descriptionem, vivide, et quasi quodam impetu adumbratam, e scriptore gallico referre: «Cependant l'on combat de tous côtés; sur une vaste étendue de mer régne le carnage. On se mêle; les proues heurtent contre les proues; les manœuvres sont entrelacées dans les manœuvres; les foudres se choquent et retentissent... Le *Dévonshire*, semblable à un volcan allumé, tandis qu'il est consumé au dedans, vomit au dehors des feux encore plus terribles. Les Anglais d'une main lancent des flammes; de l'autre, ils tâchent d'éteindre celles qui les environnent... Ce fut un horrible spectacle... de voir ce vaisseau immense brûlé en pleine mer, la lueur de l'embrasement réfléchi au loin sur les flots; tant d'infortunés errants en furieux, ou palpitants immobiles au milieu des flammes; s'embrassant les uns les autres, ou se déchirant eux-mêmes; levant vers le ciel des bras consumés, ou précipitant leurs corps fumants dans la mer; d'entendre le bruit de l'incendie, les hurlements des mourants, les vœux de la religion mêlés aux cris du désespoir et aux imprécations de la rage, jusqu'au moment terrible où le vaisseau s'enfonce, l'abyme se referme, et tout disparaît.» *Thomas, Éloge de Dugay-Trouin.* Uter melius pingit, romanusne poeta, an gallicus scriptor? Ed. —**560.** *sese furatus*, ut X, 74, et XII, 300, clam, furtim discedens.

Concessere mari tandem Graiusque Libysque,
Et jam captivæ vinclis ad litora longo
Ordine ducuntur puppes; flagrantibus alto
Stant aliæ tædis: splendet lucente profundo
Mulciber, et tremula vibratur imagine pontus.

562. *Graius*, Syracusani. Conf. sup. ad v. 50 sqq. —**564.** *alto*, in mari. —**565 seq.** Conf. ad lib. II, v. 663 seq.

Ardet nota fretis Cyane, pennataque Siren.
Ardet et Europe nivei sub imagine tauri
Vecta Jovi, ac presso tramittens æquora cornu;
Et quæ, fusa comas; curvum per cærulea piscem
Nereis humenti moderatur roscida freno.

567 sqq. *Cyane*, *Siren*, *Europe*, etc., nomina navium. Cf. ad vers. 500. —*Cyane* et v. 575 *Anapus* naves, ita dictæ a fontibus, de quibus v. ad vers. 515. —*nota fretis*, quoniam *Cyane* fons in *Anapum* fl. isque in portum magnum *Syracusarum* influit. —*pennata*, velox, *Mars*. sed rectius *Drak*. a *pennata*, seu *alata* *Sirene* nomen habens. Cf. Var. Lect.

568 seq. *Europe* navis, sic dicta ab *Europa*, *quæ nivei*, etc. Hæc fabula notissima, vel ex *Ovid.* *Met.* II, 850 sq. Ad ejus originem h.l. respici putabat D. Heins. coll. *Polluc.* I, 83: ἔστι μὲν τινα πλοῖα Λύβια λεγόμενα κριοὶ καὶ τράγοι (καὶ ταῦροι), ὡς εἰκάζειν, ὅτι τοιοῦτον ἦν πλοῖον καὶ ὁ ταῦρος, ὁ τὴν Εὐρώπην ἀγαγών. Cf. *Tzetz.* et *Meurs.* ad *Lycophr.* *Cass.* vers. 1299, p. 319 sq.; *Festus*, V, et al. —**570 seq.** *Nereis*, nomen navis, proprie forsan *Thetis*, quæ *curvo pisce*, h.e. *Delphine* vehitur; *Drak*. Recte: sed et reliquæ *Nereides* belluis marinis vehi solent. Vid. *Heyne* et *Broukh.* ad *Tibull.* I, v, 45 (al. vi, 10); *Burm.* ad *Val. Fl.* I, 130 seq.; *Claudian.* de nupt. *Hon.* et *Mar.* 159 seq.; *Montfauc. Suppl. aux Antt. expl.* T. I, pl. 27; *Lippert.* *Dactyl.* I, 74; *Borioni collect. antiq.* t. 49; *Maffei gem. ant.* P. III, t. 90 et 91; *Pitt. ant. d'Ercol.* T. III, t. 16 et 17. —*fusa comas*; cf. *Virg.* *Georg.* IV, 337, de *Nercidibus*, et sup. ad IV, 137.

Uritur undivagus Python, et corniger Hammon,
Et, quæ Sidonios vultus portabat Elissæ,
Bis ternis ratis ordinibus grassata per undas.
At vinclis trahitur cognata in litora Anapus,
Gorgoneasque ferens ad sidera Pegasus alas.
Ducitur et Libyæ puppis signata figuram,
Et Triton captivus, et ardua rupibus Ætne,
Spirantis roguis Enceladi, Cadmeaque Sidon.

572. *Python* nomen navis ductum a dracone, Oraculi Delphici custode, quem *Apollo* occidit. —*corniger Hammon*; cf. supra v. 438 sq. —**573.** *Elissæ*, ut I, 81. —**574.** *Bis ternis ratis ordinibus*; cf. sup. ad v. 487.

575. *cognata in litora*, quia *Anapus* propr. fluvius est. Cf. ad v. 515 et 567. —**576.** *Gorgoneas alas*: nam *Pegasus* propr. equus alatus, et progenies *Neptuni* ex *Medusa*, quæ κατ' ἐξοχὴν *Gorgon* dicebatur, etsi plures *Gorgones* fuisse finguntur. De *Pegaso* et *Gorgonibus*, v. *Apollod.* II, III, 2, et IV, 2, ibique *Heyne* p. 288, 295... 308; *Hermann* *Mythol.* T. I et III.

577. *signata figuram*, h.e. figura *Libyæ*, filię *Epaphi*, unde *Libya* terra nomen adcepisse fertur. Vid. *Heyne* ad *Apollod.* II, I, 4, p. 258. —**578.** *Triton*; cf. sup. v. 373. —**579.** *Ætna* sup. vers. 196, non *Encelado*, sed *Typhœo* inposita dicitur, de qua fabularum diversitate v. ad VIII, 540, et *Heyne* ad *Virg.* *Æneid.* III, 578, ex quo loco *Enceladum* petiit *Silius*, qui sup. v. 196, aliorum poetarum auctoritatem sequutus est, et vel eorum, quæ supra dixerat, inmemor fuit, vel doctrinam expromere voluit, quod tamen intempestive fecisse censendus est. —*Cadmea*, *Phœnicia*, ut *Cadmea Tyros* apud *Prop.* III, xiii, 7, quia *Cadmus* fuit *Phœnix*. Cf. ad I, 6.

Nec mora, quin trepidos hac clade inrumpere
muros
Signaque ferre Deum templis jam jamque fuisset,

Ni subito inportuna lues inimicaque pestis,
Invidia Divum pelagique labore, parata,
Polluto, miseris rapuisset gaudia, cælo.

580 seq. Levi transitu poeta, ut solet in omni carmine, ad pestilentiam illa in clade ortam describendam progreditur: causas morbi et omnem hanc calamitatem Livius, XXV, 26, accuratius enarrat; Ern. Conf. similes pestilentiae descriptiones ap. Virg. Ge. III, 474 sqq., et Æn. III, 137 sq.; Thucyd. II, 47 sq.; Lucret. VI, 1136 sqq.; Manil. I, 880 sqq.; Ovid. Met. VII, 518 sqq.; Lucan. VI, 80 sqq., et alios, quos laudat Heyne ad Virg. II. II. — *Nec mora*, nihil impediisset, obstitisset, *quin fuisset* datum, concessum, h.e. licuisset; sine impedimento ac difficultate hac occasione in urbem inrumpere potuisset Marcellus. Cf. ad I, 163. — **581.** *Signa ferre*, exercitum ducere. — *templis Deum*, ad templa, ut I, 142. — **583.** *Invidia Divum*; cf. ad III, 78 (in V.L.); VI, 84, 340, 402, et VII, 61. — *pelagi labore*, ut XV, 179; Lefeb. In calamitate pugnae navalis cogitari possunt adfecta ex humoribus marinis, frigore, cadaveribus, quibus *pollutum cælum* dicitur, corpora: quæ omnia per partes mox poeta enumerat; Ern.

203 Criniger æstiferis Titan fervoribus auras, 585
Et patulam Cyanen lateque palustribus undis
Stagnantem Stygio Cocyti obplevit odore,
Temporaque auctumni, lætis florentia donis,
Fœdavit, rapidoque adcondit fulminis igni.
Fumabat crassus nebulis caliginis aer: 590
Squalebat tellus, vitiato fervida dorso;
Nec victum dabat, aut ullas languentibus umbras;
Atque ater picea vapor exspirabat in æthra.

585. Poeta exornavit verba Liv. XXV, 26: «Tempore auctumni, et locis natura gravibus, multo tamen magis extra urbem, quam in urbe, intoleranda vis æstus per utraque castra omnium fere corpora movit.» Hæc luxuriante varietate imaginum elata, et in vers. 590 seq., singula fere verba rei imaginem sistunt, sed ad miraculum quoque aucta sunt; Ern. cf. Senec. Œd. 37 sqq. — *Titan*, Sol, *criniger*, propter radios, vel quia Apollo crinitus et intonsus est. Vid. ad I, 358, et VII, 196. — **586.** *Cyanen*; vid. sup. ad vers. 515. — **587.** *Stygio odore Cocyti*, pestifero vapore, qualis Cocyto est. Cf. ad VI, 146 sq., 154; XII, 117 sq., 137; XIII, 566. — **588 sq.** *Tempora auctumni fœdavit et adcondit*; cf. Virg. Ge. III, 479, ibique Heyne, et Horat. Od. II, XIV, 15, ubi vid. Jani. Proprie aer inflammatur et vaporibus corrumpitur.

591. *Squalebat tellus*; v. ad I, 211. — *dorso*, superficie telluris. — **592.** Cf. Virg. Æn. III, 137... 142. — **593.** Conf. Scalig. Poet. V, 11. — *picea æthra*, ut mox *nubibus atris*.

203N Vim primi sensere canes: mox nubibus atris
Fluxit deficiens penna labente volucris: 595
Inde feræ silvis sterni: tum serpere labes
Tartarea, atque haustis populari castra manipulis.
Arebat lingua, et gelidus per viscera sudor
Corpore manabat tremulo: descendere fauces
Abnuerant siccæ jussorum alimenta ciborum. 600

594. Peste primum adficiuntur animalia, ut ap. Virg. Ge. III, 480, 494 seq. et, quos Drak. laudavit, Thucyd. II, 50; Lucret. VI, 1222 seq.; Ovid. Met. VII, 536 seq.; Claud. in Rufin. I, 303 sq., et Ammian. Marcell. XIX, 4, ubi v. Lindenbrog. Dausq. ad h.l. «Poetæ magistri vestigiis inhærescunt Homer. Iliad. α, 50 (quod etiam Ammian. I. I. notavit); ratio autem, quod boves, oves aliaque pecora et jumenta solo incubant, indeque perniciosam vaporem prima trahunt. Quod præcipue verum, si inferne ea labes oboritur: nam si cælo, aeris volucres contagionem primæ sentiant. Est et in canibus peculiaris ratio, quia narem mergunt odoribus, et auram vitiatam uberius sibi inspirant.» — **595.** *Fluxit*, defluxit, delapsa est. Cf. ad II, 131, et VII, 633. — **597.** *Tartarea labes*, ut *Acherusia pestis*, v. 613. Cf. ad VI, 154, et VIII, 21.

598. Graphice morbi symptomata et indicia adumbrantur, sed breviter tantum, quia ornatus eadem extulerant poetæ supra ad v. 580 laudati. — **599 sq.** *Abnuerant fauces siccæ*, faucium siccitas impeditur, ut *nisi abnueret duritia* ap. Plin. XXXVII, 10. Conf. Var. Lect. — *fauces siccæ* et tumidæ, quas *obsessas* dixit Virgil. Ge. III, 508, ubi v. Heyne. — **600.** *ciborum jussorum*, quos quis jusserat descendere, vel capere voluerat, jubente ac cogente fame et natura. Cf. ad IX, 504.

204N Aspera pulmonem tussis quatit, et per anhelda
Igneus efflatur sitientum spiritus ora.
Lumina, ferre gravem vix subficientia lucem,
Unca nare jacent, saniesque inmixta cruore
Exspuitur, membrisque cutis tegit ossa peresis. 605
Heu dolor! insignis notis bellator in armis
Ignavo rapitur leto! jactantur in ignem
Dona superba virum, multo Mavorte parata!

601. Conf. Lucret. VI, 1187, et Virg. Ge. III, 496 sq. — *tussis Aspera*, quæ asperos facit homines et fauces raucas, ut ap. Martial. XI, LXXXVII, 1.

603 sq. *Lumina jacent*, dejecta sunt et demissa in terram, ut ap. Ovid. Met. IV, 144, et XI, 618. *Jacens vultus languido obtutu stupet* dixit Seneca, Agam. 238, et in descriptione pestis Œdip. 187, *Oculi rigent*, ut Virg. Ge. III, 523, *oculos stupor urget inertes*. Sed possis etiam intelligere oculos depressos, vel ut sup. II, 465, *lumina retro exesis fugientia genis*. Sic *cavati oculi* ap. Lucret. VI, 1192. — **604.** *Unca nare*, ut apud Lucret. VI, 1191, *Compressæ nares, nasi primoris acumen Tenue*, et apud Senec. Œd. 189, *Stillatque niger naris aduncæ Cruor*.

607. *Ignavo leto*, ut *ignobile letum*, III, 123, ubi vid. not. Conf. Hermanni Mythol. Tom. I, p. 384 not.

Subcubuit medicina malis: cumulantur acervo

Labentum, et magno cineres sese aggere tollunt.
Passim etiam deserta jacent inhumataque late
Corpora, pestiferos tetigisse timentibus artus.
Serpit pascendo crescens Acherusia pestis,
Nec levioere quatit Trinacria mœnia luctu,
Pœnorumque parem castris fert atra laborem.
Æquato par exitio, et communis ubique
Ira Deum, atque eadem leti versatur imago.

610

205

615

609. *Subcubuit medicina malis*, ut ap. poetas, a Drak. jam laudatos, Lucret. VI, 1224 (*Nec ratio remedi communis certa dabatur*); Manil. I, 885 (*Nec locus artis erat medicæ, nec vota valebunt*); Ovid. Met. VII, 527. —**609 sq.** Cf. Liv. XXV, 26; Manil. I, 887 sq.; Lucr. VI, 1213 sq., 1233... 1256; Scalig. Poet. V, 11.

613... 617. Magna orationis luxurie poeta expressit verba Liv. XXV, 26 extr. «Multo major vis pestis Pœnorum castra quam Romana ad fecerat, etc.» —*pascendo*, depascendo, carpendo, consummendo. —*Acherusia pestis*; vid. ad v. 597. Tria verba *serpit pascendo crescens* ejusdem significatus esse putabat Barth. Adv. XXII, 14. Eum tamen ineptire, et nullam hic esse tautologiam monet Lefeb.

205N

—**614 sq.** *Nec levioere luctu et parem laborem*; immo *multo major vis pestis*, apud Liv. l.l. —*Trinacria*, Sicula, *mœnia*, Syracusas. —**615.** *Pœnorum castris*, ante urbem positus, quibus Himilco et Hippocrates præerant. Livius, XXV, 26; Lenz. —*laborem*; cf. ad VI, 386, et XII, 78.

Nulla tamen Latios fregit vis dura malorum,
Incolumi ductore, viros, clademque rependit
Unum inter strages tutum caput: ut gravis ergo
Primum letiferos repressit Sirius æstus,
Et minuere avidæ mortis contagia pestes;
Ceu, sidente Noto quum se maria alta reponunt,
Propulsa invadit piscator cærula cymba;
Sic tandem ereptam morbis grassantibus armat
Marcellus pubem, lustratis rite maniplis.

620

625

618 sqq. Adcuratius rerum ordinem exponit Liv. XXV, 27 seq., 30 sq. —**621.** *Sirius* h.l. æstus cæli, qui eo oriente ingruit, et pestilentia causa est, ut XVI, 99, et ap. Virg. Æn. III, 141, et Ge. IV, 425, ad quæ loca vid. Heyne.

Circumstant alacres signa, auditisque tubarum
Respirant læti clangoribus: itur in hostem;
Et, si fata ferant, juvat inter prælia ferro
Posse mori: socium miseret, qui sorte pudenda
In morem pecudum effudere cubilibus atris
Inlaudatam animam; tumulos inhonoraque busta
Respiciunt, et, vel nullo jacuisse sepulcro,
Quam debellari morbis, placet. Ardua primus
Ad muros dux signa rapit: tenuata jacendo
Et macie galeis abscondunt ora, malusque,
Ne sit spes hosti, velatur casside pallor.

630

635

206

631. *cubilibus atris*, tentorii vel obscuris casis terrenis, vel sepulcris; Lenz. Immo in lectis tristibus. —**632.** *Inlaudatam animam*, et *inhonora busta*; conf. ad lib. III, v. 123. —**634.** *placet*, scil. *magis*, vel *potius*, quæ particulæ in comparationibus passim omittuntur, ut Gr. μάλλον; cf. Stroth. ad Liv. III, 40, not. b. Ernesti ad Tac. Ann. I, 57; Intpp. Plaut. Rud. IV, IV, 70, et Justin. VI, 1; Schol. ad Homer. Iliad. α, 117; Kœn. ad Gregor. p. 20, et Valken. ad Herodot. III, 40. Nolim tamen id inter hebraismos referre cum Lefeb. —**635.** Mirum poetæ commentum, galeis et casside milites ora ex morbo marcescentia et pallida contexisse: sed id quodammodo excusat addita causa, *ne sit spes hosti*, ne conspecto militum pallore et macie hostes spem victoriae concipiant; Ern. —*jacendo*, languendo, ut ap. Tibull. I, IV, 31, vel potius ægrotando, ut ap. Plin. Ep. V, 9, et Cic. ad Div. IX, 20 extr. —**636.** Quoniam pallor utique hosti videndus fuisset, si milites caput solum texissent, non et faciem, veteribus etiam clausiles fuisse galeas, quales recentiori ævo, ab equitibus præcipue, in bello gestatæ sint, putabat Barth. Adv. XXII, 14, ad Stat. Theb. IV, 20; XI, 373 sq. et ad Claud. in Rufin. II, 257, quod ex eo repetiit Fabrett. ad Column. Traj. c. VII, p. 213: conf. tamen Lips. Mil. Rom. III, 5; Drak.

206N

Infundunt rapidum convulsis mœnibus agmen,
Condensique ruunt: tot bellis invia tecta,
Totque uno introitu capiuntur militis arces.

640

638. De expugnatione urbis vide fragm. Polybii n. 11, Opp. Tom. V, pag. 32... 35, edit. Schweigh. Liv. XXV, 24, 30, 31; Plut. in Marcello, pag. 308. De *foro* magno quod Achradinæ, et de vasto *theatro* (v. 644), quod in alia urbis parte, Neapoli, erat, vide *Bartel's Briefe über Calabrien und Sicilien*, T. III, pag. 126... 135; Lenz. —**639.** *tot bellis invia tecta*; conf. sup. v. 281 seq. —**640.** *Tot arces*; vid. sup. ad v. 181 et 277 sqq.

Totum, qua vehitur Titan, non ulla per orbem
Tum sese Isthmiacis æquassent oppida tectis.
Tot delubra Deum, totque intra mœnia portus;

642. *Isthmiacis tectis*, Syracusis, vid. ad v. 50 sq. et 341.

207N

643. De direptione urbis conf. Liv. XXV, 25 et 31. Silius eam ita definite et per partes more poetico effert, ut recensum faciat operum et monumentorum in Syracusis memorabilium, de quibus passim disputavit Cic. in Verrinis; Ern. Liv. (XXV, 31) contentus est dixisse, in hac urbe «tantum fuisse prædæ, quantum vix capta Carthagine tum fuisset, cum qua viribus æquis certabatur.» —*Tot delubra Deum*,

conf. Cic. Verr. IV, 53... 59, tot *portus*: duo tantum, quod sciam, memorantur, major, et minor, qui *Laccius* dicebatur. Vid. Dorvill. ad Charit. p. 282. —*intra moenia portus*; vid. Cic. Verr. IV, 52, extr. 53, pr. V, 37, et Dorvill. l.c. pag. 598.

207

Adde fora, et celsis subgesta theatra columnis,
Certantesque mari moles; adde ordine longo
Innumeras spatioque domos æquare superbas
Rura: quid, inclusos porrecto limite longis
Porticibus, sacros juvenum certamine lucos?

645

644. *subgesta*, exaltata, inposita. —**645.** *Certantes mari moles*, fluctibus obpositas marisque inpetum frangentes, ingentium saxorum substructiones; recte Mars et Dausq. coll. II, 408; IV, 295 sq.; Virg. Æn. IX, 711 al. «Urbs est situ munito,» et «in insula fons aquæ dulcis, cui nomen Arethusa est, quique fluctu totus operiretur, nisi munitione ac mole lapidum a mari disjunctus esset,» Cic. Verr. IV, 52, 53. Ernesti monet, ambiguum esse, utrum poeta pilas in litore Syrac. collocatas designet, an vero iis comparet grandia urbis ædificia. Nescio an mentem V. C. recte ceperim: ad hæc tamen ædificia verba ista referri non possunt, quia voce *adde* a molibus distinguuntur. —*ordine longo... domos*, ut apud Cic. loco laud. «Cætera *Achradinæ* partes una lata via perpetua... privatis ædificiis continentur.» Cf. *Bartels*, Tom. modo cit. pag. 89. De *porticibus* *Achradinæ* et de illustri gymnasio, ejusque porticu (στοὰ Σκυθηκῆ, vel potius Συκικῆ, seu Τυχηκῆ) Cic. loc. laud. Polyb. VIII, v, 2; ibique not. Schweigh. Tom. VI, p. 442; Lenz. —**646.** *æquare spatio superbas*, ut III, 374, et XII, 433. —**647.** *Rura*, villas. —*Quid*, scil. memorem. —*porrecto limite lucos*, magni spatii, cf. ad I, 267, et IV, 461. —**648.** *Intell. gymnasia*; Cell. Parum apte, opinor, ab Ernesti V. Cl. comparatur locus Virg. Æn. IX, 584, ubi ejusmodi Martis lucum designari suspicatur, quo juvenes certaminibus bellicis exerceri consueverint. Sermo est h.l. de gymnasiis, quæ et *porticibus* (στοαίς) et umbrosis silvis cingi solebant, unde notus est versus Eupolis, Ἐν εὐσκίοις δρόμοισιν Ἀκαδήμου θεοῦ, et Horatii (Epist. II, ii, 45), *Atque inter silvas Academi quærere verum*, cf. Var. Lect.

208

Quid tot captivis fulgentia culmina rostris;
Armaque fixa Deis, aut quæ Marathonius hostis
Perdidit, aut Libya quæ sunt advecta subacta?

650

208N

649. *culmina*, ædes sacras deorum, quibus præda navalis, ἄφλαστα, ἀκροστόλια, κόρυμβα, aliaque navium fragmenta, olim p.m. a Syracusanis, quum Athenienses devicissent, dedicari solebant. Cf. Potteri Archæol. Gr. T. II, L. III, c. 22; Köppen ad Hom. Iliad. ι, 241, et Heyne ad Apollod. p. 199. Huc et spectant *arma* devictorum hostium *fixa Deis*; postibus templorum, ἀναθήματα in templis suspensa, cf. sup. I, 617 sq.; Cerda et Heyne ad Virg. Æn. III, 286 seq. et VII, 183 sqq.; Köppen ad Hom. Iliad. η, 83; Potter. l.l. cap. 12. —**650.** *Marathonius hostis*, Athenienses, qui h.l. ut ap. Scat. Theb. XII, 196 et al. ita vocantur, non quod ipsi a Syracusanis in campo Marathonio (ut Ernesti lapsu haud dubie calami vel memoriæ vitio notavit), sed quod Persæ ibi ab illis duce Miltiade devicti sunt; quæ satis nota res est. —**651.** *Perdidit* in duplici prælio, quo a Syracusanis et Gylippo Spartanorum duce victi sunt Athenienses; de quo vid. sup. ad v. 281 sqq. —*quæ sunt advecta* ab Agathocle, notissimo Syracus. tyranno, qui Pœnos et in Africa aliquoties devicit, et Sicilia expulit, vid. Diodor. XIX (in quo libro præter alia hæc leguntur, ἐπανῆλθεν εἰς τὰς Συρακούσας, καὶ τῶν ναῶν τοὺς ἐπιφανεστάτους τοῖς σκύλοις ἐκόσμησε) et XX; Polyb. VIII, 12; IX, 23; XII, 15; XV, 35; Justin. XXII, 1 sq.; XXIII, 1 sq.; Liv. XXVIII, 43.

209

Hic Agathocleis sedes ornata tropæis:
Hic mites Hieronis opes: hic sancta vetustas
Artificum manibus: non usquam clarior illo
Gloria picturæ seculo: non æra juvabat
Quem adcire ex Ephyre: fulvo certaverit auro
Vestis, spirantes referens subtemine vultus,
Quæ radio cælat Babylon, vel murice picto
Læta Tyros, quæque Attalicis variata per artem
Aulæis scribuntur acu, aut Memphitide tela.

655

210

211

660

652. *sedes*, vid. Var. Lect. —*sedes* sacra vel potius *ædes* ex conjectura Heinsii; templum, opinor, Minervæ in Insula cujus parietes interiores vestiti erant tabulis, in quibus picta equestris pugna Agathoclis: vid. Cic. Verr. IV, 55; *Bartels*, Tom. III, p. 181 sq. Lenz. —**653 seq.** *mites Hieronis opes*, Gron. Obss. III, 7, recte exponit monumenta ornamentaque pacis splendorem significantia, quæ urbi addidit Hiero, ut in paucis pugnis egregius, ita mirificus in tranquillibus rebus conservandis et otio civibus præstando, cf. ad II, 601. —*sancta vetustas Artificum manibus*, opera artificum, nondum vetustatis injuria victa, venerabili et inviolata vetustate, Gron. l.l. monumenta, quibus vetustas sanctum aliquid et venerandum addebat; Drak. —*sancta vetustas*, quatenus animus sanctitatis et venerationis cujusdam sensu inplet; Ern. conf. sup. ad XI, 278. —**654.** *Artificum manus*, non labor in materia, sed ipsa exempla, sive res effectæ, opera, ut Gr. χεῖρ, Gron. l.c. qui auctores et Græcos et Rom. laudavit, cf. Burm. ad Petron. Sat. c. 83. Mox designatur artis varietas, quæ spectabat ad *picturam*, sculpturam, texturam, etc. —**655.** *Gloria picturæ*; conf. Cic. Verr. IV, 55, de tabulis, in quibus picta Agathoclis pugna equestris. Ars omnino pingendi magno in honore fuit Syracusis, et Siculos primos fuisse, qui cum coloribus pingerent, testatur Plin. XXXV, 3. —*æra*, statuas, signa, vel vasa ex ære, *non juvabat aliquem* Syracusanorum *adcire ex Ephyre*, e Corintho, h.e. nemini in mentem veniebat Corinthia emere, nemo ea cupiebat, desiderabat, quum Syracusana non minoris pretii artisque essent. —**656.** *Ephyre*, eadem ac Corinthus, vid. sup. ad v. 52. Præstantissima autem erant *Corinthia vasa*, et *æs*, quod ex diversis metallis artificioso miscebatur, et auro carius erat. De hoc quidem ære locus noster non capiendus videtur Draken. et Ern. quum excidium Corinthi diu post Syracusas a Marcello captas adciderit, et ex illius urbis incendio ista variorum metallorum mixtura ipsaque adeo æra Corinthia nata dicantur. Sed Burmannus jam recte monuit, hanc fabulam esse, et quamvis id verum foret, a poetis tamen talia per πρόληψιν fingi posse. Romæ forsitan illud æs post dirutam demum a Mummio Corinthum innotuit, aliis vero populis jam diu ante notum fuit. Vid. de ejus pretio et origine fabulosa Harduin. ad Plin. XXXIV, 2 et 3; Duker. ad Flor. II, 16; Bochart. Hieroz. II, vi, 16. Ceterum *æra* possunt etiam statuæ esse ac signa:

210N

nam præter ceteras artes statuariam quoque Corinthi maxima cum laude viguisse constat. —Hos versus eodem modo, quo dudum eos explicandos vidi, interpretatur Ernesti, et quidem ita: «*Fulvo auro vestis* (nam hæc jungenda, non *certaverit auro*, ut cetera cohæreant), h.e. vestis aurata, auro intertexto elaborata, *spirantes referens subtemine vultus*, in qua figuræ tela lextæ ea arte erant, ut spirare et vivere viderentur, *certaverit iis, quæ radio cælat Babylon*, etc. Jam *radius* est instrumentum, quo subtemen trajicitur inter tramas staminis: *cælare* autem nunc cum delectu ex arte statuaria ad telas traductum, ut earum expressas imagines commendet.» *Vestis auro fulvo* dicitur, ut τρυχέα χαλκῶ Homer. Iliad. ζ, 504; *ductor nomine tanto*, sup. VI, 462, vel *acuto robore valli, antiquo robore quercus, stipites robore duro*, et alia ap. Virg. Ge. II, 25, 332; Æn. XI, 893 al. —**657.** *spirantes vultus*, vid. ad II, 430. De veterum vestes texendi arte v. Salmas. ad Capit. Pertin. c. 8. —**658.** «Colores diversos picturæ vestium intexere Babylon maxime celebravit et nomen inposuit.... Metellus Scipio triclinaria Babylonica sestertium octingentis millibus venisse jam tunc, posuit in Catonis criminibus, quæ Neroni principi quadragies sestertio nuper steteret;» Plin. VIII, 48, seu 74, cf. Martial. VIII, 28; XIV, 150; Lucret. IV, 1023; Plaut. Stich. II, II, 541 ubi vid. Salmas. —*murice picto*, purpura, quæ acu pingebatur, ut mox *acu scribuntur. De murice*, qui propr. a purpura differt, vid. Harduin. ad Plin. IX, 36, et Jani ad Hor. Od. II, XVI, 35. —**659.** «Auram intexere *vestibus* in Asia invenit Attalus rex;» Plin. l.l. Inde *Attalica aulæa, vestis, et tori* ap. Prop. II, XXXII, 12 (al. XXXIII, 46); III, XVIII (al. XVI), 19; IV, v, 24; et *Attalica peripetasmata*, apud Ciceron. Verr. IV, 12. —**660.** *tela Memphitide*, Ægyptia. «Plurimis liciis texere, quæ polymita adpellant, Alexandria instituit;» Plin. l.l. cf. idem XXXV, 11; Martial. XIV, 150; Plaut. Pseud. I, II, 14, ubi vid. Salmas. et Harduin. ad Plin. ll.cc.

Jam simul argento fulgentia pocula, mixta
 Quis gemma quæsitus honos, simulacra Deorum
 Numen ab arte datum servantia: munera rubri
 Præterea ponti, depexaque vellera ramis,
 Feminus labor. His tectis opibusque potitus
 Ausonius ductor, postquam sublimis ab alto
 Aggere despexit trepidam clangoribus urbem,

665

662. *mixta*, inserta, *gemma quæsitus honos* poculis argenteis, pretium majus datum, auctum est; cf. ad Juvenal. V, 37... 45. —**663 sq.** *munera rubri ponti*, margaritæ. «Præcipue laudatur margarita circa Arabiam in Persico sinu maris Rubri;» Plin. IX, 35, seu 54, ubi vid. Dalech. cf. Martial. V, XXXIX, 4; et Stat. Silv. IV, 6, 18. —**665.** *Feminus labor* dicuntur sericum et fila bombycina, quæ a mulieribus duci solent. —«Marcellus, ut mœnia ingressus ex superioribus locis urbem oculis subjectam vidit, inlacrimasse dicitur, partim gaudio perpetratæ rei, partim vetusta gloria urbis, etc.» Liv. XXV, 24, et cap. 25: «Edixit militibus ne quis corpus liberum violaret, etc.» Præter hæc loca Silius etiam Ciceronianum de Marcelli humanitate Verr. IV, 54, ante oculos habuisse videtur. Ex eodem Cic. (Verr. I, 51, 55; II, 21 sq.) notum est, Marcellum postea Siciliae patronum fuisse, et in ejus honorem a Siculis celebrata esse Marcellæ, quibus Verres substituerit Verrea: quo forte poeta mox v. 680... 684, respexit. —**667.** *clangoribus*, audito tubarum sonitu, ut sup. v. 628.

Inque suo positum nutu, stent mœnia regum,
 An nullos oriens videat lux crastina muros,
 Ingemuit nimium juris, tantumque licere
 Horruit, et, propere revocata militis ira,
 Jussit stare domos, indulgens templa vetustis
 Incolere atque habitare Deis: sic parcere victis
 Pro præda fuit, et sese contenta, nec ullo
 Sanguine pollutis plausit Victoria pennis.

670

675

668. Et postquam *in suo nutu*, potestate, *positum*, scil. videbat. —*mœnia regum*, Syracusas, sedem regiam. —**670 sq.** *Ingemuit nimium juris*, vid. Var. Lect. Eadem sententia exprimitur verbis seq. —*tantumque licere horruit*, quæ tamen Barthius Adv. IX, 3, ita exponebat: horrebat tantum militi suo, quem revocandum censebat, licere, ut patriæ quoque periculum memoriæ subierit. —**673 sq.** *parcere victis Pro præda fuit*, acute: non aliter animum satiavit parcendo hostibus, quam alii prædam diripiendo; Barth. Adv. XXII, 14. —**675.** *Victoria* h.l. Dea est, quo imago rei fit poetica ac vivida. De *alis Victoriæ* res nota, etiam ex numis, gemmis aliisque monumentis antt. cf. XV, 99, 737; Stat. ad Tibull. II, v, 45. Ill. Doering. Comment. de alatis imaginibus apud veteres, Gothæ, 1786; Klotz. ad Tyr. p. 78. Lenz. suspicatur, poetæ animo obversatam esse imaginem Victoriæ post triumphatorem in curru stantis.

Tu quoque, ductoris lacrimas memorande tulisti
 Defensor patriæ, meditantem in pulvere formas,
 Nec turbatum animi, tanta feriente ruina.

676. De Archimedis nece cf. Liv. XXV, 31; Cic. Fin. V, 19, et Plut. in Marcello. —*Tu ductoris lacrimas tulisti*, tuæ neci inlacrimavit Marcellus. Cf. Cic. Verr. IV, 58. —**677.** *pulvis ac forma* propria vocab. in disciplina Geometr. et Mathematica; Drak. qui laudat Colv. ad Appul. Apol. pag. 284, Barth. ad Claud. Paneg. Mall. Theod. v. 128 et al. —**678.** *tanta feriente ruina*, quum tanta clades, mors tanto viro manu militis, ignari quis esset, inlata, obprimeret *meditantem... animi*, h.e. ut Livii verbis utar, «Archimeden, in tanto tumultu, quantum capta urbs in discursu diripientium militum ciere poterat, intentum formis, quas in pulvere descripserat.» Poeta forte respexit verba Horat. Od. III, III, 8: «Inpavidum ferient ruinæ orbis justum virum.» Possis etiam *ruinam* referre ad expugnationem urbis, qua tantus vir perierit.

At reliquum vulgus, resoluta in gaudia mente,
 Certarunt victi victoribus: æmulus ipse
 Ingenii Superum servando condidit urbem.
 Ergo exstat seclis, stabitque insigne tropæum,
 Et dabit antiquos ductorum noscere mores.
 Felices populi! si, quondam ut bella solebant,

680

At ni cura viri, qui nunc dedit otia mundo,
Effrenum arceret populandi cuncta furorem,
Nudassent avidæ terrasque fretumque rapinæ.

679. *resoluta in gaudia mente*, cf. XI, 303. — **680.** *Certarunt victi victoribus*: communis omnibus lætitia erat, victoribus, quod vicissent Syracusas, victis, quod urbi et sibi pepercerat Marcellus, *æmulus Ingenii Superum* imitator Deorum, clementia et humanitate, qui *servando condidit urbem*, veluti novus conditor et restaurator urbis, quam servaverat; (cf. Cic. Verr. IV, 52: «a Marcello, qui cepit, conditas dicetis Syracusas,» et Barth. ad Stat. IV, III, 72) quæ itaque urbs *exstat seclis... insigne tropæum*, ut insignis clementiæ documentum, vel exemplum et decus posteris commendabitur; Ernesti.

214N

685 sq. Aptissime et paucis quidem, sed gravibus verbis poeta designat miseram conditionem sæculi sui et provinciarum Rom. quæ tum ab avaris hominibus, qui illis præerant, in pace magis, quam a ducibus olim in bello, *exhauriri* ac diripi solebant. Similiter Cicero passim in Verrinis actt. humanitatem clementiamque Marcelli cum inmani crudelitate et avaritia Verris comparat.

687 sq. Laus Domitiani, non sine adulatione. Cf. ad III, 594 sq. et 607 sq.

LIBER XIV: VARIÆ LECTIONES

146 VL

147 VL

1. *Heliconia numina*, ut supra *Heliconia turba*, opinabatur N. Heins. — **3.** Præstitit forte *hinc*, ab hoc tempore. — **4.** *Sicanos* R. 1, Parm. et Med. ut passim. — **5.** *Macetum* Col. vid. ad XIII, 878. Vulgo *Macedum*. Deinde *Achaia* Oxon. quod pro vulg. *Achaica* reposuit Drak. quia optimi quique poetæ illud malint, ut et *Troius*, *Balearius*, *Bacchius* aliaque similia; conf. XV, 306. Intp. Virgil. *Æn.* II, 462; Jani ad Horat. Od. I, xv, 35; Heins. ad Ovid. Ep. Her. I, 28, et ad Met. II, 727; III, 517 al. — **6.** *tinguere* scripti, *tingere* R. 2. Vulg. *cingere*, quod frustra tuebatur Dausq. — **7.** *magalia*, vel rectius *magaria* pro *mapalia* scribendum videtur. *Mapalia* vel omnino nihili sunt, vel diversa a *magaribus*, agrestibus ædificiis stativis, inpr. suburbiis Carthagini, nam Orientalibus مغارة, *habitatio* dicitur; conf. omnino Heyne ad Virgil. *Æn.* I, 421, in Var. Lect., Petit. ad Plaut. Pœn. Prol. v. 86; Schweighæus. ad Appian. de reb. Pun. c. 117. De *mapalibus* vid. loc. class. inf. XVII, 89, 90, et Liv. XXX, 3, extr. Conf. sup. ad II, 85, et III, 290 seq. — **8.** *Extremumve* scripti et R. 2. Vulg. *Extremumque*.

148 VL

16. *Discidit* scripti et edd. ante Junt. in qua Nicander *Disjicit* perperam primus edidit. *Dissicit* conj. Colvius ad Appul. pag. 108. Sed vid. supra ad XI, 455. — **17.** *convulsis* Colon. Oxon. et Rom. 2, unde recepit Lefeb. — **18.** Suspiciari possis *rabidus Nereus*, et mox *dividuas* terras, Italiam et Siciliam. — **19.** *æstus* scripti.

149 VL

23. *fœnus* Col. *sevus* Oxon. *scimus* Put. Vulgo *semen*. — **24.** *Dea* pro *olea* Oxon. R. 1, Med. non inprob. Barthio Adv. IX, 3, ut Pallas subintelligatur. *Deæ* Put. — **26.** *accedere* est ex emendat. Barthii Adv. IX, 3; N. Heinsii, Salmasii ad Solin. p. 106 (p. 75, ed. post.) et Gron. Obs. III, 7. Vulgo *accendere*. — **27.** Secunda syll. voc. *Pæonios* corripitur, ut passim ap. poetas, quod mirum videri potest, vid. Heyne ad Virgil. *Æn.* VII, 760. — **28.** *digna*, non *dignum*, scripti, R. 1, 2, *venerabere* est ex emend. Gronon, Obs. III, 7, et N. Heins. Vulg. *venerabile*, vid. not. *Hæc Phæbo digna et Musis (venerabile!) vatium Ora* (locus, insula, regio) *excellentum*, vel *Hic et Pæonius arcano sulphure fons est, Hæc Phæbo digna et Musis, fecundaque vatium Ora e.* opinabatur Barth. Adv. IX, 3. Neutra ratio probanda. — **31.** *quum bella cierent* malebat N. Heins. quo sensu *arma* ac *bella* vocare dicuntur; conf. not. ad lib. IV, vers. 508.

150 VL

33. *Cyclopia* Colon. *Ceclopia* Putean. Vulgo *Cyclopea*. Sed vid. Heins. ad Virgil. *Æneid.* I, 101 et 665. — **34.** *Sicani* Put. Vulgo *Sicano*. Male! *primo* etiam vel *primi* malebat N. Heins. — **36.** *Abscitum* Oxon. quod perperam probabat Barth. Adv. IX, 3, quia nomen demtum fluvio, ut ejus memoria penitus exolesceret, et novæ terræ adulesceretur melius. — **39, 40.** *Nec res dedecori fuit: accola duxerat actos Mœnibus e centum... Minos* Colon. Ita quoque codices scripti et priscæ edd. nisi quod in Oxon. *duxerat avos Mœnibus eventum*, in Put. *duxerit actus Mœnibus ereptum*, in R. 1, Parm. ac Med, *duxerat arctos Mœnibus hærentum*, in edd. Marsi et Martini Herbip. *duxerat actos M. Eteretum*. Pessime locum primus corrupit Nicander in ed. Junt. novo inserto versu, *Nec res dedecori fuit aut mutasse pudebat Sicani Siculo nomen: mox adcola Minos Duxerat Eteretum non fausta ad bella cohortes*: quam scripturam edd. recent. expresserunt. Vocem *Eteretum* quum nihili esse videret Dausq., emendabat *Dux Eteocretum, non fausta ad bella cohortans, Dædaleam repetit pennam*. Rectius Cluver. in Sicil. ant. I, 2, et Salmas. ad Solin. p. 105 al. 74. *Duxerat et Cretum... cohortes*; Scaliger ad marg. edit. D. Heinsii Raphel. *Duxerat et Cretam*; Cellar. *Duxerat e Creta*. Sed veram Silio lectionem restituit N. Heins. ex conjectura et libris priscis; *actum* pro *actos* reposuit Lefeb. *quasi Cres adcola* non collective dici possit. — **41.** *pennam* idem Nicander primus edidit. — **43.** *casso*, vel *misso* conj. Dausq. pro *fesso*. Sed poeta docte loquutus est pro *turba fessa bellandi studio*.

152 VL

45. *Acestus* R. 1, in cujus marg. *Acestus* emend. manus docta. — **49.** *zelo* pro *telo* Ox. — **50.** *Hennæis* Col. *Hannæis* Ox. *Hannadis* Med. *Ethneis* Put. *Ætneis* Cell. ex emend. Scalig. Vulgo *Ennæis*; conf. ad I, 93. — **51.** *ab Hista* Col. Oxon. R. 1, Parm. Med. — **53.** *recepit* primæ edd. præter R. 2. Sed *receptare* dicitur, ut *inperitare*, *cœptare*, *factare*; Drak.

153 VL

58. *ignis Inclusi gemitus* scripti. Vulgo *ignes, I. gemitus*, etc. — **64.** *exæstuet* et mox *profluat* Col. Vulgo *exæstuat* et *profluit*: in Put. et priscis edd. *perfluat*, in Oxon. *superfluat*, in Cell. perperam *profugit*. Dausq. conj. *profurit, proruit* et *proficit*; quibus omnibus non est opus. — **66.** *cava* Oxon. *plana* scribendum putabat Dausq. — **69.** *altamque*, vel *canamque nivem* emend. Dausq. et recte forsitan *calidamque nivem* Draken.

154 VL

70. *Æolio numine*, et v. 72 ac 74, *Hinc* malebat N. Heins. — **72.** *Pelopea* Col. *Pelopei* Put. Vulgo *Pelopeia*. — **73.** *resplendent* suspiciari possis; vulgata certe lectio et languet et inpeditor est. — **74.** *Libyemque* Put. *Libycamque sitim* priscæ edd. — **76.** *terræ* scripti et R. 2.

- 155 VL **79.** *placide* scripti et *priscæ* edd. *placido* edd. Benes. Junt. et inde aliæ. — **88.** *perditus* Col. *proditus*, pro editus, natus, conj. N. Heins. prob. Burm. qui tamen *proditus* pro *creatus*, *renunciatus* dictum adiciebat, ut *prodere Flaminem Interregem*, etc. — **90.** *flexis* Put. Tell. et R. 2. — **92.** *regni* Tell. et nonnullæ edd. prob. Dausq. ut sensus sit, pudicitiam regni insuper habebat; vel ut interpungatur: *vilissima regni Cura pudor!* nullius rei minus, quam regni curiosus erat; postrema ea cura, quæ debuit esse prima, pudor! — **93.** *tum* Med. Idem, vel *jam* reponendum censebat N. Heins.
- 156 VL **97.** *conjungit* est ea emendat. D. Heins. pro vulg. *jungit*, ne versus claudicet; *quin jungit*, quod recepit Cell., vel *Nec sceleri quin jungit enim nova f. p.* corrig. Barth. Adv. IX, 3; *conjungit*, vel *junguntur*, vel *jungebat nova fœdera pacto*, paciscenti, ut Pœni cederent Sicilia, N. Heins. *nam jungit* Lefeb. *Nec sceleri mora fit, jungit*, etc. Burman. — **99.** Forte leg. *stabant Pœnæ*, h.e. adstabant, circumstabant, aderant tyranno Pœnæ ultrices, ut supra II, 551. — **102.** *diris* Colon. *dictis* Put. *ducis* Oxon. Vulg. *duris*.
- 157 VL **126.** *diro* scripti et R. 2. Vulg. *duro*. — **130.** *placitos* Col. R. 2, Mars. el al. Vulgo *placidos*.
- 158 VL
159 VL **134.** Copulam *et* ante *metite* perperam primus inseruit Nicander in Junt. — **139.** *si visi vincitis hostem* conj. Gron. Obs. III, 7, idque recepit Cell. sed male exposuit: si aperto Marte, non insidiis, vincitis. Barthio (Adv. IX, 3) nervosius videbatur *si visu vincitis hostem*, quod Draken. confirmat epigr. in Catalect. Pithœi L. II, p.m. 51, *Conspectu devicta tuo, Germanice Cæsar*. — **141.** *morunt* omnino scribendum censebat N. Heins. quidquid obstent codices vetusti; idque recepere Drak. Lefeb. Ern. Sed vulgata quoque lectio non male se habet: non alia certamina noverant milites, quam secum facienda, non cum hoste, qui primo impetu sternebatur. Eadem non displicet Lefeb. qui comparat verba Liv. VII, 40, pr. *nec præter externa, noverant bella*; conf. not.
- 160 VL **149.** *Asilo* Col. R. 1, Parm. Med. Vulgo *Asylo*. Suspiciari possis *Asylæ*, quod Etruscum nomen esse notavit Servius, a Drak. laudatus, ad Virg. *Æn.* XII, 127. — **152.** *Beryæ* Col. ut et v. **156**, *Boreæ* Put. et *priscæ* edd. *Boreæ* Oxon. R. 1, Med. *Verris* Parm. Vulgo *Berræ*. Deinde *remearat*, non *remeabat*, scripti, R. 1, Parm. Med. — **159.** Ita Ox. et Put. Vulgo *Invadit juvenem ferro*. — **161.** *At*, non *Ac*, scripti, R. 1, Parm. Med. — **162.** *ceu* Col. Put. R. 2, *cui* Ox. Vulgo *tunc*. — **163.** *rumpit*, non *rupit*, scripti.
- 161 VL
- 162 VL **165.** *conterritur* Ox. — **167.** *effundit* Put. R. 1, Parm. Med. In iisdem *abortis*, quod plurimis locis Ovidio perperam adseri a Gebhardo Crep. I, 12, monuit Drak. — **177.** *Possis et victoque exæquat*, iudice N. Heins. Withof. unice legendum monebat: *curaque exæquat mun. vitæ*, hoc est, ejus cui modo vitam donaverat, curam gerit beneficio non minori, ne scilicet in aliud periculum incidat.
- 163 VL **178.** *At Campis Sicula primi c. o. Captis Marcellus* R. 1, Parm. Med. *Cœpti Marcellus* scripti. Vulgo *Marcellus cœpti*. — **183.** *avellere* sec. Marsi Ven. et inde aliæ edd. sono auribus ingrato, *havebat* Col. *habebat* Oxon. et Put. — **184.** *renuant si forte, sibi et si*, etc. distinguebat Barth. Adv. IX, 3, qui sensum hujus loci non percepit. — **185.** *servatur*, non *aufertur*, scripti et *priscæ* edd. — **187.** *frontem* Oxon. probb. N. Heins. Drak. et Gron. Obs. III, 7, *nunc* Put. *tunc* vetustæ edd. Vulgatam lect. *fronte* reduxit Lef.
- 164 VL **194.** *Messena* Col. et Ox. Gr. Μεσσηνή. Sed in numis Græcorum Siculorumque ut plurimum ΜΕΣΣΑΝΙΩΝ occurrit, nisi quod ap. Parutam exstat numus argenteus, in quo latinis literis MESSENION, et alius, in quo MESSANI; N. Heins. — **196.** *Catane* ed. Parm. Gryph. Raphel. et ad marg. R. 1, Gr. Κατάνη, et sic quoque semper Rom. Vulgo *Catine*, quam posterioris ævi scripturam esse putabat Cluv. in Sicil. ant. I, 9, refrag. Salmas. Exerc. Plin. p. 78. *Catane*, si non ubique, certe h.l. scribendum censebat Drak. quia Silius nomen hujus urbis Græco more per secundam vocalem terminaverit, adeoque probabile sit, totum nomen Græce ab eo elatum esse.
- 165 VL — **198.** *Camarina*, Græcorum more, non *Camerina*, Ox. cum edd. R. 1, Parm. Gryph. Marsi et Martini Herbip. Conf. Heins. ad Claud. R. P. II, 52; Pier. et Heyne ad Virgil. *Æn.* III, 701. — **200.** Vulgo *palmis quoque onusta Selinus*: sed *palmaque arbusta* in scriptis et *priscis* edd. unde *palmisque arbusta S.* reposuit Lefeb. coll. Plin. X, 29, qui *arbustum agrum* pro agro arboribus consito dixit, non vero *agrum palmis arbustum*. Nostram lectionem recepere Cellar. Drak. et Ern. ex emend. Gron. Obs. III, 7, qui tamen suspicabatur, latere vocabulum loci, quem Selinus palmarum fertilitate, ut Hymetton Hybla favis, provocare videatur, et forte legendum esse *palmis Phœnica*, vel *palma Hierichunta Selinus*; conf. Plin. XIII, 4. Sed nostra lectio vera videbatur N. Heins. qui cum Gron. contulit Lucan. III, 216, *arbusto palmarum dives Idume*. Ita Selinus exquisite dicitur *palmæ* h.e. palmarum *arbusta*, ut *palmosa* Virg. *Æn.* III, 705 (ubi vid. Heyne); nisi cum Cell. sic verba jungere malis: Selinus ad certamen vocat palmarum arbusta, ut Hybla Hymetti mella. — **202.** *Mylæ* scribendum censebat N. Heins. Recte, opinor: præter Silium certe nullus auctor, neque Græcus neque Romanus, singulari numero urbis nomen extulit. Locum enim Livii XXIV, 30, a Dausq. laudatum, ad Mylam fluvium spectare, jam monuit Drak. — **203.** *nec non et* Put. ut XI, 111, et 277; Virgil. *Æn.* I, 707 al. probb. N. Heins. et Drak. Vulgatam lect. *nec non e* revocavit Lefeb. — **204.** *Centuripæ* Col. αἱ Κεντούριπαι Ptol. et sic Cic. Plin. et al. At τὰ Κεντούριπια Strab. Polyb. aliisque Græc. auctoribus dicitur, et ΚΕΝΤΟΡΙΠΙΩΝ passim legitur in antiquis hujus oppidi numis, unde et *Centoripæ* h.l. legi posse monet N. Heins. Conf. Wessel. ad Antonin. Itin. p. 93, et Dorvillii Sicula p. 167. Vulgo *Centuripe*, sine exemplo. — **206.** *Thapsus* est ex emend. N. Heins. Græc. Θάψος, conf. Intpp. ad Ovid. Fast. IV, 477, et Virg. *Æn.* III, 689; Cluver. Sic. ant. I, 11. Vulgo *Tapsos*. — **207.** *Agyrina* recepi cum Cell. ex emend. Gron. Obs. III, 7, pro vulg. *Agathyrna*: nam *Agathyrna* inf. v. **259**, inter urbes Pœnis faventes recensetur, neque gentile est, ut cum *manus* jungi possit. Idem, vel *Agyrena*, quod receptum est a Lefeb. et Ern., conj. N. Heins. Nam Ἀγύρρηνα dicitur Steph. Byz. et Ἀγυρρηναῖοι Diodoro; at aliis Ἀγύριον (unde *Agyrinus*), Ἀγύρινα (unde Ἀγυρρηναῖοι in numis), Ἀγούριον Ptol. *Agyrium* Antonino, *Agyrium* (et inde *Agyrinensis*) Cic. frument. c. 27, et in Verr. II, 9; III, 18 et 27; V, 62; Ἀγύριον Diodor. (cujus patria fuit) lib. I, 4, pro quo Ἀγύριον scribendum putabat Cluver. Sic. ant. II, 6, refrag. Holsten. quia urbs hodie *Argyro*, seu *Argirone*, vel *S. Filippo d'Argirone* (ad dextram Symæthi fl. ripam, non procul a Centuripis) dicatur. *Abacæna* etiam legi
- 166 VL

posse credebat N. Heins. Ἀβακκῖνον urbs prope Tyndarim, quacum etiam h.l. conjungitur, vid. Diodor. XIV, 79, et Cluver. II, 12. *Agathyrsa manus* corrig. Hermol. Barb. ad Plin. III, 8, male! vid. ad v. 259. —208. *adfluit* Col. vid. ad VIII, 604. Vulg. *adfuit*. Sed illud exquisitius est, et paulo ante præcessit *defuerunt*. Deinde *altor* Col. Sed *altus*, h.e. in edito loco situs, Oxon. et Put. cum priscis edd. ante Junt. in qua Nicander primus *altor* restituit. Utraque lectio firmari potest ex Virg. Æn. III, 703, 704; *Arduus Acragas... magnanimum quondam generator equorum*. Tò *altor* vero duriorem efficit orationem: *Acragas altor equorum rapit turmam mille* scilicet equorum. —209. *turmam* Col. Oxon. Tell. *turbam* Put. Vulgo *turmas*, laborante versu, nec restituitur metrum, si tò *atque* deleveris cum D. Heins. *Mille rapit turmas, quæ h. a. flammant* emend. Dausq. *flammant... Agragas* Col. non inprob. N. Heins. coll. III, 222, ubi plura laudavi exempla, quæ tamen diversi sunt generis. Cf. Heyne ad Virg. Æn. VI, 209. —210. *Agragas*, non *Acragas*, in omnibus fere libris et scriptis et editis, vid. Heins. ad Ovid. Fast. IV, 475, et Intpp. ad Virg. Æn. III, 703. Memorabilis potissimum locus Steph. Byz. voc. Ἀκράγαντες; Πολύβιος φησὶ, τὸν ποταμὸν καὶ τὴν πόλιν ἀπὸ τῆς χώρας ὠνομάσθαι Ἀκράγης (vel rectius forte Ἀκρά γῆς, vel Dor. Ἀκρά γᾶς, præstantissima terræ) διὰ τὸ εὐγείον, hoc est propter soli fertilitatem; ad *inania* ex emend. Gron. Obs. III, 7, pro vulg. ad *mœnia*.

167 vl
211. *Crespus* Put. Sed *Grosphus* nomen Siculum fuit, v.c. Grosphus amicus Horatii ex Sicilia oriundus; Drak. coll. Schol. Crucq. ad Hor. Epist. I, XII, 22. —213. *ubi torrerent subjectæ corpora flammæ* malebat N. Heins. quod mireris: nam vulgata lectio exquisitior est.

168 vl
218. *Halæsa* Col. Gr. Ἁλαῖσα, Ἄλεσα, (Diodor. XIV, 17); Ἁλαῖσος ποταμὸς et Ἁλαῖσινοι, Strab. Ptol. et Gruter. p. 212, unde rectius forte *Alæsa* scribitur. *Halesa* et *Halesini* ap. Cic. in Verr. Vulgo h.l. legitur et *Hæsa*, vel *Esa*, et *Hesa*, quorum nominum nulla sunt oppida Siciliæ. *Halesa* jam conj. Cluver. Sic. ant. II, 4. et *Alesa* Dausq. vel et *Helas*, quod fluvii nomen est ap. Plin. III, 8. —219. *damnant* maluerit N. Heins. —227. *Hypsamque* Colon. Vulgo *Hyspamque*. Deinde *Alabimque* Colon. Vulgo *Alabimque*. Sed *Alabumque sonorum* Rom. 1, Parm. Mediol. non inprob. N. Heins. Ἀλαβος Ptolem. et Plut. in Timol. pag. 252, ubi Ἀλαβον pro Ἄβολον legendum esse jam monuit Cellar. in Geogr. Ἀλαβῶν Steph. Byz., Diodor. IV, 80, et Vib. Sequester. Ἀλαβῶς Hesych. mendose, iudice N. Heins. *Albimque* Putean. *Atymque*, vel *Atynque* conj. Ortel. el Dausq. quod *Atym* et *Hypsam* jungat Plin. III, 8, ubi tamen non *Atys* et *Hypsa*, sed *Achates*, *Mazara* et *Hypsa* legendum docuere Harduin. et Salmas. Exerc. Plin. p. 80. —229. *vage Chrysa* Col. verissime; *vage Chirsa* R. 2, *vage Crassa* Put. *Vagedrasa* Ox. *vage Drasa* R. 1, Parm. Med. Vulgo *Vagedrusa*, quem Cluverius putabat esse amnem inter Achaten et Gelam, qui incolis nunc *Manumuzza* diceretur. Sed hujus nominis fluvius a nullo scriptore memoratur. Hinc *Ericusa*, vel *Diana*, vel *Agathyrsa* conj. Dausq. et *Arethusa* Ortel. male, quia Syracusani a Punicis partibus stabant. —230. *Hipparim* Col. prob. N. Heins. nisi quod *Hipparin* scribi jubeat; cujus auctoritatem sequutus sum cum Drak. et Ern. *Hipparem* Tell. et R. 2; *Iparem* vel *Ipparem* Put. *Hyparen* Oxon. *Hyppatem* R. 1 et Med. *Hyppaten* Parm. Vulgo *Hypaten*, cujus nominis fluvius apud scriptores non occurrit. —231. *Simethi* in omnibus fere libris legitur. Sed *Symæthi* jam emend. Dausq. et Cell. Cf. N. Heins. ad Virg. Æn. IX, 584, et Ov. Met. XIII, 750.

169 vl
237. *umbræ*, non *umbra*, scripti et R. 2.

170 vl
238. *Henna*, non *Enna*, scripti, v. ad I, 93; *sacra dextra* scripti et R. 1, Parm. Med. *sacras dextras* h.e. milites, recte, opinor, emend. N. Heins. idque probavit Drak. et tacite recepit Lefeb. —242. *Hac Stygius postquam* emend. Gronov. Obs. III, 7. Sed leviori mutatione N. Heins. *venit in oras, Ac Stygius quondam*, etc. quæ vera videtur lectio. —244. *Egit in illicitas* Col. et Ox. *Egit pollicitas* Put. proxime verum. Vulgo *Inlicitas egit*. —245. *Cum* recte, puto, emend. Gronov. l.l. Deinde *flexit*, non *cessit*, Col. Oxon. Parm. —246. *Adtonitos cæli visus*, non *visu*, scripti, unde recepi probb. N. Heins. et Drak. Confer ad VI, 231, et X, 370. Mox *paventes*, non *caventes*, scripti et Parm.

171 vl
248. *Petreia* in quibusdam edd. *Patherea* Put. Urbs *Petrina*, seu *Petrinæ* (f. aquæ) dicitur Antonino. Πέτρα Ptol. et aliis. Hinc *Romanos et Petra duces* fortassis legendum videbatur N. Heins. qui tamen et *Petræa* (Πετραῖα πόλις) bene se habere monebat. —249. *lapidosique Engion arvi* Col. unde *Enguion* sive contr. *Engyon* recte emend. N. Heins. et Gron. Obs. III, 7. Illud recipere Draken. Lefeb. et Ern., hoc Cell. Vulgo *Eugion*, et arcu Oxon. *amni* Put. *artus* in omnibus edd. ante Cellar. excepta Parm. in qua *arcus* exstat. *Eugeon arcus* conj. Dausq. ut fornix nativus intelligatur, ut ap. Ovid. Met. III, 30. —250. *Adranum* forte rectius. Gr. Ἄδρανον. Sed *Hadranitani* ap. Plin. III, 8. Mos *Ergetumque* Put. probb. N. Heins. Drak. et Cluver. II, 8. *Ergetiumque* Col. quod recepi. Ἐργέτιον Philisto ap. Steph. Byz. *Ergetini* Plin. III, 8. Σεργέντιον Ptol. *Hergetumque* Tell. et R. 2, probb. Lefeb. *Ergentumque* Oxon. R. 1, Parm. Med. Vulgo *Hergentumque*. Deinde *teloque superba Lanigero* Put. *telæque superba Lanigeræ* malebat N. Heins. —251. *Calacte* recepi cum Lefeb. et Ern. ex emend. Cluver. Sic. II, 4 et 5; Cell. et N. Heins. Calacte, seu Calacta vicina Cephalædio atque Halesæ (vid. Antonin.) et ad originem vocis respexit poeta; Cell. in not. et Geogr. Καλὴ ἄκτῆ, bonum litus, dicitur Herodoto, VI, 13, et Diodor. XII, 8. *Melecte* Put. *Melatte* Parm. Vulgo *Melacte*: oppida ignota. —252. *Cephaledias* quidam libri: *Cephaledum* et *Cephaleditani* Cic. Verr. II, 52. Sed *Cephalædias* h.l. Col. et optimi libri. Κεφαλοῖδιον Strab. et Diodor. XIV, 79, Κεφαλοῖδις Ptol. *Cephalædis* Plin. Cf. Casaub. ad Strab. VI, p. 184 et 184 al. 417, et Wesseling. ad Anton. Itin. p. 92. —254. *verticis* Oxon. et priscæ edd. Conf. not. ad III, 475. —256. *Tauromenitana* Col. *Tauromentana* Oxon. Vulgo *Tauromenitana*. Ita passim, et *Taurominium*, ap. Cic. et alios scriptores Rom. Sed *Tauromenium* in priscis codd. Plin. III, 8. Ταυρομένιον Græcis dicitur, et Ταυρομενία Strab. TAUROMEN. et TAYPOMENITAN. in numis; conf. Heins. ad Ovid. Fast. IV, 475. —257. *fovebat* emend. Barth. Adv. IX, 3, et N. Heins. probb. Draken. coll. VII, 10; XI, 168; XIV, 97; Virg. Æn. I, 281; X, 93. Non male! vid. tamen not.

172 vl
258. *Elissæis* Col. Vulgo *Elysæis*, vel *Elisæis* et *Elyseis*, vid. ad I, 81. —259. *Agatyna* scripti. *Agathina* Parm. *Agatinnum* certe et *Agatinnum* dicitur Antonino et tabulis Itinerariis. Vulgo *Agathyrna*, probb. Drak. *Agyrina* conj. N. Heins. Sed vid. ad v. 208. Deinde *Trogilos* Oxon. R. 1, Parm. Med. *Troylos* Col. *Troialos* Put. Vulgo *Strongylos*: sed recte jam monuit N. Heins. hanc

173 vl

insulam Æoliā intempestive h.l. inculcari, et Gr. Στρογγύλην, Lat. *Strongulen*, non *Strongylon*, dici. Idem conj. *Trotilon* (Τρώτιλον, *Trotulum*, opp. ad mare situm non longe a Syracusis), vel *Mille Acradina dedit*, *perflataque Trogilos austris*: at Acradina est pars Syracusarum, quæ urbs, v. 277, memoratur. —**260. Facelina Dianæ** Col. probb. Cluver. Sic. II, 6, et N. Heins. qui monet, Dianæ Φακελίτης vel Φακελίτιδος nomen derivari a Φάκελος, qui est fascis sarmentorum, quo Orestes simulacrum Dianæ ex Scythia Ariciam in Italiam adtulisse dicitur, vid. Serv. et Pompon. Sabin. ad Virg. Æn. II, 117, et Bucol. pr. Muncker. ad Hygin. fab. CCLXI, et ad Antonin. Liber. fab. XXVII, Cluver. l.c. et Heyne ad Donati vit. Virgil. § 85; *Phacetina* R. 2, unde *Phacelina* rectius, opinor, scripsit Lefeb. ut in Lucilii fragm. apud Pompon. Sab. l.c. Eadem scriptura aliis corruptis lectionibus h.l. firmatur. *Placentia Chavæ* Tell. R. 1, Parm. *Pharetia Chavæ* Mediol. *Placentia Agavæ* a manu docta in R. 1, *facetia cave* Put. Vulgo *Fascellina*, vel *Fascelina Divæ*, quod nomen Dianæ (al. *Fascelis*, seu *Fascelitis*) a *fascie* lignorum deducitur. Pompon. Sabinus l.c. Deam hanc *Facelinam* a *facibus* dictam putabat. —**261.** —*Panhormos* Oxon. vid. nott. *Panhorphos* Tell. —**262. sectere** recte Colon. et R. 2. Vulg. *sectare*, quod perperam pro *sectari* dictum adicipiunt; *agitare* emend. Bentl. ad Horat. Serm. II, 3, 235, quod a vulgata lectione nimis recedit. —**263. Verrere** Col. Ox. et in marg. R. 1. Vulgo *Vertere*. —**264. Herbessos** scribendum censebat N. Heins. Rectius forte *Erbessos*. Gr. Ἐρβησσός Polyb. I, 18; Ἐρβησσίνος ap. Steph. Sed *Herbessus* in optimis libris Liv. XXIV, 30, 35, et *Herbessenses* ap. Plin. III, 8.

174 vl

—**265. Morguentia** R. 1, et ad marg. *Morguntia*. Forte leg. *Morgantia*, Μοργάντιον Strab. VI, p. 186, Μοργαντίνη Thucyd. IV, et Diodor. XIV, 96. *Murgantia* Liv. XXIV, 27; XXVI, 21. ΜΟΡΓΑΝΤΙ. in numis. Sed Μοργεντίνοι Steph. *Murgentini* Plin. III, 8, et *Murgentinus ager* Cic. Verr. III, 18, et V, 47. —**266. Menæis** scripti et vetustæ edd. ante Marsum, qui primus *Nemæis* dedit. *Noænis* emend. Maser. ad Val. Fl. II, 495, coll. Plin. III, 8, ubi potius *Noæi* memorantur, Νοᾶιοι, quorum urbs Νόαι, hod. *Noara*. Cluverius castigabat *Nomæis*, a Νόμαις, perobscuro oppido, quod in tabulis suis geographos Amestrato seu Amastræ vicinum posuisse, deceptos depravatis Sili editionibus, bene monuit N. Heins. —**267. Tisse** Col. Τίσσα Ptol. *Tissæ* priscæ edd. non inprob. N. Heins. Τίσσαι Steph. Vulg. *Thisse*. —**268. Mytice** Col. unde *Matyce* emend. Cluver. II, 10, Cell. et N. Heins. Vulg. *Micite*. Deinde *Achæti* Col. *Arethi* Put. R. 1, Parm. Med. *Arheti* Oxon. Vulgo *Acheti*. Quæ omnia mendosa videntur. *Acithi* non male conj. Dausq. et N. Heins. Ἀκίθιος fluvius ap. Ptol. de quo vid. Cluver. I, 18. Hinc forte *liquentis*, pro quo *ingentis* scribendum putabat D. Heins. An legendum *Echetlæ*? De eo opp. vid. Polyb. I, 15; Diodor. XX, 32, et Steph. —**269. Sidonios** scripti et quædam edd. antt. *Sidonias* R. 1, et Med. prob. N. Heins. ad Ovid. Heroid. XV, 164, Cf. ad II, 117, et not. ad IV, 648. Vulgo *Sidonia* et Verum τὸ *Sidonios* præstat, quod mox repetitur. —**271. Arbeia** Colon. unde *Arbela* emend. Cluver. II, 13, et N. Heins. qui tamen *ferax* pro *ferox* corrigendum censebat. Ἀρβέλη Stephan. Ἀρβέλαι Suid.

175 vl

176 vl

Oppidum incerti situs, et forte ab hoc loco alienum, quoniam secunda syllaba producitur. Vulgo *Arabeia*, quæ nihili est. Forte leg. *Herbita*, vel *Acrilla*, vel *Onobala*. Ὀνοβάλα fl. ap. Appian. B. Civ. V, 109, qui Vibio Sequest. (vid. edit. Oberlin. p. 198, 199) *Tauromenius* et nunc *Cantara* dicitur, si Fazello et Cluver. fides habenda. *Herbita* et, quæ mox memorantur, *Tabæ* adjacent Heræis montibus. *Acrilla*, vel *Acrillæ*, non procul a Syracusis, inter Acras (sup. v. 206) et Agrigentum; vid. Liv. XXIV, 35, et Steph. Byz. —**272. Tubas** Col. *Thabas* primæ edd. *Thebas* Put. Vulgatam lect. *Tabas*, quæ mendosa videbatur N. Heins., defendit Cluver. Sic. ant. II, 13, putans, hoc oppidum esse hod. castellum *Tavi* ad Heræos montes. —**273. Nec major**, h.e. æqualis, una voce scribendum putat Lefeb. ut *necopina* sup. v. 188, et alia IX, 98, et XVI, 608, ex hellenismo. —Deinde *Iuntæ* pro *Mute* Col. *Mite* vel *Myte* Ox. *Motyce* seu *Mutyce* corrig. Cluver. Sic ant. I, 11, cuius tamen urbis poeta jam meminit v. 268. *Motyce* vel *Mutyce* legendum videbatur Drak. Idem vero oppidum Silio *Muten* dici putant Dausq. Lefeb. et Ern. Μοτύη opp. marit. non longe a Lilybæo (non Pachyno, ut apud Pausan. Eliac. I, 25), vel in insula ejusdem nominis (Diod. XIII, 63 et 88, XIV) Phœnicum κτίσμα (Thucyd. VI, 2), vel colonia Pœnorum iisque fidissima, si fides habenda Diodoro l.c. Conf. Polyæn. Strateg. V, 2, n. 6. —**274. Gaulum** scripti. *Gaurum* R. 1 et Med. *Gauros* Parm. Vulgo *Caulum*. Male! *Caulon* inepte conj. Dausq. quod Italiæ opp. est et *Aulon* quoque vocatur; *strato Gaulos* (*spectabile*) *ponto*, vel *strato, Gaulos, spectabile p.* (ut inf. v. 292, *postquam inmedicabile visum Seditio*) emend. Gron. Obs. III, 7, quod insula illa ceteris scriptoribus non *Gaulum*, sed *Gaulos* dicatur.

177 vl

277. Syracosæ Col. *Syracuse* ad marg. R. 1. *Syracosias* conj. N. Heins. —**280. plebem**, non *pubem*, scripti. —**281. hosti** maluerit N. Heins. idque recepit Lefeb. —**282. Eisque** R. 1, et *Actæisque* ad ejus marg. *trophæis* quidam male. Est Gr. τρόπαιον, seu τροπαῖον. Post *trophæis* Drak. punctum, Lefeb. vero et Ern. post *umbram* v. 283, signum exclam. posuere. E contextu *refert* vel simile quid subintelligendum censet Lefeb. Sed vid. not. —**288. ob crimina** conj. N. Heins. et v. 293, *insurgebat*. At nihil mutandum.

178 vl

179 vl

296. Invitum, quia ex Col. recepit Drak. *Invitumque a sponte non s. h.* Oxon. *Invitumque a sponte diu non* Put. *quia sponte Deum non sumserit* corrig. N. Heins. h.e. diis faventibus adnuentibusque; quod multis exemplis docetur, quibus opus non erat. Ego servavi vulgatam lect. exemplo Lefeb. et Ern. Eadem non inprobabat Draken. et *sumserit* vel positum pro *sumsisset*, vel in *sumeret* mutandum putabat. Mireris viros doctos nodum in scirpo quæsisse, et Lefeb. primum percepisse h.l. sententiam, quam his verbis enuntiat: hostis induit Marcello arma, quæ ipse Marcellus diu sponte *distulit* *sumsisse*; vid. not. —**303. pinum** scripti; conf. Heins. ad Claud. R. P. III, 387. Vulgo *molem*.

180 vl

305. Huic scripti. *Hinc* R. 1, Med. aliæque priscæ edd. Vulgo *Hic*. —**307. adjutus** Put. et ad marg. R. 1, quod receperunt Lefeb. et Ern. Idem, vel *adjecto*, vel *adjuncto* conj. Dausq. Vulgatam lect. *adjuto* h.l. probabat N. Heins. qui sup. ad XI, 614, verebatur, ne mendosa esset. Omnino doctior videri potest, et auribus certe gratior est. —**309. toties** Col. Put. R. 2, Parm. Ben. Vulgo *turris*. Deinde *crescentia*, Col. Vulg. *nascentia* non inprob. Barth. Adv. IX, 3, ut sensus sit: Tam alta erat turris, ut ubi finem habitura videretur, ibi denuo novo tabulato renasceretur, et superiora tabulata enascerentur velut ex inferioribus iisque majoribus sursum procedendo: *texta* conj. N. Heins. et *tectis crescentia tecta* Dausq. —**310. rapidusque** scripti et R. 2, quod recepi, etsi perperam ita legi putabat N. Heins. Mea qualicumque sententia

- exquisitius est vulgato *rapidisque*, et pro *raptim* positum, ut apud Virg. *Æn.* XI, 906; XII, 81 al. In iisdem scriptis recte *crepitantia*, non *trepidantia*; conf. Bentl. ad Horat. *Od.* IV, xi, 11, et Drak. h.l. —**312.** *surgentia culmina* Ven. Marsi, teste N. Heins. Sed vulgatam lect. in utraque Marsi ed. Ven. reperit Drak. *nutantia* ingeniose conj. Dausq. h.e. ruinam minitantia. —**318.** *adpult undas*, ut inf. v. 418, Put. —**320.** *Trabs trabe cincta teres, erasis u. n.* Put. Hinc *Trabs trabe juncta teres derasis* (ut *decisis undique ramis* ap. Virg. *Æn.* XI, 5) *undique nodis* emend. Lefeb. quia duæ certe trabes requirantur —**325.** *vis ulla* Col. *vix illa, quin s. t.* Put. *Nec solos fixura viros* suspicabatur N. Heins. —**327.** *tenaci* Col.
- 181 vl
- 334.** *cum fundere* Col. *clam fundere* conj. Burm. et recepit Lefeb. Recte, puto. Sic in loco Livii, quem in notis laudavimus, *pars sagittis, pars scorpionibus ex occulto petebant hostem.* —**335.** *adposito* Put. non improb. Drak. ut positum sit pro vicino, proximo, de quo vid. Gronov. ad Senec. *Epist.* IV. —**336.** *Tum sine* priscae edd. Mox. *artæ viæ* malebat N. Heins. et v. 344, *novo ortu.*
- 182 vl
- 347.** *ulnis* conj. idem ingeniose, putans, τὸ *undis* ex glossa inrepsisse. —**349.** *refunderet* corrig. N. Heins. ut inf. v. 551; *Stat. Theb.* IX, 464 al. Sed *effundere* hoc sensu legi ap. *Mel.* III, 1, et simplex *fundere* ap. *Lucan.* I, 410, monet Drak. Verbum compos. h.l. pro simplici; conf. *not. ad III, 464.* —**351.** *Una fides* recepit *Drakenb.* e Col. et Put. prob. N. Heins. ut sensus sit: *non una*, h.e. non solum *fides* est, creditur, illum arenam mundi numerasse, sed *ferunt etiam*, etc. Id firmat ex *Val. Fl.* II, 167 (in omnibus *Mstis*) et IV, 598; *Stat. Theb.* II, 689; XII, 114; *Senec. Herc. Cæt.* 608. Vulgo *Vana fides*, ut ap. *Virg. Æn.* IV, 12, et *Val. Fl.* V, 75. Id non displicebat *Drak.* et recte, puto, jam revocatum est a *Lefeb.* et *Ern.* nam loca illa, a N. Heins. laudata, vel dubia sunt, vel aliena.
- 183 vl
- 184 vl
- 365.** Hæc nihili esse putabat N. Heins, qui conj. *clangoris imago*, vel *et clamat scopulis vaga Martis imago*, vel *ingeminat scopulis clamoris imago*, vel denique *icta redit scopulis clamoris imago*, ut apud *Ovid.* in *Liv.* v. 220, *Tunc vox adversis collibus icta redit.* *Lefeb.* contra miratur, versus elegantissimum displicuisse *Heinsio* dormienti, quum *clamare* pro *resonare* solenne sit apud antiquos. Id quidem neque nos ignoramus, vid. *ad III, 471.* Sed *clamorem clamare* quis umquam dixit, vel dici ferat? Forte reponendum *clangit*, h.e. resonat; nisi potius vera lectio *resilit* culpa librariorum excidisse censenda est, et vicina vox *clamoris* peperit inopportuna *clamat.* Olim suspicabar *plaudit*, vel *plangit scopulos.* *Withof.* emend. *et reboat scopulis*, etc. —**368.** *viventem* *Ox.* solenni lapsu librariorum, vid. sup. *ad I, 259.*
- 185 vl
- 369.** *Ac* Col. —**370.** *arabat* Col. *arquabat* conj. N. Heins. ut *arquatum* h.e. arcuatum *curvamen Iridis* ap. *Ovid. Met.* XI, 590, ubi vid. *Heins.* —**371.** *terrifici* malebat N. Heins. —**372.** *vastum* forte leg. pro *vacuum*, quæ vox præcessit v. 366. Deinde *late* Put. *Vulg. latae.* —**373.** *Increpuere* (ut V, 188; XVI, 95; *Virg. Æn.* IX, 504) recte haud dubie emend. *Gron.* *Obs.* III, 7, prob. N. Heins. qui et conj. *Incinuere.* *Vulg.* lectio non ferenda, quoniam mox sequitur *Incumbunt.* —**374.** *tortæ ad certantia* *Gryph.* et *Dausq.* *Male!*
- 186 vl
- 381.** *latere* *Colon.* et *Rom.* 2; *lattere* Put. *Vulgo laceræ:* sed si ipsæ *laceræ*, quomodo aliarum remos potuerunt detergere, utpote invalidæ; N. Heins. —**387.** *Acta quater centum* emend. N. Heins. cui τὸ *sed* inopportuna hic videbatur inculcatum. *Nam quater hæc* tacite edidit *Lefeb.* eadem haud dubie ob causam; conf. *not.* —**389.** *Borean*, pro *vulg. Boream*, ex emend. N. Heins. qui ita versui consuluit. —**390.** *robore* Col. et *Oxon.* *Vulgo corpore.* —**391.** *Intraret fluctu*, h.e. fluctui, emend. N. Heins. sed vid. *ad VI, 498.* Deinde *se* pro *si* *Oxon.* Sed, nisi aliquid desit, *ceu* scribendum censebat N. Heins. prob. *Drak.* qui h.l. ita interpretatur: *Navis Punica tantæ magnitudinis ac ponderis erat, ut, quamvis universis velis, iisque satis magnis, omnes auras conligeret, non citius tamen progrediretur, quam alia quævis, quæ solis remis propellebatur.* Recte, puto; et ita quoque *Ern.* qui tamen vulgatam lectionem eodem adcepit sensu, quem non admittit. *Nihil quidem mutandum videbatur Lefeb.* cujus nota est hæc: «Non intellexerunt *Heins.* et *Drak.* Dic, hæc puppis, quæ superbiebat, quum omnes flatus velo capaci hauriret, non nisi lente se agebat, si solis remis ageretur; tanta erat moles.» Videtur τὸ *si* pro *ac si, velut si*, positum adcepisse, quod tamen nullo exemplo probari potest. *Withof.* *quasi* pro *si* substituendum censebat.
- 187 vl
- 400.** *diduxit* Col. Sed *deduxit* stans in *puppi sublimiori*; conf. v. 384 seq. —**401.** *ac, non et*, Col. ac Put. —**403.** *flectendo* scribendum putabat *Gronov.* *Obs.* III, 7, vel *flectenti* pro *flectendo* positum esse, ut *Lævius curis intolerantibus pro intolerandis* dixerit, de quo vid. *Gell.* XIX, 7; *flectendo* recepit *Cell.* Sed recte jam monuit N. Heins. nulla opus esse mutatione, quum sensus sit, *clavo* puppem *flectenti*; et *flectendo clavo* durum esse, quum proxime præcesserit *regenda puppe.* *Vulgatam* quoque lect. firmavit *Drak.* ex *Lucan.* III, 555. —**407.** *gubernandam* *Tell.* *gubernanai* *Oxon.* Put. R. 1, *Parm. Med.* quem errorem inde ortum suspicatur *Drak.* quod in scriptura *Longobardica* literæ: *cl* et *d* difficulter distinguere possint; conf. *ad II, 52.*
- 188 vl
- 409.** *Lectaque* Col. et *Oxon.* h.e. delectu habito conscripta. *Lescaque* Put. *Vulgo Lætaque.* Deinde *complebant* Put. venuste, iudice N. Heins. Denique *stabularum* *Oxon.* et Put. cum veteribus edd. *Baiarum litore* conj. N. Heins. quod *Baia* Cumis vicina, *Stabiæ* autem, quamquam *Campani* litoris oppidum, satis tamen iis remotæ fuerint. Sed *Drak.* bene hæc notavit: «*Vix* verosimile videri potest, librariorum indoctos notissimam vocem *Baiarum* in minus notam *Stabiarum* commutasse: quare si quid h.l. mutandum, legam potius versu præc. *Campana* pro *Cumana.*» —**410.** *Nomen* Col. *subducta* pro *vicina* *Parm.* *Numen erat celsæ puppi Lucrina Dione* conj. N. Heins. cui vulgatum certe non de *Venere Erycina*, sed *Lucrina*, *Baiis*, non *Stabiis* vicina (vid. *Stat. Silv.* III, 1; *Martial.* XI, 81, et *Heins.* ad *Ovid. Met.* X, 558), intelligendum videbatur; *celsæ puppi vicina* reposuit et junxit *Lefeb.* —**413.** *clamantem* primus edidit *Marsus, damnatum* R. 2, et *Mars.* in comment. —**416.** *iræ* optime in *Ven. ed.* *Marsi* legi testatur N. Heins. sed negant *Draken.* et *Lefeb.* —**422.** *Amentante* Col. *Vulgo Adventante* inepte, etsi defendat *Dausq.* et ex *Virg. Ge.* IV, 192, expressum putet. *Augmentante* emend. N. Heins. *Adjutante* post *Dausq.* N. Heins. ad *Claud. Cons. Manlii Theod.* 321, qui tamen in not. ad nostrum loc. τὸ *Amentante* præfert, quum nihil elegantius dici possit.
- 189 vl

- 425.** *jam pro tam recte*, opinor, scribendum videbatur N. Heins. —**427.** *At Col. R. 1, Parm. Med. Ben. al. Ac Ox. et Put. Vulgo Et*, quod primum in Marsi Ven. sec. operarum errore editum fuit. —**429.** *inpulerat Put.* ut ap. Ovid. Met. XII, 552; conf. Heins. ad Claud. Paneg. Manl. Theod. v. 325. Vulgo *intulerat*, quod restituit Lefeb. —**434.** *Lycchæi Col.* unde *Lychæi* scripsit Drak. *Luchei* Oxon. R. 1, Parm. Med. Vulg. *Lichei*. Deinde *Cidus* Put. et *Ciclus* Oxon. R. 1, Parm. Med. Conf. ad III, 338. —**437.** *Sabraca Put. Sabatra* malebat N. Heins. quod Africæ civitatis nomen sit. Ea tamen *Sabrata* potius dicitur, et hæc est vulgata lectio, quam revocavi. *Sabratha* edidit Drak. sine auctoritate; conf. ad III, 256. Possis et *Sabatha*, quæ est urbs Sabæorum et caput regni in Arabia. Ceterum pro *adorata* legendum crediderim *ab aurata... puppe*, ut ap. Virg. Æn. X, 171, *aurato fulgebat Apolline puppis*. Et tutela et insigne navis ex auro, vel ebore, vel simili materia esse solebat.
- 444.** *Urguebant Col.* quod et conj. Gron. Obs. III, 7. Vulgo *Urgebat*. —**449.** *æquoreas in undas forte rectius* iudice N. Heins. —**452.** *Batonis Col.* nomen Pannonicum; N. Heins. *Baconis* Parm. Vulgo *Bathonis*. —**454.** *obluctari* malebat N. Heins. Sed conf. IX, 553, et not. ad I, 234. —**456.** Pro *Anteibat* poeta forte scripsit *Caltebat*, vel *Anticipans*, vel *Anticipat*, scilicet mente, ut ap. Cic. Nat. D. I, 27. —**460.** *inde Put.* et vetustiores edd. Vulgo *deinde*, claudicante versu.
- 465.** *parabit Put. paravit R. 1, Parm. Med.* —**466.** *Inter pastores* emend. N. Heins. non inprob. Drak. *Intra pastores* edidit Lefeb. qui hæc notavit: «*Intra* notat habitum vel perpetuum quid. Non tantum erat inter pastores, sed et pastor ipse intra pastores: ut in Celso Præf. p. 17, ed. Krause, *medicina intra usum est... ipsi intra professionem.*» —**470.** *rivosque cieri*, vel *citari* conj. N. Heins. At sensus hoc loco est, quod Drakenborch. jam monuit, canente Daphnide fluvios aquarum murmura continuisse, et ad vocem ejus immobiles stetisse, ut apud Ovid. Fast. II, 84, et Propert. III, I, 41, 42, al. III, II, 1, 2, ubi vid. Broukh. —**475.** *sedavit jubila Cyclops*, h.e. cantus suos continuat et compressit intentus audiendo pastori, emend. Gronov. Obs. III, 7, non inprob. Drak. quia *jubilum* nullibi ponatur de carmine, quod laudem mercatur; conf. tamen not. *læta e scopulis audivit* conj. N. Heins. At neque huic, neque Drak. et Ern. vulgata lectio displicuit; *lentus audivit* reposuit Lefeb. coll. VII, 440, et Virgil. Eclog. I, 4.
- 479.** *Oiliades scripti, R. 1, et Med. Oliades Put. Olides R. 2, et Marsi Ven. prior. Oilides Marsi Ven. 2, omnesque reliquæ edd. ante Drak.* —**480.** *Urguentes* malebat N. Heins. —**481.** *alni Col.* vel potius, Lefeb. teste, tres scripti et R. 2; *alno* Parm. Vulgo *alvi*, prob. Dausq. ut jungantur *medius alvi*. Sic et *medius alni* iungebat N. Heins. (ut *medius teli* sup. I, 307, ubi vid. not.) qui tamen ita maluerit *medium dum se adlevat alni*. —**484.** *ferro pro rostro Put.* prob. N. Heins. ut sit teli ferrum, quo transfixus fuerit Scyron, non *rostrum*, cui hic nullum putabat esse locum. At vid. not. —**487.** *autem pro adeo Put.* Deinde *senis Col.* Vulgo *sævis*, quod ex antiqua scriptura *sevis* ortum. —**491.** *Ac Col. At Put. R. 1, Parm. Med. Art fert Ox. Aufert* etiam legi posse monebat N. Heins. Sic tamen *Aufertque* scribendum. At *ferri* pro *aufferri* dictum, ut sup. I, 361, Drak.
- 492.** *Podætum, non Podetum, Col.* —**493.** *ephebos* vel *ephebos* scripti, R. 2, Marsi et Martini Herbip. edd. Vulgo *ephebis*. —**500.** *summerserat R. 1, Parm. Med. turrigeram Nessum* malebat N. Heins. ut *Centauro magna* ap. Virg. Æn. V, 122, quod certe necessarium non esse Drak. probat ex v. 572 et 578. —**505.** *Proh! qualem (seu splendentem... velox saltu) decuere labores* refinxit Lefeb. qui tamen hunc locum ita potius corrupit, quam emendavit. —**509.** *decuere* Colon. quod recte probarunt N. Heins. Drakenborch. et Ern. Vulgo *docuere*, male; *nocuere* corrig. Barth. Adv. IX, 3, et Gronov. Obs. III, 7. —**511.** *fata* scripti, probb. Gronov. Obs. II, 11, N. Heins. Drakenborch. al. Vulgo *facta*. —**512.** *sub umbras* Putean. —**514.** *Cyclopea* libri tantum non omnes, vid. ad v. 33. —**515.** Ita h.l. ex scriptis restituit N. Heins. ut similes versus bis terve in Virgilio. Vulgo *Cyanes*, ne metrum laboraret, et *Ortygiæ Arethusa*, vel *Arethusæ*. Scribendum tamen crediderim *Ortygies Arethusa*.
- 516.** Ita Col. recte; *præsens* pro *Perseus* Oxon. Put. R. 1, Parm. Med. Deinde *puppim hac Oxon. puppem hanc R. 1, Parm. Med.* Vulgo *Parte alia præses puppem Tiberinus agebat*. —**517.** *vehebatur* Oxon. et Put. Deinde *Crantor Col. et auctor Oxon.* Tò *Io* autem est ex emend. N. Heins. qui omnino totum hunc locum restituit. Vulgo legitur *Quaque ferebatur ductor Sidonius, io Conclamant*, quod postremum verbum invexit Nicander; nam *Concurrunt* in omnibus edd. ante Juntinam. Prior vero syll. voc. *io*, quum sit exclamantur, corripitur. —**519.** *sternuntque Put.* —**521.** *at gladio* reposuit Lefeb. quem sequutus est Ernesti. Vulgata vero lectio haud dubie exquisitior est: nam *cominus* obponitur τῶ *longe*, et *gladius jaculo*; visque h.l. augetur omissa conjunctione disjunct. *sed*. —**523.** *mole* scripti et priscæ edd. ante Marsum, qui primus *Mæla* edidit. *Mela* Cell. *vasta sub mole* conj. N. Heins. et rectius *vasta sed mole* Lefeb. h.e. vasto nisu abrumpere hortatur catenas. Uterque autem æque ac Drakenb. et Ern. hæc verba referunt ad Crantorem, qui hortatus sit socios, etc. quæ ratio admodum dura est. Videtur omnino in hoc versu nomen propr. latere, quod librariorum incuria ac stupore exciderit, ut passim supra vidimus. Pro *et* etiam *sed* vel *at* legendum crediderim.
- 530.** *multus in ira* opinabatur N. Heins. ut ap. Cic. et alios *multum esse in re aliqua, in opere*, etc. —**534.** *Latronius Col.* Sed *Laronii* ac *Laroniæ* nomen apud Juvenalem, et non semel in inscriptt. antt. occurrere, jam monuit N. Heins. —**535.** *Tyrio pro duro* conj. N. Heins. —**536.** *Affixit Put. et Med.* Sed *adfixet* pro *adfixisset* positum. —**538.** *Ignarum remum* conj. N. Heins. quia vox illa ad res inanimales quandoque a poetis transferatur. At vid. not. *summo Col. somno Put. R. 1, Parm. Med. sompno Oxon.* Deinde *traxit Col. Ox. R. 1, Parm. Med.* et aliæ edd. antt. unde recepi; *atraxit Put.* Vulgo *adtraxit*. —**539.** *Percussi Put. et edd. vetustæ, vid. ad II, 213; densentur scripti, R. 2, et Ven. vid. ad IV, 159.* Vulgo *densantur*, quod operarum vitio etiam legitur in ed. Drak.
- 548.** *in vulnera* scripti, R. 1, Ben. Vulgo *in vulnere*, et sic quoque ed. Drak. sed iterum culpa typographi. —**549.** *e pelago* malebat N. Heins.
- 553.** *Inpellant pelago Put.* quod rectius videbantur N. Heins. qui et v. 554, *Mole sua*, h.e. incumbendo iis ac deprimendo sub fluctu, scribendum censebat, coll. VI, 32, et Tac. Ann. II, 17

extr. At vid. nott. —558. Hic versus, qui vulgo omittitur, restitutus e c. Col. Exstat quoque in Oxon. Put. et R. 2, in quibus tamen *fluctu* pro *flictu* legitur. —559. *ferro* pro *bello* Put.

200 VL **563.** *En* tacite scripsit Lefeb. ut passim. —**565.** *Nant aliæ textis* conj. N. Heins. ut *texta carinæ* et *texta pinea* pro navibus. —**567.** *Ardent* ed. Gryph. non inprob. N. Heins. *pinnataque* reposuit Lefeb. cujus hæc nota est: «Fœdam labem hic reliquit et tuetur Drak. scribendo *pennata*. *Penna* pro *pluma* generatim de avibus, *pinna* de piscibus, quod recte de Sirene, monstro thalassio. Atque ita distinguit Quintilianus: sed et *pinna* de avium alis et cauda. Sic etiam Cupido *pinnatus* non *pennatus*. Hoc sensu intelligendus locus Licinii in Gell. XVII, 21, in fine, de Musis.» Pleraque perperam dicta, quæ refellere nihil adinet. Piscium forma Sirenibus quidem tribuitur in Chartarii Imagin. 35, p. 109, sed non ab antt. scriptoribus. Alatas vero eas fingi, notum ex poetis et vett. monimm. Conf. Broukh. et Heyne ad Tibull. IV, 1, 69; Intpp. Ovid. Metam. V, 552 sq. Fabrett. ad Column. Traj. in Add. pag. ult. Montfauc. Antiq. expl. T. I, P. II, pl. 222. Chausse gem. ant. fig. t. 128, al. —**569.** *Jovi* Put. Vulgo *Jove*. —**570.** *Quæque effusa comas* conj. N. Heins. et *curvum p. c. pristem*, vel *pristim*, quod recepit Lefeb. qui monet, frustra hic nugari Drak. et repugnare duos veteres. —**572.** *Python* Col. *Piton* R. 2. Vulgo *Phyton*, vel *Phiton*. —**573.** Vulg. *Elisæ*. Sed vid. ad I, 81. —**575.** *At*, non *Ac*, Col. *At vincitus* malebat N. Heins. quia *vinclis* præcessit v. 563. Sed undecim versus interpositi sunt, et ipse sup. v. 500, navium nomina genere femin. efferenda credebatur. —**578.** *Ætne* Oxon. et Put. *Ethe* R. 1, *Ætnæ* Med. et Ven. Marsi. Vulgo *Ætna*.

202 VL **581.** *ferre... ruisset* conj. N. Heins. Cf. ad I, 170. Sed vid. not. —**583.** *pelagique vapore, parata*, vel *pelagine vapore coorta* emend. N. Heins. qui recte monuit, inter causas pestilentiæ etiam maris ac fluviorum exhalationes recenseri, ut apud Claud. Cons. Hon. VI, 241, *amnisque vapore Sæviat aucta lues*. Sed vulgata forte lectio eodem spectat, vid. not. —**585.** *æstiferis* scripti. Vulgo *astriferis*. —**588.** *lætis* Col. Put. et priscæ edd. *lactis* Ox. Vulgo *latis*. Deinde *pomis* pro *donis* conj. N. Heins. Sed *dona auctumni* dici poma, ut *Bacchi* et *Cereris dona* vinum et frumentum, jam monuit Drak. —**590.** *crassæ caliginis* emend. Gron. Obs. III, 7, prob. N. Heins. Conf. sup. v. 313.

203 VL **598.** *Ardebat lingua præstiterit*, ut lingua aspera inflammatione et intumescens designetur, vid. Heyne ad Virgil. Ge. III, 508. —**599.** *descendere fauci*, vel *fauce sicca* reponendum putabat N. Heins. coll. XIII, 708, 759. Rectius forte *descendere fauces Abnuerant siccæ... alimenta* Drak. *justorum*, vel *missorum ciborum* quidam ap. Dausq. Pro *siccæ* malim *septæ*, ut ap. Lucan. VI, 1146, *ulceribus vocis via septa coibat*. Conf. Heyne ad Virg. Ge. III, 508.

204 VL **609.** *acervi* conj. N. Heins. et Scalig. Poet. V, 11. Sed vulgatam lect. e verbis sq. *magno sese aggere tollunt* firmat Lefeb.

205 VL **618.** *Latio* Put. Deinde *vis dira* maluerit N. Heins. ut *dira lues* ap. Ovid. Met. VII, 523. —**619.** *clademque*, non *cladesque*, scripti. —**620.** *ægre* pro *ergo* malebat N. Heins. —**622.** *minuere* Col. quod etiam conj. Gron. Obs. III, 7; *timuere* Oxon. Put. R. 1, Parm. Med. *posuere* R. 2, Ben. Marsi ed. et inde aliæ, quod placet Lefeb. sed displicebat Gronov. et N. Heins. quia *reponunt* proxime subsequitur.

206 VL **627.** Ita scripti omnes et R. 2, nisi quod per compend. scripturæ *audisque* in Tell. et hinc vitiose *avidisque* in Oxon. Put. et priscis edd. Vulgo *Signaque circumstant alacres, avidisque tubarum*, etc. —**628.** *ad* pro *in* Parm. *ire et in hostem*, vel *ire per hostem* conj. N. Heins. —**630.** *forte* Tell. *sorte* in reliquis scriptis et edd. vetustis. Vulgo *morte*. —**636.** *Et macie*, pro vulg. *Et maciem* ex vet. ed. Marsi recepit Drakenb. ut et conj. Dausq. et vir doctus ad marg. R. 1; *Marcidaque in galeis* emend. N. Heins. quem vide ad Claudian. in Eutrop. I, 111; *Et macie in galeis* Barth. Adv. IX, 3. Mox *malisque* Put. non inprob. N. Heins. ut sensus sit: ne spes et fiducia hosti subnascatur ex malis suis. —**637.** *vallatur* Put. *celatur* conj. N. Heins. vulgare verbum substituens poetico. —**640.** *una* forte iudice N. Heins.

207 VL **648.** Forsan scribendum *sacros, juvenum certamina, lucos*, h.e. lucos sacros, (quod perpetuum est epith. lucorum, qui sacri sunt diis) in quibus loca sunt certaminum juvenilium, i. e. gymnasia. —**649.** *fulgentia limina* Put. —**652.** *ædes* pro *sedes* conj. N. Heins. quoniam in templis spolia ab Agathocle fuere suspensa. Non male: sed *sedem* etiam regiam dici posse, in qua antea Agathocles et tum Hiero habitaverit, jam monuit Burmann. —**653.** *mites Hieronis opes* Col. Ox. Tell. et R. 2. Vulgo *mitis*, ut sup. v. 79, ubi vid. not. Sed illud hoc loco aptius. Deinde *hinc* scripti. Majorem vero distinct. post *manibus* delendam, et post *vetustas* ponendam putabat Burm. Denique *vetustis* emend. Barth. Adv. IX, 3, quod artificium manibus, opere et vetustate consecrari velut et venerabilia fieri censeantur torenmata, picturæ et talia. Sed durum esse *τὸ sancta* conjungi cum *gloria*, neque *manus artificum* recte ab eo explicari, jam observavit Gron.

208 VL Obs. III, 7. —**654.** *illo* Col. probb. Gron. l.c. et N. Heins. Vulgo *ullo*, quod servavit Lefeb. Sed pictura maxime in Græcia floruit, et, ut sculptura, quatuor ibi potissimum scholas habuit, Rhodiensem, Corinthiam, Sicyoniam et Atheniensem, quod doctus poeta non ignorasse censendus est. —**655, 656.** Locus perplexissimus, *juvabat* Col. *juvabant* reliqui scripti et vetustæ edd. Deinde *Quem scire Ephyren* constanter scripti et edd. priscæ, nisi quod *ex Ephyre* in duobus veteribus, nescio quibus, reperit Lefeb. Denique *certaret in auro* Put. et Parm. Vulgo *non æra vacabant*, *Quæ scirent Ephyren fulvo certaret ut auro*. Hæc variis conjecturis emendare conati sunt viri docti, Barthius Adv. IX, 3, non male conj. *non æra vacabant*, deerant, *Quis scires Ephyren*, quibus visis illico Corinthium opus adnosceres; *fulvo certaverit auro Vestis*, textura seu artificium metallo erat pretiosius, vel illi certaverit. Gronovius in prima edit. Obs. III, 7, *non æra juvabant*, *Qui scirent Ephyren*, non æra Corinthia, quamvis auro contra cara, juvabant intelligentes præ Syracosiis hisce tam fabre factis, *fulvo certaret ut* (h.e. quamvis) *auro. Vestis*, etc. Sed in altera edit. ex illo loco Stat. Silv. II, 11, 68 (*Æraque ab Isthmiacis auro potiora favillis*) *non æra vacabant*, ne æra quidem vacua artificii, non omissa, arti neglecta et inelaborata, inculta, vacantia, erant, *Queis scires Ephyren fulvo certasse vel auro*. (Etsi enim plures calamitate Corinthi mirabilem illam æris extitisse temperaturam, non defuerunt tamen, qui aliter, et quidem salva urbe atque arce, tradiderint) *Vestis spirantes referens subtemine, vultus. Quæ radio*, etc. N. Heinsius coll. supra lib. II, vers. 600... 604, corrigebat, *non usquam*

clarior illo Gloria picturæ seculo, non æris, avitam Qua scires Ephyren, fulvo certaret ut auro. Vestis, etc. vel fulvo consertaque ab auro Vestis, etc., ut sensus sit, non defuisse signa ærea maximi pretii, ex quibus liqueret, Syracusas a Corinthiis conditas, seu eorum coloniam esse, vel quæ facile artis Corinthiacæ esse, adpareret. Cellarius edidit *non æra juvabant, Quæ scirent Ephyren: fulvo certaret ut auro Vestis... vultus. Quæ, etc.* ut sententia h.l. sit, non adfessis admodum æra Corinthia Syracusanos præ puro auro, quo res suas, vestes maxime ornaverint. Burmannus malebat *non ære vacabat Quæsito ex Ephyre*, h.e. regia illa non carebat ære Corinthiaco, *fulvo certaret ut auro. Vestis, etc.* quæ omnia referebat ad regiae supellectilis magnificentiam. Lefeb. reposuit, *non æra juvabat Quæsisse ex Ephyre*: (Syracusani non ibant quæsitus æra Corinthum, quia apud se tam pretiosa habebant) *fulvo haud certaverit auro Vestis, spirantes r. s. vultus Quos radio, etc.* ut *tò certaverit* in seqq. subpleatur: non *certaverit* vestis referens... Babylon; non *certaverit* Tyros læta murice picto; non *certaverint*, quæ variata per artem, etc. Quæ clarissima licet sint, neminem tamen intellexisse miratur. Omnino nexum verborum perturbant, qui post *auro*, vel *vultus* distinguunt: nam *tò certaverit* ad ea spectat, quæ sequuntur; nec tamen in emendatione Lefeb. ejusque interpretatione adquiescendum crediderim. Drak. scripsit, *non æra juvabant, Quæ scirent Ephyren, fulvo certaret ut auro Vestis, ... vultus, Quæ, etc.* sed quo sensu hæc verba adceperit, non docuit nos. Hanc lectionem retinuit Ernesti V. C. nisi quod *certaverit auro* ex vestigiis cod. Put. et ed. Parm. dedit; verba autem, *non æra juvabant, quæ scirent Ephyren*, ita explicat: non valde delectabant et desiderabantur a Syracusanis opera artis Corinthiacæ; nam suis superbire satis superque poterant. Enimvero verba *quæ scirent E.* huic sententiæ parum apta sunt. Ego ex Col. recepi *juvabat*, e scriptis *Quem*, et ex duobus veteribus, a Lefeb. inspectis, *ex Ephyre*: pro *scire* autem, quod scripti exhibent, levi mutatione *adcire* reposui. Antiqua scriptura fuit, *qm accire ex*, quam librarii mutarunt in *quæ scirent* et *quem scire*. Pro *Ephyren* scripsi *Ephyre*, nisi quis malit *ex Ephyre: en fulvo certaverit auro V.* Ex *certaverit* autem facile enasci poterant lectiones *depravatæ certaret ut, et certaret in.* Olim suspicabar *non æra juvabant Quæsita ex Ephyre.* Quod etsi eundem efficit sensum, a scriptura tamen vetustorum codd. longius recedit; confer not. Withof. emend. *Non æra superbam Tam fecere Ephyren* (idest, non æra ibi Corinthia, quæ ipsi auro palmani faciebant dubiam, non vestes ibi Babylonis, Tyriæ, etc. aberant; non usquam æra clariora, quam ibi, quæ olim Ephyren superbam fecere), *fulvo certaret ut auro*, hoc est, quamvis Ephyre ipsi auro fulvo certaret hoc æra conficiendi artificio.

661. *simili argento*, inscripto, picto, conj. N. Heins. qui tamen recte monebat, nihil posse planius apertiusque esse vulgata lect., quæ suspecta videbatur Barthio Adv. IX, 3. Mox *mistu Quis gemino quæsitus honor* male legebat Scalig. ad Manil. V, 535. —**665.** *pudor pro labor* Col. et Ox. unde *Femineus sudor; tectis opibusque* emend. N. Heins. Omnino *labor* glossema et interpretamentum vocis *sudor* videri potest. Nihil tamen mutandum censebant Drak. et Burm. quem vide ad Ovid. Amor. I, XIII, 23. —**667.** *plangoribus*, et mox *stent mœnia, rerum An nullos* opinabatur N. Heins. —**670.** *nimum juris* R. 1, Parm. Med. Ben. *nimumque viris*, scripti, R. 2; Cell. Vulgo *nimum viris* metro repugnante; *nimum victis* conj. Barth. Adv. IX, 3, *nimirum, iris tantumque l.* vel *tantumque viris nimiumque l.* Dausq. *nimias vires*, vel *nimius juris* N. Heins. cui tamen verius videbatur *nimum juris*, h.e. nimium jus, nimium sibi potestatis esse, ut *nimum regni* ap. Ovid. Amor. II, XVII, 11; conf. sup. VI, 81. —**675.** *planxit* Put. R. 2, et Marsus in comment. —**678.** Post hunc versum in vulg. edd. legitur hic: *Ignarus miles vulgi tum forte peremit*, vel in ed. Cell. ex emendat. Gron. Obs. III, 7, extr. *vulgi quem sorte*, h.e. tanquam vulgarem hominem, non artificem tanti ingenii. Hic versus, exceptis forte duobus antt. libris, nescio quibus, qui eum exhibent, si Lefeb. fides habenda, comparet neque in scriptis, neque in vetustis edd. ante Marsum, qui primus eum, ex ignoto nobis fonte haustum, vulgavit. Ego totum ejeci, quum non modo librorum auctoritate destituatur, sed etiam, quod recte jam monuit N. Heinsius, nihil sane elegantiae et commodi sensus præ se ferat. Profectus est haud dubie ex ingenio inepti versificatoris, cui manca et imperfecta videbatur h.l. sententia, quæ tamen, his laciniis recisis, bene procedit, modo major distinctio post voc. *patriæ* v. 677, tollatur. Vid. not. Heinsius quidem versus adeo complures et totam fortasse paginam, quæ meritissimas Archimedis laudes vitæque exitum complexa sit, hic nobis periisse suspicabatur: quod persuasisse videtur Drak. qui versum, a nobis extrusum, inclusit uncinis et ante illum lacunam asteriscis designandam curavit. Enimvero laudes Archimedis Silius jam sup. v. 341 seqq. copiose celebraverat, et h.l. mortem ejus, breviter quidem, quum pleniori illum ore jam laudasset, at gravibus verbis memorat. Withof. legendum censebat: *Defensor patriæ: meditantem in pul. for. Nec tur. an. t. fer. rui. Ignarus miles vulgi cum sorte peremit.* Idem hæc notavit: «Nihil abesse affirmo contra Heinsium. Inominata cædes Archimedis nullam Silio gloriandi materiem suppeditabat, nec de exitu vitæ, qui adeo subitus ac repentinus fuit, multa poterat proferre; satis erat dixisse, ipsum Marcellum Archimedis neci etiam illacrymatum fuisse.»

682. *sedis* pro *seclis* Oxon. et priscæ edd. facili et solenni errore; cf. ad II, 52. —**686.** *Ac* Col.

C. SILII ITALICI

PUNICORUM

LIBER DECIMUS QUINTUS.

CNĒO et Publio Scipionibus in Hispania cæsis, Senatus Rom. de duce, qui in eorum subcedat locum, deligendo consilia agit, precibusque ad Deos fuis solliciti exspectant Patres, ut, qui imperium in Hispaniam audeant adcipere, nomina profiteantur; 1-9.

P. Cornelius Scipio, Publii, qui in Hispania ceciderat, filius, quatuor et viginti ferme annos natus, illud quidem petere gestit, ut patris patruisque necem ulciscatur; sed absterretur consiliis cognatorum, qui juvenilem respiciunt ætatem, horrentque et funestam domus fortunam, et gentem terramque mali ominis, ubi inter sepulcra parentis ac patris res gerendæ sint, et hostes, qui duos summos imperatores devicerint animosque conlegerint secundo Marte; 10-17.

Juveni in inpluvio domus sub lauri umbra hæc secum reputanti fluctuantique animo subito per aerem adlapsæ *Voluptas* ac *Virtus* diverso oris vestisque habitu adparent, et utraque dat operam, ut eam blande adpellando deleniat; 18-31.

Voluptas, argumentis ex Epicureorum disciplina petitis, dissuadet militiam, vitamque mollem, otiosam, bellicis publicisque negotiis, periculis ac curis vacuam, omnibusque voluptatibus diffluentem commendat; 32-67.

Virtus contra, secundum doctrinam Stoicorum, de divina animi humani origine, de hominum præ ceteris animalibus præstantia, de inani brevisque voluptatis fructu et malis, quæ inde nascantur, de veris ac perennibus præmiis virtuti propositis, disputat, et ad studium laudis patriæque defensionem exhortatur; 68-120.

Hæc præcepta juveni adrident, et *Voluptas* irata in nubes se tollit; 121-128.

216 Scipio igitur, Virtutis instinctus monitis, imperium, quod nemo sibi deponere audeat, palam profitetur se petere, et ora in se convertit omnium, qui patrem ejus aut patruum revixisse et renatum sibi opinantur; 129-134.

Impetus quidem animorum et ardor mox residet, silentio orto ac tacita cogitatione, quanta moles rerum quantumque imperium ætati haudquaquam maturæ permittatur: sed eum excitant rursus fausta omnia anguis occidentem versus per aerem volantis, et tonitru, quo cælum bis terque contremittit; 135-145.

Iis confirmati omnes Scipioni imperium esse in Hispania jubent, et certatim dant nomina; 146-151.

Ille itaque, precibus ad Neptunum missis, cum classe oram Tusci Ligusticique maris, Alpes ac Gallicum sinum, et deinde Pyrenæi promont. et Emporias prætervectus, Tarraconem proficiscitur, ubi naves subduci jubet; 152-179.

Ibidem ei in somno obfertur species parentis, qui filio vehementer auctor est, ut prius quam tres Pœnorum duces, qui trifariam exercitus in diversissimas regiones distraxerint, castra jungant, Carthaginem Novam obpugnet, urbem opulentissimam omnium in Hispania, ac insignem præterea portu, celso situ et ubertate agrorum; 180-199.

Eo itaque raptim ducitur agmen, eodemque tempore, quo ad mœnia subit, C. Lælius cum classe intrat portum; 200-231.

Contra Aris, Pœnorum dux, arcem militibus insidet, et urbs potissimum altitudine murorum defenditur: raræ enim scalæ iis æquari possunt, et, quo quæque altiores, eo infirmiores sunt, ipsoque hominum, qui ascendunt, onere franguntur; 232-236.

Verum Scipio, ubi comperit, æstum decedere, et, qua parte stagnum claudat urbem, facilem per illud pedibus ad mœnia transitum dari, eo secum armatos ducit, et, nulla ibi hostium statione aut custodia obposita, sine certamine Carthaginem uno die capit; 237-250.

Postridie Neptuno Jovique tauros mactat, et militibus, prout cuique meritum virtusque fuerat, ante omnes vero C. Lælio, dat dona; 251-262.

Tum prædam dividit, et adultam virginem eximia forma principi Hispaniæ adolescenti, cui ea desponsa erat, inviolatam reddit: quæ continentia ac benignitas in convivio amplissimis a Lælio laudibus celebratur; 263-285.

Interea Philippus, Macedonum rex, fœdere cum Pœnis Acarnanibusque junctus, bellum infert Ætolis, sociis Romanorum, subitamque expeditionem facit in fines Epiri, Illyrici ac Græciæ; 286-311.

217 Idem tamen sæpius in Macedoniam, a Dardanis aliisque hostibus infestam, retro concedit, nec nisi finitimam Græciam bello vexat, donec, terra marique a Romanis victus, pacem petere cogitur; 312-319.

Eodem tempore Tarentus per prodicionem recipitur a Fabio Maximo, in cujus exercitu erat frater mulierculæ, quam præfectus præsidii perdit amabat; 320-333.

Anno autem insequenti in Apulia cæditur M. Claudius Marcellus consul et vir fortissimus, qui, si diutius vixisset, Scipioni forte gloriam eripuisset confecti belli; 334-342.

Is, tumultum inter Punica et Romana castra occupandum ratus, ipse eo cum T. Quinctio Crispino conlega, M. Marcello filio paucisque equitibus, non perturbatus malo omine, speculatum proficiscitur; 343-365.

Ab tergo deinde circumventus a Numidis, qui ex insidiis consurrexerant, fortissime pugnat, et forsitan evasisset e manibus hostium, nisi saucium vidisset filium: sed adtonito ea specie arma excidunt e manibus, et mox transfixus lancea prolabitur ex equo; 366-380.

Inventum Marcelli corpus Hannibal comburendum curat, tantumque virum honore solemnium ac laudatione prosequitur; 381-398.

Quæ dum in Italia aguntur, fama captæ Carthaginis Novæ terrorem incutit Hispaniæ populis, et tres Pœnorum duces omnem salutis spem in eo positam putant, ut exercitus in unum omnes contrahantur; 399-409.

Proximus Scipioni est Hasdrubal, Hannibalis frater, qui, quum forte primordia Carthaginis veteris sacris epulisque celebranda instituisset, turbatur Romanorum adventu, et in castra trepide confugit; 410-439.

Postero die prælium committitur, in quo maxime eminent virtus C. Lælii, viri non minus eloquentiæ, quam rei militaris gloria conspicui; 439-470.

Pœni fusi ad Pyrenæum tendunt, et Scipio castris hostium potitus ingentem prædam concedit

militibus; 471-492.

Tum Hasdrubal in Galliam transgressus magno auri pondere conducit ibi auxilia, et vere ineunte Alpes transit, ut fratri se conjungat; 493-514.

Quo nuntio Romam perlato omnia terrore ac tumultu strepunt, et Italiæ imago vel genius, ægre ferens hostis audaciam et calamitates, quas hæc terra per decem jam annos perpessa sit, C. Claudium Neronem consulem, in Lucanis Hannibali obpositum, per somnum in eam inpellere mentem conatur, ut, castris clam noctu relictis, cum electa manu ad Metaurum, Umbriæ fluvium, proficiscatur et Hasdrubali obviam eat; 515-559.

218 Is quoque expergefactus confestim de toto exercitu, quod roboris est, deligit, magnisque itineribus contendit ad castra M. Livii conlegæ, viri fortis ac prudentis, qui, multis ante annis ex consulatu populi iudicio damnatus, nunc eumdem honorem sibi delatum, ut laboranti patriæ opera et consilio suo subveniret, etsi invitus receperat; 560-600.

Hasdrubal mox ex variis indiciiis conligit, multitudinem hostium crevisse, eaque cura anxius noctu furtim signa ferri jubet; at per tortuosi Metauri amnis sinus flexusque errorem volvens haud multum procedit; 601-625.

Postquam itaque orto sole fuga fit manifesta, Romani extemplo fessum agmen hostium insequuntur, et duces orationibus animos militum ad pugnam excitant; 626-665.

Tum Livius, vir exactæ jam ætatis, acer in hostes ruit, et Nabim, Jovis Hammonis sacerdotem, armis veneno infectis et conto ferocem, Hasdrubal vero Arabum, in spoliando Nabis corpore occupatum, et Canthus Rutulum, pecoris olim ditissimum, telo transfigit; 666-710.

Inpetum Romanorum non sustinent Galli, intolerantissima laboris corpora, et Livius, juvenili ardore pugnant, cedentibus instat; 711-739.

Fugientes nunc precando, nunc castigando revocat Hasdrubal, et leve vulnus infligit consuli, quo facto atrox utrimque editur cædes; 740-777.

Tandem Nero, ubi conlegam vulneratum esse resciverat, ira incensus cæco inpetu fertur in Hasdrubalem, eumque jaculo ictum gladio obruncat; 778-807.

Cæso duce reliqui Pœni aut sternuntur aut fugiunt: Nero autem jam ipsa nocte, quæ sequuta est pugnam, raptim ad stativa sua, in Lucanis posita, redit; 807-812.

Illuc nuntium ingentis cladis adfert, caputque Hasdrubalis, hastæ cuspidi infixum, ostendit Hannibali, qui tacito dolore cruciatus castra inde movet; 813-823.

At nova Romuleum carpebat cura senatum,
Quis trepidas gentes Martemque subiret Hiberum,
Adtritis rebus: geminus jacet hoste superbo
219 Scipio, belligeri Mavortia pectora fratres.
Hinc metus, in Tyrias ne jam Tartessia leges
Concedat tellus, propioraque bella pavescat.
Anxia turba Patrum quasso medicamina mæsti
Imperio circumspectant, Divosque precantur,
Qui laceris ausit ductor subcedere castris.

5

218N Hic liber continet historiam belli in Hispania a Romanis duce Scipione Africano gesti, quum Cn. et P. Scipiones ibi periissent; de quo v. sup. XIII, 381 sqq.

1. Conf. omnino Liv. XXVI, 18. — **2.** *gentes*, copias Rom. — *trepidus*, cæsis Scipionibus et utroque exercitu. — *gentesque Martemque Hiberum*, h.e. periculosum copiarum Rom. in Hispania residuarum imperium, tanquam grave onus, *subiret*. Cf. v. 9. — **3.** *hoste superbo*, per hostem superbum; Lenz. Immo, hoste superbiente, triumphante.

219N **5 sq.** *Tartessia t.*, Hispania, a Tartaro, ob subterraneas cavernas, sic dicta. Strab. Cf. ad III, 399. — *in Tyrias leg. Conc.*, imperio et potestati Pœnorum se subjiciat; Drak. coll. v. 383, et I, 2. — **6.** *propiora bella*, in Libya, Hispaniæ vicina.

Absterret juvenem, patrios patrique piare
Optantem manes, tristi conterrita luctu,
Et reputans annos, cognato sanguine turba.
Si gentem petat infaustam, inter busta suorum
Decertandum hosti, qui fregerit arma duorum,
Qui consulta ducum, ac flagret meliore Gradivo;
Nec promptum teneris inmania bella lacertis
Moliri, regimenque rudi deposcere in ævo.

10

15

10 sq. Cf. Liv. XXVI, 18, extr. *juvenem*, Scipionem Africanum. — *patrios manes*, cf. ad VII, 487. — *piare*, vindicare, *manes*, mortem. — **12.** *annos*, juvenilem ætatem Scipionis, quatuor et viginti ferme annos nati. — *cognato sanguine turba*, cognati. Id toti populo tribuit Livius l.l.

13. *gentem infaustam*, Hispanam, Scipionibus perniciosam, vel mali ominis. — **14.** *Decertandum* esse Scipioni, *hosti*, cum hoste. Cf. ad I, 234. — **15.** *Gradivo*, belli fortuna *meliore flagret*, ad virtutem incendatur. — **16.** Nec facile esse puero vel juveni, tam periculosi gravisque belli molem sustinere. Conf. XVI, 656 sq.

220 Has, lauri residens juvenis viridante sub umbra,
Ædibus extremisolvebat pectore curas;
Quum subito adsistunt, dextra lævaque per auras
Adlapsæ, haud paullum mortali major imago,
Hinc Virtus, illinc virtuti inimica Voluptas.

20

220N **18... 128.** Præclarum commentum, quo fabula de Hercule a Prodicō narrata et omnibus notissima e

Xenoph. Mem. Socr. II, 1, §. 21 seqq.; et Cic. Off. I, 32 (quam et Ovid. Amor. III, 1 sq.; Lucian. in Somn. aliique imitati sunt), ad Scipionem transfertur, facile animus docti poetæ subire poterat ex iis, quæ de origine vulgatæ opinionis, qua Scipio divinæ originis vir esse credebatur, memorant Liv. XXVI, 19, et Polyb. X, 2 et 5, quæ loca insignia neminem comparasse pœnitebit. Fabulam venustam Prodicti Sophistæ, quam Xenophon memorat e libro, cui titulus fuit Ὀραὶ (f. ætates vitæ), ingeniose etiam tractarunt Ill. Wieland (in *N. Amadis et Musarion*, Ges. I) et Stiernhiehn in carmine Danico, quod Sæc. XVII edidit et inscripsit: *Hercules*; Lenz. Eadem nuper erudite copioseque interpretatus est juvenis doctiss. *Goth. Aug. Cubæus* Misnensis in libello, quem nondum vidi, et cujus titulus est: *Xenophontis Hercules Prodictus et Silius Italici Scipio, perpetua nota illustrati, præmissa de Prodicto dissert.* Lips. 1797, in-8°. —Episodum hoc docte illustrarunt Ill. *Doering* in Eclogis vett. poet. lat. p. 255 sqq., quem comment. passim laudabo, et Cl. Weiske in vers. germ. Xenoph. Mem. Socr. Lips. 1794, quem librum mihi nunc ad manus haud esse doleo. Conf. qui iisdem coloribus adumbrarunt Virtutem ac Voluptatem, Philostr. in *Imagin.*, Philo Jud. de mercede meretr. p. 863; Lactant. VI, 3 et 4; Maxim. Tyr. λόγος δ, pr. Basil. orat. de legendis Græc. libris §. 10; Themist. Orat. XXII, p. 280, ed. Hard. —**18 seq.** Impluvium, seu cavædium (al. cavum ædium), μεσαύλιον, media ædium pars, non modo porticibus cingi, sed et amœnis arboretis (unde h.l. *lauri sub umbra*), xystis vel ambulationibus ornari solebat, vid. Heyne ad Virg. *Æn.* II, 512 sq.; VII, 59; et ad Tibull. III, III, 15; Jani ad Horat. Od. III, x, 5 sq.; Ernesti clav. Cic. v. *impluvium et xystus*. Hinc *extremas ædes* adcipio de extrema parte impluvii, prope ὀπισθόδομον. «Hortus erat posticis ædium partibus,» Liv. XXIII, 8. —**20. per auras**, de cælo, ut Deæ. —**21. haud paulum mortali major imago** iis fuit, ut Diis, qui humana forma, sed majore, pulchriore et augustiore, induti hominibus adparent. Vid. Heyne Exc. XIII, ad Virg. *Æn.* I. —**22. Virtuti inimica Voluptas**, cf. Cic. de Senect. c. 12.

221 Altera Achæmenium spirabat vertice odorem,
Ambrosias diffusa comas, et veste refulgens,
Ostrum qua fulvo Tyrium subfuderat auro:
Fronte decor quæsitus acu, lascivaque crebras
Ancipiti motu jaciebant lumina flammæ.

25

23 sq. Hoc loco Lenzius notat Voluptatem Silius, qualis est orientalis meretrix, pretioso cultu adornatam: «illa vero Prodicti, inquit, similior est ionicæ ἐταίρη.» Ed. —*odorem*, unguentum, et quidem h.l. Deorum, ambrosiam, unde mox *Ambrosius diffusa comas*, ut de Venere ap. Virg. *Æn.* I, 403, cf. sup. ad VII, 469, et XII, 245. Silius autem ad Voluptatem transtulit imaginem Veneris. Ἀφροδίτη γὰρ ἔστιν ἡδονή, Athen. Deipn. XII, pag. 510. —*Achæmenium*, Persicum, pro quovis pretioso et optimo, cf. ad VII, 647; Plin. XIII, I, s. 1; Salmas. ad Solin. p. 947.

221N

—**24 sq.** Apud Xenoph. Κακία habet ἐσθῆτα, ἐξ ἧς ἂν μάλιστα ὥρα διαλάμποι. Apud Philostr. Ἡ μὲν Κακία χρυσῶ τε κατεσκευασμένη, καὶ ὄρμοις, ἐσθῆτι τε ἀλιπορφύρω, καὶ παρεΐας ἄνθει, καὶ χαίτης ἐμπλοκαῖς καὶ γραφαῖς ὀμμάτων, cf. Var. Lect. —**25 sqq.** Voluptas *subfuderat*, trajecerat, *ostrum*, purpuream tramam, *fulvo auro*, subtemine aureorum filorum; et in *fronte* crinis constringebatur *acu aurea*; *lascivaque lumina motu ancipiti*, incerto, fluctuante, *jaciebant crebras flammæ*, radios amoris, ut ap. Lucian. Amor. III: ἰλαραὶ τῶν ὀμμάτων αἱ βολαὶ τακερῶς ἀνυγραίνοντο; Lenz. —**26 seq. acu comatoria**, seu crinali, vel discriminali, qua nodi capillorum a fronte in verticem reductorum (tutuli, κρωβυλοὶ, κορδυλαὶ, κορυμβοὶ, σκορπιοὶ) figebantur, cf. Salmas. Exerc. Plin. p. 534, et Intpp. Petron. c. 21. Eodem forte sensu Virg. *Æn.* IV, 138, dixit *crines nodantur in aurum*, h.e. acu aurea. Ea sic *decor quæritur in fronte*, fronti. Contra *vers. 28. —frons hirta* est, ubi capilli, ut ap. Terent. Heaut. II, II, 49, passim et circum caput rejecti negligenter sunt; Doering. —Sic ap. Xenoph. I.I. ὄμματα ἀναπεπταμένα, oculi huc illuc volitantes, τῆς Κακίας, lascivi et mobiles, ap. Lucian. Merced. cond. c. 33, T. I, p. 692: τὸ βλέμμα διασεσαλευμένη; Doer. Philo Jud. I.I. ὑπὸ τρυφῆς τε ἄγαν καὶ χλίδης σαλεύουσα τῷ ὀφθαλμῷ, οἷς τὰς τῶν νέων ἀγκιστρῆται ψυχὰς.

222

Alterius dispar habitus, frons hirta, nec unquam
Composita mutata coma; stans vultus, et ore
Incessuque viro propior, lætique pudoris,
Celsa humeros niveæ fulgebat stamine pallæ.

30

28 sq. Ἀρετῆ Prodicti virtutes in qualibet vitæ conditione complectitur, et mitiorem elegantiorumque animi formæque indolem præ se fert: Virtus Silius est virago, aspera heroina et imago bellicæ virtutis, juveni fortissimo consentanea, non Virtus elegantioris Græciæ, sed veteris Romæ, cujus *frons est hirta*, incomtis et fruticantibus capillis, *stans vultus*, βλεμμα καθεστηκός (vid. *D'Orvill.* Charit. p. 404), oculus eodem obtutu sibi constans (quo animi tranquillitas significatur, ut contra mentis motus æstusque luminibus lascivis mobilibusque Voluptatis), et *lætus pudor*; grata verecundia; Lenz. —*Alterius*, Virtutis. —*frons hirta*, crinibus negligenter in ea sparsis, cf. ad v. 26. Sed quoniam hæc notio verbis seq. exprimitur, malim intelligere frontem rugis horridam et deformem (ut *hispida facies* ap. Hor. Od. IV, x, 5), qualis meditantibus est, sive acribus et industriis in forma gerendis; vel tristem ac torvam, quæ *corrugari, contrahi, adduci* solet, ut contra serena ac læta *exporrigi, remitti, explicari, solvi*. *Hirtum*, vel *hispidum* proprie dicitur quidquid non satis cultum ac politum, et sic asperum vel ingratum adspectu est, quod jam monuit Jani ad Hor. Od. II, IX, 1. Ille vero oris cultus habitusque Virtuti tribuitur a Philostr. Ἡ δὲ Ἀρετὴ πεπονηκυῖα μὲν προσφερῆς, τραχὺ δὲ ὀρώσα, etc. et Justitiæ ab antiquis poetis, sculptoribus pictoribusque (qui eam iisdem coloribus, quibus Virtutem, depingebant), quod vel ex verbis Chryssippi ap. Gell. XIV, 4, intelligitur: σκυθρωπὴ γράφεται, καὶ συνεστηκὸς ἔχουσα τὸ πρόσωπον, καὶ δεδορκὸς βλέπουσα, ὡς τε τοῖς μὲν ἀδίκους φόβον ἐμποιεῖν, τοῖς δὲ δίκαιοις θάρσος. —**29 sq. nec unquam composita mutata coma**, nativa frontis forma non exornata et mutata fuit crispatis et arte compositis capillis; Doering. —*Vultus stans*, constans, semper idem et compositus, vel in unam rem defixus, quod constantiæ, gravitatis, probitatisque indicium est, ut levitatis contra et lasciviæ, si quis oculos perpetuo movet et ubivis circumfert, vel obliquat eos, et limis alium adspicit, cf. v. 27, et sup. ad III, 173; Stat. Theb. X, 688. Sic συνεστηκὸς ἔχουσα τὸ πρόσωπον, ap. Gell. I.I. λογισμὸς ἐστὼς, χρεῖα et ἐλπὶς ἐστηκυῖα, vel ἔσθη τῆς διανοίᾳ ap. Polyb. III, 105; VI, 25; X, 16; XXI, 9: τὸ τοῦ βλέμματος καθεστηκὸς ap. Eustath. in Iliad. γ. —*ore Incessuque viro propior*, καὶ μοι ἔδοξεν ἀνδρῶν εἶναι περιπτῶν τὰ θεῖα, etc. Philost. —**30. læti pudoris**, grata oris verecundia; κεκομημένη τὰ ὄμματα αἰδοῖ, Xenoph. —*Lætus pudor* est, qui vultum decorat, et animos adspicientium læto quodam et jucundo sensu adficit; ut Venus

222N

ap. Virg. *Æn.* I, 591 (ubi vid. Heyne), *Æneas oculis lætos adflat honores*; Doering. —**31.** *Celsa humeros*, naturæ convenienter, Dausq. qui contulit Terent. Eun. II, III, 21 seq. «Haud similis virgo est virginum nostrarum, quas matres student Demissis humeris esse, vincto pectore, ut graciles sient, etc.» —*niveæ fulgebant stamine pallæ*, κεκοσμημένη τὸ σχῆμα σωφροσύνη, ἐσθῆτι δὲ λευκῇ, Xenoph. Vestis quoque naturalis, non adscititii coloris.

223 Occupat inde prior, promissis fisa, Voluptas:
«Quis furor hic, non digne puer, consumere bello
Florem ævi? Cannæne tibi, graviorque palude
Mæonius Stygia lacus excessere, Padusque?
Quem tandem ad finem bellando fata lacesses?» 35

223N **32.** *Occupat*, scil. loqui h.e. festinat loqui, vel potius prior dixit, ut ap. Stat. Theb. VII, 538, φθάνει, vel προλαμβάνει λέγειν. Ap. Xenoph. τὴν Κακίαν φθάσαι βουλομένην, προσδραμεῖν τῷ Ἡρακλεῖ καὶ εἰπεῖν, etc. —*promissis*, quæ data, et quibus Scipionis animum motura esset. —**33.** Simillima est oratio τῆς Κακίας ap. Xenoph. l.l. cf. mox ad v. 45. —**34.** Num inmemor es cladum, quas Romani adceperunt ad Cannas, etc.? —*gravior*, tristior Romanis Styge. —**35.** *lacus Mæonius*, Trasymentus, cf. ad IV, 719 sqq., et V, 9 sq. —*Padus*, clades ad Trebiam et Ticinum, in Padum influentes, cf. ad VII, 149. —*excessere* ex animo vel memoria tua, vid. ad II, 628.

36. *Quem ad finem*, quo usque, ad quos fines et terminos bella et expugnationes tuas quasi proferes, et *fata lacesses*, mortem adcelerabis, ut contra v. 47 *ætas concessi* a fatis *temporis*; Lenz. Immo *quem ad finem*, quo fine, cur. Illa certe explicatio a juvene, qui nondum administraverat bellum, et a verbis *fata lacesses* aliena videtur. —*fata lacesses*, vid. ad I, 680; IV, 731, et XII, 61.

Tune etiam tentare paras *Atlantica regna*,
Sidoniasque domos? moneo, certare periculis
Desine, et armisonæ caput objectare procellæ.
Ni fugis hos ritus, Virtus te sæva jubebit
Per medias volitare acies, mediosque per ignes. 40
Hæc patrem patruumque tuos, hæc prodiga Paulum,
Hæc Decios Stygias Erebi detrusit ad undas:

37. *Atlantica regna*, extremam Libyam, ubi mons Atlas: nisi potius intell. h.l. Hispania, a mari Atlantico sic dicta, cf. XIII, 200. Scipio primum petiturus erat Hispaniam, eaque debellata *Sidonias domos* (v. 38), Carthaginem. —**39.** *armisonæ procellæ*, periculis belli.

40. *Ni fugis hos ritus*, quales Virtus exigit, θρησκείαν; invidiose, quasi in externis ritibus versetur virtutis exercitium; Doering. —*ritus*, leges, cultus et præcepta Virtutis; Lenz. —**41.** Cf. ad XIV, 175.

224N **42.** *prodiga*, invidiose, veluti Virtus non parcat viris magnis, sed eos temere pessumdet; Ern. —*Paulus ipse prodigus animæ magnæ* dicitur Horat. Od. I, XII, 38. Cf. sup. ad I, 225. —**43.** *Decios* patrem filium et nepotem, pro patria se devoventes, si fides habenda Cic. Tusc. Qu. I, 87, et fin. II, 19; nam alii non idem tradunt de nepote.

224 Dum cineri titulum, memorandaque nomina bustis
Prætendit, nec sensuræ, qui gesserit, umbræ. 45
At si me comitere, puer, non limite duro
Jam tibi decurrat concessi temporis ætas.

44. Hoc iterum acerbe dictum pro, gloriæ et honoris spe fallit, ut mortis contemptum animis ingerat; Ern. Summam rerum gestarum sepulcris inscriptam *titulos supremos* Plin. Ep. IX, 19 vocat; Cell. —**45.** *non sensuræ, quid gesserit, umbræ*, sententia, quæ animorum post mortem vitam invidiose ridet; Ern. Epicureorum præcipue ea fuit opinio, animam simul cum homine mori et interire (vid. Diog. Laert. lib. X): ubique vero Silius Voluptatem ex opinione Epicureorum, quos Voluptatem summum bonum putasse creditum est, argumentantem inducit, quemadmodum contra Virtutem ex placitis Stoicorum; Drak. 46 sqq. Sic et Κακία disputat ap. Xenoph. Mem. Socr. II, I, §. 23. Ἐὰν οὖν ἐμὲ φίλην ποιήσης, ἐπὶ τὴν ἡδίστην τε καὶ ῥάσστην ὁδὸν ἄξω σε, καὶ τῶν μὲν τερπνῶν οὐδενὸς ἄγευστος ἔση, τῶν δὲ χαλεπῶν ἄπειρος διαβίωσῃ· πρῶτον μὲν γὰρ οὐ πολέμων, οὐδὲ πραγμάτων φροντιεῖς, ἀλλὰ σκοπούμενος διέση, τὶ ἂν κεχαρισμένον ἢ σιτίον ἢ ποτὸν εὐροῖς, etc.

46. *limite duro*, dura et molesta vitæ via ac conditione, cf. ad VIII, 612.

Haud unquam trepidos abrumpet buccina somnos:
Non glaciem Arctoam, non experiere furentis
Ardorem Cancri, nec mensas sæpe cruento
Gramine compositas: aberunt sitis aspera, et
haustus
Sub galea pulvis, partique timore labores: 50

225N **48.** Cf. omnino Heyne ad Tibull. I, I, 4, ubi exemplis docet, belli aut militiæ ærumnas et terrores hostiles (unde h.l. *trepidus*) per somnos classico interruptos a poetis declarari. —*abrumpet somnos*, ut apud Virgil. Ge. III, 530 et al. Drak. cf. sup. ad VII, 156. —**49 sq.** Conf. Ovid. Met. IV, 624; *arctoa glacies*, polus arcticus, seu septemtrionalis: *Cancri*, poli antarctici, seu australis. —**50.** *mensas sæpe cruento Gramine compositas*, ut fit in vita bellica, quum sub dio, humi, inter cæsorum cadavera decumbunt ad cibum capiendum; Ernesti, qui et recte jam monuit, in toto h.l. singula ad extenuandam illam vitam laboribus et incommodis plenam bene elata esse. —**51 seq.** *haustus pulvis*, ut apud Ovid. Met. XIV, 136; Stat. Silv. V, III, 223; et Theb. VI, 848, quibus locis eleganter *hauriri* dicitur pulvis adtractus et conlectus; Doering. —**52.** *labores parti timore*, ærumnæ, quarum causa est timor ab hoste. Possis etiam interpretari: facta et rerum gestarum gloria, multis curis et timore parta. Sed illa ratio præstiterit. —*Labores*, ut πόνος et μόχθος, et ærumnæ, et res fortiter gestæ dicuntur. —*labores parti timore*, curæ et sollicitudines periculis creatæ; Lenz. coll. Tibull. I, I, 3, et Burm. ad Prop. III, IX, 6. Cf. Var. Lect.

Sed current albusque dies, horæque serenæ;
Et molli dabitur victu sperare senectam.
Quantas ipse Deus lætos generavit in usus
Res homini, plenaque dedit bona gaudia dextra!
Atque idem, exemplar lenis mortalibus ævi,
Inperturbata placidus tenet otia mente.

53. *album*, ut al. *candidum*, dicitur bonum, lætum, felix, vel a creta et candido lapillo, quo Thraces Romani aliique populi felices dies, ut infelices atro calculo, signabant (vid. Intpp. Plin. VII, 40, et Hor. Od. I, xxxvi, 10); vel, ut mox *serenum*, a cælo sereno, ac nullis nubibus tenebrisque obducto et contristato; vel denique a colore albo, qui olim sacer, divinus, solennis, lætus, habebatur; ut contra *atrum* et *nigrum* est triste et infaustum a colore atro, signo tristitiæ, et qui rebus inferis proprius est, cf. ad III, 211, et VII, 633. Sic λευκὸν εὐήμερον φάος dixit Soph. Ajac. 723; λευκὸν ἔαρ, λευκὸν δὲ θέρος, Callim. H. in Cer. v. 123, ubi vid. Spanh. et ad v. 136. —*horæ serenæ*, vid. ad VII, 544. —**54.** *molli*, jucundo.

57 seq. Hæc iterum sunt ex dogmate Epicureorum, qui Deos res humanas non curare, et in perpetuo otio feliciter tempora transigere existimabant; Drak. coll. Horat. Serm. I, v, 101 sq.; Sen. de Ben. IV, 4; Cic. Ep. ad Div. VII, 12; Virg. Æn. IV, 379 (ubi v. Cerda); Gebhard. Crep. I, 17, et Diog. Laert. lib. X, §. 77, ubi v. Menag. Sed sive de industria, sive incuria poetæ factum videtur, ut huic otio contradicant, quæ de Deorum beneficentia in vss. 55 sq. dicebantur; Ern.

«Illa ego sum, Anchisæ Venerem Simoentis ad
undas

226

Quæ junxi, generis vobis unde editus auctor.
Illa ego sum, verti Superum quæ sæpe parentem
Nunc avis in formam, nunc torvi in cornua tauri.
Huc advertite aures; currit mortalibus ævum,
Nec nasci bis posse datur: fugit hora, rapitque
Tartareus torrens; ac secum ferre sub umbras,
Si qua animo placuere, negat: quis luce suprema
Dimisisse meas sero non ingemit horas?»

60

65

59 sq. Observa, Voluptatem in seq. oratione jactare, quod alias Venus de potentia sua jactare solet; Doer. Apta calliditate inculcat, Æneam, Rom. gentis auctorem, suis artibus natum esse; Ern. cf. sup. ad v. 23. —*Illa ego sum*, verba eorum, quorum amplissima est fama, cf. ad IX, 128. —*Simoentis ad undas*, Trojæ. —**60.** *Jungere* de re Venerea, vid. Drak. et quem laudat Heins. ad Claud. Epithal. Pall. et Cell. v. 32, ad Ovid. Heroid. III, 107, et Rem. Am. v. 407.

226N

62. *avis*, et aquilæ, et oloris, quum Asteries, Ganymedis et Ledæ amore captus esset. —*tauri*, quum Europam raperet.

63. *currit mortalibus ævum*, conf. ad VI, 121. —**64 sqq.** *Nec nasci bis posse datur*, ipsa Epicuri verba, quod jam Drak. notavit: Γεγόναμεν ἄπαξ· δις δ' οὐκ ἔστι γενέσθαι, vid. Gatack. ad Antonin. de se ipso lib. II, §. 6. —Cf. ad V, 264 sqq. et Propert. III, v (al. iv), 13 sq. —**67.** Doer. comparat Tibull. I, iv, 33 seq. —*Dimisisse meas horas*, tempora lætitiæ, ac voluptatis neglexisse; Lenz.

Postquam conticuit, finisque est addita dictis,
Tum Virtus: «Quasnam juvenem florentibus, inquit,
Pellicis in fraudes annis, vitæque tenebras,
Cui ratio, et magnæ cælestia semina mentis
Munere sunt concessa Deum? Mortalibus alti
Quantum Cælicolæ, tantumdem animalibus isti
Præcellunt cunctis; tribuit namque ipsa minores
Hos terris Natura Deo: sed fœdere certo
Degeneres tenebris animas damnavit Avernis.

227

70

75

69... 120. Bonæ, aureæ sententiæ sunt, quibus Virtus Voluptatem refutat; sed molesto verborum adparatu dilutas adnosco, inprimis quum de hominum ad gloriam et virtutem destinatione velut ex cathedra disputat; Ern. Similiter tamen disserit ἡ Ἀρετὴ apud Xenoph. et, si unquam, nunc certe declamatorium acumen, commune illius ævi vitium, quo Lucanus toties lectores obfendit, Silio condonandum est. Virtus disputat more Stoicorum, forte quia Scipio (et ipse Silius) horum philosophiæ deditus, et discipulus erat Panætii, qui tamen de animi immortalitate alias fovebat opiniones; Lenz. —**70.** *vitæ tenebras* forte errores dici putat Doering. ut ap. Lucret. II, 15 sq. 58 et al. Sed aptior h.l. est illa notio, quam ad III, 145, exposui. —**71.** Disputat Virtus ex opinione, quam de animo humano fovebant Stoici, qui, quum mentem divinam, seu animam mundi ex materie vel ætherea (Diog. Laert. VII, 156; Senec. Ep. 50), vel ignea (Cic. Acad. Qu. I, 11) conflata putarent, animum humanum ejusdem originis, et divinæ mentis sive animæ mundi σπέρματα quasi et ἀποσπάσματα esse statuebant; Doer. qui et laudat Tiedeman. *Geist der speculat. Philos.* T. II, pag. 490; Meiners. *Grundriss. der Gesch. d. Weltw.* p. 119 sq.; Heyne ad Virg. Æn. VI, 730; cf. et Burm. ad Val. Fl. III, 380, et Lips. Manud. ad Philos. Stoic. II, 11: «Ratio nihil aliud est, quam in corpus humanum pars divini spiritus mersa,» Senec. Ep. 66. —**72 sq.** Comparant Oppian. Halieut. V, iv, 5, 10, 11, ubi v. Rittersh. —**74 sq.** *minores Deo*, solis Diis; inferiores quidem Diis, sed secundi ab illis, ut *Te* (Jove) *minor latum reget æquus orbem* Augustus ap. Horat. Od. I, xii, 57, ubi vid. Jani, et ad Od. III, v, 1... 3; οὐ γάρ τι πέλει καθυπέρτερον ἀνδρῶν Νόσφι θεῶν· μόνουσι δ' ὑπέϊξομεν ἀθανάτοισι, Oppian. loco laudato confer Psalm. VIII, 6 seq. —**75.** *fœdere certo*, certa lege, ut apud Virgil. Æneid. I, 62. —**76 sq.** Drak. bene comparavit locum Cic. Tusc. Qu. I, 30: «Socrates censebat, duas esse vias duplicesque cursus animorum et corpore excedentem: nam qui se humanis vitiis contaminavissent, ... iis devium quoddam iter esse, seclusum a concilio Deorum; qui autem se integros castosque servassent, quibusque fuisset minima cum corporibus contagio, seseque ab his semper sevocassent, essentque in corporibus humanis vitam imitati Deorum, his ad illos, a quibus essent profecti, reditum facilem patere.» Cf. ib. Davis. et ad cap. 12.

227N

At, quis ætherei servatur seminis ortus,
Cæli porta patet; referam quid cuncta domantem
Amphitryoniaden? quid, cui, post Seras et Indos
Captivo Liber quum signa referret ab Euro,
Caucaseæ currum duxere per oppida tigres?
Quid suspiratos magno in discrimine nautis
Ledæos referam fratres, vestrumque Quirinum?

80

228

78 seqq. *Cæli porta patet*, formula Ennii, ad quem v. Column. p. 164, cf. Senec. Herc. Cæt. 1982 seq. — Poeta ante oculos habuit Cic. Tusc. Qu. I, 12, et Hor. Od. III, III, 9... 16, ubi vid. Jani. — **79 sq.** De Bacchi expeditionibus Indicis et triumpho, cf. **XVII, 647 sq.**; Heyne ad Virg. Æn. VI, 805, et Hermannii Mythol. Lyric. p. 262. De *tigribus* ejus currui junctis vid. Heyne ad Virg. Ecl. V, 29, et Jani ad Horat. III, III, 14.

228_N

82. *Suspiratos*, cum suspiriis invocatos, imploratos; Lenz. — **83.** *Ledæos fratres*, Dioscuros, *suspiratos*, optatos, invocatos a *nautis*, quibus sidera eorum exoptata sunt, vid. Jani ad Horat. Od. I, III, 2; XII, 27 sq. et Hermann. l.c. p. 142.

«Nonne vides, hominum ut celsos ad sidera vultus
Sustulerit Deus, ac sublimia finxerit ora;
Quum pecudes, volucrumque genus, formasque
ferarum
Segnem atque obscœnam passim stravisset in
alvum?»

85

84. Comparant Cic. de Legg. I, 9, et de Nat. D. II, 56; Ovid. Met. I, 84 sq.; Severi Ætna, v. 223 seq.; Isidor. Orig. XI, 1; Sallust. Cat. 1 (ubi vid. Corte), et Herderi *Ideen zur Philos. der Gesch. der Menschh.* T. I, p. 219 sq. — Hæc gallice transtulit, magno patri non inficianda proles, *L. Racine, la Religion, chant I*, vs. 193 sq.:

Le roi, pour qui sont faits tant de biens précieux,
L'homme élève un front noble, et regarde les cieux.

ED.

86. *formas ferarum*, h.e. feras; ut χρῆμα ὕδς, Herodot. I, 36; πρόσωπον παρδαλίωv, Nonn. Dionys. I, 158; τύπος συδς, ap. eumd. D. Heins. Sic et *forma, simulacrum, corpus*, ἔργον, periphrast. poni monuit Drak. coll. Virg. Æn. VII, 18, 650; Ovid. Met. I, 73; II, 78; IV, 779; Stat. Silv. I, I, 62 (ubi vid. Barth.); Oppian. Halieut. I, 105, ubi vid. Rittersh. Vid. et sup. **ad VI, 572**, et, quos Doering. laudat, Dorvill. ad Charit. p. 204, ac Valcken. ad Theocr. XVIII, 4. — **87.** *stravisset in alvum*, ornate, de animalibus prona ad terram alvo incidentibus, et *obscœnam*, epitheto rei indignitatem notante, ut *obscœni canes* ap. Virg. Ge. I, 470, quatenus mala portentund; Ernesti. Rectius Doering. eorum capita depressisset et flexisset in alvum, *obscœnam*, cujus adspectus teter et fœdus est, de quo vid. ad Catull. LXVIII, 99. — *passim*, ubique in terra; Doer. Immo, sine discrimine, promiscue, h.e. omnes; conf. Broukh. et Heyne ad Tibull. II, III, 41 al. 69.

229

Ad laudes genitum, capiat si munera Divum
Felix, ad laudes hominum genus. Huc, age, paullum
Adspice (nec longe repetam) modo Roma minanti
Inpar Fidenæ, contentaque crescere asylo,
Quo sese extulerit dextris; idem adspice, late
Florentes quondam luxus quas verterit urbes.

90

88. Ἡ Ἀρετὴ ἀδ τὴν Κακίαν apud Xenoph. loc. cit. §. 31; τοῦ δὲ πάντων ἡδίστου ἀκούσματος, ἐπαίνου ἑαυτῆς ἀνήκοος εἶ, et §. 3, οἱ μὲν νέοι (scilicet τῶν ἐμῶν φίλων) τοῖς τῶν πρεσβυτέρων ἐπαίνοις χαίρουσιν, οἱ δὲ γεραίτεροι ταῖς τῶν νεῶν τιμαῖς ἀγάλλονται· καὶ ἡδέως μὲν τῶν παλαιῶν πράξεων μέμνηται, εὖ δὲ τὰς παρούσας ἡδονται πράττοντες, δι' ἐμὲ φίλοι μὲν θεοῖς ὄντες, ἀγαπητοὶ δὲ φίλοις, τίμοι δὲ πατρίσιν. Ὅταν δ' ἔλθῃ τὸ πεπρωμένον τέλος, οὐ μετὰ λήθης ἄτιμοι κεῖνται, ἀλλὰ μετὰ μνήμης τὸν αἰεὶ χρόνον ὑμνοῦμενοι θάλλουσι. — *Ad laudes, gloriam, genitum*, modo tam *felix* est, ut *munera Divum*, dotes et bona, quibus præstat cæteris animalibus, *capiat*, agnoscat. — **89 sq.** *Huc, Romam, δεικτικῶς, nec longe*, a populis peregrinis *repetam*, repetenda sunt exempla, ut apud Luc. I, 94; Lenz. Copiosius id exposuit Grat. Cyn. 308... 325. — **90.** *Roma modo inpar, vix par, Fidenæ*, vid. Liv. I, 14 seq. conf. V.L. — *modo*, ut *nuper*, etiam de tempore satis longo; confer Gron. Obs. IV, 18. Ernesti clav. Cic. Duker. ad Flor. I, 11. — **91.** *asylo* vel tironibus noto ex Liv. I, 8. — **92.** *Quo sese extulerit*, ad quantum fastigium evecta sit. — *dextris*, virtute, præclare gestis. — **93.** Poetam respexisse urbes Italiæ inferioris, Crotonem, Sybarim, Tarentum, etc. putat Doering. — *verterit, everterit*, ut inf. v. 408; conf. Intp. Virgil. Æn. I, 20; II, 625; XI, 264, et Ernesti ad Tac. Ann. XII, 45.

229_N

Quippe nec ira Deum tantum, nec tela, nec hostes,
Quantum sola nocens animis inlapsa Voluptas.
Ebrietas tibi fida comes, tibi Luxus, et atris
Circa te semper volitans Infamia pennis:
Mecum Honor, ac Laudes, et læto Gloria vultu,
Et Decus, ac niveis Victoria concolor alis.

95

94... 99. Locus præclarus, qui ex alio poeta, forte Græco, nescio quo, expressus videtur. Poeta exornavit verba Scipionis apud Liv. XXX, 14: «non est tantum ab hostibus armatis ætati nostræ periculum, quantum ab circumfufis undique voluptatibus, etc.» — **95.** Conf. XI, 400.

97. *Infamiæ*, et mox *Victoriæ* alæ tribuuntur, sed illi *atræ*, huic *niveæ*; cf. **ad XIV, 675.** — **98 sq.** *Gloria vultu læto*, nitido, fulgente (ut apud Virg. Æn. I, 591, ubi vide Heyne) et *Victoria concolor* mihi; cf. supra v. 31; Lenz.

«Me cinctus lauro producit ad astra triumphus.
Casta mihi domus, et celso stant colle penates:

100

- 230 Ardua saxoso perducit semita clivo.
Asper principio (nec enim mihi fallere mos est)
Prosequitur labor: adnitendum intrare volenti:
Nec bona censendum, quæ Fors infida dedisse, 105
Atque eadem rapuisse valet; mox celsus ab alto
Infra te cernes hominum genus. Omnia contra
Experienda manent, quam spondet blanda Voluptas.
- 230N **101 sq.** Imitatio manifesta egregii loci Hesiod. Ἔργ. v. 289 sq. quem etiam laudavit Xenoph. l.c. §. 20; cf. sup. ad IV, 603 et 604. Similiter sedem vel ædes Virtutis δυσεμβάτοις ἐπὶ πέτραις posuit Simonides apud Clement. Alex. Strom. IV, pag. 585, ut Sapientiæ domum in celso colle Lucret. II, 7 seqq. et inde Virg. Cir. 8 seq.
- 103.** nec enim mihi fallere mos est, ut ap. Xenoph. οὐκ ἔξαπατήσω δέ σε προοιμίους ἠδονῆς, ἀλλ' ἦπερ οἱ θεοὶ διέθεσαν, τὰ ὄντα διηγῆσομαι μετ' ἀληθείας. τῶν γὰρ ὄντων ἀγαθῶν καὶ καλῶν οὐδὲν ἄνευ πόνου καὶ ἐπιμελείας θεοὶ διδῶσιν ἀνθρώποις. —**105.** bona censendum conf. Var. Lect. —**106.** Cf. Lucret. II, 7 seq. —*mox celsus*, si conscenderis celsum illum collem, et ad ipsam Virtutem perveneris, *ab alto infra te*, etc. multum excelles reliquis hominibus, iis superior ac felicior eris. Hunc nexum sententiæ, quæ cum v. 104, tamquam apodosis cohæreat, verbis v. 105, 106. —*Nec bona... valet* incommode interrumpi censet Ernesti. —**107.** *contra... quam*, contraria iis, quæ spondet, etc.
- Stramine projectus duro patiere sub astris
Insomnes noctes, frigusque famemque domabis. 110
Idem justitiæ cultor, quæcumque capesses,
Testes factorum stare arbitrabere Divos.
231 Tunc, quoties patriæ rerumque pericula poscent,
Arma ferēs primus: primus te in mœnia tolles
Hostica; nec ferro mentem vincere, nec auro. 115
Hinc tibi non Tyrio vitiatas murice vestes,
Nec donum deforme viro *fragrantis amomi*;
Sed dabo, qui vestrum sævo nunc Marte fatigat
Imperium, superare manu, laurumque superbam
In gremio Jovis excisis deponere Pœnis.» 120
- 111.** Aureæ sententiæ, ut plures in hac Virtutis oratione, et in veteribus poetis Gnomis obviæ, quæ legendæ sunt ab iis, qui talia præcepta non nisi in sacris libris reperiri etiam nunc opinantur.
—**112.** *stare*, vid. Var. Lect.
- 231N **116.** Cf. ad XI, 41, in Var. Lect. —*vitiatas* exquisite pro tinctas, ut *violaverit* apud Virg. Æn. XII, 67, ubi vid. Heyne. —**117.** *amomi*, cf. ad XI, 402, et ad Virg. Eclog. III, 89, IV, 25. Ed. —**119 sq.** *laurum... deponere*, vid. ad IX, 546.
- Quæ postquam cecinit sacro pectore Virtus,
Exemplis lætum vultuque audita probantem
Convertit juvenem. Sed enim indignata Voluptas
Non tenuit voces: «Nil vos jam demoror ultra,
Exclamat; venient, venient mea tempora quondam 125
Quum docilis nostris magno certamine Roma
Serviet imperiis, et honos mihi habebitur uni.»
Sic quassans caput in nubes se sustulit atras.
- 122.** *lætum*, captum et excitatum *exemplis*, quibus virtutis studium commendaverat; Doer.
—**123.** *Convertit* ad se, in suas partes; *nil vos demoror*, vos valere jubeo; verba consulum, quum dimitterent senatum, *nil vos moramur*, P. C. Ed. —**125.** Apte insertum est vaticinium eorum temporum, quibus res Romanæ luxu et superbia labefactatæ ceciderunt; Ern. —**126.** *docilis* freni, ut XVI, 360, h.e. prona ad voluptatem.
- 128.** *quassans caput*, vid. ad I, 298, et VI, 600.
- At juvenis, plenus monitis, ingentia corde
Molitur, jussæque calet virtutis amore. 130
Ardua rostra petit, nullo fera bella volente,
Et gravia ancipitis deprecatur munera Martis.
232 Adrecti cunctorum animi; pars lumina patris,
Pars credunt torvos patrum revirescere vultus.
Sed quamquam instinctis tacitus tamen ægra 135
periculis
Pectora subrepat terror, molemque paventes
Expendunt belli, et numerat favor anxius annos.
- 232N **131.** Hæc ad verbum fere expressa sunt ex Liv. XXVI, 18, et versus 133, 134, ex cap. 41, extr. —*Ardua rostra*, subgestum oratorum in foro Rom.
- 134.** *revirescere credunt*, eleganter pro, patris et patrum vultus in juventam ætatem reductos adnoscere sibi videntur; Barth Adv. IX, 17. Ipse Scipio apud Liv. l.c. cap. 41. «Brevi faciam,... ut revixisse aut renatum sibi quisque Scipionem imperatorem dicat.» Conf. ad VIII, 226.
- 135 sq.** Cf. Liv. XXVI, 18, extr. —*instinctis*, aspectu Scipionis incitatis, quo sibi egregia patris ac patrum facta in memoriam revocabant, nec minorem de ipso spem concipiebant; Drak. cf. Var. Lect.
—**137.** *favor anxius*, qui Scipioni favebant, sed de difficultate et exitu rei solliciti erant, *numerant annos*, ætatem ejus respiciunt.

Dumque ea confuso percenset murmure vulgus,
Ecce, per obliquum cæli squalentibus auro
Effulgens maculis, ferri inter nubila visus
Anguis, et ardenti radiare per aera sulco,
Quaque ad cæliferi tendit plaga litus Atlantis,
Perlabi resonante polo. Bis terque coruscum
Addidit augurio fulmen pater, et vaga late
Per subitum moto strepuere tonitrua mundo.
Tum vero capere arma jubent, genibusque salutant
Submissi augurium, ac iret, qua ducere Divos
Perspicuum, et patrio monstraret semita signo.

140

145

233

139. seq. Veritatem rei tradit Liv. XXVI, 19. Omen *anguis* unde petierit poeta, intelligetur ex not. ad IV, 476, et II, 584. Confer ad XVI, 52. Silius respexisse videtur Virgil. *Æn.* II, 692 sq. et forte tempestas coorta fuerat cum tonitribus fulminibusque ad Oceanum Atlanticum tendentibus (*dii auguriis auspiciisque*, etc.) Liv. XXVI, 41, quæ Scipio, vir callidus in rem suam convertebat; Lenz. — *squalentibus auro maculis*, ut sup. II, 585. — **141.** *sulco*, cf. ad I, 357. — **142.** *plaga*, cæli. — **145.** *Per subitum*, vid. ad VII, 527. — *moto mundo*, cælo, vid. ad III, 205 (in Var. Lect.) et 611.

233N

146 sq. *salutant augurium* clamore, ut II, 411, ubi vid. not. — **148.** *patrio signo*, tonitru, omine misso a Jove, patre Scipionis, vid. ad IV, 476. Anguis autem in Hispaniam versus et Libyam volabat.

Certatim comites rerum bellique ministros
Adglomerant sese, atque acres sociare labores
Exposcunt, laudumque loco est isdem esse sub
armis.

150

Tum nova cæruleum descendit classis in æquor.
It comes Ausonia, atque in terras transit Hiberas.
Ut, quum sæva fretis inmisit prælia, Corus
Isthmon curvata sublime suberigit unda,
Et, spumante ruens per saxa gementia fluctu,
Ionium Ægæo miscet mare. Celsus in arma
Emicat, ac prima stans Scipio puppe profatur:

155

149. *rerum*, belli, unde *res gerere*, Drak. Gr. ἔργα πολεμῆϊα, seu μάχης et ἄρεος. Cf. Klotz. ad Tyrt. p. 83.

152. Cf. Liv. XXVI, 19.

153. *It classis comes* Scipionis ex Ansonia; Lenz.

154 sq. Comparatio non nisi ad tumultum pertinet et turbam, qua classis in mare inmissa est; et nemo eam, si abesset, desideraverit, vel optaverit certe aptiorem; Ern. Cf. I, 468 sq. V, 395 sq. VII, 569 sq. IX, 282 seq. — **155.** *curvata unda*, vid. ad I, 470, 472. — *Isthmon* Corinthiacum inter *Ionium* et *Ægæum* mare. *Isthmon suberigit unda Corus*, ut *sublatum pulvere campum* sup. X, 203, et similia passim. — **156.** *saxa gementia*, vid. ad V, 398, et Bentr. ad Hor. Odyss. III, xxvii, 23. — **157 seq.** *Emicat in arma*, vid. ad III, 85. — **158.** *prima puppe*, conf. ad XII, 398.

«Dive tridentipotens, cujus maria ire per alta
Ordinur, si justa paro, decurrere classi
Da, pater, ac nostros ne sperne juvare labores.
Per pontum pia bella veho.» Levis inde secunda
Adspirans aura propellit carbasa flatus.

160

234

159 sq. Cf. Liv. XXVI, 45 extr. et Polyb. X, 11, ubi Scipio in oratione ad milites habita dicit, ἐξ ἀρχῆς τὴν ἐπιβολὴν αὐτῷ ταύτην ὑποδεδειχέναι τὸν Ποσειδῶνα, παραστάτα κατὰ τὸν ὕπνον, καὶ φάναι, συνεργήσειν ἐπιφανῶς κατ' αὐτὸν τὸν τῆς πράξεως καιρὸν οὕτως, ὥστε παντὶ τῷ στρατοπέδῳ τὴν ἐξ αὐτοῦ χρεῖαν ἐναργῆ γενέσθαι. Conf. et sup. v. 18 sq. — **161.** *pater*, v. I, 606.

234N

162. *pia bella*, vel rite indictum bellum (vid. Non. voc. *Fetiales*); vel quod Scipio se ducem obtulerat, ut patrem ac patruum, fraude Punica in Hispania interemptos, ulcisceretur; vel quia Romani hoc bellum susceperant, ut injuriam, Saguntinis sociis a Pœnis inlatam, vindicarent, unde Scipio ipse apud Liv. XXX, v. 31, dixit, *Sagunti excidium Romanis pia ac justa induisse arma*; Drak. Conf. ad VII, 406.

Jamque agiles, Tyrrhena sonant qua cærulea,
puppes
Ausonium evasere latus, Ligurumque citatis
Litora tramittunt proris: hinc gurgite ab alto
Tellurem procul inrumpentem in sidera cernunt,
Aeris Alpes: occurrunt mœnia Graiis
Conditâ Massiliæ; populis hæc cincta superbis,
Barbarus inmani quum territet adcola ritu,
Antiquæ morem patriæ cultumque habitumque
Phocais armiferas inter tenet hospita gentes.

165

170

164... 179. Conf. Liv. XXVI, 19. — **167.** Conf. ad XI, 217. — **169.** *Massilia a Graiis condita*, colonia Phocæorum, unde mox *Phocais hospita*; Confer ad IV, 52. Præter exempla ibi laudata, conf. quoque Cicero de Offic. lib. II, 23, et in Orat. pro Flacco, cap. 63, ubi Massiliensium disciplinam gravitatemque fere cunctis gentibus antependendam censet. Ed. — *populis superbis*, Gallis, ut mox *armiferas gentes*. Conf. ad IV, 45. Vel *superbis* eo sensu, quo Strabo IV, p. 302, de Gallis ait: πολὺ τὸ ἀνοητὸν καὶ ἀλαζονικὸν πρόσεστι, Ern. — **169... 172.** Conf. omnino Strab. IV, p. 270 seqq. 302 seq. et Valer. Max. II, vi, 7... 9. — **170.** *Barbarus adcola*, Massiliensis, *territat* hos populos *inmani ritu*, quo sacrificia

humana Dianæ Ephesiæ in luco obfert (cf. Lucan. III, 399 sq. et Strab. I.1.) sed eadem Massilia *antiquæ morem patriæ tenet*, republica ad normam græcam constituta; Ern.

235 Hinc legit Ausonius sinuatos gurgite ductor
Anfractus pelagi: nemoroso vertice celsus
Adparet collis, fugiuntque in nubila silvæ
Pyrenes; tunc Emporiæ, veteresque per ortus
Graiorum vulgus, tunc hospita Tarraco Baccho.
Considunt portu; securæ gurgite clauso
Stant puppes; positusque labor terrorque profundi. 175

235N **173.** «Gallicum sinum, et deinde Pyrenæi circumvectus promontorium, Emporiis urbe Græca (oriundi et ipsi a Phocæa sunt) copias exposuit: inde sequi navibus jussis, Tarraconem pedibus profectus conventum omnium sociorum habuit; naves ibi subduci jussit, etc.» Liv. XXVI, 19. —**174 sq.** Conf. III, 415 seq. —**176 seq.** *Emporiæ... hospita Tarraco Baccho*, vid. ad III, 369.

178. *gurgite clauso*, in portu.

Nox similes morti dederat placidissima somnos;
Visa viro stare effigies ante ora parentis,
Atque hac adspectu turbatum voce monere: 180

180. Conf. ad II, 674, in Var. Lect. et Val. Flac. v. 74. —**180... 207.** Consilium Carthagini Novæ oppugnandæ Scipioni in somnio dat Neptunus apud Polyb. X, II, 7, et ipse Scipio apud Liv. XXVI, 41, memorat Deos auguriis auspiciisque *et per nocturnos etiam visus* omnia læta ac prospera portendisse; Lenz. «Scipio oratione ad census militum animis Iberum trajecit; ubi quibusdam suadentibus, ut, quoniam in tres tam diversas regiones discessissent Punici exercitus, proximum adgrederetur, periculum esse ratus, ne eo facto in unum omnes contraheret, nec par esset unus tot exercitibus, Carthaginem Novam interim obpugnare statuit, urbem cum ipsam opulentam suis opibus, tum hostium omni bellico apparatu plenam, sitam præterea opportune, etc.» Liv. XXVI, 42, pr. Hoc Scipionis consilium poeta parenti ejus tribuit, cujus species filio oblata sit in somno.

236 «Nate, salus quondam genitoris, nate, parentis
Et post fata decus, bellorum dira creatrix
Evastanda tibi tellus, et cæde superbi
Ductores Libyæ cauta virtute domandi,
Qui sua nunc trinis diducunt agmina castris.
Si conferre manum libeat, coeantque vocatæ
Hinc atque hinc acies, valeat quis ferre ruentes
Ter gemina cum mole viros? Absiste labore
Ancipiti, sed nec segnis potiora capesse. 185
190

236N **183.** *salus quondam genitoris*, qui me olim in acie servasti, vid. sup. IV, 454 sqq. —**186 sq.** «In hiberna diversi concesserunt: Hasdrubal Gisgonis usque ad Oceanum et Gades: Mago in mediterranea, maxime supra Castulonensem saltum: Hasdrubal, Hamilcaris filius, proximus Ibero circa Saguntum hibernavit;» Liv. XXVI, 20, et cap. 41, «tres duces discrepantes, trifariam exercitum in diversissimas regiones distraxere,... et diduxerunt exercitus; quæ patri patruoque meo causa exitii fuit.» Conf. Polyb. X, 7. —**186.** *cauta virtute*, vid. Var. Lect.

190 seq. Noli pugnare cum tribus his ducibus, sed ante omnia ac sine mora obpugna Carthaginem novam, quæ res multo *potior*, ac gravior est. Versus 194... 199, causas hujus consilii continent. —*Ter gemina*, terna.

«Urbs colitur, Teucro quondam fundata vetusto,
Nomine Carthago; Tyrius tenet incola muros.
Ut Libyæ sua, sic terris memorabile Hiberis
Hæc caput est: non ulla opibus certaverit auri,
Non portu, celsove situ, non dotibus arvi
Uberis, aut agili fabricanda ad tela vigore.
Invade aversis, nate, hanc ductoribus urbem.
Nulla acies famæ tantum prædæve pararit.» 195

192. Vid. ad III, v. 368. —**193.** *Tyrius incola*, Pœni.

194. Cf. Polyb. X, 8, et Liv. XXVI, 42, ac 47. —*Ut Libyæ sua Carthago caput est*, etc.

198. *ductoribus Pœnorum aversis*, longe remotis et in diversissimas regiones profectis; conf. ad v. 186.

237 Talia monstrabat genitor, propiusque monebat,
Quum juvenem sopor et dilapsa reliquit imago.
Surgit, et infernis habitantia numina lucis
Ac supplex patrios compellat nomine manes:
«Este duces bello, et monstratam ducite ad urbem:
Vobis ultor ego, et, Sarrano murice fulgens,
Inferias mittam fuis insignis Hiberis,
Et tumulis addam sacros certamine ludos.» 200
205

237N **203.** Conf. Gron. ad Tac. Ann. II, 8. —**205.** *Sarrano*, vid. ad I, 72. —**206.** Cf. inf. v. 820, et sup. ad IV, 232; V, 213. —**207.** Confer XVI, 293 sq.

Progreditur, celeratque vias, et conripit agmen
Pernici rapidum cursu, camposque fatigat.
Sic, ubi prosiluit Pisæo carcere præceps, 210

Non solum ante alios, sed enim (mirabile dictu!)
Ante suos it victor equus; currumque per auras
Haud ulli durant visus æquare volantem.

208... 213. Summa orationis luxuries est, qua celeritatis notio exprimitur. —**209.** *campos fatigat*, vid. ad II, 74.

210 sq. Conf. I, 224; Virg. Ge. I, 512 seq. III, 103 seq; Ovid. Heroid. Ep. XVIII, 166 sq. Olympica quadrigarum certamina agebantur ad Alpheum fl. et *Pisam* urbem Elidis. —*carcere*, ut VIII, 279. —**212.** *Ante suos* etiam cum quibus est ligatus ad currum; Mars. et Cell. coll. XVI, 401, ubi Panchates equus victor *socios trahit prior ipse jugales*, et poeta eundem lusum captavit.

Jamque Hyperionia lux septima lampade surgens
Sensim adtollebat propius subeuntibus arces
Urbis, et admoto crescebant culmina gressu.
Ac pelago vectus servata Lælius hora,
Quam dederat ductor subigendæ ad mœnia classi,
A tergo adfusis cingebat tecta carinis.

215

214 sq. «Septimo die ab Ibero Carthaginem ventum est simul terra marique;» Livius, XXVI, 42, et Polybius, X, 9. —*Hyperion*, Sol, vel ejus pater. —**215 sq.** Vid. ad III, 157, in Var. Lect.

238^N

217. «Nemo omnium, quo iretur, sciebat, præter C. Lælium. Is classe circummissus ita moderari cursum navium jussus erat, ut eodem tempore exercitus ostenderetur et classis portum intraret;» Liv. XXVI, 42; cf. Polyb. X, 9. —**218.** *subigendæ classi*, vid. ad XIII, 610. — **219.** *adfusis carinis*, vid. ad IV, 251 (in Var. Lect.), et V, 66.

238

Carthago, impenso naturæ adjuta favore,
Excelsos tollit pelago circumflua muros.
Artatas ponti fauces modica insula claudit,
Qua Titan ortu terras adspersit Eoo.
At qua prospectat Phœbi juga sera cadentis,
Pigram in planitiem stagnantes egerit undas,
Quas auget veniens refluusque reciprocatur æstus.

220

225

220. De situ portuque Carthaginis novæ cf. omnino Polyb. X, 10; Liv. XXVI, 42, et Heyne Exc. VI, ad Virg. Æneid. I. —*impenso favore*, magno, eximio; Drak. coll. Manut. ad Cic. Ep. ad Div. XIII, 64; Popm. ad Cic. Ep. ad Att. XIV, 13, et Gifan. in Ind. Lucret. —**221.** «A sinu maris peninsula excurrit; tumulus is ipse, in quo condita urbs est,» Liv. loc. cit.

223. «Ab ortu solis mari cincta est urbs» Liv. l.c. ἡ πόλις περιεχομένη θαλάττη μὲν ἀπ' ἀνατολῶν, Polyb. l.l. —*ortu terras adspersit Eoo*, ut al. radiis; conf. V, 56, et IX, 34.

224 seq. *Ab occasu stagnum claudit*, Liv. l.l. ἡ πόλις περιεχομένη ἀπὸ τῶν δύσεων λίμνη, Polyb. loc. cit. —*Phœbi juga sera*, ad quæ Phœbus sero, ad vesperam, advenit, unde apud Virg. Ge. I, 461. —*serus vesper*; Ernest. —**225.** *Urbs egerit undas in planitiem*, docte pro, undæ maris, ingredientis in campum, egeruntur in planitiem (ut supra v. 221, *tollit muros* pro, muri ejus tolluntur) et *refl. æstus reciprocatur undas*, recessus maris vicissim revocat, retrahit ex planitie undas; Lenz. —**226.** «Stagnum incertæ altitudinis, utcumque exæstuat aut deficit mare.» Liv. l.l. Cf. Polyb. X, 10, extr. —*veniens refluusque reciprocatur æstus*, cf. v. 237, et sup. ad III, 55... 60 et 392.

Sed gelidas a fronte sedet sublimis ad Arctos
Urbs inposta jugo, pronumque excurrit in æquor,
Et tuta æterno defendit mœnia fluctu.
Audax, ceu plano gradiens victricia campo
Ferret signa, jugum certabat scandere miles.

230

227 seq. «Castra ab regione urbis, qua in septemtrionem versa est, posita: his ab tergo (nam frons natura tuta erat) vallum objectum,» Liv. l.c. Latus urbis septemtrionale trium collium objectu claudi tradit Polyb. l.l. —**229.** Cf. Var. Lect.

239^N

230... 236. Adcuratius copiosius que hæc narrant Polyb. X, 12, 13, et Liv. XXVI, 44.

239

Aris ductor erat; qui contra, amplexus in artis
Auxilium atque excelsa loci, præsepserat arcem
Pugnabat natura soli; parvoque superne
Bellantum nisu passim per prona voluti
Truncato instabiles fundebant corpore vitam.

235

232 sq. *Aris ductor* Pœnorum, qui urbem defendebat, vid. Var. Lect. —*in artis*, ut V, 477. —*amplexus auxilium atque excelsa loci*, h.e. auxilium celsi loci, et hoc pro vulg. confugerat in arcem, eamque *præsepserat*, jam ante, nisi malis in fronte, munierat, scilicet pluribus operibus, machinis ac militibus; conf. Liv. XXVI, 46. —**234.** *Pugnabat natura soli*, ut apud Liv. XXVI, 45, «neque viri, nec tela, nec quidquam aliud æque, quam mœnia ipsa sese defendebant.» —**235 seq.** «Rare scalæ altitudini murorum æquari poterant, et, quo quæque altiores, eo infirmiores erant: itaque... onere ipso frangebantur, etc.» Liv. l.c. —*per prona voluti*, cf. Bentl. ad Horat. A. P. v. 60.

240

Verum ubi concessit pelagi revolubilis unda,
Et fluctus rapido fugiebat in æquora lapsu,
Quaque modo excelsæ sulcarant cærula puppes,
Hac inpune dabat Nereus transcurrere planta:
Hinc tacite nitens informidatus adire
Ductor Dardanius, subitam trahit æquore pubem,
Perque undas muris pedes advolat; inde citati

240

240N

237... 245. Quum æstus decederet, Romani ab altera parte in stagno scalas admoverunt urbi et in mœnia adscenderunt; conf. omnino Polyb. X, 14, et Liv. XXVI, 44, 45. —*revolubilis unda*, ἀψόρροον ὕδωρ. Conf. sup. **ad v. 226.** —*concessit*, recessit. —**239 sq.** Conf. sup. **III, 55 sq.** et quos Drakenb. laudavit, Ovid. ex Ponto IV, x, 33, 34; Trist. III, x, 31, et Senec. Herc. Fur. v. 538 sq. —**241.** *informidatus*, quem obsessi non metuebant ab illa parte urbis, qua mare erat; Mars. —**242.** *æquore* per stagnum *subitam*, subito trahit, rapit. —**244.** *adcelerant* ad census in murum *a tergo* oppidanorum, quorum et animi, et oculi, auresque in certamen cum Romanis, ab terra urbem oppugnantibus, adeo intenti erant, ut nemo ab tergo sentiret captam urbem. Ita Livius XXVI, 46.

Tum prostratus humi (miserandum) victa catenis
Pœnus colla dedit, populumque addixit inermem.
Hanc oriens vidit Titan, quum surgeret, urbem
Vallari castris, captamque adspexit eandem
Ocuis, Hesperio quam gurgite tingeret axem.

250

246 seq. Aris se arcemque et præsidium dedit; cf. Liv XXVI, 46, extr. et Polyb. X, 15. —**247.** *addixit*, in servitute tradidit; locutione desumta a debitoribus in jure veteri, qui, si solvendo non erant, creditoribus dedebantur, ut serviendo nomina expungerent, et proprie *addicti* dicebantur; Drakenb. coll. Passerat. ad Prop. III, IX, 2; Græv. ad Cic. pro Quint. c. 18 et al.

248 sq. Ornate pro, urbs mane obpugnata et ante vesperam capta est; conf. inf. **v. 107**; Liv. XXVI, 48, pr. et Senec. Thyest. 612 seq. —**250.** *Hesperio gurgite*, ut *Tartessiaco æquore* sup. **VI, 1**, ubi vid. not. —*tingeret axem*, currum, h.e. occideret.

241

Aurora ingrediens terris exegerat umbras:
Principio statuunt aras: cadit ardua taurus
Victima Neptuno pariter, pariterque Tonanti.
Tum merita æquantur donis, ac præmia virtus
Sanguine parta capit: phaleris hic pectora fulget;
Hic torque aurato circumdat bellica colla;
Ille nitet celsus muralis honore coronæ.

255

241N

251... 262. Conf. omnino Liv. XXVI, 48. —**253.** *Neptuno*, ut militibus suis persuadeat, ejus maxime opera factum, ut palus, invia olim, insolitis æstibus pervia fuerit, idque se numen itineris ducem sequutum esse, Drak. Confer sup. **ad v. 159 sq.**

255. *phaleræ* non modo equorum ornamenta, quod Cerda ad Virgil. Æn. VII, 278, et IX, 359; contendebat, sed et equitum aliorumque hominum, etiam feminarum, quod ex Petron. c. 55, et Liv. IX, 46, extr. intelligitur. De iis vid. Ernesti clav. Cic. Cerda et Heyne ad Virg. locis citatis. Heins. et Burm. ad Ovid. Met. VIII, 33, et, quos Drak. laudavit, Lips. de Mil. Rom. V, 17, et Intp. Sueton. Ner. 33. In *pectore* erant, et pensiles. Illud ex h.l., hoc ex Plin. XXXVII, 12, patet. 256; cf. Lips. loco citato. —**257.** Cf. Liv. XXVI, 48, et sup. **ad XIII, 366.**

Lælius ante omnes, cui dextera clara domusque,
Ter dena bove et æquorei certaminis alto
Donatur titulō, Pœnique recentibus armis
Rectoris: tunc hasta viris, tunc Martia cuique
Vexilla, ut meritum, et prædæ libamina dantur.

260

258 sq. Vid. Liv. l.l. —**259.** *Ter dena bove*, antiquorum more, quorum census in bubus erat et pecudibus, unde ex bobus et præmia proponi, et mulctæ inrogari solitæ; D. Heins. Cf. Köppen ad Homer. Iliad. β, 449, et ζ, 236; Plin. XXXIII, 2; *æquorei certaminis alto titulo*, nomine Thalassiarçhæ, seu θαλασσοκράτορος, Dausq. Forte intell. columna rostrata, vel tropæa. —**260.** *Pœni recentibus armis Rectoris* vide supra ad librum **V, 321.** —**261.** *hasta pura præmium ejus*, qui primus in pugna vicerat. Cf. Intrp. Propert. IV, III, 68, laudatque a Drak. Noris. in Cenot. Pis. II, 5, p. 121, et Salmas. Epist. 83. —**262.** *Vexilla* etiam dona militaria, præcipue pura et ἀπόρροια, (purpura non admixta) vel unius coloris, vel versicoloria; Drakenb. coll. Vopisc. in Aurel. c. 13; Casaub. ad Lampr. Alex. Sev. c. 37, et Salmas. ad Vopisci Prob. c. 5, *prædæ libamina*, partes, his præ ceteris, veluti primitiæ quædam, adsignatæ (nam reliqua præda postea in varias partes *digesta* v. 264) ut ap. Ovid. Ep. Her. II, 130. *Tu nova servatæ carpes libamina famæ*, h.e. primus degustabis pudicitiam hactenus servatam; Ern. Conf. sup. **X, 551**, et ibi not.

242N

242

Postquam perfectæ laudes hominumque Deumque
Captivæ spectantur opes, digestaque præda.
Hoc aurum Patribus, bello hæc Martique talenta,
Hoc regum donis, Divum hoc ante omnia templis:
Cetera bellantum dextræ pulchroque labori.
Quin etiam adcitus populi regnator Hiberi,
Cui sponsa et sponsæ defixus in ossibus ardor.

265

263 sq. Conf. de prædæ divisione Polyb. X, 16 seq. Lips. de Mil. Rom. V, 15, et Schelii Diss. IX.

268 seq. Scipio virgine Allucio, principi Celtiberorum adolescenti, desponsam reddit; de quo vid. Liv. XXVI, 50; conf. Polyb. X, 19, qui etiam de reddita uxore Mandonii similia tradit c. 18. —*Lucceius* dicitur sponsus Plutarcho, et *Indibilis* Valer. Max. IV, III, 1. Memoria autem hujus rei servata creditur in clipeo quodam votivo, in Gallia circa Rhodanum reperto, cujus delineationem ex Tom. IX, ephemerid. *le Journal des Savants* exprimendam curavit Drakenb.

Hanc notam formæ concessit lætus ovansque
Indelibata gaudenti virgine donum.

270

Tum vacui curis vicino litore mensas
Instituunt, festoque agitant convivia ludo
Lælius adfatur: «Macte, o venerande, pudici,
Ductor, macte animi: cedat tibi gloria lausque
Magnum heroum, celebrataque carmine virtus.»

275

270. *notam formæ*, conf. Bentr. ad Hor. Od. II, II, 6; *notus* in fratres *animi paterni*. ED.

274. Bene Ernesti: «Ego iudicium poetæ in h.l. maxime desidero. Cur Lælium potissimum, cujus in ea re adsentatio magis, quam vera gratiarum actio esset, nec potius, ad exemplum Livii, sponsum vel parentes munificentiam, gravitatem et pudicitiam Scipionis laudantes inducit? Scilicet sponsus non tam docte laudare poterat. Ergo Lælius Scipionem cum Agamemnone et aliis heroibus Græcorum comparat, qui tempore belli amoribus detinebantur et captivis non abstinabant.» — *Macte*, vid. ad IV, 475.

243

Mille Mycenæus qui traxit in æquora proras
Rector, et Inachiis qui Thessala miscuit arma,
Femineo socium violarunt fœdus amore;
Nullaque tum Phrygiæ steterant tentoria campo,
Captivis non plena toris: tibi barbara soli
Sanctius Iliaca servata est Phœbade virgo.
Hæc, atque his paria, alterno sermone serebant;
Donec nox, atro circumdata corpus amictu,
Nigrantes invexit equos, suasitque quietem.

280

285

277. Conf. ad III, 229, et VIII, 620 seq. — **278.** *Inachiis*, Argivis vel Peloponnesiacis, (ab *Inacho* fluvio ac prisco rege Argolidis) qui *Thessala miscuit*, junxit, *arma*, h.e. Achilles Thessalus. — **280.** De heroibus Græcorum, qui servas amarint, vid. Horat. Odyss. II, 4, et Drak. ad h.l. — **282.** *Iliaca Phœbas*, non quævis virgo Vestalis, oraculorum Sibyllinorum custos, quod putabat Barth. Adv. IX, 17, sed, quod alii jam monuere, Cassandra, Priami filia et fatidica, unde *Phœbas*, h.e. Phœbi adflatu agitata, dicitur Ovid. Am. II, VIII, 12; Prop. III, 11 (al. 13), 62 (ubi vid. Broukh.) Senec. Agam. 710; Sidon. Apoll. V, 195; XV, 2, quæ loca jam excitavit Drak. Cassandræ vero Ajax Oilei f. capta Troja in templo Minervæ stuprum intulisse fertur, vid. Intp. Virg. Æn. I, 41; Hygin. fab. 116; Lipperti Dactyl. II, 194; Maffei Gem. ant. T. II, tav. 73, p. 158. Simile continentiae exemplum majores nostri mirati sunt in clarissimo duce, *Turennio*. ED.

283. *sermone serebant*, ut ap. Virg. Æn. VI, 160. — **284 sq.** *atro amictu*, ut XII, 613. — **285.** *equos*, vid. ad V, 24.

Emathio interea tellus Ætola tumultu
Fervebat, Macetum subitis perculsa carinis.
Proximus hinc hosti dextras jungebat Acarnan.
Causa novi motus, Pœnis regique Philippo
In bellum Ausonium sociatæ fœdere vires.
Hic, gente egregius, veterisque ab origine regni
Æacidum sceptris proavoque tumebat Achille.

244

290

286. Brevis historia belli a Romanis gesti cum Philippo, rege Maced., qui fœdere cum Hannibale junctus et ab Acarnanibus arcessitus, Ætolos, Romanorum socios, vexabat. Adcuratius de eo egit Livius XXVI, 24, XL et Polyb. IV, 15; V, 112, et VIII, 14; XXIV, 8. — *Emathio*, vid. ad III, 400. — **287.** *Macetum*, ut XIII, 878.

288. *Proximus*, finitimus. Ætolis. — *hosti*, Punico, N. Heins. Immo Philippo.

244N

289 sq. Cf. Liv. XXIII, 33, 34, 39, et Polyb. III, 2, VII, 9.

292. Conf. ad I, 627, et XIV, 94 seq. Heyne ad Virgil. VI, 837... 841. Philippus II, genus referebat ad *Achillem Æaci* nepotem: nam Olympias, conjux Philippi I, filia erat Neoptolemi, filii Achillis; cf. Justin. VII, 6. Similis orationis color sup. III, 246 seq., et XIV, 94 sq. — *tumebat*, conf. ad II, 288.

Ille et nocturnis conterruit Oricon armis:
Quaque per Illyricum Taulantius incola litus
Exiguos habitat non ullo nomine muros,
Turbidus incessit telis: ille æquore vectus,
Nunc et Phæacum Thesprotiaque arva lacessens,
Epirum cassis lustrabat futilis ausis.

295

293. Conf. omnino Liv. XXVI, 25 pr. — *Oricos*, seu Oricum, urbs Epiri cum portu, hod. *Orco*, vid. Plin. III, 23; Liv. XXIV, 40 al. — **294.** *Taulentius incola*, vid. ad X, 508. — **295.** Dausq. bene contulit locum Plin. III, 21, s. 25, de Illyrico: *populorum pauca effatu digna aut facilia nomina*. — **296.** *Turbidus*, ut I, 477, ubi vid. not. — **297.** *Phæacum* insula, olim *Drepane* et *Scheria* dicta, deinde *Corcyra*, et nunc *Corfu*, Gr. Κέρκυρα, Thesprotiæ objecta; conf. Schol. Hom. Odyss. ε, 34, et Apollon. IV, 983; Heyne ad Virg. Æn. III, 291. — *Thesprotia*, media Epiri pars; conf. Var. Lect. — **298.** *futilis*, vanus, unde h.l. forte stultus ostentator, et quem fortuna ad intolerabilem inflavit superbiam. — *cassis*, inanibus, levibus; conf. ad VII, 698.

Nunc et Anactoria signa ostentavit in ora,
Ambraciosque sinus Pellæaque litora bello
Perfudit rapido: pepulit vada fervida remis
Leucatæ, et Phœbi vidit citus Actia templa.

245

300

299. *Anactorium*, Acarnaniæ oppidum, in peninsula et ipso ore *Ambracii sinus*. Hic sinus, Augusti victoria Actiaca nobilitatus, inter Epirum et Acarnaniam in mare Ionium excurrit, et nunc *Golfo di Larta* vocatur, vid. Plin. IV, 1, et Polyb. IV, 63... 66; V, 5, 6, quibus locis et Philippi navigatio describitur. Ad

eum sita Ambracia, caput Epiri et Pyrrhi regia. —**300.** *Pella*, caput Macedoniæ, vid. ad XI, 381. Sed hæc urbs ab hoc loco aliena. —*Pella* etiam Achaia opp. apud Steph. Byz. Sed vid. Var. Lect.

245N **302.** *Leucate* (hod. *Cabo Ducato*), prom. Leucadiæ, quæ olim peninsula erat, Acarnaniæ cohærens, et deinde, perfosso isthmo, insula facta est, in qua Leucas urbs, quæ nunc *Leucada* dicitur, vid. Liv. XXXIII, 17; Plin. IV, 1, (ubi conf. Hard.) Strab. I, p. 59; X, p. 452 seq. al. 691, 693, 704 seq. Heyne ad Virg. Æn. III, 274, qui locus Silio forte hic ante oculos fuit. —*Actium* Acarnaniæ opp. et prom. in quo templum Apollinis Actii erat, et ludi Actiaci in memoriam Actiacæ victoriæ agebantur, vid. Strab. VII, pag. 325, al. 500, X, pag. 452, al. 693; Heyne ad Virgil. III, 275, 280; Hard. ad Plin. IV, 1.

Nec portus Ithacæ, Laertia regna, Samenque
Liquit inadaccessam, fluctuque sonantia cano
Saxa Cephallenum, et scopulos Neriton arvis.
Ille etiam, Pelopis sedes et Achaia adire
Mœnia prægaudens, tristem Calydonâ Dianæ,
246 Ceneasque domos, Curetica tecta, subibat,
Promittens contra Hesperiam sua prælia Graiis.

305

303. *portus Ithacæ, Laertia, regna, Samenque*, ut apud Virg. Æn. III, 271, 272, ubi vid. notas nostræ edit. T. II, p. 386. Eb. —*Same* opp. Cephallenæ, sed h.l. diversa ab ea insula, ut apud Mel. II, 7, et Plin. IV, 12, s. 19, ubi vid. Harduin. —**305.** *Cephalonia*, maxima Græcorum in Ionio mari insula; hod. *Cefalonia*, seu *Cefalogna*. —*Neriton*, vid. ad II, 317.

306 sq. Conf. Polyb. IV, 67 sq. Liv. XXVII, 29 sq. —*Pelopis sedes*, Peloponnesus, cujus nominis origo nota ex Thucyd. I, 9; Herodot. VII, 11; Pausan. V, 1; Strab. VII, pag. 494; Diodor. IV, 73. —*Achaia Mœnia*, urbes Achaia in Peloponneso, vel Græciæ propr. sive τῆς Ἑλλάδος, unde mox Parnasi mentio fit. Sed cf. Liv. XXVII, 29, extr. —**307.** *Calydon*, urbs Ætoliæ, cujus agro *Diana*, irata *Ceneo*, qui huic deæ soli primitias non obtulerat, aprum Calydonium inmisit; conf. Heyne ad Virg. Æn. VII, 306 seq. Köppen ad Hom. Iliad ι, 529 sq. Gierig. ad Ovid. Met. VIII, 270 sqq. Muncker. ad Hygin. fab. 172 seq. —*tristem*, iratam (vid. Broukh. ad Tibull. IV, iv, 18, et Prop. I, vi, 10), vel *tristem Dianæ*, scilicet ἔνεκα, propter Dianam ejusque iram. —**308.** *Ceneas domos*, ut III, 367. —*Curetica tecta*, vel Ætolia, vel Acarnania, in quam Curetes, ab Ætolo ex Ætolia pulsî, concessere; vid. Strab. X, pag. 319, al. 463 al. 710 seq. Köppen ad Homer. Iliad. ι, 525; Heyne ad Apollod. pag. 107, et Heins. ad Ovid. Met. VIII, 153.

246N

Tum lustrata Ephyre, Patræque, et regia Pleuron,
Parnasusque biceps, Phœboque loquentia saxa.

310

310. Urbes remotissimæ junguntur. —*Ephyre*, Corinthus; confer ad XIV, 52. Philippum eo venisse docet Polyb. IV, 22 et 25. —*Patræ* urbs Achaia ad mare, quam Philippus aliquoties classe adpultit, vid. Polyb. V, 2, 3, 28, 91, 101. —*Pleuron regia*: nam Pleuron et Calydon principes Ætoliæ urbes, (unde pro tota Ætolia dicitur Hom. Iliad. ν, 218; ξ, 116) a fratribus horum nominum conditæ, qui in iis regnabant; vid. Apollod. I, vii, 6 seq. Barth. ad Stat. Theb. II, 727, et IV, 103. —**311.** *Parnasus*, notus Bœotia et Phocidis mons. —*biceps*, ut apud Ovid. Met. II, 221, et Pers. Prol. v. 2, δικάρυμβος ap. Lucian. in Contempl. (Opp. T. II, pag. 210, ed. Schmid.) δικάρηος ap. Nonn. Dionys. XIII; *bivertex* et *uterque* ap. Stat. Theb. I, 628, et VII, 346. Nam duo habuit juga, seu vertices, Tithoream et Hyampeum, vel Cithæronem et Heliconem; confer Serv. ad Virg. Æn. X, 163; Ovid. Met. I, 316; Lucan. V, 71 seq. —*Phæbo loquentia saxa*, Delphi, cujus urbis incolæ primum Lycoream in summo Parnasi vertice tenuere, et deinde degressi Delphos considerunt in media montis parte circa templum Apollinis; cf. Pausan. Phoc. c. 6, et Strab. IX, pag. 288 al. 637 sq. «Templum Apollinis positum est in monte Parnaso, in rupe undique independente.» Justinus XXIV, 6. Inde hoc loco *saxa*, ut apud Hom. Πυθῶν (quod priscum Delphorum nomen fuit) πετρήεσσα, Iliad. β, 519, Δελφὶς πέτρα apud Theocr. Epigr. I, 4. *Vox loquentia* ad oraculum spectat; cf. I, 416. Similiter vocales fingebantur quercus Dodonææ, et Argo navis vel lignum in ejus puppi, φωνήεν φηγοῖ τῆς Δωδωνίδος ξύλον Apollod. I, ix, 16; αὐθὴν γλαφυρῆς νηὸς δόρου Apollon. IV, 582; cf. Burm. et Carr. ad Valer. Fl. I, 301, 304.

247

Ac, sæpe ad patrios bello revocante penates,
Quum modo Sarmaticus regna infestaret Orestes,
Aspera nunc Dolopum vis exundasset in agros,
Incepto tamen haud facilis desistere vano,
247 Belli per Graias umbram circumtulit oras;

315

312. Conf. Liv. XXVII, 32 seq. XXVIII, 8; extr. XXXII, 13, et Polyb. IV, 29, 64 seq. V, 30, 97, 109 sq. —**313.** *Sarmaticus Orestes* Cellario et Ernest. videtur fictum esse nomen ducis Dardanorum, qui ex Scythia traxerint originem, et Macedoniam illo tempore infestaverint, de quo vid. Liv. et Polyb. ll.c.c. Populum Sarmaticum Thraciumque intelligit Lefeb. in indice Gall. neque ignoro, Orestiadem vel Orestam urbem Thraciæ memorari a Zonara et Lamprid. Heliog. 7. Idem vero in notis *Orestas*, Epiri olim et deinde Macedonum gentem, designari putat, quæ et Dausq. ac Drak. sententia est. Hi *Orestæ* dicuntur Liv. XXXIII, 34; XLII, 38; Steph. Byz. —*Orestes* Curt. IV, 13, 28, eorumque urbs *Orestia* Steph. et regio *Orestis*, de qua Liv. XXVII, 33: «Philippo nuncii obcurrunt, Dardanos, in Macedoniam effusos, Orestidem jam tenere, etc.» Sed h.l. de hoste Philippi, regnum ejus invadente, sermo est; conf. Var. Lect. —**314.** *Dolopes*, populus Epiri et Thessaliæ ad Pindum, supra Acarnaniam et Ætoliâ, de quo vid. Polyb. XVIII, 30; XXII, 8, 14; Liv. XXXIII, 34; XXXVI, 33, XXXVIII, 3... 8; XLI, 27. Sed h.l. designantur omnino Ætoli, finitimi Acarnaniæ, Epiro et Thessaliæ, quarum partes incolebant Dolopes; gens fera ac ferox, unde h.l. —*Aspera*, vid. Polyb. II, 3, 4, 45, 46, 49; IV, 3, 67; IX, 38; Liv. XXXI, 28; XXXIII, 11, 44; XXXVI, 17. Iidem Ætoli acerrimi hostes Philippi et Acarnanum, v. Polyb. IV, 2 sq. 62; V, 1... 30; IX, 28 sq. XVIII, 10, 19 sq. Liv. XXVI, 24 sq. XXVIII, 5 sq. XXXI, 41. —**316.** *Belli umbram circumtulit*, σκιαμαχία, belli simulacro usus est, quo aptius regnum turbatum a se peti dissimularet; Dausq. Finitimam quoque Græciam bello vexabat, ut sociis opem ferret, et ne plane *incepto abstitisse* videretur, vel infestaretur Macedonia, si quod longinquum bellum eum occupasset; conf. Liv. XXVIII, 5 sq. —*per Graias oras*, temporibus belli socialis, τοῦ συμμαχικοῦ πολέμου, Ætolorum et Spartanorum adversus Philippum, Achæos, Acarnanas, Messenios, Epirotas, Phocenses, Thessalos, Bœotos, vid. Polyb. IV, 3... 37, 57 seq.

248N

248 Donec, nunc pelago, nunc terra exutus, omisit
Spem positam in Tyriis, et supplex foedera sanxit
Dardana, nec legem regno adcepisse refugit.

317. Philippus a Romanis victus pacem petit; vid. Liv. XXXIII, 3... 13, 25, 30; XXXIV, 52; Polyb. XVIII, 4... 27. — **318.** *Tyriis*, Pœnis. — **319.** *Dardana*, cum Romanis.

Tunc et Tyndariis Latias Fortuna Tarenti 320
Auxit opes laudemque simul: nam perfida tandem
Urbs Fabio devicta seni, postremus in armis
Ductoris titulus cauti. Sollertia tutum
Tum quoque adepta decus, captis sine sanguine
muris.

Namque ut compertum, qui Punica signa regebat, 325
Feminea exuri flamma, tacitusque quietæ
Exin virtuti placuit dolus; ire sorori,
Nam castris erat in Rutulis, germanus amatae
Cogitur, et magnis muliebria vincere corda

249 Pollicitis, si reclusas tramittere portas 330
Concedat Libycus rector: votique potitus
Evicto Fabius Pœno circumdata telis
Incustodita penetravit mœnia nocte.

320. Tarentum, Hannibali proditum (v. XII, 434 sq.), a Fabio Maximo per proditionem recipitur; cf. Liv. XXVII, 15; Appian. de bello Hannib. c. 49; Plut. in Fabio Opp. T. I, p. 186, ed. Frft. Polyb. X, 1; XIII, 4. — *Tyndarii Tarenti*, vid. ad VII, 665; XI, 16, et XII, 451. — **322 sq.** Hæc fuit postrema res a Fabio præclare in bello gesta. — **323.** *cauti*, Cunctatoris. — *titulus*, honos, et deinde factum laude dignum. — *Sollertia*, Fabius, cautus dux, ut *quieta virtus*, v. 326. — *tutum*, sine periculo.

325. Vid. Liv. l.l. — *qui Punica signa regebat*. Cononeus, Dausq. Sed is Tarentum potius antea Hannibali prodiderat, de quo vid. Oudend. ad Frontin. Strat. III, III, 6, et Appian. b. Hannib. 32. — **326.** *exuri flamma* amoris; cf. ad V, 15 et 19. — **328.** In castris Romanis erat frater mulierculæ, cujus amore flagrabat præfectus præsidii Tarentini.

Sed quisnam aversos Phœbum tunc jungere ab
urbe
Romulea dubitaret equos, qui tempore eodem 335
Marcellum adciperet letum obpetiisse sub armis?
Moles illa viri, calidoque habitata Gradivo
Pectora, et haud ullis unquam tremefacta periclis,
(Heu quantum Hannibalem clara fractura ruina!)
Procubuere; jacet campis Carthaginis horror. 340
Forsan Scipiadae confecti nomina belli
Rapturus, si quis paullum Deus adderet ævo.

249N **334 sq.** De morte Marcelli conf. Liv. XXVII, 25 sq; Polyb. X, 32; Appian. b. Hannib. c. 50; Plut. in Marcello Opp. T. I, p. 315 seq. Imitatio loci Virg. Æneid. I, 568, cujus sententia quoque ex h.l. expedienda videbatur Marso et Ern. cf. ibi Heyne, qui *solem aversum* etiam ad horrorem et aversionem nefandi facinoris spectare monet, coll. Stat. Theb. V, 297 sq. Similiter contra Sol, voluptate captus diutius inspiciendi Nympharum chorum, inhibuisse cursum diesque produxisse fingitur in Callim. H. in Dian. vs. 181 seq. ubi vid. Spanhem.

337 sq. Graphica imago et insignis ac vera Marcelli laus. — *Moles viri*, vir magnus ac fortis. — *calido inhabitata Marte pectora*, at *calenti Pœno*, XIII, 33, et *calida consilia* apud Liv. XXXV, 32, ubi vid. Gron. cf. ad VII, 34. — **339.** Vid. Var. Lect. — **340.** *Carthaginis horror*, ut ap. Lucr. III, 1047. Scipio dicitur.

341 sq. Forsan Scipioni hujus belli confecti gloriam et nomen Africani eripuisset, si vita ei contigisset aliquanto longior. — *Scipiadae*, v. ad VII, 107.

250 Collis Agenoreum dirimebat ab aggere vallum
Ausonio (Dauni Mavors consederat arvis): 345
Curarum comes et summi Crispinus honoris
Marcello socius communia bella ciebat.
Ad quem Marcellus: «Gestit lustrare propinquas
Mens silvas, medioque viros inponere monti,
Ne Libys occultis tumulum prior occupet ausis.
Si cordi est, te participem, Crispine, laboris 350
Esse velim: nunquam desunt consulta duobus.»

343. «Tumulus erat silvestris inter Punica et Romana castra, etc.» Livius, XXVII, 26. — **344 seq.** «In Apulia, inter Venusiam Bantiamque, minus trium millium passuum intervallo, consules (M. Claudius Marcellus et T. Quinctius Crispinus) binis castris consederunt: in quam regionem et Hannibal rediit, etc.» Liv. XXVII, 25. — *Dauni in arvis*, vid. ad I, 291 sq.

250N **347 sq.** Conf. Liv. l.l.c. 26.

Hæc ubi sedere, ardentem ad tollere sese
Jam dudum certant in equos. Marcellus, ut arma
Aptantem natum adspexit, lætumque tumultu;
«Vincis, ait, nostros mirando ardore vigores. 355

Sit præmaturus felix labor: urbe Sicana
Qualem te vidi, nondum permitteret ætas
Quum tibi bella, meo tractantem prælia vultu.
Huc, decus, huc, nostrum, lateri te junge paterno,
Et me disce novum Martem tentare magistro.»

360

352 sq. *Hæc ubi sedere*, vid. ad II, 385. — *ardentes certant* junxerim, (*consules ingenio feroces*, ap. Liv.) non *ardentes in equos*. — **354.** «Secuti M. Marcellus, consulis filius, et A. Manlius tribuni militum;» Liv. l.l. — **355.** Hæc apte commentus est poeta, et expressit forte ex Virg. *Æn.* XII, 432 sqq.

356. Pater optat, ne filio (quem Silius nondum puberem fingit) hic labor infaustus sit; respiciens ad illud, quod Seneca dixit *Controv.* I, 1: «tam inmaturo ingenium magnum ingenium non esse vitale,» vel *Quintil.* *Inst. Or.* I, 3: «illud ingeniorum velut præcox genus non temere unquam pervenire ad frugem,» et in præf. lib. VI: «celerius occidere festinatam maturitatem, et esse nescio quam, quæ spes tantas decerpit, invidiam;» *Drak. conf. Hor. Serm.* II, VII, 4, et ibi *Bentl.* quamvis *vitale* de servo aliter explicandum sit. Ed. — *urbe Sicana*, Syracusis, a Marcello expugnatis. — **358.** *meo vultu*, ardore et ferocia meæ simili; Mars. At vix illo tempore ferocia pugnandi in puero locum habuerit; unde puto hoc potius notari, imitatum esse puerum, quæcumque pater vultu etiam et nutu militibus imperasset, Ern. cf. *Var. Lect.*

360. *Conf. Virg. Æn.* XII, 435.

Tum, pueri colla amplectens, sic pauca precatur:
«Summe Deum, Libyco, faxis, de præside nunc his,
His humeris tibi opima feram.» Nec plura, sereno
Sanguineos fudit quum Jupiter æthere rores,
Atque atris arma adpersit non prospera guttis.

251

365

362. *Libyco de præside*, duce, Hannibale. — **363.** *opima feram*, vid. ad I, 133. — **364 sq.** Aliud omen infaustum memorat Liv. XXVII, 26, extr. De pluvia cruenta veraque hujus portentis causa vid. Köppen ad *Hom. Iliad.* λ, 54 sq. (quem locum jam Dausq. contulit) et Heyne *Opusc. Acad.* T. II, pag. 212, 266. Minus apte Virg. *Æn.* VIII, 528, laudavit Ern.

Vixdum finitis intrarant vocibus artas
Letiferi collis fauces, quum turba volucris
Invadunt Nomades jaculis, nimboque feruntur
Æthereo similes, cæca fundente latebra
Armatos in bella globos. Circumdata postquam
Nil restare videt virtus, quod debeat ultra
Jam Superis, magnum secum portare sub umbras
Nomen mortis avet: tortæ nunc eminus hastæ
Altius insurgit, nunc sævit comminus ense.

251N

370

366 sq. Cf. Liv. l.l. cap. 27. — **368.** *nimbo*, turbini. — *feruntur*, vid. ad IV, 261. — **369.** *cæca latebra*; insidiis. Cf. ad V, 3. — **370 sqq.** Singula ad epicam gravitatem mutata sunt ex historica Livii narratione; nec male poeta hunc locum ita extulit, ut animos legentium mollibus etiam sensibus et commiseratione quadam detineret, quum Livius non nisi cædes et vulnera narraret; Ern. *Nil restare, quod debeat ultra Jam superis*, h.e. preces (v. 362) ac vota (nam preces olim simul vota erant) irrita esse, et de salute desperandum. Manifesta imitatio Virg. *Æn.* XI, 51 sq. ubi v. Heyne. — **373 sq.** *Altius insurgit hastæ tortæ*, h.e. hastam altius sublatam torquet, vibrat. Cf. ad I, 401, et IV, 610.

Forsan et enasset rapidi freta sæva pericli,
Ni telum adversos nati venisset in artus.
Tum patriæ tremuere manus, laxataque luctu
Fluxerunt rigidis arma infelicia palmis.
Obvia nudatum tramittit lancea pectus,
Labensque inpresso signavit gramina mento.

252

375

380

375. *enasset freta pericli*, h.e. Marcellus evasisset e periculo vitæ. *Conf. XVII, 365*, et ad III, 662. — **376.** Marcellum adolescentem, saucium et ipsum, effugisse cum Crispino memorat Livius XXVII, 27.

378. *Fluxerunt arma palmis*, manibus exciderunt. Vid. ad II, 131; IX, 120 sqq. et ad Virgilium, *Æneid.* VI, 33. Ed.

252N

379. «Marcellum transfixum lancea prolabantem ex equo moribundum videre;» Liv. l.c. — **380.** Cf. ad V, 526, ad Virg. *Æn.* XI, 418; *humum ore momordit.* et ad Hor. *Od.* II, VII, 12.

At postquam Tyrius sæva inter prælia ductor
Infixum adverso vidit sub pectore telum,
Inmane exclamat: «Latias, Carthago, timere
Desine jam leges; jacet exitiabile nomen,
Ausonii columen regni: sed dextera nostræ
Tam similis non obscuras mittatur ad umbras.»
Magnanima invidia virtus caret: alta sepulcri
Protinus exstruitur, cæloque educitur, ara.

385

381. Et hæc apte a poeta finguntur, qui exornavit Liviana: «Hannibal magnum terrorem hostibus morte consulis unius, vulnere alterius iniectionem esse ratus... inventum Marcelli corpus sepelitur,» XXVII, 28, pr. — **382.** *adverso sub pectore*, vid. ad V, 594. — **383 sq.** *Latias leges*, conf. sup. v. 5. — **384.** *exitiabile nomen*, vid. ad IV, 729. — **385 sq.** Cf. X, 519 sqq. — *dextera*, virtus, et hoc pro viro forti. — *dextera nostræ tam similis*, bene, servato adrogantiæ caractere, et *obscuræ umbræ* sunt illorum, qui sine funeris et exsequiarum honore ad inferos mittuntur.

387. Cf. X, 525... 565. *Alta sepulcri... ara*, hæc ad verbum expressa ex Virg. *Æn.* VI, 177 sq. ubi vid. Heyne. Drak. ad h.l. «*Ara non τάφος*, seu tumulus, sed rogi, qui in formam aræ, vel in altitudinem (nam omne, quod eminet, *ara* dicitur) exstruitur. Ceteroquin *aram* etiam notare urnam, basin, seu cippum funebrem, docuit Fabrett. Inscript. p. 107. *Aram* autem *sepulcri* dixit, rogi inuens, quod veteres voc. *sepelire* non de humatione solum usurparint, sed etiam de combustione et omni alio sepulturæ genere, de quo vid. Cuper. Obs. I, 7.» Sic et θάπτειν, conf. Burm. ad Val. Fl. V, 10, et Ernesti ad Sueton. Domit. c. 16.

Convectant silvis ingentia robora; credas
Sidonium cecidisse ducem. Tum tura dapesque, 390
Et fasces, clipeusque viri, pompa ultima, fertur.
Ipse facem subdens, «Laus, inquit, parta perennis.
Marcellum abstulimus Latio; deponere forsan
253 Gens Italum tandem arma velit: vos ite superbæ
Exsequias animæ, et cinerem donate supremi 395
Muneris officio: nunquam hoc tibi, Roma, negabo.»
Alterius par atque eadem fortuna laborum
Consulis: exanimum sonipes ad signa revexit.

389. Cf. X, 530 sq. — **390.** De donis in rogi conjectis cf. X, 528, 562 sq.; XIII, 692, et Noris. ad Cenot. Pis. III, 5. — **391.** *fasces*: quinque enim lictores vivos in potestatem hostium venisse, Livius XXVII, 27, auctor est; Drak. — *pompa ultima*, ut *extrema munera*, ap. Val. Fl. V, 13, ubi vid. Burm.

392 sq. Cf. X, 550 sq.

253N **394.** Cf. Virg. *Æn.* XI, 24 sq. — *Exsequias ite animæ*, ut ap. Terent. Phorm. V, x, 37, et al. — *ire inficias*; Dausq. cf. Heins. ad Ovid. Amor. II, vi, 2. — **395.** *cinerem donate* filio vel patriæ, ut sepulcro inferatur; Dausq. Cineres Marcelli Romam relatos, Appianus tradit; ossa filio remissa in Rom. castra, Plut. notavit; Ern.

397 seq. De Crispini vulnere letali ac morte cf. Liv. XXVII, 27, 29, 33.

Talia in Ausonia; sed non et talis Hiberis
Armorum eventus campis: Carthaginis omnes 400
Per subitum raptæ pernix victoria late
Terruerat gentes. Ducibus spes una salutis,
Si socias jungant vires: ingentibus orsum
Auspiciis juvenem, ceu patria gestet in armis
254 Fulmina, sublimi vallatam vertice montis 405
Ex oculis urbem, cumulatam strage virorum,
Non toto rapuisse die, qua Martius ille
Hannibal in terra consumto verterit anno,
Nec pube æquandam nec opum ubertate, Saguntum.

399 sq. Poeta retexit filum narrationis, inde a v. 286, abruptum. Cf. Liv. XXVI, 51, et XXVII, 17 sqq.

— **401.** *Per subitum raptæ pernix* verba luxuriantis ingenii. — *Per subitum*, vid. ad VII, 527. — *raptæ Carthaginis*, raptim, celeriter captæ, cf. v. 407, et ad I, 570. — **402.** Cf. Liv. XXVI, 51, extr. — *Ducibus Pœnorum*. — **403.** *jungant vires*, vid. sup. ad v. 186. — Hæc sunt verba et cogitationes Pœnorum.

— **404 sq.** *patria Fulmina*, Drak. et Lef. patris et patrui, qui *fulmina belli* dicuntur VII, 106, sed rectius Ern. Jovis, cujus ille filius credebatur. Cf. supra v. 148, et ad IV, 476, de sensu autem verborum sup. ad I, 421. — **405.** *sublimi vertice montis*, cf. sup. v. 196 et 228. — **406.** Vid. Var. Lect. — **407 sq.** *Non toto die*, cf. sup. v. 248. — *rapuisse*, vid. ad v. 401. — *qua in terra*, Hispania. — **408.** *verterit*, everterit, vid. sup. ad v. 93. — **409.** *pube*, militum et incolarum copia.

Proximus, adplicito saxosis aggere silvis, 410
Tendebat, fratris spirans ingentia facta,
Hasdrubal: hic robur, mixtusque rebellibus Afris
Cantaber, hic volucris Mauro perniciosior Astur:
Tantaque majestas terra rectoris Hibera,
254N Hannibalis quantus Laurenti terror in ora. 415

410. Cf. Liv. XXVII, 18, pr. — *Proximus*, proxime Scipionem, *tendebat*, castra habebat (vid. ad III, 274), *Hasdrubal*, frater Hannibalis. — **411.** *fratris spirans facta*, vid. ad III, 240. — **412.** *Hic robur* Punicarum copiarum tendebat. — **413.** *Astur*, Hispani. Cf. I, 231 sq., 252; V, 192. — **415.** *Laurenti in ora*, in Italia. C. ad I, 110.

Forte dies priscum Tyriis sollemnis honorem
Rettulerat, quo primum orsi Carthaginis altæ
Fundamenta, novam cœpere mapalibus urbem.
Et lætus, repetens gentis primordia, ductor
255 Festa coronatis agitabat gaudia signis, 420
Pacificans Divos: fraternum læna nitebat
Demissa ex humeris donum, quam fœderis arti
Trinacrius Libyco rex inter munera pignus
Miserat, Æoliis gestatum insigne tyrannis.

416... 440. Episodium de natali die Carthaginis veteris, ab Hasdrubale celebrato, a poetæ ingenio profectum est. — **417.** *Retulerat*, conf. Heins. ad Ovid. Fast. II, 532. — **418.** *mapalibus*, vid. Var. Lect.

— **420.** De more, festis diebus signa militaria coronis ornandi vid. Lips. de Mil. Rom. IV, 5. — **421...**

432. Imitat. Virg. *Æn.* V, 250... 257, ubi vid. Heyne in not. et Exc. IV, cf. sup. ad V, 321 sq. *Læna* Hasdrubalis erat donum Hannibalis fratris, cui eam *rex Trinacrius* h.e. Siculus, Hieronymus, miserat,

præter alia *munera*, tanquam *pignus* amicitiae ac *fœderis*; de quo fœdere cf. XIV, 96 sq. —424. *Æoliis*, Siculis, opinor, qui ab *Æoliis* insulis (cf. XIV, 70 sq.) ita dicti videntur.

Aurata puerum rapiebat ad æthera penna 425
Per nubes aquila, intexto librata volatu.
Antrum ingens juxta, quod acus similavit in ostro,
Cyclopus domus: hic recubans manantia tabo
Corpora letifero sorbet Polyphemus hiatu.
Circa fracta jacent excussa que morsibus ossa. 430
Ipse manu extenta Laertia pocula poscit,
Permiscetque mero ructatos ore cruores.

425. Lænæ intexta erant raptus Ganymedis et antrum Polyphemi. Poeta utrumque picturæ argumentum (nam uno non contentus erat) ex Virgilio petiit, illud ex *Æn.* V, 262 sqq. hoc vero, certe ornatum, ex *Æn.* III, 618 sq., 631 sq. In illo breviorē fuisse Silium, quum idem vidisset a Marone copiosius exornatum, jam monuit Ern. —*rapiebat aquila* exquisite pro, intexta erat aquila, quæ rapiebat, ut mox v. 429: *sorbet*, et 431: *poscit permiscetque*. Cf. ad II, 406, 417, al. —426. *librata*, vid. ad I, 317, et Var. Lect.

427 sq. *Antrum ingens, Cyclopus domus*, cf. ad XIV, 527.

431. *pocula Laertia*, Ulyssis, qui eum vino inebriatum excæcavit; quod notum ex Hom. *Odyss.* ι, 346 sq.; Eurip. *Cyclope* et aliis.

256 Conspicuus Siculi Tyrius subteminis arte
Gramineas pacem Superum poscebat ad aras: 435
Ecce inter medios hostilia nuntius arma,
Quadrupedante invectus equo, adventare ferebat.
Turbatæ mentes, imperfectusque Deorum
Cessit honos: ruptis linquunt altaria sacris:
Clauduntur vallo; tenuemque ut roscida misit
Lucem Aurora polo, rapiunt certamina Martis. 440
Audax Scipiadæ stridentem *Sabbura* cornum
Excepit; geminæque acies velut omine motæ.

256N 433. *Tyrius*, Pœnorum dux, Hasdrubal. —*Siculi subteminis*, vid. ad v. 421 seq. —*arte subteminis*, læna, summa arte texta. —434. *Gramineas aras*, cf. XVI, 263, et sup. ad IV, 701. —*pacem Superum poscebat*, vid. ad IV, 766.

437 sq. Sacrorum religio hostium adventu aliisque malis ominibus turbabatur, et, ne quid mali ominis exaudiretur, sacrificantes capita velare, tibicinesque precationibus et sacrificiis præcinere, profani autem removeri, et, qui aderant, linguis favere solebant. Cf. Virg. *Æn.* III, 405 seq.; VIII, 107 seq.; Burm. ad Val. Fl. III, 120. —440. *rapiunt*, vid. ad I, 570.

441 sqq. De prælio, quo Hasdrubal ad Bæculam a Scipione victus est, vid. Liv. XXVII, 18, et Polyb. X, 38 sqq. A poeta non adcurate ordinem ejus modumque, sed cædes tantum singulares memorari, jam notavit Ern. —*Scipiadæ*, vid. ad VII, 107. —*stridentem cornum*, vid. ad II, 124, et IV, 567.

Exclamat Latius ductor: «Prima hostia vobis,
Sacрати manes, campo jacet: en age, miles,
In pugnam et cædes, qualis spirantibus ire 445
Adsueras ducibus, talis rue.» Dumque ea fatur,
Incumbunt. Myconum Lænas, Cirtamque Latinus,
Et Thysdrum Maro, et incestum Catilina Nealcen
Germanæ thalamo obtruncat: cadit obvius acri
Carthalo Nasidio, Libycæ regnator arenæ. 450

444. *Sacрати manes*, patris et patrui. —445. *spirantibus*, viventibus. —446. *ducibus*, Cn. et P. Scipionibus.

257 Te quoque Pyrenes vidit conterrita tellus
Permixtum Pœnis, et vix credenda furentem,
Magnum Dardaniæ, Læli, decus; omnia felix
Cui natura dedit, nullo renuente Deorum.
Ille foro auditus, quum dulcia solverat ora, 455
Æquabat Pylia Neleia mella senectæ.

257N 451. Laudatur C. Lælius, legatus et a puero sodalis comesque Scipionis Afr. majoris, avus vero (vel, si Cic. Phil. XI, 7, fides potius habenda, pater) C. Lælii Sapientis, qui amicissimus Africano minori et eloquentissimus fuit, ad quem itaque potissimum laus hæc spectat. Silius enim ita confundere nomina, vel, quas hæc illi ideas subgerebant, quamque hac occasione doctrinam ostentare poterat, expromere solet, v.c. XIV, 462 sqq., 527 sq. et al. passim. Talis quidem ingenii lusus et tale ornatus quærendi studium, in nominibus præcipue tam notis, vereor ut multis placeat. Singularem tamen hujus loci elegantiam et suavitatem esse, quod ne ipse quidem Clemeus, iniquus carminis Siliani censor, negaverit (*Essai de critique*, T. I, p. 85.), recte monuit Ern. —*Pyrenes tellus*, Hispania. —452. *furentem*, cum furore, h.e. animi fervore et audacia summa, perpetrantem, *vix credenda* facta.

456. Lælius eloquentia par erat Nestori, τοῦ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέειν αὐδῆ, Homer. *Iliad.* α, 249, unde h.l. mella, ut ap. Cic. de Sen. 10; Plin. Ep. IV, 3; Auson. grat. act. c. 8 (ubi vid. Heins.) et al. Drak. —*senectæ*, senis. Epitheta *Pylus* et *Neleus* centies in poetis obvia, nec longe petita sunt, ut putat Ernesti: nam Nestor fuit filius *Nelei*, ejusque regia *Pylos*; cujus nominis duæ urbes in Elide, *Pylos* Triphyliacos et *Eliacos*, fuere, ac tertia in Messenia. Priorem illam Nestorei regni sedem fuisse, probabile fit ex iis, quæ dixit Strabo, lib. VIII, p. 519 et 529.

	Ille, ubi suspensi Patres, et curia vocem Posceret, ut cantu, ducebat corda Senatus. Idem, quum subitum campo perstrinxerat aures Murmur triste tubæ, tanto fervore ruebat In pugnam atque acies, ut natum ad sola liqueret Bella: nihil vitæ peragi sine laude placebat.	460
258	457 sq. Lælius in consulendo et persuadendo artifex: illuc pertinent <i>suspensi</i> , dubii, incerti quid sequantur, huc <i>cantus</i> , cum cujus efficacia dexteritas persuadendi comparatur; Ern. Eleganter orator dicitur <i>ducere</i> auditores, ut apud Cic. de clar. Orat. 50; Quint. Inst. Or. II, 15 al. quum dicendo persuadet, animisque motum, quem velit, induit: verba autem <i>ut cantu</i> respiciunt ad Amphionis et Orphei fabulas, qui cantu lyræ feras resque inanimatas <i>duxisse</i> perhibentur; Drak. cf. ad XIII, 347.	
258N	— 461. <i>natum ad sola bella</i> , cf. ad III, 335, in Var. Lect. — 462. <i>nihil vitæ</i> , nec belli, nec pacis tempore.	
	Tunc e furtiva tractantem prælia luce Dejecit Galam: sacris Carthaginis illum Subposito mater partu subduxerat olim. Sed stant nulla diu deceptis gaudia Divis. Tunc Alabim, Murrum, atque Dracen, demisit ad umbras, Femineo clamore Dracen extrema rogantem: Hujus cervicem gladio inter verba precesque Amputat: absciso durabant murmura collo.	465 470
	463. <i>furtiva lux</i> forsân est obscura, qua defensus Gala secure prælia tractabat; Drak. Sed recte Marsus intellexit vitam, quam Gala furto matris habebat, quæ <i>olim</i> eum <i>subduxerat sacris</i> illis <i>Punicis</i> , de quibus v. sup. ad IV, 765 sqq. Ergo <i>subpositus partus</i> est alienus, oblatusque iis, qui infantem ad sacra poscebant: hinc et <i>deceptos Divos</i> expedies, felici brevitate expressam sententiam; Ern. Piaculum duxere Pœni in sacris Saturni suis præteritis externos puellos coemptos aut suppositicios mactare; quod quum olim factum esset, et causarentur Saturnum sibi adversari, ducentos nobilissimorum puellorum publicitus inmolarent, et facinorosi facile trecenti suapte sponte hostiati ceciderunt; Dausq. coll. Diodor. XX, 14, et Euseb. Præp. Evang. — 464. <i>Dejicere</i> usitata vox est in præliis et venationibus pro interficere; Drakenb. coll. Virg. Æn. XI, 642; Ovid. Met. III, 303 al. Cf. Burm. ad Valer. Fl. I, 191, et Phædr. II, 1, 1; Staver. et Harles. ad Nepot. Thrasyb. c. 3.	
	467. <i>demisit ad umbras</i> , cf. ad I, 439. — 468. <i>extrema</i> , extremum, postremo, vel potius vehementissime. — 470. Sic et poeta lusit sup. IV, 173, ubi vid. not.	
259	At non ductori Libyco par ardor in armis. Fronodosi collis latebras ac saxa capessit Avia, nec cædes extremave damna movebant Agminis; Italiam profugus spectabat et Alpes, Præmia magna fugæ: tacitum dat tessera signum; Dimissa in colles pugna silvasque ferantur Dispersi, et summam, quicumque evaserit, arcem Pyrenes culmenque petat: tum primus, honore Armorum exuto, et parma celatus Hibera, In montes abit, atque volens palantia linquit Agmina: desertis Latius victricia signa Inmittit miles castris: non urbe recepta Plus ulla partum prædæ, tenuitque moratas A cæde, ut Libycus ductor providerat, iras:	475 480
259N	471 sqq. Cf. Liv. XXVII, 19 pr. Hanc Hasdrubalis fugam Silius suo modo, ornandi magis libidine, quam historica veritate ex ordine ductus extulit, ut luxuriantem in his et prope loquacem se prodiderit; Ern. — 475. De <i>tessera</i> vid. ad VII, 347. — 478 sq. <i>honore Armorum</i> , paludamento aliisque insignibus ducis. — 480. <i>volens</i> , cf. ad XI, 443, et XII, 473. — 481. De castris Pœnorum a Scipione captis cf. Liv. XXVII, 19 pr. — 484 sqq. Hasdrubal, ut hostem in persequendi studio retardaret, castrorum prædam reliquit, similis fibro vel castori, qui, ab hominibus exagitatus, testiculos suos morsu avulsos abjicit, ut ipse salvus evadat, quippe qui novit, se propter castoreum (quæ <i>causa periculi</i> est) maxime expeti. Apta est comparatio, etsi continetur errore vulgi, de quo cf. simil. loc. Juvenal. XII, 34 seq.; Plin. VIII, 30, seu 47 (ubi vid. Harduin.); XXXII, 3, seu 13; XXXVII, 6; Aristot. hist. Anim. VII, 5; Ælian. H. A. VI, 33 et 34; Dioscor. II, 23 et 26; Horus Hierogl. II, 65 et 214; Solin. c. 23 et al.	
	Fluminei veluti depensus gurgitis undis, Avulsa parte inguinibus caussa que pericli, Enatat intento prædæ fiber avius hoste. Inpiger occultis Pœnus postquam abditur umbris, Saxosæ fidens silvæ, majora petuntur Rursus bella retro, et superari certior hostis. Pyrenes tumulo clipeum cum carmine figunt, HASDRUBALIS SPOLIUM GRADIVO SCIPIO VICTOR.	485 490
	488 seq. Cf. Liv. XXVII, 20 pr. — <i>umbris</i> nemorum, <i>saxosæ silvæ</i> Pyrenæi montis. — 490. Scipio ommissa persecutione Hasdrubalis reliquos Pœnorum duces, quorum victoriam certius sperabat, obpugnare meditabatur; Ernest. conf. Liv. l.c.	
260	Terrore interea posito trans ardua montis Bebrycia populos armabat Pœnus in aula, Mercandi dextras largus, belloque parata	495

Prodigere in bellum facilis: præmissa feroces
 Augebant animos argenti pondera et auri,
 Parta metalliferis longo discrimine terris.
 Hinc nova complerunt haud tardo milite castra
 Venales animæ, Rhodani qui gurgite gaudent, 500
 Quorum serpit Arar per rura pigerrimus undæ.
 Jamque, hieme adfecta, mitescere cœperat annus.
 Inde, iter ingrediens rapidum per Celtica rura,
 Miratur domitas Alpes, ac pervia montis
 Ardua, et Herculeæ quærit vestigia plantæ, 505
 Germanique vias divinis comparat ausis.

260N **493... 514.** Hasdrubal superato *monte* Pyrenæo in Gallia conducit milites et Alpes transit; Conf. Liv. XXVII, 20, 36 et 39. —**494.** *Bebrycia aula* pro tota Gallia, quæ et v. 500 seq. fluviorum nominibus designatur; conf. **ad III, 423.** —**495.** *Mercandi dextras* sq. conf. **ad V, 195** sq. et **XI, 539.** —**498.** *metalliferis terris*, in Hispania. —*discrimine*, bello.

500. *Venales animæ*, ut **V, 195.** —*animæ, qui* cf. **ad V, 495.** —**501.** *Arar pigerrimus undæ*, cf. **ad III, 451** seq.

502. *hiems adfecta* est pene finita, ad finem vergens; Drak. coll. Gell. III, 16, et XV, 5. Proprie *adfectæ* dicuntur vires ac res debilitatæ et inminutæ. —*mitescere* ineunte vere.

504 sq. Cf. **II, 356** seq. **III, 496** seq. **IV, 4** al. —*domitas*, superatas, ut **III, 499.** —**506.** *Germani* Hannibalis.

Ut vero ventum in culmen, castrisque resedit
 Hannibalis, «Quos Roma, inquit, quos altius, oro,
 Adtollit muros, qui post hæc mœnia, fratri
 Victa meo, stent incolumes? sit gloria dextræ 510
 Felix tanta precor; neve usque ad sidera adisse
 Invideat lævus nobis Deus:» agmine celso
 261 Inde alacer, qua munitum declivis ab alto
 Agger monstrat iter, properatis devolat armis.

508. Miratur Hasdrubal, fratris armis nondum occupatam esse Romam, quum tam inmanes montes superaverit; Mars. et Cell. —**509.** *hæc mœnia*, Alpes. —**510.** *dextræ*, virtutis fraternæ ac meæ. —**511.** *usque ad sidera adisse*, transiisse Alpes. —**512.** *Invideat*, cf. **ad III, 78, in Var. Lect.** —*lævus Deus*, vid. **ad III, 94.** Sic Ge. IV, 7: si quem Numina læva sinunt. ED.

Non tanto strepuere metu primordia belli: 515
 Nunc geminum Hannibalem, nunc jactant bina coire
 Hinc atque hinc castra, et pastos per prospera bella
 Sanguine ductores Italo conjungere Martem,
 Et duplicare acies; venturum ad mœnia cursu
 Hostem præcipiti, et visurum hærentia porta 520
 Spicula, Elissæis nuper contorta lacertis.

261N **515 seq.** Silius expressit Liv. XXVII, 38, pr. 39, inpr. 40 et 44 pr. —*Non tanto strepuere*, etc. ne principio quidem belli adventus ipsius Hannibalis tantum Romanis terrorem incusserat. —**517 seq.** *pastos Sanguine Italo*, conf. Heins. ad Ovid. Amor. III, VIII, 10. —**520 sq.** *hærentia porta Spicula*, cf. **I, 617** sq. et **XIV, 650.** —**521.** *Elissæis lacertis*, a Pœnis; cf. **ad I, 81.**

His super infrendens sic secum Cœnotria tellus:
 «Tantone, heu Superi! spernor contemta furore
 Sidoniæ gentis, quæ quondam scepra timentem
 Nati Saturnum nostris considerare in oris, 525
 Et regnare dedi? decima hæc jam vertitur æstas,
 262 Ex quo proterimur: juvenis, cui sola supersunt
 In Superos bella, extremo de litore rapta
 Intulit arma mihi, temeratisque Alpibus ardens
 In nostros descendit agros: quot corpora texti 530
 Cæsorum, stratis toties deformis alumnis!

522... 576. Hasdrubali, qui transcenderat Alpes, ut se Hannibali conjungeret, ingentem inlatam esse cladem, opera potissimum C. Claudii Neronis consulis, qui, quum Hannibali in Lucanis obpositus esset, parvo in castris relicto præsidio, ut hostem falleret, clam noctu cum electa manu ad conlegam, M. Livium Salinatorem consulere, contendisset, notum est ex Liv. XXVII, 36... 46. Hanc summi momenti rem, quæ maximum periculum, quod Romæ impendebat, propulsavit, Silius tractavit more poetarum. Ernesti: «hac prosopopœia utitur non inepte, si varietatem carminis probes, ut Italiæ imaginem (conf. **v. 546**), vel genium quemdam inducat lamentantem hostis adventantis metum, et Claudium Neronem ad auxilium Romæ ferendum ex Lucanis excitantem: sed fortasse nimia loquacitas est, qua episodium ornavit et extulit.» —*Cœnotria tellus*, Italia, vid. **ad I, 2**, et **VIII, 46.** —**523.** *spernor contemta*, emphatice, ut apud Virg. *Æn.* IV, 54. —*incensum inflammare*, Lefeb. conf. **ad IX, 99.** —**524 seq.** De Saturno metu nati, Jovis, in Italia latente, cf. Virgil. *Æneid.* VIII, 319 sq. et ibi Heyne, Exc. II. Hinc *Saturnia arva*, **I, 70**, et *Saturnia sedes*, **IV, 442.** —**527.** *Verbis juvenis, cui sola*, etc. quum virtus ac fortuna, tum furor et adrogantia Hannibalis designatur. —**528.** *extremo de litore* Hispaniæ; conf. inf. **v. 638**; **I, 141**; **VII, 171** sq. —**529.** De *temeratis Alpibus*, vid. **ad III, 499.**

Nulla mihi floret baccis felicibus arbor;
 Inmatura seges rapido subciditur ense;

Culmina villarum nostrum delapsa feruntur
 In gremium, fœdantque suis mea regna ruinis. 535
 Hunc etiam, vastis qui nunc sese intulit oris,
 Perpetiar, miseram quærentem exurere belli
 Reliquias? tum me scindat vagus Afer aratro,
 Et Libys Ausoniis commendet semina sulcis,
 Ni cuncta, exsultant quæ latis agmina campis, 540
 Uno condiderim tumulo.» Dum talia versat,
 Et thalamos clausit nox atra hominumque Deumque,
 Tendit Amyclæi præceps ad castra nepotis.

536. *Hunc* Hasdrubalem. — **537 sq.** *exurere belli Reliquias*, regiones et loca, quæ mihi bella reliquerunt, quæ Hannibal nondum vastavit; cf. **ad VII, 490.** — **538.** *vagus Afer*, ut *Quorum plaustra vagas rite trahunt domos* apud Horat. Odyss. III, xxiv, 10; cf. sup. III, 291. — **539.** Imitat. Ge. I, 223, committas sulcis semina. — **541.** *Uno condiderim tumulo*, ut mox factum videbimus cæso Hasdrubale. — *talia versat* consilia in animo Italiæ genius vel imago. — **543.** *Amyclæi nepotis*, Claudii Neronis; cf. **ad VIII, 412.**

Is tum, Lucanis cohibentem finibus arma,
 Pœnum vicini servabat cespite valli. 545
 Hic juvenem adgreditur Latiaë telluris imago:
 263 «Clausorum decus, atque erepto maxima Romæ
 Spes Nero Marcello, rumpe, atque expelle quietem.
 Magnum aliquid tibi, si patriæ vis addere fatis,
 Audendum est, quod, depulso quoque mœnibus 550
 hoste,
 Victores fecisse tremant: fulgentibus armis
 Pœnus inundavit campos, qua Sena relictum
 Gallorum a populis servat per secula nomen.

544. Cf. Liv. XXVII, 40 seq. — **545.** *servabat*, confer **VII, 522.**

263N **546.** *Clausorum decus*, vid. **ad VIII, 412**, et **XIII, 466.**

549 seq. Hæc ipsa esse Claudii verba apud Liv. XXVII, 43, jam vidit Drak. «audendum aliquid inprovisum inopinatum, quod cœptum non minorem apud cives, quam hostes, terrorem faceret, perpetratum in magnam lætitiā ex magno metu verteret.» — *si patriæ fatis vis addere* aliquid, h.e. ejus fortunam adjuvare; ut *addere fatis cursum XII, 45*, et similia, de quibus vid. **ad IV, 731.** An poeta *vires* pro *fatis* scripsit? conf. Virg. *Æn.* IX, 717. — **550.** *quod Victores fecisse tremant*, quod ita arduum et periculosum sit, ut, quum perpetratum fuerit, ipsi victores rei magnitudinem admirentur: qua felici brevitate sententiam summi ponderis et magni ambitus expressam adnosco; Ern. — **552 seq.** *qua Sena... nomen*, cf. **ad VIII, 453**, et Liv. XXVII, 46. — *Sena* fluvius, et *Sena Gallica* urbs Senonum in Umbria.

Ni propere alipedes rapis ad certamina turmas,
 Serus deletæ post auxiliabere Romæ. 555
 Surge, age; fer gressus: patulos regione Metauri
 Damnavi tumulis Pœnorum atque ossibus agros.»
 His dictis abit, atque abscedens visa paventem
 Adtrahere, et fractis turmas propellere portis.

556. *Metauri*, vid. **ad VII, 486.** — **557.** *Damnavi*, destinavi, sed illud acerbius et fortius; Ern.

Rumpit flammato turbatus corde soporem,
 Ac supplex, geminas tendens ad sidera palmas, 560
 Tellurem Noctemque, et cælo sparsa precatur
 264 Astra, ducemque viæ tacito sub lumine Phœben.
 Inde legit dignas tanta ad conamina dextras.
 Quaque jacet superi Larinas adcola ponti, 565
 Qua duri bello gens Marrucina, fidemque
 Exuere indocilis sociis Frentanus in armis.

561 seq. Milites contra Claudii Deos, ut faustum iter et felix pugna sit, precantur ap. Liv. XXVII, 45. — **562.** *Noctem, Astra et Phœben*, Lunam, *precatur* Claudius, quoniam nocturnum est iter. — **563.** *tacito sub lumine Phœbes*, cf. **V, 2; VIII, 638**, et Virgil, *Æn.* II, 255, ubi vid. Heyne.

264N **564.** *dextras*, viros fortes; conf. **ad XI, 539.** «Ipse de toto exercitu, quod roboris erat, delegit,» etc. Liv. XXVII, 43; conf. inf. **ad v. 655.**

565. Confer Liv. l.l. — *Larinas superi adcola ponti*, vid. **ad VIII, 402.** — **566.** *Marrucina gens*, et *Frentanus*, vid. **ad VIII, 519.** — *duri bello*, conf. **ad I, 558**, et **VI, 308.**

Tum, qua vitiferos domitat Prætutia pubes,
 Læta laboris, agros, et penna, et fulmine, et undis 570
 Hibernis, et Achæmenio velocior arcu
 Evolat: hortator sibi quisque; «Age, perge, salutem
 Ausoniæ ancipites Superi, et, stet Roma cadatne,
 In pedibus posuere tuis,» clamantque, ruuntque.
 Hortandi genus acer habet præcedere ductor.
 Illum augent cursus adnisi æquare sequendo, 575
 265 Atque indefessi noctemque diemque feruntur.

568. *Prætutianus* ager Piceno adjacet, inter Vomanum et Helvinum fluvios. Vina ejus laudat Plin. XIV, 6

et 7. —**569 sq.** Celeritatis notio magna orationis luxurie, ut passim, expressa. Ernesti similem comparat locum Claud. R. Pros. II, 198 sq. conf. et inf. v. 711 sqq. —*penna*, avibus, vid. ad III, 344, et IV, 121. De sagitta acciperem, ut inf. v. 630; VIII, 373, et X, 11, nisi mox *Achæmenio arcus* sequeretur. —*Undæ hibernæ*, ut χειμέριον ὕδωρ ap. Hom. Iliad. ψ, 420, torrens e tempestate orta; Gesner. ad Claud. l.c. Similiter χειμαρρός ποταμός apud Hom. Iliad. δ, 452; ν, 138, al. cf. Horat. Od. IV, XII, 3, et Serm. I, VII, 26. —**570.** *Achæmenio arcu*, conf. ad VII, 646 sq. —**571.** Confer Liv. XXVII, 45, extr. —**572 sq.** Omnis spes victoriæ et fortunæ in celeritate posita: quæ sententia incommode et nimis argute enunciata; Ern. «Aut ruet in vestris, aut stabit Roma lacertis» Claud. bell. Gild. v. 460. Silium autem expressisse Homericum σοὶ ἐν γούνασι κείται, suspicatur Lefeb.

574. Præire exemplo et labore iis, quos hortamur, efficacissimum genus hortandi est; Cell. adumbratio ex Æn. II, vs. 349: «si vobis audentem extrema cupido Certa sequi.» ED.

265N **575.** «Milites adnisi illum *ductorem* æquare sequendo, augent cursus, atque, etc.» —**576.** *feruntur*, vid. ad IV, 261.

At Roma adversi tantum mala gliscere belli
 Adcipiens, trepidare metu, nimiumque Neronem
 Speravisse queri, atque uno sibi vulnere posse
 Auferrī restantem animam: non arma, nec aurum, 580
 Nec pubem, nec, quem fundant, superesse cruorem.
 Scilicet Hasdrubalem invadat, qui ad prælia soli
 Hannibali satis esse nequit? jam rursus, ubi arma
 Avertisse suo cognorit devia vallo,
 Hæsurum portis Pœnum: venisse, superbo 585
 Qui fratri certet, cui maxima gloria cedat
 Urbis deletæ: fremit amens corde sub imo
 Ordo Patrum, ac magno interea meditatur amore
 Servandi decoris, quonam se fine minanti
 Servitio eripiat, Divosque evadat iniquos. 590
 Hos inter gemitus obscuro noctis opacæ
 Subcedit castris Nero, quæ conjuncta feroci
 Livius Hasdrubali vallo custode tenebat.

577 seq. Conf. Liv. XXVII, 44, et sup. 515 sq. ubi brevior fuerat poeta. —**579.** *uno vulnere*, una clade. —**580.** *restantem animam*, quidquid virium supersit.

584. *Avertisse se*, aversa esse, *arma* Romanorum a *suo vallo*, suis castris; conf. ad I, 539. —**589.** *fine*, modo (ut apud Gell. I, 3, extr. XIII, 20 al.), vel consilio. —**590.** *Divos evadat iniquos*, iram deorum averruncet.

591 sqq. Conf. Liv. XXVII, 46. —**593.** *vallo custode*, castra vallo munita.

266 Belliger is quondam, scitusque adcondere Martem
 Floruerat primo clarus pugnator in ævo. 595
 Mox falso læsus non æqui crimine vulgi,
 Secretis ruris tristes absconderat annos.
 Sed, postquam gravior moles terrorque periclo
 Poscebat propiore virum, revocatus ad arma
 Tot cæsis ducibus, patriæ donaverat iram. 600

266N **594... 600.** «M. Livius erat multis ante annis ex consulatu populi iudicio damnatus (scil. «quod prædam non æqualiter diviserat militibus» Frontin. Straton. IV, 1, 45) quam ignominiam adeo ægre tulerat, ut et rus migraret et per multos annos et urbe et omni cœtu careret hominum, etc.» Liv. XXVII, 34, quod caput totum legendum est; conf. Liv. XXII, 35; Aurel. Victor de viris ill. c. 50; Pighii Ann. ad a. U. C. DXXXIV, et sup. ad VIII, 286 sq.

597. *Secretis ruris*, ut *secreta nemorum* dixit Ovid. Met. I, 594.

598. Conf. Sidon. Apoll. II, 530 seqq. Drak. —**599.** *revocatus*, ut Camillus et alii. —**600.** *donaverat*, condonaverat, remiserat *iram* in patriam, ut *inimicitias reip.* *donare* dixit Cic. ad Div. V, 4 (ubi vid. Græv.), et διδόναι pro ἀντιδιδόναι Græci; cf. Musgrav. et Hœpfner ad Eurip. Cycl. v. 295, et sup. ad I, 487. Livius tamen, lib. XXVII, 40, memorat, eum plenum adhuc iræ in cives profectum esse ad bellum.

267 At non Hasdrubalem fraudes latuere recentum
 Armorum, quamquam tenebris nox texerat astus.
 Pulveris in clipeis vestigia visa movebant,
 Et properi signum adcursus, sonipesque, virique 605
 Substricti corpus, bis clarum buccina signum.
 Præterea gemino prodebant juncta magistro
 Castra regi: verum, fratri si vita supersit,
 Qui tandem licitum socias jungere vires
 Consulibus? sed enim solum (dum vera patescant)
 Cunctandi restare dolum, Martemque trahendi. 610
 Nec consulta fugæ segni formidine differt.

601... 625. Hasdrubal, multitudinem hostium crevisse sentiens, ad Metaurum fl. castra noctu movet, transiturus, luce exorta; conf. omnino Liv. XXVII, 47, cujus narrationem Silius vestitu poetici sermonis ornavit. —*recentum Armorum* conf. Var. Lect.

603. *Pulvis in clipeis*, ex motu agminis vehementiori, et *equi virique substricti corpus*, ut *strigosiores equi* apud Liv. h.e. ex continuis itineris laboribus graciles, languidi; Ern. —**605.** *Substricta* et *strigosa* proprie dicuntur quæ contracta sunt et constricta, hinc tenuia et macie confecta, ἄτροφα; *bis clarum*

buccina signum, etc. ut apud Liv. l.c. «adstant, semel bisne signum canat in castris, el illud veterem ducem adsuetumque Rom. hosti movit, quod semel in prætoris castris signum, bis in consularibus referebant cecinisse, duos profecto consules esse, etc.» Cf. Lips. de Mil. Rom. V, 9, p. 308, T. III, Opp. et sup. ad VII, 154. —**607 sqq.** Verba Hasdrubalis, de quo Liv. l.l. «quonam modo alter *consul* ab Hannibale abscessisset, cura angebat. Minime id, quod erat, suspicari poterat, etc.»

Nox, somni genetrix, mortalia pectora curis
Purgarat, tenebræque horrenda silentia alebant:
Erepi, suspensa ferens vestigia, castris,
Et muta elabi tacito jubet agmina passu. 615
Inlunem nacti per rura tacentia noctem
Adcelerant, vitantque sonos; sed percita falli
Sub tanto motu tellus nequit: implicat actas
Cæco errore vias, umbrisque ferentibus arto
Circumagit spatio sua per vestigia ductos. 620

612... 625. Conf. Liv. l.l. Poeta hunc locum eleganti oratione extulit, quamvis non sine luxurie colorum, quibus clandestinam Hasdrubalis fugam, eamque noctu factam describeret; Ern. —*Nox, somni genitrix*, ut μελαίνης νυκτὸς ἐκπαίδευμα, Ὕπνος, apud Euryp. Cyclop. v. 597, ubi vid. Cl. Hœpfner.

—**614.** Eleganter tacita occultaque Hasdrubalis fuga exprimitur. —*suspensa vestigia*, ut mox *tacito passu*; conf. Ovid. Fast. I, 425 sq. VI, 338; Drak. ad h.l. et Schwarz. ad Plin. Paneg. c. 22, p. 55.

616. *Inlunem noctem*, ut apud Anacr. III, 12; ἀσέληνον νύκτα, Drak. —**618... 625.** Cf. Liv. XXVII, 47, extr. —**619.** «Per tortuosi amnis (Metauri) sinus flexusque errorem volvens haud multum processit;» Liv. l.c. Vias, quas jam perferant cursu, repetebant *errore cæco* h.e. nocturno; Cellar.

Nam, qua curvatas sinuosus flexibus amnis
Obliquat ripas, refluoque per aspera lapsu
In sese redit, hac, casso ducente labore,
Exiguum involvunt frustratis gressibus orbem,
Inque errore viæ tenebrarum munus ademtum. 625

621 seq. Conf. V, 139 seq. et IX, 227 seq. Cogitabis Hasdrubalem nocturni itineris errore, et fluminis, quod sequebatur, curvo flexu ita delusum, ut veluti in orbem illuc rediret, unde venerat; et *munus tenebrarum*, quibus ad fugam uti volebat, *ademtum*, quia hæ ipsæ tenebræ illum errorem viæ et orbem itineris fecerant; Ern.

Lux urguet, panditque fugam: ruit acer apertis
Turbo equitum portis, atque omnis ferrea late
Tempestas operit campos: nondum arma manusque
Permixtæ, jam tela bibunt præmissa cruorem
Hinc, jussæ Pœnum fugientem sistere, pennæ 630
Dictææ volitant; hinc lancea turbine nigro
Fert letum cuicumque viro, quem prenderit ictus.
Deponunt abitus curam, trepidique coactas
Constituunt acies, et spes ad prælia vertunt.

626 sqq. Conf. Liv. XXVII, 48. —**627.** *Turbo equitum* et *ferrea tempestas*, vid. ad I, 311. —**629.** *tela bibunt cruorem*, vid. ad V, 274. —**630.** *pennæ*, vid. ad VIII, 373, et X, 11. —**631.** *Dictææ*, conf. ad II, 90. —*turbine nigro*, conf. inf. v. 765, et sup. II, 37; IV, 551.

634. *Constituant acies*, vid. Gronov. ad Liv. XXVII, 16.

Ipsæ inter medios (nam rerum dura videbat) 635
Sidonius ductor, tergo sublimis ab alto
Quadrupedantis equi, tendens vocemque manusque,
«Per decora, extremo vobis quæsita sub axe,
Per fratris laudes oro, venisse probemus 640
Germanum Hannibalis: Latio fortuna laborat
Adversis documenta dare, atque ostendere, quantus
Verterit in Rutulos domitor telluris Hiberæ,
Suetus ad Herculeas miles bellare columnas.
Forsitan et pugnas veniet germanus in ipsas.

635... 651. Confer Liv. XXVII, 49, quem locum etiam Silius inf. v. 742 seqq. expressit. —**636.** *Sidonius ductor*, Hasdrubal. —**637.** Conf. Var. Lect. —**638.** *extremo sub axe*, vid. sup. ad vers. 528, et VIII, 650. —**640... 643.** Fortuna populo Rom. calamitatibus studet probare, quales sint milites, qui devicta Hispania in Italiam venerint; Cell. et Ern.

Digna viro, digna, obtestor, spectacula pleno 645
Corporibus properate solo: quicumque timeri
Dux bello poterat, fratri jacet: unica nunc spes,
Et pœna et latebris infracto Livius ævo
Damnatum obfertur vobis caput. Ite, agite, oro,
Sternite ductorem, cum quo concurrere fratri 650
Sit pudor, et turpi finem donate senectæ.»

645. *spectacula*, ut VIII, 554, vel θέαμα, rem spectandam, adspectum. —*pleno*, tecto, constrato. —**647.** *Dux*, Servilius, Æmilius Paulus, Marcellus. —*jacet fratri meo*, ab eo cæsus est. —**648 sq.** Contentim de Livio, de quo cf. sup. v. 596 sq. —*infracto ævo*, senex debilis; conf. v. 651, 658 et 667, qui nisi obstarent, non ad senectutem referrem hæc verba, quum vix crediderim, Livium exactæ jam ætatis

virum fuisse, quippe qui, si Livio, XXVII, 34, fides habenda, octavo, vel, si aliis, duodecimo post damnationem anno ad secundum consulatum pene invitus protractus est. Ex fastis intelligitur, eum a. U. C. DXXXIV, DXLVI, consullem fuisse. Quod si igitur nunc jam grandis natu fuit, priorem consulatum sero obtinuerit necesse est. —**650. fratri**, Hannibali. —**651. turpi senectæ**, Livio, seni decrepito, et qui populi iudicio olim damnatus est. Sed præstat interpretari: cui ad pugnandum satis nec animi nec virium est. Silio enim præivit Virg. Ge. III, 96: «nec turpi ignosce senectæ», ubi vid. Cerda et Heyne.

At contra Nero: «Quid cessas cluisse labores
Ingentis belli? pedibus tibi gloria, miles,
Parta ingens: nunc adcumula cœpta ardua dextra.
Heu! temere abducto liquisti robore castra,
Ni factum absolvit victoria; præcipe laudem.
Adventu cecidisse tuo memorabitur hostis.»

270

655

270N **652.** Cf. Liv. XXVII, 45, inpr. 46 et 48. —*clusisse*, conf. ad XIII, 686. —**653. pedibus**, veloci adventu ex Lucanis. —**654. adcumula ardua cœpta dextra**, virtute. Conf. ad XI, 254.

655. abducto robore, ut ap. Liv. XXVII, 44, Pr. «Castra prope Hannibalem hostem relicta sine duce cum exercitu, cui detractum foret omne, quod roboris, quod floris fuerit.» Conf. ad v. 564. —**656. Ni victoria factum temerarium absolvit**, culpa liberat et eximit. «Adparebat, quo nihil iniquius est, ex eventu famam habiturum,» Liv. XXVII, 44; cf. et cap. 46, extr. —*præcipe laudem*, vid. Var. Lect.

657. Adventu tuo, quia vos advenistis. Ipse Nero ap. Liv. XXVII, 45: «Gloriæ quidem, *inquit*, ex re bene gesta partæ fructum prope omnem ipsos laturus. Semper, quod postremum adjectum sit, id rem totam videri traxisse.» Ernesti ad Cæsaris expeditionem Ponticam respici putat, et titulum trium verborum, *veni, vidi, vici*, in triumpho prælatum.

Parte alia, insignis nudatis casside canis,
Livius: «Huc, juvenes, huc me spectate ruentem
In pugnas; quantumque meus patefecerit ensis,
Tantum intrate loci; et tandem præcludite ferro
Jam nimium patulas Pœnis grassantibus Alpes.
Quod ni veloci prosternimus agmina Marte,
Et fulmem subitum Carthagini Hannibal adsit,
Qui Deus infernis quemquam nostrum eximat
umbris?»

660

665

Hinc, galea capite adcepta, dicta horrida ferro
Sancit, et, obtectus senium, fera prælia miscet.

658... 665. Hanc orationem poeta commentus est. —*insignis canis capillis, nudatis casside*, sine galea; conf. v. 666 sq. —**661 sq. præcludite ferro Alpes**, h.e. insigni clade Pœnis inlata efficit ne iterum Alpes transire conentur. Ernesti: Alpes veluti obstruite cadaveribus.

664. fulmen Carthagini, vid. ad lib. I, v. 421, et VII, 106, et Virgil. Æneid. VI, vs. 843.

666 sq. Sancit dicta ferro, conf. ad I, 305. —**667. obtectus senium**, caput. —*prælia miscet*, vid. ad I, 69. Sic nostras *Voltaire, Henriade, chant. VIII*:

271N

*D'Ailly portait partout la crainte et le trépas;
D'Ailly, tout orgueilleux de trente ans de combats,
Et qui, dans les horreurs de la guerre cruelle,
Reprend, malgré son âge, une force nouvelle.*

ED.

271

Illum, per cuneos et per densissima campi
Corpora tot dantem leto, quot spicula torsit,
Turbati fugere Macæ, fugere feroces
Autololes, Rhodanique comas intonsa juvenus.

670

670. Macæ et Autololes pro Pœnis; conf. ad II, 60 et 63. —**671. Rhodani juvenus intonsa comas**, Galli, qui comam pascere solebant; unde *Gallia comata*. Ita Dausq. Cell. Drak. Ern. recte coll. Plin. IV, 17; XI, 37. D. Heinsius hæc adicipiebat de coma votiva, quam in bellum profecturi, fluviis potissimum, vovere, et reduces tondere consueverint, de quo vid. Hom. Iliad. ψ, 144 sq. Nonn. III, 343 sq. Stat. Silv. III, IV, 84 sq.

Fatidicis Nabis veniens Hammonis arenis
Inproba miscebat securus prælia fati,
Ceu tutante Deo; ac patriis spolia Itala templis
Fixurum vano tumidus promiserat ore.
Ardebat gemma Garamantide cærula vestis,
Ut quum sparsa micant stellarum lumina cælo,
Et gemmis galeam, clipeumque adcenderat auro.
Casside cornigera dependens infula sacros
Præ se terrores Divumque ferebat honorem.

675

272

680

672. Conf. simil. loc. I, 414 sq. —*Nabis*, sacerdos Jovis Hammonis; conf. ad II, 150. —**673. miscebat prælia**, vid. ad lib. I, v. 69; et Virg. Æneid. XII, 628; et X, 23; et Georg. lib. II, v. 282. —*Inproba prælia*, sæva, cum inmani furore (cf. ad IV, 536), quia *securus fati* (conf. ad XVI, 344) et fretus auxilio Dei sui mortem et pericula negligebat; Ern. —**674. spolia templis fixurum**, conf. ad I, 617 seq. et XIV, 650. —*Itala*, erepta Romanis eorumque sociis. —**675. tumidus**, conf. ad II, 288.

676. Ardebat gemma vestis, ut mox *gemmis galeam clipeumque adcenderat auro*, conf. ad IV, 268; Virgil. Æn. II, 734; V, 88; Claud. Cons. Hon. VI, 167; Burmann. ad Val. Fl. V, 370. —**678. adcenderat**

exquisite pro, clipeo utebatur, qui adensus erat, h.e. fulgebat auro.

679. *Casside cornigera*, vid. ad I, 415. Perperam D. Heins. intelligebat galeam setis equinis ornatam, quod crines etiam *cornua*, ut Virg. *Æneid.* XII, 89, et κέρατα dicantur. — *infula* insigne sacerdotis.

Arcus erat pharetræque viro, atque incocta cerastis
Spicula, et armatus peragebat bella veneno.
Necnon, cornipedis tergo de more repostus,
Sustentata genu per campum pondera conti
Sarmatici prona adversos urgebat in hostes.

685

272N **681.** *incocta cerastis*, infecta veneno, serpentis, cui nomen cerasta, unde mox *armatus veneno* (v. 682); conf. ad I, 219 et 322 sq.

684. *conti*, hastæ prælongæ ac ponderosæ (unde *pondera conti*, de quo vid. ad II, 246, in Var. Lect.), amentatæ ut retrahi possent, prominentes per armos ac capita equorum, et, ob longitudinem pondusque, equitum *genibus sustentatæ* et innixæ, quibus *Sarmatæ* potissimum et Scythæ utebantur, ut cominus ferirent hostem, vel equo dejicerent; cf. Grat. Cynege. 117 seq. Iscan. b. Troi. VI, 494; Tac. Hist. I, 79, inpr. Burm. ad Valer. Flac. VI, 162 et 234 sq. Gron. et Barth. ad Stat. Achill. II, 418 sq. Lips. de Mil. Rom. III, 7, extr.

Tum quoque transfixum telo per membra, per
arma,
Consulis ante oculos, magno clamore Sabellum
Absportabat ovans, et ovans Hammona canebat.
Non tulit hanc iram tantosque in corde tumores
Barbarico senior, telumque intorsit, et una
Prædam animamque simul victori victor ademit.

690

688. *Absportabat*, ut *summa in cuspide portat* ap. Stat. Theb. VIII, 496, et *vehit* ap. Val. Fl. VI, 252. — *magno clamore ovans, et ovans Hammona canebat* conf. ad IV, 215.

689. *tumores*, vid. ad II, 288. — **690.** *senior*, Livius consul.

Adsilit, audito tristis clamore ruinæ,
Hasdrubal, et cœptantem Arabum raptare peremto
Gemiferi spoliū cultus, auroque rigentes
Exuvias, jaculum a tergo perlibrat ad ossa.
Jam conrepta miser geminis velamina palmis
Carpebat propere, et tepidos nudaverat artus.
Concidit, et sacras vestes atque aurea fila
Reddidit exanimō, spoliatum lapsus in hostem.

695

273

693. *Hasdrubal* Arabum, qui peremto Nabi *spolia* detractus erat, occidit. — **694.** *auro rigentes*, ut apud Virg. *Æn.* I, 648, ubi vid. Heyne. — **695.** *jaculum perlibrat* in *Arabum cœptantem*, etc. nisi potius *cœptanti Arabo... jaculum perlibrat* legendum est. Durior est interpretatio Ernesti, qui *cœptantem Arabum*, accusat. absol. Græcorum more pro cœptante Arabo dictum existimat.

273N

696. *miser* Arabus. Hinc v. 698, *aurea fila*; conf. Virg. *Æn.* XI, 75.

At Canthus Rutulum, Canthus possessor arenæ,
Qua celebre invicti nomen posuere Philæni,
Ditem ovium Rutulum obtruncat, cui mille sub altis
Lanigeræ balant stabulis: ipse, otia molli
Exercens cura, gelido nunc flumine soles
Frangebat nimis pecori, nunc lætus in herba
Tondebat niveæ splendentia vellera lanæ,

700

705

700 seq. *Canthus erat possessor arenæ*, loci vel tractus arenosi ad Syrtes, *qua* parte, ubi, huic tractui *celebre nomen posuere*, h.e. dedere (vid. ad VI, 593). — *Philæni* fratres Carthaginienses, qui vitam suam devoverunt patriæ, vivi obruti, ut reipubl. terminos proferrent. Locus ille ab aris, quæ iis ibi consecrabantur, dictus οἱ Φιλαινῶν, vel Φιλαινῶν βωμοὶ, et situs prope majorem Syrtin, terminus ditionis Pœnorum in Africa; conf. Sallust. B. I, 79; Plin. V, 4; Strab. III, et XVII, p. 836; Valer. Max. V, 6, ext. 4, Mela I, 7; Polyb. III, 39; X, 40; Ptolem. IV, 3; Scylax in Periplo p. 45, ed. Voss. (p. 113, ed. Gron.); Solin. c. 40. — **702.** Suavissimus locus, et tam sententiarum quam verborum luminibus distinctus. Poeta forte exornavit Virgiliana *Æn.* VII, 538 sq. — **703 sqq.** *cura molli*, jucunda, ut apud Ovid. Fast. VI, 416; Trist. V, III, 9, et al. — **704.** *Frangebat soles*, vim æstus minuebat, ut *æstus frangere* *Tago* apud Martial. I, l, 15, et *calor se frangit* apud Cic. Or. I, 62.

274

Aut, pecus e pastu quum sese ad tecta referret,
Noscentes matrem spectabat ovilibus agnos.
Obcubuit clipei transfixo proditus ære,
Et sero ingemuit stabulis exire paternis.

710

274N **708.** Ovibus ad pastum abeuntibus, agni in ovilibus concluderentur, quorum quisque matrem domum redeuntem noscebat; Drakenb. coll. Martial. III, 58, ibique Gruter. in App.

709. *clipei transfixo proditus ære*, destitutus munimine justo, quia clipeus perforatus erat; Cell. Nempe æs molle fiduciam domini decepit, tramittendo ictum, cui resistere, quemque retro agere debuerat; Gron. Obs. III, 20; conf. sup. ad II, 247.

Acrius hoc Italum pubes incurrit, et urguet:
Ut torrens, ut tempestas, ut flamma corusci
Fulminis, ut Boream pontus fugit, ut cava currunt

Nubila, quum pelago cælum permiscuit Euris.

Proceræ stabant, Celtarum signa, cohortes,

Prima acies; hos impulsu cuneoque feroci

Laxat vis subita, et fessos errore viarum,

Nec soli faciles; longique laboris anhelos

Avertit patrius genti pavor: addere tergo

Hastas Ausonius, teloque instare sequaci,

Nec donare fugam: cadit uno vulnere Thyrmis,

Non uno Rhodanus; profligatumque sagitta

Lancea deturbat Morinum, et jam jamque cadentem.

715

720

275

711 sq. Luxuriantis ingenii verba, quibus Romanorum impetus adumbratur; conf. sup. 569 seq. —**714.** Conf. ad XIII, 587.

715 seq. Quo modo acies steterit, docet Liv. XXVII, 48. —**717.** Gallorum «pars magna ab signis aberant, nocte dilapsi stratique somno passim per agros; et qui aderant, itinere ac vigiliis fessi, intolerantissima laboris corpora, vix arma humeris gestabant;» Liv. l.c. conf. sup. ad IV, 311.

—**718.** *Nec soli faciles*, non idonei ad tolerandos solis calores; Mars. conf. ad I, 615. —*laboris*, ob laborem, *anhelos*, ejus inpatientes. —**719.** *pavor genti patrius*, a parentibus traditus, h.e. naturalis, ut ἐμοὶ πατρώϊον οὔτω apud Callim. H. in Apoll. conf. XVI, 236, sup. ad I, 82, et Ernesti clav. Cic.

—*Addere*, vid. ad X, 105. —**722... 727.** Cf. Var. Lect.

275N

Cedentes arguet, totas largitus habenas,

Livius acer equo, et turmis abeuntibus infert

Cornipedem: tunc aversi turgentia colla

Diripit ense Mosæ: percussit pondere terram

Cum galea ex alto lapsum caput, ac residentem

Turbatus rapuit sonipes in prælia truncum.

725

Hic Cato (nam medio vibrabat et ipse tumultu)

«Si, primas, inquit, bello quum amisimus Alpes,

Hic juveni obpositus Tyrio foret! hei mihi! quanta

Cessavit Latio dextra, et quot funera Pœnis

Donarunt pravi suffragia tristia campi!»

730

276

730. Cellar. «Porcius *Cato*, levi armaturæ præfectus, Liv. XXVII, 48.» Sed ibi L. Porcium Licinum memorari jam monuit Ern. —*vibrabat*, scilicet se, ultro citroque se movebat, ferebatur, ardore pugnandi huc illuc raptus; conf. ad I, 539. —*medio tumultu* pugnæ, ut φοιτισβος et al. ap. Hom. —**731.** Utinam Livius consul primus *Tyrio juveni*, Hannibali, Alpes transituro, *obpositus* fuisset! —*Si* vox optantis, ut εἰ, εἰ γὰρ; conf. Virg. *Æneid.* VI, 187 (ubi vid. Heyne); VIII, 560 al. —*primas*, primum, id est, in principio belli, *amisimus Alpes*, quoniam hic mons propugnaculum quasi Italiæ est; quo superato jam victi Romani videbantur. Ed. —**732 seq.** *quanta dextra*, quam fortis vir, *cessavit Latio* succurrere, vel otiosum se spectatorem præbuit calamitatis Romanorum! Apud Liv. XXVII, 34: «indigno injuriam a populo factam, magnoque id damno fuisse, quod tam gravi bello nec opera nec consilio talis viri usa republ. esset.» —**733.** *quot funera Pœnis donarunt*, etc. Conf. ad I, 487, et simil. loc. II, 326.

—**734.** *suffragia tristia pravi campi* Martii, ubi populi iudicio damnatus est, et a publicis negotiis remotus; conf. v. 596 seq. Ernesti hæc dicta putat obscura adlusionem ad Varronem consulem, temerariis populi suffragiis creatum, cladisque Cannensis auctorem. Conf. VIII, 255 sq. et IX, 636.

276N

Jamque inclinabant acies, cunctisque pavorem

Gallorum induerat pavor, et Fortuna ruebat

Sidonia: ad Rutulos Victoria verterat alas.

Celsus, ceu prima refflorescente juventa,

Ibat consul, ovans major majorque videri.

Ecce, trahens secum canentem pulvere turmam,

Ductor Agenoreus subit, intorquensque lacertis

Tela, sonat: «Cohibete fugam: cui cedimus hosti?»

735

740

735 sqq. *cunctis*, ceteris omnibus populis, unde præter Gallos Hasdrubalis exercitus conlectus erat; Drak. —*pavorem induerat*, incusserat; conf. ad I, 38. —**736.** *fortuna Sidonia*, Pœnorum, *ruebat*, ut XVII, 172, et al. vid. Ind. —**737.** *Rutulos*, Romanos. —*Victoria verterat alas*, vid. ad lib. XIV, v. 675.

739. Cf. I, 496 seq. ibique not. et Ovid. Met. VII, 639.

741. *Ductor Agenoreus*, Hasdrubal, vid. ad I, 15. —**742.** Cf. sup. ad v. 635.

Nonne pudet? conversa senex marcentibus annis

Agmina agit: nunc, quæso, mihi nunc dextera in

armis

Degenerat, nostrique piget? mihi Belus avorum

Principium, mihi cognatum Sidonia Dido

Nomen, et ante omnes bello numerandus Hamilcar

Est genitor: mihi, cui cedunt montesque, lacusque,

Et campi, atque amnes, frater: me magna secundum

Carthago putat Hannibali: me Bætis in oris

Æquant germano passæ mea prælia gentes.»

745

750

277

743. *senex* Livius consul. —**745 sq.** Bene Ernesti: «Heroes ut sibi auctoritatem concilient, originem et natales jactant, ut v.c. IV, 150. Sed quis adrogantiam jactantis Hasdrubalis ferat? Quamvis hæc potius poetæ culpa est, qui, dum singula auget dicendo, in vitium incurrit, et a tramite naturæ aberrat.» De *Belo* confer I, 71 seq. et 87. —*avorum Principium*, generis nostri princeps et auctor; Drak. v. ad I, 479.

277N

—750. *Bætis in oris*, in Hispania; conf. ad I, 146.

Talia dum memorat, medios ablatus in hostes,
Ut nova conspecti fulserunt consulis arma,
Hastam præpropero nisu jacit: illa per oras
Ærati clipei et loricæ tegmina summo
Incidit haud felix humero, parceque petitum
Perstrinxit corpus, nec multo tincta cruore:
Vana sed optanti promisit gaudia Pæno.

755

752. Conf. Liv. XXVII, 49. —*ablatus* cursu et impetu; cf. ad V, 633. —753. «Inter Livium Hasdrubalemque ingens contractum certamen erat, atroxque cædes utrimque edebatur, etc.» Liv. c. 48. Hinc poeta fingit, Livium ab Hasdrubale vulneratum esse. —754 seq. Imitat. Virgil. *Æn.* X, 476 sq. ubi *tegmina summa* ad loricam, non omnia ad clipeum referenda esse, ex voc. *tandem*, et ex nostro loco probabile sit. Hasta primum per clipei oram, ἀντιγὰ, deinde per loricam adacta in humerum: id quod verbis perspicuis Silius, et Maro paulo obscurioribus enuntiat. —756. *parce*, leviter, *perstrinxit*, ut *strinxit* apud Virg. l.c. conf. ad V, 273 sq.

Turbati Rutuli, confusaque pectora visu
Terrifico: tunc increpitans conamina consul:
«Femineis læsum vana inter cornua corpus
Unguibus, aut palmis credas puerilibus ictum.
Ite, docete, viri, Romanæ vulnera suerint
Quanta adferre manus.» Tum vero effunditur ingens
Telorum vis, et densa sol vincitur umbra.

760

278

765

759. *Rutuli*, Romani. —762 sq. Imitat. Homer. *Iliad.* λ, 389: Οὐκ ἀλέγω, ὡσεὶ με γυνὴ βάλοι, ἢ πάϊς ἄφρων e quo uno duos versus efficit Silius; D. Heins. —*cornua* Barthius (*Adv.* IX, 17) refert, ad insultus, vel ad sacrorum muliebrium carmina buccinarumque festarum concentum; Gron. (*Obs.* I, 17) ad furores orgiorum Bacchi feminarumque bacchantium, quarum vulnera, *inter cornua* inflictata, h.e. canentibus tibiis (quæ *cornua* dicuntur Ovid. *A. A.* II, 380; *Met.* III, 533; XI, 16, et *Fast.* IV, 181; *Val. Fl.* I, 726; III, 238; *Juvenal.* II, 90) minime superstitiosus consul eleveit; Lefeb. ad iram muliebrem cassamque. Rectius forte adceperis de muliebri animo vel audacia, quo sensu *cornua* dicuntur Horat. *Od.* III, XXI, 18; Ovid. *Am.* III, 11, 6, et *A. A.* I, 239. Sed vid. *Var. Lect.*

278N

763. *suerint*, consueverint. —*Quanta vulnera*, quæ Florus, II, 7, ultra mortem patere dixit; Drak. —765. Conf. supra ad v. 631.

Jamque per extentos alterna strage virorum
Corpora fusa jacent campos, demersaque in undam
Junxerunt cumulo crescente cadavera ripas.

766. *extentos*, late sparsos, stratos. Proprie *extenta*, late fusa jacent corpora in campo. —767. *fusa*, recumbentia, ut *fusa jacent* pro simpl. *jacent* dictum sit (vid. ad III, 57, in *Var. Lect.*), vel potius prostrata, cæsa, vid. ad II, 112. —768. *Junxerunt cadavera ripas* Metauri, quoniam alveus iis replebatur totus, et fluvius strage eorum tamquam ponte jungebatur; conf. I, 52, et VIII, 668 seq. Eadem rem, quamquam alia imagine, depingit *Voltaire*, *Henriade*, *chant VIII*:

*Les flots couverts de morts interrompent leur course,
Et le fleuve sanglant remonte vers sa source.*

ED.

Ut, quum venatu saltus exercet opacos
Dictynna, et lætæ præbet spectacula matri,
Aut Pindi nemora excutiens, aut Mænala lustrans,
Omnis Naiadum plenis comitata pharetris
Turba ruit, striduntque sagittiferi coryti.
Tum per saxa feræ, perque ipsa cubilia fusæ,
Per valles, fluviosque, atque antra virentia musco,
Multa strage jacent: exsultat vertice montis
Gratam perlustrans oculis Latonia prædam.

770

279

775

769. Poeta non numerum cæsorum exsequitur, ut Livius, XXVII, 49, sed eorum multitudinem epicis adumbrat coloribus, passim obviis; conf. inpr. *Homeri* hymn. II, in *Dian.* et Ovid. *Met.* II, 441 sqq.

—*saltus exercere*, ut al. *fatigare*; conf. ad I, 63... 363, inpr. II, 74. —770. *Dictynna*, vid. ad II, 71.

279N

—771. Pro *Pindi* Schrader in *Observatt. libro* (*Franequeræ*, 1761; in-4°) ingeniose conj. *Cynthi*, quoniam gratissimus is mons Dianæ (quæ inde dicta *Cynthia*, sicut frater *Cynthus*), et Silius imitatur Virg. *Æn.* I, 498, nec quisquam poetarum venantem Dianam *Pindi* nemora peragrasse tradit, prætereaque similiter voces illæ apud Ovidium *Metam.* VI, 204, commutantur. —*Mænala*, conf. sup. ad IV, 363. —772. *Naiades* passim quævis *Nymphæ* dicuntur. —773. *stridunt*, conf. ad I, 334, et IV, 567. —*De corytis*, vid. ad II, 106.

774. *fusæ*, vid. ad v. 767.

Audito ante alios senioris vulnere, rumpit
Per medios Nero sævus iter, visaque virorum
Æquali pugna: «Quid enim, quid deinde relictum est
Italiæ fatis? hunc si non vincitis hostem,
Hannibalem vincetis, ait?» Ruit ocius amens
In medios: Tyriumque duces inter prima frementem
Agmina ut adspexit, rabidi ceu bellua ponti,
Per longum sterili ad pastus jactata profundo,

780

785

Quum procul in fluctu piscem male saucia vidit,
Æstuat, et, lustrans nantem sub gurgite prædam,
Absorbet late permixtum piscibus æquor.

778... 807. Et hæc commentus est poeta in gratiam Claudii Neronis, cui potissimum debebatur victoria. —*rumpit iter*, ut **I, 54**, ubi vid. not. —**779.** *virorum*, Romanorum Pœnorumque, *æquali pugna*, dubia, in qua æquo Marte pugnabatur. —**780 seq.** Pauca æstuantis animi, sed magni ponderis verba, quibus dictis festim exemplum bellicæ virtutis datur militibus. —**784.** Balænæ, ut leoni, lupo aliisque feris famelicis, comparatur vir fortis et in hostem ruens. —*rabida* proprie est bellua. —**785.** *Per longum* tempus; cf. **ad VII, 527**. —**786.** *saucia*, ægrota, laborans, adflicta, scilicet fame, ut ap. Apul. Met. IV, p. 152. ed. Elm. Nam *saucia* dicuntur corpora, animi omniaque ea, quæ graviter adficiuntur et, dolores acutos sentiunt.

Non telo mora, non dictis. «Haud amplius, inquit,
Elabere mihi: non hic nemora avia fallent
Pyrenes, nec promissis frustrabere vanis,
Ut quondam terra fallax deprensus Hibera
Evasti nostram mentito fœdere dextram.»

790

790... 793. Hæc Marsus et Cell. perperam referebant ad Pyrenæam silvam, quæ Scipionem fefellerit, quum Hasdrubalem persequeretur (vide supra **v. 475 seq. 488**), recte autem Dausq. et Drakenb. ad dolum *vanaque promissa*, quibus Hasdrubal, in Hispania loco iniquo deprehensus, frustratus sit ipsum hunc Neronem, et incolumis ex angustiis evaserit, simulans se de conditionibus acturum, quibus omni Hispania decederet; de quo strategemate, vid. Zonar. lib. II, Liv. XXVI, 17; XXVII, 44; Frontin. Strat. I, v, 19. Hinc Hasdrubal dicitur *fallax*, et **v. 807**, *infidum caput*. —**793.** *Evasti*, evasisti, conf. App.

Hæc Nero, et intorquet jaculum: nec futilis ictus.
Nam latere extremo cuspis librata resedit.
Invadit stricto super hæc interritus ense,
Conlapsique premens umbone trementia membra,
«Si qua sub extremo casu mandata referri
Germano vis forte tuo, portabimus, inquit.»

795

794. *ictus futilis*, vanus, inritus, ut **V, 297**; conf. **ad VII, 629**.

798 sq. Similis sarcasmus victoris passim obvius; conf. **ad I, 383** et **398**.

Contra Sidonius: «Leto non terreor ullo.
Uttere Marte tuo, dum nostris manibus adsit
Actutum vindex; mea si suprema referre
Fratrī verba paras, mando, Capitolia victor
Exurat, cinerique Jovis permisceat ossa
Et cineres nostros.» Cupientem adnectere plura
Ferventemque ira mortis transverberat ense,
Et rapit infidum victor caput: agmina fuso
Sternuntur duce, non ultra fidentia Marti.

800

805

800 seqq. Verba virtuti Hasdrubalis consentanea, de quo Liv. XXVII, 49: «Ut patre Hamilcare et Hannibale fratre dignum erat, pugnans cecidit.»

801. *Uttere Marte tuo*, ut apud Virg. *Æn.* XII, 932; conf. sup. **ad I, 118**. —*manibus adsit vindex*, quod et optat moritura Dido apud Virg. *Æn.* IV, 625 sq. —**804 seqq.** Conf. **III, 86**, et ibi not. —*cineri Jovis*, simulacro ejus cinefacto; Dausq. —**807.** rapit, ut **VII, 704**. —*infidum caput*, vide supra **ad v. 790 sq.**

281N

Jamque diem solisque vias nox abstulit atra,
Quum vires parco victu somnoque reducunt;
Ac, nondum remeante die, victricia signa,
Qua ventum, referunt clausis formidine castris.
Tum Nero, procera sublimia cuspide portans
Ora ducis cæsi, «Cannas pensavimus, inquit,
Hannibal, et Trebiam, et Trasymeni litora tecum
Fraterno capite: i, duplica nunc perfida bella,
Et geminas arcesse acies: hæc præmia restant,
Qui tua tramissis optarint Alpibus arma.»

810

815

809. «Nero ea nocte, quæ sequuta est pugnam, citiore, quam inde venerat, agmine, die sexto ad stativa sua atque ad hostem (Hannibalem) pervenit;» Liv. XXVII, 50 pr. —*solis vias*, ut **XVI, 659**, cursum, vel spatium, quod sol percurrit, et hinc solem, seu diem. —**810.** *parco victu*; nam cibus uberior stomacho lassorum et valetudini nocet; conf. Valer. Fl. II, 70, et sup. **ad VI, 95**.

813. «C. Claudius consul quum in castra redisset, caput Hasdrubalis, quod servatum cum cura adtulerat, projici ante hostium stationes, captivosque Afros vinctos, ut erant, ostendi, duos etiam ex iis solutos ire ad Hannibalem, et expromere, quæ acta essent, jussit;» Liv. XXVII, 51. —**814.** *Cannas pensavimus*, etc. ut apud Liv. c. 49: «Numquam eo bello una acie tantum hostium interfectum est, redditaque æqua Cannensi clades vel ducis, vel exercitus interitu videbatur.» —*Cannas*, cladem Cannensem, ut *Trebiam*, etc. —**816.** *duplica bella*, etc. Cf. **v. 516 sq.**

Compressit lacrimas Pœnus, minuitque ferendo
Constanter mala, et, inferias in tempore dignas
Missurum fratri, clauso conmurmurat ore.
Tum, castris procul amotis, adversa quiete
Dissimulans, dubia exclusit certamina Martis.

820

282

819. *Pœnus*, Hannibal, de hac clade certior factus per nuntios. — *minuit ferendo*. Eamdem sententiam conf. apud Hor. Od. I, xxv, 19: «... levius fit patientia Quidquid corrigere est nefas,» Ed. — **820.** *inferias*, etc. Cf. IV, 232, 465; V, 213.

282N **822.** «Hannibal tanto simul publico familiarique ictus luctu, adnoscere se fortunam Carthaginis, fertur dixisse, castrisque motis... auxilia in Bruttium agrum traduxit,» Liv. lib. XXVII, cap. 51, extr. — *quiete*, abstinendo a prælio et omni expeditione militari, ac milites in castris continendo; Drakenb. «Neque ipse se obtulit in tam recenti vulnere publico privatoque, neque laccessierunt quietum Romani;» Liv. XXVIII, 12. — **823.** *exclusit*, vitavit, vel prohibuit; confer XVI, 1 seqq. — Recte quidem egit Hannibal, quum lacrymas compressit; sed incautissimus sane fuisset, si ea, quæ memorat Livius, dixisset coram suis militibus. Ed.

Sic ea exponit V. C. *Montesquieu*, *Grandeur et Décadence des Romains*, c. V: «Encore faudrait-il que les discours qu'on fait tenir à Annibal fussent sensés. Que si, en apprenant la défaite de son frère, il avoua qu'il en prévoyait la ruine de Carthage, je ne sache rien de plus propre à désespérer des peuples qui s'étaient donnés à lui, et à décourager une armée qui attendait de si grandes récompenses après la guerre.» Ed.

LIBER XV: VARLÆ LECTIONES

218VL **5.** *Tartesia* R. 2. *Tarthesia* Tell. *Carchesia* Put. *Carthesia* R. 1, et Med. Conf. ad XIII, 674. — **7.** *Anxin turba Patres*, per adposit. ut inf. v. 367, malebat N. Heins. idque recepit Lefeb. — **9.** *Quis* opinabatur N. Heins. per interrogat. notam, quam post *castris* exprimentam curarunt Lefeb. et Ern. exemplo Drak. qui etiam punctum posuit post *precantur*. Ego revocavi vulgatam distinctionem, ut sensus sit: a Diis precantur, expetunt, ductorem, qui, etc. Nolim quoque cum Burm. pro *laceris* substituere *vacuis*, h.e. quæ ducibus suis orbata sunt.

10. *patrios patruosque* conj. N. Heins. quem vide ad Claud. Epithal. Honor. et Mar. v. 39, et ad Ovid. Amor. III, vi, 49. — **12.** *cognato e sanguine* emend. idem, et v. 14, *arma duorum Inconsulta ducum*, quod recte displicuit Drak. quum parum dextre argumentati essent cognati, si Cn. et P. Scipiones sua temeritate in exitium ruisse dixissent. — **15.** Primam syll. voc. *Gradivo* corripit, ut inf. v. 337, et apud Valer. Fl. V, 650, notandum videbatur Barth. Adv. XXII, 8; cf. sup. ad IV, 776. — **17.** *Molliri* primum operarum errore in secunda Marsi Veneta editum.

220 VL **19.** *Ædibus et mediis* suspicari possis; cf. not. — **25.** *qua* Oxon. Put. Tell. R. 1, Parm. Med. Ben. Mars. et al. *quam* Col. R. 2; Junt. et inde al. edd. quod, nescio quare, placet Lefeb. Dausqueius vel ita interpungendum putabat, *veste refulgens Ostrum, quam*, etc. vel scribendum *e veste refulgens Ostrum, quod fulvo Tyrius* (artifex) *s. auro*. Neutra ratio probanda, quæ Cell. edidit ex emend. Gronov. Obs. II, 6, quod forte verum est et maxime adridet Doering. Nostram tamen lectionem eodem sensu capere possis, stamini scilicet purpureo aurum vel aureum subtemen intextum fuisse. — **30.** *Incessusque* ed. Gryph. unde *et ora Incessusque viro propior* conj. Dausq. et N. Heins. ut sit Græcismus.

223 VL **35.** *Padusne* male opinabatur Dausq. — **37.** *Atlantica* scripti; ad *Atlantica* R. 2. Vulgo *Atlantia*. — **42.** Hunc versum sequenti postposuit Lefeb. non addita causa. Poeta certe ad tantam subtilitatem non exigendus est, et ne sic quidem singula ordine procedunt: nam Paulus ante Scipiones periit. — **45.** *quid gesseris* scribendum censebat N. Heins. vel invitis libris vett. Ego tamen non adsequor, cur ei displicuerit vulgata lectio: *cineri, bustis et umbro, non sensuræ, quid gesserit*. — **46.** *tramite duro* in duobus veteribus, nescio quibus, invenit Lefeb. et recepit. — **47.** *decurrat* scripti et Rom. 2. Vulgo *decurret*. Deinde *congressi* Rom. 1, et Mediol. *congesti* ad marg. Rom. 1. — **52.** Verba *partique timore labores*, quæ reliqui interpr. silentio prætermittunt, in vitio cubare putant N. Heins. et Heyne, qui in Obs. ad loc. simil. Tibulli I, i, 4, monet, recte quidem *terrorem* et *laborem* jungi, tamquam militiæ comites, *terrere* tamen ea, quæ metuantur, mala, pericula, discrimina, *laborem* autem, quippe qui tolerandus sit, premere, urgere, exercere. Equidem, si quid mutandum, legerim, *partique labore timores*; nisi malis *junctique*, vel *plenique*, vel cum N. Heins. quod propius ad literarum ductum adcedit, etsi a Lefeb. inter nugas refertur, *pastique timore labores*. Sed vulgata opinor, lectio bene se habet, vid. not. — **58.** *terit* conj. N. Heins.

226 VL **62.** *torvi* scripti et R. 2. Vulg. *torva*. — **67.** *auras* opinabatur N. Heins. quia *hora* præcessit.

227 VL **72.** *Munera* Put. — **74.** *minore...* *Deo* scripti, eleganter iudice N. Heins. Id recepere Drak. et Ern. sed vellem sensum quoque horum verborum exposuissent, quem non satis adsequor. *minores Deo* e R. 2, edidi cum Lefeb. et Doering. Forte tamen non spernenda vulgaris lectio *minores Deos*.

228 VL **85.** *fixerit* Col. — **87.** *traxisset* R. 2. — **88.** *genitum est* malebat N. Heins. Pro *munera* in R. 1; *innuam*, et in ora *numina*. — **91.** Pro *Fidenæ* malim *Porsenæ*, vel *Porsennæ*. Fidenates certe a Romanis victi sunt, non Porsena. — **92.** *Quæ*, vel *Que* Ox. Put. R. 1, 2, Med. *Quam* Parm. Deinde *terris* pro *dextris* Put. et Parm. — **93.** *verteret* Ox. et Put. — **95.** *Animas illapsa* Oxon. Non male, iudice Drak. si refingatur *Animos i.* ut ap. Cic. Legg. II, 15. Sed idem vulgatum firmat coll. Virgil. *Æn.* II, 240, et III, 89. — **96.** *fæda*, vel *fedæ*, Oxon. et Put.

230 VL **100.** *producit* Col. *pducit* Put. ex quo scripturæ compendio ortum est vulgatum *perducit*, quod mox denuo sequitur. — **103.** *Asper* scripti. Vulgo *perducit semita clivo Aspera*, etc. — **104.** Ita scribendum distinguendumque viderunt jam Barth. Adv. IX, 17, et N. Heins. Vulgo legitur *Prosequitur, labor ad nitendum*, etc. — **105.** *bona censendum* Col. et R. 2, vid. ad VIII, 36. In iisdem recte *Fors* h.e. Fortuna. Vulgo *bona conscendunt, quæ sors*, et *conscendunt* in Oxon. Denique *dedisse* Barth. Adv. IX, 7, et N. Heins. bene pro vulg. *dedisset* substituerunt etsi invitis libris. — **107.** *intra te* Put. non inepte, iudice Drakenb. quum *intra aliquem* esse dicatur, qui minor sit eo, ut ap. Flor. IV, 11; Senec. Med. 520, (ubi vid. Gron.) Quintil. Inst. Or. XI, 3, et Prop. III, vii, (al. ix) 2, vid. Brockh. Sed conf. Heins. ad Ovid. Trist. III, iv, 25, et Burm. ad Petron. c. 84. — **108.** *spondet* Col. Vulgo *sponde*. — **112.** Syllabam sec. voc. *arbitrabere* ab optimis poetis

- 231 VL corripit monet Drak. *adstare* conj. N. Heins. prob. Doering. nisi *stare* pro *adstare* positum sit. Immo simpl. *esse* significat, ut III, 94, et al. vid. ad II, 639. —113. *Tu quoties* legendum videbatur N. Heins. —117. Vulgo *flagrantis*, non inprob. Dausq. quum unguenta caleant omnia. Sed recte idem et N. Heins. emend. *flagrantis* Proxime *fraglantis* Tell.
127. *honos*, non *honor*, Col. et Oxon.
- 232 VL 130. *jussæque* scripti et R. 2. Vulg. *visæque*. —134. *revirescere* scripti, R. 1, 2, Parm. Med. Ben. *reviscere* Marsi prima Ven. errore operarum. Inde *revisere* sec. Ven. et hinc aliæ, *se visere* Ald. —135. Ita Col. *postquam* Put. R. 1, Ben. Vulgo *quamquam tacitus magnis tamen æ. p.* N. Heins. corrig. *ægra pericli*, quum *instinctis periclis* nihili sit. Sed recte Lef. hæc notat: «*instinctis* tertius casus est; terror subrepat illis *instinctis* pectora, quæ *ægra* erant *periclis*.» —136. *subrepsit* R. 1, et Med.
138. *percensent* Parm. non male. —145. *Ter subitum* emend. Barth. Adv. IX, 17, quia numerus ternarius in ejusmodi præsagiis auspicatus fuit. Sed vid. not. —147. *ac* Col. Vulgo *atque*.
- 233 VL 149. *comites operum* malebat N. Heins. *ministros* scripti. Vulg. *ministri*. —151. *isse sub armis*, ut IV, 64, et Lucan. IX, 21, non male conj. Dausq. et recepit Lef. —155. *superrigat* opinabatur N. Heins. ut *superspargere* ap. Caton. R. R. 54, vel *superstagnare* ap. Tac. Ann. I, 79, et *tramittere Cycladas unda* sup. I, 472, quo sensu *Isthmo incurvatam... undam* reposuit Lef. quum Corus non suberigat Isthmon sed undam, quam incurvatam Isthmo, seu in Isthmum efferat. At vulgata lectio doctior est, vid. not. —159. *tridentipotens* scripti et R. 2; bene, ut *armipotens*, *arcipotens*, *bellipotens*, *ignipotens* et similia. Vulgo *tridente potens*.
- 234 VL 168. *Graais* Col. et Ox. Vulg. *Graio*. —169. *hæc cincta* Col. R. 1, Parm. Med. *hæc cuncta* Put. *hinc cincta* Ox. *excincta* edd. Marsi, Martini Herbip. Junt. Ald. Gryph. *accincta* Basil. Wolfii, Colin. et Nut. —170. *cum territet* Col. et Put. *tunc et territet* Ox. *nunc territat* R. 1, Parm. Med. *cum territat* Mars. Vulgo *quæ territat*. —171. *cultumque*, non *cultusque*, Col. —172. *armiferas* scripti et R. 2. Vulgo *armisonas*. —177. *hospite* ed. Dausq. vitiose. Post hunc versum nonnulla excidisse suspicabatur N. Heins. nescio quare. —178. Voculam *et* ante *securæ* omnes codd. scripti et edd. ante Juntinam ignorant.
- 235 VL 182. Hic et seq. versus deest in Put. *adspectus turbatum* conj. N. Heins. coll. XIV, 678. —186. *tanta virtute* Put. Male: innuit enim, Pœnos non virtute tantum, sed artibus etiam et dolo superandos esse; quare filium pater monet, ut videat, ne duces hostium dispersas copias in unum cogant, sed ut potius singulos adoriatur; Drak. —187. *diducunt*, pro vulg. *deducunt*, ex emendat. N. Heinsii, quæ firmatur loco Livii, in notis laudato. —188. *conferre manum* (ut VII, 599, et similiter *conferre gradum*) scripti et priscæ edd. *c. manu* sec. Veneta Marsi, et inde aliæ edd. *liceat* et *coeantque coactæ*, scilicet in unum, malebat N. Heins. —190. *labore* Oxon. et Put. Vulgo *labori*.
- 236 VL 193. *Nomine C.* (ut apud Liv. XXI, 31, *Brancus nomine*, Cic. pro Mil. 17, *cognomento Schola*, et Ovid. Am. I, VIII, 2, *nomine Dipsas*) Col. et Put. Vulgo *Nomen*. —195. *illa*, scilicet vetus in Africa Carthago, corrig. Dausq. quia urbes ditiores, etc. alibi exstiterint. Sed *ulla* scilicet Hispaniæ urbs; Drakenb. *urbi*, vel *aut vi* pro *auri* scribendum putabat N. Heins. forte quod ibi non auri, sed argentifodinas fuisse Strabo doceat. Sed tò *auri* ad divitias civium recte referebat Drak.
- 237 VL 207. *sacros, certamina, ludos* reposuit Lefeb. ut designentur certamina, quæ sint ludi sacri respectu funerum.
208. *Prægreditur* Colon. —211, 212. Hoc ordine versus leguntur in cod. Oxon. Putean. et, si Lefeb. fides habenda, in aliis veteribus, nescio quibus. Vulgo male transponuntur. —212. *curritque* primus edidit Wolfius in Basil. et deinde alii. —217. *advectus*, vel *invectus* emend. N. Heins. *At pelago* R. 1, a m. sec. —218. *subigentem* Put. *subeunda ad mœnia* conj. N. Heins. coll. Liv. XXVI, 42, extr. Sed deinde vulgatam lect. loco non movendam recte putabat.
- 238 VL 228. *Urbi* quædam edd. —229. *Etneo* pro *æterno* R. 1, *alterno fluctu* i.e. æstu corrig. N. Heins. coll. v. 226, 237; Prop. II, XII, 7; Claud. Cons. Hon. III, 58, et sup. III, 392, *ubi vid. not.* Sed Drak. jam bene monuit, nunc illud urbia latus describi, quod mari obversum numquam possit pedibus adiri, sed æterno fluctu tutum sit.
- 239 VL 232. *Aris* scripti, R. 1, Parm. Mediol. *Arris* R. 2, et inde aliæ edd. *Aris* nom. propr. notum ex Prisc. lib. VI, et Cic. Or. pro Scauro. Sed Liv. XXVI, 44, et Polyb. X, 12, 15, 18 et 19, solius meminere Magonis, qui præfectus urbi fuerit. Inde Ernesti: «Quid Silius in hac re præter arbitrium suum sequutus sit, dici non potest; hoc tamen ex ejusmodi locis intelligitur, Silium non hoc egisse, ut historiam belli Pun. sec. scriberet: quomodo enim sine dementia mutare ista nomina instituerit?» Apud Livium vero XXVI, 49, hæc leguntur: *Armen præfuisse Punico præsidio deditumque Romanis, Antias Valerius; Magonem alii scriptores tradunt.* Hinc *Arnes* (f. *Armes*) h.l. pro *Arris* legendum videbatur N. Heins. Drak. contra in Livii l.l. *Arinem* edidit; unde *Arin* h.l. reponendum crediderim. —233. Ita hunc versum ex Col. codd. restituere Modius et N. Heins. qui et *arce* scribi posse monet. *Auxiliumque excelsa loci præcesserat arcem* Oxon. *pcesserat* R. 2. *ptesserat* Tell. *Auxiliumque excelsa loci præcesserat arcem* Put. atque ita omnes priscæ edd. nisi quod R. 1, Parm. Med. al. *protexerat*, aliæ vero *præcinxerat* habeant. Vulgatam lectionem *Auxilium excelsamque loci præcinxerat arcem* primum exhibet ed. Basil. Wolfii. *qui cuncta amplexus in arctis Auxilia, excelsam sociis præcinxerat arcem* conj. Dausq. *qui contra a. in a. Auxilium, qua excelsa loci, protexerat arcem* Barth. Adv. IX, 17, ut sensus sit: arcem non legebat, qua urbem spectabat, sed qua editior pelagus, cujus æstu recedente Scipio muros scandit. *qui contra, amplexus inertis Auxilium*, (h.e. perfugium in arcem, non auctens in æquo ante muros manum conserere) vel *qui, ponti amplexus in artis Auxilium, qua excelsa, loci præsepserat arcem* emend. Burm. h.e. urbem incustoditam fere relinquebat ab illa parte, qua marinis undis tuta erat; eam solum partem muniebat, qua adiri poterat. Alterutram conj. veram putabat Drak. Sed lectio c. Col. bene se habet. —240. *Hic* Oxon. Deinde *plantæ* maluerit N. Heins. —241. *taciti nectens* Oxon. Putean. et Rom. 2. *tacite nectens* in reliquis libris, quod Marsus interpretabatur cogitans. Sed *tacite nitens* bene emendarunt Dausq. (qui et *Hac*
- 240 VL

malebat) Cell. Drakenb. Ern. *tacite enitens* conj. N. Heins. *tacite innitens* scripsit Lefeb. —**244.** *visis fluctibus* quædam edd. et *fixus* aliæ. —**246.** *victa* Col. Ox. et R. 2, prob. Drak. quum Pœnus non dederit *vincta colla*, sed *victa*, ut nempe catenis vincirentur. *vincta* Put. Tell. R. 1, aliæque priscæ edd. non inprob. Lefeb. ut non inelegans tautologia sit, qualis apud Virgil. *incensum inflamat*, vel in Silio *spenor contemta* et similia: quasi *vincta catenis colla dare* sit tautologia!

241 VL **259.** *Ter dena bove* Col. et Mars. Vulgo *Ter deno b.* cf. ad III, 39. —**261.** *tunc Martia* Col. et Ox. *tum M.* Put. Vulgo *et M.* —**262.** *ut meritum* scripti et R. 2. Sic *prout cuique meritum* ap. Liv. XXVI, 48. Vulgo *et meritum*. Posse etiam *cuique merito*, vel *ut meriti* legi monebat N. Heins.

242 VL **264.** *vectantur*, vel *avectantur* conj. idem. —**266.** *regi donis Divum* Tell. et Mars. unde *regi donat Divum*, h.e. Jovi Capitolino, conj. Lefeb. qui tamen vulgatam lect. præfert, quum sic dona Masinissæ regi missa memoret Liv. XXX, 17. —**267.** *dextris* primus edidit Nicander. —**270.** *Huic* emend. Dausq. et N. Heins. —**274.** *effatur* Col.

243 VL **277.** *Mycenæas* et *in æquore* Basil. Wolfii et inde aliæ edd. —**279.** *violarunt* Col. et Put. *vigilavit* Oxon. Vulgo *violavit*. —**280.** *steterunt* malebat N. Heins. —**283.** *ferebant* scripti et R. 2, unde *serebant* emend. N. Heins. et recepere Drak. Lefeb. Ernest. Vulgo *requirunt*.

244 VL **287.** *Macetum* Col. Vulgo *Macedum*, vid. ad XIII, 878. —**288.** *hinc*, non *huic*, Col. —**294.** *Talentius* Colon. —**295.** *nullo munimine* male conj. non nemo apud Dausq. —**297.** *Hinc* et malebat Dausq. Sed vid. ad vers. 299. *Tesprotiaque* edd. tantum non omnes, etiam Drakenborch. Lefeb. et Ern. Sed Gr. Θεσπρωτία Steph. Θεσπρωτις et Θεσπρωτις ἤ Thucyd. I, Θεσπρωτοὶ Herodot. VIII, 46, dicuntur; conf. Scylac. Periopl. pagg. 26, 27. —**298.** *cassi ausi* rectius putabat N. Heins. Siliano more. Sed conf. Virgil. Æneid. XI, 339.

245 VL **299.** *Nunc* scripti, R. 1, Parm. Mediol. Vulgo *Hinc*. —**300.** Pro *Pellæaque* forte legendum *Pallæaque*, (Pale, s. Palle opp. Cephallenia, ins. maris Ionii prope Acarnaniam) vel *Pharæaque*, (Phara, seu Pheræ, urbs Acarnaniae inter Leucadem et Alyziam in Scylac. Periopl. p. 30, ubi vid. Voss.) vel *Palæraque*, a Palæro Acarnaniae opp. ad sinum ingentem. —**301.** *Perfudit*, non *Perfundit*, Col. et R. 1, ad marg. ut et conj. Scalig. ad oram libri sui. —**302.** *videt incitus* conj. N. Heins. Sed *vidit* ut *ostentavit*, *perfudit*, *pepulit*, *liquit*. —**304.** *inaccensam* Col. —**305.** *scopulosæ Neriton arcis* (h.e. rupis, montis, ut ἄκρον et ἄκρα) ingeniose emend. N. Heins. Sic *Neritos ardua saxis* dicitur Virg. Æneid. III, 271; Νήριτος εἰνοσιφύλλος Hom. Iliad. β, 632, *scopulosi verticis Anxur* sup. VIII, 390. —**306.** *Achaica* Put. Sed vid. ad XIV, 5. —**307.** *prægaudens* Col. eleganter, iudice N. Heins. *gavisum* Put. Vulgo *gavisus*.

246 VL **311.** *Parnasus*, non *Parnassus*, priscæ edd. Gr. Πάρνασος et Πάρνασσος; sed illa scriptura antiquior est; conf. XII, 320; Casaub. ad Pers. Prol. v. 2; Heins. ad Virg. Ecl. X, 11, et Ovid. Met. I, 468; Perizon. ad Ælian. V. H. VIII, 11, vid. tamen Heyne ad Apollod. p. 110. —**313.** In hoc versu et quidem in nominibus propriis, qui a librariis plerumque corrumpuntur, mendum latere crediderim. Pro *Orestes* forte leg. *Eropus*, quem incursasse Macedonum fines, et Dardanos etiam concivisse, tradit Liv. XXVII, 32. Eum *Sarmaticum* fingit poeta, quum Livius *Eropum quemdam* dixisset; *Orestes* autem notius librariis nomen erat. Possis etiam reponere *Quum modo Sulpicius*, vel *Scopas dux*, vel *Dorimachus*, vel denique *Pergameus* (rex Attalus) *regna infestaret*, *Orestum Aspera nunc Dolopum vis exundasset in agros*. De *Sulpicio* ejusque incursionibus in Macedoniam vid. Liv. XXVI, 22, 28; XXVII, 7, 10, 22, 31 seq. XXVIII, 5 seq. XXXI, 4... 40; Polyb. VIII, 3; IX, 42; X, 41; XVIII, 6, de *Scopa* et *Dorimacho*, Ætolorum prætoribus, de illo Liv. XXVI, 24 seq. Polyb. IV, 5, et 62; V, 11, de hoc Liv. XXVI, 24; Polyb. IV, 67, 77; V, 3, 5, 9, 11; IX, 42, de *Attalo* Liv. XXVIII, 7; XXXI, 46; Polyb. IX, 30; X, 41; XVI, 2 seq. 30, de *Orestis*, vel *Orestibus*, vid. not. Sed præstiterit haud dubie *Quum modo Sarmata ei regna infestaret*, *Orestum*, vel *Orestis* (dat. plur.) *Aspera nunc*, etc. Tum *Sarmata* h.l. pro Dardanis, gente Mœsiae, (hod. Servia) et quidem fera (Plin. IV, 1; Strab. VII), ac tunc temporis infestissima Macedoniae, quod ex Liv. XXVII, 33; XXVIII, 8; XXXI, 28, 43; XXXIII, 19; XL, 57, notissimum est, *in agros Orestum*, h.e. Macedoniae, cujus pars est Orestis, et cui non minus tum infesti erant *Dolopes*, h.e. Ætoli vid. not. —**320.** *Tænarii* etiam legi posse pro *Tyndarii*, monet N. Heins. At necesse non est.

247 VL **323.** *tanti* pro *cauti* Putean. —**325.** *et* pro *ut* Colon. quod forte non spernendum, ne *que* in *tacitusque* abundet, quod certe apodosi parum convenit. —**326.** *quietæ*, non *quiete*, Colon. et Rom. 1, ad marg. —**327.** *ire sororis* Colon. male, vid. not. ad X, 621.

249 VL **334.** *adversos* quædam edd. —**337.** *calidoque* scripti et Mars. Vulgo *validoque*. —**339.** Forte leg. *Heu quam tum*, etc. ut jungantur *quam clara ruina*. Sed *Heu quanta*, *Hannibalem clarum factura, ruina!* recte, opinor, edidit Lefeb. ex emendat. N. Heins. qui tamen contra metrum jungebat *quanta, H. c. factura, ruina Procubuere*.

250 VL **349.** *occulti astus*, vel *occulito astu* conj. N. Heins. et v. **354.** *lætumque tumultus*, et v. **356.** *præmaturo*, quod tacite recepit Lef. —**358.** *ritu* pro *vultu* opinabatur idem N. Heins. ut *arte paterna et stimulis gaudens* Fabii filius sup. VII, 712; cf. not. *nutu*, vel potius *ductu*, pro *vultu* legendum putabat Withof.

251 VL **361.** *precatu*, non *profatur*, scripti. —**362.** *nunc his* Col. *vinclis* Put. R. 1, Parm. Med. Vulgo *victor*. —**367.** *volucris* scripti et R. 1, ad marg. Vulg. *volucres*. —**373.** *habet*, non *avet*, scripti. Deinde *torvæ* R. 2, *torta hasta* conj. Lefeb. Male! —**375.** *enasset* Col. Oxon. Tell. Parm. Ben. *enoscet* R. 1. Vulgo *enasset* h.e. evasisset. —**376.** *venisset*, non *evenisset*, Col.

253 VL **396.** Hunc versum in vulg. libris excipiunt tres alii, a Nicandri ingenio profecti, (nam in Junt. ed. primum leguntur) *Quod virtute viri titulis decorare sepulcrum Ingentis bello liceat, nomenque futuros Æternum in Rutulos possis mandare nepotes*. Eos Drakenborch. uncinis inclusit, nos vero abesse jussimus exemplo Cell. Lefeb. et Ern. —**397.** *eadem labori* non male conj. N. Heins. ut *ex iisdem tibi elementis* apud Macrobi. Sat. I, 11; Drakenborch. Sic et αὐτὸς τινὶ eleganter dicitur, qui alteri par vel similis est, nec quidquam ab eo differt, ut τὰ ὑποδήματα αὐτὰ φορεῖν τοῖς ἀνδράσι ap. Ælian. V. H. VII, 11; cf. Heins. ad Claud. laud. Stil. II, 30, et ad Ov. Am.

I, iv, 1; Cort. ad Sallust. B. C. c. 20; Ern. ad Xen. Mem. Socr. II, i, 5; Zenn. ad Xen. Cyrop. III, iii, 35; Viger. de Idiot. Gr. L. p. 164; Findeisen. Ind. in Isocr. Paneg. et Hœpfner. ad Eurip. Cycl. p. 54, 55.

399. *Sed non et scripti*, ut **IV, 43**; **V, 523**; Virg. *Æn.* X, 343; conf. Heins. ad Claud. Cons. Hon. IV, 500, ad Ovid. Met. IV, 273, et Ep. Her. III, 4. Vulgo *Sed non est*. —**404.** *ceu patria* Col. Oxon. Put. R. 2, *ceu patriæ* Tell. *patriæ ceu* R. 1, Parm. Med. et prima Marsi ed. —**406.** *Et scopulis*, vel *Et populis* pro *Ex oculis* non male conj. N. Heins. quum *ex oculis rapta* dici nequeat Carthago, quæ expugnata quidem, sed non eversa sit. Ernesti jungit verba *vallatam ex oculis*, et intelligit urbem ita sublimi in vertice positam, ut oculi eam adsequi prope non possent. At dura est hæc et coacta interpretatio, quam exemplo firmari posse vix crediderim. Deinde *cumulata strage* recte, opinor, emend. idem N. Heins. quod τὸ *vallatam* jam præcesserit. —**407.** *qua* Ox. Put. Tell. R. 1, Parm. Med. aliæque priscae edd. *quo* Col. *quam* Junt. et inde aliæ, *quum* conj. Dausq. —**408.** *in terra* scripti. Vulgo *interea*. Deinde *everterit*, vel *haud verterit* malebat N. Heins. et posterius quidem, Drakenb. iudice, quod Saguntus octavo mense, (vid. Liv. XXI, 15) adeoque intra annum capta sit. —**409.** *Non* Col.

412 et 413. *hic*, non *hinc*, scripti, R. 1, Parm. Mediol. *huic* emend. Livineius.

418. *cepere* Parm. *sepsere* conj. N. Heins. Pro *mapalibus* rectius scribitur *magalibus*, vel potius *magaribus*, vid. ad **XIV, 7**. —**420.** *agitabat gaudia* scripti et R. 2, ut ap. Sallust. B. C. cap. ult. vel *agitare otia, convivia*, etc. Vulgo *a laurea*. —**421.** *læna*, non *lena*, scripti. Est Gr. *Χλαίνα*. —**425.** *ad*, non *in æthera*, scripti et Parm. —**426.** *librata*, non *vibrata*, scripti et R. 2, quam lect. multis exemplis firmavit Drak. ad h.l. et Heins. ad Ovid. Am. II, vi, 11. —**427.** *similavit* h.e. simile fecit, effinxit, expressit, scripsi pro *simulavit*, et ita ubivis scribendum existimo; confer sup. ad **II, 553**. —**430.** *freta* pro *fracta* R. 1, et Med. *frusta* ad marg. R. 1, *fressa* conj. non nemo ap. Lefeb.

438. *Cesset* Col. *Cessat* edidit Lefeb. ex emend. N. Heins. —**441.** *Sabura* Put. et nonnullæ edd. Confer Intpp. Lucan. IV, 724, et Cæs. B. C. II, 38; *Sabrata* emend. Dausq. Conf. ad **XIV, 437**. —**447.** *Lænas*, non *Lenas*, Col. Conf. Sigon. ad Liv. VII, 12. —**450.** *Castabo* Oxon. Put. R. 1, Parm. Med. Vulgo *Cartalo*, vel *Kartalo*. Sed *Karthalo* reposuit Drakenb. vid. ad I, 406. Deinde *Nasidio* Col. quod est nomen Rom. v.c. ap. Appian. B. Civ. V, 139; Cic. ad Att. XI, 17, et Phil. VII, 9; (ubi tamen vulgo *Visidius* legitur) Dion. et al. *Nascidio* Oxon. et Put. *Vascidio* Parm. Vulgo *Vasidio*, prob. Dausq. cui et *Vibidio*, vel *Vinidio* in mentem venit.

451. *Pyrenes* Col. Vulgo *Cyrenes*. —**452.** *furentis...* *Dardaniæ* Col. —**455.** *solverat* Col. et Tell. ut v. **459**, *quum perstrinxerat*. Vulgo *solveret*. —**456.** *mella* Col. *membra* Ox. et Put. Vulgo *verba*. —**458.** *et cantu* Marsi Veneta posterior et inde aliæ, *attenti d. c. senatus* conj. Dausq. Male! —**459.** *subitam* Put. *subitæ tubæ*, vel *subitas aures* opinabatur N. Heins. Sed *subitum* est id. qd. *subito*; conf. not. ad **VII, 527**. —**463.** *et furtiva luci* Col. *e furtivo lustrò*, in quo, scilicet se condiderat, emend. Burm. et *e f. loco* N. Heins. coll. XVII, 91. At vid. not. —**464.** *Galeam* Put. R. 1, Parm. Med. Sed *Gala* nomen est Libycum, et v.c. patris Masanissæ. —**467.** *Murum*, non *Murum*, Col. omnesque antiquiss. edd. Nomen notum ex lib. **I, 377** sq. **II, 556**; *dimisit* Put. —**470.** *abscisso* primus edidit Nicander in Junt. vid. sup. ad **III, 552**; Duker. ad Flor. II, 2; Markl. ad Stat. Silv. III, ii, 61, et Oudend. ad Frontin. Strat. I, iv, 7.

480. *volens* Col. et Ox. *volvens* Put. Vulgo *volans*. —**484.** *providerit* Col. —**488.** *abditur* scripti duo (teste Lefeb.), R. 2, Parm. et Raphel. Vulgo *additur*.

496. *promissa* Put. R. 1, et Med. —**500.** *quæ* pro *qui* Put.

511. *neu quisquam ad sidera adisse* conj. N. Heins. et v. **517**, *belli*. —**520.** *porta*, non *portæ*, scripti, R. 1, Parm. Med. —**521.** Vulgo *Elisæis*. Sed vid. ad **I, 81**.

526. *hæc jam vertitur* Put. ac edd. D. Heins. et Raphel. Vulgata lectio *jam hæc vertitur* in metrum impingit. —**531.** *Cæсорum heu stratis* Nicander reposuit et deinde alii. —**532.** *bacis* Oxon. R. 1, Med. vid. ad III, 596. —**535.** *mea terga* conj. N. Heins. —**536.** *Hunc*, non *Nunc*, Col. Deinde *vastis qui nunc sese intulit armis* suspicari possis, quæ sunt ipsa verba Virg. *Æn.* X, 768, et tam multitudinem quam magnitudinem armorum armatorumque designare possunt. —**537.** *exurere bello* malebat Drak. —**542.** *Deumque hominumque* Oxon. et Put.

555. *dilectæ* Put. —**556.** *Matauri* Colon. vid. ad VII, 486. —**558.** *abscedens* Col. Ben. Asul. Dausq. Cell. *absedens* Put. *abscendens* Tell. Vulgo *ascendens*. Deinde *jussa paventem* R. 2, et alii codices, teste Marso, et prob. Lefeb. ut sensus sit, timentem jussa *adtrahere* h.e. adtrahebat.

570. *Achemonio* quædam edd. —**572.** *anticipes* Putean. non improb. Lefeb. si et *Superi, en, stet* reponatur, ut *anticipare* sit idem quod *præripere*, vel *præcipere* infra vers. **656**, et apud Virgil. *Æneid.* lib. XI, v. 491, quum non *anceps* sit, qui v. 557, *Damnavi*, etc. adfirmative dixerit. Sed idem deinde nihil mutandum recte censuit. —**575.** *Illum ardent*, vel *urguent æquare* scribendum videbatur N. Heins. At conf. not. *adnisi*, non *adnixa*, scripti, R. 1, Med. Mars. confer ad **II, 123**.

577. *tantum et mala* omnes scripti et R. 2, unde *tantum, en, mala* edidit Lefeb. ut sit elegantissima emphasis. —**579.** *Spiravisse* conj. N. Heins. et v. **581**, *quem fundat*, non male, ut ad Romam ipsam referatur. —**582.** Ita Col. et Oxon. non, ut vulgo, *invadant, ad prælia*, etc. —**587.** *imo* Col. Tell. Rom. 1, Parm. Med. Marsi Ven. prima, *uno* Oxon. Put. R. 2, Marsi sec. Asul. et aliæ, probb. Dausq. et Barth. Adv. IX, 17, ut consensus Patrum in timore designetur.

594. *Belliger is* Col. Tell. R. 1, *Belligere is* Put. *Belliger his* R. 2. Vulgo *Belligeris*. —**597.** *Secretis*, non *Secretus*, scripti et R. 2, *ruris*, non *ruri*, Col. —**600.** *donaverat* Col. Tell. R. 2, et Mars. in comment. Vulgo *devoverat*.

601. *repentum*, h.e. repentinorum, malebat N. Heins. Sed non video, cur displiceat nobis vulgata lectio. Recentes Neronis copię ex Lucanis adcesserant. —**603.** *movebant* Col. et Oxon. ut ap. Liv. XXVII, 47. *Illud veterem ducem... movit, quod*, etc. *manebant* Put. Vulgo *monebant*. —**604.** *Et properi signum adcursum* Col. et Oxon. Vulgo *Et propere signum ad cursus*. —**605.** *Stricti corpus, bis clarum quoque buccina signum* Colon. quod recepit Lefeb. cujus hæc

- nota est: «Adcipe de *coartatione*, de qua vid. Liv. XXVII, 46, pr. et quæ in eo fuit signum *properi adcursum*, quod hinc videbantur Romani nondum sat temporis habuisse ad castra more solito ponenda.» *Substricti corpus, clarum quoque b. s.* emend. N. Heins. extruso voc. *bis*, de quo vid. tamen not. —**609.** *patescant*, non *patescunt*, Col.
- 614.** *Erepi* Col. et R. 2; *Eripit* Oxon. *Eripuit* Put. et Parm. Vulgo *Erupit*. —**616.** *Illunem* Col. Parm. Ben. D. Heins. Cell. *In lumen* Oxon. R. 1, Med. Marsi Ven. prior. Vulgo *Illumen*, vel *Illumem*. —**617.** *vitantque sonos* Col. *vitant sonitus* conj. Barth. Adv. IX, 17, quod recepit Cell. Vulgo *vitant socios*.
- 621.** *sinuosis* Col. Vulg. *sinuatis*, ut II, 172; XV, 173. Nil interest. —**624.** *Irriguum... orbem* conj. N. Heins.
- 627.** *omnes* emend. idem. Sed *omnis ἀρχαϊκῶς* pro *omnes* dictum crediderim. —**629.** *permixta* pro *præmissa* ed. Raphael. pessime, *permissa* Marsi Ven. posterior, probb. Dausq. et Gruter. ad Martial. X, 12. —**632.** *prenderit* Col. Vulg. *prendidit*, quod latinum non est. —**634.** *Constituunt* scripti et Parm. Vulgo *Consistunt*.
- 635.** *dura jubebant* maluerit N. Heins. —**637.** *voce*que, non *vocesque*, scripti, *intendens* emend. N. Heins. quem vid. ad Valer. Fl. III, 269. Sed *vox tensior* etiam dicitur Quintil. XI, III, 42, et alibi passim *manus tendere* ad cælum vel milites, quod tot exemplis a Drak. firmari non opus erat. Poeta autem verbum *tendere* duplici significato posuit (vid. ad VI, 179), vel expressit Virg. Æneid. X, 667, *duplices cum voce manus ad sidera tendit*. —**644.** *veniat* Col. et R. 2, quod recepit Lefeb. prob. N. Heins. qui ad Ovid. Ep. Her. IV, 53, docuit, τὸ *forsitan* a poetis passim cum subjunctivo necti. —**645.** *Digna, viri*, o corrig. N. Heins. —**648.** *Et pœna et* Col. *Et pœne et* Tell. *Et pœnæ e* R. 2, aliæque priscæ edd. *Et pene e* vulgatæ edd. *Ex pœnæ l.* edidit Cell. ex emend. Barth. Adv. IX, 17. —**651.** *turpi*, non *turpis*, Col.
- 652.** *clusisse*, non *clausisse*, Put. R. 1, Parm. Med. al. conf. ad VI, 451. —**655.** *adducto* quidam libri, *adductæ* Put. Deinde *liquisti* Col. Vulgo *rupisti*. —**656.** *præcipe* Ox. et Put. h.e. cape laudem, victoriam ex hoste refer, ante adventum Hannibalis; cf. v. 663 sq. et ad IV, 802. Vulgatam lectionem *præripe* tuetur Lefeb. et videtur omnino major ei vis subesse; conf. not. ad I, 570.
- 661.** *tantum præcludite* Ox. R. 1, Parm. Med. —**665.** *Qui*, non *Quis*, scripti; cf. ad II, 645.
- 672.** *Fatidicus* Med. Deinde *Nabus* Put. *Nabin* Æthiopes camelopardalim vocant (vid. Plin. VIII, 18, et Solin. c. 30), unde id nomen militi Africano inpositum esse suspicabatur Drak. Sed נביא orientalibus vatem ac sacerdotem dici, non male monet Lefeb. —**674.** *Itala templis* scripti et R. 2. Vulgo *inproba terris*; unde et *tectis* reponi posse putabat N. Heins. —**679.** *conigera* malebant Heinsii. At vid. not. —**680.** *Divique*, scilicet Hammonis, reposuit Lefeb. —**681.** *erant* conj. N. Heins.
- 686.** *Tum quoque*, non *Tanto*, Col. et R. 2.
- 692.** *Adsilit* Col. *Adsistit* Oxon. Vulgo *Adstitit*. —**693.** *Arabum* scripti, R. 1, 2, Parm. Med. Vulgo *Atabum*. Utrumque nomen in monumentis antt. occurrere ap. Gruter. p. 59, n. 8, p. 687, n. 11, p. 914, n. 13, monuit Drak. —**697.** *trepidos* Putean. Teller. Rom. 1, 2, Mediol. Marsi Venet. prior al. —**700.** Ita scripti, Rom. 2, et Benes. Vulgo *At Canthus Lybicæ latæ possessor arenæ*. In priscis edd. ex tribus verss. unus factus, *At Canthus Rutulum obtruncat, cui mille sub altis*, typographorum errore, in quem eos repetitio voc. *Rutulum* induxit; conf. ad lib. XVI, vers. 568. Marsus tamen in comment. vers. 701 et 702, exposuit, etsi ab ejus edd. exsulant. —**702.** *ovium* Colon Vulgo *Obium*. Deinde *Rutulum obtruncat*, non *obtruncat Rutulum*, scripti et antt. edd. —**705.** *herba* scripti. Vulgo *umbra*, quod forte non spernendum, *lentus in umbra*, ut apud Virg. Ecl. I, 4, non male conj. N. Heins. et recepit Lefeb. qui hanc lect. duobus veteribus, nescio quibus, firmari dicit. —**707.** *ad septa*, hoc est ovile, ut ap. Virg. Eclog. I, 34, et al., malebat N. Heins. et v. 708; *matrem* pro vulg. *matres*, ut ambiguitas vitaretur, et *Poscentes*. Illud recepit Drak. hoc ei acutum videbatur, ut quisque agnorum balatu matrem quasi vocaverit. —**710.** *exire* scripti. Vulgatum *exisse* retinuit Lef. Deinde *parentis* Col.
- 713.** *Borea pontus furit* emend. N. Heins. —**717.** *vis subita* Col. Ox. Tell. Vulgo *vi subita*. —**718.** *solis faciles*, duo veteres, teste ac prob. Lefeb. *ac solvi faciles* conj. Dausq. —**719.** *genti*, non *gentem*, scripti. —**721.** *Thyrmis* Col. Vox Gallica, quæ fulmen significat; Lefeb. *Thirius* R. 2. In aliis edd. antt. *Tirrus*, vel *Tyrrus* et *Thyrrus*. Vulgatum *Tyrus* primus edidit Mars. in Ven. poster. contra metrum. *Turus* reposuit Cellar. quia *Turias* Hispaniæ fluvius, et nomina quoque *Rhodani* ac *Mosæ* a fluviis sumta sint. Non male! cf. ad I, 306. Gallis quidem militibus non recte *Turum* Hispanum jungi posse existimabat Drak. Sed in exercitu Hasdrubalis etiam Hispani erant. —**722.** *sagitta* pro vulgato *sagittæ* repositi cum Lefeb. et Ern. Forte et aliud mendum his verbis subest. Sensus tamen est, quod N. Heins. jam monuit, saucium sagittæ vulnere Morinum lancea deturbatum porro fuisse ex equo. —**724.** *Cedentes*, scilicet turmas Col. *Cedentis* Oxon. et Put. Vulgo *Cadentem Cedentemque*. Post *habenas* comma posuere Drak. Lefeb. Ern. Sed jungenda sunt verba: *totas largitus habenas equo*. Sic alibi *dare*, vel *inmittere habenas equis, classi*, etc. —**726.** *fugientia colla* malebat N. Heins. ut *fugientia terga* II, 250, et VIII, 1; conf. ad XIII, 171. —**727.** *Destitit* scripti. *Decidit* Parm. Med. *Dicidit* R. 1, et Ven. Marsi. *Discidit* ad marg. R. 1. *Disjicit* non male conj. N. Heins. et proxime lectioni antt. membranarum, in quibus semper fere *Dissicit*, vel *Dessicit* scribitur; conf. ad IX, 538. *Deripit* emend. Lefeb. conf. ad IX, 29; X, 318, et not. ad VII, 704.
- 730.** *vibrarat* Oxon. et Put. *vibrat* Tell. —**732.** Verba *hei mihi! quanta Cessavit Latio dextra* absunt ab Oxon. Put. et primis edd. Post *foret* vulgo colon vel comma ponitur, ut verba seq. *hei mihi*, etc. sint apodosis. Ego substitui signum exclamandi, vid. not.
- 735.** *cuneisque* legendum videbatur N. Heins. —**737.** *Rutilos* Col. —**743.** *annis* Col. *amnis* Tell. Vulgo *armis*. —**744.** *in annis* Oxon. *num... num* conj. N. Heins. —**747.** *mirandus* Ox. *Belo numerandus* Med. *belli memorandum* (ut *venerandus senectæ, curæ, sceptri*, II, 409; VI, 574; XVI, 249; *damnandus facti*, VI, 191; *laudandus vitæ*, I, 585; V, 561; *lugendus formæ*, III, 424, et

similia) vel *Belo adnumerandus* emend. N. Heins. et posteriorem conj. recepere Lefeb. et Ern. Ego priorem prætulerim, et verba *memorare* ac *numerare* sæpe a librariis inter se commutari, docent Drak. ad h.l. Heins. ad Ovid. Trist. I, IV, 1; Gron. in gustu ad Stat. Achill. I, 13; cf. sup. II, 4. —751. *Æquat* Col. —752. *Talia commemorat*, vel *aufertur in hostes* conj. Dausq. —755. *tegmina* Put. recte. Vox petita ex Virg. *Æneid.* X, 476, ex quo loco etiam *tegmina summa* suspicari possis cum Drak. h.e. superiorem loricæ partem. Sed *summo humero* non minus bene et eodem sensu dicitur. Vulgo *tegmene*. —757. *Præstrinxit* emendav. et edidit Lefeb. At vid. not.

760. *Tunc* Oxon. Put. et R. 1, ad marg. quod recte receperunt Lefeb. et Ern. Vulgo *tum*, contra metri leges. —761. *cæsum* conj. Gronov. Obs. I, 17. Deinde *vana inter crimina*, vel *vano conamine*, vel *certamine* emend. Dausq. *vana inter jurgia* Barth. Adv. IX, 17, et Livineius. Recte Ernesti: «*Jurgia*, non *cornua*, omni consilio comparationis apta sunt: nam in severis jurgiis erret fortasse, qui feminarum unguis leves vel suaves existimet.» Sed quomodo librarii *cornua* pro *jurgiis*, et tam difficilem expeditu lectionem pro tam perspicua ac vulgari substituere potuerint, vix adsequor. Equidem *vana prælia* reponerem, nisi et hæc scriptura a vulgata nimis ahhorreret. Ita plane congrueret locus Horat. Od. I, VI, 17, *prælia virginum Sectis in juvenes unguibus aerium*, et *prælia* h.l. *vana* dicerentur, quia mulierum sunt, non virorum, et in quibus levia, non letalia infliguntur vulnera (conf. v. 763, 764), vel *sectis* pugnatur *unguibus*, quæ dilectum hostem non admodum lædunt, h.e. vulnerant. —767. *demersaque* Col. Ox. Tell. Asul.

demersaque Put. Vulgo *diversaque*. —773. Hunc locum, inmutatis quibusdam verbis, et duobus additis versibus, fœde interpolavit Nicander hoc modo: *Turba ruit, cursuque leves nemora avia cingunt. Corythi interea stridunt, ductisque sagittis Pendentes saliunt, Nymphis obeuntibus arva. Tum per saxa feræ, etc.* —774. *et per ipsa* Oxon. *per spissa cubilia*, ut IV, 303, putabat aliquando N. Heins. —777. *Gratam* Col. et R. 2, *Et latam* Oxon. Put. et primæ edd. Vulgo *Tum*, vel *Tunc latam*.

795. *librata* Col. Vulgo *vibrata*. Nil interest. —806. *mortis*, non *Martis*, Ox. Put. Tell. R. 2, Ben. Asul. Gryph.

809. *vias* scripti et R. 2, *vicens* Tell. Vulgo *vices*, non inprob. Draken. quum sol et luna per vices adpareant. Conf. Heins. et Burm. ad Valer. Fl. I, 283, et exempla a Drak. congesta; *solis jubar* malebat N. Heins. Deinde *atras* Put. —822. *caute* pro *quiete* conj. N. Heins. et v. 823, *dubii Martis*.

C. SILII ITALICI PUNICORUM LIBER DECIMUS SEXTUS.

ARGUMENTUM.

HANNIBAL, tanto simul publico familiarique ictus luctu, in Bruttio agro belli instaurandi consilia agitat; 1-10.

Sed inpetus ejus et ardor pugnandi languescit odio invidiaque Hannonis, cujus factio ipsi res ad bellum necessarias ab domo mitti prohibet; 11-14.

Nihilo tamen secius sola virtutis illius fama ac reverentia nominis tantam habent vim, ut nec hostes quietum lacessere auderent, nec ulla vel inter milites, ex conluvione omnium gentium mixtos, vel adversus ducem seditio exsisteret; 15-22.

Romanorum contra cœptis non in Italia tantum adspirat fortuna, sed in Hispania quoque, unde Pœni pelluntur; 23-27.

Eo quidem Hannon in locum Barcini Hasdrubalis novo cum exercitu ex Africa transgreditur, dux belli peritissimus, sed multum inferior Scipione, qui castra ejus vesperscente cælo adgreditur, magnamque in iis stragem edit; 28-43.

Inter hostes vix quisquam virtute excellit præter Larum, Cantabrum fortissimum, qui solus restituit pugnam, multosque Romanos securi percutit, donec a L. Scipione, Publii fratre, gladio jugulatur; 44-67.

Tanti viri præsidio orbatu Pœni terga vertunt, et Hannon vivus capitur; 68-77.

Tum Scipio Hasdrubali, Gisgonis filio, obviam procedit, sibique jam cum reliquiis hostium pugnandi occasionem fieri lætatur; 78-93.

Utrunque summo inpetu concurritur, et ingens fit cædes; 94-106.

Hasdrubal fortissime pugnatur suisque jam cedentibus obsistit: at levi vulnere ictus ipse quoque fugam capessit, et navibus adceptis nocte Tartessum revertitur; 107-114.

In Pœnorum exercitu virtute eminuerat Masinissa, Nomadum rex, qui nunc omine fausto flammæ capite micantis, et adversa sociorum Hannibalisque fortuna permotus, ad Romanorum partes transit, et cum ipso Scipione congressus, fide data adceptaque, cum donis dimittitur; 115-167.

Quo fœdere icto Scipio, jam Carthaginis excidium animo agitans, et præmoliendas sibi res conciliandosque aliorum etiam Libyæ regum gentiumque animos ratus, in Africam trajicit, ut Syphacem, opulentissimum regem Massylorum, ad societatem belli inpellat; 168-179.

Eodem forte tempore eodemque consilio Hasdrubal, Gisgonis filius, terræ adplicat naves, magnificumque id Syphaci videtur, duorum populorum, de imperio orbis terrarum dimicantium, duces uno die suam pacem amicitiamque petentes venisse; 180-188.

Utrumque hospitio benigne excipit rex, et contrahere ad colloquium dirimendarum simultatum

causa conatur; 189-221.

Scipio abnuat, de republica se cum hoste agere quidquam injussu senatus posse; nec tamen ad easdem venire epulas recusat; 221-228.

Postero die orta luce adit Syphacem, et fœdus cum eo facit; 229-261.

Quod ubi sacris firmatur, rex terretur prodigiis, quæ interitum regni et captivitatem ei portendunt; 262-274.

Juncto fœdere Scipio locum, unde venerat, repetit, ubi multitudo Hispanorum circumfusa Regem eum ingenti adpellat consensu, quod nomen ille, tanquam Romanis intolerabile repudiat; 275-284.

Ibidem ludos funebres in honorem patris patrique, in Hispania cæsorum, instituit, et ad certamina tam Romanos quam Hispanos præmiis propositis invitat; 284-311.

Certamen curule ineunt Cyrnus Lamponis equi, Atlas Caucasi, Durius Pelori, et Iberus Panchatis rector, qui victoriam consequitur; 312-456.

Cursu certant Tartessus, Hesperus, Bæticus, Eurytus, Lamus, Sicoris et Theron, palmamque fert Eurytus; 457-526.

Tum gladiatorum editur spectaculum, in quo non servi, neque obscuri tantum generis homines, sed clari quoque inlustresque, et in his gemini fratres, de principatu civitatis ambigentes, ferro decernunt; 527-556.

Postremo jaculandi arte contendunt Burrus, Glagus, Aconteus, Indibilis ac Ilerdes, metamque ferit Burrus; 557-574.

Ipsi quoque duces, P. et L. Scipiones cum Lælio, hastas conjiciunt, sagittaque, a P. Scipione emissa in auras ac terræ infixæ, subito frondescit et in quercum mutatur; 575-591.

Quo omine adcepto ludisque finitis Scipio Romam proficiscitur, ubi consul creatur ingenti centuriarum favore, et a senatu petit, ut Africa sibi provincia extra sortem destinetur; 592-602.

285

Id haudquaquam primoribus Patrum placet, et Q. Fabius Maximus Hannibalem prius censet ex Italia pellendum, quam bellum in ipsa Libya geratur; 603-644.

Ejus orationem et argumenta refutat Scipio, ipsique permittitur, ut in Africam trajiciat; 645-700.

BRUTIA mœrentem casus patriæque suosque
Hannibalem adcepit tellus: hic aggere septus
In tempus posita ad renovandum bella coquebat:
Abditus ut silva, stabulis quum cesset ademtis,
Amisso taurus regno gregis, avia clauso
Molitur saltu certamina, jamque feroci
Mugitu nemora exterret, perque ardua cursu
Saxa ruit; sternit silvas, rupesque lacessit
Irato rabidus cornu; tremit omnis ab alto
Prospectans scopulo pastor nova bella parantem.

5

10

1. Conf. Liv. XXVII, 51, extr. et XXVIII, 12. — *casus patriæque suosque*, cædem fratris et exercitus, cui is præerat; ut *recens vulnus publicum privatumque* ap. Liv. XXVIII, 12, pr. — 2. *adcepit*, ut *cepere*, VII, 174. — *aggere*, castrorum vallo. — 3. *bella coquebat*, vid. ad II, 327. — *In tempus* aliquod, aliquantisper, *posita*, ommissa. — 4... 10. Imitat. Virg. Ge. III, 220... 236, ubi vid. Heyne, et Scalig. Poet. V, 14. Comparatio spectat ad verba v. 10, *nova bella parantem*, et præclaro verborum apparatu expressa est.

Sed vigor, hausurus Latium, si cetera Marti
Adjumenta forent, prava obtrectante suorum
Invidia revocare animos, ac stare negata
Cogebatur ope, et senio torpescere rerum.

286

11... 22. Sententiæ ac verba petita e Liv. XXVIII, 12. — *vigor*, virtus ac vindicatæ cupido, *cogebatur revocare animos*, cohibere inpetum; nisi tò *revocare* pro infin. histor. accipere malis, et tò *cogebatur* ad ipsum Hannibalem referre, quæ ratio alteri præferenda videtur. — *hausurus*, expugnaturus ac perditurus. — 12. Supplementa militum, opes aliaque belli instrumenta non mittebantur Hannibali ob *invidiam* Hannonis, infesti Barcinæ factioni; cf. ad II, 276 seq. VIII, 21 sq. XI, 538 sq. 563 sq. XVII, 197 sq. Liv. XXIII, 14; XXVIII, 12. — 13. *stare*, vid. ad I, 341, et IV, 44. — 14. *senio torpescere rerum*, ut *senescere*, II, 457, ubi vid. not.

286N

Parta tamen formido manu, et tot cædibus olim
Quæsitus terror, velut inviolabile telis
Servabant sacrumque caput; proque omnibus armis,
Et castrorum opibus, dextrisque recentibus unum
Hannibalis sat nomen erat: tot dissona lingua
Agmina, barbarico tot discordantia ritu
Corda virum mansere gradu, rebusque retusis
Fidas ductoris tenuit reverentia mentes.

15

20

15... 19. «Non lacessierunt quietum (Hannibalem) Romani: tantam inesse vim, etsi omnia alia circa eum ruerent, in uno illo duce censebant,» Liv. XXVIII, 12. — *manu*, virtute, *parta formido* ut IV, 47. — 17. Cf. v. 51; VII, 6 sq. et 742. — 18. *dextris*, militibus, *recentibus*, auxiliis, quæ vel a patria ipsi negabantur, vel intercipiebantur a Romanis, ut nuper, victo fratre. — 19 seq. Confer Liv. l.l. — 21. *mansere gradu*, in ordine ac fide, sine seditione; Cell. Formula petita a gladiatoribus, qui *in gradu stant* (unde et *status*), et adversarium *gradu movere*, vel *de gradu dejicere* ac *depellere* conantur; cf. Cuper. et Burm. ad Petron. c. 80, Gron. ad Senec. Agam. v. 515 et 549. — *rebus retusis*, ut al. fractis et adcis; conf. ad I, 34, et VIII, 319, in Var. Lect.

Nec vero Ausonia tantum se lætus agebat

Dardanidis Mavors; jam terra cedit Hibera
Auriferis tandem Phœnix depulsus ab arvis.
Jam Mago, exutus castris, agitante pavore
In Libyam propero tramisit cœrula velo.

25

287

23 sqq. Silius Magonis veluti ὥς ἐν παρόδῳ mentionem facit, sed in Hannone devicto a Romanis et capto diutius inmoratur: præterea v. 26 sq. non priorem Magonis fugam (vid. Liv. XXVIII, 2) in mente habuit, sed alteram, Hasdrubale Gisgonis f. a Scipione pulso (Livius XXVIII, 16); et est hujus libri inprimis proprius character, ut rerum usque ad Carthaginem devictam gestarum magis emblemata et scenas insigniores, quam absolutam narrationem exhibeat; Ernest. Duplex etiam Silius prælium statuit, alterum cum Magone, alterum cum Hannone commissum; Livius vero lib. XXVIII, 1, refert, Hannonem, novum imperatorem, in locum Hasdrubalis Barcini recenti cum exercitu ex Africa transgressum, cum Magone castra junxisse, eodemque prælio utrumque ducem a M. Silano sub auspiciis Scipionis devictum fuisse; Drak. Meo potius qualicumque iudicio versus 23... 27, universe agunt de adversa fortuna Pœnorum, ex Hispania a Scipione pulsorum, quam deinde poeta adcuratus exponit, et quidem ita, ut Hannonis tantum, pro Hasdrubale cæso substituit, mentionem faciat, quemadmodum etiam libro XV, solum Hasdrubalem, non et reliquos Pœnorum duces, respexerat. Silius enim, poetarum more, constanter res graviore, quæque ornatum poeticum admittunt, selegit, leviores autem, vel strictim adtingit, vel plane prætermittit silentio. Hinc etiam Magonis forte non meminisset, nisi is quoque Hannibalis fuisset frater, ut Hasdrubal; conf. ad v. 28. Postquam itaque insignem, quæ Romanorum cœpta adjuvisset in Italia, fortunam libro superiori descripserat, nunc ita pergit: Nec tamen in *Ausonia*, Italia, tantum res feliciter a *Dardanidis* (v. 24), h.e. Romanis, gerebantur, sed etiam in Hispania, unde mox pellebantur *Phœnices* (v. 25), h.e. Pœni, quorum pars adeo non ita multo post, a senatu Carthag. *agitante pavore* (v. 26), quem ei adventus Scipionis incusserat, in Africam trajicere jubebatur cum Magone duce, qui tum a Romanis in agro Gallorum Insubrium victus erat et *castris exutus*; de quo vid. Livium XXX, 18, 19. Nam tum demum Mago in *Libyam transmisit* (v. 27), nec de alia ejus fuga vel prælio cogitandum est.

287N

Ecce aliud decus, haud uno contenta favore,
Nutribat Fortuna duci: nam concitus Hannon
Adventabat, agens crepitantibus agmina cetris
Barbara, et indigenas serus raptabat Hiberos.

30

288

28 seqq. Conf. Liv. XXVIII, 1. Vox *ecce* innuit, poetam nunc eas res commemoraturum esse, quibus *vss.* 23... 27, tamquam proœmium præmiserat. — *aliud decus Nutribat*, aliam gloriæ conligendæ occasionem dabat, *Fortuna duci* Romanorum in Hispania, Scipioni. — *favore*, quo adjuverat eum in expugnatione Carthaginis. «Novus imperator Hanno, in locum Barcini Hasdrubalis novo cum exercitu ex Africa transgressus, quum in Celtiberia brevi magnum hominum numerum armasset, etc.» Liv. XXVIII, 1. — **30.** *crepitantibus agmina cetris*, Celtiberos vel Hispanos, qui prælium inituri clipeos gladiis pulsant, vid. ad III, 348. — **31.** *raptabat*, cf. ad IV, 218.

288N

Non ars, aut astus belli, vel dextera deerat,
Si non Scipiadæ concurreret: omnia ductor
Magna adeo Ausonius majori mole premebat:
Ut Phœbe stellas, ut fratris lumina Phœben
Exsuperant, montesque Atlas, et flumina Nilus,
Ut pater Oceanus Neptunia cœrula vincit.

35

32. *Non deerat* Hannoni *dextera*, virtus. — **33 seqq.** *adeo omnia magna*, magnas Hannonis virtutes, Scipio *majori mole premebat*, superabat (ut apud Ovid. Met. VII, 449, et ex Ponto, III, 1, 116), vel inefficaces reddebat, et coercebat, ut hæc dictio petita sit a mole rem urgente eique incumbente, quæ prohibeat, ne illa emergere possit et vim suam exserere. Ad molem heroum referre nolim cum Ern. Si Livio, XXVIII, 1 sq. fides habenda, Silanus, non Scipio ipse, Hannonem Magonemque devicit, unde et comparatio hæc, quamvis venusta, aliena est ab h.l. nisi forte alios auctores sequutus est poeta, e quibus etiam hausisse videtur, quæ memorat v. 38 sq. Hannonem *vallantem castra* obpressum esse a Romanorum duce: *nam Vesper*, Hesperus, *cœperat fundere*, spargere, *umbram non æquam*, iniquam, ingratham, *trepidanti*, fortissimo duci concitato, ardenti cupiditate pugnæ, ab qua abstinere cogebatur caligine; Lenz. — **35 seqq.** Drak. comparavit Horat. Od. I, XII, 46 seq. Ovid. Met. II, 722, et Anthol. Gr. III, 33, epigr. 33, vel Diogen. Laert. VIII, 78. Observa autem orationis luxuriam.

Vallantem castra (obscuro nam vesper Olympo
Fundere non æquam trepidanti cœperat umbram)
Adgreditur Latius rector, subitoque tumultu
Cæduntur passim cœpti munimina valli
Inperfecta: supercontextere herbida lapsos
Pondera, et in tumuli concessit cespes honorem.

40

39. *trepidanti* Hannoni, id est, properanti castra vallo cingere, non ad pugnam parato, contra quod innuit Lenz. sup. ad vs. 33. Eo. *non æquam umbram*, noxiam, quia proptor illam non vidit advenientes hostes; Cell. — **42 seqq.** *Pondera herbida sunt cespites*, vallo muniendo congesti, unde nunc structi *tumuli*.

289

Vix uni mens digna viro, novisse minores
Quam deceat, pretiumque operis sit tradere famæ.
Cantaber ingenio membrorum et mole timeri
Vel nudus telis poterat Larus: hic fera gentis
More securigera miscebat prælia dextra.

45

289N

44... 67. De L. Scipione, Publii fratre, qui hoc loco Larum, Cantabrum fortissimum occidisse fingitur, longe alia tradit Livius XXVIII, 3. — **44.** Inter tot hostes vix uni fuit virtus digna postoritatatis memoria. — *minores*, posterii, vid. ad VI, 550. — **45.** *tradere famæ*, conf. ad IV, 73. — **46.** *membrorum ingenio*,

forma ac indole, vid. [ad IV, 91](#); Burm. ad Ovid. Met. VI, 574, et Klotz. ad Tyrt. p. 85. —**47 seq.** *nudus telis*, sine armis; confer [ad IV, 313](#), et Klotz. ad Tyrt. p. 65 sq. —*More gentis*, Cantabrorum aliorumque populorum, de quo vid. Liv. IV, 4. —**48.** *miscibat praelia*, vid. [ad I, 69](#).

Et, quamquam fundi se circum pulsa videret
Agmina, deleta gentilis pube catervæ, 50
Cæсорum inplebat solus loca: seu foret hostis
Comminus, expleri gaudebat vulnere frontis
Adversæ; seu læva acies in bella vocaret,
Obliquo telum reflexum Marte rotabat.

49... 57. Dexteritas et fortitudo Lari, quas ipse pugnando et tractanda bipenni declarabat, per partes singulas recensentur poetico more; Ern. —*fundi*, vid. [ad II, 113](#). —**51.** *Cæсорum inplebat solus loca*, solus in eorum succedebat locum tantumque virtute præstabat, quantum populares, si viverent, præstare potuissent; jacturam locumque eorum quasi resarciebat. —**52.** *expleri*, explere, satiare mentem. —**53.** *seu læva acies... vocaret*, si a latere et oblique eum hostis petebat; hinc *obliquus Mars* (**v. 54**) erit ejus qui obliquo ictu hostem percillit, et ita *reflectitur* telum cum ipso corpore pugnantis; Ern.

At, quum pone ferox aversi in terga veniret 55
Victor, nil trepidans retro jactare bipennem
Callebat, nulla belli non parte timendus.
Huic ducis invicti germanus turbine vasto
290 Scipio contorquens hastam, cudone comantes
Disjecit crines; namque altius acta cucurrit 60
Cuspis, et elata procul est ejecta securi.

58. *ducis germanus* L. Cornelius *Scipio*, Asiaticus postea dictus; cf. **v. 576**. —*turbine*, ut **I, 41**, et al. —**59.** De *cudone*, vid. [ad VIII, 493](#), et Turneb. Advers. 1, 13. In Gloss. Labæi περικεφαλαίας εἶδος. —*comantes crines*, vid. [ad IV, 515](#).

At juvenis, cui telum ingens adcesserat ira,
Barbaricam adsiliens magno clamore bipennem
Incutit: intremuere acies, sonuitque per auras
Pondere belligero pulsati tegminis umbo. 65
Haud inpune quidem; remeans nam dextera ab ictu
Decisa est gladio, ac dilecto inmortua telo.
Qui postquam murus miseris ruit, agmina concors
Avertit fuga confestim dispersa per agros.
Nec pugnæ species, sed pœnæ tristis imago 70
Illa erat, hinc tantum cædentum, atque inde
ruentum.

62. *cui telum*, etc. cujus impetus viresque ira augebantur. —*telum*, vid. [ad II, 576](#). —**65.** *tegminis*, clipei, ut passim.

66. *remeans*, retracta. —**67.** *inmortua telo*, cecidit in terram, tenens securim; conf. **XIV, 403** et **484**. —*dilecto telo*, vid. [ad I, 167](#), in *Var. Lect.* ubi dilectum ensem, *épée de chevet*. Ed.

68. *murus*, Larus, vir fortissimus, præsidium suorum; cf. [ad II, 576](#), et inprim. Klotz. ad Tyrt. p. 155 sq.

70 seq. Ernesti hæc similia esse putat verbis Scipionis, alia occasione dictis, ap. Liv. XXVIII, 32, «diis bene juvantibus sequerentur, non tam ad bellum gerendum, quam ad expetendas ab hominibus scelestis pœnas.» Ego potius crediderim, poetam ante oculos habuisse locum Livii XXVIII, 2, ubi refert, angustias et loca virgultis aspera ad fugam inpedimento fuisse Celtiberis, eosque ad cædem, velut victos, præbuisse.

Per medios Hannon, palmas post terga revinctus,
Ecce trahebatur, lucemque (heu dulcia cæli
Lumina!) captivus lucem inter vincla petebat. 75
Cui rector Latius: «Tanta, en, qui regna reposcant,
Quis cedat toga, et armiferi gens sacra Quirini!
Servitio si tam faciles, cur bella refertis?»

72 seq. Hanno vivus captus et Romam missus, vid. Liv. XXVIII, 2 et 4. —**73.** *lucem*, vitam. —*heu dulcia cæli Lumina*, ut **II, 223**, ubi vid. not. Inest vituperatio Hannonis, qui, ut viveret, captivitatis ignominiam passus est; quo et pertinent acerba Scipionis convicia **v. 77**, si tam facili negotio vos capi patimini, et tam servitutis capaces estis, cur pugnam nobiscum restaurastis, cur non prorsus abstinuistis a bello? Ern.

75 sq. Et hæc σαρκαστικῶς dicta: En stultos et inbelles Pœnos, qui regnum adfectant, quod majus sit Romano! —**76.** *toga et armiferi gens sacra Quirini* ut *gens togata* apud Virg. *Æn.* I, 282, ubi vid. Heyne. —*gens sacra*, vid. [ad VII, 9](#). —*armiferi Quirini* Romuli bellicosi. —**77.** *Servitio faciles*, quia vivos se capi passi sunt; Cell. cf. [ad I, 615](#). —*bella refertis*, ut **III, 165**, et **XI, 28**.

Hæc inter celerare gradum, jungat ut arma,
Hasdrubalem ignarum cladis prænuntius adfert 80
Explorator eques: raptat dux obvia signa.
At, postquam optatam lætus contingere pugnam
Vidit, et ad letum magno venientia cursu
Agmina, suspiciens cælum, «Nihil amplius, inquit,
Vos hodie posco, Superi; protraxtis ad arma

Quod profugos, satis est: in dextra cetera nobis
Vota, viri: rapite, ite, precor; vocat ecce furentes
Hinc pater, hinc patruus; gemina o mihi numina
belli,

Ducite, adeste; sequor: dignas spectabitis, haud me
Præscia mens fallit, vestro jam nomine cædes.

292

Nam quis erit tandem campis telluris Hiberæ
Bellandi modus? en unquam lucebit in orbe
Ille dies, quo te armorum, Carthago, meorum
Adspiciam sonitus admotaque bella trementem?»

90

78 sq. Paucis describitur pugna Hasdrubalis Gisgonis filii a Gadibus reversi, cum Scipione, de qua vid. Liv. XXVIII, 12... 16, et Polyb. XI, 20 seqq. —**80.** *dux* Rom. P. Scipio.

85. *profugos*, Hasdrubalem, et, qui ad eum in Gaditanam provinciam pervenerat, Magonem. vid. Liv. XXVIII, 2. —*dextra*, virtute. —**87.** Mors patris et patris mei ad virtutem et vindictam ab hoste sumendam vos excitant. —In sqq. color orationis ut ap. Liv. XXX, 21. «En umquam (h.e. umquamne, ecquando) ille dies futurus esset, quo vacuum hostibus Italiam bona pace florentem visuri essent?»

Dixerat; et raucus stridenti murmure clangor
Increpuit; tonuere feris clamoribus astra.
Concurrunt; quantumque rapit violentia ponti,
Et Notus, et Boreas, et inexorabilis Auster,
Quum mergunt plenas tumefacta sub æquora
classes;

95

Aut quum letiferos adcendens Sirius ignes,
Torret anhelantem sævis ardoribus orbem;
Tantum acies hominumque ferox discordia ferro
Demetit: haud ullus terrarum æquarit hiatus
Pugnarum damna; aut strages per inhospita lustra
Unquam tot dederit rabies horrenda ferarum.

100

292N

94. *clangor* tubarum. —**95.** *clamoribus*, quibuscum acies concurrunt.

96... 102. Quantum hominum naufragio, aut peste, tantum nunc ferro absumuntur. Comparationes magis ad multitudinem cæsorum spectant (quod vel ex voc. *quantum* et inpr. ex v. 101 sqq. ubi illa multis verborum ambagibus adumbratur, patet), quam ad inpetum et celeritatem, qua cædes fiunt, quo eas refert Ernest. coll. IV, 243 seq. et XIV, 121. —**99.** *Sirius*, æstus, et pestis causa; conf. XIV, 621, et ibi not. —**102.** *Demetit*, ut IV, 213. Non facile umquam hiatu terræ tot absorbentur, quot nunc ferro periere. Hæc nimium ad miraculum aucta sentio, et sequentia de *rabie ferarum* (v. 104) clementiora et remissiora sunt, quam ut imaginem inchoatam recte absolvant; Ern.

Jam campi vallesque madent, hebetataque tela.
Et Libys obcubere, et amantes Martis Hiberi.
Stat tamen una loco perfossis debilis armis,
Luctaturque acies, qua concutit Hasdrubal hastam.
Nec finem daret ille dies animosaque virtus,
Ni perlapsa viro loricæ tegmine arundo,
Et parco summum violasset vulnere corpus,
Suasissetque fugam: rapido certamina linqvit
In latebras evectus equo, noctisque per umbram
Ad Tartessiacos tendit per litora portus.

105

293

105. *hebetata tela*, ut apud Lucan. VI, 186; Senec. Octav. v. 526, et Curt. IV, 16; Drak.

107... 114. Conf. Liv. XXVIII, 16, et Polyb. XI, 24, qui Hasdrubalem cedentibus suis restitisse, nec tamen vulneratum esse tradunt. —**108.** *concutit hastam* pro stat et pugnat, ut passim apud Homerum.

293N

110. *viro*, Hasdrubali. —**111.** Conf. ad V, 273, et XV, 755 seq. —*parco*, levi. —**112 seq.** De fuga Hasdrubalis vid. plura ap. Liv. et Polyb. ll.cc. —**114.** *Tartessiacos portus*, vid. ad III, 399. Sed h.l. *Gades* designari videntur, quo Hasdrubalem ac Magonem refugisse Livius loco laud. tradit, et quam urbem non diversam fuisse a Tartesso putabant Plinius III, 21, Avien. Descr. Orb. 613; Sallustius in Fragment. et alii; conf. ad III, 396.

Proximus in pugna ductori Marte manūque
Regnator Nomadum fuerat; mox fœdere longo
Cultuque Æneadum nomen Masinissa superbum.

115

115 sqq. *Masinissa*, filius Galæ, regis Numidarum Massylorum, et socius Pœnorum (vid. Liv. XXIV, 49; XXV, 34; XXVIII, 13), ad Romanorum nunc partes transit (Liv. XXVIII, 16, 35), et regnum paternum, a Syphace expugnatum (Liv. XXIX, 29... 34; XXX, 5), Scipionis ope recuperat (cf. Liv. XXX, 11), a quo præterea amplissimis muneribus, Circa oppido ceterisque urbibus et agris, quæ ex regno Syphacis in populi Rom. potestatem venerant, donatur (inf. v. 130; Liv. XXX, 15, 44); cf. Polyb. XI, 21; XIV, 3 sq. 8 sq. XV, 4, 5, 9, 12, 14, 18; XXI, 9; XXII, 4, et Appian. Punic. 10... 28, 32, 37, 41... 48, 67, 74, 93, 105 seq. *proximus ductori*, Hasdrubali, *Marte manūque*, virtute, *fuerat*, eum fortitor pugnando prope æquaverat Masinissa. «Caput rerum in omni hostium equitatu.» ap. Liv. XXVIII, 35. —**116.** *Nomadum*, confer ad v. 171. —**117.** *Æneadum*, Romanorum. —*nomen superbum*, conf. ad IV, 729.

294

Huic fesso, quos dura fuga et nox suaserat atra,
Carpenti somnos subitus rutilante coruscum
Vertice fulsit apex, crispamque involvere visa est
Mitis flamma comam, atque hirta se spargere fronte.

120

118 seq. Masinissa fausto omine objecto, quod mater explicat, permovetur, ut Scipionem foederis pangendi causa adeat: quæ res ita coloribus poeticis oblita est et figmentis epicis intertextata, ut sine Livio veram rerum gestarum rationem adsequi nullo modo possimus; Ern. conf. Liv. XXVIII, 16 et 35. Manifesta autem est et ab aliis jam notata imitatio Virgil. Æn. II, 682 seqq. ubi vid. Cerda et Heyne; cf. et Liv. I, 39, 41; XXV, 39; extr. Barth. ad Claud. Cons. Hon. IV, 193 sq. Casaub. ad Suet. Tib. 14. «Fulgor igneus, si urendo non noceat, celebritatis gloriam adferre creditur,» Saresber. Polycr. I, 13. Silius autem ingenio hæc fingendi locum dedisse crediderim verba Livii XXIV, 49 pr. «Filius Gala Masinissam habebat, septem et decem annos natus, ceterum juvenem ea indole, ut jam tum adpareret, latius regnum opulentiusque, quam adcepisset, facturum.» Veræ gloriæ ejus miracula addita, ut Marcii ap. Liv. l.c. Ascanii ap. Virgil. et aliorum. —**119.** *coruscum* adverb. —**120.** *apex*, non pileus, de quo Burm. ad Virg. l.c. et Gesner. ad Claud. l.l. cogitarunt, nam mox *flamma* dicitur; Ern. —**121.** *Mitis flamma*, ut apud Virg. *levis apex*, et *tractu innoxia molli* (vel *molliis*) *lambere flamma comas*: de *tractu*, vel potius *tactu*, vide Var. Lect. Nostri Virgil. Vol. II, p. 290. Ed. —*hirta fronte*, conf. ad XIII, 861.

Concurrunt famuli, et serpentes tempora circum
Festinant gelidis restinguere fontibus ignes.
At grandæva, Deum prænoscent omnia, mater,
«Sic sit, Cælicolæ; portentaque vestra secundi
Condite, ait; duret capiti per secula lumen.
Ne vero, ne, nate, Deum tam læta pavesce
Prodigia, aut sacras metue inter tempora flammæ.»

125

295

122 sq. Ipsa verba Virg. Æn. II, 684... 686.

124. *mater*, ut Tanaquil apud Liv. I, 39, et Anchises apud Virg. quorum tamen scientia auguralis notior est. —**125 seq.** Verbis *sic sit* adripit ex veterum superstitione anus omen et Deos salutatur; Barth. Adv. XXI, 15. —*portenta vestra secundi Condite*, perficite læta, quæ nobis portenditis. Alii aliter exponunt: Barthius et Ern. firmate, vel conservate; D. Heins. «*Condite secundi* est secunda date: secunda enim auspicia, quæ *adtestata* dicebantur et fulgure constabant plerumque, condebant, h. est, confirmabant prima, quum fausta erant; quum infausta, quæ *parentalia* vocabantur, tollebant illa et destruebant quasi.» Hoc acumen, quod non mireris, displicebat Burm. qui ad Valer. Flacc. I, 531; multis exemplis docet, *condere*, quod instituere et in ipso principio decernere significet, proprium esse fatis verbum. —**126.** *duret capiti per secula lumen*, perpetua sit gloria ejus æternamque imperium, vel æternitati consecretur nomen ejus, cujus caput clarum fore divino igni circumfuso portendistis.

295N

Hic tibi Dardaniæ promittit fœdera gentis,
Hic tibi regna dabit, regnis majora paternis,
Ignis, et adjunget Latiis tua nomina fatis.»
Sic vates, juvenisque animum tam clara movebant
Monstra, nec a Pœnis ulli virtutis honores,
Hannibal ipse etiam jam jamque modestior armis.

130

130. Conf. sup. ad v. 115 sq. —**131.** *Latiis fatis*, fortunæ Romanorum, quorum postea constanter socius fuit et amicus: ut apud Lucan. III, 307; «populo communia nostro Fata tulit.»

132. Recensentur causæ, quibus Masinissa motus partes Romanorum sequutus sit et foedus pepigerit cum Scipione, primum *clara monstra*, h.e. omnia manifesta, quibus imperii nominisque amplitudo portendatur, deinde quod a Pœnis nullo honore aliisve virtutis præmiis, vel adfectus esset, vel ea expectare posset, denique quod Hannibalis fama ac res labi cœpissent; cf. ad v. 148. —**133.** *Monstra* h.l. non malo, ut sæpe, sed bono sensu, Virg. Æn. II, 680, sumuntur; Drak. Confer ad II, 650. —**134.** *modestior armis*, arma bellumque tractans minore impetu, animo, ira ac insolentia, ut contra victor, et cujus virtuti fortuna conjuncta est, *ferox* dicitur, et *bello superbus* Virg. Æn. I, 21, vel *superbus virtute et factis* supra X, 573; κυδῖόν Homer. et *insolentius hostem insequi* Cæs. B. C. I, 45. Marsus exponit, minoris famæ ac nominis in re militari; et Ernesti, adtritum, vel fractum fortuna bellica, et fama pristina deminutum.

296

Aurora obscuri tergebatur nubila cæli,
Vixque Atlantiadum rubefecerat ora sororum:
Tendit ad Ausonios et adhuc hostilia castra.
Atque, ubi se vallo intulerat, ductorque benigno
Adcepit Latius vultu, rex talibus inquit:
«Cælestum monita et sacræ responsa parentis,
Disque tua, o Rutulum rector, gratissima virtus
Avulsum Tyriis huc me duxere volentem.
Si tibi non segnes tua contra fulmina sæpe
Visi stare sumus, dignam te, nate Tonantis,
Adferimus dextram; nec nos aut vana subegit
Incertæ mentis levitas, et mobile pectus;
Aut spes et læti sectamur præmia Martis.»

135

140

145

296N

135. *tergebatur*, serenabat, dimovebat. —**136.** *Atlantiades sorores*, Atlantis filia, Pleiades, seu Vergiliae, quæ summo inane occidunt in occidentali parte cæli, dum Aurora et sol interea ab oriente emergunt, vid. Heyne ad Virg. Ge. I, 221, et Hermannii Mythol. tom. III, not. 258 sq.

139. Conf. Liv. XXVIII, 35. Sed in hac oratione, quam ex ea, qua Indibilis suo et Mandonii nomine Scipionem ap. Liv. XXVII, 17, adloquutus sit, desumptam putabat Drak., poetam suum potius ingenium (a quo etiam profecta oratio Scipionis, et quæ de donis, ab eo Masinissæ datis, referuntur infra vers. 154... 167) quam Livium sequutum esse, jam monuit Ern. —**140.** *monita*, vid. ad IV, 120. —*sacræ responsa parentis*; conf. sup. v. 124.

143. *fulmina tua*, vid. ad I, 421; apte inpr. h.l. de Scipione *nato Tonantis*, de quo vid. ad IV, 476.

- 297 Perfidiam fugio et perjuram ab origine gentem.
Tu, quando Herculeis finisti praelia metis,
Nunc ipsam belli nobiscum invade parentem. 150
Ille tibi, qui jam gemino Laurentia lustrō
Possedit regna, et scalas ad mœnia Romæ
Admovet, in Libyam flammis ferroque trahendus.»
- 148.** Cf. ad I, 5. Recte jam monuit Dausq. Siliū respexisse fallacem conditionem de spatio corii taurini magnitudine consignando, et perfidiam Pœnorum, qui Sophonisbam, Masinissæ pactam, Syphaci tradiderint; de quo vid. Appian Pun. 10, qui hanc præcipue causam Masinissæ fuisse dicit fœderis cum Scipione jungendi; conf. idem de reb. Hisp. c. 37.
- 297N **149.** *Herculeis finisti praelia metis*, totam expugnasti Hispaniam, nec desiisti vincere nisi in mundi fine; cf. ad I, 142, et IX, 185. Ed. — **150.** *belli hujus parentem*, causam et auctorem, scilicet Carthaginem Africæ.
- 151 seq.** *gemino lustrō*, rotundiore numero, ut poetis mos est: nam Livius XXVIII, 16, 38, et fasti ab initio belli Punici usque ad debellatam Hispaniam tredecim annos, non quindecim, ut Dausq. et N. Heins. volebant, statuunt; Drak. Cf. Var. Lect. — *Ille, qui*, etc. Hannibal. — *Laurentia regna*, vid. ad I, 110.
- Sic Nomadum ductor: tunc dextra Scipio dextram
Amplexus, «Si pulchra tibi Mavorte videtur, 155
Pulchrior est gens nostra fide; dimitte bilingues
Ex animo socios; magna hinc te præmia claræ
Virtutis, Masinissa, manent; citiusque vel armis,
Quam gratæ studio vincetur Scipio mentis.
Cetera quæ in Libyam portari incendia suades, 160
Expediet tempus; nec enim sunt talia rerum
Non meditata mihi, et mentem Carthago fatigat.»
- 154... 167.** Conf. sup. ad v. 139 sq. — **156.** *bilingues socios*, vid. ad II, 56. — **158 seq.** Venustissimæ urbanitatis plena sententia, mixta gravitate aliqua heroi decora, ex armorum commemoratione; Ern.
- 162.** *mentem fatigat*, vid. ad I, 63.
- 298 Hinc juveni dona insignem velamine picto
Dat chlamydem, stratumque ostro, quem ceperat
ipse 165
Dejecto victor Magone animique probarat,
Cornipedem; tum, qua Divum libabat ad aras
Hasdrubal, ex auro pateram, galeamque comantem.
Exin, firmato sociali fœdere regis,
Vertendas agit jam nunc Carthaginis arces.
- 298N **164 sq.** *stratum ostro Cornipedem*, ut ap. Virgil. Æneid. VII, 277. — *quem ceperat ipse*, etc. Cf. ad V, 137. — **165.** *Dejecto* ex equo, non interfecto, ut XV, 464, nam Magonem aliquem a Scipione occisum esse nemo tradidit. — *probarat animi causa*, ἔνεκα, propter animum, h.e. ferociam, ut apud Claudian. Cons. Hon. IV, 488. Cf. Heins. curæ sec. ad Claudian. p. 900. Sic et *laudabat leti*, IV, 259, similiaque passim. — **166 sq.** Poeta et *pateram* facit spoliū, et equum. — *galeam comantem*, vid. ad IV, 515.
- Massylis regnator erat ditissimus oris, 170
Nec nudus virtute, Syphax: quo jura petebant
Innumeræ gentes, extremaque litore Tethys.
- 170... 276.** Conf. Liv. XXVIII, 17 sq. — *Massylorum*, vel Massylorum rex proprie fuit Masinissa, et Massæylorum Syphax. Inde constat, Siliū duos populos vicinos confudisse: id autem tanto minus mirandum est, quod Syphax aliquando totum Masinissæ regnum obtinuit; Drak. Conf. Liv. l.l. Strab. XVII, pag. 829... 832; Intpp. Liv. XXIV, 48; XXIX, 29; Schweigh. V. Cl. ad Appian. Pun. c. 10, et ad Polyb. III, xxxiii, 15; VII, xlix, 1. — **170.** «Magnum in omnia momentum Syphax adfectanti res Africæ erat, opulentissimus ejus terræ rex, bello jam expertus ipsos Carthaginienses, finibus etiam regni apte ad Hispaniam, quod freto exiguo dirimuntur, positus,» Liv. l.c. Conf. XVII, 143 sq. Appian. Pun. 10, et Hisp. 37. — **171.** *nudus virtute*, vid. ad IV, 313. — **171.** *quo*, a quo, ut apud Curt. V, 7, «regia totius orientis, unde tot gentes ante jura petebant.» — **172.** *extrema Tethys*, ut III, 411, fines extremi regni Syphacis, ad oceanum Atlant. et fretum, quo ab Hispania dirimuntur, producti; confer Liv. l.c. et supra ad I, 141 sq. Propr. amnis Mulucha Bocchi Massæylorumque finis ab occasu (Plin. V, 2), et inde Mauri ad Oceanum usque.
- 299 Multa viro terra, ac sonipes, et bellua, terror
Bellorum, nec non Marti delecta juvenus.
Nec foret, aut ebore, aut solido qui vinceret auro, 175
Gætulisve magis fucaret vellus ahenis.
Has adjungere opes avidus, reputansque laborem,
Si vertat rex ad Pœnos, dare vela per altum
Imperat, atque animo jam tum Africa bella capessit.
Verum ubi perventum, et portus tenuere carinæ, 180
Jam, trepida fugiens per proxima litora puppe,
Hasdrubal adflictis aderat nova fœdera quærens
Rebus, et ad Tyrios Massylia signa trahebat.
- 299N **173.** *bellua*, elephantī.
176. *fucaret*, inficeret (ut VIII, 436), *vellus*, lanam, *Gætulis ahenis*, purpura Gætulica; conf. v. 354, 568

sq. Plin. VI, 31, extr. IX, 36; XXXV, 6.

177. Conf. omnino Liv. XXVIII, 17, pr. —*Has opes*, Syphacem, opulentissimum Africæ regem, *adjungere*, conjungere secum fœdere. —*reputans laborem*, quanto gravius foret bellum, quanto major difficultas bellica, si vires Pœnorum hujus regis societate auferentur. —**179.** *Africa bella*, Africanum bellum, ut **XVII, 11**, vid. sup. ad I, 252, in Var. Lect.

180 sq. Cf. Liv. l.c. —*carinæ*, duæ quinqueremes. —**182.** *Hasdrubal* Gisgonis filius Hispania pulsus, et socer postea Syphacis. —**183.** ad *Tyrios*, Pœnos eorumque partes, *Massylia signa*, Syphacem, *trahebat*, trahere conabatur, ut *reseravit*, I, 14, et similia passim.

Audito, pariter populorum in regna duorum
Advenisse duces, qui tota mole laborent, 185
Disceptentque armis, terrarum uter imperet orbi,
Celsus mente Syphax adciri in tecta benigne
Imperat, et tanto regni se tollit honore.
Tum lætos volvens oculos adversa per ora,
Sic Latium adfatur juvenem, ac prior incipit ultro: 190

184... 188. Confer Liv. XXVIII, 18, pr. —*Audito*, vid. ad V, 106. —**185.** *tota mole*, omnibus viribus.

189... 208. Manifesta imitatio Virgil. Æneid. VIII, 152... 171, ad quem locum, vid. Heyne.

«Quam te, *Dardanida* pulcherrime, mente serena
Adcipio, intueorque libens! quamque ora recordor
Lætus Scipiadæ: revocat tua forma parentem.
Nam repeto, *Herculeas Erythia* ad litora Gades
Quum studio pelagi et spectandis æstibus undæ 195
Venissem, magnos vicina ad flumina Bætis
Ductores miro quondam me cernere amore.

300

191. *Dardanida*, Romane; conf. V.L. —**193.** *Scipiadæ*, vid. ad VII, 106. —*revocat* mihi in mentem, nisi malis, refert, reddit, ut II, 634.

194. Conf. Virg. Æn. VIII, 166 sq. et Liv. XXIV, 48. —*Erythia*, Ἐρυθρία, insula, vel eadem cum Gadibus, vel inter Gades et Hispaniam sita, regia Geryonæ, cujus boves Hercules, occiso rege, in Italiam abegit; cf. Heyne ad Apollod. p. 386 sq. et Harduin. ad Plin. IV, 22, s. 36. —*Herculeas Gades*, conf. ad III, 14 sq. —**195.** Conf. ad III, 45 sq. —**196 seq.** Syphacem petiisse Gades et cum Scipionibus congressum esse, tradiderant forte alii, quorum scripta interciderunt, idque maritimi æstus spectandi causa, non, quoniam a Masinissa pulsus sit ex Africa, factum esse, rex h.l. comminisci videtur, honestam causam prætendens turpiori, quam fateri ipsum pudebat; Lenz.

300N

Tum mihi dona viri præda delecta tulere,
Arma simul, regnoque meo tum cognita primum
Cornipedum frena, atque arcus, quís cedere nostra 200
Non norunt jacula, et veteres tribuere magistros
Militiæ, qui dispersas sine lege catervas
Vestro formarent ritu ad certamina Martis.
Ast ego, quum nostra (in nostris quæ copia regnis)
Nunc auri ferrem, nivei nunc munera dentis, 205
Nil valui precibus; solos sibi cepit uterque,
Quos cohibebat ebur vaginæ sectilis, enses.

301

200. *frena* equorum Numidis ignota, vid. ad I, 215. —**201 sq.** Conf. Liv. l.l. —*veteres Militiæ*, vid. ad IV, 530. «Syphax oravit, ut unus ap. sese magister rei militaris remaneret, etc.» Liv. XXIV, 48. Junge eliam *magistros militiæ*, et *veteres* accipe dictos pro peritis, usu atque exercitatione præditis. —**203.** *ritu*, arte, qua Rom. orbem domuere. Ed.

205. *nivei munera dentis*, ex ebore facta. Conf. IX, 581 sq. —**206 sq.** *uterque*, pater et patruus tuus. —**207.** *ebur vaginæ sectilis*, h.e. vagina ebore sectili ornata, κολεός πριστοῦ ἐλέφαντος Homer. Odyss. θ, 404; σ, 195; τ, 564. Nam proprie ebur est *sectile*, vel *sculptile*, torno dolatum rasumque, ut ap. Ov. medicam. fac. 10, et ex Ponto IV, ix, 28. Morem, eburnea vagina ensem ornandi (cujus etiam meminere Homer. Od. θ, 404; Virg. Æn. IX, 305; Ovid. Met. IV, 148), præcipue olim obtinuisse apud populos Africæ, quibus ingens elephantum copia erat, hinc etiam patet, quod postea Lusitani, ut refert Osor. in vit. Eman. Portug. regis lib. I, p.m. 25, apud nonnullas gentes, quæ ceteris cultiores haberi volebat, ejus rei vestigia invenerint; Drak.

301N

Quare, age, lætus habe nostros intrare penates,
Ac, mea quando adfert Libycum fortuna per undas
Ductorem, facili, quæ dicam, percipe mente. 210
Et vos, qui Tyriæ regitis Carthaginis arces,
Hasdrubal, huc aures, huc, quæso, advertite sensus.

208. *habe intrare*, intra, ut ap. Varr. R. R. I, 1, pr. —*rogas, ut habeam curare*; conf. tamen Var. Lect. —*lætus te habe intrare*, ad intrandum, hoc est, lætus, lubens intrato; Lenz. —**209 sq.** Quoniam magnitudo fortune meæ vos ambos huc agit, agite, componite pacem mea auctoritate! rex enim fastu barbarico suspicabatur, componendæ controversiæ gratia ambos ad tantum arbitrum venisse; Barth. Adv. X, 7; confer omnino Liv. XXVIII, 18, pr. —*Libycum Ductorem*, etiam Hasdrubalem adduxit.

211. *vos pro tu*; conf. ad III, 222, in Var. Lection. —*arces Carthaginis* vid. ad I, 7.

«Quanta per Ausonios populos torrentibus armis
Tempestat ruat, et Latio suprema minetur,
Utque bibant Tyrium bis quinos sæva per annos 215

302

Sicana nunc tellus, nunc litora Hibera cruorem,
Cui nescire licet? quin ergo tristia tandem
Considunt bella, et deponitis arma volentes?
Tu Libya, tu te, Ausonia, cohibere memento.

302N **213 sq.** «Syphax utrumque contrahere ad colloquium dirimendarum simultatum causa est conatus,» Liv. l.c. Hæc exornavit poeta. — *Tempestas* δεινῶς de bello, unde et *torrentia arma* dicuntur. — **215 sqq.** Imitatio magnifici loci Virg. *Æn.* VII, 222 seqq. ubi vid. Heyne. — *bibant cruorem*, ut X, 268, et XVII, 412. — *bis quinos*, vid. ad v. 151.

219. *memento*, vid. ad III, 118. — *te cohibere*, ejus finibus contentum esse.

Haud deformis erit vobis ad fœdera versis 220
Pacator mediusque Syphax.» Subjungere plura
Non passus, gentis morem arbitriumque Senatus
Scipio demonstrat; vanique absistere cœpti
Spe jubet, et Patres docet hæc expendere solos.
Suadendi modus hic: quodque est de parte diei 225
Exacti super, ad mensas et pocula vertunt.
Atque, epulis postquam finis, dant corpora somno,
Et dura in noctem curarum vincula solvunt.

221. *medius*, arbiter inter duos litigantes, qui barbare *mediator* dicitur, et sup. VI, 347, *pacis sequester*; conf. Cerda ad Virg. *Æn.* VII, 536; Gierig. ad Ovid Met. V, 564; Barth. ad Claudian. Cons. Mall. Theod. v. 250, et Heins. ad Claud. in Rufin. II, 309. — **222 sq.** «Scipio abnuebat, aut privatim sibi ullum cum Pœno odium esse, quod colloquendo finiret, aut de republ. se cum hoste agere quidquam injussu senatus posse;» Liv. l.c.

225. *modus*, finis.

Jamque novum terris pariebat limine primo 230
Egrediens Aurora diem, stabulisque subibant
Ad juga solis equi, necdum ipse adscenderat axem,
Sed prorupturis rutilabant æquora flammis:
Exigit e stratis corpus, vultuque sereno
Scipio contendit Massyli ad limina regis. 235
Illi mos patrius fetus nutrire leonum,
Et catulis rabiem atque iras expellere alendo.

229. Conf. sup. V, 24 sqq. et ibi not. — **230.** *stabulis*, vid. ad III, 399. — **231.** *juga* et *axem* pro curru. — **234.** *Massyli regis*, vid. ad vers. 170.

303N **235 seqq.** *mos patrius*, cf. ad I, 82. De hoc Maurorum more conf. I, 406; II, 440; III, 288 sq. Placebit in his jucunda et gravis verborum varietas, quam plerumque felici studio Silius exsequitur; Ern.

Tum quoque fulva manu mulcebat colla jubasque,
Et fera tractabat ludentum interritus ora.
Dardanium postquam ductorem adcepit adesse,
Induitur chlamydem, regnique insigne vetusti 240
Gestat læva decus: cinguntur tempora vitta
Albente, ac lateri de more adstringitur ensis.
Hinc in tecta vocat, secretisque ædibus hospes
Sceptrigero cum rege pari sub honore residunt.

240 sqq. *regni insigne vetusti decus* sceptrum; conf. v. 244. — **241.** *læva* manu *gestari* sceptrum multis exemplis docuere Dausq. ad h.l. Burm. ad Ovid. Amor. III, 1, 13, et Val. Fl. II, 590. — *vitta albente*, fascia candida ac tenui, caput cingente, h.e. diademate; cf. v. 268, et Lips. ad Tac. Ann. VI, 37.

243 sq. *secretis ædibus*, in secreta et abdita domus parte. — *hospes cum rege*, h.e. et rex, *residunt*, ut ap. Sallust. B. I, 101. «Bocchus cum peditibus invadunt,» et Nep. Phoc. 2: «Demosthenes cum ceteris in exsilium erant expulsi» Cell.

Tum prior his infit terræ pacator Hiberæ: 245
«Prima mihi, domitis Pyrenes gentibus, ire
Ad tua regna fuit properantem et maxima cura,
O sceptri venerande Syphax; nec me æquore sævus
Tardavit medio pontus: non ardua regnis
Quæsumus aut inhonora tuis; conjunge Latinis 250
Unanimum pectus, sociusque adcede secundis.
Non tibi Massylæ gentes, extentaque tellus
Syrtilibus, et latis proavita potentia campis
Amplius adtulerint decoris, quam Romula virtus
Certa juncta fide, et populi Laurentis honores. 255
Cetera quid referam? non ullus scilicet ulli
Æquus Cælicolum, qui Dardana læserit arma.»

245. *terræ pacator Iberæ* magnifice de Scipione; conf. ad II, 483. — **248.** *sceptri venerande*, magne rex; conf. VI, 574. — **249.** *ardua*, difficilia ac molesta.

304N **257.** Dii non favent hostibus Romanorum, h.e. Fortuna non adspirat eorum cœptis qui *læserint*, id est, laccessiverint acies Romanas. Ed.

Audivit læto Massylus et adnuit ore,

Complexusque virum, «Firmemus prospera, dixit,
Omina, nec votis Superi concordibus absint,
Cornigerumque Jovem Tarpeiumque ore vocemus.»
Et simul exstructis cespes subreberat aris;
Victimaque admotæ stabat subjecta bipenni;
Quum subito abruptis fugiens altaria taurus
Exsiluit vinclis, mugituque excita late
Inplevit tecta, et, fremitu suspiria rauco
Congeminans, trepida terrorem sparsit in aula;
Vittaque, majorum decoramen, fronte sine ullo
Delapsa adtactu, nudavit tempora regis.

260

265

258. *Massylus*, cf. ad v. 170. —261. Conf. ad VI, 467 sq.

262. Confer ad IV, 701. Adcumulantur cespites in aras, forte duas, Jovi Capitolino et Hammoni exstructas; Lenz. —263. *bipennis*, ut πέλκευς, pro securi; de quo copiose disputant D. Heins. et Drak. —264 sq. Conf. V, 63 sq. (ubi vid. not.) Stat. Theb. XI, 226 sq. (ubi vid. Barth.) Senec. Herc. Œt. 798 seq. Fecit autem hujus ominis mentionem poeta, ut præsignificaret fœdus postea a Syphace violatum, qui filia Hasdrubalis in matrimonium ducta ad Pœnos defecit; Ern. At interitum potius regni ita portendi, ex vs. 270 seq. intelligitur. —268 sq. Conf. ad v. 241. Pessimi etiam hoc ominis fuisse, patet e Senec. Thyest. v. 701, et Sueton. Galb. 18, simileque prodigium Alexandro M. mortem præsignisse testatur Appianus (de reb. Syr. c. 56), Drak.

Talia Cælicolæ casuro tristia regno
Signa dabant, sævique aderant gravia omina fati.
Hinc fractum bello regem solioque revulsum,
Tempus erit, quum ducet agens ad templa Tonantis,
Qui tunc orabat socialia fœdera supplex.
His actis repetit portum, puppesque secundo
Dat vento, et notis reddit se Scipio terris.

270

275

272 seqq. Scipio, *qui tunc orabat socialia fœdera, ducet* olim Syphacem in triumpho, de quo vid. ad XVII, 629 seq. —273. *ducet agens*, vid. ad VIII, 277.

276. Scipio in Hispaniam redit. —*notis terris* Hispaniæ, ubi Scipio jam satis notus et clarus erat; Lenz. Immo quæ ipsi satis notæ erant, quia cum armis eas peragraverat. Ed.

Concurrere avidæ gentes, variosque subacta,
Pyrene misit populos: mens omnibus una.
Concordes regem adpellant, regemque salutant.
Scilicet hunc summum norunt virtutis honorem.
Sed, postquam miti rejecit munera vultu,
Ausonio non digna viro, patriosque vicissim
Edocuit ritus, et Romam nomina regum
Monstravit nescire pati, tum versus in unam,
Quæ restat, curam, nullo super hoste relicto,
Et Latios simul, et vulgum Bætisque Tagique
Convocat, ac medio in cœtu sic deinde profatur:

280

285

277 sq. *avidæ*, Scipionem videre gestientes. —*gentes Pyrenes*, Hispaniæ.

279 seqq. Poeta huc transtulit, quæ de regio nomine Scipioni jam prius a devictis Hispanis dato repudiatoque tradunt Polyb. X, 38, 40, et Liv. XXVII, 19.

285. *super*, vid. ad I, 340.

«Quando ita Cælicolum nobis propensa voluntas
Adnuit, extremo Libys ut dejectus ab orbe,
Aut his occideret campis, aut, axe relicto
Hesperio, patrias exsul lustraret arenas:
Jam vestra tumulos terra celebrare meorum
Est animus, pacemque dare exposcentibus umbris.

290

288... 591. Scipio ludos funebres in honorem patris patriusque instituit: quod argumentum nullus fere poeta fuit, qui non tractaverit exemplo Homer. Iliad. ψ, 257 seqq. Odyss. ω, 85 seqq. et Virgil. Æn. V, 42... 603, ubi vid. Heyne ad Argum. Æn. V. Silius non Maronis tantum, sed Homeri etiam loca ante oculos habuit, nec tam arbitrium suum ingeniumque, vel ornandi imitandique studium, quam historicam veritatem sequutus est, quod ex Liv. XXVIII, 21 (ubi vid. inpr. princ. et fin.), intelligitur. Tempus quidem non plane convenit; sed levis hæc mutatio non sine judicio facta est, ne, scilicet historia belli in Hispania inter Pœnos ac Romanos gesti, quæ hoc et super. libro narratur, tam longo episodio interrumpatur. Ea absoluta, facilius poeta aliam rerum varietatem circumspicere, eique diutius immorari poterat. —288 sq. Cf. Virg. Æn. V, 44 seq. —289. *extremo dejectus ab orbe Libys*, Pœni ex Hispania pulsi; cf. I, 141... 270. —290. sq. *axe Hesperio*, plaga occidentali, h.e. Hispania. —291. *patrias arenas*, terras, Libyam. —292. *vestra terra*, bene, quæ nunc vestra est, ut vestra virtute parta, victis et expulsis Pœnis; Ern. Scipio quoque non Romanos tantum, sed Hispanos etiam adloquitur; conf. v. 286. —*tumulos celebrare*, exsequias, funus, exstructo tumulo vel cenotaphio, donis in rogum coniectis et sacris factis. —293. *pacem*, quietem, *dare umbris*, funere facto: nam corpore insepulto et vel justis inferiarum honore nondum persoluto centum annos circa Stygem vagatur umbra, si fabulis credere ubi libuerit, nec ad loca infera admittitur ibique quieti datur; cf. ad I, 154.

Mente favete pari, atque aures advertite vestras.
Septima quum solis renovabitur orbita cælo,

295

Quique armis ferroque valent, quique arte regendi
Quadrijugos pollent currus, quibus vincere planta
Spes est, et studium jaculis inpellere ventos,
Adsint, et pulchræ certent de laude coronæ.
Præmia digna dabo, e Tyria spolia incluta præda;
Nec quisquam nostri discedet muneris expers.»
Sic donis vulgum laudumque cupidine flammant.

300

294. *favete Mente*, ut al. *ore*, vel. *linguis*, εὐφημεῖτε. Conf. Cerda ad Virg. Æneid. V, 71, et Jani ad Horat. Od. III, 1, 2.

295 seqq. Conf. Virg. Æn. V, 64 sqq. — *orbita solis*, via et cursus, h.e. dies, ut X, 540. — *Septima*, qui numerus sacer erat (confer Heyne ad Virg. Æn. V, 85) vel ex arbitrio a poeta ponitur. — **297.** *planta*, cursu pedum. — **298.** *jaculis inpellere ventos*, movere, vel stridore eorum ac sonitu concutere, quo sensu *auras mugitibus inpellere* dixit Ovid. Met. III, 21; conf. ad II, 580. — **299.** *corona* quodvis præmium victoriæ, ut inf. v. 505, et *palma* v. 389, 462, al.

301. Cf. Virg. Æn. V, 305.

307

Jamque dies prædicta aderat, cœtuque sonabat
Innumero campus, similatasque ordine justo
Exsequias rector lacrimis ducebat obortis.
Omnis Hiber, omnis Latio sub nomine miles
Dona ferunt, tumulisque super flagrantibus addunt.
Ipse, tenens nunc lacte, sacro nunc plena Lyæo
Pocula, odoriferis adspersit floribus aras.
Tum manes vocat excitos, laudesque virorum
Cum fletu canit, et veneratur facta jacentum.

305

310

303... 311. Conf. Virgil. Æn. V, 104 sq. et 75... 81, ubi vid. Heyne. — **304 sq.** *similatas Exsequius*, fictam pompam funebrem *ducebat*, quæ mox narratur; Ern. Quæ interpretatio obscura est, et nescio an consentanea menti poetæ, qui designavit cenotaphia et exsequias in honorem eorum ductas, quorum corpora alio loco vel sepulta erant, vel, ut Scipionum (conf. v. 293), inhumata jacebant.

309. *floribus*, vid. Var. Lect.

310. Conf. v. 577; Scalig. Lection. Auson. I, 8, Intpp. Virgil. Æn. V, 80, 81, et sup. ad I, 97. — **310 sq.** *virorum jacentum*, Scipionum mortuorum; cf. ad II, 574, et Schleusneri Lex. in N. T. vid. κεῖμαι.

308

Inde refert sese circo, et certamina prima
Inchoat, et rapidos cursus proponit equorum.
Fluctuat æquoreo fremitu rabieque faventum,
Carceribus nondum reseratis, mobile vulgus,
Atque fores oculis et limina servat equorum.

315

308N

312 seq. Poeta jam ipsa describit certamina, animis lectorum satis ad ea præparatis: nec video, quænam sint illa efficaciora, quæ sententia Ernesti Virgilius ludorum recensione præmiserit, præter serpentis portentum, quod Silius jam sup. II, 584 sq. ex eo desumserat, et inde h.l. sapienter prætermisisse silentio censendus est. Idem vir doctiss. monet, multo aptius ad victoriæ cupiditatem inflammandam dona oculis eorum, qui in certamen descendant, exposita memorari a Marone, quam a Silio post victoriam demum expromta et distributa. Sed, ut taceam, Silius illam quoque rationem sequutum esse inf. vers. 457 sqq., Scipio jam sup. v. 299... 302, concione ad milites habita præmiisque propositis animos eorum ad certandum incenderat.

314 sq. Conf. Virgil. Æneid. V, 148 seq. ubi *studia faventum* multo aptius dici, quam *rabiem*, jam notavit Ernest. — *æquoreo*, æquoris, campi, hoc est eorum qui in campo et circo erant. — *favere* et *favor* propriæ sunt voces, quibus non solum studium, quo populus erga hanc vel illam aurigarum factionem adficitur, indicatur, sed etiam solitæ adclamationes, quibus studium indicabat; Drak. — **315.** *Carceribus*, qui mox *fores* et *limina equorum*, Gr. vero ὄσιληγξ, seu ὄσιληξ, et ἀφειτηρία, dicuntur. — *Carceribus reseratis*, conf. ad VIII, 279. — *mobile*, leve, inconstans, cujus favor admodum *fluctuat*, h.e. dubius et mutabilis est; conf. sup. v. 146, et Horat. Od. I, 1, 7. — **316.** *servat*, ut III, 380, ubi vid. not.

309

Jamque, ubi prolato sonuere repagula signo,
Et toto prima emicuit vix ungula cornu,
Tollitur in cælum furiali turbine clamor:
Pronique, ac similes certantibus, ore sequuntur
Quisque suos currus, magnaue volantibus idem
Voce loquuntur equis: quatitur certamine circus
Certantum, ac nulli mentem non abstulit ardor.
Instant præcipites, et equos clamore gubernant.

320

317. Pro certamine navali, quod Maro jam summo ornatu descripserat Æn. V, 114... 285, Silius bene substituit curule. Sed eandem rem jam occupaverat Hom. Iliad. ψ, 287 seqq. et Virgilius quoque in simili re iisdem passim coloribus usus erat. Hinc Silius, quæ iniqua sors est seniorum poetarum, utrumque imitari ac variationem circumspicere cogebatur; confer quoque ludorum descriptiones apud *Fénélon*, *Télémaque*, lib. III, et *Barthélemi*, *Anacharsis*, cap. 38. Ed. — *repagula*, funis, vel trabs, quæ in terram cadebat, dato *signo*, cum tuba, de quo vid. Cassiodor. Ep. III, 51; Solin. cap. 47; Intpp. Suet. Ner. 22. — **318.** Vix equi extulerant totum pedem e carceribus, amotis repagulis; Mars. — **319.** *clamor* aurigarum. — *turbine*, inpetu, ut I, 41, et al. passim. — **320 seq.** Aurigæ et verberibus et verbis equos incitant. Imitat. Homer. Iliad. ψ, 362 seqq. Conf. Virg. Ge. III, 103 sq. — *Proni... ore sequuntur currus* et *præcipites instant*, conf. inf. v. 385 sq. et sup. VIII, 281, ubi vid. not. — **323.** Omnes insano vincendi ardore conrepti sunt.

Fulvus, arenosa surgens tellure, sub auras
 Erigitur globus, atque operit caligine densa
 Cornipedumque vias, aurigarumque labores.
 Hic studio furit aeris equi, furit ille magistri.

325

325 sqq. Conf. Hom. Iliad. ψ, 365 sq. Virg. Ge. III, 110. —**326 seq.** Et equi et aurigæ «jam cæco pulvere mixti Una in nube latent.» Stat. Theb. VI, 411.

328 sqq. Drak. ad v. 329 et 355, hæc jam bene notavit: «Versus 329, attinet ad spectatores, quorum alii equo ob patriam favebant, alii propter *nobile nomen Antiqui stabuli*», h.e. quod patre nobili, qui sæpius in Circensibus victoriam adeptus erat, prognatus esset; existimantes fortes fortibus creari, et in equis etiam patrum virtutem esse (cf. Horat. Od. IV, iv, 29 seq. et Stat. Silv. V, II, 21 seq. ubi vid. Barth.) Ut autem ex generosis equis sobolem servarent, «post vigesimum annum a Circo mittuntur ad sobolem reparandam,» teste Plin. VIII, 42, hinc etiam nobilium equorum genealogiæ (ut potissimum in Arabia) observabantur (vid. Græv. Præf. T. IX, Thes. Antt. Rom.) Ita Caucasus equus inf. v. 367, ortus dicitur ex illis, quos Diomedes ab Ænea abstulit. Solum vero equi Hispani sunt, quos in hoc certamine memorat Silius, in diversis tamen Hispaniæ regionibus nati. *Lampon* enim equus est Callaicus. *Panchates* Asturicus, *Pelorus* ex campis Vectonum, *Caucasus* Tyde venerat. Equi autem sanguinis Hispanici ut præstantissimi ludis Circensibus frequenter laudantur; insuper etiam equi Phrygii et Græci, sed inpr. Cappadoces, vid. Gothofr. ad Cod. Theodos. l. 1. de equis curul. et l. unic. de grege dominico. Præterea Silius hic sequitur morem in Circo usitatum, ut quarumcumque quadrigarum unius tantum equus, qui præstantissimus erat, et ex quo potissimum victoria pendebat, recenseretur, reliqui tres non nominantur. Atque ita, quum hic quatuor aurigæ certant, Cyrnus, Iberus, Atlas et Durius, et unusquisque quadrigas habuisse videatur, ex quolibet tantum unus equus memoratur, Lampon, Panchates, Caucasus et Pelorus. Id pluribus erudite illustravit Salmas. Exerc. Plin. p. 630 (al. 897) «Equi Hispani nominantur, tum quod in Hispania hi ludi, tum quod olim, ut et hodie, laudatissimi inde petebantur equi;» Dausq. Rector Lamponis est Cyrnus (v. 334... 342), Panchatis Iberus (v. 348... 354) Pelori Durius, et Caucasi Atlas (v. 355 sq. 366, 367). Hæc lectoribus in Siliana certaminis descriptione numquam animo dimittenda sunt, ne ipsis quoque, quod doctissimis interpp. contigit, passim perturbata vel mendosa videantur, quæ tamen plana sunt et recte se habent.

310N

310

Hos patriæ favor, hos adcondit nobile nomen
 Antiqui stabuli: sunt, quos spes grata fatiget,
 Et nova ferre jugum cervix: sunt, cruda senectus
 Quos juvet, et longo sonipes spectatus in ævo.

330

330 sqq. *quos spes grata fatiget*, quatenus intenti spectant exspectatione equi juvenis, qui prima certamina init. —**331.** *nova ferre jugum cervix*; Ern. Cf. tamen sup. ad I, 63. —*spes grata* victoriæ, in equo juvene posita. —*nova ferre*, ut *vetus bellare* sup. V, 565. —*cruda senectus*, vid. ad I, 405.

Evolat ante omnes, rapidoque per aera cursu
 Callaicus Lampon fugit, atque ingentia tranat
 Exsultans spatia, et ventos post terga relinquit.
 Conclamant, plausuque fremunt, votique peractam
 Majorem credunt præcepto limite partem.

335

333. Confer Virgil. Æn. V, 151, 318. —**334.** *Callaicus*, vid. ad II, 397. —*tranat*, vid. ad III, 662. —**335.** Cf. v. 499; Virg. Æn. XII, 84, et similia passim, ubi, exaggeratione poetica, pingitur rapiditas.

337. *præcepto*, ante capto, præoccupato, v. ad IV, 802, in Var. Lect. et inf. ad v. 390. —*limite*, via, spatium, ut I, 267; IV, 105, inf. v. 488; Drak.

311

At, quîs interior cura, et prudentia circi
 Altior, effusas primo certamine vires
 Damnare, et cassis longe increpitare querelis
 Indispensato lassantem corpora nisu:
 «Quo nimius, quo, Cyrne, ruis? (nam Cyrnus agebat)
 Verbera dimitte, et revoca moderatus habenas.»
 Heu surdas aures! fertur securus equorum,
 Nec meminit, quantum campi decurrere restet.

340

345

338 seqq. Inter artes Circenses erat ne quis initio certaminis omnibus viribus uteretur, ne nimis cito spiritus equos deficeret; Drak. coll. sup. VIII, 278 sqq. (ubi vid. not.) inf. vers. 496 seq. Sophocl. Electr. v. 735 seq. Lucan. IV, 620 sq. et Stat. Theb. VI, 462 sq. ubi vid. Barth. Sic apud Tacit. Ann. XIII, 16; *quibus altior intellectus*. Ed. —**341.** *Indispensato nisu*, inpetu inmoderato, omnibus viribus, sine ordine ac modo, effusis. Ex Stat. l.c. intelligitur, eum esse nimium in equos inpetum, quo vires equorum non *dispensantur*, sed, ut v. 381, repente *exhauriuntur*; Ern. Bene Drak. contulit Liv. XXVII, 50 (ubi vid. Gron.) Plin. VIII, 45; Senec. Præf. Contr. I «Nesciebat dispensare vires suas, sed inmoderati adversus se imperii fuit.» Et Plin. Paneg. 35: «Quæ singula quantum tibi gratiæ dispensata adjecissent? at tu simul omnia profudisti.» —**342.** *nimius*, nimium, nimio inpetu. —**343.** *revoca*, adduc.

311N

344. *securus equorum*, de iis non sollicitus, eos nil curans. Cf. XV, 673, et Virg. Æn. I, 350, ubi vid. Heyne.

Proximus, a primo distans, quantum æquore
 currus
 Occupat ipse, loci tantum: sed proximus ibat
 Astur Panchates, patrium frons alba nitebat
 Insigne, et patrio pes omnis concolor albo:
 Ingentes animi, membra haud procera, decusque

350

Corporis exiguum; sed tum sibi fecerat alas
Concitus, atque ibat campo indignatus habenas.
Crescere sublimem, atque augeri membra putares.
Cinyphio rector cocco radiabat Hiberus.

346 seq. Minus est spatium, quod memorat Homer. Iliad. ψ, 517 seq. quem Nonnus Dionys. XXXVII, 470 sq. imitatur; Drak. Color orationis similis Virgil. Æn. V, 320 seq. et inf. v. 489 seqq. —**348 sq.** Conf. Virg. Æn. V, 566 sq. et Iliad. ψ, 453. —**350 sq.** De Asturico equorum genere conf. ad III, 335.

—**351.** *sibi fecerat alas, velocissimè currebat*, ut al. —*volare*, et ap. Homer. Iliad. ψ, 506; σπεύδοντε πετέσθην. —**352.** *indignatus habenas*, conf. ad XIII, 159.

353. Hoc loquendi genus ortum ex allucinatione visus nostri, qua illa pars corporis, quæ prima aerem scindit, major fieri atque adsurgere supra se ipsa videtur: sic ut quæ majora concipimus oculis, *crescere* dicuntur, et contra quæ minora adparere incipiunt, *decrescere*; Gronov. Obs. III, 1, quem vide. Equus ferox crevisse videbatur, quia caput et pedes in altum movebat; ut contra *decrescit* Lampon fessus, demisso capite ac cervice, inf. v. 391; conf. et inf. v. 374 sq. 394, 398, 442, 444. —**354.** *Cinyphio cocco*, Gætulica purpura. Cf. sup ad v. 176, et II, 60.

Tertius æquata currebat fronte Peloro

355

312

Caucasus: ipse asper, nec qui cervicis amaret
Adplausæ blandos sonitus, clausumque cruento
Spumeus admorsu gauderet mandere ferrum.
At, docilis freni et melior parere, Pelorus
Non unquam effusum sinuabat devius axem;
Sed lævo interior stringebat tramite metam.

360

312N

355. *Caucasus et Pelorus* equi, diversis quadrigis juncti, *currebant æquata fronte*, altero non superato ab altero, ut eorum magistri, Atlas et Durius inf. v. 378 sqq. et ap. Sophocl. Electr. v. 739 sq. Κάξισώσαντες ζυγὰ Ἡλαυνέτην, ποτ' ἄλλος, ἄλλοθ' ἄτερος Κάρα προβάλλων ἵππηρῶν ὀχημάτων, Drak. Sic et *æquo discrimine*, dixit. Virg. Æn. V, 154, et v. 157 *una ambæ junctisque feruntur Frontibus*. —**356 sq.** *ipse*, Caucasus. —*cervicis Adplausæ blandos sonitus*, quomodo ceteroquin equi permulceri amant et gestiunt. Cf. ad IV, 264. —**358.** Cf. Virgil. Æn. IV, 135.

360 seq. *Pelorus non unquam devius*, a proxima ad metam via deflectens, *axem*, currum, *effusum sinuabat*, h.e. numquam dextrorsum evagabatur flexu sinuoso, vel tramite flexuoso, sed recta via, *interior*, versus metam (non exterior, versus patentiora circi loca), et *lævo tramite*, læva parte ac via, quæ brevissima est, currum ita flectebat circa *metam*, ut eam quam proxime raderet, vel *stringeret*. Cf. ad V, 24; Hom. Iliad. ψ, 319... 341; Heyne et Cerda ad Virg. Æn. V, 162, 163, 170, 202, 203; Barth. ad Stat. Theb. VI, 440 sq.; Intpp. Ovid. Am. III, II, 12; A. A. II, 426, et Fast. V, 68; Taubneri Ind. in Fast. Ovid. et Gesn. Thes. v. *interior*.

Insignis multa cervice, et plurimus idem
Ludentis per colla jubæ; (mirabile dictu!)
Nullus erat pater: ad Zephyri nova flamina campis
Vettonum eductum genitrix effuderat Harpe.
Nobilis hunc Durius stimulabat in æquore currum:
Caucasus antiquo fidebat Atlante magistro.
Ipsam Ætola, vago Diomedi condita, Tyde
Miserat: exceptum Trojana ab origine equorum
Tradebant, quos Æneæ Simoentis ad undas
Victor Tydides magnis abduxerat ausis.

365

313

370

362 sq. *multa cervice*, longa et crassa, ut *plurima cervix* ap. Virg. Ge. III, 52, ubi v. Heyne. —*plurimus jubæ*, plurimas vel densas gerens jubas, *ludentes per colla*; cf. inf. v. 442; Virg. Ge. III, 86, et Æn. XI, 497. —**364.** De equabus Lusitanis ex Zephyro concipientibus, et de *Vettonibus*; v. ad III, 378 seq. —**365.** *Harpe*, h.l. equæ, et sup. II, 117 (ubi v. Var. Lect.), virginis bellatricis nomen.

313N

366. *currum*, equum, Pelorum, ut ap. Virg. Æn. XII, 287, et Ge. I, 514: ἄρματα πεισιγάλινα ap. Pind. Pyth. II, 21. —*Durius* (a Durio, Hispaniæ fl., dictus) erat agitator Pelori, et Atlas Caucasi.

368. *Ipsam Caucasum*. —*Ætola Tyde* a Diomede *condita*; v. ad III, 367. —*vago*, propter tot errores ac peregrinationes, ut *vagus Hercules* ap. Horat. Od. III, III, 9. —**369 sqq.** *Caucasus oriundas* ab equis Æneæ, a Diomede ad Trojam ablatis, de quibus v. Hom. Il. ε, 265 sq., 323 sq.; ψ, 290 sq.

Jamque, fere medium evecti certamine campum,
In spatia addebant; nisusque adprendere primos
Panchates animosus equos, super altior ire,
Et præcedentem jam jamque adscendere currum
Pone videbatur, curvatisque ungula prima
Callaicum quatiens pulsabat calcibus axem.

314

375

372. *medium campum* puto dici medium decursum, adeoque tres gyros ac dimidium: nam tota decursio septem gyris, vel spatiis continebatur. Confecto dimidio decursu vel missu, maxime vero in extremo gyro, non initio certaminis (v. ad v. 338 seq.), aurigæ cursu concitatore et habenis quam laxissimis vehi solebant: et hæc est sententia verborum *in spatia addebant*, quod etiam ex simili loco Hom. Iliad. ψ, 373. —**373.** Intelligitur. Ipsam loquendi formulam Silius petiit e Virg. Ge. I, 513, ubi interpretes eam vario modo expediunt. Plerique, ut et h.l. N. Heins. et Ern. post Serv. —*in spatio* (v. Var. Lect.) *addunt* h.e. intendunt, augent, scil. cursum. Heyne: *addunt*, dant scil. se, inmittunt se, ruunt, cum impeta feruntur *in spatia*, h.e. campum, scil. decursum (cf. sup. ad I, 539). Voss. *addunt in spatia*, h.e. spatiis, scil. spatia, h.e. gyros multiplicat et repetunt. Dausq. h.l. *addunt se in spatia*, insistunt, qua licentior cursus esse potuit, campum patentiore, expatant, ut ap. Festum: «Expatare, in locum patentem se dare, sive in spatium se conferre.» Nulla harum rationum est, quæ non contorta sit: sed vereor, ut simpliciores dari possint, quam illæ Heynii et Vossii, quos vide ad Virgil. l.l. —*nisus*, connisus,

adprendere, consequi (ut *prendere*, v. 416), *primos equos* Cyrni, *cujus currui Callaicus Lampon junctus* erat, unde *Callaicum axem* et *Callaicas vires*, v. 377, 332. Conf. v. 333 sq. —374. *super altior ire*, superare, præterire, vel id. qd. mox dicitur, «præcedentem jam jamque adscendere currum Pone videbatur,» ut ap. Hom. Iliad. ψ, 378 sq. Οὐδὲ τι πολλὸν ἀνευθ' ἔσαν, ἀλλὰ μάλ' ἔγγυς: Αἰεὶ γὰρ δίφρου ἐπιβησομένοιισιν ἔϊκτην. —*altior*, ut mox *curvatis calcibus*. Ἴπποι ἀερώποδες, et Ὑψὸς ἀειρόμενοι ῥίμφοι πρήσσοισι κέλευθον, Iliad. ψ, 475, 501, et Odyss. ν, 83, de cursu citatiore. Cf. inf. ad v. 390, 394, 398, 510. —376 seq. *ungula pulsabat axem*, ad naturam scena adumbrata, quum unus currus alterum insequens urget et tangit, ut ap. Hom. Iliad. ψ, 763. Ὀδυσσεὺς θέεν ἔγγυθεν. Αὐτὰρ ὀπισθεν Ἴχνη τύπτε πόδεσσι, et ap. Virg. Æn. V, 324. *Calcem terit jam calce Diores*; Ern. Sed vix crediderim, verba nostra eo sensu capi posse. Egregie potius, nisi me omnia fallunt, depingitur fallacia visus, vel optica, qua equus, in cursu effuso *primam unguam et calces curvans*, h.e. pedes anteriores elevans, procul eum spectantibus *videtur currum præcedentem adscendere*, et *quatere*, vel *pulsare*. Cf. ad v. 353.

314N

At postremus Atlas; sed non et segnior ibat

Postremo Durio: pacis de more putares

Æquata fronte et concordi currere freno.

380

Sensit ut exhaustas, qui proximus ibat, Hiberus

Callaicas Cyrni vires, nec, ut ante, salire

Præcipitem currum, et fumantes verbere cogi

Adsido violenter equos, ceu monte procella

Quum subita ex alto ruit, usque ad colla repente

385

Cornipedum protentus, et in capita ardua pendens,

Concitat ardentem, quod ferret lora secundus,

315

Panchaten, vocesque addit cum verbere mixtas:

378 sq. Atlas et Durius postremi et una, juxta se, *æquatis* equorum *frontibus* (v. 380), vehebantur. Cf. ad v. 355.

381. *proximus* Cyrno. *exhaustas esse vires Callaicas Cyrni*, h.e. equi Callaici, Lamponis, *cujus magister* erat Cyrnus. Conf. v. 334 et 342. —**382 sq.** *salire Præcipitem currum*, ut ἄρματα ἀίξασκε μετήορα, Iliad. ψ, 369. Conf. Virg. Ge. III, 108 sq. —*fumantes* sudore, ut ap. Virg. Ge. III, 515. —**384.** Videtur poeta repentini inpetus, quo Iberus ad *colla cornipedum protentus* fuit, notionem exaggerare voluisse: at quis non sentiat, *procello ex monte ruentis* imaginem ineptam huic consilio atque ex ornandi cupidine ortam? Ita bene Ern. —**385 sqq.** Cf. VIII, 281 et ibi not. —**387.** *ardentem* Panchatem equum cum indignatione, *quod ferret lora secundus*, quod adhuc secundus esset, nec dum primus evadere potuerit; Drak.

«Tene, Astur, certante feret quisquam æquore
palmam

Erepto? consurge, vola, perlabere campum

390

Adsuetis velox pennis; decrescit anhelio

Pectore consumtus Lampon, nec restat hianti,

Quem ferat ad metas, jam spiritus.» Hæc ubi dicta,

Tollit se sonipes, ceu tunc e carcere primo

316

Conriperet spatium, et, nitentem obponere curvos

395

Aut æquare gradus, Cyrnum post terga relinquit.

315N

389 seq. Cf. Hom. Iliad. ψ, 403 sq. et sup. ad IV, 265 sq.; V, 166 seq. Dictionem *eripere æquor*, seu *campum* ex lapide antiquo apud Gruter. p. 337, illustrant Salmas. ad Solin. p. 635, 636 (al. 905) et Gronov. ad Tac. Ann. I, 63 pr., ubi hæc ejus nota est: «Genus loquendi e circo petitum. Ubi quum quatuor currus ad carceres starent, si primo ostio missus palmam meruisset, dicebant, *occupavit et vicit*; occupatio enim est eorum, qui in vacua veniunt primi: si secundo, *successit et vicit*: si tertio, *eripuit* (scil. campum præcedentibus) *et vicit*. Idem Silius sup. vers. 337, *præripere* (seu *præcipere*) *limitem* dicit de primo, quod Manilio est *præcludere circum*, lib. V, 79 seq. *Vel prima tenentem Agmina in obliquum* (quod Silius repræsentat inf. v. 406 sq.) *currus agitare malignos* (scil. in adversarium, cui hanc moram objiciunt). *Obstantemque mora totum præcludere circum*, in quo nullum adversario locum dat antevertendi aut laudem in eo quærendi.» Hinc Drak. h.l. ita interpretatur: «Iberus, qui secundus erat agitator, conspiciens, prægressos Cyrni, primi agitatoris, equos spiritu jam defici, equum suum adhortatur, ne pati velit, quemquam alium se certante palmam ferre, *erepto* quamquam *campo*, i.e. licet primo ostio emissus non sit, sed ut potius nunc omnibus viribus adnitatur, eumque prævertere conetur. *Eripuit* itaque hic *campum* agitator, qui, primo ostio emissus, omnes post terga relinquit, ut supra v. 337. Non nego tamen tertium aliumve quem agitatore *campum eripuisse* dici posse, si alios prioribus ostiis missos prægressus fuerit; sed ea nunc non est mens Siliii.» Enimvero contorta est ratio illa, *erepto* quamquam *campo*, et multo simplicior hæc: num *quisquam feret palmam æquore erepto* tibi, h.e. dum te cursu præverterit? Conf. I, 331 et 422. —*Astur* Panchates. Conf. v. 348 seq. —*consurge*, altius pedes tolle, h.e. curre velocius, unde *tollit se sonipes*, v. 394; cf. ad v. 374. —*vola, perlabere campum pennis*, ut τὼ δὲ σπεύδοντε πετέσθη, Iliad. ψ, 506. —**391.** *Adsuetis pennis*, h.e. rapiditate tibi adsueta. —**391.** *Decrescit*; v. sup. ad v. 353. —**394.** *primo*, primum, *e carcere*, unde initium cursus. —**395 seq.** *Conriperet spatium*, stadium, vel campum. Cf. ad I, 570. Panchates subito prægressus currum Cyrni, frustratur artem, quam ille parabat, et de qua Salmas. in Exerc. Plin. p. 636, ita disputat: «*Obponere* est verbum ex arte circensi, et quidem proprium præcedenti aurigæ. Quum enim, qui præverterat, et primus erat, nimis premeretur a sequenti curru, nec alia arte aut vi vitare posset, ne ipse præverteretur, currum obliquum subito *obponebat*; quo facto instantis et incumbentis aurigæ currus, dum nimio inpetu ferretur, in tactus sæpe frangebatur, vel evertebatur excutiebaturque quadriga, quod ipse Silius disertius exponit, v. 405 seq. et Nonn. Dionys. XXXVII, 249 seq.; cf. et Manil. V, 80, de quo loco v. sup. ad v. 390.» —*curvos gradus*, gressus equorum, h.e. equos, seu currum, ut ap. Manil. I, 740; *curvæ quadrigæ* dicuntur, quæ a recta via deflectunt, et inf. vers. 406: *obliquum conversis habenis*, vel ap. Manil. V, 80, *in obliquum currus agitare*.

316N

Confremet et cælum, et percussus vocibus altis

Spectantum circus: fertur sublime per auras
Altius adtollens cervicem victor ovantem
Panchates, sociosque trahit prior ipse jugales.

400

397. Conf. Hom. Iliad. ψ, 766, 767; Virg. Æn. V, 148 seq.; 227, 228, inf. v. 419 et sup. vers. 303, 314, 336. —**398 sq.** Cf. ad v. 374. —**400.** *socios jugales*, equos iisdem quadrigis junctos. Conf. ad XV, 212.

At postremus Atlas, Durius postremus in orbem
Exercent artes, lævos nunc adpetit ille
Conatus, nunc ille premit, certatque subire
Dexter, et alterni nequidquam fallere tentant;
Donec, confisus primævæ flore juventæ,
Obliquum Durius conversis pronus habenis
Obposuit currum, atque eversum propulit axem
Atlantis senio invalidi, sed justa querentis:

405

317

401. *in orbem*, alterni. —**402 seq.** *lævos adpetit Conatus*, a læva parte prætervehi conatur. —*nunc ille premit*, instat huic, et *dexter*, a dextra parte, *certat subire*, eum prævertere. —**405.** *primævæ flore juventæ*; cf. ad I, 61, 376, et Klotz. ad Tyrt. pag. 68 seq. —**406 sqq.** Vid. ad v. 395. —**408.** *justa*, jure.

317N

«Quo ruis? aut quinam hic rabidi certaminis est
mos?

Et nobis et equis letum commune laboras.»
Dumque ea proclamat, perfracto volvitur axe
Cernuus, ac pariter fusi (miserabile) campo
Discordes sternuntur equi: quatit æquore aperto
Lora suis victor, mediaque Pelorus arena
Surgere nitentem fugiens Atlanta reliquit.
Nec longum Cyrni defessos prendere currus.

410

415

409. *certaminis mos*; cf. Bentr. ad Hor. Od. I, x, 4.

410. *laboras*, paras, moliris, ut inf. vers. 508; Drak. exponit: Circensi labore (ut de ludis v. 328, 494), agitatione currus tui nobis mortem paras, nos in periculum mortis adducis.

414. *victor Durius quatit lora suis* equis, incitat eos acrius, laxatis frenis, ut dum Atlas dejectus in arena serpat, campum apertum petant; Ern. Cf. v. 439. —*Pelorus*, equus Durii (cf. v. 366), non Iberi, quod putabat Barth. Adv. X, 7.

416. *Nec longum*, non ita multo post. —*prendere*, prendit, adsequitur (ut v. 373). Durius, vel Pelorus Cyrnum.

Hunc quoque, cunctantem et sero moderamina
equorum

Discentem, rapido prætervolat incitus axe:
Inpellit currum clamor vocesque faventum.
Jamque etiam dorso atque humeris trepidantis
Hiberi

420

Ora superposuit sonipes, flatusque vapore
Terga premi, et spumis auriga calescere sentit.
Incubuit campo Durius, misitque citatos
Verbere quadrupes, nec frustra: æquare videtur,
Aut etiam æquavit juga præcedentia dexter.

425

417 seq. *Discentem moderamina equorum*, moderatiore cursu, non, ut antea (v. 333 sq.), nimio impetu, vehementem, *sero*, fessis jam equis, de quo v. sup. v. 381 sq., 391 sq. —**419.** Conf. ad v. 397.

420 sq. Imitat Hom. Iliad. ψ, 380 seq., et 765; Drak. contulit Virg. Ge. III, 111; Nonn. Dionys. XXXVII, 628 sq.; Stat. Theb. VI, 603 sq.; Ovid. Met. V, 616 sq.

423. *Incubuit campo*, ut IV, 666, ubi v. not. —**424 sq.** *æquare videtur, Aut etiam æquavit*, eleganter, iudice Drak. ut ap. Stat. Theb. V, 599 sq., et Senec. Phœn. v. 427, ubi plurima exempla congescit Gronov.

Adtonitus tum spe tanta, «Genitore, Pelore.
Te Zephyro eductum nunc nunc ostendere tempus.
Discant, qui pecudum ducunt ab origine nomen,
Quantum divini præcellat seminis ortus.
Victor dona dabis, statuesque altaria patri.»
Et, ni successu nimio lætoque pavore
Proditus elapso foret inter verba flagello,
Forsan sacrasset Zephyro, quas voverat, aras.

318

430

426 seq. Verba Durii, quibus Pelorum, equam suam, incitat. *Genitore Zephyro eductum*; cf. sup. v. 364 sq.

318N

428. *ducunt nomen*; v. Heins. ad Ovid. Fast. III, 387. —*pecudum ab origine* vulgari.

431. Imitat. Hom. Iliad. ψ, 382 sq. sed sine deorum ministerio. —*læto pavore*, acuta antithesis, cujus vim ut adsequamur, cogitemus necesse est Durium mixta metu eventus lætitia adfectum et consternatum, gaudiam inter cordis pulsus sensisse, ut fit in spe propinquæ, at nondum præsentis victoriæ; Ern. Durius præ gaudio nimio successu consternatus et confusus; N. Heins. Cf. v. 479, 514 inpr. supra ad III, 215, et Heyne ad Virg. Ge. III, 105 seq., et Æn. V, 575. —**432.** *Proditus*, destitutus ope *flagelli*, quod ipsi, *inter verba*, hæc cum ardore dicenti *elapsus* erat, manu exciderat. Cf. sup. ad II,

Tum vero infelix, veluti delapsa corona
Victoris capiti foret, in se versus ab ira,
Auratam medio discindit pectore vestem,
Ac lacrimæ simul et quæstus ad sidera fusi:
Nec jam subducto parebat verbere currus.
Pro stimulis dorso quatiuntur inania lora.

435

438. *subducto verbere*, amisso flagello: unde mox *inania lora* dicuntur, quatenus sine flagello sola non subfiebant equis moderandis; Ern. — **439.** *stimulis*, flagello, quo equi incitantur, ut ἀνευ κέντροιο θέοντες ap Hom. Iliad. ψ, 387. Cf. sup. ad I, 113.

Interea metis, certus jam laudis, agebat
Sese Panchates, et præmia prima petebat
Arduus; effusas lenis per colla, per armos
Ventilat aura jubas: tum, mollia crura superbi
Adtollens gressus, magno clamore triumphat.

440

440. *metis*, ad metam. — **442 sqq.** *Arduus*, superbus quasi et elatus victoria. — *effusas... jubas*; cf. v. 363. Χαῖται δ' ἐβρόνοντο μετὰ πνοιῆς ἀνέμοιο, Iliad. ψ, 367. — **443.** *mollia crura superbi Adtollens gressus*, ut ap. Virg. Ge. III, 76, ubi v. Heyne, qui tamen non ad superbiam refert, quo certe h.l. spectat.

319_N

319

Par donum solido argento cæolata bipennis
Omnibus, at vario distantia cetera honore.
Primus equum volucrem, Massyli munera regis
Haud spernenda, tulit: tulit huic virtute secundus
E Tyria, quæ multa jacet, duo pocula, præda,
Aurifero perfusa Tago: villosa leonis
Terga feri, et cristis horrens Sidonia cassis
Tertius inde honor: et postremo munere Atlanta,
Quamvis perfracto senior subsederat axe,
Adcitur donat ductor, miseratus et ævum
Et sortem casus: famulus florente juventa
Huic datur, adjuncto gentilis honore galeri.

445

450

455

320

445 sq. Sic et Æneas non victoribus solum, sed etiam omnibus, qui cursu certarent, proponit præmium duo jacula et *argento cælatam bipennem*, deinde victoribus alia propria, ap. Virg. Æneid. V, 305 sqq.; Drak. — *argento cælatam bipennem*; confer. Heyne. ad Virg. l.c.

447. Recte illi, qui curuli certamine vicerit, equum proponi præmium, monet Drak. ut ap. Hom. Iliad. ψ, 265 sq.; Virg. Æneid. V, 310; Stat. Theb. VI, 644. — *munera Massyli regis*; cf. ad V, 321. — *Massyli regis*, Syphacis. Vid. sup. v. 170 seq. — **448.** *virtute secundus*, ut ap. Virg. Æn. V, 258. — **449 sq.** *duo pocula*, ut ap. Hom. Iliad. χ, 656, 741; Virgil. Æn. V, 535 sq.; Stat. Theb. VI, 531 seq. — *Aurifero pocula perfusa Tago*, ut sup. II, 404. — **451.** *Sidonia cassis*, ut *Argolica galea*, ap. Virg. Æn. V, 314. — **452.** *honor*, donum, quod honori est ei, cui datur, ut ap. Virg. Æn. V, 249, 308; cf. ad IX, 199. — **453.** *perfracto axe*; conf. v. 411 seq. — *subsederat*, substiterat in cursu. — **454.** *Adcitur*, quia miser homo, pudore captus, non sponte adcedebat. — *miseratus casum*, ut ap. Virg. Æn. V, 350, et Hom. Iliad. ψ, 534. — **455.** Atlanti etiam, quamvis victo, donum datur, et quidem *famulus*, ut serva ap. alios poetas: cur autem ap. Nostrum servus, non liquet. Cf. v. 552 seq., 571; Hom. Iliad. ψ, 534 seq.; 656, 704 sq.; Virg. Æn. V, 282 seq.; Stat. Theb. VI, 548 seq. Serva etiam præmium victoris inf. v. 568, et ap. Hom. Iliad. ψ, 262 sq. — **456.** *gentilis galeri*; cf. I, 404.

320_N

His actis ductor læta ad certamina plantæ
Invitat, positisque adcendit pectora donis:
«Hanc primus galeam (hac acies terrebat Hiberas
Hasdrubal); hunc ensem, cui proxima gloria cursus,
Adcipiet; cæso pater hunc detraxit Hyempsæ.
Tertius extremam tauro solabere palmam.
Cetera contenti discedent turba duobus
Quisque ferox jaculis, quæ dat gentile metallum.»

460

457... 526. Conf. Hom. Iliad. ψ, 740 seq., et Virg. Æn. V, 286 sqq. Silius tamen hanc rem, a summis jam poetis tractatam, maxime nec sine arte ac ingenio variavit. — *plantæ*, ut v. 297. — **458.** *positis donis*, ut ἄλλα τίθει ταχυτήτος ἄεθλα, Iliad. ψ, 740, et πυγμαχίης θῆκεν ἄεθλα, v. 653; cf. Virg. Æneid. V, 292, et sup. ad IV, 267. — *galea Hasdrubalis*, et *ensis Hyempsæ spoliium*. Cf. Il. ψ, 560, 808, et sup. ad V, 321 sq. — **460.** Cf. Iliad. ψ, 807. — **461.** *pater meus*, Scipio.

462. *tauro*, ut inf. 550, et Iliad. ψ, 750. — *solabere tauro palmam*, doctius quam *solatia victo*, ap. Virg. Æneid. V, 367. — *palmam*, de eo, qui tertio loco vincit. Cf. ad v. 503.

463 sq. *Cetera contenti discedent turba*, etc. Cf. ad V, 495, et Cort. ad Sallust. B. C. c. 43. — *duobus jaculis*, ut ap. Virg. Æn. V, 306. — **464.** *gentile metallum*, metalla Hispaniæ. Cf. v. 526.

Fulgentes pueri Tartessos et Hesperos ora
Ostendere simul vulgi clamore secundo.
Hos Tyriæ misere domo patria incluta Gades.
Mox subit, adpersus prima lanugine malas,
Bæticus: hoc dederat puero cognomen ab amne
Corduba; et haud parvo certamina læta fovebat.

465

470

465. Nomina eorum, qui certant, desumta ab Hispaniæ oppidis, fluviis, et tractibus. Cf. ad I, 306, in

Var. Lect. —*Fulgentes*, conspicui facie et flore ætatis, vel, ut v. 471. —*fulgore nivali corporis*. —466. Cf. Virgil. Æn. V, 337 sq.

467. *Tyriæ Gades*; v. ad III, 4, et 396... 399.

321N 468. Cf. VII, 691, ibique not. —469. *ab amne* Bæti. —470. *Corduba*; vid. III, 401. — *haud parvo*, ut *Stat mihi non parvo virtus mea* Mod. Magni pretii æstimabat ex his certaminibus palmam repotare; Ern. *Corduba* *haud parvo* sumtu hujus pueri certamina sustentavit, ut cum aliis civitatibus præstantia et sumtu sui athletæ certaret; Cell. Cf. V.L.

321 Inde, comam rutilus, sed cum fulgore nivali
Corporis, inplevit caveam clamoribus omnem
Eurytus: excelso nutritum colle creatat
Sætabis, atque aderant trepidi pietate parentes. 475
Tum Lamus, et Sicoris, proles bellacis Ilerdæ,
Et Theron potator aquæ, sub nomine Lethes
Quæ fluit, inmemori perstringens gurgite ripas.

472. Cf. Virg. Æn. V, 340 seq.; lib. VIII, v. 636. —*cavea* locus, ubi spectatores ludorum sedent, propr. scenicorum, sed h.l. circensium, ut. ap. Virg. ll.cc. —474. *Sætabis* in *colle* sita. Cf. III, 373. —*trepidi pietate*, inter spem et metum suspensi, de filiorum fortuna et victoria; Ern.

475. *Sicoris* nomen ductum a fluvio, ad quem sita *bellax Ilerda*. Vid. ad III, 359. —476. *Theron potator aquæ*, etc., h.e. adcola Lethes. Cf. ad VIII, 367 et 564. —*Lethes* fl. cujus *gurges inmemor* est, h.e. cujus aqua potata inmemores rerum olim gestarum facit, earum oblivionem gignit. Vid. ad I, 236, et XIII, 555. Sic et *inmemor Lethæ* ap. Senec. Herc. Cæt. v. 936, et Stat. Silv. V, II, 96. —477. *perstringens ripas*, v. ad IV, 350.

Qui postquam adrecti plantis et pectora proni,
Pulsantesque æstu laudum exsultantia corda,
Adcepere tuba spatium, exsiluere per auras 480
Ocius effusis nervo exturbante sagittis.
Diversa et studia et clamor, pendentque faventes
322 Unguibus; atque suos, ut cuique est gratia, anhelii
Nomine quemque cient: grex inclutus æquore fertur,
Nullaque tramissa vestigia signat arena. 485
Omnes primævi, flaventiaque ora decori,
Omnes ire leves, atque omnes vincere digni.

478. *adrecti plantis*, ut ἐν' ἀκροτάτοις ἀρθεῖς πόδεσσι, ap. Apoll. II, 90, more et currentium et pugilum. Cf. Heyne ad Virg. Æn. V, 426, et Burm. et Val. Fl. IV, 267. Sic et *pendent faventes unguibus* mox vers. 482, ubi recte Ernesti: «Cogita spectatores, dum suis adclamant, summis pedibus adrectos, et veluti suspensos, ut fit in tali contentione favoris et in turba multorum.» Cf. ad XV, 614. —479. Cf. Virg. Ge. III, 105 seq. ibique Heyne. Vid. et supra ad v. 431. —480. *Adcepere tuba spatium*, h.e. potestatem signumque currendi.

322N 482. *studia* voc. propr. de favore spectantium, ut ap. Virg. Æn. V, 48, 228, 450. —485. Cf. ad III, 309, et IV, 147.

486. *flaventia ora*, ut ap. Virg. Æn. X, 324; cf. ad I, 438.

Extulit, incumbens medio jam limite, gressum
Eurytus, et primus brevibus, sed primus, abibat 490
Præcedens spatiis. Instat non segnus acer
Hesperos, ac prima stringit vestigia planta
Progressæ calcis: satis est huic esse priori;
Huic sperare sat est, fieri se posse priorem.
Acrius hoc tendunt gressus, animique vigore
495 Corpora agunt; auget pueris labor ipse decorem.

488. *incumbens*; v. ad v. 423. —*limite*, ut v. 337. —489 seq. Conf. sup. v. 346 sq., et Virg. Æn. V, 320 sq. *prima stringit vestigia planta Progressæ calcis*, ut *calcem terit jam calce Dioces*, ap. Virg. Æn. V, 324, ubi v. Heyne. —492. Cf. ad VII, 226.

495. Conf. XIV, 509, et Ovid. Met. X, 590.

Ecce, levi nisu postremoque agmine currens,
Postquam sat visus sibi concepisse vigoris,
Celsus inexhaustas effundit turbine vires
Non exspectato, subitusque erumpit, et auras
Prævehitur Theron: credas Cyllenida plantam 500
Æthereo nexis cursu talaribus ire.

496 seq. Theron prudenter initio cursus non omnes profundit vires. Cf. ad v. 338 seq. —498. *turbine*, inpetu, ut passim. —500 sq. Cf. Virg. Æn. I, 300 sq. et IV, 239 sq. —*plantam Cyllenida*, pedes Mercurii, et hoc pro ipso Mercurio. —*Cyllenida*, Cylleniam, ut ap. Ovid. Met. V, 176.

323N 323 Jamque hos, jamque illos, populo mirante, relinquit:
Et modo postremus, nunc ordine tertia palma,
Hesperon infestat sua per vestigia pressum.
Nec jam quem sequitur tantum, sed prima coronæ 505
Spes trepidat tantis venientibus Eurytus alis.

503. *tertia palma*, tertio ordine currens, tertio loco victor, tertiam palmam, seu victoriam obtinens, ut

inf. v. 573, et sup. IV, 390; v. Heyne ad Virg. Æn. V, 339 et 493. Sic et mox v. 506, et Stat. Theb. VI, 327.

505 seq. *spem coronæ primam* dici eum, qui se primum præmium victoriæ consecuturum speraverit, jam monuit Drak. Similiter passim alia abstracta adhibentur. Vid sup. ad I, 479; Barth. ad Stat. l.c. et inpr. Klotz. ad Tyrt. p. 105 sqq. — *Nec jam is tantum, quem* Theron proxime *sequitur*, scil. Hesperos, *trepidat*, veretur, ne ab eo vincatur, *sed Eurytus* etiam, qui ordine primus erat. — *coronæ*, ut supra v. 299, ubi v. not. — **506.** *tantis venientibus alis*, Therone tanto inpetu advolante; quod jam monuere Lefeb et Ern.

Quartus sorte loci, sed, si tres ordine servent

Inceptos cursus, nequidquam vana laborans,

Tartessos fratrem medio Therone premebat.

Nec patiens ultra tollit sese æquore Theron

Igneus, et plenum prætervolat Hesperon iræ.

Unus erat super, et metæ propioribus ægros

Urebat finis stimulis: quascumque reliquit

Hinc labor, hinc penetrans pavor in præcordia vires,

Dum sperare licet, brevia ad conamina uterque

Advocat: æquantur cursus; pariterque ruebant.

510

515

509. *Tartessos fratrem* Hesperum (cf. v. 465) *premebat*, insequabatur, *medio Therone*, ita ut hic inter Hesperum et Tartessum medius curreret; adeoque hoc ordine se invicem sequerentur: Eurytus, Hesperos, Theron, Tartessus; Ern.

510. *æquore*, in campo. — **510.** *sese tollit*, ut v. 394. Conf. ad v. 390. — **511.** *Igneus*; vid. ad III, 306.

512 sq. *Unus Eurytus supererat* Theroni cursu superandus. — *finis metæ*, meta, quæ cursui finem inponit, vel, ut ap. Ovid. Met. X, 597, *novissima meta*, quoniam ultimum, h.e. septimum spatium decurrebant; Drak. Cf. Virg. Æn. V, 327 seq., et inf. v. 558. — *ægros*, fessos. — **513.** *stimulis urebat*, ut *stimulis acuit* I, 113, ubi v. not. — *Urere*, incitare, excitare; ut *incendere*, καίεσθαι et περικαίεσθαι. Sic *laudibus avorum viros urere*, dixit Val. Fl. I, 476 et similia alii. — **513 seq.** Uterque, Eurytus et Theron, quidquid superest virium conligunt, quum brevis tantum via ad metam restaret. — **514.** *pavor*; v. ad v. 431.

Et forsán gemina meruissent præmia palma,

Pervecti simul ad metas, ni, terga secutus

Theronis, fusam late per lactea colla

Hesperos ingenti tenuisset sævus ab ira,

Traxissetque comam: tardato lætus ovansque

Eurytus evadit juvene, atque ad præmia victor

Emicat, et galeæ fert donum insigne coruscæ.

Cetera promisso donata est munere pubes,

Intonsasque comas viridi redimita corona

Bina tulit patrio quatiens hastilia ferro.

520

525

517 sq. Silius et Stat. Theb. VI, 614 sq. pro commento Hom. Iliad. ψ, 773 seq., et Virg. Æn. V, 327 sq. bene substituerunt aliud, quod dignitati carminis epici convenientius est. Drak. hæc notavit: «Barthius ad Stat. l.l. Silium inprudentiæ adcusat, quod læsum per dolum non fecerit restitui, aut saltem, ut ap. Stat., ex integro cum adversario decurrendi copiam accipere. Sed sequutus in eo Silius Maronem, qui fingit, Nisum sanguine prolapsus sequenti Salio se obposuisse, ut Euryalus primam palmam obtineret. Nec tamen vel Salio restituitur, vel ex integro cum Euryalo decurrit. Æneas autem Salio præmium extra ordinem tribuit, quod duo tantum præmia proposuerat. Theron dolo Hesperi primum præmium amisit, secundum obtinuit.» Poetam quoque in has summi juris angustias non includendum esse, monet Ern. — **519.** *lactea colla*, ut IV, 154. — **520.** *sævus ab ira*, ut XII, 551. — **522.** *juvene*, Therone, qui *pariter* antea *ruebat* (v. 516), et solus victoriam ei dubiam redditurus videbatur. — *evadit*, ἦλθε φθάμενος, Iliad. ψ, 779, nisi jungere malis *ad præmia evadit et emicat*, h.e. ad metam celeriter *victor*, primus, pervenit. — **523.** *Emicat*, etc. Cf. Virg. Æn. V, 337 et sup. II, 238. — *galeæ donum*, cf. sup. v. 459.

524. Conf. sup. v. 460... 464, et expressum a Silio, sed variatum locum Virg. Æn. V, 556 sq. ubi v. Heyne. — **525.** *Intonsas comas*, quæ juvenes decent. Cf. ad VII, 196. — **526.** *patrio ferro*, ut *gentile metallum*, sup. v. 464.

Hinc graviora virum certamina, comminus ensis

Destructus, bellique feri simulacra cientur.

Nec, quos culpa tulit, quos crimina noxia vitæ,

Sed virtus animusque ferox ad laudis amorem,

Hi crevere pares ferro; spectacula digna

Martigena vulgo, suetique laboris imago.

530

527... 536. Certamen gladiatorium Silius reliquis adjecit, tum in gratiam Romanorum, qui eo potissimum delectabantur, tum ad ductum Livii lib. XXVIII, c. 21. «Gladiatorium spectaculum fuit non ex eo genere hominum, ex quo lanistis comparare mos est, servorum, quive venalem sanguinem habent. Voluntaria omnis et gratuita opera pugnantium fuit: nam alii missi ab regulis sunt ad specimen insitæ genti virtutis ostendendum, etc.» — **528.** *belli simulacra cientur*; vid. ad VII, 119.

531. *Cernere* et *decernere*, pugnare, ut κρίνειν et διακρίνειν αἴην, πόλεμον, ἀγώνα. Conf. Intpp. Virg. Æn. XII, 709; Sallust. B. C. 59; Val. Fl. IV, 193; VIII, 319; Quintil. Inst. Or. X, I; Lambin. ad Lucret. IV, 969; Gifan. Ind. Lucret. Gron. ad Liv. VII, 9; Heins. ad Tibull. IV, 1, 103; Harles. ad Nepot. Milt. 4, et Hannib. 10. — **532.** *Martigena vulgo*, exercitu, aut Hispanorum vulgo bellicoso; Cell.

Hos inter gemini (quid jam non regibus ausum?

Aut quod jam regnis restat scelus?) in pia Circo

Innumero fratres, cavea damnante furorem,

535

Pro sceptro armatis inierunt praelia dextris.
Is genti mos dirus erat; patriumque petebant
Orbati solium lucis discrimine fratres.

533 sq. «Neque obscuri generis homines, sed clari illustresque, Corbis et Orsua patruales fratres, de principatu civitatis, quam Ithem vocabant, ambigentes, ferro se certaturos professi sunt... et insigne spectaculum exercitui praeubere documentumque, quantum cupiditas imperii malum inter mortales esset. Major usu armorum et astu facile stolidas vires minoris superavit;» Liv. XXVIII, 21. Cf. et Valer. Max. IX, 11, ext. 1. Ab his Silius in eo dissentit, quod illos *fratres geminos*, non *patruales*, et alterum altero natu minorem, vocet, quodque historici illi majorem natu victorem evasisse dicant, poeta utrumque eo certamine obcubuisse fingat, ut eorum discordiam per omnia illi Thebanorum fratrum (v. mox ad v. 546 sq.) comparare posset; Drak. Cf. Barth. ad Stat. Theb. XI, 500. —*gemini fratres*; cf. ad IV, 355.

535. Nullum scelus est tam inmane, quod regnandi gratia non admittatur; Barth. Adv. X, 7. —*cavea*, ut sup. v. 472. —**538.** *lucis discrimine*, cum vitæ periculo.

Concurrere animis, quantis conflare par est,
Quos regni furor exagitat; multoque cruore
Exsatiata simul portantes sub umbras
Obcubere: pari nisu per pectora adactus
Intima descendit mucro; superaddita sævis
Ultima vulneribus verba; et, convicia volvens,
Dirus in invitas effugit spiritus auras.
Nec manes pacem passi; nam corpora junctus
Una quum raperet flamma rogos, inpius ignis
Dissiluit, cineresque simul jacuisse negarunt.

542. *nisu*, inpetu, vi; hoc vocab. spectat ad eum qui mucronem adigit. Ed.

546 sqq. Silius ad Polynicis et Eteoclis fratrum, de regno Thebano contententiam, discordium respicere, quam animæ eorum etiam in morte servasse dicuntur, jam. monuere Dausq. Drak. et Lef. Cf. Ovid. Trist. V, v, 33 sq., et Ibis v. 35 seq.; Stat. Theb. XII, 429... 457; Lucan. I, 551 seq.; Hygin. fab. 68; Pausan. Bœot. c. 5, pag. 568 (ed. Han. 1613); Eurip. Phœn. et Sophocl. Œd. Col. —*rogus junctus*, conjunctis, idem.

Cetera distincto donata est munere turba,
Ut virtus et dextra fuit: duxere juvencos,
Inpressis dociles terram proscindere aratris:
Duxere adsuetos lustra exagitare ferarum
Venatu juvenes, quos dat Maurusia præda.
Nec non argenti, nec non insignia vestis
Captivæ pretia, et sonipes, et crista nitenti
Insurgens cono, spolia exuviæque Libyssæ.

549. *distincto*, diverso. —**550.** *juvencos*, ut v. 462. —**551.** *Inpressis terram proscindere aratris*, ut ap. Lucret. V, 210. —**552.** *lustra exagitare*; v. ad VIII, 565. —**553.** *juvenes*, ut *famulus* sup. v. 455, ubi v. not. —*Maurusia præda*, Mauri captivi, venatores. Cf. III, 288.

Tum jaculo petiere decus, spectacula Circi
Postrema, et metæ certarunt vincere finem
Burrus avis pollens, quem misit ripa metalli,
Qua Tagus auriferis pallet turbatus arenis,
Et Glagus, insignis ventos anteire lacerto,
Et, cujus numquam fugisse hastilia cervi
Prærapida potuere fuga, venator Aconteus,
Indibilisque, diu lætus bellare Latinis,
Jam socius, volucresque vagas deprendere nube
Adsuetus jaculis, idem et bellator, Ilerdes.

557. In hoc quoque jaculandi certamine Silio præivere Homer. Iliad. ψ, 850 sq., et Virg. Æn. V, 485 sq. Qui quum rem jam ornatissime extulissent, Noster brevior est, et quædam variat. —**558.** *vincere*, adsequi, ferire. —*metæ finem*, ut v. 512. —**559.** *avis pollens*, ut VIII, 383, ubi v. not. —*ripa metalli*, v. Var. Lect. —**560.** Cf. I, 155 et 229. —**561.** *lacerto*, jaculis, quæ lacertis mittebat. —**564 seq.** *Indibilis*, Ilergetum regulus (vid. Liv. XXII, 21; XXV, 34), qui diu bellaverat *Latinis*, adversus Romanos (Liv. XXVIII, 24, 31, 33), *jam socius*, nunc amicus eorum. Liv. XXVIII, 34. Idem tamen sæpius ab amicitia Romanorum defecerat. Conf. Liv. XXVI, 49; XXVII, 17; XXIX, 1, 2. —*deprendere*, figere, *volucres vagas*, ut apud Manil. V, 291. Cf. sup. II, 96; VIII, 524.

Laus Burri prima, infixit qui spicula metæ:
Est donum serva, albentes invertere lanas
Murice Gætulo docta. At, quem proxima honorant
Præmia, vicinam metæ qui propulit hastam,
Adcepto lætus puero discessit Ilerdes,
Cui ludus, nullam cursu non tollere damam.
Tertia palma habuit geminos insignis Aconteus
Nec timidos agitare canes latratibus aprum.

568 seq. *serva*; conf. sup. ad v. 455. —*invertere lanas... docta*; conf. sup. Hom. Iliad. ψ, 263, 705, et Virg. Æn. V, 284. —*invertere*, inficere, tingere, *lanas Gætulo murice*, purpura G. de qua vid. supra ad v. 176. —**571.** *puero*, cf. ad v. 455. —**572.** *Cui ludus erat*, h.e. res facillima, quam quasi *per ludum*, h.e.

nullo negotio, perficere poterat. Cf. Heins. ad Claud. Laud. Stil. III, 157, et Ernesti Clav. Cic. Junge autem *puero, cui ludus*, etc. — *tollere*, jaculis occidere, idem atque *tollere e medio*. ΕΔ.

573. *Tertia palma*, ut **vers. 503**, ubi v. not. — *habuit*, adcepit, ut ἔξει, Iliad. ψ, 833.

Quos postquam clamor plaususque probavit
honores, 575

Germanus ducis atque effulgens Lælius ostro
Nomina magna vocant læti manesque jacentum,
Atque hastas simul effundunt: celebrare juvabat
Sacros cineres, atque hoc decus addere ludis.

Ipse etiam, mentis testatus gaudia vultu, 580

Ductor, ut æquavit meritis pia pectora donis,
Et frater thoraca tulit multiplicis auri,

Lælius Asturica rapidos de gente jugales,

329 Contorquet magnis victricem viribus hastam

Consurgens, umbrisque dari testatur honorem. 585

575. Duces ipsi, ne alieni a ludorum societate viderentur, hastis ejaculandis, omnem solennitatem finiunt, Ern. — **576.** *Germanus ducis*, ut sup. v. 58. — **577.** Cf. sup. ad v. 310 sq.

329N **582.** Cf. Virg. Æn. V, 259, 264, et sup. ad II, 401. — **583.** Cf. sup. v. 350 seq., et ad III, 335 sq.

— **585.** *Consurgens*; v. ad I, 401, et IV, 610.

Hasta volans (mirum dictu!) medio incita campo

Substitit ante oculos, et terræ infixæ cohæsit.

Tum subitæ frondes, celsoque cacumine rami,

Et latam spargens quercus, dum nascitur, umbram.

Ad majora jubent præsagi tendere vates; 590

Id monstrare Deos, atque hoc portendere signis.

586 seq. Silius variavit portentum, quod commentus erat Virg. Æn. V, 522 sq., ubi v. Heyne. Respexit tamen haud dubie ad simile prodigium, quod Romulo obtigisse memorant Ovidius, a Dausq. jam conlatus, Met. XV, 560 seq., et Serv. ad Virgil. Æneid. III, 46. *Quercum* etiam cum delectu positam esse, bene monuit Marsus; ut scil. portenderetur, a Scipione, hostibus ex Italia pulsis ac debellatis, libertatem salutemque patriæ ac civium servatum iri: nam qui vitam civis servaverat occiso hoste, corona donabatur civica, quæ quercea erat. Vid. Gell. V, 6.

588. *subitæ*, subito enatæ sunt, *frondes, rami, et quercus*, etc. Primum frondes et rami, deinde magna sensim arbor inde excrevit.

590. *Ad majora* conamina ac laudes. — **591.** *monstrare*, ut *monere*, IV, 120, ubi v. not.

Quo super augurio, pulsus de litore cunctis

Hesperio Pœnis, ultor patriæque domusque

Ausoniam repetit, fama ducente triumphum.

330 Nec Latium curis ardet flagrantius ullis, 595

Quam juveni Libyam et summos permittere fasces.

Sed *frigens animis*, nec bello prospera turba

Ancipiti senior temeraria cœpta vetabant,

Magnosque horrebant cauta formidine casus.

592 seq. *de litore Hesperio*, ex Hispania Scipio Romam redit. Cf. Liv. XXVIII, 38 seq. — **593.** *ultor domus*, parentis ac patris, in Hispania cæsorum. — **594.** *fama* et gloria rerum gestarum Scipioni instar *triumphi*, vel sola triumphus erat, et hujus jacturam consolabatur, quia privatus, non consul, Hispaniam recuperaverat; Lefeb. et Ern. coll. Valer. Max. II, VIII, 5, et Liv. l.l. «Ob has res gestas magis tentata est triumphus spes, quam petita pertinaciter, quia neminem ad eam diem triumphasse, qui sine magistratu res gessisset, constabat.» Withof. malebat *fama donante triumphum*.

330N **595 sq.** Cf. Liv. l.c. — **596.** *juveni*, Scipioni. Conf. ad XV, 12. — *Libyam*, Africam provinciam, et *summos fasces*, consulatum.

597 sq. Cf. omnino Liv. XXVIII, 40 pr. — *frigens animis*; v. ad VII, 25. — *turba senior*, apud Liv. l.c. *primores Patrum*. — *non prospera*, non favens, *bello Ancipiti*, in Africa gerendo, committendoque juveni.

Ergo, ubi delato consul sublimis honore 600

Ad Patres consulta refert, deturque potestas,

Orat, delendæ Carthaginis, altius orsus

Hoc grandæva modo Fabius pater ora resolvit:

«Haud equidem metuisse queam, satiatus et ævi

Et decoris, cui tam superest et gloria et ætas, 605

Ne credat nos invidiæ certamine consul

Laudibus obtrectare suis: satis incluta nomen

Gestat fama meum, nec egent tam prospera laude

Facta nova; verum et patriæ, dum vita manebit,

Deesse nefas, animumque nefas scelerare silendo. 610

600. *consul* Scipio. — **604... 644.** Conf. Liv. XXVII, 40... 42. Ibi in argumentis cumulandis et enunciandis tam copiosa et elegantia Fabius utitur, ut nihil in eo genere perfectius et gravius fingi possit: epitome vero Siliana valde tenuis est, et Fabius suadet tantum, ut Italia prius ab hoste defendatur et plane purgetur, quam in Africam bellum transferatur; quod unum Silius cum Livio commune habet; Ernesti. Recte: nec tamen dissimulandum, Silius alia quoque argumenta etsi strictim adtigisse, et poetæ nihil fere difficilius esse, quam oratoris partes agere, omnium vero difficilimum, cum tali oratore

in certamen descendere. —**604... 609.** Disertius hæc extulit Liv. cap. 40. —**605.** *tam, tantopere, superest et gloria et ætas, quæ verba languent post illa, satiatus ævi Et decoris.* —**608 sq.** *Gestat fama nomen; nam fama est alata, volat, et fert, quæ nunciat; Ern.* —**609 sq.** Silius expressit verba Liv. lib. XXVIII, 41 pr. Nefas est, me tacere de periculo, quod ita patriæ imminere videtur, et ejus saluti non, quoad vivam, prospicere.

- 331 Bella nova in Libyæ moliris ducere terras?
Hostis enim deest Ausoniæ; nec vincere nobis
Est satis Hannibalem: petitur quæ gloria major
Litore Elissæo? stimuli si laudis agunt nos,
Hanc segetem mete: composuit propioribus ausis 615
Dignum te Fortuna parem; vult Itala tellus
Ductoris sævi, vult tandem, haurire cruorem.
Quo Martem, aut quo signa trahis? restinguere
primum est
Ardentem Italiam: tu fessos obvius hostes
Deseris, ac septem denudas proditor arces. 620

331N **612 sq.** Hæc εἰρωνικῶς et cum sarcasmo dicta. —**614.** *Litore Elissæo*, in Africa. Conf. ad I, 81.
—**615.** *Hanc segetem mete*, præclare; Hannibalem prius pelle ex Italia, quæ (ut Cic. pro Mil. 13, verbis utar) larga gloriæ seges ac materia est. —*composuit tibi propioribus ausis*, in propinquo, in Italia, Hannibalem, *parem, dignum te*, dignum, quocum in certamen descendas. Forma loquendi ex ludo gladiatorio petita, ut ap. Liv. XXVIII, 44, in oratione Scipionis: *habeo, Q. Fabi, parem, quem das, Hannibalem.* Conf. ibi Gronov. et sup. not. ad I, 39, et X, 70.

618. *restinguere Ardentem Italiam*, incendium, quo quasi aduritur, h.e. propulsare summum periculum, in quo versatur, quamdiu Hannibal ibi bellum gerit. Sic *incendium* passim de maximo periculo, vel exitio. Sic *Racine, Andromaque*, act. IV, sc. 5, dixit *Troie ardente*. Ed. —**619.** *tu fessos* pugnando et pæne debellatos hostes *deseris*, non persequeris, et quidem *obvius* iis, h.e. quum habeas eos in propinquo, in Italia; Ern. —**620.** *septem arces*, Romam (ut X, 587), *denudas* custodia ac præsidio, copiis in Africam transductis. Cf. Liv. lib. XXVIII, cap. 42 extr. Hinc *proditor*, desertor es patriæ, cujus salutem tibi creditam destituis, non curas, quam summo periculo objicis, quum eam defendere deberes. Cf. ad II, 247.

- «An, quum tu Syrtim ac steriles vastabis arenas,
Non dira illa lues notis jam mœnibus urbis
Adsiliet? vacuumque Jovem sine pube, sine armis
332 Invadet? quanti, ut cedas, Romamque relinquis
Emerito, est? tanto percussi fulmine belli 625
Siccine te, ut nuper Capua est aditus ab alta
Fulvius, æquoreis Libyæ revocabimus oris?»

332N **622.** *dira illa lues*, Hannibal. Cf. ad X, 603, et I, 174. —*notis jam mœnibus urbis*, Romæ, quam olim adcesserat. Cf. XII, 518 sq., 558 sq. —**623.** *Jovem*, sedem Jovis, Capitolium, pro ipsa urbe, cujus præcipua pars est, ut *Tarpeia saxa, rupes, scopuli, arces*, etc., de quibus v. Ind. —**624.** *Romamque* tuendam. Vocem *Emerito* Marsus ad Hannibalem, lento bello jam in Italia consenescentem, alii vero rectius referunt ad eum, qui loquitur, Fabium, senem nunc ideoque bello ineptum. —**625.** *percussi*, ad II, 213, in V.L. —*fulmine belli*, Hannibale. Vid. I, 421. —**626.** Cf. ad XII, 571. Verba Liv. XXVIII, 41: «Quid? si victor Hannibal ire ad urbem pergat? tum demum te consulem ex Africa, sicut Q. Fulvium a Capua arcessemus?»

- Vince domi, et trinis mœrentem funera lustris
Ausoniam purga bello: tum tende remotos
In Garamantas iter, Nasamonicosque triumphos 630
Molire; angustæ prohibent nunc talia cœpta
Res Italæ: pater ille tuus, qui nomina vestræ
Addidit haud segnis genti, quum consul Hiberi
Tenderet ad ripas, revocato milite primus
Descendenti avidè superatis Alpibus ultro 635
Obposuit sese Hannibali: tu consul abire
A victore paras hoste, atque avellere nobis
Scilicet hoc astu Pœnum? si deinde sedebit
333 Inpavidus, nec te in Libyam tuaque arma sequetur,
Capta damnabis consulta inprovida Roma. 640

628. *Vince domi* in Italia Hannibalem. —*trinis lustris*; cf. sup. ad v. 151. —**631 sq.** *angustæ res*, ut ap. Horat. Od. II, x, 21, sup. X, 279 et al. *Res adtritæ, adcisæ, fessæ*. Cf. Liv. XXVIII, 42 extr. —**633 sq.** *haud segnis*, h.e. virtute sua. Cf. ad IV, 51 sq. —**637.** *avellere*; cf. ad XII, 728, et III, 591, in Var. Lect. —**638.** *hoc astu*, stratagemate, quod laudat Sulpicius consul. ap. Liv. lib. XXXI, cap. 7, et quo Agathocles olim Pœnos ex Sicilia expulit, ut Justin. XXII, 4, et Valer. Max. VII, 4 extr. 1, referunt; Drak. Cf. inf. v. 690 sq., et Liv. XXVIII, 43 extr. —*sedebit*, manebit in Italia.

- Sed fac turbatum convertere signa, tuæque
Classis vela sequi: nempe idem erit Hannibal, idem,
Cujus tu vallum vidisti e mœnibus urbis.»
Hæc Fabius: seniorque manus paria ore fremebant.

333N **642.** *idem erit Hannibal*, non minus audax, fortis ac metuendus, quam tum, quum Romam ipsam obsideret. Cf. XII, 558 sq. —**644.** Drak. notavit imitat. Virg. Æn. I, 559, ubi Heyne jam monuit, *fremiturum* ac murmur adensum commotis hominum animis indicare. —*senior manus*, ut *grandæva manus*, v. 652, et *turba senior* sup. v. 597, ubi v. not. Conf. Liv. XXVIII, 43 pr.

Tum contra consul: «Cæsis ductoribus olim
Magnanimis leto gemino, quum tota subisset
Sidonium possessa jugum Tartessia tellus,
Non Fabio, non, quīs eadem est sententia cordi,
Quoquam ad opem verso, fateor, primoribus annis
Excepi nubem belli, solusque ruenti
Objeci cælo caput, atque in me omnia verti.
Tum grandæva manus, puero male credita bella,
Atque idem hic vates temeraria cœpta canebat.

650

334

645... 698. Conf. Liv. XXVIII, 43 et 44. Hæc oratio Scipionis Fabium refutantis quum varietate et pondere argumentorum, tum gravitate, acumine, et elegantia verborum Fabianam illam antecellit, quamvis ne sic quidem poeta ubertatem et majestatem Livianæ eloquentiæ, quæ in Scipionis quoque responsione eminet, adsecutus est; Ern. —**645.** Conf. sup. XIII, 694 sq. —*ductoribus*, Cn. et P. Scipionibus, *cæsis* in Hispania. —**646.** *Magnanimis*, ut sup. I, 29. —**647.** Cf. XIII, 674. —**648 seq.** Conf. XV, 1... 17, et 129 sq.; Liv. XXVI, 18. —*Non Fabio... ad opem verso*, ad opem laboranti patriæ ferendam propenso; quum nemo imperium in Hispaniam adcipere auderet. Hæc non sine sarcasmo dicta. —**649.** *primoribus annis*; cf. ad XV, 12. —**650 sq.** Ego grave petii et adcepi imperium, quod omnes recusabant, et, periculo omni in me verso, interitum patriæ propulsavi. —*nubem belli*, onus ac molem periculosi belli. Cf. ad I, 311. —*ruenti cælo* δεινῶς de imminente patriæ exitio. Cf. ad I, 251; XVII, 253, 607; Horat. Od. III, III, 7, et Intp. Val. Fl. I, 829.

334N

652. Conf. XV, 135 sq. —*grandæva manus*; vide ad vers. 644. —**653.** *idem hic vates*, Fabius, qui olim non minora patriæ pericula ac mala ominabatur, quum in Hispaniam proficisceretur, quam nunc, si in Africam transferatur bellum.

Dīs grates laudemque fero, sub numine quorum
Gens Trojana sumus; puer ille, et futilis ætas,
Inbellesque anni, necdum maturus ad arma
Scipio, restituit terras inlæsus Hiberas
Trojugenis: pepulit Pœnos, solisque secutus
Extremas ad Atlanta vias, exegit ab orbe
Hesperio nomen Libyæ, nec rettulit urbi
Signa prius, quam fumantes circa æquora vidit
Romano Phœbum solventem litore currus.

655

660

655 sqq. Ego, qui vobis puer ad tale bellum gerendum ineptus videbar, Hispaniam expugnaui expulsis Pœnis. Pluribus orationis luminibus coloribusque adumbrat ea, quæ breviter et acerbè v. 648 sq. dixerat. —*puer ille...* Scipio; cf. XV, 12, 16, 17. —**657.** Scipio, ego. —*inlæsus*, nullo vulnere, vel potius nulla clade accepta, quo meritum ejus augetur et ars bellica commendatur. ED. —**658 sqq.** *Trojugenæ*, ut *gens Trojana*, Romani. —*solis Extremas vias*; cf. ad XIV, 147, et XV, 809. —**659.** *ad Atlanta*; cf. I, 198 seq. —*ab orbe Hesperio*, ut sup. vers. 289. —**660.** *nomen Libyæ*, quid ibi Pœnorum fuit. Cf. ad V, 161. —*retulit urbi signa*, Romam rediit. Cf. Var. Lect. Si legas *auri*, sensus erit: *nec retulit Romam prius auri signa*, aurum signatum, prædam in Hispania factam; Lenz. coll. Livio, XXVIII, 38: «Scipio urbem est ingressus, argentique præ se in ærarium tulit quatuordecim millia pondo trecenta quadraginta duo, et signati argenti magnum numerum.» —**662.** *Romano litore*, h.e. litore Hispaniæ, quam ego sub Rom. potestatem redegei. —*Phœbum solventem currus vidi*, h.e. occidentalem Hispaniæ partem expugnaui. Cf. ad III, 399, et VI, 1.

335N

335

Adscivit reges idem: nunc ultimus actis
Restat Carthago nostris labor: hoc sator ævi
Jupiter æterni monet. Hannibali ecce senectus
Intremat, aut ægros simulat mentita timores,
Ne finem longis tandem peperisse ruinis
Sit noster titulus. Certe jam dextera nobis
Experta, et robur florentibus auximus annis.

665

663. *Adscivit*, amicos Romanis ac socios fecit, *reges*, Syphacem, Masinissam, Indibilem, Mandonium aliosque Hispaniæ reges, *idem* Scipio, ego. —**664.** *sator ævi*, ut IX, 306. —**665.** *monet* prodigio, de quo v. sup. v. 586 sq. —*senectus*, Fabius et *senior*, vel *grandæva manus*, sup. v. 644, et 652. Lefeb. retulit ad ipsum Hannibalem senescentem (cf. v. 688) et formidantem Romanos, qui simulaverit timores suos, quos tamen noverint Romani. —**667.** *ruinis*, cladibus. —**668.** seq. *titulus*, gloria. Non est, quod timeat senior Patrum turba, ne hæc in Africam militia infeliciter succedat, quum jam bello Hispanico, quid valerem, experti sint: quin contra majora nunc de me animo præcipi possunt, quod jam ævi maturior vires etiam majores adeptus sim, et virtus bellica aucta sit: Drak.

«Ne vero fabricate moras; sed currere sortem
Hanc sinite ad veterum delenda opprobria cladum
Quam mihi servavere Dei. Sat gloria cauto
Non vinci pulchra est Fabio, peperitque sedendo
Omnia Cunctator nobis: nec Mago, nec Hannon,
Nec Gisgone satus, nec Hamilcare terga dedissent,
Si segnes clauso traheremus prælia vallo.

670

336

675

670 sq. «Hic modo nihil moræ sit:et id est viri et ducis, non deesse fortunæ præbenti se, et oblata casu flectere ad consilium;» Liv. XXVIII, 44. —*currere sortem Hanc sinite*, patiamini, ut hac opportunitate Pœnos: ulciscendi oblata et mihi destinata sine mora utar; Ern. Conf. ad IV, 731; VII, 307, et XII, 45. Huic nobili Scipionis fiduciæ non absimilis est Achillis ardor apud nostratrem *Racine*, *Iphigénie*, act. I, sc. 2:
Ah! ne nous formons point ces indignes obstacles, etc.

Et laissant faire au sort, etc.

Ibi quoque verba, *quam mihi servavere Dei*, his repræsentantur:

..... On sait qu'à votre tête
Les dieux ont d'Illion attaché la conquête.

ED.

336N

673. *sedendo*, v. **ad III, 142**, et **X, 597**. Nota sunt verba Ennii: *Cunctator nobis restituit rem*. —**675.** Hasdrubales intell. filios Gisgonis, et Hamilcaris. Omnes autem duces illi Pœnorum a Scipione in Hispania victi. De *Magone* et *Hannone*, v. sup. v. **26 sqq.** de *Hasdrubalibus*, **XV, 399 sq.** et sup. v. **78 sq.**

Sidoniusne puer, vix pubescente juvena,
Laurentes potuit populos et Troia adire
Mœnia, flaventemque sacro cum gurgite Thybrim?
Et potuit Latium longo depascere bello?
Nos Libyæ terris tramittere signa pigebit?

680

677... 682. Argumentum a pari: si *puer Sidonius*, h.e. Hannibal, et quidem puer aut juvenis, potuit Italiæ bellum inferre, cur ætas mihi Scipioni in Africam transituro obstabit? Cell. —**678 seq.** Italia et Roma variis verborum ambagibus designantur. —*Laurentes potuit*; v. **I, 110**. —*Troia Mœnia*, Romam, quam olim *adiit* Hannibal. Cf. **XII, 518 seq., 558 sq.** —**679.** *flaventem*; cf. **ad I, 607**. —*sacro gurgite*; vid. **ad XIII, 215**. —*gurgite*, h.e. aqua Tiberis; nisi malis ad Almonem cum Cell. referre, de quo v. **ad VIII, 363**.

Et Tyrias agitare domos? Secura pericli
Litora lata patent, et opima pace quieta
Stat tellus; timeat tandem Carthago, timeri
Adsueta, et nobis, quamvis Cœnotria nondum
Hannibale arva vacent, superesse intelligat arma.

685

682. *agitare*, vexare sc. bello. Cf. **ad I, 146**, et **III, 700**. —**685 seq.** *Cœnotria arva*; v. **ad I, 2**, et **VIII, 46**. Cum hoc loco compara verba Mithridatis bellum Romæ inferre cogitantis apud *Racine*, *Mithridate*, Act. III, sc. I:

*Marchons, et dans son sein rejetons cette guerre
Que sa fureur envoie aux deux bouts de la terre.
Attaquons dans leurs murs ces conquérants si fiers,
Qu'ils tremblant à leur tour pour leurs propres foyers.*

Confer totam Pontici regis orationem, eadem, quæ nunc Scipio, meditantis. ED. —**686 sq.** Refutantur verba Fabii, v. **612 seq., 621 seq., 636 seq.** — *nobis superesse arma*, h.e. milites, in Africam trajiciendos, præter eos, qui Hannibali in Italia se objiciant.

337N

337

«Illum ego, quem vosmet cauti consultaque vestra
In Latio fecere senem, cui tertia large
Fundenti nostrum ducuntur lustra cruorem,
Illum ego ad incensas trepidantem et sera paventem
Avertam patriæ sedes: an Roma videbit
Turpia Agenoreæ muris vestigia dextræ?»

690

688 seq. *fecere senem*, invidiosius et gravius quam, vos per cunctationem vestram per tot annos detinuistis; Ern. Sarcasmus præcipue ad Fabium cunctatorem spectat. —*tertia lustra*, confer **ad vers. 151**, et ad Livium, lib. XXVIII, cap. 41. —**690.** *sera*, sero. Consternatum sero adventu, quum viderit Carthaginem a me præoccupatam et obpressam; Ern. Cf. Var. Lect. —**691.** *Avertam* ex Italia *ad patriam*, ut ap. Frontin. Strat. I, 5 ex., 16 et 27: *avocare*; Drak. Cf. sup. **ad v. 637 seq.** —**692.** Cf. supra lib. XII, c. 565. —*Agenoreæ*, Pœnorum (vid. **ad I, 15**), h.e. Hannibalis, qui Romam obsedit, Conf. XII, 538 seq., 558 seq.

Carthago immunis nostros secura labores
Audiet interea, et portis bellabit apertis?
Tum vero pulset nostras iterum improbus hostis
Ariete Sidonio turrets, si templa suorum
Non ante audierit Rutulis crepitantia flammis.»

695

693. *immunis* et *secura*; cf. Virg. *Æn.* XII, 559. —**694.** *portis bellabit apertis*, bella geret externa, nec unquam suas portas videbit clausas et obpugnatas; Lenz. —Portæ enim aperiuntur, quum hostis procul abest; clauduntur vero periculo imminente: similiter Regulus indignans exclamat: «vidi portas non clausas, et arva Marte coli populata nostro;» apud Horat. Od. III, v. 23. ED.

695 sq. *pulset*, conf. supra **XII, 585**. —Scipio refutans, quæ Fabius, v. **639 seq.** objecerat; immo vero, inquit, tum demum Hannibal consilium capiet Romam invadendi, quum tutam ab hostibus Carthaginem sciet; Ern. —*iterum pulset*, obpugnet per me licet Romam, *si non ante audierit templa*, etc. h. est, ante quam Romam iterum obpugnet, incendio Carthaginem delebo; quo audito ab illo consilio abstinebit.

338N

338

Talibus adcesi Patres, fatoque vocante,
Consulis adnuerunt dictis, faustumque precati
Ut foret Ausoniæ, tramittere bella dederunt.

700

698. Minus æquis potius animis auditum esse Scipionem, memorat Liv. XXVIII, 45, quo loca et alia leguntur, quæ poeta silentio præterit. —**700.** «Postero die decreta a senatu Scipioni Sicilia, permissumque, ut in Africam, si id e republica esse censeret, trajiceret;» Liv. l.l. *dederunt*, concesserunt, ut **V, 40, 410** et al. Sic et ὀφθαλμοῖσιν passim. Vid. Abresch. Dilucid. Thucyd. pag. 837, et Schleusneri Lexic. N. T.

- 285 VL **9.** *ravidus*, non *rapidus*, Col. h.e. ob amissum regnum gregis in furorem actus; Drak. — **11.** *hausurus*, non *hausturus*, Colon. Oxon. et priscae edd. nisi quod in quibusdam *ausurus*; cf. ad VII, 584. Deinde *Marti*, non *Martis*, scripti. — **13.** *ac stare* ex ingeniosa conj. Gron. Obs. II, 22, recepere Cell. Drak. Lefeb. Ern. suadente N. Heins. Vulgo *agitare*, quod otiose desiderare interpretatur Barth. Adv. X, 7, ubi perperam provocat ad verba Porcii, a Donato in vita Terentii laudata; *abitare* emend. Dausq. male. Forte lenior medicina h.l. est: *vigor... Invidia revocari*, scilicet coepit: *animos* (animum curis ac consiliis variis vel dolis) *agitare negata Cogeatur ope*, etc. — **19.** *dissona linguis Agmina* auribus fuerit gratius; cf. III, 221. — **22.** *ductori* edidit Lefeb. sine auctoritate librorum et ne admonito quidem lectore.
- 286 VL
- 287 VL **27.** Post hunc versum Lefeb. ex Petrarchæ Africa XXXIV, alios inseruit, quos Silius esse putat, et huic loco aptissimos, quum Mago non redierit in Africam, sed antea mortuus sit. At *tramisit* tamen *in Libyam*, etsi non adpulit et cursum perfecit, vid. not. et de illo fragmento infra Comment de Silius vita et carmine Sect. V, fere ad finem.
- 288 VL **28.** *uno* Col. *tanto* Put. *parvo* R. 1, Parm. Med. *primo* Oxon. cum reliquis edd. — **29.** *Hannon*, non *Anno*, scripti; cf. ad II, 277. — **30.** *crepitantibus* Oxon. *crepidantibus* Col. Vulgo *trepidantibus*. — **31.** *captabat* Ox. et Put. *carpebat* R. 1, Parm. Med. — **33.** *omnia* scripti. Vulgo *agmina*, prob. Dausq. sed illud longe elegantissimum iudice N. Heins. qui etiam *Magnum* legi posse putabat, ut esset græcismus similis illi Maroniano *Omnia Mercurio similis*. — **36.** *et*, non *ut*, Col. — **38.** *nam*, non *jam*, scripti. — **42.** Vulgo male *Inperfecta super contexere*, etc. Præiere *supercontexere* una voce scripsit Drak. *super contexeret* Parm. *super contexunt* R. 1, ad marg. *super texerunt* malebat N. Heins. quia *concessit* subjungatur.
- 289 VL **45.** *operæ* primus edidit Nicander in Junt. Sed *pretium operis* numerosius esse, jam monuit N. Heins. — **46.** *ingenti membrorum mole* corrig. N. Heins. cui *ingenium membrorum* insolentius videbatur. — **47.** *nudus teli* conj. idem. Sed vulgatum quoque bene se habet; conf. IV, 313; V, 449, et inf. v. 172. — **54.** *refluxum* Col. *reflexus* reposuit Lefeb. *refugum Mavorte* conj. N. Heins. — **55.** *aversa in terga subiret* malebat idem. — **61.** *rejecta* opinabatur idem, *dejecta* scripsit Lef.
- 290 VL **67.** *directo telo* (coll. Virg. Æn. VI, 57, parum apte) vel *adducto t.* emend. N. Heins. et v. 68, *consors*, h.e. una ac par fuga omnium. — **71.** *cædentum* Col. *cadentum* Oxon. Vulgo *cedentum*. — **74.** *vitæ* primus Nicander substituit pro *lucem*, quæ vox eleganter potius et δεινῶς repetitur; conf. ad XI, 357.
- 291 VL **81.** *Ac* Col. — **84.** *Protractis... profugos* Col. *Protractis* Oxon. Put. R. 2, et *profugos* etiam Put. *profugo* Med. Vulgo *Protractus... profugus*. Deinde *vobis* Put. — **88.** *haud me* Ox. Put. R. 1, Parm. Med. Mars. Vulgo *aut me*, quod retinuit Drak. cui illud præferre videbatur imitationem Virgil. Æneid. X, 630, quæ nulla est. Dubitationem locum non habere, si mens *præscia* sit, et Scipionem nunc ita loqui, ut se certum de victoria esse milites intelligant, jam monuere Lefeb. et Ern. — **93.** *tonitrus* conj. N. Heins.
- 292 VL **103.** *haud strages* ed. Lefeb. adjecta nota: «Sic omnes.» Quod si verum est, mireris, nullam lectionis varietatem notatam esse a N. Heins. vel Drak. in vulgatis certe edd. *aut* legitur, nec multum interest. — **110.** *viro* Colon. Oxon. Tell. *vitæ* Putean. Vulgo *foret*. Deinde *perlapsa tegmen* emend. Dausq. et *tegmina* Livineius. Vulgatum probabat N. Heins. coll. Liv. XXVIII, 11; *Foribus ipsis duo perlapsi angues*; conf. ibi Gronov. — **111.** *vulnere*, non *pondere*, scripti. *En pro Et* substituit Lefeb. ut passim. *libasset* pro *violasset* conj. N. Heins. Sed vulgatum firmavit Drakenborch. coll. Virg. Æn. XI, 277, 591, 848; XII, 797; Ovid. Met. XIII, 279. — **113.** *avectus* recte, puto, emend. N. Heins. et edidit Lefeb.
- 293 VL **117.** *Masinissa* Putean. et plerique libri editi, ut et optimi ap. Livium. *Massinissa* in tabella ænea ap. Ursin. ad Cic. de Sen. c. 10, ut *Porsenna*, et metri causa *Porsena*, iudice Drak. Dausqueius et alii *Masanissa*, vel *Massanassa*, vel *Massanassa* scribendum censent, forte rectius. Græcis certe plerumque *Μασσανίσσης*, vel *Μασσανάσσης*, vel *Μασανάσσης* dicitur; cf. Cl. Schweigh. ad Polyb. III, 5; XI, 21, et ad Appian. Hispan. c. 24, et Pun. c. 10; Gron. et Drak. ad Liv. XXIV, 49; XXV, 34. — **118.** *cruda fuga* conj. N. Heins. qui illam vocem in deliciis habebat; conf. Burm. ad Val. Fl. VI, 545; VII, 243, et sup. ad VI, 78; VII, 3; XIII, 532. — **122.** *tempora*, non *pectora*, scripti, ut mox v. 128, et apud Virg. Æn. II, 684. — **125.** *Sic sic* primus edidit Marsus in Ven. poster. Antiquiorem lect. revocavi cum Lefeb. et Ern. *portenta o vestra* maluerit N. Heins. — **127.** *tam læta* e scriptis recepi, quod et rectius videbatur N. Heins. In omnibus edd. *tu læta*. — **131.** *Latiis fastis* Gryph. Nut. Raphael. Cellar. Modius, refragg. N. Heins. Drak. Lefeb. et Ern. sed prob. Burm. ad Val. Fl. II, 245, ubi monet, sensum h.l. esse, tua nomina, ut amici et socii regis, fastis Romanis adscribentur, quibus foedus tecum initum consignabitur, et per quos nomen tuum in secula ibit. Non male! nec tamen spernenda lectio antiqua. — **134.** Hunc versum in recentt. edd. et primum quidem in Junt. excipit alius, a Nicandro proculus, *Ire videbatur, Martisque liquescere famam*, vel *fama*, ex emend. N. Heins. qui et *senescere* conj. quod adridere potest coll. Liv. XXIX, 3, extr. *Hannibalem ipsum jam et fama senescere et viribus*.
- 294 VL **Ernesti** contra *liquescere fama* exquisite putat dici posse, cuius existimatio et gloria veluti diluta sit, et elanguerit ex pristino quasi robore. Idem monet, se non defendere versum, sed servasse, ut concinnior esset omnis locus, qui sine illo veluti claudicaret. Ego potius eum delevi cum Modio, Cell. et Lefeb. quoniam auctoritate optimorum librorum destituitur, eoque ejecto hic locus, in quo omnia pendent a verbis *animum movebant*, non modo integer est, sed etiam doctior, neque alienus a stylo Silius.
- 295 VL **137.** *in Ausonios* Oxon. Put. R. 1, Parm. Med. Mars. Gryph. — **149.** *Tu* Col. Vulgo *Et*. — **150.** *Hunc* Marsi Ven. pr. operarum errore. Inde *Hanc* castigatum in Ven. poster. quam aliæ edd. sequutæ sunt. *Hinc* ad marg. notavit Cortius, non inprob. Ern. Sed languet, quoniam *tò quando* præcessit. — **151.** *tam gemino* Put. *tergemino*, h.e. terno, ut XV, 190, emend. Dausq. et eandem ob causam inf. v. 215, *ter quinos*, non inprob. N. Heins. et Lefeb. cuius hæc nota est: «Placet conj. hæc, si *lustrum* pro quatuor annis adcipias, ut diserte adfirmat Plinius: et verius
- 296 VL
- 297 VL

fuerit, si demas unum annum, quam si tres habeas addendos.» Lustrum vero numquam tempus quatuor annorum dicitur, nisi ubi periodus designatur, vel de ea re, quæ quarto quovis anno fit aut repetitur, sermo est, ut ap. Plin. II, 47, ed. Hard. et Ovid. Fast. III, 165. Tempus etiam non exacte convenit, sive *tergemino* sive *gemino* scribas, et sive quinque, sive quatuor annorum spatium contineat lustrum: conf. not. Neque tamen dissimulo, conjecturis illis favere duo hujus libri loca inf. v. 628, et 688.

159. *stratæ* Marsi. Ven. poster. errore operarum, quem plerique editorum recentt. fideliter expresserunt. — **160.** *portari*, non *portare*, scripti. Tò *in* exulat ab omnibus edd. ante Wolfii Basil. unde *Lybiæ portari*, vel *properari* conj. N. Heins. Locutionem *portari Libyam* pro *in Libyam* multis exemplis firmant Sanctius Minerv. IV, p.m. 502, et Voss. art. gram. VII, 42. Sed inter solœcismos eam refert Quintil. Inst. Orat. I, 5, Draken. — **163.** *dono* quædam edd. conf. Gron. Obs. IV, 14. — **165.** *animique* Col. *avumque* Ox. et Put. Vulgo *animumque*. — **166.** *tum qua* scripti *cum qua* R. 1, Parm. Med. aliæque priscæ edd. In recentt. *et cum qua*. — **168.** *formato* Ox. et Put. Deinde *sociati Regis* recte, opinor, emend. N. Heins.

171. *quoi* olim scriptum putabat N. Heins. pro *cui*, vel *quo litore* jungendum. — **175.** *Nec forte* Put. *torto ebore*, (quod torno dolatum rasumque erat) vel *nec tereti aut ebore* conj. N. Heins. — **176.** *aenis*, ap. Col. sed nos *ahenis* hic, et ad V, 606, et VII, 642. Ed. — **179.** *fera* pro *Africa* perperam substituit indoctus Nicander.

190. *prior*, non *prius*, scripti.

191. *Dardanide* Put. et ed. Gryph. Sed vid. ad III, 650. — **194.** *Erythia* Col. *Erychia* Oxon. Vulgo *Erythrea*, vel *Erythræa*. — **201.** *Non nolint* emend. Gronov. Obs. IV, 6, p. 92, quod impense placebat N. Heins. qui etiam conj. *qui cedere nostro Non norint jaculo*, et recte monuit, verisimilius esse, commendari a Syphace ea munera, quam contemni. Hinc *qui cedere nostris Non norint jaculis* reposuit Lefeb. quem sequutus est Ern. Withof. emendat: *qui* (Romani ductores) *cedere nostra Cognorant jacula*. — **201.** *veteres* est emend. N. Heins. pro vulg. *veteris*, quod tamen ἀρχαϊκῶς scriptum videri potest. — **204.** *Atque ego* ex R. 2, ed. Lefeb. Deinde *vestra* Put. h.e. munera vobis destinata. Non male! Withof. non male conjicit *vetera*, ut ab antiquitate hæc munera landentur; vel potius, *Ast ego quum contra*, hoc est, vicissim (*ita nostris quæ copia regnis*), etc. verum hoc altero modo claudicat versus. Ed. *vestro*, scilicet patri, ex ed. Parm. et Ben. recepere Drak. Lefeb. et Ern. suadente N. Heins. qui aliquando conj. *Ast ego quum* (*præsto in nostris q. c. r.*) *Nunc auri obferrem*, et certe *obferrem* malebat. Mihi potius τὸ *ferrem* exquisitius, et ellipsis in voc. *vestro* admodum dura videtur. Elegantiam certe ejus mihi non persuasit locus Terentii, a N. Heinsio laudatus, Andr. IV, iv, 25, ubi sermo Mysis a Davo interruptitur, et τὸ *vestri* ad *Pamphili* pertinet. — **208.** *have* Col. pro *habe*; conf. Burm. ad Val. Fl. I, 671, et Draken. ad h.l. *ave*, h.e. sit prosperum tibi, vel cupide, libenter intra, conj. Barth. Adv. X, 7. Sed nihil mutandum, nisi forte pro imperat. malis *habes* h.e. potes, ut *habeo dicere, polliceri, adfirmare*, ap. Cic. Rosc. Am. 35, ad Div. I, 5, Liv. XLIV, 22; conf. Burm. l.c. Gronov. Obs. in Eccles. Script. c. 22, p. 244, et ad Senec. Controv. I, 1, p.m. 385. Sic et ἔχω διδάξαι, ἀποδοῦναι, etc. vid. Schleussneri Lexic. in N. T. p. 874, 875. — **209.** *adfert* Col. et Ox. *abest* Put. Vulgo *habuit*.

215. *ter quinos* corrig. Dausq. vid. ad v. 151. — **223.** *vanique* Col. Vulgo *namque illum*; unde *jamque illum* emend. Dausq. et Cort. — **225.** *modus his* Parm. forte pro *is*.

229. *limine* Col. R. 1, Med. Marsi Ven. prior. lumine Marsi Ven. poster. et inde aliæ edd. — **235.** *nutrire* Col. Vulg. *nutrisse*. — **244.** *resident* R. 1, Parm. Med. *resedit* ad marg. R. 1; cf. ad V, 3.

246. *Pyrenes montibus* R. 1, et Med. cf. XV, 504, et inf. v. 278. — **252.** *prætentaque* conj. N. Heins. non male, ut plane h.l. respondeat Virg. Æn. VI, 60; conf. Burm. ad Val. Fl. V, 167. — **255.** *juncta* et *honores* scripti. Vulgo *invicta* et *honore*.

265. Vulgo *Exsiliit*. Sed vid. ad VII, 46. — **267.** *Congeminans*, non *Congeminat*, scripti. — **272.** *Hic* ex emend. N. Heins. reposuere Drak. Lefeb. Ern. ut jungantur *Hic, qui tunc orabat*, etc. Sed hæc ratio durissima est, quum tot verba interposita sint, et multo simplicior faciliorque expeditu vulgata lectio, *Hinc*, h.e. abhinc, postea, *tempus erit, quum regem ducet*, etc. — **275.** *puppisque*, non *puppemque*, scripti; cf. v. 180.

277. *Concurrere* Col. Put. R. 2. Vulgo *Concurrunt*. — **280.** *norant* recte, puto, conj. Drak. — **284.** *tum versus*, non *conversus*, scripti. — **286.** *Latios* scripti, nisi quod *Latio* in Oxon. Vulgo *Latium*.

290. *excideret* Col. quod recepit Lefeb. *occiderit* et *lustrarit* emend. N. Heins. — **293.** *Fert animus* maluerit idem, non inprob. Drakenb. qui tamen utramque dictionem exemplis firmavit. — **297, 298.** *quis vincere planta Pernici, et studium* corrig. N. Heins. Sed a vulgata lectione hæc nimis abhorret, nec video cur illa tantopere frigeat. — **300.** *e* recte ediderunt Raphael. Cell. Drakenb. probb. Dausq. et N. Heins. conf. inf. v. 449. Vulgo *et*.

304. *similatasque* scripsi pro *simulatasque*; conf. ad lib. II, vers. 553. — **305.** *abortis* Putean. — **308.** Drakenborch. post *lacte*, non post *sacro*, distinxit, auctore N. Heins. Nil interest. — **309.** *odoriferis adspersit roribus*, hoc est vino, vel unguentis, conj. N. Heins. Sed *floribus* et coronis sepulcra mortuorum, et quum humarentur, et quotannis, adspersa esse, recte jam monuerunt Drakenb. et quos laudavit, Cerda ad Virgil. Æn. V, 79; VI, 885; Noris. ad Cenotaph. Pis. III, 6; Broukh. ad Prop. I, xvii, 22, et ad Tibull. II, iv, 48; vii, 14. — **311.** *cantet, veneratur* Put. *caneret* v. Colon: Vulgo *cantat, veneratur*. Hinc *canit et v.* emend. Barth. Adv. X, 7, (cui τὸ *cantat* muliebri et convivio dignius videbatur) et *canere et venerari* N. Heins. Hoc in contextum recepit Lefeb., illud vero Drak. et Ern. quos sequuti sumus: nam infinit. histor. alienus ab h.l. ubi cum *vocat* jungitur, nec quisquam facile dixerit *vocat et canere* pro *canit*. — **314.** *æquato fremitu* conj. N. Heins. et v. 318, *moto cornu*.

321. *cursus* Colon. — **322.** Verba *certamine certantum* mireris neminem obfendisse, præcipue quum vox *certantibus* modo præcesserit. Pro *certantum* forte legendum *hortantum* (ὀρόκλησάυ

τ' ἐπέεσσιν et κέκλοντο δὲ οἷσιν ἕκαστος Ἴπποις, Iliad. ψ, 363, 371) vel *cædentum*, scilicet flagris, seu scuticis equos. —**324.** *præcipites* ex emend. N. Heins. recte substituit Drak. pro vulg. *præceptis*.

310 VL **333.** *curru* Colon. unde *raptoque curru* non male corrig. N. Heins. quod recepit Lefeb. —**334.** *Lampo* Col. conf. ad II, 149. —**337.** *præcepto limite* ex scriptis et R. 2, edidit Lefeb. recte forsan, vid. inf. not. ad v. 390; conf. tamen sup. ad IV, 802. *limine* malebat N. Heins. quum de initio cursus agatur. —**339.** *vires* Col. Oxon. Tell. *viris* R. 2. *juris* Put. Vulgo *voces*.

311 VL **346.** *Proximus, a primo distans, quantum æquore currus Occupat ipse loci distans; sed, etc.* conj. Salmas. ad Solin. pag. 630. —**348.** *Paucates* Putean. passim. *patrio insigni* scribendum videbatur Salmas. l.1. Sed per adpositionem, poetis solennem, hæc dicta esse, jam monuit N. Heins. —**351.** *enim* pro *tum* conj. N. Heins. —**354, 355.** Ita recte Col. et Ox. In reliquis libris, omisso versu integro, legitur, *Cinyphio rector radiabat fronte Peloro. Camphasus ipse, asper,* etc.

312 VL **356.** *Caucasus* ubique Col. *Cauphasus* Put. *Campasus* Salmas. l.c. p. 631; conf. ad v. 367. —**357.** *rosunque*, vel *rasunque* malebat N. Heins. —**364.** Ita Col. et Ox. Nec aliter edd. Marsi et Martini Herbip. nisi quod τὸ ad omissum sit. *Nullus erat timor: ad Zephyri* Put. *Unus erat levis*, ad Z. R. 1, Parm. Med. *Unus erat levis, ut Z.* ed. Junt. et inde aliæ. —**365.** *Vectonum* Colon. et edd. tantum non omnes. Sed vid. ad III, 378. —**367.** *Caucasus* scripti et prisca edd. Vulgo *Camphasus*, ut v. 355. —**368.** *Ipsunque Ætolo Diomedi c. Tinde* emend. Salmas. de quo vid. not. ad III, 367. —**370.** *Tradebant* Col. *Cadebant* Oxon. *Ducebant* Tell. *Cedebant* R. 1, Parm. Med. Vulgo *Credebant*. —**373.** *In spatio* scripti et R. 2, quod recepere Drak. Lefeb. Ern. prob. N. Heins. conf. not. et interpr. Virg. Ge. I, 513.

313 VL **381.** *ut, non et*, Col. Tell. R. 2. —**382.** *Cyrni* Col. Vulgo *cernit*. —**390.** Vulgo male post *campum* major distinctio posita. —**393.** *Qui ferat* reposuit Lefeb. ut sensus sit: non restat hianti spiritus, qui ferat illum ad metas. Sed recte etiam dici aliquem posse spiritum ad metas ferre, jam monuit Ern. —**395.** *curvos* scripti. Vulg. *lævos*.

314 VL **402.** *artus* R. 1, Parm. Med. unde *astus* conj. N. Heins. qui etiam *lævo conatu* malebat. Sed Drak. τὸ *artes* firmavit coll. Plin. VIII, 42, *Quum puderet, hominum artes ab equis vinci, peracto legitimo cursu ad metam stetere*. —**403.** *certatque* libri veteres. Vulgo *certaque*. —**405.** *primævo f. j.* legebat Salmas. ad Solin. p. 636; conf. ad I, 376.

315 VL **429.** *præcellat* Col. et Put. *præcellet* Oxon. Vulg. *præcellit*. —**431.** *favore* emend. Gron. Obs. II, 14. At vid. not. —**436.** *perscindit* R. 1, Parm. Mediol. unde *præscindit* conj. N. Heins.

316 VL **440.** *metæ* corrig. Lefeb. vocem poeticam substituens vulgari; cf. v. 518.

318 VL **446.** *at, non ac*, Colon. et Rom. 1, ad marg. —**448.** *hinc* pro *huic* Oxon. Put. R. 1, Med. et Marsi edd. Alterum *tulit* omittitur in R. 1, et Med. —**452.** *est* pro *et* Put. *est: et* Mars. et Mart. Herbip. *at* vel *ast* recte, puto, corrig. N. Heins. qui tamen non damnabat conject. Dausq. *Tertius inde honor est: postremo*, quæ firmatur c. Put. et recepta est a Lefeb. Deinde *Atlanta* edidi ex emend. N. Heins. post Lefeb. et Ern. *Atlantem* etiam conj. Cort. vel Livin. Vulgo *Atlantis*. —**454.** *Accitum* scripti et R. 2. Vulgo *Attritum*. —**455.** *sortem cassam* conj. N. Heins. et —**457,** *lectæ* pro *læta*.

319 VL **460.** *cursus* Col. et Put. *currus* Oxon. Vulgo *cursu*. —**463.** *discedens* Col.

320 VL **468.** Hic versus, qui ab edd. tantum non omnibus abest: legitur in quatuor scriptis et Rom. 2. Sed *Nox* in Put. et *Hos* in Tell. Deinde *adpersus* in solo Putean. *adpersas* in Rom. 2. *adsperus* in Tell. *Asperus* in Colon. et Oxon. —**469.** *patrio c. ab amne* corrig. N. Heins. coll. vers. 526. —**470.** Ita Col. *parto certamine* Oxon. Vulgo *parco certamine*, prob. Barth. Adv. X, 7, ut sensus sit: non erat parca in exornando puero, ut certamine contendere cum ceteris Corduba videretur. *haud parce certamina l. f.* conj. Modius Novant. Lect. Ep. LV. Non male! —**473.** *Eurythus* et *Euritus* al. —**474.** *Sætabis* pro vulg. *Setabis* scripsit Drak. vid. ad III, 373.

321 VL **478.** *pectora, non corpora* Put. R. 2, Med. —**483.** *Vocibus* pro *Unguibus* conj. N. Heins. et *Auribus* Cort. Deinde *laudi* pro *anheli* in Putean. unde *blandi* suspicabatur N. Heins. —**484.** *grex incitus* eidem legendum videbatur. Non male; conf. tamen vers. 464, 486, 487.

322 VL **489.** *Euritus* Col. Vulgo *Eurythus*, ut v. 473. —**492.** *Prægressæ*, et mox *isse* pro *esse* conj. N. Heins. —**496.** *levi cursu* perperam opinabatur Dausq. in cujus ed. etiam operarum errore *leni* legitur. Mox *currens* Col. Put. et R. 2. *currus* Ox. Vulgo *cursum*. —**497.** *visus* Col. et Put. *visu* Ox. Vulg. *visum*. —**499.** *et auras* Col. ut et conj. Dausq. ac Barth. Vulgo *erumpit ad auras*, *Prævehitur T.* —**500.** *Thero* Oxon. vid. ad II, 149. Mox *Cyllenida plantam* scripti, Basil. Wolfii, et Mars. in comment. *Cyllenia planta* R. 1, et Med. *Cyllenida planta* edd. Marsi in contextu errore operarum, et hinc aliæ. *Cyllenide planta* corrig. Barth. Adv. X, 8, sed ita sex ablativi concurrunt. —**505.** *consequitur* emend. N. Heins. et vers. 506, *tactus* pro *tantis*, vel, quod Drak. adridebat *tantis eventibus* h.e. successibus *Eurytus ales*. Withof. corrig. *Spes trepidat, tantis conterritus Eurytus alis*.

323 VL **509.** *Therona* scripti perperam. —**513.** *Urebat limes*, h.e. unum ex septem spatiis, opinabatur N. Heins. —**516.** *æquatur* primus edidit Marsus et deinde alii. —**522.** *juvenes* Put. *juvenem* R. 2. Hinc *tardatum juvenem* edidit Lefeb. quod reponendum censuerat Draken. Verbum *evadere* apud Silium quidem plerumque quarto casui jungitur: (vid. Ind.) sed tum effugere *Ietum, hostem, vincula*, etc. significat, quod h.l. non satis convenit. Mox *ad præmia* scripti et R. 2. *ad prælia* R. 1, Parm. Med. et Mart. Herbip. ed. *prælia*, omissa præpos., edd. Marsi. *in prælia* Junt. et inde aliæ.

324 VL **528.** *Districus* primus edidit Nicander et post eum alii. Male! conf. XVII, 164, ubi Drakenborch. monet, *destringere* esse nudare re aliqua, *distringere* in partes diversas trahere; conf. quos laudat, Intpp. Horat. Od. III, 1, 17: Gronov. ad Liv. XXVII, 13; Heins. ad Ovid. Fast. II, 99 et 207; Cuperi Obs. IV, 5. —**529.** *crimine noxia vita* malebat N. Heins. —**531.** *Hi crevere* Colon. et Teller. *His crevere* Oxon. *Hic crevere* Rom. 2, ut et conj. N. Heins. *Hi ervere* Put. *Ii crevere* R. 1, Parm. Med. *Decrevere* edd. Marsi in contextu, non in comment., et inde aliæ. *Discrevere*

325 VL

perperam corrig. Barth. X, 7, quum in Ox. *Hyscrevere* invenisset. —533. *quidnam non* Marsi Ven. post. et Paris. *quidnam non* Marsi Ven. prior. *Quos inter gemini (quidnam non regibus ausum? Aut quodnam regnis, etc.)* maluerit N. Heins. —534. *regnis* Put. *regnum* Oxon. Vulgo *regni*.

326 VL 540. *multumque* emend. N. Heins. —541. *sub umbris* priscæ edd. cf. ad XI, 257. —546. *juncta* edidit Wolf. in Basil. et deinde alii.

327 VL 555. Hactenus Coloniensis liber, qui hinc ad finem usque pro dolor! mutilus est.

558. *fine* tacite scripsit Lef. —559. Hic versus, quem præter R. 2, nulla editio ante Drak. adnoscit, legitur in Ox. Put. Tell. R. 2. Ejus loco in ed. Benessæ, Junt. et quæ inde expressæ sunt, post v. 560, exstat hic: *Adcola Burnus avis majorum et stemmate clarus*, qui a Mstis et antt. edd. abest, eamque ob causam a Drakenb. ejectus est. Verum ne sic quidem locum integrum esse, nec *ripam metalli* bene dici posse ripam, in qua aurum reperiatur, jam monuit Drak. *Burnus, agris pollens quem m. r. m.* emend. Hoëft. Batavus in Peric. crit. ut jungatur: *quem ripa pollens metalli ex agris misit*. Sed recte quærit Ernesti, an hæc quoque commodum habeant sensum. Ceterum *Burrus* in Oxon. *Burnus* al. ut *Burni* v. 567, ubi *Burim* in Put. et Parm. Withof. restituto versu, quem Heins. et Drak. ejecerant, legendum putabat, *Burrus avis pollens, quem missis figere telis, Qua Tagus aurif. pall. turb. aren., Laudabant quidvis, majorum et stemmate clarus, Et Glagus, etc.*, vel unum versum ex duobus conflandum, *Burrus avis pollens, majorum et stemmate clarus, Qua Tagus, etc.* —564. *Ludibilisque* Oxon. et Put. *Missilibusque* conj. D. Heins. —565. *volucrisque vagam nubem*, h.e. volucrum ingentem numerum, legendum censebat N. Heins. —567. Hic et quatuor sqq. versus desunt in Oxon. Tell. R. 1, Med. et edd. Marsi, qui tamen in comment. eos interpretatus est. Leguntur, quamvis corrupti, in Putean. R. 2, Parm. Ben.; in Junt. vero et, quæ inde expressæ sunt, edd. hoc ordine se excipiunt: *bellator Ilerdes, Cui ludus, nullam... damam. Laus Burri prima, etc. His Burim* Put. Vulgo *Laus Burni*; conf. ad v. 559. —568. *Est donum serva* ex emend. Barth. Adv. X, 7, et N. Heins. (qui etiam *It et Fit donum* conj.) edidit Drak. Lefeb. Ern. *Sidonium Syria* Putean. *Et donum serva* Parm. Vulgo *Est Damum serva*. —569. *Ad quem proxima honore* ex Put. recepit Lefeb. qui τὸ *honore* etiam reperit in Rom. 2, et Parm. *At cui proxima honore* P. conj. N. Heins.

329 VL 580. *testatur* præstiterit iudice eodem N. Heins. Sed Drak. jam recte cepit hunc verborum nexum: Scipio, gaudia mentis vultu testatus, ut fratrem et Laelium meritis donis adfecit, ipse etiam hastam contorquet. —585. *testatur* Putean. quod recepit Draken. Vulgo *testatus*. —589. *Est latam* emend. Barth. Adv. X, 7, ne hæreat h.l. sermo, et repentina mutatio innuatur. *Fit, latam spargens, quercus, dum nascitur, umbram* conj. Burmann. ut ordo verborum sit: *dum nascitur, fit quercus, etc. En latam spargunt quercus* reposuit Lefeb. fide antiquorum, si credere fas est. Nil forte mutandum. Vid. not. Withof. conjicit, *rami Latam spargentes, quercus dum nascitur, umbram*, vel potius, *Tum subitas frondes, celsoque cacumine Fert latam spargens quercus, etc.* —591. *prætendere* Oxon. *protendere* Put. Deinde *hoc signi, vel signo* corrig. N. Heins. et Burm.

330 VL 594. *fama, vel palma addicente* conj. N. Heins. qui certe aliquid mendi latere suspicabatur. At vid. not. —595. *flagrantibus* ed. Dausq. errore operarum. —597. *fugiens animis* Tell. *non par animis* R. 2, ex interpretam. *annis* notavit Cort. ad marg.

331 VL 605. *jam* pro *tam* opinabatur N. Heins. —612. *Ausoniae*, non *Ausonia*, Ox. et R. 1, ad marg. —614. Vulgo *Elisæo*, cf. ad I, 81. —615. *propioribus ausu* legendum putabat Barth. Adv. X, 7. —619. *avius*, vel *devius* pro *obvius* conj. N. Heins. *Tu fessos, scilicet Romanos, obvius hosti, deseris* reposuit Lefeb. At vid. not. —620. *protinus* pro *proditor* edidit Benessa et Nicander, quos alii sequuti sunt.

332 VL 622. *notæ* corrig. N. Heins. ut multiplex sibilus vitaretur. —624. *Quanti, ut cedas* Oxon. Put. Gryph. Vulgo *Quanti est, ut cedas, vel credas. Quanti est, ut eas*, i.e. in Africam abeas, emend. D. Heins. et Dausq. probb. Barth. et Cellar. *Quanti est cedas* rescripsit Lefeb. —625. *Emerito est; tanto percussi* Put. quod recepi cum Drak. et Ernest. mutata interpunctione. *Emerito? ast tanto percussi* Oxon. *ast R. 2, Mars. Asul. tacito percussi* Rom. 2. *ac tanti percusso* Parm. *Emerito? ac tanti percussi*. Nostra lectio inepta videbatur Lefeb. qui *Emerito? ast tanto percussi* edidit. *Emerito? ah! tanti percussi* emend. Dausq. —640. *hæc* post *capta* primus inseruit Wolf. in ed. Basil. *heu* addendum notavit Cort. Sed libri veteres neutrum adnoscunt. —644. *fremebat* Put.

334 VL 651. *cælo* Ox. quod in contextum recepi cum Lefeb. probb. N. Heins. et Drak. Vulgo *telo*; sed τὸ *cælo* gravius est, et aptius jungitur cum *nube belli*. —654. *sub numine* (ut apud Virgil. *Æneid.* lib. IX, vers. 247) ex emend. Dausq. et N. Heinsii substitui cum Drak. Lefeb. et Ern. pro vulg. *sub nomine*, quod non plane displicebat Draken. si *nomen deorum* pro ipsis diis positum sit; conf. not. ad V, 161. —660. *urbi* ex emend. Dausq. recepi cum Cell. prob. N. Heins. Vulgo *auri*, quod præter Drak. servavit Ernesti, cujus hæc nota est: «Quid si, quod nemo tentavit, ex casu dativo vocem intelligamus, et *signa* de signis tubarum, ut sit *signa auri referre*, receptui canere, ut fit, quum loco movetur agmen.» Sed hæc loquendi formula durior est, quam ut Silio eam obtrudere ausim. *ante* Parm. Ben. et Lefeb. ut sit pleonasmus, qualis Terent. *neque eum ante usquam conspexi prius. Afris*, vel *arvis* corrig. Barth. Adv. X, 7. *inde* vel *ultor* N. Heins. (*audi*) Cort. —661. *citra æquora* conj. Barth.l.c. prob. N. Heins. ut Scipio dicat, tam prope se occidenti soli stetisse victorem, ut citra æquor solventem equos videre potuerit. Hanc conjecturam Cell. firmavit coll. Curt. IV, xiv, 24, *per fulgorem solis, intra fines regni mei orientis*. —665. *Hannibali* Ox. Put. R. 1, Parm. Med. Vulgo *Hannibalem*; conf. II, 53, et VIII, 60, quæ loca huic lectioni favent. —669. *Exserta* conj. N. Heins. ut Scipio innuat, se ad pugnam jam paratum esse, quum nonnullis, prælium inituris, brachium exserere moris fuerit. At vid. not.

336 VL 674. *Hannon*, non *Hanno*, Put. conf. ad II, 277, et VIII, 22. —675. *dedisset* Put. —676. *Si segnes* Tell. R. 2. Mars. et inde Drakenb. *Si segne* Oxon. et Put. *Segnia, si* R. 1, Parm. Med. et Mart. Herbip. prob. N. Heins. Sed bene Drakenb. «Scipio, ait, non victorias suas extenuare voluit, Magonem, Hannonem, etc. segnitiae adcusando; sed ejus se culpæ adfinem futurum fuisse ait,

si, ut olim Fabius, cunctando bellum traheret.» —**679.** Vulgo *Tibrim*. Sed vid. ad VIII, 367. —**680.** *depscere* ex emend. Barth. Adv. X, 7, et N. Heins. reposui cum Drak. et Ern. pro vulg. *depscere*, quod Lefeb. defendit coll. III, 202. Sed hunc locum plane dissimilem, et fortius quoque verbum Scipionis indignationi consentaneum esse, jam recte monuit Ern. —**682.** *aditare* perperam conj. Dausq.

337 VL **690.** *sera*, non *sæva*, Oxon. et Putean. Sed præstiterit, opinor, *sera caventem*, hoc est sero caventem, propulsare conantem incendium Carthaginis; ut *sera comantem* ap. Virg. Ge. IV, 122, et similia passim obvia. —**691.** *Avertam* R. 1, Med. et Basil. Wolfii. probb. N. Heins. Draken. Lefeb. et Ern. Vulgo *Advertam*, quod cum Drak. retinuit Ernesti tamquam non absurdum, quoniam Hannibal, si adversus sit ad patrias sedes, hoc ipso ex Italia aversus sit. —**694.** *Audeat* Mars. et Asul. *Audiat* R. 2, quod recepit Lefeb. qui propterea etiam *bellarit*, tamquam elegantius, scripsit. Sed præcessit *videbit*, cui *audiet* et *bellabit* obponuntur.

338 VL **698.** *incensi* ed. Dausq. —**699.** *annuerunt* R. 1, Parm. Med. *annuerent* Oxon. Vulgo *annuerant*, *annuerunt* non repugnat metri legibus; conf. ad V, 264, in Var. Lect. At sequitur *dederunt*. —**700.** Vulgo *transmittere*; conf. ad IV, 487.

339

C. SILII ITALICI PUNICORUM LIBER DECIMUS SEPTIMUS.

ARGUMENTUM.

QUUM inventum esset carmen in libris Sibyllinis inspectis, *hostem pelli Italia vincique posse, si mater Idæa a Pessinunte Romam transportata esset*; quumque oraculum Delphicum dedisset responsum, Deam hospitio excipiendam esse ab eo, qui vir optimus Romæ esset: missa in Phrygiam nave advehitur Cybele, et Scipio Nasica, quem Patres judicaverant in tota civitate virum bonorum optimum esse, Ostiam ire jussus obviam Deæ, eam adcipit de nave, quæ deinde inter cymbalorum tympanorumque strepitus, saltationes et cantus a matronis per Tiberim trahitur; 1-22.

Eadem mox in vado fluminis hæret; at Claudia Quinta propalam precata, ut ita demum se sequeretur, si pudicitia, a multis in dubium vocata, sibi constaret, facili eam negotio sola movet; 23-45.

Tum læta spes belli tandem feliciter conficiendi omnium animos tenet, et Scipio e Sicilia cum classe profectus, mactata victima aquilisque viam monstrantibus, in Africam trajicit; 46-58.

Expositis ibi copiis, ad Syphacem, qui, ducta in matrimonium Hasdrubalis filia, a Romanis desciverat ad Pœnos, literas dat, quibus etiam atque etiam monet eum, ne jura hospitii secum, neu cum populo Romano initæ societatis fallat; 59-82.

Quo quum nihil profecisset, castra Numidarum et mapalia arundine texta noctu incendit; 83-91. Flamma late effusa uno repente omnia haurit incendio, et rex ipse vix e somno expergefactus a satellite effugit; 92-108.

Mox Syphax, ira, pudore precibusque conjugis motus, residuam juventutem excit ex regno, et Hasdrubali junctato inpetu in Romanos incurrit: at, equo graviter icto effusus, vivus capitur; 109-145.

340 Quo facto Hasdrubal cum reliquiis Numidarum Pœnorumque iterum fugam capessit, jamque omnis spes Carthaginis sita est in Hannibale, ad quem propere senatus mittendos censet, qui ex Italia eum arcessant; 146-157.

Is quum somnio perterritus surrexisset, de summo patriæ periculo certior fit per legatos, ac frendens indignatur, nunc auxilium inplorari suum ab iis, a quibus ipse nec subplemento nec pecunia adjutus esset: 158-200.

Terram tamen hostilem, etsi invitus mœstusque, relinquit, nec Romani duces discessum ejus remorantur; 201-217.

Enimvero ubi vix in altum evectus e conspectu Italiæ aufertur, illuc redeundi Romamque obpugnandi consilia agitat; 218-235.

Iis desistit, acerrima tempestate a Neptuno commota, qua sæviente tristem lamentatur sortem suam; 236-282.

Veneris autem interventu ira Neptuni ventique remittunt, et Hannibal classem adpellit ad Libyam, ubi castris Scipionis sua obponit; 283-291.

Tum acie utrimque instructa Hannibal concionem ad milites habet, qua ad virtutem eos acuit, et res in Italia gestas, tot duces Romanos, tot exercitus occidione occisos, et sua cuique decora, ubi ad insignem alicujus pugnæ memoria militem venit, refert; 292-337.

Romani contra milites moræ inpatientes signum prælii committendi poscunt; 338-340.

Magna hæc rerum molimina procul e nubibus mœsto vultu lustrat Juno, quam Jupiter exhortatur, ut tandem aliquando Pœnos adjuvare desinat, neque amplius fini hujus belli imperioque Romanorum, quod fato fixum sit, inferat moram; 341-356.

Respondet Juno, se non eo consilio pugnam contemplari, ut fata mutare et trahere bellum conetur, sed id unum petere a conjuge ac fratre, ut neque Hannibalem perire vel vivum capi, neque Carthaginem dirui patiatur; 357-369.

His precibus cedit Jupiter et sorori hanc veniam dat, ut Hannibalem præsentem eripiat periculo,

sed docet quoque in fati ita esse, ut ille nunquam repetat Italiam, et Carthago mox ab alio Scipione excindatur; 370-384.

Dum fata pandit rex deorum, in supremum de imperio orbis terrarum certamen descendunt duorum opulentissimorum populorum duo longe clarissimi duces, duo fortissimi exercitus, multa ante parta decora aut cumulaturi eo die, aut eversuri; 385-405.

Hastis primo inpetu effusis, res gladiis geritur, et Masinissa, acer juvenis, in Macedonum legionem incursans viam facit Romanis, in turbatos submotosque gradum inferentibus; 406-431.

Laelius etiam Bruttios milites, Hannibalem ex Italia decedentem sequutos, acerrime increpat et in fugam vertit; 432-443.

341 Aciem vero inclinatam restituit Hannibal, cæsisque Herio ac Plemio fratribus, reliquos hostes profligat; 444-478.

Alia campi parte Scipio Pœnos, usu militiæ famaue rerum gestarum Romanis pares, ingenti clade prosternit, et terrorem addit perculsis; 479-508.

Mox ipsum quærit Hannibalem, et ad certamen singulare provocat; 509-521.

Sollicita de ejus vita Juno periculum propulsat, objecta illi falsa Scipionis imagine; 522-533.

Eam Hannibal infesta petit hasta, et fugientem persequitur, donec procul a prælio simulacrum repente oculis ipsius subducitur; 534-547.

Ubi dolum sibi a Deo aliquo nexum esse sentit, furibundus repetit campum sed equus febris, a Junone ipsi inmissa, conreptus subito conlabitur; 548-557.

Tum Pœnus iterum inlusus et instinctus furore necem sibi consciscere in animum inducit; 558-566.

Juno autem, in formam habitumque pastoris mutata, et similans, se erranti proximam ad Scipionem viam monstraturam esse, longius eum a campo removet; 567-580.

Interea Pœni, ducem suum vel periisse, vel spe omni abjecta acie excessisse rati, pavidi terga vertunt, et per patentem circa campum late fuga sparguntur; 581-596.

Hannibalem vero fessum Juno ad tumulum propinquum ducit, in quo omnis pugnæ stragisque facies ante oculos ei versatur; 597-604.

Tandem et ipse, Romanis colli adpropinquantibus, at ne nunc quidem sine fastu ac minis, fugientibus inmistus montium latebras quærit; 605-617.

Ita prælio belloque finito conditiones pacis conveniunt, et Scipio Romam profectus non modo primus imperator nomine devictæ a se gentis ac terræ nobilitatur, sed etiam triumpho omnium clarissimo urbem invehitur; 618-628.

Currum ejus præcedunt Syphax et Hannon cum reliquis captivis, et tabulæ victorum regum, populorum, terrarum, urbium, fluminumque in ferculis præferuntur: tum Scipio ipse, Bacchi Herculisque instar, insignis habitu ac ore invehitur curru, et, velut alter Romulus aut Camillus, laudibus in cælum tollitur; 629-654.

Inprimis teneamus necesse est, quatuor præcipuas hujus libri partes, Cybelen e Phrygia Romam deportatam, Scipionis in Africam profectionem, victoriam et triumphum, emblemata esse coloribus poeticis variis, et epico ornatu elaborata, nullo illa vel levissimo nexu inter se apta: cujus rei vel ignoratio vel incuria effecit, ut in nonnullis locis, quæ præcipitem ab antecedentibus ad sequentia transitum haberent, viris doctis lacunæ etiam suspicio oriretur; Ern.

342 HOSTIS ut Ausoniis discederet advena terris,
Fatidicæ fuerant oracula prisca Sibyllæ,
Cælicolum Phrygia genetricem sede petitam
Laomedontææ sacrandam mœnibus urbis:
Advectum exciperet numen, qui, lectus ab omni
Concilio Patrum, præsentis degeret ævi
Optimus: heu nomen melius majusque triumphis!

5

342N **1... 47.** Hæc notissima ex Liv. XXIX, 10, 11, 14; Herodian. I, 11; Appian. b. Hannib. cap. 56; Ovid. Fast. IV, 249... 348; Cic. harusp. resp. cap. 13; Dione Cass. Fragm. 63, p. 606, ed Reim. — **3.** *Cælicolum genetricem*, conf. v. 36 sq. — *Phrygia e sede*, Pessinunte, opp. Phrygiæ, ubi Cybeles symbolum erat lapis quadrangularis, de quo vid. Herodian. l.1. — **4.** *Laomedontææ urbis*, Romæ, vid. ad X, 630. — **5 seqq.** Responsum oraculi Delphici: «quum Romam Deam devexissent, tum curarent, ut eam, qui vir optimus Romæ esset, hospitio exciperet;» ap. Liv. l.c. — **7.** «Haud parvæ rei iudicium senatum tenebat, qui vir optimus in civitate esset, veram certe victoriam ejus rei sibi quisque mallet, quam ulla imperia honoresve suffragio seu Patrum, seu plebis delatos;» Liv. XXIX, 14.

343 Jamque petita aderat, Latia portante Cybebe
Puppe, adque os amnis, magno censente Senatu,
Obvius adcitis properabat Scipio sacris,
Qui, genitus patruo ductoris ad Africa bella
Tunc lecti, multa fulgebat imagine avorum.

10

8 sq. Notanda brevitatis Siliana, qua missis omnibus, quæ in tali re fieri, deliberari, præparari solent, illico lectores in mediam rem abripit; quæ, ut centies diximus, est ratio narrandi emblematica, quæ, ut in omni carminis œconomia, ita inprimis in hoc libro ultimo dominatur: nam permulta subpleri e Livio debent, antequam ex fide historica narratio usque eo procedat, ut dicere possis *jamque aderat*; Ern. Recte: sed hæc quoque communis poetarum ratio est; et in quantam molem carmen Siliii excrevisset, si

singula, etiam levissima, rerum momenta Livii more adcurate persequi, atque poetice tractare voluisset? cf. infra Comm. de Sillii vita et carmine §. II, ad fin. et ad calcem hujus Vol. —**9 seq.** Poeta ad verbum expressit Liv. XXIX, 14. «P. Cornelius Ostiam ire jussus obviam Deæ, etc.» —*os amnis*, ut v. 15, *ostia Thybridis*, et ap. Liv. l.c. *ostium amnis Tiberini*: nam «in ore Tiberis Ostia urbs condita,» ut utar verbis Liv. I, 33, extr. —*censente Senatu*, ut XIII, 659, et I, 684, ubi vid. not. —*magno Senatu*, ut *gravis Senatu* ap. Ovid. Fast. IV, 293, et *ingenti Senatu* sup. XI, 67, ubi conf. not. —**10.** *Obvius adicitis sacris*, advecto Cybeles simulacro, ut v. 13: *venientia numina*. —**11.** «P. Cornelium Scipionem *Nasicam*, Cn. filium, ejus qui in Hispania ceciderat, adolescentem nondum quæstorium, judicaverunt in tota civitate virum bonorum optimum esse»; Liv. l.c. Conf. Plin. VII, 34, ibique Harduin. —*ductoris*, Scipionis Africani majoris. —*Africa bella*, ut XVI, 179, ubi vid. not. —**12.** *Tunc lecti*, conf. XVI, extr.

Isque ubi longinquo venientia numina ponto
 Adcepit supplex palmis, Tuscique sonora
 Thybridis adducit sublimis ad ostia puppim,
 Feminæ tum deinde manus subiere, per amnem
 Quæ traherent celsam religatis funibus alnum.

13. *longinquo ponto*, ut I, 584; conf. ad III, 422. —**14 seq.** *Tusci Thybridis ostia*, vid. ad VIII, 362 et 367. —**15.** *sublimis*, e ripa «P. Cornelius jussus Deam de nave adcipere, et in terram elatam tradere ferendam matronis, etc.» Liv. l.l. Navem a matronis quoque *tractam* esse, non tradit Livius; et viris potius id tribuit Ovid. Fast. IV, 297. Poetæ autem esse, fabulam inprimis ornare, jam monuit Ernest. Tales quoque narrationes plerumque variant. Mirum vero est, navem a matronis et Claudia demum tractam esse, quum Scipio jam de ea Deam *adcepisset*; quod præter Silium nemo tradidit. —**17.** *alnum*, navem; cf. ad III, 458.

Circum arguta cavis tinnitibus æra, simulque
 Certabant rauco resonantia tympana pulsu;
 Semivirique chori, gemino qui Dindyma monte
 Casta colunt; qui Dictæo bacchantur in antro;
 Quique Idæa juga et lucos *novere* silentes.

18. *arguta cavis tinnitibus æra*, cymbala, quæ cum *tympanis* pulsantur a *semiviro choro*, h.e. Coribantibus seu Curetibus, sacerdotibus Cybeles castratis (unde et *semimares* dicuntur Ovid. Fast. IV, 183) qui in ejus cultu et sacra pompa, ab ipsa in furore acti, θεοφορούμενοι, armatam saltationem, ἐνόπλιον κίνησιν, cum strepitu cymbalorum, tympanorum armorumque conlisorum instituebant; de quo loca class. sunt Strab. X, p. 466; Ovid. Fast. IV, 181 seq. Lucret. II, 611, 642; conf. supra ad II, 93, et Jani ad Hor. Od. I, xvi, 5... 8, ubi et *acuta æra*, ut hoc loco *arguta* dicuntur. —**20.** *Dindyma* seu Dindymus (vid. ad IV, 363), et *Ida* montes Phrygiæ, magnæ Matri Deum sacri cum Berecyntho, unde *Dindymene*, *mater Idæa* et Berecynthia dicebatur; conf. Heyne ad Virg. Æn. IX, 80 sq. et 617 sq. Eidem sacrum *Dictæum antrum* et Dicte mons Cretæ, unde Curetes religionem Cybeles in Phrygiam invexisse dicuntur; cf. ad II, 93. *Dindymus mons geminus* h.e. bivertex. —**21.** *Casta*, ubi caste ac pie colitur dea. —**22.** *lucos silentes*, ex quo inde emigravit Mater, N. Heins. et Drakenb. Marsus referebat ad lucos, in quibus recens natus Jupiter enutritus sit, ne audiretur a patre. Jovem vero non in Phrygiæ, sed Cretæ monte Idæo educatum fingi, jam monuit Drak. Silius tamen, quod Ern. etiam suspicari video, haud dubie respexit mysteria Idæa, et locum Virgil. Æn. III, 112, ubi similiter *fida silentia in sacris* et *Idæo nemore* dicuntur. —*novere*, vid. Var. Lect.

Hos inter fremitus ac læto vota tumultu,
 Substitit adductis renuens *procedere* vinclis
 Sacra ratis, subitisque vadis immobilis hæsit.
 Tum puppe e media magno clamore sacerdos,
 «Parcite pollutis contingere vincula palmis,
 Et procul hinc, moneo, procul hinc, quæcumque
 profanæ,
 Ferte gradus, nec vos casto miscete labori;
 Dum satis est monuisse Deæ: quod si qua pudica
 Mente valet, si qua inlæsi sibi corporis adstat
 Conscia, vel sola subeat pia munera dextra.»

23. *fremitus*, strepitus cymbalorum tympanorumque, vel *lætum tumultum*, adclamationes et cantus populi. —*vota*: nam Dea primum urbem ingrediente variis votis a plebe certabatur, quum quisque fatale numen religiosus coleret; Barth. Adv. XIII, 7. Nec mirum quoque, vota potissimum concepta esse adventu hujus Deæ, qua Romam advecta hostem pelli Italia vincique posse, carmen in libris Sibyllinis inventum spem fecerat. Vota itaque ad belli quoque finem spectabant; conf. v. 46, 47. —**24 sq.** Conf. auctores sup. ad v. 1, laudati. Livius hanc fabulæ partem silentio prætermisit.

27. *Parcite*, abstinete, h.e. nolite, ut Gr. φείδεσθε. —**28.** Nota est formula, qua initio sacrorum mysteriorumque *profani*, inpii et non initiati, βεβήλοι, ἄμυνοι, ἀτελεστοι, voce sacerdotis aut præconis submovebantur: ἐκάς, ἐκάς ἐστὲ βεβήλοι, vel ἐκάς, ἐκάς, ὅστις ἄλιτρος, *procul, procul este profani!* —**29.** *casto labori* trahendæ navis, ut v. 32, *pia munera*. —**30.** *Dum satis est monuisse Deæ*, dum contenta est Dea vos monuisse, nec pœnas expetit; vel, ut Barth. Adv. XIII, 7, exponit, dum integrum est Deæ, monitu solo contentam vos hinc exesse jubere; dum non ad pœnam in præsentem, vel adfuturos ira commovetur.

Hic, prisca ducens Clausorum ab origine nomen,
 Claudia, non æqua populi mala credita fama,
 In puppim versis palmisque oculisque profatur:

33 sq. Drak. hæc notavit. «Historia hæc satis nota est; in ea tamen inter auctores non convenit. Præter Silium enim *Claudia* simpl. vocatur apud Ovid. ex P. I, II, 143; Suet. Tib. 1; Plin. VII, 35 (ubi v. Harduin.); Lactant. Inst. II, 7 et 16; *matrona*, ap. Liv. XXIX, 14; Cic. harusp. resp. cap. 13; Ovid. Fast. IV, 313;

346N *virgo*, ap. Stat. Silv. I, II, 246, et Claud. de laud. Seren. 28; *virgo Vestalis*, ap. Herodian. I, 11; Aurel. Vict. de viris ill. c. 16; Sidon. Apoll. XXIV, 41; aliosque, quos ibi laudat Savaro; *turritæ rara ministra Deæ*, apud Prop. IV, II, 51; *muliercula*, ap. Augustin. de Civ. Dei, X, 16. Quin et in eo discrepant auctores, quod alii *crine*, alii *zona*, seu *cingulo*, alii, quos Silius sequitur, *funè* Claudiam navem traxisse dicant.» Cf. Broekhus. ad Propert. l.c. et Ducker. ad Liv. XXIX, 14. —*prisca Clausorum ab origine*; v. ad VIII, 412, et XIII, 466. —34. *non æqua*, iniqua et falsa, *fama populi mala*, impudica, *credita*, male audiens; ut ap. Ovid. Fast. IV, 307, quem locum Drak. jam contulit, «Casta quidem, sed non et credita: rumor iniquus Læserat, et falsi criminis acta rea est.»

«Cælicolum genitrix, numen, quod numina nobis
Cuncta creas, cujus proles terramque, fretumque,
Sideraque, et manes regnorum sorte gubernant,
Si nostrum nullo violatum est crimine corpus,
Testis, Diva, veni, et facili me absolve carina.» 40
Tum secura capit funem; fremitusque leonum
Audiri visus subito, et graviora per auras
Nulla pulsa manu sonuerunt tympana Divæ.
Fertur prona ratis (ventos impellere credas),
Contraque adversas ducentem prævenit undas. 45
Extemplo major cunctis spes pectora mulcet,
Finem armis tandem, finemque venire periclis.

347 **36 sqq.** Ernesti monet, talibus nil posse fingi loquacius in precibus, et prorsus sibi videri poetam oblitum sui, artique variandi atque ornandi intentum hæc scripsisse. Mihi potius nihil aptius videtur his verbis, quibus ab ea, quæ auxilium, et quidem tam singulare, numinis implorat, majestas ejus ac potentia prædicatur, quo simul innuitur, ab eo, et quidem solo, id, quod petatur, præstari posse. Idem vir doctus, quis talia, ait, in poeta epico, post Virgilium inprimis lectum, sustineat? Ego contra loquacitatis illius arguerim Maronem in simili loco Æneid. X, 252 seq. Cybele, magna Mater Deum; qui mythus satis notus est. —37. *cujus proles*, Jupiter, Neptunus et Pluto, qui fratres imperium et partes mundi inter se *sorte* divisisse finguntur, de qua fabula ejusque varietate v. Spanhem. ad Callim. H. in Jov. v. 59 sq. —39. *crimine*, ut VI, 634. —40. *facili carina*, eo, quod facile, nullo negotio, moveatur navis. Conf. ad IV, 433.

347N **41.** *secura*, certam opis divinæ spem alens, eaque freta. —*leones* duo currui Cybeles juncti finguntur. Miraculum autem, quod poeta comminiscitur, spectat ad indicium voti precumque exauditarum.

45. *ducentem* Claudiam, quæ *adverso* flumine trahebat navem; quo miraculum augetur.

Ipse alacer Siculo discedens Scipio terra
Abscondit late propulsis puppibus æquor,
Cui numen pelagi placaverat hostia taurus,
Jactaque cæruleis innabant fluctibus exta. 50
Tunc a sede Deum purumque per æthera lapsæ
Armigeræ Jovis ante oculos cœpere volucres
Æquoreas monstrare vias, ac ducere classem.

48. Conf. Liv. XXIX, 27. Res a Scipione in Sicilia et Bruttio agro, ubi Locros recepit, gestas silentio prætermittit poeta. —49. *Abscondit*, tegit, ut XI, 519 al. de magna multitudine navium, de qua v. Liv. XXIX, 24 seq. —50 seq. Dausq. jam bene contulit Virgil. Æn. V, 235 sq. (ubi v. Cerda), et Liv. XXIX, 27, ubi Scipio secundum preces, ad deos marinos fusas, «cruda exta victimæ, uti mos est, in mare porricit.» Cf. et Appian. Punic. c. 13, et supra XV, 159 sq., ubi v. not. —*numen pelagi*, Neptunum, cui non modo agnum, sed etiam *taurum* solennem victimam fuisse, monuit Drak. coll. Arriano exped. Alex. M. VI, 19; Plut. pag. 83; Meursii Auctar. Philol. c. 2; Tzetz. ad Hesiodi Ἄσπ. p. 197, et Hesych. v. ταῦρος et ταύρια.

52 seq. Aquilæ Scipioni viam monstrant in Africam, ut anguis in Hispaniam sup. XV, 138 sq., nec minus adcommodate ac cum delectu h.l. aquilæ ponuntur, *armigeræ volucres Jovis*, cujus Dei filius Scipio esse credebatur. Vid. ad IV, 476. Similiter columbas, maternas aves, Æneæ viam ad aureum ramum aperuisse ap. Virg. Æn. VI, 190 sq., et corvos Alexandro duces fuisse ad oraculum Jovis Hammonis ap. Diodor. XVII, et Curt. IV, VII, 15 (ubi v. Intpp.), jam monuit Dausq.

Augurium clangor lætum dabat: inde, secuti
Tantum progressos liquida sub nube volatus,
Quantum non frustra speculantum lumina servant,
Litora Agenoreæ tenuerunt perfida terræ. 55

348 **56 sq.** Silius variavit verba Maroniana, ab Ernest. jam conlata, Æn. VI, 199 seq. «Pascentes illæ tantum prodire volando, quantum acie possunt oculi servare sequentum.» —58. *Agenoreæ terræ*, Africæ, vel Carthaginis et regni Pœnorum. Cf. ad I, 15. —*perfida*, perfidorum Pœnorum. Cf. ad I, 5.

Nec segnis, tanta in semet veniente procella,
Africa terribilem magno sub nomine molem
Regis opes contra et Massyla paraverat arma:
Spesque Syphax Libycis una, et Laurentibus unus
Terror erat: campos pariter vallesque refusas
Litora que inplerat, nullo decorare tapete
Cornipedem Nomas adsuetus, densæque per auras
Condebant jaculis stridentibus æthera nubes. 60
65

59. Adcuratius hæc tradit Livius XXIX, 23 sq., et XXX, 5 seq. —*tanta procella* δεινῶς, ut VI, 105; XI, 91; XII, 334 al. pro tot Romanorum copiis in Africam trajicientibus; de quibus v. Liv. XXIX, 24 sq. —**60 seq.** *contra terribilem molem*, hostium multitudinem, *magno sub nomine*, duce, Scipione, *paraverat regis opes et Massyla arma*, societatem et auxilium Syphacis, regis Massylorum. Cf. ad XVI, 170.

—62. *Laurentibus*, Romanis. Vid. ad I, 110. —64. *nullo decorare tapete, stragulo, Cornipedem adsuetus*, ut forte *nudis equis*, II, 349. —65 seq. *Nomas*, Numidæ et eorum rex Syphax. —*densæ Condebant jaculis æthera nubes*; cf. ad I, 311; II, 37 al. —66. *jaculis stridentibus*, ut IV, 567, ubi v. not.

Inmemor is dextræque datæ junctique per aras
Fœderis, et mensas testes, atque hospita jura,
Fasque, fidemque simul, pravo mutatus amore,
Ruperat, atque toros regni mercede pararat.

70

349N 67. Syphax adcepta in matrimonium filia Hasdrubalis fœdus rupit cum Scipione ictum, de quo v. sup. XVI, 245 seq. Silius vero ad verbum fere expressit locum Livii inf. ad v. 76 adscriptum. —68. *mensas* hospitales, quæ sacræ erant. Τράπεζα μὲν ἱερὸν χρῆμα, δι' ἧς ὁ θεὸς τιμᾶται φίλιός τε καὶ Ἑένιος, Synes. Epist. LVII. Conf. Meurs. ad Lycophr. Cassandr. v. 136; Potteri Archæol. Gr. L. IV, c. 20, p. 665 sq., et Barth. ad Claud. in Rufin. I, 229. —69. *mutatus* animo, ad defectionem a Romanis incitatus. —*amore pravo*, quæ et perfidiæ et exitii causa fuit. —70. *toros*, conjugium, *regni mercede pararat*, jactura regni, quam propter illud fecit. Barthius Adv. XIII, 7, et Ern. —*regni mercedem* eo referunt, quod Syphax post illud connubium regnum et, opes suas Pœnis mercenarias addixerit, vel, ut vers. 75 dicitur, *dotalia arma transtulerit*. Idem Barth. l.c. ita disputat: «In rebus hujus regis admodum infelix poeta est, languide totam castrorum exustionem, tantique barbari captivitatem describens; ut ego plane aliud malim, quam tantæ rei tam frigidum narratorem legere. Et fere ubique in talibus recensendis mera cura hic scriptor est. Quam inepte mox locutionem Hannibalis ad milites, et ante eum legatis disceptationem, ipsumque tanti bellatoris discessum proponit! Felicior sane aliquanto in laudibus declamandis, quod vel ex encomio Scipionis, hunc librum claudente, patere possit, non enormi, sed composito, nec majestatis orbo.» Non inepte ita, at nimis tamen severe judicat; nec tam languor Siliï displicebit lectoribus, quam tumor verborum et vanus sententiarum strepitus.

349 Virgo erat eximia specie claroque parente,
Hasdrubalis proles: thalamis quam cepit ut altis,
Ceu face subcensus prima tædæque jugali,
Vertit opes gener ad Pœnos, Latiaëque soluto
Fœdere amicitiaë, dotalia transtulit arma.

75

71 seq. Cf. Liv. XXIX, 23. Filia Hasdrubalis Livio *Sophonisba*, sed Græcis auctoribus Σοφονίβα, vel Σοφώνιδα dicitur. Vid. Schweighæus. ad Appian. Punic. c. 27, et ad Polyb. XIV, 1. —73. Ernesti monet, *face succensum* dici haud dubie ad ductum Livii l.c. ubi Hasdrubal, ut Syphacem «ad census cupiditate (et sunt ante omnes Numidæ barbaros effusi in Venerem) sensit, virginem ab Carthagine arcessit, maturatque nuptias.» Bene etiam Drak. «Primus amor fortior putatur, quam secundus; unde sensus Siliï est, tanto amore Syphacem prosequutum fuisse Sophonisbam, quasi ea prima fuisset, quam uxorem duxerat. Erat enim viduus, ut patet ex filio ejus Vermina, cujus meminere Livius XXIX, 33, et Appian. Punic. c. 33, ut et ex alio ejus filio et tribus nubilibus filiabus ap. Appian. ibid. c. 17 et 26.» Cf. sup. III, 64. —74. *vertit*, convertit, avertit; ad Pœnos defecit. Ed. —75. De *dote* non est cogitandum, quam Barth. Adv. XXII, 8, non solum sponso a sponsa, sed et huic ab illo conlatam demonstrat, sed *dotalia arma* simpl. dicuntur, quæ post conjugium et propter id Syphax Pœnis subpeditavit; Ern. coll. sup. V, 22, qui locus tamen dissimilis est. Drak. comparavit Ovid. Met. V, 15, et Claud. R. P. I, 28, ubi v. Barth.

350 Sed non Ausonio curarum extrema Syphacem
Ductori monuisse fuit, missique minantur,
Stet regno, reputet Superos, pacta hospita servet:
Longe conjugia, ac longe Tyrios Hymenæos
Inter Dardanias acies fore; sanguine quippe,
Si renuat, blando nimium facilique marito
Statura obsequia et thalami flagrantis amores.

80

350N 76 sq. «Scipio literas dat ad regem, quibus etiam atque etiam monet eum, ne jura hospitii secum, neu cum populo Rom. initæ societatis, neu fas, fidem, dextras, Deos testes atque arbitros conventorum fallat;» Liv. XXIX, 24. Cf. sup. v. 67 sq. —*Ausonio ductori*, Scipioni, *non curarum extrema fuit*, h.e. præcipua cura. —77. *missique*, legati, *minantur*, minaciter hortantur, ut *permixta minis monebat*, v. 83. —78. *Stet in regno*, non inde moveat. —79 seq. Confer I, 301, ibique not. —82. *sanguine Statura obsequia*, constituta, Drak. coll. Liv. II, 36: «magno illi ea cunctatio stetit;» XXIII, 30: («multo sanguine atque vulneribus ea Pœnis victoria stetit»); Gron. Obs. III, 7, et Broekh. ad Prop. II, vii, 8.

Sic Latius permixta minis, at cassa movebat
Ductor; nam surdas conjux obstruxerat aures.
Ergo, asper monitis frustra nitentibus, enses
Advocat, et, castas polluti fœderis aras
Testatus, varia Martem movet inpiger arte.

85

85 seq. Scipio, non Syphax, ad quem Barth. Adv. XIII, 7, hæc verba retulit, exasperatus fuit, postquam vidit, monitis se efficere non posse, ut regem a societate Pœnorum abduceret; quod et sequentia clare probant; Drak. —*nitentibus*, obnitentibus.

351 Castra, levi calamo cannaque intecta palustri,
Qualia Maurus amat dispersa mapalia pastor,
Adgreditur, furtum armorum tutantibus umbris,
Ac tacita spargit celata incendia nocte.
Inde, ubi conlecti rapidam diffundere pestem
Cœperunt ignes, et se per pingua magno
Pabula ferre sono, clare exspatiantur in auras,
Et frenos volucris propellunt lumine flammæ.

90

95

351N 88... 108. Cf. Liv. XXX, 3 sq., et Polyb. XIV, 5, a quibus ordine singula et adcuratius exponuntur.

Appianus Punic. c. 21 sq., memorat, sola castra Hasdrubalis incensa esse, et Syphacem trepidum sociis non succurrisse, sed simul fugisse relictis castris suis. —**88, 89.** «Numidæ præcipue arundine textis, storeaue pars maxima tectis, passim nullo ordine, quidam, ut sine imperio occupatis locis, extra fossam etiam vallumque habitabant: quæ relata Scipioni spem fecerant castra hostium per occasionem incendendi;» Liv. XXX, 3 extr. Cf. Polyb. XIV, 1 sup. **III, 290 sqq.** et in Var. Lect. *ad II, 85, et XIV, 7.* Πλεκταὶ στῆγαι ἐπ' εὐκύκλοις ὄχοις mapalia dicuntur Æsch. Prom. v. 214. —**90.** *furtum armorum*, arma furtim, seu clam mota, insidias et stralegemata, ut *furta belli* et fraus armorumque *doli* ap. Virg. Æn. XI, 515 et 522. Conf. sup. ad libros **VI, 70; VII, 134 et 487.** —**91... 108.** Luxuriam orationis in hac incendii imagine, quæ passim adumbratur, v.c. **IV, 677 seq.; V, 512 sq.; VII, 353 seq.; IX, 603 seq.,** jam notarunt Barth: Adv. XIII, 7, et Ern.

92. *pestem*, ut v. 96; *lues*, de incendio. Vid. *ad I, 174.* —**93.** *pinguia pabula* ignis, ut *mox arida alimenta*, quæ facile flammam concipiunt, ut arundo et canna; Ern. —**94.** *clare exspatiuntur in auras*; v. Var. Lect. —**95.** Cf. simil. loc. sup. **IV, 681**, ibique not.

352 It totis inimica lues cum turbine castris,
Atque alimenta vorat strepitu Vulcanus anhelo
Arida, et ex omni manant incendia tecto.
Sentitur plerisque prius, quam cernitur, ignis
Excitis somno, multorumque ora vocantum 100
Auxilium invadunt flammæ: fluit undique victor
Mulgiber; et rapidis amplexibus arma virosque
Conripit: exundat pestis, semiustaque castra
Ardenti volitant per nubila summa favilla.

352N **98.** *manant*, ut v. 101, *fluit*, et v. 103.

103. *exundat pestis*; cf. *ad II, 631.* Cerda ad Virg. Æneid. III, 571; Gron ad Gell. XVII, 10, et Burm. ad Val. Fl. IV, 660. Similem castrorum nocte incensorum descriptionem legere est in poetico admodum opere, et supra omnem laudem absoluto, *Le Télémaque de Fénelon*, lib. VII: «Un tourbillon de poussière forme un épais nuage qui couvre le ciel, et qui enveloppe tout le camp. Bientôt à la poussière se joint une fumée épaisse, qui troublait l'air et qui ôtait la respiration.... Adraste fait mettre le feu au camp. Aussitôt la flamme s'élève des pavillons, et monte jusqu'aux nues: le bruit du feu est semblable à celui d'un torrent qui inonde toute une campagne.... Le vent pousse impétueusement la flamme de pavillon en pavillon, et bientôt tout le camp est comme une vieille forêt qu'une étincelle de feu a embrasée.» Eb.

Ipsius ingenti regis tentoria saltu 105
Lugubre increpitans late circumvolat ardor;
Hausissetque virum, trepidus ni clade satelles
E somno ac stratis rapuisset multa precantem.
353 Verum, ubi mox juncto sociarant aggere vires 110
Massylus Tyriusque duces, adcitaque regno
Lenierat pubes infaustæ vulnera noctis,
Ira, pudorque dabant, et conjux, tertius ignis,
Inmanes animos; adflataque barbarus ora
Castrorum flammis, et se velamine nullo
Vix inter trepidas ereptum ex hoste catervas 115
Fredebant minitans: sed enim non luce Syphacem,
Nec claro potuisse die, nec sole tuente,
A quoquam vinci: jactarat talia vecors;

353N **109.** Cf. Liv. XXX, 6 seq., ubi res memorantur ordine historico. —**110.** *Massylus Tyriusque duces*, Syphax et Hasdrubal. De multitudine agrestium Numidarum omnique juventute a Syphace *excita ex regno*, qua *vulnera noctis*, h.e. cladem jacturamque, noctu adceptam, reparavit, et de *conjuge animos dante* cf. Liv. XXX, 7, et Polyb. XIV, 7. —**112.** *Ira, pudor et conjux*, seu amor, Syphaci erant *tres ignes*, stimuli, incitamenta virtutis. —**113 sq.** «Duces ambo, et ex tot millibus armatorum duo millia peditum et quingenti equites semiermes, magna pars saucii adflatique incendio, effugerunt;» Liv. XXX, 6. —**116 sq.** Verba Syphacis ap. Liv. cap. 7 extr. «Scire incendio, non prælio, cladem adceptam: eum bello inferiorem esse, qui armis vincatur.» Languent diversa unius rei vocabula, *luce, claro die et sole.* —*Syphacem autem δεινῶς pro se.* —*sole tuente*, cernente; nisi malis defendente cum Cell. qui monet, diurno tempore lucem solis contra pericula nos tueri, ac detegere, in quæ noctu facile implicemur. Eadem nocturnæ cladis excusationem vide apud *Racine, Mithridate*, Act. II, sc. 3:

..... *Pompée a saisi l'avantage*
D'une nuit qui laissat peu de place au courage,
Les rangs de toutes parts mal pris et mal gardés.
.....
Enfin toute l'horreur d'un combat ténébreux.
Que pouvait la valeur dans ce trouble funeste?

Vide etiam Ajacem Homeri, Iliad. XVII, 645 sq. qui Jovem ipsum in perniciem suam implorat, dum in *luce vel claro die* pereat: ἐν δὲ φάει καὶ ὄλεσσον. Longinus, De Sublim. cap. VII, has voces et magnam poetæ mentem feliciter interpretatur. Eb.

354 Sed jam claudebat flatus, nec plura sinebat 120
Atropos; et tumidæ properantur stamina linguæ.

354N **119... 148.** Syphax, viribus, reparatis Hasdrubali jungitur, et cum Scipione manus conserit, sed vivus capitur. Cf. Liv. XXX, 8, 11, 12, ex quo etiam intelligitur, quod Drak. jam ad v. 134, notavit, Silium ex duobus præliis unum fecisse: Syphax enim alio prælio, quo solus cum Lælio et Masinissa, non cum Scipione, nec Hasdrubali junctus, conflixit, captus est. Appianus ultimæ tantum pugnae mentionem facit Punic. c. 26, et prioris Polyb. XIV, 7 sq. cujus libri maxima pars periit. —*flatus et tumida lingua* pro

arrogantia. Conf. **ad II, 288**, et Heins. ad Ovid. A. A. I, 715. — *claudēbat*, finiebat, scil. praelio adverso el captivitate superbi regis. Conf. **ad XIII, 686**. — *nec plura loqui sinebat Atropos*, Parca, Fortuna. — **120**. *stamina*, fata extrema ac mors, *tumidæ linguæ*, superbi et jactantis Syphacis.

Namque, ubi prosiluit castris, ceu turbidus amnis,
Qui, silvas ac saxa trahens, per devia præceps
Volvitur, et ripas spumanti gurgite laxat,
Ante omnes prævectus equo, trahit agmina voce.
Contra nava manus Rutuli, celsusque ruebat
Viso rege procul raptis exercitus armis.

125

121 sqq. Conf. **ad IV, 520 seq.**; Dorvil. ad Chariton. pag. 573, et inpr. Klotz. ad Tyrt. p. 127 sq.
— **123**. *ripas laxat*, super eas effusus amnis.

125 sq. *Rutuli*, Romani. — *nava manus*, strenua, fortis, ut **I, 549**, ubi vid. Var. Lect. Ernesti putat, *navam manum* haud dubie esse, quæ non temerario inpetu, quali Numidæ, sed considerato ordine pugnaverit. Sed hæc notio et ab usu loquendi, et ab h.l., ubi eadem manus *ruebat raptis armis*, aliena videtur. — *celsus exercitus*, milites excelso animo, feroces; sec. Drak. qui tamen recte monet, *navam manum* etiam pedites dici posse, et *celsum exercitum* equites, ut ap. Stat. Theb. VIII, 563: «Nunc pedes ense vago, prensis nunc celsus habenis» et *sublimis* sup. **IV, 219**, et ap. Virg. Æneid. VII, 285; idque cum Ern. prætulerim.

Ac sibi quisque, «Videsne, videsne, ut in agmine
primo
Massylus volitet, deposcens prælia, rector?
Fac nostrum hoc, mea dextra, decus: violavit et aras
Cælicolum, et casti ductoris fœdera rupit.
Sit satis hunc castris semel effugisse crematis.»

355

130

127 sq. Ernesti veretur, ne nimis considerati sint milites, qui in limine pugnae constituti ejusmodi sententiis vacent; in quibus certe, si modo recte locum habeant, acuta brevitatis maxime requiratur. Mea potius qualicumque sententia insignis est h.l. suavitas: nam non adeo multæ militibus subgeruntur cogitationes, sed pauca, et quidem aptissimæ, in quas non adsequor cur incidere non potuerint, quum ne acie quidem cum hoste jam dimicaverint, sed in pugnam demum *ruerint*, et *procul* viderint regem. — *in agmine primo*, ἐν προμάχοις *Massylus rector*, Syphax. Vid. Nostrum **ad XVI, 170**.

355N

129. *hoc decus*, hanc gloriam capti aut cæsi regis. Abrupta oratio adfectui æstuique animi adcommodata. — **130**. *casti ductoris*, Scipionis: *casti*; v. **ad I, 481**.

Sic secum taciti, et certatim spicula fundunt.
Prima in cornipedis sedit spirantibus ignem
Naribus hasta volans, erexitque ore cruento
Quadrupedem, elatis pulsantem calcibus auras.
Corruit asper equus, confixaque cuspide membra
Huc illuc jactans, rectorem prodidit hosti.

135

133 seq. Similis locus est sup. **IX, 594 sq.** Uterque autem, et hic quidem ad verbum fere concinnatus est ex Virg. Æneid. X, 892 sq. Juncta verba synonyma, *cornipes*, *quadrupes*, *equus*, recte notavit Barth Adv. XIII, 7, sed idem perperam putabat, infelicia plane h.l. omnia esse et vix communes quoque sensus ferre. Nihil aptius dici poterat, quam equum gravi vulnere ictum primum cruribus anterioribus elevatum se *erexisse* (quod poetice tribuitur hastæ, quæ eum erexerit), deinde calcitrasse, tum *conruisse*, et denique *membra* vulnerata, h.e. caput *huc illuc jactasse*, ut *infixam cuspidem* excuteret, et quia dolore ibi sentiret, ut κλυδόμενος (volutans caput in terra) περὶ χάλκῳ, ap. Hom. Iliad. θ, 86, qui locus Silio etiam ante oculos fuisse videtur. Conf. ibi Kœppen, et Heyne ad Virg. l.l. — *sedit*, ut **I, 540**, ubi v. not. — *Naribus* et *ore cruento* ut ap. Virg. l.c. *inter cava tempora*, et Æneid. XI, 687 (qui locus etiam Nostro similis est), *sub aure*. Conf. Iliad θ, 83 sq. — *spirantibus ignem Naribus*, ut ap. Virg. Ge. II, 140.

136. *equus asper*, τραχὺς, iratus, dolore exasperatus. — **137**. *rectorem*, vectorem (v. Var. Lect.), Syphacem, *hosti prodidit*, tradidit. Confer Nostrum **ad II, 247**.

356

Invadunt, vanumque fugæ, atque adtollere fessos
Adnitentem artus, revocato a vulnere telo,
Conripiunt: tum vincla viro manicæque (puendum)
Addita, et, exemplum non unquam fidere lætis,
Sceptraferas arta palmas vinxere catena.

140

138 seq. «Syphax, equo graviter icto, effusus obrimitur capiturque,» Livius XXX, 12 pr. *Invadunt* rectorem, Syphacem, Romani, *vanumque fugæ*, frustra effugere conantem, *atque adnitentem artus fessos* lapsu equi, qui ei, in latus effuso ac prostrato, incumbibat, *adtollere telo*, a *vulnere revocato*, adducto ad se a capite equi vulnerato, ut se jacentem erigeret, *conripiunt*. Sensum h.l., qui ita, nisi me omnia fallunt, expediendus est, non percepit Ernesti, cujus hæc nota est: «Quem Romani *invadunt*? equum, cui Syphax adhuc dum insidebat, an Syphacem solum? *fessi artus* magis equo, quam equiti conveniunt. Cogitari potest Syphax equum lapsum ad fugam excitasse; at ejus ex vulnere et lapsu fessos ægre *adnitebatur adtollere artus*. Ergo eum *conripiunt*, dum equum elevat extracto telo. Nam hoc vulnus in naribus profecto non letale erat, sed equum tantum conturbabat.» Immo equus *conruit*, toto corpore prolapsus est, ut apud Hom. et Virg. ll.cc. nec facile elevari potuit extracto telo: vulnus etiam letale fuit, et omnino esse potuit. Vid. Hom. Iliad. θ, 84, et ibi Kœppen. *Fessi* denique *artus*, h.e. pedes minime conveniunt equo, cujus capiti, non pedibus, vulnus inflictum erat. — **141**. *exemplum non unquam fidere lætis*, h.e. quod insigni documento fuit, nunquam fidendum esse *lætis* rebus, fortunam hominum mutabilem, nec constantem exspectandam, vel spem in ea ponendam esse. — *Exemplum*, h.l. quod nos diceremus *eine Warnung*.

356N

Ducitur ex alto dejectus clumine regni,

- 357 Qui modo sub pedibus terras, et scepra, patensque
Litora ad Oceani sub nutu viderat æquor. 145
Prostratis opibus regni Phœnissa metuntur
Agmina, et invisus Marti, notusque fugarum
Vertit terga citus damnatis Hasdrubal ausis.
- 357^N **144.** De magno Syphacis imperio v. sup. **XVI, 171 sq.** —*sub pedibus*, imperio et potestati suæ subjectas; Drak. coll. Anthol. Gr. IV, 4 epigr. 7: Ὠκεανὸν παρὰ ποσσὶν ἔχων μετ’ ἀπείρονα γαῖαν. Virgil. Æn. VII, 100; Ovid. Met. XIV, 490; Liv. XXXIV, 32 et al. —**145.** *sub nutu*, potestate, ut **IV, 712.** —*Litora ad Oceani*; cf. **XVI, 172**, et ibi not.
- 146.** *metuntur*; vid. **ad IV, 213.** —**147.** Ter Hasdrubal in *fugam* coniectus, semel in Hispania, bis in Africa, unde Liv. XXX, 28, *dux fugacissimus* dicitur; Drak. Cf. inf. v. **176.**
- Stabat Carthago, truncatis undique membris
Uni nixa viro, tantoque fragore ruentem 150
Hannibal absenti retinebat nomine molem.
Id reliquum fessos opis auxiliique ciere
Rerum extrema jubent: huc confugere paventes,
Postquam se Superum desertos numine cernunt.
Nec mora: propulsa sulcant vada salsa carina, 155
Qui revocent, patriæque ferant mandata monentis,
Ne lentus nullas videat Carthaginis arces.
- 149... 157.** Conf. omnino Liv. XXX, 9, ac Polyb. XIV, 9 et 10. —*truncatis undique membris*, tropice, pro omnibus fere copiis et auxiliis, in Hispania, Italia ac Africa, deletis. —**150.** *Uni nixa viro*; cf. *Bossuet, Histoire universelle*, Part. III, cap. 6: «Carthage, qui avait commencé de baisser, ne se soutenait plus que par Annibal.» Ed. —*tanto fragore ruentem molem*, præclare de interitu Carthaginis, reipublicæ præpotentis; imagine petita a vasto ædificio, quod cum ingenti fragore conlabitur, ut *Hesperiaë sonitum ruinæ*, dixit Horat. Od. II, 1, 32. —**151.** *absenti*, quamvis absens, *retinebat*, sustinebat, *nomine* solo, conf. **XVI, 19.** Sic Mithridates apud *Racine*, act. III, sc. 1:
Le grand nom de Pompée assure sa conquête.
Lucan. Phars. I, 135, 144. Ed.
- 152.** *fessos*; v. **ad I, 566.** —**153.** *Rerum extrema*, ut **VIII, 25**, ubi v. not. —**157.** *lentus*, si auxilio venire cesset, si moretur, nec properet. —*nullas*, dirutas. —*arces Carthaginis*; v. **ad I, 7.**
- 358 Quarta Aurora ratem Dauni devexerat oras,
Et fera ductoris turbabant somnia mentem. 160
Namque gravis curis carpit dum nocte quietem,
Cernere Flaminium, Gracchumque, et cernere
Paulum
Visus erat simul adversos mucronibus in se
Destructis ruere, atque Itala depellere terra:
Omnisque a Cannis, Trasymenique omnis ab undis 165
In pontum inpellens umbrarum exercitus ibat.
Ipse, fugam capiens, notas evadere ad Alpes
Quærebat, terræque ulnis amplexus utrisque
Hærebat Latiaë; donec vis sæva profundo
Truderet, et rapidis daret absportare procellis.
- 358^N **158.** *Dauni oras*; vid. **ad lib. I, v. 291.** —**159 seq.** Commentum poetæ, de quo v. **ad II, 704.** —**162.** *Visus erat* voc. propr. de somniis, de quo v. Broekh. ad Prop. III, iv, 24.
167, 168. «Raro quemquam alium, patriam exsilii causa relinquentem, magis mœstum abisse ferunt, quam Hannibalem hostium terra excedentem: respexisse sæpe Italiaë litora, et Deos hominesque adcusantem, in se quoque ac suum ipsius caput exsecratum, etc.» Liv. XXX, 20; cf. inf. v. **213 sq.**
—**169.** *daret absportare*, absportandum. Vid. **ad V, 324.**
- His ægrum visis adeunt, mandata ferentes, 170
Legati, patriæque extrema pericula pandunt:
Massyla ut ruerint arma, ut cervice catenas
Regnator tulerit Libyæ, letoque negato,
Servetur nova pompa Jovi: Carthago laboret
Ut trepidi Hasdrubalis, qui rerum agitarit habenas, 175
Non una concussa fuga: se, triste profatu,
Vidisse, arderent quum bina in nocte silenti
Castra, et luceret sceleratis Africa flammis.
- 359 **170 sq.** Conf. Liv. XXX, 19. —**172.** *Massyla*, Syphacis. Vid. **ad XVI, 170 seq.** —*ruerint*, ut **XV, 736.**
—**173.** *Regnator Libyæ*, rex Massæylorum, Syphax. —**174.** *pompa Jovi*, in triumpho ducendus in Capitolium, Jovis sedem. —*nova pompa*, ornamentum novum, quod pompæ triumphi accessurum sit.
359^N —**175.** *rerum habenas*, ut **I, 144.** —**176.** *Non una fuga*; vid. sup. **ad v. 147.** —**177.** *bina castra*, Syphacis et Hasdrubalis (Liv. XXX, 5, 6), 179, Scipionem *minitari*, se *ignibus detracturum*, absumentum *patriam*, in quam Hannibal se referat, i.e. dum Hannibal moretur in Bruttio agro (supra **XVI, 1 seq.**, et Liv. XXVII, 51), se effecturum, ut ille, in quam redeat, patriam inveniat nullam; Lenz.
Prærapidum juvenem minitari, Bruttia servet
Litora dum Pœnus, detracturum ignibus atris, 180
In quam se referat, patriam, suaque incluta facta.

Hæc postquam dicta, et casus patuere metusque,
Effundunt lacrimas, dextramque ut numen adorant.

179. *juvenem*, Scipionem. — **180.** *detracturum ignibus*, ut *in cinerem trahere*, sup. XIII, 319. — **181.** *se suaque facta incluta*, se cum gloria sua, hoc est *se*, rebus in Italia præclare gestis, *referat*, redeat.

183. *dextram adorant*, ori admovent, exosculantur, ut dextram *numinis*; qui honor et diis et regibus aliisque dignitate conspicuis hominibus præstari solebat. Cf. Hom. Iliad. ω, 478; Plin. XI, 45, seu 103; Alex. ab Alex. genial. diæ. IV, 16; Potteri Archæol. Gr. II, 5; T. I, p. 561 sq., vers. germ. *Harmar's Beobacht. über den Orient*, T. II, p. 49... 65.

Audivit torvo obtutu defixus, et ægra
Expendit tacite cura secum ipse volutans, 185
An tanti Carthago foret: sic deinde profatur:
«O dirum exitium mortalibus! o nihil unquam
Crescere, nec magnas patiens exurgere laudes,
Invidia! eversam jam pridem excindere Romam,
Atque æquasse solo potui, traducere captam 190
Servitum gentem, Latioque inponere leges.

184... 200. Silius summam Hannibalis indignationem præclare adumbravit, duce Liv. lib. XXX, cap. 20, quem vide. — **186.** *An tanti Carthago foret*, h.e. digna foret, cui opem ferat, quam sibi denegaverit *invidia* Hannonis, de qua v. ad XVI, 12 sq. — **187 seq.** *Dirum exitium est invidia*. Conf. XII, 613 sq.

Dum sumtus, dumque arma duci, fessosque secundis
Submisso tirone negant recreare maniplos,
Dumque etiam Cerere et victu fraudasse cohortes
Hannoni placet, induitur tota Africa flammis: 195
Pulsat Agenoreas Rhœteia lancea portas.
Nunc patriæ decus, et patriæ nunc Hannibal unus
Subsidium; nunc in nostra spes ultima dextra.
Vertentur signa, ut Patres statuere; simulque
Et patriæ muros, et te servabimus, Hannon.» 200

196. Romani Carthaginem obpugnant. — *Agenoreas portas*; v. ad I, 15. — *Rhœteia lancea*; v. ad I, 115.

197 sq. Hæc acerba cum ironia dicta esse, quis non videt? *Nunc* demum, in rebus adflictis, etiam adversarii mei, qui auctores semper fuere, ne quidquam mihi pecuniæ, vel milites in subplementum mitterentur, ad me confugiunt; *nunc* demum videor iis et adpellor *decus patriæ*, etc.

200. *et te, Hannon*, etsi odio semper capitali in me fueris: verba generoso magnoque animo dignissima. Nec tamen cum Ern. crediderim, hunc locum fere unicum in toto carmine esse, in quo poeta Livianum acumen non solum adsequutus sit, sed et superaverit.

Hæc ubi detonuit, celsas e litore puppes
Propellit, multumque gemens movet æquore
classem.
Non terga est ausus cedentum invadere quisquam,
Non revocare virum: cuncti præstare videntur,
Quod sponte abscedat, Superi, tandemque resolvat 205
Ausoniam: ventos optant; et litora ab hoste
Nuda videre sat est: ceu flamina comprimit Auster
Quum fera, et abscedens reddit mare, navita parco
Interea voto non auras poscit amicas,

201 sqq. Conf. Liv. XXX, 21 et 28, qui tamen lætitiæ Romanorum etiam metu minutam fuisse docet, omni belli mole in unum Scipionem inclinata. — *detonuit*, de voce tonante imperatoris, ut de Pericle ap. Aristoph. Acharn. 539, ἤστραππ', ἔβροντα, Lenz.

204 sq. Singulari deorum favore ac beneficio id effectum putant Romani. Hinc et supplicatio decreta. Vid. Liv. l.l. — **205.** *tandem resolvat*, liberet a metu, ac possessione quasi imperioque. «Ex diutina possessione Italiæ est detractus.» Liv. lib. XXX, cap. 20 extr. et Hannibalem, «post XVI annum ex Italia decedentem, vacuum possessionem ejus reliquisse populo Rom.» ibid. c. 28 pr. Florus lib. II, cap. 6: «sic factum est, ut inhærentem atque incubantem Italiæ extorqueret Hannibalem.» De his quoque vide *Bossuet, Histoire universelle*, Part. I, epoc. 9; Part. III, cap. 6; et *Montesquieu, Grandeur et décadence des Romains*, cap. 5. Ed. — **207 seq.** Solo discessu contenti sunt, non postulant commodum aut victoriam ab hostibus: quam sententiam inprimis inlustrat sequens comparatio, quam inter felicissimas numero; ita singula apte respondent, et sobrio ornatu exposita sunt; Ern. — **208.** *reddit*, ut fuerat, tranquillum. — **209.** *auras amicas*, secundum ventum, ut ap. Ovid. Trist. I, iv, 17, et Met. XIII, 440.

Contentus caruisse Noto, pacemque quietam 210
Pro facili cursu reputat salis. Omnis in altum
Sidonius visus converterat undique miles;
Ductor defixos Itala tellure tenebat
Intentus vultus, manantesque ora rigabant
Per tacitum lacrimæ, et suspiria crebra ciebat. 215
Haud secus ac patriam pulsus dulcesque penates
Linqueret, et tristes exsul traheretur in oras.

210 sq. *Notus* idem qui v. 207 *Auster* dicitur, ventus procellosus. — *pacem salis pro facili cursu reputat*, h.e. contentus mari tranquillo et periculo naufragii sublato, jam non statim postulat, ut leni et felici cursu utatur; in quo ipso *parcum votum* cernitur; Ern. Cf. Var. Lect. et Virgil. Æn. lib. V, 848; «Mene salis placidi vultum...» Ed. — **211 sqq.** Imitat. Lucan. III, 3 sq. «Solutus in Ionios spectabat navita fluctus,

362 Ut vero adfusis puppes procedere ventis,
Et sensim cœpere procul subsidere montes,
Nullaque jam Hesperia, et nusquam jam Daunia
tellus;
Hæc secum infrendens: «Mentisne ego compos, et
hoc nunc
Indignus reditu, qui memet finibus unquam
Amorim Ausoniæ? flagrasset subdita tædis
Carthago, et potius cecidisset nomen Elissæ.
Quid tunc? sat compos, qui non ardentia tela
A Cannis in templa tuli Tarpeia, Jovemque
Detraxi solio? sparsissem incendia montes
Per septem bello vacuos, gentique superbæ
Iliacum exitium et proavorum fata dedissem.

362N 218... 290. Poeta epicis coloribus exornavit iter maritimum Hannibalis, quod paucis descripsit Liv. XXX, 25, 29. —219. *subsidere*, ut *decrescere*, ap. Stat. Achill. II, 308 al. et contra *crescere*; Drak. v. ad III, 157 in Var. Lect. —220. *Daunia tellus*; v. ad I, 291. —221 sqq. Silius expressit ac variavit locum Liv. XXX, 20 extr. —221, 223. Mentis non compos sum, neque hoc reditu indecoro indignus, qui sponte Italia decessi; Drak. —223. *subdita tædis*, ut IV, 778, ubi v. not. et Var. Lect. —224. *Elissæ*; v. ad I, 81.

225. Conf. Var. Lect. Apud Liv. l.c. indignatur Hannibal, «quod non cruentum ab Cannensi victoria militem Romam duxerit.» ... *Jovem Capitolinum Detraxi solio*, δευῶς de expugnatione Romae. —227 sq. *septem montes*, colles Romæ. —*vacuos bello*, præsidio destitutos, quia omnes milites Cannensi prælio consumti fuerant; Ern. —229. Conf. I, 115, et ibi not.

Cur porro hæc angant? nunc, nunc invadere ferro
Quis prohibet, rursumque ad mœnia tendere
gressus?

Ibo; et, castrorum relegens monimenta meorum,
Qua via nota mihi est, remeabo Anienis ad undas.

Flectite in Italiam proras, avertite classem.

Faxo, ut vallata revocetur Scipio Roma.»

230. *Cur porro*, diutius, *hæc angant*, hæc cogitatio vexet ac cruciet me meamque mentem, h.e. *invadere* Romam. —231 sqq. Cf. XII, 540 sqq., 746 seq.

234. *avertite* a cursu, quem huc usque tenuimus, et in diversa agite; Drak.

235. *Roma vallata*, a me obpugnata. Eodem consilio Consules Rom. olim a Capua abstrahere conabatur, de quo vid. XII, 493 sq.

363 Talibus ardentem furiis Neptunus ut alto
Prospexit, vertique rates ad litora vidit,
Quassans cæruleum genitor caput æquora fundo
Eruit, et tumidum movet ultra litora pontum.

363N 236... 290. Manifesta imitatio loci Virg. Æn. I, 84 sqq. Similiter Hannibal olim Romam vix relictam reverti constituerat, sup. XIII, 1 sq., et quemadmodum tunc Dasii monitis v. 30 seq., absterritus fingitur, sic nunc tempestate a Neptuno ei inmissa. Totum hoc commentum non a gravitate rei summorumque poetarum exemplo ac more, neque consilium Romam redeundi ab Hannibalis persona alienum est. In hujus quoque consilii fictionem facile incidere poterat Silius, lecto Liv. XXX, 20 extr. Ita vero nodum sibi nexuerat vindice dignum; et a quo aptius solvi is poterat, quam a Neptuno? nam in mari erat Hannibal, et deus ille Scipioni favet, de quo v. ad XV, 159 sq. et sup. v. 50 sq. Neque tamen diffiteor, nimium poetæ fuisse doctrinæ artisque ostentandæ studium. XVII, 236 sq. —Hujus tempestatis nullam mentionem facit Livius, nisi forte *jactationem maritimam*, lib. XXX, 29 pr. eo referas; Lenz. —*ardentem furiis*; cf. I, 32. —*alto*, ex imo maris, regia sua (unde v. 242: *regna intima* Neptuni, et v. 244: *Oceani caput*) *prospexit*, ut Virg. Æn. I, 126. —238 sq. *Quassans caput*; v. ad I, 298, et VI, 600. —*genitor*, v. ad I, 606, et III, 126 in Var. Lect. —*æquora fundo Eruit*, ut apud Virg. Æneid. lib. I, cap. 84, 125; II, 419.

Extemplo ventos, imbresque, et rupe procellas
Concitat Æolias, ac nubibus æthera condit.

Tum, penitus telo molitus regna tridenti

Intima, ab occasu Tethyn inpellit et ortu,

Ac totum Oceani turbat caput. Æquora surgunt

Spumea, et inlisu scopulus tremuit omnis aquarum.

241. Epitheton *Æolias* tam ad *rupem*, montem antrumque Æoli, quam ad procellas spectat. Cf. Virg. Æn. I, 51 sq. ac sup. I, 193, et IX, 491 seq. —*nubibus æthera condit*, hæc ita depingit *Voltaire*, *Henriade*, *chant I*:

L'astre brillant du jour à l'instant s'obscurcit;

L'air siffle, le ciel gronde, et l'onde au loin mugit;

Les vents sont déchaînés sur les vagues émues;

La foudre étincelante éclate dans les nues, etc.

Virg. l.c. longe utrique præstat. Ed.

242. *molitus*, movens. Vid. ad I, 645, et V, 385. —243. *Tethyn*, ut III, 60, ubi v. Var. Lect.

364 Primus, se adtollens Nasamonum sedibus, Auster

Nudavit Syrtim conrepta nubilus unda.
Insequitur sublime ferens nigrantibus alis
Abruptum Boreas ponti latus: intonat acer
Discordi flatu, et partem rapit æquoris, Eurus.

250

364N **246 sq.** Cf. Virg. *Æn.* I, 84 sq., ibique Heyne in Exc. III. Pro Africo Silius bene substituit *Boream*, a Marone omissum: nam eo potissimum classis ab Italia ad Africæ litora rejicienda erat. Ernesti hunc locum ita taxat: «Recensus ventorum ut per se ambitiosum studium ornandi prodit, ita, quod totus hic furor non parem sibi eventum habuit, aliquid exinde vani tumoris ille omnīs locus traxit.» Enimvero ventorum in tempestate præcipuæ partes sunt, neque omnes h.l. recensentur. Eos autem «omnes in unam tempestatem congregari posse» negavit quidem et olim Seneca Nat. Qu. V, 16, at v. Heyne l.l. —*Auster*, qui v. 255 *Notus* dicitur, *se adtollens Nasamonum sedibus*, flans ex Africa. *Nasamones* prope Syrtim majorem incolunt (cf. I, 408), et *Syrtes* potissimum *Noto excitantur*, h.e. vexantur, ut utar verbis Horat. Epod. IX, 31. —*Auster Nudavit Syrtim unda*, h.e. a Syrtibus undas repellit et longe agit, ut apud Lucan. I, 498 sq., et IX, 320 sq.

248. *alis*, ut I, 589. —**249.** *ponti latus*, quod mox *partem æquoris* poeta dixit.

Hinc rupti reboare poli, atque hinc crebra micare
Fulmina, et in classem ruere inplacabile cælum.
Consensere ignes, nimbique, et fluctus, et ira
Ventorum, noctemque freto inposuere tenebræ.
Ecce, intorta Noto, veniensque a rupe procella
Antennæ inmugit, stridorque inmīte rudentum
Sibilat, ac similem monti, nigrante profundo,
Ductoris frangit super ora trementia fluctum.
Exclamat, volvens oculos cæloque fretoque:

255

365

251. *rupti poli*, ruptus polus, cælum. Conf. ad I, 135. —**252.** *ruere cælum*; v. ad I, 251, et XVI, 650.

365N **255.** *a rupe Æoli*, ut v. 240. At. v. Var. Lect. —**256.** *stridor rudentum*, ut ap. Virg. *Æn.* I, 87. —**257 seq.** *similem monti fluctum*, ut ap. Virg. *Æn.* I, 105 et, quos Drakenb. laudavit, Ovid. Met XV, 409; Hom. Odys. γ, 290; λ, 242. Cf. Heins. ad Ovid. Met. XI, 538. —*nigrante profundo*, mari, ut v. 269 *atris æquoris aggeribus*, et μελάνει πόντος, vel κῦμα κελαυνὸν et πορφύρεον, ap. Hom. Iliad. η, 64; ι, 6; Odys. λ, 242; Drak. —**258.** *Ductoris*, Hannibalis.

259... 267. Manifesta imitatio Virgil. *Æneid.* I, 92... 101, ubi v. Heyne. Conf. omnino sup. ad II, 705; III, 123, et IV, 669 sqq. —*volvens oculos cælo* ad vel in cælum, ut I, 1, 277, 370, 508 et al.

«Felix, o frater, Divisque æquate cadendo,
Hasdrubal! egregium fortis cui dextera in armis
Pugnanti peperit letum, et cui fata dedere,
Ausoniam extremo tellurem adprendere morsu.
At mihi Cannarum campis, ubi Paulus, ubi illæ
Egregiæ obcubere animæ, dimittere vitam
Non licitum: vel, quum ferrem in Capitolia flammæ,
Tarpeio Jovis ad manes descendere telo.»

260

265

261. *fortis dextera* Claudii Neronis. Vid. supra XV, 775... 804. —**263.** *tellurem adprendere morsu*, ut V, 526, ubi v. not.

267. *Tarpeio Jovis telo*, h.e. Tarpeii Jovis fulmine. Cf. I, 253, et IX, 538.

Talia dum mæret, diversis flatibus acta
In geminum ruit unda latus, puppimque sub atris
Æquoris aggeribus tenuit, ceu turbine mersam.
Mox, nigris altæ pulsa exundantis arenæ
Vorticibus, ratis æthereas remeavit ad auras,
Et fluctus supra, vento librante, pependit.
At geminas Notus in scopulos atque horrida saxa
Dura sorte rapit (miserandum et triste!) biremes.

270

366

275

268 sq. Imitat. Virg. *Æn.* I, 102 seq. Scena densis coloribus picta, sed non sine doctrina et acumine, quod utrumque hoc inprimis loco commendatur. Ern. —*diversis flatibus*, contrariis ventis, *acta*, impulsiva, *unda ruit in geminum*, utrumque, *latus* navis Hannibalis. —**270.** Ita navis veluti inter duos *aggeres mersa* tenebatur; Ern. Conf. ad I, 265.

273. Conf. Virg. *Æneid.* I, 106.

274. Cf. Virg. *Æn.* I, 108.

Increpuere ictu proræ; tum murice acuto
Dissiliens sonuit, rupta compage, carina.
Hic varia ante oculos facies: natat æquore toto
Arma inter, galeasque virum, cristasque rubentes,
Florentis Capuæ gaza, et seposta triumpho
Laurens præda ducis, tripodes, mensæque Deorum,
Cultaque nequidquam miseris simulacra Latinis.

280

366N **276.** *murice acuto*, ut ap. Virg. *Æneid.* V, 205, ubi Servius: «murex, saxi acumen, eminens per tranquillitatem.» Isidor. Orig. lib. XVI, cap. 3: «murices, petræ in litore, similes muricibus vivis, acutissimæ et navibus perniciosissimæ.» Cf. et Non Marcell. h.v.

278. Silius exornavit verba Virg. *Æn.* I, 119, et VIII, 540. —**279.** *cristas rubentes*, ut *atras jubas*, V, 165,

ubi v. not. —**280.** *Capuæ*, ubi Hannibal olim hibernaverat. —*seposta*, reservata, *triumpho ducis*, Hannibalis. —**281 sq.** Hæc potissimum ad spoliatum Feroniæ templum (v. **XIII**, 84 seq.) referenda esse, jam ante nos videre Mars. et Cell.

Quum Venus, emoti facie conterrita ponti,
Talibus adloquitur regem maris: «Hoc satis iræ
Interea, genitor: satis ad majora minarum.
Cetera parce, precor, pelago: ne tollat acerba
Hoc Carthago decus, nullo superabile bello
Progenuisse caput, nostrosque in funera Pœni
Æneadas undis totoque eguisse profundo.»

285

284 sq. *Hoc satis iræ... ad majora*, h.e. tantas tempestates concitasti, quæ vel majoribus rebus, quam ejiciendo ex Italiæ finibus Hannibali subfecissent; Lenz. —**285.** *genitor*, ut sup. v. 238 (ubi v. not.), vel quia Venus e spuma maris nata, Ἀφροδίτη, Ποντία, Ἀναδυομένη, Ποντογένεια, Θαλασσίγονος, ἄλιγενῆς. Cf. Heyne ad Virg. *Æn.* V, 800 sq., et Jani ad Hor. *Od.* I, III, 1; III, xxvi, 5.

286 sq. Scite a poeta hæc cogitata sunt veluti prætextus loco, et digna Dea Pœnis infesta, *ne tollat*, extollat, efferat *Carthago hoc decus*, et honori sibi ducat, quod *nullo bello superabilem* heroem *progenuerit* Hannibalem, ad cujus *funus* et mortem Romani *undis eguerint*, quippe quem non alio modo conficere et superare poterint; Ern. —**289.** *Æneadas*, Romanos, quia iis et Venus favet, et Neptunus, de quo vide **ad v. 236 seq.** et ad Virgil. *Æn.* V, 804: «Nec minor in terris Æneæ mihi cura tui.» ED.

367N

367

Sic Venus: et tumidi considunt gurgite fluctus;
Obviaque adversis propellunt agmina castris.

290

290 seq. Recte, puto, Ernesti: «Ecce grandem poetæ saltum, qualem in toto carmine vix similem fecit! Fluctus considunt, Hannibal e regione castrorum Scipionis aciem collocat, et milites ad prælium excitat. Non miror, Barthium (Adv. XV, 7), N. Heins. et Drak. de lacuna cogitasse, quam tamen hic non esse, mihi persuasum est. Novi enim poetam scenas repente mutantem, narrationis emblemata et fragmina conglutinantem.» Suffragatur Lefeb. qui tamen abruptum hunc transitum perperam probat ac defendit his verbis: «Nil deest hic certissime: non enim scribit itinerarium, vel diarium poeta.» Silius prætermissis omnibus iis, quæ Polyb. XV, 3... 8, et Livius XXX, 25, et 29... 31, memorant, repente ad nobilissimum illud prælium progreditur, quo confectum est hoc bellum. De memorabili hoc prælio audiamus viros doctissimos; *Bossuet, Histoire universelle*, part. III, cap. 6: «Mais l'habileté d'Annibal ne pouvait pas soutenir Carthage, lorsqu'attaquée dans ses murailles par un général comme Scipion, elle se trouva sans force: il fallut rappeler Annibal à qui il ne restait plus que des troupes affaiblies plus par leurs propres victoires que par celles des Romains, et qui achevèrent de se ruiner par la longueur du voyage. Ainsi Annibal fut battu; et Carthage, autrefois maîtresse de toute l'Afrique, de la mer Méditerranée, et de tout le commerce de l'univers, fut contrainte de subir le joug que Scipion lui imposa.» *Montesquieu, Grandeur et décad. des Romains*, cap. 5: «Tout ce que peut faire un grand homme d'état et un grand capitaine, Annibal le fit pour sauver sa patrie; n'ayant pu porter Scipion à la paix, il donna une bataille où la fortune sembla prendre plaisir à confondre son habileté, son expérience, et son bon sens.» ED. —*fluctus pacati*, seu tranquilli agunt, adpellunt classem ad aram (f. oram) Carthaginiis, ubi obviam eunt castris Romanorum; Lenz.

368

Dux vetus armorum, scitusque adcondere corda
Laudibus, ignifero mentes furiabat in iram
Hortatu, decorisque urebat pectora flammis.
«Tu mihi Flamini portas rorantia cæsi
Ora ducis: nosco dextram: tu primus in ictus
Ingentis Pauli ruis, ac defigis in ossa
Mucronem; tibi pugnacis gestantur opima
Marcelli: Gracchusque cadens tibi proluit ense.»

295

292... 337. Hæc Hannibalis oratio, quam castris ab Adrumeto Zamam translatis ad milites habuit, quæque est enumeratio ac recensio rerum a se gestarum, efficta est ex Liv. XXX, 32, et Polyb. XV, 11: quos imitatus est feliciter Cl. Firm. DIDOT, in Tragedia cui nomen, ANNIBAL. ED. —*Dux vetus armorum*; v. **ad**, 530. Luxuriantis ingenii verba. —**293.** *furiabat*; v. **ad VII**, 617. —*ignifero hortatu*, ut *flammis decoris*, et *urere*, ac *adcondere* pro excitare. Cf. **ad VI**, 332, et **XVI**, 513.

368N

295 sq. Silius definite extulit et exornavit verba Liv. l.l. «Pœnus sedecim annorum in terra Italia res gestas, tot duces Romanos, tot exercitus occisione occisos, et sua cuique decora, ubi ad insignem alicujus pugnas memoria militem venerat, referebat.» —*Flamini cæsi*; cf. Var. Lect. et sup. **V**, 655 sq. —*portas*, ut *mox ruis*, *defigis* et alia pro *portasti*, *ruisti*, etc. —**297.** Cf. **X**, 304 sq. —**298.** *opima spolia tibi*, a te *gestantur*, occiso *Marcello*; vid. **ad XIV**, 142. Ipse Marcellus olim hæc spolia tulerat (v. **ad I**, 133); quo poeta simul respexisse videtur. De morte *Marcelli*, v. sup. **XV**, 334... 380, et de morte *Gracchi*, **XII**, 475 seq. —**299.** *proluit*, ut apud Stat. Theb. VIII, 711. Cf. sup. **IV**, 166; **VII**, 663. —*tibi*, tuum *ensem*, a te cæsus.

369

Ecce manus, quæ te pulsantem, belliger Appi,
Mœnia sublimis Capuæ de culmine muri
Excelso fusa moribundum propulit hasta.
Ecce aliud fulmen dextræ, quò nobile nomen
Fulvius excepit non unum pectore vulnus.
Huc prima te siste acie, cui consul in armis
Crispinus cecidit: me tu comitare per hostes,
Qui nobis (memini) ad Cannas lætissimus iræ
Servili fers ora ducis subfixa veruto.

300

305

300. *Appius Claudius* consul in obpugnatione Capuæ vulneratus, et post deditionem hujus urbis mortuus. Vide Liv. XXVI, 6, 16. —**301.** *Capuæ sublimis*, ut *Capuæ altæ*, sup. XVI, 626. —**302.** *fusa hasta*; vid. supra ad I, 267.

303. De *Fulvio*, v. XII, 469 sqq. Laus virtutis, qua indignus est, ei tribuitur, in gratiam militum, a quibus victus est. —*fulmen dextræ*; v. ad I, 421. —*nobile nomen*; cf. ad IV, 729; VIII, 439, et XII, 470.

—**304.** *exceptit pectore vulnus*; v. ad V, 594.

306. De *Crispino*, vid. sup. XV, 345. —Proprie non *cecidit* in pugna, sed ex vulnere mox post pugnam mortuus est. Vid. Liv. XXVII, 33. —**307.** *lætus iræ*, qui lætatur hoste interfecto, qui sibi gratulatur eventum, quem ira et atrocitas pugnandi habuit; Ern. —**308.** De *Servilio*, v. ad VIII, 664, et X, 223 sq.

«Cerno flagrantem oculos; vultumque timendum

Non ipso minus ense tuum, fortissime Pœnum

310

O juvenis: qualem vidi, quum flumine sævo

Insignis Trebiæ complexum ingentibus ulnis

Mersisti fundo luctantem vana tribunum.

At tu, qui gelidas Ticini primus ad undas

Scipiadæ patris tinxisti sanguine ferrum,

315

Incepta exsequere, et nati mihi redde cruorem.

Horrescamne ipsos, veniant ad prælia, Divos,

Quum stetis turmæ, vidi certantia cælo

370

Quas juga calcantes summas volitare per Alpes?

309. *flagrantem oculos*; v. ad I, 126, et V, 275. —**311 sq.** Cf. sup. IV, 589 sq.

314. Cf. IV, 445 sq. —**315.** *Scipiadæ*; v. ad VII, 106.

370N

317. Cf. ad I, 56 sq. et h.l. Var. Lect. —**318.** «Quum stetis, turmæ, quas calcantes juga certantia cælo, vidi volitare, etc.» Hic est ordo verborum. —*stetis*, intrepidæ ac immobiles; vel maneatis in acie, quod τῷ *fugere* obponitur (v. Ernesti clav. Cic.); vel stetis in gradu, quod propr. de gladiatoribus dicitur. Lefeb. positum putat pro *contra stetis*, ut mox v. 324 sqq., et Virg. Æneid. V, 414, vel ἀντίοι ἴστανται, ap. Hom. Iliad. XII, 44. —**319.** *juga Alpium certantia*, altitudine, cum *cælo*. Cf. ad I, 234; IV, 2, 742; XI, 136, 217; XII, 73.

Quum videam, quorum ferro manibusque capaces

320

Arsere Argyripæ campi, num segnior ibis

Nunc mihi, qui primus torques in mœnia telum

Dardana, nec nostræ facilis concedere laudi?

320 seq. *Argyripæ campi*, campus Cannensis in Apulia. Vid. ad IV, 554, et XIII, 30, in Var. Lect.

—*campi capaces*, ingentes, qui magnam hominum multitudinem continere possunt; Drakenb. Nam multa ibi hominum millia pugnarunt ac ceciderunt. —**321.** *Arsere campi ferro* ignique vastati; Mars. refulgentes armis, ut ap. Virg. Æn. XI, 602. —*campi armis ardent*; Ern. Ego malim intelligere *flagrantem sanguine*, ut I, 126 (ubi v. not.), vel *fulgentes strage*, ut VII, 486. —**322 sq.** *mœnia Dardana*, Romana, Romam. Conf. XII, 565 sq.

«Te vero, te, te exstimulem; qui fulmina contra,

Et nimbos, tonitrusque, ac summi numinis iras

325

Quum starem, perferre ferox hæc vana jubebas

Nubila, et ante ducem Capitolia celsa petebas?

Quid vos, quîs claro deletum est Marte Saguntum,

371

Exhorter, quos nobilem primordia belli?

324... 327. Cf. XII, 605 seq. —**326.** Ipse putius Hannibal fulmina *vana docebat*, sup. XII, 627 seq.

propter quem fulminis contemtum nunc milites laudantur.

371N

329. *primordia belli*; cf. inf. v. 495, et sup. I, 271 sq.

Ut meque et vobis dignum, defendite, quæso,

330

Præteritas dextræ laudes. Divum ipse favore,

Vincendoque senex patriam post trina labantem

Lustra, et non visos tam longa ætate penates,

Ac natum, et fidæ jam pridem conjungis ora,

Confisus vobis, repeto: non altera restat

335

Jam Libye; nec Dardaniis pugna altera restat.

Certatus nobis hodie dominum adcipit orbis.»

Hannibal hæc: sed non patiens remorantia verba

Ausonius miles, quoties dux cœperat ora

Solvere ad adfatus, signum pugnamque petebant.

340

330. *defendite*, tuemini, *laudes Præteritas dextræ*, laudem virtutis hactenus partam. —**331 sqq.** *Divum favore Vincendoque senex*, debilitatus victoriis. Cf. ad II, 457, et VIII, 330. Nam a domo ei non milites in subplementum mittebantur. Similiter Pyrrhus fatebatur, de se actum esse, si vel unam de Romanis iterum reportaret victoriam. Vid. Plut. in Pyrrho. —**332.** *post trina Lustra*; v. ad XVI, 151. —*patriam labantem*, infelici præliorum eventu debilitatam, nutantem, occasum minitantem, propemodum labentem; Drak. Cf. ad II, 392. —**334.** *natum et conjugem*; cf. III, 62... 157, et IV, 770 sq. —**335 sq.** Verba Hannibalis apud Liv. XXX, 32: «Roma, an Carthago jura gentibus darent, ante crastinam noctem scituros: neque enim Africam aut Italiam, sed orbem terrarum, victoriæ præmium fore.» Cf. v. 390.

337. *Certatus*, de cuius imperio certatur.

338. Pro Scipionis oratione, de qua v. Liv. XXX, 32, et Polyb. XV, 10, poeta substituit conloquium Junonis cum Jove. —*verba remorantia* pugnam.

372 Hæc procul aëria speculantem nube sororem
 Ut vidit Divum genitor, mœstosque sub acri
 Obtutu vultus, sic ore effutus amico est:
 «Qui te mentis edunt morsus, da noscere, conjux:
 Num Pœni casus ducis, et Carthaginis angit 345
 Cura tuæ? sed enim reputa tecum ipsa furores
 Sidonios: gentem contra et fatalia regna
 Teucrorum quis erit, quæso, germana, rebelli
 Fractis fœderibus populo modus? Ipsa malorum
 Non plus Carthago tulit, exhausitque laboris, 350
 Quam pro Cadmea tu exercita gente tulisti.
 Turbasti maria ac terras, juvenemque ferocem
 Inmisti Latio; tremuerunt mœnia Romæ,
 Perque bis octonos primus fuit Hannibal annos
 Humani generis: tempus componere gentem. 355
 Ad finem ventum; et claudenda est janua belli.»

372N **341 sqq.** Imitat. Virg. Æn. XII, 791 seqq. Nec mirum, poetam nunc, in tanto rerum cardine, Deorum
 interventu uti. —**344.** *te mentis edunt morsus*, vid. ad VII, 271, et XIII, 274. —**347 sq.** *fatalia regna*
Teucrorum, Romanorum, quibus fato destinatum est imperium orbis terrarum.
352. Cf. supra, I, 37. —**354.** *bis octonos annos*, conf. v. 332, et ad XVI, 151. —**355.** *componere gentem*;
 motus Pœnorum finire, vel efficere, ut debellati quiescant pacemque petant; conf. Tac. Hist. IV, 3, pr. et
 Horat. Od. IV, XIV, 52.

373 Tum supplex Juno: «Neque ego, mutare laborans,
 Quis est fixa dies, pendenti nube resedi:
 Nec revocare acies, bellumve extendere quæro:
 Quæ donare potes, quoniam mihi gratia languet, 360
 Et cecidit jam primus amor, nil fila sororum
 Adversus posco: vertat terga Hannibal hosti,
 Ut placet, et cineres Trojæ Carthagine regnent.

373N **356.** *claudenda est janua belli* formula a Jani templo petita, vid. Heyne ad Virg. Æn. I, 291... 296, in Exc.
 IX, et ad VII, 616 sq. —**357 seq.** Imitat. Virgil. Æn. X, 611 seq. ubi similiter Juno Turni mortem
 deprecatur. Recte Ernesti: «Non sine ingenio et acumine Junonis character servatus est a poeta.
 Novimus Deæ adrogantiam; jam videt omnia contra fieri quam optaverat. Itaque ad preces confugit vel
 invita: at quam invidiose id facit, et quam plenæ aculeorum sunt sententiæ, *gratia mihi languet, cecidit*
primus amor, nil... posco. Sed ne sic quidem magnam propriæ artis laudem Silius tuebitur. Nam omnis
 loci forma descripta est e Virg. l.l.» *Quibus est fixa dies*, quæ fato destinata sunt, vel quibus finis
 constitutus est, ut οἷς θανάτοιο τέλος πεπρωμένον ἐστίν, ap. Hom. Iliad. γ, 309, vel πεπρωμένον αἴση,
 Iliad. ο, 209. —**358.** *pendenti nube*, eleganter e natura rei, iudice etiam Heynio ad Virg. Ge. I, 214;
 confer supra ad I, 128, et ad VI, 645. —**360.** *Quæ donare potes... nil vero adversus fila sororum... posco*.
 —**361.** Ex stomacho loquitur, quasi Jupiter ideo Pœnos adfligat, quia Junonem, illorum fautricem,
 desiderit amare; Cell. Conf. Virgil. Æn. X, 613 seq. —*fila sororum*, Parcarum, h.e. fata. Virg. Æn. X, 815;
 «Parcæ fila legunt.» Ep. —**363.** *cineres Trojæ* cum acerba invidia adpellat Romanos, ex Trojæ veluti
 ruinis et cineribus oriundos; Ern. Cf. ad VII, 493. Similiter *gens recidiva Phrygum* dicitur sup. I, 106, ubi
 vid. not.

374 Illud te gemini per mutua pignora amoris
 Et soror et conjux oro, tranare pericla 365
 Magnanimum patiari ducem, vitamque remittas,
 Neve sinas captum Ausonias perferre catenas.
 Stent etiam contusa malis mea mœnia, fracto
 Nomine Sidonio, et nostro serventur honori.»

365. *tranare pericla*, vid. ad III, 662, et XV, 375. —**366.** *vitamque remittas*, concedas, relinquant; conf.
 quos Drak. laudavit, Gron. Obs. IV, 2, et Gothofr. ad lib. 3; cod. Theodos. de divers. rescript.

374N **368.** *Stent*, non diruantur, *mea mœnia*, Carthago, *et nostro*, meo, *serventur honori* conf. ad I, 26 sq.

Sic Juno, et contra breviter sic Jupiter orsus: 370
 «Do spatium muris, ut vis, Carthaginis altæ.
 Stent lacrimis precibusque tuis; sed percipe, conjux,
 Quatenus indulsisse vacet: non longa supersunt
 Fata urbi, venietque pari sub nomine ductor,
 Qui nunc servatas evertat funditus arces. 375
 Æthereas quoque, uti poscis, trahat Hannibal auras,
 Ereptus pugnæ: miscere hic sidera ponto,
 Et terras implere volet redeuntibus armis.

370 sq. Manifesta imitatio Virg. Æn. X, 621 seq.

372. *lacrimis precibusque*, propter lacrimas. —**374.** *pari sub nomine ductor*, Scipio Africanus minor.

376. *Æthereas trahat auras*, vivat, formula ant. et Lucret. Conf. Heyne ad Virgil. Æneid. I, 387, 546; III,
 339; ubi *auras vitales carpere, vesci aura ætheria*, videbis. —**377.** *Miscere sidera ponto*, ut lib. XIII, v.
 587. —**378.** *terras implere redeuntibus armis*, iterum armatis, Antiocho ad bellum sollicitato; conf. ad
 XIII, 877 seq. ubi Sibylla similiter ultima Hannibalis conamina ac fata canit.

Novi feta viri bello præcordia; sed lex 380
 Muneris hæc estō nostri: Saturnia regna

Ne posthac videat, repetat neve amplius unquam
Ausoniam; nunc instanti raptum avehe leto;
Ne, si miscebit latis fera prælia campis,
Romulei nequeas juvenis subducere dextræ.»

379. *feta bello præcordia*; conf. **ad X, 14**, et **XIII, 592**. —*lex*, conditio. —**383.** *miscebit prælia*; vid. **ad I, 69**. —**384.** *Romulei juvenis*, Scipionis.

375 Dum statuit fata omnipotens urbique ducique, 385
Invadunt acies pugnam, et clamore lacessunt
Sidera: non alio graviore tempore vidit
Aut populos tellus, aut, qui patria arma moverent,
Majores certare duces; discriminis alta
In medio merces, quidquid tegit undique cælum. 390
Ibat Agenoreus præfulgens ductor in ostro,
Excelsumque caput penna nutante levabat
Crista rubens, sævus magno de nomine terror
Præcedit, Latioque micat bene cognitus ensis.

375N **385... 596.** Descriptio poetica pugnae ad Zamam, de qua vid. Livium XXX, cap. 33... 35. Polyb. XV, 9... 16, et Appian. Punic. c. 40 sqq. —*statuit*, destinat prædicando, Ern. —**386.** *Invadunt pugnam*, ut **IX, 12**. —*clamore lacessunt Sidera*, conf. **ad V, 394**. «Tubæ cornuaque ab Romanis cecinerunt, tantusque clamor ortus, ut elephantum in suos verterentur;» Liv. l.l. —**387 sq.** «Ad hoc discrimen procedunt postero die duorum opulentissimorum populorum duo longe clarissimi duces, duo fortissimi exercitus, multa ante parta decora aut cumulaturi eo die, aut eversuri;» Liv. XXX, 32. —**390.** Imperium orbis terrarum erat magnum certaminis præmium, in medio quasi positum, h.e. id, de quo certabatur; cf. sup. **ad v. 335 sq.**

391. Cf. **IV, 324 sqq.** —*Agenoreus ductor*, Hannibal; vid. **ad I, 15**. —**392.** Proprie ipse elevabat caput galea tectum, vel cristæ in capite alte eminebant, quo terror incutiebatur hostibus; cf. inf. **v. 525**, et sup. **ad VII, 295**, et **XIII, 143**. —*penna nutante*, vid. **ad I, 460, 501; IV, 353**. —**393.** *Crista rubens*, ut sup. **v. 279**.

At contra ardenti radiabat Scipio cocco, 395
Terribilem ostentans clipeum, quo patris et una
Cælarat patrum spirantes prælia dira
Effigies: flammam ingentem frons alta vomebat.
376 Sub tanta cunctis vi telorumque virorumque, 400
In ducibus stabat spes et victoria solis.

395. *ardenti cocco*, sago, seu paludamento; confer inf. **v. 526, 527**, et sup. **ad IV, 268**; Drakenb. monet, Hannibalem in *ostro*, Scipionem in *cocco* fingi; nam purpuram genus esse, ejusque species tum ἄλιπόρφυρον, seu *ostrum*, ex ostreo seu sanie muricis, tum κόκκινον seu *coccum*, ex grano ilicis humilis; de quo vid. Scalig. Epist. XI, et Salmas. ad Solin. p. 190 seq. —**397.** *Cælarat*, cælandas curaverat; vid. **ad I, 407**. —*spirantes prælia*; vid. **ad III, 240**. —**398.** *flammam frons alta*, h.e. galea, qua frons tecta erat, *vomebat*, ut apud Virg. *Æn.* VIII, 620, ubi vid. Heyne; conf. sup. **ad IX, 449**, et **X, 107**.

376N **399.** *Sub tanta vi telorumque virorumque*, in tanta multitudine militum, vel, etsi tanta eorum copia erat, tamen *cunctis*, etc. —**400.** *stabat*, vid. **ad III, 173**.

Quin etiam, favor ut subigit plerosque metusve,
Scipio si Libycis esset generatus in oris,
Sceptra ad Agenoreos credunt ventura nepotes.
Hannibal Ausonia genitus si sede fuisset,
Haud dubitant terras Itala in ditioe futuras. 405

401... 405. Conf. **IV, 730 sq.** et **VII, 36, 37**. Non satis congruere videntur verba Liv. XXX, 32, ex quibus hæc translata esse suspicatur Ernesti: «Anceps spes et metus miscebant animos, contemplantibusque modo suam, modo hostium aciem, quum oculis magis quam ratione pensarent vires, simul læta, simul tristia obversabantur.»

Contremuere auræ, rapido vibrantibus hastis
Turbine, et horrificam traxere per æthera nubem.
Inde ensis, propiorque acies, et comminus ora
Admota, ac dira flagrantia lumina flamma.
Sternitur in medium contemtrix turba pericli, 410
Quæ primis se præcipitem tulit obvia telis,
Gentilemque bibit tellus invisam cruorem.

406. *Contremuere*, resonarunt, *auræ*, strepitu armorum armatorumque. —*vibrantibus hastis*, ut **I, 539**, ubi vid. not. —**407.** *Turbine, inpetu*, vid. Ind. —*nubem pulveris*.

408. Cf. **ad IX, 314**, in Var. Lect. —**409.** Conf. **V, 275; X, 106**.

412. *tellus bibit cruorem*, ut **X, 268**, et **XVI, 216**. —*Gentilem*, Pœnorum, in terra patria pereuntium. —*tellus invisam*, et Romanis, et Diis, quia tam sæpe fœdifraga; Lefeb. Ita certe exponere præstiterit, quam cum Dausq. *terra diu invisam*, non visa Afris, quippe qui diu abfuerint domo.

377 Fervidus ingenii Masinissa, et fervidus ævi, 415
In primas Macetum turmas inmania membra
Infert, et jaculo circumvolat alite campum.
Cærulus haud aliter, quum dimicat, incola Thules
Agmina falcifero circumvenit arta covino.

413 seq. In ordine pugnae concertatae arbitrium suum poeta sequitur; Ern. —**414.** Macedonum legionem in secunda Pœnorum acie fuisse, docet Liv. XXX, 33. *Macetum*, vid. ad XIII, 878.

416. *incola Thules*, Britannis: nam Thulen veteres in Britannicis insulis referebant; vid. ad III, 597. —*Cæruleus*, non quia cærulei maris incola est, ut Marsus putabat, sed quia Britanni fuco cæruleo se tingebant; Drak. coll. Cæs. B. G. V, 14 (*Omnes se Britanni vitro* (al. *glasto*) *inficiunt, quod cæruleum efficit colorem*) Martial. XI, 54; Propert. II, XIV, 25... 30 al. II, XVIII, 23... 26, et 31, 32 (ubi vid. Broukh.) Pontan. in Auctar. Glossar. prisco-Gall. voce *Glassus*, et Salm. ad Solin. p. 180. Vir doctus in Misc. Obs. Vol. V, T. I, pag. 125, suspicabatur coll. Plin. XXVIII, 51, de sapone Belgico ad capillos rutilandos adhibito cogitandum esse, non de vitro vel glasto, quo corpus infectum sit, ut horridior ejus adpectus esset in pugna; conf. Barth. ad Prop. II, 18, 23 et 31, ubi etiam monet, *cæruleum* colorem late patere. —**417.** *covinus* currus, cujus axes *falcati* erant, proprius Belgarum, a quibus adcepere Britanni, ab illis oriundi; conf. quos Dausq. et Drak. jam laudarunt, Mel. III, 6, Tac. vit. Agric. c. 35 (ubi vid. Ernest.); Martial. XII, 24; Lucan. I, 426; Pontan. l.l. hac voce, du Cange Gloss. med. Latin. et inpr. Scheffer. de re vehic. II, 22.

Graia phalanx patrio densarat more catervas,
Intentisque adstat nulli penetrabilis hastis.
Inmemor has pacti post fœdus in arma Philippus
Miserat, et quassam refovebat Agenoris urbem.

378

420

418. *Graia*, Macedonica. De *phalange densata* Macedonum et sarissis vel prælongis *hastis intentis*, h.e. protentis, valli instar objectis; vid. Liv. XXXI, 39; XXXII, 17, XXXIII, 8; XLIV, 41; Curt. III, 2, et Polyb. II, 66; XII, 20 sq. et inpr. XVIII, 9, 12... 15. —**419.** *Intentis*, ut ap. Virgil. Æn. XI, 606. —*hastas protendunt*, et ap. Hom. Iliad. ε, 300; πρόσθε δόρυ ἔσχοϋν, Lefeb. Conf. Var. Lect.

378N

420 sq. Philippus XV anno belli Punici pacem cum Romanis fecerat (Liv. XXIX, 12 seq.); et post illud fœdus vel nova auxilia submiserat Hannibali, vel vetera non revocaverat; Cell. Conf. sup. XV, 286 sqq. —**420.** *has*, catervas. —**421.** *Agenoris urbem*, Carthaginem, vid. ad I, 15. —*quassam*, ut VIII, 250; XIII, 36; XV, 7.

Rarescit multo laxatus vulnere miles,
Atque aperit patulas prostrato corpore late
Inter tela vias; inrumpit mole ruinæ
Ausonius globus, et perjuria Graia resignat.
Archemorum Rullus, Teucrum Norbanus, et ambo
Mantua labenti genitrix dimiserat ævo.
Obtruncat Samium bellacis dextra Caleni.
At Clytium Selius, Pellæum et vana tumentem
Ad nomen patriæ Clytium; sed gloria Pellæ
Haud valuit misero defendere Daunia tela.

425

430

422 seq. Conf. V, 381 sq. ibique not. —*miles*, Macedones eorumque phalanx. —**424.** *mole ruinæ*, ceu ruina jugentis molis et ponderis; Ern. Cf. IX, 504. —**425.** *perjuria Graia*, Macedonas perjuros, fœdifragos. —*resignat*, solvit, rumpit, laxat.

426 sq. *ambo labenti ævo*, Romani senes, quod virtutem auget et inpetum arguit, nec a ratione poetica alienum est, quum passim, ut IV, 745 et X, 310, *labi* dicantur, quæ ad finem vergunt vel pereunt; Ern. Ad senectutem jam retulit Marsus.

429. *Pellæum*, a Pella oriundum, oppido natalibus Alexandri celebri, unde *vana tumentem*, superbientem illa patria sua; Ern. Confer ad I, 306, in Var. Lect. et ad XI, 381. —**431.** *defendere*, vid. ad V, 490. —*Daunia*, Romana, vid. ad I, 291.

379

Sævior his Latios vastabat Bruttia signa
Lælius increpitans: «Adeone Enotria tellus
Detestanda fuit, quam per maria aspera, perque
Insanos Tyrio fugeretis remige fluctus?
Sed fugisse satis fuerit. Latione cruore
Insuper externas petitis perfundere terras?»

435

432 seq. «Hannibal in secunda acie et subsidiariam aciem Italicorum militum (Bruttii plerique erant, vi ac necessitate plures, quam sua voluntate, decedentem ex Italia sequuti) instruxit;» Liv. XXX, 33. Hos *Latios*, Italos (vid. ad XII, 412, in V.L.), qui per adposit. etiam *Bruttia signa* vocantur, Lælius increpat fugatque. Cf. Appian. de reb. Pun. e. 44, et Polyb. XV, 12, qui tamen hos solos in lævo Pœnorum cornu stationem servasse, et Numidas fugisse, tradunt. —*Sævior his*, quia in populares, etsi perfidos, sæviebat. —**433.** *Enotria tellus*; vid. ad I, 2, et VIII, 46.

379N

436 seq. Fuga vestra jam satis est turpis: at multo fœdus minusque condonandum, quod nunc paratis nos, populares vestros, in Africa cædere, Latino sanguine terram exterriam inbuere.

Hæc dicens Silarum, meditantem in prælia, telo
Prævenit: hasta volans imo sub gutture sedit,
Et vitæ vocisque vias simul incita clausit.
Virgilio Caudinus, acerbo Sarris Amano
Sternitur: adcendunt iras vultusque virorum,
Armorumque habitus noti, et vox consona linguæ.
Quos ubi nudantes conspexit Hamilcare cretus
Terga fuga, «state, ac nostram ne prodite gentem,»
Vociferans subit, et convertit prælia dextra.
Qualis in æstiferis Garamantum feta veneno
Adtollit campis ferventi pastus arena

440

445

438. *meditantem in prælia*, vid. [ad V, 315](#), in *Var. Lect.* — *telo prævenit*, ut *hasta occupat*, [V, 237](#), ubi vid. not. — **439 sq.** *Conf. IV, 171 sq. IX, 569*; Virg. *Æn. X*, 346 sq. — *sedet*, vid. [ad I, 540](#).

442. *virorum*, Bruttiorum.

444. *Conf. Appian. rer. Pun. cap. 44.* — *cretus*, natus, ut passim ap. poetas, de quo vid. Schræderi *Observat. p. 70, 71.* — **445.** *ne prodite*, vid. [ad II, 247](#).

447 seq. *Conf. XII, 6 sqq.* Ibi tamen multo aptior est comparatio quam h.l. ubi vix videas quo referri possit, nisi forte, quæ et Marsi sententia fuit, ad furorem inpetumque Hannibalis pugnam instaurantis. — **449.** *Parætonius*; vid. [ad III, 225](#).

Continuo infesta portantem cuspide vulnus
Inpedit antevolans Herium; cui nobile nomen
Marrucina domus, clarumque Teate ferebat.
Atque illi magnum nitenti, et laudibus hostis
Adrecto, capuli ad finem manus ilia fodit,
Quærebatque miser morienti lumine fratrem,
Quum juvenis subit, et, leto stimulatus acerbo,
Pleminius sævum mucronem ante ora coruscat,
Ac fratrem magno minitans clamore reposcit.

455

380N **452.** *Inpedit Herium*, conatum Herii, vulnus infligere parantis. — **453.** *Conf. ad VIII, 519 seq.* — *num facinus nitenti*, Hannibalis cædem molienti vel paranti, et hinc omnes conligenti vires.

455. *Adrecto*, incitato, *laudibus hostis*, spe gloriæ, ex cæde tanti hostis redundaturæ; cf. *Var. Lect.* — **456 sq.** Vix in toto carmine una pugna narratur, cui non fratres, gemini, tergemini etiam, intersint: nempe ita ornatus epici augentur, et h.l. sine fratrum mentione sarcasmorum occasio non fuisset; Ern. — *Quærebat*, circumspiciebat *Pleminium fratrem*, cupiens et exspectans ejus vindictam. — **458.** *ante ora* Hannibalis. — *coruscat*, vid. [ad I, 434](#).

381 Huic proles Barcæ: «Germanum reddere vero 460

Si placet, haud renuo: maneant modo fœdera nostra,
Hasdrubalem revocare umbris: egone aspera ponam
Unquam in Romanos odia? aut mansuescere corda
Nostra sinam? parcamque viro, quem terra creavit
Itala? tum manes inimicos æde repellat
Æterna, socioque abigat me frater Averno.»

465

Sic ait, et clipei propulsum pondere toto,
Lubrica qua tellus lapsantis sanguine fratris
Fallebat nisus, prosternit, et occupat ense.
Extendit labens palmas, Heriumque jacentem
Amplexus, juncta lenivit morte dolorem.

470

381N **460 sq.** *proles Barcæ*, Hannibal; cf. [ad I, 72](#). Quod si tu Hasdrubalem in Italia cæsum mihi revocaveris, ego tibi reducam Herium: hoc sit fœdus de restituendis fratribus; Cell. — **465.** *Var. Lect.* — **466.** *socio Averno*, ab inferis vel campis Elysiis, ubi sociati seu juncti, h.e. una olim erimus, *me abigat*, societatem meam ac consuetudinem in locis inferis fugiat.

469. *Fallebat nisus*, inpediebat et minuebat vim standi pugnandique; *conf. I, 554.* — *occupat ense*, vid. [ad V, 237](#).

471. *Drak.* comparavit sup. [IX, 408 sq.](#) Virg. *Æn. IX*, 445; *Stat. Theb. II*, 642 seq. Ovid. *Met. V*, 71 sq. Eurip. *Suppl.* 106 sq.

382 Tum Libys invadit mixtæ certamina turbæ,
Convertitque ruens per longum hostilia terga: 475

Ut quum fulminibus permixta tonitrua mundum
Terrificant, summique labat domus alta parentis,
Omne hominum in terris trepidat genus; ipsaque ob
ora

Lux atrox micat, et præsens adstare viritim
Creditur intento percussis Jupiter igne.

382N **472 seq.** Hannibalem terga hostium vertisse, nullibi Livius quidem diserte adnotavit; sed ubique Pœni pedes referunt: unde suspectum Silium habeo, ne illam scenam ideo finxerit, ut sequenti comparationi, quam apto ornato et satis magnifice extulit, locus esse posset; Ern. Enimvero Liviana hujus prælii descriptio brevior est, quam aliorum historicorum, et Appianus de reb. Pun. cap. 44; diserte memorat, Hannibalem primum restituisse lævum cornu, a Lælio et Masinissa fusum, (ut Silius sup. [v. 444](#)) deinde cum Liguribus, Gallis, Pœnis Afrisque in Romanos inpetum fecisse, ita ut diu anceps pugna fuerit; cf. et *c. 45.* — **474.** *mundum*, vid. [ad III, 611](#). — **475.** *labat*, vid. [ad II, 392](#). — *summi parentis*, Jovis, *domus alta*, Ὀλύμπου δῶμα, Διὸς χαλκοβατὲς δῶ. *Iliad. α*, 426. — **477.** *viritim*, singulis hominibus, non, ut Lefeb. exponit Gall. *en personne.* — **478.** *intento igne*, ut [II, 114](#), et [XI, 88](#).

Parte alia, ceu sola forent discrimina campo,
Qua miscebat agens truculentus Scipio Martem,
Aspera pugna novas varia sub imagine leti
Dat formas. Hic ense jacet prostratus adacto;
Hic saxo perfracta gemit lacrimabilis ossa;
Ast hos (turpe) pavor fusos projecit in ora;

480

479... 502. Silius variavit exornavitque verba Livii XXX, v. 34, extr. Conf. Polyb. XV, 12 sq. Ea parte campi, qua Scipio pugnabat, *pugna novas dat leti formas*, novum spectaculum, et ab illo, quod equitatus in cornibus dederat, diversum, scilicet *stragem* (v. 486) mercenariorum militum; Lenz. —**479... 482.** «Novum de integro praelium ortum est, etc.» Liv. l.c. Verba *ceu sola forent discrimina campo*, etc. Scipionis virtutem et inpetum exaggerant, qui nunc demum pericula et extremam perniciem hostibus adferebat; Ern. —**480.** *miscebat Martem*, vid. ad I, 69; *miscet agens Martem*, ut *miscet agens turbam* ap. Virg. Æn. I, 191, ubi vid. Heyne. —**481 seq.** *novas leti formas, ut mille leti facies*, IV, 591 (ubi vid. not.), et IV, 437. —**483.** *saxo*, more heroum jacto (vid. ad IX, 395), vel e funda emisso a Balearibus, quorum copias Hannibal habebat; Ern. —**484 seq.** Feracissima sententiarum brevitate designantur, qui turpi formidine fugientes cæduntur, quique vulnera in pectore adcipiunt; Ern. Cf. ad V, 594. Turpissimum erat facie prona cadere; Lefeb.

Ipse super strages ductor Rhœteius instat;
Qualis apud gelidum currus quatit altior Hebrum,
Et Geticas solvit ferventi sanguine Mavors
Lætus cæde nives, glaciemque Aquilonibus actam
Perrumpit stridens sub pondere belliger axis.

490

486. *ductor Rhœteius*, Romanus, Scipio, vid. ad I, 115. —**487 seq.** Conf. sup. I, 433 seq. et IV, 430 sq. ibique nott. —*Hebrum* et *Geticas nives* refer ad Thraciam, propriam Martis sedem; conf. ad XI, 475 seq. —**489.** *Lætus cæde*, ut ap. Horat. Od. IV, xiv, 51, et ej. Sat. II, iii, 223. —*actam*, coactam, constrictam, concretam. —**490.** *sub pondere stridens axis*, currus; confer IX, 300, et ad IV, 442 seq.

Jamque ardore truci lustrans fortissima quæque
Nomina obit ferro: claris spectata per orbem
Stragibus obcumbit late inter tela juventus.

491... 502. «Novum de integro praelium ortum est: quippe ad veros hostes perventum erat, et armorum genere, et usu militiæ, et fama rerum gestarum (quas poeta singulatim recenset), et magnitudine, vel spei, vel periculi pares: sed et numero Romanus superior erat et animo;» Liv. XXX, 34, extr. —*lustrans*, Scipio. —**492.** *Nomina*, vid. ad IV, 729. —*obit*, adgreditur, invadit, ut IV, 342. Cf. Polyb. XV, 14. —**493.** *juventus* non apte dicuntur Pœni, qui in Italia jam tot annos stipendia meruerant; Lenz.

Qui muros rapuere tuos, miserisque nefandi
Principium belli fecere, Sagunte, ruinas;
Qui sacros, Trasymene, lacus, Phaethontia quique
Polluerant tabo stagna; ac fiducia tanta
Quos tulit, ut Superum regi soliumque domosque
Irent direptum, mactantur cominus uno
Exitio; redduntque animas, temerata ferebant
Qui secreta Deum, et primo reserasse negatas
Gressibus humanis Alpes: formidinis hujus
Plena acies propere retro exanimata ruebat.

495

495. *Principium belli*, vid. sup. ad v. 329. —**496 seq.** *sacros lacus*, vid. ad XII, 215. Nympha Trasymeni lacus Agylla sup. V, 17. —*Phaethontia stagna*, vid. ad VII, 149. —**498 sq.** *tulit*, extulit... *domus*, templum Jovis Capitolini, *solium*, in quo Jovis statua erat collocata; vers. 500, *qui ferebant*, differebant, spargebant in vulgus famam de Alpibus summis, parte cæli et sedibus Cælicolarum (*secreta*, sacra, arcana deorum), quas gressibus suis profanarint: *Formidinis hujus plena acies*, hæc facinora ab ipsis commissa, Saguntum dirutum, inquinati fluvii, tentata Jovis Capitol. sedes, Alpes profanatae, formidinem quamdam et vindictæ divinæ metum ipsis insinuabant; Lenz. —*solium domusque* Jovis, Capitolium, δεινῶς pro ipsa Roma, ut et passim *Tarpeia saxa, arces, rupes, scopuli*, vid. Ind. —**500... 502.** Conf. ad III, 496... 499. —*temerata*, vid. ad I, 11; II, 472, et III, 499. —**501.** Similia passim obvia. —*reserasse* viam per Alpes, ut IV, 196. —**502.** Recte Ernesti: «*formidinis hujus*, cujus? num Scipionis, e v. 491? an *hujus*, quam cædum adspectus præbebat, e v. 493? Alterutrum profecto cogitavit poeta; at languidius (certe obscurius) cogitata expressit.»

Haud secus, ac tectis urbis Vulcania pestis
Quum sese infundit, rapidusque incendia flatus
Ventilat, et volucres spargit per culmina flammas:
Adtonitum erumpit subita formidine vulgus,
Lateque ut capta passim trepidatur in urbe.

505

504 sq. Formido illa illustratur hac comparatione, de qua vid. sup. ad v. 91 sq. —**506.** *Ventilat*, vid. Gothofr. ad l. 5, Cod. Theodos. de malef. et Mathem. Drak.

Verum ubi cunctari tædet dispersa virorum
Prælia sectantem, et leviori Marte teneri,
Omnes in caussam belli auctoremque malorum
Vertere jam vires tandem placet. Hannibal unus
Dum restet, non, si muris Carthaginis ignis
Subdatur, cæsique cadant exercitus omnis,
Profectum Latio: contra, si concidat unus,
Nequidquam fore Agenoreis cuncta arma virosque.

510

509... 521. Scipio ipsum Hannibalem quærit, et ad certamen singulare provocat. Livius etiam hujus certaminis nullam mentionem facit: Appianus autem rer. Pun. c. 45 tradit, duces illos re vera invicem concurrisse, quo citius decerneretur. Scipionem *tædet, dispersa prælia sectari*, inmorari cædibus militum fugientium, in quo est magna at inutilis opera; Ern. Sed *dispersa prælia sectari* dicitur, nisi me omnia fallunt, qui variis locis pugnat, et modo in hos, modo in illos inpetum facit, præcipue dux, qui

515

383N

384

384N

385

385N

passim inclinatam aciem restituit, vel hostes repellit. Sic *spargere ferrum* ac *bella* sup. I, 267, et IX, 277, ubi vid. not. Scipio nolebat amplius diversis locis, cum *leviori Marte*, h.e. gregariis militibus virisque minus fortibus, sed cum ipso Hannibale pugnare. Cf. IV, 265 sq. —515. *non profectum esse Latio*, non profuisse quidquam Romanis. —516. *Agenoreis*, Pœnis. Vid. ad I, 15.

Illum igitur lustrans circumfert lumina campo,
Rimaturque ducem: juvat in certamina summa
Ferre gradum, cuperetque viro concurrere, tota
Spectante Ausonia; celsus clamore feroci
Provocat increpitans hostem, et nova prœlia poscit.

520

517. *lustrans*, lustrando quærens, ut X, 43, et XV, 787; Drak. Cf. similis locus apud Nost. FÉNÉLON, *Aventures de Télémaque*, lib. IX; *Combat d'Adraste et de Télémaque*. Ed. —518. *in certamina summa*, in ea loca, ubi certamen quum maxime fervet; Lenz. Immo, in certamen summum, supremum et gravissimum, sc. cum ipso Hannibale. —520. *celsus*, ut IX, 234, et *ingens adparuit* apud Virg. Æn. X, 579, ubi vid. Heyne ad v. 572. Scipio «celsus corpore, vultuque ita læto, ut vicisse jam crederes:» Liv. XXX, 32 extr.

386 Quas postquam audivit voces conterrita Juno,
Ne Libyci ducis inpavidas ferrentur ad aures,
Effigiem informat Latiam, propereque coruscis
Adtollit cristis: addit clipeumque jbasque
Romulei ducis, atque humeris inponit honorem
Fulgentis saguli: dat gressum habitusque cientis
Prœlia, et audaces adicit sine corpore motus.

525

522. Hannibal certamini singulari et vitæ periculo a Junone, cui hanc veniam Jupiter sup. v. 382 sq. dederat, subducitur, et quidem simulacro Scipionis conflato, ut eadem hujus deæ fraude Turnus ap. Virg. Æn. X, 633 sqq. quem locum Silius etiam sup. X, 83 sq. sed hic ad verbum fere expressit. Cf. Heyne ad Virg. l.l. Loca Hom. Iliad. φ, 599 sq.; χ, 7 sq.; et Virg. Æn. XII, 498 sq., a Drak. laudata, conferenda potius sunt sup. X, 83 sq. Ceterum, si Appiano rer. Pun. cap. 45 et 46, fides habenda, Hannibal et cum Scipione, et cum Masinissa in certamen singulare descendit. —523. Nam si Hannibal verba Scipionis ad singulare certamen ipsum provocantis audivisset, non detrectasset illud vir fortis. Cf. Heyne l.c. —524 sq. *Effigiem cristis Adtollit*, altiore facit inposita ei galea cum cristis. Vid. sup. ad v. 392. Verba fere Virg. Æn. X, 638 seq. —525. *jbas*, galeam, propr. cristas, ut V, 166. —528. *motus sine corpore*, vanos, adumbratos, non veros; *effigies*, etc. imago equi celeris et fugacis; Lenz.

386N

Tum par effigies fallacis imagine vana
Cornipedis moderanda cito per devia passu
Belligeræ datur ad speciem certaminis umbræ.
Sic Pœni ducis ante oculos exsultat, et ultro
Scipio Junoni similatus tela coruscat.
At, viso lætus rectore ante ora Latino,
Et tandem propius sperans ingentia, Pœnus
Quadrupedi citus inponit velocia membra,
Et jacit adversam properati turbinis hastam.

530

535

533. *Scipio Junoni*, a Junone *similatus*, effictos, efformatus, ejus effigies. Cf. V.L.

535. *propius sperans ingentia*, variata, et incommode quidem, sententia proxime antecedens, *viso lætus rectore Latino ante ora*: Hannibal lætabatur, se Scipioni ita propinquum esse, ut eum cominus conficere posset, atque ita *ingentia sperabat*, h.e. magnæ, inclitæ cædis spem concipiebat; Ern. Cf. V.L. —537. *turbinis* pro vulg. cum turbine, h.e. inpetu.

387

Dat terga, et, campo fugiens, volat ales imago,
Tramittitque acies: tum vero, ut victor, et alti
Jam compos voti, ferrata calce cruentat
Cornipedem, et largas Pœnus quatit asper habenas.
«Quo fugis, oblitus nostris te cedere regnis?
Nulla tibi Libyca latebra est, o Scipio, terra.»
Hæc ait, et stricto sequitur mucrone volantem,
Donec longinquo frustratum duxit in arva
Diversa spatio procul a certamine pugnæ.
Tum fallax subito simulacrum in nubila cessit.

540

545

538. Cf. Virg. Æn. X, 646. Silius luxuriat. —539 sq. *alti voti*, magni. Cf. v. 535. —540. *ferrata calce*, ut VII, 696, ubi vid. V.L.

387N

542. *Quo fugis, oblitus*, inmemor, *te cedere*, fugere ex *nostris regnis*, Libya, quod regnum jam tuum esse putabas; Lenz. coll. Virg. Æn. X, 649.

545. *frustratum*, deceptum Hannibalem, *duxit* volans et falsus, *similatus* Scipio, h.e. simulacrum ejus. Verba *longinquo spatio, diversa, procul*, languent. —546. *Diversa arva*, remota a campo, ubi pugnabatur, ut V, 458.

Fulmineus ductor, «Quisnam se lumine cæco
Composuit nobis, inquit, Deus? aut latet idem
Cur monstro? tantumne obstat mea gloria Divis?

550

548 seq. *Fulmineus*, vid. ad I, 421. —*Composuit se nobis*, vid. ad I, 39. —*lumine cæco*, imagine ignota, obscura, quæ me inlusit et fefellit, ut mox *monstrum* veluti larva, falsum Scipionis simulacrum; Ernesti, coll. sup. I, 496; et Virg. Æn. VII, 376, ubi Heyne *monstra* exponit terrores et phantasmata furentis

animo objecta. Meo qualicumque iudicio res et sententia h.l. omnino ita expedienda est: Hannibal ex eo, quod simulacrum illud *subito in nubila cesserat*, conligebat, se cum Deo aliquo pugnassee, huiusque itaque Dii in clara luce mortalibus adparere solent, de quo v. Heyne ad Virg. *Æn.* I, 402 seq. in Exc. XIII) *cæcum* fuisse, h.e. obscurum, occultatum, non visum (vid. ad V, 3), vel *latuisse* hunc deum in *monstro*, in forma insolita. Vid. ad II, 650. —550. *tantumne obstat mea gloria Divis*, num tantopere meam gloriam invident mihi Dii, ut tali fraude eam mihi eripiant, et ratione tam inhonesta ipsisque indigna?

Sed non avelles unquam, quicumque secundus
Cælicolum stas Ausoniæ, non artibus hostem
Eripies verum nobis.» Frena inde citati
Convertit furibundus equi, campumque petebat,
Quum subitæ occulto pestis conlapsa tremore
Cornipedis moles ruit, atque efflavit anhelo
Pectore, Junonis curis, in nubila vitam.

388

555

388N 551. *secundus*, propitius, *stas*, es (vel *adstas*, h.e. adjuvas) *Ausoniæ*, Italiæ, Romanis. —552. *verum hostem*, ipsum Scipionem, non imaginem ejus. —553 sqq. Recte Ernesti, quod etiam mihi in mentem venit et aliis haud dubie levioribus: «Quemadmodum in omni Hannibalis oratione poeta bene et cum iudicio hominis adrogantiam et ἀσβειῶν quamdam expressit, ita quoque nunc aptus incluso Hannibali furor videtur, quo converso equo campum petit, ubi verum Scipionem obfendat. Fallor, aut id consilium magis heroicum est, quam Turni ap. Virg. *Æn.* X, 680 sq.» —555. *pestis*, febris. —556. *Cornipedis moles*, equus robustus, Cell. Immo ingens. Cf. XII, 108; XV, 337, et ad III, 46.

Tum vero inpatiens, «Vestra est hæc altera, vestra
Fraus, inquit, Superi: non fallitis: æquore mersum
Texissent scopuli, pelagusque hausisset et undæ.
Anne huic servabar leto? Mea signa secuti,
Quis pugnæ auspicium dedimus, cæduntur; et
absens

Adcipio gemitus vocesque et verba vocantum
Hannibalem; quis nostra satis delicta piabit
Tartareus torrens?» Simul hæc fundebat, et una
Spectabat dextram, ac leti fervebat amore.

560

565

558. Dejectus de consilio revertendi Hannibal jam, apta furoris progressionem, desperationis documenta prodit, optat, ut se *texissent scopuli*, etc. atque nunc demum de morte sibi inferenda cogitat; Ern. Cf. Virg. *Æn.* X, 666 sq. —559 sq. Inpatienter adeo hanc calamitatem fert Hannibal, ut præ tali vita vel mortem in undis malit, quam pluribus sup. v. 259 sq. detestatus est; Drak. De hac morte vid. ad IV, 669 sq.

561 sq. Cf. Virg. *Æn.* X, 672 sq. —562. *pugnæ auspicium*, ut XIII, 154, ubi vid. not. —564 seq. An hæc satis congrua sint Hannibalis animo, addubito: quamvis non ineptum sit existimare, hominem etiam inmanem et adrogantem ita calamitatis extremæ sensu frangi et emolliri posse, ut hæc talia in mentem recurrant; Ern. —*delicta* Hannibalis eo spectant, quod auctor fuit belli et calamitatis patriæ. —*delicta piabit Tartareus torrens*, cf. XIII, 869 sq. —565. *hæc fundebat verba*, ut XII, 292. —566. *Spectabat dextram*, ut manus sibi inferret, necem sibi ipse conscisceret. Cf. II, 705 sq.

Tum Juno, miserata virum, pastoris in ora
Vertitur, ac silvis subito procedit opacis,
Atque his adloquitur versantem ingloria fata:
«Quænam te silvis adcedere caussa subegit
Armatum nostris? num dura ad prælia tendis,
Magnus ubi Ausoniæ reliquos domat Hannibal
armis?

Si velox gaudes ire, et compendia grata
Sunt tibi, vicino in medios te tramite ducam.»

389

570

389N 567 sq. Recte Ernesti: «Quum poeta Hannibalis animum ita adfectum finxisset, ut reverti in aciem cuperet, vel spe reditus frustratus vitæ finem circumspiceret, non satis erat, ut exemplo Virg. *Æn.* X, 685 seq. Junonem induceret moriendi consilium inpedientem. Nam tum in Hannibale cupiditas revertendi iterum valuisset. Itaque novam Junonis fraudem nectit, qua Hannibalem spe revertendi fallens eo abduceret, unde reverti non posset.» —569. *versantem ingloria fata*, agitantem consilia turpia mortis sibi inferendæ. Nam indigna est heroe omnis mors, qua non in pugna et manu viri fortis adjicitur, præcipue, quam sibi ipse infert, quoniam huius causa plerumque est timor ac desperatio. Cf. ad II, 705 sq., et III, 123. —572. *Magnus Ausoniæ Hannibal* Scipio præclare dicitur. Nemo non sentit quam callide tali ἀντονομασία simulatus pastor duci aduletur, simul et superbiam moveat.

Adnuit, atque onerat promissis pectora largis
Pastoris, Patresque docet Carthaginis altæ
Magna repensuros, nec se leviora daturum.
Præcipitem et vasto superantem proxima saltu
Circumagit Juno, et, fallens regione viarum,
Non gratam invito servat celata salutem.

575

580

575. *onerat promissis*, multa ac magna facit ei promissa. —577. *repensuros*, pensuros.

578 sq. Vid. Var. Lect. —580. *celata* Juno, occultato numine suo, sub effigie pastoris latens; Drak. Sic *latet* v. 549.

390

Interea Cadmea manus, deserta pavensque,

Non ullum Hannibalem, nusquam certamina cernit
Sævi nota ducis: pars ferro obcumbere credunt,
Pars damnasse aciem, et Superis cessisse sinistris.
Ingruit Ausonius, versosque agit æquore toto
Rector, jamque ipsæ trepidant Carthaginis arces.
Inpletur terrore vago cuncta Africa pulsus
Agminibus, volucrique fuga sine more ruentes
Tendunt adtonitos extrema ad litora cursus,
Ac Tartessiacas profugi sparguntur in oras:
Pars Batti petiere domos, pars flumina Lagi.

585

590

390N **581 sqq.** Fugam Pœnorum poeta, ut et Appian. rer. Pun. c. 46, absentiae Hannibalis tribuit, et quæ de illa breviter dixerunt Liv. XXX, 35 pr.; et Polyb. XV, 14 extr., exornavit. — *Cadmea manus*, Pœnorum exercitus. Vid. ad I, 6. — *deserta* a duce. — **584.** *damnasse aciem*, sponte et tædio adversæ fortunæ actum pugna excessisse; Ern. Cf. Heins. ad Ovid. Met. III, 84; et sup. ad II, 595; III, 331; VIII, 494.

585. *æquore*, campo. — **586.** *Rector*, Scipio.

588. *sine more ruentes*, vid. ad X, 31; et XII, 449, in Var. Lect. — **589.** *extrema ad litora* Oceani occidentalis. — **590.** In Hispaniam trajiciunt. Cf. ad VI, 1. — **591.** *Batti domos*, cf. ad III, 252 sq. — *flumina Lagi*, Ægyptum. Vid. ad I, 196.

Sic ubi, vi cæca tandem devictus, ad astra
Evomuit pastos per secula Vesbius ignes,
Et pelago et terris fusa est Vulcania pestis,
Videre Eoi (monstrum admirabile!) Seres
Lanigeros cinere Ausonio canescere lucos.

391

595

592 sq. Cavit sedulo poeta, ne quis eam fugam vere exstitisse arbitretur: ita ad miraculum usque eam exaggerat, auctum etiam illud comparatione hac; Ern. Cineres Vesuvii Constantinopoli nonnunquam ac Tripoli incidisse, Ætnæosque in Indiam delatos esse, memorant etiam historici, illud Procop. hist. Goth. lib. II, hoc Ctesias in Indicis ap. Phot. cod. 72. Cf. Fazell. rer. Sicul. Decad. I, II, c. 4; Capac. hist. Neapol. II, 8; Camarra de Teate Antiq. I, 6, et Barthol. de Peregrin. Medici p. 33. Non mirum itaque ingenti hac hyperbole poetas uti, et vel cineres horum montium latissime sparsos, vel sonitum longissime exauditum fingere. Conf. ad V, 399; Burm. et Heins. ad Val. Fl. II, 620, et IV, 509. — *vi cæca*, vid. ad V, 3. — **593.** *Vesbius*, vid. ad VIII, 654. — **594.** *pestis*, vid. ad I, 174. De *Eois Seribus* eorumque *lanigeris lucis*, vid. ad VI, 4. — **595.** *monstrum*, cf. ad II, 650. Vides ipsum poetam sensisse, quanta hæc sit hyperbole.

391N

At fessum tumuto tandem regina propinquo
Sistit Juno ducem, facies unde omnis, et atræ
Adparent admota oculis vestigia pugnæ.
Qualem Gargani campum, Trebiæque paludem,
Et Tyrrhena vada, et Phaethontis viderat amnem
Strage virum undantem; talis (miserabile visu!)
Prostratis facies aperitur dira maniplis.
Tum superas Juno sedes turbata revisit.
Jamque propinquabant hostes, tumuloque subibant,
Quum secum Pœnus: «Cælum licet omne soluta
In caput hoc compage ruat, terræque dehiscant,
Non ullo Cannas abolebis, Jupiter, ævo;

600

605

597. *regina* deorum. — **598.** *facies*, adspectus.

600 sq. Quemadmodum olim Hannibal lætus viderat ingentem Romanorum, sic nunc tristis Pœnorum stragem videt. — *campum Gargani*, Apulum, Cannensem. Cf. ad I, 50, et IV, 561. — **601.** *Tyrrhena vada*, Trasymenum, lacum Etruriæ. Cf. ad I, 49 et 52. — *Phaethontis amnem*, vid. ad VII, 149.

604. *turbata*, ut *turbidus* I, 477, ubi vid. not. — *turbata*, sollicita de fato Hannibalis; Lenz.

606 sq. Ernesti: «Poetæ hoc institutum est, quod etiamnum adroganter et cum minis loquitur Hannibal, qui ap. Liv. XXX, 35: *fassus in curia est, non prælio modo se, sed bello victum, nec spem salutis alibi quam in pace inpetranda esse*. Sed nec inepte fecit Silius, quod ex animo Hannibalis nunc ea veluti præmonstravit, quæ sequenti tempore contra Romanos moliebatur, postquam se ad Antiochum contulerat.» — *Cælum... ruat*, cf. Lucan. I, 73, et sup. ad XVI, 650. — *in caput hoc*, meum, δεικτικῶς. — **608.** *Cannas*, memoriam victoriæ Cannensis, *abolebis*, cf. ad I, 61.

Decedesque prius regnis, quam nomina gentes
Aut facta Hannibalis sileant: nec deinde relinquo
Securam te, Roma, mei; patriæque superstes
Ad spes armorum vivam tibi; nam modo pugna
Præcellis, resident hostes: mihi satque superque,
Ut me Dardaniæ matres atque Itala tellus,
Dum vivam, exspectent, nec pacem pectore norint.»
Sic rapitur, paucis fugientum mixtus, et altos
Inde petit retro montes tutasque latebras.

610

615

392

392N **612 sq.** *vivam tibi*, o Roma, *ad spes armorum*, ad metum armorum, i.e. dum vivam, habebis cur metuas arma mea: *nam modo pugna præcellis*, uno tantum prælio nos vicisti, et *hostes* tui *resident*, nunc quiescunt; at *mihi satque*, etc. h.e. semper tibi metuendus ero; Lenz. Sed Withof. emend. *nam modo pugna Præcellis; sed adhuc hostes* supersunt, scil. Philippus Macedoniæ et Antiochus Syriæ reges, quos Hannibal deinde adiit, vel inritavit infensos jam Romanis. Vid. Var. Lect.

616. «Hannibal cum paucis equitibus inter tumultum elapsus, Adrumetum per fugit: ... ad citus inde Carthaginem, etc.» Liv. XXX, 35. «Sunt qui Hannibalem ex acie ad mare pervenisse, inde præparata nave ad regem Antiochum extemplo profectum tradant;» ibid. cap. 37 extr. — *Sic*, ita animatus. — *rapitur*, raptim fugit.

Hic finis bello: reserantur protinus arces
Ausonio jam sponte duci. Jura inproba ademta,
Armaque, et incisæ leges, opibusque superbis
Vis fracta, et posuit gestatas bellua turres.

393

620

618. *Reserantur arces*, ut I, 14. — **619.** De pacis conditionibus cf. Liv. XXX, 37; Polyb. XV, 18, et Appian. rer. Pun. cap. 54, qui inter illas etiam hanc fuisse tradunt, *ut liberi legibus suis viverent* Pœni. Hinc Silius ab iis in diversa abijt, si *jura ademta*, vel *incisas leges* cum Drak. ad ademtam Pœnis ἀὐτονομίαν retuleris, ut *incisæ leges* eodem sensu dictæ sint, quo *spes omnis reditus incisa* ap. Liv. II, 15, et XXXV, 31. Sed *inproba jura* Dausq. interpretatur licentiam quidvis agendi per nefas, quo veluti jure, sed inprobo, grassati sint Pœni; Lefeb. potestatem quidvis nefarie moliendi, contra pacta et fœdera; Cell. jura in alienas civitates et regiones, ut Masinissæ, etiam in insulas, Siciliam et adjacentes. — *jura*, leges Pœnorum, *inproba* quia læsionem fœderum cum Romanis ictorum suasisse videri poterant; *adempta jura et arma*, quod contra tradunt historici; *opibus vis fracta*, opes imminutæ; Lenz. Vide Var. Lect. — **620 sq.** *Leges incisæ* Dausq. Cell. et Lefeb. exponunt leges pacis, columnis aut tabulis ligneis, lapideis vel æreis incisæ, de quo v. Aretin. de bello Punico primo p. 31. — *Arma* Drak. referebat ad naves rostratas, vel, ut Dausq. et Cell., ad quævis arma militaria, de quibus Hannibal ap. Liv. XXX, 44: «Tunc flesse decuit, quum ademta nobis arma, incensæ naves, interdictum externis bellis.» — *Vis fracta opibus superbis*: nam Pœni jubebantur «naves rostratas, præter decem triremes, tradere, elephantosque, quos haberent domitos, neque domare alios (unde mox *posuit gestatas bellua turres*); bellum neve in Africa, neve extra Africam, injussu populi Rom. gerere; frumentum stipendiumque auxiliis præstare; decem millia talentum argenti solvere.» Vid. Liv., Polyb. et Appian. II. cc.

393N

Excelsæ tum sæva rates spectacula Pœnis
Flammiferam adcepere facem, subitaque procella
Arserunt maria, atque expavit lumina Nereus.

622 seq. Scipio naves a Pœnis traditas et «provetas in altum incendi jussit. Quingentas fuisse omnis generis, quæ remis agerentur, quidam tradunt: quarum conspectum repente incendium tam lugubre fuisse Pœnis, quam si tum ipsa Carthago arderet;» Liv. XXX, 43 extr. — Ibid. *Excelsæ rates*, μακρὰ πλοῖα, Polyb. — **623.** *procella*, vi incendii; Lenz.

Mansuri compos decoris per secula rector,
Devictæ referens primus cognomina terræ,
Securus sceptri, repetit per cærula Romam,
Et patria invehitur sublimi tecta triumpho.

394

625

625. «Scipio pace terra marique parta, in Siciliam Lilybæum trajecit: inde Romam pervenit, triumphoque omnium clarissimo urbem est inventus;» Liv. XXX, 45 pr. Cf. Polyb. XVI, 23, et Appian. rer. Pun. c. 65 et 66. — **626.** Ante Scipionem quidem duces Romanos, v. c. Coriolanum, Fidenatem et alios, a populis vel oppidis devictis cognomina adcepisse, sed *primum* Scipionem a devicta terra, jam monuit Dausq. Cf. Liv. XXX, 45 extr. — **627.** *Securus sceptri*, certus de summo imperio Romæ parto Pœnis devictis; Ern. et Lef. Male Dausq. et Cell. repudiato titulo regis, oblato illi in Africa, ut antea in Hispania, XVI, 278 sq. non autem h. l. *securus*, ut sæpe, *negligens*, *spernens*, significat. — *cærula*, v. ad I, 21.

Ante Syphax, feretro residens, captiva premebat
Lumina, et auratæ servabant colla catenæ.

394N

630

629... 650. Triumphus Scipionis, qualem Romani nondum viderant, ornate et per partes describitur. Cf. Appian. I. l. et similis triumphus pictura ap. Ovid. Trist. IV, 2. — **629.** Syphacem in triumpho ductum tradunt Polyb. XVI, 23; Appian. rer. Pun. c. 28; Val. Max. VI, 2; Corn. Severus ap. Senec. Suasor. VII, et ipse Silius sup. XVI, 272 sqq. Sed Tibure eum haud ita multo ante triumphum Scipionis mortuum esse, memorant Livius XXX, 45, et Mariana lib. II. Hos sequi Silium, regisque mortui imaginem in ferculo circumlatam esse, quoniam non *feretro resederint*, qui vivi in triumpho sint circumducti, sed pedibus currum triumphantis imperatoris præcesserint, suspicabantur Cell. Drak. et Lefeb. refragg. Dausq. et Ernesti, cujus hæc nota est: «Videntur mihi argutari et doctrina sua abuti, qui non vivum Syphacem, sed ejus effigiem a poeta describi existimant, in solo *ferculo* hærentes, quæ simulacrorum tantum machina fuerit. Quis probet poetam, et Silium inprimis, ita in ordinem cogi? Et cui non *Syphax residens*, *premens lumina*, *catenis* indutus, vivum potius, quam pictum persuadeat? Nec rara est consuetudo Siliii a Liviana sententia discrepandi, ubi omnis historia dissentit.» Huic opinioni favet alius poetæ locus sup. XVI, 272 sq. nisi et ibi de picto, non vivo Syphace agi censeas. Neque tamen dissimulandum est, ita parum apta esse verba *feretro residens*. Poeta forte, vel suum ingenium, vel alios scriptores sequutus, putavit, Syphacem et animo et corpore ægrum in ferculo sedisse. — Captivi reges nonnunquam feretris seu ferculis elatis sub tropæis imponebantur; Lenz. collato Burm. ad Propert. III, III (al. IV), 18, qui illud ex numis illustravit, et mox citra necessitatem *signabant* pro *servabant* reponendum censuit. — **630.** *Lumina premebat*, pudore subfusum, quia *captivus* erat. — *colla*, quæ plerumque mox frangebantur laqueo, aut securi feriebantur, *auratæ servabant catenæ*, vid. Broekhus. ad Prop. II, I, 33.

Hic Hannon, clarique genus Phœnissa juventa,
Et Macetum primi, atque incocti corpora Mauri,
Tum Nomades, notusque sacro, quum lustrat arenas,
Hammoni Garamas, et semper naufraga Syrtis.

631. *Hannon*, captus in Hispania. Vid. XVI, 72 sq. — *clari κατὰ. genus Phœnissa juvenus*, Pœni. — **632.** *Macetum*, de quibus vid. sup. ad v. 414 — *incocti*, adusti sole, *corpora*, nigri, *Mauri*. Cf. II, 439, et VIII, 267. — **633 sq.** *Nomades*, Numidæ. — *notus sacro, quum lustrat arenas, Hammoni Garamas*, cf. ad

395N

Mox victas tendens Carthago ad sidera palmas
Ibat, et effigies oræ jam lenis Hiberæ,
Terrarum finis Gades, ac laudibus olim
Terminus Herculeis Calpe, Bætisque lavare
Solis equos dulci consuetus fluminis unda:

635 sq. In ferculis simulacra devictorum oppidorum, montium, populorum, regum, fluviorumque portabantur. — Hic mos gestandi devictarum gentium regumque simulacra pulcherrimis versibus expresserunt *Racine*, *Mithridate*, act. III, sc. 1:

*Tandis que l'ennemi, par ma fuite trompé,
Tenait après son char un vain peuple occupé;
Et, gravant en airain ses frères avantages,
De mes états conquis enchaînait les images;*

et *Crébillon*, *Rhadamiste et Zénobie*, act. II, sc. 2:

*Ce peuple triomphant n'a point vu mes images
À la suite d'un char en butte à ses outrages:
La honte que sur lui répandent mes exploits
D'un airain orgueilleux a bien vengé les rois.*

— *victas tendens Carthago ad sidera palmas*, feminæ habitu, ut solitum, depicta; Cell. Etiam mœsto vultu. Cf. Ovid. *Trist.* IV, II, 2, et 43, 44, ad quæ loca vid. Burm. et Harles. Simulacra urbium eburnea quandoque, quandoque lignea; Dausq. coll. *Quintil.* VI, 4, et *Plin.* V, 5. — **636.** *effigies ore jam lenis Hiberæ*, veluti vultu declarans se victam et bello fractam; Ernest. — **637 sq.** Cf. ad I, 141, 142. — **638 sq.** *Bætis lavare solis equos*, etc. ut ultimus fere Hispaniæ Occid. fluvius in sinum Gaditanum influens. Cf. ad III, 399.

Frondosumque apicem subigens ad sidera mater
Bellorum fera Pyrene, nec mitis Hiberus,
Quum simul inlidit ponto, quos adtulit, amnes.
Sed non ulla magis mentesque oculosque tenebat,
Quam visa Hannibalis campis fugientis imago.
Ipse, adstans curru, atque auro decoratus et ostro,
Martia præbebat spectanda Quiritibus ora.

640 seq. *subigens*, agens, N. Heins. (cf. ad XIII, 610) sursum agens, ut *subjicere* et *submittere*, Drak. cf. ad I, 673. — *mater bellorum fera Pyrene*, quod bellicosissimi populi sub Pyrenæis habitant; Cell. Verbis *non mitis Iberus* Dausq. putabat Silium pinxisse fluvium velut indignabundum et captivitati oblucentem. Ernesto ambiguum videtur, utrum designaverit adcolas bellicosos et feroces, an fluvii ipsius amnibus multis aucti vim et inpetum, quo in mare Mediterr. inferatur. At posterior sententia non dubia est propter verba v. 642, quibus ratio continetur, cur non sit *mitis*, de qua voce vid. ad IV, 85. — Omnia h.l. ad ornatum spectant. — **642.** *Amnes* sunt Sætabis, Turia, seu Turius, Sucro, Bilbilis, Sicoris aliique. Vid. *Mela* II, 6, et *Mariana* III, 18. — Vultus innuitur ferox Hiberi, aquam ex urna effusam in pontum impellentis; Lenz.

645. *Ipse* Scipio. — *auro*, corona aurea (vid. *Gell.* V, 6; *Liv.* XXX, 15), et veste auro sparsa (*Plin.* IX, 36; XXXIII, 3). — *ostro*, purpura, toga picta et tunica palmata (cf. *Liv.* l.l.). Ὁ στρατηγὸς ἔστειπται μὲν ἀπὸ χρυσοῦ καὶ λίθων πολυτίμων, ἔσταλται δ' ἐς τὸν πάτριον τρόπον πορφύραν, ἀστέρων χρυσοῶν ἐνυφασμένω· καὶ σκῆπτρον ἐξ ἐλέφαντος φέρει καὶ δάφνην, etc. *Appian.* rer. Pun. c. 66, in descriptione triumphi Scipionis.

Qualis odoratis descendens Liber ab Indis
Egit pampineos frenata tigride currus.
Aut quum Phlegræis, confecta mole Gigantum,
Incessit campis tangens Tiryntius astra.
Salve, invicte parens, non concessure Quirino
Laudibus, ac meritis non concessure Camillo.
Nec vero, quum te memorat de stirpe Deorum,
Prolem Tarpeii mentitur Roma Tonantis.

647 sq. Cf. ad III, 615, et XV, 79 sq. Comparatio Scipionis cum Baccho et Hercule, qualis ap. *Virg.* *Æn.* VI, 802 seq., qui locus Silio haud dubie ante oculos obversabatur. Cf. ibi *Heyne*. — *odoratis ab Indis*, ob frutices bene olentes et aromata, quorum ferax est India, inpr. cinnamomum et nardos. Vid. *Strab.* XV, p. 695; *Phot.* c. 241; *Ovid.* *Fast.* III, 720. — **648.** *currus pampineos*, pampino inplexos.

649. De Gigantomachia, in qua præcipue Herculis partes fuere, et *campis Phlegræis*, vid. ad IV, 275. — *confecta mole Gigantum*, cæsis Gigantibus, monstris immensi corporis. Cf. sup. ad v. 556.

— **650.** *tangens astra*, summa conspicuus gloria, ut *sublimi feriam sidera vertice* ap. *Hor.* *Od.* I, I, 36, ubi vid. *Jani*.

651 sq. *Silius* Scipionem *Romulo* et *Camillo* æquat, qui ambo adpellantur *urbis conditores*; *Barth.* *Adv.* X, 13. — *Salve*, ut χαῖρε, voc. pietatis ac honoris, quo, quicumque eo dignissimus est, et cujus favorem expetimus, sive sit Deus, sive homo, sive adeo res, divino honore colenda, compellatur. Cf. *Jani* ad *Hor.* *Od.* I, xxxii, 15. — *parens urbis*, pater patriæ: cujus tituli honos notus est.

653 sq. Dignus es et dignum te præstas divinæ originis fama. Vid. ad IV, 475, 476.

- 342 VL **1.** *descenderet* Put. — **2.** *tulerant* conj. N. Heins. — **5.** *acciperet* Oxon. et Cell. ut v. 14; XVI, 2, et ap. Ovid. Fast. IV, 260; Liv. XXIX, 14, et Cic. harusp. resp. c. 13. Sed vulgatum quoque bene se habet; conf. Gron. ad Liv. XXIX, 11. — **6.** *degerit* ex Oxon. et Put. recepit Cell. suadente Barth. Adv. X, 13, ut et ad præteritam Scipionis Nasicæ vitam pertineat. — **8.** *petita aderant*, scilicet sacra, reposuit Nicander et deinde alii. Pro vulg. *Cybellen*, vel *Cybelen*, Barth. Adv. XIII, 7, *Cybele* legendum putabat, quod edidere Cell. (qui tamen *Cybele* scripsit) et Lefeb. Ego *Cybebe* edidi, prob. Drak. vid. ad VIII, 363. *Cybeben* emend. N. Heins. — **9.** Versus fœde a librariis corruptus; *atque omnis*, vel *in omnis* codd. scripti et priscæ edd. præter Mediol. in qua *intrepidus* legitur, pro quo Wolfius in Basil., Colin. et Dausq. *in trepidis* substituere. Deinde *cedente Senatu* Put. Gryph. aliæque edd. antt. *accedente S.* Ox. Parm. et al. *sedente S.* ed. Marsi. Hinc *atque intrepidus, magno cedente Senatu*, edidere Cell. (qui interpretatur, cedente S. id munus tamquam optimo) Drak. et Ernesti, (qui exponit, *intrepidus*, fretus et excitatus Patrum iudicio, ac jussus, *cedente Senatu*) prob. Barth. Adv. X, 13, et XIII, 7. Sed ex verbis *cedente Senatu* non, nisi fidiculis adhibitibus, commodam extorquebis sententiam: epitheton vero *intrepidus* non modo alienum est ab h.l. et a Scipione, cui nulla timendi vel trepidandi causa erat, sed etiam ab antiqua omnium fere librorum scriptura nimis abhorret, et haud dubie ex glossa vel emendatione inrepsit. *atque ominibus*, vel *a. in numérum*, vel *a. in nomen magno cedente Senatu* (h.e. concedente S. ut XI, 94), vel denique (quod non displicebat Drak. cui tamen ne sic quidem hic locus persanatus videbatur) *a. intrepidus, magno censente Senatu*, emend. N. Heins. *a. innocuus magno censente S.* (h.e. optimus iudicio Senatus) reposuit Lefeb. Quæ conject. ceteris omnino præferenda est, iudice etiam Ernesti, qui eam in contextum recepisset, nisi eadem sententia jam v. 5... 7, præoccupata esset. Enim vero supra oraculi verba expressit poeta, nunc docet, Scipionem virum optimum a Senatu iudicatum esse. Neque tamen dissimulo, vocem *innocuus* nimis tenuem esse, et vix bene dici posse, *innocuus obvius properabat*. Quæ quum ita sint, ego levi mutatione antiquæ lect. scripsi, *adque os amnis, magno censente Senatu* nisi malis *jubente Senatu*, ut *jussus* apud Liv. conf. not. Possis etiam h.l. restituere: *Puppe; equite en omni magnoque sequente Senatu, Obvius*, etc. quibus verbis plane respondet locus Ovid. Fast. IV, 293; *Omnis eques mixtaque gravis cum plebe Senatus Obvius ad Tusci fluminis ora venit.* voc. *intrepidus* etiam displicuit Withof. quia *obvius* sequitur, et ille conj. *atque ominibus magno adcedente Senatu*, vel potius ex vett. libris, *Puppe, atque ante omnes, magno cedente Senatu*. — **13.** *tremantia* Oxon. unde *tranantia* conj. Barth. Adv. X, 13. — **14.** *sonoram puppim*, h.e. cymbalis et tympanis perstreptentem, quod sequitur, corrig. N. Heins. Non male! — **15.** Vulgo *Tibridis*. Sed vid. ad VIII, 367.
- 343 VL
- 344 VL **22.** *movere*, aut *liquere*, aut *fovere* (ut *fovere nidum*) emend. N. Heins. refragg. Burm. et Drak. quia *nosse* quis loca dicatur, quæ incolat, vel in quibus frequenter versetur, et *noscere*, quæ adeat; conf. Passerat. ad Prop. I, vi, 1. — **23.** *nota* Marsi Ven. sec. operarum lapsu, et hinc aliæ edd.
- 345 VL
- 346 VL **34.** *mala* R. 1, et Med. probb. Barth. Adv. XIII, 7, Drak. Lefeb. Ern. Vulgo *male credita*, quod Barth. l.c. exponit, sinistro rumore dilata; *non æquæ male credita famæ* opinabatur N. Heins. de qua conject. idem valet, quod de simili sup. ad IV, 569, diximus: *non æqua populo mala credita fama* suspicabatur Hœfftius in Peric. crit. quæ lectio eundem, quem nostra, sensum præbet, vid. not. — **38.** *gubernant* Ox. Put. Tell. R. 1, Parm. Med. prob. N. Heins. quum de omni prole Cybeles agatur. Vulgo *gubernat*, quod revocavit Lefeb. *regno consorte* malebat Barth. Adv. XIII, 7, ut simul jugis illa trium regnorum catena, et fratrum dominantium felix et bonarum rerum fecunda concordia indicaretur. — **42.** *auris* hoc est aures, Oxon. et Putean. *æra* conj. N. Heins. quem vide ad Prudent. hymn. Romani v. 200.
- 347 VL
- 348 VL **56.** *prægressos*, et mox *servent* suspicabatur N. Heins.
- 350 VL **67.** *Immemor hic* Put. *Immemoris* Marsi Ven. poster. operarum errore, et inde aliæ edd.
- 77.** *missique minantur* ex emendat. N. Heins. edidi cum Lefeb. *missique minentur* in Oxon. Putean. omnibusque edd. ante Juntinam, in qua Nicander primus hunc locum corrupti, et ex ingenio etiam addidit integrum versum, *Ductori monuisse fuit, sit fidus, et ictum Observet fœdus, neu pacis jura resolvat, Stet regno*, etc. Hanc scripturam falsam esse, vel sola vox *Observet*, quam mox sequitur *servet*, persuasit Drakenb. Nihil tamen mutare sustinuit, nec eo audacior esse voluit Ern. qui hac interpolatione expeditiorem reddi orationem monet. Recte: sed et languidior fit, præmissis potissimum vss. 67 seq. ubi poeta notionem rupti fœderis jam omnibus fere poetarum coloribus adumbravit; quumque exquisitior doctiorque esset, ab indocto et audaci Nicandro sententia ejus diluta est ac dilatata, adsutis laciniis, quibus sublati bene procedit, vid. not. — **78.** *pacta* Oxon. et Put. Conf. Heins. ad Ovid. Met. VII, 700; XIV, 36, et Ep. Her. XX, 18. Vulgo *facta*.
- 83.** *at* pro vulg. *et* scripsi, probb. Barth. Adv. XIII, 7, N. Heins. et Drakenb. *Hæc Latius et sed cassa* tacite edidit Lefeb. non inprob. Ern. Deinde *monebat* Put. Parm. et al. edd. ut et conj. Barth. l.c. Recte, opinor: et non modo *monita* mox sequuntur, unde vulgatum prætulere N. Heins. et Drak. sed et *movet*. — **87.** *vafra arte* corrig. N. Heins. ad Ovid. Epist. Her. XVI, 314, quoniam de una tantum arte castrorum incensorem h.l. mentio fit.
- 351 VL **88.** *intecta* pro vulg. *intorta* e Put. recepi non inprob. N. Heins. qui tamen malebat *intexta*, quod etiam adrisit Drak. Lefeb. (qui illud edidit) Cort. et nobis; confer Heins. ad Ovid. Met. V, 446. — **90.** *furtum*, non *furtim*, Oxon. Put. R. 1, Parm. Med. Deinde *nitentibus umbris*, R. 1, Parm. Med. *intentibus v.* Put. *invitantibus v.* conj. N. Heins. et mox *celerata incendia*; quod posterius placere potest. Tò *celata*, hoc est clam inmissa, ex compendio forte scribendi ortum, et languet, quia cum *tacita* jungitur. Totum potius versum ejiciendum censerem, qui salvo sensu abesse potest, nisi in poeta luxuriantis ingenii versarer. — **92.** *conjecti* ex probabili conject. N. Heins. edidit Lefeb. — **94.** *late exspatiantur* emendat. N. Heins. et *claræ*, scilicet flammæ, Burm. prob. Drak. ut apud Virg. Æn. II, 569, *dant clara incendia lucem*; conf. sup. X, 557, 558. Sed tò *clare* eodem sensu et doctius dictum crediderim. — **95.** *ramos pro frenos* conj. Dausq. *flumine* (velut

- torrente) pro *lumine* Barth. Adv. X, 13; *Et volucris effrenes p. l. flammæ*, scilicet ignes, vel *Et se mox volucris p. l. flammæ* emend. N. Heins. *Et Pœnos volucris p. flamine* (h.e. adflatu, vel vento, quo alitur incendium) *flammæ* tentabat Burm. Sed sanum esse locum recte existimant Lefeb. et Ern. *tenebras pro frenos*, et v. 96, *ceu pro cum* legendum videbatur Withof. *ceu turbine*, et v. 101, *furit undique* malebat N. Heins. —103. *semustaque* scripsere Drakenb. Lefeb. et Ern. Conf. ad III, 16. —104. *Albenti favilla* Oxon. Put. R. 2, ut *cava f.* apud Petron. c. 120, et forte *candens f.* apud Virgil. *Æn.* III, 573, unde probavit N. Heins. et recepit Lefeb. Vulgatam lect. defendit Drakenb. coll. Martial. I, 42, et recte jam monuit, *candentem favillam* in Virg. l.l. eodem sensu exponi posse, quo etiam illam ceperint ibi Cerda, et Scalig. ad Sever. *Ætn.* v. 509.
108. *Et somno* Put. *Et summo* Parm. *Exsomnem*, vel *E sponda* opinabatur N. Heins. De verbis *multa precantem*, quæ et me semper obfenderunt, Barth. Adv. XIII, 7, ita disputat: «Hæc captivitatem potius, quam liberationem ab imminentibus flammis, signant. *Multa precari* regem in suis castris, inter manus satellitum suorum, quam absonum est? potius *dira precantem*, fastu videlicet barbaro et regio in ausos tam inmane, et quidem furto, hostes. Nam regem minime mollem inducere alioqui vult, quum mox pugna commissa inter agmina adversa medium evolasse dicat.» Reliqui interpretes h.l. tacent. Poeta forte scripsit *multa frementem*; conf. inf. v. 116. —109. *juncto agmine* conj. N. Heins. qui tamen recte monuit, *juncto aggere* pro junctis castris dici posse. Idem malebat *sociarunt*. At sequitur mox *lenierat*. —115. Emend. *ereptum ex morte*, quoniam certe non hostibus Romanis, sed ignibus fuerit cinctus Syphax in castris adensis, qui et mox jactet, Romanos timuisse claro die pugnae potestatem facere. —118 sq. Barth. Adv. XIII, 7, et XV, 7, nota dignum dicit, quod poeta h.l. et v. 114, 212, 214, 225, 230, ac al. passim, pluribus spondeis vulgaribusque verbis compositis carmen perdat, quæ cursum orationis incidant, curamque illam, a Plinio indicatam, ingenio plane caruisse arguant.... Omnino studium poetæ in hoc libro et in fine carminis elanguisse videtur; conf. tamen Heyne in not. ad Virgil. *Æn.* VIII, 596. —120. *properant*, vel *properarunt* Put. *properebant* R. 2. *properabant* conj. N. Heins. vel *properabat* quod ex ed. Benessæ recepit Lefeb.
124. *agmina prima* Put. oculis librarii in v. 127, evagantibus; Ern. —125. *vana manus* Oxon. Putean. R. 1, Parm. Med. et Mart. Herbip. ed. unde *nava m.* ex emendat. N. Heins. edidi cum Lefeb. et Ern. prob. Drak. Conf. ad I, 549. Vulgo *sana manus*, ut sensus sit, Romani prudenter pugnantes tamquam sanæ mentis homines; Cell. Withof. conjicit: *contra sana manus Rutuli, lætusque ruebat*. —127. Ita hunc locum restituit N. Heins. *vides ut agmine* Oxon. Put. Tell. Parm. Med. Mart. Herbip. *vides ut ab agmine* Benessa. *agmine primo* Ox. et Ben. Mox *volitet* Put. Vulgo *Videsne, vides, ait, agmine primus Massylus volitat*. —130. Voc. *casti* suspectum et ex *castris*, quod versu proxime subsequenti obcurrit, prognatum videbatur N. Heins. At vid. not. —137. *vectorem* emend. N. Heins. ut ap. Ovid. A. A. III, 555. Sed Drak. bene monet, *rectorem* etiam equitem dici Tac. Ann. I, 65 (ubi confer Ernesti) Claud. in *Eutrop.* II, 423, et Lucan. VII, 530. —138. *vanumque fugæ* ex emend. Dausq. et N. Heins. recepi cum Lefeb., qui ita in duobus antiquis, nescio quibus, legi dicit. Vulgo *vanamque fugam*, ex qua lect. non facile commodam exsculpes sententiam. —139. *e vulnere* primus edidit Parisiis Colinæus, quem sequuti sunt pauci, sed et ipse Drak. qui toto fere h.l. tacet. —140. *puendum* pro vulg. *puenda* ex emend. N. Heins. edidi cum Lefeb. (qui nihil de ea re notavit) et Ernest. prob. Drak. Hunc loquendi modum Silius in deliciis habet; vid. App. *manicæque pudendæ Additæ* corrig. Dausq. *manicæque pudendæ Addita* scripsit Cellar. —141. *o exemplum* malebat Barth. Adv. XV, 7, ut magis erigeretur sententia. Male! tollenda potius major distinctio post *lætis*, quod jam vidit N. Heins. —142. *strinxere* malebat N. Heins. quia *vincla* præcesserunt: quod tamen eum non obfendit supra XVI, 72, 74.
147. *at invisus* conj. Barth. Adv. XV, 7, non male, iudice etiam Drakenborch.
150. *innixa* corrig. N. Heins. et *innisa* tacite edidit Lefeb. —151. *numine* emend. Barth. l.c. coll. v. 154, 183, et sup. XVI, 16, 17, ut Hannibalem, ob rerum gestarum magnitudinem, nunc ruente pæne republ. ut Deum tutelarem suspexerint Pœni. —156. *patrumque* primus edidit Nicander, *momentis* est ex emend. N. Heins. *moventes* R. 2. Vulgo *monentes*. —157. *videat*, non *videas*, Oxon. Put. R. 1, Parm. Med. Mars. et Mart. Herbip. Post hunc versum Nicander duos alios inculcavit, *Tolle moras, patriæque celer succurre cadenti, Hannibal, et nostris depelle a mœnibus hostem*. Eos jam ejecit Drakenb. suadente N. Heins.
163. *Destructis* R. 1, Parm. Med. Vulgo *Districtis*; vid. ad XVI, 528. —166. *capiens* Ox. Vulg. *cupiens*. —169. *rapidis* scripti, R. 2, Basil., Wolfii et quædam aliae. *rapidum* pleræque edd. priscæ. *raptum* conj. N. Heins.
175. *agitarit*, non *agitabat*, scripti et primæ edd. *trepida* conj. Livin. —178. *celeratis* opinabatur N. Heins. ut sup. v. 91. —180 sq. Ita legitur h.l. in MSS. et antt. edd. ante Junt., in qua Nic. pro *referat* reposuit *referant*, et iteram duos adjecit versus, *detracturum ignibus atris Omnia, et excidium extremum Carthagini adesse. In quam se referant patriam, suaque inclita facta Commemorant, strages Italis quas fecerit oris*. Pro *detracturum* N. Heins. conj. *depasturum*; recte, opinor; saltem ingeniose.
184. *abtutu* Ox. prob. Barth. Adv. X, 13, ut non adspexerit legatos, ob indignitatem rei, sed obliquis limisve oculis intuitus sit. Deinde *et ægram Expendit tacite curam, secum*, etc. ex cod. Tell. recepit Lefeb. Non male! —185. *tacite* Oxon. *tacitus* R. 1, ad marg. Vulgo *tacito secum* prob. Barth. Adv. l.l. nec inprob. N. Heins. ut *tacito* non sit adverb. sed a *cum* pendeat. —187. *durum* Put. R. 1, Parm. Med. et Mart. Herbip. Conf. Virg. *Æn.* XII, 924, ibique interpretes. —199. *Vertantur* ed. Basil. Wolfii, et inde Colin. D. Heins. Dausq. el Cell. —200. Vulg. *Anno*, vid. ad lib. II, v. 277. —202. *fremens* maluerit N. Heins. Sed vulgatum quoque bene se habere, jam monuit Drak. coll. Liv. XXX, 20 pr.
203. *redeuntum*, scilicet in patriam, Oxon. Put. R. 1, Parm. Ben. Mart. Herbip. non inprob. N. Heins. nisi quod prætulerit *terga vertentem*, vel potius *redeunti*, vel *cedenti*, quum sermonem esse de solo Hannibale ex sequentibus adpareat. Sed cum Hannibale etiam milites ejus ex Italia decedebant. —211. *reputat satis* ex probabili emend. Scalig. et N. Heins. edidit

Cell. —212. *visu* Gryph.

362 VL 222. *Sim dignus*, vel *Di, dignus* castigabat N. Heins. At vid. not. —224. *numen* Parm. *et totum cecidisset nomen E.* vel *potius cecidissent culmina E.* opinabatur N. Heins. Vulgo *Elisæ*, vid. ad I, 81. —225. *Quin! tunc sat reposuit* Lefeb. *Quid? tum sat compos?* corrig. N. Heins. ut repetitio esset verborum v. 221. Ego legendum crediderim: *Quid? tum sat compos*, scilicet mentis fui, *quum non*, etc. Sed *tò qui doctius pro vulg.* *quum* positum videri potest. —231. *Quid prohibet* malebat N. Heins. quem vid. ad Ovid. Met. X, 88. *gressus*, non *gressum* Put. —234. *ac vertite* conj. Livin. *age, vertite* N. Heins. qui et v. 235 *tò ut post faxo* concinnius abesse monuit, idque firmavit multis poetarum exemplis, quibus alia adjecit in not. ad Ovid. Met. XIII, 875, et Drak. ad h.l.

363 VL 240. *et rupe* Oxon. Put. R. 1, Parm. Med. Ben. et Mart. Herbip. in quibus etiam mox *imbribus* pro *nubibus* legitur, ut et in Marsi edd. Vulgo *e rupe*. Aliquid gravioris mendi subesse suspicabatur Barth. Adv. XV, 7, qui et h.l. alia perperam, alia nimis severe reprehendit.

364 VL 249. *acer* Oxon. et Putean. Vulgo *ater*, quod præstiterit. —255. *veniensque a puppe procella* recte, puto, emend. N. Heins. et edidit Lefeb. prob. Drak. qui monet, vento, a puppi vel tergo spirante, Hannibalem longissime a finibus Italiæ rejectum esse, et similiter dixisse Virgil. Æneid. III, 130, *surgens a puppi ventus*, et Æn. I, 115, *ingens a vertice* (h.e. desuper, non, a prora, ut Drak. adceperit, nam sequitur) *In puppim ferit*; Stat. Theb. III, 29, *ingens a puppe Notus*, Hom. Odyss. δ, 357, ἡ λιγυὸς οὐρὸς ἐμπνεύεισιν ὄπισθεν, et Eurip. Troad. 19, μένουσι δὲ Πρύμνηθεν οὐρῶν. Ernesti putat, hæc loca non satis convenire, inprimis ob sequentia *antennæ inmugit*: quod non satis adsequor. —257. *migrante profundo* corrig. Barth. Adv. XV, 7, ubi monet, perire omne videnti profundum (forte profunditatem, altitudinem), quum navis imo videatur subessura, ipsumque mare migrare ad Superos. Sed vid. not. —258. *fremetia* omnino legendum videbatur Drak. quia Silius ubique Hannibalem inpauidum finxisset. Sed cf. v. 268, ac sup. I, 530, 532, et II, 476, ibique nott.

365 VL 264. *ubi illæ* Put. et R. 2. Vulg. *et illæ*. —267. *Tarpeio*, non *Tarpeii*, tres scripti cum R. 2, et Parm.

366 VL 271. *alte exundantis arenæ*, ex imis barathri pontici cavernis ebullientis, vi ventorum subtus agente, emend. Barth. Adv. XV, 7, et edidit Cell. Recte, opinor. —278. *It pro Hic* conj. N. Heins. —280. *Capuæ et gaza sepоста* Rom. 1, Med. Mart. Herbip. *Capuæ et gaza et sepоста* ed. Basil. Wolfii, Colin. D. Heins. Dausq. Cell. —281. *duci*, h.e. a duce sepоста, malebat Lefeb.

367 VL —289. *motoque* præstiterit iudice N. Heins. At Drak. putabat emphasin esse in voce *toto*: opus habuisse toto maris inpetu ad obprimendum Hannibalem.

368 VL 291. *transtris*, vel *rostris* pro *castris* legendum censebat N. Heins. Barthius Adv. XV, 7, *castra* exponebat naves seu classem, de quo vid. Cerda et Heyne ad Virg. Æn. III, 519, et V, 669. Sed *castra adversa* vulgari sensu capienda sunt, nec quidquam h.l. mutandum est, vel mutandum credidissent viri docti, nisi grandis h.l. lacunæ suspicione seducti essent, vid. not.

295. Quoniam Flamini corpus nusquam inventum est post pugnam, neque adeo *portari* a quoquam vel adferri potuit, Lefeb. emendavit *Tu mihi Flamini portas te in ovantia cæsi Ora ducis*, ut *tò mihi* eleganti hellenismo (vid. ad I, 46, in Var. Lect.), et *te portas* pro *te fers* vel *inpetu ruis* dictum sit, de qua *vi intensa* verbum *portare* occurrat apud Lucret. VI, 581. Sed præclara est nota Ernesti: «in hoc loco omni non necesse est, ut historiæ veritatem urgeamus, quam nec in ceteris partibus adcurate sequutus est poeta. Quomodo etiam quis *ovat*, qui *cæsus* est? et cur quis inpetum faciat in ora *cæsi ducis*? Vulgata tamen lectio levissima mutatione ita constitui potest, ut cum historia congruat Silius, et sensus sit expeditissimus, et, ni fallor, unice verus. Lego *rorantia cæde Ora*. Hæc autem *Ora* non sunt Flamini, sed ejus militis, qui Flaminium interfecerat. Tu mihi portas, h.e. obfers ora sanguine Flamini, quem olim cædebas, rorantia, ac veluti ex illa cæde adhuc inbuta, h.e. tu is es, qui olim Flaminium confecisti; eodem modo, quo mox alium adloquitur: *Gracchus cadens tibi proluit ense*. Jam etiam sequentia optime cohærent, *nosco dextram*. Deinde recordemur oportet, supra V, 645. *Ducarium* quemdam diserte nominari a poeta, qui inprimis inpetum in Flaminium fecerit. Neque in verbis quidquam est, quod a consuetudine Sili abhorreat. Sic de militibus obviam euntibus et se ostendentibus sup. I, 312, *obvia quisque Ora duci portat*. Sic et *rorantia* IV, 447; V, 459; VII, 324.» —299. *perluit* malebat Drak. quia Burm. ad Petron. cap. CXX, docuerit, *perluere* majoris efficaciam esse, et notare penitus madefacere, *proluere* autem leviter adspargere. —302. *protulit* Oxon. et Put. *pertulit* edd. Marsi, Junt. et Ald. *perculit* Gryph. et Nut. prob. Drakenb. —306. *comitante* libri veteres tam scripti quam editi. *cecidit, me tum comitante per hostes*, ed. Benessæ, prob. Lefeb.

317. *si* post *veniant* legitur in Putean. ed. Junt. et aliis inde expressis. Sed rectius subintelligitur; vel, ut Drak. putabat, votum Hannibalis est, pugnam cum ipsis Diis exoptantis; cf. not. ad I, 58. —318 seq. Ita h.l. restituit ex vet. libris Lefeb. quem cum Ern. sequutus sum. *Cum stetis turmæ* Oxon. Tell. R. 2, et edd. Marsi, prob. N. Heins. quum ad plures sermonem esse, ex seqq. satis manifestum sit. Idem et conj. *Cum stetit pro me*, non inprob. Drak. *Cum steteris turmæ* Put. *Cum steteris turma* R. 1, Parm. Mediol. et Mart. Herbip. *Cum steteris prope me* primus edidit Nicander et deinde alii. *Cum stetis prope me? vidi*, etc. reposuit Drak. Deinde *Quas juga calcantes* Put. et R. 2. Vulgo *vidi, certantia cælo Cum juga calcastis, s.v. per Alpes*. —*Dum juga calcatis* emend. N. Heins. quoniam *tò cum*, quod præcesserit proxime, ac subsequatur diversa significatione, orationem hic nonnihil reddat perplexam. —323. *docilis* in comment. Marsi.

324. *Ten' vero, tene exstimulem* legendum putabat N. Heins. —326. *ac vana* omnes libri et scripti et editi, *hæc vana*, vel *ceu vana* emend. N. Heins. et illud recepi cum Lefeb. et Ern. etsi ne ita quidem hic locus mihi satisfacit. *perstare ferox ad vana* conj. Livin. non inprob. Ern. Sed quis ita dicet *Quum starem, perstare*, etc. *videbas* pro *jubebas* R. 2, quod non displicebat Lefeb. Withof. suspicabatur *tam vana*, vel potius *ea vana*, ut designentur, quæ ante nominata sint. *docebas* scribendum putabat Dausq. coll. XII, 629. —328. *deleta Saguntus* ed. Basil. Wolfii et

371 VL

inde paucæ aliæ, quas sequutus est Lefeb. quia nomen hoc decies octies in Silio et semper in femin. gen. occurrat. Sed nostra lectio firmatur librorum auctoritate, et cur Silio non liceat semel alia vocis forma uti, quæ non minus recta est? conf. **ad I, 271**; Liv. XXI, 15, 18, al.

—**336. Libyæ** priscæ edd. Abest hic versus a c. Putean. —**339. quoties** ex emendat. Dausq. Barth. et N. Heins. Vulgo *quatiens*, quæ lectio ex antiqua scriptura *quatiens* orta.

—**340. adfatus**, non *effatus*, Oxon. et sic jam Cell. ex conj. Deinde *petebant* Oxon. et Putean. Vulgo *petebat*.

372 VL **341. speculantem**, non *spectantem*, Oxon. (tres scripti, teste Lefeb.) et Rom. 2; conf. **ad VII, 123**, et **XIII, 163**. —**342. subacri** unica voce scribendum videbatur N. Heins. —**343. adfatus** iterum corrig. idem et edidit Lefeb. —**344. edant** emend. N. Heins. —**351. tuleris tu exercita gente** Put. *tulisti e gente* Ox. *tulisti excita gente* Tell. *ipsa tulisti exercita gente* R. 1, Parm. Med. al. *Quam pro te Cadmea tu exercita gente tulisti* R. 2. Nostra lectio primum reperitur in edd. Marsi et Ben. *Quam pro C. tolerasti exercita gente* ex emend. N. Heins. edidit Lefeb. prob. Drak. quia in scriptis priscisque edd. postrema versus verba sint *exercita gente*, et verbum *tulit* modo præcesserit, cujus tamen repetitionem h.l. non improbandam esse, jam recte monuit Ern. Withof. haud dubitabat, Siliium scripsisse: *quam pro Cadmea subiisti exercita gente*. —**356. claudenda** ex R. 2, omisso τῶ *et*, recepere Lefeb. et Ern. Recte, opinor. *occludenda* putabat N. Heins.

357. ego hoc mutare Putean. *ego hec mutare* R. 2. *ego inmutare*, vel *hæc mutare* corrig. N. Heins. ne posterior syll. voc. *ego* producatur, quod tamen non præter exemplum antiquitatis, tam in cæsura, quam extra eam fieri, monuit Drak. et, quos laudavit, Broekhus. ad Propert. I, VIII, 31; IV, II, 3, et Voss. Art. Gram. I, 27. —**358. pendenti in nube** Tell. R. 1, Parm. Mediol. *Pæno duce nube resedi* audacissime castigabat Barth. Adv. X, 13, cui ineptum videbatur epitheton *pendenti*, quasi nova res esset, nubem *pendere*, aut Junonem in *nube pendenti* sedere. At inepta potius est hæc censura, vid. not. Withof. conj. *speculatum* pro *pendenti*, v. **427 florenti** pro *labenti*, et v. **432 Latius**, ut brevitur Lælii patria designetur, sicut aliorum, qui antea nominati sint. —**359. bellumve** Put. Teller. et R. 2, quod substitui pro vulg. *bellumque*.

373 VL —**362. Aut fusos posco** conj. N. Heins. parum apte. —**363. cineres Trojæ** Putean. R. 2, et edd. Marsi, quod jam edidit Cell. Vulgo *cineres Latii*, quod Dausq. exponebat: «Scipionum duorum cineres, in quorum ultionem armis adcinctus Africanus eam oram debellavit, et regnare potuit, si fata tulissent; certe ejus virtute Africæ domina Roma facta est.» *Ut placet, et curæ est, Latii C. regnent* infeliciter tentabat Barth. Adv. X, 13.

374 VL **366. vitæque** Marsi Ven. poster. et inde aliæ.

370. e contra breviter Put. *et contra breviter* Oxon. *at contra breviter* conj. Drak. *at breviter contra* tacite reposuit Lefeb. Conf. **ad III, 570**. —**372. percipe** scripti, Rom. 2, et Med. *præcipe* R. 1, Parm. Mars. et Mart. Herbip. non inprob. N. Heins. ut dictum sit pro, prius percipe. —**379. bello**, non *belli*, Oxon. Put. et R. 2. —**381. post hæc** Oxon. et Put.

375 VL **386. acres**, vel potius *alacres* pro *acies* malebat N. Heins. At nil mutandum. —**388. paria arma** primus edidit Marsus. Non male! *Paribus uterque vetis ac viribus imperium orbis agitabat*; Flor. II, 2. —**399. virorumque** Oxon. Tell. Rom. 1, 2, Parm. Marsi Ven. prior, quod, quia sonantius est, recepi cum Lefeb. probb. Barth. Adv. X, 13; Cell. N. Heins. Drak. Conf. **ad IV, 187**. Vulgo *virumque*. —**401. Ita** Oxon. et Put. Vulgo *subigit favor ut plerumque*. Cortius suspicabatur, inreptitium esse hunc versum. —**403. credunt** Oxon. Putean. R. 2, Parm. Vulgo *essent*, quod e *censent* corruptum esse non male suspicabatur Barth. Adv. X, 13.

376 VL **407. æquora**, h.e. campum, Tell. —**412. bibit** R. 2. Mars. Ben. *vidit* Oxon. *videt* Put. R. 1, Parm. Med. Deinde *invita* pro *invisa* ex emend. Heinsiorum reposuere Drak. et Ern. —**414. Macedum** primus edidit Nicander; vid. **ad XIII, 878**.

377 VL **415. campos** Put. —**417. comino** Put. R. 1, Med. *camino* Oxon. *covinno* Parm. ut plures libri scripti ap. Lucan. I, 426, unde hanc orthographiam prætulere N. Heins. et Drak. Quæ tamen ratio parum firma est. —**419. Invitis nulli adstabat** Put. *Invitisque adstabat* Oxon. *Invisisque adstat* R. 1. *Inmissisque adstat* Med non inprob. Ern. *Innitit* et *Innictis* in aliis antiquis, si fides habenda Lefeb. Vulgo *Innixisque adstat*, *inepte*. *Innexisque* ex emend Dausq. recepere Drak. et Ern. prob. N. Heins. *Inmixtisque* conj. Drak quia præcipuum phalangis Macedonicæ robur positum fuerit in hastatis, qui, ordinibus aliorum militum, rem telis gerentium, inmixti, hastas prælongas objiciendo suos ab inpetu adversariorum innumes præstiterint. *Intentisque* reposuit Lefeb. quem sequutus sum. Nec tamen contemnenda videtur conject. Dausq. de qua Ernesti ita: «*Innexæ hastæ* sunt etiam *intentæ*, sed hac adjunctione, ut hastas, quo fortius resistant inruentibus hostibus, veluti oblique inter se junctas et nexas cogitare possis.» —**420. facti** quidam veteres teste Lefeb. *hos* malebat N. Heins. et vers. —**422. laxatus funere**, quod placebat Drak.

378 VL **424. more ruinæ**, h.e. ut solet ruina, conj. Burm. Male! —**426. Rullus**, nomen Romanum, ut *Norbanus, Calenus, Selius*, ex emend. N. Heins. *Ruilus* Mars. et Gryph. Vulgo *Rutilus*. Mox *ambo*, non *ambos*, scripti et R. 2; vid. **ad IV, 175**. —**427. bibenti ævo** Oxon. et Put. *flaventi arvo* (ob segetes, ut ap. Virg. Ge. I, 316; IV, 126; et Ecl. IV, 28, al. unde et *flava Ceres*) emend. N. Heins. prob. Drak. Conf. not. et **ad XI, 325**.

379 VL **432. Latio** Mars. *late vastabat* corrig. Heinsii et Livin. prob. Drak. At vid. not.

438. Hoc Put. —**441. Sanus**, Put. *Satis* Mars. *Saris* Parm. et Gryph. *Sarnus* opinabatur N. Heins. a fluvio Italiæ deductum nomen, more Sili, de quo vid. **ad I, 306**. —**443. conscia** pro *consona* R. 2, quod valde adridebat Lefeb. —**444. nutantes** scripti et edd. priscæ ante Basil. Wolfii, qui primus *mutantes* substituit. *nudantes terga fugæ* ex ingeniosa emend. Scalig. et N. Heins. recepere Cellar. Drak. Lefeb. Ern. Ego reposui *nudantes terga fuga*: nam *fuga* legitur in scriptis ac primis edd. præter Teller. R. 2, ac Ven. Marsi; et sic in Virg. Æn. V, 586, ubi vid. Heyne. Cf. **ad I, 306**. —**449. Paræthonius** male a quibusdam scriptum, etiam a Drak. Lefeb. Ern.

380 VL **452. Inpetit** conj. N. Heins. non inprob. Drak. Deinde *Herum* Ox. *Hirium* malebat Dausq. quod nomen notum est ex Plin. IX, 55. Sed *Herium* quoque in inscriptt. antt. memorari, jam monuit

N. Heins. —**454.** *Ilia enim magnum nitenti... manus incita fodit* castigabat Withof. *Ilia* reposui pro vulg. *incita*, quo servato locus mendosus est, quoniam non dicitur, quam corporis partem foderit. Sic et sup. **V, 255**, *subsidentsque ilia nisu Conantis suspensa fodit*. Possis et *inguina* castigare cum Livineio. *Ilia huic vel quoi magnum nitenti... fodit* emendat Barth. Adv. X, 13, quoniam, qui nitatur, ilia tendat, ut faciliora sint fodienti. *Iliaque huic magnum nitenti... fodit* legendum omnino videbatur N. Heins. *manus incita sedit* tacite scripsit Lefeb. quod probavit Hœft. Batavus in Peric. crit. et recepit etiam Ernesti, qui tamen jam recte monuit, *hastam* quidem vel *cuspidem sedere* passim dici (vid. ad **I, 540**) non vero *manum*, multo minus *capuli ad finem*. —**455.** Post hæc versum unum atque alterum excidisse suspicabatur N. Heins. —**458.** *Fleminius* Put. *Flamminius* et *Flaminius* in priscis edd. Vulgatam lect. quæ et in R. 2, ac Benessæ ed. reperitur, defendit Drak. quum nota *figerit* apud Romanos gens Plemina, etiam circa tempora belli Punici II.

381 VL **460.** *Averno* pro *vero* scribendum censebat N. Heins. quod edidit Lefeb. ut sensus sit: si Averno placet, fratrem tuum tibi reddere, per me licet. Ernesti contra miratur, τὸ *vero* displicuisse Heinsio, quum illud usurpetur, inpr. a respondentibus, non sine aliqua emphasi, quæ nunc potissimum in Hannibalis sermone requiratur, sed magis sensu interno percipi, quam verbis enuntiari possit. «Cogitabimus, ait, hæc Hannibalem cum acerbo risu respondisse, e quo mox sola acerbitas et furor relinqueretur.» —**461.** *Nostrum Hasdrubalem revocari umbris* malebat N. Heins. *revocari* tacite edidit Lefeb. *revocate* conj. Livin. —**463.** *corde* suspicabatur N. Heins. —**465.** Vulgata lectio, quam, etsi manifeste corruptam, retinuerunt Drak. et Ern. hæc est: *Tum manes inimica sede repellat Æterna*; nec libri variant, nisi quod *Æternum* reperitur in c. Tell. quod recepit Lefeb. et ex conj. jam reposuerat D. Heins. prob. ejus filio. At ne sic quidem omnis difficultas tollitur, et Avernum ab Hannibale parum apte *sedem inimicam* vocari, unde, si inimica esset, lætus pelleretur, jam monuit Drak. *inimicus* non male conj. Cell. et, quod eodem redit, *inimicos* Livineius, probb. Drak. et Ern. ut sensus sit: Si Italo vel Romano cuiquam pepercerim vel parcere possim, tum frater mihi *inimicus* fiat, quod ultionem ejus negligam, et *repellat manes* meos aliquando ab *æterna sede* vel *Averno*. Hæc sententia placere potest coll. simili loco Juvenal. II, 153... 158; sed *æterna sedes* recte, opinor, displicuit Ern. Ego levissima literarum mutatione *inimicos*, vel *inimicus æde repellat Æterna* reponendum crediderim, ut vetus scriptura, *ede* fuerit pro *æde*, quæ orthographia nota est iis, qui priscos libros, tam scriptos quam editos, lectitarunt. *Ædes æterna* dicitur, ut *domus æterna* Senec. Hippol. v. 1241, vel δῶμ' Αἰθῆο Hom. Iliad. o, 251, et *æterna*, unde mortui numquam redeunt, vid. ad **III, 36**, et not. ad **VII, 586, 741; XIII, 611**. Succurrit etiam mihi hæc lectio, *tum manes inimica mente repellat Æternum*, quæ tamen a vulgata magis abhorret. —**471.** *dolores* Ox. —**476.** *ob ora* Rom. 1, Parm. Mediol. Benes. Confer. Heins. ad Virgil. Æneid. lib. XII, vers. 865. *ab ora* Ox. et ed. Ern. errore haud dubie operarum. *ab hora* Putean. *ab orta* al.

382 VL **483.** *Is saxo* Oxon. et Putean. —**484.** *Ast hos* ex Oxon. Tell. R. 2, Parm. Beness. recepi cum Lefeb. pro vulg. *Atque hos*. Deinde *projecit* tres scripti cum R. 2, et edd. Marsi. Vulgo *dejecit*. —**489.** *actam*, non *auctam*, Oxon. Put. et R. 2.

383 VL **496.** *Quique tuos* malebat Livin. —**497.** *Polluerunt* emend. N. Heins. quod recte, opinor, probavit Drak. etsi refragg. Lefeb. et Ern. nam sequitur *tulit*, et præcesserunt *rapuere ac fecere*. Probabilis etiam est fraus librorum, qui metro timebant; de quo tamen vid. ad **V, 264**. —**499.** *mutantur* Put. unde *multantur* opinabatur N. Heins. Sed vulgata lectio exquisitior est, et auctoritate librorum firmatur. —**501.** *reserasse* libri scripti et priscæ edd. ante Basil. Wolfii, qui primus edidit *pressere*, quod male servavit Drak. *temerata ferebant Quos s. Deum, et primos reserasse*, etc. scribendum censebat N. Heins. hoc sensu: quos referebant primos reserasse secreta Deorum, Alpes hactenus humanis gressibus invias. Withof. corrig. *Quis secreta Deum, et primis reseratae n.* —**505.** *infundit e* primis edd. recepi pro vulg. *infudit*, quia sequuntur *ventilat, spargit, erumpit*. —**506.** *culmina*, non *nubila*, tres scripti et R. 2. —**507.** *rumpit* R. 2.

384 VL **509.** *diversa v. Prælia* conj. N. Heins. ut inf. **v. 546**, et apud Virgil. de Turno. —**514.** *exercitus omnis* Ox. et Put. Vulgo *e. omnes* contra metri leges; cf. ad **XIII, 308**. —**515.** *Profectum est Latio* primus scripsit Nicander. —**516.** *juncta arma* malebat N. Heins. Sed *cuncta arma virosque* obponi *uni Hannibali*, ut *unum Hannibalem* paulo ante *omni exercitui*, jam monuit Drak.

385 VL **527.** *gressum* Oxon. Put. R. 1, ad marg. D. Heins. et Raphel. ed. Vulgo *gressus* contra legem carminis. —**528.** *adjicit* ex. Oxon. recepit Drak. pro vulg. *addit*, quod paulo ante **v. 525**, præcessit. *adjicit* R. 2. —**533.** *similatus* scripsi pro *simulatus*; vid. ad **II, 553**, et **XV, 427**. —**534.** *At*, non *Ac*, Oxon. et Put. —**535.** *spirans ingentia* corrig. N. Heins. Recte, puto, certe concinnius; conf. not. ad **III, 240**.

386 VL **546.** *Diverso* alii. *Diversæ pugnæ* conj. N. Heins. Sed vulgata lectio bene se habet, nec adversatur metrum; vid. ad **VII, 618**.

387 VL **548.** *numine cæco*, h.e. occultato, incognito, non viso (vid. not. ad **V, 3**) ex conj. N. Heins. et Rom. 2, recepit Lefeb. At vid. not. —**554.** *citati equi* pro *citatis equis* (uno enim equo vehebatur Hannibal) edidi cum Lefeb. et Ern. suadente N. Heins. *citato equo* corrig. Livin. —**555.** *subito occulta* tres scripti. *subita occulto* priscæ edd. *subito occultæ* conj. Drakenb. quod recepere Lefeb. et Ern. Parum interest.

388 VL **572.** *arma* Put. non inprob. Lef. cujus hæc nota est: «An, ut v. 432, *Laios, Bruttia signa*, mutatione ad nobilium genus?» —**573.** *audes* Put. —**576.** *Pastori* Tell. et inde Lef. —**578.** *superantem* Tell. R. 2, Mars. Ben.; *properantem* Ox. et Put. *præparantem* R. 1, Parm. Med. *proparantem* ad marg. R. 1. *vasti superantem proxima saltus* emend. N. Heins. prob. Drak. ut ambiguitas vitaretur. Lef. *salto* pro *saltui*, h.e. silvæ, positum existimat. Ego contra semper jungendum putavi *vasto superantem saltu*, ut cursus *præceps* designetur: quam simplicem rationem nunc etiam defendi video ab Ernestio, coll. Virg. Ge. III, 141 (ubi tamen non adsequor cur commodius et proprie saltus de equis dicatur) et inpr. simill. loco sup. **XII, 456 et 460**, *inmani per proxima motu Evolat* Hannibal, et *salto tramittitur alite Ganges* a tigride. *vastos s. prox. saltus* malebat Withof. —**580.** *servat Dea læta salutem* conj. N. Heins. cui τὸ *celata* hic

prorsus otiosum ac supervacuum videbatur. At vid. not.

390 VL

588. *sine more*, hoc est ἀκοσμως, edidi cum Lefeb. et Ernest. ex emend. Bentl. ad Horat. Od. II, 13, 17, et N. Heins. quam et Drakenb. probavit. *sine morte* Put. et Oxon. Vulgo *sine Marte*. —**590.** *Hi* reposuit Lefeb. lepida hac addita ratione: «Male Drak. *Ac*, ut libri antiqui.»

391 VL
392 VL

602. *Strage vera* Oxon. R. 1, Med. *Strage fera* Parm. et Beness. —**613.** *Præcellis resides hostes* legendum esse arbitrabatur N. Heins. Verba *resident hostes mihi satque superque* jungit Barth. Adv. X, 13, ut sensus sit: satis hostium mihi residuum est, licet Cannensi aliisque præliis innumeros conciderim. Lefeb. *resident* exponit, tranquillii ab armis abstinent victi. Sic quoque Ernesti, ut sententia cum acerbo contemtu dicta sit hæc: profecto hodie hostes tui *resident*, quiescunt, quum pugna præcellas, et devictos in fugam converteris: Sed mihi satis est, a Roma metui. Verum ne ita quidem satis concinnus est hic locus: nam nimis abrupte ac sine copula dicitur *præcellis, resident*; neque etiam omnia sic satis cohærent. Poeta forte scripsit: *Dum modo pugna Præcellis, resident hostes mihi satque*, etc. ut mens ejus fuerit: *dum modo*, hoc ipso momento, quo *pugna p.*, hoc est vincis, *mihi resident hostes*, residui sunt hostes, quos sollicitabo ad bellum tibi inferendum, Antiochus et alii; et quidem hostium *satis superque*, ut Romani, *dum vivam, me expectent*, adventum vel reditum meum perhorrescant, *nec pacem pectore norint*, nec unquam quieta mente consistant. Tò *satis* ita cum nominat. jungi, vel tironibus notum est; vid. Ernesti clav. Cic. —**616.** *inmixtus* malebat N. Heins. et **vers. 620**, *Atque æri incisæ leges*, vel *Æraque et incisæ leges*, h.e. senatusconsulta. *Arvaque* conj. Dausq.

393 VL

620. *Invisæ leges* (ut paulo ante *inproba jura*) corrigit Withof. ut tollatur contradictio Livii, et de injustis tantum legibus sermo sit, non de tota ἀτυτονομία, Pœnis relicta. —**624.** *fulmina* opinabatur N. Heins. et —**627** *Securus cæpti*, et —**631** *juventas*, de quo vid. **ad X, 641**. Eodem v. **631**, *Hannon*, non *Hanno*, vel *Anno*, Oxon. vid. sup. **ad II, 277**.

394 VL

632. *Macetum*, non *Macedum* Put. Tell. R. 2, Mars. vid. **ad XIII, 878**.

395 VL

637. *et finis* conj. N. Heins. —**640.** *Frondosumque apicem surgens*, h.e. surrigens, vel frondoso apice surgens, emend. nonnemo, quem refellit N. Heins. —**644.** *subientis* R. 2. —**649.** *confecta lite* Put.

396 VL

[Ad Lectorem Præmonitio.](#)

[Commentatio de Sillii Vita et Carmine.](#)

[Sectio prima. De genere, studiis, honoribus, vita et morte C. Sillii Italici.](#)

[Sectio secunda. De Carminis indole, de argumenti tam delectu, quam tractatione; et de auctoribus, quos poeta secutus sit.](#)

[Sectio tertia. De præstantia carminis Silliani, et de utilitate ex eo capienda.](#)

[Sectio quarta. Historia literaria carminis Silliani, et recensio Codicum MSS.](#)

[Præfatio Drakenborchii.](#)

[Sectio quinta. Catalogus editionum C. Sillii Italici.](#)

[Sectio sexta. De hujus editionis ratione et consilio.](#)

[C. Sillii Italici Vita, auctore Crinito.](#)

[Testimonia veterum de Silio ejusque carmine.](#)

[Testimonia et judicia recentiorum.](#)

[Argumenta XVII librorum Sillii Italici, auctore Hermanno Buschio Pasiphilo.](#)

[Ambrosii Nicandri Toletani in singulos libros Sillii catalepses.](#)

[Præfatio Heynii.](#)

[Index](#)

[Diatribes de Stylo Poetico](#)

397

AD LECTOREM

PRÆMONITIO.

QUUM promissam in præfatione prioris voluminis operam de Sillii textu, de variis lectionibus notisque ad finem feliciter perduxerim, restat nunc ut in cæteris præstandis fidem pariter exsolvam. Et quidem statim subjicietur Commentatio de Sillii vita et carmine, cui paucas adjeci notas, prout quædam nobis aut non admittenda, aut probanda esse videbantur: confer præsertim in sect. V, ubi de edit. anni 1781 fit mentio, novas observationes e Codd. Regg. depromptas, quibus clarissimi *Ruperti* sententia confirmatur: dehinc Sillii vita, auctore Crinito.

Testimoniis veterum a Goettingensi editore collatis adjiciam recentiorum judicia, Jo. Alb. Fabricii, *Rollin*, *La Harpe*, *Schæll*, *Amar*, quos prætermittere religioni mihi fuisset, et sequentur argumenta librorum Sillii ab Hermanno Buschio Pasiphilo confecta, et Ambrosii Nicandri Catalepsis; tum præfatio Heynii, Index, et Appendix sive Diatribe de stylo poetico et potissimum Siliano. Sic absolvetur totum hoc opus, quod tibi satisfaciat, lector optime, vehementer opto. Vive et vale.

N. E. LEMAIRE.

COMMENTATIO

DE SILII VITA ET CARMINE.

SECTIO I.

De C. Sili Italici genere, nominibus, studiis, honoribus, vita et morte.

QUUM hæc, quæ ad ipsum poetam nostrum pertinent, jam satis accurate tractaverit, et, quantum de iis constet, ex paucis, quæ huc spectant, veterum scriptorum locis testimoniisque diligenter eruerit Cellarius, ne hujus scrinia compilasse, vel operam perdidisse videar, dissertationem ejus *de C. Silio Italico, poeta Consulari*, a. Chr. MDCXCIV scriptam, et collectioni dissertationum illius Academicarum, Lips. 1712, in-8°, prelo excusæ, insertam, cum lectoribus communicare malo, quam easdem res aliis verbis exponere. Ut tamen chartæ parcerem, nonnulla recidi, quæ vel supervacanea, vel minus accurate dicta videri possint, nec nisi pauca in notis adjeci. Hæc itaque sunt verba Cellarii, in epitomen redacta:

Genus *Siliorum* ut antiquissimum, ita nobilissimum omnino fuit, quamvis non negemus, originem illorum, ut in aliis gentibus non paucis, quæ ad summam nobilitatem pervenerunt, plebeiam et humilem exstitisse, quod Fulvius Ursinus de familiis Romanis, pag. 264, ex Livii, lib. IV, cap. 54, probavit. Ibi enim quæstorii comitiis plebem ait ita ultum ivisse injuriam in tribuniciis adceptam, ut inter quatuor quæstores unum tantummodo ex patricio ordine crearet, *tres autem plebeios, Q. Silium, P. Ælium et P. Pium, clarissimarum familiarum juvenibus prætulit*. Sed quum semel huic familiæ ad honores, via patefacta fuit, clarum utique nomen consequuta progressu temporum, ad summæ nobilitatis gradum adscendit. Ut ex multis tantum unum exemplum adferamus, sub Augusto *C. Silius tertium consul* fuit, eo anno, quo is testamentum condidit, hoc est, proximo antequam ex vita demigraret, auctore Suetonio, c. CI (1).

Italici nomen plus negotii nobis facessit, ab aliis alia interpretatione expositum (2). Sunt qui fuisse *Hispanum* adfirmant, ex *Italica* Bæticæ urbe (3), Trajani patria, oriundum, quam sententiam Petro Crinito et Ludovico Carrioni Dausqueius tribuit, quamquam prior dubitanter id retulerit. Nec vero peregrinitas impedimento erat, quo minus Hispania elegantiores poetas proferret. Etsi enim Ciceronis et Luculli ætate, «Cordubæ nati poetæ pingue quiddam atque peregrinum sonarent,» ut Cicero pro Arch. c. 10 extr. tradit; tamen alia cultura provinciæ fuit post Augusti tempora, ut Lucani et utriusque Senecæ ingeniis manifestum est. Habet vero Dausqueius, quæ principio commentarii in Silium huic opinioni de Hispanica patria obponat. *Qui ex Hispaniæ, inquit, Italica, ITALICESIUS audiebat, aut ITALICENSIS*. Stephanus de Urbibus ἔστι καὶ Ἰταλικὴ πόλις Ἰβηρίας, τὸ ἔθνικὸν Ἰταλικήσιος. Gellius Noct. Att. XVI, 13: «D. Hadrianus in oratione, quam de Italicensibus, unde ipse ortus fuit, in Senatu habuit.» Addit antiquam inscriptionem, quam etiam Gruterus, pag. 385, n° 1, exhibuit:

COLONIA ITALICENSIS IN PROV. BÆTICA (4).

Quod si ergo ex Hispania hoc nomen esset, *Italicensem* potius, quam *Italicum*, adpellandum Silium fuisse autumat.

Est quidem discrimen hujusmodi terminationum, ut alius *Hispanus* sit, alius *Hispaniensis*. Martialis epistola ad Priscum, quam libro XII præfixit, extrema: «ne Romam non Hispaniensem librum mittamus, sed Hispanum.» Sosipater Charisius, lib. I, p. 84, potest interpretis loco esse. «Quum dicimus, inquit, HISPANUS, nomen nationis ostendimus: quum autem HISPANIENSES, cognomen eorum, qui provinciam Hispaniam colunt, etsi non sunt Hispani.» Tacito etiam *Hispanienses exercitus* sunt Annal. I, 3, qui in Hispania militant, ex aliis nationibus conscripti. Festus Pompeius quoque in *Corinthienses*, non dissimiliter ait: «Romanenses, et Hispanienses, et Sicilienses negotiatores dicimus, qui in alienis civitatibus negotiantur:» nisi in voce *alienis* ambiguitas inest, quæ extra Hispaniam civitates significet. Nam quod Charisius discrimen docet, nequaquam est perpetuum, et Plinius quoque *Hispaniensem Oceanum* dixit lib. XXXVII, 10, qui Hispaniam adluit: et *spumam* (argenti) *Hispaniensis*, XXXIII, 6. Neglexit itaque Plinius, quam Grammatici inculcant, differentiam, ut adeo, si ceterum constet de origine ex Hispania, vix ex eo illa convelli possit, quod *Italicus* noster, non *Italicensis* adpelleretur. *Italicesii* nominis, quod pure Græcum est, nulla habetur ratio. Si fuit autem in Hispania natus, non tamen et barbarus, aut ex antiquis Hispanis fuit, quia *Italica* colonia Romana erat, Scipionis opus, qui in illam debiles ac vulneratos exercitus sui milites collocavit, eamque ab Italia *Italicam* adpellavit, quia Itali erant, quos in coloniam illam deducebat (5). Huic de Siliu ortu sententiæ et altera propius quodammodo adcedit, quam itidem Petrus Crinitus commemoravit. «Sunt alii, inquit, qui per suos majores Romanum fuisse dicant, sed generis initium traxisse ab Hispanis,» hoc est, majores Siliu ex illa Hispaniensi colonia fuisse, ipsum vero vel Romæ, vel in alio Italico municipio et natum et educatum esse, ut ita nihilominus *Itatici* nomen ab *Italica* Hispaniæ habuerit (6).

Ab his sententiis, quæ vel nostrum Silium, vel majores ejus, ex Hispaniensi colonia deducunt, discedit illorum opinio longius, qui ejusdem *Italicum* nomen ex Corfinio, Pelignorum in Italia urbe principe, eliciunt (7). Vossius et Dausqueius in primis illorum numerantur. Iste tam de Poetis, quam de Historicis Latinis (nam in horum etiam, quamvis poetam, censum refert) id clare

profitetur, gemino argumento inductus, quæ antequam dispiciamus, de Corfinii nomine novo aliquid adferendum est. Quod sæpe ab Italiæ populis postulatum fuerat, ut in civitatis Romanæ societatem reciperentur, sæpius autem ab Romanis abnegatum, id Sex. Julio Cæsare et L. Marcio Philippo COSS. in bellum funestum erupit, quod *Marsicum* dicebatur, quia Marsi populi cum Picensibus et Pelignis præcipui et primi auctores erant; et *Sociale*, quia, qui Romam in pugnant, societatis fœdus inter se inierant; et *Italicum*, quia universa Italia contra Romam arma ceperat. Qui itaque a Romæ commercio secessionem fecerant, Corfinium elegerunt, quod caput Italorum abdicata Roma, esset, qui nomen *Italicæ* inpositum voluere. Strabo lib. V, p. 167: Κορφίνιον, τῆν τῶν Πελιγνῶν μητρόπολιν, κοινὴν ἅπασι τοῖς Ἰταλιώταις ἀποδείξαντες πόλιν, ἀντὶ τῆς Ῥώμης, ὀρητήριον τοῦ πολέμου, μετονομασθεῖσαν Ἰταλικήν, *Corfinium, Pelignorum caput, communem omnibus Italis, loco Romæ, urbem designaverunt, bellique arcem, et ITALICÆ nomen indiderunt.* Præter hunc et Velleium Paterculum, de quo postea dicemus, non habemus, qui hujus novæ adpellationis mentionem fecerint. (8).

403

Primum Vossii argumentum est idem, quod supra adtulimus, ab Hispanica urbe *Italicensem* potius, quam *Italicum*, dicendum fuisse, quod Gellius dicto loco *Italicenses* ejus colonos adpellaret. Salva tanti viri auctoritate inverti, quod objicit, et ab altera etiam parte usurpari posse videtur. Si enim ab *Italica* Hispaniæ non licet *Italicus* formare, sed tantummodo *Italicensis*; qua lege constitutum est, ut ab *Italica* Italiæ, quod plane idem nomen est, non *Italicensis*, sed *Italicus* dicamus? aut si alterum de Pelignorum urbe non improbandum est, cur non idem liceat de urbe Bæticorum? At usum ita ferre inquirunt, qui instar legis ab omnibus censeatur. Est ita, ut a Bætica urbe *Italicensis* et Gellius d.l. et auctor belli *Hispaniensis* et Africani, sive Hirtius fuit, sive Oppius, quod malunt alii; et laudata inscriptione ipsi provinciales derivarint: an vero prohibitum fuerit alterum, id tribus exemplis, quæ contra sunt, non sufficit ostendisse. De Pelignorum autem urbe nullus usus, nullum exemplum adferri potest, utrum *Italicus*, an *Italicensis* ex ea deflexum fuerit: et si de Bætica probatum satis est, *Italicenses* suos, non *Italicos* adpellasse; idem etiam de Peligna urbe facilius, quam alteram formam, *Italicus*, crediderim.

Deinde urgetur a laudato Vossio, «si Hispanus fuisset Silius, non hoc nos ignorare sivisset Hispanus Martialis, qui sæpius ad eum scribit, ut peramicum, Non hoc reticuisset, quod ad Hispaniæ suæ decus magnopere pertineret.» Utique fatemur, non leviter hoc argumento probari, in Hispania non natum Silius nostrum fuisse: et credimus ipsi, Martialem, tot Italico epigrammata inscribentem, non præteriturum fuisse, quod sibi et suæ patriæ non vulgarem laudem adferre potuisset. Non autem exinde id sequi putamus, quod existimavit Vossius, Pelignum fuisse Italicum, quia non fuerit Hispanus. Potuit enim ex majoribus esse, qui in Hispanica illa urbe habitaverint, ipse forte in quovis Italiæ loco, extra Pelignorum agrum, in lucem editus: potuit etiam *Italici* nomen ex casu quodam vel suo vel majorum habuisse, ut solenne in aliis quam plurimis cognomentis est.

404

Sententiæ quoque clarissimorum virorum repugnat, cum brevitatis illius Socialis belli, tum adpellationis novæ raritas, quæ tentata potius, quam conservata in urbe Pelignorum fuit. Strabo quidem μετονομασθεῖσαν *ita vere adpellatam* dixit: aliter Velleius Paterculius, qui propius res Italicæ cognovit, quam Amasiensis Strabo, homo Asiaticus, quamvis diligentissimus in ceteris rebus. Is autem lib. II, c. 16, ait: «Caput imperii sui Corfinium legerant, quod adpellarent Italicum (9).» Quum dicit *adpellarent*, conatum et propositum significat, non quod in usum illud transductum receptumque fuerit, quod quidem nec potuit facile, si brevem moram belli seu tumultus intuemur. Eutropius, lib. V, c. 2: «Quadriennio, *inquit*, hoc bellum tractum est: quinto demum anno finem adcepit.» Quod ergo in tantillo spatio tentatum novum nomen fuit, vix receptum aut usu retentum post victoriam videtur, quum in eventus belli esset, ut Romani, non Itali, vicisse censerentur. Quis ergo crederet, invisum victoribus nomen et ad ignominiam illorum durante bello inventum, post victoriam a victis conservatum et in posteritatem fuisse traditum? præsertim quum statim, nondum finito bello, desierit esse rerum sedes urbs Corfinium, quod Diodorus Sic. lib. XXXVII, ut in excerptis ejus libri est, perspicue ostendit. Τῆν καινὴν ἐκλείπουσι πόλιν τὸ Κορφίνιον, «Novam, *inquit*, urbem Corfinium deserunt, translatis sedibus in Samnitum urbem Æserniam.» Unde est, quod Cæsar de Civili bello *Corfinium* sæpe numero memoravit, et Cicero in epistolis; sed cognomen *Italicum* ne semel quidem adtigerunt, quod nec posteriores Plinius, Seneca, Frontinus, Lucanus, Ptolemæus, et quotquot Corfinii meminerunt, agnoscunt, nec ipse, qui inde nomen suum habuisse fingitur, poeta noster Italicus, qui lib. VIII, 520, Corfinium laudat, sed quod patriam suam vel suorum proderet, nihil omnino adjicit, neque ullum vestigium ostendit *Italici* cognominis.

Quare ita sentimus atque ita animum inducimus, Silius poetam neque in Hispania natum fuisse, quia Martialis, ubi maxime poterat, nihil memoravit; neque in Pelignorum urbe Corfinio, cujus *Italicum* nomen incertum, quamdiu duraverit, aut an unquam devenerit in usum populorum: sed ex quocunque alio casu vel causa potuisse *Italici* cognomen habere ab Italia potius, quam a singulari aliquo oppido deductum: quamquam iis, qui majores poetæ ex Bætica derivant, nolimus repugnare, nec vero, quod dubium est, pro certo adfirmare (10).

Satis de ipso cognomine: faciliores in prænomine sumus, quo aliis *Publius* est, ut Modio in Novantiquis, et Glandorpio in Onomastico Hist. Romanæ; nobis *Caius*, quia hoc frequens in gente Siliorum fuit, quod Dausqueio etiam, ut certius, adprobatur, qui initio commentariorum potest consuli (11).

405

Studia ergo Italici nostri contemulamur, de quibus Martialis epigr. VII, 63.

Sacra cothurnati non adtigit ante Maronis,
Inplevit magni quam Ciceronis opus.

Magna sane hæc laus est, non sibi sapere, aut artem ex suo confingere ingenio, spretis veterum

tam præceptis, quam exemplis: sed ductorem optimum sequi, et quod aliis bene cessit, imitari, quia, etsi in philosophia ingenium valeat et novitas inventorum ametur, dispar tamen res oratoriæ est, nec in ea proficitur bene, nisi ex imitatione antiquorum. Silius ætate præstantes oratores non defuerunt, quos ita coluit æstimavitque, ut omnibus tamen Ciceronem, qui præcesserat, anteferet. Quo consequutus est, ut summus orator evaderet ipse, multum in foro, multum in centumvirali iudicio cum gloria versatus. Martialis dicto epigr. de eodem:

Hunc miratur adhuc centum gravis hasta virorum,
Hunc loquitur grato plurimus ore cliens.

Poeticen juvenis didicit: senior, defunctus consulatu, magis excoluit, Virgilium præ ceteris imitando, non minus principem in ligata oratione, quam Cicero fuit in soluta. Hic ergo etiam, qui optimus erat, quam alium, sectari maluit, egregio exemplo admonens, quales ad imitandum auctores eligere conveniens sit. An adsequutus Maronem fuerit, nostrum non est iudicare. Plinius, lib. III, epist. 7. *Scribebat*, inquit, *carmina majore cura quam ingenio*. Nec vero idcirco ingeniosus parum fuit: sed Martiale iudice epigr. XI, 51, Maronis villa coemta:

Silius et vatem, non minor ipse, colit.

Ut Lips. lib. I, Quæst. epistol. cap. 5, emendat, argutum sane præ illo vulgato: *et valem non minus ipse tulit* (12).

406

Honores et multos et amplos gessisse Silium, non est quod dubitemus, quia consul Romanus fuit, ad quam dignitatem ordinatim et per gradus adscendebatur. Plinius, lib. III, epist. 7: «Ut novissimus a Nerone factus est consul, ita postremus ex omnibus, quos consules fecerat, decessit. Illud etiam notabile: ultimus ex Neronianis consularibus obiit, quo consule Nero periit.» Ex quo et annum satis aperte intelligimus (13). Semel an ter Consul fuerit, non levicula disputatione dubitatur. Petrus Crinitus de Silio: «Ter consul fuit (14): et in primum ejus consulatum (quod lætissimum fuit faustissimumque P.R.) sævissimi teterrimique Neronis mors auspicatissime incidit.» Adcinunt Justus Lipsius et Jo. Livineius, uterque in Plinii Panegyri. cap. 58, cujus verba, «Erat in senatu ter consul, quum tu tertium consulatum recusabas,» de Silio Italico interpretantur. Livineius haud dubitabundus: «Potius sit, ut C. Silium Italicum capiamus, qui tertium consul ex cal. Julii subfectus cum Statilio Laterano. Adi fastos.» Quod ad Fastos adinet, ipse Lipsius in h.l. fatetur: «Revera pars hæc Fastorum in subfectis consulibus tenebrosa, nec acie ingenii (absque monumentis sit) facile illustranda.» Variant enim, laceri, inconstantes sunt, et, quos vidimus, Laterano, ex cal. Jul. subfecto, Nonium Asprenatem, non Silium, collegam dant. Quod si ter fuisset consul, id Plinius, qui vitam et mortem ejus describit, nec quidquam laudis prætermittit, utique non tacuisset. Quin potius Martialis epigr. VII, 63, post consulatum, quem, quum Nero periret, gesserat, a republica recessisse, et otio se honesto dedisse adseverat. Verba sunt:

Postquam bis senis ingentem fascibus annum
Rexerat, adserto qui sacer orbe fuit:
Emeritos Musis et Phœbo tradidit annos,
Proque suo celebrat nunc Heliconæ foro.

De quovis igitur alio, quam de Silio, Plinii panegyricum interpretandum ducimus. Causa vero, quæ doctissimos viros in illam opinionem adduxit, ex alio Martialis epigrammate natam esse existimamus, quod LXVI est, in lib. VIII, in quo trium consulatum fit mentio, sed ita distributorum, ut primus patris Silius fuerit, alter filii majoris, quem Plinius quoque dicta epistola *florentem* et *consularem* dixit: tertius voto a poeta præsumitur pro minore filio, qui vero non consequutus est, sed ante patrem decessit. Hi maxime versus, opinamur, errorem induxerunt:

407

Bis senos jubet en redire fasces
Nato consule,

id est, filio consule; ubi quidam libri, sed minus castigati, *noto consule*, quasi de patre, non de filio intelligatur. Nos vero malumus Vincentio Collesso, nobilissimo juris consulto, quam Livineio aut Lipsio, adcedere, qui ante hos XIV annos ad hoc epigramma commentatus est: «Silius pater semel tantum consul fuit, eo anno, quo periit Nero.» Sic bene Martiali cum Plinio convenit, nec sine causa ille addidit ibidem;

..... Silius frequentes
Mavult sic numerare consulatus.

Mavult sic, hoc est, eodem Collesso interprete: «Mavult duos filios gerere consulatum, quam ipse ter esse consul.» Alter eorum adeptus est consulatum, de quo Martialis gratulatur patri: de altero, *gaudenti* supererat *adhuc quod optet*

Felix purpura, tertiusque consul.

Non statim a consulatu in otium literarium secessit, sed Romæ aliquamdiu substitit, et *in Vitellii amicitia sapienter se et comiter gessit*, quod Plinius dicta epistola refert (15). Vere autem *sapienter* dixit, quia summæ prudentiæ est, cum malo principe versari ita, ut neque ille obfendatur, neque famam et conscientiam nostram lædamus. Erat enim Vitellius *præcipue luxuriæ sævitiæque deditus*, ut Suetonius cap. XIII, notavit, sive ut Eutropius, lib. VII, c. 13: «gravi sævitiæ notabilis, et qui Neroni similis esse vellet, atque id præ se ferret.» Cautè ergo cum hujusmodi homine ac singulari prudentia vivendum erat: quumque moris apud Romanos fuerit, ut perfuncti urbano magistratu, ad regendas provincias mitterentur; nostro *Asiam proconsularem* obtigisse, idem Plinius d.l. enarravit. *Ex proconsulatu*, inquit, *Asiæ gloriam reportaverat*. Honor amplus, Asiam pro consule regere, hoc est, Attalicum regnum administrare, quod Romani in provinciæ formam, testamento nacti, redegerant. Fuit provincia senatus atque populi ex Augusti distributione (16), et prætoriam primum, nisi belli ratio proconsulem postularet. Quod erudite Henr.

408

Noris, Italorum facile doctissimus, in Cenotaph. Pisan. Dissert. II, cap. xi, demonstrat. Intra Asiaticam diœcesin erant Ionia, major ac minor Phrygia, Lydia, Mysia, Caria, ac Pergamus; de quibus terminis eorumque mutationibus Jac. Usserius, in libro *de Asia proconsulari*, planissime disseruit. Amplissima ergo provincia, ejusque populi Græca libertate antiquitus imbuti; ut sane prudentem fuisse oporteat, qui, ut noster Secundo teste, ex administratione illius *gloriam reportavit*.

Redux ex Asia videtur otium petiisse, *annis* quoque, ut Plinius ait, *suadentibus*, quod in more positum Romanis erat, ut, si senectutem adtigissent, e republ. in honestum otium secederent, quod ex multis ejusdem Plinii epistolis liquet, lib. II, 14; III, 1; IV, 23. Hanc quietem Noster in Campania invenit, ubi plures villas possidebat, et in singulis earum, quod Plinius addit, «multum librorum, multum statuarum, multum imaginum habebat,» quæ undique ornamenta cœmit, usque etiam *ad reprehensionem emacitatis*. Erat enim φιλόκαλος, hoc est, honestissimarum rerum sive dignæ supellectilis studiosus. Quid vero honestius, quam instruere bibliothecas, et quos alii in inanes res sumtus faciunt, optimis quibusque libris comparandis inrogare? quid dignius laude, quam illorum imagines atque signa amare, qui in laude vixerunt præclaris virtutibus conspicui? Pulchrum enim et magna laude dignum est, viros laudatos colere, et virtutem illorum, ut meruerunt, admirari, adeo, ut rursus Secundus epist. I, 17, *ipsum plurimis virtutibus abundare* iudicet, *qui alienas sic* in statu et imaginibus *amat*. Stimulant enim imagines et exhortantur, ut eorum virtutes æmulemur, quorum ipsæ memoriam externa facie præ se ferunt (17): quod etiam ædes, villæ aliæque clarorum virorum possessiones, si subimus aut inhabitamus, in nobis efficiunt.

409

Ex villis idcirco potissimum illas magnopere Silius amabat, quæ eos dominos quondam habuerant, quos ipse imitatus est plurimum: puto Ciceronis atque Virgilii; illius nempe Academiam, hujus, quæ sepulcrum domini continebat (18). De utraque ita cum laude Silii Martialis epigr. XI, 49, canit:

Silius hæc magni celebrat monumenta Maronis,
Jugera facundi qui Ciceronis habet.
Heredem dominumque sui tumulique larisque
Non alium mallet nec Maro, nec Cicero.

Sicut ergo, ante consulatum, Ciceronem in causis agendis doctissimisque orationibus æmulatus est; ita Maronem postea in primis habuit, quem imitaretur, quum in otio ad carmina scribenda se contulisset. Cujus memoria etiam ita ei sacrosancta fuit, ut «natalem illius religiosius, quam suum, celebraret, et monumentum ejus adire, ut templum, soleret,» quod itidem Secundus epistola sæpius laudata observavit (19). Nec ex Campania discessit postea, sed usque ad LXXV ætatis annum ibidem perseveravit, et in Neapolitano mortem obiit.

Hanc non fatalem habuit, quamlibet senex admodum, sed inedia vitam finivit, more illis temporibus recepto, ut, si insanabilem morbum sentirent, aut alio malo, quod superare desperarent, adfligerentur, ipsi homines sponte sua ex vita abirent. Hoc Pomponius Atticus fecit apud Corn. Nepotem; hoc Cornelius Rufus apud Plinium Ep. I, 12, procul dubio ita ex Stoicorum disciplina instituti, quibus dignum sapiente videbatur, quancumque liberet, ex hac vita egredi, nec fatalem horam exspectare. Seneca epist. LXIX: «Exerce te, ut mortem et excipias, et, si ita res suadebit, arcessas. Interest nihil, an illa ad nos veniat, an ad illam nos.» At non perinde est, nec ejusdem juris, pati mortem, et eandem advocare.

410

Voluntarium ergo excessum perversæ philosophiæ, quæ illis temporibus vigeat, hoc est, errori inputamus, non excusamus, ut Cicero Catonem Uticensem Off. I, 31, alienus quamvis a Porticu, ex gravitate ejus excusat, quasi alius exitus illius virtutem dedecisset. Aliud etiam est, quod gloriæ nostri poetæ videtur derogare. Nam quod Plinius refert, «læserat famam suam sub Nerone: credebatur sponte accusasse.» Omnis accusatio hominis, vel mediocri specie honesti, sub malo principe suspecta est, etiam imperata; magis, spontanea. Principes enim mali, quum aliquem perditum cupiunt, nec tamen aperte audent aggredi, ut declinent invidiam, subornant alios, qui accusent ac perdant. Qui accusatores eodem censu sunt, quo delatores, «genus hominum, ut Tacitus ait Ann. IV, 30, publico exitio repertum, et ponis quidem nunquam satis coërcitum:» quos nihilominus *per præmia* Tiberius *eliciebat*. Vir bonus autem et sapiens inhonesta et turpia jussus, abnuit, etiam cum periculo suo, si manifesta sit turpitudine, ut est innocentium accusatio. Exemplum v. ap. Tac. in Vita Agric. c. 4. Nec imperium in atroci scelere excusare potest, ut Grotius P. et B. lib. II, c. 26, n° 3, demonstravit. Non autem certa erat Nostri accusatio, sed *credebatur*; et si fuit, *maculam laudabili otio* et optimis studiis *abluit*, quibus fama integratur, in tantum etiam, ut *perpetui* laudem promeritus sit, h.e. immortalis memoriæ atque gloriæ, apud Martial. epigr. VI, 64, et VII, 62, ubi Collessus ad interpretandum adhibetur.

(1) Ejus quoque meminere Dio et Appianus, forte et Vellei. Pat. II, 83, ubi vid. Intpp. Noti præterea *Silii P. et M.* Tribuni plebis e Sext. Pompeii Fragm. Farnesiano; *T. Silius*, præfectus vel tribunus militum, ex Cæs. B. G. III, 7; *A. Silius* ex Cicer. ad Att. XII, 24 sqq. *P. Silius*, Prætor a.U. 694, et Proprætor Bithyniæ ac Ponti a.U. 702, ex Cicer. ad Div. VII, 21; IX, 16, XIII, 47, 61 sqq. ad quem forsan referenda etiam loca Vellei. II, 83 et 90; *P. Silius Nerva* consul a.U. 781; A.Chr. 28, ex Plin. VIII, 40; Solin. c. 15, et Tac. Ann. IV, 68 (ubi vid. Ernesti, et, quem hic laudat; Perizon. Epist. ad Heins. Coll. Burm. T. IV, pag. 760); *Silius Nerva* consul a.U. 819, a.Chr. 66, ex Tac. Ann. XV, 48 (ubi Perizonius, Lipsius et Norisius in ep. consulari e fastis et lapidibus *Silanus* reponere jubent); *C. Silius*, superioris Germaniæ legatus a.U. 767, a.Chr. 14, qui, propter Germanici amicitiam crimenque sibi a Sejano intentatum, a.U. 797, a.C. 44; imminentem damnationem voluntario fine prævertit, ex Tac. Ann. I, 31, 72; II, 6, 7, 25; III, 42, 45; IV, 18, 19; *C. Silius*, ejus filius, consul a.U. 801, a.Chr. 48, a Messalina amatus, et, quum in suspicionem

regni adfectati caderet, occisus, ex Tac. Annal. lib. XI, 5, 12, 13, 26, 27, 32, 35.

(2) Non minus dubitanter de eo disputat, a Fabricio jam laudatus, Nic. Antonius Biblioth. Hisp. vet. lib. V, p. 85 sqq. Vide argumenta quo subsequuntur. ED.

(3) Ἰτάλικα Ptol. et Strab. III, p. 141; Plin. III, 1; Cæs. B. C. II, 20. In numis Augusti, ITALICA: Tiberii, MUN. ITAL. et MUN. ITALIC. Posteriori ævo *Talca* dicta est (vid. Acta Eruditorum a. 1719, p. 178) nostro autem *Sevilla la veja*, Hispali vel recentiori Seville proxima. Conf. not. 2, infra.

(4) Conf. etiam Hirt. Alex. 52.

(5) Appian. de rebus Hispanicis, c. 38, tom. I, p. 145, 146, ed. Cl. Schweighäus. Ὁ Σκιπίων ὀλίγην στρατιὰν, ὡς ἐπὶ εἰρήνῃ, καταλιπὼν, συνώκισε τοὺς τραυματίας ἐς πόλιν, ἣν ἀπὸ τῆς Ἰταλίας Ἰταλικὴν ἐκάλεσε· καὶ πατρὶς ἔστι Τραϊάνου τε καὶ Ἀδριανοῦ, τῶν ὕστερον Ῥωμαίοις ἀρξάντων τὴν αὐτοκράτορα ἀρχὴν.

(6) Ælius Hadrianus Imperator, in eadem Hispaniæ Bæticæ urbe natus, *stirpis Italicæ* fuisse dicitur Sex. Aurelio Victori Epitom. c. 14; pr. ubi tamen Anna Fabri jam monuit, originem Hadriani Hispanicam a Victore dissimulari, ipsumque Italiæ adseri, ut ab Æl. Spartian. in vita Hadr. c. 1, qui eum Romæ natum tradat. Cf. Gruner. ad Victor. l.c.

(7) Conferatur ad Silium, libro VIII, 520.

(8) Mentio ejus etiam fit in Diodori Excerptis liv. XXXVII, apud Photium in Biblioth. p. 638, 639. Confer Sigon. de antiq. jur. Ital. III, 1.

(9) Fuerunt, qui *Italicam* emendarent. Sed vulgata lectio non sollici tanda videtur.

(10) «Italici sunt Itali genere, in provinciis negotiantes, vel fixa etiam sede ibi commorantes,» ait Spartian. vit. Hadr. cap. 12; quæ verba in Fabricii Bib. lat. tom. II, p. 172, jam laudata reperio.

(11) Ibi non graviora argumenta, sed hæc verba invenies: «Ego Silio Caii prænomen hæsisse autumno ex conjectura crebrioris usus, et quod plures eosque rerum veterum peritiores id tenuisse deprehenderim.» Sed confer supra not. 1, p. 399. Ceterum idem Dausqueius loco citato monet, *Silos*, *Silios*, *Silones*, *Silunculos* pernotuisse ex nâsi figura aut superciliis, et credibile esse, a Silio aliquo Siliorum tribum (apud Livium et Festum) ortam atque propagatam.

(12) N. Heinsius ad Sabini Epist. II, 10, hunc et anteced. versum, qui non minus contaminatus est, ex codicum vetustorum vestigiis ita restituit et emendavit: «Silius Andinæ succurrere censuit umbræ: Silius en vatem, non minor ipse, colit.» Conf. mox not. 1, p. 409.

(13) Nero periit a.U. 821; A. Chr. 68.

(14) Ut quidam putant, A. Chr. 68, cum M. Galerio Turpiliano, A. Christ. 85, loco Domitiani cum T. Aurelio Fulvio, et A. Christ. 94, cum Sextilio (alii autem legunt Statilio) Laterano.

(15) Tacitus Hist. III, 65: «Sæpe, *inquit*, domi congressi (Flavius Sabinus ac Vitellius), postremo in æde Apollinis, ut fama fuit, pepigere. Verba vocesque duos testes habebant, Claudium Rufum et Silium Italicum.» In nostra edit. maluimus *Cluvium* Rufum. ED.

(16) De ea vid. Strabon. XVII, extr. Dio lib. LIII, p. 503; Ernesti Excurs. VI, ad Sueton. Aug. cap. 47, et Lips. Excurs. ad Tac. Ann. I, 75.

(17) Sed magna librorum, statuarum imaginumque copia a multis etiam non nisi vanæ ambitionis et ostentationis causa colligitur, et eo respexisse putarem Plinium, qui Silium φιλόκαλον, elegantiae studiosum, *usque ad emacitatis reprehensionem*, fuisse tradit, nisi mox addidisset: «imagines non habebat modo, verum etiam venerabatur.» Plin. III, Ep. 7, 8.

(18) Idem præter alios putabat Rader. ad Martial. epigr. XI, 49, et 51. Ex his tamen locis, et ex Plin. Epist. III, 6, non colligi potest, Silium ipsam Maronis villam, quæ non longe a Nola fuit, possedisse; sed sæpius ejus monimentum, Neapoli proximum, adiisse. De quo vid. omnino Ill. Heyne ad Donati vitam Virgilii § 55, tom. VII, pag. 282, nostr. edit. Virg. ED. Cf. etiam Voss. de histor. lat. I, 29, pag. 143, ubi hæc monet: «Ex Martial. XI, 49, non aliud colligere est, quam Silium fuisse dominum loci, in quo Maronis erat monimentum. Agelli tamen nomen locus is mereatur, si recte aliqui emendant epigr. LI: *Silius Andino tandem succurrit agello*. Saltem verisimilius illud, quam quod libri vulgati; ubi inepte est *Arpinus*, cum de Tullio sermo non sit. Sed utrique lectioni prætulerim, quod in MSS. Gruterus, Scriverius, alii repperunt: *Silius optatæ succurrere censuit umbræ*.» Conf. sup. not. 1, pag. 405.

(19) Similiter Statius, qui non minus Virgilium venerabatur, Silv. IV, IV, 52: «En egomet... Maroneique sedens in margine templi, Sumo animum, et magni tumulis adcanto magistri.»

SECTIO II.

De carminis indole; de argumenti tam delectu, quam tractatione; et de auctoribus, quos poeta secutus sit.

QUÆ communis hominum scriptorumque, qui magnis et virtutibus et vitiis excellunt, fortuna esse solet, eamdem quoque expertus est Silius noster, ut scilicet ab aliis ore pleniore ad cælum laudibus efferretur, ab aliis autem inmerito ac præter modum vituperaretur. Ut antiquis (1), ita et nostris temporibus non defuere, qui vel cum ipso Virgilio illum compararent, vel certe contenderent, eum puritate sermonisque Romani castimonia nulli illorum cedere, quos ea vel proxima viderit ætas, imo potius eos exsuperare universos (2), et, si quid desit antiqui nitoris, id majori utilitate in aliis rebus compensare, quippe qui historiam egregie illustret, et ad ejus fidem tantum non omnia scripserit, unde in historicis etiam a Vossio laudetur, quod sane utilius sit, quam fabulis lectorem, ut vulgus poetarum soleat, detinere (3). Alii contra poetæ reprehendendi

ingenio suo, et, quam possint, acerbissime perstringendi certamen sibi sumserunt: quorum oratio huc potissimum redit. Silius historici magis partibus functus est, quam poetæ ingenio suo indulgentis, et recte Plinius *majori eum cura, quam ingenio scripsisse* adfirmat Ep. III, 7 (4). Etsi ad Maronis se exemplum componeret, neutiquam ille divini vatis virtutes ac majestatem adsecutus est: imo etiam inferior non Lucano modo, sed etiam Papinio, Valerio Flacco, et juniorum aliis (5). Statur acrioris ingenii et ad excogitandum promptioris utique videtur, sed Silius perpetuo languidus, Virgiliani poematis compilator, et plane ad aliorum imitationem compositus (6). Stylus ejus adeo verbosus est, ut, si superflua et otiosa recidas, vix tertia operis pars restet: multa sunt humilia ac depressa, pleraque vero nimis turgida et elata. Maro illum tanto intervallo post se reliquit, ut ineptiant maxime, qui eos inter se componant. Ne poetæ quidem nomine dignus videtur, quum neque argumentum epico carmini consentaneum elegerit, neque heroico spiritu et limato vel judicio vel dicendi genere, sed ingenii luxurie, inanibus argutiis ac tumore conspicuus sit. Multas narravit res, a diversis gestas, quæ neque communi vinculo continentur, neque ad unum argumentum, ut in Homero ad placationem ultionemque irati Achillis omnia spectant. Nulla itaque rei gestæ unitas vel σύστασις, ut Aristotelis verbis utar (7), ἔχουσα ἀρχὴν καὶ μέσον καὶ τελευτὴν, nullus herois, qui ornetur, delectus reperitur, nec potest argumentum carminis uno comprehendi titulo. Nihil ineptius absurdiusque fingi potest, quam historiam a poeta componi, et acutis Scholasticorum sententiis, vana et umbratili eruditione vel subtilitate, perpetuis declamationibus, fabulis, episodiis, comparationibus, aliisque poeticæ orationis flosculis exornari. Hæc illi disputant, et alia, quæ, quoniam ad litem dirimendam summamque rei parum proficiunt, silentio nunc prætermitto (8).

Sed quorsum hæc moneo? ut scilicet intelligatur, de Siliani carminis natura et dignitate, si in universum tantum, nec ratione consilii, quod poeta secutus sit, habita, res in quæstionem vocetur, in utramque partem probabiliter disseri, nec quidquam prædicari posse ejusmodi, quod non, paribus propemodum argumentis, convelli atque redargui queat. Multa eorum, quæ viri docti poetæ vel laudi vel vitio dare ac vertere solent, vera esse, nemo facile infitiabitur. Sed non minus manifestum est, ab utraque parte rem, quæ in controversiam vocatur, verbis exaggerari, totamque disputationem vagam esse et fluctuantem. Cujus rei culpa postissimum in eo residet, quod, qui tantopere inter se discrepant, non distinctam consilii, quod sequutus sit Silius, notionem animo sibi informasse, et prius sententiam tulisse videntur, quam vel totum carmen diligenter legerint, vel ejus indolem satis cognitam habuerint, et certam constituerint formulam regulamque, ad quam judicia exigenterentur. Hinc Silio idem contigit, quod Lucano, simili poetæ, ut nimis laudaretur ab his, et culparetur ab illis (9). Quemadmodum autem virorum doctorum sententia jam dudum eo inclinavit, ut persuasum sibi haberent, Pharsaliam non esse ἐποποιίαν, sed carmen historicum, epico quasi habitu indutum, spirituque heroico conceptum (10): ita idem judicium semper putavi faciendum de nostro poemate, cujus non dissimilis ratio est, nisi quod magis ad indolem epicæ poeseos, ex qua deorum ministeria aliaque rerum orationisque ornamenta ac lenocinia videmus deprompta, conformatum est, minusque adfectatum illud declamatoriæ vanitatis acumen, commune seculi illius vitium, redolet, quod tantopere displicet in Lucano, perpetuo declamatore, qui, quod recte jam Burmannus notavit, ubivis longas de vitiis aut virtutibus disputationes argutasque Scholasticorum sententias infercire, et, ubi paucis admodum verbis res, ab hoc vel illo gestas, commemoravit, statim, tamquam in Porticum aut Academiam sit translatus, Philosophum agere solet. Huic sententiæ et poematis nostri argumentum, et hujus tractatio respondet, quod ex solertiori lectione civis adparebit, et infra pluribus demonstrabitur. Quod si verum est, habemus regulam normamque, ad quam judicia nostra dirigamus, et facile intelligitur, nodum in scirpo quærere operamque ludere, qui comparationem inter Silium Virgiliumque instituunt, omniaque ea, quæ viri docti de poesi epica accurate ac copiose præceperunt, ad naturam præstantiamque carminis nostri rite æstimandam transferunt. Quo spectant inprimis ea, quæ de argumenti delectu, novitate, fictione, unitate et ambitu, de temporis spatio, quo illud comprehendatur, de carminis heroe, quem putant esse Hannibalem, de characterum vel epicarum personarum numero aut varietate, de actione, et de episodiorum cum narratione nexu, argute magis, quam vere, apte atque utiliter disputantur. Hæc omnia persequi et excutere nihil adtinet, quoniam a fine, quem poeta propositum sibi habuit, prorsus aliena sunt. Non enim epicum carmen scribere voluit, sed historicum, quale multi jam, iique antiquissimi poetæ ante eum condiderant: in quo nunc video mecum consentire Cel. Heyne in Annal. literar. Goetting. a. 1782. Additam. p. 261.

Ill. Ernesti, novissimus ingeniosissimusque poetæ nostri interpret et editor, in *disquisitione de carmine Siliano*, p. XXI monet, carmen nostrum non tam historicum esse, quæ adpellatio nimis ambigua sit atque incerta, quam μελέτην quamdam et ἐπίδειξις, seu nomine ex Rhetorum latinorum palæstra petito, *declamationem* vel exercitationem poeticam, cujus argumentum auctor ex belli Punici secundi historia sibi delegerit (11). Hujus omnis nominis ac sententiæ vis et causa ut accuratius intelligatur, hæc disputat:

«Cum vetere historia, tum nostræ ætatis usu edocti scimus, literarum et artium, veluti ex naturæ universæ imitatione, hunc ordinem fuisse, ut quum primum ad summæ excellentiæ fastigium excultæ fuerint, sensim sensimque sive hominum desidia et negligentia, sive quadam emergendi ad altiora et superandi desperatione, sive denique rerum publicarum ea conversione, quæ pristinam ingeniorum vim frangeret, atque aliorum studia traduceret, ad superioris formæ, quam exuerant, exilitatem quandam relaberentur. Hæc autem mutatio in nullo genere literarum magis quam in eloquentia et poesi adparuit. Apud Græcos quidem eloquentia quum inde a Solone et Pisistrato per tempora reipublicæ Atheniensis et libertatis usu et præstantissimorum ingeniorum ubertate felicissima, usque ad Demosthenis ætatem florisset, non multo post, sublata libertate, morumque ac studiorum facta mutatione, a causarum veritate et lumine forensi ad scholarum gymnasiorumque umbram et fictarum causarum simulacra traducta paulatim

degeneravit atque elanguit vitio rhetorum et sophistarum, qui omne eloquentiæ studium ad ostentationem quandam doctrinæ et artis affectationem conferrent. Apud Romanos autem eandem post Ciceronis ætatem eloquentiæ sortem fuisse, quis ita parum doctus est, ut ignoret? Hinc itaque Græcorum quidem μελέται, ἐπιδείξεις, Romanorum vero *declamationes* ortæ sunt, subtilitate, acumine, quæsitaque quadam elegantia refertæ, at robore et nervis destitutæ, eoque remotiores a naturæ pulchritudine et veritate, quo essent ab arte luxuriantius instructæ. In re poetica Romanorum (nam de his nobis nunc potissimum sermo est) quid simile acciderit, paucis poterit demonstrari. Felicissima poeseos Latinæ ætas, non dubium est, quin fuerit Horatii et Virgilio temporibus terminata. Hi enim, et quicumque ante eos poetæ celebrati sunt, quamvis ingenii felicitate inter se diversi, tamen illud omnes habebant præcipui, quod, quum primi Græcorum artem universam poeticam et ornatus latino sermone exprimerent, non solum rei novitate placerent, sed et alieni ab æmulationis certandique libidine, rectum ubique iudicium sequerentur, et artis elegantis apud Latinos exempla existerent. Post illam ætatem, veluti usu pristino adtritis ingeniorum viribus, et fontibus exquisitoris artis, cujus exempla Græci præiverant, ita exhaustis, ut præter variationem ornatus veteris, et imitationis domesticæ curam prope nihil relinqueretur, inductum est quoddam luxuriosum poeseos genus, in quo tanto plus æmulatio atque externi splendoris adfectatio valebat, quanto minus ab inventionis novitate et ingenii nativa præstantia commendabatur. Vid. Petron. Satyr. cap. 118. Itaque etiam animadvertimus ea ætate majorem istius ornatus proferendi et variandi, qui in solis propemodum verbis erat, quam argumenti scite deligendi et recte tractandi curam exstitisse. Omnis vis poetica, quam ante hac ingenii admirabilis quædam venustas atque elegantia, imaginationisque felicissima ubertas et divina efficacia declarabat, tum maxime doctrinæ et artis vetustæ ostentatione quadam cernebatur. Cf. Quintil. X, 1. Cujus rei illud etiam manifestum iudicium est, quod carminum argumenta, in quibus poetica arte exornandis elaborarent, maxime ex historia Romana repetebant. Neque enim profecto intelligo, quid sibi velint, qui historiam domesticam, ab aliis dudum eleganter et perspicue narratam, denuo carmine recanant, nisi velint specimen doctrinæ et artis proponere, in quo et sibi placeant, et suorum hominum admirationem captent. Hinc igitur poetarum illæ ἐπιδείξεις, seu exercitationes poeticæ natæ sunt, in quarum numero non Sili modo, sed et æqualium, Statii, Lucani, Valerii Flacci, aliorumque similia carmina referre soleo. Quæ quum lego, videor mihi definire posse, quid illorum quisque scribendo consequi voluerit, Statius quidem, ut sublimitatis artem præ se ferret, Lucanus, ut sententiarum acumen probaret, Valerius et Silius, ut doctrinam exprimerent; quamvis fatendum est, singulos cum diverso ingenii, iudicii, artis et doctrinæ apparatus ad scribendum accessisse.»

416

Hæc sunt verba Viri doctissimi, cui quo minus omnia adsentiar, inpediunt nonnulla, quæ mihi ea legenti venerunt in mentem, et scrupulum injecerunt. Primum *carminis historici* nomen aptius mihi videtur, quam *declamationis*, quod Rhetorum potius scriptis scholisque relinquendum est, et quo Sili ejusque æqualium, inprimis Valerii Flacci, dignitas nimis elevatur: etsi non tam cæco poetæ mei amore captus sum, ut eum a seculi sui vitiis immunem esse censeam. Deinde ad declamatoriam vanitatem potissimum refero longas sine nervis et succo orationes, inanes argutasque de vitiis atque virtutibus disputationes et præcepta philosophorum, quæ in nostro carmine vix reperiuntur, vel minus certe obvia sunt minusque nos offendunt, quam in Lucano aliisque ejus ætatis scriptoribus. Præterea si illa nominis ratio valeret, antiquissima etiam optimaque scripta in declamationibus numeranda essent. Nam, ut alios taceam, ne Maro quidem ab orationis luxurie et Rhetorum argutiis satis sibi cavet (12), et Polybius quoque narrationi suæ ubivis intexuit disputationes et digressiones, philosopho umbratili, quam historico pragmatico digniores, et scholasticorum rhetorumque loquacitatem redolentes. Denique argumenta carminum ex historia Romana repetendi consuetudo non Sili ævo propria fuit, vel post Horatii demum et Virgilio tempora invaluit, sed a primis inde literaturæ initiis constanter tenuit. Ita enim, ut alios omittam, Ennius, epicæ poeseos parens (13), L. Attius, seu Accius Pacuvii, qui Enni ex sorore nepos fuit, æqualis (14), et A. Furius Antias, vel, quod alii putant, M. Furius Bibaculus (15) Annales Romanos, Cn. Nævius, antiquissimus poeta, Saturnio metro bellum Punicum primum, in quo ipse stipendia fecerat (16), et alii alia bella, v.c. Ovidius Actiacum, P. Terentius Varro Atacinus Sequanicum (17), Hostius Istricum (18), et Cornelius Severus Siculum (19), Cicero autem, præter consulatum ac tempora sua, res, a Mario, municipe suo, et Rabirius res, a M. Antonio Triumviro gestas (20), versibus comprehenderunt. Non defuisse etiam ante Silium, qui bellum Punicum secundum carmine persequerentur, ex Ovidio cognoscitur (21). Quantus vero præter illos, quos nominavi, numerus Romanorum fuerit, qui a primo bonarum artium initio historiam versibus expresserint, quorum hodie vix nomina, vel tituli et argumenta librorum nota sunt, docuerunt Stephani, Mættarius et alii, qui eorum fragmenta collegerunt. Eorum, quos recensui, alii non multo post bellum Punicum primum, alii vero Augusti ævo, adeoque iis temporibus, quibus prima poeseos latinæ, ejusdemque felicissima fuit ætas, vivere: eorumque exemplum et vestigia secuti sunt multi. Quos omnes in declamatorum ordinem detrudere, eorumque poemata in censum puerilium exercitationum referre, vel adeo ipsos ignorantia et jejunitate eorum, qui non ingenii et doctrinæ opibus, sed puerilibus carminum scribendorum subsidiis adjuti, versificare conantur, metiri velle, id vero est, tantorum virorum manibus injuriam facere. Non quidem is sum, qui negem, argumentum, ex heroicis temporibus petitum, ad animos et admiratione adficiendos, et voluptate perfundendos, adeoque ad id, quod poetæ, inprimis epico, propositum esse debet, perficiendum, præcipuam vim habere. Neque ignoro, quæ jam dudum præter alios monuerit Petronius Satyr. p.m. 213: «Cæteri post Virgilium aut non viderunt viam, qua iretur ad carmen, aut visam timuerunt calcare. Ecce, belli civilis ingens opus quisquis adtigerit, nisi plenus literis, sub onere labetur. Non enim res gestæ versibus comprehendendæ sunt, quod longe melius historici faciunt, sed per ambages deorumque ministeria, et fabulosum sententiarum tormentum præcipitandus est liber spiritus.» Sed minor, hujus præcepti ipsum auctorem tam parum memorem fuisse, ut civile bellum versibus expresserit. Neque video, quare non possit aliquis

417

418

admodum vel delectari vel moveri lectione carminis, quod res, ex historia petitas, et ab aliis jam perspicue atque ordine expositas, contineat; modo rei gestæ et gravitas et narratio huic consilio satis congruat. Natura sic fert, ut animum adficiant atque delectent sensus et imagines vividæ, fortes colores, adfectuum vis et varietas, orationis sententiarumque copia, venustas, ornatus et gravitas, fabulæ, res antiquæ, conversiones exquisitiores, aliæque artes poetarum, qui in levibus quoque rebus semper insoliti quid habent, quod lectores, si non ferire ac movere, certe capere possit. Quod nisi ita esset comparatum, qui, quæso, fieri posset, ut libri de agricultura, versibus scripti, tantum delectationis haberent, quantum ex Virgilio Georgicis percipimus? Quæ vero causa est, cur res gestæ, Maroniano ingenio versibus comprehensæ, minus nobis placere possint? Quis non summam voluptatem ex celeberrimi VOLTAIRE *Henriade* perceperit? et quodnam aliud hujus poetæ carmen illi anteferendum putabimus? Quid itaque obstat, quominus in deligendo carminis argumento Silius cum iudicio versatus videri possit? An, quod recentior est historia et ab ætate heroica remotior? quodque a Græcis Latinisque scriptoribus tam eleganter atque accurate tradita est, ut, qui eamdem post illos scriptores retractet, non valde desiderari possit? Hæc sunt rationes, quibus motus argumenti delectum inprobat Ill. Ernesti (22), qui tamen concedit, fabulæ, quam proprie dicimus, non eam necessitatem esse, sine qua carminis ipsius ratio et consilium constare non possit, et præterea bello Punico secundo tantam a rebus gestis, ab hominibus, quibus in eo administrando præcipuæ partes fuerint, denique ab eventu gravitatem esse, ut apta ejus narratio facile admittat eam dignitatem, quæ carminis heroici propria sit. Quod ad prius viri doctissimi argumentum adtinet, non diffiteor quidem, materiem carmini epico aptissimam recte judicari eam, quæ ex ultima antiquitate et ex ævo heroum, proprie ita dictionum, desumpta sit. Sed primum summa res non tam prisca, quam magnæ et arduæ rei gestæ narratione perfecta, et ad animos admiratione imbuendos idonea, continetur. Deinde ad Silianum carmen transferri possunt, quæ Lucani defendendi causa disputavit Ill. Meiners (23). Denique Silius non hoc egit, ut heroicum carmen scriberet, sed potius historicum, etsi ad epicam formam compositum. Jam si quæras, quomodo historia, ab aliis jam eleganter, perspicue atque accurate tradita, magnopere nos delectare queat, respondeo, inter historicam et poeticam narrationem plurimum interesse, et easdem quoque res ab aliis alio modo, aliaque varietate et jucunditate, ornari, disponi, narrari (in quo potissimum poetæ ars ingeniumque cernitur), adeoque in pluribus, qui eas tractant, scriptoribus non sine voluptate legi posse. Quod ni ita se haberet, optimorum totius antiquitatis nostrique ævi librorum lectio parum jucunda et inutilis censenda esset. Quid enim? nonne, ut hoc exemplo utar, satis constat, omnem de Trojano excidio, de Æneæ erroribus deductaque Trojanorum in Latium colonia, narrationem, quæ nos in Æneide Virgilio tantopere delectat, in historiis, quam maxime inter veteres celebratis, et a magno tam Græcorum quam Romanorum scriptorum poetarumque numero ante Maronem expositis ornatisque numerandam, et ex iis haustam esse? Nonne multi jam bellum septenne et tricennale satis eleganter, perspicue atque accurate persecuti sunt, et nuper tamen historias, quas *de Archenholtz* et *Schiller*, Viri Illustres, scripserunt, magna cum voluptate legimus? Equidem nullus dubito, si quis etiamnum eadem bella ingenio poetico judicioque bene subacto versibus exponenda susciperet, quin multi unum ejusmodi carmen magno numero fetuum, quos hodierni versificatores procrearent, necum redimerent. Sed difficultas hujus rei, quam aliquot abhinc annis aliquem, cujus nomen ex animo meo effluxit, haud infeliciter adgredi memini, adhuc poetas nostros ab ejus modi conatu absterruit. Præstantissima contra Romanorum ingenia ab omni tempore se exercuerunt in scribendis carminibus historicis: quæ si tam parum idonea essent ad mentes admiratione non sine voluptate tenendas, ridicula profecto et inanis illorum opera fuisset. Horum poetarum quum nulli fere, præter Silium et Lucanum, pro dolor! integri supersint, neque iis similes nostra ætas tulerit; non melius eorum dignitas æstimari potest, quam si quæramus, quid Romani de iis judicaverint, quidque illis statuerint pretii. Atque ejus rei documentum satis insigne habemus in Ennio, qui primus eorum hexametros versus composuit. Is quamquam temporum vitio durior erat, et multa obcurrerant in ejus carminibus, quæ Augustei seculi cultus et elegantia respuebat, tamen *alter Homerus* Horatio dicitur, et a Cicerone aliisque passim amplissimis verbis ornatur. Reliquis ejus scriptis longe præstabant XVIII libri Annalium Romanorum qui ad populum in theatro (24), et Virgilio adhuc temporibus tam cupide ab omnibus legebantur, ut Æneidem iis anteferendam esse vix in mentem veniret cuiquam (25).

Quæ quum ita sint, cur Silio id crimini vertamus, quod secutus sit exempla eorum poetarum, quorum lectione populares suos tantopere delectari videret? Nonne potius cum iudicio egisse censendus est, quum ætas sua incideret in ea tempora, quibus Græcorum Romanorumque poetæ omnia fere, quæ vel epicis carminibus, vel tragœdiis comœdiisque materiam satis dignam subjicere poterant, v.c. Trojanum Thebanumque bellum, pugnas Gigantum vel Titanum, τοὺς Νόστος, resque a Theseo, Hercule, Amazonibus, Argonautis et tot aliis heroibus gestas, summa jam arte tractaverant? Hac itaque via ei quasi præclusa, satius ipsi videbatur, aliam ingredi, quæ largiorem laudis comparandæ messem promitteret, et exemplo poetarum Romanorum argumentum carminis, ex patria historia petatum, circumspicere, quod ad animos popularium imprimis movendos, et admiratione, sensibus generosis variisque adfectibus imbuendos satis momenti haberet. Ipsa rerum natura, poetica narrationi aptissima, invitabat eum ad bellum Punicum secundum versibus exponendum, cujus historiam a Sagunti obpugnatione usque ad Scipionis Africani triumphum pertexere conatus est. Quod poetæ consilium ipso carmine ejusque initio declaratur; ut taceam de inscriptione, *Punicorum libri*, quam codex Puteanus et vetustæ editiones præ se ferunt, quod testatur N. Heinsius et probat, quum similiter Καρχηδόνια Appianus Alexandrinus inscripserit librum, quo bellum hoc recensuerit cum reliquis duobus Punicis, etsi et ejus Ἀντιβαϊκὰ circumferantur. Quinam titulus carmini in ceteris membranis præfixus sit, nemo eorum, qui illas viderunt, notavit; neque magis constat, quo nomine ipse auctor opus suum inscripserit. Quod tamen scire non multum interest, quum ex ipso poemate ratio et indoles ejus satis cognoscatur. Gravioris momenti quæstio est, utrum omne argumentum

carminis cum singulis ejus partibus ad mentes admiratione non sine voluptate tenendas accommodatum sit, adeoque consilio, quod cuilibet poetæ propositum esse debeat, respondere videatur, an iudicium Sili in ejus delectu desiderari possit? Omnium vero temporum monumentis vix aliud celebratur bellum, quod cum Punico secundo conferri possit, sive terrarum, quæ illo arserunt, diversitatem, sive periculorum, pugnarum, facinorum, obsidionum, expugnationum, itinerum, strategematum, laborum, cladumque multitudinem, varietatem atque magnitudinem, sive annorum, per quos tenuit, numerum, sive ducum virtutem et res, vel præclare, vel perperam ab iis gestas, sive eventuum denique copiam, miracula et gravitatem respicias. Hoc bello finito, res Romana ad tantas opes tantamque imperii, amplitudinem excreverat, ut jam mole laboraret sua. Quot itaque quantosque motus hæc tantarum rerum historia, et priscæ virtutis, disciplinæ, morumque imagines excitasse censendæ sunt in animis Romanorum, iis temporibus viventium, quibus avaritia, luxus omniaque tam publicæ, quam privatæ corruptelæ genera, mentis corporisque vires fregerant? quibus tot tamque varia mala libidinem pereundi perdendique omnia invexerant, et disciplinam, majorum instituta, leges, rempublicam pessumdederant? Silius autem his temporibus vivebat Romæ, et populares suos delectare cupiebat, quod nunquam ex animo dimittendum est.

Satis, opinor, declaravimus, quid de argumenti delectu statuendum sit. Videamus nunc, qua ratione poeta idem tractaverit. Quum vero illud et ex historia desumptum, et heroici carminis oratione vestitum sit, in quo Sili ingenio nihil præter ornatum debeatur; primum magni refert nosse, quos potissimum auctores in rebus tam tradendis, quam ornandis, secutus sit: quo perspecto demum tam de fide, quæ narrationibus ejus sit habenda, quam de doctrina iudicioque ipsius, recte judicari potest.

Permagnus olim fuit numerus Græcorum Romanorumque poetarum et historicorum, qui ante Silium idem argumentum sibi tractandum ornandumque sumserant: quos adeo ille ante oculos habere potuit. Eos tamen omnes nunc recensere velle, neque operæ pretium, neque proposito nostro consentaneum est; inprimis quum pauci eorum ad nostram pervenerint ætatem, ut adeo, quantum et quaenam a singulis petita sint, nullo modo definiri possit. Sufficiat itaque, potiores paucis indicasse, et lectores, qui plura desiderant, ad Vossium, Fabricium aliosque, qui de Romanarum rerum auctoribus ex instituto egerunt, remisisse. Primum huc spectant, qui Annales Romanos vel carmine, ut, quos supra laudavi, Ennius, Attius et Furius, vel prosa oratione scripserunt, et quidem vel Græca, v.c. P. Rutilius Rufus, Polybius et alii, vel Latina, ut Q. Fabius Pictor, qui tempore b. Punici II, senator fuit et οἷς μὲν αὐτὸς ἔργοις παρεγένετο, διὰ τὴν ἐμπειρίαν ἀκριβῶς ἀνέγραψε (26), M. Porcius Cato, qui teste Cornelio Nepote in Originum libro quarto belli Punici I, in quinto secundi historiam pertexuit, C. Scribonius Libo, A. Postumius Albinus, L. Cassius Hemina, C. Fannius M. F., Sext. Gellius, Cn. Gellius, C. Licinius Macer, Q. Claudius Quadrigarius, Q. Valerius Antias, L. Calpurnius Piso Frugi seu Censorius, M. Terentius Varro, Q. Tullius Cicero, Q. Hortensius Ortalus, T. Pomponius Atticus, Æmilius Macer, L. Fenestella, Livius et alii. Præterea fuere etiam, qui bellum Punicum secundum exponerent seorsum, vel versibus, ut ignotus poeta, qui Ovidii ævo vixit (27), vel pedestri oratione, tam græca, v.c. Memnon (28), Cherea (29), Silenus Calatianus, Sosilus Lacedæmonius, et L. Cincius Alimentus seu Alimentius, quam latina, ut M. Terentius Varro, L. Cœlius Antipater et Arruntius. Silenus, quem Cœlius potissimum secutus dicitur, diligentissime res Hannibalis persecutus est, teste Cicerone (30), et nota sunt verba Corn. Nepotis (31): «Hannibalis bella gesta multi memoriæ prodiderunt: sed ex his duo, qui cum eo in castris fuerunt simulque vixerunt, quamdiu fortuna passa est, Silenus et Sosius Lacedæmonius: atque hoc Sosilo Hannibal literarum Græcarum usus est doctore.» Cincius ille, qui *diligens vetustorum monumentorum et maximus auctor Livio* dicitur (32), et Ἑλληνικῆ διαλέκτῳ historiam Hannibalis rerumque, quibus ipse cum Fabio Pictore interfuerat, scripsit (33), prætor post Cannensem cladem Siciliam obtinuit, et postea ab Hannibale, ex quo multa se audisse ipse tradidit (34), captus est: si prætor ille, quæ Vossii sententia est, ipse historicus, non hujus filius fuit, quod Pighius suspicabatur (35). Varronis libros belli Punici secundi Priscianus laudat: Cœlii autem historiam ejusdem belli, quam alii *Annales* et *historias* vocant, quamque M. Brutus in compendium redegit, passim Livius, Gellius, Festus, Charisius, Servius, Nonius, Prisc. et inprimis Cicero, quo iudice neque distinxit historiam varietate locorum, neque verborum collocatione, et tractu orationis leni et æquabili perpolivit illud opus, sed, ut homo, neque doctus, neque maxime aptus ad dicendum, sicut potuit, dolavit, primusque cœpit, paulum se erigere et historiæ majorem addere sonum, quum cæteri non exornatores rerum, sed tantummodo narratores fuissent (36). Floruit autem Gracchorum ævo, et Sileni historiam Græcam secutus esti (37). Arruntius denique, quem Vossius illum putabat esse L. Arruntium (38), qui A.U. 732, cum M. Claudio Marcello Æsernino consul fuit, cujusque passim Tacitus meminit (39), Augusti temporibus stylo Sallustiano historiam belli Punici scripsit (40).

Hos carminum, annalium historiarumque auctores, quorum, quam fieri potuit, brevissime mentionem intuli, una cum aliis, quos silentio prætermisi, temporis injuria interciderunt omnes, quis est, qui non mecum doleat? et quis dubitet, vel unius Ennii Annales Sili, Lucani, Statii aliorumque carminibus, et unam Punicarum rerum historiam magna Romanorum scriptorum multitudine redimere? Nobis eorum, quos recensui, non nisi fragmenta restant, et qui ex illis fontibus, pro suo quisque ingenio, hauserunt. Perpetuam vero et accuratam belli Punici secundi historiam non haberemus, nisi Livius superesset. Nam Polybius eam in primis quinque libris, qui quidem integri nobis servati sunt, non nisi usque ad pugnam Cannensem pertexuit: Florus autem, Appianus, Eutropius et alii illam in compendium redegerunt, et Plutarchus, Nepos alique vitas tantum aliquot ducum, qui hoc bellum administrarunt, exponere conati sunt. Difficillimum itaque est, singulos enumerare, a quibus sua sumserit poeta noster: etsi non est, quod dubitemus, quin Livii potissimum vestigiis institerit, cujus et verba passim sua fecit, et auctoritatem plerumque in narrationis cum ordine, tum discrepantia secutus est; quod jam dudum alii observarunt, et ipse in

commentario meo permultis exemplis demonstravi

425 Quemadmodum vero Silius argumentum, quod tractavit, et pleraque eorum, quæ memorat, Livio debet: ita in rebus ornandis se totum ad imitationem Virgiliti composuit; quod nunc pluribus evincere et declarare nihil adtinet, quum res notissima sit, et loca Maronis expressa vel adumbrata in quavis libri pagina diligenter adnotaverim. Sed præterea aliorum etiam poetarum vestigia, et Græcorum et Romanorum, quorum lectione ingenium Silii imbutum erat et subactum, passim adnoscas, v.c. Lucretii (41), Horatii (42), Ovidii (43), Lucani (44), Hesiodi (45), imprimis Homeri (46), aliorumque poetarum Græcorum, quos continuo ille legebat et meditato studio imitabatur, secutus iudicium sensumque popularium suorum, et communem antiquioris sæque ætatis opinionem, qua ars et doctrina poetæ, carminisque suavitas potissimum fere ex hac Græcorum imitatione æstimabatur. Quin et inmiscet nonnunquam et in usum suum convertit, quæ in prosa scriptorum, vel Græcorum, vel Romanorum, oratione lecta et cognita in simili argumento memoria retinebat, imprimis ea, quæ animo obversabantur ex adsidua lectione Ciceronis, quem non minoris, quam Maronem, faciebat, ei sibi exemplar proposuerat, ad quod se conformaret (47). Quæ omnia doctissimum poetam produunt et decent.

426 Jam si quæras, qua ratione in argumento carminis tractando versatus sit poeta; facile intelligitur, eum res ipsas ex historia desumsisse, sed narrationem ad heroici carminis indolem formamque adcommodasse. Quum vero epica vis et dignitas magnitudine rerum, quæ animum vel admiratione detineat, vel virtutis, miserationis, gaudii indignationis aliorumque adfectuum sensu adficiat, adeoque magnis phantasmatis, factis fatisque virorum, vel audacia ac fortitudine, vel virtutibus vitiisque conspicuorum, et ornato orationis genere contineatur; quumque præterea infinita esset multitudo rerum, quam belli Punici secundi historia suppeditaret; sapienter eam instituit viam, ut, quæcunque factorum periculorumque magnitudine eminent, accurate ornateque exponeret, levia autem sine effectu certamina ac molimina, quæ neque ornatum poeticum admitterent, neque vel ad animos lectorum movendos et delectandos, vel ad utriusque populi atque belli fortunam mutandam quidquam momenti haberent, sive perquam leviter perstringeret, sive prorsus silentio præteriret. Quod quidem pluribus aut verbis, aut exemplis illustrare necesse non est, quum cuivis libro tam copiosum præfixerim argumentum, ut vel tironibus, Livium comparantibus, id confestim in oculos incurrere possit. Lectoribus itaque carminis nostri animo nunquam dimittendum est, se in poeta legendo versari, qui non tam rerum gestarum causas, ordinem et nexum curat, vel religionem, ἀκριβείαν, perspicuitatem, reliquasque scriptoris historici, imprimis pragmatici, virtutes sectatur, quam id potius agit, ut veram exornet historiam, et omnibus sermonis poetici artificii ac luminibus novam narrationi suavitatem adspargat. Quod Silii consilium qui vituperant, non reputasse videntur, quam absonum sit et jejenum ejusmodi carmen, quod notam recentioremq; historiam incultis nec ulla arte distinctis versibus exponat, quantumque tædii pariat continua præliorum narratio. Neque satis respiciunt materiam, quam poeta sibi delegit; quippe quæ copiosa est, nec ignota ac rudis, sed ab aliis jam sermone, tam poetico quam pedestri, tractata, et ad epici quoque carminis indolem egregie comparata. Omni sic inventionis laude ipsi præcisa, quid aliud relinquebatur, quam ut ad artem et doctrinæ lectionisque multæ ac variæ præsidia confugeret? Et ne nuda historiæ versibus comprehensæ narratione fastidium legentibus moveret, qua alia ratione cavere poterat, quam ut ficta veris, ignota notis, vetera et prisca recentioribus, mira vulgaribus adnecteret, variisque rerum et verborum præstigiis animum lectoris ita deliniret atque inluderet, ut jam nova et inaudita legere et cognoscere sibi videretur? An sapientius fecisse censendus est Lucanus, qui pro machinationibus deorum aliisque epicæ poeseos artificii declamatoria acumina longasque de vitiis aut virtutibus disputationes substituit? Quem si quis nostro poetæ antefendum dixerit, fruatur iudicio suo: nos multo magis delectamur lectione Silii, qui, quæcunque orationis pigmenta et lenocinia antiquiores poetæ, Homerus imprimis et Virgilius, carminibus suis intexuerant, omnia ex iis adoptavit, v.c. mythos, fabulas, episodica, comparationes, copiarum recens, urbium origines, deorum ministeria, et quæ sunt alia poeticæ narrationis ornamenta. In quibus magis profecto nobis placeret, nisi fuissent jam alii, qui hæc ipsa quoque occupassent. Sed eo, quo vixit, ævo poetæ ingenii et acuminis laudem non tam in inveniendos vel rerum vel verborum ornatu vario atque exquisito, quam in inventis aliorum sapienter in rem suam convertendis, consequi poterant. Eo potissimum spectant Deorum interventus et ministeria, Junonis maxime et Veneris iræ, ac partes iis tributæ, quæ ab Homero et Virgilio jam præclare erant definitæ, et ex iis confestim legentibus succurrunt. Altera Dea, cujus odium in Trojanos, et ab his oriundos Romanos, vel tironibus notum est, tamquam Carthaginiensium, altera autem, tamquam Romanorum, tutela constanti et præcipua religione colebatur (48).

427 Sed ne cæco quodam poetæ mei amore captus nihil ab eo peccatum esse contendere, vel eam ob causam, quod ejus edendi consilium ceperim, vitia ejus dissimulasse videar, primum non diffiteor, ipsum argumenti delectum, non quidem propterea quod illud recens sit, vel historicum, et ab aliis jam perspicue, eleganter et accurate tractatum, sed quod nimis pateat nimisque late fusum sit, non satis mihi probandum videri. Deinde concedo, illam veterum poetarum, Virgiliti imprimis, imitationem, illumque tam rerum, quam verborum ornatum ejusmodi esse, ut non dubitem Plinio suffragari, qui Silium *majore cura, quam ingenio carmina scripsisse* iudicabat. Sæpe enim imitatio illa nimis servilis est vel adfectata, et magna pars eorum, quæ ex aliis poetis, Homero potissimum et Marone, expressa aut adumbrata reperimus, ita comparata est, ut non tam in eadem phantasmata, sive sententias et dicta incidisse censendus sit, ipsa rei similitudine memoriam eorum, quæ ex pristina lectione in mente hæserant, revocante, quam ut potius ex industria et imitandi studio parum subtili ea adscivisse atque adripuisse videri possit. Ubivis fere dedita opera seduloque ornamenta sectatur, et artis doctrinæque ostentandæ cupiditatem prodit. Passim

Purpureus, late qui splendeat, unus et alter
Adsuitur pannus
Sed nunc non erat his locus

428

Luxuriat, ut vitis, cujus frondes supervacuæ non compescuntur, et, ferocis equi instar, summo plerumque impetu fertur, neque habenas audit, sed ingenio indulgens, nec modum, nec rationem servat, quia semper elegantias adfectat, et doctrinæ copias, etiam ubi minime congruit, expromere conatur. Ab hoc nimio et perverso imitandi studio etiam profecta est inæqualitas varietasque sermonis poetici, quo plurimum Silio præstat Virgilius, in cujus Æneide omnia fere sunt limata, castigata et naturalia, mirabilisque cultus, nitor, ornatus, dignitas, gravitas, castitasque in summa proprietate et simplicitate servatur. In nostro contra carmine, oratio tam parum sibi constat, ut alia phantasmatum suavitate ac sublimitate delectent, et cum magno spiritu, ore vere poetico et exquisito ornatu elata sint; alia inmodico tumore turgescant, et otiosius versibus, tamquam laciniis, adsutis, multiplici verborum, sententiarum, imaginumque variatione, meris phrasibus poeticis et vano exaggerandi studio frigeant; alia denique nimis subtilia, arguta, ludicra, languida et tenuia videantur. Ut paucis rem absolvam, alia magnum poetam decent, alia sunt luxuriantis ingenii, cujus vires in aliorum verbis, modis, figuris, imaginibus et sententiis variandis turpiter adteruntur. Hæc est illa copia et ubertas verborum, illa orationis luxuries, quam sæpius quidem, nec tamen toties, quoties poteram, in Commentario notavi, quoniam eam deprehendere non adeo magnæ doctrinæ magnique acuminis est, et juvenum potius iudicium ingeniumque in ea re exercere soleo. Quamquam vero sermonem ornatumque poeticum Silius universe nobis non satis probari concedimus; tamen aliis se virtutibus, iisque non exiguis, nobis commendat, quæ non sunt dissimulandæ, ne iniquiores in dijudicando videamur.

- (1) Vid. Martial. epigram. infra landata, inprim. XI, 51, et Alex. Rossæi integer lib. I, Virgilii triumphantis.
- (2) Hanc laudem ipsi tribuit Voss. de histor. lat. I, 29.
- (3) Ita iudicabat Cellar. in diss. de Silio Italico §. 12 et 13. Confer Præfat. Lefeb. cujus hæc verba sunt: «Dolebas quidem, eruditissime Villosoni, et ipse quoque dolebam, angebanturque, quibus non vapida mens, non obtusi hebetesque animi sensus, poetam consularem, cui sincerus sermo, superbissimisve non ingrata latinitas; grande, ornatum, copiosissimum dicendi genus, reconditissima doctrina; qui non, ut Virgilius, latrones, umbratilesque tantum pugnas, sed heroas totius orbis maximos, horrendas strages ipsiusque Romæ prope desperatæ et triumphantis fata digne canit, adhucdum mole errorum premi, obrui... Ipsum certe non minus amabis, quam Martialis, Pomponius, Jos. Scaliger, Muretus, Modius, Lernutius, Vossius, Heinsius, Huetius, Gronovius, Cellarius, Crusius; quibus non minimus accedit Cl. *Brotier*, cui Silius in deliciis. Quales autem, quantique in literis hi athletæ! quid contra tam insignes viros effutiet barbara hæc nostri ævi nasutorum trossulorum caterva, cui nil, nisi sua futilis levitas, risusque Sardonius, placere potuerit? Cum talibus ne sit tibi, ne sit mihi amplius bellum. Sinamus nugas blatiant blaterones, quibus indulgentior Plinius arborem suspensio eligendam permittebat. Ridebat quippe vir maximus, quum invidia secretis cuniculis vitalia petere, fodicare, suove livoris veneno optima quæque inficere intendebat.» En cor Xenodoti! jecur Cratetis! Conf. etiam Rapini, *Réflexions sur la poétique* p.m. 177, et, qui in Fabric. bibl. lat. T. II, pag. 173, laudantur, Gundling. in Gundlingianis P. XII, c. 1, p. 104 sqq. Nic. Antonius Bibl. vet. Hisp. I, 18, aliique.
- (4) Cf. Fabric. Bibl. lat. l.c.
- (5) Vid. Vossius in loco laudato.
- (6) Hæc sunt verba Vulpii in Notis ad Catull. p. 113, quæ jam excitata reperies in Fabric. Bibliotheca latina, loco citato.
- (7) Poet. c. 7. T. II, p.m. 796.
- (8) Vid. Scalig. Poet. VI, 6, p.m. 841; Barth. Adv. VIII, 3, extr. X, 24, pr. XIII, 7, p. 723; XXXIII, 3, 4. *Essais de critique sur la littérature ancienne et moderne, par M. Clément*. T. I, c. 1.
- (9) De Lucano, præter alios, vid. Petron. Sat. p.m. 213; Scalig. Epist. 3, et Poet. loc. citat. Burmanni Præfat. ad Lucan. et Val. Flacc. *La Pharsale de Lucain, traduite par M. Marmontel*; Ill. Meiners *Grundriss der Theorie und Gesch. der schönen Wissensch.* p. 64 sq. et Celeberrimum Meusel, Diss. de Lucani Pharsalia, Hal. 1767. Quos libros, ad similem causam spectantes, contulisse neminem pœnitebit.
- (10) Conf. Ill. Meusel l.c.
- (11) Vid. Casaub. ad Theophrast. Char. 5, et Ill. Wolf. Proleg. ad Demosth. orat. Lept. p. 34 sq. ubi monet, triplex fere declamationem genus fuisse, quum alii Rhetores se in fictis argumentis et quæstionibus infinitis exercerent, alii veras sibi res et causas sumerent, ex memoria antiquitatis plerumque petitas; quibus postea successerit nova Rhetorum natio, quæ non satis habens, discipulos ad universam imitationem veterum informare, auderet etiam ipsa argumenta, quæ ab illis celebritatem adcepissent, in certamen quoddam proponere. Vid. Epp. Pithœi et Ærodi ad Quintil. Declamat. Ed.
- (12) Ill. Heyne T. III, p. 4, edit. Virgil. prior. «In Æneide, *inquit*, sunt passim notata a nobis nonnulla, in primis in deorum ministeriis, parum subtiliter digesta, alia inprimis in sermonibus, rhetorum argutiis inquinata, quæ displicere possunt: sed hæc profecto, quæ nostri ævi critici reprehendenda putarunt, ista ætate vix in vituperium venerunt.» Vide quoque Virg. nost. edit. T. III, p. 256. Ed.
- (13) Vid. Gell. XVII, 21; Voss. de hist. lat. I, 2.
- (14) Gell. III, 11; Macrob. I, 7; Priscian. lib. VI.

- (15) Macrob. VI, 1.
- (16) Gell. XVII, 21; Sueton. de III. Gram. c. 2.
- (17) Priscian. lib. II.
- (18) Macrob. VI, 3 et 5. Festus, voce *Tesca* et Serv. ad Virgil. *Æn.* XII, 121.
- (19) Quintil. X, 1.
- (20) Vid. Ovid. ex Ponto IV, xvi, 5; Senec. de Ben. VI, 3; Crinitus de poetis III, 52, et Voss. de hist. lat. I, xvi, 21.
- (21) Vid. nost. Ovid. ex Ponto IV, xvi, 23, vol. VII, pag. 479. Ed.
- (22) In Disquisit. de carm. Siliano supra p. 414.
- (23) In *d. Grundriss der Theorie und Gesch. der schönen Wissensch.* p. 65: «Lucan nahm freylich weder ein erdichtetes Sÿjet, noch entlehnte er es aus dem entferntesten Alterthum; er verfuhr aber nichts desto weniger, wie Homer und noch mehr Ossian gethan haben. Er wählte nemlich einen Gegenstand, der seinem ganzen Volk allgemein bekannt, und auch interessant war, und der auch die späteste Nachwelt auf das lebhafteste interessiren wird.» Et pag. 59. «Fiction ist so wenig zum Sÿjet eines epischen Gedichts nothwendig, dass ein Sÿjet der Regel nach um desto mehr an innerm Werth verliert, je mehr es Erdichtung nothwendig macht... Es muss nur durchgehends Interesse und Action haben.» Cujus loci hic est sensus: «Etenim neque fictum neque ex remota prorsus antiquitate petitum argumentum sibi sumpsit Lucanus, sed tamen egit eadem fere ratione qua Homerus et magis etiam Ossianus egerunt. Elegit materiam quam tractaret et uberrimam, et civium suorum omnium sermone celebratam, et quæ sempiternis sæculorum ætatibus continuo celebrabitur.» Et p. 59: «Commentitiæ fictæque fabulæ tantum abest ut necessariæ sint ad argumentum poematis epici constituendum, ut e contrario argumentum, quo magis fictionibus egeat, eo minus ad tractationem poeticam aptum esse videatur. Modo commoveatur animus: modo ad exitum quasi rapiatur: satisfactum erit lectori.» Cui sententiæ libenter et ego subscribo. Ed.
- (24) Vid. Gell. XII, 5.
- (25) Conf. Martial. V, 10, et Vitruv. IX, 3.
- (26) Vid. Dionys. Halic. I, 6, et VII, pag. 415. Fabii fidem, nimis inminutam a Polyb. I, 14, 58, III, 9, defendit Ernesti in prolusione, Opusculis ejus philol. crit. p. 102 seqq. inserta.
- (27) Vid. Nostr. Ovid. ex Ponto IV, xvi, 23, vol. VII, pag. 479. Ed.
- (28) Ap. Phot. Biblioth. c. 224.
- (29) Cf. Polyb. III, et al. passim.
- (30) De divinat. I, 24.
- (31) Vit. Hannib. cap. 13; Sosili mentionem fecere etiam Diodor. XXVI, et Polyb. III. Sileni vero Liv. XXVI, 49 et alii, quos laudat Voss. de hist. Græc. lib. III, p. 189.
- (32) Liv. VII, 3; XXI, 38.
- (33) Vid. Dionys. Hal. loca, pag. 422, not. 1 citata.
- (34) Vid. Liv. XXI, 38; XXVI 23, 28; XXVII, 7, 29.
- (35) Vid. Voss. de histor. lat. I, 4, et Pigh. Annal. ad a. ccccxxxiv.
- (36) Vid. Cicer. Or. II, 12, et de Legg. I, 2.
- (37) Vid. Val. Max. I, vii, 6, et Cic. de divinat. I, 24.
- (38) Voss. de hist. lat. I, 18, p. 83.
- (39) Vid. Tac. Ann. I, 8, 13, 76, 79; VI, 5, 7, 27, 47, 48, et Hist. II, 65.
- (40) Cf. inpr. Senec. Ep. cxiv.
- (41) Vid. Sil. III, 669 seqq. XV, 340; XVI, 552 al.
- (42) Cf. lib. XIV, 176; XV, 78 sqq.
- (43) Vid. lib. VII, 173 seqq. VIII, 28... 201.
- (44) Cf. lib. II, 58 seq. IX, 247, 251; XIV, 354 sq. 412 sq. 453 sq. 487, 491, 520, 539 seq. 548 seq. XVII, 212 sq.
- (45) Verbi causa, lib. XV, 101 sq.
- (46) Vid. lib. IV, 563... 699; V, 118 sqq. 395 sq. VII, 289 seq. IX, 282, 287 sq. 538 sq. X, 256; XII, 605; XIII, 404 seq. 434, 442 seq. 693; XVI, 361 sq. 421 al. In locis quoque ex Marone expressis, sæpe Homerum, huic præeuntem, simul ante oculos habuisse videtur.
- (47) Lib. VII, 219 sq. et al.
- (48) De Junone vid. Virg. *Æn.* I, 12... 33, et Selden. de Diis Syris Synt. II, 12, de Venere Lucret. I, pr. et alios.

SECTIO III.

De præstantia carminis Siliani, et de utilitate ex eo capienda.

NON defuisse, qui de carmine nostro nimis humiliter sentirent, jam supra monui Sect. II pr. Eorum tamen judicia minus me movent, quam Ill. Ernesti, qui non modo in disquisitione de

carmine Siliano, sed per totum etiam commentarium, tam severum se vehementemque in Silium præbuit, ut admodum pauca sint, quæ ipsi placeant, utque mireris, quid causæ fuerit, quare Vir doctissimus ad edendum illustrandumque poetam, de quo tam abjecte contemtimque judicaret, animum adjecerit, nec potius operam, in eo consumtam, ingenique aciem ad alium scriptorem transtulerit. Ego quidem non is sum, qui non sæpe poetam propter nimium imitandi studium lapsum esse diffitear, et in Notis passim monui, quæ reprehensione digna videbantur. Sed idem ego plura, quæ probes, carmini inesse contendo. De argumenti delectu, et de ratione, qua illud Silius tractaverit, quid statuendum censeam, jam supra professus sum. Quod vero ad ipsam quoque Virgilii aliorumque imitationem, et poeticum ornatum adinet, poeta magis excusandus, quam contemptu propterea dignus videtur. Satis enim confidenter adfirmare ausim,

429

præstantiorem eum poetam futurum fuisse, si quum prius quam in senectute animum ad poesin adpulisset (1), tum feliciori ævo ei nasci contigisset. Quæcumque in eo vituperari possunt, e seculi vitio traxit, quod verborum ubertate, et amplificandis, exornandis, augendisque in miracula rebus maxime delectabatur. Eo justiore quoque excusationem habet, quum ne præstantissimi quidem scriptores, Polybius, Maro et alii, orationis luxuriam Rhetorumque argutias et loquacitatem satis vitaverint. Huc adcedit, quod miserrima est conditio poetæ, cui ea imitatione exprimenda sunt, quæ jam alii ante eum tam ornate ac præclare dixerunt, ut a nemine alio melius dici possint; quique in nullas fere rerum ideas, imagines et sententias, in nulla phantasmata et dicta incidere potest, quæ non magnus aliquis poeta dudum occupaverit (2). Ipsa denique vitia, quæ carmini insunt, non obstant, quo minus illud pluris æstimandum sit, quam permulta alia antiquitatis nostrique ævi scripta, quæ subinde prelo excuduntur, et in manibus hominum versantur. Poeta enim pluribus ea virtutibus compensavit: quidni itaque in his adquiescas?

430

In carmine Siliano tot loca præclara, elegantia, ingeniosa et sublimia, tot melioris venæ vestigia reperiuntur, ut plurimum superent ea, quæ vituperamus. Elocutio oratioque poetica, si ubertatem verborum, quæ nec ipsa ubivis displicet, et ea, quæ ipsi ætas adpersit, quæque admonitu idonei præceptoris facile vitari possunt, exceperis, tersa est, casta, pura et elegans, prorsusque ad epicam gravitatem et Virgilii exemplar composita: unde et lectio ejus ad Maronem rectius intelligendum plurimum conferre potest (3). Narratio autem, si non in singulis partibus, universe tamen, majore non modo sermonis latini elegantia, sed etiam perspicuitate, ordine et nexu se commendat, quam tali ætate, et in tanta rerum varietate, tantoque imitationis et ornatus studio exspectes. Conferat aliquis Silium cum Statio, vel Lucano aliisque horum temporum poetis, neque dubito, quin eum his anteferendum censeat. Carmen ejus abundat pulcherrimis locis, comparisonibus, sententiis, imaginibus, descriptionibus, quæ ne præstantissimos quidem poetas dedecerent. Multa, in quibus Homerum et Maronem adumbravit, felici imitatione expressit, suaviter variavit, novo rerum ornatu, novisque earum phantasmatis, formis, generibus, conversionibus sua fecit, nec sine arte ac judicio vel amplificavit et ornatus extulit, vel, si desperaret, se Virgiliani Homericique loci præstantiam adsequi et in certamen quasi cum iis descendere posse, contraxit. Varios adfectus passim egregie expressit; et Deorum ministeria sæpe feliciter adhibuit. Characteres singularum personarum non male tuetur, orationumque fingendarum probus est artifex. Quæ omnia, cum varietate non minus quam jucunditate rerum conjuncta, lectorum animos mirifice delectant. Quo adcedit, quod, si verum est, de quo vix dubitare possis, Silium ex antiquioribus poetis historicisque, qui bellum Punicum II exposuerunt, non pauca hausisse, adeoque multa in eo vestigia deperditorum antiquitatis monumentorum superesse, id quoque plurimum ad carmen ejus commendandum facit.

431

Sed aliæ sunt utilitates, quas literarum imprimis elegantiorum humanitatisque studiosi ex carmine Siliano capere possunt. Primum enim juveniles animi maxime tenentur poetarum et historicorum lectione; nec facile etiam erit, qui negaverit, eam in juventutis institutione reliquorum scriptorum interpretationi anteferendam esse, quum non modo ad ingenium doctrina excolendum, ad judicium acuendum, ad sensum pulchri atque honesti alendum, et ad mentes admiratione ac voluptate perfundendas, sed etiam ad rerum magnarum amorem inspirandum, animosque paulatim ad eas virtutes, quarum illustria exempla passim consignata reperiunt, conformandos, maximam omnino vim habeat. Silius autem historiæ Romanæ partem, et quidem eam, qua non alia rerum gestarum multitudine, varietate et magnitudine insignior exstat, in carminis formam deflectere, et ita sensus, quos jam nuda et simplex rerum narratio excitare poterat, epicæ poeseos artificii, picturis, vi et gravitate augere conatus est, nec minus poetæ, quam historici partes egit. Deinde nullum nec memorabilium rerum, in bello Punico quum primo, tum maxime secundo gestarum, nec ornatus poetici genus prætermisit; et carmen suum infinitæ fere lectionis copiis et quadam incredibili varietate rerum, ex antiqua historia, geographia et mythologia depromtarum, distinxit. Quis itaque dubitet, quin, si non viri, omni eruditionis genere instructi, certe juvenes ex lectione doctissimi poetæ, si recte et cum judicio instituantur, multarum utilissimarumque rerum cognitionem haurire possint? «Est et aliud, ut Cellarii verbis utar (4), quo Silius cæteros poetas fere omnes antecellit, locorum, gentium, antiquitatum tam illustris explicatio, ut nisi ille fuisset, multa sane in geographia, et in rerum et antiquitatum historicis obscura nobis et incognita essent. Sane Italiam, Siciliam, Africam, Hispaniam et alias regiones tam distincte, tam illuminate in singulis partibus ante oculos proponit, ut neque id clavus possint, quibus unicum hoc studium ac labor est, ut orbis terrarum descriptionem exhibeant (5).» Jam vero hæc geographica æque ac historica, a poeta versibus comprehensa, multo magis et tenebunt delectabuntque juvenum animos, et diutius in memoria eorum hærebunt, quam si ea ex geographico aliquo historicoque libro, tenuiter scripto, perceperint, vel magistrum ea tradentem et explicantem audiverint.

Sed longe maxima utilitas, quæ ad juvenilem ætatem e carminis nostri lectione redundat, eo continetur, quod plurimum conferre potest ad formandum acuendumque judicium, si duce magistro instituantur, qui satis ingenio valeat ad bona a malis præclara et sublimia a tenuibus et

languidis discernenda. Quum itaque Silius totam fere carminis materiem e Livio, ornatumque tantum non omnem e Virgilio petierit; auctor sim, ut juvenes in ejus lectione hos ipsos, quorum vestigia ubivis persecutus est, semper ad manus habeant. Livii comparatio eos docebit, quantum inter historicam et poeticam rerum narrationem intersit, quique utriusque sunt termini, colores ac modi. Quod si vero Maronem, quoties adumbratur, contulerint cum nostro poeta, discent naturalem simplicitatem epicamque vim ac dignitatem ab argutiis atque inani verborum tumore et ubertate distinguere. Dicit vix potest, quanti sit momenti ad iudicium ingeniumque fingendum, et ad veram linguæ alicujus poeticique potissimum sermonis indolem rite percipiendam plurimum, et diversæ ætatis, scriptorum comparatio. Quam ob causam omnia Livii et Virgiliti loca, quæ Silius ante oculos habuit et imitatione expressit, diligentius a me, quam a quoquam reliquorum editorum, adnotata videbis. Ea tamen plerumque simpliciter tantum laudavi, non interposito iudicio meo, nec ipsis Livii Maronisque verbis adscriptis. Nam non modo hi scriptores omnium manibus teruntur, cavendumque erat, ne præter necessitatem ad nimis magnam molem liber excresceret; sed etiam ea, quæ in hac comparatione opportune moneri poterant, juvenum, et, qui horum lectionem moderantur, magistrorum iudicio relinquere, quam ipse occupare malui, quippe qui usu didici, quantum hæc exercitatio ad intelligentiam non minus et sagacitatem, quam ad industriam juventutis acuendam valeat.

(1) Vossius de histor. lat. I, 29: «Illud etiam, inquit, cogitare nos oportet, non a prima se adolescentia huic studio dedisse, sed jam annis gravem atque ætate languentem: ita ut difficile omnino foret, tum demum discere, quo pacto liber præcipitandus sit spiritus, sic ut quodammodo furenti animo vaticinari videaris.»

(2) Conf. III. Wolf. ad Demosth. orat. adv. Leptinem, Proleg. pag. 38... 40.

(3) Cel. Heyne in Præf. ad Virg. T. I, p. 23, edit. nost. hæc optat: «Omnino velim mihi aliquem dari, qui a Silii Italici, Valerii Flacci, Statii et Lucani, Ausoniiique et Claudiani lectione recens studium suum ad Virgilium convertat! non ut ille loca similia et parallela inani ac vana ambitione congerat; verum poetæ illi, quos ad Virgilium se composuisse totos manifestum est, dum non modo in carminum ratione et ordine, verum in ipsa quoque elocutione, in singulis versibus ac verbis, exprimere eum laborant, sæpe interpretationem locorum Virgilianorum suppeditant.» His adjicio verba Vossii de hist. lat. I, 29, p. 144: «Non plane Silio adulatur Martialis, quum os ei tribuit magnum facundumque. Quod si de puritate etiam, sermonisque Romani castimonia certare lubeat; nulli illorum cedat, quos ea, vel proxima, vidit æstas.»

(4) In Diss. de Silio. Ital. §. 13.

(5) Huc spectant inpr. lib. III, 222... 405, et VIII, 356... 616.

SECTIO IV.

Historia literaria carminis Siliani, et recens Codicum MSS.

His universe de poeta nostro ejusque carmine præmissis, proximum est, ut quum de opera meritisque eorum, qui ante me ad Silium edendum adcesserunt, tum de Codicibus ejus MSS. paucis exponam. Quum vero Drakenborch. quantum ipse, et qui ante eum in poeta recensendo elaboraverunt, ad eum vel intelligendum, vel emendandum contulerint, quasque adhuc membranas excusserint, jam in Præfatione editionis suæ satis luculenter tradiderit; ejus verba liceat nunc mea facere, relictis tamen nonnullis, quæ repetere nihil adinet, et notis aliquot adpersis.

PRÆFATIO DRAKENBORCHII.

Mortuo et rebus humanis erepto Silio, sive id temporum, in fœdam barbariem ruentium inertia ac pessimo studiorum contemptu, sive quo alio casu accidisse dicendum sit, unicus, quem nobis reliquit, ingenii fetus duriore fortuna conflictatus, et oblivione ac silentio tantum non sepultus esse videtur. Si enim solum Sidonium Apollinarem excipiamus, a tempore Plinii ac Martialis per tredecim ferme secula nullus fuit, qui ejus vel verbo meminisse reperiat. Quin insuper constanti adeo fama et existimatione hominum seculo xiv volvente periisse credebatur, ut Franciscus Petrarca, primus ille humaniorum literarum instaurator, damnum, quod Silii poema amittendo studia nostra fecisse existimabantur, resarcire cupiens, opus, cui *Africæ* nomen dedit, et quo belli Punici secundi historiam versibus complexus est, composuerit: quod minime facturus fuisse videtur, si poetæ nostri laborem alibi locorum delitescentem superesse suspicari potuisset (1). Depulsis tandem aut fugientibus, quæ orbi universo obfusæ fuerant, ignorantia tenebris, et felici auspicio nascentibus omnis generis studiis, quum monachalium bibliothecarum horridas latebras studiose excuterent viri eruditi, etiam Silius cum infinitis aliis prisci ævi scriptoribus ex squalido situ et pulvere protractus, et in lucem vindicatus est. Ne vero varias doctorum opiniones de auctore, loco et tempore, quo Silius repertus est, memorando patientia lectoris nimium abutar, dicam verisimillimum mihi videri, Punica hæc inventa fuisse per Poggium Florentinum prope Constantiam in monasterio Sancti Galli tempore concilii Constantiensis. Certe Poggium Silii inventorem esse agnoscit Hugolinus, seu Ugolinus Verinus, qui non longe post hæc tempora vixit, et scriptis inclaruit, lib. II de Viris Illustr. urbis Florent. ubi Poggium sic commendat:

Quin etiam sollers Germanis eruit antris
In Latium altiloqui divina volumina Sili.

Etiam Guarinus Veronensis, sive Franciscus Barbarus, sive alius quis eo tempore, in epistola, qua Poggio Quintiliani inventionem gratulatur, quam nuper ex bibliotheca Paullina Lipsiensi publici juris fecit Jo. *Gottlieb Krause*, ejusdem bibliothecæ præfectus, in vernacula librorum historia P. I, p. 46 (2): «Tu Tertullianum, tu M. Fabium Quintilianum, tu Q. Asconium Pedianum, tu Lucretium, SILIUM ITALICUM, Marcellinum, tu Manilium astronomum, L. Septim. Valerium Flaccum, tu Caprum, Eutygium, Probum, grammaticos, tu complures alios, BARTHOLOMÆO COLLEGA TUO ADJUTORE, vel fato functos vita donasti, vel longo, ut aiunt, postliminio in Latium reduxisti.» Idem denique testatur ipse Poggius in orat. in funere Nicolai Nicoli, «Quod autem egregiam laudem meretur, summam operam curamque adhibuit ad pervestigandos auctores, qui culpa temporum perierant. Qua in re vere possumus dicere, omnes libros fere, qui noviter tum ab aliis reperti sunt, tum a me ipso, qui integrum Quintilianum, Ciceronis nostri orationes, SILIUM ITALICUM, Nonium Marcellum, Lucretii partem, permultosque præterea e Germanorum Gallorumque ergastulis mea diligentia eripui, atque in lucem extuli, Nicolai hujus suasu, impulsu, cohortatione, et pæne verborum molestia esse literis Latinis restitutos.» Locum vero et tempus, quo Silius ex squalidi carceris horrore ereptus est, memorat Marsus ad Siliii lib. VIII, v. 125: «Hic plurima Siliii carmina desiderantur illius incuria, qui hoc opus exscriptis *apud Constantiam*, urbem Galliæ, ubi hoc poema jam amissum a POGGIO, viro id ætatis literatissimo, repertum fuit *tempore divi Nicolai Pontificis Maximi*: cujus felicissimi pontificatus auspiciis Latina lingua, quæ Vandalum Gothicumque sapiebat, proprium decus resumere cœpit.» Quamvis autem auctorem et locum recte designaverit Marsus, in definiendo tamen tempore erravit. Quum enim Lilius Gyraldus in dial. IV, de Poetar. Historia scribat, Siliii Punicum bellum «eo tempore, quo Christianorum procerum conventus, quod *Concilium* nostri, Græci Σύνοδος vocant, in Germania haberetur, *in quapiam ibi turri* fuisse repertum, literis admodum obsoletis et pervetustis, et cum eo una cariosos quosdam aliorum scriptorum libros,» dubitandum minime puto, quin inventus sit Silius tempore concilii Constantiensis, quod habitum est anno post Christum natum CIÖCCCCXV et

sequentibus, Johanne XXIV et Martino V Pontificibus Romanis; eodem nempe loco et tempore, quo etiam Quintilianus, quem male alii in salsamentarii taberna repertum tradunt. Asconius Pedianus, et Valerii Flacci Argonauticon priores libri, quos Gyraldus per *cariosos aliorum scriptorum libros* designat, inventi sunt. Paribus enim verbis Poggius ipse locum, unde hos codices extraxit, describit in epistola ad Guarinum Veronensem, cujus partem olim Mabill. ac Menag. ediderunt (3), sed quam integram nuper vulgavit supra laudatus *Krause* dicto loco, «Est autem monasterium Sancti Galli prope urbem hanc (scil. Constantiam) millia passuum XX. Itaque nonnulli animi laxandi et simul perquirendorum librorum, quorum magnus numerus esse dicebatur, gratia eo perreximus. Ibi inter confertissimam librorum copiam, quos longum esset recensere, Quintilianum comperimus adhuc salvum et incolumem, plenum tamen situ et pulvere squalentem. Erant enim *non in bibliotheca* libri illi, ut eorum dignitas postulabat, *sed in teterrimo quodam et obscuro carcere, fundo scilicet unius turris*, quo ne capital. quidem rei damnati retruderentur, etc. Reperimus præterea libros tres primos et dimidium quarti C. Valerii Flacci Argonauticon, et expositiones, tamquam thema quoddam, super octo Ciceronis orationibus Q. Asconii Pediani, eloquentissimi viri, de quibus ipse meminit Quintilianus. Hæc mea manu transcripsi, et quidem velociter, ut ea mitterem ad Leonardum Aretinum, et Nicolaum Florentinum.» Scripta autem est hæc epistola *Constantiæ XVII Kal. Jan. anno Christi* CIÖCCCCXVII: altera vero, quæ Guarino Veronensi tribuitur, et Siliium jam inventum dicit, cujusque particulam supra laudavimus, *Venetis pridie Nonas Julias anno Christi* CIÖCCCCXVII. At Nicolaus V, cujus pontificatu Marsus Siliium repertum tradit, ab anno Christi CIÖCCCCXLVII ad annum CIÖCCCCLV ecclesiæ Romanæ præfuit. Insuper Leonardus Aretinus ac Nicolaus Florentinus, seu Nicolaus Niculus, ad quos se libros recens inventos misisse Poggius scribit, primus anno CIÖCCCCXLIII et vita excessit, alter anno CIÖCCCCXXX, si Vossio fides habenda, lib. III de Histor. latin. cap. V et VI, in quo posteriore tamen error typographicus irrepsisse videtur, quum ipse dicat, exstare Philelfi ad Nicolaum Nicolum epistolam (ea est lib. II, epist. 18), anno MCCCCXXXVIII (lege MCCCCXXXIII) scriptam. Non diu tamen post eum annum superfuisse ex ipsa eadem epistola patet, in qua *vir decrepitus* vocatur, quum mortuus fuisse dicatur anno ætatis LXXIII. Quidquid sit, ex ipsa Poggii orat. in funere Nicolai Nicoli, pag. 103 constat, mortuum esse Nicolum vivente adhuc Leonardo Aretino aliisque, quos verborum suorum testes laudat. Bartholomæus autem, quo *collega et adjutore* Siliium inventum dicit Guarinus Veronensis in sæpius memorata epistola, amicus Poggii fuit, in cujus scriptis sæpius memoratur, nunc sub nomine *Bartholomæi de monte Polliciano*, nunc *de monte Peliciano*, nunc denique *de monte Puliciano*; neque alius est ab illo, quem Siliii codicem, unde reliqua ejus poetæ per Italiam exemplaria descripta sunt, possedisse cognovimus ex Franc. Filelfo, lib. XVI, epist. 14: «Velim, quam diligentissime odoraris, apud quem hospitetur ille codex Siliii Italici poetæ, quem Antonii Barbadori pater, quo tempore in monte Publiciano præturam gessit, ex bonis illis Bartholomæi venatus est, quem Martinus Pontifex Maximus primum secretarium habuit. Nam codices omnes, quotquot illo exemplari exscripti sunt, depravatos corruptosque invenio.» Per Poggium itaque hoc modo vitæ et luci restitutus Silius a doctis magno applausu exceptus, et jam sub ipsis inventæ artis typographicæ initiis sæpius Romæ, Parmæ ac Mediolani excusus est. Sed quum partim librorum scribarum imperitia, partim operarum atque editorum negligentia deformatus adeo ac corruptus circumferretur, ut a nemine fere agnosci, aut cum fructu legi posset, in eo emendando atque interpretando certatim operam posuerunt viri illorum temporum eruditi. Primi autem, quos in hoc stadio decurrisse accepimus, fuerunt *Petrus Montopolita*, *Pomponius*, et *Dominicus de Caldariis*, sive, ut dici maluit, *Domitius Calderinus*, quorum memoria apud Petrum Marsum in Præfat. in Siliium ad Illustr. Principem Virginium Ursinum exstat. Calderini autem commentarios Silianos memorat etiam Sabellicus in dial. de linguæ Lat. reparat. et ipse Calderinus in Præfat. ad Martial. Sed eorum labores lucem vidisse non videntur. His successit *Petrus Marsus*, Pomponii et Calderini discipulus, qui Siliium commentariis illustratum edidit. Verum quum non corruptos solum et pessimæ notæ codices, qui vulgo exstabant, secutus fuerit, sed ipse etiam priora menda novo

errorum cumulo adauxerit, nihil commodi Silium et humaniorum literarum studiosos ex ejus labore cepisse quisque facile judicare potest. Post Marsum anno 1704 poetam nostrum edidit *Martinus Herbipolensis*, qui singulis libris argumenta *Hermannii Buschii* Pasiphili, natione Westphali, addidit. Ejusdem deinceps Buschii scholia margini editionum Basileensium ac Parisinæ Colinæi adjecta sunt; quæ, quamvis *vice uberis commentarii esse posse* dicantur, raro quidquam bonæ frugis præstant. Martinum Herbipolensem et Buschium proxime excepit *Ambrosius Nicander* Toletanus, qui editioni Juntinæ anni 1705 præfuit. Magnifice hic in præfatione ad Laurentium Medicem testatur, Silium «sua arte faberrime politum, et pervigili cura serenitati pristinæ restitutum ope vetustissimi exemplaris Roma advecti, atque omnibus maculis detersum defecatumque esse.» Verum tantum abest, ut splendida hæc dicta factis æquaverit, ut potius omnia contraria præstitisse dicendus sit. Nulli enim scriptorum, qui ex miserrimo bonarum artium naufragio elapsi monumenta ingenii ad nostram memoriam propagarunt, plura ac scelestiora vulnera infixit aut foeda priorum temporum barbaries, aut infausta librariorum inscientia, et audax Criticorum temeritas, quam Silio intulit inconsiderata hujus hominis mutandi prurigo et insania, ut passim ex adnotationibus nostris patebit. Utinam igitur imitari maluisset exemplum *Damiani* cujusdam *Benessæ*, quem reprehendit, quod Silium a se emendatum jactet, quum ex illo, qui vulgo circumferebatur, descripserit! Nam si ipse etiam id facere in animum induxisset, viri docti operæ et labori in tot ineptissimarum lectionum monstis exhauriendis, quæ passim invitis Musis et Apolline tersissimo poetæ obtrusit, parcere potuissent. Per Nicandri tamen vestigia incedere libuit postea *Francisco Asulano*, qui editionis Aldinæ anni 1703 curam habuit; ut editionem Juntinam non vidisse existimandus sit Barthius, qui ad Statii Thebaid. IV, v. 717, *Silium ab Aldo vel ejus correctore plane perditum* dicit, quod de Nicandro meritissime prædicari potest. In eo tamen a Juntina discessit editio Aldina, quod initio libri octavi Asulanus ex Jacobi Constantii collectaneis criticis versus quatuor et octoginta, in Gallia, ut aiunt, repertos, primus inseruerit. Post hæc tempora, quæ renascentium literarum quasi infantia quædam aut pueritia censenda sunt, certior clariorque poetæ nostro lux obfulgere cœpit. Quum enim *Ludovicus Carrion*, dum bibliothecam Coloniensem diligentius lustraret, in venerandæ antiquitatis manuscriptum, hæc Punica continens, quod tempore Caroli Magni exaratum fuisse opinatur, incidisset, ejus auxilio sparsim nonnullis locis in Emendationibus suis opem ferre conatus est, ac Silium nobis multis partibus meliorem dedit (4). Quum vero idem codex per Melchiorum Hittorpium Theologum, ac bibliothecæ Coloniensis præfectum, etiam *Francisco Modio* innotuisset, integrum is poetam ad eum recensere instituit: quem quoniam *cum Homero et Virgilio collatum, ac locis innumeris emendatum*, ut ipse promisit, aliquando edere in animo haberet, plerumque veriores modo scripturas, ex Manuscripto depromtas, in *Novantiquis Lectionibus* proposuit (5), et uberiores earum adsertiones commentario, quem meditabatur, servavit; qui magno reipublicæ literariæ damno, sive ejus morte, sive quoquo alio casu interceptus, æternum latebit. Anno deinde 1706 Silium ad fidem ejusdem libri Agrippinatis ac mentem Modii emendatum edidit *Daniel Heinsius*, tum pæne adhuc puer, eique eruditissimas notas addidit, quas ob teneram ætatem, qua eas conscripsit, *Crepundia Siliana* vocavit, sed quarum ipsum nec senem unquam pœnituit. Post Danieleum Heinsium memorandus est *Claudius Dausqueius* Sanctomarius, Canonicus Tornacensis, qui anno præteriti seculi quinto et decimo, non octavo et decimo, ut quædam exemplaria exhibent, solita typographis fraude, Silii Punica non contemnendo commentario illustravit. Optimam hic operam Silio navare potuisset, nisi insano Modium et Heinsium carpenti studio ut plurimum in pejora abreptus, ubique se typhothetarum mancipium præstare, et non excusandos eorum errores patienter ferre ac patrocinio suo probare maluisset, quam verissimas lectiones ex Codice Coloniensi erutas, cujus ipse etiam excerpta ab Heriberto Rosweydo accepisse videtur, agnoscere: in quem gravius dicere abstinere, quod postumam Modii ac parentis sui famam et nomen, justissima indignatione inflammatus, passim vindicaverit Nicolaus Heinsius. Eodem tempore, quo labor ille Dausqueii prodiit, Silio etiam medicas manus admovit vir infinitæ lectionis *Caspar Barthius*, qui per Janum Gruterum excerpta veterum membranarum, quæ Oxonii in Collegii Reginsis bibliotheca servantur, adeptus, eum omnem variis Adversariorum libris recensuit (6). Hic autem Codex, licet non ubique tantam, quantam Coloniensis, fidem mereatur, minime tamen negligendus est; tum quod innumeris locis verissimas Agrippinatum membranarum lectiones a Modio laudatas egregie firmet, tum inprimis quod integrum nobis Silium exhibeat, quum manuscriptum Coloniense, a barbara manu truncatum, dimidio libri sexti decimi et toto ultimo careat. Barthius vero, qui ceteroquin lumine mentis quam acerrimo præditus erat, dum Dausqueio, quem poetis enarrandis longe præcellere censebat, ac plures scriptores illustrasse optabat, contra Modium et Heinsium plus æquo favet, non raro, ut alter Ixion, pro Junone nubem amplexus est. Haud longe post Barthium Silii emendationi etiam animus intendere cœpit *Joannes Fredericus Gronovius*, qui in Observationibus et aliis scriptis egregiam lucem difficilioribus ac præ reliquis depositis et conclamationibus locis ingenio et ope vetustissimarum editionum adfudit.—Ultimus denique nostra memoria Silium anno elapsi seculi quinto supra nonagesimum Lipsiæ in publicum emisit *Cellarius*, qui ex prioribus criticis, Modio, Barthio, Gronovio, Nic. Heinsio, aliisque, quæ præcipue ad poetæ nostri ornatum ac decus facere videbantur, conquirens, iisque notas suas addens, accuratam satis atque concinnam editionem dedit. Maxime vero in præfatione ad Lectorem laudat et prædicat Fridericum Benedictum Carpzovium, quod editionem Dan. Heinsii, cui filius Nicolaus Heinsius manu sua plures conjecturas et emendationes adscripserit, communicare voluerit, ut eas, tamquam pretiosissimas gemmas, adnotationibus suis inmisceret. Verum et Carpzovium et Cellarium opinionis hujus falsos fuisse haud ita pridem casu quodam didici. Adornandæ enim huic editioni subsidia circumspiciens incidi in Colomesii catalogum manuscriptorum Isaaci Vossii, in quo inter libros Latinos cum manuscriptis collatos num. CXXIX memoratum inveni *Silium Italicum Heinsii cum manuscriptis collatum*. Quum autem ingenti desiderio tenerer hujus libri videndi ac versandi, quem cum aliis omnibus ejus generis Vossianis Academiæ Lugduno-Batavæ Curatores Amplissimi maximis impensis ac sumtibus bibliothecæ

publicæ vindicaverant, humanitate tandem ac beneficio Wolferdi Senguerdii et Jacobi Gronovii voti compos factus in capite ejus hæc manu Vossii adnotata reperi, «Multa in Silio castigata, asteriscoque notata, et excerpta ex Illustrissimi Scaligeri exemplari, manu illius a mendis purgato.» Quum autem hæc omnia descripsissem, domum redux statim deprehendi, ea, quæ Cellarius a Carpzovio adceperat, Jos. Scaligero tribuenda esse, non vero N. Heinsio, qui, quod etiam Vossius fecit, quæ Scaliger ad oram sui exemplaris adscripserat, sua manu excerpserat: quare passim in notis vero auctori reddidi.

440

Atque hæc ferme sunt, quæ ad hunc diem virorum doctorum labore et industria in Silio acta sunt: ut vero, quæ restant, absolvamus, videndum nunc superest, quid ipse in hac editione præstiti. Quum Petrus Burmannus munere fratris Caroli Crucii, Consulis Lugduno-Batavi, ineditas Nicolai Heinsii in poetam nostrum notas possideret, quas, detestatus eorum exempla, qui illaudando facinore his thesauris soli incubare consueverant, dudum cum orbe erudito communicare gestiebat (quod ut ipse exsequi posset, varia negotia semper impederant), auctor mihi fuit ac suasor, ut Silio manus admovere, et diutius, quam par erat, latentem hunc optimarum observationum thesaurum in lucem protrahere vellem. Auctoritate igitur et impulsu tanti viri, qui, quod disciplina ejus fictus ac formatus eram, quid humeri mei ferre poterant, optime intelligebat, inductus et permotus Nicolai Heinsii primo adnotationes, quas margini editionis Dausqueianæ variis temporibus, ut quæque in mentem venerant, allevit, quanta fide potui, descripsi, et cum alio exemplari editionis Colinæi, cujus oræ, præter quam plurimas conjecturas, manuscriptorum varias lectiones commiserat, diligenter contuli. Adhibuit autem Vir Illustriss. et studiosius, quam priores fecerant, consuluit excerpta codicis Coloniensis, quo olim Carrion et Modius, membranarum Oxoniensium, quibus Barthius usi fuerunt; deinde illis quidem non visum manuscriptum Puteaneum, reliquis tamen, quod fatendum est, integritate ac fide inmensum quantum concedens, quod nunc in bibliotheca Regis Christianissimi servatur (7), vetustam insuper editionem Parmensem anni 1481 quam ab Edmundo Figrelis, quondam Historiarum in Regia Academia Ubsaliensi Professore, ex bibliotheca Regis Sueciæ utendam adcepit, nonnunquam denique Romanam editionem antiquissimam Aldinam, aliasque: unde multam observationum silvam nactus est, ac quam plurimas et egregias lectiones ab ipsius Silii manu profectas, quas posteriorum temporum librarii et literatores insigni scelere depravarant ac corruperant, felicissime auctori restituit. Quamvis autera magnam satis bonæ frugis copiam observationes Heinsianæ contineant, et solæ insigne decus præ aliis huic editioni addituræ sint; dubitandum tamen non est, quin multis partibus meliores ac politiores prodissent, si auctor ultimam manum, quod acerba et luctuosa studiis nostris morte abreptus facere nequii, inponere, et ipse earum editioni præesse potuisset. Hoc labore perfunctus alia mea conquisivi, quibus nova, quam moliebar, editio placeret, et lectorem alliceret. Modii itaque Novantiquas Lectiones et Barthii Adversaria perlegere, et omnia, quæ ad Silium ornandum faciebant, inde excerpere cœpi, ut, quod nunquam, nisi in hac nunc editione, præstitum erat, quæ ad emendationem aut illustrationem auctoris nostri passim ac variis locis adnotaverant; quorumque multiplex in notis Heinsianis mentio fiebat, in ordinem digererem, et contextui subjicerem. In quo quantum molestiæ mihi devorandum fuerit, nemo ex æquo æstimare potest, nisi qui, in simile quondam pistrinum detrusus, eumdem, quem ego, laborem exantlavit. Deinde quum Danielis Heinsii Crepundia Siliana, quæ paucis paginis ingentem reconditæ ac non protritæ eruditionis copiam continent, rarius non in his terris modo, sed ubique etiam, inveniri possent, aut, si casu invenirentur, quam animose, si molem libelli spectas, et insano pretio compararentur, non committendum censui, ut bonarum artium studiosi tam exquisitis bellariis, præsertim data hac occasione, ulterius carerent, aut sæpe aliquo census detrimento sibi comparare necesse haberent. Ut itaque recensita, et, quantum fieri potuit, a sordidis typographorum vitiis et erroribus expurgata, et editionem Lugduno-Batavam et Cantabrigiensem cum hac nostra comparanti patebit, hic denuo exprimerentur, curavi. Ne quis autem miretur vel culpet, nullam me rationem in hac editione habuisse adnotationum, quas in poetam nostrum conscripsit Dausqueius, æquum Lectorem monendum duxi, nie justissimas causas habuisse, cur hic repetitæ non sint. Nam quum solo modici voluminis instar esse possent, studiosorum sumtibus parcere debui, ne, si eas aliis, quas nunc dedi, adjecissem, mole libri, unde etiam pretium augetur, emtorem deterrerem magis, quam allicerem: præterquam quod etiam longe plurima illis insint, quæ elegantiorum studiorum cultoribus non magnam utilitatem præstarent, quoniam Dausqueius multa iis admiscuerit, quæ, nisi infenso odio, quo, nescio quam ob causam, Modium ac Dan. Heinsium prosequeretur, obcæcatus atque in pejorem plerumque partem abreptus fuisset, ipse omittenda atque inducenda putasset.—Quum autem non aliorum modo curas in auctorem nostrum edere, sed ipse etiam aliquid conari, et in Silio studiorum tirocinium deponere constituissem, Burmannus, cui quantum hæc editio debeat, jam superius prædicavi, non contentus ea, quæ vidimus, præbuisse, gratiam etiam, qua valebat, apud Ezechielem Spanhemium interponere non dubitavit, ut excerpta codicis Oxoniensis, qui in bibliotheca Collegii Reginensis servatur, et quo Barthius et Nic. Heinsius usi fuerant, sed cujus variæ scripturæ Colinæi editioni Heinsianæ adscriptæ non sunt, transmitti curaret. Cujus beneficio etiam, facile id concedente Riccardo Benteleio, Academiae Oxoniensis Cancellarii vices agente, collationem ejus manuscripti ad Cellarii editionem institutam adcepi. Deinde Franciscus Hesselius, olim in Athenæo Rotterodamensi Historiarum et Eloquentiæ Professor, nunc vero apud Trajectinos nostros in Collegium Canonicorum ad D. Mariæ adscriptus, medio ac parario Davide Hoogstratano, ludo literario Amstelædami præfecto, ejusdem codicis Oxoniensis excerpta, editioni Raphelengii ϬΙΟϬΧΙ manu viri docti addita, ab eruditissimo viro Petro *Ulaming* impetravit: quod, si conjecturis indulgere liberet, idem exemplar fuisse, quod olim Barthio Silium recensenti ad manus fuit, gravissimas ob causas suspicarer. Quum vero quibusdam in locis duo hæc exemplaria, quæ tamen ex iisdem membranis propagata sunt, inter se dissentire deprehenderem, et ipsum codicem inspiciendi facultatem non haberem, aut quis fidelius

441

442

manuscripti Anglicani lectionem expresserit, satis prospicere nequirem, bona fide tecum agere malui, Lector, eoque in casu utramque lectionem memorare; ut, quibus ipsas membranas consulere datur, nihil me in his incertis conjecturis dedisse intelligere queant. Insuper Jacobus Gronovius editionem Mediolanensem; G. Claramontius, in ecclesia Walonica apud Amstelædamenses divinarum oraculorum interpretes, editionem Martini Herbipolensis, et Marsi Parisinam; egregius caesarum patronus Gulielmus Best editionem Juntinam, cujus margini pauca adscripserat Ger. Vossius, liberaliter usui meo concesserunt. Deinde quum procedente tempore Silius aliquamdiu typographos exercere cœpisset, consilii mei certior factus Jacobus Perizonius primam omnium editionem, quæ Romæ anno MDCCCCLXXI excusa est, et nunc cum aliis nonnullis libris ac scriptis legato ejus in bibliothecam Lugduno-Batavam commigravit, ad me transmisit; quemadmodum etiam *van der Kloot* Marsi Venetam primam: quæ causa est, ut earum ante septimum aut octavum Punicorum librum in notis meminisse non potuerim. Jo. Herm.

443

Schminckius, Historiarum atque Eloquentiæ Marpurgi Hassorum Professor ordinarius, quum ex Iselio, SS. Theologiæ apud Basileenses Professore, audivisse se meminisset, eum ante quatuordecim admodum annos per Helvetiam peregrinantem Tiguri in manuscriptum Siliï forte fortuna incidisse, nihil apud amicum prætermisit, ut ejus opera codicis illius excerpta mihi impetrare posset. Quum vero Iselius ea de re cum Hottingero, Theologo Tigurino, egisset, isque non modo librum conferendi, verum insuper, quod raro concedi solet, ad Iselium mittendi potestatem et bibliothecæ curatoribus ac præfectis impetrasset; excussis omnibus angulis tandem præter spem codex Siliï, quam diligentissime quæsitus, Tiguri non reperitur. Ut adeo persuadeat sibi Iselius, vel membranas illas interea temporis scelestis manibus ex bibliotheca Tigurina subreptas, aut in latebras infortunio quodam amotas fuisse, vel, quum id ob singularem eorum, quorum curæ hæc bibliotheca commissa est, diligentiam nullo modo verisimile videretur, Silium, quem se manuscriptum Tiguri vidisse, et manibus tractasse credebat, in quodam Helvetiæ monasterio, cujus nunc memoria non occurrebat (plura enim libris vetustis haudquaquam destituta eodem in itinere perlustraverat), adhucdum latere; sed cujus, si quam maxime meminisset, ob nuperos per Helvetiam motus et animorum dissidia videndi aut conferendi nulla spes supererat. Interim idem Schminckius, qui non minus meis, quam sui ipsius commodis inservire cupiebat, quum etiam in bibliotheca Guelferbytana Siliï codicem servari intelligeret, non ante conquievit, quam Eccardus, Professor Helmæstadiensis, recepisset, se varias ejus lectiones excerpturum, et ad me missurum, qui tamen, quum ex illo tempore variis negotiis impeditus fuerit, tum inprimis quoniam ei provincia historiam ac res gestas Georgii I, Regis Magnæ Britanniæ et Electoris Brunsvicensis conscribendi inposita sit, fidem datam adhuc solvere prohibitus est. Ea vero molestius tuli, utrumque hoc negotium in fumum abiisse, quod simul omnem spem codices alii, qui Siliio opem tulerunt, non visos nanciscendi penitus mihi præcisam cernerem. Nam præter manuscripta volumina, quorum modo memini, et ea, quæ Heinsius aliique Siliï interpretes consuluerunt atque excusserunt, quorum integerrimum etiam atque optimæ notæ Coloniense dudum periisse est quod suspicemur, rari per Europam poetæ nostri Codices reperiuntur, et nescio, an plures, quam recentissimus ille, quem ante hoc biennium, quum Lutetiæ versarer, in bibliotheca Regis Christianissimi videre contigit, sed ob temporis brevitatem cum editis committere non potui, et sex alii in Italia, pariter nuper scripti, quorum quinque in bibliotheca Magni Ducis Etruriæ, unum in bibliotheca Eminentissimi Cardinalis Ottoboni exstare coram mihi adfirmavit testis oculatus vir eruditissimus, et non modo Benedictinorum, sed totius etiam Galliæ lumen ac singulare decus, Bernardus *de Montfaucon* (8). Codicem enim, quem testimonio Götzii in descriptione Bibliothecæ Senatus Lipsiensis Lipsiæ exstare credebam, dum in eum perquirerem, nullum esse, sed calami vitio pro Statio Silium positum audivi. Auxiliis igitur atque opibus, et quæ ipse habebam, et quæ amicorum benignitate consecutus sum, instructus Siliï recensionem adorsus sum, illud inprimis adtendens, ut auctoris contextus, quantum fieri potuit (restant enim etiamnum plurimi nodi difficillimi, qui sine aliorum codicum auxilio vix solvi posse videntur), ex manuscriptorum ac vetustarum editionum præscripto quam emendatissimus ederetur: in quo passim secutus sum, nisi ubi genius linguæ Latinæ vel poetæ aliud mihi flagitare videbatur, quod tamen paucissimis in locis accidit, Illustrissimum Heinsium, qui oræ editionis Dausqueianæ, qua uti solitus fuit, non modo notas suas alleverat, sed etiam ipsum poema, quemadmodum a manu Siliï profectum conjiciebat, antiquorum librorum fide diligenter atque accurate correxit. Deinde, quoniam codicibus manu exaratis destitutus forem, sine quibus parcissime conjecturis indulgendum censeo, illud præcipue in notis egi, tum ut a viris eruditis ex membranis revocatas lectiones aut ab ingenio profectas conjecturas vel optimorum auctorum testimonio probarem ac stabilirem, vel receptam lectionem, si ea præstare videretur, sine cujusquam offensione vindicarem: tum ut ex priscis editionibus, si fieri posset, ostenderem ac palam omnibus facerem, quibus gradibus veterum librorum, typographorum aut criticorum ignorantia atque audacia Siliï manus depravata, et ea, quæ vulgo, obtinebant, verba substituta fuerint: tum ut decantatam et omnibus notissimam Siliï imitationem Maronianam accuratius demonstrarem: tum denique, ut loca obscuriora, quæ tirones facile morari possent (æque enim eorum, quam principum in his literis virorum rationem habendam esse arbitratus sum), clariori luce perfunderem.

444

445

Possem nunc, mi Lector, ad ipsum poetam evolvendum te dimittere, nisi data hac occasione, publici juris facienda censerem, quæ nuper ad difficilem Siliï locum lib. III, v. 395, præsentem Newtono, Annæ Magnæ Britanniæ Reginæ Legato, publice prælegit Antonius Maria Salvini, Græcarum literarum Florentiæ Professor, mecum vero communicavit Henricus Brenkmannus, ex ore illius excepta, quibus, quæ Illustriss. Heinsius ad eundem locum notavit, egregie confirmantur. Verba Siliï hæc sunt,

At Nebrissa Dionyseis conscia thyrsis,
Quam Satyri coluere leves, redimitaque sacra
Nebride et Hortano Mænas nocturna Lyæo.

Ad quæ ita Salvinus: «Nebrissæ Hispanicæ urbis etymon ostentatione quadam eruditionis ingeniosa ac poetica Silius arcessit a Græcia, quasi, sicut omnium doctrinarum, illa quoque omnium linguarum parens atque altrix fuerit. Nebrissæ igitur nomen a Nebride h.e. hinnuli aut damæ maculosa pelle, derivat, qua Menades seu Bacchæ, tamquam animalis pelle Baccho dilecti, dorsum ac caput operiebant. Sacra Bacchi nocturna quis nescit? In iis, quæ Orgia (credo a numinis vi Bacchantiumque ira ac furore adpellantur), multa arcana atque infanda perpetrabantur. Lampzacenum illum obscœnum deum, quem tamquam omnis genituræ præsidem venerata Priapum adpellavit antiquitas, eumdem cum Baccho esse putabant. Nec novum est, plura numina in unum conferri, ut videre est apud Macrobius, veterum superstitionis indagatorem sagacissimum. Priapum novitium esse Deum, Strabo ait, argumento ejus, quod apud Hesiodum, qui Theogoniam conscripsit, et de Deorum stirpe accurate verba fecit, de Priapo altum silentium est: quamobrem Geographus Orthanæ, Conissalo, Tychoni aliisque similibus apud Atticos diis similem esse pronunciat, ut aliquid, quod illum quoquo modo repræsentaret, in antiquitate reperiat. Verba Geographi sunt e libro XIII. Ἀπεδείχθη ὁ θεὸς οὗτος ἀπὸ τῶν νεωτέρων. Οὐδὲ γὰρ Ἡσίοδος οἶδε Πρίαπον, ἀλλ' ἔοικε τοῖς Ἀττικοῖς Ὁρθάνῃ, καὶ Κοινοσάλῳ, καὶ Τύχῳ, καὶ τοῖς τοιοῦτοις. *Creatus deus hic a recentioribus; neque enim Hesiodus novit Priapum, verum similis est Atticis Orthanæ, Conissalo, Tychoni, similibusque numinibus.* Qui indicem Latinum Strabonis confecit, *Orthana*, inquit, *dea Attica*. Imo ego, *Orthana*, inquam, *deus Atticus*. Non est enim Ὁρθάνῃ dandi casus apud Strabonem a recto feminino Ὁρθάνῃ, verum a recto masculino Ὁρθάνῃς, latine *Orthana*. Nam quod nomen vere masculinum deum significat, non femininum, re ipsa constare videtur. Quippe procul dubio Ὁρθάνῃς ab erecta virilitate, qua ille deus insignis est, adpellabatur. Quid hoc ad deam? Ergo Lyæo cognomentum Orthanæ, quum Baccho Venus incalescat, æquissime tribuit Silius, et nihil mutandum, nisi quod varianda scriptura, et adspiratio, quæ initio obreperat in *Hortana*, ab illo loco removenda, et post *t* ponenda, ut sit *Orthana*, ἀπὸ τοῦ ὀρθός, *rectus, erectus*, et retinendum, ut habetur in editione Genevensi,

. Et Orthana Mænas nocturna Lyæo;

«quod male editores Amstelodamenses mutarunt in *Hortano*, ut concordarent, ut ita dicam, cum *Lyæo*. Nihil ad hunc locum Daniel Heinsius in Crepundiis suis ad Silium Italicum.»

(1) Eadem est sententia Fabricii et Ernesti in Biblioth. lat. Tom. II, p. 178; Vossii de histor. lat. I, 29, p. 144, et Apostoli Zeni Diss. Voss. I, p. 3. Sed refragatur *Lefebvre* in Præfat. Edit. Latino-Gallicæ p. 10, cujus verba, ab Ill. Ernesti jam adposita, hæc sunt: «*Je suis actuellement convaincu par la lecture du Poème de Pétrarque, que ce Savant en avait un exemplaire. Drakenborch et M. le baron de la Bastie (Mém. de l'Académ. des Insc. Tom. XV) ont répété, d'après Lil. Girald, que si Pétrarque eût connu le Poème de Silius il n'en eût pas fait un sur le même sujet. Je suis au contraire persuadé que Pétrarque n'a fait le sien, que parcequ'il avait un Silius, qu'il regardoit sans doute comme le seul exemplaire qui fût resté, et qu'il a laissé ignorer pour la gloire de son propre ouvrage.*» Hanc suspicionem nimis injuriosam probat censor eruditus in Annal. literar. Gœtting. a. 1782. Additam. pag. 261, 262.

Videatur quoque Colomesius ad Gyraldi dialog. IV, de Historia poetarum pagin. 240. Ed.

(2) In *der umständlichen Bücher-historie*. Lips. 1715, in-8°.

(3) Mabilionius itineris Italici p. 211, et Menagius anti-Bailleti I, p. 46. Integram exhibet etiam Jac. *Lenfant* ad calcem Poggianorum. Amst. 1720, in-8°, pag. 309. Præter eum in Biblioth. lat. Fabricio-Ernestina T. II, p. 259, laudantur Poggii Opera Basileæ edita p. 272, 394; Menagiana T. I, pag. 97; T. IV, pag. 90, et Julii Nigri Historia scriptorum Florentinorum vulgata Italice p. 473.

(4) In Emendatt. et Antiqq. Lecti. libris, Antverp. 1576, in-8°, et Paris. 1583, editis, atque in Tomo III Lampadis artium Gruterianæ recensis Francof. 1604, in-8°.

(5) Editis Francof. 1584, in-8°, et in Gruteri Lampade artium T. V.

(6) Qui prelo excusi sunt Francof. 1624, fol. Cf. Crenii Animadverss. philol. XI, p. 15.

(7) Codex nunc Puteanus, antea Venetus, recentissimus et male a N. Heinsio collatus, si fides habenda fuerit diligentissimo *Lefebvre*, qui se accuratius eum excussisse gloriatur.

(8) A Lefeb. etiam collatus est *Codex Tellerianus* sive Tellieri, in Italia inchoatus anno 1413, absolutus anno 1417 bonæ notæ, non integer, varia manu scriptus, chartaceus. Præterea in Bibliotheca latina Fabricio-Ernestina Tom. II, pagin. 174, laudatur alius codex antiquus, de quo Philippus Rossius in libro, cui titulus est: *Ritratto di Roma antica* pagin. 83, ubi de Bibliotheca Vacana agitur: *Fu portato di Spagna il libro di Silio, Italico con l'immagine di Annibale, il quale hoggi si ritrova nella predetta libreria.*

SECTIO V.

Catalogus editionum C. Silii Italici.

1471.

Romæ per Conradum Suveynheym et Arnoldum Pannartz, in-folio, una cum C. Calpurnio et Hesiodo. In fine libri hæc addita: *Anno Dñici Natalis MCCCCXXI die V mensis Aprilis, summo Pont. Paulo II. Veneto, anno Pont. VII, Jo. An. Epūs Alerieñ in insula Cyrno recognitionem absolvit diebus circiter XV. Lector Benivole vale perpetuo.*

Aspicias, illustris Lector, quicumque libellos,
Si cupis artificum nomina nosse, lege.
Aspera ridebis cognomina Teutona; forsan
Mitiget ars Musis inscia verba virum.
Conradus Suveynheym Arnoldus Pañ artzque magistri
Romæ impressere talia multa simul.
Petrus cum fratre Francisco Maximus ambo
Huic operi aptatam contribuere domum.

447

Principis hujus editionis volumina ducenta septuaginta quinque prelo exiisse, patet e Catalogo antiquissimo librorum, a duobus Germanis, Sweinhemio (1) et Pannarzo, qui primi typographicam artem in Italiam intulere, primum in monasterio Sublacensi et deinde Romæ excusorum ab ann. 1467 quem Joannes Andreas, Episcopus Aleriensis, exhibuit in nota illa epistola ad Xystum (Sixtum) IV, 20 Mart. 1472 scripta, et quinto tomo Bibliorum cum glossis Nicolai de Lyra, in edit. Rom. 1472, in-fol. præmissa: quæ in epitomen redacta reperitur in Maittarii Annal. typogr. tom. I, pag. 48, et in Fabricio-Ernestina Biblioth. lat. tom. III, p. 562 sqq. Memoravit hanc editionem Maittarius l.c. p. 303; sed accuratius de ea egit Card. Quirinus de optt. scriptt. edd. ad Paulli gesta II, pag. 174. Exemplar ejus, a Perizonio commodatum, et ab eodem deinde bibliothecæ Lugduno-Batavæ legatum, Drakenborch. inde ab initio Lib. VII contulit. A principio carminis Siliani hunc librum excussit *Lefebvre*, qui tamen non, quoties a vulgatis abhorret, varietatem lectionis adnotasse videtur, et pauca in eo bona inesse, multisque in locis unum et alterum versum desiderari monet.

1471.

Romana altera, edita a Pomponio Læto, sine nomine typographi.

Hanc cum vulgatis comparavit *Lefebvre de Villebrune*, qui eam his verbis laudat: «Minus elegans, quam præcedens: sed eodem tempore, e multo meliori codice excusa. Viginti sex diebus post editionem Andreae prodiit. In fine legitur: *Opus jam neglectum Pomponius recognovit anno Domini M.CCCC.LXXXI, VI Kal. Maii. Rome.* Editio princeps est ut altera. Nullum exemplar tam sæpe adcedit ad optimum textum codicis Agrippinatis. Suas in tribus aut quatuor locis lacunas habet. In-fol. minori forma: auro contra cara; nec cuiquam Editori nota.» Eam tamen memorarunt Marsus in Præfat., de Bure *Bibliographie instructive*, Crevenna *Catalogue raisonné de la collection des livres de M. Pierre Antoine Crevenna, négociant à Amsterdam*, et, qui in Silii edit. Bipont. laudantur, Hamberger *zuverlässige Nachr. von alten Schriftstellern*, tom. II, pag. 203, 204, et *Catal. de la Bibl. du Roi. Bell. Lettr.* tom. I, pag. 316.

1474.

Romana III, in-folio.

448

Hanc editionem, cujus meminit Hamberger l.l. primam esse putabat Cellar. in Præf. Nemo editorum eam vel vidit, vel contulit, excepto forte Nic. Heinsio; nam editionem Romanam, ex qua varietatem lectionis exhibuit, non Romanam principem vel secundam, sed hanc tertiam, vel, quæ mox recensebitur, quartam fuisse suspicor, quoniam a superioribus illis, quarum lectiones Drakenb. et Lefeb. notarunt, quamplurimis in locis discedit. Hinc etiam in Varr. Lectt. eam editionem, qua Nic. Heinsius usus est, *Rom. 3*, vel *R. 3* vocavi. Utrum vero tertiam, an quartam Romanam inspexerit, non habeo dicere. Explorent hoc ii, quibus libri ad manus sunt. Ceterum miror, hanc suspicionem meam nemini ante me incidisse, omnesque editionem, quam Heinsius manibus versaverit, pro Romana principe habuisse, quam propterea ab eo male collatam esse passim observat *Lefebvre*, qui alias in ea lectionesprehenderat.

1480.

Romana IV, in-folio.

Hunc quoque librum neque a Drakenb. neque a quoquam alio editorum ad Silium emendandum in consilium vocatum esse, est quod doleamus. Vid. tamen notata ad edit. præced.

1481.

Parmæ, in-folio.

Editio præstantissima et rarissima, a solo Nic. Heinsio visa et collata. Vid. Drakenb. Præfat. Plerumque tamen cum Rom. pr. consentit, et ex ea forsan, vel ex eodem fonte fluxit.

1481.

Mediolani, in-folio. In fine ejus hæc leguntur: «Hic Syllii Italici codex, quamvis esset Romæ impressorum negligentia multis in locis depravatus, recognitus est ab eodem Petro Justino Philelfo, ut nonnullis amicis suis obtemperaret, septimo Idus Novembres. Impressit autem Mediolani Antonius Zarothus, opera et impendio Johannis Legnani: anno salutis M.CCCCLXXX. PRIMO. LECTOR. BENIVOLE. VALE. PERPETUO.»

Hanc editionem, quam itidem ex Rom. pr., ab qua raro discrepat, expressam suspicor (2), contulit Drakenborch.

1483 (3).

449

Veneta I, in-folio. Syllius Italicus cum commentariis Petri Marsi. In fine hæc leguntur: «Venetiis

per Baptistam *de Tortis* MCCCCLXXXIII, die VI Maii.»

Exemplari hujus editionis inde a lib. VII, usus est Drakenborch. qui tamen jam ab initio carminis Siliani lectiones Marsi cum Modio et Dausq. notavit. Petrus Marsus, Italus genere, ex Marsorum gente oriundus, copiosos more veterum scholiastarum commentarios scripsit, ter Venetiis editos et Parisiis recusus. Multa quidem poetæ loca bene illustravit, et, si Ill. Ernesti, recentissimum Siliii interpretem, exceperis, nemo fere ei antefendus est. Sed rudis scholiorum moles sæpissime etiam legentibus fastidium movet, et permulta vel male adcepta et prave exposita, vel plane neglecta sunt et ommissa.

1492.

Veneta II, cum commentariis Petri Marsi, in-folio. In fine hæc leguntur: «Venetiis opera ingenioque Boneti Locatelli: instinctu vero ac sumtibus nobilis viri Octaviani Scoti Modœtiensis, anno salutiferæ incarnationis nonagesimo secundo supra millesimum ac quadringentesimum, quintodecimo Kalendas Junias.»

1493.

Veneta III, c. commentariis Petri Marsi, in-folio.

Hæc editio, a Drakenb. et Fabricio ommissa, memoratur Cellario in Præfat. et Societ. Bipont. quæ eam in Bibl. quoque Francof. ad M. exstare docet, et laudat Cl. Lengnichii *Beyträge* Part. II, pag. 123. Vellem tamen, viri docti editiones Venetas accuratius inter se comparassent, criticaque cum cura et subtilitate excussissent.

Alia Veneta, ann. 1495, fol. cum commentariis Pii memoratur in Bibliothecæ Barberinæ Catalogo, quam tamen frustra quaeri monet Ernesti in Bibl. lat. Fabric. tom. II, pag. 177.

1504.

Lipsiæ (Venet. in Drakenb. Catal.) ex recensione Martini Herbipolensis, in-folio. In fine hæc leguntur: «Habes, candide Lector, divinum opus Siliii Italici de secundo bello Punico, noviter et emaculate impressum cura et impensis Baccalaurii Martini Herbipolensis, cum argumentis Hermanni Buschii in singulos libros: ex quibus tibi, quid in unoquoque volumine continetur, statim apprehendere poteris.»

Eam consuluit Drakenb.

1508.

Parisina I, in-4°, sine notis. In fine hæc leguntur: «Silius Italicus finit, impressus Parhisi in Bellovisu pro Radulpho *Laliseau*, anno salutis millesimo quingentesimo octavo, die duodecima mensis Decembris.»

A nullo editore, quod sciam, conlata.

1512.

Parisina II, cum commentariis Petri Marsi, in-folio. In fine hæc reperiuntur: «Parrhisiis ex ædibus Nicolai de Pratis. XI Kalendas Maii anno Domini supra millesimum quingentesimum duodecimo, impensis vero honestissimorum virorum Poncii Probi, et Francisci *Regnault*, bibliopolarum.»

Consulta a Drakenb. et accuratior Venetis Marsi, iudice Lefeb.

1514.

Lugduni in-8°, curante Damiano Benessa Ragusæo, apud Barthelemy Troth.

Post editionem Pomponii optima inter veteres, si fides habenda Lefeb. qui eam contulit. Critica certe cura et subtilitate Benessa omnes quum seculi XV, tum XVI, editores superavit. Cf. Præf. Drakenb.

1515.

Florentiæ apud Philippum Juntam, ex emendatione Ambrosii Nicandri, Toletani, in-8°.

Nicander inconscia et temeraria mutandi corrigendique libidine Siliani carminis contextum quavis fere pagina fœde conrupit. Vid. Varr. Lectt. et Præfat. Drakenb. Nihil secius ejus vestigia legit Aldus, quem deinde Nutius aliique sequuti sunt. Quo factum est, ut interpolatio grassaretur in omnes fere editiones, ante Drakenb. typis expressas, qui primus cuncta quasi vulnera, a Nicandro carmini inflictæ, sanavit, totque maculas, ei adpersas, delevit: etsi jam ante eum opera Carrionis, Modii, Barthii et Dan. Heinsii non infeliciter in emaculando Silio stabuloque, ut ita dicam, Augiæ purgando versata est. Editiones itaque hujus et seq. seculi paucis recensuisse sufficiat, quoniam non magna inde ad nos et poetam nostrum utilitas redundat. Ceterum Drakenb. usus est exemplari edit. Juntinæ, cujus margini Ger. Vossius pauca adnotaverat.

1522.

Basileæ, apud Thomam Volfium, cum argumentis et scholiis in margine adjectis Hermanni Buschii, in-8°.

In hac plura non in melius mutata, teste Lefeb.

1523.

Venetiis, apud Aldum et Andream Asulanum socerum, in-8°.

Asulanus Nicandri vestigiis institit, sed primus inseruit Siliii lib. VIII, versus 145... 225, quos deinde reliqui editores in contextum receperunt. Nic. Heinsius ad Sil. VIII, 145 hæc notavit: «Versus octoginta et plures proxime sequentes usque ad versum 225 a vetustis absunt exemplaribus. Qui nunc leguntur, eos primus Andreas Asulanus, Aldi Manutii socer, in editionem suam, anno MDXXIII procusam, invexit, depromptos, ut opinor, ex collectaneis criticis Jacobi Constantii, editis Fani anno MDVIII qui eos ad Baptistam Guarinum e Galliis fuisse missos adfirmat cap. XCII. An Siliii sint multum ambigo.» Cf. notæ nostræ in Varr. Lectt. ad l.c. et, qui in edit. Bipont. laudatur, Catal. Bibl. Bunav. T. I, Vol. I, p. 347; Lefeb. de hac editione ita judicat: «Pessima hæc, nec spectanda, nisi longum fragmentum, vere Silianum, reddidisset.»

1531.

Parisiis, apud Simonem Colinæum, cum argg. et scholiis Buschii, in-8°.

1543.

Basileæ, apud Henricum Petri, cum argumentis et scholiis in margine adjectis Hermanni Buschii, in-8°.

1547.

Lugduni, in-12, apud Sebastianum Gryphium.

Unum alterumque Siliii locum in hac editione restitutum esse, monet Lefeb.

1551.

Lugduni, in-12, apud Seb. Gryphium.

452

1566.

Antverpiæ, in-12, apud Philippum Nutium.

Ducta et expressa ex ed. Aldina.

1568.

Antverpiæ, in-12.

1578.

Lugduni, in-12. (Edit. Bipont. addit: apud Antonium Candidum. Ed.)

1598.

Lugduni, in-12, apud Antonium Candidum (le Blanc), cum argumentis Buschii.

1600.

Lugduni Batavorum, in-24. Silius Italicus de secundo bello Punico: in quo ad codicis Modiani fidem versus spurii ejecti sunt, ac legitimi substituti; notæ uberiores sub Crepundiorum Silianorum titulo adjectæ opera Dan. Heinsii. Ex off. Plantin. Christophori Raphelengii.

Ratio et præstantia hujus editionis, quæ criticis usibus non parum inservit, vel ex ipso titulo cognoscitur. Crepundia Siliana Dan. Heinsii, tunc temporis nondum viginti annos nati, perrara sunt, etsi Cantabrigiæ a. 1646 recusa. Numquam satis commendabuntur, judice Lefeb., et in Præf. Drakenb. bis amplissimis ornantur verbis. Neque ego is sum, qui variæ ea et reconditæ doctrinæ copia abundare negem. Sed in emendando Silio non multum poetici ingenii produnt, et ad ipsam quoque ejus interpretationem parum inde profeceris. Primum enim, si quatuor vel quinque libros priores exceperis, in reliquis quidem Heinsius vix decem, et nonnumquam non nisi quinque sive sex locis notas adpersit. Deinde eruditioni expromendæ magis, quam par est, indulget, eaque passim vel minus accurata, vel nimis aliena est et copiosa. Nam plura Græcorum scriptorum, quam Siliii verba et loca, vel emendare vel exponere conatur, et omnino id fere agit, ut vocabulum aliquod seu locum carminis adripiat, cui multa quidem docta et plerumque ex Græcorum fabulis, ritibus et grammaticis hausta, vel ad horum linguam totamque antiquitatem spectantia, sed vel hanc ob causam parum apta et ab ingenio juveniliter luxuriante, quod in Græcorum quoque poetarum versibus latine, vel in Romanorum locis græcæ reddendis sæpius exercetur, profecta adfundat.

453

1601.

Antverpiæ, in-12, apud Gislenum Jansenium.

1603.

Lugduni, in-12, apud Johannem Pillehotte.

1603.

Lugduni (Genevæ), in-4°, *apud Sam. Crispinum*, in corpore omnium veterum poetarum Latinorum: Ed. I, Vol. II. (In edit. Bipont. inscribitur: Aureliæ Allobrogum. Ed.)

1607.

Genevæ, in-12, *apud hæredes Jacobi Chouet*, cum argumentis Buschii.

1611.

Lugduni Batavorum, in-24, *apud Christoph. Raphelengium*.

1611.

Genevæ, in-4°, in corpore omnium veterum poetarum Latinorum. Ed. II, Vol. II, pag. 146... 263.

1614.

Lugduni, in-8°, *ap. Joh. Pillehotte*.

1615.

Parisiis, in-4°, *apud Davidem Douceur*. In *C. Sili Italici Viri Consularis Punica, seu de bello Punico secundo Libros XVII, Cl. Dausqueius Sanctomarius Canon. Tornac.* Quædam hujus editionis exempla annum 1618 præ se ferunt. In Dausqueii commentario multa quidem insunt bona, et ipse erat homo omni doctrina ornatissimus, sed non satis digesta et subtili, unde parum feliciter plerumque et interpretis et critici partes agit. Præterea lectoribus sexcenties non tædium modo, sed bilem quoque movet, quoniam infesto in Modium et Dan. Heinsium animo cæcoque iis contradicendi studio incensus, omnia fere ab iis recte et egregie emendata respuit, et ubivis vulgatam lectionem, quamvis ineptam, tuetur et revocat. Hinc sæpius meliora vidit et probavit; sed nihilo secius frugibus inventis, glandibus vesci, et Nicandri somnia defendere maluit, quam veritati manus dare. Cf. Præf. Drak.

1616.

Lugduni Bat. in-4°, in corpore poetarum Latinorum, cura Alexandri Ficheti S.J. edito.

1618.

Antverpiæ, in-12, *ex off. Plantin. Raphelengii*.

Editio D. Heinsii repetita.

1620.

Amstelodami, in-24, *apud Guil. Janssonium*. Præmissa est Sili vita per Herm. Buschium.

1627.

Amstelodami, in-24. Eadem editio repetita.

1627.

Genevæ, in-4°, in corpore poetarum Latinor. Ed. III, Vol. II.

1631.

Amstelodami, in-24, *apud Guil. Blaew*.

1640.

Coloniæ Allobrogum (Genev.), in-4°, in corpore omnium veterum poetarum Latinorum. Ed. IV.

1646.

Cantabrigiæ, in-12, *apud R. Daniel. Crepundia Siliana Danielis Heinsii*. A Rogero Danieli addita est ejusdem Heinsii dissertatio de veræ Criticæ apud veteres ortu, progressu usuque, tum in ceteris disciplinis, tum in sacris: et de religione Ægyptiorum, Græcorum, Latinorumque ex Oriente repetenda origine.

1656 et 1672.

Lond. Fol. cum iconibus æri incisis. Cum Anglica metaphrasi Silium edendum curavit Thomas Ross, Eques et Regiæ Bibliothecæ præfectus: qui etiam Silianum carmen a Scipionis triumpho ad Hannibalis usque necem continuavit.

1695.

Lipsiæ, in-12, *apud J. Thomam Fritsch. C. Sili Italici, Viri Consularis, de bello Punico secundo Libri XVII. Christophorus Cellarius recensuit, et notis, et tabulis geographicis, ac gemino indice, rerum et latinitatis, illustravit.*

Conf. Præf. Drakenb.

Lond. Fol. in Maittarii corpore poetarum Latinorum.

Trajecti ad Rhenum, in-4°, apud Guilielmum Van de Water, Academ. Typogr. Caii Sili Italici Punicorum libri septemdecim, cum excerptis ex Francisci Modii Novantiquis Lectionibus, et Casp. Barthii Adversariis, tum Danielis Heinsii crepundiis Silianis, et postumis notis Nicolai Heinsii, nunc primum editis, curante Arnolde Drakenborch, cujus etiam annotationes passim additæ sunt.

Conf. ipsius Drakenb. Præf. Ad eum plane transferri potest iudicium, quod Cel. Heyne in ed. Tibulli pag. xviii, de Broukhusio tulit: «Drakenborch, elegantis ingenii vir et multarum literarum, haud dubie is est, cui Silius plurimum debet: si non interpretatione, tamen subsidiorum criticorum adparatu. Nam quæ boni interpretis munus postularet, parum exploratum habuisse videtur: pro more enim sui seculi nihil videt, quod illustrandum sit, nisi ubi in exquisitiorem loquendi formam inciderit aut varietatem lectionis offenderit: tum vero exemplorum nube involvit et lectorem et poetam; luce interdum, quam exspectabat, subducta magis quam inlata.»

Mediolani, III Vol. in-4°, cum versione Italica Monachi Maximiliani Buzii.

Pessima editio, iudice Lefeb.

Mitaviæ, in-8°, apud Frider. Hinzius. C. Sili Italici Punicorum libri septemdecim e recensione Arnoldi Drakenborch curavit et Glossarium Latinitatis adjecit Jo. Petrus Schmidius.

Editor, præmissa Præf. Drakenb. et Cellarii Dissert. de C. Silio Italico, textum a Drakenb. datum repetiit, et magnam conjecturarum N. Heinsii partem quæque alia in animadverss. VV. DD. in editione Drakenb. ad intelligentiam poetæ apta viderentur, in Glossario breviter exhibuit, adpersis notis quibusdam et conjecturis: de quibus acre hoc iudicium facit Lefeb. «In iis sæpe futilissimus nugator: cui satius fuisset, Silius nunquam adtigisse.»

456

Parisiis, in-8°, via et ædibus Serpentinis. C. Sili Italici de bello Punico secundo Poema, ad fidem veterum monumentorum (codicum) castigatum, fragmento auctum. Operis integri editio princeps. Curante Joan. Bapt. Lefebvre de Villebrune.

Lefebvre V. C. eodem tempore aliam poetæ nostri editionem, quæ tribus Voll. continetur, et præter carmen Silianum Gallicam ejus versionem exhibet, excudendam curavit, eique indicem subjunxit, cui titulus est: *Nomenclature historique et géographique*: in quo, ut et passim in Notis criticis, Latinæ editioni subjectis (Part. II, pag. 1... 148), permulta consarcinavit, quæ vel tironibus nota sunt, et, quum Celticæ, Punicæ aliarumque Orientis linguarum aliquam sibi cognitionem habere videretur, ubivis etymologias, ex iis petitas, intexit. Rerum trivialium multitudinem ipsi condonarem, si Germanos, non populares suos, eas docere in animum induxisset. Nam ipse profitetur: *Si j'avais écrit pour les Allemands, j'aurais tout dit, sans passer le moindre mot; parceque, en qualité d'Allemand, j'aurais eu droit de supposer tous mes lecteurs ignorants. Mais nous avons plus d'honnêteté en France.* Præf. pag. xxxv. Quam docte autem et ingeniose originem vel populorum, urbium et fluviorum a Scythiis, Celtis et Slavis, vel singulorum verborum et loquendi formularum ex Græca, Punica, Ebræa, aliisque Orientis linguis sibi deducere videatur, cognoscitur vel ex notis ad lib. I, 25, 235; III, 26, 338, 395, 682; IV, 534, 786 (*Domus*, a δέμω, ædifico); VI, 609, 632; VIII, 362, 472, 473 (*Barbare harundo, harena* in Drak. Melius *arundo* a voce Celtica *rod, rud*, id est, *canna, juncus*; inserto *n* ut sæpe, et præposito *a*, spiritu leni. Ita *arena* ab *areo, aresco*, ut *aridus*), 492, 520; X, 414; XI, 265 (*Capitolium*, vox composita binis vocibus Celticis et Punicis *cap, petra*, et *tol*, vel *tal*, alta), 551; XIV, 40, 634; XV, 672, 721. Quod ad criticum ejus adparatum adtinet, præter tres membranas, a Carrione, Modio, Barthio et Nic. Heinsio conlatas, usus est codice Telleri (v. sup. not. 1, p. 444) omnibusque editionibus priscis, et inter eas Romana II et illa Damiani Benessæ, quas reliquis longe anteferendas censet. Quibus præsiidiis ad poetam recensendum instructus omnino bene de eo meritus est, multa quum ingeniose conjecit, tum recte emendavit, et sive conjecturas, correctiones et explicationes aliorum novis argumentis pluriumque librorum auctoritate, sive lectiones, ab iis frustra sollicitas et temere rejectas meliore interpretatione stabilivit. Sed multo plura ipse vel citra necessitatem, vel perperam et invita Minerva immutavit, sæpiusque ea, quæ a solo ingenio profecta sunt, ne admonito quidem lectore, nec addicentibus libris in contextum recipere nulla ipsi religio est. Nec mirum; nam ipse præcipit; *Que les bonnes leçons soient dans le texte, ou marquées séparément, il n'importe.* Nonnunquam adeo, quasi inter lectiones, quæ ipse in mentem venerint, et quæ codicum auctoritate firmentur, nihil intersit, ad librorum MSS. fidem provocat, dum ingenii sui fetus nobis propinat; v.c. lib. VI, 609, ubi nulla lectionis varietas in libris, quotquot adhuc innotuerunt, deprehenditur, hæc notavit: «Sensu loci nil clarius, nihilque minus perspectum omnibus editoribus. Æternus forem, si eorum nugas hic ventilarem. Pro *tandem* legit Drakenb. *mentem* contra fidem scriptorum. Non dixit poeta *dat mentem*, sed *dat deponere*, ut *dat habere*, ne alia sexcenta adferam: hebraismus est.» Ib. v. seq. «*gentem*. Absurde Drak. *tandem*.» (Drakenb. servavit lectionem omnium librorum, et in notis eandem fere medicinam, sed timide, loco adtulit.) «Non male fuit affectus hic locus, nisi ab ipsis editoribus; legendi erant scripti.» Quanta autem humanitate, modestia et urbanitate (*honnêteté française*)

457

vir doctus, qui omne Gallorum ληκίθους exorbuisse sibi videtur, vel suas conjecturas venditet, vel aliorum conatus refellat, ex qualibet fere Notarum pagina intelligitur. Sufficiat hæc ejus verba laudasse: II, 345, *Absurdissimus est Drak.* II, 467, *Absurde venis in Drak.* II, 614, *Ineptiunt hic Heynsii, qui volunt paventem aut paventum.* V, 410, *Mirror omnium editorum oscitantiam. Putidus est hic more suo Barthius.* VI, 160, *Ineptit H. qui vult saniem. Prope assentit incautus Drak. in notis.* VI, 276, *Nullus hic Drak. cui pessima quæque placuerunt.* VI, 360, *Absurde H. durum ad tempus opem: non intellexit.* VI, 413, *Absurde Heynsius arceri. Fucum sibi facit Drak.* VI, 649, *Absurdissimus est hic Drak. in textu, ubi dives scribit; delirat prope in notis.* VI, 689, *Mira est hic oscitantia Drak. et aliorum.* VII, 153, *Absurdissimus est hic Drak. qui vult discussit, vel diffinxit: vox diffinxit barbara est.* VII, 184. *Delirant prope hic Heynsius et Drak. dum obtrudunt decerpit.* VII, 280, 283, *Dormiunt H. et D.* VII, 382, *Fungum vult H. qui offert celebranda.* VII, 421, *Inepte H. despectat. Non capit; fucum sibi facit Drak. qui hanc emendationem probat.* VII, 435, *Ineptissime evolvens H.* VIII, 107, *Putide ineptit hic Barthius, quem incauti Heyns. et Drak. audiunt.* VIII, 263, *Nil non absurdi promunt hic H. et D. ut petulantia intrudant.* VIII, 315, *Ineptit hic Drak. qui vult inserere te ante fer, duce malesuado H.* VIII, 425, *Ineptit doctissime hic Heynsius, quum vult verno.* VIII, 428, *Iterum ineptit Heyns. VIII, 547, Ineptit docte hic H. IX, 645, Sapit importune hic D. qui alibi sapere ita debuerat. Fucum ipsi fecit H. XI, 163, Ineptit hic ineptissime, et, fas sit dixisse, ignarissime D. cum H.* Similia sexcenties obvia, quæ quum legimus, videbimur nobis Gallicæ elegantiae imaginem expressam cernere, cui si nostrorum hominum elegantiam comparamus, magnopere nos ejus pœniteat necesse est (4). Ceterum si quis miretur, quid sit, quod nos operis integri *editionem principem* sibi debere gloriatur *Lefebvre*, sciat, eum lib. VIII, versus 145... 225 (quos tamen Andreas Asulanus jam a. 1523 et post eum alii in contextum receperant), inseruisse, et lib. XVI, inde a v. 27, fragmentum, ut putat, egregium, cujus etiam in titulo mentionem fecit, in editionem invexisse. Id e codice Biblioth. Reg. Paris. (qualis ille sit... nam Puteanum, a Nic. Heinsio jam excussum, innui vix crediderim... non habeo dicere, quum vir doctus nec pluribus, nec, quod sciam, aliis locis (5) ejus meminerit) depromptum esse monet, et in Præfat. inverecundiæ accusat Fr. Petrarcham, qui illud, quibusdam mutatis, sibi vindicaverit, suoque poemati *Africa* lib. VI, non modo totum adsuere, sed etiam in oratione Syphacis, a Lælio Romam abducti, paraphrasticè imitari non veritus sit. Quoniam nondum mihi persuadere potui, hoc fragmentum ab ipso Siliii ingenio profectum, et olim a me quoque recipiendum esse; liceat mihi, totam hanc morientis Magonis declamationem una cum notis editoris nunc cum levioribus communicare:

Sed postquam medio juvenis stetit æquore pronus,
 Vulneris increscens dolor, et vicinia diræ
 Mortis agens, stimulis ardentibus urget anhelum. 30
 Ille, videns propius supremi temporis horam,
 Incipit: «Heu! qualis fortunæ terminus altæ!
 Quam lætis mens cæca bonis! furor ecce Potentum
 Præcipiti gaudere loco: status ille procellis
 Subjacet innumeris; sed finis ad alta levatis 35
 En, ruere. Heu! tremulum magnorum culmen
 honorum,
 Spesque hominum fallax, et inanis gloria fictis
 Illita blanditiis! heu! vita incauta, labori
 Didita perpetuo, semperque incerta, nec unquam
 Sat mortis prævisa dies! heu! sortis iniquæ 40
 Natus homo in terris! animantia cuncta quiescunt:
 Inquietus homo, perque omnes anxius annos
 Ad mortem festinat iter! Mors, optima rerum,
 Tu retegis sola errores, et somnia vitæ
 Discutis exactæ: video nunc quanta paravi, 45
 Ah! miser incassum: subii quot sponte labores,
 Quos licuit transire mihi! moriturus ad astra
 Scandere quærit homo; sed mors docet omnia quo
 sint
 Nostra loco. Latio, quid profuit, arma potenti
 Et tectis inferre faces? quid fœdera mundo 50
 Turbare, atque urbes tristi miscere tumultu?
 Aurea marmoreis quidve alta palatia muris
 Erexisse juvat, postquam sic sidere lævo
 Sic diro periturus eram! carissime frater,
 Quanta paras animis! heu! fati ignarus acerbi, 55
 Ignarusque mei.» Dixit: tum liber in auras
 Spiritus egreditur, spatiis unde altior æquis
 Despiceret Romam simul et Carthaginis urbem:
 Ante diem felix abiens, ne summa videret
 Excidia, et claris quod restat dedecus annis, 60
 Fraternosque suosque simul Patriæque dolores.
 Ecce aliud decus, etc.

(NOTÆ EDITORIS: v. 28. Fraudulenter Fr. Petrarcha *Hic postquam*, et frustra *Pœnus pro pronus*.—32. Male Petr. *alte est*, secutus vitiosam lectionem *altee*.—35. Male Petr. *et finis*.—38. *Incauta*. In codice et Petr. *incerta*; sed e sequenti versu, a Librario, ut sæpe errarunt.—39. *incerta*. Sic codex. Male Petr. *heu certa*.—40. *Sat*. In cod. et Petr. *Stat*. Quæ sæpe alternant, ut lib. XII, 589, occurrunt *stant* in c. P. *Stat* in R. 2, c. T. pro *sat*: et lib. VIII, 493, not.—Ib. *Heu! sortis*. Nota elegantem

hellenismum, ignotum in toto poemate Petrarchæ.—41. *Animantia*. In cod. *ajatia*. Petr. *animalia*.—44. *somnia*. Absurde Petr. *lumina*.—47. *Quos*. In cod. *quot*, a Librario. *Quos* recte in Petr. Ibid. *transire*. Vox Ciceroniana pro *omittere*.—48. *quo... loco*. Vide lib. I, v. 598; Virg. IX, 723.—49. *potenti*. Sic recte Petr. In cod. *petenti*; quod falsum. *Bellum* ipse Hannibal intulit.—50. *mundo*. Recte codex. *Turbare fœdera mundo*, ut in Virg. *totis turbatur agris, et terraque marique movebunt* lib. XIII, 865. Vide not. ad I, 37. Male Petr. *mundi*.—53. *sic diro*. Vide lib. VI, v. 302. Hæc obscure in codice, ubi quasi *sub dino*, vel *duio*. Male Petr. *in pelago*, mutavit.—55. *Quanta paras animis*. In cod. *quantas parax ais*. Sic *aios* pro *animos* in c. T. lib. IV, 36. Cf. Sil. XII, 555; lib. III, 59; lib. I, 136. Antea *frater*: similem prosphonesim habes lib. XVII, 260.—57. *æquis*. Sic recte Petr. In c. *aquis*.—58. *Despiceret*. Recte Petr. In c. *dispiceret*: sed vide lib. XII, 488.—59. *Ante diem*. Nempe violenta morte, non *fato concedens*, ut loquitur Tacitus. Vide insignem locum Virgilio, IV, 620.—60. *Excidia* C. Absurde in Petr. *excitata*. Ibid. *annis*. Sic c. In Petr. *armis*, quod placebat. Hæc enim sæpissime alternant in scriptis.—61. *suosque simul*. Omittitur *que* in cod. ut sæpe in scriptis. Sic lib. XIV, vers. ultimo legitur in c. T. *terras fretum*: requiritur *terrasque fretum*. Errorem hic emendavit Petr. in quo recte *suosque simul*).

Hos versus Silianos esse, quum Petrarchæ potius latinitatem et temporis, quo is vixerit, philosophiam redoleant, magnopere dubitat Vir summus in ephemerid. litterar. Goett. a. 1782. Additam. scid. xvii, p. 262, in qua doctissima ejusdem libri censura (pag. 257... 266) pleraque eorum, quæ notavimus, jam occupata videmus.

1784.

Biponti, ex typographia Societatis, in-8°. *Caii Siliii Italici Punicorum libri septemdecim ad optimas editiones collati. Præmittitur notitia literaria studiis Societatis Bipontinæ. Editio accurata.*

Silii vita auctore Crinito præmittitur notitiæ literariæ e Fabricii Bibl. lat. a Jo. Aug. Ernesti auctius edita T. II, lib. II, c. 12, p. 172... 174. Eam index editionum Silii Drakenborchiano et Fabricio-Ernestino auctor (p. x... xviii), in quatuor ætates digestus; quæ sunt: I. *Ætas natalis*, 1471... 1514. II. *Ætas Juntino-Aldina*, 1515... 1600. III. *Ætas Modio-Heinsiana*, 1600... 1695. IV. *Ætas Cellario-Drakenborchiana*, 1695... 1781. Pag. xix... xxvii, repetita sunt Herm. Buschii argumenta, et pag. 1... 426, poeta ipse ex Drakenborchi recensione expressus est: in fine autem adjectæ variæ lectiones editionis Parisinæ Jo. Bapt. Lefebvre de Villebrune.

1791.

Lipsiæ, in libraria Weidmannia, in-8°. *Caii Siliii Italici Punicorum libri septemdecim. Varietate lectionis et commentario perpetuo illustravit Jo. Chr. Theoph. Ernesti, Prof. Lipsiens. Accedit index uberrimus. Volumen I*, quod decem priores poetæ libros complectitur. Brevi præfationi subjuncta disquisitio de carmine Siliano pag. x... xxxii, præfatio Drakenb. p. xxxiii... liii. Silii vita, auctore Crinito p. liv, lv, notitia literaria de Silio ex Fabricii Biblioth. lat. pag. lvi... lviii, index editionum Silii, ex edit. Bipontina repetitus p. lix... lxxv, et testimonia veterum de Silio p. lxxvi... lxxviii. Textus editionis Drakenb. prælis adcommodatus, neque (ut ipsis V. Cl. verbis utar), præter aliquot loca, quorum emendatio et necessaria esset, et novis editoris Francogallici curis, hoc est, codicum et librorum nondum collatorum auctoritate vel consensu firmaretur, quidquam in illo mutatum est. Substratæ autem sunt ei brevissimæ notæ criticæ, a commentario sejunctæ.

Quemadmodum Drakenborch adparatu critico optime de Silio ejusque textu promeruit; ita, si interpretationem respicias, plurimum poeta debet Ill. Ernestio, qui primus eum commentariis perpetuis illustravit, omniumque ipsius interpretum haud dubie princeps est censendus. Vir Cel. id consilii secutus est, ut de explicatione potius obscurorum laboraret, quam de emendatione corruptorum. Ipse enim vix tribus vel quatuor locis, stupore et incuria librorum depravatis, mederi conatus est, et ex omni copia tam variarum lectionum, quam conjecturarum emendationumque, ab ingeniis virorum doctorum, etiam N. Heinsii, profectarum, non nisi paucas easque graviore excerpit, quoniam in hac quidem re nimis pauca quam nimis multa dicendo peccare maluit, nec utilem operam esse putat, quæ in conjecturis sive faciendis sive dijudicandis collocari solet. In commentario autem omnia loca, in quibus lectores hæere possent, interpretari studuit, et non modo totam poetæ doctrinam et artem, singularumque partium venustatem et ornatum, magna judicii acie rectoque elegantie sensu explicavit, sed etiam ingenii luxuriam vel verborum ubertatem, et quæ alia in Silio vituperanda videntur, diligenter, sed nimis forsitan acerbe, notavit. Quamobrem ipse profecto ad Silianum carmen edendum numquam animum adjecissem, si novam ejus editionem a tanto Viro parari ante comperissem, quam priores operis mei plagulas jam typis exprimendas curassem. Dimidiam autem libri partem jam ejus redemptori tradideram, quum hæc Lipsiensis editio ad me mitteretur, quæ causa est, quare ejus in fine demum quarti Punicorum libri aut initio quinti mentionem in notis facere, nec nisi raptim illam perlustrare potuerim. Quod etsi magnopere doleo, tamen quæ in ea, et quidem in prioribus potissimum libris, melius forte exposita aut observata deprehendero, olim Addendis et Corrigendis inserere constitui, si Cl. Editor, quod spero, hanc mihi veniam perhumaniter dederit. Ut contra, quantum equidem possim, ad summam hujus editionis perfectionem conferam, et auctor ejus, quos ego reperisse mihi videor, ipse *egregio inspersos dependat corpore nævos*: præter ea loca, quæ jam in notis meis inde a Lib. V passim excitavi, plura aliquando forte alibi (*in d. Magazin für öffentliche Schulen und Schullehrer*) indicabo, in quibus Virum Summum vel non satis acute vidisse, vel etiam errasse arbitror. Quis enim est ita lynceus, ut quavis hora, et in rebus tam multis, tam variis et sæpe tam minutis, semper vera cernat, et in tot tantisque tenebris nihil obfendat, nusquam incurrat?

1792.

Londini, 2 vol in-8° (in-12). C. Silius cum notis criticis. Ed.

- (1) Hoc nomen apud Fabricium in Biblioth. lat. Tom. II, pag. 174, invenio scriptum, *Schweinheim*. ED.
- (2) Et hoc innuit Fabricius Biblioth. T. II, p. 174. ED.
- (3) Fabricius, l.l. ante hunc annum ea notat: «quæ in Silium elucubrarunt *P. Mantopolita, Pomponius et Domitius Calderinus*, neminem novi, qui typis exscripta viderit.» ED.
- (4) Ea acerbius et iniquius dicta sunt. Non enim locum hic habent ea poetæ verba: *Et crimine ab uno Disce omnes*. Quod si *Lefebvre*, omni exuta urbanitate, Germaniæ Doctos indigne et injuriose insectatus est, eum clarissimo *Ruperti* castigandum trado; sed non æquum est omnes Gallos *unius ob noxam* eadem pœna teneri. Neque in uno homine sita et circumclusa est Gallica elegantia; immo Nostri omnes qui rei literariæ student, modeste et vere fatentur maximam sibi lucem affulgere a Germanis, quorum summam eruditionem, acumen ingenii subtilissimum, et acrem in laboribus patientiam nunquam satis admirari possum. ED.
- (5) Nullus Silii e Biblioth. Regia Paris. codex, quem viderim, habet hos versus. Leguntur tantum modo in parvo libro (nº 8206), qui non Silium continet, sed multa e diversis scriptoribus loca excerpta. Immo qui illo loco præmittitur titulus, opinionem Cl. *Lefebvre* nullo modo confirmat; ea enim, quantum oculi mei valent, verba sunt: «Oratio hæc in Africa dicta fuit primo, et fuit Magonis, fratris Hannibalis, qui tempore belli Punici secundi, dum cum Liguribus bellum gereret, fuit apud Gemeam vulneratus, in Africam rediens, dum esset apud *Saguntum* (sic), vicinus morti sic locutus est, in fine VI Lybiæ Africæ.» Extrema hæc verba plane Petrarcham indicant, non vero Silium; hinc tamen fragmentum hoc a Cl. *Lefebvre* desumptum patet, quum in charta quam ipse juxta apposuit et signavit, propria manu exscriptum sit, et Silio attributum. ED.

SECTIO VI.

De hujus editionis ratione et consilio.

SUPEREST, ut de opera mea totaque ratione, quam in Silio edendo sequendam duxerim, nonnulla adjiciam. Prima utique et perpetua cura fuit hæc, ut, quicumque mea editione uteretur, aliam non magnopere desideraret, sed in ea reperiret, quidquid boni et præclari ad poetam emendandum illustrandumque docti homines contulissent. Semper enim mihi displicuit mos et consuetudo eorum, qui ubivis lectores, etiam obscuris in rebus ac locis, ad alias editiones remittunt, adeoque hanc iis necessitatem imponunt, ut, quot sunt unius scriptoris editiones a viris doctis curatæ, tot habeant et coeant, si, quæcumque ad eum explicandum adlata sint, cognoscere cupiant. Quod profecto non minus fere incommodi habet, quam si, superiorum temporum vitio, Variorum notas, vel excerptas vel integras, tuis adjungas, quo fit, ut præter recta, bona et utilia, etiam permulta, sive falsa, a posterioribus interpp. confutata, sive vulgaria et aliena, non semel sed sæpius legenda sint, et ipse auctor in notarum mole, tamquam cymba in Oceano, natate videatur. Ego mediam ingressus viam, quæ bona alii habent, non omnia quidem compilanda, sed cum delectu tamen excerpta, et, laudatis ubique eorum nominibus, quæcumque ad poetæ vel lectionem vel interpretationem adjuvandam contulerunt, in rem meam convertenda censui, a refellendis vero et notandis eorum erroribus plerumque abstinui, et, quæ dubia videri poterant, vel modeste examinavi, vel lectorum judicio submisi, quibus suas ubivis sententias, tamquam unice veras, obtrudere velle, magnæ profecto arrogantiae est. Ad alios editores eos tantum ablegavi, qui plura alicujus verbi, vel dictionis, vel etiam aberrationis librorum exempla, quæ passim, a Drakenb. inprimis, congeruntur, sed e vulgaribus etiam lexicis peti possunt, et passim occurrunt, desiderarent.

Præterea operam dedi, ut non modo editio mea juvenibus, bonarum literarum studiosis, quibus eam potissimum destinavi, plus, quam ulla alia, ad poetam legendum intelligendumque proficeret, nec quidquam in ea omitteretur, quod crucem iis figere posset; sed doctiores etiam, in locis certe obscurioribus illam consuluisse haud omnino pœniteret, iique opera mea quodammodo sublevarentur, universa lectionis varietate adjuncta. Duobus itaque animadversionum generibus hanc editionem adornandam putavi; quorum alterum ad veram Siliani carminis lectionem investigandam, alterum vero ad rerum verborumque difficultates removendas spectaret. Etenim neque eorum ratio institutumque probandum videtur, qui non nisi in textu auctoris corrigendo laborant, et variarum lectionum farraginem undique in unum locum congerunt; neque eorum, qui res tantum et verba scriptorum illustrare instituunt. Illud per se quidem bonum, non sufficit tamen ad librum cum fructu legendum: hoc autem, nisi legitimam crisin adhibeas, qua de vera lectione constet, sæpissime ne locum quidem habet; nam frustra interpretari conaberis ante, quam corrupta emendaveris. Neque vero criticæ notæ ab hac editione alienæ propterea censendæ sunt, quod juventuti ea inprimis consultum volui. Primum enim ad Silium cum fructu legendum ii demum admittuntur, qui mentem jam aliquantum literarum latinarum studiis excoluerunt, adeoque criticam rationem et subtilitatem animis adsequi possunt. Tum adolescentes quoque, generosioris saltem indolis, criticæ alicujus facultatis copiam, qua nemo quidem, qui ad ingenuæ doctrinæ gloriam solidamque eruditionem adspirat, sine insigni et suo et cujuscumque disciplinæ, cui operam dat, damno carebit, sibi comparare et ad hanc judicandi rationem sensim institui, formari et acui debent. Deinde id egi, ut non solis juvenum, sed

doctorum quoque virorum usibus qualicumque opera mea inservirem. Denique Silianum carmen nondum neque librorum subsidiis, neque doctorum ingeniorum studiis ita expolitum est, ut critica in eo opera supersedere possimus. Si vero quis ad auctorem aliquem edendum adcedit, id primum contendat necesse est, ut contextum ejus quam emendatissime exhibeat, et labes maculasque, librariorum vel stupore vel socordia ei adpersas, una cum laciniis et pannis, ab inepto interpolatore illi adsutis, deleat.

465

Fortasse tamen viri docti jure meritoque nimiam meam in ea re vituperandam judicabunt industriam: nam quovis propemodum pignore posito contendere et profiteri possum, meam editionem continere omnes lectiones variantes, a Drakenb. et Villebrunio notatas, si paucissimas forte prorsus inutiles exceperis. Quum vero varietas illa lectionis magnam, ne dicam majorem, partem ad inanes quisquilias et librariorum vel stuporem vel negligentiam redeat, quem inde fructum vel Silius, vel lector percipere potest? Nonne consideratius egisse viderer, si harum lectionum aliquem delectum fecissem, et ita summum, quod in iis excerpendis mihi devorandum fuit, tædium levassem? Id quidem ab initio mihi propositum fuisse et constitutum non diffiteor. Sed varias consilii mutandi rationes habui, quæ si ad causam meam defendendam non sufficiunt, veniæ tamen spem, aliquam certe, mihi ostendunt. Nam primum ejusmodi delectum cum judicio subtili adhibere omnino plurimum difficultatis habet, et facilius est, ut in omni re, ita et in hac, utiles egregiasque leges ferre, quam servare et ad usum transferre. Deinde, quod jam supra professus sum, id curare et volui et debui, ut, qui hanc sibi pararet editionem, reliquis omnibus carere posset. Præterea non deerunt certe viri docti, qui omnem apparatus criticum desiderent: oppido pauci autem erunt, qui ipsam Drakenb. editionem, quæ et rara est, et carissime constat, consulere possint et ad manum habeant. Atqui non adolescentibus tantum, sed eorum etiam magistris, aut omnino eruditioribus longiusque in his literis provectis, sive prodesse, sive gratum facere et operam meam diligentiamque probare cupiebam, Quin juvenum quoque, eorum inprimis, qui jam aliquantum in literis profecere, et ad animum potius poliendum, quam ad victum quærendum, studia referunt, omnino interest, aliquam de variarum lectionum ratione, origine, usu et dignitate, judicandi facultatem consequi, et medicinæ corruptis locis adhibendæ sagacitatem, criseosque faciendæ gustum sibi parare. Huc adcedit, quod manifesta operarum vitia enotavi quam brevissime potui, nec nisi unam aut duas ad summum plagulas iis compleri crediderim: nisi vulgatam lectionem, quia sæpe inde orta est, eodem retuleris, quam tamen silentio prætermittere non potui, sed eadem brevitate indicavi, et quidem voce *vulgo*, vel *vulg.* vel *non*; v.c. *oculis* est vulgaris lectio lib. VIII, 73, ubi hæc pauca notavi: «*oculos*, non *oculis*, scripti» scil. exhibent libri. Denique ipsæ librariorum corruptelæ multum valent ad veram lectionem, cujus vestigia in iis latent, vel eruendam vel confirmandam. Conf. Ernesti Præf. Taciti pag. v sqq.

466

Præter varias lectiones etiam conjecturas et emendationes, ab interpretum et editorum Siliii ingenii profectas, memoravi omnes, sed plerumque vel nullo, vel brevissimo tantum judicio interposito, ut virorum doctorum veniam, si non diligentia et studio, tamen brevitate redimerem, et editio mea cunctas quidem aliarum opes contineret, nec tamen ejus moles et pretium nimis augetur. De textu Siliii, ut aliorum poetarum, optime meritis est Nic. Heinsius, cujus emendationes omnium haud dubie doctissimæ sunt atque ingeniosissimæ; sæpius etiam, si ad rectas criticae artis leges exigantur, pro unice veris lectionibus habendæ et amplectendæ: permulta quidem loca vel frustra sollicitavit, vel nimia, etsi non ea, qua *Lefebvre*, correxit audacia. Sed ingenii doctrinæque magnitudo, etiam ubi errat, digna est quam admiremur, et in eum transferri potest, quod *Clarke* ad Homerum de Benteleio dixit, meliorem esse ejus elegantem audaciam, quam aliorum vel timidam in eo genere modestiam vel inscitiam.

In codd. MSS. et editionum, quem supra egi, recensu me viris eruditis reique criticæ peritis minime satisfecisse, facile prævideo. Nondum enim quisquam editorum hoc sibi laboris sumsit, ut in librorum vel scriptorum vel typis expressorum auctoritatem diligenter inquireret, ut, accurata omnium, certe antiquarum, editionum comparatione instituta, earum ordines et classes, cognationes et stemmata, stirpes et familias, origines et propagines describeret, quodque adeo pretium cuivis statuendum, quidve ex ea vel ad crisin vel ad interpretationem præsidii exspectandum sit et petendum, dispiceret; ut ita totam textus Siliani rationem, ortum ac propagationem, omniaque ejus fata et vicissitudines cognosceret, utque, ex quo fonte lectio quæque nata et ducta, quousque progressa esset, quandoque cursum mutasset, indagaret. Sed opera eorum in eo fere substitit, ut editionum titulos memorarent, totamque lectionum varietatem excerpent: unde vere dixit Ernesti, qui (in Præf. Taciti pag. XLII) homines plerumque nescire dixit, quid sibi velint, quum de *vulgata* sive *recepta lectione* loquantur. Recentiores tamen Siliii editores tum fere intelligere videntur lectiones edit. Juntinæ, quas per omnia pæne reliqua Sæc. XVI et XVII prælis excusa Siliani carminis exemplaria temere propagatas fuisse constat. Neque etiam diffitendum est et dissimulandum, Drakenborchium sæpissime textus lectionumque originem et propagationem indicasse. Ego vero omnia, a superioribus editoribus notata, quæ ad hanc rem spectant, quam fieri potuit studiosissime acquisivi, et ex copia atque indole lectionum, ab aliis excerptarum, de iis quoque editionibus, quas mihi videre non contigit, judicium vel ipse feci, vel aliis faciendum reliqui: nec plura a me desiderabunt æqui harum rerum iudices. Quod ad codd. MSS. adinet, pauci quidem adhuc collati sunt, a Drakenb. in Præf. et a me in notis ad eam laudati, pluresque haud dubie passim in bibliothecis latent, ex quibus novam variarum lectionum farraginem congeri posse, non est quod dubitemus. Sed multum inde ad poetam nostrum fructus rediturum esse vix crediderim.

467

Ipsam carmen Silianum ex emendatissima Drakenborchi recensione typis exscribendum curavi, nec, præter interpunctionem, quæ passim parum apta videbatur (v.c. in solo libro quinto v. 126, 157, 159, 167, 176 et al.), quidquam fere mutare sustinui, nisi ubi criticæ rationes id omnino suadere, vel potius jubere videbantur. In quo quidem ita versatus sum, ut omnes lectiones, in quibus varietas esset, ad vera artis et linguæ præcepta diligenter excuterem, et salvis modestiæ

criticæ regulis, certas et exploratas correctiones in locum depravationum reponerem. Illam enim Dausqueii morositatem et quasi superstitionem, quæ religioni sibi ducit, verba manifesto corrupta et idoneo sensu carentia cum sanis, aptis et poeta dignis permutare, non minus probandam puto, quam Nicandri et Villebrunii in hoc conatu temeritatem. Qui vero in Silio censendo et castigando elaboraverunt viri docti, nondum omnia sanasse et recte constituisse censendi sunt. Drakenborchius permultas Heinsii conjecturas, etiam eas, quas nulla librorum auctoritate nituntur, in contextum recepit, ubi vel vulgata lectio quasi jure postliminii revocanda, vel alia potius, quam unus alterque liber exhibet, aptior rectorque videtur: multa post eum *Lefebvre* melius vel sanavit et conjecit, vel restituit et firmavit: ipse etiam non modo centies sive vulgatas sive optimorum librorum lectiones defendere conatus sum, sed etiam passim vitiosa si non recte correxisse, saltem sensisse et indicasse arbitror, ubi nemo ea animadvertit.

Quotusquisque enim est tam lynceus, ut omnia vitia ipse sua sponte deprehendat, omnibusque horis satis acute videat, neque pro veris et sanis nonnumquam probet, quæ falsa sint et corrupta, aut tamquam perspicua et facilia prætermittat, quæ vel alii non satis intelligant, vel ipse difficilia explicatu esse tum demum sentiat, quum aliis ea accurate et perspicue interpretari conetur. Nullus itaque dubito, si quis criticæ artis peritus, et tam ingenio poetico, quam judicio, adsidua Silii aliorumque poetarum lectione formato atque subacto, ornatus, carmen nostrum novis curis castigandum suscipiat, neque, ut ego, operas tantum subsecivas et tumultuarias huic rei impendere cogatur, sed quantum satis est otii habeat, quin larga adhuc laudis comparandæ messis ei proposita sit. Non desunt etiam loca, quæ, quoniam librorum ope sanari non poterant, qualicumque ingenio meo emendandi periculum feci. In quo tamen conatu eam, uti fas erat, moderationem adhibui, ut conjecturas meas non in textum reciperem, nisi vel lectio, quo in vulgatis libris circumferretur, plane inepta et absurda esset, et recentiores jam editores aliam in ejus locum si non substituissent, certe substituendam docuissent, vel etiam evidentia esset tanta, ut cuivis hanc correctionem probatum iri confiderem, qui usum rei criticæ haberet, et non linguam modo latinam probe nosset, sed poeticam quoque, et potissimum Silianam orationem sibi familiarem reddidisset. Quo magis autem virium mearum tenuitatem sentio, eo magis vereor, ne vix quidquam eorum omnium, quæ ad criticam carminis nostri tractationem spectant, recte præstiterim. Ut itaque de iis, quæ corrigenda, et de ratione, qua ea emendanda censuerim, facilius ii, quorum est sententiam dicere de his rebus, judicare, meque, si lapsus fuero, meliora docere possint; oro et obsecro, ut ad hæc potissimum loca animum intendant: lib. I, 335, 425, 443; II, 161, 298 sqq., 310, 383, 392; III, 20, 42, 55, 161, 229, 278, 329, 384, 395; IV, 266, 578, 722, 727; V, 58, 105, 137, 191, 199, 284, 499; VI, 307, 313, 319, 363, 413, 604, 609 sqq., 689; VII, 148 sqq., 234, 299, 551; VIII, 20, 121, 313 sqq., 388; 402, 503, 518, 532 sqq., 539, 540, 564, 615. Emendationes meas et criticas animadversiones ad hæc loca non tam mea, quam Silii causa, quamvis timide, lectorum judicio submitto: quod si æquum fuerit et benevolum, gaudio mihi erit et incitamento ad majora olim audenda et maturiora melioraque forte danda; sin iniquum et nimis severum, neque hujus me pœnitebit, dummodo in veritatem ipsumque poetam meum aliqua inde utilitas redundet.

Quum in eo fere adqueverint editores Silii, si Ernesti V. C. excipiatur (qui tamen et ipse permulta loca, sententias et verba, iis, quæ explicuit, multo obscuriora, silentio prætermisit, et sæpius corrupta utcumque interpretari, quam corrigere conatus est), ut vel textum ejus emendarent, vel notulas passim adspargerent, quæ plerumque in iis ipsis locis, quæ alieni auxilii desiderium nobis faciunt, nos eo destituunt et spem penitus fallunt, in aliis vero, in quibus nemo earum operam desideret, ad fastidium copiosæ sunt et doctæ: his finibus qualemcumque operam meam circumscribi haud passus, sed perpetuis poetam commentariis illustrare conatus sum. Unicuique libro satis amplum præmisi Argumentum, ut non solum, quæ summa ejus esset, quæ series rerum narratarum confestim in oculos incurreret, neque opus haberem, quoties Silius ad alia progrediretur, in notis id indicare (unde tot observationes Ernesti ortæ sunt); sed etiam magnum historicæ et poeticæ narrationis discrimen planissime cognosceretur. In ipso autem commentario hoc potissimum egi, ut, quæcumque nondum ab aliis aut recte, aut satis perspicue exposita et illustrata essent, pro facultate mea accuratius enuclearem, nec quidquam omnino inexplicatum relinquerem, in quo hæerere possent ii, qui ad Silium legendum admitterentur, hoc est, jam aliquantum in hoc literarum genere versati et provecti, neque tamen eruditi. Atque in obscurioribus locis eam fere rationem secutus sum, ut unde difficultas intelligendi nata sit, et quomodo nodus expediri possit, ostenderem. In universum vero id operam dedi, ut non modo poetam ex historia, mythologia, antiquitatis scientia, et geographia illustrarem, sed etiam in ea, quæ sive pulchra, præclara et sublimia, sive prava, tenuia et languida essent, in Silii artem et doctrinam, in orationis poeticæ ornatum, in verborum ubertatem (quam tamen, quod supra jam monui, non omnibus, quibus poteram, locis notavi, ne magistris commodissimam ingenii judiciiique juvenilis acuendi occasionem præriperem), in sententiarum et phantasmatum suavitatem ac dignitatem, in rerum verborumque ornamenta, ex Livio, Virgilio, Homero aliisque poetis vel egregia, vel perversa et jejuna imitatione adumbrata, lectorum mentem sensumque intenderem. In quo eum servavi modum, ut poeticum sermonem ad vulgarem pedestremque revocarem, loca vero aliorum auctorum, a Silio expressa, plerumque nullo judicio interposito, indicarem, ipsamque comparisonem legentium judicio permitterem. Ceterum in omni labore meo hac ratione usus sum, ut aliquam carminis partem ipse ad sensum meum explicare conarer ante, quam interpretes et veteres et recensiores consulerem. In quo quidem mihi eadem profuerunt, quæ sibi adjumento fuisse Cl. Ernesti in Præf. pag. vi, profitetur his verbis: «Primum in tanta penuria et raritate interpretum, de qua supra dixi, quum neminem haberem, cujus vel auctoritate moverer, vel doctrina conturbarer, profecto melius sensum meum consiliumque persequi, et singula luculentius videre, et rectius explicare poteram: deinde quum Silius ad Virgilitate imitationem se ita composuisset, ut, si ab argumenti varietate recesseris, nullum esset tam in rebus, quam in verbis ornatus poetici genus, cujus non in illo vel exemplum vel vestigium

aliquod expressum esset, Heynii inprimis, Viri Summi, elegantissima doctrina in Virgilio declarata effecit, ut brevitatem sine obscuritatis vel negligentiae periculo tueri possem.» Quoties vero, quæ alii jam occupaverant, notavi, semper, quibus ea deberem et accepta referrem, monui: nam aliorum scrinia compilare, et instar graculi superbi, pennis pavonis exornati, alienis bonis gloriari, longe a moribus sensibusque meis abhorret. Sed furti invidia mihi deprecanda est, si quis forte obfenderit nonnulla, vel vulgaria et eruditius certe hominibus notissima, quæ igitur facile pluribus sponte in mentem incidere possunt et hinc a pluribus quoque notata sunt, vel minus obvia, quæ ab aliis jam alicubi observata meminerit: omnes enim virorum doctorum libros et commentarios, qui ad loca quædam poetæ nostri illustranda aliquid conferre possint, legere negotiorum, quibus distineor, multitudo, et mihi comparare, rei familiaris angustia prohibet.

Non dubito tamen, fore permultos, qui in opera mea brevitatem, insignem interpretis virtutem, potissimum desiderent, et eamdem fere verborum ubertatem, de qua poetam meum adcusavi, mihi exprobrent. Neque diffiteor, me passim monuisse, quæ tenuia et vulgaria videri possint viris doctis, harum rerum intelligentibus. Sed primum mihi ita constitutum erat, ut quam plurimis prodessem, ut omnibus satisfacerem; et ut quædam non adeo necessaria inreperere mallet, quam omitti ac negligi necessaria, et huic vel illi sive obscura sive ignota, quæ illustrari non omnium quidem, sed quorundam tamen lectorum interesset. Deinde hac ætate nostra, qua in tanta, quæ jactatur, literarum luce summa rerum utilium ignorantia in dies longius serpit et diffunditur, infinitarum autem rerum notitiæ vel crudæ vel inutiles et noxiæ latius sparguntur, qua, qui disciplinas tradunt, ab omni subtilitate desciscunt, et, qui iis addiscendis operam dare videri volunt, angustioribus quotannis terminis studia circumscribunt, et utilitatem præstantiamque omnis doctrinæ liberalis unice quæstu et lucro, quod ex ea facere possint, metiuntur, qua in locum accuratæ et solidæ eruditionis, ad quam majores nostri adspirabant, jejuna et insipientis sapientia succedere cœpit, et ingenia luxu enervata vel otio, nugis, rebus ludicris deliciisque pascuntur, et præstigiis, pigmentis lenociniisque blandiri seque insinuare amant, vel ab iis, quæ cognosci possunt ac debent, ad puerilia deliramenta seu rerum portenta ac monstra, quæ intelligi nec licet nec prodest, deflectunt; hac, inquam, ætate sexcenties mihi usu venit, ut non juvenes tantum, sed ipsos etiam eorum magistros in iis hærerent, eaque vel ignorare, vel non satis perspicue et accurate explicare viderem, quæ tamen facilia iisque notissima putaram. Itaque quid illi scirent et intelligerent, non quid scire et intelligere deberent, respiciendum duxi, memor verborum Servatoris nostri, οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες. Præterea permultis, etiam satis doctis, accidere solet, id quod sibi addidisse sæpenumero Casaubonus et Ernesti fatebantur, ut, dum ipsi sibi legunt verba auctoris, facillima sibi videantur, quæ difficilia explicatu et obscura esse intelligant tum demum, quum aliis eorum vim ac sensum distincte planisque verbis interpretandi periculum faciant. Huc adcedit (ut verba Ill. Heynii in Præfat. Virgil. T. I, p. VI; T. II, p. IX, et T. III, p. III, mea faciam), quod multa mihi monenda fuere, quum interpretum aliquem et virum doctum, quamvis a me non nominatum, in hoc vel ipso loco et verbo hæsisse aut lapsum esse viderem; quæ tamen monui fere verbo tantum, plerumque nulla alia re, quam vera interpretatione subjecta, ut adolescens, qui in similem errorem aut difficultatem aut in eundem interpretem incideret, statim haberet, quo eum redargueret: tum formula loquendi per se forte erat satis nota, quum cumulassent alii exempla, sed causa et ratio talis elegantiae, ut in plerisque fieri solet, minus erat seu observata seu perspecta; hanc digito monstrare volui: tandem et multa in hoc genere esse solent satis obvia, si semel ab aliquo observata et explicata fuerint, non raro tamen evenit, ut illa ipsa facillima ratio, antequam monstrata esset, plerorumque oculos fugeret. Ceterum pro certo polliceor hoc benevolis lectoribus et confirmo, me in operæ processu omni ope atque studio enisurum esse, ut brevior sim, utque alterum volumen, etsi novem carminis Siliani libros (1), indicem uberrimum brevemque de stilo et idiotismis Silii diatriben vel adpendicem complectetur, hujus prioris modum ne æquet quidem, nedum excedat. Etenim non verbis tantum quam paucissimis, quæ dicenda erunt, exprimere studebo, sed reliqua etiam poematis pars minus difficultatis habet, et præterea lectores secundi Tomi, quod jam in hoc ipso sæpissime factum videbunt, permultis locis ad ea, quæ de iisdem vel verbis vel rebus alicubi jam nunc dixi ac disputavi, remittere licebit.

Enimvero satis diu lectores tenui, quos nunc quam fieri potest observantissime studiosissimeque rogo, et universam hanc operam meam, quam eorum favori et indulgentiæ timidis precibus commendo, æqui bonique consulant, et, si quid a me alicubi peccatum deprehenderit, quod passim ne factum sit vereor, veniam mihi dare, vel, secundum Ennii præceptum, *erranti comiter monstrare viam* ne dedignentur. Quod si a viris eruditis laborem meum non prorsus improbari cognovero, satis amplum ejus præmium cepisse me existimabo, et non modo, quantum per magnam, qua laboro, præsidiorum inopiam ingenii que tenuitatem licuerit, ad cursum acriter et feliciter persequendum, sed etiam ad majora aliquando ac forte meliora conanda, et ad bene de literis pro viribus merendum incitabor. Scrib. Stadæ, Cal. Febr. A.R.S. MDCCXCII.

GE. ALEX. RUPERTI
Gymn. Stad. Rector.

(1) Plures ego libros, undecim scilicet, in priori meo volumine coegi, quum omnem hanc de Silio commentationem judiciumque post absolutum tandem opus rejicere satius videretur. Cæterum quæcumque scripsit cl. *Ruperti*, religiose intacta reliqui. ED.

VITA

AUCTORE CRINITO.

C. SILIUS ITALICUS, Heroicus, ex Hispania oriundus traditur, deducto genere ab Italica urbe nobili, unde cognomen reportavit. Sed Romæ natus est, ut creditur, atque etiam educatus, neque obscura fama est. Principio adolescentiæ præ se tulisse optimam indolem capiendis literis fertur; quumque studio et diligentia vehementer præstaret, brevi consecutus est, ut Romæ haberetur inter præcipuos oratores; nam magna solertia et incredibili cura conatus est exprimere M. Tullii eloquentiam, quem præ cæteris omnibus sibi proposuerat imitandum. Sub imperatore Nerone dicitur famam suam læsisse, accusatis atque insimulatis nonnullis apud sævissimum principem. Cum Vitellio gessit se prudenter, et egregia vitæ honestate: mox factus est Asiæ proconsul, in quo manifesto apparuit quanta modestia præstaret, ut qui eam dignitatem gesserit singulari continentia et integritate maxima. Domitiano Augusto gratissimus fuit, eoque auctore perductus est ad tertium consulatum honestissimis suffragiis: de quo leguntur adhuc versiculi poetæ Martialis, quibus venerationem suam profitetur. (Vide in Testim. veterum infra, p. 476, ex Martialis lib. VIII, epigr. 66.)

C. Plinius permulta refert de poeta Silio in epistolis; quare minime alienum fuerit particulam subjicere, quo facilius atque cumulatius percipiatur, quam eleganti ingenio fuerit, atque studio in prosequendis optimis exemplis. (Vide, quæ sequitur, Plinii epistolam.) Opus composuit libris XVII, de bello Punico secundo, non vulgari, neque absurdo carmine; etsi illud *majori cura quam ingenio* perfecit. Præcipue Maronem imitatus est, cujus ingenium atque felicissimam majestatem admirabatur in describendis carminibus: de hoc poemate Silii sic Martialis refert: (vide infra pag. 476; ex Mart. lib. IV, epigr. 14.)

474

Complura leguntur apud eundem Martialem de laude ingenii atque optimæ eruditionis Silii (quæ infra referuntur). In agro Neapolitano prædium habuit, in quo quum frequenter secederet, maxima animi voluptate consuevit suum otium transigere; neque dubium est eundem ad extremam pæne senectutem devenisse, ut qui major septuagenario vitam finierit: nam morbo detentus insanabilis clavi, singulari constantia obitum præposuit: felix propemodum, et beatus usque ad extremum diem, ut copiose relatam est a Plinio.

475

TESTIMONIA VETERUM DE SILIO EJUSQUE CARMINE.

PLINIUS, LIB. III, EPIST. VII.

MODO nuntiatus est Silius Italicus in Neapolitano suo inedia vitam finisse. Causa mortis valetudo. Erat illi natus insanabilis clavus, cujus tædio ad mortem irrevocabili constantia decucurrit: usque ad supremum diem beatus et felix, nisi quod minorem e liberis duobus amisit, sed majorem melioremque florentem atque etiam consularem reliquit. Læserat famam suam sub Nerone; credebatur sponte adcusasse: sed in Vitellii amicitia sapienter se et comiter gesserat: ex proconsulatu Asiæ gloriam reportaverat: maculam veteris industriæ laudabili otio abluerat. Fuit inter principes civitatis sine potentia, sine invidia. Salutabatur, colebatur, multumque in lectulo jacens, cubiculo semper, non ex fortuna frequenti. Doctissimis sermonibus dies transigebat, quam a scribendo vacaret. Scribebat carmina majore cura quam ingenio; nonnumquam judicia hominum recitationibus experiebatur. Novissime, ita suadentibus annis, ab urbe secessit, seque in Campania tenuit: ac ne adventu quidem novi principis inde commotus est. Magna Cæsaris laus, sub quo hoc liberum fuit: magna illius, qui hac libertate ausus uti. Erat φιλόκαλος usque ad emacitatis reprehensionem. Plures iisdem in locis villas possidebat, adamatisque novis, priores negligebat. Multum ubique librorum, multum statuarum, multum imaginum, quas non habebat modo, verum etiam venerabatur: Virgilii ante omnes, cujus natalem religiosius, quam suum, celebrabat; Neapoli maxime, ubi monumentum ejus adire, ut templum, solebat. In hac tranquillitate annum quintum et septuagesimum excessit, delicato magis corpore, quam infirmo. Utque novissimus a Nerone factus est consul, ita postremus ex omnibus, quos Nero consules fecerat, decessit. Illud etiam notabile, ultimus ex neronianis consularibus obiit, quo consule Nero periit.

476

M. VAL. MARTIALIS AD SILIUM, LIB. IV, EP. XIV.

Sili, Castalidum decus sororum,
Qui perjuriam barbari furoris
Ingenti premis ore, perfidosque
Astus Hannibalis, levesque Pœnos
Magnis cedere cogis Africanis:
Paulum seposita severitate,
Dum blanda vagus alea decembris
Incertis sonat hinc et hinc fritillis,
Et ludit popa nequiore talo,

Nostris otia commoda Camenis,
Nec torva lege fronte, sed remissa
Lascivis madidos jocus libellos.
Sic forsā tener ausus est Catullus
Magno mittere passerem Maroni.

LIB. VI, EPIGR. LXIV, IN DETRACTOREM.

Emendare meos, quos novit fama, libellos,
Et tibi permittis felices carpere nugas:
Has, inquam, nugas, quibus aurem advertere totam
Non adspernantur proceres urbisque forique,
Quas et perpetui dignantur scrinia Sili,
Et repetit toties facundo Regulus ore.

LIB. VII, EPIGR. LXIII.

Perpetui numquam moritura volumina Sili
Qui legis, et Latia carmina digna toga,
Pierios tantum vati placuisse recessus
Credis, et Aoniæ Bacchicaserta comæ.
Sacra cothurnati non adtigit ante Maronis,
Inplevit magni quam Ciceronis opus.
Hunc miratur adhuc centum gravis hasta virorum,
Hunc loquitur grato plurimus ore cliens.
Postquam bis senis ingentem fascibus annum
Rexerat, adserto qui sacer orbe fuit:
Emeritos Musis et Phœbo tradidit annos,
Proque suo celebrat nunc Heliconaforo.

LIB. VIII, EPIGR. LXVI.

Augusto pia tura victimasque
Pro nostro date Silio, Camenæ.
Bissenos jubet en redire fasces
Nato consule, nobilique virga
Vatis Castaliam domum sonare.
Rerum prima salus et una, Cæsar,
Gaudenti superest adhuc, quod optet
Felix purpura tertiusque consul.
Pompeio dederit licet Senatus
Et Cæsar genero sacros honores,
Quorum Pacificus ter ampliavit
Janus nomina: Silius frequentes
Mavult sic numerare consulatus.

LIB. IX, EPIGR. LXXXVII.

Festinata sui gemeret quum fata Severi
Silius, Ausonio non semel ore potens;
Cum grege Pierio mæstus Phœboque querebar.
Ipse meum flevi, dixit Apollo, Linon:
Respexitque suam, quæ stabat proxima fratri,
Calliopen, et ait: Tu quoque vulnus habes.
Adspice Tarpeium Pallatinumque Tonantem:
Ausa nefas Lachesis læsit utrumque Jovem.
Numina quum videas duris obnoxia fatis,
Invidia possis exonerare Deos.

LIB. XI, EPIGR. XLVIII.

Silius hæc magni celebrat monimenta Maronis,
Jugera facundi qui Ciceronis habet.
Heredem dominumque sui tumulique Larisque
Non alium mallet nec Maro, nec Cicero.

LIB. XI, EPIGR. XLIX.

Jam prope desertos cineres et sancta Maronis
Nomina qui coleret, pauper et unus erat.
Silius Andinæ succurrere censuit umbræ:
Silius en vatem, non minor ipse, colit.

Cf. sup. pag. 407, not. 1 ad comment. de Silio.

SIDONIUS APOLLINARIS

EXCUSATORIO AD FELICEM V. 260.

Non Gætulicus hic tibi legetur,
Non Marsus, Pedito, Silius, Tibullus:
Non quod Sulpiciæ jocus Thaliæ

TESTIMONIA ET JUDICIA

RECENTIORUM.

JO. ALB. FABRICIUS,

*In Bibliotheca latina, rectius a Jo. Aug. Ernesti digesta et aucta Tom. II, lib. II,
cap. XII.*

C. SILIUS ITALICUS, ex italica civitate Pelignorum, consulatum (1) Romæ gessit anno fatali Neronis Imp. a.C. 67: quo honore an deinde bis iterum functus sit, incertum est, aliis adfirmantibus, aliis negantibus. Ciceronis et præsertim Virgilii ingens cultor fuit, et in utroque scribendi genere, etsi passibus non æquis, imitator, in Campania quum morbi lentitudinem inedia prævertisset, annos natus 75 decessit, primis annis Trajani imperatoris. Prænomen ejus apud Modium in novantiquis lectionibus et Glandorpium in Onomastico, non *Caius* est, sed *Publius*: illud verius. Italici cognomen consecutus est vel quacunque alia (2) de causa vel quo ipsius aut unius e majoribus ipsius patria fuit Italica Pelignorum, aut Italica Bætica (sequioribus sæculis *Talca* (3)); dubium enim illud est viris doctissimis Nic. Antonio Bibliothecæ Hispanæ vet. lib. V, pag 85 seq., et Christophoro Cellario in dissertatione de Silio Italico, edita Halæ Sax. 1694, in-4°, et in dissertationibus ejus Academicis junctis excusis Lips. 1712, in-8°, dissert. IV, et in prolegomenis Arnoldi Drakenb. ad Silium recusa.

479

Alia de Silio et ad ejus defensionem Nic. Hieronymus Gundlingius in Gundlingianis parte XII, cap. 1, et Nic. Antonius in Bibliotheca vetere Hispana, lib. I, cap. 18. Eruditissimum poetam appellat *Thomas de Pinedo*, pag. 262, ad Stephanum Byz. non sine causa ille quidem (4), sed fallitur Claudius Dausqueius, qui in notis ad Silium pag. 641, in descriptione Virtutis et Voluptatis Philostratum Siliii oculis obversatum esse, quum scriberet, stilique imitatione sibi expressum persuasit: nam Philostratus ille post Silium scripsit. Jo. Antonio Vulpio judice, pag. 113, notis ad Catullum, ubi Statium cum Silio conferre placuit, Statius acrioris ingenii et ad excogitandum promptioris utique videtur, sed «alter ille perpetuo languidus, Virgiliani poematis compiler, et plane ad aliorum imitationem compositus.»

Exstat ejus Poema Heroicum sub *Punicorum* nomine, de bello punico secundo, quod ætate provectus (5), sub Domitiano imp. usque ad Scipionis Africani triumphum descripsit libris XVII; historici magis partibus functus, quam poetæ ingenio suo indulgentis: unde majori cura quam ingenio scripsisse affirmat Plinius junior, lib. III, ep. 7.

(Cætera de codd. et editt. vide supra. Ed.)

ROLLIN,

Histoire ancienne, livre XXVII, chap. 1, §. 3.

C. Silius Italicus s'est rendu célèbre par son poëme de la Guerre punique.

Il n'était pas né poëte, et l'étude ne suppléa pas entièrement à ce qui lui manquait du côté de la nature. D'ailleurs il ne s'appliqua à faire des vers qu'après avoir long-temps exercé dans le barreau la fonction d'avocat, et avoir été consul, c'est-à-dire dans un âge déjà fort avancé et languissant.

Quelque éloge que lui donne Martial, il n'est pas fort estimé en qualité de poëte; mais on trouve qu'il surpasse tous ceux de son temps pour la pureté de la langue. Il suit avec assez d'exactitude la vérité de l'histoire, et l'on peut tirer de son poëme des lumières pour les temps mêmes qui ne sont pas de son principal dessein, y ayant des faits qui ne se trouvent point ailleurs.

480

Ce qu'il y dit de Domitien fait assez voir qu'il le composait sous ce prince, après la guerre des Sarmates, sous laquelle il peut comprendre celle des Daces.

On croit que sa mort arriva sous Trajan, l'an 100. Il se laissa mourir, ne pouvant plus souffrir la douleur d'un clou que les médecins ne pouvaient guérir. Pline remarque que Silius, s'étant retiré dans la Campanie à cause de sa vieillesse, ne quitta point sa retraite pour venir à Rome féliciter Trajan sur son avènement à l'empire. On estima Trajan de n'avoir point été offensé de cette liberté, et lui d'avoir osé la prendre.

Si notre poëte n'a pu arriver à une parfaite imitation de Virgile, du moins son respect pour lui ne pouvait pas aller plus loin. Il était devenu maître du lieu où était le tombeau de Virgile. C'était pour lui un lieu sacré, et qu'il respectait comme un temple. Il célébrait tous les ans le jour natal de Virgile avec plus de joie et de solennité que le sien propre. Il ne put souffrir qu'un monument si respectable demeurât négligé entre les mains d'un pauvre paysan, et il en fit l'acquisition. Martial, liv. XI, épigr. 49:

*Jam prope desertos cineres, et sancta Maronis
Nomina qui coleret, pauper et unus erat.
Silius optatæ succurrere censuit umbræ:
Silius et vatem, non minor ipse, colit (6).*

L'ouvrage de Silius était demeuré enseveli depuis plusieurs siècles dans la poussière de la bibliothèque de Saint-Gall. Pogge l'y trouva pendant le concile de Constance, avec plusieurs autres manuscrits.

LA HARPE,

Cours de Littérature, 1re partie, livre 1er, chap. iv, sect. 2.

481

Silius Italicus, qui fut consul l'année de la mort de Néron, et qui mourut sous Trajan, a imité Virgile, comme Duché et Lafosse ont imité Racine. Nous avons de lui un poème, non pas épique, mais historique, en dix-sept livres, dont le sujet est la seconde guerre punique. Il y suit scrupuleusement l'ordre et le détail des faits depuis le siège de Sagonte jusqu'à la défaite d'Annibal et la soumission de Carthage. Il n'y a d'ailleurs aucune espèce d'invention ni de fable, si ce n'est qu'il fait quelquefois intervenir très gratuitement Junon avec sa vieille haine contre les descendants d'Énée, et son ancien amour pour Carthage. Mais comme tout cela ne produit que quelques discours inutiles, la présence de Junon n'empêche pas que l'ouvrage ne soit une gazette en vers. La diction passe pour être assez pure, mais elle est faible et habituellement médiocre. Les amateurs n'y ont remarqué qu'un petit nombre de vers dignes d'être retenus; encore les plus beaux sont-ils empruntés de la prose de Tite-Live. Silius possédait une des maisons de campagne de Cicéron, et une autre près de Naples où était le tombeau de Virgile; ce qui était plus aisé que de ressembler à l'un ou à l'autre.

Liv. II, chap. v, au commencement.

Cependant, lors même que l'éloquence et la poésie étaient déjà fort dégénérées, plusieurs hommes de mérite leur conservèrent encore quelque gloire, et formèrent comme le troisième âge des lettres chez les Romains: en vers, Perse, Juvénal, SILIUS ITALICUS, Stace, Martial, et sur-tout Lucain, etc.

F. SCHOELL,

Histoire abrégée de la Littérature romaine, tome II, période IV, 14... 117 après J. C.

Après Valérius Flaccus, l'ordre chronologique nous conduit à C. Silius Italicus. On ignore le pays où il naquit. Le surnom d'Italicus a fait supposer qu'il vit le jour à Italica, ville de l'Espagne bétique, au nom de laquelle une mosaïque, récemment découverte et expliquée par un membre de l'Institut, a donné parmi nous quelque célébrité. D'autres font naître ce poète à Corfinium, ville des Péligniens, qui, d'après Strabon, fut appelée Italica dans la guerre des alliés; mais Velléius Paterculus dit seulement qu'on eut le projet de changer ainsi le nom de Corfinium; et il n'est pas probable que ce projet ait été exécuté. Dans tous les cas, que Silius soit natif d'Italica en Espagne, ou de Corfinium, le nom d'Italicus ne pourrait pas indiquer cette origine; il aurait fallu l'appeler *Italicensis*. Il est donc à supposer que le nom d'Italicus était porté par la famille dont Silius était issu; ce nom aura été donné à un de ses ancêtres, originaire de l'Italie, et qui se sera établi, dans une des provinces de l'empire, pour y exercer une magistrature ou le commerce.

482

On croit que Silius naquit l'an 25 après J. C. sous le règne de Tibère. Il étudia avec beaucoup de succès l'éloquence et la poésie; dans la première, il prit Cicéron pour modèle, et acquit au barreau la réputation de grand orateur. Dans la poésie, Virgile fut l'auteur sur lequel il se forma de préférence. Sa prédilection pour ces deux grands écrivains le porta à acheter deux campagnes qui leur avaient appartenu, celle de Cicéron, à Tusculanum, et celle de Virgile, près de Naples, où ce poète était enterré. Silius visitait souvent le tombeau de ce dernier, dont il célébrait aussi tous les ans avec solennité le jour de naissance. Si l'on peut ajouter foi à la tradition qui appelle tombeau de Virgile les ruines d'un petit monument qu'on voit près de Naples, on peut désigner la place où fut située la campagne des deux poètes. Ce monument se voit sur le revers de la côte qui forme une espèce d'amphithéâtre autour de Naples; il est placé du côté de la ville, à l'endroit même où commence le fameux chemin, creusé dans le roc, qui conduit à Pouzzole.

Silius passa par tous les emplois publics qui conduisaient au consulat: il s'insinua, dit-on, dans la faveur de Néron, en faisant le vil métier de délateur. Pline le jeune, qui nous a conservé ce fait, que, pour l'honneur des lettres, on voudrait pouvoir révoquer en doute, ajoute que, s'il est vrai que Silius s'en rendit coupable, il répara cette faute par une longue suite de vertus, et qu'il jouit à Rome d'une grande considération.

Le premier consulat de Silius (car on croit, sans preuve suffisante, qu'il exerça trois fois cette magistrature) est de la fameuse année 68, où périt Néron. Silius jouit de la faveur de Vitellius et de Vespasien: sous le dernier, il fut proconsul en Asie. Comblé d'honneurs et de richesses acquises avec probité, il se retira, dans sa vieillesse, en Campanie, et y passa le reste de ses jours dans la société des Muses. Attaqué, à l'âge de 75 ans, d'une maladie incurable, il se laissa mourir de faim, dans la 100e année après J. C., sous le règne de Trajan.

483

Silius aima toute sa vie la poésie et les lettres, et leur donna tous les instants que lui laissaient ses fonctions publiques; mais ce ne fut que dans sa vieillesse et dans sa retraite près de Naples qu'il s'avisait lui-même de se placer au rang des poètes. Il composa alors un grand poème épique, ou plutôt historique, en dix-sept chants, sur la seconde guerre punique. Ce poème, intitulé *Punica*, nous a été conservé. Il confirme le jugement que Pline porte sur Silius, en disant que ce fut moins son génie que le travail qui le rendit poète (7). Il paraît que Silius fut un de ces hommes auxquels la nature a donné une certaine facilité qui les fait réussir en tout ce qu'ils entreprennent, et qui, lorsqu'elle est secondée par de l'instruction et du goût, peut, jusqu'à un certain point, tenir lieu de génie. Le sujet que Silius choisit pour son poème offrait le plus grand

intérêt aux Romains; il convenait même à l'épopée. Trois siècles s'étaient écoulés depuis cet événement mémorable; et quoique tous les détails de cette guerre fussent connus, parceque plusieurs historiens grecs et latins les avaient consignés avec soin dans leurs ouvrages, cependant il restait un champ libre à l'imagination du poète, qui pouvait se permettre des fictions et employer toutes les machines dont le poème épique ne saurait se passer. Silius ne dédaigna pas ce moyen d'intéresser et de plaire; mais, ainsi que Lucain, il choisit un plan défectueux, préférant la méthode historique, qui fait connaître toute la suite d'un événement, à la manière poétique qui choisit, dans une série de faits, un fait unique pour en faire l'action principale et le but vers lequel tout doit tendre. En se transportant tout-à-coup dans les dernières années de cette guerre, le poète pouvait prendre pour sujet la tentative d'Annibal sur Rome: elle lui offrait les différentes parties qui sont jugées nécessaires pour une action épique aussi bien que pour une action dramatique, un commencement, un nœud et une catastrophe. En suivant un autre plan, en préférant à l'épopée la marche de l'histoire, Silius devait, comme Lucain, s'abstenir des fictions mythologiques, qui sont très déplacées dans un récit historique. Le mélange des deux genres a donné naissance à une production informe, à laquelle on ne sait quelle place assigner. Est-ce une épopée? elle manque d'unité. Silius veut-il se renfermer dans le genre historique? ses fictions deviennent des invraisemblances, et ses machines sont déplacées.

Silius a tiré le sujet de son poème des histoires de Tite-Live et de Polybe; ses ornements poétiques sont empruntés de Virgile; mais il ne possède pas le talent de se les approprier, de manière que ses imitations sont trop manifestes. Elles ne se bornent pourtant pas à Virgile: Silius a aussi pillé Lucrèce, Horace, Hésiode et Homère; ce qui donne à sa diction une inégalité désagréable. Ainsi que Valerius Flaccus, il cache sa médiocrité sous une apparence d'érudition, et sous une pompe affectée qui répand de la froideur sur sa composition.

484

Pour peindre le caractère de Silius en peu de mots, on peut dire qu'il avait une partie des talents dont la réunion forme le grand poète; il possédait des connaissances historiques, géographiques et physiques, qui donnent à son poème un prix d'autant plus grand aux yeux des antiquaires, qu'il renferme divers faits omis par Tite-Live. Il sut choisir un sujet grand et intéressant; les caractères de ses personnages ont la vérité historique, mais il leur manque l'élévation que la poésie pourrait leur donner; les sentiments qu'il exprime sont grands et nobles. Parmi les descriptions dont son poème est rempli, celles des batailles sont surtout admirées. Silius manque d'enthousiasme; son style se compose de phrases empruntées qu'il n'a pas su s'approprier, qu'il n'a pas, si l'on peut ainsi parler, su marquer de son cachet. Qu'il exprime la colère ou la tendresse, son froid glace le lecteur.

Quelle qu'eût été la réputation de Silius parmi ses contemporains, il tomba bientôt dans l'oubli; aucun grammairien ancien ne le cite, et Sidoine Apollinaire seul le nomme parmi les poètes illustres. A la renaissance des lettres, on était si bien persuadé de la perte de son poème, que le célèbre Pétrarque, dans l'idée de le remplacer, composa son *Afrique*, dont le sujet est la seconde guerre Punique (8). Enfin, pendant le concile de Constance, le Pogge trouva un exemplaire de Silius, probablement à Saint-Gall, où il avait aussi fait la découverte des premiers livres de Valérius Flaccus. Le Pogge, et son ami *Bartolomeo di Montepulciano*, en firent une copie qui devint l'original de toutes celles dont les premiers éditeurs se servirent, jusqu'à ce que *Louis Carrion* découvrit vers 1575, à Cologne, un manuscrit de Silius, qu'il crut pouvoir dater de l'époque de Charlemagne. Un troisième fut trouvé à Oxford: il est plus moderne que celui de Cologne. Lefebvre de Villebrune, qui, en 1781, publia une édition de Silius, qu'il prétendit être la première complète, a inséré dans le seizième chant, après le vingt-septième vers, trente-trois autres vers qu'il-dit avoir trouvés dans un manuscrit de Paris, et qui existent, avec quelques changements, dans le sixième chant de l'*Afrique* de Pétrarque. Les connaisseurs, et surtout le célèbre *Heyne*, dans la critique (9) qu'il a faite de l'édition de Villebrune, ont jugé que les trente-trois vers en question sont plutôt de Pétrarque que de Silius.

485

M. J. A. AMAR.

Conciones et Orationes Poeticæ, à l'article *Silius Italicus*, p. 190.

Une lettre de Pline, L, III, 7, nous donne du talent et de la personne de Silius une idée assez juste, et qui ne paraît pas flattée, quoique ce soit l'amitié qui tienne la plume. Le spirituel écrivain rend hommage et justice à l'admiration passionnée de son ami pour les grands modèles de l'éloquence et de la poésie latines. Il applaudit à ses efforts pour se rapprocher des objets d'un culte, qui serait du fanatisme, si l'on pouvait jamais porter trop loin, exalter trop haut le sentiment d'une admiration aussi noble dans son principe, qu'heureuse quelquefois dans ses conséquences.

Il ne nous est rien resté qui puisse nous faire juger s'il fut plus heureux en prose qu'en vers, et imitateur plus adroit de Cicéron que de Virgile. Il s'était fait, dit-on, au barreau la réputation de grand orateur; ce qui était facile alors, même sans un grand talent. La prédilection de Silius pour le prince des orateurs et pour celui des poètes romains était telle, qu'il se procura à grands frais la maison de campagne, illustrée à Tusculum par le séjour de Cicéron, et celle que Virgile avait habitée près de Naples. Ce fut dans cette retraite, et presque sur le tombeau même de Virgile, dont il avait fait un monument religieux, qu'il consacra les dernières années de sa vie, et le loisir que Trajan lui accordait, à la composition de son épopée sur *la seconde guerre Punique*: sujet du plus grand intérêt pour les Romains, et qui en a tant acquis pour toutes les générations, sous la plume éloquente de Tite-Live.

Voltaire traite quelque part Silius Italicus d'*imitateur maladroit de Virgile*; et Voltaire a raison: mais il y avait long-temps déjà qu'un savant Écossais (Dempster) l'avait appelé *nimius interdumque ridiculus Virgilii imitator*. Il a sur ses contemporains, Stace et Lucain, le mérite d'un

style moins roide, moins tendu que le premier, et moins inégal que le second de ces poètes. Sa diction est, en général, pure et correcte; sa latinité, bien supérieure à son siècle. Mais cette pureté devient essentiellement monotone; cette correction reste toujours froide et inanimée. Si, au lieu de s'en tenir à cette imitation pénible et fatigante du tour et de l'expression de Virgile, il eût vu et étudié dans ce grand poète autre chose que le choix des termes, et l'artifice de la période poétique; si son admiration, plus éclairée, eût franchi ces bornes timides pour embrasser dans son ensemble cette magnifique composition de l'Énéide, et l'ordonnance imposante de toutes ses parties, peut-être nous eût-il laissé un véritable poème, au lieu d'un ouvrage équivoque, qui n'offre ni l'intérêt de l'histoire, ni le charme et les graces de la poésie.

N.B. Plures etiam alii præstantes ingenio viri, Silium paucis obiter attigerunt; quorum primus *Voltaire, Essai sur la Poésie épique*, cap. IV: «Je passerai sous silence Statius et Silius Italicus, l'un faible, l'autre monstrueux imitateur de l'Iliade et de l'Énéide.» Ipse quoque *H. Blair*, quem satis laudare non possum, in præclarissimo opere de Rhetorica, cap. XLIV, Silium cum Statio tantum memorat, in quorum carmine recognoscendo immorari operæ pretium non existimat. Ed.

(1) Vide supra p. 475, Epist. Plinii. «Est res rara quidem poeta consul,» inquit Jac. Duportus de Silio agens pag. 264, poematum.

(2) Spartianus in Hadriani vita cap. 12: «Italici sunt Itali genere, in provinciis negotiantes, vel fixa etiam sede ibi commorantes.» Alius Silius proprætor, ad quem Ciceronis Epistolæ libro XIII.

(3) Acta Eruditorum 1719, pag. 178.

(4) «Ubique in Silio Græcæ eruditionis vestigia, ubique elegantia,» Dan. Heinsius [ad II, 626](#).

(5) Martial. VII, 62.

(6) Ea sic memoravit Vir. Clar. sed vide quæ supra notantur [pag. 407, not. 1](#). Ed.

(7) Majore cura quam ingenio scripsit. *Plin.* ep. III, VII, 5.

(8) Vide tamen quæ notantur sect. IV, ad præfat. Drakenb. supra [pag. 433](#). Ed.

(9) Gøett. Auz. vid. gel. Sachen, 1782.

FINIS TESTIMONIORUM
DE SILIO ITALICO.

ARGUMENTA

XVII LIBRORUM SILII ITALICI

AUCTORE

HERMANNO BUSCHIO PASIPHILLO.

LIBRI I.

PRINCIPIO Libycæ describitur urbis origo.
Junonis stimulis furit hic puer Hannibal actus,
Et jurat medio per Punica numina templo,
Se fore Romanis hostem patientibus annis.
Adcipit imperium post hæc successor iniqui
Hasdrubalis: dura premit obsidione Saguntum,
In qua Dulichii virtus interrita Murri
Spectatur, donec rigido cadit ense ferocis
Hannibalis. Romam cives clam milite pauci
Sarrano missi; Sicoris quos inter acerbam
Exponit sortem Patribus fatumque suorum.
Nec mora, legati pacis pactique jubentur
Poscere ruptorem: et spreti de more vetusto
Tristia fœdifragis indicere prælia Pœnis.

Hoc argumentum, quod in edit, a. 1504, invenitur, in sequentibus omnibus omissum est: unde Dan. Heinsius, qui libris Siliii argumenta Buschii præposuit, hujus libri nullum esse credens, novum illud verbis Siliii composuit.

Hannibal, exsuperans astu, sed devius æqui,
Tangit Elissæas palmis juvenilibus aras,
Et patrio jurat cineri Laurentia bella.
Inde, ubi flore novo pubescit firmior ætas,
Emicat in Martem, et, calcato fœdere, tandem
Prima Saguntinas turbarunt classica portas,
Bellaque sumta viro belli majoris amore.
Pandere jamdudum portas, et cedere vallo

Inperat, et longe clausis sua fœdera, longe
Ausoniam fore, nec veniæ spem Marte subactis.
Tum Patribus clarisque senum sua munia curæ.
Concurrunt, lectosque viros hortantur, et orant,
Defessis subeant rebus muroque ruenti.
Ast illi celerant, qua proxima litora, gressum,
Et fugiunt tumido per spumea cærula velo,
Donec Laurentes puppis defertur ad oras.
Concilium vocat augustum, castaque beatos
Paupertate Patres, ac nomina parta triumphis
Consul, et æquantem Superos virtute Senatam.
Inde agitant consulta Patres, curasque fatigant.

LIBRI II.

Hannibal, ut cernit Latiam per cærula velis
Adventare ratem, et mandata adferre Senatam,
Obstrepere Ausoniis lituos jubet: ocius illi
Ad muros vertunt iter infelicis Elissæ.
Adjuvat arma Libys, Garamantum prædita sceptrum,
Asbyte: hanc Theron clava deturbat ab alto
Bellantem curru: Tyrius quem ductor ovantem
Virginis extinctæ spoliis, præturbidus ira,
Occupat, et leto damnat, mittitque vicissim.
Interea Libycis indicit bella profanis
Cum socio Fabius: clipeum fulvo ære micantem
Callaici donant Regi: delapsa Saguntum
Alma Fides populi penetrando pectora firmat:
Qui se mox sævo per flammam eximit hoste.

LIBRI III.

Postquam clara fide, Pœno sub Marte, Saguntum
Arsit, ad Hammonis scitatum oracula Bostar
Mittitur, ut Superis quænam sit fixa voluntas
Imperio super, et rerum novitate reportet.
Ipse ad vicinos ductor cum conjuge Gades
Navigat, et spoliis onerat feralibus aras
Herculeas: post hæc caram seponit ab armis
Cum puero, nondum bis seni mensis, Imilcen:
Et nova mox petitur Carthago classe per undas.
Atque hic nocturna specie mirabile monstrum
Vidit, in Italicam stimulans fera pectora gentem.
Quocirca innumeris Romana in prælia turmis
Conlectis, propere trans Alpes signa ferebat,
Lætæque Taurinis statuit tentoria campis.

LIBRI IV.

Fama volat, Pœnum signis hostilibus Alpes
Transcendisse ducem; totis trepidatur in agris.
Consultant Patres de bello, intactaque rursus
Tela novant. Libycis ostendens Hannibal urbem
Militibus, prædæ cupidos acuebat amore
Ad pugnam. Interea volucris rate Scipio consul
Massiliæ fidis aderat delatus ab oris:
Obcurritque hosti Ticini ad fluminis undam.
Atque ibi tunc prima caluerunt litora pugna.
Sed consul Trebiæ vicinum Scipio collem
Cedere compulsus petiit: quo venit et ipse
Consulis aditus Siculo collega Peloro.
Hostis sed rursus victor, spumantia captum
Post Apenninum Trasymeni stagna petebat.

LIBRI V.

Adparat hic pugnani Superisque vetantibus audax
Flaminius Tyrio Trasymeni ad stagna tyranno
Congreditur, quamvis, prudens Corvine futuri,
Orares dominæ per Dardana mœnia Romæ,
Gederet ut fatis paulum ominibusque sinistris.
Sed pœnam meruit, proque his temerarius ausis
Obcubuit, diro telorum obpressus in arvo
Agmine: multa tamen leto dedit ante virorum
Corpora, et inferias nigrum sibi misit ad Orcum.
Inter quos stricto cecidit mucrone Sychæus,
Filius Hasdrubalis. At postquam pugna quievit
Funere Flamini, victor Magone sequente
Exiit ad cæsos; armisque minisque retentis
Pectoribusque solum sternentes repperit omnes.

LIBRI VI.

Hinc, quibus hæc belli et pugna fortuna pepercit,

Elapsi furtim diversa per avia cæcis
 Conduntur tenebris piceæ et caligine noctis.
 Hos inter fugiens Serranus, vulnere tardus,
 Ad patris quondam comitem devertit, et ipsa
 Tecta Mari armigeri pulsabat fida paterni:
 Adceptusque domo recreatur paupere mensa,
 Infusoque sinit tractari vulnera succo.
 Discit et inde Maro clari narrante parentis
 Facta, sed et pœnam, qua illum Carthago peremit,
 Ob sanctam non æqua fidem, rapit aure dolenti.
 At Fabium Patres adlata ad munera belli
 Clade legunt: hostis raptas agit undique prædas,
 Donec eum inlecebra mollit Campana furentem.

LIBRI VII.

Electus dubiis dictator et ancora rebus,
 Non facilis vinci Fabius virtute nec astu.
 Mox Superis Romæ per templa indicit honores;
 Ædibus et votis Divum sibi mitigat iram.
 Exin Sidonium cautus contendit ad hostem,
 Non commissurus pugnam, nisi Marte coacto.
 Quem quum non astu solito, terrore nec ullo
 Hannibal eliceret, Dauni tellure relictâ,
 Clauditur in tumultis a dictatore Falernis.
 Hinc patriis ad sacra Deis peragenda profectus
 Præposuit castris equitum de more magistrum:
 Sed vetitum conferre manus. Fabio tamen ille
 Absente in pugnam ruit, æquaturque vetanti.
 Moxque, errasse pigens, illi jus omne remisit.

LIBRI VIII.

Hic jam Varro, loquax medio in discrimine rerum,
 Consul Romanas capit, indignante Senatu,
 Insanæ plebis stultæque favore secures
 Cum Paulo Æmilio. Noscens nova vulnera Juno,
 Præscia Cannarum, stagnis Laurentibus Annam
 Adloquitur, Pœnum ut jubeat nunc tendere regem,
 Explicat arentes ubi fervida Apulia campos,
 Fataque promittant ibi prosperiora peractis.
 Anna audita facit, grates agit Hannibal Annæ,
 Et movet in campos Diomedis nomine dictos.
 Hinc toto e Latio funebria miles in arma
 Cogitur: at liquido variis prodentia monstribus
 Numina vicinam cladem ostendere, sed amens
 Prodigiiis Varro spretis sese objicit hosti.

LIBRI IX.

Demens in pugnam furit hic et vulnera Varro,
 Quamvis infelix Solimus monuisset abunde
 Varronem, proprio signatis sanguine fatibus.
 Concurrent igitur Pœni fortesque Latini
 Ingenti fremitu, summoque ardore virorum.
 Stat pro Sarranis obtendens ægida Pallas,
 Mars pro Romanis infesta fulgurat hasta,
 Scipiadæque manu fabricatum porrigit ensem
 Incude Ætnææ; magis ardet Gorgone Pallas.
 Donec cæruleam demittit Jupiter Irim,
 Ut cum fulminea revocet Tritonide Martem.
 Vulturum emittit rapidum, Junone volente,
 Æolus, adversos ruit acer Paulus in hostes,
 Fœde laxatis at Varro fugit habenis.

LIBRI X.

Inter funestæ non prospera tempora pugnae,
 Cannarumque altos et latos stragis acervos
 Obruitur Paulus, coeuntibus undique telis.
 Sedibus hinc tacitis placitum Saturnia somnum
 Evocat, ut juvenem victorem a mœnibus urbis
 Arceat. At fugiens Canusinum miles in agrum
 Confligitur: placet exsilio mutare labantem
 Ausoniam pubi, pavido suadente Metello.
 Sed quatiens gladium flammata Scipio dextra,
 Non deserturos patriam jurare coegit.
 Interea celebrat laudato funera Paulo
 Hannibal, et Marti scutorum incendit acervos.
 Fama mali tanti tristem levis advolat urbem,
 Et redit amisso jactatus milite Varro.

LIBRI XI.

Acepta ad Cannas ferali clade cruentas,
 Mox sequitur populi defectio fœda Latini
 Ad Tyrii tam fausta ducis memorandaque castra.
 At Capua inprimis, rebus sufflata secundis,
 Ausa fuit partem summi sibi poscere juris,
 Et rejecta suas victori pandere portas,
 Invito et frustra Decio prohibente furorem.
 Hic quum inter mensas Campanaque pocula victor
 Desidet, invisum regem obtruncare parabat
 Confidens animi juvenis, cœptumque minaci
 Ense patrasset opus, ni se tenuisset euntem
 Pactulo genitor. Dehinc natus Hamilcare fratrem
 Mittit, ut ad patriæ cupidus hæc nuntiet aures,
 Pugnatum, et Cannas hostili cæde repletas.

LIBRI XII.

Jam Zephyro in terras flatu redeunte tepenti,
 Hostis Parthenopes ad muros agmina ducit.
 Iritus hinc cœpti Cumas petit: inde profectus
 Marte Dicarchæam parat exagitare juventam.
 Hinc movet ad trepidam belli molimina Nolam
 Marcello sed tum fractus pulsusque recessit.
 Strenuus et Sardos tutatur ab hoste Libysso
 Torquatus: miseris ardens incendit Acerras
 Hannibal: inde tuos, peritura Petilia, muros,
 Et demta madidum luxu capit arce Tarentum.
 Nec non et Capuam totis jam viribus urguet
 Dardanus obsessam: quam quum recreare soluta
 Obsidione nequit, Romam ruit acer ad altam
 Hostis, ut armorum facto premat orbe vicissim.

LIBRI XIII.

Mœnia vix hostis defensa versus ab urbe
 Cernere desierat, subito quum signa movendi
 Incidit ad muros iterum calor. Isset et illuc
 Propter Palladium, ni sacram Agrippa negasset
 Posse capi Romam. Rapit ergo inde inpius arma,
 Et te cum pleno spoliat, Feronia, luco;
 Litoreosque petit, quos vertit Bruttius, agros.
 Fulvius hinc Capuam rediens, tandemque subactam
 Intrat, et infidi punit commissa Senatus.
 Tristis sed geminos (quando hæc ita aguntur) Ibera
 Scipiadas terra Fors abstulit. Infera mæstus
 Scipio regna subit, caras ubi convenit umbras
 Et Patris, et Patruï, et Matris loca læta tenentes.
 Discit et eximios, quos spondent fata, triumphos.

LIBRI XIV.

Nascitur hinc bellum juvenis post fata tyranni,
 Hispano veniens ubi terris nomen ab amne
 Inposuit pubes; nam rege Gelone creatus,
 Oblitus monitus, artesque oblitus avitas,
 Incepit luxu, spreta virtute, cruento
 Flagrare, et rigidis delicta tuentibus armis,
 Cingere se ferro, et regnum terrore fovere.
 Hoc igitur (neque enim longum violentia durat)
 A conjuratis tota cum stirpe peremto,
 Marcellus propere Siculis adnavigat oris;
 Mutatasque videns, trepidos mox spargit in agros
 Signa: Leontini senserunt prima coloni.
 Pugnaturque mari, Pœnoque per alta fugato
 Arma Syracosios capiunt victricia muros.

LIBRI XV.

Quem, ducibus cæsis, iterum jam Bætis ad oras
 Mittat, Romulei quærit dum cura Senatus,
 Scipiadæ juveni lauro tum forte sub ampla
 Adstitit hinc subito Virtus, hinc blanda Voluptas,
 Et sibi promissis avet utraque jungere magnis.
 Ille sed amplexus Virtutem, crudaque Martis
 Munera suscipiens, volitansque per æquora classe,
 Arma novæ subito Carthaginis horrida muris
 Impulit, et victor ferro sibi mœnia pandit.
 Interea Hemathius conflat nova bella Philippus,
 Herculeoque senex Fabius dat jura Tarento,
 Marcellusque cadit, Nomadum circumdatus astu.
 Hasdrubalisque caput, tumidi regione Metauri
 Abscissum, Hannibali monstrat Nero lætus atroci.

LIBRI XVI.

Hannibalem adcepit miserandos Bruttia tellus
Mærentem patriæ casus, fratrisque, suosque.
Non tamen audebat concurrere Roma gementi.
Tantus erat Libyci metus et formido tyranni.
Omnia in auriferis jam Marte subegerat arvis
Scipio, jam dederat fugientia carbasa ventis
Exutus castris Mago, jam captus et Hanno
Præbebat Latiis infelix colla catenis.
Hasdrubal huic cladis dum nescius addere sese
Festinat, latebras victus certamine spectat.
Dein Masinissa novo contingit fœdere dextram
Scipiadæ, sociumque sibi dux ipse Syphacem
Conciliat: facit hinc ludos Patruoque Patrique,
Et repetit Latium fama spargente triumphum.

LIBRI XVII.

Postremo Idæis Divorum Mater ab oris
Advehitur Romam, Phrygiam Nasica Cybellæ
Excipit, et toto censetur ab ordine Patrum
Optimus, ipse alacer Libyam dux Scipio classe
Navigat, et Sicula lætus discedit ab Ætna.
Castrâ ducum adgressus ferro flammisque duorum
Conficit, Hasdrubalis victor Numidæque Syphacis,
Verterat ad Pœnos qui fœderis inmemor arma.
At, quum post idem vires reparasset et enses,
Vincitur, et Latiis oneratur colla catenis.
Hannibalem hinc revocant Patres, sed fulmina vimque
Ferre nequit Latii rectoris: jura jugumque
Romanum Carthago capit: dux ipse reversus
Alta triumphanti scandit Capitolia curru.

AMBROSII NICANDRI TOLETANI
IN SINGULOS LIBROS SILII CATALEPSES.

CATALEPSIS LIBRI I.

Bellorum hic causæ, Pœnoque obsessa Saguntos
Est duce, legatos Latias quæ mittit ad oras.

LIBRI II.

Romanam prohibet navem contingere portus
Hannibal: huic clipeus datur, et ruit alta Saguntos.

LIBRI III.

Gades Pœnus adit, sortes petit æquore Bostar,
Dux Alpes superat, Taurinis qui sedet arvis.

LIBRI IV.

Ticini clades canitur, Trebiæque ruina,
Hic Apenninum transit cum milite Pœnus.

LIBRI V.

Insidias Tyrius ductor struit; hinc Trasymenus
Romanam indoluit stragem; tremit Itala tellus.

LIBRI VI.

Romam quisque petit: prima audit Punica bella
Serranus, referente Maro; et movet agmina Pœnus.

LIBRI VII.

Obvius Hannibali Fabius venit, isque cadentem
Collegam eripuit nato, cui reddit honores.

LIBRI VIII.

Conveniunt, Varrone duce, ad fera bella cohortes,
Italix et cladis signa infelicia surgunt.

LIBRI IX.

Collega invito Cannarum prælia Varro
Stultus init; portenta vetant; fugitque cruentus.

LIBRI X.

Cannis obcumbit Paulus, quem Pœnus honorat;
Spes Italas Fabius renovat, Varrone recepto.

LIBRI XI.

Ad Tyrios socii desciscunt; pectine Teuthras
Gesta virum canit; et Mago Carthagine certat.

LIBRI XII.

Parthenopen dux Pœnus adit Nolaque, resedit
Ad Capuam, trepidæ tenditque ad mœnia Romæ.

LIBRI XIII.

Pœnus ab urbe redit Capuam; tellure et Hibera
Scipiadæ obcumbunt: natus descendit Avernum.

LIBRI XIV.

Arte Syracosiam expugnat terraque marique
Urbem Marcellus, fœdat late omnia pestis.

496

LIBRI XV.

Scipio ad Hispanas juvenis tunc navigat oras,
Marcellusque cadit; cadit Hasdrubal ense Neronis.

LIBRI XVI.

Hispanos vicit dux Scipio; tecta Syphacis
Hospes adit, patrio celebratque in funere ludos.

LIBRI XVII.

Advehitur Romam Cybeles: hinc Scipio Pœnum
Dejicit Hasdrubalem, prostratoque hoste triumphat.

497

PRÆFATIO HEYNI.

498

SILII ITALICI poetam commentario docto illustrare quum, quod ex *Commentatione de Silii vita et carmine* ad me missa intellexi, meo potissimum suasu se aggressum esse professus sit cl. editor, Vir modestia et virtute non minus quam doctrina accurata et varia conspicuus: ne mihi aut aliquid, quod mei ordinis homini haud conveniat, arrogasse aut iudicii mei auctoritatem affectasse videar, non alienum videri poterit, si in ipsa libri fronte consilii mei et hortatus rationes paucis reddidero. Et primo consilium illud referendum est ad tempus istud, quo vir doctissimus ante hos XV annos inter disciplinæ Gottingensis alumnos esset, Seminarii autem Regii philologici sodalitus et necessitudine teneretur; cujus equidem eam semper habui, et inter juvenes ingenuæ indolis haberi vidi, religionem, ut, qui ei adscriptus esset, præcipua aliqua cura, fide et benevolentia mihi videretur esse amplectendus, ille autem ad studiorum suorum ac vitæ rationes, non modo in ipso studiorum cursu, verum etiam decursu academico facto, quum jam ad publicæ vitæ munerumque tirocinia procederet, consiliis meis utendum sibi esse existimaret. Necdum facile vidi aut mihi moris mei aut illis pietatis erga me suæ fuisse pœnitendum. Ex dictis itaque apparet, ad multos retro annos consilium hoc meum esse revocandum, quum de viri docti, qui aliquot annis post Lipsiæ ad Silium edendum se accinxit, consilio simili nondum mihi aliquid innotescere posset. A familiaribus autem meis eo, quo dixi modo consultus, quum multos viderim ad majora natos relicta academia in desidiam et veterum incidere, soleo fere, ad excitanda modo et acuenda, modo ad alenda et ornanda ingenia, pro uniuscujusque studiis, profectibus, facultatibus, ostendere et commendare argumentum aliquod operæ et studii certum, in quo vires ingenii et industriam experiri possint; quando quidem fluctuando et aliud ex alio tentando infringi plerumque primos animi impetus, mox retusos jacere, usus et experientia doceat. Quem operæ dilectum etsi effectu sæpe suo carere et conatus operosos in cassum recidere haud abnuerim: omni tamen utilitate eum carere non usquam intellexi; contra ad multa præclara deductos esse alios lætus cognovi; inque his quum maxime doctissimum virum GE. ALEX. RUPERTI. Præclaro ille operæ suæ in carmine Siliano positæ specimine sub annum LXXXVIII emissio, virorum doctorum suffragiis confirmatus strenue in tela pertextenda perrexit; mox de consilio V.C. Jo. Chr. Theoph. Ernesti certior factus, qui a. XCI Silium docte et intelligenter illustratum edidit, non tamen animo concidit, aut consilium omne sibi abjiciendum esse putavit. Neque pro humanitate sua optimus vir Ernesti, aut postulavit aut expectavit, ut alter idem stadium ingressus sibi de omni curriculo decederet. Omnino enim a tali contentione et studiorum tanquam concursu et conflictu, si modo liberali et ingenuo homine digna instituatur concertatio, malevolentia et obtreptione remota, utilitates multas magnasque proficisci necesse est. Interea laudi ducendum fuit Ruperti nostro, quod is constanter rationes suas sequutus non temere opus maturavit; etsi nec ejus culpa evenit, ut illud, jam ante hos tres annos, quod ex subscriptione Commentationis intelligo, redemptori traditum, nunc demum prelo liberatum est et emissum.

499

Ut autem inter reliquos poetas Silio potissimum illustrando operam suam, etiam me non auctore, addiceret, suaserant viro clarissimo multa, quæ ipse melius, quam a me fieri posset, in Commentatione sua exposuit. Inprimis Silius singulare haberi debet adjumentum ad ornandum infinitarum rerum notitiis ingenium, ad copiam doctrinæ poeticæ, et orationis facultatem

parandam; ita ut ad locupletandum juvenile ingenium aliquantum profecisse putem eum, qui Virgilio diligenter lecto Siliii lectionem adjecerit. Accedit quod cum studio in rebus Romanis earumque scriptoribus occupato mirifice conspirat carminis argumentum; ut taceam, quod Carthaginis opulentia ac luxus cum asperitate et paupertate Romanorum in conflictum adductus multa habet, quæ ad cogitationem similium nostræ ætatis casuum, consiliorum, eventorumque, invitare animos possint.

Omnino autem *poetarum lectionem juvenili ætati esse accommodatam et ad omne studiorum liberalium genus viam munire*, recte judicarunt majores nostri, nec aliter sensit antiquitas, optima magistra eorum, quæ aut recta ratione et sensu communi aut experientia et usu continentur. Meminerimus modo Horatianum illud: *Os tenerum pueri balbumque poeta figurat, ... mox etiam pectus præceptis format amicis*, et quæ sequuntur plura. Cujus tamen asserti quum non videam inter omnes in promptu haberi caussas et rationes explicitas et apertas: ne sicco prorsus pede hinc discessisse videar, agedum, paucis attingere liceat ipsas *caussas, quibus utilitas lectionis poetarum in juvenili maxime institutione continetur et efficitur*.

500

Quum scilicet post multas variasque virorum doctorum disputationes satis constet, institutionem puerilem a philosophico aliquo systemate enucleando, aut a notionum subtilium molestia judiciive acuendi sola molitione, haud consulto procedere; quando quidem in ea ætate ipsa natura non rationem et iudicium satis firmum finxit, sed ingenii vires ad recipiendas variarum rerum notiones, mente recondendas et asservandas, fingendas alias ex aliis et oratione reddendas attemperavit: occupandum utique illud esse videtur primo loco omnis generis, naturæ artisque, *notionibus* undique *colligendis* et memoriæ infigendis; ut adsit aliquando *materies* idonea et satis magna notionum copia, quando ad generaliores notiones institutio processerit, et perpetua et systematica jam disciplina mens sit imbuenda; ne abhorreat ea a notionum abstractarum asperitate, quum, *a quibus illæ ductæ sint*, nondum assequutus sit tiro, nec sine veris singularum rerum exemplis oculi animique sensui subjectis recte assequi possit. Est porro ingenii vis excitanda et ipso usu subigenda, ut *notiones* undique *comparare* inter se et componere, quidque inter eas conveniat nec ne, observare et notare, assuescat tenellus animus; primo quidem *in rebus sensibus subjectis*, tum in iis *quæ animum voluntatemque movent*, et *sensum veri recti pulchrique cient ac fingunt*: quod nisi *mature* fiat quum monitis tum exemplis propositis, nulla facile disciplina seriore, multo minus academica, aut rerum divinarum humanarumque subtili præceptione, potest id aut emendari aut suppleri. Regnat in his, ut de historia nunc nihil dicam, *poetarum lectio et interpretatio*, quæ juvenilem indolem ad multarum magnarumque rerum species animo concipiendas erigit, præclara phantasmata objicit, sensus liberales, generosos, excelsos gignit, morum ferociam emollit, sententiis utilibus ac præceptis animos ingenuos imbuunt, et ad humanitatem, benevolentiam, fortitudinem, laborumque tolerantiam instruit. Hæc enim illa sunt, propter quæ *omnino* juvenili ætati proposita est *actorum classicorum lectio*, ut ingenia, mores, animos, quasi aliud agendo juvenes inde fingant, bonos sensus et habitus induant et ad exempla, quæ ante oculos quotidie tanquam posita habent, sensim se sensimque componant; tantum abest, ut sola latinæ ac græcæ linguæ cognitione illa disciplina contineatur, ut potius hæc ipsa cognitio non tam per se appetatur, quam potius, ut partim ad legendos præclaros scriptores via muniatur, partim sermonis omnis ratio grammatica in linguis jam ad magnam subtilitatem elaboratis, et ex usu vitæ sublatis adeoque nulli vicissitudini obnoxii, animo infigatur, simulque prima logices elementa una cum præceptis grammaticis ac rhetoricis instillentur. Verum de his et alias multa dicta sunt, et plura dici possunt, quæ ad hunc locum haud spectant.

501

Maneamus in eo, quod *epici* maxime et *dramatici* generis poetæ fingendis juvenilibus animis sunt idonei; est enim in illis multarum variarumque rerum copia, inprimis earum, quas aut obvia sensibus natura, aut sensus animi interior suppeditat; est in iis magna affectionum et movendarum et purgandarum ac regendarum opportunitas; est ornatio oratio. Nec obstat, quod, ubi ad vitam veram aliquando processeris, generosis istis sensibus, quos poetæ nobiliores aluerunt, multum detrahit vitæ veritas; est enim vel sic facilius et utilius, descendere ad deteriora, quam ab humilibus et projectis assurgere ad meliora, ab ignavis ad strenua et animosa. In lucro quoque ponendum est, quod *poetæ veteres ad diversa tempora, mores diversos, sensus, judicia, revocant*, quodque ipsas rerum notiones variant; quæ res incredibiles habet utilitates ad iudicium animi informandum et constituendum; quum in magno malo habendum sit, *si non nisi unius ætatis, unius populi, provinciæ, sectæ notiones et opiniones imbiberis*; enecat enim hæc iudicii imbecillitas omnes sensus et affectus liberales, tollit facilitatem, indulgentiam, integritatem, provocat iras et odia in alios, qui locupletioribus rerum notitiis instructi, de iis, quæ alii pro exploratis habent, aut dubitant aut aliter statuunt. Hoc est etiam illud, quod viros interdum acutissimos fecit proclives, ut ea, quæ aut ipsi excogitaverant aut ex prævalentibus cujusque sæculi placitis et assertis arripuerant, aut in novum ordinem redegerant, subtilia per se ac præclara, toti generi humano obtrudere, et quidquid est mortalium in suas partes oborto collo pertrahere vellent: quum non pensitarent, quæ ipsi acute cogitassent, acutius etiam verbis extulissent, non convenire nisi iis qui ab eadem disciplina essent progressi; *ad sensum communem esse revocanda ea, quæ omnibus ordinibus, quæ non tuis modo popularibus aut æqualibus, sed aliis quoque ætatibus ac populis probari, quæ publice ac vulgo utilia et haberi et esse velis*. Ab ista opinionis imbecillitate liberari nemo facile potest, qui non diversorum temporum, inprimisque antiquiorum, iudicia, opiniones, mores, cognoverit ac reputaverit. Et ea est præcipua aliqua utilitas, quam ex veterum scriptorum lectione colligere licebit, si recto cum iudicio aut ductu illa instituta fuerit. Nemini ita facile in animum veniet, si ea exceperis, quæ sensus omnes homines communis docet, excogitari posse aliquid, multo minus subtilius aliquod placitum, quod toti generi humano, ne omnibus quidem per litteras suas expolitis populis, assensum et suffragationem extorqueat. Quamobrem præstare videtur, si, qui publice utilia

502

tradere voluerit, intra eam societatem, in qua vivit, se contineat, et videat, quam ingeniorum, et multo magis morum, emendationem bonis præceptis, recta institutione et sensus communis confirmatione efficere ac perficere possit; quæ autem publice utilia esse viderit, populari præceptione popularibus suis proponat, docta autem ac subtilia doctis et subtilibus ingeniis propinanda esse intelligat. Itaque nec hoc sibi aut sumserit aut fieri posse putaverit, ut ad eam, quam facile aliquis animo sibi fingere potest, perfectionem omnis gens humana adducatur: quandoquidem ea, quibus hoc effici possit, caussis continentur externis, quas nusquam terrarum adesse videmus; hoc est, præsidia, opes, facultates, sine quibus in longe maxima hominum parte, quæ ad viles curas, timores, ærumnas; omnium rerum honarum inopiam, depressa est, ne sensus quidem communis excitari aut erigi potest. Verum ad ea redeundum est, a quibus ætatis nostræ opinandi facilitas nos abduxerat.

Lectio poetarum omnino vindicata, restat, ut *de recta eorum lectione et interpretatione* pauca moneamus. A verborum autem interpretatione omnem lectionem procedere, et quidem accurata et sermonis indoli consentanea, nemo non intelligit; in poeta autem ita porro ea instituta esto, ut, quæ orationi poeticæ propria sint, quæ ornatum constituent, quæ sensus moveant et impellant, sententiæ, verba et formæ loquendi, notentur. Optandum sane est, ut is, qui interpretatur, poetico quodam calore et ipse incalescat, et, quoties ad insignia loca accesserit, sensus sui vigore ac vi imbuat alios; saltem ad ea loca observanda et enucleanda diligentior ejus erit opera; ut reddat caussas, cur hoc vel illud insigniter placeat, cur alia narrata sint simpliciter, alia copiose et ornate; quod melius intelligitur, si ad vulgares loquendi modos ac formas ea revocaveris; ita enim orationis lumina et ornamenta, ingenii copiæ et poetæ inventa, melius elucescunt. Fingitur sic per singula hæc observata sensus pulchri, veri, recti; acuitur ad dijudicandum id, quod recte minusve inventum aut enuntiatum sit, judicium; præparaturque animus ad institutionem disciplinæ, qua ille aliquando erit imbuendus, inprimis philosophicæ; præluditur facultati recte cogitandi, bene dicendi ac scribendi, quam majores nostri logices ac rhetorices nomine insigniebant. Etsi et illi, qui jam disciplinis mature imbuti sunt, ex poetarum lectione et voluptatem et utilitatem haud contemnendam capient, quando quidem illi iudicio jam firmato in rerum et ornamentorum caussas altius descendere et subtiliorem judicationem facere possunt. Paratur inter hæc major notitiarum doctarum copia, ornatur ingenium et oratio, et ad eloquendum, quod velis, facultas major ac parata suppetit. Quæ si quis aut assequutus fuerit, aut animo reputaverit: non sane ille poetarum, generosiorum utique, lectionem juventuti aut propositam temere, aut parum utilem judicabit; deberique adeo laudem nostro quoque *Ruperti*, Viro cl. qui *in Silio interpretando* operam posuit tam doctam et accuratam, ut æqui iudices inter meliores eum habituri sint interpretes, qui criticam sollertiam cum interpretandi subtilitate præclare conjunxerit. Scr. Gottingæ M. Mart. MDCCCXCV.

C. G. HEYNE.

Ad Lectorem Præmonitio.

Commentatio de Silii Vita et Carmine.

Sectio prima. De genere, studiis, honoribus, vita et morte C. Silii Italici.

Sectio secunda. De Carminis indole, de argumenti tam delectu, quam tractatione; et de auctoribus, quos poeta secutus sit.

Sectio tertia. De præstantia carminis Siliani, et de utilitate ex eo capienda.

Sectio quarta. Historia literaria carminis Siliani, et recensio Codicum MSS.

Præfatio Drakenborchii.

Sectio quinta. Catalogus editionum C. Silii Italici.

Sectio sexta. De hujus editionis ratione et consilio.

C. Silii Italici Vita, auctore Crinito.

Testimonia veterum de Silio ejusque carmine.

Testimonia et judicia recentiorum.

Argumenta XVII librorum Silii Italici, auctore Hermanno Buschio Pasiphilo.

Ambrosii Nicandri Toletani in singulos libros Silii catalepsis.

Præfatio Heynii.

INDEX UNIVERSUS RERUM ET VERBORUM IN SILIUM ITALICUM.

A

- A Belo numerare avos, I, 73.
 a duro haud inbellis aratro, VIII, 398 N.
 Dexter a curvis capulo non segnis aratris, I, 614 N.
 squalent a pulvere crines, IV, 251.
 a sanguine tætros rores, IV, 165.
 a litore Ibero Atlas, V, 271 V.L.
 a sanguine Clausi Nero, VIII, 412 N.
- Ab ira* movit arcus, II, 139 N.
 longi laboris ait, IX, 535.
 proclamat, VI, 699 N.
 exclamat, XI, 99.
 asper, XII, 551 N.
 sævus, XVI, 520 N.
 in se versus, XVI, 435.
ab arte falcatus ensis, III, 278 V.L.
ab litore Hesperidum Temisus, I, 431 V.L.
ab alto Tullo, etc. sanguis, VIII, 405 N., 439 N.
- Abaris*, X, 135.
- Abdiderant* piceæ umbris templum, I, 84.
abdere, quid propr. significet, VI, 21 V.L.
- Abduxere* gradus in terga relatos, X, 18.
- Abella* pauper sulci Cerealis, VIII, 543 N. et V.L.
- Abest* ille haud laude nostra VII, 248 N.
 votis, XVI, 260.
- Abiere* doli, XII, 505.
 minæ in cineres, XIV, 315.
 montes in nubila, III, 493.
abiit mens, X, 264.
abeunte favore Deorum, II, 206 N.
- Abies* fata ferens, IV, 255 N.
- Abigere* menti, VIII, 124.
- Abjicere* vitam V, 226 N.
- Abjuncti* agri VIII, 640 V.L.
- Abnuere* fortem, IV, 805.
 inceptis comitem, III, 110.
 descendere, XIV, 600 N.
- Abolere* Ægates, I, 61 N.
 Cannas, XVII, 608 N.
 tristia dicta, VII, 549 N.
- Aborigines* prisci incolæ Latii, eorumque rex Faunus, VIII, 356 N.
- Abripi* cædum amore, V, 229 N.
 gloria, VI, 332.
- Abrumpere* fœdus, I, 296.
 vocem turbando, II, 330.
 galeam, XII, 242.
 cuncta cum luce, IX, 649.
 vitam, II, 597 N.
 primordia rerum, III, 79 N.
 fas omne armis, II, 293 N.
 somnos buccina, VII, 156 N.; XV, 48 N.
 spes e medio, VIII, 51.
 agmen, XIII, 682.
abruptum cælum, VI, 608 N.
 antrum, VII, 419 N.
 ingenium, VII, 219 N.
 ponti latus, XVII, 249 N.
- Abscedit* Auster, XVII, 209.
 vitæ tempus, XII, 560.
- Abscidere*, vel *abcidere* differt ab *abscindere*, III, 552 V.L.; X, 52, 148; XV, 470 V.L.
- Abscondere* campos cæde virorum, XI, 519 N.
 ora galeis, XIV, 636.
 æquor puppibus, II, 421 V.L.; XVII, 49 N.
 telum in aere, I, 316.
 annos secretis ruris, XV, 597.
- Absentia* corpora mandere ut præsentia, IV, 335 N.

Absistit bello, II, 325.
 ponto, II, 371.
 gemitu, VI, 342.
 cura, XIII, 512.
 labore XV, 190.
 damnare, VI, 448.
 nec adhuc oculis imago, II, 568.
 vani cœpti, XVI, 223.

Absolvere manum, IX, 150 N.
 factum victoria, XV, 656 N.

Absorbet flamma vorax latices, IV, 686 N.

Abstinere ire, XII, 44.
 irarum, X, 84 N.

Abstrahere arboris molem, VI, 195 V.L.

Absumere aliquem votis, IV, 798 N.

Acarnan amnis, III, 42 N.
 dextras jungebat Philippo, XV, 288 N.

Acca, IX, 117 V.L.

Accersere, I, 264 V.L.

Accipiter columbas exagitans, et ab aquila fugatus, IV, 105 sq. N.

Acer Flaminius, VI, 22.
 hinnitus equorum, IV, 96.
 ruis in enses, III, 120.
 axis, II, 186 V.L.
 metiri juga venatibus, III, 338.
 metus, II, 231.
 labor, III, 92.
acris Rhodanus, grex, moles, III, 463 N.
 pugna, IX, 488.
acres tubas exercere, IX, 6 N.

Acerba hasta, VI, 60.
 lues, XII, 184.
 palus Cocyti, XIII, 425.
acerbis fessus, XIV, 559.

Acerbare questu, VI, 117 N. et V.L.

Acerræ, VIII, 535 N.; XII, 422 sq. N.

Acervare questu, VI, 117 V.L.

Acesta urbs, XIV, 220 N.

Acestes, *Helymus* et *Entellus* ante Trojæ excidium profugi in Sicilia condidere *Ægestam*, *Helyma* et *Entellam*, XIV, 45 N., 205 N., 220.

Achæmenius ritus, VII, 647 N.
 odor, XV, 23 N.
 arcus, XV, 570 N.

Achætus, XIV, 268 V.L.

Achaia rura, XIV, 5.
 mœnia, XV, 306 N.

Achates fl. et gemma, XIV, 228 N.

Acheloias, XII, 34.

Achelous fl. ejusque lucta cum Hercule, III, 42 N.

Achemorus, XVII, 426.

Acheron tristior, XIII, 571 N.
Acherontis portæ, XIII, 465.
Acheronta videbo liber II, 367 N. et V.L.
 vocat, I, 94 N.
 movet, II, 536 N.

Conf. *Acherusius*.

Acherras, III, 299 V.L.; VII, 338.

Acherusius humor, XIII, 398.
Acherusia pestis, XIV, 613 N.
 palus, Cumis vicina, ubi iter ad undas Acherontis, seu inferos, XII, 116 N., 126 sq. N.

Achilles æternus carmine, XIV, 95.
 ejus clipeus et Vulcania arma, VII, 120 seq. N.
 præceptor Chiron, XI, 450 N.

Acies immobilis, IX, 317 seq. N.
 densa, IX, 321 sq. N.

Acis fl. et puer formosus, XIV, 221 seq. N.

- Acithius fluuius*, XIV, 268 V.L.
Aclys et aclis, III, 363 V.L.; VIII, 550 N.
Aconteus venator, XVI, 564.
Acræ, XIV, 206 N.
Acragas, XIV, 210 V.L.
Acrilla, seu *Acrillæ*, XIV, 271 V.L.
Acrisioneï muri, I, 661 N.
Acrius parcere nato, VI, 624.
Actæon ejusque mors, XII, 365 N.
 pater Aristæus, XII, 368 N.
Actia templa Phœbi, XV, 302 N.
Actus rerum, I, 581.
 tantos incidit Deus, III, 78.
 in *actus* comes ibat, X, 136 N.
actus ingentes deserit, I, 459 N.
Actutum adsit vindex, XV, 802.
Acuere stimulis, I, 113 N.
 homines, V, 228.
 spicula veneno, I, 325 N.
 enses fraudibus, XII, 52 N.
 dentem, I, 425 V.L.
 mentes labsas, X, 605.
acuunt extrema pericli, I, 559 N.
Acus comatoria, XV, 26 N.
acu scribere, XIV, 660 N.
Acuta pinus, XIII, 331.
Adæquare Marcellum decori Martis, XII, 278.
Adcedere collem, VI, 604 V.L.
 silvis, XVII, 570.
 secundis, VIII, 326 N.
Adcendit mentem, I, 493.
 pectora donis, XVI, 459.
 corda laudibus, XVII, 292.
 dextras pugnæ, XII, 351 V.L.
 mentes in prælia, I, 345; IV, 170.
 dextras ad funera, V, 258.
 collem Tarpeium Jupiter, VI, 604 V.L.
 Martem, XV, 594.
 pugnas ære, VIII, 488 N.
 hortando in hostem, VIII, 608.
 telum in aere, I, 316 V.L.
 invidiam, VIII, 258.
 studia, I, 185 N.
 curas, VII, 526.
 lucem Eoi fulgentibus armis, XI, 515 N.
 galeam gemmis clipeumque auro, XV, 678 N.
 ira hostem, IV, 272.
 hos nobile nomen, XVI, 329.
 belua flammas, IX, 614.
 Titan tempora autumnii rapido igni fulminis, XIV, 589 N.
 Sirius ignes, XVI, 99.
 sol Olympum, III, 671 N.
Adcensa ira, IV, 642; V, 105.
 armenta, VII, 333 V.L.
 venena sole, I, 285.
 unda fervore, V, 605 N.
 in iram, V, 558.
adcensus scopulus, III, 641.
adcenderet Sidonia virgo aras, XIII, 620 N.
Adceptare jugum, VII, 41.
Adcidit vox aures Æneadum, XIII, 153 V.L.
Adcipit verba, IX, 479; XVII, 563.
 eum Pœnus, V, 573 N.
 ferrum lateri et pectoribus, VII, 626; X, 7.
 mortem in viscera manantem, V, 529.
 mores indomitos, XIV, 87.
 spatium tuba, XVI, 480 N.
adcepere rates facem, XVII, 623.
adcepit tellus freta, XIV, 13.
 tellus ossa sepulcro, XI, 384.
 Bruttia Hannibalem, XVI, 2 N.

- cornus caedem ab hoste, IV, 141 N.
 Scipio numen, XVII, 2 V.L.
- Adcisæ* gentes, II, 392 V.L.; VIII, 588 N.
adcisa ornus lacertis, X, 531.
- Adcola* lucis, I, 414.
- Adcommodare* ensem lateri, V, 146 N.
 aciem ripis, V, 219.
- Adcumulare* praeconia leto, II, 336 N.
 clades, IV, 598.
 primordia factis, XI, 255.
 cœpta dextra, XV, 654 N.
- Adcusator* manus injectat et trahit, III, 183 N.
- Addere* se clausis, II, 20.
 sese castris, VI, 21.
 nomina genti, XVI, 633.
 se socium casibus, VI, 372.
 crimen mensis, II, 523.
 dextram bello, X, 232.
 quos umbris, IV, 396.
 modum dextræ, IV, 666.
 vincla viro, XVII, 141.
 spem miseris, XII, 330.
 fatis patriæ, XV, 548 N.
 cursum fatis, XII, 45 N.
 iras mentibus, IX, 454 N.
 viris pila, VIII, 547 N.; X, 105 N.
 hastas tergo, XV, 719.
 puero rabiem in fines Italum, I, 71 N.
 in spatia, et in spatio, XVI, 373 N.
 propiorem Martem, V, 442 N.
 incendia ramis, VII, 161.
 semina sulco, III, 350 V.L.
- Addita* Erinnyes, II, 595 V.L.
 fata nascenti, II, 224 N.
- Addicere* populum inermem, XV, 247 N.
- Adducere* nervos arcus, I, 334 V.L.
 mare cantu, XI, 472.
 tonsas ad pectora, XI, 489.
 frena, XIII, 834.
 gressus, cutem, artus, IV, 391 V.L.; X, 18 V.L.
- Adeo*, I, 20 N.; XIV, 487 N.
- Adesi* plutei, I, 363.
 montis fragmina, III, 470.
 cladibus, XIII, 679 N.
- Adesse* alicui, I, 301 N., 514 N.
- Adfecta* hiems, XV, 502 N.
- Adferri... adlatum*, fervere partem, etc., I, 456 N.
- Adfigere* corpora terræ, I, 674 V.L.
 hastam ripæ, IV, 588.
 dextram plectro, XIV, 403.
 transtro hasta nitentem, XIV, 536.
 ferrum in robora, XIV, 328.
 cornum campis, VII, 616.
adfixus cælo navita, VII, 363 N.
- Adfirmare* pro *obfirmare*, XII, 668 V.L.
- Adflare* montes hinnitibus, I, 578 N.
adflatus ductor fallente Cupidine, XI, 420.
 peste premebat catervas, VI, 240
 tabe, VI, 159 N.
adflata ora flammis, XVII, 113.
 Cynthia rotis fraternis, IV, 481.
- Adflatus* cornipedum I, 436 N.
- Adfligere* corpora terræ, I, 674 V.L.
 telluri miserum Mincium, IX, 631.
 membra solo, VII, 614.
 saxo, XI, 83.
 patriam, VIII, 317.
adflictis rebus opem ferre, XIV, 440.
- Adfluit* manus, Teucris, etc., XII, 361 N.; XIV, 208 N.
- Adfremit* Boreas alis, XIV, 124.

Adfulget Venus, VII, 467 N.

Adfusa moles, V, 66 V.L.; VI, 572 V.L.

carina, XV, 219 N.

adfusus pulvis, IV, 251 V.L.

adfusi Pœni, XIII, 695 N.

venti, XVII, 218 N.

Adglomerare arma, V, 238.

Adherbes, VII, 601.

Adimitur tibi cecidisse, IX, 425.

adimit terras victoria, II, 565.

Adire lingua ad decus dextræ, VIII, 261.

arma obvia, IX, 272 N.

voce domos æthereas, VI, 253.

usque ad sidera, XV, 511.

diem, XIV, 243 N.

Adjungere sera ad laudes arma, V, 115.

astus ferro, VI, 307.

dextras Pœno, XI, 4.

sua nomina Latiis fatis, XVI, 131.

adjuncti agri, VIII, 640 N.

adjuncta Venere, IV, 667.

Adjuvare hastam nodo cursuque, IV, 289 N.; IX, 509.

adjuta pice flamma, VII, 354.

hasta vires, VI, 250.

crescit, XI, 611.

Adlabi terris, IX, 473.

genibus, VIII, 74.

per tacitum, X, 354.

per auras, XV, 21.

Adlatrat invidia nigro ore victorem, VIII, 290 N.

vitium, XI, 426 N.

Adligat vallata mœnia corona, XIII, 141.

Admiscere aspera telis dicta quo non alter solertior, I, 443.

Admittere voces et vota precantis, IV, 696 V.L.

Admordere hastam, V, 332.

Admovere castra, I, 296.

ora, XI, 344.

fata urbi, VIII, 245.

ferrum palato, VII, 651.

genus Superis, VIII, 293 N.

oculis, XVII, 599.

admota bella, XVI, 93.

ripa perstringere mœnia, VIII, 455.

admotum sidus lunæ, XIII, 557.

Adnabat classis, XIV, 354.

Adnectere plura, XI, 601.

cupiens, XV, 805.

Adniti viribus doloris, II, 123.

Adnoscere visu, VII, 729.

dextros deos in alite, XIII, 820.

Adnuit Deus, III, 115 N.

Adnumerare patriæ pubem, VI, 621 N.

Adolere focos, XI, 276 N.

Adorare effigiem aquilæ, VI, 37.

vulnera, IX, 350.

adorata puppis, XIV, 437 N.

dextra XVII, 183 N.

Adpetere ore tellurem, V, 526 N.

arva morsu, IX, 384.

Adplaudere cervicem equi, IV, 264 N.; XVI, 357 N.

Adplicat portus undas muris XIV, 318.

sopor sua munera, VI, 96.

aggerem silvis, XV, 410.

Adpositus agger, XIV, 335 V.L.

Adprendere tuta, IV, 585.

primos equos, XVI, 373 N.

tellurem morsu, XVII, 263 N.

Adranum, XIV, 250 N.

Adrectæ mentes, II, 295; XV, 133.
 laudibus, XVII, 455 N.
 plantis, XVI, 478 N.
 comæ furentis, II, 668 N. et V.L.
 spes, VII, 98 N.

Adridens sævum, I, 398 N.
 dulce XI, 390 N.
 læto vultu Victoria, V, 228 N.

Adscendunt turribus hastæ, XIII, 182 N.
adscendere videtur equus currum præcedentem, XVI, 375 N.

Adsciscere reges, XVI, 663 N.
 nomen, XIV, 36.

Adsidere arces, IX, 624 V.L.
 muros, XII, 453.

Adsignare nervo sagittam, XIV, 398 N.

Adsilit in ferrum, X, 3.
 lues mœnibus, XVI, 623.
adsiliunt manipuli, IV, 314 N.
adsiliens incutit, XVI, 63; cf. IV, 381; XV, 692.

Adsimilare faciem, II, 553 V.L.
adsimulat abitum fictosque timores, VII, 137.

Adspergine inrorat cristas, IV, 654.
 lacus lavit silvas, V, 621.

Adspergit Titan terras ortu, XV, 223 N.
 aras floribus, XVI, 309.
adpersus clipeus cœdibus, V, 142.
 malas lanugine, XVI, 468 N.
 limina tabo, I, 102.
 somno, VIII, 121 V.L.

Adspicit Libye Arctos, I, 198 N.
 quos mitis Jupiter, VI, 105; VII, 240 N.
 resonare solum, VI, 179 N. et V.L.
adspicite tantum, IV, 406 N.
adspici solo sexu, III, 114 N.
adspiceres pavitantem, V, 279 V.L.

Adspirat viro, et vigor nulli, V, 270 N., 442 N.
 muris, VI, 605 N.
 aura, seu fortuna, VIII, 325 N.; XV, 163.

Adstabat nulla res loco, XII, 480 N.

Adstringere ensem lateri, XVI, 242.
 Niphaten ponte, XIII, 765.
 conjunctas nodis ferroque trabes, XIII, 106.
adstrictus intortos amictus, V, 367.

Adstruit auditis pavor, IV, 8.

Adsuetæ lænæ, II, 440 N.

Adsultans ruenti, II, 256.
 æthera lambit, VI, 223.
 vallo, VII, 401.

Adsurgere in hastam, ensem, gladium, IV, 610 N.

Adtactu herili gaudet cerva, XIII, 121.

Adtentare dapes, II, 523.
 vias, XII, 97.

Adteri, VII, 151 N.; II, 392 V.L.
adtrita opes Africa, VI, 301.
 res, XV, 3.
 mens secundis, XII, 83.
adtritum nomen, IX, 76.

Adtingere summum per altos avos cælum, VIII, 294.
adtingit vox aures, XIII, 153.
adtactus nullis telis, XI, 148.

Adtollit lumina cælo, I, 508.
 se Auster, XVII, 246.
 rictum, II, 156.
 effigiem cristis, XVII, 525 N.
 se in equos, XV, 352.
 mollia crura superbi gressus, XVI, 444 N.
 se facto, XIII, 224 N.; XIV, 208 N.
 muros ad, æthera, III, 384; IX, 241.

animos hortando, I, 105.
 socios voce, XIII, 301.
 frontem, III, 105.
 dextram cæde cruentam, IX, 211.
 Apenninus caput, II, 314.
 lux arces, XV, 215 N.
adtollunt facta viros, I, 613 N.
adtolluntur et *crescunt* res propius adcedentibus, ut contra *decrescere*, *recedere*, *diffugere*,
discedere dicuntur, III, 157. V.L.
 colles, I, 585 N.
Adtonitus serpentis equus, VI, 231 V.L.
 visus, seu visis, X, 369 V.L.; XIV, 246 V.L.
adtonitis ululatus, IV, 692.
 curis, III, 132 N.
Aduri corpora, VIII, 267 N.
Advehere Mæoniam in Latias oras, V, 10.
Advenerari euntes, XIII, 704 N.
Adversa moles, IV, 651.
 unda, XVII, 45.
 pectora et vulnera, V, 594 N.; X, 7; XV, 382 N.; XVII, 485.
adversus ensis, IV, 207 N.
adversa non tam fugisse cavendo egregium, quam perdomuisse ferendo, VII, 376 N.
Advertit oculos procellis, VI, 106.
 mentem prædæ, V, 426.
 sensus, XVI, 212.
 aures, XV, 63; XVI, 294.
 aliquem ad incensas patriæ sedes, XVI, 691.
advertunt coloni, scilicet se, seu navem, et mentem, I, 288 V.L.
 vultus ac mentes huc, IV, 822.
Advocare enses, XVII, 86.
 noctem ad conamina, IX, 82.
Advolat muris, XV, 243.
Adyrmachidæ, III, 279 N.; IX, 224 N. et V.L.
Æacides, I, 627 N.; XIV, 95 N.; XV, 292 N.
Æacida, XIII, 796 N.
Ædes æterna Manium, XVII, 465 V.L.
Æetæ proles, VIII, 498 N.
Ægæum mare procellosum, I, 468 sq. N.; IV, 245 N.
 unde dictum sit, I, 408 V.L.
Ægates ins. ubi Hannon a Lutatio victus, I, 61 N.; II, 310 N.; IV, 80, 800; VI, 684 seq.
 geminæ vel tres, VI, 684 N.
Æger fugit, VII, 722 N.
 visis, XVII, 170.
 stimulis, III, 214 N.
 periclis, XV, 135.
ægra Ausonia vulneribus, VI, 77; VII, 2 N.
æгри animi, VIII, 108.
 curis, XII, 691.
 delicti, XIII, 52.
 nisus ad prælia, I, 495; II, 518.
ægra fides, II, 392.
 spina, VI, 270 N. et V.L.
 timoris Roma, III, 72.
 mens bonis, VII, 726.
 res, VII, 395.
 spes, IX, 543.
 servitia, XIII, 883.
 castra amore pugnae, IX, 36.
 nox, VII, 305.
 cura, IV, 724 N.
æгри mortales, I, 85 V.L.; IV, 792 N.
 equi, XVI, 512 N.
Ægesta, vid. *Acestes*.
Ægis Minervæ, VII, 460 N.; IX, 441 seq. N.
 Jovis, XII, 336 N.
 sibila torquet, IX, 443 N.
 vomit nimbos flammæ, XII, 720 N.
Ægrescit cura, VIII, 212.
Æmilius Paullus oriundus ab Amulio et Jove, VIII, 293 seq. N.
 Consul olim cum L. Livio bellum Illyricum confecerat, sed adcusatus damnatione prope ambustus
 evaserat, VIII, 286... 296 N.

Consul iterum cum Varrone creatur, VIII, 278 seq.
 proficiscentem hortatur Fabius, ut saluti reipubl. consulat, VIII, 298... 348.
 invitus, at fortissime pugnat in prælio Cannensi ac perit, IX, 38 sq.; X, 1... 308.

Æmula virtus, I, 510.

barba crinibus, V, 439.

facta Herculei laboris, IV, 4; conf. *Hammon*.

Æneadæ, XVII, 289 N. Cf. II, 55, 295, 428; III, 70; IV, 817; V, 187; VIII, 2; XII, 734.

Æneas Dardaniam intulit Latio et sceptræ Lavinia fundavit Teucris, I, 42 seq. N.

ensem dono dat Didoni, I, 91 N.

ab ea supplex excipitur, et speluncam eam illa intrat, II, 412 seq. N.

eam deserit, II, 420 sq.

deus indiges Latii, VIII, 39 N.

hospitio excipit Annam, VIII, 70... 201.

ejus equi, a Diomede ad Trojam ablati, XVI, 369 sq. N.

Æneia regna, VII, 562; X, 50; X, 643.

Ænis Gætulis fucare vellus, XVI, 176 N.

Agenoreis saturare purpuram, VII, 642 N.

Æolii Austri, I, 193.

tyranni, XV, 424 N.

Æolius furor, IX, 525.

Æolio nomine regnatæ terræ, XIV, 70 N.

Æolius pontus, XIV, 234 N.

Æoliæ procellæ, XVII, 241 N.

Æolus Vulturum inmittit Romanis, precibus Junonis motus, IX, 491 seq.

custos ventorum IX, 491 N.; XIV, 71.

Æquævo corpore, XIII, 191.

Æqualis pugna, XV, 780 N.

Æquana juga felicia Baccho, V, 465 N.

Æquanus, V, 176.

Æquat arenas palmis, VI, 38 N.

ora, IV, 237.

noctes somno, VII, 340 N.

domus rura, XIV, 646 N.

merita donis, XV, 254; XVI, 581.

Superis, IV, 810 N.; XI, 326.

Superos virtute, I, 611.

senium corde sagaci, VIII, 465.

Gradivum passibus, IV, 460.

dextras, XIII, 184.

eos nulla ætas, II, 696 N.

sensus humanos pectore, X, 472.

visus currum volantem, XV, 213.

gradus, XVI, 396.

tenebras, XIII, 420.

ritus ferarum, XI, 181.

æquare videtur, aut etiam æquavit, XVI, 424 N.

æquari funere, IX, 424.

munere simulacri, VIII, 232.

æquat munus, II, 7.

caput Alpibus, et imperio, II, 314; III, 605.

æquata fronte currere, XVI, 355 N.

Æqui Falisci, VIII, 489 N.

Æquicula rura, VIII, 369 N.

Æquor maris, XIV, 253 N., 361 N.

campi XVI, 389 N., 510; cf. III, 378; V, 328, 376 N.

æquora revomere, X, 325 N.

Æquorea tropæa, XIV, 32.

puppis, XII, 446.

æquorei juveni, V, 132 N.

fremitus, XVI, 314 N.

æquoreæ viæ, XVII, 54.

Æquus... non æquus Jupiter, II, 364 N.; III, 2 N.; XII, 21; XVI, 257.

puppibus, III, 473 N.

regione loci, XII, 498.

fluctus, III, 260 N.

Mulciber, XIV, 55.

æqui oculi, VI, 106 V.L.

non *æqua* vita, XI, 188.

fors, II, 5 N.

fama, XVII, 34 N.

victoria, II, 699 N.

umbra, XVI, 39 N.

- Arctos, III, 192 N.
Cf. *metus*.
- Aera* flammare hinnitibus, XIV, 209 N.
- Ærata* carina, XI, 586 V.L.
in bella bipennis, V, 499 V.L.
æratæ turmæ, VIII, 404 N.
æрати luminis umbo, II, 211 N.
- Æreus* fulgor, VI, 357.
- Æripes* cerva, III, 39 N.
- Ærisona* antra Curetum, II, 93 N.
- Aerius* vertex, I, 128.
mons, IV, 740.
aeria rupes, I, 371.
- Æs* et *æra* cassidis, I, 401; VIII, 375.
cavum, scilicet clipei, II, 246 N.
ære ciere pugnas, VII, 605 N.; VIII, 488 N.; XIII, 361.
- Æsculus* annosa, V, 481 sq. V.L.
- Æsernia*, VIII, 566 N.
- Æsis*, VIII, 444 N. et V.L.
- Æstas* septima, III, 383 V.L.
- Æstifer* cancer, I, 194.
axis, I, 657 N.
campus, XVII, 447.
- Æstus* formidinis, II, 360.
vulneris, VI, 98.
laudum, XVI, 479.
Stygii, VI, 219.
alterni maris, III, 46 sq. N., 392 N.; XV, 226 N.
marini causa creditur luna, III, 58 sq. N.
effundere, XIV, 349.
- Æternus* cursus, Eridani IV, 690 N.
carmine, XIV, 95.
regnator noctis, VII, 688.
fluctus, XV, 229.
æterna gens, I, 28.
Megæra, XIII, 611 N.
domus, seu ædes Manium, seu Plutonis, XVII, 465 V.L.
divortia, III, 419 N.
dona, IX, 118.
æternæ umbræ, VII, 741 V.L.
tenebræ, VII, 586.
æternum antrum, III, 36 V.L.
pectus, VII, 554 N.
æterna cuncta grandine tecta, III, 479; XIV, 67.
- Æther* levis, II, 513 V.L.
igneus, I, 135.
- Ætherea* flamma, V, 73.
lux, XIII, 497
domus, VI, 253.
ora, III, 137.
æthereus mons, III, 480.
cursus, XVI, 501.
æthereum sulfur, X, 168.
æthereas auras trahere, XVII, 376 N.
- Æthiopum* tellure remeans, XII, 605 N.
Æthiopes occidentales et orientales, III, 265 sq. N.
- Æthra* picea, XIV, 593 N.
liquida, XIII, 18 N.
- Ætna*, XIV, 58 seq.
inposita Typhœo, XIV, 196 N.
inposita Encelado, XIV, 579 N.
ejus cineres, XVII, 592 sq. N.
- Ætnæi* triumphus, IX, 196.
Ætnæa incendia et ensis, IX, 448 N., 459.
Ætnæum antrum, XIV, 527 N.
- Ætola* tellus, XV, 286.
Ætolæ umbra, VII, 484 N.
Ætolus rex, XI, 505; III, 707.
Ætoli campi, I, 125 N.; VIII, 351.
- Ævum* rude, XV, 17.

extendere, III, 95 N.
 sentire, II, 143.
 ævi glacies, III, 460 N.
 ævi plus redimere virtute, VI, 21 N.
Afer vagus, II, 441 seq. N.; XV, 538 N.
 leones mulcet, et serpentes domat, vid. *Mauri*.
Africa bella, XVI, 179 N.; XVII, 11.
 terra geograph. describitur, I, 193 sq.
 olim vel ad Europam, vel ad Asiam referebatur, I, 195 N.
 exundat Medusæis chelydris III, 314 sq. N.
Africus et *Corus*, seu *Boreas* venti contrarii, III, 659; VII, 571 N.
 fuscis alis, XII, 617.
Agamemnonia Mycene, I, 27 N.
Agathoclea tropæa, XIV, 652.
Agathocles Pœnos vicit, XIV, 651 N.
Agathyrna, seu *Agathyrnum*, XIV, 259 N.
Agenor, I, 88 N.
 ejus urbs, VI, 387; XVII, 421.
Agenorea nubes, XII, 167 N.
 aena et purpura, VII, 642 N.
Agenorei nepotes, XVII, 403.
Agenoreæ arces, I, 15 N.; XVII, 421.
Agenoreus ductor, III, 631; XV, 741; XVII, 391.
Agenorea dextra, XVI, 692 N.
 terra, XVII, 58.
Agenoreæ portæ, XVII, 196.
Agenorei, XVII, 516 N. Cf. VI, 303; XV, 343.
Agenorides, VIII, 1.
Agger muri, I, 265 N., 308 N.; XIV, 322, 335.
 ripæ, III, 462; VI, 281 N., 396.
 aquarum, IV, 649; XVII, 270 N.
 montis, IV, 740.
 mobilis, IX, 240.
 arduus, I, 348.
 Alpinus, III, 447.
 flumineus, X, 92.
Aggerare incendia belli, II, 359.
Agit Erinnys, II, 595 N.
 ardor Pœnos, II, 39 N.
 arte sedendi, ut, etc., VIII, 14 N.
 se navis, XIV, 390.
 sese metis, XVI, 440.
 aliquem, scilicet in triumpho, VIII, 277 N.
 se lætus Dardanidis Mars, XVI, 23.
 corpus vigore animi, XVI, 495.
 præ se, IV, 602.
 quadrupedem, I, 161.
 currum, VII, 690.
 flammam ignis, IV, 677.
 Gradivus fluctus in castra, IX, 528.
 Apenninus astris scopulos, II, 354.
 exitio superbia, XI, 37.
 telum costis, XII, 240.
 pectora ad consulta, X, 422.
 palantes, II, 163 N.
 tempora obscura sedendo, III, 579.
 clamor bellum, IX, 333 N.
agitur famulatum, II, 571 N.
 præceps, IV, 718.
 pelago, VIII, 65.
 per medios, X, 42.
 acies in cædes, X, 190.
 in adversos, V, 240.
 sudor per membra, I, 526.
 aper latratibus, I, 421 N.
 desuper chalybs, XIV, 326.
 pestis medullis, II, 462 N.
 tempestas procellis, III, 228.
 trabs tormentis, VI, 280.
 auspiciis, VIII, 388 V.L.
 silva bipenni, X, 529.
 glacies aquilonibus, XVII, 489 N.
 suspirium faucibus, XI, 220.

testudo, I, 365 V.L.
secundis XI, 391 N.
acta dextræ, VI, 701.
age, adeste, XI, 169.

Agitare bella feris, I, 394 N.
saltus, II, 95 N.
agmina ferarum, II, 437.
simulacra pugnæ, VII, 119.
bella, X, 306.
habenas rerum, XVII, 175.
Mavortem, XIII, 18; XIV, 9.
viros furiis, I, 146 N.
manes verbere, II, 530.
domos Tyrias, XVI, 682 N.
bello, III, 700 N.
domos, XVI, 682 N.
hortatibus, XII, 68.
festa gaudia, XV, 420 V.L.
otia, XII, 689.
convivia, XV, 273.
mentes, III, 5 N.
consulta, I, 675.
primas acies, IX, 330.
vertendas arces, XVI, 169.
agitant flamina culmos, IX, 358.
agitabat gloria, XI, 544.

Agmine cornipedum, VIII, 353.
aquarum, XII, 619 N.
tanto coli mensas, XI, 284 N.
tremulo cornus venit, XIV, 442 N.

Agni noscentes matrem, XV, 708 N.

Agragas, XIV, 210 N. et V.L.

Agrestis ira, XIV, 224.

Agriculturarum laus, XIII, 535 sq. N.

Agyllæ, V, 17 N.

Agyrena, Agyrina, Agyrium, XIV, 207 V.L.

Ajax Oiliades, fulmen jaculante Minerva, in mari periit, XIV, 479 N.

Alæ ventorum stridentes, nigrantes, fuscæ, I, 589 N.; III, 524 N.; VII, 257; IX, 515; XIV, 124; XVII, 248.
fulminis, VIII, 476 N.
cursorum, XVI, 506 N.
equitum, II, 84; III, 378.
venantum et indaginum, II, 419 N.
alas sibi facit equus, XVI, 351 N.

Alabis, seu *Alabus* flumen, XIV, 227 N. et V.L.

Alba Fucentia, Longa et Pompeia, VIII, 507 N.

Albunus mons Jovi sacer, VI, 598 N.

Albens æthra, V, 283.
conus, II, 399 N.
rictus spuma, IV, 251 N.
campus ossibus, IX, 190 N.

Albescit facies salis, XIV, 361.
fluctus, VIII, 427 N., 451 N.

Albula, VI, 391 N.; VIII, 455.
Piceni fl. sulfureus, XII, 539 N.

Albus dies, XV, 53 N.
alba coma populi, X, 530 N.

Alcides, I, 276 N.

Alcmena satus, II, 493.

Alcyone, vid. *Halcyone*.

Alecto pœnis adfcit Manes, II, 671 seq. N.
ei sacrum facit Scipio, XIII, 432.

Alere fortunam X, 598.
alebant tenebræ silentia, XV, 613.
alebat favor animos, XI, 553 N.

Ales imago volat, XVII, 538.
saltus, XII, 460.
jaculum, XVII, 415.
equus, XII, 67.
plumbum, III, 365; IX, 622 N.

planta, IV, 338.
Alexandri M. victoriæ et conloquium cum Scipione in inferis, XIII, 762 seq.
Alexandriæ textura, seu polymita, XIV, 660 N.
Algida amœna, XII, 537 N.
Aliena penna in auras se tollit Dædalus, II, 92 N.
Aliger, III, 169; XIV, 507.
aligerum ferrum, II, 92 N.
Alipes turma, currus, etc.; III, 292; VII, 700; XV, 554.
Allia, I, 547 N.; VI, 555.
Allifæ, VIII, 535 N. et V.L.
Allifanum vinum, XII, 526 N.
Allius venator, IV, 554 sq.
Alma Cyllene, III, 203 N.
 Fides, VI, 132.
 tellus, IX, 300 N.
Almo seu Almon tepidus, seu trepidus, in quo Cybeles simulacrum abluitur, VIII, 363 N. et V.L.
Alnus, navis, III, 458 N.; XIV, 379, 481 N; XVII, 17.
Alpheus Arethusæ jungitur, XIV, 53 seq. N.
Alpina manus, III, 544.
 domus, III, 492.
 gæsa, I, 629 N.
Alpium incolæ, III, 541 seq.
Alpes certantes cælo, XI, 136, XVII, 318 N.
 geminæ, II, 333 N.
 subpostæ cælo, III, 90 N.
 eas transiere Hercules, Galli et Hannibal, XI, 218 N.
Alsium, VIII, 475 N.
Alter Flaminius, VIII, 310 N.
Alternat Mars casibus, V, 531.
 excubias, IX, 93.
alternata fortuna, IX, 355.
 vestigia, I, 555 N.
 fasces, X, 60.
Alternus animæ Pollux, IX, 295.
 clangor resonat, I, 338.
 consul, XIII, 102.
 æstus, III, 392 N.
 fluctus, XV, 229 V.L.
alternos casus volutare, I, 596 N.
alterno sermone serere hæc, XV, 283 N.
 verberare pedis percussa terra, III, 347 N.
Alto mergi, VI, 665.
Altor equorum Acragas, XIV, 208 N.
Altrix bellorum terra, I, 218 N.
 Bruti Collatia, VIII, 361 N.
Altus Iertes, V, 259.
 Tullus, VIII, 405 N.
 Saturnus, VIII, 439 N.
 titulus, XV, 259.
 cruor, IV, 162.
 error, VII, 517.
 dolor, seu gemitus, VI, 415 N.
altum solium, XIV, 89.
 imperium consulis, X, 392.
 Privernum, VI, 42 N.
 spolium, VIII, 254.
 decus, III, 144 N.; VI, 124.
 votum, XVII, 539 N.
 vulnus, VI, 580.
 pectus, I, 685; IV, 292 N.
alta Roma III, 182 N.
 merces discriminis, XVII, 389.
 virtus patrum, X, 68.
 silentia noctis, V, 2.
 prudentia Circi, XVI, 339.
 vox, XVI, 397.
 vetustas, I, 26.
 vallis sanguine, V, 667.
 silva jugis, X, 530.

- maria, I, 208.
 nox, III, 198 N.
 murmura, III, 698.
 alti avi, VIII, 293.
 altior it equus, XVI, 374 N.
Alumna noctis, II, 531.
 Libyæ, IX, 532.
Alumnus stirpis, I, 106, 514.
 largus, I, 292.
 Marmaricus, XI, 182.
 telluris, IV, 275.
 terræ dominantis, IV, 228.
Alveus, navis, XII, 522 V.L.; XIV, 541.
Alvus navis, XII, 522 V.L.
 obscœna, XV, 87 N.
Amabat stravisse feras, II, 72.
 amata Mænala, XIII, 345.
 amantes Martis, XVI, 106.
Amastra, XIV, 267 N.
Amazonum peltæ, exercitationes et sedes in Thracia et ad Thermodontem fluvium, II, 73 sq. N.; VIII, 428 seq. N.
Ambages ævi, VIII, 44.
Ambigua arma, XI, 10.
 dicat, II, 385.
 ambiguæ mentes, XIV, 115.
 causæ, VII, 265.
 ambigui nati, II, 649.
 ambiguus Mars, II, 393.
 vates, VII, 436 N.
Ambit fluctus, XIV, 367.
 telis, XIII, 141.
Ambitus malum exitiale Cannas fovebat, VIII, 257 N.
Ambracii sinus, XV, 300 N.
Ambrosii succi, VII, 210 N.
 Ambrosiæ comæ, XII, 245 N.; XV, 23, 24 N.
Ambusta abies comas, IV, 682.
 nivosis cautibus, seu frigore, IV, 68 N.
 hasta sine cuspidē, VIII, 549 N.
Amentat Notus, XIV, 422 N.
Amenti ope hastæ vibrantur, I, 318 N.; IV, 15 N.; IX, 509.
 ope indignatus, XIII, 159.
Ameria, VIII, 460 N.
Amicitia imago, IX, 406 sq. N.
 inconstantia, XI, 3 N.
Amicitur mons, III, 640 N.
Amictus noctis, V, 36 N.; XII, 613; XV, 284.
 superius corporis tegumentum, VII, 447 N.
Amicum numen, I, 512.
 auro, XIII, 723.
 amicæ auræ, XVII, 209 N.
Amisere ictus spatium, IX, 321 N.
 ora calcibus, IV, 242 N.
 laudem, XI, 365.
 tenebræ requiem, VI, 563.
 Alpes primas, VI, 106 N.; XV, 731 N.
Amiternum, VIII, 414 N.
Ammon, vid. *Hammon*.
Ammonii, I, 414 N.
Amomum Assyrium, XI, 402 N.; XV, 117.
Amor primus fortior secundo, III, 64 N.; XVII, 73 N., 361 N.
 Amorum agmen, VII, 446 N.; XI, 388 N.
Amorgus, X, 200.
Amovere se finibus, XVII, 223.
Amphinomus, vid. *Pii fratres*.
Amphion lyræ ope Thebas exstruit, I, 96 N.; XI, 441 sq. N.
Amphitryoniades, II, 582; IV, 64; IX, 293.

- Amplectitur* clipeo terram cælumque, VII, 121.
 fides mentem, VI, 132.
 auxilium loci, XV, 232.
 dextra dextram, XVI, 155.
- Amplexus* pro illicito amore, XI, 397 N.
amplexu perenni non fovet Fortuna, VII, 245.
- Amplius* decoris, XVI, 254.
- Amplustria* non *aplustria*, X, 324 V.L.
- Amulius*, VIII, 295 N.
- Amyclæ* Ledææ, seu Laconia, II, 434; IV, 358; XIII, 45.
 Italicæ, silentio perditæ, VIII, 528 N.
- Amyclæus* ductor, VI, 504 N.
 Canopus, XI, 431 N.
 nepos, XV, 543 N.
- Anactorium*, XV, 299 N.
- Anagnia*, V, 543 N.; VIII, 392 N.; XII, 533.
- Anapis*, seu *Anapus* et *Anapias*, vid. *Pii Fratres*.
- Anapus* fl. XIV, 515 N.
- Ancipites* Superi, XV, 572.
anceps timor, III, 557.
 ferrum, securis, IV, 188 N.
- Ancon*, seu *Ancona* ejusque purpura, VIII, 436 N.
- Ancora* ultima, VII, 23, 24 N. et V.L.
 in prora, VI, 354 N.
- Andinus* cantus, VIII, 592 V.L.
- Anfractus* aggeris, XII, 54.
 silvarum, V, 3.
 sinuati pelagi, XV, 174 N.
- Angens* sua guttura livor, XIII, 584.
 unda, IX, 230 V.L.
- Angitia*, vel *Anguitia*, Æetæ f. VIII, 498 N. et V.L.
- Angusta* spes, X, 278.
 pectora malis, XI, 171 N.
 res, XVI, 631 N.
- Anhela* certamina, II, 430.
 ilia, IV, 179.
anhelus nisus, I, 531.
 fervor, IX, 627.
 gurges, III, 452.
 pondere, XIII, 227.
 equus, I, 209, 298.
 longi laboris, XV, 718 N.
 turbo, XIII, 564.
anhelum guttur, IV, 171.
- Anhelant* venti ac fluctus, I, 592 N.; III, 471 N.
 campi sulfure, XII, 134 N.
 vulnere, X, 239.
 clade, VIII, 658.
 Garamantes, III, 10 N.
anhelat orbis ardoribus, XVI, 100.
 murmur, V, 604; XIII, 428.
 ictus, XIV, 379 N.
- Anien*, seu *Anio* in Tiberim fluens, I, 606 N.; X, 363; XII, 539 N.
 præceps et taciturnus, IV, 224 N. et V.L.; XII, 539 N.
- Anienicolæ* Nymphæ, XII, 751.
 Catilli, IV, 225 V.L.
- Animæ* Diis similes, XI, 170.
 redeunt post purgationem et mille lustra in corpora, XIII, 558 sq. N.
 hominum olim viventium ex Orco redeuntes, XIII, 851 seq. N.
anima corporis insepulti vagatur, I, 154 N.; XIII, 445... 465; XVI, 293 N.
 cum homine moritur, XV, 45 N.
 pars *animæ* mundi et hinc vel ætherea vel ignea, XV, 71 sq. N.
 ejus duplex via post mortem corporis, XV, 76 sq. N.
animam restantem auferre, XV, 580 N.
 vel animalis vel rationalis, I, 96, 97 N.
 interfecti hostiliter persequitur eum, cujus scelere periit, II, 704 N.
 in cælum subvolat rogo incenso, X, 577 N.
- Animo* movere arma, II, 352 N.
animos alere, XI, 553 N.

201 N.

quo die culta sit a Romanis, VIII, 200 N.

Annius Campanus, XI, 77 sq. N.*Annos* transcendere viribus, seu factis, I, 226; II, 348 N.; IV, 426 N.

superare astu, VIII, 465.

Annuli equitum in sinistra manu, VIII, 675 N.; XI, 532 seq. N.*Annus*, V, 7 V.L.*Annuum* tempus poetice designatur, VIII, 61 N.*Antæus*, III, 40 N., 264.*Ante* Argos optavit, etc., I, 26 N.

tubas, IX, 52.

alios ingenio, XIV, 342.

expectatum, II, 31 N.

diem, III, 13 N.

ante mihi sit Stygios intravisse penates, quam talia videam, VI, 488 N.

Anteire annos labore, II, 348 N.

olores candore, XIII, 116.

ventos lacerto, XVI, 561.

cetera, IX, 437.

insidias, XIII, 617.

cunctos exigere ferrum e vulnere, V, 355.

quid velit Auster, XIV, 456 N.

Antenna, VIII, 365 N.*Antenor*, VIII, 603 N.*Antenorea* stirps, XII, 214 N.*Antenorides*, XII, 258 N.*Antestare* verbum juris proprium, X, 440 V.L.*Antevolans*, XII, 600; XVII, 452.*Antiphates*, VII, 276 N.; VIII, 530 N.; XIV, 33.*Antiqua* Hesperia, terra, urbs, I, 4 N.

dies, V, 619 N.

Antistare cunctis, IX, 538; XI, 65; XIV, 142.

legatis, XI, 65 N.

Anxius favor, XV, 137 N.

fati, IX, 349.

Anxur, IV, 532 N.; VIII, 390.*Aonidæ* sorores, XI, 463 N.; XII, 409 N.*Aonius* cantus, VIII, 594 N.*Aonia* testudo, XI, 436 N.*Aonium* plectrum, XII, 220 N.*Apenninus*, II, 314; IV, 742 sq.*Aperire* diem in sæcula, II, 511 N.; IX, 341 N.

causas, I, 19 N.; XIII, 636.

meditata, XI, 314.

fessis regna Latini, III, 644 N.

locum ruinæ, VIII, 245.

aperitur cælum luce, sole, calore, XII, 613 N., 665.*Apes*, earumque uva, examina, labores, etc., II, 217 sq. N., 221 V.L.; VIII, 635 N.*Apex* igneus hastæ, I, 467 N.

fulget vertice, XVI, 120 N.

galeæ, I, 467 N.

flammæ, II, 631 N.; X, 557.

stelliger Cæsaris, XIII, 863 N.

Aplustria, X, 324 N. et V.L.; XIV, 422 N.*Apollinis* cultus in Soracte monte, V, 175 sq. N.

favor in Trojanos, XII, 331 N.

Apollo tuetur Ennium, XII, 405 seq. N.

Palatinus, XII, 709 sq. N.

Aponus fluvius, XII, 218 N.*Apotheosis*, vid. *Cæsares*.*Appius* Italæ pars magna ruinæ ad Trasymenum, V, 292 seq., 328 seq. N.

alius Hieronem et Pœnos vicit, VI, 660 seq. N.

alius ex vulnere, ad Capuam adcepto, mortuus, XIII, 445... 487 N.; XVII, 299 N.

Cæcus pacem cum Pyrrho dissuasit, XIII, 725 N.

Aptare arma, V, 131.

tegmina humeris, II, 454; V, 139.
carbasa vento, III, 130.
clavum carinæ, VI, 357.
robora clavæ dextris, VIII, 584.
tædas flammis, XIII, 199.
lacertos tonsis, XIV, 358.
arma lacertis, XIV, 496.
jubas, V, 166 N.

Aquila fugans accipitrem, et Scipionis galeam rostro perstringens, IV, 113 sq.
signum legionum numinis instar in principiis castrorum coli et jurari solebat, VI, 25 N.
ex auro, et sacello inclusa, VI, 37 N.
cogit pullos suos adversos intueri solis radios, etc., X, 107 sq. N.
armiger Jovis, X, 107 N.
ales Jovis fulva, XII, 56 N.
rostro incessit serpentem, XII, 58 N.
rostro tondet præcordia Tarpeïæ virginis in inferis, XIII, 839 sq. N., 873 N.

Aquileia, VIII, 604 N.

Aquinas et *Aquinum*, IV, 544 V.L.; VIII, 403 N.; XII, 528 N.

Aquosa nubes, II, 217.

Ara sepulcri, XV, 388 N.

graminea, IV, 701 N.; VII, 747; XV, 434.

Maxima Herculis, VII, 50 N.

aras tangunt, qui precantur et jurant, III, 82 N.

aræ raræ fumant felicibus, VII, 89 N.

Arabum telæ, III, 374 N.

Arabus, XV, 693 V.L.

Aradus, I, 380 V.L.

Arar, seu *Araris* piger undæ, III, 451 N.; XV, 501 N.

Arare fluvium, II, 74 N.

colles, litus, etc., VIII, 564.

Aratro signare mœnia, XIII, 118 N.

Arauricus, III, 402 V.L.; V, 557.

Arbacus, *Arbace*, III, 362 V.L.

Arbela, XIV, 271 V.L.

Arbiter pensati auri ensis, I, 625 N.

fati, VIII, 251.

Arbor numen habet, III, 691 N.

instar nemoris, V, 482.

Arbusta palmæ Selinus, XIV, 200 V.L.

Arcadius Evander, VI, 631.

Arcana stagna, I, 666 N.

arcantum pectus, I, 140.

cubile, XII, 8 N.

sulfur, XIV, 27.

arcantus cruor, II, 427 N.

usus vitæ, XII, 316.

Lyæus, III, 395 N.

lucus, VI, 173 N.

Arcanis læta dea, II, 481 N.

Arcas mater, VI, 636 N.

Arcet templum lumine, I, 84.

remeare piscem, V, 51.

solem infervescere fronti, XIII, 341.

Arcessere, non *accersere*, I, 264 V.L.

fata, I, 572.

mortem, IV, 674.

vires mensa, VI, 95.

vires nodo, XIII, 160.

Archimedis artes, XIV, 301 sq. N., 341 sq. N.

mors, XIV, 676 sq. N.

Arcitenens, V, 177.

Arcti diversæ, I, 198 N.

non æquæ, III, 192 N.

Arctus glacialis, I, 590.

Arctoa glacies, XV, 49.

Arctous axis, III, 614.

Arctus, vid. *Artus*.

Arcus laxos submittere alicui, III, 612.
Ardea, I, 293 N., 667; VIII, 359 N.
Ardescit Lyæo, XI, 302.
 galea flictu, IX, 323.
Ardet aliquo, in aliquo, aliquem, in aliquem, V, 15 N.
 extrema malis, VII, 33 N.
 non flagrantius ullis curis, quam juveni permittere bellum, XVI, 595.
 vestis gemma, XV, 676 N.
 purpura, aurum, arma, I, 126 N.; IV, 268 N.; XI, 679; XVII, 395.
ardent oculi, I, 126 N.; V, 276 N.; IX, 65.
 campi ferro, sanguine, XVII, 321 N.
 rigore, XIV, 68 N.
 Furiis, XVII, 236.
 animi, IX, 262.
ardet lingua in peste, XIV, 598 V.L.
ardentem Italiam restinguere, XVI, 619 N.
Ardor est adpellare, XIII, 719.
 purpuræ, IV, 268 N.
Arduus insurgens, X, 259 N.
 præmia petit, XVI, 442 N.
ardua via ad virtutem, II, 578.
arduus Hannibal, VI, 61 N.
 jacet, hoc est, redacta manu, VIII, 557 N.
Area pelagi, XIV, 378 N.
Arenæ possessor, XV, 700 N.
 fatidicæ Hammonis, XV, 672.
Arethusa, V, 490 N.; XIV, 53 sq. N., 117, 181 N., 515 N.
Arethusia pubes, XIV, 356 N.
Areva et *Arevaci*, III, 362 V.L.
Arganthonius longævus, III, 396 seq. N.
Argi, seu *Argos*, urbs sacra Junoni, I, 26 N.
Argo navis sacra et fatidica, XI, 471 sq. N.
Argolici populi, XI, 440.
Argonautæ pugnant cum Cyzico, XII, 399 N.
 ope et consiliis Minervæ utuntur, XI, 471 sq. N.
Argus, custos Ius, sopitus, X, 345 sq. N.
 ejus mille oculi, X, 345 N.
Arguta canna, VII, 439 N.
 tinnitibus æra, XVII, 18.
arguti cantus volucrum, IV, 86.
 calami, XIII, 346.
Argyripa al. *Arpi*, IV, 554 N.; VIII, 242; XIII, 30 V.L.; XVII, 321 N.
Aricia, ubi nemus lucusque Dianæ, et fons Egeriæ, IV, 367 sq. N.
Arida Barce, II, 62 N.; III, 251.
 vox, XI, 415 N.
Arietare in primos, IV, 149 N.
Ariete pulsare turres, XVI, 696 N.
 resolvere muros, V, 554.
Arionis lyra, XI, 446 sq. N.
Aris, seu *Arin* dux Pœnorum, XV, 232 V.L.
Arisbas, III, 668.
Aristæus exsul, Apollinis et Cyrenes filius XII, 365 sq. N.
Ariusia pocula, VII, 210 N.
Arma supersunt nobis, XVI, 686 N.
 ordiri, canere, etc. I, 1 N.; XVIII, 36.
 cremantur Marti, X, 526 seq. N., 547 seq. N.
 cum cadavere mortui comburuntur, X, 560 sq. N.
 pro membris, XII, 24 N.
 subita circumveniunt, h.e. armati, VII, 61 N.
 navis, VI, 365 N.
Armat mentem contemtu, IV, 249; XIII, 91.
 tres corpore dextras, I, 279.
 suos urbs, XIV, 233.
 majestas ducem, XI, 343.
 se naufragio, XIV, 545.
armatus veneno, XV, 682.
armata mens dolis, I, 183.

pinus igni, XIV, 303.
armatum pectus fide, XI, 206.
 ratis, VI, 365 N.
armatos annos prorogare, XI, 588.
Armenta elephantorum, IX, 574.
Armiferæ gentes, IV, 45 N.
 oræ Geticæ telluris, I, 324.
armifer Quirinus, XVI, 76 N.
Armiger Jovis, IV, 126; X, 107 N.
 heroum, X, 134 N.
Armipotens ductor, XIII, 711.
Armisona Diva, XIII, 42.
 procella, XV, 39.
Armo inflexo equus effundit equitem, X, 255.
Arna, VIII, 456 N.
Arnus fl. et heros ἐγγώριος Etruriæ, V, 7 V.L.; VI, 109.
Arpi, vid. *Argyripa*.
Arpinum et *Arpinates*, VIII, 401 N.
Arquare cærulea gyro, XIV, 370 V.L.
Arrebaci, III, 362 V.L.
Arretium, V, 123 N.; VII, 29 V.L.
Arrotrebæ, III, 362 V.L.
Ars ei est sentire, etc., III, 237; IV, 121.
 sævitia, I, 175.
 vetusta, haruspicina, I, 123 N.
 refuga, IV, 320.
 dira, XIV, 216 N.
per artem tractare pontum, etc., I, 474; IV, 713 N.; XI, 130, 428; XIV, 453.
Arsacidum monile, VIII, 467 N.
Arses, VII, 598.
Artabrus, III, 362 V.L.
Artæ catenæ, II, 340.
artus victus, VIII, 318.
arta copia, VII, 246.
 fames, VII, 280 N.
 arbor, VI, 194.
 res, II, 103 N. et V.L.; XIV, 425.
arta, XV, 232 N.
 millia, V, 565.
Artare cærulea gyro, XIV, 370 N.
Arundo, vid. *Harundo*.
Arx, I, 7 N.
 Herculea, IV, 71 N.
 Pyrenes, XV, 477.
 verticis, III, 417.
arcēs summæ laudum, XIII, 771 N.
 inexpertæ Alpium, III, 496.
arcēs Carthaginis, I, 693; IX, 539; XVI, 210; XVII, 157.
 septem (Romæ), XII, 608; XVI, 620.
Asbytæ, seu *Asbystæ*, II, 58 V.L.
Asbyte proles Iarbæ, II, 58 V.L.
Ascanius, XIII, 244.
Asclum hirsutum, VIII, 438 N.
Asconius Pedianus, XII, 212 sq. N.
Ascræus senex, XII, 413 N.
Asculum hirsutum, VIII, 438 N.
Asellus, vid. *Taurea*.
Asili, *Asisi*, *Asisium*, VIII, 445 V.L.
Asilus, XIV, 149 sq.
Asper amore sanguinis, I, 148 N.
 mensis et victu populus, III, 280 N.
 ruit in hostes, IX, 643.
 eventu exitus, V, 478.
 ense, VI, 19 N.
 paci, XII, 348 N.

ab ira, XII, 551 N.
Gestar, II, 327 N.
Ornytos, XIV, 477 N.
frena pati, III, 387.
aspera virtus, VII, 51.
virgo pectus, X, 434.
cœpta, III, 701.
verba, X, 272.
hortamenta, V, 154
pondera cælati auri, XI, 277 N.
signis, II, 432 N.
pectora ferro, VI, 480.
tussis, XIV, 601 N.
ponti, V, 359.
vis Dolopum, XV, 314 N.
asper equus, XVII, 136 N.
horror, VIII, 121 V.L.
Scipio, XVII, 86.
Pœnus quatit habenas, XVII, 541.

Asperare iram, ignes, metum, IV, 774 N.
hamos loriceæ auro, V, 141 N.
saxo ensem, IV, 19 N.

522

Aspis, seu *Clupea* et *Clypea*, III, 243, 244 N.

Assaraci lar, III, 566 N.
alumnus, V, 145.
proles, III, 701 N.
gens, VIII, 347 N.

Assyria purpura, XI, 40 N.
Assyrium amomum, XI, 402 N.

Astra tangere, XVII, 650 N.

Astur exercitus, I, 252 V.L.
Astures oriundi ab Astyre, Memnonis armigero, III, 332 seq. N.
pernices, XV, 413.

Asturiæ aurum, I, 231 N.
equi gradarii, seu tolutarii, Asturcones, III, 335 sq. N.

Astus adjungere ferro, VI, 307 N.
Tyrii, XIV, 291.

Astyr, armiger, vide *Astur*.

Asylo crevit Roma, XV, 91.

Atabus, XV, 693 V.L.

Atavus consul, II, 10.

Atella, XI, 14 N.

Ater stragibus Eridanus, VI, 107.
axis, II, 186 V.L.
serpens, VII, 423.
cruor, juba, vinum, formido, ignis, ira, fulmen, IV, 431 N.; V, 165 N.
planctus, II, 549.
fervor, VII, 364.

atra dies, V, 591; XV, 53 N.
ripa, I, 154 N.
pyra, VIII, 51.
pugna, XVII, 598.
fera, elephas, III, 463 V.L.; IX, 570.
mens, II, 355 N.
lues, VII, 366.
palus, III, 484; V, 619 N.
vestis, XI, 257.
mors, VII, 633 N.
fax cometæ, I, 462 N.

atrum vulnus, VI, 68 N.
flagellum Bellonæ, IV, 439 N.
venenum, III, 312.
bellum, dies, cura, III, 211 N.
sulfur, I, 355.
æquor, XVII, 258 N., 269.

atræ fauces, VI, 198.
pennæ, XV, 96.
sedes, VII, 229.

atra, *nigra*, *furva* sunt, quæ ad inferos spectant, et ibi sunt, I, 119 N.

Athenæ, XIV, 286.

Athenienses bellum gerunt cum Syracusanis, XIV, 281 sq. N.

Athesis fluv. Rhætiæ, VIII, 595 N.

Athos, III, 494.

Athyr, I, 412.

Atina, VIII, 397 N.

Allantiacum litus, XIII, 201 N.

regna, XV, 37 N.

Atlantiades sorores, XVI, 136 N.

Atlas mons describitur, I, 201 seq. N.

cælifera, I, 202 seq. N.; XV, 142.

ad *Atlanta* extremæ viæ, XVI, 659.

Atque pro *atqui*, II, 134 N.

pro continuo, seu statim, V, 592 V.L.

bis repetitum, I, 93.

Atrides gemini, XIII, 802 N.

Atrium locus convivii, XI, 312 N.

Atropos claudebat flatus, etc., XVII, 120 N.

Atrox fides, I, 58 N.; VI, 378 N.

virtus, XIII, 369 N.

ignis vibrabat ab ore, XI, 328.

Attalica aulæa per artem variata, XIV, 659 N.

Aucupis ars, VII, 674 sq. N.

Audere jaculis, IX, 612.

scilicet egregia, VI, 209 V.L.; IX, 452 N.; XIII, 773.

ausit certare Tonanti, X, 54 N.

quis hoc vobis credere, VII, 451.

ausis secundis tumere, VII, 73.

Audit manum regentis puppis, XIV, 393 N.

Aufert se oculis, II, 173; XII, 739.

Pœno necem parentis, II, 634 N.

equum calcaribus, X, 279.

dolor artes, II, 140.

una dies Fabios, II, 5.

ardor mentem, XVI, 323.

nox cælum, IX, 327 N.

pavor vos vobis, IV, 403 N.

terras Hesperus, XII, 647 N.

aufferi (fuga), V, 633 N.; VI, 257 N.

silvis, VI, 57.

in hostes, X, 72; XV, 752 N.

amore cædum, V, 229 N.

ablatus vultus viro, IX, 398 N.

Aufidus, I, 52 N.; VII, 482; X, 170, 319.

reicit cadavera, VIII, 670 N.

sinuat flexibus undam, IX, 227 sq.; XI, 508 seq.

Augere avos, III, 708 N.

tumultu latus fluvii, IX, 230 N.

Auguria spernuntur ac ridentur, V, 118 seq. N.

inania, XI, 571.

salutare clamore, II, 411 N.

dextra ac sinistra, IV, 115 V.L.

Confer *Omina*.

Augustus ritus, XI, 300 N.

Aula lacrimosa, II, 552.

feralis serpentis, VI, 216 N.

Stygiæ formidinis, XIII, 522.

Aulocrene, VIII, 503 N.

Aunus, V, 7 V.L.; VI, 109.

Aura popularis, VII, 512 N.; VIII, 291 N.

invitat, VIII, 325 N.

amica, XVII, 209 N.

auras æthereas trahere, XVII, 376 N.

prævehi, XVI, 499.

auræ eripiunt oculos, IX, 501 N.

Aurea galea, II, 399 N.

Auricomi Batavi, Germani, Galli, III, 608 N.

Aurifera terra, III, 401 N.

Aurigæ proni, VIII, 281 sq. N.; XVI, 320 seq. N.

imperiti initio certaminis omnibus viribus utuntur, VIII, 278 sq. N.; XVI, 338 sq. N.

eorum artes, XVI, 372 seq. N., 395 sq. N.

Auroræ ortus, primum limen et axis, V, 24 sq.; N. 55 sq. N.; VII, 206; XVI, 136 sq.; 229 seq. N.
 labores, XII, 575.
 perfusus lacrimis, III, 332 N.
 equi et roseæ habenæ, I, 576 sq. N.; IV, 482 N.
Aurora quarta devexit ratem Dauni oras, XVII, 158.

Auri facti pondera cælata, XIII, 357 N.

Aurunca cassis, IV, 516 V.L.

Ausonia, I, 302 N.
 dives, IV, 220 N.

Ausonides, XIII, 348.

Ausonii, XIV, 84
 fastus, II, 10 N.
Ausonia Saguntus, I, 332 N. Conf. II, 7, 455; III, 119.
Ausonius ductor, XVII, 76 N.

Auspicium pugnæ et jus dare in certamina, XIII, 154 N.; XVII, 562 N.
auspiciis agi, VIII, 388 V.L.

Austri strident, VI, 321.
 nubili, a Nasamonum sedibus se adtollentes, XVII, 246.

Autololes, II, 63 N.; III, 306; XV, 674 N.

Autonoe sacerdos Phœbi, quæ Scipionem ad inferos ducit, XIII, 400 sq. N.

Aveia, VIII, 518 N.

Avellæ, VIII, 518 V.L.

Avellere globo, I, 450.
 prædas ponto, III, 321.
 Pœnum Italia, VII, 489 N.; XVI, 637 N.
 Tyriis, XVI, 141.
 cervicem hosti, V, 417.
 caput, XI, 319.
 simulacrum e sedibus, XIII, 42.

Avena Castalia, XIV, 467.

Avens, VI, 167.

Aventinus, XII, 713.

Averni lucus, VI, 154 N.
 tristis, XI, 455.
 socius, XVII, 466 N.
 lucus olim Styx dictus, formidatusque volucris, ubi necyomantia fuit et nemus triste, ab Agrippa excisum, XII, 120 seq. N.
 tenebræ, XV, 76.

Averrere prædas ponto, III, 321 V.L.

Avertere fata, IX, 482.
 ferrum, IX, 520.
 sitim fluvio, VIII, 572.
 amorem, III, 158.
 se magnis ausis, IX, 344 N.
 prædas, III, 321 V.L.
 ad patriam, XVI, 691 N.
 arma populis, IX, 548.
 pœnas leto, XIII, 303.
avertit fuga agmina, XVI, 69.
 lux equos Phaethontis, XIII, 458.
aversos Phœbi equos ab urbe, XV, 334 N.
 ductores, XV, 198 N.
aversa mens, II, 618 V.L.

Avia cœpto consilia, XII, 493 N.
 certamina moliri, XVI, 5.

524 *Avis* pollens, nec indignus *avorum* dextra VIII, 383 N.
avos vetustos numerare, I, 73.
 augere, III, 708 N.
avus multus præfulget titulis, IV, 497 N.

Axis Hesperius, I, 130 N.; XVI, 290.
 æstifer, I, 657 N.
 medius, VIII, 650 N.
 serenatus, XII, 637 N.
 extremus, XV, 638 N.
 effusus, XVI, 360 N.
 Eleus, I, 224 N.
 Arctous, III, 614.
 cæli, XIII, 553.

523b

524b

524

524c

Babylonicae vestes et texturæ, XIV, 658 N.
Baca et *bacca*, III, 596 V.L.
Baccatum monile, VIII, 134.
Bacchæ, III, 393 seq.; IV, 776 seq. N.
Bacchantur semiviri chori in antro Dictæo, XVII, 21.
Bacchi expeditio Indica, III, 615 N.; XV, 79 seq. N.; XVII, 647 N.
 tigres currui juncti, XV, 81 N.; XVII, 648 N.
 currus pampineus, XVII, 648 N.
 iter in Hispaniam, quæ a Pane, ut Lusitania a Luso, altero ejus comite, nomen adcepit, III, 10 seq.; VII, 172 N.
 orgia nocturna et arcana, mystica vannus et cistæ, nebris, III, 393 seq. N.; IV, 776 seq. N.
Bacchus vini usum docuit, Ceneum, Icarium aliosque, VII, 162... 211 N.
 signa præsentia dat, VII, 194 seq. N.
 ejus corona, corymbi, VII, 195 N.
 purpureus vultus, fusæ per colla comæ, cantharus et thyrsus, VII, 195 sq. N.
 munera, seu dona, VII, 748 N.; XI, 414.
Baccifero gens nutrita Sabino, III, 596 N. et V.L.
Bactra, III, 613 N.; XIII, 764.
Baculum et *baculus*, XIII, 334 N.
Bæticolæ, I, 146 N.
Bætigenæ, IX, 234.
Bætis, I, 146 N.; XIII, 676 N.; XV, 750.
 lavat Solis equos, XVII, 638 N.
 umbratus cornua Palladio ramo, III, 405 N.
Bagas, V, 235 V.L.
Bagrada, non *Bragada*, I, 407; VI, 140 sq. N. et V.L.
Baiæ, VIII, 539 N.; XII, 114 N.
Baiuræ, III, 303 N.
Baius, seu *Bæus*, Ulyssis gubernator, VIII, 539 N.
Balant ei mille lanigeræ sub altis stabulis, XV, 703.
Balarus, III, 378.
Baliares, I, 314 V.L.; III, 365 N. et V.L.; V, 193.
Baliari verbere, I, 314 N.
 telo, VII, 297.
Ballista, VI, 214, 269.
 Phocais et Phœnissa, I, 335 N. et V.L.
Balteus sinuatur imo tergo, X, 180 N.
Baniuræ, III, 303 N.
Barathrum Ætnæ, IX, 497.
Barbam alebant prisci Romani, I, 613 V.L.
 vellebant molles, II, 111 N.
barba æmula crinibus umbrat rictum, V, 439 N.
 sqalet cruore, X, 511.
 propexa, XIII, 310.
 hispida, XIII, 333.
Barbari populi quomodo prælium ineant, vid. *Hispani*.
 tela veneno imbuunt, vid. *Venenum*.
 mortuos male tractant, vid. *Heroes*.
Barbaricum decus, IV, 269 N.
 gemens, XII, 418 N.
Barcæus juvenis, XII, 200 N.
Barcas, I, 72 N.; XVII, 460.
Barce arida, II, 62 N.; III, 251.
 Sidonia, IV, 356 N.
Barcina factio Hannoni infesta, vid. *Hannon*.
Bassareus, III, 395 N.
Batavi auricomi, III, 608 N.
Battiadæ, II, 61 N.; III, 253 N.
Battus, II, 61 N.; III, 253 N. et V.L.; VIII, 57 sq.; XI, 380; XVII, 591.
Batulum, VIII, 564 N.
Batus, IV, 239.
Bauli Herculei, XII, 156 N.
Beatus, I, 609 N.

Bebryces et *Bebryx* rex, III, 420 sq. N.; XV, 494.
Belgicus canis, X, 77 V.L.
Belides, I, 75; III, 650.
Bellans somnus, VII, 329 N.
 Latinis, XVI, 564.
Bellator equus, II, 411.
 ensis, XIII, 376.
Bellax Ilerda, XVI, 475.
Belliger currus, I, 434.
 axis, XVII, 490.
 campus, IV, 471.
 belligerum æs, XIII, 362.
 pondus, XVI, 65.
 belligera fera, XI, 564.
Bellona, comes Martis, IV, 436 seq. N.
 ejus flagellum atrum et hasta, IV, 439 N.
 figura, tuba et fax, V, 220 seq. N.
 Conf. *Enyo*.
Belli janua claudenda, XVII, 356 N.
 bella pro *prælia*, I, 621 N.
Belua victrix, VIII, 670 N.
Belus, I, 73 N., 87 N.; II, 49; XV, 745.
Benignus victus, III, 280 N.
 benigna Ceres, XI, 266 N.
Berecyntus et *Berecyntia* mater, XVII, 20 N.
Berenice et *Berenicis* undosa, III, 249 N.
Beryas, XIV, 152.
Bibit hasta cruorem, VI, 293 N.; XV, 629.
 tellus cruorem, X, 268; XVI, 216; XVII, 412.
 oculis, seu auribus, VIII, 135 N.
 luxum, XI, 400 N.
 Gangem, VIII, 367 N.; XIII, 765 N.
Bibulus, VII, 623.
Bilingues Libyes, II, 56 N.
 socii, XVI, 156.
Bimembres Centauri, III, 41 N.
Binominis Histri ripas, I, 326 N.
Bipennis pro securi, XVI, 263 N.
 argento cælata, XVI, 445 N.
 species armorum, II, 189 N.
Bis conatus, *bis*, etc., IV, 457 N.
 intonuit, I, 537; XV, 143.
Bistones, I, 433; II, 76.
Bistonius vates, XI, 473 N.
 Bistonix oræ, I, 432 N.
Bitias, II, 409 N.
Blandum venenum desidiæ, III, 380 N.
 venenum telorum, VII, 453 N.
 lumen cæli, II, 223 N.
 blandus fucus, VI, 614.
 sonitus cervicis adplausæ, XVI, 357 N.
Bocchus, III, 285.
Bogus, IV, 429.
Boii victi a Flaminio, IV, 704 sq. N.; V, 107 seq.
 monstra hominum, irata tellure sata, et vix uno vulnere vitam reddentia, V, 108 sq. N.
 Cf. IV, 148, 159; XI, 29.
Bona virtus, I, 342 N.; XIII, 280.
 bone janitor, II, 240 N.
 dictator, VIII, 269 N.
 melior Gradivus, XV, 15.
 pietate, IX, 437.
 plantæ et planta, X, 76 V.L.
 remo, XIV, 499.
 melius ævum h.e. aureum, VII, 166 N.
 meliores parere, XVI, 359.
 Divi, VI, 24 N.

Bononia, VIII, 599 N.

Boreas Thracius, *Odrysius*, *Hæmonius*, *Edonus*, *Geticus*, I, 587 seq. N.; IV, 244 V.L.; VII, 570; X, 11 N.; XII, 187; XIV, 121 seq.

Bos, seu *boves* census priscus, præmium et mulcta, XV, 259 N.

Bostar, III, 6, 649.

Bovianum et *Boviania* lustra, VIII, 564 N.

Brachia diversa relaxare, XIV, 399 N.
connectit chorus, III, 414 N.

Bragada, VI, 141 V.L.

Brenni, *Breuni*, *Brenci*, *Breuci*, *Breones*, *Briones*, IV, 233 N. et V.L.
Brenni populus, IV, 280.

Brennus Capitolia cepit, IV, 150.

Brettii, seu *Bruttii*, VI, 15 V.L.

Breucus, IV, 233.

Briareus, XIII, 588 N.

Britanni se tingunt fuco cæruleo, vitro, seu glasso, glasto, XVII, 416 N.
auricomi, III, 608 V.L.
covino falcifero turbant agmina, XVII, 417 N.

Bruma Rhipæa conditur serpens, XII, 6 N.

Brundisium, VIII, 574 N. et V.L.

Bruttii et *Bruttii*, VI, 15 N. et V.L.; VIII, 568 N.; X, 9; XVI, 1.

Brutus, XIII, 721 N.

castus, VIII, 361 N.
maxima tot populis fiducia ibat, VIII, 608 sq. N. etc.

Buca, V, 540 V.L.; VIII, 564 V.L.

Buccina dividit somnum, seu vigiliam, VII, 154 N.; XV, 605.

Busta Trasymena, XI, 345.
inhonora, XIV, 632 N.
Gallorum, VIII, 642 N.

Buta et *Butes*, V, 540 V.L.
Buten dat leto, VII, 598.

Buxentum, VIII, 583 N.

Byrsa, I, 24 N.; II, 363 N.
Byrsæ arces, III, 242.

Byzacia rura fertilissima, IX, 204 N. et V.L.

Byzantes, *Byzantium*, oppidum, IX, 204 V.L.

C

Cacumen, V, 50 N.; IX, 584.

Cadit barba mento, XIII, 333.
Carthalo, XV, 449.
nomen Elissæ, XVII, 224.
primus amor, XVII, 361.
huic hasta, IV, 392.
spes virtusque, IV, 328.
victima, XI, 250; XII, 333.
taurus Neptuno, XV, 252.
oculus fessus, VII, 471.
sorti, VII, 368 N.

casura arma, VIII, 590 N.

Cadmei, Pœni, I, 6 N., 106.

Cadmea Sidon, XIV, 579 N.
manus, XVII, 581 N.
gens, XVII, 351.

Cæcus fati, II, 206 N.
ictus, IX, 105 N.
turbo ventorum, I, 538 N.
fons, III, 51.
error, XV, 619 N.
astus, XII, 477.
ignis e nubibus, XII, 628.
fragor, XIV, 60.
amictus noctis, XII, 613.
cæcum lumen, XVII, 548.
exitium, XI, 386 N.
murmur, IX, 281.

526

526b

526c

cæca manus, X, 236.
 moles, XI, 453.
 plebs, X, 284 N.
 caligo, V, 34
 caligo regni, II, 299 N.
 mens, II, 28.
 fraus paludis, IV, 580.
 latebra, I, 366 N.; XV, 369 N.
 silva, VI, 56.
 nubes, IX, 501.
 arma, V, 2 N.
 suffragia, VII, 540 N.
 silentia, VII, 350.
 feruntur, II, 222.
cæcæ fauces, XII, 127.
 procellæ, IV, 295.

Cæde perfusus, I, 419 N., 525.
 calentia arma, II, 21.
 rubentia tela, II, 17.
 rubent stagna, IV, 605.
 sternere valles, VI, 603; XI, 137 N., 516 N.
cædis cumuli, I, 453 N.; V, 665 N.
 in *cæde* telum relinquere, VII, 614.
Cædes cognatorum ob famem, II, 617 sq.
cædem adcepit ab hoste cornus, IV, 141 N.

Cælare, I, 407; III, 34 N.; X, 175; XVI, 445.
 radio telas, XIV, 658 N.
 clipeum imagine, VIII, 384.
 vasa aurea, XI, 277 N.

Cæli porta patet, XV, 78 N.
 lumen, I, 84 N.
cælum alicui eripere, V, 212 N.
 mutare, X, 419 N.
 ei caput inserere, VII, 19 N.
 adtingere per altos avos, VIII, 294.
 tenebris clauditur, luce, seu sole ac calore aperitur, recluditur, resolvitur, XII, 613 N.

Cælicolum voluntas, XVI, 288.

Cære, olim Agyllæ, VIII, 472 N.

Cærula, I, 21 N., 575; VII, 421; XIV, 355, 370; XVII, 627.

Cærulea vada, II, 1.
 aqua, IV, 82.
cæruleus anguis, II, 585.
cæruleæ sorores, VIII, 198.
cærulei campi, XIV, 253 N.
cærulea antra, III, 49.
cæruleum caput, XVII, 238.

Cæsar et Pompeius Magnus, XIII, 861 sq.

Cæsares eorumque filii post apotheosin sidera fiunt, et corona, seu caput radiatum consecrationis
 signum est, III, 629 N.; XIII, 863 N.

Cæsernia, *Cesernia*, *Æsernia*, VIII, 566 V.L.

Cæso, III, 377.

Cætra et *cetra*, III, 278 N. et V.L.
cætras plaudere, III, 348 N.; X, 230 sq.; XVI, 30 N.

Cætrata juvenus, IX, 231 N.

Caicus, I, 306 V.L.

Caieta, VII, 410 N.; VIII, 529 N.

Calabri saltus, VII, 365 N.
Calaber, VIII, 573.

Calabria, VIII, 573 N., 632 N.

Calacte, XIV, 251 V.L.

Calætia, III, 345.

Calais filius Boreæ et Orithyæ, VIII, 513 N.

Calamus volans, II, 118.
calami fusi fluxere, II, 131.

Calathis mollita manus, II, 70 N.

Calatia, VIII, 542 N.; XI, 14.

Calcata fata, VI, 550 N.
calcatum foedus, III, 85 N.
calcati luci Jovi, III, 676 N.

calcata mihi cuncta tellus, XIII, 673.

Calchas, XIII, 41.

Caledonii luci, III, 598 N.

Calenus, XIII, 219.

Calere e sole, II, 60 V.L.

cæde, II, 21.

vigore, X, 520.

amore virtutis, XV, 130.

cupidine, XIII, 770.

calens Pœnus, XIII, 33.

Cales, VIII, 512 N.; XII, 525.

Calidi sanguinis ætas, VII, 66.

calidus Mars, Pœnus, consilium, XIII, 33 N.; XV, 337 N.

Caligat obtutus, III, 493 N.

in hoste, I, 499 N.

in solio alto, XIV, 89 N.

domus, XII, 130.

Caligine fata latent XI, 122.

Callæcia, III, 345 N. et V.L.

Callaici, seu *Callæci*, II, 397 N., 417, 602; III, 353; IV, 326; X, 118; XVI, 334.

Callere bellis, VI, 91 N.

Calliope pro omnibus Musis, III, 222 V.L.; XII, 390.

Callipotis, XIV, 249 N.

Calores primi in Marte, I, 549 N.

bellantum, XII, 389.

amoris, XIV, 223 N.

Calpe, I, 141 N., 644 N.; V, 395; X, 174; XVII, 639.

Calx ferrata, VII, 696 V.L.; XVII, 540.

Calydon tristis Dianæ, XV, 307 N.

Camarina palus, XIV, 198 N.

Camena Syracosia, XIV, 30 N.

prisca Himeræ, XIV, 232 N.

Camerinum, seu *Camers*, *Camerini*, seu *Camertes*, IV, 157 N.; VIII, 461 V.L.

Camillus, I, 626 N.; VII, 557 sq. N.; XIII, 722.

Campani postulant a Romanis, ut alter consul ex se creetur, XI, 65 seq. N.

jus Latii postea consequuti, XI, 122 sq. N.

Campanum supercilium, seu superbia, XI, 127 N.

Campania mitis, VI, 651 N.

ejus potentia, divitiæ, fertilitas, ambitus, urbes, VIII, 524... 561 N.

oppida parva, VIII, 512 V.L.

Campi cærulei, humentes, liquentes, XIV, 253 N., 368 N.

campus medius in circo, XVI, 372 N.

Campus, scilicet Martius, VIII, 257 N., 284.

ademptus et restitutus, IX, 416 N.

campos damnare, XII, 421 N.

Cancro subdita Libye, I, 194.

cancri furentis ardor, XV, 50.

Candentes globi, IX, 502.

arenæ, X, 205.

Austri, I, 194.

laminæ, I, 171 N.

Candore anteire nivem et olores, XIII, 116.

Canet barba gelu, I, 205.

cruor, I, 424 V.L.

oliva, XIII, 69.

æquor, IV, 247.

facies pruinae, III, 534.

vertex, V, 486 N.

crinibus, VI, 560.

pulvere, XV, 740.

Canere responsa, III, 687.

diros motus, IV, 5.

omina, IV, 131.

signum belli, XI, 131 N.

canit exitium Siren, XII, 36.

fata, IX, 548.

Canina verba, seu eloquentia, VIII, 290 N.
Canis venaticus et Belgicus, X, 77 sq. N. et V.L.
 Molossus, II, 689 N.
 Lacon et Umber, III, 295 N.
Cannæ, olim urbs, postea vicus, I, 50 N.; VIII, 622 N.
 tumulus Hesperiae, I, 50 N.
 Cannas pensare, XV, 814 N.
 quot ibi perierunt, X, 586 sq. N.
Cannensis pugna et acies, IX, 217 sq. N.
Canopus ejusque luxus, XI, 431 N. et V.L.
 Menelai gubernator, a quo urbem dixere Spartani, XI, 431 N.
Cantabri bellicosissimi, III, 326 sq. N.; V, 195 sq.
Cantatus ignis, I, 430 N.
 sopor chelydris, VIII, 496.
 cantatæ turres, XI, 445 N.
Cantharus Bacchi et Sileni, VII, 197 N.
Canthus, XV, 700.
Cantus vis, XIV, 469 sq. N. et V.L.
 magicus, III, 301; V, 353 N.
Canus cruor, aqua, I, 424 V.L.
 canis insignis, XV, 658 N.
Capax velum, XIV, 388.
 moles, XIII, 760.
 campus, XVII, 320 N.
 laudum cladumque, VI, 617 N.
Capenas sacer, XIII, 85 N.
Capessere arma, I, 35.
 prælia, I, 424.
 bella, V, 608; VII, 325.
 vota, I, 504.
 nubila et æthera, IV, 478.
 cursum, XII, 267.
 bella animo, XVI, 179.
 castra gradu, XIII, 302.
Caphareus prom. infame naufragiis, XIV, 143 N.
Capillaris, seu *capillata* arbor, IV, 200 N.
Capital, XIII, 155.
Capitolia aurea, III, 623 N.
 restitutu a Vespasiano et Domitiano, III, 622 N.
 in iis præcipue colebantur Jupiter, Juno et Minerva, sed diversis cellis, X, 432 seq. N.
 Capuæ h.e. arx, templa, XI, 265 N.
Capiunt Cannas, XI, 171 N.
 non cadavera ripæ, I, 46.
 capit campus prælia, III, 660.
 capiunt postes volentem, VII, 174 N.
 capit profundum molem, IX, 619.
 capi ad majus imperiam, XIII, 511.
 capta bis numina Penates, I, 43 N.
Caprææ insulæ VII, 418 N.
Captiva vincla, VII, 71 N.
 volucris, XI, 468.
 captivus vultus, VI, 83.
 alveus Eridani, IX, 188 N.
 Eurus, XV, 80.
Capua ejusque origo, divitiæ et luxus, VIII, 544 N.; XI, 28... 54 N.; XVII, 280.
 alta, seu sublimis, XVI, 626; XVII, 301.
 a Samnitibus occupata et a Romanis restituta, I, 663 N.
 dicta a Capye, XI, 30 N.
 expugnatur a Fulvio, et sontes securi percutiuntur, XIII, 94... 380.
Capulo tenus ferrum inpellere, IX, 382; XVII, 455.
Caput imperiumque Nealces, IX, 226.
 terrarum, I, 8.
 exitiale, II, 287.
 inviolabile, III, 127.
 gratum terris, XIII, 862.
 capitis spes, I, 484 N.
 pretium, IX, 26.
 caput exserere, I, 29 N.
 efferre, VIII, 251 N.

inserere cælo, VII, 19 N.
 unum, XIV, 620.

Capys, IV, 381.
 ab eo dicta Capua, XI, 30 N., 179 N., 291 sq.

Caralis, IX, 380 V.L.

Carbasa inania nullos inveniunt ventos, III, 130.
 aptare vento, III, 130.
 pandere magnis fatis, II, 425 N.
 componere malo erecto, VI, 354 N.

Confer *Vela*.

Carcerēs rumpunt equi, seu reserantur, VIII, 279 N.; XVI, 315 N.
 ventorum, XII, 188.

Carchesia, XI, 300 N.

Cardo mundi, III, 3 N.; IV, 779 N.
 vitæ, IX, 140.

Carmelus, VII, 662.

Carmen clipei, XV, 491.
 sanguine signatum, IX, 266 N.
 quo audito flammæ surgunt, I, 103 N.

Carmenta, seu *Carmentis*, VII, 18 N.; XIII, 816 seq.

Carnifices manus, I, 173 N.

Carpathium mare et *Carpathus* insula, III, 681 N.

Carpit somnos, XVI, 119.
 quietem, XVII, 160.
 decus, IV, 138 N.
 superas auras, III, 712 N.
 e multis hæc, XI, 439 N.
 dies urbem, II, 458 N.
 cura Senatū, XV, 1.
 dies te funere, V, 591 N.; XIII, 627.
 vultur membra, III, 343.
 agmen Fregellas, XII, 530.
 iter, campum, fugam, gradum, I, 243, 570 N.; III, 467; V, 28; X, 62; XII, 353.
 galeis decus cristarum, X, 398 N.
 velamina palmis, XV, 697.

Cartama, III, 384 V.L.

Carteia armat nepotes, III, 396 N.

Carthago, non *Karthago*, I, 3 V.L.
 ejus origo, I, 21 sq. N., 444 seq.; II, 406 seq.
 natales celebrantur, XV, 416 sq. N.
 arx Byrsa, I, 24 N.
 sacra et gratissima Junoni, I, 26 N.
 condita eo loco, quo caput equi effossum est, II, 410 N.
 ibi sacrificia humana in usu, IV, 765 sq. N.

Carthago Nova, seu Spartaria, vel a Teucro, vel ab Hasdrubale condita, III, 368 N.
 ejus situs et portus, XV, 220 seq. N.
 expugnatur a Scipione, XV, 180... 285.

Casca, VII, 649.

Casilinum, XII, 426 N.

Casinum, IV, 227 N.; VIII, 402 V.L.; XII, 527 N.
Casinæ Nymphæ, XII, 527 N.

Casperia, VIII, 415 N.

Cassinates, *Casinates* et *Cassinum*, VIII, 402 V.L.

Cassis Aurunca, Sidonia, Ætola, IV, 516 V.L.
 dira, minax, torva, VII, 295 N.

Cassiterides, III, 362 V.L.

Cassus labor, II, 470.
 ictus, X, 117.
cassa fides, I, 481 V.L.; III, 17.
 flamma sine robore, V, 572 N.
 umbra, VII, 698 N. et V.L.
 ausa, XV, 298 N.
 ira, VII, 123.
 monere, XVII, 84.

Castalius fons, III, 97, 98 N. et V.L.
Castalium carmen, XI, 482 N.
Castalia avena, XIV, 468.

Castigari aquis, XII, 356 V.L.

- Castor*, conferatur *Fiber*, *Ledæus* et *Pollux*.
Castra, classis, XVII, 291 V.L.
Castrum, scil. Inui, VIII, 359 N.
Castulo, III, 97 sq. N., 391.
Castus ductor, XVII, 130 N.
casta paupertas, I, 609 N.
 fides, I, 481 N.; II, 525.
 Saguntus, III, 1.
 jura servare, XIV, 84.
 secula Saturni, XI, 458 N.
 sedes piorum, II, 698 N.
 cervice juvenca, XIII, 431 N.
 Dindyma, XVII, 21 N.
 ara, XVII, 87.
castus labor, XVII, 29 N.
castum penetrabile Palladium, XIII, 62 N.
Catanæi fratres Pii, XIV, 197 N.
Catane, XIV, 196 N.
Cateia panda, III, 277 N.
Catillus, IV, 187 V.L., 225; VIII, 364.
Cato Major, VII, 691 sq. N.
Catus, IV, 139.
Caucasiis antris se protulit tigris, IV, 331 N.; V, 148 N.; XV, 81.
Caudinæ fauces, VIII, 565 N.
Caunus, IV, 233 V.L.
Caurus, I, 469; II, 290 N.
cauri furentes XIV, 74.
Cavare humum ferro refossam, XIII, 427.
cavata pinus, VI, 522.
 alnus, XII, 521.
Cavea concionis in circo, XVI, 472 N., 535.
Cavere capiti cudone, VIII, 494.
 suis civibus, IX, 141 N.
cauta, IV, 804 N.
cauta virtute domandus rector, XV, 186.
Cava nubes, III, 656; IX, 438.
 tempora, I, 206.
cavæ turres, IV, 21.
 umbræ, XIII, 894.
cavus tinnitus, XVII, 18.
cavum æs, scilicet clipei, II, 246 N.
Caystri olores, XIV, 189 N.
Cecropidæ, XIII, 484.
Cecropius Hymettos, II, 218 N.
Cecropiæ ceræ, XIV, 26 N.
Cedit lupatis, I, 217.
 nocti, V, 677.
 nox Eoo, IX, 180.
 honos imperfectus, XV, 438.
 in nubila, XVII, 547.
 imperio tantum terræ, I, 192.
 letum hastæ, IV, 569 N.
 labori, malis, etc., III, 161 V.L.
 tantum Latio Lyæo, III, 370.
Celata deam, XIII, 57 N.; XVII, 580 N.
Celebrare aliquem obcursu, VI, 398 N.
 gaudia, XI, 493.
 cineres, XVI, 578.
 tumulos, XVI, 292 N.
Celeritatis notio expressa, I, 224; III, 306 sq. N.; IV, 145 sq. N.; XII, 185 sq.; XIII, 240 sq., 328, 337 sq.;
 XIV, 507 sq.; XV, 208 sq., 569 sq.; XVI, 485 N., 501.
Celeusma, VI, 360 seq. N.; XI, 487 N.
Celsus profatur, II, 454 N.
 mente, XVI, 187.
 Senatus, XII, 313, 551.
 exercitus, XVII, 125 N.
 provocat hostem, XVII, 520 N.
 librat tela, XII, 622 V.L.

Celtæ leves corde, IV, 49 sq. N., 706; VIII, 16 sq.
non nisi primo impetu feroces, IV, 311 seq. N.; VIII, 16.
monstra hominum, Gigantum posteri et Terræ filii, V, 108 sq. N.
deficiunt a Romanis ob vetus odium, XI, 25 seq. N.
pavidi et laboris longi anhelii, XV, 717 sq. N.
Italiam invaserunt et expugnarunt Romam, IV, 45 sq. N.

Conf. *Galli*, *Senones*, *Boii*.

Celtiberorum nomen et origo, III, 340 N.

Conf. *Hispani*.

Celtica rura, I, 46 N.

Celticus cruor, V, 143.

Cenchrea, Pirenes et Neptuni filia *cenchreis*, *cenchrates*, serpentis genus, III, 426 V.L.

Cenotaphia, III, 86 N.; XVI, 304 N.

signis armisque mortuorum exornata, IX, 118 N.
in Ceramico et in campo Martio, XIII, 484 N., 659 N.

Censent Patres, I, 684 N.; II, 375; XVII, 19.

Census ignoti olim, VII, 167 V.L.

Centauri bimembres, victi ab Hercule, III, 41, 42 N.

Centenius, XII, 463 N.

Centum aræ, I, 91 N.; XII, 333 N.

ora, seu linguas exoptant sibi poetæ, IV, 526 N.

Centuripæ, XIV, 204 N.

Cephalenia insula, XV, 305 N.

Cephalædis, seu *Cephalædium*, XIV, 252 N.

Ceræ Cecropiæ, XIV, 26 N.

Ceramicus locus Athenarum, XIII, 484 N.

Cerastis incocta spicula, XV, 681 N.

Cerata carinæ, XI, 587.

Ceraunia mixta cælo, V, 386 N.; VIII, 631.

Cerbereus stridor, VI, 178 N.

Cerberus, II, 538 N.; XIII, 572.

janitor Stygius et aulæ lacrimosæ, II, 552 N.; III, 35 N.
forma trifauci personat insomnis, II, 551 N.
ab Hercule tractus ex inferis, III, 35 sq. N.
ruptis vinculis etiam Furiis terribilis, XIII, 591 sq.

Cerealia dona, VII, 183 N.

cerealis sulcus, VIII, 543 N.

Anagnia, XII, 533 N.

Ceres Hennæa, I, 214 N.

Cereris propensæ favore nutrita, XII, 375 N.

ea fraudare cohortes, XVII, 194.

benigna, XI, 266.

Ceretani, III, 357 V.L.

Cerillæ, VIII, 579 V.L.

Cernere ferro, XVI, 531 N.

Cernuus, X, 255; XVI, 412.

Cerretani, III, 357 N. et V.L.

Certa sagitta, II, 112 N.; XIV, 441.

membra ferre, X, 155.

Certamine gressum tendere, XII, 268 N.

subito, VI, 327 N.

pro certatim, VII, 719 N.

pugnæ, IX, 136; XII, 297.

certamen curule, XVI, 317 seq. N.

certamina campi cursu transigere, X, 471 N.

ad certamen favis vocat Hybla Hymetton, XIV, 199.

Certare alicui, I, 234 N., 248; II, 101; III, 308; IV, 202, 707; V, 16; VII, 199; XIV, 374, 645, 656; XVII, 318.

Tonanti ausit, X, 54 N.

certat sistere, X, 211, 487; XI, 5, 429; XIII, 654.

certatus nobis orbis, XVII, 337 N.

Cerva alba numen, XIII, 115... 137 N.

Cerynitis æripes, III, 39 N.

cervæ cornigeræ, III, 39 V.L.

Cervi et *cervæ* synonyma, III, 39 V.L.

vitæ tenaces, III, 126 N.

Conf. *Stili*.

Cervix adplausa equi, XVI, 357 N.

Cessare fletu, II, 653.

culpa, XIII, 518.

Latio, XV, 733 N.

cessata tempora, V, 533 N.

Cestus Veneris, VII, 447 V.L.

Cethegus, VIII, 575 N.

Cetra, vid. *Cætra*.

Chalcidica Nola, XII, 161 N.

Chalybs volucer, II, 107.

candens tortoris instrumentum, I, 171 N.

chalybem pati, VI, 255.

Chaonia, III, 679 N.

Chaos origo rerum, XI, 453 seq. N.; XIII, 439.

Charon umbris tot laxat sedem, IX, 251 N.

capaci mole vectat agmina, XIII, 761.

Charybdis, II, 308 N; XIV, 254 sq.

atra, XIV, 474 N.

Chelæ devexæ, XIV, 75 N.

Chelydri, I, 412; II, 536; V, 354.

Chelys grata, XI, 408 N.

Chimæra, XIV, 497 N.

Chironis sedes, lyra et institutio heroum, XI, 449 sq. N.

Choaspes, III, 317 V.L.

Chremes, seu *Chremetes*, I, 403 V.L.

Chromis, I, 403 V.L., 439 V.L.

Chrysas flumen, XIV, 229 N.

Cibo parco vires restituere, VI, 95 N.; XV, 810 N.

Cicatrix mente signata, VIII, 287 N.

Ciceronis patria, villa, genus et laus, VIII, 404 sq. N.

Cicones, II, 75 N.; XI, 475.

Ciere clamore, III, 437.

cunctos nomine, I, 455 N.

in vota Gradivum, X, 550.

belli simulacra, XVI, 528 N.

in pugnam, IV, 270 N.

pugnas æris stridore, VII, 605 N.

bella, XII, 218; XIV, 31.

suspiria, XVII, 215.

Cilnius et *Cilnia* gens Etrusca, e qua Mæcenas, VII, 29 V.L.

Cimini lacus, VIII, 491 N.

Cimmeriæ domus, XII, 130 sq. N.

Cineres Trojæ, III, 565 N.; XVII, 363 N.

cinis restat de tanto nomine, I, 600.

Libyæ, VII, 493 N.

cinerem ad pectora pressare, VIII, 129 N.

Cingere sinus inadsuetum Pœnis, III, 236 N.

Cingula saxa, X, 34 N.

Cinyphium coccum, XVI, 354 N.

Cinyphus, seu *Cinyps* flumen, II, 60 N.; III, 275; V, 185; XII, 226.

Circæa mœnia, dorsum, juga, VII, 692 N.; VIII, 390 N.

Circe Picum sparsit plumis, VIII, 440 sq. N.

ejus artes magicæ et veneficia, VIII, 498 sq. N.

Circumflua insula et urbs I, 289; VIII, 595; XV, 221.

Circumfundere signum, V, 200 N.

Circumligat anguis sidus, III, 193 N.

Tethys orbem undis, XIV, 347.

Circumspecta arma, VI, 619 N.

Circumspectare medicamina, XV, 8.

Circumstant discrimina et fraudes, VIII, 170.

Circumtonare armis, IV, 253.

strepitu aulam, VI, 216.

Circumvallata insula profundo, XII, 355.
urbs castello, I, 328.

Circumvolitat campum jaculo, XVII, 415.

Circus, XVI, 323.

Cirrha, Delphi, et *antra Cirrhæa*, III, 9 N., 97 N.
Parnasia, XII, 320 N.

Citare hastam, IV, 536 N.
citatum dorsum, X, 468 V.L.

Clades venientes, I, 41 N.

Clamat unda et ventus, IV, 524 N.
procella, IX, 516.
orator malus, VII, 220 N.
oraculum, XII, 337 N.
imago clamoris, XIV, 365 N.

Clamor nauticus, XI, 487 N.

Clamosus Helorus, XIV, 269 N.

Clanis, VIII, 453 N. et V.L., 538 N.

Clanius, IV, 188 V.L.; VIII, 453 N., 535 N.

Clara petere, I, 570 N.
flamma, XVII, 94.

Clasius, VIII, 453 V.L.

Clathris clausa, I, 569 V.L.

Clauda fides, XIII, 33.

Claudia navem Cybeles trahens, XVII, 33 sq. N.

Claudia gens antiquissima et nobilissima, V, 330 N.

Claudit vada ruina, IV, 621 N.; XI, 138 N.
orbem flexibus, II, 450 N.
muros aggere, I, 331.
portus molibus, II, 408.
vultus casside, X, 649.
pontum, VIII, 482 N.
ora cassis, XIV, 158 N.
thorax latus, IX, 588.
bellum pectore, I, 140.
metus sub corde, VI, 381.
Alpes, I, 546.
nox thalamos, XV, 542.
murmur vulnere, IV, 172.
cælum tenebris, XII, 613 N.
ferrum, I, 681; XVI, 357.
labores belli, XV, 652 N.
Claudere, *includere* et *excludere* pro finire et desinere, VI, 327 V.L.; XIII, 686 N.
cludere, VI, 451 V.L.

Claudius, vid. *Appius*, *Clausus*, *Nero*, *Taurea*.

Claustra undæ, V, 44 N.
claustris, XII, 442.

Clausus auctor gentis Claudiae, VIII, 412 N.; XIII, 466 N.; XV, 547; XVII, 33.

Clava heroum et Herculis, II, 155 N.
nodosa, II, 246.

Clavigerum numen, III, 14 V.L.

Clavus latus, insigne sacerdotum Herculis, inventum a Baliaribus, III, 27 N.
clavum regendæ patriæ, IV, 711.

Cleadas, VII, 637.

Clementer crescit jugum, I, 274 N.; IV, 489 N.

Clementior Libyæ pars, I, 198 N.

Cleonæ et *Cleonæus leo*, III, 34 N.

Clipei septemplices, V, 318 N.
in iis origo et imago, seu historia majorum rerumque ab iis gestarum expressa, I, 407 N., 415 N.
aliæ imagines, V, 142 sq. N.
clipeus Hannibalis, II, 395... 452 N.
pericli, II, 576 N.
rudis, purus, albus, I, 629 N.
ex sinistro suspendebatur humero, et dextra hastam tenebat, unde ἐπ' ἀκρίδα et ἐπὶ δόρυ, IV, 387 N.
in eo portatur mortuus ex acie, V, 584 N.
substernebatur dormienti militi, VII, 322 N.

quatitur ab heroe, IX, 423 N.
pro tutela, II, 576 N.

Clitumnus fl. cujus aqua pota candidos boves facit, IV, 545 N.

Clivosus trames vitæ, VI, 120 N.

Clœlia, X, 492 seq. N.; XIII, 828 sq.

Clœlius ejusque equus post Cannensem cladem, X, 454... 502.

Clotho, IV, 369.

longa, V, 404 N.

Cludere, vid. *Claudere*.

Clupea urbs, III, 243 N.

Clusium, V, 124 N.; VIII, 478 N.; X, 483.

Clypea, III, 243 N.

Clytius Pellæus ad nomen patriæ vana tumens, XVII, 429.

Cocali filiæ Minoa occidunt, XIV, 39 sq. N.

Coccum Cinyphium, XVI, 354 N.

purpuræ species, diversa ab ostro, XVII, 395 N.

Cocles, X, 484; XIII, 726 sq.

Cocytos, XIII, 566 N.; XIV, 586 N.

Cocyti vocabula mansere Lucrino, XII, 116 N.

Cœnare de die, XI, 41 N.

Cœptare magna, II, 275 V.L.

Cogit aquas in arva, VIII, 382.

coactis humeris ferre, III, 638 N.

coactas sedes ponere, XII, 361.

coacti Numidæ, X, 185 V.L.

Cognominis haud parvi vir, X, 421 N.

Cognitus bene Latio micat ensis, XVII, 394.

Cohæret infixum terræ, XVI, 587.

Cohibet se, VII, 151 N.

fugam, XV, 742.

se Libya, XVI, 219.

Coire ripas, I, 52.

Colla submissus dolori, VI, 414 N.

subdere fortunæ, X, 215 N.

dare victa catenis, XV, 247.

Collatia, VIII, 361 N.

Collinus, IV, 344.

Color mortis, VI, 409.

Columbæ Veneris aves, III, 683 N.; IV, 106.

conditrices oraculorum, III, 679 sq. N.

Columnen regni, XV, 385.

Columnæ Herculeæ, I, 142 N.

domus liberi, II, 65 N.

Coma flammæ, I, 358 N.; VI, 183 N.

arborum IV, 682 N.

composita, XV, 29 N.

votiva, XV, 671 N.

erecta furentis, II, 668 N.

Comantes cristæ, IV, 515 N.

rami auro, VI, 183 N.

pinus flamma, XIV, 420 N.

crines, XVI, 59.

comans galea, XVI, 167.

Combibere luxus, XI, 400 N.

Comes dictis hasta, IV, 134 N.; IX, 568.

Cometes pestem aliaque mala portendit, I, 461 seq. N.; VIII, 637 N.

Commendat vulnus membra, V, 278 N.

semina sulcis, XV, 539.

iter, XII, 118 N.

Commercia culpæ servant pacem, II, 506 N.

Compages ætherea, I, 204; XI, 456 N.

telluris, XII, 146.

carinæ rupta, XVII, 277.

cæli soluta, XVII, 607.

Comparare gladiatores, etc., I, 39 N.

Comparationes petitæ a celeritate cursus equorum in Olympiis, I, 224 N.; XV, 210 sq. N.

a Dacis, sagittas veneno infectas jacentibus, I, 324 seq.

stellis transcurrentibus, I, 358, 359 N.

revulsis Alpium scopulis, I, 370 seq.

apro, I, 421 sq. N.

Marte, I, 433 sq. N.; XVII, 487 sq. N.

comete, I, 461 sq. N.

fluctibus vento tumescentibus, I, 468 seq. N.; VIII, 426 sq.; XV, 154 seq. N.

gubernatore navis, I, 687 sq. N.; II, 289 sq. N.; IV, 713 sq. N.

Amazonibus, II, 73 sq. N.; VIII, 428 sq. N.

avibus vesperi catervatim ad nota cubilia redeuntibus, II, 215, 216 N.

apibus imminente tempestate ad alvearia catervatim properantibus, II, 217 seq. N.

Furiis, II, 671 sq.

leone, II, 683 sq. N.

angue cælesti, III, 192 sq. N.

canibus venaticis, III, 294 seq.

Neptuno et Nereidum choro, III, 410 seq. N.

Tartari altitudine, III, 483 sq. N.

navita, oculos æquoribus fessos adspectu cæli renovante, III, 535 seq. N.

Borea, IV, 244 seq.; X, 11; XIV, 121 seq.

Mimante, gigante, IV, 275 seq. N.

pila et molibus in mare Tyrrhenum jactis, IV, 295 seq. N.

feris armentisque, incendio diffuso trepide decurrentibus monte, IV, 302 seq. N.

pugna ventorum, IV, 321 seq. N.; VII, 569 sq. N.

a tigride valles pererrante, et in pecora absentia, tamquam præsentia, sæviente, IV, 331 seq. N.

leonibus secum pugnantibus, IV, 372 sq. N., 563 sq. N.

torrente, IV, 520 sq. N.; XII, 185 sq.; XVII, 121 sq.

duobus ursorum taurum invadentibus, IV, 563 sq. N.

avulsa parte montis, IV, 600 N.

Bacchis, IV, 776 seq. N.

piscatore, esca et nassa pisces incautos capiente, V, 47 sq. N.; VII, 500 seq.

cerva, V, 280.

columba, V, 282.

lepore, V, 284.

leone subsidente, conspecto tauro, qui pugnas meditatur, V, 309 seq. N.

tempestate, seu fulmine, V, 384 seq. N.

fragore ventorum et undarum, V, 393 sq. N.; XII, 186 sq.

volucris vix hæerente in arbore nutante et a Zephyro agitata, V, 504 sq. N.

igni languido, qui stipula inani crepitat, V, 571 sq. N.

aqua ebulliente in aheno, V, 605 sq. N.

anguibus, Gigantum pedibus, VI, 181 N.

hydra Lernæa, VI, 182 N.

dracone, horti Hesperidum custode, VI, 184 N.

turbine ac tempestate, ruinam terris minante, VI, 321 sq. N.

arte capiendi lupos fovea, virgultis tecta, et agnæ balatibus, VI, 329 seq. N.

Achille, VII, 120 seq. N.

pastore munitis stabulis secure dormiente, lupisque frustra sævientibus, VII, 126 seq. N.

flexibus Mæandri VII, 139 sq. N.

a rebus sub sensu cadentibus cum adfectionibus animi, VII, 141 seq. N.

splendore solis, in aquæ superficiem incidente et ab ea repercusso VII, 143 sq. N.

subita tranquillitate maris, VII, 254 sq. N.

multitudine ac fulgore astrorum, VII, 362 sq.

copia sparsorum ignium, quibus saltus uruntur, VII, 364 sq. N.; IX, 605 seq. N.

ventis inter se pugnantibus, VII, 569 sq. N.

vigore ac virtute Nestoris, VII, 596 sq. N.

fulgore Luciferi, Oceani unda renovati, VII, 639 sq. N.; XII, 247 seq.

acupe, aves capiente viscatibus arundinibus, VII, 674 seq. N.

Plutone nigro curru rapiente Proserpinam, VII, 688 seq. N.

pastore, agnam eripiente lupo, VII, 717 seq. N.

hominibus cumulo cæsoribus pressis, qui redditam deinde lucem solemque intueri pavent et

connivent, VII, 727 sq. N.

auriga indocili, qui confestim totas effundit habenas, VIII, 279 sq. N.

fulgore gemmæ, VIII, 467 N.

mille navibus Trojam petentibus, VIII, 619 seq.

matre, cui certa nati mors observatur animo et oculis, IX, 41 seq. N.

sonitu maris, ventis agitati, IX, 282 seq. N., 354 sq. N.

clamore strepituque Gigantum, IX, 305 seq. N.

aristis a vento agitatis, IX, 358 sq.

fera in hostes irruente, etsi undique vulnera ei infligantur, X, 2 sq. N.

sagitta, X, 11, 12.

venatore, qui conspecto leone non amplius capream insectatur, X, 18 sq. N.

cane venatico, X, 77 seq. N.

aquila, quæ pullos suos cogit adversos intueri solis radios, X, 107 sq. N.

catulis lænæ, venatores pro matre adgredientibus, X, 124 seq. N.

arboribus magnis, vento, securi vel fulmine eversis, X, 164 seq. N.

leone vulnerato, X, 241 sq. N.

tigride vulnerata, et languentem hiatum in vanos morsus pandente, X, 295 sq. N.

navi vasta instar insulæ, ac naufraga, cujus arma ac partes sparguntur, X, 321 seq. N.
 gubernatore navis, qui facto naufragio solus littori adnatat, X, 608 sq. N.
 leone, in juvencom inruente ejusque tergo inhærente, XI, 243 sq. N.
 serpentibus vere ineunte exuvias ponentibus et e latibulis prodeuntibus, XII, 6 sq. N.; XVII, 448 sq.
 aquila, serpentem coercente a nido et rostro unguibusque incessente, XII, 55 sq. N.
 torrente, æquore et ventis, XII, 186 seq. N.
 ebore et margarita, XII, 229 sq. N.
 splendore Luciferi nubibus hebetato, XII, 247 sq.
 velocitate tigridis, quæ amissos fetus quærit, XII, 458 sq. N.
 aqua, cujus circuli, seu gyri, ex lapide injecto orti, sensim expanduntur, XIII, 24 seq. N.
 Geryone, tribus dextris pugnante, XIII, 200 sq.
 celeritate liburnæ navis, quæ se ipsam uno remorum ictu præterit, XIII, 240 seq. N.
 flammis Phlegethontis, XIV, 61 seq.
 olore, qui immobili corpore, at pedibus sub aqua agitatis remigat, XIV, 189 seq. N.
 Ajace Oiliade, qui nave percussa fulmine Minervæ periit, XIV, 479 seq. N.
 piscatore, qui cessante tempestate navem conscendit, XIV, 623 seq.
 castore, testiculos, seu inguen, cujus causa capitur, avulsum sibi abjiciente, ut ipse incolumis
 effugiat, XV, 485 seq. N.
 Diana, ingentem ferarum stragem edente, XV, 769 sq.
 belua ponti famelica, quæ piscem conspectum avidè deglutit, XV, 784 sq.
 tauro, qui solus in silva relictus mugit furiisque, XVI, 4 sq. N.
 sole stellas, Nilo flumina, Atlante montes, Oceano maria reliqua superante, XVI, 35 sq. N.
 ventis, omnia rapientibus, XVI, 96 seq.
 Sirio, causa pestis, qua permulti absumuntur, XVI, 99 seq.
 Mercurii celeritate nexis talaribus, XVI, 500 N.
 fluvio, qui disruptis ripis exspatiatur, XVII, 121 seq. N.
 navita, qui, furore Austri ac tempestatibus cessante, non ventum confestim secundum efflagitat,
 contentus mare tranquillum esse, XVII, 207 seq. N.
 impetu Britannorum, covino agmina turbantium, XVII, 416 seq.
 serpente, qui virus effundit, XVII, 447 seq. N.
 fulmine, omnia prosternente, XVII, 474 seq. N.
 metu, quo ruunt homines, incendio in urbe sævientem, XVII, 504 sq. N.
 triumphis Bacchi et Herculis, XVII, 647 sq. N.

536

Compendia leti, X, 475 N.

fugæ, XII, 353 N.

viæ grata sunt tibi, XVII, 573.

Compescere dolores morte, II, 144.

famem, II, 525.

Rhenum ripis, III, 599.

arma, IX, 16.

Istrum, III, 617.

corda, VII, 405.

Competit ætas, I, 114.

Complet sagitta spatium ducti nervi, II, 127 N.

bissenos lunæ orbis, III, 67.

Componit par pari, I, 39 N.; III, 375; IX, 571; X, 70; XI, 212; XVI, 615 N.; XVII, 549.

se alicui, III, 125 N.

manus monstro, VI, 246 N.

carbasa malo, VI, 354 N.

comam, XV, 29 N.

filum lino, III, 375 N.

mentem, XI, 350 N.; XIII, 317.

curas, XII, 682.

gentem, XVII, 355 N.

lumina longo somno, V, 529 N.

Somnus lumina, VII, 204.

mortuum terra, IX, 95 N.

Compos vix metu, IV, 806 V.L.

pugnæ, VIII, 229 N.

ausi memorabilis, XI, 364.

Comprehendere Romam bello, I, 269.

visu, III, 408.

campum, valet lancea, IV, 102.

Comprimat flamina Auster, XVII, 207.

comprimitur urbs freto, VIII, 530 N.

comprime orientes fletus, VI, 538.

Conciani bibentes sanguinem equinum, III, 361 N. et V.L.

Concedit in leges Tyrias, XV, 5 N.

unda, XV, 237 N.

scil. vita, seu fato, III, 20 V.L.

non ulli dextra et astu, XIII, 452.

mari, XIV, 562.

laudi, XVII, 323, 651.

Alpes, IX, 187 N.

Concha torta Tritonis, XIV, 374 N.

Concita Dea, II, 543 N.

conciēt nimbos, XII, 611.

Concilium et *consilium* commutantur, XI, 71 V.L.

Concipere bellum, foedus, vadimonium, jusjurandum, vota, I, 109 N.; II, 14 N.; VII, 77 N.; XIII, 746. furorem, V, 182.

Conclamare mortuos, v. *Mortui*.

Concolor, I, 233, III, 682 N.

Concors insania IV, 100 N.

lingua citharæ, XI, 437.

fuga, XVI, 68.

frenum, XVI, 380.

Concretum frigus, III, 518 N.

Concurrere viris, XIV, 129.

viro, XVII, 519.

Concutere hastam, XVI, 108 N.

thyrsos Calpen III, 102.

Condensa arma, etc., I, 365 N.; II, 447; XIII, 600; XIV, 639.

Condere gentem, I, 28 N.; IV, 765.

condit nox terras I, 557; VIII, 166; XIII, 254.

mucronem jugulo, II, 260.

dolorem, X, 618.

mente, XIII, 40.

telis campum, IV, 452.

telis æthera, II, 37 N.; XVII, 66.

nomen sibi factis, III, 71 N.; IV, 37.

letum sub gurgite, IV, 607 N.

noctem, IV, 480 N.

ilicem proavorum seculo, X, 532 N.

colle, I, 275 N.

urbem servando, XIV, 682 N.

portenta, seu fata, XVI, 126 N.

se (in) sociis, V, 279 N.

Condiscere oculis pacem VII, 462 N.

Conditor diræ artis, XIV, 216.

Conferta densis manipulis legio, VII, 390.

Conferre manus, VII, 599.

gradum, XV, 188 V.L.

se alicui, seu par pari, I, 39 N.; III, 125 N.

Conficere Gigantas, XVII, 649 N.

Confidere pelago, III, 153.

Confremittit cælum, XVI, 397.

Confunditur iter, III, 663 N.

murmur, XV, 138.

turbine Gradivi, XI, 101 N.

pectus visu, XV, 760.

tela, XIV, 334 N.

Congeminare sonitum, III, 196.

suspiria, XVI, 267.

Congerere in Rutulos mala, II, 540.

opes, V, 266 N.

Conjungere dicta, XIII, 446.

Martem, XV, 518.

conjunctus campus, V, 302 N.

Conjurationes, v. *Sanguis*.

Conliduntur corda, XI, 45 N.

ossa, II, 200.

corpora, IV, 160.

viri procurso, VII, 566.

Conligere gressum, IV, 391 V.L.; VI, 399 N.

se in orbem, VII, 309 V.L.

se, VI, 399 N.

hostem per vulnera, X, 3 N.

hastas, VI, 399 N.

pennas V, 282 N.

se in arma X, 128 N.

flammam, IV, 305; IX, 602; XVII, 93.

iram, IX, 477 N.

corpus, X, 254 N.

flatus velis, XIV, 390.
vestigia alicujus, XII, 462 N.

Connurmurare inferias clauso ore, XV, 821.

Connectuntur apes, II, 221 V.L.
brachia a choro, III, 412 V.L.
cacumina cælo III, 675.

Connivere, VII, 729 N.

Cononeus Tarentum Hannibali prodit, XV, 324 N.

Conripere viam, fugam, gradum, campum, tempus, pugnam, I, 570 N.; XVI, 395.
leto Celtas, XIII, 80.
agmen cursu, XV, 208.

Conrumpere prospectum, V, 35.
fœdera, XII, 303.

Consanguineam dextram portendere Sagunto, I, 655, 671 N.

Conscia virtus, I, 493 N.; II, 575 N.
loca rerum, seu rebus, quæ ibi sunt vel fiunt, III, 303 N., 399; V, 23; IX, 180.

537b

Conserere thoracem, IV, 16 N.
consita ilex, X, 532 V.L.

Considunt bella, VIII, 331; XVI, 218.
fluctus, XVII, 290.

Consilium locorum, IX, 219 N.

Cf. *concilium*.

Consors Justitiæ Fides, II, 486 N.
thalami, III, 63.

Consortia terræ, XIV, 20.
cæli longa te manent, III, 611.

Constat hac mercede, II, 542 N.

Consules alternis mensibus, vel diebus imperium tenebant, IX, 17 N.

Consumit pontus visus, III, 157 N. et V.L.
tela pectore, V, 642 N.
tela clipeo X, 128 N.
vocem, III, 157 N.
rabiem in hoste, XII, 462 N.
noctes somno totas, III, 172; XI, 404; XV, 33.
Consumitur ira fortunæ, IX, 47 N.
vulneribus, X, 285.
pudor peccando, XI, 34 N.
annus, XV, 408.

Consurgit in hastam, ense, ictum, I, 401 N.; IV, 610 N.; XVI, 585.
columna, etc., VI, 664 N., 684; X, 274; XIII, 54 N., 277.
equus currens, XVI, 390 N.
excelso colle Saguntos, II, 446.

Cf. *Surgere*.

Contendit nervo sagittas, I, 323 N.
iter, V, 125.
cælicolis, I, 234 N.; V, 104.
tueri, XIII, 441.

Contermina cædis, seu cæsis, etc., æsculus, V, 510 V.L.; VIII, 39.

Conticuere fibræ, I, 139 N.

Contingere adspectum, XIII, 403.
visu manes, XIII, 506.

Contorquet ignis nubila pingui fumo, IV, 307.
contortum pelagus, V, 397.

Contunditur conamen pugnæ, I, 33 N.
pugna, XII, 421 N.
gens, IV, 706 N.
Tyrii, IX, 545.
mœnia malis, XVII, 368.

Contus, hasta longa inpr. Sarmatarum et Scytharum, XV, 684 N.

Convellere vestigia limo IV, 577 N.
vulnera questu, VI, 431 N.
signa, XIII, 82 N.

Convertit prælia dextra Hannibal, XVII, 446.

Coni niveum decus, IV, 13 V.L.
inplumes, VIII, 419 N.

Cooriri ad bellum et in pugnam, X, 185 V.L.

Copia Martis sit, VIII, 4.

Copria promontorium, II, 306 N.
Coquere iram, consilia, bellum, extrema cœpta, II, 327 N., 540.
coquit ira nos, II, 327 N.; XIV, 103.
 fervor æthera, I, 258.
 pestis inopes, II, 462 N.
 Sardinia arva, XII, 373.
coquitur Africa veneno serpentum, I, 212 N.
Cor Punicum, XII, 737.
cordi est certare dolis, V, 97.
 sententia eadem, XVI, 648.
corde æquare facta, XIII, 803 N.
Cora, IV, 187 V.L., 220 N.; VIII, 378.
Corbis et Orsua pugnant, XVI, 533 sq. N.
Corbulo, XIV, 408.
Corcyra, XV, 297 N.
Corduba, III, 400 N.; XVI, 470 N.
Corfinium, VIII, 520 N.
Corinthia vasa et æra, XIV, 655 N.
Cornigera cassis, XV, 679 N.
corniger Hammon, XIV, 572.
Cornipes ostro stratus, XVI, 166 N.
Cornu Cydonium, II, 109 N.
cornua antennarum, XIV, 389 N.
 pro crine, XV, 679 N.
 pro tibiis et audacia, XV, 761 N.
 insigne regum Macedoniæ, Jovis Hammonis, Bacchi, Panis aliorumque deorum, inpr. fluviorum, I, 415 N.
 arcus juncta, II, 126 N.
cornu imum, XIII, 328 N.
Cornus, hasta, II, 124 N.; XIV, 442; XV, 441.
 est secundæ et quartæ declinationis, X, 37 V.L.
Corona armata, VII, 308.
 Tyria, V, 200 N.
 quodvis præmium victoris, XVI, 299 N.
 murali cinctus turrita tempora, XIII, 366 N.
Coronare signa militaria diebus festis, XV, 420 N.
 aras ac templa in publica lætitia, XII, 641 N.; XII, 743.
Corpora redeuntum, VI, 572 N.
corpus pro homine ejusque manibus, VIII, 145 N.; XI, 342.
Cortona, IV, 720 N.; V, 123 N.; VIII, 472 N.
Corus, I, 469 N., 688; III, 523, 659; XV, 154.
Coruscare telum, I, 434 N.
coruscat mucronem, XVII, 458.
Corusci scopuli, silvæ, II, 353 N.
coruscum fulmen, VI, 605 V.L.
corusca arx, XII, 435 N.
Corvinus M. Valerius, qui cum Gallo pugnavit, et M. Valerius Messala orator, etc., V, 77 sq. N.
Corvus Phœbea ales, V, 78 N.
Corybantes, v. *Curetes*.
Corymbi Bacchi, VII, 195 N.
Corythus, conditor Cortonæ, IV, 720 N.; V, 123 N.
Corytus, pharetra, II, 106 N.; VII, 443; XV, 773.
Cossyra, *Cosyra*, *Cosura*, XIV, 272 N.
Cothon, II, 164; VI, 357 N.
Covinus falcifer, XVII, 417 N. et V.L.
Crantor Sidonius, IV, 517.
Crates clipei, V, 522 N.
 laterum, VI, 540 N.
Creat liberos, IV, 357.
 Roma viros ad bella, I, 4.
 tellus fecunda viros magnanimos, V, 674; XVII, 464.
Creatrix dira bellorum Hispania, XV, 184.
Credere se pedibus, IV, 300.
 gressus luco, VI, 173 N.
 prælia dextræ, puero, IV, 426; XVI, 652.

vigori, III, 112 N.
credi ante annos Marti, XIII, 508.
crede experto, VII, 395 N.
credere hoc ne Superis quidem quis auderet, XII, 273.
vix credenda furere, XV, 452.

Cremera, II, 6 N.

Cremona, VII, 592 N.

Crenæ Phrygiæ, VIII, 503 N.

Crepitant ossa, I, 402 N.
 cætræ, XVI, 30 N.
 culmi, XIII, 672.
 arma, IX, 280 V.L.
crepitat ignis, IV, 681 N.
 grando, V, 384.

Crepusculi matutini descriptio, V, 24 sq. N.; X, 540 sq. N.
 Conf. *Aurora*.

Cres, XIV, 39.

Crescunt artus extenti equuleo, I, 177.
 Alpes cælo, II, 353.
crescit terræ labor filius Hannibalis, III, 75 N.
 jugum clementer, I, 274 N.
 calamus et arundo aucupis, VII, 677 N.
crescunt tabulata et tecta, VII, 677 N.; XIV, 301 N., 309.
 in armis et arma, I, 642 N. et V.L.
 res adcedentibus, ut contra *decrescunt*, *subsidunt*, *recedunt*, *diffugiunt*, *discedunt*, III, 157 V.L.; XVII, 219 N.
 equi, capita ac pedes in altum moventes, ut *decrescunt* fessi, demissis capitibus, XVI, 353 N.

Cretenses in Sicilia, XIV, 39 sq. N.
 sagittæ, II, 90 N.; V, 447; XIII, 184.
 urbes centum, XIV, 40 N.

Crimen, sub quo pellitur, XIV, 288 N.
 de adulterio, VI, 439 N., 634 N.

Crines flammæ, I, 358 N.
 ardent Masinissæ, res fausti omnis, XVI, 118 sq. N.
 alebant prisci Romani, I, 613 V.L.
 in nodum religant Hesperides, II, 78 V.L.
 victores, inpr. Germani, ponebant, seu consecrabant diis IV, 200 N.
 rutili Gallorum, III, 608 N.; IV, 202 N.
 Germani nodo substringunt, retro sequuntur et in vertice religant, IV, 202 N.
 vellere, iisque passis aras ac templa verrere solebant matronæ in luctu ingenti, VI, 560 sq. N.

Criniger Titan, XIV, 585 N.

Crispare hastilia, VIII, 372 N.

Crispinus T. Quinctius collega M. Claudii Marcelli, speculatum profectus vulneratur, XV, 343... 380; XVII, 306.

Crista, X, 93.

Cristæ rubentes, XVII, 279 N.
 levant caput, XVII, 392 N.
 niveæ, IV, 13 V.L.
 triplices, V, 134 N.
 rubræ, atræ, sanguineæ, V, 165 N.
 equinæ, VIII, 425 N.
cristis sublimes, XIII, 143 N.
cristæ diræ, VII, 295 N.
 galeis detractæ in luctu, X, 398.

Cristata cassis, I, 401 N.

Critias, IV, 371 V.L.

Croceus honor plumarum, VIII, 442 N.

Cræsus dives apud Superos, non post mortem, XIII, 776 sq.

Croton, a Myscelo in memoriam Crotonis condita, XI, 18 N.

Cruda senecta, juvenus, etc., I, 405 N.; XIII, 224; XVI, 331.
 parma, V, 525 N.
crudus stimulus, V, 226 N.
 Iberus, VIII, 323 V.L.
crudum pelagus, XIV, 454 N.
crudis locorum, III, 514 N.

Crudescunt mentes, XIV, 554 N.
 cædibus, IV, 449 N.
crudescit ferrum, I, 432 N.
crudescere motu, XI, 89 N.

Cruentare frena morsu, XII, 255 N.
 equum calce, XVII, 540.

Cruentus vir, I, 40 N.
cruentum aurum, I, 476 N.

Crustumium, VIII, 366 N.

Crux, poena et summorum et intimorum apud Pœnos, I, 153 N.; II, 344 N.

Cryxus, IV, 148.

Cubat unda, V, 583 V.L.

Cudo, galea, VIII, 493 N.; XVI, 59 N.

Culmina fulgentia rostris, XIV, 649 N.
 Tarpeia, III, 609 N.
 regni, XVII, 143.

Cumæ, v. *Cyme*.

Cunabula per sua ducere filium, III, 81 N.

Cuncta Cyclas, IV, 247 N.

Cuneo densari in unum, XIV, 539.
 feroci laxare, XV, 716.
cuneus etiam de equitatu et copiis navalibus, IV, 144 V.L.

Cupencus, IV, 535 V.L.

Cupidinis parvulus corytos, pharetra et aureus arcus, VII, 443 N.; XI, 393.
 adflatus, XI, 420.
Cupidinum exercitus, VII, 446 sq. N.; XI, 388 N., 395, 411.
 opera in ornanda Veneris coma, VII, 446 sq.
 tela blando medicata veneno, VII, 453 N.
 sagittæ ardentes, V, 19 N.; XI, 412 N.
Cupidines vincunt ipsum Jovem, VII, 454 N.
 aligeri, VII, 458 N.
 enervant Pœnos Capuæ, XI, 385... 430.

Cupra, VIII, 432 N.

Cupressus mœsta ad bustum, ferale decus, X, 534.

Curant arcere, III, 22 N.

Cures oppidum, caput agri sabini, III, 594 N.

Curetum antra, II, 93 N.; XV, 308 N.; XVII, 21 N.
 semiviri chori, XVII, 20 N.
 armata saltatio, in qua cymbala cum tympanis pulsantur, XVII, 18 sq. N.

Curio, VIII, 425 N.; IX, 415; XIII, 723.

Curis, seu quiris, Sabinorum hasta, VIII, 418 N.

Currunt fata, IV, 731 N.; VII, 307 N.
currit ævum, XV, 63 N.
 sors, XVI, 670 N.
 aqua, VI, 140 N.
 dies, XV, 53.

Currus, scilicet triumphalis, III, 614 N.; VI, 546 N.
 siderum, III, 59 N.
 pro equo, XVI, 366 N., 662.
 stridens sub pondere Dei, XVII, 490 N.
 Senatorum, I, 616 N.

Cursus certamen, XVI, 457 sq. N.
cursu pro cursim, VII, 719 N.

Curule certamen, XVI, 317 sq. N.
curules sellæ, I, 616 N.

Curvata unda, I, 472 N.; IV, 650; XV, 155.
curvati calces equi, XVI, 376 N.

Curvus piscis, XIV, 570 N.
 gradus equorum, XVI, 395 N.
curva trabe findere undas, VI, 523.
curvum antrum, VI, 149 V.L.

Cuspis ductus signat in pulvere, IV, 258 N.
sub cuspide, IV, 42 N.; XII, 277 N.
cuspide flammare equum, IV, 195 N.

Custos templi, II, 150 N.

Cyane, XIV, 515 N., 567, 586.

Cybebe, VIII, 363 V.L.

Cybeles simulacrum Pessinunte Romam translatum, XVII, 1 sq. N.
 in Almone ablutum, VIII, 363 N.
 sacerdotes, montes, et mysteria, XVII, 18 seq. N.

Cybele magna mater Deum, XVII, 36 sq. N.
Cyclades, I, 472 N.; IV, 247 N.
Cyclopum camini, antra, saxa, V, 71 N.; XIV, 33, 514 N., 527 sq.; XV, 427.
libido ad cædes, XIV, 531.
opera præclaræ artis, IV, 433 N.; IX, 448 N.
fulmina, IX, 307.
sedes in inferis, XIII, 440.
Cycni moribundi canunt, XI, 438 N.
Cydnus, III, 338 V.L.; XIV, 434.
541 *Cydon latrator*, II, 444 N.
Cydonea tela et cornu, II, 90 N., 109; VIII, 494 N.; X, 260 N.
Cyllenes antra, III, 203 N.
Cyllenida plantam ire talaribus nexis, XVI, 500 N.
Cyllenius, III, 168; VIII, 111; XIII, 630.
Cymæa vates, IX, 57 V.L.; XIII, 400 N.
Cyme et Sibylla Cumana, VIII, 531 N. et V.L.; XIII, 400 N., 488 sq.
oppugnatur ab Hannibale et a Graccho defenditur, XII, 60 seq.
ibi templum Apollinis in jugo montis a profugo Dædalo exstructum, XII, 85 sq. N.
Cymodoce, nympharum italidum maxima natu, VII, 428 N. 541b
Cymothoes vagæ regna, III, 58 N.
Cynthia, IV, 480 N.
Cynosura fidissima nautis Sidoniis, III, 665 N.; XIV, 457.
Cyprus ejusque urbs Paphos Veneri sacra, VII, 456 N.
Cyrenæi, seu Battiades, II, 61 N.
Cyrene et Cyrenaica, III, 249 sq. N.
mater Aristæi, XII, 369 N.
Cytherea instat aligeris Cupidinibus, VII, 458.
Cythereia ales, III, 683 N.
Cythereius ignis, XII, 247 N.
541c *Cyzicum oppidum et Cyzicus rex*, XII, 399 N.

D

Daci et Dacia, I, 324 N.
Dædali fata extrema, XII, 89 sq. N.; XIV, 40 sq. N.
Dædalus aliena penna se tollere in auras ausus est, et Icarum docuit, XII, 90... 101.
Conf. *Cyme*.
Dahæ, XIII, 764.
Damnans cibos, II, 595 N.
vivere paci, III, 331 N.
vesci, V, 62 N.
tantos honores esse epulis, XI, 283 N.
arcus hastilibus, VIII, 494 N.
agros tumulis, XV, 557 N.
aciem, XVII, 584 N.
manus sanguine, IX, 126 N.
tenebris Avernis, XV, 76.
damnati Superis, IV, 229; XI, 476 N.
nocti Stygiæ, V, 242 N.
damnata manus, VII, 648 N.
Damnum, I, 41 N.
Daphnis pastor Siculus, XIV, 462 sq. N.
Dapsilis, VIII, 376 V.L.
Dardani regnum et fata, I, 14 N.
genus, XI, 177 sq. N., 293 N.
Dardaniam inferre Latio, I, 43 N.
Dardanidæ, XVI, 24 N.
Dardanida, XVI, 191 N. 541d
Dardanius, I, 486 N.; II, 336; III, 164, 359; IV, 782; X, 30.
Dardanus ductor, I, 14 N.
Dardana mœnia, XVII, 322 N.
Roma, IV, 670.
lampas, XII, 429 N.
fœdera, XV, 319 N.
Dardani, XV, 313 V.L.; II, 1; III, 616; IV, 733.

Dare alicui mentem, I, 63 N.; VI, 609 N.
 inania famæ, IV, 73 N.
 virum famæ, VII, 217 N.
 loca vasta, VII, 212.
 leto, VII, 599.
 terga montibus, III, 507 N.; IV, 614; VI, 254; VII, 499.
 terga malis, XII, 329.
 Divos, III, 625 N.
 ex sese liberos, VII, 492 N.
 urbem in prædas, I, 455 N.
 quid in cineres, VI, 716.
 faces ferrumque in tecta, V, 636.
 lacrimas casibus humanis, VIII, 58.
 corpus somno, XVI, 227.
 alas sub castra, IV, 511 N.
 funera, IV, 216.
 se alicui, III, 150 N.
dat jactare, portare, etc., I, 3 N.; IV, 716 N.; V, 324 N.; VI, 702; VIII, 2; XI, 457, 551 N.; XVII, 169.
dant mare vento nautæ, VI, 365 V.L.
 mare venti, VI, 365 V.L.
 amoris sævire, VIII, 113 N.
 tramittere bella, XVI, 700 N.
 superare, XIII, 145 N.
datur superare, I, 14 N.
 fari, I, 78.
 Cf. II, 20; V, 40, 410; VI, 423, 659; VIII, 2; X, 57.
 clamor ad astra, VI, 252.
dantur campi, II, 315 N.
datum sat fidei proavisque, II, 561 N. et V.L.
data fœdera, V, 304 N. et V.L.
Dasius, XIII, 32 sq.
Dator justitiæ, lætitiæ, etc., VI, 467 V.L.
Dauniacus, XII, 429 V.L.
Daunus et *Daunius*, *Dauni* arva, campi, etc., I, 291 N., 440 N., 665 N.; II, 557 N.; XI, 506 N.; XV, 344;
 XVII, 158, 220, 431.
 Cf. IV, 502 N., 554.
Debellati bonis Capuæ, XII, 287 N.
Debere nil ultra Superis, XV, 371 N.
Debilis arte belligera, VIII, 259.
Decemviri, XIII, 752 sq.
Decernere ferro, XVI, 531 N.
Decerpere decus, IV, 138 N.
 undique honorem Vestæ, VII, 184 N.
Decertare hosti, XV, 14 N.
Decidere pectore, II, 628 N.
Decimum volumen maris, XIV, 121 N.
Decipiuntur dii, I, 482; VI, 693.
Decius Campanus, XI, 155 sq., 377 sq.
Decolor moribus, XI, 422 N.
 unda, VII, 150.
Decor terribilis, VI, 429 N.
Decora alta relinquere, III, 144 N.
Decrescit stella tenebris, XII, 250 N.
 equus fessus, XVI, 391 N.
 Cf. *Crescere*.
Decumanus fluctus, XIV, 122 N.
Decurrit ætas, XV, 47.
 classis, XV, 160.
Decursiones septem in circo, XVI, 372 N.
Decus Laurentum, IV, 221 N.; V, 412 N.
 decoris furor, II, 324 N.
Deducere cornua tauri, XIII, 223 N.
deductus stirpe parentis, II, 178.
deducta classis, II, 407 N.
Deest non cernere, VI, 10 N.; VII, 497 V.L.
 pascere, VII, 497 V.L.
 sperare, XI, 50.
 fatis, VIII, 36.
 patriæ, XVI, 610.

Defendere primos annos venatu et silvis, II, 69 V.L.
sitim lymphæ, V, 490 N.; VII, 170; XIII, 99.
dedecus morti, V, 490 N.
misero tela, XVII, 431 N.
tempora lino, III, 271.

Cf. *Prohibere*.

Defert torrens monte silicem, IX, 396 V.L.

Defessi rebus et *defessæ* res, I, 566 N.

Cf. *Fessi*.

Deficit res me et mihi, VIII, 659 V.L.

scandere, III, 112.

pascere bellum, XIII, 359.

defici pro *deficere*, III, 112 V.L.

defecta viris, VI, 301 N.

Defigere gressum stabilem, IV, 655 N.

telum corpore, IV, 454.

hastam terræ, VII, 294 N.

defixi omine torpent, IX, 253.

defixus ardor sponsæ in ossibus, XV, 269.

torvo obtutu, XVII, 184.

oculos terræ, VIII, 73 N.

Deformis hiems, III, 489.

Degener, IV, 515; V, 598 N.; VII, 291 N.; X, 422; XI, 524 N.; XII, 287; XV, 76.

Degenerat dextra, XV, 745.

Degustat hasta cruorem, V, 274 N.

Dehiscit terra, XVII, 607.

Dejectus armorum, XII, 190 V.L.

Dejicere Galam, XV, 464 N.

Magonem, XVI, 154 N.

a limine portæ Pyrrhum, XIII, 726.

volucrem cælo, II, 96 V.L.

caput ense, XIII, 246 N.

dejici culmine regni, XVII, 143.

ab extremo orbe, XVI, 289 N.

spe, X, 380; XII, 189 V.L.

Delere milites, urbem, IX, 39; XV, 549.

Delibat corpus hasta, V, 274 N.

cruorem, XIII, 495.

Delius vates, XII, 330 N.

Delphi quando et ubi conditi, XV, 311 N.

Delphicum oraculum, v. *Cirrha* et *Pythia*.

Delus sedes Apollonis, V, 204.

Demergere ponto fœdera, I, 62 N.

alvo falaricam, VI, 273.

Demetere colla, IV, 213 N.; V, 286; XVI, 102.

Demittere umbris, I, 439 N.

Erebo, II, 541.

neci, I, 439 N.

stagnis, V, 17.

vadis liventis Averni, X, 137 N.; XIII, 459.

ad Manes, I, 439 N.; IV, 340; XV, 467.

volucrem cælo, II, 96 V.L.; VIII, 522.

demissus crines vertice, III, 284 N.

Cf. *Descendere*.

Dens niveus elephantorum, IX, 581 N.; XVI, 205.

invidiæ, VII, 271 N.

Densere pro *densare*, IV, 159 V.L.; XIV, 539.

Densus ensis, I, 500 N.

volatus, II, 220.

lucus abiete, III, 442.

densa ala virgine, II, 84 N.

acervo, V, 665 N.

globo, VII, 53.

Denudare urbem, XVI, 620 N.

Depascere bello Latium, XVI, 680 N.

ripas gregibus, IX, 208.

depasci artus, VI, 203 N.

depasta frons, VI, 51.

caminis, XIV, 56.

depasti scopuli, XII, 153.

Depellere dedecus, I, 108.

silicem monte, IX, 396 V.L.

Dependere annos venatu ac silvis, II, 69 V.L.

Depexa vellera (serica) ramis, XIV, 664 N.

Deploratus Mars, VII, 222.

Deponere vela, II, 11 N.

gremio tuto gentem, laurum, etc., VI, 610 V.L.

Deposcere hiatu populos, III, 202 V.L.

Deprendere volucres jaculis, XVI, 565 N.

deprendi nulli in armis, VI, 619 N.

Deproperare munus humandi, II, 265 N.

Derigere male pro dirigere passim scribitur, II, 92 V.L.; IV, 540 V.L.; IX, 583.

Deripere dextras et dextris, scilicet arma, IX, 29 V.L.; XV, 727 V.L.

differt a *diripere*, I, 525 V.L.

Descendit vertice cæsaries, VI, 427.

nocti, Erebo, XIII, 708 N., 759.

fauces, seu fauci, XIV, 599 V.L.

urbs monte, VIII, 397.

Describit munera pugnæ, IX, 267 N.

Deserere hostes fessos, XVI, 620 N.

Desidiæ veneno blando virtus evicta senescit, III, 581 N.

Desinere iræ, X, 84 N.

desine bella, XII, 725 N.

Desistere pugnæ, X, 84 N.

Desolata metu cuncta, XII, 12 N.

Desperare vias, II, 367.

urbi, II, 594 N.; X, 629.

Desperatio crudus stimulus, V, 226 N.

Despecta lucis origo, XI, 48.

Destituit prospera munera Martis, X, 384.

Destringi inter prælia, II, 189 V.L.; XVI, 528 V.L.

mucrones, XVII, 163.

Desuescere honori, III, 576.

Detegere ense vagina, XIII, 168.

Detergere umbonem ictu, V, 297 V.L.

remos, XIV, 382 N.

situm ferro, VII, 344 V.L., 534.

dedecus et fœdera, I, 62 V.L.

honorem Vestæ, VII, 184 V.L.

Deteri bellis, VII, 397 N.

famæ, VII, 247 N.

Detonare verba, XVII, 201.

Detrahere ignibus patriam, XVII, 180 N.

Deturbare gladio circumdata agmina, VII, 715.

Deus dicitur omne numen divinum, etiam Dea, IV, 723 N.

mite et cognatum homini, IV, 795 N.

Dii amant, incolunt et frequentant loca sibi sacra, I, 27 N.; XII, 605 N.; XIII, 345.

urbe expugnanda, vel expugnata excedunt, II, 365 N., 592 N.; XII, 517 N.

præsentes sunt et adsunt, vel redeunt, II, 365 N.; VIII, 214.

ætate aurea inter homines commorati, postea eorum impietate moti terra cessere, II, 296 sq. N.

invident fortunæ ac famæ hominum, III, 78 V.L.; IV, 400; VI, 82 sq.; XV, 512; XVII, 550 N.

minores non respondent majoribus, sed extemplo mandata exsequuntur, II, 543 N.; IV, 430 N.

adventus tempestate, motu terræ, etc., indicantur, I, 95 N.; IV, 440 sq. N.

ingressu currusque strepitu quatiunt cælum ac terram, IV, 442 sq. N.; XVII, 490.

fluviorum arundine, seu glauca fronde capita revinciunt, IV, 659 N., 695 N., 726.

a cæde Romanorum oculos avertunt, V, 201 sq. N.

eorum culpa, crimine ac dedecore fausta inprobis et infausta piis contingunt, VI, 84 N., 340 N., 402 N.

reverentia major adversa, quam secunda fortuna, VII, 88, 89 N.

eorum unguentum, ambrosia, et vinum, nectar, XV, 23 N.

diis marinis exta in mare porriciuntur, XVII, 50 N.

non adtendunt votis, VIII, 589 N.

heroibus auxilio veniunt et inter se dimicant acriter, IX, 287 sq. N., 438... 469.

qui Pœnis, quique Romanis faveant, IX, 290 sq.

heroes nube cinctos ex acie subducunt, IX, 484 N.

manus magna, IX, 488 N.
in conviviis eorum Apollo lyram pulsat, et Musæ adcinunt, XI, 288 sq. N.
discurrunt in septem colles Romæ, ab Hannibale oppugnatae, XII, 608 N., 706... 725 N.
acuunt visum hominum, XII, 707 N.
dimovent nubem, veroque ore adparent heroibus, XII, 705 N.
humana plerumque forma induti adparent, II, 553 N.
præsentia signa edunt in discessu, VII, 194 sq. N.
eorum forma major et augustior humana, VI, 426 N.; XV, 21 N.
iis deceptis nulla gaudia stant diu, XV, 466.
non curant res humanas, et perpetuum agunt otium, secundum Epicureos, XV, 57 sq. N.

Devexa invia, III, 632.

devexa lateri urbs, VI, 645 V.L.

jugo, VIII, 360.

devexæ currus lunæ, IV, 480 N.

devexa subit jugum tellus, XIII, 674 N.

Devincere, V, 507, 676 V.L.

Devinctus colla Latiis catenis, VIII, 276.

Devolvitur acer Allius, scilicet ex equo, IV, 566.

Dexter Deus, I, 514 N.; V, 227; XI, 529; XII, 193; XIV, 467, 494 N.

pes et hora, VII, 172 N.

dexterum tempus ad prælia, V, 85.

Dextra plena dare gaudia, XV, 56.

amplecti, XVI, 155.

dextras jungere, XIII, 76.

conducere, emere, dare, etc., V, 195; XI, 539 N.; XIV, 238 N.; XV, 495; XVI, 18.

dextra pro virtute et viro forti, XII, 351 V.L.; XV, 92, 385, 510, 564, 654, 733; XVI, 32, 85; XVII, 331.

in *dextra* sua sunt leges, etc., I, 304.

magna Jovis, VII, 371 N.

Diadema est vitta candida, XVI, 241 N.

Diana Thoantea, seu Taurica et Scythica, IV, 367 sq. N., 769 N.

Facelina, XIV, 260 N.

Ephesia ejusque sacrificia humana, XV, 170 N.

irata Æneo et Calydoni, XV, 307 N.

Campana, XI, 300 V.L.

Aventina, XII, 712 sq. N.

ejus humerus pectusque dextrum nudatum, XII, 715 N.

venationes, XV, 769 sq. N.

Dicarchea, VIII, 533 N. et V.L.; XII, 107; XIII, 385.

Dicare vota Junoni, VII, 77.

alicui imperium, V, 675.

Dicere, de vatibus, XIII, 819 N.

Dicto citius, seu non segnius, V, 608 N.

dictis comes hasta, IV, 134 N.; IX, 568 N.

Dictaturæ majestas, VII, 94 N.

Dicte et *Dictæum* antrum, II, 90 N., 94; XII, 90 N.; XIII, 184; XV, 631; XVII, 21 N.

Dictynna, II, 71 N., 191.

saltus exercet, XV, 770.

Didita fama, I, 186 V.L.

Dido condit Carthaginem, I, 21 sq. N., 444 sq.; II, 406 sq.

Tyrum deserit, I, 73 sq. N.

moritur, VIII, 50... 159.

Annam in somnio admonet, ut ab Æneæ insidiis sibi caveat, VIII, 160 sq.

ejus templum, I, 81 sq.

se curis exuit morte, I, 85 V.L.

Æneam hospitio excipit, et, deserta ab eo, pyram conscendit, II, 412 sq. N.

Diducta Africa jugis Europes, I, 199 N.

ab armis paribus, XIV, 526 N.

fera in iras alternas, VI, 268 N.

diductæ fauces hiatu, III, 194.

turmæ, IX, 610; XV, 187.

Diem ereptum revocare, IX, 36 N.

de *die* cœnare, XI, 41 N.

Difficilis equus, VIII, 586 N.

Diffingere dolos, VII, 153 V.L.

Diffluere luxu, XII, 18, 19 V.L.

Diffugit res, v. *Crescere*.

Diffulminare turbam, V, 276 N.

Diffusus bellator, XIV, 366 N.

sol in noctem, VI, 2.
ad aures fervor, XIII, 22.
diffusa vox, XIII, 283.
comas, XV, 24.

Dignata palus jurari Diis et Deorum regi, XIII, 569.

Dignus avorum, VIII, 383 N.

Dilectus domino ensis, I, 167 V.L.
dilecta chelys, XI, 451 N.

Diluit Titan nebulas, V, 57.

Dimittunt venti murmura, VII, 257.
membra arma, VII, 632, 660.
verbera, XVI, 343.

Dindyma, mons geminus Phrygiæ, et *Dindymene*, XVII, 20 N.

Diomedes palladium Æneæ reddit, XIII, 35... 78 N.
vagus, XVI, 368 N.
in Daunia consedit, I, 125 N.
Tydei filius et Ænei nepos Hispaniam adiit et condidit Tyden, III, 367 N.
ejus campi, I, 125 N.; VIII, 241.
equi, III, 38 N.; XIII, 440 N.
aufert equos Æneæ, XVI, 369 sq. N.

Dione, IV, 106 N.; VI, 697.
numen erat, XIV, 409.

Dionyseï thyrsi, III, 393 N. et V.L.

Dipsas, serpens, III, 313 N.

Dira vox, IV, 260 N.
laus, VIII, 384 N.

Dirigere vulnera ferro, II, 92 N. et V.L.
spicula, III, 273.
directum corpus, VI, 228 V.L.

Diripere ense colla, XV, 727 V.L.
differt a *deripere*, I, 525 V.L.

Dis

dites sine vomere glebæ, III, 673 N.
morte æquantur egenis, V, 264 sq. N.
ditia promissa, III, 512.

Discedit nemo expers muneris, XVI, 301.
res, v. *Crescere*.

Disceptare armis, XVI, 186.

Discere singula, XI, 261 N.
locos, XII, 568 N.

Discidit mare terram, XIV, 16 V.L.

Discingere ratione dolos, VII, 153 N. et V.L.
discincti Libyes, II, 56 N.; VII, 153 N.
armis, VIII, 34 N.

Discordia etiam in morte, XVI, 546 sq. N.
concors, IV, 224 V.L.

Discordia frena fluitant, VIII, 283 N.

Discrimen lucis, XVI, 538 N.
discrimina læva Martis, V, 660.
parva leti, XII, 266 V.L.
famæ magnæ optare, XIII, 190.

Discum exigere, XIV, 505 N.

Discurrit tessera castris, VII, 347 N.

Discutit trabs caput, VI, 280.

Disjicere arces telo, IX, 538 N. et V.L.
claustra portæ, VII, 568.
disjecta pax, II, 295.
tellus, VI, 185.
crinem, II, 558; V, 203.
disjectæ portæ, XII, 184 V.L.
disjectum cerebrum, II, 200.

Dispensare vires, IX, 244 N.; XVI, 341 N.

Dispergere vitam in auras, IX, 167.
gæsa, I, 267 N.; IV, 195; XI, 387 N.
dispersa prælia sectari, XVII, 509.

Dissicere animas, XIII, 444 V.L.

Dissidere partitis manipulis, VII, 730 V.L.
Dissiliens tellus, V, 616.
Dissona agmina lingua, XVI, 19.
Dissultat splendor per tecta, VII, 144.
 ardor, IX, 608.
Distermina terris, V, 399.
Distinguere primam vocem lingua, I, 78 N.
 vestem auro et clavo, II, 602; III, 27.
 epulas lacte, favis, ludo, VII, 182; XI, 429.
Distrahunt fretum venti, Africus et Boreas, VII, 572.
Distringi inter prælia, etc., II, 189 V.L.
 differt a *destringi*, II, 189 V.L.; XVI, 528 V.L.
Ditione caret virtus, VII, 506 N.
 magna populi dicere, seu regere, VIII, 423 V.L.
Diversus orbis, III, 333; XIV, 77.
diversæ Arctos, I, 198 N.
diversa ripa, I, 264 V.L.
 brachia relaxare, XIV, 399 N.
 silva, seu arva, V, 458 V.L.; XVII, 546 N.
Dives Ausonia, IV, 220 N.
 Cf. *Dis*.
Dividere noctem cum buccina, VII, 155 N.
 fretum, XIV, 413 N.
 volucrem cælo, II, 96 V.L.
divisi Hiberi, III, 418.
 montes, IX, 302.
divisus Lixus gurgite, V, 400.
 quisque timori, V, 102 V.L.
divisum caput humeris jacet, IV, 239 N.
Dividuæ oræ, XIV, 234.
Divinæ flammæ, III, 344 N.
Divinationis genus, III, 344 N.
Divortia æterna terrarum, III, 419 N.; XIV, 18.
Documenta domus, VI, 123 N.; XIII, 671 N.
Dodonæi oraculi origo, III, 679, 680 N.
Dodonis quercus, III, 680.
Dolon teres, III, 250 N.
Dolopes, XV, 314 N.
Dolori ingenti lacrimæ conveniunt, non verba, V, 592 N.
Domare labores, III, 575.
 adversa, I, 533 N.
 venena, VIII, 499.
 frigus famemque, XV, 110.
 rura rastris, VIII, 369 N.
 corda luxu, XI, 387.
 fluctus ulnis, XIV, 479.
 saxa, III, 499 N.
 Alpes, XV, 504 N.
 metum, XII, 552 N.
 delicta, XIII, 844 N.
Dominans terra, IV, 228 N.
 Roma, III, 609.
Dominus Senatus, II, 45 N., 363.
Domitat cornipedem in gyros, IV, 18 N.
 furores, VII, 218.
Domitiani laus et res gestæ, III, 594 sq. N., 607 sq. N.; XIV, 687 sq. N.
Domitor equorum, III, 376 N.
 tumidi maris, IX, 291.
Domus Fidei, I, 598.
 Ditis, VI, 488 N.
 fraudum Carthago, VI, 479 N.
 Sidonia, XV, 38 N.
 alta Jovis labat, XVII, 475 N.
 æterna Plutonis, XVII, 465 V.L.
 antiqua, I, 572 N.
 ultima terræ, III, 283 N.
 Alpina, III, 492.

Dona Bacchi, VII, 748 N.; XI, 414.
 auctumni, XIV, 588 V.L.
 in rogam conjecta, XV, 390 N.
 hastæ, V, 321 N.

Donat dextera tibi Alpes, I, 487 N.
 Hannon tibi quantum sanguinis, II, 326 N.
 patrinæ iram, XV, 600 N.
 fugam, XV, 721 N.
 diem Lyæo, XI, 407 N.
 prædam flammis, II, 608.
 vincere, III, 597 N.
 paucis mens ire per ora, III, 136 N.
 compendia vitæ, X, 475 N.
donant suffragia Pœnis funera, XV, 734 N.

Dorimachus, XV, 313 V.L.

Dorsum æquoreum, XI, 448 N.
 telluris, XIV, 591 N.
 citatum, X, 468 V.L.

Dorylas, II, 126.

Dos a sponsa et sponso data, XVII, 75 N.

Dotale nomen lacus, V, 22 N.
dotalia arma, XVII, 75 N.

Drepane, seu *Drepanum*, XIV, 269 N.; XV, 297 N.

Druentia, III, 468 sq. N.

Dubia cuspis, cœna, fames, ala, IV, 188 N.
 vela, XIII, 887 N.

Dubitantia lumina, X, 153 N.

Ducarius, V, 645 sq. N.

Duci turpe totam somno consumere noctem, III, 172 N.
 nota militum nomina et singulorum facinora, I, 454 N.; IX, 245 sq. N.

Ducit, seu *agit*, scilicet in triumpho aliquem, VIII, 277 N.
 lympham fluviis, IV, 87.
 gressus, IV, 391 N.
 volatus, XII, 101 N.
 lustra, XVI, 889.
 fila, III; 96; IV, 28.
 bellum, V, 97 N.
 puerum per cunabula patris, III, 81 N.; VII, 38.
 alimenta lino, V, 583 N.
 ense vagina, VIII, 340 N.
 fastus atavo consule, II, 10 N.
 stabula cantu, XIII, 347 N.
 lapidem chelys, XI, 442 N.; XV, 458 N.
 chalybem saxo, III, 267 N.
 suspiria, dolorem, spiritum, VIII, 212 N.
 æstatem, III, 383.
 nervos, arcus, cornua, remos, I, 334 V.L.; II, 127 V.L.; XIV, 536 N.
 habenam circum caput, I, 315 N.
 conamen, IX, 519.
 corda orator, XV, 458 N.
 nomen ab origine, XVI, 428 N.
 noctes, seu somnos, XI, 403 N.
 non ultra vitam, XIII, 645.

Ductus remorum servat manus, XIV, 536 N.
 in pulvere signat cuspis, IV, 258 N.

Duilius ejusque victoria navalis et columna rostrata, VI, 663 sq. N. et V.L.
 ei funalia prælata, etc., VI, 667 sq. N.
 ejus uxor Duilia exemplar pudicitæ, VI, 668 N.

Dulce mihi venit ad manes, quod gratia vitæ durat, etc., XIII, 664 N.

Dulichius et *Dulichium*, I, 379 N.; II, 603; XII, 115 N.

Dum virtutis venerabile nomen, vivet, etc., VI, 548 N.
dum sidera cælo lucebunt, *dum*, etc., VII, 476 sq. N.; VIII, 173 sq.

Duræ sorores, I, 281 N.
 mentes, I, 558 N.
 res, II, 596 N.
 aures, VI, 519 N.
 curæ, XI, 371.

duri Spartani, VI, 308 N.
 bello, XV, 566 N.
 manipuli, I, 248 N.
dura fuga, XVI, 118 V.L.

vis, III, 161 V.L.
venatu, VIII, 516 N.
duro Diti XIII, 415.

Durant tabo viscera, II, 463 N.
bellis pectora, XI, 481 N.
hos succedere muris, XI, 75 N.
minæ frontibus cæsorum, V, 673 N.
durat Hannibal, XII, 668 N.
amicum, XIV, 117.
vita in ævum, VI, 296.
durari ripis Eurotæ, VI, 311 N.

Durius, fluvius aurifer, hodie *Duero*, I, 234 N.; I, 438 V.L.
Durio abstulerat, V, 323.

E

Ebur vaginæ sectilis, XVI, 207 N.
Tiburtino ære fit candidius, XII, 229 N.

Ebusus, III, 362 N.

Echetla urbs, XIV, 268 V.L.

Echo, V, 433 N.; XIV, 365 N.

Ecquando, III, 560 V.L.

Edax luctus, XIII, 581 N.

Edetani, *Editani*, III, 372 V.L.

Edi morsibus mentis, XVII, 344 N.
oblivius, XIII, 665 N.
longa ætate, IV, 22.

edit, seu *est* viscera fames, II, 463 N.
Edita lymphis Libycis Pallas, IX, 297.

Edomita lumina, X, 342 N.
edomiti labores, III, 531.

Edonis et *Edones*, IV, 776 N. et V.L.

Educere liberos, XIV, 289 N.
noctes, seu somnos, XI, 403 N.
educti in diversis partibus orbis, IX, 434 N.

Effert caput, VI, 186; VII, 254; VIII, 250 N.
se virtus artis, XIII, 773; XV, 92 N.
se, seu gradum portis, I, 427; IX, 92; XI, 112.
dextram, IX, 626 N.
se Allia ripis, VIII, 647.
elatus futuris, VIII, 27.
favore, gaudio, dolore, studio, XI, 492 N.

Effigiem in pelagi, V, 5 N.

Effluunt tori marito, II, 628 N.
præcepta viro, III, 188 N.
effluxit mens, VI, 245 N.

Effrenare in prælia, IX, 496 N.

Effrenus furor, XIV, 688.

Effringet fluctus in urbem, I, 647 N.

Effultus membra tergo, VII, 283.

Effundit tela, I, 267 N.; 335; IX, 312; XV, 764; XVI, 481, 578.
agmina, II, 151 N.; III, 241, 543; VII, 238; XII, 576.
cantum, seu voces, III, 696; VIII, 168; IX, 123; X, 365; XII, 292 N.; XIV, 215, 473.
habenas, I, 161; VII, 696 N.; VIII, 280.
arma gremio, II, 387.
laxos amictus, II, 389.
genitrix equum, XVI, 365.
equus equitem, X, 255.
vitam, VII, 678.
animam, XIV, 630.
crinem, I, 93 V.L.
membra ex aggere, I, 308.
axem, XVI, 360.
vires, XVI, 339, 498.
Pœnos in gurgite, VI, 686 V.L.
calamos pharetra, II, 131 N.
agmina, II, 151 N.; III, 241 N.
jubas per colla, XVI, 442 N.
moles, vim, laborem, V, 66 V.L.
effusæ turbo ruunt flumine inopino, XII, 185 N.

548

548c

548b

548d

Egerere iras, IV, 278 V.L.
cautes, XIII, 838.

Egeriæ luci, IV, 367 N.
pubes, IV, 380.

Egestas deforme malum ac sceleri proclivis, XIII, 585.

Ego propter *emphasin* additur, II, 340.
mecum erit hæc pietas, VIII, 328 N.

Eheu, XI, 212 V.L.

Ejectat flammam mons, XII, 150 V.L.

Electra Atlantis, XI, 292 N.

Electrum, et succinum, et nobilius metallum, I, 229 N.

Elementa irarum, III, 77 N.

Elephantum atri, nigri, nigrantes, squalenti tergo, III, 463 V.L.
Libyssæ belluæ Rhodanum trajectæ, III, 459 sq.
in Trebiam acti pereunt ac sæviunt, IV, 598, 621 N.
eorum nivei dentes, IX, 582 N.
manus, seu proboscis, IX, 628 N.

Eleus axis, I, 224 N.
carcer, XV, 210 N.

Elicere numina, VIII, 101.
oracula, XIII, 411.
iras, VII, 70.

Elidere nexu ora, III, 33 V.L.; IV, 242.
corpora ruina, V, 509; VI, 236; X, 393.
gemitus nisu, I, 531.
orbis oculorum, IX, 490.

Elissa et *Elisa*, I, 81 N. et V.L.; II, 391; XIV, 573; XVII, 224.

Elissæus, II, 239 N.; III, 82; VI, 346 N.; XIV, 257; XV, 521; XVI, 614.

Eloquio partum decus, III, 619; VIII, 411.

Eludere iras incerto eventu, IX, 355.

Eluere mentes crimine, XI, 200.
labem cruore, XII, 283.

Elysium, II, 698 N.; XIII, 410, 550 sq. N., 631 sq., 778.

Emathia pugna, III, 400 N.; XV, 286 N.

Emere bene, IV, 754 N.
magni, V, 601 N.; X, 286.
morte, VII, 620.

Emeritus senex, XVI, 625 N.
emeritum cælum, VII, 19 N.; XI, 461.

Emersere se pelago, VII, 413 V.L.

Emetitur pontum, I, 639.
noctes, III, 555.
iter, seu diem cædibus, IX, 186; X, 327.
sol terras, IV, 478.
annos, III, 398.
emensus pontus, I, 636 V.L.

Emicare, I, 376 N.; II, 238 N.; IV, 468; VII, 376; XI, 479; XII, 9, 459; XVI, 523.
in Martem, seu arma, III, 85 N.; XV, 158.

Emotus pontus, XVII, 283.

Emporiæ, III, 369 N.; XV, 176.

Enare valles, III, 662 N.
volatu, XII, 95 N.
freta pericli, XV, 375 N.

Cf. *Tranare*.

Enceladi rogos Ætna, XIV, 579 N.

Enguion et *Engyni*, XIV, 249 N. et V.L.

Enim pro *vero*, unde *sed enim*, *at enim*, *verum enim*, *enim vero*, I, 33 N.
Græce ponitur, XIII, 468 N.

Enna, v. *Henna* et *Hennæus*.

Ennii laus, XII, 393 sq. N.

Ensis præmium, XVI, 460.

Conf. *Gladius*.

Entella, XIV, 204 N.

Entellus et *Entella*, v. *Acestes*.

Enyo sæva, X, 202 N.

Eoi lux, XI, 515 N.

Eous Belus, II, 49 N.

Cf. III, 334, 615; IV, 481; IX, 180 N.; XIV, 282.

Eoa litora, IX, 2 N.

gemma, XIII, 355 N.

ala, VII, 636 N.

sagitta, II, 102 N.

Ephebos excedere, XIV, 493 N.

Ephyræus, XIV, 52 N.

Ephyre, XIV, 52 N., 180, 656; XV, 310 N.

Epicides, XIV, 287 N.

Epicureorum placita de voluptate, anima, et otio deorum, XV, 45 N., 57 N.

Epiphonemata poetæ, II, 696 sq. N.; IV, 396 sq.

Epirotica signa Pyrrhi, I, 627 N.

Equi Solis, V, 56; XVI, 230.

generosi eorumque genealogia et reparatio sobolis, XVI, 328 sq. N.

Hispani, Græci et Cappadoces præstantissimi ludis circensibus, XVI, 328 sq. N.

quadrigarum non omnes recensentur, sed unus tantum, XVI, 328 sq. N.

Asturici parvi et tolutarii, III, 335 sq. N.

amant permulceri cervicem, XVI, 356 N.

Lusitani e Zephyro concipientes, III, 378 sq. N.; XVI, 364.

vulnerati se erigunt, calcitrant, conruunt et capita huc illuc jactant, IX, 594 sq. N.; XVII, 133 sq. N.

Maurorum et Nomadum virgis, non frenis, reguntur, I, 215 sq. N.

equi feroces, tigrim instrati, V, 148 N.

suspensi volant, IV, 144 sq. N.

eos adloquuntur heroes, IV, 265 N.

et aurigæ, XVI, 322 N.

equus Clælii domino inter semianimes conspecto dorsum adscendendum præbet inflexis pedibus, X, 454 sq.

equi Æneæ, a Diomede ad Trojam ablati, XVI, 369 sq. N.

mollia erura superbi gressus adtollunt, XVI, 443 N.

equorum sanguinem qui bibant, III, 360 N.

eorum ora frenis exagitata foveantur oleo, manu et aqua tepida, VII, 342 N.

Equuleus, I, 176 N.

Erbesus, seu *Erbessus*, XIV, 264 V.L.

Erebus, I, 92 N.; II, 541; XII, 659 N.; XIII, 759; XV, 43.

Eremigat pedibus tacitas undas, XIV, 191 N.

Erepere castris, XV, 614.

gradus et gradu, III, 529 V.L.

Ergetum, XIV, 250 N.

Erichthonius, XI, 294.

Eridanus, I, 132 N.; VIII, 589.

pro Trebia et Ticino, I, 132 N.; VII, 149 N.; XV, 35 N.

Phaethontius, VII, 149 N.

Eridani gentes, VIII, 589 N.

Erigit iras Cryxus, IV, 278 V.L.

erecti cornipedes, I, 223.

colles, I, 585 N.

comam furentes, II, 668 N.

erecta membra cubili, VII, 288 V.L.

in spes, XIV, 356.

crura, IX, 595.

Erinnys, XIII, 291 sq. N.; XIV, 99.

feralis, II, 625.

addita, II, 595 N.

Eripit se fluvius retro labentibus undis, IX, 238 N.

campum in circo, XVI, 390 N.

ereptum profundum, III, 56 N.

diem revocare, IX, 36 N.

Errat somnus per lumina, VII, 633 N.

fluvius gurgite, IX, 228.

flumen flexuosum, VII, 140 N.

errant arma, VI, 649.

Eruclat paludem specus, XIII, 425.

Ætna gemitus, XIV, 58.

Erudiunt hæc componere mentem, XI, 350 N.

Erumpit mugitus fluvio, VI, 283.

se flamma, VII, 355 V.L.

Erymanthia pestis, III, 38 N.
Erythia, III, 4 N.; XIII, 200 N.; XVI, 194 N.
Eryx, VI, 697 N.; XIV, 203 N.
Esse, est, erat, erit, sit, fuerit sistere, etc., I, 163 N.; VI, 488 N.; VIII, 63; XII, 695 N.; XIV, 215, 581.
in rem, VII, 244 N.
futuris (hominibus) exemplum dare, V, 638 N.
fuit ille Regulus, VI, 476 N.
Esseda pacata, III, 337 N.
Eteoclis et Polynicis discordia etiam in morte, XVI, 546 N.
Etruriæ descriptio, VIII, 468 sq. N.
XII populi et urbes, VIII, 468 N.
Etrusci an oriundi a Lydis, seu Græcis, IV, 719 seq. N., 738 N.
colles, V, 1 N.
ab iis petita insignia regum et consulum R., VIII, 484 sq. N.
Euboica testudo, XI, 288 N.
Euboicus Euripus, XIV, 143 N.
Euganei, VIII, 603 N.; XII, 216 N.
Eumachus, IV, 371.
Eumenides, II, 559; IV, 437.
Euripus Euboicus, XIV, 143 N.
Europe vecta Jovi, XIV, 568 N.
Eurotas et exercitationes ad eum, IV, 364 N.; VI, 311 sq. N.
Euro ocior, II, 178 V.L.; IV, 6.
captive, XV, 80 N.
Eurydamas, II, 178 seq. N. et V.L.
Eurymachus, II, 178 seq. N. et V.L.
Eurymedon, II, 637.
Evadere hostem, IV, 338; XIV, 225.
Divos iniquos, XV, 590 N.
equum, XVI, 522 N.
gradus VIII, 154.
in pyram, VIII, 131; XII, 57.
Evan, Evius, Evare, evari, evans Massyla, I, 101 N.
Evander hospitio excipit Herculem, qui ex ejus filia Fabium gignit, VI, 628 sq. N.
Pallanteum condit in monte Palatino, VI, 631 sq. N.
Evandria regna, VII, 18 N.
mater, XIII, 816 N.
Evanescit in tenuem auram, VIII, 84 N.
Evehi medium campum, XVI, 372.
equo, XVI, 113.
Evellere iras, XIV, 183.
Evicta virtus desidia, III, 581 V.L.
Evincta dextra, II, 48 V.L., 341.
Eviscerare ungue aliquem, XIII, 847.
Evocat piscem esca ex aqua, VII, 501.
Evolvit fata, II, 652 N.
promissa, III, 216.
funera verbis, V, 421.
arcana Deum, VII, 494.
membra cubili, VI, 74; XII, 8.
evolvitur Nereus antris, III, 49.
serpens antro, VI, 218 N.
Evomuit Vesbius ignes ad astra, XVII, 593.
Exacuit mentem ad varia conamina, VII, 142.
Exæquare Alpes, XII, 696 N.
Exagitare lustra, VIII, 565 N.
Conf. I, 346; VII, 342 et *Furiæ*.
Examina densent Senones, IV, 159.
Exanimatus miles, XIII, 10; XVII, 503.
Exanimus et *Exanimis*, V, 584 V.L.
Exarmare veneno, I, 411 N.; XI, 308; XIII, 275.
lucem, X, 227 N.
Exasperare ense saxo, IV, 19 N.

Excedit ephebos, XIV, 493 N.
ei res, XV, 35 N.

Excidere Pœnos, XV, 120; (id. qd. *excindere*, non *excidere*, VII, 643 V.L.)

Excidere alicui, scilicet ex animo, II, 628 N.; XV, 35 N.

Excipi equo, V, 149 N.
excipit dicere, etc., XIII, 687.
cruorem pectore, XIV, 461.
feras venatu, XIII, 135 N.

Excivit Calpen, I, 644 N.
in arma suos, IX, 182.
excita mugitu tecta, XVI, 265.

Excludere certamina dubia Martis, XV, 825 N.
regna redeuntia, XIII, 728.
excluditur sors majoris pericli, VII, 251.
Marte, VIII, 238 N.

Conf. *Claudere*.

Excubiæ, vid. *Vigiliæ*.

Excurrit urbs in æquor, XV, 228.

Excusata arma, IX, 133 N.
excusat vulnera, X, 379 N.

Excudit sollicito Fabium, VIII, 33 N.
ornum, saxa, tela, I, 337, 475; II, 128, 135; VII, 657.
vates deum, III, 697 N.
lunam polo, VIII, 500 N.
sede, V, 620.
somno, VIII, 185.
ventus ignes, I, 254.
nemora venatrix, XV, 771.
virtutem, IX, 591.
Pavor habenas, VI, 556 N.
turrin, IX, 595.
excussa mens, et *excussus* mentem, II, 592 V.L.; V, 54 N.; IX, 644 N.
excussa incepta, X, 466.

Exemplo præire hortatio efficax, XV, 574 N.
exemplum non unquam fidere lætis, XVII, 141 N.

Exercet sitim, I, 260 N.
curas, I, 675 N.; XI, 372 N.
nos cura, III, 72.
rem, et Vulcanum, I, 363 N.
saltus venatu, XV, 769 N.
gentem periclis, III, 163.
mortem inanem, XIII, 544 N.
mentem, X, 357.
Sardinia scopulis freta, XII, 373 N.
discordia ventos, IV, 321.
prælia, IX, 524.
Martem, II, 40 N.
ira regia Manes, II, 672 N.
tubas, IX, 7.
bella Latio, XIII, 741.
exercitus pro aliquo, XVII, 351.

Exercitia militum, VIII, 551 sq. N.
Spartanorum, IV, 361 sq. N.; VI, 311 N.

Exercitus Amorum, XI, 411 N.

Exesæ genæ famæ, II, 466 N.
Exesus mons, V, 396.

Exhalat locus nebulam, V, 35; VI, 646.
vitam in auras, X, 153, 455.

Exhaurire labores, XIII, 835; XVII, 350.
iras, VI, 287 N.
bellum, VI, 656 N.
lacus hamis, V, 582.
vires, X, 378; XVI, 381.
Marte urbem, VIII, 579 V.L.
cerebrum, XIII, 477.
multum, XII, 326.
penates, XI, 568.
urbem viris, VIII, 403.

Exigit ense, I, 515 N.
trabes, I, 642 V.L.
telum per viscera, I, 307 N.
dentem per membra, IX, 585.

aurora umbras terris, XV, 251.
 super galeam ictum, V, 294.
 Libyen ponto, I, 623 N.
 vires urbe, VIII, 480 N.; IX, 249.
 per æquor, II, 103.
 ferrum e corpore, V, 354 N.
 corpus e stratis, XVI, 233.
 discum sub sidera, XIV, 506 N.
 sceptrā, X, 482 N.
exacta reportare, I, 684 N.
Exiguo faciles, I, 615 N.
Eximitur curis gravioribus ævum, XII, 32.
Exire procellas, XI, 188 V.L.; XIV, 454 N.
 ripas sanguine, VI, 603 N.
 ad sidera, seu cælum, vel simpl. eminere, XIV, 301 N.
Exitium, I, 41 N.
Exostra, V, 554 N.
Expedit hæc tempus, XVI, 161.
Expellere jaculum, XIII, 160.
Expendere viros bello, III, 574 N.
 supplicia, VI, 588 N.; XIII, 698.
expendamus pretium, VII, 713.
Experto crede, VII, 395 N.
expertus sagittæ, VIII, 614 N.
experti enses, XII, 384 N.
 non ita me *experti* Fabius, etc., XII, 501 N.
experta dextra, XVI, 669.
Expiatio fiebat, ore vultuque ad solem surgentem converso, VIII, 124 V.L.
Expleri vulnere, XVI, 52 N.
Explicat membra super nati artus, II, 147 N.
 se Garganus in agros, VIII, 224.
Explorant adversa viros, IV, 603 N.
 dubiam sobolem, I, 413 N.; X, 111.
 dextram jugulo, XI, 356.
Expromere alicui ritus et gentem, VI, 532 N.
Exsanguis senes, II, 320 N.
exsanguis manus, V, 328; X, 117 N.
 populus, XI, 150 N.
 vultus, XII, 319 N.
exsanguie corpus, VI, 478.
Exsatiare cruore enses, VII, 535 N.
 corda, XVI, 541.
 dolorem, XII, 107.
 iras, XII, 271.
Exscidere (vox barbara) VII, 643 V.L.
Exscindere animam, IV, 672.
 cælum, X, 368 V.L.
 Cf. VII, 643 V.L.; XVII, 189.
Exsequias ire, XV, 394 N.
 Conf. *Sepultura*.
Exserere alte caput, I, 30 N.; III, 448 V.L.
exsertus humero, VIII, 585 N.
 pugnæ lacertus, XII, 715 N.
ensis, XII, 384 V.L.
Exsibilat æstus ore, VI, 219.
Exsilit subito nemus, III, 689 N.
 dux, VII, 46 V.L.
Exsistit collis, I, 585 N.; XIV, 301 N.
Exsolvi pondere æthereo partum, XIII, 630.
Exsomnia, IX, 5 V.L.
Exspatiantur in auras ignes, XVII, 94.
Exspectare cædes, V, 207 N. et V.L.
 ante *exspectatum*, II, 31 N.
Exspirant equi Martis flammam in latus Hesperium, III, 703.
 unda sonos, IX, 285.
 vapor, XIV, 593.
Exstat collis, I, 535 N.

flamma, IX, 618.
 exstant ossa, II, 468.
Exstinguitur gloria, IV, 745.
exstinguuntur primordia, IX, 534.
Exstructæ mensæ regifice, XI, 271.
Exsudati edomitique labores, III, 531.
Exsultant Nomades passim, I, 215 N.
exsultat Hamilcar, II, 429 N.
 Viridasius, V, 556 N.
 Nero, VIII, 413 N.
Exsuperans astu, I, 57 V.L.
 crista nemus, VI, 222.
Exsurgit collis sub astra, I, 585 N.; VII, 275; XII, 74.
exsurgunt laudes, XVII, 188.
Extā in mare porricere, XVII, 51 N.
 muta, I, 138 N.
Extendere vitam venatu, II, 103 N.
 lucem, II, 524; III, 95.
 bellum, XVII, 359.
 spes, IX, 543.
 decus leti, II, 511 N.
 prælia jaculo, III, 339 N.
 undas, VI, 142.
 brevem vitam, IX, 376 N.
extenti campi, XV, 766.
extenta tellus Syrtibus, XVI, 252.
Extentus laterum, IV, 617 N.
Exterior currit in circo, XVI, 361 N.
Exterret sonus omnis, etc., VI, 59.
exterriti somnos, II, 704.
Extremus dies, h.e. occidens, VII, 172 N.
extremo de litore, XV, 528 N.
extremo fusus ab ore, IV, 173.
extremo sole, XIV, 147.
extremo sub axe, XV, 638 N.
extrema Thetys, III, 411 N.
extremum noctis, IV, 86.
extremæ res, VI, 104
extremis ædibus, XV, 19 N.
 terris, I, 270 N.
extrema, I, 464 N., 559, 632 N.; VII, 33 N., 320 N.
 miseris movebat, XIII, 97.
 fati, III, 705 N.
 rerum, VIII, 25 N.
 rogare, XV, 463.
Exturbat nervus sagittas, XVI, 481.
 limine, XI, 103.
Exuberat fervore liquor, V, 605.
Exuere se curis, I, 89.
 virtutem, VI, 125.
 astus, VII, 744.
 artes, XI, 423 N.
 fidem, XV, 567.
 monita et Fabium, VII, 496 N.
 spem, VI, 642.
 virginitatem, XIII, 849.
 luctus, VI, 315.
 arma, II, 369.
 Pœnum armis, III, 592.
 montem arboribus, III, 640 N.
exutus senium, VI, 100 N.
 pelago et terra, XV, 317.
 castris, XVI, 26.
exuta feram, XIII, 120.
 pudorem, V, 15.
Exundat fumus et flamma, II, 631 N.; XIV, 311; XVII, 98 N., 103.
 Dolopum vis in agros, XV, 314.
 Libya chelydris, III, 316.
 spiritus, V, 455.
 arena, XVII, 271.
Exurit casibus lacrimosis, etc., VII, 490 N.; VIII, 272.
 belli reliquias, XV, 537 N.

bello arva, I, 678.
venas fames, II, 464 N.
scelus, XIII, 872 N.
telis, XI, 396.
exusti Nubæ, III, 269 N.
exustus flamma feminea, XV, 326 N.
Conf. *Urere*.

Exuviis ferarum heroes cincti, II, 156 N.

553c

F

Fabii Maximi ingenium præclarum, ars bellandi et cognomen Cunctatoris, I, 679 sq.; VI, 609... 640; VII, 1... 750; XV, 323 N.

genus ab Hercule ductum, II, 3 N.; VI, 627 sq. N.

legatus, II, 3 sq.

laudatus Jovi, VI, 620.

bellum sinu gestat et effundit, II, 380 sq.

Minucium servat, VII, 494... 750.

Hannibali victoriam eripit, VII, 567 sq. N.

ejus orationes et consilia, VIII, 298 sq.; X, 592 sq., 615 seq.; XI, 87 seq.

Fabiorum pugna ad Cremeram, II, 4 sq. N.; VI, 637 sq.

Fabius Cunctatoris f. VII, 539 sq., 713 sq.

Fabrateria, VIII, 396 N.

Fabre teres trabs, XIV, 320.

Fabricare moras, XVI, 670.

Facelina Diana, XIV, 260 N. et V.L.

Facere cohortes auri, XIII, 681 V.L.

faxo revocetur, XVII, 235 V.L.

Facesse urbe, XI, 107.

Facies leti, IV, 591 N.

pacis, VI, 692 N. et V.L.

una pruinæ, III, 533.

cladum, V, 510.

salis, XIV, 361; XVII, 283.

Faciles exiguu, I, 615 N.

introitu pisces, V, 52 N.

soli, I, 615 N.; XV, 718 N.

mensæ, I, 615 N.; XI, 284 N.

campi, III, 467 N.

periclis, XII, 464 N.

servitio, XVI, 77 N.

facilis sprevisse medentes, IV, 753 N.

vita duris, VI, 308 N.

populis laus, II, 579.

galea nulli, cera, coma, IV, 433 N.; VIII, 559 N.

argilla, I, 615 N.

maritus, XVII, 82.

cursus, XVII, 211.

viro gloria, IV, 705 V.L.

mens, XVI, 210.

carina, XVII, 40 N.

ad requiem, XII, 560.

Fadus, V, 565 V.L.

Fæsula, VIII, 477 N.

Fagina pocula, VII, 188 N.

Falarica, I, 351 sq. N.; VI, 215 N., 272.

usus ejus in ipsa pugna, IX, 339 N.

Falcatus ensis, III, 278 N.; VIII, 583 N.

Falerii, IV, 223 N. et V.L.

Falerni agri vinum, cujus usum Bacchus Falernum docuisse fingitur, VII, 159... 211 N.

hoc vinum rubens vel nigrum, et austerum vel amarum, VII, 189 sq. N.

Falisci et *Falisca* lina, IV, 223 N.; VIII, 489 N.

Fallax telum, I, 544; V, 401 N.

Fallit tellus lubrica nisus, XVII, 469 N.

eum virtus, I, 493 N.

jaculum, V, 401 N.

Famæ dare inania seu tradere, IV, 73 N.; XVI, 45.

Fama ducit triumphum, XVI, 594 N.

gestat nomen alicujus, XVI, 608 N.

describitur, IV, 1... 9 N.; VI, 552 sq. N.

553d

554

554b

sic *fama*, VI, 631 N.
furit, VII, 504 N.

Fames describitur, II, 461 sq. N., 612 sq.

Famulus Naiadum serpens, VI, 288 N.

famula Dianæ cerva, XIII, 124 N.

famulam Tyron, I, 74 N.

famulas arces, III, 138.

famuli ad limina, I, 66 N.

Farfarus, IV, 182 N.

Fandi vis insita, I, 188.

Fas nefasque permixtum, XI, 185 N.; XIV, 92.

si *fas* est credere, III, 425.

Fasces æqui, XIII, 269.

summi, XVI, 596 N.

a quibus inventi, VIII, 483 sq. N.

Fasti et *fastus*, II, 10 V.L.

fastis notanda lux, VI, 339 N.

Fastigare rem, V, 50 N.; XII, 356 V.L.

Fastus Ausonii, II, 10 N. et V.L.; XIV, 101.

Fata nulli Divum mutabilia, XIII, 857.

Victricia, quibus minores Dii, V, 76 N.

addita nascenti, II, 224 N.

ducunt, II, 105.

Batonis nudarunt ratem ductore, XIV, 452 N.

majora petere XIV, 511 N.

extrema fert hasta, IV, 255.

parentis præcurrere, IV, 457.

currentia, VII, 307 N.

post fata, XV, 184.

latent caligine mersa, XI, 122.

vocant, X, 522 N.

fati modus in dextra est, I, 228 N.

fatis instare, incumbere, cursum addere, ea lacessere, inritare, urguere, et contra tenere, I, 268 N.; IV, 731 N.; XII, 45 N.

fatis vela dare seu pandere, II, 425 N.

Fatalia regna, XVII, 34 N.

fatalis hasta, I, 641 N.; II, 400.

Fatidicus lucus, I, 414; II, 67; III, 11.

fatidicum murmur, III, 680.

fatidica umbra, XIII, 412.

fatidicæ arenæ, XV, 672.

Fatifer arcus, II, 116.

fatifera dextra, I, 641 N.

Fatigat rem, corda, etc. precibus, hortatu, spe, etc., I, 63 N., 363 N.; XVI, 162.

curas, I, 675 N.; XII, 496.

annem remis et cursu, silvas venatu, II, 74 N.

Superos, VI, 573 N.

minas, VII, 125.

socios voce, XII, 192 N.

imperium Marte, XV, 118.

eum incessens, V, 607 N.

campos, XV, 209 N.

corda equi, XIII, 142 N.

eos spes grata, XVI, 330 N.

fatigant multa, III, 61 N. et V.L.

non parva, XIII, 467 N.

alimenta, XI, 541 N.

cautes maria, I, 208 N.

bella, VII, 492 N.

Fatiscunt animi, II, 316 N.

clipei impulsu clipeorum, IX, 323.

Fauni Apennicolæ, V, 626 N.

Faunigena Arnus, V, 7 N.

Faunus rex Aboriginum, VIII, 356 N.

Faventia, VIII, 596 N.

Favere mente, ore, linguis, XVI, 294 N.

in ludis circensibus, XVI, 314 N.

Favilla cana, candens, albens, XVII, 104 V.L.

Favor populi in ludis circensibus, XVI, 314 N.

Fax cometæ, I, 463 N.
mentis honestæ gloria, VI, 332 N.
face (amoris) subcensus, XVII, 73 N.
subdita, seu subjecta invidiæ, etc., IV, 778 N.
Conf. *Tædæ*.

Fecunda in fraudes, II, 498 N.
Africa veneno, I, 212.
veri sacerdos, XIII, 490.
fecunda pectus, II, 540 N.
fecunda tempora nimbis, II, 1.

Fecundare campos sanguine, XIV, 130.

Felle undantia pectora, XI, 548 N.
spumant venena, II, 538.

Felix Africa, I, 213 N.
arbor et uterus, IV, 357 N.
Baccho jugum, V, 465 N.
bacca, XV, 532.
Deus secundat visa, VIII, 228 N.
ducere lapidem chelys, XI, 441 N.
frater, cui pugnanti dextera peperit letum, XVII, 260 sq. N.

Femen et *femur* num differant, I, 540 V.L.

Femina inbellis, II, 361 N.; XI, 238.
feminæ viros pugnantes e muris prospectant, II, 251 N.

Feminea labes, XIII, 17 N.
femineum, jacere sub umbra, I, 259.
vulgus, XIV, 129.
femineis unguibus læsum corpus, XV, 761 N.

Fera Hannibal, I, 569 N.
feræ an inter se dimicent et in suum genus sæviant, IV, 372 sq. N.
a *feris* genitus, I, 638 N.
ferarum exuviæ vestis, et rictus heroum galea, II, 191 N., 256 sq. N.; III, 389.

Ferum visu dictuque, I, 175 N.
fera regna, I, 461 N.
ferus absol. dicitur serpens, VI, 268 N.

Feralis Erinnyes, II, 609.
cantus, V, 223.
aula, VI, 216.
ferale decus, X, 535.
classicum, V, 188.

Ferentinum, VIII, 393 N.

Feretro suspensa dona opima, V, 168.
residens Syphax, XVII, 629 N.
feretra, s. imagines in funeribus, et triumphis inpositæ, X, 566 sq.; XVII, 629 sq.

556

Ferire aures et oculos, II, 580 N.; III, 694 N.
fœdus, VI, 489 N.
ferit Oceanus Calpen, V, 395 N.; XIV, 147.
ruina, XIV, 678 N.
muros ariete, XII, 65 V.L.

Feroniæ lucus et templum, ab Hannibale spoliatum, XIII, 84 sq. N.

Ferox Carthago, I, 2 N.
Rhodanus, IV, 61.
vinum, VII, 211 N.

Ferrata ornus, I, 337 N.
calx, VII, 696 V.L.

Ferrea tempestas, XV, 627 N.

Fert bella, tela, vulnera, plagam, I, 386 N., 394 V.L.; III, 375 V.L.; V, 235 V.L.
primus dies extremum, III, 135 N.
nomina Hannibalis miles, IX, 48 N.
ferre et sternere, V, 623 N.
se tota mole, I, 497 N.; IV, 261 N.
verba, vota, preces, VIII, 264 V.L., XII, 327 N.
quid, XI, 562 N.
læta, IV, 764.
cursus, IX, 293.
exitium, I, 428.
gressus, III, 180; IV, 95 N.; IX, 101; XII, 193 V.L.
ferrum jugulo, IX, 518.
signa columnis, I, 142 N.; XIV, 581 N.
facta cælo, I, 277 N.
invidiam cælo, VI, 402 N.
promissa, IX, 494.

umbris proavoque, IV, 286 N.
numen amicum, I, 512 N.
auras leves, I, 601 N.
pocora in devia recti, VIII, 316 V.L.
in praelia patriam, iram et mentem, VI, 585; VIII, 328.
quid, XI, 562 N.
obvia ora, XII, 256.
vinum et carmina, diem, annos, vetustatem, IV, 399 N.
spectacula, II, 231 N.
lacrimas alicujus, XIV, 676 N.
toto ore iram, II, 208.
filium marito, VII, 666.
ferri h.e. ire, incedere, I, 65, 99, 521 N.; II, 222 N.; IV, 261 N.; XV, 368, 576.
adversis, secundis, avaritia, libidine, crudelitate, X, 617 N.
fertur tempestas caelo, IV, 440.
fer tecum jura et fidem, I, 481 N.

Fervet Mavors, VI, 317.
fretum tumultu, XIV, 146; XV, 287 N.
campo, IX, 243 N.
Marte, I, 456 N.; XIII, 742.
globus nimborum, XII, 657.
pastus, VI, 162 N.
axis, I, 224 N.; II, 199.
caedibus arvum, IX, 483.
mare bello, XIV, 559 N.
secundis fortunæ juvenis, VII, 98.
fervent litore rates mille, VIII, 620 N.

Fervida consulta, VII, 34 N.

Fervore carentes anni, VII, 25.
decoro, I, 187 V.L.

Fessi, I, 566 N.; II, 459; XVII, 152.
secundis, seu luxu, III, 506 N.
rerum, salutis, belli, viæ, seu rebus, etc., I, 566 N.; II, 234 N.
fessæ res, I, 566 N.; II, 492; VI, 590.
mentes luxu, XII, 83 N.
fessum imperium, IV, 709 N.
studium bellandi, XIV, 43.
fessi oculi luce nitoris, VII, 470.

Festæ opes, VII, 179 N.
mensæ, VII, 198.
festæ urbs, XII, 752.

Festinare pyram, VIII, 52 N.

Fetus chalybis, I, 230 N.

Fetus Gradivo, X, 14 N. et V.L.
ira, XI, 203 N.
furore, XIII, 592 N.
bello, XVII, 379.
veneno, XVII, 447.
feta læna, I, 406 N.; X, 124.

Fiber, seu castor, ab hominibus propter castoreum exagitatus, testiculos morsu avulsos abjicit, XV, 485 sq. N.

Fibræ conticuere, I, 138 N.
extis quæsitæ, V, 163.
fibrarum sagax, III, 344 N.

Fibrenus, VIII, 399 N.

Fibula morsus loricae resolvit, VII, 624 N.

Fidenæ, XV, 91 N.

Fidere Marti, XV, 808.
sanguine, XII, 359.
non nudo ensi, I, 219.

Fides sancta, II, 480 N.; XIII, 282.
casta, I, 481 N.; II, 525 N.
alma, VI, 132.
et jura, et leges, I, 303 N.
priscis numen populis, at nomine solo in terris jam nota, I, 330 N.
cana, prisca, antiqua, I, 330 N.
a Saguntinis potissimum culta, I, 599 N.
sacrata, I, 634 N.
ejus sedes in Olympo, II, 479 sq. N.
precibus Herculis mota fractum Saguntinorum animum erigit, II, 483 seq. N.
Justitiæ consors, ante Jovem generata, etc., II, 484 sq. N.
mutatur cum fortuna, XI, 3 N.
despectat ab alto, agitatque fallacia corda, XIII, 281.

ejus laus præclara, XIII, 284 sq.
Fidius, seu Deus Fidius, v. *Sancus*.
Fidus ensis, obex, etc., IV, 24 N.; III, 665.
 sibi præruptus locus, I, 489 N.
Figere nomen titulis, VII, 112 V.L.
 templis spolia, XV, 675.
 Caicum, I, 305.
 arma luco, XIII, 65.
 oscula, XI, 331.
fixum est, II, 364; III, 114; IV, 797 N.; VII, 554.
fixæ leges, IX, 475.
 dies et fata, XVII, 358 N.
Fila Parcarum, XVII, 361 N.
 ultima ducentes senes, IV, 28 N.
 resonantia pollice, XI, 434.
Findit alnus cærula, VI, 523; XIV, 379.
finditur cælum, I, 135 N., 535 N.
Fingere mentes, I, 441 N.
 monendo, VII, 385.
 se dignum tanto sanguine, VI, 538 N.
 hominis ora, XV, 85.
 Confer *Formare*.
Finis metæ, XVI, 513 N.
 hæc, X, 305 V.L.
Firmare omen, IV, 127; XVI, 259.
 dicta sanguine, IX, 62.
 tenues ortus urbis, I, 291.
Firmior ætas, III, 84.
Fiscellus, VIII, 517 N.
Fistula septena, XIV, 471 N.
Flagrant oculi, I, 126 N.; V, 275 N.; VIII, 560; XVII, 309.
 corda curis, VII, 285.
 bella, I, 435 N.
 castra, I, 296 N.
 lumina flamma, XVII, 409.
 arma, III, 117.
flagrans lacus sanguine, I, 126 N.
 luxu, XIV, 102.
 meliore Gradivo, XV, 15 N.
 purpura, IV, 268 N.
Flaminius in priore consulatu vincit Boios et triumphat, IV, 704 sq. N.; V, 107 sq., 654.
 iterum fit consul, IV, 708 seq.
 dux temerarius, IV, 710 seq. N.; V, 24... 185.
 ad Trasymenum perit, V, 186... 666; XVII, 295.
Flamma dormientis involvens caput nec nocens, bonum omen, XVI, 120 seq. N.
flammæ divinæ, III, 345 N.
 tacitæ, XI, 389.
 oculorum, V, 275 N.
 decoris, XVII, 294 N.
 galeæ, IX, 447 sq. N.; X, 107.
flammam vomit frons, XVII, 399 N.
Flammare equum cuspide, IV, 195 N.
 juvenem ad facta, I, 55 N.
 aera hinnitibus, XIV, 209 N.
 donis vulgum, XIV, 287; XVI, 302.
Flatus paterni, II, 288 N.; XVII, 119 N.
flatu secundo agit puppim, VII, 240 N.
Flaventia ora decori, XVI, 486 N.
 arva, XVII, 427 V.L.
flavens vertex, I, 402 N.
Flavescit campus arenis, I, 159.
Flavina, VIII, 490 N.
Flaviæ gentis elogium, III, 594 seq.
Flavus juvenis et crinis, I, 438 N.
 Tiberis, I, 607 N.
flava Ceres et arva, XVII, 427 V.L.
Flectit duras iras lacrimis, VI, 508.
 se nox a medio cursu, XIII, 414.
Flictu ardescit galea, IX, 322.

sonantia rostra, XIV, 558.

Florent viribus anni, I, 226; IX, 534.

Floridior ævi, XII, 482 N.

Flos primævæ juventæ, I, 61 N., 376 V.L.; III, 84 N.; X, 493; XIV, 86; XVI, 405 N.

Fluctisonum profundum, XII, 355.

Fluctuat mobile vulgus, XVI, 314 N.
turba in arbore, V, 503.

Fluctus curarum, VIII, 32 N.

decumanus, XIV, 121 N.

similis monti, XVII, 257 N.

in alto ventis tumescens et cum sonitu in litus latus, I, 468 sq. N., 646 N.
agit Mars, IX, 527 N.

Fluitant frena, VIII, 283 N.

Flumen turmæ, XII, 185 N. et V.L.

Fluit caligo in terras, et in terris, V, 57 V.L.

crinis, II, 77 N.

chorus Nereidum ab antris, III, 412.

ignis, XVII, 98 N., 101 N.

fluunt arma, II, 131 N.; VII, 633 N.; IX, 52, 120; XII, 53 V.L., 626; XV, 378.

aves nubibus, XIV, 595 N.

membra, I, 526 N.; XII, 19.

frena, VIII, 283 N.

res, VII, 17 N.

luxu, XII, 19 V.L.

Fluvii silent et stant ad cantum, XIV, 470 V.L.

de iis eorumque cursu diversa tradunt poetæ, IV, 224 V.L.

audito Dei curru ripas relinquunt fontibusque relabuntur, IV, 444 N.

eorum dii capita habent glauca fronde revincta, IV, 659 N., 695 N., 726.

fluviis mulcere pocula, VII, 169 V.L.

eorum nomina hominibus tributa, I, 306 V.L., XV, 721 V.L.

Fluxæ res, VII, 17 N.; XIV, 90.

fluxa gens morum, IV, 50 N.

fluxi Celtæ ingenio, VIII, 16 N.

Fluxus ac *refluxus* maris eorumque causæ, vid. *Mare*.

Fodere pectus, V, 256, 561.

equum planta, II, 71 N.

mentem stimulo, in iras, I, 113 N.; V, 159 N.; VII, 512 N.

æquora remis, XIV, 359 N.

Fædus icere, ferire, percutere, VI, 489 N.

Veneris, II, 83.

fædere certo, XIV, 346 N.; XV, 75.

fæderis aræ, VI, 692.

fædera data et icta, de sponsalibus, V, 304 N. et V.L., 317 V.L.

pœnæ, VI, 472 N.

sancire h.e. leges, VII, 454 N.

Fænus reddit solum aratris, XIV, 23 N.

Conf. *Mendax*.

Fonte mulcere pocula, VII, 169 V.L.

restinguere ignes, XVI, 123.

fons mali Varro, IX, 415.

Fontanus, V, 540.

Fora movere, I, 441 N.

Fori navis, XIV, 424 N.

Formæ ferarum, XV, 86 N.

leti, XVII, 482 N.

formam patris reddunt ora, II, 634 N.

meditari in pulvere, XIV, 677 N.

Formare mentes, I, 441 N.; VII, 385; VIII, 546 N.; XI, 449 N.

Formiæ, VII, 276 N.

Formido, qua colitur templum, I, 81 N.; IV, 820 N.

inmissa in somno, III, 167 N.

qua cervi præcipitantur, III, 278 N.

Fors non æqua labori, II, 5 N.

Fortuna læva cœptis et vertens favorem, III, 93 N.

non perenni amplexu fovet, VII, 245.

fovendo eum opibus donisque refersit opimis, V, 265.

rotæ insistit, VI, 121 N.

comparatur navigationi, VII, 241 N.

stans super omnia tela, VIII, 315 N.

Foruli, VIII, 415 N.

Fovet corda hortando, III, 505 N.; IV, 50.

læta, XI, 168.

infima vulgi, VIII, 249.

agmina vallo, IV, 39 N.

ambitus Cannas, VIII, 256 N.

Cybelen Almone, VIII, 363.

certamina, XVI, 470.

nidos, XIII, 599.

lucos, XIII, 546.

natum ad majora, V, 14.

Cyrenen molli imperio, VIII, 57.

Fortuna amplexu, V, 265; VII, 245.

trementem, V, 20 N.

os equi oleo, etc., VII, 342 N.

incepta, XIV, 96.

fovent adversa iras, et fortunam, V, 225 N.; VII, 10 N.

Fragile ævum, III, 386; XIV, 85.

Fragmina adesi montis, III, 470.

Fragrare sanguine, I, 126 V.L.

Frangit pacta, I, 10; XIII, 286.

arma, XV, 14.

equum, iram, vim, etc., I, 262 N.

fluctum procella, XVII, 258.

ævum bellis, VI, 474 N.

bella, XIII, 828.

undam, III, 457; VIII, 553; X, 498; XI, 490 N.

Jupiter nubem, VI, 608.

pectora carmine, XI, 482 N.

soles flumine, XV, 705 N.

tuba auras stridoribus, V, 189.

leo cervicem juveni, XI, 246 V.L.

Hannibalem ruina, XV, 339 V.L.

frangi adversis, X, 617 V.L.

fractus ductor, XII, 420.

furor, VII, 253.

opum, XIII, 876.

fracta urbs, II, 476.

virtus, VI, 14.

fractum murmur, I, 532 N.

nomen Sidonium, XVII, 368.

fractæ res, I, 560; IX, 374.

vires, VI, 270.

fracta æquora, I, 592 N.; III, 55 V.L.; VIII, 427 N.

cœpta, I, 34.

Fratres Pii, XIV, 198 seq.

de regno certantes, XVI, 532 sq. N.

Fraudare cohortes Cerere, XVII, 194.

fraudata decus corporis, III, 232.

Fraus, seu dolus, seu venenum, I, 219 N., 323.

de insidiis, VII, 134 N.

de scelere, IX, 129 N.

fraudibus acuere enses, XII, 52 N.

Fraxinus inrumpit costas, I, 337 N.; IV, 341; V, 549.

Fregellæ, V, 542 N.; VIII, 475 V.L.; XII, 529 N.

Fregenæ, VIII, 475 N. et V.L.

Fremebundus leo, X, 243 V.L.

Fremit aper, I, 425 V.L.

Mavors, XVI, 335.

fremunt Alpes hinnitus, IV, 66 N.

Frena turbata pavore, II, 199 N.

Phaethontia, X, 540 N.

rerum, I, 144 N., 240; III, 226.

fulva, IV, 269 N.

iis non utuntur Numidæ, I, 215 N.; II, 64.

fluitantia, seu undantia, VIII, 283 N.

addere feroci viro, XII, 695 N.

propellunt flammæ, XVII, 95.

Frenare dolores, VIII, 288.

agmina, IX, 418 N.

motus, IX, 472

spes, X, 340.

puppim manibus, XIV, 489 N.

frenatus amnis stridoribus magicis, VIII, 501 N.
frenata acies, XI, 264 N.

Frendere casu, seu casum, I, 494; II, 121 N. et V.L.
ira, V, 253.

Frentani, VIII, 519 N.; XV, 567.

Freta pericli, XV, 375 N.
torquere verberibus, XIV, 360.
Neptunia, III, 50.

Friget animo, XVI, 598 N.
senecta, V, 570.

Frigidum cor, I, 471; II, 339; IX, 49.

Frigus Stygium, V, 528.

Frons turrata, I, 337 N.
pugnæ, IV, 404 N.
hirta, XV, 28 N.
vomit flammam, XVII, 399.
contrahitur, corrugatur, adducitur, et contra solvitur, remittitur, explicatur, exporrigitur, XI, 303 N.;
XIII, 733 N.; XV, 28 N.
alta, h.e. galea, XVII, 398 N.
frontibus cæсорum durant minæ, V, 673 N.
frontis egenus, VI, 304 N.

Fru timore alicujus, XII, 566 N.

Frusinum, VIII, 398 N.; XII, 532.

Frustratus ictus, II, 247.
frustrata tellus voragine soli, IV, 576 N.
litora, II, 460 N.

Fruticantia rura culmis, IX, 205.

Fucare colus, VIII, 436 N.
vellus aenis Gætulis, XVI, 176 N.

Fucinus lacus, IV, 344 N.

Fucus blandus gloriæ, VI, 614 N.

Fugientia terga, seu colla, XV, 726 V.L.

Fulcire domum, seu familiam, II, 65 N.
fultus gressum cuspidem, VI, 79.
torus stramine, XIII, 814.
cubili picto, XI, 401.

Fulget strage Metaurus, I, 126 N.; VII, 486 N.
juvenis, VIII, 91 N.; XII, 347; XVI, 465 N.
sceptris, XIII, 605.
hora, V, 88.
multa imagine avorum Scipio, XVII, 12.

Fulginia, IV, 545 N.; VIII, 460 N.

Fulmen gentis, Carthaginis, belli, I, 421 N.; VII, 106 N.; VIII, 222 N.; XV, 664; XVI, 625.
patrium, XV, 405 N.
telorum, XII, 675.
linguæ, VIII, 410 N.
tuum, XVI, 143 N.
dextræ, XVII, 303.
vertice fundit, XI, 340 N.
fulmina rapta caminis Cyclopum, V, 72 N.
vana, seu bruta, XII, 629 N.
jaculantur Mars et Minerva, IV, 440 seq. N.; XIV, 479.

Fulmineus aper, ductor, juvenis, ira, I, 421 N.
lacertus, VI, 248.
cursus, XII, 461; XIV, 447.
fulminea dextra, III, 319.

Fulvius Cn. Prætor victus et cæsus, XII, 469 sq.

Fulvius Flaccus Capuam obpugnat, XII, 469 sq.
Hannibalem persequitur Romam et in castra repellit, XII, 569 seq.
Capuam expugnat et sontes securi percutit, XIII, 94... 380.

Fulvus.

fulvi rami, IV, 637.

Cf. VII, 637.

fulva cassis, II, 399 N.; V, 78 V.L.
frena, IV, 269 N.

Fumat axis, II, 81 N.; XVI, 661.
equus, scilicet sudore, XVI, 383 N.
vapor ab ore, I, 531.
fumant semina belli, I, 654.

ruinæ cæde, I, 419.
 ossa, I, 178, 361.
 Austri Cancro, XII, 374 V.L.

Fumosi postes, VII, 175.

Fundæ, a quibus inventæ, I, 335 V.L.

Fundare, seu *fulcire* domum et familiam, II, 65 N.
 scepra Lavinia, I, 44.
 urbes mœnibus, XIII, 534.

Fundi, VIII, 529 N.

Fundit tela, I, 267 N., 314, 326; II, 109; V, 214; VII, 647; XI, 577; XII, 260; XIV, 520.

Lycum, II, 113 N.; IV, 233; V, 110; XVI, 49.
 voces, IV, 526; X, 230; XII, 292 N.; XIII, 539.
 hæc, I, 685; XVII, 565 N.
 se in agros, II, 151 N.; XI, 522.
 se terris Boreas, I, 590.
 quietem per membra, VI, 97 N.
 flammam per pectora, XIII, 618.
 vesper umbram, XVI, 39.
 taxus brachia, XIII, 595.
 latebra globos, XV, 369.
 sonum, IV, 173.
 in auras ululatum, VI, 408; XIII, 313; XVI, 437.
 plangorem ad cælum, XII, 597.
 tellus flammæ, VII, 373.
 lorica incendia, IX, 449.
 carina vela, II, 25.

funditur Lyæus per membra, XIII, 273.

fides medullis, II, 516.

Funduntur in agros, II, 151 N.

transtris, III, 57 V.L.

habenæ, comæ, barba, IV, 137 N.; XIV, 570 N.

læti, VI, 572 N.

fusa jacent, XV, 767 N., 774.

est pestis pelago et terris, XVII, 594.

Funere, seu sepulcro carere, I, 154 N.; IV, 667 sq. N.; V, 156 N.

ab eo revocare Romam, XI, 235.

gemino, II, 138.

permixto, II, 682.

Funera, cadavera, II, 647 N.

Conf. *Sepultura*.

Funis æquorei ope delabi in undas, XIV, 449 N.

Furari se, XII, 300 N.; XIV, 561.

membra, X, 74 N.

quid, VI, 70 N.

Furiæ, furor, decoris, laudum, iræ, I, 32 N., 444 V.L.; XVII, 236.

paternæ et manes exagitant juvenem, II, 296 N.

alumnæ Noctis, II, 531 N.

Saguntinos ad mortem voluntariam stimulant, II, 543 seq. N.

serpentes in capite gerunt, II, 535 seq. N., 546 sq. N.

iis ardet Pœnus, XVII, 236.

celeris, II, 543 N.

earum comites Mors, Luctus, Dolor, Pœnæ, etc., II, 548 sq. N.

formam mutant, II, 553 N.

lampades quassant in Phlegethonte tinctas, II, 610 N.

verberibus Manes hominesque agitant, II, 530 N., 616 N., 625 N., 671 sq.

sacrum iis factum, XIII, 432 sq. N.

potant saniem Acherontis, XIII, 575 sq.

Furialis turbo clamoris, XVI, 319.

furialia vota, VIII, 26 N.

bella, VIII, 409.

Furiare, II, 210; VI, 514; VII, 617 N.; XIII, 209, 279; XIV, 280; XVII, 293.

Furibundus gressus, XII, 546 N.

furibunda insomnia, II, 102 N.

Furit ira, VI, 253.

bellum, VII, 41 V.L.

fluvius, IV, 61 V.L.; X, 320.

ventus, XIV, 74.

vix credenda; XV, 452 N.

furunt milites, I, 32 N.

Furnius, VII, 619.

Furor, I, 32 N.

decoris, etc., I, 32 N.; II, 324 N; III, 146.

Furtiva lux, XV, 463 N.
furtivum venenum, XIII, 892.
furtivæ terræ, IX, 95.
furtiva fœdera, II, 416.

Furtum noctis, VI, 70 N.
viæ, VII, 136 N.
Jovis, VII, 487 N.; XIII, 615.
armorum, XVII, 90 N.

Furva coma, etc.; V, 220 V.L.
furvi equi, VII, 683 N.
bidentes, VIII, 119 N.

Fuscæ alæ Cori, VIII, 524 N.

Fuscat Hesperus currum, XI, 268.
fuscati radii, XIV, 345 N.

Futilis ictus, V, 297; XV, 794 N.
auctor, XIII, 363.
ætas, XVI, 655.
ausis, XV, 298 N.
futile virus linguæ, XI, 557.
nomen virtus, IX, 376.
votum, X, 339.

INDEX

RERUM ET VERBORUM, IN SILIUM ITALICUM.

Literæ N. et V.L. passim additæ significant, ea verba vel res in *Notis* et *Variis Lectionibus* illustrata esse.

G H I J K L M N O P Q

561c

G

Gabarus, IX, 385.

Gabina Juno, XII, 537 N.

Gades, I, 141 N.

Herculeæ, XVI, 194.

Tyriæ, III, 4 N.; XVI, 467 N.

Gaditanus Hercules, III, 14... 31 N.

Gæsa Gallorum et Afrorum, I, 629 N.

Gætula purpura, XVI, 176 N., 354 N., 569.

Gætuli, II, 64 N.; III, 287 sq. N.

Conf. *Mauri*.

Gala, XV, 464 V.L.

Galæsum flavum demiserat umbris, I, 438 V.L.

Galatea Acin in fluvium convertit, XIV, 222 sq. N.

Galba magno spectandus nomine, VIII, 469 sq. N.

Galeæ clausiles, XIV, 158, 636 N.

vomunt flammam, XVII, 398 N.

cornibus arietinis ornatae Jovis Hammonis regumque Macedoniæ, I, 415 N.

in iis, ut in clipeis, expressa origo et facta majorum, I, 415 N.

linteæ, III, 269 sq. N.

rictus et exuviæ ferarum, II, 156 N.; III, 389; IV, 559 N.; V, 132 N.

super iis Scylla, etc. V, 135 sq. N.

sine cristis, VIII, 419 N.

fulvis cristis subnixæ, II, 397 sq. N.

Sidonïæ, Argolicæ, etc., XVI, 450 N.

Galeri, I, 404 N.; XVI, 456.

Galli armiferi et superbi, IV, 45 N.; XV, 169 N.

comati, V, 134 N.; XV, 671 N.

auricomi, III, 608 N.; V, 134 N.

Conf. *Celtæ*.

562

561d

Ganges, XII, 460 N.
Gangetica pubes, III, 612 N.
Ganymedis raptus, XV, 425 seq. N.
Garadus, VII, 601.
Garamantes, I, 142 N., 414 N.; III, 10, 313, 648; XIII, 479; XVII, 634.
Garamanticus ritus, XI, 181 N.
Garamantica pubes, IV, 445.
Garamantica signa, I, 142 N.
Garamantis gemma, XV, 676.
Garamus, II, 110 V.L.
Garganus, IV, 561 N.; VII, 366.
 ejus campus, XVII, 600 N.
Gargenus, V, 137 V.L. XIII, 59.
Gaudent credere, III, 19 N.
 gurgite Rhodani, XV, 500.
Gaulum, XIV, 274 N.
Gaurus, VIII, 532 N. et V.L.; XII, 160 N.
Gela fl. et urbs, XIV, 218 N.
Gelesta, X, 85.
Geminat dentem aper contra venabula, I, 425 V.L.
 vulnus, I, 163.
 funis, IV, 393.
geminatus gaudia, X, 513 N.
Geminus Lacon, XIV, 208 N.
 cupido, IV, 99 N.
 dens apri, I, 425 V.L.
gemini fratres, IV, 355 N.; XVI, 533.
Gemini tam similes, ut mater nomina eorum etiam post mortem commutet, II, 636 seq. N.
Gemit aper, etc., I, 425 V.L.
 tellus, IV, 96, 294.
gemunt saxa fluctu, XV, 156 N.
 arma, II, 245.
 fluctus ac ventus, III, 471 N.
Gemitus, I, 425 V.L.; III, 643.
 ignis, XIV, 59.
 scopulorum, V, 398 N.
 heroum et deorum, I, 530 N.; II, 476 N.
Gemmans gurges, IV, 350.
gemmata lumina peltæ, II, 167 N.
Gener, scilicet in spe, V, 318.
Genii locorum, II, 584 sq. N. VI, 283 N.; XIII, 124 N.
Genitalis aura, III, 381 N.
Genitor bellorum, fraudum, vitiorum, III, 126 V.L.
 Neptunus, XVII, 238 N.
 Jupiter, IV, 417.
 Tiberis, XII, 540 N.
 Divum, XVII, 342.
Gens viri, II, 584 N.; VII, 637; XIII, 862 N.
gentes pro homines, V, 264 V.L.
Gentilis galerus, XVI, 456.
Gentile metallum, XVI, 464 N.
Genuinus dens, I, 425 V.L.
Gerere in se cuncta arma virosque, VII, 8 N.
Germani auricomi, III, 608 N.
Geryonis, seu Geryonæ tria corpora, I, 277 seq. N.; III, 422 N. et V.L.; VI, 629 N.
 in Erythia ins. habitans pugnabat tribus dextris, XIII, 200 sq. N.
Gestamina, I, 629 N.; V, 349 N.
Gestar, II, 327 N.
Gestit mens lustrare, XV, 347.
Getæ Thracibus adnumerati, II, 75 N.
 in Dacia, I, 324 N.
Geticus Boreas, IV, 244 V.L.
Geticæ nives, XVII, 488 N.
Gigantum angues et pugna cum Diis, I, 435 N.; VI, 181 N.; IX, 305 sq. N.; XII, 143 sq. N., 529 N.

posterī Galli, Terrae filii, vix uno vulnere vitam redentes, [V, 111 N.](#)

Gisgo, [II, 111.](#)

Gladiatorium certamen, [XVI, 527 sq.](#)
in conviviis, [XI, 51 sq. N.](#)

Gladius ad quod latus ab humeris pependerit, [V, 146 N.](#)
gladiis res geri cœpta, [IX, 314 V.L.](#)

Glandem fundere, [I, 314 N.](#)

Glastum, seu *glassus*, vitrum, quo Britanni se tingunt, [XVII, 416 N.](#)

Glaucā fronde revinctum caput dei fluvii, [IV, 659 N.](#)

Gliscit ira, [II, 239 N.](#)

gressu fama, [IV, 6;](#) [VI, 63;](#) [X, 578.](#)

furor, [VII, 216;](#) [IX, 393.](#)

ardor, [IV, 111;](#) [XII, 402.](#)

malum, [VII, 353;](#) [XV, 577.](#)

gloria, [XI, 543.](#)

motus, [XIII, 26.](#)

gliscunt adversa metu, [X, 598.](#)

Globus solis, [I, 258 N.](#)

virorum, [I, 349, 450;](#) [V, 31;](#) [XIII, 493.](#)

nimborum, [XII, 657.](#)

nigrans, [VI, 322 N.](#)

Glomerat gressus, [III, 336;](#) [XII, 518.](#)

turmas, [III, 225.](#)

æstus, [XIV, 450.](#)

fuga, [XIV, 445.](#)

cursum, [X, 461 N.](#)

glomerant apes murmur, [II, 221.](#)

volumina, [IV, 319.](#)

Gloria se tollit cælo, [I, 1 N.](#)

gentis Agenor, [I, 88 N.](#)

ei fine caret, h.e. gloriæ cupiditas, [III, 122 N.](#)

fax mentis honestæ, [VI, 332.](#)

Gorgonei furores, [X, 435.](#)

vultus, [IV, 234 N.](#)

Gorgoneæ alæ, [XIV, 576 N.](#)

Gorgonea ora, [III, 314 N.](#)

Gorgonum genus, nomina, sedes, [II, 59 N.;](#) [XIV, 576 N.](#)

Cf. [X, 173 sq. N.](#)

Gortynius advena, [II, 148 N.](#)

Gortynia tela sonante nervo fugare, [II, 90 N.;](#) [V, 447.](#)

Gracchus Tib. Sempronius Cos. rebus in Sicilia compositis Scipioni ad Trebiam conjungitur neque pugnam detrectat, [IV, 493... 524 N.](#)

Cumas tuetur, [XII, 63 sq.](#)

ab hospite Lucano in insidias præcipitatus perit, ejusque exsequias agit Hannibal, [XII, 473 seq. N.](#)

ejus gens clara, [IV, 495 sq. N.](#)

Gradivicola Tuders, [IV, 222 N.](#)

Gradivus, [I, 433;](#) [III, 702.](#)

melior, [XV, 15 N.](#)

Gradum erigere et erepere, [III, 529 V.L.](#)

gradu manent corda, stant, movent, [XVI, 21 N.](#)

gradus jungere, [IV, 372 N.](#)

Graius Archimedes, [XIV, 301 N.](#)

Diomedes, [IX, 63.](#)

pontus, [I, 289.](#)

Graia contemtim dicitur, [III, 178 N.;](#) [XII, 41 N.;](#) [XIV, 127.](#)

Graium æquor, [VIII, 257 N.](#)

Gramen pinguius fit incendio, [VII, 364 sq. N.;](#) [IX, 605 sq. N.](#)

gramina signare inpresso mento, [XV, 380 N.](#)

Graminea ara, vid. *Ara*.

Grandæva manus, [XVI, 652 N.](#)

Grando telorum, [I, 311 N.;](#) [II, 38;](#) [IX, 578;](#) [XIV, 430.](#)

Grassari ad clara, [I, 570 N.](#)

per undas ratibus, [XIV, 574.](#)

Gratum est, o Superi, dum non, etc., [VI, 584 N.](#)

Gravari rem, et re, [II, 598 N.](#)

Gravidus populus noxa, [XIII, 542.](#)

gravidā alvus venenis, [VI, 159.](#)

anus arcanis, [XIII, 494.](#)

telis pharetra, VII, 445 N.
vinea armato dorso, XIII, 110.
gravidæ apes mellis, II, 220.
vites nectare, VII, 164.

Gravii, I, 235 N. et V.L.; III, 366 N.

Gravis curis, XVII, 161.

graves chelydri, I, 412 N.; VI, 158 N.

Graviscæ, VIII, 473.

Gravitas fœda (odori), VI, 158 N.

læta, VIII, 609 N.

Gremium Libyæ, II, 574 N.

Thebes, III, 678 N.

patriæ, IV, 786.

Capuæ, XII, 204.

in *gremium* Jovis Capitolini delata laurus, VI, 610 V.L.; IX, 546 N.

gremio tuto deponere gentem, VI, 610 N.

Grex elephantorum, III, 463 N.

equarum, III, 380.

Grosphus ductor erat, XIV, 211.

Grovii, I, 235 V.L.

Gryneus, IX, 57 V.L.

Gubernatoris artes, XIV, 453 seq. N.

Gurges Sicanius, I, 34.

Tiberis, I, 607.

gurgite mergere tonsas, XIV, 533 N.

clauso, XV, 178 N.

Hesperio, XV, 250 N.

sacro, XVI, 679 N.

septeno pontum inpellit Nilus, I, 197 N.

imo flamma absorbet latices, IV, 685 N.

conduntur montes, I, 593.

Gyas, I, 439 V.L.

Gylippus, XIV, 281... 286 N.

Gymnasia porticibus et silvis cincta, XIV, 648 N.

Cf. XIV, 136 sq. N.

Gyri septem in circo, XVI, 372 N.

leves et lævi equi, VII, 644 N.

breves, VII, 645 N.

in *gyros* domitare equum, IV, 19 N.

sinuare *gyros*, IV, 318 N.

per orbem artare, IV, 451 N.

H

Habena ducta circum caput, I, 315 N.

torta Baliaris, V, 193 N.

habenæ rerum, I, 144 N.; X, 282; XI, 50.

primæ, VII, 384

Latia, XIII, 34.

excussæ Pavoris, VI, 556 N.

salutis, V, 611.

Martis, VII, 222; XVII, 175.

habenis inmissis victor Vulcanus et Gradivus, IV, 681 N.; XI, 399 N.

habenas totas largiri, seu dare equo, classi, etc., XV, 724 V.L.

Conf. *Frena* et *Largus*.

Habere sub ictu, V, 46 N.

ripas, VIII, 368 N.

certamina, IX, 274.

canes, scilicet præmio, XVI, 573 N.

dicere, polliceri, intrare, XVI, 208 V.L.

Habilis nulli galea, IV, 433 N.

habiles ad aratra, VIII, 366.

portandis armis, XI, 585.

enses, VIII, 374 N.

Habitata pruinis Nursia, VIII, 416.

Gradivo pectora, XV, 337.

Habitus terræ, XII, 376.

Hactenus, IV, 265 V.L.

sit satis, IV, 795 N.

Cf. IX, 347; XIII, 270; XVII, 373.

564

564b

564c

Hadranum, XIV, 250 N.

Hadria, *Hadriacus*, *Hadriaticus*, I, 54 V.L.; VIII, 438 N.; X, 214 N.; XI, 509.

Hæmonius Boreas, X, 11 N.

Hæmus, III, 495.

Mavortius, XI, 464 N.

Hæret dies, VI, 406 N.

primo in ævo, VI, 425.

humi, VI, 278; VII, 618.

terræ, XVII, 168.

Roma auribus, XII, 518.

in morte, XIII, 693.

locis, VIII, 565 N.

dubius responsi, VI, 670.

vultus intentus, III, 155.

rupibus Frusino, XII, 531 N.

metus, XII, 736.

Halæsa ad Halæsum fl., XIV, 218 N. et V.L.

Halcyone et Halcyonides dies, XIV, 275 N.

Halesus Argolicus, VIII, 474 N.

Hami torti loricæ, V, 140 N.

Hamilcar in Didonis templo filium jurejurando adigit, I, 77... 139 N.

in prælio adversus Vettes perit, I, 141 seq. N.

arte conciliabat viros, I, 240 N.

exultat in Sicilia, II, 429 sq.

conloquitur cum Scipione in inferis, XIII, 732 sq.

Hammonii, I, 414 N.

Hammonis oraculum, I, 414 N.; III, 8 sq. N., 669 sq. N., 677 N.

cornua, I, 415 N.; XIV, 572.

templum, III, 666 N.

Hampsagoras, XII, 345 sq.

Hampsicus, VII, 671.

Hannibal magnus Ausoniæ (h.l. Scipio) XVII, 572 N.

Hamilcaris f. et oriundus a Barca, I, 71 sq.

avidus motus, perfidus, contemptor Deorum, laborum patientissimus, fortissimus, I, 56 seq. N., 239... 267 N.

Hasdrubale cæso admodum adolescens a toto exercitu Pœnorum in Hispania imperator salutatur, I, 183 sq.

in templo Didonis puer jurat, se bellum olim Romanis inlaturum esse, I, 70... 189; II, 349 sq., 426 sq.

Saguntum obpugnat, I, 268 sq.

vulneratur a Saguntinis, I, 520 sq.

clipeum summa arte elaboratum dono adcipit ab Hispanis, II, 395... 452 N.

eversa Sagunto, Gades adit, ubi in templo Herculis donaria deo vota suspendit, et recessum adcessumque maris admiratur, III, 1... 60.

oraculum Hammonis consulit, III, 5 seq., 647... 714.

Himilcen uxorem cum filio in Africam amandat, III, 61... 157.

hortatu Mercurii a Jove missi, in Italiam exercitum ducit, III, 158... 213.

ejus copię Libycę et Hispanę, III, 214... 405.

eas per Pyrenæum saltum Bebrycumque fines traducit, et Druentiam trajicit, III, 406... 476.

Galliis peragratis, Alpes transit, III, 477... 556.

in Italiam degreditur, III, 630... 646.

Gallos ad defectionem sollicitat, III, 39 seq.

Romanos vincit ad Ticinum, I, 45 N.; IV, 56... 481.

ad Trebiam, I, 47 N.; IV, 498... 697.

ad Trasymenum, I, 49 N.; V, 1... 678.

ad Cannas, I, 50 N.; IX, 1... 657; X, 1... 659.

instar Martis in pugnam descendit, IV, 324 sq. N.

vicino lumine fulget et oculis hostium caliginem obfundit, I, 496 seq. N.

in via per paludes alterum amittit oculum, IV, 751 sq. N.

revocatur a consilio Romę obpugnandę tonitru Jovis, consiliis Junonis, et tempestate a Neptuno conmoti, I, 134 sq.; VI, 595 sq. N.; X, 326... 386; XII, 565 sq., 603 sq. N., 653 seq.; XVII, 218... 282.

post pugnam ad Trasymenum per Umbriam agrumque Picenum castra movet in Campaniam, ibique templum Liternensium diruit, VI, 641... 716.

variis dolis constantem Fabii Cunctatoris animum frustra tentare conatur, VII, 96... 267.

ab ejus agros ferrum ignemque abstineri jubet, VII, 260 sq.

ab eo inclusus, sarmentis ad cornua boum adligatis et incensis, ex faucibus elabitur, VII, 268... 376.

eo absente cum Minucio pugnat, VII, 377 seq., 494... 535.

vincitur a Fabio, VII, 536... 729.

somnio prohibetur, quominus suo Magonisque consilio post pugnam Cannensem exercitum ducat Romam, X, 326... 386.

Capuę hiberna agit et cum suis enervatur, XI, 189... 482; XII, 1... 26.

inrito conatu obpugnat Neapolim, Cumas et Puteolos, XII, 27... 106.

perlustrat tractum Puteolanum, Baias, etc., XII, 107... 160.

primum ad Nolam a Marcello vincitur, XII, 161... 294.
 Acerris Nuceriaque direptis, capit Casilinum, Petiliam et Tarentum præter arcem, XII, 420... 460.
 vincit Centenium Penulam et Cn. Fulvium, XII, 463 sq.
 celebrat exsequias Æmilii Pauli, Ti. Sempronii Gracchi et Marcelli, X, 558 seq.; XII, 473 sq.; XV, 381
 seq.
 Capuam frustra obsidione Romanorum liberare conatur, XII, 449... 479 sq.
 Romam petit, sed submovetur a Fulvio Flacco et tempestate bis a Jove inmissa, qua acies utrimque
 instructæ dirimuntur, XII, 489... 752.
 Romam reverti statuit, sed monitis Dasii deterretur, XIII, 1... 83.
 Feroniæ templum spoliatur, XIII, 83... 93.
 in Bruttios proficiscitur, XIII, 92 sq.
 in Bruttio agro, de clade ac morte Hasdrubalis certior factus, belli instaurandi consilia agitatur, XV,
 813 sq.; XVI, 1... 10.
 sola nominis sui reverentia efficit, ut nec seditio in castris existeret, nec hostes lacesserent
 quietum, XVI, 15 sq.
 ardor ejus pugnandi languescit invidia Hannonis, cujus factio ipsi res ad bellam necessarias ab
 domo mitti prohibet, XVI, 11 seq.
 ex Italia accessit, et invitatus discedit, XVII, 146... 217.
 vincitur a Scipione ad Zamam, XVII, 292... 617.
 Junonis machinationibus præsentis periculo eripitur, et singulari subducitur certamini, ad quod
 Scipio cum provocaverat, XVII, 341... 384, 509... 580, 597 seq.
 in Asiam ad Antiochum confugit, XIII, 876 sq. N.
 exsul in Syria, Creta, Bithynia, II, 701 sq. N.; XIII, 869... 893.
 veneno hausto moritur, II, 705 sq. N. XIII, 869... 893.

Hannon in Sardinia cæsus, VI, 670 N.

Hannon ejusque factio Barcinæ et Hannibali infesta, II, 270 sq. N. et V.L.; IV, 771, VIII, 22 sq.; XI, 538
 seq., 563 seq.; XVI, 12 seq.; XVII, 197 sq.

Hannon alius captus et in triumpho ductus, XVI, 26 sq. N., 72 sq. N.; XVII, 631 N.

Harpagones, uncæ manus erant, XIV, 322 N.

Harpe, nomen virginis, II, 117 V.L.
 nomen equæ, XVI, 365.

Harpyiarum sedes in inferis, XIII, 599.

Harundo vid. *Arundo*.

Haruspicina, ars vetusta, I, 123 N.

Hasdrubal, Hamilcaris gener et successor, a servo Tagi regis occisus, I, 144 seq. N.
 non crudelis, sed comis, I, 146 sq. N.
 cum eo foedus factum a Romanis, I, 294 N., 479 sq. N.

Hasdrubal Hamilcaris f. vincitur a Scipione ad Bæculam, XV, 410... 492.
 Alpes transit, ut fratri se jungat, XV, 198 seq.
 dolo frustratus Neronem evadit, XV, 790 seq. N.
 cæditur ad Metaurum, XV, 515... 823.

Hasdrubal Gisgonis f. Hispania a Scipione pulsus et socer postea Syphacis, XV, 180 sq.

Hasta pura præmium, XV, 261 N.
 dictis comes torquetur, IV, 134 N.
 perdit ictum, IV, 137 N.
 invenit petatum vulnus cædemque adcepit ab hoste, IV, 141 N.
 duplex in unum hostem jacta, ut incertum esset, cui letum cederet, IV, 569 N.
 dextræ adcommodata, V, 146 N.
 divino honore culta, VI, 138 seq. N.
 defixa terræ, VII, 294 N.
 a Scipione missa fit quercus, XVI, 587 sq. N.
 Martis, IV, 434 N.

Haurit tellus corpora, III, 652; IV, 576.
 virum ignis, XVII, 107.
 dolorem, VI, 85.
 sperata, XII, 408.
 faciem oculis, XI, 282 N.
 latus ense, I, 392 N.
 ardor virum, XVII, 107.
 telis clausos, VII, 584 N.
 vigor Latium, XVI, 11 N.
 mente, oculis, auribus, I, 345 N.; VIII, 135 N.
 Borean velo, XIV, 389.
haustus medullis Hannibal, I, 345 N.
 pulvis, XV, 51 N.

Hebescit fulgor, XII, 653.
hebescent dextræ, VIII, 20.

Hebetatus splendor Luciferi, XII, 249.
hebetata tela, XVI, 105 N.

Hebrus, II, 75 N.; XI, 477 N.

Hecatombe, XII, 333 N.

Hectorea gens, II, 343 N.; XIV, 205.
Hedetani, III, 372 V.L.
Helicon resonat modis Latiis, XII, 412.
 ejus numina, XIV, 1.
Hellespontus Leandrius, VIII, 621 N.
Helorus, XIV, 269 N.
Helymus et *Helyma*, v. *Acestes*.
Hemathia, vid. *Emathia*.
Henna et *Hennæa* Dea, etc., I, 93 N. et V.L., 214; II, 304; V, 489; VII, 689; XIII, 431; XIV, 50, 238...
 247 N.
Herbesos, XIV, 264 N. et V.L.
Herbita, XIV, 271 V.L.
Hercules: ejus gens, Fabii, II, 3 N.; VI, 627 sq.; VII, 35, 44.
 labores, III, 32 sq. N.
 primus Alpium transitus, II, 356 N.; III, 91, 496; IV, 4 N.; XI, 136, 218 N.; XV, 605.
 ara Maxima, II, 237; VII, 50 N.
 Gaditani templum et labores, III, 14... 31 N.
 agger et via inter Lucrinum et mare, XII, 118 N.
 cædes Geryonis, I, 276 N.; III, 421 sq.; VI, 628 sq.; XII, 119.
 sæva noverca, II, 478 N.
 rogos in Cæta, VI, 453 N.
 conditor est et Deus tutelaris Sagunti, I, 273 N., 505; II, 475 sq. N.
 Gigantas confecit, XII, 143 N.; XVII, 649 N.
 Trojam diruit, I, 513 N.
 Monæcus, I, 586 N.
 commiseratus fortunam Sagunti auxilium Fidei inplorat, II, 475 seq. N.
 pacifer, seu pacator Nemeæ et orbis terrarum, II, 483 N.
 claviger, III, 14 V.L.
 roboris symbolum in Græcia, Solis in Oriente, ubi orta tota fabula, III, 29 N.
 descendit ad inferos et inde Cerberum traxit ad superos, III, 35 seq. N.
 fulmine raptus et inter Deos relatus, sed idolum et umbra ejus in inferis, III, 43 N.
 stuprat Pyrenen, Bebrycis f., III, 420 seq. N.
 Tiburtinus, IV, 224 N.
 in Italiam ad Evandrum venit, et ex ejus filia gignit Fabium, VI, 628 seq. N.
 Prodicus, XV, 18 sq. N.
Herculeus labor, I, 369.
Herculea moles, XII, 143 N.
 pharetra, XII, 433 N.
 vis, IV, 599 N.
Herculeum fretum, I, 199.
Herculei colles, I, 585.
 muri, I, 273 N.
Herculeæ exuviæ, II, 191 N.
 metæ, columnæ, I, 142 N.; IX, 185 N.; XVI, 149.
Herdonia, VIII, 567 N.
Herminius, V, 580.
Hermus aurifer, I, 159 N.
Hernica saxa, IV, 226 N.; VIII, 391 N.
Heroes originem et natales suos jactant, XV, 745 seq. N.
 conviviis incessunt hostes, etiam jam victos, I, 383 N., 398 sq. N., 442 sq. N., 478 seq. N., 482 seq.;
 II, 258; IV, 286 seq., 538 seq.; V, 262 seq., 317 sq., 574 sq.; XV, 798 sq.
 jaciunt saxa ingentia, I, 489 sq.; V, 298 sq.; IX, 395 sq. N.
 adventu suo caliginem oculis hostium obfundunt, I, 496 sq. N.
 lati et ingentes, I, 499 N. (Conf. *Ingens* et *Latus*.)
 utuntur clavis, II, 155 N.
 pelle ferina cingebantur, utebanturque rictu leonis pro galea, II, 156 sq. N., 191 N., 193 sq.; V, 132
 N.
 victores exultabundi exclamant vel Pæana canunt, IV, 215 N.
 gemunt et lacrimantur, I, 532 N.; V, 303 N.; II, 476 N.
 clipeos quatiunt, ut incutiant terrorem, IX, 423 N.
 in pugna cadentes comparantur arboribus magnis, vento, securi, seu fulmine eversis, X, 164 seq. N.
 gerunt spicula bina, VIII, 493 N.
 amarunt servas, XV, 280 N.
 horridi et sublimes cristis, VIII, 425 N.; XIII, 143 N.
 dormiunt in pellibus, VII, 289 N.
 eorum famuli, I, 66 N.
 vel dona arma sunt spolia, II, 395 sq.; V, 137 N., 321 N.; II, 224 seq.
 pectora villosa, V, 441 N.
 adventus cognoscitur ex magnitudine et splendore armorum, I, 496 seq. N.; X, 102 seq.
 in conviviis cantores, XI, 288 seq. N.
 nec vultus, nec splendor armorum ferendus, XI, 437 seq. N.
 armigeri vel vicini milites tela divinitus excipiunt, ne ipsi feriantur, XII, 262 N.

567b

umbræ, seu animæ ingentes, V, 421 N.; VIII, 145 N.; X, 288; XI, 346; XIII, 799.
Hersilia, XIII, 812 sq. N.
Hesperia, I, 4 N., 50.
Hesperidum horti custos, anguis Junonius, Ladon, VI, 184 N.
 nodati crines, II, 78 V.L.
 horti et poma, I, 431 N.; III, 283 N. et V.L.; IV, 636 seq. N.; VI, 184 N.
Hesperius axis, I, 130 N.; XVI, 291 N., 660.
 gurgis, XV, 250 N.
 Hesperium litus, XVI, 592 N.
Hesperus, idem qui Lucifer, VII, 639 N.
Hiarbas, vid. *Iarbas*.
Hiat desidia, XI, 35 N.
 miles, XII, 75 N.
 hiant viscera, V, 257; X, 183.
Hiatus terræ optantur, IV, 330 N.
Hiber omnis, XVI, 306.
 Hiberum armentum, XII, 119 N.
 vulgus, I, 145 N.
 Hiberi alites, II, 269 N.
 Conf. *Iberus*.
Hibernæ undæ, XV, 570 N.
Hiems deformis, III, 489.
 imbrifera, III, 197 N.
 ejus caput, tempora et vertex, XII, 1 sq. N.
Hieron rex mitis et socius Rom., V, 490 N.; VIII, 614 N.; XIV, 79 sq. N.; XIV, 653 N.
Hieronymi crudele imperium et mors, XIV, 85 sq. N.
Himera fl. duplex et urbs cum thermis, XIV, 232 sq. N.
Himilco, XIV, 431 N.
Hinc, I, 283 V.L.; II, 106 N.
Hinnitibus aera flammata, XIV, 209 N.
 inplet campos sonipes, I, 222 N.
Hipparis, XIV, 230 N.
Hippo regius et Zarytos, III, 259 N.
Hippocrates Prætor, XIV, 287 N.
Hirpini, VIII, 569 N.; XI, 11 N.
 unde ita dicti, XI, 11 V.L.
Hirsuta et *hirta* toga et coma priscorum Rom., I, 613 V.L.; XIII, 812 N.
 Hirsutæ imagines, I, 613 N.
Hirta cæsaries, coma, frons, toga, I, 613 V.L.; V, 438; XIII, 861 N.; XV, 28 N.; XVI, 121.
 hirtum pectus, V, 450.
Hispal, seu *Hispalis*, III, 392 N.
Hispani, seu Celtiberi prælium inriti saltant, seu cætras percutiunt, et laudes heroum canunt, more barbarorum hominum, III, 346 sq. N.; X, 230 N.; XVI, 30 N.
 ad suicidium proni, I, 225 seq. N.
 eorum equi et equites præstantissimi, I, 222 sq.
Hispania extrema terra, vid. *extrema*.
 aurifera, III, 401 N.
 spicifera, III, 403 N.
 ejus geograph. describitur, I, 220 sq.
 equi, I, 222 seq. N.
 metalla, I, 228 sq. N.
 fertilitas, I, 237 sq. N.
Hispellas Metaurus, IV, 187 N.
Hispellum, IV, 187 N.; VIII, 457 N.
Hister fl. binomen, I, 326 N.
Hispida pectora, V, 441 N.
Homeri laus, XIII, 778... 797 N.
Hominum præstantia, XV, 71 sq. N., 84 sq. N.
Honor frontis, capitis, formæ, togæ, IV, 755 N.
 æstatis, III, 487 N.
 deorum, III, 218 N.; IV, 700; VII, 90, 184, 750; VIII, 442; XIII, 434.
 verborum, II, 483 N.
 Martis, X, 400 N.
 leti, X, 560 N.
 lucis, III, 147 N.; VII, 737; XIII, 556.

plausæ cervicis, IV, 264.
 tumuli, II, 265.
 armorum, XV, 478 N.
 saguli, XVII, 530.
 candoris, XII, 230.
 Soractis Carmelus, VII, 662.
 quæsitus poculis mixta gemma, XIV, 662 N.
 de præmio, IX, 199 V.L.; XVI, 452 N.
honores extremi, VI, 670.
 Latii h.e. dii, VIII, 43 N.
 sine *honore* sepeliri, XIII, 627 N.
Honorare delubrum sanguine, XII, 340.
Honorarium, IX, 199 V.L.
Hora eadem manet te tuosque, VI, 509 N.
 læva, VII, 30.
 diei et noctis, IV, 89 N.
 nostra, XII, 193 N.
horæ mutabilis brevitatis, III, 141.
horæ serenæ, XV, 53.
Horatius Cocles, X, 484; XIII, 726 sq.
Horrent galeri, I, 484 N., 628.
 segetes, arma, pili, setæ, I, 423 N., 527, 628; V, 441; VIII, 570.
 ora cete, XIV, 253 N.
 minores fata, VI, 550 N.
Horret glacie, IV, 741.
 tantum licere, XIV, 671 N.
 campus, I, 211 N.
 huic thorax, IV, 558 N.
 rigore, XIV, 68.
Horrescit sætis, I, 423 N.
 nimbis tempestas, I, 134.
Horridus alis Corus, III, 524.
horrida humus, I, 230; IV, 687 N.
 squama, VIII, 525.
 virtus, I, 58 N.; XI, 205 N., 419.
 arma, I, 517.
Horrificare galeas, III, 389.
Horror gratus, VIII, 561 N.
 Carthaginis Marcellus, XV, 340 N.
Hortari equos, XVI, 322 V.L.
Hortator remigum diversus a symphoniaci, VI, 361 N.
Hospita nimis lotos, III, 311 N.
 Baccho Tarraco, XV, 177.
 jura, XVII, 68.
 otia Musis, XII, 31 N.
 pacta, XVII, 79.
Hospitales mensæ sacræ, XVII, 68 N.
Hospitia tarda cæli excipiunt eum, III, 627 N.
Hostis adest, VI, 559 N.
Hostus, *Hostius*, *Hostilius*, *Hostus*, I, 437 V.L.; XII, 347 sq.
Humectat lacus, V, 5 V.L.; VIII, 437; XIII, 85.
Humentes campi, XI, 507; XIV, 368.
 nebulæ, VIII, 458.
 oculi, IX, 30.
 rores, II, 479.
 umbra et nox, I, 259 V.L.; II, 469 V.L.; III, 168; XIII, 439.
 Cf. *Uvens*.
Humida nox, XIII, 413.
Humor inglorius Tiniae, VIII, 452 N.
Hybla et *Hyblæum* nectar, XIV, 26 N., 200 N.
Hydro inbuta tela, I, 322 N.
Hyempsal, I, 408.
Hyempsas, XVI, 461.
Hymenæus novus, XIV, 241.
 lascivus, V, 22 N.
 primus, III, 64 N.
 Tyrii *Hymenæi*, XVII, 80.
Hymettus ejusque mel, II, 218 N.; XIV, 26 N., 199.

Hyperion, XV, 214 N.

Hypsa fl. duplex, XIV, 227 N.

Hyrcana tigris, V, 280 N.

Hyr cani mortuos canibus objiciunt, XIII, 473 sq. N.

569c

I

Iaccho haud inamatus ager, XII, 526 N.

Iapygia, I, 51 N.

569d

Iapyx campus, I, 51 N.; III, 707; VIII, 37.

alumnus, IX, 270 N.

equus, IV, 555.

Iapygis arvi, IX, 185 V.L.

Iarbas, I, 414 sq. N. et V.L.; II, 58 seq. N.

Iberiacæ terræ, XIII, 510.

Iberus bellator, I, 190.

Mars, XV, 2 N.

Ibera terra, III, 176.

Conf. *Hyberus*.

Iberus fl. finis imperii Rom. et Pœnorum, I, 294 N., 480 N., 643 N.; II, 449 sq. N.

Icarium mare, IV, 245 N.

Icarus, II, 133.

Dædali filius, ejusque lapsus, XII, 96 sq.

Icere fœdus, VI, 489 N.

ictus lacus flamma, V, 73.

vino, VII, 202 N.

specie, VIII, 388 V.L.

icta facies maris, XIV, 360.

loca clamore, III, 436 N.

Ichnusa, XII, 358 N.

Ictus vanus, futilis, iners, VII, 648 N.; XV, 794 N.

ictum perdit hasta, IV, 137 N.

sub *ictu* Roma est, IV, 42 N.

Ictus amisere spatium, IX, 321 N.

furoris, IX, 464.

nautarum, VII, 361.

Ida, XVII, 20 N.

Idæus sanguis, I, 125 N.

Idæa mater, XVII, 20 N.

Idæum genus, III, 207 N.

Idæa nomina, XII, 155 N.

Idalia sagitta, V, 19 N.

Idem alicui est, h.e. par s. similis, XV, 397 V.L.

Idmon, VII, 609.

Idumææ palmæ, III, 600 N.; VII, 456 N.

Iertes, V, 259.

Ietas, XIV, 271 N.

Ignara viri, II, 68 N.

Ignavus remus, XIV, 538 N.

Ignava mors, IX, 512 N.; XIV, 607 N.

silentia, V, 13 N.

Ignescit animus, XIII, 180.

virgo penitus, IX, 460 N.

Igneus æther micat, I, 135 N.

apex hastæ, I, 466.

equus, XVI, 511 N.

in pugnas, VI, 209 N.

Ignea gens plantis, III, 306 N.

mens, III, 136 N.

lumina, II, 586.

Ignifer hortatus, XVII, 293 N.

Ignis exundat, fluit, manat, XVII, 98 N.

naribus equi expiratus, VI, 232 N.

virtutis, XVII, 112 N.

ignes subterranei, VII, 372 sq. N.

Ignobilis vir et mors, III, 123 N.

Iguvium, VIII, 459 N. et V.L.

570b

Ilerda, III, 359 N.; XVI, 475 N.

Ilertes, III, 255.

Ilia Aniene vel Tiberi mersa, et alterutri nupta, XII, 543 N.

Iliaca cuspis, V, 595 N.

nurus, III, 151.

Phœbas, XV, 282 N.

Iliaci muri, XII, 515.

Iliacæ aræ, XIII, 620.

flammæ, V, 82 N.

procellæ, VI, 105.

Ilienses in Sardinia, XII, 344 N., 364 N.

Ille pater deorum, cum emphasi, III, 181 N.

illa ego sum, XV, 59 N.

Illyris ora perdomita armis Æmilii, VII, 290 N.

Iiva, VIII, 615 N. et V.L.

Imago, seu umbra et simulacrum, I, 97 N.

magna, VIII, 145 N.; XIII, 751.

clamoris clamat scopulis, XIV, 465 N.

feretris præcedens, X, 567 N.

flammæ in æquore, II, 663 N.; XIV, 566.

pœnæ, II, 435.

leti, XIV, 617; XVII, 481.

avorum cum titulis, IV, 496.

Italiæ adparet Neroni eumque hortatum, XV, 522... 559 N.

imagine multa numerare Hammonis comitem, V, 365.

multa fulgere avorum, XVII, 12.

Imber saxeus, I, 311 N.; XIII, 181.

Imbriferam, hiemem permixta grandine torquere, III, 197.

Imilce, III, 97 sq. N.; IV, 775 sq.

Imitantur saxa sonitum, V, 433 N.

Impete vasto, II, 243.

procursus, XIII, 248.

Impluvium, vid. *Inpluvium*.

Inachus vir, I, 287 N.

Inachia juvenca, X, 347 N.

arma, XV, 278 N.

Inadcensi ignes, I, 96 N. et V.L.

Inadcessi aditus, seu saltus, III, 516; X, 80.

Inamatus ager Baccho, XII, 527.

Inania bella, I, 69.

rerum, IV, 8.

deorum pectora, II, 309.

munera cæsis, X, 536 N.

famæ dare, IV, 73 N.

lora, XVI, 439 N.

ad, seu *per inania*, I, 97 N.; IV, 136; X, 151; XIV, 210, 244.

Inante vox recentior, VI, 580 V.L.

Inaperta fraudi senectus, VII, 26 N.

Inarime, VIII, 541 N.; XII, 148.

Inbellis dies, XI, 407.

femina, II, 361 N.

Inbelle ævum, XIII, 889 N.

Inbelles anni, III, 329; XVI, 656.

Inbuere sagittas hydro, I, 322 N.

primo hymenæo, III, 65 N.

manus cæde, IX, 264.

Incalescere sagitta Veneris, V, 19 N.

Incanescit ætas, III, 328.

Incautus ardor, X, 339.

fervor, XIII, 215.

ictus, II, 99 N.

Incedunt tenebræ noctis, VIII, 337 N.

Incendia belli, II, 358 N.; XVI, 600.

saxosa, XIII, 595.

jacit, IX, 605.

clipei, IX, 449 N.

concepta pastu, VI, 162 N.

incendii descriptio, IV, 677 seq.; V, 512 sq.; VII, 353 seq.; IX, 603 seq. XVII, 91 sq.

Incendit castra amore pugnæ, IX, 37; XVI, 513 N.

aures vocibus, XI, 69 N.

animos dictis, II, 36.

clamoribus cælum, seu urbem, XIV, 209 N.

Incerta cervix, V, 65 N.

fugæ, IV, 112.

levitas mentis, XVI, 145.

Incessere sudibus, I, 523.

telis, I, 473.

dextra, II, 26 N.

monitis, II, 171; XI, 209.

Incidere actus, III, 78 N.

incissæ leges, XVII, 620 N.

Incidit humero hasta, XV, 756.

Incitus, I, 357, 491, 497; II, 174, 248; III, 307, 460; V, 473; VI, 234.

Inclinat acies, XV, 735.

pugna ruina, VI, 29.

inclinata rerum, VI, 119 N.

Inclita leti, XIII, 821.

Includere Bacchum pectore, IV, 777 N.

laude ævum, XIII, 686.

Conf. *Claudere*.

Incocti corpora Mauri, XVII, 632 N.

Incocta cerastis spicula, XV, 681 N.

Inconcusso glomerare vestigia dorso, III, 336 N.

Inconsuetus mensæ opimæ, XI, 280.

Inconsultum Senatus, VIII, 217 N.

inconsulta Capua servare modum, VIII, 545 N.

Increbescere et *increbrescere* pugnam, X, 1 N. et V.L.

Increpat clangor, XVI, 94.

clipeo, XII, 685 N.

increpant classica signum, V, 188.

tubæ, XIV, 373 V.L.

Increpitat terga, II, 250; V, 642.

ardor, XVII, 106.

aliquem moræ, VIII, 263.

ministros, I, 181 N., 452.

Incumbit remis, IV, 610 N.

fortunæ et fato, IV, 731 N.; VII, 241 N.

ventus, XII, 656 N.

ferro, VIII, 155.

se, V, 219 N.

campo, IV, 666 N.; XVI, 423.

medio limite, XVI, 488 N.

miles, XV, 447.

bello, XIV, 119.

labori, IV, 818.

jusso, XIII, 21.

Messana freto, XIV, 194 N.

tuba, XIV, 373.

incumbens pressit Janiculum, X, 488.

malis Italum, XI, 26 N.

dextræ, V, 501.

ad prælia, XIV, 376.

Incustoditus amor, VIII, 113 N.

incustodita nox, XV, 333.

Incutere umbonem fesso, II, 256; XII, 514.

Eumenida muris, II, 544 N.

bipennem, XVI, 64.

robur, XIV, 382.

pondus, XI, 395.

plantam, VII, 304 N.

se Nuceriæ, XII, 425 N.

verbera, II, 626 N.

fulmina clipeo, XII, 625.

Indago saltus, 41, 419 N.; X, 80; XIII, 141 N.

navalis, XIV, 368 N.

Indelibata virgo, XV, 271.

Indibilis, XVI, 564 N.

Indicere honores templis, VII, 90 N.
Indigenæ Hiberi, XVI, 31.
Indigetis luci, VIII, 39 N.
Indigetes dii, IX, 294 N.; X, 436.
Indignatur habenas, XVI, 352 N.
 Iberum, I, 643 N.
 liquor aeno, V, 606 N.
Indignus avorum, VIII, 383 N.
indigna rupisse fidem gens, XI, 12 N.
indignæ pœnæ juvenis, XI, 379 V.L.
Indiscreta arma, VIII, 576.
Indispensatus nisus, XVI, 341 N.
Indo litore sol se tollit, VII, 477 N.
Indi odorati, XVII, 647 N.
Indocilis quieti, XI, 11 V.L.
 terra Cereri, I, 237 N.
 pacis, XII, 726.
Indoles sacra, IV, 475.
 segnis, II, 347.
indolis magnæ ausa, XI, 306.
indole hac, IV, 799.
 tanta viri, V, 674.
Indomitus Hasdrubal, XIII, 677.
indomiti ignes, IV, 677 V.L.
 mores, XIV, 87.
Induit cunctis pavorem, XV, 736 N.
 nomina gentis, IX, 545.
 splendorem ferro, IV, 13.
 sibi iras, I, 38 N.
 vultum, II, 558.
 Africam flammis, XVII, 195 N.
induere arma alicui, XIV, 297 N.
 patrem, VII, 496 N.
Indulget habitare, XIV, 672.
 Junoni, XVII, 373.
Inepte credit, seu nocet, X, 382 V.L.
Iners ignis, V, 572 N.
 cuspis, VII, 629 N.
 lucus, VI, 146 N.
 vallum, V, 121
 campus, XIII, 530.
 dies, XII, 104
 aqua, mare, palus, terra, gleba, V, 5 V.L.
 letum, X, 403 N.
inertis nebulæ, VI, 646.
inertia ferro spicula, XIV, 542 N.
Inexhaustæ urbes, XIV, 685.
Inexorabilis Auster, XVI, 97.
inexorabile limen, XIII, 578.
Inexpertæ arces, III, 496.
Inextricabile litus, IV, 582.
Infamare ferrum veneno, III, 273 V.L.
Infamia atris pennis volitans, XV, 97 N.
Infandum dictu, IV, 767.
infandi Senones, IV, 160.
Infausta gens, XV, 13 N.
Infelix arbor, IV, 357 N.
 quassat lampada, etc., II, 667; IV, 648.
 Hannon, XI, 550 N.
Inferi trepidant inmisso lumine, V, 618 N.
inferorum aditus, fluvii, lacus, et de iis mythi unde orti, XII, 104... 160 N.; XIII, 397... 895 N.
 decem portæ, XIII, 531... 561 N.
 fluvii, XIII, 563 seq. N.
 quæ ibi sunt, vel ad eos spectant, nigra, seu furva sunt, I, 119 N.; V, 220 V.L.
 in sacrificium diis nigræ pecudes inmolantur, scrobe facta circa aram, XIII, 406 sq. N., 429.
Inferias mactare hostes, IV, 232 N.; XV, 206.
 mittere, XV, 820 N.
 earum ritus, XVI, 292 sq. N.

Inferna parentis aula, II, 671.
Infernæ aræ, II, 426 N.

Inferre Dardanium Latio et Penates, I, 42 N.
 cornipedem, IV, 231; XV, 725.
 gressus, VI, 428.
 se vallo, XVI, 138.
 membra in turmas, XVII, 415.
 Umbros, IX, 273.
inlatus armentis leo, XI, 243 V.L.
 Beryæ, XIV, 156 N.
inlata pubes stagnis, V, 631 V.L.

Infervescit sol fronti, XIII, 341.

Infestare obiis, II, 277.
 hostem cædibus, IV, 624.
 equum currentem, XVI, 504.

Infestum vulnus, I, 397.
infestis nebulis, VIII, 458.

Inficere æquora limo, VIII, 382.

Infidus Mars, XIV, 266 N.

Infigere oscula, VIII, 127; XII, 592, 738.
 spicula metæ, XVI, 567.
infixum est, IV, 330; X, 643.
 mente, VI, 423.
 mœnibus hostem, XI, 173.

Infima vulgi, VIII, 249.

Infit talibus, I, 477; XII, 67; XVI, 139.

Inflammare ferrum veneno, III, 273 V.L.

Inflare præcordia fama, IV, 360.

Inflectere turmas castris, XII, 572 N.

Infœdere æra ossibus, X, 237.

Informare effigiem, XVII, 524.

Informidatus adit, XV, 241 N.

Infractum ævum, XV, 648 N.
infractæ minæ, VII, 125.

Infremuit bellum, III, 230.
 leo, XI, 245.

Infrenare et infrenati pro *frenare et frenati*, IV, 314 N.

Infrendens murmure, II, 688; XV, 522.

Infundit cantum per aures, XI, 433. (Conf. *Fundere voces*) agmen mœnibus, XIV, 638.
 pestis se tectis, XVII, 506.
infusus Phœbus, XII, 732.
infusa pestis medullis, I, 173 N.
 umbra, XI, 268.
 pax per æquora, VII, 258.
infusæ tenebræ, V, 678 V.L.

Ingenium collis, IV, 91 N.
 membrorum, XVI, 46 N.
 magnum non est vitale, XV, 356 N.

Ingens hostis, I, 499 N.; II, 255 V.L.
 consul, VI, 443 N.
 Senatus, XI, 67 N.
ingentia sperare, XVII, 535 N.

Ingerere hastas hosti, II, 176.
 se periclis, X, 5.
ingeritur una facies, III, 535.

Inglorius hospes, II, 104 N.
 vir et mors, III, 123 N.
 ordo militum, IX, 331 N.
 rivus, XIII, 6.

Ingluvies ventris, VI, 155 N.

Ingravare ad cælum, IV, 669 N.

Ingruit Oceanus torrentibus undis, III, 52.
 Ausonia, XII, 208.
 exercitus, XIV, 140; XVII, 585.

Inguen hasta fixum, I, 387 N.

Inhiat populo casuro mors, II, 549.

Inhonestā et inhonorata mors, vid. *Mors*.

Inhonorata busta, XIV, 632 N.
facies rerum, X, 390.

Inhonoratus, IX, 199 V.L.
vir et mors, III, 123 N. (idem quod supra); IV, 605.

Inhorrescunt agmina, XII, 381 N.

Inhospita cautes, XIII, 336.
quercus, V, 508.
terra Baccho, I, 287.
inhospita litora, II, 23 N.
lustra, XVI, 103.

Inhumata juvenus, V, 129 N.

Inicere, X, 570 N.

Inimicus pontibus amnis, III, 455 N.
inimica incendia, VII, 161 N.

Iniquus sol, II, 60 N.
iniquæ furiae, I, 146.
iniqui tumuli, III, 631.
iniqua pericula, VI, 319 V.L.

Injectus colla catenis, IV, 359 V.L.
injectum mare, I, 593; III, 47.

Inlabitur voluptas animis, XV, 95.
luxus per viscera, XI, 400.
fervor, XIV, 428.

Inlapsus gregis, III, 463.

Inlacerabile spoliū, V, 138 V.L.

Inlacrimans sceleri, II, 619.
casibus urbis, II, 476.

Inlæsus restituit terras, XVI, 657 N.
veneno fraudum XIII, 536.
inlæsum corpus mulieris, XVII, 31.

Inlatrat jejunis faucibus Orthrus, XIII, 845.

Inlaudata anima, XIV, 632 N.

Inlicere ad cauta Patres, IV, 804.

Inlicitæ terræ, XIV, 244 N.

Inlidere clavam, II, 246.
nimbum terris, V, 385.
annes ponto, XVII, 642.

Inlisus aquarum, XVII, 245.

Inlita macula vita, XI, 43.

Inludere, vox obscena, VIII, 470 N.

Inlunis nox, XV, 616 N.

Inluvies, VI, 373 N.

Inmedicabilis ira, I, 147.

Inmemor Lethe, XVI, 477 N.
ævi, VIII, 664 N.

Inmitis Decius, XI, 205.
Aricia, IV, 367 N.
hiems, XII, 3.
equus, XII, 254 N.
sol, III, 268.
inmite pectus, I, 168.
vinum, seu mustum, XIII, 378 N.
inmitia regna Boreæ, I, 587.

Inmittit iras, V, 292.
prælia fretis, XV, 154.
numen animis, II, 516 N.
se Boreas, XIV, 122 N.
inmissæ habenæ, XI, 399.

Inmoriens ausis et clavo, X, 201 V.L.

Inmortua manus clavo, XIV, IV, 403.
pars rostro, XIV, 484.
dextera telo, XVI, 67 N.

Inmugit tellus, I, 95; V, 615.
Nereus, IV, 208.
Muciber, XII, 141.

procella antennæ, XVII, 256.
Inmurmurant hastæ, V, 332 N.
 iræ VII, 146 V.L.
Innectere aliquem catenis, non alicui catenas, XI, 241 V.L.
Innitens hastæ, VI, 70 N.
Inolescit mersis ramis durities lapidum, VIII, 581 N.
Inops mentis, V, 632.
Inopes mensæ, VI, 373.
Inpacata stirps, VII, 665 N.
Inpar equis, VIII, 282 N.
Inpastus vultur, III, 343.
inpasta turba luporum, VII, 129.
Inpatiens ævi, I, 227 N.
 perdere mortem, IV, 606.
 dare terga, VI, 254.
 teneri, VI, 232.
 cohibere, XI, 98.
Inpellit equum planta, seu calce, II, 71 N.; VII, 697.
 muros manu, II, 532 N.
 aures et oculos, II, 580 N.
 moras, VIII, 279.
 pectus pectore, V, 219 N.
 ventos jaculis, XVI, 298 N.
 signa, IX, 139.
 ferrum capulo tenuis, IX, 382.
 gurgite pontum, I, 197.
 metas Parcarum augurio, V, 406 N.
 ventus aristas, IX, 359.
 saxa cælum, II, 217 N.
 lampas vim, XIV, 429 N. et V.L.
 Phœbus diem ad metas, II, 268.
 eum equus, seu aqua, IV, 597 N., 650 N.
 agens, XII, 484 N.
Inpenetrabilis luctibus, VI, 113 N.
 iræ mens, VII, 561.
Inperare lacrimis, iræ, etc., II, 652 V.L.
Inperditus, IX, 161 V.L.; X, 416.
Inperterritus, XI, 207; XIV, 188.
Inperturbata otia, XV, 58.
Inpetere os hasta, V, 273.
Inpingitur pila ponto, IV, 297 N.
 turbine pugnæ in adversos, IV, 370 N.
 Cf. VII, 612; IX, 320; XII, 187; XIV, 15.
Inpia vallis, V, 431 N.
Inplacabile cælum, XVII, 252.
Inplet hortatibus, I, 105 N.; V, 150; VIII, 29.
 amore pugnæ, III, 714.
 dies orbem radiis, VIII, 192.
 me horror, VIII, 121.
 se cædibus, IX, 528.
 se sitiens, XIII, 736.
 imago oculos, III, 45 N.
 somnus lumina, XIII, 641.
 terras voce, VIII, 409 N.
 campos hinnitibus et curru, I, 212 N.; IV, 436 N.
 dumeta latratibus, etc., III, 294, 680; IV, 692; V, 33; VI, 190.
 fama Italiam, I, 343.
 solus loca cæsorum, XVI, 51 N.
 sagitta spatium ducti nervi, II, 127 N.
 clipeum, IV, 384.
 Mars campum, XII, 717 N.
 Deus vatem, III, 697 N.
Inplicat tremor artus, III, 124.
 medullis amorem, II, 517 N.
 terræ membra, VII, 614 N.
 flamma patrem, XIII, 619 N.
 nexu, IX, 629.
 errore vias, XV, 618.
Inplumes conii, VIII, 419 N.

Inpluvium porticibus et xystis ornatum, XV, 18 N.

Inponit se regnis, VIII, 54.

globos urbi, I, 349

vincula Eridano, XII, 696.

leges Latio, XVII, 191.

noctem freto, XVII, 254.

se super colla, XI, 244.

inpositum iis meritare, X, 656 N.

Inportuna lues, XIV, 582.

corda XI, 387 N.

locorum, III, 540.

Impossibilia quomodo a poetis exprimantur, V, 253 sq. N.

Inpressum ei est, sistere, etc., VII, 9 N.

Inproba virtus, I, 58 N.

vallis, etc., V, 431 N.

fama, IV, 5 N.

prælia, XV, 673 N.

fortuna V, 92 N.

puppis, XIII, 761 N.

spicula, IX, 589.

spatia, XIV, 508 N.

jura, XVII, 619.

inprobus furor Euri VI, 525 N.

citat hastam, IV, 536 N.

Inproperæ Parcæ, III, 96 N.

Inprovida trabs IV, 284 N.

Inprudens tantæ pestis, VI, 166 N.

Inrasa clava, VIII, 584 N.

Inrigui horti, VII, 180 V.L.

Inritare fata, V, 234 N.

hostem, IV, 511.

Inritant pocula luxum, XIII, 355.

Inrorare oculos lacrimis, II, 123.

quietem oculis, X, 356.

liquorem mensis, XI, 302.

cristas aqua, IV, 654 N.

Inrumpere templa et templis, II, 378 V.L.

costas, V, 549.

sacris muris, X, 367 N.

Insania vatium, imbris, venti, etc., I, 101 N.

mentis, militum, etc., I, 32 N.

Insanire, I, 32 N.

Insanus Eurus, VI, 175.

imber, I, 101 N.

Mavors, VI, 6.

ventus, X, 226.

insana vates, *ibid.* N.

insani fluctus, montes, XVII, 435; XII, 371 sq. N.

insana freta, I, 638.

Inscribere Martem genti, X, 618 N.

terram imo cornu, XIII, 328 N.

Inserere caput cælo, V, 482; VII, 29 N.; IX, 19.

pedites globo, V, 31.

alicui cupiditatem, I, 80 N.

Insertare caput nubibus, V, 482; IX, 19.

Inservibat equo, VII, 341 N.

Insibilat ore, II, 626 N.; IX, 517.

ignis membris, XII, 616 N.

Insideo et *insido* differunt, V, 3 V.L.

insido cum quarto casu jungitur, XII, 487 N.

Insomnia pro somniis, X, 357 N.; XI, 102 N.

Inspectare cædes, V, 207 V.L.

Insuperata juvenus, I, 426 N.

Inspirare alicui quid, I, 80 N.; II, 517.

Instabilis tellus pendet IV, 347.

Instat operi, II, 407 N.

fatis, I, 268 N.; IV, 731 N.

filiis, VII, 458 N.
 equis verbere, XVI, 324 N.
 pugnare, I, 374 N.
 senectæ, VII, 178 N.
 timor trepidis, VII, 349 N.
Instaurare honorem diis, III, 218 N.
 mensas dapibus, XI, 421 N.
Instincti pectora, VIII, 242 V.L.; XII, 518 N.; XV, 135 N.
Instratus tigrim equus, V, 148 N.
Instridens pelago fax, IV, 436.
Insultat jugo, IV, 66 N.
 ignis culminibus, I, 602.
 fraude pharetræ, I, 323.
 imperio, XIII, 606.
 pelago, XIV, 363 N.
Insurgit in hastam, ensem, ictum, remis, I, 401 N.; IV, 208 N., 610 N.; V, 294 N.; XV, 374.
 capiti serpens, II, 546 N.
 Mavors propior, V, 609.
 vis virorum, VI, 338.
 crista cono, XVI, 556.
Intacta mens fortunæ, I, 179; XI, 425 N.
Integer intactusque, X, 63.
Intemerata gradu saxa, III, 499 N.
Intendit agmen finibus, III, 466 V.L.
 vultum telumque, II, 114 N.
 cornu, VII, 659 N.
 ignem, XVII, 478 N.
 vocem manumque, XV, 637 V.L.
 hastas, XVII, 419 N.
 vires, I, 334.
Intentare palmas virorum oculis, XI, 88.
Intercidit bonos ævo, III, 440.
Intercipit cælum umbra, III, 486.
 arva stagnis, XI, 508.
Interdum pro *interim*, IV, 491 N.; VI, 30.
Interea, seu *interim* pro *interdum*, IV, 491 N.; VII, 395 N.
Interior cura, XVI, 338.
 stringit metam, XVI, 361 N.
interius recursat, II, 519 N.
Interstruit spina artus, X, 149 N.
Intextus agger axibus, XIII, 109 N.
intexta castra calamo, XVII, 88 V.L.
Intonat ductor armis urbi, XIV, 298.
 Eurus, XVII, 249.
 mare, VII, 574.
intonuit Trebia, IV, 638 V.L.
intonuere arma, II, 213.
 minæ, V, 275.
Intonsi Bacchus et Apollo, VII, 196 N.
 Galli, XV, 671 N.
 juvenes, XVI, 525 N.
 Regulus, Pompeius, Cato, ut prisci Romani, I, 613 V.L.
Intorqueo, *intorquet* cornum, II, 124.
 si *intorserit* diram vocem, XI, 340.
intorquens nubem nigranti turbine, V, 535.
 nubem cum grandine multa, XII, 662.
 procellam, VI, 178.
intorquentes tela, II, 323.
intorti saxi moles VII, 623.
intorto jaculo sancire verba, I, 305.
intortos amictus astrictus, V, 367 N.
 crines demissus, III, 284.
 rudentes aptare, VI, 353.
intorta calamo cannaque movere castra, XVII, 88.
Intra pastorem, rem, fortunam, XIV, 466 N.
 aliquem esse, XV, 107 V.L.
Intrat puppi et puppim, II, 378 V.L.; VI, 498 V.L.
 mentes superum, I, 124 N.
 deus vatem, III, 697 N.; XII, 323.

mente tenebras æternas, VII, 586 N.
 manes, X, 288.
 urbem oculis, XII, 567.
 mœnia hasta, II, 89.
 factum nepotes, XIII, 795 N.
 mare vulneribus, XIV, 550.
 arundo lumen, V, 447 N.
 cælo discordia, IX, 289.

Intremere quid, II, 53 N.; VIII, 60 N.
 alicui, XVI, 666 V.L.

Inundare campos armis fulgentibus, XV, 552.

Invadere campum, bella, pugnam, III, 660; IX, 12 N.; XII, 199; XVII, 386, 472.
 munera, X, 594.
 laudem, II, 579 N.
 amnem, III, 455.
 mentes, II, 515.
 fasces, VII, 541 N.
 habenas rerum, II, 292.
 clavum regendæ patriæ, IV, 712.

Invenit cornus vulnus, IV, 141.
inveniunt nullos ventos carbasa, III, 537.

Invertere lanas murice XVI, 568 N.

Invetitur saltus penetrat pecus, II, 442.

Invictus Vulcanus, IV, 677 V.L.

Invident Dii fortunæ hominum, III, 78 V.L.; IV, 400; XV, 512; XVII, 550 N.

Invidia nigro ore adlatrat victorem, VIII, 291 N.
 deorum, si res hominum nimis felices sunt, III, 78 V.L.; XIV, 583.
 fit diis, VI, 84 N.
 cælo fertur, VI, 402 N.
 nihil crescere patitur, nec magnas laudes exurgere, XVII, 187 sq.

Invigilat armis, XIV, 187.
 mens curis, X, 330.
invigilant arcu, IV, 18 N.

Inviolata mens mero XI, 307.
 vita, XIII, 875 N.

Invitat aura, VIII, 325.
invitant quo spolia, VI, 650.

Inviti fratris lumina componit, X, 342 V.L.
invitas diffugit spiritus in auras, XVI, 545.

Invia bellis tecta, XIV, 639 N.

Involvit campos agmen, XII, 622.
 tempestas terras, IV, 442.
involvunt orbem gressibus, XV, 624.
 nube telorum mœnia, I, 311.
involves bello Italiam, III, 212.
involve flammis, VI, 716.
involvens campum clipeo, IX, 448 N.
 futura, VII, 435.
involvere campos vado, VI, 143.
 comam visa est flamma, XVI, 120.
 se non cessarunt apium nubes, VIII, 635.
involvi casside crinem, VII, 461.

Iolaus Herculis comes adfinisque, et *Iolænses*, XII, 364 N.

Ipse ego vidi, II, 322 N. Cf. IV, 804 N.

Ira ducis surrexerat, V, 105 V.L.
 ventorum, XVII, 254.
iræ est tibi Hannibal, II, 604 N.
iram sibi induere, I, 38 N.
 vatis palluit, I, 101 N.
 in *ira* est vultus, XIV, 530 N.
irarum exercitus (fig.), IV, 437 N.
iras longas exsatiare, XII, 271 N.
 mucronibus dant, VII, 345 N.
 ventorum concire, XII, 610 N.

Irata æquora, IV, 299 N.

Ire periculis ad decus, I, 570 N.; IV, 36 N.
 in nomen alicujus, VI, 636 N.
it sensus per pectora, II, 521 V.L.
 per aures, II, 78.
 sanguis de vulnere, II, 394.
 clamor ad auras, II, 417 N.

quantus, IV, 267 N.; XVI, 668 N.
in curas, IV, 9; XII, 419.
factum in secula, et per ora hominum, in nomen æternum, II, 511 N.; XII, 312.
Stygius color per artus, XII, 244.
cruor per membra, IV, 205 N.
sudor membris, III, 215.
precari, IV, 793 V.L.
exsequias, inficias, XV, 394 N.
felix et numinibus votisque secundis, III, 116 N.
hasta per latus, IV, 567.
aqua fluens, VI, 140 N.
I (imperativ.) vox iridentis, II, 258; IV, 787.
optantis, III, 116 N.
blandientis, IX, 474.
objurgantis, II, 96.
valedicentis, X, 572.

578

Iris mittitur a Jove, et plerumque Junone, IX, 471 sq. N., 551 sq.

Irpini, *Hirpini*, XI, 11 V.L.

Isalces, V, 289.

Ister, v. *Hister*.

Isthmiaci coloni, XIV, 341 N.

Isthmiaca tecta, XIV, 642 N.

Isthmus Corinthi Sisyphius, XIV, 51 N.

Italiæ urbes populique recensentur, VIII, 349... 621.

578b

Italis parere labores, III, 400.

Ithacesia sedes Baii ardens, VIII, 539 N.

Ithacus, I, 14 N.; II, 180 N.; XIII, 48.

Ithemon, V, 546.

Iulus sacer, VIII, 71 N.; XIII, 863.

Iulis, sacris, III, 595 N. et V.L.

578c

J

Jacet hoste, XV, 3.

fratri, XV, 647 N.

labor Alcidiæ in foribus templi, III, 32.

jacet mortui ac sepulti II, 574 N.; X, 311; XIII, 469; XVI, 311 N., 577.

stagna, V, 583 V.L.

loca plana, depressa, profunda, VI, 645 N.; XII, 132 N.

lumina, XIV, 603 N.

jacendo et macie tenuata ora, XIV, 635 N.

Jacit huic clavam, II, 244 N.

flammas lumen, XV, 27.

Jactat se pharetra, II, 100.

Lucifer Veneri, XII, 248 N.

jactare aliquem ventis, seu rumoribus VIII, 291 N.

Jaculandi certamen, XVI, 557 sq. N.

ars, II, 96 sq., 126 sq.; XIV, 397 seq.

jaculari fulmina, seu arces fulmine, V, 385 N.

Jamdudum, VIII, 37 N.; X, 126; XI, 372 N.

Janitor, vid. *Cerberus*.

Janua leti, XI, 187 N.

belli claudenda, XVII, 356 N.

Janus tuetur Janiculum, XII, 718 N.

Japetus, XII, 149 N.

Jejunia ventris rabidi adigunt, II, 472.

Juba, II, 160.

Jubæ nutantes, I, 525.

ludentes, seu effusæ per colla, XVI, 363 N., 442 N.

jubas atras aptare, V, 166 N.

Jubar clarum emicat, XII, 637.

Jubere rem alicui, VII, 384 N.; IX, 459 N.; XII, 607 V.L.

non semper cum infin. pass. jungitur, VI, 413 V.L.

jussus ordo, X, 446 V.L.

jussa rabies, prora, etc., IX, 504 N.

jussi cibi, XIV, 600 N.

Jubila et *jubilare*, XIV, 475 N.

Judex belli curia, II, 456 V.L.

578d

Jugum Sidonium subire, XIII, 674; XVI, 647.

juga bellica, I, 223.

certantia cælo, XVII, 318 N.

Romana pati, III, 138 N.

Jugales socii, XVI, 400 N.

rapidi, XVI, 583.

Jugurtha, II, 165.

Jungere noctem operi, III, 638.

templorum culmina cælo, III, 624.

gradus, IV, 372 N.

tempora leti, X, 35.

mortem, IX, 409; XIII, 298; XVII, 471.

ratem, V, 553 N.

cornua arcus, II, 126 N.

colloquium, XIII, 734.

dextras, XIII, 76.

Venerem Anchisæ, XV, 60 N.

jungunt cadavera ripas, XV, 768 N.

junctus campus, V, 302 N.

rogus, XVI, 546 N.

juncta mors lenit dolorem, XVII, 471 N.

junctæ hastæ, IX, 641 V.L.

Juno Gabina, XII, 537 N.

Lanuvina, seu Sospita, VIII, 360 N.; XIII, 364 N.

Averna, XIII, 601 N.

Argiva, I, 26 N.

sæva noverca Herculis, II, 478.

Cypræ culta, VIII, 432 N.

Sarrana, h.e. Tyria, seu Punica, VI, 468 N.

conjux et soror Jovis, XII, 693 N.; XVII, 364 sq.

Trojanis, et inde Romanis infesta, I, 26 sq. N.

Hannibalem inflammat ad bellum, I, 26 seq., 63.

evellit hastam et infixam, I, 548 sq. N.

ei sacra Argos, Mycene, Carthago, I, 26 seq. N.

Furiam evocat ab inferis, ut Saguntinos ad mortem voluntariam stimulet, II, 526 sq. N.

ejus precibus Trebia suscitatur undas, IV, 574 N.

Flaminium parat ductorem imperio fesso, IV, 709 N.

in numen Trasymeni lacus conversa, in somno adparet Hannibali, IV, 722 sq. N.

sola ex Diis, in Apennino residens, cæde Romanorum oculos pascit, V, 206 sq. N.

certat de pulchritudine cum Venere ac Pallade, VII, 437... 471 N.

fodit Patres stimulo invidiæ, VII, 511.

Annam mittit ad Pœnum, VIII, 25 sq.

irata vel callide Jovi auctor est, ut Pœnos fulmine debeat, IX, 535 sq.

efficit, ut Æolus Vulturum Romanis inmittat, IX, 494 sq.

de aliis ejus machinationibus ac ministeriis vide X, 42 sq., 83 seq., 337 sq.; XII, 201 seq., 701 seq.;

XVII, 341 seq., 357 seq., 522... 604.

Junonius anguis custodiens poma aurea Hesperidum, VI, 184 N.

Junonia palla, VII, 77 N.

Jupiter Stygius, Tartareus, niger, I, 386 N.; II, 674 N.; VIII, 116 N.

fœderis testis et perjuri vindex, I, 9 N.

bellans pro Romanis, I, 137 N.

non æquus, XII, 21 N.

Hammon ejusque oraculum et cornua, I, 414 seq. N.; III, 10, 673 sq.

sæpe formam mutavit ob amorem, XV, 61 N.

futuram Romanorum fortunam Veneri prædicit, II, 570... 629 N.

Martem auxilio mittit Scipioni, IV, 417 seq.

tonitru Pœnum revocat a consilio Romæ obpugnandæ, et efficit, ut Fabius dux belli creetur, VI,

595... 618 N.

fatorum rerumque seriem pandit, IX, 542 sq.

Iridem mittit ad Martem Pallademque pugnantes, IX, 470 seq., 551 sq.

tempestate repellit Pœnum a muris Romæ, XII, 602... 667.

agit cum Junone, ut Pœni ferociam coerceat, XII, 691 sq.

tuetur montem Capitolinum, XII, 719 seq. N.

mitis adspicit aliquos, VII, 239 N.

Junoni hanc veniam dat, ut Hannibalem præsentis periculo eripiat, simulque ejus et Carthaginis

extrema fata pandit, XVII, 341... 384.

Juramenta horrenda et sacra fiunt sanguinis potione, II, 427 N.

iis fraude se exsolvere conabantur quidam apud Romanos, XII, 301 sq. N.

Juro hanc tellurem, VIII, 105 N.

sponte, X, 436 V.L.

juratus dux, VI, 346 N.

jurata mente numina patria et peregrina vocare, VI, 467 N.

juratum bellum, I, 186.

fœdus Jovi, I, 9 N.

jurati dii, XIII, 747.

jurata bella, I, 489.
pacta parentum, II, 274.
pacta per deos, IV, 789.
juris alterni sors, IX, 17 N.
Jura belli, VI, 613.
carinæ, IV, 714 N.
dictare, VI, 693 N.
Enotria pati, I, 2 N.
patriæ, IV, 711 N.
petere, XVI, 171.
statuere Sagunto, I, 650 N.

Justus portus, XIV, 201.
justa ætas, II, 409.
arma, seu exercitus, XII, 470 N.
justior ætas tua, cui ultra me, etc. III, 95 N.

580

Juvare hastam amento, IV, 14.
Juvenalia arma, II, 312 V.L.
Juvenis vocatur, qui jam consul fuerat, etc., IX, 562 N.
pulcher, XII, 225 sq. N.
Juventus, X, 641 V.L.

580b

K

K, litera Græca, non Romana, I, 3 V.L.

580c

L

Labarus, IV, 232.
Labat domus alta summi parentis, XVII, 475 N.
fides, II, 392 N.
genu, I, 529.
patria, XVII, 332 N.
sententia, XIV, 192.

Labefacit Sirius fessum, I, 256.
timor mentem, III, 557 N.

Labefactat Mulciber montes exesos, XII, 142.

Labes feminea, XIII, 17 N.
gliscens, XIV, 308 N.
interna urbis, VIII, 21 N.
Tartarea, XIV, 596 N.
tenax nivis, IV, 578 et V.L.
labem addere fastis, VIII, 255 N.
pellere, XII, 404 N.

Labicum, Labici, Lavici, VIII, 366 N.

Labicus, V, 565 N.

Labienus, X, 32.

Labitur gloria, IV, 745.
spes, X, 309 N.
munere, VII, 740 N.
secundis, IX, 352 N.
in Tartara, X, 263.
mens formidine, X, 605 N.
penna, XIV, 595.
labenti ævo vir, XVII, 427 N.

Labor pro pugna, I, 3 N.; III, 89; XII, 78 N.
pro rebus gestis, V, 561 N.
pro ærumna, III, 75 N.; 400 N.; VI, 386 N.; VIII, 138; XII, 78 N.; XIV, 615; IX, 535 N.
pro virtute, II, 5 N.; IV, 311 N.; XII, 78 N.
Herculis, IV, 64.
terræ et maris, III, 58 N.; IV, 53; VI, 503; XII, 157 N.; XIV, 583 N.
labores parti timore, XV, 52 N. et V.L.

Laborat mors, XIII, 870 N.
equis mortem, XVI, 410 N.
vana, XVI, 508.
Jovi regnum, VIII, 116 N.
servare, III, 80.

Laburnus, XIII, 195.

Lacero;
lacerat amictus in luctu, XIII, 389.
lacerata crines, IV, 774.
genas, II, 560.

580d

laceratum vulnus, II, 562 V.L.
laceratæ viscera terræ, XIV, 15.

Lacerto anteire ventos, XVI, 561 N.
letali, I, 262 N.
librare saxa, I, 317; VI, 248.

Lacerus curis, VIII, 25 N.
lacera frons, IV, 613.
navis, I, 409; II, 306; VI, 685.
Trebis, IV, 644 N.
lacerum funus, II, 562.
laceræ umbræ, XII, 547.
laceris crinibus, VI, 560.
lacera castra, XV, 9 N.

Lacessere Martem, I, 680 N.
letum, II, 321 N.
fata, seu fortunam, IV, 731 N.; XII, 61 N.; XV, 36.
rupes cornu, XVI, 8.
clamore sidera, XVII, 386 N.
frontem pugnæ, IV, 404.
Deos precibus, VI, 573 N.

Lacon venator, III, 295 N.
geminus, XIV, 207 N.

Lacrimabile Latio nomen, IV, 729 N.

Lacrimæ marmoris, æris, I, 86 N.
lacrimarum amnis, XIII, 577.
nec deos, nec heroes dedecent, I, 530 N.; II, 476 N.
lacrimas alicujus ferre, XIV, 676 N.

Lacrimantur, non loquuntur, qui dolori subcumbunt, VI, 592 N.

Lacrimosa fata, III, 207.
aula, II, 552.

Lactea colla, IV, 154 N.

Lacus Falerni, VII, 211 N.

Ladmus adest infesto vulnere, I, 397.

Lædit arma, XVI, 257.
ripa gramina, XIII, 4.
læsus crimine, XV, 596
læsum corpus (vulnere) V, 602 N.
læsæ res, XI, 6 N.

Lælius, Scipionis amicus et legatus, XV, 217 seq., 258 seq., 274 sq.
ejus virtus et eloquentia laudatur, XIV, 451 sq.

Lænæ tegmina, II, 166 N. et V.L.
textura, XV, 425 sq. N.

Laertia regna, I, 290 N.; XV, 303 N.
pocula XV, 431 N.

Læstrygonum et Lami Antiphatisque sedes, VII, 276 N., 410 N.; VIII, 528; XIV, 33, 126 N.

Lætus pavor, horror, pudor, III, 215 N.; VI, 572 N.; XV, 30 N.; XVI, 431 N.
volatus, IV, 115 N.
læta arcanis Dea, II, 481 N.
gravitas, VIII, 609 N.
mensa, X, 375 N.
lætum bellum, X, 551.
cælum, XII, 602.
læti campi, VI, 645 V.L.
lætæ artes, XIII, 537 N.
læta prata, VIII, 456.
lætis fidere, XVII, 141 N.

Lævinus, V, 544; VI, 42.

Lævis ponitur male pro *levis*, II, 111 V.L.

Lævus limes vitæ, VIII, 612 N.
deus, XIV, 494 N.; XV, 512.
homo, II, 111 V.L.
conatibus, VIII, 22 N.
in orbem, VII, 644 N.
volatus, IV, 115 V.L.
læva fortuna, III, 94 N.
hora, VII, 30 N.
læva conamina Martis, V, 660 V.L.

Lageus amnis, I, 196 N.
Lagea ratis, X, 321 N.

Lagi flumina pars petiere, XVII, 591 N.

Lambit ignis culmina, XIV, 312 N.

ripas amnis, IV, 350 N.

Cf. VI, 223 N.

Laminæ candentes in tormentis, I, 171 N.

Lampas decurrens cælo, I, 359 N.

Phœbi, I, 193; XII, 575, 648.

Furiarum, II, 610 N.

Vulcani, IV, 694.

Lamus rex, VII, 276 N.; VIII, 529 N.

Languet hiatus, X, 295.

gratia, XVII, 360.

amor ferri, XIV, 182.

languent fluctus, VII, 259.

murmura, X, 245.

lumina, XII, 250.

languentia stagni, IV, 490.

membra leto, I, 503.

somno, XI, 418.

Languescit ira, XIII, 325.

Languida monstris corda fovere, III, 504.

Lanigeri luci VI, 4 N.; XVI, 596.

Lanugine prima sparsus, VII, 691 N.; XVI, 468.

flava signatæ malæ, II, 319.

Lanuvium, Junonia sedes, VIII, 361 N.; XIII, 364.

Laomedonteus, I, 543 N.; VII, 437 N.; VIII, 172; XIII, 55; XVII, 4.

Laomedontiadum urbs, X, 629 N.

Lapis lucet in aure, XII, 231 N.

Lapsans gressus, III, 632; VI, 79.

super sanguine, VII, 610 N.

Lapsus aliger, III, 169.

Laquearia, VII, 145 N.

Lar Laurens, I, 659 N.

Lares, Manes, Lemures, Maniæ, Larvæ, eadem numina, et primum evocata in urbium obsidionibus, II, 592 seq. N.

Largitur Livius equo totas habenas, XV, 724.

Largitor laticis, VII, 164.

Largus comæ, VII, 601 N.

mercandi dextras, XV, 495.

effusa habena, VII, 696 N. et V.L.

largas quatit habenas Pœnus asper, XVII, 541.

582

Larinates et Larinum, VIII, 402 N.; XII, 174; XV, 565.

Laronius, XIV, 534 V.L.

Larus, XVI, 47.

Larvæ, v. *Lares*.

Lascivit dextra, XIII, 329.

Lascivus Hymenæus, V, 23 N.

lasciva lumina, XV, 26.

Lassantur oculi, III, 538 N.

cautes fluctibus, I, 208 N.

Lasso inceptis majoribus ævo, XI, 323 N. et V.L.

Lateranus, V, 229.

Latex Lyæus, VI, 139 N.

Latii, Itali, XII, 412 V.L.; XVII, 432.

Latia leges, XV, 383 N.

Latia fata, XVI, 131 N.

Latini antiqui regna, III, 223, 644.

Latium vetus novumque describitur, VIII, 356... 411 N.

Latmus, I, 397 V.L.

Latonia virgo, XII, 713.

Latrat orator, VIII, 290 N.

latrant fluctus et venti, III, 471 N.

vitia, XI, 426 N.

Latrator Cydon, II, 444.

Latratus Spartani, I, 421 V.L.; XIV, 21 N.

Latus ponti, XVII, 249 N.
Latus hostis, I, 499 N.; V, 453 N.
lata ruina Cryxi, IV, 293 N.
lati humeri et pectus heroum, I, 499 N.; II, 154, 453; IV, 415; V, 437, 453 N.
Laudatio et laudator mortui, X, 568 sq. N.
Laudatur Lucifer Veneri, VII, 640 N.
armis, VIII, 461.
laudanda monstra, II, 650 N.
Laurea in Capitolio deposita a triumphantibus, XV, 119 N.
Laureata navis, lancea, *laureati* fascēs, *laureatæ* literæ, XI, 484 N.
Laurens colonus, XII, 706 N.
domus, VIII, 358.
lar, I, 659 N.
lucus, XIII, 65.
Laurentes, I, 110 N., 605 N.
populi, XVI, 678 N.
Laurentia ora, XV, 415.
regna, XVI, 151.
signa, XIV, 257.
stagna, VIII, 28 N.
Laurentum, I, 110 N.
Laurigeri avi, V, 412 N.
Laurus, IV, 175.
Laurus deposita in gremio Jovis, IX, 546 N.; XV, 119.
Conf. *Laureata*.
Laus, ad quam stimulamur, I, 245; V, 114 N.
Lavat hos Æsis, VIII, 448 N.
valles sanguine, II, 304.
Bætis equos solis, XVII, 638.
lavare arma cruore, IV, 166.
adspergine silvas, V, 621.
Lavatio post cœnam, XI, 418 N.
Lavinia Annæ fraudes nectit, VIII, 176 sq. N.
Lavinia Pergama, XIII, 64 N., 806.
sceptra, I, 44 N.
Laxa fides, VIII, 320 N.
Laxat campum, V, 269 N.; IX, 557.
excubias, VII, 318 N.
jugum, XI, 17.
mentem, XI, 286.
hos impulsu vis, XV, 717.
amnis ripas, XVII, 123 N.
militēs vulnere, XVII, 422.
hiatum, XIV, 239.
laxata nox, XIII, 550.
ira, VIII, 320 N.
laxatas habenas, IX, 657 N.
obsidio, I, 582.
Leæna feta, h.e. enixa, sævissima, I, 406 N.; X, 124.
Leandrius Hellespontus, VIII, 621 N.
Leda in Elysiis oris, XIII, 633.
Ledæ nomen, XIII, 44 N.
Ledæus Xanthippus, IV, 356 N.
Castor, XIII, 804.
Ledæi fratres a nautis suspirati, XV, 83 N.
Ledææ Amyclæ, II, 434 N.
Legere pontum, I, 20 N.; VI, 522 N.
arva tardo passu, VII, 132; XII, 524.
visu omnia, XII, 569 N.
trabem jugis, I, 353.
hastam ripa, IV, 177.
Lemures, vide *Lares*.
Lenis amnis, VIII, 180 N.
Lentare bella, VIII, 11 N.
Lentulus, I, 676; V, 231; X, 260 sq.
Lentus adstat in collibus, XII, 567 N.
limus, IV, 577 N.
Mars XIII, 772.

in umbra, XV, 705 V.L.
 venit, XVII, 157.
lenta cura, XIII, 459.
 Dea cernit, II, 489 N.
 exspectat, XIII, 103 N.
 ira, I, 451; VI, 699; XI, 378.
 sagitta, V, 19.
lenti nervi, IV, 208.
lenta stagna, V, 5 V.L.; VIII, 601 N.
Leo Libycus, Hannibal, I, 569 N.; VII, 401 N.
 prendit ac frangit cervicem juveni, XI, 246 N. et V.L.
leones mulcent Afri, v. *Mauri*.
Leontini campi, XIV, 125 N.
Leponticus, *Lepontii*, IV, 235 V.L.
Leptis Sarrana, III, 256 N.
Lernæa monstra, II, 158 N.; III, 32 N.; VI, 182.
 gemina sectis serpentibus, II, 159 N.
Lesbium vinum, VII, 211 N.
Lethæi latices, XIII, 555 N.
Lethæa virga, X, 356 N.
Lethe, I, 236 N.; XVI, 476 N.
 ubi sit, XIII, 554 sq. N.
Lethes Hispaniæ fl., I, 236 N.; XIII, 554 sq. N.
Leucasia, VIII, 578 V.L.
Leucatæ vada, XV, 302 N.
Leucosia, VIII, 578 V.L.
Levat equum, VII, 341.
 caput crista, XVII, 392 N.
 casum laude, V, 371.
levari Romam hoste jubet, VIII, 270.
Levis membra, III, 332.
 fides, VI, 468.
 bello, VIII, 515 N.; XIII, 214.
 frenis, II, 64 N.; XV, 560.
 corde, IV, 706 N.
 fama, V, 363; XII, 215.
 sævit, IV, 542.
 Mars, XVII, 510.
 metus, IX, 87.
 pisces, VII, 502 N.
leves auræ, I, 601; XV, 162.
 anni, II, 94.
 gyri, VII, 645 N.
 Satyri, III, 394.
 equi, III, 385 N.
levia arma, V, 30 N.
Levis (non *lævis*) juvenis, II, 111 N. et V.L.
Levitas Sicana, XIV, 291 N.
Lex muneris esto, XVII, 380 N.
Libamina belli, IV, 827 N.; X, 551 N.; XI, 376.
 prædæ, XV, 262 N.
 in mediam flammam jacta, VII, 185 N.
Libare oscula, I, 104 N.; VI, 421 N.
 dapem diis, VII, 392.
 sacrum honorem Fabio, VII, 750 N.
 cristas turbine, IX, 523 N. et V.L.
 carchesia, XI, 300 N.
Libera metuendi juvenis, V, 212 N.
Liberi fulcra et columnæ domus, II, 65 N.
Libido sacra, XI, 310 N.
 armorum, XI, 598.
 Cyclopia ad cædes, XIV, 531.
Libo cognomen Scriboniæ gentis, V, 411 N.
Librat saxa, jaculum, etc., in hostem, ab aure, etc., I, 317 N., 351, 523, 540; II, 622; IV, 453; V, 293, 576
 N.; X, 235.
 fulmina, XII, 624.
 corpus, XII, 94 N.; XIII, 337.
 ventus ratem, XVII, 273.
 visus et nisus, V, 284 V.L.; XV, 426 V.L.

- oculis, XIV, 398 N.
- Liburna* agilis, XIII, 240 N.
- Libya*, Epaphi f., unde dicta *Libya* terra, XIV, 577 N.
- Libye* subdita Cancro, I, 194.
Alpibus inposita, III, 563 N.
- Libys*, XIII, 94.
Libyes, I, 189 V.L.
discincti, II, 56 N.
- Libyssa* belua, III, 459 N.
Cf. VI, 712; XVI, 556.
turba certat, I, 247 N.
- Lictores* in pugna et sagis, IX, 420 N.
muti in luctu publico, X, 638 N.
- Ligare* corona Pœnorum terga, VII, 589.
- Ligaunus* jaculo obcurrente non tardatus, IV, 206.
- Ligurum* bella, I, 628 N.
- Ligus*, IV, 591.
pernix, VIII, 605 N.
- Lilæus*, XIV, 489.
- Lilybæon* nobile, XIV, 75.
- Limen* primum, VI, 436 N.
primum Auroræ, V, 26 N.
mortis, V, 423; XIV, 444 N.
- Limes* latus in campo actus, I, 367 N.; IV, 462 N.; IX, 380.
sulcatus per æquora, XIV, 362.
laxus, quo turmas diducit, IX, 610.
durus, quo ætas decurrit, XV, 46 N.
lævus vitæ, VIII, 612 N.
porrectus lucorum, XIV, 647 N.
solis, IV, 105 N.
campi præceptus, XVI, 337 N.
limite medio incumbens, XVI, 488 N.
- Lindus*, III, 364 N. et V.L.
- Lingua* ardet et aret, XIV, 598 V.L.
linguas complures sibi optant poetæ, rem memorabilem relaturi, IV, 525 sq. N.
- Linguit* Pœnum dolus, V, 38 N.
linguere aliquem menti, XI, 525.
vitam, XI, 398.
linguitur cernere, IV, 626.
- Linthea* substringere, I, 689 N.
- Lintææ* loriceæ ac galeæ, III, 369 sq. N.
vestes sacerdotum Isidis et Herculis Gadit., III, 24 N.
- Linum* multiplex thoracis et galeæ, III, 271 N.
Ægyptium III, 25 N., 375 N.; XIV, 660 N.
Arabum, III, 374 N.
Sætabis, III, 374 N.
Faliscum, IV, 223 N.
- Lipare*, seu *Liparæ*, ins. ignivomæ, XIV, 56 sq. N.
- Liquare* coria, II, 474 V.L.
- Liquefactus* in aquas, XIV, 225.
liquefactæ cavernæ, XIV, 63.
liquefacta carmina lyra, XI, 415 N.
membra igne, I, 178 V.L.
- Liquere* putri tabo, XIII, 487.
liquens Achætus, XIV, 269 V.L.
unda gelu, IV, 749.
- Liquescere* fama videbatur Hannibal, XVI, 134 V.L.
- Liquida* æthra, XIII, 18 N.
liquidum iter maris, III, 156 N.
profundum, XI, 455.
carmen, XI, 415 N.
liquiditas per auras, II, 91.
- Liquor* Bacchi, XI, 301.
- Lirinales*, VIII, 402 V.L.
- Liris* fl. quietus, IV, 348 N.
sulfureus, VIII, 399 N.

Literna palus, VI, 654 N.
squalida VII, 278.

Liternum, VI, 654 N. et V.L.; VIII, 531 N.

Liternus fl., VI, 654 N.

Litorea Cupra, VIII, 432 N.

Livens venenum, II, 707.
pectus planctu, II, 668.
nebula, VI, 282 N.
vadum Averni, X, 136.
aqua cœno, VIII, 381.
dorsum, IX, 577.

liventes racemi, VII, 208 V.L.

liventia equorum tergora, VII, 685.

Livius Claudius Salinator in priore consulatu damnatus XV, 593 sq. N.
in altero cum collega Nerone vincit Hasdrubalem ad Metaurum, XV, 601... 807.

Livor obtrectat facta, XI, 610 N.
angens sua guttura, XIII, 584 N.

Lixum, seu Lixus, Linx, Linga, Tinga, III, 258 N.; V, 400.

Loco quo sunt fata tua, I, 599 N.

Locri, XI, 20 N.

Longa nox, VIII, 140.

Clotho, V, 404.

longæ oræ, VI, 628.

longa arva, III, 422 N.

cognomina, I, 89 N.

mapalia, II, 85.

Longævum fanum, XIII, 86.

Longe esse, I, 301 N.; XVII, 80.

585

Longinqua æquora, I, 584; XVII, 13 N.

Loquuntur exta, I, 139 N.

fortes, I, 416.

saxa Phœbo, XV, 311 N.

equis, XVI, 322.

Lora fert secundus, XVI, 387 N.

Lorica texta nodis, auro trilix, conserta hamis, II, 401 N.; V, 140 N.
lintea, III, 269 seq. N., 371 N.

Lotophagi, III, 311 N.

Lotos nimis hospita, I, 311 N.

Phrygia, seu Mygdonia, h.e. tibia, VIII, 504 N.; XI, 430 N.

Lubrica rostra, VII, 542 N.

Luca, seu *Lucas bos*, IX, 572 N.

Lucani, VIII, 569 N.

Lucentes arenæ, I, 235 N.

vulnere flammæ, I, 174.

fluctus, VII, 259 N.

Lucifer mari renovatus laudatur Veneri et certat majoribus astris, VII, 639 N.; XII, 247 sq.
quum oritur, Hesperus vocatur, VII, 639 N.

Lucretia inclita leto, et pudicitia decus Latium, XIII, 822 sq.

Lucrinus lacus, XII, 116 N.

Lucrina Venus, XIV, 410 V.L.

inter *Lucrinum* lacum et mare agger, seu via, ab Hercule munita et refecta ab Agrippa, XII, 117
sq. N.

Luctantur fatis, etc., I, 234 N.; II, 514 N.; IV, 20, 583, 590; X, 553; X, 295; XIV, 454 V.L.

inponere, III, 54.

mugire, VII, 359.

luctans ferro glacies, III, 520.

vana, XVII, 313.

luctantia lumina, VII, 204 N.

Luctificus pavor, VI, 557.

Luctus edax in Orco, XIII, 581 N.

Ludibrium necis, VI, 524 N.

caudæ, XIII, 340.

Ludificatur ducem, VII, 214.

equo, VII, 646; VIII, 644.

Ludit Proteus per varias formas, VII, 423 N.

juba per colla, XVI, 363 N.

de amore, VIII, 470 N.

Pœnum, VII, 15.

ludent præsağa præcordia meos sensus, III, 74.

Ludus ei est, III, 349 N.

tollere damam, XVI, 572 N.

Ludi funebres, XVI, 288... 591 N.

de amore, VIII, 470 N.

Luere fœdera, I, 671 N.

prælia damnis, VI, 286; VII, 514.

crimina, XIII, 867.

luitur Græcia profundo, XI, 22 N.

Lues, I, 174 N., 354; V, 108 N., 390 N.; X, 603 N.; XII, 184; XVI, 622 N.; XVII, 96.

Lumen gentis, VI, 130 N.; VIII, 246 N.

æratum umbonis, II, 211 N.

herois fulget, I, 496 N.; XI, 338.

cæli blandum, II, 223 N.; XVI, 73 N.

cæcum dei, XVII, 548 N.

lumina lasciva Voluptatis jaciunt flammas, XV, 26.

igneæ serpentis radiant flamma, II, 586.

retro fugiunt, II, 465.

gemmata peltæ, II, 167 N.

Luna fraterno lumine lustrat terras et adflatur, IV, 481 N.; VIII, 174 N.

causa fluxus et refluxus maris, III, 59 N.

bigas inmittit per cærula, III, 59 N.

ejus bis senos orbes complere, III, 67.

deduciter cælo a magis, VIII, 500 N.

Luna ac Lunensis sinus, seu portus, caseus et marmor, VIII, 480 N.

Lunatus flexus, IV, 317.

gyrus, IV, 370.

Lunata arma, seu peltæ Amazonum ac Thracum, II, 76 N.; VIII, 429.

Lupata, frena, I, 217 N.

Lupi, freni, I, 217 N.

lupi (animalia) olim capti fovea virgultis tecta et balatibus agni, VI, 329 seq. N.

Martii, VII, 717 N.

Lurida ossa, II, 466.

Lusitanæ equæ e Zephyro concipientes, III, 378 sq. N.; XVI, 364.

Lustra insana, XI, 33 N.

exagitare (ferarum), VIII, 565 N.

incolunt Hirpini, VIII, 571 N.

Lustrat cineres, II, 266 N.

clara dies Cætam, VI, 452 N.

clipeum visu, V, 307.

cærula puppe, XIII, 881.

signa, seu manipulos, III, 407; XIV, 626.

Hannibalem, XVII, 517 N.

lacum, IV, 827.

Caucasum, XII, 459 N.

Lustratio, VIII, 125; XII, 750.

Lustrum etiam tempus quatuor annorum, XVI, 151 V.L.

Lusus, a quo dicta *Lusitania*, III, 101 N.

Lutatus ejusque victoria navalis, I, 34 N.; VI, 687 N. et V.L.; XIII, 731.

Lux Italum, XIII, 707 N.

tanta exoritur, IV, 475 N.

armorum, III, 371; IX, 107.

nitoris, VII, 471.

suprema, X, 153; XV, 66.

pro vita, II, 524; VII, 737; XI, 48; XVI, 538.

sub *lucem* somnia vera, VIII, 124 N.

lucem pati, VI, 577 N.

sine *luce* genus, VIII, 246 N.

luce remota, XIII, 869 N.

Lyæi munera, VII, 748 N.; XIII, 416.

latices, VI, 139 N.

fusi per membra, XIII, 278.

Latii, III, 370 N. et V.L.

Lychæus, XIV, 434.

Lycii arcus, VIII, 494 N.

Lycormas, II, 637.

Lycurgi ritus, IV, 364.

Lycus, II, 177.

Lydius Tyrrhenus, qui coloniam Lydorum in Etruriam duxit, V, 9 sq. N.

Lydia, I, 157 N.

Lydia ora, Etruria, IV, 719 N.; IX, 189.

Lydia stagna, bella, cum Porsena, XIII, 828 N.

Lydorum populi, Etrusci, IV, 719 N., 738 N.; V, 9 sq.

Lygdus, I, 338.

Lymphatus cursus, I, 459 N.

lymphatæ mentes, V, 224.

lymphata boum corpora, VII, 357.

Lyndus, v. *Lindus*.

Lyxus, II, 112.

586c

M

Macæ, II, 60 N.; III, 275; XV, 670 N.

Macedonum reges, v. *Galeæ*.

Macetes, seu *Macetæ*, XIII, 878 N.; XIV, 5; XV, 287; XVII, 414, 632.

Mactari exitio, XVII, 499.

Macte indole sacra, IV, 475 N.

virtute, X, 277.

virtutis avitæ, XII, 257.

pudici animi, XV, 274.

Macula non inlita vita, XI, 43.

Maculare crimine mentem, XI, 200.

hospite sedes, XIII, 305.

Madefacta veneno Assyrio vestis, XI, 41 N.

Madefacta luxu meroque membra, XII, 18 V.L.; XI, 407 N.

Madens, ebrius, XI, 407 N.; XII, 18.

Mæandrus sibi gurgitibus flexis revolutus oberrat, VII, 139 N.

Mæcenas e Cilnia gente Etrusca, VII, 29 V.L.; X, 40 N.

Mænala, XIII, 346 N.; XV, 771 N.

Mænas armata, III, 102 N.

nocturna Lyæo, III, 395 N. et V.L.

Mæones, Lydi, et Etrusci, IV, 721 N.

Mæonia lingua Homeri, IV, 525 N.

pubes, V, 10.

Mæonium vadum, I, 157 N.

Mæonii coloni, lacus, fluctus, IV, 721 N.; VI, 607; XII, 17; XV, 35 N. Cf. VII, 139 N.; VIII, 482.

587

Mæret dum talia, XVII, 268.

Mæstus, v. *Mæstus*.

Magalia et *Magaria*, vid. *Mapalia*.

Magicus cantus, I, 97 N.

cruor, II, 427 N.

ignis, I, 430.

magica lingua, I, 432.

magicæ artes, I, 94 sq. N.; VIII, 99.

Magis omittitur, XIV, 634 N.

Magister navis, I, 687; IV, 717 N.; X, 612.

elephanti, IV, 614.

belli, III, 173 N.

belli equitumque, VII, 495; XII, 501.

militiæ, XVI, 219.

stabuli gregisque, II, 690.

haud segnis timor, IV, 25 N.

Cf. Adp. et *Exuere*.

Magnanimus Senatus, II, 2.

magnanima virtus, XV, 387.

magnanimi ductores, XVI, 646.

gigantes, IX, 309.

viri, I, 293.

magnanimæ urbes, I, 29 N.

Magnetis vis, et ubi reperitur, III, 266 N. et V.L.

Magna sat triumpho visa Superis Carthago, VI, 343 N.

magnum est, ex hoste reverti, VII, 240.

magna minari, promittere, loqui, VIII, 109 N.

maxima rerum Roma, III, 585 N.

586d

Mago frater Hannibalis, dux Carthag. fratrem spirans in armis, III, 239 sq.; IV, 311 sq., 562 N.
ab Appio vulneratus a Synhalo sanatur et in pugnam redit, V, 344... 375, 530 sq.
nuncium victoriæ Cannensis fert Carthaginem et annulos aureos, XI, 369 seq., 483, 611.
fugatur et in Libyam trajicit, sed in itinere moritur, XVI, 23 sq. N., 674 N.

Mahalces, VII, 559.

Maharbal, IV, 562.

Malæ pressæ casside, II, 346.
signatæ flava lanugine, II, 319; VI, 128.

Malefida cassis, XIV, 163 N.

Malesuada gloria, XIV, 501 N.

Mali morbi, XIII, 581.

mala gramina, VIII, 498 N.
pectora bello, X, 421.

Malignus victus, aditus, ignis, III, 280 N.
maligna ars, VII, 266.

Malle sibi campum, I, 157 N.

Malus erigitur initio navigationis, et deponitur ea finita, VI, 354 N.

Mamercus, V, 333.

Mamertini, I, 662 N.

Manat mors in viscera, V, 528 N.
oculus per ora, IV, 762.

Manant flammæ, X, 106; XVII, 99 N.
contagia morbi, XI, 12.
corpora tabo, X, 542.

Mancinus, IX, 13, 71.

Mandere cruorem ore, I, 424 N.
ferrum, XVI, 358.
humum ore, V, 526 N.

Mandonius, III, 376.

Manet gradu, XVI, 21 N.
me præmium, III, 149, 611.
nos et te eadem hora, VI, 509 N.
mansurum decus, XVII, 625.

Manes exciti magico cantu et sacrificio, I, 97 N.

profundi ostenduntur vel visi procedere terræ motu et expavent antiquum diem, V, 618 N.; VI, 180 N.; XII, 129; XIV, 246.

ad *Manes* ferre quid, VI, 423.

visi bustis erumpere, VIII, 642 N.

iis nigræ sub lucem mactantur pecudes, facta scrobe, I, 97 N.; XIII, 404 seq. N.

potant cruorem, et sic loquuntur eliciunturque, XIII, 443 N., 447 sq. N., 494 sq., 621, 706, 735, 736.
vocare excitos, XVI, 310 N., 577.

ad eos descendere, XVII, 267.

infestant interfectores suos, II, 704 N.

Cf. *Animæ*, *Lares*, *Umbrae*.

Manicæ rigent ex auro, IV, 155.

vestis, XI, 41 N. et V.L.

additæ viro, XVII, 140.

588

Manipli duri, I, 248 N.

equitum, IV, 314 N.

Mansuescunt corda, XVII, 463.

Mantua, Musarum domus, VIII, 593 N.

Manus elephantanti, IX, 628 N.

manus (genit.) uncæ tela, XIV, 322 N.

manu parta formido, XVI, 15 N.

proximus ductori, XVI, 115 N.

senior, XVI, 644 N.

cadere, II, 705 N.

manus artificum, XIV, 653 N.

in *manibus* esse, VII, 35 N.; XII, 196 V.L.

Mapalia, II, 85 N., 438 sq., 691; IV, 374; XIV, 7 N. et V.L.; XV, 418; XVII, 88 sq. N.

Marathonius hostis, XIV, 650 N.

Maraxes, VII, 324.

Marcella et Verrea, XIV, 665 N.

Marcellus primus Hannibalem vincit ad Nolam, XII, 161... 294 N.

Syracusas obpugnat et capit, XIV, 110... 684 N.

patronus Siciliæ, et ob humanitatem divino honore cultus a Siculis XIV, 665 sq. N., 680... 689 N.

tertia tulit opima spolia, I, 133 N.

in Apulia cæditur, XV, 334... 398.

587b

ejus virtus laudatur, XV, 337 sq.

Marcentes anni XV, 743.

Marcia, Reguli uxor, VI, 403 V.L., 574 sq.

Marciana carmina, VII, 483 N.

Marcida ora, XIV, 636 V.L.

Marcus, XIII, 400 N.

Mare, ejusque æstus, seu fluxus et refluxus, horumque causæ, III, 45... 60 N., 392 N.; XV, 226.
inmane, vastum, ingens, VI, 522 V.L.
magnum, h.e. mediterr. VIII, 630 N.

Margaritæ, munera rubri ponti, XII, 231 N.; XIV, 663 N.
in aure lucent, XII, 231 N.

Marius veniet in longum imperium, XIII, 853 sq.

Marmarici populi, III, 687.
marmaricæ vires, VIII, 215.
marmarica signa, II, 57 N.

Marmaridæ, medicum vulgus, III, 300 N.
Marmarides Scyron, XIV, 482 N.

Marmor mœstum, I, 86 N.
infidum, mare, XIV, 464 N.

Marmoreum collum, IV, 154 N.
jugulum, XII, 246 N.
templum VIII, 230 N.

Marrucini, VIII, 519 N.; XV, 566 N.; XVII, 453.

Marruvium veteris Marri nomine celebratum, VIII, 505 N.

Mars noster, I, 118 N.
sinister, I, 8, 457.
egregius, XI, 502.
infidus, XIV, 266 N.
Iberus, XV, 2 N.
lætus cæde, XVII, 489 N.
minor, seu levior, IV, 265 V.L.; XVII, 510 N.
ejus ingens hasta, I, 433 N.
propria sedes Thracia, I, 433 N.
eo sati Romani, I, 635.
Carthagine præ ceteris diis cultus, II, 365 N.
equi et currus, I, 433 seq. N.; III, 702 seq.; IV, 430... 444 N.; XVII, 487 seq.
clipeus fulminis flammæ spargens, galea nulli deorum facilis, thorax Cyclopi labore sudatus, et hasta, IV, 432 seq. N.
præcipuæ partes in Gigantomachia, I, 435 N.; IV, 435 N.
strepitus currus, IV, 436 N.
comites et aurigæ, Furor, Iræ, Pavor, Bellona, IV, 436 seq. N.
fulmina mittit, IV, 440 seq. N.
ingressu strepituque currus quatit cælum ac terram, IV, 442 seq. N.
Scipionem juvenem tegit in acie et laudat, IV, 457... 479.
pro eo pugnat cum Pallade, IX, 438 seq. N.
in Pœnos furit, IX, 486 sq., 521 sq.
invitus et cum fremitu ex acie excedit jussu patris, IX, 551 seq.
tuetur campum Martium, XII, 716 N.

Marsi et *Marsica* oppida, bellum, etc., VIII, 495... 509 N.

Marsa veneficia et artes magicæ, VIII, 496 sq. N.
Marsorum origo a Marsya, VIII, 502 sq. N.

Marsya fugit Phrygiæ trans æquora Crenas, VIII, 503 N. et V.L.

Martigenum vulgus, XVI, 532 N.
martigenæ populi, XII, 582.

Martius clamor, V, 171 N.
lupus et tigris, VII, 717 N.
Hannibal, XV, 407.
sonipes, I, 222.
Martia plebs, VIII, 269.
virgo, VIII, 428.
Martia ora, XVII, 646.

Masinissa, socius Pœnorum, ad Romanos deficit, et Scipionis ope regnum paternum, a Syphace expugnatum, recuperat, XVI, 115 sq.
ei crines ardent, unde mater quævis fausta ominatur, XVI, 118 seq. N.
fortiter pugnat ad Zamam, XVII, 413... 431.

Massæsyli et *Massyli*, seu *Massylii* confunduntur, XVI, 170 N.

Massagetæ bibunt sanguinem equinum, III, 360 N.

Massicum vinum, et *Massicus* mons, IV, 347 N.; VII, 162 sqq. N.

Massilia, colonia Phocæorum, IV, 52 N.

Dianæ Ephesiæ sacrificia humana mactat, [XV, 169 seq. N.](#)

Massylia signa, [XVI, 184 N.](#)

Massylus rex, [XVI, 234.](#)

ensis, [V, 413.](#)

Massyla gens, [II, 108 N.](#); [III, 282](#); [VIII, 99.](#)

vates, [I, 101 N.](#); [II, 298.](#)

fera, [XII, 276 N.](#)

Cf. *Massæsyli*, et *Mauri*.

Masulus, [I, 405.](#)

Mataurus, v. *Metaurus*.

Mater bellorum Pyrene, [XVII, 640 N.](#)

Mathematici descriptio, [XIV, 343 sq.](#)

Maturus ad arma, [XVI, 656.](#)

Mauri, Gætuli et Massyli leones mulcent et fetus eorum alunt, [I, 406 N.](#); [II, 440](#); [III, 288 sq.](#); [XVI, 235 seq. N.](#)

serpentes sopiunt, etc., v. *Serpentes*.

sunt Nomades, [II, 441 seq. N.](#); [XV, 538 N.](#)

Conf. *Mapalia*.

Maurus pastor, [XVII, 90.](#)

Maurum jaculum, [III, 339 N.](#); [IV, 567 N.](#)

Maurusia pestis, [IX, 620.](#)

præda, [XVI, 553 N.](#)

taxus, [IV, 567 N.](#)

Mavortius Hæmus, [XI, 464 N.](#)

Mavortia pectora, [XV, 4.](#)

Mazæus et *Mazæi*, [IV, 627 V.L.](#)

Meatus nubivagus, [XII, 102 N.](#)

Medicare æstus vulneris, [VI, 99.](#)

tela veneno, [VII, 453 N.](#); [XIII, 197.](#)

medicata ora, [XIII, 478.](#)

papavera, [X, 352.](#)

Medici sanguinem abluunt et sistunt aqua frigida, et calida dolorem mitigant, vires autem parco cibo restituunt, [VI, 91... 95 N.](#)

medicorum amictus adstrictus, [V, 366 N.](#)

Medicina subcubuit malis, [XIV, 609 N.](#)

Medicum vulgus, [III, 300 N.](#)

medicæ artes veterum, [V, 351 sq. N.](#)

Meditamina belli cauti amare, [VIII, 324.](#)

Meditari formas in pulvere, [XIV, 677.](#)

stragem, [IV, 336.](#)

pugnas, [V, 315 N.](#); [XII, 711 N.](#)

in prælia, [V, 315 V.L.](#); [XVII, 438.](#)

vulnus, [IV, 188.](#)

Medius axis, [VIII, 650 N.](#)

fervor, dies, [I, 258 N.](#), [284 N.](#)

pacatorque Syphax, [XVI, 221 N.](#)

per viscera teli, [I, 307 N.](#)

media vox, [II, 329.](#)

e medio sumere hortamenta, [V, 159 N.](#)

Medullæ telluris, [VII, 490 N.](#); [XII, 136.](#)

Medusa Phorcynis, [II, 59 N.](#)

saxitica, [X, 177 N.](#)

ejus antra et sedes, [II, 59 N.](#); [X, 178 seq. N.](#)

caput in ægide Palladis, [IX, 441 sq.](#)

Medusæi chelydri, [III, 316 N.](#)

Megæra, [III, 37 N.](#); [XIII, 432.](#)

Megara, [XIV, 26 N.](#), [273.](#)

Melas fl., [XIV, 260 N.](#)

Melior, v. *Bonus*.

Melite lanigera, [XIV, 251 N.](#)

Mella Neleia Pyliaë senectæ, [XV, 456 N.](#)

Membra Carthaginis truncata, [XVII, 149 N.](#)

Libyæ, [II, 310 N.](#)

paria, [II, 525 N.](#)

pro *membris* arma fuere, [XII, 24 N.](#)

Memento servare, etc., [III, 118 N.](#); [IV, 286, 817](#); [XVI, 219.](#)

Memnon Eous, III, 334 N.
Memorare ter centum annos, II, 4 V.L.
memoratus primis Trojæ ruinis, I, 513.
memorata Ichnusa Graiis, XII, 358.
Memori amore tenere, III, 65 N.
 ira, XIII, 71 N.
 mente condere, XIII, 40.
Memphis Nilotica, XI, 431 N.
Memphitis tela, XIV, 660 N.
Menæi viri, *Menæ*, *Meneii*, *Menanini*, XIV, 266 N.
Mendax tellus, VII, 160 N.
 Cf. *Fœnus*.
Meninx, III, 318 N.
Mensa neglecta, I, 613 N.
mensæ alia tellure petitæ, citreæ, etc., XIII, 354 N.
Mentem exuere, et excuti, VII, 495; IX, 644 N.
 sistere, X, 407 N.
 alicui dare, I, 63 N.; VI, 609 N.
mente intrare Styga, VII, 586 N.
mentes superæ, I, 19 N., 124.
 vatium, III, 5.
Mentitur Jupiter, I, 417.
 fratrem, II, 637 N.
 minas, XIII, 166 N.
 præpes Superos, IV, 129.
 Roma te prolem Tonantis, XVII, 654.
 tellus colono, VII, 160 N.; XIV, 23 N.
Mercurius a Jove missus somnianti Hannibali adparet, III, 163 sq. N. 590b
 virga tenebras fugat, etc., III, 199 N.
 editus antris Cyllenes, III, 203 N.
 virga somnum inmittit, X, 556 N.
 animas deducit ad inferos, XIII, 630 N.
 ejus talaria, XVI, 501 N.
Merendo exsanguis, II, 320 N.
Mergere gurgite tonsas, XIV, 533 N.
mergente consule, VIII, 285 N.
mergitur Astur telluris visceribus, I, 231.
 Himera ponto, XIV, 233 N.
mersus cruore campus, I, 50.
 strage, IX, 189.
 Ulysses pelago, II, 182.
mersa libidine vita, XI, 427.
 naris, X, 78 N.
 vetustas, seu fata caligine, VIII, 45; XI, 122.
mersi Syrtis arenis populi, I, 644.
Meritare, X, 655 N.
Meroe, II, 104 N.
Messana, I, 662 N.; XIV, 194 N.
Messapus rex, XII, 393 N. et V.L.
Messor bis tondet flavas aristas, VIII, 61.
Metæ finis, XVI, 512 N.
metam stringere, V, 24 N.; XVI, 361 N.
meta substructa, VII, 676 N.
metæ cladis (plur.) IX, 549.
 Herculeæ, IX, 185 N.; XVI, 149.
 nullæ regnis, VII, 478.
metas ævi servare, X, 208.
 Parcarum impellere, V, 405 N.
 stringebant tenebræ, XIII, 299.
 terrarum invisere, XIV, 8.
metis narrandi pressis stringere famam, VIII, 48 N.
Metabus, IV, 337.
Metalliferæ terræ, XV, 498.
Metallum chalybis, II, 403.
 de Marmore, sulfure, gemmis, etc., VIII, 480 N.
Metari agros fuga, VI, 58 N.
Metaurus, IV, 187 N. et V.L.; VII, 486 N. et V.L.; VIII, 449; XV, 556, 619 N.
Metellus juvenibus quibusdam auctor est, ut Italiam relinquat, X, 415 sq.; XII, 299 sq.

Metere colla ense, [IV](#), 213 N., [462](#); [X](#), 146; [XIII](#), 218; [XIV](#), 134; [XVII](#), 146.

segetem, [XVI](#), 615 N.

regionem, urbem, colles, [VIII](#), 564 N.

Methymna ferox, [VII](#), 211 N.

Metiri tecta urbis sc. oculis, [I](#), 299.

æquor, seu juga venatibus, [III](#), 339 N.

pectus cuspide, [IV](#), 292 N.

stagna Eridani, [V](#), 156 N.

ruinas auro, [VIII](#), 676 N.

Metiscum ingentem demittere umbris, [I](#), 437 V.L.

Metus Deorum, [I](#), 82 N.

inopinatus et magnus clamandi facultatem adimit, [VI](#), 188 V.L.

non æquus in arctis rebus suasor, [V](#), 478 N.; [X](#), 597 sq.

Meus dies, Mars, etc., [I](#), 118 N.

Murrus, [II](#), 562 N.

meæ iræ, [VII](#), 564 N.

Mevanas, [IV](#), 544 V.L.

Mevania, [IV](#), 544 N.; [VI](#), 645 seq. N.; [VIII](#), 456 N.

Micat lingua, [VI](#), 223 N.

igneus æther, [I](#), 135 N.

serpens tergore, [II](#), 547.

tremulo conatu, [IV](#), 211 N.

Micipsa, [II](#), 160.

Migrantur regna Superis, [VII](#), 431 N.; [XIII](#), 266.

Milichus, [III](#), 104 N. et V.L.

Militum exercitia, [VIII](#), 551 sq. N.

Mille carinæ Trojam raptæ, [III](#), 229 N.

Milo Lanuvinus murali corona donatus, [XIII](#), 364 sq. N.

Mimas mons, [III](#), 294 N.

gigas, cui inposita Prochyte ins. [IV](#), 276 N.; [XII](#), 147 N.

Minæ durant frontibus cæsorum, [V](#), 673 N.

pelagi, [XII](#), 157.

Minantur cælo saxa, [IV](#), 2 N.

observet pacta hospita, [XVII](#), 77 N.

minans servitium, [XV](#), 589.

Minax sonitus, [XII](#), 140.

minacia jussa, [XI](#), 208 V.L.

Minerva, ad stagna Tritonidos paludis edita, invento Libyen perfudit olivo, [III](#), 322 sq. N. (Cf. *Tritonia* et *Tritonis*.)

certat de pulchritudine cum Junone ac Venere, [VII](#), 437 sq. N.

Hannibali auxilio venit et pugnat cum Marte, [IX](#), 438... 485 N.

Cum Jove exostulat de furore Martis, [IX](#), 526 seq.

ejus ægis, cassis, fulminei oculi, etc., [IX](#), 441... 469 N.

adjuvat Argonautas, [XI](#), 471 sq. N.

fulmine percutit Ajacem Oiliadem, [XIV](#), 479 N.

ejus species, [VII](#), 459 sq. N.

Ministrare pœnas, ut apud alios poetas pœnis, velis, telis, habenis, vitiis, [II](#), 674 V.L.

bello, [XII](#), 310.

Minitantia fata, [XIII](#), 170.

Minoia tela, [II](#), 107 N.

Minor frontem, [III](#), 42 N. et V.L.

Mars, [IV](#), 265 V.L.

minores, poster, [VI](#), 550 N.; [XVI](#), 44.

infantes, [II](#), 491 N.

Superi fati certasse, [V](#), 76 N.

minora periclo tela, [X](#), 23.

Minos, ad cujus uxorem Pasiphaen Galbæ maternam originem referebant, [VIII](#), 470 N.

Dædalum in Siciliam persequens a Cocali regis filiabus occiditur, [XIV](#), 40 seq. N.

judex inferorum, [XIV](#), 42.

Minucius Rufus [VII](#), 386 V.L.

dux temerarius, qui monita Fabii spernit, eoque absente pugnat cum Pœno fugam simulante, ut ejus furorem alat, [VII](#), 377... 408, 494 sq.

æquato sibi cum Fabio imperio vincitur ab Hannibale, [VII](#), 513... 535.

a Fabio servatur, [VII](#), 536... 729.

Fabium patrem salutatur, [VII](#), 730... 750.

perit in pugna Cannensi, [IX](#), 561 sq.

Mirabile, seu *mirum* quantum, [VI](#), 620 N.

Miscere pugnas, prælia, bella, certamina, [I](#), 69 N., 266; [II](#), 152, 528; [V](#), 302; [IX](#), 233, 330; [XIV](#), 521; [XV](#),

673; XVI, 48.
 agens Martem, XVII, 480 N.
 campum, V, 434 N.
 omnia et versare, VII, 141 N.
 pocula, VII, 169 V.L.
 se labori, XVII, 29.
 facta dictis, XIII, 104.
 studia, IX, 405.
 urbis fata suis, II, 301.
 murmura linguis, III, 305.
 sidera ponto, XVII, 377 N.
 caput cælo, IV, 742.
mixta gemma poculis, XIV, 662 N.
 cælo Ceraunia, V, 384 N.
 murmura vana ventis, XII, 629 N.
Misenus tibicen Æneæ, a quo dictus *Misenus*, seu *Misenum* opp. et prom., VIII, 538 N.; XII, 155 N.
Misera bona, XI, 419 N.
Miserescit etiam hostis, II, 653 N.
Mitescit annus, XV, 502.
Mitifera mens, XII, 474 N.
Mitigare artus, VI, 93 N.
Mitis Iulus, Venus, VIII, 107 N.
 fluvius, IV, 85 N.
 Neapolis, XII, 27 N.
 plaga, I, 213.
 Campania, VI, 651 N.
 manus, VIII, 75.
 quies, VI, 97.
 adspectus, VIII, 560.
 flamma, XVI, 121 N.
 Deus, VII, 239 N.; XIII, 320.
mites cerastæ, III, 302.
 Sarni opes, VIII, 537 N.
 opes Hieronis, XIV, 653 N.
mite et cognatum homini Deus, IV, 795 N.
 decus dextræ, XIV, 148.
 factum, VII, 711.
 os, IX, 542.
 flamen, IX, 358.
 non *mitis* Iberus, XVII, 641 N.
Mittere in secula, populos, ora, etc., II, 511 N.; VI, 711.
 sub Tartara mentem magnam, VI, 40 N.
 se cælo, XI, 411.
 somnum chelydro, III, 354.
 equos citatos verbere, XVI, 423.
Mobilis agger, IX, 240.
 ala, IV, 148.
 ira vulgi, VIII, 286 N.; XVI, 315 N.
mobile pectus XVI, 146 N.
Moderamen lentum, VII, 15.
 equi sero discere, XVI, 417 N.
Moderari boves, IX, 572.
 furori, XIII, 670.
 planctu volatum, XII, 101 N.
 turbatum profundum lyra, XI, 446 N.
Modestior armis, XVI, 134 N.
Modis Latiis resonat Helicon, XII, 412 N.
Modo, de tempore satis longo, XV, 90 N.
Modulari sonos, XI, 465.
 carmen, XIV, 472.
Modus rei est, seu additur, III, 559; IV, 666 N.; VI, 107; VII, 12; XVI, 224.
 fati, I, 228 N.
 auri, XI, 40.
Mœnia, Alpes, XV, 509.
Mœstus Acheron, XIV, 243 N.
mœsta cura, VI, 551.
 ira, II, 139.
mœstum marmor, seu ebur, I, 86 N.
mœstæ cupressi, X, 534 N.
Moles montis, I, 128.
 muri, XII, 108.

maris, III, 46 N.; IV, 322; XIV, 123.
 scopulorum, I, 371; V, 301.
 arboris, VI, 195.
 viri, IV, 290; VI, 112; XV, 336.
 Gigantum, XVII, 649.
 corporis, V, 436; IV, 530.
 Divorum, IX, 300.
 feræ, III, 464; IX, 560, 571, 619.
 equi, XVII, 556 N.
 Martis, belli, III, 594 N.; XV, 136.
 rerum, VI, 594.
 ruentum, X, 212.
 ruinæ, IX, 504; XVII, 424.
 necis, XI, 309.
 major Alpibus, XII, 71 N.
 turrita, IX, 239.
 juventæ, II, 154 N.
 putris Alpium, III, 643 N.
 magnas terra marique movere, XIII, 864 N.
 593 *mole* acti retorquere hastas, I, 641 N.; IV, 449 N.
 tota se tulit, I, 497 N.
 magna vexillum ferebat, V, 337.
 tota tenebat tegimen, IV, 385.
 sua perimere, XIV, 554 V.L.
 tota laborare, XVI, 184.
 prorumpere, VII, 681; XII, 39 N.
 graviore certamina movere, VII, 569.
 majori premere virtutem alicujus, XVI, 34 N.
 ter gemina ruere, XV, 190.
 invicta stat mens, XI, 207 N.
 nivali æquatus, II, 313 N.
 nova reparare campum, IX, 417 N.
 adversa stat ductor, IV, 651 N.
molibus claudere portus, ac mare implere, II, 408 N.; IV, 295 sq. N.; XIV, 645 N.
Moliri populos, I, 645 N.
 vias, IV, 788 N.
 dextra, h.e. cædere, XIII, 48 N.
 fulmine Alpes, V, 385 N. et V.L.
 sagittas, robora, V, 385 N.
 bella lacertis, XV, 17.
 nova, II, 149.
 aras, IV, 822.
 letum ab ense, X, 5.
 excidium, I, 13.
 pestem, insidias, periculum, VII, 264 N.
 facinus dextra, XI, 196.
 certamina, XVI, 6.
 triumphos, XVI, 631.
 mare tridenti, XVII, 242 N.
 cacumen proferre, V, 485.
 prælia, XIII, 198.
Mollis cura, XV, 703 N.
 tactus, VI, 92.
 ritus, XII, 31.
 victus, XV, 54 N.
 aditus, IV, 489 N.
molle Zephyro, V, 466 N.
 imperium, VIII, 57.
 certamen, IV, 137.
mollia jussa, XIV, 151.
 dictu, I, 113 V.L.
 crura superbi gressus adtollit, XVI, 443 N.
mollissima mensæ canere, XI, 439 N.
Mollitus amore, XIII, 118.
mollita lymphæ flammis, XI, 418 N.
 manus calathis, II, 70 N.
 vis, XIII, 325.
 pruina flammis, III, 482.
Molossi canes, II, 689 N.
Momentum rerum, VIII, 251 N.
Monæsus, VII, 604.
Monent vates, oracula et dii, III, 181; IV, 120 N.; V, 117; XVI, 140.
monita somni, X, 372.
 vatum, seu deorum, IV, 120 N.
Monitor Deus, III, 219; IV, 723.

militum, VIII, 370 N.

Monæci saxa, I, 586 N.

Monstra laudanda, ponæ, fidei virtutum, II, 650 N.

omnia a Terra genita, V, 111 N.

hominum, tellure sata et vix uno vulnere vitam reddentia, V, 111 N.

Lernæa, II, 158 N.

clara, XVI, 133 N.

monstro latet lumen Dei, XVII, 550 N.

monstris languida corda, III, 504 V.L.

Monstrant Dii, XVI, 591 N.

monstrans feritate parentem, III, 360.

monstrare futura, IV, 121.

monstrata Garamantica, V, 364 N.

Montes armorum, X, 548.

certantes cælo, XVII, 318 N.

Montivagis cursibus infestare hostem, III, 546.

Mopsus, II, 89.

Mora belli, I, 479 N.; VIII, 33 V.L.

capuli, I, 516 N.

æris, V, 319 N.

una, XIII, 153 N.

moram eundi non passus, XII, 472 N.

non *mora*, quin, XIV, 580 N.

moras leti proferre, trahere, producere, II, 597 N.

Morantur claustra, XIII, 108.

prodigia Parcas, V, 75.

iræ, XV, 483.

patriam, X, 384 N.

Mordax cura, I, 85 V.L.

Mordet ora frenis, VII, 68 N.

cornus tegmina, X, 117.

dolor, cura, invidia, VII, 271 N.

fibula, VII, 624 N.

hastam, V, 332 N.

humum, V, 526 N.; XV, 380.

ripam amnis, IV, 350 N.

Morgentia, seu *Morgantia*, XIV, 265 N. et V.L.

Moribunda inanus lora retentat, IV, 210 sq. N.; X, 199.

Morienti lumine, XVII, 456.

morientium prædictiones ratæ, IX, 134 sq. N.

mortuos revocare ad vitam, seu conclamare, II, 647 N.

laudare, X, 568 sq. N.

eorum corpora condire et in patriam mittere, XIII, 459... 464 N., 475.

eos tractandi et sepeliendi varia genera, XIII, 468 sq. N.

iis tumulus erigitur in campo Martio, XIII, 659 sq. N.

cum armis artisque suæ instrumentis cremantur, XIII, 693 N.

Morinus, VII, 605.

Mors suprema, extrema, ultima, V, 416 V.L.

inhonorata, inhonesta, ingloria, ignobilis, turpis, ignava, III, 123 N.; IV, 605; IX, 512; XIV, 607, 632.

pulchra, honesta, honora, egregia, II, 705 N.; III, 123 N.; IV, 508 N., 671 sq.; XVII, 260 sq.

in undis dira, IV, 669 sq. N.; XVII, 559 sq. N.

comes Furiae, II, 548.

æquat divites egenis, V, 264 sq. N.; XIII, 777.

circa decem inferorum portas errat, XIII, 561.

vasto pandit cava guttura rictu, II, 548 N.; XIII, 560 N.

mortis timor, II, 223 seq. N., 576 N.; XIII, 883 sq.

necessitas, III, 134 sq. N.; V, 406 N.

color occupat artus, VI, 409 N.

mortem longam sibi facere æquore, XIV, 478 N.

morte permixta, IV, 590 N.

injecta tegere, VI, 32 N.

sua perimere hostem, XIV, 554 N.

in *morte* adhuc conspicua virtutis signa, V, 669 sq. N.

ut in vita, conjungi cupiunt amici, IX, 408 sq. N.

mortes sævas exceptare per pectora, IX, 369 N.

Morsus famæ, doloris, curæ, invidiæ, VII, 271 N.

necis, XIII, 274 N.

telluris, V, 526 N.

morsus (plur.) tenaces, XIV, 327 N.

mentis edunt te, XVII, 344 N.

loricæ resolvit fibula, VII, 624 N.

Mortalis animus, II, 316 N.

hostis, II, 339 N.
mortales curæ, I, 85 V.L.

Mos: sine *more* ruere, X, 31 N.; XII, 449 V.L.; XVII, 588 V.L.
more aliquid facere, XII, 449 V.L.

Mosa, XV, 727.

Motare, v. *Mutare*.

Motus avidus esse, I, 56 N.

Motye, XIV, 273 V.L.

Movere certamina, I, 6; II, 430; VII, 569; IX, 282.

arma, II, 352.

bella, IV, 780.

furores, X, 49.

Martem, XVII, 87.

pontum, I, 37.

signa, IV, 276 N.; IX, 210.

fora voce, I, 441 N.

extrema miseris, XIII, 97 N.

soporem, XIII, 257.

movet taurus signa, V, 314 N.

motum cælum, III, 205 V.L.; XV, 145.

Mucius Scævola, VIII, 386 sq. N.

Mugit ara, VII, 50.

Aufidus, VIII, 629.

Olympus, XI, 518 N.

sacerdos, XII, 323 N.

Mulcare, v. *Mulctati*.

Mulcere membra sopore, III, 170 N.

tristia somno, VII, 293.

labores, IV, 748 N.; XII, 220 N.

dolores, XIII, 396.

questus, X, 615.

pectora, XVII, 46.

leænas, I, 406 N.

incendia undis, VI, 163.

vulnus, V, 368 N.; VI, 92; XIII, 455.

monendo, XII, 692.

pocula succis Lyæi, VII, 169 N.

silvas cantu, XIV, 472 N.

colla manu, XVI, 237.

mulcet ver rura sereno, XII, 4 N.

Mulciber, IV, 668; XII, 141.

victor XVII, 101.

Mulctati, seu *multati* et *mulcati* cæde, X, 462 V.L.

Mulctra fluxit mero, VII, 190 N.

Multifida flamma, XIV, 420 N.

Multiplex proavis, V, 543 N.

linum, III, 271 N.

aurum, h.e. lorica, multis aureorum annulorum nexibus ornata, X, 114 N.; XVI, 582.

Multus in ira, XIV, 530 V.L.

avus præfulgebat titulis, IV, 497 N.

micat serpens, II, 547.

multa cervix, XVI, 362 N.

nox, II, 503.

Munda, Emathios Italis peritura labores, III, 400 N.

Mundus pro terra et cælo, III, 611 N.; XII, 336 N.; XV, 145 N.

pro Superis, XII, 336 N.

ejus imperium sorte diviserunt Jupiter, Neptunus et Pluto, XVII, 37 N.

origo, XI, 453 sq. N.

Munimina ærata, XIV, 158.

Graia, XII, 41 N.

Munitus in prælia pelta, II, 80.

Munus humandi, II, 265.

inane peremtis, X, 536 N.

tenebrarum, XV, 625 N.

munera Bacchi, VII, 748 N.; XI, 286.

Muralis ictus, VI, 269 N.

turbo, IX, 568 N.

fossa, VIII, 553 N.

muralia tormenta, VI, 213.

Murex auratus, IV, 324.
pinguis, X, 570 N.
Sarranus, XV, 205.
acutus, scopulus, XVII, 276 N.
pictus, XIV, 658 N.

Murgantia, XIV, 265 V.L.

Murmur Cori, I, 469.
cæli, XII, 685.
tubæ, V, 12.
fractum in casside, I, 532 N.
fatidicum, III, 680 V.L.
altum, III, 698 N.
cantus, VI, 669.
arcanum, XIII, 428.
aquæ, IV, 224 V.L.
murmure deficiens, X, 456 V.L.

Murmurat alta domus strepitu, XI, 280.

Murranus, IV, 529; V, 172.

Murrus, I, 377 sq.; II, 556 sq.

Murus miseris magnus ruit, II, 576 N.; XVI, 68 N.
feræ, IX, 602.

Musæ sacra ferunt Domitiano, III, 620 N.
Musarum invocatio, I, 3 N.; IX, 340 sq. N.

Musco virentia antra, XV, 775.

Mussat Virrius, XIII, 261.

Mutabilis hora, III, 141 N.

Mutare et motare pro movere et nutare, VI, 234 V.L.
tegimen, I, 528 N.
jugum terris, III, 227.
hostem, V, 286 N.
mortem obposito pectore, XIII, 657 N.
saltu ramos, VII, 673 N.
ex sese nomina terræ, XII, 360.
gemitus mugitibus, XIV, 214.
casas marmore, XIV, 464.
solum sceptris, VII, 562.
mutatus mentem, tela, membra, V, 491 N., 500; VII, 425.
mutata mors, XII, 265 N.
in faciem, X, 85.

Mute, XIV, 273 V.L.

Mutina, VIII, 591 N.

Mutus lictor, X, 638.
muta arena, VIII, 126 N.
mutum ævum, III, 579 N.
muta agmina, XV, 615.

Mutyce, XIV, 268 N.

Mycenæus rector, XV, 277 N.

Mycene Agamemnonia gratissima Junoni tecta, I, 27 N.
Mycenæ magnæ invasere Trojam, VIII, 620 N.

Mygdonia tibia, VIII, 504 N.

Myle, seu *Mylæ*, XIV, 202 N.

Myrice nympa, III, 103 N.

Mysteriorum Cybeles silentium, XVII, 22 N.

N

Nabis, XV, 672 V.L.

Naiðes passim scribendum pro Naiades, V, 21 V.L.; VI, 289.
quævis Nymphæ, XV, 772.

Nam et namque græce et insolenter positum, XI, 291 V.L.; XIII, 468 N.

Nancisci nullam thalamis, VIII, 193 N.

Nar, VIII, 451 N.

Nare mersa canis, X, 78 N.
sagax Umber, III, 296 N.

Nare pro volare, III, 662 N., 683 N.

Naritius, v. *Neritius*.

Narnia, VIII, 458 N.

Nasamones, I, 408 N.; II, 62; III, 320; XIII, 481; XVII, 246 N.
Nasamonias Harpe, II, 117 V.L.
Nascitur ferrum e corpore, V, 452 N.
 in secula virtus, VIII, 371 N.
 nascuntur tecta, XIV, 309 V.L.
 nasci bis posse non datur, XV, 64 N.
 natus Marti, seu ad bellum, III, 335 V.L.; XV, 461.
 nata dextera urbi, VI, 340 N.
 nascenti addita fata, II, 224 N.
Nasica, v. *Scipio*.
Nasidius, XV, 450 V.L.
Nassæ descriptio, V, 48 sq. N.
Nantant arva sanguine IV, 162 N., 749; XII, 674.
 nidi halcyones, XIV, 275.
 oculi parva luce, II, 122 N.
 natabat bonis mens ægra, VII, 726 N.
Natura loci, IV, 91 N.
Naufraga porta, XIII, 541.
 Syrts, XVII, 634.
 ossa, XIV, 634.
Naufragio se armare, XIV, 545 N.
 naufragia invadere, III, 321 N.
Naulocha, XIV, 264 N.
Nauticus clamor, XI, 487 N.
Nava femina, I, 562.
 manus, XVII, 125 N.
 rudimenta, *nava* I, 549 V.L.
Navis tutela, seu præsidium, et insigne, seu παράσημον, XIV, 410 N., 437 V.L., 542 N.
 naves sex ordinibus, XIV, 574 N.
 deductæ et subductæ, II, 407 N.
 abscondunt, tegunt, operiunt mare, II, 421 V.L.; XVII, 49 N.
 per terram tractæ, XII, 443 sq. N.
 quo ad eas parandas instruendasque pertineant, VI, 350 sq. N.
Ne pro ne quidem et *nedum*, V, 410 N.
 pro *nonne*, VII, 148 N.
Nealces imperator, IX, 226.
Neapolis, III, 256 N.
 olim Parthenope dicta, VIII, 534 N.; XII, 33 sq. N.
 mitis, ejusque otia Musis hospita, portus, gymnasia, etc., XII, 27 sq. N.
Nebris Bacchi et Baccharum, III, 395 N.
Nebrissa urbs, III, 393 N.
Nebrodes, XIV, 236.
Nebula veneni, VI, 282.
Nebulosa saxa, I, 586 N.
Necopina sors, IX, 98.
Nectarei favi, XIV, 199.
Nectere alicui catenas, XI, 240 V.L.
 dolos, III, 233 N.; VI, 326.
Nefas avertere, III, 126 N.
 velle, IX, 125 N.
Negant fata depellere dedecus, I, 107.
 negare somnum naturæ, I, 245.
 victori corpus spoliare, I, 520.
 extingui, IX, 534 N.
 negatur ei intravisse, XII, 490 N.
 gressibus humanis Alpium transitus, XVII, 501.
 negatus famæ, I, 393 N.
Neglecta mensa, I, 613 N.
 urbs diis, II, 657 N.
Neleia mella XV, 456 N.
Nemeæ pacator, II, 483 N.
Nemeæus leo, III, 33, 34 N.
Nepe, *Nepet*, *Nepete*, *Nepesini*, VIII, 489 N.
Nepotibus tradita arma, I, 18 N.
 in seros *nepotes* venire, IV, 399 V.L.; VI, 636 N.

- Neptunia freta*, III, 50.
regna, XIV, 363.
- Neptunicola* Telon, XIV, 443 N.
- Neptunus* rubescit, XII, 574.
favet Scipioni, XV, 18 sq. N., 159 sq. N., 253 N.
tauro placatur, XVII, 50 N.
tempestatem inmittit Hannibali, XVII, 236 sq. N.
in imo maris residet, XVII, 236 N.
perlabitur æquora curru, III, 410 N.
placidum caput extulit undis, VII, 255 N.
- Nereia* turba, VII, 416 N.
- Nereidum* antra et chorus, III, 413; XIV, 222.
eæ belluis marinis vehuntur, XIV, 570 N.
- Nereus* evolvitur antris, III, 49.
innugit, IV, 298 N.; XIV, 18 N., 414.
expavit lumina, XVII, 624 N.
tridenti movet vada, III, 53 N. Cf. XV, 240.
- Neritia* proles, II, 317 N. et V.L.
Meninx, III, 318 N.
- Neritos*, II, 317 N. et V.L.; XV, 305 V.L.
- Nero* C. Claudius, VIII, 412, 413 N.; XII, 483.
Hasdrubalem vincit ad Metaurum, XV, 544, 823.
- Nervo* intento adsignare sagittam, XIV, 398 N.
nervi adducti, I, 334 V.L.
Æagrii, V, 463 N.
sonantes, II, 91 N.
tremescentes, II, 467 V.L.
nervis subtexta tegmina, IV, 291 V.L.
- Nescit* pati, XVI, 284.
- Nescius* miserescere, vinci, turbari, etc., II, 653; III, 548; IV, 83; X, 216, 490.
- Nessus* turriger, XIV, 500 N.
- Nestor*, v. *Neleia* et *Pylus*.
- Netum*, XIV, 268 N.
- Nex* aufertur alicui, II, 634 N.
- Nexilis* squama loricae, V, 140 N.
- Nexu* elisus leo, III, 33 V.L.
- Ni* pro *ne*, I, 374 N. et V.L.
ni cuncta condiderim uno tumulo, tum opto, etc., XV, 538 sq.; XVI, 695 sq.
- Nicias*, XIV, 281... 286 N.
- Niger* metus, etc., III, 211 N.
somnia (seu mors), VII, 633 N.
nigra umbra, V, 484.
nigrum os Invidiae, VIII, 290 N.
nigri elephantis, III, 463 V.L.
venti, III, 524 N.
nigræ res inferæ, I, 119 N.; VIII, 116 N.
- Nigrans* dorsum elephantis, IV, 618 N.
caligine, IV, 306.
corpus Phœbo, IX, 225.
procella, XII, 620 N.
profundum, XVII, 257 N.
nigranti sulco spumantia cærulea, XIV, 380 N.
nigrantes nubes, II, 659.
alæ Boreæ, XVII, 248.
pulvere, III, 407.
globi, IV, 441.
- Nihilum*; non pro *nihilo* est mihi fœdera rumpi, II, 494.
- Nili* septem ostia, I, 197 N.; III, 265 N.
- Nilotica* Memphis, XI, 430 N.
- Nimbosi* montes, III, 195.
vertices, III, 417.
- Nimbus* arenæ, X, 229.
pilorum s. telorum, I, 311 N.; V, 215; IX, 311, 580; XII, 177.
nimbis horrescit tempestas, I, 134.
- Nimii* pecori soles, XV, 705.
ruunt, XVI, 342.
- Nimirum*, XII, 71 N., 633.

Niphates, XIII, 765 N.

Nisu ingenti raptum, I, 449.

ægro scandit, I, 495.

acri se concitat, I, 531 N.; V, 234; XVI, 542.

unanimi funditur, V, 214.

vincit magnos artus, VI, 306.

dubio vestigia trahit, I, 554 N.

ægro ad prælia, II, 518 N.

doloris adjutus, V, 326 N.

nocturno, I, 64 V.L.

Nitescit seges, IX, 361 V.L.

virtus duris, I, 533.

Nitet æther purgatus discussis nubibus, XII, 638.

collum, XIII, 780.

læna, XV, 421.

decus fronte, XII, 228.

patre linguaque, VI, 19 N.

flore primo, VI, 65.

nitent dumī cæde, capilli unguentis, etc., V, 459 V.L.

Nititur virtus ad laudem, IV, 604 N.

subire, I, 490; V, 67 N.

magnum, XVII, 454.

nituntur frustra monita, XVII, 85.

nitens in limine primo stat, V, 26 N.

Nivalis fulgor, XVI, 471.

Pyrene, I, 486.

Nivea aqua, arma, etc., IV, 533 V.L., 543 N.; VI, 664; VIII, 480; XII, 243.

Noæ et Noæi, XIV, 266 V.L.

Nobilis arbor succo, III, 310. Cf. I, 77; II, 612.

nobile nomen damnis, III, 356, 585.

Nobilitas pœnæ, VI, 114.

Nocturnæ Mænades Lyæo, III, 395 N.

turres, I, 580 N.

Nodosa clava, II, 246.

Nodus aureus, seu circulus capillorum, IV, 202 N.

nodo adjuta, seu impulsa lancea, I, 318 N.; IV, 289 N.; VII, 656; XIII, 160.

dira trabs, IV, 282 N.

religare crines, II, 78 V.L.; XV, 26 N.

nodis texta lorica, II, 401 N.

Nola, VIII, 534 N.

ibi primum victus Hannibal a Marcello, XII, 161... 294 N.

Nomades, gens inscia freni et bellatrix, I, 215 sq. N.

cum pecore et mapalibus vagantur, II, 441 sq.; III, 290 sq.

pro Numidis, XVI, 116, 154 et alibi.

Nomen nunc Ardea (tantum est) I, 293 N.

Regulus, VI, 478 N.

Iberi, V, 161 N.

lacrimabile Latio, IV, 729 N.; XV, 384.

Sidonium fractum, XVII, 369.

Ledæ, XIII, 44 N.

Libyæ, XVI, 660 N.

superbum, V, 78 N.

magnum, VIII, 439 N.; XII, 470 N.; XVII, 60 N., 303, 492.

vacuum sine corpore, X, 582 N.

sibi quærere, seu condere, II, 311 V.L.; III, 71 N.

dare cui, II, 699; XVI, 632.

ei est in armis, XIII, 98 N.

nominis expers turba, X, 28 N.

nomine solo nota fides, I, 329.

leti nil queror, XIII, 691.

retinere ruentem molem, XVII, 151 N.

de tanto cinis restat, I, 600.

sine, seu parvo *nomine* gens, etc., IV, 265 V.L.; VIII, 508 N.; IX, 373 N.; XII, 317; XIII, 5 N.; XIV, 267.

sub nomine mors, IX, 373 N.

magno moles, XVII, 60.

pari ductor, XVII, 374 N.

nomina Laurentia, I, 669 N.

parta triumphis, I, 610 N.

nulla nunc Trebiæ VII, 148 N.

amittunt Cannæ, X, 30.

belli confecti, XV, 341 N.

dare Baccho, XIV, 24 N.

tueri, IX, 353.
tot premit gurgēs, VI, 298 N.
multa Dei, I, 93 V.L.
occisorum hostium a poetis recensentur, I, 437 seq. N.
militum noscit et ciet dux, I, 454 N.; IX, 245 sq. N.

Non sum... si, etc., IX, 111 V.L.
non ita, XI, 185 N.

Noscere et *nosse* lucos silentes, XVII, 22 V.L.

Noster Mars, I, 118 N.
pro *meus*, VI, 292 N.
nostrī Æneadæ, XVII, 289 N.

Notus intorquet nubem, XII, 661.
ducit, I, 288 N.

Notus Marti, III, 335 V.L.
nota juvenicis fistula, II, 445.
notior Gradivo, XII, 221.

Novare pila, IV, 12.

Noverca Alcidæ, III, 91 N.

Novisse senectam, I, 227.
solas manus condentum, III, 19.
sacra juga et lucos, XVII, 22 V.L.
pacem, II, 485; XVII, 615.

Novus Titan, XIV, 344 N.
novus doloris et dolori, VI, 254 V.L.

Nox longa pro morte, II, 574 V.L.; V, 242 N.; VIII, 140; XIII, 129.
pro somno, II, 563 N.
pro concubitu, II, 503 N.; III, 429 N.
inlunis, XV, 616 N.
Stygia, V, 242 N.; IX, 45.
somni genitrix, XV, 612 N.
Stygia circumvolat umbra animas, IX, 45 N.
sinu atro condit terras, XIII, 254.
a medio cursu se flectit, XIII, 413.
media, XIII, 419 sq. N.
noctis amictus, V, 36 N.; XII, 613; XV, 284.
horæ, XII et IV vigiliæ, IV, 89 V.L.; VII, 154 seq. N.
descriptio et imago, IV, 724; V, 24; VIII, 164 sq.; XV, 284 sq., 612 sq., 809.
Dii, VIII, 100, 140.
currus, V, 24 N.
nigrantes equi XV, 285 N.
nocti descendere, XIII, 708 N.
noctem obire, II, 574 N.

Noxa, I, 41 N.

Noxia bis tela, I, 322 N.

Nubæ exusti, III, 269 N.; IX, 224 V.L.

Nubes apium, VIII, 636 N.
telorum, I, 311 N.; II, 37; IV, 551; XVII, 66 N.
pulveris, II, 174 N.; IV, 94; XIV, 210.
belli, I, 311; V, 379 N.; XVI, 650.
Laconum, VI, 336 N.; VII, 84 N.
cladis, VI, 590.
frontis, VIII, 611 N.

Nubifer Eurus, X, 322.
mons, IV, 2.
nubiferum caput Atlantis, I, 203.

Nubilus Auster, XVII, 247.

Nubivagus meatus, XII, 102.

Nuceria, VIII, 532 N.; XII, 424.

Nucræ, VIII, 564 N.

Nudare latus, XI, 318.
membra, I, 306 V.L.
terga fugæ, et fuga, XVII, 444 V.L.
ora, IV, 335.
penates, XII, 315.
rapina terras fretumque, XIV, 689.
ratem ductore, XIV, 452.
nudat montem silva, III, 640 N.
Auster unda Syrtim, XVII, 247 N.
nudatus casside, XV, 658 N.

Nudipedalia sacra, III, 28 N.

Nudus famæ, et opum, IV, 606; XIV, 343.
ensis sine fraudibus, I, 219 N.
equus, II, 349 N.
conatus, XIII, 161.
nuda fuga, IX, 83.
thorace, XIII, 226.
frenis, IV, 313 N.
telis, XVI, 47 N.
virtute, XVI, 171 N.
nudum certamen, VI, 46 N.
nuda ab hoste litora, XVII, 207.
terga, IX, 102.

Numana, VIII, 431 N.

Numen et *numina* Dei, I, 93 N. et V.L.; IV, 739 N.
populis Fides, I, 329.
tacitum, II, 486.
amicum ferre, I, 512 N.
arbor habet, III, 691 N.
ab arte datum, XIV, 663.
numina bis capta, I, 43 N.

Numerare avos, I, 73; II, 4 V.L.
multa imagine vetustum patrem, V, 365.
annos, XV, 137 N.

Numero latet virtus, I, 312.
ad numerum plaudere cæcula tonsis, VI, 363 N.
cætras plaudere, III, 348 N.

Numerosa cædes, X, 171.

Numicius, seu *Numicus*, stagna Laurentia, I, 666 N.; VIII, 28 N., 179 seq.
excipit Annam et Æneam, I, 666 N.; VIII, 28 N., 179, 201 N.

Numidarum equi infreni, I, 215 N.
ars pugnandi, IV, 315 sq. N.; IX, 242 seq. N.
ad Romanos transfugiunt et mox aversam eorum aciem adoriuntur, X, 185 seq. N.

Numitor, XIII, 194.

Nuper, de tempore satis longo, XV, 90 N.

Nursia habitata pruinis, VIII, 417 N.

Nurus Iliacæ, III, 151.

Nutamine tremulo vibrant pennæ, II, 399.

Nutat caput utroque, VI, 234 N. et V.L.
belua, IX, 241 N.
nutant cristæ, I, 460 N., 501; IV, 353; XVII, 392.
silvæ, V, 613.
mœnia Romæ, X, 589.

Nutrit humus fetus chalybis, I, 230.
gloria causam leti, VI, 26 N.
fortuna decus, XVI, 29 N.
bella metallo, VIII, 616.
umbras fluvius, IV, 679.
furores, I, 79; VII, 497.
favore, XII, 375.
mons divortia fontis, XIV, 236.

Nutus: sub *nutu* alicujus esse, IV, 712; XVII, 145.
in *nutu* positum, XIV, 668 N.

Nymphæ Casinæ, XII, 527 N. et V.L.
Anienicolæ, XII, 751 N.

Nysæus palmes, VII, 198 N.
Nysæa cacumina, XII, 160 N.

O

Obcumbere alicui, V, 261 N.
obcumbit letum, XIII, 380.

Oberrat Mæandrus sibi revolutus, VII, 140.

Obfert se victoribus, II, 325.
oblata secundare, VIII, 228 N.

Obfulget omen, XIII, 114.

Obfusa tunc per aures vox, X, 365 V.L.

Obit omnia visu, III, 160.
conjug, quidquid duro sine Marte gerendum, III, 353.
noctem, et mortem, II, 574 N.
obvius densos hostes, V, 644.

nomina ferro, XVII, 492 N.
 ensis Ufentem, IV, 342; XVII, 492 N.
Objectare caput telis, III, 121; XV, 39.
Oblatrat Senatum, VIII, 249 N. et V.L.
Obliquat amnis ripas, XV, 622.
Obliquus sinus, XIII, 139.
 Mars, XVI, 54 N.
 visus II, 621 V.L.
obliqui equi, II, 170.
obliqua lumina, IX, 461 N.
Oblitus sui dulcedine cædum, IV, 422.
oblita veneni serpens, III, 301.
obliti Divum, I, 694 N.
oblitæ Ditem animæ, XIII, 559.
Oblivia populis referens Lethes, I, 236 N.
 mentis potat, XIII, 555 N.
 tædæ, II, 628.
 dant curis, IV, 724.
Obnixa bella torquent venti, VII, 571 N.
 torquent obices, XIII, 252 N.
Obnubere veste caput, XI, 257.
Obpetere in bello, IV, 508 N.
 letum, XV, 336.
Obponere currum obliquum in circo, XVI, 395 N., 407.
Obpositus membrorum, X, 211.
Obruit arma bello, VI, 24 N.
 Titan Hesperum, XII, 649 N.
 semina belli, I, 653 N.
Obscænus vultur, XIII, 472.
obscæna alvus, VI, 199; XV, 87 N.
Obscurus mittitur ad umbras, XV, 386.
obscura sedendo tempora agere, III, 578.
Obsepta viarum, XII, 110.
Obsidet Atlas æquor, I, 200.
 bubo limina, VIII, 634.
 ignis nares, VII, 358.
obsessæ campo squalente Fregenæ, VIII, 475.
Obstringunt animas patriæ, X, 447.
 fidem obsidibus, X, 490.
Obstruere aures, XII, 211; XVII, 84.
 portas ariete, XII, 40.
obstructas portas cadavere replere, XI, 198.
Obtectus senium, XV, 667 N.
Obtendere lucem pulvere, X, 227 N.
 manum fronti, XIII, 341.
obtendent Bactra pharetras vacuas, III, 613 V.L.
Obtrectare laudibus, XVI, 607.
Obtusæ clamore fauces, IV, 413.
 aures murmure tubæ, XI, 289.
Obtutus caligat in altis saxis, III, 493 N.
obtutu torvo defixus, XVII, 184.
 sub *obtutu* acri vultus mæsti, XVII, 342.
Obvius surgenti Phœbo mons, III, 481 N.
obvia rupes cautibus, III, 635 N.
 arma adire, IX, 272 N.
Obusta trabs, IV, 282; X, 159.
Occasus patriæ, VI, 595.
Occiduus sol, I, 145.
Occupat saltu, II, 198 N.
 hasta, seu ictu voces, etc., V, 237 N., 520 N.; IX, 569 N.; X, 197 N.; XVII, 469.
 color mortis, VI, 409.
 claustra manu, X, 335 N.
 prior Voluptas, XV, 32 N.
 Conf. *prævenire* et *prævertere*.
Occursante flatu, IX, 506.
Oceanus terram circumfluit, XIV, 347 N.

pater omnium deorum, fluminum ac rerum, XIV, 349 N.
 cæcos relaxans fontes ingruit torrentibus undis, III, 52.

Ocni domus, VIII, 599 N.

Ocreæ in sinistro pede, III, 279 N.; VIII, 419 N.

Ocris, X, 32 N.

Oculi lascivi et mobiles Voluptatis, XV, 26 N.
 produnt sensus animi, VI, 384 N.
 natantes, seu dubitantes moribundi, ebrii et dormitantis, II, 122 N.; X, 153 N.
 lassati, victi, consumpti navitæ æquoribus adspectu cæli renovantur, III, 539 N.
 crepti vento, IX, 501 N.

Oduones, Thraciæ populi, IV, 776 V.L.

Odoratum saxum, XIII, 475.
odorati Indi, XVI, 647 N.
odoratæ uvæ, VII, 191 N.

Odoriferi flores, XVI, 309.

Odrysius Boreas, VII, 570 N.
Odrysia tellus, IV, 431 N.
Odrysia telluris equi, XIII, 441.

Œa, III, 257 N.

Œagrii nervi, V, 463 N.

Œbalii nepotes, XII, 451 N.

Œnea stirps, XIII, 31 N.; XV, 308 N.
Œneæ domus, III, 367 N.

Œneo irata Diana, XV, 308 N.

Œnotri, non *Œnotrii*, VIII, 46 N.

Œnotria jura, I, 2 N.; VIII, 46 N.
 bella, II, 57.
 tellus, XV, 522; XVII, 433.
 arva, XVI, 685.

Œte, Herculis rogo nobilitata, III, 43 N.; VI, 452, 453.

Oiliades Ajax, XIV, 479 N.

Olivæ canentis ramum præterdere, XIII, 69.

Olores moribundi canunt, XI, 438 N.
 Veneris, VII, 441 N.
 Eridani et Caystri stagnis immobili corpore remigant, XIV, 189 sq.

Olympica certamina, I, 224 N.; XV, 210 sq. N.

Olympus serenatus, XII, 665.
 obscurus, XVI, 38.

Omina insunt principiis, I, 342 N.
 firmare, XVI, 260.
 tristia vertere in stirpem, etc., II, 54 N., 379 N.
 clamore salutare, II, 411 N.
 firmant Dii, IV, 127 N.
 dubia et ancipitia, IV, 105... 133.
 fausta, III, 217 N.; XIII, 114 sq.; XV, 139 sq.; XVI, 118 sq., 586 sq.; XVII, 52 sq.
 sinistra, I, 535 sq.; II, 584 sq.; IV, 105 sq.; V, 59 sq. N.; VII, 48, 50 N.; VIII, 624... 635 N.; XII, 642 N.; XIII, 130 sq., 819; XV, 364 sq. N.; XVI, 264 sq.

Onerat aras donis, III, 15 N.
 pectora promissis, XVII, 575 N.
oneratus epulis, XI, 312.

Onobala, XIV, 271 V.L.

Opaca vita, I, 395 N.

Opacat tempora pinus, XIII, 331.

Operatur fuso, textis, Musis, sacris, II, 70 N.
 Jovi, II, 674 N.
 Bellona regendis frenis, IV, 438 N.

Opertus rex inferorum, XIII, 429 N.
opertum mare navibus, II, 421 V.L.; XVII, 49 N.

Opes solis occidui, I, 145.
 Tagi, II, 404 N.
 longæ pacis, II, 601 N.
 mites, XIV, 653 N.
 Rhodani auget Arar, III, 451 N.
opem variam rerum ferre, VI, 359 N.

Opima tertia Tonanti sublimis tulit Marcellus, I, 133 N.
 a quovis milite referri poterant, V, 166... 168 N.; XV, 363.

cædes, IX, 430 N.
 mensa, XI, 280.
 pax, XVI, 683 N. Cf. XIV, 142 N.; XVII, 298 N.

Opiter, X, 33.

Optare (h.e. eligere) subsidium in rebus arctis, XIII, 689 N.
optantur hiatus terræ, IV, 330 N.

Opus insani Mavortis, VI, 6 N.

Oræ clipei, V, 521 N.; XV, 754 N.

Orando fingere mentes, I, 441 N.
orantum squalor, I, 631 N.

Oratorum adventus, II, 272.

Orbis certatus, XVII, 337 N.

Hesperius, XVI, 659.

clipei, IV, 326.

Lunæ, III, 67.

orbis contortos resolvens anguis, VI, 228.

(oculorum) elisi, IX, 400 N.

nidi, XII, 59.

sinuati militum et gurgitis, IV, 317 N.; XIII, 27.

in *orbem* exercent artes aurigæ, XVI, 401 N.

per *orbem* lævum fallaci gyro secare campum, II, 170 N.; VII, 644 sq.

Orbita solis, X, 539; XVI, 295 N.

Orbus partem visus, IV, 535 N.; XIII, 726.

Ordire arma, I, 1 N.

fundamenta, XV, 417.

Ordo ævi, III, 630 N.

ordines bis terni ratis, XIV, 574 N.

Orestes Sarmaticus, *Orestæ* et *Orestis*, XV, 313 N.

Orgia trieterica, IV, 776 sq. N.

nocturna et arcana, III, 393 sq. N.

Oricon, XV, 293 N.

Origo materna Pyrrhus, XIV, 94.

Orithyia, VIII, 514 N.; XII, 526.

Ornus ferrata, I, 337 N.

Ornytos, XIV, 478 N.

Orphei lyra et mors, III, 620 N.; XI, 459... 480 N.

cantus, vis, I, 96 N.

inter Argonautas et celeustes fuit, XI, 469 sq. N.

descendit ad inferos, XI, 472 sq. N.

pugnavit cum Argonautis adversus Cyzicum, XII, 398 sq.

Orphitus, V, 166 N.

Orsua, v. *Corbis*.

Orthanes, seu *Orthanus* Deus, III, 395 V.L.

Orthrus inlatrat faucibus Orci, ac morsu petit sceleratas mulieres, XIII, 845 sq. N.

Ortygia, XIV, 2 N., 53 N., 181 N., 515 N.

Os villosum leonis, II, 194.

amnis, XVII, 9 N.

ora vatam, XIV, 29.

ora puer, VIII, 464.

ore præcellens, XI, 65.

patulo nassa, V, 48 N.

levato fugere, V, 284 V.L.

in ore alterius, IV, 531 N.

in ore Sagunti, III, 66 V.L.

per, vel in ora hominum ire, abire, volare, ferri, venire, mittere, diffundere, II, 511 N.

Osci, VIII, 526 N.; XIV, 195 N.

Oscula figere vulneribus, VI, 573 N.

libare, I, 104 N.; VI, 421 N.

Ossa mons, III, 495.

Ossibus albent, seu refulgent campi, IX, 190 N.

Ostendi gentibus, XIII, 797.

Ostia Thybridis, VIII, 362 N.; XVII, 9 N., 15.

Ostrum, purpuræ species, diversa a cocco, XVII, 395 N.

Othryadæ literæ, IX, 174 N.

Othrys, III, 495; V, 437 N.

Otia servare vultu, [XI, 230.](#)
 hospita Musis, [XII, 32 N.](#)
Ovantes flammæ, [XIV, 448 N.](#)
 magno clamore canunt, [XV, 688 N.](#)
ovantia castra, [II, 263 N.](#)
 pectora [II, 521.](#)

P

Pabula pinguia ignis invadit, [XVII, 94 N.](#)
Pacatus frontem, [VI, 369.](#)
pacata esseda, [III, 337 N.](#)
 consulta, [VII, 560.](#)
Pacator mediusque, [XVI, 220 N.](#)
 Nemeæ, [II, 483 N.](#)
 Hiberæ terræ, [XVI, 245 N.](#)
Pachyni saxa, [XIV, 72.](#)
Pacificare Deos, [XV, 421.](#)
Pactoli arenæ lucentes, [I, 157 N., 234.](#)
Pactum sacrum, [I, 5.](#)
 juratum, [II, 274.](#)
pacta hospita servare, [XVII, 78 V.L.](#)
Pacuvius ad Pœnos trahit Capuam, [XI, 55 sq. N.](#)
 ejus filius insidias struit Pœno, [XI, 303... 360.](#)
Padus, [IV, 232.](#)
Padus fl. vid. *Eridanus*.
Pæana canere, [V, 393 N.;](#) [XII, 341 N.](#)
Pæonii fontes, [XIV, 27 N.](#)
Pæstum, [VIII, 578 N.](#)
Pagasæa ratis, [XI, 469 N.](#)
Pagasus, [V, 410.](#)
Palæstinæ bella a Domitiano deleta, [III, 606 N.](#)
Palari fuga, et *palantes* agere, [II, 162 N.;](#) [XIII, 228.](#)
Palatia fundata ab Evandro Arcadio, [VI, 632 N.;](#) [XII, 709 N.](#)
 obsessa vallo Pœnorum, [I, 15 N.](#)
Palici gemelli, a terra in lucem editi juxta duo stagna, quorum aqua mergebantur perjuri, [XIV, 219 N.](#)
Palladium a Diomede et Ulysse furtim ablatum, Laviniumque et inde Romam translatum, [IX, 531 N.;](#)
[XIII, 35... 81 N. Cf. I, 659 N.](#)
Palladius ager, Picenus, [VI, 648 N.](#)
Palladia arbor, [I, 238 N.;](#) [III, 405 N.](#)
Pallæ niveæ stamen, [XV, 31 N.](#)
 statuis deorum injectæ, [VII, 77 N., 86 N.](#)
Pallanteum Evandri, [VI, 632 N.;](#) [XII, 709 N.](#)
Pallas, v. *Minerva*.
Pallet Maurus ferrum, [VII, 703.](#)
 iras, [I, 101.](#)
 Tagus arenis, [XVI, 560.](#)
pallent venæ electri de semine, [I, 229.](#)
pallentes umbræ, [VI, 146.](#)
pallentia regna, [III, 483;](#) [XIII, 408.](#)
Pallida arva, [XII, 373 V.L.](#)
Palma ultima Virbius, [IV, 390 N.](#)
 tertia Theron, [XVI, 503 N.](#)
 gemina mereri præmia, [XVI, 517.](#)
palmam ferre, [III, 327;](#) [VII, 456;](#) [XVI, 389.](#)
palmas supinas tendere, [VI, 302 N.](#)
 intentare alicui, [XI, 87.](#)
Palmifera Idume, [III, 600 N.](#)
Paludamenta imperatorum, lictorum, militum, [IV, 517 N.](#)
Pampineus succus, [VII, 188.](#)
 currus Bacchi, [XVII, 648 N.](#)
Pan a Jove missus, ejusque habitus, [XIII, 326... 347 N.](#)
 Cf. *Bacchus*.
Panda cateia, [III, 277 N.](#)
Pandere res, [III, 11, 630;](#) [VI, 206;](#) [X, 504;](#) [XI, 315;](#) [XII, 87;](#) [XVII, 171.](#)

fugam, XV, 626.
iter, II, 356; V, 393.
rictum, XIII, 560.
hiatum, V, 136; X, 295.
carbasa fati, II, 425 N.
aures Deo, IX, 57.
mœnia leto, II, 241.
campum cæde, V, 269 N.

Pangæa, II, 73 N.; IV, 776; XI, 464 N.

Panormos, XIV, 261 N.

Pantagias, XIV, 231 N.

Papavera soporifica et a somno effusa, X, 352 N.

Paphos Veneri fumat centum in aris, VII, 457 N.

Par ingenium togæ castrisque, VI, 617 N.

pares vobis ite, XII, 579 N.

paria membra, II, 525.

arma, XIV, 526 N.

paribus in armis frater, II, 132 N.; IV, 381.

Parætonius serpens, XVII, 449.

Parætonia Syrtis, V, 356.

Parætonium litus, III, 225 N.

Parat ductorem imperio, IV, 709.

pretio urbem, I, 445.

morti, XII, 586.

pontum movere, I, 37.

somnum labore, VIII, 572.

parant magna Superi, I, 136 N.

Parcæ ad Manes traxere Sarmentem, IV, 203.

Parcarum currit immobile filum, VII, 479 N.

auxilium, VIII, 6.

leges fixæ, V, 406 N.; IX, 475; X, 644.

Conf. *Sorores*, et IV, 369.

Parce perstringere corpus hasta, XV, 757 N.

haud *parce* miratus, X, 473.

Parcit vapor, XIV, 430 N.

suis, X, 329.

pelago, XVII, 286.

dictis, VII, 248.

obvius ire, IX, 46 N.; XVII, 27 N.

parce metu, V, 372 N.

ominibus et lacrimis, III, 133.

dextræ, IX, 124.

Parcum vulnus, XVI, 111.

votum, XVII, 208 N.

parca ira, XII, 424.

mensa vires arcessere, VI, 95 N.; XV, 810 N.

Parens infernus, II, 671.

Carthago, IV, 811.

belli, Carthago, XVI, 150 N.

terra, V, 69.

urbis, XVII, 651 N.

summus, XVII, 475 N.

murorum, II, 654 N.

salutatur Fabius, VII, 735 N.; VIII, 2.

Eridanus, IV, 657 N.

Cf. *Genitor* et *Pater*.

Parent ei populi, nemora, etc.; II, 64.

parere honori superum, IV, 805.

Paris pastor in Ida educatus ejusque iudicium, VII, 437... 471 N.

Parit Aurora diem, XVI, 229.

dextera ei letum, XVII, 262.

parire regnum per vulnera, III, 588.

labores timore, XV, 52.

manu metui, IV, 47 N.

Pariter pro *cum*, III, 268 N.

Parma rudis, alba, pura, I, 628 N.; III, 234.

Parnasia Castulo, III, 391 N.

Cirrha, XII, 320 N. et V.L.

Parnasus biceps, XII, 320 V.L.; XV, 311 N. et V.L.

Parrhasius rex, XII, 710 N.

Pars magna belli, seu Italæ ruinæ Appius, V, 329 N.; VIII, 428.

haud parva laborum, *II, 503 N.*

partem prædæ non patitur furor, *IV, 565 N.*

Parthenope Siren et inde dicta Neapolis, *VIII, 534 N.; XII, 28 sq.*

Parthi bene et retro jaculantes, *II, 101 N.; VII, 646 N.*

Partita curulis, *XI, 61.*

Parturit unda procellas, *IX, 284.*

tellus, *XII, 138.*

Parvum, I, 615.

parvo fovet certamina, *XVI, 470 N.*

parvi penates, *I, 616 N.*

parvæ res, *IX, 407.*

Pascit lotus, *III, 311.*

cœpta, *IV, 722 V.L.*

rumorem pavor, *IV, 9.*

furorem, *VII, 497.*

bellum, *XIII, 359.*

iras, *XII, 721.*

ignes bitumine, *VII, 370; XIV, 442 N.; XVII, 593.*

pestis, *XIV, 613.*

pascunt eos rura, *VIII, 431.*

vis raptaque, *III, 390.*

pascitur ignis vento, *IX, 603; XIV, 307.*

cadavere, *XIII, 597.*

ductor sanguine, *XV, 517 N.*

Pascua uruntur, ut pinguiora fiant, *VII, 365 N.; IX, 605 sq. N.*

Pasiphae inclusa tanro, *VIII, 470 N. et V.L.*

Passim h.e. sine discrimine, omnes, *XV, 87 N.*

Patavium et *Patavina* regio, *XII, 212 sq. N.*

Pater Thybris, *I, 606 N.*

Oceanus, *V, 395 N.; XV, 161.*

Eridanus, *IV, 690 N.; XII, 217.*

intonuit, *I, 537.*

Phœbus, *IV, 626.*

murorum, *XI, 262 V.L.*

Lyæus, *VII, 201.*

patriæ, deorum, urbis, ventorum, *III, 126 V.L.*

Patres paupertate beati, *I, 610 N.*

Cf. *Genitor* et *Parens*.

Patet ei tantum rerum, *XIII, 491.*

vultus Tonantis, *VIII, 652 N.*

patent æraria dextris, *XI, 539 N.*

Alpes, *IV, 818.*

patentia stagna, *V, 73.*

Patientia cunctos superat currus, *VI, 545 N.; IX, 376.*

Patitur jura Cœnotria Carthago, *I, 2 N.*

pondera regni, *XIV, 90.*

noctes insomnes, *XV, 109.*

pacem, *XVI, 546.*

nondum marem, *XIII, 829 N.*

foedera Veneris, *II, 83.*

tædas ad funera versas, *XIII, 548.*

vulnera thorax, *IV, 17.*

lucem, *VI, 577 N.*

certamen, *XIV, 137.*

prælia, *XV, 751.*

chalybem, *VI, 255.*

non patiens rexisse dolorem, *II, 382 N.*

Patræ, XV, 310.

Patricius sanguis, *II, 6; VII, 45.*

Patrius furor, *I, 71 N.*

formido, *I, 82 N.*

pavor genti, *XV, 719 N.*

patrio decore amplior natus, *III, 71 N.*

patrium ferrum, *XVI, 526 N.*

et commune duobus paupertas, *IX, 403 N.*

Patru manes, *XV, 10 V.L.*

Patulæ puppes, *III, 473.*

Paulus, v. *Æmilius*.

Pauper alveus fluvii, *XIV, 229.*

Vesta, VI, 76 N.

Paupertas casta, I, 610 N.

Cf. *Egestas*.

Pavens fuga, VII, 107.
tectum, I, 299.

Pavescit umbras, II, 335.

Pavida oscula figit, II, 330.

Pavor priscus, I, 82 N.; III, 690; XIII, 89 N.
lætus, III, 215 N.; XVI, 431 N.
adstruit auditis, IV, 8 N.
præcipitat cuncta, IV, 25 N.
luctificus excussit habenas, VI, 556 N.
lætis rebus non credit, et vultu sine voce rogitat, VI, 566 sq. N.
omnia auget in hoste, I, 550 sq. N.

Pax placita, I, 11 V.L.

loci, VI, 168 N.

maris, II, 458; VII, 258 N.; XVII, 210 N.

nocte data mortalibus, VII, 284 N.

umbris, XVI, 293 N.

pacem dare loco, VII, 266 N.

poscere Deos, IV, 766 N.; XV, 434.

condiscere oculis, VII, 461 N.

non pectore noscit, XVII, 615.

pacis laus præclara, XI, 592 sq. N.

conditiones Pœnis a Scipione datæ, XVII, 619 sq. N.

Peccatum de stupro, VI, 634 N.

Pectine solari luctum, V, 205.

pulsare nervos, V, 463.

Phœbi, VIII, 504 N.

Pectora hispida et villosa, V, 441 N.

Pedianus, XII, 212 N.

Pegasus alatus, XIV, 576 N.

Peliaca rupes, XI, 449 N.

Pelignorum, ab Illyriis oriundorum, terra, VIII, 510 N.

Pelios mons Chironis sedes, XI, 449 N.

vox dissyll., III, 495 V.L.

Pella et *Pellæa* sceptræ, XI, 381 N. et V.L.; XIII, 765 N.; XV, 300 N. et V.L.; XVII, 429, 430.

Pellere vada remis, XV, 301.

vita, V, 374; IX, 533.

aures, seu oculos, II, 580 N.

metum, III, 571.

Pelles substernebantur olim dormientibus, VII, 289 sq. N.

Pellicere in fraudes, XV, 70.

Pelopeus nepos, III, 252 N.

Pelopea avis, IV, 628 N.

Pelopea regna, XIV, 72 N.

Pelopsis sedes, XV, 306 N.

Pelorus, IV, 167.

Pelorus Trinacrius, IV, 494 N.; XIV, 78 N.

Peltæ Amazonum Thracumque, II, 76 N., 80; VIII, 429.

peltæ, gemmata lumina, II, 167 N.

Pelusiacum stamen, seu linum, III, 25 N., 375.

Penates parvi, I, 616 N.

externi II, 32.

dulces linquere, II, 141 N.; III, 428.

Numina bis capta inferre Latio, I, 43 N., 659 N., 668 N.; VII, 475 N.

errantes, III, 291.

Ausonios populari, IV, 787.

Stygios, VI, 488 N.

castos, VI, 668 N.

Pendere bellum pari foedere, VI, 486 N.

alicui pœnas, II, 456 N.

Pendet Tuder, VI, 645 N.

ruina e nube, VI, 323 N.

malum, V, 191 V.L.

volucris in æthra, XI, 468 N.

Pan, XIII, 327 N.

nox sub æthere, IX, 326 N.

spes anima una, IV, 301 V.L.
 in verbera, VIII, 281 N.
 in capita equorum, XVI, 386 N.
 ab imagine, VIII, 93 N.
 ab astris, VII, 362 N.
 instabilis tellus, XIV, 346 N.
 Regulus sub imagine pœnæ, II, 435 N.
pendent castra in aërio vertice, I, 128 N.
 nubila, VI, 323 N.; XVII, 358 N.
 supra fluctus, XVII, 273 N.
 nautæ arbore, III, 129 V.L.
 cacumine arboris, V, 497.
 faventes unguibus, XVI, 478 N., 482.
 rerum actus, I, 581 N.
 ex ore loquentum, VI, 565 N.
Penelopes proci et ars, II, 178 sq. N.
Penetrabilis arundo, VII, 649 N.
Penetrabile templi, I, 99 N.
 adyti, III, 21.
 Turni, I, 668 N.
 castrum, XIII, 62 N.
 liquidum aquæ, VII, 501.
penetrales dii, I, 668 N.
Penetrare Capitolia visu, I, 64.
 Spartam, IV, 362.
 aras Libycas, III, 651.
 in aures, XII, 211.
 spectando omnes partes, XII, 569.
Penna tacita lumen intrat arundo, V, 446 N.
pennas addit pudor, XII, 455 N.
 pro avibus, III, 308 N., 344 N.; IV, 121 N.; X, 11; XV, 569.
 pro sagitta, VIII, 373 N.; X, 11; XV, 630.
pennis perlabitur campum equus, XVI, 390 N.
Pennata arundo, II, 92 N., 95.
 Siren, XIV, 567.
Pennigeræ sagittæ, VIII, 373 N.
Pensare discrimina pretio decoris, I, 534 N.
 aurum, I, 624 N.; IV, 153.
 vitam auro, II, 35 N.; XII, 428 N.
 vulgus auro, X, 651.
 Cannas, XV, 814 N.
 sententiam, VII, 223.
 cessata tempora cruore, V, 534 N.
Penus struitur, XI, 277 N.
Peplum Minervæ, VII, 86 N.
Per subitum, tacitum, longum, occultum, VII, 527 N., 594; VIII, 626; XIV, 14, 330; XV, 145, 401, 785;
 XVII, 215, 473.
per vos (Deos) culta diu Rutulæ primordia gentis scil. oramus, I, 658 N. et V.L.
per vulnera emetiri noctes, III, 554 N.
per se scandit silex, XI, 444 N.
Peragere letum, IV, 164 N.; IX, 321.
 minas, XII, 265.
 bella, XV, 682.
 virum tantum, h.e. necare, XI, 365 N.
Percellere hasta, V, 462.
 fulmine belli, XVI, 623.
percelli et *percuti* differunt, II, 213 V.L.; VII, 416 V.L.
Percensere omnia vultu, VI, 698.
Percipere pœnas de hoste, VI, 300 N.
Percitus hinnitu, VI, 218.
 dictis, IV, 675.
 motu, XV, 617.
Percurrit tacito sensu pectora religio, XIII, 317.
Percutere, ut *ferire*, *icere*, *pulsare*, *quatere*, *quassare*, *verberare* montes, seu loca clamore, rumoribus,
 lumine, etc., III, 436 N.; IV, 327 N.; V, 394 N.; XVI, 397 N.
percutiuntur aures et oculi, II, 580 N.; VI, 569.
 vino, VII, 202 N.
 animo, admiratione, luctu, metu, etc., II, 213 V.L.; V, 587; VIII, 388 V.L.
 fretum tonsis, XIII, 242.
 quercus Jovi, X, 166.
 fides lyræ, XI, 452.

percussi remi, VI, 520.
 Cf. *Percellere*.

Perdit ictum, mortem, vulnera, etc., hasta, seu homo, IV, 137 N., 605.
 amnis ripas, IV, 658.
 silvam aper, I, 422 N.
 iter, IV, 756.
perdere terga cedentis, XIII, 171 N.

Perdomare Alpes, III, 211 N.
 adversa ferendo, VII, 376.

Peredit membra pestis sub ossa, XIV, 605.

Pererrat pectora numen, II, 515.
 pavor corda, X, 544.
 sonus cornua, IV, 174 N.

Perferre ictum per arma, V, 326.
 vinci, XIII, 877.

Perflare aures turbine, XI, 579.
perflari austris, XIV, 259.

Perfodere ense jugulum, II, 644.
 ilia planta, VIII, 556.

Perfringere Alpes, V, 160.
 aciem, IX, 362; XI, 397.
 ossa, II, 187; IV, 378.

Perfundit sidera Syrtis, III, 652 N.
 flumen tauros, IV, 546 N.
 Minerva Libyen olivo, III, 324.
 ignis campos lumine, X, 557.
 bello litora, XV, 301.
 pectora occulto metu, X, 607.
 agmina in campos, XII, 429 N.
perfunditur cæde, seu cruore, I, 517; II, 17; X, 334.
 campus auro, I, 158.
 Cyclas æquore, IV, 247.
 mare bello fervet, XV, 559.
perfusus lacrimis Auroræ, III, 332 N.
 opibus Tagi, II, 404 N.
 Tago, XVI, 451 N.

Perfurere per æquor, IV, 243.

Pergama repetere, III, 569 N.
 Teucra, XIII, 37.
 Lavinia, XIII, 64 N.

Pergameus sanguis, I, 47 N. Cf. IX, 113.

Perillus, inventor tauri Phalaridis, XIV, 212 sq. N.

Perimere hostem morte sua, XIV, 554 N.

Perjurium probatum aqua Palici, XIV, 219 N.

Perlabitur campum, XVI, 390.
 arundo tegmine loricæ, XVI, 110 V.L.
 Neptunus æquora, III, 410 N.

Perlibrare bipennem fronti, II, 190. Cf. V, 321; XII, 404.
 jaculum, XV, 695.

Perlucet gurgite, XIV, 228.

Perluere ensem, XVII, 299 V.L.

Perlustrat anguis Arctos flexibus, III, 192 N.
 mœnia visu, II, 249 V.L.; III, 160; XV, 777.

Permeat eum hasta, IV, 609.

Permiscet fretum cælo, XIII, 587 N.; XV, 714.
 ensem cœptanti, X, 259 N.
 fas nefasque, XI, 185 N.
 tristia lætis fortuna, XIII, 383.
 seclis rebusque Æneadum *permixtus*, XIII, 499.
permixta mors, IV, 590 N.
 grandine torquet hiemem, III, 197 V.L.

Permittere visus, III, 534 N.
 ventis telum, I, 316.

Permulcere caput, I, 104 N.
 aures cantibus, XI, 290.
 puerilia membra, V, 144.
 furentum corda, XIII, 344.

Permutare muros muris, I, 661 N.

Pernegat Nereus conjungi terras, XIV, 19.

Perolla, XI, 303 sq. N.

Perpetuæ umbræ, XIV, 42.

Perplexum carmen, IX, 60.

Persæ fugiunt jactis post terga sagittis, VII, 646 N.

Perseus cædit Medusam, III, 315 N.

Personat ore, II, 43.

testudine, XI, 288 N.

Perspicua aqua, III, 414; IV, 83.

Perstat, IX, 64.

ales inter cornua, III, 686.

in armis, I, 692.

contendere, etc., V, 104; XI, 598; XIV, 118.

grex, III, 380 V.L.

obtutu intentus, VI, 385.

perstant inde Æneadæ, XIII, 890.

Perstrepit tellus, VIII, 430 N.

Perstringit Liris ripas gurgite, IV, 350 N.; VIII, 455; XVI, 477.

lumina flamma, I, 358 N. et V.L.

conum galeæ rostro, IV, 119 V.L.

murmur aures, XV, 459.

hasta corpus, XV, 757 N.

perstringere passim male legitur pro *præstringere*, I, 358 N. et V.L.; IV, 119 V.L.

Persultat campum, III, 385 N.; IV, 556 N.; VI, 217, 705.

Pertractat visu, X, 451 N.

Perusina arva, VI, 71 N.

Pervadit horror sub ossa, V, 391.

in silvam, V, 469.

pallor ora, VII, 427.

Pervius ensis, X, 248.

Pervia non Pœno Nola, VIII, 534 N.

vix tellus sparsis telis, V, 341.

Pes dexter et hora, VII, 172 N.

nudus in sacris, III, 28 N.

pedem premit, IV, 353 N.

pede teritur, IX, 325 N.

lento sulcare arenas, VI, 140 N.

sub *pedibus* terras videt, XVII, 144 N.

in *pedibus* alicujus ponere, stet Roma cadatve, XV, 573 N.

Cf. *Vestigia*.

Pestilentiaë fusa descriptio, XIV, 580 sq. N.

Pestis h.e. noxium, I, 174 N.

Erymanthia, III, 38 N.

Maurusia, IX, 620 N.

non simplex labus fuit III, 552 N.

peste una consumere, V, 498.

armorum, XIV, 120.

pro igni, I, 174 N.; IV, 304; VII, 360; IX, 606; XIV, 304, 423; XVII, 93, 504, 594.

Acherusia, XIV, 613 N.

pro fame, II, 462 N.

Petilia infelix fidei, ut Saguntus, XII, 431 sq. N.

condita a Philoctete, XII, 433 N.

Petit quem pœnæ, seu sorti, II, 29 N.; IV, 710 N.

colla amplexu, XIII, 648.

novisse, III, 13 N.

sagittarius, VIII, 104 N.

Petræa, XIV, 248 N.

Phacelina Diana, XIV, 260 N.

Phæacum arva, XV, 297 N.

Phaethon novus, VI, 3; XI, 339.

Phaethontius amnis, Padus, VII, 149 N.; XVII, 601.

Phaethontia ungula, VII, 206 N.

frena, X, 541 N.

ora, X, 110.

Phalanteum Tarentum, XI, 16 N.

Phalantus, IV, 529.

capit Tarentum cum Partheniis, VII, 665 N.

- Phalanx* densata Macedonum, XVII, 418 N., 419 V.L.
Phalaridis taurus, XIV, 212 sq. N.
Phaleræ, XV, 255 N.
Pharetratus miles, VII, 636.
 rex, XIV, 286 N.
Pharetriger rex, XIV, 286 N.
Pharius colonus, I, 214 N.
Pharus insula, I, 214 N.
Pherecyadum muri, XII, 159 N.
Phicius mons, III, 495 V.L.
Philæni fratres, eorumque mors pro patria et ara, XV, 701 N.
Philippus rex Maced. et socius Pœnorum, bellum infert Ætolis ac Romanis, XV, 286... 319; XVII, 420 N.
 genus referebat ad Achillem, XV, 292 N.
Philoctetes, comes Herculis, Petiliam condidit, XII, 433 N.
Phlegethon flammifer, II, 610.
 ejus gurgite ad censæ tædæ, XII, 714 N. Cf. XIII, 563 sq., 836 sq., 871; XIV, 61 sq.
Phlegræi campi, sinus, etc., IV, 275 N.; VIII, 538 N., 655; IX, 305; XVII, 649.
Phocæa et *Phocis*, *Phocæi*, seu *Phocæenses* et *Phocenses* perperam confunduntur, I, 335 N.; IV, 52 N.
Phocais ballista, I, 335 N. et V.L.
 hospita, Massilia, IV, 52 N.; XV, 169 N., 172.
Phæbes tacitum lumen, XV, 563 N.
Phæbas Iliaca, Cassandra, XV, 282 N.
Phæbea cubilia Tethys, III, 411 N.
 ales, corvus, V, 78 N.
 lampas, X, 111.
Phæbeum pectus, XIII, 412.
Phæbi lampas, I, 193.
 radii, IX, 34.
 sera juga, XV, 224 N.
 equi aversi ab urbe, XV, 334 N.
Phæbum solventem currus videre, XVI, 662 N.
Phæbo primo dispersit roes ungula Phaethontia, VII, 206.
Phænices, Pœni, I, 33; XVI, 25.
Phænissa mœnia, VI, 313 V.L. Cf. XVII, 146, 631.
Phœnix, qui longa dedit cognomina terris, I, 89 N.
Pholoe, III, 495 V.L.
Pholus, I, 437.
Phorcus, *Phorcyn*, *Phorcys*, unde *Phorcynis* Medusa, II, 59 N.; III, 402 V.L.; X, 173.
Phryges, I, 106 N.
Phrygibus infaustus campus, VIII, 241.
Phrygius ensis, I, 91 N.
 pastor, VII, 465 N.
Phrygia stirps, I, 514 N.
 gens, II, 352.
 tibia, VIII, 504 N.
Piacula pœnæ, I, 182.
 visus amissi, IV, 762 N.
 optata mactat, IV, 465.
 cædis, XIII, 702.
 poscere, II, 41 N.
 præsumpta mittere, V, 213 N.
Piat necem, VII, 487 N.
 erroris rabiem, VII, 545.
 manes, XV, 10.
 delicta Tartareus torrens, XVII, 564 N.
 visa, VIII, 120 N.
 delubra, IV, 819.
Picanus mons, IV, 302 N.
Picentes, a quibus deducti, VIII, 424 N.
Picentia, VIII, 578 N.
Picentini, VIII, 424 N.
Picenus ager, seu *Picenum*, VIII, 424 N.
 olivi ferax, VI, 648 N.
 a *pico*, s. *pice* dictus, VIII, 439 V.L.

Piceus vertex, II, 631 N.; IV, 306.
turbo, III, 524 N.; XII, 620 N.
picea flamma, I, 320.
nubila, V, 37 N.; VI, 322.
æthra, XIV, 593 N.

Pictura clari Syracusani, XIV, 655 N.
ejus summa ars, II, 417 N.; VI, 658 N.

Picus a Saturno oriundus, quem Circe plumis sparsit, VIII, 439 sq. N.

Pierius Teuthras, XI, 481.
Pieria lyra, XI, 415 N.

Pietas si qua Diis est, VI, 410 N.
hæc mecum erit, VIII, 328 N.

Piger Avernus, V, 5 V.L.
pigra ætas, III, 328.
vorago, XIII, 562.
planities, XV, 225.
virtus, XIII, 773.
in Martem, XII, 299.
periculi, seu militiæ, in militia, ad opera, XIV, 264 N.

Pigerrimus undæ, XV, 501 N.

Piget lucis, VII, 226 N.

Pignus belli, III, 80 V.L.
pignora Trojæ, I, 659 N.
natorum, V, 84; VI, 403.
uteri, VI, 501.
pacis, XIII, 68; XV, 423.

Pila mari Tyrrheno inpacta, IV, 295 sq. N.; XIV, 351 N.

Pila, horum forma, IV, 550 N.

Pindus, IV, 522.

Pingere, unde *picta* arma, VIII, 466 N.
pictum cubile, XI, 401.

Pinguescit flamma, VII, 354 N.

Pinguis pix, I, 355.
sinus sulfure, VIII, 537.
tæda unguine, XIV, 427.
nubes fumo, IV, 307.
murex, color, X, 569 N.
pinguia per pabula ignis, XVII, 94 N.

Pinna urbs, VIII, 517 N.

Pinnæ aggeris, VIII, 627 N.

Pinus, fax, X, 549 N.; XIV, 303 N., 420.
navis, XIV, 498.
amans litora, X, 533 N.

Piræum litus, XIII, 754 N.

Pisæo carcere, XV, 210 N.

Piso ductor, VIII, 463 sq. N.

Pityusæ, III, 362 N.

Pius Arcitenens, V, 177 N.
sanguis, V, 255 N.
vates, VI, 288 N.
pia Roma, XI, 124 N.
terra, V, 91.
pium bellum, XV, 162 N.
jus, VII, 406 N.
tus, IV, 794 N.
pii fratres, Amphinomus et Anapis, qui parentes suos per Ætnæ flammam portarunt, XIV, 197 N.

Placentia, VIII, 591 N.

Placida pax, I, 11 V.L.
placidum ver, III, 379.
caput extulit undis, VII, 254.

Placita pax, I, 11 V.L.
flamina, XI, 483 V.L.
placiti campi Cereri, XIV, 130.

Planctus atri circumstant pectora Furiæ, II, 550.

Plangit alis, I, 589; XIII, 840.
noctem, III, 429.
plangunt fluctus et ventus, III, 471 N.

- Planta* Cyllenia, XVI, 500 N.
 celeri fugere, II, 249; IV, 338; VIII, 189; XVI, 297, 457.
 fodere equum, II, 71 N.; VI, 212 N.; VII, 67; VIII, 555.
 adsequitur, XIII, 246 N.
 trepida in verbera pendens, VIII, 281 N.
 adrectus, XVI, 478 N.
- Plana* repetita oculis exterrent, III, 532 V.L.
- Plaudere* ad numerum cætras, III, 348 N.
 pennis, XIV, 675.
 cærula, VI, 363 N.; XII, 99.
 plausæ cervicis equi gratus honor, IV, 264 N.; XVI, 356.
- Plebes* pro *plebs*, VIII, 269 V.L.
- Plecti* talia nunquam merita est, II, 372 V.L.
- Plectrum* navis, XIV, 402 N.
 Smyrnæum, VIII, 594 N.
 Aonium, XII, 220.
- Pleiadum* occasus, XVI, 136 N.
- Pleminius*, XVII, 458.
- Plenus* Deo, III, 673 N., 697 N.; V, 80 N.
 monitis, XV, 129.
- Pleuron*, XV, 310 N.
- Plumbum* adconditur et liquescit rotando, I, 316 V.L.
 plumbi pondera librata, I, 523.
- Plurimus* jubæ, XVI, 362 N.
 plurima cuspis est trabi, I, 353 N.
- Plus* morte rati cernere Pœnum victorem, V, 662.
- Plutei* adesi, I, 363.
- Pluto* rapit Proserpinam, v. *Henna*.
 Plutoni dona ferantur, mel et vinum, XIII, 415 sq. N.
 ater taurus mactatur, XIII, 429 N.
 Pluto cognoscit crimina regum, XIII, 601 sq. N.
- Pluunt* tela, XII, 53 V.L.
- Pluvia* cruenta, XV, 364 N.
- Pocula* mulcere vino, VII, 169 N.
 luxum inritantia gemma Eoa, XIII, 355 N.
 poculis honos quæsitus mixta gemma, XIV, 662 N.
- Podætus*, XIV, 492 sq.
- Pœnæ*, deæ ultrices, II, 551 N.
- Pœni* perfidi, I, 5 N.; XVII, 58. discincti, et qui non cingunt sinus, I, 248 V.L.; II, 56 N.
 bilingues, II, 56 N.
 Pœnorum clades et res gestæ in bello Punico, I, 2, 304 seq. N.; VI, 101... 551, 653... 697 N.
 mores, habitus corporis, arma, etc., III, 231 sq. N.
- Pœnicus*, I, 602 V.L.
- Pollens* carmine, I, 431.
 avis, VIII, 383 N.; XVI, 559.
 pollentior astus armis, XIV, 338.
- Pollentia*, VIII, 597 N.
- Pollex* resolutus, II, 128 N.
 pollice resonant fila, XI, 434.
- Pollicitis* magnis vincere corda, XV, 330.
- Polluere* regnum crimine, I, 22.
 Marte tali, VI, 345.
 corda rapina, XIII, 91.
 fœdera dolis, XI, 321.
 polluta terra sceleribus, II, 496.
 pollutum cælum peste, XIV, 584.
- Pollux* alternus animæ mutato Castore, et favens Romanis, IX, 295 N.
 Cf. *Ledæus*.
- Polus* remotus, II, 481 N.
 poli rupti, XVII, 251 N.
- Polydamas* et *Polydamantea* arma, vel *Pulydamas*, XII, 212 N. et V.L.
- Polymita*, XIV, 660 N.
- Polynices*, v. *Eteocles*.
- Polyphemus* amore Galatææ captus Acin saxo percutit, XIV, 223 N.
 ejus antrum, XIV, 527 N.; XV, 429 N.
 excæcatus ab Ulysse, XV, 431 N.

Pompa hæc sequetur exsequias, V, 600 N.
ultima, XV, 391 N.
Camilli, I, 626 N.
Jovi servetur Syphax, VIII, 673; XVII, 174 N.

Pompeius Magnus et Cæsar, XIII, 861 sq.

Pomponia Scipionis mater, compressa a Jove, in anguem mutato, cum filio in inferis loquitur, XIII, 615 sq. N.

Pomptinas paludes quinam siccare conati sint, VIII, 379 N. et vid. V.L.

Pondus clavæ, II, 246 V.L.

teli, I, 336.
conti, VI, 277; XV, 684.
pili, IX, 336.
membrorum, XIV, 532.
remi, V, 135.
plumbi, I, 523.
auri, IX, 278; XIII, 356.
ferri, VI, 355.
regni, XIV, 89 N.
conaminis, XI, 329.
animi, VI, 429 N.; VIII, 609 N.
pondere æthereo partum exsolvi, XIII, 629 N.
pondera herbida, XVI, 43 N.

Ponere spicula in arce, II, 88.

saxa in muros, XI, 442.
cæsariem Marti, IV, 200 N.
mœnia, I, 24 N., 558 N.
rectorem castris, VI, 593 N.
leges gentibus, XIII, 533 N.
custodem ventis, IX, 491 N.
nomen populis, VIII, 502 N.
caput agminibus, IX, 226 N.
ponunt præmia, IV, 267 N.; XVI, 458 N.
finem viro, I, 280.
dapes, XI, 275.
iram, II, 203.
curam, III, 711.
odia, XVII, 462.
spem, VIII, 95.
ritus vescendi, XI, 405 N.
prælia, I, 160; IV, 395; VIII, 217; XVI, 3.
lacrimas, IX, 350.
volatum, XI, 467.
luce, XIII, 473.
frustrata litora, II, 460 N. et V.L.
non invictum pectore robur, XI, 157.
animam in dextra viri fortis, X, 301 N.
salutem in pedibus, XV, 573 N.
regna venti Alpina domo, III, 492.
sibila arcus, II, 99 N.
positum est in meo nutu, XIV, 608 N.
positi cardine mundi populi, III, 3 N.
campi ad mœnia, XIII, 134.
posita in magnis fides sacra, XI, 163 N.

Pons in turrim inmissus, V, 554 N.

cadentum corporibus struitur, VIII, 668 N.; X, 223.

Poplicola, seu *Publicola*, Volesi Spartana propago, II, 8 N. et V.L.

Poplite cæso conlapsus, IV, 341 N.; V, 548.

Popularis gloria, aura, VI, 614; VII, 512 N.

Populari molem, X, 556.

castra, XIV, 597.
lucos, VII, 674.
honores formæ, XII, 244.
populator ignis umbras, IV, 679; X, 167; XIV, 448.
terras Africus, III, 658.

Populus, humilis turba, I, 399 N.; II, 579 N.

in *populos* mittere, seu ire, VI, 711 N.

Populus albæ comæ, X, 531 N.

Porrecta tellus, etc., I, 130; IV, 241; VI, 153, 646 N.; XII, 93; XIV, 647.

procumbit in arva, IV, 293 N.

Porricere exta in mare, XVII, 50 N.

Porsena effugit ardentem dextram Mucii, etc., VIII, 389, 478 sq.; X, 483.

Portare ora obvia duci, I, 313.

gressum ad mœnia, X, 632.
incendia in Libyam, XVI, 159.
stragem Libyæ, V, 89 V.L.
salutem in morte, IX, 428 N.
vulnus cuspidem, XVII, 451.

Portendere signis, XVI, 591.

Porticus picturis ornantur, VI, 653 sq. N.

Portisculus, VI, 361 N.

Portitor umbrarum, IX, 251 N.

Poscere votis, II, 167.

juvenem pœnæ, I, 677 N.; III, 202 V.L.
ductorem in prælia, I, 420 N.

poscit responsa sacerdos, I, 121.

victoria, IV, 757.

eum nil amplius, XVI, 84.

poscunt Cyclopas fulmina, IX, 307.

Deos pacem, seu veniam, IV, 766 N.; XV, 434.

poscimur, II, 44 N.

Possessor pelagi Lutatius agebat puppes, VI, 687.

Possessus Baccho, III, 423 N.

Post terga relinquere, XVI, 335.

Postferre fidem regnis, II, 701.

Postrema salus rerum, II, 283.

Potare Thybrim, VIII, 367 N., 564 N.; XIV, 227.

Bætini dedimus sub nullo hoste, XIII, 676 N.

potat Latii cruorem Juno, VIII, 204 V.L.

potant animæ obliviam, XIII, 851.

Potis est obcumbere, XII, 645.

Præceps, h.e. summum periculum, VII, 232 N.

fertur, VIII, 281 N.; XVII, 122.

præcipiti furori, XIV, 93.

Præcisa avia, XIII, 338 N.

Præcinxit litora muro, III, 243.

Præcipere virtutem, pœnas, laudem, limitem, IV, 802 V.L.; VI, 300 V.L.; XV, 656 V.L.; XVI, 337 N., 390 N.

Præcipitare fatum, I, 691 N.

Præcludere Alpes ferro, XV, 661 N.

fauces pulvere, IX, 511.

vias fortunæ hostique, VII, 92.

aures suas, VI, 508.

Præcordia prosaga, III, 74.

feta bello, XVII, 379.

Præcurrere fata parentis conatus erat, IV, 457.

Præda hæret in domus et templi foribus, I, 617 sq.; XIV, 650 N.

prædæ divisio, XV, 262 seq. N.; XV, 520, 674.

major pars debita ductori, IX, 199 V.L.

Prædantur hami, 581.

Præducere instant muro fossam, X, 410 V.L.

Præformare dictis, VII, 385 N.

Præformidatus Batavo, III, 608.

Præfracta robora, V, 242 V.L.

Præfulgebat multus avus titulis, IV, 497 N.

Præmia dantur et victoribus et certantibus, XVI, 445 seq. N.

ponere, IV, 267 N.; XVI, 458 N.

equi, famuli, etc., XVI, 447 sq. N., 455 N.

Præneste sacris dicatum Fortunæ jugis, VIII, 365 N.; IX, 404 N.

Prærapidus juvenis, XVII, 179.

prærapida fuga, XVI, 563.

Præripere laudem, XV, 556 V.L.

limitem in circo, XVI, 390 N.

præripit sibi quisque viam, IV, 583 N.

letum, II, 118 N.

sors virtutem, IV, 802 V.L.

Præruptus agger, I, 308.

præruptum loci, I, 489; III, 635.

in *præruptum*, XIII, 336.

Præsagus tumultus, V, 32.
 luctus, V, 587 N.
 vates, XVI, 590.
præsaga præcordia, III, 74.
 belli, VIII, 656.

Præsepserat arcem, XV, 233 N.

Præses Libycus, XV, 362 N.

Præstabat parentem numerare, VIII, 295.
præstans belli, seu bellis, V, 92 V.L.

Præstringere pro *præstringere* ubivis legendum putabat Lambinus, I, 358 V.L.

Præstringit lumina lampas, I, 358 N. et V.L.
 conum rostro, IV, 119 V.L.

Præsumere piacula mortis, V, 213 N.; VI, 300 N.
 spem ruinæ haud dubiæ, VII, 582.

Prætendere lumina, VI, 77.
 titulum cineri, XV, 45 N.
 ramum olivæ, XIII, 69.
prætenta tellus Syrtibus, XVI, 252 V.L.

Præterit se navis, XIII, 243 N.

Prætervolat auras hasta, X, 113.
 equum, XVI, 511.

Prætexere vestem ostro, VIII, 487 N.
prætextum velamen, X, 647 N.

Prætutia pubes, XV, 568 N.

Præurere tela, VIII, 549 N.

Prævehi equo, V, 170 V.L.
 auras, XVI, 500.
 litus classe, IV, 51 V.L.

Prævenit ratis ducentem, XVII, 45.
 telo Silarum, XVII, 439 N.

Prævertit turbine saxi, II, 135.
 pedes equum, VIII, 557.
 annos saxo, III, 329 N.; IV, 802 V.L.

Prævetitum, XIII, 155.

Prævus audendi, XII, 464.

Precari dextra, II, 413 N.

Precibus lacrimisque tuis stet urbs, XVII, 372 N.
precum formulæ, I, 658 N. et V.L.

Prela Falerna, VII, 165 V.L.; VII, 211 N.

Premere telum, V, 332.
 vulnere, V, 454 N.
 telo prostratum, I, 383 N.; VII, 595.
 hastam hosti, I, 515 N.; 545 N.; II, 615 N.; VII, 613 N.; X, 140 N.; XIV, 534.
 metam, litus, latus, VIII, 48 N.
 torum, VII, 290; XIII, 815.
 se ruina, IV, 584.
 scopulo, V, 301; XIII, 233.
 quercu, X, 159.
 glaciem, III, 520.

premit viros ruina, I, 364.
 pes pedem, IV, 353 N.
 nunc ille equus, XVI, 403 N.
 fœderibus non æqua, I, 107.
 alipedem currum planta, VII, 700.
 omnis dextera ferrum, V, 670.
 Iapetum Inarime, XII, 149.
 dolores, IX, 384.
 quos cura futuri, X, 409.

premont hostem rupes et undæ, V, 44; VII, 276.
 castra paventem, I, 499.
 vocem formidine, II, 280.
 sidera quercus, III, 689 N.

premebat currentem, XVI, 509 N.
 Ausonius majori mole, XVI, 34 N.
 fratrem medio Therone, XVI, 509 N.
 captiva lumina, XVII, 629 N.
 catervas, VI, 240 N.

pressit tyrannus Janiculum, X, 478.
pressere Alpes XVII, 501 V.L.
premeret gressus castris, VII, 381 N.

- premens* vestigia tacito rostro, X, 79.
pressurus fata pudore, XI, 9 N.
prementi mentes exitio tempus, XI, 386.
premuntur terga vapore flatu, XVI, 422; VI, 674.
prementi sunt mille oculi, X, 345.
pressa manus in suo nisu, IV, 388 V.L.
 cerva tigride, V, 281 V.L.
 sua per vestigia, XVI, 504.
 vada ruina, IV, 621 N.
 domus nebulis, XII, 131.
 virtus loco, I, 494 N.
 gemma in auro, VII, 85 N.
pressum cælum amictu noctis, V, 37 N.
 vulnus, V, 541 N.
Prendit cum ictus, XV, 632.
 gloriam, X, 366.
 equum ante currentem, XVI, 416 N.
 leo iuvenum cervice, XI, 246 V.L.
Prensant dextram precantes, VI, 462 N.; XIII, 98 N.
Priamidæ, XIII, 68.
Priapus comes Bacchi et cum eo confusus, III, 395 V.L.
Primævus flos iuventæ, I, 376 V.L.; V, 18, 442; XVI, 405.
 primæva corpora, X, 646 N.
 primævi corporis Clœlia, X, 493 N.
 primævi omnes, XVI, 486.
Primitiæ ducis, I, 343 N.
 tori, III, 111.
 pugnæ, IV, 428.
Primordia motus, I, 20.
 gentis, I, 658 N.; XV, 419.
 rerum, III, 79.
 belli, XV, 515; XVII, 329.
 tanta, IX, 534.
Primori Marte, XI, 143 N.
 primores anni, I, 511.
Primus sol et dies, IX, 33 V.L.
 prima pugna, XII, 398 N.
 urbs, II, 235 V.L.; X, 579.
 feroces, VIII, 16 N.
 puppis, XV, 158 N.
 arma, V, 580 N.
 primum agmen, XVII, 127 N.
 limen, VI, 436 N.
Principium avorum, XV, 746 N.
Privernates, VIII, 393 N.
Privernum altum, VI, 43 N.
Pro qualis! XIV, 505 N.
 pro demens! II, 309.
 pro Superi, II, 331.
 pro cuncta pudendi! XI, 90 N.
Pro muro stare, I, 306 N.
Proavita medicamina, V, 367.
 potentia, XVI, 252.
Probare alas, equites, opus, athletas, hostias, villam publicam, III, 378 N.
 mortem patriæ, IV, 676.
 genus Marte, IV, 361.
 consulta eventu, XII, 42 N.
 probatum est Hyrcanis adhibere canes, XIII, 473.
 probat in Marte, VII, 298.
Procax lingua, VIII, 248.
Procedit cuspis, IV, 631 N.
 procedunt fasces, VI, 444 V.L.
Procella volans equis, IV, 146 N.
 Iliaca, VI, 105.
 belli, XI, 91; XII, 334 N.
 armisona, XV, 39 N.; XVII, 59 N.
 irarum, XI, 224.
Proceres rerum, XI, 142.
Prochyte Mimanti inposita, VIII, 540 N.; XII, 147 N.
Proci hirsuti, XIII, 813 N.

Proclivis sceleri egestas, deforme malum, XIII, 585.
Procul... procul este profani, XVII, 28 N.
nec procul est quin, II, 335.
Procurare otia stabulis, VI, 329.
somnia, VIII, 120 N.
Procursus acer, VII, 566 V.L.
Prodere famæ, III, 222 N.
cuncta terris, XIII, 790.
rectorem hosti, XVII, 137 N.; IV, 45.
regem, XIV, 88 V.L.
prodit luna umbonem, IX, 108.
produnt lumina sensum, VI, 384 N.
ictus senium, V, 571 N.; X, 115.
ictus nos, II, 247 N.
clades Dii portentis, VIII, 625; IX, 2.
proditus ictu, II, 247 N.
flagello elapso, XVI, 432 N.
ære transfixo, XV, 709 N.
rex, XIV, 88 V.L.
Prodiga tellus laticum, VI, 144.
gens animæ, I, 225 N.
virtus, XV, 42 N.
Proditor denudat arces, XVI, 620 N.
Producere partum, I, 112 N.
bellum, I, 681.
arma, II, 305 N.
Profani initio sacrorum submovebantur, XVII, 28 N.
Profert ardua via virtutem, II, 578 N.
sol equos, XI, 369; XII, 509.
se antris, etc., IV, 331; V, 26; X, 22.
proferre ora, IX, 498.
cacumen sub astra, V, 486.
moras leti, II, 597 N.
protulit ære adcendere pugnas, VIII, 488 N.
proferri nomen, I, 201 N.
prolato signo, XVI, 317.
Profectum non Latio, dum, etc., XVII, 515 N.
Profundere voces, VI, 252.
consulta, XI, 68.
profusa ubera, IV, 376 N.
Profundum nigrans, XVII, 257 N.
profundi Manes, V, 618.
Prohibere nefas, II, 373 N.
Pœnos aquilæ, VI, 27 N.
Proinde, II, 353 N.
Projicit pavor fusos in ora, XVII, 484.
projicere vitam, spem, animam, I, 225 N.; V, 226 N.; X, 42.
projectus dorso equi, X, 469 N.
projecta loca, VI, 646 N.
Prolatare diem, III, 142 N.
Proluere ensem, XVII, 299 N. et V.L.
Promere tela, II, 134 N.
ora e rupibus, III, 542.
promta lingua, XIV, 31.
Prometheus adligatus Caucaso, XIII, 609 N.
Promittere visus, barbam, capillos, tela, ramos, III, 534 V.L.
Pronus ictus, I, 491 N.
fluvius, XIV, 190.
prona aura, VI, 687 N.
fertur ratis, XVII, 44.
pronus pondus, II, 146; XV, 685.
nulli excellere, XIII, 183 N.
proni decurrunt monte, VII, 216.
per prona voluti, XV, 235 N.
Propagare regna populis seclisque, II, 52.
Propago Spartana, II, 8.
Propellere agmina, V, 53; VII, 530; XV, 559.
vallum, VII, 101.
hastam, XVI, 570.

freta, XIV, 13.
frenos, XVII, 96 N.

Propensa Ceres, XII, 375.
voluntas Cælicolum, XVI, 288.

Properare mortem, I, 225.
res, VIII, 52 N.; XIII, 11.
in Thybrim, VIII, 452.
in fata, IX, 18.
properatus turbo hastæ, XVII, 537.
properata exta, I, 122.
res, XIII, II, 505.
pocula, XIII, 892.
hasta, XII, 383 N.
cassis, II, 346 N.
spectacula, XV, 646.
properantur stamina, XVII, 120.

Propexæ in pectora virorum barbæ, XIII, 310.

Propinandi mos, XI, 300 N.

Propinquant arma mortem, II, 281 N.

Propinquus sanguis, X, 565.
propinqua Divis rupes, XI, 136.
propinquum letum, II, 258.

Propior Mars, V, 442 N., 609; IX, 611.

Propius metuens Juno, I, 32.
periculum et periculo, esse, I, 13 V.L.

Propontis, XIV, 145.

Proprium cognomen, VIII, 422 N.
donum, VII, 86 N.

Prorsus, VII, 575 V.L.

Proruere hostem, IV, 382.
aggerem, I, 373 V.L.

Prorumpit in auras vox, III, 699.
Capua Pœnus, XII, 5.
se, VII, 355 V.L.
sede ab ima anguis, II, 584.
proruptum pelagus, III, 51 N.

Proscindit Rhodanus campos gurgite, III, 449.
proscindere remo stagna, VIII, 601.
terram aratris, XVI, 551.

Proserit Rhodanus caput aggeribus Alpinis in Celtas, III, 448 N. et V.L.

Proserpina casta fovet lucos feminarum in inferis, XIII, 546.
rapta a Plutone juxta Hennam, v. *Henna*.

Prosilire castris equo ante omnes prævectus, XVII, 121.

Prospectat Pyrene Iberos, III, 418 N.

Prospera bello turba, XVI, 597.
rerum, IV, 499 N.

Prospicit terga cuspis, V, 542 N.

Protei in antro Caprearum, Pharo et Pallene sedes, metamorphosis et ars vaticinandi, VII, 419 sq. N.;
XI, 447 N.

Protendere arcum, XIII, 212.
tempus regnis, VI, 596.
dextram, I, 655.
protentus ad colla cornipedum, XVI, 386 N.
protenta hasta, XVII, 419 N.

Protenus, I, 374 N.

Proterit rota agmen, II, 175.

Protrahere ad arma, XVI, 84.

Proturbare murmur pectore, V, 604.
aera telo, IX, 447.

Provisa ni fuissent hæc, etc., XIII, 619.

Provinciarum expilatio, XIV, 685 sq. N.

Pruinæ una facies, III, 533 N.

Pruna Apollinea, V, 179.

Prusiacæ oræ, XIII, 888 N.

Psylli, v. *Serpentes*, pag. 630.

Ptolemæi Cyrenaicam imperio tenebant, postquam Macedones Ægypto potiti, [XI, 381 N.](#)

Pubem dimittit Ardea, [I, 667.](#)
Sidoniam, [XI, 354;](#) [XV, 409.](#)

Pubescit miles castris, [II, 318.](#)
ætas flore novo, [III, 84 N.](#)
pubescente mala, [V, 414.](#)
pubescere bello, [IV, 427.](#)

Publicola, v. *Poplicola*.

Pudica ars, [II, 180 N.](#)

Pudor Divum, [I, 58 N.](#)
adçendit mentem, [I, 493.](#)
terga vertere, [IV, 329.](#)
peccando consumtus, [XI, 34 N.](#)
lætus, [III, 215 N.;](#) [XV, 30 N.](#)

Puella dicitur, et nupta, quæque peperit, [III, 435 N.](#)

Puer h.e. juvenis, [III, 608 N.](#)
patrio corpore telum defixum conspexit, [IV, 454 N.](#)
ora pulcher, [VIII, 464.](#)

Pugnat alicui, [I, 234 N.](#)
furor monitis, [X, 283.](#)
perfundere, [XI, 402.](#)
pugnant pila fretis, [IX, 296.](#)
artus sub dentibus, [IV, 379 N.](#)
undæ, [IV, 658.](#)

Pugnax Marcellus, [XVII, 298.](#)

Pulchritudo oris, [XII, 227 sq. N.](#)

Pulsare limina, [VI, 73.](#)
nervos pectine, [V, 463.](#)
Capitolia, [I, 270 N.](#)
mœnia Romæ, [VI, 643;](#) [XII, 565.](#)
turrets ariete, [XVI, 695.](#)
auras calcibus, [XVII, 135.](#)
mare remis, [VI, 363 N.;](#) [XIV, 387.](#)
aures et oculos, [II, 580 N.;](#) [VI, 436 N.](#)
loca, seu montes et sidera clamore, voce, lumine, etc., [III, 436 N.;](#) [IV, 327 N.;](#) [V, 394 N.;](#) [XVI, 397 N.](#)
laude corda, [XVI, 479 N.](#)
cor [XII, 591 N.](#)
ora scopulis, [XIII, 838.](#)
pulsat Boreas litora, [I, 588.](#)
æthera crista, [IX, 450.](#)
scopulus cælum, [XII, 72 N.](#)
ungula axem, [XVI, 377 N.](#)

Pulsu icta facies salis, [XIV, 361.](#)
pulsus seni, [XIV, 488 N.](#)

Pulveris, seu *pulverea* nubes, v. *Nubes*.

Pungit dolor, [VII, 271 N.](#)

Punici belli l. brevis historia, [II, 304 sq. N.;](#) [VI, 101... 551 N., 653... 697 N.](#)
punica corda, [XII, 737 N.](#)

Puppis adorata, quia in ea tutela navis, [XIV, 437 N.](#)
a puppi veniens, seu surgens procella, [XVII, 255 V.L.](#)

Purgat miles, cur vicerit hostem, [VII, 510 N.](#)
lux mentem imagine, [X, 371.](#)
nox pectora curis, [XV, 613.](#)
purgare pectus culpa, [X, 448.](#)
nefas ferro, [XI, 199.](#)
gentem crimine, [XII, 303.](#)
Ausoniam bello, [XVI, 629.](#)
purgatus æther, [XII, 638.](#)
ab ira veteri, [VIII, 563.](#)
in amni vivo, [VIII, 125 V.L.](#)

Purpura tertia, [XIV, 112 N.](#)
Gætula, [XVI, 176 N.](#)
ejus species, coccum et ostrum, [XVII, 395 N.](#)
Sidonia ardet, [IV, 268 N.](#)
Agenoreis ahenis saturata, [VII, 642 N.](#)
Assyria, [XI, 40 N.](#)

Purpureus sanguis, [IV, 168.](#)
purpurea vitta, [XIII, 780.](#)
purpureum lumen frontis, [VII, 195.](#)
os Veneris, [VII, 448 N.](#)
purpureos amictus Veneris religabat, [VII, 447 N. et V.L.](#)

Purus sceleris, IV, 606 V.L.

Putat secum multa, VII, 519 N.

Puteoli a puteis, et olim Dicarchea dicti, VIII, 533 N.

frustra obpugnantur ab Hannibale, qui simul contemplatur tractum Puteolanum, Baianum Cumanumque, cujus antiqua natura peperit mythos de Tartaro, Cimmeriis tenebris, campis Phlegræis, Gigantibus et inferorum fluviis ac lacubus, XII, 104... 160 N.
a Samiis conditi, et Pherecyadum muri, XII, 159 N.

Putris moles, seu mons, III, 643 N.

gleba, VIII, 392 N.

putre gelu, IV, 749 N.

putres artus, XIII, 464.

Pygmalion Batto bellum indicit propter Annam, VIII, 64 N.

Sychæo occiso ejus regnum occupat, I, 21 sq. N., 74, 75.

Pygmalionea gens, VI, 532.

terra, I, 21 N.

Pylus rector fortis, VII, 597 N.

Pylia senecta, XV, 456 N.

Pyrenæus mons a fulmine, vel igne pastorum, vel *Pyrene* ictus, III, 415... 441 N.

Pyrene mons, I, 487.

pro Hispania, I, 190; XV, 451; XVI, 278.

Bebrycis regis filia, ab Hercule compressa et a feris discerpta, unde dictus mons, III, 420 sq. N.

Acheloi f. III, 426 V.L.

mater bellorum, XVII, 641 N.

Pyrrhiche, III, 348 N.

Pyrrhus avus Hieronymi maternus, XIV, 94 N.

Pythia dei adflatum excipiens ex antro, cui tripus inponebatur, XII, 323 N.; XIII, 401 N.

Python draco et navis, XIV, 572 N.

617c

Q

Quadrijugi, IV, 439.

Quadrupedans sonus, XII, 564 N.

equus, XV, 436, 637.

Quærunt lumina cælum, VI, 11 N.

quærere mentem Superum, I, 123.

quietem leto, IV, 633.

montes patrios sub ipso leto, V, 465 N.

Quæsumus non inhonora tuis regnis, XVI, 250.

Quam vellent, etc., XIII, 605.

Quamquam o! I, 653 N.

Quantum leviora, forent hæc vulnera, si daretur ferre amplexus, etc., VI, 422 V.L.

Quantus ægida commoveat Jupiter adspice, XII, 719 N.

Quassant vitia ingenium, XI, 426 N.

quassare lampada, II, 611.

caput, I, 298 N.; VI, 600 N. et V.L.; XV, 128; XVII, 238.

arma lacertis, IV, 117.

quassata bello oppida, II, 294; VIII, 250, 591.

tempora vino, VII, 202 N.

quassatus vino, VII, 202 N.

vertex sævitia cæli, IV, 762.

quassata urbs, XVII, 421.

Confer *Percutere* et *Quassare*.

Quatenus indulsisse vacet percipe, XVII, 373.

Quatit fragor terram, I, 536; IV, 199.

pestis mœnia luctu, XIV, 614.

terror præcordia, II, 254.

clamor castra, III, 221.

tussis pulmonem, XIV, 601.

quatere ense, I, 429.

lora, XVI, 413, 439; XVII, 541.

ægida, XII, 336 N.

currum, II, 81; III, 240.

equum, XII, 254.

campos agmine, I, 297 N.

arces, II, 300 V.L.

terras milite, XII, 343.

morsu claustra, VII, 130.

terrore vicina, XII, 6 N.

bello Pergama, XIII, 36.

circum certamine, XVI, 322.

618

617b

617d

rumoribus arces et aures, [IV, 7 V.L.](#)
quassum imperium, [XV, 7](#); [XVII, 421 N.](#)
Quercentis fratris videt labentia membra, [X, 151.](#)
Quercu in cratera cavata dulcis sudavit humor, ab uvis odoratis, [VII, 190.](#)
Qui mollius pro *quis*, [II, 645 V.L.](#)
pro *quod*, [XII, 43 N.](#)
Quianam, [I, 134 V.L.](#)
Quiescunt arma, [VII, 253.](#)
tela tellure, [VII, 297.](#)
Quinam pro *quisnam* intelligitur, [II, 645 V.L.](#)
Quippe vox indignantis et inidentis, [V, 117 N.](#); [VI, 90](#); [VII, 397](#); [X, 67.](#)
Quirinius, [IV, 192.](#)
Quirinus tuetur collem Quirinalem, [XII, 718.](#)
Quirini solium in cælo, [III, 627.](#)
sceptra, [VI, 103.](#)
sedes sacratæ, [XI, 118 N.](#)
Martigenæ, [XIII, 811.](#)
Quiris, hasta, et *Quirites*, [VIII, 418 N.](#)
Quidquid id est, [VI, 119 V.L.](#), [582 V.L.](#)
Quod pro *quoniam*, et *quamvis*, [XI, 325 N.](#)

618b

INDEX

RERUM ET VERBORUM, IN SILIUM ITALICUM.

Literæ N. et V.L. passim additæ significant, ea verba vel res in *Notis* et *Variis Lectionibus* illustrata esse.

R S T U V X Z

618c

R

Rabidi jejunia ventris, [II, 472 N.](#)
rabidi juveni, [VII, 359.](#)
canes, [X, 126.](#)
rabidæ feræ, [VIII, 638.](#)
rabida arma, [VII, 263.](#)
Rabies nullo restinguitur haustu, [XIII, 576.](#)
in fines Italum, [I, 70.](#)
pelagi, [II, 290.](#)
cladum, [II, 620.](#)
cædum, [VI, 351.](#)
belli, [V, 394.](#)
fugæ, [V, 641.](#)
doloris, [V, 158.](#)
irarum, [XIII, 734.](#)
erroris [VII, 546.](#)
sacra virtutis, [VI, 42 N.](#)
faventum, [XVI, 314 N.](#)
Radere vomere saxa, [VIII, 391.](#)
ripas, [IV, 350 N.](#)
Radiant lumina flamma, [II, 586.](#) Cf. [II, 166 N.](#); [III, 629](#); [IV, 154, 326](#); [VII, 143](#); [XII, 561](#); [XV, 141](#); [XVI, 354](#); [XVII, 395.](#)
Radio cælare, [XIV, 658 N.](#)
Ramus Palladius, [III, 405 N.](#)
Rapidus miscet prælia, [I, 266.](#)
ictus, [II, 125.](#)
impetus [VI, 256.](#)
passus, [I, 65.](#)
quadrupes, [I, 161.](#)
amnis, [VII, 394.](#)
rapida conamina, [VIII, 413](#); [IX, 464.](#)

618d

procella, IV, 146.
pestis, VII, 351.
flamma, III, 641; V, 511; XIV, 589.
arma, V, 98.
rapidæ turmæ, I, 656.
alæ, IV, 93.
vires, IV, 676.

Rapit dux agmina, I, 129; IV, 218 N., 740; VII, 116; VIII, 215, 222; XIV, 209, 635; XV, 544.
ira omnes, XIV, 299.
metus in urbem, II, 232.
Notus biremes, XVII, 275.
rogus corpora, XVI, 547.
sagitta lumina, VI, 274.

rapere esseda, III, 337.
viam, iter, campum, certamen, diem, tempus belli, pugnam, gradum, I, 570 N.; III, 156, 309; IV, 485
N.; VII, 531, 622; VIII, 181, 197; IX, 33; X, 471; XII, 472; XV, 440.

cornipedem calce, XIII, 169.
sibi laborem, XIII, 187.
letum, II, 678 N.
decus, XI, 197 N.
laudem, XII, 478 N.
nomina belli confecti, XV, 342.
gaudia, XI, 491 N.
membra cursu, II, 248.
arma, IV, 98 V.L.
moras fossarum, IX, 218 N.
ora, seu caput gladio, VII, 704 N.; XV, 807.
delubra, X, 585.
pocula, XIII, 892.
urbem, XV, 407 N.
muros, XVII, 494.

raptus sanguis, I, 175.
nisu, I, 449.
rapta Carthago, XV, 401 N.
alnus saltibus, IV, 491.
curru, I, 134; II, 172.
raptum fretum tumultu, XIV, 146.
corpus circa cineres ter, II, 266 N.
rapto vivere, II, 402.

Cf. *Raptare*.

Rapat cura Deum ad aras, VII, 74.
amor, XIII, 720.
equi juga, I, 223.
raptare agmina, III, 407 N.; IV, 218 N.; VIII, 404; XVI, 31.
armenta, IX, 574.
carinas, I, 409.

Raptor Dardanus, IX, 200.

Rara vox, XI, 415 N.

Rarescens acies relaxatur, V, 382.
miles, XVII, 422.

Rasilis hasta, IV, 176 N.

Rastris domare rura, VIII, 369 N.

Raucum murmur, II, 221, 245.

Ravenna, VIII, 601 N.

Reate, VIII, 415 N.

Rebelle os, XII, 149.

Reboant poli, XVII, 251.

Recedit terra, a qua recedimus, III, 157 V.L.

Recidiva gens Phrygum, I, 106 N.

Recipere ense, II, 679 N.
gressum ad sidera, VI, 618.
bellum sinu, VI, 652.

Reciproca Tethys, III, 60 N.

Reciprocat æstus, XV, 226 N.

Reclinis trunco, V, 470 V.L.

Reclivis locus, V, 470 V.L.

Recludere artus, I, 120.
superas mentes, I, 19 N.
regna non optanda, XIII, 523.
specus, XIII, 424.
terram, XIII, 406.

arenam, XIII, 479.
cælum, XII, 613 N.

Recoquere fornace bipennes, IV, 15 V.L.

Recreare maniplos submisso tirone, XVII, 193.
recreari secundis, XII, 296.

Rector eques, XVII, 137 V.L.

Recumbit ei moles rerum, VI, 594.
Narnia monti, VIII, 457.

Recursat sc. animo, VI, 555 N.

Recusat parere, I, 111.
moras periculum, VII, 320.

Reddere formam patris, II, 635 N.
se epulis, XI, 376.
se astris, IV, 119.
se terris, XVI, 276.
vitam vulnere, V, 112.
reddunt venti mare, XVII, 208 N.

Redemit multum ævi, VI, 20 N.

Redit mors metu, II, 224 N.
virtus in dextras, XII, 670.
in se amnis refluo lapsu, XV, 623.
redeunt Divi, VIII, 235 N.
curæ, I, 652.
pascua, VIII, 518.
loca, XIII, 703.
colores terris, oriente die, X, 541.

Rediviva bella, X, 256 N. et V.L.

Reducit urna annua casus, IV, 768.
reducere sublime equos, IV, 144.
rictum, IV, 334 N.
convivia mente, VIII, 136.
vires victu, XV, 810.
regna in leges Parcarum, X, 644 N.

Redundat ore cruor, II, 685.

Refersit fortuna opibus, V, 264.

Refert lux decimum ortum, XIII, 453.
vestis spirantes vultus subtemine, XIV, 657.
quisque sibi hortamenta, V, 154.
dies honorem, XV, 417 N.
labor nomina cælo digna, III, 586.
et fert pontum ventus, IV, 322.
artus ripæ, VI, 202.
telum, I, 516 N.

referre gressum, XI, 353.

cursum, VIII, 89.
sese a loco, IV, 52; VII, 408.

palmas, VII, 456.
dextras, VIII, 237 N.

oblivia, I, 236 N.
bella, III, 165 N.; XI, 28; XVI, 77.

vaginæ ensem, VII, 508.
nomine cultam plebem, II, 9.
telum e corpore, V, 560.

referuntur in tergum, IV, 315 N.; VII, 623 N.

tonsi pariter, VI, 362 N.

refertur clipeus in orbem, VIII, 418 V.L.

longe sonitus, IX, 468.
omnis lancea retro, IX, 506.

Refigere clipeos, X, 600 N.

Reflexum pondus, IX, 596.
telum, XVI, 54.

Reflorescente ceu prima juventa, XV, 738.

Refluum æquor, II, 307 N.; XV, 220.

refluo lapsu in se redit amnis, XV, 622.

reflui amnes montibus, V, 624 N.; XIII, 743.

Reformidat stagna Trasymenus, I, 49 N.

Refovere membra quiete, III, 637.

vires haustas, XI, 538.

vulnera, VI, 551.

quassam urbem, XVII, 421.

Refuga ars, IV, 320 N.
Refugit alimenta, V, 62.
 adcepisse legem, XV, 319.
Refulgent late campi ossibus, IX, 190 N.
Refusa stagna, III, 464 N.
 unda ponto, XIV, 551 N.
 refusæ valles, XVII, 63.
 refusi campi late, XIII, 322.
Regit Cynosura peditem, III, 665.
 Martem, bellum, disciplinam, VI, 307 N. et V.L.
 dolorem, II, 382.
Regia alta cæli, I, 136 N.
Regifice exstructis mensis convivia celebrare, XI, 271.
Regnat Vultur campis, IX, 495.
 cantus æquore, XII, 35.
Regnator noctis æternæ, quondam, etc., VII, 688.
Regnum gregis, XVI, 5.
 venti, III, 491.
 Patrum, VIII, 275 N.
 regna solus habet Boreas in Thracia, I, 587 N.
 fluvii, IV, 662 N.
 Punica mersa profundo, IV, 801 N.
Regulus in Africa cum ingenti serpente ad Bagradam, et cum Pœnis feliciter pugnat, VI, 122... 302.
 a Xanthippo per insidias captus, II, 340 sq. N.; IV, 359 sq.; VI, 302... 345.
 Romam a Pœnis frustra missus ad exquisita supplicia rediit, VI, 346... 528.
 quo supplicio adfectus sit, II, 343 sq. N., 435 sq. N.; VI, 529... 544 N.
 pauper, VI, 435 N.
 triumphavit de Sallentinis, VI, 434 N. Cf. VI, 658 sq., 672 sq.
Rejectat cærula, VII, 421 V.L.
Relabitur amnis fonti, IV, 444.
 gurges tracto æstu, III, 55.
Relaxare angusta loci, V, 174 N.
 campum, V, 174 N., 269 N.; VII, 715.
 diversa brachia, XIV, 399 N.
 acies, V, 381 N.
 relaxat Oceanus fontes, V, 51.
Relegere pontum, II, 20 N.
 castra, XVII, 232.
Religare amictus, VII, 447 N. et V.L.
 crines nodo, II, 78 V.L.
Religio percurrit pectora tacito sensu, XIII, 317.
Relinquit nulli penetrare, III, 708 N.; V, 657; VIII, 410.
 nota, II, 282 N.
Reliquiæ belli, XV, 538 N.
Reluctantes artus, VI, 126.
Remeat dextra ab ictu, XVI, 66.
Remi pennarum, III, 682 N.; XII, 98 N.
 ducuntur ad cantum celeusmatis, VI, 360 sq. N.
 pariter relati ad numerum plaudunt cærula, VI, 363 N.
 remorum seni pulsus, XIV, 487 N.
Remigium alarum, III, 682 N.
Remigum seni pulsus, XIV, 487 N.
 hortator, VI, 360 seq. N.
Remittere pharetræ tela, II, 137 N.
 remos, XIV, 536.
 vitam, XIII, 367 N.; XVII, 366.
 frontem, XIII, 733.
Remoliri arma, I, 36 N.
Remotus polus, II, 481 N.
Remulus, IV, 186 V.L.
Renatus orbis, V, 56 N.
 renati artus, XIII, 872.
 renata tecta, XIII, 675.
 juventus e morte, VII, 732.
Renidens torvum et furiale minaci obtutu, etc., XIII, 375.
Renovat lumina cælo, III, 539 N.

viros cantu ad vulnera, [IV, 170](#).
 se pube juvenus, [VIII, 322](#).
renovare se in bella, [VI, 641](#).
 focis lumina, [VI, 76 N](#).
renovatur Lucifer unda Oceani, [VII, 639 N](#).
Renuit fatum, [X, 49](#).
 tibi regna, [IV, 125](#).
 ratis procedere, [XVII, 24](#).
Repagula sonant signo prolato, [XVI, 317 N](#).
Reparare campum ademtum, [IX, 416](#).
Repellere senium templis, [III, 20](#).
 Latio, [III, 591 V.L.](#)
Rependere aristas pomis, [VIII, 507 N](#).
 ruinas Capuæ, [XII, 515](#).
 cladem, [XIV, 619](#).
 grates, [IX, 25](#).
 captivam manum ductore, [VI, 349 N](#).
repensurus magna, [XVII, 577](#).
Repetere primordia rerum, [I, 20 N](#).
 nomina luco, [II, 67](#).
 parentes cælo, seu ex stirpe sacra, [II, 655](#); [III, 100](#).
 pœnam, [XIV, 41](#).
 penates, [III, 569](#); [XIII, 386](#).
 oculis, [III, 533](#).
repetitus amore, [VIII, 104 N](#).
Reponunt molem, seu muros, [I, 558 N](#).
 se maria, [XIV, 623](#).
reponere pacem terris, [XII, 728](#).
 tempora cessata, [V, 533 N](#).
 reges, [X, 486 N](#).
repostus ensis, [V, 38](#).
reposta ira, [XI, 7](#).
 pœna vincentibus, [VII, 507](#).
 galea, [IV, 13](#).
reposti tergo equi, [XV, 683](#).
 populi, [III, 325](#).
 thesauri, [V, 261](#).
Reposcit crucem domini servus, [I, 181 N](#).
 superos tempora senectæ, [V, 408](#).
Reprimit Sirius æstus, [XIV, 621](#).
Reptat Pœnus, [VII, 272](#).
Requirere clamore, [X, 402](#).
Res h.e. bellum, gerere, [XV, 149 N](#).
in rem est, [VII, 244 N](#).
Resedit hasta capiti, [VI, 251](#).
 cuspis latere, [XV, 795](#).
Resequi quem amore dulci, [VIII, 104 V.L.](#)
Reserare arces, [I, 14 N](#).; [XVII, 618](#).
 viam, [IV, 196](#).
 claustra, [VII, 334](#).
 limina Casilina, [XII, 427](#).
 futura, [VII, 436 N](#).
 Alpes, [XVII, 501 N](#).
Reservat se ad meliora, [X, 56](#).
Resides senes, [VII, 103 N](#).
Resignare pacta, [IV, 788 N](#).
 perjuria, [XVII, 425 N](#).
Resolvit orbes, [VI, 227](#); [IV, 320](#).
 se ripa, [VI, 280](#).
 fibula morsus loricæ, [VII, 625](#).
resolvere muros ariete, [V, 553](#); [XII, 495](#).
 saxa, [I, 369 N](#).; [III, 643 N](#).
 pacis jura, [XVII, 78](#).
 bella, [VIII, 275](#).
 ora, [XVI, 603](#).
 Ausoniam, [XVII, 205 N](#).
 gaudia ferro, [XIII, 508](#).
 fraudes, [VII, 153 N](#).; [XII, 740 N](#).
resolutus pollex, [II, 128 N](#).
resoluta ripa, [IV, 580 N](#).
 gaudia, et in gaudia, [XI, 303 N](#).

- urbs legibus, XI, 36 N.
 tegmina armorum, II, 473 N.
 caligo, V, 58.
 pondus, seu saxum *resolutum*, III, 643 N.
 cælum luce, calore, XII, 613 N.
- Resonat* ore superbo, III, 247.
 scopulus Pyrenen, III, 439.
- Resorbere* fletum, XII, 594 N.
- Respectare*, seu *respicere* loca, quæ a nobis invitis relinquuntur, VIII, 108 N.; XII, 106 N., 594 N., 729;
 XVII, 213 sq. N.
 non licet in quibusdam sacris, III, 181 N.
- Respicere*, v. *Respectare*.
- Resplendet* æquor imagine flammæ, II, 663 N.
- Respondent* saxa profundo, XIV, 73 N.
- Responsa* Parnasia portantes adsunt, XII, 321 N.
- Restagnant* arva palude, IV, 750.
- Restant* claustra, VII, 130 N.
restare adversis, VI, 125 N.
- Restinguere* rabiem, XIII, 576.
 ardentem Italiam, XVI, 618 N.
- Restituere* fusos pugnæ, IX, 489.
- Resultat* clava ære, II, 245 N.
- Resupino* pondere jactare currum, II, 196.
- Resuscitare* iras, XII, 632.
- Retardare* sceptræ, XI, 606 N.
- Retegit* sol terras, VI, 3 V.L.
 se umbo, IX, 109.
- Retorquere* hastas, IV, 449.
- Retractare* noctem, III, 216.
 turre, IV, 22.
 dextras in bello, X, 256.
- Retro* fluit amnis, I, 48 N.
 jacet multa rerum vetustas, VIII, 44.
- Retusum* conamen, seu fervor, I, 34 N.; VIII, 319 V.L.
retusæ res, XVI, 21 N.
- Revellere* regem solio, XVI, 272.
 signa, XII, 733.
- Revirescit* gloria, VI, 546.
 aurum, III, 286.
 dux pignore laudis, VIII, 226 N.
revirescunt vultus patrum, XV, 134 N.
- Revocat* aurora labores, XII, 575.
 forma parentem, XVI, 192 N.
revocare Pœnum patriæ, III, 592.
 mentes, IX, 487 N.
 ferrum manu, XIV, 166.
 bipennes fornace, IV, 15 V.L.
 diem ereptum, IX, 35 N.
 tonsas ad pectora, XIII, 241.
 habenas, XVI, 343 N.
 mortuum ad vitam, II, 647 N.
 corda ad patrios cultus, VI, 393.
 telum a vulnere, XVII, 139 N.
 colorem fluvio, XIII, 123.
 animos, XVI, 13 N.
 a funere Romam, XI, 235.
- Revolubilis* unda pelagi, XV, 237 N.
revolubile saxum, XI, 473 N.
- Revolvere* fata Rhoëtea, I, 115 N.
 stamen telæ, II, 181 N.
 antiqua, VIII, 49.
revolutus oberrat sibi Mæander, VII, 140.
 in pejora, XIV, 174.
- Revomentem* transtra Charybdim respice, II, 308.
- Rex* maris, XVII, 284.
reges, potentes, divites, duces, heroes, dii, IV, 196 N.
 pulsus, X, 486 N.
regum nomina nescit pati Roma, XVI, 283.

Rhadamantus poenas expetit in introitu, etc., XIII, 543.

Rhegina litora, XIII, 94 N.

Rhenus parvus, VIII, 599 N.

Rhesi domus, II, 75 N.

Rhipæa, IV, 363 N.

flamina, XII, 7 N.

Rhipæum Strymona, XI, 459 N. et V.L.

Rhodani ortus et cursus, III, 446 sq.

juventus, XV, 671 N.

Rhodope, II, 73 N.; III, 494.

Rhodopeia spicula, XII, 400 N.

Rhœtea fata, I, 115 N.

regna, VII, 431.

lancea, XVII, 196.

Rhœteum litus, VIII, 619; IX, 72.

Rhœteius ferox, II, 51 N.; XIV, 487 N.

ductor, XVII, 486 N.

Rhœteia pubes, IX, 621 N.

lancea, XVII, 196.

Rhyndacus, III, 388 V.L.

Rictus nimbosus Atlantis, I, 207 N.

leonis, II, 167.

mortis, II, 548 N.; VI, 53.

spumans ira, XI, 220 N.

Ridens nitenti vultu adfulsit Venus, VII, 467 N.

Deus vana conamina, XII, 405 N.

Rigantur Simbruvio, VIII, 368 N.

vultus atque ora lacrimis, VI, 294; XVII, 214.

Riget Boreas, I, 188; XII, 7.

lorica ferro, III, 270 N.

rigent manicæ ex auro, IV, 155; XV, 694 N.

undæ, III, 372, 671.

membra frigore, VI, 170.

Rigida hasta, IV, 392.

Rigor asper, III, 553.

spinæ, VI, 271.

ferri, IV, 630 N.

Riguus hortus, VII, 180 V.L.

rigua unda, XIII, 596.

riguum aurum, I, 158 N.

Rimatur ducem, XVII, 518.

Ripas laxat amnis, XVII, 123 N.

perdit amnis, IV, 658.

ripæ non capiunt cadavera, I, 45.

coeunt, I, 52.

exeunt sanguine, VI, 603 N.

Ritus hostis explorare, VIII, 313 N.

Robur membrorum, V, 435.

Samnitum, I, 664; XV, 655 N.

erectum, I, 153 N., 165; II, 343.

jacit, II, 244 N., 267.

ponere pectore, XI, 157.

sine robore flamma, V, 572 N.

robore annoso lucus, III, 688.

ingenti quercus, VI, 192.

obusto trabs, IV, 282 N.

lento se agit navis, XIV, 390 N.

pendens, II, 343.

Rogi cæsis structi, X, 524 sqq. N.

structi interdiu, adconsique vesperi, X, 542 N.

in iis et arma insigniaque mortui cremata, X, 560 sq. N.; XIII, 693 N.

Roma brevi crevit, XV, 90 sq. N.

luxu labefactata, XV, 125 sq.

maxima rerum nobilior sit malis, III, 585 N. Cf. IX, 346 sq.; X, 657 sq. N.; XII, 295... 319.

Romanorum virtus et futura fortuna, III, 575 sq. N.

Romuleus juvenis, XVII, 384 N.

Romulea gens, VI, 611.

Romulei nepotes, III, 618.

Romula facta, XIII, 793.
 virtus, XVI, 254.

Rorant cruore ora, dumi, etc., IV, 447 N.; V, 254, 459; VII, 324; VIII, 139; X, 262 N.
 humore dapes, VII, 181.

Rores sanguinei, XIV, 486; XV, 364 N.

Roscida conjux Tithoni, I, 576; XV, 439.
 nox, V, 24.
 Nereis, XIV, 571.
 pasqua, VII, 439.

Rosea Aurora, ejusque ortus, habenæ, flammæ, I, 196 N., 578 N.; IV, 482 N.; IX, 180 N.
roseum os Veneris, VII, 448 N.

Rostra, VIII, 262.
rostris sulcare, seu scindere mare, VII, 411; XIV, 355.
rostrum trifidum, seu tridens, VI, 358 N.
rostro tacito canis premit vestigia feræ, X, 79 N.
 fulgent templa, I, 623; XIV, 649 N.

Rota ævi præceps per varios casus volvitur, VI, 121 N.

Rotat ventus prælia in oculos, VIII, 664 N.
 Vultur sublatum pulvere campum, X, 204 N.
rotare arma in nubes, III, 527; XII, 656.
 saxa, XIV, 63.
 ensem, II, 242; IV, 207.
 telum, XVI, 54.

Rothus, II, 165.

Rubet limes, I, 267.
 aurora, X, 525.
rubent tela cæde, II, 17.
 nives, III, 558.
 radii cometæ, I, 463; VIII, 637.

Rubico, VIII, 453 N.

Rubra vestis Pœnorum Iberumque in pugna, III, 236 N.

Ructare cruorem, II, 686; VI, 161; XV, 432.

Rudem vibrare, VIII, 552 V.L.

Rudentum stridor, XVII, 256.

Rudio vetustæ, XII, 396 N.

Rudis pugna, XIV, 501 N. Cf. *parma*.
rude jaculum, IV, 555.
 ævum, XV, 17.

Rufræ, VIII, 566 N. et V.L.

Ruina cæli, I, 251 N.; XII, 630.
 lata porrectus, IV, 293 N.
 se sua pressere, IV, 584.
 clausit vada, IV, 621 N.
 Idæi generis, III, 206.
 Itala, V, 329 N.
 tanta ferit, XIV, 678 N.
 pro clade, IV, 710; VII, 582.
 sacra Trojæ, III, 565 N.
ruinæ ingenti aperire locum, VIII, 244 N.

Ruit fortuna, XV, 736 N.
 Ausonia, VI, 596.
 cælum, I, 251 N.
 magno fragore Carthago, XVII, 150 N.
ruunt flumina, I, 207.
 hastæ, X, 123.
 arma, XVII, 172 N.
 mœnia flammis, VI, 313 V.L.
 Euri in cælum, IX, 493 N.
ruere telo et flamma, II, 169; VI, 702.
 in bella, castra, fata, ictus, I, 649; III, 293; XII, 202; XVII, 297.
 in luctum, VI, 577.
 ferro densissima, V, 392 N.
 pericula, VI, 319 V.L.
 portare, scire, etc., I, 170 V.L.; XIV, 581 V.L.

Rullus, V, 260.

Rumpere pacem, I, 11.
 fœdera, I, 268.
 fidem, III, 2.
 iter, seu cursum, I, 54 N.; IV, 196, 519; VII, 568; XV, 778.
 vitam, VI, 510; VII, 33 N.

ignava silentia bellis, V, 13 N.
somnos formidine, X, 143; XV, 560.
sibila, vocem, querelas, gemitum, I, 95 N.; III, 558; IV, 456; VIII, 299.
pectora anxia, II, 285.
hiatus, V, 616 N.
fauces, I, 286.
aditus, III, 516 N.
Alpes, XI, 134.
muros scalis, XII, 180 V.L.
rumpitur cælum, I, 135 N., 535 N.; III, 196; XVII, 251 N.

Rusellæ, VIII, 475 V.L.

Ruspina, III, 260 N.

Rutilat barba spuma, IV, 250.

rutilant arma auro, I, 477.
æquora flammis, XVI, 232.

Rutilus nodus, et crinis Gallorum, IV, 202 N.

sonipes Auroræ, I, 577 N.

Rutula Saguntus, IV, 62 N.

Rutuli, Saguntini, I, 377 N., 584 N.

Faunigenæ, VIII, 357 N.

Romani, XV, 737, 759; XVII, 125. Cf. V, 403; VIII, 194; XVI, 141, 697.

624c

S

Sabatha, XIV, 437 V.L.

Sabathra, III, 256 N.

Sabatia stagna, et *Sabatia* vada, VIII, 490 N.

Sabbura, XV, 441 V.L.

Sabellus jaculator, IV, 221 N.

Sabellus, XV, 687.

Sabinus baccifer, III, 596 N.

Sabinorum descriptio, VIII, 412 sq. N.

hasta, quiris, seu curis, VIII, 418 N.

origo a Spartanis ducta, II, 8 N.

dicti a Sabo, Sancii filio, VIII, 420 sq. N.

Sabrata, seu *Sabratha*, urbs Africana, vid. III, 256 N. et V.L.; XIV, 436 N.

Sabus Sancii f. a quo dicti *Sabini*, VIII, 420 sq. N., ut modo supra.

624d

Sacer Iulus, III, 595 N.; VIII, 71 N.

vates, XII, 408 N.

latex (seu vinum), VII, 163 N.

vertex, VII, 469.

sacra rabies, VI, 42.

vis, VII, 9 N.

manus, VIII, 357 N.

voluptas, III, 349 N.

dextra, XIV, 238 N.

gens, XVI, 76.

forma, planta, arbor, VII, 440 N., 463; X, 166 N.

voluptas, III, 349 N.

sacrum telum, fulmen, III, 43 N.; VIII, 476 N.; XII, 644 N.

sacri fines, fontes, fluvii montes, muri, III, 501 N.; IV, 70, 152, 347, 533 N.; X, 367; XII, 215 N.,
696; XVI, 679 N.; XVII, 496.

errores vatium, VIII, 100 N.

625

Cf. *inlicitæ* et *vetitæ viæ*.

Sacerdotes pugnant, II, 150 sq. N.; V, 175 sq.; XV, 672 sq.

Saces, II, 161 V.L.

Sacra turbata malis ominibus, XV, 437 N.

ei ferunt musæ, III, 620 N.

Sacrare nomen muris, I, 275 N.

honorem vati, XII, 392 N.

sacrata fides, I, 634 N.

stirps, III, 100.

silva Hesperidum, III, 285 N.

sacrati ignes, III, 43 N.

Sacraria Vestæ, XIII, 848 N.

Sacrifica vestis, III, 27.

Sacrificia prima non cruenta, IV, 791 sq. N.

humana, IV, 765 sq. N. XV, 170 N.

nigra inferorum, I, 119 N.

Sacrilegæ flammæ, III, 610 N.

Sæculum aureum, VII, 166 sq. N., 173 sq.
in sæcula mittere, tollere, diffundere, efferre, ire, volare, venire, ferri, nasci, II, 511 N.
Sætabis et *Sætaba* sudaria, seu linum, III, 373 N.; XVI, 474.
Sætigeri sues, III, 23.
Sævit Varro rostris, VIII, 244 N.
 amor, VIII, 113.
 hinnitus equorum, IV, 97 N.
 virtus in imagine, VIII, 387.
Sævitia cæli, IV, 752.
Sævus habena, V, 193.
 Senatus, II, 386; XI, 44.
 honor, XII, 125.
 fulgor, II, 395 N.
 tridens, III, 53 N.
 fraude, VII, 653 N.
sæva lux, I, 463 N.
 aula, arva, etc., III, 423; VI, 145 N.
Sagax nare Umber, III, 296 N.
 cura, VII, 260, 526.
 flammæ divinarum, III, 345.
Sagitta complet spatium ducti nervi, I, 127 N.
sagittæ ardentes Cupidinis, V, 19 N.
Sagittandi ars descripta, II, 96 sq., 126 sq.; XIV, 397 sq.
Sagulum, seu *sagum* sanguineum et rubens, vestis tam ducum quam militum, et lictorum, IV, 517 N.; IX, 420 N.
Saguntus casta, III, 1.
 animosa, IX, 186.
 urbs fœderata Rom., I, 294 N.
 obpugnata, I, 296 sq.
 Ausonia, et tam Græcæ, quam Latinæ originis, I, 332 N.
 ab Hercule exstructa, I, 273 N.
 Fidem præ reliquis diis coluit, et fidei exemplum fuit, I, 329 sq., 599 N., 480 sq. N.
 fame laborat, II, 461 sq. N.
 eversa, III, 2 N.
 aucta a Sacynthiis et Rutilis, I, 288 sq. N.
 recepta a Scipionibus pulso præsidio Punico, XIII, 675 N.
Sagunti incolæ a Furia ex desperatione in rabiem versi se in rogum conjiciunt, vel invicem jugulant, II, 592... 695.
Salaminiaca tropæa, XIV, 282 N.
Salantini, *Salentini*, *Salentinæ* cohortes, VI, 434 N.
Salentinum prom., VIII, 573 N. et V.L.
Salernum, VIII, 582 N.
Salis, maris, facies, XIV, 360 N.
Sallentini, v. *Salantini*.
Salsa vada sulcare, XVII, 155.
Saltatio armata, III, 348 N.
Salus genitoris Scipio, XV, 183 N.
Salutare ductorem, I, 189.
 clamore omen, II, 411 N.; XV, 146.
 clamore Divos, IV, 215 N.
 regem, XVI, 279.
Salve, XVII, 651 N.
Sambucæ, XIV, 417 sq. N.
Same, XV, 303 N.
Sammis ursa, IV, 558 N.
Samnites, seu *Sabelli*, a Sabinis, oriundi, et Romanis infesti, etc., VIII, 562 sq. N.; XI, 7, 8.
Sanare pudorem verbis nitens, IX, 145 V.L.
Sancire verba jaculo, I, 305 N.; XV, 667.
 fœdus, XI, 321.
 modum opibus, XI, 592.
Sanctus genitor, VII, 737 N.
sancta vetustas artificum manibus, XIV, 653 N.
Sancus, seu Semo Sancus et Deus Fidius, pater Sabi, a quo dicti Sabini, VIII, 420 sq. N.
Sanguineus vir, I, 40 N.
 ignis cometæ, I, 462.
 crinis stellæ, I, 358 N.
sanguinea lux agminis, VIII, 435 N.

flamma serpentis, II, 586.
 spuma, IV, 250 N.
sanguineum sagulum, IV, 517 N.
sanguinei oculi, IX, 444 N.
Sanguis Rom. Saguntini, I, 671 N.
 pro filio, III, 573.
sanguinis potione horrenda et sancta fiunt juramenta et conjurationes, II, 427 N.
sanguinem equinum bibunt Massagetæ, Concani, etc., III, 360, 361 N.
 abluere et sistere aqua frigida, VI, 91 N.
Saniem dispergit serpens, VI, 187 N.
Sapharus, VII, 604.
Sapis fl. et *Sapinia* tribus, VIII, 448 N.
Saranus, seu *Sarranus*, gentis Atiliæ cognomen, VI, 62 V.L.
Sardinia situs, forma nomina, origo, bona, indoles et coloniæ, XII, 355 sqq.
Sardoa terra, VI, 672; XII, 343.
Sardonias herba, XII, 370 N.
Sardus, Herculis filius, a quo adpellata Sardinia, XII, 359 N.
Sarissæ Macedonum, XVII, 418 N.
Sarmatæ, XV, 313 V.L.
Sarmaticus Orestes, XV, 312 N. et V.L.
Sarmaticum bellum Domitiani, III, 617 N.
Sarmatici muri Uxamæ, III, 384 V.L.
Sarmens, IV, 200 sq.
Sarnus fl., VIII, 537 N.
Sarranus murex, XV, 205 N.
Sarrana gens, I, 72 N.
 Juno, VI, 468 N.
 numina, VIII, 46.
 Cf. *Saranus*.
Sarrastes, VIII, 536 N.
Sarsina, VIII, 461 N. et V.L.
Sason, VII, 480 N.; IX, 469.
Sassina, VIII, 461 N. et V.L.
Sat decori pariendo sint tempora leti, IX, 377 N.
*sat*que superque mihi, XVII, 613.
Satiat te virtus secundo eventu, III, 122.
 pœna furores, I, 150.
satiare iras dicendo, XI, 601.
 umbras cœdibus, IV, 735 N.
 hastam sanguine, IV, 435 N.
satiatus ævi et decoris, XVI, 604 N.
Satis cum nominat. jungitur, XVII, 613 V.L.
Sator gentis Tlepolemus, III, 364; IX, 294.
 ævi, IX, 306; XVI, 644.
 murorum, XI, 262 V.L.
 turbarum, scelerum, VIII, 258 N.
 rerum, IV, 430.
Satricus, IX, 68 sq. N.
Saturæ palus, VIII, 380 N.
Saturaræ agros sanguine, XI, 565 N.
 purpuram ahenis Agenoreis, VII, 642 N.
Saturni secula casta, XI, 458 N.
 sacra humana, annua, sortique commissa, IV, 765 sq. N.; XV, 464 N.
 sedes in Italia, XV, 524 sq. N.
 falx: ille fuit symbolum naturæ, etc., I, 662 N.
Saturnia arva, I, 70 N.
 sedes, IV, 442.
 dextra, XIV, 49.
 Juno, II, 527. Cf. III, 184.
Satus, v. *Serere*.
Satyri leves, III, 394 N.
 lascivi, III, 103.
Saucia Dido, II, 422 N.
 belua h.e. famelica, XV, 786 N.
 Roma, VIII, 348.
sauciæ rumore aures, VI, 80 N.

Saxifica Medusa, X, 177 N.

Scæa porta, XIII, 73 N.

Scævola non indignus avorum, VIII, 384 sq. N.; IX, 372.

Scalas admovet ad mœnia Romæ, XVI, 152.

Scaptia pubes, VIII, 395 N.

Scaurus, VIII, 370.

Scelerare fluctus sanguine, XII, 17 N.

animum silendo, XVI, 610.

sceleratus error, IX, 66.

dens, IX, 585.

scelerata spicula, herba, III, 272 N.

porta, castra, limina, VII, 48 N.

sceleratæ flammæ, XVII, 178.

Scenarum artes, XI, 428.

Sceptrifer Thybris, VIII, 367 N.

sceptriferæ palmæ, XVII, 142.

Sceptriger rex, XVI, 244.

Sceptrum læva manu gestatur, XVI, 240 N.

sceptra fundare, I, 44.

veniunt ad Pœnos, XVII, 403.

Scheria, XV, 297 N.

Scilicet, II, 312 N.; V, 114 N.

Scindunt se arte turmæ, IX, 277.

verbera corpus, I, 172.

scindere cælum, X, 368 V.L.

auras, XIII, 238.

cærula rostris, XIV, 355 N.

scinditur cælum inter nubila, I, 535 N.

fluvius dividuas in oras, XIV, 234.

Scintillat sidus, I, 464.

ira genis, IX, 562 N.

scintillant cristæ, VII, 593.

Scipiades, VII, 107 N.; XV, 341, 441; XVI, 193; XVII, 315.

Scipio P. Cornelius Consul ad Ticinum fortiter pugnat, et vulneratus servatur a filio, qui eum humeris suis ex acie reportat, IV, 51... 479.

in Hispania perit, XIII, 381 sq. N.

in inferis filio fata sua extrema narrat, et consilia dat, XIII, 654... 686.

an major natu fratre, XIII, 628 N.

Scipio Cn. Cornelius cum fratre perit in Hispania, XIII, 381 sq. N., 687 sq.

Scipio Africanus Major ad Ticinum prima virtutis documenta edit, duce Marte, patremque vulneratum ex acie reportat, quod facinus Mars laudat, IV, 425... 479.

aquila ejus galeam rostro perstringit, IV, 115 sq. N.

ex Jove, in anguem mutato, et Pomponia natus vulgo credebatur, IV, 476 N.; VII, 487 N.

tribunus militum in pugna Cannensi, exercitia tironum instituens, VIII, 546... 558 N.

ejus prosopographia, VIII, 559 sq.

in pugna Cannensi Hannibalem ad certamen singulare provocat, IX, 424... 485.

primus a devicta terræ parte cognomen adcepit, IV, 130 N.; IX, 545; XVII, 626 N.

prohibet, quo minus juvenes quidam duce Metello Italiam relinquunt, X, 426 sq.

ad inferos descendit, XIII, 397... 895 N.

cæsis patre ac patruo, imperium in Hispania, quod nemo adcipere audet, petit et obtinet, XV, 1... 151.

Tarraconem profectus, et a patre in somnio monitus, Carthaginem Novam obpugnat et capit, XV, 152... 262.

adultam virginem sponso inviolatam reddit, XV, 263... 285.

Hasdrubalem aliosque Pœnorum duces in Hispania vincit, XV, 399... 492.

a Voluptate et Virtute præcepta adcipit, XV, 18... 128.

Magonem Hannonemque vincit, et hunc vivum capit, XVI, 22... 77.

Hasdrubalem Gisgonis f. vincit, XVI, 78... 114.

foedus facit cum Masinissa, XVI, 115... 167.

ad Syphacem, eodem quo Hasdrubal, tempore navigat, et foedus cum eo jungit, XVI, 168... 274.

rex salutatur ab Hispanis, XVI, 275 sq.

ludos funebres in honorem patris et patruum agit, XVI, 285... 591.

Consul creatur, ipsique permittitur, ut in Africam trajiciat, XVI, 592... 700.

ad Africam adpulsus, castra Syphacis incendit, XVII, 46... 108.

Syphacem et Hasdrubalem vincit, illumque vivum capit, XVII, 109... 149.

Hannibalem vincit ad Zamam, XVII, 292... 617.

triumpho omnium clarissimo Romam invehitur, XVII, 618... 654.

Scipio Africanus minor, Carthaginem exscindet, XVII, 375 sq. N.

Scipio P. Corn. Nasica, vir optimus, qui Cybelen hospitio exceperit, XVII, 9 sq. N.

Scipio L. Cornelius, Barbati f. de Pœnis, Sardis Corsisque triumphans, VI, 670 N.

Scipio L. Corn., Publii Africani frater, vir fortis, XVI, 58 sq., 576 sq.
Sciscit plebs, VII, 545 N.
Scita Patrum, I, 303.
 plebis, VII, 545 N.
Scitus Hannibal laudibus adcondere corda, XVII, 292.
Sciunt æra Ephyren, ut certet auro vestis, XIV, 656 V.L.
Scopas prætor, XV, 313 V.L.
Scribere acu, XIV, 660.
Scruposi colles, VII, 274 V.L.
Scrutari prælia, VII, 273.
Scutata manus, VI, 312.
Scylla, II, 306 N.; V, 135.
 in inferis, XIII, 440.
Scyllæum litus, II, 334.
 Scyllæi canes, XIV, 474 N.
 Scyllæa antra, II, 306 N.
Scyron, XIV, 482 N.
Secare auras, I, 357; XIII, 210.
 campum, æthera, viam, II, 171 N.
Secius... non secius, h.e. minus, VI, 461 N.
Secretæ ædes, XVI, 243 N.
 secreta Vestæ, III, 566 N.
 pectora, II, 480.
 rura, XV, 597 N.
 Deorum, Alpes, XVII, 501 N.
Sectari feras, XIV, 262.
 dispersa prælia, XVII, 509 N.
Sectilis vaginæ ebur, XVI, 207 N.
Secundare visa, VIII, 124 N., 228.
Secundus virtute, XVI, 448 N.
 secunda laus, II, 357.
 ætas, VII, 597 N.
 a cælo sedes, X, 433.
 alicui res, IV, 483; XII, 432; XVII, 551 N.
 secundi Dii, I, 457 N.; V, 87; XVI, 125.
 Superi in vota, XI, 504.
Securigeræ dextra, XVI, 48.
Secures pro consulatu, XI, 62.
Securus sopor, III, 170.
 malus, III, 537 N.
 equorum, XVI, 344 N.
 capit funem, XVII, 41 N.
 cædis, X, 299 N.
 secura mei Roma, XVII, 611 N.
Sed pro nam, XIV, 387 N.
 sed non et, XV, 399 V.L.
 sed enim, seu *sed* vero, sed enim, I, 33 N.
Sedare iras, III, 289; XIII, 344.
 pectora, XIV, 182.
 ictus medendo, V, 359.
Sedet res loco, II, 385 N.; IV, 689; VIII, 648 N.; IX, 578; XV, 227.
 hasta, ictus, etc., femine, lateri, per ilia, in naribus, etc., I, 540 N.; IV, 180; V, 347; VI, 273; VII, 606;
 XVII, 133... 439.
 coxa munimen, X, 181.
 fronti decor, VI, 428 N.
 mente formido, V, 476.
 acta medullis pestis, II, 461.
 portis, XII, 64 V.L.
 emensus terras fretumque, III, 561 N.
 scilicet animo, II, 385 N.; IV, 798 N.; V, 121; XV, 352.
 deus in arce, III, 9 N.; VI, 417 N.
 ignavus et cunctator, III, 142 N., 578; VII, 151 N.; VIII, 13, 233; X, 597 N.; XI, 567; XIV, 265; XVI,
 673.
 judex, VII, 437 N.
 stagnum, V, 583 V.L.
 sedent minæ dictis, X, 623 N.
 loca plana, depressa, profunda, VI, 645, 647 N.; XII, 132 N., 162.
Sedes Tonantis h.e. ædes, XII, 48 V.L.

- Sedetani*, III, 372 N. et V.L.
Segetem hanc mete, XVI, 615 N.
Segnis non est dextra capulo, I, 614 N.
 formido, XV, 611.
segne viris arare, III, 352.
Selinus palmifera, XIV, 200 N.
Semihomines inter Nasamonas, XI, 180.
Semina belli, I, 654.
 Trojana, XII, 213.
 cælestia mentis, XV, 71 N., 77.
 trahere ab aliquo, XIII, 33.
Seminecem vitam, X, 455 N.
Semiviri Campani, XI, 105 N.
 Corybantes, XVII, 20 N.
Sena fl. et urbs a Senonibus condita, VIII, 453 N.; XV, 552 N.
Senatus ingens, XI, 67 N.
 magnus, XVII, 9 N.
Senecta turpis, XV, 651 N.
 gloria, III, 147.
 queribunda, XIII, 583.
Senem facere aliquem in Latio, XVI, 688 N.
 vincendo, XVII, 332 N.
senum clari, I, 564 N.
Senescit hostis, II, 457 N.
 virtus, III, 581.
 Hannibal, VIII, 330 N.
 vis, XIII, 325.
Senis pulsus, XIV, 487 N.
Senium repellere templis, III, 20.
 arboris, V, 496.
 rerum, XVI, 14 N.
 obtectus, XV, 667.
Senones infandi, a Camillo fugati, eorumque ensis arbiter pensati auri, I, 624 sq. N.; II, 35 N.; IV, 160;
 VI, 555.
 Cf. *Sena*.
Sententia belli, VII, 223.
Sentire Superos, IV, 120 N.
 Deum, XII, 639 N.
 ducem, VII, 234 V.L.
Sepelit lenta dies, XIII, 487 N.
 profundo, XIII, 480.
 de combustione et de humatione voc. *sepelire* veteres usurparunt, XV, 388 N.
Sepit se aggere, XII, 664.
 frontem capillo, I, 404.
 agmen aditum, II, 262.
septi fraude locorum, VI, 401; VII, 279.
septæ fauces, seu via vocis ulceribus, XIV, 599 V.L.
septa h.e. ovile, II, 691 V.L.; XV, 707 V.L.
Seponere ad usus arcanos, XII, 317.
seponi eos statuit, III, 68.
seposita vina, grex, vestis, VIII, 376 N.
 triumpho præda, XVII, 280.
Septem, numerus sacer, XVI, 295 N.
 arces, XII, 608 N.
Septenus gurgis, I, 197 N.
septena arundo, XIV, 471 N.
Sepulcri ara, XV, 388 N.
sepulcra signis armisque mortuorum exornata, unde *monimenta* et *memoriæ*, IX, 118 N.
 floribus quotannis adpersa, XVI, 309 V.L.
 amicorum communia, IX, 408 N.
Sepulturæ mortuorumque tractandorum varii ritus apud varias gentes, III, 341 sq. N.; XIII, 468 sq. N.
 religio, quod anima inseputi corporis vagatur, I, 154 N.; XIII, 445... 487 N.; XVI, 293 N.
 in hostili terra miseræ, II, 574 N.
Sequaci telo instare, XV, 720.
Sequester pacis, VI, 347 N.; XVI, 221 N.
Sequi iter, seu campum gyro, II, 87 N. et V.L.
 Calpen, I, 141 N.
 dextram, V, 230 N.

volucrum calamo, VII, 677.
Romanos ferro ignique, I, 115 N.
ventos oculis, VIII, 85.
sequitur pompa exsequias, V, 600 N.
sequuntur ripæ utrimque, XI, 477 V.L.
signa vulsa, V, 89.
ore currus quisque suos, XVI, 320.

Serena mens, XVI, 191.
serenum imperium, XIV, 80.
nitidum caliginem resolvit, V, 57 N.; XII, 4.
sereni oculi, VII, 461 N.; XVI, 233.
serenæ horæ, XV, 53 N.
res, VIII, 544 N.

Serenat tristia fronte, XI, 366 N.
serenatus Phœbus, V, 181 N.
axis, XII, 637.
serenati Olympi læta facies aperitur, XII, 665.

Serere bellum in pectore alicujus, I, 80 N.
verba, VIII, 264 V.L.
verba alterno sermone, XV, 283 N.
bella ex bellis, lites, prælia, certamina, vulnera, etc., I, 394 V.L.; III, 365 V.L.; V, 235 V.L.; VIII, 35, 264 V.L.
satus Alcmena, II, 493.
sata inter tela, seu Marte gens, I, 341 N., 635; VIII, 20 V.L.
tellure monstra irata, V, 111 N.

Seres lanigeris repetunt vellera lucis, VI, 4 N.; XVII, 595.

Sericum depexum ramis, XIV, 664 N.

Series futuri, II, 510.
ævi, III, 630 N.
nepotum, I, 89.

Sero emtum volet Roma, non violasse corpus mei Sychæi, V, 601 N.

Serpens ingens ad Bagradam, pugnans cum Regulo, VI, 151 sq.
serpentes ab Afris, inpr. Psyllis, carminibus tactuque manuum domantur et sopiuntur, iisque admotis, genuina soboles dignoscitur ab adulterina, I, 411 sq. N.
colebantur ut Dii, genii, etc., II, 584 seq. N.; VI, 283 seq. N.
eorum lingua trifida, trisulca, etc., II, 587 N.; VI, 220 sq. N.
cælestes, III, 192 sq. N.
vere ineunte exuvias ponunt, e latibulis prolabantur, et maxime sæviunt, XII, 6 sq. N.
novi emicant splendente sole, XII, 9 V.L.
sublatis faucibus saniem efflant, XII, 10 N.

Serpit leniter fluvius, XII, 539; XV, 501.
ignis circum tempora, XVI, 123.
pestis, XIV, 613.

Serranus gentis Atiliæ cognomen, VI, 62 V.L.
filius Reguli, VI, 62... 589.

Serus belli, III, 255 N.
sera juga Phœbi, XV, 224 N.
munimina, XIII, 252 N.

Servare pro observare, III, 380 N.
gradus, VI, 565 N.
cursum axis, II, 187.
odium, I, 18.
cruorem, I, 620.
ductus, XIV, 537.
animam, II, 361.
litora, III, 155.
ripas, IV, 697.
cadaver, VII, 616.
spatium campi, IV, 284 N.
certamina, V, 671 N.
ramos, VI, 184.
famam factis, III, 263.
servatur obsidio, XIV, 185.
in arma, XI, 361.
Fides adytis, III, 8.
servabar huic leto, XVII, 561.

Servi populo Patres, XI, 44 V.L.
servi militibus adscripti, X, 642 N.
servi et *servæ* præmia, XVI, 455, 567.
servæ fiunt captivæ, II, 571 sq.

Servilia fœdera, XI, 527.

Servilius Cn. consul, V, 98 N.
perit in pugna Cannensi, VIII, 665 N.; IX, 272 N.; X, 222 sq. N.; XVII, 308.

Setia et *Setinum* vinum, VIII, 377 N.

Severa virgo, II, 513 N.

Si, vox optantis, XV, 731 N.

Sibila rumpit tellus, I, 96 N.

arcus ponit, II, 99.

teli, IX, 247.

Sibilat serpens, II, 546.

stridor rudentum, XVII, 257.

Sibylla in Elysio, XIII, 400 N., 410 sq. N., 488 sq. N.

Sibyllinorum librorum carmen, de fine belli Punici, et Cybele hospitio excepta a Scipione, XVII, 1 sq.

Sic in precibus ac diris, II, 301 V.L.

sic, *sic* vivas, IV, 506 N.

sic teras, scilicet opto, V, 179 N.

sic fama, VI, 631; VIII, 190.

siccine, *sic*, IX, 25.

Sicana levitas, XIV, 291 N.

urbs, V, 356 N.

Sicani rura, IV, 34 N.

Sicania freta et Scyllæi litoris undæ, II, 334.

Sicanus gurgis, I, 35 N.

Siccata sanguine vena, II, 464.

Siccha, IX, 385.

Siccus cruore, VIII, 19 V.L.

siccum os, I, 530 N.; II, 684.

Sicelides Musæ, XIV, 467 N.

Sicilia avulsa ab Italia, XIV, 11 sq.

Siciliæ nomen unde, XIV, 37 N.

fertilitas, XIV, 23 seq.

populi, oppida, fluvii, XIV, 192... 278.

thermæ, poetæ, veteresque incolæ, XIV, 27 sq. N.

promontoria, XIV, 72 sq.

Sicoris, III, 359 N.; XVI, 475 N.

Siculi prisca incolæ Latii, VIII, 356 N.

Siculorum Dii, XIV, 294 N.

levitas moresque, XIV, 31 sq., 291.

timor, V, 489 sq. N.

Siculus Ligures duxit in Siciliam, XIV, 37 N.

Sidereus natus, III, 629 N.

siderea ora, juvena, effigies Iuli, VIII, 91 N.

sidereæ animæ, II, 696 N.

Cf. *Cæsares*.

Sidicini et *Teanum Sidicinum*, V, 551 N.; VIII, 511 N.; XII, 524.

Sidit Notus, XIV, 623.

vertice, III, 555 N. Cf. V, 3 V.L.

Sidonius amnis, IV, 648 N.; XIV, 269 V.L.

Sidonia flamma, I, 131.

fortuna, XV, 737.

cassis, XVI, 451 N.

Sidonii duces, I, 10 N.; XV, 636.

Sidoniæ domus, XV, 38 N. Cf. I, 297; III, 241; VII, 98; XIV, 98.

Sidus dirum misit ductorem, VI, 302 N.

sidera cursu fatigata, terræ humoribus vaporibusque maris aluntur, reficiuntur, renovantur, VII, 639 N.

fiunt Cæsares, III, 629 N.; XIII, 863 N.

Sigeum et *Sigei*, I, 665 N.

Signat cuspis ductus in pulvere, IV, 258 N.

nulla arena vestigia, XVI, 485 N.

introitum humor, XIII, 397.

locum gloria regis, XI, 505.

signare vestigia pulvere, IV, 147 N.

gramina mento, XV, 380 N.

sanguine mandata, IX, 174 N., 266.

malas lanugine, seu primo ævo, II, 319; VI, 128.

mœnia sulco, XIII, 118 N.

signata porticibus monumenta belli, VI, 655.

mente cicatrix ægro frenabat corde dolores, VIII, 287.

Signia et *Signinum* vinum, opus, piræ, VIII, 378 N.

Signum belli canere, XI, 132 N.

signa ferre columnis, seu templis, I, 142 N.; XIV, 581 N.
militaria coronare diebus festis, XV, 420 N.
movere, IV, 276 N.; IX, 210.
movet taurus, V, 314 N.

Silanus, XII, 483 V.L.

Silarus fl., VIII, 424 N., 580 N.

Silentia vitæ, III, 145 N.; XII, 219.

ignava belli, V, 13 N.

alta, seu vasta noctis, I, 67 N.; V, 2; XV, 563.

Silent bella, V, 462.

sileri non dignus juvenis, XI, 304.

silentes manes, XIII, 521.

luci, XVII, 22 N.

Silus h.e. acies, seu telum, X, 414 V.L.

Silva telorum, IV, 619.

Simbruvium, VIII, 369 N. et V.L.

Similat faciem, II, 553 V.L.

acus antrum in ostro, XV, 427 N. et V.L.

similantia terga dare, VII, 499 N.

similatus Junoni Scipio, XVII, 533 N.

similatæ exsequiæ, XVI, 304 N.

Similitudo hominum, II, 636 sq.

Simois, XVI, 370.

Simul his, III, 268 N.; V, 418.

Simulacra pugnæ agitare, seu ciere, VII, 119 N.; XVI, 528.

umbræ, I, 97 N.

Simulare, v. Similare.

Singultat anima, II, 362 N.; XIV, 551 N.

os leto, I, 388 N.

Singultus longi, IV, 593 N.

inter vix murmur anhelum, VIII, 115.

Sinister Mars, I, 8.

Consul, VIII, 285.

sinistra pietate, infelix Timbrene, furis, II, 682 N.

mens, V, 475.

fortuna, IX, 9.

sinistræ res, X, 390.

Sinuare undam flexibus, IX, 227.

axem, XVI, 360 N.

gyros lævos in cornua, IV, 318.

sinuatus gyros, VI, 226.

campus, II, 172 N.

balteus, X, 181.

anfractus pelagi, XV, 173.

sinuatum linum, VII, 503 N.

sinuata unda, I, 470 N.

Sinuessa, VIII, 527 N.

Sinuosus flexus, XV, 621.

Sinus Italiæ, IV, 34 N.; VI, 652.

tumidi velorum, VII, 242 N.

ater noctis, XIII, 254.

sinu gestat et effundit bellum Fabius, II, 384... 389 N.

in sinu gaudet, etc., VII, 153 N.

Sipus, Sipuntum, Sipontum, VIII, 633 N.

Sirenes Acheloides, earumque nomina, forma, cantus, alæ, VIII, 534 N.; XII, 33 sq. N.; XIV, 473 sq. N., 567 V.L.

Sirius pro æstu cæli et causa pestilentia, I, 256; XIV, 621 N.

lethiferos accendens ignes, XVI, 99.

Sistere numen templis, VIII, 230 N.

Decium pedibus ductoris, XI, 233.

spicula in lumine feræ, IV, 610.

ducem Libyæ, IV, 423 N.; XII, 274.

ense, vulnere, etc., virum, cervum, I, 163, 382 N.; II, 98.

fortunam, VII, 10.

mentem, X, 407 N.

mentes h.e. erigere, XII, 84 N.

socios, XII, 628 N.

Sisyphius Isthmus, XIV, 51 N.

Sisyphium revolubile saxum, XI, 474 N.

Sitiens Libys, I, 657 N.
 famæ, III, 578.
 hasta cruorem, XII, 264 N.
sitientes venæ aquarum, III, 251.

Sitis Mavortis, VIII, 20 V.L.
 auri, V, 266.
 sanguinis, I, 60.

Situ prisca urbs, III, 242 N.
 hebescunt dextræ et arma, VIII, 20 V.L.

Smyrnæa plectra, VIII, 594 N.

Sociales undæ, IV, 701 N.

Sociare curas, II, 7; XV, 150.
 annos, VI, 129.
 se participem in omnes casus, I, 76.
sociata mens, IX, 406.
sociati Celtæ nomen Iberis, III, 340 N.

Socius leti, IV, 346.
 Averno, XVII, 466 N.
socium se addere casibus, VI, 372 N.
socio nodo juvare jaculum, XIII, 159.
 labore, III, 377.

Socratis opinio de animæ via duplici post mortem corporis, XV, 76 sq. N.

Sol aversus ab urbe, XV, 334 N.
 cursum inhibet diesque producit, XV, 334 N.
 ejus extremæ viæ, XVI, 660 N.
 cultus apud Phœnices, III, 26 sq. N.
 stabula ad Tartessum, III, 399 N.
 ejus cubilia, extrema Tethys, III, 411 N.
 fons prope oraculum Jovis Hammonis, III, 669 sq. N.
 medius adscendit et adscendit Olympum, III, 671 N. et V.L.
 ortus ex Cæta, VI, 452 sq. N.
 se tollit Indo litore, VII, 477 N.
 concedit nocti, h.e. Fabius, Minucio, VII, 544 N.
 spargit radiis Garganum, IX, 34 N.
 ejus occasus, X, 537 sq.; XI, 267 sq.; XII, 647; XV, 250.
 ortus, IV, 480 sq.; V, 55 sq.; VII, 206; X, 540 sq.; XI, 369; XII, 574 sq., 648 sq.; XVI, 134, 228.
soles bis senos emetiri, III, 554.

Cf. *Phœbus* et *Titan*.

Sola antra, III, 429 N.

Solamen mali, II, 470.

Solari luctum pectine, V, 205.
 Asbyten leto propinquo, II, 258 N.
 extremam palmam tauro, XVI, 462 N.

Solennia ferre, VII, 392 N.

Solido argento cælata, XVI, 445.

Solimus, Solymus, Solymon, IX, 72 sq. V.L.

Solipugæ, seu solifugæ, formicæ, XII, 370 N.

Sollertia lenti Martis, XIII, 772.

Sollicitare precibus, VI, 562.

Sollicite læti, VI, 572 N.

Sollicitus labor, amor, metus, dolor, III, 161 V.L.

Solpugæ, formicæ, XII, 370 N.

Solvere convivia, XI, 368.
 equos, VI, 1.
 currus, XVI, 662.
 ora, XV, 455; XVII, 340.
 nives sanguine; XVII, 488.
 arma imperio, XIII, 157.
 fata virum senecta fragili, XIV, 85.
 corde timores, XII, 324.
 formidine terras, XIII, 893.
 vincula curarum, XVI, 229.
 alicui supplicium, II, 240.
solvitur ensis in ære, V, 296 N.
 decus leto, XII, 243.
 decus luxu, II, 502 N.
 frons et mens, v. *Frons*.
solvuntur membra cæsorum, VII, 632 N.

Solyimi, IX, 72 sq. N.

Solymus, IX, 66 sq. N.

Somnia matutina veriora vespertinis, III, 199 N.

procurare, seu piare, VIII, 120 N.

horrenda instante luce, VIII, 124 N.

Somniare, quæ interdiu solerter acta et cogitata sunt, I, 64 N.

Somnifera lympha, IV, 87 N.

Somnus pro morte, II, 574 V.L.; V, 529; VII, 633 N.; X, 152 N.

pro nocte, III, 200 N.

comes Bacchi, VII, 205 N.

componit lumina, VII, 204.

niger errat per lumina, VII, 633 N.

infunditur, inroratur, inrigatur, VIII, 121 V.L.

circumfundit alis vel fusco amictu, VIII, 121 V.L.; X, 344 N.

somnium immittit Hannibali, X, 341... 370.

ejus sedes in aditu inferorum, X, 341 N.

virga inmittit soporem, X, 344 N., 356 N.

cornu soporem infundit, effunditque papaver, X, 352 N.

supra caput dormientis quatit pennas, X, 355 N.

quod tempus eripit, abscedit vitæ, XII, 560 N.

Sonare uno ore Cannas, IX, 343.

ore facta, XI, 579.

calamis dulce, XIII, 347.

sonat cœtu campus, XVI, 303.

Marcellus, XII, 171 V.L.

sonant te minores prima voce, II, 491 N.

Sonora flumina, XIV, 227.

Sonus, morientis fusus ab ore, pererravit cornua jam mutis labris, IV, 173 N.

Sophonisba, XVII, 71 sq. N.

Sopire tactu et carmine chelydros, I, 412 N.

fluctus, XIV, 276.

morsum necis, XIII, 274 N.

sopierat illum funda, X, 152 N.

Sopor noctis, VIII, 164.

pro morte, II, 574 V.L.; X, 152 N.

Soporifera nox, VII, 287.

*Sopor*us amnis, XIII, 856.

soporæ pennæ somni, X, 355 N.

Sora, VIII, 394 N.

Soracte, seu *Sorax* mons Apollini sacer, V, 175 sq. N.; VII, 662; VIII, 492.

Sorbet cruor vestigia, IV, 163 N.

tellus corpora, IV, 576.

sorbere corpora hiatu, XV, 429.

haustu, VI, 198; XIV, 254.

sorbent campi Latium, X, 267 N.

Sordent fumo frena, VI, 134.

Sordes, v. *Squalor*.

Sorores duræ, I, 281 N.

inproperæ, seu pigræ, III, 96 N.

æquoreæ, VII, 414.

sororum fila ducta, III, 96 N.; XVII, 361 N.

Sors dura Martis, XIII, 484, 532.

loci, XVI, 507.

sorti cecidit custodia, VII, 368 N.

sortes loquuntur reditum, I, 416 N.

Spargit sol diem, V, 56.

Phœbus cacumina radiis, IX, 34 N.

se flamma fronte, XVI, 121.

spargere ignem flammæ, incendia, I, 462; IV, 432; VII, 369; IX, 599; XVII, 92, 227, 506.

terrorem, XVI, 267.

ficta et vera, VI, 554.

causas ambiguas in castra, VII, 264 N.

plumis honorem, VIII, 442 N.

bellum, IX, 277 N.; XVII, 509 N.

ferrum, tela, etc., I, 267 N.; VII, 653; XI, 388 N.

procella astra, IX, 283 N.

pontum super aera, III, 659.

umbram, XVI, 589.

sparsa fama, IV, 1.

cælo astra, XV, 562, 680.

corpora unda, XII, 750.

sparsæ matres solutis crinibus, XII, 598.

oræ, [XIV, 9 N.](#)
 malæ lanugine, [VII, 691 N.](#)
Spartani latratus, [I, 421 N.](#)
Spartanorum exercitationes, quibus durabantur, [IV, 361 sq. N.](#); [VI, 311 N.](#)
Sparus, telum, [III, 388 N.](#)
Spatiatur leo, [II, 688.](#)
 ignis, [IX, 606.](#)
Spatium amittit ictus, [IX, 321 N.](#)
 adcipere tuba, [XVI, 480 N.](#)
 sit fatis, [IX, 57.](#)
 do muris, [XVII, 371.](#)
in spatium jacet vorago, [XIII, 562.](#)
spatii descriptio, [IV, 101 sq. N.](#); [XII, 652 sq.](#); [XVI, 346 N.](#)
spatia septem in circo, [XVI, 372 N.](#)
Species nulla viro, [VI, 304.](#)
 parentum, [XIII, 394.](#)
specie ictus, [VIII, 388 V.L.](#)
Spectabilis rerum ordo, [VI, 657.](#)
Spectacula virtutis, [VIII, 554 N.](#)
 ferre, et esse, [II, 231 V.L.](#)
 properare, [XV, 645 N.](#)
Spectamen, *spectatio*, [I, 77 N.](#)
Spectat nec tela, nec enses, [VII, 6 N.](#)
 sic eos, [V, 108 N.](#)
 mons, seu urbs regionem, [III, 418 N.](#)
spectare viros Martis mole, [III, 574 N.](#)
 urbem e mœnibus, [II, 257.](#)
 occasum, [VI, 595.](#)
spectatus dextra, ausis, castris, Marte, ferro, [I, 77 N.](#), [151, 440](#); [III, 317](#); [VI, 210](#); [VIII, 261.](#)
spectabimur, [IV, 606 N.](#)
Spectator irarum sedet, [VI, 261](#); [VII, 123.](#)
Speculator futuri, [I, 679.](#)
Specus ultima, [VI, 276 V.L.](#)
Sperare salutis, [II, 594 N.](#)
Spermax mortis, [VIII, 463.](#)
Spernit novisse senectam, [I, 227 N.](#)
 ne *sperne* juvare, [XV, 161.](#)
Spes prima coronæ Eurytus, [XVI, 505 N.](#)
 ægras extendere et certare fatis, [IX, 543.](#)
 unica rebus trepidis Fabius, [VII, 1 N.](#)
Sphinx, [XIII, 589 N.](#)
Spiciferæ oræ, [III, 403 N.](#)
Spiramen anhelum, [XII, 144.](#)
Spirare fratrem, facta, prælia, [III, 240 N.](#); [XV, 411](#); [XVII, 397.](#)
 odorem, [VII, 469](#); [XV, 23 N.](#)
 Bacchum, seu Phœbum, [IV, 777 N.](#)
spirant duces, signa, h.e. vivunt, [II, 430 N.](#); [VIII, 6 N.](#); [XIV, 657](#); [XV, 445.](#)
 artus, seu prædæ dentibus, [I, 121 N.](#); [VII, 721.](#)
 equi solis, [XII, 509 N.](#)
 nares equi ignem, [XVII, 133 N.](#)
Spissa corona, [XIII, 140.](#)
spissum cælum, [V, 37 V.L.](#)
Splendescere olivo, [XIV, 137.](#)
Splendet dies, [XI, 369](#); [XII, 9.](#)
Spolia templis fixa, [XV, 674 N.](#)
 arma heroum, [V, 137 N.](#)
 foribus ædium præfixa, [VI, 434 sq. N.](#), [446](#); [X, 600 N.](#)
 præmia militum bene meritorum, [XII, 226 N.](#)
Spoliare visu, [IX, 597.](#)
 montem arboribus, [III, 640 N.](#)
Sponte heri, [XIV, 153 N.](#)
 Deum, [XIV, 296 V.L.](#)
Spuma sanguinea rutilat horrida barba, [IV, 250 N.](#)
Spumat Signia musto, [VIII, 378.](#)
 rictus ira, [XI, 220 N.](#)
spumant æquora dextra et sanguine, [II, 163 V.L.](#); [VI, 12, 706.](#)
 venena mixto felle, [II, 538](#); [III, 210.](#)

- frena, X, 318; XII, 254.
spumanti turbine perflare aures, XI, 579.
- Squalet* coma, II, 668 N.
squalent campi et serpentes, I, 211 N.; II, 547.
 maculae serpentis auro, II, 585 N.; XV, 139.
 corpora, I, 674 N.
 ora barba, III, 275.
 umbræ picearum, I, 83 N.
 crines a pulvere, IV, 251.
- Squalida* palus undosis terris, VII, 277.
 arva, XII, 372.
- Squalor* orantum, lugentium, supplicantium, I, 631 N., 674 N.
- Squamæ* loricæ, I, 527; VIII, 425 N.
- Stabiæ*, XIV, 409 N.
- Stabilis* gressus, IV, 655.
- Stabula* ducere cantu, XIII, 347.
stabulis septima ducitur æstas, III, 383 N.
- Stabulans* Phœbus, III, 399 N.; XVI, 230.
 monstrum omne ante aulam Orci, XIII, 579 N.
- Stagna* Trasymeni, I, 49.
 Phaethontia, XVII, 496.
 ima Trebiæ, IV, 638 N.
 profundum, VII, 282 N.
 soli, X, 462 V.L.
- Stamen* Pelusiacum, III, 25 N.
 tertium torquent Parcæ, I, 282.
 properat Atropos, XVII, 120 N.
- Stare* longa senecta, III, 94 N.
 in vultu generici suorum, II, 639 N. et V.L.
 testes factorum, Divos arbitrabere, XV, 112 V.L.
 consulta belli probat et curas, IV, 44 N.
- stat* gloria gentis Agenor, I, 88 N.
 terminus ævi, III, 134.
 dies, II, 495.
 Ausoniæ, XVII, 552.
 niveis dentibus vallum, IX, 581.
 invadere urbem, II, 235 N.
 pro ferro fluctibus uti, XIV, 555.
 pensata diu belli sententia, VII, 223.
 arduus adversa mole, IV, 651.
- stamus* in hoste, I, 341 N.; X, 597 N.; XIV, 340 N.; XVI, 13.
- stant* in vultibus iræ, V, 673.
 tenui tramite fauces, V, 96 V.L.
 documenta domus, VI, 123 N.
 corde timores, IX, 263 N.
 tela loricæ squamis, I, 527 V.L.
 vigili bella magistro, III, 173 N.
 muri urbes peotore in uno, VII, 743 N.
 aures, XIII, 333 N.
 nulla gaudia Divis, XV, 466.
- stabat* nequidquam victor ad munimina, XII, 41 N.
 in ducibus solis spes et victoria, XVII, 400.
 si fatis Carthago, X, 658.
- stabant* quo Itala regna, XIII, 654.
 pœnæ, XIV, 99.
- stetit* in media urbe rogos, II, 600 N.
 medio æquore pugna, IV, 274.
- stabit* dum vita, IV, 817 N.
- stet* regno, XVII, 78 N.
 quum *stetis* turmæ, XVII, 318.
- staret* ad muros sine sanguine Mavors, XIII, 37 N.
- starent* clausæ mortalibus Alpes, I, 546 N.
- stans* ceu subito in funere, VI, 497.
 vultus, XV, 29 N.
 super omnia tela, VIII, 315 N.
- stante* cruore, X, 462 N.
- stantia* odorato saxo corpora, XIII, 475 N.
- statura* obsequia, XVII, 83 N.
- stetur* si montibus ullis, IV, 746.
- Statuit* mora capuli, I, 516 N.
statuere urbem, I, 24 N.; VIII, 440 V.L.
 aras, IV, 701.
 victorem ante mœnia, III, 182.
 jura Sagunto, I, 650 N.

- fata urbi, XVII, 385 N.
Stellates campi, XI, 266 N.
Stellatis axibus intextus agger, XIII, 109 N.
Stelligerum cælum, II, 289.
 caput, seu apex Cæsaris et Divorum, III, 629 N.; XIII, 863 N.
 Cf. *Cæsares*.
Sterile ad pastus mare, XV, 785.
Sternax equus, I, 261 N.
Sternit Deus pecudes in alvum, XV, 87 N.
sternere leto, X, 33 N.
 valles cædibus, VI, 602.
 iter, XII, 514.
 feras, II, 72.
sternitur mons ruina, XII, 153.
 area telis, XIV, 378.
 mare tranquillum, unde *stratum* mare, III, 55 V.L.; XIV, 274 N.
sternuntur Jovi, XII, 340 N.
 campi milite, IX, 39.
stratus ostro equus, XVI, 164 N.
Stesichorus poeta Himeræ natus, XIV, 232 N.
Sthenius, IV, 343.
Stili cæci, seu *cervi*, *cervuli*, *valla* et *tela cæca*, *stimuli*, *tribuli*, quibus aggeres muniuntur, X, 413 N.
Stimulat fames, V, 312.
 jactare corda, III, 649; IV, 169, 499, 727.
 iras, II, 55.
 equos, IV, 439.
 currum, XVI, 366.
 in arma, III, 253; VI, 586.
 jactare, XII, 504.
 ad laudem, I, 245.
Stimuli laudis agunt nos, XVI, 614.
stimulis acuere, urere, fodere, I, 113 N.; VII, 702 N.; XVI, 439 N., 513 N.
 invidiæ fodere, VII, 512 N.
 Cf. *Stili*.
Stipantibus armis retro fluit Trebia, I, 47 N.
stipatur curia cœtu, XI, 500.
Stoicorum dogmata de anima, etc., XV, 45 N., 71 sq. N.
 de fato stultoque vitæ amore, II, 223 sq. N., 576 N.
Strepit Mavors, IV, 11.
 Albula, VI, 391 N.
 Memphis, XI, 430.
 tuba clangore, VI, 224.
strepunt omnia clangore tubæ, II, 18 N.
 Marmaridæ catervis, III, 300.
 primordia belli, XV, 515.
 arma conlisa, IX, 280 V.L.
Stridet procella, IV, 653 N.; VII, 573 N.
 hasta, I, 334 N.; IV, 567 N.; XV, 441, 773.
 serpens et flamma, II, 537 N., 587; III, 191; XII, 260.
 elephas, IX, 575, 627.
 rota, I, 436; II, 175; XVII, 490.
 porta sonitu, VII, 49.
 murmur sub pectore, V, 222.
strident, seu *stridunt* alæ Boreæ, I, 589.
 saxa, I, 317.
 magi, VIII, 500 N.
 umbræ, XIII, 798 V.L.
Stridor æris, VII, 605; XIV, 371 N.
 rudentum, XVII, 256 N.
 magicus, VIII, 500.
stridoribus nullis fusæ hastæ, XII, 26 N.
stridores serpentum, II, 537 N.; VI, 177.
 flammæ, II, 537 N.
Stridulus turbo, IX, 510.
stridula ballista, I, 334 N.
Strigosi equi, etc., XV, 605 N.
Stringere ramos, remos silvis, gladium, rem familiarem, aciem oculorum, I, 358 N.; VI, 352 N.
 vestigia planta, XVI, 491 N.
 metam, V, 25 N.; XVI, 361 N.
 ripas, IV, 350 N.
stringunt tenebræ metas, XIII, 299 N.

Strix sparsis sanguine pennis in taxo sedet in inferis, XIII, 598.

Struitur penus, XI, 277 N.

pruina ad astra, IV, 744 V.L.

periculum, XIV, 188.

rogus, II, 599 N.

Strymon Rhipæus, XI, 459 N.

Studium laticum, VI, 144.

gratum, VII, 178.

spectantium in circo, XVI, 482 N.

studia adscendere, I, 185 N.; II, 278 N.

Stupefacit horror sensus, IX, 122.

stupefactus membra, II, 624 N.

Stupere fortunam, V, 202 V.L.

Hectore magno, XIII, 800 V.L.

Stygius vates, II, 427.

flatus, XII, 137.

color, XII, 244 N.

odor, XIV, 587 N.

Jupiter, I, 386 N.

rector, XIV, 242.

Stygia vestis, I, 94 N.

nox, V, 242 N.

umbra, V, 597.

religio, XII, 125 N.

aula et formido, XIII, 522.

Stygium frigus, V, 528.

nemus, VI, 146.

tabum, XIII, 294.

Stygi penates et domus, VI, 488 N.

Stygiæ tenebræ, VII, 724. Cf. II, 616; IV, 786.

Styx in Averno quæritur, XII, 116 N., 120 sq. N.

pice sulfureque horrida, palus et Diis jurari dignata, XIII, 568 sq. N.

637

Suadet ensis rumpere pacem, I, 11 N.

pavor, VII, 668.

Sub terra et terram, jugo et jugum, VI, 150 V.L.

umbras, XI, 255 V.L.; XVI, 541.

armis, III, 407, 474 N.; IV, 64; VIII, 352; XI, 262.

crimine, XIV, 288 N.

ira, XI, 244.

pondere, VII, 670; XVII, 490 N.

fronte lumina, III, 76; V, 313.

pectore murmur, vulnus, fixa tela, IV, 277; V, 222, 424 V.L., 594.

guttore hæret telum, IV, 171.

ictu, IV, 42 N.

cuspidem, IX, 366 N.; XII, 277 N.

nomine, IX, 373 N.; XVI, 306, 476; XVII, 60, 374.

paupere populo ductor, VI, 633.

omine fausto, III, 217.

ossa pervasit horror, V, 390.

omni Marte, VI, 25.

nutu castra fuere, IV, 712.

corde claudit metum, VI, 381.

hoste nullo potare dedimus Bætin, XIII, 676 N.

hæc dixit, XIII, 772.

armis Macetum instaurare bella, XIII, 878.

auras erigi, XVI, 325.

pedibus videre, XVII, 144.

sidera tollere, II, 337.

corde volulat, XII, 556.

nocte, VII, 362.

hoste majore mutare prælia, IX, 431.

imagine, XII, 357; XVII, 481.

æquo honore, XI, 424; XVI, 243.

imagine pœnæ pendet, II, 435 N.

Tartara misit magnam mentem, VI, 40 N.

sub lucem, VIII, 124 N.; XIII, 406 N.

Subcedere terris novis, II, 497.

muros, X, 596 V.L.

Subcendere in iras, I, 164; IX, 525.

face (amoris), XVII, 73 N.

Subcidere ense, V, 41.

bello, XIV, 134.

Subcinctus catenis, II, 341.

nubibus, IX, 471.
 populo, X, 485.
 furoribus, X, 435.
 dolis, X, 189 N.

Subcumbit arbor ictibus, V, 502.
 medicina malis, XIV, 609 N.

Subdere colla fortunæ, X, 215 N.
subdita Libye Cancro, I, 194.
 virgulta, et Carthago igni, seu tædis, VII, 351 N.; XVII, 223 N., 514.
 facibus Mænas, IV, 778 N.
 telis, XIV, 411.

Subducere servilio, II, 577.
 bello, III, 62.
 sacris, XV, 465.
subductus sanguis, VII, 703 N.
 vertex, I, 202 N. et V.L.
 sol, V, 678.
 verber, XVI, 438 N.
subducta tellus, IV, 656 N.; V, 629 N.
 lux, VIII, 632.
 classis, II, 407 N.
subductum flamen, VII, 243 N.
 vallum, I, 366 N.
subducta vela, VI, 325 N.
subducto corpore vitare saxum, VII, 622.

Suberigit Corus Isthmon, XV, 155 N.

Subficere ferre lucem, XIV, 603.
 hastæ transmittere spatium, XII, 653 N.
 bellis, IV, 536.
subficit dux agmina, I, 36 N.
 ictus iræ, X, 296.
subficiunt vix tela furori, IV, 352 N.

Subfixus robore, I, 153. Cf. V, 151; XII, 572 V.L.; XIII, 486; XVII, 308.

Subfundit os flamma, sanguis, IX, 461 N.; XI, 218 N.
 ostrum auro, XV, 25.
subfusus vultus lacrimis, VII, 75 V.L.
subfusum cælum, XII, 124.

Subgesta theatra columnis, XIV, 644 N.

Subicere dicta, I, 113 N.
 ignes, XIII, 298.

Cf. *Subjicere*.

Subigit favor plerosque, XVII, 401.
subigere apicem ad sidera, XVII, 640 N.
 saxum contra montem, XIII, 610 N.
 classem ad mœnia, XV, 218 N.
 Marte, I, 302.
 parere, vertere, visere, I, 635; XII, 61; XIII, 709.
subacta bella, IV, 363 N.

Subit cura, I, 327.
 formido mentem, X, 543.
 Deus corda, XIII, 319.
 campos, X, 184 N.
 agger arduus, I, 348.
 ense Caralim, IX, 382 N.
 manus feminea, XVII, 16.
 rebus defessis, I, 566 N.
 munera gubernaculi, XIV, 407.
 partem laboris, I, 243.
 jugo montis, III, 528; XVII, 605.
 jugum equus, XVI, 230.
 hostis, I, 488 N.
 senectus, VII, 596.
 servitia, XIII, 883.
 trepidas gentes Martemque Iberum, XV, 2 N.
 dumos et dumis, V, 283 V.L.
 vertere defessos milites, XII, 61 V.L.

Subitum, seu *in, per subitum, subito, de subito*, VII, 527 N.

Subitum nemus, III, 688 N.
subitæ frondes, XVI, 588 N.

Subjicere victimam bipenni, XVI, 263.
 Cf. *Subicere*.

Subjungere plura, XVI, 221.

Sublimis cernit, I, 51 N.
 equo, IV, 219.
 agit equum habenis, I, 161.
 dono, II, 453 N.
 honore, XIV, 111.
 tollit opima, I, 133 N.
 cristis, XIII, 143.
sublime sedet, III, 9 N.; XI, 232.
 suberigit, XV, 155.

Submittere auxilia, VIII, 23.
 signa, XI, 574 N.
 arma rupibus, III, 508 N.
 colla dolori, Afris, VI, 414 N.; IX, 19; XI, 19.
 arcus laxos alicui, III, 613.
 clipeos, V, 216 N.
 artus, V, 310.
 genu, XV, 147.
 palmas, seu dextras, I, 673 N.; IV, 409; VI, 695; XII, 640.
submissus in armos equi, X, 464 N.

Subnascens ignis, XIV, 65.

Subnata pars unda, XIV, 482.

Subnectere plura, XII, 602.

Subnixus ostro, et clade, VIII, 243 N.; XIV, 286.
subnixa galea cristis, II, 398 N.
subnixæ secures lictore, X, 392.

Subposta cælo saxa, III, 90 N.

Subrepat terror pectus, XV, 136.

Subrigitur coma fronte, XIII, 861.
subrecta cuspis, VII, 650 N.
 moles ad astra, II, 599.

Subruta Roma, XI, 537.

Subsidit concussus, etc., I, 492 N.; IV, 382 N.; V, 255.
 axe perfracto, XVI, 453 N.
 leo, V, 310.
 leonem, XIII, 221 N.
 tellus, IV, 575 N., 310.
 fatum, VI, 28 N.
 mons, II, 313 N.; XVII, 219 N.

Cf. *Crescere*, et V, 3 V.L.

Subsistit ardor, I, 582.
 lyræ Hebrus, III, 620.

Substramina lubrica plaustorum, XII, 444 N.

Substringere lintea malo, I, 689 N.
substricti corpus equi virique, XV, 605 N.

Substructa meta, arundo aucupis, VII, 676 N.

Subtemen fulvum, VII, 80 N. et V.L.; XIV, 657; XV, 433.

Subtexere polum nube telorum, IV, 550 N.
 clipeum corio, IV, 291 N.

Subvectare saxa, I, 563; IV, 21.

Succi Lyæi, VII, 169 V.L.

Sucro fl. et opp. III, 372 N.

Sudat ebur, æs, marmor, I, 86 N., 98; XII, 642 N.
 humor ab uvis, VII, 191.
 arma cruore, II, 455.
sudatus labor, III, 92.
 labore thorax, IV, 434 N.; XIII, 73 N.

Sudem vibrare, VIII, 552 V.L.

Sudor imaginum, I, 98 N.
 pro labore, IV, 434 N.

Suere et *sutum* rude parma, III, 234 V.L.

Suessa Pometia et Aurunca, VIII, 398 N.

Suevus crinis, V, 134 N.

Suffragia cæca, VII, 540 N.
 tristia pravi campi, XV, 734 N.

Sulcat Bagrada arenas, VI, 140.
 classis litora, VII, 411; XII, 452.
 navis cærulea, XV, 239; XVII, 155.
sulcare terram vomere, VII, 166; IX, 191, 203; XIII, 92.

sulcatur aer flamma, I, 357 N.
 Anagnia, VIII, 392.
sulcatus limes gurgite, XIV, 362.
Sulcator navita ponti, VII, 363.
Sulcus in aere factus, XV, 141 N.
sulco signare mœnia, XIII, 117 N.
 nigranti findere cœrula spumantia, XIV, 380.
Sulfur æthereum, X, 167.
 arcanum fontis, XIV, 27.
Sulfureus Liris et Nar, VIII, 400 N.
Sulla, VIII, 393; XIII, 855 sq.
Sulmo gelidus, Ovidii patria, VIII, 510 N.; IX, 76.
Sulpicius, XV, 313 N.
Sumere bella, I, 272 N.
 pugnam cum duce, VIII, 306.
 laborem, I, 242.
 piacula, IV, 762.
 pericula, XII, 497 N.
 non diu arma, XIV, 296 N.
Supellex pura, non pretiosa in deliciis prisci ævi, VII, 179 V.L.
Super his, I, 60 V.L.
 clamat, I, 340 N.; XVI, 285.
 altior it, XVI, 374 N.
 eventu explorare, V, 61.
 regno certamina movere, I, 6.
 clades, III, 540 V.L.
 illi nullus, VI, 68 N.; XVI, 285.
Superæ mentes, I, 19 N.
superum æthera, VIII, 203.
Superis admotum genus, VIII, 293 N.
 ad *superos* non digna pati, XIII, 607, 665.
Superat unus, X, 612.
 ripas sanguine Trebia, VI, 297.
superare astu annos, VIII, 465.
 Gorgona vultu, IX, 462.
 ventos remige, XIV, 488.
 noxam omnem, X, 653.
Superba ausa, V, 339.
 laurus, XV, 110.
 anima virtute, X, 572 N.; XVI, 134 N.
 velo navis, XIV, 388.
 domus, II, 179; XIV, 646.
 Erinnys, II, 694 N.
 laus, XI, 435.
superbum nomen, V, 77; XVI, 117.
 spolium, II, 190.
 insigne, X, 563.
superbi gressus equi, XVI, 443 N.
Supercontexere herbida labsos pondera, XVI, 42.
Superest fortunæ sibi quisque dux, XIII, 188 V.L.
Superfluit urbs Aquileia armis, VIII, 604 N.
Superfusus hostis, V, 550 N.
Superingesta tela, XIV, 411.
Superinstrepit axis, II, 186.
Superstare muro, seu muros, XIII, 300 V.L.
Supinas palmas tendere, VI, 301.
Supplices portendunt dexteras, II, 413 N. et V.L.; VI, 302; VIII, 60 N.; XV, 637 V.L.
Supremi campi, X, 206.
suprema videre, II, 461; VIII, 66.
 precari, VII, 708 N.
 vota capessere, I, 504.
Surda fama, herba, VI, 75 N.
 castra, VIII, 345 N.
 pactorum, I, 692 N.
 timori, XI, 352 N.
surdas aures obstruere, XVII, 85.
surdum nomen, VIII, 246 N.
Surgere super agmina cristis, VIII, 375.
 contra, I, 591.

- in arma, hastam, ense, ictum, [IV, 610 N.](#); [VII, 591](#); [X, 300](#).
 jaculo super nubila, [XIV, 507 N.](#)
surgit pontus, seu fluctus, [I, 468, 646](#); [III, 46](#); [XIV, 480](#).
 campus sublatis arenis, [V, 536 N.](#)
 Phœbus, [III, 481](#).
 puer, seu stirps, [I, 112 N.](#); [VI, 89](#).
 dies, [IX, 183](#); [XI, 454](#).
surgunt montes, agger, columna, etc., [I, 373 N., 585 N.](#); [IV, 744](#); [V, 313](#); [VI, 664 N.](#); [VII, 747](#); [XIII, 54, 110, 660](#); [XIV, 237](#); [XVI, 262](#).
 audito carmine flammæ, [I, 103 N.](#)
 regna profundo, [VII, 418](#).
 flammæ lumine, [XI, 218 N.](#)
 bella, [I, 686](#); [XIV, 293](#).
 res fessæ, [II, 492](#).
 equi currentes, [XVI, 390 N.](#)
- Cf. *Consurgere*.
- Surrentum* molle zephiro salubri ejusque vinum, [V, 466 N.](#)
- Suscipere* mentem quietam placidumque animum, [VIII, 161](#).
- Suscitat* undas Trebia, [IV, 574](#).
- Suspendere* castra saxis, [III, 556 N.](#); [XII, 532 N.](#)
 natos ab ubere, [IV, 377](#).
 cornipedes, [IV, 144 N.](#)
suspensa Anagnia dorso montis, [XII, 532 N.](#)
 robore, [I, 165](#).
 dona feretro, [V, 168](#).
 ilia, [V, 256 N.](#)
 vestigia, [XV, 614 N.](#)
 eventu pugnæ pignora, [V, 83 N.](#)
suspensum corpus librat, [XII, 94](#).
 mare, [I, 470 N.](#)
suspensi Patres, [XV, 457](#).
- Suspiciens* cælum nihil amplius inquit, [XVI, 83](#).
- Suspirat* tellus vapore, [XII, 136 N.](#); [XIII, 425](#).
Suspirant nautæ Ledæos fratres, [XV, 82 N.](#)
suspirare Bacchum pectore inclusum, [IV, 777 N.](#)
- Suspiria* congemigans taurus, [XVI, 266](#).
- Sustentare* vulnus, [IX, 174 N.](#)
- Sutrium*, [VIII, 491 N.](#)
- Sutum*, v. *Suere*.
- Suus* Mars, ventus, etc., [I, 118 N.](#)
suam Dido vocaverat, [VIII, 122 N.](#)
 pro *ejus*, [XII, 33 V.L.](#)
- Sychæus*, [I, 90](#).
 Hasdrubalis proles, [III, 245... 317 seq.](#)
 ducat per opaca, [IV, 825](#).
- Symæthus*, [IX, 410 V.L.](#)
 rapidi colunt vada flava, [XIV, 231 N.](#)
- Symphonicus*, [VI, 361 N.](#)
- Synhalus*, [V, 352 sq.](#)
- Syphax*, rex potens Massæsyliorum, quem Scipio et Hasdrubal adeunt, amicitiae ejus petendæ gratia, [XVI, 170 sq. N.](#)
 fœdus facit cum Scipione, [XVI, 229... 276](#).
 deficit a Romanis ducta Hasdrubalis filia, [XVII, 67 sq.](#)
 ejus castra cremantur, [XVII, 88 sq.](#)
 Hasdrubali junctus cum Scipione pugnat, sed vivus capitur, [XVII, 119... 148](#).
 an in triumpho ductus, et ubi mortuus sit, [XVII, 629 N.](#)
- Syracosia* urbs, [XIV, 289](#).
- Syracusæ* obpugnatae et captæ a Marcello, [XIV, 178 sq. N., 292 sq. N.](#)
 urbis situs, magnitudo et fama, [XIV, 292 sq. N.](#)
 splendor et opes, [XIV, 643 sq. N.](#)
 quatuor urbes ac duplex portus, [XIV, 181 N., 277 N., 640 N., 643 N.](#)
 origo, [XIV, 50 sq. N.](#)
- Syracusani* bellum gerunt cum Atheniensibus, [XIV, 281 sq. N.](#)
 molles ac gymnasiis dediti, [XIV, 138 N., 648 N.](#)
- Syrticus*, [V, 243](#).
- Syrtis* perfundens sidera, [III, 652](#).
 Parætonia, [V, 356 N.](#)
 semper naufraga, [XVII, 634 N.](#)
 vasta, [I, 408 N.](#)
 infida, [II, 63 N.](#)

T

Tabæ, XIV, 272 V.L.

Tabes et *tabum* quid proprie significant, II, 463 N.; XIII, 487 N.

tabes nivis, IV, 578 V.L.

adflatus, VI, 159 N.

tabem undantem torquet serpens, XVII, 450.

Tabescit humor calore, h.e. liquefit, IV, 578 V.L.

Tabifica sanies, VI, 276.

Tabraca, III, 256 N.

Tabulata turris, XIV, 301.

Tabum, v. *Tabes*.

Tabo turbida stagna, I, 49.

adpersa limina, I, 102.

Tacent exta, I, 139 N.

vates, VI, 288.

rura, XV, 616.

641

Taciturnum flumen et murmur, IV, 224 N. et V.L.

Tacitus liquor Araris, III, 451.

horror, VI, 169 V.L.

nisus, XII, 56.

passus, XV, 615 N.

tacita ripa, IV, 350 N.

aura, V, 401.

penna arundinis, V, 446 N.

flamma et tela amoris, XI, 385 sq. N., 389, 396.

tacitum lumen Phœbes, XV, 563 N.

iter, VI, 71.

murmur, seu rumor amnis, IV, 224 V.L.

letum, X, 209.

numen, II, 486.

per *tacitum*, VII, 527 N.; X, 353; XII, 555.

tacita vada, VIII, 400.

incendia celata nocte, XVII, 91.

Tactu sopire serpentes, I, 412 N.; III, 302; V, 354.

molli circumdare vellera, VI, 93.

Tadius, IX, 587 V.L.

Tæda virginea, sancta, jugalis, ad funera versa, II, 184 N., 628; III, 64; V, 291; VI, 447; XIII, 547; XVII, 73.

Phlegethontis gurgite adensa, XII, 714 N.

in præliis, IX, 336; XIII, 199.

Tagus rex et fluvius aurifer, I, 154 sq. N.

Talaria nectere, XVI, 501.

Tali tempore, VII, 227 N.

Tam dirum bellum, III, 229 V.L.

superest ei gloria, XVI, 605 N.

Tanaquil augurio valens, in inferis, XIII, 818 sq. N.

Tangit Tiryntius astra, XVII, 650 N.

tetigit Evandria mater labores futuros, XIII, 817.

Cf. *Ara*.

Tantum quid ulterius, VIII, 211 N.

tantus mons, IV, 308 N.

Tapetes fulgentes, IV, 268 N.; XVII, 64 N.

Tarantus, v. *Tarentum*.

Tarcon, seu *Tarchon*, Telephi f. qui Tarquinius condidit, VIII, 473 N. et V.L.

Tarda palus, etc., V, 5 V.L.

Tardare vestigia gressa, III, 500.

tardata vulnere membra morantur, IV, 622.

Tarde, adnoscas, XI, 557 N.

Tarentum, a Taranto conditum, et a Partheniis, duce Phalanto, occupatum, VII, 665 N.; XI, 16.

captum ab Hannibale præter arcem, XII, 434 sq. N.; XV, 324 N.

receptum a Fabio, XV, 320 sq. N.

Tyndarium, XV, 320 N.

Tarius, IV, 252 V.L.

Tarpeia virgo tondetur præcordia rostro aquilæ, quia arcem Rom. Sabinis prodidit, XIII, 839 sq.

Tarpeia saxa, tecta, rupes, etc. I, 117 N., 541 N.; II, 33; III, 573, 609 N.; IV, 784; VII, 56; XII, 44 N., 609 N.; XIII, 1.

Tarracina, seu *Tarracinæ*, IV, 532 N.

Tarraco vitifera, III, 369 N.
hospita Baccho, XV, 177.

Tartareus Jupiter, II, 674 N.
turbo, VI, 175.

Tartarea Bellona, V, 222 N.
cymba, V, 267.
vada, IX, 541 N.
urbs, XII, 133.
porta, XIII, 422.
labes, XIV, 596 N.

Tartari altitudo descripta, III, 483 sq. N.
sub *Tartara* mittere, VI, 40 N.
in *Tartara* portare luctum, VI, 315.

Tartessia in stagna Phœbus mersit equos, X, 537 N.
tellus, XV, 5 N.; XIII, 674; XVI, 647.

Tartessiacus portus, XVI, 114 N.
Tartessiacum æquor, VI, 1 N.
Tartessiacæ oræ, XVII, 590.

Tartessos, stabulanti conscia Phœbo, III, 399 N.; V, 399.

Taulantius incola, XV, 294 N.
Taulantia regna, X, 508 N.

Tauranus, V, 472.

Tauræ Campani certamen singulare cum Claudio Asello, XIII, 142 sq. N.

Taurini campi, III, 646 N.

Tauromenium et *Tauromenitana* sedes, XIV, 256 N.

Taurus victima Neptuni, XVII, 50.
Tauro secto litora cingere, I, 25 N.
pro pelle taurina, IV, 291 V.L.
Tauro mixtus Athos, III, 494; XIII, 882 N.

Taxus Maurusia, IV, 567 N.; XIII, 210.
in inferis sedes dirarum avium, XIII, 595 sq. N.
taxo, h.e. veneno, prævertere annos, III, 327 V.L.

Taygeta, IV, 363 N.

Teanum Sidicinum et Apulum, V, 551 N.; VIII, 511 V.L.

Teate, VIII, 520 N.

Tecta gratissima Junoni, I, 27 N.
Ænotria, XIII, 713.

Tegeatis capra, XIII, 329 N.

Tegimen, *tegmen*, *tegumen*, I, 402 V.L.
leonis, II, 156 N.
vestis, I, 673.
lænæ, II, 166.
taurorum, II, 474 V.L.
armorum, II, 474.
lævo crure, III, 279 N.; VIII, 419 N.
progalea, I, 402 N., 475 N.; II, 156 N.
pro lorica, I, 528 N.; II, 402 V.L.; XV, 755.
pro clipeo, seu parma, II, 79 N., 166 V.L.; IV, 291; V, 525; X, 317; XVI, 65.

Tegit nox astus, XV, 602.
tecta sollertia quiete, VII, 65.
tempora, IX, 232 N.

Teleboum regna, VII, 418 N.

Telegoni muri, XII, 535 N.

Telesinus, X, 148.

Telgon, IV, 628.

Tellus mendax, v. *Mendax*.

Telonis Neptunicolæ insula, VIII, 541 N.; XIV, 443 N.

Telum ingens mors, seu ira, II, 576 N.; VI, 359 N.
Jovis, I, 253 N.; IX, 538 N.; XVII, 267.
tridens Neptuni, XVII, 242.
pro armis, II, 535 N.
tela medicata; *telis* et veneno comparantur vis amoris, oscula, etc., VII, 453 N.

Temerare rem sacram, pacem, etc., I, 11 N.; XI, 161; XIV, 83.
res, victui humano non destinatas, II, 472 N., 635.

Alpes, nubila, litus, III, 499 N.; XV, 529; XVII, 500.

Temisus, magus, carmine pollens, I, 431 N. et V.L.

Temperat felix plaga agros, I, 213.

ictus nautarum voce, VI, 361.

temperare aciem, IX, 268.

Tempestas vasto e gutture fusa, VI, 177 N.

ferrea, XV, 628 N.

ruit torrentibus armis, XVI, 214 N.

aucta timendo, VI, 557 N.

describitur, XII, 603... 663 N.

Templum, curia, I, 617 N.

in *templis* eorumque foribus suspensa præda, I, 617 sq.; XIV, 649 N.

et picturæ vel cælaturæ, III, 32 sq. N.; VI, 653 sq. N.

eorum postes coronantur in publica lætitia, XII, 641 N., 743 N.

Tempus per geminum, XII, 414.

tempora cava vastant venti, I, 206 V.L.

Tempus componere gentem, XVII, 355.

premedi, XI, 385.

pro tempore blandas voces addere, VIII, 80 N.

in *tempore*, X, 8 N.

tempore tali, VII, 227 N.

Tenax morsus, XIV, 327.

ævi et vitæ, XIII, 126.

Tendere castris, III, 274 N.

fraudes, VIII, 170.

ad mœnia, Arpos, etc., II, 235; VI, 335 N.; VIII, 37, 242; XIII, 778.

cursum, gressum, iter, IX, 217; X, 73; XII, 268 N.; XVI, 494, 629; XVII, 589.

supinas palmas, VI, 302 N.

vocem manusque, XV, 637 V.L.

tendit se Africa campis, I, 211; XIII, 526.

proximus, XV, 411 N.

solus insano amore pugnæ, VI, 335 N.

honorem nobis, VI, 474 N.

æsculus ramos in æthera, V, 480.

se passus, XII, 512.

dextram supplici, VIII, 60 N.

tenduntur campi, III, 654 N.

Tenebræ Stygiæ, VII, 724.

vitæ, XV, 70 N.

Tenere vicem ventorum, IV, 715 N.

fata, IV, 731 N.

cantu phocas, XI, 447 V.L.

tela adtonitus, IV, 469.

turmas voce, IV, 402.

juvenem in suo Marte, I, 640 N.

præcepta, II, 477.

late tellurem, V, 483.

freno, VI, 231.

tenet otia mente, XV, 58.

eum memori amore, III, 65.

eos ordo inglorius, IX, 331.

carcer flamina, IX, 492.

sententia mentem, XII, 507 N.

eum murus, XII, 76.

eum libido, XI, 598.

Tentare nisus, II, 518.

novum Martem, XV, 360.

secreta pectora Fidei, II, 480 N.

Tenuata ora macie, XIV, 635.

cuspis longe procedit, IV, 630.

Tenuis aura, VIII, 184.

tenues aquæ, XIV, 225.

tenuia vestigia, IV, 147.

Tepefacta hasta, I, 309; VII, 651.

Tepescit flatus, III, 379.

pectus telis, XI, 413 N.

Tepidum telum, IV, 182.

tepidi Nilus fluvii que orientis, VI, 289 V.L.

Teporem ministrare, VI, 99 N.

Ter conatus, *ter*, etc., II, 139 sq.; IV, 457 N., 693; VIII, 155.

terque quaterque felix, IX, 159 N.

rapere corpus circa cineres, II, 266 N.

Terga alicujus videre, XII, 277 N.

fugientia increpitare, II, 250.

dare alicui, XI, 523; XII, 416.

convertere alicui, XIII, 677.

dare ventis, seu malis, XII, 329 N., 678.

dare montibus, III, 507 N.

ferarum agitare, IV, 561 N.

villosa leonis, XVI, 451.

post *terga* revinctus, I, 450; XVI, 72.

in *tergum*, seu *terga* referri, redire, revolvi, recedere, IV, 315 N.

post *terga* relinquere ventos, XVI, 335.

Tergemini fratres, IV, 355 N.

tergeminus numerus, XIV, 261 N.

tergemina moles, XV, 190 N.

Diva, I, 119 N.

Tergit Aurora nubila, XVI, 135 N.

Terit octava æstas messem, XIII, 671 N.

teritur pes pede, umbo umbonibus, IV, 352 N.; IX, 325 N.

teruntur sedendo, VII, 151 N.

vestigia, V, 180 N.

trita ripa fluvio, IV, 350 N.

tritæ Hercule viæ, II, 356.

Terminus pereundi, III, 559.

ævi stat cunctis, III, 134 N.

Terræ, homines, III, 75 V.L.

Terra peperit omnia monstra, V, 111 N.

ejus motus describitur, V, 615 sq.

instabilis pendet, XI, 456 N.; XIV, 347.

Terreni, XI, 470 V.L.

Terret sonus omnis et aura, VI, 59.

Terribilis decor, VI, 429 N.

Terrigena serpens, VI, 254 N.

exercitus, gigas, IX, 306 N.

Terrigenæ h.e. homines, quorum est in terra vivere, XI, 470 N.

Terror, v. *Metus*.

Tertia regna Jovi laborant, VIII, 116 N.

regna adsistere ante oculos, XIII, 437.

Tesprotia, v. *Thesprotia*.

Tesseræ in castris duplicis generis, VII, 347 N.; XV, 475 sq. N.

Testari corpore inमितem solem, III, 268.

gaudia vultu, XVI, 580.

Deos, X, 440.

Testudo acta, I, 365 N. et V.L.

Aonia, XI, 436 N.

Euboica, XI, 288 N.

Tethys reciproca, extrema, sæva, III, 60 V.L., 411 N.; V, 395 N.; XVI, 172 N.

globum telluris circumligat undis, XIV, 347 N.

passim male confunditur cum *Thetide*, III, 60 N. et V.L.; VII, 120 V.L.

Tetrica rupes, seu *Tetricum* montis jugum, VIII, 417 N.

Teucer exsul et conditor Carthaginis Novæ, III, 368 N.

Teucris Romani, XVII, 348.

Teucris Pergama, XIII, 36.

Teutalus, IV, 199.

Teuthras canit ad citharam, XI, 288 sq. N., 431 sq.

Textit pampinus umbras, VII, 168.

texere classem alno, IV, 492; XI, 586.

pyras, X, 535.

turrim robore, XIV, 418.

volumina, IV, 319.

vestes auro, XIV, 656 N.

Texturæ varietas et ars, XIV, 656 sq. N.; XV, 425 sq. N.

Thabraca, III, 256 V.L.

Thalami flagrantis amores, XVII, 83.

thalamos superbos sperare, II, 179.

clausit nox, XV, 542.

Thamyris, II, 177.

Thapsus, II, 160 V.L.; III, 261 N.; IV, 635; XIV, 206 N.
Thebarum muri cantu structi, XI, 441 sq. N.
Therapnæus, VIII, 412 N. et V.L.; XIII, 43.
Therapne, seu *Theramne*, VI, 303 N. et V.L.
Thermæ Himerenses, XIV, 232 N.
 Sinuessanæ, VIII, 527 N.
 Siculæ, XIV, 27 N.
Thermodon Amazonius, VIII, 430.
Thermodontica munita in prælia pelta, II, 80 V.L.
Theron, II, 149 sq. V.L.
Thespiaë, *Thespiadæ*, *Thespius*, *Thestius*, XI, 19 N.; XII, 364 N.
Thesprotia arva in Epiro sita, XV, 297 N. et V.L.
Thessala arma, XV, 278 N.
Thetis passim male confunditur cum *Tethye*, III, 60 V.L.
 Thetidis proles, Phrygiis Vulcania campis Arma tulit, VII, 120 V.L.
Thoantea Diana, IV, 769 N.; XIV, 260.
Thoas, IX, 99 N.
Thraces equi, III, 38 N.
Thracia, sedes Martis et ventorum, I, 433 N., 587 N.
Thracius Boreas, v. *Boreas*.
Thrasymenus, v. *Trasymenus*.
Threiciaë, II, 73 N.
Thule ignota, III, 597 N.
 Thules incola, XVII, 416.
Thulis, VII, 602.
Thuris, VII, 598.
Thybris ditior Anienis undis, I, 607 N. et V.L.
 pater, I, 606 N.; XII, 540.
 flavus, I, 607 N.; XVI, 679.
 sceptrafer, VIII, 367 N. et V.L.
 Tuscus, VIII, 362 N.; XVII, 15.
Thyrmis, XV, 721.
Thyrus, II, 110.
Tiberis, v. *Thybris*.
Tibia Phrygia, Mygdonia, Lyda, VIII, 504 N.; XI, 430 N.
 septena, XIV, 471.
Tibur ejusque conditores *Tiburnus*, seu *Tiburtus*, Cora, et Catillus seu Catilus fratres, IV, 187 V.L.; VIII, 364.
 ejus pomifera arva et templum Herculis, IV, 224 sq. N.
 ejus ebur, XII, 229 N.
Tiburna, II, 554 sq. N.
Tiburnus, v. *Tibur*.
Tiburtes Magii, IV, 187 V.L.
Tiburtus, v. *Tibur*.
Ticinus fl. clade Rom. inclutus, I, 45 N.; IV, 81... 87.
Tifata, XII, 487 N.; XIII, 219.
Tigrim Caucasiam instratus equus, V, 148 N.
 tigres Caucasias, IV, 351 N.; XV, 81.
 Hyracanæ, V, 281 N.
 curru Bacchi junctæ, XVII, 648.
Timavus, XII, 215 N.
Timor sacer, III, 31 N.
Tingere, seu *tinguere* unda, VI, 553; XIV, 6; XV, 250 N.
 sanguine, IV, 168; VII, 663; XV, 757; XVII, 315.
 tela cruore, IX, 13.
Tingis et Tingitana Mauretania, III, 258 N.
Tiniæ inglorius humor, VIII, 452 N.
Tiryntius, I, 509 N., 661 N.; II, 3 N., 475 N.; III, 433; XVII, 650.
Tisiphone, II, 530 sq. N.
 Tisiphones pocula, XIII, 575.
Tissa, XIV, 267 N.

Titan fessus, I, 209 N.
 solvit equos, VI, 1; XII, 681.
 diluit nebulas, V, 57.
 adtollit lampada, XII, 648.
 novus, XIV, 344 N.
 criniger, XIV, 585 N.
 qua vehitur, XIV, 641.

Titanes pro Gigantibus, I, 434 N.; IV, 435.
Titanum bellum cum Diis, I, 435 N.; IV, 435 N.; XII, 725.

Titania, luna, IX, 169.
 orbita, X, 538 N.
 bella, XII, 725 N.

Tithoni conjux, I, 576.

Titi laus, III, 603 sq.

Titubat solum, V, 628.
 lingua, VII, 201.
 fortuna, XI, 4.
 gressus, X, 631.

Titulus pro gloria, III, 148; IX, 192; XV, 259, 323 N.; XVI, 668.
titulum prætendere cineri, XV, 44 N.
 in *titulos* trahere quid, IV, 151 N.
titulis claris bellique domique præfulgere in imagine, IV, 497 N.

Tlepolemus in Rhodo ins. Lindum, Ialyssum et Camirum condidit, III, 364 N.

Tmolus urbs et mons, vino ac croco abundans, IV, 738 N.; V, 9 N.; VII, 210 N.

Toga et *togata* gens, XVI, 76 N.
togæ castrisque par ingenium, VI, 617 N.
 hirta, I, 613 V.L.

Tolleno describitur, XIV, 320 sq. N.

Tollere damam, XVI, 572 N.
 gentem sub sidera, II, 337 V.L.
 animum, IV, 36.
 moram, IV, 57.
tollit se cælo gloria, I, 1 N.
 se arbor, murus, sol litore, Roma, I, 238, 273; VII, 477; XII, 298.
 Carthago muros, XV, 221.
 sol currum æquore, V, 55.
 se equus, XVI, 510 N.
 hoc decus, progenuisse, XVII, 286 N.
tollitur pulvere campus, X, 203 N.; XV, 155 N.

Tonans, I, 133 N.; IV, 548; XVII, 654.
 dejectus Tarpeia rupe, VI, 713 N.

Tonat bellum, et Mars bella, vel heros armis et bello, I, 436 V.L.; XII, 300.
 Ætna, XIV, 160.
 dictis, XI, 233.
 aula Plutonis, II, 671.
 antrum voce sacra, XII, 322.
tonant astra, XVI, 95.

Tondere pascua, VIII, 518.
 aristas, VIII, 61.
 rostro præcordia, XIII, 839.

Tonitru clipei, IX, 423 N.; XIII, 10.
 lætum augurium, cælo sereno, triste nubilo, I, 535 N.
 bellantis, XI, 522 V.L.

Tonsas adducere, seu revocare ad pectus, XI, 489; XIII, 241; XIV, 533.
tonsis aptare lacertos, Ausonius non addubitat, XIV, 358.

Tori mortuorum, X, 561 N.
 splendentes ostro multo, XI, 274 N.
toros parare mercede regni, XVII, 70 N.

Tormenta muralia, VI, 214.
 lenta sedendi, VIII, 233 N.
 excutiunt saxa, I, 475.

Torpent dextræ, XI, 348.
 defixi, IX, 253.
 agmina nervos, IV, 40.
 membra frigore, seu quiete, II, 136; III, 637; XII, 19.
 vires, VI, 475.
Torpere segni dextra, VI, 262.

Torpescere cogebatur senio rerum, XVI, 14 N.

Torpor iners, VI, 543.

Torquatus, VII, 619.

T. Manlius res bene gerit in Sardinia, XII, 342 sq. N.
severus Consul, XI, 73 N.

- Torquere* murmur, seu sibila, III, 465; IV, 278 N., 640 N.; VII, 424 N.; IX, 443; X, 245.
tela, I, 253 N., 318; IV, 629, 640 N.; VI, 248; XI, 417.
omnes vires in prælia, IV, 640 N.; VII, 529.
tertia stamina, I, 282.
fretum verberibus, VII, 412 V.L.; XIV, 360 N.
ligamine implicitum, IX, 629.
flammas, V, 513.
ignes apulstribus, XIV, 423 N.
globos in ora, IX, 503.
hiemem, III, 197 N.
vaporem ex ore; V, 603.
tabem per auras, XVII, 450.
sedilia convulsa, XIV, 547.
lumina, IV, 234.
- torquet* Boreas mare, I, 592.
mare fluctus retro, V, 625.
terra se circa axem, I, 194 V.L.
nubila turbo, III, 655; IV, 443.
amnis corpora, III, 475.
- torta* concha, XIV, 374 N.
habena et verber, V, 193 N.
hasta, XV, 373 N.
- tortum* plumbum, IX, 233.
- Torrentis* ruit, IV, 520 N.
nimbus, V, 384.
bitumen, IX, 609.
armorum virumque, IV, 159 N.; XII, 189 V.L.
umbrarum, XIII, 760 N.
- torrentes* undæ, III, 52.
torrentia arma, XVI, 213 N.
- Torret* lampas solis, VI, 157.
viscera Itala, VII, 490 N.
torretur Libye, I, 194 V.L.
campus, XI, 145.
- Torvus* obtutus, vultus, X, 263; XI, 208, 219.
- Totis* habenis fertur, IV, 339.
- Trabs* dira torquetur, IV, 283 N.; VI, 280 N.
- Tractare* bella, seu prælia, II, 113; VI, 75; XV, 358, 463.
pontum per artem, IV, 713.
vulgum imperio, XIV, 81.
interritus ora fera, XVI, 238.
- Tractus* undarum et flammaram, III, 55 V.L.
- Tradere* famæ, XVI, 45 N.
flammæ, ventis, aquæ, I, 62 N.
- Traducere* eadem, carmina, etc., XI, 609 N.
noctem, IX, 4.
- Tragula* Choaspei armat dextram, III, 318, 319 V.L.
- Trahere* umbram tellure, III, 409.
voce agmina, seu equitem, III, 254 N., 598; IX, 559; XVII, 124.
pubem æquore, XV, 242.
membra languentia, I, 503, 555; IV, 69; VI, 17.
secum omnia, seu Ausoniam, VIII, 333; X, 51.
certamina equitum, XII, 178.
Martem, seu prælia, XV, 610; XVI, 676.
volumina curvata, XIII, 644.
fata, VI, 191.
oculis, seu auribus, VIII, 135 N.
vultus alicujus, XIII, 806 N.
in titulos Capitolia capta, IV, 151 N.
famam a gestis, XII, 81 V.L.
signa ad Tyrios, XVI, 182.
nomen a sanguine, seu amne, II, 557; XIV, 218.
semina ab Ænea stirpe, XIII, 31.
auras æthereas, XVII, 376 N.
odorem, VII, 469.
noctes, XII, 21 N.
suspiria, I, 530.
verba cum fletu, VIII, 79 N.
cælum, I, 202 N.
aliquem flammis in Libyam, XVI, 153.
templa in cinerem, XIII, 319.
volucres per auras, seu cælo, VI, 158; XIV, 263 N.

trahit nubem ungula, II, 174.
lyra Protea, XI, 448 N.
eum gloria, VI, 332.
Ticinus lente liquorem, IV, 84.
noctem Titania orbita, X, 539.
lævus deus, XIV, 494.

tracto æstu relabi, III, 55 N.

Trames vitæ clivosus, VI, 120.
lævus in circo, XVI, 361 N.

Tramittere, seu *transmittere* saltu fossas, seu Gangem, VIII, 552 N.; XII, 460.
arenam, XVI, 485.

Alpes, XV, 818.

bella, XVI, 700.

signa terris Libyæ, XVI, 681.

alicui signa, VII, 383 N.

rostrum per navem, XIV, 384.

calamum patulo hiatu, II, 119.

artes honori heredis, V, 362 N.

tramittit, seu *transmittit*, IV, 487 V.L.

lacum, seu æquora nando, alno, velo, IV, 345; XII, 522; XIV, 569; XVI, 27.

litora puppis, XV, 166.

fluctus Cycladas, I, 472 N.

arduus spatium castrorum saxo, VIII, 558 N.

latratus spatium, XIV, 22.

acies imago, XVII, 539.

cuspidem lumen, seu pectus, et cuspis crates, IV, 541; V, 522; VII, 658; XV, 379.

fessus corpus deditum Pœno, II, 509.

tacitus honores, seu cœpta alicujus, VII, 162; XI, 304.

Tranat avis, seu arundo per auras, III, 662 N., 682 N.; XII, 95 N.; XIII, 185.

Hasta pectus, XIII, 238 N.

equus spatia, XVI, 334.

tranare pericula, XVII, 365 N.

Cf. *Enare*.

Transabiit hasta, XII, 264 N.

Transadigere jaculo, X, 140.

Transcendere annos viribus, seu factis, I, 226; IV, 426 N.

facta suorum, III, 607 N.

Transcurrit arundo per geminum tempus, XII, 414.

Transferre iras in Pœnos, IV, 458.

cursum, III, 472.

Transfodere arcu, VII, 659.

Transforat hasta pectus, IX, 569.

Transfundere agmina in campos, XII, 429 V.L.

Transgredi per cœrula saltu, XIV, 418.

Transigere juvenem, seu hastam per ubera, et pectora cuspidem, II, 648; IV, 394, 631; V, 473, 577; XIII, 229; XIV, 481.

ævum venatibus, III, 390.

cursum certamina campi, X, 471 N.

Transit tellus, quam nos *transimus*, III, 157 V.L.

ultima ætas Dardanii nominis, VII, 11.

transire equo fulmina, I, 255.

saltu spatia improba, XIV, 509.

ilia cuspidem, X, 23; XIII, 166.

Transmittere, v. *Tramittere*.

Transtra novare abiete secta, VI, 353 N.

Transvehit, seu *travehit* pons agmen, IV, 487 V.L.

Transverberat hasta, etc., II, 125; VII, 673; IX, 593; XIV, 408, 443; XV, 806.

Transvolat trabs propiorem hostem, IV, 285 N.

Trasymenus lacus, nobilitatus clade Rom., I, 49 N. et V.L.; V, 1 sq.

ad *Trasymena* fluentia, miles Tyrrhenus captus, XIV, 150.

Travehere, IV, 487 V.L.

Trebia fl. clade Rom. inclytus, I, 47 N.; IV, 498... 697.

precibus Junonis suscitatur undas, IV, 573 seq. N.

insurgit in Scipionem, quem numen fluvii increpat, IV, 638... 697 N.

Tremulus pontus, seu liquor, II, 664; XII, 732; XIII, 26.

ductus hastæ, IV, 258 N.

conatus, IV, 211.

tremula flamma, I, 357.

umbra, VII, 145.

imago, XIV, 566.
tremulum corpus, XIV, 599.
nutamen cristarum, II, 399.
tremula antra, XII, 138.

Tremunt limina portæ sonitu, VII, 49 V.L.
hoc victores fecisse, XV, 551 N.
iræ, VII, 581 N.
tremere aliquid, seu aliquem, II, 53 N.; X, 443; XVI, 10, 93.
inceptis, XI, 323 N.
trementes, seu *tremebundæ* hastæ, II, 448; V, 628; VI, 251; X, 118 N.
venæ, II, 467.
muri, I, 637.

Trepidant mœnia, I, 129.
sidera, VIII, 655.

Trepidus somnus, XV, 48 N.
cursus, VIII, 222 V.L.
equus, XIII, 146 N.
trepida urbs clangoribus, XIV, 667.
planta, VIII, 281 N.
pietas, VI, 100 N.
trepidi rerum, seu salutis, II, 234 N.; IX, 584; XII, 13.
pietate, XVI, 474 N.
trepidæ res, VII, 1 N., 88; XI, 166.

Tribuunt Dii secundi hunc diem Murro, I, 455.
tribuere locum facto, XII, 313.

Tricastini, III, 466 N.

Tricorporis iræ, XIII, 201 N.

Tridens cæruleus, XIV, 13.
sævus, III, 53 N.
æs, seu rostrum, VI, 358 N.
telum Neptuni, XVII, 242.

Tridentipotens, XV, 159 V.L.

Trieteride mota Edonis, et *trieterica* sacra, IV, 776 N.

Trifaux forma Cerberi personat, II, 551 N.

Trifida lingua serpentis, II, 587 N.; VI, 222 N.
rostra, VI, 358 N.

Triformis Diva, I, 119 N.

Trilix auro lorica, II, 401 N.

Trinacrius rex, XV, 423 N. Cf. III, 257.
trinacria, V, 489 N.; XIV, 11 N.
mœnia, XIV, 614 N.

Triocala, seu *Tricala*, XIV, 270 N.

Tripodas sacros Autonoe tenebat, XIII, 401; XVII, 281.

Triquetræ oræ, V, 489 N.

Tristis terror, ira, ursæ, XI, 540 N.
fragor, seu cælum, XII, 603 V.L.
terra cælo, XII, 371 N.
Calydon Dianæ, XV, 307 N.
Titan, XIV, 345.
sitis, VI, 94.
tristes anni, XV, 597.
Superi, IV, 547 N.
tenebræ, VI, 150.
epulæ, III, 281.
tristia corda, jussa, dicta, I, 147 N.; II, 2.
ausa, II, 495 N.

Trisulca lingua, VI, 222 N., 263.

Triton excitus æquore, inflat buccinam, seu tortam concham, XIV, 373 sq. N.

Tritonia Pallas, III, 322 sq. N.; IV, 533 N.; IX, 297, 440.

Tritonis Nympha, II, 65 N.
palus, III, 322 sq. N.; IV, 533 N.; IX, 297.

Triumphare clamore, XVI, 444.
triumphantis habitus, XVII, 645 N.

Triumphus Scipionis describitur, XVII, 629... 650 N.
in *triumpho* simulacra urbium, populorum, etc., in ferculis portabantur, et qualia, XVII, 635 sq. N.
triumphum ducit fama, XVI, 594 N.

Triviæ lacus, nemus, VIII, 362 N.; XIII, 786.

Trogilos, XIV, 259 N.

Troius exsul, I, 42 N.
Troia mœnia, XVI, 678 N.
Troja bis, vel ter capta, I, 43 N.
in *Trojam* raptæ mille carinæ Græc., III, 229 N.
Trojana gens, XVI, 655, 658 N.
altaria, I, 543 N.
Trojugenæ, XVI, 658 N.
Trojugenis vulgus amicum durat, XIV, 117 N.
Tropæum fixi capitis, II, 209.
insigne stat urbs, XIV, 683 N.
navale, VI, 663.
tropæa Salaminiaca Eoaque, XIV, 282 N. et V.L.
Agathoclea, XIV, 652 N.
æquorea, XIV, 32.

Cf. I, 221 N.; IX, 382; XI, 549 N.; XV, 491.

Truentinæ turrets, VIII, 433 N.

Truncata frons, IV, 539 N.
membra, XIV, 490; XVII, 149 N.

Truncus capitis, X, 310.
trunca frons, III, 42 V.L.; IV, 539 N.; IX, 400.
truncum caput auribus, VI, 50.
trunci artus capitum, VI, 9.

Trux os, I, 132.
ira, V, 299.
procella, III, 228.
lingua, III, 305.
audere, XIII, 220.

Tu--vos vobis abstulit pavor, IV, 403 N.

Tuba Tyrrhena, II, 19 N.; IV, 167 N.; V, 12 N.

Tudæ, seu *Tude*, v. *Tyde*.

Tuder, seu *Tudertum* devexum pendet, IV, 222 N.; VI, 645 N. VIII, 462.

Tueri nomina, sola fama cladum, IX, 353.

Tullia, Servii f. ardenti Phlegethonte natat, XIII, 833 sq.

Tullius, regia progenies, VIII, 404 sq. N.; XII, 175.

Tullus, IV, 183.

Tum et tunc permutantur, VI, 299 V.L.
tum me scindat, nisi, etc., XV, 538 sq.; XVI, 695 sq.; XVII, 465 sq.

Tumefactum mare, I, 197; III, 54; XVI, 98.
cor, II, 28; VII, 14; VIII, 232.

Tumere atavis, secundis, ad nomen patriæ, vana, etc., IV, 150; VI, 598 N.; VII, 73; X, 51, 176; XI, 556;
XV, 292; XVII, 429.
rabie, bile, ira, II, 626 V.L.

Tumescit fluctus flatu, I, 471.

Tumidus sponsa, ore, etc., V, 290; VII, 636; XV, 675.
vox, XI, 69.
tumida vela, I, 575; VII, 243.
cervix, VI, 233.
lingua, XVII, 120 N.
unda, seu fluctus, X, 319; XVII, 290.
tumidi Galli, XI, 25.

Tumor, ira, II, 626 V.L.; XIV, 117.
pro superbia, II, 288 N.; III, 246; VIII, 545; XIV, 117; XV, 689; XVII, 119 N.

Tumultus pugnæ, XV, 730 N.
animi, X, 372 V.L.
tumultu fretum rapitur, XIV, 146.

Tumulus Hesperie Cannæ, I, 50 N.; XIV, 285 N.
inanis, seu honorarius, v. *Cenotaphia*.
tumulos celebrare, XVI, 292 N.

Tunc, vide *Tum*.

Tunger Maurus, VII, 682.

Turba Cereris, XIII, 535.
Veneris, XI, 395 N.
Libyssa, I, 247 N.

Turbare pontum sanguine, VII, 150; XI, 139.
terras pontumque, I, 37 N.; XVII, 352.
populos armis, IV, 704.
loquentem, II, 329.

turbat clamor, XI, 602.
turbant classica portas, I, 271.
tela Tisiphones Jovem, II, 535.
turbatus casu, I, 518.
mundus, XII, 336 N.
somnus, I, 66.
vultus, IX, 462.
equus, I, 255 N.
malis, II, 642; XII, 502 N.
turbata gens luctu, I, 169.
Saturnia ira gradum, II, 529 N.
casu, I, 518.
frena pavore, II, 199 N.
pax, III, 416.
turbatum os fletibus, XIII, 696.
mare carinis, III, 174 N.
turbatæ hortatibus aures, II, 580.
undæ, VII, 254.

Turbidus inquit, invadit, etc., I, 477 N.; II, 559, 619; V, 380; XII, 255; XV, 296.
amnis, XVII, 121.
turbidæ iræ, IX, 23; XII, 417.
turbidi ausi, XIII, 214.
turbida tempestas, I, 134.
stagna tabo, I, 49.
nubila, IV, 441.

Turbo acer equitum, XV, 627 N.
Tartareus, VI, 175.
turbine sævo clades veniunt, I, 41 N.
rupto, V, 208 N.
Martis, II, 4 N., 555; XI, 101.
letifero stridet serpens, III, 191 N.
pugnæ inpacti, IV, 370.
terræ motæ, V, 632.
murali, IX, 568.
nigro sanguinis, IX, 365.
directo intorquet robur, IV, 540 N.; XVI, 58, 498.
saxi, II, 135 N.
fraxini, V, 548 N.
fatorum, V, 54 N.; IX, 287.
cæco ventorum, I, 538 N.
pugnæ, V, 350.
telorum, XIV, 297 N.; XVII, 407.
nigro lanceæ, XV, 631 N.
furali tollitur clamor, XVI, 319 N.
effundit vires, XVI, 498 N.
flammarum, XIV, 65.

650

Turgentia colla, II, 546.
Turpat ora pallor, VII, 631.
Turpis senecta, XV, 651 N.
Turrigera fera, IV, 408; IX, 560.
Turris poliorcetica ejusque tabulata, I, 348 sq., 362; XIV, 300 N., 419.
pericli, II, 576 N.
Turrita frons collis, I, 327 N.
tempora cinctus murali corona, XIII, 366 N.
figura celsa, alma Carthago, XIII, 13.
moles, IX, 239 sq. V.L.
turritum dorsum, IV, 599.
Tuscula mœnia, VII, 692 N.
Tuscus lacus, VII, 378 N.
Thybris, VIII, 362 N.; XIII, 6; XVII, 15.
Tussis aspera quatit pulmonem, XIV, 601 N.
Tutela navis, v. *Navis*.
Tutia fl., XIII, 5 sq. N.
Tuto discrimine, XIV, 510 N.
tutis telis incessere, V, 444 V.L.
Tuus Mars, I, 118 N.; XV, 801 N.
Tyde Ætola, III, 367 N.
a Diomedea condita, XVI, 368.
Tydides, XIII, 48.
Tymbrenus, II, 633.
Tyndaris, seu *Tyndarium* opp. et *Tyndaridæ*, XIV, 208 N.

Tyndarium Tarentum, XV, 320 N.

Typhæus, seu *Typhon*, cui inposita Inarime ins., VIII, 540 N.; XII, 660.
sub *Ætna*, XIV, 196 N.

Tyrannus Tyrius, I, 239 N.; IV, 196 N., 707.

Tyriæ leges, XV, 5 N.

Cf. I, 82, 143, 239; III, 1; XV, 318, 732.

Tyrrhena pubes, I, 111.

tuba, II, 19 N.; IV, 167 N.; V, 12 N.

vada, XVII, 601 N.

Tyrrhenæ oræ, VII, 29 N.

Tyrrhenus tibicen, IV, 167 N.

tubæ inventor et auctor gentis *Tyrrhenæ*, V, 9 sq. N.

650c

U

Uber campi, IV, 544.

Rutulo sanguine Thapsus, III, 261 N.

parvus sub *ubere* natus, III, 63 N.

Ubi nunc sunt Scipiadæ, etc., VII, 106 N.

Udi campi, VIII, 506.

Ufens fl., VIII, 382 N.

miles, IV, 337; IX, 587 V.L.

Uligo pestifera, VIII, 379.

Ulixes, II, 182.

Ulnis validis gurgitem frangere, III, 457.

Uterior corona militum, VII, 589 N.

Ultima virtus, I, 560.

mundi, VII, 108 N.

rerum, VII, 221.

pompa, XV, 391 N.

fata, VII, 224 N.

pati, VII, 23.

Ultor dies stat, II, 495.

Ultrix hora vocat, V, 655 N.

lancea, I, 539.

Ultrō, varii sensus, VI, 678 V.L.

Ululat flebile ripa, VI, 285 N.

carmina, III, 346.

dolor, VI, 563 N.

ululatus Nymphis Tagus, I, 156 N.

Umber (canis) nare sagax feras exigit, III, 295 N.

Umbo ærati luminis, II, 211 N.

umbonem incutere fesso, II, 256 N.

umbone urgere catervas, XIV, 135.

premere jacentem, XV, 797.

umbonibus junctis teritur, IV, 352 N.

Umbra, I, 97 N.

magni corporis, ingens, parva, in inferis, V, 421 N.; VIII, 145 N.; X, 288; XI, 346; XIII, 799.

belli, XV, 316 N.

humens, seu uvens noctis, et juvena, I, 259 V.L.

umbram facere tropæis, XIV, 283 N.

trahere tellure, III, 409 N.

umbræ fluvio nutritæ, IV, 679 N.

nemorum, XIV, 302 N.

nigrantes, XII, 122.

frondentes, XII, 354 N.

squalentes picearum, I, 83 N.

cavæ, XIII, 894.

laceræ, XII, 547 N.

obscuræ, XV, 386 N.

vagantur corpore insepulto, XVI, 293 N.

Ausoniæ rediviva in bella retractant dextras, X, 256 N.

eo habitu ad inferos descendunt, quo erant tempore mortis, XII, 547 N.; XIII, 825.

amplexu petitæ fallunt, XIII, 648 seq. N., 651 sq.

fumo et nebulis similes, XIII, 652.

non sensuræ, quid gesserint, XV, 45.

strident, XIII, 798 V.L.

umbris demittere, I, 439 N.

pacem dare, XVI, 293 N.

revocare aliquem, XVII, 462.

650d

651

ad umbras tantum hosti superest, VII, 102 N.
Cf. *Manes*.

Umbrat quercus fastigia montis, V, 488.
olea montes, XIV, 24.
capillus, I, 403.
barba rictus, V, 440.
umbratus visus Panis Dei, XIII, 342.
Bætis cornua ramo, III, 405.

Umbriæ fluvii et urbes, VIII, 446 sq. N.

Umbrifer mons, XIII, 219.

Umbrosus mons, V, 45, 481.

Una pro *cum*, III, 268 N.

Unanimum pectus, XVI, 251.

Unca pondera curvati ferri locat navita, VI, 355 N.
naris ob pestem, XIV, 604 N.
uncæ inanus tela, XIV, 322 N.

Undæ Boiorum, IV, 159 N.
sanguinis, IV, 159 N.; X, 239 N.
flammæ et fumi, II, 631 N.

Undans flamma et fumus, II, 631 N.; IX, 446 N.
dolor, ira, cura, VIII, 288 N.; XI, 548.
vulnus et sanguis, X, 239 N.
amnis strage, XVII, 602.
procella, seu nubes pulveris, V, 538 N.; XIII, 158.
pectus felle, XI, 548 N.
undantem tabem torquet serpens, XVII, 450.
undantia fluitant frena, VIII, 283 N.

Unde, I, 283 V.L.

Undivagus uritur Python et Corniger Hammon, XIV, 572.

Undosa regna, V, 21.
Berenicis, III, 249 N.

Ungere tela cruore, IX, 13.
pice, I, 355.
vulnus succis herbarum, V, 352.

Ungues ferri curvi, XIV, 324 N.
unguibus femineis læsum corpus, XV, 761 V.L.

Unguine pingues tædæ, XIV, 427.

Ungula pulsat axem, XVI, 376 N.
vix toto cornu emicat, XVI, 319.
Phaethontia dispergit rores, VII, 206.

Unicus rerum fessarum, X, 273 N. et V.L.

Uniones rubri maris, in aure lucentes, XII, 231 N.; XIV, 663 N.

Unum naufragium, XIV, 285 N.
non *una* fides, XIV, 351 V.L.
unum vidi vultum, *unum*, etc., VII, 387 N.

Urbs e mœnibus spectans, II, 257 N.
condenda, aratro signari solebat, XIII, 117 N.

Urere gentem flammis, II, 351; VII, 490 N.
saltus ad pabula, VII, 365 N.
pectora flammis decoris, XVII, 294 N.
urit Phlegethon ripas, XIII, 563.
stimulis metæ finis, XVI, 513 N.
fames, II, 482 N.
frigus, IV, 68 N.
usta cutem soror Mauri, II, 439.

Cf. *Exurere*.

Urgere, seu *urguere* vestigia Pœnorum, XII, 223.
ultima fata, seu fortunam, VII, 224 N.
in hostes mucronem, etc., X, 25; XV, 685.
voce, I, 383 N.
pondere arboris, V, 252.
factis quemque, IX, 245.
umbone, XIV, 135.
juvenem cavare humum, XIII, 428.
urget Romanos hinc rupes, hinc vox, etc., V, 199 N.
vapor, IV, 686.
prælium, VI, 265.
fortuna, IX, 9.
urgent vestigia nati ad manes, XII, 419 N.
mala, VI, 374.

membra terras, III, 201 N.
Urna minans dira, IX, 27 N.
Uti Marte suo, XV, 801 N.
Utica prisca situ, III, 241 N.
Uva apum, II, 221 V.L.
uvæ odoratæ, VII, 191 N.
Uvens palatum, VII, 651 N. et V.L.
uvens et *uvidus* N. Heins. passim conj. pro *humens* et *humidus*, I, 259 V.L.; II, 469 V.L.; III, 522 V.L.; VIII, 458 V.L.
Uvifera arva, VII, 207, 263.
Uxama Sarmatica, III, 384 V.L.

652b

652c

V

Vacat non invidiam timere, etc., VII, 269 V.L.
 quatenus indulgere, XVII, 373.
Vacca urbs, III, 259 N.
Vacuare ora cerebro, XIII, 477.
 penates inpensis, XI, 569.
Vacuus aer, I, 97 N.
 hiatus, VII, 722 N.
vacuum bello, II, 555; XVII, 228 N.
 cubile, II, 86.
Vadum pro aqua, mari, fluvio, I, 52 N., 157; II, 1; III, 53.
Vada flava Symæthei, XIV, 231.
Vaga urbs, III, 259 N.
Vagenni, seu *Vagienni*, VIII, 605 N.
Vagina eburnea, XVI, 207 N.
Vagitus gravis infantum ominosus, III, 77 N.
Vagus Afer, XV, 538 N.
 Chrysas, XIV, 229.
 miles, IV, 826 N.
 Diomedes et Hercules, XVI, 368 N.
 victor, XIII, 763.
vaga imago, VII, 144 N.
 Cymothoe ac mare, III, 58 N.
vagæ volucres, II, 96; XVI, 565 N.
vaga tonitrua, XV, 144.
vagos cursus vertere, V, 630; IX, 242 N. et V.L.
Valere numero, VIII, 509.
 manu, XI, 392.
 mente pudica, XVII, 31.
 augurio mentis castæ, XIII, 819.
Valeriæ gentis origo et auctor *Valesus*, *Valesius*, *Valerius*, v. *Volesus*.
 M. Valerius Corvinus et Messala, V, 78 N.
Vallat Thebas chelys, XI, 443 N.
vallare castra monitis, VII, 408 N.
vallata urbs monte, XV, 405 V.L.
 galea dentibus apri, IV, 559 N.
 porta, XII, 490 N.
Vallum elephantorum, IX, 581.
Vaniloquum os, XIV, 280.
Vanus morsus, X, 296.
 haruspex, V, 163.
 tumor, III, 246.
 ictus, V, 570.
vana dextra, seu turbo, IV, 557 N.; VI, 249 N.
 fides, XIV, 351 V.L.
 oscula, XIII, 652.
 luctari, XVII, 313.
 minitari, I, 306 V.L.
 murmura, XII, 629.
vanum æquor, II, 459 N.
vani, II, 459 V.L.
Vapor sævus arguet, IV, 686 N.
vaporis victor, V, 180 N.
Varenus Mevanas, IV, 543 sq.
Variare prælia, XIII, 206.

652d

exsequias, XIII, 469.
per artem vestes, XIV, 659.

Varro, homo sordido loco natus, suffragiis turbæ forensis Consul creatur, VIII, 242... 257 N.
dux temerarius, VIII, 258... 277; IX, 1... 177.

trepide fugit, IX, 644 sq.
tristis redit Romam et benigne excipitur, X, 615... 639.

Vascones, III, 358 N.; V, 197.

Vasta silentia noctis, I, 67 N.
Syrtsis, I, 408 N.

Vastant cava tempora venti, I, 206.

vastare greges, VI, 161.
agmina clava, II, 155.
Bruttia signa, XVII, 432.
iter, et mentem, III, 469 N.

Vates sacri, XII, 408 N.

Stygia, II, 427.
pleni et toti Dei, quos Deus intrat, inrumpit, insidet, inplet, possidet, III, 697 N.
iis inest numen, XIII, 787 N.

Vaticiniorum frequens usus in sermone poetico, I, 125 sq. N.; XIII, 507 sq.

Vectem vibrare, VIII, 552 V.L.

Vectones, III, 378 N. et V.L.

Vector, XVII, 137.

Vehere bella per æquor, VII, 472 N.; XV, 162.

vehitur qua Titan, XIV, 641.

Veientes pugnant cum Fabiis, II, 4 sq. N.; VII, 40 sq. N.

Velatur pallor casside, XIV, 637.

lino, III, 24.

Velinus fl., IV, 183 N.

Veliternus, XIII, 229.

Velitræ, VIII, 377 N.

Velle famam nomenque, XII, 473 N.

arma, II, 518 N.
ac nolle ambobus idem, IX, 406 N.
quid *vellet* crastinus Auster, XIV, 455.
volet Roma, etc., V, 601 N.
volens propitius, V, 167 N.
volentem cepere postes, VII, 174 N.; XV, 480; XVI, 142, 218.
volentia saxa, XI, 442 N.

Vellera depexa ramis, XIV, 664 N.

circumdare saucio h.e. vittas, VI, 92 N.
fucare, XVI, 176 N.
niveæ lanæ tondere, XV, 706.

Vellere dextram, IX, 520.

sede Calpen, IX, 319.
dum certant signa, V, 66 N.

Velum, ex aplustri dependens, X, 324 N.

vela dare, III, 7; XVI, 178.
dare labori, famæ, fatis, III, 706 N.
substringere, seu contrahere, I, 689 N.
deponere, II, 11 N.
fundere, I, 25 N.
subducere, VI, 325 N.

Cf. *Carbasa*.

Venæ electri, I, 229.

sitientes Barces, III, 251.
silicis, II, 445 N.
terræ, VII, 490 N.

Venafrum, VIII, 401 N.

Venale vulgus, XIII, 680.

venales animæ, XV, 500 N.
in prælia dextræ, V, 195.

Venatricum humerus pectusque dextrum nudatum, XII, 715 N.

Venatu h.e. pellibus induta, VIII, 516 V.L.

Vendere honorem rerum exitio, VI, 474 V.L.

Venenum Assyrium, XI, 40 N.

blandum desidiæ, III, 580 N.
fraudis, VII, 260; XIII, 536.
invidiæ, XI, 547 N.

mentis, XI, 307.
veneno infecta tela et gladii barbarorum, I, 219 N.; III, 272 sq.; XV, 681 sq.
veneno et telis comparantur vis amoris, oscula, etc., VII, 453 N.
venena domare tactu, VIII, 499 N.

Venerari Divos, XI, 502 N.
honore, IV, 700.
veneranda Cybele, IX, 293 N.

Venetæ gentes, XII, 217.

Veniam poscere deos, IV, 766 N.

Venit mihi gloria pugnæ, II, 229; V, 173.
Corus in carbasa, I, 688.
templis plurima hostia a populo, IV, 813.
mater in nepotes Herculeos, in nomen, etc., VI, 636 N.
in seros nepotes, IV, 399 V.L.
telum in artus, XV, 376.
in terga, XVI, 55.
vigor membris, VII, 594.
quercus a prima die, III, 690 N.
venire in enses alicujus, IX, 198 N.
ad magnos Deos, IV, 731 N.
veniens clades, I, 41.
venientia fata, seu sæcula, I, 137; III, 11.
ventura sæcula, VIII, 407.
ventum huc, ut, etc., XII, 556 N.

Ventilat aura jubas, XVI, 443.
flatus incendia, XVII, 506 N.
pinum, XIV, 432 N.

Vento populari, seu iniquo, et rumore, convicio, etc., jactari, VIII, 291 N.

ventis quid tradere, I, 62 N.
ventorum prælia, III, 658 sq. N.; IV, 321 seq. N.; VII, 569 sq. N.; XII, 617 sq. N.
carcer, VII, 658 N.; XIV, 71.
alæ, I, 589 N.; XII, 617 N.
frontes, capita ac tempora alata, VII, 257 N.
venti promiscue ponuntur, XII, 617 N.
ventos relinquere post terga, XVI, 335.
anteire lacerto, XVI, 561 N.

Venuli sanguinea cervice revellens telum, IV, 181.

Venus occulta, III, 381.
Lucrina, XIV, 410 V.L.
e spuma maris nata, XVII, 285 N.
ejus fœdera passæ, II, 83.
apud Jovem queritur de periculo Romanorum, III, 557 sq. N.
ejus gens, IV, 133 N.; XII, 324.
Scipionem cum Trebia pugnantem, ope Vulcani, periculo eripit, IV, 667 sq. N.
Erycina, VI, 697 N.
ejus currui juncti olores, vel columbæ, vel leones, VII, 441 N.
ejus studium in ornanda coma, et opera Cupidinum in hac re, VII, 446 sq. N.
cestus, seu cingulum, quo vestem ligat, VII, 447 N. et V.L.
purpurei capilli et amictus, VII, 447 et V.L.
roseum os, VII, 448 N.
Cypria et Paphia, VII, 456 N.
certat de pulchritudine cum Junone ac Minerva, VII, 437... 471 N.
nitenti vultu ridens adfulsit, et omnia circa nemora, spirantem sacro traxerunt vertice odorem; nec
judex Paris sedisse valet, fessique nitoris luce cadunt oculi, ac metuit dubitasse videri, VII, 467 sq.
N.
ope Cupidinum Pœnos enervat Capuæ, XI, 385 sq. N.
ejus filii, VII, 446 N.; XI, 388 N.
insidias Junonis anteire laborans, fecit ut Jupiter amore Pomponiæ caperetur, et sic nasceretur
Scipio, XIII, 616 sq.
iram Neptuni mitigat, XVII, 283 sq.

Ver ejusque adventus describitur, XII, 1 sq. N.

Verber Baliare, I, 314 N.
Tisiphones, quo agitat manes, II, 530 N.
alternum pedis, III, 347 N.
centenum, seu centum remorum, XI, 490 N.; XIV, 487 N.
verbera læta movent Luperci, XIII, 330.
incurtit Erinnyes, II, 625 N.
verberibus torquere fretum, XIV, 360 N., 487 N.

Verberat aquæ splendor laquearia, VII, 145 N.
verberare aures, seu oculos, II, 580 N.; III, 694.

Vercellæ, VIII, 597 N.

Vergellus torrens, in quo pons cæsorum structus, VIII, 668 N.

Vergit favor ad Pœnos, VIII, 562 N.

mens ad Martem, II, 381.
Sicilia in Italiam, XIV, 77.

Vero, cum emphasi usurpatur, XVII, 460 V.L.

Verona Athesi circumflua, VIII, 595 N.

Verrere humum barbis, XIII, 311.

æquor retibus, XIV, 263 N.

verrit tecta Deum crinibus, VI, 561 N.

verrunt nautæ, venti, delphines mare, nubila, etc., XI, 472 V.L.

Verriculum, XIV, 263 N.

Versare se in vulnere, V, 577 N.

mentem in virgine, II, 168.

obliquos visus, II, 621 V.L.

Martem, VIII, 260.

ingloria fata, XVII, 569 N.

talia, XV, 541 N.

versat miscetque omnia, VII, 141 N.

fortuna labores, X, 575 N.

versant suspiria dirum murmur, XI, 221.

Versus, h.e. ordo, catenulæ loricæ, VII, 658 N.

Vertere omen Latio, II, 380 N.

tristia omina in Æneadas, II, 54 N.

opes ad Pœnos, XVII, 74.

spes ad prælia, XV, 634.

agmina per campos, XI, 340.

jugera vomere, seu aratris, VII, 262; XIV, 34.

ad mensas et pocula partem diei, XVI, 226.

in se prælia discrimina omnia, VI, 266; IX, 429; XVI, 651.

consulta Senatus armis ac donis, I, 242.

leges, IX, 475.

regna, urbes, etc., X, 509; XIII, 748; XV, 93 N., 408.

vertit rex ad Pœnos, XVI, 178.

clades populos ad Libyam, XI, 2.

fortuna favorem, III, 93.

Graius subito, I, 529 N.

versus in se ab ira, XVI, 435.

in ora pastoris, XVII, 568.

vultus ad urbem, XIII, 2.

versa decima ætas, XV, 526.

versum æquor remis, seu ventis, VIII, 426 N.

versi terga, VII, 680.

ad fœdera, XVI, 219.

versæ habenæ, IV, 315.

tædæ ad funera, II, 184 N.

Vertex et *vortex* an differant, II, 631 V.L.; III, 475 N.

galeæ, IX, 446 N.

flammæ, II, 631 N. et V.L.; V, 513; VII, 355.

aquæ, seu fluvii, II, 631 V.L.; III, 475 N.

medius pugnæ, IV, 230 N.

a vertice surgit ventus, seu venit procella, XVII, 255 V.L.

Vertigo rapida, qua cælum stellas volvit, VIII, 173 N.

Verutum, jaculum, III, 363 N.

Vesbius, *Vesvius*, *Vesevus*, *Vesuvius*, VIII, 654 N.; XII, 152; XVII, 593.

ejus cineres in Indiam delati, XVII, 592 sq. N.

Vesevus, v. *Vesbius*.

Vespasiani laus, III, 597 sq.

Vesper adest populique reposti, III, 325 N.

agit volucres ad cubilia, II, 216 N.

Vesta pauper, VI, 76 N.

pugnat, IX, 292 V.L.

ejus sacra Troja adlata, I, 543, et V, 82 N.

Vestales foci, I, 542 N.

exincti sanguine, IV, 411 N.

Vestalis virginis pœna in inferis, ob incestum, XIII, 848 seq. Cf. I, 659 N.

Vester Mars, I, 118 N.

Iberus, I, 480 N.

pro *tuus*, VI, 292 N.

Vestigia sacra Herculis incolere, I, 505 N.

concita sacræ plantæ fert Pallas, VII, 463.

nuda militum, III, 235 N.

pedum pellunt somnum, VII, 300 N.

suspensa, XV, 614 N.

alternata trahens, I, 554 N.
premere, terere, et stringere, III, 550 N.; V, 180 N.; XVI, 491 N.
retro rapere, VII, 621.
pro arena, VIII, 128 N.
urgere, XII, 419 N.
signare pulvere, IV, 147 N.
nulla signat arena, XVI, 485 N.

Vestini, VIII, 515 N. et V.L.

Vestis rubra Pœnorum Iberumque in pugna, III, 236 N.
interius tegumentum corporis, et *amictus*, superius, VII, 447 N.

Vestitur mons arboribus et *nudatur*, III, 640 N.

Vesuvius, v. *Vesbius*.

Vesvius et *Vesvina* juga, XII, 152 N.

Cf. *Vesbius*.

Vetat virtus posse capi, II, 575 N.
suos latices abesse Bacchus, VII, 187.
vetantia per saxa scandit, I, 495 N. et V.L.
vetitas vias moliri, IV, 788 N.
vetita est cuspis tramittere crates, V, 522 N.

Vettones, III, 378 N. et V.L.

Vetulia, unde insignia consul. petiit Roma, VIII, 483 sq. N.

Vetus laborum, IV, 530 N.; VI, 254 V.L.
bellare, V, 565 N.

Vexat equus frena, V, 147.
fluvius iter, III, 469 V.L.

Vexilla, XV, 262 N.

Viæ solis, XV, 809 N.
vitæ vocisque, XVII, 440.
ad virtutem arduæ, II, 578 N.; IV, 603 N.

Vibrat (scilicet se) lancea, I, 539 N.
Cato, XV, 730 N.
lingua serpentis, II, 587 N.; VI, 222 N.; VIII, 247 N.
crista, seu conii penna, II, 398; IV, 156 N.
ventus cristas turbine, IX, 523 N.
incendium, seu ignis, II, 664 N.; VII, 144 N.; X, 365; XI, 327.
cometes, IX, 444.
vibrans oratio, VIII, 247 N.
lingua, II, 587 N.
telum, IV, 552 N., 782 N.; XVII, 406.
splendor, VII, 144 N.
silvam, IV, 619.
calculus tremulum liquorem, XIII, 26.
vibratus pontus tremula imagine, XIV, 566 N.
vibrata sibila per auras, III, 185.
spicula per auras, II, 87; XVII, 407.
lingua per auras, VI, 222.

Vicem ventorum tenet magister, IV, 715 N.
ferri dens præbet, VI, 48.
vicis meritique labor æquatus, VII, 54 V.L.
vices belli novisse, III, 13.
adloquio referre, IX, 152 N.
vice hac, IV, 321.

Vicinum letum, II, 207 N.

Victimæ humanæ, IV, 367 N., 765 sq. N.
ad Clitumnum nutritæ, IV, 545 N.; VIII, 450.
earum fuga mali ominis, V, 65; XVI, 264.

Victor vaporis, V, 180 N.
Boreas, IV, 245.
Vulcanus, XIV, 312.
evasi, XII, 503 N.

Victoria alata, XIV, 675 N.; XV, 99 N., 737.
læto vultu adridens, V, 227.
vertit alas, XV, 737.

Victrices flammæ, XIV, 428.
victricia signa, I, 31.
spicula, IV, 168.

Victus malignus, III, 280 N.

Videre Acheronta, II, 367 V.L.
æternas umbras, VII, 741 V.L.
seros nepotes, IV, 399 V.L.

visum ei, linquere saltus, XIV, 464 N.
videtur æquare, aut etiam æquavit, XVI, 424 N.
visus erat somnio, XVII, 162 N.
vidi ipse, VI, 199 N.

Viduata sedes belli, XI, 91 N.
regna lumine, III, 601 N.
tellus veneno, XII, 370 N.

Viduus teli, II, 247 N.

Vigent nova nomina lecto Dictatore, VII, 21 N.
vigere voce, IV, 402.
solo conamine, VI, 35.

Vigil vox, VIII, 209.
nox, XI, 409.
metus, VII, 286.

Vigiliæ quatuor Rom. et totidem *excubiæ*, a tubicine commissæ et a cornicine finitæ, VII, 154 sq. N.

Vigor vividus in exiguis membris, VI, 305.
vocis, XII, 211.
urbis, II, 508.
nulli adspirare, V, 270 N.
poscendi, XIII, 268.
hausurus Latium, XVI, 11 N.

Vile exemplum, V, 638.

Villi ferax, VIII, 597 N.

Villosa ora leonis, II, 193.
pectora heroum sætis horrentia, V, 441 N.

Vincit vertex fumos, VII, 355 N.
turba campum, VI, 390 N.
lituos equus ejusque hinnitus, IV, 97.
fames, II, 490.

vincere auro, XVI, 174.
ardua muri, XIII, 105.
finem metæ, XVI, 558 N.
primum hoc servasse parentem, IV, 429 N.
servare invitos, VII, 223 N.

victus nulli ponere castra, V, 552 N.
sol telorum umbra, XV, 765.
agger, I, 368.
Lyæo mentem, XIII, 273 V.L.; XV, 115.
victa virgo hospite sacro, VI, 634 N.
quercus Deo, X, 168 N.
lumina profundis æquoribus, III, 538 N.

Vinctus montibus, VII, 393.
vincta membra ad cingula, IV, 256.
mens vino, XIII, 273 V.L.

Vincula curarum solvere somno, XVI, 228.
inponere Eridano, XII, 696 N.
in *vincula* dare Thybrim, III, 511.

Vindex belli curia, II, 456 V.L.

Vindicare cui tumulum, III, 86.

Vinea gravida dorso, XIII, 110.

Vinum Falernum, seu Massicum, VII, 159... 211 N.
Tarraconis, III, 370 N.
Tmoli, VII, 210 N.
Chium, seu Ariusium, VII, 210 N.
Methymnæum, seu Lesbium, VII, 211 N.
Surrentinum, V, 465 N.
Setinum, VIII, 376 N.
Signinum, VIII, 378 N.
Sinuessanum, VIII, 527 N.
Allifanum, XII, 526 N.
vina generosa Latii, III, 370 N.
aqua olim miscebantur, vel temperabantur, VII, 169 N.

Viola tincta cervix, XII, 245 N.

Violata planta, X, 260.
vestis murice, XV, 116 N.
cervix, XII, 245 N.
violatum nomen Graviorum, III, 107 N., 366.
corpus crimine, XVII, 39.
corpus (vulnere mucronis, arundinis) V, 602 N.; X, 260; XVI, 111 V.L.

Violenta lumina, V, 275.
tellus, III, 653 N.

violentum pectus, XIV, 224.
Violentia ponti, XVI, 96.
Vipereum flagellum, XIII, 611.
Virbius, IV, 380 sq.
Virens ad bella senecta, I, 405 N.
 largo Lyæo, XIV, 204 N.
 flore ævi, I, 61 N.
virentes anni, V, 414.
virentia antra musco, XV, 775.
Virga Mercurii fugans tenebras, III, 199 N.
Virgata vestis, IV, 155 N.
 tigris, V, 148 N.
Virgilii laus et patria, VIII, 593 N.
Virginea ara, I, 542 N.
Virginia in inferis, XIII, 824 sq. N.
Virgo dicitur et nupta quæque peperit, III, 435 N.
Virgulta vallis, XII, 354 V.L.
Viriathus, seu *Viriatius* et *Viriatthus*, III, 354 sq. N. et V.L.; X, 219.
Viridans umbra, XV, 18.
Viridasius, V, 551 sq.
Viridis senectus, VII, 3 N.; XIII, 127.
 consilio, III, 255 N.
 viride antrum, IV, 344 V.L.
 virides anni ausis, I, 187 N.
 iræ, V, 569 N.
 umbræ, VII, 168 V.L.
Virrius a senatu Romano postulat, ut alter Consul e Campanis creetur, XI, 65 sq. N. et V.L.; XII, 86 sq. N.
Virtus multa solo, XIV, 23 N.
 inproba, I, 58 N.
 horrida, XI, 419 N.
 velox, IV, 99 N.
 Dea cum Scipione conloquitur, XV, 18... 128 N.
 via ad eam ardua, II, 578 N.; IV, 603, 604 N.; XV, 101 sq.
 tanta mariti prærepta mihi sorte, IV, 802 N.
 parentis, VI, 535 N.
 sibi pulcherrima merces, XIII, 663.
Virus ingenitum, II, 288 N.
 mentis flammiferæ, IX, 476 N.
 futile linguæ, XI, 557.
Vis elephantorum, virorum, Gestaris, Dolopum, Herculis, etc., IV, 599 N.; VI, 338 N.; XII, 261 N.; XV, 314.
 sacra senis, VII, 9 N.
 altæ noctis, III, 199.
 insita fandi, I, 188.
 aspera ponti, VI, 524.
Viscati luci, VII, 674 V.L.
Viscera telluris, I, 232; XII, 141.
 montis, V, 396.
 gentis, III, 709.
 Itala, VII, 490 N.
 turris, XIV, 308.
 pinus, XIV, 382.
 pro liberis, VI, 581 N.
 ad nostra penetravit ferus mucro, VI, 581 N.
Visus obliquos versare, II, 621.
 visu nocturno penetrat Capitolia, I, 64.
Vita opaca, I, 395 N.
 vitæ tenebræ, XV, 70 N.
 brevitas, III, 134... 142 N.; XV, 63 sq. N.
 trames clivosus, VI, 120 N.
Vitalia mammæ, X, 231 N.
Vitiata vestis murice, XV, 116 N.
 tellus palude, XII, 371 N.
 mens sagitta, XI, 423.
 vitiatum dorsum fervidæ telluris, XIV, 591.
 nomen barbarica lingua, III, 107 N.
Viticola Falernus, VII, 193.

Vitis Latiae honor, VI, 43 N.

Vitrea antra et unda, IV, 344 V.L.; V, 47; VII, 413 N.
vitreis antris abscondere, VIII, 191.

Vitrum, v. *Glastum*.

Vittæ Minervæ, XIII, 62 N.
 albentes Syphacis, XVI, 240 N.

Vivax senecta, VI, 587.

Vividus vigor, VI, 306.
vivida membra, VII, 64.

Vivit gloria, VI, 549 V.L.
 imago, statua, etc., v. *Spirare*.

Vivus amnis, VIII, 125.
viva unda, XII, 750.

Vocabula dare terris, V, 11.

Vocare manes, XVI, 310 N., 577.
 Deos, per, seu in vota, II, 115 N.; XIV, 396 N.
 populos in bella, II, 452.
 armenta ad fontes, I, 284.
 Deos, I, 94 N.; VI, 469, 680.
vocat Hybla, ad certamen Hymetton, favis nectareis, XIV, 199.
 ultrix hora, V, 655 N.
 nos ira Senatus, II, 45 N.
vocant nos fata, IV, 508 N.; X, 522; XVI, 598.
 bella, ira, præda et venti, seu fluctus vela, IV, 508 N.; X, 112 V.L.
 magna incepta, VII, 163.
vocati aggeres, XI, 444 N.
vocatæ silvæ, VIII, 501 N.
vocantur quæcumque Iberis, IV, 59 V.L.

Vocitata Palatia regi, XII, 709 N.

Vocuntii, seu *Vocuntii*, III, 467 N. et V.L.

Vogesus, IV, 213 V.L.

Volat calamus, II, 218.
 sonipes, IV, 146; XVI, 390 N.
volare prior cunctis, IV, 514.
 curru, II, 263.

Volatu, cursu, rapere campum, III, 308 N.

Volcæ in Gallia, III, 445 N.

Volesus, seu *Volusus*, *Valesus*, *Valesius*, *Valerius*, II, 8 N. et V.L.; XIII, 244.

Volitat Massylus, XVII, 128.
volitant manes exciti magico cantu, I, 97.
 flammæ, VII, 367.
 ovantes, I, 164.
volitare profundo, III, 175.
 per acies et ignes, XV, 41.
 summas per Alpes, XVII, 319.

Volucris somnus et sonipes, *volucer* fama, X, 351, 470 V.L.

Volumina gyro curvata anguis, XIII, 644.
 calculi in unda, XIII, 25.
 decima maris, XIV, 122 N.

Volunx et *Volux*, V, 261 N.

Voluptas Dea cum Scipione conloquitur, XV, 18... 128 N.
 summum bonum, XV, 45 N.
 plurimum nocet, XV, 92 sq.

Volusius, V, 261 N.

Volusus, v. *Volesus*.

Volutare sc. mente, seu sub corde et secum, V, 369, 518 N.; VIII, 177, 208; XII, 556; XVII, 185.
 sermone eventum, I, 597.

Confer *Volvere*.

Volvere res, fata, etc., I, 115 N.; XIII, 35 N.
 iram exitiumque alicui, V, 518 N.
 convicia, XVI, 544.
 murmur, III, 698; VIII, 114.
 ore Hannibalem, XI, 113.
 nubem pulveream, XIV, 210.
 oculos per aura, XVI, 189.
 fundam per inane, X, 151.
 pectore curas, XV, 19.
 sc. animo, seu pectore, II, 482; V, 518 N.; XI, 34; XIII, 35 N.
 ævum mutum inglorius, III, 579 N.

volvitur vertex flammæ, IX, 446.
cælum stellas, VIII, 173 N.
volvunt se anni et dies, III, 579 N.
volvente die, III, 579 N.; V, 8 N.
volvitur rota ævi, VI, 121 N.
per prona, XV, 235 N.
tempestas, V, 539.
vertex flammæ, IV, 307.

Cf. *Volutare*.

Vomanus, VIII, 437 N.

Vomere vertere rura, XIV, 34.

Vomit fax radios, I, 462 N.

terra cruores, V, 91.
ventus, mugitibus auras, IX, 522 N.
virus letale Avernus, XII, 123.
ægis nimbos, XII, 720 N.
frons flammam, XVII, 398 N.
vomere sanguinis rivum, X, 182.

Vorago inmensa in inferis, XIII, 562 N.

Vorat agmina vertex pugnæ, IV, 230 N.

Vulcanus alimenta arida, XIV, 310; XVII, 97.

Vorax flamma, IV, 685.

Vorticibus rapidis mare torquet Boreas, I, 592.

Cf. *Vertex*.

Vosegus, *Vosagus*, IV, 213 V.L.

Vota suprema capessere, I, 504.

precesque Deo ferre, XII, 327 N.
cetera nobis in dextra, XVI, 85.
votis absunt Superi, XVI, 260.

Cf. *Vocare* et *Secunda*.

Vox trux, I, 67.

vocem primam distinguere lingua, I, 78 N.
voce implere terras, III, 618; VIII, 409 N.
voces finitæ, I, 672.
cum voce adtollit caput, IV, 660 N.

Vulcania arma Achillis, VII, 120.

pestis, VII, 360; XIV, 423; XVII, 504... 594.

Vulcanus, et ignes subterranei et gigantes, XII, 139... 154 N.

pascitur turbine venti, scandit ovans, et victor culmina lambit, XIV, 307 seq. N.
exercetur pluteis adesis, I, 363 N.
opera præclaræ artis facit, IV, 433 N.
precibus Veneris motus Scipioni cum Trebia pugnanti opem fert, IV, 667 seq. N.
invictus, indomitus, IV, 677 V.L.
non semper adversus Trojanis et hinc Romanis, IV, 677 V.L. Cf. V, 512 sq.; XVII, 504 seq.

Vulgare per orbem, seu terris, VI, 122; IX, 59.

Vulgus militum, I, 399 N.; IV, 265.

venerabile, II, 697.
tremendum, V, 108.

Vulnerare aures nuntio mali rumore, VI, 80 N.

Vulnus Lychæi, h.e. ab eo inlatum, XIV, 434 N.

pro telo, I, 397 N.; II, 92 N.; V, 251 V.L.
pro ictu, IV, 387 N.
Ausoniæ, VII, 2 N.; VIII, 21.
antiquum mentis gerere, V, 648 N.
toto corpore, X, 512 N.
noctis infaustæ lenire, XVII, 111 N.

de *vulnere* nostro nullus sanguis, XI, 394 N.

vulnera pulcra adverso, sub pectore, non in tergo, V, 594 N., 669 sq.; X, 7; XV, 382 N.; XVII, 304, 485.

purgare lympha, VI, 91 N.
non repetenda, VI, 320 N.
quanta, XV, 763 N.
osculari et adorare, VI, 573 N.; IX, 350.

per vulnera emetiri noctes, III, 554 N.

ad vulnera renovare viros cantu, IV, 170.

in vulnera frangere proram, XIV, 548 N.

in vulnus devolvi, II, 129 N.

telo non in sua *vulnera* misso occidit, VII, 630 N.

Vultur laniat renatos artus, XIII, 839 sq. N., 873 N.

Vultur mons, IX, 491 N.

Vulturnum opp. et *Vulturnus*, fl., VIII, 528 N.

ventus, adversus Romanos coortus in prælio Cannensi, IX, 491 sq. N.
Vulturna vada, XII, 521 N.

Vultus in ira, XIV, 530 N.
stans, XV, 29 N.
Tonantis patent, VIII, 652 N.
ablatus viro, IX, 398 N.
sanguine complere, X, 237.
vultu sine voce precari, VI, 567.
patris tractat prælia filius, XV, 358 N.

660

X

Xanthippus Ledæus, qui Regulum cepit, II, 305 N., 434 N.; IV, 357 sq. N.; VI, 301 sqq. N.
ab ingratis Pœnis ipsius gloriæ invidentibus puppi projectus et mersus, etc., VI, 680 sq. N.

Z

Zacynthus comes Herculis et ab eo dicta ins. et urbs, I, 275 N., 289 sq. N.; II, 581 sq. N., 603 N.
inde colonia Saguntum ducta, I, 273 sq. N., 379 N.

Zacyntho arma portata, II, 603 N.

Zama, Jubæ regia, ubi Hannibal victus a Scipione, III, 261 N.; XVII, 292... 617.

Zancla, seu *Zanclæa* moenia, postea dicta Messana, I, 662 N.; XIV, 48 N., 113.

Zephyro salubri molle Surrentum, V, 466 N.

zephyri lenes vexerunt nos ad pœnam, VI, 528 V.L.

ex iis, seu ad eorum flamina concipiunt equæ Lusitanæ, III, 378 seq. N.; XVI, 364.

zephyris blandis salubre ver, XII, 4.

Zeusis, VII, 665.

661

ADPENDIX

SIVE

DIATRIBE DE STYLO POETICO,
ET POTISSIMUM SILIANO.

N.B. Hæc adpendix, divisa sectionibus quatuordecim, universum INDICEM RERUM et VERBORUM in SILIUM ITALICUM feliciter concludet.

SECTIO PRIMA.

ADJECTIVA,

I. *secundo casui juncta more Græcorum, omissa voce causa, seu gratia, ergo, ἔνεκα.*

—adtonitus serpentis, VI, 231.

—æger timoris, animi, delicti, III, 72; VIII, 108; XIII, 52.

—æmulus ingenii Superum, XIV, 681.

—æquales ævi, III, 404.

—alternus animæ Pollux, IX, 295.

—amans Martis, XVI, 106.

—anhelus laboris, XV, 718.

—anxia fati, IX, 349.

—ardens animi, IX, 262.

—avidus motus, leti, pugnae, I, 56; VII, 69, 643.

—cæcus fati, II, 206 N. et V.L.

—capax laudum cladumque, VI, 617.

—certus necis, IV, 197; VI, 27; VIII, 53.

—conscia factorum, VIII, 531 N.

—cupidus cruoris, IX, 312.

—deformis leti, I, 166 V.L.

—degener belligeri ritus, virtutis, gestorum, VII, 291; X, 68; XII, 287 N.

—desolatæ virorum gentes, VIII, 588.

—despectus tædæ, VIII, 54.

—devius æqui, seu recti, I, 57; VIII, 316 V.L.

—dispar sortis, seu animorum, V, 296 N.; VIII, 568.

—ditior umbræ mons, XIV, 237.

—ditissimus ævi, III, 397.

—dives agri, pecoris, auri, prædæ, lactis, avorum, opum, ovium, I, 393; III, 151; VI, 649; VIII, 461, 524;
XII, 28; XV, 702.

—docilis freni, XVI, 359.

- doctus virgæ, seu pelagi, III, 293; VI, 356.
- dubius vadi Aufidus, I, 52 N.
- egenus decoris, frontis, rerum, VI, 304; VIII, 12.
- egregius linguæ, V, 77.
- erectus animi, XIII, 188.
- experti sagittæ, VIII, 614.
- falsus cupiti motus, XIII, 886.
- fecundus veri, XIII, 490.
- felix nemorum, necis, uteri, famæ, I, 395; II, 570; IV, 357, 396, 729.
- ferax villi, VIII, 597.
- fervidus ingenii et ævi, XVII, 413.
- fessi salutis, rerum, belli, viæ, II, 234 N.
- flavus comarum, IX, 414.
- floridior ævi, XII, 482.
- fluxa morum gens, IV, 50.
- fractus opum, XIII, 876.
- fugiens laborum, XII, 299.
- furens animi, X, 210.
- gnarus belli, rerum, metus, cæli, IV, 530; VII, 422; VIII, 69.
- gravidæ mellis apes, II, 220.
- ignara viri, II, 68 N.
- inane deorum pectus, II, 309 N.
- indignus avorum, III, 383 N.
- indocilis pacisque modique, XII, 726.
- infelix obitus, animæ, tori, ausi, culpæ, fidei, II, 682; IV, 506 N.; VIII, 119; IX, 627; X, 630; XII, 432.
- inglorius ausi, XII, 39 N.
- inmodicus fugæ, XII, 268.
- inops sedis, astus, mentis, Martis, cupiti, animi, I, 292; IV, 706; V, 631; IX, 334; XII, 66.
- inpatiens ævi, moræ, I, 227 N.; VIII, 4.
- inpavidus somni, VII, 128 N.
- inprudens tantæ pestis, VI, 166 N.
- inritus incepti, VII, 131.
- insuetus galeæ, III, 358.
- invictus hiemis, æstus, famis, III, 326.
- lætus rectoris, opum, tumultus, laboris, iræ, VIII, 546 V.L.; XIII, 33; XIV, 279; XV, 569; XVII, 307.
- largus comæ, rapinæ, mercandi, VII, 601 N.; VIII, 249; XV, 495.
- laudandus vitæ opacæ et laborum, I, 395; V, 561.
- lentus cœpti, III, 176 N.
- levior opum, dextræ, etc., II, 102 N.; IV, 542 V.L.
- liber campi, II, 441 N. et V.L.
- lugendus formæ, III, 424 N.
- macte virtutis avitæ, XII, 257 N.
- maturus laudum, XIV, 495.
- maximus ævi, X, 139.
- melior fati, dextræ, V, 333; VII, 619.
- memorandus belli, XV, 747 V.L.
- modicus voti, V, 14.
- mundus famæ, IV, 606 V.L.
- mutabile mentis genus, VIII, 17.
- nimius pugnæ, cruoris, vitæ, V, 232 N.; VI, 81.
- notus fugarum, XVII, 147.
- novus doloris, VI, 254 V.L.
- nudus famæ et opum, IV, 606; XIV, 343.
- optimus militiæ, XIV, 169 N.
- orbis visus, XIII, 726.
- par ætatis mentisque, IV, 368.
- parcus cruoris et fugæ, III, 577; X, 32.
- patiens ferri, seu teli, III, 575; X, 243.
- pauper chalybis, sulci, penatum, III, 303; VIII, 543; X, 94 N.
- perfida pacti, I, 5 N.
- piger pericli, undæ, XIV, 264 N.; XV, 501.
- plenus iræ, XVI, 511.
- plurimus jubæ, XVI, 362 N.
- præsagus belli, VIII, 656.
- præscius luctus, seu Cannarum, V, 61; VIII, 27.
- præstans belli, V, 92 V.L.
- pravus fidei, togæ, favoris, audendi, III, 253; VIII, 259 N.; IX, 636; XII, 464.
- prodigus animæ, I, 225 N.
- pulcherrimus iræ, XI, 363.
- purus sceleris, serpentum, IV, 606 V.L.; XII, 370.
- rudis pelagi, IV, 713.
- sagax fibrarum, etc., III, 344.
- satiatus sanguinis, ævi, decoris, IV, 435 N., XVI, 604 N.
- securus cædis, fati, equorum, pericli, mei, sceptri, X, 299 N.; XV, 673; XVI, 344, 682; XVII, 611, 627 N.
- serus fati, studiorum, belli, II, 206 V.L.; III, 255 N.
- siccus sanguinis ensis, VII, 213.
- sinister fidei, I, 56 N.
- sitiens famæ, III, 578.

- spernax mortis, VIII, 463.
- spreta vigoris, XII, 28.
- surdus pactorum, votorum, I, 692 N.; X, 553 N.
- tenax ævi vitæque, XIII, 126.
- tenuis opum, VI, 19.
- trepidus rerum, salutis, curæ, II, 234 N.; VI, 574; IX, 584 N.; XII, 13 N.
- turbatus animi, XIV, 678.
- turbidus iræ, ausi, XII, 417 N.; XIII, 214 N.
- vacuus iræ, tædæ, X, 155; XIV, 446.
- vanus voti, fugæ, XII, 261 N.; XVII, 138 N. et V.L.
- venerandus senectæ, curæ, sceptri, II, 409; VI, 574; XVI, 249; XVII, 248.
- vetus laborum, operis, scientiæ, doloris, regnandi, bellandi, militiæ, armorum, IV, 530 N.; VI, 616 N.; XI, 26; XVI, 201 N.; XVII, 292 N.
- viduus teli, II, 247 N.
- vigil armenti, II, 443.
- viridissimus iræ, V, 569. Cf. inf. IV, pag. 670.

II. *tertio casui juncta, more loquendi Græco aut singulari.*

- novus dolori, VI, 254 V.L.
- indocilis Cereri terra, I, 237 N.
- inhospita Baccho terra, I, 237.
- facilis exiguo; facilis galea nulli, soli, etc., I, 615 N.; IV, 433 N.; VIII, 559 N.; XV, 718 N. Conf. inf. III, pag. 668, α, et V, pag. 670, β.

III. *quarto casui juncta e græca ratione.* Vid. inf. III, p. 669, β.

IV. *infinitivis juncta græce aut insolenter.*

- acer metiri juga venatu, III, 338 N.
- asper frena pati equus, aut jussis parere, III, 387.
- audax raptare et invadere, I, 409 N.; III, 321.
- bonus luctari, XIV, 453 N.
- celeberrima generasse, etc., XIV, 197.
- certus rumpere fœdera, non cedere, superari, I, 268; IV, 448; XII, 624; XV, 490 N.
- dignus fieri compos ausi, et vincere, XI, 364; XVI, 487.
- dirus quassare, IV, 282 N.
- doctus invertere lanas, XVI, 569.
- facilis properare mortem, sprevisse, discedere, certasse, dedisse lacrimas, etc., I, 225; IV, 753 N.; VI, 36; VII, 199; VIII, 59; XI, 6 N.; XII, 163; XIV, 83, 101, 230, 279; XV, 315, 496; XVII, 323.
- felix ducere, XI, 441 N.; XIII, 126.
- ferox renovare odium, XI, 8.
- inconsulius servare modum, VIII, 545 N.
- indignus obcurrere sagittæ tam certæ, II, 111 N.
- indocilis ferre, seu exuere fidem, XIII, 310; XV, 567.
- ingens ferre mala, X, 215.
- inpatiens teneri freno, seu terga dare, VI, 232, 254.
- inprovidus servasse, IV, 284.
- insignis anteire ventos, XVI, 561.
- invictus palmam ferre, III, 327.
- lætus domare labores, fallere astu, cingere ferrum, vivere ferro, bellare, III, 575; VI, 482; VIII, 615; IX, 223; XVI, 564.
- levis exsultare, X, 604.
- lubricus capi, V, 18 N.
- melior producere bellum, seu parere, I, 681 N.; XVI, 359.
- minor certasse fati, V, 76 N.
- nescius vinci, tractare pontum, subdere colla fortunæ, III, 548; IV, 714; X, 216.
- nobilis æquavisse avum, XI, 74 N.
- notus minuisse labores, XII, 331.
- novus ferre jugum, XVI, 331 N.
- parcus Martem lacessere, seu coluisse, I, 680; VIII, 462.
- postremus ponere Martem, I, 160.
- potens custodire, etc., XI, 594.
- primus inire Martem, sumsisse laborem, etc., I, 242 sq., 160.
- rudis ferre medicamina, versare Martem, VI, 90; VIII, 260.
- sævior iras servasse, XI, 7.
- scitus adcondere, XV, 594; XVII, 292.
- sollers nutrire, adcondere, I, 79 N.; VIII, 258, 595.
- sollicitus servasse, VII, 442.
- spectatior non alter grata voce movere fora, I, 440.
- superbus sprevisse, servare, æquare rura, III, 374; XII, 433; XIV, 646.
- tardus numquam nectere dolos, III, 234.
- timidus agitare aprum, XVI, 574.
- trux audere, XIII, 220 N.
- vetus bellare, V, 565 N.
- vilior fucare, VIII, 436. Cf. inf. IV, p. 670.

V. *neutra, posita pro substantivis, vel ita, ut sive hæc supplenda, sive illa his adcommodanda sint.*

- acerba, XIV, 559.
- adversa, V, 225, 373; VII, 10, 376; IX, 347; XII, 325; XV, 822.
- æqua pati, XIII, 606.
- angusta viarum, seu loci, V, 149, 174.
- aperta, IV, 146; XIII, 245.

- aperta campi, VIII, 556.
- arcana, XIII, 494.
- ardua muri, seu montis pervia, XIII, 105, 610; XV, 505.
- arta, VI, 45 N.; XIII, 773; XV, 232.
- aspera, II, 576; IV, 35, 603; IX, 371.
- aspera ponti, VI, 359.
- avia dumosa, latebrosa, longinqua, VII, 438; XII, 352; XIII, 92.
- cærula, I, 21 N. (Cf. Ind.)
- cana casside nudata, XV, 658.
- cassa monere, XVII, 84.
- cauta, IV, 804 N.; VII, 386 N.
- clara, I, 570 N.
- cruda locorum, III, 514 N.
- densissima montis, III, 640; V, 392 N.
- devia, IV, 489; VI, 69; VII, 53; XVII, 122.
- digna viro audere, seu pati, IX, 625; XIII, 605.
- dira sonare, minari, avertere, II, 563; IX, 27, 55.
- dirum tonat aula, II, 671.
- dubia, I, 562 N.
- dura, XIII, 388.
- dura viarum, laborum, rerum, omnia, III, 636; VII, 3, 578; XII, 110; XV, 635.
- excelsa loci, XV, 233.
- exiguum, I, 615 N.
- exiguum salutis, IV, 248.
- extremum noctis, IV, 88.
- extrema precari, ardere, etc., I, 632 N.; VII, 33, 320 N.; XIII, 97 N.
- extrema pericli, rerum, fati, belli, I, 559; III, 705 N.; VIII, 25 N.; XIII, 386; XVII, 153.
- fœda precari, VII, 708 N.
- fortuita belli, IV, 499 N.
- inane, seu inania, I, 97; II, 355; VI, 248; XIV, 244.
- inane vastum, XIII, 526.
- inania rerum, seu campi, IV, 8, 137.
- infanda, V, 160.
- infima vulgi, VIII, 249.
- ingentia sperare, XVII, 535.
- inhospita tanta, IV, 751 N.; VI, 308 N.
- inmane audere, IV, 192.
- inmedicabile visum seditio, XIV, 292.
- inportuna locorum, III, 540.
- insueta, IV, 601 N.
- invia, III, 545; IV, 3.
- invia devexa, dumosa, nemorosa, III, 632; IV, 304; XII, 376.
- læta, VI, 566; XI, 386; XVII, 141.
- languentia stagni, IV, 490.
- leviora laborum, XII, 326.
- lubrica, IV, 581, VII, 611.
- magna, II, 275; IV, 428.
- magna minari, promittere, loqui, VIII, 109 N.
- meliora belli, II, 276.
- memorata antiqua, XIII, 35.
- mite et cognatum homini Deus, IV, 795 N.
- nimium juris, seu regni, XIV, 670 V.L.
- nota velle, XIV, 108.
- oblata secundare, VIII, 228 N.
- obscurum famæ, seu noctis, VIII, 508; XV, 591.
- obsepta viarum, XII, 110.
- plana, III, 532 V.L.; IV, 749; IX, 617.
- præruptum, XIII, 336.
- prava, VII, 388 N.
- primum litus, III, 128.
- profundum fluctisonum, etc., III, 46; VII, 282, 378; X, 590; XII, 355; XIV, 16.
- prona, III, 634; XV, 235.
- prospera rerum, IV, 499 N.
- quid rerum superest, VII, 451.
- raptum, seu rapta, II, 502; III, 390.
- sæva locorum, IV, 760.
- secreta ruris, XV, 597.
- secunda, IX, 346, 352; XI, 391.
- secunda fortunæ, VII, 98.
- serenum nitidum, seu tepidum, V, 57 N.; XII, 4 N.
- subita, IX, 98.
- subita belli, IV, 499.
- superos condere caligine, II, 611 N.
- suprema, VIII, 66.
- suprema precari, VII, 708 N.
- campi, X, 206.
- talia plecti, II, 372 V.L.
- tanta, XII, 536 N.
- tenue, IV, 248.

- vana, XI, 558.
- vicina Trebiæ, quater, IV, 493; XII, 5.
- ultima, II, 620.
- ultima mundi, seu rerum, VII, 108 N., 221.

VI. *pro adverbiiis posita.*

- æqua non premit gens fœderibus, I, 107 N.
- æterno sub pectore fixum servat, VII, 554.
- barbaricum gemere, XII, 418.
- coruscum rutilat, XVI, 119.
- credenda vix furere, XV, 452 N.
- dignum mole viri nisus est, IV, 290.
- dirum insonuit, seu tonat aula, II, 616, 671.
- dira sonare, seu fremere, II, 563; IV, 378 N.
- extrema ardere malis, rogare, etc., VII, 33 N.; XV, 468 N.
- flebile inmugire, seu ululare, IV, 63; VI, 285; XIII, 258; XIV, 217.
- fœda precari, VII, 708 N.
- furiale renidens, XIII, 375.
- horrendum increpare, X, 6.
- ignavum remum adtrahere, XIV, 538 N.
- inmane audere, stridere, gemere, infremere, exclamare, IV, 192; IX, 575; X, 205; XI, 244; XII, 418; XV, 383.
- inopina spicula fundit, I, 326.
- insperata juvenus extulit se portis, I, 426 N.
- justa queri, XVI, 408.
- letale rubuit, VIII, 637.
- letiferum nutare, seu intonare, I, 460 V.L.; II, 213.
- lugubre inmugire, increpitare, XII, 140; XVII, 106.
- magna minari, promittere, loqui, VIII, 109 N.
- magnum nititur, XVII, 454.
- metuendum exsibilat, XII, 138.
- nimius ruit, XVI, 342 N.
- ocior Euro, II, 173 V.L.
- præceps fertur, VIII, 281 N.
- primam urbem invadere, seu Libyen perfundere olivo, II, 255 V.L., 406 N.; III, 324; X, 579.
- primas Alpes amittere, XV, 731 N.
- primis dare sua nomina muris, XI, 297 V.L.
- primus dies docuit, XII, 273.
- primus Phœbus spargit radiis montem, IX, 33 V.L.
- prima feroces, VIII, 16 N.
- prior inquit, V, 316.
- proximus tendit, XV, 410 N.
- rapidis flammis vorare, XIV, 310 V.L.
- rapidus ruit, V, 304.
- sævum adridens, I, 398 N.
- secreta pectora tentare, II, 480 N.
- sera pavere, XVI, 690 N. et V.L.
- seras portas pandere, II, 253.
- sublime sedere, rapere, adcipi, ferri, III, 9 N.; IV, 144; VI, 235; XI, 232 N., 274; XVI, 398; XVII, 248.
- suprema precari, VII, 708 N.
- torvum exclamare, seu renidere, XI, 99 N.; XIII, 375.
- tremendum sonare, IV, 283.
- vana minitari, tumere, laborare, luctari, I, 306 V.L.; XVI, 508; XVII, 313, 429 N.

VII. *activæ significationis passive sumta.*

- cæcus, V, 3 N.; VI, 7, 56; VII, 135, 350, 372, 540 N.; VIII, 255; IX, 281, 500; X, 235, 284, 414, 538; XI, 386, 453; XII, 127, 477, 613, 628.
- incautus ictus, II, 99 N.
- infestus, XII, 399 V.L.
- mutus, III, 579 N.
- surdus, VI, 75 N.; VIII, 246.
- belligeri campi, IV, 471 N.
- nescius, ignarus, dubius, incredulus, II, 99 N.

VIII. *passivæ significationis active posita.*

- inmemor gurgis, XVI, 477 N.
- ignotus, innocuus, notus, suspectus, II, 99 N.
- adtonitæ curæ, III, 132 N.
- sollicitus labor, metus, amor, dolor, *sollicita cura, sollicitæ opes*, III, 161 V.L.
- ægræ curæ, IV, 724 N.
- facilis introitu piscis, V, 52 N.
- navus timor, VII, 350 N.
- penetrabilis arundo, VII, 649 N.
- felix Deus secundat visa, VIII, 228 N.
- expertus sagittæ, VIII, 614 N.

IX. *substantivis juncta, ad quæ proprie non pertinent, quæ vulgo hypallage dicitur.*

- trifido lingua micat motu, VI, 222.
- viscati luci, VII, 674 V.L.
- ignavum remum adtrahit manus, XIV, 538 N.
- rabidi bellua ponti, XV, 784 N.

- infidum caput rapit victor, [XV, 807](#).
- consanguineam dextram protendere Sagunto, [I, 655](#).
- primam urbem invadere, [II, 235 V.L.](#)
- vagus latratibus canis inplet dumeta, [III, 294 N.](#)
- tacitas ripas Liris perstringit gurgite, [IV, 350 N.](#)
- magnanima puer pubescente gena, [VI, 21 N.](#)
- æterno sub pectore fixum serva, [VII, 554 N.](#)

X. *ad iram ardoremque proprie spectantia, quæ vel simpl. ornant, vel magnitudinem, potentiam virtutemque significant.*

- ferox Carthago, [I, 2 N.](#)
- dira vox, [IV, 260](#).
- inproba virtus, puppis, furor, [I, 58 N.](#); [VI, 525](#); [XIII, 761](#).
- atrox fides, seu virtus, [VI, 378 N.](#); [XIII, 369](#).
- horrida virtus, [XI, 205, 419](#).

XI. *gentilia et simpl. propossessivis.*

- Africa bella, [XVI, 179 N.](#); [XVII, 11](#).
- Arcas mater, [VI, 636 N.](#)
- Astur exercitus, Panchates, etc., [I, 252 V.L.](#); [XVI, 348](#).
- Dardanus ductor, etc., [I, 14 N.](#); [II, 425 N.](#)
- Iapyx campus, ager, alumnus, [I, 51 N.](#); [III, 708](#); [VIII, 37](#); [IX, 185, 270](#); [XI, 1](#).
- Itala regna, seu bella, [VI, 596](#); [XIII, 885](#).
- Ithacus Ulysses, [II, 180 N.](#); [XIII, 803](#).
- Maurum jaculum, [III, 339 N.](#)
- Parnasis Cirrha, [XII, 320 V.L.](#)
- Pœna vis, [VI, 338 V.L.](#)
- Romula facta, [XIII, 793](#).
- Trasymenis, seu Thybris unda, [V, 23 N.](#)
- Umbri colles, [VI, 643](#).

XII. *quorum genus permutatum est,*

v.c. volucris somnus et sonipes, volucer fama, etc., [X, 351 V.L.](#)

- acris Rhodanus, [III, 463 N.](#)

XIII. *in ias exeuntia, deducta ab adjectivis gentilibus, in ius desinentibus.*

- Nasamonias Harpe, [I, 117 V.L.](#)
- Acheloias, [XII, 34 N.](#)
- Cephalœdias ora, [XIV, 252](#).
- Sidonias Drepane, [XIV, 269 V.L.](#)

XIV. *nomina populorum in as exeuntia*

v.c. Aquinas, Arpinas, Hispellas, Larinas, Mevanas, Privernas, [IV, 544 V.L.](#) Cf. Ind.

XV. *interposita.*

- Palantes agit ad ripas (miserabile) Pœnus, [IV, 571](#).
 - rapit (miserandum et triste) biremes, [XVII, 275](#).
 - vincla viro manicæque (pudendum) addita, [XVII, 140 V.L.](#)
- Cf. [II, 232, 584](#); [IV, 767](#); [V, 612](#); [VI, 78, 199, 203, 305](#); [VII, 187](#); [IX, 598](#); [XVII, 484](#).

SECTIO SECUNDA.

SUBSTANTIVA,

I. *adjectivorum loco posita.*

- carnifices manus, [I, 173 N.](#)
- grex minister, [XI, 274](#).
- jussa magistra, [III, 387](#).
- virgulta vallis, [XII, 354 V.L.](#)
- dominus Senatus, [II, 45 N.](#)
- bellator equus, seu ensis, [II, 411](#); [XIII, 376](#).
- bellatrix bellua, [IX, 574](#).
- monitor Deus, [IV, 723](#).
- dies ultor, [II, 495](#).
- cædis cumulus, [I, 453 N.](#)
- divortia fontis, [XIV, 236](#).
- latrator Cydon, [II, 444](#).
- custos Molossus, [II, 689](#).
- venator Lacon, [III, 295](#).

II. *feminini generis pro masculinis posita, vel collective, vel respectu ad nobilius genus.*

- pars excussi, [V, 495 N.](#)
- cohors mixti, [VIII, 489](#).
- pars inplevere divisi, [IX, 301](#).
- dextera, quem, [X, 306 N.](#)
- animæ, qui, [XV, 503](#).
- unicus rerum, [X, 273 V.L.](#)
- duri bello gens, [XV, 566](#).
- clari genus Phœnissa juvena, [XVII, 630](#).
- cetera contenti discedunt turba quisque ferox jaculis, [XVI, 462 N.](#)

III. *periphrastice posita.*

—formæ ferarum, corpus, simulacrum, etc., [XV, 86 N.](#)

—nomen Iberi, [V, 161 N.](#)

—corpora redeuntum, [VI, 572 N.](#)

IV. *infinitoris insolenter juncta,*

v.c. exemplum, non umquam fidere lætis, [XVII, 141 N.](#) Cf. inf. [IV, pag. 670.](#)

SECTIO TERTIA.

NOMINA ET PRONOMINA,

I. *quorum usus insolentior,*

α. *montium adjectiva, pluralia ac neutra.*

—Taygeta, Dindyma, Algida, Mænala, etc., [IV, 363 N.](#); [VI, 311](#); [XII, 537 N.](#); [XIII, 346](#); [XVII, 20.](#)

β. *hominum petita a fluviis, oppidis, populis, insulis, montibus, regionibus,*

v.c. Caicus, Tagus, Durius, Galæsus, Sicoris, Bagrada, Cydnus, etc., [I, 306 V.L.](#); [XV, 721 V.L.](#); [XVI, 465 sq. N.](#)

γ. *animalium promiscue usurpata de utroque sexu, et sæpius feminina apud Græcos,*

v.c. cerva, bos, canis, equa, panthera, tigris, leo, [III, 39 V.L.](#)

δ. *locorum pro rebus ibi gestis.*

—Ægates et Cannas abolere, [I, 61 N.](#); [XVII, 608 N.](#)

—post Cannas, seu Trebiam, [XI, 77](#); [XII, 285 N.](#)

—per Tyrrhena stagna et Trebiam vos obtestor, [XII, 79.](#)

—victor Cannarum, [XII, 41.](#)

—Romani capiunt Cannas et Trasymena vada, [XI, 171 sq. N.](#)

—hoc iter Alpes, hoc Cannæ tibi stravere, [XII, 513.](#)

ε. *loquentis pronominis loco posita.*

—Hannibalem pœnæ petit, [I, 29 N.](#)

—Hannon donat, [II, 326.](#)

—Juno jubet, [II, 533.](#) Cf. [VI, 136 N.](#), [261, 262 V.L.](#), [600 V.L.](#); [IX, 647](#); [XI, 185 N.](#)

ζ. *navium feminina et ab insignibus earum ducta,*

v.c. Chimæra, turrigera Nessus, etc., [XIV, 497 sq. N.](#), [500 V.L.](#), [575 V.L.](#)

II. *Forma nominum et pronominum,*

α. *Græca*

v.c. Dardanida, [XVI, 191 N.](#)

—Belida, [III, 650 V.L.](#)

—Æacida, [XIII, 796.](#)

—Ænean, [II, 413 V.L.](#)

—Dido suam, [VIII, 122 N.](#)

—Argo infestam, [XII, 399.](#)

—gigantas, [IX, 309 V.L.](#)

—Phœbas Iliaca, [XV, 282 N.](#)

—Ide et Iden, [VII, 465 V.L.](#)

β. *antiqua*

v.c. Pœnicus, pœniceus, mœnera, mœrus, [I, 602 V.L.](#)

—fide et segnitie pro fidei et segnitiei, [III, 88 N.](#)

—sorti, igni, colli, amni, cædi, pro sorte, igne, colle, etc.; [VII, 368 N.](#); [VIII, 125 V.L.](#); [X, 462 V.L.](#)

—domo pro domi, [VIII, 548 N.](#)

—apium pro apum, [VIII, 635 N.](#)

—afuerit pro abfuerit, [VII, 248 V.L.](#)

—ambo pro ambos, [IV, 175 V.L.](#) Cf. inf., [pag. 674, 4 lin.](#)

γ. *mollior,*

v.c. qui et quinam pro quis et quisnam, [II, 645 V.L.](#)

III. *Casus eorum græce, vel insolenter positi,*

α. *tertius.*

—Xanthippus huic cadit gladio, etc., [IV, 391 N.](#), [543 V.L.](#); [X, 28](#); [XVII, 305.](#)

—obcumbit Rullo Volunx, [V, 261 N.](#)

—fusus eidem Zeusis, [VII, 664.](#)

—jacet fratri dux, [XV, 647.](#)

—sternitur Virgilio Caudinus, [XVII, 442.](#)

—tibi corpora quot cæsa sunt, [VII, 559.](#)

—devicta seni urbs, [XV, 322.](#)

—victa fratri mœnia, [XV, 509.](#)

—balant ei mille lanigeræ, [XV, 703.](#)

—huic torquetur lancea, [I, 318](#); [IV, 190.](#)

—huic torquet pilum Telgon, [IV, 629.](#)

—laudatur Junoni, Jovi, Veneri Lucifer, [II, 694](#); [VI, 620](#); [VII, 640 N.](#)

—bella optata tibi, [III, 204.](#)

—Tyriis rupta fides, [III, 1.](#)

—hæc spectata duci, [III, 61.](#)

—cui dicta Castulo, [III, 98.](#)

—dilectus regibus Hippo, [III, 260.](#)

—misceri gregibus, [III, 288.](#)

- miscere se labori, XVII, 29.
- septima his stabulis longissima ducitur æstas, III, 383.
- nocturna Lyæo Mænas, III, 395 N. et V.L.
- revocare Pœnum patriæ, III, 591.
- regnabitur tuis longo ævo, III, 593.
- substitit lyræ Hebrus, III, 620.
- calcatos Jovi lucos, III, 676.
- damnati Superis, IV, 229.
- ferre umbris proavoque, IV, 286 N.
- huic horret thorax, IV, 558.
- sedet ei casside ales, V, 78.
- cassis erat viro, cui crista jubar effundit, V, 133.
- Æneidis flebitur hoc longo ævo, V, 187.
- fronti librare securim, V, 293.
- nulli victus ponere castra, V, 552.
- damnatur catenae, VI, 341.
- nulli deprensus in armis circumspectis, VI, 619 N.
- de vexum lateri pendet Tuder vertice montis, VI, 644 V.L.
- figere titulis nomen, VII, 112 V.L.
- inmurmurat iræ, VII, 146 V.L.
- sorti cecidit custodia, VII, 368 N.
- migrantur regna Superis, VII, 431 N.
- lateri adcipere ferrum, VII, 626.
- ei fulget gemma casside, VII, 638.
- regnata nepoti mœnia, VII, 693.
- abigo menti, VIII, 124.
- ei cælatur clipeus, VIII, 384.
- sparsit plumis honorem, VIII, 442 N.
- huic genus orditur Minos, VIII, 470.
- dilectum Haleso litus, VIII, 474.
- rapta Boreæ, VIII, 513.
- contemtæ Clanio Acerræ, VIII, 535.
- Xanthippo captus Satricus, IX, 67.
- percussa Jovi quercus, X, 166.
- defigere alicui ensem, X, 299.
- vocare aliquem majoribus ausis, X, 344 N.
- hærens loricæ arundo, X, 400 N.
- calcata deo saxa, XI, 218.
- tremet inceptis ætas, XI, 323 N.
- auditus Superis et Manibus, XI, 460.
- agere costis telum, XII, 240.
- parantur morti, XII, 586 N.
- abdere terræ, XIII, 406.
- jurari Divis dignata palus, XIII, 569.
- fixi terræ oculi, XIII, 822.
- cui coma subrigitur fronte, XIII, 861.
- Cf. sup. II, pag. 663; et inf. V, pag. 670, β, et in Ind. vocc. *componere, comparare, certare, pugnare, contendere, bellare, luctari, facilis*.

β. *quartus*. Vid. in Ind. vocc. *adstrictus, adtritus, adustus, ambustus, cælare, defixus, demissus, devinctus, disjectus, effultus, effusus, erectus, evinctus, excussus, exterritus, exutus, fraudatus, friendens, fultus, furiatus, fusus, geminatus, horrere, indutus, injectus, instrictus, instratus, labefactus, laceratus, laxatus, levis, minor, mutatus, nutat, orbus*, etc.

γ. *Sextus*, et quidem

κ. *ablativi absoluti*,

v.c. *audito*, V, 106 V.L.; XVI, 184.

—*pacto*, XIV, 97.

—*non exspectato*, XII, 508.

λ. *ablativi insolentiores*,

v.c. *marmore mœsto effigies*, I, 86.

—*porrecto limite luci*, XIV, 647 N.

—*fulvo auro vestis*, XIV, 656 N.

—*ductor nomine tanto*, VI, 462.

—*cognato sanguine turba*, XV, 12 N.

—*labenti ævo ambo*, XVII, 427 N.

—*florente juvena famulus*, XVI, 455. N.

SECTIO QUARTA.

VERBA,

I. *quæ actum pro conatu designant*,

v.c. *reservavit arces*, I, 14 N.

—*dabas*, XI, 551 N.

—*recludis*, XIII, 523.

—*capta*, IV, 151.

—*delenti*, I, 514.

—exclusit, XIII, 728.
—trahebat, XVI, 183.

670

II. *quorum Futurum indicat. pro optativo positum est*,
v.c. ignoscet, VIII, 617 V.L.

III. *quorum Præterita aliaque tempora ἀοριστῶς posita sunt*,
v.c. Alecto operata est (h.e. operari solet) Tartareo Jovi, II, 674 N.
—gestabant, h.e. gestare solebant, VIII, 549 N.
—superba sprevisse, III, 374 V.L.
—non ultra patiens rexisset dolorem, II, 382.
—facilis sprevisse, IV, 753 N.
—Superi minores certasse fati, V, 76 V.L.
Cf. 242 sq.; VII, 470, 740; VIII, 24, 59; XIII, 390; XIV, 105, 106 al.

IV. *cum secundo nominum casu Græce juncta*,
v.c. laudabat juvenem leti, IV, 259 N.

—laudandus vitæ, I, 395.
—probare aliquem animi, XVI, 165 N.
—complet urbem mœsti clamoris, IV, 775.
—exutus formæ, VIII, 441.
—damnandus facti, VI, 191.
—damnatus doli, XIII, 879.
—absistere vani cœpti, XVI, 223.
—abstinere, desinere, desistere iræ, seu pugnae, X, 84 N. Cf. sup. I, pag. 661.

V. *tertio nominum casu juncta*,

α. *Græce ac insolenter*. Vid. sup. III, pag. 668, α.

β. *ubi motum a loco ad locum exprimunt*,

v.c. tollere, seu adtollere cælo, I, 1 N., 508; XII, 411.

—ferre cælo facta, I, 277 N.
—murus cælo dedit mugitum, I, 370 V.L.
—polo crescant Alpes, astrisque coruscis Apenninus agat scopulos, II, 353 V.L.
—descendere nocti et Erebo, XIII, 708, 759.
—demittere umbris, neci, leto, I, 439 N.
—ferre umbris, IV, 286;
—ferre signa columnis, seu templis, I, 142 N.; XIV, 581 N.
—metis agebat se equus, XVI, 440 N.
—volvens oculos cæloque fretoque, XVII, 259.
—ire castris, sorori, etc., X, 621; XV, 327.
—torquere ignes aplustribus, XIV, 423 N.
—detrahere ignibus patriam, XVII, 180 N.
—vertere omen Latio, II, 379 N.
—templis venit hostia, IV, 813.
—portare membra tumulis, XIII, 426.
—vocare aliquem majoribus ausis, X, 344 N.

VI. *quorum infinitivi vel pro supino, vel pro substantivo, vel docte saltem et exquisite positi sunt*.

—ire precari, IV, 793 V.L.
—ruunt tormenta parare, I, 170 V.L.
—eripuit evadere letum, XIV, 131.
—habe intrare, XVI, 208 N.
—Alpes propius conspectæ demsere præteritos ultra meminisse labores, III, 478.
—superasse jugum non finit mulctæ laborem, IV, 748.
—anteibat cunctos unguere vulnus ferrumque exigere, V, 355 N.
—Martem regere haud cederet Hannibali, VI, 307 sq. N.
—nulli victus, vel ponere castra, vel junxisse ratem, V, 552 N.
—non ullo amne victus Bagra da extendere latius undas, VI, 142 N.
—vincam servare invites, VII, 223 N.
—vincat primum hoc servasse parentem, IV, 429 N.
—spectari Fabio, vel morte emere volunt, VII, 621 N.
—protulit Vetulonia pugnas ad cendere ære, VIII, 488.
—addiderat ferro circumdare pectus, VIII, 548 N.
—intrasse nondum urbem cor acuit, X, 332 V.L.
—fidere nimium lætis rebus excusat, X, 379.
—non Teucros delere aderam, IX, 532 N.
—damnati terga dedisse, X, 655 N.
—deficit scandere, seu pascere, III, 112; XIII, 359.
—fecit crescere, XIV, 302.
—vigor nulli adspirare, V, 270 N.
—ardor adpellare viros, XIII, 719.
—amor, seu studium est cognoscere, XIII, 720, 732.
—exemplum, non umquam fidere lætis, XVII, 141 N. Cf. sup. IV, pag. 663.

671

VII. *simplicia pro compositis*,

v.c. ponere præmia, IV, 267 N.; XVI, 458 N.

—sequi, I, 115 N.
—ferre, I, 361 N.; XIV, 491 V.L.
—servare, II, 99 N.; III, 380 N.; XVI, 316.
—figere, IV, 386; V, 215 N.; VII, 112 V.L.; XIV, 306.
—putare, VII, 519 N.

- premere, VII, 613 N.; X, 140.
- ducere, VIII, 340 N.
- spargere, VIII, 442 N.
- tenere, XI, 447 V.L.
- trahere, XIII, 806 N.
- rumpere, XII, 180 N.

VIII. *composita pro simplicibus,*

- v.c. confundere, XIV, 334.
- effundere, XIV, 349 V.L.
- emeritum cælum, VII, 19 V.L.
- expendere, VI, 588; VII, 713; XIII, 698.
- includere, XIII, 686.
- infrenati manipuli, IV, 314 N.
- perstat, III, 380 V.L., 686.
- reditura mors, II, 224 N.
- refundi, III, 464; XIV, 349.

IX. *activa, vel transitiva passive, vel intransitive adhibita,*

- v.c. addebant in spatia, XVI, 373 N.
- advertere coloni, I, 288 V.L.
- avertisse, XV, 584.
- convertere, IX, 645.
- effringet, I, 647 N.
- intendit finibus agmen, III, 466 V.L.
- stipantibus armis, I, 47 N.
- vertant inde ad Carthaginis arces, I, 693 N.
- vibravit lancea, I, 539 N.

X. *passiva et intransitiva active et transitive posita,*

- v.c. ruens densissima ferro, V, 392 N.
- migrantur regna Superis, VII, 431 N.

XI. *sensuum sæpius permutata,*

- v.c. videre, audire, etc., VI, 179 V.L.

- XII. *unum verbum, a quo generalis notio petenda est, junctum pluribus ab eo per se alienis, de quo v. ad VI, 179 V.L., et XII, 65 V.L.*

SECTIO QUINTA.

PRONOMINA,

- mihi, tibi, nobis, vobis abundant, et plus vitæ vigorisque orationi conciliant, I, 46 V.L.; III, 584; XIII, 854; XVII, 295, 323.*

672

SECTIO SEXTA.

PRÆPOSITIONES,

I. *postpositæ,*

- v.c. effigiem in V, 5.
- ite dolos contra, VI, 482.

II. *omissæ*

- v.c. remeare Thebas, venire lacus, etc., I, 276 N.; IV, 761.
- Ausonia si te Fortuna creasset, IV, 730 V.L.
- condere se sociis, V, 280 V.L.
- portari Lybiam, XVI, 160 V.L.
- manere gradu, XVI, 19 N.
- pendet spes anima una, IV, 301 V.L.
- hæsit armis, IV, 389.
- pervectus litora classe, IV, 51 V.L.

SECTIO SEPTIMA.

SYNTAXIS,

anomala

- v.c. ad signa movendum, pacem orandum, arma reponendum, bona censendum, VIII, 36 V.L.; XI, 559, 560; XV, 105.
- patrium et commune duobus paupertas, IX, 403 N.
- inmedicabile visum seditio, XIV, 292.
- hospes cum rege residunt, XVI, 244 N.
- haud alium vidit tellus, cui viro, etc., I, 280 V.L.
- per vos culta primordia gentis scil. oramus, etc., I, 658 N. et V.L.
- hos astu adgressus (Pacuvio fuit
- nomen) Hortatur, etc., XI, 55 sq. N.

SECTIO OCTAVA.

REPETITIO,

vel palilogia ejusdem vocabuli aut aliorum ejusdem potestatis

I. poetica

- v.c. condit occultata membra, IX, 99 N.
—obstructas replere cadavere ripas, XI, 198 N.
—tulit portatas carinas, XII, 443 N.
—spemor contemta, XV, 523 N.
—ducet agens, XVI, 273 N.
—eversam exscindere Romam, XVII, 189.

II. propter versuum interpositionem et memoriæ juvandæ causa,

- v.c. IX, 530 sq.; XI, 356 sq.; XII, 437... 441 V.L.; XIII, 38... 41; XVI, 74 sq., 687... 691.

III. in adfectu

- v.c. Nostrum, inquit, nostrum ferre caput, II, 26 N.
—lucem captivus, lucem inter vincla petebat, XVI, 74 V.L.
Conf. II, 302, 531; V, 640 sq. N.; XI, 512 V.L.; XII, 221; XV, 362, 363.

SECTIO NONA.

ADPOSITIO,

- v.c. turba volucris Nomades, XV, 7 V.L., 367.
—tot millia, gentes inter tela satæ, I, 340 V.L.
—Punica bella, Ægates, I, 621 N.
—bis numina capta Penates, I, 43.
—Agamemnoniam gratissima tecta Mycenen, I, 27.
—hos Boreas scopulos inmitia regna solus habet, I, 587.
—angues Lerneia monstra, II, 158 V.L.
—nobile nomen Eurydamas, II, 177.
—regia quadrupedes spolia, II, 260 N.
—labor Alcidæ Lernæa hydra, III, 32.
—nobile Amyclæ numen, IV, 358.
—pallam conceptaque vota dicare Junoni, VII, 77 N.
—nava manus Rutuli, XVII, 125.
—dignus fieri compos ausi, XI, 364.
—satis est huic esse priori, XVI, 492 N.
—supremis esse cupido est iis, VII, 226 N.
—Cristæ nomen erat, X, 93.

SECTIO DECIMA.

ADSPIRATIO,

I. omittitur in MSS.

- v.c. in vocc. humerus, humens, humidus, humectare, II, 125 V.L., 469 V.L.

II. additur in MSS. ante arena et arundo, I, 39 V.L.

- ante nomina propria, inpr. Punica, Hannibal, Hamilcar, Hasdrubal, Hannon, Hammon, Hadriacus, Hiberia, Hiberus, I, 39 V.L., 54 V.L., 145 V.L.; VIII, 438 V.L.

SECTIO UNDECIMA.

ORTHOGRAPHIA,

de qua vid. Var. Lectt.

- v.c. abscissus, abscisus, III, 552; XV, 470.
—aclys, aclis, III, 363.
—Acragas, Agragas, XIV, 210.
—adnisa, adnixa, II, 128, 629.
—adsimilare, adsimulare, II, 553; XV, 427.
—Ægates, Ægades, I, 61.
—aenum, ahenum, V, 606; VII, 642; XVI, 176.
—æsculus, esculus, V, 481.
—æthereus, ætherius, V, 73.
—ambo, ambos, IV, 175; XVII, 426.
—ancora, anchora, VII, 23.
—Anguitia, Angitia, VIII, 498.
—Anxur, Axur, VIII, 390.
—arcessere, accersere, I, 264.
—Arretium, Aretium, VII, 29.
—artus, arctus, II, 103; V, 477.
—baca, bacca, bacifer, baccifer, III, 596.

- Bagrada, Bragada, I, 407; VI, 141.
- Baliaris, Balearis, I, 314; III, 365.
- Brundisium, Brundusium, VIII, 574.
- Bruttii, Brutii, Brettii, VI, 15.
- Cære, Cere, VIII, 472.
- cætra, cetra, III, 278.
- Camars, Camers, VIII, 461.
- Cerretani, Ceretani, III, 357.
- Chrysas, Crysas, XIV, 229.
- Clotho, Cloto, IV, 369.
- connisus, connixus, II, 123, 629.
- Corythus, Corithus, Coritus, IV, 720.
- covinus, covinnus, XVII, 417.
- Cybele, Cybebe, VIII, 363; XVII, 8.
- delectus, dilectus, VII, 43.
- densere, densare, IV, 159.
- derigere, dirigere, II, 92.
- deripere, diripere, XV, 727.
- detergent, detergunt, VII, 344.
- dissicere, disjicere, IX, 538; XV, 727.
- Duilius, Duillius, Bellius, Billius, VI, 665.
- exscidere, excidere, excindere, VII, 643.
- exsiluere, exsilire, VII, 46.
- Fæsula, Fesula, VIII, 477.
- falarica, phalarica, I, 351.
- fastus, fasti, II, 10.
- gigantas, gigantes, IX, 309.
- Gracchus, Graccus, IV, 495.
- Graviscæ, Grabiscæ, VIII, 473.
- Hamilcar, Hannibal, Hasdrubal, Hannon, Hammon, Hadriacus, Hiberia, harena, harundo, I, 39, 54, 145; VIII, 438.
- Hannon, Hanno, Anno, II, 277.
- Henna, Enna, I, 93.
- Hirpini, Irpini, XI, 11.
- Iarba, Hiarba, Hyarba, I, 417; II, 58.
- increbescere, increbescere, X, 1.
- juvenalis, juvenilis, II, 312.
- Karthago, Kalendæ, etc., I, 3.
- Karthalo, Carthalo, I, 406.
- læna, lena, XV, 421.
- Lænas, Lenas, XV, 447.
- levis, lævis, II, 111.
- Lindus, Lyndus, III, 364.
- Liternum, Linternum, VI, 654.
- litora, littora, I, 25. (Cf. Ernesti ad Sueton. Tiber. c. 40.)
- Lutatius, Luctatius, VI, 687.
- mapalia, magalia, magaria, XIV, 7; XV, 418.
- Masinissa, Masanissa, Massinissa, Massanissa, Massanassa, XVI, 117.
- Metaurus, Mataurus, VII, 486.
- Minucius, Minutius, VII, 386.
- monimenta, monumenta, VI, 716.
- mulctare, multare, mulcare, X, 462.
- Naiades, Naiades, V, 21.
- nequidquam, nequiquam, II, 421.
- Neritius, Naritius, II, 317.
- nisa, nixa, II, 123, 629.
- Parætonius, Paræthonius, XVII, 449.
- Parnasus, Parnassus, XII, 320; XV, 311.
- penna, pinna, XIV, 567.
- Phorcis, Phorcys, Phorcus, III, 402.
- Pomptini, Pomtini, Pontini campi, VIII, 379.
- Porsenna, Porsena, XVI, 117.
- præla, prela, VII, 165.
- præstringere, præstinguere, I, 358.
- Publicola, Poblicola, Poplicola, II, 8.
- quadrupes, quadripes, I, 162; X, 291.
- quis, queis, I, 14.
- retulit, rettulit, I, 309.
- Rhegium, Regium, XIII, 94.
- Rhipæa, Rhiphea, Riphæa, Rhiphæa, Ryphæa, XI, 459.
- Sabrata, Sabratha, III, 256.
- Sabura, Sabbura, XV, 441.
- Sætabis, Setabis, III, 373.
- Saguntinus, Sagunthinus, I, 271.
- Saguntus, Saguntum, I, 271; XVII, 329.
- Sason, Sasson, VII, 480.
- satias, saties, IV, 110; V, 52.
- Sigeus, Sigæus, I, 665.
- similare, simulare, II, 553; XV, 427.

- subtemen, subtegmen, VII, 80 N.
- succus, sucus, VII, 169.
- Tarcon, Tarchon, VIII, 473.
- tegimen, tegumen, tegmen, I, 402.
- Tethys, Thetys, Thetis, III, 60.
- Thapsus, Tapsus, III, 261.
- Therapne, Theramne, VI, 303.
- Thesprotius, Tesprotius, XV, 297.
- Trasymenus, Thrasymemis, Trasimenus, I, 49.
- tropæum, trophæum, XIV, 282.
- Vettones, Vectones, III, 378; XVII, 365.
- Virginus, Verginius, XIII, 828.
- Viriathus, Viriatus, Viriatthus, III, 354.
- Virrius, Virius, XI, 65.
- urgere, urgere, VI, 265.

SECTIO DUODECIMA.

TROPI ET FIGURÆ,

- I. METAPHORA, *qua rebus inanimis vita, sensus, et actus tribuuntur*,
v.c. gregis inlusu territus acris expavit moles Rhodanus, III, 463 N.
- fluctus ac venti latrant, clamant, plangunt, anhelant, gemitum edunt, III, 471 N.
 - ripas reliquit amnis audito curru Dei, IV, 444 N.
 - pupes dociles regentis audire manum, XIV, 393 N.
 - condebatur, instabat, claudunt, it clamor canum ad auras, rapiebat puerum aquila, etc., de argumentis et imaginibus in clipeo et textura, II, 406 sq. N., 417 N.; XV, 425 N.
 - ensis suasit rumpere pacem, I, 11 N.
 - Trasymenus reformidat sua stagna turbida tabo, I, 49 N.
 - marmor et effigies mœstæ, I, 86 V.L.
 - statuæ, seu imagines viventes ac spirantes, I, 86 V.L.; II, 430 N.; VIII, 6 N.; XIV, 657; XV, 445.
 - vocatæ silvæ, seu aggeres, VIII, 501 N.; XI, 444 N.
 - flammæ surgentes audito carmine, I, 103 N.
 - fibræ conticuere, I, 139 N.
 - sortes loquuntur reditum, I, 416 N.
 - frustrata litora et vanum æquor, II, 459 N.
 - terra, mare, montes, etc., recedunt, discedunt, diffugiunt, transeunt, crescunt, adtolluntur, decrescunt, III, 157 V.L.
 - narrare promissa silvis, III, 430.
 - adtonitæ arces, IV, 7.
 - trepidantia mœnia, I, 129.
 - Istrum indignantem transmittere signa compescit, III, 616.
 - substitit lyræ Hebrus, et venit Rhodope, III, 620.
 - Trebiam insueta timens, IV, 601 N.
 - miratur Eridanus, etc., IV, 690.
 - Trasymenus refugit corpus contractis aquis, V, 331.
 - hunc fleverunt freta, saxa, etc., XIV, 514 sq. N.
 - hunc tristes luxere Fregellæ, hunc mater Anagnina flevit, V, 542 N.
 - mirantem Thybrim tranare, X, 497 N.
 - volentia saxa, XI, 442 N.
 - Orpheo modulante sonos cum silvis venere feræ, cum montibus amnes, XI, 466.
 - conscia loca rerum, quæ ibi sunt vel fiunt, III, 393 N., 399; V, 23; IX, 180.
 - terrentem freta, XII, 450.
 - trepidant Neptunia regna, XIV, 364.
 - consilio locorum, IX, 219 N.

II. METONYMIÆ *adjuncti pro subjectis, seu abstracti pro concreto, effectus pro causa, continentis pro contento, et vice versa*,

- v.c. vis elephantorum, virorum, Pœna, IV, 599 N.; VI, 338.
- virtus mariti, seu parentis, IV, 802 N.; VI, 535 N.
 - vecordia Minucii, VII, 523 N.
 - furor patrius, Tyrius, iræ, Celticus, Euri, I, 71 N.; IV, 190 N., 528; VI, 525, 528.
 - furor ducis arma cepit, I, 683.
 - cura sagax Pœni, VII, 260.
 - rigor ferri, IV, 630.
 - iræ grandinis, XII, 610.
 - ira Tyria, IV, 528; VI, 490 N.
 - ars subteminis, XV, 433.
 - morem et pugnæ signum, IX, 32 N.
 - juvenis, VII, 596 N.
 - principium, XV, 746 N.
 - imperium, IX, 226 N.
 - cædes, I, 453 N.
 - Hannibal, I, 346 N.
 - materna Pyrrhus origo, XIV, 94 N.
 - palma, IV, 390 N.; XVI, 462, 503, 573.
 - spes, XVI, 506 N.
 - mora belli, I, 479 N.; VIII, 33 V.L.

—moræ æris, V, 319 N.
 —moræ fossarum, IX, 218 N.
 —nomina parta triumphis, I, 610.
 —orantum squalor, I, 631.
 —patrium decus, II, 71.
 —pavor equi, IV, 255 N.
 —stabula, III, 383 N.
 —juventa, II, 275 N.
 —senecta, II, 641 N.; III, 626; V, 582; VIII, 6; X, 103; XV, 456 N., 651 N.; XVI, 665.
 —tumida lingua, XVII, 120 N.
 —latratus Spartani, I, 421 V.L.
 —armis furorem addere, II, 36 N.
 —turbata frena pavore, II, 199 N.
 —ira regia, II, 672 N.
 —spectacula esse, II, 231 V.L.
 —urbs e mœnibus spectans, II, 257 N.
 —patrio decore amplior natus, III, 71 N.
 —terrīs ingens labor crescit, III, 75 V.L.
 —naufragia invadere, III, 321 N.
 —pavore equi tractus rapitur, IV, 255 N.
 —Clotho longa, V, 404 N.
 —sceptra Pellæa Ptolemæi eum eripuerē, XI, 381 N.
 —regna redeuntia, XIII, 728 N.
 —Tago aurifero perfusa, XVI, 450 N.
 —membra Libyæ procul fluitantia, II, 310 N.
 —Latium jacet in campis, XI, 566.
 —Ausoniæ contigit mea terga videre, XII, 284.
 —Capua vidente terga dare, XII, 498.
 —pavitantia mœnia Romæ, XII, 563.
 —Mæoniam advehere in Latias oras, V, 10.
 —Libyen inponere Alpibus, III, 563 N.
 —tantis venientibus alis, XVI, 506 N.
 —Athenæ profundo mersæ, XIV, 286 N.
 —pavidæ Cyclades, I, 472 N.

III. SYNECDOCHE,

v.c. Cyllenida plantam, XVI, 500 N.
 —ungula Phaethontia dispersit rores primo Phœbo, VII, 206.
 —colla, seu terga fugientia, II, 250; V, 642; XV, 726 V.L.
 —corpora redeuntum, VI, 572 N.

IV. HYPERBOLE,

v.c. V, 399 sq. N.; IX, 468 sq. N.; XVII, 592 sq. N.

V. ELLIPSIS rarior,

v.c. advertere, scilicet navem vel mentem, I, 288 V.L.
 —vana, seu magna minitari, loqui, promittere, I, 306 V.L.; VIII, 109 N.
 —per vos culta primordia gentis, scilicet oramus, I, 658 N.
 —intendit finibus agmen, III, 466 V.L.
 —statui, scilicet decet, vel similia quæ in adfectu omittuntur, XII, 205 V.L.
 —placet (scilicet magis vel potius) jacuisse, quam debellari, XIV, 634 N.
 —patrium et commune duobus paupertas, IX, 403 N. Conf. sup. V, pag. 664.

VI. APOSIOPESIS, seu *oratio abrupta*,

v.c. VI, 110 N.; VII, 248; X, 289.

VII. HYPALLAGE, v. sup. IX, pag. 666.

VIII. ANACOLUTHON,

v.c. XI, 470 sq. V.L.

IX. PROLEPSIS,

v.c. II, 61 sq. N.

X. DIPLASIASMUS,

v.c. rettulit, I, 309 V.L.
 —Dionyssus, III, 393 V.L., etc.

XI. ANTITHESIS acuta.

v.c. laetus pavor, horror, pudor, III, 215 N.; XVI, 431 N.

XII. SYNCOPE,

v.c. ignosset, VIII, 617.
 —abscessem, VIII, 109.
 —evasti, XV, 793.
 —protraxtis, XVI, 84.
 —inmisti, XVII, 353.
 —adfixet, XIV, 536.
 —enasset, XV, 375.
 —nutribat, XVI, 29.
 —inservibat, VII, 341 N.
 —ît, III, 228.
 —jusso, XII, 175 N.
 —porgebat, IX, 458.

- morunt, XIV, 141 V.L.
- amorim, XVII, 223.
- remorunt, XI, 176.
- surgens, III, 659 V.L.
- discisset, discusset, dissepsset, discredisset, XI, 455 N. et V.L.
- posta, XIII, 553.
- subposta, II, 90.
- inposta, XV, 228.
- repostus, III, 325; IV, 13; VII, 507; XI, 7; XV, 683.

XIII. SYLLEPSIS, seu *Synthesis et Enallage numeri et generis*,

v.c. prodite, Calliope, famæ, III, 222 V.L.

- vos, Calliope, XII, 390.
- vos itis, Gætulia, III, 288 V.L.
- dant Tarraco pubem, III, 369 V.L.
- vestro, Serrane, parente, VI, 292 N.
- jacent vulgus, VI, 563 V.L.
- vos, Hasdrubal, qui regitis arces Tyrias, XVI, 212.
- hospes cum rege residunt, XVI, 244 N. Cf. sup. II, pag. 667.

SECTIO DECIMA TERTIA.

PROSODIA *et metricæ observatt.* de quibus vid. Var. Lectt.

I. *Synizesis*,

v.c. Pelio, III, 495.

- tenuia, IV, 147.
- tenuis, VI, 19.
- sinuosa, et sinuata, II, 172; VI, 226; VII, 503; X, 181; XV, 173, 621.
- semiusta, III, 16.
- semianimis, IX, 123.
- semiambustus, II, 681.
- semiermis, XII, 467.
- alveo, III, 450; IV, 602.
- proinde, II, 353.
- profuerunt, polluerunt, etc., V, 264; XVII, 497.
- genua, I, 529.
- Naides, V, 21.

II. *Diastole*, seu *Ectasis*,

v.c. producitur secunda syll. verbi *liquefactio*, I, 178.

- ego*, XVII, 357.
- sanguis*, X, 23.
- syll. finalis natura brevis sequentibus duabus vel tribus consonis, VII, 618; IX, 575; XVII, 546.

III. *Systole*,

v.c. conripitur syll. posterior voc. *vero*, IX, 193.

- et tertia verborum *profuerunt, polluerunt*, etc., V, 264; XVII, 497.
- nec non *re* in verbis compositis, quæ hiatus vitandi causa literam inserunt, ut in *redeo, redoleo*, etc., I, 309.

IV. *Anceps*

α. *Re* in verbis compositis a consona incipientibus, I, 309.

β. Syllaba prima vocc.

- Cyrene*, III, 252.
- Cerillæ*, VIII, 579.
- Catillus*, IV, 125.
- Pachynus*, XIV, 72.
- Polydamas, Olympus, corallum*, XII, 212.
- Gradivus*, XV, 15.
- Eos*, VIII, 363.

γ. Syllaba secunda vocc.

- Dionysius*, III, 393.
- Edonis, Bistonis, Sidonis*, IV, 776.
- Æagrius*, V, 463.
- Therapne*, VI, 303.
- Leucosia*, VIII, 578.
- Cybele*, VIII, 363.
- arbitrari*, XV, 112.

V. *Cæsura*, qua brevis syll. fit longa, I, 109; X, 23; XIV, 515.

VI. *Hiatus*,

v.c. nate, velim, age, I, 109.

- Uni turba viro, alter si detur in armis, X, 29.
- Et Cyane, et Anapus, et Ortygie Arethusa, XIV, 515.

VII. *Versus hypermetri*,

v.c. IV, 187; XII, 633; XIV, 143; XVII, 399.

VIII. *Orthographia metrica*,

SECTIO DECIMA QUARTA.

PERMUTATIO LITERARUM facilis in codd. MSS. medii ævi, inpr. τὼν *Vet B*, VIII, 543 V.L.
—*iu et m*, II, 469 V.L.

FINIS VOLUMINIS SECUNDI ET ULTIMI.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK PUNICORUM LIBRI SEPTEMDECIM ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other

copies of Project Gutenberg™ works.

- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.